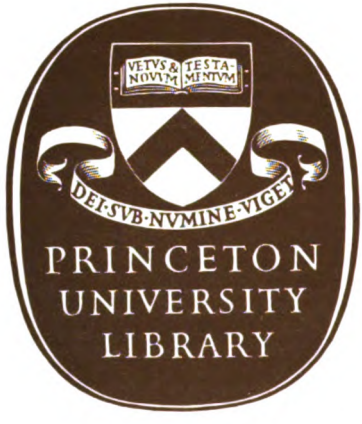
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com



Princeton University Library
32101 048248379



Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ԹԷՎԱՐԻԱՅԻ

ՏԻՆ ՎԷ ՓԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ

ԱՄԷՐԻԳԱՆ ՄԻՍԻՕՆԷՐԼԷՐԻՆ ԷՄՐ ՎԷ ՍԱՀԱՊԷԹԻ ԻԼԷ
ԹԷՂԼԻՔ ՕԼՈՒՆՄՈՒՇ ՏՈՒՐ :

« Ձիրա գօնուլմուշ օլանտան, եա՛նի՝ Յիսուս Քրիստոստան ղայրի պիր բէմել նիչ ֆիմսէ գօյամազ :.. Հէր պիրինին ա՛մալի նէ մազուլէ օլտուղունու աբէշ իմթիհան էտէճէք տիր » Ա. ԿՕՐԻՆԹ. Գ. 11, 13:



ԻՍԹԱՆՊՕԼ
ՄԱԹՊԱԱԻ ԱՐԱՄԵԱՆ
1872

Digitized by Google

Digitized by Google

ՏԻՊԱՁԷ

Պու «Թէվարիխի Տին վէ Քիլիսէի Մէսիհիյէ» մէմալիքի Օսմանլիյէտ միլէէմէքքին խրիսթիյանլարա վէ 'ալէլխուսուս քիլիսէ խատէմէսինէ վէ խըզմէթի մուգատտէսէ իչիւն Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունմագտա օլան շայիրտոլէրէ Թագտիմ օլունտուղու հալտէ, էմէյիմիզին իշպու էսէրի հազգընտա պա'զը իֆատաԹ վէ իյզահաԹըն պէրապէր 'արզ օլունմասը միւնասիպ կէօրիւնիւր:

'Իլմի իլահի մէքԹէպինտէ Թէվարիխի քիլիսէվիյէ իւզէրինէ տէրս վէրտիյինտէ, միւէլլիֆի՝ հէմ պէօյլէ պիր քիԹապըն էլգէմիյէԹինի հէմ տէ անըն զիյատէսիյլէ մէնֆա'աԹը պուլունաճաղընը կէօրիւպ, էնճամ Մուգատտէրի իլահի իլէ պուննու Թահրիր էմէյէ ֆուրսաԹ պուլմուշտուր:

Պուրատա միւԹալա'ա էտէնլէրէ իխԹար օլունուր քի պու քիԹապ, Թէվարիխին իճմալի օլտուղունտան, պիր քէրրէ օգունմագլէ տէյիլ անճագ զիյատէ տիգգաԹլըճա վէ միւքէրրէրէն միւԹալա'ա օլունմագլէ լայըզը յլա անկլաշըլապիլիր: Խուսուսա պա'զը մատտէլէրին ֆէհմ օլունմասը իչիւն ֆէվգ իւլ 'ատէ տիգգաԹ օլունմայընճա մա'ալը ասլա տէրք օլունամայաճաղը Թէճրիպէ իլէ մա'լիւմ օլուր:

Թէվարիխ եալընըզ նագլիյէԹ տէյիլ անճագ պիր 'իլմ տիր, վէ 'իլումուն վասի' վէ զանիլէրինին պիրի տիր, շէօյլէ քի նէ գատար տիգգաԹլըճա միւԹալա'ա օլունաս, օլ գատար մէնֆա'աԹը պուլունուր:

ԽաԹի'մալ օլունան լիսան վէ իսԹիլահաԹ խուսուսունտա, պա'զիլէր Թարաֆընտան միւշքիլաԹտան տօլայը, վէ պիլ 'աքս տիկէրլէր Թարաֆընտան կէրէյի կիպի ֆասիհ պուլունմասընդընտան տօլայը շիքեայէԹ օլունաճաղը մէմուլ օլունուր:

Վէ իմլա խուսուսունտա պու քիԹապըն պիգուսուր վէ քէնտիլի-

Digitized by Google

յինտէ իՁՁիֆագ իզրէ պուլունաճաղը իտտ'աա օլունմազ, զիրա իմ-
լա մաուտէսինէ տայիր ղայէՁ չօգ իխՁիլաֆ վար իտիյի ճիւմլէյէ մա'-
լիւմ օլտուղու միսիլլիւ, միւճիպի էսէֆ պիր շէյ օլտուղու տախի միւ-
սէլլէմ տիր. վէ լիսան վէ իսՁիլահաՁ վէ 'իպարէլէրին ՁէրՁիպի
խուսուսունտա էլիմիզտէն կէլտիյի զամտար լիսանը ֆասիհ իչիւն
ասլա չալըշըլմայըպ, միւմքինի մէրՁէպէ հէմ պահս օլունան մատ-
տէլէրին իգՁիզասընճա, անկլաշըլաճագ վէճհլէ վէ լիսանը Օսմանի
նին զա'յտէսի միւճիպինճէ, էֆքեարըն պէյանընա չալըշըլմըշ տըր:

Գու քիՁապը Ձէէլիֆէտէլ իքէն, միւէլլիֆի 'ումումէն էն մէշհուր
վէ մի'Ձէպէր ՁէվարիխիՁ քիլիսէ քիՁապլարընա միւրաճա'աՁ էՁ-
մէքլէ վէ միհՁէրէմ միւվէրրիխլէրին շահատէՁինէ միւՁէվէքքի-
լէն ՁէէլիֆէՁմիշ տիր: ՕՁուզ 'ատէտ գատար ճիլտէ սըգ սըգ, վէ
օՁուզ եա զըրգ ճիլտէ տահա պա'զէն միւրաճա'աՁ օլունտու լսէ տէ,
ՁահրիրաՁլարը զիյատէ լսՁի'մալ վէ ի'ՁիմմատՁ օլունտուղու
միւվէրրիխլէր Ճէրմանիալը Նէանտէր վէ կէօրիքէ, ՃէնէՁ-
վալը Տօպինեէ, Ինկլիզ Նիյլ վէ Մ'լման վէ Ամէրիգալը ՍմիՁ վէ
Շէտտ նամ միւվէրրիխլէրտէն իպարէՁ տիր:

Գու ՁէվարիխտէՁ միւխՁէլէֆ միւէլլիֆլէրին ՁահրիրաՁընտան
իսՁիխրաճաՁ տէրճ օլունտուղու հալտէ, ՁահրիրաՁը մէզպուրէ-
նին հանկը ճիլտ վէ սահիֆէէհինտէ պուլունտուղու զիքր օլունա-
մատըղը ճիւմլէ միւՁալա'ա էտէնլէրէ աշիքեար օլաճագ տըր. վէ
պու 'ատէՁ' 'այրըզը օլմայըսլ նիյէՁ իլէ օլմուշտուր: Չինքի
միւրաճա'աՁ օլունան քիՁապլարըն էքսէրիսի հալա պու քիՁապը
միւՁալա'ա էտէնլէրին էլինտէ պուլունամատըզլարը միսիլլու, պու
մէմալիքին քիւՁիւպխանէլէրինտէ տախի նատիրէն պուլունուր,
վէ տէրճ օլունան եիւզլէրճէ իսՁիխրաճաՁըն պուլունտուղու մա-
հալլէրի Ձէմամը իլէ զիքր օլունսա իտի, նաֆիլէ եէրտէ քիՁապլըն
սահիֆէլէրի տօլմուշ օլաճաղը պիլինտիյինտէն, իսՁի'մալ օլու-
նան 'ատէՁ' Ձէֆէքքիւր իլէ վէ նիյէՁի խայրիյէ վէ մէմտուհէ
իլէ զապուլ վէ իճրա օլունմըշ տըր: Գու իսՁիխրաճաՁըն սահին
օլմալարընա շահիտ օլանլար' ի'ՁիմմատՁ օլունան միւվէրրիխլէր տիր:

Գու քիՁապը միւՁալա'ա էտէնլէրին տիզզաՁընա շայան տըր
քի, 'իլմի Ձէվարիխին իգՁիզասընճաս տին վէ քիլիսէի ՄէսհիՀ-
յէնին նագլիյաՁ, ՁէպէտտիւլաՁ վէ ահվալը մուհիմմէսինին իճ-
մալընը Ձահիրիր էՁմէքլիք իլՁիզամ օլունտուղունտան, օն տօ-
գուզ տէհրլէր զարֆընտա ՁէվարիխիՁ քիլիսէյէ միւՁա'ալիգ օլան
վուգուա'ՁըՆ քեաֆֆէսինին զիքրի պիլէ իլՁիզամ օլունմայըպ,
անճագ ահվալ վէ ա'մալընըն ՁէսիրաՁը մուհիմմ վէ պագի օլան

Digitized by Google

զէվաՔըն, վէ նէՔիճէլէրի վասի՝ վէ ֆէվգ իլ ՚ատէ օլան վուգու՚ա-Քըն պէյանընա չալըշըլմըշ տըր ։

Հէր քիմ քի տիգգաՔլըճա քիլիսէի մէսիհիյէնին Քէվարիխինի միւՔալա՚ա էտէրսէ , Ֆիճապը շէրիֆին վէ ՚ինայէՔ վէ հիքմէՔ վէ մուգատտէրի իլահինին ճէլալ վէ գուտրէՔ վէ էմսալսիզ Քէ-սիրաՔընը ֆէհմ էՔտիյի միսիլլիւ , ճիւմլէ ինսանլարըն զա՚իֆլիք վէ ՔազսիրաՔընը տախի աշիքեար կէօրիւպ հիսա էտէճէք տիր ։

Գու քիՔապ Ֆրիստոսուն եէր իւզէրինտէ սուլունան Ֆիլիսէ վէ Փատիշահլըղընըն Քէվսի՝ օլունմասը , վէ ՚ալէլ խուսուս սու մէմալիքտէ միւՔէմէքքին օլան Ֆրիսթիանլարըն օլ Ֆիլիսէ վէ Փատիշահլըգ հագգընտա մա՚լիմաՔ քէսպ էՔմէլէրինէ մուս՚վին օլսուն , վէ քիլիսէնին եալընըգ Բէյլիսի օլան Բապպիմիզ Ճիսուս Ֆրիստոս ՚ինտինտէ ՚ասիլ էմէյիմիզ մազպուլ օլսուն տէյու իս-Քիտա՚ օլունուր ։

ՄԻԽԷԼԼԻՖԻ

Digitized by Google

ՑՒՀՐԻՍՔ

Սահիճ

ՄՈՒԳԱՏՏԷՄԷ. Քրլիսէ Թէվարրիսի նէ տիր։ 'Իլմի Թէվարրիսին մանա'սը 1

1. Քաֆֆէնէ 'ալաման ըսէօյի ։ Ա. 'Ուլումի րհազիյէ, Բ. 'Ուլումի Թասաւ'իյէ, Գ. 'Ուլումի 'ադլիյէ իլէ ախլագիյէ . . . 1

2. 'Իլմի ընվարէնէ 'ամամիյէ նէ՞ պէս 1

3. Էհեմմիյէի վէ ֆազիլէնի 'իլմի ընվարէնէ 2

4. 'Իլմի ընվարէնէն ըսէօյի պէյանընտա ։ Ա. Միւէլլիֆին մէրամընա նազարէն՝ 1. Միլլէթ, 2. Մէշհուր զէվաթ, 3. Ահվալ վէ վուգու'աթ Թարրիսի ։ Բ. Գահա օլունաճագ մէվասա նազարէն՝ 1. Թէվարրիսի 'ատիյէ, 2. Թէվարրիսի Իլահիյէ. ա. Թէվարրիսի իլհամիյէ, բ. Թէվարրիսի քիւիսէ 2

5. Ինճա օլմադըգը հալդէ ինանըլըբը պէլէթա ընէթաբէլ եաֆմադըգըն ընվարէնէ 'ամամիյէսին անլաշըլըբ ։ Հինոի վէ Մըսըրի վէ Ասուրի վէ Գասիւի վէ սայիր միլէլի մու'ազզամանընդն ահվալի պունու Թաստիգ էտէր ։ Մէտէնիյէթ վէ սէրվէթին իզտիյատ պուլմասընտան իման վէ 'իպատէթ վէ ավլադը սաֆիյէնին զէվալ պուլմասը։ Ավլադա քէօթիւլիւքտէն մուհաֆազա էտէն՝ քիւԹիւպիւ միւլհէմէ տիր 3

ԳԻԼԻՍԷ ԹԷՎԱՐԻԽԻՆԻՆ ԹԱԳՍԻՄԻ 4

1. Քրլիսէ Թասիրինին պէյանը. Ա. Քրլիսէի 'ումումիյէի զահիրիյէ, Բ. — 'ումումիյէի րուհանիյէ եախօտ հազիգիյէ, Գ. —մախսուսէի զահիրիյէ, Դ. —մախսուսէի րուհանիյէ։ Հաշիյէ 4

2. Քրլիսէ Թէվարրիսինին Թագսիմի 4

Ա. ՎագԹ վէ տէհրէ նազարէն . . . . . .

1. Րէսուլլէրին էյամը 2. Թէ'ատտի վէ ինԹիշարը տին էյամը . . . . . 4—5

3. 'ԻնԹիգատաԹը զայրի մէշրու'է վէ 'իպատէթի պաԹըլէնին զուհուր, քրլիսէ մէմուրլէրինին քէսպի հիւքիւմէԹ էԹմէսի, ԹալիմաԹը մէսիհիյէնին միւճատէլէսի, Շարգատա մանասԹըրլարըն Թէշքիլի էյամը 5

4. Ղարպատա մանասԹըրլար Թէշքիլի, տինի խալամըն զուհուրու, տինի մէսիհինին էվրօպատա ինԹիշարը, ճէհալէԹ վէ զուլմէԹ էյամը 5

Digitized by Google

Ե. Փառիսալորըն հիւքիւմէթի, թէոգիգաթը չէրիֆէ մէհ-
քէմէսի, քիւհսէի քեաղիպէնին քիւհսէի հագիգիյէ թէ'աստոր
էթմէսի էյսմը 5
6. Իսլահաթը ի'թիգատաթ վէ 'իպատէթ, տինի մէսիհինին
միւճէտտէտէն ինթիշարը, տինսիզլիկին քեսալի ճէսարէթ
էյսմը 5
Ը. Գու քիթապտա պահա օլունաճագ մաստարէրէ նեզարէն
քիւհսէ թէվարիհինին թաղսիմի 5
I. Տինի մէսիհինին ինթիշարը: II. Գիւհսէնին ուսուլու
թէրպիյէսի վէ մէմուրլարը: III. Տինի մէսիհինին հիւքիմէթի
ատիյէյ օլան նիսպէթի: IV. Տիյանէթ վէ 'իպատէթի մէ-
սիհիյէ: V. Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին թէվարիհի: VI. Տինի
մէսիհինին հիքմէթ թարիգէրինէ օլան նիսպէթի:
Գազը միւսահասաթը մախսուս:
1. Տինի դէհէնին գինի գինի 'ութայէլ էլէ օլան դեռաճէլէնի, իսլա-
տատան, պահսուսուս իպրահիմին զէմանընտան Աւլահըն պու
տիւնեատա պիր գավմը մախսուսու օլմասը: Գու գավմըն իսմի
վէ ահվալի: Շէրի'աթը Մուսա: Գու չէրի'աթ տինի մէսիհինին
էսասը տըր: Իսրայէլ միլլէթի արասընտա ֆըրգալար . . . 6—7
2. Գիճոռոռա հինի վէլգիրինգո ֆոլինէրօն այն ո 'ափինէրի վէ
ահվալը: Օլ վագթըն իքի պէօյուք միլլէթէրի, Եունանի վէ Րո-
մալը: Գունէարըն էվասֆ ու ախլագը, 'իպատէթ վէ այնի ու
'ատէթէրի 7
3. Հինի վէլգիրինգ Ռա'լիմը Գիճոռոյնէն հէ+գէն Ռաբէնէրի էլէ
օլան նիսպէնի: Էրսլատը հիքմէթին տինի մէսիհիյէ գարշը ի'թի-
բարազաթը: Տինի մէսիհինին իսպիտասընտա պուլունան էն մէշ-
հուր հիքմէթ թարիգէրի. 1 Վահտէթի վիւճուտ, 2. Թէա-
նէ յն թարիգի, 3. Շախսիյէթի իլահիյէի միւսթագիլէ . . . 8
Էփիքիւրոսուն թարիգի. Իսթօիք թարիգի. 8
Շախսիյէթի իլահիյէի միւսթագիլէ թարիգինտէ էն մէշհուր
զաթլար վէ թարիգէրը, Էֆլաթն վէ Արիսթօթէլին ուսուլը . . 9
Էֆլաթօնուն վէ Արիսթօթէլին ուսուլը միւսահասէսի . . 9
4. Յնոռա Գիճոռոռան զահուրա վէ 'էօրգանէն գինի գէհէնի էլէ
օլան 'ալէմլարը: Յիսուս Գրիստոս քիւհսէնին 1. Փէ յղամպէրի,
2. Փեահինի, 3. Փատիշահը տըր . . . . . 9—10
Անընն էվասֆը զաթիյէսի, իմսապարաթը նէսպիյէ իլէ նիսպէ-
թի: Անընն ահվալ վէ ա'մալը թահրը գավանինի թաալի'յէյ
կէլմէզ: Անընն ա'մալ վէ էվասֆը զաթիյէսի Իհան-Աւլահ օլարագ
իմրա էթմէսի քէֆֆարէթ վասիթասը իլէ մահիմ օլուր . . . 10—12

Digitized by Google

ՊԻՐԻՆՃԻ ՄԻԻՑՑԷՔ Թ. Ի. 33—70 ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻՈՒՆ. 13

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ. ՀԱՎԱՐԻՈՒՆ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 13
Բէտուլէրին ահվալ վէ 'ամալինին զիքրի 'ումումիսի . . 13—14
ՖԱՍԼԸ Է.Վ.Է. ՊԷՏՐՕՍ ՀԱԳՈՐՆԱ 15
Անըն էվասֆը զաթիյէսի, իգրարընըն մա'նա վէ մհնասիպէթի 15
Անըն զայրէթի վէ մուվազա'ասը, անըն զիյարէթ էթտիյի մահալլէր, անըն վէֆաթը . . . . . 16—17
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՓԱՒԼՈՍ ՀԱԳՈՐՆԱ 17
Փաւլոսուն էվասֆը զաթիյէսի վէ ահվալը ասալըգէսի . 17—18
Անըն իմանա կէլմէսի, երուշալիմէ զիյարէթի, վէ վա'զ էթմէյէ պաշլամասը 18
Պիրինճի վէ իքինճի րէսուլի եօլճուլուղու 19
Իւչինճի եօլճուլուղու վէ Թէչքիլ էթտիյի քիլիսէլէր . . 20
Թահրիր էթտիյի րէսալէլէր, չէքտիյի Թէ'սուտի վէ վէֆաթը . 20—21
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԱԳՕՊՈՍ ՀԱԳՈՐՆԱ 22
Ագապօսուն էվասֆը, ահվալ ու ա'մալի վէ Թա'լիմաթ վէ Թահրիրաթը 22
ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'. ԵՈՒՀԱՆՆԱ ՀԱԳՈՐՆԱՑ 23
Եուհաննանըն միւսուէթի 'էօմրիւ, էվասֆը, ահվալ ու ա'մալի, նասիհաթլարը . . . . . 23—24
ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ՓԻԼԻՊՍ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՐՊԻԳԷՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԷՑԱՆԸՆՑԱ 25
ՖԱՍԼԸ Է.Վ.Է. ՓԻԼԻՊՍ ՈՒՈՈՒԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 25
Էյսանը հավարիւնտէ քիլիսէնին ուսուլ, մէմուրլէր վէ իստրէսինին սաֆի վէ ղայրը մուխթէլիֆ օլմասը . . . . . 25—26
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՓԻԼԻՊՍ ԹԷՐՊԻԳԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 26
Փիլիսէյի փուք սագլամագ էլզէմիյէթի, Էյսանը հավարիւնտա քիլիսէ Թէրպիյէսինին Րէսուլէր իլէ մախսուսի քիլիսէլէր Թարաֆընտան իճրա օլունմասը . . . . . 26—27
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՓԻԼԻՊՍԷՆԻՆ ՄԻՄՈՒՐԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 27
Խրիսթիյան-լարըն քահանէթի 'ումումիյէսի, Փիլիսէ խատէմէսինին րէսմէն Թա'յին օլունմասընըն լուզումու . . . . . 27—28
Գու խուսուստա Րէսուլէրին քիլիսէլէր իւզէրինէ նուզարէթի, երէց իլէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինին պիր օլմասը հագգընտա օլան չահատէթլէր, Շամմաս մէմուրիյէթի, Գու մէմուրլէրին ինթիխապը ուսուլի . . . . . 28—29

Digitized by Google

ԳԱՓՂ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒԹԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՃԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹԻ 30

Էյսմը հավարիունտա ԵՀուտիլէր վէ Բօմա հիւքիւմէքի թարսիքնտան քիլիսէի մէսիհիյէյէ օլան մուխալիփէք 30

Նէրօն իմիէրաթօրուն ալալագը վէ Խրիսթիանլար 'ալէյհինէ թէա'ւտիսի ։ Բօմա չէհրինտէ վուգու' պուլան պէօյիւք եանկըն 31

Երուշալիմին ինհիտամը , ԵՀուտիլէրտէն ղայէթ չօգ քէսանըն թէլէֆ օլմասը . . . . . . 32—33

ԳԱՓՂ ԲԱՊԻ'. ՏԻՑԱՆԷԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԻ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 34

ՖԱՍԸԼ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՑԱՆԷԹ ՏԱՑԻՐ 34

Էյսմը հավարիունտա Խրիսթիանլարըն տիյանէթի , պահուսուս փաքլըզ , իմիդամէթ վէ գարնուտաշ մուհասպէթի ։ Թէա'տրինին անլէր իւզերինէ Թէսիրսէթը. իչթիրաքը մալ վէ էմլաք պու խուսուստա պա'զը միւահէանա ահվալ . . . . 34—35

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. 'ԻՊԱՏԷԹԻ ՏԱՑԻՐ 35

Էվվէլքի Խրիսթիանլարըն 'իպատէթ էթտիքլէրի մահալլէր , քիւթուպը մուգատտէսլէրի , Թա'մը մուգատտէս այի՛ վէ եէվմը մուգատտէս 36

ԳԱՓՂ ԽԱՄԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 37

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹՐ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆԻՆ ԷՍԱՍԸ ՍԼԱՆ 'ԱՀՏԸ ձէՏԻՏԷ ՏԱՑԻՐ 37

Էյսմը հավարիունտա Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին էսասը , եա'նի' Ինճիլի չէրիֆին , տահա Թահրիր օլունմամասը , վէ պա'զը ղայրի միւէէմ քիթապլար պուլունմասը 37

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՄԱԹՍՈՒՍԻՆ ԹԷՒՏ ՕԼՈՒՆԱՆ Թ'ԱՆԼԻՄԱԹԱ ՏԱՑԻՐ. 38

Էյսմը հավարիունտա միւճաուէլէ ԹահՀրընտա պուլունմայան Թա'լիմաթ՝ ուլուհիյէթ , էգանիմի սէլասէ , ահվալը ինսանիյէ վէ սայիրէ ։ ԹահՀրը միւճաուէլէյէ կէլէն Թա'լիմաթ , 1. Ծիսուսուն մէսհի վէ խէլասքեար օլմասը , 2. Թէպրիյէ՝ ա'մալի խայրիյէ իլէ տէյիլ անճագ Քրիստոսա օլան իման իլէ օլմասը , 3. Փըյամէթ իւլ էմվաթ Թա'լիմի 38

ԳԱՓՂ ՍԱՏԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻՓԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 39

Էյսմը հավարիունտա վէ տահա էվվէլ մէվճուտ օլան հիքմէթի պաթըլէյէ Փըրգալարընըն պու էյսմտան սօնկրա գուվվէթ պուլմասը ։ Փաւլօսուն վազէթընտա պէշարէթէ գարշը ի'թիրազաթ 39

Digitized by Google

ԻՓԻՆՃԻ ՄԻԻՑՅԼԹ. ԵՐՈՒՇԱԼԻՄԻՆ ԽԱՐԱՊԱԹԸՆՅԱՆ ՊԼՕՅԻՒՓ ԳՕՆՄԹԱՆԹԻՆՕՄՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆԼԷՑԼԹ. 41

ԳԱԳԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԼՑԱՆԸՆՅԱ ՏԸՐ 41

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒԻՆՏՈՒՂՈՒՈ ՏԻՅԱՐԼԱՐԸՆ ՋԻՓՐԻ ՎԷ ՊԼՑԱՆԸՆՅԱ ՏԱՑԻՐ 41

Տինի մէսիհինին իբինճի միւտտէթտէ 1. Աւֆա ֆըլնաբնֆա պէօյիւք չէհրլէրտէն քէօյ վէ գաւտապալարա, վէ իբինճի միւտտէթտէ Մէզոփօթամիա, Ֆարսիսթան, Էրմէնիսթան վէ Ասպիսթանտա ինթիչար օլունմասը 42

2. Աֆրէֆա ըլնաբնֆա իբինճի տէհրին սօնունտա չէմալի Աֆրիգատա, խուտսա գարթակինէտէ ինթիչարը. պու պապտէ Թէրթուլիանոսուն չահատէթի ։ Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա գարթակինէտէ պիր Սինօտ մէճլիսի ։ Ինճիլին չօգ էրքէն Ընփթի լիսանընա թէրճիւմէ օլունտուղունուն թէսիրաթը 42

3. Էվէօֆա ըլնաբնֆա Սլամանեանըն հուտտուտունա գատար ինթիչարը ։ Իբինճի միւտտէթին իսիթամընտա Իսփանիա վէ Կալլիա վէ Հէլվէթիա վէ Պրիթթանիա տոյարլարընտա ինթիչարը ։ Պու պապտէ Թէրթուլիանոսուն չահատէթի 43

ՅԱՍԼՐ ՍԱՆԻ. *Պիրինճի վէ իբինճի միւտտէթլէրտէ տինի մէսիհինին ինթիչարընա թային գըլընմըշ մահտուս վա՛իզլէր օլմամըշ իսէ տէ, երինէ անըն սիւրա՛թ իլէ ինթիչար օլունմասընըն վասիթա վէ սէպէպլէրի . . . . .*

1. Ախլաղընալըրըն պէրի նմանը վէ ըյրըլը իլէ ֆաֆ եօրնէհլէրի . . 44

2. Տինի ղէյրինին Ալլահտան օլտուղունա նպաղի պէյտ ֆաֆըրլըղի իլէ իճրա օլունան ղո՛ճիլէրը 45

3. Օլ վէբըլնլարտա մա՛լում օլան սայ հէ պէրնէհան ալմըն Բօմա հէհէղերնինէ ղրնի պօլունմասը 45

Ախլաղնան ղհոտլէրը, սաաթլէր վէ ընճաթլարըն վէյսէլէրինէ վէյսէլինէ վէ վէհէրտէն վէհէրէ կէճմէյէ սահօլէրինէրէ օլարաք ֆապօլ եղնէհլէրի պէրի փրի պէրապեր ինինէլ եղնէհլէրի . . . . . 45—46

4. Շեհիպլէր. 46

ԳԱԳԸ ՍԱՆԻ. ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՐՊԻԾԷՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԼՑԱՆԸՆՅԱ ՏԸՐ 47

ՅԱՍԼՐ ԷՎՎԷԼ. ԷՑԱՄՐ ՀԱՎԱՐԻՈՒՆՅԱՆ ՍՕՆԿՐԱ ՊԻԹԹԷՏՐԻՃ

Digitized by Google

ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԹԷՊԷՏՏԻՒԼԱԹԱ ՏԱՑԻՐ 47

1. Էփիսգօփօսաւն մէմուրիյէք վէ րիւթպէսի՝ երէցին մէմուրիյէք վէ րիւթպէսինտէն թէֆրիգ օլունտու 47

Ու իքինճի միւտէթտէ էփիսգօփօսլարըն իմթիյազըթը, 1. Սինօտ մէճլիսլէրինտէ րէյ վէրմէք, 2. Քիլիսէ խատէմէսինէ էլ գօմագ, 3. Քիլիսէյէ գապուլ օլունանլարը իմթիհան իլէ թա՛մամ մուգատտէսէ գապուլ էթմէքտէն իպարէթ իտի . 48

2. Քիլիսէ խատէմէսինին՝ քիլիսէնին 'ումումի 'ազալարընտան թէֆրիգ օլունուպ, այրըճա պիր սընըֆ ի՛թիպար օլունմասը 48

Ուրիթիյան քիլիսէնին 'Ահտը 'Աթիգին քեհանէթ ուսուլինէ րիւճու' էթմէքտէ օլմասը 48

Ու ճիւմլէ իլէ հալա երէց վէ էփիսգօփօսաւն թա՛յինի վէ 'ազալարըն քիլիսէտէն գաթ' եալօտ քիլիսէյէ գապուլի՝ քիլիսէնին բէջոտ իլէ օլմասը 49

3. Քիլիսէ խատէմէլէրինտէ եէնի մէմուրիյէթ վէ րիւթպէլէր իհտասը. եա'նի՝ 1. Շամլամա մուավինի, 2. Էփիսգօփօս մուա'վինի (Ղարպտա), 3. Ճինլիլէրէ նազար էտէնլէր (Ղարպտա), 4. Գրասաթ էտիճիլէր, 5. Գաճիուճուլար 49

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷԼԷՐԻՆ ՊԻՐԻ ՊԻՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱԼԱՐԸ . 49

1. Փայիթ սախթ վէ մէրքէզ չէհիրլէրտէ պուլունան քիլիսէլէրին (վալիտէ քիլիսէլէր)՝ քի չի՛ք չէհիրլէր, քէշֆ վէ գաստապա քիլիսէլէրինէ չէօհրէթ վէ նուֆուզ խուսուսունտա թէգատուիմ էթմէսի, Ու թէգատուիմ հէպէճէրինէ 'իպարէթ տէյիլ իսթ իսէ տէ, պիր գաչ տէհր սօնկրա զուհուր էտէն հէպէճէրնի բոհանէյինէն մայասը օլտու 50

« Ըհսուլի քիլիսէլէրին » չէօհրէթի 50

2. Քիլիսէլէրին պիրիպիրի իլէ օլան 'ալազալարը պու միւտէթտէ թէչքիլ օլունուպ մէյտանա կէլէն Սինօտ մէճլիսլէրի իլէ գուվվէթլէնմէքտէ պուլունմասը 51

Թ. ի. 150 տէն էվվէլ Սինօտ մէճլիսի զիքր օլունմայըպ, անլէրին նիզամէն թէչքիլաթընըն նագլիյէթի Թ. ի. 200 տէն սօնկրա Թէրթուլիանոստա պուլունուր, Թ. ի. 250 տէ պու մէճլիսլէրին 'ատէթ օլմուշ օլմասը 51

3. Ուրիթիյան քիլիսէլէրի պէյինտէ օլան 'ալազանըն թավայիֆէնամէ մէքթուպլարը վասիթասիլէ սապիթ օլունմասը . . . 51

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՔԻԼԻՍԷի 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՆԻՆ ՊԻՐԼԻՑԻ ՎԷ ՊՈՒ ՊԻՐԼԻՑԻՆ ՎԷՔԻԼԻՆԼԷ ՏԱՑԻՐ 51

1. Ուրիթիյան քիլիսէսինին Թապի'աթը րուհանիյէսի միսիլու հիյէթի զահիրիյէսի զի'մի. զահիրի պիրլիյէ գիյատէ էհէմմիյէթ վէրիլմէսի. Քիւրիանօսաւն էֆէնտիլէրը. անըն էվասֆը չախսիյէսի 52

Digitized by Google

2. Գէտրօս ըէսուլ իլէ անըն խալիֆէսի 'ատտ օլունան Բօմա էմիսգօփօսլարընըն քիլիսէի 'ումումիյէի զահիրիյէնին վէքիլ վէ ռէիսի օլմալարը զիւ'իւմիւնին տէրէճէ տէրէճէ մէյտան վէ չէօհրէթ պուլմասը։ Քիւրիյանօսուն էֆքեարը 53

ՖԱՍԼԸ ՐԱԳԻ'. ԹԷՐՊԻՅԷՅԷ ՏԱՃԻՐ 53

ԳԼՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Քիլիսէի 'ումումիյէնիճ 'ասէքիճէ կէօրէ քէրպիյէ իճրասը հագգընճա 53

1. Ուրխթիյան իսմինէ նալայըգ օլան 'ազալար. 2. Թէա'տուի վազթինտէ տինէէրինի ինքեար էտէնլէր, քիլիսէտէն քէսիլիրլէր իսի։ Թէօվէյքեարլարը Թէքրար քիլիսէյէ գապուլ էթմէսի ուսուլու 54

ԳԼՍՍԸ ՍԱՆԻ. Թէպիյէ մասսէսիճէճ soլայը զուհուր էտէն Ֆըրգալար (հէրէքիգօսլար)։ Ֆըրգա հէլիվէսիճիճ մա'ճասը . . . 55

1. Քարթահինէտէ իւչիւնճիւ տէհրետէ զուհուր էտէն Ֆէլիսոսօֆա Ֆըրգասը. եա'նի' քիլիսէ Թէրպիյէսինի կէվշէք Թուքանլար 55

Եինէ օլ Թարիխտէ Բօմատա զուհուր էտէն Նօվաթիանօս Ֆըրգասը, եա'նի' քիլիսէտէն քէսիլէնլէրին Թէքրար քիլիսէյէ գապուլ օլունմասընը րէտտ էտէնլէր 56

3. Տէօրտիւնճիւ տէհրին իսկիտասընտա Մըսըրտա զուհուր էտէն Մէլէթիօս Ֆըրգասը, եա'նի' Թէրպիյէի քիլիսէյի հատտէն զիյատէ իճրա էթմէկը իսթէյէնլէր 56

ՊԱԳԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀիՆԻՆ ՀԻԿՔԻՄԷԹի 'ԱՏԻճԷ ԻԼէ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹի ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ. 57

Գու նիսպէթին՝ իքինճի միւտտէթտէ Ուրխթիյանլար վէ տինի մէսիհի 'ալէյհինէ մուխալիֆէթ, զուլմ վէ Թէ'ատտիտէն 'իսպարէթ օլմասը։ Էյտօր հավարիւնտա Թէա'տուի Տհուտիլէր Թարաֆընտան օլտուղու կիպի, իքինճի միւտտէթտէ փուԹփէրէթ Բօմա հիւքիմդիի թարաֆընտան օլմասը . . . . 57—58

Թէա'տուիլէրին օն 'ատէտ ի'թիսար օլունմասը 58

Թէա'տուիլէրին պա'զը սէյէզիլէրի, ինէլտա' Նէրօն իմիէրատօրուն զամանընտա Բօմանըն իհրագը Ուրխթիյանլարա հասմ օլունմասը, եախօտ Ուրխթիյանլար մաթլուպ օլան գուրպանլարը Թագտիմ էթմէտիքլէրի իչիւն իմա'աթսըզ վէ տինսիզ սայըլմալարը 58

1 ԲՆԴԻ Թէա'տուի Նէրօնուն զամանընտա (սահիֆէ 31) . . 57

2ՆԴԻ Թէ'ատուի Տօմիթիանօսուն էյամընտա . . . . . 58—59

3 ԲՆԴԻ Թէա'տուի Թրայիանօսուն էյամընտա, Ներու չալիմ Էմիսգօփօսու Սիմէօն վէ Անթաքիա Էմիսգօփօսու իկնաթիօս չէհիտ օլուրլար 59

4ԿՆԴԻ Թէ'ատուի Հաթրիանօսուն կիւնիւնտէ, պիր ազ էհվէն. 60

Digitized by Google

5 ինչէ թէա'տտի Մուրգոս Աւրէլիոսուն է յաջողտա, իզմիր էմիսգօփօսու Փօլիգարփոս՝ եուհաննա Ըհսուլուն չայիրտի՝ չէհիտ օլուր 61
Գու թէա'տտինին Տրանսանըն Լիօն վէ Վիէն չէհիրլէրինէ չիտտէթ իւղրէ օլմասը, Շամմաս Սանքթօս վէ Ա.թալօս, Գլանտինանըն Գէլվգ իւլ 'ատէ ճէսարէթ վէ մէթանէթի 62
Մարգօսանլարա գարշը օլան մուհարէպէտէ Եըլդըրըմ նամ Խրիսթիյան ասքէրին տու'ասը սէմէրէսի 63
6 Նոը թէա'տտի Ա.ղրիպիոս Սէվէրօսուն է յաջողտա, Փէրփէթուա նամ պիր խանում վէ սայիրլէր չէհիտ օլուր . . . . 64—65
7 Նոյ թէա'տտի Թրաքիլը Մասքսիմիանօսուն է յաջողտա . . 65
8 Ընչ թէա'տտի Տէքիոս վէ Կալլօս Իմիէրաթօրլարըն կիւնէհունտէ զայէթլէ չիտտէթլի, Քիփրիանօս իլէ քէնտի քիլիսէսինին թա'սուն վազթինտէ կէօսթէրտիքլէրի 'իպրէթ 66
9 Ընչոը թէա'տտի Վալէրիանօսուն է յաջողտա. Բօմա էմիսգօփօսու Սիքքթօս, վէ Ա.ֆրիգատտա Քիփրիանօս չէհիտլէր . 67
10 Ընչոը թէա'տտի Տէյօքլէթիանօսուն կիւնէհունտէ զիյատէսիլէ չիտտէթլի, Մէրսամը՝ ճիմլէ Խրիսթիյանլարը եէր եիւզիւնտէն տէֆ' էթմէքլիք օլմասը 68
Գու Թէա'տտիտէ Խրիսթիանլար ալէյհինէ իսթի'մալ օլունան Քիւրլիւ իսքէնճլէր . . . . . 68—69
Ղալէրիոս Իմիէրաթօրուն ահվալի 70
ՊԱՊԻ՝ ԲԱՊԻ՝. ՏԻՑԱՆԷԹ Վէ 'ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ . . . 71
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՑԱՆԷԹԷ ՏԱՑԻՐ 71
Գու միւտտէթտէ Խրիսթիյանլարըն տիյանէթի լեպիսէլէրինէն պա'զը իչտիրէթլէրի 71
1. Ֆալճըըգ, սիհիրպազըգ, փուրթլար եափմազ կիպի զայրի մէչրու՝ սէնա'թլարը թէրք էթմէք, սէրկի վէ օյուն եէրլէրինէ կիրմէքտէն իմթինապ էթմէքլիք . . . . . 71—72
« Շէյթան իլէ անըն ասկէրլէրինի քէրք էտէրիմ » իգրարընտան նէ՞ անկլաշըլըր խոր 72
2. Էսարէթին Խրիսթիանլար արասընտան գալդըրմասը . . . 72
3. Փուրթփէրէսթ հիւքիւմէթինտէն մէմուրիյէթ գապտըլ էթմէմէք. պու պիւթիւն պիւթիւնէ մէնհի տէյիլ իսի . . . 72
Գու միւտտէթտէ քիլիսէ իսատմէլէրինին էվվէնմէմէսի տուհա 'ատէթ օլմայընչ րիյազէթքեարլըգ մէյլի պուլունմասը, Բուհանիյէթին տահա վէյտանա կէլմէմէսի. Մաթթ. ԺԴ. 20 օլան քէլամը պիր էմր կիւպի սայընչ՝ ֆագր հալինտէ եաշայանլարըն պուլունմասը 72
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. 'ԻՊԱՏԷԹԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷ Վէ 'ԻՊԱՏԷԹԱՆԷԼԷՐ, Թ. Ի. 259 տէրք Խրիսթիյանլար 'իպատէթլէրինի նէրէտէ 73

Digitized by Google

գըլարլար իտի· 'իպատէթխանէլէր եափըլմազդա նէ վագըթ պաչլանըլտը 73
Սըրա վէ ուսուլի 'իպատէթին պէ յանը 73
Սուրէթ վէ թասվիր 'իպատէթխանէլէրուդ պուլունմամասը· եալընըզ պա'զը թէչվիհաթըն իսթի'մալը մախսուսի· 74
Էլվիրա մէճլիսինին գարարը· Սուրէթ վէ հաչ նիչանէլէրինին անճագ էվվէլտէ իսթի'մալի 74
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻՒՆԼԷՐ 74
Կիրակի կիւնիւնտէ հէր տիւրլիւ իշ վէ մասլահաթը սիւնէվիյէտէն ֆէրաղաթ օլունմասը· « Նարլըմ օրուճ » 75
Փասազալիա եօրթուսու վէ պու խուսուստա օլան իխթիլաֆ փոլիգարիոս իլէ Անիքէթօս, վէ սօնկրա Փօլիքարթէս իլէ 'Ալիքօրուն մուճատէլէլէրի . . . . . 75—76
Փասազալիատան 50 կիւն սօնկրա 'իտուլմասը յ ն եօրթուսու՝ 'ումուտէն, Քրիստոսուն վէլատէթի կիւնիւ իսկ նասիլէն հըֆզ օլունուր 76
Պու միւտաէթտէ Քրիստոսուն էօլիւմիւ վէ գըյամէթինին զիքրի Սրիսթիյանլար 'ինտինտէ մուհիմմ օլմասը 76
Քրիստոսուն վաֆթիզի եօրթուսու եալընըզ Փալէսթին իլէ Սիւրիատա վէ չէհիլէրին գաթլ օլունտուդլարը կիւնէր վէլատէթ կիւնիւ տէյու հըֆզ օլունուր· 76
Պազէն կիմսէ օրթասընտա օլան 'իպատէթլէր վէ էլվիրա Սինօտունուն (Թ. Ի. 305) պու 'ատէթի նէհի էթմէսի 76
Քրիստոսուն իքինճի կէլիշի հագգընտա օլան պիւ'իւմ· . . 76
ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ'. ԷՍՐԱՐԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷԹԷ ՏԱՅԻՐ 77
1· ՎաֆԹիզ օլունանլարըն «Էսուլլէրին իգրարնամէսինի» գապուլ էթմէսի, վէ « Շէյթան վէ անըն սալթանաթընը վէ մէլէքլէրինի թէրք էթմէք » ահտնամէսի 77
Քիւչիք չօճուգլարըն վաֆթիզի, վէ պունու թաստիգ էտէն իսպաթլար վէ չէհատէթլէր 77
Վաֆթիզին նէ վէճհլէ վէ նէ վագըթ իճրա օլունմասը, վէ պէ յազ էսվապ վէ եաղլամագ կիւպի զահիրի այինլէր 77
Հէրէթիգօսլարըն վաֆթիզինին գապուլ օլունուսպ օլունմամասը հագգընտա միւճատէլէ· Պու խուսուստա Քիմփրիանօս իլէ Րօմալը Սթէֆանօս պէ յինտէ օլան միւնազա'ա, վէ սօնկրադի օրթա եօլ 78
2· Թա'մը ռոֆօփօքս հագգընտա 79
Թա'մը մուգատտաէսին նէ վագըթլար վէ նէ վէճհլէ իճրա օլունմասը, նէ մա'նա իւգրէ գուրպան թա'պիր օլունմասը, մուհապպէթ զիյաֆէթլէրի 79

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ. . . . 80
ՅԱՍԱԼԸ ԼՎԼԷԼ. ԻՆՃԻԼԻ ՇԷՐԻՖԻՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹՐՆԱ ՏԱՑԻՐ . . . 80
'Ահտը ճէտիւրին գապուլ օլուննասը. իքինճի վէ իւչիւնճի վէ տէօրտիւնճի տէհրլէրուդ պու պապտէ պա'զը մու'ալիմլէրին չէհատէթի 81
ՅԱՍԱԼԸ ՍԱՆԻ. ՐԷՍՈՒԼԼԷՐԻՆ ԻՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ. .
Գունուն Րէսուլ Թէէլիֆի օլմայըլպ, ղայէթ էաքի օլմասը. 81—82
ԹԱԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷԻ ԷՍԱՍԻՑԷՆԻՆ ԹԷՎԱՐԻԽԻ . . 82
ՅԱՍԱԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԻՒԶ 'ԻԿՆԻՄՏԷ ՄԷՎՁՈՒՏ ՈՒԼՈՒՀԻՑԼԷԹ ԹԱ'ԼԻՄԻ 82
Ալլահըն մէվճուտիյէթինին Քիթապը չէրիֆին թա'լիմաթընա մէպնի պու իքինճի միւտուէթուդ գապուլ օլունմասը. պունա տայիր կէթիրիլէն խապաթլար 82
Ուլուհիյէթուդ իւչլիւք խուսուսունտա միութիէրէպ 'ալիմլէրին զիւ'իմի 83
Էգանիմի սէլասէ վէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսի պու իքինճի միւտուէթուդ միւճատէլէյէ չօգ կէլմէմիշ օլմասը. 83
Էգանիմի սէլասէ թա'լիմինէ մուխալիֆ ֆըրգալար . . 84
1. Փունչէ ֆոէ ֆըրգասը, պու ֆըրգանըն էն մէշհուր ատէմլէրի վէ անլէրէ գարշը եազան Քրիստիյան մուա'լիմլէր. 84
2. Սալն բէօնէ ոլօհիյէնիդ էուլէէ եապօլ եօնէ ֆըրգա . . 84
Գու ֆըրգանըն թա'լիմաթը վէ էն մէշհուր ատէմլէրի. 84—85
3. Ինսանիյէթինի գապուլ վէ ուլուհիյէթինի իլէտտէտէն ֆըրգա 85
Էգանիմի սէլասէ իլէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի թա'լիմինին նէ էսաս իւզէրինէ մէպնի օլմասը. Գու միւտուէթին պա'զը Քրիստիյան մուա'լլիմլէրինին, մէսէլա՝ Րօմալը Քլէմէս, Իկնաթիոս, Ցուսթինոս, Իրէնէոտէրիէլի Քլէմէս, Թէրթուլիանոս վէ Հէրանօսուն պու խուսուստա թա'լիմաթը. . . . 85—89
Գու պապտէ Օրիկէնէսին թա'լիմաթը . . . . . 89—90
Գու մուա'լլիմին թա'լիմաթընըն նօգսանլարը.
1 ինճի Նօթսան. 2 ինճի Նօթսան. 3 ինճի Նօթսան. 90
Գու խուսուստա Րօմալը Տիօնէսիօսուն պահսը 91
ՅԱՍԱԼԸ ԲԱԳԻ'. ԱՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻՑԷ, ԵԱԽՍ' ԿԻՒՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷ ԹԱ'ԼԻՄԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 91
Րուհի ինսանինին սապը հագգընտա զիւ'իմլէր. 1. Պէրինճի ընե՞ն՝ Օրիկէնէսին, եա'նի՝ ճիւմլէ րուհլարըն քեաֆֆիլի խիլգաթտան էվվէլ պիրտէն խալգ օլունմասը զիւ'իմիւ. 91—92
2. Իւչինճի ընե՞ն՝ քիլիսէի չարգիյէնին, եա'նի՝ ինսան րուհունուն հէր պիր ատէմին ճէհէտտի իլէ պէրապէր խուլ օլունմասը զիւ'իմիւ 92

Digitized by Google

3. Ի՞նչ-ընե՞ն զի՞նք՝ քրիստէի զարպիչէնին, եա՛նի՝ հէր ալիր ատէմին րուհունուն թապի՛աթ գանուելուս իլէ ճէսէտ իլէ պէրապէր ինէտերինտէն թէվէլլիւտ էթմէսի գիւ՛իւմիւ . 93

Կիւնահը ասլի իլէ իրատէթի ինսանիչէ թա՛լիմաթընըն պահսընտա՝ իքի պէօյիւք մէսէլէ, եա՛նի՝

1. Կիւնահ սէպէպինտէն ինսանըն խայր վէ հագդա տօղրու օլան գուտրէթինին էքսիլիպ էքսիլմէմէսի 93

2. Եէնի տօղուշտա իրատէթի ինսանիչէնին՝ թէսիրաթը իլահիչէ իլէ օլան ՚ալագասը 93

Ղնօսթիքիլէրին թէունէչյն թարիգի մէպտէսինճէ, չէրը՝ խայր միսիլլիւ էզէլտէն վէ էպէտի տիր, վէ ինսան պիզ զէրուրէ կիւնահ իչլէր։ Պունա գարշը Խրիսթիան մու՛ալիմլէրին թա՛լիմաթը 94

1. Իագէնատիրիէի Քլէմէսին թա՛լիմի։ 2. Օրիկէնէսին թա՛լիմի։ 3. Թէրթուլիանօսուն թա՛լիմի։ 4. Քիփրիանօսուն թա՛լիմի . . . . . 94—96

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ՔԻՖԱՐԻԹԻ ՏԱՑԻՐ 96

Քէֆարէթ քէլիմէսինտէն նէ՞ անկլաչըլըը 96

Ղնօսթիքի վէ էպիճնի ֆըրգալտըրըն պու խուսուստա պաթըլ գիւ՛իւմիւ 97

Խրիսթիյան մու՛ալիմլէր պունլարա գարշը՝ Քրիստոսուն էօլիւմիւնիւն սէպէպի՝ ՚ատաչէթ իգթիղասընճա պիլ վէ՛քեալ ինսանլարընը միւճրիմլիյինի րէֆ՝ էթմէք իչին իտի տէյու պէյան էտէրլէր իտի 97

Փոլիքարփոսուն, Իկնաթիոսուն, Ըօսալը Քլէմէսին, Հէրանօսուն սէօզլէրի . . . . . 97—99

ՕՐԻԿԷՆԷՍ ՎԷ ԻՍՓԷՆՏԷՐԻՑԷԼԻԼԷՐԻՆ, ՓԷՖԱՐԷԹ ՀԱԳԳԸՆՏԱ ՕԼԱՆ ՋԻՀԻՄԼԷՐԻ 100

Օրիկէնէսին քէֆարէթ հագգընտա օլան գիւ՛իւմլէրինին նօգսանլարը։

Գէրճէկ Նօֆսան. Ճիւմլէ մախլուգ օլան րուհլարընը թէքրար պէ թէքրար կիւնահա տիւշիւպ անտէն խէյլա օլմասը թապի՛ի վէ ՚ատի պիր չէյ տիր տէմէսի։ Իփճէկ Նօֆսան. կիւնահքեարընը միւսթահագ օլտուղու ՚ազասընը անճագ խալհը իչինն օլմասը գիւ՛իւմիւ։ Իվէնճէ Նօֆսան. կիւնահքեարընը միւսթահագ օլտուղու ՚ազասընը էպէտի տէյիլ տիր տէմէսի . 100—101

ՖԱՍԼԸ ՍԱՏԻՍ. ԱՒՐԻԹԻ ՏԱՑԻՐ 102

1. «Գիչ ակնէ գ-գափէրի, եա՛նի՝ Քրիստոսուն պէնճաբա զահիբէն ֆարխլահընըբ սաղընը եարճէյէ զի՛նգիւ 102

Գոս գիւ՛իւմի սահապէթ վէ րէհտտ էտէնլէր . . . . . 102—103

2. Էօլճաբէն սոնգրա վէ ղէյա՛րի կէնճաբէն եվվէլ օլան հալէ գայէդ.

Digitized by Google

Ծուսքինօս, Թէրքուլիանօս վչ Իաքէնտէրիյէլիէրին պիւ'իւմէրի 103
3. Դը յամ էսքճէէ ճեւեք հաէէընաք օլան չե՞իւմէք 103
Իաքէնտէրիյէլիէրին, վչ Ծուսքինօս իւչ Թէրքուլիանօսուն վչ սայիրլէրին պիւ'իւմէրի 104
4. Բաչ ճեւ հաէէընաք. Թէրքուլիանօս վչ Աւկօսքինօսուն քա'լիմաքը 105
5. Ճէհննէմ վչ անըն սա'ոաէէնի հաէէընաք. Ծուսքինօս, Օրիկէնէս վչ սայիրլէրին քա'լիմաքը 105
6. Ճէհննէմ վչ անըն 'ալաոը հաէէընաք. Բօմալը Քլէմէս, Քիփրիանօս վչ Աւկօսքինօսուն քա'լիմաքը Իաքէնտէրիյէլի Քլէմէս վչ Օրիկէնէսին քա'լիմաքը 106
ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՄԷՔ ԹԱՐԻՒԼԷՐԻ ԻւԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԴԱՍԸ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ. 107
Քա'լիմաքը մէսիհիյէնին պէ յանընտա հիքմէք ուսուլինին գուլանընըմասը. Օրիկէնէսին Քլէօսա գարչը ճէվապը . . . 107
Փօրֆիրինին վչ Հիէրօքլէսին տինի մէսիհիյէ գարչը քահրիրաքը 107
Եէհուտի Քրգալար. 1. Էպիոնի, 2. Նազարէթլի, 3. Էլգըսէ 108
ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐՕԱԼԱՐ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ 109
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐՕԱԼԱՐՈՆ ԷՎՍԱՖԸ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ. 109
1. Գունլարըն հիքմէք քարիգի. 2. Ղնօսլիէ քա'պիրի. 3. Գու Քըրգալարըն գաչ նէվ' իտիյի 109
4. Ղնօսքիքիլէրին պահա էքտիքլէրի մէսէլէլէր 110
5. Ղնօսքիքիլէրէ կէօրէ Քրիստոսուն զաքը վչ քէֆարէթի նիճէ օլուր. 6. Ղնօսքիքիլէրին ահվալը զաքիյէլէրի վչ ավլագ լուսուսունտա օլան քա'լիմաքլարը 111
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԵՀՈՒՏԻ ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐՕԱԼԱՐԸ ՊԷՑԱՆԻ. . . . 112
1. Քէրինթօս Քըէքաօս. Քէրինթօս քիմ վչ Քա'լիմաքը նէ իտի 112
2. Գալիլէօ Քըէքաօս. Պասիլիտէսին «Վիճուտի ասլի» վչ անըն քաոոքենիլէրէ վչ «Ռէյիս» հագգընտա օլան ճաայըպ պիւ'իւմէրի . . . . . 113—114
3. Վալենթինօս Քըէքաօս 114
Վալենթինօսուն քանայիներըն ասլը վչ Սլահ վչ «իլահը սանի» վչ «քէմալիյէք» վչ Քրիստոսուն իչի հագգընտա օլան պիւ'իւմէրի . . . . . 114—115
Գու Քըրգանըն պաշգա մէշհուր զաքլարը 115
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԵՀՈՒՏԻԼԷՐԷ ՎԼ 'ԱՀՏԸ 'ԱԹԻԴԻ ՄՈՒԽԱԼԻՖ ՕԼԱՆ ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐՕԱԼԱՐՈՆ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ. 116
1. Օֆլի Խոօ Խըլան Քըէքաօս 116
Գու Քըրգանըն զուհուրի վչ «Նամալիւմ Սլահ» վչ «Ին-

Digitized by Google

ատնը էվվէլ» վէ Րուհ էլ Գուտս վէ «չէրր իլահը» վէ Հիքմէթ վէ օրուհանի վէ ճիսանանի Քրիստոս» վէ անըն միւնասիպէթլէրի հագգընտա օլան զիւ'իմլէրի . . . . . 116—117

Գունտան չըգանի Սէն վէ Գայէն Քըրգալարը 117

2. Սախնախինա ֆըէթսը. Գու Քըրգանըն զուհուրու վէ պաշգա Ղնօսթիքի Քըրգալար իլէ օլան միւնասիպէթ վէ մուֆարէգէթի. անըն տէվամը 118

3 Թէչիյան ֆըէթսը. Թէչիյան քիմ իտի վէ անըն թա'լիմաթընըն մախսուսկէթլէրի . . . . . 118—119

4. Անընօնչէ, նա՞է՝ չէթէ'ըը էլահիյէ բէպգ էգէն ֆըէթալը 119

Գու Քըրգալարըն թա'լիմաթը քէօթիւ ավլագը պայիս, 119

Ա. Քոբէօգրախ ֆըէթսը. Գու Քըրգանըն զուհուրու, էհամալը վէ Թէէսիրաթը 119

Բ. Նէօլէյնօ ֆըէթսը. Գու Քըրգանըն զուհուրի վէ թա'լիմաթը Քրիթասը չէրիֆտէ զիքր օլունուր 120

5. Մաթէն ֆըէթսը. Մարքիօն քիմ իտի վէ թա'լիմաթը նէ խուսուսլագտա սալիֆ իւզ զիքր Ղնօսթիքի Քըրգալարըն զիւ'իմլէրինտէն միւթէֆէրրիգ տիր . . . . . 120—121

Գու Քըրգանըն խէլասքեարա տայիր օլան թա'լիմի. անըն տէվամը. հանկը խրիսթիան մուալիմլէր անը ճէրհ էթտիլէր 121—122

6. Մանի նախօգ Մանիխէ ֆըէթսը 122

Մանի Քըրգասընըն սայիր Ղնօսթիքի Քըրգալարա նազարէն սըֆաթը մախսուսէսի, Խրիսթիան իսմինէ լայըգ տէյիլ, 122

Մանի քի՞մ իտի վէ Քըրգասընըն այրը ճինս ինսանլար հագգընտա օլան մախսուսի զիւ'իմլէրի, Անըն մէմուրլէրի, 'խպատէթի, ինթիխարը, Թէ'սիրաթը վէ տէվամը . . . . . 123—124

ՅԱՍԼԸ ԲԱԳԻ Մանիանօ ֆըէթսը. Գու Քըրգանըն Ղնօսթիքի օլմայուպ պա'զը թա'լիմաթը մախսուսէ, խուսուսա փէյղամպէրլիյին տէվամը, վէ իքինճի տէֆ'ա էվլէնմէմէք հագգընտա անըն զիւ'իմլէրի 125

ԻԶԻՆՃԻԻ ՄԻԱՏՏԷՔ. Թ. Ի. 311—590, ՊԼՕՅԻՒՔ ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՕՍՏԱՆ ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐԱՏՆԷՔ 127

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ. 127

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԲՍՄԱ ՄԷՄԱԼԻԲԻՆՏԷ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 127

Թ. Ի. 259 ատէք տինի մէսիհկէ վիւսա'ատէ վէրիլմէ յիպ, Գօնսթանթինօսուն կիւնլուտէ քէսսլի հուրմէյլէ . . . 127—128

Digitized by Google

Գօնսթանթինօս՝ միէտէրինին Թէրպիյէսի իւզրէ Խրիսթիյանլարա տօսթլուգ կէօսթէրիր ։ Վալիտէսի Հէլինա օղլուն-տան էվվէլ Խրիսթիան օլմուշ իտի 128

Խրիսթիանլարըն իման վէ չէքտիքլէրի Թէ՛ատուտիէրին Գօնս-թանթինօս իւզէրինէ Թէսիրաթը ։ Թ. Ի. 306 տա Իմիէրա-թօր օլուր ։ 312 տէ Մաքսէնթիոսա գարշը էթտիյի մուհա-րէպէտէ , կէօքտէ հաչ սուրէթինի կէօրմէկի նագլիյէթի վէ Գօնսթանթինօս իւզէրինէ օլան Թէսիրաթը ։ Գօնսթանթինօս պիր Թէտրիճ տինի մէսիհիյէ սահսապէթ էտիպ , 323 տէն սօնկրա Թէպա՛սընը տինի մէզպուրէ տա՛վէթ , վէ 337 տէ քէնտիսի րէսմէն քիլիսէյէ գապուլ օլունուր ։ Անըն Թէէսթ-րինճէ սատմըշըր զահիրէն իսրխթիան օլուր ։ Անըն վագթըն-տան սօնկրա տինի մէսիհի Րօմա մէմալիքինտէ Ճուլիանօսըն վագթընտան մա՛տա չէրէֆ պուլտու 129

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷՆ ԹԱՐԻՃ ՕԼԱՆ ՏԻՑԱՐԼԱՐՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ 130

Ֆըրէնճէ. 1. Ասիա գըթա՛սընտա ինթիչարը, էրմինէ-նտէ. Գրիգոր Լուսաւորիչին վասիթասը իլէ Տրգատ փա-տիչահընը վէ էրմէնիլէրին տինի մէսիհիյի րէսմէն գա՛պալ էթ-մէսի, Մէսրօպուն Գիրթասը չէրիֆի Թէրճիւմէ էթմէսի, Ֆար-սիլէրթարաֆընտան Թէ՛ատուտի , չէհիտլէր 130

Աբոպէնտա. 350 տէ Գօնսթանթիոս իմիէրաթօր տինի մէսիհինին օրատա ինթիչարընա չալըշըր ։ Հինտի Թէյօֆիլոս ։ Պիր չէյլերին զայըէթի ։ Տինի խալամըն զուհուրինէտէք Արա-սիսթանտա տինի մէսիհինին հալի . . . . . 130—131

Հինդիսէնտա. Հինտի Թէյօֆիլօսուն վա՛զ էթմէսի , պիր Թիւճճարըն չէհատէթի. կէօթճէնտա ինթիչարի. 131

2. Ափրիգա գըթա՛սընտա ։ Հապէշէնտա. Ֆրէմէնթիոս վէ Էտէսիոս վա՛իզէր 132

3. Էվրօփա գըթա՛սընտա. Իւչիւնճիւ տէհրտէ Քափատօ-քիալը էսիրլէր վասիթասը իլէ տինի մէսիհինին կօթ թայֆէ-սինէ ինթիչարը ։ Կօթլարըն Արիոս Ֆըրզասընտան օլմասը , Իւլքիլասըն հուրուֆաթ իհտաս վէ Գիթասալը չէրիֆին պէօ-յի՛ք գըսմընը անէլէրին լիսանընա Թէրճիւմէ էթմէսի. . . . 132

Եուհաննա Գրիսօսթօմուն կօթլար իչին չալըշմասը 133

Ֆրանսա տինի մէսիհինին ինթիչարը. Ֆօսթօս , Ամիթօս վէ Գէսարիօսըն չալըշմալարը 133

Գըլնէֆէլէր էվվէլա Արիոս Ֆըրզասընտան օլուպ , սօնկրա քիլիսէի 'ումումիյէնին թա՛լիմինի գապուլ էտէրլէր 133

Ֆրանսըզըն հիւքմտարը Գլօվիսին , զէվճէսի Գլօթիլտանըն Թէէսէրի իլէ Խրիսթիյան օլմասը , վէ անըն էօրնէ յինճէ պիւ-

Digitized by Google

Թիւն Թայֆէնին տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէսի 133
Գրիֆտենիոզը Փաթրիքիոս Աքօչիա վէ Իրլանտատա տինի մէսիհիյի Թէպլիր էթմէսի 134
ԳԱԳԸ ՍԱՆԻ. ՓԻԼԻՍԷ ԽԱՏԷՄԷԼԷՐԻ, ՈՒՍՈՒԼՈՒ ՎԷ ԹԷՐԳԻՕՁԷՍԻ ԳԷՁԱՆԸՆՏԱ ՏՈՐ 135
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՓԻԼԻՍԷ ԽԱՏԷՄԷՍԻՆԷ ՏԱՁԻՐ 135
Փիլիսէ խատէմէսի պիր այրը սընընֆ օլարագ, քէսպի նուֆուզ վէ թէսիրաթ վէ հիքմէթ էթմէսի 135
Գարը չամնալարընն Թա'յինի, եէնի մէմուրլար՝ 1. Փիլիսէ խոճանէտարը, 2. Փիլիսէ եազըլարընը հըֆզ էտէնլէր, 3. Մէճլիսլէրին քեաթիպլէրի, 4. Խասթալարա զիյարէթ էտէնլէր վէ 5. Մէզարճըլար։ Փիլիսէ խատէմէլէրինին չօղալմասընը մէն էտէն գանունլար, անլէրին էվլէնմէսինին եասագ օլմասը. Փիլիսէ խատէմէլէրինին ուսուլի Թա'յինի. Փիլիսէ խատէմէլէրինին քիլիսէտէն քիլիսէյէ նագլի 136
Փիլիսէ խատէմէլէրինին Թա'լիմի, Իաքէնտէրիյէ, Անթաքիա, Էտէսիա վէ Նիսիպինտէ 'իլմի իլահի մէքթէպլէրի. . . 137
Էփիսգօփօսլար տա քիլիսէ խատէմէսինի Թա'լիմի էթտիկլէր 137
Աթինա վէ Իաքէնտէրիյէ տար էլ Փիւնունլարը 137
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՍԷՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ՎԷ ԵԱՒՕՏ ՓԱԹՐԻՒ ԻՒՆՎԱՆ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԻՅԷԹԻՆԻՆ ԹԷՖՐԻԴ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՁԻՐ 137
Գէօյիւք չէհիրլէրտէ պուլունան քիլիսէլէր վէ անլէրին մէմուրլէրի նէ վէճհլէ սայիրլէրէ նուֆուզճա Թէգաատիւմ վէ Թէֆավվուգ էթմէլէրինտէն սօնկրա, րիվայէթ վէ մէմուրիյէթճէ րէսմէն Թէգաատիւմ վէ Թէֆավվուգ էթտիկլէր. . . 138
Վիլայէթ մէրքէզլէրինտէ պուլունան էփիսգօփօսլարըն նուֆուզունուն իզտիյատ պուլմասը, վէ Րօմա մէմալիքինին այրը գըթ'ալարընըն մէրքէզ չէհրլէրինտէ պուլունան էփիսգօփօսլար պիթ Թէորիճ հէյէճէն նէվինտէն Թէսիրաթ Թահսիլ էթտիկլէր, Իաքէնտէրիյէ, Րօմա, Անթաքիա վէ Իսթանպօլ էփիսգօփօսլարը, եէնի իւնվան վէ նուֆուզ քէսպ էթտիկլէր. . . 138
Գարթաճինէ էփիսգօփօսունուն նուֆուզու, Րօմա էփիսգօփօսունուն նուֆուզու նամուսլ վագԹընն միւրուրինտէ ֆէվգ իւլ'ատէ օլտու 139
Իզնիք մէճլիսինին վէ Սարտիգա մէճլիսինին վէ Աֆրիգա քիլիսէլէրինին Րօմա Փաթրիյինին հէյէճէնէ հազգընտա օլան գիւ'իւնլէրի 140
Րօմա Փաթրիյինին հիքմէրինին ճէմ' վէ նէշր օլունմասը. 141
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՓԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՅԷՅԻ ՎԷ ՅՕՆԱԹՕՍ ՖԼՈՂԱՍԸ . . 141
Յօնաթօս Փըրգասընընն սէպէպլի զուհուրու 141
Մօնթանօս Փըրգասընընն Թէրպիյէ խուսուսունտա օլան

Digitized by Google

գիւ'իւմիւ 141
Մէնսուրինօս , Քէքիլիանօս , Ձէլիքս վէ Տօնաթօս քիմիէր իտի . . . . . 141—142
Տօնաթօս Ֆըրգասընընդ գիւ'իւմ վէ մէպտէլէրի 142
Տօնաթօս Ֆըրգասընընդ իմիէրաթօր իլէ միւնասիպէթի . . 143
Տօնաթօս Ֆըրգասը իչիւն մէճլիսլէր . . . . . 143—144
Տօնաթօս միւհաւտէլէսինին նէթիճէսի վէ Ֆըրգասընընդ տէվամը 144
ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՑԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՄԷԹ 'ԱՏԻԾԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ 145
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԿՈՒՆՏԷ
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Տինի մէսիհինիզ թանիը հիմայէի հիւիւմէթէ կէչմէսի . . . . . 145—146
Պէօյիւք Դօնաթանթինօսուն պիթթէտրիճ տինի մէսիհիյէ ահատպէթ էթմէսի . . . . . 145—146
Դօնաթանթիօս իմիէրաթօրուն զայրէթի 146
Մուրթատտ Ճուլիանօսուն ահվալի վէ փուքփէրէսթլիք իչիւն զայրէթի. մէրամիէրինի իձրա էթմէք պապընտա միւէսէր օլամամասը վէ սօն իգրարը . . . . . 146—147
Ճուլիանօստան սօնկրա իմիէրաթօրլարընդ տինի մէսիհիյէ վիգայէ էթմէէրի 148
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Հիւիւմէթիճ տինի մէսիհիյէ հիմայէ էթմէսինճ թա'րիֆի 148
Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթին տինի րէսմիսի օլմասը , վէ պու միւնասիպէթլէ իմիէրաթօրուն նազարէթի , վէ պու թէպտիտիւլիւն մնազարրաթը . . . . . 148—149
Մահսուս գանունլար. 1. Եէվմի մուգաւտտին հըֆզ օլունմասը , 2. Հիւքիւմէթ խազինէսինէն քիմսէյէ 'իանէ , 3. Հիլիսէ խաստէմէսի խըզմէթի 'ատիյէտէն մուա'ֆ թուքուլար , 4. Էփիսգոփոսլարընդ տա'ւաֆի քիլիսէվիյէնին ֆասլի , 5. 'Իպտէթխանէլէր վէնակեահ գըլընտը . . . . . 149—150
Փէնակեահ հազգընտա վուգու'աթ վէ գանունլար 150
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Մէճմուր էփիսգոփոսլարընդ Իմփէրաթօրլար իլէ 'ալագալէրի 151
Իզմիտ Էփիսգոփոսու Էւսէպիօս. անընդ Պէօյիւք Դօնաթանթինօսա հաւաէն զիյատէ իհթիրամ էթմէսի ; Իզնիք մէճլիսինին ահվալընդը թարիֆ էթմէսի . . . . . 151—152
Աթանաս վէ Դօնաթանթիօս Իմիէրաթօր 152
Ամպրօսիօսուն պէօյիւք Թէոդոսիօսա Թէրսիյէսի վէ անընդ խայրընը նէթիճէսի 153
Ամպրօսիօսուն պէօյիւք Թէոդոսիօս հազգնտա չահատէթի 154

Digitized by Google

Անթաքիա Էփիսգոփոսու Ֆլավիանոս Գէօրիւք Թէ յօտօսիօ-
սա 'ասը օլան Անթաքիալըլար իչուն րիճա վէ նիյազ էթտի. 155
Րօմա Փաթրիկի սէրինճի Լէ յօնուն Փէվգ իւլ 'ատէ նու-
Փուզու. 155
Եուհաննա Գրիսոսթօմուն ահվալ վէ էվսաֆը զաթխէսի.
Խաթանալ Փաթրիկի. օլտու ։ Միւվազա'ասը 156
Գրիսոսթօմուն Թէ յօֆիլօս Փաթրիկ իլէ միւնազա'ասը վէ
չէքտիկի Թէ'ատտի ։ Անընն ճէսարէթի, իմանը վէ մէնֆի օլա-
րազ վէֆաթ էթմէսի . . . . . 157—158
ՖԱՍՈԼԸ ՍԱՆԻ. ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՒԻՆՏԷՆ ԽԱՐԻՃՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ
ՀԻՒՒԻՄԷԹ ԻԼԷ ՆԻՍՊԷԹԻ 159
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Ասիա գըբ'ասընցա, 1. Ֆաթխէնափա. . . . 159
Սաֆօր փատիշահ Խրիսթիանլարը Թէ'ատտի էթտի . . . 159
Էվվէլքի չէհիտլէր ։ Շէհիտլէրին քէսրէթի ։ Մարուֆաս է-
փիսգոփոսուն նուֆուզու . . . . . 159—160
Ապոսասըն ղայրէթի վէ անընն նէթիճէսի ։ Ագաքիոս Էփիս-
գոփոսուն չաղրշմասը 160
2. Էբհէնէնափա. . . . . 160—164
Գրիգոր Լուսաւորիչին Թէվէլլութիւ, վսիիտէ յնի, միլէթ
վէ սիսիլէսի ։ Լուսաւորիչ տէնիլմէսինին մա'նասը 161
Զօճուգլուղունուն ահվալի, Թէրսիկիսի վէ Տրդատըն եա-
նընա կիրմէսի ։ Մէգքիւր Փատիշահտան Թէ'ատտի չէքմէ-
սինին ասպէսի 161
Զէքաիկի իսքէնճէլէր. սլատէհու Տրդատ Փատիշահը վէ
պիւթիւն էրմէնիսթանը Խրիսթիան տինինէ ճէլսլ էտիպ,
էրմէնիլէրէ Էփիսգոփոս օլմասը, վէ պա'զը Թէէլիֆամբը. 162—163
Տրդատ իւէ Րօմայա կիրմէսինին բիվայէթի վէ էօմրիւնիւն
ասն վազա'ալէրի . . . . . 163—164
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Էվրոպա գըբ'ասընցա 164
Վանատալ Թայֆէսինին Խրիսթիան վէ Արիոս Փըրգասընտան
օլմասը, վէ Աֆրիգաստա Գարթագինէ չէհրինի Փէթհ էտիպ,
քիլիսէի 'ումումիյէտէն օլան Խրիսթիանլարա Թէա'ատիսի. 164—165
Հիւն Թայֆէսինին Րօմայը Փէթհ էթմէսի ։ Սէվէրինօս իս-
մինէ պիր բահիպին պու Թայֆէլէր արասընտա նուֆուզ վէ
մուվաֆֆագիյէթլէ չալըշմասը 165
Ճէրմանոս նամ պիր Էփիսգոփոսուն՝ Գրիգանիաստա, վէ բէ-
Փիգի Լիւփոս իւէ Գրիսէրիոս Էփիսգոփոսլարըն կալիաստա վէ
կօթ Թայֆէսի արասընտա չալըշմալարը . . . . . 166—167
ԳԱԳԸ ԲԱԳԻ. ՏԻՑԱՆԷԹ վէ 'ԻԳԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ . . . 168
Եալընըզ րէսմէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէգիւք Փայտէ-
սիզ օլուր 168

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐՐՆ ՋՈՒՀՈՒՐ ԷԹՄԷԼԷՐԻ . . . 168
Գու մԻուտոէթաէ րիյագէթքեարլըղա մէյլ էուէնէլէրին մէմ-
տուհ մէթաամլառը 169
1. Շարէ ընաթՁընա պաալանան բէյաղէնէթալէ վե ամաալըղալ. 169
Րիյագէթքեարլըգ Շագուստա Ղարպատան պիյատէ ի՛թիպար
պուլուր, Անթաոնիօս էն մէշհուր մԻունգէվի 169
ՄԻունգէվիէր չօղալըպ պիրլիքատէ օթուրուրլար, Մըսըրըս
Փաագոմիօս 170
Մանասթըրլարըն պաչլանմասը պաունատան նէչէթ էտէր,
« Իման Իլէ Հէլաս », վէ « Իմանը Հագիգի » թա՛լիմաթը րի-
յագէթքեարլըգ մէյլի Իլէ Իպթաղ օլունուր 170
Մէաօփոթամիատա էվխիթի իամինատէ ավլարէ կէզՁնէլէր,
Սէվասթա էփիսգոփոսու րիյագէթքեարլըղա եԻզ վէրիր,
Գայսէրի էփիսգոփոսու Վասիլ բահհիպլէրէ նիզամ գօամաղա
չալըշըր, Մըսըրտա Նիլօս վէ Իսիտօր բահհիպլէր, Մանասթը-
լարըն մէՆՁա՛թը 171
Անթաքիալը Սիմէօն մԻունգէվի, Աքիմիթի նամ րուհպան-
լար, Մըսըրտա Սարապամիթէս վէ Սիւրիատա Րօմոպօթ նամ
մԻունգէվիէր 172
2. Ղարդ ՆաթաՁընա չէյագէՆէթալէ 172
Աթանաս կալլիատա Անթաոնիօսուն ահվալ վէ 'ամալի հագ-
գընտա պիր քիթապ եազար, Սմիւրօսիօս, Հէրօնիմոս, Աւ-
գօսթինօս վէ Մարթին՝ Ղարպատա րիյագէթքեարլըղա եԻզ վէ-
րիրլէր, Գատասկան Մարսիլիատա մանասթըրլար ինՁա էտէր. 172
ՊԷնէտիքթօս (Թ. Ի. 480—543) Ղարպատա էն մէշհուր բա-
հիպ՝ Գատինօ մանասթըրընը պինա էտէր. վէ բուհպանլար ի-
չինն նիզամ թէՀլիՔ էտէր, Գատիօտօրօս կօթ 173
Րիյագէթքեարլըղըն մազարատքը ՓէՀմ օլունուր. կանկըրա
մէՃլիսինին րիյագէթքեարլըղա գարչը հարէքէթի 173
Հէլվէտիօս, Գօնօսօս, Հօվինիանոս րիյագէթքեարլըղա
գարչը էՓքեար պէ յան էտէրլէր, Րօմա էփիսգոփոսու Սի-
րիքիոսուն վէ Սմիւրօսիօսուն Հօվինիանօսա գարչը մու'-
ամէլէսի 174
Վիկիտիանթիօս Հօվինիանօսուն մէպտէլէրինի գապուլ է-
տէր, Հէրօնիմոս պունա վէ Հօվինիանօսա գարչը եազար. . 174
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. 'ԻԳԱՏԻԹԵ ՏԱՑԻՐ 175
1. Քիլի՛Ե վէ ճեմ'ալը մեսիհիլիՆէն 'ԻպտիԹիի մաամայիի . . . 175
'Իպատէթի 'ումուվիյէտէ սալթանաթը խոխալ օլունուր,
« ԹէրէՆՆիմ էտիճիլէր », Ամիւրօսիօսուն իլահիլէրի վէ ու-
սուլի Թէրճանիւմիւ 175
Մուգաատէս կիւնիւ, ճէմա'աթ վա'Ձլարը վէ սայիր սպին.

Digitized by Google

իճրալարընըն ուսուալի վէ եէնի ասէթլէր 175
3. Իպոփէրնէանէլէր 176
Իպատէթխանէլէրին չէքլի. սուրէթ վէ միւչապէհէթ իթթի'մալի իպատէթխանէլէրտէ ։ Գայսէրլի Էւսէպիոսուն Քօնթանթիայա վէրտիկի ճէվապ։ Էփիֆանիոս։ Հայէ իշարէթի . . 176
3. Մոփոփա կէնէլէր 176
Կիրակի կիւնիւնիւ հըզըզ էթմէք 'ատէթի 176
Գըրգ կիւն օրուճ վէ փասգալեա եօրթուսու 'ատէթլէրի ։ Փասգալիա հազգընտա միւճատէլէնին մէճլիսճէ գարարը . . 177
'Իյտա իլ խասնէ յն եօրթուսու, վէ պունտան էվվէլ Քրիստոսուն սէմայէ 'ուրուճու եօրթուսու . . . . . 177—178
Քրիստոսուն վէլատէթի եօրթուսու իչիւն կիւն թախսիա օլունուր (25 Դեկտ.) ։ Էփիֆանիա եօրթուսու 178
« 'Ապիզլէրին » վէ Շէհիտլէրին զիքրի իչիւն մուգատտէս ատէյիւ կիւնլէր հըզըզ օլունմազա պաչլանըր 178
Զիքիր Մէրեէմէ 'իպատէթ կիպի պիր նէվ' րիա'յէթ. 'Արապիթանտա թայֆէի նիւսուան պիր ճէմա'աթ Մէրեէմէ 'իպատէթ գըլար ։ Քիլիսէ պուս էֆքեարա եիւգ վէրմէզ Մէրեէմ հազգընտա մուխալիֆ զիւ'իմլէր 179
Երուչալիմէ զիյարէթ էթմէք 'ատէթի. Հէրօնիմօս վէ Նիւսաղը Կրէկօրուն էֆքեարը 179
4. Իսթըր Գէնէյէ, նա'նի' վաֆթիզ վէ թա'ատը մոփոփա . . . 179
Զօճուգլարը վաֆթիզ էթմէք 'ատէթի 'ումմուամի օլուր։ Մէհմէտ էթմէք 'ատէթի ։ վաֆթիզ իչիւն մու'այէն վազըճլար . . . 179
Թա'ատը մուգատտէս իճրասընտա այինէր, վէ գուրպան էֆքեարը, էօլիւլէր իչիւն տու'ա ։ Մուհասապէթ զիյաֆէթի խալֆալ օլունուր. Լաւօտիքէա վէ Հիփփօ մէճլիսլէրինին էմրի. 180
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՄԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒԱ'ԼԻՄԼԷՐԻՆ ՎԷ ՎԱ'ԻԶԼԷՐԻՆ ՏԻՅԱՆԷԹ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆԱ ԹԱ'ԼԻՄԱԹ ՎԷ ԷՕՐՆԷՔԼԷՐԻ 180
Քրիսօսթօմուն տիյանէթ խուսուսաունտա թա'լիմաթը, Պա'զը վա'զլարընտան խաթխատաճաթ . . . . . 180—182
Արլ Էփիգօփօսու Քիպէրիօսուն տիյանէթ խուսուսաունտա թա'լիմաթը վէ խալէթի. վէ վա'զլարընտան խաթխատաճաթ 183—185
Ալեքսանդրիոսուն ահվալ վէ թէճրիւպէի մախսուսէի զաթիյէսի, թէօվպէյէ կէլմէսի, Հիփփօ (Պօնա) չէհրինտէ էփիսգօպօս, անըն թահրիրաթը վէ տիյանէթի խապիսէ հազգընտա թա'լիմաթը . . . . . 186—192
ՊԱԳԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏՂՐ 193
Իչիւնճիւ միւսուտէթ թա'լիմաթ միւճատէլէսի է յասը իսի ։ Պու միւճատէլէլերին է յի վէ քէօթիւ թէսիրաթը 193
Պու միւճատէլէլերին նէ մաստտէ իւզէրինէ իսդէյի 193

Digitized by Google

ՅԱՍԼՐ ԷՎՎԵԼ. ՈՒԼՈՒՀԻՅԷԹ ՎԷ ԷԳԱՆԻՄԻ ՍԵՎԱՍԷ ԹԱ'ԼԻՄԻ 194
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԵԼ. Քրիստոսուն 'ուլուհիյէթի ասլիյէսի 194
Իաքէնտէրիյէլի Արիոս վէ անոնը թա'լիմաթը : Քրիստոսուն ուլուհիյէթի Փէտէրուլլահըն ուլուհիյէթի իլէ պիր իսկինի գապուլ էթմէ յիսպ , Փէտէրին ուլուհիյէթինէ միւհալիհ տիր աէյ յէնլէր 195
1. Իլկէ Ճէնկոզ. Իաքէնտէրիյէ Էմիհագօիսուս Ալէքսանտրը Արիոսու մէմուրիյէթինտէն 'ազլ էտէր. Իզմիտ Էմիհագօիսուս Էւսէպիոս վէ Քափատոքիսլը Ասթէրիոս, պիր միգտար տավոի Դայսէրիյէլի Էւսէպիոս, Արիոսա թարաֆ էտէրլէր. Դօնսթանթինօսուն էմրի իլէ Իզնիքտէ (Նիկիա , 325) իլք մէճլիսի 'ումումի թէշքիլ օլունուր. պու մէճլիսին թա'լիմաթը , Արիոս վէ սայիրլէր միւրկիւն . . . . . 195—196
2. Թ. ի. 325—356 յոփէ օլան Աքէօս Պաճոփէկոզ 197
Իզնիք մէճլիսի իլէ միւճատէլէ խիթամ պուլմազ , Միւրկիւնլէր կէրի կէթիրիլիր (330) 197
Իաքէնտէրիյէլի Ալէքսանտրըն խալէֆի Աթանասըն զայրէթի , Տիւրոս մէճլիսի, Աթանասըն 'ազլի վէ կալիսայա նէֆի 197
Արիոս Իսթանպօլ քիլիսէսինին իլհագլըզընա գապուլ օլունմագ իւզրէ իքէն վէֆաթ էտէր : Դօնսթանթինօսուն խալէֆի Դօնսթանթիոս Արիոսլուլարա սահասպէթ էտէր . . . 198
Գօնսթանս զարպի Րօմա Տէվլէթի իմփէրաթօրու վէ զարպ քիլիսէսի Արիոսա մուխալիֆ վէ Աթանասա թարաֆկիր պուլունուր. Սարտիքա սինօտու (Ղարպիլէր) իզնիք մէճլիսի գաթարըլմասըն չաչմազ. Աթանաս իսպգա օլունուր 198
Գօնսթանս վէֆաթ էտէր Արլ մէճլիսի (353). Աթանաս հիւքմ օլունուպ չէքիլիր. Արիոս Փըրգաստը սուրէթի զահրէտէ զալէպլէ էտէր 199
3. Թ. ի. 356 պան սոնրա Աքէօս Պաճոփէկոզինին Նոփէյէհ . . 199
Եարը Արիոսլուլարըն Արիոսլուլարտան Փէրգէ. Ուրսաքիոս վէ Վալէնս նաման Արիոսլու Էմիհագօիսլարըն զայրէթի. Արիոսլուլար Թարաֆընտան Սիրմիյում մէճլիսի , Սէլեւքիա վէ Արմինում մէճլիսլէրի 200
Մէզքիւր իքի Արիոսլու Էմիհագօիսլարըն տէպսիսէլէրի. Իմփէրաթօր Թարաֆընտան «Ուսիս» թա'լիմինէ սահասպէթ էտէնլէրէ գարշը Թէ'սատի 201
Աթանաս՝ տէֆա'թէն սիւրկիւն օլունտուգտան սոնկրա , 374 տէ վէֆաթ էտէր 201
Արիոս միւճատէլէսինտէ Աթանաստան սոնկրա Թ. ի. 370 տէն 400 է տէք զայէթ Թէսէլյի օլան վասիլ Դայսէրիյէ Էմիհագօիսու , Նիւսալը կրէկօր վէ Նազիանզալը կրէկօր 202

Digitized by Google

Իաթանպօղ 'ուռուամի մէճլիսի (381) Թէ յօտօսիօսուն կիւնիւնտէ · Իզնիք իգրարնամէսի իլէ Րուհ իւլ Գուտսուն ուլուհիյէթինի թաստիգ էտէր ։ Գունտան սօնգրա Արիոս Փըրգասը Թէսաքին վէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի հագգընտա Թա'լիմաթը սահիհէ Թահգիգ վէ գաստուլ օլունուր 202
4. Օբյէկթէն ըա'լմըը էվէլքինէ դէճապէլէ 202
Սիւրիա վէ Մըսըր րահիպլէրի տարասընտա իքի Փըրգա, միւչահիդլէրէթ իաթիմալը ։ Էէրօճիմօս վէ Րուֆինօս 203
Միւէլլիֆի մէճմուլպիր իգրարնամէ վէ անըն Քրիստոսուն վէ Րուհ իւլ Գուտսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսինէ տայիր Թա'լիմի. 203—204
ԳՏՍՄԸ ՍԱՆԻ . Քրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ իլէ իննսանիյէթին պիրլէշմէսի խուսուսունտա վուգու' պուլան միւճատէլէլէր 205
Գու միւճատէլէլէր 1. Քրիստոսուն ուլուհիյէթի, 2. Ինսանիյէթի, 3. պու իքիսինին պիր զաթտա պիրլէշմէլէրի, վէ 4. իքի Թասաւ'ուրը մէսէլէլէրինտէն 'իպարէթ տիր 205
Արիոս Փըրգասը վէ Աֆօլինարիս պունլարը նասըլ գաստուլ էտէր իտի 205
Իաքէնտէրիյէ վէ Անթաքիա Թարիգլէրինին Թէհլիքէսի նէ խուսուստա իտի 206
Մափսէվէսթիալը Թէ յօտօր ։ Բօմալը Լէ յօ վէ Քալքէտօն 'ուռուամի մէճլիսի (451 տէ) 206
1. Նէսթօրիօս Փըրգասը վէ միւճատէլէսի հագգընտա . . 206
Նէսթօրիօս մէսէլէսի նէտէն նէչէթ էթտի. Պու Փըրգասընըն Թա'լիմինէ կէօրէ Քրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ ինսանիյէթտէն քիւլլիյէն Թէֆրիգ օլունուպ, քէֆարէթին գըյմէթի իլահիյէսի եօգ տուր 206
Իաքէնտէրիյէլի Քիրիլ, Բօմալը Քէլէսթինօս պու Թա'լիմաթա գարշը . Էֆէսօս մէճլիսինին ահվալի ։ Իաքէնտէրիյէլիլէր իլէ Անթաքեալըլար ։ Անթաքեալը Եուհաննա, Քիրօսլու Թէյօտօրէթ վէ Մըսըրլը րահիպ Իսիտօրըն հալլէրի 207
Նէսթօրիօս վէ Թարաֆտարանը Հիէրաքիօլիս Էփիսգօփօսու Ալէքսանտըր վէ Մափսէվէսթիալը Մէլէթիօս 'ալէյհինէ օլան նահագգ մու'ամէլէ . . . . . 207—208
Նէսթօրիօս Թա'լիմաթը Ֆարսխանտա նէչը օլունուր . 208
Չ. Էվէնէ՞ն վէ « Նաղէ'ըը վահիտ » դէճապէլէլէրէ 208
Իվթիքէսին Քրիստոսուն պէր նաղէ'ըը զի'իւմիւ 208
Իաթանպօղու Ֆլավիանօս իլէ Իաքէնտէրիյէլի Տիօսքօրօսըն միւնքէֆէրրիգ զիւ'խլէրի ։ Էֆէսօստա « Հայտուտ մէճլիսի » վէ Քալքէտօնտա 'ուռուամի մէճլիս, վէ Բօմալը պէօյիւք Լէյօնուն տէլլէթի իլէ օլան գարար 209
Քալքէտօն մէճլիսի 'ալէյհինտէ Իաքէնտէրիյէլիլէրին էֆ-

Digitized by Google

քնարը, էրմէնիլէրին էֆքնարը 209
Շարդ քիլիսէսինտէ Լէյօ, Վասիլիւքօս վէ Զէնօն Իմփէրա-
թօրլարըն կիւնիւնտէ «թաագի'աթը վահիտէ» թա'լիմի. Յուս-
տինիանօս Իմփէրաթօրուն պուղնա գարշը չալըշմասը 210
Օրիկէնէս միճաատէլէսի վէ «Իւչ պաշ» միճաատէլէսի, Մափ-
սէվէսթիալը Թէյօտօր, Թէյօտօրէթ վէ Իտէսատալը Իպաս. 210—211
Ցուստինիանօս պուղնարը հիւքմ էթմէրմէյէ չալըշմասը. Վի-
կիլիօս Րօմա Փաթրիկի Իսթանպօլա կէլիպ հապս օլունուր . 211
Գէչինճի ո'ամուսի մէճլիս (Իքինճի՝ Իսթանպօլտա) 211
«Թաագի'աթը վահիտէ» թա'լիմաթըն պագի գալտըղը մահալ-
լէր. Մըսըր, Հապէշ, էրմէնիսթան, Նագօսլիէր՝ Մէզհա-
թամիատա . . . . . 211—212
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻԾԷՆԻՆ ԿԻԻՆԱՀ ԻՒԼ ՎԷ ԹԷՃ-
ՏԻՏԻ ԳԱԼԳ ԻՒԼ ՕԼԱՆ ՄԻԻՆԱՍԻԳԷԹԻ 212
Գու մատտէ իւզէրինէ տէ Շարդ վէ Ղարպ քիլիսէլէրինին
թա'լիմաթը պաշդա պաշդա տըր 212
1. Քիլէսէյէ ըղրէյնին ըս'լյմըը հաթէդնա 212
Օրիկէնէս 'ալէյհինէ՝ 1. Րուհի ինսանլէրին միճ էլ գատիմ
մէվճուտ պուլունմասը զիւ'իմիւ րէտտա, 2. Աատմին կիւնա-
հընըն եալընըզ ճէսէտ իւզէրինէ տէյիլ, թուհ իւզէրինէ տա-
խի Թէսիրի իգդար, 3. Կիւնահա տիւշմիւշ օլան ինսանըն
գուտսիյէթէ գուտրէթի քնաֆի օլմասը իսնատ օլունուր . 212
Աթանաս, Վասիլ, Նիւսալը վէ Նազիանզալը Կրէկօրուն
կիւնահը ասլինին Թէսիրաթը, վէ միճրիմիլք վէ Թէճաիտի
գալպ խուսուսունտա թա'լիմի. Քրիսօսթօմըն թա'լիմի . . . 213
Քրիսէսի չարգիյէնին պուտ թա'լիմաթըն 6 պէնատէն 'իպա-
րէթ պիր իճմալի 214
2. Աէօսէնէօզ կէճան վէ էրթուրէլ ինանէյէ հաթէդնա ըս'լյմըը. 214
Իրատէթի ինսանիյէ գուտսիյէթէ մէ յեալ եարատըլըպ, ան-
ճագ կիւնահը իհտաս էթմէ էյ գապիլիյէթի վար իսէ. պա'ս
էլ իրթիտատա 'ատէմի գապիլիյէթի. Թէճաիտի գալպ խուսու-
սունտա 'Ամիլի միւաթագիլ Րուհ իւլ Գուտս տըր. 'ինայէթին
տէրէճէլէրի 215
Հազրէթի Աատմ եալընըզ ինսան ճինսինին փէտէրի տէյիլ,
պիզգաթ ինան ճինէ օլուպ, կիւնահը ասլի՝ կիւնահը հագիգի
վէ միճրիմիլք օլուր 216
Աէկօսթինօս Թա'լիմաթընըն 6 պէնատէն 'իպարէթ պիր
իճմալի 217
Գու Թա'լիմաթ Րօմա քիլիսէսինտէ չօգ Թէպօտիլ, ասլինա
մէպտէյէրի պագը իսթիլահ Թէպէտտիւլի իլէ Փրօթէսթանթ-
լար Թաարաֆընտան գապուլ օլունտուր 217

Digitized by Google

3. Փելագիոս դեծափելէի հափէընթա 217
Ինանան թուհու իպթիտատա նէ խայրա նէ չէրրէ մէ յեալ վէ Ատէմին կիւնահրընըն զիւրիրպէթինէ թէ՝իրի եօգ , թէճուխտ գալզ , անճաք պէհնին թէնվիր վէ իրատէթին թահրիք օլուն-մասընտան 'իզարէթ տիր՝ վաֆթիզ վէ 'ինայէթի իլահիյէնին միւնասիպէթի լազըմ օլսա տա , երինէ վաֆթիզսիզ չօճուգլար խէլաս զուր . . . . . 217—218
Փելագիոս թա'լիմաթը Աւկոսթինոս խարաֆընտան ճէրհ վէ խուսուսա Էֆէսոստա (431) հիքմ վէ րէտտ սլունուր . . . 219
4. «Ծարը Փելագիոս» դեծափելէի 219
Աւկոսթինոս , Փելագիոս վէ «Ծարը Փելագիոս» փըրգալա րընըն թա'լիմաթընըն խիւլասասի 219
Աւկոսթինոս թարիգինտէն էքի մազարրաթը մէյլ վէ Աւ-կոսթինոսուն իյզահաթը 220
ՖԱՍԼ ՍԱԼԻՍ ՔԷՖԱՐԷԹ ՏԱՑԻՐ 221
Յերիսթիյան մու'մալիմէրին թա'լիմաթընտա թէրագղիսի . 221
Շարգի մուա'լիմէրին թա'լիմաթը Վարթալիւզրինքինտէն զիյասէթ մէմնուհ ուրը 221
1. Ալնամա վէ սայէր Շաֆէի մահա'լէմէրին ըթ'լիմաթը . . . 221
Ալթանասըն թա'լիմինճէ Քրիստոս պէլ վէհեալէ վէ ապալէրի նէսէրին էլ ֆէթէյէ էձմըշ . . . . . 221—222
Նազիյանզալը Կրէկօրուն վէ Երուշալիմի Քիւրիլին թա'լիմի 223
Գայսէրիյէլի Էւսէպիօսուն վէ Իսքէնտէրիյէլի Քիրիլին թա'-լիմինճէ , Ֆիտիյէ , Քրիստոս վէ Ալլահ-ընտա հագգընտա թա'լիմաթը 223
Նէսթօրիօս վէ Էվթիքէսին քէֆարէթէ սայիր նագիս թա'-լիմաթը 223
Քելիսէլի 'ումումիյէ՝ Քրիստոսուն Ալլահ-ինսան օլարագ քէ-ֆարէթի հագգընտա թա'լիմաթը . . . . . 223—224
2. Աւկոսթոսուն քէֆարէթ խուսուսունտա օլան թա'լիմա-թը՝ ընէպէյէ 'ամէլինի ընթափս 'ամէլինտէն թէֆրիգ էթմէմէսի վէ դօնթափէլէն լազըմ օլտուղունու թա'լիմ էթմէմէսի վէ սայիր խուսուսլարտա նագիս տիր . . . . . 224—225
ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻՒԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ 226
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒԱ'ԼԻՄԼԻՐ ԹԱՒԱՖՓՆՏԱՆ ԳԱ-ՊՈՒԼ ՕԼՈՒՆԱՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԽԻՆԷ ՏԱՑԻՐ . ԷՖԼԱԹՕՆ ՎԻ ԱՐԻՍ-ԹՕԹԷԼԻՆ ԹԷՍԻՐԱԹԸ. 226
Էն մէշհուր մուա'լիմլէր , Աւկոսթինոս , Աթանաս , Նէս-սալը վէ Նազիանզալը Կրէկօր վէ Վասիլ վէ սայիրլէր Աթի-նատա վէ Իսքէնտէրիյէտէ թա'լիմ օլունուպ , հիքմէթի 'ագ-

Digitized by Google

լեյէ վէ ալալագլեյէտէ մահիր իսահիբէր 227

Լագթանթիօս , Գայսէրդի Իւսէպիօս , Ակթանաս , Իսքէնտէրլեյէլի Գիրիլ , Թէյօտորէթ վէ Ակաւթինաւսուն Ի'թթրազագթը իսարհմեյէ յէ գարչը Թահրիրագլարը 229

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒՀԱՄԷԴԻՒՆ ԼՐԳԱԳԸ ՀԻՄԹԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒԶԱՏՆԷԼԷՐԻՆԷ ՏՈՑԻՒ 227

1. Իլճոճը իլահինի իպրաւ վէ Էֆէնտիրը Քռանեյէ իլէ օլան 'ալագադը 228

Իլճոճ վէ հաբէճիլը իլահեյէ ինսան 'ագլընըն էրտեյի հայգիգաթտան Թէմիզ վէ տինի Քսագի'ի ղայրի քնաֆի օլուպ Ֆաստաֆըը իլահեյէ վէ իլհամեյէ նէյէ լազըմ , Հիքմագլէրի Ֆագիհլէրի . . . . . 228—229

Տինի մէսիհի իտրագը ինսանեյէ մուխալիֆ տէյիլ տիր . 230

Ակաւթինաւսուն « Ալլահըն Ֆաւրիչահլըղընա տաֆիր » քիթագը 230

2. Իման իլէ 'իլմի 'ագագադը հաբէճտա 230

Իրիսթեյան մուա'լիմլէր՝ իման 'ագլու վէ մանթըգա մուԹագագը օլուպ տանըն նօգսանեյէթինի Թէքմիլ էտէր տէյու խանատ էԹտիլէր 231

Օրիկինէս կէօրէ պիլէ՝ 'իլմ վէ հիքմէթի մէսիհեյէ Հիքագը չէրիֆէ մուԹաագըգ տըր։ Իսքէնտէրիյէլի Գլէմէս՝ « իման 'իլմին Թէմէլի » վէ Ակաւթինաւսուն « իման իլմ Թէգաստիւմ էտէր » մէշհուր քէլամը 232

3. Թագի'է օլանըն ֆէքէ ընագի'է օլան իլէ 'ալագադը հաբէճտա . 232

Մի'ճիգլէր Թագի'աթ գանունլարընա մուղայիր տէյիլ , անճագ պիրչ մա'լիւմօլան գանունլարա մուղայիր կէօրիւնմէսի 233

ՏԷՕՐՏԻՆՃԻՒ Ը՞ԻՏՏԷԹ Թ. Ի. 590 — 1073. ՊԻՐԻՆՃԻ ԲՕՄԱԼԸ ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆԷՏԷՐ

235

ԳԱԳԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ

ՖԱՍՏԸ ԷՎՎԷԼ. ԱՍԻԱՅԱ ՕԼԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 235

Նէսթօրիւսէր վասիթասը իւէ տինի մէսիհինին Զինտէ ինթիշարը . Օլօփաւն Նամ վա'ղզ . Զին Խրիսթիանէլարընըն ահվալի . 236

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԱՆԳԼՕ ՍԱՔՍՕՆ ԹԱԳԻՖԷՍԻՆՃԷ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 236

Անգլօ Սաքսօն Թագիֆէսինտէ տինի մէսիհինին ինթիշարը հագգընտա Գիրինճի կրէկօրըն ղայրէթի . Ակաւթինաւս վէ Լօքէնթիօս , Էտէլպէրթ հիւքիւմտարը տինի մէսիհիյէ գապուլ

Digitized by Google

էաէր ։ Աւկոսթինոս Տիւրովէրն (Քանթէրպըրի) էպիսկոպոսու ։ Լորէնթիոս անըն խալէֆի ։ Իյատպօլտ վէ Էտվին հիւքիւմտարլար· Փոլինոս էպօրագըմ (եօրք) էպիսկոպոսու· · 237

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՃԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐԸ · · 238

Եէտինճի ատհրտէ Գօլուհպան վէ Կապըօ Իրլանտալը վա'իղլէր Հէլվէտիատա, Բրիկան Իրլանտալը բահիպ՝ Ֆրանքօնիատա, Վիւիպրօրտ Ինկիլթէրրալը բահիպ՝ Ֆրիսլանտատա չալըշտըլար · · ·

Ինկիլիէրթատա Քլովչով Սինօտ մէճլիսինին գատարըը . Ֆըրանսատա էփիսգօփօս մէհքէմէլէրի 245

Գու միւտուհէթտէ քիլիսէ խատէմէսինին ալալագը 246

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԼՈՒՆԻՆ ԹԼՇԳԻԼ ՎԷ ԹԼՍԳԻԹ 246

Գու հիւքիւմէթին թէշքիլինէ սայ էտէնէլէրտէն պիրինճի կրէկօր մէշհուր ատըր . Գու հիւքիւմէթի իհտասա էթմէյտէ կրէկօրուն էֆքեարը վէ օլ հիւքիւմէթին էասասը . . . . . 247—248

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԳԻՐԻՆՃԻ ԿՐԻԿՕՐՏԱՆ ՍՕՆԿՐԱ ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԼՈՒՆԻՆ ՀԱԼԻ 249

Իթալեա , Իսփանեա, Ինկիլիէրրա, Ֆրանսա վէ սայր միլլէթլէր թաարաֆլընտան փաիալարա օլսուն րի'այէթ վէ իթա'աթ . 249

Իսփանեատա Սէվիլիի Իսխտօրուն իսմի իլէ նէչր օլունան պիր քիթապ , ոնըն իստա'ալարը վէ թէէսիսաթը 250

ՖԱՍԼԸ ՐԱԳԻ'. ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԼՈՒՆԻՆ ՉԼՎԱԼ ԳՈՒԼՄԱՍԸ 251

Փաիալարըն ալալագ վէ հավալը մէզմումէլէրի , Թէյսօտրա վէ Մաւրօզիա նաման ֆահիչէլէրին թէէսիրի , Էվրօփա էհալիսինին ինթիզահը , Եէսուինճի կրէկօրուն թէէսիրի 251

ԳԱԳԸ ՍԱԼԻՍ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ 252

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ԻՍԼԱՄԸՆ ՋՈՒՀՈՒՐ ՎԷ ՖԻՒՈՒՀԱԹԸ . . 252

Շարգատա տինի մէսիհի զա'իֆլէնիպ խրիսթիանլարըն թալիմաթճա վէ ալալագճա էֆսասը տինի Իսլամըն զալէպսինէ սուհուլէթ վէրիր , Տինի Իսլամըն վէ տինի մէսիհինին ինթիշարը . . . . . 252—253

Օմէր վէ Օսման խալիֆէլէր էյամընտա Երուշալիմ , Անթաքեա , Մէսօփոթամիա , Մըսըր տիյարը , Ֆարսխաման , Գըպրըզ , Հէմալի Աֆրիգա վէ Իսփանիա պիլէ Միւսլիմիէրտէն զապթ օլունուր . անճագ Թուր ճէնկինտէ Քարլ Մարթէլին եէտի իլէ մաղլուպ օլուրլար 253

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՓԻԼԻՊՆԻՆ ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԷ ԻՒՋԷՐԻՆԷ ԹԷՍԻՒԱԹԸ ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՍԻ 254

Փափա վէ էփիսգօփօսլար Ղարպտա Քարլօ Իմիէրաթօրտան պա'զը իմթիյազաթ ալըրլար 255

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՀԻԿՈՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԻՆԻՆ ՓԻԼԻՊՆԷ ԻՒՋԷՐԻՆԷ ԹԷՍԻՒԱԹԸ, ՎԷ ՓԱՓԱԼԱՐԸՆ ՀԻԿՈՒՄԱՏԱՐԼԱՐ ԻԼԷ ՄԻՒՆԱՋԱ'ԱԼԱՐԸ . 255

Քիլիսէի ղարպիյէ քիլիսէի չարգիյէտէն գապ'ի ալագա էտինճէ յէտէք Եունան Իմիէրաթօրլարըն Փաթրիքլէր իւզէրինէ հիւքիւմէթի ճարի իտի . . . . . 255—256

Գրալար վէ Փափալար Փաիալարըն ճհամանի հիւքիւմէթինին նէտէն նէչէք էթմէյի . Քարլօնուն խուլէֆի զա'իֆ Լուինին 256

Digitized by Google

Նիքօլաս Փափա իւէ Լօթրինկիա Գըրալը Լօթար վէ Րէյմ էփիսգօփօսու Հինքամար պէյնինտէ գուհուր էտէն մա՛րազա . 257
ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝. ՏԻՑԱՆԷՓ Վ.Է ՝ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ . . 259
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ՐԻՑԱԶԷԹՔԵԱՐԼՂՂՆ ՔԻԼԻՍՏԻ ՂԱՐՊԻՑԷՑԷ ԻԶՏԻՑԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸ 259
Իրիսթիանլըգ Շարգտա Թէտէննի էթմէգտէ լգէն, Ղարպատ տիյանէթի զահիրէ րիյազէթքեարլըգ ուսուլի իւզրէ Թէրագգի էտէր . . . . . 259—260
Մէց էփիսգօփօսու Քրօտէկան քէնտի փատիասլարընըն Թէրպիյէսի իչուն Աւկօսթինօս վէ Պէնէտիքթօս Թարիգինտէ մանասթըրլար ինչա էտէր 260
Րահիպլէրին սայիր քիլիսէ խատմէլէրինէ նիսպէթլէ ախլագ, սէրվէթ վէ մանսուպլարը. պա՛տէհու սէրվէթին արթմասը իւէ րահիպլէրըն ախլագը տափի պօզուլտուգտա պա՛զը քիմսէլէր, Անթանլը Պէնէտիքթօս, Պէրնօ, Օտօ, մանասթըրլարըն խալահաթընա գալգըշըրլար։ Քլունիի մանասթըրը վէ անըն նագըրլարը Այմար, Օտիլօ, Հուկօ, Պուռնա միւշապիհ պաշգա մանասթըրլար. Քամանտուլի րահիպ մէզհէպի . . . . . 260—261
Նիլուս վէ տիյանէթի խալիսէ հագգընտա տնըն թա՛լիմի վէ Թէսիրի 262
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՏԻՑԱՆԷԹ ՎԷ ՀԱՅԱԹԸՄԷՍԻՀԻՑԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՃԻՀԱԼԷԹԻ ՝ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ 263
Թէօվպէ հագգընտա եանղլըշ էֆքեար, Քլովշօվ (747) վէ Շալօն (813) մէճլիսլէրինին Թէօվպէի հագիգէյէ վէ մաղֆիրէթի սահիհէ հագգընտա թա՛լիմի. վէ քիլիսէ խատմէլէրինին Թէօվպէի զահիրիյէյէ էհէմմիյէթ վէրմէսի. Պօնիֆասըն գանունու, Քիթապը չէրիֆին եանղլըշ խաթխմալի, Պու ճէհալէթին տէֆ՛ի իչուն պա՛զը տինտար զէվաթըն ղայրէթի, Քլովշօվ, Մայէնս, Արլ վէ Շալօն Սինօտ մէճլիսլէրինի էվամիրի, վէ Քարլօ Իմիէրաթօրուն ղայրէթի. Թէրպիյէի քիլիսէնին Փափիալարըն աֆօրօս վէ անաԹէմալարընտան ՝իպատէթ օլմասը . . . . . 264—265
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՝ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ 265
՝Իպատէթտէ Քիթապը չէրիֆին վա՛զ վէ Թէֆսիրի իհմալ օլունարագ իլահիլէր Թէրէննիւմինէ գիյատէ տիգգաթ վէրիլիր 265
Ամպրօսիօսուն ուսուլի Թէրէննիւմի եէրինէ կրէկօրուսնքի խաթի՛մալ օլունուր, Թէրէննիւմ էտիճիլէր, էրզանօն չալկը ՝Իպատէթտէ Լաթինի լիսանըն խաթի՛մալի 266
Կրէկօրուն ուսուլի Թէրէննիւմի խալահ վէ Թէվսի՛ օլունուր, Պու խալահաթըն էրպապը՝ Րէյմ րահիպի Հիւքապալտ
ե.

Digitized by Google

(Թ. ի. 900), ձէրմանիալը բահիպ Րէճինօս (920), Քլունեի մանասթըրընըն նազըրը Օտօ, Իթալիալը բահիպ Կուիտօ (1000—1030)։ Գազը մէշհուր իլահիլէր, Ֆրանսալը Րօպէրթին իլահիսի, «Կէլ, Բուհ իւլ Գուտա» . . . . . 266—267

ՖԱՍԼԸ ԲԱԳԻ. ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻՒՆԼԷՐԻՆ ԱՐԹՐՐԼՄԱՍԸ ԻԼԻ, ԷՎԼԻՅԱ ԻԼԻ ՍՈՒՐԲԹԼԷՐԻՆԻ ՍԿՁԱՆԷ ԷԹՄԷՔԼԻՅԻՆ ԻՋՏԻՑԱՑ ՊՈՒԼՄԱՍԸ 267

Եօրթուլար իլավէ օլունուր. «Ճիւմլէ չէհիտլէր» եօրթուստու. Փանթէյօն էպնիյէսի Մէրեէմ իլէ ճիւմլէ 'ազիզլէրէ թագտիս օլունուր, «Ճիւմլէ 'ազիզլէր» եօրթուստու, Մէլեէմէ 'իպատէթ. «Իճապար կիւնիւ». «Թաքհիր կիւնիւ» Շարգ քիլիսէսինտէ, վէ «Թագտիմ կիւնիւ» Ղարպ քիլիսէսինտէ. Ֆրիստոստուն մէվլուտու, Մէրեէմին սէմայա սվազ օլունմասը եօրթուստու, պու խուստուտա օլան րիվայէթ. Մէրեէմին վէլատէթի վէ Մէսիհլէր եօրթուստու . . . . . 267—268

'Ազիզլէրէ տուա', անլէրին էլպիսէ վէ քէմիլլէրինէ րի'այէթ վէ սէճտէ, Պա'զը էշխասըն մէսէլա Աւհսպուրկ էպիսգօփօսու Ուլրիքին «'ազիզ» տէյու 'իլան օլունմասը. Ֆրանսատա պու պապտէ պիր վուգու' 268

ՖԱՍԼԸ ՀԱՄԻՍ. 'ԻՊԱՏՏԹԻ ՄԷՍԻՀԻՑԼԷՅ ՄԻՒԹԱՒԱԼԻԳ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՄԻՒՃԱՏՏԼԷԼԷՐ 269

1. Սուրէթ միւճատէլէսի. 'Իպատէթտէ սուրէթլէր իսթի'մալի հագգընտա իւչ այրը զիւ'իմ, եա'նի՝ 1. Սուրէթլէրէ 'իպատէթ (սուրէթ-իէրէսթլիք), 2. Սուրէթլէրին քիւսկէն գալտըրըլմասը, 3. Սուրէթլէր իսթի'մալի պիլա 'իպատէթ. 269

Սուրէթլէր միւճատէլէսինին պաշլանմասը. Իւչինճիւ լէյօ Իմմիէրաթօր (717) վէ Իսթանպօլ Փաթրիկի ճէրմանօս իլէ Տատասգօլու Նուհաննա։ Լէյօնուն օղլու Գօնսթանթինօս Քօփրօնիմօս (741). Իսթանպօլտա պիր մէճլիս (754)։ Մանասթըր բահիպլէրինին պունա մուխալիֆէթի. «Սուրէթ գըրար» թարաֆըն մու'սամէսի, օնլարա գարշը Բօմա Փափա սընընն անաթէմասը։ Տէօրտիւնճիւ լէյօ (775), վէ զէվճէսի Իրէնէ սուրէթ-իէրէսթ, վէ մէրգուժէնին մու'ամէլէսի. Իզնիքտէ պիր մէճլիս (787)։ Պէչինճի լէյօ Իմմիէրաթօր էրմէնի։ Փէլվէթ Միքայէլ Իմմիէրաթօր վէ անըն զէվճէսի Թէյօտօրա սուրէթ-իէրէսթ, «Օրթօտօքսխա եօրթուստու» . . . 270—274

Ղարպտա սուրէթ-իէրէսթլիք՝ Ֆրանսատան մա'տա. Գարլօ Իմմիէրաթօրուն սուրէթլէր հագգընտա քիթապը, պու քիթապ սուրէթ մի'ճիզէլէրինի տախի ճէրճ էտէր։ Սէքիզինճի ասէհրտէ սուրէթ-իէրէսթլիք վէ հէր տիւրլիւ տիյանէթի զահիրիյէ 'ալէյհինէ եազանլար՝ Լիօն Սէրվիսգօփօսու Ակօ-

Digitized by Google

պարտ , Օրլէան էպիսգօփոսու Նուննաս վէ Թուրին էպիսգօփոսու Կլօտիոս . . . . . 274—276

ՅԱՍԼՂ ԽԱՄԻՍ. 'ԻՊԱՏԷՔ ՄԻՒԹԱՒԼԻՒ ՄԱՏՏԷԼԷՐ ԻՒՋԷՐԻՆԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐԻՆ ՏԷՎԱՄԸ 276

2. Թա'մը Տօքթորին Դէճաթէլէսի 276

Իլք սլթը տէհրին մու'ալիմլերի պէ յինինտէ Թա'մը մուգատտէսին Թէչպիհաթը հազգընտա իւչ զիւ'իւմ 1. Քրիստոսուն Թէն վէ գանընըն էքմէք վէ չէրսալ իլէ պիրլէչմէսի զիւ'իւմիւ. Իկնաթիոս , Հէրանոս , Նիւսալը Կրէկօր , Ամպրոսիոս , Քրիսոսթոմ , Իսքէնտէրիյէլի Քիրիլ վէ սայիրլէր . . . 276

2. Քրիստոսուն Թէն վէ գանընըն Թէչպիհաթը մէզկուրէ իլէ նէսպէթի օլուպ , բուհի միւմինի Թագտիս էթմէսի զիւ'իւմիւ. Թէրթուլիանոս , Քիփրիանոս , Աթանաս վէ Աւկոստինոս 276

3. Քրիստոսուն Թէն վէ գանընըն Թէչպիհաթ իլէ միւնասիպէթի օլմայընչ տոա , երինէ Թագտիս էտիճի Թէսիրաթը օլմասը. Իսքէնտէրիյէլի Քլէմէս , Օրիկենէս , Գայսէրլի Եւսէպիոս վէ Նազիանզալը Կրէկօր 276

Սէքիզ վէ տօգուզունճու տէհրուտ Բանտապոլանախաէ զիւ'իւմիւ. Փասքասիոս Բատպէր պու Թա'լիմի պիր քիթապտէ պէյան էտէր (831). Պունու ճէրհ էտէնլէր Բատպանոս Մաւրոս , Բաթրամնուս , Սքօչիալը Եուհաննա , Բաթէրիոս վէ Կէրպէրթ (իքինճի Սիլվէսթէր Փափա) . Բաթրամիոս իլէ Բատպէրին արասընտա օլան ֆէրգ . . . . . 277—278

Օն պիրինճի տէհրուտ Պլրէնկարիոս Բանտապոլանախաէ Թա'լիմինէ գարշը եազար. չէքօսլովի խ'ատտի. Բանտապոլանախաէ Թա'լիմի նիհայէթ ումումէն գապուլ օլունուր . . . 278—279

ԳԱԳԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹՐ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ԹԷՎԱՐԻԽԻ. 280

ՅԱՍԼՂ ԷՎԷԼԷ. ՍԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԻՐ ՎԷ ԹԱ'ԼԻՄԱԹՐ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆԻՆ 'ՈՒՄՈՒՄԻ ՎԷ ԽԻՒԱՍԷ ՎԷՃՀ ԻԼԷ ԹԱ'ՐԻՓԻ 280

Գու միւտուէթին մէշհուր մու'ալիմլերի , պիրինճի կրէկօր Փափա , Իսիտօր , Գիյտ , Սէզուին , Բատպանուս Մաւրուս , Թուրին էպիսգօփոսու Բլաստիոս , Սքօչիալը Եուհաննա Էրիկենա (Մէտրէսէվիլէրին պիրինճիսի,) Կէրպէրթ (իրինճի Լ'իլէվէթէր փափա) , Լաֆրան. Տ'իլիսէի չարզիյկոճ Տամասգօսլու Եուհաննա վէ Մաքսիմոս. Գունլարըն Թահրիրաթը 'իլմի իլահի վէ Տ'իթաալը չէրիֆ իւզէրինէ Թէֆսիրատէն 'իպարէթ . . . . . 280—283

ՅԱՍԼՂ ՍԱՆԻ. ԷԳԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԷ Վ. ՔՐԻՍՏՈՍՈՒՆ ՋԱԹԸ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆԱ ՕԼԱՆ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐ 284

« Իրատէթի վահիտէ » Թա'լիմի . Հէրաքլիոս Իմիէրա-

Digitized by Google

Թօրուն պու Թա'լիմ հագգընատա ղայրէթի . Սօֆրօնիոս բահիպ . Իմթանպօլ Փաթրիկի Սէրկիօս իլէ Հօնօրիոս Փափանընն էֆքաարը . Սէվէրինօս վէ տէօրտիւնճիւ Եուհաննու Փափփալար . Մաքսիմօս բահիպին Թահրիրաթը . Մարթին Փափա . Գօնսթանթինօս Փօկօնաթօս պիրինճի Թրուլլիան մէճլիսինի Թէչքիլ էտէր (ալթընճը մէճլիսի 'ումումի) , պու մէճլիս իքի իրատէթի ատպիթ էտէր . Իքինճի Թրուլլիան մէճլիսի . Իափանեատա պիր Փըրգա . . . . . 284—287

Ֆասլը Ութիս . Իրադէթի ինսանընից իլէ կիինադ վէ թէգվիրի Իլադի Թա'լիմաթընա Միհթա'ալիգ Օլան Միհճաստէլէր . . . 287

Կօթչալըքըն Թա'լիմաթը , վէ պունա գարշը Բապանուս Մաւրուս , Շիւերզի մէճլիսի վէ անըն Թա'լիմաթը . . . . . 287—290

Ֆասլը Բագի' . Փիլիսէի շարգիճ վէ Փիլիսէի ղարպիյինին գաթի' 'ալադա էտիպ պիրիգիրինէ անադէմա օգումալարը . . . 290

Ստունանիլէրին վէ լաթինլէրին ալալագը , պէյնէլէրինտէ օլան քիլիսէճ իհթիլաֆ , վէ գաթ' 'ալագա էթմէլէրի , «Վէ Օղուլտան (ֆէնէօ--է)» իլավէսի , վէ «Բէսուլ գանունլարը» հագգընատա օլան իհթիլաֆ քիլիսէյն պէյնինտէ , Իկնաթիս իլէ Ֆօթիս մէսէլէսի , Մայասըզ էքմէք հագգընատա մա'րազա , «Օրթօտօքս» վէ «Փիլիսէի ումումիյէ» (քաթօլիք) խիլէր . 290—294

Պագը Սաստիս . Թա'լիմաթը Մէսիհիցէնինն Հիրմէթ Թարիգէրի իլէ Օլան 'ալագասը Գէձանըն Տըր . . . 295

Փաւլիքիս Փըրգասը (Ղնօսթիքի եւսեատ Մանիքի) , վէ պունլարա գարշը օլան Թէ'աւսի , Կունտօլճիւն Փըրգասը վէ Թուրին չէհրի ճիվարընատա զուհուր էտէն Փըրգա . . . 295—297

Պէշինճի Միհտէթ թ. ի. 1073—1517. Եէտինճի Կրէկօրտան Լոհթէրին էյամըննատէ 299

Գագը Եվվել . Տինի Մէսիհինին Ինթիշարը 299

Ֆասլը Եվվել . Եվրոփա Գրա'ասընտա Ինթիշարընա տաձիր . . 299

Գամղէրկ Էրհիպօփօսու Օթթօ' Փօմէրանիալըլարա վէ պա'զը Սլավ Թայֆէլէրէ տինի մէսիհիյի վա'զ էտիպ անլէրի Բրհանէթանլըղա ճէլպ էտէր , Լէհ հիւքիւմտարը Գօլըսավըն զայրէթի . . . . . 299—305

Ֆասլը Սանի . Տինի Մէսիհինին շարգի ադիատա Ինթիշարը . . . 305

Նէսթօրի իտհիալէր պա'զը Թաթար Խայֆէլէրինէ տինի մէսիհիյի վա'զ էտէրլէր 305

Digitized by Google

Փափա Թարաֆընտան ձէնկիզ Ռանըն խալէֆլէրինէ էլչիլեր կէօնտէրիլիր խսէ տէ, պիր մէնֆա'աթ հասըլ օլմազ ։ Ֆրանսա Գլրալը տօգուզունճու Լուի Թարաֆընտան Մօնկոլ մէմալիքինէ (1253) Րուպրիքի նամ մէչհուր րահիպ կէօնտէրիլիր. անոնք մուա'մէլաթը . . . . . 305—307

Ան տէօրտունճու տէհրին իլթիճասընտա Նուհաննա խամինտէ պիր իթալիալը Ֆրանքիսքոս րահիպի Թաթարիա անտա վէ Զինտէ չալըշըր 307

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՐԱՑՄՕՆՏ ԼԸԼԻ ՎԷ ԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼԻ Վ'Ի ՖԻՎԴ ԻՒ 'ԱՏԷ ՂԱՅՐԷԹԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 308

Գու զաթ քի'մ իտի վէ նէ վէճհլէ վա'իզլիյէ գարար վէրտի. 'Արապլարա տինի մէսիհիյի վա'զ էթմէկ իչուն կէօրուիչիւ Թէտարիք, պիր գաչ տէֆա Աֆրիդա ճանիպինէ կիտիպ տինի մէսիհիյի վա'զէտէր. վէ նիհայէթ (1315) գաթլ օլունուր. 308—311

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՐՊԻՑԷՍԻ Վ'Է ՄԷՄԻՐԼԷՐԻ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 312

ՖԱՍԼԸ Է՛Վ'Է՛Լ. ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼ Վ'Ի Ա'ՄԱԼԻ. 312

Ենէտինճի կրէկօր քիմ իտի ։ Անըն էվսաֆը զամիյէսի. Ֆէվգ իւլ 'ատէ Թէսիրաթը ։ Հիւքիմէթի փսիհավիյէ վէ քիլիսէ Թէրպիյէսի իչուն մէրասը խայրիյէսի, պու սայապտէ էֆքեար վէ ղայրէթի վէ իզհիրատը տէրուննիյէսի ։ Մէրգումի քիլիսէ խատէմէսինին էվլէննէսինի նէհի էտէր. Ճէրմանիատա պունա գարշը օլան մուհալիֆէթ ։ Մէնց Աէրսիրիգօֆօծընընն օնա մուգավէմէթի ։ Կրէկօր քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի իչէհրա էթմէկլիյի եասագ էտէր ։ Րահիպլէր էքսէրիյէ ունըն Թարաֆտարլարը իտիլէր ։ Անըն ղայրէթլէրինտէն նէչէթ էտէն ՖէնաԹէսիրաթ . . . . . 312—318

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԹԷՏԳԻԳԱԹԸ ՇԷՐԻՖ ՄԷՀԷՄԻՒՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ . . . 318

«Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի» նամինտէ հէրէթիգօտ տէնիլէն եա'նի՝ Փափանընն հիւքիմէթինէ իթա'աթ էթմէ յէն քիմսէլէրէ գարշը պիր վէսիլէ՝ իչունճու ինէօքէնթիօտ Փափա մարիֆէթիյլէ (1215 տէ) իհտաս օլունուր ։ Թուլուս Սինօտ մէճլիսինին հիւքմիւ ։ Մէհքէմէի մէզպուրէնին իսխանեատա վուգու' պուլան ահվալի ։ Իթալիատա պու մէհքէմէ Ֆրանսա վէ Իսխանեայա նախպէթէն չօգ գուվվէթ քէսպ էթմէզ. Ճէրմանիատա պիր արալըգ չիտտիքլէ իֆնա օլունուր խսէ տէ, պագը օլմազ. Ինկիլթէրրա իլէ սայիր չէմալի Էվրօփա մէմալիքինտէ ուալա թէչքիլ օլունմազ ։ Մէհքէմէի մէզպուրէ վահիյասը իլէ գաթլ օլունանլարընն սայըսը . . . . . 318—322

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒԿՒՒՄԱԹԸ 'ԱՏԻՑԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ 323

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ԻՎՎԷԼ. ԵԼՑԻՆՃԻ ԿՐԻԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ, ԷՎՐՕՓԱ ԳԸՐԱԼԼԱՌԸ ԻԼԷ ՀԻՒՔԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԷԻ ՄԻՒՍՔԱԳԻԼԷ ԻԶԻՆՆ ՕԼԱՆ ՄԻՆԱԶԱ'ԱԼԱՐԸ 323

Գըրալլար վէ հիւքիւմէթլեր իւզերինէ փափանըն՝ Ալլահըն վէքիլի տէյիւ՝ հիւքիւմէթի միւսթագիլէսի իւտա'սը ։ Պու պաբաէ եէտինճի կրիկօրուն մէպտէսի ։ Կրիկօր քիլիսէ խաէմէսինին անճագ քէնտի Թարագընտան Թա'յին օլունմալարը խուսուսունտա իսթար էտէր ։ Կրիկօրուն Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ վէ Ճէրմանիա Իմփէրաթօրու Հէնրի իլէ մա'րաշալարը , անըն պիլ ճիւմլէ հիւքիւմտարլարը Թա'յին վէ 'ազլ էթմէք վէ Թէպա'այը՝ Գըրալլարընա իթա'աթ էթմէք պօրճլարընտան ազատ էթմէք իւտա'սը, վէ պու սէպէպտէն, Ճէրմանիատա օլան Ֆըրգալըգ վէ չօգ գան տէօքիլմէսի . . 325—329

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՕՆ ԻՒՒՆՃԻ ՎԻ ՕՆ ԻՒԻՒՆՃԻ ՏՆՀՐԼԷՐՏԻ ՓԱՓԱ-ԼԱՐԸՆ ՎԻ ԷՓԻՍԿՕՓՕՍԼԱՐՆ ԷՎՐՕՓԱ ԳԸՐԱԼԼԱՐԸ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻԻ-ՆԱՍՏԱՔ ՎԻ ՄԻԻՆԱԶԱ'ԱՔՆԱ ՑԱՑԻՒ 330

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Կրէկօրուն խալիֆէյի , վէ Փասգալիս փափանըն Ճէրմանիա Իմփէրաթօրու իլէ օլան վիւնազա'ասը . 330

Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ իլէ Ուրպան Փափա արասընտա վուգու՝ պուլան վիւնազա'ա . . . . . 330—331

Իքինճի Փասքալիս Փափա իլէ Հէնրի Իմփէրաթօր պէ յինինտէ վիւնազա'ա վէ մուահէտնամէլէրի , Փափա չօգ Թագսիհ օլունտու ։ Ֆիլիսէնին միւլք վէ սէրվէթ սահիպի օլմասընա Թարագիէն վէ մու խալիֆ օլարագ սէօյլէնէն սէօզլէր · ՆօնանԹուալը Փլագիտօսուն քէլամլարը ։ Հէնրի իլէ իքինճի Ֆալիքսթօս պէ յինինտէ Վօրմս գօնգօրտաթը . . . . . 331—335

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Պէրնարտ վէ Արճօյս վէ ան ԼԷրիճ ումմուրը ֆիլիսոֆիյէ վէ ումմուրը 'ատիյի իւզէրինէ օլան քէսիրաթը 335

Իքինճի Իննօքէնթիօս վէ Անէքլէթօս՝ պիրբիպիրինէ մուխալիֆ իքի Փափա. Պէրնարտըն Իննօքէնթիօսա սահապէթ էտէր ։ Իւչիւնճիւ Էվկէնիօս Փափա , Պէրնարտըն օնա վէրտիյի փէտէրանէ նասիհաթ. Պէրնարտըն ֆէ վգ իւլ'ատէ նուֆուզը 335—338

Արնօլտ նամ պիր զաթըն տիյանէթի հագիգիյէ Հագգընտա օլան ղայրէթլի վէ Թա'լիմաթը մէհտուհէսի ։ Պունուն Թէէսիրի իլէ Րօմատա ճիւմհուրիյէթ իհտաս օլունուր. Արնօլտ Փափա Թարագիկիրլէրինին եէտի իլէ գաթլ օլունուր . . 338—341

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Իմփէրաթօր Ֆրէտէրիճ , Սէրվիսգօփօս Պէհէբ , իւչիւնճիւ Իննօֆէնթիօս Փափա 341

Տէօրտիւնճիւ Ատրիանօս Փափա իլէ Պիրինճի Ֆրէտէրիք Իմփէրաթօր պէ յինինտէ վիւնազա'ա ։ Իւչիւնճիւ Ալէքսանտըր վէ տէօրտիւնճի Վիքթօր պիրբիպիրինէ մուխալիֆ Փափալար · 341—342

Digitized by Google

Ինկիլիթէրրա Գըրալը իքինճի Հէնրի իլէ Քանթէրպըրի Սէր-
փիսգօփոսու Թօմաս Պէքէթի պէ յինիտէ միւնազա՛ռա ։ Պէքէթ
գաթէլ օլունուր. Գըրալըն թէօվպէսի . . . . . 343—344
Իւչիւնճի Ինոօքէնթիոս վէ անըն Փէվզ իւլ ՚ատէ Թէսի-
բրաթը ։ Անըն Թահքը իտարէսինտէ հիւքիւմէթի ւտաիավիյէ
քէմալը գուտրէթինէ նայլ օլուր։ Ինոօքէնթիոս ճէրմանիանըն
ուժուրու փօլիթիքայէսինէ միւտահալէ էտէր ։ Մարգվալտ վէ
սայր ճէպալարըտա զալիպ օլուր։ Փափա Իմիճրաթօր իտտա՛-
սընտա պուլունանլարըն հուգուգու ՚ալէյհինէ հիւքմ էտէր ։
Անըն վէքիլլէրի իլէ քէսալի մա՛լիւմաթ վէ նուֆուզու։ Լինքօլն
Էրիսգօփոսու. Կրօսհէտինին քէլամը . . . . . 344—349
ՖԱՍԼ ՍԱԼԻՍ. ՕՆ ՏԷՕՐՏԻՆՃԻՒ Վ.Ի ՕՆ ՊԷՇԻՆՃԻ ՏԷՀՐԻՒՐՏԷ ՓԻ-
ԼԻՍԻ ՄԷՍԻՀԻՒԵՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹ ՚ԱՏԻՅԷ ԻԼԻ ՕԼԱՆ ՚ԱԼԱԳԱՍՐ . 350
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Սէրիզիճնճի Պօճիֆսիֆիոս Փափա վէ ան-
ընց էյամը հագգընցա 350
Փափալարըն նուֆուզ վէ հիւքիւմէթի թէսէննի էտէր ։
Պու թէսէննէյի միւճթիպ օլանլարըն պիրինճի սէքիսկինճի Պօնի-
ֆաքիոս Փափա տուր ։ Պօնիֆաքիոսուն Յրանսա Գըրալը Ֆի-
լիփ (1296) իլէ օլան միւնազա՛սաը. Անըն զայրի միւնասիպ
մէքթուպ վէ հիւքմլէրի . . . . . 350—354
Պինիճէէյս Փաճանըն սալիճ էօզ զէյր սոսոլ վէ խոփա՛լարը
՚ալէյհինէ էյլէնէք ճէհէննէմէ զահոր էօքն սոսոլ վէ ին՛լէմընը մաճ-
պուլ խոսոսոսոնախ 354
Բօմալը էճմիտիոս « Փափալարըն հիւքիւմէթի միւաթագիլէսի
՚ալէյհինէ », վէ Փարիսլի Նուհաննա՝ « հիւքիւմէթի գըրալի-
յէ վէ փափավիյէյէ » տայիր եազարլար, վէ Թարաֆը փա-
փավիտէն վէրիլէն ճէվապ . . . . . 354—357
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ· Հիւիւմէթի փափավիյէ փայիթախթընընց Ֆրան-
սէվի ըէիր Ալիճեօճցա պուլունմասը Թ. Ի. 1505—1376 յատէֆ. 358
Յրանսէվի Տուփրանըն ուէախսէլէրի. Յրանսէվի Թաթափ-
տան պէշինճի Քլէմէս Թաման՛ը հիւքիւմէթի փափավիյէ իլէ
(1365 տէ) Ֆիլիփի գըրալըն չուրուքընը գասալ էտիպ հինճալ
օլունաճագ վէճհլէ Լիօնտա Փափա Թագտիս օլունուր . . 358—359
« Մուհաֆըզը միլլէթ » քիթապը. Պու քիթապըն մէյրամ վէ
մէպոէլէրի ։ Անըն մուէլլիֆի վէ մուճիպի իսլաշախը քիլիսէ
օլան Թա՛լիմաթը մէմուհէտի, Քիթապը մէզկուրէտէն իս-
Թինսախաճաթ . . . . . 359—363
ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Թ. Ի. 1378—1429 էճէֆ ֆիլիսէէ վու՛գու պու-
լան ի՛քիզալ հագգընցա 363
Փափալար Ալինեօնտա Յրանսըզլարըն Թէէսիրի Թահքնը-
տա պուլունտուղունտան, անլէրէ մուխալիֆ Փափալար փէյ-

Digitized by Google

տաս օլուննուբ ։ Ուրպանիէլը վէ Ըլէմէնթիլէր Քլէմէնճիսլի Նիգօլաս ։ Փիզա մէճլիսի (1409 տաս) ղայրի միւէսսէր . . 365—368
Կէրսօն վէ անըն մէպտէլէրի . . . . . 368—369
Եիրմի իւչիւնճիւ Եուհաննա Փաւիա. անըն ախղադը մէզմումէսի 370
Իննոճէնթ Ա֊ինչի 370
Ֆրանսէվի գարտինալ Տէյլի ։ Պէրնարտըն վա՛զը, Իլքի մէսէլէ, եա՛նի՝ ՚ռւմումէն գաթոլ օլունմամազ պէրի փափանըն իննթիխապը վէ իսլահաթը քէրիսէ ։ Մէճլիստէ միւզաքէրէ վէ իխթիլաֆ, Փարիսլիլէրին ՚ռագիլանէ մուա՛մէլէսի վէ մէրհումաթընըն պէրմէգտարընա նայիլ օլտուգլարը ։ Պէչինճի Մարթին Փաւիա իննթիխապ օլունուբ (1417), իսլահաթ քճրա օլունմազ 370—374
ԳԱԳՐ ՐԱՊԻ՝ ՏԻՑԱՆԷԹ Վէ ՚ԻՊԱՏԷԹ Ի ՄԷՍԻՀԻՑԷ . . 375
Գու միւտտէթտէ Տէյյանէթի զահիրիյէ խաւսուսունտա օլան ղայրէթ իլէ պէրապէր, տէյյանէթի հագիգիյէ տաճի զայրէթ միւշահէտէ օլունուբ . . . . . 375—376
ՖԱՍԼԷ ԿՎՎԷԼ. ՄԱՆԱՒԱՏԼՈՒՔ ԽԱԷ ՐԻՑԱՋԷԹ-ԲԵԱՐԼԸՂԸՆ ՔԷՍՊԻ ԻՉՏԻՔԱՏ Ա֊Է ՆՈՒՆՃՈՒՔ ԿՈՄԿԱՒԱՏԷ ՏԱՑԻՒ 376
ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ· Գեհինճի միւսեէիկն խպիթասարնեա մէվնուս պուլուսան մանասպըր մէզհիէպէէրի հագգընեա 376
Տիւրլիւ սէպէպլէրէ մէպնի մանասթըրլարընն պրթըպ բահիպլէրին չօղալմասը ։ Րի յապէթ-քեարլըգ հագգընտա օլան էֆքեար . Անսէլմօսուն քէլսմը ։ Բահիպլէրէ օլան բի՛այէթ ։ Քլունեսի մանասթըրընըն նագըրը Պետրօս Մաւրիսիօս . . . 376—379
ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ. Գեհինճի միւսեէիքտէ բեճիլ օլուսան մանասթրլարըն մէզահիպի ճեհիտէլէրի հագգընեա 380
1· Քլունեպէհօ Գըճեպէ 380
Բօպէրթ նամ պէրի Ֆրանսէվի բահիպ պու մէզհէպին միւճիհտի. Պէրնարտ (Քլէվլիւտու 1091 տէ) պու մէզհէպին էն մէշհուր նագըրը. Քլէրվօ մանասթըրը վէ անըն բահիպլէրի, Պէրնարտըն չէօհրէթի վէ թա՛լիմաթը. անըն Թահրիրաթընտան պա՛զը խաթիրաճաթը մէմնուհէ . . . . . 380—383
2· Քոլընհօֆհամ Գըճեպէ 383
Քօլընիալը Գրաւնօ (1040 տաս Քէվէլիւտի) պու մէզհէպի իհտաս էտէր պու բահիպլէրին ահվալի, իչիւնճիւ իննօքէնթիօսուն մէզահիպի րուհսպան հագգընտա էմրի . . . . . 383—384
3· Տօմինիքօս Գըճեպէ 384
Տօմինիքօս Իսպանեալը (1221 տէ հինի վէֆաթը) պու մէզհէպի իհտաս էտէր « Քէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի» պու բահիպլէրին Թահրիը իտապէհնաէ օլուր . . . . 384—385
4· Ֆրանճիսքօս Գըճեպէ 385

Digitized by Google

Ասիզլի Ֆրանքիսգօս (1184 տէ Թէվէլիւտիւ) պու մէզհէպի իհտաս էտէր, Ֆրանքիսգօսուն ահվալ վէ Թա'լիմաթը, Պու մէզհէպտ գարչը ի'թիրազաթ, Պօնավէնթուրա . . . 385—389

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՍԱԼԻՊԻՅՈՒՆ, ԵԱ'ՆԻ ԷՀԼԻ ՍԱԼԻՊ ՕԼԱՆԼԱՐՂՆ Ա'ՄԱԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 389

Միւալիւմէլերին վէ Թիւրքմէնէլերին երուշալիմէ կիտէն Հաճիլէրէ էթմէյէ Թէ'ստիտիւէն տօլայը Սալիպխուն ճիհատը Թէրթիպ գըլընըր, Փիքարտըլը Պետրոս. Եէտինճի կրէկօր Փափանըն մարիֆէթի իլէ Քլէրմօնթ մէճլիսինտէ վէրիլէն գարար, Կօռֆրէյ վէ Պալտուին. Փալէսթինին ֆէթհի . . 389—391

Իքինճի ճիհատ. Պէրնարտըն ղայրէթի. Գօնրատ Իմիէրաթօր վէ Ֆրանսա Դըրալը Եէտինճի կուի . . . . . 391—392

Իւչիւնճի ճիհատ. Իմիէրաթօր Ֆրէտէրիք Կարպարօսսա, Ֆրանսա Դըրալը Ֆիլիփ Օկիւսթ վէ Ինկիլիզէրրա Դըրալը պիրինճի Րիչարտ. 392

Տէօրտիւնճիւ ճիհատ. Իսթանպօլտա լաթինի հիւքիւմէթ. 392

Պէշինճի ճիհատ. Սալիպխուն Մըսըր իւզէրինէ կիտէր. Ե-րուշալիմ Մօնկօլտարտան ֆէթհ օլունուր. . . . . 393—394

Եէտինճի վէ սէքիզինճի ճիհատ Աֆրիգատա, Իշպու ճիհատը սալիպիլէրին ֆէնա նէթիճէլէրի . . . . . 394—395

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՀԱՅԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՅԻ ՄԻՒԹԱ'ԱԼԻՓ ՄԱՏՏԷԼԷՐ ՎԷ ՄԷՇՀՈՒՐ ՏԻՆՏԱՐ ԶԻՎԱԹԸՆ ԱՀՎԱԼԻՆԻՆ ՆԱԳԼԻՅԷԹԻ . . . 395

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէյէ միւթա'ալիզ մատտէլէրէ տայիր, Խրիսթիյանլարտա միւթէսավիլ պուլունան մագպուլ վէ ղայրի մագպուլ գիւ'իւմլէրին գիւրի. 395

Տիյանէթի զահիրիյէ (տիյանէթի հագիգիյէ փէք նատիր) պու միւտուէթտէ քիւիսէի ղարպիյէտէ պուլունտու, Պա'զը մէշհուր զէվաթըն տիյանէթի հագիգիյէ խուսուսունտա քէլամը, « Ա'լիպզէրին » արթմասը վէ անլէրէ տուա. Կիւնահ միւտա'ատէսի . . . . . 395—399

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Քաթոլիք էքլիսէսինին իլճագլըղընըտա պուլունան տիւնտար զէվաթրն ահվալ վէ քահիրիաթրնտա տայիր . . . 400

1. Հէլճէնէրտ բահնէն Պու զաթ միւյասիզէր չէօհրէթի քէսիլ էտէր, Անըն էֆքեար վէ րուհու . . . . . 400—401

2. Գալաղիւսը Եոհէննա Պու զաթըն տիյանէթ վէ նուպուվվէթ խուսուսունտա չէօհրէթի. անըն Թահրիրաթը Րօմա քլիսէսինտէ օլան մէքրուհաթ 'ալէյհինէ . . . . . 401—403

3. Բայճար Փալմէրի Բայոննատուն ահվալ վէ խայրաթը մէմ-նուհէ հօլունտա ա'մալընըն նագլիյէթի . . . . . 403—405

ՖԱՍԼԸ ԲԱԳԻ. ՏԻՅԱՆԷԹԻ ՀԱԳԻԳԻՅԷ ՎԷ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻԼԻՍԷ ԱՐ-ՋՈՒՍՈՒՆՏԱ ՋՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ ՏԷ ՀԻՒՓՒՄԷԹի ՓԱՓԱՎԻՅԷ ԹԱՐԱ-

Digitized by Google

ՅՐՆՏԱՆ ԹԷՐՊԻՑԷ ՎԷ ՃՇՉԱՑԱ ՄԻՒՊՅԵԼՆ ՕԼԱՆ ՉԷՎԱՔ ՎԷ ՄԷՉ-ՀԷՂԷՐԷՆ ՏԱՅԻՐ 406

Փրօթէսթանթ մէշէպի զուհուր կթմէլտէն էվվել պուլու-նան հագիզի փրօթէսթանթլար 406

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. *Վալէնսիէր հագզընտա* 406

Վալէնսիէրը վէ անլէրին իտտա՛սը վէ էֆքեարը. Գա-թօա Վալտուա լիոնլու, Վալէնսիէրին ջթթասը չէրիֆ հագ-զընտա օլան էֆքեարը, Իչիւնճի Իննօքէնթիօս Փափանլըն Վալէնսիէր հագզընտա մուտա՛ֆիլէրը. Անլէրին ահվալ վէ ա՛մալի հագզընտա օլան չէհաւէթ . . . . . 406—410

Թ. ի. 1120 փ նէչէ օլտուղա օլան Վալտինէ նման եփըսքոփոս-նին ինէրցիփոլ . . . . . 411—412

Ճէրմանիալը « Հէլլահըն փօղիլարը հափըզնտա 412

Գուն լարըն մէպուէսի. Տիյանէթէ տայիր էֆքեարը . . 412—414

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. *Իննկիլիէռռալը Վիրլիֆ վէ ացըն ահվալ վէ քահրրաբը* 414

Իննկիլիէռռատա օն ափօրտի նճիւ տէհրտէ հիւքիւմէթի ա-ատիյէնին հուզուզունու ստապիթ էթմէք վէ քիւհէյէ մէսի-ճիյէ փաք գրիմագ սրզուսու 414

Վիրլիֆ (թէվլիւտի 1324), անըն թէրպիյէսի, էֆքեար վէ զայէթի 414

Վիրլիֆին մէմուրիյէթի վէ ա՛զլի, վէ փափանըն իտտա՛սը ա՛ալի յահինէ հազզըլը ըճաալէ 415

Վիրլիֆէ « Մու՛ալիմի ինճիլի » լագապալը վէրիլիր. Գըրըլտան սահապէթ պուլուր, Անըն « Տիլինէլի րահիպլէր » ա՛ալի յահինատ թահրիրաթը 415

Վիրլիֆ՝ փափա նէզտինէ կլէմոնտրիլիր (1374). Մէքրուհաթը փոփավիյէ վէ քիւհէյէ իտտէֆիինին ահվալ վէ ալէյհտէը մէզ-մուաէսի ա՛ալի յահինէ գալգըչըր 416

Վիրլիֆին օն իննպիշ իւզրինէ թէֆսիրի, « Ա՛ապիպլէր » հագզընտա էֆքեարը 417

Վիրլիֆ նիրէց օլտր, անըն վա՛զլարը վէ ճանլարըն իսլէտտը հագզընտա ղայրէթի. Լօլարտ լագըպալը վա՛իզլէր . . . . 418—419

Վիրլիֆին տիւշմէնլէրի, անը՛ն փէրվասըզըլը վէ պա՛զը մէպուսէլէրի . . . . . 419—420

Վիրլիֆին մէպուսէլէրի օն պիրինճի կրէհոր Թաթսիքնատան հիւքմ օլունուր (1377), քէնտիսի Արչիեփիսքոփոսլարըն ան-ձէքմէսինէ ճէլմ օլունուր. Ճասթա օլուր, վէ ջթթասը չէրիֆ Ինկիլիզճէյէ Թէրճիւմէ էտէր. պունա գարշը Իմիլյասթր վէ Վիրլիֆին ճկվասը . . . . . 420—421

Վիրլիֆին Թա՛սմը մուգատատա հագզընտա Թա՛ալիմաթը.

Digitized by Google

Գաւնուն իչիւն ահպապալնտան թէրք օլունուր. Քիլիսէտէ վուգու՝ պուլան ի՛ր իչալ ղայլէսի սէսլէնինտէն Վիլլիֆ Թէա՛տուրէն գուրթուլուր . . . . . 422—423
Վիքլիֆի Բօմայա ճէլլպ օլունուր վէ կիթմէզ. անըն վէֆաթը (1384) . . . . . 423—424
ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Նուհանցնա Հուսուն ահվալ վէ ա՛մալի իլէ սայիր Գօհէմիալրլար հագգընցա 424
Իալահաթը քիլիսէ իչիւն Գօհէ՛վիատա օլան հարէքէթ. Մօրավիալը Մէլից՝ Հուսուն մուա՛ւիմի՝ եանօլու Մաթթիաս վէ անըն պիր քիթապը . . . . . 424—428
Եահաննա Հաա 428
Հուս, անըն Թէրախէսի, երկց մէմուրլէթի վէ վա՛զլարը. 428
Ինկիլիզրրա իլէ Գօհէ՛վիաս Գըրուլլարը պէ չինուէ վազի՛ օլան միւնասիպլէթունէն տօլայը, Գօհէ՛վիալըլար վէ Հուս՝ Վիքլիֆին թա՛լիմաթընա աչնա օլուրլար 429
Հաուսուն իչֆիզի Հէյօնիմոս. Հուս՝ Գըրուլիչա Սօֆիա վէ Գըրուլ վէնէքէ՛ալուս թարաֆընտան սահասիլէ պուլուր. . . 430
Հուս քիլիսէ մէմուրլէրի՛ ալէ չհինէ վա՛զ էտէր. պէօյլէ կէմէսինին աէպէպլէրի 431
Փրակ Սէրփիզ օֆօսու Զալինէզ փափատան թահրիք օլունապազ Հուս՝ ալէ չհինէ մուա՛ամէլէ էտէր. Վիքլիֆին թահրիրաթը կազըլըր 432
Հուսուն պէչինճի Ալէքսանտըր փափայա մէքթուպ եազմասը վէ ճէսարէթի 432
Հուս՝ փափանըն նէզտինէ ճէլլպ օլունուր. Գըրուլ անըն մուհաքէմէսինին փրակտա օլմասընը թալէպ էտէր. Փրակ չէհրի անամէ՛ն թա՛ղընա տուչէր. անատէմասյա սէնի՛ ի՛մանապար օլունմազ. պիր գամիսխան մարիֆէթի իլէ միւսալէհէ՛ յապտ օլունուր իսէ տէ պազի օլմազ . . . . . 433—434
Եիրմի իւչհունճու եուհաննա փափա թարաֆընտան պիր վէքիլ կէլիր. Հուս իթա՛թա տա՛վէթ օլունուր, Գըրուլատան վէ ահպապալնտան թէրք օլունուր իսէ տէ, փափանըն պիր ղայրի՛ չագգընէ իթտիչի էմրէ իթա՛աթ էթմէ յէճէ յինի պիւրհանլար իլէ պէյան էտէր . . . . . 435—436
Փափանըն փէրմանլարը Հուսուն ահպապը թարաֆընտան եազըլըր. Հուս թարատափտարանընտան իւչ քիչի գաթը օլունուր 436
Փրակ մուա՛ալիմէրի՛ն Հուսուն թա՛լիմաթը՝ ա՛լէ չհինէ գիւ՛իմ վէ մուա՛ամէլէսի. Հուսուն ճէվապը . . . . . 437—438
Հուս մէնֆի օլուր իսէ տէ, Հուս թարաֆը նուֆուզտան պիւչմէզ . . . . . 438—439
Հուսուն « Քիլիսէ յէ տայիր » իւնվանընտա պէօյլէ քի-

Digitized by Google

թաւալը. անտէ մէվճուա օլան տէօրթ մէպտէ. Հուսուն մէք-
թուպլաթը . . . . . 439—442
Հուս Սիճիսմօնա Իմիէրաթօրուն թէէմինաթը իւզրէ Քօնս-
թանս մէճլիսինէ կիտէր. Հուս մէճլիս հուզուրունա չըգարըլ-
մագըզըն հապսա իլգա օլունուր. Սիճիսմունտ Հուսա սա-
հապէթ էթմէզ . . . . . 442—445
Հուսուն Քօնսթանստա չէքտիկի զահմէթ վէ թէ'ատռի.
մէճլիս հուզուրունտա իսթինթագը. Սօն կիւնլէրինտէ ահ-
վալի, սէլամէթի տէրունիկէի վէ ահալուլունա եազըլըղը մէք-
թուպլար. վէ հիւքմ օլունուպ եազըլմագլա չէհիտ օլմասը
(1415). Անըն րուհ վէ մագպէտի, իսլահաթը քիլիսէ իչիւն
սայիր զայրէթքէչ զէվաթընգընտէն միւթֆէրրիգ օլմասը.
կէբռօն վէ Տէյլէի միսիոներլէրին անըն հիւքմիւնէ րի-
զա վէրմէլէրի թա'ճիւպ օլունուր . . . . . 445—449
Հէրօնիմօսուն ահվալի վէ տիւչար օլտուղու թէ'ատռի, վէ
եազըլմագլէ գաթլի (1416) 450
ԳԱԳԼ ՆԱՄԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ. . 451
Գէչինճի միւտէթտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէ թէ-
վարիխի ալը ապէմն, եա'նի՝ Քանթէրպըրըլի Անսէլմօսուն թէ-
սիրինէ մէպնի օլմասը. Անսէլմօսուն ահվալ վէ էվսաֆը զա-
թիյէսի . . . . . 451—453
ՅԱՍԸՐ ԷՎՎԷԼ. ԿԻՒՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷՑ ՏԱՑԻՐ . 454
Նօրմալէմ վէ Րեալէմ մէպտէսի. Անսէլմօսուն մէպտէսի Րէա-
լէմ մէպտէսի իսի . . . . . 454—455
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Անսէլմօսուն կիւնահ հագգընտա օլան թա'-
լիմաթը 455
Անսէլմօսուն թա'լիմինէ կէօրէ չասըլարընն պա'տ էլ խլգաթ
իրթիտատ էթմիշ օլան ինսանիյէթտէն վիճուտէ կէլմէսի քէյ-
ֆիյէթի, մա'սումլարընն կիւնահքար վէ միւճրիմ օլարագ թէ-
վէլլիւտ էթմէսինէ միւճիպ օլուր. զիրա Ադէմին չահսընտա
ինսանիյէթ միւքէմմէլ մէվճուտ պուլունտու . . . . . 455—457
Անսէլմօս՝ պիր փէտէրին քէնտի էվլատլարընն եալընըզ ճէ-
սէտլէրինին տէյիլ, ճանլարընն տոխի փէտէրի օլտուղունա
ի'թիգատ էտէր իսի 457
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Անսէլմօսուն իրատէթի իննսանիյէ հագգընտա օ-
լան թա'լիմաթը 458
Անսէլմօսուն «Իրատէթի հուրրիյէյէ տայիր» իւնվանընտա
օլան րէսալէսինտէ պիր միւ'թէրրիգ իլէ միւպահէսէսի . . 458—460
ԳԸՍՄԱ ՍԱԼԻՍ. Քիլէսէի փափալիյէնիճն կիւնահ վէ իրատէթի
ինսանիյէ հագգընտա օլան թա'լիմաթը 461
Քիլիսէի փափալիյէնին թա'լիմաթը Աւկօսթինօս վէ Անսէլ-

Digitized by Google

մօսուն Թա'լիմաթընաան ասէօրթ մուհիմ խուսուստա միւթէֆէրրիգ տիր . . . . . 461—462
ՖԱՍԼ ՍԱՆԻ. ԳԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՑԻՐ 463
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Անսէլմօսուն էֆֆարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթը հագգընտա 463
Անընն՝ «Նիչհուն Ալլահ ինսան օլտուս» քիթապընընն խիւլասասը, «Գէֆֆարէթ եալընըզ վէ պաչընընա դէհադէնի իլահիյէ իւզէրինէ տէյիլ, անմագ 'ափվընէն իլահիյէ իւզէրինէ մէպնի օլարագ Թաստիգ վէ Թէսպիթ օլունմագ կէրէկ տիր» . . 463—466
Պէրնարտըն, վէ տահա զիյատէ Սան Վիքթօրլու Հուկօնուն քէֆֆարէթէ հագգընտա թա'լիմաթը Անսէլմօսուն թա'լիմաթընա միւշապիհ իտի 467
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Ապէլարs վէ Լօմպարտըն էֆֆարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթը 467
Ապէլարտըն թա'լիմաթը Անսէլմօսունքինէ քիւլլիյէն զըստ տըր, եա'նի՝ Ալլահ իսթէտիյի կիպի Թէօվպէքաարը 'ափվ էտէր. 'ատուպէթ սըֆաթընըն մահլուպաթընա Թէրզիյէ էթմէգ եօգ տուր, վէ զայրիհուտ. . . . . 467—468
ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Իթալիալը Պօնավէնթուրա վէ Թօմաս Ագուինաս մու'ալլիմլէրին էֆֆարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթը . . . 468
Պօնավէնթուրա վէ անընն թահրիրաթը. Անընն քէֆֆարէթէ թա'լիմինտէ հալլ օլունճագ սլթը մէսէլէսի . . . . . 468—470
Թօմաս Ագուինաս վէ անընն «Ինճիլասաի 'ըլմի իլահի» քիթապը. Անընն թա'լիմաթընընն Պօնավէնթուրանընկինէ միւհաչապիհ օլմաը. Քէֆֆարէթէ մաատէսինտէ անընն իքի մուհիմմ սիւալը, վէ պիր դաչ Թէսավվուրլար . . . . . 471—473
ՊԱՊԸ ՍՍՏԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻԹՆԻՆ, ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹԻ, ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԻՔ . . . 474
ՖԱՍԼ ԷՎՎԷԼ. ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԷՐ: ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒԱ'ԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԻՍԹԻՄԱԼ ՕԼՈՒՆԱՆ ՈՒՍՈՒԼԻ ՀԻՔՄԷԹ 474
Մէտրէսէվի թա'պիր օլունան մուա'լլիմլէր, Անլէրին իսթի'մալ էթտիքլէրի հիքմէթ ուսուլի նէ իտի . . . . . 474—475
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Արիսթօթէլիճ ուսուլի մաճիքզ վէ հիմմէթիճի սաէճէ իսթի'մալ էտճ Մէտրէսէվիլէր հագգընտա 475
Արիսթօթէլիճ ուսուլինի իսթի'մալ էտճէն մէտրէսէվի մուա'լլիմլէրին իքի գըսմ, Ալեքսանտրը Հալէս, Թօմաս Ագուինաս պիրինճի գըսմտան. Տուն Աքօթուս վէ Օքքամ իքինճի գըսմտան . . . . . 475—476
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Էֆլաթօճուն ուսուլի հիմմէթիճի Արիսթօթէլիճ բարիգի իլէ պէրապէր իսթի'մալ էտճ մէտրէսէվիլէր հագգընտա. 476
Ուսուլի հիքմէթի բէտտա էտճնէլէսուէն՝ տիյանէթմի խալխէ

Digitized by Google

խուսուսունաս կիւզէլ էօրնէքլէր վէրկնէր. Թասլէր, Թօմաս ա Քէմփիս 476
Արիսթօթէլին ուսուլնուէն պիյասէ էֆլաթօնունքինէ րի'այէք էտէնլէր. Անսէլմս, Գէրնարտ, Վիրկիք. 477
Էֆլաթօնուն Թահրիրաթը օն ութօրթ վէ օնպէշինճի տէհրլէրտէ Լաթինի լիսանա Թէրճիւմէ օլունուսուգտան սօնկրա, օլ ուսուլուն Տանթէ, Փէթրարք՝ Իթալիալը, վէ Սփէնսէր, Շէքսփիր վէ Միլթըն՝ Ինկիլիզ միւէլլիֆլէր իւզէրինէ Թէսիրաթը 477
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒՍԱԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖՆԱՆ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻ ՄԻՒԹԷՐՒՋԼԷՐ Վ̈Է ՏԻՆՍԻՋԼԷՐ 'ԱԼԷՅՀինէ ՀԻՒՄԷԹ ՈՒՍՈՒԼՆԱՃԷ ԹԱՍՏԻԳ Վ̈Է ԹԷՍՎԻԹ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ . . . 478
ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Ագսէլմօս, Թօմաս, Գէրճառտ վէ Հուկօճուճ ուսուլի միւպահէսէսի, վէ անրճ նէքիճէսի հագգրնճտա . . . 478
'Ուգուլի ինսանիյէնին իման իլէ օլան նիսպէթի խուսուսունաս Անսէլմօսուն իքի րէսալէսի 478
Ալէքսանտրը Հալէս՝ Անսէլմս կիւլի իմանը գաւպուլ վէ պէյան էտէր. Թօմաս Ագուինասըն 'ագլ իլէ իման հագգրնտա Թա'լիմաթը. Գէրնարտըն 'իլմ վէ իման հագգրնտա էֆքարը. Հուկօ իման իլէ 'ագլը ինսանինին այիրիսիրի իլէ օլան նիսպէթինի կիւզէլ պէյան վէ միւմինլէրի իւչ գրուպա Թագսիմ էտէր. Րէյմօնտ Լուլլըն պու պապատ էֆքարը . . 479—481
ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ. Ապէլարտ վէ անրճ հիմմէք բարիգի վէ պու բարիգին նէքիճէսի հագգրնճտա 482
Ապէլարտ իսմանտան գիյասէ իլմէ վէ 'ուգուլի ինսանիյէ յէ րի'այէք էտէր, Ապէլարտըն ահվալի, Հէլօիզ իլէ օլան ա'լագասը . . . . . 482—485
ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Թա'լիմաթը մէսիհիյէյի հիմմէք ուսուլինճէ բասիգ էմմէրլէ պէրապէր րիվայէք վէ գավանինի էիլիսկվիյէի փափավիյէյի Քիբապը ճէրիճ իլէ միւսավի բուրուպ թասգիք էմմէյէ չալըշմանրը մազարրաթը 485
Թա'լիմաթը մէսիհիյէյի Քիլիսէյի փափավիյէնին Թա'լիմաթը պաթըլիյէի իլէ գարըշտըրմալար. Թօմաս Ագուինաս վէ Գէրնարտ, վէ Փիճա վէ Գօնաթանա մէճլիսինտէ պուլունան մուա'լիմլէր 486
Ահքամը քիլիսէվիյէ վէ Թա'լիմաթը Քիթապը չէրիճ հագգրնտա չիւգհէ էտէնլէր. Սքօչիալը Ի՛ուհաննա վէ Տունս . . 486
Թա'լիմաթը քիլիսէվիյէյի Թա'լիմաթը Քիթապը չէրիճտէն Թէճրիպ էտիլ, ուսուլի հիքմէթէ տաիլի լայըգը իլէ րի'այէթ էտէնլէր. Վիքլիֆ, Հուս վէ անլէրին րէֆիգլէրի. պունլարրըն իքի պէօյիւք մէպտէլէրի 487

Digitized by Google

ԱԼՔՐՆԱՀԸ ՄԻՒՏՏԷՓ. Թ. Ի. 1517—1871. ԼՈՒՔԷՐԻՆ ԷՅԱՄՐՆՏԱՆ ՀԱԼԻ ՀԱՋՐԱՑԷՔ 489

ԳԱՓ Ա. ՕՆ ԱԼՔՐՆԱՀԸ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱՔԸ ՓԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 489

Իսլահաքը քիլիսէ իւէ նիսպէթի օլան վէ տիգաթա չայան իքի վուգու՛աթ. պիրինճի՝ պատմա հուրուֆաքը իւէ թահրիրաթըն թասդ՛ընըն իճատը. իքինճի՝ Ամէրիգանըն քէշֆ վէ քիւչատը . . . . . 489—490

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՃԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱՔԸ ՓԻԼԻՍԷՑԷ ՏԱՅԻՐ. 490

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Մարթին Լութէրին ահվալ վէ էֆսանէր զաթիյէսի հագգընտա 490

Լութէրին չօճուգլուղունուն ահվալի վէ թա՛լիմ ու թէրպիյէսի . . . . . 491—492

Լութէրին հասթալըղը վէ իֆագաթը, վէ պա՛զը վուգու՛աթըն թէսիրինտէն տօլայը թարիխի րուհպանիյի իսթիյար էթմէսի. չէքտիյի զամիւր իզհիրատը. Սթօփիցին Լութէր իւէ մուա՛ամէլէսի վէ նասիհաթը . . . . . 492—496

Լութէրին թագտիրի իլահի միսիլտու թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին միւ չգիլտիրնտան էպիյէթ չէքմէսի. Իսթիյար պիր բահպային օնա նասիհաթը, Լութէրիս փասիաս թագտիս օլունմասը (1507 տէ). Վիթթէմպէրկ տար էլֆիւնունընտա միւտէրրիս վէ մանասթըրըն իպտիտէիհանէ պինտէ վա՛իզ թա՛յին գըլընմասը . . . . . 496—498

Լութէրին Րօմայա գիյարէթի վէ կէօրտիւիւ չէյլէր. Օթուզ նաչընտա իքէն անընէ էֆքևար վէ նիյէթտէ պուլունմասը. 498—499

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Լութէր վէ Թէքցել. Կիւճահ՝ աֆվլըղընըն Ֆիւրուխք օլունմասընտան նէտէք հեն միւճահիլէլէր: Իսլահաքը իլիսէնին միւպաշիրէքի հագիգիյէի զահիրիյէսի հագգընտա . 499

Թէքցել նամ Տօմինիգօսու րահիպ կիւնահ՝ աֆվլըղը Ֆիւրուխք էթմէք իւզրէ Վիթթէմպէրկ Պապտիսդընա կէլէր. Լութէրին պու մէքթուհաթա գարշը 95 մատէտ քէլմը. Թէքցել իլէ Լութէր պէյնինտէ միւճատէլէ վէ միւնազա՛ա . . . . . 499—503

Ինկօլքատա միւ՛ալիմի Լութէրէ գարշը նազար. Լութէրին «Բապալըն տու՛ասը» իւզէրինէ Թէֆսիրի. Հայտէլվէրկտէ վա՛զը . . . . . 503—504

*Լութէրին քէնտի էսիհագօփսունա վէ Փափիայա կէօնտէր-

Digitized by Google

տէյի թահրիրաթ ։ Փափա թարաքընտան հիւքիւմտար Ֆրէ-
տէրիքէ կէօնտէրիլէն մէքթուպ։ Լութէր Րօմայա ճէլլ օ-
լունուր , ամմա կիթմէզ . . . . . 504—506
Ֆիլիփ մէլանքթօն վէ անըն ահվալի , վէ Լութէր իլէ օլան
տօսթլուղու ։ Իքիսի պիրլիքտէ Ռիթթաւը չէրիֆին նէմցէճէ յէ
թէրճիւմէսինէ միւպաչիրէթ էտէրլէր . . . . . 506—507
Լութէրին Աւկսպուրկա կիթմէսի , օրատա Փափանըն վէ-
քիլի իլէ օլան միւճատէլէսի ։ Աւկսպուրկտան խաֆիէն 'ավտէ-
թի ։ Տիվիօ (Փափանըն վէքիլի) Ֆրէտէրիքտէն Լութէրին Րօ-
մայա կէօնտէրիլմէսինի եալվատ նէֆինի թալէպ էտէր. Փափա
ձէրմանիալըլարը կիւճէնաիրտիքինաէն Լութէր խէլասա օլուր 507—510
ԳՏՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Թ. Ի. 1519 ըն իպթիտասրնցաո Վօրմս մէճ-
լիսինին խիքամընցաէֆ վուղու'ապրն նագլիյէթի 511
Լութէրին թահրիրաթը էվվօփատա նէչր օլունուր ։ Գուրլ-
աթատէ էք մուա'ալիմ իլէ Լայփցիքտէ միւճատէլէ ։ Փրէնս
ձէօրճիօս վէ սայրլէր Լութէրին թա'լիմաթընը գաստուլ է-
տէրլէր . . . . . 511—514
Մէլանքթօն՝ էքին Ֆրանչիսքընա ճէվապ վէրիր. Լութէր
կալաթխալըլար բէսալէսինին թէֆսիրինի նէչր էտէր : Մաք-
սիմիլիանըն վէֆաթընտան սօնկրա ալէչինճի Քարլ Իմիբէրա-
թօր օլուր. Լութէրին Իմիբէրաթօրա վէ ձէրմանիա միւ'թէ-
պէրանընա իրթապէն պիր վարագասը, վէ անըն թէէսիրի. 514—518
Մէլանքթօն թէզվիվճ էտէր. Լութէր Փափայա մէքթուպ
եազար. Րօմատան էք վասիթասը իլէ Լութէրէ գարշը հիւքմ
կէլիր. Լութէրին՝ «Տէճճալըն հիւքմի 'ալէյհինէ » իւնվանընը-
տա բէսալէսի վէ փրօթէսթօսու ։ Թարաֆէյն անաթէմա-
լարը ։ Ֆրէտէրիք հիւքիւմտար վէ ձէրմանիալըլար Լութէրէ
սահապէթ էտէրլէր . . . . . 518—520
Լութէր վէ Վօրմս ֆէթվասի 520
Ձէրմանիա մէմալիքինին պէօյիւք մէճլիսի 1521 տէ Վօրմս-
տա քիւչատ օլունուր. Փափա վէքիլի Ալէանտէրին նուէթգու.
Լութէրին Վօրմսա կիթմէսինին էհէմմիյէթի. անըն մէճլիս հու-
զուրունա չըգարագ ճէվապ վէրմէսի. անըն իզթիրապը տէ-
րունիի վէ տու'ասը , վէ 'ավտէթինտէ պիր գաչ նամա'լիմ
զէվապ էլի իլէ վարթպէրկ գալէ'սինէ կէօթիւրիլիւր . . 520—526
ԳՏՍՄԸ ԲԱՊՒ'. Ձէրմանիա փroթէսթանթ իլիսէսինին թէ-
ֆիլի վէ Ֆիքապը շհրիֆին նէմցէճէտէ բապ՝ վէ նէտր օլունմասը. 527
Րուհսանիյէթ 'ալէյհինէ Լութէր թարաֆընտան հիւքմ օ-
լունուր. Բահիպլէրէ իզտիվաճ հալինէ կիրմէյէ րուխսաթ վէ-
րիլիր, Լութէրին Մէց Սէրփիսգօֆսու Ալպէրթէ եազտըղը մէք-
թուպ վէ անըն ճէվապը . . . . . 527—529

Digitized by Google

Թուպ վէ անըն ճէվապը . . . . . 527—529
Թա'սըլ մուգատտէս սյինի թէպտիլ օլունուր. Լութէր եէնի զուհուր էտէն պազը ֆըրդալարա գարչը կէլմէք իչիւն վիթ-թէմպէրիկ կէլիր (1522), Լութէր վէ Մէլանքթօն 'Ահմը ճէ-տիտի Թապ' վէ նէչր էտէրլէր. Մէլանքթօնուն 'իլմի իլահի քիթապը նէչր օլունուր . . . . . 530—534
Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինէ թէ'ատտի պաչլանըր. Անթ-վէրփտէ վէ պաչգա մահալլէրտէ սա'զը Փրօթէսթանթլար եապգընմագլա զաթլ օլունուրլար. Լութէր իլէ Ֆաթլսթատթ ադաըլնատա միւնազա'ա. պու ճիւմլէ իլէ իսլահաթը ի'ֆիգատ վէ տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ թէրագգի էտէր. . . 534—536
1525 տէ վուգու' պուլան իչ միհհիմմ վուգու'աթ, եա'նի' Լութէրին թէզէվվիւճի, Փրօթէսթանթ էհլի թադաֆընատան հիւքիմլէթէ գարչը իսեան, հիւքիմատար Ֆրէտէրիքին վէ-ֆաթը . . . . . 536—537
Ճէրմանիա ինճիլի քիլիսէսի 1529 տան սօնկրա Փրօթէս-թանթ թէմայիլ օլունտու. Ալեքսանդրիա իգդարնամէսի թէէ-լիֆ օլունտու. Ալեքսանդրիա մէճլիսի (1530 տա). Լութէր քի-թապը չէրիֆ թէրճիւմէսինի թէքմիլ էտիպ (1534), 63 եա-չընտա վէֆաթ էտէր (1546) . . . . . 537—539
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՀԷԼՎԷԹԻԱՏԱ ՎՈՒԴՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻ-ԼԻՍԷՖԷ ՏԱՅԻՐ 540
Ջուինկլի վէ անըն ահվալ վէ թէրպիյէսի. Ջուինկլի թա'-լիմաթը մէսիհիյէի հագիգիյէյե աչնա օլուր. Իթաեատա մէք-րուհաթը փափավիյէ յի րէյ իլ 'այն միւշահատէ էտէր. Ջու-ինկլինին վա'զլարը, վէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի հագիգիյէնին Հէլվէթիատա թէրագգի պուլմասը. Ջուինկլինին 67 պէնտ-ոէն 'իպարէթ ալիր վարագասը. Ջուինկլի ծուրիխ միւ'թէ-պէրանը մէճլիսինտէ թա'լիմաթը հագիգիյէ յի պէյան էտէր, վէ Փրօթէսթանթ քիլիսէսի չէհրը մէզկուրտէ թէչքիլ օլու-նուր. Ջուինկլինին տէլալէթի իլէ իսլահաթը քիլիսէ Հէլվէ-թիատա ասյիր մահալլարտան զիատէ միւքէմմէլ վէ խալիս օ-լուր. պուտէհու Պէրն վէ Պազէլ չէհրլէրի տախլ ուսուլի մէզ-հուրէյի գապուլ էտէրլէր . . . . . 540—550
Ճէրմանիա Փրօթէսթանթլարը իլէ Հէլվէթիա Փրօթէս-թանթլարը պէյնինտէ օլան Ֆէրգ, Ջուինկլի 'էմրիւնէն սօն-լարընատա ուսուրը բուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէ յի ուսուրու փօլի-թիգիյէ իլէ գարըշտըրըր, Պունուն մազարրաթը. Փափավիլէր իլէ ծուրիխոլիլէր արտասընատա վուգու' պուլան ալիր մուհարէ-պէտէ Ջուինկլի մագթուլ օլուր . . . . . 550—553
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՖՐԱՆՍԱՏԱ ՎԻ ՖՐՈՆՍԷՎԻ ՀԷԼՎԷԹԻԱՏԱ ՎՈՒ-Ի.

Digitized by Google

ԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՔՒԼԻՍԷՑԻ ՏԱՑԻՐ 554
Կիլեօմ Ֆարէլ վէ անընն ահվալի. Լըֆէվր մուա'լիմ. Պու խ-
քիսի, վէ պունլար վասիթասը իլէ չօգլար Ֆրանսատա
թա'լիմաթը մէսիհիյէի հազիգիյէ տէլալէթ օլունուրլար,
Սարպոն նազըրը Պէտանընն Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթլարա
տիւշմէնլիյի, վէ օնլարա գալուշը օլան թէ'սատի. Լըֆէվր վէ
Ֆարէլ Ֆրանսատան Փիրար էտէրլէր, Ֆարէլ Հէլվիթիայա
կէլիպ Ֆրանսէվի Հէլվէթիատա Ինճիլի թա'լիմաթը վա'զ է-
տէր, վէ Փրօթէսթանթլըգ ղալէպէ էտէր . . . . . 554—560
Եահաննա Քալվին 560
Քալվին, անընն ահվալի վէ թէրպիյէսի, Քրիստոսու քէնտի
Եաալընըզ իսլասքեարը տէյու գապուլ էտիպ Ինճիլի թա'լի-
մաթը վա'զ էթմէկ յէ պաշլար . . . . . 560—562
Ֆրանսատա Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինէ թէ'սատի: Քալ-
վին «Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին իսլասաի մի. քէմիլէյնա» իւն-
վանընտա քիթապընը սիրի մէկթուպլա Իլրալա կէտնատիր.
պու քիթապընն մէ'ալի, Քալվին չօղ եէրլէշմէյէ Ինճիլի թէպ-
չիր էտէր, 1536 տա ճէնէվայա կէլիպ օրատա գալըր. Քալ-
վին իլէ Ֆարէլին էվվաֆը. ճէնէվալըլար իսլահաթը գապուլ
էտէրլէր . . . . . 562—566
Քալվին քէնտի մէմուրիյէթի րուհանիյէսինին վապիֆէսինէ
չէհրին միւտախէլէ էթմէսինէ րազի օլմազ, վէ րէֆիգլէրի իլէ
գօչլուլուպ, Մէթրապոլուրկա կիտեր, Ֆրանսըզճա Քիթապընը
չէրիֆի վէ թէֆսիրլէր նէշր էտէր. տէօրթ սէնէ սօնկրա եի-
նէ ճէնէվայա տավէթ օլունուր . . . . . 566—567
Քալվինին ալալագ վէ էվվաֆը զաթիյէսի. անընն պա'զը
Թա'լիմաթը, խուսուսա քիլիսէ Թէրպիյէսի վէ միւհրիհլէրին
Թէրպիյէ վէ իսլահը խուսուսունտա օլան Թա'լիմաթը. անընն
ճէնէվատա քիլիսէնին, թանգիմ վէ Թէրպիյէսի իւզէրինէ վէ
ումուրու տարիյէ իւզէրինէ տաիսի ֆէվգ իւլ տաէ վէ էմսալըզ
Թէսխիրաթը. Անընն Թէսխիրաթը հիւքիւմէթ նէզինտէն օլմամասը
Սէրվէթօս 'ալէյհինէ օլան մուամէլէսի. 1564 տէ 55 եաչըն-
տա վէֆաթը . . . . . 567—571
ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'. ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ
ՔՒԼԻՍԷՑԻ ՏԱՑԻՐ 572
Վիքթիֆտէն սօնկրա Ինկիլթէրրատա իսլահաթ հագգընտա
օլան զայրէթ վէ տիւշար օլուէնան Թէ'սատի 573
Սէքսինէմ Իլրալ Հէնրի վէ անընն պաշ վէքիլի Վօլսէյ
պունլարընն էվվաֆը զաթիյէի մէզմումլէրի. պունլարընն էյ-
մընտա Ինկիլթէրրատա վուգու' պուլան Թէ'սատի. Րիչարտ
Հուն վէ Ճօն Պրաունընն գաթլի. Թինտալ վէ Պիլնէյին Տար էլ

Digitized by Google

Ֆիւնուսնտա Ինճիլի չէրիֆի օգուշուպ, հայաթ նուրու իլէ միւնէվվէր օլարագ սահրլէր իչիւն չալըշմալարը. Թօմաս Մուռնըն ղայրէթի վէ միւվազա'սաըն էսէրի. անըն գաթէլու Գըրրալ Հէնրինին քիթապը վէ Փափա Թարաֆընտան «Մուհաֆըզը իսման» լունվանը. Գըրրալ իլէ Վօլսէյին մուա'մէլաթը մէգրուհէսի սահր վէսիլէլէր իլէ պէրապեր Ինկիլթէրրայըլարըն ինթիսահը րուհանիսինէ պահս օլմասը. Լաթիմէր. անըն էվաաֆը զաթիյէսի. զէքեավէթ վէ 'իլմի վէ Պիւնէյին ղայրէթ իլէ իմանատ կէլմէսի . . . . . 572—576

Թինտալըն Քիթապը էրնճիւմէ էթմէսինէ իլթիզամը. ճէրմանիատա պու իչի թէքմիլ էթմէսի վէ անըն թէրճիւմէսինին թատ' վէ Ինկիլթէրրայա կէօնտէրիլիպ ղայէթլէ չօգ նուսահէլէր նէչր օլունարագ իսլահաթը քիլիսէնին թէրագգիսինէ միւճիպ տիր. Գըրրալ Հէնրինին զէվճէսինի թաթլիգ էթմէք արզուսու հագգընտա Բօմա իլէ զուհուր էտէն մա' րազա. Պու մարուզանըն Ինկիլթէրրատա իսլահաթը քիլիսէ իլէ միւնասիպէթի վէ թէսիրաթը. Վօլսէյին զարագը. հիւքիւմէթի փատիվէյէնին Ինկիլթէրրատան տէփ'իլ. Պիւնէյին թէվգիֆ վէ իսթինթագը, վէ Նիհայէթտէ չէհիտ օլարագ գաթըլ օլունմասը, պարնզ վէ պէննէթ. Մօր իլէ Թինտալըն միւքեաֆէհէսի . . . . . 576—580

Փարլամէնթօնուն իսլահաթը րուհսան վէ գուտրէթի քիլիսէ վիյէ յի թահտատ էթմէք հագգընտա 'ագտ էյլէսիյի գանունըլար. Պու ճիւմլէ իլէ թէա'սսիսինին տէվամը 580

Քէմպրիճ Սէրմիսգօհօսու Բրամմէր վէ անըն ահվալի վէ իսլահաթ իչիւն չալըշմասը. անըն Հէնրի գըրրալըն թաթլիգ միւնազասաը իլէ միւնասիպէթի. Ինկլիզ քիլիսէսինին թանգիմ օլմասը իւզէրինէ թէսիրաթը 581

Սքոչիատա իսլահաթը քիլիսէ. ճօն Նօքս 582

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ՕՆ ԱԼԹՈՆՃՔ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻԼԻՍԷՆԻՆ ԽԻՒԼԱՍԱՒ ՆԷԹԱՅԻՃԻՆԷ ՎԷ ՄԻՒՆԱՍԷՊԱԹԸ ՄԻԻԹԷՆԷՎԻՅԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ 583

Քալվինին թէսիրաթը Փրօթէսթանթլըգ իւզէրինէ ղայէթլէ գիյատէ օլունու 583

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. ՆԷՆի քեօֆիլ օլուՆաՆ ՓrօքէսքաՆիք ֆիլիսեէլէրին ուսուլ վէ քեռպիյեի ֆիլիսեվիյէլէրի հագգընտա 583

Քիլէմէէ 'ասմասդիյէ մեէհիյէնէն պէր բեյէթ մունըլաբը գահիրէ չէ'նէֆ էէ-ղիչեն պէֆի' օլունարա 583

Ճիւմլէ Փրօթէսթանթլարըն թա'լիմաթընճա քիլիսէի մէսհիյէնին բէչիսի մունթազը Քրիստոս տուր, վէ անըն վէքիլի նօգ տուր 583

Digitized by Google

Մանասիները վե բահիպլէրին սոմոբը էլխոեվէյե խալէբինե օլան նոֆսոզը էլուէյին վե 'սոմոհին բէթթ վե փէֆ' օլանդաս . . . 584
3. Մէլլէր վե ֆեմլէէրի էլխոելէբինին հոբդոբը ֆհոպհոբէլլէրէր նասփէֆ օլանդաս 584
Քիլիսէ հիւքիւմէթի խուսուսաունատա Ինկիլթէրրա իլէ ձէրմանիա վէ Հէլվէթիա ալէ յինինտէ օլան ֆէյրգ 584
4. Փբօթեհոնանիլդաթա օլ գլման պէբ նէվ' հի-էհոֆինէ էլխոեվէյե սոմոհին փապաս օլանդաս 585
Ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա Քրիստոս վէ անբն քէլամբնատան գայրի հի-էհոֆին գապուլ էթմէմէֆ ուսուլի 585
3. Քիլէֆ ֆհոբլէբէր խոսոսոսունդա էնինիֆէֆ պոլանմաթը . . 585
Ձէրմանիա վէ Հէլվէթիատա վէ Ֆրանսատա Երէցի ուսուլ, ձէրմանիատատա հիւքիւմտարլարըն քիլիսէ իւզէրինէ պիր միգտար սէլահիյէթի. Ինկիլթէրրատա Սէրփիսգօֆօսլուգ վէ սայիր փասիավի քիլիսէ մէմուրլէրի 585
6. Թէբղիյէ էլխոեվէյե հոֆէընդա 585
Գոս խուսուսատա ձէրմանիա վէ Ինկիլթէրրա քիլիսէլէրինին էֆքեաթ վէ 'ատէթի, Գոս պատէտ Ֆալվինին Թա'լիմ վէ ուսուլի . . . . . 585—586
ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ. Փropէսպանք fիլիսէլէհին հիւfիւմէթի 'ատիյէ իլէ օլան միւնասիպէթլէհի հագգընձա 586
Փրօթէսթանք քիլէսէլէրտէ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին թէսբրաթը՝ քիլիսէլէրին ումուրս վէ Թէրսիյէի ալալագիյէ իւզէրինէ բէմամի օլմասը, ձէնէվատա ճարի օլան ուսուլ . . . . 587—588
ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Օճալբընճը տէհիրճ իսլահաթը fիլիսհէնճիս տիյանէթ վէ 'իպատէթի մէսիհիյէ իւզէրինէ օլան բհսիրաթը . . . 588
1. Թ'ամը ֆոբֆոգոբ այինէթին ֆոբդան գէ'էհոֆ փէֆ' օլոնոտ, սէճոթ վէ ոալիանալիսան պէբէ օլոբաբ նճէս օլանոտբ էթէ . . 588
2. «'Ազէլէբէյն» ղնճա'ոը վէ անէբէյն հէ-բհնինէթ ֆահոտաս կիանէբէյն հընճգ օլանմատը պէֆ' օլանդաս 588
3. 'Իպատէթի 'ումումիյէտէ էվվէլէթի տէհրէբատէ օլտուղոս կիսլի եինէ Քիթաալը չէրիճ օգաունուգ Թէճիսիր օլսունմազ վէ վա'զ էթմէմէֆ 'ատէթ օլտոս 589
4. Ճեհա'ոլոբ էլահիլէբ ընբբենէհ էնհէֆսէն 'սոմոհին հէսակաբ օլտոսլոբ 589
5. Քիլէհ խոսբհէլէբինին ընեհհէհ էնհէլէբէ անէբէյ ճեհա'ոլոբը էլէ պէբէղղէյսէբ 589
6. Մանասթբրլար իլէ բոուհպանիյէթ ոէճ' վէ բէճ' օլունտոս 589
7. Գոանլաբա պինային պէյանէրինէ սահիհէթ ֆեսիհիյէ հեբ ընաթճաբա ֆէյման պոլտոս 590

ԳԼՍՄԸ ՌԱՊՒ. Օճ ալբընճը տէհirsէ Փropէսպանքլարըն բա'լի-

Digitized by Google

մաքը մէսիհիյէ խուսուսուցա օլաճ մէպտէլէէի հագզրնցա . 590
'Ալէլ 'ուսուլ մ փրօթէսթանթլարըն գաղուլ վէ թա'լիմ էթ-
տիքլէրի թա'լիմաքը էասախյէլէր հաննկըլար տըր . . . . 590—591
1. Փրօթէսթանթ մու'ալլիմլէրին կէնահա գայէ օլան ըա'լմըը . . . 591
Զուինկլիսէն մատէ Փրօթէսթանթ մու'ալլիմլէրին կիւնահ
վէ կիւնահը տալի հագգընտա թա'լիմաքը։ Զուինկլինին էֆ-
քեարը։ Լութէր վէ Մէլանքթօն վէ Քալվին մա'րիֆէթի իլէ
թէչքիլ օլունան իգրարնամկլէր պու մատատէյի նամըլ պէ յան
էտէր . . . . . 591—592
2. Ոհ ալընճը փեհրպէ Փրօթէսթանթ մու'ալլիմլէրինին ըոթպէրէ էլահի
վէ իբաթեկին ինանէյէ հաթիբնճա օլան ըա'լմաքը 592
Գունլարըն թա'լիմինճէ՝ ինսան մու գատուտէս խալդ օլուն-
տուգտան սօնկրա իրտատէթ գուտրէթինի սարֆ էթմէկլէ կիւ-
նահա տիւչիւպ, սալահ իչլէն գուտրէթինի ղայպ էթտի։
Մէզքուր մու'ալլիմլէր իսթիգամէթի ատմլէր իչլէն իանատ,
գուտսախյէթի ինքսար էթտիլէր Մէլանքթօնուն վէ պիրինճի
վէ իքինճի Հէվէթիալը իգրանամկլէրին քէլամլարը . . . 592—594
3. Ոհ ալընճը փեհրպէ Փրօթէսթանթ մու'ալլիմլէրին ւեֆաթըն հաթ-
իբնճա օլան ըա'լմաքը 594
Փրօթէսթանթ մու'ալլիմլէրին թա'լիմաթընա կէօրէ՝ Քրիս-
տոսուն քէֆարէթինի ֆէհմ էթմէքտէ օլան տէրէճէլէր։ Ան-
լէրին թալիմաքը ումումէն Անսէլմօսուն թալիմաքը իւզ-
րինէ մէպնի տիր։ Իգրարնամկլէրինտէն պուգը իսթխարաճաթ։
Իման վէ թէպրիյէ հագգընտա թա'լիմաթլարը . . . . 594—596
ԳԼԱՓԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 597
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէր օնտօգուղունճու տէհրտէ Քրիս-
տոսը չէրիֆի ճիւմլէ լիսանլար իլէ նէչր, վէ վա'իզլէր վասիթա-
սը իլէ հայաթ մուժ տէսինի ճիւմլէ պէնի պէչէրէ թէպլիր էմ-
մէքլիյի իլթիզամ էթմիչլէր տիր 597
ՅԱՍԱԸ ԷՎՎԷԼ. ՓԱՓԱՎԻԼԻՐԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ ԽՈՒ-
ՍՈՒՍՈՒՆԴԱ ՉԱԼԸՇՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ 598
Իկնաթիյաս Լայօլա վէ անըն իհտասա էթտիյի չիրքէթ. Գու
չիրքէթտէն Աստաի չարգիյէտէ վա'իզլէր՝ Ֆրանսուա Ջավիյէ,
Րիչի վէ սայիրլէր վէ անլէրին մէպտէնլէրի վէ ղայրէթլէրինին
սէմէրէսի . . . . . 598—600
ՅԱՍԱԸ ՍԱՆԻ. ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹԼԱՐ ՎԱՆԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻ-
ՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ 601
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Օճ եէտիճճի վէ օճ սեֆիզիճճի տեհրլէրտե Pro-
թէսթանթլարըն տինի մեսիհիճիճ իճթիտարը պապրնցա օլաճ
չալըշմալարը, վէ իշպու օճsoգուզուճճու տեհրին իսլթիտասլուճ-
տա իճթիտարը տին խուսուսուցա եէճիտեճ վուգու՝ պուլաճ

Digitized by Google

ղայրեթ վէ իննքիպահիը 'ումումի իլէ Միսիօներ վէ Քիթապը ըէրիՅ ըիրհեթլէրինիՆ թէըֆիլի հագզընՆսա 601
Հինտուէ Ֆիլէմէնք Հինտի թիճարէթ չիրքէթինին վա'իզլէրի· Շըմալի չարգի Ամէրիգանըն գաստիմի էհալիսինէ վա'զ· 602
Ինկիլիթէրրատա պա'զը չիրքէթլէր· Հինտուէ Տանիմարգա վա'իզլէրի օն սէքիզինճի տէհրատէ, վէ անլէրին թէսիրի· Շվարց վա'իզ· 602
Կրինլանտատա վա'զը պէչարէթ (1721) վէ անըն սէմէրէսի· 602—603
Օն սէքիզինճի տէհրին սօնուՆնատա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա Ինկիլիթէրրատա վէ Ամէրիգատա թէչքիլ օլունան չիրքէթլէր . . . . . 604—605
ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ. Ոտթօմանճա փէհրէ փինէ Ֆէսհինին ինինէզրը· 605
1· Սանտուինէ ապալըը· պու ատաալարըն էհալիսինին ահվալը գաստիմէսի· Ամէրիգան Գօյտ Միսիօներլէրի վասիթասը իլէ տինի մէսիհիյի գաապուլ էտէրլէր· Ահվալը հագզըրսի· . . . 605—606
2· Մաթաէոսէ ապասը· Լօնտրատ Միսիօներ չիրքէթի վասիթասը իլէ պու ատատատա տինի մէսիհի թէպչիր վէ գաապուլ օլունուր· օրանըն իւրիսթիանլարընըն զայէթլէ չէտիտ թէատատի չէքմէլէրիյլէ պէրատպէր իման վէ զայրէթլէրի իզտիյատ պուլուր· օլ ատանընն չիմտիքի հալը մէմնուհու . . . . . 606—608
3· Հինթէնան· Ինկիլիզ վէ Ամէրիգան Միսիօներ չիրքէթլէրի վասիթասը իլէ պու վասի տիյարատա տինի մէսիհի վա'զ վէ քիլիսէլէր թէչքիլ օլունուր· օլ տիյարըն միլթէնէվի լիսանն վէ թայիֆէլէրի· օլ իշլէրին հալա տէվամ օլունմասը . . . . 608—611
4· Զէն Ռընալէ· Ամէրիգան Գօյտ վէ սայիր չիրքէթլէրին Միսիօներլէրի վասիթասը իլէ պու ատիյարատա օլան վա'զ վէ ա'մալը սայիրէ· Զինլիլէրին ախլագ վէ ահվալը մախասուսէլէրի . . . . . 611—612
5· Աֆրիգատա· Զէնտ Միսիօներ չիրքէթլէրինին սահապէթի իլէ, Աֆրիգատա, Մէմալիքի Օսմանիյէ վէ Իվրօփանըն փասիվի պուլունան տիյարլարընտա հայաթ միւժատէսի թէպչիր օլունուր վէ անլէրին էմէքլէրինին էսէրի· 612—613
ԳԱԳԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼԻ, ՄԷՄՈՒԻԼԷՐԻ ՎԷ ԹԷՐԳԻՑԷՍԻ· 614
Տիգգաթա չայան վուգու'աթ քիլիսէի փափավիյէտէ տէյիլ, անճագ Ինկիլիթէրրա վէ Ամէրիգատա վուգու' պուլմուշ տըր· 614
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՔԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԳԻՑԷՆԻՆ ԱՀՎԱԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ· . . 614
Ալքընճը միւտտէթուէ քիլիսէի չարգիյէնին ահվալի հէման հէր խուսուսատա քիլիսէի Ղարպիյէնինքի միսիլու Ֆէնա օլուպ իսլահաթա միւհթաճ օլմասը· 615

Digitized by Google

Ռուսիա եակօտ Մօսքով փաթրիկի իսթանպօլ փաթրիկինին հիւքմիւնտէն այրըլըր 615
Իսթանպօլ փաթրիկի Քիրիլ Ֆօգար , վէ Մօսքով փաթրիկի Նիքօնըն ահվալի . . . . . 615—616
Ռուսիատա փաթրիքելիք ըէֆ' վէ Սինօտ թէշքիլ օլունուր . 8 միլիօնտան 'իպարէթ ֆըրգալար 616
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԻՆԿԼԻԶ ՓԻԼԻՊՊՕՆՏԷ ՄԱՀՖՈՒԶ ԳԱԼՄԸՇ 'ԱՏԱԹՔ ՓԱՓԱՎԻՅԷՑԷ ՓՐՕԹԷՍԹՕ ԷՏԷՆ «ՖԱԼԻՍԻՑՆԷ» ՏԱՑԻՐ 616
Ինկիլթէրատա Մարի վէ Էլիզապէթ Դըրալիչալարըն կիւնէնտէ փրօթէսթանթլարըն հալի Հիւքիւմէթի 'ատխէնին քիլիսէ իւզէրինէ միւտահիլէսի. Փրօթէսթանթլար պէյնինտէ իխթիլաֆ, եա'նի՝ «Հիւքիւմէթ Թարաֆը» վէ «Իսլահաթ Թարաֆը» եախօտ «Ֆալիսին». Իշպու Թարաֆէ յինին իտտա'ալարը . . . . . 616—619
Ֆալիսին 'ալէ յհինէ Թէա'տտի. անլէրին մէպտէլէրի. անլէր Հիւքիւմէթին իլան Է յլէսիյի դավանինի քիլիսէվիյէ յի պապու լ էթմէկլէր. անլէրին ուսուլինին պիր խիլասատը. Քարլրիք մուա'ւիմ. Կրինտալ վէ Հուսյթկինթ Սէրփիսգօփօսլար . . . . . 619—624
Էրփիսգօփօս վէ Իրէց մէմուրիյէթլէրի հագգընտա իտտա'ա. 624
Սքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի 625
Էլիզապէթին էվսաֆը. Դըրալ ճէյմս , անըն Ֆալիսին 'ալէ յհինէ Թէա'տտիսի. Ֆալիսինտէն Հօլանտայա կիտէնլէր. Ճօն Րօպինսընը վա'ղզ Ֆալիսին մէպտէլէրինի պէ յան էտէն պիր քիթապ . . . . . 625—626
Սքօչիանընն երէցի ուսուլի 'ալէ յհինէ ճէպլր. Ինկիլիզէտէ Քիթապը Շէրիֆ Քասլ' վէ Նէյր օլունտու . . . . . 627—628
Տօրթ մէճլիսի. Ֆալիսին կիւրուհինտէն Ամէրիգայա կոտերլէր (1620). Րօպինսօնընն վէտալաչնա նութգը Մուհաճիրլէր Նէվ Ինկիլթէրրայա վասըլ օլուրլար. . . . . 628—630
Եէվմի մուգաւտէս հագգընտա Դըրալ ճէյմսին էվրի. Սքօչիատա Էրփիսգօփօսլուդ ուսուլինի իճապարէն Թէսսիսի էթտի. 631
Գիրինճի Զարլզ Դըրալ սլուր. անըն Թէպէվվիճի. Լօտ Սէրփիսգօփօս. Զարլզըն իտարէյի միւսթագիլէսի. Փարլամէնթօ իլէ Դըրալ արասընտա իխթիլաֆ. Ամէրիգատա Ֆալիսին մէպտէլէրի իւզրէ քիլիսէ Թէշքիլի, պու քիլիսէլէրին մէպտէլէրի, Թէշքիլ. . . . . 631—635
ԳԱՊՂ ՍԱՆԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒԹԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԻ ԻԼԷ ՄԻՒՆԱՍԻՊԷԹԻ 636
Գու պապտէ Ինկիլթէրա վէ Աքօչիա վէ Ամէրիգատա հուրրիյէթի տինիյէ հագգընտա օլան վուգու'աթ 636

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ԷՎԷՎԷԼ. ԴԸՐԱԼ ԶԱՐԼԶ ԻԼԷ ՍԷՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ԼՕՋԸՆ ՀԻՒ-ՓՒՄԷՓԻ ՄԻԻՍԹԱԴԻԼԷՍԻՆԻՆ ՋՈՒԼՄ ՎԷ ՀԱԳՕՍԸՋԼՂԸՆԱ ՏԱՑԻՐ . 637

Լէյթօն մուա'լլիմ հագգընտա վահչի պիր հիւքմ. Եէվմը մուգուսէս հագգընտա իրատէ. Փրօթէսթանթլըգ ուսուլի քիլիսէվիյէ վէ տինիյէ 'այլէ յհինէ թէ'աստի ևօլուն տա թէտապիր 637—639

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՍՒՕՋԻԱԼԸ ՄԻԻԹԼԱ'ՀՏԻՑՆ 640

Տու'ա քիթապը 'այէ յհինէ Սքօչիատա մուգավէմէթ վէ փրօթէսթօ. Մէճլիսլէր, վէ Գըրալ իլէ 'ագտը մուգավէլէ. « Միւթէա'հիտիյն » . . . . . 640—641

Մէճլիսի 'ումումի վէ անըն գարարը. ատու'ա վէ գանուն քիթապը րէտտ, էփիսգօփօսլուգ լազվ վէ երէցի ուսուլ 'իատէ օլունուր . . . . . 642—643

Գըրալ իլէ Սքօչիալըլար պէ յինինտէ մուհարէպէ թէտարիքի. Ինկլիզ էփիսգօփօսլար մէճլիսի վէ անըն գանունլուրը. Գըրալըն հիւէքեարլըգը . . . . . 643—645

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. « ՈՒԶՈՒՆ ՓԱՐԼԱՄԻՆԹՕ ՄԷՃԼԻՍԻ » ՎԷ ԱՆՂՆ ՆԷԹԻՃԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 645

Գու մէճլիսին էվասֆ վէ սհվալի, Լօրտ Տիկպինին նութգու. Մէճլիսին իլք գարարլարը. Լօտ թէվգիֆ օլունուր, սինըն 'այէ յհինտէ չիքեայէթնամէ. « Տալ իլէ քէօք » արգումանլի. Լօրտ Սթրաֆֆօրտուն գաթլի . . . . . 645—650

Փարլամէնթօ քէսպի գուվվէթ էտէր. անըն եէմինի (1641 տէ). Էփիսգօփօսլարը Փարլամէնթօտան իխրաճ էթմէգը ղայրէթի, վէ պու խուսուստա օլան աէպէպլէր. Գըրալըն Սքօչիալըլար իլէ օլան մու'ամէլաթը. Վա'իզլէր նասպը վէ քիլիսէ մէմուրլէրինին իսլահը ալալագը հագգընտա իքի գօմիթէէ. Երէցի ուսուլէ ի'թիբար օլունուր . . . . . 650—652

Իրլանտատա Փրօթէսթանթլար 'այէ յհինտէ զուլմ վէ թէ'աստի. Գունտան Փարլամէնթօ թէչվիգ վէ էփիսգօփօսլար մէճլիսի մէզպուտէն րէտտ օլունուրլար. Գըրալ Փարլամէնթոյու ասքէրլէ պատմագ իսթէր իսէ տէ, մուզաֆֆէր օլամայըալ եօրք չէհրինէ չէքիլիր. Մուհարէպէի տախիլիյէ . . 653—655

Ուէսթմինսթէրտա մէճլիս. Ինկլիզ էրրա քիլիսէսինին իսլահաթը հագգընտա նիզամաթ վէ գաւրարլար վէ պիր իգրարնամէ եասիրլըր . . . . . 655—656

Լօտ մուհաքէմէ օլունուսլ գաթլ օլունուր. Գըրալ Սքօչիալըլար էլինէ էսիր տուչէր վէ գաթլ օլունուր (1649 Յունվ. 30) 656—657

*Գրօմվէլ իլէ փարլամէնթօ պէ յինինտէ իխթիլաֆ. Փարլամէնթօ տաղըլըր. Եէնի փարլամէնթօ. Գրօմվէլ « Մուհաֆըզը ճիւմհուր » թանըլըր. անըն էվասֆը, Անըն վէֆաթընտան սօնկրա իքինճի Ջարլզ (1660 տա) Գըրալ օլուր. Էփիսգօփօս-

Digitized by Google

լուէք ուսուլի , տու՛ա քիթապը վէ ղայրիհուա ինկիլիթէրրատա իպգա օլունուր , երէցիլէր 'ալէյհինէ կէնիտէն թէ՛ատտի. 657—658
Ջարղըճն գարնտաչը ձէյմս Գըրրալ օլուր· անըն ալալագը· Օրանժ հիւքիւմտարը Ուիլեամ Գըրրալ (1588 տէ) ինկիլիզէրին ալիր գըսմը Թարաֆընտան Գըրրալ ինթիխապ օլունուպ ձէյմսէ ղալիպ կէլիր· հուրրիյէթի տինիյէ սապիթ գըլընըր . . . 658—659
Րիչարտ Գէքսթէր , ձօն Հաու , ձօն Օէն վէ Սթէֆէն Զարնօք վէ անդլերին ահվալի . . . . . 659—660
ՅԱՍԱԼ ԲԱԳԻ՛. ձԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ՈՒՄՈՒՐԸ ֆԻԼԻՍԷՎԻՑԷՆԻՆ ՈՒՄՈՒՐԸ ՓՕԼԻԹԻԿԻՑ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍԻՊԷԹԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 661
ձէրմանիատա կէրէք Փրօթէսթանթ վէ կէրէք փափավի րուհանի վէ ճիսմանի հիւքիւմէթլէր արասընտա հասէտ վէ միւնազա՛ա էքսիք օլմազ· Հապսպուրկ խանէտանընըն քէսպը գուվվէթի· Գավարիատա փափավիլիյին ղալէպէսի , Իչպու միւնազա՛աի տինիյէտէն նէչէթ էտէն օթուզ սէնէլիք մուհարէպէ· Գօհէմիատա վէ Աւսթրիատա փափավիլիք քէսպը գուվվէթ էտէր· Իսվէչ Գըրրալը կիւսթավուս Ատօլֆուս· Փրօթէսթանթլըգ քէսպի գուվվէթ էտէր, «վէսթֆալիա» միւսալէհէնամէսի 'ագտ օլունուր· . . . . . 661—662
Էվրօփատա Փափավի վէ Փրօթէսթանթ միլլէթլէր արասընտա իխթիլաֆ տէվամ էտէր· Էյամըմըզտա վուգու՛ պուլան ոճն ահվալ· 663
ԳԱԳԸ ԲԱԳԻ՛· ՏԻՑԱՆԷԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԷԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԻ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ· 664
ՅԱՍԱԼ ԷՎՎԷԼ. ՈՒԷՍԼԷՑ. ՀՈՒԱՑԹՖԻԼՏ ՎԷ ՄԷԹՈՏԻՍԹ ՄԷՋՀԷԳԻՆԻՆ ՋՈՒՀՈՒՐԻՆԻ ՏԱՑԻՐ 664
Գու մու՛ալիմլէրին թէվէլլուտի վէ թէրպիյէսի , անլէրին րիֆագաթը վէ չալըշմասը· Հուայթֆիլտ՝ Գավլինին , վէ Ուէսլէյ՝ Արմինիօսըն թա՛լիմինի գապուլ էտիպ , պիրիպրինտէն գաթի՛ 'ալագա էտէրլէր խսկ տէ , ասնկրա եինէ մուհապպէթ իւզրէ պիրլիքտէ չալըշըպ , Ուէսլէյ Մէթոտիսթ մէզհէպինի իհտաս էտէր· Իքինինի վէֆաթը (Հուայթֆիլտ՝ 1770 տէ , Ուէսլէյ՝ 1791 տէ) 665
Գունլարըն զուհուր էթտիքլէրինտէ Ինկիլիթէրրատա տիյանէթի մէսիհիյէի հագիգիյէնին պուլունտուղու հալ·անլէրին թէէսիրլի միվազա՛ասը, Մէթոտիսթ քիլիսէնին թէշքիլի (1740) 665—666
Մէթոտիսթ մէզհէպինին էվասիը մահասուսէսի , Ֆազլէթ վէ թէէսիրի· անըն հանկը ուսուլէ միւշապիհ իտիյի· . . 666—667
Հուայթֆիլտ իլէ Ուէսլէյ յին ահվալ վէ թէճրիւպէի չահսիյէ վէ 'ասարի հազգընտա պա՛զը իֆատաթ . . . . . 667—671
ՅԱՍԱԼ ՍԱՆԻ. ԱՄԷՐԻԿԱՏԱ ՎՈՒԴՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՆԹԻՊԱՀԸ ՐՈՒՀԱ-

Digitized by Google

ՆԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ. 671

Թ. Ի. 1740 գարտուլարընտա Ամէրիգատա վուգու՝ պուլան ինթիպահը բուհանիի 'ազիմտէն էվվէլ պուլունմուշ օլան քիլիսէլէրին սհվալի։ Նէվ ինկիլիքէրրա քիլիսէլէրինտէ Թուրքուլան մէպտէ. Նօրթհամիրթընտա էտուարտա նամ մէշհուր մուա'ւիմ. ինթիպահը բուհանինին զուհուր վէ նագլիյէթի. Անըն էթրաֆ ու էքնաֆէ սիրաէթի. Գու խուսուստա Հուայթֆիլտէն պաշգա չալըշան վա'իզլէր՝ Թէնանթ, Գլէյր վէ սայիրլէր . . . . . 61—677

Օն ակքիզինճի տէհրին սօն նըսֆընտա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա պա'զը սէպէպլէրտէն տօլայը Ամէրիգա քիլիսէլէրինտէ տիյանէթին զէվալ պուլմասը։ Օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա Մխիօնէր չիրքէթլէրինին Թէչքիլի իլէ տիյանէթ իհեա օլունուալ իզտիյատ պուլուբ. 677—678

ԳԱԳԸ ԽԱՄԻՍ. Թ'Ա'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ԹԷՎԱՐԻԽԻ . . 679

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԻՐԱՑԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷ ՎԷ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ՄԻՒ. ԳԱՀԱՍԱԹԸ. ԱՐՄԻՆԻՕՍ ԹԱՐԻՒԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 679

Արմինիօս, անըն Թա'լիմաթը 'ալէյհինէ օլան Իթիրազաթ. վէ պու Թա'լիմաթըն ԻՄէթօտիսթ մէզհէպինտէն գապուլ օլունմասը 679

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Կիւնահը ասլի հագգընտա 680

Փրօթէսթանթլարընն 'ումումէն գապուլ էթտիքլէրի իւզրէ, կիւնահը ասլի Աոէմտէն զիւրրիյէթինէ կէչմիշ պէլ տէյիլ, անճագ հէյէճանէն կիւնահ եախսօտ միւճրիմլիք տիր։ Արմինիօսուն զիւ'իմինճէ կիւնահը ասլի Աոէմին զիւրրիյէթինէ կէչմիշ ալիր տէլտւ օլուալ, միւճրիմլիք տէյիլ տիր։ Գու զիւ'իւմ ՄէթօտիսԹլէր կիւպի, պա'զը Եէէյնլէր վէ ճէմաաթլէր Թարաֆընտան սահի գապուլ օլունուլյօր . . . . . 680—682

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Թհեսիի գալպ թհպէսսիլի հագգընտա 682

Արմինիօս վէ անըն Թարիգինտէն օլանլարըն զիւ'իմինճէ, նման վէ ընճիպէ թալը իչիւն լազըմ օլան 'ինայէթի իլահիյէ հէր ատէմէ իհսան օլունուր, լաքին միւրաատը ինսանի Րուհ իլ Գուտս իլէ պէրաապէր իչլէմէլի. 'ինայէթ իհսան օլունմագ կէրէք տիր, զիրա «Ալլահ 'ինայէթ իհսան էթմէյինճէ իհսան Թալէպ էտէմէզ»։ Գու Թա'լիմ Արմինիօսուն կիւնահը ասլի հագգընտա օլան Թա'լիմինտէն նէչէթ էթմէսի։ Գու Թա'լիմին Ա.ւմօսԹինօսուն եախսօտ Քալվինին Թա'լիմաթընտան միւԹէֆէրրիգ օլմասը . . . . . 683—685

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Թագհիրի իլահի ճագգընտա 685

Արմինիօս վէ անըն Թա'լիմինի գապուլ էտէնլէրին զիւ'իմինճէ, ինսանլարըն խէլլասը էպէտի խուսուսունտա օլան

Digitized by Google

Թագաւորի իլահի՝ միւսթագիլ տէյիլ, անճագ թագաւորի չարքի տիր . . . . . 685—687

ԳԸՍՄԸ ԲԱՊԻ՝. Նօճաթան էտուարտս վէ անըն թահիրիաթը . .

Գու մուա՛լիմին Արմինիօսուն զիւ՛իմլէրի ՚ալէյհինէ թէէլիֆ էֆտալի թահրիրաթ վէ անըն մէպտուէլէրի . . . . . 687—688

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՔԷՖԱՐԸԹ ՎԷ ԱՆԸՆ ՀԻՒՔՒՄԻԹԻ ԻԼԱՀԻՅԻ ԱԽԼԱԳԻՑԷ ՆԻՍՊԼԻԹԻ ԽՈՒՍՈՒՍԻՆՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈԻԼԱՆ ԹԱ՛ԼԻՄԱԹ ՎԷ ՄԻՒՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՑԻՐ 689

Գու պապոտ Մէտրէսէվիլէր իլէ Փրօթէսթանթլարըն զիւ՛իմի. Հուկօ կրօթիուս վէ անըն քիթապը 689

ԳԸՍՄԸ ԷՎԱՒԷԼ. Կrօթiօuուն fէֆarէքէ տայիr օլան թա՛լիմաթը հագգընցա 690

1. Կրօնիօսան շէրի՛աթ վէ ա՛զապ խուսուսունտա զիւ՛իմի. Փրօթէսթանթլարըն թա՛լիմի իլէ թաթպիգ 690

Անըն Շէրի՛աթ վէ ա՛զապ խուսուսունտա զիւ՛իմի. Փրօթէսթանթլարըն թա՛լիմի իլէ թաթպիգ . . . . . 690—692

2. Կրօնիօս՝ Քրիսթոսան ՚էճմէկընինգէ շէրի՛ատը իլահիյէնին մուհամմէդիէնէ ԹԷՐՋԻՒԷՍԻՆԻ պէյէ, անճագ նէքա օլանմամըշ ՚ալտըն պէյ ՊԻՏԻԼԻՆՆի պուլտուղ ընէճհէմ եղնէք 692

Կրօթիուսուն զիւ՛իմինճէ Ալլահ սիֆաթը ասլիյէտինէ նազարէն պիլա քէֆարէթ ՚ափվ էտէպիլիր իսէ ոէ, հիւքիւմէթի ախալագիյէսինէ նազարէն ոէօյլէ էտէմէզ. Անսէլմուսուն թա՛լիմաթընըն պուռնտան ֆարդգը օլմասը . . . . . 592—693

Քրիստոսուն քէֆարէթինին գըյմէթի հագգընտա Կրօթիուս իլէ Անսէլմուսուն պիրիպիրինտէն միւթէֆէրրիգ զիւ՛իմի. Թէրզիյէ հագգընտա Սօսինօս իլէ Կրօթիուսուն վէ Անսէլմուսուն էֆքեարը . . . . . 693—695

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Արմինիօսան էճմէկընէկ պայէ օլան ըա՛լիմըը 695

Արմինիօսուն քէֆարէթ հագգընտա օլան թա՛լիմաթընըն իւչ խուսուսատա նօգսանը . . . . . .

1. Քրիսթոսան էճմէկընէկ կէնահըն ՚աֆվ օլանմազնա շարդ ոըր .

2. Քրիսթոսան էլէմ վէ էօլէոէ ՚ալտը նէվընինգէ օլմայըգ անճագ ՚աղտ պէկլէնէ ընօնօլօգ 696

3. Արմինիօս ընօթէֆսիլարընըն ընէգյէյ ըա՛լէդ վէ էրտա էնէճէլէյ է՛ընէգաղը . . . . . 696—697

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Սօսիճիսուն fէֆarէքէ տայիr օլան զիւ՛իմիէրի . 698

Սօսինօսուն թէվէլլիւտի վէ քէֆարէթ հագգընտա թա՛լիմի

1. Սօսինօսան ՚ափալէդը, ոէդհօդէդը վէ էրտաէնէ էլահիյէ հաքքընտա օլան վէ՛էհոէ 698

2. Սօսինօսան « ընէգյէյէ ըա՛լէդ ոէդհօդէնէ տօղայէ պէյօ » պէյտօվէ՛էհոէ 698

3. Սօսինօս՝ կէնահաղը զընըն կէնահաէնէրը էէգինէգ պտարտաղ

Digitized by Google

պէլ վէրեալէ 'ազազ վէրոգի ըս'լիճնէ մուհալ պէր չէմ ի'ինպար եալոգ։ 699
4. Սօնօ Քրիսդոսան վէրկէյէ եալմ ճիմվէ ապերվէրճն կնահալդը-նէն բէֆ'է էվան էֆոֆէյ օլմաղըղնը ընեֆհիմ էրնոգ 699
5. Սօնօ Քրիսդոսան էնս'ընէնէն պէլ վէրեալէ օլդաղըվան գապալ էրնոգ 699
6. Սօնօ՝ «ընեղվէյէ ըս'լիմ ահիճ օլդաբա, էնան ընաֆքընգան էման վէ գապալէրն պէլ լազմ օլմայող ըս'լող օլդանամալ» գէյա-ընեֆհիմ էրնոգ 700
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՆԷՎ ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՆՉՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 700
Թ. Ի. 1648 տէ Նէվ Իրկիլթէրրատա վագի' օլան Սրէցլէր մէճլիսի, վէ անըն գարարլարը վէ Թաստիգ էֆէնտիյի իգրարնամէ ։ Թ. Ի. 1680 տէ Գօսթօն մէճլիսի վէ անըն իգրարնամէսի . . . . . 700—705
ԳԱԳԸ ՍԱՏԻՍ. ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱ-ԲԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍԳԷԹԻ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 704
ՖԱՍԼԸ Է'ՎՎԷԼ. ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹ ՄՈՒԱ'ԼԼԻՄԼԷՐԻՆ ԳԱԳՈՒԼ ՎԷ ԻՍԹԻ'ՄԱԼ ՎԷ ՀԷՄ ՃԷՐՀ ԷԹՏԻՔԼԷՐԻ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ 704
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Օճալ քընճը վէ օճեէֆիճճի տէհրլհրտէ սահիպի բէսիրաք պուլուճաճ հիքմէք քարիգի 704
Փրօթէսթանթլար պէ յինինտէ Փափավիլէրին րի'այէթ էթտիքլէրի Արիսթօթէլ ուսուլինէ ի'թիպար օլունմայըպ, Լութէր, Քալվին, Խալիսին մուապիմլէրի վէ Միլթընը չա'իր իւզէրինէ էֆլաթօն Թարիգինին պէօյիւք թէսիրաթը 705
ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Լof վէ ածընճ քարիգինին միճիպի մազարրաք ուսուլի հագգընճա 705
Լօք, անըն չէօհրէթի, «'Ագլի քնաանլէյէ տայիր» իւնվանընճատա քիթապը վէ մէպտէլէրի . . . . . 705—706
ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ. Օճսէֆիգինճի տէհրին սօճուճտա վէ օճսօգուզուճնու տէհրտէ վահտէթի վիւճուս քարիգի վէ եէնի զուհուր էտէն «Իլմի միւսթագիլ» քարիգի վէ հալա հասպը ճուծուզ կտէն հիքմէթի ռուհանիյէ վէ մէսիհիյէ հագգընճա 706
Ֆրանսէվի Տէքարթ (1596—1651) վէ անըն Թարիգի . . . 707
Ճէրմանիկոս Լայպնից (1646—1716) վէ Վոլֆըն (1679—1754) երինէ «Թէյիզմ» մէպտէսի իւզէրինէ մէպնի օլան Թարիգլէրի 707
Քանթ (1724—1804) վէ մէվտատը րուհանիյէ հագգընտա անըն էֆքարը 707
Ամպէրտամլը Սիրնօզա (1632—1677) վէ ճէրմանիկոս Հէկէլին (1770—1831) վահտէթի վիւճուտ Թարիգի ։ Գու Թարիգին սահիպի նուֆուզ, վէ հալա զէվալ պուլմասը . . . 707
Կիւնէէրիմիզտէ զուհուր էտէն 'Իլմի միւսթագիլ» Թարի-

Digitized by Google

գինին մէպտէսի 707
Հագիգաթը միւլհէմէյէ միւթապէզ օլան ուսուլի հիքմէթ·
Սքօչիալը Րիչտ (1710—1794) 708
ՕՆ ԵԼՑԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆՍԷԿԻԶԻՆՃԻ ՏԻՀՐԻԼԷՐՏԷ ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՏԱ ՓԻ-
ԹԱՊԸ ՇԷՐԻՓ ՎԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 'ԱԼԷՑՀԻՆԷ ՎՈՒԿՈՒՆ' ՊՈԻԼԱՆ Ի'ԹԻ-
ՐԱԶԱԹԸ ՏԷԻԶՄ, ԵԱ'ՆԻ' ԱՍՏՈՒԱԾԵԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԷ ԽՐԻՍԹԻԱՆ
ՄՈՒԱ'ԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖՉՆՏԱՆ ՎԷՐԻԼԷՆ ՃԷՎԱՊԼԱՐԱ ՏԱՑԻՐ . . . 708
ԳՏՍՄԸ ԷՎՎԷԼ· Իրաս օղուլնաճ ի'թիրազաթ հագգընճտա . . . 708
1· Քէրպէրլէյ Լօրտ Հէրպէրթին է'ՂԷրտըղրը· 708
Պու 'ալիմին իճատ էթմէյի տին· անըն մէպտէլէրի . . 708—710
2· Հօպտա Նամ դե-'ԼԷրէնզ զե-'է-մէլէրէ· 710
Պու 'ալիմին Ալլահըն մէվճուտիյէթի վէ ինսանըն րուհու
վէ ախրէթ հագգընտա զիւ'իմլէրի· Շաֆիթէզալըրի նամ միւէլ-
լիֆ անըն զիւ'իմլէրինի գապուլ էթտի· Թօլանտ, Քօլինս
վէ Վուլսթօն Քիւթուալը մուգաուտէսէ 'ալէյհինէ եազըլար· 710
3· Թինտալ ասսուլէ է'ՂԷրտըղրը· 711
Պու 'ալիմ իլհամըն իմքեանընը րէտտ էթտի· անըն «Տինի
մէսիհի' խըլգաթտան պէրու մէվճուտ, վէ ինճիլ' տինի թա-
պի'ինին իննթիչարը սանիսի օլմասը տըր», իւնվանընտա քի-
թապը· Մօրկան վէ Զըպպ Նաման միւէլիֆլէր 711
4· Պոլինկրօյքն ասսուլէ է'ՂԷրտըղրը· 711
Պու 'ալիմին մէպտէլէրի· Պու տինսիզլիյին թէսիրաթ վէ նէ-
թիճէյի մուզիրրէսի . . . . . 711—712
5· Տավէթ Հիւմըն ասսուլէ է'ՂԷրտըղրը· 712
Անըն' «Ալիմ հէր չէյտէ չիպհէ էթմէլի տիր» մէպտէսի·
Անըն միւ'ճիզէլէրին իմքեանընը րէտտ էթմէսի . . . . . 712—713
ԳՏՍՄԸ ՍԱՆԻ. Իճկլիզ միւ'թէրճզլէրին տիւսիզլիֆ ուսուլլէ-
րինէ Խրիսթիյան մու'ալլիմլէր բարաճընճտան վէրիլէն ճե-
վապլար 713
Սքօչիալը Հալիֆուրթօն Հէրպէրթէ գարչը եազար· Անըն
մէպտէլէրի . . . . . 713—714
Մօր վէ Ռուտվօրթ Նաման քիմսէլէրը Հօպկօսըն մէպտէլէրի
'ալէյհինէ եազըլար· Փէյլի վէ Պըթլէր . . . . . 714—715
ՓՕՆԻՊԷՐԻՆ «ՏԻՆԻ ԻԼՀԱՄԻՆԻՆ ԹԱՍՏԻՓ ՎԷ ՎԻԳԱՑԷՍԻ» ՓԻԹԱՊԸ 715
Պու զաթըն մէպտէլէրի . . . . . .
1· Տէնէ ըաղի'ճինէ ինսան ըաբաֆընտան ֆէհմ օլտընմասը նէֆէ՝ պէր· 715
2· Տէնէ ըաղի'ճինէ դեճմալըլ վէ դե-էճմէֆլէրը նէֆէ՝ պէր 716
3· Տէնէ ըաղի'ճ ինսանըն կէնտինէ-էյ հալէ էկէն պէր ըէ-բէյ՝ ըե-
պօղէ-էն կէօբէրէճ վէ կէնտինէ-էյլէրըն էհրէյճօրընէ 'ազէդինէ դե-
ըաղըճ վէ էճօֆէ պէկլէ պէր 717
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ· ՖՐԱՆՍԱՏԱ ՎՈՒԿՈՒՆ' ՊՈԻԼԱՆ ՏԻՆՍԻԶԼԻՓ ՎԷ

Digitized by Google

ԱՆԸՆ ՃԷՐՀ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ 717
Ֆօնտիլեաք, էնսիքլօփէտիա միւէլիֆլէրի, Րուսօ վէ Վօլ-թէր. Անլէրին թէսիրաթը մուգիրէ վէ մէպտէլէրինին սէմէ-րէի թասի'իյէսի վէ ճէրհի . . . . . 717—718
ՅԱՍԼԸ ՐԱԳԻ'. ՃԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ՑԻՆԻ ՄԷՕՒՀԻ 'ԱԼԷՑՀԻՆԷ ԻՐԱՏ Օ-ԼՈՒՆԱՆ Ի'ԹԻՐԱԶԱԹ ՎԷ ԹԷ'ԱԴՈՒՈՒՊ ԷՏԷՆ ՄԻՒՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՑԻՐ 718
Ճէրմանիատա 'ասրիմիզմէ զուհուր էտէն «Մէզհէպի 'ագլի» թարիգի, վէ անըն իհթիյաճաթը րուհանիյէմիզէ քեաֆի ի'-թիպար օլունմայընչ րէտտա օլունմասը . . . . . 718—719
Ալլահըն մէվճուտիյէթինի քիւլլիյէն ինքեար էտէնլէր. Քօմթ. «Իլմի միւսպաթագիլ» մէզհէպի 719
Վահտէթի վիւճուտ մէսլոտէլէրի իւզէրինէ մէպնի օլան թարիգ . . . . . 719—720
Ճէրմանիալը Լէսսինկ 720
Էհլի իսլան իլէ միւ'թէրիզ ալէյնինտէ հալլ օլունաճագ մէսէ-լէլէր . . . . . .
1. Գովանընի իսպէյէրէն խապէր վէ անլէրէ ֆայէէ ղէվճաք օլան պէր ղէյ ե՞ր մը 720
Գու սիւալա էհլի իսլան վէ էհլի հիքմէթի մէսիհիյէ իլէ սա-հիպի ի'թիրազաթըն ճէվապլարը . . . . . 720—721
2. Իսլան ընճիլէրէ, հէյա վէ 'աբլընըն սասալ մանընըէ եօլա իլէ վէ պա վէնէլէ ղալըշմալընման ղայրէ վէճհնէ մա'լիմալը սահիհիյէ ընահէլ էլմէհ էքմէքտէը ե՞ր մը 721
3. Իման սահիհ վէ ի'ընիմաք օլանաճաք պէր վէնէլէլի մա'լիմալը բա-հանիյէ եօխսա խայա'նէվ'էնտէն պոնըէլ պէր ղէյ մ պէր ։ Հիքմէթի սա-հիհէնին չուրուէթը էսասիյէսի . . . . . 722—723

Digitized by Google

ԹԷՎԱՐԻԽԻ

ՏԻՆ ՎԷ ՓԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ

Digitized by Google

Digitized by Google

ՄՈՒԳԱՏՏԷՄԱ

Քիլիսէ Թէվարիխի՝ Թէվարիխի 'ումումիյէնին պիր գըսմը օլտուղունտան՝ Թէվարիխ եախօտ—'իլմի Թէվարիխ—քէլիմէսի 'իմիւմէն նասըլ անկլաչըլաճաղընը Թէֆհիմ էթմէք, վէ Թէվարիխին 'ալագալար վէ միւնասիպէթլէրինի հուտուտլամագ իչիւն քեաֆֆէյէ 'ուլումուն ուսուլու Թազսիմինէ տիգգաթ իթմէմիզ տէրտէսթ պուլունան իչիմիզին իգԹիզասընտան տըր։

1. Քեաֆֆէյի 'ուլումուն Թազսիմի.

Քեաֆֆէյի 'ուլում''ուլումի րիազիյէ (չափաբերութիւն), 'ուլումի Թապի'իյէ վէ 'ուլումի 'ագլիյէ իլէ ախլագիյէ Թազսիմ օլունապիլիր։

Ա. 'Ուլումի րիազիյէ՝ 'իլմի րագամ, 'իլմի ճէպր, 'իլմի հիյէթ, 'իլմի հէնտէսէ վէ սայիրէյէ չամիլ տիր։

Բ. Ուլումի Թապի'իյէ՝ 'իլմի հիքմէթի Թապի'իյէ, 'Ուլումի հայյաթը Թապի'իյէ, Քիմիա, ճօկրաֆիա, ժօլօժիա ('իլմի Թապագգաթ իլ 'արզ) վէ սայիրէյէ չամիլ տիր, վէ պունլարըն էքսէրիսի էզմինէյի միւԹէախըրէտէ մէյտանա կէլիսի՝ չէօհրէթ պուլմուշ տուր։

Գ. 'Ուլումի 'ագլիյէ իլէ ախլագիյէ՝ 'իլմի հիքմէթի 'ագլիյէ, 'իլմի մանԹըգ, 'իլմի գա'յիտէյի էլբինէ, 'իլմի ուսուլի սէրվէթի միլէլ, 'Ուլումի էտէպիյէ վէ զարիֆէ, 'իլմի իլահի վէ սայիրէյէ չամիլ տիր։

Վագա'ա պու Թազսիմէ կէօրէ Թէվարիխ պիր 'իլմ ի'Թիպար օլունմազ իսէ տէ, սալիֆիւզ զիքր իւչիւնճիւ գըսմընտան եանի 'ուլումի 'ագլիյէ իլէ 'ախլագիյէնին հէր պիրի իլէ միւնասիպէթ վէ 'ալագայի մախսուսէսի վար տըր. չէօյլէ քի 'իլմի իլահի միսիլլու՝ 'իլմի Թէվարիխ՝ 'իլմի 'ուլումի իւնվանընը էրպապը մէա'րիֆ պէյինինտէ քէսպ էյլէմիշ տիր. պինաէյն 'ալէյհ պիրշէրէֆ 'իլմի Թէվարիխ տէյիւ եաւտ օլունուր։

2. 'Իլմի Թէվարիխի 'ումումիյէ նէ° ֆիր.

'Իլմի թէվարիխ՝ ճագլիյէթ վէ թէրճիւմէի ահվալ ու ա'մալի միլէլ վէ թէվաիֆ վէ էօխաստան ի'պարէթ ֆիր.

Եա'նի՝ 'իլմի Թէվարիխ միլլէԹլէրին եախօտ Թայիֆէլէրին վէ այրըճա չախսլարըն ահվալ վէ ա'մալընըն եալընըզ պիր նագլիյէԹինտէն 'իպարէթ օլմայըպ՝ ահվալու ա'մալը մէզքիւրէնին սէպէպ՝ նէԹիճէ

Digitized by Google

վէ պիրի պիրի իլէ օլան միւնասիպէթլէրինի պէյան էթմէք իլէ պէ-
րապէր պիր նագիխէթտէն 'իպարէթ տիր ։

3. Էհէմմիյէթ վէ ֆազիլէթի 'իլմի Քէվարիխ .

ա. Թէվարիխի 'ումումիյէնին մուասիէնէթի օլմագսըզըն էզմինէյի գառիմէտ եաչսըզ վէ իրագ տիյարլարտա պուլունուն հէմճինսէ-
րիմիզ հագգընտա ճէհալէթտէ գալըր իտիք ։

բ. 'Իլմի Թէվարիխ՝ սայիր չօգ 'իլիմլէրին Թէրճիւմանը տըր .. մէսէ-
լա՝ 'Իլմի ուսուլի սէրվէթի միլէլ, 'իլմի էտէպ վէ սայիրէ. պուննլար Թէվարիխ օլմագսըզըն օլամազ իտի ։

գ. 'Իլմի Թէվարիխ զայէթլէ վասի պիր 'իլմտիր. խըզգաթը պէնի ատէմտէն Թա հալը հագգըտտէք , վէ պիւթիւն րուհի զէմինտէ վու-
գու՝ պուլան ահվալ վէ ա՝մալը ինսանիյէթ սայիր պահս էտէր ։

դ. 'Իլմի Թէվարիխ՝ սայիր պագը 'իլմլէր կիպի ճանըզ մատէնիյաթ վէ նէպատտաթա տայիր վէ սատէմէ զիրուհ հայվանաթա տայիր պի-
լէ տէյիլ ամմա, ճիւմլէսինտէն էֆզալ օլարագ 'ագլ վէ իրատէթ սա-
հիպի , եա՝նի Ալլահ Թա՝ալանըն միւչապէհէթինտէ խալգ օլունմուշ օլան ինսանըն ահվալ ու ա՝մալընա տայիր պահս իտէր ։

4. 'Իլմի Թէվարիխին Քազսիմի պէյանընտա տըր .

Ա. Մուէրրիխին մէրամ վէ գայէսինէ նազարէն Քագսիմի.

(1). Միլլէթ վէ Քայիֆէլէրէ տայիր օլան ահվալ վէ վուգու՝աթըն սատէմէ վէ Քարիխի իլէ (Քրօնօլօճի) նագլի.

(2). Մէչհուր զէվաթըն ահվալ վէ էֆա՝լ նագլի (Պիօկրաֆիա).

(3). Ահվալ վէ վուգու՝աթը Թէֆախլաթ խզրէ վէ էսապսագ վէ նէ-
Թիճէլէրի Թէֆէհհուս վէ Թէհալրի էտէրէք նուգէ վէ Թէրճիւմէ էթ-
մէքլիյի , պուննա՝ Թէվարիխի հագիգիյէ եահուտ Թէվարիխ Հիքմէթի տէնիր. պու սայքի էզմինէյի միւԹէախիրրէնին էսէրինտէն տիր ։

Բ. Պահս օլունաճագ մէվատտը ուսլիյէյ նազարէն Քագսիմի.

(1). Թէվարիխի 'ատիյէ վէ (2) իլահիյէ, վէ եինէ Թէվարիխի իլահի-
յէնին իքի Քագսիմի վար եա՝նի.

(ա). Թէվարիխի իլհամիյէ քի Քիթապը Շէրիֆին Թէվարիխինտէ միւԹալա՝ա օլունուր , վէ

(բ). Քիւհէ Թէվարիխի՝ քի իլհամ իլէ օլմայուպ՝ Քուրհանի քիւհ-
սէհինին մու՝ալլիմէրինին էմէյի իլէ Թէէլիֆ օլունուր։

5. Իլհամ օլմագըղը հալէտ ինսանլարըն ախլագճա Քէրագգի էէմմէմէլէրի Քէվարիխի 'ումումիյէէն անկլաշըլըր։

Կէրէք էզմինէյի միւԹէգատիմէտէ վէ կէրէք էզմինէյի միւԹէախը-
րէտէ քէսպի գուվվէթէտէն միլէլի մէշհուրէնին Թէվարիխի 'ումումի-

Digitized by Google

չէ՛ինէ պիր նազար օլունսա ինսան տին վէ ալալագճա քէնտի քէնտի-
սինէ պիր թէտրիճ էյիլէշմէ յիպ՝ պիլ՛աքս ալէտ տէվամ ֆէնալաշ-
մագտա օլտուղու պի իչթիպահ տէրճէսինտէ վազիհ օլուր։

Նէվի պէշէրին տէյանէք վէ ալալագճա թէրագգիսի՛ուլումի վէ ֆի-
նուն վէ հիւնէր վէ մէտէնիյէք վէ սէրվէք իլէ թէրագգիսինէ միւ-
սաւիլ տէիլ տիր, վէ պէլքի, թէրպիյէ վէ մա՛րիֆէք վէ սէրվէք
արթտըղճա խալխ լսման վէ՛ իպատէք իլէ ալալագը մէմտուհ ղէվալ
վէ ֆէսատ պուլմուշ տուր։

Մէսէլա. Հինտիսթան էհալիի գատիմէսինին թէվարիսինին թահ-
գիգաթընտան անկլաչըլսըղընա կէօրէ տին վէ հիքմէթ մէսիլէրի-
նին թահգիգ վէ թէհարրիսիյլէ իճաւտը իտհանը ճէտիտ վէ թէչքիլի
ուսուլու՛ իպատէք միւթէնէվվիյէ խուսուսու՝ զիյատէսիյլէ իզ՛ինյատ
պուլմագ՛ ետ՛նի պէյան էթտիյիմիզէ կէօրէ մէտէնիյէք վէ մա՛րիֆէք
իլէ սէրվէք արթտըղը կիպի տիյանէք վէ ալալագի մէմտուհ ղէվալ
պուլմուշ տուր։

Էղմինէք միւթէգատտիմէտէ մէվճուտ օլան չարգ միլէլի ճէպիմէի
տայիրէսինին մէսէլա. Մըսըրիլէր վէ Աասուրիլէր վէ Պապիլիլէր կիպի
պիր թագըմ պէօյիւք միլէթլէրին ահվալը մա՛լումէի պու իֆտատմի-
պի թաստիղ իտէր։

Ֆէզալիք Րօմա միլէթլէրինտէ մէտէնիյէքի քեամիլէտէն նէչէք
էտէն չէրարէք վէ միւէսիյէքի մահսուսէ թէրպիյէ վէ մա՛րիֆէք վէ
սէրվէքին իզտիյատ պուլմասընտան հասըլ օլմուշ տուր. վէ քեաֆ-
ֆէյէ էվգաթտա իման վէ՛ իպատէք վէ սալահ վէ ալալագի սաֆիյէ-
նին զէվալ պուլմասը մէտէնիյէք վէ մա՛րիֆէք իլէ սէրվէքին իզտի-
յատ պուլմասընա միւսաւի օլմուշ տուր։

Ֆաղաթէ իչպու իֆտատաթը՛ ումումիյէյէ մուղայիր պիր հալ վար
ատըր քի հէր նէրէյէ Ալլահ թա՛ալա թարաֆընտան միլէթ վէ ատէմ-
լէրի մուհաֆազա վէ թահրիր վէ թէճտիտ էտէն գուվվէթ վէ թէ-
սէրրութ մահսուսէ իրսալ վէ թէպլիղ պուլմուշ իսէ, պունտան
նէչէք էտէն քէյֆիյէթ սալիֆիզ զիքր թագրիրիմիզտէն միւթէնա
թուրուլաճագ պիր հալ օլուր։

Թէսէրրութը մէզկուրէ պազէն միլէթլէրին ահվալ վէ ա՛մալ վուգու՛ա
ըընտա աչիքճար օլսրագ կէօրուլիւր. մէսէլա. Հիւքիւմտար սիլսիլէ-
սինին թէպէտտուլիյլէ պա՛զը միլէթլէր մահվ վէ իզալէ օլաճագ նէյ-
տէ պա՛զը քէրրէ մուհաֆազա վէ պէլքի թէճտիտ օլունմուշլար տըր։
Մուհարրէպլէրին վէ եախսոտ թէպտիլի մէքեանըն թէնէսիրութը տա-
խի զէվալէ եիւզ թուրմուշ միլէթլէրին թէրագգի վէ քէսալի իգթի-
տատը էյլէմէլէրինէ փէք չօգ մու՛ավինէք էյլէմիշ տիր։

Ամմա ինսանը ալալագճա քէսթիւլիւքտէն մախսուսէն մուհաֆազա
էտէն քիւթիւպիւ միւլէմէ վէ մուգաւատէսէ տիր. Իչպու քիւթիւ-
պիւ մուգաւատէսէտէ միւր հայաթ օլան վէ իհեա էտէն գուտրէթի

Digitized by Google

իլահիյէ մէվճուտ տուր . վէ պու Քիթապը Շէրիֆին էսէրի օլան Քիւլիսէի 'ուսուլիյէնին Թէվարիխինի պէյան էթմէք նիյէթ էթմիշիզ։

ՔԻԼԻՍԷ ԹԷՎԱՐԻԽԻՆԻՆ ԹԱԳՍԻՄԻ

1. Քիլիսէ Յապիրինին պէյանը .

Քիլիսէ ևա'նի էքլիսիա եունանի պիր քէլիմէ օլուպ՝ չօգ տէֆ'ա սիւնասիպէթ 'իպտուէթիանէ իչիւն իսթի'մալ օլունուրսատա աթի իւզ դիքր սև'նայա չամիլ տիր ,

Ա. Քիլիսէի 'ուսուլիյէի զահիրիյէ .

Բ. Քիլիսէի 'ուսուլիյէի բուհանիյէ եախօտ հագիգիյէ .

Գ. Քիլիսէի մախսուսէի զահիրիյէ .

Դ. Քիլիսէի մախսուսէի բուհանիյէ եախօտ հագիգիյէ։

ԷՎՎԷԼԻ *Խրիսթիան տէնիլէնլէրին ճիւմլէսինէ չամիլ տիր .*

ՍԱՆԻՕ *Քրիստոսուն հագիգի միւմին գուլլարընըն ճիւմլէսինէ չամիլ տիր .*

ՍԱԼԻՕ *Պիր սահալտէ Թէճէմմիւ' էթմէք 'ատէթինտէ օլան վէ պիրիպիրինէ 'ալագայը մախսուսէ իլէ բաշթէ օլունան Խրիսթիանլարըն ճիւմլէսինէ չամիլ տիր .*

ՐԱՓԻՕ *Պիր սահալտա Թէճէմմիւ' էթմէք 'ատէթինտէ օլան վէ Քրիստոսուն հագիգի միւմին գուլլարը օլարագ պիրի պիրինէ 'ալագայը մախսուսէ իլէ բաշթէ օլունան Խրիսթիանլարա չամիլ տիր ։*

Հաշէյէ . Հագիգիյի զահիրի օլուպտա հագիգի օլմայանտան քէմալի հագիգաթլա Թէֆրիգ էթմէք քիլիսէնին ըէյիսի ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍԱ մախսուս տուր ։

2. Քիլիսէ Թէվարիխինին Յագսիմի .

Ա. Վագթ վէ տհիրէ նազարէն թագսիմի .

1. Յիսուս էվէնտիմիզին էյամը վէֆաթընտան Երուշալիմին խարապաթընատէք .— Ըէսուլլերին էյամը . (Թ . ի . 33—70) .

2. Երուշալիմին խարապաթընտան սկզբիւբ Թօսթանթինօսուն էյամընատէք . (Թ . ի . 70—311) .— 'Իթիգատտաքը սահիհէ վէ ի'պատտաքը խալիսէյէ մէպնի օլուպտա , հիւքիւմէք Թարաֆընտան հըզգ ու հիմայէ օլունմայարագ պիլ 'ադա կէրէք հիւքիւմէք կէրէք էհալի

Digitized by Google

Թարաֆընտան Թէ'ատրի կէօրմէքլէ պէրապէր տինի մէսիհինին ինթիշար էյամը։

3. Գէօյիւք Գօսթանթինօստան պիրինճի Կրիկորատէք. (Թ. Ի. 311—590).— Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթին Թահթը հիմայէսինտէ իքէն իթիգատտաթը ղայրի մէշրուհէ վէ ուսուլի 'իպատէթի սլաթըլէնին ղուհր իթմէսի իլէ պէրապէր քիլիսէ մէմուրլէրինին քէսպի հիւքիւմէթ էթմէլէրի էյամը, վէ Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին միւճատէլէսի էյամը, վէ քիլիսէլի չարգիէտէ մանասթըրլարըն Թէչքիլի էյամը։

4. Գիրինճի Կրիկորատան եէտինճի Կրիկորատէք. (Թ. Ի. 590—1073).—Գիլիսէի ղարպիյէտէ մանասթըրլար Թէչքիլի վէ տինի խալըմըն ղուհուրու, վէ տինի մէսիհինին էվրուփատա ինթիշարը իլէ ճէհալէթ վէ ղուլէթի 'ումումիյէ էյամը։

5. Եէտինճի Կրիկորատան Լութէրին էյամընատէք (Թ. Ի. 1073—1517).— Բօմա քիլիսէսինին հիւքիւմէթի ասլիյէսի, վէ Թէտգիգաթը չէրիֆ մուհաքէմէսի, վէ քիլիսէյի հագիգիյէնին քիլիսէյի զահիրիյէ վէ քեազիպէ Թարաֆընտան ղուլմ վէ Թէա'տրի չէքմէսի էյամը։

6. Լութէրին էյամընատան հալը հազըրատէք (Թ. Ի. 1517—1870).—Իսլահաթը 'իթիգատաթ վէ 'իպատէթ վէ տինի մէսիհինին միւճատտէտէն ինթիշարը. 'իլմ վէ հիքմէթի տիւնեավիյէտէն նէշաթ էտէն տինսիզլիյին քէսլի ճէսարէթ էյամը։

Բ. Գահս օղուևաճագ մասսէլհէրէ նազարէն թազսիմի.

I. Տինի մէսիհինին ինթիշարը.

II. Գիլիսէնին ուսուլու վէ Թէրպիյէ մէմուրլարը.

III. Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ օլան նիսպէթի.

IV. Տիյանէթ վէ 'իպատէթի մէսիհիյէ.

V. Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին Թէվարիխի.

VI. Տինի մէսիհինին հիքմէթ Թարիգլէրինէ օլան նիսպէթի։

Էյամը մէզքուրէյէ սըրա իլէ տիգգաթ էտէրէք մէվլատտը մէզքուրէյի այրըճա պէյան էտէճէյիզ։

Տէրտէթ օլան իչիմիզին մուգաատտէմէսինին իգթիզասընտան տըր քի' տահա տէօրթ մատտէյէ մուխթասարճա տիգգաթ էտէլիմ։

1. Տինի մէսիհինին տինի սլէնի Իսրայէլ իլէ օլան 'ալագասը.

2. Հէյնի վէլատէթտէ փութփէրէսթ 'այնու 'ատէթլէրի վէ ահվալը.

3. Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթ Թարիգի իլէ օլան 'ալագասը.

4. Ճիսուս Քրիստոսուն ղուհուրու վէ 'էօմրիւնիւն տինի մէսիհի իլէ օլան 'ալագալարը։

Digitized by Google

1. Տինի մէսիհինին տինի պէնի Իսրայէլ իլէ օլան 'ալագասը.

Իպթիտատան պէրու Ալլահըն պու տիւննէատա միւնթախէպ գուլ-
լարը պուլունմուշ տուր. Ֆռագաթ Իպրահիմին ինթիխապ օլունտու-
ղու զէմանտէն ի'թիպարէն Ալլահըն պիր գավմը մախտուս էախտ
Ռիլիգէի մախտուսէսի մէվճուտ տուր. զաթը մէգքիւր վէ անըն պիւր-
րիչէթի Ալլահա մախտուս վէ անըն 'ուպուտիչէթինէ թագտիս օ-
լունմուշ պիր միլլէթ տէչիւ սայիր պիլ ճիւմլէ թէվահիֆտէն ինթի-
խապ օլունտու. (Րէս. է պապա միւրաճա'աթ օլունա)։

Գավմը մէգքիւր Իպրահիմտէն տէչիլ ամմա անըն թօրունունուն
խամ իլէ թէսմիչէ օլունմուշ, պու պէնի Իսրայէլ գավմը էվվէլա քիւ-
չիւք պիր թայֆէ իքէն մէքէանսըզ օլարագ չատըրտա օթուրմալարը,
կէզմէկլերի վէ ասնկրա Մըսըրտա չէքտիքլերի էսարէթէ թէրպիչէ օ-
լունտուլար. վէ պա'ա էլ խուրուճ 40 սէնէ միւտտէթի գատար չէօլ-
տէ տօլաչտըգլարընտա միճմի'զլէր, չէրի'աթը իլահիչէ վէ միւսթա-
հագ օլտուգլարը ազապը իլահի վասիթասը իլէ սըֆաթը իլահիչէ վէ
պահուսուս ա'տէլէթ վէ գուտսիչէթի իլահիչէ հագգընտա թ'ալիմ
օլունտուլար։

Վէ վագթըն միւրիւրինտէ հէր նէ գատար իթա'աթսըզլըղա, էսա-
րէթէ վէ փութփէրէսթիչէ պիլէ տիւչտիւլէր իսէ տէ, եինէ Ալլա-
հըն քիլիսէյի հագիգիչէսի քիւչիւք օլսա տահի պէնի Իսրայէլ արա-
սընտա պուլունտու, վէ անլէրին պաչքահինլէրի վէ փատիչահլարը
վէ 'ալէլ խուսուս Մուսա վէ Տավուտ Ցիսուս Քրիստոսուն նումունէ
վէ թէչալիհ եախտ թէմսիլաթը իտիլէր։

Շէրի'աթը իլահիչէ էվվէլա պէնի Իսրայէլէ ին'ամ օլունուպ՝ վէ սօնկ-
րա Ցիսուս էֆէնտիմիզ թ'արաֆընտան թէմիլ օլունտուղունա կէօրէ
տինի մէսիհինին չամիլ օլտուղու Ֆարիզէյի պիմէթի ինսանլիչէնին
թէմէլիտիր. վագա'ա գուրպունլար վէ պու միսիլլու չէյլէր հագգընտա
օլան չէրի'աթը Մուսա Ցիսուս էֆէնտիմիզին քէֆթարէթինտէ իթ'ամամ
օլունտուղունտան չիմոի մէրիիւլ իճրա թուր-ուլմալը տէչիլ. պինաէն
'ալէյհ հէր նէ գատար պէնի Իսրայէլին 'ալիմլերինին թէֆթիր վէ հա-
տիսլերի իլէ, անլէրին չէրի'աթ վէ թահրիրաթը մուգատտէսլերի
չօգճա իպթալ օլունտու իսէ տէ, վէ Ցիսուս Քրիստոսուն գանը իլէ
թէմէլիր օլունան 'Ահտը Ճեխթէն իհսան օլունմասը իլէ 'Ահտը 'Ախիգին
ահգեամը պիլէ զէմանի օլուպտա կէչմէքտէ օլտու իսէ տէ, եինէ տինի
մէսիհինին էսասը, վէ փէյղամպէրլէր վասիթասը իլէ օլան իհսպարը
տինի պէնի Իսրայէլտէ պուլունուր։

Հինի վէլատէթտէ պէնի Իսրայէլին գապուլ էթմիքլերի չէրի'աթն ահգեամը լայըգը իլէ վէ 'ումումէն հըզմէ օլունմատըղընտան՝ արալարընտա մէչհուր ֆըրգալար զուհուր էթմիչ վէ նուֆուզ քէսպ

Digitized by Google

էքմէքջոէ իտիլէր· պու ֆըրգալարըն էն մուհիմ օլանլարը , Ֆէրհատ, Սաատուկի վէ էսհէնի ֆըրգալարը օլուպ՝ պունլարըն ահվալ վէ թ'ուլիմաթը Ինճիլի չէրիֆին թէֆախրինտէն լայըգըլա անկլաչըլըգընտան պուրտատա օնլարը պէր թաֆսիլ պէյան էքմէկք լազըմ տէյիլ տիր· Ֆագաթ պունլարըն ճիւմլէսի վէ պախուսուս Իսքէնտէրիյէտէ պուլունան 'ալիմ ենհուտիլէր հիքմէթի չարգիյէյի քէնտի գապուլ էքտիքլէրի ի'թիգատը տինիյէ իլէ գարըշտըրմալարը իլէ չէրի'աթը իլահիյէնին խալխա վէ մագպուլ թէֆախր վէ իճրասընը թէրք էքմիչլէր իտի·

Ջ. Հէյնի վէլաէՋէէ փուՋփէրէսՋ 'այն ու 'աէՋէլէրի վէ ահվալը :

Ծիսուս Քրիստոսուն կէլտիյինտէ Րօմա հիւքիւմէթինէ սայքի պիւթիւն մա'լիւմ օլսուն 'ալէմ միւթիւ իտի ։

Օ զէմանն թախթը հիւքիւմէթի մէզպուրէտէ մէվճուտ էրպապտը մէտէնիյէթ վէ մա'րիֆ ի'թիպար օլունան իքի միլլէթ ետա'նի Րօմալը վէ Եունանի վարիտի· վէ պունլարըն ախլագ վէ ուսուլու 'իպտուտէթ վէ 'իթիգատլարը պիրի պիրինտէն ֆարգլը իտի· Րօմալըլարըն սխլագը պէյթիյէսի էվվէլքի թարիխտէ չօգ խալխա վէ փաք իտի· վագա'ա Եունանիլէր օլ խուսուստա օլ գատար մէտհէ չայան օլմայարագ· պախուսուս ումուրու 'ամմէ իլէ չօգ մէչղուլ իտիլէր ։ Եունանիլէրտէ օլ զէմանն վէ հալա տախի հըրատ չան, հուպպի վախան վէ խօսպինլիք պուլունմագտա· վէ օլ վագըթտան չիմտիյէ գատար հիւքիւմէթի Եունանիյէ թէղույուր վէ թէպէտտիւլ էքմէքջոէ պուլունուր ։ Եունանիլէրին էէմ Րօմալըլարըն տին 'այն ու 'ատէթլէրի փուԹփէրէսԹլիքտէն 'իպարէթ օլտու իսէ տէ , ևինէ պիրի պիրինտէն թէֆրիգ օլունտու· Րօմալըլարըն պիր 'իպատէթի պէյթիյէսի վար իտի (փէնաթէս) ։

Վէ 'իպատէթի 'ումումիյէլէրինին տէվլէթ ումուրու իլէ պիր 'ալագաատ պուլունուպ վագթըն միւրիւրինտէ Րօմալըլարտա 'իպատէթ ուսուլունուն ահքամը զայիֆլէնիպ՝ ֆէյլօսօֆ վէ տինսիզ թարիգլէրինէ ևօլ վէրտի , ամմա Եունանիլէրին 'այն ու 'ատէթլէրի ինսանըն թէսավվուր վէ խայալաթընտան իճտատ օլունուպ՝ ախլագի 'ամմէ զէվալ վէ ֆէսատ պուլտուղու կիպի՝ 'իպատէթ մէքրուհ 'ատէթլէր վէ իչլէր իլէ միւխթէլիֆ օլուպ 'իպատէթի խալխէյէ զայէթ մուղայիր թարիգ իլէ գըլընըր իտի· մէսէլա կորնէթոստա պուլունան աչգ թանղրըսընըն 'իպատէթի (փուԹփէրէսԹլէրին հալի 'ումումիսի իչինէ Րօմալըլար Ա. պապա միւրաճաաթ օլունտուն ։) Տինի մէսիհինին ինթիչարը էվվէլխինէ՝ տինի պէնի Իսրայէլ ճիւգիյէն , վէ փուԹփէրէսԹլիյինին պիլ ճիւմլէ 'այն ու 'ատէթլէրի վէ փուԹփէրէսԹլէրինին ահվալը քիւլլիյէն գարչը իտի ։

Digitized by Google

3. Թ'ալիմաՒը մէսիհիյէնին հիքմէՒ Քարիզէրի իւէ օլան 'ալազասը.

Քիլիսէյի մէսիհիներին Թէչքիլինտէն չիմոհիյէ գատար հէր տէհրուէ էրպասալը հիքմէՒ ԹարաՒիընտան տինի մէսիհիյէ ի'Թիրազ վուգու' պուլմուշ վէ քրիսԹիան մուա'լլիմլէրի ԹարաՒիընտան ի'ԹիրազաԹը մէզկուրէյէ տիգգաԹլըճա ճէվապ վէրիլմիշ տիր. պինաէն 'ալէյհ քիլիսէ Թէվարիհինի պէյան էտէր լէքէն պու մատտէյէ տիգգաՒ էտիպ' վէ էն մէչհուր օլան հիքմէՒ Թարիգլէրինի մուխԹասարճա պէյան էՒմէք տէրտէԹ օլան իչհիմէին իգԹիզասընտան օլտուղու տէրքեար տըր.

Գուրատտա զիքր օլունան հիքմէՒ' հիքմէՒի 'ագլիյէ վէ ախլագիյէ տիր. տինի մէսիհի զուհր էտինճէ հիքմէՒ Թարիգլէրինին մէչհուրու իւչ իտի.

1. ՎահտէՒի վիճհիտ (ՀամայնաստուածուԹիւն) քի ՀինտիաԹանտա իհտաս օլմուչ վէ չօգ գուվվէՒ քէսպ էյլէմիչ տիր.

2. Թէնէնէյն Թարիգի քի ՖարսիսԹանտա իհտաս օլունտու. վէ պա'զը Թա'լիմաԹը մէսիհիյէյի իսարհիյէ էսասը իտի.

3. ՇախսիյէՒի իլահիյէյի միւսԹագիլէ եահսու Թէկզմտէ տէնիլիր, եունանիսԹանտա քէսպի գուվվէՒ էյլէտի.

Պիրինճիսի' հալա էվրոփատա պա'զը էրպասալը 'ուլում վէ մի'արիֆ արասընտա գապուլ օլունմուչ տուր.

Իքինճիսի' եա'նի Թէնէնէյն Թարիգի էգալիմի չարգիյէ վէ էզմինէյի միւԹէգատիմէյէ մախսուս օլուպ' պա'զը Թա'լիմաԹը մէսիհիյէի իսարհիյէնին էսասը իտի.

Իւչինճիսի' պիլ ճիւմլէ քէլիմաԹը միւլհէմէյի գապուլ վէ բայէՒ իտէն հիքմէՒ Թարիգլէրինին էսասը տըր. ՖագաՒ Ցիտուս էՖէնտիմիզին հէյնի վէլատԹինտէ Րօմա վէ ԵունանիսԹանտա պիրի պիրինտէն Ֆարգը վէ հիչ պիրի քեամիլէն տօղրու օլմայըպ' իւչինճի Թարիգ Շախսիյէնէ էլհիյէ դ-ՐաՖէլէ հիքմէՒի վար իտի.

Ա. Էրիքիւրոսուն իհտաս էԹտիյի սէֆա Թարիգի. (Թ.Ի.Է.260).

Պու հագիգաԹան պիր հիքմէՒ տէյիլ իտի իսէտէ, գապուլ իտէն չօգ իտի. վէ խայր ու չէրրի միւսԹագիլէն ԹէՖրիգ էՒմէյիպ' անճագ ինսանըն սէֆասընը արար իտի.

Բ. ԽաԹօիք Թարիգի վար իտի քի սայիֆ իւզ զիքր Թարիգին աքսիսի իտի. վէ Րօմաւտա չօգ միւ'Թէպէր հիքմէՒ տէյիւ ԹուԹուլմուչ տուր. պու Թարիգի իհտաս իտէն Զէնօ իտի. (վէՖաԹը Թ. Ի. Է. 270). Պունլարըն 'իԹիգատընճա պիր 'ագըլը ատէմ նէ' սուրուր նէ տէ էլէմ տույմալը. Ֆէրահլանմամալը վէ գասաւիՒմէ տէ էՒմէմէլի իտի. իլլա Թաչ կիպի տուրուպ հէր չէյի գապուլ էՒմէլի իտի.

Ամմա պու Թարիգտէն օլանլարըն նէՖսի էմարէյի զապէԹ էՒմէքլիք օլտուղու իչիւն ախլագի համիտէլէրի վար իտի.

Digitized by Google

Շահսիյէի իլհիյէի միւսթագիլէ թարիգինտէ էն մէշհուր զաթլար Սօգրաթ, էֆլաթօն, Արիստոտէլ իտի։ էֆլաթօն՝ Սօգրաթըն չայիրտի վէ Արիստոտէլ տահի էֆլաթօնուն չայիրտի իտի. վէ պունլարըն վէֆաթը թարիխի Ի. Է. օլարագ՝ Սօգրաթըն 399, էֆլաթօնուն 348, Արիստոտէլին 322է իսապէթ իտէր։ Արիստոտէլ վէ էֆլաթօնուն չայիրտէրի վագթըն միւրուրինտէ խօճալարընըն թահրիրաթլարընոտան իքի թարիգ իհտաա էթուիլէր. վէ պու անէտէք էվրուիտտա պուլունան պիւթիւն հիքմէթ թարիգէրի պունլարըն պիրի իզէրինէ միւէսէս տիր։

էֆլաթօնուն վէ Արիստոտէլին ուսուլու էսասիէլէրի պիր օլտու իսէ տէ, էֆքեար վէ թէսավվուրլարընը պէյան էտէր իքէն այրը այրը թարիգ իլէ օրտայա էրտիլէր։

էֆլաթօն գուվվէյի միւթէխայիլէյէ զիյատէ մէյտան վէրիպ՝ չի՛րանէ պիր թարիգ իլէ վէ հէմտէ ինսանընն ուտուրը բուհանիյէյի թէֆէհհիւս էտէրքէն՝ պիլա վասիթա ֆէհմ իթմէք գուտրէթի վար տըր տէյու իանատ էտէր իտի. վագա՛ա Արիստոտէլ՝իլմի Մանթըգ եօլունտան ասլա սապմազ իտի։ էֆլաթօնուն եօլու ՆէբէԹէ, վէ Արիստոտէլինքի Նահջ իտի. իքիսինին տէ գուսուրաթը վար իտի. բուհի ինսանընն էօլմէզ օլտուղունու վէ հիւնահքէարըն հիւնահը եալընըզ քէնտինին տիր տէյու պիլա թէրէտտիւտ իգրար էթմէտիլէր աւնիա եինէ իքիսի տէ փութիւրէսթիյէ վէ վահտէթի վիւճուտա մուխալիֆ օլուպ պիր Ալլահըն մէվճուտիյէթինի, իսայր ու չէրրին ֆարգընընն միւսթագիլիյինի վէ ինսանընն բուհունուն ճիսմանի չէյլէրտէն պիլ քիւլլիյէ ֆարգը օլտուղունու թէֆհիմ վէ թա՛լիմ իտէրլէրիտի։

Տին՝այն ու՝ատէթլէրինին ահքեատը զայիֆլէնտիքճէ՝ պիր թարաֆտան՝ատգլա մուղայիր օլան թարգ իլէ մէզհիւր՝այն ու՝ատէթլէրին իճրասընա տահսիս զիյատէ տիգգաթ վէ էհէմմիյէթ վէրիլիպ՝ վէ պէյնէլնաս միւթէտավուլ օլան հատիսլէրէ վէ նուսխալարա վէ սիհհտազլըգա վէրիլէն րիայէթ արթմազտա օլտուղունտա, օլ պիր թարաֆտան տին՝այն ու՝ատէթլէրինի թէրք իլէ գատիմտէն պէրու մէրի իւլ իճրա օլան՝իպատէթ ուսուլունու հագգսիյէթ իլէ պագմազ՝ատէթինտէ ռէհբ չօգ օգուտուչ ատէմլէր սալիֆիւզ զիքր հիքմէթ թարիգլէրինին պիրիսինէ իմթիսալ էտէրլէր իտի։

4. Ցիսուս Ֆրիսթոսուն զուհուրու վէ՝էօմրիւնիւն ցինի մէսիհի իլէ օլան՝ալագալարը։

Ցիսուս Ֆրիսթոսուն կէլմէսի Ալլահ թարաֆընտան պէնի Իսրայէլէ օլան վա՛տլարա կէօրէ վագը՝ օլտու. վահի իլէ օլան իսպարտաթըն իթմամը անըն զաթի չէրիֆինտէ պուլունտու. պիւթիւն չէրիա՛թը Մուսա իլէ՝Ահտը՝աթիգին թէչկիհաթը, քէօլկէ վիճիւտիւ պէյան էտէր կի-

Digitized by Google

պի, Քրիստոսուն՝զաթ վէ մէմուրիյէթինի իմա վէ իշհար էտէր ի՛տի։ Ծիսուս Քրիստոս Ալլահըն վահիտ վէ՝իւմիւմի վէ հագիգի քիլիսէսինին րէյիսի մուքէլլաք օլտու։ Անըն զուհուրու միլէլի չարգիյէ յի ճէսա-մէնին Թահրիւլթընտա իմա օլունմուշ իտի։

Մին էլ էզել էպէտոէք Ալլահ օլուպ տա ինսանը հագիգի օլտու. վէ քեամիլ՝ կիւնահսըզ ինսանիյէթ եալընըզ օնտա Թէմմիլ օլունտու։ Թա՛լիմաթը րուհանիյէի լազըմնէնին մուա՛յիմի օլտուղու հալտէ,

(1) Քրիսէնին փէդյամպէրի օլուր. վէ եալընըզ չէՓա՛աթ վէ քէՓարէթ իտիմի օլտուղու հալտէ,

(2) Քրիսէնին քեահինի օլուր. վէ րէյիսի մուքէլլաք օլտուղու հալտէ,

(3) Քրիսէնին փատիշահը օլուր։

Ծիսուս Քրիստոսուն վէլատէթի հարիք իւլ՝ատէ օլուպ՝ Անըն ահ-վալը զաթիյէսի, Անըն մէմուրիյէթի՝ումումիյէսի, իրատ էթտիյի Թա՛լիմաթ վէ իճրա էթտիյի մի՛ճիզաթ իւէ չէքտիյի էլէմ վէ իդթի-րապ վէ էօլիւմիւ պէր ԹէՓսիլ ինճիլի չէրիՓտէ Թահրիր օլունտու-ղունտան հալա պուլունմուր միւթալա՛ա էթմէմիշ լազըմ՝ատ յիւ. եալընըզ պու գաստար զիքր էթմէք լազըմ տըր քի Թահրիրաթը մէգքի-րէյէ գարշը իւհամը իլահիյի րէտտա էտէն՝իւէմա Թարաֆընտան իրատ օլունմուշ ի՛Թիրազաթընն սուպութու իչիւն գապուէք չայէս-Թէ օլան պուրհանլար կէթիրիլմէմիշ տիր։

Ինճիլի չէրիՓտէ Թահրիր օլունտուղունա կէօրէ վէ Ճրիսթիան քիլիսէսի զէմանի գատիմտէ Քրիստոսուն նագլիյէթինի գապուլէթտի-յի միսիլլու էլան տասի գապուլ իտէր. չէօյլէ քի հէր ոէհրտէ Քրիս-տոս քիլիսէնին րէյիսի օլտուղու կիպի տինի մէհսինին վէ քիլիսէ Թէվարիսինին հայաթը ասլիյէսի անտէն հասըլ օլուր. վէ տահա զի-յատէ Ծիսուս Քրիստոս պէնի պէչէրին քեաՓՓէսի իչիւն նուր, հայաթ վէ խէլաս օլտուղու միսիլլի Թէվարիսի՝ Ի՛սԻ-յինէն զաթի միւմ-Թազէսի տիր։

Ծիսուս Քրիստոս ՆէհուտիԼէր արասընտա Քրիստոս հագգընտա օլան եանկընըշ զիւյիւմլէրի տօղրուլթտու. անըէրին զիւյիւմիւնճէ միւն-Թազըր օլտուգլարը Մէսիհ եալընըզ պիր սալիհ վէ Ալլահ Թարաֆըն-տան քէնտի միլլէԹլէրինի էճնէպի ԹայիՓէլէրին էսարէթ վէ հիւ-քիւմէթինտէն խէլաս էթմէքլէ պէրաբար քէնտիլէր իւզէրինէ զա-յէթլէ հաչմէք վէ՝ազսումէթլէ հիւքիւմէթի ճհսանիյէ յի իճրա է-տէճէք պիր ինսան օլաճագ՝ իտի. պու էՓքեար կիպի նօգսանընը զիւյիւմլէր իլք Ճրիսթիանլար արասընտա տաճի պա՛զը տէՓ՛ա պու-լունտու խէտէ, Թա՛ճիւլ օլունճագ՝ քէչՓիյէթ պունտա տըր քի, ինճիլի չէրիՓին քէլամլարը իլէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի վէ օնուն հարիգ իւլ՝ատէ վէլատէթ, ահվալ վէ ա՛մալը պիլ քիւլլիյէ չէքք վէ չիւպհէ յի տէՓ՛ էտէճէք Թարզ իլէ պէյան օլունտուգտան սօնկրա

Digitized by Google

Ներքինեան իսմինի իտտուա էտէն 'ալիմներ Ալսմանիալը Սթրատուզ վէ Ֆրանսալը Րէնան կիսի ատէմներ Ծիսուս Քրիստոսուն զաթ վէ ահ-վալ ու ա'մալընըն քեաֆիֆէտինի, մի'ւճիւզէ վէ գուտրէթի իլահիյէ յի մախսուսէ յի իմա էտէն հէր քէյֆիյէթի՝ գավանինի թաալի'յիյէ կէօրէ թէֆսիր վէ պէյան էթմէյէ գաղզըչըզ՝ Ինճիլի չէրիֆին կէր-չէքլիսի իւզերինէ վէ Քրիստոսուն սէլահ վէ խաթիգամէթի իւզերինէ խալէլ կէթիրմէյէ զույրէթ էթտիլեր։

Ամմա Քրիստոսուն նէպավէթ վէ մուա'լիմ իտտուասը պիլէ գա-ռաւլ օլունամազ իսէ, վէ քէնտի պյան աչիքեար պէյան էթտիյի թա'լիմաթ պախսուսուս քէնտիսի հազգընտա վէ քէնտի հիւքիւմէթի իլահիյէ վէ հազրիգիյէի հազգընտա թէյատէ էթտիյի մա'լիւմաթա ենհուտիլեր կիսի քիւֆիւրանէ սէօզլեր տէյէրէք հազարէթ իլէ պազմայըզ՝ անճազ քէմալը ըրիայէթլէ խֆատաթ վէ մա'լիւմաթը մէզ-պուրէյի գասուլ էտէճէք օլուր իսէք, անըն զաթընտա պուլունան էվսաֆը ինսանիյէ իլէ պէրապեր սըֆաթը իլահիյէի ասիյէ մէվճուտ առուր տէյու իգրար վէ իսնաատ էթմէյէ մէճպուր օլուրուզ։

Քրիստոսուն ըմը՝ գավանինի թաալի'յիյէնին ահքեամընտան պիլ քիւլլիյէն պէրի օլուա՝ անըն պու տիւնեատա իմրար էթտիյի պիզ-զաթ 'էօմրիւ՝ պիր մի'ւճիզէ նէվինտէն օլարագ, պու մի'ւճիզէնին միւրատը տաթի Ալլահ թա'ալանըն 'ատէլէթ սըֆաթընա մութապըգ պիր վէճհ իլէ ինսան ճինսի իչիւն կիւնահատան'աֆվըզգ վէ խէլասա թարի-գինի աչնագտան ի'պարէթ իտի։ պունա րիայէթէն քէնտի գուտրէ-թի իլէ իմրա էթտիյի մի'ւճիզէլէրին հէր պիրիսի՝ միւնասիպ վէ հիք-մէթ վէ մուհապպէթի իլահիյէ յէմ տաթի արատըղը նէթիճէ յէ միւթապըգ կէօրիւնիյօր։ քէնտի էօլիւմիւ իլէ թէքմիլ էյլէտիյի քէ-ֆարէթ քեաֆի վէ Ալլահա մահպուլ օլտուղունու իսպաթ էթմէք պապընտա գուտրէթի զաթիյէսի իլէ էմնիյէտտան գըյամ էթտիյինտէ՝ էվվէլա իրսատ էթտիյի իտտաալարը թաստիգ էտէր, վէ օնտան պէ-րու քէնտի միւմինլէրի իչիւն Փէյտեր Ալլահընն սաղ եանընտա քէն-տի էվսաֆը ինսանիյէ վէ սըֆաթը իլահիյէսինտէ օլարագ՝ գըլտըղը չէֆա'աթ քէնտի գավմընըն կիւնահ, էօլիւմ վէ չէյթանըն հիւքիւ-մէթինտէն խէլասս օլունուալ՝ սա'ատէթ վէ հայաթը էպէտիյէ յէ նայիլ վէ վարիա օլաճագլարընա րէհն վէ էմնիյէթի սահիհէ օլուր։

Քրիսատս չէրիա'թը իլահիյէնին մա'նայը տէրուննիյէսինի պէյան էտիպ եալընըզ քէնտի 'էօմր վէ էօրնէ յինտէ օնու քեամիլէն թէմամիլ էյլէտի։

Պինաէն 'ալէյհ Քրիստոս եալընըզ փէյղամպէր վէ մու'ալիմ օլմա-յընա՝ տահա պիյատէ քէֆարէթ էտիճի վէ խէլասքեար իմ'թիպար օ-լունմազ կէրէք տիր։ Անըն պու տիւնեայա կէլմէսի Ալլահընն ինսան-լարընը խէլասը իչիւն օլան թէրթիպինի իմրա էթմէք մէրամընտա իտի։ Անըն իմրա էթտիյի ա'մալ վէ չէքտիյի էլէմ վէ էօլիւմ քէնտի-

Digitized by Google

սի իչիւն օլմայըպ՝ պիլ վէքեալէ պէնի ինսան իչիւն օլտու. կիւնահ-
սըզ օլան ֆռանկլըհ (Աստուածամարդ) քէնտի րիզասը իլէ քեաֆֆէի
պէնի ատէմին միւսթահագ օլտուգլարը ազապ եէրինտէ, 'ատէյէքի
իլահիյէնին մաթլուպաթընըն պէտէլինէ, էյէմ վէ իզթիրապ չէքմէը
իլէ իւչ զաթտա մէվճուտ օլան Ալլահըն 'ասի մախլուգլարընա օլան
պինիհայէ մուհապպէթինի թէմին էթմիչ տիր. չիւնքի ինսանլարըն
խէլասը իչիւն քէնտի քէնտիսինի ֆիտիյէ գըլըը. պունա պինաէն
Քրիստոսուն զաթ վէ ա'մալը ինսանլար իչիւն եաըընըզ մա'լումաթը
ճէհիտէնին փունկարը օլմայըպ՝ հայաթը ճէհիտէ վէ էպէտիյէնին
մէնապա'ասը տըր։ Րուհ իւլ Գուտսուն թէսիրաթը վասիթասը իլէ միճ-
րիմ օլան ինսանըն րուհունտա թէվպէ վէ իմանը հազիգի իլէ՝ քէն-
տի էրինտէ պիլ վէքեալէ տուրան խէլասքեար զաթի իլահիյէնին
քէֆարէթի՝ 'ատալէթը իլահիյէ սըֆաթընըն մաթլուպաթընը իֆա
իթտիքտէն սօնկրա, օլ միճրիմ միւմինէ թահվիլ օլունարագ՝ Քրիս-
տոսուն 'էօմրիւնտէ թէմամիլ օլունան սալահ վէ գուտսիյէթի քեա-
միլէյէ վարիս օլուր։

Digitized by Google

ՊԻՐԻՆՃԻ ՄԻՒՏՔԸ

Թ. Ի. 33 — 70

ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻԻՆ

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՀԱՎԱՐԻԻՆ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ

Հավարիին, եանի՝ Յիսուս Քրիստոսին չայիրալէրի էֆէնտիլէրինին էվամիրինէ կէօրէ Բուհ իլէ Գուտս իւզէրլէրինէ նիւզուլ էտինճէ յէտէք երուշալիմտէ մէքա էթտիլէր։ Հէօյլէ քի անլէրին խըզմէթինին իճրասընա Իփոլ Խոճէյի (Պէնտէկոստէ) կիւնիւնտէն միւսլիմէթ օլունտու, էֆէնտիսինի էլէ վէրէն եհուտանըն եէրինէ Մաթթիասը թային էտիպ, օն իքի Րէսուլ՝ Թարիխի մէզկուրտան ի՛Թիալարէն զայէթլէ միւէսսէր Թարզ իլէ Յիսուս Քրիստոստա օլան հայաթ մէժմէսինի էվվէլա եէհուտիլէրէ վէ սօնկրա թայիֆէլէրէ Թէպլիր էյլէտիլէր։ վէ անլէրին իչլէրի վէ իչլէրինին նէթիճէլէրի Րէսուլլէրին ա՛մալը քիթապընտա Թահրիր վէ Թէֆսիր օլունմուշ տուր։

Պու Րէսուլլէրտէն եալընըզ տէօրտիւնիւն՝ կէրէք Թէէլիֆ էթտիքլէրի Թահրիրաթ վէ կէրէք իճրա էթտիքլէրի ա՛մալ Թէֆսիլաթէն

Digitized by Google

զիքր օլունմուշ տուր. եա'նի՝ Պէտրօս, Եուհաննա, քիշիւք Ագօպ վէ Թայիֆէլէրին րէսուլու Փաւլօս։ Պունլարըն վասիթասը իլէ օլ վագթըն աստմլէրինէ մա'լիւմ օլան տիյարլարտա Ինճիլ ինթիշար օլունուպ՝ կէլէճէք տէվրլէրէ հըֆզ օլունմագ իւգրէ Քահրդր օլունտու։

Պագի գալան Րէսուլլէրին վէ Լուգաս ծ. պապատա զիքր օլունան եէթմիշ չայիրտլէրին հագգընտա ի'թիմատ օլունմագ նագլիյէթլէր փէք ազ վար տըր։ Մաթթ. ծ. պսպ, 2—4 իւնճիւ այէթինէ պուլունան ֆիհրիսթէ աթի իւզ զիքր զէվագ միւնաէրիճ տիր. Պէտրօսուն գարընտաշը Անդրէաս, Ագրիպպա Հէրոտէսին էմրի իլէ թ. ի. 44 իւնտէ Եուհաննանըն գաթլ օլունան դարընտաշը պէհյիւք Ագօպ (Րէսուլ. ժԲ. այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա), Ֆիլիպոս, Թօմա, Պարթուլիմէօս, Մաթթա, Լէպէօս վէ Թաթէօս լագըպլաննան եհուտա վէ Գանանըր Սիմօն։ Մաթթա. իՀ. 19 այէթինէ կէօրէ պուննարա պիւթիւն տիւննեայա կիտիպ՝ Ինճիլի ինթիշար էթմէք խազմէթի իհալէ օլունտու։

Միւէրրիխ էւսէպիօսուն պիր էաքի հաւտիսինէ նագլարէդ Քրիստոս օնլարա Թէնպիհ էթմիշ քի քէնտի սէմայէ 'ուրուճ էթմէսինտէն 12 սէնէ միւտտէթի գաստար Երուշալիմտէ գալալար։ Նասըլ օլուրսա օլսուն՝ չու սահիհ տիր քի անլէր էփ էյի վագըթ պու չէհիրտէ գալըպ՝ սըգընթը վէ Թէա'տտի իչինճէ օլարագ կէրէք սէօզ իլէ վէ կէրէք միւ'ճիւզէ իլէ մութլագա պէյան էթմէյէ պօրճլու օլտուգլարը չէյի չէհատէթ էտէրլէր իտի։

Իհթիմալ տըր քի սաիֆ իւզ զիքր սէքիզ Րէսուլլէր Քրիստոսուն էօրնէյինճէ Փալէսթինտէ վէ էթրաֆընտա օլան տիյարլարտա, էքսէրիէ եհուտիլէրէ օլարագ, Ինճիլի ինթիշար էյլէտիլէր։ Էւսէպիօսուն րիվայէթինէ նագլարէդ Ֆիլիպոս՝ Փրուքիատա տաֆսի վա'զ էտիպ՝ օրատա վէֆաթ էյլէտի. ա'ագրլարը տահա իրագ եէրլէրէ կիտիպ, մէսէլա, Անդրէաս՝ Սկիւթիատա, Թօմա՝ 'Ամէմիսթանտա վէ Հինտիսթանտա, Պարթուլիմէօս՝ Հինտիսթանտա, Մաթթա՝ Հապէշիսթանտա, եհուտա՝ 'Արապիսթանտա Ինճիլի ինթիշար էթտիլէր։ Պու սէքիզին քէսֆիֆէսի, Ֆիլիպոստան մատտա չէհիտ օլտուլար տէնիլիր։

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՊԷՏՐՕՍ ՀԱԴՐՆՑԱ

Սիմոն Պետրոս, ևօևան օղլու՝ կալիլեանքն Պէթսայիթա չէհրինէն պիր պալըգը իտի (ևուհան. Ա. 43, 45. Մաթթ. Դ. 18 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Աթէլէ վէ պիհնի աչըգ հէմ էօնէ աթըլըր թասլի'աթլը պիր ատէմ օլարագ, էվվէլա վաֆթիզ էտիճի ևուհաննանքն չայիրտի օլան գարնտաչը Անտրէաս թարաֆընտան Քրիստոսա կէթիրիլտի (Մաթթ. Դ. 18. ժ. 2. վէ ևուհան. Ա. 43 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Քրիստոս անքն գայնանասը նը սաղալթմասը իլէ՝ հալա տէրունինուէ օլան լսանը տահա գիյատէ գուվվէթլէնտիրտի (Լուգ. Դ. 38 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). չէօյլէ քի պիթիւն եհուդէյի իլէ Քրիստոսա պիր չայիրտ օլուպ՝ անը Մէսիհ տէյիւ թէչխիս էտէրէք քէնտի չայիրտտաչլարընտան տահա գիյատէ Քրիստոս հագգընտա մա'լիւմաթ վէ մուհապպէթի վար իտի։ Ճէռուսաւն Մէսիհ վէ տիրի Ալլահընն օղլու իտիյինի աչըգտան էվվէլա օ իգրար էյլէտի (Մաթթ. ժ.Զ. 16 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). վէ պու ուղրատա Քրիստոս անքն իլէ իւք տէֆա կէօրիւչաիւյինտէ՝ հագգընտա տէտիյինի տահա գուվվէթլի թարղտա թէքրարլատը. եա'նի՝ քի օ Քէֆաս (գայա) իտի. վէ պու գայա իւզէրինէ Քրիստոս քէնտի քիլիսէսինի պինա էտէճէք իտի։ Պիլա չիւպհէ Թապտըմըզքն իչուս քէլմը Պէտրօսուն նէքրէնա պագար, վէ պունա պինայէն ճիւմլէ Րէսուլէր ալ իգրարը Թասուիգ էթտիքլէրինտէն՝ քէլմը մէզքիւր միւսաւվաթ իւզրէ ճիւմլէսինէ խոթասլ օլունտու։

Րէսուլէրին խոմլէրինին սըրասընտա Պէտրօսուն իսմի էվվէլ գիքր օլունուր. վէ Ցիսուս էֆէնտիմիզին սէմայէ 'ուրուճ էթմէսինտէն սօնկրա 'իտուլմասմէ յն կիւնիւնտէ վուգու' պուլան մուհիմմ մատտէլէտէ (Րէս. Ա'մալ. Բ. Գ. Դ. ե պապլարընա միւրաճա'աթ օլունա) Րէսուլէրէն էն ճէսուր վէ հէրվասըզ օլան օ իտի. հէր նէ գատուար Քրիստոսուն էլէ վէրիլտիկի կիճէտէ չաշգընըզգ իլէ էֆէնտիսինի ինքեար էթտի իտէ տէ, Բուհ իւլ Փուտս Րէսուլէր իւզէրինէ կէլէ տիքքտէն սօնկրա՝ Քրիստոս հագգընտա պիլտիկի վէ քէնտի կէօզէրի իլէ միւշահէտէ էյլէտիկի խուսուսաթը քէմալի ճէսարէթ վէ թէսիրաթ իլէ պէյան էտէր իտի։

Digitized by Google

'Իտուլևամանէյն կիւնիւնտէ վէրտիյի վա'զ իլք տէֆ'ա օլարագ պիր Ըհսուլ թարաֆընտան տինի մեսիհինին ինթիշարը օլուպ՝ ունըն էսէրի իւշ պին սանէմին Քրիստոսա իման էթմէկէրինտէ կէօրիւնմիւշ տիւր ։

Պիլ ճիւմլէ Ըհսուլլէր վէ միւմինլէր թարաֆընտան Ցհսուսա օլան իմանընը միլլէթին չուրա մէճլիսի հուզուրունտա իգրար էտիպ՝ թէհտիտլէրէ վէ հայպա իլգա օլունմասընա գարշը օլմիգրարտա սապլէթ գալտը (Ըէս. Ա'մալ. Դ. 3, 8, 18, 29 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). վէ Քրիստոսուն իսմի իլէ պէօյուք միւ'ճիզլէր իճրա էյլէտի (Ըէս. Ա'մալ. Դ. 1—10 ։ Ե. 1—10, 15 ։ Թ. 32 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) ։

Սթէֆանօս պէրինճի չէհիտին գաթլի իլէ զուհուր էտէն թէա'ուտիտէն տօլայը Երուշալիմտէն տաղըլմըշ Քրիստիանլար վասիթասը իլէ Ցհսուս Քրիստոստա օլան հայաթ միւժտէսի Սամարիատա թէպշիր օլունտուղու միւնասիպէթլէ, Պէտրօս Ըհսուլ օլ թարաֆա, թագրիպէն Թ. ի. 35 տէ, զիյարէթ էտիսլ օրատտա պուլունան միւմինլէր անընը վասիթասը իլէ Րուհ իւլ Գուտսուն պէրէքէթինէ նայիլ օլտուղլար. վէ պիր միւտտէթտէն սոնկրա Պէտրօս ևէրտէն ևէրէ վա'զ էտէրէք Երուշալիմէ 'ավտէթ էտիսլ (Ըէս. Ա'մալ. Ը. 25 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). օլ վագըթտան սոնկրա տահա ուզագտա պուլունան մէմլէքէթլէրէ զիարէթ էյլէտի (Ըէս. Ա'մալ. Թ. 32 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) ։ Եաֆատա իքէն՝ Ըէս. Ա'մալ. ժ. պապտա նագլ օլունան վուգու'աթ վագի' օլտու. չէօյլէ քի եհուտիլէրտէն զսյրի թաիֆէլէր թարաֆընտան Քրիստոստա իման էտէնլէրի չէրի'աթի Մուսայա իմթիսալ էթտուրմէքտէիլն, Քրիստիան տէյիս էվվէլ վաքիթէ էտէն Պէտրօս իտի, վէ հէմմախաուս պիր իլհամ իլէ էթտիկինի սոնկրատան Երուշալիմտէ Ըհսուլլէրէ վէ սայրլէրէ թաստիգ էթտի (Ըէս. Ա'մալ. Թ. 2 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). օլ վագըթտան սոնկրա եինէ Երուշալիմտէ մէմուրիյէթինի իճրա էտէր իտի ։ Ամմա Ըէս. Ա'մալ. ժ՚. պապլընտա պէչան օլունտուղունա կէօրէ՝ գաթլ գօրգուստունտա օլտուղունտան, թագրիպէն Թ. ի. 44 տէ, Երուշալիմի թէրք իլէ Անթաքիատա մէքա էյլէտիյի իհթիմալ տըր. վէ Կալաթ. Բ. 11 այէթինէ կէօրէ՝ օրատտա էվվէլա թայիֆէտէն օլան միւմինլէր հագգընտա իլհամ իլէ գապուլ էթմիչ օլտուղու մէպտէյի ունուտարագ, Փաւլօս թարաֆընտան թէքմիր օլունտու ։ Ֆագաթ Պէտրօս կիսլի զայրէթլի վէ իչկիւզար պիր աստմ տայիմա փալէսթինտէ գալամամըշ վէ Քլավտիօս Իմբէրաթօրուն վագըթնտա սիրէ Րօմայա պիր գըսսա զիյարէթ էթմիչ օլտուղու իհթիմալ տըր. Հէրօնիմոսուն՝ «Պէտրօս 25 սէնէ գաատար Րօմա Եպիսկոպոսու իտի» տէյիս րիվայէթի, Ըէսուլէր էյլանընըն թարիխլէրինէ պիլգիւլիյէն մուղայիր տիր ։

Digitized by Google

Ա. Պետ. Ե. 13 այէթինտէ պուլունան Պասիլօն խմի մէճազի օլմայըսլ՝ անճազ Պաղտատա մէվդի՛սինտէ պուլունմուշ Պասիլօն չէհրի իչիւն անկլաչըլամազ օլուրսա (վէ պու զաննի ղալիպ տիր), Պէտրոս Մարգոս իլէ պէրապէր չարդ թարաֆընա կիտիպ՝ Մարգոսուն ինճիլինին եազըլմասընա իմտատա էթմէքլէ 'Անճէմլէրէ հայաթ միւժտէսինին թէպշիր էյլէմիշ տիր։ Օրատան եախօտ օլ վագըթլարուա քէնտի պիրինճի Րէսալէսինի, Թագրիպէն Թ. Ի. 60 տա, եազտը։

Ինթիխարլըղընտա, վէ ղալիպա իքինճի Րէսալէսինի եազտըգտան սօնկրա, Ղարպ թարաֆընա կիտիպ Րօմատա պուլունան պէօյիւք քիլիսէյէ գլխարէթ էթտիյինտէ, Թ. Ի. 67 եա 68 տէ օլ չէհիրտէ չէհիտ օլտուս։ Պունու ճիւմլէ միւ'թէպէր միւէրրիխլէր Թաստիգ էտէրլէր. մէսէլա՝ Րօմալը Ռլէմս, Հիրէնէոս, Թէրթուլիանոս, Էւսէպիօս, վէ սայրլէր։ Պիր միւ'թէպէր րիվայէթէ կէօրէ Պէտրոս պաչը աչաղը օլարագ սալպ օլունմուշ տուր։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՓԱՒԼՈՍ ՀԱԳԴԸՆՏԱ

Հայաթ միւժտէսինին թայիֆէլէրէ Թէպշիր էթմէք խուսուսունտա Պէտրոսուն խալիֆէսի՝ րէսալէթի մախսուսէ իլէ օլ իչէ Թային օլուսնան զաթ Փաւլոս իտի։

Փաւլոսուն 'իպրանի խմի Սաուլ օլուսա՝ «Րօմալը» իմթիյազաթընա նայիլ օլտուղունտան Րօմալը պիր իսմ ուտախի էտինմիշ տիր. վէ օլ իսմ եա'նի Փաւլոս խմի իլէ պու կիւնէտէք եատ օլունուր։ Անըն վաԹանը Թարտուս իտի (Րէս. Ա'մալ. ԻԳ. 3, 27. Թիւիպ. Գ. 5 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Եհուտիլէրին տին Թա'լիմաթընտա Փարիսի Թարիգինին Թէվաստուբու իլէ Թա'լիմ օլունուր իքէն, սօնկրատան Քիլիսէլէրէ եիւք օլմագսըզըն՝ Թահսիլ էթմիշ օլտուղու սէնա'աթ վասիթասը իլէ քէնտի Թէա'լիւչիւնիւ Թէտարիք էյլէտի (Րէս. Ա'մալ. ԻԲ. 3. ժԸ. 3. Ա Քօրն. Թ. 14. Թիւիպ. Դ. 15 այէթէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Թապի'աթընյա Փաւլոս զայէթէլէ աթէչլի, հիստէթլի վէ միւԹ'ասիպ իտի։

Շէրի'աթըն սատագաթընյա վէ րիազէթքեարլըգ իլէ Սվահըն 'ինտինտէ Թէպրիյէ ապատրըլընտա սիլ ճիւմլէ Թէսիրաթը մէսիհիյէ

Digitized by Google

գարշը գոյուպ՝ Քրիստոսուն վէ տինի մէսիհինին տուչմանը օլտու ։ Իլք չէհիտ օլան Սթէֆանօսուն գաթլինէ րիպա վէրտիքտէն սօնկրա տահա զիյատէ Հրիսթիանլարա գարշը ղայրէթլէնիպ՝ օնլարը հապտա վէ էօլիւմէ թէսլիմ էթմէքլէ Տամասգօս չէհրինէ մահուսէն օնլարը թէ՛ատտի էթմէք մէրամընտա օլարագ , Պաշ քահինի Թարաֆընտան էմիրնամէ ալմըշ տըր (Բէս. Ա՛մալ. Ը. 58. Ը. 1. Իճ. 5. 20. Թ. 1. կալաթ. Ա. 16. Ա Տիմ. Ա. 12 այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա) ։ Տամասգօսա եօլճուլուգ էտէր իքէն , անընտըզըն Բապպընմըզ Յիսուս Քրիստոս Հարիքիւլ՛ատէ պիր վէճհ իլէ օնա կէօրիւնիւպ՝ օլ զալիմ թէ՛ատտի էտիճի Փաւլօս անիտէ պիր պէշարէթ վա՛իզինէ թահվիլ օլունուպ՝ օլ կիւնտէն սօնկրա պիլ քիւլլիւյէ Քրիստոսուն խըզմէթինէ թէսլիմ օլունմուշ տուր ։ Փաւլօսա վուգու՝ պուլան քէյֆիյէթ միւ՛ճիզէսիզ տիր տէյիւ պէյան էթմէք խաթէյինէր պիւթիւն պիւթիւնէ ունուտուրլարքի օլ անտէ Փաւլօսուն ահվալ վէ ա՛մալը զաթիյէսի, մէրամ վէ մազսէտ վէ պիւթիւն 'էօմիւր պիլքիւլլիւյէն թէպտիլ օլունտու ։ Վուգու՛աթը թամամ՛իյէ պէօյլէ թէպտիլաթը տէրտունէյէ վէ րուհանիյէ վէ պագիյէյի իմրա էթմէքլիյէ գատիր օլամազ ։

Փաւլօսուն իշլու թէճռիտի գալսպ վէ թէպտիլի մէրամընըն Թ. Ի. 35 ետա 36 տա վուգու՝ պուլտուպու զաննի ղալիպ տիր ։ Անըն րէտալէթէ տա՛վէթ վէ թա՛յին օլունմասը օլ վագըֆտան ի՛թիպարէ օլունուր. վէ Տամասգօստա Փաւլօս վաֆիթիզ օլունուպ՝ Րուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան թա՛լիմ օլունարագ իչինէ միւպաչիրէթ էյլէտի ։

Փաւլօս իմանա կէլտիքտէն իւչ սէնէ միւտտէթի գատար կէրէք հայաթ միւժտէսինի թէպլիր էտէրէք , կէրէք մէմուրիյէթի իչին հազըրլանարագ ետա Տամասգօստա ետա 'Ասրասիսթանընըն չէմաղընտա պուլունույօր իտի. պա՛տէհու Տամասգօստա պուլունան 'աատավէթլու ԵհուտիլէրինՏէ տէսիսէլէրինատէն կիւճիլէ գուրթուլուպ, Երուչալիմէ 'ավտէթ էթտի (կալաթ. Ա. 17. Րէս. Ա՛մալ. Թ. 26 այէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) ։

Երուչալիմտէ միւմինէր պիթթասի՛ էվվէլա օնուն հազգընտա չիւսկէնտիլէր. Ֆաւգաթ Գըպըրըսը Զարնապաս Երուչալիմ՛Հիլիսթինին ա՛զասընտան պիր միւ՛թէպէր վէ ղայրէթլիսի օլարագ Փաւլօսու Պէտրօս վէ Ագօպօսա Թանըթտը. ամմա օրատա տահի միւթէա՛սիպ Եհուտիլէր օնա գարշը գալգընըպ՝ քէնտիսի տահի թէքքար Թայիֆիլէրէ հայաթ միւժտէսինի թէպլիր էթմէքլիյէ Բապպ Թարաֆընտան նասպ օլունտուղունտան, Երուչալիմտէ 15 կիւն էյլէնտիքտէն սոնկրա՝ չըգըպ Թարսուսա 'ազիմէթ էյլէտի (Բէս. Ա՛մալ. Իճ. 17—21. Թ. 15. Իչ. 17. Կալաթ. Ա. 16 այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա) ։ Օլ վագըթտան ի՛թիպարէն՝ տէլալէթի Բապպանէյէ կէօրէ՝ պաչլըճա Թայիֆէլէրէ վա՛զ էտէր իտի. Փաւլօս՝ Զարնապաս իլէ պէրապէր պիր սէնէ միւտտէթի գատար Անթաքիոսա չա-

լըչըզ (Ըէս. Ա'մալ. ժԱ. 22—26 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա), օրատա Հրիսթիան իսմի էվվէլա Քրիստոսա իման էտէնլէրէ իթլագ օլունմուշ տուր։ Փալէսթինտէ Քլավտիոս Իմբէրաթօրուն 4 իւնճիւ աչնէսինտէ վուգու' պուլան գըթլըգ միւնասիպէթիլէ Փաւլոս իլէ Զարնապաս Անտիոսա Թօփլանըլմըշ ի'անէ իլէ Երուշալիմ, Թահմինէն Թ. Ի. 44 տէ, կիթտիլէր (Ըէս. Ա'մալ. ժԱ. 30. ժԲ. 25 այէթինէ միւրաճաաթ օլունա)։ Էրթէսի սէնէ Անթաքիայա 'ավտէթ էթտիքտէն ազ միւտտէթ սօնկրա՝ Փաւլոս Զարնապաս իլէ պէրապէր Ըէսուլէր Թարաֆընտան տուա'ա վէ էլ գամագ իլէ Թագութիս վէ Թամասիս օլունարագ, տահա ուզագ վէ ղարիպ տիյարլարա գիյարէք էթմէյէ պաչլայըբ՝ Գէրինէ Ըօօլ Եօլճօլաղօնա իմրա էտէրէք, Գըպրըս, Փամֆիլիա, Փիսիտիա վէ Լիգաօնիա, եա'նի՝ Գըպրըս առաասընըն չէմալ Թարաֆընա տուչէն գարայա՝ Գօնիայա գաասար գիյարէք էյլէտի։ Էվվէլա եհուտիլէրէ վա'զ իլէ օնլար Թարաֆընտան ըէտտա օլունտուղունտա, Թայիֆէլէրէ Թէվճիհ էտէր իտի (Ըէս. Ա'մալ. ժԳ. ժԴ. պաալարընա միւրաճա'աթ օլունա). սօնկրա Անթաքիայա 'ավտէթ էյլէմիշ, վէ Թագրիպէն Թ. Ի. 50 տէ իմանա կէլտիքտէն սօնկրա իչիւնճիւ տէփ'ա օլարագ, Թայիֆէլէրտէն օլան միւմինէլէրին չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էտիպ էթմէմիէրի հագգընտա Երուշալիմտէ վուգու' պուլան Ըէսուլէր վէ Իմթյարլար մէճլիսինէ Զարնապաս իլէ կիթմիշ տիր։ Մէճլիսի մէզքիւրիւն միւչավէրէ վէ գարարլարը Ըէս. Ա'մալ. ժԵ պապտա պէր ԹէՓսիլ պէյան օլունմուշ տուր. վէ հէր նէ գաատար օլ զէմինտան սօնկրա մէճլիսի մէզքիւրիւն գարարընա կէօրէ 'ումմուէմն Թա'լիմ վէ հարաքէթ օլունտու իսէ տէ, եւինէ եհուտիլէրտէն օլան պա'զը Հրիսթիանլար Թայիֆէլէրտէն օլան Հրիսթիանլարա հասէտ իլէ նասար էտէրէք՝ քէնտիլէր լայըգընտան գիյատէ չէրի'աթը Մուսայա իմԹիսալ էտիպ, պաչգալարը տահի իմթիսալ էթտիրմէյէ ղայրէթ իլէ չալըշըր իտիլէր։ Պու մինասիւլիւ ատէմլէր Թարաֆընտան Փաւլոս առաքսա էգիյէթ վէ Թէ'աատի չէքէր իտի։

Փաւլոս Թ. Ի. 51 եա 52 տէ 'ումմուէմն հայաթ միւժտէհինի Թէպչիր էթմէք մէրամընտա էէնճ տէփ'ա օլարագ պիր չօգ վէ ուզագտա պուլունան մէմլէքէթլէրէ գիյարէթ էյլէտի։ Քիլիքիյա, Ֆրիւգիա վէ Կալաթիայա գիյարէթ էթտիքտէն սօնկրա, Էսրօփա գըթ'ասընա կէլէրէք՝ Ֆիլիպէտէ վէ Սէլանիք իլէ Բէրիատա վա'զ էտիպ Աթինատան կէչէրէք Քօրինթօսատա պիր պուչուգ սէնէ միւտտէթի գաատար էյլէնտի։ Փասքալեա պայրամը իչիւն Երուշալիմէ կիտիպ՝ Թ. Ի. 53 եա 54 տէ եւինէ Անթաքիայա ա'վտէթ էյլէտի (Ըէս. Ա'մալ. ժԹ. ԻԶ. ԻԷ. վէ ԻԸ պապլարընա միւրաճա'աթ օլունա)։ Քօրինթօսատա իքէն Փաւլոս Սէլանիքտէ օլան քիլիսէյէ՝ Թէսալոնիքիլիէրէ օլան 1 իննճի վէ 2 նճի Ըէսալէլէրինի Թահրիր էթմիշ,

Digitized by Google

վէ Թ. Ի. 54 եա 55 տէ Անթաքիատան չըգըպ՝ Ե-վ-ն-է- տէֆ'ա օլարագ վա'զ էթմէքլիյէ կիթմիշ տիր։

Էվվէլա քիշիք Ասիատա թէչգիլ էթմիշ օլուղտու քիլիսէլէրէ պիյարէթ էթտիքտէն սօնկրա, պիր միւտտէթ Էֆէսուստա իգամէթ էյլէտի։ Օրատան թայիֆէլէրտէն օլան Խրիսթիյանլարը չէրի'աթը Մուսայա իմփիատալ էթտիրմէք իսթէյէն եհուտի Խրիսթիյանլարը թէքթիր վէ Կալաթիատա օլան միւմինլէրի իլգամ էթմէք զիմնըստա, «Կալաթիալըլարա» օլան Ր'էսալէսինի եազմըշ։ Անտէն տախի Քօրինթոս քիլիսէսինէ կիրմիշ օլան Ֆըրգալարա վէ սայիր նիզամընըզ վէ ղայրի մագպուլ հալէրինէ գարշը Քորինթոսլուլարա օլան 1 ինճի Ր'էսալէսինի Թահրիր վէ իրսալ էթմիշ տիր։ Ր'էս. Ա'մալ. ժԹ պասընստա պէյան օլունան վէլվէլէ սէպէպինտէն՝ Փաւղոս օրասընը, Թագրիպէն Թ. Ի. 57 տէ Թէրք էտիպ՝ Մաքէտոնիա քիլիսէլէրինէ զիյարէթ էտիպ՝ Քորինթոսլուլարա օլան 2 ինճի Ր'էսալէսինի կէօնտէրտիքտէն պիր ազ սօնկրա՝ տէֆ'ա անլէրին չէհրինէ զիյարէթ էթմիշ, վէ օրատա իւչ այ միւտտէթի գաստար էյլէնիպ՝ Րօմալըլարա օլան Ր'էսալէսինի եազմըշ տըր։

Թագրիպէն Թ. Ի. 58 տէ, Երուշալիմտէ պուլունան Փուգարա գարնտաշլար իչիւն Ավետիսատա Թօփլանըլմըշ օլան ի'անէյի կէթիրմէք մէրասիմյլա (Ր'էս. Ա'մալ. Ի. վէ Րօմ. ժԵ. 23 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա), Էֆէսուս քիլիսէսինին իհթիյարլարը (երէց) իլէ չօգ միւքէտտէր օլարագ վէտալաշմագ իլէ Երուշալիմէ կիթմիշ տիր։ Երուշալիմ քիլիսէսինին պէօյիւք փայը Փաւղոսու մուհափազէթ իլէ գաստուլ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ չէրի'աթը Մուսանըն տիւշմէնի տիր տէյիւ անլըն հագգընտա էֆքեար սագլայան ալիր չօգ ա'զասը տախի վար իսի։ Մախասուսէն պուղնարըն րիզասընը թահսիլ էթմէք իչիւն Փաւղոս չէրի'աթը Մուսանըն մախասուս պիր այինի իճրա էթմիշ տիր (Ր'էս. Ա'մալ. ԻԱ. 26 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). Ֆագաթ օղ վագըթտա քիշիք Ասիա Թարսաքընտան վէ Փաւղոսա չօգ 'ատաւվէթլու օլան եհուտիլէր Երուշալիմտէ պուլունմուշ տուր։

Գունլար եհուտիլէրին քեաֆֆէսինի թահրիք էթմէլէրի իլէ, Փաւղոս մահզէն օրատա պուլունան Րօմալը ասքէրլէրի վասիթասը իլէ թէվգիֆ օլունտուղունտան, գուտուրմուշ տուշմընէրինին էլի իլէ հէլաք օլմագտան գուրթուլտու (Ր'էս. Ա'մալ. ԻԳ. 26 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). վէ հէր նէ գաստար քէնտինին թէօհմէթսիզ օլտուղունու էհալիյէ վէ սօնկրա չուրա մէճլիսինէ վէ հէմտէ Գայսէրիտէ պուլունան ֆէյիքա նամ վալիյէ տախի կէօսթէրտի իսէ՝ տէ, եինէ Վալինին էմրի իլէ իքի սէնէ գաստար մահպուս գալտըգտան սօնկրա՝ պու Վալինին իսալէֆէսի օլան ֆէյթուս Քատրաֆընտան թէպրիյէ օլունմատը իսէ՝ Օգոստոս Իմբէրաթօրուն մէհթէմէսինէ ըէֆ'թ տավա էթմիշ տիր. վէ Թագրիպէն Թ. Ի. 61 տէ մահպուս օլարագ

Digitized by Google

վէ ղայէթ չօգ թէհլիքէլէրտէն գուրթուլմագլէ Թօմայա կէօնտէրիլ-միշ տիր (Րէս. Ա'մալ. ԻԲ—ԻԸ պապլարընա միւրաճա'աթ օլունա)։ Թօմատա մահպուս իքէն՝ եանընա կէլէնլէրէ հայաթ միւժոէսինի թէպշիր էթմէք միւսա'ատէսի վար իտի (Րէս. Ա'մալ. ԻԸ. 30 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Օրատան Էֆէսօսլուլարա, Թօլօսլուլարա, Ֆիլիմոնա վէ Ֆիլիպէլիլէրէ օլան րէսալէլէրինի թահրիր էթմիշ տիր։ Փաւլօսուն օլմահպուսիյէթտէն գուրթուլուպ գուրթուլմատըղը խուսուսունտա իսթիլաֆ վար տըր. Փագաթ ահի իւզ ստիր սէպէպլէրտէն գուրթուլմասը ղաննը ղալիպ տիր. (1) Րէս. Ա'մալ. ԻԴ. 26 վէ ԻԷ. 9 վէ ԻԶ. 32 այէթլէրինտէն անկլաշըլըրդի Փաւլօսուն սայը վէրիլմէսի Թօմայա կիթմիգըսկղին պիլէ միւմքիւն իտի. (2) պիր էաքի վէ միւ'թէպէր վէ սայքի 'ուսուլմէն գապուլ օլունմուշ րիվայէթէ կէօրէ՝ Փաւլօս Իսփանեատա հայաթ միւժոէսինի թէպշիր էթմիշ տիր. վէ Թօմայա կիթմիգըտէն էվվէլ Իսփանեայա կիթմիշ օլմատըղը աշքիեար տըր. (3) Թիմոթէօսա եապըլան իքինճի մէքթուպտուն լայըգըյլա անկլաշըլմասը իչիւն Փաւլօսուն իքինճի տէֆ'ա օլարագ Թօմատա մահպուս ալուլունմասը լազըմ կէլիր։ Պունա պինաէն Փաւլօսուն Իսփանեայա օլան պիյարէթի՝ թագրիպէն Թ. Ի. 63 եա 64 է տուչէր. վէ օրատան 'ավոէթ էթտիյինտէ՝ էվվէլա Ասիատա թէչքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէրէ սօն տէֆ'ա օլարագ պիյարէթ էթտիյինտէ, Մաքէտոնիատան՝ Թիմոթէօսա օլան 1 ինճի մէքթուպ իլէ Թիթուսա օլան մէքթուպտունու եազմըշ օլտուղու զաննը ղալիպ տիր։ Իքինճի տէֆ'ա օլարագ, Թ. Ի. եա 67 եա 68 տէ, եա'նի Նէրօնուն փատիշահլըղը վէ Թէա'տրոփիսինին սօն վագըթլարընտա, հայատա իլգա օլունտու։ Թիմոթէօսա օլան 2 նճի մէքթուպտունու եազտըղընտա՝ հէման եազդըն վագըթտա չէհիտ օլաճաղը մա'լիւմու օլտուղունու պէյան էտէր։ Րօմալը օլտուղու իչիւն հազարէթլի Թարզ իլէ տէյիլ՝ անճագ պաչը քէսիլմէք իլէ գաթլ օլունտու։

Աթիատա վէ Էվրօփատա Թէչքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէր վէ պու կիւնէ գատար րիայէթ օլունմագտա օլան Րէսալէլէրինէ, ատարը մէմնուհէսի կիպի ի'թիպար օլունուր։ Հագիգաթէն Փաւլօս «ճիւմէհինտէն պիյատէ չալըշմըշ տըր». (Ա. Թօրնթ. ԺԸ. 9, 10 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։

Digitized by Google

ՓԱՍԱԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԱԳՕԳՕՍ ՀԱԳԳՐՆՏԱ

Քիւչիւք Ագօպօս Ալֆէօս օղլու՝ կէրէք թ-ապի'աքը սալիկէ վէ կէրէք իֆրա էթ-տիկի ա'մալ խուսուսունտա Փաւլօստան չօգ փարգլը պիր զաթ իտի ։ Հէր նէ գաստար մաստէ իսթիլափտան իսալի տէ. յիւ իսէ տէ , եւինէ ինճիլի չէրիֆին պա'զը խապաթլարընա վէ էսքի միւէրրիխլէրին չէհաւէթինէ րիայէթէն Քիւչիւք Ագօպօսուն երուչաւիմ Քիւլիսէսինին նազըրը եախօտ րէյիսի օլտուղու զաննը զալիկ տիր (Րէս. Ա'մալ. ժՒ. 17. ժԵ. 13. Իա. 18. Ա. Քօրնթ. ժԵ. 7. Կալաթ. Ա. 9. Բ. 9. 12. այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) ։ Սալիֆիւզ զիքըր իսպաթ վէ չէհաւէթէ կէօրէ՝ Ագօպօս հիչ պիր րէսուլ եօլճուլուղու էքմէյիսի՝ եհուտիլէր իչուն պախուսուս երուչալիմտէ չալըշարագ վէ չէրի'աքը Մուսայա իմթիսալ էտէրէք 'էօմրիւնիւ սարփ էթմիշ տիր ։ Ամմա քէնտիսի չէրի'աքը Մուսայա իմթիսալ էտէր իքէն՝ թ-այիֆէլէլուէն օլան միւմինլէրի օլ չէրի'աքա իմթիսալ էթմէյէ իճազար էտէնլէրտէն տէյիլ իսի. անճագ Րէսուլ. Ա'մալ. ժԵ. պաալընտա պէյան օլունան գարար վէ մէպտէյի թէֆլիֆ էտէն քէնտիսի իսի. չէօյլէ քի Փաւլօսուն գապուլ վէ իֆրա էթ-տիկի ուսուլ Ագօպօսուն ուսուլունտան թէֆֆրիգ օլունմամըշ տըր. վէ հէր նէ գաստար , պա'զըլարըն զիւյիւմիւնճէ , Ագօպօսուն րէսաէսինտէ պուլունան թա'լիմաթ փաւլօս Րէսուլուն պէյան էթ-տիկի թա'լիմաթ իլէ իմթիֆագ իւզրէ տէյիլ տիր տէնմիշ իսէ սէ , պու զիւյիւմիւն սալը եօգ տուր , չիւնքիւ Փաւլօս ա'մալը խայրիյէնին եալընըզ տիրի իսանտան հասըլ օլապիլտիկինի պէյան վէ իսպաթ էթ-տիկինտէ , Ագօպօս տախի տիրի պիր իսանընըն մութլագա ա'մալը խայրիյէյի հուսուլա կէթիրէճէյինի պէյան էտէր . վէ պու խթիսինին պիր մէպտէի վար տըր տէյիւ տէրքեար տըր. այինէյն 'այէյհ օնլարընն արասընտա պիր իսթիլաֆ պուլունմայընա՝ իմթիֆագը քեսմիլ պուլունտուղու այէտիհի տիր ։

Պիր չօգ միւտտէթ իչուն Ագօպօս եհուտիլէր 'ինտինտէ իմթիսալ պուլտուս. Փագաթ սօնիրա օնլար Փաւլօս իւզէրինէ գաստալարընը իֆրա էտէմէտիքլէրինտէ, Ագօպօսա գարշը գալգըշըպ՝ հէյքէլտէն աթտըլար , վէ պիր տաստագաղ օնու պիր սօֆա իւզէ էօլտիւրտուհ ։ Եօսէֆօսուն չէհաւէթինէ կէօրէ՝ Ագօպօս թաչլանմըշ իսի վէ օնուն գաթլի Թ. ի. 64 տէ վուգու՝ պուլտու ։

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ՅՈՒՀԱՆՆԱ ՀԱԳՔՆՑԱ

Ր Էստուլէրտէն պիրի, եա՛նի Յուհաննա, էյսմը հավսարիւն թա՛պիր էթտիյիմիզ էյսմտան օթուզ սէնէ գատար գիյատէ եաշամըշ տըր։ Յուհաննա Զէպէթի օղլու՝ վէ Գէտրօս կիպի պիր կալիլեալը պալըգճը օլուպ՝ հիտտէթլի վէ հէմմէ տէրին ֆիքիրլի պիր ատէմ իտի։ Էվվէլլա վաֆթիզ էտիճի Յուհաննանըն չույիրտի օլարագ, օնուն վասիթասը իլէ Քրիստոսա տէլալէթ օլունտու (Մաթթ. Ի. 21. Յուհան. Ա. 35. Լուգ. Ե 10 այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա)։ Քրիստոսա իէնէ չօգ մուհապպէթ էթտի իսէ տէ, էվվէլա մէնֆա՛աթը զաթիյէսինի սարսմագտան վէ ղայրի մագպուլ պիր ղայրէթտէն իտալի պիր մուհապպէթ տէյիլ իտի (Մաթթ. Ի. 20. Լուգ. Թ. 49. 51 այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա)։ Ղայրէթ վէ հիտտէթինէ նազարէն՝ անա Քրիստոս Թարաֆընտան «կիւրիւթիւ օղլու» լագըպը վէրիլմիշ տիր. Ֆագաթ սօնկրատան, պախտուսուս իսթիյարլանտըգճա Յուհաննանըն ախալագը զաթիյէսի Քրիստոսա օլան իման վէ մուհապպէթի վասիթասըլյա ղայէթլէ միւլայիմ վէ Թէրքի նէֆս էտէն պիր սահիճին ախալագը մէնսուհէսինէ Թահվիլ օլունմուշ տուր։

Իտուլհամտ՚ն կիւնիւնտէն սօնկրա Յուհաննա Գէտրօս իլէ պէրաբէր երուշալիմտէ վէ սօնկրա Սամարիատա վա՛զ էթմիշ տիր. օնտան սօնկրա վէ ղալիլա Թ. Ի. 65 եա 66 տա, Քրիւճիւք Ախայա կիտիպ՝ էֆէսուստա իգամէթ էյլէտի։ Օրատա վէֆաթ էտինճէյէ գատար իգամէթ էտիպ՝ չալըշմըշ, վէ օլ վագթլարտա Քնճիլինի վէ Րէսալէլէրինի եազմըշ տըր. Ֆագաթ տէվամ իւզրէ օրատա չալըշմագլըղա հիւքիւմէթ Թարաֆընտան միւսա՛ատէ եօղ իտի. զիրա, Թագրիպէն Թ. Ի. 90 տան սօնկրա, Փաթմօս ատասընա մէնֆի օլուպ՝ վահի քիթապընը օրատա Թահրիր էյլէմիշ տիր. վէ օրատան, Թագրիպէն Թ. Ի. 96 տա, ՚ավլուէթ էթմիշ տիր։ Իսթիյարլըղընտա սէֆէրանէ պիր Թարզ իլէ Քրիւճիւք Ախատա պուլունան քիլիսէլէրին խայրընը արայըպ գիյարէթ էտէր իտի։ Անըն հագգընտա նազէլ օլունուր քի պիր տէլի գանըլյա սահապէթ էտիպ՝ պիր տօսթունա էմանէթ էթմիշ տիր. վէ պու չօճուգ տախի կիւնահա տրւճիւպ՝ սօնկրատան պիր հայտուտ Թագրմընըն րէյիսի օլմուշ տուր։ Յուհաննա պու քէֆյիյէթի էօյրէնտիկինտէ օղլանը օրմանլըգտա ապրա-

Digitized by Google

յըպ՝ մուհապպէթ իւէ օնա ղալիպ կէլմիշ։ Պու քէյֆիյէթտէ Եու-
հաննանըն մուհապպէթի պէյան օլունուրսա, Փօլիգարբոս վէ էրա-
նօսուն չէհատէթինէ, վէ քէնտի իքինճի Րէսալէսինին 10 ունճու ա-
յէթինէ կէօրէ տախի՝ քեազիպ վէ Ֆասիտ մուա՛լիմիէրտէն պիլ քիւլ-
լիյէ ՚ալագա վէ իւնսիյէթի գաթ՝ էտէր իտի։ Փիլ իսխիյարլըղըն-
տա Եուհաննանըն նասիհաթլարը իէք սաֆի վէ սատէ իտի։ Հէրօ-
նիմօսուն նագլ էթտիյի պիր հատիսէ կէօրէ՝ ճէմիյէթլէրէ կիթմէ յէ
տահա գուտրէթի քեաֆի օլմատըղընտա օրայա կէօթիւրիւ-
լիւպ՝ վէ եալընըզ «Րիւչիւք չօճուգլար, պիրի պիրինիզի սէվին» տէր
իտի. վէ նիչիւն տայիմա պու նասիհաթը վէրիրսին տէյիւ սօրուլ-
տուգտա, «Զիւն Բապպըմըզըն էմրի պու իտի. վէ պու պիր չէյ
օլուր իսէ, հէր չէյ օլմուշ օլուր» տէյու ճէվապ վէրտի։ Եուհաննա
Թրայիանօսուն էյտիրնա, եա՛նի Թ. Ի. 98 էտէք, եաշամըշ տըր.
վէ Թիւրկէսթ էֆէսուստա իտի։

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՊԷ ՈՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՐՊԻՅԷՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԷՅԱՆԸՆԴԱ ՏՐԸ

ՅԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՓԻԼԻՊԷ ՈՍՈՒԼՈՒՆՆԱ ՏԱՑԻՐ

Ինճիլի չէրիֆին պէյանընդա կէօրէ Էյամը հավարիւնտէ քրիսդոս ուսուլու ղայէթլէ սաֆի վէ սաւտէ իսի։ Պիլ ճիւմլէ մումինլէրին քեահանէթի 'ումուսիյէսի վար իսի. պիրա իման վասիթասը յօք հէր պիրինի պաշքեահին վէ քրիսդոս ուէ յիսի օլան Քրիստոսա տօղրուտան ազրայա բապէթ օլունուր իսի (Ա. Պէտ. Բ. 5. 9 վէ վահի. Եուհ. Ա. 6 այէթինէ մուբաճա'աթ օլունա)։ Պինաէն 'ալէյհ՝ տինի մէսիհինին պիր քեահանէթի մահասուսէսի օլմայընչ, սայիր տինլէրին 'աաէթինին մուղայիրինտէ օլարագ՝ Խրիսթիան տինինտէ բուհանի մէմուրլէր պիր սիլսիլէյէ եահօտ չիրքէթէ մահասուս տէյիլ տիր. եա'նի պիթ'աաի' գաալիլէյի մուգատտէսէ եօգ տուր՝ քի օնլարտան բուհանի մէմուրլէրի ինթիհապ էթմէք ճարզը էվվէլի'թիպար օլունա)։ Գու աէպէպտէն իսի քի Էյամը հավարիւնտէ սօնկրատան բուհանի մէմուրլէրէ մահասուս ի'թիպար օլունան իշլէր 'ումումէն քրիսդոս ա'զաընընն ճիւմլէսի վասիթասը յօք իճրա օլունուր իսի. եա'նի հէր միւմինին, քէնտի գաալիլիյէթի վէ մահշար օլտուղու ինայէթէ կէօրէ, քրիսդոս վէ ճէմա'աթըն մէմուրիյէթ վէ մէնճա'աթը իշիւն չալըշմազ, ճէմա'աթատա նուէթգ էթմէյէ հագգը վէ միւսա'ատէսի վար իսի (Ա. Քօրն. ԺԲ. 27. ԺԴ. 26 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա). եալընըզ թայիֆէյէ նիսպա 'ալէնէն թա'լիմ էթմէքլիքտէն պիթ'աաի' վէ միհնաթապէթլէ մէն' օլունուրլար իսի (Ա. Քօրն. ԺԴ. 34. Ա. Տիմ. Բ. 11. 12 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Պիր քրիսթէնին

Digitized by Google

*ա՛զասը սկր ֆամիլեա կիպի պկրսի պկրսինէ մուհասպէթկէ բասկթ օլուննատագ , սկր չիրքկթի մուգատտէս իսի ։ Քկլիսէնկն ուսուլ ըէամկյէսի քէարէթ իւզրէ օլմատը իսէ ոտ , եինէ նիզամաբզկրգատան խալի օլուպ՝ սաֆի վէ խալիս սկր Թարզ իլէ քկլիսէկեր Թէշքիլ օլունուպ , Ցիսուս Քրիստոսա իման էտիպ՝ իսմինկն իգրար էթմէք ճէսաբկթինտէ օլանկար , Ըէտուլէրին եախօտ անկերին խալէֆկէկրինկն վասըԹասը յալ քկլիսէյէ գարնտաշ մուհասպէթի վէ իլհագկաը իլէ գապուլ օլունտուկար ։ Էկան մէվճուտ պուլունան մէզհէպկերին պէնքի հիչ պկրսինկն ուսուլու. մախսուսէպի օլ պէմինտատա տահա հայէթ պուլմամըշ իսի. զիրա օլ էյամ մէզհէպ սիճաուէկեն եախօտ ուսուլ վէ նկուգամ Թէշքիլ օլունմասը էյամը օլմայըպ , սատէճ Րուհուն ԹէսկրաԹը սահիհէ վասիԹասը իլէ փաք քկլիսէկերին վիճիուտ կէլմէսի էյամը իսի. վէ վագԹըն միւրիւրկուտ էվվէլա իլհամա մապիք օլան Ըէտուլէրին Թա՛լիմ վէ Թէմկնկի իլէ վէ սօնկրատան անկերին խալէֆկէկրի օլան մուա՛ալիմկերին ատկալէքի իլէ տէրտճէ տէրտճէ Թէշքիլ օլունմագտա իսի ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՃԷՍԻՆԷ ՏԱՃԻՐ

Քրիստոսուն քկլիսէսի Թապի՛աԹը բուհանիյէսի իգԹիղատրընճա փաք վէ մուգատտէս գալմասը իչկուն ուչանըգ օլուպ՝ քէնտի ա՛զասընըն հալ վէ հարագէթկերինէ պկր չօգ տիգգաՀէ մուգայէտ օլմագա մէճպուր օլուր. վէ հէր նէ գատար ինսանկարըն գունկլկերինի պկլմէք Ալլահա մախսուս օլուր իսէ ոտ , վէ հէր նէ գատար իսլԹիսատէն ա՛զագը նալայըգ վէ էօլիս ա՛զալար քկլիսէ իչկինտէ պկլկա չիսպհէ պուլունտուս իսէ ոտ , եինէ պկր քկլիսէյի սէօյլէ քիմէնկէկրտէն փաք մուհաֆիզագա էթմէք հէր զկման Բասպկրն էմրինէ , Ըէտուլէրին էօրնէյինէ կէօրէ վէ քկլիսէնկն լայըգը իլէ տիւնեատյա Քրիստոսուն շահիտի օլմասը իչկուն լազըմ օլտուղտու աչիքաար օլուր ։

Էյամը հավարիւնտէ պկլԹապի՛ քկլիսէնկն Թէրպիյէսի Ըէտուլէրին իտտորէսինտէ պուլունուպ՝ իլք էվվէլ անկերին հիճքմէ իլէ իճրա օլունտուս իսէ ոտ , եինէ քէնտիլէրի Թարաֆկընտան պրս մուհիմ մատտէ քկլիսէկերէ իհալէ օլունարագ՝ քկլիսէ Թարաֆկընտան վէ

Digitized by Google

քիլիսէ ակլահիյէթի իլէ Ռէսուլէրին թէսերաթը տաճի մուէյսէր օլուր իքէն, չօգ ըզգը պիր թարզ իլէ իճրա օլունուր լսի (Ռէս. Ա'մալ. ե. 1—11. Ա Թօրն. ե. Ա Տիմ. Ա. 19, 20. Կալաթ. Ա. 8, 9. Ա Եուհան. Բ. 19. Վահի Եուհ. Բ. 2, 14 այէթլէրինէ մուրաճա'աթ օլունա)։ Գու թէրպիյէ ուսուլունա կէօրէ՝ հէր քիմ քի կիւնահա տիւչմիչ վէ կէրէք գաղուլ էթտիյի թա'լիմաթը պաթըլէ իլէ, կէրէք պիր Խրիսթիանա եազըճըայան ասօհպէթ վէ հարաքէթ իլէ պիր միւտաւոմ իչիւն քէսիլիալ՝ վէ թէօվպէ էթմէտիյինատ պիլքիւլիչ քէսիլիր իսի։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՔԻԼԻՍԷՆԻՆ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻՆԷ ՏԱՃԻՐ

Սալիֆիւզիքը պէյան օլունտուղունա կէօրէ՝ Խրիսթիանլարըն պիր քեհանէթի 'ումումիյէտի պուլունուու իսէ տէ, պու րէսմի պիր մէմուրիյէթ ի'թիպար օլունմայըլ՝ եինէ Բաուլոն էմրի իլէ վէ Ռէսուլէրին թային էթտիքլէրինէ կէօրէ Խրիսթիան քիլիսէսինուտ մահսուս մէմուրիյէթ վէ մէմուրլէր թահսիս օլունմուշ տուր (Բ. Թօրն. Գ. 6. Դ. 1. Զ. 3. Ա. Թօրն. Դ. 1. Տիտ. Ա. 7. Էֆէս. Դ. 11 այէթլէրինէ մուրաճա'աթ օլունա)։ Պիր քիլիսէնին հալ վէ մու'ամէլաթը նիզամ իլէ պուլունմասը իչիւն՝ մէսուլ թուէուլսմագ քիլիսէ խասէմլէրինին թա'յին օլունուպ թանըլմալարը էլզէմ պիր չէյ օլտուղու տէրքէար տըր։

Քրիստոսուն էմրինէ կէօրէ Ռէսուլէր պիւթիւն քիլիսէլէր իչիւրինէ նազարէթ էտէրլէր իսի. սա'զը տէփա մահսուս քիլիսէլէր թէչքիլինտէ՝ թիմոթէոս վէ տայիրլէր կիպի մահսուս վէքիլլէր վասըթաը իլէ մէմուրիյէթլէրինի իճրա էտէրլէր լսի։ Պիր քիլիսէյի մահսուսէտէ Ռէսուլէրին էմրինէճ վէ պիր ազ տա ԵՀուտիլէրին ուսուլունուն էօրնէյինճէ րէյա եահօտ նազըր օլանլար Երէց եահօտ էպիսգօփօսլար իսի. Ինճիլի չէրիֆին չէհատէթինէ կէօրէ՝ աչիքեար տըր քի, պու իքի թա'պիր պիր մէմուրիյէթ թէֆհիմ էտէր (Ռէս. Ա'մալ. Ի. 17, 28. Տիտ. Ա. 5. 7 այէթլէրինէ մուրաճա'աթ օլունա)։ Երէց վէ էպիսգօփօս թա'պիրլէրի պիր մէմուրիյէթ թէֆհիմ էտէր տէյիւ Հէրօնիմոս (Տիտ. Ա. 7 այէթինատ օլան թէֆսի-

Digitized by Google

րինտէ), Րօմայէն Հիլարիօս վէ Սթեւանիսլուս Նուհաննա (Քրիստաթօմ, Եա'նի Ոսկեբերան) վէ Թիտօրօթ վէ օլ վագըթտա պուլունան մուա'լլիմլէրին էքսէրիսի Թաղաֆընտան գալուլ վէ իգրար օլունմուշ ուուր։ Պախուսուս իշպու Հէրօնիմօսուն չէհաատէթի մուհիմ ատր, չիւնքի Րօմա քիլիսէսինին զիյատէսիյլէ րիայէթ էթտիյի 'ասիպին չէհաատէթի օլուալ՝ պու չէհաատէթ տախի տէօրտիւնճիւ տէհրետ, Եա'նի Էփիսգօփօսլարըն րիւթպէ վէ Նուհֆուզու Երէցլէրինրինէն Թէֆրիգ օլունուալ՝ պիր հնօ-ֆնին րուհանիյէ մալիք օլտուգլարընտան ասնկրա վէրիլմիշ վէ չօգ այըգ վէ աչիքսար պիր վէճհ իլէ պէյան օլունմուշ ուուր։ Ինճիլի չէրիֆտէն օլան ասիֆիուզ գիքր իսպաթլարտան մա'լում՝ Երէց վէ Էփիսգօփօսու պէտ մէմուր Թէֆհիմ էտէն պաշգա Թիւրլիւ իսպաթլար տախի վար ատըր։ Եա'նի՝ Երէց մէմուրիյէթինի գիքր էթմէքսիզին Էփիսգօփօսլար իլէ չամնիսալարը քիլիսէյի մահասուսէնին հալընընդ մէմուրլէրի Թէֆհիմ էտէն իսպաթլար (Ծելիպ. Ա. 1. Ա. Տիմ. Գ. 1, 8 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Գիր տէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթի գիքր օլունմագըզըն՝ Երէցին մէմուրիյէթի՝ րէհաուլուն մէմուրիյէթինտէն սօնկրա գիքր օլունուր (Րէս. Ա'մալ. ժե. 6, 22 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Հէմ տէ Երէց Թա'պիրի՝ Էփիսգօփօսուն իչինի Թէֆհիմ էթմէք իչին իսթի'մալ օլունուր (Ա Տիմ. ե. 17. Ա Պէտ. ե. 2 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ վէ պիր տահա՝ Րէսուլլէր Երէց Թա'պիրինի քէնտիլէրէ վէրիրլէր (Ա Պէտ. ե. 1. Բ Եուհ. 1. Գ Եուհ. 1 այէթլէրէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Երէց եախօտ եպիսկոպոսուն մէմուրիյէթի Րէս. Ա'մալ. Ի. 28. Ա Պէտ. ե. 2 այէթինէ կէօրէ՝ «Ալլահըն սէրբեսլէնիւ» կիւթմէքտէն 'իպարէթ իտի. ալունուն իչինտէ (1) հայատի քէլամընը Թէպշիր վէ պէյան էթմէք խալգէթի վար (Մաթթ. ԻԸ. 19. Մաթթ. ժԶ. 15. Րէս. Ա'մալ. Զ. 4. Բ Քօրն. Գ. 9. ե. 18. Տիտ. Ա. 9. Ա Տիմ. Գ. 2 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ (2) վաֆիհիզ իլէ Թա'ամը մուգաատէս այինէլէրինին իճրասը վար (Ա Քօրն. Դ. 1. Մաթթ. ԻԸ. 19. Լուգ. ԻԲ. 19 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ (3) քիլիսէ Թէրպիյէսինէ մուգայէտ օլմագլըգ վար (Եուհան. Ի. 23. Մաթթ. ժԸ. 18 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ վէ պու խալգէթլէրի քիլիսէ ա'զասը իւգլերինէ հաքիմ կիսի տէյիլ, անճագ սէրբեյէ րահնիւմա վէ հէփ Ուրիսթիան ֆազիլէթլէրի խուսուսունտա էօրնէքլէր օլարագ իճրա էթմէք կէրէք տիր (Ա Պէտ. ե. 3. Բ Քօրն. Ա. 24 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Իչպու խալգէթլէր քիլիսէնին ուսուրու տահիլիյէսինին իտարէ յի 'ուսուսիյէսինէ չամիլ ուէր. մէսէլա՝ Երէց վէ Էփիսգօփօս 'իպատէթ վէ Թա'լիմաթը'ուսուսիյէ իչինի օլան ճէմա'աթլարըն իտարէսինէ, քիլիսէ Թէրպիյէսինէն մուհաֆազասընա վէ քիլիսէ ա'զասը ուրասընտա վուգու' պուլան միւչթիւլաթ վէ միւնազա'աթըն տէֆ' օլունմասընա մուգայէտ օլ-

Digitized by Google

մաղա մէճլուր իտի ։ Պէօյլէճէ սիւրիւյէ նազար էտիլ մուգայէտ օլ-մազլըգ մէմուրկէթինին պիր մուհիմ գըսմը վա'իզ եախօտ մու'ալլի-մին իչինտէն 'իպարէթ տիր ։ Իլթիտատէն Փրիստոսուն Թա'յին էթ-տիյինէ կէօրէ՝ պիզզաթ Ըէսուլլէրին մէմուրկէթի ըէսմիյէսի պաչլը-ճա հայաթ միւժտէսինի Թէպիր էթմէքտէն 'իպարէթ իտի ։ Ըէս. Ա'մալ. Զ. 4 այէթինտէ Ըէսուլլէրին երէց եախօտ էփիսգօփոս մէմու-րկէթի եէնիտէն Թէչքիլ օլունմուշ չումլայա մէմուրկէթինտէն Թէֆ-րիգ օլունուպ՝ «քէլէմըն լազմէթի» Թա'պիրիլէ պէ յան օլունմուշ տուր. վէ Ա Տիմ. Դ. 2, վէ Տիտ. Ա. 9 այէթլէրինտէ երէց եախօտ էփիս-գօփոսուն մէմուրկէթինէ Թա'յին օլունմաճագ օլանլարըն Թա'լիմ էթ-մէք գապիլկէթի պիր չարթը էվվէլ ի'Թիպար օլունուր իտի. Փա-գաթ Ա Տիմ. Բ. 17 այէթինտէն անկլաչըլըր քի մու'ալլիմ ի'Թիպար օլունմայան երէցլէր վար իտի. վէ պիր տէ մախտուս պիր քիլիսէ իլէ 'ալագասը օլմայան անճագ եէրտէն եէրէ հայաթ քէլէմընը Թէպիր էտիլ եէնիտէն քիլիսէլէրի Թէչքիլ էտէն երէցլէր (Ա. եուտարանիչ) վար իտի (Էֆես. Դ. 11 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) ։

Էյտմը Հավարրիւնտէ քիլիսէնին մէմուրի սանխինէ չումլայա (սարկաւագ) տէնիր իտի (Ֆիլիպ. Ա. 1. Ա Տիմ. Դ. 8, 12 այէթ-լէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Պու մէմուրկէթ իլէ էվվէլ Թէչքիլ օ-լաճաղտուղունտա (Ըէսուլ. Ա'մալ. Զ. 1—6 այէթինէ միւրաճա'աթ օ-լունա), եէտի քիչի Երուշալիմ քիլիսէսինին ա'զասընտան ինԹիխապ օլունուպ՝ Փուգարա իչին ի'տանէ Թօփլայըլ Թէվլի' էթմէք վէ 'ու-մումէն Փուգարա իլէ լասաթալարա մուգայէտ օլմագ իչին Ըէսուլ-լէրին էլչիրինին գօնմասը իլէ Թա'յին վէ Թախսիս օլունտուլար ։ Պուն-լարտան ա'զազըսը տախի ՍԹէֆանոս վէ Ֆիլիպպոս միսիլլու «Ըէսու-մըն խազմէթինտէ» չալըշըպ վաՓԹիզ այնինի տախի իճրա էթմիչլէր տիր. վէ ճիւմլէսի «Րուհ իւլ Դուտս իլէ վէ հիքմէթ իլէ մէմըլու «սլա-րագ' 'ալամէթ վէ միւ'ճիւզլէր իլէ մէմուրկէթինի Թաստիգ էթ-մէքլիչէ նայիլ օլտուլար (Ըէս. Ա'մալ. Զ. 8. Ը. 5— այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ Ֆիլիպէնին Թայիֆէի նիսասընըն նազարէթի իչիւն իւլք տէհրլէրուէ գարը չումլայալար Թա'յին օլունուրլար իտի (Բօմ. ԺԶ. 1. Ա Տիմ. Բ. 9, 10 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։

Ֆիլիպէ խատէմլէրինին ինԹիխապը խուսուսունտա աչիքտար տըր քի Ըէսուլլէրին տէլալէթի իլէ քիլիսէ Թարաֆընտան սէչիլիպ՝ Ըէսուլլէրին վէ անլէրին խալէֆէլէրինին էլ գօմասը իլէ վէ տու'ա իւ-լէ քէնտի մէմուրկէթլէրինէ Թախսիս վէ Թագտիս օլունուրլար Փո-տի (Տիտ. Ա. 5. Ըէս. Ա'մալ. Զ. 1—6. ԺԴ. 23. Ա Տիմ. Դ. 14. Ե. 22. Բ Տիմ. Ա. 6 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա)։

Պիթաւսի' Ըէսուլլէրին մէմուրկէթի մախտուֆէ տէվամ էտէմէզ իտի. չիւնքի Քրիստոսուն էմրվաՀտան գըյամ էթմէսինի միւչահէտէ էթմէքլիք ալ մէմուրկէթին իգԹիզասընտան իտի ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՓԻՒՄԷՓԻ ՝ԱՏԻՑԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

՝ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Էյամը Հավարիիւնտէ քիւիսէնին հիւքիւմէք իլէ օլան ՝ալագասը մահզէն մուխալիֆէթտէն ՝իխարէք տիր. եա՛նի՝ կէրէք միլլէթի Եհուտ թարաֆընտան, կէրէք անլէրին այիզ գէրուրէ միւթիւ՝ օլտուգ լարը Րօմա իմբէրաթօրլուղու թարաֆընտան տինի մէսիհիյէ ՝ատա վէք իլէ նազար օլունուր իտի. վէ Բէտուլլէրին վազիֆընտա ալուլունան Խրիսթիյանլար հիւքիւմէք թարաֆընտան չօգ զուլմ վէ թէ՝ատա տի չէքէրլէր իտի ։

Եհուտիլէրին չուրա մէճլիսի Թէքթուր պէ Թէքթուր Բէտուլլէրի Թէքտիր էթտիլէր վէ «իչպու Թա՝լիմաթը վա՛զ էթմէյին» տէյիւ էմր էտիպ՝ Բէտուլլէր տավայ իթա՝աթ էթմէտիքլէրինտէ, հապսա իլ գա օլունտուլար ։ Պէօյիւք Սգօպօս Հէրօտէսին էմրի իլէ գաթլ օլունտու (Բէս. Ա՛մալ. ժԲ. 2. 3— այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա). վէ ազ գալտը քի Փաւլօս տավայ Եհուտիլէրին էլի իլէ գաթլ օլունուր իտի ։

Ջրիստոսուն հինի վէֆաթընտան սօնկրա օթուզ սէնէ միւտտէթի գաստար Խրիսթիյանլար պա՛զի տէփ՛ա Րօմա հիւքիւմէթինին մէմուրլէրի վասիթասը իլէ Եհուտիլէրին ՝ատավէթի վէ գաստընտան գուրթուլմուչլար. ամմա Թ. ի. 66 տա չօլ զալիմ վէ մէրհամէթսիզ նէրօն իմփէրաթօր պուլունուր իքէն, Րօմա չէհրինտէ աթի իւզ գիքր վէճճ իլէ պիր հիյապէթլի Թէ՝ատտի Խրիսթիյանլար ՝ալէյհինտէ կէլմիչ տիր։

Ջէնտի իսճասը, վալիտէսի վէ գարըսընը մէսիհիյէթսիզլիք իլէ գաթլ էթտիրէն նէրօն իմփէրաթօր՝ էվվէլա Խրիսթիյանլարտան թաճիզլիք վէ սըգընթը տուլայսըզ, վէ հէր նէ գաստար քէօթիւլիքլէր էտէյօր իտի իսէ տէ, անլէրէ տօգանմայօր իտի. ֆագաթ պու զալիմ՝ անլէրին իւզէրինէ տէ զազալընը տէօքմէք իչին պիր վէսիլէ պուլտու ։ Հատտէն աչըրը մայդրուլ օլտուղունտան, տիվանէճճէ Րօմայը եազմագ վէ օնուն եէրինէ պիյատէ կիւզէլ պիր չէհր պինա էտիպ՝ պէօյիւք պիր իամ գազանմագ մէրամբնտա օլտուղու րիվայէթ օլունուր ։

Digitized by Google

Գու եանկըն Րօմանըն պինա օլմասընատան 817 ամէնէ սօնկրա, եա'նի՝ Թ. ի. 67 տէ, Ցուլիսին 19 ուննտա պաչլատը, վէ խըզ իլէ աչաղըքի սօգագլարըն տիւքքեանլարընը սարըպ՝ իլէրիյէ տօղրու, անուսէն եօգարը սօգագլարա, վէ անտէն աչաղայա եիւրիւյուպ՝ ճիւմլէ չարչըլէրէ գարշը գօյարագ էնքի Րօմանըն տար, չըրփընըզ վէ էյրի սօգագլարընըն իւզէրինէ պուլունան հատտընըզ հիսապսըզ էվլէրի թէլէֆ էյլէտի. Մէտինէքէթին էհալիսի ինէրիչան օլուպ՝ մուխաթարալը վէ էմին եէրլէրի պիրիպիրինէտէն ֆարգ էտէմէտիքլէրինէտէն սօգագլար իչինէտ վէ մէյտանլարատա եըղըլմըշ օլարագ չօղու եանըսը թէլէֆ օլտու. պա'զըլարը տա վարիյէթլէրինի ղայալ էթտիքլէրինէտէն վէ քէնտի աէվկիւլիւէրինի էօիւմտէն գուրթարամատըգլարընատան՝ գահր իլէ քէնտի քէնտիլէրինի աֆէէէ աֆտըրլար. էնճամը պու ախէչին էօնիւնիւ քէմսէք իչիւն պիր չօգ պինալար եըգըլտըգտան սօնկրա՝ էնքիյին թէփէսի էթէյինտէ սէօնտիւ. Եըգըլմըշ էվլէրին, ատրայլարըն վէ պուխանէլէրին ասյընը գալէմէ կէլմէզ իտի. Ինագ պու եանկըն Իմիէրաթօրուն էլի իլէ օլտուլունու իչիտինճէ նէ տէրէճէ գահրըլանմաճագլարընը անկլամագ կիւճ պիր չէյ տէյիլ տիր. Խնամ պու զալիմ՝ գապահաֆընը էօրթմէք իչիւն, տահա պէօյիւք պիր գապահաֆ իչէ յիսի՝ չէհրի աֆէէէ վէրէնլէր Խրիսթիանլար իտի տէտիր.

Իմամ ճիւմլէսի Խրիսթիյանլարընը իւզէրինէ տիւչիւա՝ չօգ էգիյէթ վէ խաքէնճէ վէրտիլէր. պա'զըլարընը Թօրալալար իչինէ գօյու՝ էթրաֆլարընա իսթիւսիւ վէ գիփթ չէվիրէրէք՝ գացըգ կիպի եէրէ տիքիպ, վէ մաչա'լա կիպի կիճէտէ վագի՝ օլան մէյտան օյունլարընա ըչըգ վէրմէք իչիւն եապտըլար. վէ պա'զըլարընը եապանի ճանավարլար Թուլումարը իչինէ գօյու՝ մէյտան օյունլարընատա քէօփէքլէրին էօնիւնէ աֆտըլար քի անլէրի նէյէլէր. չօղունու տա խաչա չըգարըպ նէրօնուն պաղչէլէրինտէ սըրայ իլէ տիպտիլէր, վէ տահա չօգ թարըգ խաքէնճէ վէրէրէք էօլտիւրտիւլէր. Գու թէ'ատտիսէ Գիւտրօս վէ Փաւլօս գաֆէլ օլունտու.

Էյատը Հավարիսիւն թա'պիր էթտիյիմիզ էյատըն խրիսթիանընատա, եա'նի՝ Թ. ի. 70 տէ, տիգդաֆա չայան պիր չէյ վուգու՝ պուլմուչ ատուր. Երուչալիմ չէհրի վէ օրատտա պուլունան հէյքէլին խարտապաթը իլէ պէրաապէր ԵՀուտի հիւքիւմէթինին պիլգիւլիյէն նէյր եիւգիճնէտէն մահվ օլունմատը վուգու՝ պուլտու, վէ պու վուգու՝ աֆընը տինի մէսիհի իւզէրինէ օլան թէսխիրաֆը խայրխէահ օլ տէրէճէ չօգ իտի քի, անը մուխթասարճա պէյան էթմէք տէրտէսթ օլան իչիվգին իգթիզասընատան տըր.

ԵՀուտիլէր ճէսիսօս Գլօրօս նամ սօն վալինին պէտ հարաքէթլէրինտէն գիյատէտ իլէ նէֆրէթ էտիսի՝ Րօմա հիւքիւմէթինէտէն պիւթ իւն պիւթիւնէ եիւզ չէվիրտիլէր. Էնճամը մապէյնլէրինէ 'ատըլըգ զուհր էտիսի՝ պա'զըլարը սյագլանտըլար. վէ պու գիփթնէ ազ վագըթի իչինի-

Digitized by Google

տէ պիր եանկընըն չիտտէքլի րիւզկեար մա՛րիֆէքի իլէ պիւթիւն պիր օրմանը թուքուչտուրտուղու կիպի, պիւթիւն միլլէթին սրաաընա եայըլտը։ Պու տիվանէլէր քէնտիլէրինի թէլէֆ էտտճէք ֆուրթունանընը հիչ պիր նիչանէսինի փէշին կէօրմէտիլէր. անճագ Խրիսթիյանլար Ցիսուսուն քէլամը միճիւսիւնճէ թէզիյէ գաչմըազա ճահատ էթտիլէր։ Ադրիսպաս հիւքիւմտար Ծորդունանընը էօթէ թարաֆընտա օլան Բէլլա նամ քիչիւք չէհրի անլէր իչինն թախտա էյլէտի քի օրատա սըղընալար. Ֆագաթ Խրիսթիյանլար չօգլուգ օլուագ՝ հէփիսի պիր քիչիւք չէհրէ սըղլատմատըգլարընտան, ապա՝ զըլարը տա պաչգա մահալէ կիթմէյէ մէճպուր օլտուլար։ Սէրտարը էքրէմ Վէքաղիանօս Բօմա ասքէրի իլէ Երուչալիմի մուհասէրէ էյլէտի. պա՛տէհու քէնտիսի իմիէրատօր ինթիխապ օլունտուղու կիպի՝ օղլու Թէթօս պու չէհրին էօնիւնիւ ՝ասքէր իլէ իհաթա էյլէտի, Երուչալիմ կէրէք օլտուղու մահալին իգթիզասընտան վէ կէրէք սէնա՛աթ գուվվէթի իլէ՝ մէթին, գավի վէ սայքի ֆէքհ օլունմազ պիր չէհր իտի։ Թիթօս պու չէհրին իւզէրինէ կէլիպ անը մուհասէրէ էթտիյի զէմանտան պիր ազ էվվէլճէ՝ օրայա Եհուտի պապրատը սէպէպի իլէ սայըսըզ ճէմա՛աթ պիրիքմիչ իտի։ Եհուտի Թէվարիխինի եազան Յօսէֆօս տէր քի՝ պու էսնատէ պիր պուչուգ միլիօն ճանտան զիյատէ չէհրէ գափանմըշլար իտի։ Կէրէք Տավուտտուն վէ կէրէք օղլու Սիւլէյմանընն փատիշահլըղը վագթընտա՝ Երուչալիմ զիյատէսինճէ չէրէֆ պուլմուչ իտի. օրատա օ գատար զէննինլիք վար իտի քի կիւմիւչ սօգաղընն թաչլարը կիպի ՝ատի վէ պայաղը պիր չէյ սայըլըր իտի. Սիւլէյմանն օլ մէչհուր վէ տիւնեանընն հիքմէթլէրինին պիրիե սայըլան հէյքէլի տահի պինա էտէրէք պու չէհրի տահա զիյատէ զիյնէթլէ տօնանթը։ Նաիւուգօթ օնօսօր պու հէյքէլի՝ ըզգտը իսէ տէ, Պազտատտ էսիրլիյինտէն սօնկրա ԵհուտիլԷր թէքրար եահիտըլար, Ֆագաթ էսքի չէրէֆ վէ չէօհրէթինի պուլամատը։ Մագապվիլէրին վագթընտա չէհր վէ հէյքէլ եաղմա օլունտուս իսէ տէ, պու գահրըման ճէնքճիլէրին պէհատըրանէ ճէսարէթիիլէ հըֆզ օլունտուա՝ Հագգ թա՛աղունընն էլի իլէ պու Նամտար չէհր քիւլլիս իսարապաթտան խէլաս օլտուս։ Պէօյիւք Հէրօտէս հէյքէլի սայքի պիւթիւն պիւթիւնէ եէնիտէն եահիրա՝ իւզէրինէ քիւլլիւյէթլի ագճէ սարֆ էթտի. Ցիսուս Քրիստոս օնուն իչինէ կիրտիյի վագըթ գըրագ սլթը սէնէ տիր օնտա իչէնէյօր իտի. վէ չէհրին մուհասէրէսի պապչըատըղը զէման իչէր տահա հէնուզ Թէքմիլ օլմուշ իտի։ Պու մէչհուր հէյքէլ իքինճի տէֆա՝ տա պիւթիւն տիւնեանընն թահմաչա վէ մէտհինի չայէսթէ պիր պինա օլտուս. վէ Թիթօս անա տօգունուլմամասընը վէ սաղ սէլիմ սագլանմասընը չօգ սրզուլէր իտի. վէ լաքին Ցիսուս Քրիստոսուն քէլամըրը թէքմիլ իձրա օլմաղըյընը։ Մուհասէրէտէ ազ վագթըն զարֆընտա եէ յէճէք զախիրէլէր տիւքէնիա՝ էօյլէ պիր էմնատըզ գըթըգ

Digitized by Google

ոլոու քի , ինսան էթի եէմէյէ մէճպուր ոլոուլսուր· վէ նագլ գունուր քի պիր գաչ գարըլար քէնտի էվլատլարընը քէսիպ եէ-միլլեր· հէր չէյ՝ տէրիյէ , ֆարէյէ վէ քէտիյէ վարընճայա գա-տար տիւքէնմիշ իտի . վէ էն պէոյլուք մուսիպլէթ սլու իտի քի՝ չէհ-րին իչինտէ պուլունան ատէմլէր իքի ֆըրգա օլսրագ՝ պիրի պիրլէ-րինէ սիլահ չէքիպ՝ գան սէլ կիպի եիւրիւտիւ· էնճամը Րօմա 'սաքէ-րի չէհրին իչինէ կիրտի· վէ հէր քիմին էլինտէ գըլըճ վէ սիլահ պուլսուլար իսէ, հէյհայնի տէ էօլտիւրտիւլէր· վէ Թիթօսուն սահա-պէթ վէ էմր էթմէսինէ գարշը գոյուպ՝ հէյքէլի աթէչէ վէրտիլէր· վէ թաչ թաչ իւզէրինտէ գալմատը· պիւթիւն չէհիր վիրան օլտու· 97000 եհուտի էսիր կիթտի , վէ մուհասէրէտէ պիր միլիօն եիւզ պին ճան գույ՝ օլտու ։

Գու պէոյիւք չէհրին սօնու պէոյլէ օլտու , քի անա հալա պու կիւ-նէ գատար Գուտոֆ Շէրիֆ տէնիլիր· օնուն լատարապ օլմասը Խրիս-թիան քիլիսէսի հադգընտա խայրը օլտու· գիրա Խրիսթիյանլըգ՝ հէր նէ գատար եհուտիլիքտէն տօղմուշ իտի իսէ տէ , միւսթագիլ այրըճա պիր մէզհէպ սայրըլսուլ՝ օլ վագըթա գատար օլտուղու կիպի՝ պրթըգ եհուտիլիք իլէ գարըշմամալը իտի ։ Երուշալիմին լատարապ օլ-մասընտան սօնկրա Խրիսթիյան քիլիսէսի՝ օլ զէմանա գատար թէէ-միլէն իճրա էթմէյի քէնտինէ վաճիպէյի գիմմէթ սայտրըը եհուտի այնլարտան պիր էյիճէ խէլտա օլտու ։ Մուսանընը դանունլարը ոնընն սէրպէսթ իլէրլէ յիչինէ էննկէլ օլուդօրլար իտի· էյէր Երուշալիմ իս-րապ օլմասայընտը , չիւնհէհզ Խրիսթիյանլըգնն փայիթաոթը օլաճաղ ընը· ֆագաթ սահիհ Խրիսթիյանլըգ՝ Ալլահա րուհ իլէ վէ կէրչէք-լիք իլէ սէճտէ գըլմագ էսասընընն իւզէրինէ պինա օլունտուղունտան, ոնա նէ Երուշալիմտէ վէ նէ տէ Րօմատա պու միսիլլու փայիթաոթ լագըմ իտի ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷՔ ՎԷ ՝ԻՊԱՏԷՔԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ.

ՓԱՍԱԼԸ ԷՎՎԷԼ.

ՏԻՅԱՆԷՔԷ ՏԱՑԻՐ

*Էյասը հավարիւնտէ տիյանէք՝ քիլիսէ ուսուլու միսիլլիւ խալիա վէ սաֆի իտի. խուսուսէն Խրիսթիյան քիլիսէսինին տիյանէքճէ էն խալիս վէ փաք էօրնէքլէրի Խրիստոսուն Ըէսուլէրինին թէչքիլ էթտիքլէրի քիլիսէլէրտէ ալուլունմասը մէմուլ օլունուր. վէ պէօյլէ օլտու, Մուգատտէմատէ զիքր օլունուուղու կիսի Խրիստոսուն կէլտիյինտէ թայիֆէլէր փութփէրէսթլիյին մէքրուհիյէթինտէ վէ տինսիզլիքտէ պաթմըշ պուլունուրլար իտի. վէ թայիֆէլէրտէն իսանա կէլէնլէրին ավալտէ վէ ա՝մալընուա պէօյուք պիր թէպտիլաթ լազըմ կէլիր իտի. մասէլա՝ Ֆօրինթօս չէհրինտէ Ֆահիշէլիք պիւէ փութփէրէսթ ՝իպատէթի իլէ պէրապէր դարըշըլա՝ ուխանմազ պիր թարզ իլէ իշլէնէրէք ՝իմմիւմիւ պիր չէյ օլմուշ իտի. պէօյլէ քիմսէլէրտէն պիւէ իսանա կէլմիշ զաթլար վար իտի. վէ անլէրին հալլէրինտէ նէ գատար պէօյուք թէպտիլաթ լազըմ օլտուղու սուհուլէթ իլէ թէպաավվուր օլունուր։ «Պա՝զընըզ տախ պէօյլէ իտինիզ, լաքին Բապա Ծիսուսուն իամի իլէ վէ Ալլահըմըզըն Րուհու վասիթասը իլէ եայգանըպ թագտիս վէ թէպրիյէ օլունտունուզ»։ Ա Ֆօրն. Զ. 11, Փաքլըզ, իսթիգամէթ վէ գարնտաշ մուհապպէթի խուսուսունտա Էյասը հավարիւնտէ թէչքիլ օլունմուշ օլան քիլիսէլէրին ա՝զալարը էօյլէ ՝ահայըպ պիր վէհմ իլէ սայիրլէր վէ գօնչուլարընտան թէֆրիգ օլունուուլար. քի, տուշմինլէրի պիւլ իսթիգամէթ, տիյանէք վէ մուհապպէթլէրի թիւն անլէրի մէտհ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար. զիրա Խրիսթիյանլու-

Digitized by Google

րըն ախլագ վէ ա՝մալը փուԹ-փէրէսԹէլերին ախլագը մէքթուհէսինին ՝ագսիսի խոթ ։

Վէ իլք ԽրիսԹիանլար իւզէրինէ կէլէն ՝ատավէթ , հագարէթ վէ Թ՝ատոմ անէլրի պիրի պիրինէ տահա սըգը պիր իլհագըգ պաղը իւլ թապէթ էտէր իսոխ ։ ԻպԹիտասընտա միւմինէլէր մալ վէ էմլագէլէրինի պիրի պիրինէ միւշԹէրէգ էԹտիլէր · վէ վագԹըն միւրիւրինտէ ուզագ մէմլէգէԹլէրտէն օլանլար պիրի պիրինի պիր ՝իւմիւմիւ պիրատէր մուհասապէՀի իլէ Թանըրլար իսոխ · լագին հէր ԽրիսԹիան իսմի իլէ եատ օլունան զաթ վէ հէր գիւնէ պէօյլէ գուսուրսուզ օլաճաղը ինսանըն Թապի՝աԹը հագգընտա օլան մա՝լիւմաԹըմըզա նասըհէն մէմուլ օլունամազ · վէ ՌօրինԹօսլուլարա վէ ԿալաԹիալըլարա օլան փաւլօս Րէսուլուն մէքԹուպլարը իչինէ պուլունան պա՝զը Թէքսիր էտիճի սէօզլէր ՝ահայըպ սայըլմալը տէյիլ տիր · զիրա Հինէ օլ քիլիսէլէրինին հալի մէզմում պուլունուուղունտա՝ ՌօրինԹօս չէհրինա պուլունան փուԹ-փէրէսԹ էհալիսինին ախլագ վէ ա՝մալընա պագարագ փաք վէ մէմնուհ իսոխ ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

՝ԻՊԱՏԷԹԷ ՏԱՑԻՐ

ԽրիսԹիան քիլիսէսինին իպԹիտասընտա իսմանու կէլէնլէրին էքսէրիսի Եհուտիլէր օլտուղունտան , պիԹԹասի՝ հէյքէլտէն գօվուլունճայա գատար օլ մուգատտա մահալտէ Ռրիստոսուն իսմի իլէ ՝իպատէԹ էտէրլէր իսոխ · օլ զէման ինճիլի չէրիԹ տահա մէվճուտ տէյիլ իսոխ · ալինայէն ՝ալէյհ ԽրիսԹիանլարըն քիլիԹուպու մուգատտէսի ՝Ահտը ՝ԱլԹիգ , եա՝նի Եհուտիլէրին գապուլ վէ րիայէԹ էԹտիքլերի Թահրիրագտան ՝իպարէթ իսոխ ։ Եինէ օլ զէման ՝իպատէԹլերի , Եուհ · Դ · 24 այէԹինէ կէօրէ , հէյքէլէ մահսուս օլմայընչ՝ պաշգա եէրլէրտէ տահի իճրա օլունուր իսոխ · Ֆագաթ ազ վագԹը զարՓընտա ԽրիսԹիանլար հէյքէլտէն վէ Երուշալիմտէն պիրէ գօվուլուպ տաղըլտըգլարընտա , օլ վագԹըտան սօնդրա քէնտիլէրինէ մահսուս ՝իպատէԹկէահալար ԹէտարիՀ էԹմէյէ մէճպուր օլաուլար · ամմա Թէ՝ատոմ սէպէպինտէն ըէսմի ՝իպատէԹհանէլէր պիրնա էԹմէյէ միւգԹէտիր օլմատըգլարը իչիւն՝ էվլէրին տիվանհանէլէ-

Digitized by Google

րինտէ մէմայէր եէրլէրինի տիքիալ 'իպատէք պըլսուրլար իտի։ Փաւլոսուն րէսալէլէրինտէ սիր գարընտաչըն էվինտէ օլան քիլիսէ տէֆ'ադէն զիքր օլունմուշ տուր (Րօմա. ԺԶ. 5, 9. Գօլ. Դ. 15. Ֆիլիմօն. 2 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա)։ 'Իպատէքի 'ումումիյէլէրին սըրասը՝ քիթապը չէրիֆ, եա'նի՝ 'Ահտը 'Ադիգին օգունմասը, տուր'ալարըն թագտիմ օլունմասը, իլահիլէրին, եա'նի՝ մէզմուրլարըն թէրէննիւմ օլունմասը վէ օգունան այէթլէրին թէֆսիր օլունմասընտան 'իպարէթ իտի. վէ հէր հաֆթա թա'ամը մուգատտես այնի իճրա օլունուր իտի։ 'Իպատէքի 'ումումիյէ իչիւն վէ մուգատտես կիւնիւ վէ Րապպըն կիւնիւ տէյիւ հաֆթանըն սիրինմի կիւնիւ 'իւմիւմէն հըֆզ օլունուր իտի իսէ տէ, ԵՀուտի Խրիսթիյանլար չաթաք կիւնիւնիւ տաճի հըֆզ էտէրլէր իտի։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԷՑՈՒՆԸՆՑԱ ՑԸՐ



ՓԱՍԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆԻՆ ԷՍԱՍԸ ՕԼԱՆ 'Ա.ՀՏԸ ՃԷՏԻՏԷ ՏԱՑԻՐ

Էյամը Հավարիիւնտէ թա'լիմաթը Մէսիհէյէ տաճա թէվարիխ ահքամընըն թահթընա կիրմէյիպ, քեաֆֆէի թա'լիմաթը մէսիհէյինին մէպուտէ վէ էսասը օլան Ինճիլի Շէրիֆին քէլամլարը հէմեն օլ էյամտա տէլալէթի րապպանիէ իլէ Րէսուլլերին վասիթասը իլէ թահրիր օլունմագտա իտի. վէ թահրիր օլունտուգճա պա'զը պա'զը 'իպատէթի 'ումումիյէտէ օգունուր իտի, Եուհաննա Րէսուլուն թահրիր էթթիկի Ինճիլ վէ Րէսալէլէր վէ Վահի քիթապը պու էյամտան սօնկրա թահրիր օլունտու։

Վէ Ինճիլ վէ Րէսալէ իսմի իլէ եազըլըպ պա'զը եէրլէրտէ թահրիրթը մուդաւատէպ իլէ գւարըշմըշ օլան թահրիրթըն Ինճիլի ասլինէն թէֆրիգ օլունմասը խուսուսունտա օլան միւճատէլէլէր՝ իքինճի միւտէթէ տիւշիւպ, օլ միւտէթին թէվարիխինտէ ալէյհան օլունաճագ տըր։



Digitized by Google

ՓԱՍԱԼԸ ՍԱՆԻ

ՄԱԽՍՈՒՍԷՆ ԹԷՓԻՑ ՕԼՈՒՆԱՆ ԹԱ'ԼԻՄԱՔԱ ՏԱՑԻՐ

Էյամը հավարիւնետ ուլուհիյէք, էգանիմի սէլասէ, ահվալը ինսանիյէ վէ պա'զը սայիր մուհիմ թա'լիմիէր տուհա թահթը միւճատէլէ յէ կէլմէմիշ, եա'նի՝ Քիւրէնի Մէսիհիյէ իչինետ պու մատաէլէր իւզէրինէ միւճատէլէ օլմայըպ՝ խարիճէն կէլէն ի'թիրազութ վէ հիւճիւմէր մախսուս պու թա'լիմաթա գարշը տէյիլ իսի. անճագ թահթը միւճատէլէ յէ կէլէն վէ զիյատէ թէքիս օլունան թա'լիմիէր իչ իսի, (1) Րէսուլլէրին քէնտի վա'զլարը վէ րէֆաէլէրի իլէ էն զիյատէ տիգգաթլուճա պէ յան էտիպ չէհատէթ վէ թէքիս էթտիքլէրի մատատ պու իսի, եա'նի՝ Բօնթօսլու Բիլաթօսուն էմրի իլէ սալպ օլունմուչ Նազարէթլի Ծիսուս պէնի Իսրայէլ թարաֆընտան միւնթազըր օլունան Մէսիհ վէ Խէլասքար օլուպ, ինսանլար՝ կէրէք եհուտիլէր կէրէք թայիֆէլէր՝ եալընըզ օնա իման էթմէլէրի վասիթասը իլէ, վէ օնուն քէֆարէթի իլէ խէլաս վէ հայաթը էպէտիյէ նայիլ օլապիլիրլէր (Րէս. Ա'մալ. Գ. 12, 13. Թ. 22. Ա Գօրն. Բ. 2 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա).

Գու թա'լիմ իւզէրինէ քիլիսէ իչինէ միւճատէլէ եօգ իսի. զիրա իմանըն թէմէլի տիր. ամմա խարիճէն պուննա էն չիտէթլի հիւճիւմ վուգու' պուլսուս.

(2) Շէրա'աթ վէ մէհքէմէյի իլահիյէսի խուսուսունտա ինսանըն թէպրիյէսի՝ Շէրի'աթըն ա'մալը, եա'նի՝ ա'մալը խայրիյէ իլէ օլմայըպ, անճագ Քրիստոսա օլան իման իլէ օլմասը թա'լիմինի պէ յան վէ թէքիս էթտիլէր. Փաւղոսուն Րօմալըլարա օլան պիւթիւն րէսալէսինէ, պախուսուս Րօմ. Գ. 23—26. Ե. 1, 12—19. Կալաթ. Գ. 10—24 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա.

(3) Գըյամէթիւլ էմվաթ թա'լիմի մախսուսէն թէքիս օլունաս. վէ կէրէք Քրիսթիյանլար, կէրէք պախուսուս ղայրի միւմին օլանլար արասընտա պու թա'լիմ խուսուսունտա չօգ չիւպհէ վէ ի'թիրազ վուգու' պուլսուս (Րէս. Ա'մալ. Գ. 2. ժէ. 18, 32. Իդ. 15. Ա Գօրն. ժե. Բ Տիմ. Բ. 8 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա).

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՄԷՔ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Գու մատուէնին ԹԷվարիխի՝ սուհուլէք վէ մուենասիպէք լսէ լ-քինճի մուտուէթէտ ալէյան օլունմասը մուճքին օլտուղունտան օրայու մուրաճա'աթ օլունա ։

Նուհաննա Ըէսուլուն էյամընտա զուհուր էտէն՝ վէ անըն Ըէսու-լէր վէ Վահի քիթապընտա զիքր օլունան թա'լիմաթը պաթըլէ վէ անլէրէ սահապէք էտէն Փըրզալար հէր նէ գատար ալիրինճի տէհ-րին սօնունտա զուհուր էթտիլէր , վէ Գրիստոստան էվվէլ մէվ-ճուտ պուլունան վէ մուգատուէմէտէ զիքր օլունան հիքմէթ թալիգ-լէրի իւզէրինէ մէպնի օլտուլար իսէ տէ , եւինէ օլ Փըրզալար անճագ էյամը հավուրիւնտէն սօնկրա գուվվէթ վէ չէօհրէթ պուլտուգլա-րընտան՝ իքինճի մուտուէթին ԹԷվարիխինտէ ալէյան օլունաճագ տըր ։

Փաւլօս Ըէսուլուն վազԹընտա հիքմէթի պաթըլէ Թարսփընտան զէչարէթէ գարչը ի'Թիրազաթ էքսիք օլմույրլ անճագ քէսրէթ իւզ-րէ իրատ օլունմուշ օլտուղու Փաւլօսուն Ըէսալէլէրինէն մա'լիմօ-լուր (Ըէս. Ա'մալ. ժէ. 18. Թօլ. Բ. 8. Ա Տիմ. Զ. 20 այէթլէրինէ մուրաճա'աթ օլունա) ։

Digitized by Google

Digitized by Google

ԽՔՈՆՃԻ ՄԻՒՏՏԷՔ

Ք. Ի. 70 – 311

ԵՐՈՒՇԱԼԻՄԻՆ ԽԱՐԱՊԱԹԸՆՏԱՆ

ՊԷՕՅԻՒՔ ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՕՍՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆԱՏԷՔ

Ի՛քիզատաքը սաՒիՒէ վէ 'իպատաքը խալիսէյէ մէպնի օլուպ տա, ՒիւՒիւմէք բարաճընցաՒ ՒրճՁ ու Ւիմայէ օլունմայարագ, պիլ 'սիս կէրէք ՒիւՒիւմէք կէրէք էնալի բարաճընցաՒ թէ'ատտի կէօրմէդէ պէրապէր տինի մէսԻՒինին ինքիճար էյամը

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐԸ

ՅԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՏՈՒՂՈՒ ՏԻՑԱՐԼԱՐԸՆ ՁԻՔՐԻ ՎԷ ՊԷՅԱՆԸՆՆԱ ՏԱՑԻՐ

1. Աֆա ԹըԼա'պնա· Սալիֆլուզ գիքր պէյտն օլունտուղունա կէօրէ էյամը հավարիւնտ հայաթ մուժտէսի Բալէսթինտէ, Միւրիատա, վէ քիչիք Ասիանըն ալէյհի հէր վիլայէթինտէ վա'զ օլունմուշ, վէ էքսէրիսինտ քիվմէյէր տավսի Թէչիլ օլունմուշ իսի· պախտա-

Digitized by Google

սուս էֆէսօս վէ օլ ճիվարտա պուլունան պէօյիւք չէհիրլէր իչինտէ Անթաքիաթա, էնգիւրիւտ վէ պայդա պուլունար կիպի ճէպհէմ չէհիրլէրտէ պէօյիւք վէ չօհրէթլի քիլիսէլէր պուլունուր իտի։

Իքինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհի տալիֆիւզ զիքր չէհիրլէրին ճիվարընտա պուլունան քէօյ վէ գասապալարընա քիւլիւ թէսխիրաթ իլէ եայըլմըշ իտի, չէօյլէ քի, մէօվլէ՝ Գրուսա էյալէթինին Օսմալը վալիսի եազմըշ տըր քի «Իլահլարըն 'իպատէթլանէ վէ մէզալհլարը թէրք օլունմուշ տուր»։

Իքինճի տէհրտէ տինի Մէսիհի Մէզհիթաճիատա ինթիշար վէ գապուլ օլունուպ՝ օրատան տախի Մատիլէր վէ Ֆարսիլէրին տէյարընա, վէ իւչինճիւ տէհրտէ էրմէնիթաճա գատար եայըլմըշ իտի։ 'Արապիթանտա տախի Խրիսթիյան քիլիսէլէրի թէշքիլ օլունտու։

2. Աֆրէթա թըճա'ընթա. Հէր նէ գատար էյասը հավարիւնտէ Բէսուլլէր եահսօտ օնլարըն խալէֆէլէրի վասիթասը իլէ տինի Մէսիհի Մըսըրտա պահսուսա Իաքէնտէրիյէ վէ Բիրէնէ թարաֆլարընտա ինթիշար օլունտու խէ տէ, իքինճի միւտտէթտէն էվվէլ Աֆրիգատա օլ գատար միւէսսէր պիր թարիխ իլէ եայըլմամըշ իտի. Ֆագաթ իքինճի տէհրին սօնունա տօղրու Շէմալի Աֆրիգա պիրտէն պիրէ ինճիլին ըշըղը իլէ միւնէվվէր օլտու։ Զանընը ղալիպ տիր քի ինճիլ վա'զընըլարը Օսմանտան օղայա կէլմիշ տիր. զիրա Շէմալի Աֆրիգանընը պաշ չէհրի օլան Ղարթահինէ իլէ Օսմանընը թիճարէթճէ պիր 'ալագա վէ միւնասիպէթլի վար իտի. օլ ճիվարտա պուլունան քիլիսէլէր հագգընտա Թէրթուլիանօս Օսմալը վալիյէ սթիւզ զիքր վէճհ իլէ եազըը. «Էյէր սէն Աֆրիգանընը Խրիսթիյանլարընա թէ'աւտու էթմէյէ տէվամ էտէր խէն, սէնին հուզուրունա Խրիսթիյանըզ տէյիւ չըգան օն պինլէրճէ հէր եաշտան վէ հէր տէրճէտէ պուլունան գադըր վէ էրքէք Խրիսթիյան ճէմա'աթա նէ՞ եաճաճագսընը. օնլարը հէլլաք էթմէյէ քիֆայէթ էտճէք գատար սթէշ վէ գըլըճընը վա՞ր մը։ Ղարթահինէ էհալիսինին հէր օնտա պիրի քէնտի իմանը իչուն քէնտիսինի էօլիւմէ թէսլիմ իթմէյէ հազըր տըր. օնլարըն արասընտա սէնին խըսըմ վէ տօսթլարընը վէ մէմլէքէթին էն նամուսու վէ րահաթլի ուտէմլէր վէ խաթունլարընը կէօրճէքսին». վէ պայդա տէփ'ա «Հէր թարաֆտա խասիլէրիմիզ պաղըրըրլար քի, պիւթիւն մէմլէքէթ Խրիսթիյանլար իլէ տօլուտու. վէ քէօյլէրտէ, գալէ'լէրտէ վէ ատալարտա հէր քէօչէտէ օնլարա րասթ կէլիյօրուզ», տէմիշ տիր։

Իւչինճիւ տէհրին օրթասընտա Ղարթահինէտէ պիր Սինօտ մէճլիսի թէշքիլ օլունուպ՝ 87 էփիսգօփօստան 'իպարէթ իտի։ Ինճիլ փէք չօգ էրքէն Խրիսթի լիսանընա թէրճիւմէ օլունուպ՝ էհալինին էլինէ վէրիլտի, քի պու Ինճիլին ըշըղընըն եայըլմասընա գիյատէսիյէ եարտըմ էթտի. վէ տէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա՝ Տէօքլէթիանօսուն գօվալայըշընտա 140,000 Խրիսթիյան էօլտիւ վէ 700,000

Digitized by Google

Խրիսթիյան տա մահպուս , վէ էսիր վէ սիւրկիւն օլտուղու էսէ-պիօսուն նագլիյէթինտէն տիր ։

3. Էվբօֆա էզնա'աշթա. Էյամը Հավարիիւնտէ Խրիսթիյան քիլիսէլէրի Օսմաոտա , Քօրինթօստա վէ Իթալիա իլէ Եունանիսթանըն պա'զը պաշգա չէհիրլէրինտէ թէչքիլ օլունմուշ իտի ։ Իքինճի միւտէթտէ իշպու գիքր օլունան եէրլէրտէն սայքի պիւթիւն Եունանիսթան իլէ Իթալիայա տէնի մէսիհի եայըլմըշ օլտուգտան մա'տէ՝ Օսմա իմիւէ-րատօրու Թարաքընտան Թունա նէհրինին քէնարընտա նագլի իս-քեան օլունմուշ Օսմալըլար սրասընտա՝ Ալամանեաններն հուտուտուննա գատար թէպչիր վէ գապուլ օլունմուշ տուր ։ Ի'սկսանեա վէ Կալ , եա'նի Ֆրանսա տէյյարլարընտա իքինճի միւտէթին խիթապընտան էվվէլ Խրիսթիյան քիլիսէլէրի օլ տէրէճէ քէսրէթ պուլմուշ իտի քի , պէօյիւք վէ մուհիմմ սինօտ մէճլիսլէրի օրալարտա թէչքիլ օլունապի-լիր իտի. պու միւտէթտէ տախի սինի մէսիհի Հէվվէթիյա վէ Պրո-թեանիայա ինթիշար օլունուպ՝ գապուլ օլունմուշ տուր ։ Խրիսթիյան-լարըն քէսրէթի , պախուսուս Օսմատա օնլարըն գուվվէթ վէ չէօհրէ-թի աթիհուզ զիքր Թէրթուլիանօսուն Օսմա իմիիէրաթօրունա խիթապ էյլէտիյի պիր մըգտար իճթիհատ էտիճի սէօզլէրտէն անկլաշըլապի-լիր. «Պիզ Խրիսթիյանլար էկէրչի տիւնքի ատէտլէր իսէք տէ , սիզին չէհիրլէր , ատաշլար , չուրալար , օրտուլար վէ սարայլարընըզը վէ տի-վանընըզ հէմ մէհքէմէլէրինիզի պիլէ տօլտուրմուշուզ. վէ սիզ ան-ճաք փուքարա իլէ փուխարանէլէրինիզի պըռագը յօրուզ. էյէր պիզէ էթտիյինիզ պէտ մուա'մէլէ իչիւն սիզտէն իննիգամ ալմագ իսթէ-սէք , էլմիզտէ օլան սիլահլար իլէ սիզին հագգընըզտան կէլմէյէ եէքիչիր գուվվէթիմիզ վար ուբր. զիրա տէյիլ սալթ սիզին հէր է-յալէթլէրինիզտէ , իլա տիւնեանըն հէր թարաֆընտա պիզիմտօաթ-լարըմըզ պուլունուր. էյէր ճիւմլէմիզ սէօզ պիր էտիպ՝ Օսմա թօփ-րաղընտան չըգմազա գարար զըլսագ , տէվլէթ փէք պէօյիւք զա-րար օլուր. վէ պիզ կիթապքտէն սօնկրա պու մէմլէքէթ չէօլէ տէօ-նէճէք. վէ պիւթիւն տիւնեա օնուն իւզէրինէ պագըպ՝ թա'աճիւպ էտէճէք. վէ պու փույիթաճաթ քէնտի էհալիսինի զայըղ էթմիչ կիպի կէօրսէնճէք տիր ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՎԷ ԻՓԻՆՃԻ ՄԻՒՏՏԷՔԼԷՐՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՍԻՒՐԱ'Ք ԻՎԷ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԸՆ ՎԱՍԻՔԱ ՎԷ ՍԷԳԷՊՎԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գիլա չիւսկէ իպԹիտատէն չիմոխէ գատար վուգու պուլան ԽրիսԹիյանլըղըն ֆիւԹիւհաԹըննըն էն 'ալասը իլգ իւչ տէհիրտէ իտի։ ՏիգգաԹա չայան տըր քի իգինճի միւտտէԹտէ տինին Ընկնըրը պաննըփա մահատուէն վէ սայիրլէրտէն գիյատէ չէօհրէԹ գէտպ էԹմիչ օլան զաԹլար պուլունմայըլ՝ ԽրիսԹիյանլարըն գապուլ էԹտիգլէրի տինի պաչգալարա պիլտիրմէգ իզվէԹի եալընըզ քիլիսէ իատէմէլէրինին իչի ի'Թիպար օլունմայըպ՝ հէր միւմին իսմանընը սայիրլէրէ էօրնէգ վէ քէլամը իլէ Թատիգ էԹմէգլիյի քէնտիսինէ վազիֆէի գիմմէԹ վէ պէօյիւգ իմԹիյազ պիլէ ի'Թիպար էտէր իտի. չէօյլէ քի նէ գատար տինտար ԽրիսԹիյանլար պուլունտու իսէ, օլ գատար հայաԹ միւժտէհինի Թէպլիր էտիճիլէր վար իտի. պինաէն 'ալէյհ տինի մէսիհինին սիւր'աԹլա ինԹիչար օլունմասընըն սէպէպլէրինի արար իգէն, 1. ԽրիսԹիյանլարըն տիրի իսմանը վէ պայրէԹ իլէ վագ էօրնէգլէրինի գիգր էտէրիգ։

Իլգ իսմանա կէլէն ԽրիսԹիյանլար գէնտի սէօհպէԹ վէ հարագէԹլէրի իլէ Րուհ իւլ Գուտսուն գուտրէԹի վասիԹասը իլէ Թէճտիտի գալպ էԹմիչ օլտուգլարընը Թատիգ էտէրլէր իտի. օգումուշ վէ հվի հիքմէԹ օլմայան ատէմլէր Սալահ հագգընտա, Րուհանի չէյլէր խուսուսունտա վէ հայաԹը էպէտիյէյ տայիր հիքմէԹ Թարիգլէրինտէ մահիր օլան զաԹլար Թարագընտան ասլա պուլունմայագագ տէրէճէսինտէ աչըգ վէ իլգամ էտէճէգ պիր Թարգ իլէ պահս էտէպիլիրլէր իտի։ Ահվալը ճհսանիյէլէրինէ պագարագ՝ չօգ ֆագիր վէ մուգԹարէպ պուլունան ԽրիսԹիյանլարըն ասայիչ վէ մէսրուրիյէԹի տէրունիյէլէրի ԻսԹօիգ Թարիգինտէ պուլունանլարըն ասայիչ վէ բահաԹլարընտան տէրէճէսիգ գիյատէ 'ալա վէ արզուլէնէճէգ պիր չէյ իտի։ ԽրիսԹիյան չէհիուլէրի արասընտա պա'զը չօճուգլար վէ նագիգ պիր Թարգ իլէ պէօյիւմիւչ խաԹունլար տախի հիյպէԹլի իգէնճէլէր ալԹընտա իգէն Թա աԹէչ եախօտ եըրԹընը հայվանըն փէնչէսի վասիԹասը իլէ Թէպլիմի րուհ էտինճէյէ գատար իսան էԹտիգ-

Digitized by Google

լէրի Ֆրիսաոսու ինքեաւր էթմէքլէ գուրթուլմագլըղա րիզա վէր-
մէտիքլէրինէ, օնլարըն ահվալ վէ էօրնէքլէրի գասդուլ էթտիքլէրի
տինին թաստիգի իչուն էն ընէոէրէ խսլաթլար կէօսթէրիրլէր ի-
տի։ Տինի մէսիհինին իլգ ինթիշարը էյամընտա խօտալինլիք, եալ-
թագլանմագլըդ վէ հէր տուրլու էֆ'ալը մէքրուհ հէր թարաֆտա
սայքի 'ուամուսի պուլունտուղու վագըթտա Խրիսթիյանլար արասըն-
տա միւչահէտէ օլունան իսթիգամէթ, մուհասպէթ վէ փաքըդ,
պաղտասուս Ալլահըն էմրինէ ինսանլարըն հէր պիր էմրինտէն զիյասէ
րիայէթ էտիսլ՝ էօլիւմ գօրգուսունտա պիլէ օլ էմրէ իմթիսալ էթ-
մէքլիք՝ թա'լիմաթը մէսիհէյէ իլէ իւզամ օլունմամըշ վէ տինի մէսի-
հէյէ ի'թիրազ էտէն քիմսէլէրի գանտըրմաղա չօգ միւէսսէր իսլաթ-
լար պուլունուր իտի։

Թէրթուլիանօս վէ Հուսթինօս Մարտիրօսուն չէհատէթլէրինէ կէօրէ
չօգ փութիէրէսթլէր վէ Խրիսթիյանլարա թե'աստի էտէնլէր պիրէ
քէնտի միւչահէտէ էթտիքլէրի ալըագ վէ ա'մալը մէսիհէյէ վասի-
թաաը իլէ իւզամ օլունուսլ՝ տինի մէսիհէյի գասդուլ էթտիրչէր իտի։

2. Տինի Մէսիհի իլգ ինթիշար օլունտուղունտա վէ իքինճի տէհ-
րէ գաատար՝ միւ'ճիւզէլէր վէ 'ալամէթի իլահիյէլէր իլէ թաստիգ օ-
լունտուղունտան տահա զիյասէ միւյէսսէր վէհմ իլէ թէսլիր օլուն-
տուղու պի իչթիսլահ տըր։ Պաչդա տինլէրին մի'ճիւզէ տէյիւ րի-
վայէթ օլունան 'ահայիսլաթը էքսիք պուլունմատը իսկ տէ, վա'զ օ-
լունան տինի Ալլահտան տըր տէյիւ ըաոթէ էնմէ+ զինըթա իճրա օլու-
նան միւ'ճիւզէլէր տինի մէսիհէյէ մահսուս տուր։

Տինի մէսիհինին իլգ ինթիշար օլունտուղու վագըթլարտա պաթըլ
իթիգատ իլէ միւ'ճիզէ ի'թիպար օլունան թիւրլիւ թիւրլիւ չէյլէրէ
րիայէթ էթմէք 'ատէթի՝ 'ուամուսի պիր 'ատէթ օլտուղ իսկ տէ, եինէ
թէվարիհի 'ահմադիյէնէ անկլաչըլըր քի Րէսուլլէրին վագըթլընտա վէ
իքինճի միւտուէթին իպթիտասընտա տահսի իճրա օլունան միւ'ճիւ-
զէլէր սահիհէյն պիր գուտրէթի իլահիյէ իլէ իճրա օլունմուշ վէ
միւ'ճիւզէ իճրա էտէնլէրին վա'զ էթտիքլէրի տինին Ալլահտան օլ-
տուղունա իտպամ տըր տէյիւ սայքի 'իւմիւմէն միւտէլլէմ իտի. վէ
Ֆրիսաոս քէնտի չույիրտլէրինի վա'զ էթմէքլիյէ կէօնտէրտիկինտէ,
միւ'ճիւզէլէր իճրա էթմէք գուտրէթինի մահսուս պուլունուն իչուն
օնլարա իհսան էյլէտի քի օլ միւ'ճիւզէլէր թա'լիմաթը մէսիհիյէնին
գասդուլ օլունմասընա պիր միւյէսսէր վէսիլէ օլա։

3. Տինի մէսիհինին սիւր'աթլէ ինթիշարը իչուն օլ վագըթտա
մա'լիւմ օլան սայքի պիրէֆուն ալէմ Րօմա հիւքիւմէթինէ միւթիւ'
պուլունմասը մու'ավէնէթ էյլէտի. զիրա հիւքիւմէթի մէզքուրէնին
պէօյլէ վա'սի տիյարլար իւզէրինէ նազար էթտիյինտէ կէրէք 'ասքէր-
լէրին հարաքէթլէրի իլէ կէրէք պիրի պիրինտէն ուզագ պուլունան
էյալէթ վէ չէհիրլէրին թիճարէթ 'ալագալսըր վասիթասը իլէ Րօմա

Digitized by Google

*ինատիչահլըղընըն այրը գըթ՝ալար վէ վիլայէթլէրինին պէրի պէրի խ-
լէ սըգը միւնասիպէթլէրի փէյտա վէ մուհաֆազա օլունուր խոխ.
վէ պու միւնասիպէթլէրի վասիթասըլա Ղրիսթիյան մէմուրլէր,
՝ապաէրլէր վէ Թիւճճարլար չէհիրտէն չէհիրէ վէ վիլայէթտէն վիլայէ-
թէ կէզիպ՝ գապուլ էթտիքլէրի տինի տախի պէրապէր ինթիշար է-
տէրլէր իտի վէ հէմ տէ վիլայէթլէրին փայիթախթ չէհիրլէրինտէ,
մէսէլա՝ Իաքէնտէրիյէտէ, Անթաքեատա, Էֆէսուստա, վէ Ֆօրին-
թոստա պուլունան քիլիսէլէր, պիւթիւն ինատիչահլըղըն փայիթախ-
թը օլան Րօմատա պուլունան պէօյիւք քիլիսէ մինիլիւ, էթրաֆլը-
րընտա պուլունան քէօյ վէ գասապալարընտա, եիւրէյին հարաքէթի
իլէ գան վիճիւտիւն քեաֆֆէլի ա՝զասընա ձէրուան էթտիյի կիպի,
հայաթ նուրունուն նէչր օլունմասընա վէսիլէ իտիլէր. Օլ զէման վա-
փօր վէ Թէլէկրաֆ պուլունմատը իսէ տէ, եինէ պէչ հիւքիւմէթին
իտարէսինտէ պուլունան գավմլարըն ճիւմլէսի պիւրինիրի իլէ րապթ
օլունտուգլարընտան, տինի մէսիհինին եայըլմասը իչիւն աչըգ վէ իչ-
լէք եօլլար պուլունուր իտի։

4. Ի՛քինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհինին սիւրա՝Թլա ինթիշար օ-
լունուպ գապուլ օլունմասընըն պիր սէպէպի տէ Ղրիսթիյանլար իւ-
զէրինէ կէլէն Թ՝ատտի տախի սայըլմայը սըր. Դատիմանէն պէրու
միլէէտտավուլ օլան տարպը մէսէլ, եա՝նի՝ «Շէհիտլէրին գանը քիլի-
սէնին Թօմաուտու (Հայաթը) տուր», Թէճրիպէ իլէ կէրչէք պուլունմուչ
տուր. վէ պու տախի լինասընըն Թապի՝աթը բուհանիյէտինէ միւթապէգ
տըր։ Տինի մէսիհի քէնտի ասլընտան տիրի վէ իհեա էտիճի պիր էսէրի իլահի օլտուղունտան, անըն Թէսիրաթ վէ մէնճա՝աթը պագիյէտինի քէնտի տէրունլէրինտէ հիսս էթմիչ օլան զաթալար ՝ալէյհինէ ինսան Թապաճընտան նէ գատար ՝ատավէյ վէ սուհգասատ օլուրսա օլսուն՝ մէզքիւր զաթլար ախրէթ իչիւն իթիմատ էթտիքլէրի տինին ուղուրունա էվիյէթ վէ Թէ՝ատտի չէքմէյէ բազի օլաճագլարը պի իչԹիսադ տըր. վէ պու մէԹանէթի ախլագիյէ վէ գավի իման վէ չիւտհէ գապուլ էթմէզ իւմիւտի միւչահէտտէ էտէնլէր՝ հէման քէնտիլէր տախի օլ չէհիտլէրին մինլիք օլտուգլարը իւճրէթի պագիյէ վէ բուհանիյէյէ մինլիք օլմագ արզուսունտա պուլունուրլար իտի։*

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՊԻՅԷՍԻ ՎՂ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷՅ

ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ ՎՂ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻՒՆՏԷՆ ՍՕՆԿՐԱ ՊԻԹԹԷՏՐԻՃ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԹԷՊԷՏՏԻՒԼԱԹԱ ՏԱՃԻՐ

Պու Թէպէտուրլաթ լուչ գըսամ իտի.

1. *Էփիկօփօսուն մէմուրլէկթ վէ րիւթպէսի՝ երէյին մէմուրլէկթ վէ րիւթպէսինայն թէֆթիշ օլունտու. Սալիֆիզմիքը պէյան օլունտուղունա կէօրէ՝ էյամը հավարիւնտէ Էփիկօփօսլար վէ հէմ տէ երէյլէր պուլունտու իսէ տէ, Էփիկօփօսլար մէմուրլէկթ վէ րիւթպէճէ երէյլէրէ թէգաատուիմ էթմէ յիտի՝ սօնկրատան էֆլաթօնա թա՛պիր օլունան մէմուրլէր տէյիլ իտիլէր. օնլար՝ Էփիկօփօս եա էյօ երէց թասիր օլունուսի՝ օնլարըն մէմուրլէկթէ բէսմիյէսի պէ քիմսէյէ մախսուս իտի. վաղթին միւրիւրինտէ Էփիկօփօսլար վէ Սէրիփիգօփօսլարըն նայիլ օլտուղլարը նազարէթ վէ հիւքիմէթի 'ումումիյէսի էվվէլա վէ հագիգաթէն իլհամա մալիք օլան Բէսուլլարա մախսուս սիր չէյ իտի. վէ «վաչթէ էլնէ» թա՛սիր օլունան երուշալիմ քիլիսէսինին նազարը պուլունան Ագօպօս Բէսուլուն իչի՝ սօնկրատան զուհուր էտէն Էփիկօփօսլարըն լչինէ միւշայիհ իտի. Գիլա չիւնկի Էփիկօփօսլարըն երէյլէրուէն թէֆիրիգ օլունուսի՝ թէգաատուիմ էթմէյէրի ուսուլու՝ Բէսուլլէրին էյամընտան «ծնկա զու-

հուր էուէն պիր ուսուլ իտի. վէ պու եէնի ուսուլ էօյլէ տէրճէ տէրճէ գուհուր էթտի քի, վուգու՝ պուլմագտա օլան թէպէտուխուլար նէ գատար պէօյուք օլաճաղը քիմսէնին մա'լումիւ տէյիլ իտի։ Գու եէնի ուսուլա մուգայիր պիր էմրի իլահի պուլունմատըղընտան, վէ րէսուլլէրին իճրա էթտիքլէրի մէմուրիյէթի մախսուսէ՝ թաման'ը հիւքիւմէթ սէվտասընտա օլան ատէմլէրէ պիր նազարէթ վէ րիասէթ մէմուրիյէթինի իմա էթմիշ տիր. Ֆագաթ պու թէպէտուխուլարըն միւսալաշէրէթի իշպու մինվալ իւզրէ օլտու. եա'նի քիլիսէլէրին զա'յիֆ օլուպ՝ թէ'ատուի չէքմէյէ միւալէթէլա օլտուգլարը զէման պիթթաասի՝ քիլիսէլէրին ելէցլերի արաալարընտա զիյատէ իմթիյար վէ թէճրիւպէլի պուլունան երէցին րէյինէ չօգ րիայէթ էթմէլէրի իլէ օնա էմիճագօփօս թա'պիրինի վէրմէյէ մէյիլլի իտիլէր. չէօյլէ քի րիւթպէճէ Ֆարգ եօղ իքէն՝ րէյ վէ նուֆուզա պիրի քէնտի արգատաուչլարընա թէգատտուիմ էտէր իտի. վէ իւչինճի տէհրուէ էմիճագօփօսալարըն թէսիրաթը արթմագտա իքէն՝ էմիճագօփօսուն տաընըչաճաղը Սրէց մէճլիսլէրի պուլունուր իտի. վէ Հիլարիօս՝ էմիսագօփօսուն մէմուրիյէթինին՝ ֆըրգալարըն զուհուր էտիպ սէօյիւմէյէրինէ գարշը պիր չարէ օլաճաղընը թէֆհիմ էտէր իքէն, եվինէ էմիճագօփօսա երէցլերտէն պիրինճիսի տիր տէյիւ թա'պիր էտէր։ վէ պու միւտտէթտէ էմիճագօփօս քիլիսէնին ումուրու մուհիմմէնէ նազար էտիսլ՝ անըն քէնտի մէմուրիյէթինէ թա'յին վէ թահսիս օլունմասը Սրէցին թա'յին վէ թահսիսինտէն թէֆրիգ օլունմագտա իտի իսէ տէ, պու իքինճի միւտտէթտէ էմիճագօփօսալարըն եաղընըզ իւչ իմթիեազը, եանի (1) Սինօտ մէճլիսլէրինէ րէյ վէրմէք. (2) Քիլիսէ իսաւէմէլէրինէ էլ գօմագ. (3) Քիլիսէյէ գապու օլունաճագ օլանլարը իմթիհան իլէ թա'մը մուգատտէսէ գապու էթմէք իմթիյազլարը վար իտի։

2. Քիլիսէ իսաւէմէլէրինին այրը քիլիսէլէր իլէ օլան 'ալագալարը զա'յիֆլէնիյօր իտի. եա'նի քիլիսէ իսաւէմէլէրի՝ քիլիսէնին 'ումումի ա'զալարընտան թէֆրիգ օլունուպ՝ այրըճա պիր սընըֆ ի'թիպար օլունույօր իտի. վէ պէօյլէ ի'թիպար օլունտուգճա մահիսուս իմթիրամ վէ չէրէֆ վէ էնճումէ հիւքիւմէթ տահի թահէպ էթմէյէ պաշլամըշ տըր. վէ վագա'ա էյամը հավարիիւնտէ մու'ալլիմլէր վէ քիլէսէ իսաւէմէլէրի ճեմա'աթտան ազ թէֆրիգ օլունուպ՝ եհճէլմիչ տէյիլ իտի իսէ տէ, իքինճի վէ իւչինճի տէհրլէրտէ Խրիսթիյան քիլիսէսի 'Ահտը 'Աթիգին քեհանէթ ուսուլունա բուճու' էթմէքտէ իտի. վէ 'ումումէն քիլիսէ իսաւէմէլէրի արթըգ քէնտի թա'յիւչիւ իչինճ չալըշմայարագ, քիլիսէ իսաւենէսինտէն էվվիլլէր կիսալի իտարէ օլունուրլար իտի. ամմա հէր նէ գատար պիր քիլիսէնին ումուրու զաթիյէսինին նազարէթի 'ումումիէսի 'ազալարընըն էլինտէն քիլիսէ իսաւէմէլէրինին էլինէ կէչմէքտէ իտի իսէ տէ, եվինէ քիլիսէ-

նին րիզասը օլմայընճա էփիսգօփօսլար երէցլերի թա'յին էթմէզլեր իտի ։ Իւչիւնճիւ տէհրտէ պիր քիլիսէնին էփիսգօփօսու վէֆաթ էթտիկինտէ՝ օլ էյալէթին էփիսգոփօսլարը եալընըզ քիլիսէի մէգքիւրէնին չէլլէ ալըրխանի թա'յին էտէրլեր իտի. 'ումումի ա'զալար տաճի քիլիսէտէն ա'զա քէսիպ վէ եինէ գաապուլ էթտիքլէրինէ րէյ վէրիրլեր իտի :

3. Փիլիսէ խաատմէլէրինտէ այրը մէմուրիյէթլեր վէ րիւթպէլէրին սայըսը արթմագտա իտի ։ Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա աթիւզզիքը մէմուրլեր պուլունուպ՝ րիւթպէյի ուլատան , եանի էփիսգօփօս , էրէց վէ Շամմաստան թէֆրիգ օլունարագ՝ րիւթպէյի սանիտէն ի'թիպար օլունուրլար իտի. (1) Շամմասըն մու'ավինի , (2) էփիսգօփօսուն մու'ավինի (պու քիլիսէի ղարպիէյէ մահսուս իտի). (3) Ճինլիլէրէ նազար էտէնլեր (պու տա քիլիսէի ղարպիէյէ մահսուս իտի) , (4) Գրա'աթ էտիճիլեր , եանի 'իպատէթի 'ումումիյէտէ քիթապը չէրիֆի օգուլուպ՝ քիթապ վէ էլ եազըլարը մուհաֆազա էտէրլեր իտի , (5) Դաիուճուլար , եա'նի քիլիսէյի աչըպ էօրթէն վէ խըզմէթի զահիրէյէ նազար էտէնլեր ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՍԷԼԷՐԻՆ ՊԻՐԻ ՊԻՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

1. Փայէթախթ վէ մէքէզ չէհիրլէրինտէ պուլունան քիլիսէլեր վագթին միւրիւրինտէ պաչգա քիլիսէլէրէ չէօհրէթ վէ նուֆուզ խուսուսունտա թէգատտիւմ էտէրլեր իտի ։

Պու քէյֆիյէթ պիթթապպի՝ պէօյլէ վուգու՝ պուլտու ։ Փիլիսէլէրին իլք էվվէլ թէչքիլ օլունտուգլարը մէվգի'լեր երուչալիմ, Անթաքիա վէ Րօմա վէ սայիր պունլար կիպի պէօյիւք չէհիրլէրտէ իտի։ Պու մէրքէզլէրտէն վիլայէթլեր իչինտէ պուլունան պաչգա չէհիր , գասասպա վէ քէօյլէրէ տէրէճէ տէրէճէ տինի մէսիհի ինթիշար օլունտուգճա , քիլիսէլէրին օլ եէրլէրտէ տաճի թէչքիլ օլունմալարը լազըմ կէլիր իտի. չիւնքիւ հէր նէ գաստար էվվէլա վէ պիր վագըթ իչիւն պիր չէհրին էթրաֆընտա պուլունանն քէօյլէրտէն 'իպատէթի 'ումումիյէ

Digitized by Google

իչիւն չէհիրէ կէլիպ կիթմէք միւմքին օլսուս իսէ տէ, եինէ հէր ներէտէ միւմինլէրին սայըսը պիրազ արթաճագ օլուր իսէ, քէնտիլէրէ մահսուս պիր 'իպատէթկեահ վէ էնճամ այրը պիր քիլիսէ թէտարիք էթմէյէ մէճպուր օլաճագլարը տէրքեար տըր. ֆագաթ պու քիլիսէլէր էվվէլա մէրքէզ քիլիսէլէրինին տալլարը օլսուգլարընտան վէ ումուրի տիւննեավվիյէլէրի սէպեպինտէն տայիմա չէհիրլէր իլէ սըգը 'ալագալարը պուլունտուղունտան չէհիրլէրտէ պուլունան քիլիսէլէր էթրաֆտա պուլունան քիլիսէլէրին վալիտէ-քիլիսէլէր ի'թիպար օլունուպ, հէր մուհիմմ մատտէ խուսուսունտա պու պէօյիք քիլիսէլէրին րէյինէ րիայէթ էթմէք 'ումումի պիր 'ատէթ օլուր իսի. Շէհիրտէ օլսն քիլիսէնին էփիսգոփոսու օլպիր քիլիսէլէրին երէցլէրինի նասպ էտիպ՝ քիլիսէնին ումուրու քեաֆիյէսինէ նազար էտէր իսի. վէ օլ քէօյ վէ գասապալարտա պուլունան քիլիսէլէրին երէցլէրի՝ էփիսգոփոսուն եարտըմճըլարը ի'թիպար օլունուրլար իսի. պու միսիլիւ տախի չէհիրլէրտէ պուլունան քիլիսէլէր մէրքէզ չէհիրլէրինտէ պուլունան քիլիսէլէրին րէյինէ րիայէթ էտիպ՝ մէրքէզ քիլիսէնին էփիսգոփոսունուն թէսիրաթը կէնիչլէնիպ գուվվէթլէնմէքտէ իսի. վէ պիր տահա Րօմա փատիչահլըղընըն այրը գըթ'ալարընըն մէրքէզ չէհիրլէրինտէ պուլունան պէօյիք քիլիսէլէրին էփիսգոփոսլարը ճիւմլէսինտէն էֆզալ չէօհրէթ, թէսիրաթ վէ հիւքիւմէթէ նայիլ օլուրլար իսի. Գունլար արասընտա պատրիչահլըղըն փայիթախթը օլան Րօմատա պուլունան էփիսգոփոստան պաշգա Երուչալիմ, Անթաքիա, Իսքէնտէրիէ, Էֆէսուս վէ Քօրինթօս էփիսգոփոսլարը վար իսի. Գունլար՝ 'Րէսուլ մէրքէզլէրի', եախօտ 'Էսուլ Քիլիսէլէրի' թա'պիր օլունուրլար իսի. Գու պէօյիք քիլիսէլէր այէլթի իքինճի միւտտէթտէն էվվէլ պիլէ իքիյէ եախօտ պիր գաչ գըսմա թագսիմ օլունուպ՝ այրը 'իպատէթխանէլէրտէ Թէճէմմիւ' էտէրէք վէ այրը վիճիւտլէր օլմալարը իլէ պէրապէր պէէ իտարէ վէ րիայէթ ալթընտա իտիլէր. պինանէն 'ալէյհ աչիքեար տըր քի էյամը հավարիինտէ քիլիսէլէր ապրասընտա պուլունան 'ալագալարը միւսավաթ էսասը իւզէրինտէ օլսուս իսէ տէ, իքինճի միւտտէթտէ պու միւսավաթ թէպտիլ օլունուպ՝ քիլիսէլէր արասընտա պուլունան 'ալագալար քիլիսէլէրին պէօյիւքիւք, թէսիրաթ վէ չէօհրէթինին չօգլուգ եախօտ ապլըղընա մէսպնի իսի. վէ հէր նէ գատար քիւչիւք քիլիսէնին պէօյիւք քիլիսէյէ րիայէթ էթմէսի էնա'նիֆան 'իպարէթ օլմայըպ՝ պէօյիւք քիլիսէնին քիւչիւք քիլիսէ իւզէրինէ էթտիյի թէսիրաթ տահա հէւէնէֆէն 'իպարէթ օլմատը իսէ տէ, եինէ պիր գաչ տէհր սօնկրա զուհուր էտէն հիւքիւմէթի րուհանիյէնին մայսընը պու միւտտէթտէ կէօրիյօրուզ։

Զ. Քիլիսէլէրին պիրի պիրի իլէ օլան 'ալագալարը պու միւտտէթտէ թէչքիլ օլունուպ մէյտանա կէլէն Սինօտ մէճլիսլէրի վասիթասը

Digitized by Google

իւէ գուվէթլէնիյօր իտի ։ Հէր նէ գատար իպթիտատէն պէրու Թրիսթիյան ճէմա՛աթլարը գարնատաշ մուհասպէթի իւէ թահրիք , վէ թէ՛ատտի վասիթասըլա թէզեիդ օլունարագ պիրի պիրի իւէ միւզաքքէրէ էթմէք արզուսունտա վէ պէլքի պա՛զը տէփ՛ա իճրասընտա տախի պուլունտուղար իսէ տէ , Թ. Ի. 150 տէն էվվէլ Սինօտ մէճլիսի զիքր օլունմայօր. վէ Սինօտ մէճլիսէրինին նիզամ վէ ուսուլ իւզրէ թէշքիլաթընըն նագիյէթինի անճագ Թ. Ի. 200 տէն սօնկրա Թէրթուլիանօսուն պիր րէսալէսինէ պուլուրուզ. վէ Թ. Ի. 250տէ պու մէճլիսէր ՛ումումի պիր ՛ատէթ օլմուշ տուր , չէօյլէ քի հէր սէնէ ՛Րէսուլ մէրքէզի՛ քիլիսէլէրինին էփիսգոփոսլարը՝ քէնտի էյալէթլէրինէտ պուլունան էփիսգոփոսլարը ճէմ՛ էտիպ՝ պիր մէճլիս Թէշքիլ էտէրէք քէնտիլէրի տէ րիասէթ էտէրլէր իտի ։

3. Թրիսթիյան քիլիսէլէրի սույքի իպթիտաատէն պէրու , պիրի պիրինտէն չօգ ուզագ օլանլար տախի , պէ յինէլէրինտէ օլան ՛ալագայը Թավսիյէնամէ մէքթուպլարը վասիթասըլա սապիթ էտիպ՝ Թազէլէտիրլէր իտի ։ Պու մէքթուպլար ՛ումումէն Թալէպ օլունաւրլար իտի. եօխսա քեսգիպ մո՛ալիմլէր վէ եալան եէրէ գարնատաշ իլհագլըղընը միւԹալէպէ էտինլէր քիլիսէլէրէ գապուլ օլունուպ զարար էտէրլէր իտի. Ֆագաթ պու Թավսիյէնամլէր անլէրի կէթիրինլէրին էփիսգոփոսու Թարաֆընտան լմնալանարագ , քիլիսէլէր ալուսընտա պուլունան իլհագլըգ վէ էմնիյէթի արԹըրըպ՝ եէնիտէն տախի լունսիյէթ վէ գարնատաշ մուհասպէթինի փէյտա էտէրլէր իտի ։

ՓԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՓԻԼԻՊՊԷՅԻ ՚ՈՒՄՈՒՄԻԳԷՆԻՆ ՊԻՐԼԻԳԻ ՎԷ ՊՈՒ ՊԻՐԼԻԳԻՆ ՎԷՓԻԼԻՆԷ ՏԱՃԻՐ

Թրիսթիյան քիլիսէի Թասպի՛աԹը րուհանիէի խուսուսունտա պիր օլտուղունտան , հիյէի վահիրիյէսինտէ տախի պիր օլաճաղընա էվվէլքի Թրիսթիյանլար Թարաֆընտան սայքի ՚ումումէն սրզու վէ մէմուլ օլունուր իտի ։ Բօմա փատիչահլըղընըն այրը գըլի՛ալարընտա չուրատա պուրատա պուլունան Թրիսթիյան ճէմա՛աթլարը հիւքիւ-

Digitized by Google

մէթ թարաֆընտան վէ էհալիներին չօղու թարաֆընտան թէ՛ատրի վէ րէտտ օլունտուգլարընը հիսա էթտիքլէրինտէ, պիթթապլի՛ ճիւմլէ Աբիսթիյանլարընը պիր վիճիւտ օլմալարը վէ տիւնեատա պուլուննան քիլիսէներին սէմաւտա օլան Սլլահընը փաստիշահլըղը իլէ պիր օլտուղունու պէջիւք արզու իլէ հիսա էտէրլէր իտի. վէ Քրիստոսուն վիճիւտիւնիւ, եա՛նի քիլիսէսինի կէրէք թապլի՛աթը րուհանիէսի կէրէք հիյէթի զահիրիյէսի խուսուսունտա թագսիմ էթմէյէ րազի տէյիլ իտիլէր. Աբիսթիյան քիլիսէսի Ռէսուլլէրին թա՛լիմաթ վէ էմէյինին էսէրի օլտուղունու ի՛թթիպար էտէրէք՝ օլ քիլիսէտէն կէրէք թա՛լիմաթը ճէտիտէ թա՛լիմ էթմէլէ, կէրէք Փըրգասի ճէտիտէյի թէչքիլ էթմէլէ այրըլանլարա հերետիկոս թա՛պիրինի վէրիրլէր իտի. Պէյլէճէ քիլիսէնին հիյէթի զահիրիյէսինին էհէմմիյէթինի թապլի՛աթը րուհանիյէսինին էհէմմիյէթի իլէ միւսաւի թութտուգլարընտա՝ ճիսանիյէթէ հատտէն գիյատէ էհէմմիյէթ վէրմէք թէհլիքէսի պիլա չիւպհէ վար իտի, Թ. ի. 250 տէ, Գարթագինէ Էփիգօփոսու Քիփրիյանոսուն «Քիլիսէնին Գիրլիյինէ տայիր» իւնվանընտա օլան րէսալէսինէ կէօրէ՝ էյամը հավարիւնտէն հաղըրատէք պագի գալմըշ վէ տէվամ իւզրէ պուլունան պիր Էփիգօփոս սիլսիլէսի իլէ թաստիգ օլունան քիլիսէնին ա՛զասընտան խարիճ օլան ատէմ մուԹլագա խէլաս պուլմագտան մահրում գալըր. Քիփրիյանոսուն պէջիյէ հապտէն ընդ՛ապէ քիլիսէնին հիյէթի զահիրիյէսինէ էհէմմիյէթ վէրտիյի պի իչԹիպահ տըր. Օլ զէման Աբիսթիյանլարըն արզուլայըպ արատըգլարը չէյ մէմնուհ տուր. Եա՛նի՝ Ռէսուլլէրին սըփաթընէ էթտիքլէրի քիլիսէ ուսուլ վէ հիյէթինին թէպտիլ օլունմայընպ՝ Փըրգալարտան մուհաֆազա օլունմասընը արատըլար. Ֆագաթ Քիփրիյանոս վէ սայիրլէր վիճիւտէ րուհտան գիյատէ տիգգաթ էթմէք թէհլիքէսինէ տիւշմէտէն գուրթուլմատըլար. պուննուն իլէ պէրապէր Քիփրիյանոս քէնտի մէմուրիյէթինտէ ղայրէթլի, 'աւիմ վէ էմին պիր էփիսգօփոս իտի. քէնտիսի մաղրուրլանմայընպ՝ հալիմ վէ տինտար պիր Աբիսթիյան իտի. վէ անընն էլան մէվճուտ պուլունան 83 'աւտէտ մէքթուպլարը վէ սայիր րէսալէլէրինէ չօգ րիայէթ օլունուր. Թէ՛աւտի վագԹընտա քէնտի սիւրիւսիւնէ պագ վէ ղայէթլէ միւֆիտ պիր էօրնէք կէօսթէրէրէք օն սէնէ էփիսգօփոս մէմուրիյէթինի իմրա էթտիքտէն սօնկա հէման եաչլը պիր աւտէմ իլքէն, Թ. ի. 258 ինտէ գապուլ էթմիշ օլտուղու իմանընն չէհիտի օլտու։

Սալիֆիւզ զիքր պէյան օլունան Քիփրիյանոսուն զիւյիւմլէրի իլէ պէրապէր՝ Գէտրօս Րէսուլ վէ անընն խալէֆէլէրինին քիլիսէի 'ումումիյէի զահիրիյէնին վէքթիլ վէ րէխի օլմալարը զիւյիւմիւ տախի տէրէճէ տէրէճէ մէ յտան վէ չէօհրէթ պուլմագտա իտի, Գաւ զիւյիւմիւն պէջիյէ սահիպի տախի Քիփրիյանոս իտի, Լայըգը իլէ տիւչիւնմէ-

Digitized by Google

ակլէր քի Պէտրօս Փաւլօսեան գիյատէ Րօմա քիլիսէսինին Րէսուլու տէյիլ իսի· վէ իքիսի տէ ասլա օլ քիլիսէնին էֆէֆօֆօօ տէյիլ իսի-լէր· Ֆաքաթ Քիսրիյանօս Պէտրօսուն խալէֆէթինի Րօմատա պուլուպ՝ օլ քիլիսէնին էսիսգօսիօսլարընը քիլիսէի՝ ումումիյէնին վէքիլլէրի ի՛թիպար էտէր իսի· ամմա Րօմա էսիսգօսիօսլարը անլէրին քիլիսէսինին պաչգա պիլմիւմլէ քիլիսէլէրէ թէգաւտիւմ էթմէսի իտտիսաբընտա պուլունտուգլարընտա, վէ իւչիւնճիւ տէհրին սօն նըսֆընտան Րօմա էսիսգօսիօսու Սթէֆանօս Քիսրիյանօսա գարչը քիլիսէճէ պիր սօն գարար վէրմէք սէլահիյէթի վէ հիքմէթի քէնտինէ վար տէյիւ իտտիա էթտիյինտէ՝ Քիսրիյանօս անըն ասլա գապուլ էթմէտի։

Անճագ Գայսէրի էսիսգօսիօսու Ֆէրմիլիանօս իլէ պէրապէր՝ պէր էսիսգօսիօսուն պաչգա էսիսգօսլար իւզէրինէ հիքմէթ էթմէյէ հագգը օլմատըղընը իսնատ էտիպ՝ «Րէսուլ մէրքէզլէրի» միւսավէթ իւզրէ Թուքուլմալը տէ յէրէք, Թ. Ի. 256 տա պիր Շէմալի Աֆրիգա մէճլիսի իւզէրինէ րիյասէթ էտէր իքէն, Րօմա էսիսգօսիօսունուն իտտիալարընա գարչը չօգ զայրէթ իլէ էֆքեարընը պէկյան էյլէտի։

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՚

ԹԷՐՊԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Քիլիսէի ՚ումումիյէնիճ ՚ատէքիճէ կէօրէ թէրպիյէ իճրասը հագգընճա։

Իքինճի միւտտէթտէ՝ քիլիսէ Թէրպիյէսի սըգը Թարզ իլէ իճրա օլունուր իսի (Ա. Քօրնէթ. Ե. 5. Ա Տիմ. Ա. 19, 20. Կալատ. Ա. 8, 9. Ա Եուհ. Բ. 19. Բ Եուհ. 10. Վահի Եուհ. Բ. 2, 14 այէթլէրինէ միւրաճա՚աթ օլունա)։ Թէօվպէ րուհունու կէօսթէրմէ-

Digitized by Google

յէրէք կիւնահ իչլէմիչ օլան զաթ, եա՛նի՝ կէրէք սէօզ իլէ կէրէք ֆի՛իլ իլէ գապուլ էթտիյի թա՛լիմախ եա պուլունտուղու հարէքէթ խուսուսունտա Ղրիմթիյան իսմինէ նալայըգ օլսուն ա՛պա քիլիսէտէն քէսիլիր իտի. վէ պէօյլէ թէրպիյէ էթմէտէն միւրատ՝ քիլիսէի զահիրիէյի պիլէ մուգաուտէս կէօնթէրմէք, քիլիսէտ գալան ա՛պալարը ֆէնա խարէթտէն մուհաֆազա էթմէք, քիլիսէյէ գարշը իթալահ լիսան էտէնլէրին աղզընը գարամագ վէ թէրպիյէ օլունան զաթը թէվպիէի հագիգիէյէ թահրիք էթմէք իչիւն իտի։

. Խուսուսէն թէ՛ատտի վագթընտա իսքէնճէ վէ էօլիւմ գօրգուսունտա իքէն չօգ քիմսէլէր եա տօղրուտան եա տօլայըտան Ղրիստոսու լինքեար էտիպ՝ Իմբէրաթօրուն ուղուրունա պուսխուր վէ գուրպան թագտիմ էտէրլէր իտի։ Գունլարըն ճիւմլէսի քիլիսէտէն քէսիլիր իտի. Ֆագաթ ի Գօլոնթ. բ. 5 այէթինէ կէօրէ՝ ասնկրատան պու քիմսէլէր թէօվպէ էթտիքլէրինտէ եինէ պիր թէճրիւպէ միւտտէթի կէչտիքտէն ասնկրա գապուլ օլունուր իտի։ Պու թէճրիւպէ միւտտէթինին ուղունլուղու վէ գըսսալըղը՝ իրթիքեապ օլունան կիւնահըն քէօթիւլիւիւ վէ ֆէնա թէէսիրաթընա վէ հէմ տէ Էփիսգօփօսուն իրտտէթինէ կէօրէ օլուսի՝ պա՛զը տէֆ՛ա պիր գաչ սէնէ գատար պիլէ սիւրմիւշ տիւր. քիլիսէյէ թէքրար գապուլ օլունաճագ թէօվպէքեար՝ կիւնահընը ՚ալէնէն իգրար էյլէտիքտէն ասնկրա՝ Էփիսգօփօս քիլիսէնին րիզասը իլէ օլսրագ թէօվպէքեարընն պաչը իւզէրինէ էլէրինի գօյուպ՝ Ալլահըն իսմի իլէ կիւնահընընն աֆիվ օլունմասընը պէյան էտիպ, գապուլ էտէր իտի։ Ամմա պէօյլէ պիր ատմ արթըգ պիր քիլիսէ մէմուրիյէթինէ թա՛յին օլունամազ իտի։

Տէքիօս թէ՛ատտիսինտէն, եա՛նի՝ Թ. Ի. 250 տէն ասնկրա, Էփիսգօփօսլար քիլիսէտէն քէսիլէնլէրին եինէ գապուլ օլունմալարը խուսուսունտա իթթիֆագ էտիպ՝ պա՛զը ուսուլ թէրթիպ էտէրէք, աֆի իւզրիքր տէրէճէլէր իլէ մէգքիւրլէրի գապուլ էտէրլէր իտի. վէ հէր տէրէճէյտէ պիր սէնէ եա զիյատէ գալմագ լազըմ իտի։

Թէքրար գապուլ օլունմագ իսթէյէն թէօվպէքեարլար,

Իվէլէ՝ ՚իպատէթխանէ գափուսու էօնիւնտէ եաս էսվապը իլէ կիսին միշ տուրուպ՝ քիլիսէ խատէմէլէրինտէն «Պիզի գապուլ էյլէյին, րէճա էտէրիզ» տէյիս աղլայարագ եալվարըրլար իտի։

Սաէնէ՝ ՚իպատէթխանէնին մուգաուտէս սայըլան Թարագընտան աչաղըսընտա մահզէն Քիլիսասը չէրիֆին օգունուպ թէֆխիր օլունմասընը տինկլէմէյէ րուխսաթլարը վար իտի. ամմա ՚իպատէթէ գալամազլար իտի։

Սաչէն՝ տիզ չէօքմէք չարթը իլէ տու՛այա գալատիլիրլէր իտի։

Րաչի՛էն՝ այագ իւսթիւնտէ տուրարագ պիւխիւն ՚իպատէթէ գալապիլիրլէր իտի. վէ թա՛ամը մուգաուտէս այնինին իճրասընա սէյր էտէրլէր իտի։ Էնճամ՚ալէնէն կիւնահընը իգրար էթտիքտէն ասնկրա,

Digitized by Google

աֆվլըգ անլէրէ իհսան օլունուր իտի։ Հէր նէ գատար պու ուսուլ չօգ սըգը վէ սէրթ պիլէ կէօրիւնիւր իսէ տէ, պիր տէհր միւտաւէթի գատար չօգ թէէսիրլի վէ տուլումլու պիր թարզ իլէ խուլլիսի գալպտէն իձրա օլունտու. վէ անտէն սօնկրա եալընըգ ըչսմի պիր վէճհ իլէ վէ միւրայըլըգ իլէ իձրա օլունմաղա պաչլամըչ տըր։

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Թէրպիյէ մասսէսինէտէ տօլայը զուհուր էտէն Ֆրգալար հազգընտա. (Ֆրգա էլիմէսի պուրատա ֆիլիսէի 'ումումիյէտէն խարիճ օլաճլար եա'նի հերեսիկոսլար իչիւն իսքի'մալ օլունուր.)

1. Քարթակինէտէ զուհուր էտէն Ֆէլիսիսիմօս Փըրգասընա տայիր։

Պու Փըրգանըն զուհուր էթմէսինին սէպէպլի ՛մհզէն Թէրպիյէ խուսուսունտա պուլունան իլմիհալի իւզէրինէ մէպնի օլմայըսը՝ պիչ երէձին Քիփրիյանօսուն Թ. Ի. 248 տէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ նասպ օլունմասը իչիւն հասէտ չէքմէլէրինտէն տոլայի իլէրի կէլմիչ տիր։ Պիր երէց՝ Էփիսգօփօսա տանըշմայտըգ՝ Ֆէլիսիսիմօս խամինտէ պիր զայրէթլի աւտամի չամնիա մէմուրիյէթինէ նասպ էյլէսի։ Պունլար վէ անլէրին Թարաֆկիրլէրի Տէքիօս Թէ'աւտիսի վագիընտա վուգու՝ պուլան քէյֆիյէթլէրտէն Քիփրիյանօս 'ալէյհինտէ պէհանէ պուլտուլար։ Քիփրիյանօս 'ագըլանէ տավրանըլպ գաթլ օլունմագըգտան՝ չէհիրտէն պիր միւտտէթ չէքիլմէքլէ գուրթուլտու։ Սօնկրա տախի Թէ'աւտի իչինտէ Քրիստոսու ինքեար իլէ գուրպան Թագտիմ էթմիչ օլան զաթլար տահա սուհուլէթ իլէ քիլիսէյէ գապուլ օլունմագ իչիւն Ֆէլիսիսիմօս Փըրգասընա կէլտիլէր. վէ պիր միւտտէթ իչիւն Քիփրիյանօսուն քիլիսէսի Թագսիմ օլունուպ՝ Քէրպիյէյի կէվչէք Թուրմագ իսթէյէնլէր Քիփրիյանօսու գապուլ էթմէտիլէր. ամմա Քիփրիյանօս 'ագըլանէ հարաքէթ իլէ վէ Բօմա Էփիսգօփօսունուն եարտըմը իլէ պու Փըրգայա զալիպ կէլտի։

2. Ֆէլիսիսիմօս Փըրգասը Քարթակինէտէ զուհուր էթտիյի զէմանէ՝ Բօմատա Նօվաթիանօս իսմինտէ տահա մուհիմմ վէ 160 սէնէ միւտտէթինտէն զիյատէ տէվամ էթմիչ օլան պիր Փըրգա զուհուր էթտի։ Պու Փըրգանըն մէպտէսինէ կէօրէ պիր քիլիսէ ա'զասը կիւ-

Digitized by Google

նահ իշլէյիպ՝ քիլիսէտէն քէսիլտիկի Թագտիրտէ, էյէր Ալլահ Թարա-
ֆընտան ամֆ'լըզա նպիլ օլուրսատա, պիր տահա քիլիսէ իշհադը-
ղընա ասլա գապուլ օլունմամալը տըր։ Վէ պու մէպտէյ մուղայիր
հարէքէթ էտէն քիլիսէ, պիր փաք Խրիսթիան քիլիսէսի ի'թիպար
օլունմադա արթըզ լայըգ տէյիլ տիր. եա'նի՝ սալիֆիւզ զիքր քիլի-
սէի 'ումումիյէնին իճրա էթտիյի սըգը Թէրպիյէ ուսուլունու քեաֆի
սայմայըպ՝ Թէօվպէ էտէնլէրի պիլէ Թէքրար գապուլ էթմէյի պիր
կիւնահ սայմըշ տըր։ Ֆիփրիանօս էվվէլա պիր չօգ սըգը Թարզ իլէ
Թէրպիյէ ուսուլունու իճրա էթմէյէ մէյիլի օլտու խէտէ, պու
Ֆըրգա մէյտանա կէլտիքտէն սօնրա քէնտիսի վէ Իպքէնտէրիէ էփիս-
գօփօսու Տիօնիսիօս Րօմա էփիսգօփօսու Ֆօրնէլիօս իլէ պէրապէր
պու Ֆըրգայա գարշը գօյտուլար։

3. Տէօրտունճու տէհրին իսպիտաընտա Մըսըրտա Մէկէթիօս
Ֆըրգասը զուհուր էտիպ՝ պիր տէհրտէն զիյատէ տէվամ էթմիշ տիր։
Ճէնուպի Մըսըրտա պուլունան Լիգօփօլիս էփիսգօփօսու Մէկէթի-
օս՝ Տէօքէթիանօս Թէ'ատտիսինտէ Իպքէնտէրիէ «Րէսուլ մէրքէզի»
Սէրփիգօփօսու Գէտրօսա գարշը օլմուշ տուր։ Զիրա Գէտրօս քիլի-
սէտէն քէսիլմիշ օլանլարը եինէ Թէրպիյէ ուսուլունճա գապուլ էթ-
մէյէ րուզի իտի։ Վագ'ա Մէկէթիօս Թէէխիր էթմէք իսթէր իտի։
Զանընը ղալիպ պու տուր քի Մէկէթիօս պիզզաթ պիր հիտտէթլի
ատամ վէ պէկթի վագԹի իլէ քիլիսէտէն քէսիլմիշ օլուպ՝ ասնկրատան
հէմ Թէրպիյէյի հատտէն զիյատէ իճրա էթմէք իսթէտի, վէ հէմ տէ
Գէտրօսուն Սէրփիգօփօս հուգուգունա Թէճավուզ էթմիշ օլուպ՝
անընն 'ալէյհինէ պիր Թարաֆ վէ պիր Ֆըրգա փէյտա էթմէք գաս-
տինտէ իտի. հէր նէ գատար Իզնիք մէճլիսի րէսմէն իչպու Մը-
սըրտա պուլունան Ֆըրգայը քիլիսէի 'ումումիյէ իլէ պարըշտըրտը
իսկ տէ, եինէ պիր տէհր միւտտէթի գատար Իպքէնտէրիյէ Սէր-
փիգօփօսունուն հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէյէն Մըսըր էփիս-
գօփօսլարը վար իտի։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՑԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՝ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՝ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Պու ՝ալագա հիւքիւմէթ Թարաֆընտան Խրիսթիյանլար վէ տինի մէսիհի ՝ալէյհինէ օլան մուխալիֆէթ զուլմ վէ Թէ՝ատտիւտէն ՝իպա-րէթ օլտուղունտան , պու միւտտէթտէ վուգու՝ պուլան Թէ՝ատտի-լէրին նագիխէթինէ կէլիրիզ ։

Էյամը հավարրիւնտէ Խրիսթիյանլար ՍՀուտիլէր Թարաֆընտան Թէ ատտի չէքմէլիքլէրի կիպի տինի մէսիհի տահա զիյատէ ինէթ-չար օլունտուղունտա , Փուխիւրէթ Բօմա հիւքիւմէթինին ղազա-պընա տիւշար օլտու . վէ վուգու՝ պուլան Թէ՝ատտիլէր պաշլըճա օն ՝ատէտ ի՝Թիպար օլունուպ՝ պէյնէթ , եա՝նի՝ Ներօն իմբէրաթօրուն զէմանընտա վուգու՝ պուլան Թէ՝ատտի նագլ օլունմուշ տուր . վէ օլ մատտէ նագլ օլունտուղունտա՝ Խաթաա պիր սէպէպէ մէպնի պէօյլէ չիատէթլի պիր Թէ՝ատտի օլմուշ օլտուղու կիպի՝ պունտան սօնկրա տամամ տիգգաթ էտէճէ յիմիզ Թէ՝ատտիլէրին պաշգա պաշգա սէ-պէպլէրտէն վուգու՝ պուլմուշ օլտուղու աչիքտար օլուր ։ Մէսէլա՝ Թրայանօս վէ Հատրիանօս կիսլի ատտըգ վէ էյի իմբէրաթօրլար Խրիսթիյանլարա չօգ մուխալիֆ պուլունտուգլարընտա , Բօմա իմ-բէրաթօրլուղունուն րէտմի տինի , եա՝նի՝ փուխիւրէթտէ այն ու ՝ա-տէթլէրինին գանուն վէ մաԹլուպաԹընտան իտի քի , րէտմէն միւ-սա՝ատէ օլունմամըշ տին եատագ սայըլըր իտի ։ Բօմա իմբէրաթօր-լուղու ֆէԹհ էթտիկի Թայիֆէլէրէ քէնտի տին այն ու ՝ատէթ-լէրինի իճրա էթմէքլիկէ պա՝զը տէֆ՝ա րուխսաթ վէրիր իտի ։ Ֆա-գաթ քէնտի Թէվսիֆ՝ի ասլիյէտինտէն իմբէրաթօրուն վէ իմբէրա-թօրլուղուն աէլամէԹի իչուն պուխուսը եազմագ վէ գուրպան քէս-մէք կիպի ՝ուպուտիկէթ Թալեպ էտէր իտի . հալ պու քի տինի մէ-սիհի պիր Թայիֆէկէ մահսուս օլմայըպ՝ անը ինխիչար էթմէք՝ անա իմԹահաա էտէնլէրին ճիւմլէսինին Ֆարիզէի պիմմէթի իտի , վէ Խրիս-Թիյանլար նէ փուխիւրէթտէ այնպարընը իճրա էտէպիլիր իտիլէր , նէ ան քէնտի իսանլարընը Թէպլիր էթմէքտէն վազ կէչէպիլիրլէր իտի . չէօղէ քի Խրիսթիյանլարըն տինինին մէպտէհի հիւքիւմէթէ էԹա՝-

Digitized by Google

*աթաըզլըգտան 'իպարէթ կէօրիւնիւր իտի. վէ պու վէճհլէ քէնտի տինլէրի իչիւն զայրէթլի օլան իսլէրաթօրլար թարաֆընտան թէ-'ատտի չէքէրլէր իտի։ Խրիսթիանլար քէնտի տինլէրինէ օլ տէրէճէ-տէ րիայէթ էթտիլէր վէ Քրիստոսուն էմրինի ինսանըն էմրինէն վէ իսլէրաթօրուն էմրինտէն զիյատէ լւսթիւն թուէտուլար քի, հիւքւմէթէ գարշը անլէրին թարաֆընտան ֆիթնէ վէ ֆէսատ չըգա-ճագ տըր տէյիւ գօրգուլուր իտի։ Ֆագաթ պա'զը տէֆ'ա թէ'ատտի տօղրուտան տօղրույա հիւքւմէթտէն զուհուր էթէյլիյ՝ Խրիսթի-յանլարա գարշը սուի գաստ էտէն էհալի եախօտ ինթիգամ արայան զաթլար թարաֆընտան օլմուշ տուր։ Զիրա Խրիսթիյանլար փութ-փէրէսթ էհալիյնին 'իպատէթ էթտիքլէրի իլահլարը ըէտտտ էթտիք-լէրինտէն, տինսիզ վէ Ալլահսըզ ի'թիպար օլունուր իտիլէր. վէ ան-լէր հագգընտա զայէթ հիյպէթլի չէյլեր նագլ օլունուպ՝ ճահիլ է-հալի թարաֆընտան լինանըլըր իտի։ Մէսէլա՝ Խրիսթիյանլար քէնտի 'իպատէթի մախֆիյէլէրինտէ հիյպէթլի քէօթիւլիքլէր վէ ճիւնհալար իչլէյիպ՝ քէնտի չօճուգլարընը էօտիւրէրէք լինսան էթի եէրլէր տէ-յիւ թէվաթուր օլունուր իտի. վէ վագըթ վագըթ վուգու' պուլան գըթլըգ, զէլզէլէ, թա'ուն, վէպա վէ թիւրլիւ թիւրլիւ ֆէլաքէթ-լէրին սէպէպլի Խրիսթիյանլար տըր տէյիւ անլէր 'ալէյհինէ էհալի զաւազապլանըպ թահրիք օլունուրլար իտի։

Գա'զը տէֆ'ա պիր իսլէրաթօր Խրիսթիյանլար 'ալէյհինէ չօգ թէ'-ատտի էթտիյինտէն քէնտի խալէֆէսի օլ սիլսիլէտէն օլմայըպ՝ իպա անընը տիւշմէնի օլարագ Խրիսթիյանլարա մուհապպէթտէն տէյիւ անճագ հասէտտէն միւսա'ատ էտէր իտի։

Սոնկ վէ էն պէօյիւք թէ'ատտիլէր, եա'նի՝ Տէքիօս իսքէրաթօրուն վագըըընտա, թ. ի. 249—251, վէ Տէօքլէթիանօսուն վագըընտա, թ. ի. 303—306, վուգու' պուլան թէ'ատտիլէր Խրիսթիյանլարը վէ տինի մէսիհիյի եէր եիւզիւնտէն պիլքիւ ալիյէ մահվ էթմէք գաստըն-տա օլարագ վուգու' պուլմուշլար տըր։

ԻՔԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Տօմիթիանօսուն էյամընտա իքինճի թա'պիր օլունան թէ'ատտի վուգու' պուլտու։ Օլ իսքէրաթօր թ. ի. 80—96 տէք հիւքւմէթ սիւրտիւ։ Թէրթուլիանօսա կէօրէ՝ Տօմիթիանօս Խրիսթիյանլար 'ա-լէյհինէ թէ'ատտի էթմէք նիյէթինտէ պուլունտու իսէ տէ, իճրա-սընտա պուլունամատը։

Հէքէսիփփօսա կէօրէ՝ Տօմիթիանօս «Քրիստոսուն փաստիշահլըը» հագգընտա իսապէր ալտըղընտա, Քրիստոսուն ագրապասընտան ի-

Digitized by Google

քիսինի քէնտի հուզուրունա ճէլլ էթմիշ վէ անլէրի զարարսըզ ատէմլէր ալուտուզունատա սալը վէրմիշ. Փագաթ պաշգա վէ տահա զիյատէ իթիմատա չայան նադլիյէթլէրէ կէօրէ՝ Տօմիթիանօսուն սօն սէնէլէրինտէ պա'զը Հրիսթիյանլար թէվգիֆ օլունուպ՝ քիմի գաթլ օլունտու քիմի տախի նէֆի օլունտու. ամմա 'ումումի պիր թէ'ուսատի վուգու՝ պուլմատը։

Թ. Ի. 96—98 տէք Իմբէրաթօր օլան Ներուատ՝ սատըգ վէ հալիմ պիր զաթ օլուպ՝ տին ուզպէկինտէն պիր քիմսէ 'ալէյհինէ պիր թէչէֆքի գաթուլ էթմէյիպ Հրիսթիյանլարը վիգայէ էտէր իտի։

ԻՒԶԻՆՃԻՒ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Թրայիանօս Իմփէրաթօր Թ. Ի. 98—117 տէք հիւքիմէթ էթտի. վէ պաշգա խուսուսլարատա հագլը վէ սատըգ օլուպ՝ Հրիսթիանլար 'ալէյհինէ մախֆի մէճլիսլէրի մէն՝ էտէն մախսուս պիր գանուն իլան էթմիշ տիր, էհալիյին Հրիսթիյանլար 'ալէյհինէ օլսուն զուզուալը պուռնատան Ֆուրսաթ պուլուպ՝ Պիւթանիա վէ Բօնթօս վալիսի մէչհուր Փլինիօսուն մէհքէմէսինէ փէք չօգ թէչքէքինամէլէր թազտիմ օլունտուգտատա, մէզքիւր վալի Իմբէրաթօրա տանըշարագ Հրիսթիյանլարըն քէսրէթինի զիքր էտիպ՝ չէհատէթ էթտի քի անլէրի իսքէնճէ իլէ իսթինթագ էթտի իսկ տէ՝, անլէրուտ պիր ճիւնահ պուլատմըշ տըր։ Անլէրին 'իսպատէթ ուսուլունու վէ իլհագլըգ գիյասէթլէրինի զիքր էթմիշ տիր։ Մէզքիւր վալի տինի մէսիհիյէ հագարէթ իլէ նազար էտէրէք անլէրուտն հիւքիմէթին ճիւմլէ գանունլարընա իթա'աթ մաթլուպ էտէր իտի. եա'նի՝ անըն րէչինէ կէօրէ քիմ քի Թօմանըն իլահլարընա գուրպան քէսմէմէքլիք վէ Իմբէրաթօրուն սուրէթինէ պուխսուր եազմատագ վէ Քրիստոսա պէտտու'ա էթմէմէքլիյէ ինատ էտէճէք օլուրսա, գաթլ օլունմագ կէրէք տիր. ամմա հիւքիմէթին մաթլուպունա րիզա վէրիւյէ ածվ՝ օլունմագ կէրէք տիր։ Իմբէրաթօր տախի Փլինիօս վալինին իշպու րէչինի թատտիգ էտիպ՝ չօգ Հրիսթիյանլար իսմանը ինքեատ էտիպ գուրթուլմագ իլէ չօգլար տախի պախտուսուս Սիւրիա վէ Փալէսթինտէ պաչը քէսիլմէքլէ չէհիտ օլտուլար։ Էն մէչհուր Երուչալիմ քիլիսէսինին էսիհագօհօսու օլան Ագօպօս Րէտուլոն խալէֆէսի Սիմէօն՝ 120 եաչընտա օլարագ, չօգ տայատ եէտիքտէն սօնկրա Քրիստոսու չօգ մէսրուրիյէթլէ սօն նէֆէսինէ՛ւէք իգրար էթմէքլէ սալպ օլունտու։

Անթաքիա Էփիգօհօսու Իկնաթիօս տախի Իմբէրաթօրուն հուզուրունտա իսթինթագ օլունտուգտատան սօնկրա, Թ. Ի. 116 սա

Digitized by Google

Րօմա չէհրինին պէօյիւք մէ յառաջընտա եըրթըմը հայվանլարա սաթըլմագլա չէհիտ էօլիւմիւ իլէ իֆթիխար էտէրէք թէսլիմի րուհ էյլէ-մէք։

ՏԷՕՐՏԻՒՆՃԻՒ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Հաթրիանօսուն թահթը հիւքիւմէթինտէ, Թ. Ի. 117—138 էտէք, Ուրիսթիյանլարա օլան թէ'աւտուի պիր ազ էհվէն օլսոու իսէ տէ, ևիւնէ անլէրին ահվալը էլէմ, գօրգու վէ իգթիրապա միւալէճէլա իտի։ Տինի մէսհիյի մէն' էուէն Ֆէրմանտան Ֆուրսաթ պուլուպ' քիւչիւք Ասիանըն փութիէրէսթ էհալիսի չիտուէք իլէ Ուրիսթիյանլար 'ալէյհինէ գալգըշտըլար. չէյլէքի Իմբէրաթօր օրանըն վալիսինէ էհալինին վէլվէլէ վէ մաթլուպաթընա տէյիլ՝ անճագ Ֆէրմանըն հագգ իւզրէ իճրասընա րիսկէք էթմէլի վէ եալան եէրէ Ուրիսթիյանլարը իթհամ էտնէլէր տօսիսի ճէզա չէքմէլի տէյիւ էմր էթտի. վէ պուննուն իլէ պէրապէր տինի մէսհիի ենինէ եասագ գալըր իտի։

Անթօնինօս, Թ. Ի. 138—161 տէք, Իմբէրաթօր օլարագ Ուրիսթիյանլարա րէսմէն տէյիլ՝ անճագ պա'զը խուսուսլարտան անլէրի վիգայէ էտէրէք միւսա'ատէ էթտիկինտէն՝ անլէր ասայի:ի հալ իւզրէ խոխլէր։

ՊԷՇԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Մարգօս Աւրէլիօս՝ իսթօրիք Թարիգինտէն՝ ահպասալը հիքմէթտէն վէ քէնտի տին իթիգատսըզընտա միւթ'ասիպ օլարագ, Թ. Ի. 161—180 էտէք Իմբէրաթօր իտի. վէ Ուրիսթիյանլար 'ալէյհինտէ եէնի Ֆէրմանլար իրատ էտիպ՝ չիտուէք իւզրէ թէ'աւտուի էթտի։ Սալիֆիւզ զիքր անկլաչըլըզընա կէօրէ պու Իմբէրաթօրտան էվվէլ հիւքիւմէթ սիւրմիւշ օլան՝ Թրայիանօս վէ Հաթրիանօսուն էյամընտա վուգու' պուլան թէ'աւտուիլէրտէ Ուրիսթիյանլար հիւքիւմէթ Թարաֆընտան տինլէրի սէպէպինտէն մահասուս արանըպ՝ թէրպիյէ օլունմասընլար իսէ տէ, պու Իմբէրաթօրուն էմրինէ կէօրէ Ուրիսթիյանլարը ապասյըպ՝ թէվգիֆ էթմէք վէ իսքէնճէլէր իլէ իճանլարընը թէրք էթմինլէր տէյիւ զայրէթլէ չալըշըլըր իտի։ Պու թէ'աւտուի իչինտէ էն մէշհուր չէհիտլէր Իզմիրտէ վէ Ֆրանսաստա պուլունան Լիօն իլէ Վիէնն չէհիրլէրինտէ օլմուշ տուր. վէ օլ մէվգի'լէրտէ թէ'աւտուի էն չիտուէքլէ Ուրիսթիյանլար 'ալէյհինէ թահրիք օլունմուշ տուր։

Digitized by Google

Իզմիրտէ Թ. Ի. 167 տէ վուգու՝ պուլան Թէ'աուտի հագգընտա՝ Իզմիր քիլիսէսի Թարաֆընտան փօնԹօս քիլիսէլէրինէ եազըլան մէքԹուպ մալու'մաԹ վէրիր ։ Ֆիւչիւք Ասիանըն վալիսի եալվարմագ իլէ վէ հէմ Թէհտիտ վէ իաքէնճէ իլէ ՆերիԹիյանլարը քէնտի իսանլարը-նը Թէրք էԹմէք իւզէրէ գանտըրմաղա չալըշմըշ տըր ։ Անլէրի գամ-չըլամագ իլէ տէրիլէրինի գավալաԹտը , սիվրի չիվիլէր իւզէրինէ եա-ԹըրԹտը , վէ Թիւրլիւ Թիւրլիւ իաքէնճէլէր իլէ անլէրէ ճէֆիա էԹմիշ տիր. վէ քիմ քի իսանընտա սապիԹ գալտը իսէ՝ ԵըրԹընճը հայվան-լարա աԹըլըր իտի ։ Գու Թէ'աուտիտէ Իզմիր էմինագօփօսու Փօլի-գարփօս Եուհաննա Րէսուլուն չայիրտի՝ գազըգ իւզէրինէ պաղլան-մըշ օլարագ եանմագ իլէ չէհիտ օլտու ։ Ֆէնտիսի օլ զէման 90 եա-չընտա իտի. էհալի Թարաֆընտան անընն գաԹալի մաԹլուպ օլուն-տուղունու իչիԹտիյինտէ պուլունտուղու եէրտէ , եա'նի՝ չէհիր իչինտէ Սլլահընն միրատընա միւնԹազըր օլարագ պէքլէմէք իսԹէր իտի. Ֆագաֆ քիլիսէ Թարաֆընտան մախսուս րիճա օլունտու-ղունտա՝ անընն լաԹըր իչուն պիր քէօյէ Ֆիրար էԹտի. օրատա պիր գաչ ահպապ իլէ պէրապէր տիւնեատա պուլունան ճիւմլէ քիլիսէլէր իչուն տու'ա էԹմէքլէ կիճէ կիւնտիւզ վագԹինի կէչիրտի. Ֆագաֆ հիւքիւմէք Թարաֆընտան կէօնտէրիլէն զապիԹլէր անը արայըպ՝ էննամ պաշգա պիր եէրտէ պուլտուղլարընտա՝ Բապպընն միւրատը օլսուն տէյէրէք էվ տամընտան զապիԹլէրին եանընա էնիպ՝ անլէր իչուն Թա'ամ սըմարլամագ իլէ քէնտիսի իչուն անլէրտէն պիր սա-'աԹ միւսա'ատէ իսԹէմիշ քի տու'ա էյլէյէ. վէ մուհապպէԹինին հէրտրէԹինտէն իքի սա'աԹ գատար տու'ա էԹտի իսէ , օլ վուԹ-փէրէմաԹ զապիԹլէրէ պիլէ չօգ Թէէսիր էԹտի ։ Գիր մէրքէպէ պին-միշ օլարագ չէհիրէ եազլաչտըղընտա քէնտի 'արապասընա պինմիշ վէ փէտէրի իլէ պէրապէր կէզմէյէ չըգմըշ օլան զապիԹիյէ միւտու-բիւնէ բասԹ կէլտի. օլ տաճի Փօլիգարփօսու քէնտի 'արապասընա պինտիրէրէք միւլայիմանէ « ԻմբէրաԹօրա Բապպընմըզ իւնվանընը վէր-մէքտէն վէ գուրպան քէսմէքտէն նէ՞ զարար կէլիր » տէյիւ սօրմուշ տուր։ Փօլիգարփօս էվվէլա սիւքիւԹէտիպ՝զապիԹիյէ միւտիւբիւ տահա գիյասէէ անա իպարամ էԹտիյինտէ՝ միւլայիմանէ «Գանա նահիհաԹ վէր-տիյինիզէ կէօրէ եահմայաճաղըմ» տէտի ։ Անլէր անը գանտըրմա-յաճագլարընը կէօրտուքլէրինտէ զազապա կէլիպ՝ անա սէօյէրէք չիտտէԹ իլէ 'արապատան աԹտըլար ։ Վալինին հուզուրունա իհզար օլունտուղունտա՝ էհալինին ֆէրիատը « Սլլահընգլար րէֆ' օլունա-լար » տէյիւ՝ քէնտիսի տէ տէսին վէ պէօյլէճէ քէնտի տինինի Թէրք էԹմիշ օլտուղունու իապաԹ էԹսին տէյէրէք վալի Թարաֆընտան իպրազ օլունտուղունտա՝ Փօլիգարփօս ճէմա'աԹա պագըպ՝ վէ փար-մաղը իլէ անլէրէ իշարէԹ էտէրէք , վէ ահ չէքիպ կէօզինու կէօյէ տօզրու գալտըրարագ « Սլլահընգլար րէֆ' օլունալար » տէմիշ տիր ։

Digitized by Google

Անուէն ասնկրա վալի անա « եէմին էյլէ , Քրիստոսա պէտուռ՝ա էյլէ վէ սէնի սալը վէրիրիմ » տէտի ։ Փօլիգարփօս ճէվապէն՝ « Անա 86 սէնէ գ.ատար խզմէթ էթ.իմ վէ խայր օլանտան մա՝ատա պա-նա հիչ պիր չէյ էթմէտի. վէ նամըլ անա պէտուռ՝ա էտէյիմ. Բապըլըմ վէ Ռէլաքաարըմ տըր տէտի ։ Վալի եինէ անա խըրամ էթ-տիյինտէ , Փօլիգարփօս ճէվապէն՝ « Ա.էրգուտան ասնա աէօյլէրիմ քի պէն Քրիսթիյան իմ, վէ Քրիսթիյան թա՝լիմաթը նէ օլտուդունու պիլմէք իսթէրիսէն, պանա պիր վազըթ թա՝յին էյլէ վէ տինկլէ» տէ-տի ։ Վալի տախի Փօլիգարփօսու սալը վէրմէք իսթէտի իսէ տէ, անըն Քրիսթիյան իմ տէյիս իգրար էթտիյինի իլան էթտիյինտէ , Փօլի-գարփօսուն գաթլի էհալի թարաֆընտան ինթլուէնսա օլունմուշ տուր։ Էթրաֆընտա ոթէշ եանմադա պաշլամազտան էվվել տու՝ա էտիպ՝ « նա Րասպա Ալլահ էլ գատիր՝ սէվկիլիս օղլուն Ցիսուս Քրիստո-սուն փէտէրի , քի անըն վասիթասը իլէ սէնին թարաֆընտան քէն-տին հագգընտա մա՝լիմաթ քէսպ էյլէտիք. մէլէքլէրին վէ սէնին հուզուրի մուգաուտէսինտէ մէվֆիւտ օլան սալիհլէրին վէ պիրիքուն քեսինաթըն Ալլահը , սանա թէչէքքիւր էտէրիմ քի պէնի պու կիւն վէ պու սա՝աթա լայըգ սայտըն վէ պէնի սէնին չէհիտլէրին սայը-սընտա գօտուն. սէնին Մէսիհինին քեսպէսինտէն իչմէքլիյէ պէնի լայըգ ի՝թիպար էյլէտին » տէմիչ տիր ։

Թ. ի. 177 տէ , Լիօն վէ Վիէն չէհիրլէրինտէ օլան թէ՝ատտի հագգընտա՝ պու քիլիսէլէրտէն քիւչիւք Ասիատա օլան քիլիսէլէրէ եազըլան պիր մէքթուպտան մա՝լիմաթ էտինիրիզ ։ Պու թէ՝ատտի-նին պաշլանկըճընտան էվվել պիլէ Քրիսթիյանլար ճէֆսայա միւպէթ-լա օլմագսըզըն չէհրին մէյտանլարընտա կէզմէգլէր իտի ։ Էվվէրի եազմա օլուր իտի. վէ Քրիսթիյան տէյիս թահգիգ օլունանլար հագ-սա իլգա օլունուրլար իտի ։ Իմբէրաթօրուն էլչիսի օրայա կէլտիյին-տէ Քրիսթիյանլարըն իսթինթազ օլունմալարը ղայըթլէ քէսքին վէ հիպպէթլի իսքէնճէլէր իլէ միւպաշիրէթ օլունտու ։

Շամմաս Սանքթօս վէ Ա.թալօս վէ սայր միւ՝թէալէր զաթլար , պախտուսու Պլանտինա իսմինտէ պիր ճարիէ ֆէվգալը՝ատէ վէ եա-լընըզ իմանտար օլան զաթա մախտուս ճէսարէթ վէ մէթանէթի մէմ-տուհէ կէօսթէրտիլէր ։ Գըզմըշ պագըր թուպագալարընը ճէսէտին էն նազիք եէրլէրի իսէրինէ պասըլ , մէրհամէթսիզ վէճհ իլէ գամ-չըլայըլ թավլանմըշ պիր տէմիր սանտալյա իսէրինէ օթուրթտուգ-տան ասնկրա՝ պիր վազըթ իչիւն նըրթընը հայվանլարա տախի աթ-տըլար , վէ արթըգ տահա զիյատէ իսքէնճէյէ տայանմամըշ թագտա-լարը գալմուտղընտան անլէրի էօլտիւրիւրլէր իտի ։

Գլանտինա սապահտան ագշամա գատար հէր նէվ՝ իսքէնճէյէ տայանըպ՝ ճէսէտի տախի չաք չաք օլմասը իլէ՝ իսքէնճէ էտիճիլէր տէ եօրուլտուղլարընտա , եէնիտէն գուվվէթ վէ ճէսարէթի ռուհա-

Digitized by Google

Նիկէյ մազհար ալարագ «Արիսթիյան իմ՝ վէ արամըզտա հիչ պիր քէօ-
քիւ չէյ իչլէնմէմիչ» տէյիւ չէհատէթ վէրտի։ Բէնտիսի իլէ փոնթի-
քօս խամինտէ օն պէշ եուչընտա պիր օղլան չօճուղու կիւնտէն կիւնէ
քէնտի արգատաչլարընըն գաթլ օլունմասընա միւչահատէ էթտի-
տէն սօնկրա՝ պու Թէ'աւտոիտէ սօն չէհիտլէր օլարագ գաթլ օլուն-
տուլար։ Օնլարտան էվվէլ փոնթինօս Էրիսագօփօս հէյպէթլի պիր
վէճհ իլէ իսքէնճէ չէքտիքտէն սօնկրա՝ գաթլ օլունմուշ իտի։ Շէ-
հիտլէր օլ գատար չօգ իտի քի, պիր միւտտէթ իչիւն անլէրին ճէսէտ-
լէրի տէֆնի օլունմամըշ. ֆագաթ էնճամ անլէրի Թօփլայըպ եագմըշ-
լար. վէ Թէ'աւտոի էտիճլէրին զիւրիւմիւնճէ՝ միւսԹագիլէն գըյա-
մէթ էԹմէկլէրինի մէն՝ էԹմէք իչիւն՝ եանմըշ չէհիտլէրին քիւլիւնիւ
Թօփլայըպ Րօն ըրմաղընա աֆէրըշլար։

Թ. ի. 147 տէ Մարգօման Թայիֆէսինէ գարշը միւհարէպէ օլտու-
ղունտա՝ Եըլտըրըմ Թէսմխէ օլունմուշ պիր ալայ ուլուլունուպ՝ օ ալայ
իչինէ պիր չօգ Արիսթիյան 'ասքէրլէրի տաւնի վար իտի։ Պիւթիւն
'ասքէրլէր սու գըԹլըղընտան Թէլէֆ օլմագ գօրգուսունտա լէքէն՝
Արիսթիյան 'ասքէրլէրին տու'ասը իլէ եաղմուր եաղըպ՝ սուսուզլուգ-
տան գուրԹուլտուլար. վէ պունուն իլէ պէրապէր վոգգու՝ պուլան
չէտիտ ֆուրԹունա տիւչմանլարը էօյլէ գօրգուԹտու քի Րօմալըլար
ղալէպէ էԹտիլէր. լաքին Իմբէրաթօր պու եաւրտըմը քէնտի իլահը
Թիսա վէրիպ՝ Րօմատա աննա Թաչտան եէնի պիր փուԹ տիւքտի։

Մարգօս Աւրէլիոսուն Իմբէրաթօրլուղունտան սօնկրա՝ Արիսթիյան-
լարընը ահվալի Թէպտիլ օլտու, վէ պիրազ վագըԹ էփ էյի միւյէսսէր
կէօրիւնիւր իտի։

Թ. ի. 180—192 տէք Իմբէրաթօր օլան Գօմմոտօս՝ քէնտիսի
եաթաճագ վէ քէօթիւ իտի իսէ տէ, քէնտի զէվճէսի օլան Մարչիանընը
Թէսիրաթը լայըգէսի սէպէպլինուէն Արիսթիյանլարա միւսա'ատէ
էԹմիշ տիր։ Հէրանօսուն չահատէթինէ կէօրէ՝ Իմբէրաթօրուն սարա-
յը վէ խազինէի զաԹիյէսինտէ Արիսթիյանլար պուլունուր իտի. ֆա-
գաթ եինէ սու'ըզ եէրլէրտէ Արիսթիյանլար Թէ'աւտոի չէքէրլէր
իտի։

ԱԼԹԸՆՁԸ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Թ. ի. 193—211 տէք ՍէպԹիմօս Սէվէրօս Իմբէրաթօր օլուպ՝ էվ-
վէլա քէնտի Արիսթիյան քէօչկսինին վասիԹասը իլէ պիր խասԹալըգ-
տան չիֆա պուլտուղու իչիւն՝ Արիսթիյանլարա միւսա'ատէ էԹմէկ յէ
մէ յլ էտէր իտի. ֆագաթ սօնկրա սու'ի նուպար իլէ անլէրէ պագմալա
պաչլատը. վէ Թ. ի. 202 տէ Եհուտիլէրին քէնտի տինլէրինի Թէրք իլէ

Digitized by Google

տինի Մէսիհի գապուլ էթմէյէրինի մէն՝ էտէճէք պիր գանուն իլան էյլէտի ։ Թէ՛ատտի Մըսըրտա վէ չէմալի Ափրիգատա էն զիյատէ չիտաէթ քէսպ էյլէտի ։ չէհիտլէրին իման վէ ибադաթի րուհանիէ իլէ իսքէնճէ վէ էօլիւմէ Թէհամիւլ էթմէյէրինէ պիր նումունէ տէ-յիւ պիրիսինին նագիյէթինի զիքր էտէրիզ ։

Փէրիէթուա 22 եաչընտա պիր գարը օլուպ՝ քիւչիւք չօճուղու մէմլէտէ իքէն Թէվգիֆ օլունտու ։ Անըն վալիտէսի Խրիսթիյան օլ-տու իսկ տէ , վիէտէրի տահա ալուԹիէրէսթ իտի , վէ Փէրիէթուա անըն սէվկիլիլիւ չօճուղու իտի ։ Փէրիէթուա զասլԹիյէ հուզուրունա ճէլպ օլունտուղունտա վիէտէրի եանընա կէլիպ՝ իմանըն Թէրք էթ-սին տէյիւ ոնա իսպրամ էյլէտի ։ Փէրիէթուա օրատա պուլունան պիր տէսԹիյէ իշարէԹ էտիպ՝ « Գունա տէսԹիտէն մա՛տա պիր իամ վէրէպիլիրիմ. խայըր. նէ տէ քէնտիմէ Խրիսթիյան իամինտէն պաշգա պիր իամ վէրէպիլիրիմ » տէտի , Քէնտիսի տինի մէսիհիյի հէ-ման եէնիտէն գապուլ էթմիչ օլտուղունտան անճագ օլ վագըԹտա վաՓԹիզ օլունտու ։ « վաՓԹիզ օլունտուղումտա Րուհ իլ Փուտ-սուն տէլլէնԹի իլէ անճագ սապր իշին տու՛ա էյլէտիմ , » տէմիչ տիր ։ Գիր գաչ կիւն սօնկրա քէնտիսի իլէ պիր րէՓիգ՝ Յէլիսիէթ-սա իամինտէ զընտանա իլգա օլունտուլար. Փէրիէթուա իգրար էթմիչ իտի քի « Թէճրիւպէմ չօգ աղըր իտի. անըն կիպի գարանլըգտա աս-լա պուլունմամըշ իմ. մահպուսլարըն քէսրէթինէն հասլ օլան Թէ-համմիւլիւզ սըճագլըգ , 'ասքէրլէր ԹարաՓընտան չէքտիյիմիզ ճէՓա վէ չօճուղումի իշին սույտուղում իզհիրապ պէնի մէ յուսիյէթէ տիւ-չիւրտիւ » ։ Յագաթի չսմմասլարըն չալըշմալարը իլէ օլ ներտէն չը-գարըլըպ՝ տահա զիյատէ րահաթճա պիր եէրէ գօնուլտուգտան սօն-կրա , վէ չօճուղունու եանընա ալտըղընտա՝ « Զընտան պանա սարայ օլմուշ տուր » տէտի ։ ԻսԹինԹագ օլունտուղունտա փէսէրի ղայէԹ-լէ Թէսիրի վէ տայանընըլմազ եավկարմալար վէ կէօզ եաչլարը իլէ գը-զընըն այագլարընա գափանարագ քէնտի իսաԹըլը իշին վէ էօքսիւզ գալաճագ չօճուղունուն խաԹրը իշին րիճա էյլէտի քի պուս գատար ինատ էթմէյէ ։ « Մէհքէմէյէ իհզար օլունտուղումտա նէ վուգու՝ պուլաճաղը Ալլահընն միւրատընտան ասընը տըր. զիրա քէնտի գուվ-վէԹիմիզ իլէ տէյիւ իլլա Ալլահընն գուտրէԹի իլէ սաալիԹ գալըրըզ » տէմիչ տիր՝ վալի տահի Փէրվիէթուայա խԹաալէն՝ « Փէտէրինին ագ սաչընա աճըյըպ՝ քէնտի զավալը չօճուղունա մէրհամէԹ էյլէ . իմ-բէրաԹօրուն ուղուրունա գուրպան Թագտիմ էյլէ » տէտի Փէրիէ-Թուա՝ « Գունու եաՓտըմամ » տէյիւ ճէվապ վէրտի , վալի « Խրիսթի-յանընընը » սիպաղ էտինճէ , « էվվէԹ , Խրիսթիյան իմ » տէյիւ ճէ-վապ էյլէտի ։ Գունուն իւգզրինէ եագընտա վուգու՝ պուլաճագ տիւ-չիւն զիյաՓէԹինատ էհալինին քէյՓի իշիւն եըրԹընը հայվանլար էօնիւնէ աՓընլմագ իւգրէ եինէ զընտանա Ֆիգա օլունտուլար , վէ իլա-

Digitized by Google

հիւէր սէօղէմէք իւէ կիթտիքտէն սօնկրա՝ Ֆէլիսիթաս տօղուրուճագ աղրըլարա թուխթուլտու ։ Զընտանէը օնա իսթիհզա էտէրէք ուէտի քի «Շիմտի պու գատար աղրըլար չէքէր իսէն եըրթըճը հայվանլարա աթըլտըղընտա նէ՞ եաիսաճագտըն ». Ֆէլիսիթաս անա ճէվապէն՝ « Շիմտի չէքտիյիմ էլէմիէրի պէն չէքիյօրում. օլ զէման խաթըը իչիւն էլէմ չէքէճէ յիմ զաթ պէնիմ իւէ պէրապէր օլուպ՝ քէնտիսի իչիւն էլէմ չէքտիյիմտէն՝ քէնտիսի օլ էլէմտէն հիսէտար օլաճագ տըր », ուէտի, Պիր էպքի 'ատէթէ կէօրէ թէ'ատտի էտիճիլէր պու չէհիտլէրի փութլարըն 'իպատէթինէ մախսուս էլպիսէ իւէ կիյտիրիպ՝ վէ պէօյլէճէ օնլարը գաթէլէթմէք նիյէթինտէ իքէն՝ չէհիտլէր տէտիլէր քի «Պէօյլէ մէքրուհիյէթլէրտէն գուրթուլմագ իչիւն էօլմէյէ րազի օլտուղտամուզ հալտէ պուննու էթմէնիզ հագգընը մը տըր » ։ Թէ'ատտի էտիճիլէր պու նիյէթին իհրասընտան վուզ կէչմէյէ մէճպուր օլտուլար ։ Գու չէհիտլէր հայվանլար վասիթասը իւէ փարալանտըգտան սօնկրա՝ Թէսալիմի րուհ էթմէք իւզրէ իքէն՝ 'ատէթլէրի իւզրէ Խրիսթիյան մուհապէկէթ էօվիւչիւ իւէ վէտալաշտըլար ։

Թ. ի. 211—217 էտէք Տարագալա, վէ Թ. ի. 218—222 էտէք Հէլիօկապալօս իմբէրաթօրլարըն վազթինտէ Խրիսթիյանլարա միւսա'ատէ օլուր իտի ։

Թ. ի. 222—235 էտէք Ալէքսանտըր Սէվէրօս՝ օլ սալհ իմբէրաթօրուն քէնտինէ մախսուս օլան միւրէքքէպ տին այն ու 'ատէթլէրինտէ տինի մէսիհիյի տախի գապուլ էթմիչ տիր։ Ջէնտի իւահլարըընը աուրէթլէրի արասընտա Աբրահամըն վէ Ծհուսուն աուրէթլէրի տախի պուլունուպ՝ Ջրիստոսուն 'իպատէթինէ պիր 'իպատէթլանէ եաիմագ մէրամընտա իմիշ։ Ֆագաթ եինէ տինի մէսիհի հիւքիւմէթէ վէ րէսմէն միւսա'ատէլի տէյիւլ իտի ։

ԵԷՏԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Թրաքիալը Մաքսիմիանօս Թ. ի. 235—238 էտէք իմբէրաթօր օլուպ՝ Ալէքսանտըր Սէվէրօս 'ալէյհինէ 'ատտավէթլի օլտուղունտան, Խրիսթիյանլարա թէ'ատտի էտէր իտի։ Ֆագաթ թէֆթիսլաթ իւէ պու եէտինճի սայըլան թէ'ատտույի պէյան էթմէք լազըմ տէյիւլ տիր ։

Թ. ի. 238—244 էտէք Ղօրտիանօս, վէ Թ. ի. 244—249 էտէք Ֆիլիպօս իմբէրաթօրլարըն սայէսինտէ Խրիսթիյանլարա միւսա'ատէ օլուր իտի ։

Digitized by Google

ՍԼՔՈՒԶԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Տէքիօս Իմպէրաթօրուն էյասը Թ. Ի. 249—251 էտէք օլտու։ Պու էյասխոս վուգու' պուլան Թէ'ատտի' օնտան էվվէլ վուգու' պուլան Թէ'ատտիլէրին հիւհլէսինտէն 'ուսուտի վէ չիտատէքլի իտի։ Քիրքիյանօս վէ Իաքէնտէրիէլի Տիօնէսիօսուն նազլխյէքլէրինտէն Իմպէրաթօրուն ֆէրմանը նէ օլտուղու անկլաչըլըը։ Պու Թէ'ատտիտէն միւրատ տասխ տինի մէսիհիյի ալիքիւլխյէ եէր եիւգինտէն տէֆ' էքմէք իտի։ Մու'այէն վազըքատա հէր էյալէթտէ պուլունան Ինրիաթիյանլարըն կէլիպ 'ալէնէն գուրսան քէմէլէրի էմր օլունտու։ Ֆիրտար էտէնլէր էպէտէն մէնֆի ասլըլըպ' մալ վէ էմլաքլարը հիւքիւմէք Թ'ատտաֆընտան զապթ օլունտուր իտի. Ֆիրտար էթմէկ յէնլէրէ էն գիյատէ քէսքին վէ տեվամի իաքէնճէլէր իլէ իսանլապընը Թէրք էթմինլէր տէյիւ իպրամ օլունտուր իտի։ Հիւքիւմէթին մաթլուպունա րիզա վէրմէ յէնլէր, պախատատա Էրիհագօփօպլար վէ ասյիր քիլիսէ իստէմէլէրի գաթլ օլունտուլար։ Պա'զը Ինրիաթիյանլար եա գուրսան քէստիքէր եախօտ քէստիլէր տէյիւ փարա իլէ մէմուր Թ'ատտաֆընտան պիր իլէի իտապէր ալըրչլար. պունլարըն քէտաֆէսի Ինրիաթիյան իսմինէ լայըգ տէյիլ տիր տէյիւ քիլիսէտէն քէսիլտիլէր. Ֆագաթ պունուն 'ագօսիսի օլարագ լուպունտուգ եէյտէ չէհիտ չէօհրէթինի գագանմագ իտիէյէնլէր քէնտիլէրինի մէմուրլարա Քէսիմ էտէրլէր իտի. վէ սալիֆ իւզ գիքր սէյան օլունտուղու ւիսիլլիա Ֆրիստոսուն իսապրը իչիւն իսքէնճէ վէ էօգիւմէ պիլ մէմինունյէ բուզի օլանլար փէք չօգ պուլունուր իտի։

Կալլօս Իմպէրաթօրուն վազթինտէ, Թ. Ի. 251—253 էտէք, սէքիզինճի Թ'ատտինին տեվամի ի'թիպար օլունան Թ'ատտիլէր պուլունուր իտի։ Իքի Րօմա էմիրագօփօտու Ֆօրնէլիօս վէ Վիպսիօս չէհիտ օլտուլար. Ֆարթակինէտէ Ֆիբրիյանօս իլէ քէնտի քիլիսէսի Թ'ա'ուն վէ վէֆագ վազթինտէ քէնտի 'էօմիրլէրինի Թէհլիքէ յէ գօյմագ' էօմիւլէրին չօգլարընը տէֆն էթմէկլէրի իլէ էհապինին զազապը'ը Թէօքէն էտիպ' քիլիսաըը Թահսիլ էտէրլէր իտի։

ՏՕԳՈՒԶՈՒՆՃՈՒ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Վալէրիանօս Թ. Ի. 254—259 ստէք Իմպէրաթօր օլուպ էվվէլա' Իաքէնտէրիէլի Տիօնէսիօսուն չէհատէքինէ կէօրէ սէրայը 'իպատէթ-

Digitized by Google

խանէյէ պէննկզէր իմիչ. փագաթ սօնկրա վիւքեալասընտան օլան Մագրիսնօսուն Թէսիրաթընտան նաչի՝ Ուրխանիյան քիւխէսինի հէլաք էթմէք գաստընտա օլմուշ տուր։

Թ. Ի. 257 տէ քիւխէ խատէմէլէրինի նէֆի էտիպ՝ էօլիւմ Թէհտիտի իլէ Ուրխանիյանլարըն Թէճէմմիւ՝ էթմէլէրինի եասագ էթտի. Փագաթ՝ Ռիթրիյանօս վէ Տիօնէսիօս կիպի էսիրագօփօսլար մէնֆի օլտուգլարընտա մէքթուպլար վասիթասի իլէ մէմուրիյէթլէրինի իճրա էթտիլէր։

Թ. Ի. 258 տէ ճիւմլէ էսիրագօփօսլար, երէցլէր վէ Շամնիասլարըն անիտէ գաթլ օլունմալարը էմր օլունտու. վէ Ուրխանիյան մէճլիսա՝զալարը մանաուպտան՝ազլ օլունուպ՝ վէ իսմանլարընը Թէրք էթմէտիքլէրինտէ գաթլ օլունտուլար։ Բօմա էսիրագօփօսու Սիքքթօս 4 չամնիա իլէ էվվէլա չէհիտ օլտու։ Ռիթրիյանօս տախի վալի Թրուֆընտան «Իլահլարըն տիւշմէնի վէ ղարրի մէչրու՝ սիրր ճէմա՝աթըն նազըրը» տէյիւ գաթլ օլունտու։ Քէնտի քիւխէսինէ պիր մէքթուպ իլէ վէտալաչտրգտան սօնկրա՝ մէճնունիյէթլէ վէ Ալլահա Թէչէքքիւր էտիրէք Թէսալիմի րուհ էյլէտի։

Թ. Ի. 259 տա Իմբէրաթօր Ֆարսիլէր Թարաֆընտան էսիր ԹուԹուլուպ՝ Թէ՝ատտաի խիթամ պուլտու։

Վալէրիանօսուն օղլու Կալլիանօս Թախթա նայիլ օլտուղունտա, եա՝նի՝ Թ. Ի. 259 տա, պիր ֆէրման իլէ, վէ րէսմի Ի՝Թիպար օլունտա՝ իլգ տէֆա օլարագ, Ուրխանիյանլարա վէ Ուրխանիյան քիւխէսինէ վէ տինի մէսիհինին այն ու՝ատէթլէրինին իճրասընտա միւտա՝ատ էյլէտի. անըն հիւքիւմէթի Թ. Ի. 259—268 էտէք սիւրտիւ։ Անըն խալէֆէտի Աւրէլիանօս տա Թ. Ի. 270—275 էտէք Իմբէրաթօր օլուպ՝ Ուրխանիյանլարա՝ատտավէթ էյլէտի իսէ տէ, եինէ տինի մէսիհի միւտա՝ատէլի օլտուղունու Թանըմըղա մէճպուր օլուր իտի, չէօյլէ քի Տէքիօս վագԹինտէ վուգու՝ պուլտան՝ումումի Թէ՝ատտիտէն աֆի իւզ զիքր պէյտան օլունտաճագ օնունճու վէ հէփսինտէն տէրէճէսիզ չիտտէքլի Թէ՝ատտիյէտէ՝ տինի մէսիհինին ինԹիչար օլունուպ մէԹանէթ վէ գուվվէթ քէսպ էթմէք միւհիմքէթի վար իտի։

ՕՆՈՒՆՃՈՒ ԹՒԱՏՏԻ

ՏէօքլէԹիանօս Իմբէրաթօր Թ. Ի. 284— 305 էտէք Մաքսիմիանօս իլէ պէրապէր, վէ Թ. Ի. 292 տէն սօնկրա օնլարըն վէքիլէրի Քլօրօս վէ Ղալէրիօս իլէ պէրապէր հիւքիւմէթ սիւրտիւլէր։ Ղալէրիօս ՏէօքլէԹիանօսուն տամատը օլուպ՝ Ուրխանիյանլարըն տիւշմա-

Digitized by Google

նը իւր. վէ Թէ՝ատտի իտիմի ո իտի ։ Քէնտիսի ղայրէԹլի վէ ճէ-
սարէԹլի օլտուղունտան իսԹիյար վէ գարարսըզ օլան գայն փէ-
տէրինի գանտըրըպ՝ Թ. ի. 298 տէ ՝ասքէրլէրին ճիւմլէսի Թարա-
ֆընտան գուրպան Թագտիմ օլունմալը տէյիւ ֆէրման չըգարտը ։
Գունուն իւզէրինէ Թ. ի. 303 տէ Թէ՝ատտի չիտտէԹ իլէ պաշլատը ։
Ցէպր. 23 տէ Իզմիտտէ պուլունան կիւզել վէ ճէսիմ վէ միւզէյյէն
՝իպատէԹխանէ յի եըգըլմըշ, վէ իչինտէ պուլունան ՔիԹապը չէրիֆ
էլ եազը նիւսխէլէրինի եազմըշլար. օնտան սօնկրա Իմբէրաթօրուն
ֆէրմանը ՝իլան օլունտու քի՝ ԽրիսԹիյանլարըն ճիւմլէ ճէմա՝աԹլարը
տաղըլըպ՝ հէր ՝իպատէԹխանէլէրի եըգըլալար վէ ՔիԹապը չէրիֆ
նիւսխէլէրի եանալար, ԽրիսԹիյանլար րիւԹպէ, մանտուպ վէ հու-
գուզլարընտան մահրում գալսալար. ԽրիսԹիյան քէօյլէրինէ ազատ օլ-
մագ իւմիւտիւ ասլա օլմայա, վէ պէր ԽրիսԹիյան, իսԹինԹա-
գընտա քէնտի իսանընը Թէրք էԹմէզսէ, իսքէնճէ յէ միւպէԹէլա օլա՝
Իմբէրաթօրուն սէրայընտա եունկըն զուհուր էԹտիյինէ՝ Ղալէրիօս
ԽրիսԹիյանլարը նահագ եէրէ իԹհամ էտիպ՝ Թէ՝ատտիկէ չիտտէԹ
վէրտի ։ Քէնտի ՔիԹապի չէրիֆ նիւսխէլէրինի Թէսլիմ էտէնլէր սխ-
յանէԹ էԹմիչլէր տէ յիւ քիլիսէտէն քէսիլտիլէր։

Իքինճի պէր ֆէրման ճիւմլէ քիլիսէ խատէմլէրինին հապտա իլգա
օլունմալարընը էմր էԹտի ։ Իւչինճիւ ֆէրմանընը իգԹիզասընա
կէօրէ՝ օնլարը գուրպան Թագտիմ էԹմէգլիյէ հէր վէճհիլէ զօր էԹ-
մէք էմր օլունտու ։ Տէրտիւնճիւ ֆէրման պունու հէ՞մլէ ԽրիսԹի-
յանլարա էԹտիրմէք իչիւն իտի ։ Օլ զէմանտան ի՝Թիպարէն Թէ-
՝ատտիլէրին էն գիյատէ գանլը վէ տէվամիսի չիտտէԹ քէտպ էյլէտի։
ԽրիսԹիյանլարը գաԹլ էԹմէք խուսուսունտա հիչ մանի՝ օլմայընչ՝
ԽրիսԹիյանլարընն փուԹփէրէսԹ տիւչմանլարը եըրԹընճը հայվանլար-
ատան գիյատէ գուտտուգլանըպ՝ իֆրաԹ տէրէճէսինտէ Թա՝րիֆ գա-
պուլ էԹմէզ մէրհամէԹսիզլիք վէ ինսանխէԹսիզլիք իչէրլէր իտի ։

Էսէպիօսուն րէյ իւլ ՝այն չէհատէԹինէ կէօրէ ուէֆ՝ա պէ տէֆ՝ա
ատէմլէր եօրուլմայընչ՝ եէնի մա՝գուլ իսքէնճէ վէ գաԹլը իճատ
էԹմէյէ մէճպուր իտիլէր, չիւնքիւ եըրԹընճը հայվանլար ատէմլէրի
փարալամագտան պէրգմըշ օլուպ, տահա օնլարա տօգունմազլար ի-
տի ։ Ա.յը վէ գափլունլար չէհիտլէրին գանընը իչմէքտէն եիւզ չէ-
վիրտիլէր ։ Իզմիրտէ պուլունան Իմբէրաթօրուն ասրայընընն իսքմէԹ-
ճիլէրի արասընտա Պէտրօս իսմինտէ պիր ԽրիսԹիյան՝ էԹի քէսիք-
լէրինէ դատար գաճըլանմագլա չըգարըլմըշ տըր. վէ օնտան սօնրա
սիրքէ իլէ Թուզտա եայգանըպ՝ ճանը տահա վիւճիւտտէ գալտըղընը
կէօրտիւլէր իսէ, օնու եավաշճա պիր աԹէչ իլէ Թէպլիմի յուհ էտին-
ճիյէ գատար եագտըլար ։ Մէհքէմէլէր էօնիւնտէ մէզուահլար եա-
փըլ՝ հէր քէս տ՝ավասընը Փասլ էԹտիրմէք իչիւն գուլպան ՝ապզ
էԹմէյէ մէճպուր իտի. չէօյլէ քի հիչ պիր ԽրիսԹիյան պիր մատտէ-

Digitized by Google

յի հագագ իլէ հիւքիւմէթճէ կէօրմէյէ իւմիւտիւ օլմատը ։ Թէ'ատուտի էտիճիլէր Ուրիսթիյանլարը օլ գատար չօգ պուլտուլար քի' պիրէր պիրէր օնլարը էօլտիւրմէքլէ նիհայէթի օլմայաճաղը ուշքեատար օլուպ՝ պիւթիւն ճէմա'աթլարը պիրտէն հէլաք էթմէք իչիւն պէօյիւք ա-թէչլէր եագարլար իտի ։ Գա'զը տէֆ'ա պիր մաքինա իլէ վիճիւտիւն ճիւմլէ ա'զալարը պիրի պիրինտէն չէքիչմէք իլէ այրըլտըլար· էրիմիշ գուրչուն տէրիլէրի իւզէրինէ ագըտըլըր իտի· պաչը աչաղը օլարագ սալպ օլունուրլար իտի· պա'զը տէֆ'ա թէհամմիւլ էտէպիլտիքլէրի գատար իսքէնճէ չէքտիքտէն սօնկրա՝ եարաալարընա տիգգաթ իլէ պագըլըպ սուղալտըգլարընտա , թէքրար իսքէնճէչէնտիլէր ։ Գա'զըլար , նազիք թարզ իլէ պէօյիւմիւշ խաթունլար սիլէ , էլպիսէտտէն սօյուլուպ՝ պիր աղաճըն պիր տալընա պիր այագ վէ պաչգա տալընա օլ պիր այագ պաղլանըպ՝ տալարըն գօյվէրիլմէտի իւզէրինէ վիճիւտ իքի չագգ օլմուշ տուր, էլ հասրլչէ յթանընն գատար վէ հիւնէրինտէն նէչէթ էտէն վէ չէ յթանի ինսանըն խայալընա կէչէն թիւրլիւ թիւրլիւ իսքէնճէչէր իլէ եիւզլէրմէ , պինլէրմէ վէ օն պինլէրմէ Ուրիսթիյանլար գաթլ օլունուպ՝ չէհիտ օլտուլար ։ Ֆրիւքիատտա պիր չէհիրին քեաճիէի է·հալիսի պիրտէն եանմըչլար ։ Թէ'ատուտի էտիճիլէր տիվանէ չէյթունյէթինտէ գաթլ էթմէքտէն եօրուլուպ օսանետգլարընտա՝ Ուրիսթիյանլարը պիր կէօղունիւ չըգարըպ՝ եախօտ պիր ա'զա քէսիպ մատէն եէրլէրինէ եօլլամըչլար, էւսէպիօսուն չէհատէթինէ կէօրէ գըլըճլըր պիլէ չօգ գուլլանըլտըղընտան՝ քէօրլէնմիշ վէ գըրըլմըշ. նիհայէթիւ էմր Թէ'ատտի էտիճիլէր տէ պիլքիւլլիյէն եօրուլուպ օսանմըշ օլարագ իչի էլտէն պրագտըլար. ամմա Ուրիսթիյանլար Թէպլիմի րուհ էտինճիյէ գատար իլահիլէր Թէրէննիւմ էտիպ՝ Ալլահա համտ վէ Թէչէքքիւր էտէրլէր իտի ։ Բօմա չէհրինին գուրպինտէ պէօյիւք վէ պիրի պիրինէ պիթիչիք մաղարալար պուլուճնուպ՝ Ուրիսթիյանլար էվվէլքի Թէ'ատտիլէր վագԹընտա օրույա Ֆիրար էտիպ , օրատա հէմ իգամէթ էտէր հէմ 'իպատէթ էտէրլէր իտի· վէ պիր չօգ միւտտէթ օրատա սէլամէթ իւզրէ պուլունտուլար. Ֆագաթ սէքիգինճի Թէ'ատտիտէն սօնկրա վէ պաճուսուս սօն Թէ'ատտիտէ զապիթլէր հէր տէսիսէ իլէ օլ մաղարալարըն մամիֆի գատու վէ եօլլարընը էօյրէնիպ՝ Ուրիսթիյանլարը օրատան տամի գաթլ օլունմագ իւզէրէ մէյտանտա չըգարըրլար իտի ։ էլ ան խրիսթիյանլարըն օն պինլէրմէ մէգարլարը օրատա պուլունուր ։

Էննամ Իմբէրատօրուն էմրի իլէ «Հիւքիւմէթի եըգմագտա օլան Ուրիսթիյանլարըն իսմի եօգ օլմուշ , տինի մէսիհիի պաթըլ , հէր եէրտէ տէֆ' օլմուշ տուր» տէյիւ 'իլան օլունտու. ամմա պու 'իլան պաթըլ վէ քեազիպ իտի· Սլլահըն քիլիսէսի նամըլ ինսանըն գատը իլէ հէլաք օլա պիլիր· գաթլ օլունանլարըն եէրինտէ եինէ միւմինլէր պուլունուպ՝ ունճագ պիր գաչ ակնէ սօնկրա տինի մէսիհի տէյիլ, իլ-

Digitized by Google

լա փուԹփէրէսԹլիք Ըսմա հիւքիւմէԹինտէն տէֆ' օլունմուշ տուր ։

Ղալէրիօս ԻմբէրաԹօր օլտուգտան սօնկրա վէֆիլ Թա'յին էյլէտիյի չօլ ուԹանմազ Մաքսիմիանօս չարգ Թարաֆընտա ղայԹալէ գանլը վէ ինսանլըկԹասիզ պիր Թէ'աւտուի եէնիտէն պաշլատը. պու Թէ'աւտի իչինտէ սօն չէհիտլէր ՓալէսԹինտէ Ք. Ի. 310 տու պուլունտուլար ։ Ղալէրիօս իսէ պիր հիյապէԹլի վէ Թիքսինէճէք իլէԹէ ԹուԹուլուպ՝ քէնտի եաւփտըղը չէյլէր իւզէրինէ տիւշիւնմէյէ մէճպուր օլարագ ՌրիսԹիյանլարը հէլաք էտիպ՝ տինի ինսիհիյի եէր եիւզիւնտէն րէֆ' էԹմէք ինսանճա միւմքին օլմատըղընը իգրար էյլէտի. վէ քէնտի տիւշար օլտուղու իլլէԹ ՌրիսԹիյանլարըն Ալլահընտան օլտուղունու տույար իտի. պինաէն 'ալէյհ Թէ'աւտիյի Թահրիք էտէն ճիւմլէ Փէրմանլարընը Ք. Ի. 311 տէ Փէսխ էյլէտի. «ՌրիսԹիյանլարը փուԹփէրէսԹ այն ու 'ատէԹլէրինէ զօր իլէ րիւճիւ' էԹտիրմէք մէրասիմ վար իտի, սոմմա միւչէսսէր օլամատըմ։ » ուէտի Օնտան սօնկրա ՌրիսԹիյանլարա՝ քէնտի զամիրլէրինին իգԹիզասընճա, հիւքիւմէԹին սէլամէԹինէ մուղայիր պիր չէյ եաւիմայրպ տա սէլամէԹի իչիւն տու'ա էԹմէկլէրի չարԹը իլէ, Ալլահա 'իպատէԹ էԹմէքլիյէ քեամիլէն միւսա'ատէ վար իտի ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷՔ ՎԷ ՝ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆՐՆՏԱ ՏՐՐ



ՓԱՍԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՑԱՆԷՔԷ ՏԱՑԻՐ

*Իքինճի միւտտէթուէ՝ պիրինճի միւտտէթտէ պուլունտուղու կիպի Ալքախ էյանլարըն պաչգալարա կէօսթէրտիքլէրի էօրնէքլէրու կքահրիվ վաք վէ խապխա իտի։ Սալիֆիւզ զիքր ընէղնէկ ուտուլունտան պու իսպաթ օլունուր. հէմտէ թէ՝ատտոլ վագֆինտէ տէյանէթի տաֆկիկէլէրի պէ յան օլունուր իտի. պիլա չիւպհէ պա՝զը ատէմլէր տինի մէսահինին թապի՝աթը լուհանիկէսինի անկլայամտալզլարընտան՝ Ալիսլաթէյանլարըն ասայիչ վագֆընտա պիր մէնֆա՝աթը զտի էյէսի իւմիւտտիւնտէ օլպադգ՝ Ալրիսթէյտն իզ տէյիւ իդդար էթմիչէր։ Ամմա էքսէրիկ վէ հէր եէրտէ Ալրիսթէյանլարըն հալ վէ հարէքէթլէրի փութիէրէսթ գօնչուլարընըն հալ վէ հարէքէթլէրինտէն չօգ պիյատէ վաք վէ էյի իտի։

Էյատը Հավարիւնտէ պուլունան մուհապպէթ վէ պիրատէր իւհագըզը վէ իթթիֆագ վէ տէրտաուչլըգ իքինճի միւտտէթտէ ատախ պուլունուպ՝ պէլքի պէյոփէ աչիքեարէն ապէյան օլունտու։ Օնլարըն տէյանէթի խապիսէլէրի պա՝զը իշարէթլէր իւէ պէյան օլունուտու. (1) Իմանա կէլմէզտէն էվվէլ պիր ատէմին կէչինմէսի ֆըսլընըգ և ատաօտ սիհիրպազըգ իւէ, փութլար վէ մէզպահլար եախմագ իւէ, եախօտ սէրկիչէր իւէ օլտու խսէ, վաֆթիւզ օլունմազտան էվվէլ պունլարըն հէփիսինի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտուլար. վէ պունտան պաչգա Բօմպըզլար վէ նուհնահիւէր արասընտա ֆէվգէլ՝ատէ չէօհրէթ քէսպ էթմիչ օլան սէրկի վէ օյունլար պուլունուպ՝ մու՝այէն վագըթլատտա սայքի պիւթիւն էհալինին տիգգաթընը ճէլպ էսէր իտի. քէյֆ իչիւն օլ եէրլէրէ կիթմէք՝ուսմուսի պիր՝ատէթ օլտուղունտան՝ օնլար-

Digitized by Google

տան մահրուա գալմազ պէօյիւք պիր չէյ սայըլըր իտի. Ֆագաթ ճիւմլէ Խրիսթիանլարտան թալէպ օլունուր իտիքի պէօյլէ եէրլէրէ կիթմէք-տէն պիւքիւլիւյէ իճթինապ էյլէյէր. չէօյլէ քի վաֆիթիզ օլուն-տուգլարընտա «Շէյթան իլէ օնուն սալթանաթ վէ մէնքէլէրինի թէրք էտէրիմ» տէյիւ իղրար էթտիքլէրինտէ իշտու զիքր օլունան փուխփէրէսթ 'ատէթլէրի թէրք օլունմուշ անկլաշըլըր իտի. Շէյ-թանըն 'ասքէրինէ գարշը օլան Ալլահըն վէ Ռիստոսուն ճէնքճխ պու իգրարը պիր նէսր կիպի թուրթար իտի.

Խրիսթիանլարըն պիրատէր մուհապպէթլէրինտէն նէչէթ էթտիք քի էսարէթ եախօտ էֆէնտի իլէ քէօլէ միւնասիպիթի պա'զը եէրտէ սուրէթէն գալըը իսէ տէ, հադիգաթէն Խրիսթիանլար արասընտան գալգմըշ տըր.

Խրիսթիանլար 'ատէթա փուխփէրէսթ հիւքիւմէթինտէն մէմու-րիյէթ գապուլ էթմէք քէնտի իման վէ տիյանէթլէրինէ գարշը պիր չէյ ի'թիպար էտէրլէր իտի. Ֆագաթ սէրկիլէրէ կիթմէք քէյֆիյէ-թի կիպի պիւթիւն պիւթիւնէ նէհի օլունմամըշ իտի. Փափազլարըն էվլէնմէմէսի պու միւտտէթին ասնունտա էմր օլունմուշ տէյիլ իտի իսէ տէ, եինէ սայթի պիր 'ումումի 'ատէթ օլմուշ տուր. վէ Իս-փանիատա Թ. Ի. 30ՅՅ տէ վուգու' պուլան պիր Սինօտ մէճլիսինին գարարընա կէօրէ էփիսգօփօսլար, երէցլէր վէ Շամմասլար էվլէն-միշ պուլունտուլար իսէ՝ 'ազը օլունմալը տըրլար. Ֆագաթ պու գա-րար օլ զէմանըն 'ումումի 'ատէթինտէն չյապէ րիյազէթքեար պիր մէյլ պէյան էտէր, զիրա ինանլարտան այրընա օթուրուպ՝ սալը րիյազէթքեարանէ 'էօմիւր կէչիրմէք 'ատէթի տահա մէյտանա կէլ-մէմիշ սիր. նալընըզ պէ ատէմ՝ ճէնուպի Մըսըրը Փուլօս իսմինտէ օնպէշ եաչընտա պիր չօճուգ իքէն՝ Տէքիոս Թէ'ատոիսինտէն Ֆի-րար էտիպ չէօլտէ 90 սէնէ եալընըզճա եաչամըշ տըր. Ֆագաթ օլ զէմանլարտա պա'զը Խրիսթիանլար Ռրիստոսուն Մաթթ. ժԹ. 20 այէթինտէ զիքր օլունան կէնճ վէ զէնկին րէիսէ վարիյէթինին Ֆի-րիւթթ օլունմասը խուսուսունտա օլան էմրի մսլասուս էնոքէնէ իչիւն օլտուղունու անլայըպ՝ հէր չէյի Ֆիւրիւթթ իլէ Ֆագիր հալինտէ 'էօմիւրէրինի կէչիրիրէր իտի. պունլար եինէ այրընա եաչամայըպ՝ սահիհէն քէնտի վարիյէթ, գուվվէթ վէ վագըթլարընը միւմինէր իչիւն սարթ էտէրէր իտի.

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

'ԻՊԱՏԷՔԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷ ՎԷ 'ԻՊԱՏԷՔԽԱՆԷԼԷՐԷ ՏԱՑԻՐ

Թ. Ի. 259 ատէք, եա'նի՝ տինի մէսիհիյէ ըէսմէն միւսա'ատէ վէ-րիլինճէյէ գատար, էյամը հավարիիւնտէ պուլունտուղու միսիլիւ Խրիսթիյանլար 'իպատէք-կեահ՝ գարընտաշլարըն էվլէրինտէ պուլուր-լար իտի. չօգ ոէֆ'ա տափի, պախուսուս Ռօմա քիլիսէսի՝ մէզար-լարտա վէ չէհիտլէրին գապրլարընըն եանընտա Թէճէմմիւ՝ էտիպ՝ 'իպատէքլէրինի գըլսարլար իտի. վէ Թ. Ի. 259 տան սօնկրա 'իպա-տէքխանէլէր սկինա էքսիկ յէ սկաչլայըպ՝ սօն Թէ'ատուի վագքընտա, եա'նի Թ. Ի. 305 տէ չօգ վէ ճէսիմ 'իպատէքխանէլէրի վար իտի։ Գրընընան 'իպատէքի 'ումումիէ էյամը հավարիիւնտէ պուլու-նան 'իպատէքտէն սկիր մըգտար մուֆասսալ իտի. եալընըզ 'Ահտը 'ԱԹիգտէն տէյիլ իլա իքինճի տէհրին օրթասընտան սօնդրա տէօրթ ինճիլտէն վէ տահա սօնդրա Րէսուլլէրին մէքթուպլարընտան տափի օգուսդագ 'ատէք օլտու. վէ ճէմա'աԹա մա'լիւմ օլան լիսանտա, եա'նի՝ եա Եունանի՝ եա Լաթինի լիսանտա օգունուր իտի. վէ պու լիսանլար պիլէ ճէմա'աԹա մա'լիւմ օլմատըղը վուգու'ինտէ ճէմա'ա-Թըն Թա'յին էքտիքլէրի Թէրճիւման վասիթասը իլէ Թէրճիւմէ օլու-նուր իտի. օնտան սօնդրա օգունան քէլամլար իւզէրինէ էսիհգօհօս եախօտ Երէց պիր վա'զ վէրիր իտի. օնտան սօնդրա պիԹիւն ճէմա-'աԹ այաղա գալգըպ՝ սիւքիւԹ էտէրէք հէր քէս քէնտիսի իչիւն, քիլիսէնին սէլամէԹի իչիւն, ճիւմլէ ինսանլարըն իսմանա կէլմէյէրի իչիւն վէ հիւքիւմէԹին ասայիչի իչիւն տու'ա էտէրլէր իտի. պատէ-հու պիրատէր մուհապպէԹի էօսիւչիւ իլէ պիրի պիրինի էօսիւերլէր իտի. օնտան սօնդրա Էսիհգօհօս պէրէքէԹ տու'ասընը 'արզ էտիպ՝ ճէմա'աԹ պիլիԹԹիֆագ Ամին տէրլէր իտի։ 'Իպատէք՝ Թա'ամը մու-գատտէս այնինին իճրասը իլէ խիԹամ պուլուր իտի։ ԻպԹիտատէն պէրու 'ատէք օլտուղու կիսի 'իպատէք իչինտէ վագըք վագըք իլա-հիլէր տափի Թէրճիննիւմ էտէրլէր իտի. պու իլահիլէր Տավուտուն մէզմիրինտէն վէ Էսայ. Զ. 3. Վահի. Եու. Ա. 6. վէ Լուգ. Բ 14 այէԹինտէ պուլունան մախսուս համտլարտան վէ պա'զը պաշգա Թէ-լիֆ օլունան իլահիլէրտէն 'իպարէք իտի։

Սուրէք վէ Թասվիրլէր պու միւտտէքտէ 'իպատէքխանէլէրէ աս-լա գապուլ օլունմատըլար. պախուսուս Թայիֆէլէրտէն իսմանա կէ-

Digitized by Google

լէնլէր իչիւն պու էլզէմ պիր չէյ իտի , եօխսա տինի մէսիհի լայըգը իլէ փութփէրէսթ այն ու 'իպատէթ ուսուլունտան թէֆրիգ օլունմազ իտի ։ Ինք էվվէլ իսթի'մալ օլունան սուրէթ վէ թէշպիհլէր էվլէրտէ պուլունտուլար· Խրիսթիյանլար փութփէրէսթլէրին հէր գասպ վէ զիյնէթ իւզէրինէ քէստիրտիքլէրի փութ վէ սայր թէշպիհլէրինի ըչտտ էտիպ՝ օնլարըն եէրինտէ ապճտէ իչիւն տէյիլ, անճագ թէշպիհսթ վէ զիքր իչիւն , օմուզտս իւզէրինտէ պիր գուզտս օլան պիր չօպան , կէօյէ տօղրու եիւրիւյէն պիր կէմի , պիր կէօվէրճին , պիր պալըգ սուրէթինի իսթի'մալ էտէրլէր իտի· պախսուսս պալըգ մանասընտա Եունանի քիլիսէսի Իսթիս ΙΧΘΥΣ իսթի'մալ էտէրլէր իտի· պու քէլիմէնին պէչ հարֆը՝ պէչ քէլիմէ իմա էտիպ եա'նի ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ մա'նասը՝ «Ծիսուս Ջրիստոս Ալլահըն Օղլու Խէլասքեար» տըր։

Սուրէթլէրի էվլէրտէ իսթի'մալ էթմէլէրինտէն սուհուլէթ իլէ 'իպատէթխանէլէրտէ օնլարը իսթի'մալ էթմէգլիյէ տէօնտիւլէր· վէ իչիւնճիւ տէհրտէ 'իպատէթխանէլէրտէ սուրէթլէր իսթի'մալ էթմէյէ պա'զը եէրլէրտէ պաչլատըլար իսկ տէ , Թ. ի. 305 տէ Իսխանիատա Էլվիրա չէհիրինտէ վուգու՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի պու եէնի 'ատէթ մուղայիր պիր գարար վէրմիչ տիր ։

Հաչ իչարէթինի էվվէլա էվլէրտէ վէ սօնղրա 'իպատէթխանէլէրտէ եաիարլար իտի· վէ վագթըն միւրիւրիւնտէ պու հաչ իչարէթինտէ պիր ֆէվգուլ'ատէ գուվվէթ վար տէյիւ իննանմազա պաչլամըշլար տըր ։

ՖԱՍԼ ՍԱԼԻՍ

ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻՆԼԷՐ

Էյամը Հավարիիւնտէ օլտուղու կիպի՝ եէվմի մուգատտէս կիրաա կիպի ասլ իտի· օլ կէձէպէ 'իպատէթի 'ումումիյէ իչիւն թէճէմմիւ' էտիպ՝ Ջրիստոսուն էօլիւլէրտէն գըյամ էթմէսինի վէ Րուհ իւլ Գուտսուն կէլմէսինի զիքր էտէրէք , հէր թիւրլիւ իշ վէ մասլահաթը տիւնեասվիէտէն ֆէրաղաթ էտէրլէր իտի· պու միւտտէթին իսթիտապարընե-

Digitized by Google

տա տախի ՅՀուտի Ճրիսթիանլար Կիրակի իւլէ պէրապէր Սէպթ կիւնիւնիւ տախի հըզըզ էտէրլէր իտի ։

Ֆրիտոսուն էլէմ չէքմէնին զիքր էթմէք զըմնընտա Ճրիսթիանլար չարշամպա իւլէ ՅԱիւմա՝ կիւնլէրի «Ե արըմ օրուճ» տէյիւ ԹուԹարլար իտի. եա՝նի՝ իքինտի վազԹընա գատար եէմէք եէմէյիւ՝ տուա՝ա վէ ՝իպատէթ էտէրլէր իտի ։

Փասգալիա եօրԹուսու իպԹիտատէն վէ ՝ատմուէն հըզըզ օլունուր իտի. պունուն վազԹը խուսուսունտա ՅՀուտի Ճրիսթիանլար վէ Թայիֆէլէրուէն իտնանա կէլէն Ճրիսթիանլար արասընտա իխԹիլաֆ վար իտի. վազա՝ա Ֆիւչիւք Ասիատա պուլունան քիլիսէլէր չօգճա ՅՀուտիլէրուէն ՝իպարէթ օլտուղու իչիւն օնլարըն ԹէսիրաԹը իւլէ կէրէք ՅՀուտիլէր կէրէք Թայիֆէլէրուէն օլանլար նիսան մահընըն 15ինտէն ՝իԹիպարէն կէրէք կիրակի օլսա կէրէք օլմասա. Փասգալիա տէյիւ ՅՀուտիլէրին էաքի ՝ատէԹինէ իւզէրէ հըզըզ էտիրլէր իտի. Թայիֆէլէրուէն օլանլար տայիմա Փասգալիայը կիրակի կիւնտէ հըզըզ էտէրլէր իտի. վէ ՅՀուտի Փասգալիա Թա՝ամը եէրինտէ՝ Թա՝ամը մուգատտէս այնինի իճրա էտէրլէր իտի ։

Փասգալիանըն վազԹը խուսուսունտա մէյտանա կէլմիշ միւՓառգաԹ իւզէրինէ, Թապրիպէն Թ. ի. 160 տա, միւպահէտ միւպաշիրէթ էթմիշ տիր : Օլ զէման Իզմիր Էփիսգօփոսու Փօլիգարփոս Րօմա Էփիսգօփոսու Անիքէթօսա զիյարէթ էթտիկինտէ պու մատտէ հագգընտա միւզաքքէրէ էթմիշլէր ։ Անիքէթօս Րօմա քիլիսէսինին հատիալէրինի զիքր էթմիշ վէ Փօլիգարփոս եուհաննա Րէսուլ իւլէ պէրապէր ՅՀուտիլէրին ՝ատէԹինէ քէնտիսի Փասգա զիյաՓէթինտէ հիսէտատ օլտուղունու զիքր էթմիշ տիր. վէ հէր նէ գատար մէրգուա Էփիսգօփոսլար պիրի պիրինի իւզամ էտէմէյիւ՝ հէր իքիսի քէնտի քիլիսէսինին էաքի ՝ատէԹինէ հարէքէթ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ պու իխԹիլաֆ օնլարըն պիրատէր մուհասպէթ վէ իւՅագլըղընը պօզմամըշ տըր. վէ Փօլիգարփոս Անիքէթօսուն տա՝վէԹինէ կէօրէ Րօմա քիլիսէսինտէ Թա՝ամը մուգատտէս այնընը իճրա էյլէտի. սամնա օլ վազըԹտան սօնկրա Ֆիւչիւք Ասիա քիլիսէլէրի իչինտէ Թայիֆէլէրուէն օլան Ճրիսթիանլարըն Փասգալիանըն վազԹը խուսուսունտա ՝ատէԹլէրինտէն տօլայը չիւպհէ օլունուպ, Թապրիպէն Թ. ի. 170 տէ, րէսալէլէր Էփիսգօփոսլար Թարաֆընտան ԹէլիՓ օլունմուշ տուր. եինէ Թապրիպէն Թ. ի. 196 տա, Ֆիւչիւք Ասիա Էփիսգօփոսլարը իւլէ Ղարպ քիլիսէսի Էփիսգօփոսլարը, պայսուսուս էՓէսօս Էփիսգօփոսու ՓօլիքրաԹէս վէ Րօմա Էփիսգօփոսու ՎիքԹօր արասընտա միւճատէլէ, միւնազա՝ա պիւէ պու մատտէ իւզէրինէ գօփմուշ տուր. վէ ՎիքԹօր Անիքէթօսուն էյլ էօրնէյինի էՅլէ ունուԹմուշ տուր քի Ֆիւչիւք Ասիանընն քիլիսէլէրի իւէ ՝ալագա գաԹ՝ էթմիշ տիր. վէ հէր նէ գատար պաշգա Էփիսգօփոսլար, խուսուս-

Digitized by Google

սէն Լիօն վէ Վիէն Էփիսգօփոսու Հիրէնօս՝ Վիքթօրա պու գա-
Ք'ի 'ալագա խուսուսունտա եիւզ վէրմէյիպ օնու պէօյէ պիր չէյ-
ուէ տէվամ էքմէսին տէյիւ գանտըրմաղա չալըշտըլար իսէ տէ ։ եի-
նէ պու միւտտէքին սօնունատէք մէգքիւր իմթիֆազըզըգ պագի
գալմըշ տըր ։

Փասգալիատան էլլի կիւն սօնդրա 'Իսուլխամսէյն 'ումումէն հըքզ
օլունուր իտի · վէ մէմուլ օլունաճագ չէյ տիր քի Րուհ իւլ Գուս-
սուն կէլմէսի ենհուտիլէրին Փէնթէգօսթա կիւնիւնէ քէսատիք էք-
տիյի իչիւն ճիւմէ Ուրիսթիյանլար , կէրէք ենհուտիլէր կէրէք Տունա-
նիլէր , օլ կիւնիւ հըքզ էտէրլէր , վէ Փասգալիատան Փէնթէգօս-
Քոյա գատար օլան պիւթիւն միւտտէք Ռրիստոսուն պիր գիքրի
իչիւն մուգատտէս պիր էյամ տէյիւ հըքզ օլունուր իտի ։

Ռրիստոսուն վէլատէք կիւնիւ իքինճի միւտտէքտէ տահա եալը-
նըզ նատիրէն հըքզ օլունուր իտի · գիրա օլ վագթըն Ուրիսթիյանլա-
րընըն էֆքեարընա կէօրէ Ռրիստոսուն վէլատէքի տէյիւլլա օնուն
էօլիւմիւ վէ գըյամէքի չօգ մուհիմ վէ տիգգաքա չայան վէ տէ-
Ք'աքէն գիքր օլունաճագ մատտէ տիր ։

Ռրիստոսուն վսֆթիգի եօրքուսու տահա 'ումումէն հըքզ օլուն-
մայըզ եալընըզ Փալէսթին վէ Սիւրիատա քուքուլուր իտի։

Սաղիք իւզ գիքր մուգատէս իմթիալար օլունան կիւնէյրուէն մա'-
տա պու միւտտէքտէ մէգքիւր չէհիտլէրին գաթլ օլունտուգլարը
կիւնէյր «վէլատէք կիւնէյրի» տէյիւ հըքզ օլունուպ՝ Ուրիսթիյան-
լար մէգքիւր չէհիտլէրին նագլիյէթինի գիքր էտիպ՝ օնլարըն իսմէ-
րինի 'իպատէքտէ եատ էքտիլէր , վէ սա'ատէքի էպէտիյէ յէ նայիլ
օլան միւմինլէրին եէրտէ օլան միւմինլէր իլէ գէչ վիւճիւտ օլտուգ-
լարընը տուէյարլար իտի ։

Գու միւտտէքտէ ալա'զը տէքֆա կիճէ օրքասընտա 'իպատէք ճէ-
մա'աթլարը պուլունուպ՝ էլվիրա Սինօտ մէճլիսի թարաֆընտան Ք.
Ի. 305 տէ թահֆէյի նիսանընն պու ճէմա'աթլարա կէլմէյէրի նէհի
օլունմուշ տուր ։ Գախտուսուս Փասգալիա կիճէսինտէ էքսէրիյէ 'իպա-
տէքիանէտէ քէճմիմիւ՝ էտիպ սապահատէք տու'սըէր վէ վա'զ իլէ
իլահիյէր օգումագլա վագթը կէչիրիրլէր իտի · վէ Ռրիստոսուն իքին-
ճի տէֆ'ա օլարագ կէլմէսի օլ կիճէ օլաճագ տէյիւ 'ումումի պիր
գիւյիւմ վար իտի։

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'

ԷՍՐԱՐԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

1. Վաֆիզ հազգընաա

Վաֆիզիզ օլունուալ՝ քիլիսէյէ գալուլ օլունմազ իսթէյէն ճիւմլէ պէվաթ մախաուսէն թա'լիմ օլունուալ հազըրլանըր իտի. վէ գալուլ օլունաճազ վազթը եագըն օլտուղունտա՝ ամի իւզ գիբը, եա'նի՝ պէչինճի պապատա օլան իման իգրարնամէսինի էզպէրլէ յիպ վաֆիզիզ օլունտուգլարընտա, պու «Էսուլլէրին իգրարնամէսինի» 'այէնէն գալուլ էտէրլէր իտի։

Պու իման իգրարնամէսի իլէ պէրապէր իքինճի տէհրտէ սալիֆ իւզ գիբը «Շեյթան վէ օնուն սալթանաթընը վէ մէլէքլէրինի թէրք էթմէք» 'ահտնամէսի տախի թալէպ օլունուր իտի։

Պու միւտտէթին իսթիամընտան էվվէլ քիւչիւք չօճուգլարըն վաֆիզիզ Էսուլլէր թարաֆընտան պիր էմր եախօտ պիր 'աատէթ տէյիւ 'ուամուէն գալուլ օլունտու իսէ տէ, անըն ՝ֆըռը պա խուսուս քիլիսէի չարգիէտէ չօգ իհմալ օլունուր իտի։ Չօճուգլարըն վաֆիզիզ Էսուլլէրին ա'մալը զաթիէլէրի իլէ թաստիգ օլունուալ օլունմամասը խուսուսունտա իսպիտատէն չիմտիյէ գատար չիւպհէտէն խալի տէյիլ իսէ տէ, Մաթթ ժԶ. 16. Թ. 36. ժ. 13—Մաթթ. ժԸ. 6. Նուհ. Գ. 5. Րէս. Ա'մալ. Բ. 39. ժԶ. 33. Ա Ռօմն. Է. 14 այէթլէրի կիպի քէլիմէլէր վէ 'Ահտը 'Աթիգին սիւննէթ այնի հէմ չօճուգլարըն աթալարը իլէ օլան 'ալագալարը հէր վէհվ իլէ զաննը զալիպ հասըլ էտէր քի, չօճուգլսրըն վաֆիզիզի իսպիտատէն պէրու վէ Էսուլլէրին էլէրի իլէ իճրա օլունուր իտի. գիրա ինչիւճիւ տէհրտէ օնուան պէրու պիլճիւմիէ Խրիսթիյանլար թարաֆընտան, քիւչիւք պիր մէզհէպ միւսթէհանա թուքուլարագ, գալուլ վէ իճրա օլունան պիր այն նամըլ մէ յտանա կէլիպ՝ Օրիկէնէս վէ Ջիփրիանօս կիպի ատէմիէր թարաֆընտան րիայէթ օլունամիպիր իտի։ Թէրթուլիանօս պու ա'տէթի գաազուլ էթմէտի իսէ տէ, եինէ Էսուլլէրին էօրնէ կինճէ իճրա օլունտուղունու իգրար էտէր իտի։

Վաֆիզիզ այնի էքսէրկէ պիւթիւն վիւճիւտիւն սու իչինէ պաթըրըլմագ իլէ իճրա օլունուալ՝ պա'զը տէֆ'ա, մէսէլա խասթալար իչիւն

Digitized by Google

սուչու ալըն իւզէրինէ սէրփիթմէք իլէ իճրա օլունուր իտի ։ Էվվէլա մախսուս պիր վագըթ վաֆթիզ իչիւն Թամախս օլունմատը խէ տէ , իքինճի տէհրուէն սօնկրա Փասգալիա վէ Փէնթէգօսթա կիւնլէրի վաֆթիզ այնինին իճրասը իչիւն միւնասիպ վագըթլար ի'թիպար օլունուր իտի ։ Ռիփրիանօս վէ պիր Ռարթակինէ Սինօտ մէճլիսինին գարարըննա կէօրէ , (Թ. ի. 252 տէ ,) մա'սումլար տօղտուգտան իքի եախօտ իւչ կիւն սօնդրա վաֆթիզ օլունմադ կէրէք տիւլէր. վաֆթիզ օլունաճադ օլանլար պէյազ էվլատ իլէ կիյինմիչ կէլմիչլէր . վէ իւչիւնճիւ տէհրին իսթիհսանընտա վաֆթիզ օլունանլարը եաղ իլէ տախի եաղլամադ 'ատէթի մէյտան `ատուլտու. վէ Էփիսգօփօսլար վաֆթիզ օլունանլար իւզէրինէ էլլէրինի գօրլար իտի ։

Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա քիլիսէի 'ումումիյէտին խարիճ օլան ֆըրգալարը վաֆթիզի , եա'նի՝ Հերետիկոսլարը վաֆթիզի սահիհէն վաֆթիզ տէյիւ գապուլ օլունուպ օլունմատմասը իւզէրինէ պիր միճաատէլէ վուգու՝ պուլտու։ Ռարթակինէ Էփիսգօփօսու Ռիփրիանօս Ռիւչիւք Ասիա վէ Շէմալի Աֆրիգա վէ Իսքէնտէրիէ քիլիսէլէրինին 'ատէթինճէ՝ խարիճի ֆըրգալարըն վաֆթիզինի գապուլ էթմէյիպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէյէ գապուլ օլունաճադ զաթ Թէքրար վաֆթիզ օլունմալը տէյիւ իսնատ էտէր իտի. վէ Րօմա Էփիսգօփօսու Սթէֆանօս իսնատ էթտի քի՝ Փէտէր, Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտսուն իսմի իլէ վաֆթիզ այնի իճրա օլունուրսա , վէ եալընըզ Ռրիստոսուն իսմի իլէ օլսա պիւէ , քիմին վասթիասը իլէ իճրա օլունմուչ օլուրսա օլսուն , եինէ վաֆթիզ տէյիւ գապուլ օլունուպ՝ Թէքրար վաֆթիզ այնինի իճրա էթմէք միւնասիպ տէյիւ տիր ։ Թ. ի. 255 վէ 256 տա Ռարթակինէտէ պու միւճաատէլէտէն տօլայը իւչ Սինօտ մէճլիսլէրի Թէչքիլ օլունտու , վէ անլէրին գարարլարը Ռիփրիանօսուն րէյինի Թաստիգ էթտիլէր. Սթէֆանօս տախի Աֆրիգա քիլիսէլէրինէ աֆօրոզ էթտի , վէ Գայէրի Էփիսգօփօսու Ֆէրմիլիանօս իլէ Իսքէնտէրիէ Էփիսգօփօսու Տիօնէսիօս՝ Սթէփանօսու Թագպիհ էթտիլէր ։ Վագըթըն միւրիւրիւնտէ պիր օրթա եօլ 'ումումէն գապուլ օլունտու , եա'նի՝ եալընըզ Ռրիստոսուն իսմի իլէ օլան վաֆթիզ գապուլ օլունմայըպ՝ Փէտէր , Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտսուն իսմի իլէ օլան վաֆթիզ , քիմին էլի իլէ իճրա օլունտու խէ , սահիհ վաֆթիզ ի'թիպար օլունուպ՝ Թէքրար պու ային իճրա օլունմամընը տըր. պիլա չիւպհէ պու գարար Րօմա Էփիսգօփօսունուն րէյինէ եագըն իտի ։

Digitized by Google

Ջ. Թա'ամը մուգաացէս հազգընաա

Իքինճի միւտուէթտէ Թա'ամը մուգաատուէս հէր կիրակի կիւնիւ իճրա օլուննուպ՝ էսիհպօփօս Թէչէքքիւր տու'ասընը 'արզ էթտիքտուէն ասնդրա էքմէք իլէ չէրասլ հազգըր պուլունման քիւիսէ 'ազալարընա Թէվգի՝ օլուննտու. վէ 'իպատէթտէն ասնդրա Շամմասլար գալան էքմէք իլէ չէրապտան ալըպ՝ հազգըր պուլունամամըշ օլան խասԹալարա, մահպուսլարա վէ ղարիպլէրէ վէրմիչէր տիր։ Պա'զը քիւիսէկէրտէ, մէսէլա՝ չիմալի Աֆրիգա քիւիսէկէրինտէ, հէր քիւիսէ ա'զասը Թուգտիս օլունման էքմէքտուէն պիր մըգտար քէնտի էվինէ կէօԹիւրիւսլ՝ սապահ Թա'ամընտան ասնդրա ֆամիլեասը իլէ պէրաապէր օնու եէտիլէր. չէմալի Աֆրիգա քիւիսէկէրինտէ տախի չօճուգլար Թա'ամը մուգաատուէստէն հիսէտտար օլտուլար։

Գու միւտուէթտէ Թա'ամը մուգաատուէսէ գուրպան Թա'պիրի վէրիւիր իտի. ՖագաԹ եալընըզ միւտուէթին ասնդրնտա ասնդրատան մէյտան պուլմուշ օլան գիւյիւմ, եա'նի՝ հագիգաԹէն Թա'ամը մուգաատուէստէ գուրպան գըյմէԹի վար տէյիւ տահա գաւվէլԹ պուլմամընշ իտի. չիւնքի գուրպան քէսիմէսի օլ զէման մէճազի մա'նասընտա իսԹի'մալ օլունմուշ տուր. Թա'ամը մուգաատուէս Ղրիստոսուն Թագտիմ էյլէտիյի գուրպանընն զիքրի օլտուղտու իչիւն պէօյլէ սայըլըր իտի։

Գու միւտուէթտէ՝ էյամը հավարիիւնտէ օլտուղտու կիպի Թա'ամը մուգաատուէս իլէ պէրապէր պիր մուհապպէԹ զիյաֆէթէի վար իտի. ՖագաԹ պու միւտուէթին ասնդրնտան էվվէլ պու զիյաֆէթլէր պա'զը նիզամընշզըզ վէ զայրի մագպուլ վուգու'աԹ ուէպէպի օլտուղտու իչիւն՝ պու զիյաֆէթլէր պա'զը քիւիսէկէրտէ ԹէրՔ օլունուր իտի։

Ասնդրատան Թա'ամը մուգաատուէսէ հատուէն զիյատէ վէրիւէն րհայէԹին պաչչանմասընը պու միւտուէթտէ կէօրիւրիւզ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՅԷ ՏԱՅԻՐ



ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԻՆՃԻԼԻ ՇԷՐԻՖԻՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Իքինճի միւտտէթտէ 'Ահտը ճէտիտտէ պուլունան թահրիրաթ սայիր թահրիրաթտան թէֆրիգ վէ գապուլ օլունուպ՝ սայիր մուգատտէս քիթապլար կիպի 'ումումէն րիայէթ օլունուր իտի։

Իքինճի տէհրին սօնունտա, քիլիսէտէ օլան իւչ մէչհուր մու'ալիմլէր, եա'նի՝ Հէրանօս, Թէրթուլիանօս վէ Իաքէնտէրիէլի Ղլէմէս, տէօրթ Ինճիլլէրի, Փաւլօսուն օն իւչ Րէսալէլէրինի, Գէտրօսուն վէ Եուհաննանըն պիրինճի Րէսալէլէրինի վէ Վահիի Եուհաննայը իլհամը իլահի իլէ տիր տէյիս գապուլ էթմէյէ իթթիֆագ էթտիլէր։ 'Իպրանիլէր, Եհուտա, Եուհաննանըն իքինճի վէ իւչինճիս Րէսալէսի, Ագապօսուն Րէսալէսի վէ Գէտրօսուն իքինճի Րէսալէսի ազ չօգ միւճատտէլէ ալթընտա իտի։

Իւչինճիս տէհրուտ, Օրիկէնէս 'Ահտը ճէտիտին հէվի քիթապլարընըն չիմտիքի կիպի գապուլ օլունտուղունու զիքր էտէր։ Փագաթքէնտինին 'Իպրանիլէր Րէսալէսինին Փաւլօսուն օլտուղունա տայիր չիւպհէսի օլտուղունու վէ Գէտրօսուն իքինճի մէքթուպու վէ Եուհաննանըն իքինճի վէ իւչինճիս մէքթուպլարը վէ Ագապօսուն վէ Եհուտանըն մէքթուպլարը 'ումումէն գապուլ օլունմամըշ օլտուղունու պէյան էտէր։ հաքէզա Էւսէպիօս տէօրտինճիս տէհրուտ Օրիկէնէսին չէհատէթինի թաստիգ էտէր, վէ վագա'ա Իաքէնտէրիէլի Տիօնէսիօս կիպի Վահի քիթապը խուսուսունտա չիւպհէ էթմիշ տիր։ Սաիճ իւզ զիքր չիւպհէ ալթընտա պուլունմուշ օլան թահրիրաթ իթթիֆագ իւզրէ գապուլ օլունմուշ օլան թահրիրաթա միւչապհէ

Digitized by Google

վէ մուԹասլըգ օլտուգլարընտան , վէ միւ'Թէպէր մու'ալիմէրին չէհատէԹլէրի վէ իրատ էտէպլիլիքլէրի իսպաԹլարտան տօլայը ԹահրիրաԹը մուգատտէսէյն տիր ուէյիւ գապուլ օլունուրլար իսի. չէօյլէ քի տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնկրալարընտա Ինճիլի չէրիֆին ԹահրիրաԹը հալա էլիմիզտէ օլտուղու սուրէԹինտէ քիլիսէնին հէր պիր Թարաֆընտան պիլ իԹԹիֆագ վէ 'ումումէն գապուլ օլունմուշ իսի ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՐԷՍՈՒԼԷՐԻՆ ԻՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գու միւտտէԹտէ Թա'լիմաԹը մէսիհիյէնին խիլասսասը « Րէսուլլէրին իման իգրարնամէսի » Թա'պիր օլունան իգրարնամէտէ պուլունուր. պու իգրարնամէ չօգ 'ումումի պիր Թարիգ իլէ ԽրիսԹիյանլար արասընտա Թա պու կիւնէտէք գապուլ վէ րիայէԹ օլունտու. անըն Թէրճիւմէսի սէօյլէ օլուր ։

« Եէր իլէ կէօյիւ Եարատան Փէտէրուլլահ էլ Գաւիրէ վէ անըն պիրիճիք Օղլու Բապալըրըգ Ցիսուս Քրիստոսա իման էտէրիմ Օ Րուհ իւլ Գուտս վասիՖասը իլէ պիլգիր Մէրեէմին րահմինտէ վիւճուտէ կէլիպ՝ անտէն Թէվէլլիւտ էյլէտի. ՓօնԹօսլու ՓիլաԹօսուն էմրի իլէ ահյասէԹ չէքտի , սալդ օլունտու , էօլտիւ , տէՖն օլունտու , (հավիյէյ էնտի,) իւչիւնճիւ կիւն էմիլաԹտան գըյամ էյլէտի, սէմայա 'ուրուճ էտիպ՝ Փէտէրուլլահ էլ Գաւիրին սաղընտա օՖուրուր , օրատան տիրիլէրի վէ էօլիւլէրի հիւքմ էԹմէյէ կէլէճէք տիր ։ Րուհ իւլ Գուտս, Քիլիսէի մուգատտէսէյն 'ումումիյէյէ,(մուգատտէսլէրին իլհագլըընա), կիւնահլարըն աՖիլընա , ճէսէտին գըյամ էտէճէյինէ , (վէ հայաՔը էպէտիյէյ) իԹիգատ էտէրիմ։ »

Իշպու ( ) իչէրէԹ իչինէ ալընմըշ օլան քէլամլար՝ էվվէլինտէ պու իգրարնամէտէ պուլունմայըպ՝ սօնկրատան իլավէ օլունմուշ տուր ։

Իշպու իգրարնամէ հէր նէ գատար Րէսուլլէրին իսմի իլէ եատ օլունուրսա տա , եինէ սիպզաԹ Րէսուլլէր Թարաֆընտան Թէչքիլ օլունմատըղը աչիքտար տըր. ՖագաԹ իքինճի տէհրին իսլԹիտասընը-

Digitized by Google

ատան պէրու 'ումուժէն Քրիսթիյան քիլիսէսինտէ լսթի'մալ օլունուալ Ըէսուլէրին Թա'լիմաթ վէ վա'զլարընըն խիւլասաի հագիգիէսի օլտուղունատան, միւնասիպէթ իւզրէ վէ Քրիսթիյանլարըն 'ումուժի րիզասը իլէ օվ իսմոէ Թա պու կիւնէտէք եատ վէ գապուլ օլունուր։

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷԻ ԷՍԱՍԻՑԷՆԻՆ ԹԷՎԱՐԻԽԻՆԻՆ ՊԷՑԱՆԸՆԱ ԿԷԼԻՆՃԷ

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԻՆՉ ԻԻԳՆԻՄՏԷ ՄԷՎՃՈՒՏ ՕԼԱՆ ՈՒԼՈՒՀԻՑԷԹ ԹԱ'ԼԻՄԻՆՏԷՆ ԷՎՎԷԼԱ ՊԱՀՍ ԷՏԷՐԻՉ

Ալլահըն մէվճուտ օլմասը խուսուսունտա իքինճի միւտտէթտէ մու'ալլիմլէրին էքսէրիսի Թաստիքընտան ալէյան օլունուու քի՝ Թապի'աթլէ Ալլահ հագգընտա ինսանըն վուգուֆիյէթի վար տըր, եա'նի՝ Ռիթասը չէրիֆտէ ինսանըն միւչապէհէթի իլահիյէտէ խալգ օլունմասը վէ Նուհանանըն ինճիլինտէ Քրիստոսուն «քէլմա» Թապիրի իլէ Ալլահը ինսանլարա իղհար էթմէսի Ալլահըն մէվճուտ օլուպ՝ ինսանըն տահի օնուն իլէ 'ալագայը ասլիյէտի վար իտիյինի իսպաթ էտէր։ չէօյլէ քի պիւրհանլար վէ իսպաթլար իլէ 'իլմի մանթըգ եօլունտա Ալլահըն մէվճուտ օլմասընը կէօսթէրմէկ օլ վագթընն մու'ալլիմլէրինին էֆքեարընճա պիլգիւլիյէն լիւզիւմսիւզ իտի։ պա խուսուս քի Ալլահըն մէվճուտ օլմասը Ռիթասը չէրիֆտէ միւսէլլէմ վէ գապուլ օլունմուշ պիր էսասը կէրչէգլիք պիր տէյիւ տա-յիմա պէյան օլունուալ՝ մանթըգ եօլու իլէ նպոն օլունմայօր։ Ֆագաթ Ալլահըն մէվճուտիյէթինի իսպաթ էթմէյէ չալըշըլտըգտա՝ քեահինաթտան վէ ինսանընը րուհ վէ գապիլիյէթինտէն նէչէթ էտէն պիւրհանլար իլէ Թաստիգ էտէրլէր իտի։ Ալլահըն մէվճուտիյէթի զաթիյէսի սըֆաթը 'ալիյէսի իլէ պիրլէչիալ՝ սըֆաթլար վասիթասը իլէ օլմազսա անընը մէվճուտիյէթի ասլիյէսի հագգընտա մա'լիւմաթ քէսպ էթմէմիզ միւմքին տէյիլ տիր տէյիւ գապուլ վէ Թա'լիմ

Digitized by Google

էտէրլէր իտի. վէ պէօյլէ էտէր իքէն աթի իւզ զիքր պէյան օլուա-նամազ Ղնօսթիքիլէրին վահտէթի վիւճիւտ վէ եահօտ թէսնէյին թաբիզլէրի իւզէրինէ մէպնի օլան պաթըլ զիւյիւմլէրինուէն իճթի-նասլ էտէրլէր իտի։

Ուլուհիյէթտէ իւչիւք քէյֆիյէթի պա՛զը գատիմ Եունանի վէ հինտի հիքմէթ թարիգլէրինտէ, ՚ալէլ խուսուս էֆլաթօնունքինտէ իմա օլունուր իսէ տէ, եալընըզ մէճազի պիր իւչիւք օլուպ՝ հագի-գաթէն օլ ՚ալիմլէրին թա՛լիմաթընտա իւչ ՝էնՒէ-մէ իլահի թէֆհիմ օլունմազ. եա՛նի՝ անլէրին պէյանընա կէօրէ ուլուհիյէթտէ օլան իւչիւք՝ իւչ սըֆաթտան, մէսէլա՝ ՚իլմ, մէրհամէթ վէ իրատէթտէն, եահօտ գուտրէթի իլահիյէնին իւչ այրը թարզ իլէ իզհար օլունմա-սընտան ՚իպարէթ տիր. մէսէլա՝ խալգ էթմէք, հըֆզ էթմէք վէ ֆէնա էթմէք գուտրէթլէրի Հինտի ՚ալիմլէրինին թէէլիֆաթընտա պիր իւչիւք կիսի պէյան օլունմուշ տուր. պունլարտա պիր հա-գիգի իւչիւք, եա՛նի՝ Ռիթապի չէրիֆտէ իմա օլունան իւչիւք կիսի պիր չէյ պուլունմատընը աչիքեար տըր։

Ուլուհիյէթ հագգընտա վահտէթտէ օլան իւչիւք թա՛լիմի՝ միւտ-տէթի սանիյէտէ գապուլ օլունտու իսէ տէ, միւտտէթի սալիսէտէ պուլունուր կիսի պու մատտէտէն զուհուր էտէն միւչքիւլաթ տահա թահթը միւպահէսէ վէ միւճատէլէյէ չօգ կէլմէմիշ իտի։ Էգանիմի սէլասէ վէ Ռրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսի խուսուսունտա քիլի-սէի ՚ումումիէնին իթիգատը զա՛իֆ վէ տաղընըգ օլմայընպ՝ գավի վէ աչիքեար իտի. պաճուսուս Հրիսթիյանլարընն Ռրիստոսա՝ Ալլահ ատյիս սէճտէ վէ ՚իպատէթ էթտիքլէրի միւսէլլէմ տիր. զիրա օլ զէմանե իման վէ տիյանէթ տիւի վէ խալիս օլտուղունտան, իման էթտիքլէրի թա՛լիմաթը տիզգաթլըճա հուտուտալամագ լազըմ տէյիլ իտի. Ֆագաթ պու միւտտէթտէ Էգանիմի սէլասէ հագգընտա պա-թըլ զիւյիւմլէր իրատ էտէն Ֆըրգալարա գարշը ճէվապ վէրտիքլէ-րինտէ Հրիսթիյան մու՛ալլիմլէրի ասՀկրատան, եա՛նի՝ իզնիք իգրար-նամէսինտէ զայէթ տիզգաթլըճա պէյան օլունմուշ թա՛լիմին մէսլտէ վէ էսասլարընը գապուլ վէ թա՛լիմ էթտիլէր։

Պու մու՛ալլիմլէրին թա՛լիմաթընը տահա էյի անկլամագ իչիւն էվվէլա սաղիֆ իւզ զիքր Ֆըրգալարըն թա՛լիմաթընա տիզգաթ էտէճէ յիզ։

Իքինճի միւտտէթտէ քիլիսէի ՚ումումիյէնին գապուլ էթտիկի էգա-նիմի սէլասէ թա՛լիմինէ մուվաֆիք օլարագ իւչ Ֆըրգա զուհուր էթտի։

Digitized by Google

Ա. ՓաՁրիփասի ֆըրգասը

*Գու ֆըրգանըն զիւյիւմիւնճէ ուլուհիյէթտէ էՓէխ թէֆրիք օլունմայըլ՝ Փէտէրուլլահ, իպնուլլահ վէ Րուհ իւլ Գուտուս պիր հէմման օլ Ալլահ վէ հէմման օլ իւգնիւմ տըր տէրլէր իտի։ Իշպու իւգնիւմի իլահի միւճէրրէտ վէ էզէլտէն մէվճուտ օլտուղու կիպի՝ անա Փէտէրուլլահ տէնիլիր, վէ թէճէսսիւտ էթտիյինտէ՝ իպնուլլահ տէնիլիր իտի. հափօտ՝ Ալլահ պէյան օլունմատըղընտա՝ Փէտէր, վէ զուհուր էտիպ քեայինաթը խալգ էթտիյինտէ, վէ քէնտի իրսաէթինէ խալգ օլունմուշ զաթլարա պիլտիրտիյինտէ՝ իպնուլլահ, հափօտ «Լօկօս» (Ջէլատ) տէնիլիր իտի. անլէրին զիւյիւմիւնճէ Քրիստոսուն ճէսէտինտէ Ալլահըն Րուհուս պուլունուպ՝ անըն հագիգի պիր ինսան րուհու հօղուտտու։ Պինաէն 'ալէյհ անլէրին զիւյիւմիւնճէ ինսանլարըն խէլասը իչիւն սկյասէթ չէքէն Փէտէրուլլահ իտի. վէ պուննա մէպնի օլարագ «Փաթրիփասի», հա'նի՝ «Փէտէր սկյասէթ չէքէր» տէնիր իտի։

Գու ֆըրգանըն էն մէչհուր աւէտիլէրի Քրաքսիաս, Նօէթօս վէ Պէրիլ իտի։ Քրաքսիաս՝ Քրիչիք Ասիատան, թագրիպէն Թ. ի. 200 տէ, Րօմայա կէլիպ՝ Թէրթուլիանօս անա գարչը պիր րէսալէ Թէէլիֆ էթմիչ տիր։ Նօէթօս՝ Իզմիրտէ, թագրիպէն Թ. ի. 230 տա, քէնտի պաթըլ իթիգատլարը իչիւն քիլիսէտէն քէսիլմիչ իտի։ Հիփօլիթօս անա գարչը պիր րէսալէ Թէէլիֆ էթմիչ տիր։ Պէրիլ՝ 'Ադրապիսթանտա, թագրիպէն Թ. ի. 250 տէ, Պօսթրա Էփիսգօպօսու իտի. քէնտի պաթըլ իթիգատլարը իչիւն պիր Սինօտ ժէմլիսինէ ճէլպ օլունտուղունտա Օրիկէնէսին չալըշմասը իլէ իլգամ օլունտու։

Ջ. Սալթ րէսմէն ուլուհիյէթէ իւլիւք գապուլ էտէն ֆըրգա։

Գունլարըն զիւյիւմիւնճէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի սապիյէսի օլմայըլ՝ ուլուհիյէթէ միւթէ'ալլիգ էվսաֆը վար իտի։ Քրիստոս վէ Րուհ իւլ Գուտս, փէրթէվլէր կիւնէչէտէն սուտուր էտէր կիպի՝ ուլուհիյէթի սապիյէտէն սուտուր էտէն գուտրէթլէր իթթիպար օլունուր իտի։ Ինսան օլան Ցիսուս վէլատէթինտէն պէրու Փէվգ իւլ'ատէ պիր թարգ իլէ պու գուտրէթլէրին պիրիսի իլէ պիրլէչմիչ իտի։ Գու ֆըրգանըն էն մէչհուր աւէտիլէրի Թ. ի. 260 տան սօնկրա Անթաքիա Էփիսգօփօ-

Digitized by Google

սու. Փաւլօս իքի տէֆա Անթաքիա Սիհօտ մէճլիսլէրինին ան'րիֆէթի իլէ Հէրիսիկոս տուր տէյիս հիւքմ օլունտու. Ֆաղաթ պուս Ֆըրդաստա էն գիյատէ նամտար օլան Թօլիմէիս երէցի Սապէլիօս իտի։ Անըն գիւյումիւնիւն Փաթրիսիասիլէր իլէ 'ալաղասը վար իտի. չիւնքի «Լօկոս գուտրէթի» Ֆրիստոսուն չահաընտա իտի, վէ տէյիլ եաղընըղ անըն իլէ պիրլէշմիշ տիր ամմա Ֆրիստոս սէմայա 'ուրուճ էթտիկինտէ՝ մէգքիւր գուտրէթի իլահիյէ օնուն ինսանի չահաընան պիլքիւլիյէ Թէֆրիգ օլունմուշ տուր» տէր իտի։

Յ. Ինսանիյէթինի գապուլ վէ ուլուհիյէթինի ռէտ էտէն ֆըրգա։

Գունլար հիչ պիր վէճհ իլէ էգանիմի սէլասէյի գապուլ էթմէտիքլէրինտէն անլէր իլէ միւպահէսէ պիլէ օլմայըպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէնին իլհագլըղընտան րէտտ օլունտուլար։

Հալա ֆիլիսէի 'ումումիյէնիճ իթթիֆագ իւզէրէ գապուլ էթթիլէրի թա'լիմին պէյանընա կէլիրիզ։

Գու թա'լիմին մէպտէսի վաֆֆիգզտէ իսթի'մալ օլունան քէլիմէ (Մաթթ. իՀ. 20 այէթինէ միւրաճաաթ օլունա) վէ Րէսալէլէրին սոնունտա օլան պէրէքէթ տու'ասը վէ եուհաննանընըն ինճիլինին իսթիտտասընտա պուլունան քէլիմէլէր իւզէրինէ մէպնի իտի։ Մէգքիւր քէլաճէրտան Ֆրիստոսուն Փէտէրուլահ իլէ միւտաւիմ օլարագ ուլուհիյէթի աչիքտար օլուպ՝ ուլուհիյէթտէ իւչ իւգնիւմ զիքր օլունույօր։ Էվվէլքի Ինրիսթիյանլարընը մախսուսէն Ֆրիստոսա Ալլահ տէյիս 'իտտաաէթ էթտիքլէրի՝ օլ զէմանընըն թա'լիմաթ վէ 'իտտաէթ ուսուլու իլէ 'աատէթլէրինին մէպտէ վէ էտտասընտա պուլունուր իտի։ Ինրիսթիյան մու'մինլէրի իքինճի միւտտէթին իսթիտտասընտա Ֆիթրատի չէրիֆտէ պուլունան քէլամլարը զիքր էթմէգ իլէ էգանիմի սէլասէ թա'լիմինի թաստիգ էտէրլէր իտի։ Բօմալը Ռէմէս «Ֆրիստոս Հագգընտա՝ Ալլահ Հագգընտա տիւչիւնտիւ յիւմիւզ կիպի տիւչիւնմէլիյիզ» տէմիչ ատիր։ Իկնաթիօս քէնտի մէքթուպլարընտա տէֆա'թէն՝ «Ալլահընմըզ օլան Ծիսուս Ֆրիստոս» տէյիս եազմըշ տըր։

Սաիֆիւզ զիքր թա'լիմաթը պաթըլէյի իրատ էտէն Ֆըրգալարա ճէվապ վէրիպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէնին էգանիմի սէլասէ խուսուսուն գապուլ էթտիկի թա'լիմաթը պէյան էտէն էն մէշհուր մու'մը լիմէրը Ծուաթինօս մարտիրոս (Թ. ի. 163 տէ վէֆաթ էթմիշ.), իս-

Digitized by Google

քէնտէրիէլի Ֆլէմէս (Թ. Ի. 120 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր) վէ Ֆիւ-
չիւք Ասիալը վէ ասնկրատան Լիոն վէ Վիէն էփիսգոփոսու օլան Հէ-
րանոս (Թ. Ի. 202 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր), վէ Հէրանոսուն շա-
յիրտի Հիփոլիթոս (Թ. Ի. 235 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր) վէ Ֆոր-
թունաթինէ Երէյլէրինտէն օլան Թէրթուլիանոս (Թ. Ի. 220 տէ վէֆաթ
էթմիշ տիր)։ Ցուսթինոս մարտիրոս, թահրիրաթընտա, Ֆրիստոսուն
«Լոկոս» իսմի չոգ զիկր օլունուսուդ՝ չալը Ֆասլընտա Մուսահիպ սէյ-
լէչէն զաթ Լոկոս սըֆաթընտա իպնուլլահ իտի տէյիւ գըյաս
էտիպ, մուֆասսալչէն պէյան էթմիշ տիր. եա'նի՝ Ֆրիստոս տիւն-
եայա կէլմէզտէն էվվէլ ուլուհիյէթին իքինճի զաթը իւգնիւմիւ մէվ-
ճուտ օլուսուդ՝ պիքիր Մէրեէմտէն Թէվէլլիւտ էթմէզտէն էվվէլ փէյ-
ղամպէրլէրէ մէլէք սուրէթինտէ վէ սայիր Թաուրաթլէ զուհուր էթմիշ
տիր։ Փէտէրուլլահ իպթիտաատէ քեհինաթ վիճիւտէ կէլմէզտէն
էվվէլ քէնտիհինտէն քէնտի իրատէթ վէ գուսուրէթի իլէ Իպնուլլահ
վէ Հիքմէթ վէ Քէլամուլլահ Թէսմիյէ օլունան իւքնիւմիւ Թէվիտ
էթտի։ վէ պունու տա ուլուհիյէթի ասլիյէսինէ խալէլ կէթիրմէք-
սիզին իճրա էյլէտի տէյիւ գըյաս վէ Թէֆհիմ էթմիշ տիր։ Ցուս-
թինոսուն իչպու Թա'պիրաթը Իզնիք մէճլիսինին խէի'մալ էթտիք-
լէրի Թա'պիրաթը տէրճէսինտէ աչըզ վէ հիպճէտէն խալի տէյիւ
խէ տէ, ևինէ պիլա հիպճէ Ֆրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսինի
Թէֆհիմ էտիպ՝ օնու քեհֆիֆէի մախլուգաթտան Թէֆրիգ էտէր։
«Իրատէթի իլէ Թէվիտ էյլէտի» տէմէսինուէն միւրատ՝ պիզէ-
րուրէ օլմատըղընը Թէֆհիմ էտէր. վագա'ա պուս՝ «Իրատէթի իլէ»
Թա'պիրի պիԹԹաալի՝ Ֆրիստոսուն էզէլտէն մէվճուտ օլմատըղընը
Թէֆհիմ էտիպ՝ ասնկրատան օլ մա'նաատա խէի'մալ օլունուր իտի։
Ցուսթինոս Ֆրիստոսուն խոսնուտ ոխֆընը պէյան էտէր իքէն պա'զըլար
Թաուաֆընտան իրատ օլունմուշ Թէմսիլի, եա'նի՝ Իպն Ուլլահընն փէտէր
ուլլահ իլէ օլան 'ալագասը, ուէրթէվվէրին կիւնէշ իլէ օլան 'ալագասը
միւշապէհէթինտէ տիր տէյիւ Թէմսիլի ըտտա էտիպ՝ Ֆրիստոսուն իւգ-
նիւմի հագիգիյէսինի Թէֆհիմ էտէր իտի, վէ Լոկոտա Ալլահ տէր
իտի։

Քեհինաթընն Ֆալիգինէ, վէ իքինճի եէրտէ Ֆրիստոս Իպնուլ-
լահտա վէ իւշիւնճիւ սըրրատա Րուհ իլ Գուտսա սէճտէ վէ 'իլաատէթ
էտէրիզ տէյիւ իգրար վէ պէյան էթմիշ տիր։

Ցուսթինոսուն էֆքեարընճա ուլուհիյէթտէ Թասամ նէ գաատար
վէ նէ մա'նաատա Փէտէր՝ Օղուլ վէ Օղուլ Րուհա Թէֆավըգ վէ Թէ-
գաուտիւմ էտէր՝ այան աչիքեար տէյիլ խէ տէ, ևինէ պու Թա'լի-
մին էսասընը, եա'նի՝ Փէտէրին ուլուհիյէթի՝ Օղուլուն ուլուհիյէթի
վէ Րուհունն ուլուհիյէթի հէման պիր ուլուհիյէթ օլուսու՝ Փէտէր իւգ-
նիւմիւ վէ Ֆրիստոս իւգնիւմիւ վէ Րուհ իւգնիւմիւ հէր պիրի իւգ-
նիւմիւ հագիգի տիր տէյիւ գաապուլ վէ պէյան էտէր իտի։

Digitized by Google

Իւֆնախէչէնէ Քէլմէ աթի իւզ զիքր վէճմ իլէ ուլուհիյէթտէ օլան վահտէթ վէ իւչլիւիւ պէյան էտէր։

*Փէաէրուլլահ վէ Իալնուլլահ հագգընտա սէօյլէր իքէն՝ « Իքիսի ալիր , եա'նի՝ Ալլահ տըր » տէր։ Իալնուլլահ հագգընտա սէօյլէր իքէն՝ « Գիւլա չիւպհէ հագիգի Ալլահ օլան Քէլմէ իլահի՝ (լօհօա) քեալի-նաթըն Րասալը իլէ միւսաւի թուրթուլուր , զիրա անըն Օղլու Քէլմա-ուլլահ իտի. ալիր թէվհիտ օլունմամըշ զաթ վար , եա'նի ճիւմլէյէ հաքիմ օլան Փէտէրուլլահ վէ ալիր էլէ փօղօղ իւզունիւմ վար, վէ անըն վասիթասը իլէ հէր չէյ խալգ օլունտուս » ։ « Քեալինաթըն ալիր Փէ-աէրի վար , քեայինաթըն ալիր Քէլմէ տահի վար վէ հէր եէրտէ մէվճուտ օլան ալիր Րուհ իւլ Գուտս վար տըր ». « Նա Մու'ալլիմ, Փէտէր, Օղուլ վէ Փէտէր , իքիսի ալէ Րասալ » ։ « Եալընըզ Փէ-տէր վէ Օղուլ, Օղուլ վէ Փէտէր Մու'ալլիմ վէ էֆէնտիմիզ Րուհ իւ-Գուտս իլէ ալիր Ալլահ »։ . . . . .

Ցուսթինօս մարտիրոս վէ Քէլմէս՝ Փէտէր, Իալնվէ Րուհուն պէ Սէ-լահ իտիյնի պէյան էթմէք իչիւն Թէմիիլլէր գուլլանտըլար ։ Մէսէլա՝ փէրթէվլերի կիւնէշտէն չըգըպ տա կիւնէչի Թագսիմ էթմէտիգըլերի վէ պիր քէլամ ինսանըն րուհունտան չըգըպ տա րուհա խալխ կէթիւմէ-տիյինի զիքր էթմիչլեր ։ Պու Թէմիիլլերտէն միւրաա՝ նէ նէֆնէֆտէն մէվճուտ իտիյինի Թէֆհիմ էթմէք օլսա իտի, նօգսան օլմաղը տէյո-քեար տըր. պու նօգսան իզնիք իգրարնամէսինէ ոէֆ՝ օլունտուս ։

Թէրթուլիանօս՝ Փաթրիփասի Փըրգասընա գարչը եազտըղը իչիւն՝ Ալլահըն վահտէթինի վէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթինի իսպաթ էթ-մէքլիյէ տիդգաթ էթմէզ իտի. Թէրթուլիանօս Փաթրիփասիլէրին ինքեար էթտիքլերի Թա'լիմաթը , եա'նի՝ Քրիստոսուն վէ Րուհ իւլ Գուտսուն իւզունիւմի հագիգիլէրինի իսպաթ էթմէյէ զիյատէ տիդգաթ էտէր իտի ։ Փաթրիփասիլէր քիլիսէի 'ումումիյէ հիլաֆ Քրիստոսուն մահլուգ օլմայըշ՝ պիդգաթ Ալլահ իտիյինի իանատ էթտիքլերինէն , Թէրթուլիանօս պունու գաստուլ վէ Թէքիտ էթմէքլէ պէրաաէր աթի իւզ զիքր վէճմ իլէ իւչլիւիւ պէյան էթմէյէ չալըշըր իտի ։ Կիւնէշ իլէ փէրթէվլեր վէ քէօք իլէ սաի վէ ֆուունկար իլէ ոգընթը Քէմ-սիիլլերի վասիթասը իլէ էֆքեարընը պէյան էթտիքլէն ասնիրու «Փէ-տէր պիր տիր , Օղուլ տիկէր տիր , Ֆագաթ Օղուլ՝ Փէտէրտէ մէվ-ճուտիյէթի ասլիյէլէրինին այրը վէ պաշգա օլմալարը իտուսուսունտա տէյիլ , անճագ Թէվհիտ օլմասընտա տըր ։ Մէվճուտիյէթի ասլիյէլէ-րինին Թագսիմ օլունմասընտա տէյիլ , անճագ Թէմիիզ օլունմասըն-տա Թէֆրիգ օլունուր. չինքի Փէտէր վէ Օղուլ պիր իւզունիւմ տէյիլ, անճագ պիր խուսուսուտա պիրի պիրինէն Քէֆրիգ օլունուր. ուլուհիյէթին վահտէթի՝ իւչլիւիւ քէնտիլիյինտէն հասըլ էթտիյինտէն վահտէթէ խալէլ կէլմէզ. անճագ իւչլուք վահտէթին իտտարէտի իչիւն օլուր ։ Օղուլուն պաշգատան տէյիլ , անճագ Փէտէրին մէվ-

Digitized by Google

ճուտիյէթի ասլիյէսինուէն հասըլ օլտուղունու Թուէթաուղունտա, նամըլ ուլուհիյէթինի ինքեար էթմիշ օլուրսա. խայըր. Փէտէր Թաթաֆընտան Օղուլա սիրայէթ էթմիշ օլմասը իլէ մուհամմադա օլունտուղունու իսնատ էտէրիմ. Փէտէր, Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտս մէվճուտիյէթի ասլիյէ վէ հալ վէ գուտրէթէ նազարէն պիր օլուպ՝ տէրէմ, հիյէթ վէ կէօսթէրիչէ նազարէն եէքտիկէրինտէն Թէֆրիգ օլունուբ»։ Պիր տէ Թէրթուլիանօս կէօսթէրիր քի Փէտէրին էզէլտէն մէվճուտ օլմասը՝ Օղուլուն վէ Րուհ իւլ Գուտսուն էզէլտէն մէվճուտ օլմասընա մէրպութ օլուպ՝ էյէր վագըթ վար իսի իսէ՝ քի իքինճի իւգնիւմ մէվճուտ տէյիլ իսի, անտէն չըղար քի վագըթ վար իսի քի պիրինճի իւգնիւմ տահի մէվճուտ տէյիլ իսի։ Օղուլ մէվճուտ օլմասը քի Փէտէրին մէվճուտիյէթի օլա, վէ Փէտէրին մէվճուտ օլմասը հաքէզա օղուլունքինէ մէպնի տիր։

Հէրանօս՝ Թէրթուլիանօստան զիյատէ հուզուր վէ իհթիաթ իւզրէ էգանիմի սէլասէ կիպի էսրարը Թէֆահհիւս էտէր իքէն հէր նէ գատար 'ալիմ վէ չէօհրէթլի պիր մու'ալլիմ իտի իսէ տէ, էգանիմի սէլասէ Թա'լիմինի օլ գատար մանքըգ եօլու իլէ իսպաթ էթմէյէ չալըշմայըպ՝ իլհամ օլունմուշ պիր Թա'լիմ տէյիւ գապուլ էտէր իտի։ Ծուսթինօս մարթիրոս կիպի ուլուհիյէթտէ օլան իքինճի իւգնիւմիւն էզէլտէն մէվճուտ իսիյինի իսնատ էտիպ՝ 'Ահտը 'Աթիգտէ պիքր օլունան Եհովայ էյէ պէր տիր տէյիւ գապուլ էտէրիք, անա Ալլահ տէյիւ 'իպատէթ էթմէք կէրէք տիր տէր իտի. իչլիք մատաէսինի տահի աչըգ պիր Թարիգ իլէ Թա'լիմ էյէտի. «Իսնուլլահ եահօտ Լօկոս եայընըզ հազրէթի Աատմտէն էվվէլ տէյիւ, ամմա քեահինաթ Թէքքիլ օլունմազտան էվվէլ տահի Փէտէրուլլահուտա օլուպ՝ 'անը իղզէթլէյօր իտի. վէ Փէտէր Թարաֆընտան իղզէթլէնիյօր իտի (Ծուհ. ժէ. 5)։ Եհուտիլէր Քէլմուլլահ, եա'նի' Իսնուլլահ վասիթասը իլէ օլմայարագ Ալլահը Թանրմազա ճէհտ էտէր իքէն եանըլտըլար»։ Հէրանօս չէհատէթ էտէր քի Արիսթիյանլար Քրիստոսա 'իպատէթ էտէրլէր իտի. «Արիսթիյան քիլիսէսի մէկէքլէրէ տուա էթմէյիպ՝ սատէճէ վէ աչիքեարէն ճիւմլէ չէյլէրի խալգ էտէն Րապպա Րապպալըզ Ծիսուս Քրիստոսուն իսմի իլէ տու'ա էտէր»։

Հէրանօսուն չայիրտի Հիփփօլիթօս տահի էգանիմի սէլասէ Թա'լիմինի աչիքեարէն ալէյան էթտի։ «Իքի Ալլահըմըզ վար» տէյիւ ի'թիրազ էտէնլէրէ ճէվապէն, «Իքի Ալլահ տէյիւ ամճագ պէր Ալլահ, իքի է֊ենի֊մ տէյօրսա֊մ, Փէտէր պիր իւգնիւմ վէ Օղուլ պիր իւգնիւմ, վէ իչիճնճիւ իւգնիւմ Րուհ իւլ Գուտս տուր. Քրիստոս էմմաթտան գըչմամ էթտիքտէն սօնկրա քէնտի չայիրտըլէրինէ էմր էթտի քի, «Կթտին ճիւմլէ Թայիֆէլէրի էօյրէտին, Փէտէր, Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտսուն իսմինէ օլարագ անլէրի վաֆթիզ էտին» տէտտիհինտէ, կէօսթէրիր քի Ալլահ էգանիմի սէլասէնին 'իղզէթի իլէ 'իղզէթլէնիր»։ Պիր

Digitized by Google

տէ Քրիստոսուն մէվճուտիւէթի փէտէրին մէվճուտիւէթի սալիւէսինաէն իսկիյին իսնատ էտիսվ՝ քեաֆֆէլի մսվլուգաթատան թէֆիրիգ օլունմուշ օլտուղունու աչիքեար էտէր։ « Նալընըզ Քէլամուլլահ (Քրիստոս) Ալլահտան , եա'նի՝ սիզդաթ Ալլահտան ողը. սինաէն 'ալէյհ Ալլահըն մէվճուտիւէթի սալիւէսինաէն օլտուղունատան սիզդաթ Ալլահ տըր. Քաղաթ քեայինաթ եօգատան վար օլտու , սինաէն 'ալէյհ Ալլահ տէյիլ տիր. հէմ քեայինաթ անըն խալիգի մուրատ էթտիկինատէ մահվ օլմագլըղա միւսլիթէլա տըր »։ Խուլասաի քէլամ՝ իքինճի միւուտէթատէ Խրիսթիյան մու'ալլիմլէր , (1) Ալլահ իլէ Իլահը տանի կիսի , եա'նի՝ ուլուհիյէթատէ տէրէճէ վէ րիւթպէ կիսի սիր թէֆիրիգի սիլքիւլլիէն րէտտո էթմէքլէ սէրասլէր Քրիստոսա Ալլահ տէրլեր իտի ։ (2) 'Իպատէթ Ալլահա մսխասուստուր տէյէրէք՝ Քրիստոսա 'իպատէթ էտէրլեր իտի ։ (3) Ալլահա մսխասուս օլան սըֆաթլարը Քրիստոսա վէրիպ՝ անը էզէլտէն մէվճուտ , խալգ օլունմամըշ , խալիգ վէ հաֆըզ թա'սիր էտէրլեր իտի ։

ՕՐԻԿԷՆԷՍԻՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ

Օրիկէնէսին էֆքեար վէ թա'լիմաթը պուչգա մու'ալլիմլէրին էֆքեար վէ թա'լիմաթընտան օլ դատար թէֆիրիգ օլունտու քի անլէրի այրըճա պէյան էթմէյէ մէճպուր օլուրուզ. պսխուսուս քի անըն գապուլ էթտիկի պա'զը պաթըլ վէ զարարլը վէ եալընըզ պիր տէհր միճաատէլէ օլտուգտան սօղրա քիլիսէի 'ումումիկէնին գապուլ էթտիկի թա'լիմաթտան տէֆ' օլունմուշ զիւգիւմլէրի վար իտի. պիրս չիւզհէ Օրիկէնէս իչիւնճիս տէհրին մու'ալլիմլէրտէն էն 'ալիմ վէ քէսքին ֆիքիրլի վէ մուպահասէյէ միւգթէտիր իտի. քէնտիսի Իգնաթիմի սէլասէ թա'լիմինի « Րէսուլլերին իման իգրարնատէսի » իչինատէ պուլունտուղու կիպի գաւապուլ էտիսվ՝ ճիմլէ ֆըրգալարը պէր էթմէք վէ զէլալէթտէ պուլունանլարը իլգամ էթմէք զայրէթի օլ տէրէճէ չօգ իտի քի , քէնտիսի մէրսիւ էթմէքսիզին եանլըշ զիւգիւմլէրէ մէյտան վէրիր իտի. անըն թէտարիք էյլէմիսի իչ՝ էմքեանատան պա'իտ պիր չէյ տիր. վէ քէնտիսի եանլըշլըգլարա տիւշար օլտու ։ Իզնիք միճաատէլէսի վազիթընտա իքի թարաֆ Օրիկէնէս պիգիմ թարաֆըմըզդա տըր տէյիւ իտտիա էտէր իտի ։

Օրիկէնէս Թէրթուլիանօս կիսի Ալլահըն վահտէթինի գապուլ էտիսվ տէ պիր հագիգի իչէկիյիւ ինքեար էտնէլէրէ գարշը եազտըղընտան՝ սիթթասի՝ իչէկիյիւ զիյատէ տիգգաթ իլէ պէյան էթմէյէ չաղըչտը ։ Ուլուհիյէթի սալիէն վահիտէտէ՝ իչէ իւգնիւմի հագիգի նամըզ մէվճուտ օլա պիլիր տէյիւ պէյան էթմէյէ զայրէթ էտէր իքէն՝ Իսկնուլլահ Փէտէրուլլահտան էզէլտէն Թէվհիտ օլունտու տէր իտի. տու էզէլտէն Թէվհիտ թա'լիմի տահի Իզնիք իգրարնա-

Digitized by Google

մէսինոէ պուլունուր։ Ֆագաթ Օրիկէնէսին ալէյան էթուխինէ կէօրէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսինէ խալէլ կէլիր ։

1. Պիրինճի նօգսան

Քրիստոսա Ալլահ , եա՛նի՝ էլ Իլահ (Ο ΘΕΟΣ) Թա՛պիրինի վէրմէզ։ անճագ Իլահ (ΘΕΟΣ) Թա՛պիրինի վէրիր։ Դ–ոնէթէլ Ալլահ տէյիլտիր տէմէք խաթէր իտի։ պունա կէօրէ ուլուհիյէթտէ տէրէճէ վէ րիւթպէ պուլունուսալ՝ փէյդուլլահ Ալլահ եախուտ Իլահը էվվէլ վէ Քրիստոս Իլահը սանի տիր։ եալընըզ փէյդեր ուլուհիյէթի ասլիյէյ վէ միւսթագիլէյ մալիք տիր։ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի փէյդերին ուլուհիյէթինէն թէֆրիգ օլունուր ։

Ամմա Օրիկէնէս Քրիստոսա ասլա մախլուգ Թա՛պիրինի վէրմէտի , վէ գապուլ էթմէտի։ ճիւմլէ մախլուգաթտան էվզուլ օլուսլ՝ քեաինաթ անըն վասիթասը իլէ վիճիւտէ կէլմիշ տիր ։

Պիլա շիւպհէ պու խուսուստա Օրիկէնէս պիր պէյիւք զէլալէթէ տիւշտիւ։ մէվճուտ պուլունան զէվաթ՝ եա խալիգ օլուր եա մախլուգ օլուր։ վէ քեաինաթըն խալիգ վէ հաֆըզը երինէ պիր մախլուգ օլմասը մումքէլ տըր։ վէ էյէր ուլուհիյէթին իչի տէրէճէ վէ րիւթպէսէի օլասիլիր խսէ , տահա զիյատէ նիհայէթսիզ տէրէճէյէր օլասիլիր վէ փուճ փէրէսթէյէրին զիւշիւմլէրինէ տիւշմիւշ օլուրուզ ։

2. Իքինճի նօգսան

Օրիկէնէս գապուլ վէ Թա՛լիմ էթտի քի՝ Իսպուլլահ՝ Փէյդերին մէվճուտիյէթի ասլիէսինտէն տէյիլ, իլլա իրատէթինտէն թէվէլլիւտ էթտի ։ Սահիհ տիր քի էրապատը մու՛արիֆ մէյանէսինտէ՝ Օրիկէնէսին ըէյի պէյլէ օլուպ օլմասըդը խուսուսունտա իխթիլաֆ վար սըդր։ Ֆագաթ ասլիֆիւզ զիքր ալիրինճի նօգսան պուլունտուղունտա պու տախի պուլունմալը տըդր։ չիւնքիւ Իսպուլլահ ուլուհիյէթի ասլիէյէ մալիք օլմազսա անըն ուլուհիյէթի սանիէսի Փէյդերին իրատէթինէ մէպնի օլմալը տըդր ։

3. Իւչինճիւ նօգսան

Օրիկէնէսին Րուհ իւլ Գուտս հագգընտա օլան զիւշիւմլէրի՝ քիլիսէյէ 'ումմումիէնին գապուլ էթտիյի Թա՛լիմաթտան տահա զիյատէ ուզագ իտի ։ « Օրիկէնէս Իսպուլլահ հագգընտա Թա՛լիմաթը սահիհէյի գապուլ էթտի » , տէյինլէր պիւթ Րուհ իւլ Գուտս հագգընտա զէլալէթէ տիւշտիւյիւնիւ իդրար էտէրլէր ։ Օրիկէնէսին զիւշիւմիւնճէ Րուհ իւլ Գուտս մախլուգլարըն պիրինճիսի տիր ։

Digitized by Google

Օրիկէնէսին վագթընտա էգանիմի սէլասէ թա'լիմաթը իւզերինտէ նէ գատար վէ նէ թիւրլիւ զիյիւմլէր ալուլունտուղունու Բօւնա էֆենտիմիզ Տիօնէսիօսուն պիր րէսալէսի էյիմէ պէյան էտէր, Իաքէնտէրիէլի Տիօնէսիօս Սապէլիօսա գարշը եազար իքէն, Փէտէրի՝ Օղուլտան իւգնիւմ խուսուսունտա օլ գատար թէֆիրիգ էթտի քի մէրամ էթմէքսիզին, Քրիստոսուն ուլուհիյէթի սալիէսինէ խալէլ կէթիրիր խոի։ Բօնալը Տիօնէսիօս պիր մէքթուպատա տէօրթ այրը զիւյիւմ զիքր էթտի. պիրինճիսինէ կէօրէ՝ եա'նի՝ Սապէլիօսուն զիյիւմիննէ կէօրէ, Փէտէր վէ Օղուլ մէվճուտիէթի սալիէճէ վէ իւգնիւմճէ պիր տիրլէր։ Քիւչիւճէ 'ումումիէ պուննու րէտտ էտէր։ Իքինճիսի՝ Սապէլիօսա վէ Փաթրիփասիէներէ զլտտ օլարագ իւչ իւգնիւմիւ թաստիգ էթմէքլէ՝ վահտէթի զսյ' էթտիլէր, վէ հագիգաթէն իւչ Ալլահ գասդուլ էտէրլէր խոի։ Իւչիւնճիւ զիյիւմէ կէօրէ Ալլահ պիր իւգնիւմ օլուպ՝ Փէտէր թա'պիրի իլէ եաոո օլունուր, վէ Իսկնուլլահ վէ Րուհ իւլ Գուտս մահլուգ մագամընա տիւչէր։ Տէօրտիւնճիւ զիյիւմ; եա'նի Բօնալը Տիօնէսիօսա կէօրէ՝ քիւիսէի 'ումումիէնին գասդուլ վէ թաստիգ էթտիյի թա'լիմի պէօյլէ պէյան էթտի։ եա'նի՝

« Ուլուհիյէթի վահիտէյի՝ ուլուհիյէթի սալիսէյէ թագսիմ էթմէյէյիմ տէյիւ տիգգաթ էտէլիմ. վէ հէմտտ Բապալըմըզ Ցիսուս Քրիստոսուն Ֆէվգանէ 'ազամէթ վէ 'իզզէթինէ մահլուգ տուր տէյիւ խաղէլ կէթիրմէ յէլիմ. Փէտէրուլլահ էլ գատիրէ վէ օղլու Ցիսուս Քրիստոսա վէ Րուհ իւլ Գուտսա իման էտէլիմ. վէ Քէլամ (ուլլահ) ճիւմլէյէ գատիր օլան Ալլահ իլէ պիր օլտուղունու դապուլ էտէլիմ. զիրա քէնտիսի, 'Պէն վէ Փէտէրիմ պիր իզ', վէ 'Պէն Փէտէրտէ իմ, Փէտէր տամսի պէնտէ տիր', տէր։ Պէօյլէճէ վահտէթ վէ հէմտտ իւչ-լիւք Թա'լիմի մուհաֆազա օլունուր »։

ՅԱՍԱԼԸ ՐԱՊԻ'

Ա.ՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻԷ, ԵԱԽՕՏ' ԿԻԻՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻԷ ԹԱ'ԼԻՄԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Բուհի իճսանիէճին ասլը հագգընճա իւչ զիյիւմ վար իսի։

1. Պիրինճի զիյիւմ

Ճիւմլէ Բուհլար, կէրէք մէլէքլէր կէրէք աւտմլէր, հազրէթի Ադէմին խալգ օլունմասընտան վէ քեաֆֆէի խիլգաֆտան էվվէլ ալիրտէն

Digitized by Google

խաղք օլունտուղունու պէ յան էտէն զիւլիւմ։ Գու զիւլիւմիւն ասհիպի Օրիկէնէս իտի ։ Գունա կէօրէ՝ ինսան ալու տիւնեայտա մէվճուտ ալմաքտան էվվէլ, պիլ ճիւմլէ մէվճուտ օլմուշ վէ օլաճագ ինսան Րուհլարը՝ ճիւմլէ մէլէք Րուհլարը իլէ պէրապէր խաղք օլունուպ՝ օլ հալտէ կիւնահ իչլէտիքլէրինտէն՝ Թէրսիէ իչիւն ճէսէտլէնիպ՝ պու Թէնճրիւպէ տիւնեասընա կէօնտէրիլտիլէր. վէ Թէրսիէ օլունուպ՝ փաքլէնտիքտէն սօնկրա ճիւմլէսի եինէ քէնտի հալինէ նայիլ օլտուղլար. պու րուհլար Թասալի՝աքը իլէ սիրէր սիրէր վիւճիւտէ կէլէն ինսան ճէսէտլէրինէ կէլիրլէր ։ Օրիկէնէս պու խայալը Ռիֆասալը չէրիֆտէն իսալաթ վէ Թաստիգ էթմէյէ չալըշտը ։ Թէվէլլիւտաթ քիթասալընըն իւչիւնճիւ պասալընտա Թա՝րիֆ օլունան քէյֆիէթ, եա՝նի՝ ինսանընըն չէյԹան իղվասը վասիթասը իլէ կիւնահա տիւշմէսի նազիլիյէթինի պիր Թէմիել տէյիւ Թէֆխիր էտէր իտի ։ Հազրէթի Սուէմ վէ Էսանըն տէրիւտէն եասիլլուն րուալալարը՝ ճէսէտլէրի տէմէլէ խալէր իւիշ. վէ Րօմ. Ը. 19 այէթինտէքի մանալուգաթընըն պու չէքմէսի լուֆզընը՝ ինսան րուհունուն պու տիւնեայա տիւշմէսի հազգընտա պէյտն էթտի. վէ Րօմ. Թ. 11 այէթինի Թէֆխիր էտէր իքէն, եագօպաւն Իսասվա Թէգատտիւմ էթմէսի՝ էվվէլքի մէվճիւտ օլտուղու հալտէ խաԹիհասլ էթտիյի լիյագաթա մէպնի տէյիւ Թէֆհիմ էթտի ։ Գու զիւլիւմիւ Օրիկէնէստէն ղայրի սայ քի քիմսէ գասլուլ էթմէտի, ամմա օլ վագըԹտան չիմտիյէ գատար պունուն կիպի զիյիւմ վէ Թա՝լիմ էտէն Թէք ատէմիէր պուլունմուշ վէ պուլունմագտա ոլըր ։

Ջ. Իքինճի զիւլիւմ

Հէր ատէմին րուհու ճէսէտինին տիւնեայա կէլմէսի իլէ պէրապէր ոօղրուտան Ալլահընը էմրի իլէ խաղք օլունուրտ յիւ պէ յան էտէն զիւլիւմ։ Գու զիւլիւմ քիւիսէի չարգիէտէ սայքի 'ումուէն գասլուլօլունուպ՝ քիւիսէի ղարպիէտէ տասխի օնու գասլուլ էտէն վար իտի. պունա կէօրէ պիր փէտէր քէնտի օղլունուն եալընըզ ճէսէտինին միէտէրի օլուպ՝ րուհու ճէսէտ ոօղրուտղունտա ոօղրուտան խաղք օլունուր. պունու Թաստիգ զըմնընտա Եուհ. Ե. 17. Մէզ. ԼԹ. 15, Զախ. ժԲ. 1. այէթլէրի միսիլլիւ իսալաթլարը զիքր էտէրլէր իտի. կէօյա քի պու այէթլէրդէ պուլունան Փէ՝իլլէր հալը հազըրտա պուլունանլարը, եա՝նի՝ ինսանընը րուհունուն տէվամ իւզէրէ վէ պիրէր պիրէր խաղք օլունմասընը իսալաթ էտէրլէր ։ « Ալլահ հէր կիւն րուհլարը խաղք էտէր » տէյիւ իսնատ էտէրլէր իտի. պու զիւլիւմէ կէօրէ ինսան ջահաննա պագարագ՝ ինսանլարընն սայըսը նէ գատար իսէ, օլ գատար այրըխիլգաթը իլահիյէ վար տըր. վագա՝ա ինսան ճէսէտի պիր տէֆ՝ա օլարագ խաղք օլունուպ՝ օնտան սօնկրա Թասալի՝աթ գանունու իլէ քէնտիլիյինտէն վիւճիւտէ կէլիր. պունա կէօրէ չիմտի մէվճուտ ատէ-

Digitized by Google

մին ճէսէտիներին խալէ ըլտնմասը բուհունուն խալզ օլումասընտան հէ-ման 6000 սէնէ տահա էվվէլ իմիշ։

3. Իւչիւնճիւ զիւյիւմ

Ինսանըն ճէսէտ վէ բուհու Աստէմին զիւրրիյէթինտէ թասի'աթ գանունուն իլէ վիճիւտէ կէլիր եախօտ թէվէլլիւտ էտեր տէյու պէ-յան էտէն զիւյիւմ։ Գու զիւյիւմ քիւչիւքի ղարպիէտէ չիմոիէ գատար էքսէրիէ գապուլ վէ րիայէթ օլունուր· պունա կէօրէ Թէվ. Ա. 27 այէթինտէ զիքր օլունան ինսան խիզգաթը ինսան ճինճէ պագար, վէ հէր ազաճ վէ հայվան քէնտի միսլինի հասըլ էթմէյէ միւգթէտիր օլտուղու կիպի, ինսան, եա'նի՝ էօլիւմէ միւպթէլա օլան ճէհէննէմ վէ էօլմէզ բուհտան 'իպարէթ օլան ինսան՝ քէնտի միսլինի, եա'նի՝ ճէհէտ իլէ բուհա մալիք օլան ինսան չօճուղունու հասըլ էթմէյէ միւգթէտիր օլարագ, Ալլահ Թարաֆընտան խալզ օլունտու։ պունա կէօրէ խալզ օլունմագ Թէվէլլիւտ էթմէքտէն պիլգիւլլիյէն Թէֆիրիգ օլունուր· վէ պու իքի ֆարգը քէնճիյէթլէր պիրտէն վուգու' պուը մագ, Գու զիւյիւմիւ էվվէլ պէյտան էտէն Թէրթուլիանօս օլուպ՝ վագ-քըն միւրիւրիւնտէ տահա զիյատէ 'իմիւմէն գապուլ օլունուր իտի· վէ Աւկօսթինօստան սօնկրա քիւչիւքի ղարպիէտէ տայքի 'ումմուէն գա-պուլ օլունուր իտի։ Գու զիւյիւմ ճիթապը չէրճիֆ Թարաֆընտան աթի իւզ զիքր այէթլէր կիպի իսապթալար իլէ Թաստիգ օլունուր· Րօմ. ե. 13—19. Ա Ճօրն. ժե. 22. Էֆէս. Բ. 3. 'Իպր. ժԱ. 10. Մէզ. ՇԱ. 5. վէ Թէվէլ. ե. 3։

Գու զիւյիւմ ինսանըն եալընըզ այրը չախալարընա տէյիլ, իլլա ճին-ճինէ տախի ալալագճա էհէմմիյէթ վէրիպ՝ Աստէմին կիւնահը նէ վէհմ իլէ զիւրրիյէթինէ Թէսիր էտէպիլտիյինի կէօսթէրիր։ Կիւնահը աս-լիյէնին (Սկզբնական մեղք) միւճրիւմիւյիւ վէ եէնի տօղան չօճուգ-լարընը սահիհ ազասըը իլահիէյէ մուսթահագ օլուպ օլմասընըը խու-սուսունտա մուհիմ պիր չէյ օլտուղու աշիքեար տըր։

Ինսանլարընը 'ումմուէն կիւնահքեար հալի վէ ազասըը իլահիէյէ մուսթահագ օլմագլա պիր խէլասաքեարա միւհթաճ օլտուգլարը խու-սուսունտա օլան Թա'լիմաթ քիւլիսէի 'ումմուիկ Թարաֆընտան գա-պուլ օլունտու իսէ տէ, եինէ քիւլիսէի չարգիէնին Թա'լիմաթընտան ֆարգը իտի։

Գու Թա'լիմին պահսընտա իքի պէօյիւք մէսէլէ վար իտի, եա'նի՝

(1) կիւնահ սէվէպլինտէն ինսանըն խայր վէ հագգա տօղրու օլան գուտրէթի էքսիլտի՞ մի վէ նէ գատար էքսիլտի։

(2) եէնի տօղուշուն իմրասընտա իրատէթի ինսանիէնին՝ Թէսի-րաթը իլահիէ, եա'նի՝ Րուհ իւլ Գուտուսուն գուտրէթի մախսուսէսի իլէ նէ՞ 'ալագասը վար։

Digitized by Google

Իքինճի վէ իւչիւնճիւ տէհրլէրտէ քիլիսէի 'աւմուսիէ օղ տէրէճէ Ղնօսթիքիլէր իւէ ուղրաչմատա իտի քի, պու մատտէ իւզէրինէ մու-'ալլիմլէրին զիւլիւմ վէ րէյլէրի Ղնօսթիքի մուպահէսէինէն չօգ թէսիր օլունուր իտի։ Ճիւմլէ Ղնօսթիքիլէրին մէպուհլէրի թէանէյն հիքմէթ թարիգինէ պուլունուպ օղ թարիգէ կէօրէ չէրր՝ խայր միսիւիւ էզէլտէն վէ էպէտի ուիր. վէ հէմտէ ինսան պիզզաթ Ալլահ թաղասիքընտան տէյիւլ, իւլահը սանի եախուտ չէրր իւլահը խաղասիքընտան խալղ օլունտուղունտան, չէրրէ մէյիւլի օլաղագ խալղ օլունմուշ տուր. Պունա գարշը Իրիսթիյան մու'ալլիմլէր Ճիթապը չէրիֆին քէլամլարընա րիայէթէն՝ ինսան Ալլահ թաղասիքընտան մուգատտա վէ իրատէթ սահիպի օլաղագ խալղ օլունուպ՝ էնէպէ էքսպէրինէ չէրրէ ուարք էթմէյինտէն կիւնահքեար օլտու, վէ քէնտի կիւնահը իչիւն քէնտիսի մէսուլ օլուր տէրլէր իտի։ Ղնօսթիքիլէր ինսանլարը իւչ դըսմա թագսիմ էտիպ եալընըզ պիրինճի գըսմընըն, եա'նի՝ Րուհանիլէրին՝ խէլաս օլմասը միւճքիւնտուր տէրլէր իտի. պունա գարշը Իրիսթիյան մու'ալլիմլէրի ճիւմլէ ինսանլար սխալագճա վէ խէլաս օլմագ գապիլիյէթի խուսուսունտա միւսաւի տիրլէր տէյիւ իսնատ էթմիյինտէն. պու մուպահասէտէն նէչէթ էթտի քի կէրէք քիլիսէի չարգիճ կէրէք քիլիսէի ղարպիէտէ ինսանընն իրատէթի զէրուրէթ իւէ իչլէմէյիպ՝ իւլա ազատ օլմասը վէ հէր տէմ քէնտի ա'մալի իչիւն մէսուլ օլմասը թա'լիմաթը չօգ թէքիտ օլունուր իտի։ Ի'թիրազ էսիճլէր ինսանընն իրատէթի պաղլը ուրր, պիւ զէրուրէ կիւնահ իչլէր տէրլէր իքէն Իրիսթիյան մու'ալլիմլէր ճէվապ վէրիպ ինսանընն իրատէթինին ազատ օլուպ՝ հէր վէճհ իւէ մէսուլ օլտուղունու իսպաթ վէ թաստիգ էթտիքլէրինտէ, լայըգը իւէ ինսան ճինսինին իչլէտիսի կիւնահ սէպէպլինտէն իրատէթի ինսանիէթինին զայ'իֆլէնիպ՝ կիւնահա մէյիւլի օլուպտա խայրա տօղրու 'ահվալ գաւտարը տիգգաթէտճէքլէրի մէսուլ օլունմագ իտի։ Գիր թարաֆտան տէնիւլիր իտի քի՝ ինսան մէճպուրէն կիւնահ իչլէր, ազատ իրատէթի եօգ. Իրիսթիյան մու'ալլիմլէր պունու ինքեար էթմէքլէյ՝ իրթիքեապ օլունան կիւնահտան իրատէթ իզէրինէ նէ թէսիր կէլիր տէյիւ սիւալ օլունտուգտա, վէրիլէն ճէվապլարտա իխթիլաֆ վար տըր. վէ սահիհ տիր քի թա պու կիւնէ գաւտար իրատէթի ինսանիէթինին կիւնահ իւէ օլան 'ալագասը վէ իրատէթ իւզէրինէ կիւնահտան կէլէն թէսիրաթ խուսուսունտա տինտար Իրիսթիյանլար մասէյինինտէ իխթիֆագը քէամիլ պուլունմագ, Իսքէնտէրիէ 'իլմի իլահի մէքթէպինին մու'ալիմի Ճէյմէս իսնատ էթտի քի՝ իրատէթի ինսանիէ կիւնահա տիւշտիւ իսէ տէ, էնէպէ էոպրէնէ իւէ կիւնահտան տէօնիւպ՝ գուտսիյէթէ միւթիւ' օլապիլիր. « Իման էթմէք եա էթմէմէք, քէֆէքքիւր էթմէք եա էթմէմէք կիւպի իրատէթիմիզին գուվվէթինտէ տիւր », « Ինթիհապ էթմէք գուվվէթի իւէ հէր զէմանտա սապիհ աստէմլէր, զա-

Digitized by Google

լէպէ իչիւն լազըմ օլան գուտրէթի իլահիէնին մու'ամէնէթի իլէ, քէնտիէրինի ճէհալէթտէն վէ քէօթիւլիւքտէն գալտըրըպ՝ Սլլահա վէ հագիգաթա թէգարրիւպ էթմէքտէ տիրլէր», տէր իտի։ Ռլէմէս իգրար էտէր իտի քի կիւնահտան խէլաս օլմագ իչիւն Սլլահըն ինայէթի լազըմ ուրը. չիւնքի ինսան քէնտիսինի վաքլատաղա պաչլայապիլիրսէ տէ Սլլահ թարաֆընտան իհտաստ օլմայընճա օղ իչի թէքմիլ էտմէզ։ Գու պիւյիւմէր Օրիկէնէս թարաֆընտան թաատիգ օլունուպ թէֆսիլաթ իզէրէ պէյան օլունմուշ տուր։ Իչտու պասլըն իւչիւնճիւ ֆասլընտա զիքր օլունսուդու կիպի՝ Օրիկէնէս գիյասէթ 'ալիմ պիր ատէմ իտի. Ռլէմէտէն ասնկրա Իսքէնտէրիէ 'իլմի իլահի մէքթէպինին էն մէշհուր մու'ալլիմի վէ սահիհէն տինտար պիր Խրիսթիան իտի իսէ տէ, հատուէն զիյասէթ թա'լիմաթը մէսիհիյի՝ հիքմէթի ուսուլու իլէ պէյան էթմէկ իչ չալըշմըշ տըր։ Օրիկէնէս իանտա էտէր իտի քի՝ Փաւլոս Ըսուլուն Բօմալըլարա եազտըղը «Միւրատ էտէնտէն տէյիլ, իլլա մէրհամէթ էտէն Սլլահտան» խէլաս օլուր, քէլմէնն մա'նասը տէյիլ իրատէթիմիզին իսթի'մալի Սլլահըն իրատէթինէ մէրպութ տուր, անճագ իրատէթին ֆէլճ-ֆէկէթ օնտան տըր տէմիչ տիր։ Օրիկէնէսին զիյիւմիւնճէ՝ ինսանընն իրատէթինին չէրրէ տօղրու ազատ օլուպ տէ գուտրէթինէ գատար իսէ հէման օղ գատար խայրա վէ գուտսիէթէ տախի գուտրէթի վար, եա'նի՝ իրատէթի ինսանիէ կէրէք խայրա կէրէք չէրրէ միւսաւաթ իւղէրէ միւդթէտիր տիր, եօխսա հիչ գուտրէթ վէ աղատըղա մալիք օլմամասը լազըմ կէլիր։

Օրիկէնէս Ռլէմէս կիպի թա'լիմ էտէր իտի քի՝ եէնի տօղուշուն իճրասընտա միւպաշէրէթ էտէն ինսանընն իրատէթի վէ օնու թէքմիլ էտէն Րուհ էլ Գուտս տուր։ Սլլահ ինսանընն իրատէթինի ազատ վէ գէրուրէթտէն պէրի խալգ էտէր, վէ օղ իրատէթի ուարի էթմէկը կէրէք խայրա կէրէք չէրրէ մահզէն ինսանա մախսուս տուր. վէ եէնէ հէր էյի միւրատ վէ 'ամէլ Րուհ էլ Գուտսուն եարատմընա միւհթաճ տըր տէր իտի. կիւնահը սուլիյէ (եա'նի ինսան ճինսինին իլէ կիւնահա տիւչմէսի) հագգընտա Օրիկէնէս պէօյլէճէ գիյիւմիւնիւ ալէյան էլլէտի. եա'նի՝ «Ինսան» ճէհէտա, ճան վէ րուհտան 'իպարէթ օլուպ՝ կիւնահը սուլիյէ եալընըզ ճէհէտ վէ ճանա թէսիր էտէր. վաղա'ա իրատէթ րուհտա տըր, վէ րուհ թէվէլլիւտ էթմէզ, անճագ Սլլահ թարաֆընտան խալգ օլունուր. սինաէն 'ալէյհ կիւնահը սուլիյէ կիւնահ եախուտ միճրիւմիւճ տէյիլ տիր»։

Թէրթուլիանօս, Ռլէմէս վէ Օրիկէնէսին գասուլ վէ թա'լիմ էթտիքլէրի թա'լիմիէրտէն չոգ փարգը թա'լիմաթ իրտտ էլլէտի։ Անընն գիյիւմիւնճէ ինսանընն եալընըզ ճէհէտ վէ ճանը տէյիլ, իլլա անընն ֆոհա տախի պիրէր պիրէր խալգ օլունմայընսա՝ ՆեվԷլանֆօ էվտիկնատէն, անընն կիւնահա օլան մէյլի տախի պէրասէր թէվէլլիւտ

Digitized by Google

էտէր. էյէր իրատէք ինսան իլէ թէվէլլիւտ էտէր իսէ, իրատէքին ազատլըղը տախի թէվէլլիւտ էտէպիլիր. էյէր Ալլահ պիր էքոքէն ահիպի խալգ էտէպիլիր իսէ, օլ ահիպին զիւրրիյէթինտէ իրատէք վէ իրատէթին ազատլըղընը մուհաճաձա էտէպիլիր. պունտա աչիքեար տըր քի ինսանըն ըահա թէվէլլիւտ էտէր տէյիւ միւսէլլէմ օլտուղունտա՝ օլ բուհուն գուտրէթլէրի վէ զայ'իֆլիքլէրի տախի պէրապէր թէվէլլիւտ էթմէսի թէսլիմ օլմազը տըր. ենէնի տօղան չօճուգլարընը ա'զապը իլահիյէ մուոթահագգ օլուպ օլմամալարը խուսուսունտա վէ ենէնի տօղուշուն իֆրասընտա իրատէթի ինսանինէնին Րուհ իլ Գուտս իլէ օլան 'ալագասը խուսուսունտա թէրթուլհանօսուն թահրիրաթընտա պիր գարար պուլունմայընպ՝ ապ'զէն պիր թարաֆտա վէ պա'զէն տիկէր թարաֆտա մէյլ էտէր. Ֆաղաթ ենէնի տօղուշ խուսուսունտա ինսանընը գուտրէթինի Րուհ իլ Գուտսուն ինայէթի վէ թէսիրաթը իլէ միւսաւի թուրմազ, անճագ պէօյիւք իշ Ալլահընը տըր տէր իտի.

Ֆիփրիանօս տահա զիյատէ աշիքեարէն ասնկրա Աւիօսթինօս թարաքընտան պէյան օլունան թա'լիմաթը իսմ վէ թէֆհիմ էտէր իտի. «Քեաֆիքէի գուտրէթիմիզ Ալլահտան տըր» տէր իտի. կիւնահը ասլիյէ հագգընտա Ֆիփրիանօս գարարընը տէյիւ տիր. կիւնահը ասլիյէնին պաշգա կիւնահ տէրէճէսինտէ միւճրիմլիւկ եօգ իսէ տէ, եինէ քէֆարէթ պունուն իչինէն տախի լազըմ տըր տէյիւ թէֆհիմ էտէր իտի.

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ՔԼՖԱՐԷՔԷ ՏԱՑԻՐ

Ցիսուս Քրիստոս Իպնօ-Լլահըն 'ապալէրէ խլահիյէ նազարէն ինանլարընչ կինանահ վէ ճէնհապան խելաղ իչէն' պէլ վէ-խալէ պազապը խլահիյէ Ֆէրհհապել օլարաք էնինբէնէ ֆիկա էրհեթ' էճգարէն պէհէ պէչ.

լորըն պաթըլ գիւյիւմլէրինէ գարչը ճէվապ վէրմէք եօլունտա պէ-
յան օլունտու։ Մէգքիւր Փըրգալորըն գիւյիւմիւնճէ՝ Քրիստոսուն
չէքտիկի էլէմ վէ էօլիւմ եալընըզ Ինաճ օլտուղունտան, ճիւմլէ ին-
սանլար իչիւն քիֆայէթ էտիմէզ, վէ պիւ վէքեալէ օլան էլէմ վէ
ա'զապ չէքմէզլիք գիւյիւմիւ անլէրին ֆիքրինճէ մուհալ տըր։ Քրիս-
տոսուն զաթընտա ուղուհիչէթին ինսանիչէթ իլէ 'ալագասը եօգ
տուր, չէօյլէ քի Քրիստոսուն լիյագաթը միմինլէրէ սալա սայըլա-
ճազ. վէ Փաուլօս Ըէտուլէլէրինտէ տէֆ'աթէն վէ Թէքիտ իլէ
պէյան էթմէկի Թա'լիմաթը, եա'նի՝ ինսան չէրի'աթըն ա'մալը իլէ
տէյիլ, անճագ իման վասիթասը իլէ Թէպրիէ օլունուր տէյիւ Թա'-
լիմաթըն 'աքսիսինի գապուլ վէ Թա'լիմ էտէրլէր իտի։ Անլէրին
գիւյիւմիւնճէ ինսանլարըն միճՔրիմիչի հիչ պիր զաթըն էլէմ եա
ա'մալը իլէ ըէֆ' օլունմազ. վէ քէֆարէթին 'ատալէթի իլահիէյէ
սալա 'ալագասը եօգ տուր. եա'նի՝ էճդատլէրէ պիր վէճհ իլէ գապուլ
էթմէտիլլէր։ Գունլարա ճէվապէն Խրիսթիյան մու'մինլէր էվվէլա
Քրիստոսուն Թապի'աթը ասիլ վէ զաթընը Թա'րիֆ էթմէյէ չալըշ-
տըլար, վէ պունուն իլէ սէբեպլէր Քրիստոսուն չէքտիկի իսքէնճէ վէ
էօլիւմիւն միւնասիպլէթ վէ մէրամըներ արայըպ՝ պէյան էտէրլէր իտի։
Քրիստոսուն չէքտիկի էլէմ վէ էօլիւմիւն՝ հէմ Ալլահ հէմ տէ ինսան
օլան պիր զաթըն չէքտիկի էլէմ վէ էօլիւմ օլտուղունու աչիքտարէն
վէ պիրա իչԹիպահ պէյան էտէրլէր իտի. եա'նի՝ Քրիստոսուն ուղու-
հիչէթ վէ հէմ տէ ինսանիչէթինէ խալէլ կէԹիրմէքտիկին օնուն ՝է-
նէ՝ վահիտ օլտուղունու իսնատ էտէրլէր իտի։ Քէֆարէթին մէրամ
վէ միւնասիպլէթի խուսուսունտա հէր նէ գատար իքինճի միւտաֆէթին
մու'մինլէրի 800 սէնէ սոնկրա զուհուր էտէն Անտլուս կիպի պէր-
րոգ վէ չիւսհէտոն պէրի պիր վէճհ իլէ էֆքէարընը պէյան էթմէ-
միլէր իսէ տէ, եինէ Քրիստոսուն էօլիւմիւնին ատալէթի 'ատալէթ
իգԹիզասընճա պիլ վէքեալէ ինսանլարըն միճՔրիմիչինի րէֆ'էթ-
մէք իչիւն իտի տէյիւ պէյան էտէրլէր իտի։

Իքինճի միւտաֆէթին իսԹիտասընտա պուլունան մու'մինլէր քէ-
ֆարէթ հագգընտա 'ատէթա Քրիստոսը չէրիֆին քէլամլարընը իս-
Թի'մալ էտէրլէր իտի։

Փօլիքարբոս Ֆիլիպէլիլէրէ եազար իքէն՝ «Քրիստոս Ինէսաքեա-
րըմըզ տըր, զիրա ա'մալ իլէ տէյիւ, անճագ ինայէթ իլէ Թէպրիյէ
օլունուրուզ. չիւնքի կիւնահլարըմըզ իչիւն քէնտիսի էօլմէյէ րագի
օլտու. էն աղըր կիւնահ Քրիստոսա իման էթմէմէքտէն 'իպարէթ
տիր. զիրա կիւնահլարըն աֆվընըն սէպէպի օլան Քրիստոսուն էօ-
լիւմիւ պիր ատէմ իչիւն միճիպի Թէպրիէ օլմատըղը հալտէ՝ հիւքմ
օլունմասընա սէպէպ օլուր. պինաէն 'ալէյհ կիւնահլարըմըզը քէնտի
ճէնէֆտինէ՝ հաչ իւզէրինտէ Թաչըյան Ծիտուս Քրիստոսա միւՔէ-
վէքքիլ օլալըմ» տէմիչ տիր։

Digitized by Google

Նուհաննա Ըէսուլուն չայիրտի Իկնաթիոս՝ Քրիստոսուն քէֆարէթի խուսուսունտան պահս էտէր իքէն, մուհմինին ալ քէֆարէթ վասիթասը իլէ թագտիս օլունմասընը պէյան էտէր։ «Քրիստոսուն էօլիւմիւ վասիթասը իլէ միւմին Քրիստոս իլէ իլհագլըգ պուլուր, պունուն իլէ ինսանլըն իլք էվվէլ կիւնահա տուշմէտի իլէ զայ՝ օլունան հայաթը բուհանիէ թէճիտտ օլունուր։ Քրիստոսուն քէֆարէթի քէնտի մուհասպէթինի կէօնթէրմէք իլէ միւմինին գալպինտէ մուհասպէթ հասըլ էթմէյէ միւյէսսէր տիր», վէ պունուն կիպի սէօզլէր իլէ քէֆարէթ հագգընտա օլան էֆքեարընը պէյան էթտի խսէտէ, եինէ քէֆարէթին՝ 'ատալէթի իլահիէնին մաթլուպաթընա պէտէլ օլուպ՝ իման էտէնլէր տախի անըն լիյագաթը իլէ սատըգ օլապիլիր տէյիւ իգրար վէ թա'լիմ էտէր իտի։ Պիր եէրտէ Քրիստոս հագգընտա պահս էտէր իքէն՝ «Պիզիմ իչիւն քէնտիսինի պիր 'աթիյէ վէ գուրպան օլմագ իւզէրէ Ալլահա 'արզ էթտի», վէ պաչգա եէրտէ՝ «Ցհուսա Քրիստոսուն թէն վէ գան վէ սէյասէթի իլէ սէլամէթէ նայիլ օլտուգ» տէմիշ տիր։

Րօմալը Քլէմէս՝ Քրիստոսուն իչի խուսուսունտան պահս էտէր իքէն անըն էօլիւմինէ չօգ էհէմմիյէթ վէրմիշ տիր։ «Անըն գանը պիզիմ իչիւն վէրիլտի։ պիզիմ խէլասըմըզ իչիւն տէօքիւլտիւ։ Ալլահըն միւրատը իլէ քէնտի ճէսէտինի պիզիմ ճէսէտիմիզ իչիւն, քէնտի ճանընը պիզիմ ճանընմըզ իչիւն վէրտի» տէմիշ տիր։

Վէ պիր տախի միւմինին թէպրիյէսինի թագտիս օլունմասը խուսուսունտան թէֆրիգ էտէրէք՝ «Տէվամ իւզէրէ Քրիստոսուն գանընա նազար էտիւ՝ խէլասըմըզ իչիւն տէօքիւլմիւշ օլարագ՝ ճիւմլէ ինսանլար իչիւն խէօվսէ միւհլէթինի իհսան էթմիշ օլան քէֆարէթ գանը Ալլահընը 'ինտինտէ նէ գատար գըյմէթլի օլտուղունու կէօրէլիմ. քէնտիվիյիմիզտէն կէրէք 'իլմիմիզ, կէրէք հիքմէթիմիզ, կէրէք տինտարլըղըմըզ, կէրէք խուշուսի գալպ իլէ իֆրատ էթտիյիմիզ 'ամէնը լէր վասիթասը իլէ թէպրիհ օլունմայընչ՝ անճագ Ալլահ էլ Փատիրին իսթիտատընէն սէրուս ինսանլարը թէպրիհ էյլէտիյի իման վասիթասը իլէ թէպրիհէ օլունուրուզ», տէմիշ տիր։

Իւչիւնճիւ Փաուլտա զիքր օլունան մու'ալլիմլէրին քէֆարէթ խուսուսունտա օլան զիւչիւմ վէ թահրիրաթը էգանիմի սէլասէթ թա'լիմի խուսուսունտա օլան թահրիրաթը միսիլլիւ աչըգ վէ մուհիմ տէյիլ տիր. անլէրին թահրիրաթընտա՝ պախուսուս Հէրանօսուն զիւչիւմլունտէ՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին չէյֆան իլէ միւնասիպէթի վար տէյիւ իման օլունուր։ Գօլօս. Բ. 15. վէ 'Իպր. Բ. 14 այէթլէրի կիպի Քիթապը չէրիֆին պա'զը Քէլամլարը պու զիւչիւմէ կէօյա քի պիրազ մէյտան վէրիր իտի։

Հէրանօսուն՝ «Հէրիտիկոսլարտա գարշը» իւնվանընտա օլան քիթապընտա, «Քէլամուլլահ ճիւմլէյէ գատիր օլարագ վէ 'ատալէթի խուս-

Digitized by Google

սուսունտա նօգսանը պուլունմայարագ չէյթանըն փատիշահլըղը նիսպէքի իւլէ ՚ատաղէք իւզէրէ մու՚աւէղէ էյլէմիշ տիր. զիրա անտէն չէյթանըն իպլիսատ էթտիյի կիպի, եա՚նի՝ զոր իւլէ տէյիլ, անճագ Ալլահա եագըղըր կիպի իւզամ էթմէք եօլու իւլէ իւք էվվէլ քէնտինինքի օլանլարը խէլաս էյլէտի. չէօյլէ քի նէ ՚ատաղէքէ խալէղ կէլէպիլիր, նէ տէ Ալլահընը խիւգաթը տալիւ [ալաագիէսի] զայ՚ օլսաիլիր» տէմիշ տիր. Հէրանօսուն պու պէնտի իւքի թարզ իւէ անլաշըլըյօր. ապ՚զըլար Հէրանօա հագգընտա տէմիշլէր տիր քի՝ Ղնօսթիքիլէրէ գարշը եազը խսէ տէ, եինէ անլէրին թէանէյն հիքմէթինտէն հապէլ օլան զիւյիւմլէրի քէնտիսինէ թէսիր էթմիշ տիր, չէօյլէ քի չէյթանընը հուգուգունա րիայէթ էթմէք լազըմ տըր տէյիւ պէյան էտէր. ֆագաթ եալընըզ պու սէօզլէր վէ պուննլար կիպիլէրէ պագըլըր իսէ՝ պիլա չիւսւհ հատուտէն զիյատէ քէֆարէթին չէյթանընն փատիշահլըղը իւէ օլան միւնասիպլէթինէ էհէմմիյէթ վէրիլմիշ տիր. ամմա քէֆարէֆին խասսիպէթի ասլիէսինի իչպու քէչիքտէ պուլմատը, իւլա Ղնօսթիքիլէրէ մուխալիֆ օլարագ քէֆարէթին էհէմմիյէթ վէ լիւգիւմիւ վէ միւնասիպլէթի ասլիէսինի ՚ատաղէֆին մաթլուպաթընտա պուլմագ իւէ իչպու քէֆարէթ թա՚լիմի խուսուսունտա ռօնկրատան տիգգաթ վէ թէֆսիլաթ իւզէրէ պէյան օլունուպ տու էլան Փրօթէսթանթլար թարաֆընտան պիւթթիքիագ գապուլ օլունանն մէպտէյէրի գապուլ վէ թա՚լիմ էթմէք մէրասիընտա խոյ Մէսէլա՝ «Ալլահ պիզգաթ քէնտի պիրիմիզ օղլունու Ջէսուիչ օլմագ իւզէ. րէ պիզիմ իչիւն, եա՚նի՝ մուգատտէսի զայրի մուգատտէսլէր իչիւն, իֆնա օլունմագ օլանը ֆանի օլանլար իչիւն թէսլիմ էյլէտի. պիրա անընը սալահընտան մա՚տա կիւնահլարըմըզը էօրթմէյէ նէ՞ միւգէթտիր տիր. Իսպնուլլահ վասիթասը իւէ օլմագ խսէ՝ պիզ նասիհաք վէ զայրի սալիհ օլանլար քիմի՞ն վասիթասը իւէ թէսլրիչ էտինէպիլիրսիզ նէ՞ աճայըղ պիր իշ, նէ՞ մէմուլ օլունմագ լնայէթ տիր քի, չօգլարընն կիւնահլարը պէր չախս վասիթասը իւէ էօրթիւլուպ՝ պիր չախսընն սալահը տոախի չօգ զայրի սալիհ օլանլարընն միւճիպի թէպրիչի օլա » տէմիշ տիր. Իչթէ քէֆարէթ տէտիյիմիզ թա՚լիմաթընն մէպտէյի ասլիէլէրի պուննտա պուլունուր. պինաէն ՚ալէյհ սալիհ իւզ զիքր լիխիլաֆ սէպէպի օլան խաթիսրաճ՝ իչպու խաթիսրաճ իւէ թաթպիգ օլունտուղունտա աչիքնար տըր քի պուննտա թէանէյն թարիգինէ ասլա մէյտան վէրիլմէյիսի՝ «Իլգամ էթմէք» քէլիմէսի Հէրսնօսուն մէրամընճա չէյթանա տէյիլ իւէ լինսանա պագտար. վէ ՚ատաղէք « քէլիմէսի չէյթանընն հուգուգունա տէյիլ, անճագ հագգանիյէթ վէ ՚ատաղէքի իլահիէ սըֆաթընա պագտար. եա՚նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին էլղէմիէթի ՚ատաղէքին մաթլուպաթը իւզէրինէ մէպնի տիր.

Digitized by Google

ՕՐԻԿԷՆԷՍ ՎԷ ԻՄՔԻՆՑԷՐԻԷԼԻԼԷՐԻՆ ՔԷՖԱՐԷՔ ՀԱԳԴԸՆՏԱ ՕԼԱՆ ՉԻԻՑԻԻՄԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Օրիկէնէսին քէֆարէք հագգընտա օլան զիւյիւմլէրի էգանիմի սէլասէ վէ ահվալը ինսանիէ հագգընտա օլան զիւյիւմլէրինտէն զիյատէ նօգսան իտի։ Ղնօսթիքիլէրէ գարշը եազտը իսէ տէ, եինէ անլէրին թէնէէյն զիւյիւմլէրի Օրիկէնէսէ թէսիր էթմիշ տիր։ Գու միւտուէթին ալթընճը պասլընտա կէօրճէէյիմիզ կիսլի՝ էն մէչհուր Ղնօսթիքիլէր կիւնահըն միւճրիմիլիյիւնիւ թանըսայըլ՝ 'ափալէն սըֆաթը տախի միւսթագիլ օլան Ալլահըն սըֆաթընտան օլմայըլ՝ անճագ «Իլահը սանինին» սըֆաթընտան օլտուղունու իանատ էթմէքլէ էճիպէն իչիւն ասլա եէր վէ միւնասիպէթ պրագմատըլար։ Հէր նէ գատար Օրիկէնէսին թահրիրաթընտա պիր քէֆարէթի հագիգիէյի իմա էտէն պագը 'իսպարէլէր պուլունուր իսէ տէ, եինէ պու մատտէ հագգընտա պէյան էթտիյի թա'լիմաթ իչինտէ աֆի իւզ զիքր նօգսանլար վար իտի։

1. Գիրինճի նօգսան

Անըն զիւյիւմիւնճէ սիլ ճիւմլէ մահլուգ օլան րուհլար, կէրէք մէլէքլէր կէրէք ինսանլար, պիրտէն վէ իպթիտաատա խալգ օլունմուշ օլուպ, անլէրին գատիմինէն էպէտէտէք օլան ահվալը՝ կիւնահա տիւշիւպ խէյաս օլունմագ վէ տէֆ'ա տիւշիւպ խէյաս օլունմագտան 'իսպարէթ տիր։ Գու զիւյիւմէճ կիւնահա տիւշմէք օլ գատար աղըր վէ կիւնահտան խէյաս պուլմագ օլ գատար 'ազիմ պիր չէյ տէյիլ տիր. քեաինաթը ախլագիէնին 'նէլա վէ 'աուէթի՝ րուհ օլան մահլուգլարըն կիւնահա տիւշիւպ՝ տէֆ'ա խէյաս օլմայարընն 'ալէտ տէվամ թէքրար վէ թէքրար վուգուգ՝ պուլմասը խուսուսաաթը իգէրինէ ֆէնէ օլուրսա, կիւնահա տիւշմէք էյլէ էմնասըզ պիր ֆէյլաքէթ օլմայըլ՝ կիւնահտան խէյաս օլմագլըղա ֆէվգէլ'ատէ պիր քէֆարէթ թէտարիքեաաթը լազըմ կէօրիւնմէգ։ Ալլահըն միս'ալէ կիտի ինայէթ վէ մէրհամէթի արթըգ 'ատի վէ 'ումմամի վէ մահսուս տիգգաթա չայան ի'թիսար օլունմայաճագ պիր չէյ օլմուշ օլուր։ Էյէր կիւնահա տիւշմէք պիր տէֆ'ա վէ քիւլլիս պիր չէյ օլուպ տա՝ պէ տէֆ'ա խէյաս միւմքին օլարագ՝ օլ տահի եազընըզ միս'ալէ նէ-

Digitized by Google

վ'ինտէն վէ մահզէն պէ տէֆ'ա օլարագ քէֆարէթի իլահիէ վասի-
թասը իլէ վուգու' պուլասըլիրսէ, օլ թագտիրտէ հէմ կիւնահ հէմ
կիւնահատան ֆիտիէ իլէ խէլաս օլմագ՝ էմնալըզդ չէյլէր տիր տէյիս
չօգ թէէսիրլի թարզ իլէ կէօսթէրիլիսի՝ քէֆարէթին մա'նաի տէրու-
նիէսի լայըգը իլէ ա'նլաչըլըր. ֆագաթ կիւնահա տիւչիւպ ևինէ թէպ-
րիէ իլէ փաքլէնէրէք խէլաս պուլմագ վէ տէֆ'ա վէ թէքրար տիւ-
չիւագ թէրսիէ օլունմագ իւզրէ խէլաս պուլմագ աւահիհ պիր չէյ
օլուրսա, կիւնահըն աղըր միճռրիմիչի ֆէրամուշ օլունուալ՝ ևա-
լընըզդ խաֆիֆ պիր գապահաթ տըր տէյիս հիսս օլունմուշ օլուր։

Ջ. Իրինճի նօգսան

ԵՒինէ Օրիկէնէսին զիւյիւմիւնճէ կիւնահքեարըն մուսթահագ օլ
տուղուս ա'զապ՝ 'ատաւլէթին մաթլուպաթընտան օլմայըպ՝ եալընըզդ
կիւնահքեարըն թէրսիչէ իլէ խալահաթը իչիւն օլուր. վէ Քրիստոսուն
քէֆարէթինտէն միւրատ՝ կիւնահքեարլարըն կիւնահա օլան մէյլ վէ
սէվտասընը գըրըպ՝ անլէրի թէօվպէյէ կէթիրմէքլէ ա'զապտան խէ-
լաս էթմէքտէն 'իպարէթ տիր. չէօյլէ քի Ալլահըն 'ատաւլէթի կիւ-
նահքեարլարը թէպրիէ էտիպ՝ սօնկրա թագտիս էթմէքլէ տէյիլ,
անճագ էվվէլա թագտիս էտիպ՝ վէ սօնկրա անլէրի ա'զապտան պէրի
սայըղընտան պէյան օլունուր տէմիչ տիր։ Պինաէն 'ատէյհ մաղ-
ֆիրէթ 'ատաւլէթին մաթլուպաթընըն պիր քէֆարէթի քեաֆիէ իլէ
էտա օլունմասը իւզէրինէ մէպնի տէյիլ, անճագ Ալլահըն իրատէթի
իւզէրինէ մէպնի տիր. չէօյլէ քի Օրիկէնէսին զիւյիւմիւնճէ Ալլահ
միւրատ էթած իտի, ատէմլէրին կիւնահլարը իչիւն Քրիստոսու էօ-
լիւմէ թէօղիմ էթմէքսիզին չէրա'աթը Մուսայա կէօրէ թա'յին օլու-
նան գուրպանլարը քեաֆի սայա պիլիր իտի։

Յ. Իւչինճի նօգսան

Օրիկէնէսին քէֆարէթ հագգընտա օլան զիւյիւմլէրինին իւ-
չիւնճի նօգսանը պունտան նէչէթ էտէր քի կիւնահքեարըն մուս-
թահագ օլտուղուս ա'զապ՝ էպէտի օլմատըղընը թահմին վէ թա'լիմ
էտէր իտի. պու նօգսան իրինճի նօգսանտան հասըլ օլուր. չիւնքի
ա'զապ նիհայէթսիզ օլուրսա, էլպէթտէ կիւնահքեարըն իսլահաթը
վէ էնճաճընտա գուրթուլմասը իչիւն մէյտան վէրիլմէյօր։

Թիւլասաի քէլամ, Օրիկէնէս իլէ Իաքէնտէրիէլիլէրին զիւյիւմիւնճէ

Digitized by Google

Քրիստոսուն քէֆտարէքի սահիհէն էֆէնտիլէր օլմայըլ՝ անլըն պու տիւնեայա կէլիպ էօլմէսինին 'աւտէյէթ իլէ 'ալագասը եօգ տուր, անճագ Ալլահըն մահաթպէն վէ Տըհամէլինէրէն ինսանլարըն իսլահը իչուն իւէրի կէլմիշ պիր չարէ ի'թիպար օլունմալը տըր։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՏԻՍ

ԱԽՐԷԹԷ ՏԱՑԻՐ

1. *Գիճ սէճէ միւտէթի, եա'նի' սաղիհ վէ իմանեար օլան էօիւլէրին' քէօթիւ վէ իման էՅմէչէնլէրէն այրըճա վէ էվվէլճէ զրյամ էՅմէչէրի իլէ Քրիստոս պիզգաՅ տիւնեայա կէլիպ զահիրի պիր Յարզ իլէ քէնտի փաթիշահլըղընը պիւՅիւն տիւնեա իւզէրինէ Յէշրիլ էՅմէսինի պէյան էէն զիւյիւմ.*

Գու պիւյիւմ Քրիստոսուն վազթըննատա եհուտիլէրին 'ումումէն Մէսիհ հագգընատա օլան պիւյիւմիւնէ պէննկէր իտի. վէ Ռօմուլէրէն պիւյիւմիւնճէ տիւնեանընն ախըրը եագընն իտի։ Գու Քրիստոսուն հիւքիւմէթի զահիրիէսի պիւյիւմիւ, Թ. ի. 150 յէ գատար 'ումումէն գատուլ օլունմայըլ՝ սօնկրա ԹԷ'ատտի վազթըլարընատա Խրիսթիյանլարա չօգ Թէսէլլի վէրիր իտի. վէ իքինճի տէհրին սօնունատա սայքի 'ումումէն գատուլ օլունուր իտի։

Հէրանօա վէ Թէրթուլիանօա Քրիստոսուն պէն սենէ հիւքիւմէթի խուսուսունատա չօգ եազարլար իտի. անլէրին ֆիքիրլէրինճէ օլ միւպարէք սէննէլէրտէ ճիւմլէ տիւնեավի փաթիշահլըգլար, պա խուսուսա Ռօմա փաթիշահլըղը եըզըլաճագ տըր. Քրիստոս պիզգաթ զուհուր էտիպ Երուշալիմի փայիթախթ տէյիւ եէնիտէն պինա էտէճէք տիր. ճիւմլէ էօլիւչ օլան 'ազիզլէր գըյամ էտիպ՝ եաչայաճագլար։ Մէրգում մու'ալիմլէր, էսասի Մ'Ի. 11, 12. վէ վահ. եուհ. Իա. 2. կիպի այէթլէրի մէճազի անկլամայըլ՝ հէման օլ հայէթի ճիամիէ իլէ անկլատըլար. վէ պաշգալարըն պա'զը ղայէթլէ միւպալաղա նէվինտէն օլան սէօզլէրինի կիքր էտէրլէր. մէսէլա, պէմինին մահաուլտարըղընը կէօթէրմէճք իչուն՝ օն պին տալը օլան ասմաղար պուլուսունուպ՝ հէր տալըն օն պին չըպըղը օլուպ՝ հէր չըպըղըն օն պին ֆի-

Digitized by Google

լիսի՝ վէ հէր ֆիլիսին օն պին սալգըմը՝ վէ հէր պիր սալգըմըն օն պին տանէսի՝ հէր տանէ տալսի եւրմի պէշ էօլչէք չէրապ վէրէճէք խմիշ։ Հէր նէ գաւռալ իքլինճի տէհրին սօնունտա վէ իւչիւնճիւ տէհրին իսթիտաըընտա՝ պու «պին սէնէ» թա'լիմի 'ումումէն գապուլ օլունտու իսէ, եինէ քիլիսէի 'ումումիյէնին հիչ պիր իգրարնամէսինէ կէչմէտի։ Ըհտուլլէրին իման իգրարնամէսի հիյէճի պապիսինէ կէլտիքտէն սօնկրա վէ ինզնիք իգրարնամէսի թէչքիլ օլունմազտան էվվէլ պու զիյիմ մէյտան պուլտու վէ րէստ օլունտու։

Ինաքենտէրիէլի Ռէմէս վէ Օրիկէնէս պու զիյիմիւ գապուլ էթմէտիլէր, վէ իւչիւնճիւ տէհրտէն սօնկրա մէշհուր վէ միւ'թէվէլեր մու'ալլիմլէրտէն Լագթէնթիոստան մա'տա պուննու գապուլ էտէն եօգ իսի։

2. Էօլիմսէն սօնկրա վէ շէրա'այ կիւնիւնէն էվվէլ օլան հալէ տայիր.

Ծուաթինօս Մարտիրոս թահմին վէ թա'լիմ էտէր իտի քի՝ «Սալհէրին ճիւմլէսի պիր սա'ատկիլի, վէ քէօթիւլլերին ճիւմլէսի հիյապէլի մահալտէ հըփզ օլունուր. վէ չէրա'այ կիւնիւնտէն էվվէլ ինսան րուհլարը եա ճէննէթէ եա ճէհէննէմէ գապուլօլունուր» տէվէք Հերմոտիկոսլուգ տուր։

Թէրթուլիանօսուն զիյիմիւնէ կէօրէ եալնըզ չհիւտլէրին ճանլարը տօղրուտան ճէննէթէ գապուլ օլունուրլար. վագա'ա Քիփրիանօսուն զիյիմիւնճէ ճիւմլէ միւմինլէր տօղրուտան Բապալըն հուզուրունա գապուլ օլունուրլար։

Ինաքենտէրիէլիլէրին զիյիմիւնճէ էօլիւմտէն սօնկրաքի հալ՝ րուհուն փաքլէնէճէյի հալի օլուպ՝ սօնկրատան Բօմա քիլիսէսինտէ պուլունան պաթըլ զիյիմիւ իմա էտէրլէր իտի։

3. Գրյամ էտէճէք ճէսէտ հազգընտա օլան զիյիմլէր։

Ինճիլ Եէրիֆտէ ճէսէտին գըյամ էթմէսի աչիքտարէն պէյան օլունտուղունտան Ըհտուլլէրտէն պաչլայարագ ճիւմլէ Քրիսթիյանլար պու թա'լիմի չօգ ճէսարէթլէ թէպչիր վէ պէյան էտէրլէր իտի. վէ պու թա'լիմի հէփսինտէն զիյատէ ատէմլէրին իտրաքընա գարշը կէլիր իտի (Ըհտ. Ա'մալ. Գ. 2 վէ ժէ. 32 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա). Քրիսթիյան մու'ալլիմլէրին էքսէրիսի հէմտան պու տիւնտատա եաչայըպ էօլէն ճէսէտին պիսայինհի գըյամ էտէճէյինէ ի-

Digitized by Google

նանըրլար իւոի. եալընըզ Իաքէնտէրիէլիէր պու գիւյիւմիւ գա-
պու էթմէտիէր. Ծուսթինօս Մարտիրոս «Ճէպէտ ճիւմլէ ա'զասը իլէ
միւքէմմէլ օլարագ գըյամ էտէճէք վէ սագաթ օլանլար սագաթ
օլարագ գըյամ էտիպ՝ գըյամ էթտիքլէրի կիպի սագաթլըզը տէփ'
օլուալ ճէպէտլէրի պիլա գուսուր օլաճագլար ուըր» տէյիւ իսնատ
էթմիշ տիր։

Թէրթուլիանօս գըյամէթ իւզէրինէ պիր րէսալէ եազըպ՝ «Գապ-
րա կէօմիւլէն ճէպէտ վէ գըյամ էտէն ճէպէտ պիր օլուպ պա'զը
ա'զասը ախրէթտէ լազըմ օլմայաճագ ուըր», տէյէնլէրէ ճէվապէն՝
«Ճէպէտին ա'զալարը հէմ էտնա հէմ'ա'լա խզմէթ եարար. մէսէլա՝
պու տիւնեատա իքէն պիլէ՝ տաղըզ եալընըզ եէմէք իչիւն տէյիւ,
իլլա սէօյլէմէք իչիւն վէ հէմ Ալլահա չիւքրանիյէթ թագուիմ էթմէք
իչիւն տահի իսթ'իմալ օլուննուր», տէմիշ տիր։ Քէզալիք Քիւրի-
անօս պու վէճհ իլէ գըյամ էտէճէք օլան ճէպէտ հագգընտա քէնտի
պիւյիւմիւնիւ պէկյան էթմիշ տիր։ Իաքէնտէրիէլի Քլէմէս վէ Օրիկէ-
նէս՝ Քէլէօսա գարշը 'ուամուամէն Ուրիսթիյանլար արասընտա գապուլ
օլունան թա'լիմի թաստիգ էթտիլէր իսէ տէ, եիւնէ սալիֆիւզ զիքր
մու'ալիմլէր կիպի ճէպէտին ուալա թէպտիլ օլունմայաճաղընը գա-
պուլ էթմէմիշլէր։

Իքինճի միւտտէթտէն սօնկրա 'ուամուամէն պաղտուսուս քիլիսէի ղար-
պիէտէ պալատէ պէկյան էթտիքիմիզ, եա'նի՝ Ծուսթինօս վէ Թէր-
թուլիանօսուն թա'լիմ էթտիքլէրի գիւյիւմլէր գապուլ օլունուր իտի.
մէսէլա՝ Հէրօնիմօս վէ սօնկրա Ագվինաս գըյամէթին իուսուսաքը-
նը թէֆհիլաթ իւզէրէ պէկյան էթմէկյէ ճէսարէթ էթտիլէր. մէսէ-
լա՝ գըյամ էտէճէք օլան ճէպէտին սաչ վէ տիշլէրի պիլէ պուլունուպ՝
ճէպտլէր գըյամէթտէն սօնկրա նագիք վէ կիւզէլ օլարագ սօնկրա
նէ ուէօյիւրլէր նէ զայ'իֆլէնիրլէր, անճագ պուլունուուգլարը պէօ-
յիւքլիւքտէ էպէտէն գալըրլար տէյիւ պէկյան էթմիշլէր։ Վագա'ա
նագիանզալը Կրէկօր վէ Նիւսալը Կրէկօր վէ Աւկօսթինօս վէ Րօմալը
պիրինճի Կրէկօր պիր միգտար Իաքէնտէրիէլիէրին գիւյիւմլէրինէ մէյլ
էտէրլէր իտի. վէ Իսթամպօլլու Քրիսօսթօմ Եուհաննա 'ուամուամի գա-
պուլ օլունան թա'լիմի գապուլ էթտի իսէ տէ, Փաւլօս Րէսուլուն
Ա Քօրինթ. ժԵ. պասլընտա պէկյան էթտիկի՝ ճիսմանի ճէպէտին
Րուհանի ճէպէտտէն թէֆրիգ օլունմասը խուսուսունա տիգգաթ
էթմէկլի տէյիւ կէօթէրմիշ տիր։

Digitized by Google

4. Բուզի ճէզա հագզընեա.

Իպթիտաւան պէրու Խրիսթիյան մու'ալլիմէր էքսէրիէ բուզի ճէզայը Ռիթապը չէրիֆին թա'պիրաթընը իսթ'իմալ էթմէք իլէ պէյան էթմիչէր տիր։ Բուզի ճէզա վուգու'ինտէ՝ պու տիւնեա պիր պէօյիւք եանկընա իֆնա օլունամազ տէյիւ սայքի 'ումումի պիր զիւյիմ իտի. պա'զը մու'ալլիմէր՝ Թէրթուլիանօս'կիպի՝ բուզի ճէզատա նէլէր վէ նէ թարզ իլէ վուգու՝ պուլաճաղընը թէֆիւլաթ իւզէրէ պէյան էթմէկյէ ճէսարէթ էտիպ, պաշգալար՝ Աւկօսթինօս կիպի՝ գուվվէվի միւթահայիւլէյէ մէյտան վէրմէյիպ, եալընըզ Ռիթապի չէրիֆտէ իֆսատէ օլունտուղու գատար պիլմէյէ միւգթէտիր իզ տէյէրէք գանա'աթ էթտիրէր։

5. ձէննէթ վէ անըն սա'աէթի հագզընեա.

Սալիհ վէ միւմին օլանլարըն սևրէթտէ օլան սա'աւտէթի թէպտիլ օլունմազ վէ Նիհայէթսիզ օլաճագ տըր տէյիւ 'ումումէն վէ հէր տէհրտէ Խրիսթիյան քիլիսէսի թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ տուր։ Ծուսթինօս Մարտիրոս ձէննէթտէ օլան սա'աւտէթ Ռիհաւտոսան «Պին սէննէ հիւքիւմէթի իչինտէ միւմինլէրին թէմէթթիւ' էտէճէքլէրի սա'աւտէթ միւչապէհէթինաէ օլաճագ տըր» տէմիշ տիր։ Օրիկէնէս թահմին էթտի քի սալիհլէր սէմավաթտա միւթէմէճքին օլուպ՝ ձէննէթտէն ձէննէթէ միւրուր իլէ գուստախյէթտէ իլերիլէյէճէքլէր. վէ ձէննէթտէ ձհամանի սէֆայա միւնթազըր օլանլարը թէքտիր էտէր. միւմինլէրին րուհլարը, ինսանլարըն ահվալը, Ալլահըն ինսանլար իլէ օլան մու'ամէլաթը վէ եըլտըզլարըն մէվգի՝ վէ մէսաֆէ վէ հաթաքէթլէրի խուսուսունտա մա'լիւմաթ էտինիպ՝ պախուստա ալիզաճաթ Ալլահը րուպէրու կէօրճէքլէր։

Նազիեանզալը վէ հէմտէ Նիւսալը կրէկօր Օրիկէնէսին իշպու զիւյիմլէրինէ հէմէֆքեատ խոիլէր. հաքէզա Աւկօսթինօս տահի «ձէննէթէ» սա'աւտէթի Ալլահը կէօրիւպ Անըն իլէ սէլամէթ իւպրէ պուլունմազլըգ վէ արթըգ կիւնահա տուչիւպ էօլիւմէ միւպէթէլա օլմագտան էպէտէն պէրի օլմագլըգտան 'իպարէթ օլաճագ տըր» տէր խոի։

Digitized by Google

6. ձէհէննէմ վէ անըն ա'զապը հագգընաա.

*Եալընըզ պիր գաչ զաթ մուսթէանա թուխտուլարադ՝ Ուրխթիյան մուա'ալլիմլէր թարաֆընտան 'ուժումէն ճէհէննէմտէ օլանլարըն ա'զապը էպէտի տիր տէյու գապուլ օլունուր իտի։ Ռամալը ռլէմէս «վէֆաթ էխտիքտէն սօնկրա արթըզ կլունահը իգրար էտիպ անտէն ֆէրաղաթ էխմէյէ միւգթէտիր օլմայուճաղըզ» տէմիշ տիր։ Ռիւրլուանաա տասխի սէր իտի քի «ճէհէննէմտէ օլանլար սէօյիւնմէզ ա-թէչտէ ճանըզալ իսքէնճէլէրինէ ասլա իսթիրահաթ եամաատ նիհայէթ պուլամազլար»։ Աւիսօքինաա Մաթթ. իե. 46 այէթինաէ պուլուճանան «էպէտի» թա'պիրի սալիհլէրին սա'աուէթի հագգընտաա իսթի'իմալ օլունուալ տաա հէմանո օլ այէթտէ ճէհէննէմին ա'զապը հագգընտաա իսթի'իմալ օլունտուղունտան՝ էյէր պիրիսի նիհայէթսիզ տէյիս գապուլ օլունուր իսէ, օլ պիրի տասխի հաքէզա նիհայէթսիզ տիր տէյիս գապուլ օլունմազ կէրէք տիր տէմիշ տիր։

Իսքէնտէրիէլի Ռլէմէս վէ Օրիկէնէս ճէհէննէմին ա'զապը թէրսլիյէ նէվինտէն օլուա՝ էնճամ խիթամ էտճէք տիր տէյիս թա'լիմ էտէրլէր իտի. չէօյլէ քի նիհայէթինտէ ճիւմլէ ինսան վէ մէլէքլէր ալլամէթ վէ սա'ատէթէ նայիլ օլաճագլար, վէ էպէտի պիր ու'զուտան գօրգմազ Ալլահ թարաֆընտան թա'յին օլունմուշ պիր ֆայիտէլի ալտախմա տըր, զիրա ուա'զըլար ախրէթտէ օլան ա'զապ հագգընտաա հուզուգաթը ասլինէ տէյլք էխտիքտէն սօնկրա քէնտիլէրինի քէօթիլիյէ թէսլիմ էթմիշլէր տիր. չէօյլէ քի անլէյճէ ճէհէննէմին ա'զապը նիհայէթսիզ օլտուղունա ինանաա իտիլէր, տահա էյի օլուրտուտու տէյիս իգրար էթմիշ տիր։ Օրիկէնէսին իշպու զիւյիւմլէրի Իսքէնտէրիէլիլէրէ սայքի մախտուա իտի։

Սալիֆ իւզ զիքր Ախրէթ հագգընտաա օլան թա'լիմաթ խտաատունտաա վագըթ վէ տէհրլէրին միւրուրինտէ չօգ միւսահէսէ վէ միճասատլէ վուգու՝ պուլմատըղընտաան՝ պէլքի թաա ալթընճը միւատէթէ կէլինճէյէ գատար պու թա'լիմաթըն թէվարիխինին պահընտաա թէքրար կիմսէյէ մէճպուր օլմայաճաղըզ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՓՄԷՔ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆԸՆՅԱ ՅՐՐ

Իքինճի միւտտէթտէ Խրիսթիյան մու'ալիմլէր իլք տէֆ'ա օլարագ հէւտէր Նուխէյէ էլե, եա'նի' հիքմէթի հագիգիէնին մու'ավէնէթի վասիթասը իլէ, թա'լիմաթը մէսիհիյի էրպապաը հիքմէթ վէ մու'արիֆ թարաֆընտան իրատ օլունան ի'թիրազաթա ճէվապէն պէյան վէ թաստիգ էտէրէկ իտի։ Թադրիպէն Ք. ի. 150 տէ Ֆէլսօս իսմինտէ պիր զաթ Սէֆիա Թարիգինտէն օլարագ տինի մէսիհիյէ գաւրէը պիր քիթապ Թէլիֆ էթմիշ տիր։ Հէր նէ գատար պու քիթապտա քէսքին ֆիքիրլի օլարագ Խրիսթիյանլարըն Թա'լիմաթ վէ պա'զը ահվալինի իսթիհզա էթտի իսէ տէ, եինէ ըէտտ էթտիյի տինին մէպտէլէրինի լայզը իլէ Թէֆահհիւս էթմէյէ սապր վէ իսթիգամէթի եօգ իտի։ անըն քիթապընա ճէվապէն Օրիկէնէս զպայէթ 'ալիմ վէ իլզամ էտէճէք Քարզ իլէ պիր միւ'Թէպէր վէ չիմտիյէ գատար տիգգաթա չայան պիր քիթապ Թէլիֆ էթտի։

Իւչիւնճիւ տէհրին սօնունա տօղրու Թիւրօսլու Փօրֆիրի' «Էֆլաթօնուն Թարիգի ճէտիտինտէն» օլարագ վէ Ֆէլսօստան տահա զիյատէ 'ագիլ վէ հիւքմէթէ չայան օլարագ՝ տինի մէսիհիյէ գաւրը պիր քիթապ Թէլիֆ էտիւ՝ Փաւլօս վէ Պէտրօս Ըէտուլէրին ըէտաւէլերինտէ մուխալիֆէթ կէօսթէրմէյէ վէ 'Ահտը 'Աթիգ իւզերինէ գոպուլ օլունմուշ օլան պա'զը Թէֆսիրլէրտէն Ֆուրսաթ ուրայարագ՝ 'Ահտը 'Աթիգ ի'թիրազ էթմէյէ չալըշըլըշ տըր։ Փօրֆիրի տէմիշ տիր քի Ռրիստոսա հիւքմէթսիզլիք կէօսթէրմէմէլի, անճագ անա Ալլահ ոէյիւ 'իալաուէթ էտէն Խրիսթիյանլար իչիւն աճընմալը տըր։

Փօրֆիրիտէն սօնկրա՝ Պիւթանիա վալիսի վէ սօնկրատան Տէօքլէթիանօսուն վազթընտա Իսքէնտէրիէ վալիսի օլան Հիէրօքլէս տինի մէսիհիյէ գաւրը պիր քիթապ Թէլիֆ էտիւ՝ Ռէլսօս վէ Փօրֆիրինին իրատ էթմիշ օլտուգլարը ի'թիրազաթը Թէքրար զիքր էտիւ՝ Ռրիստոս հագգընտա ասըլսըզ վէ հիճապ օլունաճագ նագլիյէթլէրի նուգլ էթմիշ տիր։ Պու զաթլարընն Թահրիրաթընա չօգ էհէմմիյէթ վէրմէ-

Digitized by Google

ԺԷվիլիզ· չիւնքի օվ զէմանտա ուէք չօգ թէսիրաթլարը օլմատըգտան պաշգա, վագթի իլէ Խրիսթիան մու'ալլիմլէր թարաֆընտան անլէրէ քեաֆի ճէվապլար վէրիլմէհ տիր։

Ֆագաթ պու պապտա տիգգաթըմըզը գիյատէ տա'վէթ էտէն մատտէլէր՝ Խրիսթիյան իսմինի իտտա'ա էտիպ տէ, թէանէ յին հիքմէթ թարիգի իւզէրինէ մէպնի օլան խարիճիյէ ֆըրգալարըն թէվարիխի տիր· պունլարըն պաչլըճալարը Ղնօսթիքի ֆըրգալարը իտիլէր։

Եհուտիլէրտէն՝ տինի մէսիհիյի գուպուլ էտէնլէր արասընտա Երուշալիմին խարապաթընտան սօնկրա պիլէ չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էթմէք միսթագիլէն լսզըմ տըր տէյիպ տէ՝ պու գիւյիմտէ ինսան էտէն ֆըրգա եախօտ ֆըրգալար պուլունուպ՝ անլէրի պէր թէֆսիլ պէյան էթմէք տէրտէսթ պուլունան իչիմիչին իդթիզաընտան օլմայըպ՝ մուխթասարճա անլէրի գիւր էթմէք իլէ կէչէմէյիպ։

ԷգիՕՆի ֆըրգասը չէրի'աթը Մուսայը հըզգ էթմէք ճի-մէ Խրիսթիյանլարա վաճիպ տիր տէյէրէք Ջրիստոսուն ուլուհիյէթինի վէ Փաւլօսուն ըէսալէթինի ինքեար էթտիլէր։

ՆԱԶԱՐԷԹԼԻ ֆըրգասը չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էթմէք թայիֆէլէրտէն օլան Խրիսթիյանլար իչիւն լայըմ օլմատըլընը թէֆհիմ իլէ վէ Փաւլօսուն թայիֆէլէր իչիւն օլան մէմուրիյէթինի գապուլ էտիպ՝ գիլիսէի 'ումմաիյէնին թա'լիմաթը էսասիէլէրինին հիչ պիրսինի ըէտտ էթմէտիլէր։

ՆԼԳԸՍԷ ֆըրգասը իքինճի տէհրին իպթիտասընատս զուհուր էտիպ՝ էպիօնի ֆըրգասը կիսլի Փաւլօս Բէսուլու գապուլ էթմէյիպ՝ Ջրիստոսու զահիրէն ինքեար էթմէք, էյէր գալպ իլէ ինքեար օլունմազ իսէ, զարարը պիր չէյ տէյիլ տիր տէյիս թա'լիմ էտէրլէր իտի։

Հալա իքինճի միստոէթտէ զուհուր էտէն խարիճիյէ ֆըրգալարըն էն պէօյիւք վէ մուհիմ օլան, եա'նի՝ Ղնօսթիքի ֆըրգալարըն թէվարիխինէ տիգգաթ էտէյիմ։

Digitized by Google

ՂՆՕՍԹԻՒՒ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՂՆՕՍԹԻՒՒ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸՆ ԷՎՍԱՖԸ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՍԻՆԷ ՏԷՑԻՐ

Ղնօսթիքքիէրին պիրի պիրինտէն ֆարգը օլան չօգ այրը ֆըրգալարը պուլունտուս խէ տէ, եինէ պա'զը իֆատաֆը 'ումուսիէյի անլէր հագգընտա էվվէլ էմիրտէ պէյան էտէպիլիրիզ։

1. Պու ֆըրգալարըն քնաֆիէսի թէնէյն հիքմէթ թարիգինին պիւյիւմէրինի թա'լիմաֆը մէսիհիյէ իլէ պէրապէր վէ պիրիքաէ թուֆարլար իտի. վէ պա'զըը հիքմէթ եօլու իլէ չօգ վէ պա'զըը ազ մըգտար թա'լիմաֆը մէսիհիյէնին սաֆի մա'նասընտան այրըլըրլար իտի։

2. Ղնօսթիքի թա'պիրի Եունանի «Ղնօսիս» (ԳՆՈՍԻՍ) թա'պիրինտէն օլուպ՝ անըն ասըլ մա'նասը 'էլմ տէմէք օլուր. վէ պու ֆըրգալար հագգլարը օլմայարագ պու թա'պիրի քէնտիլէրինէ վէրտիլէր իսէ տէ, անլէրին լիստա'ալարը սայիրլէրտէն զիյատէ թա'լիմաֆը մէսիհիյէնին մա'նաի տէրուննիյէսինի աէրք էտիպ՝ հիքմէթ եօլու իլէ օլ թա'լիմաֆը պէյան էթմէյէ գալգըշտըլար։ Պու ֆըրգալարըն ճիւմլէսինին զիւյիւնճէ հէր հագդիգաթ վէ տինին թա'լիմաֆը տասխի իքի մա'նայա չամիլ օլուր. եա'նի՝ մանայը զահիրիէ՝ քի էվամը նաս իչիւն, վէ մա'նայը ութրունիյէ''ալիմ վէ օգուսուչլար իչիւն տիր. վէ պու մա'նալար պիրիպիրինտէն նէ գատար թէֆրիգ օլունուրսա, եախօտ մապէյնլէրինտէ նէ գատար մուխալիֆէթ պիլիէ օլսա՝ անլէրին վազիֆէլէրի տէյիլ իտի. չիւնքի 'էլմ վէ հէ+ռէկէ խանա մութապըգ թուֆմագ անլէրճէ մուհիմ պիր չէյ տէյիլ իտի։

3. Ղնօսթիքի ֆըրգալար իքի նէվ'տէն 'իպարէթ իտի. պիրի հէմ 'Ա.հտը ճէտիտ հէմ 'Ահտը 'Աթիգի գապուլ էթտիլէր. վէ տիկէրի 'Ահտը ճէտիտի գապուլ էթմէքլէ պէրապէր 'Ահտը 'Աթիգի պիլ քիւլլիյէ վէ 'ատապէթլէ րէտտ էտէրլէր իտի։ Պիրինճի ճինատէն օլանլարըն էքսէրիսի Եհուտիլէր օլուպ՝ Ֆարսի եախօտ Եունանի հիքմէթ

Digitized by Google

իլէ քէնտի տինլէրինի պիրլէշտիրմէք ղայրէթինատ խոխլէր ։ Անլէրին պիւյիւմիւնճէ Ալլահը հագիգաթէն Թանըմուգ 'ալիմլէրէ մախտուս էտարտ օլուպ՝ օգուտմուսրէ վէ ճահիլ էհալի եալընըզ Ալլահըն զուհուրի չախախինէ 'իպատէթ էտէպիլիր. մէսէլա՝ 'Ահտը 'Սէթիգատ գիգր օլունան «Րատպէլըն մէլէյինէ» ճախօտ տուԹիէրկաթլէրին իլահլարընա 'իպատէթ էտէպիլիրլէր ։ Իգինճի ճինատէն օլանլար Եհուտտիլէրին տինինէ խօր կէօրիւպ՝ 'Ահտը Ա'Թիգ վէ 'Ահտը ՃէտիտտԹ իչինտէ օլան 'Ահտը Ա'Թիգին ԹէսիրաԹընը տէՓ՝ վէ րէՓ՝ էտէրլէր խոխ ։

4. ՂնօսԹիքիլէրին մուպահէսէ էԹտիքլէրի մէսէլէ՝ իսկիտատան պէրու էրպատը հիքմէԹ օլանլարըն տիգգաթընը ճէլպ էտէն մէսէլէ օլուպ՝ Ալլահըն քէլամը վասիԹասը իլէ տէյիլ, անճագ մահզէն հիքմէԹ մուպահասէսի իլէ պու մէսէլէյի հալ էԹմէյէ չալըշըրլար խոխ. պու մէսէլէ իշպու սիւալլատան ԹէՓհիմ օլունուր. եա'նի՝ Պու տիւնեա նէՓ՞ն հասըլ օլուր. Շէրր նէՓ՞ն նէչէԹ էտէր. Հուտուտուլու օլան նէ՞ վէճհ իլէ հուտուտտուզ օլանտան վիճիւտէ կէլէպիլիր. Ալլահ մուգատտէս վէ քէմիլ օլարագ՝ իչինտէ ԹագտիրսիԹ վէ կիւնահ պուլունան քէսինէԹը ալալագիէյի նամըլ վիճիւտէ կէԹիրիր ։

ՂնօսԹիքիլէր պու սիւալլարա ճէվապ վէրիր իքէն, վահտէթի վիճիւտու ուտուլունճա հէր մէվճուտ օլան չէյ վիճիւտիւ միւԹագիլ տէն, իէրԹէվ կիւնէչտէն եախօտ իննանըլն ֆիրիրլէրի բուհունտան հասըլ օլուր կիւլի, վիճիւտէ կէլիր ուէյիւ պա'զը տէՓ'ա մէսէլէյի մէզգիւրէի հալ էԹմէյէ չալըշըրլար խոխ ։ Պու գիւյիւմլէր ՓիԹապալ չէրիֆտէ պէչան օլունան խէլֆէֆան պիլգիւլիյէն ԹէՓհիգ օլունտուղու աչիգաար տըր. ֆագաթ ՂնօսԹիքիլէր վահտէթի վիճիւտու Թարիգինտէն ԹէսիրաԹ գալուլ էԹտիլէր խոխ տէ, տահա գիյատէ Թէսնէյն Թարիգի իլէ մէսէլէյի մէզգիւրէյի հալ էԹմէյէ չալըշըրլար խոխ. եա'նի՝ էղելի օլարագ խայր իլահը վէ չէրր իլահը՝ եա իգիսի միւսԹագիլ, եախօտ խայր իլահընըն չէրր իլահընա ԹէՓհավզ էԹմէյգ չարԹը իլէ՝ իգի սայգի միւսաւիի իլահընն մէվճուտ օլմասը մէպտէսինի ԹուԹարլար խոխ. վէ Թէսնէյն Թարիգի Շարգիլէր վէ Իսգէնտէրիէլիլէր Թարաֆընտան պաչգա պաւչգա Թարզ իլէ պէյան օլունուր խոխ ։

Շարգիլէրէ կէօրէ գաւոիմի Փարսիլէրին մէպտէսի ԹուԹուլարագ խայր իլահընըն հիւգիւմէԹի՝ չէրր իլահընըն հիւգիւմէԹի իլէ տայիւմա օզրաչմագտան օլուպ՝ մէվճուտ պուլունան չէյլէր վէ զաԹլարընն գէսՓհէյի պու ճէնգ վէյտանընտա օլուրլար ։

Իսգէնտէրիէլիլէրէ կէօրէ՝ չէրր իլահընըն հիւգիւմէԹինտէ էօլիւմ, պօչլուգ, խալիլիգ պուլունուպ՝ խայր իլահընըն հիւգիւմէԹինէ հիւճիւրէԹմէյէ մուգԹէտիր տէյիլ տիր ։ Իսգէնտէրիէլիլէր տախ վահտէթի վիճիւտ զիյիւմլէրինի՝ Թէսնէյն զիյիւմլէրի իլէ գարըշըրըպ՝ ԹէՓհիմ էԹտիլէր գի՝ գուտրէԹի իլահիէ մէվճուտ օլան չէյլէրի

Digitized by Google

հասըլէտէր իքէն՝ հասըլաթըն սոնա գալանլարը սիւփրիւնթիւ կիսլի նօգատան օլուսլ՝ պօչլուգ իչինէ տիւշէր. եա'նի՝ հայաթը իլահիէ պիր ազ պօչլուգ իչինէ տէօքիւլիւր, վէ պու վէճճ իլէ պօչլուգ հայաթա մալիք օլուսլ՝ չէրր իլահընըն եախօտ «իլահը սանինլին» վասիթասը իլէ հալա մէվճուտ օլան քեաինաթ վիւճիւտէ կէլմիչ վէ չէյթան, քէօթիւ րուհլար վէ ճիսմանի ատէմլէր զուհուր էտէր։

3. Ղնօսթիքիլէրին թա'լիմաթընա կէօրէ՝ Քրիստոսուն զաթը վէ քէֆարէթի՝ քէնտի խասսիէթի սալիէսինէն խալի գալըր իսի։ Քրիստոստա ուլուհիյէթին զուհուր էթտիյինի իդրար էթտիլէր իսէտէ, Քրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ հագիդաթէն ինսանիյէթ իլէ պիր էչմիչ թա'լիմի անլէրին զիւյիւմիւնճէ մուհալ տըր. պա'զըլարընը վիւյիւմիւնճէ Քրիստոս րուհու իլահի օլուսլ՝ պիր ինսան ճէսէտինի թագլիտ էթմիչ։ Պաշգալարընը զիւյիւմիւնճէ Քրիստոսուն ինսանիյէթի հագիգի օլտուս իսէ տէ, պաշգա ինսանլարընքինտէն ֆարգը վէ քէնտիսինէ մախսուս իտի. վէ պաշգալար Քրիստոստա մահվէն 'ատի պիր ինսան կէօրտիւլէր. պունլարընը զիւյիւմիւնճէ Քրիստոստա իքի Քրիստոս պուլունուսլ՝ պիրիսի էֆզալ վէ տիկէրի էտնա իտի։

6. Ղնօսթիքիլէրին ահվալը զաթիէլէրի վէ ախլագ խուսուսունտա օլան թա'լիմաթլարը բէք չօգ նօգատան իտի։ Ճիսմանիյէթի խօր կէօրտիւքէրի իչիւն, նա սըզը պիր րիյազէթքեարլըղա մէյլ էտէրլէր իտի, եախօտ մու'ամէլաթը ճիսմանիէինին հէր թիւրլիւսիւնէ վազիֆէսիյլիք իլէ պագադարագ՝ քէնտիլէրինի չէհվէթի նէֆսանիէյէ թէսլիմ էթմէքլէ պէրապէր երինէ հիքմէթ մէսէլէլէրի իւզէրինէ պիլա թէրէտտիւտ թէֆէքքիւր էթմէք իտտահասընտա իտիլէր. պիթթապի՝ պունլարընը պա'զըլարը զայէթլէ մէքրուհ հարաքէթլէրէ իրթիքապ էտէրլէր իտի։ Ղնօսթիքիլէրին պէօյիւք նօգատանը պունտան 'իպարէթ իտի քի, տինի մէսիհիյի մահզէն 'ոֆլ իլէ տէրք էթմէյէ չալըչսըազ՝ քէնտի իհթիյաճաթը րուհանիլէրինէ մուվաֆֆագ պիր չարէ վէ խէլասը էպէտի տիր տէյիւ նֆան իլէ անը գապուլ էթմէտիլէր։

Ղնօսթիքիլէրին սայլսը թէմամէն թա'րիֆ օլունամազ. ֆագաթ մա'լիմ տիւր քի իքինճի տէհրտէ Ղնօսթիքիյէր հէր թարաֆտա վէ քէսրէթ իւզէրէ պուլունուր իտի. լիչիւնճիւ տէհրտէ պու ֆիլոսոֆլարընը գուսարէթ վէ թէսիրաթը չօգ էքսիլմիչ օլուսլ՝ տէօրտիւնճիւ տէհրին ոսնունտա անլէրին թա'լիմաթը պաթըլէլէրի տէֆ՝ օլունմուշ իտի։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԵՀՈՒՏԻ ՂՆՕՍԹԻՓԻ ՖԸՐԳ ԱԼԱՐԸ ՊԷՑԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

1. ԲէրինՁօս ֆըրգասը

ԲէրինՁօս՝ եուհաննա բէսուլուն իմԹիյարլըղը վուգԹընտա՝ եուհաննանըն հէմՀէրլիսի օլուպ՝ եուհաննա անը քէնտի իլհագլըղընտան րէտտ էԹուի ։ ԲէրինՁօս էպիօնի ֆըրգասը իլէ պէրապէր չէրի'ա՛Թը Մուսայա իմԹիյալ էԹմէք միւսԹաֆիլէն վոնճիպ տիր տէյիւ իանատ էԹմէքլէ պէրապէր Բրիստոսուն «պին սէնէ հիւքիւմէԹի» Թա'լիմինի ուսախ չօգ ճիամանի Թարզ իլէ պէյան էտէր իտի ։ վէ սայիր ՂնօսԹիքիլէր իլէՁա'լիմաԹը մէսիհիէյի ԹէսանէյՀ հիքմէԹ Թարիգի գիւյիւմէրի իլէ գարըշտըրըպ՝ Բրիստոսուն իւգնիւմի իլահիսինէ չօգ հագարէԹ կէԹիրիր իտի ։ Հէրանօսուն չէհատէԹինէ կէօրէ՝ ԲէրինՁօս իՄիգատ էԹմիշ տիր քի պու մէվճուտ օլան քեաինաԹ սիզզաԹ Սլլահ Թարաֆընտան լաալգ օլունմայըպ՝ անուէն էտնա պիր րուհ ԹարաֆընտանՀ լաալգ օլունմուշ չ վէ չէրի'աԹ տալոլ անըն վասիՄԹասը իլէ վէրիվիշ տիր ։ վէ Ձա տինի մէսիհի վասիՄԹասը իլէ իլհամ օլունճայա գաւտալ սիզզաԹ Սլլահ ինսանլարա ան'լուտ տէյիւ իտի ։ վէ հագիգի Բրիստոս՝ Ցիսուս տէյիւ, իլլա սէւապի ղէվաԹընըն էն էՓզալը օլան Բէլամը իլահի (Լօկօս) տըր ։ վէ օ՝ ինսան օլան Ցիսուս իլէ վաՓիզ օլունտուղունտա պիրլէշիպ՝ Թա վէՓաԹընա գատար պիրլիքտէ պուլունտու ։ էմիՓանիօսուն չէհատէԹինէ կէօրէ, պու՝ հիքմէԹ իլէ չէրի'աԹը Մուսանըն հըՓզ օլունմասընը վաճիպ տիր տէյիւ գաւտալ էտէր իտի ։ վէ Բրիստոսուն գըյամէԹինի ինքնար էտիպ՝ անըն վուգու՝ պուլաճաղընը «պին սէնէ հիւքիւմէԹինին» իպԹիտասընտա մէմուր էՄիշ տիր ։

Digitized by Google

Ջ. Գասիլիտես Ֆլրգասը

Սիւրիալը Գասիլիտես՝ էմիինանիօսուն չէհատէթինէ կէօրէ, թագրիալէն Թ. ի. 125 տէ, իսքէնտէրիէտ իգամէթ իլէ պիր Ղնօսթիքի Ֆլրգա իճատ էտիւլ՝ օղլու Իսիտօրօս օլ Ֆլրգասը իլէրի կէօթիւրտիւ։

Գու ատէմին գիւյիւմէրինի պէյան էթմէք պուննտան լազըմ տըր քի իքինճի տէհրին մու՝սլիմէրինին տիգգաթընը չօգ ճէլլ էթմիշ տիր։ Անըն գիւյիւմէրի հէմ վահտէթի վիճիւտ հէմտէ Թէննէյին Թարիգլէրի իւզէրինէ մէպնի տիր. անըն գիւյիւմինճէ՝ եէթէ սայը 'ազիզ օլուսլ վիճիւտ կէլէն րուհլար եէտիչէր եէտիչէր վիճիւտ կէլիրլէր։ իւք էվվէլ մահֆի գալմըշ վէ նամա'լիւմ օլան վէ՞ֆէ՞թ սէյ եէտի գուտրէթ հասըլ էտէր. եա'նի՝ 'Ագլ, Ֆէհամ, Ֆիրասէթ, Հիքմէթ, Գուվվէթ, Իսթիգամէթ վէ Սէլամէթ. պուննլար մա'լում օլամայաճագ օլան Ալլահըն քեահինաթը հասըլ էթմէսինէ վէսիլէ օլուր. պու եէտի գուտրէթլէրտէն րուհլարըն քեաֆֆէսի եէտիչէր եէտիչէր հասըլ օլուսլ՝ եէտիլէր իչ եիւզ ալթմըշ պէշ ուֆ՞ա թէքպարալանտըգտան սօնկրա՝ սօն ուֆ՞ասը զա'յիֆ օլուսլ՝ ճիսմանիյէթ եաֆաօտ պօչլուղուն հիճճիսմիս իլէ րուհ իլէ ճիսմ, հայաթ իլէ մէվթ, վէ նուր իլէ զուլմէթ գարըշըսլ՝ իչպու սօն ուֆ՞ա վիճիւտ կէլէն եէտիլէրին պիրինճիսի եաֆաօտ «չէյէ» վասիթասը իլէ պու քեահինաթը զահիրէ վիճիւտ կէլուր։ Գու քեահինաթտա էտնա թաչտան իննանմա վարընճայա գատար՝ ճանը վէ ճանսըզ հէր մահլուգտա րուհ պուլունուսլ՝ պու րուհ տայիմա ճհամտէն գուրթուլմաղա չալըշմագտա տըր. «րէյիհ» մէզհիր քեահինաթը զահիրէ իւզէրինէ հիճքիմէթ սիւրէր. Եհուտիլէրին իլահը տահի օ տուր. Ֆագաթ քէնտի խասպէրի օլմայարագ՝ Եհուտիլէրին տինինի թէչքիլ էթտիյինտէ միւթագիլ օլան Ալլահըն միւրատը իլէ տէլալէթ օլունույօր իտի։ Ամմա «րէյհա»՝ տիւչմիւչ օլան րուհլարը պիզզաթ Ալլահըն իլհագըզընա կէթիրմէյէ միւգիէտտիր օլմատըղընտան՝ Ալլահ քէնտիսի խէլագքար տէյիւ տիւնեատա զուհուր էթմէք իլէ տինի մէհիճի հասըլ օլուր. «րէյհին» կէօնտէրտիյի Ֆրիստոս իննան օլան Ծիսուս օղուսլ՝ վաֆթիզ օլունտուղունտա պիրինճի եէտիլէրտէն «'Ագլ» տէնիլէն գուտրէթ անըն իլէ պիրլէչիսլ՝ անըն վէֆաթընտա գատար պիրլիգտէ իչլէյէրէք մահֆի գալմըշ օլան Ալլահը իզհար էտիսլ՝ տիւչմիւչ րուհլարը րուհանի վէ նուրանի փատիչահլըղա տէլալէթ դաէրէք, օլ փատիչահլըղըն հայաթը իլահիէսինի անլէրէ վէրիր. պու փատիչահլըղա թէֆէքքիւր էթմէքլէ թէսլիմի զիհն էթմէք իճան ետմէք տիր. քեաֆֆէսինին էնճամընտա րուհանի փատիչահ-

Digitized by Google

լըզ ճիսմանի չէյլէրուէ պուլունան չէրրին աթէշ իլէ իֆնա օլունտուղունտաճիւմէյէ զալիպ կէլմէզք իլէ պագի վէ էպէտի գալըր։ Ալագ խուսուսունտա Պասիլիտէսին մէպտէսի հէր ատէմտէն Թալէպ էթտի քի Թէտրիճ իլէ զաթը ասլիսինէ մուզայիր օլան ճիսմանիէթ վէ չէրրուէն փաքէնիպ՝ Թասի'աթը րուհանիէսինին սա'ատէթ վէ աէլամէթինէ Նայիլ օլա։

Պու ֆըրգա տէօրտունճիւ տէհրէ գատար տէվամ էթտի իսէ տէ, Պասիլիտէս իսմինի իտտա'ա էտէն պա'զըլար վար իտի քի գուտսօյէթի քեամիլէյէ Նայիլ օլտուգ տէրէյէր իքէն, չօգ չէհվէթի նէֆսանիէյէ վէ Պասիլիտէսին ասլա գապուլ էթմէտիյի զիւյիւմէրէ տիւշմիւշլէր իտի։

3. Վալէնթինօս ֆըրգասը

Մըսըրլը Վալէնթինօս՝ Իսքէնտէրիէտէն Թագրիպէն Թ. ի. 140 տա, Րօմայա կէլիսի՝ այրը վէ 'ահայըպ պիր Թարիգ իճատ էթմիշ տիր։ Անըն Թարիգի միւզէքքէր վէ միւէննէս հալէրի իւզէրինէ մէպնի տիր. չէօյլէ քի «Վ-ճ-ք-պ ասլ» եա'նի՝ Նամա'լիւմ Ալլահտան զայրի վիւճիւտլէր եա միւզէքքէր եա միւէննէս օլուր. Նամա'լիւմ վիւճիւտտէն չիֆթ չիֆթ օթուզ րուհ եահօտ գուտուրէթ չըգար. վէ պուննլարըն իւչ Թագըմը վար. պիրինճի Թագըմը՝ աէքիզտէն 'իպարէթ օլուպ՝ էվվէլսի միւզէքքէր վէ միւէննէս օլարագ «Նամա'լիւմ լիւք» վէ «Սիւքիւթլիւք», եահօտ Նամա'լիւմ վիւճիւտ իլէ քէնտի քէնտիսինի Թանըմագլըղը. վէ սանիէն 'Ագլ (միւզէքքէր) վէ Հագիգաթ (միւէննէս), վէ պուննլարտան սալիսէն Քէլամ (միւզէքքէր) վէ Հայաթ (միւէննէս), վէ պուննլարտան րապի'էն Ինսան (եա'նի՝ ինսանընըն րէտմ վէ խայալը) վէ Քիլիսէ (եա'նի՝ քիլիսէնին րէտմ վէ խայալը). Հաքէզա իքինճի Թագըմ Քէլամ վէ Հայաթտան Հասըլ օլուպ՝ իւչիւնճիւ Թագըմ տահի Ինսան վէ Քիլիսէտէն (խայալլարընտան) Հասըլ օլուր. պուննլարըն քեաֆֆէսինէ Քէմալիյէթ տէնիր. եա'նի՝ վիւճիւտու իլահինին քէմալիյէթի. վէ ճհամ վէ չէրր փաստիչահլըղընա Նօգսանիյէթ տէնիր։ Սալիֆ իւզ զիքր օթուզ գուտուրէթին սօնկրագքիսի, եա'նի՝ «Հիքմէթ» եահօտ «քեաֆֆէյի քեաինաթը ճանը» Նամա'լիւմ վիւճիւտու Թանըլըպ՝ անըն իլէ պիրլէչմիյէ հատտէն զիյատէ չալըշտըղընտան, քէմալիէթ իչինտէ իլմի իլահի փէյտա օլունագագ հիքմէթի սէմավիէնինն Նօգսան պիր միւշապէհէթի հուսուսա կէլիր. անա «տիւնեա ճանը» տէնիր. պու տա քէմալիյէթտէն տիւշիւպ՝ անըն խարիճինտէ տօլաշագագ ճիսմէ պիր Քիւրսիւ հայաթ վէրիպ՝ քեաինաթը զահիրիէյի խալգ էտէն «Իլահը սանիյի» վիւճիւտէ կէ-

Digitized by Google

Թիրտի. պինաէն 'ալէյհ պու տիւնեատա հիքմէթի իլահիէնին եալընըզ պիրնօգսան զուհուրու վար տըր. Ֆագաթ տինի մէսիհի վաահթասը իլէ հիքմէթի իլահիէնին իլհամ օլունմասը քէմալէ կէլիպ տիւշմիւշ րուհլար քեամիլ րուհլարըն միւշապէհէթինէ նայիլ օլուրլար։

Քեաինաթատա՝ րուհանիլէր, ճիսմանիլէր վէ անէլերին օրթասընտա ալալագիլէր պուլունուր. րուհանիլէրին՝ «գուտրէթի» րուհանիլէր իլէ 'ալագալարը վար տըր։ ճիսմանիլէրին րէյիսի չէ յթան օլուպ՝ վէ ալալագիլէրին րէյիսի չօլ «Ի լահը սանի» տիր. օ տալսի ՅհուտիլէրինՀ իլահը օլարագ պիլմէքսիզին միւաթագիլ օլան Ալլահըն միւրատընը իճրա էտէր. ճիսմանիլէրի՝ րուհանիլէր իլէ ալալագիլէրտէն տէֆ' էթմէք իչիւն պիր չիֆթ րուհ եալաստ գուտրէթի իլահիէ, եա'նի՝ Քրիստոս իլէ Ռուհ իւլ Գուտս զուհուր էտէր. անտէն սօնկրա պիրտէն օլարագ քեաֆֆէի գուտրէթի իլահիէտէն Ցիսուս եա'նի՝ Ինէսապեար հասըլ օլուր. վէ պու խէլասաքեար «Ի լահը սանի» թարաֆընտան կէօնտէրիլէն Քրիստոս իլէ վաֆթիզ օլունտուղունտա պիրլէշտի։ Գու Ինէլասաքեարըն իչի՝ «ալալագի» օլանլարը ճիսմանէյէթտէն դուրթարըպ՝ լման վասիթասը իլէ անէլերի «քէմալիյէթէ» եէթիշտիրմէք իլէ Թասալի'աթը րուհանիյէէրինէ մութասալըգ պիր սա աատէթ վէրմէքտէն 'իսարէթ տիր. պինաէն 'ալէյհ Ինէլասաքեար պիր ճէսէմի հագիգի սալմայըպ լինսան ճէսէտինէ միշապհի օլուպտա մատտէի սէմավիէտէն թէչքիլ օլունմուշ պիր ճէսէտ ալմըշ տըր. պու ճէսէտ «Ի լահը սանի» թարաֆընտան վէրիլմիշ վէ Քրիստոսուն վէֆաթընա գատար մէվճուտ գալմըշ տըր. Նիհայէթտէ Քրիստոս «Ի լահը սանի» իլէ միւսաավի եիճէլէնէրէք հիւքիւմէթ սիւրէր. վէ լինաանլալտան խէլաս օլունան րուհլար «քէմալիյէթէ» նայիլ օլուրլար։

Վալէնթինօս ֆըրգասը մէչհուր պիր Ղնօսթիքի ֆըրգասը օլարագ պա'զը թէպտիլաթա միւպթէլա օլտու իսկ տէ, թա տէօրտինճիւ աէհրին ասնկրասընա պիլէ տէվամ էթմիշ վէ մէրքէզի Րօմա չէհրինաէ լսոի։ Վալէնթինօստան պաշգա պու ֆըրգանըն էն մէչհուր զաթլարը նուհսաննա Ինճիլինին պիր միւֆէսսիրի Իաքէնտէրիէլի Հէրակլիօն վէ Փթօլոմէօս վէ Փալէսթինլի Մարգօս վէ Թագրիպէն. Թ. Ի. 170 տէ էտէսատա չէօհրէթ քէսպ էթմիշ Ֆարտէսանէս իսոի։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԵՀՈՒՏԻԼԷՐԷ ՎԷ 'ԱՀՏԸ 'ԱՔԻԳԷ ՄՈՒԽԱԼԻՖ ՕԼԱՆ ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐԳԱԼԱՐԸ ՊԷՑԱՆԸՂՆՏԱ ՏՐ՝

1. *Օֆի եախօտ Եըլան Ֆըրզասը։*

*Պու Ֆըրզա Մըսըրտա Թահվինէն Թ. ի. 140 տան էվվէլ զուհուր էտիպ՝ Եըլան սուրէթինտէ չէյԹանըն տէլալէթի իլէ ինսանըն կիւնահա տիւշմէսինտէն հիքմէթի հագիգիէյէ նայիլ օլմասը իլէրի կէլմիշ տիր տէյու Եըլանա րիայէթի մախսուսէ վէրիրլէր իտի։ Պունլարըն զիւյիւմիւնճէ « Նամա'լիւմ վիւճիւտտէն » էվվէլա ինսան սուրէթի, եախօտ « ինսանը էվվէլ » վէ սօնկրա « ինսանի հագիգի », եախօտ՝ « իպն ուլ ինսան » եախօտ « ինսանի սանի » վէ Րուհ իւլ Գուտս վիւճիւտէ կէլմիշ տիր։ Ինչպու սօնկրաքի, եա'նի՝ Րուհ իւլ Գուտս քէսաֆէթէի հայաթըն վալիտէսի օլարագ « ինսանը էվվէլ » վէ « ինսանը սանի » իլէ պէրապէր միւզէքքէր րուհ օլան Հիքմէթի Թէվիտ էյլէմի։ պու հիքմէթ տախի Սլլահ կիպի օլմադըգ չալըշըր իքէն տիւշմիւշ վէ միւսԹագիլ օլան Ապլահա մուխալիֆ օլան « Իլահի սանի », եախօտ « չէրր իլահընը » Թէվիտ էյլէմի։ պու չէրր իլահը տինի մէսիհիյէ մուխալիֆ օլան Եհուտիլէրին տինինի իճատ էԹմիշ տիր։

Ճիսանիկէթ ըէյիսի վէ չէրրին խալիգի պու « չէրր իլահընըն միւչապէհէթի » եախօտ Եըլան սուրէթի օլան զաթ տըր։ Ֆագաթ հէմ « չէրր իլահը » վէ « միւչապէհէթ » միւրատ էԹմէքտիգին « հիքմէԹին » մէրամընը իճրա էԹմէյէ մէճպուր օլուրլար։ « Շէրր իլահընըն ալԹը մէլէյի քէնտի միւչապէհէթէ իլէրինտէ ինսանը (րուհունտան մա'տա) խալագ էԹմիշ տիր։ « Շէրր իլահը » ինսանա րուհ վէրմէքլէ պէրապէր « հիքմէթին » իրատէթի իլէ հայաթը սապիթ վէ րուհանիէտէն մահրում օլուր։ պատէհու ինսան « չէրր իլահընտան » զիյատէ եիւճէլէնմէք իւզէրէ իքէն « չէրր իլահը » Թէվիլ։ Դ. 1 այէԹինտէ պուլունան էմր վասիԹասը իլէ ինսանը էսարէթատէ ԹուԹմագ իսԹէյօր։ ինսան տախի եըլան սուրէթինտէ կէօրիւնէն « Հիքմէթ » Թարաֆընտան էմրի մէգքիւրէ իԹա'աԹ էԹմէմէյէ Թահրիք օլունուպ՝

Digitized by Google

խայր ու չէրրին ֆարգընա վարմագ իւզէրէ ճան կէօղէրի այըլմըշ օլույօր։ Գունուն իւզէրինէ «չէրր իլահը» ղաղապա կէլիպ՝ ինսանա ա՛զապ վէրմէք ղըմընըտա ինսան րուհլարը պու տիւնեայա վէ ճէաէտլէր իչինէ կէօնտէրիպ ճիսմանիյէթէ վէ փութփէրէսթլիյէ տիւշմէյէ միւպթէլա օլուրլար։ ինսանըն քէնտիլիյինտէն խէլսա օլմաղա գատիր օլմատըղընտա՝ էնճամ միւսթագիլ օլան Ալլահ չօղ տիւշմիւշ օլան «հիքմէթ» իլէ պէրապէր ինսանը տահի «քէմալիյէթէ» նայիլ էտէր։

«Շէրր իլահը» ինսանա Ծիսուսու կէօնտէրիր, վէ միւսթագիլ օլան Ալլահ տահի Ղրիստոսու կէօնտէրիպ՝ օլ տահի Ծիսուսուն վաֆթիզինտէ անըն իլէ պիրլէշիր։ Ֆագաթ պիրլէշտիքտէն սոնկրա Ծիսուս եհուտիլէրին տինինի նէսխա էթտիրինտէն՝ «չէրր իլահը» անըն տաղպ օլունմասընա րիղա վէրմիշ տիր։ էնճամ Ծիսուս՝ Ղրիստոս վասիթասը իլէ սէմավաթա եուճէլէնիպ՝ քէնտի եանընա քէնտի Փիտիէսի վասիթասը իլէ խէլսա օլունան վէ թապի՛ատը ճիսմանիէլէրինէն փագլէնմիշ օլան ճիւհլէ րուհլարը գապատլ էտէր։ ամմա եհուտիլէրին իլահը, եա՛նի «չէրր իլահը» ճիսմանիյէթէ տիւշիւպ թէտրիճ իլէ գուտրէթի րուհանիէլէրինուտէն մահրում գալըր։

Օֆի Ֆըրգասը թա ալթընձը տէկրէ գատար տէվամ էթմիշ տիր։ Օֆի Ֆըրգասընտան չըդան՝ իքի քիւչիւք Ֆըրգա պուլունուպ՝ պիրսի Սէն Ֆըրգասը վէ իքինճիսի Գայէն Ֆըրդասը։ պիրինճինին զիւչիւմիւնէ ինսանլար իքի չիֆթէտէն զուհուր էթտիլէր։ պիր չիֆթի ճիսմանի վէ տիկէրի րուհանի օլուպ՝ Գայինի ճիսմանիտէն, վէ Ապէլ րուհանիտէն թէվէլլիւտ էյլէտի։ Ասլէլին եէրինէ «Հիքմէթ» Սէթի վիճիւտէ կէթիրմիշ տիր։ Իքինճի Ֆըրգանընըն զիւչիւմիւնէ Գայինի մահասու րիսկէթէ չայան ոլըր։ հաքէդա 'Ահտը 'Ալթիգուտ զիդը օլունան նէ գատար քէօթիւ զաթլար վուր իսէ ոնլարա մահասու հիւրմէթ կէօսթէրտիլէր։ զիրա պունլար եհուտիլէրին իլահընըն տիւշմէնլէրի տիր տէյիւ անկլատըլար։ պու Գայինի Ֆըրգասը Ծիսուսուն իամիկէ ճիսմանի Ղրիստոս տէյիւ ալէտտու՛ա էտիպ՝ Իագաթիօթ֊ու եհուտատան մա՛տա հէսի րէտուլլէրի րէտտ էթտիլէր։ օնլարընը զիւչիւմիւնէ եհուտա քէնտի մալիք օլտուղու իլմինուտէն Ծիսուսուն գաֆիլինէ սէալէպ օլմագ իլէ «չէրր իլահընըն» փատիչահլըղընը եըգմըշ տըր։

Ջ. Սաթուրնինօս Ֆըրգասը.

Անթաքեալը Սաթուրնինօս՝ թագրիպէն Թ. Ի. 125 տէ Օֆի Ֆըրգասընտան թէֆրիգ օլունուպ պիր մըգտար եհուտիլէրէ գարշը օլ-

Digitized by Google

տու խսէ տէ, եւնէ ալա'զը խուստուալարտա Գասիլիտէս Ֆըրզասընա մուշասիհ օլան այրը պիր Թարիգ լճատ էթմիշ տիր։ Անըն զիւյիւ-միւնճէ «Նամա'լիւմ» Փէտէրտէն (Ալլահտան) ճիւմլէ րուհլար տէ-րէճէ պէ ուէրէճէ սատըր օլուպ՝ վիւճիւտէ կէլմիշ տիր։ վէ պու տէ-րէճէլէրին սօնունտա, ետա'նի՝ նուր փատիշահլըղընըն վէ չէյթանըն փատիշահլըղընըն հուստուստունտա «Նամա'լիւմ Փէտէրտէն» տիւշ-միւշ, ամմա չէյթանըն փատիշահլըղընա գարշը ճէնգէլէշմէքտէ պու-լունան եէտի րուհ վար տըր։ վէ պու րուհլարըն րէյիսի՝ ԵհուստԹ-է լէրին իլահը իտի։ պու րուհլարա «Սէ յարէ րուհլարը» տէյիւ Թէամմիյէ էթմիշ տիր։ վէ օնլարտան քէտինաԹը ճիամանիյէ վիւճիւտէ կէլմիշ օլուպ՝ նուր փատիշահլըղընտան պու րուհլար այրըլմըշ տըրլար։ չէօյլէ քի անըն զիյասընտան անճագ փէք ազ պիր Թէսիրի՝ ուզագ-տան անլէրէ եէԹիշէ պիլիր. եահօտ էվվէլա չէզմըշ օլտուգլարը նուրուն ուՓաճըգ պիր մըգտարը լահԹրլարընտա գալմըշ օլա պիլիր։ վէ պու մըգտարը միւհաՓազա էտիպ՝ քէնտի փատիշահլըգլարընտա սագլամագ զընճիրնտա պու զիյանըն միւշահիէ էթինտէ ինսանը խալգ էթմիշէր։ վէ ինսան չէօյլէ խալգ օլունարագ չէրր իլէ օղրուշմագ ի-չիւն մուգԹէտիր օլմատըղընտան՝ միւսԹագիլ օլան Ալլահ ինսանա Թէրահիւմ էտիպ՝ տահա մալիք օլմատըղը մէպտէի րուհանիէյի անա իհսան էթմիշ տիր։ Շէյթան տահի պու րուհանի ինսանլարա մու-խալիՓ օլարագ պիր ճինա ճիամանի ինսանլարը եարաԹմըշ տըր։ րուհանի ինսանլարը՝ չէյթանտան վէ ճիամանիյէթտէն հէմտէ ԵհուստԹ-էրին իլահը վէ Սէ յարէ րուհլարընտան խէյլա էթմէք վէ խէյլա օլունանլարը նուր փատիշահլըղընա եԹէճէլտիպ՝ միւհաճիՓ օլան փատիշահլըգլարը եըգմագ իչիւն՝ միւսԹագիլ օլան Ալլահ Թարա-Փընտան քէնտի էն էՓզըլ րուհու եահօտ գուտրէթի ինէլսաբեար տէյիւ տիւնեայա կէօնուէրիլմիշ տիր։ օլ տահի սէ յարէ փատիշահ-լըղը եահօտ ճիամանիյէթ փատիշահլըղը իլէ իլհագլըգ էտէմէտիյին-տէն՝ եալընըզ պիր ճէսէտին հէյէն եահօտ ««էնինէ» ալմըշ տըր։ եա'նի Քրիստոսուն ճէսէտի՝ ճէսէտ տէյիլ իտի, անճագ կէօրիւ-նիւշտէ պիր ճէսէտ միւշահիէթինտէ իտի։ Պու Ֆըրզա չօգ րիյա-զէթքեարանէ կէչինիպ՝ չէրր վէ ճիամանիյէթ իլէ 'ալագա էթմէմէք իչիւն՝ իզտիվամ հալինտէն վէ էթ եէմէքտէն իմԹինասյ էտէրլէր իտի։

Պու Ֆըրզա հէման իքինճի տէհրտէ գայպ օլմուշ տուր։

3. Թէշիյան Ֆըրզասը.

Ասուրի Թայիֆէսինտէն օլան Թէշիյան՝ իքինճի տէհրին սօնունտա Բօմա չէհրինտէ 'իլմի պէլաղաԹ խօճասը օլուպ՝ տինի մէսիհի դապուլ

Digitized by Google

էթմիշ վէ քիլիսէյէ պիր ա'զա տէյիւ գապուլ օլունմուշ տուր. Ֆաղաթ սօնկրա քիլիսէյի 'ումումի էյնին թա'լիմաթընը րէտտ էտիպ՝ ենհուտիէրէ գարշը օլան Ղնօսթիքի Ֆըրգալարըն պիրիսինի լհատ էթմիշ տիր. Ախալագճա րիյազէթքեար լտի. « Քրիստոսուն էօրնէյինճէ քէմալիյէթի մէսիհիյէ տայիր » իւնվանընտա պիր քիթապ թէլիֆ էտիպ՝ Քրիստոս րիյազէթքեար լտի սէյիւ սէյան էթմիշ տիր. Հէրանօսուն չհհատէթինէ կէօրէ Թէչիեան Վալէնթինօսուն « Դուտրէթի թուհանիէլէր» խուսուսունտա օլան զիւյիւմլէրի կիպի՝ զիւյիւմլէր գապուլ էթմիշ տիր. վէ Իաքէնտէրիէլի Ռլէմէսին չհհատէթինէ կէօրէ 'Ահտը ճէտիտին 'Ահտը 'Աթիգէ մուխալիֆ օլտուղունու պէյան էթմիշ տիր. անըն րիյազէթքեարլըղընտան գըյաս օլունուր քի իլահը սանինին փատիշահլըղընըն նուր փատիշահլըղընա մուխալիֆ օլտուղունու թէֆհիմ էթմիշ տիր. Ֆաղաթ Թէվել Ա. Յ իւզերինէ Թէֆթիր էթտիյինտէ Իլահը սանինին գարանլըգտա օթուրուսպ սյտընլըգ իչիւն միւսթագիլ օլան Ալլահա իսթիտա՝ էթմիշ տիր տէտիյինտէն Իլահը սանինին Ալլահ իլէ 'ալագասը վար տըր տէյիւ գապուլ էթմիշ օլտուղու թահվին օլունուրյօր.

Գու Ֆըրգա տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունտա տահա մէվճուտ պուլունուր իտի.

4. Անթինօսիյի, եա'նի՝ շէրի'աթը իլահիյէյի ռէտտ էէն Ղնօսթիքի Ֆըրգալարը

Գու Ֆըրգալարըն ճիւմլէսի Սաթուրնինօս վէ Թէչիեանըն ավալագ թա'լիմաթընըն 'ագսիսինի թա'լիմ էտէրէք՝ նասընըզ 'Ահտը 'Աթիգի տէյէլ, իլլա օն էվիրտէն 'իպարէթ օլան շէրի'աթը իլահիյէյի խօր կէօրէրէք զիյատսիսյէ հէր տիւրլիւ չհվէթի նէֆսանիէյէ քէնտիլէրինի թէսլիմ էտէրլէր լտի.

Ա. Քարփօքրաթէս Ֆըրգասը.

Գու Ֆըրգա Իաքէնտէրիէտէ Թ. Ի. 150 տէն էվվէլ՝ Քարփօքրաթէս իսմինտէ օլան զաթ իլէ օղլու Էրիֆանէս թարաֆընտան թէչքիլ օլունուպ՝ թա ալէքընճը տէհրէ գատտար գալընըշ տըր. Գու Ֆըրգանըն գիւյիւմիւ վահտեթի վիւճուտ թարիգինին գիւյիւմլէրինէ մուխալըգ տըր. միւսթագիլ օլան վիւճուտտէն ճիւմլէ մէվճուտ օլան զէվաթ վէ հէմ մէվճուտ օլան չէյլէր սուտտուր էթմիշ տիր. վէ օնա լուճու'էթմէ յէ չաղըշըր. քէաֆիֆէյէ թ.ասլի'աթ՝ վահտէթ վէ իլհագըգ արար. չէրի'-

Digitized by Google

*աթը իլահիէ վէ տինլէրին էքսէրիսի պուս վահտէթէ մուխալիֆ օլ-տուղունու թէֆհիմ էթտիլէր։ Պու ֆըրգանըն զիւյիւմիւնճէ հէր տէհր վէ հէր տիյարըն էն չէօհրէթլի մուալ'լիմլէրի, մէսելա՝ էֆլա-թօն, Արիսթօթէլ վէ Ցիսուս էվամը նասրն տին այն ու 'ատէթլէրի-նի վէ չէրի'աթլարընը տէֆ' վէ րէտտ էտիպ՝ անլէրին քեաֆֆիէսինի լազըմ կէօրմիւշլէր տիր։ Պու ֆըրգա չօգ ֆիրասէթլի օլուպ տա կէնճլիյինտէ վէֆաթ էթմիշ օլան Էպիֆանէս պիր իլահ տէյիւ պիլմա էթտիքլէրի հէյքէլ իչինտէ սաղիք իւզ զիքր մուալ'լիմլէրին թասվիրլէրինի եան եանա տիզմիշլէր տիր։ Պունլարըն զիւյիւմիւնճէ թաւիր ու հասրէքէթէ մուգայիր օլմագ լազըմ օլմայըպ՝ քէնտի քէն-տինի նէֆսի էմարէնին ղալէպէսի իլէ տէյիլ, անճագ գաստ էտէ-րէք չէհվէթի նէֆսանիէյէ թէսլիմ էտէն ատէմլէր վէֆաթ էթտիք-ճէ միւաթտագիլ վէ մուգատտէս օլան վիւճուտ իլէ պիրլէշճէք տիր։— Պու ֆըրգալարըն եալընըզ պիրիսինի տահա զիքր էթմէք լազըմ տըր։

Թ. Նիքօլայիթօս ֆըրգասը

Պու ֆըրգա իքինճի տէհրին իպթիտասընտա զուհուր էտիպ՝ Հէ-րանօս վէ Իաքէնտէրիէլի Քլէմէնտէն զիքր օլունմուշ տուր։ Պունլար Եհուտիլէրէ վէ չէրի'աթը իլահիէյէ գարշը օլան Ղնօսթիքի ֆըրգա-սընտան իտիլէր. վէ պունլարըն մէպտէի ասլիէսի չու իտի՝ փութ-փէրէսթլէրին գուրպանլարընդն զիյաֆէթինէ իլհագ օլմագ վէ եա-րամազլարա արգատաշլըգ էթմէք զարարլը պիր չէյ տէյիլ տիր. վէ պիր ատէմ չէհվէթլէրին թէսէրրութընա ղալիպ կէլմէք իչուն՝ տույ-մուգաբզընդն անլէրէ թէսլիմ օլունմալը, վէ թէնինէ զարար էթմէք ի-լէ անը լազ կէօրտուլմալը։ Հէրանօսուն զիւյիւմիւնճէ՝ վահի Եուհ. Բ. 6 այէթին-տէ զիքր օլունան Նիքօլայիթօս պու ֆըրգանընդն ասլը իտի. վէ պու-տա իհթիմալ տըր։

Տ. Մարքիօն ֆըրգասը.

. . .

Սինոպ էպիսգօփօսունուն օղլու Մարքիօն, թագրիպէն Թ. ի. 140 տա պիր հատիսէ կէօրէ քիլիսէնին հիւքիւմէթինի ըէտտ էթտիյի իչուն՝ փէտէրի թարաֆընտան քիլիսէտէն քէսիլտիյինէ Բօնտոյա կիթվիշ վէ եէնի պիր Ղնօսթիքի թարիգի իճատ էթմիշ տիր, ինանը

Digitized by Google

վէ՝ իւլմ պիրի պիրինէ մահասուէն մուխալիֆ տիր տէյիւ թուքմագ-սըզըն փաւլօս Ռէուուլուն մադէտ վէ թա՛լիմաթընը պէյան էթմէք իստա՛սընտա օլարագ , 'Ահտը 'Աթիգին Թէհուիտ էտիճի չէրի՛աթընըն՝ 'Ահտը ճէտիտին ազատ վէ իհտա էտէն րուհունա զըտտա օլտուղունու պէյան էթմիչ տիր. ամմա 'Ահտը ճէտիտին մա՛ալ վէ մա՛նասընը Թէրս անկլամըշ տըր. 'Ահտը 'Աթիգին Ալլահը 'Ահտը ճէտիտին Ալլահընտան ալաչդա պիր զաթ իսխինի Թէֆհիմ էթմիչ տիր : Մարգիօնուն պիւյիւմինճէ լուչ մէպտէ եալնօտ փատիչահլըգ վար տըր. պունլարընը պիրինճիսինին բէյիսի Քրիստոս վասիթասը իլէ իլհամ օլունան « Էյի Ալլահ », եա՛նի քեամիլէն մէրհամէթլի օլուալ տա՛ 'ազատ իճրա էթմէյէճէք Ալլահ տըր. պունուն դուրչըսընտա «չէրր փատիչահլըղը» վէ անըն բէյիսի չէյթան վար. վէ պունլարընը օրթասընտա « իլահը սանի » վէ անըն փատիչահլըղը վար. Գու զաթ տիւնեայը ճիսմանիյէթուէն եաիրալ՝ անըն չէրրինէ ղալիպ կէլէմէմիչ տիր. քէնտիսի գատիր իսէ տէ , ճիւմլէյէ գատիր տէյիլ տիր. չէրի՛աթ միճիւալինճէ ատէմլէրէ իճրէթ վէ 'ազալ վէրիր , ամմա ահվ՛ վէ խէլաս էտէմէզ. Քրիստոս զուհուր էտինճէյէ գատար պիզզաթ Ալլահ Նամու՛սիմ իտի. չիւնքի նէ թաալի՛աթ նէ իննանընն իկրարքը նէ տէ 'Ահտը 'Աթիգ՝ Ալլահը իննանլարա պէյան էտէպիլիր. պինաէն 'ալէյհ Քրիստոս կէլմէզտէն էվվէլ եալընըզ Իլահը սանի իննանլարա մա՛լումմ իտի , Իլահը սանի քէնտիսինէ մահասուս օլմագ իւզէրէ պիր դավմը , եանի՝ պէնի Իսրայէլի իննիիսապ էտիպ՝ անէրէ իսթիգամէթ էմր էտէն վէ իւճրէթլէրին իւմիւտիւ իլէ հէմ օ 'ազապընն գօրդուսու իլէ իսթիդամէթէ ատէմլէրի թահրիք էտէն պիր չէրի՛աթ վէրմիչ տիր. Ֆագաթ պու չէրի՛աթտա գուտսիյէթ իչինն ատէմլէրի տիրիլտէճէք պիր գուտրէթ եօգ իտուր , Գու գավմա Իլահը սանի միւմինլէրի ղարիպ հիւքիւմէթուէն գուրթարաճագ , ճիսմանի սէֆա վէրճէք վէ թայիֆէլէրէ հիւքմ էտճէք օլան պիր մէսիհ վատ էյլէմիչ տիր. Ֆագաթ միւսթագիլ օլան Ալլահ , եա՛նի « Էյի Ալլահ » պու վէճհ իլէ հիւքմ օլունաճագ թայիֆէլէրէ թէրահիւմ իլէ անլէրէ պիր խէլասքեար կէօնտէրմիչ տիր. օլ տասխի Իլահը սանինին վատ էթմիչ օլտուղու Մէսիհին իստա՛սընտա կէլմիչ , Գու խէլասքեար ճիսմանիյէթ իլէ պիրլէչէմէտիյինտէն ճէսէտ տուրէթի եալոօտ կէօսթէրիչի իլէ զուհուր էթտի. պու խէլասքեարըն պէչարէթի կիւնահլարընն աֆվ՛ընը թէպչիր էտիպ՝ միւմինլէրէ չէրր վէ ճիսմանիյէթէ ղալիպ կէլմէլէրի իչինն հայաթը իլահիե գուտրէթինի իհսան էտէր , Գու միւմինլէր խէլասքեարըն սէնամվի փատիչահլըղընտա սա՛ատէթի պագիէյէ նայիլ օլուալ՝ իման էթմէյէնլէր Իլահի սանինին 'ազապլընա Թէսլիմ օլունուրլար. միւմինլէր պու տիւնեատա եաչատըգճա ճիսմանիյէթուէն պէրի րիյազէթքեարանէ 'էօմիւր կէչիրմէք կէրէք տիրլէր , Մարգիօն 'Ահտը ճէտիտտէն եալը-

Digitized by Google

նըզ Լուքասըն Ինճիլիհի վէ Փաւլոսուն օն Րէսալէսինի գասուլէթ-միչ տիր ։ Թէրթուլիանոսուն չէհատէթինէ կէօրէ՝ Մարքիօն այրը պիր քիհէ թէչքիլ էթմէք իչիւն գուտրէթինի սարփ էթտիքտէն սօնկրա նիհայէթտէ թէօվկէ էտիսլ՝ քիհէսի 'ուսմուսիչ գասուլ օլունմադ արզուսունտա իմիչ , ամմա պու արզույու իճրա էթմէյ մուգթէտիր օլմադտան էվվէլ վէֆաթ էթմիչ տիր ։

Մարքիօն Ֆըրգասը ալթընճը տէհրէ գատար տէվամ էթտի իսէ տէ , չօգ իքրահ օլունմուչ , վէ Ֆըրգա իչինտէ տուսի չօգ իհթիմալաֆ Փէյտա օլմուչ իտի ։ Թէրթուլիանօս վէ Օրիկէնէս Մարքիօն Ֆըրգասընա գարչը րէսասլէյէր թէնիֆ էթմիչլէր · Հալ պու քի Օրիկէնէսին իսմինտէ թէնիֆ օլունան րէսասլէնին պիր տէհր սօնկրա վէ պաչգա միւէլլիֆ թարաֆընտան թահրիր օլունտուղու հալա էհլի տիգգաթ օլունմայր պէյնինտէ միւսէլլէմ տիր ։

6. Մանի եախօտ Մանիխի Ֆըրգասը պէյանընտա ձըր ։

Ղնօսթիքի Ֆըրգալարը վահտէթի վիւճիւտ վէ Թէանէյն Քաթիգ-լէրինին դիւյիւմլէրինի տինի մէսիհի թա'լիմաթը իլէ գարըշտըրըլ-լար իսէ՝ Մանիխի Ֆըրգասը թա'լիմաթը մէսիհիյէ թէանէյն Քա-րիգինին գիւյիւմլէրինէ թահվիլ վէ զայլ էթմիչ տիր ։ Հագիգաթը հալ Մանիխի Ֆըրգասընըն մէպտէ վէ գիւյիւմլէրի աալա տինի մէսի-հիտէն չըգմայըլ՝ մուէթիէրէսթլէրին հիքմէթինտէն 'իլաղրէթ տիր · Ֆագաթ պու Ֆըրգա տինի մէսիհինին էթէյինտէ պուլունուսու՝ քէն-տի պաթԹլ գիւյիւմլէրինի պիր միգտար հրիսթիյան էլալիսէի իլէ հիյինտիրիր իտի ։ Պու Ֆըրգանըն եհուտիլէրին տինի իլէ մահասուս պիր 'ալագասը պուլունմադըղը կիպի՝ քիհէսի 'ուսմուսիչ իլէ տաքի մահասուս պիր 'ալագասը օլմադը իսէ տէ , եինէ Ֆըրգայը խարիճ-էյի մէսիհիյէլէրինտէն պիրիսի ի'թիգադ օլունունու։ Իչիճինճիւ տէհ-րին սօնունա տօղրու Ֆադրսիլէր՝ Փարթիլէրին հիքմէթինտէն գուրթուլուսուգտան սօնկրա Ֆադրսի 'ալիհիլէր Զօրօվասթըրըն թա'լի-մի իլէ՝ գատիմտէն պէրու գասուլ էթմիչ օլտուգդարը տինի թէճմիսթ էթմէք իւզէրէ վէ Ֆադրսիսթանա հէյման օլ վագըթ իլթիչար օլուն-մագտա օլան տինի մէսիհիյէ մուխալիֆ օլադագ իլթիֆաթ էթ-տիքլէրինտէ՝ Մանի իսմինտէ՝ պիր վէճհ իլէ տինի մէսիհի գասուլ էթմիչ օլան պիր մու'ալլիմ՝ Ֆադրսիլէրին գատիմի տինինի տինի մէսիհի իլէ պիրլէշտիրմէք մէյուսմընտա զուհուր էթմիչ տիր ։ Պու ատէմ հագգընտա օլան նագլէյէթլէր պիրի պիրինէ ազ չօգ մուխա-լիֆ օլուրսատա եինէ նագլէյէթի չարգիէյէ զիյատէ րէսայէթ էտէ-րէք զանընը ղալիպ պու տուր քի՝ Մանի էվվէլա մէշհուր պիր 'ալիմ

ոլուպ՝ տինի մէսիհիի գասպուլ էֆտիքտէն սօնկրա Ա.հվազ չէհրինտէ պիր երէց օլմուշ վէ հէմ եհուտիլէր իլէ հէմ Ֆարսիլէրին գատիմի տինինէ իմթիսալ էտէնլէր իլէ չօգ մուպահէսէ էտէր իտի. Ֆագաթ անըն հազգընտա «Գատիմի տինէ մէյլ էտիսա՝ 'Ահմէտ 'Աֆիգի ըէտտա էտէր» տէյիս րիվայէթ օլունտուղունտա, քիլիսէտէնքէսիլմիշ, վէ պունուն իւզէրինէ պիր եէնի Ֆըրգա իճատ էֆմէք գաստընա տիւզմիւշ տիւր։ Թագրիալէն Թ. Ի. 270 տէ Ֆարսի փատիշահընըն հիմայէթինտէ պիր վագըթ պուլունտուս իսէ տէ, սօնկրա 'ալիմլէրին 'ատավէթի իլէ Ֆիկրար էֆմէյէ մէճպուր օլտու։ Պիր մաղարատա սուրէթլէր վէ իսթիղհահըը մէճազիէ իլէ մէմլու պիր քիթապ թէլիֆ էֆմիշ տիր։ վէ սօնկրա Մանիխիլէր պունա Ինճիլի չէրիֆ տէյիս րիվայէթ էտէրլէր իտի։ Թագրիալէն Թ. Ի. 277 տէ Մանի 'ալէյհինէ 'ալիմլէր իլէ մուպահէսէ էֆմէյէ մէճպուր օլտու. վէ անըն նէթիճէսի պու իտի քի պաթըլ իթիգատաթը տինիյէ մու'ալիմի տէյիս հիյայէթլի պիր թարդ իլէ գաթլ օլունտու։

Մանի Ֆըրգասընըն զիյիւմլէրի հէմ վահտէթի վիճիւտ հէմ թէանէյն թարիգլէրի իւզէրինէ մէսիհի օլարագ պու զիյիւմլէրէ կէօրէ իքի էզելի վէ սէլէքի էալէտի փատիշահլըգլար վար տըր. եա'նի՝ Ալլահընն նուր եահօտա իսայր փատիշահլըղը վէ չէթթանընն չէրր եահօտա ճիսմանիյէթ փատիշահլըղը։ Պունլար տահի պիրի պիրինէ զըտտ տըր։ Նուր փատիշահլըղընըն փատիշահը՝ քէնտի հիւքիւմէթինի մուհաֆազա վէ սասիթ էֆմէք իչիւն «Հայաթ վալիտէսի» րուհունու վիճիւտէ կէթիրտի օլ տահի «Ինսանի քամիլ» թէվիյա էթտի. վէ անը չէրր փատիշահլըղընա գարշը գօտու։ Վագթըն միւրուրինտէ չէրր փատիշահլըղը նուր փատիշահլըղը իլէ ճէնգէչէիր իտի։ «Ինսանի քամիլ» նուր փատիշահլըղը իչիւն օղրաչըր իքէն եէնիւիր, վէ նուր փատիշահլըղընըն փատիշահընա տու'ա էտէր. օ տա «ինսանի քամիլինին» եարտըմընա հայաթ րուհունու կէօնտէրմիչ տիր. պա'տէհու «ինսանի քամիլ» թահրի'աթը նուրանիէսինտէն պիր մըգտարընը չէրր փատիշահլըղընտա պրագարագ գալգար իսէ տէ, իսայր իլէ չէրր ճէնգ մէյտանը օլան փատիշահլըղլարըն հուտուհունտա պիրի պիրի իլէ գարըշըր։ «Քեաինաթ րուհու» ճիսմանիյէթ իլէ գարըշըր. պու գարըշմատան Ալլահ «հայաթ րուհու» վասիթասը իլէ քեաինաթը զահիրէյի վիճիւտէ կէթիրիր քի՝ պունտա «քեաինաթ րուհու» չիմտի ճիսմանիյէթի քեաֆիյէտէ թէվգի՝ օլունարագ՝ ճիսմանիյէթ զինճիրլէրինտէն իսէլտա օլունուսու՝ նուր փատիշահլըղընա րուհու՝ էտիսի՝ էնճամ իսայր չէրրէ վէ հայաթ մէվճի զալիսի կէլէ։ Շէյթանլար վէ եըլտըզլարտա օլան պէտ րուհլար պու մէրամ'ալէյհինէ գալգըշըրլար։ Պունուն իւզէրինէ իքի գուտրէթի նուրանիէ, եա'նի կիւնէչ վէ այտա իգամէթ էտէն Քրիստոս վէ հավատա իգամէթ էտէն Րուհ իւլ Գուտս զուհուր էտիսի՝ քեաինաթը զահիրէտէ

Digitized by Google

*Թէվզի՛, վէ ճիամանիէթէ էսէր պուլունմուշ օլան րուհու եակոստ րուհլարը խէլաս վէ թաթհիր, վէ քէնտիլէրի իլէ պիրլէշտիրմէյէ իւ թիզամ էտէրլէր։ Պու վաքէմէք վէ խէլաս նթմէք իչի՝ հէմ ինսանլար արասընտա հէմ նէպատուԹաս իճրա օլունույօր. պիրա հէր ա-տէմտէ իքի րուհ պուլունուպ խայր րուհու եանընտա չէրր րուհու օԹուրուր. վէ պա՛զը նէպաԹաս րուհ վէ «նուր» ատասըրը պու-լունուր. վէ նուր գուտուրէմի չիչէքլէր վէ մէյվէկլէրտէ միւխտասէր օլարագ իչլէր։ Պու 'ազիմ իչի թէքմիլ էթմէք իչիւն կիւնէչ րուհու օլան Ջրիստոս պիզզաթ խէլասաքեար տէյիւ պու տիւնեայա ճէսէտ սուրէԹինտէ, եա՛նի՝ միւչասիէհէթինտէ կէլիպ՝ կէօԹէրիչէ կէօչ (հագիգաթէն տէյիլ) գաթէլ օլունտու. վէ Ջրիստոսուն վա՛տ էթ-տիյի թէսէլլիմի, Եուհ. ԺԶ. 7. Րուհ իլէ Գուաստան թէֆրիգ օլու-նարագ Մանիտէ զուհուր էթմիչ տիր։

Մանի փըրգասը 'Ահտը 'Աթիգի պիլգիւլիյէ րէտտ էթմէք իլէ՝ 'Ահտը ճէխիտէն գաւուլ էթտիքլէրի մըգտարը տահի Մանինին Թահրիրաթընտան ուչաղը ԹուԹուպ՝ իսԹէտիքլէրի կիպլի անը պէյան վէ թէֆսիր էտէրլէր իտի։

Մանիխիլէրին քիլիսէի րէսմիէ վէ զահիրիէսի իքի գըսմա Թագսիմ օլունտու. եա՛նի՝ «Ռեամիլլէր» վէ «Տինկիչյէնլէր» եակոստ չյէք-լէր։ Իքինճի գըսմ Թա՛լիմաթընըն եալընըզ մա՛նաի զահիրիէսինի պի-լիպ միւսա՛ատէ իլէ «Ռեամիլլէրին» չէֆիա՛աթը իլէ պա՛զը միւչքիլ այն ու՛սուԹէլէրինտէն գուրԹուլուգլարընտա, «Ռեամիլլէր» Թա՛-լիմաթընըն մա՛նաի տէրունիէսինէ մութլաք օլարագ ղայէթլէ չօգ րիա-զէթքեարլըգ իլէ քէնտի խայր րուհլարընը չէրր րուհլարընա զալիպ էթտիրմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի. եա՛նի՝ չէրսպ վէ սիւտ վէ եումուրԹալար վէ էթտէն իճԹինապ էտիպ՝ հայաթը հայվանիկ վէ հայաթը նէպաթիէյէ զարար էթմէքտէն սագընըպ՝ իզտիվաճ հալի-նէ կիրմէյիպ՝ հէր նահաքլըգտան տահի քէնտի վիճտանէրինի փաք հըՋզ էտէրլէր իտի։

Ջրիխէ խաատմէլէրի «Ռեամիլլէրտէն» իննիխապ օլունուրլար իտի. էվվէլա Մանինին խալէֆէսի օլան «Րէյիս» ունտէն ասնկրա Րէսուլլէր կիպլի օն իքի նազիրլէր վէ անլէրտէն սօնկրա եէթմիչ իքի էսիհագօ-փօսլար նասապ օլունուր իտի։

ՎաֆԹիգ վէ Թա՛ասը մուգատտէս (չէրսպ իլէ տէյիլ, անճագ սու իլէ) «Ռեամիլլէրէ» մահսուս օլուպ՝ «չայխիրտէրին» 'իպա-տէթի չօգ սաֆի իտի։ Կիրակի կիւնիւ՝ կիւնէչ կիւնիւ տէյիւ օրուճ իլէ հըՋզ էտէրլէր իտի. Մարտ այընտա Մանինին չէհիտ օլմասընը զիքր էտէրլէր իտի։

Անլէրին 'իպատէթխանէլէրինտէ ղայէթլէ միւէյյէն գըլընմըչ ալիր մէմալէր գօնուլուպ՝ ճիւճէսի անա թէմէննա էտէրլէր իտի։

Մանի փըրգասը չարգ Թարաֆընտա նէչր օլունտուգտան պաչգա՝

Digitized by Google

չէմալի Ափրիգա վէ էվրօփատա տախի թէսիրաթ քէսպ էթմիշտիր։ վէ Աւկօսթինօս թա'լիմաթը մէսիհիէյի հազիգաթէն գաւզուլ էթմէզտէն էվվէլ պիր վագըթ պու Ֆըրգանըն թա'լիմաթը պաթըլէէրինէն պաթաղընտա ղարզ օլմագտա խոր։

ՅԱՍԱԼԸ ՐԱՊի'

ՄօնՑանօս Ֆըրվասը.

Գու Ֆըրգա հազիգաթէն թա'լիմաթը մէսիհիէնին հիքմէթ թարիգէրի իլէ օլան 'ալագասը պաւլընտա պէյան օլունմամալը իտի իսէ տէ, սուհուլէթ իչիւն վէ պաշգա պատտա տախի միւնասիպէթի մալասուսէսի'օլմատըղընտան, պուրատա պէյան օլունուր։ Գու Ֆըրգա Ղնօսթիքիէրտէն չօգ թէֆրիգ օլունուալ՝ թա'լիմաթը մէսիհիէնին էքսէրիսինի քիլիսէի 'ուսմումկէ իլէ պէրաապէր գաւզուլ էտիպ եաղընըղ պա'զը խուսուսլարտա թա'լիմաթ վէ հարէքէթի խարիճիէլէրի վար իտի։ Էսիֆֆանիօսուն չէհաաէթինէ կէօրէ՝ Թ. ի. 171 տէ Ֆրիւկիտատա եէնիտէն տունի մէսիհիյի գաւզուլ էթմիշ օլան Մօնթանօս խամինտէ պիր զաթ եէնի պիր Ֆըրգա թէչքիլ էթմիշ տիր։ Անըն զիւյիւմ վէ իտտա'սընա կէօրէ Սլլահ՝ Րուլ իւլ Գուտուս վասթասը իլէ վագըթ պէ վագըթ քիլիսէտէ փէյղամպէրլէր թային էտիպ՝ անլէրէ մալասուս սէլահիյէթ վէ իլհամ իհսան էտէր. վէ պու եէնի իլհամլար տունի մէսիհինին թա'լիմաթը էասասիէսի խուսուսունտա օլմայըղ՝ ախլագ, թէրպիէ վէ պու միսիլլու չէյլէր հագգընտա օլուր. վէ Մօնթանօս քէնտիսի պէօյլէ պիր փէյղամպէր իմիչ։ Գու Ֆըրգանըն ղայրէթի, անլէրին Ֆէվգէլ 'ատէ տունտարըղը վէ րիյազէթքեաարըղը վէ անլէրին վահի նէվինտէն իլհապարաթը՝ Ճրիսթիյանլըր ապասընտա չօգ ահապաղ քէսպ էթմիշ տիր։ Գու Ֆըրգանըն թա'լիմաթը մալասուսէսինի գաւզուլ էտէնլէրին էն չէօհրէթլի օլանըրը Թէրթուլիանօս վէ Րօմա Էսիֆագօիսուս Ղլէվիէրօս իտի, Թէրթուլիանօս պու Ֆըրգայը քէմալիյէթինտէ գաւզուլ էթտի՛։ Գու Ֆըրգանըն 'ազիմ իտտա'ալսրը (պևէիւն քիլիսէի 'ուսմումկէ ճհամանի տէյիւ իլհագըղգտան իհտագ էթտիլէր) վագըթըն միւրիւրիւնտէ էն նուֆուզլու մու'ալլիմլէր թարագըընտան ըէտտ օլունտու իսէ տէ,

Digitized by Google

թա ալքընճը տէհրէտէք տէվամ էքտի։ Ձու ֆըրգանըն գիւյիւ-
միւնճէ՝ քիւխէնին պիր րէամի զահիրի օլմայըլ՝ եալընըզ թուհանի
պիր վիւճիւտ տիւր. եա՛նի՝ քիւխէի հագիգիէ Րուհ իւլ Գուտս վա-
սիթասը իլէ թէնվիր օլունան ատէմլէրտէն 'իպարէթ տիր. վէ անըն
խան գանուննու թէպտիլ օլունմազ իսէ տէ, թէրպիէ վէ ախլազ
գանունլարը վագթընը միւրիւրինտէ թէպտիլ վէ թէճտիւտ վէ իսլահ
օլունուր. վէ պու թէպտիլուէթ վէ իսլահաթ մախսուս իլհամ իլէ
օլուր. պինաէն 'ալէյհ Րուհ իւլ Գուտսուն մէվհիպէի մախսուսէլէրի
ախըրէտէք տէվամ էտէճէք տիր։

Ձու ֆըրգա տախի չօգ օրուճլար վէ անլէրի տախի սըգը պիր թարզ
իլէ թուքտուրուլար խոի, թէ'աստոի վագթընաս ասլա ֆիրսար էք-
մէմէլի, զիրա ֆիրսար էքմէք կիւնահ տըր։ Թէրպիէ խուսուսունտա
նօվաթօս ֆըրգասը իլէ պէրապէր խոիլէր։ Ւրիստոսուն « պին սէնէ
հիւքիմէթի » թա'լիմինի սալիֆ իւզ զիքր չօգ զահիրի վէ ճիամանի
թարզ իլէ անլարլար խոի. վէ իզտիվաճ՝ զէվճ իլէ ղէվճէնին եալընըզ
ճէսէտլէրինի տէյիւ, իլլա անլէրին էօմրէզ ճանլարընը տախի պիր
էքտիյի իչիւն՝ պիրի վէֆաթ էքտիյինտէ, տիկէրինին թէքրար էվ-
լէնմէմէսինի էմր էքտիլէր։

Digitized by Google

ԻՆՉԻՆՉԻՒ ՄԻՒՏՏԷՔ

Թ. Ի. 311—590

ՊԷՕՅԻՒՔ ԳՕՆԱԹԱՆԹԻՆՕՍՏԱՆ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐԱՏԷՔ

Տիճի մէսիհիճին հիւհիւմէրին բահքը հիմայէսիճէտ իհճ իքիգաարը ղայրի մէտու՛է վէ ուսուլի 'իպատէրի պարըլէճին զուհուր էրմէսի իլէ պէրապէր հիլիսէ մէմուրէրիճին հէսպի հիւհիւմէք էրմէլէրի էյամը, վէ բա'լիմարը մէսիհիյէճին միւճատէլէսի էյամը, վէ հիլիսէի շարգիէտ մաճաբըրլարըն քէճհիլի էյամը:

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

Պիրինճի վէ իքինճի միւտուէթին թէվարիհինտէ ալէյհան օլուն-տուղունա կէօրէ Րօմա Իմպէրաթօրլարընըն գանունլարընա կէօրէ Թ. Ի. 239 ա գատար տինի մէսիհինին այընլարընըն իճրասը իչիւն միւսա՛ատէ վէրիլմէտիկի կիպի՝ Թարիհի մէկթուպտէն Դօնաթանթի-

Digitized by Google

նօսա գատար միւսա՛ուէ յի հագիգիէսի եօղուտու. սիրլ՛ագս էն չիտ-
տէքլի թէ՛ատուի իքինձի միւտուէքին հէման սօնուներա, եաս՛նի՝
տէօղտիւնճիւ տէհրին իսլքիտասըներա վուգու՝ պուլմուշ տուր։

Գօնսթանթինօս իմբէրսթօրուն տինի մէսիհիյի գապուլ էքմէսի
խուսուսունտա միւվէրրիհլէր պէյնինտէ իհթիլաֆ վար իսէ տէ,
եւնէ սաթի իւզ գիքր րիվայէթլէր Իւսէպիօս վէ Լագթանթիօս վէ
Րուֆինօսուն չահատէթլէրի իլէ թաստիգ օլունուպ՝ զաննը զալիպ
տէյիւ գապուլ օլունմազ կէրէք տիր։

Գօնսթանթինօս՝ վէստէրի Գօնսթանթիանօս Քլօրօս թարաֆըն-
տան թա՛լիմ օլունուպ՝ 'իպրէթ կէօրտիւյիւնտէն Խրիսթիյանլարա
միւսա՛ուէտ վէ տօսթլուգ սիրէ կէօսթէրմէյէ մէյլ էտէր իսէ։ Գա-
խուսուս անըն վա՛լիտէսի Հէլինա պա՛զըլէրին թահմինէն կէօրէ
տինի մէսիհիյի գապուլ էքմիշ իսէ. վէ սահիհէն մէմնուլ տուր քի
Գօնսթանթինօս տինի մէսիհիյի րէտմէն գապուլ էքմէզտէն էվէլ
անըն վալիտէսի սէֆիքթարէն Խրիսթիյան իմանընը իգրար է-
տիպ՝ Խրիսթիյանլարըն այն ու 'ատէթլէրինճէ 'իպատէթ էտէր իսէ։
Գօնսթանթինօս իքինճի միւտուէքին իւչիւնճիւ պապընտա պէյան
օլունան սօն պէօյիւք թէ՛ատուինին իզմիտ չէհրինտէ պաչլընմասը-
նը միւյահատէ էքմիշ տիր։ Պիր թարաֆտան թէ՛ատուի էտիմլէ-
րին սուի գաստ վէ իսթի՛մալ էքտիքլէրի հիյալէթլի իսքէնճէլէրի միւ-
չահատէ էքտի, վէ օ պիր թարաֆտան Խրիսթիյանլարըն իմանլա-
րը իչիւն սապը վէ թահամմիւլ իլէ հէր թիւրլիւ իսքէնճէ վէ էօլիւ-
մէ տօմին րազի օլտուգլարընը միւյահատէ էքտիյինտէ, սիթթաթալի՝
քէնտիսի պունտան չօգ թէսիրաթ գապուլ էքմիշ տիր։

Թ. Ի. 306 տա փէտէրի վէֆաթ էքտիյինտէ, անըն եէրինէ իս-
քէնդրաթօր օլմուշ տուր. ամմա Թ. Ի. 312 տէ հիւքիւմէթի զօր իլէ վէ
նահագգ եէրէ քէնտինէ զապթ էքմէք իսթէյէն Մաքսէնթիօս իլէ
ճէնգլէշմէք իւզրէ իքէն, Մաքսէնթիօս տահի փութփուէրէսթլէրին
'ատէթլէրինճէ իլահլարըն մու՛ավէնէթինի իսթիտա՛ էքտիյինտէ,
Գօնսթանթինօս նէ վէճհիլէ տիւշմէնինէ զալիպ կէլճէ յինի տիւշ-
նիւպ՝ անտէն էվվէլ Խրիսթիյանլարըն թա՛լիմաթ վէ իմանլարը խու-
սուսունտա էօյրէնմիշ վէ անլէրին հալ վէ ա՛մալը խուսուսունտա
միւյահատէ էքմիշ օլտուգու չէյլէր իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէր իս-
քէն՝ կէօքտէ հաչ սուրէթի եահօտ միւչապիհէթինի կէօրմիւչ վէ
հաչըն իւզէրինտէ «Գունուն իլէ զալիպ օլ» քէլամընը օգունմուչ
տուր։ Պա՛զըլարընը փիքրինճէ պու ֆէլսաֆի զահիրի օլմայըպ՝ Գօնսթան-
թինօսուն զիհնի իւզէրինէ կէլէն թէսիրաթտան նէյէթ էքմիշ տիր։
Պու քէյֆիյէթ պիւթիւն պիւ թիւնէ կայայալ տընը տէ յէնիլէրէ ճէվապէն՝
տէնիլէպիլիր քի՝ Գօնսթանթինօս սօնկրա պու քէյֆիյէթ՝ վուգու՛ա-
թը սահիհէ իտիյինի եէմին իլէ թաստիգ էքմիշ տիր. վէ օլ վագըթ
սիրը պիհանէ իլէ տինի մէսիհիյէ պէօղէճճէ րիայէթ էքմէք միւնասի-

Digitized by Google

պէքի եօգ խոի, չիւնքի Դօնաթանթինօսուն 'ասքէրլէրի սրասընտա փէք չօգ մուհարէպէտէ հաչ ատուրէթինտէ պայրագ եափիտըրըպ՝ տիւշմէնինէ ղալիպ կէլտիկինտէ Րօմա չէհրինին ալէօյիւք մէ յառանընտա՝ ղալէպէ նիչան թափը տիքտիրիպ՝ անըն իւզէրինտէ հաչ ատուրէթինի պտուրմուշ վէ անըն վուսթաասը իլէ ղալէպէ էթմիշ օլուղունու րէսմէն 'իլան էթմիշ տիր։

Ֆաքաթ եինէ Դօնաթանթինօս պիլգիւլլիկէն վէ պիրտէն պիրէ փութփէրէսթիկի թէրք իլէ տինի մէսիհիկի հէմ իտրաք իլէ հէմ տէ ճան ու տիլտէն գապուլ էթմէկլիպ՝ տէրհէճ պէ տէրհէճ անա րնայէթ վէ սահապէթ էթմիշ տիր. չէօյլէ քի Թ. Ի. 323 տէն սօնկրա հէր վէճհ իլէ Թէպա'սընը տինի մէսիհիկէ տա'վէթ էթմէկլէ չալըշդըր իտի. վէ քէնտիսինին րէսմէն քիլիսէկլէ գապուլ օլունմասը հէման փատիշահլըղընըն վէ 'էսմրիւնիւն սօն սէնէսինտէ, եա'նի' Թ. Ի. 337 տէ վուգու' պուլմուշ տուր։

Տինի մէսիհինին Թէվարիհինտէ տիւննեատա պուլունան փատիշահլըգլարըն էն ճէսիմ վէ գուտրէթլիսինին փատիշահը օլ տինի գապուլ էթտիկինտէ՝ պիրթասալ' անըն Թէսիրաթը ղալէճէ չօգ օլմուշ տուր, չէօյլէ քի պինէյէճէ ատէմլէր քէնտիլէրի իչիւն Թէֆթիշ էտիպ՝ իլգամ օլունմապ տըզը զահիրի պիր Թարզ իլէ իմքէրթաթ օրտուն գապուլ էթտիկի տինի գապուլ էթտիլէր. պախուսուս հիւքիմէթին գուտրէթ վէ Թէսիրաթը փութփէրէսթլիկին այն ու 'ատէթլէրինէ գարշը տօղրուլտուղունտա՝ տինի մէսիհինին էօնիւնտէ փութփէրէսթլիկին եըգըլմասը տահա զիյատէ սուհուլէթ վէ սիւ'ութլէ օլմուշ տուր։

Դօնաթանթինօսուն օղլու Դօնաթանթիոսուն վագթընտա՝ տինի մէսիհի Րօմա մէմալիքինտէ նէչր օլընըպ՝ փութփէրէսթ այն ու 'իպտիտէլէրի տահա զիյատէ հիւքիմէթին Թէսիրաթը իլէ տէֆ' օլունտու. Լաքին Ծուլիանօս իմբէրաթօր եինէ փութփէրէսթ 'լիպատէթ վէ իթիգատընը եէնիլէթտիկինտէ՝ տինի մէսիհիկի տահա գապուլ էթմիշ պիր չօգ ատէմլէր վար իտիկի աչիքտար օլուտու. Անըն հիւքիմէթի ազ մխուտէթ տէվամ էթտի. վէ անտէն սօնկրա ճիւմլէ իմբէրաթօրլար հիրիսթիկյան օլուպ՝ տէրհէճ պէ տէրհէճ փուփէրէսթլիք պիրթասալ' տինի մէսիհիկէ Րօմա մէմալիքինտէ մէ յառան վէրմիշ տիր. Ֆաքաթ տինին հիւքիմէթ իլէ օլան 'ալտդասը իւչիւնճիւ պապատա պէ յան օլունմադ տըր։

Digitized by Google

ՓԱՍԱԼԸ ՍԱՆԻ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԲՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՒՒԻՆՏԷՆ ԽԱՐԻՒ ՕԼԱՆ ՏԻՑԱՐԼԱՐՏԱ ԻՆՔԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

1. Ահա զրո՛ւսընեա

Ֆարսիթ-անուտա իքինճի միւտուէթուէ պիլէ Խրիսթիյանլարըն սայըսը չօգ֊ա իտի. վէ իւչիւնճիւ միւտուէթուէ հայաթ միւժուէսի ատահա գիյատէ 'ումուսէն վէ միւյէսսէր պիր թարզ իլէ թէպզիր օլունուսը՝ թէ'աւտի վսսիթասը իլէ սապիթ օլունուր իտի. պու թէ'ուտուլէրին նագիյէթի իւչիւնճիւ պաշտտա ալէյհա օլունաճագ տըր։

Էրմէնիլէրին իքինճի միւտուէթուէ հայաթ միւժուէսի պիր մըգտար վա'զ օլունմուշ իտի. ամմա տէօրտիւնճիւ տէհրին իսլամ իտտիհատընտա էրմէնիլէրին րէֆուլտ Գրիգոր Լուսաւորիչ տինի մէսիհիյի քէնսի վաթտընընտա ինթիշար էթմէյէ չօգ զույրէթ իլէ չալըշըպ էրմէնիլէրին միսիոներնէրը Տրդատ անըն վսսիթասը իլէ իսմանա կէլմիշ տիր. վէ պիր տէհր սօնկրա էրմէնի պատրիարհըն քևսաթխալի Մեսրոպ՝ քէնտի լիսանընը իլէ ոէֆ'ա օլսրագ՝ հուրուֆաթ իլէ թահրիր էտիպ՝ Բիթասը Շէրիֆի թէրճիւմէ էթմիշ վէ տինի մէսիհիյին տահա ինթիշար օլունմատըզը թարսիֆլսրտա անը վա'զ էթմէսի իլէ Խրիսթիյան իսմանը օլ տիյարըլարտա չօգ սապիթ օլուսս. չէօյլէ քի Ֆարսիլէր թարաֆընտան թահրիք օլունան թէ'ուտուի իչինտէ պինլէրճէ չէհիտ օրատա պուլունմուշ տուր։ Մէզքիւր Գրիգոր Լուսաւորիչ հաճգընտա իւչիւնճիւ պաշտտա մուֆտասալ զիքր օլունաճագ տըր։

'Աբտաչօ֊նանտա Բէսուլլէրին էյամընտան պէրու հայաթ միւժուէսի թէպզիր օլունտու իսէ տէ, օրատա պուլունան նհմուսիլէր թարտֆընտան Խրիսթիյանլար չօգ էզիյէթ չէքմիշլէր տիր։ Թագրիպէն թ. Ի. 350) Գօնսթանթիս իմբէրաթօր՝ 'Արաստիսթանտա տինի մէսիհիյի տահա զիյատէ ինթիշար էթմէյէ չալըշըպ տըր։ Հինտի թէօֆիլոս իսթատիսլոտա թէրսիսէ վէ թա'լիմ օլունուսլ՝ էվվլագօյոս մէմուրիյէթինէ թագտիս օլունարագ 'Արաստլարըն պիր չէյհինէ՝ պիր միսիոներ տէյիս կէօնտէրիլմիշ տիր. վէ իմբէրաթօր պիր 'իսլաստէֆանէ պինա էթմէկ իչիւն ագչէ վէրտի իսէ տէ, չէյհս տինի մէսի֊

Digitized by Google

հիյի գապուլ էտիալ՝ իւչ 'իպատէթխանէ պինա էթտիրիսլ՝ քէնտիսի մէսարիֆինի չէքմիշ տիր։ Պունլարըն պիրիսի դայթախ չէհիրի թաֆթարտա, պիրի «Բօմպը լիմանտա» վէ պիրի Հօրմուզտա իտի։ Պու միւտաֆթոտ տախի փալէսթին հուտաւտունա իգամէթ էտէն բահիպլէրը թարաֆընտան պա՛զը 'Արապ թայիֆէլէրին իմանա կէլը մէլէրի իչինն չալըշըլմըշ տըր։ պու բահիպլէրին պիրինին վասիթասը իլէ պիր չէյլա իմանա կէլիպ՝ քէնտի թայիֆէսի իւզէրինէ Էնիիգօվօս թագտիս օլունտու։ Սարասէն թայիֆէլէրինտէն պինլէրճէ ատէմլէր իմանա կէլմիշ, չէյլէ քի ալթընճը տէհրտէն էվվէլ, եա՛նի՝ տինի իսլամըն զուհուր էթմէսինտէն էվվէլ չօգ վէ պէօյիք 'Արապ թայիֆէլէրի տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշլէր լտի, վէ օրատա պիրխրիսթիյան միլլէթ պուլունմուշտուր։ Ֆագաթ քիլիսէի 'ուսուսիէնին գապուլ էթմէտիյի չօգ թա'լիմաթ վէ ֆըրդան խարիճիլէր օրատա չէօհրէթ պուլուր իտի։

Հինռիոնափա իւչիւնճիւ միւտտէթտէն էվվէլ հայաթ միւժտէսի թէպլիր օլունտու իսէ տէ, օրանըն խրիսթիյանլարը հադդընտա թա տէօրտինճիւ տէհրէ գատար մա'լիմաթը սահիհէմիզ եօգ սուր։ Ֆագաթ Հինտի Թէօֆիլօսուն Հինտիսթանտա վա'զ էթմէսի չիւնհէսիզ օլարագ՝ թաատիգ օլունուր։ վէ թագրիպէն Թ. Ի. 535 տէ, պիր միչհուր թիւճմարըն չէհաոէթինէ կէօրէ Հինտիսթանըն իւչ նէրլինտէ, եա՛նի՝ Սէյլան ատասընտա, Մալապէր ատասընտա վէ Մատրաս չէհրինտէ 'իպիսէրը թէչքիլ օլունուպ 'իպատէթխանէլէր տախի ինչա օլունմուշ տուր։

Նէսթոռիանափա թագրիպէն Թ. Ի. 333 տէ Նուհեա իսմինտէ պիր ճարիպ վասիթասը իլէ հայաթ միւժտէսի հիւքիւմտարըն սարսընտա թէպլիր օլունուպ՝ վէ անըն տու'ալարընա ճէվսպէն՝ էվվէլա հիւքիւմտարըն չօճուգու սաղալտըլընտա վէ սօնկրա հիւքիւմտար քէնտիսի «Խրիսթիյանլարըն Ալլահընա» տու'ա էթմէքլէ էօլիւմ թէհլիքէսինտէ իքէն խէլտա օլունտուղունտան քէնտիսի Խրիսթիյան օլտու վէ պա'տէհու պիւթիւն թայիֆէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշտիր։

2. Աֆրիգա զը՛պ'ասընտա։

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ Հապէշլէր տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիէր։ Պիր Թիւրօսլու քէնտի թայիֆէսի իլէ պէրաապէր տէօրտինճիւ տէհրին իպթիտասընտա Հապէշիսթանըն սահիհինէ սու իչիւն կէմիսինտէն չըգտըրընտա գաթը օլունմուշտուր։ անճագ Յոհ. Մէնէսէս վէ Էտէսիոս իսմէրինտէ իքի չօճուգ, սուլթ չօճուգ օլտուգլարը իչիւն, էօլտիւրիւլմէտի։ օնլար հիւքիւմտարըն խզմէթինէ գապուլ օլունտուգլար։ վէ էմին պուլունտուգլարընտան՝ քէնտիսի վէֆաթ է-

Digitized by Google

ամենէ օղլուններուն Թա'լիմ վէ Թէրպիէսի պու խբի օղլանլարընն էլինէ տուշտու. վէ Ֆրէմէնթիոսուն հիւքիւմէթ իւղէրինէ օլան Թէսալոնիքը զայէթլէ չօգ օլուսլ՝ տինի մէսիհինին ինքիշար օլունմասը իչիւն օլ Թէսալոնիքը խրիսթիանլար էյլէսին. պունլարընն խբխի տէ քէնտի վաթանընա կիթտիքտէն սօնկրա՝ Ֆրէմէնթիոս՝ Իպգէնտէրիէ էմփիպօռիոսու Աթանաս Թալաֆընտան Թ. Ի. 326 տա էմփիպօռիոս մէմուրիէթինէ Թազտիս օլունտուղունտա Թէքրար Հասպէչխթանա դիւոիսլ՝ Հասպէշ քիլիսէսինի Թէչքիլ վէ Թանզըմ իլէ անլէրին պա'զընա Ֆրիթասը չէրիֆի Թէրճիւմէ էթմիշ տիր։

Հինտի Թէօֆիլոս տախի Հասպէչխթանա կիտիսլ վա'զ էթտի. վէ սլթընձը տէհրտէ Հասպէշ Խրիսթիյանլարընն սայըսը օն պինլէրճէ օլուսլ՝ 'Արապիսթանտա պուլունան Խրիսթիյանլարա մու'ամէնէթ էտիսլ՝ տուշմէնլէրինին էլինտէն անլէրի գուրթարտըլար։

3. ՆԵՌՈՒԻԱ ԶՐԹ'ԱՍՆԵԱ։

Իւչհինճի տէհրտէ Ֆաբաատօֆիա Թարաֆընտան ՆէմՖէսթանա կէօթիւրիւլմիշ սա'զը էսկրէյէր վասիթասը իլէ Հայաթ մուժտէհ կօղ Թայֆէյէրի արասընտա պիր մնգտար Թէսէյիր օլունտու իսէ տէ, իւչհինճի մուտտէթտէ վէ խուսուսէն Թ. Ի. 350 տէն սօնկրա տինի մէսիհի կօթ Թայիֆէյէրի իչինտէ տահա դիյատէ 'ուսուսէն ինքիշար օլունտա՝ սասիլթ օլմուշ տուր։ Էվվէլա Ղարպի կօթլարընն պիր պէօյիք Թայֆէսինտէ տինի մէսիհի սասիլթ օլտուղունտան սօնկրա օ Թայիֆէտէն պաշգա Թայիֆէյէրէ վէ էնճամ Շարգի կօթլարա տախի նէչր վէ գասիտա օլունմուշտուր։ Կօթլար կէրէք էվվէլ էմրտէ մէչհուր վա'իզի Իւլքիլաս վասիթասը իլէ Արիոս Ֆըրգասընըն Թա'լիմաթընա կէօրէտինի մէսիհիյի գասիտա էթտիլէր իսէ, կէրէք էսէպիօստան մա'տա ճիւմլէ միւէրրիխլէրին չէհատէթինէ նազարէն էվվէլա քիլիսէյի 'ուսուսիյէնին Թա'լիմաթընա կէօրէ տինի մէսիհիյի գասիտա էթտիլէր իսէ, մա'լիմ տիր քի Արիօսընա Դօնաթանթիոս իմբէրաթօրուն վազթընտան պիր տէհր միւտտէթի գատար կօթլար Արիոս Ֆըրգասընտան իտիլէր։ Իւլքիլաս իլէ տէֆ'ալար օլարագ կօթլարա վա'զ էթմէյէ չալըշտըղընտա անլէրտէն չօգ մուխալիֆէթ կէօրմիշ իսէ տէ, սօնկրա Վալէնս Իմբէրատօր (Ք. Ի. 364—378) Թարաֆընտան կօթլար իչինէ միւտա'ատէլի վէ միւֆիտ մու'ահէտէնամէ էտինմիշ օլտուղու իւզէրինէ անլէրին իթիմատ վէ մուհաֆազէքէրինի խաթիհասալ էթմիշ տիր։ Իւլքիլաս կօթլարընն լիսանընը հաւրուֆաթա Թահրիր էթմիշ վէ Միւսիւֆի սալիս վէ րասալ'տէն մա'տա պիւթիւն Ֆրիթասը չէրիֆի Թէրճիւմէ էթմիշ տիր։ Մէպքիւր խբի քիթապը կօթլար կիսլի մուհարիւսէլ սէվճի պիր թայիֆէ իչինն միւնասիպ

Digitized by Google

սայմատըղընտան ՔԷրճիւմէ էՔիմէվիշ տիր. անըն ինճիլի չէրիֆին Քէրճիւմէսինտէն չօղու պու կիւնէ գատար հըՓզ օլունմուշ տուր։

ԽաՔանպօլու եուհաննա (Ջրիսօսթօմ) էփիսգօփօս օլտուղու վաՓըՔտա՝ ԽաՔանպօլտա կօՔլարը քէնտի միլլէՔտաշլարընա վա՛զ էՔմէք իւզէրէ Քա՛լիմ վէ ՔէրպիկէՔմէքլէ հէմ տէ ԽաՔանպօլտա օլան պիր 'խալատէՔիսանէտէ կօՔ լիսանընտա պիրիսինէ վա՛զ էՔտիրմէքլէ քիլիսէյի 'ումումիյէնին գապուլ էՔտիյինէ կէօրէ Քա՛լիմաՔը մէսիհիյէյի նէչր էՔմէյէ չօգ ղայրէՔլէ չալըշմըշ տըր։

Իքինճի միւտտէՔտէ տինի մէսիհի կալիսատա, եա՛նի՝ Ֆրանսանընն ճէնուայի վէ օրՔա սէմՔէրինտէ իննիՔչար օլունուպ՝ սապիՔ օլունտու խէ տէ, Ֆրանսանընն չէմալի Քարաֆընատա, եա՛նի՝ Պըրկօնտի վէ Ֆրանք Քա՛պիր օլունան Քայիֆէլէր անճագ իւչհինճիւ միւտտէՔտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էՔմիչլէր. պախտուսուս սու Քայիֆէլէր կալիսայա հիւճիւմ էտիպ՝ տուխտուլ էՔմէլէրի իլէ ՔէսիրաՔը մէսիհիէյէ կէլէրլէր իտի։ Պէշինճի տէհրին սօնունտա կալիսատա իւչ ղայրէՔլի, տինտար վէ չալըշղան էփիսգօփօսլար, եա՛նի՝ ՖօսՔօս, ԱւիրՔօս վէ ճիւմլէտէն ութչհուր օլան Ջէսարիօս սուսունուպ՝ սապիՔ իւզ վիքր Քայիֆէլէր իչհին չօգ ղայրէՔ իլէ վէ միւէյէսէր պիր Քարզ իլէ չալըշմըշլար։ Պըրկօնտիլէր պէշինճի տէհրին իպՔիտասընտա Աւրիօս Ֆընրդսընընն Քա՛լիմինէ կէօրէ վէ տահա Րէն ըրմաղընընն քէնարընտա լուգամէՔ էտէր իքէն տինի մէսիհիյի գապուլ էՔտիլէր իսէ տէ, օլ տէհրին սօնունտա քիլիսէի 'ումումիյէնին Քա՛լիմինճէ գապուլ էՔտիլէր։ «Ֆրանք» Քայիֆէլէրի Թ. Ի. 486 տա կալիսայա կէլտիքէրինէ տահա փուԹիէրէՔ իտիլէր. ՖապաՔ անլէրին հիւքիւմտարը Դլօվիսին զէվճէսի ԴլօՔիլտա՝ Պըրկօնտիլէրին Խրիսթիյան հիւքիւմտարընընն քէրիմճի օլուպ՝ գօճասընընն եանընտա կէլտիքտէն սօնկրա տահի Խրիսթիյան այնինճ կէօրէ 'խալատէՔ էտէր իտի, վէ գօճասընընն րուխսաԹը իլէ քէնտի չօճուգլարընը վաՓՔիհ էՔտիրիպ՝ անլէրի իմանա կէՔիրմէյէ զայրէՔլէ չալըշըր իտի. վէ Գլօվիս՝ ԴլօՔիլտանընն հարէքէՔ վէ սէօվգէՔի մէսիհիէյէ նազարէն, վէ Թուր չէհրինին էփիսգօփօսու Մարքինին ԹիւրպէսիՒինին եանընտա գուտրէՔի իլահիհ իլէ իմրա օլունան միճ'ահզէ նէվ'ինտէն չիՓալարը միւչահատէ էՔտիյինտէ չօգ Քհիմիր օլունտու. վէ եինէ Սալիմանի Քայիֆէսի իւզէրինէ մուհարէպէ էտէր իքէն պիր ճէնքտէ եէնիլմէք գօրզուսունտա օլտուղունտա քէնտի փուԹլարընընն իսմիէրինէ նագիլէ եէրէ տու՛ա էՔտիքտէն սօնկրա Խրիսթիյանլարընն Սալահընա տու՛ա էՔմէսի իւզէրինէ տիւչմէնլէրինէ ղալիպ կէլմիչ վէ անտէն սօնկրա Րէյմ չէհրինին էփիսգօփօսու Քարագիընտան Քա՛լիմաՔ վէ նասիհաՔ Քալէպ էտիպ՝ Թ. Ի. 496 տա վաՓՔիհ վէ քիլիսէյէ գապուլ օլունտու, վէ պիճԹինն Քայիֆէ օնուն էօրնէյինճէ տինի մէսիհիյի գապուլ էՔտիլէր։

Digitized by Google

Պրիթանիատա տինի մէսիհի իքինճի տէհրտէն պէրու ասալիք օրտու իսէ տէ, Աքօչիա վէ Իրլանտա տիյարլարընըն էհալիսի իւշլունճիւ միւտաւէքէ գատար ասլա հայաթ միւժտէսինի գասլուլ էթմէմիշլէր իտի։ Պրիթանիալը Փաթրիքիօս՝ Աքօչիանըն պիր գարիյէսինտէ Թ. Ի. 370 իլէ 380 պէյնինտէ տօղմուշ սլուպ՝ Իրլանտալըլարա հայաթ միւժտէսինի կէօթիւրմիշ տիւր. օն ալթընճը եաշընա վարտըղընտա Աքօչիալը տէնիզ հարամիլէրի Թարաֆընտան էսիր Թութուլարագ Իրլանտալըլարա սաթըլմըշ իտի։ Օրատա ալթը սէնէ հասարէթտէ գալտըղտան սօնկրա Ալլահըն մախտուս վէ միւ'ճիւզէ կիպի ինսայէթի իլէ օրատան գուրթուլուսլ վաթանընընա կէլտի. անտէն օն սէնէ սօնկրա եինէ էսիր Թութուլուսլ կալլիայա կէօթիւրիլմէք իւզրէ սաթըլմըշ, ամմա պա'զը Խրիսթիյան Թիւճճարլար վասիթասը իլէ գուրթուլմուշ տուր։ Օլ վագթտան ի'թիբարէն Իրլանտալըլարա հայաթ միւժտէսինի Թէպիր էթմէյէ հէր վէնճ իլէ ալօրճլույում տէյիւ պիր չօգ Թէսիրաթը իլահիէ վասիթասը իլէ իլգամ օլունմուշ տուր։ Բէնօի ագրապասը անը կիթմէյէ տէյիւ գանտըրմադա նաֆիլէ եէրէ չալըշտըլար. քէնօի Թէտարիք էթտիկի իշ իչիւն կալլիատա պուլունան մանաստըրլարա զիյարէթ էթտի. օրատան Թահմինէն Թ. Ի. 432 տէ Րօմայա կիտիպ՝ Էպիսկօփօս Թութտիս օլունարագ Րօմա Փաթրիկի Թարաֆընտան Իրլանտայա կէօնտէրիլտիկի օն իքինճի տէհրին նագլէյէքլէրինտէն տիր. Փագաթ պու նագլէյէք չիւահլի օլուպ՝ զաննը գալիպ կալլիատան տօղրու Իրլանտայա կիթմիշ տիր։ Բէնօիսի չօգ ճէսարէթ վէ գայրէթլէ Ինճիլ վա'ղ էտիպ վէ ահնտարլըգ 'իպարէթինին Թէսիրաթը իլէ չօգ ատէմլէր իսմանա կէլմիշլէր. պիր մանաստըր Թէչքիլ էթմիշ, Իրլանտալըլարըն լիսաընընը իլգ տէֆ'ա օլարագ Թահրիր էթմիշ վէ Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ սըպեհանա նիզամ վէրմիշ տիր։ Պիր կէնճ Խրիսթիյան Իրլանտալը եօղնուլուգլարընտա տէվամ իւգէրէ անա րէֆիգ օլուպ՝ պու կէնճէ Հալիմ լագապընը վէրմիշ տիր, վէ վագթըն միւրիւրունէ Պրիթանիա Թարաֆընտան սահի Խրիսթիյան վա'իզլէր անըն եարտըմընա կէլտիլէր. քէնօիսի տալա Իրլանտատան պիր զիյարէթ իչիւն պիլէ վաթանընընա 'ավտէթ էթմէմիշ վէ չօգ տինտար վէ միւյէսսէր Թարիգ իլէ չալըշմըշ տէյիւ չէօհրէթի պագիէյէ մալիք օլարագ վէ չիմոիյէ գատար Իրլանտալըլարըն մախտուս 'ազիզի ի'թիպարի օլունմագ իւզրէ Թագրիսիէն. Թ. Ի. 460 տա վէֆաթ էթտի, վէ Իրլանտա «ազիզլէրին ատասը» իւնվանընը ալմըշ տըր։

Իրլանտատան պաշգա տիյարլարա պախտուս Աքօչիայա վա'իզլէր չըգմըշլար. պունլարտան Գօլումպա իսմինտէ պիր րուհպան Թագրիսիէն. Թ. Ի. 563 տէ չէմալի Աքօչիալըլար արատընտա չօգ միւյէսսէր Թարիգ իլէ չալըշմըշ վէ Իօնա ատասը իւզէրինտէ փէգ չէօհրէթլի պիր մանաստըր Թէչքիլ էթմիշ տիր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՍԵ ԽԱՏԷՄԵԼԷՐԻ ՈՒՍՈՒՄՈՒ ՎԻ ԹԷՐՊԻՅԷՍԻ

ՊԼՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՅԱՄՍԸ ԻՎՎԻԼ

ՓԻԼԻՍԵ ԽԱՏԷՄԵԼԷՐԻՆԼ ՏԱՅԻՐ

Իքինճի մևատուէթտուէ քիլիսէ խատէմէլէրի պիր այրը սընըճի օլուպ՝ խմթխատաքթը մախտուսէյէ մալիք օլմուշ իսէ տէ , իշխինճիս մևատուէթտէ պուննարըն նուֆուզ վէ թէսիրաթը տէրկէհ պէ տէրկէհ հիւքիւմէթ նէմինտէն օլմագուտա իսի ։ Էրիխտօփօսուն նուֆուզու էն պէօյիւք իսի· անտէն սօնկրա ալաշ Շամխաս , վէ Շամխանալար տախի էրիխտօփօսլար իլէ 'ալագահ մախտուսէյէ մալիք օլուպ ղօրընտան չօգ նուֆուզլու օլուպ՝ պա'զը տէֆ'ա ԵրէՅլէրէ թէֆհավլուդ էտէրլէր իսի ։

Էքաէրիէ Շամխանալարըն սայրսը եէտի իսի իսէ տէ , պէօյիւք քիլիսէլէրտէ օլ սայրտան չօգ թէճավուզ էթմիյէ տիր ։ Ալթընճը տէհրտէ իսթանպօլտա պուլունան էն պէօյիւք քիլիսէնին եւուզ նէֆիսր Շամխասը վար իսի ։

Գարը Շամխանալար պու մևատուէթտէ թա՛յին օլունմամըշ տրր ։ Նէնէ մէմուրլար՝ (1) Քիլիսէ խազնէտարլարը , (2) Քիլիսէ եւոզլուրընը հըզմզ էտիմիլէր , (3) Մէհլուլէրին քիթապլարը վէ դատիմի մէմուրիյէթլէրին սայքի լազմէսի վէ թա՛լիւգաթընտա օլարագ , պիր նէվ՛ մէմուրլէր , (4) Խատիպլարա զիյարէթ էտիմիլէր , վէ (5) Մէզարճըլար ։ Պունլարըն սայրսը չօգ իսի· մէսէլա՝ Թէօտօսիօս Իմբէրաթօրուն պիր գանունունա հէօրէ Իսքէնտէրիյէտէ խատիպլարա

Digitized by Google

զիյարէք էտիճիլէր 600 ա՛տէտ օլաճագ տըր։ վէ Ճուպթինիանոս իմբէրաթօրուն ալիր գանունուն կէօրէ իսթանպօլտա 950 մէզարճըլար թա՛յին օլունմուշ տուր։

Գու միւտաֆթէտ քիլիսէ խաստէմէլէրինին մալիք օլտուգլարը խըթիսալէթ վասիֆասը իլէ մէմուրլարըն սայըսը վէ ալիր մէմուրիյէթէ նայիլ օլմագ իսթէյէնլէրին սայըսը չօգ իզտիյատ պուլմուշ տուր։ սալտատուս վէ ալիթթասալի՝ էփիսգօփոս մէմուրիյէթինէ նայիլ օլմագ իսթէյէնլէր փէգ չօգ իտի։ չէօյլէ գի Թէոդուսիէլի օլմայանլարըն էփիսգօփոս մէմուրիյէթինէ թա՛յին օլունմասընը նէհի էտէն ալիր գանունէ իձրա էթմէյէ մէճպուր օլմուշլար։

Քիլիսէ խաստէմէլէրինին հաստէն գիյասէթ իզտիյատ պուլմասընա գարշը ալիր չէյ տահա վար իտի։ Եա՛նի՝ անլէրին էվլէնմէսինին եասագ օլմասը, իզնիք մէճլիսինին պա՛զը ա՛զալարը 20 աէնէ էվվել իսթահթասա վուգուա՝ պուլմուշ Սինօտ մէճլիսինին գարարընը՝ ուսմուսի էթմէք իսթէտիլէր։ Եա՛նի՝ էվվլի էփիսգօփոսլար, Տրէյլէր վէ Շամմասլար եա էվվէրինի եա մէմուրիյէթլէրինի թէրք էթմէլի տիրլէր։ Փագաթթ իզնիք մէճլիսինին էքսէրիէթի եալընընզ օլ իչ մէմուրիյէթէ նայիլ օլանլարընն անգէն սընըգ էվվէնմէսինի նէհի էթտիլէր։ Քիլիսէի չագրըխտէ պուլ գարարը հըզըզ օլունտուս։ վէ պէչինճի տէհրետէն ասընկրաս էֆէնտիլէրն էվվլ օլմասը պիւթիւն պիւթիւնէ մէնհի օլտուս։ վագա՛տ քիլիսէի ղարպիէտէ վէ խուսուսէն պէչինճի տէհրետէն ասընկրաս էփիսգօփոսլար իլէ Տրէյ վէ Շամմասլար տախի էվվլ օլմասընըլար։ Գու միւտաֆթէտ էփիսգօփոստան մա՛տէ քիլիսէ խաստէմէլէրի՝ էփիսգօփոսան էլի իլէ թա՛յին օլունտուլար խոջ տէ, հէր քիլիսէ բէմէն թա՛յին օլունան մէմուրլարա բուզի օլմասը չարթը իլէ մէմուրլէր թա՛յին օլունտու։ Եա՛նի՝ ալիր էփիսգօփոս ալիր քիլիսէնին բիզմասընա գարշը մէմուր թա՛յին էթմէզ իտի։ վէ ալիր էփիսգօփոս հէման օլ վիլայէթին էփիսգօփոսլարը թարաֆընտան ինթիխապ վէ թա՛յին օլունուր իտի։ ամմա անլըն քիլիսէնինին բիզմասը իլէ թա՛յին օլունուզ՝ ա՛զը տէֆ՛ա տախի քիլիսէ Էրզրում էփիսգօփոսու էվվլա ինթիխապ էտիզ՝ ասընկրաս էփիսգօփոս պաշգա էփիսգօփոսլար թարաֆընտան թագտիս օլունուր իտի։

Էփիսգօփոսլար վէ Երէյլէր վէ Շամմասլարըն ալիր քիլիսէնէն տիկէր քիլիսէյէ նագլ օլունմասը իզնիք մէճլիսինին մա՛րիֆէթի իլէ նէհի օլունտու։ Անըն գարարընընա Բրիստոս քիլիսէի ՚ուսմուսինին բէյիսի օլուզ՝ անտէն այրըլմասընըզը միսիլիս, էփիսգօփոս տախի քէնտի քիլիսէսինին պաշը օլուզ՝ անտէն այրըլմասընզ։ Փագաթթ պա՛զէն ղայրի լայըգ սէպէպլէրտէն վէ պա՛զէն քիլիսէլէրին սէլամէթ վէ մէնֆա՛աթը րուհանիէլէրի իչիւն՝ պու գանունէ վէ գարար հըզըզ օլունմայընզ՝ մէմուրլարըն քիլիսէտէն քիլիսէյէ նագլ օլունմալարը վուգու՝ պուլմուշ տուր։

Digitized by Google

Գու միւտուէթուէ քիլիսէ իսաուէմէլէրինին Թա'լիմ վէ Թէրպիյէլէրի իչիւն պիրի պիրինտէն Ֆարգը լաքին քիլիսէլէրին իւքիյաճաքը իչիւն զայրի քեաֆիի Թէտարիքեաթ վար իտի։

Տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնուննա գատար իսքէնտէրիէտէ օլան Օրիկէնէսին մէտրէսիսինտէ Մըսըր վէ Սիւրիա վէ օլ ճիվարլարտա օլան մէմլէքէթլէր իչիւն չօգ վա'իզլէր Թա'լիմ վէ Թէրպիէ օլունտուլար, իւչիւնճիւ միւտուէթէտ էն պէօյիւք 'իլմի Իլահի մէքթէպի Անթաքիատա իտի. վէ սօնկրա էյտէսիա (Ուրֆա) վէ Նիսիպինտէ 'իլմի Իլահի մէքթէպլէրի պուլունմուշ տուր։ Էտէսիատա օլան մէքթէպին էն չէօհրէթլի վագթը Թ. Ի. 436—437 տէ իտի. վէ Ֆարսխաթան իչիւն պիր տէհր միւտուէթ գատար վա'իզլէր եէթիշտիրտիքտէն սօնկրա ույչինճի տէհրին սօնուննա վուգու' պուլան Թէ'աուտիլէր իչինտէ խարապ օլմուշ տուր. Ֆագաթ եինէ Մէսօփոթամիատա օլան նիսիպինտէ պիր նիզամը մէքթէպ Թէչքիլ օլունուսը՝ եէտինճի տէհրին իպթիտաաըննա 800 չայիրտի վար իտի։ Գու մէքթէպլէրտէն մա'տա, պախուսուս զարպ Թարաֆընտա չօգ 'ալիմ վէ տինտար էփիսգոփոսլար քէնտի իստարէլէրինտէ պուլունան երէցլէր իլէ պէրաապէր չայիրտիր գաապուլ էտիպ՝ քիլիսէ խըզմէթի իչիւն անլէրի եէթիշտիրտիլէր. վէ պու միւտուէթին սօն ատէնէլէրինտէ չօգ զաթլար մանաաթըրլարտա Թա'լիմ օլունուրլար իտի. պաշդալար տաախ ֆախոռա պիր հազըրլըգ լազըմ տէյիլ տիր տէյիւ Աֆինա վէ Իսքէնտէրիէտէ պուլունան տար էլ Ֆիւնիւն մէքթէպլէրինտէ 'իլմ Թահսիլ էտիպ՝ « Եալընըզ էլ էֆնուէմէֆ իլէ մէմուրիյէթիմիզ իչիւն հազըրլըգ կէօրմիւշ օլուրուզ » տէյիւ զիւյիւմլէրի վար իտի։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՍԷՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ՎԷ ԵԱԽՕՏ ՓԱՔՐԻՔ ԻՒՆՎԱՆ ՎԷ ՄԷՈՒՄՐԻՑԷԹԻՆԻՆ ԹԷՖՐԻԳ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Էփիսգոփոսլար կիթտիքճէ Թէսիրաթ վէ Րէսուլլէրին խալէֆէլէրի իւնվանընը քէսպ էթտիքլէրինտէ, օնլար քիլիսէճէ գուտրէթ վէ հիւքիւմէթին մէրքէզ վէ մէնպա'սը տըրլար տէյիւ'ուժումէն գապուել

Digitized by Google

*օլուննուր իտի. վէ անլէր ապասընտա նուֆուզ վէ էնճամ րնւթալէ խուսուսունտա պա'զրլորը պաշգալարա թէգաստուիմ վէ թէֆավզդ էտէրլէր իտի. մէսէլա՝ գասապա ևսխաստ գարիէտէ պուլունան էփիսգոփոսլար՝ էվվէլա չէհիր էփիսգոփոսլարը իլէ միւսաւիվ թուրքմուշ օլտուլար իսէ տէ, պու միւտուէթտէ չէհիր էփիսգոփոսլարը՝ էթրաֆընտա պուլունան էփիսգոփոսլարա երէց կիպի պագարլար իտի. վէ սօնկրա գարիէ էփիսգոփոսլարը էփիսգոփօս իննվան վէ մէմուրիյէթինի գայպ էթտիրլէր. վէ չէհիր էփիսգոփոսլարը եալընըզ չէհիր քիլիսէ ևա քէլիսէլէրինէ նազար էթմէյիպ՝ էթրաֆընտա պուլունան ճիւմլէ գասապա վէ գարիէ քիլիսէլէրինէ տաճի նազար էտէրլէր իտի. վէ պու տէհրուէ վիլայէթ մէրքէզլէրինտէ պուլունան էփիսգոփոսլար Ֆէվգանի պիր նուֆուզ վէ հիւքիւմէթ նայիլ օլտուլար, Պունլար պիւթիւն վիլայէթտէ օլան էփիսգոփոսլարա թէգաստուիմ էտիպ՝ անլէրին ինթիխապընը թաստիգ իլէ անլէրի էլ գօմագ իլէ մէմուրիյէթլէրինէ թազտիա էտէրլէր իտի. վէ հէր վիլայէթտէ ,էնէնտէ իքի տէ'ֆա թէճէմմիւ՝ էտէն Սինօտ մէճլիսլէրինէ րիասէթ էտէրլէր իտի. Ֆազաթ մէրքէզ չէհիրլէրինտէ պուլունմայան էփիսգոփօսլար՝ մէճլիսլէրին գարարլորը իլէ բէյս օլան էփիսգոփոսլարըն քէնտի իտարէլէրինէ միւտահալէ էթմէլէրինտէն մունահֆազա օլունմուչլար տըր.

Պա'զը էփիսգոփոսլարըն նուֆուզ վէ հիւքիւմէթի պէօյէ Ֆէվգանի օլտու իսէ, վէ վիլայէթլէրին մէրքէզ չէհիրլէրին էփիսգոփօս մէմուրիյէթինէ զիյատէ րիայէթ օլունտուղունտա Րօմա իմբէրաթօրլուղունտա պուլունան պէօյիւք գրթ'ալարըն պաշ չէհիրլէրինտէ թէչքիլ օլունմուչ օլան քիլիսէլէրին էփիսգոփօսլարընա տահա զիյատէ րիայէթ վէրիրլէր իտի. Իւնիք մէճլիսինին գարարլարընա կէօրէ իսքէնտէրիէ, Րօմա վէ Անթաքեա էփիսգոփոսլարը օլ գրթ'ալարտա պուլունան սայիր ճիւմլէ էփիսգոփօսլարա թէֆավզդ էտիպ՝ րէհա տէյիւ ի'թիպար օլունմալը տըրլար.

Վէ տէօրտունճիւ տէհրուէ Իսթանպօլ էփիսգոփօսու սանիփ իւզ զիքր իւչ էփիսգոփօսլար իլէ միւսաւիի ի'թիպար օլունուր իտի. Իսթանպօլ 'ուսմանլը մէճլիսինին գարարընա կէօրէ (Թ. Ի. 381 տէ) Իսթանպօլ էփիսգոփօսունուն րիւթպէսի Րօմա էփիսգոփօսունուն րիւթպէսինէն սօնկրա եան'նի՝ իքինճի ի'թիպար օլուննուր իտի. վէ Փօ թօա, Պիւթանիա վէ Թրաքիանըն րէհի իտի, Պու տէօրթ էփիսգոփօսուն եէնի պիր իննվանը օլուսդ՝ Սէրփիսգոփօս վէ սօնկրա Փաֆրիք թէսմիյէ օլունտուլար. վէ անլէրին վիլայէթ մէրքէզ էփիսգոփոսլարը իլէ օլան 'ալագալարը՝ մէրքէզ էփիսգոփոսլարընըն պէշ էփիսգոփոսլար իլէ օլան 'ալագալարը կիպի իտի. եան'նի՝ մէրքէզիիէր Փաֆրիքլէր Թարաֆընտան Թազտիա օլունտուղ՝ հէփ Սինօտ մէճլիսլէրինի թէչքիլ էթտիրտրէք ճէմի քիլիսէ ու-

Digitized by Google

մուտու խուսուսուննտա սօն գարարը վէրիրլէր իտի ։ Գալքէտօն 'ուս մուսմի մէճլիսի (Թ. ի 451 տէ) պիր պէչինճի Փաթրիք, եա'նի Երուշալիմ էպիսգօփոսունու րէասէն Թանըմըշ տըր։ Վէ պիւթիւն Փալէսթին իւզէրինէ օնա հիւքիւմէթ եախօտ նազարէթ վէրմիշ տիր ։

Պու եէնի ուսուլ, եա'նի՝ Փաթրիք ուսուլու, էլպէթտէ եալընըզ Րօմա Իմբէրաթօրլուղունտա օլան քիլիսէլէրէ Թէսիր էթմիշ, վէ գարզ Թարաֆընտա 'ասմանի գապատլ օլունմամըշ տըր ։

Շէնմալի Աֆրիգատա Գարթաճինէ էպիսգօփոսունուն նուֆուզ վէ Թէսիրաթը՝ պաշգալարըն Թէսիրաթընտան զիյատէ իտի. լաքին Փաթրիք իւնվանը վէ հիւքիւմէթինէ մալիք օլմամըշ տըր. վէ Թ. ի. 343 տէ վուգու՝ պուլան Հիփօրէդիօս մէճլիսի Փաթրիք րիւթպէսինէ պիլէ րէստու էթմիշլէր. վէ Գըպրըզ էպիսգօփոսու հիչ պիր Փաթրիյինի իտարէսինտէ պուլունմամըշ տըր ։

Պու միւտտէթտէ Րօմա էպիսգօփոսու՝ էպիսգօփօսլար վէ մէրքէզ էպիսգօփօսլարը վէ սաիր Փաթրիքլէրտէն զիյատէ րիայէթ վէ Թէօրաթա նայիլ օլմագտա իտի ։ Պու քէյֆիյէթ Րօմա չէհրի՝ Րօմա իմբէրաթօրլուղունուն փայիթահթը օլտուղունտան վէ Րօմա քիլիսէսինին պէօյիւքլիւյիւ սէպէպինտէն վէ պէլքի Րօմա Փաթրիքլէրինին Քաամա'ը հիւքիւմէթ էթմէկլէրինտէն նէշէթ էթմիշ տիր ։ Էվվէլա Րօմա Փաթրիյինին հիւքիւմէթի եալընըզ ճէնուպի Իթալիա վէ Իթալիանըն ճէնուպ Թարաֆընտա Ագ տէնիզին պէօյիւք ստաալարը իւզէրինէ իտի. վէ Միլան, վէ Րավէննա վէ Աքվիլէիա էպիսգօփօսլարընըն այրը հիւքիւմէթլէրի վար իտի. լաքին վագթըն միւրիւրինտէ իքինճի միւտտէթտէ զուհուր էտէն զիյիւմ, եա'նի՝ Րօմա էպիսգօփօսու Պէտրոս Րէսուլուն խալիֆէսի օլուպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէնին րէյիս վէ վէքիլի Ի'Թիպար օլունմասը զիյիւմիւ, պու իւչիւնճիւ միւտտէթտէ գուվվէթ պուլուպ՝ Րօմա քիլիսէսի պիլճիւմլէ քիլիսէլէրէ Թէֆավզը վէ Թէգաւտիւմ էթմէլի տիր. վէ անըն էպիսգօփօսու ճիւմլէ քիլիսէի Մէսիհիյէ հիւքիւմէթ էթմէք կէրէք տիր տէյիւ սայքլի 'ումումէն, պաղտատա ղարպ Թարաֆընտա գապատլ օլունմուշ տուր։ Պա'զը Րօմա էպիսգօփօսլարը քէնտի Թէսիրաթը զաթիէլէրի վասիթասը իլէ Րօմա քիլիսէսինին րիայէթինէ վէ հիւքիւմէթինէ չօգ մէթանէթ վէրմիշ տիր ։ Ճուստուսէն «Պէօյիւք Լէօ» էպիսգօփօս քէնտի տինտարլըղը իլէ, 'ալագայը զաթիէսի իլէ, Փէվգանի 'իլմի իլէ քիլիսէ մուպահէսէ վէ միւճատէլէլէրինի վէ եապանի Թայիֆէլէրին հիւքիւմտարլարընըն ղազասլընը Թէքէին էթմէք պատլընտա քէսալի իգԹիտսար էթտիյինտէ՝ Րօմա էպիսգօփօսլուղունուն նուֆուզունու փէք չօգ արԹըրմըշ տըր ։ Գէնտիսի հէմ Րօմա Փաթրիյինին հիւքիւմէթինի վէ րէհպէրլիք լիտտա'լարընը տապթէ էթմիշ հէմ տէ քէնտի փաք եիւրէքլի վէ տօղրու Փիքիրլի միւտայքլըգտան խալի վէ իսԹիգամէթ սահիպլի պիր զաթ օլտուօ

Digitized by Google

զուռատան նօգատանըզ վէ քեռամիլ էփիսգոփոսուն մէմուրիյէթինի թէմսիլ էթմիշ տիր ։ Րօմա էփիսգոփոսլարընըն սրթմադտա օլան հիւքիւմէթի՝տախի մէճլիսլէրին վէ իմբէրաթօրլարընի՝գաբարլարը վասիթասը իլէ թաստիգ օլունուր իտի ։ Փիլիսէի չարգիճինին տէօրտինճի վէ պէշինճի տէհրլէրտէ վուգուս՝ պուլան Քա՝լիսէթ միճատէլէէրինտէ իքի Թարաֆ Րօմա Փաթրիկինին րէյինի գաղանմագ արզուսունտա իտիլէր. վէ էքսէրիէ պուս րէյ տօզրու Քա՝լիսէթ իչինճի վէրիլմիյինտէն՝ քիլիսէի 'ուսմուսիէտէ գիյատէ Թէսիրի օլուր իտի ։

Սաբտիգատա վուգուս՝ պուլան սայքի 'ուսմուսի մէճլիսին պիր գաբարընա կէօրէ Րօմա Փաթրիկինին հէր քիլիսէ դարարընը Թաստիգ ետա նէսխա էթմէկ հագդը վար իտի վէ մէգքիւր լէօնունն վագթընատա Րօմա Փաթրիկինին րիասէթի իմբէրաթօր Թարաֆընատան րէսմէն Թաստիգ վէ սապիթ օլունմուշ տուր ։ Թ. ի. 445 տէ Հիլարիոս էփիսգոփոս՝ Րօմա Փաթրիկինէ պիր մատտէ իչիւն միւրաճա՝աթ էթմէկ յէ րիգա վէրմէկինիտ՝ լէօնունն Հիլարիոսու 'ապղ էթմէսի իւգէրինէ իմբէրաթօր օլան իւչիւնճի Վալէնթինիանոս հիւքմ էթտի քի « Րօմա Փաթրիկինին գարարը քիլիսէճէ գանունն եէրինէ Թուբուլմալը վէ հէր էփիսգոփոս Րօմա Փաթրիկի հուզուրունա ճէլսլ օլունա պիկիր , չիւնքի եալընըզ պիւթիւն քիլիսէ քէնտի հիւքիւմտարընը Թանըտըղը չարթը իլէ քիլիսէտէ սէլամէթ օլապիլիր » ։

Րօմա Փաթրիքլէրի իտտա՝ա էտէրլէր իտի քի՝ Պէտրոս Րէսուլուն խալէֆէլէրի օլտուգլարընտան պիլճիւմլէ քիլիսէլէրին նազարէթի անլէրէ Թէսլիմ օլունտու վէ սօն գարար վէրմէք քէնտիլէրէ մախսուս օլուր. Փագաթ Րօմա Փաթրիքլէրինին իչպու իտտա՝ալարը հագդընտա պա՝զը չօգ 'ալիմ վէ մէչհուր ատէմլէրին չիւպհէլէրի վար իտի. մէսէլա՝ Հէրօնիմօս վէ Աւկօսթինօս քիլիսէի 'ուսմուսիէնին պիրլիյինի վէ անընն վէքիլի Րօմա Փաթրիյի օլտուղունու գապուլէթտիլէր իտի , եինէ Պէտրոսուն խալիֆէտի օլ ըղն օլմայըպ՝ էֆէնթօթօլըգը ճի՞մլէ անընն խալէֆէտի տիր տէրլէր իտի ։

Շէմալի Աֆրիգա քիլիսէլէրի Րօմա քիլիսէսինին հի՞էմըղընէ ատլա գապուլ էթմէտիլէր. վէ պիւթիւն Քիլիսէի չարգիճ վէ հէմ իզնիք մէճլիսի (Թ. ի. 325) , Իսթամպօլ մէճլիսի (Թ. ի. 381), վէ Քալքէտոն մէճլիսի (Թ. ի. 451) Րօմա հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէկ յիպ՝ Իսթամպօլ Փաթրիյինին հիւքիւմէթի՝ Րօմա Փաթրիյինին հիւքիւմէթի իլէ միւսաւի տիր տէյիւ գարար վէրմիշլէր տիր ։

Իւչիւնճի միւտտէթտէ իլգ տէփ՝ա օլարագ 'ուսմուսի քիլիսէ մէճլիսլէրի Թէչգիլ օլունուպ՝ անլէրին Թէսիլաթը իլէ քիլիսէի 'ուսմուսիճինին իմթիհասը վէ ուսուլու Քաստիգ վէ սապիթ օլունուր իտի. օլ մէճլիսլէրին Թէչգիլ օլունտուղունտա մէքրամ Րօմա իմբէրաթօրլուղունտա պուլունան ճիւմլէ էփիսգոփոսլարը Թէճէմմիւ՝ էտիպ՝ պիրլիգտէ միւզաքէրէ վէ միւքեալէմէ էթտիրմէք իտի. վէ Րօմա

*առէվէքինտէն խարիճ ալյարլարտա օլսուն էվիսգօփօսլար տավսի պու մէճլիսէրէ գասպուլ օլունուրլար իտի։ Պու մէճլիսէրին գարարլարը ն՝ընմն խուսուսունտա պիլ իթթիֆագ վէ պաշգա մատտէլէր խուսուսունտա էքսէրիյէթին րէյի իլէ թաստիգ օլունուպ տա ճիւմլէ քիլիսէլէրէ գանուն եէրինէ իթիպար օլունուրլար իտի։ Պու 'ուսմուսի մէճլիսէրին գարարը ճէմ' օլունուպ՝ պիր չէրա'աթ քիթապը կիպի րիայէթ օլունուրլար իտի։ ճէմ' վէ թէլիֆ էտինլէր՝ Եօհանա էլ 'ալիմ (էվվէլա Անթաքիատա երէց վէ սօնկրա Իսթամպօլտա փաթրիք օլուպ՝ Ք. Ի. 378 վէֆաթ էթտի) Բիլիսէի չարգիէտէ իսթի'մալ օլունմագ իւզէրէ 50 պաշտան 'իպարէթ գարարնամէ քիթապը-նը չըգարմըշ, վէ պիր Րօմալը յուհպան քիւչիւք Տիօնէսիօս, Թագրիպէն Ք. Ի. 510 տա 'ուսմուսի մէճլիսլէրին գարարլարընը՝ Րօմա փաթրիքլէրինին գարարլարը իլէ պէրապէր ճէմ' էտիպ՝ պու քիթապ գանուն տէյիւ Բիլիսէի ղարպիէտէ իսթի'մալ օլունուր իտի։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՓԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՑԷՍԻ ՎԷ ՏՕՆԱՔՕՍ ՖԼՐԳԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Տէօրտիւնճիւ տէհրին իսկիխտասընտա զուհուր էտէն Տօնաքօս ֆըրգասընըն Թէվարիխի պու իւչիւնճիւ միւտաէթտէ քիլիսէ Թէրպիէսինին նէ հալտէ օլտուղունու վէ քիլիսէի 'ումումիէտին քէնտի հիւքիւմէթինի գասպուլ էթմէյէն ֆըրգալար իլէ նասըլ մու'ամէլէ էթտիյինի լայըգ իլէ պէյան էտէր։

Շէհնշահ Աֆրիգատա Մօնթանօս ֆըրգասընըն ֆէվգէլ'ատէ զայրէթինտէն չօգ ատմիշէր Տէյօքլէթիանօս Թէ'աստիսինտէ լուգուսուզ եէրտէ չէհիտ օլարագ գաթէլ օլունմուչլար տըր։ վէ պունլար հէման օլ տէրէճէ չէհիտ էօլիւմիւ իչիւն հասրէթ չէքմէյիպ տէ Թէ'աստի եիւգնունտէն ֆիրար էտինլէրի Թագպիհ էտիպ՝ Քրիստոսու ինանան գօրգուսունտան ինքնար էտէրլէր տէյիւ իսնատ էտէրլէր լ-տի։

Պու զայրի մէմտուհ զայրէթէ գալուչը Քարթակինէ էփիսգօփօսու Մէնաիւրիաս վէ պաշ Շամմաս Քէքիլիանօս պէլքի պիր միգտար չիտտէթ իլէ չօգ նասիհաթ վէրտիլէր։ Ք. Ի. 311 տէ Մէնաիւրի-

Digitized by Google

օս վեֆաթ էթ-թախլինտէ՝ Ֆէքիլիանօս քիլիսէնին պէօյիւք էքսէրիէ-թի իլե էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ ինթիխապ օլունտուս. վե օնա գարշը օլան թարաֆա մէ յտուն վէյումէնք իչուն Նումիտիա էփիս-գօփօալարընըն չօղու տուհա կէլմէմիչ օլտուղու վազըթտա Աֆրիքա-կա էփիսգօփօտու Ֆէլիքս անըն իւզէրինէ էլգօյուլ՝ թագտիս էյ-լէսի. պունուն իւզէրինէ Ֆէքիլիանօսու գարշը օլան թարաֆի քէն-տիլէրինէ Նումիտիա էփիսգօփօսլարընը գազանարագ՝ անլէր տախի Ֆէլիքսին թագտիսինի թագտիս տէյիւ գաալուլ էթմէյէրէք՝ Ֆէքի-լիանօսու քիլիսէտէն քէսիլ՝ վե « Ֆէլիքս քէսիլմէյէ մուսթահագ օ-լուր » տէյէրէք Ֆարթակինէ քիլիսէսի իչինե Մաճօրինօս իսմին-տէ պիր ատամի էփիսգօփօս ինթիխապ էտիլ՝ թագտիս էթտիլէր վե թ. ի. 313 տէ Տօնաթօս իսմինտէ պիր զայլէթլի ատէմանըն եէրինէ կէլմիչ տիր, չէօյլէ քի Ֆարթակինէ քիլիսէսի իքնիյէ պէօղիւնմիւչ տիւր։

Տօնաթօս Փըրգասը քիլիսէի 'ումումիէտէն զիյատէ տիգգաթլըճա թէրպիէյէ մուգայէտ օլուլ՝ քիլիսէյի փաք սագլամագ իստա՝ասընտա օլտուլար իսէ ատ, եինէ օլ Փըրգատա հիչ տէյիլ իսէ քիլիսէի 'ումումիէտէ պուլունտուղու տէրէճէյինտէ զայրի մէչրու՝ հարէ-քէթլէր վե նօգսանլար պուլունմուչ տուր։ Տօնաթօս Փըրգասը քի-լիսէի 'ումումիէ իլե պէրապէր պիր փաք Խրիսթիյան քիլիսէսի օլ-մագ իչուն Ըստուլէրին սըփարըչ էթտիքլէրի թա'լիմաթ վե էօրնէք-լէրի փաք հըզլը էթմէք կէրէք տիր տէյիւ գաալուլ վե թէՓհիմէթ-տիքտէն մա'տա՝ իանատ էտէրլէր իտի քի « պիր քիլիսէ իչինտէ պէր նալայըզ ա'զա պուլունուր իսէ, եա'նի՝ նօգսան թա'լիմաթը եախօտ գուսուրլու հարէքէթի օլան պէր ա'զա վար իսէ, օլ քիլիսէ Խրիսթի-յան քիլիսէսի իսմինէ լայըգ տէյիլ տիր »։ պինաէն 'ալէյհ քիլիսէի 'ումումիէյի քէնտի իլհագլըգլարընտան ըէտտ էթտիլէր։ Պիլա չիւսհէ օլ ղէման քիլիսէի 'ումումիէտէ թէրպիէ մուտտէսի պիր մըգտար իհմալ օլունմագ թէհլիքէսինտէ իտի։ Վագա'ա Տօնաթօս Փըրգասը տախի իճրասը ինսան իչուն միւմքին օլմայան վե Ֆրիստոսուն թա'լիմաթ վե մուա'մէլէսինէ մուխալիֆ օլան մէտտէ թուէմագ իսթէտիլէր։

Պու միւֆարիգաթտան պաշգա մուխալիֆէթլէր տախի չըգըպ՝ Տօնաթօս Փըրգասընը քիլիսէի 'ումումիէտէն թէՓրիգ էթտիլէր։ Մէսէլա՝ քիլիսէի 'ումումիէ՝ հիւքիւմէթի 'աատիէնին հիմայէսինտէ օլ-մագ կէրէք տիր տէնիլտի իսէ, Տօնաթօս թարաֆկիրլէրի՝ « Ֆիլիսէ-նին պիլ-քիւլլիյէ հիւքիւմէթի 'աատիյէ հիմայէթ վե թէսխիրաթընտան գուրթուլմասը լազըմ տըր » էէտտիլէր։ Ֆիլիսէի 'ումումիէ թարաֆը՝ « Ֆիլիսէնին ահքամը չահսըն զամիրինէ թէսիր էթմէյէ տիր » տէտտի-լէր. վագա'ա Տօնաթօս թարաֆը թէքմիլ զամիր ազատոլընը իչուն օղրաչտըլար. եա'նի՝ հէր քէսին զամիրի պիր թիւրլիւ հէտէֆէն ալ-մընա չէքիլմէյէ տէյիլ տիր։ Տօնաթօս Փըրգասընըն պիւսիւսինանէ

Digitized by Google

քէնտի թա'լիմաթը պաթըլէսի եախօտ հարէքէթի զայրի մէչրու'էսի ստպէպինտէն քիլիսէտէն քէսիլմէքլիչէ մուսթահազ օլան Էփիսգօփօսուն էլ գօմասը գապուլէ չայան տէյիլ տիր տէյիւ իսնատ էտէրլէր իտի. վագա'ա քիլիսէի 'ումումիէ պու թարզ էլ գօմազլըղը գապու՛լ էթմոիլէր իտի։

Տօնաթօս Ֆլրգասը զուհուր էթտիքտէն ազ վագըթ ասնկրա Գօնաթանթինօս Իմբէրաթօրուն չըգարտըղը պա'զը Ֆէրմանլարտան էզիյէթ չէքմիչլէր, վէ պունուն լուզէրինէ անլէրին մաւտաւէլէրի լայըղը իլէ Ֆասլ օլունա տէյիւ Իմբէրաթօրա 'արզուհալ էթտիլէր։ Իմբէրաթօր տաճի Ֆէքիլիանօսուն մէսնէլէսինի Թէֆահիւս վէ Թէսալիյէ էթմէք իչիւն Րօմա Փաթրիկինին րիյասէթինտէ պէշ Էփիսգօփօստան 'իպարէթ պիր մէհքէմէի մախսուսէ Թէչքիլ էթմիչ տիր։ Իքի Թարաֆտան օնար Էփիսգօփօս' միւտաա'ի վէ միւտա'ին 'ալէյհ օլարագ ինթիխապ օլունմուչլար։ Մէհքէմէի մէզքուրէ քէնտի եարալըմընա օն պէշ Իթալիայը Էփիսգօփօս տահա տա'վէթ էտէրէք տա'վայը տինկլէմիչ վէ Տօնաթօս Ֆլրգասընա գարչը գարար վէրմիչլէր։ պախտուսա Ֆէլիքս հագգընտա օլան Թէչէքքի ասըլսըզ օլտուղուսնու պէյան էթտիլէր։

Տօնաթօս Ֆլրգասը պու գարարլար հագգընտա Թէչէքքի էտիպ՝ Իմբէրաթօրուն էմրի իլէ էրթէսի ա՛նէ, եա'նի՝ Թ. Ի. 314 տէ Կարաքահինէտէ պու մէսէլէնին հալլի իչիւն պիր մէհքէմէ Թէչքիլ օլուսնուս՝ Տօնաթօս Ֆլրգասընա գարչը գարար վէրտիլէր. վէ իւչիւնճիւ տէֆ'ա օլարագ Արլ չէհրինտէ պիր մէճլիս՝ հաքէզա Տօնաթօս Ֆլրգասընա գարչը գարար վէրմիչլէր։ Պունուն իւզէրինէ Տօնաթօս Ֆլրգասը Իմբէրաթօրա 'արզուհալ Թադտիմ էթտիլէր քի՝ քէնտիսի անլէրին տա'վասընը կէօրէ. Իմբէրաթօր տաճի Թ. Ի. 316 տա Միլան չէհրինտէ իքի Թարաֆըն վէքիլլէրինի տինկլէտիքտէն սօնկրա էվվէլա վէրիլէն գարարլարը Թաստիգ էթմիչ տիր. Ֆագաթ Տօնաթօս Ֆլրգասը քէնտի պիւթիւմէրինէն չաչմաալըլար. վէ Իմբէրաթօր Թ. Ի. 317 տէ Աֆրիգա Էփիսգօփօսլարընա մէքթուպ կէօնտէրիպ՝ պու Ֆլրգայա Թէհամմիւլ իլէ նազար օլունսուն տէյիւ էմր էթմիչ տիր. վէ օլ Ֆլրգանըն Թարաֆկիլէրի Թ. Ի. 321 տէ Իմբէրաթօրա պիր 'արզուհալ տահա վէրիպ՝ քիլիսէի 'ումումիէ իլէ արԹըգ իթթիֆագ էտէմէյճէքլէրինի պէյան էթմէլէրի իւզէրինէ՝ Գօնաթանթինօս իքի Թարաֆա միւսաւաի իւզէրէ մու'ամէլըգ վէ իմթիյազ իհսան էթմիչ վէ Թա վէֆաթ էտինճէյէ գատար պու գարարտա տէվամ էթմիչ տիր։ Անընն խալէֆէսի Գօնաթանա Իմբէրաթօր՝ Տօնաթօս Ֆլրգասընը միլլէտիմանէ հարաքէթ էթմէք իլէ գազանմագ իւմիւտինտէ օլարագ՝ սատտագա իչիւն անլէրէ ագչէ կէօնտէրմիչ տիր. լաքին Տօնաթօս քէնտիսի «Իմբէրաթօրուն քիլիսէ իլէ նէ՞ իչի վար», տէյէրէք ագչէյի կէրի կէօնտէրմիչ տիր։ Պա'տէ-

Digitized by Google

հու իմբէրաթօր եւինէ ագչէ կէօնտէրմէք իլէ ալէրապէր՝ Աֆրիգա քիլիսէլէրինին իթթիֆագէ կէլմէլէրինի էմ էթմէք իլէ էմրի իճրա էթտիրէնլէր 'ասքէրլէր իտի։ Պիթթապի' Տօնաթօս Ֆըրգասը թարաֆկիրլէրի պու թիւրլիւ մու'ամլէլտէն Ֆէվգէլ 'ատէ ղայրէթ քէսպ էթտիլէր։ Իքի թարաֆ չիտտէթ իլէ պիրիպիրի իւզէրինէ հիճիւմ էթտիլէր. վէ պա'զը Տօնաթօս թարաֆկիրլէրի ճէֆա կէօրտիւքլէրինտէ չէհիտ օլուրուզ տէյիւ քէնտիլէրինի էօլտիւրտիւլէր։ Տօնաթօս Ֆըրգասընըն էն մէչհուր էմիսգօփօսլարը մէնֆի օլմուչլար. վէլ հասըլ Ծուլիանօս իմբէրաթօրուն թաախթա նայիլ օլմասընա գատտար անլէրին հալի ասայըշ իւզրէօլմատը ամմա Ծուլիանօս անլէրին 'այզուհալլարընը տինկլէ յիտ՝ միւսա'ատէ վէրմիչ տիր. չէօյլէ քի 'իպատէթխանէլէրի իլէ ճիւմլէ իմթիյազաթլարընա թէքրար մալիք օլտուլար։ Օլ զէման քէնտի արալարընտա իկթիլաֆ ղուհուր էթտի. օլ զէման տաախի Աւկօսթինօս՝ (Հիփօ չէհրինտէ Երէց վէ ասնկրա Էփիսգօփօս օլարադ) Տօնաթօս թարաֆկիրլէրինի իճապալ իլէ տէյիլ՝ անճագ իլգամ էթմէք իլէ գանտուրըրալ՝ գազանմագ իսթէր իտի։ Ֆարթաակինէտէ՝ թ. ի. 403 տէ վուգուս՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի թէքլիֆ էթմիչ տիր քի պիր մուպահասէի ըէմմիէ թա'յին օլունա վէ իքի թարաֆ քէնտի զիւյիւմլէրինի 'այլէնէն պէյան էյլէյէ։ Ֆագաթ Տօնաթօս Ֆըրգասը պուննու դապուլ էթմէտի. Աւկօսթինօս՝ էվվէլա իճապալ իսթէմէտի իսէ տէ, ասնկրա պիր միգտար իճապալ օլունմագլըղա րիզա վէրմիչ տիր. վէ եինէ պիր 'ուսումի վէ ըէմմի մուպահէսէ իչիւն տէվամ իւզէրէ չալըշտըղընտան թ. ի. 411 տէ Ֆարթաակինէտէ Տօնաթօս թարաֆընտան 279 էփիսգօփօս վէ քիլիսէի 'ուսումիէ թարաֆընտան 286 էփիսգօփօս իմբէրաթօրուն վէքիլի թա'յին օլունան Մարսէլինօսուն րիյասէթի թախթընտա թէճէմմիւ' էթմիչլէր. վէ հէման 100 սէնէ գատար թահթը միճատէլէտէ օլան մէսէլէլէր իւզէրինէ մուպահէսէ օլունտու իսէ տէ հիչ պիր թարաֆ տիկէր թարաֆը իլգամ էտէմմիչ տիր. լաքին հիւքիմէթ թարաֆընտան Տօնաթօս Ֆըրգասընա գարշը տահա զիյատէ չիտտէթ իլէ մու'ամլէ օլունտու. վէ հէր նէ գատար օ Ֆըրգանընը սայըսը պու թարիզ իլէ էքսիլտի իսէ տէ եինէ թ. ի. 600 է գատար տէվամ էթտի։

Գիւա չիւպհէ քիլիսէի 'ուսումիէ իսպէտատան պու Ֆըրգա իլէ տահա զիյատէ մուհասպէթ վէ միւսա'ատէ իւզէրէ մու'ամլէ էտիպ՝ օլ Ֆըրգատա մէմտուհ պուլունան զիւյիւմլէրի լայըգը իլէ թէֆթիչ էթսէ իտի, պիւթիւն քիլիսէի Մէսիհիէնին սօնկրաքի թէվարիխի չօգ Ֆարգը օլուր իտի։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՚ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

՚ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՓԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՒՔԻՆՏԷ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Տիճի մէսիհիճիճ քաճքը հիմայէյի հիւֆիւմէքէ կէչմէսիճիճ ճագլիյէքի

Հէր նէ գատար Թ. ի. 311 տէն ի՛թիպարէն Գօնսթանթինօս Իմբէրաթօր տինի մէսիհիյի րէսմէն վէ ՚ալէնէն Թանըմըշ խէ տէ, Թա Թ. ի. 323է տէք քէնտիսի իլէ պէրապէր պահիպլի հիւքիւմէթ օլան Լիքինիօս՝ փուԹփէրէսթ այն ու ՚ատէԹլէրինէ սահապէքի մախսուսէ էԹտիյինտէն, տինի մէսիհի հիւքիւմէթին րէսմի տինի ի՛քպար օլունմատը, Թ. ի. 323 տէ Գօնսթանթինօս Լիքինիօսա մուհարէպէտէ ղալիպ կէլիպ՝ օնու գաԹլ էԹտիրտի, վէ եալընըզ օլարագ 14 սէնէ գատար հիւքիւմէթի իտարէ էԹմիշ տիր, Թ. ի. 319 տա Գօնսթանթինօս փուԹփէրէսթ ՚իպատէԹինին իճրասը իչիւն միւսա՚ատէ էԹմիշ վէ Թ. ի. 321 տէ էվվէլա րէտտո էԹմիշ օլտուղու ֆալընըղա պա՚ը տէֆ՚ա միւրաճա՚աԹ էԹմիշ իտի, Ֆէնտի հիւքիւմէթինին էվվէլքի սէնէլէրինտէ պա՚ը փուԹփէրէսթ հէյքէլ

Digitized by Google

լէրինի եըգատըրտը իսէ տէ , եալընըզ հարէքէթի մէքրուհէ վէ միւ'-ճիզէի պաթըլէլէրի օլան վէ Փալէսթինտէ մէվզի'ի մուգաւտտէս ի'-թիպար օլունան եէրլէրտէ պուլունան հէյգէլլէրինի եըգատըրմըշ ատր. առմա Գօնսթանթինօս՝ հիւքիւմդթինին սօն սէնէլէրինտէ տահա պի-յատէ վուխիէրէսթ այն ու 'ատէթ վէ 'իպատէթլէրինին պիւքիւլ լիէ գալտըրըլմասը իչիւն ղայրէթլէնիպ՝ Տէյգէլէթիանօս թէ'ատի-սինտէ եըգըլմըշ 'իպատէթիսունէլէրի +Ենօֆ խազինէսինտէն եաֆտըրը-տը վէ տինի մէսիհինին ինթիշար օլունմասը վէ թա'լիմաթ վիւճա-տէլէլէրինին թէսվիէ օլունմալարը իչիւն չօգ չալըշմըշ տըր. իւք վէ պէօյիւք 'ասմոմդ քիլիսէ մէճլիսինի թէչգիլ էտէն քէնտիսի իսի-. վէ պիզզաթ օլ մէճլիստէ պուլունմուշ տուր ։

Գօնսթանթինօսուն իւչ օղլու՝ Գօնսթանթիօս , Գօնսթանս վէ Գօնսթանթինօս՝ պէօյիւք Գօնսթանթինօս վէֆաթ էթտիքտէն սօն-կրա պիրլիքտէ հիւքիւմէթ իտարէ էթտիլէր. Ֆագաթ Գօնսթանթի-նօս իւչ սէնէ սօնկրա , եա'նի' թ. ի. 340 տա վէֆաթ էթտի. վէ Գօնսթանս տահի թ. ի. 350 տէ վէֆաթ էթտի. չէօյլէ քի Գօնս-թանթիօս թ. ի. 350—361 էտէք եալընըզ իմբէրաթօր իտի , Պու իմբէրաթօր Արիօս թարաֆընը թութարագ փութփէրէսթլէրէ գա-չը տէֆ'ա պէ տէֆ'ա գանունլար չըգարտը. փութփէրէսթ հէյգէլ-լէրինի եըգմըշ , գուրսանլարընը քէսիլմէսինի նէհի էթմիշ , վէ հէյ-քէյլէրի Արիսթիյանլարա վէրիպ՝ պուլունար Արիսթիյան 'իպատէթիա-նէլէրինէ թահվիլ օլունտուլար ։

Մուրթատ Ցուլիանօս իմբէրաթօր պէօյիւք Գօնսթանթինօսուն պիրատէրինին օղլու օլուպ՝ ղայրը լայըգ իսճալար վասիթասը իլէ տինի մէսիհիտէ թա'լիմ վէ թէրպիէ օլունտու իսէ տէ , հինի աէ-պավէթինտէ իքէն իմբէրաթօրուն սարայընտա օլ գատար միւրայը-լըգ վէ Արիսթիյանլար թարաֆընտան փութփէրէսթլէրէ տօղրու օլ գատար թէ'ատտի միւչահատէ էթտի քի քէնտիսի տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէք եէրինտէ՝ անտէն իքրահ էտիպ փութփէրէսթլիյէ մէյլ էտէր իսի ։

Իզմիտտէ իգամէթ էտէր իքէն , մէշհուր էհլի իլմի պէլաղաթ վէ Արիսթիյանլարա մուխալիֆ օլան Լիպանիօսուն թահրիրաթընը կիպլիճէ օգումուշ տուր ։ Ցուլիանօս թ. ի. 361 տէ կալհատտա (Փարիզտէ) պուլունան 'ասքէրլէր թարաֆընտան իմհէրաթօր տէյիւ 'իլան օ. լունտուղունտա՝ 'ալէնէն փութփէրէսթ տինինի րէսմէն գապուլ էթմիշ վէ Իսթամպօլա տօղրու հարէքէթ էտէր իքէն Գօնսթան-թիօս իմբէրաթօր վէֆաթ էթտի , չէօյլէքի Ցուլիանօս մէն' օլուն-մագսըզըն փութփէրէսթ այն ու 'ատէթ վէ 'իպատէթինին գատիմի ճէլլալ վէ սալթանաթընը թաղէլլիմէյէ մանի'սիզ չալըշապիլիր իսի ։ Փութփէրէսթ իմբէրաթօրլարա մախսուս օլան պաշքահին մէմու-րինէթինի պիզզաթ վէ Փէվգէլ 'ատէ ղայրէթ իլէ իճրա էտէր իսի ։

Digitized by Google

Մէսարիֆի զաթիէսինտէ չօգ իտարէլի օլտու իսէ տէ , գուրպանլար 'արզ էթմէք խուսուսունտա քիւլիւյէթլի մէսարիֆ էտէր իտի. վէ քէնտիսի՝ քէնտի էլի իլէ գուրպան իչիւն պօղազլանաճագ հայվանլարը քեհաիինէ կէթիրիր իտի , Ֆիր Ֆուրթունա զուհուր էթտիյինտէ սայիրլէրին ճիւմլէսի հէյքէլէ սըղընտըգտան սօնկրա՝ քէնտիսի աչրգտա մէզահ եանընտա գալմըշ տըր. վէ չօգ ուսթալըգ իլէ տավրանարագ Ֆրնսթիյանլար տրասընտա պուլունան մէքթէպ վէ խասթահանէ կիպի խայրաթը՝ փութփէրէսթլէրտէ իհտաս էտիպ՝ քիլիսէ թէրպլէսի կիպի իսլահաթ չարէլէրինի իսթի'մալ էթտիրիր իտի , Ֆրնսթիյան 'իպատէթինտէ պուլունան վա'զ կիպի՝ փութլարընն հէյքէլէրինտէ վա'զ էթտիրիր իտի. եա'նի՝ քեհաիինլէր չօգ զարիֆ վէ միւզէյէէն գըլընմըշ էլալիսէ իլէ կիչինմիշ օլարագ հիքմէթ եօլու իլէ էաքի հատիսլէրի ճէմա'աթլարա նագլ վէ թէֆիիր էտէրլէր իտի ,

Ֆրնսթիյանլարընն չէքտիքլէրի թէ'ատտիլէր վասիթասը իլէ տինի մէսիհի տէֆ' օլունմայաճաղընը կէօրիւր իքէն՝ տէսիսէ իլէ անընն տէֆ'ի իչիւն չալըշմըշ տըր. Ֆրնսթիյանլարընն պուլունմուշ օլտուգլարը մէզհէպ վէ Ֆընրգալարընն ճիւմլէսինէ միւսա'ատէի քեհամիլէ վէրմիշ տիր քի՝ պէրիսպէրի իլէ միւնազա'ա էտիսլ 'իտամ էտէլէր , Ֆրնսթիյանլարս տար'էլ Ֆիւնուն մէքթէպլէրինի աչընրմատը. վէ Ֆրնսթիյան չօճուգլարա լիսանը գատիմէ յի օգութտուրմատը , չէօյլէ քի Ֆրնսթիյանլար եա ճահիլ գալմաղա եա փութփէրէսթ խօճալարընը թութմաղա մէճպուր օլալար , Ֆրիստոսուն վահի իլէ օլան հիսպատրաթընը քեազիպ կէօսթէրմէք , վէ Ֆրնսթիյանլարը ինճիլմէք իչիւն ենհուտիլէրէ անլէրին հէյքէլինի ներուչալիմտէ եէնիտէն սինա էթտիրմէյէ խայլը թէտարիքեաթ կէօրմիւշ իսէ տէ , ենհուտիլէր օլ զէման վուգու՝ պուլան հիյպէթլի զէլզէլէլէր վէ հալատա կէօբիւլէն հարիք իւլ 'ատէ չէյլէրտէն տօլայը հայրսան գալարագ իչի թէրք էթտիլէր ,

Գաչգա քէյֆիյէթլէր խուսուսունտա ասխի Ցուլիանօս մէրամընա էրմէտիյինտէ, վէ էհալինի քէնտի փութփէրէսթլիք իչիւն օլան զայրէթի պիհուտէյի խօր կէօրտիւքլէրինի միւչահէտէ էթտիյինտէ , տինի մէսիհէյէ գարշը տահա պիյատէ հիտտէթլէնիպ՝ պա'զը եէրլէրտէ զուհուր էթմէքտէ օլան թէ'ատտիլէրէ եիւզ վէրմիշ տիր. Ֆագաթ իքի սէնէ հիւքիւմէթ իտարէսինի թէքմիլ էթմէզտէն էվվէլ Ցարսիլէր իլէ մուհարէպէ էտէր իքէն վուրուլուպ վէֆաթ էթմիշ տիր , Վէֆաթ էթտիյինտէ սօն սէօզիւ օլարագ « Է'յ կալիլեալը , սէն զալիպ կէլտին » տէտի ,

Հէր նէ գատար Ցուլիանօսուն վագթընտա Ներսէթիյան քիլիսէսի Իմբէրաթօրուն հիմայէսինտէ տէյիլ իլլա 'ատավէթինտէ պուլունտուղունտան պիր մըգտար նուֆուզ վէ չէօհրէթ գայպ էթտի իսէ տէ , Ցուլիանօստան սօնկրա Ներսիանս օլմայարագ Բօմա Իմբէրաթօր-

Digitized by Google

լարը տինի մէսիհկէ սահապէք էթտիլէր ։ Եովվիանօս վէ պիրինճի վալէնթիանօս (Թ. ի. 364—383) ճիւմլէ մէզհէպէրէ միւսա'ատէ էթտիլէր. վէ տինի մէսիհի տէրէճէ պէ տէրէճէ գուվվէթ քէսպ էթմիշ տիր։ վէ փութփէրէսթիլիք քէնտի պաթըլըրընտան զայ'իֆլէնիր իտի ։

Գիրինճի Թէյոտոսիօս (պէօյիւք Թէյոտոսիօս) հէր թիւրլիւ փութփէրէսթիկի նէհի էթմիշ, վէ անըն վէֆաթընտան սօնկրա (Թ. ի. 395 տէ) ճիւմլէ իմբէրաթօրլար օլ վէճհ իլէ մու'ամէլէ էտիպ՝ փութփէրէսթ հէյքէլէրինի եըգմագ՝ Խրիսթիյանլար իչիւն պիր խայր 'ամէլ ի'թիպար օլունուր իտի ։

Րօմա մէմալիքինտէ չարպ Թարաֆընտա, Թ. ի. 391 տէ իաքէնտէրիէտ պուլունմուշ Մէրաւիս իլահընըն ֆէվգ էլ 'ատէ 'ազիմ Թաշ սուրէթինին եըգըլմասը էօյլէ հայրէթ սէպէպի օլմուշտուր քի՝ փութփէրէսթիլք օլ անտէն սայքի եօգ օլմուշտուր, Ղարպ Թարաֆընտա փութփէրէսթլէր պա'զը եէրլէրուտէ Թա եէտինճի տէհրէ գատար պուլունտուլար ։

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Հիւիիւմէքիճ տինի մէսիհի իւզէրինէ օլան հիմայէսի նէտէճ 'իպարէք վէ նէ տէրէճէ օլտուղու հագգընտա

Իքինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհինին հիւքիւմէք իլէ օլան 'ալագգասը մուխալիֆէթտէն 'իպարէթ օլտու իսէ, իւչիւնճի միւտտէթտէ հիւքիւմէքի 'ատիէնին քիլիսէի մէսիհիէ իւզէրինէ տօղրու թէսխրաթը օլուպ՝ քիլիսէնին հիւքիւմէք իւզէրինէ տախի տօղրու թէսխրաթը վար իտի ։

Րօմա մէմալիքինին տինի րէսմիսի՝ փութփէրէսթիլքտէն 'իպարէթ օլտուղունտա՝ իմբէրաթօր պաշ քեհանին ի'թիպար օլունտու. վէ պէօյիւք Գօնսթանթինօս րէսմէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիկինտէ քէնտիսի տախի քէնտի խաթի'մլ էթտիկի խաթխլահաթա կէօրէ «Քիլիսէնին ուսմուրու զահիրիէսի իւզէրինէ էփիսգօփօս» (եանի՝ Նազըր)

Digitized by Google

իտի։ Ամմա քրիսէնին խարիճի իւլահաթընա օլան պու գայղուսու իւլէ պէրապէր տախիլի Թէսիրաթը օլմամագ սայքի միւճթիհնիւզ իտի. չիւնքի Գօնսթանթինօս վէ սայիր իմբէրաթօրլար քրիսէնին պիր ա'զասը օլուպ՝ անըն իւլահաթը քէնտի եիւրէքլէրինէ Թէսիր էթմէքճէ՝ տահա զիյատէ պու Թէսիրաթը գուվլանըրլար իտի։

Խրիսթիյան իմբէրաթօրլար քրիսէնին տախիլի վէ խարիճի հուգուգուրընը Թէսահուպ էյտիպ՝ սապիք էյլէմէյի քէնտիլէրինէ պիր պօրճ սայըրգլարը կիպի՝ պունու իհմալ էթմէք քրիսէյ վէ անըն ա'զալարընա զարար կէթիրիպ զամիրլէրինէ տախիլ գարշը օլտուղունու Ֆէհմ էտէրէք, քրիսէնին Թա'լիմաթընըն փագլըղընը հըֆզ էտիպ օնա նազար էթմէյի տախիլ քէնտիլէրէ պիր պօրճ սայըրշլար ամըր։ Թ. ի. 325 տէ Գօնսթանթինօսուն էմրի իլէ Թա'լիմաթճա մուխալիֆէթլէրի հալլ էթմէք իչիւն ճէմ' օլան 'ուսումի էփիսգօփօսլար մէճլիսի կիպի մէճլիսլէր՝ պաշգա իմբէրաթօրլար Թարաֆընտան տախի Թէճէմմիւ' էթտիրիլմիշ տուր։ Անլէր քէնտի Ֆէրմանը իմբէրաթօրիլէրի իւլէ պէջիլէ 'ուսումի մէճլիսլէր Թէճէմմիւ' էթմէսինէ էմր էտիպ՝ անըն իճրասը իչիւն տախի ղայրէթ էթտիլէր. պինաէն 'ալէյհ հէփ պու էմրէ իթա'աթ էթմէյէնլէր ճէզայա մուսթահգգ սայըլտըլար։ Պու Թարիզ իւլէ Խրիսթիյան իմբէրաթօրլար էվվէլա 'աստէթ կիպի, ամմա սօնկրատան հագգլարը կիպի Թա'լիմաթա տայիր մատտէէլէրտէ սօն գարարը քէնտիլէր վէրմէյի Թալէպ էտիպ՝ ճէպլր իւլէ իճրա էտէրլէր իտի։ Պիւլա չիւպհէ պու սէլահիյէթ Թիւրլիւ Թիւրլիւ Թարիզլար իւլէ եանղլըճ վէ զարարլը վէճհ իւլէ իսԹի'մալ օլունա պիլիր իտի։ Իմբէրաթօր պիլ ճիւմլէ քրիսէնէ մէսէլէլէրինէ գարար վէրիպ՝ քրիսէնճէ քեաֆֆէի միւճատէլէլէրի քէնտի միւրաատ էթտիյի նէթիճէյէ տէլալէթ էթմէք հագգը օլուպ տա կէրէք զօր իւլէ կէրէք տէսիսէ իւլէ պիւԹիւն քրիսէնի մէսիհիէ իւզէրինէ հէ-փէ-ֆէն սիւրմէք իտտա'ասընտա օլուրսա, քրիսէնէ եաղընըզ հիւքիւմէԹին Թէ'սիւգաթ վէ խատէմէսինտէն պիրի օլմուշ օլուր. վէ պու Թէհլիքէլէր եաղընըզ խայալտան 'իպարէթ օլմայրպ՝ վագԹըն միւրուրուննտէ իսԹանպօլ հիւքիւմէԹին պի ղայրի հագգ քրիսէնին ումուրունա մուտտահէլէ էթմէսինին մազարրութը քիւպիյէԹլի օլսրագ վէ էսէրլէրի պագի պուլունուր իտի։

Խրիսթիյան հիւքիւմէԹինին ԹահԹը հիմայէի հիւքիւմէԹէ կէլմէսինին Թէզ հուսուլա կէլէն էսէրլէրի վար իտի։

1. Գօնսթանթինօսուն Թ. ի. 321 տէ 'իլան էթտիյի գանունտան ի'Թիպարէն՝ հաֆԹանըն պիրինճի կիւնիւնիւն մուգատտէս հըֆզ օլունմասը խուսուսունտա էմր վէ Ֆէրման հիւքիւմէԹտէն սուտուր էթմիշ տիր, վէ պունտան չօգ Ֆայիտէ միւշահատէ օլունմուշ տուր։

2. Տօղրուտան տօղրույա հիւքիւմէԹին խազնէսինտէն քրիսէլէ-

Digitized by Google

րին մէսարիֆաթը իչիւն ի'անէ տէյիւ ագչէ սարֆ օլունուր իտի։ Գէյիւքճօնաթանթինօս քիլիսէլէրէ գանուն իլէ իմթիյազ իհսան էթտի քի՝ հէր թիւրլիւ վազըֆ գապուլ էտէլէր. պունուն իւզէրինէ քիլիսէնին մալ վէ էմլագը չօգ իզտիյատ պուլմուշ տուր. վէ պու տախի եալընըզ 'իպատէթխանէլէրին իհմալը իչիւն, քիլիսէ խատէմլէրինին Թէ'այիւնիւ իչիւն, վէ 'իպատէթի 'ուհուտիէնին մէսարիֆի իչիւն տէյիլ, լաքին Փուգարա իչիւն խասաթախանէլէր վէ պու միսիլլիւ խայրաթ իչիւն տախի չօգ ագչէ ճէմ' օլտու։

3. Քիլիսէ խատէմլէրի, վէրկիտէն, 'ասքէր խզմէթինտէն վէ պու միսիլլիւ մէմուրիէթի 'ատիլտէն մու'աֆ ԹուԹուլտուլար։ Գա'զը գէնկինլէր պու գանունատան Փուրսաթ պուլուպ՝ հիւքիւմէթ զարար չէքտիկինտէ, Նիհայէթտէ Թ. Ի. 383 տէ էմր օլունտու քի գէնկինլէր քիլիսէ մէմուրիէթինտէ պուլունուր իսէ, պէ Ճէվապ հիւքիւմէթինէ օլան պօրճլարընը էտա էտէրլէր։

4. Էփիսգօփօսլարըն էլինէ քիլիսէ տա'վիզլարընը Փասլ էտիպ՝ Թէվիիֆ էթմէք սէլահիյէթի վէրիլտի։

5. 'Իպատէթխանէլէր՝ փէնակեահ ի'Թիպար օլունտուլար։ ՓուԹփէրէսթ վազըրնտա հէյքէլլէր փէնակեահ 'ատտ օլունտուգլարընտան, պիրԹաւլի' Որխոթիյան հէյքէլլէրի տախի, հիւքիւմէթին տինի րէսմիսի՝ տինի մէսիհի օլտուգտան սօնկրա, փէնակեահ ի'Թիպար օլունուր։ Տէօրտունճի տէհրին սօնունտա մախտուս պիր գանուն 'իլան օլունմագտըզըն 'իպատէթխանէլէր, պախտուտա էն մուգատտէս սայըլան Թարաֆը փէնակեահ ի'Թիպար օլունուր իտի։

Թ. Ի. 398 տէ Արքատիոս իմբէրաթօր՝ Եուհաննա (Քրիսոսթոմ) 'ալէյհինէ քին սագլամըշ օլան վիւքէլասընտան պիրիսինին Թէսէրաթընա րիայէթէն՝ պու փէնակեահ իմթիյազընը Թէքսիր էթմէք զըմնընտա պիր գանուն 'իլան էթտի իսէ տէ, ազ վագըթըն միւրիւրիւնտէ օլ ատէմ (իսմի ԷվԹրօփիոս իտի) կօթըլարըն դուտուգլանմըշ 'ասքէրլէրինին եիւգիւնտէն հէման Քրիսոսթօմուն 'իպատէթխանէսինտէ սէլամէթ արատըշ տըր։ Օլ վագըթտան սօնկրա փէնակեահ իմթիյազը իզալէ օլտուղունտան Իսթամպօլուն պիր 'իպատէթխանէսինէ Փիրար էթմիշ պա'զը քէօլէլէր քիլիսէ խատէմլէսինտէն պիրիսինի գաթլ էթտիքտէն սօնկրա քէնտիլէրինի էօլտիւրտիւլէր։

Գունուն իւզէրինէ Իմբէրաթօր (Իքինճի Թէյօտօսիոս) Թ. Ի. 431 վէ 432 տէ գանունլար 'իլան էթտի քի 'իպատէթխանէնին հէր Թարաֆը փէնակեահ օլա, վէ օնա Փիլիսր էտէն սիլահսըզ աստէմիէրէ տօգունանլար գաթլ ճէզասընա մուսթահսգ ի'Թիպար օլունալար։ վէ հէմտէ 'իպատէթխանէլէրէ Փիրար էտէն քէօլէլէր հագգընտա քիլիսէ խատէմլէրէն եիրմի տէօրԹ սա'աԹ զարՓընտա խասպէր վէրմէլի. վէ քէօլէլէրին էՓէնտիլէրի՝ քէօլէլէրինի պիլա ճէզա գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Մէօհուր էփիսգօփօսլարըն Իմբէրաթօրլարը իլէ օլաճ 'ալագասը հագգընճա

Ցինի մէսիհի հիւքիւմէթ թարաֆընտան թէ'ատուի կէօրմէքտէն գուրթուլուսու՝ հիւքիւմէթ սիիզլաթ սիւթիւն 'ազամէթ , հաշմէթ վէ սալթանաթը իլէ տինի մէզհուրա վէ անըն էրկանընա րիայէթ կէօսթէրմէյէ պաշլատըգլարընտա՝ եալընըզ ինսանըն թասի'աթընտան տըր քի՝ Իմբէրաթօրուն հուզուրունտա չէրկֆ պուլան Էփիսգօփօսլար միւտահանէյէ միւպէյէա օլալար. վէ Էփիսգօփօսլարըն պէօյլէ մա'ամէլէլէրինտէն Գօնսթանթինօս կիսի եէնիտէն փութիւէրսթիքտէն տինի մէսիհիյէ տէօնմիւշ վէ մա'լիւմաթը վէ թէճրիւպէսի նօգսան օլան փատիշահա՝ պէօյիւք զարարլար օլալար . Գօնսթանթինօս Իմբէրաթօրուն եանընտա պուլունան Էփիսգօփօսլար աթի իւզ զիքր Ամպրօսիօս կիսի ճէսարէթ վէ մէմուրիէթի 'ազիմէտինէ միւթաալլիգ թարիհ իլէ Իմբէրաթօրու թա'լիմ, վէ վաճիպի հալ՝ թա'զիր տաախի էթաէ իտիլէր , քէնտիսի նէ օլ գատատր կէճ վաճիթիզ օլունուր իտի , նէ տէ քէնտի օղուլ վէ զէվճէսինի գաթլ էթտիրմէ յէ ճէսարէթի պուլուր իտի .

Գօնսթանթինօս Իզմիտ Էփիսգօփօսու Էւսէպիօսուն եէտի իլէ վաճիթիզ օլունտու իսէ , քէնտի եանընտա պուլունան վէ 'ինտինտէ չօգ միւ'թէպէր օլուպ տա՝ ասնկրա Իմբէրաթօրուն սէվալը զաթիյէսինի պիր քիթապտա թէլիֆ վէ թահրիր էտէն վէ հագիգաթէն սալիհ վէ տինտատր օլան Էփիսգօփօս՝ Դայսէրի Էփիսգօփօսու Էւսէպիօս իտի. ֆագաթ օլ ատէմ սայիրլէր կիպի՝ Իմբէրաթօրուն տինի մէսիհիյէ վէրտիյի սալթանաթատան օլ տէրէճէ քէօրլէնմիշ տիր քի՝ Գօնսթանթինօսուն իչլէտիյի աղըր կիւնահլարը թէքթուր էթմէյէ եա ճէսարէթի եօք իտի , եահօտ կիւնահ օլտուղունու աչիքեատրէն տէրք էթմէզ իտի . Գօնսթանթինօսուն՝ Լիքինիօսա գարշը միւհարիպէ էտիպ՝ անըն հիւքիւմէթտէ օլան հէթէըը իսպաթալ վէ օնա ղալիպ կէլտիյինտէ անը գաթլ էթտիրտի . վէ հէր նէ գատատր պու միւ'ամէլէ պիլա չիւպհէ ինճիլի չէրիֆէ միւղայիր իսէ տէ , Էւսէպիօս անը թէքթուր էտճէք եէրինտէ՝ տինի մէսիհի իչիւն պիր ղայրէթի մէմուրիհ լի'թիալար էտէր իտի . վէ պախուսուս Իզնիք մէճլիսինին ճէմ՝ օլտուղու սէնէնին էրթէսի սէնէսինտէ Գօնսթանթինօս զէվճէսի Ֆաւս-

Digitized by Google

թանըն իՁԹիրասընը տինկլէ յիւ՝ էվվէլքի զէվճէսինտէն օլան քէնտի օղլու Գրիսիօսու գաթէլ էԹտիրիւ՝ ասնկրա սիլա սէպէպ անը գաթէլ էԹտիրտիյինի կէօրտիւյինտէ , ՖասԹայը տախի գաթէլ էԹտիրմէք իլէ ինԹիգամ ալտըղընտա՝ Էւսէպիօս՝ Իմբէրաթօրուն կիւնահրընը օնա աչիքեարէն կէօսԹէրիւ՝ ունը Թէօվլէյէ տա՝վէԹ էԹմէք իչիւն ճէսարէԹ պուլամատը։ Էւսէպիօս՝ Գօնսթանթինօսուն իզնիք մէճմիսի իչիւն Թէտարիւք էԹտիրտիյի զիյաֆէԹի Թա՝րիՁ էտէր իքէն անըն հաշմէԹ վէ սալԹանաԹընը վէ 'ասքէրլէրին ալայ իլէ խազմէԹ էտիւ՝ էվիսգօփօսլար տախի Իմբէրաթօրուն քէնտի միւսաֆիրլէրի օլտուղունու ալէյան էտէր իքէն՝ « Թա՝րիՁ գասպուլ էԹմէՁ 'ազամէՁի վար իտի , չէօյլէ քի Ղրիստոսուն միտշահլըղընըն միւչապէհէԹինի կէօրիյօրուզ տէյիւ խաԹրա կէլիր իտի» , տէմիշ տիր։ Օլ զէմանտան ասնկրա Իմբէրաթօրուն պու պէօյիւք զիյաֆէԹի վուգու՝ինտէ սիր պաչգա էվիսգօփօս քէնտիսի քիմին գուլլու, վէ մէմուրիէԹի րուհանի օլտուղունու ֆէրամուշ էտէրէք Իմբէրաթօրու ԹէպրիՁ էԹմիշ տիր քի՝ «Ալլահ անը սիւԹիւն տիւնեա իւզէրինէ հիւքիւմէԹ էԹմէք իչիւն Թա՝յին էԹմիշ վէ ասլումանտէ Իսպնուլլահ իլէ պէրապէր հիւքիւմէԹ էտէճէք տիր » ։ Գօնսթանթինօս պու գաւաար միւտահանէ վէ քիւֆիւրանէ սէօզլէրի գասպուլ էԹմէ յիւ՝ էվիսգօփօսու ԹէքՁիր էԹտի. վէ « կէրէՁ պու տիւնեատա կէրէՁ ասիւմանտէ Ալլահընն գուլլու օլմասընա լայըզ օլսուն տէյիւ տու՝ա էԹմէք կէրէՁ տիր » տէմիշ տիր ։

Գօնսթանթինօսուն օղլու Գօնսթանթիոս Իմբէրաթօր հաստէէն զիյատէ վէ զայրէԹի պաճըլէ իլէ ղայրէԹլէնիւ՝ իճլալ իլէ վէ նահադգ եօլ իլէ փուԹփէրէսԹվիք վէ փուԹփէրէսԹվլէրի գալտըրմադ իչիւն գանունլար 'իլան էտիւ՝ իճրա էԹտիրտիյինտէ , պախուսուա Արիոս ֆըրգասընա սահապէԹ էտիւ՝ օնա գարշը օլանլարը զօր իլէ գանտըրմադա չալըշտըղընտա , մէչհուր վէ Թա՝լիմաԹ միւճատէլէրինտէ չօգ զիքր օլունաճագ օլան Իաքէնտէրիէլի Ամանաս նէ կիւզէլ կէօսԹէրմիշ տիր քի՝ « Ափճէլէի զըր էլ էմանա ճէլտ եՆճեյ չալըչանլար՝ քէնտի իսանլարընըն զայ՝իՁլիյինի Թաստիգ էտէրլէր։ պէօյլէճէ չէյԹան քէնտիսինտէ հագիգաթ օլմատըղընտան, նէրէյ տուխուլ էտէրսէ գըլըճ վէ աԹէշ իլէ հիւճմ էտէր։ պուննուն 'աքսիսի Ղրիստոս՝ որզուսու օլանլարը միւլայիմանէ փա՝ՁլէՆ էտէր։ քիմէյ իճազար էԹմէյիյ՝ ատէմ րուհունուն գաւիւսունու չալըչ՝ գաւիւ տախի աչըլտըղընտա կիրէր։ վէ աչըլմատըղընտա չէՔիլիպ կիտէր։ զիրա հայաթ միւժտէսի գըլըճ վէ 'ասքէր իլէ տէյիւ, անճագ իլգամ էԹմէՔ վէ նահիւքթ եօլու իլէ ԹէպրիՁ օլունուր։ Իմբէրաթօրուն գօրգունուս հիւքիւմէԹ էԹտիյի ներտէ իլգամ կիպի սիր չէյ օլա պիլիրմի՞։ նահահաթը տինկլէյէնէ սիւրկիւն եավատ էօլիւմունէն գօրգմագ վար իսէ նահահաթըն ԹէսԹիրի օլա պիլիր մի » տէմիշ տիր ։ Գօնսթանթինօ-

Digitized by Google

սուն վազթընտա Իսքէնտէրիէտ կիօրկիօս իամինտէ պիր Էփիզօփոս վար իտի քի՝ Իմբէրաթօրուն զալիմ րուհունա ույարագ ագչէ իլէ, մէնէտ վէ րիւթպէ իլէ, վուխ-փէրէսթլէրտէն տէօնմէլէր գազանմըշ տըր. չէոլէ քի վուխ-իէրէսթ միւէյիֆի Լիսանիօս քէնտի գատիմի տինինտէ գալմըշ պիր ատմի մէտհ էտէրէք տէտի քի՝ «Տինի մէհհիյի գապուլ էտիսլ իլտհլարա հազարէթ վէրմէյէ րազի օլսա իտի, կիօրկիօս վասիֆ-ուսը իլէ Նէլէր, նէ պէօյիւք իւճրէթ, րիւթպէ ալապիլիր իտի»։ Պու թարիզ իլէ մուսամմէլէ էթմէկլէ՝ էյի ատէմլէր տինի Մէսիհիյի գապուլ էթմէէտէն մէնի՝ օլունտուլար, վէ իմանըմըզ իւզէրինէ քիր կէլիր իտի։

Թէյոտոսիօս Իմբէրաթօր Թագրիպէն Թ. Ի. 390 տա Սէլանիքտէ վուգուռ՝ պուլմուշ օլան իսթիխլալ սէպէպինտէն ղայէթլէ ղազապանաք օլուսի՝ պէօյիւք պիր ինթիգամալմագ մէրասիմնտա իքէն, Միլան Էփիզօփոսու Ամպրոսիօս անտէն էվվէլ տախի չօղ սէրպէսթլէ Իմբէրաթօրա րուհանի նասիհաթլար վէրմիշ օլմադըգ, Սէլանիքտէ գան տէօքիւլմէսին տէյէրէք, Իմբէրաթօրա րիճա էթմիշ, Իմբէրաթօր տախի Էփիզօփոսուն րիճասընա կէօրէ սէօզ վէրմիշ տիր, ֆագաթ եինէ քէնտի ղազապընա մէյտան վէրիպ՝ օլ չէհրի 'ասքէրլէրէ թէսլիմ էթմիշ, վէ եէտի պին քիշի գատար սուչլու սուչսուզ գաթլ օլունտուլար։ Պա'տէհու Իմբէրաթօր Միլան չէհրինէ կէլիպ՝ 'ատէթի իւզէրէ հիւրմէթ էթմիշ օլտուղուս Ամպրոսիօս Էփիզօփոսուն էլինտէն թա'ամը մուգաւատէտի ալմագ իւմիւտինտէ իտի։ Լաքին Իմբէրաթօրուն իթրա էթտիրտիյի իչ լայըգը իլէ թէօվպէյի հագիդիհ կէօսթէրիլմէյինճէ քիլիսէ ինչագլըղընտան անը իհրաճ էթմէկը կէրէք իտի։ Ամպրոսիօս Իմբէրաթօրտան տահա զիյատէ 'ազամէթլի օլան Ալլահ թա'ալանըն խազմէթճիսի օլտուղունտան՝ Իմբէրաթօրուն կիւնահընա պաչգա կիւնահգեարըն կիւնահընա պագտըղը կիպի պագմադա քէնտիհինի ալօրմնւս սայմըշ տըր։ Պինաէն 'ալէյհ Ամպրոսիօս Իմբէրաթօրու թէօվպէյէ թահրիք էթմէք իլէ պէրաապէր պէյն էն նաս Իմբէրաթօրա միւճիպ օլան հիւրմէթէ խալէլ կէթիրմէմէք վէ հէմոճ քէնտիսինի կիւճէնտիրմէմէք իչիւն թա'ամը մուգաւատէսին մու'այէն վազթընտան վէ Իմբէրաթօրուն հուզուրունա կէլմէզտէն էվվէլ օնա պիր մէքթուպ եազմըշ տըր։ Պու մէքթուպուն խիւլասահ մա'նասը պու տուր, եա'նի՝ Տավուտ փատիշահընը կիւնահը վէ թէօվպէսինի զիքր էթտիքտէն սոնկրա տէմիշ տիր քի, «Էկէր Ամպրոսիօս սիզէ թա'ամը մուգաւատէտ էվվիր խէ պիլէ՝ սիզ կիւնահկարընըզընը ապիվ'ընա օլ վէճհ իլէ նայիլ օլամազսընըզ. ամմա էյէր էվվէլա Ալլահ իլէ պարըշմանըզ լազըմ տըր տէյիւ սիզէ իֆատէ էթմէզ իսէմ, մէսուլիյէթիմ տահա զիյատէ աղըր օլուր. սիզի 'այըպլամագ իչիւն եազմայօրում, անճագ Տավուտուն էօրնէկինճէ հիւքիւմէթինիզ կիւնահտան փագէչնային տէյիւ. վէ քէնտի րուհունու Ալլահընը հուզուս

Digitized by Google

բուն տա ալչագլաւորը իսէն՝ պուռնու եափա պիլիրսին, գիրա եալընըզ կէօզ եաչը վէ թէօվպէ իլէ կիւնահ տէֆ՝ օլունսպիլիր. հիչ պիր մէ-լէք եա պաշ մէլէք կիւնահ տէֆ՝ էթմէյէ միւգթէտիր տէյիլ տիր. վէ Րապպըմըզ քէնտիսի պիլէ եալընըզ թէօվպէի հագիգիէ իլէ անտէն ապվ'ըզգ տիւէտիւխիմիզ հալտէ կիւնահկարըմըզը ապվ' էտէր։ Նասի-հաթ էտէրիմ, րիճա էտէրիմ, եալվարըրըմ, չիւնքի սիզ տիյանէթ խուսուսունտա փաք պիր էօրնէք կէօսթէրմիչ վէ չօգ միճրիմիլէրէ մէրհամէթ կէօսթէրմիչ խսէնիպ, պու տէֆ'ա պու գատար սուչսուզ ատէմլէրին գաթը օլունմասը իչիւն ածընըպ նէտաամէթ չէքմէտիյինի-զի կէօրտիւյիւմտէ գիյատէսի իլէ միւգթարէպ օլուրսուն։ Մուհարէ-պէլէրտէ զալիպ կէլտինիզ իսէ, հիւքիւմէթին իտարէսինտէ չէօհ-րէթ գէսպ էթտինիզ իսէ, եինէ տիյանէթ գեաֆֆէի ու'մալընըզըն թամը օլմագ կէրէք տիր։ Շէյթան սիզին զալէպէ էթտիգլէրինիզէ հասէտ չէքէյօր. օնա տահի տահա էլինտէ գուվվէթ վար իքէն զալիպ օլ։ Հագգընըզտա ինսան էթմէք իսթէմէտիյիսինէ՝ հագգը-նըզտա գօրգմա սէպէպիմ վար տըր։ Թա'մըն մուգատտէս այնինի հուզուրունուզտա իմրա էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէմ։ Պիր սուչսուզ ատէմին գանը տէօգիւլտիւյինտէ՝ ճայիզ օլմայան ա'մալ պինլէրճէ սուչսուզ ատէմլէրին գանը տէօգիւլտիւյինտէ ճայիզ օլո՛րմուս։ ինանմամ։ Էյէր միւմքին օլսայըտը՝ միւրատընըզա կէօրէ հարագէթ էթ-մէգլիյիմ արզուլէնէճէք պիր չէյ տէյիլմի՞, չէօյլէ գի Իմբէրաթօրուն հիւանիւ նազարընա նայիլ օլայըմ»։ Թէյօսօսիօս Իմբէրաթօր վէֆաթ էթտիգտէն սոնկրա Ա.մպրօսիօս պիր նութգու րէսմիտէ սալիֆ իւզ գիրը մէգթուպատան նէ խայըրլը սէմէրէ օլտուղունու գիրը էտէրէք անընն հագգընտա տէմիչ տիր գի՝ «Մ իւտահանէ էտիճլէրտէն գի-յատէ հագիգաթը ասլիէյի սէօյլէյէնլէրէ լ'Թիլպար էտէն Իմբէրա-թօրու սէվէր իտիմ։ Իմբէրաթօր օլարագ՝ գէնտիսինէ մահսուս օլա-նը պէր Թէրաֆի էտիսի՝ պաշգալարընըն տէսիսէսի իլէ տիւշմիւշ օլ-տուղու կիւնահ իչիւն 'ալէնէն 'իպատէթիսանէտէ նէտաամէթ չէքիսի՝ Թէօվպէ էթմիչ տիր։ Ահ վէ ֆիղանլար իլէ կիւնահկարընըն ապվ'ըզ-ղընը տիւշմիչ տիր։ Իմբէրաթօր տէյիւ Թէօվպէ էթմէյիսի՝ 'ատի պիր զամ կիւպի Թէօվպէ էտիսի՝ ապվ'ըզգ տարայօր իտի. վէ անտէն Թա վէֆաթ էտինճէյէ գատար նէտաամէթ չէքմէտիյի պիր կիւն եօգ իտի»։

Ալթընճը տէհրտէ Ծուստինիանօս Իմբէրաթօրուն, գէնտի զալիմ միւրատընըտան գիւիսէի մէսիհիէտէ չօգ նիզամընգըզգ զուհուրա կէլ-տիյինտէ՝ Շէյմալի Ա.ֆրիգա էվիլոգօիսալարընտան օլան Ֆագունտօս՝ «Ապահ պիր Ա.մպրօսիօս տահա իհսան էտէր իսէ, պիր Թէյօտօսիօս տահա էքսիք սլուլունմազ» տէմիչ տիր։ Պու սէօզլէրտէն Ա.մպրօսի-օսուն սալիֆ իւզ գիրը մու'ամէլէսի սօնկրատան նէ գատար Իմբէրաթ-օրուն աչիքտար օլուր։ Ա.մպրօսիօսուն վագթընտա Թուր

Digitized by Google

էփիսգօփօսու Մարթին՝ իմբէրաթօրա պիր Հէրէտիկոսուն գաթլի իչիւն 'արզուհալ վէրմիչ օլան էփիսգօփօսլարը 'սզլ էտիսլ՝ քիլիսէտէն տաֆի քէստիքտէն սօնկրա՝ Սբանիատա պաշգա սուչսուզ ատէմլէրին գաթլինի մէն' էթմէկ իչիւն կէճէլէյին վէ 'ահէլէ իլէ իմբէրաթօրուն աէրայընա կիթմիչ վէ չօգ ճէսարէթ վէ թէսխիրաթ իլէ օլ ատէմլէրին գուրթուլմալարը իչիւն եալվարմըչ տըր ։

Թ. Ի. 387տէ Անթաքիա վիլայէթինէտէ իմբէրաթօրուն զաղապընը թահրիք էտէճէք պա'զը վուգու'աթ զուհուր էթտիյինտէ՝ իսթիյար Ֆլավիյանօս էփիսգօփօս քէնտիսի իսթանպօլա կիթմիչ վէ իմբէրաթօրա ատմիչ տիր քի «Սիզին վէ պէնիմ էֆէնտիմ թարաֆընտան էլչի օլարագ պու սէօզիւ գալսինիզ իսթար էթմէյէ կէլտիմ, եա'նի՝ 'էյէր սիզ ատէմլէրէ սուչլարընը պաղըչլար իսէնիզ, սէմավաթտա օլան փէտէրինիզ տաֆի սուչլարընըզը պաղըչլար'։» վէ պունու սէօյլէտիյինտէ հէման եագընը օլան Փասգալէս պայրամընը զիքր էտիպ՝ իմբէրաթօրուն եիւրէյի չօգ թէսիր օլունտու. վէ իմբէրաթօր ճէվապ վէրիպ տէտի քի՝ «Բապալըմըզ հաչ իւզէրինէտ իքէն քէնտիսինի հաչա կէրէկլէր իչիւն ' էյ փէտէր, անլէրէ աֆվ էյլէ, զիրա նէ էթտիքլէրինի պիլմէզլէր' տէտի իսէ, պէնիմ իչիւն չօլ ատէմլէրէ գապահաթլարընը պաղըչլամագ նիճէ պէօյիւք պիր չէյ օլապիլիր» ։ Գա'տէհու էփիսգօփօսա սէօզ վէրմիչ տիր քի՝ Անթաքիալըլարընն գապահաթլարընը աֆվ էտէ, վէ էփիսգօփօսու տաֆի Փասգալիատան էվվէլ անլէրէ միւժտէյի կէօթիւրմէք իչիւն կէօնտէրմիչ տիր ։

Րօմա էփիսգօփօսու լէօ (Աբալան) Թ. Ի. 440—461 էտէք էօյլէ Ֆէվգէլ 'ատէ չէօհրէթէ նայիլ օլտու քի՝ կէրէք քիլիսէ ուսուլ վէ թէրսիսէսի խուսուսունտա, կէրէք թա'լիմաթ միւճատէլէլէրի խուսուսունտա, կէրէք հիքմէթի վէ տիյանէթի զաթխէսի խուսուսունտա, պէչինճի տէհրետէ անըն կիսի զիքրէ չայան ատէմիէր չօգ նատիր պուլունմուչ տուր ։

Գաչդա Փաթրիքլէր վէ էփիսգօփօսլար իլէ +ենոֆ սէմուրիյէթինին, եա'նի՝ Րօմա Փաթրիյինին պիլ ճիմլէ քիլիսէ խաատէմէլէրինէ թէգաատիւմ վէ թէֆֆավվըգ էթմէսի կէրէք իտիյի խուսուսունտա օշրաչըր իքէն, Թ. Ի. 451 տէ վուգու' պուլան (Քալքէթօնտա) 'ումումի մէճլիսին՝ իսթանպօլ Փաթրիյինի Րօմա Փաթրիյի իլէ միւսաւի թուքան գարարընա րէսմէն վէ տէՔ'աֆէն փրօԹէսթօ էթտիյինտէ, չօգ ճէսարէթլէ իմբէրաթօրա տաֆի մէքթուպ եազըպ՝ հադգընը հազգ էթմէք իչիւն՝ անըն րէյի իլէ քէնտի իտտա'ալարընը թաատիզ էթտիրմէյէ չալըշմըշ տըր։ Թ. Ի. 451 տէ չօլճէնկեավկէր Հուն թայիֆէսինին հիւքիւմտարը Ալֆթիլա փէք չօգ 'ասքէրլէրի իլէ պէրապէր Րօմա չէհրի իւզէրինէ հիճհիւմ էթմէք իւպրէ իքէն, Լէօ պիզգաթանընն օրտուսունա վարըպ՝ օլ գատար Թէսխրլի վէճճ իլէ Րօմա էհա-

Digitized by Google

լեահինին վէ ՝իպատէթխանէլէրինին էսիրկէնմէլէրի իչիւն օլ հիւքմատարա բրճա վէ խաֆիտա՝ էֆմիշ տիր քի՝ Ամֆիլա Լէօնուն րհայէթի իչիւն վէ սէլամէթ իչիւն, պախուսուս տին խաթիրը իչիւն քէնտի ՝ասքէրլէրինի կէրի չէվիրմիշ տիր։

Հէր նէ գատար իսթամպօլլու Եուհաննա Ֆրիսօսթօմ՝ հիւքմատարլար իլէ օլան ՝ալտգասը խուսուսունտան պաշգա միւնասիպէթլէր՝ պախուսուս Ֆէվգէլ ՝ատէ չէօհրէթ քէստ էֆտիչի Ֆէսահաթ վէ պէլաղաթ խուսուսունտա զիքրէ չայան օլուրսատա, եէնէ իսթամպօլտա, եա՛նի՝ իմբէրաթօրուն փայիթախթընտա լզգամէթ էտէպ՝ օրանըն էփիսգօփօսլարընըն էն չէօհրէթլիսի օլտուղունտան, վէ հէփսինէն զիյատէ քէնտիսի հէր թիւրլիւ զուլմ վէ հագսըզլըղտա գարչը փէրվասըզլըգ իլէ ղայրէթլի օլտուղունտան՝ թ՝ապի՝աթը իլէ հագգ արամայան իմբէրաթօրիչա Էվտօգսիյա վէ պաշ մապէ յնձի Էվթրօփիոս կիպի զաթլարընը ՝ատտալէթինի քէնտիսի իւզէրինէ չօգ տէֆ՝ա տա՝վէթ էֆմիշ տիր։

Եուհաննա Թ. Ի. 347 տէ Անթաքիատա տօղմուշ տուր։ Անընը վալիտէսի Անթուսա իսմինտէ տինուտար պիր տուլ գարը օլուպ՝ օղլունու չօգ տիգգաթլէ պախուսուս Ֆիթապալը չէրիֆինի մա՝լիւմաթընտա հինի սէպավէթինտէ թա՝լիմ վէ թէրպիէ էֆմիշ տիր։ Եուհաննա Թ. Ի. 386 տան պաշլայարագ օն իքի սէնէ միւտատէթի գատար Անթաքիա Էփիսգօփօսու Ցալավիանօսուն լտարէսի ալթընտա ԵրէՑ մէմուրիէթինի մէմտուհ վէ քէնտի ճէմաաթընընն մէնֆա՝աթը բուհանիյէսինէ չօգ միւֆիտ պիր թարզ իլէ իճրա էֆմիշ տիր։ Օլ մէմուրիյէթտէ ասլա խաթըր սայմայարագ պէօյիւքլէրին կիւնահլարընա եիւզ վէրմէյէրէք՝ լայըգը իլէ հէր քէսին դապուհաթ վէ կիւնահլարընը Ֆրիստուսուն գուլունա եւագաչըր կիպի մուհապպէթ իլէ թա՝զիր վէ թէքտիր էտէր իտի։ Թ. Ի. 397 տէ Իսթամպօլ Փաթբէյի օլմագ իւզէրէ տա՝վէթ օլունուպ օրայա նագլ էֆմիչտիր։ Ֆագաթ անընն փէրվասըզլըղը վէ զուլմ իլէ հէր թիւրլիւ հագսըզլըղտա թէհամմիւլ էֆմէյէն սալթանաթ սէվիճի վէ տիւնեավի Էփիսգօփօսլար վէ րուհպանլարընը խուսուսէթինի քէնտի իւզէրինէ ճէլպ էֆմիշ տիր։ պիր տէ քէնտի մէմուրիյէթինին սալթանաթ վէ մէսարիֆաթընը քէսիպ՝ Ֆագլասընը Ֆագ իրլէր վէ խասթախանէլէր կիպի խայրաթ իչիւն սարֆ էֆտիյինտէ պա՝զլար կիւճէնիրլէր իտի։ խուսուսէն իմբէրաթօրուն վիւքէլասը անընն սէրպէսթ վէ գօրգուսուզ նասհաթլարընը չէքմէտիլէր։ Եուհաննա եէֆիմիրի վէ պիչարէ օլանլարը Էվտօգսիանընն զուլմ վէ խուսուսէթինտէն մուհաֆազա էֆտիյինտէ, եախօտ անընն զամիրինի ույանտըրըպ՝ էֆտիչի գապահաթլարը իչիւն անը թէօվպէյէ թահրիգ էֆտիյինտէ, իմբէրաթօրիչա պա՝զը տէֆ՝ա ղազապալանըը իտի։ վէ պա՝զը տէֆ՝ա տա Էփիսգօփօսուն նասհաթլարընը կէրէյի կիպի տինկլէր իտի։

Digitized by Google

Թ. ի. 399 տա Իաքենտէրիէ Էփիսգօփօսու Թէ յօֆիլօա Թարաֆքընատան ալա՛զը Թա՛լիմաթը պաթըլէլէրի իչիւն Թէ՛ատուի չէքմիշ ղուհպանլար 80 քիչի գատար Իսթամպօլա կէլիպ Քրիսօսթօմա քէնտի քէ յֆիկէթլէրինի իֆատէ էտէրէք անքն հիմայէսինի իսթիտա՛ էթմէլէր. վէ քէնտիսի անլէրէ հիմայէ էթմէ յէճէք օլուրսա հալէրինի իմբէրաթօրա իֆատէ էտէճէքլէրինի պիլտիրիլէր ։ Քրիսօսթօմ ատախ Թէ յօֆիլօա իլէ անլէրին պէ յինէտ միյանճըլըգ էթմէք իւմիւտինէտ օլարագ՝ անլէրի գապուլ էտիպ միւսաֆիր էթտի. ֆագաթ քէնտի էփիսգօփօսլարը Թաղաֆքընատան քիլիսէտէն քէսիլմիշ օլտուգլարը իչիւն անլէրէ Թա՛մը մուգատտա վէրմէտի. վէ պիր մէքթուպ իլէ Թէ յօֆիլօսա րիճա էթտի քի քէնտի խաթրը իչիւն անլէրէ ացիվ՝ էտէ. լաքին Թէ յօֆիլօա տինկլիմէ յիպ ղուհպանլարը մէճպուր էթտի քի քէնտի մեսալահաթլարընը իմբէրաթօրա իֆատէ էտէլէր. վէ անլէրին ՚արղուհալընա կէօրէ՝ տա՛վալարընըն ֆայալը իչիւն Թէ յօֆիլօա իսթամպօլա Քրիսօսթօմուն րիյասէթինտէ օլան պիր մէճլիսէ ճէլպ օլունտու ։ Պունուն իւզէրինէ Թէօֆիլօա ղայէթլէ ղազասալանըպ վէ Քրիսօսթօմ ՚ալէ յհինէ քին սագլայարագ՝ պիւթիւն դուվվէթի իլէ վէ ասխախ իլէ անքն չէօհրէթինի իզալէ իլէ քէնտիսինի մէմուրիյէթտէն ՚ազլ էթտիրմէ յէ չալըշմըշ տըր ։ Պու մէրասիմ իճրա էթմէք ըզմընընտա պա՛զը քէօթիւ վէ պա՛զը Թէվֆիքէյլի էփիսգօփօսլարը գանտըրարագ վէ մէգքիւր ղուհպանլարըն գապուլ էթմիշ օլտուգլարը Օրիկէնէսին Թա՛լիմաթը պաթըլէսինի րէտտ էթմէք ալէհանէսի իլէ, իսթամպօլուն գուրսլինտէ Թ. ի. 403տէ «Մէչէ Սինօտու» մէճլիսինի Թէչքիլ էթտիրիպ՝ վէ Քրիսօսթօմ՝ ալէ յհինէ չօգ ասըլսըզ չիքեայէթլէրի գապուլ էտիպ՝ Քրիսօսթուսուս Սինօտուն հուզուրունա ճէլպ էթմիշլէր։ Օլ ատախի քէնտիսինէ խասխմ օլան տէօրթ էփիսգօփօսուն խիրատ օլունմասը չարթը իլէ, կէլմէյէ րիզա վէրմիշ տիր ։ Պու չարթ պի ղայրի հագգ գապուլ օլունմատըղընտա, էյէրչի անքն ՚ալէյհինտէ պուլունան հիւքիւմէթ Թարաֆքընտան կիմմէսինէ էմր օլունտու խսէտէ, մէճլիսի մէգքիւրուն հուզուրունա կէլմէմիշ տիր. վէ մէսնուրիյէթինտէն ՚ազլ օլունա տէյիւ մէճլիսի մէզպուր գարար վէրմէյինտէ՝ ի՛լան էթմիշ տիր քի Քրիսօսթօմ հիւքիւմէթէ խըյանէթ էթմիշ տիր տէյիւ չիքեայէթ օլունտու, ֆագաթ պու մատտէյի հիւքմ էթմէք քէնտիլէրէ րաճլ օլմատըղընտան, հիւքմ վէ ճէզասընը իմբէրաթօրա հավալէ էթմիշլէր ։ Քրիսօսթօմուն քիլիսէսի վէ ճէմաաթը վէ էհալինին էքսէրիսի անը օլ գատար սէվէր իտի քի՝ հիւքիւմէթ անքն իւզէրինէ էլ գօմուղա գօրգար իտի ։

Քրիսօսթօմ տախի իճպար օլունճայա գատար մէմուրիյէթինի ալըթադմամադա գարար վէրմիշ իտի։ Օլ արալըգտա չօգ ճէսարէթլի վա՛զ վէրմիշ տիր, չէօյլէ քի ֆիլիպէ ֆէսաատըն գօմիսարընըն Թէհլիքէսի օլտուղունու կէօրտիւլմէնտէ, մախֆի Թարզ իլէ Իսթամպօլու Թէրք

Digitized by Google

էտիա՝ սիւրկիւնէ կիլ-միչ տիր ։ Կիլ-տիքտէն ալիր գաչ կիւն ասնկրա Էվտօգքահա՝ էհալինին տատղըն հալինի չէքէմէտիյինտէն Թէօվպէ յէ կէլիա՝ անը կէրի կէլ-իրմէ յէ ատէմլէր կէօնաէրմիչ տիր ։ Գէնտիսի՝ պաչգա պիր մէկլիս հուզուրունտա Թէպրիէի գիմմէթ էթմէ յինճէ մէմուրկէթինի իճրա էթմէք իսթէմէտի իսէ տէ , քէնտի ճէմա'աթը իլէ պիւթիւն էհալինին միւհասպղէթի անը իպրամ էթտիկինտէ, Էմիհա-գօսհատւն քիւրսիւսիւնտէ օթուրմաղա մէճպուր օլտու ։ Անճագ իքի այ միւտտէթի կէչտիկինտէ՝ Իմբէրաթօրիչա Էվտօգքահանըն կիւզել կիւ-միւշ Թասմիրի Շուրտի տէվլէթին էպնիէսի էօնիւնէ րէսմէն վազ՝ օ-լունտուղու իւզէրինէ պիր պէօյիւք գիյաֆէթ վուգու՝ պուլուպ՝ վէ գիյաֆէթի մէզպուրէտէ տինի մէսիհիչէ մուղայիր պա'զը մու'ամէլաթ միւտա'ատէ օլունտուղունտա, Գրիսօսթօմ պու չէյլէրէ գարշը փրօ-Թէսթօ էթտիկինտէ, Էվտօգքահա Թէգրար ղազապա կէլիպ՝ Գրիսօս-թօմունն տիւշմէնլէրի իլէ միւշավէրէ էթտի իսէ, քէնտիսի վաֆթիզ էահիճի Եուհաննանընն գիքրի կիւնիւնտէ օլան վա'զընը պու սէօզլէր իլէ պոշլատմըշ տըր , «Գիր տահա Հէրոտիաս ղազէպլէնիյօր· պիր տահա Եուհաննանընն պաչընը Թալէպ էտիյօր» ։ Գա'տէհու Թ. ի. 404 տէ Ծունիս այընտա չօգ էգիյէթ չէքմէք իլէ Էրմէնիսթան իլէ Իսաւրիանընն հուտուտունտա օլան Գրիւքասօս իսմինտէ պիր խալի չէհիրէ սիւրկիւնէ կէօնտէրիլտի, Լաքին պու ատէմին տիյանէթի, իսան վէ ղայրէթի օլ հալտէ տահա գիյատ փարլար իսի· Եազտըղը մէք-Թուպլար իլէ քիլիսէսինի հէր էյի իչէ՝ պախուտսա կօճլար իչիւն օլան իչին տէվամընտա Թահրիք էտէր իսի ։

Խուտսէն տիւշմէնլէրինէ ուՓվ' էտիպ՝ քէնտի 'ալէ յհինէ հիւքմ վէրմիչ օլան Էմիհագօսօլարընն խսայր 'ամէլէրինէ Եիւզ վէրիր իսի ։ Գուլունտուղու մէմիէքէթտէ տահի ղայրէթ իլէ չալըշըպ՝ չօգ ատէմ-լէրի իսանատ ճէլալ էտէր իսի ։ Ըօմա Փաթրիկի՝ Գրիսօսթօմունն սիւր-կիւնիւ հագգընըզ օլտուղունու կէօսթէրտիյինտէ՝ անընն տիւշմէնլէրի Թ. ի 407 տէ էմրնատմէ չըգարտըլար քի՝ անընն սիւրկիւնիւ տէ յիչէ-լիպ՝ Փօնթօսուն էն իրագ հուտուտունտա Գէտէվիլէր արասընտատօ-լա ։ Անընն Թագաթը պու եսկհուլուղա տայանատայընպ՝ եօլ եանընտա՝ իսանընն ղալէպէսինտէ վէ պու գատար սէնէլէրտէն պէրու վա'զ էթ-միչ օլտուղու հայաթ քէլամլարընտան միւթէսէպիր օլարագ վէֆաթ էյլէտի ։ Օթուզ սէնէ ատնկրա անընն ճէնազէսի Իսթանպօլա նագլ օլունուպ՝ չօգ սալթանաթ իլէ տէֆն օլունտու ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷՆ ԽԱՐԻՃՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՄԷԹԼԷՐ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Ասիա գրբ'ասրնցա

1. Ֆարսիսթանեա :

*Իւչիւնճիւ միւտաէթին իպթիտասընտա Ֆարսիսթանտա Խրիսթիյանլար օլ ատրէճէ չօղալտըլար , վէ քիլիսէճէ Րօմա մէմալիքինտէ պուլունան Խրիսթիյանլար իլէ 'ալագալարը վար իտի քի Ֆարսիլէրին գատիմի տինինին մու'ալիմլէրի Ֆարսի փատիշահընը (իքինճի Սափօր Թ. Ի. 310—381) տէվլէթ խաին տիրլէր տէյիւ Խրիսթիյանլար 'ալէյհինէ թահրիք էթտիլէր ։ Սահիհ տիր քի պէյլիք Թօնաթանթինօս պիր մէքթուպ իլէ Ֆարսի Խրիսթիյանլար իչիւն Սափօրտան հիւանիւ նազարընը իսթիտա' էթմիշ տիր ։ Լաքին թազրիպէն Թ. Ի. 343 տէ Թօնաթանթիօս իմպէրաթօր Ֆարսիլէրէ մուհարէպէ էթմիշ, վէ Սափօր՝ Խրիսթիյանլարը գատիմի տինէ, պիտուտսուս կիւնչին 'իպատէթինէ անլէրի զօր էթմէյէ էրիճէօփօսլարընը թէվգիֆ էթմէք իլէ նաֆիլէ եէրէ չալըշտըգտան սօնկրա՝ սէքսէն սէնէտէն պիյատէ տէվամէտէն, վէ ղայէթ չօգ քան տէօքիւլմէսինէ սէպէպ օլան թէ'աստի միւպաշիրէթ էյլէտի ։ Իլք չէհիտլէր Սէլէւքիա (Գաղատատա սէմթինտէ) էփիսգօփօսու իսթիյար Սիմէօն իլէ փատիշահ սէրայընընն փիրլիյինտէ օլան պաշ մապէ յինճի վէ Սափօր փատիշահընն պէսլէմէսի իտիլէր ։ Գուռլարընն չէհիտ օլմալարը 'ուսմուսի Խրիսթիյանլարընն իմանընը վէ ճէսարէթ իլէ թէհամիւլիւնիւ թէզյիտ էթմիշ տիր ։ Իքի ճիւզ քիչի՝ նըսֆը գատար քիտէսէ խատէմէլէրի օլարթագ պուռնլար իլէ տէրապէր չէհիտ օլտուլար ։ Էրթէսի սէնէ , եա'-

Digitized by Google

նի՝ Թ. ի. 344 տէ Թէ՝աստինին չիտուէքի արթմըշ տըր. վէ հէր սընըգ Խրիսթիյանլար գաթլ օլունտուլար, Թ. ի. 401—420 է տէք Մէսօփոթամիալը ՄարուԹաս Էփիսգոփոսուն Ֆարսի հիւքիւմէթի իւզէրինէ օլան Թէսիրուէը լայրիէսինտէն Ֆարսի Խրիսթիյանլարըն հալի տահա զիյատէ միւսա՝ատտէլի՝ վէ Թէ՝ուտու տոխսն էհվէն օլտու։

Թ. ի. 418 տէ Ասլտաս իսմինտէ պիր Էփիսգոփոսուն Թահրիքի իլէ Ֆարսիլէրին պիր աԹէչիէրէսի հէյքէլինին եըգըլմասը իւզէրինէ չիտուէք իլէ Թ՝աստու եինէ պաչլայըլ՝ վարանէս փուտիչահըն վազըԹըտա (Թ. ի. 420—438) չօգ աԹէչլի իտի։ Պէնիամին իսմինտէ պիր Շամլաս իքի սէնէ հասլտա գալտըգտան սօնկրա Րօմա էչխինին րիզասընա րիայէԹէն վա՝զ վէրմէմէք չարԹի իլէ սալը վէրիլտի. ՖագաԹ եինէ հայաԹ միւժտէհինի հէր եէրտէ Թէպչիր էվմէքլիյէ տէվամ էվտիյինտէն հիյպէրԹլի Թարզ իլէ գաթլ օլունտու։

Իքինճի միւտտէԹտէ Րօմա մէմալիքինտէ վուգու՝ պուլան խաքէնճէլէր ՖարսիսԹանտա տահի վուգու՝ պուլմուշ տուր. վէ օն պին, պէչքի եիւզ պին չէհիտլէրին գանը տէօքիւլմիւշ տիւր, Թէ՝աստի եիւզհինտէն Րօմա տիյարընա Ֆիրար էտնլէրին եինէ Ֆարսի հիւքիւմէԹինէ Թէպհիմ օլունմաղարը մահԹուպ օլունուպ՝ պու մահԹուպա Րօմա հիւքիւմէԹի Թարաֆընտան րիզա վէրիլմէտիյինտէն՝ Թ. ի. 422 տէ Րօմա հիւքիւմէԹի իլէ Ֆարսի հիւքիւմէԹի պէյնինտէ պիր մուհարէպէ զուհուր էտիլ՝ պէչ սէնէ գաստար տէվամ էվմիշ տիր, Օլ զէմանտա Մէսօփոթամիատա Ամիտա Էփիսգոփոսու Ագագիոս քիլիսէ խազինէսինտէն օլան ագճէ իլէ 7000 Ֆարսի էսիրլէրի գուրԹարըպ՝ վաՀանընա կէօնտէրմէք իլէ Ֆարսի Խրիսթիյանլար իչուն չօգ հիւնի նազար էտինմիշ տիր. վէ սօնկրա ՖարսիսԹանտա օլան Խրիսթիյանլար Թա՝լիմաԹ վէ իտարէ խուսուսունտա՝ Րօմա մէմալիքինտէ օլան Խրիսթիյանլարտան ԹէՖրիգ օլունտուգլարընտան աասպիչը հալէ էրտիլէր։

Ջ. Էրմէնիսճանեա։

Հէր նէ գատար լուչհունճու տէհրտէ Էրմէնիլէրտէն սոնդըլար տինի մէսհիյի գասդուլ էՀմիչլէր լսէ տէ, գատիմի տինլէրինին, եա՝նի՝ Ֆարսի տինինին քհահինլէրի Թարաֆընտան օլ գատար չիտուէՀլի Թ՝աստի կէօրմիչլէր տիր քի, Գրիգոր Լուսաւորչին վազըԹնա գատար տինի մէսհի Էրմէնիսթանտա Թէմէլլէնէմէտի, Գու միւտտէԹտէ տահի տալիՖ իւզ զիքր ՖարսիսԹանտա վուգու՝ պուլան Թէ՝աստինինն միսլի Էրմէնիսթանտա տահի միւսլաչիրլէՀ էՀմէքտէ

Digitized by Google

իքէն , աքի իւզ գիքր թ-ուրզ իլէ էրմէնի հիւքիւմտարը քէնտիսի Գրիգոր Լուսաւորիչին վասիթասը իլէ իմանա կէլմիշ տիր ։

Գրիգոր Լուսաւորիչ Թ. ի. 257 տէ էրմէնիսթանըն վազարշապատ նամ չէհրինտէ Թէվէլլիւտ էյլէտի ։ Փէտէրինին իսմի Անակ վէ վալիտէսինին իսմի Ոգոհի իսի ։ Պունլար հէր նէ դատար էրմէնի օլմայըզ՝ Սուրբ Նեան Գահլաւ Թէսմիէ օլունան Փարթիլէրին պիր սիլսիլէսինէն իսիէր իսէ տէ , Գրիգոր Լուսաւորիչ գիւթիւն 'էօմրիւնիւ էրմէնիսթանտա կէչիրիպ՝ վէ էրմէնիլէրէ պիր սըգը 'ալագամսը օլտուղունտան էրմէնի տէյիւ եատ օլունուր. վէ հէմտէ էրմէնիլէրի րուհանի զուլմէթտէն գուրթարըպ Ինճիլին հայաթ վէրիճի նուրու իլէ Թէնվիր էյլէտիյինտէն Լուսաւորիչ, եա'նի՝ ըշըգլանտըրըճը իւնվանը տավի ալմըշ տըր ։

Լուսաւորիչ հէնուզ չօճուգ իքէն , փէտէրի Անակ՝ Ամէմ չահը Արտաշիրտէն էօյիւտլէնմիշ օլարագ՝ հիլէ իլէ էրմէնիլէրին փատիշահը Խոսրովու էօլտիւրտիւ. վէ պու սէպէպտէն Անակըն պիւթիւն փամիլեասընը Թէլէֆ էթմէքտէ իքէն՝ Լուսաւորիչին Թաեասը Սօփիա անը ալըպ՝ պիր գաչ կիւն սագլատըգտան սօնկրա Գայսէրիէ կէօթիւրտիւ վէ օրատա վաֆթիզ էթտիրիպ՝ իսմինի Գրիգոր (եա'նի՝ ու'յանըզ) Թէսմիյէ էթտի ։ Պիրազ պէօյիւտիւքտէ մէքթէպլի գօյուպ՝ Խրիսթիյան Թա'լիմաթընտա փէրվէրտէ էթտիւտի. վէ նիհայէթ քէնտիսի տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի , վէ հինի պիլուդինտէ Մարիամ նամ տինտար պիր գըզ իլէ 'ադասը նիքեահ օլարագ մէզքիւրէտէն իքի օղլու եա'նի՝ Վրթանէս վէ Արիստակէս Թէվլիտ էյլէտի։ Պունլարընն քիւչիւյիւ Արիստակէս րիյազէթքեարլըգ Թարիգինէ տուխունուլ էյլէտի ։

Գրիգոր Լուսաւորիչ պիր էյամ իմզասը 'էօմր էյլէտիքտէն սօնկրա փէտէրի Անակըն Խոսրովա էթտիյի ա'մալը փասիտէսինէ վագըֆ օլտուղունտա՝ ղայէթլէ Թէէսսիֆ էտէրէք պիր վէճհ իլէ մուգաֆէլէ օլուր տէյիւ Գայսէրիյէ Խոսրովուն օղլու Տրդատընն եանընտա կիտիպ՝ խազմէքքեար օլտու ։ Տրդատ՝ Րօմա իմբէրաթօրու Տէօքլէթիանօսա գարշը Թէքէպպիւրանէ Թէհտիտ էտէն Հրշէ նամ ճէպպար փատիշահլա կիւրէշիպ՝ օնա ղալիպ կէլտի ։ Պունա վիւքեաֆաթ օլարագ Տէօքլէթիանօս Թարաֆընտան Տրդատա վաֆիր 'ասաքիր վէրիլտի քի վարըպ էրմէնիսթանը քէնտի հիւքմիւ Թահթընա ալարագ փէտէրինին քիւրսիսահունիւ փիճէտտէտէն ինչա էյլէյէ ։ Տրդատ եանընտա պուլունան վաֆիր 'ասաքիր իլէ էրմէնիսթանա վարըպ՝ քէմալը մուվաֆֆագըյէթլէ էրմէնիսթանը զիրի գօմանտասընա ալտըգտան սօնկրա՝ էրզինկեան սէվթինտէ օլան Անահիտ նամ տիչէհլի փութա գուրպան վէ փէչկէշ սունուպ՝ եանընտա պուլունան Գրիգոր Լուսաւորիչէ տավի էմր էթտի քի՝ քէնտինէ պունճա մուվաֆֆագըյէթ իհսան էյլէյէն օլ նամտար փուխա սէճտէ էյլէյէ ։ Ամմա Լուսաւ-

Digitized by Google

ւորիչ ճիսանանիճէ հէր նէ էմիւ օլուր իսէ իճրասընա մունթազըր օլուալ՝ րուհանիյէ կէլտիքտէ սալթ քէնտի Խալիֆի օլան Սլլահա իթա՛աթ էտէճէ յինի իէչինէն խասէր վէրիալ՝ հաթտա պու խուսուս իչինն հէր նէ ճէզա վէրէճէք օլուր իսէ Սլլահըն իսմի չէրիֆի իչինն հազըր իտիյինի պիլա ֆիւթուր ալէյան էյլէտի։ Օլ տէմ Տրդատ ղայէթլէ խըշմա կէլիալ՝ էմր էյլէսի քի օնա էնվա՛յի թիւրլիւ իսքէնճէլէր վէրէլէր։ վէ հէր պիր իսքէնճէ խիթաճընտա ՚ամէպա նիյէթինտէն տէօնտի՚ւմիւ տէյիւ Տրդատըն հուզուրունա չըգարտըգլարընտա՛ քէնտի իսնանընտա գավի օլտուղունու չօգ լէթաֆիէթլի ճէվապլէր իլէ պէյան էյլէտի։ Պիր տէֆ՛ա Տրդատ անըն սըրթընա պիր թուզ գայասը եիւքլէտիալ՝ պիր չօգ իսքէնճէ վէրտիքտէն սօնկրա ՚ամէպա ֆիքրինտէն տէօնտի՚ւմիւ սիւալ էյլէտիքտէ, «Սլլահըմտան իւմիտ էտէրիմ քի՝ քէնտի միւպարէք թուզու իլէ պէնիմ կիւնահ իլէ թուզ սուզ գալան եիւրէ յիմի թուղայաճագ տըր» տէյիւ ճէվապ վէրտի։ Պաշգա պիր իսքէնճէտէն սօնկրա եինէ Տրդատըն հուզուրունա չըգտըդտա չէօյլէ ճէվապ վէրտի։ «Պէն էվվէլ Թէրէիմ քի պիր ան էվվէլ պու թէնտէն այրըլայըմ տա սէմավի սա՛ատէթէ նայիլ օլայըմ՝ իմտի հէր նէ թիւրլիւ իսքէնճէ վէրէճէք իսէն վէր»։ «Պաշգա պիր տէֆ՛ա Տրդատ հիյսէթլի իսքէնճէլէր վէրտիքտէն սօնկրա, «ենա Գրիգոր, պո՛ւ մու տուր սէնին Ալահընըն կէօրիւնմէզ իչէրի» տէյիւ իսթիհզա էյլէտիքտէ, ճէվապ վէրտի քի «կէրչէք սէօյլէտին։ պու տուր։ պիրա նիճէ պիր թօխտամ եէրէ էքիլտիյի զէման պիր զա՛իֆ նէսանէճիք օլուալ՝ չիւրիւր, վէ պիթտիքտէ պէօյիւք պիր աղաճ կիսի օլուր իսէ, էօյլէտէ չիմնիքի աղրըլար վէ իսքէնճէլէր սօնկրա սէօյիւք չազըղա թահվիլ օլուրլար»։ Տրդատ պու ճէվապտան սօնկրա տահա զիյատէ խըշմա կէլիալ՝ օնա ազըր իսքէնճէլէր վէրէրէք, «ենա Գրիգոր, պո՛ւ մու տուր տէօյլին չազըղդ» տէյիւ սիւալ էյլէտիյինտէ, օ տահի՛ «էվվէթ, պու տուր։ զիրա պիր րէնչէլէր եազըն սըճագտա վէ սըգընթըտա եօրուլուալ՝ թէրլէմէզլիճէ, գըշըն օթուրուպ րահաթ էտէմէզ» տէյիւ։ Պուսաւհա զաթ Տրդատըն վէրտիյի ճիւմլէ իսքէնճէլէր ապասընտա տայիմա իթթիգատը գավիհինի պէ յան էտիալ՝ տու՛ալար վէ թէսալիհլէր էտէր իտի։ վէ քէնտինի՝ Սլլահըն իսմի չէրիֆի իչինն իսքէնճէ չէքմէք չէրէֆինէ նայիլ օլտուղունտան մուեէլլա տայար իտի։ Տայիմա Մուգատատէրի իլահի իւքէրինէ թէֆէքքիւր էտիալ՝ ճիւմլէ փէյղամպէրլէր վէ ՚ազիզլէրին հիյսէթլի իսքէնճէլէր վէ սըգընթըլար ապասընտա գուտրէթի իլահիյէ իլէ հըֆզ օլունմալարընը խաթըրընա կէթիրէրէք, «ենա Րասպպ, պու նալայըգ գուլունտա պու էգիյէթլէր իչինտէ սանա սըղընմըշ տըր։ վէ սալա գօրգմայաճագ տըր» տէյ իտի։ «ենա Ցիտուս, Սլլահըն Իզնի վահիտի, սէն քի աէմայէ ՚ուրուճ էթտիյին վագըթ Րէտուլէրինէ ՚Տայիմա սիզին իլէ իմ՛ տէ յիւ վա՛տա էյլէյիալ՝ անլէրէ գուվվէթ վէ ճէսարէթ վէրտին, պու նալայըգ գուճ

Digitized by Google

լունա տա գուվվէք վէր քի չու էզիչէթլէրի կէօթիւրմէյէ գատիր օլուա՝ իսմին նամա՛լիւմ օլան Թայիֆէլէրտէ հիքմէթի իլահիին պէ-յան օլունա, վէ չօգ էօլմէզ ճանլար դուլունուն վասիթասը իլէ Թէվպէ էյլէյէլէր» տէյիւ տուա՛ էտէր իտի։ Գրիգոր Լուսաւորիչին չէքտիյի ճիւմլէ իաքէնճէլէր իքի սէնէ սիւրտիւ տէյիւ րիվայէթ օլու-նուր։ Նիհայէթ Թ. Ի. 301 տէ Լուսաւորիչ չէքտիյի հէյպէթլի իս-քէնճէլէրի վէ վա՛զը իլէ կէրէք Տրդատա վէ կէրէք անըն Թէվպիւ-սինէ գիյատէսի իլէ Թէսիր էտիպ՝ անլէրի Խրիմթիյան տինինէ ճէլպ էյլէտի։ Գունլար Լուսաւորիչի քէմալի հիւրմէթլէ գապուլ էտիպ՝ քէնտիլէրինէ րէյիսի րուհանի օլմասընը ճան ու տիլտէն մաթլուպ էյլէտիլէր։ Լուսաւորիչ իւք պապատ պէօյլէ աղըր պիր մէմուրիյէթէ կիրմէք իսթէմէսի իսէ տէ, Նիհայէթ ճէմա՛աթըն մաթլուպունու գա-պուլ էյլէյիպ՝ Տրդատ Թարաֆընտան Թահրիր օլունմուշ պիր նամէ իլէ Դայսէրի Փաթրիկի Լէօնթիոսա կէօնտէրիլէրէք՝ օրատա էրմէ-նիլէրէ Էփիսգոփոս Թագիս օլունուդուտան սօնկրա Դայսէրիտէն տէօնուիւնտէ սայքի հէր չէհիրտէն իւքի իչ կիւնիւք եօլ իլէրի իս-Թիգպալինէ չըգարըր իտի։ Լուսաւորիչ՝ Տալոն (Մուշ) սէմթէրինէ կէլտիքտէ՝ օնա խապէր վէրիլտի քի պու Թարաֆտա տահա իքի փուԹխանէ գալմըշ տըր։ Ո տախի անլէրին փուԹլարընը՝ իտոամ էտիպ՝ քիլիսէլէրէ Թէպտիլ էյլէտի. վէ Խրիսթիյանլըղը անլէրէ վա՛զ էտէր իքէն՝ եիւզ տօղսան պին քիշի գատար Թէվպէ էտիպ՝ Ցէրտաթ-ըրմաղընտա վաՓԹիզ օլտուլար։ Տրդատ՝ Լուսաւորիչին էրմէնիսԹան սէմթէրինէ եէԹիշտիկինի իչիմթիքտէ վաՓիր խալգ իլէ խսԹիգ-պալինէ չըգտը։ Լուսաւորիչ օլ պէօյիւք գալապալըղա տախի Ջրիս-տոսու վա՛զ էտիպ՝ Թէվպէ էյլէմէլէրի վէ՝ Ա՛զիզ Թէսլիս իսմինէ վաՓԹիզ օլմալարը իգԹիգա իտիկինի պէյան էյլէտիքտէ՝ անլէրտէն տախի չօգլարը վաՓԹիզ օլտուլար։ Պունտան սօնկրա Լուսաւորիչ էրմէնիսԹանընն հէր պիր ԹարաՓընը կէզիպ՝ վա՛զ էտէր իտի. մէքԹէպլէր քիչատ էտիպ՝ մանասԹըրլար Թէչքիլ էտէրէք հէր պիր իսլահաԹա մէչվիգաԹը տիրիլդ էՓմէզ իտի։ Գրիգոր Լուսաւորիչ պա՛զը քիԹապալար ԹէլիՓ էՓմիշ իսէ տէ, անլէրտէն Ցաճախապոսոմ (պու քիԹապ վահտանկէթ վէ ԹէպլիսաԹը իլահիկ վէ մուգատտէրի իլահիկ իւզէրինէ պահա էտէր) նամ քիԹապ՝ վէ պիր գաչ տուա՛ վէ նամահաթլարտան ղայրի պիր չէյիմիզ եօգ տուր։

Րևվայէթ օլունուր քի՝ Թ. Ի. 318 տէ Րօմա Իմբէրաթօրու Գոնս-ԹանԹինօս Խրիսթիյան սինինի գապուլ էՓտիքտէ՝ Լուսաւորիչ Տրդատ իլէ պէրապար անը Թէպլիրիք էՓմէք իչիւն Րօմայա կիԹտիք-լէրինտէ՝ քէմալի հիւրմէթլէ գապուլ օլունմուշլար։ Լուսաւորիչ Րո-մատան ապօնտիւքտէ չօգ իսլահաթլար իմրա էյլէտի իսէ տէ, Լուլգ-ատան՝ պիյատէ հիւրմէթ պուլուսուպ ղաֆիլէն քէնտինէ մաղրուրլուգ կիւկր տէյիւ լապգ ապասընատա տուրմայրալ՝ տապղարտա րէյապէթ-

Digitized by Google

քեարանէ վագէքընը կէչիրիր իտի։ Պու էնձատէ իզնիք ՝ուսմուսմի մէճլիսի օլուպ՝ քէնտիսի օրատա հաղըր պուլունմատը իսէ տէ, օղլու Արիստաւիէս հայրապետու օրատա պուլունուպ՝ ասնկրա իզնիք իսնան իգրարընը փէտէրինէ կէօսթէրտիքտէ օ տաճի քէնտլի հիւրմէթլէ գաստուլ էյլէտի։ Նիհայէթ պու տալխ զաթ Թ. ի. 333 տէ րէյսպէթ քեարտըզ հալինտէ՝ տաղտա պիր աղաճ գօվուղունուտա վէֆաթ էյլէմիչ պուլունտու։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Էվրօփա գրբ՝ասընցա

Յունաթխյան էյիսկոփոսլար Րօմա մէմալիքինի խարտապ էտէն վանոտալ վէ կօթ վէ Հիւն թայիֆէլէրին հիւքիւմտարլարը իլէ մահտուս ՝ալագա պէկ յոտա էթտիլէր։ Վանտալ թայիֆէսի էվրօփա միլլէթլէրինի տէհշէթ վէ գօրգույա տիւշիւրտիւքտէն ասնկրա չէմալի Աֆրիգայա կէչիպ՝ հիւքիւմէթլէրինին մէրքէզինի օրատա տապիթ էտիպ՝ ինէն Րօմա մէմալիքինէ հիւճիւմ էթտիլէր. վէ րէհմէն օլ թայիֆէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի իսէ տէ, Արիոս Փըրգասընը գապուլ էթտիլէր վէ Արիյօսլու Րօմա իմբէրաթօրու Գոնսթանթիոսուն էօրնէկինճէ քիլիսէի ՝ուսմուսմիէտէն օլան Յունաթխյանլարա չօգ թէ՝ատտի էթտիլէր։

Թ. ի. 439 տա վանտալլարըն չօլ մէշհուր վէ զալիմ հիւքիւմտարը կէնսէրիք Գարթագինէ չէհրինի ֆէթհ վէ խարապ էտիպ՝ հաղնա էթմիչ տիր։ Գէնտի մէզհէպսինտէն օլմայանլարըն ՝իալատէթխանէլէրինի եա երգմըշ եա մուրտար էթմիչ տիր։ Թ. ի. 459 տա կէնսէրիք Րօմա չէհրինի ֆէթհ էտիպ՝ Լէօ Էյիսկոփոսուն Թէսիրլի րիճալարը օլմատա իտի, անը տալխ խարապ վէ հաղմա էտէր իտի։ Պունուն իւզէրինէ չօգ էսիրլէր Աֆրիգայա կէօթիւրիւլմիս, վէ Գարթագինէ (Արիյօսլու օլմայան) Էյիսկոփոսուս քիլիսէ ալթունն վէ կիւմիչ գապպլարընը ֆիրունթ իլէ էսիրլէրէ մուգայէտ օլուպ՝ չօգլարընը տալխ ագճէ իլէ ազատ էտէր իտի։ Օլ Էյիսկոփոս վէֆաթ էթտիքտէն ասնկրա վանտալլար պիր տուհա պիր Էյիսկոփոս սէչտիրմէտիլէր։ Եէրմի տէօրթ սէնէ ասնկրա Ջէնօ իմբէրաթօրուն բիճասընա բիսայէթէն վանտալ հիւքիւմտարը Հիւննէրիք Էսկիգօթ-

Digitized by Google

ատն ինքիհատ օլունմատընա րուխատի վէրտի. վէ անընէ պէրատպէր Զէնոնուն մէմալիքինտէ Արիսօլուլարա միւտա'ատէ թալէպ էթմիշ տիր, Էփիսգօփօսլուղա ինքիհատ օլունմուշ օլան Էվկէնիօս չօգ ճէտուր վէ իմանտար վէ 'ալիմ օլուպ՝ Վանտալլարտան տոխի իմանը հագիգիէյ միւյէսսէր թարզ իլէ տա'վէթ էթմէքտէ օլտուղու՝ հիւքիմէթին մալիւմիւ օլտուգտան ասնկրա, պիր պէօյիւք թէ'ասուտ չըգարտըլար. Քրիսէ խաստմէլէրինտէն օլարագ 4976 տաէմլէր վէ սայիր միւ'թէպէրանատան չօգլարը Աֆրիգանըն պիր պէյատան ատհրատանա նէֆի էթտիլէր. Օրայա սէվգ օլունուր իքէն օլ տէրճէճ ճէֆա չէքտիլէր քի՝ չօգլարը էօլտիլէր.

Րօմա ղարալի մէմալիքինին չօգ փայը Հիւն թայիֆէսինին հիւքիմատարը չօլ ճիհանկիր Աթթիլա թարաֆընտան ֆէթհ օլունատուգտան ասնկրա՝ Թունա ըրմադընըն թարաֆլարընտա պուլունան դատիմի նէմճէ վէ Ղէրմանիա թայիֆէլէրի արասընա Սէվէրինօս իսմինտէ չօգ տինտար, նէֆսի թէրք վէ չալըշղան պիր բահիս՝ կէլմիշ տիր. Հայաթ միւժտէսինի Աւսթրիա իլէ Պավարիա սէմթլէրինտէ թէպչիր էթտիքտէն մա'տա հիւքիմատարլար իւզէրինէ թէսիրաթը չօգ վէ խայըրլը իտի. Ըուկի թայիֆէսինին հիւքիմատարը Կօթլարատան գօրգատուղընտա Սէվէրինօսա տանընշմըշ տըր. վէ անընն սէօզիւնէ տինկէլէր իքէն գուրթուլտու. Օլ հիւքիմատարընն օղլու հիւքիմէթէ նայիլ օլտուղունտա չօգ էհալի սըղընմըշ օլան Լօրիագում իսմինտէ պիր չէհիր իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէք իւզրէ իքէն՝ Սէվէրինօս պիւթիւն կէճէ եօլճուլուգ էտիպ՝ սապահլայընն հիւքիմատարընը օրտուսունա վարտը վէ չօգ սօղլէր իլէ անը մէրամընտան ֆէրաղաթ էթմէյէ գանատըրմըշ սըր. Պաշգա տէֆ'ալատր տահա օլ ճէնէք սէվիճի հիւքիմատարլարը սէլամէթէ չէվիրիսի՝ չօգ ատէմլէրէ պէօյիւք պէրէքէթ օլտու. չէօյլէ քի պիր թիհլիքէտէ օլան թայիֆէ եաճօտ մէմլէքէթ անընն քէնտիլէրէ կէլմէսինի բիճա էտէրլէր իտի.

Սէվէրինօս վէֆաթ էթմէք իւզրէ իքէն Րուկի թայիֆէսինին հիւքիմատարը վէ անընն պալիմ զէվճէսինի եանընա տա'վէթ էթմիշ, վէ օնա չօգ սէրպէսթ վէ թէքտիր էտիճի նասիհատլար վէրմիշ ատիր.

Կաղլիատա պուլունան թայիֆէլէրտէ տոխի պա'զը չօգ տինտար վէ ղայրէթլի Էփիսգօփօսլար պուրատա զիքրէ չայան տըրլար.

Աւգսէր Էփիսգօփօսու Ղէրմանիօս (Թ. Ի. 418 տէ) Պրիթանիայա պա'զը թա'լիմատը պաթըլէյ գարշը չալըշմագ իչիւն տա'վէթ օլունատուղունտա՝ Պրիթանիալըլարը՝ Էվրօպա չէմալի վէ եասանի թայիֆէլէր թարաֆընտան հիւճիւմ օլունուպ չօգ գօրգուտա պուլմուշ տուր. Քէնտի արգատաշը Էփիսգօփօս իլէ պէրապէր օրտուլարտա 'ասքէրլէրէ վա'զ էտէրէք չալըշտըլար. Պիր տէֆ'ա իքի պէօյիւք տաղլար տրտաբընտա տիւշմէնլէրինին կէլիպ՝ հիւճիւմ էտէճէքլէրինի

Digitized by Google

կէօրէրէք՝ Ղէրմանօս Պրիթանիաղըլար տէտի՝ քի՝«Պէն Ալէքսէ տէյիւ պաղըրտըղըմտա, ճիւմլէնիզ պիւտէն պէօյիւք սէօ իւլ պէօյլէ նիտա էյլէյին»։ Պէօյլէ էթմէկլէրի իւզէրինէ տատղար սէսլէրինի Թէքրարլայըպ չօղալտըր իքէն՝ տիւշմէնլէրի տէհլէթէ տիւշիւպ՝ Փիրար էթտիկլէր։ Պաչգա վագըթտա Պրիթանիաղըլար պու միսիւլիւ գօդուտտա իքէն Ղէրմանօս տիւշմէնլէրին օրտուսունա կիտիպ՝ Ալլահըն իսկի իւչ անկէրին հիւքիւմտարընա ատճամ յէ Խ էթմէկչ, հիւքիւմտար տոպի տինկիլէյիպ՝ մէքտանընը իսքրա էթմէկտէն եւոգ չէվիրտի։

Թրօա էպիսգօփօսու Լիւփօս՝ Ղէրմանօսուն ահպատը վէ րէֆիգի օղարագ, Թ. Ի. 451 ատ Կալլիայա հիւճիւմ էտէն Հիւն հիւքիւմտարը Աթթիլանըն էլինատէն քէնտի վարճանընը գուրթարտը։ Աթթիլա օլ գատար պու սալհ ատէմէ րիայէթ էթտի քի՝ քէնտի իչլէրինտէ մէրտանընը իճրա էթմէկ յէ գատիր օլա տէյիւ անը պէրապէր կէզտիրիր իտի. վէ անը սալը վէրտիկինատ քէնտիսի իչիւն տուա էթմէսինի րիճա էթտի։ Լիւփօս քէնտի վարիկէթինի Փուգարա վէ էսիրլէր իչիւն սարֆ էտէր իտի. վէ պու էսիրլէրտէն պիր մէհէքէթ պինա էթտիրտի։

Արլ էպիսգօփօսու Ռիսէրիօս պալատէ գիքր օլունուպ՝ տէօրտինճի պապատա եինէ գիքր օլունամագ իսկ տէ, պունատա տահի գիքր օլունմագ կէրէք տիր։ Ռէնտիսի Ֆրանսասվի օլուպ՝ Թ. Ի. 470 տէ տիւնեակայա կէլտի. հինի սէպաղվէթինտէ լայըգը իւչ Թա՝ւիմ վէ Թէրպիկէ օլունուպ՝ Փուգարայա չօգ մէրհամէթլի վէ միւրիւվվէթլի իտիւ Օլ զէմանատա տինտարլըգ իչիւն էյի չէհատւէթի օլան Էզրինա մանասթըրընա կիթմիշ տիր։ Էպիսգօփօս մէմուրիկէթինէ նայիլ օլատգտան սօնկրա Թ. Ի. 505 տէ քահանալէրինտէն պիրի՝ կօթ հիւքիւմտարը իքինճի Ալարիքէ՝ Ռիսէրիօս հագընտա իֆթիրա էտէրէք չիքահայէթ էթտի քի՝ օ Ալարիքէ խրկանէթ էտիպ Արլ չէհիրինի Գուրղունտի հիւքիւմտարընա Թէսալիա էթմէք իսթէր. վէ պունուն իւզէրինէ Պօրտօ չէհրինէ նէֆի օլունտու։ Օրատա տահա պիյատէ չէօհրէթ քէսպ էթտի։ Ռէնտի տու՝ալէրի իւչ չէհրի ևանղընտան խէլատա էյլէտի. Փիթնէ Փէտատա փէյտա էթմէկ եէրինտէ՝ էհալիյի սէլամէթ, իթա՝ատա վէ իթթիֆագա խահրիք էտիպ՝ նատիհաթ էտէր խան։ Պա՝տէհու Ալարիք անը Թէպրիկէ յի պիմէթ էտիպ՝ օնա գարշը իֆթիրա էտէն ատէմի գարթ էթտիրէճէք իտի, ամմա Ռիսէրիօս անըն ապվ՝ օլունմատընը իսթէտի։ Էսիրլէրէ մու՝ամէնէթ էթմէկ իչիւն քիլիսէլէրին ալտուն վէ կիւմիւշինինէն քառֆէսինի ատրֆ էտիպ՝ պէօյլէ անը ատրֆ էթտիրմէք իսթէմէ յէնլէրի քէնտի խէլատը բուհանիլէրի իչիւն նանքէօր տիւրլէր տէ յիւ Թէքքտիր էտէր խտի։

Թէքրար Թ. Ի. 513 տէ կօթ հիւքմտարը Թէյօտօրիքէ՝ Ռիսէրիօս հագընտա իֆթիրա օլարագ Թէհէքքի օլունտուղունտա վէ քէնտիսի մէկքիւր հիւքիւմտարըն հուղուրունա իհղար օլունատւղունտա՝ անըն

Digitized by Google

մէլէք կիպլի եւ-զիւ օլ գաւառր հիւքիւմտարա թէսիր էթտի քի հիչ խաթինթագ օլունմագսըզըն անը սուչսուզ 'ատտ էյլէպի. վէ պէօյլէ խաթիյար վէ զայ'իֆ ատէմին օլ գաւառր սըգընթը չէքտիյինէ չօգ թէէսիֆ էյլէտի։

Ֆխէրլիօս գըրդ տէօրթ սէնէ էսիխգօփօս մէմուրիյէթինի իճրա էթտիքտէն ատնկրա՝ եէթմիչ իւչիւնճիւ եաչընտա օլարագ չօգ ադըր խասթադըղա թուֆուլտաս. վէ պիյատէսի իլէ րհայէթ վէ մուհաֆըպէթ էթմիչ օլտուղու Աւկսէնթիոսուն վէֆաթը կիւնիւնագ վէֆաթ էթմէնք խաթէր խոր։ 'վագա՛ա օլ կիւն եագընն իտի. վէ Աւկսէնթիոսուն վէֆաթ կիւնիւնիւն էվվէլիսինտէ, եա'նի՝ Ալօսթօս 27. թ. ի. 542 տէ քէնտիսինի չօգ ալչադ թուֆարագ վէֆաթ էյլէտի։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՐԱՊԻ՝

ՏԻԱՆԷՔ ՎԷ ՝ԻՊԱՏԷՔԻ ՄԷՍԻՀԻԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Իւչիւնճիւ միւառաէքտէ տինի մէսիհի ճան ու առիլտէն գուպուլ օ-լունտուղու հալտէ՝ փաք էօրնէք վէ ա՛մալը մուգաւտտէսէտ գուվ-վէքթ վէ ճէլալինի կէօսթէրմիշ տիր ։ Գախուստուս քիլիսէի չարգիէ վէ ղարպիէնին չօգ մուա՛ալիմլէրի վէ պա՛զը մէշհուր խաթիունլարը տի-յանէքթի մէսիհիէի խալիսէ յի քէնտի ՝էօմիւրլէրինտէ թէմմիլ էտէր-լէր իսի· վէ լայըգը իլէ պուունլար քա պու կիւնէ գատար զիքր օ-լունտուպ՝ չօգ րիայէթ օլունուրլար ։ Լաքին պու իւչիւնճիւ միւտ-տէքտէ չօգ ատէմլէր տինի մէսիհինին գուտուրթի րուհանիէսինի տույմագսըզըն վէ իսմանը հագիգի նէ օլտուղունու տիլմէքսիզին՝ հիւքիւմէթին րէսմի տինի օլան տինի մէսիհիյի՝ մէնֆաա՛թը զաթիէլէ-րի իչիւն միւրայըլըգ իլէ գապուլ էթտիլէր ։ Գունլար նէ քիլիսէի մէսիհիէ յէ պէրէքէթ կէթիրտիլէր , նէ տէ քէնտիլէրինէ պէրէքէթի րուհանիէ յի քէսպ էթտիլէր ։

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԱՆԱՔԸՐԼԱՐԸՆ ՋՈՒՀՈՒՐ ԷՔՄԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱԻՐ

Էվվէլ էմիրտէ տինտար ատէմլէր՝ հիւքիւմէթին տինի մէսիհի իւ-զէրինէ օլան հիմայէսի իլէ պէրապէր մէչտան պուլմուշ օլան ՝ումու-մի տիւնեավիլիք վէ միւրայըլըգտան իքրահ էտէրէք ունլէրէ չա-րէ պուլամայըպ՝ հիչ տէյիլ իսէ ֆէնգիլէրինէ թէճրիպէտէն հըֆզ է-տիպ՝ պիւթիւն ՝էօմիւրլէրինի եալընըզ րուհանի չէյլէրէ վէ Սլլահ

Digitized by Google

իչիւն սարՔ էԹմէք միւռատընտա օլարագ՝ Քագիրլիքտէ վէ պա'զը աէՔ'ա այրըճա օԹուրուպ՝ գուտուրէԹ, վարիյէԹ վէ վագըԹլարընը տու'ալարա վէ խայրաԹա վագՔ էտէրլէր խոլ։ Հէր նէ գատար պէօյլէ րիյազէԹքեարլրգ տինի մէսիհինին մաԹլուպաԹընը նօգսան անղլամագտան նէչէմ էտէր խսէ տէ, եինէ էվվէլ պու րիյազէԹքեարլըղա մէյլ էտէնլէրլին ֆէռմանըզ մէմտուհ օլտուղունտան մանասԹըրլարընն հասըլաԹը իւք տէհրլէրտէ չօգ տէՔ'ալար խայրը խոլ։

1. Շարգ ֆարաՔընցա պուլունան րիյազէԹքեարլրգ վէ մանասԹըրլար։

Իչիւնճիւ միւտտէԹտէ րիյազէԹքեարլրգ՝ չարգ ԹարաՔընտա՝ ղարպ ԹարաՔընտան զիյատ ի'մլալար պուլմուշ տուր. վէ տէօրտիւնճիւ վէ ալԷիւնճի միւտտէԹլէրտէ զարպ ԹարաՔընտա չօգ վէ Քարգը ուտուլ իւգրիւնէ մէպնի օլարագ մանասԹըրլար պիւնա վէ ԹէչՔիլ օլունտուլար։

ԷվվէլՔի վէ էն մէչհուր Ֆրանսիյան միւնզէվվէրտէն (ճգնաւոր) պիրինճիսի մըսըրը Անթօնիօս խոլ։ Պու ատէմ իՔինճի միւտտէԹտէ տօղմուշ վէ 104 իինճիւ եաչընտա օլարագ՝ Ք. ի. 356 տա վէՔաԹ էԹմիշ տիր։

Պու ատէմ հինճի սէպավէԹինտէ պաշգա չօճուղլար կիպի օյուն օյնամագլա վագՔընը սարՔ էԹմէք իսԹէմէյիպ՝ օն սէքիզ եաչընտա օլարագ էօքսիւզ սլրագըլըը։ Տահա կէնճ իՔէն 'իսլատէԹ'ուհիւմիէ սըրասընտա Ֆրանտուսուն եանընա կէլէն զէննկին ճիվանընը նագլէյսէԹինին օգունտուղունու տինկլէտոկլինտէ օլ տէրէճէ Թէսիր օլունտուս՝ քի՝ էմլաքընը Քիւրուսով իլէ հէմչէհրիլէրինէ ԹէվՔիլ՝ էտիպ՝ պաշգա վարիյէԹի նէ գատար պուլունտու խսէ Քուգարայա ԹէվՔիլ՝ էԹմիշ տիր։ Պատէհու քէնտի մէմլէքէԹինին գուրպինատ միւնզէվի կիպի վագԹընը կէչիրիյօր իՔէն՝ քէնտի Թէճրիւպէի տէրտունիէսինտէ էօյլէ խայալաՔ վէ պէլքի իղվալարա տիչչար օլմուշ տուր քի պիր մաղարայա չէՔիլտի. վէ եինէ օրատա Թէճրիւպէ վէ իղվալարտան գուրԹուլմատը։ ՇէյԹանը վէ քէնտի Քէտատ գալսինի օրատա տախի պուլտու։ Պիրիսի օնու պիր կիւն պայըլմըշ պուլտու, վէ մէմլէքէԹինէ կէՔիրիպ սաղալԹտը։ Պա'տէհու պիր գուլէնին վիրանէսինտէ եիկիրմի սէնէ օԹուրտու. օրատա մա'լիսաՔ վէ Թէճրիւպէի րուհանիէ խուսուսաԹընտա չօգ իլէրլէմիշ, վէ պաշգալարընն րիճալարընա րիայէԹէն եանընա կէլէնլէրէ Թա'լիմաԹը րուհանիէ յի Թա'լիմ էտէր։ խոլ։ լաքին վագՔընը միւրուրուհունտէ Թա'լիմ իչիւն վէ անընն

Digitized by Google

ՓԷՎԳԷԼ 'ատէ ՔԷրքի ՆԷՊա իւէ տիյանէՔիՒնի ըէյ իւԼ 'այն պիլմէՔ իչիւն եանընա կէչէՆլէրին 'ատէտի օլ գատար չօգ օլմուշ տուր քի՝ տահա իրագ վէ տաղլարտա օլան մահալլէրէ ՓիրարՔ էՔմէչ մէճպուր օլտու. վէ եինէ քէՆտինէ կէչէՆլէրի Քա'լիմ վէ նասիհաՔ էՔմէՔլէ 'էօմրիւՆիւ կէչիրտի ։ Պա'ղը տէՓ'ա , մէսէլա՝ սօն Քէ'ատսի վագՔընտա չէհիրլէրէ կէլիպ՝ մահպուս վէ իսքէՆճէ չէքէՆլէրի եիւրէքլէՆտիրիր իտի. վէ քիմսէ օՆա էԼ տօգանմադա ճէսարէՔ էտէմէգ իտի ։ ԻլՔիչարլանտըգճա պէչ չՆ Նաս անընն չէօհրէՔ վէ րիայէՔի արՔմագտա իտի ։ Օգուտուշ ատէմլէր պիլէ եանընա կիտէրլէր իտի ։ ՄաէՔմ չէքէՆլէրէ Քէսէլի վէրիպ՝ կիւճէՆմիշ օլան ատէմլէրի պիրիպիրի իլէ պարըչտըրըր վէ պա'ղՆ խասՔա օլանըտրը տու'ալէրի իլէ սաղալտըր իտի. քէմալի սէլամէՔ վէ մէսրուրիչէՔ իլէ սա'ատէՔ վէ իսՔիրահաՔը պագիչէ ։իրիլիչինտէ կէչմիշ տիր։

ԱՆՔօՆիօսաուՆ էօրՆէ չինճէ ։իէք չօգ ատէմլէր մէտՆիչէՔտՆ չէքիլիպ՝ միւՆզէվիլէր օլտու։լար ։ ՄըսըրըՆ տուգիսՔան սէմՔլէրի միւՆզէվիլէր իլէ տօլու օլտու ։ Սիւրիյանընն կուզա սահրասընտա տահի չօգ միւՆզէվիլէր պուլուՆտու ։ Գու միւՆզէվիլէրին 'ատէտի արՔտըգճա՝ պիրիքտէ օՔուրմադա պաչչատըլար ։ Մըսըրըը Փագօմիօա էվվէլա պուՆլարա հիչէՔ վէ ուսուլ վէրմիշ տիր. չէօյլէ քի Նիւ ըրմադընտա պուլուՆան Քապէչննա իսմինտէ պիր ատատու 7000 միւՆզէվիլէր ճէմ' էՔտի. վէ պիր տէհր միւատտէՔինտէ անլէրին 'ատէտի 50,000 է պալիղ օլմուշ տուր ։

ՄանսաՔըրլարընն պաչչԼանմասը պուՆտան ՆէչէՔ էՔտի. տէօրտիւՆճիւ տէհրին իսլՔիտալարընտա րիյազէՔՔաՒրըգ վէ միւՆզէվիլիւք խուսուսուՆտա քիւիսէի չարգիչտէ օլ տէրէճէ ղայրէՔ օլտու, վէ րիյազէՔքաարլար իլէ միւՆզէվիլէր օլ գատար քէսրէՔ իւզրէ պուլուՆմագտա իտի քի հիւքիւմէՔէ զիչան ուչպիպի օլտուղուՆտան՝ վալէՆա իմիէրաՔօր Ք. ի. 365 տէ ՔէՆպէչիքտէՆ վէ հիւքիւմէՔէ պան Փարիզէի զիմմէՔՔինտէՆ գուրԒուլմագ մէրասիմՆտա օլան միւՆզէվիլէր՝ րիյազէՔքաար րահիպլէրին ճէմա'աԼընտան իխրաճ օլուՆալար տէչիւ պիր գանուն ի'լան էՔտի ։

Ռիլիսէ իչինտէ պու եէՆի իհտաս օլուՆան րիյազէՔքաար մէչլ ու աէվտասը չօգ զարարա էպէպի օլտու ։ «Եալընըզ Նման Նէ խէչլաա օլուր», վէ «իՆանը հաՓէՔէ մուԼաագա մուհապպէՔ եօլու իլէ Նչէչ» Քա'լիմՔը պու եէՆի մէչլ իլէ իպՔալ օլուՆուպ՝ րիյազէՔքաարլար քէՆտի ՆէՓի ՆէՓ՝ էՔմէչէրինի՝ ՆէՓսի էմարէչլ ղալիպ օլմագըգ զանՆ էտիպ՝ տիւՆեատան վէ իՆսանլարըՆ իւՆսիւչէՔինտէՆ չէքիլմէչէրինի տիւՆեայա եէՆմէքլիք, վէ վիւճիւտլէրինի էՔտիքլէրի ճէՓայը՝ չէչՔանը տէՓ' էՔմէքլիք խայալ էՔտիքլէրինտէ, տիյանէՔի քամիլէչ Նայիպ օլտուգ տէչիւ մաղրուր վէ միւՔէքէպիր օլտուլար ։ ՊէօյլէՆճ Քասի'ատը իՆսանիէչ վէ չէրի'ատը իլահիէչ մուղայիր Քարզ իլէ դուտսիչէՔի

Digitized by Google

քեամիլէյէ նայիլ օլմագ իւմիւտիւնտէ օլարագ պա՛զը միւնզէվիլէր փալէսթինի վալէնս վէ Իաքէնտէրիէլի Հէրօն վէ Փթօլոմէօս կիպի հատտասըզ մաղրուրիյէթի րուհանիյէչլէրինտէն տիվանէլիյէ տիւչիւագ՝ սօնկրա՝ագը պաչընտա օլմայարագ նէֆսանի չէհվէթլէրէ էսիր թուրթուլտուլար։

Թագրիպէն Թ. Ի. 360 տա Մէսօփօթամիատա էվխիթի իսմինտէ պիր թագըմ ավարա կէզէն վէ չէրի՛թը իլահիէի ավլագիյէ պօյունտուրուղունտան ազատ օլուագ՝ տօղրուտան տօղրույա Րուհ իլ Գուտս թարաֆընտան տէլալէթ օլունմալարը իստա՛սընտա օլարագ՝ րիյազէթքեարլար զուհուր էթմիչլէր։ Անլէրին զիւլիւմիւնճէ իչ կէօրմէք պէնեայա միւթա՛լիգ վէ րուհանիէթէ մուխալիֆ օլտուղունտան քէնտիլէրճէ կիւնահ տըր. վէ Ռիլիսէ էսարընա, եա՛նի՝ վաֆթիզ վէ թա՛սիը մուգատտէս այնլարընա րիայէթ էթմէյիալ՝ քէնտի րուհլարընտա տայիմա տուա՛ա էթմէք քիֆայէթ էտէր հէմ քէմալիյէթ տիր տէյիւ զիւլիւմ էտէրլէր իսի։

Թ. Ի. 355 տէն սօնկրա Սէվասթա (Սըվազ) էպիսգօփօսու էվթաֆիօս օլ տէրճէմ րիյազէթքեարլըղա եիւզ վէրտի քի իչտէն այէրի վէ իւնսիյէթի ինսանիէտէն լայլի օլարագ վագըթլարընը սարֆ էթմէքլէ քէմալիյէթէ նայիլ օլմագ իւմիւտիւնտէ չօգ լազմէթճիլէր՝ էֆէնտիլէրինի, գօճալար՝ զէվճէլէրինի, զէվճէլէր՝ գօճալարընը վէ վալիտէլէր քէնտի էվլատլարընը թէրք էթմիչլէր տիր։ Պունունն կիպի քէօթիւլիւքլէրէ պիր չարէ պուլմագ մէրամընտա Գարա տէնիզին ճէնուպի սահիլինտէն իչէրի օլան կանկրա չէհրինտէ վուգու՛ պուլան պիր Սինօտ մէճլիսի պա՛զը դարարլար վէրտիլէր։ Րիյազէթքեարլըգ հատտէն զիյատէ վէ զարարլը պիր եօլ իլէ գուվվէթ վէ չէօհրէթ պուլմասընն տէյիւ, տէօրտինճի տէհրին սօն ընըֆընտա պուլունան մէչհուր էպիսգօփօսլար՝ պախուտուս Գայսէրի էպիսգօփօսու պէօյուք վասիլ՝ պու րիյազէթքեարլըղա նիզամ գօմագ իչին չալըշտըլար։ Մինունէվի օթուրմագտան իսէ, րիյազէթքեարանէ՝ էօմր կէչհիրմէք իսթէյինլէր պէօյուք էպինիէտէ նիզամնամէլէրին հիւքմիւ իլէ վէ մէմուրլարընն նազարէթի իլէ օթուրտուլար։ Պուրատա հէր քէս պիր մըգտար իչ իչլէմէյէ մէճպուր օլուպ՝ գազանտըղը ագճէ մանասթըրընն լազնէսինէ կէչէր իսի։ Պէօյլէ նիզամլարտան նէչէթ էտէն մէնճա՛աթ չօգ իսի։ Մըսըրտա մուգիմ փալիւսիյում մանասթըրընտա օլան Նիլօս վէ Իսատօր կիպի մէչհուր, տինտար վէ՛ալիմ րահիպլէր Ռիֆաագը չէրիֆին թէֆսիրի իչին վէ՛ ուսմանի էհալինին թա՛լիմաթը րուհանիէտէ քէսպի մա՛լիմաթ էթմէյէրի իչին չալըշըրլար։

Մանասթըրլարտա չօճուգլարընն թա՛լիմ վէ թէրպիէսի իչին մէտրէսէլէր աչըլըը. քիլիսէ խատէմէյէրի մանասթըրլարտա թա՛լիմ օլունտուրլար. Ֆագիրլէր վէ եօլճուլար մանասթըրլարընն խազնէյէրինտէն ի՛անէ պուլտուրլար։

Digitized by Google

Պոյէնճէ տէօրտիւնճիւ տէհրտէ իբի Թիւրլիւ րիյազէթքեարլըդ զուհուր էթմիշ տիր ։ Էվվէլըս՝ Դէնկէվլէր, եա'նի՝ այրըճա վէ պէյազան եէրլէրտէ օթուրուպտա իչտէն կիւճտէն վազ կէչէնլէր ։ Վէ սանիէն՝ պիրիւքտէ նիզամ ալթընտա պէօյիւք էպնիէտէ, եա'նի մանասթըրլարտա օթուրուպ տա իչ իլէ մէշղուլ վէ պաշգալարըն էյիլիյի իչիւն չալըշանլար ։

Էվվէլքիլէրտէն Անթօնիոստան սօնկրա էն մէշհուրու Անթաքիոլը Սիմէօն իտի ։ Պու աստմ թագրիալէն Թ. Ի. 420 տէն սօնկրա օթուզ աէնէ միւտտէթի դատար՝ 23 արչըն Եիւքսէքլիյինտէ պիր տիրէք պաշընա չըգըպ՝ վէ օրատա տէվամ իւղէրէ գալըպ՝ եանընա կէլէն ճէմա'աթլարա վա'զ էտէր իտի ։ Իքինճի գըսմտան էն մէշհուրու Ա-քիմիթի (եա'նի՝ Ույդուսուզ) րուհանլար ի'թիպար օլունտուլար, պիրա անլէրին 'իպատէթի կէճէտ վուդու' պուլուր իտի ։ Թ. Ի. 453 տէ պունլար իչիւն չօգ մէշհուր էպնիէլէր՝ Իսթամպօլտա Բօսփոր չուրա մէճլիս 'ազասը Սթիւտիօս Թարաֆընտան պինա օլունտու ։ Էվվէլքի գըսմ րիյազէթքեարլարտան պիր Թագըմ Մըսըրտա՝ Սարապաիթէս, վէ Սիւրիատա Րէմպօթ Թա'պիր օլունան իքիչէր, պէչէր, օննար պիրիւքտէ օթուրան միւնէվվիլէր վար իտի ։ Պունլար սալիմ իւզ զիքր նիզամ վէ ուսուլա մուխալիֆ գալըրլար ։

Ֆ. Ղարպ Քարաֆընտա պուլունան րիյազէթքեարլըդ հագգընտա ։

Պալատէ զիքր օլունտուղու կիպլի իչիւնճիւ միւտտէթտէ րիյազէթքեարլըդ վէ մանասթըրլար ղարպ Թարաֆընտա տահա օղ գատար չէօհրէթ պուլմամըշ տուր ։

Շարգ Թարաֆընտա րիյազէթքեարլըղա մէյլ վէ ութվտա՝ Խրիսթիյանլար արասընտա գատիմտէն պուլունտու իսէ տէ, ղարպ Թարաֆընտա պունան 'աքսիսի վագի' օլուպ՝ եալընըզ մէշհուր մու'ալիմլէրին նուֆուզու իլէ վէ օ տա անճագ տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ խայլը Բէսիրաթ հուսուլա կէթիրէրէք մանասթըրլար մէյտան վէ ի'թիպար պուլտու ։ Իսքէնտէրիէլի Սթանաս Թ. Ի. 336 վէ 338 տէ կալկիատա մէնճի օլտուղունտաև աթինճէյէ Թէրճիւմէ օլունմագ իւզէրէ Անթօնիոսուն ահվալ վէ ա'մալընը պիր քիթապտա նագլ էթտի ։ Անտէն սօնկրա պաշգա մէշհուր ղարպի էսիհագօլիօսլար րիյազէթքեարլըղա եիւզ վէրտիլէր ։ մէսէլա՝ Ամպրօսիօս, Հէրօնիմօս, Աւկոստինօս, Թուր Էսիհագօլիօսու Մարթին ։ Գոսսիյան տահի Թագրիալէն Թ. Ի. 410 տա Մարսիլիատա իբի մանասթըր պինա էթտի, վէ մանասթըրլար հագգընտա իբի քիթապ Թէլիմ էթտի ։ Ալ մանասթըրլար սօնկրա չօգ չէօհրէթ քէսպ էթտիլէր։ Ֆագաթ պիր աւէմին նուֆու-

Digitized by Google

զու վէ չալըշմասը օլմասա խոի, զարսլ Թարաֆընտա իլէրիլմէզ խոի. օլ ատէմ Իթալիալը (Ումպրիա գըթ'ասընատն) օլուպ՝ խամի Պէնէտիքթօս խոի ։ Թ. Ի. 480 տէ Թէվէլլիւտ էտիպ՝ Թ. Ի. 543 տէ վէֆաթ էթտի ։ Տահա սէպավէթինտէ իքէն Րօմատա Թէրպիյէ վէ էյիճէ Թա'լիմ օլունմուշ տուր ։ Օրատա պուլունան ախալաը մէքրուհէյի միւշահէտէ էտիպ՝ իւչ սէնէ գաւուար պիր եապան եէրտէ միւնզէվի օլարագ օթուրտու. օլ զէման պա'զը չօպանլար անը պուլուպ քէնտիլէր վէ պաշդալար տախի օնա չօգ րիայէթ էմմէյէ պաչլատըլար. վէ պիր մանասթըրըն նագիրի օլմագ իւզէրէ ինխիյասագ օլունտու ։ Ամմա մանասթըրտա պուլունան րահիպլէրին զայրի մէչրու՝ ախալագ վէ հարէքէթլէրինի չէքէմէյէրէք, եինէ էվվէլքի եապան եէրինէ չէքիլտի ։ Պունուն իւզէրինէ հէր մա'գուլէ ատէմլէր անտէն Թա'լիմ օլունմագ իւզրէ եանլընա կէլմիչլէր միր ։ Պունլարը Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ էթտիքտէէն սօնկրա օն իքի եէնի մանասթըրա Թագալիմ էթտիլէր ։ Թ. Ի. 529 տա սօնկրատան զայէթլէ մէչհուր օլան «Գասիւնօտատը» մանասթըրը սալնա էթտի ։ Անըն ուսուլ վէ նիզամլարընա կէօրէ պիր ատէմ բուհպանլար ճէմա'աթընա բէմէն գաւուլ օլունմագ իւչհուն պէյ պէնէ գաւուար Թէֆրիւալ ալմընտա գալմալը սրր. վէ հէր բուհպան տայինա մանասթըրտա օթուրուպ՝ նագիրինէ Քրիստոսուն վէքիլի տէյիւ հէր խուսուստա իթա'աթ էմմէկ՝ վէ նիզամլարը հըփզ էմմէկ իւզէրէ եէմին էմմէյէ մէճպուր օլտու. հէր բուհպան տախի պիր մըգտար էշ իչլէմէյէ վէ հէմ պիր մըգտար բուհանի Թա'լիմաթտա տէրսլէր միւթալա'ա էմմէյէ մէճպուր օլտու. հէմ պէնէտիքթօս չօճուգլարը Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ էթտիրմէքլէ պէրաբար՝ բուհպանլարընը տահա տէնէի մէսիհիյի գաւլու էթմէմիչ օլանլարա հայաթ միւժտէսինի Թէպլիր էմմէյէ կէօնտէրմիչ տիր ։ Գասիօտօրօս խամինտէ պիր քիլար կօթ Թ. Ի. 538 տէ պէնէտիքթօսուն պիր մանասթըրընա կիրիպ՝ զէվալ պուլմագտա օլան 'ուլում վէ միւ'արիֆի բուհպանլարա Թահսիլ էթտիրմէյէ չալըշտը քի՝ քիլիսէի մէսիհիյէյէ մէնճա'աթը օլա ։ Պէնէտիքթօսուն նիզամլարը կապլնա վէ Սալանիա վէ սայիր տիյարլարտա տախի գաւլու օլունտուլար ։

Հէր նէ գաւուար իսրախիյան մա'ալիմլէրինին էքսէրիսի րիյազէթքեարլըգա եիւզ վէրտիլէր իսէ տէ, պա'զըլար պունտա տիյանէթինի քէմալիյէթինի տէյիլ, անճագ պիր Թարաֆընը կէօրիւլ՝ սօնկրատան պու մէյլ վէ սէվտատան մէյտանա կէլէճէք օլան զարարլարը իսա վէ Թէֆհիմ էթտիլէր ։ Ախալագը մէսիհիյինին պու վէճհ իլէ իսլահ վէ Թահճիր օլունմայագաղընը կէօսթէրտիլէր ։

Սալիֆ իւզ կիքր կանկըրա մէճլիսի պիլբիւտիյէ՝ րիյազէթքեարլըգ վէ մանասթըրլարը րէտտ էմմէքսիկին՝ իպտիմամ հալինի Իսրախիյանա ասլա նազըշմագ տէյիւ իսթիհզա էտինէրէ, Իսրախիյանըն էմնաք վէ էմնալը տիւնեավիկսի օլմամալը տէյէնէրէ վէ Թա'մը

Digitized by Google

մուգաստէսի էվլի ալիր ատէմին էլինտէն հիչ ալնայանլարա գարչը բրօթէսթօ էթտիլէր ։ Տէօրտնճու տէհրին սօնունա տօղրու Բօմալը Հէլվէտիօս վէ Սարտիգա Էփիսգօփօսու Ֆօնօսօս րկյազէքքեարլը-ղա վէ քվիսէ խաստմէլէրինին էվկէնմէմէսի ՚ատէթինէ վէ Մարիամա վէրիլէն ֆէվգէլ ՚ատէ րիայէթէ մուխաղիֆ օլարագ քէնտի էֆքեար-րընը պէչան էթտիլէր ։ Ֆունլար իլէ հէմֆքեար վէտահա գկյատէ ՚ալիմ վէ չէօհրէթլի օլարագ Բօմալը բահիսլ Հօվհինանօս թագ-րիալէն թ. ի. 388 տէ րկյազէքքեարլըգ իլէ օնա միւթալիգ օ-լան էվկէնմէմէք գիւյիւմիւ վէ խայր ՚ամէլլէրին սէվապը կիգի ճիւմ-լէ գիւյիւմլէրէ գարչը՝ ախլագ վէ քէմալկէթի մէսհիւրէնին թէրա անկլաչըլմասընատան նէչէթ էտէր վէ իման իլէ ա՚մալը խայրիէնին ՚ալա-գահ հադիգիէսինի իսպաթալ էտէր տէյիւ չօգ գուվվէթ իլէ էֆքեար-րընը պէչան էթմիչ տիր. Ֆագաթ անըն խաթի՚մալ էթտիյի պա՚զը խաթիլահաթտան տօղայը , մէսէլա՝ «Դալգի նէնիտէն տօղմուչ ատէմ արթըգ կիւնահ իչլէ յէմէզ» , թա՚լիմաթը խարիճէ յի թա՚լիմ էթմիչ տէյիւ էվվէլա Բօմա Էփիսգօփօսու Սիրիքիօս վէ սօնկրա Միլան Էփիսգօփօսու Ամպրօսիօս թարաֆընտան քիլիսէ իշհագլըղընտան գաթ՚ օլունտու ։

Հէրօնիմօս տահի թ. ի. 392 տէ անըն թա՚լիմաթը իւգէրինէ չօգ չիտէթ իլէ պիր րէսալէտէ հիւճիւմէթմիչ տիր ։ Կալիալը ներէց Վիկիլանթիօս տահի թագրիպէն թ. ի. 404 տէ Պարքէլօնատա Հո-վհինանօսուն պէչան էթմիչ օլտուղու մէպտէլէրի գապուլ վէ թա՚-լիմ էթտի խսէ , ևինէ Հէրօնիմօս օնա գարչը պիր րէսալէ նագըլը տըր. լագին Աւգոսթինօս՝ Հէրօնիմօսուն Հօվհինանօսա գարչը պէչան էթտիյի պա՚զը գիւյիւմլէրի իֆրաթ տէրէճէսինէ վարմըչ տէյիւ քէն-տիսի գապուլ էտէմէտիկինի պէչան էթտի ։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

'ԻՊԱՏԷԹԷ ՏԱՑԻՐ

1. Քիլիսէ վէ ճէմա'աթը մէսիհիէնին 'իպաւէթի 'ումումիէսի հագզընչա:

Իւչհինճիւ միւտուէթտէ էվէլքի 'իպատէթին սաքի վէ սատէլիսի նիզամը վէ սալթանաթը 'իսլատէթէ մէյտան վէրմիչ տիր։ Գիւթիւն ճէմա'աթըն իլահիլէր սէօյլէմէլէրի եէրինէ «թէրէննիւմ էտիճիլէր» ինթիհասընա օլունուսա՝ տահա դիյատէ մա'րիֆէթի թարղ իլէ վէ մուզիգանըն ահէնկի իգթիղասըննա ճէմա'աթ իչինն իլահիլէր թէրէննիւմ էթտիլէր։ Գէօլիւք պէօլիւք թէրէննիւմ էթմէք 'ատէթի էվվէլա Անթաքիատա զուհուր էտիպ՝ սօնկրա քիլիսէի ղարալիէյ Միլանը Ամպրոսիօս վասիթասը իլէ կէչմիչ տիր։ Ամպրոսիօս սա'զը եէնի իլահիլէր թէլիֆ վէ 'իսլատէթտէ իսթի'մալ էթմիչ տիր։ Շարգ թարաֆընտա քիլիսէ մուզիգասը՝ սա'զը տէֆ'ա թէսթրօ մուզիգասընա պէնզէր իսի։

Մուգատտա կիւնլէրէ միւթա'ալիգ թէրթիպ օլունան Քիթասը չէրիֆ պէնտլէրի 'իպատէթի 'ումումիէտէ օգունուր իսի։ վէ ճէմա'աթ՝ վա'զլարը չօգ պէյէնտիլէր իսէ, սա'զը՝ տէֆ'ա, պահուսուս շարգ թարաֆընտա, էլ չըրփմագ իլէ մէմունէյէթլէրինի պէյան էթտիլէր. Ֆագաթ Քրիսօսթօմ վէ Աւկօսթինօս կիսիլ էն տինտար մու'՝ 'ալիմլէր սրու 'ատէթէ տալա եիւզ վէրմէյիլէր։ Զօճուգլարը վաֆթիլ էթմէք այնի քեամիլլէն վէ 'ումումէն իճրա օլունճայա գատար 'իպատէթի 'ումումիէ իգլէյէ թագտիմ օլունուր իսի. եա'նի՝ թա'ամը մուգատտա վէ անըն թագտիս տու'ալարը՝ սիր գըսմը սանի վէ մահսուսի իսի. վէ եալընըզ քիլիսէ 'ալալարը հազըր օլապիլիրլէր իսի. Ֆագաթ վադըն միւրիւրիւնտէ վաֆթիլ խէլասա էտիճի այն տըր տէյիւ զիւյիմ գապուլ օլունտուղունտա ճէմա'աթ իլէ քիլիսէ պիրլէշիպ՝ տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունտան էվվէլ 'իպատէթի 'ումումիէնին իքի գըսմը սիր օլտու։ Պու միւտուէթտէ զայէթլէ չօգ ագճէ քիլիսէ խատիմլէրինին էլտիսէլէրինէ, պուլուսուր, չամ'ատան վէ մուհարա վէ սայիր պու միսիլլու չէյլէրէ սարֆ օլունուր իսի։

Digitized by Google

3 'Իպատէքխանէլէր հագզընատ ։

*Իչխընճիւ միւտտէքտէ տինի մէսիհի՝ Բօմա հիւքիւմէքինին տինի բէսմի օլտուգտան սօնկրա, վէ քիլիսէլէրէ խապնէի չահանէլէրտէն ի'ան օլտուգտան սօնկրա՝ ճէսիմ, ճէլիլ վէ չօգ միւղէյյէն գըլընմըշ 'իպատէքխանէլէր ի'մար օլունուր իտի ։ Հալա Խրիսթիանլարըն պինա էքտիքլէրի 'իպատէքխանէլէրին բէսմինտէ պինա էտէրլէր իտի . եա'նի՝ ճէմա'ատը ասլիէնին մէվգի'սինին խարիճինտէ եհուտիլէր իլէ փութիէրէսթլէրին տուրուպ՝ տինկէյսիլտիքլէրի եէր , վէ մէվգի'ի մէզպուրուն իչէրիսինտէ քիլիսէ խատէմէլէրինին մուգատտես մէվգի'սի եափըլըր իտի ։ Պու միւտտէքին իպթիտասընտա , եա'նի՝ տէօրտինճի տէհրտէ՝ 'իպատէքխանէլէրտէ սուրէք վէ միւչապէհէքլէր 'ասիլտէրի 'իպատէքէ թահրիք վէ ճահիլլէրի թա'լիմ էքմէք մէրամընտա օլարագ խաճի'մալ էմմէք ումումի պիր 'ատէք օլմուշ տուր ։ Պէյլիք Քօնսթանթինօսուն հէմչիրէսի Քօնսթանթիա՝ Գայսէրիյի Էւսէպիօստան Քրիստոսուն պիր սուրէքինի խաճէտիյինտէ Էւսէպիօս օնա նասիհաթ իճտի քի՝ էլ իլէ եափըլմըշ պիր սուրէք իսմէմէյիսի՝ ինձիլ խահրիրաթընտան քէնտի գալպինտէ տահա 'ալա պիր միւչասէհէքէ թէչքիլ էտէ ։

Վէ Փըսյրըսըն Սալամիս չէհրին Էվխագօիօսու իսթիյար էփիֆանիօս տէօրտինճի տէհրին սօնունտա Փալէսթինտէ օլան պիր քիլիսէտէ պուլտուղու պիր սուրէքի , « Պէյլէ չէյլէրի խաճի'մալ էմմէք չէրի'աթը իլահիէյէ մուղայիր տիր » տէյէրէք քէնտի էլլէրի իլէ չըգարմըշ տըր ։

Պու միւտտէքտէ հաչ իչարէթինի 'իպատէքտէ գուլլանմագ 'ուսումի պիր 'ատէք օլուպ՝ հաչընն րէսմինի տախի , վէ տէօրտինճի տէհրտէն սօնկրա հաչ իւղրինտէ օլան Քրիստոսուն սուրէքինի 'իպատէքխանէլէրտէ տէրճ էմմէք 'ատէք օլմուշ տուր ։

3· Մուգաձէս կիւնլէր հագզընատ ։

Իչխընճիւ միւտտէքտէ կիրակի կիւնինտէ իչտէն կիւճտէն ֆէթթաղաթ էմմէք քիլիսէճէ վէ հէմ տէ հիւքիւմէքճէ պիր գանուն օլտուր ։ Խրիսթիանլար արասընտա պէյլէ կիրակի կիւնիւ հըֆզ էքմէք 'ադէթի 'ումումիմի օլտու իսէ տէ , Թագրիպէն Թ. Ի. 360 տա Լաոդիկէքիատա վուգուբ' պուլան մէճլիսին գարարընա կէօրէ ֆանաճ օլմուշ տուր . վէ հիւքիւմէքին Թ. Ի. 386 վէ 425 տէ ի'լան էքտի-

Digitized by Google

յի գանունա կէօրէ ճէմի՝ մասլահաթը տիւնեավիյէ նէհի օլունտու ։

Պէօյիւք Փասգալիատան էվվէլ գըրգ կիւն միւտուէթի օրուճ իլէ վէ թէօվպէ իլէ կէչիրմէք 'ուտէթ օլտու ։ Փաֆալա իլկիյէ թագսիմ օլունտու . Ֆրիատտուն 'ալէնէն երուչուլիմէ կիրմիսինի զիկր էթմէք իչիւն էվվէլքի կիրակի հընֆզ օլունուր իտի ։ Անտէն թա հաֆթանընն սօնունատաք պիւթիւն վազըթ քէմալի հիւրմէթ իլէ հընֆզ օլունուր իտի, Իչտէն կիւճտէն ֆէրաղաթ էտիպ՝ էկր մասլահաթը տիւնեէվիէյէ մէյտան վէրմէյէրէք վէրհիզ իլէ, սապահ վէ ագշամ 'իպատէթի իլէ վէ խայրաթըն իճրասը իլէ հաֆթայը կէչիրիրլէր իտի ։ Փէրչէմպէ կիւնիւ միէրհիզ թուֆթայարագ՝ թա'մէն մուգաատէս այնինի իճրա էտէրլէր իտի ։ Ճիւմ'ա կիւնիւ, հաֆթանընն պաթընճը կիւնիւ, չօգ տուգաթ իլէ օրուճ թուֆթուլսրագ հընֆզ օլունուր իտի ։ Եէտինճի կիւն վաֆթիզ իչիւն չօգ միւ'թէպէր թուֆթուլուր իտի ։ 'վաֆթիզ օլունանլար պէյտպ էլպիսէ իլէ կիյինմիչ օլարագ չընգարլար իտի. վէ չէհիրլէր քիւլլիյէթլի չօգ գանտիլլէր իլէ տօնանըրլար իտի ։ Օլ կէձէ ճիւմէնի 'իպատէթխանիէլէրի գանտիլլէր էլէրինտէ օլարագ կէլիպ՝ իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէք, տուա էթմէք, Ֆիթաալը չէրիֆի օգուսմագ վէ վա'զլար տինլէմէք իլէ Փասգալիս սապահընը պէգլէրլէր իտի ։

Սապահ օլունճա պիրի պիրինի չօգ մահղուզիյէթ իլէ թէպրիք էտիպ՝ անտէն միւպաշիրէթ էտէն հաֆթա Փասգալիանընն իքինճի գըսմը օլուպ՝ պիր եօրթու վէ զիյաֆէթի 'ագիմէ ի'թիտար օլունուր իտի ։ Էրթէսի կիրակի կիւնիւ եէնի վաֆթիզ օլունանլար պէյտպ էլպիսէլէրինի պրագըրլար իտի, վէ Էվվիսգօփօս թարաֆընտան պիր նասիհաթը մահտուսէ տինկլէտիքտէն սօնկրա քիլիսէ իլհագլըղընա քեամիլէն գաալուլ օլունուրլար իտի ։

Իքինճի միւտէթտէ Փասգալիանընն վէֆԹը խուսուսունտա պուլունան միճատէլէ էվվէլա թ. ի. 314 տէ Արլ Սինօտ մէճլիսին գարարը իլէ վէ սօնկրա Իզնիք 'ոսխոսի մէճլիսինին գարարը իլէ թէսվիյէ օլունուպ ենոփէլէրն թարիխինէ, պիր քիչիք խարիճի Ֆարգտան մա'տա, արթըգ րիայէթ օլունմատը ։ Ֆագաթ Ռոմէն հիասալը՝ չարգտա վէ ղարպտա Ֆարգլը օլտուղու իչիւն պու կիւնէ գատար պէր կան հընֆզ օլունմայօր ։

Իպ Ռ-Լ Խոմէն, ևա'նի՝ Փէնթէդօսթա, Փասգալիատան էլլի կիւն սօնկրա Րուհ իւլ Գուտսուն նիւզուլու զիկրի իչիւն 'ումումէն վէ տիզգահլըճա հընֆզ օլունուպ՝ Փասգալիա իլէ Իա իւլ խամսէ չինին պէ չինտէ օլան պիւթիւն միւտուէթ մուգաատէս էչմտէ չիւ հընֆզ օլունուպ՝ «Ի'էսուլլերին Ա'մալը»ն 'իպատէթի 'ումումիէտէ օգուննուր իտի. վէ թ. ի. 425 տէ հիւքիմէթին գանունու իլէ սէրկիլէր վէ 'ումումի օյունլար եապագ օլտու ։

Digitized by Google

Գու էլաի կիւն իչինտէ՝ Ֆրիատոսուն սէմայէ 'ուլուճ էֆտիչի կիւն մախսուսէն հըվզ օլունուր իտի

Գու իւչիւնճիւ միւտուէֆտէ Ֆրիատոսուն վէլայէթի կիւնիւս էվվէլ քիլիսէի զարպիէտէ վէ սօնկրա 'ումումէն հըվզ օլունուր իտի։ Ֆրիատոսուն վէլայէթի նէ կիւնտէ վուգու՝ պուլտուղու չիւպհէսէն իւալի օլարադ մա'լիւմիւզ օլմատըղընտան՝ մախսուս պիր կիւն ինֆիսալ էֆմէյէ մէճպուր օլտուլար, վէ սայքի ինֆինֆագ իւզէրէ Դէկտեմբէրին 25՝ ինճի կիւնիւ սէչիլմիշ տիր։

Նէ սէպէպտէն օլ կիւն սէչիլտիյի իւզէրինէ իսթիլաֆ օլ դատար չօգ տուր քի՝ սէպէպինի մէճհուլ պրագմաղա մէճպուր իզ։ Գու կիւնիւ հըվզ էֆմէյէ անճագ Թ. Ի. 376 տան սօնկրա Անթաքիատա վէ 431 տէն սօնկրա Մըսըրտա 'ատէֆ օլմուշ տուր։ Գու իւչիւնճիւ միւտուէֆտէ տուխի Ֆրիատոսուն վաֆթիզ կիւնիւ՝ «Էսրիֆանիա», եա'նի՝ Րուհ իւլ Գուտսուն կէլմէսի իլէ Անըն Ալլահ Թարաֆընտան 'ալէնէն Թաստիգ օլունմասը էվվէլա զարպէ Թարաֆընտա վէ սօնկրա չարգ Թարաֆընտա տուխի մուգատտաս կիւն տէյիս հըվզ օլունուր իտի։ Գու կիւնտէ տուխի զարպի Ֆրիսթիյանլար՝ Ֆրիատոսուն պիւՔիւն տիւնեայա հէգլուաքտար տէյիս կէլմէսինին «'Ալլահին չարգիէյէ» պէյան օլունտուղունու (Մաթթ. Բ. 1—8 այէթլէրինէ միւրաջա'աթ օլունա), վէ Բօմա չէհրինտէ՝ Ֆրիատոսուն միւ'մինլէր իճրա էֆմէք գուտրէթինին իլք իսպաթ օլունտուղունու զիքր էտէրլէր իտի։

Գու միւտուէֆտէ'ալէյհէ վէ չէհէթլէրէն զիքրի իչիւն մախսուս կիւնլէրին մուգատտաս տէյիս հըվզ օլունմասը միւզաչիրէթ էֆտի։ Բօմատա էն չէօհրէթլի եօրթուլուտան պիրի Գէտրոս իլէ Փաուլոսան կիւնիւ իտի, եա'նի՝ Ցունէա 29 ու, վէ Սթէֆանօս չէհիտին զիքրի Դէկտէմբէր 26 տա իտի։ Վէ հէր եէրտէ օրույա մախսուս օլան չէհիտլէրին զիքրի իչիւն մուգատտաս տէյիս այրը այրը կիւնլէր թահսիս օլունուր իտի։ Գու 'ատէֆ իլէ պէրաբէր հատտէն զիյատէ չէհիտլէրէ վէ 'ազիզ ի'թիպար օլունան մէրհումէրէ րիայէթ էտիպ՝ անլէրին ահվալ վէ ա'մալլէրը Ալլահա մախսուս հիւրմէթ իլէ նագլ էֆմէք վէ անլէրին եաստիկաարլարընը սագլամագ պիր զարարըլ 'ատէֆ օլույօր իտի։

Գու միւտուէֆտէ գէլէճ Մէսեհէ 'ումումէն հէնուզ 'իպատէֆ կիւպլի պիր նէվ' րիայէթ վէրիլմիր իտի։

Տէօրտիւնճիւ տէհրուտ 'Արապիսթանտա թահիֆէի նիսաստան 'իպատրէթ պիր ճէմա'ատ վար իտի քի Մէրհէմէմ տօղրուտան տօղրույա 'իպատէֆ գըլըբ՝ թա'սիր մուգատտէսինի իճրասընտա տուխի անը զիքր էտէրլէր իտի. սոնրա քիլիսէի 'ումումիյէ Ֆրիատոսուն վալիտէսինէ «Ալլահընը վալիտէսի» թա'պիրինին իսթի'մալ իլէ Ֆէվգէլ 'ատէ րիայէթ վէրտիլէր իսէ տէ, օնա 'էպոպէն էտէնլէրէ եիւզ վէրմէտէ-

Digitized by Google

լէր ։ Մէրնէմին Ցիսուստան սօնկրա չօճուգլար Թէվիտ էթմէտիկի էքսէրիէ հէմ չարդ հէմ ղարսլ Թարաֆընտա գասպուլ վէ Թա'լիմ օ-լունտու խէ տէ , սալիֆ իւզ գիքր նիսա ճէմա'աթընա մուխալիֆ ալիր ֆըրգա վար իսլ քի՝ Մէրնէմ Եուսուֆա չօճուգլար տօղուր-տու տէյիւ էթիգատո էտիւ՝ եալընըզ 'ատի հիւրմէթ օնա կէօսթէր-մէք ճայիզ տիր տէրլէր իտի· վէ պունլար իլէ հէմգֆքեար Րօմալը Հէլվէտիոս վէ Սարտիգալը Գօնօսօս վէ սայիրլէր վար իտի ։ Հէրօնի-մօս վէ Ամպրօսիօս պունլարա մուխալիֆ ըհտալէլէր եազմըլար ։ Գու միւտաէթտէ ներուշալիմտէ պուլունան մուգատտէս եէրլէրէ գիյարէթ էթմէք 'ատէթի չօգ Ի'թիպար պուլմուշ վէ Հէրօնիմօս վէ Նիւսալը կրէկօր վէ սայիրլէր պէօյլէ գիյարէթլէր խայր 'ամէլլէրտէն Ի'թիպար օլունամայըպ՝ Թէճոիտի գալըպ օլմայընճա պիր տէմէլին մէնգի'աթը բուհանիէսինէ մուճիպ օլամայաճագլարընը պէյան էթմէյէ մէճպուր օլտուլար ։

4. Էսարը մէսիհիէ, եա'նի՝ վաֆթիզ վէ Թա'ամը մուգատտէս հագգընտա ։

Չօճուգլարը վաֆթիզ էթտիրմէք վաճիպ օլտուղու՝ իւչիւնճիւ տէհրատէն պէյրու Թա'լիմ վէ իգրար օլունտու խէ տէ , պու այնըն Ի՞թտաքնա Թա պէչիւնճի տէհրին օրԹասընատէք Իհմալլըգ վար իտի ։ Օլ վագԹտան սօնկրա էն մէշհուր մու'ալլիմլէրին իթԹիֆագ իւզէրէ վէրտիգլէրի նասհաԹա րիայէթէն , վէ պախուտուս վաֆթիզ օլուն-մայան չօճուգլարընը խէլտա չիւպհէլի Ի'թիպար օլունտուղունտան՝ պու այինլէրի իճրա էթմէք ա'տէթի 'ուսիւմի օլտու ։

Գու միւտաէթտէ վաֆթիզ իլէ պէրապար՝ վաֆթիզ օլունան զաթը եաղ իլէ մէսհ էթմէք 'ատէթ օլտու ։ Գու իքի տէֆ'ա իճրա օ-լունուր իտի· Պիրի՝ եալընըզ պաշ իւզէրինտէ վաֆթիզտէն էվվէլ, վէ տիկէրի՝ վաֆթիզ վագԹընտա այնն վէ պուրուն վէ գուլագլար վէ կէօգս իւզէրինտէ օլտու ։ Փասգալիա վէ 'Իտ իւլ Խամիէյն կիւնլէրի վաֆթիզ իչիւն միւ'թէպէր վագԹլար իտի· վէ պաշգա մուգատտէս սայըլան կիւնլէրտէ տաճիր իճրա օլունուր իտի· եա'նի՝ տինի մէսիհի-յի եէնիտէն գասպուլ էտինլէր օլ վագԹլարտա վաֆթիզ օլունուպ՝ չօճուգլար տօղտուգտան սզ կիւն սօնկրա վաֆթիզ օլունուրլար ի-տի ։

Թա'մը ժամափափս այնը իւչիւնճիւ միւտաէթտէ տաճիր կէօսթէրիշ-լի վէ սաԹանաԹը Թարզ իլէ իճրա օլունուր իտի ։ Իճրա օլունմագ-տան էվվէլ Շաուվալ՝ ճիւմլէ իտան էթմէյէնլէր , պաԹըլ Թա'լիմաԹը գասպուլ էտինլէր , միւրայըլըար վէ պաշգալար իլէ նիզասը օլան ա-տէտլէր չըգարնլար տէյիւ նիտա վէ ի'լան էտէր· պա'տէհու Թագտիս

Digitized by Google

տու'ասը գրլըննըր իտի. վէ անտէն սօնկրա էփիսգօփօա էօրթիւլմիւշ էքմէք վէ չէրասպ ապարապ՝«Ռասպալըն ճէսէտի իւէ գանը» տէյիւ քիւլսէյէ կէօթէրիպ՝ վէ քիւլսէ խատէմէլէրինտէն սօնկրա ճիւմլէսի հիսաէտար օլուրլար իտի։ էքմէք եէր իքէն վէ չէրասպ իչէր իքէն պիր մէզմուր թէրէննիւմ էտէրլէր իտի։ Պու միւտտէթտէ տախի թա'ամը մուգատտէսին՝ պիր 'աթիչէ վէ պիր գուրսան ի'թիպար օլունմասը տահա պիյատէ 'ումմուվի վէ թէսիրլի օլմագտա իտի։ Պու այնըն իճրասընտա էօլիւչէր իչիւն տու'աէթմէք 'ատէթ օլուպ՝ պիպզաթ թա'ամը մուգատտէսին էօլիւչէր իչիւն մախսուս պիր գուրսան ի'թիպար օլունմասը մէյտան պուլտու։ Շարգ թարաֆընտա պու'զը պէօյիւք չէհիրլէրտէ թա'ամը մուգատտէս իհմալ օլունուպ՝ պէլքի աէնէտէ անճագ պէր տէֆ'ա անտէն հիսսէտար օլան քիւլսէ ա'զալըրը պուլունուր իտի։ Վագա'ա Ռօմա ,Սրանիա վէ Իսքէնտէրիէ քիւլսէլէրինտէ սըգ սըգ իճրա օլունուր իտի։ Րէսուլլէրին էյտանընտա վէ սօնկրա թա'ամը մուգատտէս իլէ պէրապէր վուգու' պուլան «մուհապէթ գիյաֆէթի» անտէն այրըլըպ՝ եա գէնկինլէր թարաֆընտան ֆուգարայա վէրիլէն պիր գիյաֆէթ օլուս, եա տա պիւթիւն պիւթիւնէ պրագըլըր իտի։ Լաւօտիքիէ մէճլիսի վէ թ. ի. 393 տէ Հիւիւս մէճլիսի՝ պու գիյաֆէթին 'իպատէթխանէլէրատէ իճրա օլունմամասընը էմր էթտիլէր։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՄԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄ ՎԷ ՎԱ'ԻԶԼԷՐԻՆ ՏԻՑԱՆԷՔ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՕԼԱՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԼԱՐԸ ՎԷ ԷՕՐՆԷԳԼԷՐԻ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ տիյանէթի հազիգիէ վէ տէրուննէ պիր տիյանէթի զահիրիյէ յէ մէյտան վէրմէքտէ իտի իսէ տէ, եինէ հէմ չարգ հէմ ղարպ թարաֆընտա պուլունան էն մէչհուր քիւլսէ մէմուրլարը վէ մու'ալիմէրինտէն չօղու վագ էյի վէ մագսուտ նասի-

Digitized by Google

հաթլար վէ վա'զլարը իլէ փաքէ վէ թէսիրլի էօյունէքլէր կէօսթէրիրլէր իտի։

Իսթամպօլլու Եուհաննա Քրիսոսթօմ ճէմա'աթընա միւքէրրէրէն տինի մէսիհի վէ անընն մաթլուպ էթտիյի տիյանէթ եալընըզ 'իպատէթի 'ումուպիյէ վէ այն ու 'ատէթլէրին իճրա օլունմասընուան 'իզաթէթ օլմայըպ՝ Քիթապը չէրիֆի օգումագ, թա'լիմաթը րուհանիէյի էախինէ վէ տու'ա գընմագ՝ 'իպատէթխանէյէ ֆախռա օլմայրագ հէր Խրիսթիյանընն պիւթիւն 'էօմրիւնտէ ֆարիզէյի զիմմէթի եէվմիէսի տիր տէյիւ թա'լիմ էտէր իտի,

Պիր վա'զտա տէմիշ տիր քի «Ալլահ Երուշալիմտէ օլան հէյքէլի եընգտընրընպ՝ անընն պէտէլինէ տահա չօգ չէրէֆլի օլարագ պինլէրճէ զաչգա հէյքէլլէրի պինա էթմիշ տիր. զիրա Ռէսուլ տէր քի 'Սէզտիրի Ալլահընն հէյքէլխինիզ'. պու հէյքէլի միւզէյէն գընընըզ. մուրտար ֆիքիր վէ հավէսլէրտէն անը թաֆհիր էյլէյին քի հէմ ֆէզ Րուհ իւլ Դուստուն հէյքէլի օլասընընզ հէմ սայիրլէրը պէօյլէ օլմասընընա սէպէպ օլասընընզ։» Պուշգա վա'զտա տէմիշ տիր քի «Ինքի իւչ մէզմուր թէրէննիւմ էտիպ՝ մու'այէն տու'ալարը օլուր օլմագ թարզ իլէ դընըլտգտան սօնկրա, Պու խէլասըմընզ իչինն քիֆայէթ էտէր տէյիւ էվվէլրինինէ տէօնէրսինինիզ. Ալլահընն վէ յդամպէր վասիթասը իլէ, եա'նի՝ 'պու գավմ տուտագլարը իլէ պանա հիւրմէթ էտէրլէր խէ տէ, գալպլէրի պէնտէն իրագ տընը', պուլյուրտուղունու իչի'թմէտինիզ մի»։ Քրիսոսթօմ տէվամ իւզէրէ վա'զլարընտա՝ հէր էվ պիր 'իպատէթխանէ վէ հէր էվ սահիպի քէնտի էվ խալգը իչինն պիր բուհանի չօպան օլմագ կէրէք խոյինի թա'լիմ վէ թէքիւտ էտէր իտի. վէ տու'ա գընմագ հէր եէրտէ միւնասիպ օլուպ, վէ հէր իչ տու'ա իլէ իչէնմէք կէրէք խոյինի պէկյան էյլէտի։

«Եէվմի տու'ա էթմէք իչինն 'իպատէթխանէյէ կիթմէք լազըմ օլմայընպ՝ իչ պաչընտա իքէն տահի օլուր. զիրա սէտ գալտընրմագ օլ գաստար էլզէմ օլմայընպ՝ գալպին հալի էլզէմ տիր. էլլէր աչմագ մուհիմ օլմայընպ՝ բահան տու'ա գընմասը մուհիմ տիր. 'Ահտը 'Ամիգ վագթընտա կիպի տէյիւ տիր, չիմտի հէր ներէտէ՝ իսէն մէզպահ, գուրպան վէ պըչագ եանընտա տընրպար. զիրա քէնտին հէմքեահին, հէմ գուրպան, հէմ մէզպահընըն. հէր ներէտէ խէ պիր մէզպահ գուրպագիլիրսին. վագթէթ վէ մահալ մանի' օլամագ՝ էյիպիր իքէն չօղ գարը րուհու վասիթասը իլէ կէօյէ տօղրու նազար էտիպ՝ Բասպընն իմինէ խաթիտա' էտէպիլիր։ Պու ատէմ եալընըզ օլարագ չարչըյա կիտէր իքէն տահիհ պիր տու'ա թագտիմ էտէպիլիր։ Օլ ատէմ տիւքքանընտա օթուրուպ՝ մէչիհի տիքէր իքէն՝ ճանընը Ալլահա տօղրու գալ տընրապիլիր. քէզալիք պիր խզմէթքար չարչըտան լազըմ օլան չէյլէրի ալըր, եահուտ աչխանէտէ օթուրուր իքէն տու'ա էտէպիլիր»։ տէյիւ թա'ղիմ էտէր իտի։ Վէ եինէ՝ «Ցուա էթմէմիշ, եա'նի Ալլահա միւթէվէքքիլ օլմամըզ տէրունիմիզտէ պիր թէմիզել վէ պաթըլ

Digitized by Google

ԼԹԻՄԱՈՒ ՀՈՒՍԸԼ ԷԹՄԷՄԷԼԻ ՏԻՐ » ՏԷՂԷՐԷՔ , « Բաւլօս (Բ. Թէս. Գ. 3 այէԹինտէ) ԼԹԻՄԱՈՒՏԼՄԸՂԸ Ալլահըն վա'տլէրի իւզէրինէ ԹԷՄԷԼԼԷՏԻՐ. 'Սիզի ատալիԹ էտիւղ՝ չէրըտէն հըՓզ էտէն Բուալալ էմին տիր'. եա'նի՝ խէլաս իչիւն սիզի տու'վէԹ էԹուի իսէ , մուԹլաՁա խէլասը սիզէ իհսան էուէՃէք տիր ։ Լաքին վա'ւտ իլէ պէրապէր պրոՁուտը Ղը չարԹլարա մէՁնի օլարաՁ խէլաս էտէր։ Պու չարԹլար նէ՞ տիր ։ Պիզիմ արզուսուզ պուլունուպտա օնա միւԼԹիւ' օլմամըՂ չարԹլար Ի. լէ , տէյիլ չաԹըՂ. տէյիլ օտուն եա Թաշ կիպի հորէքէԹ կէլմէՂ օլտուղուսուզ հալուէ պիզի խէլաս էտէր ։ Վէ օրուՃ հաՁգընտա վա'Ղ էտէր իքէն տէտի քի, « Պիր ՆՀուտի եա պիր փուԹ-իէրէսԼԹ' նէ իչիւն օրուՃ ԹուԹ-ուչօրտուն' տէ յու ատնա սիւալ էԹտիինտէ, 'Ի րլաատտուն չէքտիյի սիյասէԹլէրի իչիւն' տէյիւ ճէվապ վէրմէ. զիրա Ի րլիատտուն էլէմ վէ սիյասէԹ չէքմէտի մուճիպի էսէՓ օլմայըպ' եապընըՂ մուճիպի մէսրուրիյէԹ տիր. չիւնքի ատնըն հայչը կիւնահ իչիւն քէՓարէԹ օլտու. 'ատտավէԼԹի 'ազիմէնին տէՓ' օլտընուպ' պիր պէօյուք պարըչմադ սէպէպի օլտու. սէմավաԹըն գափուլարընը աչընՂ , Ալլահըն սիւչվէնլէրինի ատնըն տօսԹլարընա Թահվիլ էԹմիչ , պիզի սէմավաԹա տէյլէլէԹ էտէր , պիզիմ Թատի'սԹընմըՂը ՓէտէրիՆ սաՂ եանընտա օԹուրմապա ԹէրՓի' էԹմիչ վէ պիՆ պէրէքէԹ տահա պիզէ պապաչ էԹմիչ. պիՆանաչՆ 'ալէյհ մաՓէտմ չէքմէ չիսի' մէսրուր օլմագ կէրէք իզ. ամմա քէՆտի կիւնահլարընմըՂ իչիւն եապ չէքմէքլէ օրուՃ ԹուԹմապընըՂ » , տէտը իտի ։

ԵՒՆԷ Ի րլիատտուն' Ի րլիատտուն սէմայէ 'ուրուՃ էԹմէէի իւզէրինէ կիւզէԼ պիր վա'Ղ էտէր իքէն տէտի քի , « Ի րլիատտ պիզիմ Թատի'սԹընմըՂը Թուրքիանտասընը ՓէտէրէԹ Թագտիմ էԹտիինտէ , ՓէտէՐ ապու 'ատիյէտէն, 'ատիյէ վէրէՆ զատըՆ ճէվապինտէՆ վէ 'ատիյէնին մուգատտէպիյինտէՆ տօղապը օՂ գապտար խօչԼանտը քի' քէՆտի էլէրի իլէ անը գապապուԼ էտիիւ' քէՆտի եանընտա օԹուրԹտու, վէ 'Սէն սաՂ եանընմտա օԹուր' տէտի ։ Նէ յէ՞ Ալլահ 'ՍաՂ եանընմտա օԹուր' տէմիչ տիր ։ Էվվէլա 'Թօփրագընը վէ Թօփրապա տէօնէճէքսինի' տէտիյի Թատի'սԹա տէմիչ տիր» ։ Րում իլ Դուտտուն կէլէէսի խուզէրինէ վա'Ղ էտէր իքէն տէտի քի' « Րում իլ Դուտտ օլմագապզընը կիւնահ ափվ'ապը եօգ տուր. Րում իլ Դուտտ օլմագապզընը Ճիտուտա Բատպապ տէյէմէ յիզ (Ա. Ջօրին. ԺԲ. 3 այէԹինտէ) վէ Ալլահա փէտէր տէյիւ խրԹապ էտէմէ յիզ. Րում իլ Դուտտ օլմագ իսէ , քիպրէտէ Զօպանլար վէ Մու'ապիմլէր օլմագ. Ճա'ամը մուգատտէտ այնի օլմագ, քիւիսէ պիլէ օլմագ իտի ։ Ի րլիսէնին մէվՃուտ օլմասը , Րում իլ Դուտտուն հագգը օլմասընընը իսապԼԹը ապը » ։ Ի րլիատԼԹօմուն զիքը վէ տիգգաԼԹա չայան փէք չօգ վա'պլարը պու կիւնէ գապտար պագի գալտը իսէ տէ , եապընըՂ պու չէՆիպէՓէր էԹմէկլի տիրլէր ։

Digitized by Google

Իշպու իւչիւնճիւ միւստաֆթին իւչիւնճիւ պապընտա զիքր օլունմուշ օլան Ակլ Էխիսգօվճասու Ֆիխէրիհա՝ պիզպաթ տիյանէթ խուսուսունտա փաք վէ Թէսիրլի պիր էօրնէք վէրտիքտէն պաշգա, քէնտի վա՛զլարընտա Թա՛լիմաթը րուհանիէ յի Թէքիա իլէ ճէմա՛ա-Թա Թա՛լիմ էտէր խոճ. վէ վա՛զլարըն իսթիլահաթը օգուսունուշլուշ ա-ստէմիէրին անկլայաճաղը Թէրթիպ վէ Թա՛պիրլէր իլէ պուլունմասընա տիգգաթ էտէր խոճ. Պիր վա՛զընտա ուէտի քի՝ «Ալիմլէրին մա՛րիֆէթի ևօլունտա Ֆիթաալը չէրիֆի սիզէ Թէֆսիր էտէճէք օլուրսամ, վէրէճէյիմ Թա՛ամը րուհանի պիր գաչ օգուսունուշլարա միւթապըգ կէլիր խէ տէ, պագի գալան ճէմա՛աթըն էքսէրիսի աճ գալաճագլար. պինաէն 'ալէյհ րիճա էտէրիմ քի Բապալըն պիւթիւն քիլիսէի սչըգ ոէօզլէր իլէ Թա՛լիմ օլունտուղունտա Թա՛ամը րուհանի էտինէճէքլէ-րինտէն՝ 'ալիմ վէ օգուսունուշլար Թէհսսիլ էտէլէր. գիրա 'ալիմլէր ճահիլլէրէ խիթաալ օլունանը սուհուլէթլէ անկլամադա գաւիր օլ-ստուգլարընտա, ճահիլլէր 'ալիմլէրէ մահսուս օլան սէօզլէրի սույա անկլայամազլար». Պէօյլէ սչըգ սէօզլէր վէ Թէսիսլէր իլէ վա՛զ էթ-մէսինին էօրնէճի պու խոթիխարճատան աչիքճտար օլուր, եա՛նի՝ «Ռիմ ասմալարընըզը Թիսար էթմէքլիյի վէ նէ զէման եէնի Ֆիւտանլար տիքճէճ յինիգի կէօսթէրմիշ տիր. Ռէնտինիզ կէօրտիւնիւճ եահօտ իչիթտինիզ, եահօտ Թէճրիւպէյի ատէմլէրէ պապընըզը Թիսար էթ-մէք խուսուսունտա տանըշըրընըզ. ՆիՓչիւն պապընըզ հագգընտա չէքտիյինիզ գայդա գաւոար՝ ճանընըզ հագգընտա գայդա չէքմէգ-սինիզ. Տինկէյին, պէրատէրլէրիմ. սիզէ րիճա էտէրիմ. Իքի Թիւր-լիւ Թարլա վար, Ալլահըն Թարլասը վէ ատէմին Թարլասը. սիպին Թար-լանըզ վար վէ Ալլահըն Թարլասը վար. սիզին Թարլանըզ Թօփրագ-տըր. Ալլահըն Թարլասը ճանընըզ տըր. ճայիզմի տիրքի քէնտի Թարլանըզը իչէտիպ տէ Ալլահըն Թարլասընը պօչ պրագասընըզ. ևազգըշէՐ մը քի՝ Ալլահըն 'ինտինտէ դիգգայէթ օլան ճանը իհմալ էտէլիմ. Թարլալարըմըզ պիր գաչ կիւն պու տիւնեատա էլէրհիպտէ գալըր. պունա պինանէն տահա զիյատէ ճանլարըմըզա մուգայէտ օլ-մասըզ միևնասիպ տիր. Ալլահ քէնտի Թարլասը օյան ճանլարըմըզը պիթէճ էմանէթ էթմիշ տիր. անըն իչիւն անէրէ քէմալը տիգգաթ իւ-լէ մուգայէտ օլալըմ. պիւթիւն գուվվէթլիվիզ իլէ, վէ Ալլահըն եար-տըմընա միւթէվէքքիլ օլարագ չալըշալըմ քի քէնտի Թարլասը օյան ճանլարըմըզա նազար էթտիյինտէ՝ Թօփրագը էյի իչէնմիշ, եապա-նի օԲլարը սէօքիւմիւշ վէ պիչինի հագգը պուլա. Ալլահըն պիզտէն Թաղէլ էթտիյի պէօյիւք վէ զօր պիր չէյ տէյիլ տիր. զամիրիմիզտէ հագգըն սէտասը չաղըրըյօր. Թարլանա մուգայէտ օլտուղուն կիտի՝ պէօյլէճէ ճանընա տա մուգայէտ օլ. աստանտան եավաշագ չըպըգ-լարը քէստիյին միսիլլի՝ պէօյլէճէ ճաննընտան քէօֆթիւ մէյլ վէ սէվ-տայը քէս. Ֆիւթիւն սէնէ պապընը Թիսար էթմէյէն աատէմ՝ սէյը

Digitized by Google

քի պէր սէնէ ուահա զիյատէ մահսուլ թօվլայըլ ուու՝ ասնկրա ասլա մահսուլ պուլամայաճաղը կիպի, ալէյլէմ քէնտի ճանընը քէօթիւ միւլհազլար վէ հավէսլէրուէն ուազքէմէյէն ատէմ՝ զօր իւլ վէ հիւլ իւլ պու զըսաս 'էօմրիւնտէ նէֆսի իչիւն մահսուլ պուլուրսա ուու՝ ասնկրա էպէտէն մահսուլսուզ զալըր»։ Պաչզա վա'զտա տէտի քի՝ «Վա'զարըմտան էտինտիյինիզ մա'լիւմաթը՝ ագրապա վէ զանշուլարընըզա սիւտիրին զիրա սիզէ պու լազըմ օլան նասիհաթլարը վէրմէքլիյի իհմալ էտէր իսէմ սուչլու օլուրսամ։ Պէօյլէմէ սիզ խաթրընըզտա իչիթտիյինիզի հըքզ էտիա՝ պաչզալարա պիլտիրմէքլիյի իհմալ էթտիյինիզտէ թէքեասիւլիւնիւզ իչիւն մէտաւլօւրսունուզ»։ Պաչզա վա'զտա Քիթապը չէրիֆի օգուսմագ խուսուսունտա տէտի քի՝ «Պիր ատէմ Քիթապը չէրիֆի օգուսմագ վէ Ալլահընն էմրլէրինի էօյրէնմէք իչիւն 'վազթըմ եօգ' տէյիս 'էօզր տիլէմէսին. եավաշ 'Օգուսմագ պիլմէմ. անընն իչիւն Ալլահընն էմրլէրինի հըքզ էթմէզսէմ, պունա զարչը սայըլմամագ' տէմէսին։ Պու 'էօզիւրլէր պաթըլ տըր. օգուսմագ պիլէն Ալլահընն քէլամընը օգուսմագա վազըթ պուլմագ կէրէք տիր. վէ օգուսմագ պիլմէյէն պաչզասընա օգուտա պիլիր։ Գըչ կէճէսինտէ քիմ Քիթապը չէրիֆի օգուսմագ եավաշ տինկլէմէք իչիւն հիչ տէյիլ իսէ իչ սա'աթ պուլսմագ. զիրա ճէսէտիմիզ թա'ամըզ օլուր իսէ զայ'իֆլէնիպ էօտիւյիւ կիպի, ճանըմըզ Ալլահընն քէլամընը միւթալա'ա էթմէզ իսէ՝ պայըլըր։ Պիր քիմսէ 'պէն բէնչէյէր իսէ, վէ Ալլահընն քէլամընը օգույասամ վէ տինկլէյէմէմ' տէմէսին. չօգ բէնչէյէրլէր չէյթանընն թիւրքիւլէրինի էզպէրլէյիյսա սէօյլէրլէր. վէ չէյթանընն թա'լիմաթընը էօյրէնիպ հըքզ էտէպլիյըլէր իսէ, «Բիսմիտոսուն թա'լիմաթընը էօյրէնիպ հըքզ էտէմէզլէր մի»։ Պաչզա վա'զտա տէմիշ տիր քի, «Պիր ատէմ նէ գատար իսայր 'ամէլլէր իճրա էտէր իսէ, մուհասապէթի հագիգիէ, տիւշմէնլէրէ չամիվլ օլան մուհասապէթ, անընն տէրուննինտէ օլմագ իսէ, 'ամէլլէր պիհուտէ օլըր, (Ա Ֆօրինք. ժԳ.3)։ Վէ խոտպինլիք հէպ քէօթիւլիյիւն քէօքիւ, վէ մուհասապէթ՝ խայրըն քէօքիւ օլտուղունտան՝ էյէր պիր ատէմտէ հագիդի վէ տիրի քէօքիւ օլմագ իսէ, կիւզել չիչէքլէր իւէ տօնանմըշ վէ 'ալա մէյվէ իւէ եիւքիւ տալլար վէ չըպըզլար օլուրսատա, նէ՞ Ֆայիտէսի վար։ Խոտպինլիք քէօքիւ սէօքիւլտիւքճէ՝ անընն տալլար վէ եասիրագլարը գուրուտուղու միսիլլիւ, տէրունլէրինտէ մուհասապէթ քէօքիւ գուրուտանլար՝ հայաթը էպէտիյէ նայիլ օլմուղա զրթըզ եօլ պուլամազլար»։ Վէ պաչզա պիր վա'զընտա տէր քի, «Մուհասապէթ օլմագ իսէ, տու'ալար, օրուճլար, աստաղալար վէրմէք, էվլէնմէմէք, իման պիլէ պիր չէյէ եարամագ։ Մուհասապէթ եօգսուլլուգտա տայանըր. ալէրհօրտարլըգտա թէքէպպաիւրլէնմէզ. ազըր էլէմլէր վէ թէհրիւալէլէր ալթընտա սապիթ գուլըր. էյիլիք էթմէքտէ մէսրուր օլուր. մուհասապէթ հագիգի պիրատէրլէր տրասընտա՝

Digitized by Google

լաթիֆ , քեռազիտ պիրատէրլէր արասընտա տա Թէսիրլի տիր ։ Ֆիթ-
նէլէր ադասընտա սուչտուզ օլուպ՝ զուլմ իչիւն ահ չէքէր ։ Խրիսթի-
յանլադտա կիւնահ իգրար էտէր Քրիստոստա կիւնահը աֆվ՝ էտէր։
Մուհապպէթի հագիգիյէ՝ Քիթապը չէրիֆին ճանը տըր. իմանըն սէ-
մէրէսի տիր. Ֆագիրլէրին՝ զէնկինլիյի , էօլմէք իւզրէ օլանլարըն
հայաթը տըր ։ Պինանէն 'ալէյհ մուհապպէթի տիգդաթլըճա մուհա-
ֆաձա էյլէ. մուհապպէթտէն զիյատէ չիրին նէ՞ վար. 'Ալլահ մու-
հապպէթ տիր'. իմոի մուհապպէթ սէնտէ իսէ , Ալլահ սէնտէ տիր.
վէ օլ քադտիրտէ տահա նէ՞ իսթէյէպիլիրսին ։ Ինանգիէսի ալքուռ
իլէ տօլու օլան ատէմի զէնկին , վէ րուհու Ալլահ իլէ տօլու ատէմի
Ֆագիր մի՞ ի'թիպար էտէրսինիզ ։ Ինայըր. եալընըզ Ալլահըն թէնէզ-
զիւլ էտիպ՝ սաքին օլտուղու ատէմ զէնկինտիր» ։ Քրիսէրիստուն էօր-
նէյի վա'զլարընա մուբտալըզ իտի ։ Վա'զլարընըն րուհու վէ 'էօմրիւ-
նիւն րուհու պիր իտի ։ Մահզէն քէնտիսի իչիւն տուա էթմէյիպ՝
ախիշմէնլէրի իչիւն չօզ ադրտու վէ մուհապպէթ իլէ տուա էտէր ի-
տի ։ Գիր վա'զտա տէտի քի , «Սէն Քրիստոսուն 'ադքէրլէրինտէն օլ-
մազ իստա'ասընտա օլուպ՝ անըն հաչը իլէ քէնտինի նիչան էտէր ի-
սէն , վէ էլինտէն կէլտիյի գատար էյիլիք էթմէյիպ՝ մուհապպէթ ,
իման իզամէթ վէ 'իֆֆէթտէն իսպասէրին եօզ իսէ , Քրիստոսուն ի-
մի առնա Ֆայիտէ էթմէզ։ Քրիստոսուն հաչը գըյմէթլի օլտուղու
կիտի , գըյմէթլի չէյին նիչանը օլմազ կէրէք տիր ։ Միւհիւրիւն ալ-
քուռն եիւգիւքտէ օլուպտա՝ էյէր միւհիւրլէնէն չէյ սիւյրիւնէթիւ
իսէ , նէ՞ Ֆայիտէսի վար ։ Պիր ատէմ գինա ևա սըրգութ ևա գաթլ
էթմէք իւզրէ իքէն՝ հաչ նիչանընը եափտրաա , Ֆայիտէ էտո՞ր մի ։
Շէյէթանը գաչըրմազ եէրինտէ տահա գիյատէ պէօյլէ միւրայըլըզ իլէ
չէյէթանը քէնտի գալպինէ տա'վէթ էտէր » ։ Քրիստոսուն վէլատէ-
թի իւզէրինէ օլան պիր վա'զնտա ատէտի քի , «Պէօյիւք պիր ատէմ
քէնտի մէվլուտու ևա օղլունուն մէվլուտունու ԹուԹմազ մէրամընը-
տա իսէ , պիր գաչ կիւն էվվէլ էվի Թէմիզլէմէք իլէ հազըրլըզ կէօ-
րիւր, Թախթալարը սիւփիւրտիւր, պատանա վուրտուրու, օտալա-
րը չիչէքլէր իլէ տօնանթտըրըր , մուճիպի մէսրուրիյէթ օլան հէր չէ-
յի Թէտարիք էտէր ։ Վէ էյէր քէնտի մէվլուտուն ևա օղլունուն
մէվլուտու իչիւն ալէօյլէ հազըրլըզ կէօրիւր իսէն , Բասալընընը մէվ-
լուտու իչիւն նամըլ հազըրլըզ կէօրմէք կէրէք սին ։ Ճահատ էյլէ քի՝
սէն էվինտէ պուլմազ իսթէմէտիյին մուբտալըզը՝ Բասալ սէնին գալ-
պինտէ պուլմայա ։ Էյէր Քրիստոս սէնի մէվլուտու իչիւն հազըր պու-
լուբ իսէ , սանա կէլիր , վէ եալընըզ գիյարէթ էթմէյէճէք , իլլա է-
պէյտէն անտէ սաքին օլամազ տըր. Քրիստոսուն սաքին օլտուղու
քուռ նէ՞ մուպարէք տիր » ։

Կիւնահա վէ տիւնեավիլիյէ Թէսլիմ օլուպ տա՝ նիհայէթտէ հէվ-
ալինէ պիքտէն Թէօվպէ էթմէք իւմիտինտէ օլանլարա չօգ ուլյան-

Digitized by Google

տըրըճը սէօղէր իւէ թէքտիր վէ նասիհաթ էտէր իտի վէ թէօվպէ՝ պա'զը իչէրտէն վէ նէյմ չէքմէքտէն 'իպարէթ տիր տէյիւ՝ հագիգի թէօվպէնին գալըպտա օլուպ՝ սէմէրէսի տախի ա'մաղտա կէօրիւնէնճէ յինի պիլմէ յէն ատէմիէրին պաթըլ զիւ'իւմիէրինի տէֆ՝ էթմէ յէ չալըշըր իտի ։

Սալիճ իւղ զիքր ատէմիէր կիպի տիյանէթի ևսալիսէնին միարլագ էօրնէգլէրինի կէօսթէրիպ տէ՝ զիքր վէ տիգգաթա չայան վա'զլար վէրէն ատէմիէր կէրէգ չարգ կէրէգ ղարսլ թարաֆընտա չօգ վա'իզլէր վէ մու'ալիմլէր պուլունտու իսկ տէ , պիրէր պիրէր անլերի զիքր էթմէգ տէրտէթ պուլունան իչիմիզին իգթիզաընտան միւաքին օլմատըղընտան՝ պու պատատէ ևալընըղ պիր տահա զիքր էտէրիզ , օ տա իչինճիւ միւտատէթտէ վէ սօնկրա պէլգի էն մէշհուր օլան Աւկսթինօս տուր ։

Աւրէլիօս Աւկսթինօս՝ Նումիտիատա պուլունան Թագաստէ չէհրինտէ՝ Նոյ. 13 Թ. Ի. 354 տէ թէվէլլիւտ էթտի ։ Փէտէրի միւթիէրէսթ իտի իսկ տէ , վալիտէսի Մօնիգա չօգ տինտար վէ 'ագիլ պիր ևսաթուն օլուպ՝ օղլունուն թա'լիմաթը մէսիհիյէտ թէրպիյէ իլէ անըն իմանա կէլմէսի իչիւն տէվամ իւզրէ վէ ղայրէթ իլէ տու'ա էտէր իտի ։ Ամմա Աւկսթինօս գիյատէսի իլէ աթէչի օլուպ՝ հինի սէպավէթտէ օլանլարըն միւպէէա օլտուգլարը հավէս վէ չէհվէթլէրինէ մէյտան վէրէրէք օն ալթընճը եաչընտան սօնկրա նէֆսի էմարէյէ էսիր օլտու ։ Գիր թարաֆտան չէհվէթի նէֆսանիյէյէ տուչիպ՝ օտալըգլար սագլատըգտան մա'տա իրթիքեապլի գինա էտէր իտի, վէ տիկէր թարաֆտան 'իլմ վէ մա'րիֆէթ , պահատատա 'իլմի պէլաղաթ եօլունտա զայէթլէ հավէսքեար չան վէ կէօզիւ իլէրիտէ իտի ։ Գու վէյլ վէ սէվտալարը իէտէրի թարաֆընտան մէն՝ օլունմայըպ՝ վալիտէսի թարաֆընտան միաքլըդ իւզրէ 'էօմիւր կէչիրմէք խատատունտա չօգ վէ մուհափազա էթմէ յէ ճէնատարէթ էթմիչ տիր ։ Օն եէտի եաչընտա իքէն Գարթակինէ չէհրինէ՝ տահա գիյատէ 'ալիմ վէ մէշհուր ճիւտէրրիսլէր եանընտա տէրսլէրինտէ էյի իւէրիւէմէք իչիւն, կիթմիչ տիր. վէ օրատա իքի սէնէ գատար քէօթիւ րէֆիգլէր օլուպ՝ իֆրաթ տէրճէսինատ սալիճ իւղ զիքր քէօթիւլիւքլէր վէ նասիհաքլըգլարտա սէ յիրտիր իտի ։ 'Իլմի պէլաղաթտա մահիր օլուպ՝ սօնկրա միւ'թէպէր պիր միւտէրրիս տախի օլտու իսկ տէ , վալիտէսինին թա'լիմի վէ իմանընտան իրագլանմագտա իտի ։ Օն տօգուզունճու եաչընտա իքէն Աւկսթինօս չօլ մէշհուր միւէլլիֆ վէ սահիպի նութգ օլան Գիքէթօնուն հիքմէթի հագիգիյէ յի արայըպ՝ օնա խմիտատ էթմէգ իւ-

Digitized by Google

պրէ ասէմլէրի թահրիք էտէն նասիհաթլարա չամիլ Հօրթէնսիօս իւնվանընտա օլան քիթապլընը մութալա'ա էթմէսի իւզէրինէ զաֆլէթ վէ չէհվէթ ույուգուսունտան ույանըլսլ, անտէն էվվէլ արզուլսլըսլ արատըզը չէյլէրին նէ գատար խօշ օլտուղունու կէօրմէք իլէ, տէրսունինտէ հիքմէթի ասլիյէ վէ պագիյէ պուլմաղա արզումէնտ օլարագ, վէ վաղիտէսինին Ջրիատոս հազգընտա օլան թա'լիմաթընը խաթըրընա կէթիրէրէք Ջրիատի չէրիֆէ միւրաճա'աթ էյլէտի։ Ֆաքաթ քէնտի 'իլմի իլէ իֆթիխար էտէրէք մաղրուրլանմըշ եւրէք իլէ Ջրիատի չէրիֆի միւթալա'ա էթտիյինտէն իսթիրահաթ վէ մէնֆա'աթ պուլսմատը։ 'Ջրիչիւք չօճուգ կիպի օլմադա տահա հազըր տէյիլ իտի' օլ արալըգտա Մանի Ֆըրգասընտան օլան պա'զըլարա բաաթ կէլիպ' անլէր 'ատի Ջրիսթիյանլարըն իմանընը իսթիհզա էտէրէք' անը հիքմէթի քեամիլէյէ իրչատ էթմէք իտտա'ասընտա իտիլէր։ Աւկօսթինօս տօգուզ սէնէ միւտտէթի գատար Մանի Ֆըրգասընտա գալը իսէ տէ, ասլա զաիր իսթիրահաթընա նույիլ օլամատը. անճագ պիր թարաֆտա տիւշմիւշ օլտուղու մաղրուրիյէթ վէ խըրսու չան իլէ չէհվէթի նէֆտանիյէսի, եէնի ույանմըշ զաիրի վէ ա'լա արզուլարը իլէ օղրաչըլ' ճանը տայիմա ճէնք մէյտանը օլմուշ տուր։ Վագթը միւրիւրինտէ Մանի Ֆըրգասընը գիւ'իմէրինին զա'իֆիյինի թէշվիս էտիւ' Ֆօքա խամինտէ պիր մէշհուր Մանիխինին եանընա տանընշմագ իչուն կիթտի իսէ տէ, օլ մու'ալլիմքէնտի չիւգհէյէրինի հալլ էտմէտիյինի պուլտուղունտա' օլ Ֆըրգասը թէրք էթմէյէ մէճալուր օլտու, վէ ալալագ վէ մէշրէպի տահիլ խալահ օլունմատըղընտան տինսիզլիյէ տիւշմէք թէհլիքէսինտէ իտի։ Գու տէֆ'ա էվվէլա վուգուֆ օլտուղու էֆլաթօն թարիգինին մէպտէյէրի օնա մուճիպլի մէնֆա'աթ օլմուշ տուր։ Ֆագաթ օլ թարիգտէ եօղու չաչըրմըշ օլան զիհնինէ մուսուլմէճ պուլտու իսէ տէ, զաիր վէ գալպինին իսթիրահաթը վէ սէլամէթինի օնտա պուլսմատը։ Ջէնտի նահաք գալպինի փաքէյէճէք վէ ալալագընը թէճտիտ էտիպ' չէրի'սթ վէ 'ատալէթի իլահիյէ 'ինտինտէ քէնտինի թէպրիյէ էտէճէք պիր Ախլասքեար անտէ պուլսմատը։ Երմի տօգուզունճու եաչընտա վալիտէսինի տէսիսէ իլէ Ջարթակինէտէ պրագարադ Րօմայա կիթտի, վէ Ֆէրտասը սէնէ Միլան չէհրինէ կիտիպ' եինէ օրտասա 'իլմի պէլաղաթ միւտերրիսի օլտու։ Վալիտէսի տէ սօնկրա օրտայա կէլիչ տիր։ Աւկօսթինօսուն վալիտէսի' օղու հազգընտա մէյտանյէթէ տիւշար օլտուղունտա' Ջարթակինէ Էվվիգօվիսու օնա «Եիւրէքլէն, պու տու'ալար իլէ կէօզ եաչըրընըն օղու հէլաք օլամազ, տէտի։ Սինէ պիր թարաֆտա Աւկօսթինօսուն չէհվէթլէրի, վէ խըրսու չանվէ խալահ օլմամըշ գալպի վէ ալալագը, վէ տիկէր թարաֆտա զաիրի վէ վալիտէսինին տու'ալարը վէ կէօզ եաչըրը օլարագ' տէրուննինտէ ճէնքտէն Ֆարիղ օլամազ իտի։ Ամպրօսիօսուն վա'զըրընը

Digitized by Google

տինկլէ յիպ՝ անէերտէն չօգ թէէսիր օլունուր իտի։ Օլ վագըթտա տա-
լան Ջիթապի չէրիֆի վէ պալտուսուս Փաւլօս Ըէսուլուն ըէսալէէրի-
նի օգուտմաղա պաչլատը։ Բօմ. է. պաալտա Թա'րիֆ օլունան հալէ-
րի քէնտիսի քէսքին տուլուշլարը իլէ տուլտու, վէ օգուտուգճա
տահա զիյատէ բուհու թէպրիյէ վէ սալահ վէ հայաթը բուհանիէյէ
հասրէթ չէքէր իտի. լաքին զամիր իսթիրահաթընա վէ տուշմը օլ-
տուղու կիւնահլար իւզէրինէ պալէպէյէ էրէմէտիյինտէն՝ մէ յուսի-
թէ տուշէր իքէն, պիր կիւն պաղչէտէ օլտուղունտա՝ «Ա՛լ, օգու,»
նիտա էտէն պիր չօճուղուն սէսինի իշիտէրէք՝ քէնտիսինէ Ալլահտան
պիր էմր կիպի գաալուլ իլէ, եանընտա պուլունան ինճիլի չէրիֆի
էլինէ ալըպ՝ աչտըղընտա, Բօմ. ծԳ. 13, 14, եա'նի՝ «Զէվգ ու սէ-
ֆալար վէ սէրխօշլուգ իլէ տէյիլ, անճագ չէհվէթլէրի իշլուն թէնին
թէտարիքինի կէօրմէ յիպ՝ Բաալ Միտաս Ջրիստոսու կիյինին», քէլէ-
մընը օգուտու։ Անիտէ Փաւլօս Ըէսուլուն իսմանա կէլմէտի կիպի՝ Րուհ
իւլ Ջուտսուն թէսիրաթը մահտուսէտի իլէ, թէպտիլի մուրատ վէ թէճ-
տիտի գալպ էտիպ՝ պա'տէհու օթուգ իւչիւնճի եաչընտա օլարագ՝
քէնտի (օտաալըղընտան օլան) օղլու Ստէյօտաթա իլէ պէրապէր
Ամպրոսիոսուն էլի իլէ վաֆթիզ օլունտու։ Անտէն սոնկրա մուտէր-
րիսլիյինի պրագըպ՝ վալիտէսի վէ օղլու իլէ Սֆրիգայա 'ավտէթ
էթմէք իւզրէ եօլա չըգմըշ։ Ֆագաթ վաթանընա եէթիչմէզտէն
էվվէլ վալիտէսի Մօնիգա իման ֆէբրուարըղը իլէ վէֆաթ էյլէ-
տի։ Թ. ի. 391 տէ երէց վէ 395 տէ Էփիսգօփոս Ամպրոյէթինէ
թագտիս օլունուպ՝ թա վէֆաթ էտինճէ յէտէք՝ (Թ. ի 430, Աղօս.
28) Հիփիօ (Ֆօնա) Էփիսգօփոսու իտի։ Օթուգ պէչ սէնէ մուտ-
տէթի գաատար թա'լիմաթը հագիգիյէ վէ տիյանէթի խալիսէ իչիւն
կէրէք վա'զլարը իլէ կէրէք թէէլիֆ էթտիյի չօգ քիթապ վէ րէսալէ-
էրի իլէ, կէրէք մէմուրիյէթինի պիւթիւն չէմալի Սֆրիգա քիլիսէ-
էրինէ մուֆիտ պիր թարզ իլէ իճրա էտէրէք վէ կէրէք վազ 'խպ-
րէթի զաթիխէսի իլէ չալըշմըշ տըր. վէ անըն էսէրլէրի էլ ան պա-
գի տիր. չէօլէ քի քիլիսէի 'ուսմուսիյէի մէսիհիյէ իւզէրինէ անըն
թէսիրաթը խայրիյէսի՝ Րէսուլլէրին էյամընտան՝ ԼուԹէրին վազթընա
գատար պէլթի էմալտըղը իտի։ Թա'լիմաթ խուսուսունտա չալըշմասը
գապը խամիստէ պէ յան օլունճագ տըր, պու թա'լիմաթ տամխիլիս
չիւպհիկիւնահ վէ թէօվպէ խուսուսունտա տուլմուշ օլտուղու թէճ-
րիւպէտէն նէչէք էթմիշ տիր։ Սւկօսթինօսուն հիշ պիր նօգտան վէ
զայրի մէչրու՝ զիւ'իւմիւ եօգ իտի տէյմէզ իսէք տէ, երինէ էքսէրիսի
Ջրիֆթայի չէրիֆէ միւթապըգ վէ քիլիսէի 'ուսմուսիյէյէ միւֆիտ օլուր
Տիյանէթ խուսուսունտա վա'զլար վէ րէսալէլէրինէն մա'տա՝ «Ի՛ք-
բուրլար» իւնվանընտա պիր քիթապը չօգ լիսանլարա թէրճիւմէ օ-
լունուպ՝ չօգ րի'այէթ օլունան վէ չօգ թէէսիրաթը խայրիյէ սէպէպլի
օլմուշ տուր։ Օլ քիթապտա քէնտի կիւնահլարընը քէմալի հագիգաթ

Digitized by Google

վէ նէտաՄէթ իւէ , անէլէրտէն իքրահ իւէ՝ վէ Ալլահը ֆէվգ էլ ՝ատէ ՄէրհաաէթԻնի ՄէտՀ էթՄէք իւէ թա՝րիֆ էտէր ։ ՔԷնտի ՄէքրուՀիյէթէլէրինի կէօրԻւալ տուլտուղու կիալի՝ Ալլահըն Քրիստոս վասիթաաը իւէ օլան Էմաալսըզ վէ գիյ գըլմէթ մուհաալպէթինին լէզգէթինի վէ չիրինլիյինի քէՄալի Մէսրուրիյէթ վէ չիւքրանիյէթ իւէ տուլար ։ Պու քիթապ Րամ· Է· վէ Ը· պաալար իւ գէրինէ ԹէՔսիր տէյԻւ ի՝թիալար օլունուրսա , պէէքի անտէն էյիսի ասլա թահրիր օլունմամըշ տըր ։ Ալլահա վէ Քրիստոսա օլան մուհաալպէթի՝ թէճտիտի գալըլ օլունտուգառանաօնկրա՝ սէօյԻնմէգ աթէշ իտի։ Տահա կիւնահլարընտա պաթմըշ իքէն չէհվէթլէրի աթէշլի օլտուղու կիալի՝ Քրիստոսուն գանընըն գըլմէթինի հիսս էթտիքտէն սօնկրա, մուհաալպէթի՝ ճիսմանի վէ կէօրիւնԻւ էչ յէլէրտէն չէօգիւլԻւալ՝ րուհանիլէրէ պաղլանտը ։ Անըն ՄէյսանէթԻ՝ թա՝լիմաթը կիալի զահիրի օլմայըգա տէրուն՝ վէ խալիս իտի· վէ Աֆրիգա քիլիսէլէրի իքի տէհր սօնկրա խարաալ օլտուս իսէ տէ , անըն էօրնէյի տահա տիրի տիր ։

Աւհօսթինօսուն վա՝զլարը իւէ թահրիրաթլարընտան պա՝զը իսթիխրաճլար իւէ պուս Պապ խիթամ պուլաճագ տըր ։ « Միւլահազա» քիթապընտա Քրիստոսա խիթապէն՝ «Էյ քէՄալ տէրէճԷսինտէ չիրին, տէվկիւլիս , քէրիմ, արզուլս , ՝ազիզ , ճէմիլ , պաալտան թահըլը , սիւտ վէ գարտան պէ յագ , ալթուն իւէ ճէվահիրտէն գըլմէթի օլան զաթ՝ պանա պիլճիւմիլէ տիւննեաալի զէննիինիլիք վէ ի՝թիալարտան միւ՝թէպէր , նէ՞ զէման աէնի կէօրէճէյիմ , նէ՞ զէման հուզուրունտա կէօրիւնէճէյիմ, նէ՞ զէման աէնին ճէմաիին իւէ տօյաճաղըմ» տէր ։ Պիր վա՝զտա պաշգալարա հայաթ միւժտէհինի պիլտիրմէք մէրամընտա Քրիթապի չէրիֆի թէֆահհիւս էթմէք խուսուսունտա տէտի քի՝ «Շիւահէյէ տալմըշ պիր տօսթուն խէլասը իչիւն միլէսսէր օլմայարագ հագիգաթը արատըգտան սօնկրա սանա կէլիալ՝ օնա վէրմէյէ միւգթէտիր օլմատըղընը սէնտէն իսթիտա՝ էտէր ։ Րուհու աճըգմըշ ամմա աէն օնա թա՝ամ վէրէմմէզսին ։ Օլ զէման հիճապ էտիալ՝ օնա ճէվապ վէրէսին տէյիւ արամատա մէճպուր օլաճագսըն ։ Քրիթապի չէրիֆտէն մա՝տա նէ՞ւէտէ արայա պիլիրսին· պէէքի անընը իսթէտիյի քէալամ օրատտա ճահզըը տըր· վէ պուլտուղուն կիալի էյէր աէն քեաամիլէն անկլամագան նէ՞ եահիաճագսըն ։ Ամըգմըշ տօսթուննու պօշ կէօնտէրմէյէ՞ մի մէճպուր օլաճագսըն ։ Ինայըր . Փէյղամպէրլէր իւէ Ըէսուլլէրին՝ հուզուրունտա իսթիրահաթ պուլտուգլարը Րապպա տու՝ա էյլէ· տէվամ իւզրէ օնա տու՝ա էյլէ· տէյիւ անը թա՝ճիզ էթտիյին իչիւն սանտա վէրէճէք, իւլա վէրմէք ԷՆիէ։ Ալմագսըզըն գափուրյու չալտը՞ն մը· Թէգրար չալ· օ մուԹլագա վէրիր· աէնին հասրէթին արթսըն տէյիւ վէրմէյէ միւրատտ էթտիյի պէրէքէթի կէճիլգտիրիր· էօյրէն վէ էօյրէթ· մուհաալպէթ էյլէ վէ աճըգանլարտա թա՝ատը րուհանի վէր »։

Digitized by Google

Պաշտաւ վա'զտա տէտի քի՝ «Փուքփէրէսթլէրտէն ալիր առաէմ Իրիսթիյան օլմազ իսթէտիյինտէ Թահգիր օլունաուղու կիսպի՝ Իրիսթիսթիյանլար ապասընտա տափի գուսուրսուզճա ափյանէքի խալխէ կէօսթէրմէք իսթէյէնլէր՝ ապգատաշ Իրիսթիյանլար Թապաքընտան հազարէք կէօրիւլմէր. գիրա չօգ Իրիսթիյանլար քէօփէ վէհմ իլէ 'էօմիւր կէչիրիրլէր. վէ անլէրին ևանընտա հէր քիմ քի հազիգի ալիր Իրիսթիյան 'էօմրիւ կէչիրմէք իսթէրսէ, ևա'նի՝ անլէր նափաք օլուպ՝ միւնէֆֆիհլէրէ տանըշարտգ, իչքի իչէրիքէն՝ ալիր ատէմ ևաղընըզ Ալլահա 'իսլատէք էտիպ տէ՝ ֆալճըլար վէ միւնէֆֆիհլէրէ կիթմէզ վէ հէր նափաքլըգտան քէնտիսինի հըզգ էտէր իսէ, անլէր տանը խաթիրզա էտէրէք 'կէրչէք սէն ալիր 'ադիզ սին. էլհասըլն. Գէտրօա ատւն. սէն կէգաէտէն էնտին, ևալընըզ աչ'ն մի Իրիսթիյան օլաբատւն տէրլէր։

Աւկօսթինօս քէնտի էյամընտա իֆրաթ տէրճէսինտէ պուլունան րիյազէթ-քեարլըգ մէյլ ու սէվատաս 'ալէյհինէ տէտի քի՝ «Իրիսթիյան ատէմ քեազիպ ալիրատէրլէր արասընտա ահ չէքմէզ իչլիւն նէրէյէ ֆիրար էթսին. ևապան ևէրչ'մի չէքիլսին։ Անըն արգասընըզրա թէօքէզլէր օրայա տափի կիտէրլէր. քէմալիյէթէ նայիլ օլմազ ևօլունտա իլէրի օլան Իրիսթիյան՝ քիմսէնին րէֆեազաթընա թէհամմիւլ էթմէմէք իչիւն պիլքիւլիւյէն այրըյա չէքիլսի՞ն մի. քէնտիսի իլէրի օլմազտան էվվէլ պաշգալար օնա թէհամմիւլ էթմէմտի մի. Գաշգալարա թէհամմիւլ էտէմմէմի քէնտիսիլէրի,օլմամասընա ալիր իսապաթ տըր։ Էֆէս. Դ. 2 այէթինէ կէօրէ 'ֆէմալի թէվազիւ' վէ միւլայիմէթ վէ սասալ իլէ սիւլուք էտիսյ՝ ալիրի պիրինիզէ թէհամմիւլ էտէսինիզ', էմր օլունուր. պէրէ պէրինէզ ընհամթաւ էֆէսինէզ. սէնտէ պաշգանընն թէհամմիւլ էտէճէյի ալիր չէյ ևօգ մու. ևօգ իսէ թէս'ճիւպ օունաճագ քէյֆիյէթ տիր. ամմա էյէր հազիթգաթէն ևօգ իսէ, եինէ սէնտէ պաշգալարըն թէհամմիւլ էտէճէքլէրի պիր չէյ ևօգ իքէն՝ սէն պաշգալարա թէհամմիւլ էթմէյէ տահա գուվվէթլիսին։ Լաքին 'Գունաւ ևապիսանամ' տէր իսէն, պաշգալարըն սէնտէ թէհամմիւլ էտէճէքլէրի պէր չէյ սէնտէ պուլունմուշ օլուր։ Ֆէմալիյէթէ նայիլ օլմազ իչիւն Իրիսթիյանլար տիւնեատան չէքիլմիշ օլաունլար. լիմանէ սէլամէթ իլէ նէթիչմիշ օլտուլար։ Նէ՞ օլուր. միւնթազըր օլտուգլարը խալխա վէ գուսուրսուզ սա'ատէթէ էրմէշ օլտուլա՞ մը. ևօգ տահա. գիրա ահ չէքմէքտէն, իղվալար վէ թէճրիսալէրտէն գուրթուլմատըլար։ Ցէնա պիր ատէմի պէօյէ չէքիլմէքտէն նէ՞ մէն' էտէպիլիր։ Րիյազէթ-քեարլըգա չէքիլէնլէրին գալալէրի մա'լիւմ տէյիլ տիր. քէնտիլէրինի քեամիլէն պիլմէգլէր. ներէտէ գալտը քի սէն անլէրի պիլէսին։ Գէլքի օլ րէֆազաթա քէօքիւ պիրատէրլէր նայիլ օլտուլար։ Ֆէնտի գալպինտէն ճիւմլէ քէօքիւ ֆիքիրլէր իսրաճ էթմէկէ զայրէթ էյլէ։ Ճիւմլէմիզ չէրր կիրէմէյէճէք գուսուրէթի գալպլէրի իսթէրիզ։ Շէրր ներէտէն կիրմիշ տէյիւ քիմ ֆարգ էտէպիլիր. հէր

կիւն քէնտի գալալէրիմիզտէ ճէնք էտէրիզ. սէլամէթ նէ՛րէտէ տիր. ատլա պուրատա եօզ տուր։ Գու 'էօմրտէ եօզ տուր. անճագ Սլլահ. հըն վա՛տլարընտան հասըլ օլան իւմիտ իլէ իչէրիմիզտէ վար տըր։ Օրտայա եա՛ռի՝ եէնի Երուշալիմ իչինէ կիրտիկիմիզտէն ասնկրա վէ գափուլարը էօրթիւլիւ վէ միհրաբեմ օլտուղունտա՝ օլ զէմանի քէմալի մէսաէրէթ վէ սէլամէթ օլաճագ տըր »։

Սատագա վէրմէք խոսուսունտա տէտի քի՝ « Սատագա վէրմէք գալէի վէ սախլագը եէնիլէնմիշ օլան ատէմէ Ֆայիտէլի տիր. ամմա էյէր պիլա ճէզա կիւնահ իչլէմէք իչուն սատագա վէրիր իսէն, Ֆուգարանըն վասթասը իլէ Ք'րիստոսա Թա՛ամ վէրմէք եէրինտէ՝ քէնտի հաքիմինէ րիչվէթ եէտիրմէ յէ չալըշմըշ օլուրսուն»։

Տու՛տա խոսուսունտա տէտի քի՝ «Գու տիւնեատա գալըդճա տու՛ատա ղայրէթիմիզ սէօյիւնմէկին, վէ քէնտի մէրհամէթի պէզտէն ալընմասընդն տէյիւ տէվամ էթմէկը իւզրէ տու՛տա էթմէկը կէրէկ իզ։ Զիրա եէնիտէն իսանտա կէլմիշ օլան ատէմլէրին չօղու պիր միւտաէթ իչուն վէ էվվէլքի հարէքէթինտէ չօգ վէ ղայրէթ իլէ տու՛տա էտէրլէր, ամմա ասնկրա սօղուգ վէ գայտասըզ օլուրլար։ Տիւշմէնիմիզ տայիանա ույանըգ տըր. ատն ույուրսուն։ Անըն իչուն տու՛ատան Ֆէրտաղաթ էթմէ յէլիմ. Սլլահ իհսան էտէճէյի պէրէքէթլէրի թէէխիր էտէրսէ տէ, եինէ տիրիզ էթմէզ. անըն վա՛տը էմին տիր. տու՛ատան Ֆարիզ կէլմէ յէլիմ. տու՛տա յուհու սէնի թէրը էթմէտիյի թաղտիրտէ, Սլլահըն մէրհամէթի սէնի թէրը էթմէզ»։

Իղվալար հագգընտա տէտի քի՝ «Հէր իզվա պիր թէճրիւպէ օլուր, վէ հէր թէճրիւպէյնին սէմէրէսի վար տըր։ Հէր ատէմ քէնտիխընէ-յինճէ պիլմէտիյինտէն՝ նէ յէ՞ թէհամմիւլ էթմէ յէ թաղաթը քահֆի օլուպ, նէ յէ՞ քահֆի օլմասըդընը պիլմէզ։ Գա՛զըէ տէ՞տա թէհամմիւլ էտէմէ յէճէ յինի՝ թէհամմիւլ էտէպիլիրիմ զանն էտէր. վէ պա՛զը տէ՞տա թէհամմիւլ էտէպիլմէյինի՝ թէհամմիւլ էտէմէմ զանն էտէր. չէօյլէ քի թէճրիւպէ ատէմի սընաար։ Սլլահտան կիզլէնմիշ տէյիւ իսէ տէ, թէճրիւպէ օլմազտան էվվէլ պիր ատէմ քէնտինտէն կիզլէնմիշտիր։

Գէտրօա քէնտի գուտրէթ վէ զայֆիֆլիքլէրինի պիլմէտի, տամմա Բասպ պիրի իսի. վէ Գէտրօա թէճրիւպէ վասթասը իլէ քէսպի գուվվէթ էյլէտի»։ «Քէնտի կիւնահկարըն լուզրինէ ասվագաթ օլմա. անճագ հաքիմ օլ։ Զամիրինին մէհքէմէսինին քիւրսիսինէտ օթուր վէ քէնտինի իմհամ էյլէ։ կիւնահըն իչուն՝ 'գաչդասը պէնի տիւշիւրտիւ ետա չէյթան պէնի կիւնահա իտխալ էյլէտի՝ տէյիւ 'էօզիւր տիլէմ։ Շէյթան իզվա էտէր իսէ տէ, Սլլահա իսմտատ իչուն տու՛տա էթտիյինտէ՝ խէյտա օլուրսուն. զիրա չէյթան ֆէպզ էթմէյէ մուգթէտիր տէյիւ տիր»։

«Իգրարլար» քիթապընտա տէր քի՝ «Մէն, եա Սլլահ, քէնտիմի իչիւն պիզի եարատթընըն վէ գալպիմիզ աչնատ իսթիդահաթ պուրնուն-

Digitized by Google

ճայա գատար՝ բահաթսըզ օլուր »։ «Ա՛հ, սէնտէ խաթիրահաթ պուլամ. քնա՛չքի սէն գալպիմէ կիրիպ անը տօյուրասըն։ Նէ՛ կէճ սանա մուհասպպէթ էթմէկէ պաշլատըմ, եա՛ ճէմալի գատիմ, գատիմվէ տայիմա ճէտիտ»։ «Էյ սէն տիւքէնմէզ հիրինլիք, քեամիլ վէ իքմալ էտէն լէզզէթ»։ «Նա՛ եէթիմլէրին փէտէրի Բապպ Ալլահ, քիւչիւք էօքսիւզլէրին մատէրի, չօճուգլարընըն ֆէրեաատընը տինկլէր։ «Կէչմիշ զէմանտա վուգուա՛ պուլան մէքրուհիյէթլէրիմի վէ ճանըմընը նասիհաքլըղընը խաթրըմա կէթիրէճէյիմ, տէյիլ քի անլէրի սեվէրիմ, անճագ սանա տուհա զիյատէ մուհասպպէթ էտէյիմ։ Նա՛ Ալլահըմ, սէնին մուհասպպէթինէ մուհասպպէթ էթտիյիմ իչիւն՝ քէնտի լայըգ-սըզլըղընը վէ սէնին մէրհամէթինի տէրթաթըր էտիպ՝ հաճա թագ-տիմ էտէյիմ»։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Իւչհունճիւ միւտուէթ՝ թա'լիմաթ միւճաւէլէսի էյսանը իտի ։ Ֆիլիսէի 'ուսուսիյէնին 'իլմ վէ ֆէրասէթ վէ գուտրէթի պու միւճաւէլէլէրէ սարֆ օլունտու ։ Միւճաւէլէնին նէթիճէ վէ Լաէրի խայրիյէ վէ հէմտէ գիյանքեար թէսլիրաթը վար իտի ։ Լիւկիւմսիւզ եէրտէ մու'ալլիմլէր պիրի պիրինտէն թէֆրիտ օլունուպ՝ ֆըրգալար փէյտա էթմէլէր ։ Թարաֆկիրլիք գիյատէսի իլէ մէյտան պուլուպ՝ թէհամմիւլ վէ մուհասպպէթ խալլել կէթիրմիշ տիր ։ Ինըսը չան , հաստա վէ էֆքեարը տիւնեավիյէ պու միւճաւէլէյէ կիրմիշ տիր ։ վէ չօգ մու'ալլիմլէր էսրար նէվ'ինտէն հիչ պիր չէյ պրագմաղա բազմ օլմայըպ , ուլուհիյէթի՝ մէսէլէի ճիսմանիյէ կիպի մանթըգ եօլունտա քեամիլէն հալլ էթմէք մէրասիմնտա իքէն՝ իքի թարաֆտան զէլալէթէ տիւչմէյէ տիւչար օլտուլար ։ վէ միւճաւէլէ հարարէթինտէ իքէն՝ փէյանէնին էհէմմիյէթինի ֆէրասիւչ էտէրլէր իտի ։ Չիյանքեար թէսիրաթը ալէյհէ օլտու իսէ տէ , եինէ տիկէր թարաֆտան մու'ալլիմլէրին էքսէրիսի հագիգաթէն թա'լիմաթը սահիհէյի ալէյան իլէ՝ թա'լիմաթը պաթըլէյէ գուրչը անը թաստիգ վէ իսպաթ էթմէք իչիւն չալըչըրլար իտի ։ վէ թա'լիմաթը սահիհէյի պուլուպ՝ ճիւմլէ պաթըլ պիւ'իւմլէրտէն անը փաք հըֆզ էթմէք նէ գաւտար մուհիմ պիր չէյ օլտուղու ճէմի' Իրիսթիյանլար տրասընտա անկլաչըլմըչ տըր ։ հէմտէ սօնկրատան քիլէսէի մէսիհիյէ իւզէրինէ կէլէն ֆուրթունալարըն պիր մըգտար տէֆ՝ օլունմասը պու իւչհունճիւ միւտուէթտէ թաստիգ օլունան թա'լիմաթըն գաւպուլ օլունմասընտան նէշէթ էթմիչ տիր ։ Վէ պիր տահա պու միւճաւէլէլէրին պիր նէթիճէսի՝ պիրիպիրինտէն այրըլմըչ օլան Իրիսթիյան մէզհէպլէրինին պա'զը թա'լիմաթը էտասիյէ իւզէրինէ իթթիֆագ էթմէլէրինտէն 'իպարէթ տիր ։

Պու միւտուէթտէ վուգու՝ պուլան միւճաւէլլէր իւչ պէյիւք մաւտու իւզէրինէ , եա'նի՝ «էգանիմի սէլասէ» վէ պահաուտա Ֆրիստոսուն «Ուլուհիյէթի ասլիյէսի վէ զաթը իլահիյէ իլէ ինսանիյէսի» , վէ «Ահվալը ինսանիյէ» , եա'նի՝ իրսատէթը ինսանիյէ իլէ անըն կիւնահ իլէ օլան 'ալագասը» , վէ պու իքի մաւտու իլէ մուխթէլիֆ օլարագ՝

Digitized by Google

«Քէֆարէթ» թա'լիմաթը իւզէրինէ վուգու՝ պուլուպ՝ Որխանիյան մու'ալլիմլէր սրասընտա իւչ պէօյիւք թարիգ տախի, եա'նի՝ Իաքէնտէրիյէ թարիգի (Օրիկէնէսին Թէսիրաթը անըն իչինտէ գալտը իսէ տէ, չօգ թէպսիլաթը խայրիյէ գաւպուլ էթմիչ տիր) վէ Անթաքիա թարիգի վէ Աւկօսթինօս եախօտ ղարպի թարիգի իտի։ Գունլար ա-թիտէ պէյան օլունաճագ տըր։

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՈՒԼՈՒՀԻՑԷ ՎԷ ԷՄԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԷ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Քրիսոստուլի ուլուհիյէթի ասլիյէսի հագգընճա.

Գու մատտէ իւզէրինէ վուգու՝ պուլան միճատէլէ էքսէրիյէ «Արիօս միճատէլէսի» թա'պիր օլունուր. չիւնքի պունտան էվվէլ պէյան օլունտուղունա կէօրէ՝ իքինճի միւտտէթտէ քիւիսէլ 'ումումիյէ թարաֆընտան գաւպուլ օլունան թա'լիմաթ 'ալէյհինէ իւք էվվէլ գալ-դըչմըշ օլան Իաքէնտէրիյ երէցլէրինտէն Արիօս իսմինտէ պիր ատէմ վէ անըն Ֆըրգասը իտի։ Գու Ֆըրգաս՝ թէվէլլիւտ էթմէքլիյի խալգ օլունմագլըգտան թէֆրիգ էտէմէյիպ՝ եալընըզ Փէտրուլահ միւ-թագիլէն էզէլտէն օլուսլ՝ անտէն ղայրի զաթլարըն քեաֆֆէխ, Քրիստոս վէ Ռուհ իւլ Գուտս պիրլէ, անըն իրտատէթի իւչ եօգտան վիճիւտէ կէլմիչ։ Պինանէն 'ալէյհ Քրիստոս պիր մախլուգ տուր։ Ֆաղաթ Փէտրուլահ թարաֆընտան խալէ էնկէ գուտրէթի օնա ի'թա օլունտուղունտան՝ Ալլահ եախօտ Իլահ թա'պիր օլունապիլիր տէյիւ գաւպուլ վէ ալէյհան էտէր իտի։

Արիօս Ֆըրգասը իւչ քիլիսէի 'ումումիյէ ապտասընտա վէ պա'զէն «Նարը Արիօսլու» թա'պիր օլունան վէ իւչիւնճիւ միւտտէթին խը-

Digitized by Google

թիտասընտա քիլիսէի չարգիչէնին էքսէրիսինէ հավի օլան չօդ մու՛ալը լիւլէր վար իսի ։ Պունլար Օրիկէնէսին թա՛լիմաթը իւզէրինէ մէպնի օլարագ՝ տօղրու լաքին պիլա հուտուտա վէ սէկէքի իքի թարզ իլէ ունկլաչըլաճագ թա՛պիրլէր վէ իսթիլահաթ իլէ էֆքեւարլարընը պէյան էտէրլէր իսի։ Նուսուսաէն պունլար վահտեքի վիճիւտ թարիգի՛ալէ յահինէ ի՛թիրազ էթմէք զըմնընտա Քրիստոսուն՝ Ուլուհիյէթի ասլիյէտէն՝ (Ո՜ախ, ՕՂՏԻԱ եա՛նի՝ մէվճուտիյէթի ասլիյէ եա՛նի Ալլահըն մէվճուտիյէթ եալօտ զաթի ասլի վէ էզէլիսինտէն) թէվէլլիւտ էթտիյինի գապուլ էթմէ յիսի՝ Փէտէրուլլահըն իրատէթինտէն թէվէլլիւտ էթմիշ տէյիւ գապուլ էթտիլէր. վէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլա վէ պիր խուսուստա Փէտէրին ուլուհիյէթինտէն թէֆրիգ օլունմազ իսէ՝ ըմնը տավսի թէֆրիգ օլունամազ զանն էթտիլէր ։ Պինաէն՝ալէյհ Քրիստոսուն՝ուլուհիյէթի Փէտէրուլլահըն ուլուհիյէթի իլէ պէր իսիյինի (ՕՄՕՕՂՏԻՕՏ) գապուլ էթմէ յիսի՝ուլուհիյէթի Փէտէրին ուլուհիյէթինէ դե-ղապէհ (ՕՄՕԻՕՂՏԻՕՏ) տըր տէյիւ գապուլ էթտիլէր։ Միճմատէլէ իչինտէ պուլ օրթա հալին զա՛յիֆիյի մէյտանա կէլիսի՝ պու դիւ՛իւմիլէրի գապուլ էտէնլէրին էքսէրիսի՝ քիլիսէի՛ուսմանլիյէնին իչնիք մէճլիսինտէ թաստիգ էթտիյի թա՛լիմաթը գապուլ էթմիչլէր տիր ։

1. Իզնիք մէճլիսի նագլիյէթի.

Պու իւչիւնճիւ միւտաէթին իսլէթիտասընտա Իաքէնտէրիէ Էփիսկոփոսու Ալէքզանտըր քիլիսէի՛ուսմանլիյէնին էգանիմի սէլասէ հագըզընտա գապուլ էթմիչ օլտուղուս թա՛լիմաթ իչիւն զայրէթլի օլուպ՝ քէնտի իտարէսինէ պուլունան քիլիսէլէրինին թ. ի. 318 տէ վուգու՛ պուլան միւզաքէրէ մէճլիսինտէ պուլունան Արիոս՝ Քրիստոսուն էզէլտէն թէվէլլիւտ էթմէսի վէ Փէտէրուլլահ իլէ հէմձինսիօս (ՕՄՕՕՂՏԻՕՏ) օլմասը մուհալ տըր տէյիւ րէտտ էթտի իսէ, այէօյլէ պիս՛իւմլէրտէն նէ գատար մազարրաթ հասըլ օլաճաղընը կէօրիւպ, եա՛նի՝ պու նիսպէթլէ Քրիստոս հագիգի Ալլահ օլմայըպ՝ ինսանլարըն խէլասը իչիւն քէֆարէթ իճրա էտէմէյճէյինի թէչխիս էթմէքլէ՝ պու պիս՛իւմլէրին էօնիւնիւ ալմազ իչիւն թ. ի. 321 տէ Իաքէնտէրիէտէ վուգու՛ պուլան Սինօտ մէճլիսինտէ Արիոսու երէց մէմուրիյէթինտէն՝ ապէ վէ քիլիսէտէն զաթ՛ի՛ալադա էթտիրմիշ տիր։ Ամմա Արիոս նուֆուզլուս ահալասի պահուսուս իլմիտ Էփիսկոփոսու էւսէպիոս վէ Ֆաւստոօքիոսը Անթէրիոսու պուլունուշ տուր ։ Պունլարատան մա՛տա Դայսէրի Էփիսկոփոսու Էւսէպիոս հէր նէ գատար Սուրիոսուն թարաֆկիրլէրինտէն տէյիւ իսի իսէ տէ, հինէ պու աչըլմագտա օլան միւճատէլէտէ ինսանըն՛ապլընըն էրէմէտիյի էտուպը հալ

Digitized by Google

էթմէք իչիւն նաֆիլէ եէրէ չալըշըլաճաղընա իլգամ օլունուպ՝ Իաքէնտէրիէ քիլիսէսինէ օլան նիզայը Թա'պիրաթի 'ուսուսիյէ իլէ Թէաքին սէլամէթ փէյատա էթտիրմէք խսթէր իտի ։

Իմբէրաթօր տախի (պէօյիւք Թօնսթանթինօս) Դայսէրիլի Էւսէպիօսուն րէյինէ րի'այէթէն, վէ միւճատէլէնին մէպտէլէրինի անկլատմայարագ՝ Ֆայտէսիզ միւճատէլէլէրինէ իլգի Թարաֆ պիրմըգտար օլ պիր Թարաֆա Թէսլիմ էտիսյ՝ իրթիֆագ պուլսուն տէյիւ Իսքէնտէրիյէյէ պիր մէքթուպ եազմըշ տըր։ Լ՚աքին Ալէքզանտըր քէնտի ղամիրինէ տանըշարագ Արիոսա միւսա'ատէ էտէմէ յիսյ՝ Իմբէրաթօր տախի պա'զը Ղարպի Էփիսգոփոսլար Թարաֆընտան վուգուպ՝ պուլան միւճատէլէնին էհէմմիյէթինի տահա զիյատէ լայըգը իլէ անկլատմագլա, Թ. Ի. 325 Ցուլ. 20 տէն Աղօսթօս. 20էտէք Պիւթանիատա օլան Իզնիք (Նիկիա) չէհիրինէ էլէ 'ոմոսի մէճլիսի Թէշգիլ էթտիրտի։ Հազըր պուլունան Էփիսգոփոսլար Էվրօփա, Ասիա վէ Աֆրիգա Թարաֆլարընտան կէլիպ՝ անէրին սայըսը 318 իտի։ Իմփէրաթօր պիզզաթ մէճլիստէ հազըր պուլունուպ՝ Էվփիսգոփոսլարա միւսայիմէթ վէ իսթիգամէթ վէ Թարաֆկիրտիշլիք իլէ ժիւչավէրէ էթմէյէ նասիհաթ վէրտի։ Էփիսգոփոսլարընը պա'զըլարը, պաղուսուս Դայսէրիլի Էւսէպիօս 'ոմոսի վէ ղայրը մահտուս իգրարնամէ վասըԹասը իլէ Թարաֆէյնի իրթիֆագա ճէլպ էթմէք մէրասիմնտա իլԹիզամ էթմիշ, վէ չորդի Էփիսգոփոսլարընն էքսէրիսի անընը իլէ հէմէֆքեար օլմազա րապի իտիլէր։ Ամմա Ալէքզանտըր վէ օլ զէմանի պաշ Շամմաս օլսն Իաքէնտէրիէլի Աֆանասյա պուս ղայրը մահտուս իգրարնամէյէ րիզա վէրմէյիպ՝ չիւպհէտէն պէրի Թարզ իլէ գապուլ էթտիքլէրի Թա'լիմաԹը ալէյհինէ էթմէք իչիւն Էւսէպիօսուն կէօսԹէրտիյի իգրարնամէյի տիդգաթլըճա Թէպտիլ էտիպ՝ էվվէլճա իմբէրաթօրա վէ ասնկրա իլգի Էփիսգոփոստան մա'ուա պիւԹիւն մէճլիսօճ էյէրչի պա'զըլարը պիրագ կէօնիւլսիւզ օլարագ, դաւպուլ էթտիրտիլէր։ Րիզա վէրմէյէն Մըսըրլը Թէյօնաս վէ Սէքունտոս Արիոս իլէ պէրաապէր սիւրկիւնէ կէօնտէրիլտիլէր։ Արիոսուն ԹահրիրաԹը իւրագ օլունմագլըղա հիւքմ օլունտուս. վէ անըն ֆըրդասը տինի մէսիհինին տիւշմէնլէրի լ՚Թիալար օլունտուլար։ Իզմիտ Էփիսգոփոսու Էւսէպիօս վէ Իզնիք Էփիսգոփոսու Թէյօկինէս էվվէլճա աֆօրոզ քէլամընտան մա'ուա իգրարնամէյէ րիզա վէրտիլէր խսէ ոէ, ասնկրա Իմբէրաթօրուն սուի նազարընա տիւշէրէք՝ Կալիայա սիւրկիւն օլտուլար։ Իզնիք իգրարնամէսինէ միւճատէլէ օլունան մատտէ պէօյլէ պէյան օլունտու, եա'նի՝ «Վէ Բապալըմըզ Ցիսուս Քրիստոս Ալլահըն օղլու, Փէտէրին պիրինճիք օղլու, ուսիասընտան (եա'նի՝ հէմման ալ ուլուհիյէթտէն) Ալլահտան Ալլահ, Նուրտան Նուր, Հագիգի Ալլահտան Հագիգի Ալլահ, Թէվլիտ օլունմուշ՝ տէյիլ իսլագ օլունմուշ, Փէտէր իլէ հէմվիճհաա (ՕՄΟΟΥΣΙΟΣ)։»

Digitized by Google

Ջ. Ք. Ի. 325—356 յա ՅԷՔ օլան Արիօս միւսաստէլէսի նազիլիէթի ։

Իշնիք մէճլիսինին գարարլարը իմբէրաթօրուն էմրի իլէ Թաստիգ օլունտուլար իսէ տէ, Արիօս միւսաստէլէսինէ խիթաո վէրմէմիշ տիր։ Արիօս Թարաֆկիրլէրի չալըշմագտան ֆէրաղաթ էթմէ յիպ՝ ազ վագ-Թըն միւրիւրիւնտէ պիր չօդ Թէպտիլաթ իճրա էթտիլէր ։ Սալիֆ իւզ զիքր◂նարը Արիօսլուս◂տէմէրի կէօնիւլսիւզ օլարագ Իշնիք մէճլիսինին գարարընա րիզա վէրուիքլէրինտէն՝ Արիօստան Թարաֆկիրլէրինին չա-լըշմալարընա հագգ վէրմէ յէ հազըր իտիլէր. վէ Իմբէրաթօր միւսաստէլէնին էհէմմիյէթինի հիչ պիր վագըթ անկլայամտըղընտան՝ Արիօսլուլարըն տէսիսէ իլէ՝ քէնտիսի եանղլըչ պիր գարարա րիզա վէրմիչ օլտուղունա գանմըչ տըր. եա՛նի՝ Արիօստան Քրիստոսուն ուլուհիյէթինին ինքեար էթմէք միւրամընտա օլմատըղընա իլգամ օլմուչ տուր։ Ք. Ի. 328—330 տէ սիւրիւնէ կէօնտէրիլէնէր կէրի կէթիրիլտիլէր. վէ Ք. Ի. 330 տա Դօնսթանթինօս Իմբէրաթօր Արիօստան գալմէ ալ-տըղը պիր իդրարնամէսինի գապուլ էթմիչ տիր. վէ Իսքէնտէրիէտէ Երէց մէմուրիյէթինէ՝ եինէ Թա՛յին օլունտուն տէյիւ էմր էթտի ։ Ամմա Ալէքզանտըր Էսիւսգօիօս Ք. Ի. 326 տա վէֆաթ էտիպ՝ անըն եէրինէ Աթանաս Թա՛յին օլունմուչ իտի. վէ օլ առէմ օլ ղէման էմ-սալըղ տէրճէտէ ֆէրասէթլի վէ ղէքեավէթլի օլուպ՝ վէ քէնտի Թէսխիրաթը իլէ Իշնիք մէճլիսինտէ գապուլ օլունմուչ օլան մէպտէ-լէրի ղայէթլէ գավլի Թուխարագ Իմբէրաթօրա ճէվապ վէրմիչ տիր քի՝ քէնտի զամիրի պէյլէ զարարըլը Թա՛լիմաթը եայտըրմադըն եա-խօտ Արիօսու քիլիսէ իլճագլըղընա գապուլ էթմէ յէ միւսա՛ատէ վէ-րէմէտի ։ Աթանասըն տիւշմէնլէրի պունտա ֆուրսաթ պուլուպ՝ Իմբէրաթօրու Աթանաս 'ալէյհինէ Թահրիք էթտիլէր. վէ Աթանաս Տիւրօս չէհրինտէ Ք. Ի. 335 տէ վուգու՛ պուլան պիր Սինօտ մէճլի-սինէ ճէլպ օլունմուչ տուր։ Քէնտիսի 'ալէյհինէ իդդաո օլունան Թէ-չէքքիլէրին էքսէրիսինին սուհուլէթլէ պիր սալ օլտուղու պէյան օլ-տուգտան սօնկրա, պագի գալան Թէչէքքիլէրին Թէֆահհիւսիւ իչինն պիր Դօմիսիօն Մըսըրա կէօնտէրիլմիչ տիր ։ Ծնագաթ Աթանաս քէն-տի տօսթլարընտան պիրիսինին մէզհուր գօմիսիօն իլէ պէրաապէր կիթ-մէսի իչինն միւսա՛ատէ վէրիլմէտիյինտէն անըն գարարլարընա րիզա վէրմէմէ յէճէյինի կէօրուպ՝ Իսքանդէրիա 'ահէլէ իլէ կիթտի վէ պիր նէ-նի մուդդաթա՛ իչինն Իմբէրաթօրա 'արզուհալ վէրտի ։ Օլ արալըղտա մէգքիւր Սինօտ մէճլիսի անը մէմուրիյէթինտէն 'ազլ էթմիչ վէ Իմ-քէդդաթօր կէրէք աէլամէթ իչինն կէրէք ճէզա տէյիւ Աթանասը կալ-

Digitized by Google

լիայա Թ. Ի. 336 առա սիւրկիւնէ կէօնտէրմիշ տիր։ Օվ վազըթատա Ալիսս երուշալիմտէ քիլիսէ իւհագլըղընա գասպուլ օլունմուշ օլուպ՝ Իսթանպօլտա տախի ըէսմէն գասպուլ օլունաճագ իտի։ Իսթանպօլ Էփիսգօփոսու Ալէքզանտըր անը գասպուլ էթմէյէ րիզա վէրմէտի իսէ տէ, ևինէ էմրի չահանէյէ նուսրէ գարշը առուրտաղընը պիլմէյիպ՝ տուա՛ իւէ Ալլահա իւթիճա էթմիշ տիր։ Ամմա մուա՛յէն կիւնտէն էվվէլ Արիսս անկսըղընէ վէ հիյպէթլի Թարզ իւէ վէֆաթ էթմիշ տիր։ Էրթէսի սէնէ Գօնսթանթինօս իմբէրաթօր տախի վէֆաթ էթտի։ Գօնսթանս իմբէրաթօր Ակթանասը քիլիսէսինէ կէրի կէօնտէրտի, վէ քիլիսէ անը քէմալի մէսրուրիյէթ իւէ գասպուլ էթտի. ամմա Գօնսթանթիոս իմբէրաթօր քէնտիսի Արիոսըս օլուպ՝ Ակթանասընը տիւշմէնլէրինէ գուլագ վէրմէյէ հազըր իտի. օլ տիւշմէնլէր տախի քէնտի Թարաֆընը գուվվէթլէնտիրմէք իչին Րօմա Փաթրիկի Յուլիոսա միւրաճա՛աթ էթտիլէր. օլ տախի ղարպի պիր Սինօտ մէճլիսի հուզուրունտա Թարաֆէյն կէլիպ՝ մուրաֆա՛ օլուպ տէյիս Թալէպ էթտի։

Ակթանաս պունա րիզա վէրտի իսէ տէ, տիւշմէնլէրի րիզա վէրմէտիլէր։ Թ. Ի. 341 տէ Անթաքիատա վուգուս՝ պուրան պիր Սինօտ մէճլիսի Ակթանասը պիր տէֆ'ա րէսմէն 'ազլ օլունմուշ վէ պիղայրի րէսմի ի'ատէ օլունմուշ, ի'թիպար էտէրէք Կրէկօր իսմինտէ պիր Քաւիսատօքիալըյը անըն եէրինէ էփիսգօփոս Թա'յին էթտիլէր։ Օվ Անթաքիատա պուլունան մէճլիս տախի Թ. Ի. 341—345 էտէք պէշ իպրարնամէ Թահրիր էտիպ՝ քիլիսէի զարպիյէ քէնտիլէրինի Արիոս գօգուսունտան փաքէմէք իչին կէօնտէրմիշ իսէ տէ, քիլիսէի զարպիյէ մատուէյի եէնիտէն Թէֆթիշ էթմէյէ բազի օլմայըպ՝ իզնիք մէճլիսինին Թաստիգ էթտիյի Թա'լիմաթտան զայրիսի տօղրու տէյիլ տիր տէյէրէք ճէվապ վէրմիշ տիր։

Գու վէճհ իւէ քիլիսէի չարգիյէ իւէ քիլիսէի զարպիյէտէ մուխալիֆէթ փէյտա օլունտու, վէ Գօնսթանթիոս իմբէրաթօր Թ. Ի. 347 տէ Թրաքիա հուտուտունտա պուլունան Սալտիքա չէհրինտէ պիր 'ումումի մէճլիս Թէշքիլ էթմիշ, ամմա մէճլիս իչ կէօրմէտէն պէօ-լինտու վէ իզնիք մէճլիսինէ գարշը օլան չարգի էփիսգօփօսլար Թրաքիատա օլան Ֆիլիպպէտէ Թէճէմմիւ՝ էտիպ՝ սալիֆ իւզ վիքր Անթաքիատա Սինօտ մէճլիսինին տէօրտիւնճիւ իդրարնամէսինի գապուլ էթտիլէր. վէ զարպի էփիսգօփօսլար Սարաիքատա Թէճէմմիւ՝ էտիպ՝ իզնիք 'ումումի մէճլիսինին գարարլարընը Թաստիգ էթտիլէր։ Գօնսթանս իմբէրաթօրուն Թէսիրաթը իւէ չարգ Թարաֆընտա տախի պուս Թաստիգ օլունան գարարա րի'այէթ օլունտու, վէ Ակթանաս եվինէ մէմուրիյէթինէ էնիտէն նայիլ օլտու։ Եվինէ Թ. Ի. 350 տէ Գօնսթանս վէֆաթ էտիպ՝ Արիոս Թարաքը Գօնսթանթիոսու Ակթանաս 'ալէյհինէ Թահրիք էթտիլէր։ Էվվէլա Փաննօնիատա (Եունանիսթաս

Digitized by Google

նըն չէմալի Թարաֆընտա) պուլունան Սիրմիյումտա պիր մէճլիս Թէշքիլ էտիպ՝ Աթանասըն ահպապընտան վէ հագիգաթէն պու՛զը եանղըլըշգլարա տիւշմիշ օլան էնկիւրիւ Էփիսգոփոսու Մարքէլլոսա Թէշէքքի էթմիլէր։ Ֆախուսուա Մարքէլլոսուն չայիրտի Ֆօթինոս ատահա պիյատէ ալէյան էթմիշ իտի քի՝ Քրիստոս պիր ընչ տէյիլ, անճագ պիր գուտրէթի իլահիյէ տիր։ Գունա գարշը Սիրմիյումի մէճլիսի գարար վէրտի վէ Ֆօթինոսու 'ազլ էթտի։ Ֆագաթ Արիոս Թարաֆընըն մագսէտի Աթանասա գարշը իտի։ վէ Իմբէրաթօր Գոնսթանթիոս վասիթասը իլէ իղղամ էտմէտիքլէրի Էփիսգոփոսլարը գօրգուտարագ, վէ գօրգուտամատըգլարը Էփիսգոփոսլարը իճապար էտէրէք, վէ իճապար էտմէտիքլէրի Էփիսգոփոսլարը սիւրկիւնէ կէօնտէրմէքլէ, էնճամ Թ. Ի. 353 տէ Արլ մէճլիսինտէ վէ Թ. Ի. 355 տէ Միլան մէճլիսինտէ Աթանաս հիւքմ օլունտու, վէ պիր խոբոսլը վէ զալըմ Քաւիատօքիսլը կիօրկիոս՝ 'ասքէրլէրին իճապարը իլէ Աթանասընքիլիսէի իւզէրինէ 'խպատէթ էտնասընտա նասպ օլունտու։ Աթանաս 'խպատէթէ խլիճամ վէրտի։ 'ասքէրլէրտէն գուրթուլտու վէ Մըսըրըն պէյազպան եէրլէրինէ չէքիլիպ՝ րուհպանլար արասընտա խգամէթ էյլէտի։

Շէօյլէ քի Թ. Ի. 356 տա Արիոս Ֆըրգասը կէօրէնէ՞ կէօրէ հէր խուսուստա ղալէպէ էթմիշ իտի։

Յ. Թ. Ի. 356 տան սօնկրա Արիոս միւճատելէսինին նազիկէթի.

«Նարը Արիոսլուլար» Արիոս Ֆըրգասը իլէ Իգնիք Թա'լիմաթընա գարշը իթթիֆագ էթմիշլէր իսէ տէ, պու իթթիֆագ պագի օլամատը. պունլարըն պիրի պիրինտէն այրըլմալարը չու վուդու'աթտան Թա'ճիլ օլունտու. եա'նի՝ իքի Արիոսլու, պիրի Անթաքիալը Այէթիոս վէ տիկէրի Քաւիատօքիսլը (վէ պիր միւտտէթ իչլուն Մարմարա ուէնիզինտէ օլան Քիզիքօս Էփիսգոփոսու) Էվնոմիոս՝ Արիոս Ֆըրգասընըն պու'իւմէրինի չօգ աչիքեապէն պէյան էթմիշլէր։ Անլէր Նալիգի միւսթագիլին քեաֆֆէյլ մախլուգաթտան քիւլհիյէն Ֆարգը իտիյինի էյիճէ Ֆէհմ էտիպ՝ Քրիստոս մէվճուտիյէթի ասլիյէճէ Ալլահտան Ֆարգը օլտուղունու գապուլ էթտիքլէրինտէ կէօսթէրտիլէր քի Քրիստոս մախլուգ օլտուղու իչուն հէր նէ գաւտար ճիւմլէ մախլուգաթընը էֆտալը, վէ քէնտիսի՝ Ալլահ Թա'ալէյ էթտիյի իչուն Ալլահ Թա'ալիր օլունուր իսէ տէ, եինէ ուլուհիյէթի սալիյէճէ նազարէն Ալլահտան եալընըզ Ֆարգը տէյիլ, իլլա միւշտարիհ պիլէ օլմայուպ՝ էօնլէյէն Ֆարգը վէ պուէթա տըր. եա'նի՝ Ալլահ տէյիլ, մախլուգ տուր. ANOMIOΣ KAT' OYΣIAN։

Գայսէրի Էվխագօփոսու Էսէպիոսուն խալիֆէյի Ադազիոս պուն-

Digitized by Google

լար հէ՛մէքեար օլուա՝ «Եարը Արիօսլու» ֆըրգասընքըն էն մէշհուրու էննիւրիւ էփիսգօփօսու վասիլ վէ Լաւօտաքիայը կիօրկիօս իտի։ Արիօսլուլար «Անօմէի» եա՛նի՝ 'միւշապէհէթ գասլուլ էմէյէն', վէ «Հօմիուսիի» եա՛նի 'միւշապէհէթ թա'լիմաթընը գասլուլ էտէնլէր թա'պիր օլունտուլար։

Հիւքիւմէթ սահապէթինտէ օլան իքի տէսիսէլի Արիօսլու էփիսգօփօսլար, եա՛նի՝ Թուննա ըրմաղընըն իւզէրինտէ պուլունան Սինիկոլունօմ էփիսգօփօսու Ուրսաքիօս վէ Մուրաա էփիսգօփօսու Վալէնս՝ Արիօսլու վէ «Եարը Արիօսլուլարըն» պիրի պիրինտէն այրըը մալարընտան նէ գատար մազարրաթ չըգաճաղընը կէօրէրէք ահա քէլիմէի ասլա զիքր օլունմայաճադ պիր իգրարնամէ իհտաա էթմէք իչիւն սաւիք իւզ զիքր Սիրմիյում չէհրինտէ Թ. Ի. 357 տէ պիր մէճլիս թէճէմմիւ՝ էթտիրիւլ՝ Ռրիստոսուն մէվճուտիյէթի ասլիյէտի հագգընտա Ֆիթապը չէրիֆտէ մա'լիւմաթը սահիհէ վէրիլմէմիշ վէ պէօյլէ մա'լիւմաթ լինաանընն իտրաքընտան էֆզալ տըր տէյիւ ալէյան էթտիլէր։ Էրթէսի աէնէ «Եարը Արիօսլուլար», էննիւրիւտէ թէճէմմիւ՝ էտիւլ՝ Վասիլին նուֆուզու իլէ Սիրմիյում իգրարնամէսինէ գարշը պիր իգրարնամէ չըգարտըլար։ Դօնաթանթիօս իմբէրաթօր միւնազզա'այա խիթամ վէրմէք իչիւն պիր 'ումումի մէճլիս թէշքիլ էտէճէք իտի, ամմա Ուրսաքիօս վէ անընն րէֆիգլէրի պիր 'ումումի մէճլիսէն գօրգարագ իւչիւնճիւ տէֆ'ա օլարագ Սիրմիյումտա մէճլիս թէճէմմիւ՝ էթտիրիւլ՝ «Ռրիստոս Ռիթապը չէրիֆին թա'լիմաթընա կէօրէ հէր խուսուստա Փէտէրուլլահա միւշաւիհ տիր» տէրլէր իտի։ Պունուն իլէ պէրաապէր պէչ 'ումումի մէճլիս եէրինտէ՝ իքի մէճլիսի, պիրի չարգ թարաֆընտա, եա՛նի՝ Թարսուս թարաֆընտա օլան Սէլէւքիա չէհիրինտէ, վէ տիկէրի իթալիատա օլան Ափամիա՝ում չէհիրինտէ Թ. Ի. 359 տա թէճէմմիւ՝ էթտիրիլէյէ իմբէրաթօրա գանտըրտըլար։ Արիօս ֆըրգասը քէնտիլէրինի պու իքի մէճլիսէ թաղսիմ էտիւլ՝ չարգ թարաֆընտա «Եարը Արիօսլու» ֆըրգասը, վէ ղարպ թարաֆընտա Իզնիքիլէր 'ալէյհինէ չալըշտըլար։ Լաքին Սէլէւքիատա տէօրտիւնճիւ Անթաքիա իգրարնամէսի տույմա մէյտանա վէ էօնլէրինէ կէլիսլ՝ Արիմինում իշինք իգրարնամէսի անլէրի գարշըլաստը։ Ուրսաքիօս վէ Վալէնս պաշգա թարդ իլէ մէրհաալտրընա էրէմէյէճէքլէրինի կէօրիւալ տէսիսէ իլէ չալըշտըլար։ Արիմինում մէճլիսի թարաֆընտան էփիսգօփօսլար քիլիսէլէրինէ 'ավէտ էթմինլէր տէյիւ իմբէրաթօրտան րուխսաթ ալմագ իչիւն վէքիլլէր իմբէրաթօրուն նէզտինէ կէլմէք իսթէտիլէր խսկ՝ Ուրսաքիօս վէ Վալէնս վէքիլլէրին իչինի սալանտըրտըլար, թա քի իմբէրաթօր իլէ կէօրիւչէմէտիքլէրինտէն կօրուլմուշ վէ օսանմըշ օլարագ՝ Ուրսաքիօսուն անլէրէ կէօսթէրտիյի պիր Արիօսլու իգրարնամէյի իմզա էթտիլէր։ Ուրսաքիօս վէ Վալէնս պունուն իւզէրինէ Արիմի-

Digitized by Google

նուամ մէճլիսինէ հէման վէքիլլէրին իմզալամըշ օլտուգլարը իգրարնամէ յէ րիզա վէրմէ յէ թէհտիտ իլէ վէ տէսիսէ իլէ գանտըրտըլար։ Գա՛տէհու Սէլէֆիա մէճլիսինէ տոխի հէման օլ իգրարնամէ յի գաոտուլէթ-ութրտիլէր։ Գունուն իւզէրինէ իմթէրաթօրա իֆտաէ էթտիլէր քի քիլիսէի 'ումումիյէ րէսմէն իթ-թիֆագ իւզրէ սլուլունուր վէ Գօնսթանթիոս՝ 'Ուսիա՝ Թա'լիմինէ սահապէթ էտէնլէրին ճիւմլէսինի քիլիսէնին տիւշմէնլէրի տէյիւ հիւքիւմէթ գուվվէթի վէ գըլըճը իւէ թէ'աստու էթտի։ Պիթթապի՝ սլու թարզ իւէ վուգու՝ պուլան միւճաատէլէնին թէսվիէսի սալթ րէսմէն վէ ղէմանի օլուպ՝ հադիգի վէ պազի օլամատը։ վէ իքի Թարաֆտան բէշ եօգ իտի։ Թ. Ի. 361 տէ Գօնսթանթիոս վէֆաթ էտիպ՝ Ցուլիանօս հէր մէզհէպ վէ ֆըրգայա միւաա'ատէ վէրտիյինտէ, Իզնիք իգրարնամէսինի գապուլ էտէնլէր նուֆուզ վէ գուվվէթտէ արթմագտա իտիլէր։ Աթանաս քէնտի քիլիսէսինէ ի'ատէ օլունուպ՝ Թ. Ի. 362 տէ պիր մէճլիս Թէշքիլ էթտի, վէ տէսիսէ իւէ ալտանմըշ օլարագ Արիօսլու իգրարնամէյէ իսլալամըշ օլան էվիսգօփօսլարա տօղրու միւլայիմանէ մու'ամէլէ օլունտու։ Գու մէճլիս միւյէսսէր օլմագսըզըն Անթաքիատա օթուզ սէնէտէն պէրու վուգու՝ պուլմուշ օլան պիր միւնազա'այը Թէսվիյէ էթմէյէ չալըշմըշ տըր։ Ցուլիանօս՝ Աթանասը երինէ սիւրկիւնէ իչօնտէրտի։ վէ Հօվինհանօսուն վագիընտա ի'ատէ օլունտու իսէ տէ, երինէ Թ. Ի. 367 տէ վալէնս իմթէրաթօր վագիընտա ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու։ վէ տէօրթ այ սօնկրա քիլիսէսինէ կէլտի։ Թ. Ի. 374 տէ, 40 սէնէ էվիսգօփօս մէմուրիյէթինի իմրա էթտիքտէն սօնկրա վէ 20 սէնէ մէնֆի օլմուշ օլարագ վէֆաթ էյլէտի։

Աթանաս կիսի հիչ պիր մու'ալիմ Արիօս միւճաատէլէսինին միւպաչիրէթինտէ սօնունատէք կէրէք չէքտիյի Թէ'աստի կէրէք Թահրիր էթտիյի քիթապլար վէ րէսալէլէր վէ նուԹգլար հէմ վա'զլարը վաաիթասը իւէ օլ միւճաատէլէնին նէթիճէսինին քիլիսէի 'ումումիթէ յէ խայրըլը վէ միւֆիտ օլմասընա չալըշմամըշ տըր։ Եինէ սէլամէթ նէթիճէսինի քէնտիսի կէօրէմէտի, զիրա վէֆաթընտան սէքիզ սէնէ սօնկրա, եա'նի՝ Իսթանպօլ 'ումումի մէճլիսինտէ, էէթմիչէտէն միւԹէճավուզ Սինօտ մէճլիսէր վէ իքի 'ումումի մէճլիսին 63 սէնէ զարֆընտա հէման պու մատտէ իւզէրինէ չալըշտըգտան վէ պիւԹիւն Քրիսթիյան քիլիսէի պիր ճէնք մէյտանը օլտուգտան սօնկրա՝ էնճամ Թ. Ի 381 տէ միւճաատէլէ խիթամ պուլուտու։ Պու սօն սէնէլէրտէ մէյտանա կէլիպ՝ միւճաատէլէ իւզէրի։ Հ չօգ Թէսիրտիը լայրիյէ կՒԹիրէն իւչ մէշհուր էվիսգօփօս վար իտի։ Պիրի պէօյիւք վասիլ՝ Թ. Ի. 329 տա Թէվէլլիւտ էթմիշ վէ Իսթանպօլտա, ԱնԹաքիատա վէ Ա-Թինատա Թա'լիմ վէ Թէրպիէ օլունտուգտան սօնկրա՝ Անատօլ Դայսէրիսինտէ Շամլիսա, Երէյ վէ Թ. Ի. 370 տէն սօնկրա էվիսգօփօս օլուպ՝ Թ. Ի. 379 տա վէֆաթ էթտի։ Տիվէրէ

Digitized by Google

անըն գարընուաչը կրէկօր Թ. Ի. 372 ուէն ասնկրա Նիւսատա Էփիսգօփօս օլուպ՝ Թ. Ի. 394—403 էսնալարընտա վէֆաթ էթտի։ Վէ իւչիւնճիւսիւ՝ Նազիանզալը կրէկօր Թ. Ի. 330 տա թէվէլլիւտ էտիպ՝ նօննա խամինտէ 'ագիլ վէ տինտար վալիտէսի Թարագընտան Թա'լիմ օլունուս։ Ո տա ս պիրէր կիպի Աթինատա Թա'լիմ օլունուպ՝ Գաւիստօքիատա Էփիսգօփօս օլուսգուտան ասնկրա Իսթանպօլտա Արիօս Փըրգասընուտան օմայանլարըն Էփիսգօփօսու օլտու։ Թ. Ի. 389 եախօտ 390 տա վէֆաթ էթտի։ Թ. Ի. 380 տէ Թէոտոսիօս՝ Իմբէրատօր օլուսղունտա Կրէկօր Իսթանպօլուն պէօյիւք 'իպատէթխանէսինի քէնտի իտարէսինէ ալմաղա նայիլ օլուս։ Գու Իմբէրատօր Թ Ի. 381 տէ Իսթանպօլտա 'ումումի մէճլիս Թէշքիլ էթտի, վէ 150 Էփիսգօփօս հազըր պուլունտուղար։ Էվվէլա Կրէկօր Իսթանպօլ Փաթրիկի օլմադ իւզրէ Թագտիս օլունտու. Փագաթ պա'զը զարսալի Էփիսգօփօսլար Թարագընտան անըն Թագտիսինէ գարշը ի'ԹիրազՀ օլունտուգտա իսթիֆա էտիպ՝ մէճլիստէն տախի չըգտը։ Գու մէճլիս Իղնիք իգրարնամէսինի Թաստիգ էթմէքլէ Րուհ իլ Գուտսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսինի իգրար վէ Թաստիգ էթմիշտիր. վէ օլ վագըթտան ասնկրա քիլիսէի 'ումումիյէտէ գապուլ օլունուպ՝ միւճատէլէ Թէսքին օլունտու։ Թ. Ի. 381 ուէն ասնկրա Արիօս Փըրգասը էլլի սէնէ միւտտէթի գատար պիր այրը վէ խարիճի Փըրգատէյիս Իօսիա մէմալիքինտէ մէվճուտ պուլունտու։ Վանտալլար արասընտա, անլէրին հիւքիւմդէի Թ. Ի. 534 տէ խարապ օլունճայա գատար, վէ հէման օլ վագըթտա գատար չարգի Կօթլար արասընտա, վէ ղարպի Կօթլար արասընտա, Թ. Ի. 589 ատէք տախի պագի գալմըշտըր. լաքին քիլիսէի 'ումումիյէտէ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի հագգընտա օլան Թա'լիմաթը սահիհէ սապէթ վէ Թահգիգ օլունուպ գապուլ օլունտու։

Գ. Օրիկէնէսին Թա'լիմաթը իւզէրինէ միւճադէլէլէր.

Գու միւճադէլէլէր օլ գատար չախի գավղալարտան 'իպարէթ իտի քի՝ պուրատա միէք մուխթասար պիր Թարիզ իլէ անլէրի Թա'րիֆ էտէսիլիրիզ։ Սիւրիա վէ Մըսըր րահիպլէրի արասընտա իքի պէօյիւք Փըրգա պուլունուպ՝ պիրի Թա'լիմաթը րուհանիյէյի վէ ուլուհիյէթ իլէ սըֆաթը իլահիյէյի սիլէ պիր ճիսմանի միւճապէհէթ իլէ Թէֆհիմ վէ Թէսմիլ էտէր իքէն, տիկէր Փըրգա ուլուհիյէթ վէ սըֆաթը իլահիյէյի քիլիսէյէն ճիսմանի միւճապէհէթլէրտէն պէրի ԹուԹուպ՝ պէյան էտէրլէր իտի։ Էվվէլքի գըսմ Օրիկէնէսին Թահրիրաթընը րէուտ էտիպ՝ տիկէր գըսմ սնա չօգ րիայէթ էտէրլէր իտի։ Գիրինճի գըսմընն էն մէշհուր մու'ալլիմի Գըլարըզտա պուլունան

Digitized by Google

Գօնսթանթիա էպիսգօպօսու. Էպիֆանիօս օլուպ՝ տիկէր գըսմըն էն մէշհուր մու՛ալիմ վէ միւէլլիֆի Հէրօնիմօս իտի։ Պու ատէմ Տալմաթիա իլէ Փաննօնիա հուտուտունտա Սթրիտօն չէհրինտէ Թ. Ի. 331 եա 332 տէ թէվէլլիւտ իլէ Բօմատա թա՛լիմ օլունտու։ Թագրլըպէն Թ. Ի. 360 տա վաֆթիզ օլունտու. անտէն սօնկրա Կալլիա, Իթալիա վէ չարգ թարաֆընտա պիր չօգ միւտտէթ սէյահաթ էտիպ՝ էն մէշհուր ատէմլէր իլէ կէօրիւշմիւշ տիւր։ Թ. Ի. 386 տան վէ ֆաթրընա տէք, (եա՛նի՝ Թ. Ի. 419 եա 420 էտէք) փէթրէհէմտէ պուլունան պիր մանասթըրըն նազիրի իտի։ Պիւթիւն Քրիթապը չէրիֆի լաթինճէյէ թէրճիւմէ էթտի, վէ օլ թէրճիւմէ պու կիւնէ գատար Բսմա քիլիսէսինտէ իսթի՛մալ օլունուր. վէ Քրիթապը չէրիֆին չօղու իւզէրինէ թէֆսիր եազընըգտան պաշգա չօգ րէնալէլէր վէ մէքթուպլար թէլիֆ էթմիշ տիր։ Օրիկէնէսին չայրտի իտի իսէ տէ, Օրիկէնէսին ճիւմլէ թա՛լիմաթընա րիզա վէրմէմիշ իտի. վէ անընն տօսթու միւվէրրիհ Րուֆինօս՝ ասնկրատան չօգ զայրէթ իլէ Օրիկէնէսին թա՛լիմաթընը եայտըրմազա չալընշընըգընտա Հէրօնիմօս կիւճէնիպ՝ անընն իլէ քիլիսէնին չէօհրէթը խայրիսէսինէ խալէլ կէթրէն պիր նիզա աչմըշ տըր. լաքին քիլիսէի 'ումումիյէ իւզէրինէ պու միւնազա՛անընն էսէրի պագիյէսի եօզ իտի։ Մըսըր բահիպլէրի ապոլընտա պուլունան միւճատէլէ վէ իւչիւնճիւ միւտտէթին իւչիւնճիւ պասալընտա զիքր օլունան Իսքէնտէրիյէլի Թէյօֆիլօսուն կէրէք բահիպլէրէ կէրէք Իսթանպօլլու Նուհաննա Քրիսօսթօմա էթտիյի զընըլ վէ Թէ՛ատտինին 'ումումի պիր նէթիճէսի օլմաուրզընտան Թէֆսիլաթ իւզրէ օլ վուգու՛աթը թա՛րիֆ էթմէքսիզին պու գատար պիր մուխթասար զիքր էթմէքլէ կէչէմէյիզ։

5. Քրիսոսուն վէ Րուհ իլէ Գուտսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսի իւզէրինէ վուգու՛ պուլան վէ պալասէ պէյան օլունմուշ միւճատէլէէրին պիր էսէրի միՀ՛Քէպէր վէ մէշհուր, ամմա միւէլլիֆի մէճհուլ պիր իգրարնամէ հազզընտա։

Պու իգրարնամէ՝ «Իլքի Թարաֆտան տիւշար օլտուղումուզ կանըղլըզլըգլարտան իհթիյազ էթմէք իչիւն» աէօղէրինին չօգ տիգգաթ իլէ պէյան էտէր վէ Թէքբարլար։ Մա՛ալինին Թէրճիւմէսի պու տուր. եա՛նի՝ «Հէր քիմ քի խէլաս պուլմազ իսթէր իսէ, քիլիսէի 'ումումիյէի հագիգիյէնին իմանընը Թուխտուպ հըԹզ էթմէլի տիր. վէ էյէր պիր ատէմ պու իմանը քեամիլ վէ գուսուրսուզ հըԹզ էթմիզ իսէ, պիլա չիւպհէ էպէտէն հէլաք օլուր։ Իմանը հագիգի պու տուր քի՝ էգանիմի Թէմէլիզ էտէրէք վէ ուլուհիյէթի Թագսիմ էթմէքսիզին իւչ իւգնիւմտէ մէվճուտ օլան պիր Սըլտհա վէ վահտէթտէ մէվճուտ օ-

Digitized by Google

լան Էգանիմի սէլասէյէ 'խալաւէթ էտէլիմ. գիրա փէտէրին իւգնիւմիւ պիր , օղուլուն իւգնիւմիւ տիկէր վէ Րուհ իւլ Գուտսուն իւգնիւմիւ տիկէր տիր. լաքին փէտէրին ուլուհիյէթի, Օղուլուն ուլուհիյէթի վէ Րուհուն ուլուհիյէթի պէզ, 'իզզէթլէրի միւսաւի վէ ճէլալէրի միւսաւի տիր ։ Փէտէր նէ ճինա իսէ, Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտս հէման օլ ճինատէն տիր. Փէտէր խալզ օլունմամըշ օլտուղու կիպի , Օղուլ հէմ Րուհ խալզ օլունմամըշ տըրլար. Փէտէր պինիհայէ վէ էպէտի իտիյի կիպի՝ Օղուլ վէ Րուհ տոսխի հաքէզա պինիհայէ վէ էպէտի տիրլէր. լաքին էզէլի վէ էպէտի, պինիհայէ վէ խալզ օլունմամըշ մէվճուտ օլան՝ իչ ոէյիլ , իլլա պիր տիր . Ջէզալիքը Փէտէր ճիւմլէյէ գաատիր իտիյի միսխլիւ , պիայնիհի Օղուլ վէ Րուհ իւլ Գուտս ճիւմլէյէ գաատիր տիր. ամմա ճիւմլէյէ գաատիր օլան իչ տէյիլ , իլլա պիր Ալլահ տըր . Գինաէն 'ալէյհ Փէտէր՝ Ալլահ տըր , Օղուլ՝ Ալլահ տըր , վէ Րուհ իւլ Գուտս Ալլահ տըր. ամմա իչ Ալլահ եօգ , անճագ պէզ Ալլահ վար տըր. Փէտէր՝ Բասպ տըր , Օղուլ՝ Բասպ տըր , վէ Րուհ իւլ Գուտս Բասպ տըր. ամմա իչ Բասպ եօգ , անճագ պիր Բասպ վար տըր. գիրա թա'լիմաթը մէսիհիյէնէն իգթիզասընտան , Էգանիմի սէլասէնին հէր պիրինէ Ալլահ վէ Բասպ ի'թիալար էթմէյէ մէճպուր օլտուղումուզ կիպի , եինէ իչ Ալլահ վէ իչ Բասպ օլմատըղընը իսնատ էթմէյէ մէճպաատ իզ. Փէտէր՝ նէ խալզ օլունմուշ նէ միւթէվէլլէտ տիր. Օղուլ եալընըզ Փէտէրտէն օլուսլ՝ խալզ օլունմուշ տէյիլ , իլլա միւթէվէլլէտ տիր . Րուհ իւլ Գուտս Փէտէր իլէ Օղուլ թարաֆընտան խալզ օլունմուշ տէյիլ , վէ հէմ միւթէվէլլէտ տէյիլ , անճագ սուստուր էտէր . Գինաէն 'ալէյհ իչ Փէտէր եօգ , անճագ պիր Փէտէր. իչ Օղուլ եօգ , անճագ պիր Օղուլ. իչ Րուհ իւլ Գուտս եօգ , անճագ պիր Րուհ իւլ Գուտս վար տըր. վէ պու էգանիմի սէլասէտէ թէգատուհում վէ թէխխուր էտէն եօգ , միւթէֆավվըզ վէ միւթէտէննի եօգ , անճագ էգանիմին հէր պիրի հէր խուսուսատա սայիրլէրինէ միւսաւի տիր. չէօյլէ քի հէր վէճհ իլէ իչտէ օլան վահտէթ , հէմ վահտէթտէ օլան Իչլիւք 'իխաատէթէ չայան տըր. պունա գինաէն հէր քիմ քի խէլաս պուլմագ իմթէր իսէ , էգանիմի սէլասէ հագգընտա պէօյլճէ թէֆէքքիւր էտիպ՝ գապուլ էթմէյէն ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Քրիստոսուն զաքընցա՝ ուլուհիյէք իլէ ինսանիյէքին պիրլէշմէսի խուսուսուցա վուզու՝ պուլան միւճատէլէլէր հագգընցա :

Էգանիմի սէլասէ խուսուսունտա օլան 'ումումի միւճատէլէլէր թէքին օլտուգտան սօնկրա , պաշգա մախտուսի վէ միւչքիւլ միւճատէլէլէր մէյտանա կէլիպ՝ պէշինճի տէհրին օրթասընա գատար քիլիսէի մէսիհիյէնին տիգգաթընը ճէլպ էթմիշ տիր :

Գու մատտէ խուսուսունտա թա'լիմաթը սահիհէնին մաթլու պութը աէօրթտէն 'իսպարէթ տիր :

1. Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէի հագիգիյէսի :

2. Անըն ինսանիյէթի քեամիլէ վէ հագիգիյէսի :

3. Ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթին պէր ըննա պիրլէշմէլէրի , եա'նի՝ ըննը իքի տէյիլ իլլա պիր տիր , վէ

4. Թապի'աթը իլահիյէնին թապի'աթը ինսանիյէ յէ,եախօտ թապի'աթը ինսանիյէնին թապի'աթը իլահիյէ յէ թահվիլ օլունմայըսы՝ նաէ'ընը իքիսի միւքէմմէլ գալմասը գապուլ օլունմագ կէրէք տիր :

Աչիքեար տըր քի Արիօս Փըրգասը պու տօրտիւն պիրինճիսինի գապուլ էթմէմէի. վէ պունա պինաէն իւչիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիսիւնիւ տաճի գապուլ էտէմէտիլէր : Լաւոտէքիա Էփիսգօփօսու Ափօլինարիս տէօրտիւնճիւ տէհրոտ Արիօս Փըրգասընա գարշը եաճըր իքէն՝ Քրիստոսուն ինսան Րահո եէրինտէ ուլուհիյէթի պուլունտու տէյիւ իսնատ էթմիյինտէ , սալիֆ իւզ զիքր տէօրտիւն իքինճիսինի գապուլ էթմէմիշ իտի. վէ անըն թա'լիմաթը քիլիսէի մէսիհիյէ թարաֆընտան րէտտ օլունտու : Պէյան տըր քի պու միւճատէլէլէրտէ Ուրիսթիյան մու'ալիմլէր խըրսը չան , մաղրուրիյէթ , հասէտ , թամա'ը հիւքմէթ վէ պու միսիլլու կիւնահլարա տիւչմէք թէկլիքէլէրինէ տիւչար օլտուգտան սոնգրա՝ էն ա'լա վէ բուհանի վէ էսարա միւթա'ալիգ մէսէլէլէրի՝ մահզէն 'իլմի մանթըգ եօլու իլէ հասլ էթմէք իտտա'ասընտա չալըշըլտըգտա պիր մըգտար զէլլէթէ տիւչմէմէք սայքի միւնքիւնահիւզ օլուր իտի :

Պու զէման քիլիսէի 'ումումիյէտէ պիրի պիր թարաֆտան վէ տիկէրի օլ պիր թարաֆտան զէլլէթէ տիւչար իքի թարիգ , եա'նի՝ սալիֆ իւզ զիքր Իսքէնտէրիյէ թարիգի վէ Անթաքիա թարիգի (վագա'ա իքիսի տէ Օրթօտօքս ի'թիպար օլունտուլար) : Իսքէնտէրիէլլէր Քրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ իլէ ինսանիյէթին պէրլէշմէսինէ չօգ թէէքիտ էթտիլէր , վէ ուլուհիյէթին սըֆաթլարընը ինսանիյէ-

Digitized by Google

թէ՝ վէ ինսանկէթին էվսաֆընը ուլուհկէթէ վէրիալ՝ « Ալլահընան» (ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΣ) թա'պիրինի չօդ խթի'մալ էտէրլէր իտի ։ Պունլարըն թէհլիքէսի՝ թապի'աթը իլահկէյի թապի'աթը ինսանկէյէ թահվիլ էտիպ պիր իւչիւնճիւ թապի'աթ փէ յատա էթմէքտէն 'իպարէթ իտի։ Անթաքիալըլար թապի'աթը իլահկէյի թապի'աթը ինսանկէտէն տիգդաթլըճա թէֆրիգ էտէրէք՝ Քրիստոստան իբլի ՞ըն պուլմագ վէ ուլուհկէթինին ինսանկէթինէ իճրա էթտիկի քէֆարէթ իւզերինէ օլան թէսիրաթ վէ գըյմէթինի կէօրմէմէկ թէհլիքէսինէ իտիլէր ։

Օլ զէման Անթաքիալըլարըն էն մէշհուր մու'ալիմի՝ Սիւրիատա պուլունան Մաւիսէվէսթիա Էփիսգօփոսու Թէոդոր իտի ։ Պու իբլի թարիգին իթթիֆագ կէլմէկլէրի չօդ միւճատէլէտէն սօնկրա՝ ղարալի Էփիսգօփոսլարըն , պաթրուսուս Րօմալը Լէոնուն , չալըշմասընուտան , Թ. Ի. 451 տէ Քալքէտօն 'ումումի մէճլիսինէտ հուսուլա կէլտի ։

Վուգու՝ պուլան միւճատէլէլէր իբլի իտի ։

1. Նէսթօրիոս ֆըրգասը վէ միւճատէլէսի հազգընտա ։

Թ. Ի. 428 տէ Մաւիսէվէսթիալը Թէոդոռուն չայիրտի Անթաքեալը րահիպ վէ Երէց պուլունան Նէսթօրիոս Իսթանպոլ Փաթրիկի օլմագ իւզրէ Թուգտիա օլունտու ։ Անլըն իլէ պէրապէր կէլէն Անաստասիոս լաւինտէ պիր Երէց Իսթանպոլտա չօդ խթի'մալ օլունան «Ալլահընը վալիտէսի» թա'պիրի 'ալէյհինէ 'ալէնէն նուբթ էթմիշ վէ «Քրիստոսուն ուլուհկէթինի ինքեար էտիյօր» տէյիւ անըն հագգընտա Թէվաթուր օլունուր իտի ։ Նէսթօրիոս պէօյիւկճէք միւնազա'անըն էօնիւնիւ ալմագտան իսէ , Անաստասիոս սահապէթ էթտի ։ Վագա'ա սօնկրա իդրարլ էթմիշ տիր քի՝ « Ինսանկէթինէ նիսպէթէն Ալլահընը վալիտէսի» թա'պիրի օլուր , ամմա « Քրիստոսուն վալիտէսի» թա'պիրի տահա էյի տիր ։ Նէսթօրիոս պիզզաթ թա'լիմաթը պաթըլէյի գապուլ էտիպ էթմէտիկի իւփկէտէն պէրի տէյիլ տիր ։ Զիրա սիմիտէ պէյան օլունճաղը կիպի՝ օնա ղույթէլէ նահագգ թարզ իլէ մու'ամէլէ օլունտու ։ Ֆագաթ անըն լսամի իլէ եատ օլունան ֆըրգա պիլա չիւպհէ նօգսան թա'լիմաթ գապուլ վէ թա'լիմ էթտիլէր ։ Ե՛նի՝ օլ ֆըրգայա կէօրէ Քրիստոսուն զաթընտա ուլուհկէթ ինսանկէթտէն պիւթիւլլայէն թէֆրիգ օլունուր ։ Չէօյլէ քի անըն քէֆարէթինին գըյմէթի իլահկէյէ եօգ իտի ։

Իսքէնտէրիյէ Փաթրիկի Քիւրիլ՝ Նէսթօրիոս իլէ միւքաալէմէտէ միւճատէլէ աչտը, վէ իքիսի Րօմա Փաթրիկի Քէլէսթինօսա միւրաճա'աթ էթտիլէր ։ Թ. Ի. 430 տա Րօմատա վուգու՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի՝

Digitized by Google

Նէսթօրիոսուն թա՛լիմինէ դարչը հիւքմ էտիալ՝ վէ թէվլէ իչուն օն կիւն մէօհլէթ վէրէրէք՝ Նէսթօրիոսու 'ազլ էթտի· վէ պու հիւքմիւն իմրասըները Իրիւլէ հէվալէ էթմիշ տիր ։ Անթաքիա Փաթրիկի Եուհաննա՝ Նէսթօրիոսա միւնազա՛ռա մէյտան վէրմէմէյէ րիճա էթտի իսէ տէ , Նէսթօրիոս գայիլ օլմատը ։ Ամմա Իրիւլ Նէսթօրիոս իչուն աֆօրոզ եալոս լ՛Թիրաքինամէլէր հազըրլալ իքէն՝ «Ինքէնտէրիյէ Թարիգինի» լիֆրաթ տէրճէսինտէ Թէքթիա էտիալ՝ Անթաքիալըլարա տասան տապանս մուխալիֆ եազմըշ տըր ։ Սիւրիա Էփիսգոփոսլարը պունա կիւճէնիպ՝ Նէսթօրիոսուն մուխալիֆ օլարագ եազտըղը աֆօրոզնամէլէրուտէն զայրի՝ Ֆէրատ ըրմալը իւզէրինտէ Իրիոս Էփիսգոփոսու Թէյոտօրէթ Իրիւլ մուխալիֆ պիր բէտալէ եազտը ։ Թ· Ի· 431 տէ Էֆէսոստա պիր 'ումումի մէճլիս պու միւճատէլէյի Թէսվիյէ էթմէք իչուն Թա՛յին օլունտու ։ Մէշհուր րահիպ Մըսըրլը Իսխտօր՝ Իրիւլէ րիճա էթտի քի Նիզամընը վէ նահագզ Թարզ իլէ մուա՛մալէ էթմէյէ· լաքին Իրիւլ տինլէմէյիպ՝ պիզզէլուրէ Թէէխիր էթմիշ օլան Անթաքիա Փաթրիկի վէ Էփիսգոփոսլարընըն էքսէրիսի Էֆէսոսա վարմազտան էվվէլ՝ Նէսթօրիոս վէ անըն ահպապընըն իրօթէսթօլարընա դարչը Էֆէսոս Էփիսգոփոսու Մէմնոն իլէ պէրապէր մէճլիսի քիւչատ էթտի ։ Նէսթօրիոսուն Թալիմինի իչտու վէ քէնտիսինի 'ազլ էտիալ՝ քիլիսէ իլհազըրընտան տասիլ դաթ՛ էթտի· վէ քէնտի հազըրլամըշ օլուուղու աֆօրոզնամէլէրի քիլիսէյի 'ումումիյէնին լ՛Թիզատը տըր տէյիւ լ՛լան էթմիշ տիր ։ Ոլ զէման վասըլ օլան Սիւրիա Էփիսգոփոսլարը այրը պիր մէճլիս Թէչքիլ էտիալ Իրիւլին Թա՛լիմաթընը իչտու իլէ անը վէ ՄէՍՈՆու աֆօրոզ էթտիլէր ։ Րօմա Թարաֆընտան օլան վէքիլլէր Իրիւլին մէճլիսինի Թանըտըլար ։ Իմբէրաթօր (իքինճի Թէյոտօսիօս) պէօյլէ մուամալաթընը այըպընը տէՓ՝ էթմէք իչուն տիկէր պիր մէճլիս Թէչքիլ էթմէք խԹէտի· ամմա Նէսթօրիոս հազգ պուլմազ խատաստունտա գաթ՛ի իւմիտ էտէրէք՝ քէնտի մանաոԹըրընա 'ավտէթ էթմէք պապընտա Իմբէրաթօրա 'այզուհալ վէրտի ։

Թ· Ի· 432 տէ Իմբէրաթօր միւսալէհէ իւմիտինտէ իքէն՝ Թարաֆէյինին վէքիլլէրինի տինկլէտի իսէ տէ, միւյտասէր օլամատը· վէ Անթաքիա վէ Իսքէնտէրիյէ Թարաֆլարը տահա գիյատէ պիրի պիրինէ զըտտ տուրուրլար իսի ։ Ֆնագաթ պու գատտար լիւգիմիւզ միւնազա՛ռան օսանարագ իքի Թարաֆ Թ· Ի· 433 տէ պիր իԹԹիֆագը րէսմիտէ պուլունտու ։ Անթաքիա Փաթրիկի Եուհաննա՝ Նէսթօրիոսուն հիւքմիւնու Թաստիգ էթտի , վէ Իրիւլ պիր Անթաքիալը իգրարնամէյի իմզալատը· իքի Թարաֆտան պու մէճլսւրի իմԹիֆագա րիզա վէրիլմէտի իսէ տէ, պախտատտա Հիւրատիոլիս Էփիսգոփոսու Ալէքսանտրը վէ ՄափսէվէսԹիալը ՄէլէԹիոս՝ Նէսթօրիոս 'ալէյհինէ օլան նահագզ հիւքմէ րիզա վէրմէտիքլէրինտէ՝ սիւրմիւնէ

Digitized by Google

կէօնտէրիլտիլէր ։ Նէսթօրիոս միւշմէնլէրի թարաֆընտան վէֆաթընա գատար, եա'նի՝ Ք. ի. 440ա տէք, Թէ'ոտոսի վէ ճէֆնա չէքտի ։ Զօգ ֆագիր վէ սէֆիլ օլարագ ճէնուպի Մըսըրտա վէֆաթ էտիպ՝ Թահրիրաթը Իմբէրաթօրուն էմրի իլէ Իսկրագ օլունմուշ տըր։

Վագթըն միւրուրինուէ Նէսթօրիոսուն նահագագ եէրէ չէքտիկի Թէ'ոտոսի Թա'լիմաթընըն տամգա գիյաուէ նէչրօլունմասընա սէպէպ օլտու։ Նէսթօրիոս միճաուէլէսի էնհասընտա Էտէսսիա Էպիսգօփոսու Բապուլաս ճիւմլէ Նէսթօրիոս ֆըրգասը իլէ Թարսուս Էպիսգօփոսու Տիոտօրօս վէ Մաւսուէվէսթիալը Թէոդօր 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի, Պու քէյֆիյէթ վէ օրատան Թէ'ոտոսի սէպէպինտէն Ֆարսիսթանա ֆիրար էտէն Պարսումաս վասիթասը իլէ Նէսթօրիոս վէ անըն ֆըրգասընըն չէօհրէթի Ֆարսիսթանտա չօգ Թէսիր էթտի ։ Հէմմէ Ֆարսի միստիչահլար մնսնսուս պու խարիճի ֆըրգագայա սահապէթ էթտիլէր քի, Ֆարսի Խրիսթիյանլարըն Ռօմա հիւքիւմէթինուէ պուլունան Խրիսթիյանլար իլէ օլան 'ալագասը գաթ' օլունա ։ Ք. ի. 499 տա պիւթիւն Ֆարսի քիլիսէսի Նէսթօրիոս ֆըրգասընըն Թա'լիմաթընը գապուլ էթմիչ տիր ։

Ջ. Էվհիրէս վէ սայիր «Քապի'աթը վահիտէ» միւճաէլէլէրի հագգընտա.

Նէսթօրիոս միւճաուէլէսինին Թէոդիկէսի իւզէրինէ, պիթթապի' Իսքէնտէրիէլիլէր Անթաքիալըլարըն Թա'լիմաթընտա Նէսթօրիոս ֆըրգասընըն գօգուսունու, վէ Անթաքիալըլար Իսքէնտէրիէլիլէրին Թա'լիմաթընտա Խրիստոսուն իննանիկէթինի ուլուհիկէթինէ Թահվիլ օլունմուշ վէ եալընըզ պիր Թապի'աթըն պագի գալմասընը պուլունյօրլար իտի ։ Միճաուէլէսին եէնիսէն գօմիսասը իչիւն Էվթիքէս խսմինտէ պիր Իսթանպօլու մնսնսաթըր նազըրը էֆքարընը պէօյլէճէ պէյան էթմիչ տիր։ Եա'նի՝ «Խրիստոս իննան ճէսէտինտէ կէլմէզտէն էվվէլ իքի Թապի'աթա մալիք իտի իսէ տէ, ճէսէտո ալտըգտան սօնկրա իննանիկէթի ուլուհիկէթինէ Թահվիլ վէ զայ՝ օլունտուղունտան՝ պագի գալան եալընըզ պէր Թապի'աթը վար իտի. վէ անըն ճէսէտի պաշգա ստէմէլէրին ճէսէտլէրինտէն ֆարգը իտի ։ Պինաէն 'ալէյհ 'Ալլահ էլէմ չէքտի', 'Ալլահ էօլտիւ' տէնիլիր ։ Էվթիքէս Թ. ի. 448 տէ Իսթանպօլ Փաթրիկի Ֆլավիանըն րիյասէթինտէ պիր Սինօտ մէճլիսինին հիւքմիւ իլէ 'ազլ օլունուպ վէ քիլիսէ իշկագլըղընտան գաթ' օլունտու ։ Իսքէնտէրիյէ Փաթրիկի Քիրիկին խալիֆէսի Տիօսքօրօս հիւտէթլի վէ խըրսլը վէ տիւնեաֆի պիր ատէմ՝ Էվթիքէսէ սահապէթ էտիսլ, Թ. ի. 449 տա Էֆէսօստա պիր մէճլիս Թէքքիլ էթտիրմիչ վէ Անթաքիա Թարիգինտէն օլան ճիւմլէ Էպիսգօ-

Digitized by Google

փօալարը մէճլիսէ գօյ վէրմէյէրէք՝ Յալավիան վէ Թէյօօրէթ իլէ սայիր էփիգօփօլար՝ ապէյհինէ նահագգ եէրէ հիւքմ էթմիյէր։ Պու մէճլիսէ Թ. Ի. 451 տէն սօնկրա քիւլիսէ Թէվարիխինտէ «Հայտուտ մէճլիսի» թա՛պիր օլունմուշ տուր։ Թ. Ի. 451 տէ տէօրտինճիս՝ ահմատ մէճլիս Քալքէտօնտա Թէշքիլ օլունուպ՝ Րօմա Փաթրիկի պէօյիւք էպիսքոպօսլուգունա Թէշրիֆ օլունուպ՝ Ասիա, Պոնտոս, Գափադոգիա, Թրաքիա, Իլլիրիգ, Ասիանայէ մա՛տա Հէր խուսուսուտա պիզիմ կիլիսէ տիր։ Պու պէշ Քրիստոս՝ Իպնուլլահ, Բաթալ, Ալլահ, սիրիճիք Օղուլ, Լօկօս՝ ուլուհիյէթինէ նազարէն էզէլտէն Փէտէրտէն Թէվհիտ օլունուպ, ինսանիյէթինէ նազարէն՝ զէմանտա Ալլահըն վալիտէսի սիքիր Մէրեէմտէն Թէվէլլիտ էտէրէք, իքի Թապիաթտա մէվճուտ օլան պէշ զաթ տըր։ վէ պու իքի Թապի՛աթ Թէղայիւր էթմէքտիզինի վէ պիրի պիրինէ Թահվիլ օլունմադըգըն, լաքին Թագսիմ օլունմադըգ վէ այրըլմադըգըն տահի պիրլէշմիշ աիր։ Հէր նէ գատար պու մէճլիսին գարարլարը օլ զէման վէ սօնկրաքի տէհրլէրտէ տահի չիմտիյէ գատար քիլիսէլի՝ ումումիյէի մէսիհիյէ Թարաֆընտան Թա՛լիմաթը սահիհէ տէյիւ գապուլ օլունմուշ իսէ տէ երինէ մէճլիսի մէզքուրտան աղ վազգէ սօնկրա հէմուն պու էվհիքէյս Քըրգասը, պահուսուս Մըսըրտա, գուվվէթ վէ չէօհրէթ պուլմուշ տուր։ Էրմէնի քիլիսէսի տահի Քալքէտօն մէճլիսինին գարարընը ասլա գապուլ էթմէտի։ Եիւգ սէնէ զարՔընտա վուգու՝ պուլան միճատէլէլէրի մուՔահասալէն Թա՛րիՔ էթմէք միւմքին օլմատըգը կիլի՝ լազըմ տահի տէյիլ տիր։ անճագ խիւլասա վէճհ իլէ անլէրի զիքր էտէճէյիզ։

Իսքէնտէրիյէ Թարիգինին էն չիտտէԹլի Թարաֆկիրլէրի պիլա աէպէպ՝ «Քալքէտօն գարարլարը նէսԹօրիօս Քըրգասընա մէյլ էտէր» տէրլէր իտի։ Էյօ Իմբէրաթօր Թ. Ի. 457 տէ հիւքիմէթէ նայիլ օլտուգտան սօնկրա՝ Իսքէնտէրիյէտէ պուլունան «Քապի՛աթը վահիտէ» Թարաֆը էվվէլա Տիօսքօրօսուն խալիՔէսի ՓրօԹէրիօսա կիւճէնմիշ օլարագ՝ քէնտիլէրինէ Փաթրիգ օլմագ իւզրէ Նէսթօրինտէն Թիմոթէօս էլիրօս խմինտէ օլան պիրիսկնի էնԹիլասալ էթմիյէր, վէ օլ էանատէ վուգու՝ պուլան վէլվէլէտէ ՓրօԹէրիօս ի՛տամ օլունտու։ Իքի Թարաֆ Իմբէրաթօրա իլԹիճա էթմէքլէ՝ էյօ էն մէչհուր էփիսգօփօսլարա տանընշտըգտան վէ անլէր Քալքէտօն գարարլարընա րէյ վէրտիքտէն սօնկրա, էլիրօսու սիւրկիւնէ կէօնտէրտի։ վէ անլէն եէրինէ Թ. Ի. 460 տա Թիմոթէօս ՍալօՔաքիալօս խմինտէ պիր ապիլ վէ էյի ատէմ Թա՛յին օլունտու։ Օն ալԹը սէնէ գատար անլէն խտա-

Digitized by Google

ըէսինտէ Իաքէնտէրիյէ քիլիսէսի սէլամէթտէ պուլունտու ։ Վասիլիոքօս Իմբէրաթօր Թ. Ի. 477 տէ քէնտի մէնֆա'աթը զաթիյէսի իչիւն միւճատէլէ յի Թէքրար Թահրիք էթտի ։ Թիմոթէօս Սալօֆաքիալօս Թ. Ի. 478 տէ վէֆաթ էտիպ՝ երէց Եօհաննա Թալայա անըն ևէրինէ ինթիխապ օլունտու ։ «Թապի'աթը վահիտէ» ֆըրգասը իսկ՝ Պէտրօս Մօնկօսու Փաթրիք ինթիխապ էթտիլէր ։ Մօնկօս՝ Իսթանպօլ Փաթրիյի Ագագիօսուն սահապէթինի վէ անըն վասիթասը իլէ օլ զէմանտա Իմբէրաթօր օլան Զէնօնուն սահապէթինի իսթիհսալ էթտի ։ Անտէն սօնկրա վէ Զէնօնուն խալէֆէսի Անաստասիօսուն վագիըննտա, եա'նի՝ Թ. Ի. 484—519 ա տէք քիլիսէի չարգիյէ օլ գատար 'ումումէն էվթիքէս եախօտ «Թապի'աթը վահիտէ» ֆըրգասընա մէյլ էթմիշ տիր քի՝ Րօմա Փաթրիյի իքինճի Ցէլիքս Թ. Ի. 484տէ Իսթանպօլ Փաթրիյի Ագագիօսու ասֆօրօզ էթմէքլէ պէրապէր՝ միւտաէթի մէզքիւրէտէ քիլիսէի չարգիյէ իլէ քիլիսէի ղարպիյէտէ իլհագլըգ եօգ իտի։

Ցուսթինօս Իմբէրաթօրուն վագիըննտա Թ. Ի. 518—527 յէ տէք չօգ էվթիքէսլի էփիսկօփօսլար 'ազլ օլունուպ՝ Մըսըրա ֆիրար էթտիքլէրինտէ «Թապի'աթը վահիտէ» ֆըրգասը իչինտէ մուհաֆիֆէթ վէ Թիւրլիւ Թիւրլիւ ֆըրգալար իհտաս օլունտու ։ Գիրի՝ Գրիսաոսուն ճէսէտի չիւրիւմէքլիյէ միւպէթէլա տըր տէյիւ իգրար, վէ տիկէրի ինքեար էթտի ։ Գիրի՝ խալգ օլունմուշ տուր տէյիւ իգրար վէ տիկէրի ինքեար էթտի ։ Պիրի տէ՝ իւչ Ալլահ Թա'լիմինի Թէֆհիմ էթմիշ տիր ։ Մէշհուր վէ 'ագիլ Իմբէրաթօր Ցուսթինիանօս՝ քէնտի ուզուն իտարէի հիւքիւմէթինտէ Թ. Ի. 527—565 է տէք պաշդա իճրա էթտիյի չօգ նիզամաթ վէ թէպտիլաթը խայրիյէ լուզրինէ Նիհսթիյան քիլիսէսի իչինտէ վուգու՝ պուլան վէ միւճիպլի մազարրատ օլան «Թապի'աթը վահիտէ» ֆըրգասը վէ միւճատէլէսինի տախ օրթատան գալտըրըպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէ յի իթթիֆագա կէթիրմէ յէ չալըշտը։ Ֆագաթ անըն զէվճէսի Թէ յօտօրա մախֆիճէ էվթիքէս ֆըրգասընտան օլտուղունտան Իմբէրաթօր իւզէրինէ չօգ թէսիրաթը վար իտի։ Չէօյլէ քի Ցուսթինիանօս պա'զէն ֆըրգասը մէզպուրէ 'ալէյհինտէ քէնտիսի չալըշըր զանն էթտիյինտէ՝ մէրասիմընըն 'ադաքսիսինի իճրա էտիյօր իտի ։ Մէսէլա՝ Թ. Ի. 533 տէ Ցուսթինիանօս պիր էվթիքէս Թա'պիրինի՝ «Ալլահ (եա'նի՝ էգանիմի սէլասէթէն պիրի) սալպ օլունտու», ըէմէն Թահսին էթմիշ վէ Թ. Ի. 535 տէ Թէ յօտօրանընն նուֆուզու իլէ պիր էվթիքէսլի Անթիմօս Իսթանպօլ Փաթրիյի օլտու ։ Լաքին Թ. Ի. 536 տա Րօմա Փաթրիյի Ակակիէթօս Իսթանպօլա զիյարէթ էթտիյինտէ՝ Անթիմօսուն Թա'լիմաթը պաթրէքսինի մէյտանա չըգարըպ՝ քէնտիսի 'ազլ օլունտու վէ եէնի Թագտիս օլունան Փաթրիք Մէննասընն րիյասէթինտէ Իսթանպօլտա վուգու՝ պուլան մէճլիստէ «Թապի'աթը վահիտէ» ֆըրգասընա գարշը հիւքմ օլունտու ։

Digitized by Google

Պու արաղըգտա Օրիկէնէսին պա'զը նօգտան թա'լիմաքը վէ անըն թաբիգինտէն պուլունան պա'զը բահիպլէրին լայրսըզ մու'ամէլաքը տիգգաթ ճէլլ էթտի. չէյլէ քի Մէննաս վէ Երուշալիմ Փաթրիկի եուհաննա վէ սայիրլէրին նուֆուզու իլէ Թ. Ի. 541 տէ պիր ֆէրմանը չահանէ վէ սօնկրա Իսթանպօլտա վուգու' պուլան պիր մէճլիսին գարարը՝ թա'լիմաթ վէ մու'ամէլաքը մէգքիւրէ 'ալէյհինէ հիւքմ էթմիչ ալիր։ Անըն իւզէրինէ Անաստօլտա Գայսէրի էպիսգօփօսու Իմբէրաթօրուն հիւանիւ նազարընտա պուլունան Թէյօտօրա Ասքիտաս՝ քէնտիսի Օրիկէնէս թարիգինտէն օլարագ Թ. Ի. 544տէ Իմբէրաթօրա Անթաքիա թարիգինտէն օլան մէչհուր մու'ալլիմիէր Մաիսէվէսթիալը Թէյօտօր, Թէյօտօրէթ վէ Էւտէսա Էպիսգօփօսու Իպաս 'ալէյհինէ պիր « իւչ պաշլը» հիւքմ վէ ֆէրման ի'լան էթտիրտի, Գաստէհու «իւչ պաշ միւճաւտէլէսի» զուհուր էթտի, Քիլիսէի չարգիյէ Իմբէրաթօրա սահապէթ էթտի, վէ քիլիսէի ղարպիյէ օնա գարշը օլուպ՝ «Մէգքիւր վէ մէրհում իւչ սատմ 'ալէյհինէ օլան հիւքմ սիղղաթ ղայրի մէչրու'օլուպ՝ Քալքէտօն մէճլիսինին ի'թիպարընա տօգանըր» տէտիլէր։ Ճուսթինիանօս Րօմա Փաթրիկի Վիկիլիօսու գազանադ իսթէտի. լաքին Վիկիլիօս րէյինի պէյան էթմէզտէն էվվէլ օլ զէման Աւկօսթինօսուն Քէսիրաթընտան չօգ էյի հալտէ պուլունան չէմալի Աֆրիգա քիլիսէսինտէն օլան Ֆունտինէթիօսա տանըչմըշ։ Ո տա «իւչ պաշ» 'ալէյհինէ հիւքմ օլունմասընա րիզա վէրմէմիշ տիր։ Ի. Ի. 546 տա Ճուսթինիանօս Իմբէրաթօր Վիկիլիօսու Իսթանպօլա տա'վէթ էթմիշ, վէ պիր չօգ չալըշտըգտան սօնկրա օնա «իւչ պաշ» 'ալէյհինէ րէյ վէրտիրտի։ Իմբէրաթօր եվինէ Թ. Ի. 551 տէ «իւչ պաշ» 'ալէյհինէ պիր ֆէրման իլան էտիպ՝ Էպիսգօփօսլարըն րիզասընը իսթիհսալ էթմէք իսթէր իտի։ Թ. Ի. 553 տէ Ճուսթինիանօս պէչինճի 'ումումի մէճլիս Իսթանպօլտա քէճէմմիւ' էթտիրտի։ Օլ մէճլիս տախի Իմբէրաթօրա սահապէթ էթտի։ Վիկիլիօս պունու րիզա վէրմէտիյինտէ Իմբէրաթօր անըն իսմինի քիլիսէ տէֆթէրինտէն սիլտիրիպ՝ քէնտիսինի հապա իլգա էթտի։ Վիկիլիօս պունուն իւզէրինէ ոսպիթ գալամայըպ մէճլիսին գարարընա րիզա վէրմիչ, պա'տէհու սայը վէրիլմիչ վէ Րօմայա վասըլ օլմազտանն էվվէլ Թ. Ի. 553 տէ վէֆաթ էթտի։ Ամմա Ճուսթինիանօս քիլիսէտէ իթթիֆագ էթտիրմէք իչհուն չալըշտըղընտա միւէյասէր օլամատը, Քիլիսէի զարպիյէ կէճ վէ կիւճ իլէ պէչինճի 'ումումի մէճլիսի Թանըտը, վէ « Թապի'աքը վահիտէ » Ֆըրգասընը գազանմատան իսէ՝ քիլիսէի 'ումումիյէտէն չօգ էպիսգօփօսլարընը, պաղտուսա Քալքէտօն մէճլիսինէ գիյատէ րիայէթ էտմէնէրի կիւճէնտիրտի։ Անըն խալէֆէսի իքինճի Ճուսթինօսուն վագիընտա «Թապի'աքը վահիտէ» Ֆըրգասը Նէսթօրիօս Ֆըրգասը կիպի քիլիսէի 'ումումիյէտէն րէսմէն այրըլուպ՝ Մըսըրտա, Հապէշիսթանտա,

Digitized by Google

վէ էրմէնիթեանոտա այրը քիլիսէլէր տէյիւ պագի գալմըշ տըր։

Մէսօրիթամիատա տուխի՝ Եագօպ Պարատէօս խմինտէ պիր երէց պու Ֆըրգա իչիւն Թ. Ի. 541—578 էտէք ղայրէթ իլէ չալըշըպ՝ ա-նըն էպէրինտէն օրատա Եագօպիլէր խմինտէ պուգի պիր «Թապի'աթը վահիտէ» Ֆըրգասը էլան պուլունուր։

ՑԱՍԸ ՍԱՆԻ

ԱՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻՑԷ, ԵԱԻՕՏ ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷՆԻՆ ԿԻՒՆԱՀ ԻԼԷ ՎԷ ԹԷՃՏԻՏԻ ԳԱԼԱ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍՕՊԼԷԹԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Պու պէօյիւք վէ մուհիմմ մատտէ իւզէրինէ իլքինճի միւսաֆիրլէրին Թէվարիւխինտէ կէօրունիւյիւմիւզ կիւլի՝ քիլիսէի չարգիյէ իլէ քիլիսէի ղարպիյէտէ մուխալիֆլէրի մուհիմմէ վար իտի։ Եա'նի՝ էքսէրիէ եունանի մու'ալլիմ վէ միւէլլիֆլէրին գիւ'իւմ վէ Թա'լիմաթը պաշ-գա, վէ լաթինի մու'ալլիմ վէ միւէլլիֆլէրին գիւ'իւմ վէ Թալիմա-թը պաշգա իտի։

1. Ֆիլիսէի շարգիյէնին Թա'լիմաթը հագգընտա։

Իւչ խուսուստա տէօրունճիւ վէ պէչինճի տէհրլէրին մու'ալլիմ-լէրի՝ Օրիկէնէսին վէ Իսքէնտէրիյէ Թարիգինին Թա'լիմաթընտան Ֆարգը օլարագ՝ Թա'լիմ էտէրլէր իտի։

1. Րուհի ինսանիլէրին քեաֆֆէ՛ի՝ մինէլ գաոիմ մէվճուտ պու-լունմալարը գիւ'իմիւ քիւլլիյէն բէտտտ օլունտուր։

2. Իլք փէտէրիմիզ Ադէմին կիւնահընըն նալընըզ ինսանըն ճէհէննէմ իւզէրինէ տէյիլ, իլլա բուհու իւզէրինէ տաճի պիր Թիւրլիւ Թէսբ-րաթը իգրար օլունտուր։

3. Կիւնահա տիւչմիւչ օլան ինսանըն քէմալիյէթ վէ գուտսիյէթէ

Digitized by Google

տօղրու օլան գուտրէթի քեաֆկիչէսի տահա իւէթխաթ իլէ խանատ օլունուր իտի ։

Ա֊թանաս , Վասիլ , Նիւտալը կրէկօր վէ Նազկյանղալը կրէկօր վէ սայիրլէր կիւնահըն՝ ումումի օլուպ՝ Ատէմտէն պիւթիւն զիւրրիւյէթինէ սիրա'աթ էթտիկինի պէկյան էթտիլէր իսէ տէ , եինէ անլէրին թա'լիմաթընձա Ատէմին կիւնահը , եա'նի՝ « կիւնահը ասլի » եախօտ ընանկէրինն կիւնահը հէր ատէմէ սուչ վէ միւճրիմլիք տէյիւ հիսապ օլունմազ ։

Պու « կիւնահը ասլի » իղվա վէ թէճրիպէյէ մէյլ էթտիրէն պիր եատսամազ սէվտատան 'իպարէթ օլուպ՝ իրատէթ պու սէվտայա զա֊յիլ օլուր · Ֆագաթ իրատէթ գայիլ օլունճայա գատար կիւնահ վուգու՝ պուլմազ ։ « Կիւնահ՝ իրատէթին չէրրի ինթիխապ էթմէ֊սինտէն հասըլ օլուր » ։ « Պինաէն 'ալէյհ եէնի տօղմուշ չօճուգլար իրատէթլէրի իլէ կիւնահ իչլէտիքլէրինտէն միւճրիմլիքտէն պէրի տիրլէր » ։

Ճիւմլէսինտէն զիյատէ աչիքեար եօլ իլէ Իսթանպօլլու Եուհաննա Ֆրխօսթօմ պու զիւ'իւմլէրի պէյան էթմիշ տիր ։ Անըն պէյանընա կէօրէ « էօլիւմէ միւպթէլա օլան Ատէմ՝ էօլիւմէ միւպթէլա օլան զիւրրիւյէթի թէվիւտ էտտիկիր · ամմա կիւնահքեար օլան Ատէմ՝ կիւնահքեար օլան զիւրրիւյէթի թէվիւտ էտէմէտի ։ Ատէմ՝ զիւրրիւյէթինին ճէսէտլէրինի թէվիւտ էտէր , ամմա րուհլար վէ իրատէթլէրինի թէվիւտ էտէմէզ լտի ։ Անըն վասիթասը իլէ պօզուգ պիր թա֊պի'աթը ճիսանանիչէ տիւնեայա կէթիրիւնիպ՝ միւճրիմ պիր իրատէթ փէյտա էթմէյէ օ միւգթէտիր տէյիլ իտի » ։ Ռօմ·ն · պապը իւզէրինէ թէֆիր էտէր իքէն տէտի քի , « կիւնահ իչլէյիպ տէ էօլիւմէ միւպթէլա օլան Ատէմտէն՝ կիւնահ իչլէյճէք վէ անըն իլէ էօլիւմէ միւպ֊թէլա օլաճագ ատէմլէրին հասըլ օլմալարը զայրի միւնասիպ տէյիլ · ամմա պիր ատէմին իչլէտիկի կիւնահտան պաչգասընըն կիւնահփեար չըգմասընատա նէ միւնասիպէթ վար ։ Պիր ատէմ քէնտիսի կիւնահ֊քեար օլունճայա գատար 'ատալէթէ պօրճլու տէյիլ տիր ։ « Կիւնահ֊քեար » պու այէթտէ էլէմ վէ էօլիւմէ միւպթէլա օլմագ տէմէք տիր ։ »

Ֆրխօսթօմտան զիւ'իւմինճէ թէճտիտի գալպ խուսուստանտա Ալլա֊հըն իննայէթի վէ իննանըն իրատէթի պէրտպէր իչլէր ։ Պիր ատէմ իթա'աթ վէ գուտսկէթէ տօղրու չսլըչըրսա իննայէթի իլահիկէ օնա մուավէնէթ էտէճէք տիր ։ « Միւրատտ էտէն վէ սէյիրտէն տէյիլ » քէ֊լամը իւզէրինէ տէտի քի , « Ատէմ քիւլիկէն գուտսկէթսիզ տէյիլ , անճագ պէ֊նի֊ն գուտրէթ ատէմտէ տէյիլ տէմէք տիր ։ « Էվվէլա էյի օլանը սէչէվկիյիզ վէ սէչտիքտէն սօնկրա Ալլահ քէնտիսինտէն էյի օլանը տէրունիմիզէ կէթիրիր՝ ինթիհասաթ էթմէք վէ իրատէթ էթմէք՝ պէվէ մահասուս , վէ իթմամ էթմէք՝ Ալլահա մահասուս տուր » ։

Խիւտաթի քէլամ՝ քիւիսէի չարգիչէնին կիւնահ վէ իրատէթի ինա֊

Digitized by Google

*սանիյէ հազգընտա գասդուլ էթտիյի թա'լիմաթ պուննլարտան իպա-
րէթ տիր ։*

*1. « Կիւնահը սալի » իրատէթ (չախախյէ) տէն հասըլ օլմատըղըն-
տան՝ միւճրիմլիք մա'նասընտա կիւնահ տէյիլ տիր ։*

*2. Ատէմին քէնտի զիւրրիւյէթի իլէ օլան 'ալագասը եալընըզ թա-
պի'աթը ճիհանինյէյ վէ տէյիլ թապի'աթը րուհանինյէյ վէ իրա-
տէթէ պագլար ։*

*3. Ինսանընն բահա թէվլիտ վէ թէվէլլիւտ իլէ վիճիւտէ կէլմէզ ,
ամմա այրը այրը խալգ օլունուպ՝ անընն հարաքէթէ կէլմէսի չի-
մահասա օլուպ՝ գիւն ետա ինսանինյէթին պուրտասա միւնասիպէթի
եօգ տուր ։*

*4. Ատէմին քէնտի զիւրրիւյէթի իւզէրինէ օլան թէսիրաթը րուհա
եալընըզ թապի'աթը ճիհանինյէսի վասիթասը իլէ տօլայընտան տօ-
գանըր ։*

*5. Եէնի տօղան չօճուգլար եալընըզ պիր պօզուգ թապի'աթը
ճիհանինյէյ մալիք օլտուգլարը իչիւն կիւնահքան պէրի տիրլէր ։*

*6. Թէճտիւտի գալպ խուստուտունտա ինսան րուհու միւպաչիրէթ
էտէր , ամմա թէքմիլ էթմէյէ մուգթէտիր օլմատըղընտան քէնտիսի
իլէ մուա'ամլէյէ էտէճէք օլան ինսայէթի իլահիյէյ միւհիմճ տըր ։*

**Ջ. Ալիօսմինօս Յարիգինին կիւնահ վէ իրատէթի ինսանինյէ հազգընտա
օլան Թա'լիմաթը·**

*Գու թապրիգէ կէօրէ ինսան Ալլահընն միւչասէհէթինտէ խալգ օ-
լունտուղունտա, իրատէթի գուտսիյէթ վէ իթա'աթա մէյլ էտիպ
մուգաստտա իտի. եա'նի՝ իրատէթի էվվէլա մէյլտիպ օլուպտա՝ սօնկրա
քէնտիլիյինտէն իթա'աթա վէ տահա սօնկրա կիւնահա մէյլ էթմիչ
տէյիլ , իլլա գուտսիյէթ վէ իթա'աթա մէյլ էտէրէք խալգ օլուն-
մուշ , վէ իրատէթինն հասսիյէթինտէն տիր քի՝ պիր ան մէյլտիպ պու-
լունմայընպ՝ եա խայրտա եա չէրրէ մէյլ էտէ , Ինալգ օլունտուղունտա
ինսան մուգաստտա իտի խէ տէ, կիւնահա տիւշմէք եախօտ կիւնահը
իհտաս էթմէք գասդիլիյէթի վար իտի. վէ պուս գասդիլիյէթ օնա
ազատ պիր զաթ օլսուն տէյիւ տէյիլ, անճագ թէճրիւպէ ալընընտա
օլսուն տէյիւ վէրիլտի. զիրա իրատէթ էնէրկյինէն, վէ պիլա իհթիար,
եա'նի՝ պիզ զէյտուրէ օլմայարագ հարէքէթէ էթտիյինտէ ազատ ատա-
յըլըր . Ինթիխապ էթտիյի չէյին 'ագսխսինի Ինթիխապ էթմէյէ
միւգթէտիր օլսուն օլմասընն՝ եինէ էյէր իճպար օլունմագաղընդն հա-
րաքէթէ էտէրսէ, ազատ տըր. վէ ուզատըղըդ 'ագսխսինի իճրա էթմէք
գասդիլիյէթինտէն 'խալտրէթ օլմայընպ՝ պուս գասդիլիյէթ ազատըղընդն*

Digitized by Google

Թա'լիւգաթէընտան տըր։ Ջէզալիք ինսանըն իրատէթի պիր քէրրէ իթա'աթտան եիւզ չէվիրիպ կիւնահա գարար էթտիքտէն սօնկրա, ազասալըղը՝ կիւնահտա պիլա իհալար վէ քէնտի ինթիհասալը իլէ տէվամ էթմէսինտէն 'իպարէթ տիր · վէ տէօնիւպ քէնտիւիւինէն մուգասատէս օլմագ գասիւիւյէթի՝ կիւնահ ինթիհասալ էթմէսինտէ զայ՝ օլուն մուշ օլուր։ Ակլահ ինսանա կիւնահ իշլէմէք գասիւիւյէթինի վէրտի իսէ, օլ գասիւիւյէթի իսթի'մալ էթմէյէ տէյիւ մահասուսէն էմր էթտի։ Թէճրիպէն ալթընտա իքէն ինսան կիւնահ իշլէմէք գուվվէթինի իսթի'մալ էթմէսէ լտի, թէճրիպէ միւտտէթի միւրուր էթտիհինտէ՝ պու գուվվէթ, եա'նի՝ կիւնահ իշլէմէք գասիւիւյէթի, մահվ օլուր լտի. վէ գուտահյէթտէ մէնէքլէր կիպի ասպէն օլուա՝ տիւշմէք ընհիւիւէնէն պիլէ էպէտէն պէրի օլուր լտի։ Ակլահըն իրատէթի միւսթադիւ վէ քիւլիւ տիր. լաքին օնա կիւնահ իշլէմէք վէ թէճրիպատյէ տիւշար օլմագ պիլէ իմքեանըզ վէ մուհալ տըր։ Կիւնահ իշլէմէք՝ գուվվէթի ասիհէթէն նէշէթ էթմէյիա՝ զայ'իֆլիհին վէ մախլուգաուն իրատէթինին խայր օլանտա սասիթ օլմամասընըն իշարէթի տիր. վէ կիւնահ իշլէմէքլէ գուտահյէթէ տօղրու օլան գուվվէթ ինսանըն իրատէթինտէն զայ՝ օլուա՝ իրատէթ 'ամիզ վէ գուվվէթսիզ գալըր։

Ջինահէն 'ալէյհ Աւկօսթինօսուն Թարիգինէ կէօրէ Թէճտիհի գալալ խուսուսունտա հէմ Թէքմիլ էտէն հէմ միւսաշիրէթ էտէն Րուհ իւլ Գուտս տուր. զիրա էքօթէն Թէճտիհտ օլունմագ կէրէք տիր, եօխսա խայրը ինթիհասալ էթմէք իչիւն նէ' գուտրէթ նէ' մէյլի վար տըր. եա'նի՝ չէրի'աթը իլահիյէնին Թալէպ էթտիյի սալահ վէ գուտահյէթ վէ գուսուրուզ իթա'աթ իչիւն կիւնահա տիւշմիւշ օլան իրատէթի ինսանիյէ մուզԹէտիր օլմատըղընտան՝ միւսթադիւլէն վէ իսԹիհսանէն ինայէթի իլահիյէյէ միւհթաճ տըր։ Աւկօսթինօսա կէօրէ պու ինայէթի իլահիյէնին իհսանը տօրԹ տէրէճէտէ վուգուս՝ պուլուր։ Էվվէլա Րուհ իւլ Գուտս չէրի'աթը իլահիյէ վէ զամիր վասիԹասը իւլէ կիւնահ.քէսրը ույանտըրըպ՝ քէնտի կիւնահ վէ միւճրիմլիյինի հիսա էթտիրիպ՝ Քրիստոսա միւսթադիւլէն միւհթաճ օլտուգունու կէօրէրիպ՝ գօշտուրուր։ Սանիյէն՝ Րուհ իւլ Գուտս ԹէվպէքՔաբրը գալպինի Թէճտիհտ իւլէ Քրիստոսուն քէվհարէթ գանը վասըԹասը իւլէ Թէպրիյէ վէ միւսալէհէ հալինէ կէվիրիպ՝ վէ ԹէվպէքՔաբր վէ իմանտարըն րուհու իչինտէ հայաԹը ճէտիտէ իհտաս էտիպ՝ անը Քրիստոսա րսալԹ էտէր։ Պունուն իւլէ իրատէթ Թէճտիհտ օլունուպ՝ եինէ գուտահյէթէ տօղրուլուպ գուվվէթլէնիր, վէ հայաԹը ճէտիտէնին սէմէրէլէրի հասըլ օլմագտա տըր։ Սալիսէն՝ իսինանա հէլմիչ օլան ատէմին պիլգիւիւյէն կիւնահըն գուվվէթ վէ իթէսիրաԹընտան գուրԹուլուպ՝ Թագտիհի իչիւն ինայէթի իլահիյէ անըն Թէճտիհա օլունման իրատէթի իւլէ պէրապէր իշլէր. վէ Բասի'էն, եալընըզ

Digitized by Google

ուէմավաքատա կիւնահ իչլէմէք վէ էօլմէք գաապիլիյէքինի ապիքիւն ապիքիւնէ մահվ էտէն ինապէքի իլահիյէ իհսան օլունուր, վէ խէլաա օլունան րուհ էպէտէն գուստիյէքտէ սապիք գալըր։ Պինաէն 'ա-լէյհ Աւկօսթինօսուն ապէյանընա կէօրէ՝ Ալլահըն մախտուա թագտիր-րի օլմագսըզըն ապիր ատէմ թէճուիտ օլունուպ՝ թէվպէ վէ իմանա կելմէզ վէ խէլաա պուլմազ։ լաքին իմանա կելմէյիպ խէլաա պուլմա-մագ իչլուն մախտաա թագտիրի իլահի օլմայըպ՝ հէր կիւնահքեար քէն-տի եօլունճա եւիրիլմէյէ պրագըլըրսա հէլաք օլուր։

Աւկօսթինօսուն «կիւնահը ասլի» եախօտ ինսանիյէթ կիւնահը խու-սուսունտա օլան թա'լիմաթը միւչքիլ վէ պա'զէն անղլաշըլմամըշ օ-տուղունտան, չօգ տիգգաթա չայան տըր։ Անընը պիւ'իւմիւնճ Ա-տէմ եալընըզ ինսան ճինսինին պիրլինճի չանսը վէ փէտէրի օլմայըպ՝ օղ զէման պիզգաթ ինսան ճինսի իտի, ինսանիյէթ այրը ինսանլարտան էվվէլ Ատէմտէ մէվճուտ իտի։ Թասլի'աթը ինսանիյէ անտէն հասըլ օ-լան էչհաստան էվէլ մէվճուտտուր։ Պինաէն 'ալէյհ ինսանիյէն կիւնահը եախօտ «կիւնահը ասլի» իրատէթի ինսանիյէտէն նէչէթ վէ հէր ին-սանընն իրատէթինտէն նէչէթ վէ պիր տէ պիլա իճապար նէչէթ էթ-տիյինտէն՝ կիւնահը հագիգի վէ ֆիւճրիմիւք օլուր։ վէ պու քէյ-ֆիյէթ էսարատ միւթա'ալիգ պիր չէյ սայըլըր իսէ, Ատէմին պիւր-րիյէթինին ճէսէտճէ պիլէ անտէն ֆէնտա թէսիրաթ գապուլ էթմէսի-տանի էսարատ միւթա'ալիգ պիր չէյ սայըլմասը տըր տէյիւ ճէվապ վէրիլիր։ Աւկօսթինօս՝ «կիւնահը ասլի» իչլուն «թա'պիաթ» թա'-պիրինի կէօյա քի կիւնահ թասլի'աթ իլէ պէրաապէր իսլագ օլունմուշ իսթի'մալ էթմէզ իտի. հէմ տէ՝ կիւնահ Ալլահըն իրատէթինտէն եախօտ մախլուգաթտա Ալլահըն միւրատընճա վիճհիւտէ կէլմիշ տէ-յինլէրէ ասլա եիւզ վէրմէտի։ Գուստիյէթ՝ Ալլահա, վէ կիւնահ՝ մախլուգա մախտուս տուր տէր իտի։

Պիր տէ Աւկօսթինօս չօգ տիգգաթլըճա վէ թէքիտ իլէ պէյան էթմիշ տիր քի՝ հէր կիւնահ վէ հէր տիւրլիւ կիւնահ իրատէթի ին-սանիյէտէն օլուպ՝ ինթիխապ օլունուր։ Թէսաւտիֆի տէյիլ, Ալլահ-ատան տէյիլ տիր, անճագ ինսան իչլէր, վէ օ մէսուլ տուր։ Ինսանիյէթ կիւնահը Ատէմին իրատէթինտէն տիր. վէ ճիւմլէյիմիզ ինսանիյէթտէն հիմայէտատ օլտուղտումուզ կիպի՝ օղ կիւնահկատան հիմայէտատ իզ. չիւնքի օղ կիւնահ չահսի տէյիլ, իլլա ինսան ճինսինին կիւնահը օլտուղտու իչլուն օղ ճինստէն հասըլ օլան չահսլարտա հագիգ իլէ սայըլըր։

Ինիլասահ քէլամ՝ Աւկօսթինօս թասրիգինին մէպտէյէրի պունլար-տան 'իպարէթ իտի, եանի՝

1. Ինսան մուգատտէս օլարագ լաապգ օլունուպ՝ քէնտիսի կիւնահը եօգատան վար էյլէտի. վէ ինսանիյէն կիւնահը եախօտ «կիւնահը աս-լի» էրսեկինի ինսանիյէտէն նէչէթ էտիպ տէ հէր ատէմ տահսի պու ինսանիյէթտէն հիմայէտատ օլտուղունտան «կիւնահը ասլի» ի-

Digitized by Google

չիւն միւճրիմիք տէյիւ հէր ուտէմ 'ազապա միւսթահագգ ոլըր։

2. Ինսան կէրէք ճէհէտի նիսպէթինտէ, կէրէք րուհու նիսպէթինտէ, պէդ ճէնա օլարագ խալգ օլունտուղունտան, Աստմին՝ քէնտի պիւրրիսկէթի իլէ օլան 'ալագասը՝ հէմ ճէհէտինէ հէմ տէ րուհունա պագգար։

3. 'Ալագահ մէզպուրէտէն րուհու ինսանի՝ ճէհէտի կիպի տօղրուտան կիւնահըն թէսիրինի տուլայար։

4. Ֆիւչիւք չօճուգլար հէմ ճէհէտլէրինտէ հէմ րուհլարընտա տառխի կիւնահս մէյլ վէ սէվտալարը պուլունտուղունտան 'ազապա միւսթահագգ տըրլար։

5. Թասի'աթը ճիհանիյէնին պօզուգլուղու՝ թասի'աթը րուհունիյէնին պօզուգլուղունուն սէպէպի օլմայրսը՝ անըն էսէրի տիր։ Թասի'աթը րուհանիյէ մուգաատտա գալտըգճա թասի'աթը ճիհանիյէնին նօգսանը նօգ տըր։ Իրատէթ եահօտ թասի'աթը րուհունիյէ տիւչտիւքճէ, թասի'աթը ճիհանիյէ պէրաապէր տիւչէր։

6. Թէճահհի գալսին իճրասընտա իննանըն իրատէթի՝ Րուհ իւլ Գուտս իլէ պէրաապէր իչլէմէյիս՝ Րուհ իւլ Գուտս հէմ միւպաչիրէթի հէմ թէքմիլ էտէր։ Թէճահհի օլունունճայա գատար իրատէթի՝ իննանիյէ Ալլահա մուհաճիճ օլուպ քէնտիսինի եէնիլէտէմէզ։

Իչտու Ալհօսթինօսուն թա'լիմաթը՝ էվվէլսա քիլիսէի ղարպիյէտէ գատպուլ օլունտու իսէ տէ, սօնկրա Րօմա քիլիսէսի, եա'նի՝ Բաբա քիլիսէսինէ, չօգ թէպտիլսէթ գատպուլ էթտի։ ամմա պու Ֆոփէլէր պա'զը իսթիլահաթըն թէպտիլ օլունմասը իլէ պէրաապէր Փրօթէսթանըլար թարաֆընտան սայքի 'ումումէն գատպուլ օլունուրուչ տուր։

3. Փէլակիոս միւճաէլէսի հագգընտա.

Գրիթանիաղը լահիպ Փէլակիոս Թ. ի. 409—411 էտէք Փաելօս Րէտաելոն Րէսաէլէլէրի իւզէրինէ եազտըղը թէֆսիրտէ սալիֆ իւզ գիքր Ալհօսթինօսուն թա'լիմաթընա քիւլլիյէն մուհաճիճ պիր թարիգ իհտատս էթտի։ Անըն թա'լիմաթընա կէօրէ ճինսանըն րուհու խալգ օլունտուղունտա նէ՛ խայրա նէ՛ չէրրէ մէյլ էտէր, նէ՛ մուգաատտա նէ՛ միւճրիմ տիր։ Ինսանըն ճէհէտի խալգ օլունտուղունտա վէ կիւնահա պագմայարագ էօլիւմէ միւպէթէլա տըր։ Աստմ փէտէրիմիզին կիւնահա տիւչմէսի հիչ պիր վէճհ իլէ կէրէք րուհա կէրէք ճէհէտէ, գիւրրիյէթինէ թէսիր էթմէտի։ չէօյլէ քի հէր ատէմ ուիւնեայա կէլտիյինտէ Ալհօսթին էվվէլքի հալինտէ տիր։ Հէր ատէմ տօղտուղունտա Ատէմ կիպի՝ ճէհէտ նիսպէթինտէ խասթալըգ վէ էօլիւմէ միւպէթէլա, վէ իրատէթի՝ Ատէմին իրատէթի կիպի գարարագը, եա'նի՝ նէ՛ գուսախկէթէ նէ՛ կիւնահա մէյլ էտէր։ Պէօյլէճէ ախլագալը վէ գա-

Digitized by Google

բարեբեղ խքէն վէ Ատէմին կիւնահրընտան հիչ թէսիր օլունմագալըդըն հէր չեայս քէնտի իրատէթինին ինթիհասըդը իլէ եա խայրա եա չէրրէ մէ յլ էտէր. ախլագը զաթիխէսինին սասիթ էտէր, վէ քէնտիւլինտէն եա մէմտուհ եա մէզմուր վէ եա միւքեաֆաթ եա միճազաթա, եա'նի՝ իճրէթ եա 'ազատա միւսթահգագ օլուր. Ճէսէտին էօլմէսի ալիթթատի՝ օլուպ՝ կիւնահրդն միւսթահգագ օլտուղուս 'ազատտան տէյիլ, անճագ կիւնահրդն 'ազատը եալըդըզ հէլլաքը էպէտիտէն 'իպարէթ տիր. Կիւնահրդն ինսանլարտա 'ումումի պուլունմասը՝ իզվա վէ թէճրիպէտէն վէ 'ատէթ իլէ սայիրլէրին էօրնէքլէրինտէն նէչէթ էտէր. Կիւնահրդզ օլմագ միւրքին տիր, վէ փութփէրէսթիլէր ադաստընտա ալդէ կիւնահրդզ օլանլար պուլունմուչ տուր. Դուստխէթ վէ հայաթը էպէտխէյ նայիլ օլմագ իչլուն Րուհ իլ Գուստուն ինայէթի միւսթագիլէն լազըմ տէյիլ, անճագ ատէմիլէրին զայ'իֆլիլէրի նիսպէթի իլէ լազըմ, եա'նի՝ ատէմիլէրին իչինի տահա սուհուլէթլի գըլսար.

Թէճահիւմ գալսդ Րուհ իլ Գուստուն թէսիրաթ վէ գուսուրէթինին ինսանտա 'ամիլ օլմասընտան 'իպարէթ օլմայըպ՝ անճագ զէհնին կէրչէգլիք իլէ թէնվիր օլունմասը վէ իրատէթին՝ Ալլահըն թէհոիտ վէ վա'տը իլէ Թահրիք օլունմասընտան, վէ մէրհամէթի իլահիյէնին կիւնահլարը պաղըչլամասընտան 'իպարէթ տիր. Ինայէթի իլահիյ ճիւմլէ իչիւն օլսա, հէր ատէմ ճան ու տիլէնէն խոթիգամէթէ տօզրու չալըշմասը իլէ օլ ինայէթէ քէնտիսինի լայըգ գըլմալը տըր. Ինանուլլահ ինսանիյէթէ կիրիպ՝ քէնտի քեամիլ թա'լիմաթ վէ էօրնէյի իլէ՝ քէնտի իսլահաթըմըզ իչիւն պիզէ էն թէսիրլի սէպէպլէր կէօսթէրմէքլէ՝ պիզի խէյլա էտէր. Վաֆթիխ՝ կէլէճէք զէմանտա վուգու՝ պուլաճագ կիւնահլարդն մահվը իչիւն լազըմ օլսա տա, եէնէ վաֆթիխ օլունմամըշ չօճուգլար ասլիրլէր ուէրճէսինտէ սա'ատէթէ նայիլ օլմայաճագլար խէ տէ, խէյլա օլաճագլար»։ (ԵՒւկաթինօսուն գիւ'իմլինճէ վաֆթիխ օլունմամըշ չօճուգլար խէյլա պուլ ժնազլար, լաքին էքսէրիյէ Բրօթէսթանթլար արասընտա պու գիւ'իմ Քրիստոսուն քէֆթարէթինին լիյագաթը քեամիլէսինէ խալէլ կէթիրիր տէյիս րէտտ օլունուր. վէ քէնտի իրատէթի չահսիյէլէրինին ինթիխասըդը իլէ կիւնահ իչլէմվիչ օլանլար՝ Քրիստոսուն քէֆթարէթինին գըյմէթի պինհայէտ իլէ խէյլա պուլաճագլար տէյիս ի'թիգատ օլունուր։)

Թ. ի. 411 տէ Փէլահիօսուն չայիրտի Քէլէսթիօս՝ Քարթահինէ չէհրինէ կիտիպ՝ Երէց մէմուրիյէթինէ Թագտիս օլունմագ իսթէտիյնտէ գաստուլ էթտիկի Թա'լիմաթը պաթըլէսի մէ յտանա կէլիպ՝ Թ. ի. 412 տէ վուգու՝ պուլան ալիր մէճլիսին գարարընա կէօրէ քիլիսէ իլհագլըղընտան գաթ՝ օլունուս։ Փէլահիօս տահի Փալէսթինէ կիտիպ՝ «Թա'լիմաթը պաթըլէլ գապուլ էտէր» տէյիս Թ. ի. 413 տէ իքի Սի-

Digitized by Google

Նօա մէճլիսի հուզուրունտա պիրի Երուշալիմտէ վէ տիկէրի Տիօսփօլիտէ (Լիւտիա) օնա գարշը Թէշէքքի օլունտու ։ Փէլակիօս՝ Թա'լիմաթընըն պա'զըրընը Թէպոիլ էթմէք իլէ Թէպրիսէի գիմմէք էթտի, վէ պու մէճլիսէրտէ օնա գարշը հիւքմ օլունմատը ։ Լաքին Աւկօսթինօս Թ. Ի. 416 տա պիր րէսալէտէ սալիք իւզ գիքր մէճլիսէրին աղտանմըշ վէ Փէլակիօսուն Թա'լիմաթընըն մազարրաթընը աչիքտար կէօսթէրմիշ տիր ։ Հէման օլ ասնէտէ տոախ չէմալի Աֆրիգատա իքի մէճլիս, պիրի Քարթակինէտէ վէ տիկէրի Մէնէվոէ վուգու՝ պուլուպ՝ Փէլակիօսուն Թա'լիմաթը 'ալէյհինէ հիւքմ օլունտու ։ Րօմա Փաթրիյի իննօքէնթիօս տոախ հիւքմիւ Թաստիգ էթտի ։ Թ. Ի. 417 տէ Ֆէրռաէթի նօգտան օլան Զօսիմօս Րօմա Փաթրիյի մէմուրիյէթինէ նայիլ օլուպ՝ Փէլակիօս վէ Ռէլէսթիօս՝ օնա քէնտիլէրինի Թահսին վէ Թաստիգ էթտիրտիլէր ։ Պա'տէհու Թ. Ի. 417 տէ չէմալի Ափրիգա էփիսգօփոսլարը Եփինէ պիր մէճլիս Թէշքիլ էտիպ՝ էվվէլքի գարարլարընը Թաստիգ վէ Թէֆսիր էթտիլէր. վէ Թէքրար Թ. Ի. 418 տէ տոախա պէօյիք պիր մէճլիս Թէշքիլ իլէ տիգդաթլըճա տօգուզ մատտէտէն 'իպարէթ օլան պիր գավի գարար վէրմէլէրի իւզէրինէ հէմ Զօսիմօս անլէրին գարարընա րազի օլտու, հէմ Իմբէրաթօր Հօնօրիոս օլ գարարը Թաստիգ էթտի ։ վէ էյէրչի Աւկօսթինօս Թարիգինէն Թա'լիմաթը քիլիսէի չարդիյէտէ գապուլ օլունմատը իսէ տէ, Փէլակիօսուն Թա'լիմաթը Էֆէսօստա Թ. Ի. 431 տէ վուգու՝ պուլան 'ումումի մէճլիստէ րէտտ օլունմուշ տուր. չէօյլէ քի օլ Թա'լիմաթ ազ վագըթ միւրիւրինտէ քիլիսէի 'ումումիյէ Թարաֆընտան րէտտ վէ հիւքմ օլունտու ։

4. » Տարը Փէլակիօս » միւճատէլէսի։

Աւկօսթինօսուն Թա'լիմաթընա կէօրէ ինսանլար՝ Ալլահըն ինայէթի իհսան օլունմայընչա մէվթի րուհանի հալինտէ, եա'նի՝ էօլիւ տիրլէր։ Փէլակիօսա կէօրէ՝ ինսանլար ալտըգճա սաղլամ տըրըլար. վէ պունլարընը օրթասընտա մէյտանա կէլէն պիր Ֆըրդանընըն դիւ'իւմինճէ ինսանլար ախըրգճա խոսխա տըրըլար ։

Թ. Ի. 427 տէ չէմալի Ափրիգա րահիպլէրի ժրասընտա, եա'նի՝ Աւկօսթինօս Թարիգինտէն օլանլար ասրասընտա իքի Ֆարդը վէ մազարրաթը մէյլ կէօրիւնտիւ ։ Պա'զըլար խէլաս ասլա ինսան իրատէթինտէն օլմայըլ՝ անճագ Թագտիրի իլահիտէն օլտուղունու գապուլ իլէ, քէնտի ղայրի մէկրու՝ վէ մէմուհու հարաքէթլէրի իչինէ միւսա'ատէ պուլուպ՝ սյուչգալար տոախ մէյտահիյէթէ տիւչար օլուչօրլար իտի ։ Աւկօսթինօս պունլարա գարշը իքի րէտալէ եազըպ՝ Ալլահըն ինայէթի՝ ինսանըն իրատէթինի իճապար էթմէզ, անճագ իրատէթի-

Digitized by Google

Նին ազատլըղլը հըճգ էտէր. վէ 'ուռուսէն իրաւէքի քիւսխէ հէմ իրաւէքի ճիւղխէնին կիւնահ իւլէ օլան 'ալագալարընը ալէ յան էքմէք իւլէ բահխալէրին չիւպհէլէրինի թէնաքին, վէ արալարընտա մէ յտանա կէլէն մազարրաթը տէֆ' էքմէք խուռուսունտա միւյէսէր օլարագ չալըշը. Օլ պէմանտա չէմալի կալիսատա պուլունան պա'զը մէշհուր բահխալէր, պախուռուս Մարսիլիա մանասթըրընտան օլան Գաւախյան վէ Րէճիյըմը Ֆօսթօս վէ 'Վինչէնթիօս վէ քիւչիւք Արնօլիօս' Աւկօսթինօսուն ինայնին ձօղնէթէլ վէ նէփոէլէ էլահ հագընտա օլան Թա'լիմաթընը գապուլ էքմէտիլէր. Գու ատէհլէրին էֆքեարընճա ինանանըն թէճտիտ օլունուպ խէլաս պուլմասընտա իրաւոէքի ինանանխէ վէ ինայէքի իլահխէ իշտաչ տըր. Բահմէք վէ կիւնէչին փէրթէվլէրի օլմագսըզըն չինֆթանինին չէքտիկի էմէք նաֆիլէ վէ անըն էմէկի օլմագսըզըն բահմէք վէ կիւնէչին փէրթէվլէրի նաֆիլէ օլտուղտա կիւրի' ինայէթօվ ինանանըն չալըշմասը պիհուտէ, վէ անըն չալըշմասը օլմազ իսկ, ինայէքի իլահխէ պիհուտէ եէրէ իհսան օլունուր.

Աւկօսթինօս պու Ֆըրգայա տուպէր խապէր ալտըղընտա' էքի րէսալէ եազըպ' քէնտի Թա'լիմաթընտա ուռխալիֆ կէօրիւնէն մատաէլէրի պէ յան էքտի իսէ տէ, Ֆըրգայը մէզպուրուն արթմանմասընա միւյէսաէր օլտագ չալըշմատը. Աւկօսթինօսուն չայիրտի Փրօսփէր վէ Րօմալը Լէյօ (Փաթրիք օլմազտան էվվէլ) Թագտիրի իլահի իւլէ կիւնահ վիւճիւտէ կէլիչ գու'իւմիւնէ մէ յտան վէրմէմէք իչիւն տահա գիյատէ ինայնին իլահխէ Թա'լիմինի թէէքիտ էտէրլէր իտի. վէ պա'զըլար Թագտիրի իլահի Թա'լիմինի իֆրատ տէրէճէսինտէ թէէքիտ էտէնլէր «Եարը Փէլագիոսլուլարա» Ֆուրսաթ վէ գուվվէթ վէրտիլէր. չէօյլէ քի Թ. Ի. 472—475 էտէք վուգու' պուլան Արլ վէ Լիօն մէճլիսլէրինտէ օլ Ֆըրգանըն Թա'լիմաթը Թաստիգ օլունտու. վէ էլլէ սէնէ միւտտէթի գատար կալիսատա գատալ օլունմուշ տուր. Շէյմալի Աֆրիգա քիլիսէսինտէն օլան Յուլկէնթիօսուն Ֆօսթօսա ճէվապէն «Թագտիրի իլահի վէ Ալլահըն ինայէքի հագգընտա» իւնվանընտա վէ «ինայէթ վէ ազատ իրաւէթ հագգընտա ճէվապլար» իւնվանընտա Թէէլիֆ էքտիկի րէսալէլէր հէմ Արլ Էփիգօփօսու Գայէրիօսուն նուֆուզ վէ չալըշմասը վահիթասը իւլէ Թ. Ի. 529 տա Օրանժ չէհրինտէ վուգու' պուլան մէճլիս րէսմէն Փէլագիօս վէ «Եարը Փէլագիօս» Ֆըրգալարընա գարշը Աւկօսթինօս Թա'լիմաթընը գապուլ վէ Թաստիգ էքտի. Եալընըզ կիւնահ Թագտիրի իլահի իւլէ վուգու' պուլտուղտունու գապուլ էքմէտիլէր. Հէմման օլ սէնէ վալէնա մէճլիսի Օրանժ մէճլիսինին գարարընը Թաստիգ էքտի, վէ Թ. Ի. 539 տա Րօմա Փափրիսի Ֆօնիֆաս պու գարարընը Թաստիգ էքմիշ տիր.

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՓԼՖԱՐԼԷԹԼ ՏԱՑԻՐ

Գևթիևն խչհունճիւ միւտտէթտէ Քրիսթիյան մու'ալիմլէրլ սալիճ խզ գիքր միւճատէլէյր իլէ օլ գատար մէշղուլ խոիլէր քի՝ քէճաբէթ թա'լիմի հագգընտա պէ՛յան էթտիքլէրի գիւ'իմլէրի Քրիստոտաէն ուլուհիյէթի ասլիյէսի վէ զաթը խուսուսունտա օլան թա'լիմաթ իլէ պէրաբար պէ՛յան էթտիլէր։ Ֆագաթ ահի իզ գիքր իսթիխորաճլարտան այիքտար տըր քի՝ քէճաբէթ հագգընտա Ինջիսթիյան մու'ալիմլէրինին գիւ'իմլէրի՝ իգդինճի միւտտէթտէ պուլունան գիւ'իմլէրտէն տուհա գիյատէ լայըգ իլէ պու մուհիմ վէ էսասլը թա'լիմին մա'նայի հագիգաթ իյէսինէ ետագըն տըր։ Գու տախի տիգգաթտա չայան վէ պէլքի թա'ամիւլ օլունաճագ չէյ տիր քի՝ չարդի մու'ալիմլէրին թա'լիմաթը՝ Ղարպիլէրին վէ Ամէրիգանօտան թա'լիմաթընտան գիյատէ միւսթահսէն վէ տահա գիյատէ Անգլիտան վէ ասանկտա փրօթէսթանթլարըն իրատ էթտիքլէրի թա'լիմաթա միւճապիհ տիր։

1. Ամանաս վէ սայիր շարգի մուալիմլէրին քէճարէթ խուսուսունտա իրատ էթտիքլէրի թա'լիմաթ հագգընտա։

Ամանաս քէճարէթ թա'լիմի պէ՛յանընտա մախսուս պիր րէսալէ թէլիֆ էթմէտիյինտէն պու մատտէ խուսուսունտա էճգաթարընը էգանիմի սէլասէ պէ՛յանընտա օլան րէսալէլէրինտէ արատմալըզ։ Քրիստոտա պիգիմ իչիւն պէլ վէ-եալ սիյասէթ չէքմիչ, վէ 'ասլընէ էլահէյհ ըճթընընը մանըսպընը պէրէլ քէնտիսինի Փէտիյէ իչիւն վէրմիչ ատէյիւ պիլա չհասհէ Ամանասըն րէսալէլէրինտէ թա'լիմ օլունուր։

«Քրիստոտա իննան օլտրագ պէղմ էլ-ան էօլտիս, չհունգիս պունուն իչիւն քէնտիսինի Փէտէրէ 'ազգ էյլէմիյո»։ «Քրիստոտա պիգիմ 'ազասլ վէ էլէհէլուիհիգի քէնտիսի իւղէրինէ ալըպ՝ քէնտի էլէմի անլէրէ պէտէլ օլա տէյիս անլէրի Փէտէրէ կէօսթէրիպ՝ պիգիմ իչիւն չէՓա'աթ էտէր», «Թէնտէ վուգու՝ պուլան Իպնուլլահըն (Լօկոսուն) էօլիսմիս՝ իննասանլարըն կիւնահլարընա պէտէլ օլուպ՝ մէվլիին մէվլիի տիր»։

Digitized by Google

«Պիզի էօլիւմտէն խէյլաս էթմէք իսթէր իքէն պիքիր Մէրեէմտէն ճէաէտ ալըպ՝ ճիւմլէմիզ իչիւն պուննու փէտէրէ Թաղտիմ էթմէքտէ ճիւմլէմիզի պիթիւն 'էօմրիւմիզտէ էսիրլիյէ միւսլիմէլա օլուր իքէն խէյլաս էտէ»։

«Միւճրիմլիք իլէ եիւքիւ օլուպ տիւննեայա չէրի'աթը իլահիյէ Թաբրաֆընտան հիւքմ օլունտու. լաքին Իպնուլլահ (Լօկօս) հիւքմիւ քէնտի իւզէրինէ ալըպ՝ Թէնտէ էլէմ չէքմէքտէ ճիւմլէյէ խէյլաս վէրտի»։

«Ալլահըն Թէճէսսիւտ էթմէսի» իւնվանընտա րէսալէսինտէ տէտի քի, «Ալլահ խէյլաս իչիւն եաըրընըղ Թէվպէ Թալէպ էթտէ իտի՝ օլուրմո՞ւ իտի. քէնտիլիյինտէն ղայրը միւնասիպ օլմազսա տու, Ալլահըն սըտղ վէ հագիգաթընա մուղայիր տիր։ Ալլահ մէնֆա'աթըմըզ իչիւն պիրլ քէնտի սէօզիւնէ մուղայիր հարագէթ էտէմէզ։ Թէվպէ հագիգաթ վէ 'ատաալէթին հիւանի րիզասընը Թահսիլ էտէմէզ օլան մէսէլէ՝ եաըրընըղ կիւնահընն նամիաքըղընա պագընըպ՝ միւճրիմիյինէ վէ 'աղապսս մուաթահագդ օլմասընա պագմազսա իտի, Թէվպէ պէնգի քեաֆիր օլուր իտի. լաքին Ալլահ հէմ հագդանիյէթ սահիպի հէմ 'ատիլ օլտուղունտան, ճիւմլէ մահլուգաթտան էֆտալ օլան Իպնուլլահտան ղայրի քիմ խէյլաս էտէպիլիր։ Ինսանլարը եօգտան խալգ էտէն զաթ՝ ճիւմլէ իչիւն էլէմ չէքիպ անլէրին վէքիլի օլա պիլիր։ Պու սէպէպտէն Իպնուլլահ զուհուր էթտի՝ ճէաէտտիզ, իինա օլունմազ. հէր եէրտէ հաղըր օլան զաթ զուհուր էթտի. ինսանլարընը պօզգուղուղունա վէ էօլիւմէ հիւքմ օլունտուգլարընա պագընըպ՝ անլէր իչիւն Թէրահիւմ էտիպ՝ Թապի'աթընը իգթիզասընտան տէյիլ, անճագ չէրի'աթըն մահլուպաթը վէ միւճրիմիյինէ իլէ մուաթահագդ օլտուղումուզ ճէզա պէտէլինի էտտա էթմէքլէ րէՖ՝ օլունա սէյիւ ինսան օլտու, պիրա եաըրընըղ չէրի'աթըն եա իթմամը եա ճէզասընըն իճրասը վասիթասը իլէ կիւնահ չէրի'աթըն մահլուպաթընտան գուրթուլուր»։ «Իրհատոսուն պու տիւննեայա կէլմէսինտէն միւրատ՝ պաչլըճա ինսանլարը Թէնվիր էթմէք իչիւն տէյիլ, անճագ ինսանլարըն միւճրիմիյինի րէՖ՝ էթմէք իչիւն օլտու»։

Պու վէ պունլար կիպի իսթիխրաճլարտան մա'լիւմ տիր քի Ադթանասըն քէֆարէթ հագդընտա օլան զիւ'իւմէրի՝ Անսէլմօստան էվվէլ օլան մու'ալլիմլէրին թա'լիմաթը արասընտա գիյատէ աչըգ վէ պէրրասդ վէ սաղլամ իտի։

Նազիյանզալը Կրէկօր՝ իքինճի միւտտէթտէ չէյթանըն մահլուպաթ վէ հուդուդտա հագդընտա գապուլ օլունան զիւ'իւմէրի պիլ քիւլլէյէն բէտտա էտիպ՝ տէտի քի, «Րէնտիլէրիմիզի կիւնահ իչիւն Փիրուխթ էտիպ՝ պէտէլինէ կիւնահ իչէմէք արզուստունու ալտըգ։ Զիզի խէյլաս էթմէք պասընտա Փէտիյէ վէրիլտիյինտէ՝ Փէտիյէ փահասը պիզի եաղմա օլարագ կէօթիւրմիւշ օլան չէյթանի մը վէրիլուին։

Digitized by Google

Հա՛շա ։ Էօղէ իսէ հարսամի քէնտի հագաբղալըղընա ալէտել եսալընըզ Ալլահ Թարաֆընտան տէյիւ, իլլա պիզզաթ Ալլահը (եա'նի՝ Փէյղամբէ օլմադ իւզէրէ 'արզ օլունան Քրիստոսու) ալըրըչ օլուր իտի ։ Փէյղամբէ վահասը Փէտէրուլլահ՚ մը վէրիլտի ։ Նէ՞չիւն։ Ալլահ պիրճիք Օղլունուն գանընըն տէօքիւլմէսինտէն հազզ էտէ՞ր մի ։ Աչիքեար տէյիլ մի տիր քի՝ Փէտէր Փէյղամբէյի անը մաթլուպ էթտիկի եա ալմադա մէճմուր օլտուղուս իչիւն գապուլ էթմէ յիտ՝ քեսինաթը ախլագփէյնին իտարէյի հիւքիւմէթի իչիւն վէ ինսանլարընը Իսլունլահընն ինսանո օլմասը վաճիպ ասը իլէ Թադտիս օլունմալարը վաճիպ օլտուղունտան գապուլ էթտի ։ Եա'նի՝ Քրիստոսուն էօվմէսի՝ կիւնահքեարընն էօվմէսինէ պէտէլ տիր տէյտ։ աչիքեարէն պէյան օլունտու ։

Երուշալիմի Ուրիւլ տէտի քի , « Քրիստոս քէնտի ճէհէմի իւզէրինէ կիւնահ ալտը ։ Պիզիմ իչիւն էօլէն զաթ՝ քիւչիւք մանլուգ եա գօյուն գուրպանը օլմայուպ՝ պիր 'ատի ինսան եա մէլէք պիլէ տէյիլ իտի, ինսանլիկէթտէ օլան Ալլահ իտի։ Պիզիմ կիւնահլարընմըզ՝ պիզիմ իչիւն էօլէնին սաղահ վէ լիյագաթը գատար պէօյիւք տէյիլ տիր ։ Իչէտիկիմիզ կիւնահլար՝ պիզիմ իչիւն քէնաիսինի Փէտիյէ տէյիս վէրէն զաթընը քէֆֆարէթինէ միւսաւի տէյիլ տիր » ։

Գալաէրիլի Էհաթիօս տէտի քի , « Քրիստոս Նա՞զըլ կիւնահլարընմըզը էնեֆէ իւզէրինէ ալըպ՝ անէրի Թաչընը. պունտան տէյիլ մի քի պիզ անընն ճէհէմինտէն ի'խլասար օլունուրուզ » , եա'նի՝ օ պիզիմ իլէ հէմվիճիւտ օլտու , վէ պէօյլէճէ էլէմլէր վէ կիւնահլարընմըզը Թէհամմիւլ էյլէտի ։ «Քէնտիսի ասլու միւսթահագ օլմայընդը էլէ՞ւլէրի, եա'նի՝ պիզիմ միւսթահագ օլտուղումուզ չէյլէրի քէնտի իւզէրինէ ալտըրագ՝ պիզէ կէլէն լանէթի քէնտի իւզէրինէ ալտը. վէ քէնտիսի ճանլարընմըզընն Փէտիյէ վահասը օլմուշ տուր » ։

Իսքէնտէրիյէլի Քրիրիլ պունու չօգ Թէէքիւտ էթտի քի՝ Քրիստոս պիր 'ատի ատէմ կիպի տէյիլ, իլլա Ալլահ-ինսան տէյտ էլէմ վէ էօնիւմ չէքիպ՝ քէֆֆարէթ իճրա էթտի ։

Նէսթօրիօս վէ էվթիքէս Փըրգալարը իւզէրինտէ վուգու՝ պունլան միւճատէլէլէր քէֆֆարէթ Թա'լիմի իչիւն պա'ղը միՓիտ հասըլաթ կէմիրտի ։ Նէսթօրիօս Փըրգասընա կէօրէ «քէֆֆարէթ էտէն մահզէն վէ միւճէրրէտ Քրիստոսուն ինսանլիկէթի օլուպ՝ ուլուհիյէթինտէն քէֆֆարէթինէ Թէսիրաթ վէ գըյմէթ կէլմէզ» . վէ էվթիքէս Փըրգասընա կէօրէ՝ «քէֆֆարէթ էտէն մահզէն վէ միւճէրրէտ Քրիստոսուն ուլուհիյէթի օլուպ՝ ինսանլիկինին քէֆֆարէթինտէ հիսսէսի օլմասըղընընտան քէֆֆարէթ ինսան իչիւն պէլէ՛էճէլ Ի'լթիպար օլունամազ. չիւնքի Քրիստոս՝ ինսանընն նէյնէֆ տուրմատը » ։ Փագաթ քիլիսէի 'ուսուլիյէ պու եանղլըշլըգլարըն իքլիսինի ատ իչտտ իլէ Քրիստոսուն Ալլահ օլուպ տա ինսան տաւի օլարագ ինսանլար Թարաֆընտան պիլվէքեատէ վէ Ալլահընն 'ատալէթինին մաթլուպընա քեսաֆի վէ

Digitized by Google

մագաղուլ վէ պինիհայէ գըլյմէթլի պիր քէֆարէթ իճրա էթմէյինէ գաալուլ էտիա՝ Ալլահ-ինանըն քէֆարէթինի պէյտան էթտիէր. վէ պու քէֆարէթին քեամի վէ քեամիլ վէ Ալլահա մագաղուլ օլուպտա ինսանըն հալ ու իհթիյաճընա միւթաալըգ օլտուղունու թէֆհիմ վէ թէէքիտ էթտիէր։

Ջ. Աւկօսթինօսուն քէֆարէթ խուսուսունա օլան Ցա'լիմաթը հագզընա.

Աւկօսթինօս իքինճի միւտաէթին մու'ալիմէրի կիպի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին Շէյթանըն հուգուգու իլէ օլան պիր միւնասիպէթինէ խամ էթտի. մէսէլա «Իպնուլլահ ինսանիյէթի քէնտի իզէրինէ ալըպ՝ ինսանլար իչին չէյթանա ղալիպ կէլտի. ճէպրէն անտէն պիր չէյ ալմասըդ՝ անճագ հագգ եօլու իլէ անը եէնտի. զիրա չէյթանըն էսիր թուԹտուղու զաԹլար իզէրինէ հիւքիմէթ էթմէսինէ զոր իլէ մէն՝ էթմէյք հագգաբզ օլուր իտի»։ Պու խաթխաթաճըն նօգտանը սաչիքտար տըր. ամմա Աւկօսթինօսուն էֆքեարը լայըգը իլէ պու խաթխաթաճտան պէյտան օլունմազ. պայգա եէրլէրտէ կիւնահըն վէ Քրիստոսուն քէֆարէթինին 'ատալէթի իլահիյէ իլէ օլան 'ալագատը թէֆհիմ օլունուպ՝ «չէյթանըն հուգուգու» զիւ'իւմիւ մէյտանա կէլմէդ. մէսէլա՝ «ճիւմլէ ատամլէր կիւնահ սէպէպինտէն Ալլահտան այրըլմըչ տըրլար. պինանէն 'ալէյհ եաղընըդ կիւնահըն ացիվ'ը իլէ անընի իլէ միւսալէհէ իւզրէ օլագիլիրլէր. վէ պու ացիվ'ըդ՝ ատահիպի մէրհամէթ օլան ինէլասքեարըն ինայէթի վասթասը իլէ օլագիլիր։ Պու ինայէթ տահպի եաղընըդ հագգիգի քեահինինին ալէյ գուրպանը վասթասը իլէ միւճքիւն տիւր»։ վէ պայգա եէրտէ «Րասագլըդ՝ կիւնահը՝ եըլանըն զէհիրի կիպի քէնտի Թէնի իչինէ պրագամատը խաչ տէ, էօլիւմ պրագտը. չէօյլէ քի Քրիստոսուն ինսան Թէնինտէ քէնտի միւճրիմիյի օլմագտըդըն կիւնահըն ճէզասընը չէքէ, Թա քի հէմ կիւնահըն ճէզասը հէմ կիւնահքեարըն միւճրիմիյի ինսան Բէնինտէն (եա'նի՝ խոսան էտէնին վիւճիւտունտէն) ատի՝ օլսունա»։

Աւկօսթինօսուն Թա'լիմաթը պայգա խուսուստա տահպի նօգտան իտի. եա'նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին ընէպչէ էթմէյք խաասիյէթինի՝ Րուհ իւլ Ղուտս վասիթասը իլէ օլան ընէգե էթմէյք Թէսիրաթ վէ էսէրի իլէ գարըշտըրտը. մէսէլա՝ «Ալլահ կիւնահքեարը եաղընըդ իչէտիյի կիւնահլարը ացիվ' էթմէյք իլէ տէյիւ, իլլա անը կիւնահտան ֆէրագաթ էթտիրէն վէ Րուհ վասիթասը իլէ անը Թագտիս էթտիրէն մուհասապէյէ տէրունիյէ իհսան էթմէյքլէ տահպի Թէպրիյէ էտէր»։

Վագա'ա գիճքիհէյն ընէպչէյօլ ճանըն նասիհաթլըգտան Թաճիհէր վէ

Թագոիս օլունմասընտան Թէֆրիգ օլունմալը սըր. իքիսի տէ Քրիստոսուն քէֆարէթինտէն իլէրի կէլիր իսէ տէ, իքիսի պիր չէյ վէ պիր իշ տէյիլ տիր։ Ծիյանէթի տէրուհիյէ միւքէմմէլ օլսա վէ Րուհուլլահըն գուորէթի իլէ վիճիւտէ կէլիրսէտ կիւնահքեարըն միճրիմիյինի տէֆ' էթմէյէ միւգթէտիր օլմայըպ՝ էֆէնդիմ օլամազ։ ԼուԹէր վէ րէֆիգլէրի պու մուտէյի չօգ տիգգաթ իլէ պէյան էթտիքլէրինի կէօրէհէյիզ։ Թէպրիյէ եալընըզ կիւնահըն աֆվ'ը եալընըզ Քրիստոսուն քէֆարէթի իւզէրինէ մէպնի օլուր։ Ա՛իսԹինօսուն քէֆարէթ հագգընտա օլան Թա'լիմաթը պու խուսուստա տախիլ նօգսան իտի քի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին դէ–նէթէլլէն լազըմ օլտուղունու իգրար վէ Թա'լիմ էթմէզ իտի։ Մէսէլա «Ալլահըն հիքմէթի՝ Ալլահըն ինսան օլուպ Թէվէլլիւտ էտէրէք վէ կիւնահքեարլարըն էլ լէրինտէն սիյասէթ չէքմէսի եօլունտան զայրի եօլ իլէ ինսանլարը խէլասա էտմէմտի տէ յէնլէր 'ագիլտէյիլ տիրլէր»։ Վէ պաչգա եէրտէ՝ «Իպնուլլահըն ինսան օլուպտա էօլմէսինտէն զայրի եօլ իլէ ինսանլար խէլասա օլունմազ մը՞ իտիլէր տէյիւ սիւալ օլունտուղունտա, 'պու եօլ էյի տիր՝ տէյիւ ճէվապ վէրմէք քիֆայէթ էթմէզ, վէ 'պաչգա եօլ ճիւմլէյէ գաւիր օլան իչիւն միւմքիւն տէյիլ իտի՝ տէյիւ տէմմէմէլիյիզ, անճագ 'տահա դէ–նաֆէլ պիր եօլ եօգ տուր՝ տէյիւ ճէվապ վէրմէք կէրէք տիր»։ Պու գուսուրտան չըգան մազարրաթ պիլա չիւպհէ Ա՛իսԹինօսա աչիքեար օլմուտը. գիրա անըն գուվվէթի պաչգա միճաւտէլէրը իւզէրինէ սարփ օլունտու, վէ պու մատէ լայըգը իլէ անճագ Ա՛իսԹինօսուն վագԹընտան եէտի եիւզսէնէ սօնկրա Թէֆիհիչ օլունուպ՝ պիւն եիւզ սէնէ սօնկրա Թէֆհիլաթ իւզրէ պէյան վէ Թէէքիտ օլունմուշ, վէ քէֆարէթին իգԹիզասը 'ատաալէթի իլահիյէնին մանԹըղպաթը իւզէրինէ մէպնի օլուպ միւսԹագիլէն լազըմ օլմասը պէյան օլունմուշ տուր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՄԷՔ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

ՎԱՂԱԳԱՄԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ



ՓԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԽՐԻՍԹԻՑԱՆ ՄՈՒՎԱԼԻՄԼԷՐԻ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԳԱՊՈՒԼ ՕԼՈՒՆԱՆ ՀԻՒՄԷՔ ԹԱՐԻԳԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Ոամուէն վէ իթթիֆագէն էֆլաթօն Թարիգինին մէպտէլէրի գապուլ օլունուսլ Խրիսթիյան մուվալիմլերի վէ ռուհպանլերի Թարաֆընտան կէրէք Ցուլիանօս Իմբէրաթօր կիսլե տինի մէսիհիյէ գարշը իվթիրազաթա չամիլ օլան քիթապլարը Թիլիֆ էտիլէրէկ ճէվապ վէրիլտիկինտէ, կէրէք Թավլիմաթը մէսիհիյէ իւզէրինէ վուգու՝ պուլան միւճատէլէլէր իչինտէ խսիվմալ օլունուր իտի։ Ցագաթ միւճէրրէտ էֆլաթօն Թարիգի տէյիլ, ամմա Արիսթօթէլին հալլ էթտիյի Թարիգի, պոռնուսուս էդանիմի աէլասէ միւճատէլէլէրինտէ, էֆլաթօն Թարիգինէ չօգ Թէսիր էտէր իտի։ Վէ Արիսթօթէլին հիքմէթինին Թէսիրաթը մահսուսէն սալիֆ իւզ զիքր Իզնիք իգրարնամէսինտէ վէ Թ. ի. 451 տէ վուգու՝ պուլան Քալքէտօն մէճլիսինին իգրարնամէսինտէ մուֆասսալէն վէրտիյիմիզ վէ միւէլլիֆի նամա՝լիւմ օլան միւ՝Թէպէր իգրարնամէտէ ինէք աչիքտար տրր։

Պու միւտուէթտէ էն մէչհուր վէ նուֆուզլու մուվալիմլերին ճիւմլէսի հիքմէթի՝ապլիյէ վէ սոլագիյէտէ մահիր իտիլէր։ Ասկօթինօս չիւպհէլէր վէ Թա՝լիմաթը պաթըլէնին տէրպհասընտա ղարգ օլմագ Թէհլիքէսինտէ իքէն էֆլաթօն Թարիգինին հիքմէթինտէն մէնֆա-

Digitized by Google

'աթ պուլղուպ՝ հիքմէթտէ ասլա պուլունմայան մու'արիֆի իլահիյէ յի ֆիթապը չէրիֆտէ արամաղա պաչլատը։ Ա.թանաս կէնճլիյինտէն պէրու հիքմէթտէ թէրպիյէ օլունուպ՝ իսթիհսալ էթտիյի մա'լիւմաթըն քեաֆֆէյինի՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէ յի պէյան էտիպ սապիթ էթմէքլիյէ սարֆ էթմիշ տիր։

Նիւսսալը վէ Նագիյանզալը կրէկօր վէ Վասիլ Ա.թինատա վէ Իսքէնտէրիյէտտէ հիքմէթ թահսիլ էտիպ՝ վէ էֆլաթօն Թարիգինին մէպոտէլէրինէ գապուլ էտէրէք քիլիսէ յի մէսիհիյէնին սապիթ օլմասը իչիւն սարֆ էտէրլէր իտի։

Տինի մէսիհիյէ գարշը Իթիրազ էտէնլէրէ ճէվապէն պու միւտտէթտէ քիթապլար թէէլիֆ էտէնլէրինէն մէշհուրու, Իթալիալը Ագաթանթիօս, Դայսէրիւի Էւսէպիօս, Ա.թանաս, Իսքէնտէրիյէլի Քիրիլ (Ծուլհանաս Իմբէրաթօրուն քիթապլընա ճէվապ վէրուտի), Թէոյոտորէթ (տինի մէսիհիյի նուհնանլարըն հիքմէթի իլէ րուպարը էտիպ՝ տինի մէսիհինին ֆապիլէթինի կէօսթէրուտի), վէ Աւկօսթինօս «Ալլահըն փաթիչահլըղընա ուպիր» իւնվանընընտա պիր մէշհուր քիթապընտա տինի մէսիհիյի թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան էթտի, վէ անըն չայիրտի Օրօսիօս վուճութիրէսթէլէրի գարշը ալարագ տինի մէսիհինին թէվարիխինի թէէլիֆ էթմիշ տիր։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԽՐԻՍԹԻՑԱՆ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԷՐԻՆԻՆ ԷՐՊԱՊԸ ՀԻՔՄԷԹ ԻԼԷ ՕԼԱՆ՝ ՄԻՒՀԱՏԷԼԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գալատէ Խրիսթիյան մու'ալլիմլէրի հիքմէթ թարիգինին մէպոտէլէրինէ գապուլ վէ իսթի'մալ էթտիլէր տէյիւ պէյան օլունտու իսէ տէ, եւինէ Խրիսթիյան մու'ալլիմլէրը իլէ էրպապը հիքմէթ տրասընտա մուխալիֆլէթ վար իտի. էօյլէ քի տինի մէսիհիյէ միւթա'ալիգ կէնտիյի տէրճէսինտէ հիքմէթի գապուլ էթմէք պաչգա, վէ տինի մէսիհիյի ըտտա էտիպ տէ հիքմէթի անըն եէրինէ գօմագ, եախօտ հիքմէթին մութլուպաթընը տինի մէսիհիյէ մուխալիֆ օլարագ գապուլ վէ թէֆախուր էթմէք պաչգա չէյ տիր։

Digitized by Google

§ . Իրհամը իլահինին իտրաք վէ էֆքեարը ինսանիյէ իլէ օլան 'ալագասը հագգընտա :

(Ա) Ի՛քինճի միւտաէֆէտէ «իլհամը իլահի» վէ «իլհամը իլահի վահի-ֆտաը իլէ ալէյան օլունան ֆա՛իտաֆտ» նէտէն 'իպարէֆէ օլտուղտողը, վէ իտրաքը ինսանիյէնին տայիրէսի նէ օլտուղու ափղաֆլըճա ֆէ-ֆահհիւս օլունուպ՝ հուտուտլանճայտը իտի . Տինի իլհամի՝ տինի ֆտալի՛իտէն էյիճէ ֆէֆրիղ օլունմայտը իտի . վէ վազիֆըն միւթու-րինտէ Խրիսթիյան մու՛ալլիմլէրի՝ տինի մէսիհի 'ալէյհինէ իրսաո օ-լունան ի՛ֆիրազտա ճէվապէն՝ տինի ֆտալի՛ինին կիւնահ ա՛ֆալէ-պինտէն՝ ղայրի քէսաֆի վէ 'ամիղ օլուպ՝ տինի իլհամի ինսանլար ի-չինճ միւսթագիլէն լազըմ, վէ պինահն 'ալէյհ էֆզալ օլտուղունու ալէյան վէ իհանատ էֆմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի . Օլ զէման իլհամ վէ հափէզալը իլհանէյէ ֆա՛պիրլէրի ՚ՒՒֆտաը չէրիֆէ , նա՛նի 'Ահտի 'Ահտից իլէ 'Ահտը ՚ՒՒէտիւտ մահատաս ֆա՛պիրտաֆ ի՛ֆիպար օլունուր իտի . վազա՛ա անտէն էվվէլ ինսան րուհունուն քէնտիյինտէն պուլտուղու 'իլմ վէ հագիղտաֆտա հէմ իտարէի հիքմէթի իլահիյէտէ միւչահատէ օլունան հիքմէթ վէ կէրչէքլիքլէր տահի պիր ճինս իլհամ իլէ քէչէֆ օլունուր տէյիւ իհա օլունմուչ իտի . Իւչինճի միւտաէֆէտէ Ալլահըն իլհամ էֆտիյի հադիղտաֆ վէ ինսան 'ագլընըն էրտիյի հագիղտաֆ պիրի պիրինտէն լայըգը իլէ թէֆրիղ օլունուր իտի .

(Բ) Ալլահ ֆտարաֆընտան ինսանլարա տօղրու հէր ֆիւրլիւ իլհամ վէ իֆհատտաֆ միւմքինսիզ վէ մուհալ տըր տէյիւ էզմինէի միւ-թէախխըրէտէ իրսաո օլունան ի՛ֆիրազ իւչինճի միւտաէֆէտէ տահա մէյտանա կէլմէմիչ օլտուղունտան Խրիսթիյան մու՛ալլիմլէրի իլհամ վէ իֆհատտաֆը իլահիյէնին միւմքին օլտուղունու իստաֆ էֆմէյէ մէճպուր օլմատըղըր , ի՛քի ֆտարաֆտան պէօյլէ իֆհատտաֆընն իմքանը իգրար վէ ֆտաստիգ օլունուր իտի , էֆլատօնուն իգրար էֆտիյինէ կէօրէ ինսանլար ի՛ֆհատտաֆը իլահիյէ յէ ֆհնճ տըրղըր . վէ պու չէ-հատէֆ Խրիսթիյան մու՛ալլիմլէրի ֆտարաֆընտան զիքր օլունուր իտի իսէ , Խրիսթիյանլարընն տիւչմէնլէրի ֆտարաֆընտան տահի րէտտ օլունմազ իտի . Խրիսթիյան մու՛ալլիմլէրի իսանատ էտէրլէր իտի քի կիւնահքէար օլան ատէմլէր տինի ֆտալի՛իտէ իհ՛ֆիյատտաֆը րուհա-նիյէտլէրինի իսքետաֆ էտէմէք պիր չէյ պուլատմատըգլարընտան , էր-պասըլ հիքմէթի օլանղարընն քէչէֆ էտէմէտիքլէրի չէյլէրին պէյտանը իչինճ ի՛ֆհատտաֆը իլահիյէ վէ իլհամիյէյէ միւսթագիլէն միւհթաճ տըրղըր . Մէսէլա՝ րուհի ինսանինին էօլմէզ օլմասը վէ ախիրէֆտէ միւքաֆֆաֆ վէ միւճազզաֆ մէհքէմէսի օլճաղը հիքմէթի գատտո-

Digitized by Google

մէտէ իմա օլուննուու իսէ տէ , անճագ Ռրիստոս կիսլի սէմաւաթտան կէլիսլ եինէ սէմաւաթա կիսէն զաթ վասիթասը իլէ աչիքեարէն վէ չիւաղէսթիճ թէֆհիմ վէ պէյան օլունուր : Պինաէն 'ալէյհ իչլունճիւ միւտուէթտէ Խրիսթիյան մուհամմէդիների Ռրիստոսուն 'էօմրիւ վէ էօլիւմիւ , վէ պահուսուս անընն էմինթտան դըչյամ էթմէսի վուգուհաթընը իսլաթ եօլու իլէ չօգ թէէքիտ իլէ զիքր էտէրլէր իսի :

Վէ պունտան մա'տա Խրիսթիյան մուհամմէդիների տինի թեապի'ինին հիչ պիր չէյ իսա էթմէտիկի մատուէլեր խուսուսունտա ինսանլարա մա'լիւմաթ վէրմէք իչիւն իլհամ վէ իֆաատաթը իլահիյէ լազըմ տըր աէչյիւ իանատա էտէրլէր իտի : Մէսէլա՝ «Աւլահ կիւնահը աֆվ էտէսիկի՞րմի , վէ աֆվ էտճէ՞քմի , վէ 'նէ՞ վէճհ իլէ աֆվ' էտէր· ինսանն ճինսի տէվամ իւզրէ կիւնահ վէ էլէմ վէ սըգընթըտա գալաճա՞գմը, եօխսա պիր խէլլաս եօլու վէ թէճահիսի հալ օլուրմու» « Պունուն կիսլի մէսէլէլէրի հալ էթմէք իչլուն էյէր իֆաատաթը իլահիյէյի տախսուսէ օլմազսա , ինսանլար էն մուհիմմ իհթիյաճաթընընն թէվիյէսինին նաֆիլէ եէրտէ միւնթազըր օլմալը տըրլար : Եօգ, պու մէսէլէլէր Ռրիթապը չէրիֆ վասիթասը իլէ հալ օլունուր տէրլէր իտի։

(Դ) Ի՞չինճիւ միւտուէթտէ՝ թա'լիմ օլունուր իտի քի իլհամ իլէ կէլէն Ռրիթապը չէրիֆին, եա'նի՝ իֆաատաթը իլահիյէի մախսուսէնին, իտրաք վէ 'ագլը ինսանի իւզրինէ տէլալէթ վէ սէլահիյէթ վէ հիւքիւմէթի քեամիլէսի վար տըր : Եանըլմազ տէլիլ եալընըզ պուտուր , զիրա բուհի ինսանինին՝ տինի թեապի'ի իլէ Աւլահ հագգընտա վէ մէվատտի բուհանիյէ հագգընտա նայիլ օլտուղու մա'լիւմաթ կիւնահ սէպէպինտէն նօգսան տըր , վէ թարիգի միւաթագիմտէն սահտըրաճագ տէրճէհինտէ նօգսան օլուր : Զիրա պու մա'լիւմաթ կիթտիքճէ քէմալ պուլմատան իսէ, տահա զիյատէ, Րօմ. Ա . 18—23 է կէօրէ, նօգսան պուլուպ՝ ճէհալէթ վէ միւճրիմլիյէ թահվիլ օլունուր : Պինաէն 'ալէյհ տինի թեապի'ի պիր տէլալէթի քեամիլէ եախսա եաննըլմազ գանուն ի'թիսար օլունմազ. վէ ինսանլարըն միւհիմճ օլտուգլարը տէլալէթի իլահիյէ եալընըզ ֆախսուսէ օլմալը տէյիլ , իլլա թահրիր օլունուպ՝ տէհրտէն տէհրէ սապիթ գալմալը տըր : Խուսուսէն քիլիսէի զարպիյէ Աւհաթինօսուն տէլալէթի իլէ՝ «Վէլահիյէթի քեամիլէյէ մալիք օլան իֆաատաթը իլահիյէ լազըմ, պախուսուս կիւնահ սէպէպինտէն միւաթագիլէն լազըմ տըր» տէյիւ գապուլ վէ թա'լիմ էտէրլէր իտի· վէ քիլիսէի 'ումումիյէնին գարարլարընա հիւքիւմէթ րի'այէթի իլէ նապար օլունուր իտի իսէ տէ , քիլիսէ վէ մէճլիսլէրին հիւքիւմէթինի Ռրիթապը չէրիֆին հիւքիւմէթինտէն էտնա թուէթարլար իտի :

Վէ քիլիսէնին վէ մէճլիսի 'ումումիյէնին գարարլարը Ռրիթապը չէրիֆէ միւթապըգ մը տէյիւ թէֆթիչ էթմէք հէր քէսին հագգը վէ իմթիյազը ի'թիպար օլունուր իտի :

Digitized by Google

(Ի) Ինրխթիյան մու'սլիմէրի՝ իւչիւնճիւ միւտտէթտէ իլհամի խ-
լահի վէ 'ագլի ինսանի պիրի պիրինէ մուխալիֆ տէյիլ տիր տէյիւ
թէֆհիմ վէ թա'լիմ էտէրլէր խտի ։ Ի'թիրազ էտիճիլէր տայիմա՝ ատի-
նի մէսիհի խտրաքը ինսանիյէ մուխալիֆ տիր ։ տէյիւ խնատտ էտէրլէր
խտի. ամմա Ինրխթիյան մու'սլիմէրի տինի թասիի'ի վէ հիքմէթին
մէպտէ վէ տայիրէլէրինի տինի իլհամինին մէպտէ վէ տայիրէ տինտէն
տիգգաթլըճա թէֆրիգ էտէր խլէն, նէ տինի մէսիհի 'ագլա զըտտ,
նէ տէ հիքմէթ վէ խտրաքըն խսի'մալի հագիգիսի տինի մէսիհիյէ
զըտտ օլտուղունու իգրար էտէրլէր խտի ։ Էրպապը հիքմէթ թարա-
ֆընտան իրտտ օլունման ի'թիրազթտէն միւրտտ՝ Քիթապը չէրի-
ֆին աչըգ մա'նասը իւզէրինէ մէպնի օլան տինի մէսիհիյի՝ մանթըգը
մէպտէլէրինէ վէ խտրաք վէ էֆգեարը ինսանիյէյէ էյլէ մուխալիֆ
կէօսթէրմէքտէն 'իպարէթ խտի քի, պիր ատէմ եա տինի մէսիհիյի եախօ
մէպտէի հիքմէթի ագլիյէ յի զասլուլ էթմէլի, չիւնքի իքիսինի պիրտէն
զասլուլ էտէմէզ ։ Եա տինի մէսիհի քէօր սլարագ զասլուլ էտիպ տէ
մէպտէ վէ ուսուլու հիքմէթի 'ագլիյէ յի վէ մանթըգը րէտտ էթմէլի
տիր, եա մահզէն հիքմէթի 'ագլիյէ ուսուլունու զասլուլ էտիպ տէ
տինի մէսիհիյի րէտտ էթմէլի տիր ։

Լաքին Ինրխթիյան մու'սլիմէրի պէօյլէ պիր միւչքիլէ՝ պսւ մէ-
սէլէտէ պուլնատըլար վէ իգրար էթմէտիլէր ։

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէի մէսիհիյէնին պիր հէյճէն տասլա-
վար խտի, վէ օլ վագըթտան պէրու էն զիյատէ հագիգի հիքմէթ
թարիգլէրի ղույրի միւմինլէրտտէ տէյիլ, անճագ միւմինլէրտտէ պու-
լունուր ։ 'Իլմի իլահի հիքմէթի 'ագլիյէ իլէ պէրաբեր Ինրխթիյան
մու'սլիմէրը թարաֆընտան թահսիլ օլունուր խտի. զիրա 'ալիմ
Ինրխթիյանլար տասիման վէ իթթիֆագ իւզրէ հիքմէթին պիթթա-
պի' 'ահիզ օլսւգ տա՝ իլհասա վէլ հասըլ տինի մէսիհիյէ միւհթաճ
օլտուղունու թէֆհիմ էտէրլէր խտի ։ Պու միւտտէթտէ տինի մէսի-
հիյի չօզ գավի պիւրհանլար իլէ փութփէրէսթլիյէ վէ մուխալիֆ
հիքմէթ թարիգլէրի 'ալէյհինէ պէյան վէ խապաթ էտէն քիթապլա-
րըն էն գուտրէթլիսի Ակօսթինօսուն « Ալլահըն փատիչահլըղընա
տայիր » քիթապը խտի ։

Ջ. Իման իլէ 'իլմին 'ալագասը հագգընտա ։

Էրպապը հիքմէթ պէյնինտէ իման՝ թա'պիրի պուլունուր խէ տէ,
պիրհանլար իլէ իլգամ օլմագա պիր հագըրլըգ եա էօյրէնմէք պր-
զուտա մա'նասընտա խսի'մալ օլունուր. Ֆագաթ Ինրխթիյանլար
պէյնինտէ, Իպը. ժԱ. 1 ինճի այէթինէ կէօրէ, « Իման՝ իւմմտ

Digitized by Google

օլուեան նէսանէլէրին քէմալի իթիմատը վէ կէօրիւնմէզ նէսանէլէրին խոպաթը տըր՝։

Իման վասիթասը իլէ չոհանէ չէյլէր կէօրիւպ, վէ կէօրմէքլէ իլգամ օլմագ հուսուլա կէլիր։ Եա՝նի՝ Իման՝ րուհանի վէ կէօզէ կէօրիւնմէզ չէյլէրին իսպաթը քեաֆիսի օլուպ՝ Իման կէօզիւ իլէ պիր աւէմ րէյ իւլ 'այն պիլիր կիպի՝ իլհամ գապուլ էթմէյէն 'ուլուա վէ Ֆիւնուեան քեաֆիէսի իլէ խորաք օլունմայան վէ էն մուհիմ վէ էն էլզէմ կէրչէքլիքլէրի կէօրիւպ գապուլ էտէր։ վէ Իման տախի Խրիսթիյանլարա կէօրէ եալընըզ 'ագլա միւթա'ալիգ պիր չէյ օլմայըպ՝ թէճաուիւզ օլունան գալպ վէ իրաւոէթ իլէ 'ալագասը վար։ Աւկօսթինօսեան պիր քէլամընա կէօրէ Իմանըն 'ագլ իլէ օլան 'ալագասընա նեազարէն «Իման՝ կէօրմէյուիյին չէյ է՛թիգաս էթմէ քուէն ղայրի պիր չէյ տէյիլ տիր»։ Խրիսթիյան մուա'լիմլէրինին պէյանընա կէօրէ՝ ճհիմանի չէյլէր ճհիմանի հասաէ վասիթասը իլէ մա'լիւմ օլուս ղուս կիպի՝ րուհանի չէյլէր Իման վասիթասը իլէ մա'լիւմ օլուր։ վէ Իմանընըն էհէմմիյէթի պունտան ուչիքեար տըր քի, րուհանի չէյլէրի ճհիմանի հասաէլէր իլէ վէ սալ մանթըգ եօլու իլէ տօղրուտան ֆէհմ էթմէք միւմքինսիզ տիր։ լաքին Խրիսթիյան մուա'լիմլէրի ասլա իգրար էթմէյուիլէր քի Իման՝ 'ագլա, մանթըգա վէ 'ագլըն հագիգի իսթի'մալինէ մուասալիճ եասօս եալընըզ էսրարտան տըր։ անճագ Իման 'ագլա միւթասալըգ օլուս՝ 'ագլըն նօգսանկյէթինի թէքմիլ էտէր տէյիւ իսնատ էտէրլէր իսի։ չէօյլէ քի տինի մէսիհի Իման Իսլէպ էթմէյինուէ՝ իննասընըն հէր վէճհ իլէ միւհթաճ օլուս ղուս վէ անընն հալինէ հէր վէճհ իլէ միւնասիպ օլան պիր չէյ թալէպ էտէր։ վէ պու Իման՝ ճահիլլէրին պիլա թէֆահհիս վէ պիլա չիւսկէ էթմէքլէրի իթիգաս եասօս եալընըզ ճահիլ վէ թէրպիյէ օլունմամըշլար իչիւն միւթասալըգ տէյիլ, լաքին էն 'ալիմ վէ 'արիֆ օլանլար իչիւն տախի Իման միւսաւիպ իւզրէ մուհիմմ վէ էլզէմ տիր։ Պունա պագարագ Խրիսթիյան մուա'լիմլէրի պա'զը տէֆ'սա Իման՝ իննասընըն Իսպ'նիա ուլդուն տուր տէյիւ կէօսթէրտիլէր։ Եա՝նի՝ իննասն մուգատէս վէ գուսուրսուզ օլարագ Իսալգ օլունտուղունտա, Իման՝ իհթիյաճընըն րուհանիյէ յէ միւթասալըգ օլուր իտի։ Ատէմլէր տախի ախրէթ վէ Ալլահ հագընտա րէյ իւլ 'այն եասօս մանթըգ եօլու իլէ մա'լիմաթ էտինէմէտիքլէրինուէն՝ էպէտէն ախրէթուէ եաչասաճաղը վէ օլ հայաթը պագիյէ խուսուսունտա նէ մա'լիմաթը օլուրսա Իման, եա՝նի՝ քէլիմաթը իլահիյէ յէ իթիմատ էթմէք եօլու իլէ թահսիլ էթմէք իննասընըն հալինէն իգթիզասընտան տըր։ վէ Իման էՆԻ տէյիլ՝ ասճագ Իման ԷՆԻ 'ագլա մուղայիր տիր։

Իքինճի միւտաէթուէ Օրիկէնէս 'իլմ վէ հիքմէթի չօգ էհէմմիյէթ վէրմիշ իտի խէ տէ, Իմանընը գիյատէ Ֆագիլէ Իմինի տախի կէօթէրմիշ տիր։ Ասընը պէյանընա կէօրէ 'իլմ վէ հիքմէթի մէսիհիյէ

Digitized by Google

ՓԼԹապի չէրիփ վէ իմանը հագիգի իւզէրինէ մէպնի օլմայընճա օլ մազ, վէ իմանը հագիգի 'իլմ վէ հիքմէթի հագիգի եօլու իլէ տինք մէսհէխի տէրք վէ գապուլ էթմէքլիկէ թէգաատիւմ էթմէկլի տիր։ Իաքէնտէրիյէլի ՓլէմԷս տավի ուէմիշ տիր քի, «Իման' 'իլմէէն պիյատէ էսասը օլուպ' 'իլմին թէմէլի վէ քէրէմէէմա տիր. 'իլմին մէհէնք թաչը տըր»։ Պու աատէմլէրէ կէօրէ 'իլմ հէմման իման իլէ գապուլ օլունմուչ օլան մաատէմլէրին մանթըգ եօլու իլէ աչըլմասը վէ թաատիգ օլունմասընոան 'իպարէթ տիր։

Աւկօսթինօս պու ատէմլէրին մէպուտլէրի իւզէրինէ քէնտի թա'լիմաթընը պինա էուէր իքէն, անլէրին էօրնէկլինմէ ճէսաաթէքլէնիպ' թէսաւվուր վէ թէհայիւլ էթմէտի։ Անըն չօգ մէշհուր քէսմը, եա'նի' «Իման' 'իլմէ թէգաատիւմ էտէր», օլ զէմանն վէ էլան տավի չօգ միւ'թէպէր տիր։ Անըն թահրիրաթընտան օլան պու իսթիխրաճ տավի տիգգաթա չայան տըր։ Եանի' «Աէլլահ պիզի սայիր մախլուգաթա ֆայիգ օլարագ խալգ էտիպ պիզէ 'ագլ վէրտիկինտէ, պու'ագլըն Աէլլահա զիյարէ մազպուլ օլմասը միւմքին ուէկիլ տիր։ 'Աէգլըմը զը պէր թաթաճ էտճէք թարզ իլէ իման էթմէմիզ թալէպ օլունամազ, զիրա 'ագլա մալիք օլմասա իտիք, իման էթմէկէ տավի միւգթէտիր օլմազ իտիք. պինաէն 'ալէյհ խէլասըմըզա միւթա'ալիգ օլան չէյլէր խաւսուսունտա վէ չիմոի տէյիլ իլլա կէլճէք զէմանտա ատրք էթմէկէ գաատիր օլաճաղըմըզ մաատէլէրէ նազարէն իմանըմըզ 'իլմիմիզէ թէգաատիւմ էթտիկինտէ 'ագլա միւթազիգ պիր վուգուտ'աթ օլուր։ Իման' 'իլմէ թէգաատիւմ էթմէկ կէրէք տիր։ Պիր ատէմ միւմին օլարագ էտրարը իլահիյէ յի թէֆահհիւս էթմէկլի տիր քի անլէրի 'ագլանէ հըֆզ էյլէյէ. զիրա իման' պիր նէվ' սիլմէկ տիր ամմա 'իլմ իմանըն իւճրէթի տիր։ Պու տիւնեատա իքէն կէօրիւնմէզ չէյլէրի ամանա կէօսթէրէսլիլէ իտիմ, նման էթմէկէ նասիհաթ էթմէզ իտիմ. Իման իլէ 'ագլ գուվվէթլէնիր, քա քի 'իլմտէ իլէրիլէյէ։ Գիլմէքսիզին իման էտմէկ յէճէյիմիզ չէյլէր վար. վէ իման էթմէքսիզին' պիլմէկ յէճէյիմիզ չէյլէր վար տըր։

3. Թապի'ի օլանըն ֆայիգի Ծապի'ի օլան իլէ 'ալագասը հագգընտա, եախօտ Թապի'ի զանունլարըն միւ'մինզէ նէվ'ինտէն օլան վուգու'աթ իլէ 'ալագասը.

Ի'թիրազ էտիճիլէր' օլ զէմանն վէ էլան տավի հարիք իւլ 'ատէ, եախօտ միւ'մինզէ կիպի պիր չէյ գապուլ էթմէկը իսթէմէտիլէր, եախօտ պէօյլէ չէյլէրին վուգուտ' պուլմասընոա ինանմամտա մէճպուր օլտուլար իսէ տէ, Թապի'ի զանունլար վասիթասը իլէ անլէրի պէյան էթմէկէ չալըշըրլար իտի։ Խրիսթիյան մուհամմէտլէրի Աէլլահըն քեռ-

Digitized by Google

յինաքտա իքի ճինա մուա'ամէլէ էթմէսինի սէ յան էտէրլէր իտի. պիրի՝ թայ'ին էթմիշ օլտուղու մա'լիւմ գանունլար վասիթասը իլէ վէ տիկէրի եէնիտէն խուլգ էթմէք մուա'ամէլէսի կիսի միւ'ճիզէ նէվ'ինտէն ա'մաղլնտան 'իսարէթ տիր։ Ֆագաթ միւ'ճիզէ պիր մէրագ եախօտ նիզամընզ չէյ օլմայտողնա ինանըպ թա'լիմ էտէրլէր իտի. վէ միւ'ճիզլէրին վուգուա' պուլմասը պիլ քիւլլիյէն թապի'աթ գանունլարընա մուղայիր օլմայըպ եալընըզ պիզէ մա'լիւմ օլան գանունլարա մուղայիր օլտուղունու թէֆհիմ էտէրլէր իտի։

Աւկօսթինօս տէտի քի, « Միւ'ճիզլէր վէ 'ալամէթլէր թապի'աթ գանունլարընա մուղայիր տիր տէրիզ, ամմա պէօյլէ տէյիլ տիր. զիրա Ալլահընն իրատէթի պու գանունլարը պիլ ճիւմլէ մէվճուտ օլան չէյլէր իլէ պէրապէր թէէսիս էթտիյինտէն, անընն իրատէթի իլէ վուգուա' պուլան հէր նէ իսէ, թապի'աթ գանունլարընա մուղայիր օլտաղ. պինաէն 'ալէյհ միւ'ճիզէ պիւթիւն պիւթիւնէ թապի'աթ գանունլարընա մուղայիր տէյիլ, անճագ պիզէ մա'լիւմ օլան գանունլարա մուղայիր տիր. վէ հագիգաթէն գավանինի թա. պի'իյէ կէօրէ վուգուա' պուլան չէյլէր էյէր տիգգաթ օլունուր իսէ, միւ'ճիզաթ կիպի 'ամայիպ օլուրլար։ Քրիստոս սույու չէրապա թահ. վիլ էթտի. անընն Ալլահ իտիյինի թանըյան աստմլէր իչիւն 'ամայիպ տէյիլ տիր. զիրա անը եափան հէր սէնէ սամալար իչինուէ չէրապ եափար. ամմա պունա թա'ճիւպ էթմէյիզ չիւնքի տապիմա վուգուա' պուլմագտա տըր »։

Միւ'ճիզաթ իւզէրինէ օլան պէօյիւք միւճատէլէլէր օլ ղէմանն տա. հա մէ յտանա կէլմէմիչ իտի, վէ Խրիսթիյան մուա'ալիմլէրի ասլա միւ'ճիզաթը իլահիյէ իւզէրինէ չիւպհէ էթմէյիպ՝ չիւպհէ տապի էթտիրմէտիլէր։

Digitized by Google

Digitized by Google

ՏԷՕՐՏԻՆՃԻՒ ՄԻՒՏՏԷՔ

Թ. Ի. 590—1073

ՊԻՐՒՆՃԻ ՐՕՄԱԼԸ ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆԱՏԷՔ

Ղարպ թարաճընցա մանասթրլարըն էտրէք իւզրէ թէֆիլ օլունմալարը, տիճի իսլամըն զուհուրու վէ Ասիատա Ճիւթիւհաթը, վէ տիճի մէսիհիճիճ եւրոբատա իճթիտարը իլէ ճէհալէք վէ զուլմէքի 'ումումիէ էյամը:

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԱՍԻԱՏԱ ՕԼԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

Տէօրթունճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհինին Ասիա գըթաասընտա վուգու՝ պուլան ինթիչարը ազ սէօզլէր իլէ թա՛րիֆ օլունա պիլիր, էվվէլճի միւտտէթլէրտէ ինթիչար օլունտուղու տէյարլարտա նասըլ ճէհէնէմ մէսիհիյէլէրին խարապ օլունտուղու վէ տինի մէսիհինին հիւ-

Digitized by Google

քիւմէք վէ Թէսիրաթը նիճէ գաթ՝ օլունտուղու իւչիւնճիւ պապտա պէ յան օլունաճագ տըր։

Նէտինճի տէհրին սօնունտա վէ սէքիզինճի տէհիրտէ Ցարսխաթանտա պուլունան Նէսթօրի քիլիսէսինտէն Զին մէմալիքինէ գաւտար Հայաթ միւժտէսի Թէպշիր օլունուպ՝ Զին էհալիսինտէն իճանտա կէլէնլէր օլտու, վէ քիլիսէլէր Թէճքիլ օլունտուլար։

Սէքիզինճի տէհրին իսպիտապնտա պու խրիսթիյանլար Թէ՝ատոտի չէքտիլէր իսկ տէ, սօնկրա հիւքիւմէք Թարաֆընտան հիւանիճ նազարա նայիլ օլտուլար։ Օլօփուն իսմինտէ պիր վա՝իղին Թ. Ի. 636 տա Զինէ կիԹտիկինտէն Թ. Ի. 781 է գաւտար 70 Նէսթօրի վա՝իղի Զինէ կիԹտիքլէրի մա՝լիւմիւմիզ տիւր։ Օն պիրինճի տէհրտէ չէմանի Զինտէ պուլունան պիր Մօնկոլ Շէյխ քէնտի 200,000 Թէվա՝պխա իլէ պէրապէր տինի մէսիհիյի գապուլ էԹմիշ տիր։

Մարգօ Փօլօ իմինտէ պիր մէշհուր վէնէտիքլի՝ օն իւչիւնճիւ տէհրտէ Զին վէ Թաթարիսթանա սէյահաթ վէ օրատա իգամէթ էԹտիկինտէ, Թահրիրաթընտա չօգ տէ՝յա Խրիսթիյանլարը զիքր էԹտի։ Սանիֆ իւզ զիքր Շէյխին խալիֆէլէրինին սօնու Զէնկիզ Խան Թարաֆընտան Ի. Ի. 1202 տէ գաթլ օլունտու, վէ օն պէշինճի տէհրտէ Իսլամ՝աստաքիրի Զինլի Խրիսթիյանլարըն տիյարընը ՓէՀԿ էտիպ՝անլէրի ի՝տամ էԹտիլէր։ չէյլէ քի օլ քիլիսէլէրին հիչ պիր էսէրի օն պէշինճի տէհրտէն սօնկրա պուլունամատը։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱԹԸ ՖԼԷՒՀ ԷՔՄԻՇ ՕԼԱՆ ԱՆԿԼՕ ՍԱՔՍՕՆ ԹԱԹԻՖԷՍԻՆՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆՔԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱԹԻՐ

Տինի մէսիհի ԻնկիլԹէրրանըն էհալիի ասլիյէսի ապտալնատա իւչիւնճիւ միւտաէԹտէն պէրու գապուլ օլունտու իսկ տէ, սօնկրա Անկլօ Սաքսօն Թայիֆէսի ԻնկիլԹէրրանըն ճէնուպի չարպի Թարաֆլարընը զապԹ էտիպ՝ Խրիսթիյան 'իպատէԹխանէլէրինի եըգարագ փուԹփէրէսԹիլիք այն ու 'ատէհլէրինի իմրա էտէրլէր իտի։

Գու Թայիֆէնին իսմանա կէլմէսի վէ ԻնկիլԹէրրատա եէնիտէն տի-

Digitized by Google

նի մէսիհինին վա՛զ օլունմասը իչիւն Րօմա Թարաֆընտան չալըշըը տը ։ Գիրինճի կրէկօր՝ փաթրիք օլմազտան էվվէլ պիզզաթ մէգքիւ թայիֆէյէ հայաթ մուժտէսինի թէպչիր էթմէք արզուսունտա իտի. վէ փաթրիք մէմուրիյէթինէ թա՛յին օլունտուգտան սօնկրա՝ օլ թայիֆէտէն քէօլէյլեր ալըպ՝ թէրպիյէ վէ թա՛լիմ էթտիքտէն սօնկրա վաթանլարընա վա՛իզ օլարագ կէօնտէրմէք մէրասիմընտա իքէն, Ինկիլիթէրրա Փաթհինի օլան հիւքիւմտարլարընտան էտէլպէրթ իսմինտէ ալիր հիւքիւմտար Գէրթա իսմինտէ ալիր զէվճէ ալտը. վէ կրէկօր ազունտան ճէսարէթ ալըպ՝ թ. ի. 596 տա օթուզտան միւթէճավուզ րահիպլէր Ինկիլիթէրրայա կէօնտէրտի։ Անլէրտէն պիրիսինին իսմի Աւկսաթինօս վէ պիր տիկէրի լօրէնթիօս իտի։ Գէնթ էյալէթինին հիւքիւմտարը էտէլպէրթ էվվէլա անլէրէ ի՛թիմատ էթմէտի իսէ տէ, թ. ի. 597 տէ քէնտիսի տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի։ Ֆագաթ Աւկսաթինօսուն նասիհաթընա կէօրէ հարէքէթ էտէրէք թէվազի՛սինէ տինի մէսիհիյի ՛ն՛պոլ իլէ գապուլ էթտիրմէտի։ Գու րահիպլէրին չալըշմալարը միւյէսսէր օլտու. վէ Աւկսաթինօս Արլ չէհրինէ էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ թագտիս օլունմագ իւզրէ կիթտի, հէմ տախի կրէկօր փաթրիք թարաֆընտան չօգ միւֆիտ նասիհաթլար գապուլ էթմիշ տիր։ Անըն օթուրտուղու չէհիր չիմսի Գաֆթէրպէրի տէնիլէն՝ Տիւրօվէրն չէհրի իտի։ Աւկսաթինօս պու եէնի թէչքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէրի վէ էհալիի ասլիյէնին քիլիսէլէրինի իթթիֆագա կէթիրմէյէ չալըշտը իսէ տէ, միւյէսսէր օլամատը։ թ. ի. 605 տէ Լօրէնթիօս՝ Աւկսաթինօսուն եէրինտէ էփիսգօփօս օլտու։ թ. ի. 606 տա էտէլպէրթին օղլու Իյաստպօլտ տինի մէսիհիյի թէրք էթմիշ վէ էսասէն հիւքիւմտարընըն փութիէրէթ օղուլլարը թարաֆընտան Ուրխաթիյան վա՛իզլէրի սիւրկիւնէ կէօնտէրիլմէլէրի իւզէրինէ Լօրէնթիօս մէյուսիյէթէ տիւշէր իքէն, պիր թէքթիր էտիճի բուլյա կէօրմիւշ տիւր։ Գու բուլյա հիւքիւմտար Իյաստպօլտա նագլ օլունտուղունտա՝ թէվպիէյէ կէլիպ եինէ Ուրխաթիյան. լարա սահապէթ էտէր իտի։ Օլ վագըթտան ի՛թիպարէն տինի մէսիհի Անկլօ Սաքսօնըն եէտի մէմալիքինտէ ինթիշար օլունուպ՝ գուվվէթլէնէր իտի։ Նօրթըմպըրլէնտին իլէ Ուրխաթիյան հիւքիւմտարը էտվին Իյաստպօլտուն հէմշիրէսինի զէվճէ օլմագ իւզրէ ալմըշ վէ օ տա սօնկրաստան էպօրագըմ (ծօրք) էփիսգօփօսու օլան Փօլինօսու պէրապալէր կէթիրտի. հէմտան օլ տէհրտէ պիւթիւն Ինկիլիթէրրա տինի մէսիհիյի գաապուլ էթտի։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԷՐՄԱՆԻԱՆԸՆ ՏԱԻԻԼԻ ԹԱՐԱՖԱԼԱՐԸՆՏԱ ԻՆՔԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Իւշիւնճիւ միւտտէքտէ Ճէրմանիանընըն հուտուտաունատա տինի մէսիհի գասուլ օլունմուշ իտի։

Ամմա պու տէօրտիւնճիւ միւտտէքտէ պիւքիւն Ճէրմանիա տինի մէսիհիյի գասուլ էքտի։ Եէտինճի տէհրին իպթիտասընատա Իրլանտա Թարաֆընտան կէլէն րահիպլէր Գօլումպան վէ Կալլօս Հէվվէտիա հուտուտաունատա չօգ միւյէսսէր օլարագ չալըշմըշլար, քիլիսէլէր վէ մանաստըրլար թէշքիլ էքտիլէր, վէ Թ. Ի. 650 տէն սօնկրա Քիլիտյան իսմինտէ պիր Իրլանտալը րահիպ Ֆրանքօնիա տէնիլէն ճիվարտատա չալըշտը։ Ճէրմանիանըն չէմալի ղարպի Թարաֆընտա պուլունան Ֆրիսլանտ վէ Սաքսօն Թայիֆէլէրի արասընատա պու միւտաէքտէ տինի մէսիհի ինքիշար օլունտու։ Թ. Ի. 680 տէ Ինկիլիքէրրալը րահիպ Վիլֆրօրտ օն իքի րէֆիք իլէ պէրապէր Ֆրիսլանտալըլարտա չալըշմազա պաշլատըլար, վէ օլ գաստար միւյէսսէր օլարագ չալըշտըլար քի, Թ. Ի. 696 տա Վիլֆրօրտ Ուէրէքթ Սէրմիսգօփսաս Թագտիս օլունտու, վէ Թ. Ի. 739 տա վէֆաթ էքտիյինատ էմմ յինին չօգ էսէրինի միւշահատէ էտէպիլիր իտի։

Ճէրմանիա քիլիսէլէրինի նիզամ վէ իթթիֆագա կէքիրէն տոէմ Գօնիֆաս լագըպլը Վինիֆրէտ իտի։ Գու աատէմ Ինկիլիքէրրատա Թագրիպէն Թ. Ի. 683 տէ Թէվէլիւտ էյլէտի։ Ինկիլիզ մանաստըրլըրընտա Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունտու. վէ ֆէրասէթ վէ պէքթավիքթ խուսուսաունատա չէօհրէթ քէսպ էյլէտի։ Թ. Ի. 715 տէ իդք տէֆ'ա օլարագ Ֆրիսլանտալըլարա կիթտի, ամմա օլ վագըթ չալըշմասը միւյէսսէր օլմայըպլ՝ կէրի կիթտի։ Իւչ սէնէ սօնկրա երինէ Ճէրմանիայա կիտիպ՝ Ուէրէքթ չէհրինատ, Վիլֆրօրտ ետանընատա իւչ սէնէ գաստար էյլէնտի խսէ, Վիլֆրօրտ անը քէնտի խալիֆէսի իշիւն խաթէտի, լաքին Գօնիֆաս գասպուլ էքտիյիպ՝ Թուրինկիա վէ Հէսախա, ետա'նի՝ Ճէրմանիանընըն տախիլի սէմթլէրինէ կիթտի։ Ֆէվգանի Հէսախատա իքի հիւքմատ վաֆթիպ էտիպ՝ պիր մանաստըր թէշքիլ էքտի։ Թ.

Digitized by Google

Ի. 723 տէ խքինճի կրէկօր անը եէնի ճէրմանիա քիլիսէսի իշղէրինէ էփիֆօփօս նասպ վէ Թագտիս էթտի։ Գարլ Մարթէլ Գըրալ Թարաֆընատան սահապէթ ալըպ՝ Ինկիլթէրրատան տա քիթապլար կէթիրթմիշ իտի։ Թէքրար Թուրինկիա իլէ Հէսսիայը հայաթ միւժտէսինի վազ էտէրէք տօլաշտը։ Էհալինին պաթըլ զիւ՛իւմլէրինի տէֆ՝ էթմէք իչիւն քէնտի էլի իլէ Թօր իսմինտէ վուրթա մախսուս սայլըան պիր էսքի մէչէ աղաճը քէսիպ՝ օլ ուէվգիտէ օլ աղաճատան պիր ՛իպատէթխանէ պինա վէ Թագտիս էթտի։ Բիլիսէլէր վէ Մանասթըրլար Թէչքիլ էթտի, վէ Թ. Ի. 732 տէ իւչիւնճիւ կրէկօր անը Սէրփիֆօփօս վէ «Րէսուլ վէքիլլի» Թագտիս էթտի։ Թ. Ի. 739 տան սօնկրա ճէրմանիայա նիզամ վէրմէյէ պաշլատը։ Պավարիա քիլիսէսի իշղէրինէ տէօրթ էփիֆօփօս նասպ վէ Թագտիս էթտի. Թ. Ի. 742 տէ Թուրինկիա վէ Հէսսիա քիլիսէլէրի իշղէրինէ իչ էփիֆօփօսու, Եան՛նի՝ Վուրցպուրկտա, Ֆուրսպուրկտա վէ Էրֆուրթտա, վէ սօնրա պիր տահա Ավլըթատտա Թագտիս էթտի։ Հէման օլ աէնէ տաթի Սինօտ մէճլիսլէրի նիզամ իշղէ Թէճէմմիւ՛ էտիլ՝ քէնտի րէյսաէթի ալթընտա քիլիսէլէրէ միւֆիտ վէ միւհիմմ մատտէլէր իշղէրինէ վէյշավէրէ էտէրլէր իտի։ Թ. Ի. 755 տէ քէնտի Սէրփիֆօփօս մէմուրկէթինի չայիրտի Լօլուսա Թէպլիմ էտէրէք սօն կիւնէրինի՝ տուհա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէմիչ Ֆրիսլանտլըլարա հայաթ միժտէսինի Թէպչիր էթմէքլէ սարփ էթտի։ Զօգ ատէմլէր իսմանա կէլիսի վաֆթիզ օլունտուլար, վէ անլէրէ Թա՛ամը մուգատտէս վէրմէք իչիւն պիր վազըթ Թա՛յին էյլէտի։ Մուայէն վազըթտա չօգ փուԹիւրէթ Ֆրիսլանտլըլար օնա գարշը Հիտտէթլէնէրէք իչէրինէ հիճիւմ էտիպ՝ քէնտիսի էլի իքի րէֆիգ իլէ պէրապէր պիլ մէմնունիյէ չէհիտ օլարագ, Թ. Ի. 755 տէ, Ցունիս. 5 տէ Թէպլիմի րուհ էյլէտի։ Անըն չայրտըէրի, պալսուտաս ՈւԹրէքթ մանասթըրընըն նապըրը կրէկօր վէ Ֆուլտա մանասթըրընըն նապըրը Սթուրմի՝ Ֆօնիֆաս կիպի տիյանէԹի խալիֆէ կէօսթէրտիլէր։ Ֆուլտա մանասթըրը՝ Ֆօնիֆասըն միւնէթտախաղ մանասթըրը օլուպ՝ 4000 րահիպ օրատա Թալիմ օլունուր իտի։ Կրէկօր Թ. Ի. 781 տէ վէ Սթուրմի Թ. Ի. 799 տա վէֆաթ էթտիլէր։

Շէճէպլի ճէրմանիատա պուլունան Սաքսօն Թայիֆէսի տինի մէսիհիյի կէճ գապուլ էթտի. պիրա անլէրին փէ՛ղմէլէրէ օլան Ֆրանքլար ՝ներթէյիյան իտիլէր, վէ տինի մէսիհինին մաԹլուպաթը քէնտի ճէնկէտավէր վէ մէրհամէթսիզ Թաակ՛ուպլարընա մուխալիֆ իտի։ Վէ էվվլտա իսմինտէ իքի Ինկիլիզ գարընտաշ սէքիզինճի տէհրին իպԹիտասընա չէհիտ օլարագ վէֆաթ էթտիլէր։ Պէօյիւք Ֆարլօ Իմպէրաթօր Սաքսօնլարը ֆէթհ էտիպ՝ իճազար իլէ անլէրի տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիրմէյէ չալըշարագ, Սաքսօնլար կէօճիւլ իլէ վէ իպզամօլունարագ տինի մէսիհիյի գապուլէթմէտիքլէրինտէն՝ Թա տօ-

Digitized by Google

գուզունճու տէհրին իպրահիմասլնատէք Ներսէթիյան քիլիսէսի անէլքուտ սասլիթ օլմամըշ տըր ։ Անէլքէ հայաթ մուժտէհինի թէպզիր էտէն էն մէշհուր ատէմլէր Աւգուսին՝ Ֆրնպզանտալը Լուտովիք վէ Ինկիլթէրրալը վիսէհատ իտիլէր ։

ՓԱՍԱԼԸ ՐԱՊԻ՝

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԷՄԱԼԻ ԷՎՐՕՓԱՏԱ ԻՆՔԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Տանիմարգա էհալիսի վէ սայիր շէմալի Էվրօփա թայիֆէլէրի թատոգուզունճու տէհրէ գատար տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէմիշ իտիլէր ։ Թ. ի. 822 տէ Րէյմ Սէրփիտօփօսու Էպպօ՝ Ֆրանքիսթանատա վուգու՝ պուլան պէօյիւք մէճլիս թատրաֆընատան մէգքիւր թայիֆէլէրէ կիրմէք իւզրէ Ինթիխապ օլունուպ՝ Բարա թատրաֆընատան թագտիս օլունտու ։ Գէօյիւք Ղարլօ Իմպէրատօրուն Թէէսիրաթը մահսուսէսի իլէ տիր Տանիմարգա հիւքիւմատարը Հարալտ Գլակ Թ. ի. 826 տա վաֆթիզ օլունտու , վէ Անչար իսմինտէ պիր տինատար րահիպի քէնտի վաթանընա պէրատպէր կէթիրտի ։ Անչար հէր վէճհ իլէ պիրքրէ չայան պիր ատմ իտի ։ Թ. ի. 801 տէ Թէվէպպուտ Տտիպ՝ քիւչիւքլիւչիւնտէ տինատար վալիտէսի թատրաֆընատան լայըգը իլէ Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունտու. ասնկրատ պիր մանասաթըրտատ տէյանէնէ վէ Ֆէրասէթ իչինէ հիւսնիւ չահատէթ քէտպ էտիպ՝ մանասաթըրըն մէտրէսէսինտէ միւտէրրիս օլտու ։ Ղարիպ մէմլէքէթէ վա'իզ օլմագ իւզրէ նասագ օլունտուղունատա՝ մահասուս տու'ա իլէ վէ Ֆիթասը չէրիֆի միւթալասա էթմէկ իլէ հազըրլըգ կէօրմիւշ տիւր ։ Տանիմարգայա վասըլ օլտուղունատա պայշգա պիր չէյ Հատիմագա Ֆուրսաթ պուլամատըղընատան չօճուգլար սաֆտուն ալըպ՝ Թ. ի. 827 տէ Շէրզվիկտէ պիր մէքթէպ քիւչատ էյլէտի. տամմա Թ. ի. 829 տա մէգքիւր Հարալտ՝ հիւքիւմէթինտէն իպրահ օլունտուղունատա, Անչար՝ Իսվէչ տիյարընա Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր իտի ։ Եօլտա քէնտիսի վէ րէֆիգի Վիլհար՝ տէնիզ հայտուտլարընըն էլի իլէ սօյուլուպ՝ հէր չէյի գապալ էթտիլէր. լագին մէրտանընը իմրա էտիպ՝ Իսվէչ էտ-

Digitized by Google

հաղիսի սրուսընտա էմէյի չօգ մահասուլտար օլտու. վէ Թ. Ի. 831 տէ Համդուրկ Սէրվիսգօփօսլուղու Թէչքիլ օլունուսպ՝ Անչար Սէրվիսգօփօս Թա՛յին վէ Թաստիգ օլունտու։ Տանիմարգա հիւքիւմտարը Հօրիք էվվէլա տինի մէսիհիյէ գարշը պուլունուտու իսէ տէ, սօնկրա Անչարըն 'ագիլանէ սու'ամէլէ էթմէսի իլէ էյէրչի քէնտիսի տինի մէսիհիյի գասպուլ էթմէտի իսէ տէ, օնա միւսա՛ատէ էթտի։ Իսվէչ տիյարընտա տինի մէսիհի տահա սապիթ օլմասընդընտան վէ օրայա կէօնտէրիլմիչ օլան վա'իզլէր կէրէչի կիսի ճէսարէթլի պուլունմասընդը իչիւն, Անչար պիզդաթ օրայա Թ. Ի. 851 տէ կիթտի. վէ չօգ ղայրէթ իլէ վէ միւթէվազիւ' իլ գալսպ օլարագ Սպահա միւթէվէքքիլ օլտուղունտա տինի մէսիհի իչիւն միւսա՛ատէ էտինմիչ վէ պիր քիւիսէ Թէչքիլ էթտիքտէն սօնկրա Թ. Ի. 854 տէ Տանիմարգայա կիտիսպ՝ օրատա օն պիր սէնէ տահա չօգ ղայրէթ իլէ չալընտը։ Յտուգարա վէ հասթալար իչիւն պինալար ինչա էթտիրտի. քիւիսէ վէ մանասթընրսար Թէչքիլ էթտի. Տանիմարգա էհալիսինտէն ատմէլէրի Թա՛յիմ էտիսպ՝ հէր Թասարֆընա վա'իզ օլմագ իւզրէ կէօնտէրմիչ, վէ քէնտի էօրնէյի իլէ անէլրէ քէնտի էլէրի իլէ չալընտսպ ղայրէթլէ իտտարէյի Թարզ իլէ կէչինմէյէ էօյրէտիսպ ալընչտընտը։ Նիհայէթտէ Թ. Ի. 865 տէ փետր. 3 տէ իչիւնի ճէրմանիա քիւիսէսինէ հավալէ էտիսպ՝ տուա՛ իլէ տէվամ էթմէնք իլէ վէ իսմանընն Թէսէլլիսի իլէ վէֆաթ էյլէտի։ Օլ վագըթտան սօնկրա Տանիմարգա քիւիսէսի տահա ճէֆա վէ Թէ'ուտսիյէ տիւչար օլտու իսէ տէ, տէվամ իւզրէ գուվվէթ քէսպ էթմէնքտէ իտի. չէօյլէ քի օնունճու տէհրին սօնունտա Համդուրկ վէ Պրէմէն Սէրվիսգօփօսու Ատալուտսկ՝ Տանիմարգա իչիւն պիր գաչ էվիսգօփօս Թագտիս էթտի։ Անտէն սօնկրա պիլէ միւթիէրէսթլիք կէրէք Տանիմարգա կէրէք իսվէչ հիւքիւմէթի Թարաֆընտան սահապէթ ալտը, Թագի մէչհուր Տանիմարգա Գիրաալը պէօյիք Քանունէ՝ Ինկիլթէրրատա չօգ Քիւթուհաթ էտիսպ՝ Ինկիլիզ Գիրալը մէրհում էթէլրէտին զէվճէսինի՝ զէվճէ օլմագ իւզրէ ալտըգտան սօնկրա տէվամ իւզրէ տինի մէսիհիյէ սահապէթ էյլէտի, Իսվէչ մէմալիքինտէ անճագ Թ. Ի. 1075 տէն սօնկրա միւթիէրէսթլիք պիլգիւլլիյէն տէՔ՝ օլունտու։

Նորվէքիատա տինի մէսիհի՝ չօգ մանի'լէրէ գարշը՝ օնունճու տէհրին սօնունտա վէ օն պիրինճի տէհրին իսպիտատընտա սապիթ օլտու։ ՕլաՔ իսմինտէ պիր հիւքիւմտար պիզդաթ վա'իզ կիսի չօգ ղայրէթ իլէ չալընշը, վէ պա'զը տէՔ'ա հատտէն զիյատէ միւթիէրէսթլէրէ Թէ'ուտսի էտէրէք հիւքիւմէթի իւզէրինէ 'ատտավէթ ճէլպ էթտի, Թ. Ի. 1000 տէ ճէնքտէ վէֆաթ էթտի, Թ. Ի. 1017 տէ պիր տիկէր Օլաֆ հիւքիւմէթէ նայիլ օլուպ՝ տինի մէսիհիյինի սապիթ օլմասը իչիւն ղայրէթ իլէ չալընշընշ տըր։ Քրիսէլէր վէ մէքթէպլէր Թէչքիլ էթտի, ամմա Թ. Ի. 1033 տէ ճէնքտէ վէֆաթ է-

Digitized by Google

տիպ՝ հիւքիւմէթի Տանիմարգանըն Դիրալը պէօյիւք Քանուէթուն էլինէ տիւչտիւ ։ Անտէն սօնկրա Նորվէգիա էհալիսի՝ Օլաֆա չէհիա տէյիւ բի'այէթ էտիպ՝ տինի մէսիհի իչիւն գիյատէսի իլէ ղայրէթլէնիր իտի ։ Թագրիպէն Թ. Ի. 1000 տէ տինի մէսիհի Իսլանտա ատտասը վէ Կրինլանտատա (չէմալի Ամէրիգատա) ինթիշար վէ գապուլ օլունտու ։

ՖԱՍԼ ԽԱՄԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԷՆՈՒԿՈՒ ՇԱՐԳԻ ԷԻՐՈՒԱՏԱ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՍԼԱՎ ԹԱՑԻՖԷԼԷՐԻ ԱՐԱՍԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Գու Թայիֆէլէր՝ քիլիսէի չարգիյէ Թարաֆընտան Հայատ միւժտէսինի գապուլ էթտիլէր ։ Իքի գարընտաշ՝ Ռիրիլ վէ Մէթոտիոս Իսթանպոլ Րահիպլէրինտէն օլարագ՝ օլ տիյարլարա տինի մէսիհիյի ինթիշար էթտիլէր ։ Պուլղարլարըն սիր չօգ ատէմլէր տօգուդուճու տէհրին իպթիտալարընտա տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր իսէ, անլէրտէն չէհիտ տէյիւ գաթլ օլունանլար չօգ իտի։ Թ. Ի. 860 տան սօնկրա Պուլղարլարըն հիւքմտարը Գոկօրիսին հէմֆիրէսի՝ Իսթանպօլտա էսիր պուլունտուղունտա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ օլարագ՝ Մէթոտիոսուն եարտըմը իլէ Գոկօրիսին իմանա կէլմէսի իչիւն միւէսսէր օլարագ չալըշմըշ, վէ Թ. Ի. 863 տէ վաֆաթընա օլունտու, վէ պիւթիւն Թայիֆէլէրի կէրէկ գանարագ կէրէք իճապար օլունտուրագ՝ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի ։ Գոկօրիս՝ եանընտա կէլէն Ռուս վէ ֆէրմէնի վէ Րօմալը վէ ճէրմանիայը րահիպլէրին սէօզ վէ նասիհաթլարընը տինիկլէտիքտէն սօնկրա՝ քիլիսէի ղարպիյէ յէմի՛ եօխսա քիլիսէի չարգիյէ յէմի՛ քէնտի Թայիֆէսինի րահաթ էթմէք էյի տիր տէյիւ չօգ միւտահազա էթտիքտէն սօնկրա Րօմայա մէյլ էթտի իսէ տէ, եինէ նիհայէթտէ եունանի իմբէրաթօր Մաքէտոնիայը վասիլին ղայրէթ վէ իսդրամը իլէ գանըպ՝ Ռուս քիլիսէսինտէն Սէրվիսգօֆօս վէ Էֆիսգօֆօսլար գապուլ էթտի ։

Շէմալի Աւսթրիատա պուլունան Մորավիա Թայիֆէսի պէօյիւք

Digitized by Google

Ֆարլօ Իմբէրաթօր Թարաֆընտան Ֆէֆհ օլունուպ՝ իճպար իլէ տինի մէսիհիյի գասուլ էթմիչ իսէտ, Թագրիպէն Թ. Ի. 850 տէ քիլիսէի շարգիյէ իլէ 'ալագա էթտիլէր։ Ֆիրիլ վէ Մէթօտիօս անլէրէ քէնտի Սլավ լիսանընտա Ֆիթասը չէրիֆի, վա'ղարը վէ տու'ալարը վէրտիլէր։ Լաքին պիր գաչ սէնէ սօնկրա պու Թայիֆէ Րօմա քիլիսէի իլէ 'ալագայի մախսուսէ փէյտա էթտի։ Վէ Մէթօտիօս՝ Րօմա Թարաֆընտան Մօրավիա քիլիսէի իւզէրինէ Սէրփինգսիօս Թագտիս օլունտու։ պաչգա Էփիսգօփօսլար վէ Րահիպլէր Թարաֆընտան չիքեայէթ ղունտու քի 'իպատէթի 'ումումիյէտէ եունանի վէ Լաթինի տէյիլ, անճագ գասպա Սլավ լիսանը իսթի'մալ օլունուր իտի։ վէ Մէթօտիօս քէնտի ԹուԹտուղու ուսուլու Րօմաուտա (օնիւչիւնճիւ եօհաննա Փաիայա) Թահսին էթտիրտի։

Մօրավիա Թարաֆընտան տինի մէսիհի Պօհեմիայա օնունճու տէհրին իպթիտասընտա իննիչար օլունտու։ Թ. Ի. 973 տէ Փրակ էփիսգօփօսլուղու Րօմա քիլիսէսինէ միւթա'ալիգ օլարագ Թէչքիլ օլունտու, վէ օնունճու տէհրին ասնունա տօղրու Լէհիսթանտա գապուլ օլունուպ՝ պիր էփիսգօփօս, վէ օն պիրինճի տէհրտէ իքի Սէրփիսգօփօս Րօմա Թարաֆընտան Թագտիս օլունտու։ Օնունճու տէհրտէ տախի Բաա Թայիֆէլէրի՝ Րում քիլիսէսինին ուսուլունճա վէ կէրէյի կիպի իլգամ օլունմագսըզըն տինի մէսիհիյի չէօֆէ գապուլ էթմիչլէր։ Ֆիէվ չէհրինտէ օն պիրինճի տէհրտէն սօնկրա Րուս քիլիսէսինին չօգ մէչհուր օլան մանասթըրը պինա օլունտու։

Մաճար Թայիֆէսի տախի օնունճու տէհրտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էտիպ՝ Րօմա քիլիսէսի իլէ 'ալագա էթմիչ տիր։ Շէմտալի Ճէրմանիալը Թայիֆէլէրի՝ պէօյիւք Ֆարլօ Իմբէրաթօր Թարաֆընտան տինի մէսիհիյի իճպար իլէ րէսմէն գապուլ էթտիլէր իսէ տէ, անճագ Թագրիպէն Թ. Ի. 950 տէ տինի մէսիհի օրալարտա սապիթ օլուպ Հավէլպուրկ, Ֆրանտէնպուրկ, Օլտէնպուրկ, Մէյսէմ վէ Մակտէպուրկ Էփիսգօփօսլուգլարը Թէչքիլ օլունտու։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՎԻ, ԹԷՐՊԻՅԷՍԻ ՎԷ ՄՇՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՖԱՄԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԷՓԻՍԳՕՓՕՍԼԱՐ ՎԷ ՓԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՑԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Տէօրտունճիւ միւտտէթտէ էփիսգօփօս ումմուրիյէթինտէն զայրի քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի նուֆուզ վէ էհէմմիյէթլէրինի զայլ էթմիչ-լէր տիր. եա՛նի՝ ճիւմլէ քիլիսէ խատէմէսի էփիսգօփօսլարըն խըզմէթճիլէրի կիպի օլտուլար ։ Վէ վուգու՝ պուլան միւճատէլէյէր էփխագօփօսլար իլէ անլէրտէն աչաղըտա պուլունան քիլիսէ խատէմէսինին պէ յինինտէ վուգու՝ պուլմայըպ անճագ էփիսգօփօսլարըն քէնտիլէրինտէն ֆէվգաննի մէանէտլէրէ նայիլ օլան Սէրիսիգօփօս վէ Փափալար իլէ եախօտ մանասթըրլարըն նազըրլարը վէ պէօյիւք մէմուրլէրի իլէ , վէ եախօտ հիւքիմէթի ՚աստիյէնին մէմուրլէրի իլէ վուգու՝ պուլմուշ տուր ։ Սալիֆ իւզրիքր պէ յոն օլունտուղու վէճհլէ իւչիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէ Թէրսիյէսինին մէտուլիյէթ վէ իճրասը՝ քիլիսէի մահատսէլէրին էլլէրինտէն էփիսգօփօսլարըն էլլէրինէ կէչմիչ իտի , վէ պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին պիրինճի Գապըլնտա պէ յան օլունտուղու վէճհլէ՝ Շըմալի Էվրօպանըն վասի՚ տիյարլարընտա տինի մէսիհինին ինթիշար օլունուպ տա քիլիսէլէր Թէչքիլ օլունտուղունտա՝ չօգ տէՔ՚ա պէր էփիսգօփօսուն ԹահԹը իտարէսինտէ պուլունան տոպիրէ օլ գատար վասի՚, վէ պահուսուս տինի մէսիհիյի գապուլ էտէնլէրին չօղու էվվէլա ղայէթ վահչի տտէմլէր օլուպ տա պէլքի պա՚զըլարը տահմի պիզզաթ իլգամ վէ տինի մէսիհի-

Digitized by Google

նին Թէսէրաթը տէրունիչէսինի հիսա էքմիճ օլտուգլարընտան տէ-
յիլ, անճագ քէնտի հիւքիւմտար վէ արգատաչլարընըն տունի մէգ-
քիւրի գապուլ էքմիճ օլտուգլարընտան գապուլ էքտիլէր, քի անլէր
ատասընտա Թէրպիչէկի խալիսէի մէսիհիչէյի լայըգը իւճ իճրա էք-
մէք ղայէթ միւշքիւլ պիր չէյ իտի։ Պու ճիւմլէ իւճ չօգ տէՓ'ա
էփիսկօփօսլար տաճի տունէնէվի տատմլէր վէ քէնտի մէնՓա'աթ վէ
րահաթը զաթիչէլէրինին սիւրիւլէրինին մէնՓա'աթը րուհանիչէսին-
աէն Թէրճիհ էքմէլէրի իւճ՝ իքինճի միւտտէթտէ իճրա օլունան քի-
լիսէ Թէրպիչէսինէ պագարագ պու տէօրտունճու միւտտէթտէ ան-
ճագ քիլիսէ Թէրպիչէսինին էմՓ պուլունուպ Թէրպիչէի ասլիչէ վէ
հագիգիչէ ասլա պուլունմազ։ Պունտան մա'տա՝ գատիմտէն պէրու
մէրիհիւլ իճրա ԹուԹուլմուշ օլան գանուն, եա'նի՝ քիլիսէ մէմուրիչէ-
Թինէ Թագտիս վէ Թախսիս օլունանլարընն հէր պիրի, մէսէլա՝ ԵրէՓ
վէ Շամմաս վէ սայիրլէր անճագ պէր էնէկէ ֆախռոռէչէ քէսպի Թա'ալիւ-
գաթ էքմէքլէչ Թագտիս վէ Թախսիս օլունապիլիր գանունու, պու
միւտտէթտէ Թէքրար պէ Թէքրար իհմալ օլունուպ էփիսկօփօսլար
խԹէտիքլէրի զաթլարը Թագտիս էքտիլէր, վէ պէօյլէ Թագտիս
օլունան զաթլար եէրսէն եէրէ կէպիպ մախսուս պիր էփիսկօփօսա
մէտուլ օլմայարագ էսրարը մէսիհիչէ այինլէրինի վէ պաչգա քիլիսէ
խաստմէսինէ մախսուս օլան խզմէթլէրինի իճրա էտէրլէր իտի։
Զօգ տէՓ'ա Դիրալլար քէնտիլէրինէ մախսուս 'իլաատէ Խանէլէր ին-
չա իւճ պու միսիլլու զաթլարա քիլիսէ մէմուրլէրինէ մախսուս օլան
խզմէթլէրի կէօրտիւրիւրլէր իտի, եա'նի՝ Դիրալլար ումուրը րուհա-
նիչէյի քէնտի էլլէրինէ ալըպ էփիսկօփօսլարա վէ մէճլիսլէրէ տէ-
յիլ՝ անճագ քէնտիլէրինէ մէտուլ օլան պիր Թագըմ րահիպլէրի
փէչտա էքտիլէր։ Պունուն էսէրլէրի պիրԹ-Թաւլի' մէվճուտ պուլուս-
նան քիլիսէլէր իւղէրինէ չօգ մազարրահԹը օլտու. ճանասԹըրլարտա
պուլունան րահիպլէր տախի վագԹըն միւրուրինտէ պէչն էն նաս
զիյատէ նուՓուզ քէսպ էտիպ տէ քիլիսէ խաստմէլէրինէ մախսուս
օլան իչլէրի էճրա էտէրլէր իտի։ Պու վէճհլէ քիլիսէ ուսուլու, պա-
խուստա Թէրպիչէ նիզամաԹը, զէվալ պուլմագտա իտի։ Պինաէն 'ա-
լէյհ Թ. Ի. 747 տէ ԻնկիլԹէրրատա վուգու' պուլան Ռլօվչօվ Սի-
նօտ մէճլիսինին պիր գարարընա կէօրէ ճիւմլէ էփիսկօփօսլար սէնէ-
աէ պիր քէրրէ տայրէլէրինտէ պուլունան հէր քիլիսէյէ րէյմի պիր
զիյարէթ էտիպ անըն Թէրպիչէսինէ տիգգաթ էքմէյէ մէճպուր օլ
տուլար։ Պիր տէ Ֆրանսա քիլիսէլէրինտէ էփիսկօփօս մէհքէմէլէրի
Թէչքիլ օլունուպ սէնէտտէ պիր քէրրէ էփիսկօփօս քէնտի տայրէ-
սինտէ պուլունան հէր մէմլէքէԹտէ՝ օլ մէմլէքէԹտէն մախսուս
իննիխապսէ էքտիքլէրի եէտի մու'ավինի իլէ քիլիսէլէրին հալէրինի
իմՓիհան վէ Թէհարրի էտէրլէր իտի, վէ Թէրպիչէյէ մուաՓահագգ
պուլունան քիլիսէ 'ազասը պա'զէն տէյնէք եէմէք իլէ վէ պա'-

Digitized by Google

պէն քիւիսէ իմքիւյապլարընտան պիր միւտտէթ մահրում գալմազլէ ճէզա չէքէրլէր իտի ։

Պա՛զը տէֆ՝ա Է՛իհագօփօսլար՝ տայրէլէրինի թագսիմ էտիպ՝ պու իշլերի պիվէքեալ իճրա էտէրլէր իտի ։ Իքինճի վէ իւչինճի միւտտէթլէրտէ Րօմա վէ Իսթանպօլ իլէ Իագէնտէրիյէ , Անթաքեա վէ Երուշալիմ կիպի մէրքէզի չէհիրլերին քիւիսէի ճէմիյէրինին Սէրփիագօփօսլարընդն նուֆուզ վէ թէսիրաթ վէ հիւքիւմէթի մախտուսէսի կիպի՝ պու տէօրտիւնճի միւտտէթտէ իքի սէպէպտէն պուլունմատը ։ Պիր սէպէպի՝ էօյլէ մա՛լիւմ մէրքէզի չէհիրլէր սայիր պէօյիւք չէհիրլէրտէն օլ գատար թէֆրիգ օլունմամասընտան , վէ տիկէրի՝ աթի իւզիքը հիւքիւմէթի փատիվիյէնին թէչքիլ օլունուպ՝ ֆէվգէլ՛ատէ նուֆուզ վէ հիւքիւմէթի ՚ումումիյէյէ նայիլ օլմասընտան ՚իպարէթ իտի ։

Պու տէօրտիւնճի միւտտէթին սօնունա տօղրու քիւիսէ խատէմէսի ախլազ վէ ա՛մալի մէմուրէյէճէ կիթտիքճէ թէտէննի էթմէքտէ իտիլէր ։ Գումար օյնամազ վէ չօգ իչքի իչմէքլէ վէ սայիր չօգ վէ գապիհ կիւնահլարա իրթիքեասլ էթմէքլէ , հէմ տէ ալուրթազըմ թագտիա օլունմամըշ փատիզլարըն թա՛յին օլունմասը իլէ թայիֆէի րահիպլին չէօհրէթի զէվալ պուլմագտա իտի ։

ՖԱՄԱԼԸ ՍԱՆԻ

ՐՕՄԱ ՓԱՓՐԻՑԻՆԻՆ ՓԱՓԱ ԻՆՆՎԱՆԸ ՎԷ ՀԻՒՓԻՒՄԷԹԻՆԷ ՆԱՅԻԼ ՕԼՄԱՍԸ ՎԷ ՀԻՒՓԻՒՄԷԹԻՆԻՆ ԹԷՇՓԻԼ ՎԷ ԹԷՍՊԻԹԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Պու պապատ տէօրտիւնճի միւտտէթտէ Րօմա փապրիգլէրինին պիր հիւքիւմէթի ՚ումումիյէյէ նայիլ օլմալէրի վէ հիւքիւմէթի մէզպուրէնին ուսուլի թէշքիլի տիպգապէրըմըզը տա՛մէթ էտէր ։ Վագա՛ա պու միւտտէթ իչինտէ քիւիսէի չարգիյէ գաթ՛ուլէն հիւքիւմէթի մէզպուրէտէն , վէ պիւքիւլիյէն քիւիսէի ղարսիյէտէն գաթ՛ի ինգըլյատ վէ ՚ալագա էթմիշ տիր ։

Պունտան էվվէլ եազտըղընըզ վէճհլէ , Րօմա փապրիգլէրի քէնտի մէմուրիյէթլէրի իչիւն Պէտրօս Րէսուլուն խալիֆէլէրի տէյօ քէթոլ

Digitized by Google

էթոխլերի նուֆուզ վէ րի'այէթ պաչգա Փաթրիքլերէ նիսպէթլէ մեխասաա վէ զիյատէ իտի ։

Ուսուլ վէ հիւքիւմէթի փափավիյէնին թէչքիլի խուսուսունտա Րօմա Փաթրիյի վէ պիրինճի Փափա օլան պէօյիւք վէ հէմ 'Ազիզ տէննիլէն կրէկօր էն մէչհուր զաթ իտի ։ Կրէկօր միւ'թէպէր Րօմա խանէտտանլարընըն պիրիսինտէն օլուպ , Թ. Ի. 340 տա տիւնեայա կէլտի։ Փէտէրի կօրտհանաա զէնկին իտի իսէ տէ , քէնտիսի՝ հէմ Կրէկօրուն վէզիտէսի Աէլվիա տախլի՝ իսթիդաաէթ վէ տիյանէթ խուսուսունտա տահա զիյատէ չէօհրէթ քէսպ էմմիչլէր իտի ։ Կրէկօր տահա չօգ եաչլը օլմազտան էվվէլ 'իւլիւմ վէ մէա'րիֆ հէմ տոչ թանզիմաթը հիւքիւմէթ վէ ուսուլու քիլիսէ խուսուսունտա չօգ մահիր ի'թիպար օլունտու ։ Թ. Ի. 574 տէ քիւչիւք Ծուսթինաս Իմբէրաթօր Թարաֆընտան Րօմա չէհրինին հիւքիւմտարը նասպ օլունտու ։ Սիչիլէա ատասընտա ալթը 'աուէտ մանասթըր ինչա էթոխրիպ քեաֆիֆէի մէսարիֆինի քէնտի էմլաքինտէն սարֆ էթտի ։ Րօմա չէհրինտէ Քէլիուտ տոպղընտա պուլունան գօնաղընը տուսխի պիր մանասթըր իչիւն խաթի'մալ էթտի , վէ Թա պու կիւնէ տէկինի օ մահուլտէ Կրէկօր իսմինաէ պիր մանասթըր վար տըր ։ Քէնտիսի Թ. Ի. 575 տէ , օրատտա րահիպ գըյաֆէթինի ալմըչ վէ օլ զէմանտան էյրօփանընը չըմալի թայիֆէլէրինին իսմանա կէլմէլէրի իչիւն օլ գատար քէսպի ղայրէթ էթմիչ իտի քի , Իննիլիթէրրայա վա'զ էթմէկը իւզրէ պիր տէֆ'ա եօլա չըգմըչ ամմա Րօմա րահիպլէրի վէ քիլիսէ մէմուրլէրի անը գօյ վէրմէտիլէր ։ պա'տէհու Րօմա Փաթրիյի Բէլակիօս Թարաֆընտան իսթանպօլա իմբէրաթօրուն նէզտինէ իրսալ օլունուպ , Իմբէրաթօր Թարաֆընտան հիւանի նազար իլէ գասլու օլունտու ։ Թ. Ի. 590 էօյլէ պիր մէմուրիյէթէ ասլա թամա' էթմէ յէրէք Րօմա Փաթրիքլիյինէ նասպ օլունտու ։ Իքի Թարաֆտան անընն իտարէյի հիւքիւմէթի մահասուսէն տիզգահա չայան տըր ։ (1) Պիր Թարաֆտան քէնտի զամիրի լէյ գանմըչ իտի քի նայիլ օլտուղու մէմուրիյէթ իգթիզասընձա պիւթիւն Ուրիսխան քիլիսէսի իւզէրինէ նազար վէ հիւքիւմէթ էթմէք հէմ հագգը հէմ վազիֆէի գիմմէթի իտի ։ Կէրէք Իմբէրաթօրլար Թարաֆընտան , կէրէք Իթալիա վէ Ֆրանսա վէ Ճէրմանիա նիատտա պուլունան հիւքիւմտարլար Թարաֆընտան հուգուգու քիլիսէյէ միւտահալէ էթմէք իտտա'ալերի սուտուր էտէր իտի, վէ հուգուգը մէզքուր հալընըզ պիր Փաթրիյին պիր հիւքիւմէթի տինիյէի միւաթաֆէլէյէ մալիք օլմասը իլէ մուհաֆազա վէ վիգայէ օլունմալըտըր, հէմ տէ պի իչթիհատ օլ Փաթրիք Րօմա Փաթրիյի տիր տէյու գավի ի'թիգատ իլէ գանմըչ իտի ։ Պիր տէ Րօմա Փաթրիքլէրինին նուֆուզու , պահուսուսա պէօյիւք Լէյօնուն վազիֆինտէն պէրու (440 Թ. Ի.) Րօմա չէհրի վէ ճիվարընը պարապար Թայֆէլէրին էլչէրինտէն գուրթարմագ խուսուսունտա չօգ վէ միւֆիտ պուլունմուչտուր. վէ գա-

Digitized by Google

տիմոէն պէրու Բօմա քիլիսէսինին ի՛թիգատաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան չէօհրէթի խայրիյէսի անըն Փաթրիքլէրինին նուֆուզուսնու արթըրմըշ օլուպ, կրէկօր կիսլի 'ոլիմ վէ Թէսիրաթը զաթիյէսի ֆէվգ իւլ'ատէ տէրճէսինտէ պիր ատամ Փաթրիք օլտուղունտա, պիթթաալի՛ մէմուրիյէթինին սապիթ վէ նուֆուզունու Թէվսի՛ էտէր իտի. չէօյլէ քի քէնտիսինտէն էվվէլ պուլունան Փաթրիքլէր պա՛զէն փասիա իւնվանընը խա՛խ՛խալ էտիպ, քէնտիսինտէն ասնկրա կէլէն Փաթալար պա՛զէն անճագ Փաթրիք իւնվանի իլէ եատ օլունտուլար իսկ տէ եինէ հիւքիւմէթի փահիամվիյէ Կրէկօրտան Բէչքիլ վէ Թէսպիթ օլունտուղու էքսէրիյէ գապուլ օլունուր։ (2) Տիկէր Թարաֆտան Կրէկօր Թամա՛ի հիւքիւմէթ վէ հըրսը չանա միւպթէլա օլմայըպ, սապհ, տինտար, միւթէվազի՛ իւլ գալըպ վէ ղայէթլէ չալըշգան պիր Էփիսգօփօս օլարագ, քիլիսէի 'ոսմուվիյէնին սէլամէթ վէ վաքըըը հէմ տինի մէսիհինին ինթիշարը իչինէ տայմա սայ՛ վէ ղայրէթ էթմէքտէ վէ հէմ տէ սայիր Էփիսգօփօսլարըն սէլամհիյէթ վէ հուգուգունա րի՛այէթ էտէր պուլունտուղունտան՝ անըն իտարէի հիւքիւմէթի չօգ մէտհէ չայան ի՛թիպար օլունուր։ Թ. ի. 585—595 էտէք Թաթանպօլ Փաթրիյի Եուհաննա քէնտիսինէ «Էփիսգօփօսը 'ոսմուսի» իւնվանընը պատղընտա, Կրէկօր պէօյլէ պիր իտտա՛այա բրօթէթօ էտիպ քէնտիսինէ՝ «Րապպընը գուլլարընըն գուլլու» իւնվանընը վէրուի, Լաքին Կրէկօր Բօմա Փաթրիքլիյինին սէլամհիյէթ վէ հիւքիւմէթինէ Թաթանպօլ Փաթրիյինտէն պիյատէ ի՛թիպար էթտի, վէ հէր նէ գատար Թաթանպօլ Թարաֆընտան պու իտտա՛ա գապուլ օլունմատը իսկ տէ, պիթթիւն քիլիսէի ղարպիյէտէ Կրէկօրուն իտտա՛ասը Թաստիգ օլունտու։ Կրէկօր քէնտի հիւքիւմէթինի ձէրնանիսատա վէ Փրանսատա վէ Իսփանիատա պուլունան Էփիսգօփօսլար վէ քիլիսէլէր իւզէրինէ միւչքիլաթ հալ էթմէքլէ վէ պէօյլէք մէմուրլէր նասալ էթմէքլէ սապիթ էյլէտի, վէ Ինկիլթէրրատա Կրէկօր Թարաֆընտան իրսալ օլունան Աւկօսթինօս րահիպին էլի իլէ Բէչքիլ օլունան քիլիսէ պիթթաալի՛ էվվէլտէն պէրու Բօմա Փափասընա Թա՛ա՛թ էտէր իտի։ Կրէկօրուն Դիրիալար վէ հիւքիւմտարլար իլէ օլան 'ալագասը չօգ սըգը օլուպ, Պապը սապիտէ պէյան օլունաճագ տըր։ Հիւքիւմէթի փահիամվիյէ իտտա՛ասը պունտան 'իտարէթ իտի քի Բօմա քիլիսէսի Պէտրօս Րէսուլուն քիլիսէսի օլուպ, վէ Բօմա Էփիսգօփօսլարը Պէտրօսուն խալիֆէսի օլտուղունտան, Բօմա տախի հայլը գէման Բօմա մէմալիքինին փայիթահաթը վէ տայիսա պիր պէօյլէք մէրքէզի չէհր օլտուղունտան, Բօմա Էփիսգօփօսու սայիր ճիւմլէ Էփիսգօփօսլարա Թէգատիւմ վէ Թէֆֆավվուգ էտէր վէ օնուն հիւքմիւ օնլարըն հիւքիւմէրի իւզէրինէ իճրա օլունմագ կէրէք տիր. եա՛նի՝ Փափա Գրիստոսուն վէքիլի օլուպ քիլիսէի 'ոսմուվիյէնին րէյիսի զահիրի վէ րէսմի տիր։

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՏԱՆ ՍՕՆԿՐԱ ՀԻԽՈՒԻՄՏԻ ՓԱՓԱՎԻՑԷՆԻՆ ՀԱԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Փափուլարըն սըրա իւէ խոխոլէր վէ միւտուէթի հիւքիւմէթլէրի իչիւն քիթապըն սօնունտա պուլունան ճէտվէլլէրէ վէ անլէրին էվրօփա հիւքիւմտարլէրի իւէ օլան միճատէլէ վէ նիզա՛լարը իչիւն Պապը սալիսէ միւրաճա՛աթ օլունա։

Գէօյիւք կրէկօրուն էյտրնտան սօնկրա Իթալիատա եալընըզ Բավէննա քիլիսէսի Փափանըն հիւքիւմէթի միւսթագիլէսինի պիր միւտտէթ գալպուլ էթմէտի իսէ տէ, սօնկրա քիլիսէի մէզպուրէ տախի սայրլէր մախլիւլ միւթիւ՛ օլմուշ տուր։

Իսփանիատա պուլունան քիլիսէլէր գատոլմոէն պէրու Րօմա քիլիսէսինին հիւքիւմէթինի գալպուլ վէ անըն հիւքմի՛ 'ալիսինէ րի՛այէթ էթմիչլէր իտի. չէօյլէ քի պու միւտտէթտէ պա՛զը տէֆ՛ա հիւքիւմէթի մէզպուրէնին հիւքմ վէ միւտախէլէսի 'ալէյհինէ Իսփանիա էփիսգօփօս վէ Էգրիփիսգօփօսլարը թարաֆընտան գալգընըլմըշ իսէ տէ, ոէվամ օլունմայընչ Փափալար Իսփանեալը Խրիսթիյանլար իւէրինէ պիլա մանի՛ հիւքիւմէթ սիւրէրլէր իտի։

Ինկիլիզլէրրա քիլիսէսի, իչպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին պիրինճի Պապընտա պէյան օլունտուղու վէճհվէ, Րօմա քիլիսէսի վէ Փաթրիսի թարաֆընտան Թէչքիլ օլունտուղունտան, պիրթապի՛ Փափալարըն հիւքիւմէթինի գալպուլ էթմէտքէ պէրաբեր անլէր իւէ սըգը պիր 'ալագա իւէյտա վէ մուհաֆազա էթմիչ տիր։ Ինկիլիզլէրրա միւթէալէրանընտան պիր չօդ զաթլար պիր «զիյարէթի մուգատտէս» տէյիւ Րօմայա գիյարէթ էտէրլէր իտի, վէ սէքիզինճի տէհրտէն իթիպարէն Ինկիլիզլէրրա հիւքիւմտարլարընըն էմրի իւէ էհալի թարաֆընտան «Տինարը 'ազիզ Պէտրօս» թասիրինտէ մա'իւմ վէրգի Փափալարա վէրիլիր իտի։

Յրանսատա պուլունան քիլիսէլէրին Փափալար իւէ օլան 'ալագասը օլ տէրէճէ ումարը հիւքիւմէթի 'ասիյէ իւէ միւթէալիթ իտի քի, անընն այէյանը իչիւն իչպու միւտտէթին իւճիւնճիւ Պապընտա պիրթապի՛ այէյան օլունաճագ տըր։

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէն պէրու Րօմա Փաթրիկինին գարարլարը-

Digitized by Google

նը հավի օլան սիր քիթապ մէվճուտ պուլունմուշ օլուպ, եէնիտէն Իսհանեատա Սէվիլի Իսիտորուն իսմի իլէ Թ. Ի. 633—636 տա նէչր օլունմուշտուր։ Հիւքիւմէթի փափավիյէ սալիք իւզդիքր վէճհլէ Թէչքիլ վէ Թէսպիհի օլունտուգտան սօնկրա գավանինի քիլիսէվիյէ, եա'նի՝ ուսուլրը րուհանիյէ գանունլարընը հավի օլան սիր եէնի քիթապ Թէչլիհի օլունուպ եինէ մէչհուր Իսիտորուն իսմի իլէ նէչր օլունարագ 'ուսուսէն ի'թիալար վէ նուհուզ քէտպ էթտի իսէ 'տէ, սօնկրատան սա'լիմ օլտու քի Իսիտորուն քիթապը չօգ Թահրիհի օլունմուշ վէ գալպ գարարլար օլարագ չօգ պէնտլէր տէպհսէ իլէ քիթապը մէզպուրէ իլավէ օլունմուշ տուր։ Լաքին օլտէհրլէրտէ էհլի տիգգաթ վէ Թէհարրի վէ Թէտգիգաթտա մահիր զաթլար չօգ պուլունմայրպ փափալար տահի քէնտի հիւքիւմէթ վէ մէնֆա'աթը զաթխէլէրի իչուն միւմքինի մէրթէպէ պու քիթապը գապու վէ րիայէթ էթտիրմէյէ չալըշտըլար։ Պու քիթապըն միւէլլիֆի վէ Թէէլիֆ օլունտուգտա վագըթ չիպհէսիզճէ սա'լիմ տէյիհ իսէ տէ, անըն վագթի Թ. Ի. 829—857 սէնէլէրինի իչինտէ պուլունուպ, միւհլիֆի տահի եա Րօմա եա Ֆրանսա քիլիսէսինտէն օլտուգտա զաննի զուհիպ տիր։ Պու քիթապըն Թէֆհիմ վէ Թա'լիմէթտիյի վէճհլէ փափալարըն հիւքիւմէթի վէ սէլահիյէթի եալընդը տայիր ճիւմլէ էսկիզօփօսլար վէ Սէրփիզօփօսլարըն սէլահիյէթինտէն էֆզալ ի'թիալար օլունմայը տէյիլ, լաքին Բրնատուսն մահատուէմ վէ ԹէրԹիւլի իլէ վէ իալթիատան պէրու պէօյլէ տիր, հէմ տէ քիթապը մէզպուր Փափալարըն հիւքիւմէթի՝ հիւքիւմէթի 'ատիյէլէրին ճիւմլեսինտէն 'ալա, վէ քեաֆֆիյի ուսուլրը րուհանիյէ խուսուսունտա փափալար ճիւմլէ հիւքիւմատարլարըն լիթա'աբընը Թալէպ իչուն հոգգալարը վար տէյսե իսնատ էմմիչէր։ Պու քիթապըն գալպ օլմասը եէտի սէհր միւտտէթի գատար Թէչլիհա օլունմայրպ, վէ Թամա'ի հիւքիւմէթէ տիչիւիւչ օլան Փափալարըն մագսէտի մէզմունինէ միւթապագ կէլտիյինտէն քիլիսէի ղարպիյէտ Թէսէրրաթը հայլիէսի վար իտի։

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'

ՕՆՈՒՆՃՈՒ ՏԷՀՐՏԷ ՀԻՒՐԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԷՆԻՆ ԻՖՆԱ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸ ԹԷՀԼԻՒՐԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

*Օնունճու տէհրին իպթիտասընտան ի'թխալարէն Թ. Ի. 1050 էտէք փաւխալարըն ալալագ վէ ահվալ վէ խոտարէլի զաթխէլէրի օլ տէրէճէ քէօթիւ վէ մէքրուհ իտի քի, իֆֆէթլու իաթունլար Բօմա չէհրինէ կիթմէյէ ճէսարէթ էտէմէզլէր իտի։ Պիր միւտտէթ փաւխալարըն ինթիհասըը Թէյօտորա վէ գըզը Մարօզիա 'իսմինտէ իքի Ֆահիշէլէրին էլէրինտէ իտի։ Փաւխալարըն սարույլարը պէօյիւք հարէմիէրէ միւչահիհ իտիլէր. վէ սօնկրատան սայ քի 'ուսմուէն գապուլօլունմուշ, լաքին ղալիպա պլի ասըլ պիր րիվայէթ վար իտի քի պիր զէման Փահիա պիզզաթ պիր գարը իմիշ։ Պու միւտտէթտէ փաւխալարըն հէր թիւրլիւ ուլթանմազ ըէօթիւլիւյիւ վէ իշլէտիքլէրի հէր նէվի' մէքրուհկէթ վէ չէյթանկէթի օլ գատար Էվրօփա էհալիսինին նէֆրէթ վէ 'ատավէթինի օլ զուլմէթ 'ասրընտա պլիլէ ույանտըրմըշ ուղր քի, հիւքիւմէթի վաւխավկէ պիլքիւլկէն նէյր եիւզիւնտէն տէֆ' օլունմասը թէհլիքէսինէ տիւշար օլտու։ Պէչինճի միւտտէթին իպթիտասընտա պուլունան զաթըն, եա նէ' նէտինճի Կրէկօրուն թէսրաթընտան իտի քի զէվալա եիւզ թութմուշ վէ թէմէլինտէն սարսըլըպ եըգըլմագտա օլան հիւքիւմէթ թազէլէնմիշ վէ քէսպի հայաթը ճէհտէ էթմիշ տիր, վէ հէր նէ գատար մէզկուր Կրէկօրուն թէսրաթը հայլկէսի Թ. Ի. 1050 տէն պաշլատը իսկ տէ, եինէ անըն հիւքիւմէթի փաւխավկէ յէ Նայիլ օլմասը թարիխի' Թ. Ի. 1073 օլտուղունտան, պէչինճի միւտտէթտէ պէյան օլունաճագ տըր։ Սալիֆ իւզիւր մէքրուհաթ վէ ահվալը մէղլումէ տինի մէսիհկէ օլտուրմէ զըտտ վէ օլ գատար աշուրի վէ էմնալըզ րէզալէթ կէթիւրիր քի, տին վէ քիլիսէի մէսիհկէ միւվէզզրիհկ էն իհթիսար վէճհլէ պիր էթմէքտէն մա'տա անլէրի պէյան էթմէքտէն պիթթասի' հիճապ էտիպ չէքինիր։

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՝ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

՝ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ



ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՇԱՐԳ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱ ՏԻՆԻ ԻՍԼԱՄԸՆ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ ԻՒԶԷՐԻՆԷ ՊԻՍ ՍԷՑՖ ՖԻՒԹՈՒՀԱՔ ԷՔՄԷՕԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Քիլիսէի մէսիհիյէ Թէվարիխիյինտէ տինի իսլամտան պահս էքմէք լազըմ օլմազսա տա, տինի մէսիհինին տինի իսլամըն ֆիւթուհաքը իլէ նէ գաստար մազարրաթ չէքմիշ օլտուղունու մուխթասարճա պիքր էքմէք տէրտէսթ պուլունան իչիմիզին իզթիզասընտան տըր։

Սիրիատա վէ Մըսըրտա տինի մէսիհինին ֆըրգայի խարիճիյէ վէ թա՝լիմաթը պաթըլէսի, հէմ Խրիսթիյանլըրըն ուհվալ վէ ախլագը ղայրի մէմուհէսի եէնի զուհուր էտէն տինի իսլամըն գուվվէթ վէ նուֆուզ քէսպ էքմէսինէ մուա՝վէնէքթ էյլէտի։ Օլ տիյարըլարտա տինի մէսիհինին զա՝իֆլիյի պաչգա պիր տինին ինթիշարընը տա՝վէթ էքմիշ տիր։ Թարիխի հիճրա՝ Թ. Ի. 622 սինէ թէսաատուֆ էյլէտի խսէ, ազ միւտտէթ զարֆընտա Մուհամմէտին թէպա՝ալարը օլ տէրճէ ՝ատէտ վէ գուվվէթտէ իզտիյատ պուլմուշ տուր քի, Սիրիյա տիյարը իւզերինէ հիճրիւմ իլէ ֆիւթուհաքը ՝ազիմէսինտէն տօլայը օլ տիյարլար խավֆ վէ տէհշէթ իլէ Թիթրէյլէրիտի, տինի իսլամըն ինթիշարը տինի մէսիհինին ինթիշարընտան քիւսկիյէն միքթէֆէրէգ

Digitized by Google

օլուպ, օրտուլար վէ ճէնքէլեր վէ Փիւթիւհաթը հարպկյէնին ճէլալէթ վէ Թէխիրաթը իլէ պէրապէր, չէհվաթը Նէֆեսանկյէի ինսանկյէ պիր միգտար մէյտան վէրմէքլէ չէօհրէթ վէ նուսրէթ քէսպ էթմիշ տիր։ Վագա՛ տինի մէսիհի աէլամէթ Թարիգի իլէ պիլա ֆասլար էզհանը ինսանկյէյի իլգամ էթմէք իլէ պէրապէր իսթիգամէթի տէրունկյէ Թալէպ էտիպ, ինսանլարըն չէհվաթը մէզմումէի զաթիյէլէրինին քեաֆֆէսինի գաթ՛ էթտիրմէքլէ տիւնեաստա զաֆէրեապ օլմուշ իտի։ Պունտան էվվէլ Թա՛լիմաթը ղայրի մէչրու՛է վէ ախալագը մէսիհկյէի մէզմումէնին նասըլ պիթԹէտորիճ Խրիսթիյանլար մասէյինինտէ մէյտան վէ նուֆուզ քէսպ էթմիշ օլտուղու Թա՛րիֆ օլունմուշ տուր։ Պինաէն՝ ՝ալէյհ էհլի Իսլամլարըն՝ Թա՛լիմաթը հագիգկյէ վէ ՝իպատէթի խալիսէ վէ ախլագը մէմուհէ խուսուսաթընտա Թէտինի էթմէքտէ պուլունան Խրիսթիյանլար իւզէրինէ զալիպ կէլմէկլէրի ՝աճայիպ օլմամասընտան մա՛տա, պէյլէ Փիւթուհաթըն Բապապի Թա՛ալանըն քէնտի իսանլարընա խըյանէթ էթմիշ օլան Խրիսթիյանլար իւզէրինէ իճրա օլունան զազապ վէ Թէրսկյէ նիշանը վէ էսէրլէրի ի՛Թիպար օլունմուգ կէրէք տիր։

Մուհամմէտ վէֆաթ էթտկյինտէ Թ. Ի. 632 տէ, եա՛նի՝ Թարիխի Հիճրանըն 10 ունճու սէննէսինտէ, պիւթիւն ՝Արապիսթան օնա Թասկի՛ պուլունտու, վէ անըն խալիֆէսի Օմէրին էյամընտա (Թ. Ի. 634—644,) անըն ճէհտ ու զայրէթի իլէ՝ Թ. Ի. 636 տէ Նրուսալամ, Թ. Ի. 638 տէ Անթաքեա, Թ. Ի. 639 տա Մէսոփոթամիա, Թ. Ի. 640 տա Իսքէնտէրկյէ իլէ Մըսըր տկյորընըն պէյիւք գըԹ՛ասը Փէթհ վէ զապէթ օլունմուշ տուր, վէ Իսքէնտէրկյէտէ չօլ մէշհուր վէ էմնալորզ տէրճէկսինտէ չէրճիլի քիթիւսկյանէ իհրագ վէ Թէկէֆ օլունմուշ տուր. վէ հէր նէ գատար Խրիսթիյանլարա հիւքիւմէթի իսլամկյէյ Թասկի՛ օլուպ տա վիրկիւ վէրմէկլէրի չարԹը իլէ քէնտի ուսուլլէրինէ ի՛Թիգատ վէ ՝իպատէթ էթմէքլկյէ միւսա՛աատէ օլտու խսէ տէ, ևինէ կէրէք Փաթիհլէրին Թէսխրսթը Թա. պի՛կյէսի իլէ կէրէք սօնկրատան վուգու՝ պուլան իճապար վասիթասը իլէ օլ վագըԹտան ի՛Թիպարէն Քիւչիւք Ասիա իլէ Սիրիա վէ Մըսըրտա տինի մէսիհինին գուտուրէթ վէ նուֆուզու պայ՝ օլմուշ տուր։

Իւչինճի Խալիֆ Օսմանըն էյամընտա (Թ. Ի. 644—655) Թըպրըզ ատասը Թ. Ի. 650 տէ վէ Ֆարսխսթան Թ. Ի. 651 տէ Փէթհ օլունտուլար։ Օլ վագըԹտան ի՛Թիպարէն պիր տէհր միւսուտէթի գատար Օմմիա սիլսիլէսի խալիֆէլէրինին էյամընտա պիՐԹիւն չէմալի Աֆրիգա վէ Իսպանեա հիւքիւմէթի իսլամկյէյ Թասկի՛ օլուպ, ՝Արապպար իսԹանպօլու մուհասէրէ էտիպ վէ Ձիրանա իւզէրինէ տախի հիճճիմ էթտիրէր, լսքին պու իքի խուսուստա միւյէսսէր օլամայրպ, պախուսուս Թ. Ի. 732 տէ Թուր ճէնկինտէ մէշհուր Քարլ ՄարԹէլին եէտի իլէ մաղլուպ օլտուգլարընտան չօգ տէհրէր

Digitized by Google

իչչիւն էլրօփա իւզէրինէ օլան փիւթիւհաթը խալամիչէ խիթամ պուլմուշ տուր։

Պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ եալընըզ Իսխանեատա տօգուզունճու տէհրին օրթասընտա Խրխթիչանլար մահզէն ի'թիգատ վէ 'իպատէթլէրի սէպէպինտէն հիւքիւմէթի խալամիչէ թարաֆընատան թէ'ատուի չէքմիչլէր տիր։ Պու թէ'ատտի պիր գաչ սէնէ միւտտաէթի գատար տէվամ էտիպ, հայլը Խրխթիչանլարընն գանը տէօքիւլ միւշ տիւր։ Ի'չպու սալիֆ իւզդիքր մունախարճա պէյան օլունտուղու խուսուսաթտան մա'տա, վէ սօնկրաքի տէհրլէրտէ տին վէ քիւիսէի մէսիհիչէ միւվէրրիխի' տին եախօտ հիւքիւմէթի խալամիչէչէ նատիրէն միւրաճա'աթ էտէր։

ՖԱՍԼ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԷ ԻՒԶԷՐԻՆԷ ԹԷՍԻՐԱԹԸ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Քիլիսէի չորդիչէտէ իւչիւնճիւ միւտտէթին խալթիտաընտան ի'թիպարէն պիլէ ումուրու րուհանիչէ ումուրու 'ատիչէտէն լայըգը իլէ թէֆրիգ օլունմասըղընտան, փաթրիքլէր իլէ էպիսգօփօսլարընն ղայրի միւնասիպ վէճհէլէ վէ տէրչճէտտէ հիւքիւմէթի 'ատիչէնին իտտարէսի իւզէրինէ թէսխիրաթը պուլունտուղու միսիլլիւ, եունանի իմիհէրաթօրլար ումուրու տինիչէվէ րուհանիչէ, պալուսուս քիլիսէ խոստէմսինին ինթիխապը, մէճլիսլէրին թէչքիլի իլէ գարարլարընն իճրասը խուսուսաթը միսիլլիւ մատտէլէրտէ հատտէն զիյատէ միւտտալէլէ էտէրլէր իտի. լաքին պու ճիւմլէ իլէ միճատէլէ վէ միւնազա'աի չախսիչէլէրտէն մա'տա քիլիսէնին հիւքիւմէթի 'ատիչէ իլէ օլան 'ալագասը պու միւտտէթտէ մախսուսէն տիգգաթա չայան, վէ միճատէլէի 'ումումիչէէ մուհիմմէչէ պա'խա պիր չէյ տէյիլ իտի։

Քիլիսէյի ղարպիչէչէ թէվէճճիհ էտիպ, փափա իլէ քիլիսէլէրին էպիսգօփօսլարը տէվէլէթ հիւքիւմտարլարընն էլինտէն քէնտի ինթիխապ օլունմալարընը վէ քիլիսէ ումուրլարընն քանֆիֆէսինէ

Digitized by Google

հիմայէ էթմէք իչիւն չալըշըըլար վէ Ֆրանքիսթան իմիէրաթօրու Պէօյիւք Ֆարլօ սէքիզինճի տէհրետէ պու իմթիյազաթը իհսան էֆէնի, անճագ քէնոի Թահիը հիւքիւմէթինէ ինթիխապ օլունան Իլիխանօվոլարըն ինթիխապը քէնոիսի Թարաֆընտան Թաստիգ օլունմասը մաթլուպ օլունուր։

Օնպիրինճի տէհրետէ քիլիսէնին Թէսիրաթը՝ ուճուրը 'ասխյէ իւզէրինէ պու խուսուստա այիքեար օլուռ քի Փասդալեա էյմընտա Զարշամպա ախշամընտան կիրակի էրթէսի սապահընա գատար հէր Թուրլու տա'վա վէ մէհքէմէ վէ հէր վէճհ իճապար նէհի օլունտուր, հէմ տասխի չօգ տէֆ'ա տա'վալար մուրաճաթ՝ օլունմալարը եէրինտէ «Մէհքէմէի իլահիյէյէ» րէֆ'ի տա'վա կոտէրիլ տէյէրէք, վէ «էլսլիԹ Ալլահ սատըգ օլանը զաֆէրեասլ գըլար» տէյու ինանարագ իքի քիչի պէյնինտէ օլան պիր տէօյի չամ իլէ քէսիլիր խոի։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՀԻՄ

ՀԻՒՐԻՄԷՔԻ 'ԱՏԻՑԷՆԻՆ ՓԻԼԻՍԷ ԻՒԶԷՐԻՆԷ ԹԷՍԻՐԱԹԸ, ՎԷ ՓԱՓԱԼԱՐԸՆ ՀԻՒՐԻՄՏԱՐԼԱՐ ԻԼԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ՄԻՒՆԱԶԱ'ԱԻ ՄԱԽՍՈՒՍԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Փափալար իլէ Սէրվիսգօվէօսլար պէյնինտէ օլան պա'զը միւնազա'ա տասխի հիւքիւմտարլար իլէ վուգու' պուլան միւնազա'ալարա մէնուբ օլտուղունտան, պուրատա պէյ յան օլունուր։ Թատիմտէն պէրու Բօսնա Փաթրիքլէրի Խթանպօլտա պուլունան Թէչքիլ էթմիչ Եունան Իմիէրաթօրլար իլէ սըգը 'ալագա վէ յտա էթմիչլէր խոի։ Բօսնա Փաթրիքլէրի Իթալիատա վէ Էվրօփանըն ճէնուպի գըթ'ալարընտա չօգ նուֆուզ քէսսի էթմիչ օլտուգլարընտան Եունանի Իմիէրաթօրլար անլէրէ իմթիյազաթը 'ազիմէ իհսան էթմէյէ մէյլ էտէրլէր խոի, վէ լաքին Իմիէրաթօրլար Փաթրիքլէր իւզէրինէ սայիր Թէպա'ալար կիպի հիւքիւմէթ էտէրլէր խոի, Փաթրիքլէր տասխի Իմիէրաթօրլարա «վէլի'նիմէթ» վէ «էֆէնտիմիզ» տէյու քէմալի րիայէթ վէ իհա'աթ

Digitized by Google

իլէ սլագարլար իտի ։ Պիթթասլի՝ Րօմա վէ Իսթանպօլ փաթրիքլէրի պէրիսպէրինէ հասէտ իլէ նազար էտէրլէր իտի , թա քի տէօրտունճու վէ պէչինճի Պասլարտա պէ յան օլունաճագ միւճատէլէլէրտէն տօլա-յը , թ. ի. 879—880 էտէք , վէ պիր տահա թ. ի. 1054 տէ , քի-լիսէի ղարպիյէ վէ քիլիսէի չարգիյէ պէրիպէրինէ աֆօրօզ վէ ա-նաթէմա օգունուպգէ պիլգիւլիյէ գաթ'ի 'ալագա էթտիլէր ։

Ալթընճը տէհրետ Ֆրանքլարըն հիւքիւմէթինին փաւլար իլէ պիր 'ալտպալի մահասուէսի սպուլունմուշ տուր ։ Զահարիաս Փափանըն վադթինտէն սօկրա (թ. ի. 741—752 է տէք) Ֆրանք հիւքիւմտարլար քէնտի հիւքիւմէթ վէ իւտա'ալարընը Փափալարըն թաատիգի իլէ սա-պիթ էտէրլէր իտի , վէ Փափալար քէնտի հիւքիւմէթի րուհանիյէլէ-րինի մէզքիւր հիւքիւմտարլարըն մուա'վէնէթի իլէ թէսպիթ էտէր-լէր իտի ։ թ. ի. 754 տէ Զահարիասըն խալիֆէսի իքինճի Սթէֆա-նօս Լօմպարտ թայիֆէսինին հիւքիւմտարը էսթօլֆ թարաֆընտան չօգ թազիգ օլունուդունտան Ֆրանքի Դըրալ Փէփինտէն իմտատ թալէպ էյլէտի , վէ Փէփին էսթօլֆ իւզէրինէ գալիպ կէլտիյինտէ էսթօլֆուն Շըմալի Իթալիատա Ֆէթհ էթմիչ օլտուղու մէմլէ-քէթլէրի Փափայա Թէրք վէ վագֆ էթտիրտի ։ Փափալըըն հէ-ւէ-ճէրինի ճահանիյէսի պօ- Ռաւէննայէ է'ղնպար օլտնոտ ։ Եինէ թ. ի. 774 տէ Փափա Հագրիանօս Լօմպարտ թայիֆէսինտէն պէօյիւք Ֆարլօ Իմիէլրաթօրա իլթիճա էթտիյինտէ , օլ մէշհուր Իմիէրաթօր Լօմպարտ հիւքիւմէթինի ինհիտամ էթտի , վէ Փափանըն վագֆընը Քէվսի' էյլէտի, վէ իւչունճու Լէյօ Փափա (թ. ի. 795—816 յատէք) Պէօյիւք Ֆարլօ իւզէրինէ Րօմա չէհրինտէ պէտրօս 'ազիզին 'իսպա-տէթհանէսինտէ հիւքիւմէթի Րօմավիյէի ղարպիյէի ճէտիւճէնին թամաճնը րէսմէն վազ' էյլէտի ։ Պունտան սօնգրա Րօմա Փափալարը քէնտի մէմալիքի իւզէրինէ հիւքիւմէթի միւսթագիլ էթտիլէր իսկ տէ , եինէ պէօյիւմքտէ օլան Ֆրանք գըրալիյէթինէ թապի' օլտու-լար , չէօյլէ քի Պէօյիւք Ֆարլօ քէնտի էլչիլէրի վասիթասը իլէ Րօմա չէհրինտէ պիլէ հիւքիւմէթ սիւրէր իտի ։ Եալընըզ ումուրը րուհանի-յէի սաֆիյէ խուսուսունտա Իմբէրաթօր Փափայա րի'այէթ էտէր իտի , վէ պու խուսուսաթտա տոպի Ֆարլօ Իմբէրաթօր սա'զէն եանընտա պուլունան Էրիհազօփօսլարա եարդօմ մէճլիսլէրէ տոնըչըպ տէ րէսմէն Փափայա րի'այէթ էթմէզ իտի ։

Պէօյիւք Ֆարլօնուն խալիֆէսի տինտար Լուի ճէտուր պիր ատէմ օլմատըղընտան , օլ էյամտէ Փափալարըն նուֆուզու արթմագտա իտի ։

Նիքօլաս Փափանըն էյամընտա (թ. ի. 858—867 էտէք) հիւքիւ-մէթի փափավիյէնին նուֆուզու հիւքիւմէթի 'ատիյէ նիհայէթի իլէ թէրագգի էթմիչ սիր ։ Սալիֆ իւզդիքր գավանինի քիլիսէվիյէ քի-թապը ուսուլինճէ մէզքիւր Փափա Դըրալար իւզէրինէ քէնտի հիւ-

Digitized by Google

քիւմէքի ֆայիգ տիր տէյու. իսնատ, վէ Լօթրինկիա գըրալը Լօթարըն թէհալուզաթը խուսուսունտա թէմամիլ էթտի։ Լօթար պիր զանիէ իչիւն քէնտի զէվճէսի Թիէթպէրկայը Թաթլիգ էթմիչ իտի։ Ռօլօննա վէ Թրէվ Սէրփիճգօփօսլարը պիր Թաղըմ էրիխգօփօսլար իլէ պէրապէր էյ Սինօտունտա Թ. ի. 862 տէ մէզպուր Գըրալըն խաթրընը սայարագ Թաթլիգի մէզպուրու Թաստիգ էթտիլէր։ վագա՛արէն էրիխգօփօսու Հինքմար սու դարարա փրօԹէսթօ էթմիչ տիր։ Զէվճէնի մէզպուրէ սու նահագդ դարարտան Փափայա իլԹիճա էթտիյինտէ էրԹէսի սէնէ Մէց չէհրինտէ պիր Սինօտ մէճլիսի տահա Թէշքիլ էթտի խսէ, քէնտի կէօնտէրտիյի միՓէթԹիչլէր րըշվէթ ալըպ սասլըգը գարարը Թաստիգ էթտիլէր։ Գունուն իւզէրինէ Փափա սալիֆ իւզգիր Սէրփիճգօփօսլարը 'ազլ էտիւպ, Սինօտլարըն գարարընը րէտտ վէ Թա'յիսլ էտէրէք նէսխ էյլէտի։ Պիր միւտաէթ իչիւն Իմիէրաթօր Լուի 'ազլ օլունմուչ Սէրփիճգօփօսլարա Թարափկիր օլտու խսէ տէ, Նիքօլաս Փափա Թա սալիֆ իւզգիր Սէրփիճգօփօս վէ էրիխգօփօսլար քէնտիսինտէն ափվ'լըզ տիլէմէյինճէ վէ զանիէի մէզպուրէ Րօմայա կէօնտէրվիլիպ Թիէթպէրկա լայըգը վէճճէ եինէ Լօթարըն եանընա դապուլ օլունճայտէք քէնտի մաթլուպԹընտան Փուրիպ կէլմէտի։ Օլ վագըթլարտա տախի Րէն Սէրփիճգօփօսու քէնտի ԹահԹը իտարէսինտէ Րօթատ իսմինտէ պիր էրիխգօփօսու 'ազլ էյտիյի լուպէրինէ, Րօթատ Փափայա րէՖ'ի տա՛վա էյլէտիյինտէ Նիքօլաս Ֆրանքի էրիխգօփօսլարըն մէճլիսճէ գարարլարընըն գայըտընը գապուլ էմմէյիպ Րօթատ իլէ պէրապէր անը 'ազլ էտէնլէրի քէնտի եանընա մուրաՓա' իչիւն ճէլպ էտիպ, օնլար տախի կէլմէքտէն իմԹինա' էթտիքլէրինտէ, Րօթատը Թէքքար մանսուսունա կէօնտէրմէքլէ անը էրիխգօփօս ԹանըԹտը։ Նիքօլաս Փափանըն խալիՓէսի էրինճի Հադրիանօսուն վագԹինտէ (Թ. ի. 867—872) սալիֆ իւզգիր Հինքմարըն խալիՓէսի պիր պաչգա Րէն Սէրփիճգօփօսու Հինքմար եվնէ հիւքիւմէթի տափավիէնին իտտա՛ալարընա փրօԹէսթօ էտիպ ճիւճիւ Սէրփիճգօփօսլարըն քէնտի իտարէլէրինտէ սէլահիյէթ վէ հիւքիւմէթի միւսթագիլէյ մալիք ալտուգլարընը խանատ իլէ, Փափալարըն՝ Սէրփիճգօփօսլարըն ԹահԹը իտարէսինտէ պուլունան միճաուէլէլէրէ միւտախէլէ էթմէք հագգլարը եօգ տուր տէյէրէք Ֆրանքի Գըրալընըն իսմի իլէ Փափայա մուգաՓիֆլիգ օլտրագ գապուլը կէլմիչ տիր։ Մէզպուր Գըրալ Հադրիանօսուն խալիՓէսի սէքիզինճի Եուհաննանընը վագԹինտէ (Թ. ի. 872—882) քէնտի իմԹիյազաթը միւլուքեանէսինի վէ Ֆրանք քիլիսէսինին իմԹիյազաթը զաԹիյէի մահտուսէսինի Փափանըն մուա՛վէնէթի իչիւն Փիտա էթմէյէ տագի իտի։ չէօյլէ քի վագԹին միւրուրինտէ հէր նէ գատար պա՛զէն էրիխգօփօսլարըն վէ Փափալարըն ինԹիխապը պիլէ Գըրալլարըն էլէրինտէ իտի իսէ տէ, հիւքիւմէթի

Digitized by Google

փախավկէնին նուֆուզ վէ գուտրէթի 'ումումկէսի իզտիյատ պուլուպ միաթագիլ օլմագտա օլուր իսի ։

Պու միւտտէթին սօնունա կէլմէզտէն էվվէլ պիր զաթ , եա'նի՝ սօնկրատան եէտինճի կրէկօր իսմինաէ փավլա պուլունան զաթըն նուֆուզ վէ թէսխրաթը 'լումիւմէն վէ չօգ գուտրէթլիճէ հիւքիւմլէթի փախավկէյի թէճտիսս վէ թէսպիթ էթմէզտէ իսի իսէ ատ , անըն թախթը փախավկէ նայիլ օլմասը պէչինճի միւտտէթին իպթիտասընտա օլտու ղունտան օրտուտու պէր թէֆսիլ պէկյան օլունաճագ տըր ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՐԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ ՝ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ



ՅԱՄԱԼԸ ԻՎՎԻԼ

ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ՐԻՅԱԶԷԹՔԵԱՐԼԸՂԸՆ ՔԻԼԻՍԷԻ ՂԱՐՊԻՅՃԷՏԷ ԻԶՏԻՅԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸՆՆԱ ՏԱՅԻՐ

Պուննան էվվէլ տիգզաթըրզը ճէլալ էթտիյի միսիլիւ տիյանէթ վէ ՝իլատէթ խուսուսլարընտա տաիի տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէի ղարալիյէնին քիլիսէի չարգիյէտին չօգ թէֆրիգ օլունմասը տիգզաթա չայան տըր։ Իլք տէհրլէրտէ տինի մէսիհինին քէսալի չէօհրէթ վէ գուտրէթի էն պիյատէ չարգ թարաֆլարընտա վուգու՝ պուլուպ, տիյանէթի զահիրիյէ տաիի սալիք իւզիքը պէյան օլունտուղու վէճճէլ մանասթըրլարըն ինչասը վէ րիյազէթքեարլըղըն իզտիյատ պուլմասը թարիգի իլէ օլ տիյարլարտա տաիի էվվէլ վուգու՝ պուլտու։ վէ իչպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհինին էվվէլա զաալթ էթմիչ օլտուղու վասի՝ տիյարլարըն հիւքիմէթի խալմիյէի ՝արապիյէ թարաֆընտան ֆէթհ օլունուպ տտա խարապ պրագըլտըղընտա, վէ քիւչիւք Սաիա իլէ Շըմալի Աֆրիգանըն տին վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիսինէ արթըգ թէ՝ալլուգաթը գալմատըղընտան՝ Շըմալի Էվրօփատա սալիք իւզիքը թա՝րիֆօլունտուղու վէճճէլ տինի մէսիհինին լինթիչար օլունմասը իլէ պէրապէր էվրօփանըն հէր թարաֆընտա, պախուսուս ճէնուպի թարաֆլարընտա, եէնի մանասթըրլարըն ինչասը վէ րիյազէթքեարլըղըն իզտիյատ վէ նուֆուզ պուլմասը տիյանէթի զահիրիյէնին պէյան էննատա քէսալի տիգզաթ վէ թէսիրաթ էթմիչ օլտուղունու իտալթ էտէր, լաքին իչպու տիյանէթի զահիրիյէ հագիգի վէ խալիս օլմայըպ մահղէն զա-

Digitized by Google

հիրի օլտուղու, վէ վագթըն միւրուրինտէ փափաղրըն վէ քիլիսէ խաւաէմէսինին ախլագ վէ ահվալը զաթխէլէրինին քէօթիւլէշմէսի իլէ պէրապէր մանասթըրլարտա պուլունանլարըն ախլագ վէ ա'մանլինին ղայթլէ ֆէտա վէ չէհվէթէ եիւզ թուրմուշ օլտուղու ա-չիքտար օլաճագ տըր։ Պու տէօրտիւնճիւ միւտաֆթոտ հէմ մանասթըրլարըն էն էյի վէ միւֆիտ թէսիրաթը հէմ տէ անլէրին էն քէօթիւ ահվալ վէ մաղարրաթը միւչահէտէ օլունուր։

Իշլտու տէօրտիւնճիւ միւտաֆթին իսլթիտաղարընտա քիլիսէ խաւտէմլէրինին էքսէրիսի ումուրու րուհանիյէլէրինի թէրք իլէ մուհարէպէյէ վէ ավա կիտիպ մէշղուլիյէթի տիւնեէվիյէ իլէ վէ ճէհալէթտէ գալմագլէ քէնտի մէմուրիյէթլէրինէ ասլա լայըգ պուլունմաղըգլարընտան, Թուգրիպէն Թ. Ի. 760 տա՝ Մէնց Էմիիսգօիօսու Քրօտէկան՝ Աւկօսթինօսուն պէշինճի տէհրին իսլթիտասընտա Շընմալի Ա.ֆրիգատա պուլունան մանասթըրլար իշխուն վէ ասնկրա ալթընճը վէ եէտինճի տէհրլէրտէ Պէննէտիքթօսուն վէ սայիրլէրին իթալիա վէ ճէրմանիա մանասթըրլարը իշխուն թէրթիպ էթտիքլէրի միսիլիւ քէնտի տայրէսինտէ պուլունան քիլիսէ խաւտէմէսի իշխուն գանունլար թէչքիլ վէ 'իլան էթտի։ Պու գանունլարա կէօրէ օլ քիլիսէ խաւտէմէսի պիրլիքտէ պիր խանէտէ օթուրուպ թահրը նազարէթտէ պուլունարագ՝ պիրլիքտէ թա'ամ էթմէյէ վէ մու'այէն վագըթլարտա տու'ա վէ 'իպատէթ հէմ տէ Քրիսթոսը չէրիֆին միւթալա'ասը իշխուն, վէ իճապը հալտէ նասիհաթ եա թէքտիր իշխուն թէճէմմիւ' էթմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի։ Իշլտու գանունլարի պէօյիւք Քարլօ Իմիիէրաթօր թարաֆընտան հէմ պա'տ էլ թահիհ Թ. Ի. 816 տա Այ մէճլիսինտէն տավի թաստիգ օլունտուգտան սոնկրա պիւթիւն Ֆրանսա մէմալիքինին քիլիսէլէրի իշխուն մէրի իւլ իճմա թուրթուլան պիր գանուն օլտու։ Տօգուղունճու տէհրին իսլթիտասընտան 'իթիպարէն քիլիսէ խաւտէմլէրինին ախլագճա հէմ թէսիրաթը րուհանիյէճէ 'ումումէն քէօթիւլէշիպ թէտինէն էթտիքլէրինտէ, մանասթըր րահիպլէրինին նուֆուզ վէ գուտրէթի տավի իգտիյատ պուլտուգտա՝ պու ճինս րահիպլէր մասնուս վէ պու'զէն Էմիիսգօթօսլարտան Ֆայիգ օլան իմթիյազաթա մալիք օլուրլար իտի։ Պունուն իւզէրինէ օլ տէհրլէրին 'ատէթի 'ումումիյէճէ էվէլլա մէրի իւլ իճմա թուրթուգլարը գանունլարտան վէ պիլ քիւլլիյէն րիյազէթքեարլըղըն ուսուլ վէ ահվալը մա'լիւմէսինտէն Ֆէրագաթ էտիպ՝ անճագ մանասթըրլարըն վարիյէթինին մահսուլաթընը թէմէթթու' էտէրլէր իտի։ Պէօյլէճէ մանասթըրլար քէսալի սէրվէթ էթտիքճէ փէք չօգ նալայըգ վէ տիւնեէվի ատէմլէր, պախուսուս միւ'թէպէրանըն խանէտանլարընտան օլանլար՝ րահիպ օլուպ մէմուրիյէթ վէ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէ յէ նայիլ օլմագլէ մանասթըրլարըն թէրպիյէի խալիսէսինի իղալէ վէ մահվ տէրլէր իտի։ Պունուն իւզէրինէ պիթթապի՝ մանասթըրլարըն չէօհրէթի

Digitized by Google

հասանէլէրինի զայ՝ օլունմաղա պաշլատը ։ Տօգուզունճու տէհրոէ պիլէ Ֆրանսանըն մանասթըրլարընըն էքսէրիսի թագտիս օլունմամըշ բահիպլէրին թահԹը նազարընտա իտիլէր, վէ թայֆէի նիսա իլէ, չօճուդլարըն վէ 'ասքէրլէր իլէ ավ քէլալէրինին սէտալարը պիլէ օլթագտիս օլունմուշ տիվարլարըն իչէրիսինէ իչիտիլիր իտի ։ Պու միսիլ լիւ մէքրուհաթա գարշը Անիսանը Պէնէտիքթօս քէնտի նազըր պուլունտուղու մանասթըրտա չալըշըպ իսլահաթը մէմուհէ իմրա էթմէյէ միւգիէտիր օլտուգտան սօնկրա Իսմիէրաթօր տինուար Լուի Թարաֆընտան օնա հավալէ օլունմուշ օլան պիր գաչ 'ատէտ պաշգա Ֆրանսէվի մանասթըրլարտա հէման օլ ուէրէճճ իսլահաթա միճիպլ Թէրպիյէի ճէտիտէ իտիսալ էթտի իսէ տէ, ուահա չօգ իսլահ օլունմամըշ մանասթըրլար գալըր իտի ։ Պիր տէհր սօնկրա Պէրնօ իամինտէ Պէրկունտի պէյզատէլէրինտէն պիր րահիպ քէնտի իտարէսինտէ պուլունան պիր գաչ մանասթըրլարտա իսլահաթա միճիպլ դանունլար իմրա էթտիրտի, վէ անըն խալիֆէյի Օտօ (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 942) տահա զիյատէ պագի գալմըշ իսլահաթ վէ Թէրպիյէի խալիսէ իմրա էթտիրտի ։ Քէնտիսի էվվէլա վիւքէլա Թագըմընտան օլուպ պիր աղըր հասթալըգ սէպէպինտէն ուճուրը տիւնէէվկյէտէն ուճուրը բուհանիյէյէ խէվֆճահիհ էթտիքտէն սօնկրա, Պէրնունուն չայիրտի օլտու վէ Պէրնօնուն ինչա էթտիյի Քլունեի մանասթըրը իւզէրինէ նազըր օլմասը իլէ պու մէշհուր մանասթըրըն հայլը Թէսիրաթը խայրիյէսինէ միճիպլ օլտու, չիւնքի Քլունեի մանասթըրը օլ զէմանտան իՙԹիալարէն Ֆրանսատա ինչա օլունան չօգ մանասթըրլուրըն էօրնէյի վէ մէրքէզի իտի ։ Իքի տէհրուէն սօնկրա Քլունեի մանասթըրընը մէրքէզ ԹուԹան վէ անըն նազըրընա իԹո՛աթ էտիպ՝ անըն Թէրպիյէի գավիյէ վէ խալիսէսինի գաստուլ վէ իմրա էտէն ոէօյիւք վէ քիչիւք 2000 մանասթըր Ֆրանսատա ոլուլունմուշ տուր։ Պու մանասթըրլարտա չօճուդլար Թա՛լիմ օլունտու, վէ 'իլտա վէ Ֆիլոնունուն Թէրագգիսինէ չօգ տիգգաթ վէրիլիր իտի ։ Պու մանասթըրլարը նազըրլարը պիր հայլը միւտատէթ մէշհուր վէ տինտար ատէմլէր իտիլէր ։ Օտօտան սօնկրա Թ. Ի. 948 է գատար՝ Այմար, Թ. Ի. 994 է գատար՝ Օտիլօ, վէ օնտան սօնկրա Եէտինճի Կրէկօր Փափանըն տօսթու Հուկօ անըն նազըրլարը իտիլէր ։ Պու միւտատէթին սօնունտա, եա՛նի օնպէրինճի տէհրտէ Ճէրմանիատա վէ իՙԹալիատա տախի Քլունեի մանասթըրընա միւչտաիհ մանասթըրլար լինչա օլունմուշ տուր ։ Թ. Ի. 1018 տէ Բավէննա չահզատէլէրինտէն օլան Րուտվէլտ (Թ. Ի. 1027 տէ 120 եաչընտա վէֆաթ էթտի) Աիէնին տաղլարընտա Քամանտուրի տէնիլէն լահիպ մէզհէպինի Թէչքիլ էթտի, վալլատմպրօզա վէ Հիրսօ մէզհէպլէրի տախի օլ տէհրտէ Քլունեի ուսուլի Թարիղինտէ Թէչքիլ օլունտու ։ Պու մանասթըրլար վէ անլէրին նազըրլարը մախսուս տիգգաթ վէ մէտհէ չայան

Digitized by Google

տըր, չիւնքի օլ տէհրլէրուէ սալիճ իւզրիքր պէյան օլունտուղու վէճհլէ բահիպլէրին չօղու վէ մանասթըրլարըն էքսէրիսի, Փաթիլար վէ սայիր քիլիսէ խատէմէսի կիպի ահվալ վէ ախլագճա քէօթիւլէչտիքճէ, պիր տիյանէթ վէ թէրպիյէի խալխաճ անլէրին էօրնէքլէրի իլէ եըլտըզլար կիպի փարլար խտի, Խուսուսէն Նիլուս խամինտէ պիր Եունանի րահիպ Քալաղրիատա թէվկիւիւտ էֆէնի վէ վալիտէյնի թարաֆընտան Ալլահըն խզմէթինէ թագտիս օլունտուգտան սօնկրա քէնտի կէնճլիյինուէ քէնտի կիւնահլարընըն ուիճրիմիյինի՝ ույանմըշ վէ թէքտիր էտէն զամիրինուէ ղայէթլէ հիսս էթտիյինուէ մաղֆիրէթ վէ սէլամէթի տէրտունիյէ յէ Նայիլ օլտու, Սօնկրա ինթալիատա պիր գաչ ՝աատէտ մանասթըրլար ինչա էթտիրիպ անլէր իւզէրինէ նազըր օլտուղունտա եանընա կէլէնլէրին իսլահաթ վէ մէնֆա՝աթը բուհանիյէլէրի իչուն պիւթիւն վագըթ վէ տիգգաթընը տէրվաազըգ վէ խաթըր այտմունգ իլէ ապրի էտէր իտի, « Ծէրունտէն իսլահ օլունուպ իսանտար ՝էօմրիւնիւ կէչիրմէ յինճէ քիլիսէ ա՛զասընտան օլմագ աւտէմի ճան խլասընա Նայիլ էֆմէզ » տէյու ինա՝իմ վէ թէէքիտ էտէր իտի,

Իմիկ բահ օր իչինճիւ Օթօ Փլուչէնցա Սէրտիւնգօիսուէնա մէրհամէթինի զուլմ վէ ինա՝ատտի էթտիյինուէ նիլուս սէքտէն սէքթէզ եասչընտա օլարագ Իմիկբահ օրուսն հուզուրունա վարըպ պէօյլէ զուլմ վէ կիւնահտան թէօվպէ էֆմէկ յինճէ Ալլահ թարաֆընտան ագիվլըգ մէմուրլ էֆմէկ յէ հագգը նօգ տուր, վէ իչլէտիյի կիւնահլարը իչուն Ալլահա ճէվապ վէրմէէք տիր տէյու քէմտի ճէսարէթի իլէ Իմիկբահ օրուս կէօսթէրտիյինուէ՝ Իմիկբահ օրս կէօզ եասչը իլէ քէնտի թահընը պաչընտան գալտըրըպ Նիլուսուն պէրկէքթինի խթիտա՝ էյլէտի, Նիլուս, վէֆաթընտան սօնկրա քէմիքլէրինէ քէնտի չայիրտլէրի թարաֆընտան հատուղն գիյատէ հիւրմէթ կէօսթէրիլէճէ յինի գօրգարագ, քիմսէ յէ խապէր վէրմէքսիզին պիր քիչիւք մանասթըրտա չէքիլիպ օտատա սապիչի հալ վէ սէլամէթի տէրտունիյէ իւզրէ Թ. Ի. 1003 տէ թէսլիմի րուհ էյլէտի,

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՏԻՑԱՆԷՔ ՎԷ ՀԱՑԱՔԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՃԷՀԱԼԷՔԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

*Սէքիզինճի տէհրուէ տինի մէսիհիի գապուլ էտէն Թայիֆէլէրին էհալիսինտէն սիրի հայըը միզտարը տահա փութիէրէք պուլունմուշլար իքէն, ալըշմըշ օլտուգլարը պա'զը 'ատէթլէրինճէ հարիքէթ էթմէքտէ իտիլըր։ Վէ վազիքըն միւրուրինտէ Քէօվսկի հագիդիսկ վէ մաղֆիրէթի իլահիսկ ևէրինէ Քէօվսկքեարըն քէնտի վիճուտունտէ չէքմիսի էլէմ վէ էվկյէթլեր վէ էվիսագօիսս Թարաֆընտան եախօտ անընը էլի իլէ պաղըշլանմըշ օլան ափվլըզ քեաֆի սայըլըր լըր։ Վագա'ա ինկիլիթէրրատա պուլունան Ռլօվչօվ մէճլիսի, Թ. Ի. 747 տէ, վէ Շալօն մէճլիսի Թ. Ի. 813 տէ, Քէօվսկի հագիդիսկ վէ մաղֆիրէթի սահիհէյի մուայէն էվկյէթ վէ էլէմլէր իլէ էվիսագօիսուն էլինտէն իհսան օլունան ափվլըգտան Քէֆրիդ էթմէ, լաքին քիլիսէ խատէմլէրինին էքսէրիսի սալիթ իւզիլըր մէճլիսլէրին գարարլարընա մուխալիֆէն տահա վկյատէ Քօվսկի զահիրէյէ էհէմմիյէթ վէրիրլէր իտի։ Ճէզայը նագտկյէ տինի մէսիհիի գապուլ էթմիշ օլան պա'զը Քայիֆէլէր արատընտա չօգ միսթա'մէլ պիր 'ատէթ օլտուղունտան՝ քիլիսէ Թէրպկյէսինտէ տահի պու ճէզայի նագտկյէ մէյտան պուլմուշ տուր։ վէ հէր նէ գատար էվվէլ էմրտակ կիւնահընը ափվլըզը եախօտ կիւնահ իչլէմէք բուխտաթը ագէլ իլէ ալընաբիլիր տէյտ պու 'ատէթ մէյտան պուլմատը իսէ տէ, ասնկրատան քաթօլիք քիլիսէսինէ կէրմիշ մէքրուհաթա, կա'նի՝ զէննկինէրին ագէլէրի վասիթասը իլէ կիւնահտան վազգէննիպ Քէօվսկէտէն մու'ասֆ ի'թիպար օլունմալարը վիճ'իմիսէ մէյտան աչըլըը։ Պունուն իլէ պէրապէր մա'լիմաթը մէսիհիկ խուսուսունտա էհալինին էքսէրիսի ճէհալէթի 'ազիմէտ գալմըշ տըր։ Պօնիֆասըն գանտունու միւճիպինճէ պիլէ Խրիսթիկյան չօճուգլարընտան անճագ Բապալըն տու'ասը իլէ Ռկատլէրին իման իգրարնամէսինին էզպէրլէմէսի Թալէպ օլունուր իտի։ Սէ զէմանլարտա տահի Ֆիթասը չէրիֆին իսթի'մալի 'ումումիյէսի տահա 'ատէթ օլմայըշ եալընըզ Քէսատիֆի վճճ իլէ Ֆիթասը չէրիֆին աչըլըշ բասթ կիլէն քէլամընը պիր նուսխա կիպի գուլանմագ 'ատէթ օլտու, վէ պու 'ատէթ զամը ճէհալէթտէն

Digitized by Google

նէչէք էտիպ ճէհալէքին իզտիյատընա սէպէպ օլտու ։ Պէյոլիք Քար-
օ Իմփէրաթօր Թ. Ի. 789 տա պու 'ատէքի նէհի էյլէտի ։ Թ. Ի.
747 տէ Ինկիլթէրրատա վուգու' պուլան Սինօտ մէճլիսի, Թ. Ի. 813
տէ վուգու' պուլան Մայէնա , Սրլ վէ Շալօն մէճլիսլէրի , վէ սալիք
իւզդիքր Ինկիլթէրրալը Քրօտէկարկըն գանունու վէ Օրլէան Էփիս-
գօփօսու Թէյօտուլք վէ Իմփէրաթօր միւչարըն ալէյհին եանընտա
պուլունան մէչհուր Սլգուին վէ սայիր տինտար ատէմլէր ճէհալէքի
'ումումիյէյի ուէֆ' էտիպ մա'լիւմաթը մէսիհիյէյի Թէզկիտ էթմէյէ
չալըչտըլար ։ Մէսէլա՝ Քլօվիօվ մէճլիսի Էփիսգօփօսլարա էմր էթտի
քի ճէմա'աթլարընա զիյարէթ էթտիքլէրինտէ հայաթ միւժտէսինի
վա'զ էտէլէր , հէմ մէքթէպտէ պուլունան չօճուգլարա Քիթապը
չէրիֆի թա'լիմ էտէլէր ։ Մայէնա մէճլիսի կիրակի վէ սայիր մուգատա-
տէս սայըլան կիւնլէրտէ վա'զլար էհալինին լիսանընտա վէրիլսին տէ-
յու էմր էթտի ։ Սրլ վէ Շալօն մէճլիսլէրի տաֆի մէքթէպլէրին քիւ-
չատընը , Քիթապը չէրիֆին թէֆսիրինի վէ վա'զ էթմէքլիյի էմր էթ-
տիլէր ։ Սալիք իւզդիքր Էփիսգօփօսլար եալընդզ Էփիսգօփօսլարտան
տէյիլ , լաքին երէցլէր վէ Շամմասլարտան տաֆի վա'զ էթմէքլիյի
թալէպ էթտիլէր ։ Ամմա հէր նէ գատար Քարլօ Իմփէրաթօրուն
ղայրէթի վէ անընն 'ալիմ վէ տինտար Էփիսգօփօսլարընն ղայրէթի
մէմտուհ օլտու իսէ տէ , վէ հէր մուգատտէս կիւն իչիւն ալթէր
վա'զ Աւկսբինօս վէ պէօյիւք Կրէկօր վէ սայիրլէրին թահրիրաթըն-
տան թէնիֆ օլունտու իսէ տաֆի , եինէ ճէհալէքի 'ումումիյէտէ
պէօյիւք թէպտիլաթ վուգու' պուլմատը ։ Պաֆուսուս Քարլօ Իմփէ-
րաթօրուն էյամընտան սօնկրա պու ճէհալէք տահա զիյատէ 'ումու-
մի վէ 'ազիմ պուլունտու , չէօյլէ քի տօգուզունճու տէհրին օրթա-
սընտան սօնկրա թա իչպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին սօնունատաք
Խրիսթիյան տէնիլէն էհալինին սայ քի ճիւմլէսի հագգընտա տէնիլէ-
պիլիր քի մա'լիւմաթը մէսիհիյէյի հագիգիյէլէրի եօգ իտի ։ Ալլահըն
քէլամը նէ կլէրինտէ պուլունտու նէ տէ գուլագլարընա վա'զ օլուն-
տու ։ Քիթապը չէրիֆ իսթի'մալ օլունան լիսանլարա թէրճիւմէ օլուն-
մույըպ վա'զլարընտա անը թէրճիւմէ վէ էհալիյէ թէֆսիր էթմէյէ
միւգթէտիր օլսն երէցլէր վէ Էփիսգօփօսլար պիլէ նատիր պուլու-
նուր իտի։ Տօգուզունճու տէհրտէ վուգու' պուլան պա'զը Ֆրանսա Սի-
նօտ մէճլիսլէրի վա'զ էթմէքլիք վէ մէքթէպլէրին քիւչատը իչիւն էյի
գարարլար վէրտիլէր իսէ տէ, պու գարարլար 'ումումէն ըի'այէթ վէ
իճրա օլունմազլար իտի ։ Պինաէն 'ալէյհ Խրիսթիյան տէնիլէնլէր
քէնտիլէրինի հագիգի Մէսիհիլէր ի'թիպար էտէր իքէն թա'լիմաթը
պաթըլէյէ տիւշմէքլէ պէրապէր, տիյանէթ վէ իման 'էօմրիւ հագգըն-
տա հիչ սահիհ խասլէրլէրի եօգ իտի ։ Թէօվպէ եէրինտէ Փավուսլար
Թարսոֆընտան Թէնպիհ օլունան վէ քէնտի րևլալարը իլէ չէքիլէն է-
լէմ վէ էզիյէթ եախօտ ճէզան նագտիյէ , պաֆուսուս վագթըն միւ-

Digitized by Google

բուրինտէ պու ճինս թէրպիյէ տախի էրիխգօհօսլարըն էլլէրինտէն փախանըն էլլէրինէ կէչմիյինտէ տահա ֆէնա թարզ իլէ խթի'մալ օլունուր իտի ։ Փախալարըն քիլիսէ թէրպիյէսի իզձրինէ օլան թէսիրաթ վէ էնճամ հիւքիւմէթի միւսթագիլէլէրի չօգ մազարրաթը պուլունտու ։ Փոխալար պիւթիւն Իրիսթիյան տիյարլարտա եալընըզ չավալարը աֆօրօս վէ ունաթէմա էթմէյիպ , իլլա խթէտիքլէրինտէ պիւթիւն մէմլէքէթ վէ պէյլքի վիլայէթլէրի տախի ասֆօրօս էտէրլէր իտի , վէ պու 'ումումի ունաթէմա իճրա օլունտուղունտա՝ քիլիսէ խատէմլէրի , տիլէնճիլէր վէ իքի եաչընտան աչտղա օլան չօճուգլար վէ ղարիպլէրտէն մա'ուա քիմսէնին ճէնազէսի ասֆին օլունմազ իտի · 'իպատէթի 'ումումիյէ դըլընմազ իտի , թա'մըմ մուդաուտէս եալընըզ էօլմէք իւզրէ օլանլարա վէրիլիպ 'ագտը նիքահ հիչ իճրա օլունմազ իտի ։Փախալարըն գօրգուսու պէյնէճ Իրիսթիյանլար իւզրինէ տիւչիւպ ունըն սէմէրէսի տիյանէթ իւզրինէ ֆէնա օլուպ ատէմլէրին վամիրլէրի փախայա էսիր օլմագտա իտի ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

'ԻՊԱՏԷՓԻ ՄԷՍԻՀԻԹԷՆԷ ՏԱՁԻՐ

'Իպատէթի 'ումումիյէտէ Քրիթաալը չէրիֆին քելամլարընը վա'զ վէ թէֆսիր էթմէք խալվէթի իհմալ օլունտուգճա , մէզմունլար վէ իլահիլէրի թէրէննիւմ էթմէքլիյէ տահա գիյատէ տիգգաթ վէրիլմիր իտի , վէ պիլա չիւպհէ պու խուսուսատա թէրագգի պուլունուր ։

Գու միւտտէթին իպթիտասընտա պէյնիւք կրէկօր օլ վագթա տէք միւսթա'ճէլ պուլունմուշ «Ա.մպրօսիօսուն ուսուլի թէրէննիւմիւնիւ» էրտտա էակլ՝ տահա ալընը , սատէ վէ միւճէրրէտ օլարագ «Կրէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւ» տէնիլէն թարիգի իսթի'մալ էթտիկտօ։ Ա.մպրօսիօսուն ուսուլի տահա ճանլը իտի վէ պիւթիւն ճէմի'յէթ անընն վասիթասը իլէ թէրէննիւմունէն հիւսէտար օլսապիլիրլէր իտի ։ Վագա՛տա կրէկօրուն ուսուլինճէ իլահի օգուտմագլըգ պիւխիւն 'իպա-

Digitized by Google

տէթ էթմէքուէ պուլունան ճէմի'յէթին էլինտէն ալընըպ թէրէննիւմ էտիճիլէրէ մախսուս օլսուս ։ Ամպրօսիոսուն ուսուլի էվվէլա 'իպատուէթտէ իսթի'մալ օլունտուս իսէ տէ , սօնկրա հէր Թիւրլիս Քիւրքի իչիւն իսթի'մալ օլունտուղունտան տահա սուհուլէթ իլէ կրկօրուն իհտաս էթտիյի ուսուլի թէրէննիւմէ մէյտան վէրտի ։ Պախուսուս սէքիզինճի տէհրուէ քիլիսէյի ղարպիյէտէ 'իպատուէթի 'ուսմուսիյէնին թէրէննիւմ գըսմը իչիւն եէնիտէն գուլլանըլան էրղանօն չալկը «Կրէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւնէ» միւթաալըգ կէլտի ։ Գարլը Իմիէրաթօրուն էյտիրնտա «Կրէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւ» 'ումուսմէն վէ րէամէն Ցրանսա քիլիսէլէրինտէ իսթի'մալ օլունուպ , Իմիէրաթօր մուսիգի մէտրէսէլէրինի քիւչուս իլէ պու ուսուլի թէրէննիւմէ իմթիսալ էթմէյէն քիլիսէ խաւոմէլէրինէ հիւքմի ճէզա էթտի ։ Լաքին Գարլը Իմիէրաթօրուն իչպու ղայրէթի ալիր խուսուսուտա քէնտի մէրասիմնա մուշայիր Թարզ իլէ իչէտտի , եա'նի' «Կրէկօրուն ուսուլի Թէրէննիւմիւ» իլէ պէրապէր Լաթինի լիսան պիթթաալի' տահա գիյատէ 'իպատուէթի 'ուսմուսիյէտէ իսթի'մալ օլունուս , չինքի պու լիսան ուսուլի մէզհուրէ իլէ պէրապէր Րօմա Թարաֆընտան կէլտի , վէ պա'զը Թարաֆլարտա , Ցրանսընընէն պա'զը մէմլէքէթլէրինէ պիլէ , եէրլիլէրին լիսանընտան գիյատէ 'ումուսմէն անկլաչըլըր իտի , վէ Իվրօփանընէն չըմալ Թարաֆընտա տահի տինի մէսիհիյի գաալուլէտէն Թայիֆէլէր պիթթաալի' հայաթ միւժտէհինի քէնտիլէրինէ Թէպիր էտէն վա'իզլէրին լիսանընը ուսմուրը րուհանիյէ իչիւն քէնտի գաալա լիսանլարընտան Թէրճիհ էտէրլէր իտի ։ Ցհագաթ 'իպատուէթի 'ուսմուսիյէ յի անկլաչըլմամըշ լիսան իլէ վէ պաչգալար վասիթասը իլէ գըլմագ՝ սիւր'աթլէ պիր ճէմա'աթը 'իպատուէթի տահիհէ վէ րուհանիյէտէն պա'իտ էտիպ պաթըլ գիւ'իմլէրէ տիւչիւրմէյէ աէպէպ օլուր իտի ։

Գէօյլեք Գարլօնուն էյտիրնտան սօնկրա , վէ էն գիյատէ զուլմէթ վէ ճէհալէթ տէհրի օլան օնունճու տէհրտէ 'իպատուէթի 'ուսմուսիյէ մուսիգիսինտէ Թէրագգի վար իտի ։ «Կրէկօրուն ուսուլի Թէրէննիւմիւ» Թահսիհ վէ Թէվսի' օլունուպ իլահիլէր հալա միւսթա'միլ օլան ահէնք ուսուլինէ միւթաալըգ պիր վէճհլէ Թէրէննիւմ օլունուր իտի ։ Պու իսլահաթըն իհտաս էտիճիլէրի պունլար իտի , եա'նի՝ Ի'էյտրահիպի Հիւքպալտ (Թ. Ի. 900) , պիր Ճէրմանիալը րահիպ Րէճինօս (Թ. Ի. 920) , մէշհուր Գլունեի մանասթըրընէն նազըրը Օտո, վէ պիր Իթալիալը րահիպ Կուիտօ (Թ. Ի. 1000—1050) իտիլէր ։ Իրղանօն չալկըսընը գուլլանմագ տահի օնունճու տէհրտէ պիր 'ատէթ օլտու , վէ ճիւմլէսինտէն էյի օլարագ օլ տէհրուէն Քա պու կիւնէտէք միւ'թէպէր վէ միւսթա'միլ պա'զը եէնի իլահիլէր Թէչքիլ օլունտուս , վէ 'ուսմուսմէն պիւթիւն ճէմա'աթ Թարաֆընտան իլահիլէր Թէրէննիւմ օլունուր իտի ։ Մէսէլա՝ «Հայաթտա իքէն էօլ-

Digitized by Google

մէք իւզէրէ իզ», «Րապապա թէրէննիւմ էտէլիմ» ։ Ցրանսաղը Րօպէր-թին (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1031) ղայէթ չիրին իլահիսինին մէֆ-հումու պուրատտու լաթինճէտէն 'ահմիզ պիր թարզ իլէ թէրճիւմէ օլունուր ։

«Կէլ, Րուհ իլ Գուտս, վէ նուրի սէմավիներին փէրթէվլէրինի կէօնտէր ։ Կէլ, ֆագիրլէրին փէտէրի. կէլ, Նի'մէթլէրի իհսան էտէն. կէլ. գալպլէրին նուրու ։ Պա'իսի թէսէլլի, ճանըն խօշ միւսաֆիրի, ճանըն հարարէթինի թէսքին էտէն ։ Էմէքտէ րահաթ, կէօզ եաշըն-տա թէսէլլիսին ։ Է'յ նուրի միւպարէք, սէնին էմին գուլլարընըն գալպլէրինի տօլտուր. սէնսիզ ինսանտա կիւնահտան ղայրի պիր չէյ եօգ տուր ։ Պիզտէ սէրթ օլանը եումուշաթ, սօուղուս ըսրթ, էյ-րիյի տօղրուլթ նաիւաք օլանը փաքլէ, գուրուլյու սուվար, խաաթայը սաղլաթ ։ Ամանա միւթէվէքքիլ օլան էմին գուլլարընա էպէտի իլ-հագլըզ, սալահընը իւճրէթինի, խէլասընը իթմամընը, մէսէրուէթի պագիյէյի իհսան էյլէ. Ամին»։

ՖԱՍԼԸ ՐՍՊԻ'

ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻՒՆԼԷՐԻՆ ԱՐԹՏՐՐԼՄԱՍԸ ԻԼԷ, ԷՎԼԻՑԱ ԻԼԷ ՍՈՒՐԼԷԹԼԷՐԻՆԷ ՍԷՀՏԷ ԷԹՄԷԳԼԻՑԻՆ ԻԶՏԻՑԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Էվվելքի միւտտէթլէրտէ մէրի իլ իճրա ԹուԹուլան մուգատտէս կիւնլէրտէն մա'տա, պա'զը մահուսա կիւնլէր հըզը օլունուր իսի։ Պիր հայլը վագըթտան ալէրու Ֆիլիսէի չարգիյէտէ «Ճիւմլէ չէհիս-լէր եօրԹուսու» հըզը օլունմուշ իսի, վէ եէտինճի տէհրին իւլԹի-տասընտա Ցօգաս իմիհէյա Թարաֆընտան Րօմաուս պուլունան մէշհուր վէ ճէսիմ փանԹէօն էպինիէսի Մէրհէմ իլէ ճիւմլէ 'ապիզլէր 'իպատէթհանէսի օլմագ իւզրէ տէօրտիւնճիւ Պօնիֆաս փաիյա վէրիլտի, վէ անտէն սոնկրա «Ճիւմլէ 'Ա.զիզլէր եօրԹուսու» նույէմբէր 1 ին հըզը օլունուր իսի։ Պու միւտտէթտէ Մէրհէմ վէրիլէն րի-'այէԹ' 'իպատէթտէն 'իպարէթ օլուպ, անըն հիւքմէթինտէ մուգատ-տէս տէյիւ ի'թիպար օլունան իւչ կիւն տահա ԹուԹուլույոր իսի,

Digitized by Google

եա'նի՝ տահա էվվէլ պիր մըգտար հըֆզ օլունմուշ «իսպար կիւնիւ» եա'նի՝ Քրիստոսուն Թէվկիւֆ էտէճէյի Մէրեէմէ մէլէք Թարաֆընատան իսպար օլունմասընըն զիքրի (Լուգ. Ա. 26), 'ուսմուէն վէ Մարթ 25 տէ հըֆզ օլունուր իտի։ «Թաթհիր կիւնիւ» Քրիսթոսուն չարգիյէտէ հէման մէվճուտ պուլունան «Թագտիմ կիւնիւնէ» միւչահիտ օլարագ հըֆզ օլունուր իտի։ Գու, պիթթապի՝ Քրիստոսուն մէվլուտունատան գըրագ կիւն ասնկրա վուգու՝ պուլտու, եա'նի՝ Ֆէպրուար 2 տէ։ Գունլարտան մա'տա Մէրեէմին աէմայա ախզ օլունմասը եօրթուսու Թութուլույօր իտի, եա'նի՝ րիվայէթ օլունուր իտի քի, Մէրեէմ էօլիմ մէրթէպէսինէ պուլունտուղու հալտէ՝ Քրիստոս կէլիպ անըն րուհունու ձէպրայիլ մէլէյէ հավալէ էտիպ, անըն ճէսէտինի պիր պուլութ իչինտէ սէմայա սլմըշ տըր, վէ պունու զիքր էթմէք իչիւն Աղօսթօսուն 15 ինճի կիւնիւ թութուլուր իտի։ Գիր տէ Մէրեէմին վէլատէթի եէտինճի տէհրին սօնունտան Քրիսթոսի չարգիյէտէ Սեպտեմբեր 8 տէ հըֆզ օլունմուշ իտի, լաքին Քրիսթոսի զարպիյէտէ անճագ պիր միւտտէթ սօնկրա հըֆզ օլունուր իտի։ Սեպտեմբեր 29 ուա տուխի «Մէլէքլեր եօրթուսու» վէ սայրըլէր թա'յին օլունմուշ վէ մէրի իլ իճրա թութուլուր իտի։

Վագթընը միւրուրինտէ 'Ազիզլէրէ տու'ա էթմէք Քրիստոսա վէ Ալլահա տու'ա էթմէքտէն տահա զիյատէ 'ատի պիր չէյ օլոու։ 'Ազիզլէրին էլլիսէրինէ վէ քէմիքլէրինէ րի'այէթ էտիպ էօփմէք վէ սէճտէ էթմէք պիլէ 'ատէթ օլոու։ Օնունճուն տէհրտէն սօնկրա Փասիալարընը էմրի իլէ պա'զը էշյաս 'ուսմուէն «'ազիզ» տէյու ի'թիպար օլունուր իտի։ Գունլարընը պիրինճիսի Աւկսպուրկ էպիսկոփոսու Ուլրիք իտի, Թ. Ի. 973 տէ վէֆաթ էտիպ օնպէշինճի Եռահաննա Փասիանընը էմրի միճիպինճէ 'ազիզ սայըլըր իտի։ Գիր զէման Ֆրանսատա ազ գալտը քի պիր տինտար աատէմ՝ անըն ճէնազէսի պիր պէրէքէթէ վէ հիմայէ տիր տէյու գաթը օլունաճաղ իտի։ Գու չէյլէր իլէ պէրաբեր 'իսպատէթի խալիսէ, Եռահաննա Ինճիլինտէ Դ. 24 տէ պէյան օլունատուղունա կէօրէ, նէ օլոուղու հագգընտա Խրիսթիյան տէնիլէն չօգ սատմիլէրին հիչ խասիէրլէրի եօգ իտի, վէ պէյն էննաս մա'լիմաթը մէսիհիյէ նէ գատար նադիս, վէ ճէհալէթի 'ումմիյէ նէ գատար քիւլլի օլտուղու տէրքէտար օլուր։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

'ԻՊԱՏԷՔԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷՑԷ ՄԻԻՔԱ'ԼԻԳ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՄԻԻՃԱՏԵԼԵԼԷՐԷ ՏԱՃԻՐ

1. *Սուրէթ միճաեէլէսի հագզընաա.*

*Պունտան էվվէլ ալէյան օլունտուղու վէճհ իլէ՝ պիթ թէորիճ սուրէթլէրին 'իպատէթիանէլէր իչինէ 'իպատէթէ խթի'մալի մէյտան պուլույօր իտի. լաքին պունլար հագզընտա Ղուրխթկյանլար պէյնինէ չօգ իխթիլաճի վար իտի ։ Իւչ այրը գիւ'իմ պուլունտու ։ Պիր գըսմ՝ սուրէթլէրէ 'իպատէթ էտէրլէր իտի վէ «Սուրէթփէրէսթ» թա'պիր օլունուրլար. տիկէր գըսմ՝ պիւքիւ ալյէն սուրէթլէրին գալտըրըլմասընը Ղալէպ էտէրլէր իտի. վէ պիր տիկէր գըսմ՝ ալէօյիւք Կրէկօր Փափա վէ պէօյիւք Ռուլօ Իսիվէրսաթօր կիպի սուրէթլէրին պիր խթի'մալինի գապուլ իլէ անլէրէ հէր Թիւրլիւ 'իպատէթին գըլընմասընը ըչտտ էտէրլէր իտի ։ Պիրինճի գըսմընն գիւ'իմիւնճէ սուրէթ իլէ Թէմիլ օլունան զաթը եախօտ Թա'լիմի սուրէթէտ կէօրիւպ պիւլուրիզ. Իքինճի գըսմընն գիւ'իմիւնճէ սուրէթլէր գուլանմագ տինի մէսիհինին Թապի'աթը րու հանկյէսինէ մուխալիֆ պիր չէյ տիր. վէ զէվաթը րուհանկյէլերի եախօտ հագիգաթը րուհանկյէյի հկյէթի ճհամանկյէլեր վասիթասը իլէ Թէմիլ էթմէք՝ պէօյլէ 'ալա մատուէլերի Թէպիլ էթմէք տէմէք տիր ։ Վագա'ա իչիւնճիւ գըսմընն գիւ'իմիւնճէ՝ պիր օրԹա հալի Թէրճիհ էտիպ հատտէն գիյատէ սուրէթլէրէ րի'այէթ էթմէմէք չարԹը իլէ անլէրին վասիթասը իլէ ճահիլ վէ Թա'լիմ օլունմընը աատէմլէրին էֆքեատըրը պիտտար վէ Թէրճիհ՝ օլունապիլիր ։

Պիլա չիւպհէ իքինճի գիւ'իմ տինի մէսիհինին էվվէլա փուԹիէրէթ այն ու 'ատէթլէրինէ գարշը օլան ինԹիչարը իլէ պէրապէր մէյտան պուլուպ գատիմի քիլիսէտ 'ումումէն գապուլ օլունարագ տինի մէսիհինին Թապի'աթը ասլիյէսինէ միԹապըգ կէլիր իտի ։ Վագա'ա իչիւնճիւ գիւ'իմիւն սահիպլերի տասի Ռիֆաաը չէրիֆ իչինտէ պուլունան Թէմիլաթ վէ Թէչպիհաթը գիքր Հալպ, Թապի'աթը ինսանկյէնին կէօրիւնիւր չէյլէրէ տայմա միւհիմմ օլտուղ

Digitized by Google

ղուննու միւնասիպէք իւէ իսնաստ էտէրլէր իտի ։ Պէօյիւք կիէկօր Փասիա պիր րիյազէթքեարա Ռրիստոսուն պիր Ե՛ասվիրինի կէօճտէրտիկինտէ նասիհաթ էթտի ք՛ի օնա եալընըզ ղայիպտէ պուլունան տօսթ վէ խէյրաքեարըմրզըն Թ՛ասվիրի տէյտու նազար էտիպ՝ անըն վասիթասը իւէ րուհանիճէ Ռրիստոսուն զաթընա տէյտէք օլունա ։

Պիթ՛ասի՛ պիրինճի գիւ՛իւմ, եա՛նի սուրէթլէրէ 'իպատէք նէվինտէն րի՛այէք էթմէք , քիլիսէի չարգիյէտէ վէ Սունանիլէր արասընտա ի՛թիպար պուլտու, չիւնքի միլլէթճէ՝ եունանիլէր մէ՛ասիֆի զարիֆէյէ վէ գուվվէի միւթէխայիւլէյէ չօգ ի՛թիպար վէրիլէր իտի ։ Էն կիւզէլ սանէտլէր վէ օյմա սուրէթլէր ունէր ուրասընտա պուլունմուշ տուր , չէօյլէ ք՛ի եէտինճի տէհրին իսպ՛իտասընտա պիլիէ նէհուտիլէր վէ Մուհամմէտիլէրին ի՛թիրազա՛էընա ճէվապէն Ռրիսթիյան մու'ալլիմլէր տինի մէսիհի միւթիէրէսթ այն ու 'ատէթլէրինէ եիւզ վէյմէզ տէյտու պէյան վէ իսպաթ էթմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի , վէ պէօյլէ չալըշըգլարընտա տայիմա միւէսսէր օլմատըգլարը աչիքեար տըր ։ 'Իպատէք Ալլահա մահտուս տուր ՝ էրլէր իտի . «Ռրիստոսուն սուրէթինէ սէճտէ էթտիկիմիզտէ՝ սուրէթէ տէյիլ իլլա զաթը Ռրիստոսա 'իպատէք էտէրիզ· վէ պիր 'Ապդէք Ֆէվգ իւ'ատէ հիւրմէթ էթտիկիմիզտէ՝ պիր ատէմի տէյիլ իլլա օլ ատէմտէ կէօրիւնէն ինայէթի իլահիյէյի մէտհ էտէրիզ» տէրլէր իտի ։ Պու զիւ'իւմի Ռրիթասը չէրիֆտէն իսպաթ էտմէկտիլէր իսէ տէ, չօգ հատիալէր վէ րիվայէթ օլունան միւ'ճիզէլէր նագլ էտէրլէր իտի . պահառուս «Էյէր պիր ատէմ սուրէթլէրին իսթի'մալինի պիլէքիւլիյէն րէտտ էտէյսէ , Ռրիստոսուն հագիգաթէն ճէսէտ ալմըշ օլտուղունա ի՛թիգատ էթմէզ» տէրլէր իտի ։

Իչտու մուհիմ մատտէ , եա՛նի՝ սուրէթլէրին իսթի'մալի իւզէրինէ վուգու՝ պուլան միւճատէլէ , էվվէլա Ռիլիսէի չարգիյէտէ աֆթի իւզ զիքր վէճճլէ մէյտանա կէլտի ։ Իւչիւնճիւ Լէյո Իսաիէլիաթօր (Թ. ի. 717—741) տինի մէսիհիյէ տա'վէթէ էթմէք իսթէտիի եէհուտիլէր վէ Մուհամմէտիլէր քիլիսէի մէսիհիյէտէ միւաթա'մէլ պուլունան սուրէթլէրտէն տօլայը չօգ Թէօքէզլէնիր իտիլէր ։ Եանընտա պուլունան ալա'ղը քիլիսէ խաստէմի Թարաֆընտան տիզդաթը զաթիյէի 'Ահտը 'Աթիգտէ սուրէթլէրին իսթի'մալինէ գարշը օլան էմրէ ճէլտի օլունմուշ տուր , վէ Թ. ի. 726 տա պիր Ֆէրման իլէ սուրէթլէրէ Թատիմապլըղը նէհի էթտի ։ Պունուն իւզէրինէ իսթանպոլ Փաթրիյի ճէրմանոս վէ սայիրլէր, պահառուս Տատապօսլու Եունանոս, իսմիէլաթօրուն էմրինէ վրօթէսթօ էտիլ իթա'աթ էթմէտիլէր ։ Յէրմանոս տէտի քի «'Ահտը 'Աթիգին էմրինին մէքհումու կէօրիւնմէզ ալլահըն պիր Թէչալիհինին եատըլմասընը նէհի էտիպ , ինսանլըթէտէ զուհուր էտէն Ալլահ , եա՛նի՝ Ռրիստոսուն Թէչալիհինի եատմազ մէնհի տէյիլ տիր» ։ Իսմիէլաթօր Լէյո իթա'աթ էթմէյէնլէր իւզէրինէ

Digitized by Google

զոր իւէ զալիպ կէլոխիյինուէ ճէսարէթլէնիպ վէ 'ինայէթի իլահիյէի մահասուսէ յէ Նայիլ օղուս զանն էտէրէք, Թ. Ի. 730ուէ, սուրբ էլչիին խաթի'մալինի սիլ քիւլլիյէն նէհի էթտի։ Պունուն իւզէրինէ ձէրմանոս խաթիճա էտիպ չօգ մէչհուր սուրբ էլչիին ի'տամ օղունմասը ուպէպինտէն էհալի սայաղս գալգըչորլար խէտէ, ինէ իսիհ իրաթօր պիւխիւն իտարէի հիքմէվի'յինուէ վէ հինի վէճաւրնատէք ֆէրմանլարընը իճրա էթմիշ տիր։ Տամաղօղլու Եուհաննա աթի իւզ զիքր վճնլէ սուրբ էլչիին խաթի'մալինին միւնասիպլէթինի թատիգ էթմէյէ չալըշըր։ «Բաղպիմիզ քէնտի չայիրալչիրինի կէօղլէրինին կէօրտիքլէրի իչիւն միւպարէք ի'լթիպատ էյլէտի։ Կէօզ իւէ քէնտինինի կէօրմիւչէյիր իտի։ պիզ անը թատվիրի վասիթասը իւէ կէօրիւրիւզ։ Հէմ ճէսէտ հէմ ճան վէ րուհտան 'իպարէթ օլան պութլար օլ տուղրամուզտան՝ եալընըզ ճիհանիճէ անկլամադ եօղու իւէ րուհնիճէ անկլամադըղա Նայիլ օղուրուզ։ Պու սէպէպտէն Բրիտտոս ինանընը հէմ րուհ հէմ ճէսէտինի քէնտի իւզէրինէ ալուր։ 'Իպատէթիմիզտէ, վաճիթիզ վէ թա'մամը մուգատտէս այնայրընատա ճիհանինէյէթ րուհանիյէթ իւէ միւխթէլիթ տիր։ Իսիհէրատթօրուն պու ֆէրմանընա կէլէրէք Ալլահընը քիւհոէսի իչիւն գանունլար թէչքիլ վէ ի'լան էթմէք տիւնեանի հիքմեամարլարա տիւշմէ յիպ Բէտուլլերէ, Երէցլերէ վէ մու'ալլիմլերէ մահասուս պիր չէյ տիր տէրիզ»։

Լէյօնուն օղլու Փօնթոսանթինօս Բօսրօնիմոս Թ. Ի. 741—775 տէք իմիէրատթօր օլարադ միէտէրինին էֆքեարընձա հարէքէթ էտիպ տահա զիյատէ ղայրէթ իւէ վէ տէվամ իզրէ մէրամլարընը իճրա էտէր իտի։ Անըն գարընտաչը Ափթալատթօս սուրբ էլչիին տէֆ' ու րէֆ' օղունմալարը սէպէպինտէն իսեանտա պուլունանլարատան թարաճա օլտուղունտա, Փօնթոսանթինօս անլէր իւզէրինէ Թ. Ի. 744 տէ ղալիպ կէլտիքտէն սօնկրա՝ պիլ քիւլլիյէն սուրբ էլչիին խաթի'մալինի օրթատան գալտըրմագ մէրամընը իճրա էթմէք իւզէ ալէտատէվամ չալըշմագտա իտի։ Թ. Ի 754 տէ իսթանպօլ միճհինին թէչքիլ էտիպ եէտինճի մէճլիսի 'ումումի ի'թիպար օղունա տէյտ էմր էթտի։ Վագա'ա 300 էսիհգօփօս գատար հազըր ալուղունտա իսէ տէ, հիչ պիր փաթրիք հազըր ատյիլ իտի։ Պու մէճլիս ճիհիճէ սուրբ էլչիլէրէ անաթէմա օգուտտա, վէ խալգա՝ քէնտի մագսատլէրի Մէրեեմ իւէ 'Ասիպլէրէ վէրիլէյն հիքմէթի միւն' էթմէք իչիւն օլմայըղ անճագ սուրբ էլչիին խաթի'մալինի միւն' էթմէքտէն 'իպարէթ օլտուղունու թատիգ էթմէք գրմիընտա, Մէրեեմ իւէ 'Ասիպլէրէ հիքմէթ էթմէյէն վէ օնլարընն չէֆա'աթընը իսթիտա՝ էթմէյէնլէրէ անաթէմա օգուտտա։ Պու մէճլիս՝ գատարընտա տէմիչ քի, «Բրիտտոս իչիւն նալընըզ պէ միւնասիպ թէչհիճ վար, եա'նի Բրիտտոս քէնտիսի սալդ օլունմադ իւզրէ իքէն էքմէք վէ չէրասը քէնտի թէն վէ գանը իչիւն թէչհիճաթ օլմագ իւզրէ թահսիս վէ թագտիս էթտիյինուէ՝ թա'մամը

Digitized by Google

մուգաստէս այնընը թէչքիլ էթտի ։ Շէօյլէ քի հալա պու էքմէք իլէ չէրթալ քիլիսէ խաւուէմէնին եէտի իլէ թագուիս օլունտուղունտա՝ ճիսմանի էքմէք րուհանի մատուէլէրին միւնասիպ թէչալիհի տիր , չինէքի Ղրիստոս պիզգէթ պէօյլէ թա՛յին էյլէտի. լաքին սուրբ-լէրին իսթի՛մալի նէ Ղրիստոս թարաֆընտան, նէ Րէսուլլեր վէ իլք Ղրիսթիան ում՛ալիլէր թարաֆընտան թաստիգ վէ թագտիս օլ-տուղունտան, ճիսմանի վէ 'ուտի պիր չէյ պուլունտուղու կիպի ճիս-մանի վէ 'ուտի պիր չէյ գալըը՝ վէ Ղրիստոսուն թասվիրինի եավըզ օնա սէճոէ էքմէք ղայրի միւնասիպ օլուրսա , տահա զիյատէ Մէր-եէմ իլէ 'Ազիզլէրին թասվիրլէրինէ սէճոէ էքմէք ղայրի միւնասիպ օլուր ։ Պիր ոէ պու մէճլիսին գարարընճա « Ղրիստոսուն թասվի-րինի գապուլ էտէնլէր եա նէսթօրիօս եա Էլթիքէս ֆըրգասընա տիւ-չէր. եա'նի՝ Ալլահըն թասվիրինի եահմագ միւքինսիզ օլտուղուն-տան՝ եալընըզ Ղրիստոսուն ինսանիյէթինի սուրբ իլէ թէմսիլ էթ-տիքլէրինէն , անըն զաթընտա ուլուհիյէթինի ինսանիյէթինէն թէֆրիգ իլէ այըրըլար ։ եահուտ ուլուհիյէթի վէ ինսանիյէթինէն պիր իչինճիւ զաթ չըգարըպ թէավիր էտէրլէր ։ ։

Պու մէճլիսին գարարլարը Իմիէրաթօրուն միւրաճընա միւթապը-զ օլուպ անըն թարաֆընտան ղայրէթ իլէ վէ տէվամ իւզրէ , վէ գար-չը տուրանլարա իճմալը վէ թէ՛ատտի եօլու իլէ տահի իճրա օլունուր իտի ։ Մանասթըը րահիպլէրինին կիւրուհի 'ումումէն պու մէճլիսին գալարլարընա գարշը պուլունուրլար իտի. վէ պու գատարվագը-տանպէրու պէյն էն նաս րի՛այէթ օլունան հէմ հէր էվլէ պուլունան սուրբլէրի տէփ՛ վէ րէփ՛ էթմէք սուհուլէթլի պիր չէյ տէյիլ իտի. աւնա Թէոնթանթինօս Իմիէրաթօր հէմ սուրբլէրին իսթի՛մալինէ հէմտէ պիւքիւճիյէն րիյազէթքեարլըղա գարշը օլուպ, պու՛զը րահիպլէր տահի , պահաուսա Սթէֆանօս իսմինտէ մէչհուր պիր րիյազէթքեար, Իմիէրաթօրա հիւրմէթսիզլիք վէ խըյանէթ պիլէ կէօսթէրտիքլէրին-տէն՝ քէնտիլէր իւզէրինէ ճէզա տա՛վէթ էթտիլէր։ Զօգ րահիպլէր հասը-սա իլգա օլունուպ իսքէնճէ վէ էօլիւմ տահի չէքտիլէր ։ Պիր զէման իւչ եիւզտէն մի թէճավուզ րահիպլէր պիրտէն հասպտա իլգա օլունտուս-լար ։ Իմիէրաթօր օլ տէրէճէ մէճլիսի մէզպուրուն գարարլարընը իճ-րա էթտի քի , 'իպատէթխանէլէրին տիվարլարընտա թէմսիլ օլուս-նան վուգու՛աթը ինսիհիյէ իւզէրինէ պօյա սիւրտիւրիւպ, քիթապ-լար իւզէրինտէ թէրտիմ օլունան սուրբլէրի տահի պօզտուրտուս, եա քիթապլարը պիւթիւն պիւթիւն դօլտըրըպ ։

Տիգգաթա չայան պիր չէյ սիր քի պու « Սուրբէ գըրար » թա-րաֆը էն պիյատէ դուտուրէթ վէ չէօհրէթինի իսթանպօլտա , եա՛նի՝ սուրբլէրին էվվէլա վէ քէսրէթիւզ իսթի՛մալ օլունմուշ օլան եէրտէ, քէսպ էյլէտի ։ Վագա՛ա օլ վազըթ թահրը հիւքիւմէթի խալամիյէի 'Արապլիյէտէ պուլունան իսքէնտէրիյէ վէ Անթաքիա վէ ելուշալիմ քի-

Digitized by Google

լիսէլերի վէ Փաթրիքլերի սալիֆ լուզիքը մէճլիսին գարարլարընը Թաստիգ էթմէտիքլէրինտէն ան՚տա՝ Րօմա Փափասը պիւթիւն «սուրէթ գըրար» ֆըրգասընա անաթէմա օգուտու։ Գօնսթանթինօս Իմփէրաթօրուն օղլու տէօրտիւնճիւ Լէօ Թ. Ի. 775—780 էտէք հիւքիւմէթ սիւրտիւ, չէօյլէ քի պու «սուրէթ գըրար» Թարաֆը 63 սէնէ միւտտէթի դաստար պիւթիւն հիւքիւմէթին Թէսիրաթը իլէ սուրէթլէրին իսթի՚մալինէ դարչը չալըշտըգլարընտան չօգ միւէսսէր օլտուլար վէ սուրէթլէրին ՝իպաւէթ պիւթա՚լիգ օլան իսթի՚մալի՝ Շարգի, եա՚նի՝ Եունանի Իմփէրաթօրլուղունտա սայքի քիւլլիյէն րէֆ՚ վէ տէֆ՚ օլունտու։ Լաքին տէօրտիւնճիւ Լէօնուն զէվճէսի Իրէնէ քէնարսի «սուրէթ-իէրէսի» օլմազ իլէ էհլի ՚ըրզ վէ սահիպլի ոլալագը մէմտուհէ օլմայըզ տա բահիպլէրէ չօգ րի՚այէթ էտէր վէ չօգ ՚ագիլ պիր զաթ տալսի օլտուղունտան, օղլու Գօնսթանթինօս տահա չօճուգ օլուպ իտարէյի հիւքիւմէթ քէնտի էլինտէ պուլունտուղունտա սուրէթ-իէրէսիլիյի տիրիլթմէյէ ՚ագիլանէ վէ զաֆէրեասլ օլտուգ չալըշը։ Բահիպլէր պէօյուք մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրի Թո՚յին օլտուլար։ Իսթանպոլ Փաթրիկի փաւլօս՝ հասթալանըպ պիր մանասթըրա չէքիլտիյինտէ «սուրէթգըրար» Թարաֆա եիւգ վէրտիյինտէն միւէսսիֆ օլարագ իսթիֆա էթտի, վէ իրէնէ պու քէյֆիյէթտէն Գուրսակ պուլուպ քէնտի ղայրէթլի վէ հէմֆիքեար վիւքէլասընտան Թանասիօս Լամինտէ պիր զաթը Փաթրիք մէմուրիյէթինէ նասպ էթտի, վէ մէմուրիյէթի մէզկուրէյէ նայիլ օլտուղունտա եինէ Րօմա Փափասըրիէ Թէճտիսի՚ալագա էթտիրմիշ վէ եէնի պիր մէճլիս Իսթանպօլտա Թ. Ի. 786տա Թէշքիլ էթտիրմիշ տիր։ Լաքին ՚ասքէրլէրինտէն դօրպտուղունտան իրէնէ մէճլիսի Թէճտիմի՚ էթտիրմէտի վէ էրմէնի սէնէ, եա՚նի՝ Թ. Ի. 787 տէ, քէնտի միւրատընա տահա միւթավէգ Թարիգ իլէ մէճլիսի մէզկուրու Իզնիքտէ Թէճտիմի՚ էթտիրտի. Պու ՚ումումի ի՚թիպար օլունանմէճլիստէ, Թագրիսէն 350 էփիսգօպօս Հազըր պուլունարագ վէ չօգ էփիսգօպօսլար էվվէլա «սուրէթգըրար» Թարաֆընա եիւգ վէրտիքլէրի իչիւն Թէօվալէ էտէրէք պիւ Իսթանպօլտա սուրէթ-իէրէսէթիյէ տէյիլ իսէ տէ, սուրէթլէրին ՚իպատէթտէ իսթի՚մալի իչիւն դարար վէրիլտի։

Լաքին իչպու եէտինճի ՚ումումի մէճլիսին գարարլարը պիւ քիւլլիյէն «սուրէթ-իէրէսի» միւճաատէլէսինէ Իսթամ վէրմէտի, Թ. Ի. 813—820 էտէք էրմէնի Ե. Լէօ Իմփէրաթօր պուլունտուղունտա «սուրէթգըրար» Թարաֆընա եիւգ վէրիպ քէնտի վաթանը էրմէնիսթանտա պուլունան «սուրէթգըրար» օլանլարըն արզուսունճա սուրէթլէրին քէպսէթինի գաթ՚ էթմէք իսթէտի։ Իսթանպոլ Փաթրիկի Նիքէֆօրօս վէ մէչհուր Թէուսիտիէս մանասթըրըն միւ՚թէպէր նազըրը Թէյօտօրոս պիր միւտտէթ Իմփէրաթօրուն ղայրէթինի Թէսքին էյլէմիյէր իսէ տէ, Թ. Ի. 814 տէն սօնկրա Իսայ. Ե. 18 «Փիլէ

Digitized by Google

Ալլահը թէչպիհ էտէնէքսինիզ» քէլամընը պիր վագըթ իչիթուիքինաէ անը քէնտիսինէ պիր իլհամը մախսուս ի'թիպար իլէ 'Նիքէ ֆօրօսու 'ապը էտիպ պիր Սինօտ մէճլիսի մա'րիֆէթի իլէ սուրէթ-իւրէսթվիյի նէհի էթտի։ Ֆագաթ մանասթըր րահիպլէրի պու հիքմէ գայըթ օլմայըպ, թէյօտօրօս խաքէնճէ չէքմիշ վէ տէֆ'աթէն մէնֆի օլմուշ խսէ տէ, եինէ Իմիէլրաթօրուն միւրատընա ասլա րիզա վէրմէտի։ Փէլթէք Միքայէլ Իմիէլրաթօր տուխի (Թ. Ի. 820—829) սուրէթ-իւրէսթվիյի գայըը օլտու խսէ տէ, Թարաֆէ յնի պիրլէշտիրմէք խաթէտի, լաքին միւէսսէր օլմայարագ չալըշըպ տահա գիյատ քէօմիւ Թարզ իլէ սուրէթ-իւրէսթվիք իզտիյատ պուլտու, չէօյլէ քի թէյօֆիլօս Իմիէլրաթօր (Թ. Ի. 829—842) պիլ քի պիւգիյէն սուրէթչէրին 'իպատէթտէ խթի'մալինի նէհի էթտի։ Անընն զէվճէսի Թէյօտօրա' Իմիւրաթօրուն վէֆաթընտան սօնկրա եինէ սուրէթ-իւրէսթ Թարաֆընա եիւզ վէրիպ Մէթօտիօս իսմինտէ պիր ատմ Փաթրիքիյէ նասպ օլունտու։ Իզնիք մէճլիսինին գարարլարը Թատիգ օլունուպ սուրէթչէր պէօյիք ալայ իլէ Իսթանպօլուն պէօյիք քիլիսէսինէ 'ատէ օլունտու, վէ «Օրթօտօքսիա եօրթուսու» հրֆը օլունմազա պաշլատը։

Սպիհի իւզդիքը պէյան օլունտուղու վէճհլէ Ֆրանսա Քիլիսէսինէն ա'տա սուրէթ-իւրէսթվիք ուսուլու Քիլիսէի ղարպիյէտէ 'ուսումէն գաստու օլունուր իտի։ Ֆրանսա քիլիսէսինէտ պէօյիք Կրէկօր Փափանընն վագթինտէն պէրու վէ անըն Թէսիրաբընտան օլարագ սուրէթչէր իսթի'մալ օլունտուլար իսէ տէ, սէճմէճ եասնօտ 'իպատէթ նէվ'ինտէն տէյիլ իտի, վէ պա'զը մու'ալիմլէրի «սուրէթ գըրարտ» Թատաֆկիրլէրի ի'լհագար օլունապիլիրլէր իտի։ Լաքին Փասիլար հէր նէ գատար Եունանի «սուրէթ գըրարտ» օլանլարա անասթէսիա օգուտուլար իսէ տէ, Ֆրանսատա հէմեն օլ էֆքեարտա պուլունանլարա տահա սասպր իլէ հարէքէթ էտըրլէր իտի։ Իզնիք մէճլիսինին գարարլարը Ֆրանսատա մա'լիւմ օլտուղու հալտէ պէօյիք Քարլս Իմիէրաթօր անլէրի ճէրհ էթմէք զըմնընտա տէօրտ ճիլտտէն 'իպարէթ վէ քէնտի իսմի իլէ օլարագ պիր քիթապ Թէլիֆ վէ նէչր էթտի, վէ պու քիթապտա պուլունան պա'զը մատտէլէրին մէֆհումունու մուխթասարճա Թէրճիւմէ էթմէք մունասիպ վէ ֆայտէլի օլուր։ Պու քիթապ «սուրէթ-իւրէսթ» հէմ «սուրէթ գըրարտ» Թարաֆլարընը Թագպիհ էթտի։ «Սուրէթ գըրարտ» գըսմընը Թագպիհ էթտի, չիւնքի 'իպատէթտէ խթի'մալ օլունան սուրէթչէր իլէ պէրապէր Թա գատտիսանէն պէրու 'իպատէթխանէչէրի միւզէյեհն գըլան վէ վուգու'աթը միւհիմմինին զիքրի իչիւն օլան սուրէթչէրի վէ ճահիլլէր իչիւն Թէմսիլ նէվ'ինտէն խթի'մալ օլունան սուրէթչէրի տահի րէտտ էթտիլէր, վէ պիլճիւմլէ սուրէթ վէ Թասվիրլէրի' փուԹլարա պագտըգլարը կիպի պագարլար իտի։ Լաքին «սուրէթ-

փերէսթ» գըսմընը տահա չօգ թագաւիհ էթտի ։ «Սուրբթլերին մէնֆա՛աթը՝ իսլատէթխանէլերի միւզէյէնէն գըլմագ վէ կէչմիշ վուգուա՛թը միհիմմէնին զիքրի օլմազտան՝ իպարէթ տիր ։ Սուրբթլեր՝ Ազիզլերին ա՛մալ վէ ահվալինի թէմիմիլ էտէրլեր տէմէքլիք միւհիմ տըր. զիրա՝ Ազիզլերին ֆազայիլի զաթխէյէլերի րուհլարընտա պուլունտուղունտան, ամիր թագըրէնքլեր վէ րահիմին մա՛րիֆէթի իլէ ճիհանի կէօզ էօնիւնտէ ալէյհտա օլունմագ ։ Սուրբթլեր ա՛մալի խայրիյէնին զիքրի իչիւն լազըմ օլմայընչ անճագ միւնասիպ տիր, վէ լազըմ օլտուգլարընը խոտաա էթմէք՝ տինի ալահինին խասլա՛աթը րուհանիյէսինէ մուղայիր տիր ։ Սուրբթլեր լազըմ տըրլար տէյէնլեր քէնտիլեր քեահիննաթը ճհանանիյէտտէն սու՛ալէնէք էտինմէքսիզին նուրի սէմավի իլէ ալվաատը րուհանիյէյի փէհմ էթմէյէ միւգթէիր օլմատըգլարընը իգրար էտէրլեր։ Ինանան՝ Ալլահընը միւչապէհէթի րուհանիյէսինտէ խասլագ օլունտուղունտան պիլտա վէսիլէյի զահիրէ Ալլահը պիլմէյէ միւգթէիր օլմայընչ տա անը ֆէրամուշ էտէրիզ տէյտա սուրբթլեր իհտաա էթմէք տիվանէլիքտէն՝ իպարէթ տիր ։ Քրիստոստան իսանը՝ զահիրի վէ ճհանանի չէյլէրէ պաղլը տէյիլ, անճագ րուհանի վէ էպէտի վէ կէօզ իլէ կէօրինմէզ չէյլէրէյ մէպնի տիր ։ Սուրբթլերի միւսթագիլէն լազըմ օլանատէմիլէր գուվվէի պատար զայ՝ էթտիքլէրինտէ պիլ քիւպիյէն խէլասքարը ունուտամագլարը գօրգուլուր ։ Ինանան իւմիտ վէ մուհապպէթ վասիթասը իլէ Քրիստոստա օլան հագիգաթը աստլույէյ նայիլ օլուպ՝ աչըգ կէօզ իլէ այնէտէ կիպի Բատպընը՝ իզզէթինէ պագմագզէ Բատպընը րուհու վասիթասը իլէ՝ իզզէթտէն՝ իզզէթէ օլարագհէմանն օլ սուրբթէ թէպտիլ օլունտուղունտա (Բ. Քօրինթ. Գ. 18) արթըգ հագիգաթը սուրբթ վէ թասվիրլէրտէ արտընագ մէճպուրտէյիլ տիր ։ Պիզ միհճիպի մէլթօղան հարֆա տէյիլ՝ իլլա միհճիպի հայաթ օլան րուհա թասա՛լ՝ ճհանանի տէյիլ՝ իլլա րուհանի իարայէլտէն օլտուղումուզ հալտէ, կէօրինէնէն նէսնէլէրէ տէյիլ՝ ամմա կէօրինմէյէն նէսնէլէրէ պագար իքէն (Բ. Քօրինթ. Դ. 18) սուրբթլեր իլէ թէմիմիլ օլունան չէյլէրտէն տէրճէսիզ ա՛լա էտրարըմուզ վար տըր ։ Սուրբթլեր Քրիստոստան հաչը իլէ թաթպիգ օլունամագ, զիրա սուրբթլեր տէյիլ՝ իլլա անընն հաչը անընն քէֆարէթինի թէմամիլ էտէր ։

Գու քիթապ տախի թէֆսիլաթ իգրէ րիվայէթ օլունան սուրբթ միւ՛մինզլերի պիտտըլ օլտուղունու կէօսթէրիպ, սուրբթլերէ հատտէն գիյատէ հիւրմէթ կէօսթէրմէք ճահիլ վէ օգունմամըշ խալգա մաղարրատը օլտուղունու պէյան իլէ, եանէ՝ Ազիզլերէ հիւրմէթ վէրմէք վէ անլէրին ա՛մալ վէ ահվալինի գիքր էթմէք միւնասիպ վէ մէնֆա՛աթը օլտուղունու իսնատ էտէր ։

Գու քիթապ տախի իզնիք մէճլիսինին գարարլարընը պուսպէպէտէն տէ րէտտ էտէր քի, մէճլիսի մէշպուր ալիր նիսանընն թահթը

Digitized by Google

Թէսիրաքընտա օլտու ։ Պիրքաչալ' պու քիրքաչ քիլիսէի պաբպի-յէտէ չօգ քէսալի նուֆուզ էյլէտի ։ Սէքիզինճի տէհրին խալքա-տասընտա տախի Լիօն Սէրիհսգօհօսու Ակօպարտո, Օրլէան Էփիսգօ-փօսու Եունաս, վէ Թուրին Էպիհսգօփօսու Գլօտիօս սուրէքիէ-րէսթլիք վէ հէր տիւրլիւ տիյանէթի զահիրլիյէ ալէյհինէ եազըպ, իման վէ թէօվլէյի հագիգիյէնին միւսթագիլէն լազըմ օլտուղունու պէյան էտէրլէր իսի ։

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄՍԻՍ

'ԻՊԱՏԷՔԷ ՄԻԽԱ'ԱԼԻԳ ՄԱՏՏԷԼԷՐ ԻՒԶԷՐԻՆԷ ՎՕԻԳՕՒ' ԳՕԻԼԱՆ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐԻՆ ՏԷՎԱՄԸ

Ջ. Թա'ամը մուգաատէսէ տայիր օլան միւճաատէլէ պէյանընտա տըր

Իլք ալթը տէհրին մէշհուր մու'ալլիմլէրի պէյնինտէ Թա'ամը մու-գաատէս այնընտա միւսթա'մէլ Թէշպիհաթընն Քրիստոսուն Թէն վէ գանը իլէ օլան նիսպէթի խուսուսունտա իշ զիւ'իւմ վար իսի ։ Գիրի՝ Քրիստոսուն Թէն վէ գանը Թէշպիհաթ, եա'նի՝ էքմէկ վէ չէյսպ իլէ պիրլէշիպ, եա'նի՝ էտարա եօլու, ֆագաթ հագիգաթ եօլու իլէ Քրիստոսուն Թէշպիհաթը մէզկուրէտէ հազըր պուլունմա-սը գիւ'իմվիւ քի, Իկնաթիոս, Յուսթինոս Մարտիրոս, Հէրանօս, Հիլարիոս, Նիւսալը Կրէկօր, Ամպրոսիոս, Քրիսոսթոմ, Իսքէնտէրիյէ-լի Քիրիլ վէ Թէոդորէթ Թարագֆընտան գապուլ օլունտու ։ Տիկէ-րի՝ էքմէկ վէ չէրսպ 'ալամէթի մախսուսէ օլուպ տա, Քրիստոսուն Թէն վէ գանընըն Թէշպիհաթը մէզկուրէ իլէ օլան նիսպէթի՝ ֆէվգ իւլ 'ատէ վէ միճիսլի Թագտիսի րուհի միւմին օլտուղու գիւ'իմիւ քի, Թէրթուլիանոս, Քիփրիանոս, Աթանաս վէ Աւգոսթինօս Թարա-ֆընտան գապուլ օլունսուր· վէ պիր տիկէր գիւ'իմ՝ էքմէկ վէ չէրապ Թէշպիհաթը վէ Քրիստոսուն Թէն վէ գանը պէյնինտէ նիսպէթի րուհանիյէ վէ լազըմէ օլմազտան տա՝ Թա'ամը մուգաատէս այնընըն իճ-թիսաընտա ֆէվգ իւլ'ատէ վէ միճիսլի Թագտիս օլան Թէսիրաթը վար ուէյիւ իսնատ էտէն գիւ'իմ տիր քի, Իսքէնտէրիյէլի Քլէմէս,

Digitized by Google

Օրիկէնէս , Դայաէրիէէլի էվէսպիօս վէ Նազիանզոսը Կրէկօր Թաւմաթըրճան գաղուէլօլունուօ ։ Լաքին եէօհինճի տէհրուէն ասնկրա , պախուսուա սէքիզինճի վէ տօգուզունճու տէհրէյտէ քիլիսէի 'ուսուսիկէ էքմէք իւէ չէրապըն Փիլհագիգա Քրիստոսուն Թէն վէ գանընա Թահվիլ օլունտուզու պիւ'իւիւ գապուլ էթտի , վէ ընիքինճի տէհրուէն ասնկրա պուս պիւ'լուսի Ներսէսոպոլնանէ (գոյսէոհուԹիւն) իսմի իւէ Թէսիկէ օլունուզ, պա'ա էլ միւճատէլէ քիլիսէի ղազախկէտէ րէսմէն գաղուէլ վէ Թա'լիսի օլունուր իտի ։ Պու Թա'լիսի էվվէլ պէյան էտէն Ֆրանսէզի Փաճքասիօս Ռաստակը՝ Ռօմալի մանաստըրըրնըն նաչքըր իտի ։ Թ. Ի. 831 տէ « Ռապապըն Թէն վէ գանընա տայիր » իւնվանընտա պիր քիԹապ Թէէլիֆ վէ նէչր էթտի։ Պու քիԹապըն խիւլասասը պուննտան իպարէմ իտի քի , Թա'ատը մուգատտէս այնընըն Ռամրասընտա էքմէք իւէ չէրապ էփիսգօփօսուն էլի իւէ Թագտիս օլունտուզու կիտլի Քրիստոսուն Թէննի վէ գանընա հագիգաԹէն Թահվիլ օլունուզ , Քրիստոսուն Թէննի հադիգի վէ գանը հագիգիսի հաղըր ըլուր վէ նէննիպ իչիլիր , անճագ մուսիննին իւմանընըն Թահրիքի իչուն էքմէք իւէ չէրապըն կէօսԹէրիչի , գօգուտտ , րէննի վէ տայիւէ գապըր ։ Պունուն կիպի պիւ'իտիր սիհիմատի' օլ ճէհալէմ վէ զուլմէԹ էյտընընտա պիւէ տէր հալ վէ 'ուսուսէն գաղուէլ օլունմատը , վէ պու քիԹապը ճէրհ էտէնէյր չօգ իտի. մէսէլա՝ Ֆրուտիկար իսմինտէ պիր րահիպ , Ռապանուս Մաւրուս , ՌաԹրամնուս իսմինտէ 'ալիմ վէ անտէն ասնկրա մէշհուր պիր րահիպ Սքօշիայը նուհանանա , վէրօնայը ՌաԹէրիօս վէ կէրոլէրԹ (ասնկրա իքինճի ՍիվէնԹէր Փափա) ։ Պունլարտան էն մուհիմ ՌաԹրամնիօս իտի ։ Թէէլիֆ էթտիյի քիԹապտա Թահրը մուճատէլէ օլան մէսէլէյի լաչըգը իւէ Թէֆահհուս էթտիքտէն ասնկրա, իանատ էտէր քի, « էյէր էքմէք իւէ չէրապ Քրիստոսուն Թէն վէ գանընա Թահվիլ օլունուրսա, պու Թահվիլ ճիսմանի չէյլէրտէ վուգու՝ պու լուսուղունտան Քրիստոսուն Թէն վէ գանը Թէն վէ գան էվսաֆընտա կիօրինմէք կէրէք տիր , ՓագաԹ ալէօղէ տէյիլ տիր, պինանէն 'ալէհ էքմէք իւէ չէրապ ճիսմանինճէ Թահվիլ վէ Թէպտիլ օլունմայըպ անճագ մուսիննին իսմանընըն աչիքտան օլարագ պիր ԹէպտիլաԹը րուհանիկէ վէ խաֆիկէ իճրա օլունուր, վէ էքմէք իւէ չէրապ անճագ մէճագի վէ րուհանի Թարզ իւէ վէ եալընըզ իսմանտար իչիւն Քրիստոսուն Թէն վէ գանընա Թէպտիլ օլունուր , եախօտ անէչրի Թէմսիլ էտէր ։ Էքմէք իւէ չէրապ Թագտիս օլունտուզտան ասնկրա իսմանտարըն րուհունա էքմէք իւէ չէրապըն էվսաֆը Թապի'իչէնտէ պուլունմայան Թէսիրապա միւճմալ օլուր ։

Ռաստակէրին պիւ'իւիւնճէ իսմանը հագիգիսի օլմայան ատէմ Քրիստոսուն Թէն վէ գանընը Թա'ատը մուգատտէսէտ ալըր ամմա օնա միւճմալի խէյաս օլամազ ։ Վագա'ա ՌաԹրամնիօսուն Թա'լիմինճէ հա-

Digitized by Google

լընըզ իմանատար ատէմ՝ Քրիստոսու Քա'ամը մուզատատէատ Քէչխա էախը գիրա Քէզատիլաքը զահիրիխէ վէ ձիամանխէ հիչ եօգ տուր։ Բատապէր ալքընձը տէհրտէն պէրու գատալ օլունաճ ֆօրզան զիւ'իմիւնիւ Քա'ամը մուզատատէատ կէօրտիւ, լաքին Բաքրամիոս Քրիստոսուն քէֆքարէքինին վէրինէ կէօրիւզ ֆօմինէր անընը իլէ Քրիստոսուն քէֆքարէքինին մէնֆա'աքընաճ նայիլ օլուրլար տէյու պէյան էտէր իտի։ Հէր նէ գատար «Քզանատզինանախօ» Քա'լիմինի գատալ էքմէք իմէմէյիտ տէ Բաքրամիոսուն րուհանի Քա'լիմինի տախ գատալ էքմէյէն ատա'զը մուա'լիմէր ալր արքա եօզ ատատընլար իտէ տէ, օնունճու տէհրտէն ատնկրա Քա'լիմի մէզատար 'ուսմուէն գատալ օլունուզ տիկէր Քա'լիմաք հէրէքիգօղուզ տէյու րէատ օլունատու։

Օնախրինճի տէհրտէ մէշհուր, 'ալիմ վէ չօգ Քէ'ատտի չէքմիշ Պէրէնկարիօս իամինտէ ալր ատէմ քիլիսէի 'ուսմուիյէ Քատրաֆընատան գատալ օլունան «Քզանատզինանախօ» Քա'ալիրինէ գատրը օլարագ զուհուր էքտի։ Թագրիպէն Թ. Ի. 1000տէ Թուր չէհրինտէ Քէվէլլիւտ իլէ ալր միւտտէք օլ չէհիրտէ միւտէրրիս իտի։ Թ. Ի. 1030տէ Պէք մանատաքըրընըն նագըրը լաֆրանա եազուրզը րէսալէտտէ չօգ վագըքտան ալերու Քա'լիմի մէզատու րէ տայիր մէվճուտ ատուլունմուշ օլան չիւպհէլէրինի զիքր էտիտ Բատապէրին զիւ'իմ վէ Քա'լիմաքընը քիւլլի յէն ճէրհ էքմիշ տիր։ Պու րէսալէ նագըրը մէզքիւր Քատրաֆընատան տօգուզունճու Լէյօ Փատիայա կէօնտէրիլտիյինտէ, հէման օլ սընէտտէ վուգու՝ պուլան Ի'օմա մէճլիսինտէ րէսալէի մէզատուրէ վէ միւէլլիֆի տատի ալիլա իսթինթագ վէ մուրաֆա՝ հիւքմ վէ րէատ օլունատու։ Թէքրար օլ սընէ վէրտէլլիտէ Քէճմիշ՝ էքմէք իւզրէ Փատիա Քատրաֆընատան ալր Սինօտ մէճլիսի Քա'յին, վէ Պէրէնկարիօս օնա ճէլզպ օլունատու իսէ տէ, մէճլիսին մուա'յէն վագքի կէլմէզտէն էվվէլ Ֆրանսա Գըրալը Քատրաֆընատան Պէրէնկարիօսու հապատա իլգա օլունատու։ Գըրալըն իչատու հագգատըզըզը զատիտա Պէրէնկարիօսուն ալր ատֆ'ա ալր Ֆրանսա Սինօտ մէճլիսի մա'րիֆէքի իլէ հիւքմ օլունմատը իւզրինէ մէպնի իտի։ Վէրահէլի մէճլիսի Պէրէնկարիօս 'ալէյհինէ օլ գատատր հիտատէքէնմիշ տիր քի, օնուն Քատրաֆընը ստապիք էքմէյէ ճէտատրէք էքմիշ օլան Թուրատան իլքի րահիպ խալգընը զատզատընատան գուրքուզմագ իչիւն հապատա իլգա օլունուլար։ Ֆագաֆի ահալատընըն, պախուտատա Անկէր էպիսգօփօսու Էտէպիօս Պրունօնուն ղատրէքի իլէ Պէրէնկարիօս հապատան խէյատ օլունուպ հէման օլ զէման Փատիա Քատրաֆընատան Ֆրանսայա իրատ օլունան էյչի Հիլտէպրանտ (ատնկրա եէտինճի Կրէկօր Փատիա) իլէ քէստի իւնախյէք էտիպ անընը հիւանի րիզատընա նայիլ օլտու։ Թ. Ի. 1054 տէ վուգու՝ պուլան Թուր մէճլիսինտէ Հիլտէպրանտ հագգը ատուլունուր իքէն Պէրէնկարիօս իգրար վէ իգրա-

Digitized by Google

րընը եէմին իւէ թաստիգ էթտի քի, թա'ամը մուգատտէստէ էքամէք իւէ չէրապ թագտիս օլունտուգտան սօնկրա Քրիստոսուն թէնի վէ գանը օլուրլար։ Հէր նէ գատար Պէրէնկարիոս էքամէք իւէ չէրապըն Քրիստոսուն թէն վէ գանընա թահվիլ օլունտուղունու, եախօտ Քրիստոսուն թէն վէ գանը պիր վէճհը ճիամանի իւէ թա'ամը մուգատէստէ հազըր օլտուղունու գապուլ էթմէյիպ անճագ մէճազի վէճհ իւէ վէ իմանտարըն իմանընա հազըր օլտուղունու գապուլ վէ թա'լիմ էթտի իսէ տէ, եինէ «թահվիլ» (Թռնվէրսիս) լաֆզընը ապա'զը տէֆթա իսթի'մալ էտէր իտի։ Թ. Ի. 1059 տա Պէրէնկարիոս Հիլտէպրանտըն հիւանի նազարընա մուրթէվէքքիլ օլարագ Րօմայա կէլտի. Փագաթ քէնտինէ գարշը պուլունան թաստաֆ գարտինալ Հումպէրթին տէլալէթի իւէ Պէրէնկարիոս իշլուն չօգ ճիամանի թարզ իւէ թա'ամը մուգատտէսի պէյան էտէն պիր իգրարնամէ հազըրլատըլար, վէ Պէրէնկարիոս զիյատէսի իւէ խամֆի էթտիյինտէն ըէամէնանը գապուլ էթտի. լաքին Ֆրանսայա 'ամտէթ էթտիյինտէ մէզապուր իգրարնամէյի ըէտտա իւէ ղայէթ չիտտէթլի թարզ իւէ Րօմա քիլիսէսի 'ալէյհինտէ եազմըշ տըր։ Ենինէ Հիլտէպրանտ Փափա օլտուգտան սօնկրա, Րօմատտա վուգուտ պուլան իքի Սինոտ մէճլիսինտէ, պիրի Թ. Ի. 1078 վէ տիկէմբր Թ. Ի. 1079 տա, Պէրէնկարիոս քիլիսէյի 'ուամուամիյէնին գապուլ էթտիյի թա'լիմի գապուլ վէ իգրար էթմէյէ իսրամ օլունտուղունտա՝ Հիլտէպրանտ տամղի պիյատէ օնա սահապէթ էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէտտիյինտէն, նիհայէթ իւէ էմր ի'թիգատտընը իշլուն չէհիտ օլմազա ճէսարէթ պուլամայըպ, «թէօվպէ էտիպ պաթըլ թա'լիմաթըմը րէտտա էտէրիմ» տէմիշ տիր։ Անտէն սօնկրա թա հինի վէֆաթ ընա տէք (Թ. Ի. 1088) Թուր չէհրի գուբաթինտէ սըզը րիյազէթքեարլըգտուս 'էօմրիւնիւ կէչիրտի։

Պու տէօրտունճիւ միւտտէթին խիթմընտա հէր նէ գատար պա'զը 'ալիմ վէ տինատար մուա'լլիմէր թա'ամը մուգատտէստէ Քրիստոսուն հագիգի թէն վէ գանը նալընըզ վէճազի թարզ իւէ իմանտարըար իշլուն հազըր օլուր տէյիւ թա'լիմ էտէրլէր իտի իսէտէ, եինէ 'ուամուէյն «Թքանոպլիանոխաչ» թա'լիմի գապուլ օլունուր իտի, վէ օնա մուղայիր օլան թա'լիմաթ հէրէյհ իգօսլուգ ի'թիւպար օլունուր իտի.

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ԹԷՎԱՐԻԽԻ ՊԷՅՒՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՅԱՄԱԼԸ ԻՎՎԷԼ

ՄԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԷՐ ՎԷ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆՆԻՆ 'ՈՒՄՈՒՄԻ ՎԷ ԽԻՒԱՍԷ ՎԷՃՀ ԻԼԷ ԹԱ'ՐԻՖԻՆԷ ՏԱՑՑԻՐ

Պու տէօրտիւնճիւ միւատէթին իպթիտաալընտա պուլունան մէշհուր մու'ալլիմլէր ապրասընտա պուննտան էվվէլ տէֆ'աթէն զիքր օլունմուշ օլսըն պիրինճի կրէկօր Փավլա էն Նուֆուզլուսու խոխ։ Հէր նէ գաատար հատտէն զիյատէ վէ մուճիպլի մազարրաթ օլաճագ տէրէճէսինտէ ուսուլի քիլիսէվիյէի զահիրիյէ իլէ հիւքիմլէթի վատվամիյէներին թէչքիլ վէ թէսալիթինէ տիգգաթ վէ էհէմմիյէթ վէրտի խոխ տէ, վէ պա'տ էլ վէֆաթ թաթհիրի կիւնահ վէ իսլահի ախլագ մահալլի «Փաթկընօրթաս» թա'պիրինէ եիւզ վէրիպ վէ թա'ամլը մուգաատտէս այնընտա դուրպան հասսիյէթինի գապուլ էթտի խոխ տէ, եինէ էվվէլքի տէհլիլտէ սապիթ գըլընմըշ իգանիմի սէլասէ վէ ֆրիսաատաուն զաթը հէմ քէֆֆորէթի հագգընտա գապուլ օլունան թա'լիմաթընը վէ Աւհօսթինօտոն իրսաուէթի ինսանէյէ վէ կիւնահ հագգընտա օլան թա'լիմաթընը թասուիդ վէ պէյան էթմէքլէ պէրապէր, տոյիսա քիլիսէնին մէնֆա'աթը րուհանիյէսինէ վէ իմանը հագիգինին փաք հըմիզ օլունմասընտա էն գիյատէ արզուքէչ վէ չաըշգան պուլունուր իտի։ Անընն չիմտիյէ գաատար պագի գալսան թահրիրաթը հայըճա օլուպ՝ էքսէրիսի րէսալէլէր վէ թէֆսիր նէվինտէն վէ վա'զլարտան 'իպարէթ տիր։

Իսհաննա քիլիսէնտէ 'ալիմ իսհտար՝ Սէվիլ Էփիսգոփոսու (հինի վէֆաթը Թ. ի. 636) 'իլմի իլահինին թէրագգիսի իշին չալըշըպ չօգ թահրիրաթը միւխթէլիֆէ պրագտը։

Digitized by Google

Սէքիզինճի տէհրուէ ինկիլիթէրրա քիլիսէսինուէ չօգ 'ադիմ, տինաուար վէ միւնասիպէթ իլէ «միւհթէրէմ» տէնիլէն Գիյաս իսմինուէ պիր րահիպ պուլունուու՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէի հազիգիյէնին քիլիսէտէ մուհֆուզ գալմասընա վէսիլէ օլտու։ Գու կիւնէ գատար միւ'թէպէր օլաբագ գալըրլ թահրիրաթը փէք չօգ տուր։ Հէման պիւթիւն Քրիթաղը չէրիճի իւզէրինէ թէճիսիր եազըլգտան սո'տա, թէվարիխի 'ումումիյէ վէ քիլիսէ թէվարիխի վէ չօգ րէսալէլէր վէ սայիր քիթապլար թէէլիճ էթմիշ սիր։ Հինի վէֆաթը թ. ի. 735 տէ իտի։

Գէօյիւք Քարլօ Իմիւրաթօրուն 'իւլէմասընտան օլան Ալգուին՝ Գիյատին վէֆաթ էթտիյի սէնէտէ Ինկիլիթէրրատաս նօրք չէհրինտէ թէվէլլիւտ էտիպ Իմիւրաթօր միւշարէն 'ալէյհին եանընա թ. ի. 782 տէ տա'վէթ օլունմուշ վէ անըն մա'րիճէթի իլէ Լաթին լիսանընտա Քրիթաղը չէրիճին թէրճիւմէսի տիգգաթլըճա թահահիկ օլունտու։ Պէօյիւք մէտրէսէլէր թէճքիլ օլունտու վէ թահրիրաթը սայրիէտէն մա'տա Էդուանիմի սէլասէ թա'լիմինէ տայիր պիր քիթապ եազտը, վէ չօգ րէսալէլէրի տախի էլան մէվճուտ պուլունուր։ թ. ի. 804 տէ վէֆաթ էթտի։

Բապանուս Մաւրուս Մայէնատէ թ. ի. 776 տա թէվէլլիւտ իլէ էվվէլճա Ֆուլտա մանաստըրընտա վէ սօնկրա Ալգուինին Թուրտա պուլունան մէտրէսէսինտէ թա'լիմ օլունարագ, 822—842 է տէք Ֆուլտա մանաստըրընըն նազըրը, վէ թ. ի. 847—856 ա տէք Մայէնա Սէրիֆագօփօսու օլարագ չօգ 'ալիմ պիր ատէմ իտի։ «'Իլմի իլահի» իւզէրինէ, «'իլմի ախլագ» իւզէրինէ, «քիլիսէ թէրպիյէսի» իւզէրինէ վա'զլար, րէսալէլէր վէ սայիր թահրիրաթը վար իտի։ Թուրին Էփիսգօփօսու Քլաւտիօս Քրիթաղը չէրիճի իւզէրինէ չօգ թէֆսիրլէր եազտը իսէ տէ, եալընըզ սիր մըգտարը էլան պուլունա պիլիր։ Վալաֆրիտ Սթրաբօ տախի (հինի վէֆաթը թ. ի. 849) պիւթիւն Քրիթաղը չէրիճի իւզէրինէ թա պու կիւնէտէք պագի գալմըշ պիր մուխթասար թէֆսիր եազմըշ սըր։

Սէքիզինճի վէ ոօգուզունճու տէհրլէրտէ Իրլանտա մանաստըրլարընտա պաչգա եէրլէրտէն զիյատէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա միւթալա'ա վէ թէճիլգքիւր էթմէգլիք վար իտի։ պախուսուս Սգօչիալը Նուհաննա Իրիկէնա (թ. ի. 845 տէն սօնկրա Ֆրանսա Իմիւրաթօրունուն եանընտա, վէ թ. ի. 877 տէ վէֆաթ էթտի) ուսուլի 'իլմի մանթըգ իւզրէ թա'լիմաթը մէսիհիյէտէն պահա էտէր իտի։ Աւկսաքինսուն թահրիրաթընը վէ հէմ տէ Օրիկէնէսին վէ սայիր եունանի մու'ալլիմլէրին թահրիրաթընը տիգգաթլըճա միւթալա'ա էթմիշ վէ «Տիօնէսիոս Արէօփակիթսուն» քիթապլընը թէրճիւմէ էթմիշ իքէն, քէնտի վազթընտա պուլունտուղու 'ատէթ իւզրէ, եա'նի՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէյի եալընըզ Քրիթաղը չէրիճին

Digitized by Google

տէլայիլի իլէ վէ պախուսուս իլք տէդրէրին մու'ալլիմէրինին թահ-
բիրաթընտա գիքր օլունան խաթխորաճլար իլէ թաստիգ էթմէքլիյէ
գանա'աթ էթմէյիպ , տինի մէսիհիյի վէ անըն թա'լիմաթընը ու-
սուլի հիքմէթ եօլու իլէ 'ագլը ինսանլարին մա'լիւմաթը ասլիյէ վէ
էսասիյէսինտէն թէֆհիմ վէ թաստիգ էթմէյէ չալըշըը : «Մէտրէ-
սէվիլէրին» (փոլոցական) սիրինճիան լ'թիպար օլունա պիլիր : «'Իլմ
խանաս թէգաւտիւմ էտէր» տէյէրէք Աւկօսթինօսան «Իման 'իլմէ
թէգաւտիւմ էտէր» քէլամընըն 'ադաիսինի մէպտէ տէյու թուր-
մուշ տուր : Անըն գիւ'իմիւնճէ հագիգաթը հալ Ալլահը պիլմէք
պիզմէ միւմքին օլուրսա տա , անըն մէվճուտիյէթի ասլիյէսինի եա-
խօտ սըֆաթը ասլիյէսինի թա'պիրլէ թա'րիֆ էթմէք միւմքին տէյիլ
տիր , չիւնքի ճիւմլէ թա'պիրաթ 'ամիզ վէ նագիս օլուր : Պինաէն
'ալէյհ 'իլմի իլահիյի իթլիյէ թագսիմ էթուր Պիրինճի գլսմ՝ էզէլտէն
էպէտէ տէք մէվճուտ օլան հայ իւլ գայեում հագգընտա հէր նէ իս-
նատ օլունուրսա , ունըն թասդի'աթը ասլիյէսինէ միւթապէգ կէլմէգ·
վէ տիկէր գլսմ՝ տէրք օլունանտազ սըֆաթը իլահիյէ յի՝ Բիթապալը չէ-
րիֆին էլֆաղը իլէ վէ գաուհարտէն պէրու քիւիսէի 'ուսմուհիյէ թա-
րաֆընտան գապուլ վէ թա'լիմ օլունան թա'լիմաթ եօլու իլէ, էզհանը
ինսանիյէյէ թէնէզզիւլ էտէր եօլու վէ թէչպիհաթ եօլու տէյու
պէյան էտէր : Իշպու եուհաննանընն նուֆուզ վէ թէսիրաթը Պրի-
թանեա վէ Ֆրանսատա չօգ օլուսլ , Ամրիհիան մու'ալլիմլէրի հէմ
տահա զիյատէ թա'լիմաթը էսասիյէլէրինի թէֆահհուս վէ թահարրի,
հէմ տէ պու թա'լիմաթընն հիքմէթ ուսուլի իլէ օլան 'ալագասընը
արտըրսպ Փէհմ էթմէք իւզրէ թահրիք սլունտուլար : Լաքին պու
ճինա թէֆահհուսաթընն սօնկրատան թէհլիքէլի օլմասը աչիքթար
օլաճագ տըր : Զիրա հէր նէ գատար թա'լիմաթը մէսիհիյէ յի հիքմէթ
վէ մանթըգ եօլու իլէ թաստիգ էթմէք միւմքին օլուրսա տա ,
թա'լիմաթը մէսիհիյէ պիզզաթ ուսուլի հիքմէթ իւզրինէ մէպնի
օլամազ , եօխսա Ի'րիստուսան հարիք իւ'ատէ ահվալ վէ ա'մալի
արթըգ պի հասս օլուպ գապուլէ չայան օլամազ : Աքօշիալը եուհաննա
պիզիմ տէհրիմիզտէ եաչասա իտի , քէնտիսի տինտար ատէմ օլսա
տահաթ ուսուլի թահարրիսի մաջարրաթընը պուլունուր իտի . Փագաթ
քէնտի էյամընտա քէնտի էֆքեար վէ թէսաւվուրաթընը Փէհմ
էտէն ատէմլէր նատիրէն պուլունուր իտի : Պու մու'ալլիմտէն
սօնկրա (Թ. Ի. 871—901) Ինկիլթէրրալը պէօյիւք Ալֆրէտ Իըրալ
'իլմի իլահինին թէրագգիսի իչիւն պիզզաթ չալըշըպ, Պիյսին քիլիսէ
թէվսիրխինի վէ պէօյիւք Կրէկօրուն պիր քիթապընը լաթինճէտէն
Ինկիլիզճէյէ թէրճիւմէ էտիպ , Քիթապընը չէրիֆին տահաթ Ինկիլիզ-
ճէյէ թէրճիւմէ օլունմասընը իսթէր իտի :

Քիլիսէի ղարալիյէտէ տահաթ օնունճու տէհրին սօնունտա Ըէյմ
Սէրթիֆիգօհօու կէրպէրթ (Սօնկրա Ութինճի Սիլվէսթէր Փապա) վէ

Digitized by Google

պախուսուս օնալիրինձի տէհրտէ Պէքտէ բահիպ վէ սօնկրա Քանթէր-պըրի Սէրփիսկոփոսու (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1089) Լաֆրան՝ Իլմի իլահի խուսուսունա չօգ չէօհրէթ քէսպ էթտիլէր։ Իշպու ուէօղ-ուէնճիւ միւտուէթտէ քիլիսէի չարգիյէտէ սալիք իւզդիքը «Տիօնի-սիօս Արէոփակիթոս» քիթապը՝ գալըպ Թա՛պիրաթտան Իպարէթ օլ-տու իսէ ոէ, երինէ պա՛զըլարըն էֆքեար վէ Թէսավվուրաթընճա պուլունտուղունտան՝ չօգ Թէսիրաթ քէսպ էյլէտի, զիրա էֆլաթո-նուն հիքմէթ Թարիգինտէն չօգ Թէսիրաթ գապուլ էթմիշ վէ պիր րիվայէթ կէօրէ պիր զէման Արապ իսլիֆ էլ Մանսուրուն խաղնէ-տապը պուլունմուշ օլուպ, չօգ տիրայէթլու վէ Իսլիմ պիր ատմ Ի-տի։ Գալուսուս «իման վէ Ի՛թիգատը հագդիդինին խիլասայը սա-հիհէսի» (ԵԿԴՕՍԻՍ ԱԿՐԻԲՀՏ ԹՀՏ ՕՐԹՕԴՕՀՕՒ ՊԻՏԵՕՏ) իւն-վանընտա էօյլէ մադսուլ վէ միւքէմմէլ պիր քիթապ Թէէլիֆ էթտի քի, Թա պու կիւնէ գատար քիլիսէի չարգիյէտէ էսասը Իլմիիլահի իչիւն միւաԹա՛մէլ վէ միւրաճա՛ատ օլունան քիթապ պու տուր։ Սալիֆ իւզդիքը իքի զաթըն տիկէրի Մաքսիմոս խամինտէ, էվվէլա Նեսնանի Իմիէրաթօրուն սըրր քեաԹիսի պուլունմուշ, սօնկրա պիր րահիպ վէ մանաստըրը նազըրը պուլունան, վէ Նիհայէթտէ, եա՛նի Թ. Ի. 662 տէ աէքսէն իքի եաչընտա օլարագ չէհիտ օլուպ Քրիստոսուն զաթը խուսուսունտա գապուլ էթմիշ օլուսուղու Թա՛լիմաթը րէտտ էթմէք պապընտա Իմիէրաթօրուն միւրատընա միւԹապըգ կէլմէտիյինտէն, չօգ չիտտէթլի իսքէնճէլէր չէքսիքտէն սօնկա գաթէլ օլունան բա-հիպ իտի։ Անընն Թա՛լիմինճէ էգանտիմի սէլասէ վէ Քրիստոսուն զա-Թընտա ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթին պիրլէշմիշ օլմալարը եալընըզ ինսանընն կիւնահտան խէլասը իչիւն օլմայըպ րուհի ինսանինին եիճէլմէսի իչիւն տաԹի օլուր, վէ իման վասիթասը իլէ իսանտար ատմ Քրիստոս իլէ պիրլէշիպ հագդաթէն Ալլահընն միւչապէհէթի ի կէօսթէրիր։ Մաքսիմոս իսանը հագդի վէ րուհանինին Ֆազիլէթ վէ էհէմմիյէթինի Թէէքիտ իլէ՝ մուհաոպէթ Սրիսթիյան Էօմրիւնիւն քէմալիյէթի տիր ոէ յու պէ յան էտէր իտի։ Նիւսալը կրէկօրուն Մաք-սիմոս իւզէրինէ օլան Թէսիրաթը փէք աչիքտար օլուր։

ՅԱՅԼԸ ՍԱՆԻ

ԷԴԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԷՑԷ ՄԻՒԹԱ'ԱԼԻԴ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐԷ ՏԱՑԻՐ ՓՐԻՍՏՈՍՈՍԻՆ ՉԱՓԸ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՕԼԱՆ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐ

Հէր նէ գաւտար իւչիւնճիւ միւտտէֆտէ Քրիստոսուն զաֆը խուսուսունտա, ևա'նի՝ նէ վէճհէ ուլուհիյէֆ վէ ինսանիյէֆ անքն զաֆը վահիտինտէ պիրլէշտիյի խուսուսունտա, չօգ միւպահասէ վէ մէճլիսլէրտէ միւշավէրէլէր վէ Ինրիթիան քիլիսէսինտէ միւճատէլէ վէ միւնազա'ալար պիլէ վուգու՝ պուլունուպ, անաֆէմա վէ ղուլմ վէ թէ'ատտի տահի մէյտան պուլուսու իսէ տէ, վէ Նէսաթօրիոս ֆքրգասը հէմ էվֆիքէս ֆքրգասը իլէ անտէն հասըլ օլան «թաապի'աֆը վահիտէ» ֆքրգասը՝ քիլիսէի 'ուսմուհիյէնին իվհազլըղընուան իսրաճ օլունմալարը իլէ միւճատէլէ խրիթաո պուլմուշ ուսուր տէյու իւմիտ օլունտուս իսէ տէ, եինէ պու տէօրտինճիւ միւտտէֆտէ պու մատտէլէր միւճէտտէսէն թահքը միւճատէլէյէ կէլմիշ ուր, վէ էկէրչի պու տէֆ'ա վուգու՝ պուլան միւճատէլէլէր դուրուս վէ սէմէրէսիզ օլուպ 'ագլի ինսանինին ֆէհմ էթմէք զուտրէթինտէն զիյատէ միւշքիլ, վէ պէլքի ասլա էսրարտան խալի օլմայաճադ մէսէլէլէրին հալ օլունմասը իւզէրինէ նաֆիլէ եէրէ սարֆը զիհն էթմիլէր իսէ տէ, եինէ թա'լիմաթը մէսիհիյէյէ միւթա'ալիգ օլան իշպու միւճատէլէլէր տահի հիչ ուէյիլ իսէ մուխթասարճա պուրատտա պէյան օլունմազ կէրէք ուր։

Հէրագլիթօս Իմիէրաթօր Ֆաբսիլէր իլէ մուհարէպէ էտէր իքէն Ֆքրգաի մէսիհիյէլէրի պու թա'լիմ խուսուսունտա պիրլէշտիրմէյէ ղայէթլէ չօգ արզու էտէր իտի, վէ Թ. Ի. 622 տէ պա'զը «թաապի'աֆը վահիտէ» ֆքրգասընտան օլանլար խարաֆընտան իմիէրաթօրա թէմին օլունմուշ տուր քի, Քրիստոսուն զաֆընտա պիր եախօտ իքի «թաապի'աֆ» մէսէլէսինտէն վազ կէչիպ պէր իրատէֆ վէ մէնպա'ի հարէքէթ օլուպ՝ հէմ ուլուհիյէթի հէմ ինսանիյէթի պիլմիւնասիպէթ պունուն իլէ ա'մալ իճրա էտէր տէյու իւնատ օլունուրսա, թարաֆէյնտէն գաւպուլ օլունուր։ Իսքէնտէրիյէ փաթրիսի Քիրիօս միւսաէհէ արզուսու խուսուսունտա իմիէրաթօր իլէ հէմֆիքէտա եախօտ իմիէրաթօրուն միւրատընա միւթաապէգ կէլմէյէ րազի օլուպ, Թ. Ի. 633 տէ իշպու «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմինի պէ-

Digitized by Google

յան վէ նէչր էթաի ։ Լաքին Սօֆրօնիօս իամինտէ Սէրիալը պիր րահիպ օլ զէման Իսքէնտէրիյէտէ իգամէթ իլէ խանատ էթաի քի, «'Իրատէթի վահիտէ» խա'լիմինի գապուլ էտէնլէր՝ ուսուլի մանթըգ միւճիպլինէ Քրիստոսուն զաթընատ իքի թասլի'աթ, եա'նի՝ ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթ հագիգաթէն վէ միւքէմմէլ օլարագ միվճուտ տուր տէյու գապուլ էտմէզլէր, վէ «Թասլի'աթը վահիտէ» ֆըրգասընա տիւչմէլէրի իգթիզա էտէր. գիրա հէմ իրատէթի իլահիյէ հէմ տէ իրատէթի ինսանիյէ պուլունմասըղը հալտէ ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթի սահիհէ օլամազ. Պինաէն 'ալէյհ «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմի «Թասլի'աթը վահիտէ» խա'լիմի տէմէք օլուպ, քիլիսէի 'ուսմուհիյէտէն րէտտ օլունմալը տըր». Պունուն իւզէրինէ Քրիթօս՝ իսթանպոլ Փաթրիկի Սէրկիօս տանըշըր, վէ Սէրկիօս՝ պու գաւտար ինձէ Թարզ իլէ մէսէլէի զայրի մա'լիւմաթէն պահա էթմէք ֆայտասիզ վէ մուխաթարալը օլտուղունու, եա'նի՝ «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմի «Թասլի'աթը վահիտէ» տէմէք, վէ իքի իրատէթին պուլունմասը թա'լիմի՝ Քրիստոսուն զաթընտա իրատէթի իլահիյէ վէ իրատէթի ինսանիյէ սէլէթի պիր միգտար եա պիր թիւրլու պիրի պիրինէ մուխալիֆ օլտուղունու տիւչիւնմէքլիյէ սէպէպ օլուր տէյու կէօթէրէրէք, միւպահէսէյի քիւլլիյէյին պրագմասընըն նահիհաթ վէյտի. Ամմա Սօֆրօնիօս Թ. ի. 634 տէ երուշալիմ Փաթրիքլիյինէ խա'յին օլունուս, Պունուն իւզէրինէ Սէրկիօս Բօմա Փափասը Հոնօրիօսուն (Թ. ի. 625—638) րէյհնի խիթհասալ էթմէք իչիւն օնա մէքթուպ կէօնտէրտի. Հոնօրիօս տախի ձէվապէն Սէրկիօսուն Քրիօսա վէրտիյի նահիհաթընը Թաստիգ էթտի. «Պիւթիւն միւճատէլէ ասլէս եէրէ խսէ տէ, 'Իքի իրատէթ' թա'պիրի էյի տէյիլ, չիւնքի Քրիստոսուն զաթընա մուխալիֆէթ կէթիրիր» տէտի.

Լաքին Սօֆրօնիօս միւճատէլէյի պրագմատ իսթէմէյիլ «Մուխալիֆէթի մէզհուրէ Թէհլիքէսի քէնտի Թա'լիմինէ նօգ տուր, գիրա իչլէյէն իրատէթ «իրատէթի իլահիյէ» օլսուն եախսօտ «իրատէթի ինսանիյէ» օլսուն նինէ իչլէյէն զաթ հէման օլ զաթ տըր» տէտի.

Հէրագլիօս Իսիհէրագթօր Թ. ի. 638 տէ պիր ֆէրման վասիթասը իլէ միւճատէլէյի մէզհուրէյի Թէհքին էթմէյէ չալըշըր իքէն անը Թէզեհհէտ էթտի. չիւնքի նէ պիր իրատէթ նէ իքի իրատէթ Թա'պիրինէ րուխսատ վէրտի խսէ տէ, նինէ «Իրատէթի վահիտէ» Թարաֆընա մէյլ էտէր տէյու 'ուսմուհէն անկլաշըլըր իտի. Պու վագըթտան սօնկրա տախի Բօմա Փափալարը Սէվէրինօս (Թ. ի. 638—640), վէ ոհօրտինճիս Եուհաննա (Թ. ի. 640—642), «իրատէթի վահիտէ» Թա'լիմինէ գարշը գարար վէրիպ անէրին խալիֆէսի Թէոդօրօս (Թ. ի 642—649) իսթանպոլ Փաթրիկի Փաւլօսա անաթէմա օգուտտու. Շարզ Թարաֆընտա տախի Մաքսիմօս իամինտէ պիր րահիպ «իրատէթի վահիտէ» ֆըրգասը 'ալէյհինէ Թահրիրաթ կապըպ խսնատ

Digitized by Google

էթտի քի , «Մուխալիֆէթ օլմազսըզըն Քրիստոսուն կիւնահմըզ զա-
Քընտա 'իրատէթի իլահիյէ' վէ հէմ 'իրատէթի ինսանիյէնին' պու-
լունմասը միւմքին տիր. վէ կիւնահ իչլէյէն 'իրատէթի ինսանիյէ'
օլտուղունտան՝ խէլասը ինսանի իչիւն Քրիստոսուն զաՔընտա իրա-
տէթի ինսանիյէնին իրատէթի իլահիյէ իլէ պիրլէշմէսի լազըմ կէլիր.
պախուսուս քի միւքէմմէլ պիր իրատէթի ինսանիյէի հագիգիյէ
պուլունմագսըզըն ինսանիյէթի միւքէմմէլէ եօգ տուր , վէ պէօյլէճէ
Քրիստոսուն քէֆարէթի ինսան Թարաֆընտան պիլ վէքեալէ խու-
սուսունտա նագիս օլուր . Վագա'ա քիլիսէի 'ուսմուիյէնին գաւղուլ
էթտիյինէ կէօրէ Քրիստոսուն ինսանիյէթի միւքէմմէլ տիր» . Թ. Ի.
648 տէ Գօնսթանս Իմփէրաթօր (Թ. Ի. 642—668) Թարաֆէ յինին
քիլիսէի գասիմէնին Թա'լիմինի գաւղուլ իլէ պիրի պիրինէ անաՔէ-
մա օգուսմանլարընը էմի էթտի. լագին «իրատէթի վահիտէ» Քը-
գասընա մուղայիր օլանլար պունա րիզա վէ իՔա'աթ վէրմէյիզ ,
Րօմա Փափասը ՄարԹին տախի Իմփէրաթօրա գարշը պուլունտու-
ղունտան անըն Թէվգիֆի Իմփէրաթօր Թարաֆընտան էմի օլունտու. լագին Իմփէրաթօրուն վէքիլի էմրը մէզկուրու Թգրա էթմէյիզ յիտ Փափայա եփուղ վէրտի, վէ Փասիա Րօմատա պիրինճի «Լաթէրան» մէճլիսի Թէշգիլ էթտի. Պու մէճլիս «իրատէթի վահիտէ» Թա'լիմի վէ անը Թաստիգ էտէն Իմփէրաթօրուն Քէրմանը 'ալէյհինէ գարար վէրիպ ԻսԹանպօլ Փաթրիյինէ անաԹէմա օգուտու. Իմփէրաթօր հագարէթլէրի պունու քէնտի հիւքմիմէԹինէ խըլյանէԹ նէվ'ինտէն սայարագ Փափա-
յը Թ. Ի. 653տէ Թէվգիֆ վէ ԻսԹանպօլա չօգ հագարէթլի Թարզ խ-
լէ ճէլպ էթտիքտէն սօնկրա անը մէնՔի գըլըտը, վէ Փասիա Սեպտ. 16,
Թ Ի. 653 տէ րէզալէէթտ լագին իման վէ ճէսարէթի տէրտունիյէ իլէ
վէՔապ էյլէտի. Վագա'ա սալիՔ իւզդիքը Մագսիմոս տահա զիյատ
խագէնճէ վէ էլէմիլէր չէքմէքլէ գաՔճ օլունտու. Պունտան սօնկրա
պիր միւտտէթ իչիւն ԹահՔը հիմայէի հիւքիմէԹտէ պուլունան
«իրատէթի վահիտէ» Քըգասընա գարշը քիմսէ պաչընը գալտըր-
մադա ճէսարէթ էտիլմէզ իտի. Լագին Թ. Ի. 677 տէ Աստ յօտաԹօս
իմինտէ ճէտուր պիր ատմ Փափա պուլունտուղունտա , պու միւ-
ճատէլէ սէպէպինտէն քիլիսէի ղարպիյէ քիլիսէի չուրգիյէտուէն
գաՔ'լի 'ալագա էթմիշ տիր վէ պունտան սօնկրա «Քի իրատէթ»
Թա'լիմի քիլիսէի ղարպիյէտէ վէ սօնկրա չարգիյէտէ տախի քէտալի
Քէյտզէթ էթտի. Թ. Ի. 680 տէ Իմփէրաթօր Գօնսթանթինօս Փո-
գօնաԹօս (Թ. Ի. 668—685) պիրինճի Թրուլլիան մէճլիսի (ալԹընճը
մէճլիսի 'ուսմուսի) ԻսԹանպօլտա Թէշգիլ էտիպ , պու մէճլիս պա'ա
էլ Թահարրի «իրատէթի վահիտէ» Թա'լիմինէ գաւրշը սաՔի խուզդիքը
վէճհէ գարար վէրտի , վէ պիլճումլէ Թա'լիմի մէզկուրու գառպուլ
էտէնլէրէ անաԹէմա օլունտու. «Քրիստոստա ուլուհիյէԹինէ վէ ին-
սանիյէԹինէ միւԹտալըգ օլարագ իքի իրատէթի Թասալի'իյէ վար տըր,

Digitized by Google

վէ անըն զաթընտա պու իրատէթլէր թէղայուր էթմէքսիզին վէ այրըլմագսըզըն վէ հէմ գարըշմագսըզըն վէ թագսիմ օլունմագսըզըն մէվճուտ օլուր ։ Պու իրատէթլէր արասընտա մուխալիֆէթ պուլունմայըպ , տայիմա իրատէթի ինսանիյէ իրատէթի իլահիյէյէ վիթիւ' տիւր» ։ Թ . Ի . 692 տէ թէճէմմիւ' էտէն իքինճի Թրուլլիան մէճլիսի պու գարարը թաստիգ էթտի , վէ պու կիւնէ գատար, Սիրիատա պուլունան Մարօնի ֆըրգասը միւսթէնա թուխուլարագ, օլ թարիգաէն սօնկրա գարարը մէզկուր քիլիսէի 'ումումիյէ կէրէք չապգիյէ վէ կէրէք ղարպիյէ թարաֆընտան գապուլ օլունտու ։ Սէքիզինճի տէհրին սօնունտա Իսիանիատու Նէսթօրիօս ֆըրգասը կիպի պիր ֆըրգա զուհուր էտիպ անըն էրպասըը Թօլէտօ Սէրիգօփսու վէ Ուրհէլէս Էփիգօփսու Յէլիքս իտի ։ Պունլարըն գիւ'իւմիւնէ կէօրէ Քրիստոս ուլուհիյէթի հասէպինճէ հագիգաթէն իպնուլլահ օլուպ՝ ինսանիյէթի հասէպինճէ անճագ մէճազի վէ «ապէֆնէնէ» (ճան էվլատը) իպնուլլահ տըր։ Պու ֆըրգա Թ . Ի . 792 տէ Րաքքա պուրկտա թէճէմմիւ' էտէն մէճլիստէ վէ Թ . Ի . 794 տէ Ֆրանքֆօրթտա վէ եինէ էյ մէճլիսինտէ (Թ . Ի . 793) ույտտո օլունտու , վէ պիր տէհր գատար Խրիսթիյան քիլիսէսինտէ գուլմատը ։

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻԹԷ ԻԼԷ ԿԻՆԱՀ ՎԷ ԹԷՏՓԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸՆԱ ՄԻՒԹԱ'ԱԼԻԳ ՕԼԱՆ ՄԻՒՃԱՏԷԼԷԼԷՐԸ ՏԱԹԻՐ

Հէր նէ գատար Աւկոսթինօսուն Թա'լիմաթը քիլիսէի 'ումումիյէսինին Թա'լիմաթը տէյու ալթընճը տէհրին մէճլիսէրինին գարարը իլէ գապուլ օլունտու իսէ տէ , օլ վագըթտան պէրու ապահուտուա իշապտ տէօրտինճի միւտտէթին էյտամընըն միւրուրի իլէ Աւկոսթինօսուն Թա'լիմաթընըն պա'զը մէպտէէրը վէ նէթիճէլէրինի գապուլ էթմէքտէն չէքինիրլէր իտի ։ Եա'նի՝ Թագտիրի իլահինին իմանտարլարըն խէլաս իշինն տա'վէթ վէ Թագտիս օլունմալարը իլէ սլան նիսպէթի գապուլ օլունուպ տա հէյման օլ Թագտիրին Թէօվհիտինին խէլաստան մահրում պրագըլմալարը իլէ օլան նիսպէթի խուսուս-

Digitized by Google

սունտա չօգ չիւպհէլէր իւէյտա օլունուր իտի ։ Պու չիւպհէլէրի ճերհ իլէ վէ Աւկօսթինօսան Թաա'լիմաթը միւքէմմէլէյի Թաատոգ վէ միւճիւիլի միւճատէլէ վէճհ իլէ Թէսպիհ էթմէք իւզրէ Կօթշալը խամինատէ Սաքսօնկա ապէյզատէլէրինատէն պիր զոթ՝ տօգուզունճու տէհրին իսկիտոսընտա Թէվէլլիւտ իլէ քէնտի վալիտէյնի Թարաֆընտան բահիպ օլմագ իւզրէ Ֆուլտա մանաստըրընա Թագտիմ վէ Թէսլիմ օլունտու ։ Քէնտի արզուսունա բի'այէթէն Մայէնա Սինօտ մէճլիսի Թ. Ի. 820 տէ անը րիյազէթքեար նէզրինտէն ազատ էթտի իսկ տէ , մէզքիւր մանաստըրըն նազըրը Րապանօս Մաւրօսան բիճասընտա բի'այէթէն Լուի Իմփէրաթօր՝ մէճլիսի մէզքուրուն գարարընը բէտտ էթտի վէ Կօթշալը Օրպէյ մանաստըրընա կիթտի, Օրատա Աւկօսթինօսան Թահրիրաթընը տիգգաթլըճա միւթալա'ա իլէ Թագտիրի իլահիի միւսթագիլի ճան ու տիլտէն վէ քէնտի Թէճրուպէի տէրուհիյէսինտէն գասպուլ էտտիրէք օլ զէմանտա պուլունան Յունիթիյանլարընը էքսէրխի «Եարը Փէլակիօս» զիւ'իմինճէ ի'Թիգատ էտէր տէ յու չիքեայէթ էտիպ, Թ. Ի. 847 տէ Րօմայա զիյարէթ, վէ 'ավետ էթտիքտէն սօնկրա պու չիքեայէթի 'ալէնվէն վէրօնա Լիփիգօփօսու Նօթթինկին հուզուրունտա Ֆրիօլ հիգիւմտարը էպարտուրը պիր մանաստըրընտա 'իլան էթտի, Րապանօս Մաւրօս հալա Մայէնա Սէրիհիգօփօսու օլուպ Նօթթինկէ հէմ էպարատա կօթշալըքն Թա'լիմաթընա գարշը րէհպէրլիք եազըպ Թա'լիմաթը մէզքուրէ յի մէքրուհ ատտ էթտի իսկ տէ , լայըգը իլէ անը տէրք էտէմէտիյի կիպի եանկըլըճ պիր Թարիգ իլէ պէյան էթտի ։ Կօթշալըքն Թա'լիմաթը տավիյէսի պունտան 'իպտարէթ իտի. եա'նի՝ «Ինսանընն իլգ էվվէլ կիւնահա տիւշմէսինտէն պէրու օլ տիւշմէքլիք տոսիի ա'մալի իհթիյարիյէ վէ միւճրիմանէտտէն օլարագ , ճիւմլէ ատէմլէր հէման պիր հալի Ֆէտատտա պուլունուր. վէ Ադէմին իլգ կիւնահրընն էպէրինտէն վէ միւճրիմիհյինտէն ինսան ճինսինին հէր Ֆէրտի հիսսէտոար օլուպ՝ 'ազաալը էպէտիյէ միւսթահագգ օլուր ։ Իշպու ինսան ճինսինտէն Ալլահ Թագտիրի միւսթագիլ իլէ քէնտի մէրհամէթինտէն նաշի պիր միգտարընը հնթիհասալ էտիպ խէլտոսա նայիլ օլմալարը իշին հնսպէթը քեաֆիյէ ինսան իլէ, պագի գալանլարը չէրի'աթ վէ 'ատալէթի իլահիյէ իգթիզասընճա 'ազապ չէքմէգիյէ պրագգըր ։ Ալլահ էզէլտէն կիւնահրն վուգու' պուլսաճաղընը սիլտի ամմա կիւնահը Թագտիր իլէ վիճհուտէ կէթիրմէտի ։ Ալլահ էհրր օլանը Թագտիր էթմէյիպ անճագ խայր օլանը Թագտիր էտէր. լաքին խայրը իգի նէվ' տիր. պիրի մէրհամէթին պէրէքէթլէրի վէ տիկէրի 'ատալէթին հիգմէրի ։ Պունլարընն իգիտի խայր օլուպ Թագտիրի իլահիտէն հասըլ օլուր ։ Պինանէյն 'ալէյհ միւնթահէպ օլմայանլայընն կիւնահա տէյիպ անճագ 'ազապը էպէտիյէ Թագտիր օլունմալարը հագգիգի օլուպ Թա'լիմ օլունուր» ։

Րապանօս Մաւրօս կօթշալքըն իշպու Թա'լիմաթընը Թէրճաթու-

Digitized by Google

Թուպ կօթչալք՝ «Միւնթախապ օլանլար նէ գատար քէօթիւ օլուրլաթաս տա, մուխլազա հայտաթը էպէտիյէ նայիլ օլուրլար, վէ խէլաստան մահրում պրագըլանլար նէ գատար գուտսխյէթ իչիւն չալըշըրլաթաս տա՝ ենինէ հէլաքա հիւքմ օլունմալարը էմրը մուգաբրէր տիր, տէյու Թա'լիմ էտէր։ Վագա'ա պէօյլէ կօթչալքըն Թա'լիմաթընը Թէրս անկլամագ խուսուսունտա էօզիւրսիւզ իտի։ Կօթչալք տայիմա պէյան էտէր իտի քի Թագտիրի իլահի գուտսխյէթ իչիւն պիր Թագտիր օլուպ ինսանլարընը գուտսխյէթ իչիւն ճիւմլէ չալըշմալարը ինայէթի իլահիյէտէն տիր։

*Կօթչալք քէնտի Թա'լիմաթընըն հագդըգի վէ քիւհսէի գատիմէի 'ուսմուխյէնին Թա'լիմաթը իլէ պիր օլմասը խուսուսունտա սալս չէքք վէ չիւպհէ էթմէտիյինտէն, Թ. Ի. 848 տէ Մայէնատէ վուգու' պուլան Սինօտ մէճլիսինտէ Բապանօս հէմ Լուի Իմփէրաթօր տախ հազըր պուլունարագ ճէսարէթ իլէ կէլտի իսկ տէ, օրատա հէրէթիքօս տէյու հիւքմ օլունուպ Րէյմ Սէրիիսգօփօսու Հինքմարընը եանընա Թէրպիյէ իչիւն կէօնտէրիլտի։ Հինքմար Թ. Ի. 849 տա Շիէրզի Սինօտ մէճլիսինէ անը ճէլպ էտիպ էվվէլքի Սինօտուն գարարը օրատա Թաստիգ օլունտուղունտա կօթչալք ղայէթ չիւտէթ իլէ գամշըլանտը վէ օնտան սօնկրա եիկիրմի սէնէ գատար Թա հինի վէֆաթընատէք (Թ. Ի. 869) մահպուս գալտը իսկ տէ, սալս Թա'լիմաթընը րէտտ էթմէտի։ Լաքին անընը Թա'լիմաթը սահասպէթ պուլտու։ Հինքմար Սքօչիալը Եուհաննանընը րէյինի իսթիհսալ էթտի իսկ տէ, քէնտիսինէ միճիպլի մուգարրաթ օլտու, չիւնքի Եուհաննանընը կէրէք Թագտիրի իլահի կէրէք չէրր վէ 'ազապ հագդընտա օլան գիւ'լամէրի սահիհ պիր 'իլմի իլահիյէ միւթապղ օլմայըպ քէնտի հիքմէթ ուսուլինէ միւթապղ իտի։ Թրօյա Էփիսգօփօսու Բրուտէնթիօս (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 861) վէ սալիֆ իւզդիքր Րաթրամնօս, վէ Ֆէրրիէր մանասթըրընըն նազըրը Սէրվաթօս Լուփօս հէմ տէ Լիոնլու Ֆլօրօս Մաճլաթէր վէ Լիօն Սէրփիսգօփօսու Րէմիկիօս՝ ճիւմլէսի Սքօչիալը Եուհաննա 'ալէյհինէ եամօտ կօթչալքընն Թա'լիմաթընը Թաստիգ եօլունտա զուհուր էթմիչլէր։ Թ. Ի. 853 տէ իքինճի Շիէրզի մէճլիսի Թէճէմմիւ' էթտի, վէ անի իւզդիքր վէճհ իլէ Թահրը միւպահէսէտէ պուլունան մէսէլէյի պէյան էյլէտի։

1. «Եալընըզ Աստ մի կիւնահա տիւշմէզտէն էվվէլ հագիգաթէն աղօր իրաստէթէ մալիք օլտու։ 2. Աստմին կիւնահա տիւշմէսինտէն նէթիճէ օլարագ պիւթիւն ինսան ճինսի հիւքմի 'ազապա միւսթահագգ օլուրլար։ 3. Գու հալտե հէր աստմ եալընըզ չէրր իչլէմէք խուսուսունտա ազատ տըր (եա'նի' պիզզարուրէ տէյիլ)։ վէ անճագ քէնտիսինի Թէճմիտ էտէն ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ խայր իչլէմէք խուսուսունտա ազատ օլուր, եա'նի՝ միւքէմմէլ պիր իրաստէթ ազատլըգընա նայիլ օլուր։ 4. Ինսանլարընը պիր մըգտարընընը ինայէ-

Digitized by Google

Թի մէզպուրէյէ վէ խէլասա նայիլ օլմալըրընըն սէպէպի Թագուիրի իլահի տիր։ Ալլահ Թէօվլէսիզ ինսանլարը էզէլի Թագուիրի իլէ 'ազապա հիւքմ էթմէզ, անճագ կիւնահլարընտա պրոագըլմըշ վէ հիւքմի 'ազապա միւսթահագ օլանլարա միւսթահագ օլտուգլարը 'ազսըզ էզէլի Թագուիրի իլէ վէյիր։ Պիր տէ ճիւմլէ ինսանլար խէլասա նայիլ օլմազլարսա, եինէ ճիւմլէնին խէլաս պուլմալարը միւրատը իլահիյէ միւթապլըգ ոլըր։ վէ Իբիստոսուն քէֆիարէթի վասթասը իլէ ճիւմլէ ատմիէր խէլաս պուլմալար իսէ տէ, անըն քէֆիարէթի ճիւմլէ իչիւն օլուսլ ճիւմլէնին խէլասա նայիլ օլմալարընա քեաֆիր օլուր։ էլ հասըլ խէլասը էպէտիյէ նայիլ օլանլարըն խէլասը՝ ինայէթի իլահիյէտէն օլուպ, հէլաք օլանլարըն հէլաքը՝ քէնտի միւճրիմլիյինտէն օլուր, եա'նի՝ միւսթահագ օլտուգլարը հէլաք օլուր»։ Պու Թա'լիմաթ Աւգոսթինոսուն վէ հէմ կօթչալըքն Թա'լիմաթընտան ֆէպէյէ էոսէյէ խուսուսունտա Թէֆրիգ օլունմատըգլարը աչիքեար տըր։ վէ լաքին կօթչալըքն Թարաֆկիրէյրի պունլարը գոսլուլ էթմէք իսթէմէյիսլ պաշգա մէճլիստէ պա'զը մուխալիֆ գարարլար 'լլան օլունտուլար իսէ տէ, եինէ քիլիսէի 'ումումիյէնին պիլ լիթիֆագ գոպուլ էթտիքլէրի Ի'Թիգատաթը պու Թա'լիմաթ իւղէրինէ մէսնի գալըը։

Պաշգա Թա'լիմաթը մէսիհիյէ պու միւտտէթտէ Թահքը միւճաոէլէյէ կէլմէյիսլ՝ Թա'լիմաթ խուսուսունտա Քէրաագլի տաախ եօգ իսի։

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ՓԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԴԻՑԷ ՎԷ ՓԻԼԻՍԷԻ Ղ.ԱՐՊԻՑԷՆԻՆ ԴԱՔ'Ի 'ԱԼԱԳԱ ՎԷ ԻՀՀԱԳԼԸԳ ԷՏԻՊ ՊԻՐԻՊԻՐԻՆԷ ԱՆԱՔԷՄԱ ՕԳՈՒՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Պու միւտտէթտէ պիւԹիւն քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն մուհիմմ վէ ՔէսիրաԹը չիմսիյէ գատար պագի գալընըշ վուգու'աԹ եա'նի՝ քիլիսէի չարգիյէ եաճօտ Իուննանիյէ, քիլիսէի զարպիյէ եաճստ ԼաԹինիյէտէն այրընըշ տըր։ Պու քիլիսէլէր պէ յինինտէ օլան իհՀագ-

Digitized by Google

լըգ չօգտան քէսալի պիւրուտէթ էթմիշ տիր. չինքի եունանիլէրին վէ լաթինլէրին եվսաֆը թամալի'իչէլերի պիրիսիրինտէն թէֆրիդ ոլունուալ 'ալուգահ պագիչէչ էնկէլ պուլունտուգուտան պաշգա թա-'լիմաթը մէսիհիչէ խուսուսունտա իքինճի տէհրուտէն պէրու պէչինլէ-րինտէ իսթիքլաֆ պուլունուպ ուսուլի քիլիսէվիչէ խուսուսունտա իսթիքլաֆ սէնէ ալէ սէնէ իզտիյատ պուլմագուտա իտի. Ավալզը թա-պի'իչէմէ եունանի՝ աթէնլի, գարարըզ վէ միւապահէսէ աէվինճի օ-ղուպ, լաթինի՝ գարարըը, սասլիթ վէ ումուրը միւֆիտէի ամմէչէ մէչլէտէր. եունանի՝ թա'լիմաթ միւաասիլէլերի իլէ չօգ օղրաչըը իտի, լաթինի՝ քիլիսէնին ուսուլի իլէ տիյանէթլէ, ումուրը 'ատիչէ իլէ վէ թա'լիմի սըղեան իլէ օլան նիհայէթինէ ղիյատէ տիգգաթ էտէր իտի.

Հիւքիւմդը փահափիչէ թէչքիլ վէ սասլիթ օլունճայա գա-ռար՝ քիլիսէլի ղարպիչէ քիլիսէի չարգիչէտէն չօգ զիյատէ հիւ-քիւմէթը 'ատիչէնին միւտահիլէսինինէն ազատ իտի. լաքին սու-սիալու միւֆարիգէթլէր գափ'ի 'ալուգա եախօտ քէսալի պիրուտէթ ուչպէչի եալընըզ օլամազ իտի, ամմա թա'լիմաթ խուսուսունտա վէ քիլիսէ ուսուլու պասպընտա պու տէօրտինճի միւտահիլին հէմտան իպթիտասընտան սէրու միւֆարիգէթ իզտիյատ պուլմագուտա իտի. Թ. Ի. 881 տէ վուգու' պուլան Իսթամպոլ մէճլիսի 'ումումիյինին սա-լիհ իւզդիքր գարարընա կէօրէ, Րում իլ Գուտս փէտէրուլլահ իլէ հէմվիճուտ օլուպ, չէրճիի' Էգանիսի սէլասէնին իքինճի իւգնիւ-միւնիւն չէրճիի իլէ միւսաալի տիր, լաքին մէճլիսի մէզկուր Րում իլ Գուտսուն եալընըզ Փէտէրտէ՞ն մի եօխսա Փէտէր իլէ Օղուլտան մը սուտուր էթմէսի խուսուսունտա սիր թիւրլիւ դարար վէրմէտի իտի. Րիլիսէի զարպիչէտէ պու մատտէ իւգնէրինէ թէֆէքքիւր էթ-մէնին մէչլի Րում իլ Գուտսուն Փէտէր իլէ Օղուլտան սուտուր էթմէսի թա'լիմինէ իտի, վէ էվվէլա Սրիսօլու պուլունմուշ Կօթ հիւքիւմտարը Րէքքարէտ քիլիսէի 'ումումիյէնին իլհագըղընա գասպուլ օլունտուղունտա թ. Ի. 589 տա վուգու' պուլան Թօլէտօ մէճլիսի Իսթանպոլ իդրարնամէսինէ «Ֆէնէթօ» եա'նի՝ «վէ Օղուլ-տան» լաֆզընը իլավէ էթտի. Րիլիսէի չարգիչէ պու թէպտիլէ րու-զա վէրմէտի իտի, վէ Թօլէտօ գարարը եինէ րէսմէն ճէնթիլի մէճ-լիսինտէ թ. Ի. 767 տէ թաստիգ վէ եինէ Ֆրիօլտա թ. Ի. 796 տա, վէ պէօյուք Քարլօ Իմփէրաթօրուն թէսլիմէտընտա թ. Ի. 809 տա էյ լա Շափէլէտ պիւթիւն քիլիսէ իչինն սասլիթ գըլընտըղընտա՝ քի-լիսէի չարգիչէյէ վէճհիլի միւֆարիգէթ օլան պիր թէճավուզ ի'-խթիար օլունտու.

Րիլիսէի չարգիչէ վէ քիլիսէի ղարպիչէ պէչինինէ ուսուլ վէ գաֆլանինի քիլիսէվիչէ խուսուսունտա տահա զիյատէ միւֆարիգէթ պուլունուր իտի. Րիլիսէի չարգիչէ 85 'ատէտո «Րէսուլ գանունլա-րը» գասպուլ էտիպ՝ քիլիսէի ղարպիչէ անճագ 50 'ատէտո գասպուլ

Digitized by Google

էթտի ։ Քրլիսէի զարպիչէ քրլիսէ խաստէմէսինին սընըքը էվվէլինտէն (եա'նի՝ էփիսգոփոսլար, երէցլէր վէ Շամմասլար) օլանլարընը էվլէնմէսինի վէ էվլի գալմասընը նէհի էթտի. վազաա՝ Քրլիսէի չարպիչէ անձագ էփիսգոփոսլարընը էվլի գալմասընը նէհի էթտի ։ Քրլիսէի չարպիչէ Իսթանպօլ Փաթրիխինին Րօմա Փափասը իլէ միւսաավի օլարագ հիւրմէթ, րիւքպէ վէ հիւքիւմէթէ մալիք օլառաղընունա խանատ էթտիլէր, ամմա քրլիսէի զարպիչէ վէ պափառւսա վազըթ միւրիւր էթտիքճէ տահա զիյատէ թէէքիւո իլէ Փափանընն հիւքիւմէթի միւսթագիլէի քրլիսէվիչէ իստուա'սընը րէուտ էտէր իտի ։ Քրլիսէի զարպիչէ Ճուսա՝ էրմէնի կիւնիւն օրուճ իչիւն Թուրթուլմասընա, գանըն, վէ պօղուլմուչ հայվանլարըն թէնէվվիւլ օլունմասընա, Քրիստոսուն գուզու սուրէթի իլէ թէչպիհ օլունմասընա րահաթ վէրիպ, քրլիսէի չարպիչէ պունլարըն քեաֆֆէսինի նէհի էթտի ։ Միճէփի միճփարիգէթ օլան իչպու մատուէլէր Թ. ի. 692 տէ թէճէմմիւ՝ էտէն իքինճի Թրուլիան մէճլիսինտէ մէչյատանա կէլտի իսէ տէ, թա տօգուզունճու տէհրէ գատար քրլիսէլէր պէչինինտէ գաթ'ի 'ալագա վուգու՝ պուլմատը ։ Տօգուզունճու տէհրին օրթասընտա Իսթանպօլ Փաթրիյի հիւրմէթլի Իկնաթիոս վիւքէլյի հիւքիւմէթ արասընտա պուլունան քէօթիւլիւչէ եիւզ վէրմէյիպ՝ վէլիի 'ահտընը վասիսի Պարտասընն թա'ամը մուգատուտէսէ կէլէճսինէ րահաթ վէրմէտի ։ Պունուն իւզէրինէ Իկնաթիոս 'ազը օլունուպ քիւչիւք Իմիէրաթօրուն սըրր քեաթիպի 'ալիմ վէ մաղրուր Ֆօթիոս՝ Փաթրիք մէմուրիյէթինէ թա'յին օլունտու. լաքին Իկնաթիոս հիւքիւմէթինի Ֆօթիոսա թէրք էթմէչէ րազի օլմայընպ քէնտի 'ագլը ալի ղայրի հագգ վէ պաթթալ օլտուղունու իսնատ էթտի ։ Ֆօթիոս Պարտասընն մէրհամէթսիզլիյինէ վէ Իմիէրաթօրուն մասլահաթպուրընա վէ իքիսինին քէօթիւլիյունէ մէտուլ օլմամագ իչիւն Թ. ի. 859 տա պիր Սինօտ մէճլիսի թէչքիլ էթտի, վէ մէճլիս՝ Իկնաթիոսուն 'ազլինի թաատիդ էթտի ։ Իկնաթիոս մէճլիսի մէզպուրու տահի թանըմատըղընտա, Ֆօթիոս՝ Նիքօլաս Փափայա սահապէթ իչիւն միւրաճա'ատ էթտի ։ Նիքօլաս տահի իքի վէքիլ Իսթամպօլա քէտպի մա'լիւմաթ իչիւն կէօնտէրտի իսէ տէ, մէզպուր վէքիլլէր սէլահիյէթլէրի օլմագսըզընն Թ. ի. 861 տէ Իսթանպօլտա վուգու՝ պուլան մէճլիստէ հազըր պուլունուպ հուզուրլարը իլէ մէճլիսին գարարլարընա րէզա վէրմիլէր ։ Գու մէճլիս հազըր պուլունան Իկնաթիոսա հիճաճ օլունամագ տէրճէտէ հիւրմէթսիզլիգ կէօսթէրիպ Ֆօթիոսուն Փաթրիք մէմուրիյէթինէ թա'յին օլունմասընը Թաատիդ էթտի. լաքին Նիքօլաս մա'լիւմաթը սահիհէ պիր Թարիզ իլէ էտինիպ, Րօմատա Թ. ի. 863 տէ թէճէմմիւ՝ էտէն մէճլիստէ սալիֆ իւզրէր վէքիլէրի քրլիսէ իլճագլընընտան իխրաճ էթտի, վէ Ֆօթիոսու 'ազլ իլէ միւթի՝ պուլունմայագաղը չարթի իլէ օնա անաթէմա օգույուպ

Digitized by Google

*Իսթանպոլ փաթրիկի Իկնատիոսու րէսմէն թանըլուը ։ Գունուն իւ-
զէրինէ վուգու' պուլան միւնազա'ա պուռնատան տահա զիյատէ խըրա
վէ հէրարէթ քէսպ էթտի քի , հէմ փատիա հէմ փաթրիք քէնտի
հիւքիւմէթինի Գուլկարլար իւզէրինէ սապիթ վէ իճրա էթմէյէ չա-
լըշըրլար ։ Ֆոթիոս չարգ թարաֆընատա պուլունան էփիսգոփոսլարը
Թ. Ի. 867 տէ Իսթանպոլատա Թէճէմիւ' էտէն մէճլիսէ տա'վէթ
էթտիրինտէ , Րօմա քիլիսէսի 'ալէյհինտէ սալիֆ իւզդիքը միւֆարի-
գէթլէրինի գիքը իլէ չօգ չիտուէթ իլէ եազըը , վէ մէճլիսի մէզ-
մազուրատա Փափայա անանթէմա օգուտու ։ Նիքօլաս՝ Ֆոթիոսուն պէյ-
լէճէ քէնտիսի իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէսինի պիւթիւն քիլիսէի ղար-
պիյէ իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէքլիք ի'թիպար էտիպ , նունանիլէր
'ալէյհինէ էն մէշհուր Էպիսգոփոսլարատան իսթիանէ էթտի. լաքին
Մաքէտոնիայը Վասիլ Իմիէրաթօր Թ. Ի. 868 տէ Իկնատիոսուն թա-
րաֆընը թուբուտու վէ րէսմէն Փափայա րի'այէթ կէօնթէրտի ։ Թ. Ի.
868 տէ Րօմատատա Թէճէմիւ' էտէն Սինօտ մէճլիսի էվվէլքի սէնէտէ
Իսթանպոլատա վուգու' պուլան մէճլիսին գարարլարընը նէպս էթտի,
Ֆոթիոսու 'ազլ էտիպ Իկնատիոսու րէսմէն թանըլուը , վէ Թ. Ի. 869
տա Իսթանպոլ մէճլիսի (քիլիսէի ղարպիյէ թարաֆընատան սէքիզինճի
'ումումի մէճլիս ի'թիպար օլունուր) պու գարարլարը թաստիգ
էթտի ։ Անտէն ասնկրա Գուլկարլար իւզէրինէ օլան միւճատէլէ թէք-
րար հէրարէթ քէսպ էթտի , վէ Իկնատիոս Թ. Ի. 878 տէ վէֆաթ
էթտիրինտէ՝ Ֆոթիոս 'ազլ օլունուտուգտան ասնկրա չօգ 'ադիլանէ
վէ հալիմանէ հարէքէթ էթմիշ օլարագ , Իկնատիոսուն խալիֆէսի
օլմագ իւզրէ թա'յին օլունտու , վէ Փափա իլէ միւսալհէ իւզրէ
պուլունմագ քէնտիսի իչիւն մէնֆա'աթը օլաճաղընը կէօրիւպ, պու
նէթիճէ իչիւն Իսթանպոլ մէճլիսի (քիլիսէի չարգիյէ թարաֆընատան
սէքիզինճի 'ումումի մէճլիս ի'թիպար օլունուր) թէչքիլ էթտի ։ Փա-
փա քէնտի վէքիլլէրի վասիթասը իլէ Ֆոթիոսատան թալէպ էթտի քի
քէնտիսինտէն ափվ'լըդ տիլէյիպ Գուլկարլար իւզէրինէ հիւքիւմէթ
իտատա'ասընը թէրք էտտ ։ Ֆոթիոս պու թէքլիֆլէրի գասուլ էթմէ-
տիյինտէ Փափա օնա վէ անը Փաթրիք թանըյանլարընն ճիւմլէսինէ
անանթէմա օգուտու ։ Գատէհու Թ. Ի. 886տա Ֆոթիոս՝ Իմիէրաթօր
թարաֆընատան 'ազլ օլունտու խսէ վէ մէնֆի օլարագ Թ. Ի. 891 տէ
վէֆաթ էթտիյինտէն ասնկրա տահսի միւնազա'ա պիր տէհր գատար
թէսքին օլունտու խսէ տէ , խիթամ պուլմատը. վէ տէֆա չիտուէթ
իւզրէ օն պիրինճի տէհրուտ թահրիք օլունտու ։ Թ. Ի. 1053 տէ
Իսթանպոլ Փաթրիկի Միքայէլ Քէրուլարիոս Գուլկարլարընն Սէրիհա-
գօփոսու Լէյօ իլէ պէրապէր քիլիսէի ղարպիյէ իւզէրինէ ղայէթ
հիւտուէթլէ հիւճիւմ էթտի ։ Սէպէպ՝ քիլիսէի ղարպիյէ թա'ամը
մուգատատէսուէ մուայաղը էգմէգ գուլլանըը խտի ։ Թ. Ի. 1054 տէ
Գօնսթանթիոս Մօնօմախօս Իմիէրաթօր 'ագտը միւսալհէհ իչիւն թա-

Digitized by Google

րաֆէ յնտէն վէքիլլէր Իսթանպօլտա թէնէմիւ՝ էֆտիրտի, Իսթանպօլու պիր րահիպ Նիքէթօս Փէքէօրաթօս՝ քիլիսէի ղարպիյէ՝ աղէյհինէ պիր քիթապ թահրիր էմիշ օլարագ, Փաւիանըն վէքիլլէրի հուզուրունտա քիթապլընը եազմագլէ քէնտիսինի թէղիլ էֆժէյէ Իմիհրաթօր Թարաֆընտան իճապտր օլունտուղունտա, Միքայէլ ղազպնաք օլտու, վէ քիլիսէ խատէմլէրի վէ էհալիսին ճիւհէօի օնա սահապէթ էֆտի։ Ծուլ. 16. Թ. Ի. 1054 տէ Ս.յա Սօֆիանըն մէզպահը էօնիւնտէ Միքայէլի քիլիսէտէն իրտաճ զըմնընտա պիր աֆօրօզնամէ վազ՝ էֆտիլէր. Միքայէլ տօսի տէրհալ Փաւիայը ապօրօզ էֆտի, վէ Շարգի Փաթրիքլէրի, Անթաքիա Փաթրիյի Պէտրոստան մա՛ատա, Միքայէլէ սահապէթ էֆտիլէր։ Պէտրոս «Ղարպի պարպարլարըն ճէհալէթինէ» միւտա՛ատէ իլէ տահա սատր էֆժէք իսթէտի իսէ տէ, սէսի տինկիլէնմէտի վէ միւֆարիգէթի ալագիյէ վուգու՛ պուլտու։

Օլ վաղըթտան սօնկրա քիլիսէի չարգիյէ (Րուս քիլիսէսի) քէնտիսինէ «Սրթօտօքս» (թա՛լիմաթը սահիհիյէ սահիպլի), վէ քիլիսէի ղարպիյէ («Ռութօլիք քիլիսէսի», Լաթուտ «քիլիսէի Րօմավիյէ») քէնտիսինէ «Քիլիսէի՛ ուսիւսիյէ» լունվանլարընը իտտա՛ա էտէրլէրսէտէ, պու իտտա՛ալարտա պուլունմպաղը մէունասիպէթսիզ օլտուղու աշքքեար տըր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆԻՆ ՀԻՐՄԷԹ ԹԱՐԻԳԷՐԻ ԻՒԷ

ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Տէօրտունճիւ միւտուէթտէ հէր նէ գատար հիքմէթ թարիգէրինտէ մահիր վէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ մանթըգ վէ հիքմէթ ուսուլինճէ սէկյան վէ սաալիթ Ղտէն պա'զը մէշհուր մու'ալիմէրը վար իսէ տէ , իւչունճիւ միւտուէթին ալմընճը պաալընտա սէկյան օլունմուշ օլան մատուէլէրտէն , եալնօտ պէկինճի միւտուէթին ալմընճը պաալընտա սէկյան օլունաճագ մէտրէսէվիլիքտէն մա'տա տիգգաթա չայան անճագ պիր չէյ վար , օ տաճի պէկյան օլունմուշ օլան Ղնօսթիքի Ֆըրգալարըն վէ'իմէրինէ միւչաթին թա'լիմաթը գաալուշ էտէն վէ հէման օլ Ֆըրգալարտան հասըլ օլան «Փաւլիքիօս» Ֆըրգասընըն նագլէկթի տիր : Պու Ֆըրգա եէտինճի տէհրտէ Սիւրիա վէ էրմէնիսթանտա տուճա պուլունան Ղնօսթիգի վէ պաթուտսա Մանիքիզըր Ֆըրգալարըն պագիյէկէրինտէն վիճուտէ կէլիպ , հէր նէ գատար Մանիքիզըր կիսի «խայր իլահը» վէ «շէրր իլահընըն» մէվճուտ պուլունմալարընա վէ Քրիստոսուն տիւնեայա կէլմէսի 'ատի ճէսէտի ինսանի իլէ օլմայըպ , կէլմէսինտէն միւրատ՝ ատէմիէրի «շէրր իլահընըն» հիքիմէթինտէն իսկաս էթմէքտէն 'իպարէթ օլտուղունա ի'թիգատ էթտիէր իսէ տէ , եինէ անէրին էվաճը զաթիյէկէրինի թէսանէյն հիքմէթինտէ օլ գատար արամայըպ , քիսիսէկ 'ումմումիյէ ալէյհինտէ պուլունմալարընտա արամայըգըզ· եա'նի' պու Փաւլիքիօս Ֆըրգալարը իսմէրինի պիլա չիւտէ Փաւլօս րէտուլունն ալըպ անըն թա'լիմաթընա կէօրէ , եա'նի' Ինճիլի չէրիֆին թա'լիմաթը հագիգիյէսինէ կէօրէ սահէհ Սրիսթիանլար քէնտիէրը տիր տէյտ իտտա'ա էտէրէր իսէ , Պիւթիւն 'Ա.Տը 'Ա.Թիգի վէ Մաթթա իլէ Մարգօսուն Ինճիլէրինի վէ Պէտրօսուն Ի.Նաչէրինի րէտտ էտէրէր իսէ , 'իպատէթ խուսուսունտա քիսիսէկ 'ումմումիյէ 'ալէյհինտէ սուրէթէր իլէ հաչըն րէսմինին 'իպատէթտէ խաթի'մալինի , վէ Եվիա իլէ անէրին էսէրէրինէ սճատ նէվինտէն հիւրմէթ էթմէքլիյի , մանաստէըրլարը , ուրուճ թաւթանագլարը վէ այրը պիր սընըֆ քիսիսէ մէմուրլարընըն Թա'յին օլունմալարընը , վէ Ա.Կէլիհաթը զահիրէ իլէ

Digitized by Google

թա'ամը մուգաւտէս այնքանը իճրասընը, վէ պիլ ճիւմլէ վուգու' պուլմուշ օլան քիլիսէ մէճլիսլէրինի ըէտտո էտէրլէր իտի։

Պու Փաւլիքիոս Ֆըրգասընընը ըէյիսլէրի Փաւլոս Ըէսուլուն ըէֆիգլէրինին իսմլէրինի քէնտիլէրինէ վէրիրլէր իտի. մէսէլա՝ Թիմոթէոս, Թիթոս վէ Սիլուանոս, վէ մէմլէքէթլէրինէ՝ Ախայիա, Մաքէտոնիա։ Էֆէսոս կիսի իսմլէրի վէրիրլէր իտի։ Պու Ֆըրգա հազգընտա եէտունճի տէհրին օրթասընա գատար մա'լիւմաթը սահլէմիշ եօգ տուր։ Սիւրիատա պուլունան Մանանալիս իսմինտէ պիր գարիյէտէ իգամէթ էտէն Գօնսթանթինօս նամ պիր ատէմ քէնտի Մանիքի գիա'իւմլէրինի Փաւլոսուն Ըէսալէլէրինի միւթալա'ա էթմէքլէ Թասհիհ էտիպ, Թ. Ի. 657—684 է տէք էրմէնիսթանտա պուլունան էյպոսատա Փաւլիքիոս Ֆըրգասընընը ըէյիսի օլարագ՝ Սիլուանոս իսմինտէ չալըշմըշ տըր։

Էնճամ Գօնսթանթինօս Փոգոնաթոս Իմփէրաթօր Թատաֆընտան էրմէնիսթանա կէօնտէրիլէն մէմուր Սիմէոնուն եէտի իլէ գաթէ օլունտու։ Իշպու Սիմէօն իսէ պիր գաչ սէնէ սոնկրա քէնտիսի Փաւլիքիոս Թա'լիմաթընը գապուլ իլէ Թիթոս իսմինտէ օլ Ֆըրգանընն ըէյիսի օլտու. սոնկրա իքինճի Ճուսթինիանոս Իմփէրաթօրուն վագթընտա վուգու' պուլան Թէ'ատոի իչինտէ քէնտիսի չօգ սայրիլէր իլէ պէրապէր գաթէ օլունտու։ Լաքին Իսաւրիոս Լէյո Իմփէրաթօր՝ Փաւլիքիոս Ֆըրգասընա «սուրէթ փէրէսթ» պուլունմատըգլարընտան միւսա'ատէ էթտի, վէ օլ զէման Ֆըրգայը մէզպուրուն ըէյիսի օլան Թիմոթէոս լագապընտա կէկինէհօսու քէնտի նէզտինէ ճէլպ էթտիյինտէ, կէկինէհօս Իսթանպօլ Փաթրիկինի քէնտի Թա'լիմաթը խուսուսունտա պիր վէճիլ գանտըրմաղա միւգթէտիր օլտու։ Օլ վագըթտան սոնկրա պու Ֆըրգատա պագը քէօթիւ ատէմլէրին նուֆուզու իլէ ախլագը մէզմումմ մէյտանա պուլմուշ տուր։

Թ. Ի. 752 տէ Գօնսթանթինօս Քօփրօնիմօս Իմփէրաթօրուն էմրի իլէ Փաւլիքիոս Ֆըրգասը Քիւչիք Ասիա վէ Թրաքիայա գատար պիրլէ նագլի մէսքէան էթտի, վէ Թատրիպէն 801 տէ Կալաթիանը Սէրկիոս իսմինտէ պիր ճէսուր վէ 'ալիմ ատէմ պու Ֆըրգանընն րէյասէթինէ Թիհիքօս լագապը իլէ կէլմիշ տիր, վէ Ֆըրգա չօգ գուվվէթ քէսպ էթմիշ տիր։ Պու Ֆըրգա Միքայէլ Իմփէրաթօրուն վագթինտէ (Թ. Ի. 811—813) վէ էրմէնի Լէյո վագթինտէ (Թ. Ի. 813—820) չօգ Թէ'ատոի չէքտիլէր, վէ Թ. Ի. 844 տէ Իմփէրաթօրիչա Թէյոտորա պու Ֆըրգայը պիլ քիւպէյն 'իտամ էթմէյէ գատտ էթտի, Պունուն իւզէրինէ Ֆըրգայը մէզպուրէ չօգ զուլմ վէ ինսանլըյէթսիզ խաքէնճէլէր չէքտիքտէն սոնկրա, Սաթատէն մէմաւրինէ նագլ էթտիլէր, վէ օրատա հիւքում նագտար պուլունագ Քարպիանընն րէյասէթինտէ Թէֆրիգա չէհրինի վէ սայիր պէլտէլէր ինչա իլէ գուվվէթ վէ նուֆուզ վէ 'ատէտ խուսուսունտա քէսպի Թէրագգի էթմիշտիր։

Digitized by Google

Սալիֆ իւզիքր թէ՝ատտիւռ պիր րիվայէթէ կէօրէ 100,000 քիմսէ գաթլ օլունուռ։

Թ. ի. 871 տէ Մաքէտօնիալը վասիլ Իմիէրաթօր Թէֆրիգայը ինհիւտամ էթտի, վէ ֆըրգայը մէզկուրէնին չօղու եէնիտէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ օլան Պուլկարլար իչինէ կիտիպ չօգ Պուլկարլար անլէրին Յա՝լիմաթընը գապուլ էթտիլէր։ Թ. ի. 970 տէ Եուհաննա Զիմիաքէսին րիյասէթի իլէ չօգ Փաւլիքիոսլար Յիլիպէ չէհրինին ճիվարընա կէչտիլէր։ Օրատան ճէնուպի Էվրօպանընը սայիր ճիվարլարընա տապզըլարագ՝ օնպիրինճի տէհրտէ զուհուր էտէն ֆըրգալարը իհտաս էթտիլէր։ Թագրիպէն Թ. ի. 1010 տա Աքուլթանիատա պիր քիւչիւք ֆըրգա, վէ Թագրիպէն Թ. ի. 1020 տէ Օրլէանատա պիր ֆըրգա տահա զուհուր իլէ, քիլիսէի 'ուսուսիյէնին հիւքիւմէթինի րէտտ էթմէքլէ Թահրիրաթը մուգաւատէսէյի գապուլ էթմէկյիսլ պիր մահֆի վէ մահատուսի իլհամա մալիք իլ տէյտուտա՝ա էտէրլէր իտի, վէ պունլարտան օն իւչ քիչի գաւտար հէրէթիգօս տէյտ գաթլ օլունտուռ։

Թագրիպէն Թ. ի. 1025 տէ Ալրաս վէ Գամպրէ ճիվարլարընտա կունտօզի իսմինտէ պիր իթալէալը Թարաֆընտան Թէչքիլ օլունմուշ պիր ֆըրգա պուլունտուռ։ Մէհքէմէյէ ճէլլի օլունտուգլարընտա տէտիլէր քի, «Պիզիմ Թա՝լիմաթըմըզ Ինճիլի չէրիֆէ մութապըգ օլուպ, Թէրքի տիւնեա էթմէք, նէֆսի էմարէյէ զիւլիպ կէլմէք, քէնտի էմէյիմիզ իլէ կէչինմէք, պիրբիպիրիմիզէ պիրաուէր մուհապպէթինի կէօսթէրմէքտէն 'իպարէթ տիր։ Վէ պէօյլէ հարէքէթ էտէնլէր վաֆթիզ մուհթաճ տէյիլ տիր։ Հէմ պէօյլէ հարէքէթ էթմէյէնլէրէ վաֆթիզ ֆայտէ վէրմէզ, պախտուսուս քի վաֆթիզ էտէն միսիոզլարընը պա՝զըլարը վէ վաֆթիզ օլունանլարընը չօղու քէօթիւ օլմալարը միւսէլլեմ տիր, վէ մա՝տումլարընը խուսուսունտա՝ իման էթմէյէ միւգթէտիր օլմասըզլարընտան ֆայտէսի օլմասըղը տէրքէար տըր։ տէտիլէր։

Պու ֆըրգանընը չօղու սօնկրա կէրհարթ Սէրտիսգօֆսուն չալըշմասը իլէ քիլիսէի 'ուսուսիյէյէ րիւճու' էթտիլէր։ Թուրին չէհրի ճիվարընտա, Թագրիպէն Թ. ի. 1030 տա պիր ֆըրգա տահա զուհուր էթտի։ Անլէրին զիւ'իւմինճէ Ինճիլի չէրիֆէտէ պուլունան Քրիստոսուն նագլէյէքի Թէմիլ կիպի անկլաչընմալը տըր, վէ «Իպնուլլահը հագիգի՝ Ալլահ Թարաֆընտան միւնէվվէր գընընմըշ պիր իննան րուհունտան զայըը տէյիլ տիր» տէտիլէր։ Պիր ֆըրգա տահա Թ. ի. 1052 տէ զուհուր էթտի, վէ պունլարընն էքսէրխան Իմիէրաթօրուն էմրի իլէ գաթլ օլունտուլար, զիրա հէրէթիգօս ի՝թիխալար օլունանլարընը ճիւմլէսինի գաթլ էթմէք օլ զէման 'ուսուսի 'ատէթ օլմուշ տուր։

Digitized by Google

Digitized by Google

ՊԷՇԻՆՃԻ ՄԻՒԶԷՔ

Թ. Ի. 1073—1517

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՏԱՆ

ԼՕՒԹԷՐԻՆ ԷՅԱՄԸՆԱՏԷՓ

Ըօմա ֆիլիսէսիներն ֆիւֆիւմէքի ասլիյէսի , վէ քէտգիգաթը շէրիճ մէհմէմէսի , վէ ֆիլիսէի ֆագիգիյէներն ֆիլիսէի զահիրիյէ վէ ճեազիպէ քարաճըներաճ զուլմ վէ քէ-
'աստի չէմմէսի էյամը :

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՓԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԷՎՐՕՓԱ ԳԸԹ'ԱՍԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

Տէօրտիւնճի միւտաւէթտէ տինի մէսիհի Ֆուլկարլարա վէ Շըմալի էվրօփա թայիֆէլէրինէ թէսլիյէր վէ անլէր թարաֆընտան գապուլ օլունտու իսէ տէ , պա'զը Սլավ վէ սայիր թայիֆէլէր տահա փութ-փէրէսթ գալմըշ ուըր ։ Գախուսուս Լէհլիլէր տէօրտիւնճի միւտաւէթ-տէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր իսէ տէ , տինի մէզկուրուն

Digitized by Google

էվսաֆը բուհանկէսինի լայըգը իլէ տէրք էտէմէտիլէր· վէ սա-
յիր թայիֆէլէրէ տինի մէսիհիյի իճպար իլէ գասպուլ էթտիրմէյէ
չալըշտըգլարընտա , պիթթապի՝ ալ թայիֆէլէր տահա զիյատէ տի-
նի մէսիհիյի ֆուզը գուվվէթլէնտիլէր ։ Պէօյլճէ լէհլիլէր քէնտի մէ-
մալիքինին հուտուտունտա ազուլունան փութիէրէթ Փամէրանիա
թայիֆէլէրինէ ղալիպ կէլմէքլէ պէրապէր՝ տինի մէսիհիյի գասպուլ
էթտիրմէյէ չալըշտըլար ։ Թ· Ի· 1121 տէ լէհհիթան հիւքիմտարը
Պօլըլավ , անտէն էվվէլ լէհ հիւքիմէթինէ միւթի՝ պուլունմամըշ
Փամէրանիա թայիֆէսինին պիր գըթ՝ասընը ֆէթհ էթտիյինտէ ,
8000 Փամէրանիալըլար քէնտի փայիթախթընա տահա եազըն նագլի
իաքեան էտիպ , անլէրին ՝ատէթ վէ տինլէրինի ֆէրամուշ իլէ տինի
մէսիհիյի գասպուլ էտէրլէր տէյու լէհ էմիիագօիօսլարը ղայրէթլէն-
տիրմէք իստէտի իսէ տէ , օլ էմիիագօիօսլար պէօյլէ պիր իշ իչուն
հազըր վէ միւնասիպ զաթլար օլմայըպ , հէր եէրէ կիթմէկ յէ վէ հէր
թիւրլիւ էգկյէթէ թէհամմիւլ էթմէկ յէ հազըր պուլունան րահիպլէր
պու իչէ կիթտիլէր իսէ տէ , պահուսուս Իսիանեալը Պէրնարտ քէն-
տի էմիիագօիօս մէմուրիյէթինի թէրք իլէ Փամէրանիալըլարա Ինճիլի
վա՝զ էթմէք իւզրէ կիթտի , ֆագաթ կէրէք քէնտիսի կէրէք սայիր
ձէնուպ թարաֆընտան կիտէն րահիպլէր , րիյազէթ քեարանէ հարէ-
քէթլէրի իլէ , էլալիսէլէրինտէ՝ օլ րահաթ կէչինիր վէ հալլէրինտէ
սէվինիր թայիֆէյէ չօգ սէֆիլ վէ րէզիլ կէօրունիւրլէր իտի , վէ օլ
թայիֆէ թարաֆընտան հագարէթ կէօրտիւլէր , վէ անլէրին ղայ-
րէթ վէ էմէքլէրի նաֆիլէ եէրէ սարֆ օլունմուշ տուր ։ Լաքին Պէր-
նարտ պաչդա պիր ասէմին , եա՝նի՝ Պամպէրկ էմիիագօիօսու Օթ-
թօնուն Փամէրանիալըլարա կիթմէսինէ սէպէպ օլմասը իլէ , քէնտի
կիթմէսի նաֆիլէ եէրէ ի՝թիպար օլունմալը տէյիլ տիր ։ Օթթօ՝
Սուասիա իսանէտսանլարընդն պիրիսինտէն օլուպ , սէպավէթինտէ է-
յիճէ թա՝լիմ վէ թէրպիյէ օլունմուշ տուր ։ Լէհլիլէրին սայիր Խրիս-
թիյան միլլէթլէր կիպի մէտրէսէլէր վէ մա՝լիւմաթը մուհիմմէ իսու-
սուսունտա թէրագգի էտմէտիքլէրինի , պահուսուս Լէհ քիրիսէ
իսատէմէլէրի տահա ճէհալէթտէ գալըդգլարընդն կէօրտիւյիւնտէ՝
պիր մէտրէսէ քիւչատ էթմէք մէրասիմնտա Լէհհիթանա կիթտի ։ Լէ-
հհիթանդն հիւքիմտարը վէ հէմ տէ ճէրսանիա Իմմիէրաթօրու
տէօրտիւնճի Հէնրինին եանընտա չօգ հիւրմէ նագարա նայիլ օլտու-
ղունտան , Պամպէրկ Էմիիագօիօսլուղունա Թ· Ի· 1102 տէ Իմմիէ-
րաթօր թարաֆընտան թային օլունտու ։ Զօգ աչըդ վէ թէսիրլի վա՝զ
էթմէք իստուտունտա , վէ ֆագիրլէրէ չօգ պիյատէ սատագա վէր-
մէք իստուտունտա ֆէվգ էլ ՝ատէ չէօհրէթ քէսպ էյլէտի ։ Մանտա-
թըրլարա սահապէթ վէ վիգայէ էտիպ քէնտիսի պիր գաչ՝ատէտ եէնի
մանաստըրլար թէչքիլ էթտի ։ Պու զաթ Պէրնարտըն հէմ լէհ հիւքիմ-
տարընդն րիճալարընա րի՝այէթէն Հօնօրիօս Փափանըն իտայը տուր՝ա-

Digitized by Google

ար իւէ Թ. Ի. 1124 տէ Փօմէրանիսլըլարա վա'զէթմէք իւզրէ եօլա չըգար, Պէրնարտըն Թէճրիւպէսի վէ նաւիհամընա րի'այէթէն հէր նէ գատար պիզզաթ րիյազէթքեարանէ կիրմէք իսթէմի իսէ տէ, ևինէ Էսիհագօիօա մէմուրիյէթինէ միւթա'ալիգ օլսըն սալթանաթ վէ Թէտարիքեաթը քեաֆիյէ իւէ քէնտի վէ պէրապէրինճէ պուլունանլարըն Թէ'այնիւչիւ իչիւն Թէհլիյէ էթմիչ օլարագ Գօհէմիա վէ Սիւլէյմանան կէչիլ Լէհ հիւքիւմտարը Գօլըլավա գիյարէթ էթտիյինտէ չօգ հիւրմէթ վէ իհթիրամ իւէ գասլուլ օլունուպ, չօգ 'արապալար վէ խըզմէթճիլէր, Թէրճիւմանլար վէ քեաֆի սիր սըգատար ագչէ, հէմ հիւքիւմտարըն քէնտի փսիհասլարը անըն իւէ պէրապէր կէօնտէրիլէրէք, Փօմէրանիա հիւքիւմտարը Վարթիսլավ Թարաֆընտան տաճար հիւրմէթ իւէ գասլուլ օլունուպ, անըն հիւսնիւ րիզասը իւէ հէր Թարաֆա վա'զ էթմէյէ լուսնաթլարը վսար իտի, կէճէ կարըսընտա Փէրիճ չէհրինէ վասլ օլտուգլարընտա պիր պէօյիւք իւուԹիէրէսԹպայրամընա Թէտատուֆ էթտիլէր, Պիւթիւն էհալի ույանըգ պուլունտուգտան պաչգա էԹրաֆ գարիյէլէրինտէն 4000 գատար ատէմ հազըր պուլունուպ՝ ճիւմլէսի իչէքի իչմէք, Թիւրքի օգուսմագ վէ րաքա էթմէքլէ կիճէյի իսիար էտիյօրլար իտի, Գաւ հալտէ 0ԹԹօ պէլտէյէ կիրմէք միւնասիպ օլմատըղընը սայլսլ վէ օլ հալտէ էհալիյի Թահրիք էթմէք իսթէմէյէրէք, չէհր տիվարընըն խարիճինտէ չատըր գուրտուրուպ, ասլա չամաթա չըգարմագազընըն սապահ իչիւն պէքլէտի, Սապահլայընն անըն րէֆիգի վէ տօսԹու սիին պաչը Փաւլիքիօա՝ Գօլըլավ վէ Վարթիսլավ հիւքիւմտարլարընը վէքիլլէրի իւէ պէրապէր պէլտէյէ կիրիպ չէհրին միւ'Թէպէրանընը Թէճէմմիւ' էթտիրիպ, մէզպուր հիւքիւմտարլարընն Թէտիրաթը րէամիյէսի վասիԹասը իւէ անըէրէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիրմէյէ իսլրամ էթտիլէր, վէ 0ԹԹօ անըէրին մէնՓա'աԹը րուհանիյէէրի իչիւն չօգ Թէտարըգաեաթ էթմիչ օլարագ հէման չէհրլէրինին էչիյինտէ պէքլէյօր տէյու հիչ տիւշինճէյէ մէօհլէԹի վէրմէյէրէք, անիտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէլէրինի Թալէպ էթտիլէր, Փիրի 'ելիլէր տաճար քէնտի իլահլարընա Թէվէգգիւլ էթմէք նաՓիլէ պուլունաճաղընա իւզամ օլունուպ, վէ հիւքիւմտարլարընն էնրինի իչտտ էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէմիքլէրինտէն՝ գայիլ օլտուլար, 0ԹԹօ պիւթիւն ալայ իւէ պէլտէյէ կիրիպ, եէտի կիւն գատար անըէրէ վա'զ վէ Թա'լիմէթտիքըտէն սօնկրա՝ վաՓիթիզ օլունմալարը իչիւն իւչ կիւն տահա պրագտը, էհալի տաճար օրուճ ԹուԹուպ եըգանտըլար վէ պատէհու 7000 քիչի պիրտէն, եա'նի՝ եիրմի կիւնտէ վաՓիթիզ օլունտուլար, Օլ զէման 0ԹԹօ անըէրէ Թէրճիւման վասիԹասը իւէ Թա'լիմաթ վէ վազայիֆի մէսիհիյէյի պէյան էտիպ, պաչգա չէհրէ կիճտի,

Գաւ վէճհ իւէ պագի վէ րուհանի սէմէրէնին պուլունմասը միւմքին օլմատըղը պի իչԹիպահ օլուրսա տա, եինէ օլ ատէմլէր քէնտի

Digitized by Google

փուքփէրէսթ այն ու 'ատէքլէրինտէն վազ կէչիալ տէ հիչ տէյիլ խէ տինի մէսիհի հազգընտա պիր մըգտար մա'լիւմաթ քէսպ էքմէլէրի էյի վէ սօնկրատան ֆայտէլի պուլունմուշ պիր չէյ իտի։

Օքթօ փէրիճատէն վարթիսլալըն միւհթէրէմ զէվճէսինին իգամէթ էթտիյի չէհր Ռամինէ կիթտի։ Զէվճէյի մէզպուրէ տինի մէսիհիյէ սահապէթ էթտիյինտէն, էհալի տախի վաֆթիզ օլունմադա արզու էտէրէք Օքթօնուն կէլմէսինէ միւնթազըր իտիլէր, վէ Օքթօ իլէ րէֆիգլէրի օրատա գըրգ կիւն էյլէնտիքլէրինտէ՝ վաֆթիզ խթէյէնլերի վաֆթիզ էթմէյէ ան՚ճագ միւգթէտիր օլտուլար։ Ու էաննատէ վարթիսլավ պիզզութ օրայա կէլիալ տինի մէսիհինին մաքլուպաթը միւճիպինճէ քէնտի օտալըգլարընըն քատֆիֆէսինի թէրք իլէ, զէվճէյի հազիգիյէսինէ էմին գալտը, վէ հիւքիւմտարըն իչպու էօրնէյի էհալիյէ կիւզէլճէ թէսիր էթմիշ տիր։ Օրատա Օքթօ փէմէրանիալըլար արատընտա էվվէլքի օլպատ պիր քիլիսէ թէչքիլ իլէ քէնտի րէֆիգլէրինտէն ալիրիսինի անըն իւզէրինէ թա՚յին էթտիքտէն սօնկրա, Տօմիսլավ իսինտէ իլքի Փիրիճէլի րէֆիգ իլէ պէրապէր վօլլին ատտընտա կիթտիլէր։ Լաքին մէզպուր ատտընդն էհալիսի խըրտալը, ճէսուր վէ էնքի 'ատէքլէրինէ չօգ րի՚այէթ էտէր ատէմլէրտէն 'իպարէթ օլտուգլարընտան, Օքթօնուն րէֆիգլէրի օրայա կիթմէյէ խավֆ էթտիլէր, վէ հէր նէ գատար Օքթօ քէնտիսի խավֆ էթմէյիպ էօլիւմտէն պիլէ Փրիստոսուն խաթրը իչին ասլա չէքինմէտի իսէ տէ, եինէ րէֆիգլէրինին րէյինէ րի՚այէթէն խաֆիճէն վէ կիճէլէյին օրատա ոուլունան պիր պէյլիք հիսարընա իլթիճա էթտի, Ֆագաթ էհալի անըն իւզէրինէ հիւճիւմ իլէ, անը թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտուլար։ Սոզ գալտը քի Օքթօ գուտուզլանմըշ էհալի թարաֆընտան գաթլ օլունա։ Լաքին քէնտի փէրվասըզլըղը վէ փաւլիքհուսուն ճէսարէթի վասիթասը իլէ օլ զէման գուրթուլտուս իսէ, էրթէսի կիւն էհալինին միւ՚թէպէրանընտան ալա՚գըլարը Օքթօյա զիյարէթ էտիպ, աֆվ՚ըգ տիլէտիքլէրինտէ՝ Օքթօ անլէրէ, «Անճագ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէյէլէ հիւքիւմտար թարաֆընտան աֆվ՚ օլունապիլիրլէր» ճէվապը վէրտիյինտէ, «Պիզիմ փայիթախթ չէհրիմիզ Սթէֆթինին էհալիսինին էտէճէքլէրի կիպի էտէրիզ» տէտիքլէրինտէ, Օքթօ Սթէֆթինէ կիթտի։

Էվվէլա Սթէֆթինտէ Օքթօ վէ րէֆիգլէրինին կէլիպ հայաթ միւժտէհինի վա՚զ էթմէսի միւէսէր օլմատը, Փօմէրանիալըլար մէտէնիյէթտէ չօգ թէրագգի ոուլմատըլար իսէ տէ, ա՚լա մէտէնիյէթէ միւթա՚ալիգ օլան ֆէնատ վէ հասէտ վէ ինադուրիյէթ խուսուսունտա տախի թէճրիպէլի տէյիլ իտիլէր. անճագ ահվալը տիւնեճէվիյէի միւթահէնէ, վէ ախալագը սաֆիյէ վէ մէմնուհիյէ մինիք օլուպ միւսաֆիր սէվիճի վէ պիրի պիրինէ էինիյէթի քատմիլէ իւզրէ ոուլունուրլար իտի, չէյլէ քի քիլիսէ վէ անախթար գուլլանմագ

Digitized by Google

'ատէքի անլէր արասընտա ասլա եօգ իտի ։ Վազա'ա ձէրմանիալը-լարտա խըրսըզ վէ սայիր քէօթիւ ատէմլէր պուլունտուղունու պիւիւրլէր իտի. պինայէն 'ալէյհ Օթթօ ուիր սէմէրէ կէօրմէքսիզին իքի այտան զկյատէ Սթէթթինտէ էյլէնտիքտէն սօնկրա Լէհ հիւքիւմտարընա ատէմլէր կէօնտէրիպ օնա իֆատէ էթտի քի Սթէթթինէ քէնտի կէլ-մէսի տահա սէմէրէսիզ կէօրիւնմիւշ տիւր ։ Պունուն իւզէրինէ Սթէթ-թին էհալիսի զօրգուպ՝ զօրգուլարընտան պիր միգտար տահա տինի մէսիհիյի գասդուլ էթմէք պտպընտա րիզա կէօսթէրմէյէ պաշլատընլար։ Օլէնտատ Օթթօ հաֆթատա պիր գաչ տէֆ'ա չարչընլարտա քէնտի էմիսագօփօս էլչիսինի կկյինմիշ օլարագ կէզիպ վու'զ էթտիքտէն մա'տա, քէնտի ագչէսի իւէ ֆուգարայա վէ էսիրլէրէ չօգ ի'անէ էթտի ։ Օթթօնուն կանընա կէլէնլէր արասընտա իքի կէնճ վար իտի։ Պունլար տէվամ իւզրէ կէլտիքլէրինտէ՝ Օթթօ տիգգաթլըճա ան-լէրի թա'լիմ էթտի, վէ անլէր իւլամ օլունուպ վաֆթիզ օլունմագ իստէտիւլէր ։ Օթթօ տահի անլէրի վաֆթիզ էտիպ սէքիզ կիւն գա-տար քէնտի խանէսինտէ հըֆզ էթտի ։ Օլ կիւնլէրին էսնասընտա անլէրին վալիտէսի քէնտիսի հայլը միւտատէթտէն ալէրու կիզլիճէ Ինրիթիյան իմանընտա պուլունմուշ օլարագ օղուլլարը հագգընտա խատպէր ալըպ Օթթօնուն կանընա քէմալի մէսէրլէթ իւէ կէլիպ օ-ղուլլարընըն տինի մէսիհիյի գասդուլ էթտիքլէրի իչիւն Բապպա թէ-չէքքիւր իւէ 'ալէնէն քէնտի իմանընը իգրար էթտի, վէ կիրիք քէնտիսի կէրէք օղուլլարը Օթթօ թարաֆընտան կիւզել հէտիյէլէր գասդուլ էտիպ հիւանիւ րիզա իւէ սայիրլէրին իմանա կէլմէլէրի իչիւն չալընշընըլար ։ Պա'տէհու 'Լէհիթթանտան 'ավտէթ էտէն մուրախասս-լար միւժտէ իւէ կէլիպ էհալինին էքսէրիսթ սայքի պիրտէն տինի մէսիհի գասդուլ էտիպ վաֆթիզ օլունտուլար, վէ Օթթօ իւէ րէֆիգ-լէրի մէվճուտ պուլունան վուճթլար վէ վուճթհանէլէրի ի'տամ էթ-մէքլիպ անլէրի թահրիք էթմէքլէ քէնտիլէր տահի մէզգուր ալինա-լարը վէ վուճթլարը ևրգըպ գըրմազա պաշլատընլար, վէ Սթէթթին-տէ պէշ այ միւտատէթի գատար իգամէթ էթտիքտէն սօնկրա օրատան պիր քիլիսէ թէչքիլ վէ պիր երէց թահսիս էթմիշ օլարագ օրատան 'ազիմէթ էթտի ։ Օտէր ըրմազընտան էնիպ պաղթիք տէնիզտէն կէ-չէրէք Եուրնին իամինտէ պիր պէօյուք չէհրէ կէլիպ էհալիսի թատրաֆըն-տան մէսէրլէթ վէ իհթիրամ իւէ գասդուլ օլունուս, զիրա Սթէթ-թինտէ նէ վուգուս՝ սլուլմուշ սլտուղունու էօյրէնմիշլէր իտի ։ Օրատա տահի պինլէրճէ ատէմլէր վաֆթիզ օլունուպ իքի քիլիսէ խնչքիլ օլունմուշ, վէ Պօլսլավըն փատիսահլարընտան պիրիսի Ա.տահպէրթ, օ-րատա Փօմէրանիա քիլիսէսի իւգէրինէ Էսիրագօփօս թա'յին օլունտուս։ Օլ զէման Օթթօ Փօմէրանիատա պիր աչնէ գատար էյլէնիպ վէ պիր տահա թէչքիլ էթմիշ սլտուղուս քիլիսէլէրէ գկյարէթ էթտիքտէն սօնկրա, Փօմէրանիանընը նըզթը րէսմէն տինի մէսիհիյի գասդուլ էթ-

Digitized by Google

մին օլարագ վաթանընա 'ատվտէք էթտի , իւչ սէնէ սօնկրա եինէ փոմէրանիայա կիթտիկինտէ՝ հէտիկ վէրմէք իւզրէ քիւլիւկթիւ զախիրէ , էլվիսէ վէ ագչէ ալիր գաչ կէմի եիւքիւ գատար կէթիրտի , էվվէլա տինի մէսիհիկի գատուլ էթմիշ օլանլարընա ալիր միգտարը եինէ փուքփէրէսթիկէ տէօնմիւշ վէ պա'զը եէրլէրտէ , պախուսուս վօլկասթ չէհրինտէ 'ատավէք վէ հիտտէթլի մուգավէմէք պուլտու իսէ տէ , եինէ վօլկասթ իլէ կէօճքով չէհրլէրինտէ քիլիսէլէր թէչքիլ էտիպ փուքխանէլէրի էհալինին էլի իլէ ինհիտամ էթսիրտի , կէօճքով վալիսի Միզավ վէ Սթէֆթին մի'թէալէրանընտան վիճթագ իսմինտէ պիր զաթ գավի իման վէ թէրքի նէֆս , վէ սայիրլէր իչին չօգ ղայրէթ կէօսթէրտիլէր։ Սթէֆթինտէ տահա փուքփէրէսթ գալմընչ էհալինին չօղու՝ Խրիսթիյանլար վէ պախուսուս Օթթօ իլէ րէֆիգլէրի 'ալէյհինտէ գալգընտըլար , վէ Օթթօ քէնտիսի օրտուտա , սայիր չօգ եէրլէրտէ վագըթ պէ վագըթ վուգու' պուլտուղու կիպի , հիտտէթլէնմիչ վէ սիլահլանմըչ փուքփէրէսթէլէր թարաֆընտան չօգ թէհլիքէլէրտէ պուլտընտու իսէ տէ , տայիմա քէմալի ճէսարէթ վէ միւլայիմէթ իլէ Ղրիստուսուն մու'ամէնէթինի միւթէվէքքիլէն ֆիրարա եիւզ թուքմայըղ ղայէթ չօգ խայրաթ խնրաապընտա , վէ հայաթ միւժտահինի վա'զ էթմէքտէն ֆէրաղաթ էթմէտիկինտէն , քէնտի էօրնէկի վէ վա'զլարը չօգ միւէսսէր օլտու , վէ հէր նէրէյէ կէլտի իսէ էնճամ փուքփէրէսթիկ սինի մէսիհիկէ , վէ փուքխանէլէր Խրիսթիյան 'իպատէթխանէլէրինէ մէյտան վէրիր իտի , Րիւկէն ատասընա տափի կիթմէյէ սրզու էթտի իսէ տէ , միւէսսէր օլմայըղ Ճէրմանիայա 'ավտէք էթմէյէ մէճպուր իտի , վէ Րիւկէն ատասը անճագ թ. ի. 1168 տէ , եա'նի՝ 40 սէնէ սօնկրա Տանիմարգա Դըրայը Վալտէմիր թարաֆընտան ֆէֆհ օլունտուղունտա տինի մէսիհիկի գասուլ էթտի , Օթթօ հէր նէ գատար քիլիսէի մէսիհիկէյի Փոմէրանիատա թէչքիլ էթտի իսէ տէ , քէնտիսի օրտատա ուշ վագըթ իգամէթ էթտիկինտէն Փոմէրանիալըլարը քիլիսէ խատէմէսի օլմագ իւզրէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթմէյէ վագըթ եօգ իտի , վէ պու նօգսանընն մազարրաթը Փոմէրանիա քիլիսէսինտէ հայը միւտտէթ իչինն ուէֆ' օլունմագ իտի ։

Օնիքինճի տէհրին սօն ներսֆընտա տինի մէսիհի պա'զէն բահիպլէրին վա'զլարը վասիթասը իլէ վէ պա'զէն տափի Խրիսթիյան թայիֆէլէրին իճապար վէ մուհարէպէլէրի վասիթասը իլէ՝ Սլավ , պախուսուս Լիֆլանտ թայիֆէսինտէն գասուլ օլունտու ։ Տէօրտունճի միւտտէթին սօն տէհրինտէ Փրակ Սէրփիսգօփօսու Ատալպէրթ վէ Քէրֆօրթլու Պրունօ Պօնիֆաքիօս վասիթասը իլէ Փրուսիայլըլարը տինի մէսիհիկէ տա'վէթ էթմէք եօլունտա չալըշըլտը իսէ տէ , պու ատեմլէր իլէ րէֆիգլէրի չէհիտ օլարագ գաթլ օլունտուլար , վէ Քա օնունճու տէհրին իսթիտասընատէք օլ միլլէթտէ տինի մէսիհի Փո-

Digitized by Google

մէրանիալը «Խրիսթիյան» իսմինուէ պիր տինատար րահիպ վէ անըն րէֆիգէրի վասիթասը իլէ գապուլ վէ սապիթ օլունտուս, Թ. Ի. 1283ուէ փռուսիսալըլար իչիւն տէօրթ էփիսգօփօսլուգ, եա'նի՝ Ռուսիա, Փամֆսունիէն, Իրմանտ վէ Սամսանտ էփիսգօփօսլուգլարը թէչքիլ օլունտուս։

Ձինն թայիֆէսի իչինուէ տինի մէսիհի Լիէֆ թայիֆէսինուէ պուլունտուղուս կիպի գըլըճ իլէ նէչր օլունուպ պիզզարուրէ օնիւչիւնճիւ տէհրուէ գապուլ օլունտուս։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԱՐԳԻ ԱՍԻԱՏԱ ՕԼԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Նէսթօրի րահիպլէրին վասիթասը իլէ Թաթարիսթանըն պիր գըրալ իյէթինուէ տինի մէսիհի թէպլիր, վէ պիւ թիւն թայիֆէ թարաֆընտան օնպիրինճի տէհրուէ գապուլ օլունտուս տէյու րիվայէթ օլունուր. վէ հէր նէ գատար պու խուսուստա չօգ գապուլէ չայան ի'թիպար օլունամայաճագ չէյլէր պէրապէր նագլ օլունուրսա տա, օլ րահիպլէրին էմէքլէրինտէն պէօյլէ պիր թայիֆէ պիր միւտտէթ իչիւն Խրիսթիյան պիր թայիֆէ օլտուղուս միւսէլլէմ տիր. լաքին օնիւչիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա պու թայիֆէ ձէննկիզ Խան ճիհանկիր Թարաֆընտան ֆէթհ վէ հէլաք օլմուչ տուր։

Թ. Ի. 1245 տէ վէֆիլէր փատիա Թարաֆընտան ձէննկիզ Խանըն խալէֆէլէրինին եանընա օլ ձիհանկիրլէրի Խրիսթիյան թայիֆէլէրին իւզէրինէ հիճըմ էթմէքտէն ֆէրաղաթ էթտիրմէք վէ օլ պէօյիւք Թաթար իլէ Մօնկօլ թայիֆէլէրի տինի մէսիհիյէ տա'վէթ էթմէք իչիւն կէօնտէրիլտիլէր։ Ֆագաթ օլ մաղրուր վէ միւթէքէպպիր ձիհանկիրլէրին փատիա հագգընտա խասպէրլէրի օլմատըղը միսիլլիւ, անըն հիւքիւմէթինի խօր կէօրիւրլէր իտի։ Պախտուսուս կէօնտէրիլէն վէքիլլէր Շարգ էհալիսինին 'ատէթլէրինէ վուգուճ օլմատըգլարընտան՝ տէֆ'աթէն քէնտիլէրինի թէհլիքէյէ տիւշար էտէրլէր իտի։ Թ. Ի. 1253 տէ Ֆրանսա Փըրալը տօգուղունճու Լուի Թարաֆընտան Րուպրիքի իսմինուէ ա'լիմ վէ ա'գիլ վէ մէչհուր րահիպ (Ֆրանքիսքօս

Digitized by Google

մէզհէպինտէն) Մօնկոլ մէմալիքինէ կէօնտէրիլիպ, Մօնկոլ վաստիչահրնէն վիւքէալաալը իլէ վէ պիղզաթ քէնտիսի իլէ տօսմի կէօրիւչիւպ օլթայիֆէլէր հագդընտա մա'լիւմաթը սահիհէ էտինմիշ տիր։ Օլթայիֆէլէրտէ չօգ Նէսթօրի րահիպլէր պուլտու իսկ տէ, օլ րահիպլէրի ղայէթ ճահիլ, տիւնեէվվէ վէ ալալագը մէզմում սահիպի ատմէրէր պուլմուշ տուր։ Օլ զմանն Մօնկոլ թայիֆէլէրինտէն էքսէրիսի վուճուփէրէսթ իտիլէր իսկ տէ, եւնէ Իրխթխյան րահիպլէր օրատա պուլունտուղու կիսի, Իսլամլար տօսմի վարիտի։ Րուպրիքի Մօնկոլ մէմալիքինին փայիթախաթը Գարագօրում գատար կիտիպ՝ օլ չէհիրտէ հէր թարսփտան օրայա կէլիճէ պիր հայրը ճէմա'աթ Իրխթխյանլարա Թ. Ի. 1253 սէնէսինին Փասքալիսընտա թա'ամը մուգատուշ վէրիպ պէթմըշ քիշի գատար վսփթիզէթտի։

Պա'տէհու օրալպտա թէպա'ասընա Ինճիլի չէրիֆի վա'զ էթմէք իւզրէ գալմասը՝ եօխատ էյրօփայա 'ալտէթ էթմէսի՝ փոտիչահ թարաֆընտան էմր ալունաճագ տըր տէյու անլըն նէզտինէ կէլտիյինտէ, վա'զ էտէճէյի թա'լիմաթը մէսիհիյէ հագդընտա իսթիֆսար օլունտուղունտա, Լուքաս ժԻ. 48 այէթի պիքր էտիպ՝ «Ալլահըն Փաոիչահ հազրէթլէրինէ իհսան էթմիշ օլտուղու պէրէքէթլէր ղայէթ չօգ օլուպ էյէր քէնտիսի Ալլահա մէտաւլ օլտուղունու պիլիպ տէ օնա մուհապպէթ էտէրսէ, հագիգաթէն պէրիսօրտար օլաճագ, եօխատա Ալլահա տօղրու մէտաւլյէթտէ գալաճագ ուրը» տէյու ճէվապ էթտի։ Հազըր պուլունան Իսլամտան պիրի՝ «Փատիչահ հազրէթլէրի Ալլահըն էմրլէրինի հըզմէ էտէրսինն» տէյու սիւալ էթտիյինտէ, «Իվամիրի իլահիյէնին քէնտիֆէսինի զաթը չահանէլէրինէ պէ՛յան էթմէք իսթէյրիմ քի, օնլարը հըզմէ էտէ'ր մի տէյու քէնտիսի պիլսինն» տէյու ճէվապ վէրտի։ Պա'տէհու Մօնկոլ Փատիչահը քէնտի մէմալիքինտէ Իրխթխյանլար վէ Մուհամմէտիլէր վէ Փուքթիրէսխլէր պուլունտուղունտան, պւս իչ թարիգտէն օլարագ մուրախխասլարըն քէնտի հուզուրունտա պա թահրիր միքթէմէսիք օլտուգլարը տինլէրին ուսուլ վէ էսասընը պէ՛յան էտէլէր տէյու էմր էթմիշ տիր։ Րուպրիքի պունուն իւզէրինէ մէմնունն օլուպ Նէսթօրի րահիպլէր իլէ մուգավէմէ էթտի քի քէնտիսի Իրխթխյանլար թա'ալիմընտան մուպտահասէ յէ կիլսէ։ Մու'այէն վագըթտա Փատիչահըն իչ սըրր քեաֆխալինին րիյասէթխինտէ (պիրի Իրխթխյան, պիրի Մուհամմէտի վէ տիկէրի Փուքթիրէսխլէ օլարագ) Րուպրիքի Փուքթիրէսխլէրը 'ալէյհինտէ օլարագ՝ պէր Ալլահ վէ Խալիգի մուքթագընն մէվճուտիյէթխինի իսպաթ էթմէյէ իլթիզամ էթտի։ Մուհամմէտիլէր իսկ՝ «Իրխթխյանլար իլէ պէրաբար պիր Ալլահըն մէվճուտիյէթինի վէ Ջիհատը չէրիֆի գապուլ էտէրիզ» տէյէրէք մուպտահասէ էթմէք իսթէմէտիլէր։ Լաքին հէր նէ գատար Փատիչահընն էմրի իլէ պու մուպահասէյէ կիրիշտի իսկ տէ, եւնէ Րուպրիքինին քէնտի

Digitized by Google

վաթանընա 'ալոտէթ էթմէսի էմի օլունտուղունտան, փատիշահ տինի հագիգիյի պուլմազ արզուսունտա օլարագ մուսահասէի մէզպուրէյի էմի էթմիչ օլմաուղը աչիքեար տըր։ Ֆուգաթ Բուպրիքի՝ «էյէր Սլլահըն Մուսայա իհսան էթտիյի միսիլլու միւ'մինզէյէր իճրա էթմէք գուտրէթի պանա իհսան էթմիչ օլսա իտի, օվ պէօյլուք փատիշահա տինի մէսիհիյի գապուլ էթուրմէյէ միւգթէտիր օլտուղում զաննի ղալիպլիմ տիր» տէմիչ տիր։

Թ. ի. 1258տէն սօնկրա իքի Մօնկոլ փատիշահլըղը, պիրի Ֆարսի վէ պիրի Զինկի, թէչքիլ օլունտու։ Պիր էյամ գատտար Ֆարսի փատիշահլըղը Թարաքընտան տինի մէսիհիյէ վէ Իրխանիյանլարա չօգ սահապէթ կէօսթէրիլտի իսէ տէ, սօնկրա Թէսիրաթը մէսիհիյէ քիւլլիյէն Ֆարսի տէվլէթինտէ տինի Իսլամա մէյտան վէրմիչ տիր։

Օնիչինճի տէհրին սօնունտա վէ օնտէօրտինճի տէհրին խալիֆատսընտա պիր Իթալիալը Ֆրանքիսքօս րահիպլէ, Եուհաննա իմինտէ, Թաթարխանատա հէմտէ Զին մէմալիքինտէ տինի մէսիհիյի Թէպչիր էտիպ, էմէյի տահի սիւճիւն սիւճիւն սէվէրէսիզ տէյիլ իտի։ Ինթալը չէրիճի Զին լիսանընա Խէրճիմէ իլէ սրպեանըն Թա'լիմ վէ Թէրպիյէսինտէ ղայրէթ կէօսթէրիպ, եէրլի վա'իզլէր եէթիչտիրմէյէ ճահատ էթտի։ Չօճուղլարը պիրէր պիրէր (ճիւմլէսի 150 քիչի գատար իտի) իչթիրա էտիպ էյիհզ Թա'լիմ վէ մա'լիւմաթը մէսիհիյէտէ Թէրպիյէ էթտի։ Իրի 'իպատէթխանէյի, պիրի Փատիշահընն սարայընըն գուրպինտէ, ինչա իլէ՝ 3000 զախիլարտան զիյատէ վաֆԹիզ էթտի։ Կէյօրկիօս Խալինտէ պիր չէյի օնա սահապէթ էտիպ քէնտիսի պիր պէօյլուք վէ կիւզէլ 'իպատէթխանէ ինչա էտի։ Պու Եուհաննա Զինտէ եալընըզ գալըղընտան՝ Նէսթօրի րահիպլէր զիյատէ նուֆիւզ քէսպ էթտիլէր։ Լաքին Եուհաննա քէնտիսի Փատիշահ Թարաքընտան չօգ իհթիրամ պուլտու, վէ ճան ու տիլտէն Զինկիզէրլին խոնսա կէլիկլէրի իչուն չալըշարագ, րէֆիգլէրին կէօնտէրիլմէսինի Փատիսան Թալէպ էթտիկինտէ, եէտի Ֆրանքիսքօս րահիպլէրի կէօնտէրիլիպ՝ Եուհաննա «Փէքին Սէրվիսգօվօսու» եատտ օլունտու։ Լաքին օլ պէօյլուք տիյարլարտա տինի մէսիհի Ֆիլիթիւհաթը պագիյէյէ նայիլ օլամամըշ տըր։ Վէ պու միւտահէթտէ տէօտինճի պատշահ պէյան օլունաճագ «էհլի տալիսլ 'ասքէրլէրի» (խաչակիր) իլէ պէյրապէր Փալէսթինէ գիտէն րահիպլէր պա'զէն 'Աբրահամ մէտիհլէրէ տինի մէսիհիյի վա'զ էթտիլէր, վէ պա'զըլարընըն ղայրէթի րուհանիյէթլերի մէմունուհ օլուպ՝ նատիրէն տահի Մուհամմէտիլէր Թարաքընտան անլէրին վա'զ վէ նասիհաթլարը տինկլէնիր իտի խէտտէ, պիր սէվէրէի պագիյէսի պուլունմամըշ տըր։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՐԱՑՄՕՆՏ ԼԸԼԼՎԷ ԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼԻ ՎԷ ՖԷՎԳ ԻՒԼ 'ԱՏԷ ՂԱՑՐԷԹԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գու զաթ Թ. Ի. 1236 տա Ագ տէնիզտէ Մայօրգա ատասընտա թէվէլիւտ էտիպ օթուզ եաչընա գատար Դըրալ սարայընըն գափուճուսու իտի ։ Հէր նէ գատար սէպավէ թինտ տինի մէսիհինին ի'թիգատաթ վէ 'իպատէթինտ պիր վէճհ իլէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ օլունտու իսէ տէ, պիր տիւնէվի վէ ախշագի մէզմունէ սահիպի ատէմ իտի ։ Օթուզ եաչընտա իքէն պիր կիճէ պիր 'աչգ թիւրքիսիւ թէէլիֆ էտէր իքէն՝ անսըզըն կէօյա քի քէնտիսինէ կէօչէնէ վէճհէ Գրիստոսուն սալսլ օլունմասը իւզերինէ տիւչիւնմէյէ մէճպուր օլտու ։ Գու թէսիրաթը Ֆէվգ իւլ 'ատէ տէֆ'աթէն օնա կէլտիյինտէ՝ քէնտի քէնտիսինտէ գանմըշ տըր քի հէր չէյի թէրք իւլէ Գրիստոսուն խազմէթինէ քէնտիսինի վագֆ էթմէլի տիր ։ Լաքին քէնտի իմբար էթմիշ օլտուղու 'էօմիւր չօգ քէօթիւ օլտուղունու հիսա էթմէգէլէ, քէնտիսի խազմէթի մէզպուրէյէ նէ վէճհէլէ լայըգ օլասիլէճէյինի կէօրէմէտի ։ Նիհայէթտէ ինայէթի իլահիյէյէ իլթիճա էտիպ, վէ պիւթիւն 'ագլ վէ զիհնի գիյատէսիյլէ միւնէվվէր վէ քէսպի գուվվէթ էթմիշ օլարագ, ճան ու տիլտէն թէճռիտի գալսլ օլուսպ Գրիստոսուն խազմէթինէ քէմալի ղայրէթ իլէ կիրմէգ խաթէտի ։ Գէօյլէ քէնտիսինի Գրիստոսուն խազմէթինէ վագֆ էթտիյինտէ, նէ վէճհէլէ վազիֆէյի զիմմէթինի իճրա էտէճէյինի տիւչիւնիւրքէն՝ Սարտասէն թայիֆէլէրինէ կիտիպ սլ Մուհամմէտիլէրի տինի մէսիհիյէ տա'վէթ էթմէք, վէ պու տա'վէթ գապուլէ չայան օլսուն տէյտ 'իլմի մանթըգ ուսուլինճէ քեաֆիֆէյի 'ուլումուն պիրիպիրինէ օլան նիսպէթինի կէսաթէրէրէք տինի մէսիհիյի պիլ ճիւմլէ չիւպհէ վէ ի'թիրազաթա գարշը մանթըգ եօլու իլէ վէ պէրաբհինի քեաֆիյէ իլէ սապիթ էթմէք պըճընըտա պիր քիթապ թէէլիֆ, հէմ մախսուսէն լիսանը 'արէպի իսթիհսալ իլէ Մուհամմէտիլէրի միսիօներ օլմագ իւզրէ հազըրլըգ կէօրմէք իչիւն մէտրէսէլէր ինշա, վէ մէվճուտ պուլունան մէտրէսէլէր վէ տար էլ Ֆիւնուն իչինտէ այրը տայրէլէր քիւչատ էթմէք իսթէտի. վէ պու արզուլէրի պիյատէսիյլէ թէսիրի թարզ իլէ քէնտիսինէ մախսուս պիր իլհամ կէլիր կիպի, վէ քէնտի իւ-

Digitized by Google

թիզամ էթմէք կէրէք իտիյի իչէր տիր տէյու տուլայրագ , մալ վէ էմլաքինի փիւրուխթ իլէ ֆամիլեասընըն .ԼԷ'այնիւչի իչիւն ԹՀտարիքեաթը լազըմ կԼօրտիւքտէն սօնկրա , պիւթիւն վագթ վէ գուտրէթինի քիթապընը ԹՀէլիֆ վէ տօսթլարընը պու իչէ ԹՀվիդ էթմէքլիյէ վէյտի , Պիր Սարտաէն գուլ սաթուն ալտը , վէ անատէն լիսանը 'արապի էօյրէնիու քիթապընը ԹՀէլիֆ վէ 'արապճայա ԹԷրճիւմէ էթտի , վէ պու իչէր տօգուշ սէնէ գուտար սիւրսիւ ։

Թ. Ի. 1275 տէ Մայորգա վէ Մինօրգա Դըրալընը՝ ինանտուս ՄուսլիմլէրԼ հայաթ միւժտէսինի լիսանը 'արապիտէ վա'զ էթմէք իւզրէ րահիպլէրի Թա'լիմ վէ ԹԷրպիյէ էթմէք իչիւն պիր մանասթըր ինչա էթտիրմէյէ իգնա էթմիշ տիր ։ Թ. Ի. 1286 ուտա վէ պիր տէՔ'ա տաֆսի օլ Թարիխտէն սօնկրա հէր Թարաֆտա պուլունան մանասթըրլարտա հէման օլ մէրամ իլէ պիր մէտրէսէնին ԹՀչքիլինի խոթուտա՝ էթմէք իւզրէ փափանըն նէզտինէ կիթաւ խէ տէ , օլ պապտէ էմէյի միւհասէր օլմասը · չէօյլէ քի քիլիսէյի մէսիհիյէտէ էՀլի Իսլամ օլանլարա ալչարէք վա'զ էթմէք եօլունտա պիր ղայրէթի միւթէՀհտէյի փէյտա էտէմէյճինի կէօրուիւյինտէ , ալիզամթ վէ րէֆիգսիզ Աֆրիգայա կիտալ Սարասէնլիլէ միսիօներ օլմագ իւզրէ Թ. Ի. 1287 տէ գաւար վէրիալ ճէնօվայա կիթտի , վէ Շրլմալի Աֆրիգայա կիտէն սէֆինէյէ լազըմ օլան էշեա իլէ քիթապլարընը գօյուալ նավլունու վէրտիքտէն սօնկրա, իլթիզամ էթմիշ օլտուղու իչին ԹՀՀսիքէսի վէ քէնտինին տիւշման օլաճաղը ուսխաթարալարընը չիտտէքի իւզէրինէ տիւշիւնիւր իքէն , եիւրէյի պայըլըալ կիթմէյէ ճէնաթէթ էտէմէտի ։ Լաքին սէֆինէ կիթմիշ , քէնտիսի տամսի ճէնօվատա գալտըղընտա , զայէֆ չօգ նէտաճէթ չէքմէյէ պաշլատը , վէ իգթիսրապը տէրուննիսի օլ տէրէճէտէ իտի քի , հիւմմայա չէ՝տիտէն ԹուԹուլտու ։ Իլլէթին չիտտէքի տահա իւզէրինտէ իքէն Թունուզա կիտէն պիր սէֆինէ հագգընտա խասէր ալտըղ քէնտիսինի վէ քիմսընլարընը անըն իւզէրինէ գօտուրտու իսէ տէ , ահպապը անը կէրի կէթիրթտի ։ Ֆագախ իմագաթ պուլամայըլ՝ սօնկրա Թունուզա կիտէն պիր տիկէր սէֆինէ հագգընտա խասէր ալտըղընտա , ևինէ քէնտիսինի անըն իւզէրինէ գօտուրարագ , սէֆինէ տէնիզ աչըլտըղընտա նէտամէք վէ իգթիրապը տէրուննիսի Թէսքին , վէ քէնտիսի աչլամէքի րուհանիյէյէ նայիլ օլմասը իլէ պէրապէր վիճուտտու տամսի տէր'ագապ չիֆա պուլտու ։ Թունուզա Թագրիպէն Թ. Ի 1292 աէնէսինին իգթիտասընտա վասըլ օլտուղունտա Միւսլիմ'իլէմասը իլէ իւՀֆէթ վէյտա էթմէյէ վէ տինի մէսիհի իլէ տինի Իսլամ իւզէրինէ մուապահասէ էթմէյէ պաշլատը ։ Պա'տ էլ մուապահասէ՝ տինի Իսլամ տինի մէսիհիտէն պիթ Թէրճիհ հագգ տին պուլունմաղը չարԹը իլէ քէնտիսի անը գապուլ էտէճէյինի իգրար էթտիյինտէն՝ 'իլէմասը մէզպուրէ ղայրէթլէ մուապահասէյէ կիրտիլը ։ Լաքին Րայ-

Digitized by Google

մօնտ սըֆթաթը իլահիյէնին միւքէմմէլ օլմալարը իչիւն էգանիմի սէ-
լասէ Թա՛լիմի գապուլ օլունմալը տէյու իսլամթ էթմիյէ իլթիզամ
էթտիյինտէ, 'իւլէմասանան պիրի չօգ միւթէասըպ օլարագ Րայ-
մօնտուն գաթլինի թալէպ էթտի։ Պունուն իւզէրինէ հապսա իլգա
օլունտու, ֆագաթ 'իւլէմանըն իչինտէն պիր չօգ ինսաֆլըը,
«էյէր էհլի Իսլամըն պիրիսի պու ատէմին քէնտի տինինին ինթի-
շարը իչիւն կէօսթէրտիյի զայրէթի Իսլամըն ինթիշարը իչիւն կէօս-
թէրմիշ օլսա իտի, անը մէտհէ չայան ի՛թիսալ էթմէ՞զ մայիտիր»
տէյիսի՝ Րայմօնտուն սալը վէրիլմէսինէ սէպէպ օլտու· լաքին օլ տի-
յարտան կիթմէսի էմր օլունուպ հէման կէլտիյի սէֆինէյէ գօնուլ-
տու, վէ էհալի Թարաֆընտան չօգ հագարէթ կէօրմէքլէ, պիր տահա
օլ տիյարա կէլտիյի հալտէ րէճմ օլունաճաղը հիւքիւմէթ Թարաֆըն-
տան օնա սէյան օլունտու լազ տէ, եինէ օլ սէֆինէտէ կիթմէյիպ,
Թունուզ լիմանընտա պուլունան պայգա պիր սէֆինէյէ նագլ էթ-
մէքլէ էհլի Իսլամօլանլարա վա՛զ էթմէք ֆարսաթընը արայարագ, վէ
պա Թահրիր տինի մէսիհիյի սապիթ էթմէք գըմընտա չալըշարագ՝
իւչ այ միւսուտէթի գաատար էյլէնտի, Նիհայէթ օլ վէնան մէրսինընը
իճրա էթմէք խուսուսունտա զաֆէրեապ օլամայաճաղընը կէօրտիւ-
յինտէ, Նափօլի չէհրինէ 'ավտէթ էտիպ քէնտի քիթապընտա պէ-
յան էթմիշ օլտուղու պէրահինի մէսիհիյէի ճէտիսէյի մէտրէսէլէր-
տէ Թա՛լիմ էտիպ, եինէ էհլի Իսլամ օլանլարա հայաթ միւժէսէհի
թէպչիրի խուսուսունտա Փաիրա իլէ Էրիհագօիօլար վէ րահիպլէրի
Թահրիք էթմէկ չալըշմաղլէ պիր գաչ սէնէ սարֆ էթմիշ տիր։

Տինի մէսիհինին ինթիշարը իչիւն քէնտի իհտասա էթտիյի Թարիգի
էհլի սունիպ 'ասֆէրլէրին Թունուզլարը Թարիդտէն Թէրճիհ էտէրէք
սայիրլէրի լայըգը իլէ ուլեմանըրասմաորղընտա, քէնտիսի էլինտէ
ֆուրսաթ պուլունտուգճա պիր գաչ սէնէ միւսուտէթի գաատար Մա-
յօրգատա պուլունան Մուհամմէտիլէր իլէ Եհուտիլէրի խանը հա-
գիգիյէ տա՛վէթ էթմէքլէ, վէ Դըպլըզ ատասընտա հէմ էրմէնիա-
Թանտա պուլունան Խրիսթիանլար արասընտա չալըշտը, վէ մէտրէ-
սէլէրտէ քէնտի Թա՛լիմաթընը գապուլ էթտիրմէյէ, հէմ պայգա
Թահրիրաթը Թէէլիֆ էթմէքլէ մէշղուլ օլտու, Թ. Ի. 1306 եւսխատ
1307 տէ եինէ Շըմալի Ա.ֆրիգայա կիտիպ Սարահէն մէսլիհինին
միայիթախաթը օլան Պուճէտ չէհրինէ զիյարէթ իլէ 'ալէնէն «Տինի մէ-
սիհինին հագիգի, վէ տինի Իսլամըն զայրի հագիգի օլտուղունու հէր
քէսէ իսպաթ էթմէկ հազըրըմ» տէյու նիտա էթտի։ Բիւլիւէթ-
լիւ ճէմա՛ատ անընը էթրամընտա Թէճէմմիւ՝ էտիպ պա՛զըլարը անընը
գաթլընը Թալէպ էթտիքլէրինտէ, Միֆթի՝ Րայմօնտու քէնտի հու-
զուրունա ճէլլ էտիպ Թէնհագա տինի մէսիհիյի տինի Իսլամ 'ալէյ-
հինտէ սապիթ էտէն ալիմրհանլարընը Թալէպ էթտիրինտէ, Րայմօնտ
էգանիմի ալլահէնին սըֆթաթը իլահիյէնին քէմալիյէթի իչիւն լազըմ

Digitized by Google

ոլտուղունու սէյան էթոխինուէ , անըն քէլամըրը տունկլէնմէյիսլ պիր ջընտանա իլգա օլունտու , վէ ալթը այ դաստար մահպուս գալը տըգտան սօնկրա , էվրօփայա կիտէն պիր սէֆինէ իւզէրինէ գօնուլուսլ սէֆինէ տախլ տէնիզտէ ղարդ օլունարադ քէնտիսի գուրմուլտու , վէ Փրվա չէհրինէ կիթոխինուէ չօգ իհթիրամ իլէ էհալի Թարաֆընտան գաոլուլ օլունտու ։

Նիհայէթտէ եէթմիշ եաչընտա իքէն պիւթիւն 'էօմրիւնիւ էհլի իսլամ օլանլարա ինճիլի չէրիֆին Թէպչիրի իչիւն հրիսթիյան մէմուրլարը Թէչվիք էթմէյէ չալըշըլսլ տա 'արապի վէ սայիր չարդի լիսանլարընն միւտէրրիսլէրինի չօգ մէտրէսէլէրտէ Թա'լին էթտիրիլսլ , վէ պիր մըգտար ղայրէթ ճէմնօվատա վէ սայիր մահալլէրտէ փէյտա էթտիքտէն սօնկրա , պիր տահա Ա.Ֆրիդայա կիթտի , վէ եինէ 'ալէնէն տիւնի իսլամ 'ալէյհինէ նուԹգ էթտիհինտէ , փատիշահընն էմրի միւճիպինճէ րէճմ իլէ գաթլ օլունտու , վէ քէնտիսի սրգու էթտիյի կիսլի չէհիա օլարադ Յունիս 30 Թ. Ի. 1515 տէ Թէլիմի բուհ էյլէտի ։

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒԻ, ԹԷՐՊԻՅԷՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՅԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼ ՎԷ Ա՛ՄԱԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Պիրինճի կրէկօր Փափանըն էյտընտան թա լուԹէրին էյտընտոէք տին վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին ԹէվրիհիԹ իւզէրինէ էհատը ԹէսիրաԹ արուսընտա Թ. ի. 1075 տէ եէտինճի կրէկօր իամինտէ հիւքիւմէԹի փափավիյէ յէ նայիլ օլան Հիլտէպրանտ՝ պիրինճի վէ նուֆուզլուտու իտի։ Զիրա պաշգա խուտուսաԹտա սահիհ պուլունտուղու միսիլլիւ, քիլիսէ ուսուլու խուտուսունտա տատի տիգգաԹա չայան վուգու՝ պուլմուչ միւսԹահսանաԹ վէ հարէքեաԹըն էքսէրիսի քիլիսէի ղարպիյէտէ վուգու՝ պուլտու, վագա՛ա քիլիսէի չարգիյէ գատիմտէն պէրու մէրի իւլ իճրաա պուլունան ուսուլինճէ, վէ մէճլիսլէրին մա՛րիֆէԹի իլէ միւսԹահսէն Թա՛լիմաԹ միւճիպինճէ սիւրուք էտէր իտի։

Հիլտէպրանտ Թագրիպէն Թ. ի. 1010 տա Թօսքանիատա ԹէվԹը լիւտ էտիպ Րօմատա յահիպ օլմագ իւզրէ պիր մանաստըրտա Թա՛լիմ վէ Թէրպիյէ օլունտու։ Տահա կէնճ տէ իքէն՝ Րօմատա պուլունան բահիպլէր իլէ քիլիսէ խատէմէսինին ալալագ վէ ա՛մալի մէգրիւմէսինի միւշահէտէ էՀտիյինտէ՝ մէ յուսիյէԹինտէն Ալբ տաղլարընըն էօՀէսինէ հիմմէտի խէ տէ, եինէ Ջրիստոսուն քիլիսէսինէ միւֆիտ օլարագ 'էօմրիւնիւ Րօմատա իմրար էտէճէ յինի ԹէշԸհխա էտիպ, 'ավտէԹ էՀտի։ Պիլա չիւպհէ հիւքիւմէԹը փափավիյէ յէ նայիլ օլմազտան եիկիրմի սէնէ մուգատտէմ, եա՛նի՝ փափալարընը վէքիլէրինտէն պիրի պուլունտուղունտա, քիլիսէի ղարպիյէտէ քէնտի նուֆուզ վէ ԹէսիրաԹը սիյազաԹ փափալարընքինտէն զիյատէ խ-

Digitized by Google

տի։ Զիրա քէնտիսի ղայէթ 'ագիլ վէ ա'լիմ հէմ իսթիգամէթ վէ ախլագը մէմուհ սահիպի օլտուգտան պաշգա՝ քէնտիսինտէն էվվէլ վէ քէնտի վագթինտէ ոուլուննանլարըն ճիւմլէսինտէն գիյատէ հիւքիւմէթի փափավիյէնին միւթագիլլիյի իչիւն իսրար էտէր իտի։ Լաքին էյէր Հիլտէպրանտըն հիւքիւմէթի փափավիյէ իչիւն օլան ղայրէթի՝ չէօհրէթ վէ մէնֆա'աթ վէ հիւքիւմէթի զաթիյէսինի թէզեիւտ էմէկ մէրամընտա պիր ղայրէթ իտի տէսէք, պիլա չիւփհէ չօգ եանղըլըճ օլուրուզ։ Անըն գիւ'իւմիւնճ փափալարըն պիւթիւն քիւլիսէի մէսիհիյէ լւազերինէ հիւքիւմէթ սիւրմէք սէլահիյէթի իլահիյէլէրի պուլունտուղու միսիլլու, պիլճիւմլէ տէվլէթ վէ հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ միւթէֆավիզդ վէ միւթէտաարրիֆ օլմագ սիլէ հագգլարը վար իքէն՝ պէօյլճէ ըուսի զէմինտէ էմնալըզդ պիր հիւքիւմէթի միւսթագիլէյի իտուարէ էմէկ փափալարըն ֆէրնէյէ զէմմընէ օլուր. եա'նի՝ Հիլտէպրանտըն զամդէ քէնտիսինի պիդիմ կիւնէլէրիմիզտէ ղայրի հագգ վէ պիտալ ի'թիպար օլունան իտուա'ալարը գապուլ էմտուրմէքլիյէ իսրար էմէկյէ թահրիք էմտի։

Ասլա ֆէրամուշ օլունմամալը տըր քի անըն էյամը տին վէ քիլիսէյի մէսիհիյէնին թէվարիսինտէ զուլմէթ վէ ճէհալէթի 'ումումիյէ 'ասրը իտի. վէ պաշգալարըն ավլադ վէ ա'մալի նիսպէթի իլէ քէնտի ահվալ վէ ղայրէթ վէ մագսուտլէրի չօգ մէմուհ վէ միճիպլի իսլահաթը քիլիսէվիյէ իտի։

Հիլտէպրանտ զուհուր էմտիյինտէ, հիւքիւմէթի փափավիյէ վէ անըն իլէ պէրաապէր սէլահիյէթի քիլիսէվիյէնին քեաֆֆէսի, քիլիսէ ֆաատէմէսինին ճէհալէթ վէ քէօթիւլիւյինտէն վէ թապի'աթ վէ ա'մալը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան վազիֆէսիպալիյինտէն պէվալ պուլուպ՝ պիլքիւլլիյէն իֆնա օլունմագ թէհլիքէսինտէ իտի։

Քէնտիսի հէման Թ. Ի. 1050 տէն էվվէլ պուռնու էյիճէ թէչխա էտիպ, էլինտէն կէլտիկի գատար եիկիրմի սէնէ միւտտէթինտէ պաշգալարըն վասիթասը իլէ չալըշտըգտան սօնկրա՝ Թ. Ի. 1073 տէ պիզգաթ հիւքիւմէթի փափավիյէնին իտարէսինի իճրա էմէյէ հազըր իտի։ Օլ սէնէ Ալէքսանտր Փափա վէֆաթ էմտիյինտէ, Հիլտէպրանտըն Փափա իչիւն թա'յին օլունմասը էհալի թարաֆընտան հիտտէթ իլէ թալէպ օլունտուղունտա, Դարտինալլարըն մէճլիսի պիլա թէրէտտիւտ անը ինթիխապ էմտիլէր։ Վագա'ա պա'զը միւվէրրիխլէր խանատ էտէրլէր քի, Հիլտէպրանտ ուսուլ իւզրէ ինթիխապ օլունմագլըղա սէվքլէմէտի։

Հիլտէպրանտ եէտինճի կրկոր իւնվանը իլէ հիւքիւմէթի փափավիյէյէ Նայիլ օլտու, վէ պուռնտան սօնկրա օլ իսմ իլէ եատ օլունմագ տըր։ Հիւքիւմէթ քիւրսիսինէ ճիւլիւս էմտիյինտէ անը թէպրիք էտէն աշպասլընտան սլիրինէ քէնտի գույդու վէ իգթիրապը տէրուննիսինի գիքր էմէքլէ ոէտի քի, «Հէման պիւթիւն տիւնեա

Digitized by Google

պէօյլէ քէօթիւլիւք ղաֆլէթինտէ պուլունուրլար քի , ճիւմլէսի , պախուսուս էրիսգօփօսլար , քիլիսէլի մէսիհէյէլի մուհաֆազա է-տիպ միւզէյէէն գըլմազ արզուսունտա օլմայըպ , անը խարապ էթ-մէք գաատընտա կէօրիւնիւրլէր : Մահգէն քեար վէ ի'թիպար իչլէն ղայրէթ կէօսթէրտիքլէրինէն , տին վէ հադգ ումուրունա սահա-պէթ էտէնլէրին քեաֆֆէսինէ մուխալիֆ պուլունուրլար» :

Հիւքիւմէթինին իքինճի ադէնսինտէ , կրէկօր՝ ահպապլընըն պիր տիկէրինէ տէտի քի , « Տէֆ'աթէն Ալլահ Թաալայա տու'ա էթտիմ քի պէնի եա չիմտիքի 'էօմիւրտէն խէյլաս էտէ , եահուտ ճիւմլէ-միչին վալիտէսինէ (քիլիսէյէ) պէնի միճլիսի մէնֆա'աթ էտէ : Ծագաթ 'ազիմ իզթիրապլարընտան խէյլաս օլունմայըպ 'էօմրիւմ տախի իւմիտ էթտիկիմ կիպի վալիտէմիզէ մէնֆա'աթը պուլունմատը : Քիլիսէի չարգիյէ իսանտան տիւշմիչ օլուպ , ղայրի միւմինլէր հիւ-ճիւմինէ միւպէթէլա օլմուչ տուր : Ղալպ եոխսոտ ճէնուպ եահուտ Շըմալ թաարաֆընա նազար էթտիկիմիզտէ քիլիսէ ուսուլինճէ մէմու-րիյէթինէ նայիլ , վէ ահվալ իլէ ա'մալի մէմուրիյէթլէրինէ միւ-թաապէգ օլուպ տա ի'թիպար վէ մէնֆա'աթը զաթիյէլէրինի թէրք իլէ Քրիստոսուն մուհաֆազէթի իչիւն մէմուրիյէթլէրինի իտարէ վէ իճրա էտէն Էպիսգօփօսլար եօգտուր : Ալլահընն 'իզզէթինի քէնտի էչրէֆինտէն , վէ իսթիգամէթի քեաթոտան խէրճիհ էտէն հիւքիւմ-տարլար եօգ տուր : Վէ քէնտի քէնտիմէ նազար էթտիկիմտէ կիւնա-հընընն չօգ լուզունտան օլ տէրէճէ էզիլիրիմ քի , անճագ Քրիստոսուն ինսյէթի իլէ իսէլաս պուլունաղա իւմիտիմ վար սըրը» :

Կրէկօրուն վա'լումունճէ եա ալիպաթ եահուտ հէր թարաֆա կէօն-տէրտիկի վէքիլլէրի վասիթասը իլէ պիճիւն քիլիսէի մէսիհէյէ իւ-զէրինէ թէրսիկէ իտարէսինի իճրա էթմէք քէնտիսինէ մահսուս իտի-պինաէն 'ալէչ Րօմատա հէր պէնէ պէօյլէք օրուճ էյտիրընըն իլը հաֆթասընտա պիր Սինօտ մէճլիսի թահգիը րէյասէթի զաթիյէսին-տէ օլարագ թէճէմմիւ' էթտիրիպ , պարպի Էպիսգօփօսլարը եա-նընընա ճէլպ էտէր իսի : Հիւքիւմէթի փատիհիյէյէ նայիլ օլտուղու վագթա միւթէ'ագիպ օլան օրուճ վադթինտէ մէճլիսի մէզկուրտա թէչքիլ էթմէք մէրասիմնտա կէօնտէրտիկի մէրթուպլարտա օլ զէման-տա քիլիսէնին րէզիլ վէ քէօհնէ հալինի չօգ էսէֆ իլէ ոլէյան էթ-տի : Հիւքիւմտարլարընն պիր ղայրի հադգ քիլիսէյէ պիր ճարիյէյէ կի-պիլ պուլ էթմէկլէրի , վէ քէնտի հէվէսլէրինէ անը գուրպան էթմէկլէրի հադգընտա չիքեայէթ էտիպ , քիլիսէ խատէմէսինին տախի խըրսը չան վէ թամամ'ը հիւքիւմէթ էտիպ քէնտիլէրինէ հավալէ օլունան սիւրիւլէրինին մէնֆա'աթը բուհանիյէլէրինի վազիֆէ էտինմէտիք-լէրինի կէօսթէրիպ , տիյանէթ վէ մա'լիւմաթը մէսիհէյէ զէվալ պուլ-մագտա օլտուղունու պէյան էթտի :

Կրէկօրուն զէմանընտա չօգ միւթէէհիլ քիլիսէ խատէմէսի վար

Digitized by Google

իտի. լաքին քէնտիսի պուննու նէհի էտէն վէ քիլիսէ մէմուրիյէթլերին. նին ֆիւրուխթ վէ իշթիրասընը նէհի էտէն գատիմի գանունլարը թաստիգ վէ եէնիտուն ի'լան վէ իճրա էթտի, վէ պա'տէհու միւ. թէէհիլ գալմըշ քիլիսէ խասէէմէսինէ իրթիքասպը զինա էթմիշ կի. պի պուգար իտի. Պիր ուէ պու գանունլարը հէր եէրտէ էսիհագօ. փօսլարըն էլլերի իլէ ի'լան էթտիրիպ էսիհագօփօսլարա պուննլարը իճ. րա էթտիրմէյէ մէճպուր էտէյրտի, Հէմ էհալիյի միւթէէհիլ փա. փօսլար 'ալէյհինէ թահրիք էթտիրիր իտի.

Ֆագաթ Կրէկօրուն իշպու մատտէ խուսուսունտա զայրէթ վէ էմրլերինէ պիլէ գարշը Ձէրմանիատա չօգ մուխալիֆէթ փէյ. տա օլունտու. Պու մուխալիֆէթ աթի իւզդիքր վէճհէվէ պէյան օլունտու. «Փաւհա Բասպիսիճին սէօվլէրինի (Մաթթա. ժթ. 11) վէ Փավլօս Րէսուլուն քէլմէրնը տահի (Ա Կօրինթ. է. 9) ֆէլսաֆուշ էտէրէք ատէմլերի մէլէքլէր կիպի օլմադա իճապտր էթմէք իսթէր, վէ սէօվլէճէ թապի'աթըմըզըն մաթլուպաթընը քէտմէյէ չալըշըր իքէն' ախլագ վէ ա'մալի մէզմումէ իլէ հէր թիւրլիւ նաիսաքլըղա գաիւս այըյօր. էյէր պուս գանունլարը իճրա էթմէքլիյէ իսրար էտէրսէ, իզտիհլաճ 'ահատրմէյը պօզմաստան իսկ մէմուրիյէթիճիզի թէրք էթմէյէ հազըրըզ. Օլ զէման ինսանլարը նաիսաք պուլտուղունտա քիլիսէլէր իւզէրինէ նասպ էթմէք իչհուն մէլէքլէր արայասիլիր».

Մէնճ Սէրվիագօփօսու քէնտի իտարէսինտէ պուլունան քիլիսէ խա. տէմէլէրինի փասիանըն էմրինէ պիրթէտորճ իմթիսալ էթտիրմէյէ չա. լըշըր իքէն, տիւշունմէք իչհուն անկերէ ալթը այ գատտար մէօհլէթ վէ. րիպ րիճա էթտի քի, քէնտի րիզալերի իլէ իթա'աթ էտէլէր. Լաքին օլ փասիսալար քէնտինէ վէ Փասիայա մուխալիֆ պուլունտուղունտա, Սէրվիագօփօս՝ Փասիայա ալթի իւզդիքր վէճհէվէ եաղտը. «Պուլունան հաղտէ էմրինիպէ իմթիսալ էտէմէտիսիմիզ իչհուն մա'զուր թուէուլ. մագ իւմիտինտէ օլարագ եաղը յօրում. Իրկիսէ խասէէմէսինին էհալի 'ըրզ պուլունմասը խուսուսունտա վէ թա'լիմաթը պաթըլէ խուսու. սունտա Ալլահըն վէ սիդին էմրինիպէ ինսայէթի իլահիյէ մա'ալէնէթի իլէ իմթիսալ էթմէք զայրէթինտէ իր. ամմա ուսուլ վէ էվամիրի քի. լիսէվկյէլերինիզի ի'լան վէ իճրա էթտիրսիյինիզ հալտէ էվգաթըն իզթիզասընա վէ էչհասըն ահվալ վէ իհթիյաճաթը մախսուսէյէրինէ նիսպէթէն վէ զա'յիֆէլերի սիւրչուիւմէյէրէք թէրպիյէյի իտարէ էթմէք' Րէսուլ լաթիֆկյի վէ փէտրանէ հարէքէթ էթմէքլիյէ տահա միւթապէգ կէլիր իտի».

Պունդա ճէվապէն կրէկօր 'ատէթի իւզրէ քէնտի գարարընըն իճրա. սընտա իսրար էտէրէք րահաթ վէ մէնճա'աթը զաթկյէսինէ ապաս ի'. թիպար էթմէյէրէք վէ եանղըլըսը պիզէ աչիքեար օլուպ զայրէթի տահի հատուէն զիյատէ օլտուղու հալա պի իչթիպահ օլարագ, ուէտի քի, «Պիլսա չիւպհէ հիւքմի ինսանի միճճիպինճէ մա'զուր թուէուլմագ

Digitized by Google

*իւզրէ աղըր սէպէպլէր զիքր էթտինիզ, ամմա մէհքէմէի իլահիյէ հուզուրունտա քէնտինիզէ սըփարըշ օլունան էօլմէզ ճանլարըն խէյտա լազըմ օլանընը թէքեասիւլ էթմէնիզ իչիւն պուղլարըն հիչ պիրի գապատուլ օլունամազ։ Պիր նէվ' զիյան եախօտ քէօթիւ ատէմիէրին խուսուսմէթի, եա պէօյիւքլէրին 'աւտաձէթի, եա պիր նէվ մուխաթարա իլէ հայաթընընզը թէհլիքէյէ տիւշար էտէր իսէնիզ պիլէ, վազիֆէյէ զիմմէթինիզի իհմալ էթմէք խուսուսունտա մնագպուլ պիր 'էօզր օլապիլիր։ զիրա պէօյլէ թէրքի նէֆսէ գայիլ օլմագլըզ վասիթասը իլէ հագիգի Զօպան՝ իւճրէթ իչիւն չալըշան ըղլաթտան թէֆրիզ օլունուր։ Նէ գատար պիզիմ իչիւն հիճմալ օլունամագ չէյ տիր քի, Թըրապլարըն 'ասքէրլէրի հէր կիւն քէնտի էֆէնտիլէրի իչիւն 'էօմիւլէրինի թէհլիքէյէ տիւշար էթմէյէ հազըր իքէն, պիզիմ իչիւն քէնտի ճանընը էօլիւմէ թէսլիմ էտէն վէ պիզէ հայաթ վէ սա'ատէթի էպէտիյէ պախշ էտէն Բապպիմիզ իչիւն կիւնահ վէ Շէյթան իլէ օղրաշմագտան չէքինիրիզ»։

Կրէկօր էՓինյէթ էթտիյի Գըրապլարըս եազըպ անլէրտէն թալէպ էթտի քի, մէմուրիյէթլէրինի էղնէյթ էտէն եախօտ միւթէհիլ պուղլունան փաթասլարը թանըմայըպ պէօյլէ աւտէմլէրի մէմուրիյէթլէրինի իմրա էթմէքտէն մէն' էտէրլէր։

Մանասթըրլար վէ վա'զ էթմէք իւզրէ էօթէ պէրույէ կէղէն րահիպլէրին էքսէրիսի Փաւիանընը գարարլաորընը թաատիզ իլէ իմրասընա մու'ավէնէթ էթտիլէր։

Սալիֆ իւզրէքր իֆաատաթտան անկլաշըլմամալը տըր քի Կրէկօր Փափիա քէնտի էմրինէ զահիրէն իմթիսալ էտիպ, ամմա թէօվպէի հագիգիյէ իլէ մաղֆիրէթի իլահիյէյի թալէպ էթմէյէնլէրտէն րագի իտի։ Պիլ 'աքս, Ինկիլթէրրատա քէնտի վէքիլլէրինին թահրը րիաւէթինտէ թէճէմմիւ' էտէն վէ թէրպիյէյէ միւթ'աալիզ մաատուէլէր խուսուսունտա միւզաքէրէ էտէճէք մէճլիսէ պա թահրիր իֆաատ էթտի քի, «Պիր աատմ կիւնահընտան ֆէրաղաթ էթմէտիյի հալտէ թէօվպէսի պաթըլ տըր։ Թէօվպէի հագիգիյէ կիւնահը թէրք իլէ իթա'աթա եիւզ թաութմագտան 'իսյարէթ տիր։ Պէօյլէ օլմայընճա փաթիասլարըն վէ Փափիանըն կիւնահ աֆվլըղընը վէրմէլէրի պօշ վէ պիհուտէ տիր»։ Պիր զէման պիր Նուֆուզլու հիւքիւմտար պինա սէյէպինտէն քէնտի էփիսգօփօսու թարաֆընտան քիլիսէյտէն քէսիլիպ էփիսգօփօսա քին սագլամագ իլէ պէրապէր Փափիայա գըյմէթլի հէտիյէլէր վէ փէշքէշլէր կէօնտէրմիշ տիր։ Ֆագաթ Կրէկօր քաֆֆէսինի կէրի կէօնտէրիպ մէզպուր հիւքիւմտարա եազըր քի, «Կիւնահընը թէրք էթմէյինճէ քիլիսէ Րէյիսի սէնտէն սօնա հէտիյէլէր գապուլ էտմէյէճէք տիր։ Ֆագաթ Ալլահ սանա մէրհամէթ էթսին տէյու տէվամ իւզրէ տու'ա էտէճէք տիր»։

Կրէկօր Փափանըն մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրին իչթիրա օլունմա-

Digitized by Google

ար ճիւնհասը խուսուսունտա օլան ղայրէթի Պամպէրկ Էփիսգօփօս-
լուղունա Թ. Ի. 1063 տէ խայլի միգտար ագչէ վէրմէք իլէ նայիլ օլ
մուշ օլան Հէրմանըն քէչիքիչթինտէ պէկան օլմուշ տուր։ Հէրման-
ընըն Մէնճ Սէրփիսգօփօսու Սիղիբիտ մահասուսէն Հէրմանա սահա-
պէթ էթմէք իչիւն փափանըն նէզտինէ կիթտի խէ տէ, փափա աս-
լա անըն րիճալարընա րի'այէթ էթմէկիւլ, Հէրմանը 'ազլ էթմէկըլէ
Սիղիբիտէ քէնտի գարարընը պիւթիւն ճէրմանեատա 'իլան էթտիր-
տի, վէ Հէրման Բօմայա կիտիպ տէսիհաթ վէ րիւչվէթլէ քէնտիհինի
մէմուրիյէթինէ ի'յատէ էթտիրմէկյէ չալըշտը խէ տէ, կրէկօրուն
Թէսիրաթը Բօմատատ պիլճիւմլէ քիլիսէ մէմուրլէրի իւզէրինէ էմնալ-
արզ տէրճէտէ գաւլի սլտուղունտան նաֆիլէ եէրէ չալըշըրչ վէ փա-
փանըն էմրինէ կէօրէ սլիր մանասթըրա չէքիլմէյէ վէ Էփիսգօփօս
մէմուրիյէթինէն մահրուտ գալմալա մէճպուր իտի։

Կրէկօր «'Ազիզլէրին» վէ պապտուսուս Մէրճէմին չէֆա'աթընա
ի'թիգատ էտիպ անլէրէ քէնտի գայդուլարընտա իլթիճա էթտիյի
կիւլի պաշգալարը տաւսի այէօյլէ իլթիճա էթտիրտի։

Հէր նէ գատար իւչիւնճի Պապտա այէան օլունուպ աչիքաար
պուլունամադը վէճճ իլէ Կրէկօր Փափա Դըրալլար իլէ վուգու' պու-
լան միւնազա'ասընտա զաֆէրեատպ օլուպ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէ-
նին քեաֆֆէչինի Դըրալլարըն էլինէն ալըպ քէնտի հիւքիմմէ-
թի րուհանիյէսինի քիլիսէի մէսիհիյէ իւզէրինէ սապիթ էթտիքտէն
մա'տա՝ քեաֆֆէչի ուսուրու րուհանիյէ խուսուսունտա Դըրալլարա
պիւթիւն իվրօփատատս թէգատտիմ վէ թէֆավվուգ էթտի խէ տէ,
լաքին քիլիսէ տէրտունինտէ վէ քիլիսէ խատէմէսինին իսլահաթը խու-
սուսունտա օլ գատար զաֆէրեատպ տէյիլ իտի։

Պու խուսուսատա Կրէկօր իլէ Հէմէֆքատար պուլունան Էփիսգօփօս վէ
պապասլար վար իտի խէ տէ, քէնտի ի'թիգատար, սէֆա, րահաթ վէ մէն-
ֆա'աթլարընը արսըպուտա քիլիսէնին փաքըլըղընը վէ ատէմլէրին իմանը
հագիգիյէ կէլմէյէրինի վազիֆէ էտինմէյէնլէր տահա քիւլլիյէթլիս չօղ
իտի։ Պունլար Կրէկօր Փափանըն սալիֆիւզզիքր իֆրա էթտիրտիյի
գանունլարտա զահիրէն իմթիսալ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար խէ տէ,
պունուն իլէ ավլագը մէմտուհէյէ նայիլ օլմայըպ, պիլ 'աքս պու
իսլահաթ անճագ զահիրէն վէ պիզզէրուրէ օլտուղունտան տահա զի-
յատէ ախլագ վէ ա'մալը մէզմումմէտ պուլունուրլար իտի։ Պուտա-
խի պիթթասի՝ օլտու, չիւնքի Կրէկօր գավանինի քիլիսէվիյէ Ֆի-
թթասը էէրիֆին ահքամընտան գիյատէ րի'այէթ էթտիրմէտի խէ
տէ, էքսէրիյէ անըն ա'մալ վէ հարէքեաթընտան անկլաշըլան պէօյլէ
իտի։ չէօյլէ քի անըն Թէսիրաթը հիւքիմմէթի վատափիյէ իլէ գա-
վանինի քիլիսէվիյէնին Ֆիթթասը չէրիֆին էվամիրինտէն վէ տիյանէ-
թի խալիսէտէն գիյատէ սապիթ գըլընմասընը միճիպ օլտու։ Պի-
նաէն 'ալէյհ պու միւտտէթտէ քիլիսէ խատէմէսի գավանինի քի-

Digitized by Google

լիսէվիյէ իլէ տէվլէթլէրին գանունլարընա տիգգաթ էթտիլէր իսէ տէ, Ֆիթաալը չէրիֆի իհմալ էթմէգլէ պէրտուպէր գէնտի էմլուգընը թէղևիո, վէ սալթանաթլը էլալիսէ կիչիպ 'օմրլէրինի սէֆահաթտա լմրուր էթմէգլիյէ սարգը պէհն վէ պէպը իհթիմամ էտէրլէր իտի։ Պախուսուա գիւիսէ խատէմէսի Տալընըզ այրը պիր սընըֆ տէյիլ, անճագ էհալիտէն այրըճա օթուրուպ տու ումուրու պէյթիյէլէրի ասլա պուլունմայորղընտան, գէնտի ճէմա'աթլարը իլէ ասլա հէմտէրս վէ հէմհալ տէյիլէր իտի։

Էն գիյատէ ամընամադ գէյֆիյէթ պու իտի գի, իսլահաթը սէմուրիյնի գիւիսէ իչիւն հավէսգար օլանլար իսլահաթը ահլագ իչիւն տօղրուտան չալըշմայըսլ, պիր գաթ տահա գիյատէ րիյազէ Ֆգեարլըգ իհտաս էթմէք Տօղունտա չալըշտըլար, վէ տիյանէթը հագիգիյէ իչիւն զայրէթ էտէն գիտնէլէր մախսուսէն հագարէթէ տիւչար օլտուլար։ Զունհուր էտէն եէնի մէգհէպ րիյազէթգեարլար իլէ մանասաթըլարըն նագլիյէթի տէօրտիւնճիւ Պասլտա պուլունամադ տըր։

Ինելասաի գէլամ՝ եէտինճի կրէկօր Փաֆիանըն վագթինտէն սօնկրա, գիւիսէ ուսուլու հիգիւմէթի փաֆիավիյէի միսաթագիլէտէն, վէ գիւիսէ Թէրգիյէսի՝ Փաֆիալարըն միւրաատ վէ էմրլէրինին պիլա մանի՝ իճրա օլունմասընատան 'իպարէթ օլուպ, գիւիսէ մէմուրլէրի էսարէթտէ պուլունուպ, ա'մալը գիւիսէվիյէլէրի խուսուսունտա էմինագօֆօսլար վէ Սէրմինագօֆօսլար պիրլէ օլտա, անճագ Փաֆիալարըն գուլլարը մագամընտա խոիլէր։ Իչիւնճիւ Ինոօգէնթիոս կրէկօրուն սապիթ էթտիյի հիգիւմէթի փաֆիավիյէյի չօգ Թէղևիո էթտի իսէ տէ, անըն ահվալի հագգընտա տահա միւնասիպէթ իլէ իչիւնճիւ Պասլտա պէյան օլունամադ տըր։

ՖԱՍԼ ՍԱՆԻ

ԹԷՏԳԻԳԱԹը ՇԷՐԻՖԷ ՄԷՀՔԷՄԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Պիրինճի միւտտէթտէ գիւիսէ Թէրալիյէսինին իտարէ վէ իճրասը հագգընտա մախսուս վէ 'ամալիպ պիր վէսիլէ իհտաս օլունտու, վէ հէր նէ գատար «Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի» իւնվանը իլէ եատ օլունտու իսէ տէ, մէհքէմէի շէյԹանիյէ ֆա'պիրի տահա

Digitized by Google

միւնասխլէթ իւէ անըն զուլմ վէ ինսանլըէթսիզլիյինի պէյան էտէր։ Սահիհ տիր քի պիրինճի 'ումուսի քիլիսէ մէճլիսի զէմանընտան պէրու քիլիսէի 'ումումիյէյ մուխալիֆ պուլունմուշ օլան ասէմլէր էվվէլա քիլիսէ մէճլիսլէրինին գարարլարընը իճրա էտէն հիւքիւմէթը 'ասլիյէ վասիթասը իւէ, վէ հիւքիւմէթը փասխախլի միւաթաֆիւէ սասլիթ գըլընտըգտան սոնկրա տօղրուտան ունըն վասիխասը վէ էմրի իւէ ճէզայա միւսպէթէլա օլուղ 'ապաձ չէքսիլէր, մէնֆի օլտուղար, հապսա իւլա օլունտուղար վէ պա'զէն գումէլ սիւէ օլունտուղար։

Լաքին տէօրտունճիւ Պապտա պէյան օլունաճաղը վալտէնսի վէ Ալտիճէնսի միսիլիւ մէզհէպլէր զուհուր էթտիքլէրինտէ, անլէրին թէրսլիյէսի վէ փասխանըն էնրինէ միւթի' պուլունմատըղլարը թաքտիրտէ անլէրին հէլաքը իչուն իւչունճիւ իննօքէնթիօս թարատիքլունտան, օնիւչունճիւ տէհրին իսպիտասընտա միւֆէթթիւէյ' Ալպէկէնսիէր 'ալէյհինէ Փրօվանս վէ Նարպօն հիւքիւմտարլարընը վէ էփիսգօփօսլարընը թահրիք էթմէք իչուն կէօնտէրիւիւ, Թ. Ի. 1215 տէ վուգու' պուլան ատօրտունճիւ Լաթէրան մէճլիսի' հէրէթիգօսլարը արայըլ 'ապաղ չէքմէկլիյէ անլէրի թէսլիմ էթմէք մէտուլիյէթինի ճիւմլէ Սինօտ մէհքէմէլէրինէ ֆարզ էթտիյինտէ, «Թէտպիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսինի» Թէչքիլ էթմիչ օլտուղու ի'թիպար օլունուր։

Պու մէճլիսին գարարընճա ճիւմլէ էփիսգօփօսլար հէրէթիգօսլուգ թէվճիհու պուլունան ասմվլէրի սիպէպթ եափօտ սիւէ վէքիլէ պիյարէթ էթմիյէ վէ էհալիտէն լայըմ օլանը գաւսար հէրէթիգօսլար իւէ մահիճի ճէմաաթլարա կիտունէլէր 'ալէյհինէ էյմին վասիթասը իւէ իհտար էթտիրմիյէ մէճպուր օլտուղար, վէ էհալիտէն պիրի ապօյլէճ իհտար էթմէք իւզրէ էյմին էթմէկէյ րսպկ օլմազտան, քէնտիսի հէրէթիգօս տէյտ Թուխտուլտյօր իտի։

Թ. Ի. 1229 տա Թուլուզտա Թէճէմմիւ' էտէն Սինօտ մէճլիսի մա'րիֆէթի իւէ մէզպուր Լաթէյրան մէճլիսինին գարարլարը Թաստիգ օլունտուգտան սոնրա, պու մատտէյէ միւթաա'լիգ օլան աֆի իւզրէ հիւքմէրի պուլունտու։

«Պիր Թըլսալ, հաքիմ եա էփիսգօփօս սիւէ հէրէթիգօսու էսիրկէյճէք օլուրսա, քէնտի էմլագ վէ մէմուրիյէթինտէն մահրում գալաճագ սըր, վէ սիւէ հէրէթիգօսուն պուլունտուղուս իտանէ եըգըլաճագ։ Հէրէթիգօսլար իւէ հէրէթիգօսլուգտան տօղայը չէքեայէթ օլունան զէվճի եառնընա, հասթալըգ վուգու' ինտէ հէքիմ վէ սայիրլէր սօնա կիթմէմէլի տիր։ Թէօվճէ' սրսար Փափա Թարատիքլունտան ասֆվլըգ պուլունճայա գաւսար ճիւմլէ իմմիյաթը քիլիսէվիյէտէն մահրում, վէ մահտուս էլճիճէ կիյինմիչ օլարագ տուրաճագլար, վէ գօրգու սէպէպինտէն Թէօվճէ էտէնլէր սիւէ միւտտէթ հապ-

Digitized by Google

սա իզա օլունաճագլար, վէ հէր ճէմաաթտա պիր փափաս իլէ իքի եա իւչ զաթ տահա հէրէքթիգօս միւֆէքթիշլէրի օլմագ իւզրէ նէմին իլէ թախսիս օլունաճագ տըր»։

Պու գարարլարը օգուտուղումուզտա խաթըրտա օլմալը տըր քի պուրատա «հէրէքթիգօս» լափզը Քրիսթալը չէրիֆ թա'լիմաթը վէ 'իպատէթ եախօտ տիյանէթի մէսիհիյէի ասլիյէ նիսպէթի իլէ օլմայըպ, անճագ փափանըն էվլատիրինէ իմթիսալ իլէ զամիրինի փուխայա էսիր էթմէ կէն, եախօտ հիւքիւմէթի փափավիկէլի միւսթագիլէյի պիլա թէրէտուիւտ գապուլ էթմէ կէն ատմէյէր հագգընտա իսթի'մալ օլունուր իսի։

Տօգուզունճու կրէկօր Փափա Էլիքսանդօփօսլարա թէտգիգաթ մէհքէմէի խուսուսունտա էնհիկէթ էտմէտիյինտէն Տօմինիգօս մէզհէպինտէն օլան րահիպլէրի միւֆէքթիշ օլմագ իւզրէ թա'յին էտիպ, անլէրին մու'ավինէթի իչիւն «Ցհատս Քրիստոսուն հէրէքթիգօսլար 'ալէյհինտէ օլան 'ադէթլէրի» իւնվանընտա պիր կիւրուհ թէշքիլ օլունուր։

Իքհամ էտէնլէրին իսիմլէրի միւթթէհիմլէրէ պիքր օլունմայըպ էհալինին էրազիլինտէն շահիտլէր գապուլ օլունուր իսի։ «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսինին» գուտրէթի քէնտի մա'րիֆէթի իլէ հիւքմի 'ազասը տիւչէնլէրին էմլաքինէ վագըֆ տէյու վարիս օլմալարը իլէ չօգ իզտիյատ պուլտուր։ զիրա վագըֆըն միւրուրինտէ պու էմլաքին քէսրէթի իլէ միւֆէքթիշլէր ղայէթ չօգ սէրվէթէ նայիլ օլտուլար։

Իվվէլա հիւքմ օլունանլարըն մէմալիքինին պիր սիւլիսիւ էտհասը թէտգիգաթա լա'թա օլունտու իսէ տէ, ոռնկրա քնաֆֆէսի պիլէ պա'զէն ռնլէրին էլլէրինէ կէչտի, վէ պիթթապի' պու գանունուն էսէրի ղայէթ մազարրաթը վէ քէօթիւ օլուր իսի, կիրա հէրէքթիգօսլար պուլուպ հիւքմիւ 'ազասա թէսիիմ էթմէք միւճիպի մէնֆա'աթը զաթիյէլէրի իսի, չէյլէ քի չօգ տէֆ'ա փափանըն էմրլէրինէ պիր վէճհիլ մուխալիֆ պուլունանլարտան մա'տա, հէր խուսուստա սուչտուգ ատմէյէր մալտար պուլունտուգլարը հալտէ տէսիհէ իլէ վէ եալան չահիտլէրին չահատէթի իլէ միւթթէհիմ գըլընըպ մամլէքլէրի զապթ օլունմուշ տըր։

Թ. ի. 1232 ատ «Թէտգիգաթը չէրիֆ մէհքէմէսի» իսմանիյատա թէշքիլ օլունուպ, 150 ալնէ միւտտէթի գատար հիւքմ օլունան 'ազասլ անճագ վարիյէթին հիւքիւմէթէ թէրք օլունմասընտան 'իպատրէթ իտի իսէ տէ, օնպէշինճի տէհրին նիհայէթինէ տօղրու Սէվիլլա Սէրիիգօփօսու (Գարսինալ Փէտրօ կօնզալէզ տէ Մէնտօզա) թարաֆընտան ղայէթ չօգ գուտրէթ, հիւքիւմէթի միւսթագիլէ պիլէ քէսպ էթտի։ Թ. ի. 1480 տէ էվվէլա նէհուտի օլուպ տա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիչ վէ ասնկրա գատիմի իսմանընա տէօնմիւշ օլան զէնկին նէհուտի-

Digitized by Google

էրին Թէվֆիֆի վէ հիւքմի 'ազասըը իչիւն Սէվիլլատա Դըրալըն հիւքիւմէթի իլէ Թէտգիգաթ մէհքէմէսի Թէչքիլ օլունուպ իքի Տօմինիգօա րահիպլէրի միֆէթթիչ օլմագ իւզրէ Թա'յին օլունտու, վէ Ճունվար 6, Թ. Ի. 1481 տէ ալթը քիչի եագըլմագլէ գաթլ օլունտու, վէ օնտան սօնկրա օլ վէճհլէ ատէմլէրի գաթլ էթմէկ տէֆ'աթէն վէ միւքէրրէրէն վուգուդ' պուլտու։ Թ. Ի. 1483 տէ Թօրքէմատա պիւթիւն Իսփանիա իչիւն պաշ միւֆէթթիչ «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի» ըէյիսի օլտու, վէ անըն ըէյասէթինտէ պիր Թէտգիգաթ ճէյնէ տալսի վար իտի։ Անըն մա'րիֆէթինէ 28 պէնտէն 'իպարէթ պու մէհքէմէ իչիւն պիր գանուննամէ Թէչքիլ օլունտու, վէ սօնկրատան 81 ատէտէ գատար պաշգա պէնալէր պուննարա իլավէ օլունտու։ Պաշ միւֆէթթիչ հէմ Իսփանեա Դըրալը հէմ տէ Փաթա Թարաֆընտան Թա'յին օլունուպ պիւթիւն մէհքէմէ մէմուրլէրի իւզէրինէ միւսթագիլ հիւքիւմէթի վար իտի։

Թ. Ի. 1492 տէ՝ ԵՀուտուրլը, վէ Թ. Ի. 1501 տէ 'Ավրապար Իսփանեատան իսթիֆ օլունտուգլարընտա, վէ սօնկրա օնալթընդը տէհրետ Փրոթէսթան մէզհէպի նէշր իլէ քէսպի գուվվէթ էթտիյինտէ, պու Թէտգիգաթ մէհքէմէի իչիւն ղայէթ չօգ իչ հազըրլանտը։ «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի» միւվէզզրիհի Լօրէնթէյէ կէօրէ, Թօրքէմատանընդը ըէյասէթինտէ (Թ. Ի. 1483—1498) 8800 քիչի եագըլմագլէ գաթլ օլունտու։ Տէզանընդը ըէյասէթինտէ (Թ. Ի. 1499—1506) 1664 քիչի, վէ Գարաինալ Խիմէնէսին ըէյասէթինտէ) Թ. Ի. 1507—1517) 2536 քիչի օլ վէճհլէ գաթլ օլունտու։ Պու միւվէզզրիհէ կէօրէ, Թ. Ի. 1483—1808 էտէք Իսփանեատա 31902 քիչի եագըլմագլէ գաթլ, վէ 291450 քիչի տալսի 'ազասընը չէտիտէ հիւքմ օլունտու։ Օնեէտինճի տէհրին իպթիտասընտան պէրու պու կիւնլէրէտէք Իսփանեատա հիւքիւմէթի փափավիյէյի պիլա Թէրէտտիւտ հիչ տէյիլիսէ զահիրէն գապուլէթմէյէն զէվաթ պուլունմայընչ, «Հէրկիֆիգօսլարընը» հէլաքը իչիւն պիր մէհքէմէնին լուգումու գալմամըչ տըր։ Օնալմընդը տէհրետ Իսփանեա տէվլէթինին գուտրէթ վէ մէմալիքի չօգ վասի' օլուպ, վէ քէնտիսի «Փափանընը պէոյիւք օղլու» ի'թիպար օլունտուղունտան պու Թէտգիգաթ մէհքէմէսի Մէքսիքա վէ Ճէնուպի Ամէրիգատա տալսի չէտիտ Թարզ իլէ Թէչքիլ օլունտու, վէ օլ զէմանտան Իսլէմլէնք մէմալիքի Իսփանեայա միւթի' օլտուղունտա, օրատա տալսի պու մէհքէմէ եէր պուլմագ խսէտի, Ֆագաթ Իսլիմլէնք էհալիսի պունուն կիսլի զուլմ վէ հագգսըզլըղը չէքմէյիպ, Իսփանեանընը պօյունտուրուղունու պօյունլալընտան տէփ' էտիպ, սիրը ճիհմուրլէթ իհատա էթիլէր։ Պու մէհքէմէ Թ. Ի. 1557 տէ Փօրթօկալտա մէյտան վէ գուվվէթ պուլտու, վէ 270 սէնէ միւտաէթի գատար օրատա վէ հայըը միւտտէթ Փօրթօկալա միւթ'ալիգ օլան Պրազիլէ տալսի պուլունտու։ Իթալիատա Ֆրանսա վէ Իսփանեայա

Digitized by Google

նախպէթէն օլ գատար չօգ գուվվէթ քէսպ էտէմէտի իսէ տէ , ևինէ չօգ վալուէնսի վէ Լօնդրատ մէզհէպլէրինտէն օլանլար պուռնուն վասիթասը իլէ գաթլ օլուռնտուլար ։ Օնալթընդը տէհրուէ Փրօթէսթան մէզհէպինտէն օլանլար թէվգիֆ օլուռնուպ պու մէհքէմէնին մա՛րիֆէթի իլէ ՚ազատա հիւքմ օլուռնտուլար ։ Ճէրմանիատա պու մէհքէմէ թ. ի. 1231 տէ ասպիթ օլուռնտու իսէ տէ , իլգ պաշ միւֆէթթիչ Մարպուրկլու Գօնրատ օլ գատար չիտուէթ իւզրէ հարէքէթ էթտի քի , էհալինին ղազապընտան իքի սէնէ սօնկրա քէնտիսի գաթլ օլուռնտու , վէ պիր տէհրուէն զիյատէ Ճէրմանիատա պու մէհքէմէ ասլա եէր պուլմատը ։ Եալընդզ չէմալի Ճէրմանիա իչիւն թ. ի. 1399 տա ալթը միւֆէթթիչ թա՛յին օլուռնտու . լագին սայիր տիյարլարուտա պուլուռնտուղու կիպլի ասլա օրատա թէմէլլէչէմէտի ։ Ինկիլիզլէրրա իլէ սայիր չէմալի էվրօվա մէմալիքինտէ պու մէհքէմէ ասլա թէչքիլ օլուռնմատը ։ Հալա անընդ քիւլլիսէթլիւ մաղարրաթը գուվվէթ քէսպ էթտիյի էգալիմին հէր պիրիսինտէ չօգ աչիքսար օլարագ պագի գալմաղտա տըր ։ Պիլա չիւպհէ էյէր պիւթիւն էվրօփատա «թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի » վասիթասը իլէ գաթլ օլուռնմուշ օլան ճիւմլէսինին սայըսը տօղրու իՙթիպար օլուռնապիլիրսէ , ևիւզպինլէրմէ , վէ պա՛զիլէրին չահատէթինէ կէօրէ միլիօնլարճա , վէ պուռնլարտան էքսէրիսի տէօրտիւնճիւ Պապատա պէյան օլուռնաճագը վէճհէլ տինտար վէ հագիզի միւմինլէր իտիլէր ։ « Ալլահ հագգը իչիւն » , վէ անընդ իսմի իլէ պէօյլէ զուլմաթ վէ մէքրուհաթ իճրա էտինլէր պիլա չիպհէ ՚ինտա Ալլահ էն չէտիտ ՚ազատա միւթաահագգ օլուրլար ։ Մէհքէմէնի մէզպուրէնին իճրա էթտիրտիյի հիյպէթլու իսքէնճէլէրին թա՛րիֆինէ կիրմէտիք , վէ էհէրչի անընդ նագլէյէթի պիր գաթ տահա մէհքէմէնի մէզպուրէնին իչլէրինտէն պիգի իքրահ էթտիրիրսէ տէ , ևինէ պուռնա տէրտէթ պուլուռնան իչիմիզին միւսա՛ատէսի եօգ տուր , վէ պէնքի մէնֆա՛աթը տահի չօգ օլմայաճագ տըր ։ Լագին մէհքէմէնի մէզպուրէ իլէ վէ սայիր վճհէլէ Րօմա քիլիսէսինին թէրպիյէսինէ տուչար օլմուշ օլան միւմինլէրին , կէրէք պիւթիւն մէզհէպլէրին , կէրէք մէշհուր չամպալարընդ ահվալ վէ տիյանէթ վէ Իՙթիգատաթը պուռնտան սօնկրա տիգգաթըմըզդը պիլ միւնասէպէ ճէլգ էտէճէք տիր ։ Անէրին կէօսթէրտիքլէրի ղայրէթ վէ չէքտիքլէրի էզիյէթ՝ տիյանէթ վէ Իՙթիգատաթ վէ ՚իպատէթի խաղիսէ , պահուռտուա Ֆիթաալը չէրիֆէ ինսանլարընդ էվամիրին.տէն զիյատէ րի՛այէթ էթտիքլէրի իչիւն օլտուղունտան , պէր թէֆթիչ տէօրտիւնճիւ Պապատա պէյան օլուռնաճագ տըր ։

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆԻՆՆԱ ՏԸՐ



ՅԱՍԱԼԸ ԷՎՎԻԼ

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԷՎՐՕՓԱ ԴԸՐԱԼԼԱՐԸ ԻԼԷ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՅԷԻ ՄԻՒՍԹԱԳԻԼԷ ԻԶԻՒՆ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱԶԱ'ԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

ԵԷտինճի կրէկօրտան էվվէլ ումուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա հիւքիւմէթի փափավիյէի միւսթագիլէ իչիւն փափալար թարաֆընտան պիրինճի լէյօնուն զէմանընտան պէրու, վէ մախսուսէն պիրինճի կրէկօրուն զէմանընտան սէրու իսրար օլունմուշ իսէ տէ, «Քիլիսէի մէսիհիյէնին րէյիսի, եա'նի՝ Փափա, ումուրը տինիյէ վէ սիլսագիյէ խուսուսունտա սիլիէ ճիւմլէ հազիմ վէ Գըրալլարա վէ Իմիէրսաթօրլարա թէգաատիւմ վէ թէֆավվուգ էտէր, չէօյլէ քի պու խուսուստա Գըրալլար վէ հիւքիւմէթլէր իւզէրինէ տախի Փափանընն Ալլահընն վէքիլի տէյու հիւքիւմէթի միւսթագիլէսի վարո տէյէրէք իլք իսրար վէ միւնազա'ա էտէն եէտինճի կրէկօր իտի։ Անընն էֆքեարը պու մէսէլէտէ իւզէրինէ մէսլնի իտի քի, ումուրը րուհանիյէ ումուրը ճիսմանիյէյէ թէգաատիւմ էթտիյինտէն, ումուրը րուհանիյէնին պաշ նազըրը ումուրը 'ատիյէ վէ ճիսմանիյէ նազըրընա թէգաատիւմէթմէլի տիր։ Կրէկօր պա'զը տէֆ'ա «Ենալընըզ հիւքիւմէթի րուհանիյէ Ալլահ թարաֆընտան թախսիս օլունտու, վէ սայիր հիւքիւմէթլէրին էսասը անճագ իրատէթի ինսանիյէի նէֆսիյէ օլտուղունտան, պէթթապի՝ զուլմ վէ հագգսըզլըղըն իճրասընա մէյլ էտէր» տէյու

Digitized by Google

խանատ էթուի ։ Պա'զը տէֆ'ա՝ «Հիւքիւմէթի 'ատիյէ տախի Ալլահ թարաֆընտան թախախս օլունուպ քէնտի հուտուտունտան հիւքիւմէթի րուհանիյէ իւզերինէ թէճավուզ էթմէտիյի հալտէ , միւսթահսէն վէ սէլահիյէթի ասլիյէ սահիպի տիր» տէյու խանատ էթուի ։ Հէմ հիւքիւմէթի րուհանիյէ յի կիւնէչ իլէ , վէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ յա իլէ թէմնիլ էտէր իտի։ Էյէր ճիւմլէ Գըրըալար քէնտի հիւքիւմէթլէրինի փաֆա թարաֆընտան ալմըշ օլտուղունու իգրար իլէ օնա միսուլ օլսըպագ իտարէ էթմէյէ րիզա վէրսէ իտիլէր , Կրէկօրուն տարզուսունա վէ հազգ ի'թիպար էթուիյի ուտուլս միւթապըգ կէլիր իտի ։ Գրիստոսուն Պէտրօս Րէսուլս՝ ճէհէննէմին գափուլսրընընը օլ գայայա զալիպ կէլէմէյէճէքլէրի խուսուսունտա վէրտիյի վա'տը 'ազիմի Կրէկօր պէօյլէ թէֆիր էթուի քի , հէր հանկը գըրալ քէնտի հիւքիւմէթինի չօլ գայայը , եա'նի Պէտրօսուն խալիֆէլէրինէ օլան միւնասիպէթինի ի'անըմայընդագ իսէ , քէնտի հիւքիւմէթինի զայ' իլէ՝ չախսընտա միւթահագգ օլտուղու ճէզայա օղրայաճագ տըր ։ Պունա միւթապըգ օլարագ Իսփանեա գաստիլիոճէ պէրու հիւքիւմէթի տահիպիյէ յի լայըգը իլէ թանըտըղընտան, Փափալարընը 'ինտինուէ չօգ միւսթահսէն վէ էվին պիր գուլ ի'թիպար օլունուր իտի ։ Կրէկօր Էվրօփանընը Օսմանտան էն ուզագ պուլունան մէմալիքին Գըրըալարընա հիւքիւմէթ սահիպի կիպի եաղըպ էմի էտէր իտի ։ Մէսէլա՝ Տանիմարգա վէ Նօրվէճիա Գըրըալարընա եաղտը քի, «Քէնտի թէպա'ալարընտան պա'զը նէվճիվունլարը Օսմայա թա'լիմ վէ թէրպիյէ օլունմագ իւզրէ կէօնտէրէլէր , չէյլէ քի վաթանլարընա քիլիսէ րէյիսի օլան Պէտրօսուն խալիֆէսինին էվամիրինի պէյան էթմէյէ միւգթէտիր օլալար ։ »

Կրէկօր սիւթիւն գուվվէթի իլէ քիլիսէ իսատէլէսինին անճագ քէնտիսի թարաֆընտան եախօտ քէնտի վէրտիյի սէլահիյէթ իլէ թա'յին օլունմալարը խուսուսունտա խարար էթուի ։ Թ. Ի. 1085 տէ էմր էթուի քի , «Պիր զաթ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինի եախօտ մինանաթըը Նազարէթի մէմուրիյէթինի րուհանի րէյիսին էլինտէն գայրի թարաֆտան գապատլ էտէրսէ , օլ մէմուրիյէթի թէրք էտինճէ յէտէք 'իպատէթխանէյէ պիլէ հիրմէյէ հազգը օլմայաճագ , վէ պէօյլէճէ մէմուրիյէթի մէզպուրէյի պիրինէ ի'թա էտէն Գըրըալ եա Իսփէրաթօր պիլէ օլա , քրիսէ իլհագլընտան գաթ' օլունաճագ տըր» ։ Լաքին Գըրըալար պիթթապի' պու մէպտէյի գապատլ էթմէք իսթէմէյէճէ , եանլարընտա պուլունան րուհանի րէյիսլէրի քէնտիլէրինէ մէսուլ օլմալը տըրըար տէյու իսրար էթմէյէնրիյէ պէօյիք միւճատէլէ վէ միւնազա'ա աչըլմըշ տըր ։

Կրէկօր աթի իւզրիքը վէճհէլէ Ֆրանսատա պուլունան Էփիսգօփօսլարա Ֆիլիփ Գըրըալ հազգընտա եաղտը ։ «Ֆրանսատա հուգուգը իննանիյէ վէ իլահիյէ իզալէ օլունուպ , Գըրըալ տախի գուվվ վէ գինայա

Digitized by Google

տահապէք էթուխինտէ, Գըրալը կիւնահընտան թէօվպէ իլէ փէրա-զաթ էթուրմէտուխինիզ հալուէ պիլթիւլիւյէն 'էօզիւրսիւզինիզ։ 'վէ-լիի նի'մէք իւիզէ միւթիւ' պուլունմալը յըզ' ուէյու անը քէնտի կիւ-նահլարընտա հէլաք էթմէք իւզրէ պրագմատան խէ, թէրպիյէ իլէ անը խէլաս էթուխինիզ թագտիրուէ, օնա տահա էմին պուլունուր խոնինիզ։ 'Գըրալըն զազապընտան գօրգուրըզ' ուէյու վազիֆէի գիմմէ-թինէզի իճրա էթմէյէք թէհլիքէլի իսէ, էօլիւմ գօրգուտու սիպի վազիֆէի գիմմէթինիզի իճրա էթմէքտէն մէն' էթմէյէլի տիր. վէ պիլա չիւպհէ էյէր Իւիհագօփօսլարըն ճիւմլէսի պիլ իթթիֆագ հագգ վէ խութիգամէթ սահապէք էտիպ, հագգըզըզ վէ քէօ-թիւլիւք 'ալէյհինտէ պուլունուրսա, պիլա մուխաթապա վէ հէմ միւ-էսէր զարագ Գըրալը կիւնահընտան խէլաս էթմէյէ սէպէպ օլմալի-լիրլէր. վէ էյէր Գըրալ անլէրի տինկլէմէզսէ, անը քիւիսէ իլհագը-ղընտան մահրում պրագըպ, լազըմ կէլտիյինտէ պիւթիւն Ֆրանսա է-հալիսինի քէսֆիֆէի իմմիյաթզաթը քիւիսէվիյէտէն մահրում պրագ-մաղըսընըզ, վէ էյէր Գըրալ թէօվպէ էթմէյէսէ, Ալլահըն ինայէթի իլէ Ֆրանսա հիւքիւմէթինի անըն էլինտէն ալմուղա պիւթիւն գուտ-րէթիմ իլէ չալըշըրըմ»։

Հէր նէ գատար ճէրմանիա Իւիհէրաթօրու Հէնրի՝ կրէկօր Փափանըն թուէթտուղու ուսուլէ մուղայիր հարէքէթ էթտի իսէ տէ, քէնտի տին-ատար վալիտէսի Ակնէսին վասիթասը իլէ Փափա իլէ պարըշըպ, Փա-փանըն թարաֆընտան ագչէ իլէ քիւիսէ մէմուրիյէթլէրինի Ֆիւրուսէթ էթմիչ վէ օլ ասպպտէն աֆօրօս օլունուչ վիւքէլյը 'ազլ էթտի, վէ Փափանըն հիւսնիւ չահատէթինէ նայիլ օլտու։ Ֆագաթ սօնկրա քէնտիսինի հիւքիւմէթինտէ տահա զիյատէ գուվվէթլէնտիրսինտէ, Փափատան րուխսաթ ալմագսըզըն Իւիհագօփօսլարը թա'յին էտիպ, 'ազլ օլունմուչ վիւքէլյը եանընա գապու վէ խըզմէթինէ թէքրար թա'յին էթմիչ տիր։ Պունուն իւզէրինէ Կրէկօր՝ Հէնրիյէ պիր մէք-թուպ եազըպ Իւիհէրաթօրուն ա'մալի հագգընտա թէչէքքի էտիպ, հիւ-քիւմէթ տահիպի կիպի անը թէօվպէ չէ փէտէրանէ տա'վէթ էյլէտի։ Լաքին Հէնրի՝ Կրէկօրուն մէքթուպունտան վէ անըն հավի օլտուղու իտատա'ալարընտան զայէթլէ զազապնաք օլուպ Փափայա սէրթ պիր ճէվապ վէրմէքլէ պէյտապէր, Ցունվար 24, թ. ի. 1076 տու վ.օրմս չէհրինտէ պիր քիւիսէվի մէճլիս թէճէմմիւ' էթտիրիպ անըն մա'րի-ֆէթի իլէ քէնտի հիւրմէթինէ հէմ Փափանըն հիւրմէթինէ խսյէլ կէթիրճէք թա'պիրաթը խթի'մալ իլէ Կրէկօրու 'ազլ էթտի։ Օլ մէճլիս տախի Կրէկօրու՝ «Հիւքիւմէթ վէ հուգուգը ուիւլիքեանէ Ալ-լահ թաղալընտան տէյիլ տիր» տէյէրէք անը իպթալ էթտիյինուէն՝ թագպիհ էթտի։ Վօրմս մէճլիսինին գարարը Իւիհէրաթօր Հէնրի թա-ղաֆընտան Կրէկօր Փափայա վասըլ օլտուղունտա, քէնտիսի Թ. ի. 1026ընըն սէնէվի Սինօտ մէճլիսինի քիւշատ էթմէք իւզրէ իտի։ Պիլա

Digitized by Google

Թէրէտեւս Հէնրիյի քիւխէ իւհագլըղընտան ըէամէն իվրաճ էտիպ , անըն տահա հիւքիւմէթ իտարէ էթմէմէխինի , վէ Թէպա՝ասընա օնա իթա՝աթ էթմէմէլէրինի էմր էթտի : Հէմ Վօրմս մէճլիսինին գարարլըրընա մէտուլ օլան Էփիսգօփոսլարը աֆօրօս էթտի , վէ Մէնճ Սէրփիսգօփոսու , ՈւԹրէքթ Սէրփիսգօփոսու վէ Գամպէրկ Սէրփիսգօփոսու տահի Րօմայա կէլիպ Թէսարիյէի գիմմէթ էթմէյճէքլէրի Թաագտիրտէ աֆօրօս էտէճէյինի Թէֆհիմ էթտի : Գիթ Թաափ՝ պուընուն իւզէրինէ պէօյիւք վէ գանըլը Նիզա՝ աչըլըը , վէ հէր Նէ գատար Փաւփանըլն ահլագ վէ իսԹիգամէթի զաԹիյէտի վէ նիյէԹլէրի ԻմիէրաԹօրունքինտէն գիյատէմէմտուհ օլմասը պի իչԹիպահ իսէ տէ , կրէկօր վէ անըն նաֆէջը Հէնրինին նաֆէջընդան գիյատէ մէմտուհ վէճհ իւէ հարէքէթ էթտի տէյճէմ յիզ· վէ Գրիստոսուն հէմ Րէսուլլէրին կէրէք Թա՝լիմաԹընա կէրէք էօրնէքլէրինէ նազար էթտիյիմիզտէ , ԻմիէրաԹօր Թարաֆընըն ուսուլ վէ հուգուգու Փաւփանըն ուսուլ վէ իստուսալարընտան գիյատէ միւսԹահէն վէ էսասը իտիյի տէյգէտար տըր : ԻմիէրաԹօր Թարատը տէտի քի « Գըրալըն Թէպասալարը օնա իթա՝աթ էթմէյճ եէմին իւէ պաղւը տըրըար· պինանէն ՝ալէյհ Փաւփա անէյրի իԹա՝աթ էթմէքտէն մէն՝ էթմէյճ գալգըշըրսա , շէրի՝աԹը ինանընիյէ հէմ իւահիյէյճ մուզայիր պուլունուպ ճիւնէհա էթմիշ ատըր· գիրա հիւքիւմէթի ՝ատիյէ Աւլահ Թարաֆընտան Թէշրիհ վէ Թախախա օլունտու : Րէսուլլէր փուԹփէրէքթ հիւքիւմտարլըպտա պիզգաթ իԹա՝աթ էտիսլ ատյիրլէրէ տահի իթա՝աթ էթտիրտիլէր : Փաւփանըն նահագգ աֆօրօսու քէնտի իւզէրինէ իսապէթ էտէճէք տիր» :

Փաւփանըն Թարաֆը տահի տէտի քի, «Շէրի՝աԹը իւահիյէ ՝ազէյհինէ օլան եէմին պաԹըլ օլուպ , Աւլահ Թարաֆընտան քիւխէի մէսիհիյէ րէյիսի օլմագ իւզրէ Թագտիս օլունան զաԹ ՝ազէյհինէ գալը գըշան Դըրալա իթա՝աթ էթմէք՝ ատէմիէրին վազիֆէյի գիմմէթի օլամագ » :

Գա՝զը քիւխէ մէմուրլէրի Թարաֆընտան Փաւփանըն ԹուԹտուղու ուսուլ վէ հարէքաԹընըն մէչրու՝ եախօտ զույրի մէչրու՝ օլմալարը խուսուսունտա իրատ օլունան իչԹիպահլարը կրէկօրա տաղա Թէսիր էթմէտի : Անըն էֆքեարընճա պիլա մուրաֆա՝ ատիր Գըրալը աֆօրօս էթմէք պաշընտա հագգը վար իտիյի էմրը մուգարրէր տիր. վէ իչհինճիւ Միւտտէթին իչհինճիւ Գապընտա պէյհան օլունտուղու վէճհլէ Ամպրօսիօսուն Թէյօտօսիօս ԻմիէրաԹօրս քիւխէ իւհագլըղընտան մահրում պրագտըղընը ԻմիէրաԹօր Հէնրինին քէյֆիյէԹինէ օլան քէնտի հարէքէԹինի Թաստիգ էթմէքճիչհին գիւքր էթտի. Վազա՝ա պունա ճէվապչն հագգ իւէ տէնիւմիւշ տիր քի , Ամպրօսիօս աւլա Թէյօտօսիօսուն վէ անըն Թէպա՝ասը մահապ չինտէ օլան ՝ալագաչընա տօգանմագ մէրամ վէ ազուսունտա տէյիւ իտի· ահէ ՝աքս ԻմիէրաԹօրուն հուգուգ վէ հիւրմէԹինի տիգգաԹլըճա մուհա-

Digitized by Google

ֆազա էյլէտի Պու ճիւմլէ իլէ Փափանըն Իմիէրաթօրու ափօրօա էթմէսինին ձէրմա՝ իաւա թէսիրաթը լոայլիչէսի վար իտի։ Թրիէր Էլիւգօփօտու Ուտօ՝ Րօմա թարափընտան ձէրմանիայա 'ավէտէթ էթտիկինոտէ ափօրօա օլունմուշ զէվաթըն քւափֆիէսինոէն գաթ'ի 'ալապա էթտիկի իչիւն, պաչգա քիլիսէ մէմուրլէրի տավի պէօյէ էթտիլէր։ Լաթին Իմիէրաթօրուն թարափկիրլէրի քէնտիսինի Փափանըն 'ալէյհինէ թէշվիգ էթտիլէր, վէ Հէնրի անլէրի տինկլէր իտի ամմա, Հիւքիւմէթի փափավիչէնին գուտուէթի ղայէթ չօգ վէ խլտիյատ պուլմագտա օլտուղունու կէօրտիյիւնտէ, տէր հալ թէպտիլի էֆքեար էտիպ կրէկօր իլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունուպ անտէն ափվ'լըգ տիլէմիյէ գարար վէրտի։ Թ. Ի. 1076 տա Ֆրիպուր չէհրինտէ Սուապիա վէ Սաքսօնեա պէ յլէրի պիր ա էնի Իմիէրաթօր ինթիխապ էթմէք ըզՇընտա թէճէմմիւ' էտիպ, Փափանըն վէքիլլէրի, ե՛նի՝ Ագվիլէա Սէրփիագօփօտու Սիկարտ վէ Փասսաս Էփիագօփօտու տինտար Ալֆման Հաղըր պուլունտուլար։ Օլ մէճլիստէ Փափանըն Թարափը պիր չօգ նուֆուզու վէ րիյասէթ-քեար ա՛ի՛ թէպէրտը Թահսիլէտէրէք չօգ քէսպի գուվվէթ էթմէսի իլէ, Իմիէրաթօր Հէնրի՝ Փափայա տահա գարշը տուրմադա ճէսարէթ էտէմէտիյինտէն, թա էրթէսի աէնէտէ Փափանըն րիյասէթինտէ թէճէմմիւ' էտճէք մէճլիս Հուզուրունտա թէպէրիչէի պիմմէթ էտինճէ, հիւքիւմէթի Իստարէ էթմէմէ յէ գայիլ օլտու։, Լաքին քէնտիսի Թ. Ի. 1076 աէնէսինին ասն կիւնէրինտէ ղէվճէսի վէ օղլու վէ պիր խըզմէթճի իլէ Ա.լի տաղլարընտան կէչիպ Րօմայա կիթտի։ Կրէկօր Օլ էանատէ Ա՛երմանիայա 'ազիմէթ էթմէք իւզրէ իտի խսէ տէ, եօլա չըգմասը թէէխիր օլունմուշ, վէ Հէնրինին Րօմայա կէլմէսինին քէնտի տիւշմէնլէրի իւզէրինէ օլան թէ'սիրաթը հագգընտա չհւպհէ էտէրէք, ահպապը Թօսքանիա Գըրալիչասընըն տարայընա պիր միւտտէթ չէքիլտի։ Ա.ֆօրօա օլունմուշ ձէրմանիայը Իփիագօփօսլար վէ վիւքեալ՝ Հէնրիտէն էվվէլ Փափանըն նէզինէ այագլարը չըփլագ վէ թէօվպէքեար էլպիսէսինի կէյինմիշ օլարագ կէլիպ ափվ'լըգ տիլէմիլէր։ Փափա տահի անլէրի տապահտան ավաշամատէք տուրտուրարագ անլէրէ ափվ'լըգ իհսան էթտի, վէ Իմիէրաթօրու թէօվպէ յէ թէշվիգ էթմէք մէրամը իլէ աէօյլէշմէլէրինէ րուխսաթ վէրտի խսէ տէ, պիր թիւրլիւ պաչգա 'ալապա անընն իլէ էթմէմէլէրինի էմր էթտի։ Լաքին տահա աէրթ պիր խարգ իլէ Իմիէրաթօրու ատղրու մուա'ամէլէ էթտի։ Անտէն թալէպ էթտի քի էլպիսէի միւլիւքեանէյի պէր թարափ էտիպ իւշ կիւն միւտտէթի գատար մահալուս կիւպի թէօվպէքեար էլպիսէսինտէ այրըճա մէքա էթտիքաէն ատնկրա պէօյլէմէ հուզուրունա կէլէ։ վէ կէլտիկինտէ ափօրօսու պիր շարթ իլէ լաղվ էթտի, եա՛նի՝ Իմիէրաթօրու մու'ամէնէ պուլունան մէճլիսին վուգիւինէ գատար հիւքիւմէթ իտարէսինտէն մահրում գաղմադա մէճպուր էթտի։

Digitized by Google

Պա'տէհու Փափա պիւթիւն ճէմա'աթ հուզուրունտա Թա'ամը մուգատատէս այնընը իճրա էթտիկինտէ, էքմէկի Թագտիս էթտիքտէն սօնկրա էլինէ ալըպ, «Ճէրմանիատա պուլունան տիւշմէնլէրիմ Թարաֆընտան չօգ ճիւնհալարուան իլթիհամ օլունուրում. սուչսուզ օլտուղումու Թաստիգ էթմէք եօլունտա չօգ չահիտլէր կէթիրէպիլիրսէմ տէ, Ալլահըն չահատէթինէ իլթիճա էթմէք պանա տահա մագպուլ օլուր։ Էյէր սուչլու խէմ, Ռասպլըն ֆշպտու ճէպէտինտէն եէտիյիմտէ, միւճիպի հէլաքըմ օլսուն։ Սուչսուզ խէմ, պու Թէպրիյէի զիմմէթիմ ի'թիպար օլունտուն» տէտիքտէն սօնկրա, էքմէկի ալտը վէ քէնտիսինէ զարար իտապէթ էթտիրմէկ յէրէք եէտիյի իւզէրինէ՝ ճէմա'աթ եէք տիլ օլարագ «Փափա հազրէթլէրինին սուչսուզ օլտուղունու Թաստիգ էտէն Ալլահ Թաալայա հաճո օլսուն» տէյու չաղըրտըլար։ Պա'տէհու Փափա Իմփէրաթօր Հէնրիյէ Թէվճճիհ իլէ քէնտիսի էթվիչ օլտուղու կիսլի սուչսուզլուղունու Թաստիգ էթսին տէյու Ալլահը չահիտ Թունթմասընը Թէքիւիփ էթտի իսէ ասէ, Հէնրի պու մագսուտէ Թէճրիւպէտէն Թէհարրի օլունմադա ճէսարէթէտմէկ յիսէ եինէ տավասընը մու'այէն պուլունմուշ մէճլիսէ հավալէ էթտի։ Պա'տէհու կրէկօր՝ Հէնրիյի քէնտիսի իլէ Թա'ամ էթմէկյէ տա'վէք էտիպ, օնա միւլայիմանէ հարէքէթ էթտի։ Պու վուգու'աթընը Թէսիւաթը պիլթապսուլ' կրէկօրուն Թարաֆընա գուվվէթ վէրիպ Իմփէրաթօրու պիր գաթ տահա զա'յիֆէէթտի։

Կրէկօրուն տիւշմէնլէրինին զիւ'իւմիւճէթ Փափանընն պէօյլէ մու'ամէլէթը Իմփէրաթօր Հէնրի'ալէ յհինտ գաստ էտիպ խըյանէթ էթմէսինտէն նէշէթ էթտի։ Լաքին հէր նէ գաստար Հէնրինին պուլունտուղու հալ չօգ միԹէէսէֆ վէ մուխալաթարալը իտի իսէ տէ, Փափանընն հիլէ վէ տէսախ իլէ հարէքէթ էթմէսի, եախատ գաստէն Իմփէրաթօրու ալչագլաթմագ իսթէտիպի զաննի ղալիպ տէյիտիր։ Էյէր գապահաթը վար իսէ, քէնտի Թունթտուղու մէպտէ վէ ուսուլուն նօգատաննընտան հասըլ օլան պիր գապահաթ տըր։ Վէ պիլա չիպհէ Փափա իլէ Իմփէրաթօրուն մուգավէէսինէ էվվէլ մուղայիր հարէքէթ էտէն Հէնրի իտի։ Զիրա Ճէրմանիատա 'ավտէթ էթտիյինտէ քէնտի ահալիսընը Փափա 'ալէյհինէ զիյատէտի իլէ ղազապանաք, վէ տիւշմէնլէրի քէնտի տիւշմէսինտէն Փուրսաթ ալըպ եէնի պիր Իմփէրաթօր ինթիխապ էթմէք խուսուսունտա չօգ ույանըգ պուլտուղունտա, եինէ հիւքիւմէթ իտտարէսինին մէսուլիյէթինի քէնտի լեզէրինէ ալտը։ Ապխի իւզդիքր ճէրմանիատա վուգու' պուլմագ իւզրէ մու'այէն օլան մէճլիսին Թէճմիմիւ' էթմէսի պա'զը ասպէպլէրէ մէպնի միւմքին օլմասընընտան, Թ. Ի. 1077 իչիւն պիր մէճլիս Թա'յին օլունուպ, Փափա տավսի օնա իլքի վէքիլ կէօնտէրտի, վէ օլ մէճլիստէ Հէնրինին եէրինէ Իմփէրաթօր օլմագ իւզրէ Սուռապիա հիւքիւմտարը Րիւտօլֆ ինթիխապ օլունտու, վէ Իմփէրաթօրլըղըն Թարաֆէյնի պիրիպիրի խւզէրինէ

Digitized by Google

հաճիւմ էտիպ ճէրմանիատա չօգ գան տէօքիւլտիւ իսէ տէ, փափա նէ Հէնրինին նէ Րուտոլֆուն թարաֆընա սահապէթ էյլէտի ։ Լաքին Թ. Ի. 1080 տէ Րուտոլֆ՝ Հէնրիյէ ղարիպ կելմիշ օլսուղունտա փափա օնա սահապէթ էտիպ, րէսմէն անը Իրրալ թանըյըպ վէ պիր թամ օնա կէօնտէրիպ եվինէ Հէնրիյի ադօրօս էթտի ։ Լաքին Հէնրան օլսէնէտէ Րուտոլֆ մուհարէպէտէ գաթլ օլունտուղունտա Հէնրինին թարաֆը գուվվէթլէնէրէք Իթալեա իւզէրինէ հարէքէթ էթմէքտէն արթըգ մէն՝ օլունմատը ։

Բաղէննա Սէրվիսգօհօսու կիւղէրթ փափա օլմագ իւզրէ ինթիխապ օլունտու ։ Օլ էունատէ տոխի Հէնրի՝ փափա իլէ միւսալէհէ իւզրէ օլմաղա արզու էթտի իսէ տէ, կրէկօր օնա հիչ պիր չէյ թէսլիմ էթմէյէ իրզա վէրմէտիյինտէն, իլքի սէնէ գատար Իօմատա մուհասէրէ իչինտէ գալուը, վէ Թ. Ի. 1084 տէ Իօմաղըլսար մուհասէրէտէն եօրկունօ օլուպ, փափանըն ինատընը տոխի չէքմէտիքլէրինտէն, Հէնրիյէ գափուլսուը աչտըլար՝ կիւղէրթ իւչունճիւ Ռէմէս խամինտէ փափա թանըդըպ Հէնրիյի րէսմէն Իմիէրատօր օլմագ իւզրէ թաստիգ էթտի, վէ կրէկօր պիր ինանաթըրա չէքիլիպ էրթէսի սէնէ Մայիս 25, Թ. Ի. 1085 տէ վէֆաթ էթտի ։

Կրէկօրուն ոօն սէօզլէրի, եա՛նի՝ «Սաղահը սէվտիմ, քէօթիւլիւքտէն իքրահ էյլէտիմ, օնուն իչիւն մէնճի օլարագ վէֆաթ էտիյօրում», քէնտի Թուխտուղու ուսուլ վէ էճքեսրընա մուխտալըգ տըր-

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՕՆԻՔԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆԻՒՋԻՒՆՃԻՒ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷ ՓԱՓԱԼԱՐՐՆ ՎԷ ԷՓԻՍԴՕՓՕՍԼԱՐՐՆ ԷՎՐՕՒԱ ԳՐՐԱԼԼԱՐՐ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍԻՊԱՔ ՎԷ ՄԻՒՆԱՋԱ'ԱՔՐՆԱ ՏԱՑԻՐ

ԳՐՍՄՐ ԷՎՎԷԼ

Կրէկօրուն խալէֆլէրի վէ Փասխալիս Փափանցրն ձէրմանիա Իմբէրաթօրը իլէ օլան միւնազա'ասը հագգրնտա :

*Կրէկօրուն խալէֆլէրի քէնտիսի իլէ հէմէֆքեար օլուպ հիւքիւմէթի փափավիչէյի հէման օլ մէպուէլէր միւճթիհինճէ իտարէ էթուէլէր ։ Թ. Ի. 1085 տէն Թ. Ի. 1100 է տէք Րէյմէս պիր Թարաֆտան վէ Վիքթօր իլէ Ուրպան տիկէր Թարաֆտան հիւքիւմէթի փափավիչէյի իտարէ էթմէք իստա'ասընտա իտիլէր ։ Կրէկօրուն խալէֆի իւչիւնճիւ Վիքթօր (Կրէկօրուն ահպասը Տէզիտէրիոս) վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա , Թ. Ի. 1087 տէ Օսթիա Էպիսգօպոսու Օթթօ՝ իքինճի Ուրպան իսմի իլէ հիւքիւմէթի փափավիչէյէ նայիլ օլուպ , Թ. Ի. 1092 տէ Ֆրանսա Դըրալը Ֆիլիպ իլէ պիր Նիկա' զուհուր էթտի ։ Ֆիլիպ քէնտի զէվճէսի Գէրբ՚այը Թաթլիգ էտիպ , գօճասընը պրոգրէչ օլան Պէրթրատը ալմագ իսթէտիյինտէ , Դըրալըն միւրատընա րիզա վէրէն Ֆրանսէվի Էպիսգօպոսլար պուլունտուս . լաքին Շարթրէ Էպիսգօպոսու Իվէս , քէնտիսի փէրվասըզ պիր ատմ օլուպ մէմուրիյէթինի տալի իսթիգամէթ իւզրէ իտարէ էթմիչ , վէ ախալագը խալիսէ իչիւն զայրէթլի պուլունալագ Դըրալըն արզուսունա վէ էմրինէ իսթխալ էթմէտիյինտէ Դըրալ օնա զազապ էտէրէք էմվալ վէ էմլաքինի զապթ էթտիրիպ քէնտիսինի հապսա իլգա էյլէտի, վէ Շարթրէ չէհրինին միւթէպէրանընտան էքսէրիսի Իվէսի զօր իլէ հաուստան չըգարմագ իսթէտիյինտէ , անլէրէ սալա րիզա վէրմէ յիպ տէտի քի , «Էպիսգօպոս մէմուրիյէթինէ սիլահլար իլէ նայիլ օլմատըմ վէ պէօյլէ օնա թէքրար նայիլ օլմադըգա բուդի ։էէ յիլիմ . անճագ պէնիմ իչիւն տուա' էթմէնիզի իսթէրիմ» ։ Հէր նէ գատար Դըրալ

Digitized by Google

Իվէսի կեսահ Թէհոիու կեսահ Թալթիֆ իլէ քէնտի Թարաֆըննա ճէլղէ էթմէյէ չալըշտը իսէ տէ՝ միւէսսէր օլամատը։ Իվէս՝ «Հիչ վէ Թիլէր պիր ատէմին կիւնահընը մահվ էտէմէզ, վէ կիւնահտուս տէվամ էթմէյէ զարար էթմիշ օլսըն ատէմ ատտագա վէ 'ահթիյէլեր իլէ քէնտիսի իչիւն ֆիտիյէ էտէմէզ. զիրա Քրիստոս ատէմիէրի խէլասա էթմէք իչիւն ճալ վէ էհլաքընը տէյիլ՝ անճագ քէնտիլէրի Թալէպ էտէր» տէյու ճէվապ վէրտի։ Իվէս Դըրալըն մուտտահինի Ուրպան Փափայա հավալէ էթտիյինտէ, Ուրպան էպիսկոպոսա սահապէթ էտիպ Դըրալըն սալիֆ իւզդիքր նահագդ ա'մալինէ րիզա վէրմիշ օլան էպիսկոպոսլարը չօգ Թէքմիր էթմէկլէ պէրապէր, Իվէսին սալը վէրիլմէսինի Թալէպ էթտի վէ Պէրթրատը Թէրք էթմէտիյի հալտէ ապֆօրա էտէճէյինի իտա էթմիշ տիր. վէ Թ. Ի. 1094 տէ Րէյմ ռէճիսթան տախի Դըրալըն Թարաֆկիրի օլուպ Իվէսի իթԹիհամ էթտիյինտէ, Իվէս Փափայա ըէֆի'ի տա'վա իլէ պէրապէր օլ էպիսկոպոսլարը ճիւնհալը տէյու հագդ իլէ իթհամ էթտի, Պուռնուն իւզէրինէ հէման օլ սէնէտէ Փափա Ցիլիսի Դըրալը Թա Թէօվլէ էտինճէյէ գատար ապֆօրա էթտի։

Ցէօրտինճիւ Պապատա պէյան օլուճաճտըր վէճհլէ Ուրպան Փափա 'ատապէքիրի սալիսպէյէ սահապէթ էթմէսի իլէ չօգ չէօհրէթ քէտպ էթտի իսէ, անճագ Թ. Ի. 1093 տէ Փափանըն սարայը սէբիզ սէնէ գատար իմիէրատօր Հէնրինին Փափասը Ռէյմսին էլինտէ գալտըգտան սօնկրա եինէ օնա մուլիք օլսու, վէ Թ. Ի. 1099 տա Ռէյմսէյէ քեսիսիլէն ղալիպ կէլտիքտէն սօնկրա վէֆաթ էթտի, Ռէյմսա տախի էրթէսի սէնէ վէֆաթ էթտի։

Իքինճի Փապաքալիս Փափա Թ. Ի. 1099 տա հիւքիւմէթը վասիսվիյէ նայիլ օլտուղունտա, տահա Փափալարա 'ատավէթլու ալուղունան Հէնրի իմիէրատօր 'ալէյհինէ' ալա'ղը հիւքիւմտարլարը հիճհիւմ վէ մուհարէպէ էթտիրմէյէ չալըշտըղընտա, Հէնրինին Թարաֆընա սահապէթ էտէն Լէճէ քիլիսէ մէմուրլէրի Փափայա աթի իւզդիքր վէճհ իլէ եազտըլար։ «Հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ վասիթասը իլէ քիլիսէ իւզէրինէ մուհարէպէնին իլսն օլունմասինի պունտան էվվէլ իչլիմէտուք։ Քրիստոս վէ Րէսուլէր սէլամէթ Թէպչիր էթտիլէր. գապապահաթլըլարը քէմալը միւլայիմէթ վէ սապր իլէ Թէրպիյէ էթտիլէր։ Ճէզալը ինսանիյէ յի ճէզալը իլահիյէ իլալէմի էտիլիմ։ Իմիէրատօրա իթապէթ էթմէ՚ք իչիւն մի աֆօրսս օլունուրուզ։ ՇէյԹան քիլիսէ իլէ հիւքիւմէթը չահանէ արապընտա նիզա՚լար միէյտա էթմէքլէ մէվճուտ պուլունան քէօԹիւլիյիւն իչուսս էտինճիսի տիր. վէ նէ՞ հագդ իլէ Փափալար գատիմտէն ալերու րի՚այէթ օլունան Դըրալ հիւքիւմէթինի վէ էպիսկոպոսլարըն տախի հուգուգունու իալԹալ էտէրլէր։ Գէտրսս Րէսուլ Փաւլոս Թարաֆընտան գապապահաթը իչիւն Թէքտիր օլունտու իսէ, Րօմա էպիսկոպոսու (Փափա) Թէք-

Digitized by Google

ամիր օլուն՝մայրալ անճազ իւլքէտիյի կիւպի պայշգալարը թէքքաթիր էտէ-պիլիր մի ։ Գապահաթը իչիւն թէօվէտ էտիյ ուէ իսլահը հալ գա-պալ էթ՝մէ յէն մէմուր՝ քէազիլ էփիսգօփօս տուր, էյէր իմիւէրաթօր՝ փաւիանըն իանատ էթ՝տիյի կիւալի պիր զաթ պիլէ օլա, օնա թէա՝ատ էթ՝մէ՝մէ յէ հագգըմըզ եօգ տուր ։ էյէր փաւիա ամիր էփիսգօփօս թ՝ատրաֆընատան պիղայրի հագգ քիւիսէ իւհագլըզընատան ֆէսիլմիշ օ-լան զաթը ասֆալ վէ իմթիյազաթը քիւիսէվիյէ յի՝ատէ էթ՝մէ յէ միւգ-թէտիր իսէ , Աւլահ՝ փաւիա թ՝ատրաֆընատան պի զայրի հագգ քիւի-սէտէն իմրատ օլունան զաթը ասֆալ վէ գապալ էտէ՝մէզ մի ։ էյ քի-լիսէի մէսիհիյէ վալիւէմիզ , Աւլահ ունի վէ ունին նօգըրլարընը գամմունա լազյանէթ էտինլէրտէն իայլաս էդէսին ։ ։

Փաւաքալիս փաւիա՝ իմիւէրաթօր հէնրինին օղլուննու փէտէրինէ գ-որչը թ՝ահրիք էթ՝տի իսէ , ասնկրա մէգգիւր օզուլ հիւքիւ-մէթէ պէչինմի հէնրի իամինտէ մալիք օլտուղունտա , փաւիայա մուիսալիֆ օլարագ քէնտիսի քիւիսէ ումմուրլէրի նատալ էթ՝մէք իտտա՝ատընտա պուլունուպ , Փաւիա տալսի էվվէլա օնա պիղ՝այրի հագգ սահասէթ էթ՝տիյինտէ , վէ ատալըգ կրէկօրուն հիւքիւմէթի փաւիաւմիյէի միւսթագիլէ իատատունտա թ՝ուէ՝տուղու ատուլ միւճա-պինմէ իմիւէրաթօրուն իտտա՝ատընը րէտտ էթ՝տիյինտէ, իմիւէրաթօր հէնրի Թ. Ի. 1110 տա ՝ատաքէրլէրի իլէ իթ՝ալիա թուզերինէ հարէքէթ էթ՝տի ։ Պա՝ատէհու Ատ՝թրի չէհրինտէ պու գատար ասնէտէն պէրու փաւիա իլէ ճէրմանիա իմիւէրաթօրու արատընտա մէվճուտ պուլունմուշ օլան միճնազա՝այը թէսքին էթ՝մէք մէրատընտա հէնրի իլէ փաւաքալիա ատէ յինինտէ պիր մուճ՝ահէտէնամէ ՝ազատ օլունտու ։ իմիւէրաթօր թ՝ա-րատֆը իւլթիտատան իանատ էթ՝միչէր իտի քի , «Աւլահա ՝այիտ օլան Աւլահա էտտա օլունմասը իլէ պէրաապէր Դայատրա ՝այիտ օլանը տահի Գայատրա էտտա էթ՝մէք կէրէք տիր ։ Պինապն ՝ապէ յհ փաւիա իլէ քի-լիսէ մէմուրլէրի հիւքիւմէթի ՝ատիյէ թ՝ատրաֆընատան մալիք օլտուգ-լարը էմլաք վէ իմթիյազաթը եա ի՝ատէ էթ՝մէլի եափատտ ունէր պէ-տէլինէ հիւքիւմէթէ ՝այիտ վազիֆէի զիմմէթլէրինի էտտա էթ՝մէլի տիրէր ։ Զիրա քիւիսէ մէմուրլէրի գատիմունէն պէրու մալիք օլմատըղը , վէ հիւքիւմէթ թ՝ատրաֆընատան պաճաչ նէմինտէն իհ-սան օլունան տրագի վէ իմթիյազաթա նայիլ օլտուղունտա, հիւքիւ-մէթի միւսթագիլինի ստալիթ էթ՝մէտէն իսէ , պիր գաթ տահա հիւքիւմէթի գըրատիյէ յէ պօրճլու պուլունտու ։ Վագա՝ա քիւիսէ մէ-մուրլէրի էմլաքը ճիսմանիյէ յէ նայիլ օլտուգլարընտա միւթէքպիր օլարագ եէնի իտտա՝ալարտա պուլունտուգլարընտան պաչգա, քէնտի ումուրը րուհանիյէլէրինի թէրք իլէ ումուրը ճիսմանիյէ իլէ մէչղուլ օլտուլար ։ ։

Փաւիա փաւաքալիս տահի քիւիսէ մէմուրլէրինին պէօյլէ ումուրը ճիսմանիյէ իլէ մէչղուլ օլմալարընը քէօթիւ պիր չէյ օլտուղունու թ՝էչ-

Digitized by Google

խիս էտէրէք Հէնրիյէ Թէքլիփ էթտի քի ձէրմանիա Իմիէրաթօրլարընտան Թա պէօյիւք Ֆուրլօ Իմիէրաթօրուն էյմրընտան պէրու քիլիսէյ պախշ օլունմուշ տարափ ի՛ատէ օլունուպ Հէնրի տախի քիլիսէ մէմուրլէրինի Թա՛յին էթմէկը հազգընը Թէսլիմ էթմէկի չուրուՖտու իլէ քէնտիսի Հէնրիյի ձէրմանիա մէմալիքի իւզէրինէ րէսմէն Իմիէրաթօր օլմազ իւզրէ Րօմա չէհրինտէ Թէքվիճ էտէճէք տիր։ Ասլէրի մու՛ահէտէնամէսի պու մէ՛ալ վէ մուգամէլէյ միւճիւճիպինճէ ՛ազամ օլունտու։

Լաքին պունուն վասիթասը իլէ մէմալ օլունան միւսապէհէ հուսուլէ կէլմէտի։ Թ. ի. 1111 տէ մէշհուր մու՛ահէտէնամէ րէսմէն ի՛լան օլունտուղունտա, ձէրմանիա էփիսգոփօսլարը պու գաւտար վազգըթտան պէրու ԹէմէթԹու՛ էթմիչ օլտուգլարը իմԹիյազաԹը Թէրք էթմէյէ րիզա վէրմէտիլէր։ Հէնրի տախի քիլիսէ մէմուրլէրի Թա՛յին էթմէկ հազգընը իմԹիյազաԹը մէզկուրէնին Թէրք օլունմասը չարԹը իլէ Թէրք էթմէկէ մու՛ահէտէ էթմիչ օլտուղունտան, օլ զէման մէզգիւր հուգուգու Թէրք էթմէկէ տիրիղ էթտի։ Ֆագաթ ալիւթիւն մու՛ահէտէնամէյի քէնտի Թարաֆընտան իճրա էթմէկէ հազըր օլտուղունու իսնատ էթմէգիլէ, վէ գաւլահաԹը ձէրմանիա էփիսգոփօսլարը իւզէրինէ աԹարագ Փափատան Թալէպ էթտի քի քէնտիսինի Թէթվիճ էտէ։ Փափա պունու եափմաղա տիրիղ էթտիյինտէ, Հէնրի Փափայը վէ անըն Դուլտինալլարընը հապսա լիգա էյլէտտի, վէ Փափա քէնտիսինի հապստան գուրԹարմագ իչիւն Թ. ի. 1112 տէ քիլիսէ մէմուրլէրինի րէսմէն Թա՛յին էթմէկը հազգընը Իմիէրաթօրա վէրտի։ լաքին պունուն իչիւն Փափա չօգ րահիալլէր, վէ օնլար տախի տինտար զէվաԹ Թարաֆընտան ճիւնհայը քէպիրէյէ իրԹիքեապ էթմիչ տիր։ ոէյու իԹԹիհամ օլունտու, վէ սօնգրատան տախի անըն իամի «Ռիլիսէի մէսիհիյէյէ իսլյանէԹ էթմիչ օլանլարտան տըր։ ոէյու գիքր օլունուր իան։

Պիր Թարաֆտան Փասքալիս Փափա Իմիէրաթօր Հէնրիյէ վէրտիյի իմԹիյազտան տօլայը չօգ հիւտուէթ իլէ Թագսիհ օլունտուղունտա, տիկէր Թարաֆտան մա՛զուր ԹուԹուլուտու, ա՛մմալի միւսԹահսէն պիլէ օլտու։ վէ պու միւճատէլէ տահա Թէսքին օլմատըղընտա սա՛զը րահիալլէր Թարաֆընտան պու ԹահԹը միւճատէլէոէ պուլունան մէսէլէնին հալլ օլունմասը, եա՛նի՝ հիւքիւմԹի ՛ատիյէ վէ հիւքիւմԹի քիլիսէվիյէնին հուգուգ վէ միւնասիպէԹլէրի պապընտա սա՛զը տիգգաթա չայան ԹահրիսաԹ մէյտանա կէլտի։ Սալիփ իւզգիբր ՇարԹրէ էփիսգոփօսու Իվէս Փափա իւզէրինէ չիտտէԹ իլէ հիճրիւմ էտէնլէրի Թագսիհ էտիպ, «Ռիլիսէ լատէմէլէրինի Թա՛յին էթմէկ քէյֆիյէԹի իսնատա վէ ուսուրը րուհանիյէ իլէ տէրուհիյէ յէ միւԹա՛լիգ օլմայըպ ասճագ ուսուրը զահիրիյէ յէ միւԹա՛լիգ օլտուղունտան, Փափանըն գաւտահաԹը միւճիպի Թէլտիյէ պիր ճիհնա օլմայըպ ան-

Digitized by Google

ճագ ակիմ՝ օլունաճագ ալիր գասպահայթ տըր, հէր նէ քի գանուն-ը էպէտի իւզերինէ մէպնի օլուրսա՝ ալիլա չիւպհէ թէյտիլ օլունաճագ, լաքին հէր նէ քի պէօյլէ ալիր գանուն իւզերինէ մէպնի օլմայըզ ան-ճագ էվզաթըն իգթիզալըըննա միւթա'ղիդ օլուրսա, թէպէտիւլ էտէպիլիր, էյէր քիլիսէ րէ յիսլէրինտէն զայրիսի քիլիսէ մէմուրլէ-րինի թա'յին էթմէկ իւլէ պէրասպէր հասասիյէթի րուհանիյէ յի վէրմէկ իւտաա'սընուտա օլուրսա, ալ զաթ ալիր պէօյիւք ճիւննա իչլէմիչ օլուր. Րուհանի րէ յիսլէրտէն զայրիլէրինն քիլիսէ մէմուրլէրինի թա'յին էթ-մէսի՝ հուգուգը սալիյէ իւզերինէ մէպնի օլմայըզ տա զայրի միւնա-սիպ պիր չէյ օլտուղունտան, պիլա չիւպհէ գասպուլ օլունաճագ չէյ տէյիլ, վէ պիլ քիւլլիյէն րէտտա օլունմագ կէրէք տիր. Ֆագաթ անընն տէր հալ րէտտ օլունմասը քիլիսէնին սէլամէթինէ մուհաթա-րալը խսէ, պիր միւտտէթ թէհսիմի՛լ էթմէկ տահա 'ադիլանէ հա-րէքէթ էթմէկ ի'թիպա՛ր օլունմալը տըր», տէտի.

Նօնանթուլա մանասաթըրընըն նազըրը Փլաքիտոս, քիլիսէնին չէ-րէֆինի իքի թարաֆըն չիտտէթլի թարաֆկիրլէրինտէն մուհաֆազա էթմէկ զըմընտա, «Քիլիսէի մէսիհիյէ մահզէնն ճէմա'աթը րուհանիյէ օլտուղունտան անճագ էմիլաք վէ իմթիյազաթ վէ ումուրը րուհանի-յէյէ հուգուգը պագիյէ իւզրէ մալիք օլսպիլիր» տէյինլէրէ ճէվա-պէն, «Քիլիսէի մէսիհիյէ ճէմա'աթը րուհանիյէտէն օլուպ տա մէվ-հիպէի րուհանիյէ վէ իլահիյէ վասիթասը իլէ միւզէյէն գըլընմըշ իսէ տէ, քէնտիսինէ թահսիս օլունան 'աթիյէի ճիսանիյէլէրի վա-սիթասը իլէ չէրճիվէնմէսի միւնասիպ տիր. վէ պիր քէրրէ օնա վագֆ օլունմուշ օլան էմլաք եինէ վագֆ էտէնէ պիլա ճիւննա ի'ատէ օլու-նամագ, փէ յաստպէրլէրին իխտիարաթընա կէօրէ գաստիմէտ թէ'ատտի չէքմիշ օլսն քիլիսէ՝ նիհայէթտէ զսհիրէն չէրճիվէնմէկ կէրէք տիր. վէ 'էօմրը հասըլտա իքէն րուհումուզ ճէսէտտիզ մէվճուտ գալտամա-տըղը միսիլլու., րուհանի՝ ճիսանի օլմագսըզըն պագի գալտամագ, վէ ճիսանի՝ րուհանի իլէ օլան նիսպէթինտէն տոլայը թագտիս օ-լունուր» տէտի.

Գուտրէթ վէ էմլաքը քիլիսէվիյէնին իզտիյատ պուլմասընընա նա-զարէն, «Պէօյլէճէ քիլիսէ կիթտիքճէ հէր չէյէ թէմէլլի՛ք էտէճէք տիր» ոէյուս խասվի էտէնլէրէ ճէվապէն, «Քիլիսէնին էվվէլա մալիք օլտուղու էմլաքըն գըլմէթինէ միւթէսարրըֆ օլմադա հագգը վար իսի իսէ, հէման քէսրէթինէ տահմի միւթէսարրըֆ օլմադա օլ գաստար հագգը վար տըր. Օնա տա պունտա տա Ալլահա վագֆ օլունտուղու ասպէպտէն մալիք տիր. Էվվէլա անը թէճրիպէ վէ իհթիյաճաթտան կէչիրէն Զաթ հալա անը սէրվէթ իլէ տօնաթտը. Իմմիէրաթօր քիլիսէ իւզերինէ հիւքիմէթ սիւրմէք իչիւն թագտիս օլունմայըզ մէմալիքի-միզ իւզերինէ հիւքիմէթ իստարէմ իչիւն թագտիս օլունուր» տէտի.

Ինէլտաա քէլամ, Փլաքիտոս հուգուգը քիլիսէվիյէ վէ հագիգաթը

Digitized by Google

ասղիյէ խամի իւէ Փասիաստան Թալէպ էտէր քի, տիւշար օլտուղու գա-պահաթ իչիւն Թէօվսէ էտիպ Իմիէրաթօր Հէնրի իւէ 'ազտ էթտիյի մու'ահէտէնամէ յի ըէտտ էտէ։ Ինկիլթէրրայը Հուկօ պաչգա քէչիկ-յէթէ տայիր պու Թահթը միճատէւէ օլան մէսէլէ հագգընտա, «Հու-քիմէթի 'ատիյէ վէ հիքիմէթի քիլիսէվիյէ միւսաւաթ իւպէ Ալ-լահտան տըր. վէ պու հիքիմէթլէրին իչինէ միւթի' օլմագ կէ-րէք իզ։ Պիրիսլիրինէ մու խալիֆ տէյիլ տիրլէր, վէ պիզ անլէրի իս-Թիլաֆ իւպրէ էթմէյիպ, Ալլահա 'այիտ օլանը Ալլահա, վէ Ռասուլա 'այիտ օլանը Ռասուլտան հագիգաթ կէտտա էթմէք կէրէք իզ», տէսէ։

Փաքուլիա Փափա Թ. Ի. 1112 տէ մէզկուր մու'ահէտէնամէ յի իչտա էտիպ քէնտի սարայընտան Թիպէր ըրմաղը իչինտէ պուլուս-նան պիր աստայա չէքիլտի. վէ պիրԹաւալի' Իմփէրաթօր Հէնրի Փաս-քալիսի Փափա ուէյտա Թանրմայըպ, փէտէրլինին էօրնէկլինճէ պիր պաշգա Փափա (սէքիզինճի Կրիկօր) Թա'յին էթտի։ Ինճամ Թ. Ի. 1122 տէ Հէնրի իւէ իքինճի Ռաւիքաթօս պէ յինտէ «Վօրմս գօնգօրտաս-Թը» մու'ահէտէնամէ 'ագտ օլունտու, վէ էրԹէսի սէնէ Լաթէրան (եա'նի՝ սարայը փափափի) ույճլիսի Թարաֆընտան Թաստիգ օլուն-տու։ Գունա կէօրէ «պասԹօն վէ եիւգիւք» իւէ տէյիլ, անճագ «'ասաս» իւէ քիլիսէ մէմուրլէրի պիւլա իճապար, վէ ագչէ գապատ էթ-մէքսիկին Փափանըն հուզուրունտա Թա'յին էթմէք հագգը Իմիէրա-Թօրա (վէ պինանէն 'ալէյհ ճիմիլէ Դըրալարա) Փափա Թարաֆընտան իհսան օլունուպ, քիլիսէնին մալիք օլուտուղու էմնաքա միւթէասիրլըֆ օլմասը Թէսպիհէ վէ իլգա օլունտու։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Գէրճաrs վէ Արճօլ, վէ ան̇լէրին ումուրը ֆիլիսէվիյէ վէ ումուրը 'ասիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը հագգընտա

Թ. Ի. 1180 տէ Րօմալը Դարտինալ կրիկօր, իքինճի ԻննօքէնԹի-օս իւնվանը իւէ Փափա ինԹիխապ էտտիրտի. վէ անըն նուֆուզու ոլ գաւտար չօգ իսի քի,

Digitized by Google

իննօքէնթիօսս Բօսֆոռոս վէ Իթալիատա ալիէ սէլամէթ պուլմուդըզընառան, Ֆրանսայա ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու։ Օրատա ղայէթ սահիալի նուֆուզ Ռլուների մանասթըրընըն նաղըրը Պէտրօս վէ պաղխուսուս Ռլէրվօ մանասթըրընըն նաղըրը Պէրնարտ օնա սահապէթ էթտիքլէրինէն իննօքէնթիօսուն Թարաֆը քէսալի գուվվէթ էյլէտի։ Պէրնարտ միսիլլիս օլ զէմման Ֆրանսա քիլիսէսինտէ սահիալի նուֆուզ եօգ իսի։ Ռէնտիսի րէյազէթքեարանէ 'էօֆի կէչիրտիյինէն վիւճուտնա չօգ զա'յիֆ օլուպ զէքեավէթ վէ ղայրէթ խուսուսունտա ֆէվգ էլ 'ատէ չէօհրէթէ նայիլ օլտուս։ Սինօա մէճլիսլէրինտէ վէ հիւքիւմտարլար իլէ վիւքալանըն միւչավէրէլէրինտէ պուլունտուղունտա իթթիֆաէթ վէ հագգ իչինն սահիալի ալէղաղաքը միւէսէրէ վէ էմնալըզ միրի քէլամ կիալի նուէթգ էտէր իսի։

Ֆրանսանըն պէօյիքլէրինինն էքսէրիսի իննօքէնթիօսս սահապէթ էթտիլէր իսէ տէ, Աքուիթանիա հիւքիւմտարը կիլէօմ տահա մուխալիֆ պուլունտուգտան մա'տա, իննօքէնթիօս 'ալէյհինէ չըգըպ քէնտի գապուլ էթմիչ օլտուղուս թարաֆը իճապար իլէ սապիթ էթմէյէ չալըշըպ, իննօքէնթիօսս սահապէթ էտէն էպիսգոփօսլարը 'ազլ էթտի։ Ֆագգաթ Պէրնարտըն նուֆուզու իլէ կիլէօմ իննօքէնթիօսու Փաիս թիսընըտը իսէ, 'ազլ էթմիչ օլտուղու էպիսգոփօսլարը մէմուրիյէթլէրինէ ի'ատէ էթմէյէ րապի օլմույպ Պէրնարտըն պու պապատէ չէքտիյի էմէք նաֆիլէ եէրէ կէօրիւնտիւ։ Պա'տհու Պէրնարտ սիր զէման 'ալէնէն վէ կիլէօմ հագգը պուլունուր իքէն թա'ամը մուգատտէս այնընը իճրատ էթտիյինտէ, էքմէյի թագտիս վէ, քէնտի իւ'թիգատընճա հագիգաթէն Ռրիստոսուն ճէսէտինէ թահվիլ էթտիքտէն սօնկրա, Կիլէօմու թէվճիհէ իլէ եապվարմագ իւզրէ տէյիլ անճագ քէմալի հիւքիւմէթ վէ սէլահիյէթի իլահիյէ իլէ կէօզլէրի չիմչէք կիալի վարլար իքէն, «Պիզ սիզէ իրճա էթտիք, պիզի րէտտ էթտինիզ. Սլահընն գուլլարընըն քեաֆֆէսի սիզէ րիճա էթտիլէր, անլէրի րէտտ էթտինիզ. իչմէ պուրատա թէ'ատի էթտիյին քիլիսէնին Րէյիս վէ Բապպը կէվլիյօր. իսմինէ հէր տուզ չէօքէճէք օլան Հաքիմին պուրատտա տըր. անընն խատէմէսինի րէտտ էթտիյին կիալի անը տահմի րէտտ էտէ'ըմխինա, տէտի։ Գիւթիւն ճէմա'աթ հայրատն օլուպ կէօզ եաշլարը իլէ վէ տու'ա գըլմագ իլէ հիւքմի իլահինին պիր հարիք իւլ 'ատէ թարզ իլէ քէչֆ օլունմասընա միւնթազըր օլարագ սիւքիւթ իւզրէ տուրտուլար։ Կիլէօմ իսէ՝ նութգու թուէուլարագ վէ ղայէթլէ թիխրէ յէրէք եիւզ իւախիւ տիւչտու։ Պէրնարտ էլինի օնա ուզատըպ գալըրըտը վէ տէրհալ Կիլէօմ 'ազլ օլունմուչ էպիսգոփօսլար հագգընտա Պէրնարտըն թալէպ էթտիյինէ կէօրէ հարէքէթ էթմէյէ գայիլ օլտու։

Պէրնարտ թ. ի. 1154 տէ Փիզա չէհրինտէ թէճէմմիւ' էտէն Սինօտ մէճլիսինտէ չօգ միւէսէր օլարագ իննօքէնթիօսս տահապէթ

Digitized by Google

էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1136 տու Իննոքէնթիոս Րօմայա 'ավ-
ատէթ էյլէտի։ Ի.Ննաքէնթօս Թ. Ի. 1138 տէ վէֆաթ էթտի։ էրթէ-
սի սէնէ Իննոքէնթիոս քիլիսէ սէլամէթինի սապիթ էթմէք իչիւն
ատթայը ռիափավիւտ պիր լաթէրան մէճլիսի թէչքիլ էթտի։ Իննո-
քէնթիոս Թ. Ի. 1143 տէ վէֆաթ էթտի, վէ իքինճի Փէլէսթինօս
ալթը սյ գատուր հիւքիւմէթի փափավիչէյ իտարէ էթտիքտէն
սօնկրա վէֆաթ էտիպ, անըն խալֆի Լքինճի Լուքիոս Թ. Ի.
1145 տէ գաթել օլունտու, վէ անըն խալֆի Պէրնարտըն չայիրտի
փիզալը Պէտրօս Պէրնարտ իչիւնճիւ Էվկէնիօս իւնվանը իլէ հիւքիւ-
մէթը ռիափավիչէյ նայիլ օլտու։

Պու Փափա Պէրնարտա մուա'ալիմ վէ փէտէր տէյտու հիւրմէթ էթ-
տիյի կիպի, Պէրնարտ օնա չօգ սէրսէմէթ վէ ույի փէրվա օլտուգ նա-
սիհաթ վէ թէքտիր էտէր խոի։ Օնա եազըսլ, «Ռեաչքի վէֆաթ
էթմէզտէն էվվլ քիլիսէի մէսիհիյէյի զէմանի գատիմտէ, եա'նի՝ Ըէ-
սուլլէր աղլալըընը ալթուն վէ կիւմիւչ տէյիլ անճագ էօլմէզ ճանլար
թուքմագ իչիւն ալրագտըգլարը զէմանտա օլտուղու միսիլլիւ կէօրէ-
յիմ։ Պէտրօս Ըէսուլուն խալիֆէսի օլտուղունտա անըն կիպի 'Ալ-
թունուն սէնին իլէ հէլագ օլսուն' տէմէյէ գուտրէթ վէ սէլահիյէթէ
նայիլ օլսաըն։ Վալիտէն (քիլիսէ) պուննու սէնտէն թալէպ էտէր.
վալիտէնին օղուլլարը հէր եէրտէ սէմավի ռէտէրիմիզին տիքմէտիյէ
հէր ֆիտանըն սէնին եէտոին իլէ սէօքիւլմէսինի թալէպ վէ տու'ա է-
տէրլէր» տէտի։ Իւկէնիօս պիր չօգ միւտուտէթ տիւշմէնլէրի սէպէ-
պինտէն Յուանատտա իգամէթ էյմիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1149տա
Րօմայա 'ավատէթ էթմէյէ ռիափճաիր օլտու, վէ անտէն սօնկրա
Պէրնարտ՝ փափանըն եանընտա պուլունմատըղընտան, «Միւթալա'ա
վէ միւլահուզա» իւնվանընտա տէօրթ ճիլտուտէն 'իպարէթէ պիր քի-
թապտա հիւքիւմէթի ռիափավիչէյնին իտարէսինտէն պահա իլէ, Իւկէ-
նիօսա պիրէր պիրէր պու ճիլտիրի կէօնտէրմիշ տիր։ Պու քիթապլար-
ատան աթի իւզդիր իսթ իսլուաճաթը պուրատա Թէրճիւմէ էտէրիզ։

«Տիւշմէնլէրինիզ Թարափընտան սիզէ Թէսատուփ էտէն զէհիր
եա գըլըճ մուսաթարասընտան տօլայը էնտիչէ էթմէմ. լաքին Թա-
մա'ը հիւքիւմէթէ տիւշմիյէսինիզ տէյտու զիյատէ էնտիչէ էտէրիմ,
Հէր Թարափտան քիլիսէտէ էն ա'լա մէմուրիյէթլէրէ մալիք օլմագ
ռարտուսունտա օլարագ, չէօհրէթ վէ րահպաթը նէֆսիյէյի քիլիսէնին
մէնֆա'աթը րուհանիյէսինէ Թէրճիհ էտէն քեսր վէ սէֆա սէվիճի-
լէր ատիմա եանընըզա Թէճէմմիւհ' էթտիքլէրի հալտէ, անլէրին րիճա-
լարընը տիրիղ էթմէք իլէ պէրաապէր նիճէ անլէրի կիւճէնտիրմէյէսի-
նիզ սէյէրէք տիւշիւնմէյէ մէճպուր օլտուղունուզտա, Փաւլօս Ըէ-
սուլուն օլտուղու վէճհ իլէ 'ձիւմլէ ատէմլէրէ պա'վիլէրինի խալլաս է-
տէյիմ տէյտու հէր չէյ օլմադա' միւգէէտիր տէյիսինիզ։ Փաւլօս
իչիւն՝ եաչամտագ Բրիսատա օլուպ, էօլմէք քեսր օլուր խոի խէ, ա-

Digitized by Google

*ատմլէրին գուլու կիսվի քեռը իչիւն տէյիլ անճագ տահա պիյատէ ատէմլէրի Ֆրիատոսա տէլալէք էթմէյէ միւգթէտիր օլմասը իչիւն օլտու ։ Փաալօսուն պու քէլամը իւգէրինէ, եա'նի՝ 'Գիր գըյմէք իւէ իչթիրա օլունմուշ օլտուղունուզտան՝ ինանալարըն գուլարը օլմայըն՝ թէֆէքքիւր էթմէք կէրէքսինիզ։ Փաւիա իչիւն հէման հէր սա'աթ պու տիւնեէվի ատէմլէր իւէ վէ անլէրին իչինտէ մէշղուլ օլմազ նէ գատար ղայրի միւնասիպ էտարէթ տիր ։ Միրասը տիւնեէվի իչիւն առ'վա էտիպ ատ սիզտէն պիր հիւքմ թալէպ էտէնլէրէ էֆէնտիմիզին քէլամը իւէ , եա'նի՝ 'Ատէմ , քի՞մ այէնի իւգէրինիզէ հաքիմ նասպ էթտի՝ , ճէվապ վէրտիյինիզ հալտէ , պիւս չիւգհէ սիզի թագպիհ էտէրլէր։ լաքին գանըչըմճա՝ Րէտուլէրին պիրի ասլա հուտուտ վէ էմնսաք տա'վասընը ֆասլ էթմէտի ։ Օգուտուղումա կէօրէ՝ Րէտուլէր հաքիմլէրին քիւրսիլէրի հուզուրունա ճէլսլ օլունտուլար, լաքին քէնտիլէր ասլա հաքիմլէրին քիւրսիլէրինտէ օթուրմատըլար։ Սիզին հիւքիմէթինիզ էմնաքը տիւնեէվիյէ յէ միւթա'ալիգ օլմայըզ կիւնահլարա միւթա'ալիգ տիր ։ կիւնահլարըը թէրպիյէ վէ աֆվ'ը իչիւն, տէյիլ միւասը տիւնեէվիյէ իչիւն սէմաւաթ փատիշահլըղընըն առնաֆթարլարընը ալտընըզ ։ Ումուրը տիւնեէվիյէնին հաքիմլէրի վար , եա'նի՝ Գըրտալ վէ Հիւքիմտարլար։ նի՞չիւն անլէրին հուզուգունա թէճաւուզ էտէճէքսինիզ ։ Սալթանաթընըզ մէմուրիյէթը րուհանիյէնիզ միւթաալիգ տէյիլ տիր ։ Պէտրօսուն խալիֆէսիսինիզ։ լաքին Պէտրօս հագգընտա նագլ օլունմազ քի զարիֆ էլպիսէ իւէ կիյինմիշ , վէ ճէվահիր իւէ միւղէյէն օլարագ եալտըղը տօնանմըշ աֆտա րաքիալէն վէ չօգ 'ասքէրլէր իւէ խըզմէթճիլէրին ալայը պէրապէր օլարագ եէրտէն եէրէ կէօթիւրիւլիւր իտի։ Օլ 'ասի Բօմալըլարտա ճհսինանի գըլըճ տէյիլ անճագ քէլամը մուգատտէս գըլըճը լազըմ տըր ։ Վատա'ա պիպին սէլահիյէթինիզ՝ Ալլահ թատաֆընտան իհսան օլունան սէլահիյէթին ա'լասը տըր , լաքին հիւքիմէթլէր վէ սայիր քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի տահի Բասպաքն թա'յին էթմէտի իւգէրինէ մէվճուտ օլտուղունտան, անլէրէ րի'այէթ էթմէք լազըմ տըր ։ Հէմ ումուրը րուհանիյէ նագզը վէ րէյիսի հէմ տէ ումուրը ճհսանանիյէ հաքիմի օլմայագընընը, եա Րասուլալա խալխիկ օլմալըընըզ, նախօ հաւէր օլագէլէքմինիզ։ նէնէկ պէրկէն օլամազընըզ։ պա հիւէճհէրլէրէն նէնէյէ գագլէնմէ գայրէնինգե օլտուգտա նագլ հալսկ նէնէյէն գե գայգ նաճհէճհանիկ ։

Գիգիմ հիւնկէրիմիզտէ Իթալիատա վուգու՝ պուլան վուգու'աթտա նագզար էթտիյիմիզտէ, իշալու եէտի եիւզ սէնէ մուգատտէմ թահրիր օլունմուշ օլան քէլամլարա տիգգաթ էթմէք միւնասիպ տիր ։ Էնկէնհօս Փասիա Թ. Ի. 1153 տէ վէֆաթ էթտի ։ Պէրնարտ հագգընտա առօրտինճիւ Պապատա տահա պէյան էտէմէյիմիզ վար տըր ։

Պէրնարտըն էյամընտա մէշհուր Ապէլարտըն չայիրտի օլան Պէտքիտը Արնազտ քիւիսէ մէմուրլէրինին վէ 'ումումէն րահիպլէրին աֆ-

Digitized by Google

լոգը մէզմուվէսինէ , վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին տիյանէթճէ թէտէնիի էթմէսինէ նազար էթտիյինտէ , վէ քէնտիսի Րուհ իւլ Դուտուսուն թէսբրաթընտան նաչի տիյանէթի հագիգիյէ թահրիք օլունտուզունտա , քէլիսէնին միաքլըղը իչիւն չօգ ղայրէթ իլէ վէ 'էն սամիմ իւլ գալպ ասլա քէտր վէ չէօհրէթ վէ պիր թիւրլիւ մէնֆա'աթը զաթիյէսինի ատամայարատ սա'յ վէ ճահատ էտէր իտի ։

Աբնօլտ թալէպ էտէր իտի քի , «էմիսգօմօսլար վէ մանաաթըր նազըրլարը Ֆիթապը չէրիֆին մաթլուպաթը միճմալինճէ էմլաք վէ իմթիյազաթը տիւնէվիյէլէրինին վէ ումուրը 'ատիյէնին քէաֆիյէսինի հիճքիւմէթի 'ատիյէյէ ի'ատէ վէ թէրք էթմէքլէ , ճէմա'աթլար թարաֆընտան քիլիսէ իատէմէլէրինին թէա'յիւճիւ իչիւն վէրիլէն 'աթիյէ , 'իւշր վէ թուրքանտալարընա գանա'աթ էտէլէր ։ Սէֆահաթ վէ չէհվէթտէ 'էօմրէլէրինի իմրար էտիպ տէ քէնտի նէֆսէլէրինի զապթ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայան քիլիսէ մէմուրլէրի հագիգի քիլիսէ իատէմէսինտէն օլմայըպ՝ մէմուրիյէթլէրինի իճրա էթմէյէ միւնասիպ զէվաթ օլմատըգլարը կիպի , անլէրին մուրտար էթտիքլէրի 'իպատէթխանէլէր արթըզ ալէյթուլլահ ի'թիպար օլունմազ » ։ Արնօլտուն 'ումումէն գապուլ օլունան թա'լիմաթը մէսիհիյէյէ մուվաֆիք պիր թիւրլիւ թա'լիմաթը իարիճիյէ վէ պաթըլէյի գապուլէթմէսիյի՝ ասնկրատան տիւչար օլտուղու թէ'ատսի նագլիյէթինէ կէլինճէ իաթըրտա գալմալըտըր ։

Արնօլտուն վա'ղլարը պիթթապի՝ ավամը նասա չօգ թէսիր էտէր իտի· զիրա քիլիսէ մէմուրլէրինին ավղադ վէ ա'մալի մէզմուվէլերի չօգտան պէրու հէրքէսին տիգգաթ վէ թէքտիրինի տա'վէթ էթմիշ իտի· վէ պիլա չիւպհէ թահրը միճճատէլէ պուլունան հիճքիւմէթի 'ատիյէ իլէ հիճքիւմէթի քիլիսէվիյէնին հուգուգու մէսէլէսի , Արնօլտուն վա'զլարընըն թէսիրաթընը թէզեիւտ էթտիյի միսիլիւ՝ անընը թէսիրաթը տալսի միճճատէլէ մէզպուրէյի թէզեիւտ էթմէյէ սէպէպ օլտու ։ Պինաէն 'ալէյհ իննօքէնթիսս Փափա Թ. Ի. 1139 տա վուգու' պուլան լաթէրան մէճլիսինտէ Արնօլտուն իթաղիսյը թէրք էթմէսինի վէ պիլա իզն կէրի կէլմէմէսինի էմր էթտի ։

Գուրատտա պու խուսուս տիգգաթա չայան տըր քի Արնօլտուն գաղահաթը մահզէն քիլիսէ մէմուրլէրինին թէհամմիւլ էսէմէտիքլէրի տէրէճէտէ քիլիսէնին իսլահաթը վէ թէրագգիի րուհանիսի իշիւն ճան ու տիլէտէն սա'յ ու ղայրէթ էթմէսինտէն 'իպարէթ իտի ։ Արնօլտ Ֆրանսայա Ֆիրար էթտի իսէ , օրատտա Ապէլարտըն միւնազա'աաբընտա պուլունմատը իլէ , Գէրնարտ տալսի անընը 'ալէյհինէ քէնտի նուֆուզունու իսթի'մալ իլէ , օրատտան տալսի Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլուպ , Զուրիխ չէհրինտէ իգամէթ էթտի ։ Օլ էնատէ Րօմա էհալիսի Արնօլտուն սալիֆ իւզիքր ուսուլունու գապուլ իլէ հիս-

Digitized by Google

քիւմէքի վոփաւվիչէյի ումուրը րուհանիչէյէ մահտուա թուքմագ իլէ, վէ անըն հիւքիւմէքի տիւնեէվիչէսինի թանըմայարագ ումուրը 'ատիչէնին իտարէսինի ալիր Սէնաքօյա հավալէ էտիպ, պիր ճիւմհուրիչէք, վէ զէմանի գատիմտէ կիպի պիր ատվէքէ թէչքիլ էթտիլէր։ «Օսմա Սէնաքօ վէ էհալիսի» իսմի իլէ ձէրմանիկա Իմփէրատօրունա (իչհինճիւ Գօնրատ) պիր մէքթուպ, վէ Օսմա չէհրինի փայիթախթ էթմէսի խուսուսունտա տա'վէքնամէ կէօնտէրիլմի վէ էյէր Արնօլտուն ուսուլունու ճան ու տիլտէն գասպուլ վէ իճրա էթմէյէ չալըշանլար պիր զաթտան 'իպարէքթ օլմասը եէրինտէ չօգ վէ 'ագիլ ատէմլէրտէն 'իպարէքթ օլսա իտի, հիւքիւմէքի քիմիսէվիչէք ճիամանիչէյէնին հէման օլ անտէ իճթիամ պուլմասը զանընը ղալիպ տիր։

Օսմալըլար Փափալար հագգընտա տէտիլէր քի, «Ինճիլի վա'ղ էթմէք, վէ վա'ղ էթտիքլէրինի էյայր 'ամէլլէր իլէ թաստիգ էթմէք անլէրին մէմուրիչէթինէ եագըլըր։ Լաքին միւսլիմնի մէրթէպէյէ սէրվէքի տիւնեէվիչէյի գասպ էտիպ տէ քէնտի սալթանաթը կէչինմէլէրի վասիթասը իլէ Ֆրիստոսուն իհսան էթտիյի խալֆա թէտաարիքաթը, եա'նի՝ քիլիսէնին սէրվէքը հագիգիչէսինի իսպաթալ էտէնլէր նասըլ Բապալըն 'Նէ միւպարէք' րուհտա Ֆագիր օլանլար' քէլամընը գասպուլ էտէպիլիրլէր»։ Վէ պունուն կիպի չիքայէթլէրի Փափալար վէ րահիպլէր հագգընտա իրատ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ պու թարաֆընը էֆքեարը վէ արզուվարընըն էքսէրիսի տիւնեէվի օլտուղունտան, լայըգ իլէ իսլահը ուսուլի քիլիսէ, վէ թէճոխտի տիյանէթի մէսիհիչէյէ միւգթէտիր տէյիլ իտիլէր։

Թ. Ի. 1155 տէ Արնօլտուն թարաֆկիրլէրի թարաֆընտան Փափա հազրէթլէրի նէզտինէ զիյարէթ իչիւն կիտէն պիր Գարտինալ մէճբուհ օլմուշ պուլունմասը իւզէրինէ կէրէք Փափա (տէօրտիւնճիւ Ատրիանօս), կէրէք Իմփէրաթօր (պիրինճի Ֆրէտէրիք) այալա գալգըպ Արնօլտուն պիւթիւն թարաֆընը օրթատան գալտըրմադա գարար վէրտիլէր, վէ հէր նէ գատար իսթիխլալ սէպէպի պիզգաթ Արնօլտ օլմայըպ անճագ անըն հիւքմիւնտէ պուլունմայըպ տա պա'զը էֆքեարը տիւնեէվիչէսի օլան թարաֆկիրլէրի իտի իսէ տէ, եինէ Իմփէրաթօր վէ Փափա պու թարաֆընը պաշընը մէսուլ թուքուպ ի'տամ էթմէք գաստընտա իտիլէր։ Փափա Օսմալըլարըն թէհամմիւլ էթմէյէճէքլէրինի էյիճէ թէչհիս էտէրէք պիւթիւն Օսմա չէհրինի անաթէմա ալթընտա պրագմըշ, եա'նի՝ պիւթիւն էհալիյի իմթիյազաթը քիլիսէվիչէտէն մահրում պրագտը։ Գիթթասի' Օսմալըլար քէնտի գըյմէթլի իմթիյազաթընը պէզ ատէմին թէսլիմ օլունմասը չարթը իլէ ի'ատէ օլունմասընա գարար վէրտիլէր, վէ Արնօլտու թէվգիֆ էտիպ, հիւքիւմէք մէմուրլէրինէ թէսլիմ էտէրէք, անլէր տախի անը ասմագլէ գաթլ էթտիքտէն սոնգրա, անընն ճէսէտինի եագըպ քիւֆրունի թիպէր ըրմադընտա աթտըլար, օլմայա քի սոնգրա Օսմալըլար ա-

Digitized by Google

*նըն քէմիքլէրի իչիւն միւզէյէէն թիւրպէ ինչա իլէ, օնա՝ « Շէհիտ» վէ « Ազիզ» տէյտւ պիյատէսիյլէ րի՛այէթ վէրմէլէրի իւզէրինէ 'ազըպէթ անըն գաթը օլունմասը քէնտիլէր իչիւն միւճիպի մազարրաթը քիւլիյէ օլա։ Վէ հէր նէ գատար պէօյլէճէ Արնօլտ Թարաֆը գաւվէթ վէ նուֆուզ օլ զէման զա՛յ էթտի իսէ տէ, եվինէ պիզզաթ Աքնօլտուն սոսալէնին ինէբէյնը քիլիսէտէ տէհրիէճէ մայա կիպի իչլէմէքտէ պուլունտու։

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Իմփէրաթօր Ֆրէտէրիք, Սէրփիսգօփօս Պէհէբ, իչիւնճիւ Իճճօհէնքիօս Փափա

Իմփէրաթօր Ֆրէտէրիք էվվէլա Իթալիայա կէլտիյինտէ (Թ. Ի. 1155 տէ Փափա իլէ միւսավէհէ իւզրէ պուլունմաղա արզու էտիպ չալըշըր իսէ. լաքին հիւքիւմէթի փարփավիյէ քէնտինէ Թապի՛ օլմայընճա քէնտի եանընտա պիր հիւքիւմէթին մէվճուտ օլմասընա րիզա վէրմէտի։ Իմփէրաթօր տաճի պուս միսիլլիւ իտտա՛ալարը ասլա գաբուլ էթմէմէք գարարընտա օլարագ, Թ. Ի. 1157 տէ Փափա Իմփէրաթօրա միճիպի րէնճիտէի խաթըր Իսիր մէքթուպ եազտըղը իւզէրինէ՝ Ֆրէտէրիք, վիւքեալասը վէ 'իւլամասը իլէ պէրապէր ղայէթլէ ղազապնաք օլուպ Փափանըն վէքիլլէրինի հաքարէթ իլէ Րօմայա կէրի կէօնտէրտի։ Ռէնտիսի լայըգը իլէ քիլիսէ րէյիսինէ հիւրմէթ վէրմէյէ հազըր իտիյինի կէօսթէրիպ, եվինէ Փափալարըն գապուլ օլունմայաճաղ իտտա՛ալարընտան քիլիսէի մէսիհիյէյէ վէ մանասթըրլարըն Թէրպիյէսինէ քիւլլիւ մազարրաթ հասըլ օլտուղուննու պէյան իլէ, « Տիւնեանըն պաշ չէհրինտէ Ալլահ քիլիսէյի հիւքիւմէթի 'ատիյէ վասիթասը իլէ միւչէրրէֆ գըլտը։ Հալա տիւնեանըն պաշ չէհրինտէ քիլիսէ Ալլահըն իզնինէ մուղայիրէն հիւքիւմէթի 'ատիյէյի իֆնա էթմէյէ չալըշըյօր։ Պէօյլէ հագարէթ չէքմէքտէն խէ պիլքիւլլիյէն իսթիֆա էտէմէյիզ» տէտի։

Պա՛տէհու Ֆրէտէրիք 'ատաբիրի իլէ Իթալիայա հարէքէթ էթտի, վէ Փափա խաճի էտէրէք նինէ անըն եանընա վէքիլլէր կէօնտէրիպ պա՛զը խյզմաթ վէ ի՛թիրաֆ վէ թէպիմաթ իլէ Ֆրէտէրիքին խաթ-

Digitized by Google

բլենը Եասիմլէշ տըր։ Ֆրէտէրիք րէսմէն Փասիանըն խղճահաքընը գա-
պուլ էտիպ անըն իւէ միւսապէհ իւզրէ Իթալիատա պիր ոէնէ գա-
տար մէքա էքտի իսէ ոէ, ևինէ անըն քուէտուղու ուսուլ վէ իս-
տա՛ղար Փասիանընքինտէն էասամա թէֆքրիզ օլունտուղունտան
միւնազա՛սի գատիմէ պագի տուրուպ ազ վագըթ իչինէ մէ յատա-
նա կէլմիշ տիր։ Ֆրէտէրիք Բօմա իւղէրինէ քէնտի հիւքիմէքինէ
սապիք էքմէկ յէ իգտամ էտիպ, էսկիպօփօսլարա քէնտիսինէ միւ-
թիւ՝ պուլունմազ պագընտա եէմին էքտիրտի, վէ պա՛զը քիլիսէլէր
իւէ ճիվարըլարընտան Փասիանըն վէքիլէրինի իսրամ էքտիչինտէ, Փա-
փա ղայէթէ կիւճէնիպ չիքեայէթ էյլէտի իսէ, Իմիէրաթօր ճէվապէն
Փասիանըն խտտա՛ղարընը վէ ուս՛ամէլաքընը Պէտրօս Րէսուլուն ահ-
վալ վէ ա՛մալընտան նէ գատար թէֆքրիզ օլունտուղունու կէօսթէրիպ
իսրամ էքտիչի քիլիսէ մէմուրլէրինի պէտ մուա՛մէլէչէրի իչիւն իսրամ
էքտիչինի իանատ էքտի։ Ատրիանօս Փափա Թ.Ի. 1159 տա վէֆաթ
էքտիչինտէ, իչպու միւնազա՛ս թէաքին օլունմայընչա տահա զիյատէ
քահրիք օլունմազտա իտի, չէօյլէ քի պիրքաչալի՛ ևինէ թարաֆլէ-
Փափա իչիւն պէր զաթ իւզէրինէ իթթիֆազ էտէմէօրիքլէրինատէն
իքի Փափա ինթիխապ օլունտու։

Ատրիանօսուն խալէֆի իւչիւնճիւ Ալէքսանտըր իւնվանը իւէ Սի-
էննալը Դարտինալ Րօլանտ վէ Իմիէրաթօր Թարաֆընտան տէօրթիւճիւ
Վիքթօր իւնվանը իւէ Դարտինալ Օքթաւիանօս ինթիխապ օլունտու։
Իմիէրաթօր իսէ՝ 'ումումէն Թանըլմազագ պիր Փասիանըն ինթիխապը
իչիւն չալըշտըգ, Թ.Ի. 1160 տա թէճէմիւ' էքմէկ իւզրէ պիր քիլիսէ
մէճլիսի Թա'յին էքտի։ Ալէքսանտըր վէ անըն Թարաֆը «Իմիէրա-
Թօրուն մարիֆէթի իւէ Թա'յին օլունմուշ օլան քիլիսէ մէճլիսինի Թանը-
մայընչա տէյէրէք օնա կիթմէտիլէր։ լաքին Վիքթօր անը Թանըտը,
մէճլիս տահի Վիքթօրու Փափա Թանըտը վէ Ալէքսանտըր Ֆրանսայա
ֆիրար էքմէյէ մէճպուր օլտու։ Լաքին ալու ճիւմլէ իւէ էքսէր բա-
հիպլէր Թարաֆընտան Ալէքսանտր Փափա Թանըտը, վէ կիթ-
տիքճէ Վիքթօր էհվալինին գանըչընճա Իմիէրաթօրուն գուրտ
կիպի պագըրըյօր իտի, Թաքի 1176 տա Ֆրէտէրիք Փափա իւէ
մուա՛հէտէնամէ 'ագտ էքտի իսէ, Փասիանըն մաթլուպաթը իւաճէ
իտի։

Թ.Ի. 1169 տա Ալէքսանտըր լաթէրան մէճլիսի Թէչքիլ էտիպ
քէնտիսի 'ումումէն Փափա Թանըլտը, վէ Փասիանըն ինթիխապը
խուսուսունտա պիր գանունն իւավէ էքտի։ Պու գանուն միւճմիլինէ
«Գարտինալլարըն իւքի սիւլսիւնիւճիւ գուրտը իւէ ինթիխապ օ-
լունան զաթ րէսմէն Փափա Թանըլտը, Գարտինալ մէճլիսինատէն
պիր սիւլսիւ իւէ ինթիխապ օլունան զաթ հիւքիմէքի փափափի-
յէ իտարէսինտէ պուլունմազտա իտտա՛ա էքտիչի հաղտէ, անաթէ-
մայա միւնթահազագ ի'թիպար օլունուր։»

Digitized by Google

Ինկիլէրրատա հէման օլ էյամտա հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ տիգգաթա չայան ալիր միւնազա'ասը վուգու' պուլուսա, պիրիմ կիւնէրիմիզտէ ի'թիպար օլունտուգունա նուզարէն տի իչթիպահ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ Իթալիա վէ ճէրմանիատա պուլունտուղու կիպի պիղայրի հագգ հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ ղալիպ կէլէրէք հէմ քիլիսէնին լայըրլամահլարընա հէմ տէ հուգուգը հիւքիւմէթի 'ատիյէ վէ էհալիսին մէնճա'ատը զաթիյէսի իչիւն արզուքէշ օլանլարա միւճիպի էսէճ թարզ իւզրէ նէթիճէ պուլմուշ տուր։

Ինկիլէրրա Գըրալը իքինճի Հէնրի թ. ի. 1162 տէ եանընա պաշ չէմմաս օլարագ կէլմիշ վէ չօգ միւհթէրէմ պուլունան Թօմաս Պէքէթի Քանթէրպըրի Սէրփիսգօփօսլուղունա թա'յին իլէ Ինկիլէրրա քիլիսէսինէ րէյիս էթտի. լաքին հէր նէ գատար օնտան էվվէլ Պէքէթ Գըրալա չօգ միւթիւ' վէ 'ինտինտէ միւսթահսէն պիր աստմ պուլունտու իսէ տէ, քիլիսէ րիյասէթինէ նայիլ օլտուգտան սօնկրա հուգուգը հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ իչիւն էֆքեարը փաւիսվիյէ միճիպինճէ պիւթիւն ղայրէթի իլէ օղրաչտը։ Քիլիսէ մէմուլէրինտէն ապա'զըլտըը էն աղըր ճիւնհալարա իրթիքեապ էթմիչ օլարագ մէհքէմէի 'ատիյէնին հիւքմիւնէ միւսթահագգ օլտուգլարընտա, Գըրալ թավէպ էթտի քի «Պու ատմիէր իմթիյազաթը քիլիսէվիյէլէրինտէն մահրում գըլընըպ հիւքմիւ մէհքէմէի 'ատիյէ վասիթասը իլէ միւսթահագգ օլտուգլարը ա'զապը չէքէլէր։ Պէօյլէ միճրիմլէր նէ գատար ճիւնհալարը վասիթասը իլէ մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրինէ րէգազէթ կէթիրիրլէրսէ, օլ գատար աղըր ա'զապ չէքմէք կէրէք տիրլէր։ չէօյլէ քի պիլսը ճէզա ճիւնհա իչլէմէ յէ միւսա'ատէ պուլմայալար։

Իվվէլա Պէքէթ Գըրալ Հէնրինին իչտիս մաթլուպաթընա ճէվապէն պէօյլէ միւճրիմլէրին ան̈ճագ մէհքէմէի քիլիսէվիյէնին մա'րիֆէթի իլէ մահքիմ օլմալարընը թավէպ էթտի իսէ տէ, սօնկրա Գըրալը թ. ի. 1164 տէ րուէսայը րուհանիյէ վէ 'ատիյէլէրտէն 'իզապարէթ թէճէմմիւ' էթտիրտիյի մէճլիս Հէնրինին մաթլուպաթընա րիզա վէրտիյինտէ, Պէքէթ տավի րիզա վէրտի։ Ֆագաթ սօնկրա հուգուգը քիլիսէվիյէ յէ պէօյլէ իսթյանէթ էթտիյինտէն զայէթէլ միւզթահիդ օլուպ, թէօվպէքտար գըյաֆէթի իլէ կէյինմիշ, վէ մէմուրիյէթինի իսթիֆա էթմէքլէ ալէրապէր վուգու' պուլմուշ օլան ալիթնէ քէյֆիյէթի Փաւիսայա պա թահրիր իֆատէ էթտիյի իւէրինէ, Փաւիա մէճլիսի մէզպուրուն գարարընը րէտտ էտիպ Պէքէթի եինէ մէմուրիյէթինի իմրա էթմէ յէ իգնա' էթտի։ Պա'տէհու Պէքէթի եէտի սէնէ միւտտէթի գատար Ֆրանսատա մէնֆի օլպուպ խմրար էթտի, վէ թարափէ յնտէն վէքիլլէր Փաւիսընէն նէզտինէ կէօնտէրիլիպ Պէքէթ տավի պիղզաթ Րօմայա զիյարէթ էթտի։ Պէօյլէճէ զահիրէն մէսաճէհէնամէ 'ազտ օլունուպ Պէքէթ թ. ի. 1170 տէ Ինկիլէրրայա 'ավտէթ էթտի իսէ տէ, եինէ Պէքէթ էվ-

Digitized by Google

վէլա մէրի իւլ իմրա թուքտուղու ուսուլսէն չալմասըզքնատա, Գըրալ թաղսիքընատան խային կիպի ի'քիսար օլուննտու, վէ Գըրալըն հաւզուրունտա սլուլունան տէօրթ նէֆէր ղայրէթքէշ սիլահչօր Գըրալ հաղրէթլէրինին ղազապնաք օլտուղու էնանատէ սէօյլէտիկի պիր սէօզտէն Ֆուրսաթ ալըալ Գէքէթի 'իզատէթիսանէսինտէ գաթլ էթտիլէր։

Լաքին Գէքէթին պու վէճհվէ վէֆաթ էթմէսի քէնտիսինի քաֆֆիֆէի էհալինին պիւ'իւմիննճէ Ալլահ հագդը իչիւն պիր չէհիտ գըլըը։ Անիտէ 'Ազիզ օլտու, վէ անըն Թարաֆը ղայէթլէ չօգ քէսպի գուվվէթ վէ թէսիրաթ էթտի, վէ անըն թիւրպէսինտէ չօգ միւ'ճիզլէրին իմրա օլունմասը նազլ օլունտու։ Գըրալ տաիսի քէնտիսի գատոտէն Գէքէթի գաթլ էթտիրմէտիկինտէն, պահտուսուս սէյն էն նատօլ գատար գիլլ ու գալլ միէյտա օլունտուղունու կէօրտիւիւնտէ սիւթէէսսիֆ օլուպ թէօվլիքարանէ հարէքէթ էթմէքլէ պէրապէր, հիւքիւմէթի փատիսվիչէնին մաճլուպաթընըն քէաֆֆիֆսինին թէղիմ էթտի։

Նէտինճի կրէկօր փատիսատան Թ. Ի. 1198 էտէք գէքեավէթ վէ Նուֆուզճա կրէկօրուն էմմալի՝ հիւքիւմէթը փատիսվիչէ նայիլ օլմամըշ տըր. լաքին օ Թարիխտէ ֆէվգ իւլ'ատէ չէօհրէթ քէսպ էթմիչ վէ միւէսսէրանէ հիւքիւմէթի փատիսվիչէյի Թէվհի՝ վէ Թէսպիթ էթմէք պապալընտա չալըշմըշ պիր զաթ, եա'նի՝ Անանկնիլի Գատոլինալ լօթարիօ, Թագրիպէն գըրգ եաչընտա օլարագ իւչիւնճիւ իննօքէնթիօս իւնվանընտա փաֆա ինթիխապ օլունտու, իննօքէնթիօս քիլիսէ րէյիսինէ էլզէմ ի'ֆիւլար օլունան իւչ էվլաֆա մաղիք խան, եա'նի՝ վ'ղէնէ, խոսէ վէ Իէրուչէմ խուսուսաթընտա չօգ չէօհրէթ քէսպ էթտի, վէ կրէկօր միսիլիւ չալըշմասը մահզէն քէնտի Թահֆը իտարէսինտէ սլուլունան հիւքիւմէթին միւսթագիլ վէ քաֆֆիֆէի ռուհրը տիւնեայա հաղի օլմասը իչիւն օլմայըպ, եինէ ուսուլի զայրի մէչրու'էյ մէսլնի օլտու իսէ տէ, պի իչֆիպահ քիլիսէէ մէսիհէյէնին չէօհրէթի հասանէ վէ մէնֆա'աթը ռուհիյէսի իչիւն հագդգաթէն արզուքէշ օլուպ չալըշմըշ տըր։ Գէնտիսի տար իւլ Ֆիւնուն վէ մէտրէսէհէ պիր Թամամ Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունմուշ, վէ հէր ռիյարատա պուլունան քիլիսէի մէսիհիյէնին ահվալ վէ իհթիյաճաթընա վագըֆ օլուպ՝ քէնտի մէքքիլէրի վասիթասը իլէ հէր եէրտէ հիւքիւմէթը քիլիսէվիյէյի իմրա վէ Թէսիրաթը զաթիյէսինի հիւսա էթտիրիր իսէ։ 'Իւլսամա վէ մէմուրինի քիլիսէ հէմ վիւքեալաի տիւվէլ օնա րի'այէթ էտիպ, անընն հիւանիւ նասարընը Թալէպ վէ զօզասալընատան չէքինիրլէր իսէ։

Անընն Թէսիրաթը զաթիյէ վէ րէհպիյէսի իՒԹալիատա, ձէրճանիատա, Ֆրանսատա, Ինկիլթէրրատա, Իսփանիատա, Շէմալի էւրօփա մէմալիքինտէ, ձէնուպի Շարգի էւրօփատա, քիւչիւք Ասիատա, Փալէսթինտէ Ֆէվգ իւլ 'ատէ սլուլունմուշ տուր։ Անընն է յամընատա

Digitized by Google

ձէրմանիա մէմալիքինտէ հիւքիւմէթի փափավիյէի ճիամանիյէ՝ մալիք ալտուղու արտալի վէ պէլտէյէր իլէ չօգ քէսալի գուվվէթ էթտի , Ինննօքէնթիօս հէր տիյարտա վուդու՝ ալուլան իմթիլալտան Փուբաթպուլուպ ճիւմլէ Դըրալլար իւզէրինէ քէնտի հիւքիւմէթինի սաւպիթ էթմէյէ վէ մէմալիքի փափավիյէյի արթըրմաղա վէսիլէ տէյու խաթի՛մալ էթտի ։

Ինննօքէնթիօս հիւքիւմէթի փափավիյէյէ նայիլ ալտուղունտա Րօմա էհալիսի պիր ճիւմհուրիյէթ իչտաս էթմիշ վէ քէնտի հիւքիւմէթինէ միւթիւ՝ օլմատըղընը պուլտու , վէ Րօմաուան խարիճ Փափանըն սայիր մէմալիքի օլան Իթալիա ճիվարլարը ձէրմանիալը ճէպպարլար Թարաֆընտան զաալթ օլունմուշ վէ Փափանըն սահիպլիյինի լէյտուս էթմիշ պուլտու ։ Մարքվալտ խամինտէ պիր սիլահչօր պու Նահաթգ ճէպպարլարըրն գուվվէթլիսի օլուպ ինրհամէթսիզ պիր զուլիմ իտի , Ինննօքէնթիօս Փափա մէմալիքի քիլիսէվիյէյի ի՛ատէ էթմին տէյու Մարքվալտան թալէպ էթտի ։ Էհալի տախի Ինննօքէնթիօս Թարաֆընտա պուլունուպ՝ Մարքվալտ զաալթ էթմիշ օլտուղուս պէլտէյէրին էքսէրիսինի Թէսլիմ էթմէյէ վէճալուր օլտու իսէ տէ , եինէ ՛ասքէրլէրի իլէ չըգալ էթրաֆ ճիվարընը խարապ էտէրէք , էվլէրի վէ ՛իպատէթկեահլարը եաղմա զահիրէ վէ սայիր զըյմէթլու վէ կէօթիւրիւլիւր շէյլէրի եաղմա էթտի ։ Պունտան իւզէրինէ Ինննօքէնթիօս քիլիսէնին ազչէսի իլէ ՛ասքէրլէր ճէմ՛ էտիպ , քէնտի հիւքիւմէթի ՛այէ յհինտէ ի՛ահան էթմէքտէ օլանլարը աֆօրօս էտիպ , Մարքվալտը Թէպա՛ալարընը օնա իթա՛ալ էթմէք իւզրէ եէմինլէրինայէն ազատ էթտի ։ Մարքվալտ փիրար էթմէյէ վէճալուր օլտու ։ Պու վէճհլէ տախի Ինննօքէնթիօս սայիր զուպէթ օլունմուշ օլան ճիվարլարը քէնտի էլինէ կէչիրտի ։ Թուսգանիա իւզէրինէ վիսթազիլէն հիւքիւմէթ էթտի ։ Նափոլի վէ Սիչիլիա Փըրուիչասը Դօնաթանթիա քէնտի օղլու իչիւն Փափա Թարաֆընտան Թէթվիճ օլունմասընը իսթիտա՛ էտիպ՝ մէմալիքինի Փափանըն տէյու ՛ատտա էտիպ հիւքիւմէթի Փափա իչիւն պիր վէքեալէ իտարէ էթմէյէ մու՛ահէտտ էթտի ։ չէօյլէ քի Ինննօքէնթիօս պիր սէնէ հիւքիւմէթի փափավիյէյի իտարէ էթմէզտէն էվվէլ տիւչմէնէրինէ ղալիսպ կէլմիշ վէ մէմալիքի քիլիսէվիյէյի չօգ Թէվսի՛ վէ Թէսապիթ էթմիշ տիր ։

Ինննօքէնթիօսուն ձէրմանիա հիւքիւմէթինին ուսուլսուզ միւտախէլէսի չօգ տիգդաթըմըզդա չայան տըր , զիրա օնտա հիւքիւմէթը փափավիյէնին իտտա՛ահ միւսթագիլէլէրի Փէվգ իւլ՛ատէ ՛ագիլ պիր Փափանըն՝ իտարէսինտէ չօգ աչիգսարէն պէյան վէ Թէսմիլ օլունմուշտուր ։ Զալիմ Իմիէրսթօր ալթընճը Հէնրի վէֆաթ էթտիգտէն սոնրա (Թ. Ի. 1197 տէ) ձէրմանիա մէմալիքինին հիւքիւմէթի իչիւն իւչ Թարաֆտան ղայրէթ իլէ չալըշըլըպ փիթնէ վէ իխթիլալըն փէյտա օլունմասը Թաակի՛ պիր չէյ իտի ։

Digitized by Google

Հէնրինին գարընտաչը Ֆիլիփ պիր չօգ վիքեալա վէ Իլլամա թա-
րաֆընտան ինթիհապ օլունուպ, պաչգա Թարաֆտան (Քօլօնիա
Սէրփիազօփօսու պու Թարաֆըն րէյիսի օլարագ) Սուապիա պէյզա-
տէլէրինտէն օլան Օթօյու Իմփէրաթօր էմմէք իսթէտիլէր։ Գու
Օթօ մէնֆի օլարագ Ինկիլթէրրատա պուլունուպ, Ինկիլթէրրա Փը-
րալը ատախ «արալան եիւրէքլի» Րիչարտ քէնտի ձէրմանիատա չէք-
միչ օլտուղու ճէֆա իչին Ֆիլիփին իսանէտանը Ալէյհինտէ քին
սագլատըղընտան Օթօյա սահապէթ էմմէյէ հազըր իտի։ Պիր տէ
սոնրա իւզվիքր Գօնսթանթիանըն վէ ալթընճը Հէնրի Իմփէրաթօ-
րուն օլղու Յրէտէրիք քիչիւք չօճուգ պուլունարագ, վէ Նափօլի
իլէ Սիչիլիա Կրըալը Թանըլարագ ձէրմանիա Իմփէրաթօրլուղու
իչին օնա սահապլէթ էտէն պիր Թարաֆ տոսթ վար իտի։

Պու իւչ Թարաֆըն Թարաֆկիրլէրի միւշավէրէ էտիպ նասըլ Հարա-
քէթ էտէճէքլէրինի Թէֆէննիւլ էթտիքլէրինտէ, վէ Թ. Ի. 1198
աչնէսինին եազ մէվսիմինտէ, Ֆիլիփ՝ Մէնճտէ վէ Օթօ՝ Քօլօնիատա
րէսմէն Սէրփիազօփօսլար Թարաֆընտան Թէֆվիճ օլունտուլար իսէ
տէ, Իննօքէնթիոս պիր միւտէթ հիչ պիր Թարաֆա սահապէթ
էմմէտի։ Ֆրանսա Կրըալը՝ Ֆիլիփէ սահապէթ էթտի, վէ Թարա-
Փէյնին պիրի պիրի իւզէրինէ ճէնք էմմէսի վուգու՝ պուլուպ, Թ.
Ի. 1198 աչնէսինին կիւզ մէվսիմինտէ պու մուհարէպէտէ չօգ մէր-
հաւմ հիմմէթլիք վէ գան տէօքիւլմէսի վուգու՝ պուլտու։

Օթօ Թարաֆը Փափայա իլթիճա էթտի իսէ տէ, Ֆիլիփ Փափայա
միւհթաճ օլտուղունու կէօսթէրմէք իսթէմէյէհպ եինէ էքսէրիյէ զա-
լէպէ էթտի։ Ճէրմանիանըն Փրէնս վէ Տիւք վէ սայըր Գէյզէրինին
էքսէրիտի Ֆիլիփէ սահապէթ էտիպ, Օթօնուն Թարաֆը էհատէյնը
գիլէմէյինտէն նաչի զու՛ֆի իտի։ Թ. Ի. 1200 տէ իննօքէն-
Թիոս՝ալէնէն Օթօյա սահապէթ էտիպ աթի իւզվիքր իմփէրատոր իւզ-
րէ Թէրճիւմէ օլունան գարարնամէտէ (Պուլլա) մատտէյի հիւքմ
էյլէտտի։

«Իմփէրաթօրուն իննիհայէսի իւզէրինէ հիւքմ էթմէք էվվէլ էմրո-
տէ վէ նիհայէթ իւլ էմրտէ Փափայա մուհասուս տուր։ Էվվէլ էմրոտէ՝
չիւնքի քիլիսէ իչլէրին Իմփէրաթօրլուղուն փայիթախթը Շարգ Թա-
րաֆընտան Ղարպ Թարաֆընա նագլ օլունտուս. նա՛նի՝ անըն սէլա-
հիյէթի վէ խաթրը վէ հէմ տէ հիմայէսի իչլէրին պէօյլէ նագլ օլուն-
տու։ Նիհայէթ իւլ էմրի՝ Իմփէրաթօրուն իննիհայէսի իւզէրինէ Փա-
փա հիւքմ էտէճէք, չիւնքի Իմփէրաթօրուն Թագտիս վէ Թէֆվիճի
վէ հիւքիւմէթինին Թաստիգի Փափա Թարաֆընտան տըր»։ Էվվէ-
լա պու գարարնամէտէ քիչիւք Յրէտէրիքին հուզուգու խուսու-
սունտա գարարընը վէրիր, վէ օնա ահպապլըգ վէ պիր նէվ՝ սահա-
պէթ պիլէ վէրտի իսէ տէ, քիչիւք չօճուգ պուլունտուղունտան Իմ-
փէրաթօր իչլէրին իննիհայէսի ղայրի միւնասիպ օլտուղունու հիւքմ

Digitized by Google

էթտի ։ Գա՛ոէհաւ Ֆիլիփին հուգուգուենա տայիր պէօյէճճ հիւքմ էթտի , եա՛նի՝ « Ֆիլիփին ինթիլեասալը 'ալէյհինէ ի՛թիրազ եօզ տուր ։ Անըն թարաֆընտա սէյվէթ , չէօհրէթ , էքսէրիյէթ վէ ի՛թիպար վար տըր ։ Փէտէրինին վէ պիրաւտէրինին քրիսթ թէ՛աւտի էտիճիլէրի պուլունտուգլարընտան ունէրին կիւնահլուրը իչիւն Ֆիլիփուէն ինթիգամ ալմագ չայալէսինի կէօռթէրմէմիզ ղայրի միւնասիպ կէօրիւնէպիլիր , լաքին անըն 'ալէյհինէ հիւքմ էթմէմիզ հագգ տըր ։ գիրա րէսմէն քրիսթէտէն ուապզգ փափալարըն հիւքմիւ իլէ աֆօրօս օլունտու , վէ վէքիլիմ թարաֆընտան աֆվ'լըգ պուլտու իսէտ , օլ քէյֆիյէթ մահասուլ էմրիմէ գարշը վուգու՛ պուլտու ։ Պիր տէ Մարգվալընըն թարաֆկիրլէրի իլէ պէրապէր հալա անաթէմա թահթընտա տըր ։ Քրիսթինին մէմալիքինի ճէպր իլէ գապթ էթմիշ տիր ։ Քիւֆր Ֆրէտէրիքէ իթա՛աթ էթմէքլիյէ եէմին էթտիքտէն սօնկրա , եէմինլէրի նագզ էթմէյէ եալընըզ սէլահիյէթ սահիպլի օլան փափայա միւրաճա՛աթ էթմէքսիզին՝ օլ եէմինէ մուղայիր հարէքէթ էթմիշ տիր » ։

Գա՛ոէհաւ Իննօքէնթիօս Ֆիլիփին լսանէյտան վէ սէլէֆլէրինին ճիւնհալը վէ հիւքիմէթ վէ մէմալիքի փափավիյէ իզգրինէ օլան թէճէվիւզաթընը մուֆասսալէն զիքր էտիպ , « Ֆիլիփ պիզգաթ տահիա քրիսթինին թէ՛աւտի էտիճիլէրինտէն պուլունուպ , մէմալիքի փափավիյէ իզէրինէ թա Րօմա չէհրինին գապուլուրընա գատար հիւքիմէթ սիւրմէք իտտա՛այընտա պուլունմուշ օլտուգտան պաշգա , Մարգվալը վէ օ միսիլլիւ ճէպպարլարա սահապտէթ էթմէքճէ տիր , վէ գուտրէթի պէօյէ ղայրի միւքէմմէլ օլտուղունտա պէօյէճճ քրիսթէ մուգաւտէէյէ թէ՛աւտի էթտի իսէ , Իմփէրաթօր օլաճագ օլուրսա նէ՞ եափմայաճագ տըր ։ Դուվվէթի միւքէմմէլէ քէճպ էթմէզտէն էվվէլ օնա մուգապիլէ էթմէք վաճիպէի զիմմէթիմիզ տիր ։ Թահրիրաթը մուգաւտէէտէն պիլիրիզ քի , պիր փէտէրին կիւնահլուրը օղլունուն իւզէրինէ սայըլըպ ինթիգամ ալընըր ։ Մէսէլա՝ Սաուլ , եէրոպօամ , Պաաչա վէ ղայրիհիւմ ։ Օթօնուն թարաֆընա կէլէրէք , էքսէրիյէթ թարաֆընտան ինթիհապ օլունմատըղընտան օնա սահապտէթ վէրմէք ղայրի հագգ կէօրիւնիւր ։ Օլմայա քի Գէտրօս Րէսուլուն խալիֆէսի անճագ տիկկրլէրէ պուղզ էթտիկինտէն Օթօյա սահապտէթ էտէ ։ Սմնա Բապպ մաղրուրլարը ալչագլատըպ հալիճէրի եիճէլթտիկի միսիլլիւ , Տավուտտա պէնի Իսրայէլին հիւքիմէթինին թահթընա եիճէլթտիկի միսիլլիւ , պէօյէ Օթօյա հիւսնիւ նազար վէ սահապտէթ իլէ պագմամըզ հագգ , միւնասիպ վէ մ'ագուլ տուր ։ Գինաէն 'ալէյհ պիզ հալա րէսմէն վէ 'ալէնէն Օթօյու Իմփէրաթօր թանըրըզ , զիրա քէնտիսի վէ ախպարլարը քրիսթէյէ էվին գուլլար վէ միւհթէրէմ օղուլլար պուլունմուշ տուր ։ Սնըն իւզէրինէ Իմփէրաթօրուն թաճընը վա՛զ էտէճէյիզ , տէյտա հիւքմ էթտի ։

Digitized by Google

Իննօգբէնթիօս ապէօյլէ Օթօնուն թուրաֆընա ՝ոլէնէն սահաապէթ էթտիքտէն սօնկրա, քէնտի թապի՛ի ղայրէթ վէ հիւտաէթի իլէ նէզա՛յա կիրտի։ Գիլճիւմիէ Սէրփիսգօփիօս վէ Էփիսգօփօլարա վէ մանասթըր նազըրլարընա էմր էթտի քի պիւթիւն սէլահիյէթլէրի վէ նուֆուզլարը իլէ Օթօնուն թարաֆընա սահապէթ վէրէլէր։ Էւթափա Գըրուալարընա եազըպ անէրին Թէէոփրաֆը իլէ քէնտի սահապէթ էթտիյի թարաֆը գուվվէթլէնտիրիր իտի։ Լաքին պուռնուն իլէ պէրապէր ձէրմանիանընը պէօյիւքլէրի, կէրէք վիւքալա կէրէք ՝իւլանա, Փափանընը հիւքմիւնէ պի ղայրի հագգ օլտուղունտան րիզա վէրմէտիլէր։

Իշպու Ֆասլընը էվվէլքի գըսմընտա պէյան օլունտուղու միսիլլու, Ֆիլիփի թարաֆը Փափանընը պէօյլէմէ ումուրը հիւքիւմէթը ՝ատիյէտէ, պահաուսա ձէրմանիա պէյ վէ պէօյիւքլէրինին ինթիխապընա գարշը միւտահէլէ էթմէսինէ սալա հագգ վէրմէտիլէր։ «՚Նէ ճէսարէթ իլէ Փափա հազրէթլէրի քէնտինէ ՝այիտ օլմայան չէյլէրէ էլինի ուզատըր։ Իմիէրաթօր ինթիխապը իշին ձէրմանիա պէյլէրինին մէճլիսինէն տահա ա՛լա մէհքէմէ եօզ տուր։ Ցիսուս Քրիստոս ումուրը ճիսմանիյէ յի ումուրը րուհանիյէտէն Թէֆրիգ էթտի։ Ալլահընն գուլու ումուրը տիւնեէվվիյէ յէ միւտահէլէ էթմէլի տէյիվ տիր։ Գուտրէթի տիւնեէվվիյէ իշին արզու էտէն՝ հիւքիւմէթի րուհանիյէ յէ լայըգ տէյիվ տիր։ Ինթիխապ էթտիյիմիզ Ֆիլիփի թանըյըպ անը Թէթվիճ էթմէքլէ վազիֆէի զիմմէթինի իֆրա էթմէյէ հազրըլանասընը» ուէտիլէր։ Փափանընն էմրլէրի ձէրմանիատա տինկլէնմէտի, վէ Ֆիլիփի թարաֆը օն սէնէ գատար տէվամ էտիպ քիւլլիյէթլու զիյանա վէ գան ուէօքիւլմէսինէ սէպէպ օլան մուհարէպէտէն սօնկրա քէսպի գուվվէթ էյլէտի, չէօյլէ քի Իննօգբէնթիօս անը Իմիէրաթօր Թանըմայընա մէճպուր օլտու։ վէ պի իչթիպահ քէնտինի օլ մուհարէպէնին սէպէպի ասլի իտի։ Էւթօփոսը Թահրիք էտիպ, Գըրալ Գըրալա, վէ Իմիէրաթօր Իմիէրաթօրա մուհարէպէ էթտիրմէքտէն ղայրը պիր նէթիճէ հասըլ օլմուտը։

Թ. Ի. 1207 ուէ Ֆիլիփի պիր տիւշմէնինն գըլըճը իլէ խասֆիէն գաթըլ օլունտու, վէ եինէ Օթօ հիւքիւմէթէ նայիլ օլուպ րէսմէն Րօմէտա Թէթվիճ օլունտու։ Հէր նէ գատար օլ վագըթտան էվվէլ Փափայա հէր խուսուստա միւքիւ՝ օլմաղա եէմին էթտի իսէ ուէ, Թէթվիճ օլտուգտան սօնկրա սապըգ Իմիէրաթօրլար միսիլլու Փափանընն ումուրը հիւքիւմէթէ միւտահէլէսինի րէյտա էտիպ, քէնտի զապիմանէ հարէքէթի իլէ վէ մէմալիքի փապավիյէ յի զապթ էթմէքլէ ձէրմանիա վէ Իթալիա միւ Թէպէրանընը քէնտիսինէ վէ քէնտի հիւքիւմէթի ՝ալէյհինէ Թահրիք էթտի, չէօյլէ քի, Թ. Ի. 1215 ուէ հիւքիւմէթի Սիչիլիա Գըրալընա Թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտու։ Ցրէճէրիք տատխի էվվէլ Փափանընն մնթըղապթընը գապուլ էթտի իսէ ուէ,

Digitized by Google

ասնկրա փաւիա ոզօյուննտուրուղունու ոզօյնուննտան ոէֆ' էթտի, վէ ոէօյլէճէ փաւիալար տաւիմա հատտէն զիյատէ վէ ոի ղայրի հագգ հիւքիւմէթ վէ խուստուսա ուամուրը ճիսմանիկէճէ հիւքիւմէթ թալէպ վէ իճրա էթտիքլէրինտէ, տէվամ իւզրէ միւճիալի նիզա' վէ մուհաբէպ վէ ոի նիհայէ մազարրաթ պուլունտուղար, վէ եալընըզ ճէրմանիատա ոէօյլէ տէյիլ, ինկիլթէրրատա վէ Ֆրանսատա տաճի հէմման պու վէճհլէ սլուլունտու։

Իննօքէնթիօսուն խալէֆլէրի անըն ուսուլ վէ խատա'ալարընտա հիւքիւմէթի փաֆաւիկէյի իտարէ էտիպ, տաճիմ իւլ էվգաթ էվրոպա Գըրալըսրը իւլ նիզա' էթմէք վէ մուհարէպէլէր թահրիք էթմէքտէ իտիլէր։ Պու նոգնկէյէթ միւնասիպէթլէ Լինքօլն Էվիսգոփատու կրօսհէտին, թ. ի. 1250 տէ Լիօն չէհրինտէ վէրտիյի նութգատան պիր խաթիրատ իւլ խիթաս ոլուլուր։ «Հէր նէ վէնան Փաֆանըն ռահըատպոնը ատատրը գէնեհվէյհէ ծըռա'ալէ օլատ գա ևաթաֆկէրէյ։ իւլ վէնան 'ատատին ծա Ֆրէնկանլար վէ էլէնէ ծէկհէյհ ևաթաֆքնան ևռա'ն էբէնգրէր հալտ, Տէհծալ էյատը կէվըշ օլաճաք գըր։ Ալլահ կէօռնէգտին էյ կէլէճէյ զէնանգա պա խատատաևրնա Փաֆայա ևռա'ն եաթ օլանմագրէր հալտ Փաֆա ևռա'նը կճատ եռհէյէլ էլէնէ ծէկհէյհ ռատահլէթֆէրի, ֆէրէ վէ այբըմբէլէբ ռեպեպ օլ»։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՕՆՏԷՕՐՏԻՆՃԻՒ ՎԷ ՕՆՊԷՇԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԷՐՑԷ ՓԻԼԻՍՓԷԻ ՄԷՍԻՀԻՃԷՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԱՔԻ 'ԱՏԻՃԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Սէֆիզիճճի Պօճիֆաիթօո Փափա վէ աճրն էյաւրը հագզրնճա

Հիւքիւմէթի փաթիավիյէ ընիչիւնճիւ տէհրուէ պէյլէ նուֆուզ վէ գուվվէթի միւսթագիլէյէ նայիլ օլտու քի, պիրթաւպի' անուէն ֆէվգուլատէ տէրճէյէ նայիլ օլմադ արթըզ միւճքին օլմաուըղը կիպի, հէր նէ գատար պու հիւքիւմէթին գօրգուսու 'ումումէն նաս իւզէրինէ տիւչմիւչ, վէ փաթիանըն անուրթէմասը հէր եէրտէ հիյանէթլի պիր չէյ 'ատտ օլունտու իսէ տէ, եինէ վագըթ միւրուր էթմիքճէ, փաթիալարըն թամա'ը հիւքիւմէթի տիւնեէվիյէլէրի վէ քէնտի մէնֆա'աթ վէ չանը իչիւն ումուրը ճիսմանիյէ միւտաֆէլէ էթմէլէրի, պաճուսուս միւքէրրէրէն Գըրալլարըն վէ խալգըն հուգուգու փաթալար թարաֆընտան զայրի մէչրու' թարզ իլէ իպթալ օլունմասը, վէ վուգու' պուլան միենազա'ալար վէ մուհարէպէլէրինն սէպէպլէրինին էքսէրիյէթի փաթալարըն վէ սայիր քիլիճէ մէմուրլէրինին թահթը մէսուլիյէթինտէ պուլունուր իտի։ Գինաէն 'ալէյհ հիւքիւմէթի քիլիճվիյէնին օլ վագըթտան սօնկրա թէտէննի էթմէսինէ միենթագիր իզ։ Վէ պէյլէ տահի օլտու։

Հիւքիւմէթի փաթիավիյէ թահամմիւլ օլունմայաճագ. տէրճէճէտէ զայրի մէչրու' վէ մազարրաթլը իտտա'ալարտա պուլունտուղունտա, պու հիւքիւմէթէ մուգավէմէթ էտիպ տէ 'ավամը նաս տահի լայըգը իլէ ույանտըգտան սօնկրա, միւէսսէր օլարագ մուգավէմէթ էտէն զէվաթ պուլունտու։ Գիթթաւպի' հիւքիւմէթի իլահիյէնին վէքիլի իտտա'ասընտա զուհուր էտէն զէվաթ Ալլահ թարաֆընտան թա'յին օլունմայըպ անճագ ճահիլ ատէմլէրին 'ագըլլարընը սուհու-

Digitized by Google

լէթ իւէ իւզամ էտէմէք վէճհ իւէ քէնտիւէրինի Աւլահըն վէքիւէրի մագամընտա թուրթարագ մէրամ վէ արզուի նէֆսիւէրինի իճրա էմէք պապընտա քէսպի դուվվէթ էթմէկլէրի իւէ պէրտպէր, ֆիլ հագիգա Աւլահ թարաֆընտան թա'յին օլունմուշ օլան հիւքիւմէթի 'ատիյէտէն գիյատէ նահագագ վէ զայրի մէչրու' վէ զուլմանէ, վէ հուգուգը ինսանիյէի ասլիյէի մուգատտաէ յի իպթալ էտէն վէճհէ մուամէլէ էտէրլէր։

Գու տիւնեատա պի իչթիպահ էն հիյպէթլի, մազարրաթը վէ իքրահ օլունաճագ չէյ՝ պօյունտուրուղունու ատէմիլէրին պօյունլարընա մաղրուրանէ վէ պի զայրի հագգ սաալիթ էտիպտէ մէքրուհաթ վէ ա'մալի չէյթանիյէ յի Սլահըն իսմի իւէ իճրա էտէն հիւքիւմէթի քիւիսէվիյէ տիր։ Ինսանա հիւքիւմէթի քիւիսէվիյէ նայիւ օլան կէրէք րէիյէտր վէ կէրէք վէքիւէրի վէ պիւխիւն րէիյէտ րուհանի կիրուհու պիզզաթ ալալագը մէպմուամ փէյցա էթտիքէրինէ, վէ պիւքիւչիյէն ուամուրու լուհանիյէ իւէ քիւիսէնին մինֆա'ատը տալէյէնին ուամուրու ալունէվիյէ վէ նէֆսանիյէ իչինէ զարգ էթտիրտիքէրինտէ, պու մազարրաթ վէ մէքրուհաթ 'ալէյհինէ գալագտընճա ինսանլարըն հալի կիթտիքճէ քէօթիւէչիյէ պէտթէր օլմագտա օլուր։ Ինտէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտալարընտան պէրու պէօյլէճէ հիւքիւմէթի փափավիյէնին ղայրի մէչրու' վէճհէ իտտրէ օլունմասընա պա'զը թարաֆիլարտան ույանըղ չալըշըմըշ տըր։ Չէյլէ քի հէր նէ գատար 'ատէթա իսլահաթը ուսուլ վէ ի'թիգատ վէ 'ամալատէթ լուխէրին էյամընտան ի'թիպար օլունուրսատա, մուսաչիրէթի ասլիյէսի տահա չօգ էվվէլ վուգու' պուլտու։

Գու խուսուստա զիքրէ չայան զէվաթըն ահվալը միւնասիպէվէ տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի Պասալարտա պէյան օլունուր Ֆագաթ պու ճիւմլէ իւէ հալա թարիֆինէ կէլտիյիմիզ էյամտա վուգու' պուրան միւնազու'ալար վէ քէսպի գուվվէթ էտէն պէվաթ աչիքճարէն հիւքիւմէթի փափավիյէնին ղայրի մէչրու' իտտա'ալարընը թէմիլ էտէրլէր։

Քիւիսէի փափավիյէնին միւճիւլի թէտէննիսի օլունլարըն պիրինճիքինճի Պօնիֆաքիօս Փափա իտի։ Գու զաթ Դատտինալ Պէնէտիքթօս Քայէթան թ. ի. 1294 տէ՝ օլան Փափայը տէպսիպ իւէ հիւքիւմէթինէն մահրում պրագըպ, ակքիսինճի Պօնիֆաքիօս իւնվանը իւէ Փափա օլտու, վէ հէր նէ գատար եէտինճի կրիկօր վէ իւչինճիս Իննօքէնթիօսան թուրթուգլարը ուսուլ վէ իտտա'ալայ միւճիւլինճէ հիւքիւմէթի փափավիյէ յի իտարէ վէ իճրա էթտի իսէ ատ, քէնտիսի ալագ վէ իսթիգամէթ վէ տիյանէթ վէ նիյէթի խայրիյէ վէ ումուտհէ ճիհէթի իւէ օլ մէչհուր փափալարտան չօգ խէֆրիգ օլունուր իտի։ Անըն սէնէֆի տինատար Ֆէլէսթինատա հապտտա մահֆուգ թուրթուգ էննամ գէհիր իւէ ունը գամլ էթտի տէյտ նագլ օլունուր։ Պօնի-

Digitized by Google

ֆաքիհօսուն ուսուլը հարէքեանքը՝ թասան՝, հասէտ վէ ինթիզամ իտի։ Հէր նէ վէսիլէ օլուրսա օլսուն, խայր վէ չէրրի թէֆիրիգ էթմէքտիր ան պիլա թէրէտտիւտ խաթի՝մալ էտէր իտի։ Ֆիլիսէնին մէնֆա՝անքը րուհանիյէսինի հիչ մագամընա գօյարագ քէնտի ահալուսալընը վէ քէնտիսի իլէ հէմֆիգեար օլանլարը էն եիւճ քիլիսէ մէմուրիյէթինէ նասապ էտէր իտի։ Տիւշմէնլէրինէ ղայէթ հիտտէթլի վէ չէվգաթալզ թարզ իլէ թէ՝ասսուտ էտէր իտի։ Վէ ուսուլը րուհանիյէ վէ մուգատտէսէյի խօր կէօրիւր իտի։

Պօնիֆաքիօս Թ. Ի. 1296 տա Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ իլէ պիր գաչ սէնէ սիւրմիւչ պիր միւճատէլէյէ կիրտի։ Գըրալ քիլիսէ մէմուրլէրինաչէ սայիր թէպա՝աընտան թալէպ էթտիյի մխիլլիւ վիրկիւ թալէպ էթտիյինտէ, Պօնիֆաքիօս հիւքմի րէսմի իլէ քիլիսէ մէմուրլէրինտէն վիրկիւ թալէպ էտէն ճիւմլէ Գըրալ վէ հաքիմլէրէ վէ պուս վիրկիւյիւ վէրէնլէրին ճիւմլէսինէ տաման անաթէմա օգուտու։ Գըրալ տաման քիլիսէ խատէմլէրինին վազիֆէլի ՝ատիյէլէրինտէն մու՝ասֆ թուքուլմասընը անլէրին իմթիյազաթը քիլիսէվիյէլէրինէ վիրքա՝ատիգ պիր չէյ օլտուղունու ասլա գաբուլ էթմէտի։ «Ղույրի միւնասիպ վէ ղույրի մէչրու՝ տուր քի, քիլիսէ մէմուրլէրի ագչէլէրինի էլալիսէի զարիֆէ, զիյաֆէթլէր, սէֆաար վէ սայիր սէֆահաթը նէֆախյէլէրինէ խարաճ էտիպ տէ, հիւքմէթէ օլան պօրճլարընը էտաս էթմէքտէն իմթինա՝ էտէլէր» տէտի։ Գու միւնազա՝ա ազ վագըթտաս թէքքին օղունտու խէ տէ, եինէ Թ. Ի. 1301 տէ փափանըն Ֆրանսատա օլան վէքիլի Գըրալս ասլա մէտուլ օլմայըպ հէր խուսուստա, կէրէք ուսուլը րուհանիյէ կէրէք ուսուլը ճիսմանիյէ խուսուսունտա, ասնաճագ փափայա մէտուլ օլտուղունու թէֆհիմ էթմէքլէ Ֆիլիփ Գըրալը ղայէթ իլէ րէնճիտէլի խաթըր էթտի։ Գունուն իւզէրինէ Ֆիլիփ մէզկուր վէքիլի մէմալիքինտէն հազարէթ իլէ իփտամ էթտի, վէ ասնիկրա պիլա իզն ՝ավտէթ էթմէյէ ճէսարէթ էթտիյինտէ՝ Գըրալըն էմրի իլէ թէվգիֆ օղունտու։

Պա՝տէհու Պօնիֆաքիօս Փափա Ֆիլիփէ չօգ միւնասիպէթսիզ պիր մէքթուպ եազմըշ։ Օլ մէքթուպտա, «Հէմ ուսուլը րուհանիյէ նիսպէթի իլէ, հէմ տէ ուսուլը ճիսմանիյէ նիսպէթի իլէ պիզէ թասալի՝ օլտուղունու պիլմիյօ օլ։ Գըրալլարը ինթիխապ էթմէք փափայա մնասասս տուր։ Գունաս մուղայիր թէֆէքքիւր էտէնլէր ՝ինտիխապտէ հէրէթէքսս ի՝թիխապ օլունուրլար» տէտի, վէ մէքթուպտան խաթիւնտէ՝ «Ալլահտան խասվէ, վէ անլէն էմրէրինին հըֆզ էդէ» քէլամը եազըլմըշ իտի։

Գունաս ճէվապէն Ֆիլիփ Գըրալ եազտը. «Ֆիլիփ, Ալլահըն ինա՝այէթի իլէ Ֆրանսէզվիլէրին Գըրալը փափա իտտաա՝ասընտաս ապուլունան Պօնիֆաքիօսա ազ եա հիչ սէլամ էտէր։ Համամզաթը քէտափիլէն պիր սին քի ՝ուսուլը ճիսմանիյէ խուսուսունտա պիր աստէմէ թասալի՝ տէ-

Digitized by Google

յիրիզ, վէ ոտունա մուղայիր թէֆէնքիւր էտէնլէր 'ինտիմիզտէ ահ-մազ եահուտ տիվանէ ի'թիպար օլունուր»։

Պօնիֆաքիօսուն սուլիֆ իւգիքր մէքթուպունա տայիր Ֆիլիփ Դը-րալն վիւքեալասընտան սիրի նէ գատար միւնասիպէթլէ, «Պօնս-թանթինօս Իմփէրաթօրուն վագթինէն էվվէլ Փաթալար (փաթ-րիքլեր) հալի Փագըրտա պուլունտուղար։ Պօնթանթինօսուն սի-րինճի Սիլվէսթէր Փափայա վագֆ էթտիյի էմլաք չէր'ան վէ էպէ-տէն էնլաքը քիլիսէ վիէ օլմայըպ, ի'սատէ օլունմասը էկէր չօգ միւ-րուր վագըֆ օլմասա իտի, միւմքին օլապիլիր իտի։ Պիր ատէմին չէքոյի 'ազապըն էն գիյատէ հագգ վէ միւնասիպի քէնտի ա'մալինին նէքիճէի թաապի'էյէսինի չէքմէքտէն 'իպարէթ տիր։ Գրիստոս Պէտ-րոսա՝ 'Գըլըճ թուլմանլար գըլըճ իլէ հէլաք օլուրլար' տէտի, Փա-փալար իլք քիլիսէ րէյիսլէրի միսիլլու փագիր օլաճագ օլուրլարսա, ոնլար միսիլիս սալին օլտուգլարը հալտէ տահա Ֆայտէլի օլուր։ Փափալար իչլուն Փագիր օլարագ սկոմավաթ փատիչահլըղընա կիրմէք՝ թէքէպպիր, սէֆահաթ վէ գուլմ վասիթասը իլէ սէմավաթ փա-տիչահլըղընտան հիսէտարլ օլմայանլարընն սայըսընտան պուլունմագ-տան էյի տիր։ Էյէր Փափա Սալահընն գուլու օլուրսա, միւհիմք կիւ-նահլարտան, եա'նի' սիրպաթ, 'իշ ու 'իչրէթ վէ մալղուրիյէթտէն իթթինապ էթմին, գիրա Գրիստոս չէրի'աթը իսթաթ էթմէյէ տէ-յիր, անձագ իթթիհատ էթմէյէ կէլտի» տէտի։

Սալիֆ իւգիրը քիւչիւք մէքթուպ իլէ պէրաապէր Փափա Դըրալա ուղուն պիր մէքթուպ եազընը, վէ օնաա Դըրալա իֆատէ իլէ, «կէ-լէճէք սէնէտէ Յրունսա 'իլանա վէ քիլիսէ մէմուրլէրինտէն էն մէչ-հուրունու մէմալիքինիզին իսլահը իտարէսի իստէսէսունտա միւգաք-քէրէ էթմէք իւգրէ Րօմիայա ճէլպ էտէճէյիմ։ Սիզ պիզգաթ եահատ պիլ վէքեալէ օնլար իլէ պէրաապէր կէլէպիլիրսինիզ։ լաքին կէլմէտի-յինիզ հալտէ Թու Լատուղուս եօլտան չաշմայաճաղըմ» տէտի։ Եա'նի' պի իչմիսահ վէ սալա իւքի եիւպիւպիւք գուլլանմագսըզըն Փափա քէնտիսինի Դըրալ վէ ճիւմլէ Դըրալլար իւգէրինէ գատու, վէ Ալլա-հըն վէքիլի տէյիս տիւնեա հիւքիւմէթինի պիզգաթ իտարէ էթմէք իտատ'ասընտա իտի։ Ֆիլիփ Դըրալ պու իտատ'ասընտա դավի օլան հիւքմիս պատիսպէյի 'ալէնէն եագտը, վէ պէօյլէ էթմիշ օլտուղունու հէր եէրտէ իլան էթտի։

Գունուն իւգէրինէ Պօնիֆաքիօս «Մուգատտէսէի վահիտէ» իսմի իլէ եատ օլունան վիէք մէչհուր պիր հիւքմ իլէ իլան էթտի քի «Գրիստոս Պէտրոս Րէսուլա իլքի գըլըճ հավալէ էթտի. պիրի, եա'նի' բահանյէյէ ծ-ինա'ալէթ օլան էգլըճը ուտուրը լուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէ խուսուսունտա տօղրուտան քիլիսէ Թարաֆընտան վէ քէնտի վէքիլ-լէրի վասիթասը իլէ իսթի'մալ օլունուր։ Տիկէրի՝ էնէ՛ էդ՛ո՛, վէ քիլիսէ իլ յէթինին էմրի միւճթիսինճէ Դըրալ վէ անըն վիւքեալասը

Digitized by Google

վաՒՐաՔ իլէ իսԲի'մալ օլունուր ։ Հէր նէ զէման հիւքիւմէԲի ճիսմանիկ հագգ իզրէ պուլունմայնչա , հիւքիւմէԲի րուհանիկ յէ միւԲիւ' օլուղղունտան՝ օնտան իսլահ օլունմայը տըր, Ի՚քի Ֆաւվէ հիւքիւմէԲ սէլահիկէԲի , եա՚նի՝ հիւքիւմէԲի 'ատիկէ վէ հիւքիւմէԲի քիւիսէվիկ վար տէ յէՒնէր Մանաքի վէ պինաէն ա՚լէ յհ հէրէԲինքօս օլմուշ օլուրլար ։ եա՚նի՝ Ի՚քի Իլահըն մէվճուտ օլունմասընը գապուլ էԲմիշ կիպի իմիշ ։ վէ պու հիւքմիւ գապուլ էԲմէք Ա՚րիսԲիան Իշիւն Ֆարըզը էվվէլ օլուպ , գապուլ էԲմէ կէն հէրէԲինքօս օլտուղունտան՝ աֆօրօս օլունմագ կէրէք տիր։ Հալա պու միսիլիւ Իստա՚սլար էԲմէք քիւՖիւրանէ հարէքէԲ էԲմէք ուէմէք իտիկի անկլաշըլըր ։

Փաւիանըն իշպու հիւքմիւ պիրԲիւսի' վէ հագգ իլէ Ցիւանսա Գըրրալը իլէ վիւքեալասընը կիւճէնտիրսի , վէ ասնկրա էկէրչի Փաւիա քէնտ քէլամընը տամա Թահտիս էԲտի իսէ տէ , վէ պիզզաՒ հիւքիւմէԲը 'ատիկէնին Ե՚ճսընճա պուլունմագ Իստա՚սընտա օլմասը իսէ տէ , եինէ հիւքիւմէԲի 'ատիկէ քէնտիսինէ միւԲիւ' օլմայը տըր ուէկէրէք իսնատ վէ 'Ինատ էԲտի ։ «Ի՚էսիւլիւք էտէն Գըրրալը չոճուգ օլուր կիպի 'ազլ էտէրիմ» ատի ։

Ֆիլիպ Գըրրալ Փաւիայա մուգասիլ օլմագ վէ քէնտիսինի վիգտիկ էԲմէք իչիւն Գօնիֆաքիօսու պէօյիւք կիւնահլար վէ Ի՚Ի՚թիգատաԲը պաԲըլէ իչիւն Ի՚թԲիհամ էԲտի , վէ անըն տա՚վասընը Ֆասլ էԲմէք իչիւն պիր մէճլիս Թէշքիլ էյտիրմէք իւզրէ իսի ։ Ֆիլիպ Գօնիֆաքիօսու Սեպաստիան Թ. Ի. 1303 տէ Թէվգիֆ էԲտի , վէ Գօնիֆաքիօս 'ագլընը չուշըրարագ Թըշրինի էվվէլ 12 , Թ. Ի. 1303 տէ վէֆաթ էԲտի ։

ԳՕՆԻՖԱՔԻՕՍ ՓԱՓԱՆԸՆ ՍԱԼԻՖ ԻՒԶՂԻՒՐ ՈՒՍՈՒԼ ՎԷ ԻՏՏԱ'ԱԼԱՐԸ 'ԱԼԷՑՀԻՆԷ ՓԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷՏԷ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷՏԷՆ ՈՒՍՈՒԼ ՎԷ Թա'ԼԻՄԱՔԸ ՄԱԳՊՈՒԼԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ

Ռասուլ վէ Թա'լիմաՔը մէզուրէնին մէչհուր սահիպլէրի էքի մաե'ալիմ վէ միւէլլիՓ , եա՚նի՝ Րօմալը էճԲտիօս վէ Փարիսի Նուհանննա իտի ։ էճԲտիօս՝ «Փաւիալարըն հիւքիւմէԲի միւսԲագիլէսի 'ալէյհինէ» , վէ Նուհաննա՝ «հիւքիւմէԲը զըլսայիկ վէ ինսանիվիկ յէ» տայիր պիրէր րէսալէ ԹէէլիՓ էԲտիլէր ։ Փաւիա Բրիստուսուն վէքիլի օլտուղունտան , անըն հիւքիւմէԲի հէմ ումուրը րուհանիկ հէմ տէ ումուրը ճիսմանիկէ յէ նիսպէԲէ 'ումումի վէ միւսԲագիլ օլտուղունու իսնատ էտէնլէրրէ ճէվապէն , էճԲտիօս՝ «Բրիստուսուն քիլիսէ

Digitized by Google

րէյիսի տէյու մահզէն հիւքիւմէթը րուհանիյէի սաֆիյէ իճրասըն-տա պուլունտուղու միսիլիւ, անըն վէքիլլէրի հիւքիւմէթը րուհա-նիյէի սաֆիյէտէ պուլունմազ կէրէք իտիի վազիհաթտան տըր, Ղրիստոս հէր նէ վէման խալղ անը միատիչուհ էթմէք իսթէտիլէր ի-սէ, անլէրին թէքլիֆլէրինի ասլա գասդուլ էթմէտի. վէ պէյղէմբէ քէնտի վէքիլլէրինէ իհթիրամ վէ իհթիշամը գըրալիյէ թաւսիյ' էթմէ-մէսինի թա'լիմ էթտի, Հէր նէ գատար Ղրիստոս Ալլահ թարաֆըն-տան ալիրիլէր վէ էօլիւլէրին հաքիմի օլմազ իւգրէ թա'յին օլունտու իսէ տէ, Իպնուլլահ տահիա էմրաք վէ էմվալը տիւնեէվիյէ խու-սուսունտա հաքիմ օլմազտան իճթինապ էտէր իսի, Պունա պինա-էն անըն վէքիլլէրի տահի ումուրը ճիսմանիյէ յէ մուխա'ալիգ տա'վա-լարըն ֆասդընտա մուտահէլէ էթմէմէլի տիրլէր, Բէտուլլէր միմճի-նի մէրթէպէ ումուրը ճիսմանիյէտէն քէնտիլէրինի պէրի թութուպ, ումուրը րուհանիյէ վէ էպէտիյէ իլէ մէշղուլ իտիլէր, Անլէր էօլմէզ ճանլար իչին կէօզէթմէկ իւգրէ կէօնտէրիլտիլէր, զիրա ումուրը տիւնեէվիյէ րուհը ինսանի իչին նէ գատար մազարրաթլը օլտուղու Ղրիստոս էֆէնտիմիզին մա'լիւմ, ատի,

Թարաֆը միսալի խանատ էթմիշ իտի քի, «Բիլիսէ ճէսէտի վա-հիտ օլտուղունտան' անըն եալընըզ րէյիսի վահիտի օլտպիլիր», Պունա ճէվապէն էճմիտիօս' «Հագիգաթէն քիլիսէնին րէյիսի վահի-տի վար տըր, եա'նի' Ղրիստոս. վէ անտէն իւքի սէլահիյէթ սուսուր էտէր, եա'նի' սէլահիյէթի րուհանիյէ վէ սէլահիյէթի ճիսմանիյէ, Հիւքիւմէթը միսիալիյէնին միսաթագիլիյի անճագ ումուրը րուհա-նիյէի սաֆիյէ խուսուսունտա տըր, վէ պու էճիլտէն անըն միսաթա-գիլիյի քէնտիլիյինտէն օլմայըպ հիւքիւմէթի իլահիյէնին ահքամը-նըն վէքիլի օլտուղու հալտէ պէյղէ Ղ'թիսար օլունապիլիր, Փասիս պիզզաթ թէճուիտ էտիճի 'ինայէթ իհսան էտէմէզ. ատէմիէրի խէլաս էտէմէյիսի հիւքմ տահի էթմէք խուսուսունտա դուտրէթի զաթիյէ-սի եօգ տուր» տէտի, «Ումուրը րուհանիյէ ումուրը ճիսմանիյէ յէ միսաթֆավվուգ օլտուղու միսիլիւ, նապըրը ումուրը րուհանիյէ էլ-պէթթէ ումուրը ճիսմանիյէնին իտարէ վէ իճրասընտա տահի պու-լունմալը տըր» տէյնէրէ, էճմիտիօս աչիքեարէն կէօսթէրտի քի, «Պու միսիլիւ իսալաթ ունճագ հէմճինա մուտաէլլիգ բանի տիր, եօխ-սա պիր ատէմ թէվիտ էթմէյէ միւգթէտիր օլան' մութլագա պիր ա-նէյի թէվիտ էթմէյէ միւգթէտիր օլուր տէյու խանատ էտէպիլիրի-ատիք»,

Էճմիտիօս պիր հիւքիւմէթը միսիավիյէի միսաթագիլէ իչին իտարէ էտէնլէրին գատիմտէ վուգուս' պուլունուշ վուգուս'ատը զայրի տահի վէճհէլէ պէյտան էթմիշ օլտուգլարընը կէօսթէրտի. մէսէլա' «Զախարիա-օս փասիս թարաֆընտան փէյղին Ղբրայէլ սէլֆի օլան Ղբրայէլ 'ազէլ օլունմուշ տէնիլտի. վագո'ս անը 'ազէլ էտէն փասիս տէյիլ ան-

Digitized by Google

ճագ պըրալիչէքին չուրա մէճլիսի իտի , վէ փափա պուննու թաստիգ էքտի » ։

Սալիք իւզիքըր Փարիսլի Եուհաննա լայըգը իլէ ումուրը րուհանիչէնին իտարէսինի ումուրը ճիսմանիչէնին իտարէսինտէն թէֆրիգ էքտի ։ «Ումուրը րուհանիչէ խուսուսունտա քիլիսէ մէմուրու հիւքիւմտարա թէգատտիւմ էքտիչի միսիլլիւ , ումուրը ճիսմանիչէ խուսուսունտա հիւքիւմտար քիլիսէ մէմուրինէ թէգատտիւմ էտէր ։ Փափա էմլաք վէ էմվալը քիլիսէվիչէյ միւխէյյորիք ատէյիլ տիր ։ Անճագ էմվալը մէզհուրէ քիլիսէի 'ումուվիչէնին օլտուղու միսիլլիւ , անլէրին իտարէսի 'ումումէն քիլիսէ մէմուրլէրինէ մահասուս տուր , վէ Փափա մահզէն քիլիսէ մէմուրլէրինին րէյիսի օլտուղու հալտէ , պու չէյլէրէ նազար էքմէք խուսուսունտա իլք մէտուլ օլան օտուր։ Պինաէն 'ալէյհ Փափա իսհէտիչի կիպի էմլաքը քիլիսէվիչէյի իտարէ էքմէյէ , եահօտ պաշղա ահհիալէ վէ միւխէյյորիքէ թէրք էքմէյէ հազգը եօգ տուր , անճագ քիլիսէնին մենճա՛ատը իչինն իտարէ էքմէյէ սէլահիչէքի վար ուըր ։ 'Ալէ պիր մանահատըր նազըրը եահօտ պիր Էփիսգօփօս՝ մանահատըրըն եա քիլիսէնին մէմլիքինի պիհուտէ տարգ վէ թէլգ էտէրսէ , 'ազլէ միւսթահագգ օլտուղու միսիլլիւ , Փափա տահի ղայրի հազգ վէճմ իլէ հիւքիւմէքինի իտարէ էքտիչի հալտէ թէքտիր օլունճա , էյէր իսլահը իտարէ էքմէզ սէ , 'ազլէ միւսթահագգ օլուր ։ Պըրալարը սէլահիչէքի վազըգ ճիհէքիչէ Փափալարըն սէլահիչէքինէ խէգատտիւմ էտէր » ։ Պու Եուհաննա տահի , Էփիսգօփօսլարըն սէլահիչէքը միհէքէրէմէսի իչինն իտար էտիւ , եալընըզ Փափալարըն միւրաատ վէ եէտի իլէ սէլահիչէք վէ հիւքիւմէքէ մալիք օլտուղարընըն ինգեար էտէր իտի ։

«Փափա՝ պէտրօսուն խալիֆէսի , Էփիսգօփօսլար՝ տիկէր Րէսուլլէրին խալիֆէլէրի , վէ 'ատի հաւարիալար Իրհատտուն կէօնտէրտիչի 'նէէմիչլէրին' խալիֆէլէրի իսէ ատ , պէտրօս տիկէր Րէսուլլէրի թա՛յին էքմէտի , անճագ Իրհատտու պիզգաթ կէրէք պէտրօսու , կէրէք տիկէր Րէսուլլէրի , կէրէք եէմիչլէրի թա՛յին վէ իրսալ էքտի ։ Պէտրօս տէյիլ՝ անճագ Իրհատտու քէնտիսի Րէսուլլէրէ կիւնահլար ագիվ՝ էքմէք սէլահիչէքինի իհսան , վէ անլէրի մէմուրիչէքլէրի իչինն թաստիգ էտիւ , Րուհ իլ Ղուտսու վէրտի ։ Փաւլօս Րէսուլ տահի րէսալէթինի պէտրօստան ատէյիլ անճագ տօղրու Իրհատտուտան գաալուլ էքմիշ տիր ։ Հիւքիւմէքը քիլիսէվիչէ մահզէն ումուրը րուհանիչէյ միւթա՛ալիգ տիր ։ Փափանըն սէլահիչէքի անճագ իմիքիյազաթը քիլիսէվիչէտէն պիր ատէմի մահրում պրոտեստանտան 'իալարէքի օլուպ , մէչիսի ճիսմանիչի տօղրուտան 'ազլ էքմէչէ սէլահիչէքի եօգ . անճագ տօլայըտան էհալի վահիքասը իլէ ճիւնհալը պըրալը 'ազլ էքտիրէսիլիր ։ Հաքէզա պըրալլար վէ հաքիմիէր Փափայա նիսպէթլէ տօղրուտան Փափայը 'ազլ էքմէչէ սէլահիչէքի օլմայըպ ,

Digitized by Google

անճաղ էլլերինտէն կէլտիկի գատար փափանըն իսլահը իտարէսի իչիւն պիհուտէ չալըշտըգտան սօնկրա, Գարտինալլար վէ սայիր քիլիսէ մէմուրլէրի վասիթասը իլէ Փափանըն 'ազլինէ պա'իս օլտպիլիրլէր։ Իճապը հալ տալսի Գըրտալ էհալիյէ Փափտայա իթա'ատ էթմէմէ յէ էր էթմէք իւզրէ սէլահիյէթի վար տըր։ լաքին պու ճիւմլէ իլէ Գըրթալլարըն Փափտալար իւզերինէ հիւքիմէթի՝ ունուրը ճիտանիյէ վէ հիւքիմէթը 'ատիյէճէ վազիֆէի գիմմէթ խուսուսունտա օլապիլտիկի միսիլլիւ, Փափտալարըն Գըրթալլար իւզերինէ օլան հիւքիւմէթի անճաղ միւչարէն իլէ յհունուն ունուրը բուհունիյէ խուսուսունտա վուդու' պուլան իչճավուզաթըննան տօլայը օլտպիլիր։ չէօյլէ քի Փափտա ունուրը 'ատիյէ խուսուսունտա իչճավուզ էթտիկի հալտէ, Գըրտալ անը իչքտիր, վէ 'ինտա էթտիկի հալտէ 'ազալ էթմէյէ սէլահիյէթի վար (Րօմ. ԺԳ։), էյէր Փափտա ունուրը բուհանիյէ խուսուսունտա խախա էտէրսէ, ես'նի՝ հիւքիմէթը քիլիսէվիյէ Թէճավուզ, ես քիլիսէ մէմուրիյէթլէրինի ագչէ իչճուն ֆիւրսաթ, եահօտ թա'լիմաթը պաթըլէյէ սահապէթ էտէրսէ, Գարտինալլարըն անը իսլահ էթմէյէ հագգլարը վար տըր, վէ իսլահ գապուլ էթմէզ խաթատտա իտրար էթտիկի հալտէ, Գարտինալլար Փափտանըն 'ազլի իչճուն հիւքիմէթը 'ատիյէնէն մուա'վէնէթինի թալէպ էթմէյէ սէլահիյէթ սահիպի տիրլէր»։

Ա. Քօրինթ. Բ. Պաւղոս, «Ռուհանի ատէմ հէր չէյէ հիւքմ էտէր, լաքին պիր ատէմտէն հիւքմ սլունմազ» քէլտիրը հիւքիմէթը փափավիյէն միւաթագիլէյի թաստիգ էթմէք պաղընտա կիքր էտէնէլէրէ ճէվապէն, եուհաննա՝ «Պու թէֆախի պաթըլ տըր։ զիրա Ըէտաւ՝ 'Ռուհանի ըէյիալէր, հագգընտա տէյիլ՝ անճաղ բուհանի ֆիքրի չախսալար հագգընտա սէօյլէյօր։ Բիլիսէի մէսիհիյէնին պիրլէյի Պէտրօս եահօտ սույիր զաթը իւզերինէ մէպնի օլմայըլ, քիլիսէնին եալընդզ Ըէյիսի մուԹլագը օլան Քրիստոս իւզերինէ մէպնի տիր։ Հիւքիմէթը փափավիյէ անճաղ քիլիսէի մէսիհիյէնին մէնճա'աթը իչճուն մէվճուտ պուլունտուղունտան, հէր նէ զէման հիւքիմէթը մէզքուրէնին պիր Փափա վասիթասը իլէ օլան իտարէսի պու նէթիճէի խայրիյէ յէ մուվաչիր պուլունուրսա, օլ Փափտա հիւքիմէթինի տիկէրէ Թէրք էթմէլի։ եահօտ 'ազալ օլունմայը տըր»։

Իչթէ Լութէրին վագթընտան իբի եիւզ սէնէտէն միւԹէճավուզ էվվէլ անըն ուսուլ վէ թա'լիմաթընա միւչապիհ մէպտէյէր զուհուր էթտի։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Հիւքիւմէքր փափալիյէ փայիրախբընընց Ֆրանճսէվի ըէնր Ալիճեօճտա պուլունմասը հագգընտա. Թ. Ի. 1305—1376 ա տէք.

Ֆօնիֆաքիօսուն խալէֆի ծնպիրինճի պէնէտիքթօս էյի պիր ատէմ օլուպ, խալխը իտարէի հիւքիւմէթի իչիւն ղայրէթ էթտի խսէ տէ, սէքիզ այ միւտուէթի գատար հիւքիւմէթի իտարէ էթտիքտէն ասնկրա վէֆաթ էյտի։ Գիրթաալի՝ պուննուն իւզէրինէ միճասէէլէ վէ միւնազա՝ա մէ յտան պուլտու։ Ֆրանսա Գըրալը միւթէվէֆա Ֆօնիֆաքիօս փափա 'ալէյինէ պիլէ ինթիգամ ալմագ զըմընտա պիր մէճլիս թէշքիլ էթտիրիպ, անը հէրէթիքօս կիսի հիւքմ էթտիրմէք արզուսունտա իտի։ Ֆօնիֆաքիօսուն թարաֆընընն էքսէրիսի ինթալիալըլարտան 'իպարէթ օլուպ, եէնի փափա ինթիխապ էթմէք ապալընտա վուգուս՝ պուլսն միւնազա՝ա պիր ինթալիալը թարաֆ իլէ պիր Ֆրանսէվի թարաֆ պէյնինտէ մէ յտան պուլտու։ Միւնազա՝ա մէզպուրէ տօգուզ այ միւտուէթի գատար պիր Փափա ինթիխապ օլունմապընընն տէվամ էթտիքտէն ասնկրա, Ֆրանսէվի թարաֆընն պաչը ա՝գիլ վէ հիլէքեար Գարտինալ Տիւփրա թէքլիֆ էյտի քի, ինթալիա թարաֆը իւչ զաթ ինթիխապ էտէ, Ֆրանսա թարաֆը տահի գըրդ կիւն իչինտէ օլ իւչտէն պիրինի ինթիխապ էտիպ տէ օլ զաթ Փափա օլսն։

Ինթալիա թարաֆը պու թէքլիֆի պիլ մէճմունիյէ գապուլ էտիպ, Ֆօնիֆաքիօս թարաֆընտան Գարտինալ թա՝յին, վէ Ֆրանսա Գըրալը 'ալէյհինէ չօգ 'ատտավէթլու պուլունան իւչ զաթը, պիրի Պօյտօ Ալերիհագօիօսու Պէրթրանտ օլարագ, ինթիխապ էթմէլէրի իլէ զաֆէլեաթալ օլտուգլարընը զանն էթտիլէր, Ֆագաթ Տիւփրանըն տէօհսէսինի անկլայամաթալար։ Պու իւչ զաթ ինթիխապ օլունտուգունտա, Տիւփրա Ֆիլիփ Գըրալա կիտիպ օնա կէօսթէրտի քի փափայը ինթիխապ էտիպ տէ անը քէնտիսինէ թաալի՝ էթտիրմէք Գըրալըն էլինտէ տիր։ Զիրա մէրգումի Պէրթրանտ հիւքիւմէթը փափավէյէյ նայիլ օլմագ իչիւն հէր նէ թէսլիմ էտիպ վէրմէք լազըմ իսէ, պիլա թէրէտտիւտ վէրմէճի պի իչինթիպահ տըր։

Գա՝տէհու Ֆիլիփ Գըրալ մէրգումի Պէրթրանտ իլէ միւքա՝ալէմէ էթտիյինտէ, ալթը չարթ իլէ անը հիւքիւմէթի փափավէյէյ նայիլ էթտիրճէ յինի թէֆհիմ էթտի։ Շարթը էվվէլ՝ Գըրալ վէ անըն թարաֆընտա քիմ քի իմթիյազընթը քիլիսէվէյէտէն մահրումի ապրա-

Digitized by Google

գըլսըը խսէ , օլ իմիխյազախ ի՝ատէ օլուննաճագ ։ Շարթը սանի՝ կէշ-միշ զէմանըն խաթ-ալարը քիւլլիկէն ագիլ՝ օլուննաճագ ։ Շարթը սա-լիա՝ պէշ սէնէ գատար Ֆրանսա մէմալիքինին մահսուլաթընըն ՝իւշրիւ Փափիայա տէյիլ անճագ Կըրալա մուհարէպէ մէսարիֆի իչիւն վէրի-լէճէք ։ Շարթը րսպի՝, էվվէլա ՝ազլ օլուննուշ Ֆրանսէվի Կարաինալ-լարա րիւթպէլերի ի՝ատէ օլուննաճագ , վէ Շարթը խսիա՝ Կըրալըն ահպասլընըն սա՝զըլարընա Կարաինալ րիւթպէլի իհսան օլուննաճագ, վէ Պօնիֆաքիօսուն Թա՝լիմաթը սաթըլէսի րէսմէն թէֆահհուս օ-լուննաճագ տըր ։ Պունլարուան մա՝տա Շարթը սատիս տահա խսիլ գալաճագ , լաքին եինէ գասդուլ օլուննուլը տըր ։

Հէր նէ գատար սու վէճհլէ հիւքիմէթի փափավիյէ յէ նայիլ օլ-մագ միւչքիլ վէ հիճաղ օլուննաճագ պիր չէյ խոի խսէ տէ , Պէր-Թրանտըն Թամա՝ը հիւքիմէթի փափավիյէ յէ օլ գատար գիյատէ ի-տի քի , անլէրի գապուլ էթմի , վէ պէչինճի Քլէմէս իւնվանը լիլ Թ. Ի. 130ՅՆ տէ Լիօն չէհրինատ փափա Թադտիս օլուննուս ։ Պիթ-Թապի՝ օլ վէճհլէ հիւքիմէթի փափավիյէ յէ նայիլ օլմագ իլէ պէրա-պէր գըրալիյէթի Ֆրանսէվիյէ յէ էսիր օլմագ , վէ Իթալիայա ՝ավտէթ էթմէ յէ ճէսարէթ էթմէմէք նէթիճէսի օլտուս ։ Վէ օլ գէմանատան Իթ-պարէն փափալարըն գիյիթախթը Իօմատա օլմայըգ Ֆրանսատա Ավինեօն չէհրինատ իտի ։ Վէ Ֆրանսա Գըրալըարընըն միւրասըլնա միւթապէգ վէճհլէ հիւքիմէթլէրինի իտապէ էտիպ , ձէր-մանիա Իմիէրաթ-օրուս իլէ միւնասա՝ա էտիլէք հիւքիմէթ վէ մէհ-քէմէի փափավիյէ պէտնատըգ վէչէօհրիթի մէքթուհի յի ավամը ՝նաս-տատա հատուտէն գիյատէ քէնտի իւզէրինէ տա՝վէթ էթմէքտէ իտի ։ Փափա Քլէմէս Թ. Ի. 1514 տէ վէֆաթ էթտի , վէ անըն իսպէֆի Եիրմի իքինճի Նուհաննա տահա գիյատէ քէօթիւ օլուպ գիյատէսիյէ ձէրմանիալըլարը կիւճէնտիրտի ։

ՄՈՒՀԱՖԸԶԸ ՍԷԼԱՄԷԹ· ՓԻԹԱՊԸ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ

Պիր Թարաֆտան հիւքիմէթի փափավիյէ լիլէ քիլիսէնին պաշ մէ-մուրլէրի Ֆրանսատա քէօթիւլէշմէքտէ իքէն , միկէր Թարաֆտան Ֆրանսատա տահի ուսուլը քիլիսէվիյէի խալիսէ իչիւն , վէ իչտիյատ պուլմագտա օլուն մէքթուհաթը փափավիյէ ՝ալէյհինէ չօգ սիպդա-Թա չայան պիր քիմսէ Թէէլիֆ օլուննուտ , կէրչի անը Թատուիգ էտոէնլէր օլ տէհրուտ նատիր պուլունտուս իսէ տէ , հիւնէ մայա կիպի պէյն էն նաս անըն իֆատաթը վէ խա՝լիսախը իչլէմէքտէ իտի ։ Ո քիմսէ «Մուհաֆըզը սէլամէթ» իւնվանը իլէ վէ հիւքիմէթը ՝ատէ-

Digitized by Google

յէ իլէ հիւքիւմէթի քիւհէվիյէ լայըգը իլէ մահուուա գըլըզ, պէ յնլէրինտէ միւնապա'այը տէֆ' վէ սէլամէթ հըզըզ վէ իզգա էթ-մէք մէրամը իլէ թահմինէն Թ. Ի. 1330 տա մուգատէմա մէշհուր Փարիս Տար իւլ Ֆիւնուն նապըրը Փաստուալը Մարիւիս թաբաֆընտան Թէէլիֆ օլունտու ։

Գու քիթապըն պէ յան էթտիյէ ուսուլ վէ մէպտէէրի հալընըզ մէքթուհաթը ինսանօղլույէ 'ալէ յհինէ օմայըզ, տէհղիզմէ քիւքսէթ մէսհիհիյէտ րի'այէթ վէ գապուլ օլունան ուսուլ վէ իտտա'ա քի-լմէվիյէ 'ալէ յհինտէ տաւսի պուլունտու , վէ էյէր պու քիթապըն միւէյյիթի 'ըլըալըն թահմը հիմայէթինտէ օլմասա իտի , օլ զէման «Հէրէթիքօս» սատը իլէ , վէ պիզիմ էյամընըզտա չէհիտ ի'թիպար օլունարագ գաթլ օլունմասը պիկա չիւպհէ վուգու' պուլուր իտի ։ Գու քիթապըն պա'զը պէնտէրինի թէլճիւմէ էտէճէյիզ ։

«Ինիտտուն' 'Գու գայա լուզէրինէ քիւհէմի պինա էտէճէյիմ' քէլամը պիզգաթ Ինիտտուա պագտար ։ Ինիհէնին թէմէլլէնտիյի գա-յա եալընըզ քիւհէյի վիճուտէ կէթիրէն Ինիտտուա քէնտիի տիր ։ Ինիհէնին տոիմի պաչը օ օլուպ , պիլճիմիզ Ըէտուլլեր վէ քիւհէ խատէմէսի անճագ անըն 'ազասը տուր (Էֆէս. Դ. Գաալընա միւրաճա'աթ օլունա) ։ Գինաէն 'ալէյհ Ինիտտուա քէնտի գուլլարը իլէ պէ-րաապէր թա սունեաննըն ախըրընա տէք պուլունմադա վո'ա էթտի (Մաթթա 28 20) ։ Թա'լիմաթը մէսհիհիյէ մէնպա'ը Գիթապը չէրիֆ տիր. չիւնքի Ինիտտուա վէ Ըէտուլլեր պիզգաթ պիզիմ իլէ պուլուն-մուտըգլարը հալտէ , իլհամը րապպանիյէ մալիք օլան Ըէտուլլեր վո-սիթտաը իլէ պիզի խէլտաը էպէտիյէ տէլտլէթ էտէն էմի վէ նատհ-հաթլար քիթապը մէզպուրտա մուհափըզը տիր ։

Հիւքիւմէթի 'ատիյէ , հայաթը հազըրէ վէ ումուրը ճիհանիյէ յէ միւթա'ալիգ իմէթիյաճաթը ինսանիյէ իչուն Թէչքիլ օլունուպ , քիլի-սէէի մէսհիհիյէ հայաթը էպէտիյէ վէ ուղուրը րուհանիյէ յէ միւթա'ալիգ իմէթիյաճաթը ինսանիյէ իչուն Թէչքիլ օլունտու ։ Հիւքիւմէթի 'ա-տիյէ հիւնաճ սէպէպինտէն լազըմ օլուպ , ինսանլար միւրտաը իլա-հիյէ միւթիւ' գալսա իտիլէր , հիւքիւմէթի 'ատիյէ լազըմ օլմազ ի-տի ։ 'Ահտը ճէմութ 'Ահտը 'Աթիգտէն պու խուսուստա միւթէֆա-րէգ տիր քի , 'Ահտը 'Աթիդ ահքամընճա հէմ գավանինի 'ատիյէ հէմ տէ գավանինի րուհանիյէ հիւքիւմէթի իլահիյէտէն սոռտուր էթտի ։ Վագ'ա Ինիտտուա ումուրը ճհամանիյէ յի' մէվճուտ պու-լունան հիւքիւմէթը 'ատիյէլէրէ Թէչքէ էթտի ։ 'Ալլահա 'այիտ օլան չէ յէլէրի Ալլահա, վէ Գայատուա 'այիտ օլան չէ յէլէրի Գայատուա էտտա էտաին' քէլամընա, վէ Րամ. ժԳ. Գաալընա միւրաճա'աթ օլունա. Շէրա'-աթը քիւհէվիյէ քէնտի մագսէտի իչուն քեաֆի տիր , եա'նի' հայաթը եպէպէյէէ նազաբէն հայաթը հազըրէնէն ումուրունու վազիֆէ էտինիր ։ Ինիտտուա տա'ազիի տիւնճէվիյէ յի Գաալ էթմէք իչուն պուա տիւնճ-

Digitized by Google

եայա կէլմէ՛ք՛ն միսիլլիւ , անըն քիլիսէի տամի տա՛ւաքի ճիամանի-
յէնին ֆասլը իչլուն մէվճուտ տէյիլտիր : Լաքին պու ափսպտէն
քիլիսէնին հիւքիւմէթ եափաօտ չէրի՛աթը նագիա ի՛ֆիտար օլուն-
մազ , եօխսա ՛իլմի թըպպ , եափաօտ ՛իւլուումը րիյապիյէ յէ տամի հավի
օլմատըղընտան անը նագիա ՛ի՛ֆիտար էտէպիլիր իտիք » :

«Մուհամմէդը սէլամէթ» քի՛թապընըն միւէլլիֆի Ռի՛թապը չէրիֆէ հէր չէյտէն զիյատէ րի՛այէթ էֆտիլինտէ՝ եինէ անըն թա՛լիմաթը վէ էվամիրի պիլ իֆ՛ֆիֆագ մուա՛լիմինի մէսիհիյէ թարաֆընտան թէֆիսիր վէ պէյան օլունտուղու վէճհէյէ անէլրի գապուլ էֆտիք մա՛-գաւլ ի՛ֆիտար էֆտի , վէ լաքին Աւհօսֆինօսուն՝ «Էյէր քիլիսէի մէսիհիյէնին թաստիգի պէնի Մէհմէտին էֆտիսէ իտի , ինձիլէ ի՛ֆի-գաս էֆտիգ իտիմ» քէլամընը գապուլ էֆտիգ իտի : Պու քէլամ իբի թարզ իլէ անկլաչըլապիլիր : Նա «Քիլիսէի ՛ուսմուսիյէնին չահատէֆի իլէ Ռի՛թապը չէրիֆին թա՛լիմաթընը հայաթ միւժաէսի տէյտ գա-պուլ էտէրիմ» , եափաօտ «Քիլիսէի ՛ուսմուսիյէնին չահատէֆի վէ տէ-լալէթի վէ թաստիգի իլէ Ռի՛թապը չէրիֆին թա՛լիմաթը՝ Ռէսուլ թա՛լիմաթը օլուպ , մին թարաֆիւլլահ վէրիլտիյինէ իսքեաֆ օլու-թաամ» տէմէք տիր : Զիրա «Քրիստոսուն քէլամլարընըն սահիհ օլ մասը քիլիսէնին չահատէֆի իլէ թաստիգ օլունտուգլարընտան տէ-յիլ տիր , անճագ քիլիսէնին չահատէֆի Քրիստոսուն քէլամլարընա միւթապիգ օլտուղունտան սահիհ պուլունուր : Փաւլօս Ռէսուլուն պաւյուստուղունա կէօրէ քէնտի վա՛զ էֆմիչ օլտուղու պէչարէֆտէն ղայրի պէչարէթ պիր մէնէք թարաֆընտան պիլիլ թէպլիր օլունուրսա գապուլ օլունմալը տէյիլ տիր , չէօյլէ քի պիւֆիւն քիլիսէ պաչգա պիր ինձիլի թէպլիր վէ թաստիգ էտէճէք օլուրսա , ալ ինձիլ գա-պուլէ չայան օլմուչ օլմազ » :

«Ի՛սահանէ թա՛պիրի ղայրի լայըգ վէճհէլէ , եա՛նի՝ ՛ուսմուսի վէ ղա-յէթ վասի՛ վէճհէլէ իսի՛ֆիմալ օլունուր : Ռիլիսէ մէմուրլէրինին թէ-՛այիւչիւ իչլուն օլան հէր չէյ ըսհանէ ի՛լմիպար օլունմալը տէյիլ տիր : Ռիլիսէ մէմուրլէրինին ուսմուրը ճիամանիչէլէրի վար , վէ պուն-լար սայիրլէրին ուսմուրը ճիամանիչէլէրի կիպի հագիգաթէն ըուհանի օլմայընչ անճագ ճիամանի օլտուգլարընտան՝ ճիամանի հիսապընտա ի՛ֆիտար օլունմագ կէրէք տիր : Վէ պու չէյլէր տամի հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին թահթը իտարէսինտէ օլմայընչ՝ հիւքիւմէթը ա՛տիյէ-նին թահթը իտարէսինտէ տիր : Ինձիլի չէրիֆին էվամիրի միւճի-ապինձէ (ի Թիմոթ. ի Պաւլընա միւրաճա՛աթ օլունա) էսիհագօփօս-լար միւմքինի ուէրիչէլ ուսմուրը ճիամանիչէտէն իճմինապ էֆտէլի տէրիլէր : Վէ ծՀմէլ Ռրիսթիանլար , պիրլա իսֆիանա , հիւքիւմէթը ՛ատտիյէ յէ լէչլասը էպէտիյէ մուղայիր օլմատըղը թագտիրտէ հէր խուսուսատա միւճի՛ւ՝ պուլունմալը տըրըլար : Վէ քիլիսէ մէմուրլէրի ա՛յրա եափաօտ էտնա մէնէճէտաէ պուլունտուղունտա նամըլ ատէմլէրի

Digitized by Google

հիւքիւմէթը ՝ատիկէ կէ իթա՝ած էթմէքտէն ազատ կտէպիլիր։ Պէօյլէ եափմագ հէրէթիքօսլուգ տուր» ։

Պու մէպտէլէրին նէ գատար Պօնիֆաքիօսուն իտուա՝ա վէ ուսուլը իտարէի հիւքիւմէթի փատիհալիկէ կէլտիգլէրինտէ մուխալիֆ օլտուղունու աչիքա՝ատըր ։ Մարսիլիօս հէրէթիքօսլարըն իսլահը իչիւն իսթի՝մալ օլունաճագ թէրպիյէ վէ թէէսսիսի հագգընտա ալ զէմանի գասլուլ օլունան պիւ՝իւմլէրտէն քիւլհիյէն փարգլը իտի ։ «Հէրէթիքօսլար թէքթիր օլունուսլ ա՝զապը իլահիյէ միւսթահագգ օլտուգլարը այ՝ան օլունասիլիր , վէ անլէրին իլզամ վէ իսլահը իչիւն չալըշըլասիլիր , լաքին հէրէթիքօսլարը հիւքիւմէթը ՝ատիկէ հիւքմ էտէր կիսի հիւքմի ա՝զապ էտիպ իհրասընտա տաճի պուլունմագ քիլհամ մէմուրլէրինէ աալա եագըշմագ ։ Վէ հիւքիւմէթը ՝ատիկէ հէրէթիքօսլարը անճագ հիւքիւմէթին դանունլարընա մուղայիր օլտուգլարը հալտէ վէ տէյիլ հեչկիմսէ օլտուղունտան, թէրպիյէ էթմէյէ հագգը պուլունուր» ։

«Քիլհամ մէմուրլէրի ճիւնհատա պուլունտուգլարը հալտէ՝ պիլա չիւպհէ մէհքէմէի ՝ատիկէնին հիւքմիւնէ միւսթահագգ օլուրլար։ Զիրա քիլհամ մէմուրլէրինին ճիւնհիւլարընտա րուհանի պիր հասիյէթ եօգ տուր ։ Ա՝մալի ճիսմանիյէ օլտուգտան պաշգա պէօյլէ ճիւնհալար ապիյէրլէրին ճիւնհալարընտան զիյատէ ա՝զապա միւսթահագգ տըր , չիւնքի ինսանլարը կիւնահտան իճթինապ վէ թէօվպէ էթտիրմէք իչիւն թա՝յին օլունանլար՝ քէնտիլէր կիւնահ վէ ճիւնհայա իրթիքապազ էթտիքլէրինտէ , ֆէնա իսպրէթլէրի վասիթասի իլէ պաշգալարը տապխի կիւնահ վէ ճիւնհալարաս տիւշիւրիւրլէր ։

Փափա՝ Դըրալըն թէպա՝ալարընը օնա վաճիպ օլան իթա՝ածը վէրմէմէքլիյէ թահրիք էթտիյինտէ , Ըէսուլ խալիֆէսինէ միւթա՝ալիգ պիր ՝ամէլ իչլէմէյիպ , անճագ ա՝միլի չէյթանիյէտէ պուլունուր ։ Փափա քէնտի վէքիլլէրի վէ գուլարընա աղըր կիւնահլար՝ իսլյանէթ , սիրգաթ , գաթլ վէ հէր թիւրլիւ ճիւնհա իչլէտիր ։ Ատէմիլէրէ կիւնահ ամֆ՝ալըզընը Դըրալա գարշը վէ քէնտիտէն թարաֆա պուլունմալարը չարթը իլէ վա՝տ էթտիյինտէ , ճահիլլէրի կիւնահ իչլէթմէքլէ անլէրին ճանլարընը էպէտի հէլաք թէհլիքէսինէ տիւչար էտէր» ։

«Մուհամէդզը սէլամէթ» քիթապընըն միւէլլիֆի ինճիլի չէրիֆին քիլհէ մէմուրլէրի հագգընտա օլան թա՝լիմաթընը տիգգաթլըճա միւթալա՝ա էթմիչ օլտուղունտան , պիր քիլհէ մէմուրու եափօտա պիր ճիննի քիլհէ մէմուրլէրի սայիրլէրտէն միւրթէֆի՝ օլմատըգլարընը թէչհիս էթտի , վէ էփհագօփօս մէմուրիյէթի իլէ էրէց մէմուրիյէթի՝ սալինամէ պէզ մէմուրիյէթ իտիյինի իգրար էթտի , վէ Րօմա քիլհէսի երուշալիմ եա Անթաքեա եա Ալէքսանտրիա քիլհէսինտէն պիյատէ ճիւմլէ քիլհէսլէր իւպէրինէ հե՝ի՝ն սիւրմէյէ ասլընտան հագգը օլմայընչ , պու հիւքիւմէթ անճագ թէսաուճիֆի օլ

տուզունու պէյան էտիպ , Փափա՝ Պէտրոսուն խալիֆէսի թէմսիյէ օլունմասան խսէ՝ տահա միւնասիպլիթ իլէ Փաւլոսուն խալիֆէսի ի'թիպար օլունապիլիր տէյու կէօսթէրտի ։ «Շխմտիքի Փափալար միւնազա՝ղարա եիւզ վէրմէքճէ Քրիստոսուն կէլինի օլան քիլիսէնին ճէմաղինի իզալէ էտիպ կիւվէյինին ահալալընտան տէյիլ , անճագ ասիւմէնիէրինտէն օլտուգլարընը իսպաթ էթտիլէր» տէտի ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թ. Ի. 1378—1429 ատէֆ ֆիլիսէոֆ վուգու՝ պուլաճ ի'թիզալ (ըսխիզմա) հագգընճա

Փափալար գըրաւիյէթի Յրանսէվիյէնին թտհէրը թէէսիրաթընտա պուլունտուղունտա , օլ տէրէճէյ ղայրի հադդ վէճհէլ ճէրմանիա իմփէրաթօրլուղունա տօղրու մուա՝ամէլէ էթտի քի , ճէրմանիատա վէ Իթալիատա քէնտիլէր ՝ալէյհինէ չօղ տիւշմէնլէր փէյտա էթտիլէր , չէօյլէ քի Լուխս Իմիէրաթօր եիրմի իքինճի Եուհաննայը ՝ազգ էտիպ պէչինճի Նիքօլաս իւնվանընտա Ռօրվարօլու Պէտրոսու էհալիյէ ինթիխապ էթտիրմիչ իտի · վէ հէր նէ գատար ալթընճը Քլէմէս Փափա Թ. Ի. 1349 տա Րօմալըլարը խօշնուտ էթմէյէ լչիւն անտէն մուգատտէմ եիւզ սէնէտէ պիր քէրրէ մէրի իւլ իճրա Թուռնուլմուշ «Մ էսէրրէթ սէնէսինի» (Յոբելեան) հէր էլլի սէնէտէ պիր քէրրէ հըֆզ օլունմասընա գարար վէրտի իսէ տէ, եինէ Փափալար Իթալիալըլարատան ինթիխապ օլունտուղունտան , վէ Ավինեօն Փափալարը ճէրմանիալըլարըն հուգուգունա թէճավուզ էթմէքճէ օլտուղունտան , ճէրմանիատա վէ Իթալիատա հիւքիւմէթի փափավիյէ ՝ալէյհինէ մուխալիֆէթ իզտիյատ պուլմագտա իտի ։

Ալթընճը ինոգէնթիոս Թ. Ի. 1352—1362 էուէք հիւքիւմէթի փափավիյէյի տահա պու՝իսի սէլամէթ Թարզ իւզրէ իտարէ էթտի իսէ տէ , անըն խալէֆի պէչինճի Ուրպան Րօմայա ՝ավտէթ էթմէյէ զիյատէսի իլէ իպրահիմ օլունտու , վէ Թ. Ի. 1367 տէ Րօմայա ՝ավտէթ էթտի իսէ տէ , Գուրտինալլարըն չօղու Յրանսատա Թէմէթթու՝ էթմիչ օլտուգլարը սէֆահաթա հէվէս էթտիքլէրինտէն Թ. Ի. 1370 տէ եինէ Սվինեօնա ՝ավտէթ էտիպ վէֆաթ էթտի ։ Անըն խալէֆի տօգտուզունճու Կրէկօր Թ. Ի. 1376 տա Րօմայը փայթախթ էթտի իսէ տէ , Թ. Ի. 1378 տէ վէֆաթ էթմէսի իւզրինէ , խալէֆինին

Digitized by Google

ինթիխասը խուսուսունաս չօգ իմթիլալ փէյտա օլունտու ։ Իթա-
լիալըսար սիլ իթթիփագ եւինէ պիր Ֆրանսէվինին փափա օլմագ
իւզրէ ինթիխասընա րիզա վէրմէմէյէ գարար վէրտիլէր· լաքին փա-
փայը ինթիխասալ էտէճէք Դարտինալ մէճլիսի 23 'ազատան 'խագրէթ
օլուպ , 17 սի Ֆրանսէվի վէ պու օն եէտիւտէն սրթըսը ասախի Ա.վին-
եօնտա գալըրչ իտի ։

Ֆրանսէվի Գարտինալլար արասընտա իթթիփագ պուլունմասը-
ղընտան , իթալիա Թարաֆը քէնտի միւրատընը մէճլիսէ եիւրիթ-
տիւրիւպ Նափօլիլի Փրինեանօ Սէրմիսդօփօս ալթընճը Ուրպան իւն-
վանը իլէ ինթիխասալ օլունուպ , հիւքիւմէթի փոսթավիկէյէ նայիլօլ-
տու ։ Լաքին պու աւտ'մասհիպի հիւքիւմէթ օլտուգտան սօնկրա ,
խըրսը վէ մաղրուրանէ հարէքէթ էթմէքլէ քիլիսէտէ պա'խսի սէլա-
մէթ վէճհլէ իտարէի հիւքիւմէթ էթմէտէն իսէ , օլան միւնագա'այը
թէզեիտ էտէճէք թարուզ իլէ հարէքէթ էթտի ։ Պա'տհու Դարտի-
նալլարըն էքսէրիսի Անանեի չէհրինտէ ԽՃԱՆՄԻՒ' էտիպ՝ Ուրպանըն
նիզամընդ վէճհլէ ինթիխասալ օլունմուշ իտխլինի իանատ էտիպ , օնա
փափա տէյտ իթա'աթ էտտա օլունմամասընը էմր էթտիլէր, վէ սօն-
կրա եէտինճի Քէմէտ փափա իւնվանը իլէ քէնտի միւրատընա միւ-
թապալըգ կվէճէք Քամալրէյի Դարտինալ Րօպէրթի ինթիխասալ էթտի-
լէր ։ Պու մա'զուլէ ա'մալընը ղայրի մէչրու' , իթթիգաւէթէ մուղայիր
վէ մէքրուհ պիր չէյ օլտուղու , վէ հավասը նէֆսանկէյտէն նէչէթ
էթմիչ օլտուղու տէրքեար տըր ։

Լաքին հիքմէթը իւսհկէյէ կէօրէ հիւքիւմէթի փոսթավկէյէնին պու-
տէրէճէ մէքրուհաթտա պուլունմասը լազըմ կէլտի , եօխտա ա'լամ
վէ տինտար աւտ'մէէր հիւքիւմէթի քէլիսէվկէյի թաահհիհ վէ քիլիսէ
մէմուրլէրինին տհվալինի իսլահ իլէ , ի'թիգատաթ վէ 'իթաաէթի
մէսհհկէյի փաքէմէք իւզրէ իլթիլալամ էթմէզլէր իտի ։ Պու ի'թի-
զալ Թարիխինտէն ի'Ք'իսպարէն Ֆրանսատա , պոսթուսուս Փարիս
Տար էլ Ֆիւնուն միւտերրիսլէրի Թարաֆընտան մէքրուհաթտա
ղարգ օլմագտա օլան քիլիսէի մէսհհկէյէնին մու'ավէնէթի իչին մէչ-
հուր աւտ'մէէր զուհուր էթտիլէր ։ Պոսթուսուս օլ վագըթլարտան, պու
միւտէթին տէօրթունճի Պապընտա պէյան օլունաճաղը վէճհլէ, ին-
կիլէերրատա վէ Պօհէմիատա Փարիզլիլէրտէն տահա գիչտէ խալխ
վէ սիճֆիտ վէ միճհիպի խալահաթը բուհանկյ էֆքեարը իլէ Վիքէֆ
վէ Հուսա կիպի աւտ'մէէր զուհուր էթտիլէր ։

Եէնի ինթիխասալ օլունան փափա Բէմէս Ֆրանսայա Ֆիրար էթ-
մէկյէ մէճպուր օլտու , վէ պա'տ էլ իմմիհհան՝ Բէմէսին հուգուգը
փոսթավկյան Ֆրանսա քիլիսէսի Թարաֆընտան Թապտիգ օլունուպ,
Գըրթալ Քարլօ Թարաֆընտան ի'լան վէ 'ումումէն գապուլ օլունտու ։
Վագա'ա Փարիս Տար էլ Ֆիւնուն մու'ալիմլէրի քեամիլէն ինթի-
Ֆագ էթմէտիլէր , վէ պա'զիլէրի տոսխ փրօթէսթօ էթտիլէր ։ Ֆիւ-

Digitized by Google

Թիւն քիլիսէ իւշ ֆրդայա , եա'նի՝ Ուրպանի , Քլէմէնթի վէ պի-Թարաֆ օլանլարա թազսիմ օլունուր իտի ։ Լէռօփանըն էքսէրի մէ-ճմուէքի Ուրպանիլէր վէ ֆրանսէվիլէրին էքսէրիսի՝ Քլէմէնթիլէր իտի։

Վազա'ա Փարիս մութ'ալիմէրինին էքսէրիսի պի Թարաֆ օլուպ պիր միւսապէհէ եօլունու արզուլէյիպ արարլար իտի ։ Անլէր Թարա-ֆընտան պիր 'ուսուսի մէճլիս Թէշքիլի վէ անըն սէլահիյէթի իլէ ոէֆ'ի միւշքիլաթ վէ միւնազա'ա Թալէպ օլունուր իտի ։ Ֆոլտուսա Հէսապիալը Հէնրի , Թ. Ի. 1381 տէ Փարիստէ իլմի իլահի միւոէրրիսի օլոուղունտա պէօյլէ պիր մէճլիսին Թէշքիլինին ւմիւնասիպէթ վէ էլզէմիյէթինի պէյան էթմէք զըմնընտա պիր րէսալէ եազտը ։

«Դըրալլար վէ քեաֆֆէի հիւքիւմէթ պիլէ էհալիյին ահվալը խայ-րիյէսինի արամազա միւսապագիլէն մէճալուր օլուպ՝ հիւքիւմէթին հիւանիւ հալի՝ միւրատը գըրալիյէ տահի Թէգուստիւմ էտիպ, էհա-լիյին հիւանիւ հալինի լուզումսուզ եէրտէ մէնֆա'աթը նէֆսիյէսինէ գուրպան էթտիքլէրի հալտէ,հիւքիւմէթին իտարէսի էլլէրինտէն հագգ իլէ ալընապիլտիյի միսիլիւ , հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէտէ տահի միւս-Թագիլ օլան , Փասիալար տէյիլ , անճագ քիլիսէի 'ուսուսիվիյէ տիր ։ Գէր Թարաֆ պըրագըլըսմայաճագ օլսա՝ Փասիալարըն միւրատը տէ-յիլ , անճագ քիլիսէի 'ուսուսիվիյէնին մէճլիսի 'ուսուսիտէ օլան գու-թարը տըր ։ Պիր 'ուսուսի քիլիսէ մէճլիսի տօղրուտան րէյիսի մուԹ-լագ օլան Քրիստոստան սէլահիյէթ ալըպ , անըն իսմի իլէ գըյաս վէ գարար էթմէյէ հագգը վար , վէ եալընըզ անըն հագգը վար տըր ։ Հիչ պիր շախսըն պէօյլէ սէլահիյէթի միւսապագիլէսի օլսունուզ ։ Փա-փալար , սայիր քիլիսէ մէսուլլէրի կիպի , մէճլիսի 'ուսուսի վասի-Թասը իլէ պէյան օլունան իշպու սէլահիյէթի քիլիսէվիյէի 'ուսուս-միյէ վէ միւսապագիլէյէ միւԹի' օլմալը տըրլար » տէտի ։

Պու րէսալէնին մուէլլիֆի պիր գաչ մախտուսի ԹէրԹիպի իսլա-հաթ Թէգլիֆ էթտի ։ Մէսէլա «Սէրփիսգօփօսլարըն վէ էֆիսգօ-փօսլարըն Թահֆը րիյասէթինտէ Սինօտ մէճլիսէլրի Թէշքիլ օլուն-մագ կէրէք տիր ։ Գուրտինալլարըն վէ Սէրփիսգօփօսլարըն լուզում-սուզ վէ հատտսըզ հաշմէթ վէ մէսարիֆի քէսիլմէլի տիր ։ Քիլիսէ մէսուլրիյէթլէրինին ագչէ վէ իսաԹը իչիւն իհսանի օլունմասը մէն' օլունմալը տըր» ։

Հէր նէ գատար պէօյլէճէ պիր Թարաֆտան քիլիսէնին սէլամէթի իչիւն չալըշըլսը իսէ տէ , Ուրպան աչըրը մէրԹէպէտէ 'ագըլսըզ վէճհ իլէ քէնտինէ մուխալիֆ պուլունանլարա տօղրու հարէքէթ է-տէյիպ ինԹիզամ արզուսունտա կէզտիյինտէն , հէր Թարաֆտան իք-րահ օլունուպ վէ պէօյլէճէ Քլէմէնին Թարաֆընը Թէզհիր էթտիք-տէն ոօնկրա , Թ. Ի. 1389 տա վէֆաԹ էթտի , վէ անըն խալէֆի տօղրուղունճու Պոնիֆաքիօս՝ կէրէք ալալագճա կէրէք 'իլմ խուսուսուն-տա հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին իտարէսի իչիւն տալա լայըգ տէյիլ

Digitized by Google

խոի։ Անճաձ ապչէ վէ մալինի թէրաքքիւմ էթմէք պապընտաս մա՛-րիֆէթլի օլուպ, հէր իչի քնար արզուսունտա իճրաս էտէր խոի,

«Մէսէրլէթ աչնէսի՛» անըն իտարէյի հիւքիւմէթի վազթընա թէսատուֆ էթտոյինտէ, վէ Իվրօփա մէմալիքինին ճիւմլէսինտէն Րօմայա զիյարէթ էտէնլէր ղայէթ չօձ օլտուղունտաս, փափա քէնտի քէտրլարընը զիյատէսի իլէ թէրաքքիւմ էթտի։ Ձու ափունէէվի փափա տոֆսի կիւնահ ապմ'լըղընը վէ քիլիսէ մէժուրիյէթլէրինի ապչէ իչիւն ֆիւրուսէթ էտիպ պէօյլէ մէքրուհաթտան ասլա հճաձ պիլէ էթմէզ խոի։

Օլ էանալէրտէ տափի Փարիս մու'ալլիմլէրի իսլահը հաղի քիլիսէ իչինէ վէ տէֆ'ը ի'թիզալ իլէ իսթիհսալը միւսալէհէ իչինէ տէվամ իւզրէ չալըշտըլար, վէ Թ. Ի. 1594 տէ 'ալէնէն Գըրալըն հուզուրունտա քէնտի էֆքէտար վէ մաթլուպաթընը պէյան էթմէյէ րուխսաթ ալտըլար։ Անլէրին էֆքէտար վէ հիւքիւմլէրի Ռէֆէնճիսի Նիգօլաս վասիթասը իլէ Թահիրիր վէ Թազտիմ օլունտու։ Անլէրին թէքլիֆլէրի իչէ իտի։ «Ենա փափալար միւսալէհէ վէ քիլիսէնին սէլամէթի իչինէ լաքիսէ տէ իսթիֆա էթսինլէր, եա տու'վալարընը միւնթախապ վէ միւսթահսէն ատէմլէրին ոէյլէրինէ հավալէ էթսինլէր։ Եափուտ ապիթիւն մասալահաթ պիր 'ումումի մէճլիսէ հավալէ օլունսուն։ Գանղը Փափա պու իչ Թարիգին հիչ պիրինի գաապուլ էթմէզսէ, քէնտիսի պա'իսի ի'թիզալ վէ հէրէթիքօս կէօսթէրիսի՝ սիւրիւնիւն Զօպանը տէյիլ, անճաձ իթա'աթ օլունմայաճագ պիրի զամլիմ օլմուչ օլուրս» տէտիլէր։

Նիքօլաս մէվճուտ օլան ի'թիզալըն վէ չօձ վազըթտան պէրու քիլիսէտէ մէյտան պուլմուչ օլան մէքրուհաթընը մասղարրաթընը պէյան իլէ, պու չէյլէր միւճիպի խասրասիյէթը քիլիսէ օլաճաղընը թէֆհիմ էթմէքլէ պէրաապէր, Փարիս մու'ալլիմլէրի 'ալէյհինէ իրատ օլունան ինֆիրալարտա իսքեսէթ էտէճէք թարղ իլէ ճէվապ վէրտի։ Ձու թէքլիֆլէրի Գըրալ թարաֆընտան գաապուլ օլունմատըղընտա, Փարիս Տար էլֆիւնուն մու'ալլիմլէրի Ռէմէս Փափայա հէման օլ մա'ալ իլէ մէքթուպլար եազտըլար իսէ տէ, պիհուտէ չալըշտըլար, վէ Ռէմէս վէֆաթ էթտիյինտէ մէրգում մու'ալլիմլէր անըն եէրինտէ պիր ատէմ ինթիխապ օլունմատան իսէ. միւսալէհէ իչինէ զայըթ օլունտուն տէյու թէքլիֆ էթտիլէր իսէ տէ, Ֆրանսէվի Գարտինալլար 'ալէլ 'ադէլէ 'ագիլ վէ էհլի մա'րիֆէթ օլան Արրսակօնլու Պէտրօսու ինթիխապ էթտի. օլ տափի ծնիչիւնճիւ Պէնէտիքթօս իւնվանը իլէ Փափա օլուպ միւսալէհէի քիլիսէ իչինէ չալըշմապաղ ոէսմէն սէօզ վէրտի իսէ տէ, նինէ ի'թիզալը սէֆ' էմմէք արզուսունտա տէյիլ իտի։

Ռէմէնճիսի Նիքօլաս «Ռիլիսէնին խասրասիյէթինէ տայիր» իւնվանընտա եազտըղը պիր քիթապտա, մէվճուտ պուլունան ի'թիզալըն տէֆ'ի իչինէ Թէքլիֆ օլունան չարէյէրէ իթիմատ էթմէմէյինէ, ան-

Digitized by Google

ճագ եէք չարէ ինայէթի իլահիյէտէն կէլմէք կէրէք իտիյինի պէյան էթտի։ Պու քիթապտան տէօրտիւնճիւ Պապտա պա՝զը իսթիխարաճ-ղար վէրիլէրէք Նիքօլասըն պու խուսուստա օլան էֆքեարը վագթին միւրուրինտէ թաստիգ օլունտուղու տէրքեար օլուր։ Փարիս մու՝ալիմլերի Պենէտիքթօս Փափայա իթթիֆագ իչիւն չալըշմաղա չօգ իպրամ էթտիլէր իսէ տէ, Պենէտիքթօս քէնտիսի իթթիֆագ իչիւն արզումէնտ, լաքին եալընըզ անըն չալըշմասը զաֆէրեապ օլմայաճագ տէյու ճէվապ վէրտի։

Պիլա չիւփհէ Ուրպանիլէր վէ Քլէմէնթիլէր, եա՝նի՝ Պենէտիքթօս Թապաքը՝ վէ հէմ պիթապաֆ օլանլարտա գուսուրաթ վար իսի։ Նիքօլաս կիսպի վուգու՝ պուլմուշ օլան Ի՝թիզալըն ասըլ սէպէպինի վէ եէք չարէսինի թէչխիս էտինլէր նատիր իսի։ անճագ հէր թապաֆտա քիպր ու հասէտ, վէ նէֆսանիյէթ վէ թապաֆկիրլիք վէ թամա՝ը հիւքիմէթ վէ մալիէրէսթլիք վար իսի։ Նիքօլաս պիզգաթ Պենէտիքթօս Փափայա չօգ սէրպէսթ եազտը իսէ տէ, Պենէտիքթօս կիւճէնմէյիպ, անճագ տահա զիյատէ Նիքօլասա րի՝այէթ էտիպ՝ քէնտի սըրր քեաթիսին օլմագ իւզրէ անը եանընա տա՝վէթ էյլէտի, վէ նիհայէթ Նիքօլաս պու մէմուրիյէթի գապուլ էթտի։ Իթթիֆագ իչիւն չալըշըլըրղընտա, տէօրթ սէնէ միւտտէթի գատար Պենէտիքթօսա Փափա տէյու իթա՝աթ Ֆրանսա քիլիսէսի թապաֆընտան պիլէ վէրիլմէտի իսէ տէ, Ուրպան թապաֆընտա թէսիրաթը միւֆիտ եօգ իտի, վէ իթթիֆագ հուսուլէ կէլմէտի։ Թ. Ի. 1404 տէ Պենէտիքթօս Թ՝ահիւտա էթտի քի, Իթալիալը Փափա վէֆաթ էտէրսէ, իսթիֆա էտէրսէ, եալուտա՝ազ օլունուրսա, քէնտիսի իսթիֆա էտէճէք տիր։

Թ. Ի. 1406 տա Իթալիալը Փափա եէտինմի իննօքէնթիոս վէֆաթ էթտիկինտէ, կէրէք Իթալիալը Դարտինալլար վէ կէրէք՝ումումէն էհալի թապաֆընտան իթթիֆագ իչիւն չալըշմադ իւզրէ չօգ ղայրէթ օլտու։ Պինաէն՝ալէյհ հուգուգը փափաղիկէ վէ նիպտիր իննթիխապ նէրէտէ պուլունմադուղու իւզէրինէ տահա միւնազա՝ա էթմէմէ յէ գարար վէրիպ՝ վէնէտիքլի Դարտինալ Անճէլօ Քօրավիօյու սէքաէնինճի եաշընտա օլարագ օն իքինճի Կրէկօր իւնվանը իլէ Փափա իննթիխապ էթտիլէր։ վէ հէր նէ գատար պու աստիվին գաթիպի ահվալընտան վէ պէյան էթմիշ օլտուղու արզուլարընտան՝ պիյատէ վէ ճան ու տիլէն իթթիֆագը քիլիսէ իչիւն չալըշմասը մէմուլ օլունտու իսէ տէ, հիւքիմէթի փափաղիկէ նայիլ օլտուգտան սոճիկրա, ահպապա վէ ագրանըրընն Թէսիրաթընտան նաչի մէմուլ օլունտուղունա մուղայիր օլարագ իտտարէն հիւքիմէթ էյտի։ վէ կրէկօր իլէ Պենէտիքթօս պէրաապէր՝ագտը միւսապիգհէ պապընտա միւքեալէմէ էթմէկ իւզրէ վէքիլլէր Թ՝ո՝յին էթտիլէր իսէ տէ, պիհհուտէ՝էօզրլէր տիլէյէրէք մու՝ապէն վագըթլարտա իքթտ տէ պիրիպիրինէ

Digitized by Google

ք՝քիմատ էքմէտիքչէրինտէն իձրահի մուգասվէլէտէ պուլունմատըղար։ Պիր զէհման սպիր բահիսով՝ կրէկօր Փափանըն հուզուրունատա վա՛զ էտէրէք՝ Փափայա իքքիֆագը քիլիսէ իչիւն Թէ՝ահիւտ էքմիշ օլտուղու վէճճէվէ չալըշմասընա նասիհաթ էքտիխի իչիւն Փափանըն էճրի իլէ հապատա իլգա օլունտու, վէ արթըգ պիր ատմ վա՛զը քէնտի պաշ խզվէքճվլէրինին պիրիսինտէն Թահհիհ օլունմայընճա քէնտի հուզուրունատա վա՛զ էքմէսին տէյտու էմր օլունտու։

Նիհայէթտէ Փափխալտրըն իքիսի Թէրէտտիւտ վէ Թէէխիր էքմվլէրի իւզէրինէ Գարտինալլար, պախտուսուս ավամը նատ չօգ պայրէքիլէ պիր ՝ուսմուսի մէճլիսին Թէչքիլ վէ անըն մա՛րիֆէքի իլէ տէֆ՝ի միւնազա՛ա վէ քիլիսէյէ ի՛ատէի սէլամէթ Թալէպ էքտիլէր. վէ կէրէք Գըրտալար Թարաֆընտան, կէրէք Փափխալար Թարաֆընտան քէսճֆի միգտար Թհհսիտ վէ հարէքէտրը չէտիտէ վուգուս՝ պուլ տուգտան սօնկրա, Փափխալար Թարաֆընտան տէյիլ անճագ Գարտինալլար Թարաֆընտան Թ. ի. 1409 տա Փիզա չէհրինտէ Թէճէմմիւ՝ էքմէք իւզրէ պիր մէճլիս ի՛լան օլունտու, վէ քիլիսէնին պիլ ճիւմլէ խայըրխահլուրը պու մէճլիսին միւչավէրէէրինէ չօգ իւմիտ իլէ միւնթազըր իտիլէր։ Պէօյլէ մէճլիսին Թէավիյէսի իչիւն իքի պէօյիւք վէ մուհիմմ մէսէլէ պէքլէր իտի։

Պիրի՝ քիլիսէ յէ ի՛ատէի իքքիֆագ, վէ տիկէրի՝ առէրէճէսիզ տահա միւհիմմ վէ հէմ տէ տահա միւչքիլ, կիւնահ վէ տիւնէհվիլիք վէ մէքրուհաթ իչինտէ ղարգ օլմուշ քիլիսէնին իսլահաթընտան ՝իթտրէթ իտի։ Լաքին էյէր Թէճճմիւ՝ էտէճճք օլան մէճլիս հիւքքմէթի փատիավիյէ յի պիր հիւքքմէթի միւսթագիլէ տէյտու հուգուգը քիլիսէվիյէ իլէ քիլիսէնին սէլահիյէթի ՝ուսմուսիյէսինտէն պէյատտ եիճճլտէճճք օլուրսա, պա՛իսի իքքիֆագը քիլիսէ օլմայաճաղընտան պաշգա, քիլիսէնին իսլահաթը իչիւն չալըշմասը պիլքիւլիյէն պիհտուտ պուլունաճաղը տէրքեատ տըր։ Փիզա մէճլիսինին միւչավէրէէրը վէ գարարլարընա ճիւմլէտէն գյայատ Թէսիրաթը իայրիյէ վէրէն զաթ Փարիս Տար էլ Փիւնուն նազըրը կէյտօն օլտուղունատն, էվվէլ էմրտէ օլ մէճլիս Թէճճմիւ՝ էքմէգտէն էվվէլ իսլահաթը քիլիսէվիյէյէ տայիր իրսատ էքտիխի Թահհրիրաթա տիգգաթ էքմէմիշ էլգէմ տիր։

Կէյտօնուն մէպտէէրի պու միսիլիւ մէճլիսին միւզաքքէրէսի իչիւն օլան ուսուլ վէ Թէքքիֆէէրինտէն անկլաշըլըր, նա՛նի՝ (ա) Փիլիսէյի մէսիհիյէի հագիգէյէ պէբ օլուպ՝ անըն պէբ Րէյիսի եաղընըզ Փբիստոս տուր, (բ) Փիլիսէի զահիրիյէ տոխտ պէբ, վէ հիյէթի մուսայեէն օլուպ, անըն պէբ րէյիսի զահիրիսինին սէլահիյէթի միւսթագիլ օլմայըպ, անճագ քիլիսէտէն հասըլ օլտուղուս միսիլիւ, քիլիսէի ՝ուսմուսիյէնին մէնֆա՛աթընա նիսպէթէն իտտարէ օլունմայը տըր։ (գ) Գինատէն ՝ապէյհ հիւքքմէթի փատիավիյէի ֆաոնթէնէ րէտտ օլունուպ՝

Digitized by Google

քիլիսէնին սէյահէյէթի ասլիյէսի թաստիգ օլունմալը, վէ էնիհագօ-փօսլարըն մէմուրիյէթ վէ սէլահիյէթինէ տահա զիյատէ րի'այէթ օ-լունմալը տըր։ (դ) Ֆիլիսէի միլլիյէթլերին (մէսէլա՝ քիլիսէի Ֆրան-սէվիյէ եա ճէրմանիա քիլիսէսի) հիւքիւմէթի ասլիյէսի ի'տուէ օլուն-մալը վէ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին ումուրը ճիսմանիյէ խուսուսունտա օլան սէլահիյէթի միւսթագիլէսի թաստիգ օլունմալը տըր։ Պինաէն 'ալէյհ (ե) պիր մէճլիսի 'ումումի, իճմալը հալուէ, Փափա թարա-ֆընտան թա'յին օլունագսըզըն թէչքիլ օլունաւիլիր։ Փափա իս-տա'ասընտա պուլունան իքի զաթըն հանկըսը Փափա թանըլաճաղը խուսուսունտա գարար վէրէպիլիր։»

«Վաքին մէճլիսին էն զիյատէ պէգլի իհթիմամ էտէճէյի չէյ'ի'թի-զալը ուէֆ' էթմէք օլմայըվ, անճագ մէվճուտ պուլունան մէքրու-հաթըն տէֆ'ի իլէ իսլահաթը քիլիսէյտէն 'իպտարէթ տիր։ Ֆիլիսէ խաստէմէսինին ահվալ վէ ա'մալինի թէհարրի վէ անլէրի իսլահ էթ-մէլի տիր։ Վագա'ա հալա պիրտէն պիրէ ղայըը մէչրուա' օլան հէր չէյի գալըորմագ միւմքին օլմայըվ, թէտրիճ իլէ վէ պա'զը չէյլէրէ միւվագգաթէն միւսա'ատէ վէրէրէք 'ագիլանէ հարէքէթ էթմէք կէ-րէք տիր։ 'Ալէլ խուսուս սըպհանըն թա'լիմ վէ թէրպիյէսի իչիւն սիգգաթ էթմէլի, գիրա իսլահաթ անլէրտէն միւպաչիրէթ էթտիյի հալտէ պագի օլուր»։

Վէ կէրսօն Փիզա մէճլիսինէ կէլմէյէ օլ զէման միւգթէտիր օլմա-սընդընտան՝ օլ մէճլիսէ սալիֆիւզզիքր իսթիխրաճլար մա'ալինէճ եա-զընպ միւթէվազի' իւլ գաւլվ վէ չօգ տուա'ա իլէ քիլիսէտէ մէվճուտ պուլունան միւչքիլաթ վէ մէքրուհաթըն տէֆ'ի իչիւն ղայըէթ էթ-մէլէրինէ նասիհաթ էթտի։ «Զիրա գավանինի քիլիսէվիյէ, պիլ հարֆ տէյլ անճագ պիր բուհ վէ 'ատաէթի իսլահյէնին գավանինի էպէ-տէյէսինէ կէօրէ թէֆսիր օլունմալը տըր»։

Փիզա մէճլիսի թէչքիլ օլունտուղունտա, կէրէք կրէկօր Փափա կէ-րէք Գէնէտիքթօս Փափա թարաֆընտան վէքիլլէր կէլմէտիքլէրի հալտէ, էվվէլա Փափալարըն իքիսի' «ինսան էթտիլէր» տէյու հիւքմ օլունտու-լար. սօնկրա մէճլիսին տօգտուղունճա կիւնիւնտէ Փափալար թ'ահիւտ էթտիքլէրինէ կէօրէ իսթիֆա էթմէտիքլէրինէն անլէրէ իթա'աթ էթմէք արթըգ Ֆարզ տէյիլ տէյու գաբարա վէրիլտի, վէ օն պէշինճի կիւնտէ Փափալար 'ալէյհինէ պա'իսի ի'թիզալ վէ հէրէքէ իգօսլար տէյու հիւքմ օլունտու։ Պա'տէհու Գաբրինալար պիլ իմ թիֆագ Փափա իչիւն քիմ քի ինթիխապ օլունաճագ օլուրսա, իսլահաթը քիլիսէ իչիւն ղայըէթ էտէճէյինի թ'ահիւտ էվ տիվէր։ Միլան Սէր-գիւսգօիսու Պէտրօս Ֆիլարկի ինթիխապ օլունտու, վէ պէշինճի Ալէքսանտըր իւնվանը իլէ հիւքիւմէթի փափավիյէյէ նայիլ օլտու։

Սալիֆ իւզգիքր կէրսօն՝ Ալէքսանտըրըն ինթիխապընտան սօնկրա Փիզայա վասըլ օլուպ մէճլիս հուզուրունտա վա'զ վէրտի, վէ մէճլիսէ՝

Digitized by Google

իթթիֆագ պուլտուգլարը իչիւն Թէպլրիք էտիպ չօգ սէրպէսթ ալիր Թարզ իլէ վէ պէր Թէֆսիլ վաճիպ օլան իսլահաԹը պէչան էԹտի, վէ 'ալէլ խուսուս միւնԹախապ օլան Փաթիայա սէլահիյէԹի մուհիմմէսինին իտարէսի խուսուսունտա նասիհաԹլար վէրտի։ Փաթիա ԹէԹվիճ օլունտուգտան սօնկրա, քէնտիսինի իննիխապ էտէն մէճլիսի Թաստիգ իլէ վաճիպ օլան իսլահաԹըն իճրասընը քէնտի իւզէրինէ ալտը, վէ մէճլիս իթթամ պուլտու։ Անիտէ աչիքտար օլտու վէ սօնկրասուն տահա զիյատէ տէրքտար օլտու քի, փիզա մէճլիսի անճագ իթթիֆագըն պօչ կէօսԹէրիչինի իճրա էԹմիչ տիր, վէ մաԹլուպ օլան իսլահաԹը մուհիմմէ յէ տէֆ' օլունսայաճագ միւմանա'աԹ վէրէնլէր մաղրուր վէ նէֆսանի Խաւտինալլար իտի։ Էլ հասըլ իթի Փաթիա եէրինտէ իւչ Փաթիա պուլտունտու։

Փիզա մէճլիսինտէ Պօլօնեալը Դարտինալ ՊալԹազար Քօսսա չօգ նուֆուզլու պուլտունտու։ Պու ատէմ էվվէլճա տէնիզ հայտուտլարընտան օլուպ, տահմա օլ իչլէրէ միւԹապէգ կէլէն ալալագ վէ ա'մալտա պուլտունտու։ Ալէքսանտրը Թ. Ի. 1410 տա վէֆաԹ էԹտիյինտէ, պու քէօԹիւ աատէմ եիկիրմի իւչինճի Եուհաննա իւնվանընտա հիւքիւմԹի փափտվիյէ յէ նայիլ օլուպ, ուԹանմազ վէ հատտտընը միւճրիմանէ վէճհ իլէ օլ հիւքիւմԹի իտարէ էԹտի, վէ ճան ու տիլտէն իսլահաԹը քիւիսէ յէ արզումէնտ օլանլար չօգ մէյտա օլտուլար։

ԳՕՆՍԹԱՆՍ ՄԷՃԼԻՍԻ

Փիզա մէճլիսինին գարարլարընտան կէրէք իթթիֆագ կէրէք իսլահաԹը քիւիսէ իչիւն պիր ֆաիտէ հասըլ օլմատըղընտան, ևինէ ձէրմանիատա օլան ԳօնսԹանս էհհրինտէ Թ. Ի. 1414 տէ պիր 'ումումի մէճլիս Թէնգիլ օլունտու։ Սիճիսմունտ իմիէրատօր չօգ ճալիհ քիւիսէ մէմուրլէրի իլէ պէրապէր չօգ իւմիտ իլէ պու մէճլիսին Թէճէմմիւ' էԹմէսինէ միւնԹազըր օլտուլար իսէ, փաիալար, պաճուսուս Եուհաննա, փափա' անճագ մէճպուրէն վէ իսթէմէյէրէք, վէ իմիէրատօր իլէ սայիր չօգ նուֆուզլու զէվաԹըն միւրատընա մուզայիր կէլէմէտիքլէրինէն' գայիլ օլարագ եինէ օլ մէճլիսին իչ կէօրմէսինի մէն' էԹմէք նէյէԹինտէ իտի։ Սաիճ իւզգիր կէրսօն իլէ հէմֆքտար օլան Ֆրանսէ վի Դարտինալ Տէ յլլի պու մէճլիսին միւզաքէրէսի իչիւն էվվէլճա «էլզէմիյէԹի իսլահաԹը քիւիսէ» իննվանընտա պիր րէսալէ ԹէէլիՓ էԹմիչ իտի, վէ օլ րէսալէյէ կէրսօնուն զիքր էԹտիյինիզ «Ուսուլը իսլահաԹը քիւիսէ» միսիլլու էֆքտար պէչան էԹտի։ Անըն ֆիքրինճէ «ԳօնսԹանս մէճլիսի' 'ումումէն վէ հէր Թարաֆտան

Digitized by Google

թանըլաճագ պիր Փաիա ինթիխապ օլունճայա գատար տաղըլմա-մալը տըր. վէ պունուն իչիւն էվվել էմիւտ Փաիալարըն լուչիւ տէ իսթիֆա էթմէք կէրէք տիր. Պա'տէհու քիլիսէնին իսլահաթը իչիւն լայըգը իւլէ տիւչիւնիւպ հիւքմ էթմէլի տիր» տէտի.

Եուհաննա Փաիա հէր նէ գատար րիւչվէթլէր իւլէ մէճլիստէ իշ կէօրմէք իւմիտինտէ իտի իսէ տէ, եինէ չօգ միւգթարիպ օլսրագ Գօնսթանսա կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտը. Թիւօլտան կէչտիկինտէ, Աւսթրիա Տուգասը Ֆրէտէրիք իւէ քէնտիսի մէճլիստէ իսթէտիկի կիպի իշ կէօրմէյ միւգթէտիր օլմատըղը հաւլտէ, Ֆրէտէրիք եանը-նա ֆիրար իւէ մէճլիսի տաղըթմագ իւզրէ մուգավէլէ էթտի. Եու-հաննա՝ մէճլիստէ րէյ չսիսէն վէրիլմէմէք տիր զանընը իւէ՝ էքսէրի-յէթ քէնտի թարաֆընտա պուլունաճաղընը մէմուլ էթտի, զիրա իթալիաիլըլարըն էքսէրիսինին խաթրընը եաիմըշ օլտուղունտան ան-լէրէ թէվէքքիւլ էտէպիլիր իտի. Պախուսուս նահագգ եէրէ իթա-լիաիլըլարըն սայըսընը մէճլիստէ թէզեիւո էթմիշ իտի. Պու խուսուս-տա Փաիանըն հիլէսի թէշխիս օլունտուղունտա, թէքլիֆ օլունտու, վէ Փաիա թարաֆընա գարշը գարար վէրիլտի քի, րէյ միւէթմէք վէրիւէ.

Հազըր պուլունան ա'զսի մէճլիս տէօրթ միւէթտէն, եա'նի՝ Ի-թալիա, Ֆրանսա, Ճէրմանիա վէ Ինկիլթէրրատան իտիւէր. Հէր միւ-էթտէն օլան մուրախասալը այրըճա թէճէմմիւ' էտիպ, պա'տ էւ միւզաքքէրէ թահթը մուպահասէ պուլունան մատտէ խուսուսունտա գարարըլարընը մէճլիսի 'ումումիտէ պէչան էթտիւէր, վէ պու տէօրթ րէյտէն իչիւ իւէ պիր մատտէ թաստիգ օլունտուղունտա, մէճլի-սին գարարը տէյտ հիւքմ օլունտու. Եուհաննա Փաիանըն արզու-սունճա տահի եաընընգ էփիսգօփօսլար իւէ մանասթըր նագըրլարը րէյ վէրմէյէ սէյահէյէթի սահիպի օլսրագ. Լաքին պունա մուխա-լիֆ օլարագ չօգ միւնասիպէթ իւէ իսրար օլունտու քի, 'իլմի իլահի մու'ալիմիէրի վէ Դըրսալարըն վէքիլէրի վէ պու միսիլու ս'ւիմ վէ միւ'թէպէր զէվաթըն ճահիլ վէ թարաֆկիր էփիսգօփօս վէ մանաս-թըր նագըրլէրինտէն զիյատէ րէյ վէրմէյէ սէյահէյէթի օլմագ կէրէք տիր. Պու տահի մէճլիստէ թաստիգ օլունտու.

Թ. ի. 1415 տէ Ֆեպրուար այընտա Եուհաննա Փաիա մէճլիստէ էն աղըր ճիւնգալարտան տօլայը իթթիհամ գըլընտը, լաքին մէճլիս պու մատտէլէրի րէսմէն թէֆահհուս էթմէք մէրամընտա օլմայըպ, պիր թէրճիհ պու թէշէէքքիւլէր սէպէպլինտէն անը իսթիֆա էթտիրմէք մէրամընտա խոր. Եուհաննա իսէ՝ իսթիֆա էթմէքլիք կէօս-թէրիչինի օյնատը, վէ Մարթ 20 կիճէլէյին պիր սէյիսին գըյաֆէ-թինի թագլիտ էտիպ ֆիրար էտէրէք Աւսթրիալը Ֆրէտէրիք եանը-նա իւթիճա էթտի. Պէօյլէմէ ա'զասընը եանընա ճէլպ էթմէքլէ մէճ-լիսէ խիթամ վէրմէք իւմիտինտէ իտի իսէ տէ, եինէ Սիճիսմունտ

Digitized by Google

Իմիէրաթօր վէ Կէրսօն (մէճլիսին ճանը ոէնիլտի) վէ անլէր իլէ հէֆէ էֆքեար սուլուննան Ֆրանսէվի վէ ճէրմանիալը վէ Ինկիլիզ ա'զաբլընըն իսթիգամէթ վէ իսլարը իլէ օլչէրիրին Փէնտլէրի պիհուտէ օլառու ։

Մարթ 23 տէ Կէրսօն՝ մէճլիստէ չօգ մուհիմմ վէ թէսխիրլի պիր նութգ էտիալ՝ մէճլիսի 'ումումիյին հուզուգունու թէֆխիր իլէ, վէ մէճլիս նասըլ փափալարա թէգաատիւմ վէ թէֆավվուգ էթմիյինի պէյան էտիպ, հէման օլ Մարթ այընըն 30 ունճու կիւնիւնտէ Կէրսօնուն ուսուլը քիլիսէվիյէ վէ ուսուլը իսլահաթը քիլիսէ րէամէն մէճլիս թարաֆընտան գապուլ վէ թաատիգ օլունառու ։ Լաքին Գարտինալլարըն պա'զըլարը Եուհաննա Փափանըն թարաֆընա հէր վէճվէճէ սահասէթ վէրմէքլէ, միւմքինի մէրթէպէ մէճլիսին իչինէ մանի' վէ սէքթէ վէրմէք իւզրէ չալըշըրլար ։ Փարիս թարաֆընտան կէլէն ճէնթիանօս իսմինտէ պիր 'ալիմ տահի պիր վա'զտա Փափա վէ Գարտինալլար 'ալէյհինէ չօգ հիտտէթ իլէ չիքեայէթ էթտի ։ Պիթթաապի' Գարտինալլար սլունուն իւզէրինէ տահա զիյատէ զազանաք վէ Ֆիթնէքեար օլտուլար ։ Նիհայէթտէ Մայիստէ Եուհաննա Փափա րէսմն մէմուրիյէթինտէն 'ազլ օլունառու ։

*Եուհաննա Փափանըն 'ազլի իլէ մէճլիս տէրտէսէթ պուլունան իչինին Քէսվիյէսի իչիւն էյի պիր ատըմ ալմըշ իտի ։ Պա'տէհու Կրէկօր Փափա իսթիֆա էթմէզտէն էվվէլ քէնտիսի մէճլիսի եէնիտէն Թէչքիլ էտիպ րէամէն Քանըմագլէ իսթիֆասընը վէրմէք իսթէտի իսէ, մէճլիստէ էն ա'լիմ վէ նուֆուզլու սլուլունան ատէմիէրին րէյ վէ միւսա'ատէսի իլէ պունա րիզա վէրիլտի, զիրա քիլիսէ պէյլէ էմսալսըզ հալտէ իքէն, գավանինի քիլիսէվիյէյի սէրպէսթճէ Թէֆխիր վէ իճրա էթմէք ա'զուլ կէօրիւնմիւ ։ Հէր նէ գաատար Եուհաննա վէ Կրէկօր իսթիֆա էթտիլէր իսէ տէ, Պէնէտիքթօս տահա իսթիֆա էթմէյէ րազի օլմայըպ, Քա Թ. Ի. 1417 էտէք մէճլիս 'ալէյհինէ 'ինաատ էթտի ։ Լաքին անընն սլու հարէքէթի ահալիսընը պիլէ կիւճէնտիրտի. չէօյլէ քի պիւթիւն իսխանեա քիլիսէսի անը Քէրք իլէ մէճլիսի վէ անընն սէլահիյէթինի Թանընտը, վէ մէճլիս հայլը էմէք չէքիպ էզկյէքլէրէ միւՔէհամմիւլ օլտուգտան սօնկրա, եա'նի՝ մահը Ցուհնիս Թ. Ի. 1417 տէն ի'թիպարէն ալէշ միլլէթին մուրախասլարը մէճլիստէ պուլունուպ անընն սէլահիյէթի Իւլուհիյատա 'ումումէն Քաատիգ օլունառու, վէ պէնէտիքթօսուն գուտրէթի զոյ' օլտու ։

Լաքին մէճլիսին Թէսվիյէսի իչիւն իսլահաթը քիլիսէ վէ 'ումումէն գապուլ օլունաճագ Փափանըն ինթիխապը տահա գալտը ։ Իսլահաթ նէ գաատար էլզէմ օլտուղու հէման մէճլիս վագթինտէ պիլէ աչիքեար օլտու. չիւնքի Գօնսթանս չէհրինէ չօգ Ֆահիշէլէր կէլիպ, քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի տահի ազչէ իչիւն Ֆիւրսաթ վէ ի'թիա օլունուղունտան քիլիսէտէ պուլունան մէքրուհաթ մէյտանա կէլէր ։ Վէ

Digitized by Google

խալահաթ նէ գատար 'ումուժէն էլզէմ պուլունտու խսէ, հէմտն օլ գատար միւշքիլ պուլունտու, զիրա թէրպիյէյէ միւսթահագգ օ-լանլարըն չօղու Գարտինալլար վէ Էպիսգոփոսլար իտի։

Մէճլիսին իւչինճի սէնէտինտէ Ֆրանքիսգոսլու Գէրնարտ չօգ թէսիրլի մինվալ իւզրէ վա'զտա պու սալիֆ իւզդիքր մէքրուհաթը մէ յտանա չըգարտը։ Մէճլիստէ պուլունան Յէրմիսիլէրի ալէչ գըսմա թագսիմ էթտի. (1) Տիւնեէվի ատէմլէր քի ումուրը րուհանիյէ յի ասլա վազիֆէ էտինմէյիպ պիլքիւլլիյէն ումուրը նէֆսիյէ իլէ մէշ-ղուլ օլուրլար։ (2) 'Իպատէթմանէլէրուտ պիւլ պէվգ, վէ ումուրը մուգատատէ յի իսթիհզա էտէնլէր։ (3) Մաղրուպանէ վէ պէօյիք 'ալույը խաստէվ իւլ հաշէվէթ վէ սալթանաթ իսթէյէրէք մու'ամէլէ էտէնլէր։ (4) Մէմուրիյէթ վէ ումուրը րուհանիյէ իւլ ախզ ու'թա էտէնլէր։ (5) Ուլում վէ ու'արիֆի տիւնեէվիյէ իւլ (Պապը աստիսէ միւթաճա'աթ օլունա) մէշղուլ օլանլար։ Տիվանը փափավիստ գո-յունլար իչիւն վազիֆէ պուլունմայըպ, անճագ եափաղըլարը իչիւն վազիֆէ էտինիլիր. չէօյլէ քի տիվանը իլահիտէն տիվանը չէյթա-նիյէ թահվիլ օլունտու» տէտի։

Ֆիլիսէտ իթթիֆագ հիչ տէյիլ իսէ հիյէթի բէամիյէտէ պուլուն-տուգտան սօնկրա, լէքի մէսէլէ գալտը, եա'նի' պիրի, Փափանըն ինթիխապը, վէ տիկէրի' իսլահաթը քիլիսէ։ Պունլարըն հանկըսը էվվէլա էլէ ալընաճաղը իւզէրինէ միւսլահաստ վուգու' պուլտու։ Սալիֆ իւզդիքր Ֆլէմէնգիալի Նիքօլաս կիսպի ատէմլէր, Սիճիսմունտ Իմիպէրաթօր վէ չօգ Ճէրմանիկալը, Ինկիլթէրրալը վէ Ֆրանսէվի ա'-զա' անըն իւլէ հէմֆիքնար պուլունտուգլարը հալտէ, չսգ ղայրէթ ի-լէ վէ մուհիմմ աէպէպլէր պէ յան էտէրէք էվվէլա իսլահաթը քիլիսէ-յէ պագմագ իսթէր իտի. լաքին Իթալիալըլար իւլէ Իսպանիալըլար վէ սօնկրա Ֆրանսէվիլէրին էքսէրիսի վէ Գարտինալլարըն էքսէրիսի տուահա Փափասը կէչինմէք իսթէմէտիլէր, վէ պունլար Ճէրմանիալը-լարը հէրէթիքօսլուգտան տօլայը իթթիհամ էթմէք իսթէտիլէր։ Սիճիսմունտ վէ Ճէրմանիալըլար իսլահաթ իչիւն միւքեմմէլ մէրթէպէ չալընշըլար իսէ տէ, միւէսսէր օլամատըլար, վէ Փափա ինթիխապ օլունտուգտան սօնկրա իւթիհատամ օլունաճագ, վէ օն պիր 'աոէտ է-յի գանունլատտան 'իպարէթ օլան ուսուլը իսլահաթը քիլիսէ խու-սուսունտա իթթիֆագ էտիլ, Ճէրմանիալը վէ Ինկիլթէրրալըլար չօգ թէրգի նէֆս էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1417 տէ Նոյեմբեր այընտա Գօլօնեալը Գարտինալ Օթթօ պէչինճի Մարթին իւնվանը իւլէ Փափա ինթիխապ օլունտու, վէ իսլահաթ իճրասը օնա հավալէ օլունուպ, պէչ աէնէ սօնկրա պիր 'ումումի մէճլիսին թիչքիլինի, վէ եէտի սէնէ սօնկրա պիր տահա վէ անուէն սօնկրա օն սէնէտէ պիր 'ումումի մէճ-լիսին թէչքիլ օլունմասընա գարար վէրտիքտէն սօնկրա, 22 Ապրիլ, Թ. Ի. 1418 տէ մէճլիս խիթամ պուլտու, լաքին լուզըմ օլան վէ արզուլէն-

Digitized by Google

միշ օլան խալահաթի իճրաս օլունմատը, զիրաս մէքքուհաթ քիլիսէտէ չօգ մէ յտան պուլմուշ իսի, վէ թա պու պէչինճի միւտտէթին ստունա գատար միւճատէլէլեր վէ հիճապ օլունաճագ ահվալ վէ ա՛մալ վուգու՝ պուլուր իսի։

Հէր նէ գատար տէօրթունճու վէ պէչինճի Գապլարտա խալահաթը քիլիսէ խուտաունտա ծնտէօրթունճու վէ ծնպէչինճի տէհրլերտէ զուհուր էտիպ չալըշան վէ զիյատէ զիքրէ չայան ատէմլէրին ահվալ վէ ա՛մալ վէ թահրիրաթը, մուխատապէն տիգգաթլմըզը ճէլպ էտէճէք օլուրաս, եինէ պունտան էվվէլ պէյան էթտիյիմիզէ նազարէն, 'այան աչիքեար տըր քի, քիլիսէի մէսիհիյէնին խալահաթը վէ հիւանի հալի վէ քեաֆֆէի ֆագաիլի մէսիհիյէ խուտաունտա թէբդիգիսի նէտէն ի՛պարէթ օլուտ ղու Գլրնարտ, վէ Րէյմօնտ, վէ Կէրսօն, վէ Ֆլէմէնճիսլի Նիքօլաս, վէ Տէլլի վէ Ալունօլտ մուխլուս ա՛լիմ վէ տինտար վէ զայրէթլի ատէմլէր թարաֆընտան էյիճէ թէշէխխ վէ ալէյան օլունտու։ Անճագ Լութէրին վագթինտէ պուլունտուղու գատար չօգ րէֆիգլերի վէ ինթիպահի ու՝մուտմայէ օլ զէմման պուլունմազ իսի։ Ֆագաթ եինէ խալահաթը քիլիսէյէ օլ զէմանտան ի՛թիպարէն միւպաշիրէթ էթմիշ օլունտու տէնիլէ պիլիր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷՔ ՎԷ ՝ԻՊԱՏԷՔԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

Գէշինճի միւտտէքտէ ՝իսլաուէքի ՝ուամուամիյէ խուստուսունտա վէ էսթարը մէսիհիյէ պուպընտա նէ քէպուլլաքը մուհիմմէ նէ միճաստէլէ վուգու՝ պուլուպ, միւվէրրիխին տիգգաքընը ճէլլլ էտէն պիր չէյ եօգ տուր՝ լաքին տիյանէքթ վէ հայաքը մէսիհիյէ խուստուսունտա չօգ վէ մուհիմմ վուգու՝աքթ մէյտան պուլուպ՝ եալընըզ քիլիսէի մէսիհիյէնին տէյիլ, անճաք պիւթիւն էվրօփա էհալիսինին տիգգաքընը ճէլլլ էքտուլէր։ Գու վուգու՝աքթ տախի պիրիպիրինտէն չօգ քէֆրիգ օլունուրսա տա, եինէ պիրէր նիսպէթլէ հայաքը մէսիհիյէնին հասըլաքընը պէյան վէ քէմիլ էտէր։ Գունտան էվվլլ կէօրտիյիմիզ վէճհլէ՝ իլք տէհրլէրտէ հայաքը մէսիհիյէ տիյանէքթի խալխ վէ րուհանիյէտ պէյան վէ քէմիլ օլունուպ, պու տիյանէքթ տախի տինի մէսիհինին ինքիշարը իչիւն պիր կիւպլ վէսիլէ օլտու։ Ֆագաթ պու միւտտէքթին իւչիւնճիւ Գաալընտա պէյան օլունուուզու վէճհլէ Խրիսթիյանլար ՝ուամուամէն վէ ՝ալլլ խուստուս քիլիսէ մէմուրլէրի վէ մանաաքընը րահիպլէրի քարիգի միւթադիմէն սափրլպ տա ուամուրը րուհանիյէ իչիւն այթընգ վազիֆէ էտինմէ յիպ, անճագ ուամուրը տիւնեէվիյէ վէ նէֆսիյէլէրինի իհթիմամ էքմէլէրի իլէ պէրապէքը, քիլիսէտէ հէր քիւրիւ կիւնահ վէ մէգրուհաթ մէյտան պուլուտու։ Գու միւնասիպէթլէ պու պէչինճի միւտտէքտէ, պա՛զը չօգ մէշհուր վէ հէր վէճհլէ գիգըրէ չայան վէ պու Գաալըն իւչիւնճիւ Գաալընտա լայըգը իլէ պէյան օլունաճագ տիյանէքթի խալխէ էօլընէգլէրի միւթէանա քուքուլարագ, հայաքը մէսիհիյէ պիր տիյանէքթին հիյէքի զահիրիյէսինտէ իչլէր լտի։

Գիր քարաֆտան պու տիյանէքթի զահիրիյէ չօգ մանաաքըլար քիւչատ, վէ մէզահիպի ճէտիտէի րուհպան քէչգիլ էտիպ, պիր կէօրթէրիչի րիաղէթգէքեարլըգտա պէյան օլունուր իտի։ վէ տիկկր քարաֆտան քիլիսէտէ մէվճուտ պուլունան մէգրուհաթը տէգ՝ էքմէյտիպ խալահաթը քիլիսէնին լուզումունտան տախի քէվճճուհ իլէ Երուշալիմ վէ Ջրիստոսուն քիւրպէտինի ալայրի մուհինլէրին՝ էլինաէն ալմագ էմէլ վէ արզուսունտա օլարագ միլիոնլարճա Խրիսթիյանլար միլահլանարագ չօգ հասրէթ վէ իչքիյագ իլէ ճիհատ վէ ղուր-

Digitized by Google

պէքէ կիտիպ , էքսէրիսի տախի մէճրուհ վէ մագֆուռէ օլուպ եինէ վաճանլարընը կէօրմէտիլէր ։ Վէ հէր նէ գատար պու «էհլը սալիպ» օլանլարընն նագլիյէքի պու'պիլէրին պիւ'իւմիւնճէ քէվարիսի 'ատէյէտ , եախօտ միւտաֆէին ալիրինճի վէ եախօտ իւչիւնճիւ Պապընտա պուլունմագ կէրէք տիր , եինէ սալիֆ իւզրիքր տիյանէքի զահիրէնին էսէրլէրինտէն տէ յու պէ յան օլունմասը տահա մագպուռ վէ միւֆիտ պուլունաճաղը ի'ֆիգուտրմըզտան տըր ։ Տիյանէքի մէսիհիյէնին իչպու վուգու'աքը զահիրիյէլէրի պէ յան օլունտուգտան սօնկրա , իւչիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւ Ֆասըլլարտա տահա մագպուռ պիր մատտէ տէ յու իչպու պէչինճի միւտաֆէքտէ , պախուտաս միւտաֆէքին իքինճի նըսֆընտա, տիյանէքի հագիգիյէ էօրնէքլէրի՝ օլարագ վէ իսլահաքը քիւիսէ յէ պա'իս զուհուր էտէն զէվաք վէ մէզհիպլէրին նագլիյէքինէ պիլ մէմնուն իյէ կէչէճէ յիզ ։

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԱՆԱՍՔԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ՐԻՒԱՅԷԹՓԵԱՐԼԸՂԸՆ ՓԷՍՓԻ ԻՋՏԻՒՃԱՏ ՎԷ ՆՈՒՖՈՒՋ ԷՔՄԷՍԻՆԷ ՏԱՃԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

ՊԷՒԻՆՑԻ միւտէքին իպթիտասընցա մէվնուս պուլունցաՑ
մանասքըր մէզհէպլէրի հագգընցա ։

Պիլա չիւպհէ քիւիսէի մէսիհիյէնին ումուրը տիւնէէվիյէ վէ մէքքուէհաքտա զարագ օլունմասընընա ուլանընդ տա չարէ սարսմադընդագ էվվէլա 'իլմի իլահի միւտէրրիսլէրի վէ 'ալէմխուտաս. մանասքըր բահրիպլէրի Թարաֆընտան օլտու ։ Զօգ քիմսէյէր պու միւտէքին միւնազա'ալարընտան , վէ չօգ եէրլէրտէ զուհուր էտէն իհթիլաղտան Փիքրար իլէ մանասքըրլարտա մէՏենակեահ վէ 'ուպուտիյէք իշին սէ-

Digitized by Google

լամէթ արարլար իտի ։ Եէսինձի Կրէկօր վազթինտէ պիլէ չօգ պէյ-զատէլէր հիւքիւմէթը 'ատկէ լէլ հիւքիւմէթի փափավկէ պէչինտէ միէ յտա օլունմուշ օլան միւնազա'ատան չէքիլիպ մէզքիւր մանաս-թըրլարը տօլտուրտուլար ։ Գա'զէն ումուրը հիւքիւմէթ լէլ մէշ-ղուլ օլան պէօյիւք ատէմլէրին տինտար զէվճէլէրի էվլատլարընը պէլքի տիւնեայա կէլմէզտէն էվվէլ պիլէ Ալլահա վազֆ էտէրլէր իտի. մէսէլա մէշհուր կիւպէրթ վէ Պէրնարտընը վալիտէլէրի պէօյ-լէճէ օղուլլարընը Հաննա կիպի Պէյթուլլահա , եա'նի՝ մանասթըր-լարտա պուլունան տինտար րահիպլէրէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ իչիւն ոէվամ իւզրէ րիյազէթքեարանէ 'էօմրլէրինի իւրար էթմէք իւզրէ թէյլիմ էտէրլէր իտի ։ Էվլատը չօգ օլան ատէմ տուիի պա'զէն քէն-տի եիւքիւնիւն թահֆիֆի իչիւն պիր եա իքիսինի մանաստըրա հէ-վալէ էթտիլէր ։

Զօգ տէֆ'ա տաիի ատէմլէր խաստալըգ վէ պաչգա ֆէլաքէթ-լէր սէպէպինտէն քէնտիլէրինի ումուրը րուհանիյէտ թէյլիմ էթ-մէյէ կէօյա քի Ալլահ թաւաֆընտան էմր օլունուր զոնն էտէրէք մանաստըլարա կիտէրլէր իտի ։ Պա'զէն տաիի ատէմլէր ճիւնհա իչ-լէմիչ օլտուղլարը հալտ նէտտամէթտէն վէ խայրաթ իլէ ակվասլ գա-զանմագ լուիսի իլէ մանաստըլարա կիթտիլէր , եախօտ միւճրիմ-լէր տինտար մանաստըր նագըլլարը եանընտա իսլահ օլունուր տէյու օրայա կէօնտէրիլիր իտի ։

Մանաստըլարտա րիյազէթքեարանէ 'էօմր կէչիրմէք 'ումումէն նէ գատար մէմտուհ վէ մուճիպլի թէրագիի մուտին ի'թիպար օլունտու-ղու Քանթէրպէրիի Անսէլմօսըն պիր քէլամընտան անկլաչըլըր ։

«Գու տիւնեանըն ճէլալինի արզուլատըղընտա անըն նէթիճէսինի տուխի տիւչիւնէէին , վէ պու տիւնեանըն ճէլալինի խօր կէօրէնլէրին իւմիտլէրինի թէֆէքքիւր էտէսին ։ Լաքին խէլաս պուլանլար եալընըզ րահիպլէրը տէյիլ սիր տէյու ճէվապ վէրիր իսէն , անը թէյլիմ էտէրիմ. վէ եինէ քիմ խէլաս պուլմադա պէյատէ էմին սիր. եալընըզ Ալլահընն մուհապպէթինի թալէպ էտէն , օնդաս հէմ Ալլահըն հէմ տիւնեանընն մուհապպէթինի թալէպ էտէն սի ։ Պէլքի րիյազէթքեարլըգտա թէճ-լիքէ վար տէրսին ։ Լաքին հէր թարաֆտա իճհլիքէ վար իքէն , թէճլիքէսի պէյատէ օլան թարաֆա մը մէյլ էտէրսինն » ։ Եա'նի՝ մա-նաստըլարտա պուլունմագ օլ վազթըն զիւ'իմլինճէ տահա պէյատէ Ալլահա եագընն օլմագ տէմէք սիր ։ « Հէր քիմ Բօմայա եախօտ երու-չալիմէ պէյարէթ էթմէյէ մէ'ահհիւտ էտէրսէ , անընն պէտէլինէ պիր մանաստըրտա րահիպ օլտուղունտա , ճիւմլէ մէ'ահհիւտ էթ-միչ օլտուղունու պիրտէն իմամէ էթմիչ օլուր ։ Սէմավի երուչալի-մէ տօղրու տէվամ իւզրէ նիւզ թա՝ թմագ՝ պիր քէրրէ տիյարը մու-գատտէչ՝ երուչալիմէ զիյարէթ էթմէքտէն էյի սիր ։ Բապպիմիզին այագլարընըն պատտըրը եէրէ զիյարէթ էթմէք էյի իսէ , Բապպիմի-

Digitized by Google

զի լու պէրու կէօրէմէյիվիզ սէմավոթա նայիլ օլմազա ճահտ էթ-մէք տահա էյի տիր » տէնիլիր իտի ։

Մէշհուր բահիպլէրին րէյլէրի էն մուհիմմ մատտէլէրին թէավիյէի իչիւն թահսիլ օլունուր իտի , վէ զաթլարընա զիյատէի իլէ րի՛այէթ օլունուր իտի։ Լաքին մանասթըրլարտա պուլունանլար թէրքի նէֆս էթմէքլէ տայիմա սահիհ պիր զաւպը նէֆսէ նայիլ օլմատըլար ։ Պիր թիւրլիւ թէճրիւպէլէրտէն խէլաս օլմագլէ պաշգա թիւրլիւ թէճ-րիւպէլէրէ տիւշար օլտուլար ։ Տիւննէվիլիքտէն գուրթուլուպ տա Շէյթանըն ֆէնալէրինէ թուէթուլտուլար ։ Շէհվանի էֆքեար վէ հէ-վէսլէր իլէ օղրաշըր իքէն , մաղլուպ օլարագ մէյուսիյէթէ տիւչէր-լէր իտի։ գիրա անճագ Շէյթանտան ֆիրար վէ էյի ա՛մալընը իճրա-սընտա պուլունմադըխ Շէյթանա վէ տէրուննինտէ զուհուր էտէն զայ-րի մագպուլ էֆքեարա վէ թէնին հէվէսլէրինէ զալիպ կէլմէք մում-քին օլար ։ Պու խուսուստա Ա.նասլմա՝ «Բէօթիւ հէվէս վէ ֆիքր ան-ճագ էյի ֆիքր վէ հէվէսին տոսթուլ էթմէսի իլէ գալպտէն իճրաճ օլունապիլիր » տէտի ։ Պի'թթապի' էն էյի վէ էն քէօթիւ ատէտլէր րահիպլէր արասընտա պուլունուր իտի ։

Տէօրտիւնճիւ միւտաէթտէ՝ թէչքիլ օլունմուչ Ջլունեի մանասթը-րը գիքր օլունտու ։ Օրուտա գիքր օլունան նազըրը Հուկօտան սօն-կյա նալայըգ պիր նազըր պուլունտու իսկ տէ , թ. ի. 1122 տէ իս-թիֆա էթմէկէ մէճպուր օլտուղունտա , միւհէրէմ Պէտրօս Մաւ-րիսիօս իամինուէ չօգ մէշհուր պիր ատէմ անըն եէրինէ ինթիխապ օլունտու ։ Պու ատէմ չօգ գիքրէ չայան տըր ։ Անըն թահքը իտա-րէսինուէ Ջլունեի մանասթըրընըն հալի չօգ մէմտուհ իտի ։ Տէյանէթ մահզէն րէյազէթքեարլըգտան 'իպարէթ օլմատըղընը , վէ միւքէմմէլ պիր ինսանէյէթ մումինլէրէ եագըշըր տէկու կէօրիւպ , քեաֆիրէի մա'լիւմաթը միւֆիտէյի թա'լիմ, վէ հէր խուսուստա րահիպլէրի հիւանիւ թէրպիյէ իլէ հիւանիւ հալ վէ հարէքէթէ ալըշտըրտը ։ Ջէն-տի վալիտէի 'ագիլ վէ տինտար պիր խութպուն օլուպ , օղլունու կիւզէլթա'լիմ վէ թէրպիյէ էթմիշ իտի , վէ Մաւրիսիօս տոյիմա հա-լիմ , մուհաթապէթլի վէ միւթէհամմիլ պիր ատէմ իտի ։

Սըգը պիր րէյազէթքեարլըղընը գանունլարընը հիչ միւսա'ատէ էթ-մէք իսթէմէյէն պիր նազըրա տէտի քի , «Ալլահըն թա'յին էթ-տիյի գանունա մուղայիր օլան պիր թիւրլիւ թէրքի նէֆս քէնարինէ մագպուլ օլմազ ։ Շէյթան Քրիստոսու քէնտիսինի հէյքէլին պուր-ճունտան աթմազա գանտըրմագ իսթէյիյինտէ , պիզիմ խէյասըմըզ իչիւն տիւննայա կէլէն զաթ քէնտիսինի հէլաք թէհլիքէսինէ պրագ-մաղա րիզա վէրմէյինտէ, պիզ 'իպրէթ վէրիր քի , րէյազէթքեար-լըղընըզը հէլաքը նէֆսինիզէ գատար իսրար էթմէյէլիմ» ։

«Մուհապպէթի օլմայան ատէմէ օրուճլար , թէրքի նէֆս վէ նէ գատար րէյազէթքեարլըգ օլուրսա օլսուն , սօնրա ֆահտէ էթմէգ·

Digitized by Google

մուհապպէքի խօր կէօրէն ատէմտէ մուհապպէք եօգ տուր (Ա. Բօ-
րինք· ԺԹ) ։ Էյէր իսթէրսէն , էթտէն իմթինապ էյլէ , իսթէմիյին
գառար րիյազէթքեարանէ եաչա , ճէսէմինի գամըլա , կէճէլէրինի
ույգուսուզլուգտա վէ կիւնտուզլէրինի էվէքտէ իմիար էյլէ , ճէսէ-
մինի եազըլմագ իւզրէ թէսլիմ էյլէ , եինէ սանա ֆահուտ էթմէզ» ։
«Միւքէտտէր օլտուղուսմուզ հալտէ , կէօզ եաչլարըմըզ իսանա մու-
զայիր տէյիլ տիր ։ Ահասը ինսանիյէմիզի զօր էտիպ տէ գաթ'
էթմէք մաթլուպ տէյիլ տիր »։

Տինտար ատէմլէր տահա զիյատէ րիյազէթքեարանէ 'էօմր կէչիր-
մէք իչիւն քէնտի ագրապա վէ վաթանլարընը թէրք էտէրլէրսէ ,
օնտա սէվապ եօգ տուր· եօխսա էյուպ քէնտի վաթանընտա գալ-
մազ իտի ։ Մատւար Բրիստոսա գիյարէթ էտէն չարդի Ա'լիհէր' քէն-
տի վաթանլարընա 'ավտէթ էթմէզ իտիլէր ։ Բրիստոս պիզգաթ
քէնտի վաթանընը մի'ճիւ ղլէրի վասիթասը իլէ չէրճիլի գըլմազ ի-
տի ։ Նատտան այրըճա չէքինմէք պանա տտ մազ պուլ օլուր , լաքին
էն կիւզել թէնհալըգ քէնտի գալպիմիզտէ իհտաս էտպիլիրիզ ։ Օ-
րայա պիր զարիպ կէլմէզ ։ Օրատտա սէսսիզ սէտտասըզ օլարագ Բաղ-
պիմիզ պիգիմ իլէ սէօյլէյիր ։ Պու թէնհալըգտտա թէնտէ պուլուն-
տուգճա , վէ պու տիւնեատտա զարիպլէր կիպի հէզմիքճէ , էկէրչի
ֆէլսէքէթլէրտէ պիլէ պուլունաագ՝ իսթիրահաթ վէ իհմպուլզգը բաղ-
պանի պուլսլըմ , պիրտա հազիգաթէն Ալլահըն փատիչահլըզը տէ-
րունիմիզտէ տիր» ։

Մաթթիոսուն տինտար բահիպլէր իլէ չօգ սըգը պիր իւնսիյէթ վէ
իհմագլըզը վար իտի , վէ անըն թէսիրաթը՝ րիյազէթքեարլըզը մի-
նաասիպ հուտուտ իլէ թահսիտ էթմէքտէ , վէ անը տահա գիյատէ
'ումմէն մի'ֆիտ գըլմազա տօղրու պուլունմուշ տուր ։ Լաքին ա-
նըն թէսիրաթը տահա սըգը պիր րիյազէթքեարլըզըն մէզահիպի ճէ-
տիտէնին թէչքիլի իլէ զուհուր էթմէսինէ մու'ավէնէթ էթտի տէ-
նիրսէ տահի ինքեար սլուննազ· դիրա էն ա'լա վէ միւքեմմէլ հա-
յաթը մէսիհիյէ նէտէն 'իպարէթ իտիյի , վէ նէ սալտան նէ տէ ոլ-
տան իֆրատտա տէրճէսինէ սէյիրթմէք միւֆիտ վէ մագպուլ տուր
տէյու տահա օլ վագըթ լայըգը իլէ տէրք օլունմազ իտի ։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Պէիճճի միւսէբսէ թէօիլ օլուճաճ մանասթըրլարըն մէզահիպի ճէտիտէլէրի հագգընճա

1. Քիսթէրքիում մէզհիէպի

Պու միւտտէթին հէման իպթիւասընտա Րօպէրթ իսմինտէ պիր Ֆրանսէվի րահիպ 20 րէֆիգ իլէ պէրապտէր օլ վագըթտա պուլուճանան րիյազէթ-քեարլըգտան տահա զիյատէ սըգը ուտուլը թէրպիյէի րուհական իսթէյէրէք չէքիլտիւէր, վէ Քիսթէրքիում իսմինտէ Շարլօն գուրպինտէ պիր սահրա մահալինտէ իգամէթ էթտիլէր։ Պու մէզհէպին էն նուֆուզլու նահըրը վէ րէյիսի սալիֆ իւզգիբր Գէրնարտ օլուպ, անըն ահվալ վէ թահրիլաթը պուրատա մահտուտէն գիբրէ չայան ոլըր։

Գէրնարտ Թ. Ի. 1091 տէ Պուրկուճնահատա Տիժօն ճիվարընտա միւ'թէպէր պիր ատէմին օղլու օլարագ տիւնեազա կէլտի. լաքին անըն թա'լիմ վէ թէրպիյէսի վէ հէման պիր թիւն էվաֆը ավլագիյէ վէ 'ազլյէսի, վալիտէսի Ալէքսին թէսլիրաթը իլէ հիյէթ վէ հասահյէթ քէսպ էթտի։ Ալէքսին եէտի նէֆէր օղլու վար իտի, վէ պիրի պիրի արգասընրա թէվլիւտ էթտիքէլրինտէ, անէլրի Բապպըն խըզմէթինէ թահսիս էտէր իտի։ Անըն իւչիւնճիւ օղլու Գէրնարտ մահտուսէն վալիտէսինին տիյանէթինտէն չօգ թէսլիրաթ գապուլ էթտի։

Վագա'ա Ալէքսին վէֆաթընտան սօնկրա Գէրնարտ պո'զը խայրսըզ րէֆիգլէրինին թէսլիրաթընտան պիր էյամ ումուրը բուհանիյէտէն եիւզ չէվիրտի իսէ տէ, եինէ ազ վագըթ միւրուր էթտիքճէն սօնկրա, սէպապվէթինտէն պէրու պէօյիւմիւչ օլտուղու թէսլիրաթըն գուվվէթի իլէ րիյազէթքեարանէ 'էօմրիւնիւ սարֆ էյամէք նիյէթինտէ օլտու։ Կարնտաչլարը իսէ անըն տիգգաթընը թահսիլ 'ուլումի վէ մէ'արիֆէ չէվիրմէյէ չալըշտըգլարընտա, քէնտիսի տահի պու չէյլէրէ վագըթ վէ գուվվէթ սարփ էտիպ՝ ա'լիմ պիր ատէմ օլտու իսէ տէ, եինէ վալիտէի մէրհումէսինին ումուրը բուհանիյէյէ րիւճու' էթտիրէն թէսլիրաթընտան նաչէ պիր մանասթըրա տվամ իւրէ իգամէթ իչիւն կիթմէյէ գարար վէրտի։ Անըն ղայրէթի վէ վալիտէսինին թէսլիրաթընըն քէսրէթի պունտան թահմին օլունա-

Digitized by Google

պիւիր քի , ազ վագըթտա Պէրնարտըն գարնտաչլարընըն ճիւմլէսի , քիւչիւլիւ միւսթէհանա օլարագ , քէնտիսի կիպի րահիպ օլտուլար : Թ. ի. 1113 տէ եիկիրմի իքի եաչընտա օլարագ Պէրնարտ սալիք իւզդիքը եէնի Քիսթէրքիում մանասթըրընա օթուզ րէֆիգ իլէ պէրաբէր կիրտի :

Գիր քէրրէ րիյազէթքեարանէ եաչամագ իւզրէ գարար վէրտիքտէն սօնկրա պիւթիւն ճան ու տիլտէն րիյազէթքեար օլտու : Նէրէք զամանը նէֆս իչիւն Թուրթուղու օրուճլար վէ ուչգուսուզլուգլար , կէրէք էլէրի իլէ չօգ չալըշմասը , կէրէք տու'ա վէ միւսլահազաի րուհանիյէ յէ վէրտիյի սու'ալթլար լուսուսունտա րիյազէթքեարլըղըն էն զիյատէ չէտիտ նիզամանթընը քեֆֆիյէ մանթլուպանթընտան զիյատէ պիւյիւ իֆնա էտէր իտի : Սօնկրա քէնտիսի Թէսսիւֆ իլէ իգրար էթտի քի , վիւճուտունի զա'իֆլէտմէք տէրճէտէ րիյազէթքեար օլտու . լագին պիւյա չիւալէհ պէօյլէ վիւճուտու զա'իֆ օլուպ տա սօնկրա պէրլի վէ ղայրէթլի րուհու ուսհա զիյատէ նաստա քէսալը Թէսիրաթ էթտի : Իւչ սէնէ Քիսթէրքիուսունա էյլէնտիքտէն սօնկրա՝ Պէրնարտ անճագ եիկիրմի պէշ եաչընտա օլտուղունտա լանկրէ ճիվարընտա պիր եապանի վէ մուգատտէմա հայտուտ եէրի օլուպ տա սօնկրա «Բլէրվօ» տէրէսի տէնիլէն մահալուէ ինչա օլունան մանասթըրընը նազըրը օլմագ իւզրէ ինթիհապ օլունտու , վէ օթուզ եէտի սէնէ զարփընտա Բլէրվօ նազըրընա Թապի' օլան 67 մանասթըր ինչա օլունտու : Պէրնարտըն նազարէթինտէ Բլէրվօ մանասթըրընըն րահիպլէրի Թօփրագ իշլէտիլէր վէ օլ գապար բէնչպէրլիք էթտիլէր քի , սօնկրա Պուրկունտիատա չէտիտ գըթլըգ զուհուր էտինճէ, հիսապսըզ զահիրէ ատտագա օլարագ պաշգալարա վէրտիքտէն ու'ատտա , պիր գաչ մահ վիւտութի դատար 2000 նէֆէր քէսան օլ մանասթըր Թարլալարընը մահասուլարընտան նէֆագա ալտըլար :

Բլէրվօ մանասթըրընտան րահիպլէր Ֆրանսա , Իթալիա , Իսփանիա , Պրիթանիա , Ճէրմանիա վէ Տանիմարգա իլէ Իսվէչ մէմալիքինէն հէր Թարափընա եէնի մանասթըրլար Թէչգիլ էթմէք իւզրէ կիթմէկէ մէճպուր օլտուլար , չէօյլէ քի Պէրնարտ վէֆաթ էթտիյինտէ (Թ. ի. 1153 տէ) քէնտի Թէսիրաթընտան վիճուտա կէլմիչ 160 'ատէտ մանասթըրլարը քէնտի Թուրթուղու ուսուլի րիյազէթ իւզրէ , վէ քէնտի էօրնէկինճէ Թէչգիլ օլունարագ պրագտը , վէ պիթթատի' պու ճիւմլէ մէմալիքտէ անըն հայլը Թէսիրաթը պուլունտու : Պէրնարտ' Դըրալլարընը , Պէլճիրին , Էսփիսգօփօսլարընը վէ փավլալարընը միւսթէհարը իտի : Զօգ վէ ուզուն եօլճուլուգլար էթմէկէ մէճպուր օլտու , վէ տէֆի'աթէն Էսփիսգօփօս իչիւն ինթիհապ օլունտու իսէ տէ , գապուլ էթմէզ իտի : Քէնտիսի հէր նէ գատար փափանընըն հիւքիմէթինէ վէ պիզզաթ փափալարա րի'այէթ էթտի իսէ տէ, քէօր օլարագ անլէրէ միւթիւ' պուլունմադա տալա րիզա վէրմէտի :

Digitized by Google

Հէր 'ագիլ ատէմին քէնտիսի իչիւն քէնտի զամիրինճէ հիւքմ էթմէյէ հագդը վար տէյու խնաստ էթտի։ Փաւխալարա չօգ սէրպէսթ մինվալ իւզրէ եազըը, նիճէ քի իւչիւնճիւ պաղատա անըն իւչիւնճիւ իւկէնիօս Փափայա եազտըղը քէլամլար իսպաթ էտէր։

Անըն հագդընտա՝ «Մի՛ւ'ճիւզէլէր իճրա էթմէք գուորէթի վար» տէյու 'ուճումէն ի'թիգատ օլունտուս իսէ, վէ քէնտիսի մի՛ւ'ճիւզ նէվ'ինտէն ա'մալ իճրա էթմէք ի՛ստա'սընտա իտի իսէ տէ, պու քէյֆիյէթէ չօգ էհէմմիյէթ վէրմէյէճէք տը։ Անըն «Իհլիսալիպ» օլանլարըն թէշվիգի իչիւն չալըշմասը պու պապըն իքինճի ֆասլընտա զիքր օլունաճագ տը։ Պէրնարտըն չօգ թէէքիտ էթտիյի թա'լիմաթըն սիրի պու իտի քի, «Ուճուրը րուհանիյէ խուսուսունտա մա'լիումաթը հագիգիյէ թէճրիպէյէ տէյունիյէմիզ վասիթասը իլէ էրտիյիմիզ ման'լիմաթտան 'իպտարէթ տիր։ Եա'նի՝ ախլագ վէ գուլպիմիզին թա'լիմաթը իլահիյէ վասիթասը իլէ թէճռիպա վէ թէնվիր վէ թազուիս օլունմասընտան 'իպտարէթ տիր։ Չօգ խազինէյէր հագդընտա խոպպէր ալմագ տէյիլ, անճագ անլէրէ մալիք օլմագ ատէմի զէնկին գըլար։ պէյղէ տավսի Ալլահը ալիմէք տէյիլ, անճագ օնա տօղրու թազվա իպտէ սուլունմագ ատէմի հիքմէթի սահիհէ սահիպի գըլար։ Ալլահընն գօրգուսու (եախօտ թազվա) օլմասընըղը հալտէ՝ 'իլմ միճիպի մաղրուրիյէթ օլուր» տէր իտի։

Պէրնարտ մուհասպէթէ, պախուսուս Խրիսթիյան մուհասպէթինտէն չօգ 'ալա թարզ իլէ պահս էտէր իտի։ Քէնտիսի «Մուհասպէթ ատէմի» տէնիլիր իտի։ Քէմալիյէթի մէսիհիյէյի մուհասպէթտէ պուլուր իտի։ Չօգ էմէք չէքիպ միզայիդայա սիւչար օլտուղունտա տէր իտի քի, «Ճանըմըն պէր հայատ օլմասընա քէնտի էօմրիմի իլէ սէպէպ օլան զաթ իչիւն տէյիլ իսէ, քիմի՞ն իչիւն եաչայահաղըմ։ Պանա հայաթը էպէտիյէ մի պուրչ էտէնտէն ղայրիյէ քէնտի 'էօմրիմիմ վազֆ էտէպիլի՞րմի՞յիմ։ Օնա պիզզէրուրէ տէյիլ, անճագ րիզա իլէ խըզմէթ էտէրիմ, գիրա մուհասպէթ՝ պէրիյէթ վէ հուրիյէթ հասըլ էտէր։ Ֆրիատտա՝ գօրգուչու տէֆ' էտէն էմէյի խաթիրահաթա թահվիլ էտէն վէ իճրիյէթ թալէպ էթմէյէն մուհասպէթ իլէ խըզմէթ էյլէ։ Պու մուհասպէթ պիզի խուսուսա տուա էթտիյիմիզտէ պիր էտէր։»

Պէրնարտ մուհասպէթտէ տէօրթ տէրճէ պուլուր. «Էվվէլա՝ Ալլահա, պիզէ էյլիք էտիպ պէրէքէթլէր իհսան էթտիյի իչիւն մուհասպէթ էտէրիզ։ Սանիէն՝ Ալլահընն լութֆունու վէ ինայէթինէ թէճրիպալ էտիպ հիսա էթտիյիմիզտէ՝ օնա տահա մուհասպէթ էտէրիզ։ Սալիհէն՝ Ալլահա, պիզէ օլան իհսանլարընա ողագմայարագ քէնտի ճէմալի վէ քէմալիյէթի իչիւն մուհասպէթ էտէրիզ։ Վէ րուսլի'էն՝ քէնտիմիզի պրագըպ տա եալընըզ Ալլահընն 'իպզէթինի արայըպ տնըն միչտպէհէթինէ թահվիլ օլունտուղումուզտա, վէ Ցիսուտա հէր

Digitized by Google

չէյտէ, հէր հալիմիզտէ զաթէն հաղըր ալուլտուղումուզտա, մու-հապպէթի հագիգիյէյի թէճրիպէ իլէ պիլիրիզ։ Պունուն քէմալի-յէթի անճագ սէմավաթտա օլուր։

Եէնի Քիսթէրքիում բահիպլէրի վէ գատիմի Քլունեի բահիպլէրի արաստընտա հասէտ վէ գըղգանճլըգ վէյտա օլունտուղունտա, Պէր-նարտ ասլա պունա եիւզ վէյմէտի։ Բէնտիսի ուտուլը բուհպանիյէթի գավիճէ վէ չէտիտէն իճրա էթտիրտի խէտէ, ատհա սէրպէսթ թարզ լուզրէ բուհպանիյէթ վէ րիյազէթին իճրասը տահի տինի մէ-սիհինին մաթլուպաթընա մութապըգ օլապիլիր վէ հայաթը մէսի-հիյէ Քրիսթիանլար ատաստընտա հիյէթը մի խթէլիֆէտէ այէյան օլու-նուր ուէյտ գապուլ վէ թէֆհիմ էտէր իտի։ Քրիսթիան ուհապ-պէթի պաշգալարը հիւքմ էթմէքտէն չէքինիր ուէյտ թահիթը ատա-րէսինէ պուլունան բահիպլէրի թէքտիր էտէր իտի։ Հայաթը մէ-սիհիյէ այն ու 'ատէթլէրին իճրասընտան ուէյիլ, անճագ մուհապ-պէթտէն վէ մուհապպէթին աէմէրիէլէրինտէն 'իպապէթ տիր ուէյտ պէյան էթտի։ Լաքին նինէ Քլունեի բահիպլէրի ատաստընտա պա'պէն պուլունան սալթանաթ, զիյատէ մուզէյանէն գըլընմըշ մնանաթըր-լար վէ 'իպատէթհանէլէր 'ալէյհինէ իթ'իրազ էտէր իտի։ Պէրնարտ քէնտիմիզի պիլմէքլէ մութէվազիւ' իւզդալու օլմադըգըն էհէմմիյէ-թինի վէ սայիրլէր հագգընտա իֆհիրա նէվ'ինտէն ուէօզէր ուէյլէ-մէքտէն տիգգաթլըճա իճթինապ էթմէք ֆարզը էվվէլ օլտուղունու թէֆհիմ վէ թէէքիտ էտէր իտի։

Ջ. Քարթուսիում վէզիլպի

Քօլօնեալը Պրունո թ. 1040 տա թէվէլլութա էտիպ, ա'լիմ վէ տինուար պիր ատէմ օլտուղունտան, օղ ղէման Րէյմ էմիսգօիսու. Մանասէ միուիլիս քիւլիչէն տիւնեէվի վէ նէֆտանի քիլիսէ մէմուր-լէրինին ահվալ վէ ա'մալինտէն իքրահ էտիպ, Կրէնօպլ չէհրինին գուրպինտէ Քարթուսիում տէնիլէն եաուանի եէրէ օն իքի րէֆիգ իլէ պէրապէր չէքիլիպ՝ զիյատէ Ա Կրքի նէֆս իլէ ուտուլը րիյազէթի չօգ գավիճէ իճրա էթտի։ Պու բահիպլէր պիր մանասթըր ինչա էթ-տիլէր իսէ տէ, իչինէտ իգամէթ էթմէկ յիսի՝ եանընտան եաուտըգլարը ատաճըգլըտտա այրըճա օթուրտուրլար իտի։ Պիւթիւն կիւնիւ թէնհա-տա 'իպատէթ իլէ վէ իչ իչէմէկլէ իմրապ էտէրլէր իտի։ Ասլթանաթ վէ հէր նէվ զիյնէթի, 'իպատէթը 'ուտմուվիյէ յէ վիւճա'ալիգ չէյլէր խաուտատունտա պիլէ, րէտտա էտէրլէր իտի։ Ալթուն վէ կիւմիւշ հէ-տիյէլէրի գապուլ էթմէկլէր իտի։ անճագ Թա'ամը մուգատտէթ

Digitized by Google

այնընդն իճրասընտա քեասէ կիւմիւշ օլասիլիր իտի։ Պու րահիպլէր եազը եազմազ իլէ չօգ վազըք սարՓ էտիպ, Ռիթապը չէրիՓ իլէ գատիմ մու'ալիմլէրին թահրիրաթընդն չօգ նուսխալէրի անլէրին էլլէրի իլէ գալէմէ ալընմըշ տըր։

Պու իլք մանասթըրդն էմեալի պաչգա չօգ եէրլէրտէ պուլունուպ չէօհրէթ քէսպ էթոիքլէրինտէ, պու մէզհէպ րահիպլէրինին էն պէօյիւք խազինէսի քիթաւլանէլէրինտէն 'իպտրէթ իտի, վէ վագըդն միւրուրինտէ մանասթըրլարընդն վագըՓը իզտիյատ պուլ տուդունտա եինէ անլէրին թէրպիյէսի վէ րիյազէթը գավիյէսի թէղայիւր էթմէմիշ տըր։

ՍալիՓ իւզիքը եէնի մէզահիպի րուհպանտան պաչգա՝ օնպիր վէ օնիքինճի տէհրլէրտէ չօգ մէզհէպլէր տահա զուհուր էտիպ, պա'զըլարը խասթախանէլէրին ինչասը վէ սայիր խայրաթընդն իճրասընտա, պախուսուս օլ էյամտա չօգ եէրլէրտէ պուլունան ճիւտահիլլար իչին պէզպի իհթիմամ էթոիքլէրինտէն զիքրէ չույան օլասլար, անճաղ սօնկրա ՓէկվզիւլՓատէ չէօհրէթ վէ քսրէթ պուլմուշ իքի մէզհէպլի տահա թարիՓ էտէպիլիրիզ։ Թ. Ի. 1215 տէ թէճմիհ' էտէն լաթէրան մէճլիսի վէ իչինճիհ ինննաքէնթիոս Փափա եէնի մէզահիպի րուհպանընդն թէչքիլինի նէհի էթոիքէր իսէ տէ, օլ վագըթտան ազ էյամ սօնկրա էն մէչհուր վէ նուՓուզուս իքի մէզհէպին վիճդուտէ կէլմէպի վուգուհ պուլտու։

8. Տօմինիգօս մէզհէպի

Տօմինիգօս մէզհէպինի իհտաս էտէն զաթ՝ Տօմինիգօս խամինտէ իսփանեաննդն Ռասթիլ գըթ'ասընտա Օսմա չէհրինին գուրպինտէ Թ. Ի. 1170 տէ թէվէլլիտ էթտի։ Փալէնչա Տար էլ Փիւնուհունտա թա'լիմ օլունմագտա իքէն, տէյանէթ խուսուսունտա էյի չէօհրէթ քէսպ էթմիշ իտի։ ԴրԹլըզ վագԹինտէ Փուգարայա սատագա վէրմէք իւզրէ քիթապլարը իլէ էշեասընդն Փիւրուխթ էտիպ, սոյիլէրէ տապի պէօղէ միհրաճ օլանլարա ի'անէ էթմէք իւզրէ միւէսսէր պիր էօրնէք կէօսթէրտի։ Տօմինիգօս քիլիսէնին ահվալը խայրիյէսի իչինճաճ ու տիլտէն արզումէնտ օլուպ չալըշմագտա օլան Օսմա էմիրագօրհոսու Տիտագօսուն հիւսնիւ նազարընտա մագսուր օլտու, վէ անընդ իլէ պէրապէր ճէնուպի Ֆրանսայա հօլճուլուգ էթտիյինտէ, օրատա վիճդուտէ կէլմիշ Փըրդալարընդն իլզամը, վէ քիլիսէի 'ումումիյէ իլէ միւասալհէ օլմագարը իչինճ չալըշտըլար։ Պախուսուս Տիտագօս Փափա Թագաքընտան օրայա կէօնտէրիլմիշ օլան վէքիլէրի չօգ սալ-

Digitized by Google

Թանաթ իւէ կէլմիչ օլտուղունու կէօրիւպ, «Գու վէճհէյէ ֆըրզալարը ֆգնա՝ էտիպ քիլիսէ իւէ միւսալմէհէ իւզրէ պուլունմազ միւմքին տէյիլ, անճազ անկէր պէօյլէ ահվալ վէ ուճ՝ամէլաթըմզտան քիլիսէ՝ալէյհինէ տոահա զիյատէ ֆուրսաթ պուլուրլար» տէյու մէգքիւր վէքիլլէրի թէտարըքաթ վէ լաստէմէլէրինին չօղունու պրագմաղա, վէ Քրիստոս վէ Ըէսուլէր կիպի սիլա էմվալ պուլունմաղա գանտըրըպ, սօնկրա իւչ սէնէ գատար Տամինիգօս իւէ վէ մէզպուր վէքիլլէր իւէ պէրապէր մէրգում ֆըրզալարը իսքեաթ էթմէք իչին չալըշըը։

Տիտագօս Թ. Ի. 1206 տա վէֆաթ էթտիյինտէ, Տամինիգօս մէզքիւր էպիսգօփօսուն մէրասիմնը իճրա էթմէյէ իւթիզամ էթտի. լաքին իւչ սէնէ սօնկրա Ալպիկէնսիլէր ա՝լէյհինէ Թէ՝ատտի պաչլանտը իսէ, Տամինիգօս օնա րիղա վէրտի, վէ պուտատան էվվէլ զիքր օլունտուղու վէճհէյէ՝ վագթըն միւրուրինտէ Տամինիգօս մէզհէպինտէն օլանլար «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէյինին» ինսանիյէթսիզլիյինի իճրա էտէրլէր իտի։ Լաքին Տամինիգօս քէնտիսի պէօյլէ պիր մէրասիտա պուլունմայըպ, պիլ՝աքս Թա՝լիմաթը մէսիհիյէ յի՝ումումէն կէրէք Իսրայիլ տիյարըսըրընտա կէրէք Իսրայիլյան օլմայան տիյարատա վա՝զ էթմէք զըմնընտա պիր եէնի րուհպան մէզհէպինի Թէչքիլ էթմէք իսթէտի։ Ֆրենսիսի Իննօքէնթիօս Փափունըն նէզտինէ կիթտիյինտէ, Իննօքէնթիօս անըն մէրասիմնը Թահսին էթտի իսէ տէ, մէվճուտ պուլունան մէզհէպլէրտէն պիրիսինէ միւչհագ օլարագ մէրասիմնը իճրա էթսին տէյու էմր օլունտու, վէ պիր միւտաէթ Ահկօսթինօս մէզհէպինտէն պիրիսինէ քէսպի միւնասիպէթ էթտի իսէ տէ, սօնկրատան հիւղէրճէ վէ պիւթիւն Էւրօպատա դուվվէթ քէսպ էթմիչ օլսն Տամինիգօս մէզհէպինի Թէչքիլ էթտի։

4. Ֆրանքիսգօս մէզհէպի

Տամինիգօս մէզհէպի հալի ֆագր մէպտէսի իւզէրինէ մէպնի օլուպ չօգ նուֆուզ քէսպ էթտի իսէ, Ֆրանքիսգօս մէզհէպնի տահա զիյատէ միւքէմմիլ պիր Թարղ իւէ օլ մէպտէյի ԹուԹուպ, պպահատա վա՝զ էթմէք խատատունտա զիյատէ չէօհրէթ, վէ Քէսիրաթ քէսպ էթտի։ Գու մէզհէպլէրին իքիսի տէ սատտագպլար իւէ կէչինիր մագուլէտտէն օլտուղունտան, անէլէրին թահիպլէրինէ «Տիլէնճի բահիպլէր» տէնիլիր իտի։ Ֆրանքիսգօս մէզհէպինի իհտաս էտէն զաթ, Ասսիզիի Ֆրանքիսգօս Թ. Ի. 1184 տէ Թէվէլլուտ էթտի։ Անըն փէտէրի պիր Թիճճար օլտուղունտան Ֆրանքիսգօս տահի հինի սէպատվէքինտէ Թիճարէթ իւէ մէչղուլ օլուր իտի։ լաքին անըն իւէ պէ-

Digitized by Google

*րապէր տիւնեէվլի պիր ատէմ տէյիլ իսի։ Տահա եիկիրմի տէօրթ եաչընտա իքէն չիտոէթլի պիր խասթալըղա թութուլուպ, իֆադաթ պուլտուղունտա քէնտիսինի Բապպըն խըզմէթինէ վագֆ էթմէյէ գարար վէրտի։ Անըն էվլատըը զաւիյէսի՝ րույալար իլէ թէխայիւլըթըն թէսիրաթընը այիքեաւէն կէօսթէրիրսէ ատ, եւինէ ճան ու տիլտէն տինտար պիր ատէմ իսիյի ինքնար օլունամազ։ Պիր զէման 'իսպատէթխանէտէ պուլունտուղու հալատ, Մսթթա ժ. 9, 10 տա պուլունան քէլամը իչիթտիյինտէ, ֆագիր հալինտէ պուլունմազա, վէ պու մէսէլէ իլէ պիր մէզհէպ իհտաս էթմէյէ սէմտան տօղլու քէնտիսինէ էմր օլունուր կիպի տույարագ, մէզկուր այէթլէրտէ Քա'բիֆ օլունան հիյէթ իլէ եէրտէն եէրէ կէզմէյէ վէ թէօվպէ վա'զ էթմէյէ պաչլայըպ, անըն եանընա պիրէր պիրէր րէֆիգլէր ճէմ' օլունտու։

Թ. ի. 1210 տա իլք տէֆ'ա օլարադ իւչիւնճի իննօքէնթիօս փափանըն հուզուրունա կէլսի իսէ, էվվէլա օլ մէչհուր փափանըն հիւանիւ նազարընը էտինմէտի իսէ տէ, ազ վագըթ զարֆընտա անըն էվլատըը զաւիյէսի վէ մէրտանը տահի փափանըն տիգգաթըընը ճէլզ էտիպ, անուն սահասպէթ պուլտու։ Ֆրանքիսգօստան իգրարընա կէօրէ պա'զը ատֆ'ա իլհամ իլէ կէլիր կիպի հիսս էթտիյի քէնտի տույուչլարընա նազարէն քէնտի թուխտուղու թարիգ' Բապպ թարաֆընտան թաստիգ օլունմատը. մէսէլա՝ պիր տէֆ'ա կէճէլէ յին տու'ա էթմէքտէ իքէն, կէօյա քի պիր ավազ օնա տէտի քի, «Տիւնեատա՝ թէօվպէ իլէ Ալլահա րիւճու' էթտիյի հալատ, մաղֆիրէթի իլահիյէյէ նայիլ օլմայան պիր կիւնահքեար եօգ տուր։ Ամմա չէտիտ իխթիյարի, եա'նի քէնտի իրատէթի իլէ սէչտիյի էլէմլէր վասիթասը իլէ քէնտիսինի թէլէֆ էտէն ատէմ՝ ասլա մէրհամէթի պուլմայաճագ տըր»։ Պիւա չիւպհէ Ֆրանքիսգօս կիւնահլարը իչիւն նէտատէխ չէքտիյինտէ չօգ իպթիլասպը տէրունիյէ միւսպէթլա օլտու։ Պիր վէման պիր րահիպ հատտէն պիյատէ օլուճ թուխտուպ, քէնտիսինէ զարար էթմիչ օլտուղունտա, Ֆրանքիսգօս քէնտիսի օնա էքմէք կէօխիւրիւպ նէտին ատ յու իպրամ էթտի։

Փափա վէ անըն վիքէլա վէ 'իւլէմասը հուզուրունտա վա'զ էթմէքտէն չէքինմէպ իսի։ Ի'իվայէթ օլունուր քի պիր վագըթ փափանըն հուզուրունտա վա'ղ էթմէք իւպրէ օլտուղունտա, հէր նէ զատար հազըր էթմիչ օլտուղու վա'ղը տիգգաթլըճա էզպէրլէմիչ Ֆագաթ մու'այնէն վագըթ կէլտիյինտէ քեաֆֆէսինի ունութմուչ իտի իսէ տէ, եւինէ ինայէթի իլահիյէնին իհսանը իչիւն տու'ա էթտիքտէն ասնկրա, չօգ գուվվէթ վէ ֆէվգ իւլ 'ատէ թէէսիրաթ իլէ վա'զ էթմէյէ միւգթէտիր օլտու։

Թ. ի. 1219 տա «Սալիպիյուն» իլէ Մըսըրտա պուլունտուղունտա՝ զայրէթը քեամիլէ իլէ Իսլամ օրտուսունա վա'զ էթմէքը իւպրէ

Digitized by Google

կէչտի։ Սարասէն փատիշահ տախի օնա իհթիրամ կէօսթէրիպ, վա'զլարընը 'ալէթ թէվալի պիր գաչ կիւն տինկլէյիպ, «Ալլահ պէնի թէնվիր էթսին, վէ քէնտիսինէ մագսուտ օլան տին ուսուլինճէ հարէքէթ էթտիրսին տէյու պէնիմ իչիւն տուա' էյլէ» տէյէրէք րիճա էթմիշ իտխի նագլ օլունուր։

Ֆրանքիսգօսուն քէլամլարընտան պա'զը մուխթասար իսթիհրաճաթ իլէ՝ անլըն էֆքեարընը վէ րուհունու թէֆհիմ էտէպիլիրիպ, «Պիր ատէմ 'ինա Ալլահ նէ նազարտա իսէ, հագիգաթէն տախի էօյլէ տիր» (եա'նի՝ ինսանլար 'ինտինտէ հէր նէ ի'թիպար օլունուրսա օլսուն, պիր չէյ տէյիլ տիր)։ «Պիր կիւնահքեարըն եափաալիլտիկի չէյ իլէ պիր Խրիսթիան ի'թիհատ էթմէլի տէյիլ տիր։ Կիւնահքեար օրուճ թուրքապիլիր, տուա' էտէպիլիր, կէօզեաչը իլէ ճէսէմինի թէրպիյէ էտէպիլիր, լաքին եափամայաճաղը պիր չէյ վար տըր, Բապպա էմին պիր գուլ օլսունուզ։ Պինաէն 'ալէյհ անճազ Բապպա 'իվզէթ վէրտիյիմիզտէ, վէ պիզի ինսան էթտիկի հէր պէրէքլէմ իչիւն ճան ու տիլտէն հաստ վէրտիյիմիզտէ, պուս պիզէ չէրկի տիր» տէր իտի։

Քէնտիսի էվվէլա վագի'նի տուա' իլէ մի սարճ էթմէք կէրէք, եօխսա վա'զ էթմէք տախի Ֆարիզկի պիմիկթի մի տիր տէյու չհսկհէ էտէր իտի իսէ տէ, չօդ վագի'նը հայաթ միճտէսինի վա'զ էթմէքթիյէ դարտար վէրտի։ «Տուա' իլէ պիր ատէմ պիզգաթ Ֆաալիյի մէսիհիյէտ թէրագգի պուլուր. վա'զ էթմէքլէ մէվիհիյէ սէմավիյէ սայիրլէրէ թէվգի' էտէր։ Տուա' դալպի փաքլէր վէ պիգի Ալլահ իլէ կէօրուչուրուր, վէ պիզէ մէլէքլէր իլէ ումուրը րուհանիյէ խուսուսունտա միչարէքլի' իչտաս էտէր։ Վագտա' վա'զ էթտիյիմիզտէ ավամը նաստա պուլունուպ անլէր իլէ հէմֆոլ վէ հէմտէրտ օլմագ լազըմ կէլիր։ Լաքին Իպնուլլահ Խէլաքեարընըզ սէմաուտան ինսանլար արասընա կէլիպ հէր չէյի, քէնտիսինի պիլէ, խէլասընըզ իչիւն Ֆիստաս իլէ հայաթ քէլամընը վա'զ էթմէքթէ վագի'նի սարճ էթտիկինտէն, բահաթընըզը թէրք իլէ պաչգալար իչիւն չաղըշմագ պիկիմ Ֆարզը էվվէլիմիզ տիր։ «Եալընըզ պիր նիչան իլէ Ալլահընը գուլու օլուպ օլմասընըզընը պիլմէյէ տիր օտրընը, եա'նի՝ զէլալէթէ տիւշմիւշ պիրսատէրլէրի եինէ թարիդի միսալ ազիմէ մուհամալէյհ իլէ իրշատ էտիպ, պէօյլուք կիւնահկարա տիւշմիւշ օլանլարա պիլէ Ֆէրագաթ էթմէքսիկին մուհամալէթ էթտիկինտէ՝ Ալլահընը գուլու օլտուղունու խսպաթ էտէրսին»։ Հատտէն զիյատէ րիյազէթքեարանէ եաչամագտան բահիպլէրինի իճթինապ էթսիրտի։ «Հէր ատէմ քէնտի թասա'ֆքընըն մանքուալաթընը թէֆէքքիր էթմէք կէրէք տիր, Պիր ատէմ ազ թա'ամա միհհաճ օլուպ, տիկկրի տահա զիյատէ միհհաճ օլտուղու հալտէ, իքիսի պիր մըգտար իլէ կէչինէրէք մա'գուլ տէյիլ տիր»։

Ֆրանքիսգօսուն եէտի իլէ թէչքիլ օլունան մէզահիպլի րուհպան

Digitized by Google

իւչ իտի . Եա'նի՝ ասըլ Ֆրանքիսգօս մէզհէպինտէն մա'ատտա անըն Թէսիրաքը իւէ Թայիֆէի նիսա իչիւն «Քլարտի 'ազիզ» մէզհէպի , վէ «Թէօվպէ պիրատէրլէրի» , Եա'նի՝ միւԹէֆէհիլ օլան ատէմլէր տարխ գապուլ էտէն Թարիգ Թէչքիլ օլունտու ։ Գու Ֆագիր բահիպլէր իչիւն մանաստիրլըլար ինչա էթմէք աուհուլէթլի օլտուղու միսլիվե , հէր Եէրտէ , գուրիչէլէրտէ պիւէ , անլէր՝ օնար վէ եէտիչէր օլարագ , մէ յուան վէ ավամը նասըն Թա'լիմի վէ էյիլիյի իչիւն տիւչիւնտիւքլէրի կիպի , հիւանիւ նազար հէմ տէ իչ պուլունտու ։ Հայաթ քէլամընը վա'զ էթմէքլէ էն էտնա Թա'ատմա գանա'աթ էթտիքլէրինէտէն , քիւիսէ մէմուրլէրինին իհմալ էթտիքլէրի իչլէր չօգ տէֆ'ա անլէր Թարաֆընատան կէօրիւլտիւ ։ Վէ հէր նէ գատար ասնկրատան անլէր արասընատա ղայրի մագպուլ պիր ղայրէթ պուլունտուղու կիպի անլէրտէն ավամը նաս իւզէրինէ Ֆազիլի մէսիհիյէ վէ Ներսէթ իանճա եաշատագ նէ օլտուղու իւսուսունտա ղայրի միւքէմմէլ Թէսիրաթ օլտու իսէ տէ , երինէ պիւլ չիւպհէ պիր միւտտէթ իչիւն անլէրին պա'զըլարը էքսէրի Փափասլարտան չօգ զիյատ միւֆիտ իչ կէօրիւրլէր իտի ։ Էսիհագօփսալար անլէրտէն պա'զէն չիքայէթ էտէրլէր իտի քի , քէնտի տայիրէլէրինէ կէլիպ քիւիսէ մէմուրլէրինատէն զիյատ նաստա քէսպի նուֆուզ էտէրլէր իտի . վէ եաղընըզ պէօյլէ տէյիլ , անճագ պէօյիւք ատէմլէր , Դըրասլար վէ փասիասլար Թարաֆընատան տախի չօգ սահասպէթ պուլուսպ նուֆուզ քէսպ էտէրլէր իտի ։

Ֆագաթ պու Ֆագր հալինտէ պուլունան բահիպլէր հագգընտա էրպապը մէ'արիֆ 'ինտինտէ չօգ Ֆարդ վար իտի ։ Թ. Ի. 1255 տէ Փարիս Տար իւ Ֆիւնունունտա 'իլմի իլահի միւտէրրիսի կիլէօմ պու բահիպլէրին հիւէ վէ րիյալարընը պէյան էտիպ , քիւիսէի մէսիհիյէյէ անլէրտէն չօգ Թէհլիքէ վար իտիյինի Թէֆհիմ էթտի ։ Անլէրին իչ իչլէմէյիպ տէ սատագա իւէ կէչինմէյէրի 'ալէյհինէ Լնգիլի չէրիֆին էմրլէրինէ զըստ տըր տէյու Ի'Թիրազ էտէր իտի ։ Ֆրանստա իւէ Րէսուլլէրին իչ իչլէյիպ տէ սատագա տիւլէմէտիւլէրինի զիքր էթտի ։ «Գու բահիպլէրին էօրնէյի իւէ միւՔէվազիւ' իւլ գալպ նէ օլտուղու հագգընտա եանկըզ զիւ'իւմլէր նաս Թարաֆընատան գապուլ օլունուր ։ Զիրա գապա վէ քիրվի էսվապ կիպինմէք հագգընաթէն միւՔէվազիւ' իւլ գալպ օլմագ տէմէք տէյիլ տիր ։ Տիւէնմինին էսքի փիւսքիսիս Թէքէպպիւր իւէ պէրասլէր օլապիւիր վէ միւՔէվազիւ' իւլ գալպ օլմագըդ զարիֆ էլպիսէ իւէ օլապիւիր» տէտի ։ «Գու Թարիգատէ նասըլ Քէնպէյիւք վէ սէրսէրիւք վէ միւրապիւք սահապէթ պուլուր» տէյու էյիմէ կէօսԹէրտի ։

Լաքին պա'զը մէշհուր Ֆրանքիսգօս բահիպլէրի , խուսուսէն ԳօնսէվէնԹուրա , հէմ պու Ի'Թիրազընա ճէվապ վէրմէյէ չալըշտըպպը , հէմ տէ մէզհէպին իսլահաթը իչիւն չալըշտըպպը իսէ , երինէ պիւլ չիւպհէ սաւիֆ իւզդիքը մապարրաթընը վուգուդ պուլմամասը միւճքին

Digitized by Google

ասէյիլ իտի։ Վէ ֆագր հալնին էմլաք սահիպլիյի իլէ նասըլ մուն-ասիպէթի օլսաիլիր տէյու ազ վագըթ զարֆընտա մէզհէպ տէրու-նինտէ իխթիլաֆ զուհուր էթտի։

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՍԱԼԻՊԻՑՈՒՆ, ԵԱ՛ՆԻ ԷՀԼԻ ՍԱԼԻՊ ՕԼԱՆԼԱՐԸՆ Ա՛ՄԱԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գէչինմի միւտտէթին տիյանէթի զահիրիյէսի, վէ Խրիսթիանլարըն հայաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան էֆքնարը պաթըլէյրի՝ «Սալիպիյունուն», եա՛նի՝ ե՛ր չալիմ իլէ Քրիստոսուն Թուրպէսինի Մուհամմէտիլերին էլինտէն գուրթարմագ գըՇընտա էրօրհատան Փալէսթինէ պիր գաչ ագֆէրտէ կիտէն հաչլը՝ ասքէրլէրին ա՛մալ վէ մուզայիդէսինտէ իէք աչիքսար օլսուդագ մէյտանա կէլիպ ապէյան օլունուր։

Գատիմտէն սէրու Խրիսթիանլար երուչալիմէ գիյարէթ էթմէք՝ ատէթինտէ օլսալ, էքսէրիյէ պու զիյարէթլէրէ Միւսլիմ հիւքիւմտարլար Թարաֆընտան միւամանա՛թ եօգ իտի։ Լաքին օնալրինմի տէհրտէ Փալէսթին՝ Թուրքմէնլէր Թարաֆընտան ֆէթհ օլտուննտուղունտա՝ օրատա հաճիլէր չօգ Թէ՛ատի չէքէրլէր իտի։ Էվրօփա էհալիսի պուննուն իւզէրինէ հիտտէթլէնիպ զազտընըպ պուլունտուղունտա, նունանի Իսմիէրնի օր եէտինմի Միլատիյէ Թուրքմէնլէրտէն գօրգունուղունտան, եէտինմի կրէկօր Փաշիայա մու՛ավինէթ իչիւն էլչիլէր կէօնտէրտի։ Կրէկօր տասի էվրօփա Գըրալլըլընա մէքթուպլար եազըպ Թուրքմէնլէր իւզէրինէ մուհարէպէ էտէլէր տէյու նասիհաթ էթտի, վէ Սալիպիյունուն իլք Թահրիք էտէն զաթ օ իտի։ Ենինէ Միխայէլին խալէֆի Ալէքսիս Գօմնէնօս, իքինճի Ուրպան Փափիայա մու՛ավինէթ իչիւն էլչի կէօնտէրտիյի վագըթտա, մէշհուր րիյազէթքեար օլան Փիքարտըլը Պէտրօս Երուչալիմէ գիյարէթ էթտիյինտէ կէրէք միւշահէտէ էթտիյի վէ կէրէք չէքտիյի Թէ՛ատոհտէն տօլայը, Երուչալիմ իլէ Թուրպէի մուգատտէսլի Մուհամմէտիլերին

Digitized by Google

էլինտէն խէլաս էթմէք իւզրէ վագըթ վէ գուտրէթինի սարֆ էթմէյէ գարար վէրմի, վէ Երուշալիմ Փաթրիկինէ օրատան «ղայրի ուիւինէրի» Իվրօփա միլլէթլէրի վասիթասը իլէ իմթահան էտէմէ յինի աէօզ վէրմի, վէ Փաթրիք Թուրաֆընտան Թավսիյէնամէ ալըալ Փաթրոնըն Նէզտինէ կիթմի։ Փափա տախի անըն Փէվգ իւլ 'ատէ ղայրէթլի ալիր ատէմ օլտուղունու Թէշվիս էտիլ, անը Իթալիա վէ Ֆրանսատատ հաչ ճէհատընը վա'ղ էթմէյէ կէօնտէրմի։

Պէտրօս պիթթասլի' ղայրէթլէ աթէշլի վէ հիտտէթլի պիր ատէմ օլուալ, ճէմա'աթլարը Թահրիք վէ իգնա' էթմէք իչին չօգ միրի քէլմի իտի, վէ օլ վագըթ անըն քէլմիյէրընա րիզա վէրմէք հագ-գընտա չօգ հազըրլըգ վար իտի, վէ ճէհատը սալիպին աէքիզ աէ-ֆէրինին պիրինճիսի անըն վասիթասը իլէ վուգու' պուլտու։ Ատէմ-լէրին ղայրէթինի ԹուԹուչտուրմագ սուհուլէթլի իտի, պիրա օլ վագըթտան էվվէլ հաճիլէր եիպլէրճէ վէ պինլէրճէ Երուշալիմէ պի-յասէթ էտէրլէր իտի, վէ պէյլէճէ պա'զըլար ճէպրին մէն' օլունուալ պա'զըլար տէ Թէ'ատուի չէքտիքլէրինի Թէհամմիւլ էտէմմէտիլէր, իւ-լա Մուհամմէտիլէրին էլինտէն Երուշալիմի ալմագ իսԹէտիլէր։ Սվամը նաս պէյլէ հիտտէթլէնմիշ իքէն, փափա պիր մէճլիս փա-չէնցատա, վէ սօնկրա Ռիչըրմօնթատա Թ. Ի. 1095 տէ Թէճէմմիւ' էթտիրտի։ Պու մէճլիստէ ճէրմանիա, Իթալիա վէ Ֆրանսա Թատա-փընտան չօգ ատէմլէր պուլունմուշ օլտուղու հալտէ, փափա Թիւ-պէի մուգատտէսէյի ալմագ պուալընտա պիր նուԹգ էթախյինտէ, ճէմա'ատ պիրտէն «Ալլահըն միւրատը տուր, Ալլահըն միւրատը տուր» նիտա էթտիքլէրինտէ, փափա՝ «ճէհատը մէզլուտուր սէմատան էմի օ-լունտուս» տէ յէրէք 'իլանէթտի։

Երուշալիմէ կիլմէք իւզրէ գարար վէրիլինէր՝ հաչ նիչանընը կէօքս եախօտ ումուզ իւզրինէ Թաչընտըլար, վէ պինատէն 'ալէյհ անէլէք «Հաչը», եախօտ «էհլի սալիպ», վէ, Թա'պիրի մագպուալ օլարագ, «Սալիպի», ճէմ'ի, «Սալիպիյուն» տէնիլիր իտի։

Մէզպուր Ռիչըրմօնթ մէճլիսինտէ գարար վէրիլմիշ տիր քի, Ա-լիպի՝ հէր վէճհ իլէ Թէօվալէի մուքէմմէլէյի իքնա էթմիշ ի'լիպար օ-լունա, չէյլէ քի օլ էյտընըն պաթըլ գիւ'էմինճէ միճրիմիէր վէ պէօյիւք կիւնահլարա իրթիքեապ էթմիշ օլանլար սիլէ սիլահլանարագ Մուհամմէտիլէր իւզէրինէ Թիւրալէի մուգատտէսէնին զապթի իչին չըգմասը չարթը իլէ աքվ'ըղա վէ ճէննէթէ տախի մուբղագա նայիլ օլուր։ Ազ վագըթ զարքընտա Ալիպիյուն 'ատէտուի էյլէ իւալյաա պուլմուշ տուր քի, հէմուն հիտապըզ օլտու։ Թահմինէն պիր միլեօն գատար ատէմլէր փալէսթինէ կիլմէք իւզրէ սիլահլը սիլահըզ եօլա չըգտըլար։ Թ. Ի. 1096 նըն իլք պահարընտա քիւլիյէթի ճէմի'յէթ մէզպուր Պէտրօսուն Թահթը տէլալէթինտէ սէֆէրլիի իչիւն Թէ-ատուրքեապըզ օլարագ ճէրմանիատան հարէքէթ էթմէյէ պաչլատը'

Գունլար Թադսիմ օլունուպ պիրինճի վէ քիչինք գըսմը Գուլկարիատա մա'լիւլ, մէճրուհ վէ մագթուլ օլարագ հէլլաք օլտուլար։ Տիկէր գըսմը Իսթանպօլա վասըլ օլմաղտան էվվէլ կէշտիքլէրի էհվալէյ չօգ հադգսըզլըգ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ տէվամ էթտիլէր վէ հէման ճիւմլէսի Թիւրքմէնլէրին էլի իլէ հէլլաք օլտուլար։ Իքի պէօյիւք օրտուլար տահի Մաճարիսթանտան կէչմէզտէն էվվէլ պիւէ Մաճարլար Թարափճընտան դաթլ վէ Թէլէֆ օլտուլար։ Գունլարընն քեաֆֆէսի միւնասիպէթ իլէ 'ասքէրլէր ի'թիպար օլունմազ, վէ նաֆիլէ եէրէ չըդմալարը հէմ պիհիւտ հէլլաք օլմալարը թա'ճիւպ օլունաճագ չէյ տէյիլ իտի։

Լաքին պուն լարտան մա'առա հագիգի Սալիպիյուն Գուլեօն հիւքիւմտարը կօտֆրէյ վէ անընն դարնտաշը Պրապանթ Տուգասը Գալտուին, Նորմանտիա Տուգասը Րօպէրթ, Թուլուզ վէ Ալտնտրա հիւքիւմտարլարը վէ սայիր սիլահչօրլարըն տէլալէթի իլէ Թանգիմ օլունուպ վէ լայըգ իլէ էվազիմաթ Թէհվիյէ էթմէգլէ Երուշալիմէ սօղրու եիւզ Թութտուլար։ Եունանիլէր իլէ սըրաչընդտան վէ չօղու Եունանի իմիրէլաթօրա միւթիւ' պուլունմադա Թէ'սիհիւտ էթտիքտէն սօնկրա իզնիք չէհրինի Գէքհ էթտիլէր։ Ցուլ. 4, թ. ի. 1097 տէ իլք տէֆ'ա օլարագ Մուհամմէտիլէր իլէ Տօրիլէօմտա ճէնգ էտիպ զալիպ կէլտիլէր։ Պա'տէհու չօգլար խասթալըգ վէ եօգտուլ լուգտան էօլսիւքտէն սօնկրա, 1098 տէ Անթաքիյը Գէքհ էթտիլէր։ Գալտուին իտէտտայը Գէքհ էտիպ օրտասընը վայիճախ էթտի, վէ Մուհամմէտիլէր օնա զալիպ կէլէմէտիքլէրինտէ Անթաքիա իզգերինէ հիւճիւմ էթտիլէր։ Էվվլա վաֆֆէրնտայ օլտուլար խէ տէ, էնճամ մաղլուպ օլուպ, Սալիպիյուն տահի անճագ 21000 'ասքէր գալմըշ օլարագ, թ. ի. 1099 տա Երուշալիմ իզգերինէ հիւճիւմ էթտիլէր, վէ օլ չէհրի Գէքհ էտիպ էհվալտէն զույէթ չօգ ճանլարը մէրհամէթսիզլիք իլէ գաթլ վէ հէլաք էթտիլէր։ Պա'տէհու Երուշալիմտէ պիր Իրիսթիան հիւքիւմէթ Թէշքիլ էտիպ պիրինճի Գըրտալ օլմագ իչիւն Կօտֆրէյ իննթիհապ օլունտու։ Ճէհատը սալիպին պիրինճիսի պէօյլէճ խիթամ պուլտու։

Ճէհատը սալիպին պիրինճիսի խիթամ պուլտուգտան սօնկրա եինէ Իրիսթիանլար իլէ Մուհամմէտիլէր պէյ'ինտէ օլան մուհարէպէ խիթամ պուլմասը, վէ թ. ի. 1145 տէ էտէսսա' տէֆ'ա Մուհամմէտիլէրին էլինէ կէչտիյինտէ, իվտօհա եինէ Թահրիք օլունտու, պուխտուտա պունտան էվվլ տէֆ'աթէն զիքր օլունմուշ մէշհուր Գէրնտատ պիւէթիւն ղայրէթի զահիյէսի իլէ Փալէսթինտէ եէնի Թէշքիլ օլունան Իրիսթիյան Գըրտալիյէթինն սէլամէթ վէ հիմմայի իշիւն կէրէք ավտամը նոսը կէրէք Գըրտալլար իլէ Պէյլէրի Թէշքիլ էթտի։ Էլպէ սէնէ մուգտատէմ Թէֆհիմ վէ վա'զ օլունտուղտա կիպի պուս ճէհատը մուգտատէս կիտէնլէր խայրաթը քիւլլէյի իճրա վէ Թէօվգիի

Digitized by Google

մուքէմմէլէյի էֆտա էքմիչ է'քիպար օլուննուրլար իտի ։ Գէրնատրաքն նուֆուզ վէ թէսիրաթը օլ գատար ֆէվգ իւլ 'ատէ իտի քի , հէմ ճէրմանիա Իմփէրաթօրու Ֆօնրատ վէ հէմ տէ Ֆրանսա Գըրալը Եէտինճի Լուի պու ճէհատա կիրտիլէր ։ Ֆօնրատ քիւսիյէթլի 'ատաքիրի ճէմ' էտիպ էրինէ Մաճարիսթանտան վէ Պուլկարիատան կէչտիյինտէ վէ Սախայա վասըլ օլտուղունտա 'ատաքիրինին էքսէրճիի թէլէֆ օլունմուչ տուր ։ Լուի տախի 'ատաքիրի իլէ իպնէք չէհրինէ փէք չօգ ղա'յաթ կէօրմէքսիզին վարտը իսէ տէ , Մուհամմէտիլէրին եէտի իլէ էքսէրիսի հէլաք օլտու , վէ կէրէք Իմփէրաթօր կէրէք Գըրալ Երուչալիմէ եէթիչտիլէր իսէ տէ, էրինէ Իւլբօփույա 'ավէտէթ էմէյէ մէճպուր օլտուլար , վէ ունլէրին ղայրէթ վէ թէտարիքաթը սէմէրէսիզ պուլունտու ։

Գիր վագըթ իչիւն Փալէսթինտէ պուլունան Խրիսթիյանլար տիւչմէնլէրինէ ղալիպ կէլիրլէր իտի իսէ , մէչհուր Փատիչահ Սուլտհէտտին զաճհուր էտիպ, Մըսըր վէ Սիւրիատա քէսալի գումվէթ վէ Թէսլիթի հիւքիւմէթ էթտիյինտէ Խրիսթիսնլարըն հալի արթըդ թէտէննի էթմէքտէ իտի , Անլէր Թ. Ի. 1187 տէ Երուչալիմի պիղէ Սալահէտտինէ թէսլիմ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար ։ Գունուն խասպէրի էվրօփայա վուսուլ պուլտուղունտա էվրօփա հիւքիւմտարլարը վէ էհալիսի չօգ միթէէսսիֆ հէմ տէ չօգ ղազալանաք օլարագ , իչիւնճիւ տէֆ'ա իտան ճէհատը ղայրէթի իլէ Մուհամմէտիլէր իւզրինէ մուհարէպէ էթմէյէ գարար վէրտիլէր ։

Ճէրմանիա Իմփէրաթօրու Ֆրէտէրիք Պարպարօսսա , Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ Օկիւսթ վէ Ինկիլթէրրա Դըրալը Իքինճի Հէնրի (ազ վագըթտան սօնկրա վէֆաթ էթտի) վէ պիրինճի Րիչարտ (Արսլան ևիւրէքլի) 'ատաքիրինի ճէմ' էտիպ վէ թէտարիքաթը լազըմէյի կէօրիւպ Փալէսթինէ 'ազիմէթ էթտիլէր , վէ Թ. Ի. 1191 տէ Աքքա չէհրինի ֆէթհ էտիպ էվվէլա Թէ'ահիտ էթտիքէէրինէ մուղայիրէն բէհին տէյտու եանլարընտա պուլունան 5000 Մուհամմէտիլէրի իննանիյէթսիզլիք իլէ գաթլ էթտիլէր ։ Օլ էանատէ Ֆրանսա Գըրալը մուհարէպէտէն չէքիլիպ , ճէրմանիա Իմփէրաթօրու տախի վէֆաթ էթտիյինտէ , Րիչարտ՝ Սալահէտտինի իւզէրինէ ճէնգտէ ղալիպ կէլտի , վէ եաֆայը ֆէթհ էթտիքտէն սօնկրա , նամա'լիւմ սէպէպտէն Երուչալիմի Թէքքար զապթ էթմէյիպ Խրիսթիյանլարըն սէլամէթ իլէ վէ քէտէրսիզ Երուչալիմէ գիյարէթ էթմէկէրինէ րուխսատ իփսան օլունաճաղը չարթը իլէ Սալահէտտինին պէ յինինտէ միւսաղէհէնամէ 'ազատ օլունուպ , իչպու իւչիւնճիւ ճէհատը սալիպ խիթամ պուլտու ։

Թ. Ի. 1200 տէ իւչիւնճիւ Իննօքէնթիոս Փափանըն Թահթը սահապէթինտէ տէօրտիւնճիւ ճէհատը սալիպ իչիւն Ֆրանսատա վէ պիր միգտար տա Իթալիա վէ ճէրմանիատա էհալի Թահրիք օլուն-

Digitized by Google

տու, Սալիպիյուն Թ. Ի. 1202 տէ վէնէտիք Թարաֆընտան փա-
էսթինէ պահրէն կէշմէք պապընտա վէնէտիքլիէր իլէ մուգավէլէ
էթտիէր խսկ տէ, մաթլուպ օլան միգտար ադէյի վէրմէտիքլէ-
րինտէն վէնէտիքլիէր իլէ պէրապէր Տալմաչիալըլար իւզէրինէ մու-
հարէպէ էթմէկ գայիլ օլտուլար, վէ սօնկրա Եունանլի չահզատ-
էրինին պիր Թարաֆընէն Թարաֆկիրէրի օլարագ ինթանպօլու
Ֆէթհ էթտիէր, վէ օրատա պիր Լաթինի հիւքիմէթ Թէչքիլ էտիպ
Ֆէթհ էթտիքէրի մէմալիք վէնէտիքլիէր իլէ Սալիպիյուն պէյնին-
ատէ Թագսիմ օլունտու։ Պինաէն 'ալէյհ պու ճէնքի բուպի' ասլա
ասլիպի տէյիլ իսի, վէ պիլա չիւպհէ անըն էսէրի Եունանիլէրի զա-
յիֆլէթմէկ վէ Մուհամմէտիէր իչինէ էվրօփայա գուփու աչըպ տու-
վէթ էթմէքտէն 'ինպարէթ իսի։

Պէչինճի ճէհատը սալիպ տախի իւչիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փափա
Թարաֆընտան Թ. Ի. 1216 տա իհտաս օլունուպ, սայքի պիւթիւն
էվրօփա միլլէթլէրի անտէն հիսսէտար իտիլէր։ Մաճարըսըն Ըր-
բաղը Փալէսթինէ կիթմի իսկ, ազ վագըթ օրատա մէքս էթտիք-
առէն սօնկրա, 'ավէտէթ էտիպ վէ Սալիպիյուն փալէսթինտէ չօգ զա-
ֆէրեապ օլմատըգլարընտա, Մըսըրա կէշմիպ օրատա եէնիտէն ճէնք
աչտըլար։ Օրատա Տիմիաթ չէհրինի Ֆէթհ էտիպ, օլ գատար միւվէֆ-
ֆագիյէթ իլէ ճէնք էթտիէր քի, Միւսլիմլէր Սալիպիյունա Մըսըր տի-
յարընը Թէրք էթմէէրի չարթը իլէ Երուշալիմի վէ պիւթիւն փալէս-
թինի վէրմէյէ Թէքլիֆ էթտիէր։ Լաքին Ֆաթիհլէր մաղրուրանէ
պու կիւզէլէէլիֆլէրի իչտա էտիպ, Մըսըրըն փայիթախթընա
հիւճիմ էթտիէր, ամմա մաղլուպ օլարագ վէ չօգ զայաթ կէօրէրէք
'ավէտէթ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար։ Փաթիա պունուն գապահաթը-
նը Ֆրէտէրիք Իմփէրաթօրուն իւզէրինէ աթտը, չիւնքի մէզկուր
ճէննէկ կիթմէյէ պիզզաթ Նէզր էթմիշ իսի իսկ տէ, կիթմէտի։ Պա-
'տէհու Թ. Ի. 1228 տէ Ֆրէտէրիք Փալէսթինէ 'ասաքիրի իլէ պէրա-
պէր կիտիպ, էրթէսի. սէնէ միւսթահսէն պիր միւսալէհէնամէ 'ագտ
էթտիքտէն սօնկրա, 'ավէտէթ էթտի։ Պա'տէհու փալէսթինտէ պու-
լունան Խրիսթիյանլար պէյնիէրինտէ նիզա'լար վագի' օլտուգտա,
Միւսլիմլէր Ֆուրսաթ պուլուպ անլէրէ զուլիպ կէլտիքլէրինտէ ալԹըն-
ճը տէֆ'ա օլարագ էվրօփատան, պալատուտա Ֆրանսա իլէ Ինկիլ-
Թէրրատան Սալիպիյուն՝ փալէսթինէ կիթտիէր։ Էվվէլա Ֆրանսէ-
վիէր պիր գաչ ճէնքտէ զալէպէ էթտիքտէն սօնկրա, էվրօփայա
'ավէտէթ էթտիէր, վէ Ինկիլիզէր Ըրբաղըն գարընտաչընըն Իօրն-
վալըն մա'րիֆէթի իլէ Երուշալիմի եէնիտէն զապթ էտիպ, փալէս-
թինին Խրիսթիան հիւքիմէթինի միւճէտտէտէն Թանզիմ էթտիէր,
վէ պու ալԹընճը ճէհատը սալիպ Թ. Ի. 1240 տա չօգ զաֆէրեապ
օլարագ խիթամ պուլտու։

Լաքին ազ վագըթ զարֆընտա Երուշալիմ Շարգ Թարաֆընտան

Digitized by Google

*Մօնկոլ թայֆէլէրինտէն ֆիրար էտէն Խօրասանլըլարտան ֆէթհ օ-
լունուպ, էհալիսի մէրհամէթսիզլիք իլէ գաթլ օլունտուլ։ Թ. Ի.
1245 տէ Լիօն չէհրինտէ եէտինճի տէֆ՛ա օլարագ Երուշալիմի «ղայ-
րի մուսլիմներին» էլինտէն խլլուս էթմէք զըմնընտա փալէսթինէ
կիթմէք իզդրէ գարար վէրիլիպ, եինէ Ֆրանսէվի վէ Ինկիլիզ ՝ասա-
քիրի Մըսըրա չըգտըլար, վէ եինէ Տիմիաթ չէհրինի զապթ էթտի-
լէր իսէ տէ, սօնկրա ՝ագիլանէ հարէքէթ էթմէտիլէրինտէն, մաղ-
լուպ վէ քեաֆիֆսի մագթուլ օլտուլար։ Ֆրանսա Փըրալը Աքեայա
ֆիրար վէ օրատտա տէօրթ սէնէ միւտտէթի գատտար մէքս էթտի-
լաքին օ Էվրօփայա ՝ավտէթ էթտիքտէն սօնկրա (Թ. Ի. 1254 տէ),
Խրիսթիանլար պէյնինտէ Նիզա՛լար զուհուր էթտի, չէօյլէ քի, «Եու-
հաննավի» սիլահշօրլար վէ «Հէյքէլ» սիլահշօրլարը պիրիսպիրինէ
հիճճիմ էտիպ ճէնք էթտիլէր, վէ պիրիսպիրլէրինի հէլաք էթտիլէր։
Սօնկրա Մըսըրլըլար Խրիսթիանլար իզդրինէ հիճճիմ էտէպ ղալիպ
կէլտիլէր, վէ Թ. Ի. 1268 տէ Անթաքեա անլէրին էլինէ կէչիպ,
քիւլիյէթլու չօգ Խրիսթիյանլար գաթլ օլունտու, վէ Խրիսթիյան-
լարըն Թահթը հիճճիմէթինտէ անճագ Աքեա գալմըշ տըր։

Սէքիզինճի վէ սօն տէֆ՛ա օլարագ Էվրօփա Էհալիսի ճէհաատը սա-
լիպէ Թէշվիգ օլունտուլար։ Ֆրանսէվի ՝ասքէրլէր իլէ Ֆրանսա Գը-
րալը, վէ սօնկրա Ինկիլթէրրալըլար տախի Թունուզա կիթտիլէր վէ
օրատտա Ֆրանսա Գըրալը վէֆաթ էտիպ, ՝ասաքիրի Ֆրանսէվիյէ-
նին քեաֆիֆսի տէր՛ագաալ վաթանլարընա ՝ավտէթ էթտիլէր։ Լա-
քին Ինկիլիզէր վէլիհ՛ահտ էտվարտըն Թահթը գօմանտասընտա Թ. Ի.
1271 ին իլգ պահար մէվխիմինտէ Աքեայա կիթմէք իզդրէ գըշլամըշ
օլտուգլարը Սիչիլեատան եօլա չըգտըլար։ Միսըլիմէր իւգէրինէ գա-
լիպ օլուպ վէ Նազարէթ չէհրինի ֆէթհ էտիպ էհալիյէ մէրհամէթ
կէօսթէրմէտիլէր։ Էտվարտա սօնկրա միւսալէհէնամէ ՝ադտ էտիպ վա-
թանընա ՝ավտէթ էթտի։ Թ. Ի. 1289 տան սօնկրա Փալէսթինտէ
Խրիսթիան հիւքիմդարինին պիր էսէրի պիլէ գալմատը, վէ պէօյլէ
177 սէնէ միւտտէթի գատտար Խրիսթիանլարըն ղայրէթ վէ տիյա-
նէթի տիւնէվիյէ վէ զահիրիյէսի տինի մէսիհինին րուհի սաղխինէ
քիւլիյէն մուղայիր պիր վէճհէլ, վէ հիսապսըզ գանըն տէօքիւմէսինէ
մէնճա՛աթսըզ Թարպ իլէ միճմիպ, հէմ հէր խուսուսատա հագգըգի մէ-
սիհի վէ սալիպլիէրին հիճաապ էտէճէյի մինվալ իւգրէ վուգու՛ պուլ-
տու։ Էյ վա՛հ, օլ տէհրլէրտէ հայաթը մէսիհիյէ (նատիր վէ մէչհուր
զէվաթ վէ մէզհէպլէր միւաթէանա Թուրթուլարագ) անճագ պիր հի-
յէթը զահիրէ կէօսթէրիր իտի։

Իշպու ճէհատը սալիպին մուճիպի էսէֆ օլան իքի նէթիճէսի
վար իտի։ պիրի՝ քիլիսէի չարգիյէ իլէ քիլիսէի զարպիյէ պէ յինինտէ
օլան իխթիլաֆ վէ խուսուսէթ իզտիյատ պուլմուշ տըր, վէ օնիւչիւճ-
ճիւ տէհրտէ իթթիֆագ իչիւն չալըշըլտը իսէ տէ, պիրթաապ՝ քիւլ-

Digitized by Google

լիչէն պիհուտէ չալըշըլսը ։ Տիկէրի՝ Խրիսթիանլար իւէ Մուհամմէտիւէր պէ յինիտէ օլան 'ատավէթ պուննլար վասիթասը իւէ չիուտէթ ըէսպ էթուի, վէ պիթթասալի՝ Մուհամմէտիւէր Խրիսթիանլարըն իման վէ այինա ու 'ատաթ վէ ահվալի տինիյէտէն տահա գիյատէ իքրահ էթմէքտէ պուլունտուլար ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՀԱՑԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՑԷ ՄԻՒԹԱ'ԱԼԻԴ ՄԱՏՏԷԼԷՐ ՎԷ ՄԷՇՀՈՒՐ ՏԻՆՏԱՐ ՋԷՎԱՔԸՆ ԱՀՎԱԼԻՆԻՆ ՆԱԳԼԻՑԷԹԻ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէյէ միւթա'ալիգ մասսէլէրէ տայիր ։
Խրիսթիանլարտա միւթէտավիլ պուլունացաճ մազպուլ վէ ղայրի մազպուլ զիւ'իւմլէրինճ զիմրի

Պիլա չիւպհէ պէչինճի միւտաէթուէ տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ նօգ իտի տէնիլիրսէ չօգ եանկըչ տըր ։ Բիլիսէի չարգիյէ խուսուսունտա տէնիլտիյի հալտէ՝ սահիհ տիր, գիրտա օրտուտա Խրիսթիանլարըն հալի անճագ էօլիւմ հալինէ միւչտահիհ իտի ։ Ծագաթ քիլիսէի ղարպիյէտէ պուս պիւթիւն միւտաէթուէ տիյանէթճէ հարէքէթ փէք չօգ վար իտի ։ Պալտան պէյ յան օլունտուղտա վէճհէ, վագա'ա տիյանէթի հաֆէֆէյէ նատիրէն պուլունտուս իսէ տէ, տիյանէթ խուսուսունտա իքի թիւրլիւ կէօսթէրիչ վար իտի ։ Պիրի պուս Պապըն պիրինճի Ֆաուլընտա վէ տիկէրի իքինճի Ֆաուլըտա պէյան օլունտուս ։ Եա'նի՝ պիր խարտիտան հայաթը մէսիհիյէ իրիյաէթքէարլըգտա յէնտի հարէքէթինի կէօսթէրտի ։ Օլ կիյամըն 'ուտուսմի գիւ'իւմինէ կէօրէ ինսանըն իսէլտա պուլմասը պիր մըգտար քէնտի ա'մալինէ մէնուէթ տուր ։ Պինտէն 'ալէյհ ահասաը զամ իսէլէրի ու-

Digitized by Google

յանմըշ օլան , վէ կիւնահ իլէ թէօվսէկ վէ 'ազասը իլահի խուստուսունտա զամիրլէրի թարաֆընտան թէքտիր օլունմուշ ատէմլէր ա'մալի տէրունիյէ , եա'նի' տիւնեատան վէ քեաֆիֆէի ումուրը տիւնեէվիյէտէն չէքիլէրէք , օրուճ թուրմադ , իսթիյարի էլէմ չէքմէք , վէ ճէսէտի չէտիտ րիյազէթ իլէ զա'իֆլէթմէք վասիթասը իլէ զամիր րահաթլըղընա նասիլ օլմազա չալըշըրլար : Ցու մագուլէ ատէմլէր մանասթըրլարտա 'էօմրլէրինի իսրար էտէրէք , պա'զիլէրի տամխի ճան ու տիլտէն տիյանէթ իչիւն չալըշըրլար, վէ անլէր պէյնինտէ սալիհ վէ հագիգաթէն տինտար ատէմլէր պուլունտուլար : Վազա'ա պու վէճհլէ 'ինտ Ալլահ մագսուլիյէթ իչիւն չալըշմագ իլէ զա'յէթ չօգ թէճրիպէ վէ մուխաթարալարա օղրայըպ միւրայիլիք վէ հաուտէն գիյատէ մաղրուրիյէթ մէ'յտան պուլտու :

Գիր թարաֆտան տա մանասթըրլարտա 'էօմր կէչիրմէք պա'զիլէրէ թէհամմիւլսիզ պար վէ եիւք օլուպ , ա'մալի զահիրիյէտէ 'ինտ Ալլահ թէսլիյէի գլմմէթ վէ զամիր լահաթլըղը արտըլար իտի : Պէօյլէլէր իչիւն սիլահլանարագ տինի մէսիհինին տիւշմէնլէրի 'ալէյհինէ , «Ֆարիգէի գիմմէթիմիզի պիրտէն իֆտա էտէրիզ» տէ յէրէք ճէհատա կիթմէք՝ ճէննէթէ վասի' վէ լօշ պիր եօլ իտի: Գունլար իչիւն՝ նէ գատար տիւշմէնլէրի գաթլ էտէպիիրտէ , օլ գատար մագսուլ օլուր տէյիս զանն էտէրլէր իտի : Գախատուսա զաթէն քէօթիւ ատէմլէր օլ ճէննէլէրտէ էն զալիմ վէ մէրհամէթսիզ վէ էհլի ճիհէննէմ կիսլի հարէքէթ էտէրլէր իտի: Գու իքի պաթըլ վէ մագարրաթը էֆքեար վէ պու մագուլէ ա'մալ 'ալէյհինէ պա'զը էյի ատէմլէր զուհուր էտիպ , Բիթապալը չէրիֆին տէյանէթ հագգընտա էմր էթտիյինի պէյան էտէրլէր իտի : Մէսէլա՝ Սան Վիքթօրիու կիլիօմ պու սալիֆ իւզրիքր զելալէթլէր իչիւն տէտի քի , «Ֆազահիլի մէսիհիյէնին սայիրլէրինի թէզէիտ էտէն խայր 'ամէլլէր թէվազու'ա չօգ վագըթ խալէլ կէթիրիր : Ատէմլէր մէտհ էթտիրլէրի զաւգ վէ թէրպիյէթ նէֆս ա'մալի 'ամիլ օլանլարը մաղրուր էտէր. վէ ոիլ 'աջս պիր ատէմ քէնտիսի քէնտի խէլասընա պահս օլմայաճաղընը , վէ 'ատէթ օլունուշ օլան կիւնահլարտան քէնտիսինի գուրթարտմայաճաղընը կէօրտիւյիւնտէ՝ չօգ տէֆ'ա քէնտիսինի սուչսուզ չընգարըլ վէ Ալլահտան չիքեայէթ էտիպ, «Նի՞չիւն պանա մէյհամէթ կէօսթէրմէզ. հէր չէյ անընն մէսրատընա թասլի' տիր. հէր չէյ անընն թագտիրի իլէ թախսիս օլունտու՝ տէ յէրէք քէնտիսի իչիւն 'էօզր տիլէր» : Վէ եինէ , «Մէհմինին պա'զին մէսրուր վէ պա'զին մահզուն վէ մէ'յուս օլմասը հայաթը հազըրէմիզին թէճրիպէի սայիյէսինտէն տիր» տէտի :

Իւչիւնճի իննաքէնթիոս փաբա աստագա վէրմէք խուստուսունտա տէտի քի , « Սաստագա վէրմէք օրուճ թուրմադտան էյի տիր, պիրա օլ էճիլտէ թէրքի նէֆսին տէմէրէսի սայիրլէրին էյիյի իչիւն վէրիլմիշ օլուր : Տու'ատան տահի էյի տիր , պիրա ա'մալ իլէ տու'ա

Digitized by Google

էթմէք քէլամ իլէ տու՛ա էթմէքտէն էյի տիր։ Գէյլէ իսէ պիր ա-
ռէմ սատաձա վէրտիյի հալտէ իսթէտիյի կիպի հարէքէթ էտէպի-
լի՞ր մի։ Սատաձա վէրէնլէր իչիւն հէր չէյ փաք օլտուղունտան,
(Լուք. ԺԱ. 41), գաթիլլէր, զինաքտարլար վէ ալէքրիլէր սատա-
ձա վէրտիքլէրի հալտէ փաք օլուրլար մը։ Այնըր. գիրա Ալլահ ա՛-
մանին հիյէթը ղահիրէսինէ պագմայըպ, անձաձ նէ՛ տրզու վէ նէ
միւրատտ իլէ իչէնիվիչ օլտուղունա պագար։ Հագիգի սատուձա վէր-
մէք մուհասպպէթտէն օլուր, վէ 'ահիյէնին պէօյիւքլիւյիւնէ ետա քիւ-
չիւքլիւյիւնէ տէյիլ, իլլա գալային իսթէք վէ միւրատընա պագըլըր»։

Րէյմօնտ Լուլլ հաճիլէրին քէտրէթ իւզրէ Երուչալիմէ գիյարէթ
էթմէլէրի խուսուսունտա «Միւլահազալար» քիթապընտա տէտի քի,
«Հաճիլէր ուձաղ տիյարլարա, եա Րապպ, սէնի արամագ իչին կի-
տերլէր։ լաքին հագիգաթէն սէն հէր ատէմէ օլ գատար եագընըն
քի, էյէր իսթերսէ, սէնի քէնտի իտանէ վէ խալվէթինտէ պուլսպի-
լիր։ Եա Րապպ, սէնի պուլմագ իսթէյէն՝ իսթիգամէթտէ, իմանտա,
մուհասպպէթտէ, իթա՛աթտա, մերհամէթտէ, հագիգաթտա սէնի
արասընը, զիրա հէր նէրէտէ պուռնար վար իսէ, օրատա սէն պուլու-
նուրսուն։ Վէ պիր ատէմ պիր չէյ պուլմագ իսթէրսէ, պուլսունտու-
ղու եէրտէ արամագ կէրէք իտիպի կիպի, Րապպի 'իպատէթխանէնին
սուրէթ վէ թաամիրլէրինտէ տէյիլ, անձաձ կէճէ կիւնտիւզ իգա-
մէթ էթտիպի սալիհ ատէմլէրին գալպլէրինտէ արամալը տըր։ Հա-
ճիլէր սէնի արամագ իւզրէ պիւթիւն տիւնեայը պիւէ տօլաչտըգ-
լարընտա, էյէր կիւնահ վէ սէֆահաթ իչէմէյէ 'ավաէթ էտէրլէրսէ,
նէ՞ ֆայտէսի վար»։

«Հաչիլէրի ալթուն, կիւմիւչ վէ ճէվահիր իլէ միւզէյյէնը գըլընմըչ
կէօրիւրիւզ, լաքին նատիրէն անը մուհասպպէթ, խէօվպէ վէ մու-
գատտէս միւլահազալար իլէ մի՛չէրրէֆ գըլընմըչ կէօրիւրիւզ»։ Պու-
նուն կիպի անըն թահրիրատընտա տիյանէթի մէսիհիյէի հագիգի-
յէսինի լայըդ իլէ ալէյան էաէն չօգ իսթիսրաճլար գիքր էթմէք
տուհուլէթլի տիր։

Օնիքինճի տէհրին իսլթ իտտասընտան պէրու հայաթ քէլամընըն է-
հալինին լիսանընտա վա՛զ վէ թէֆսիր օլունմասընըն էլզէմիյէթի էն
'ագիլ վէ տիւնատար ատէմլէրէ չօգ թէէսիր էտէր իտի։ վէ ասնկրա
հէր եէրէ կիտիպ հայաթ քէլամընը վա՛զ էթմէք իլէ մէչղուլ օլան
րահիպլէր ալէյն էննաս չօգ մէմնունիյէթ իլէ գատուլ օլունտուղար,
վէ պիրինճի ֆասըլտա զիքր օլունմուչ սլան նէնի րահիպ մէպհէպլէ-
րի վա՛զ էթմէք իւզրէ չըդտըգլարը իչիւն պիյատէ չէօհրէթ վէ իզ-
հիյատ պուլտուղար։ Կու իպէրթ վա՛զ էթմէք հադգընտա տէտի քի,
«Եալընըզ Էփիգօփօսլար իլէ Երէցլէր վէ մանասթըր նազըրլարը
տէյիլ, անձաձ 'ումմէտէն ճիւմլէ Խրիսթիանլար սայիրլէրին մէնֆա-
'աթը բուհանիյէէրի իչիւն չալըչմաղա պօրճլու տուրլար, վա՛յիղ

Digitized by Google

առախի Հալքնըղ 'ալիմլէր իչիւն տէյիլ, անճապ ճահիլ վէ օգուտմաղչլար իչիւն առախի տիւչիւնիւլ տուհուլէքլէ անկապչըլամագ թատղ իլէ վա'զ էքմէկք կէրէք տիր։ Տու'ա վա'զա թէգաատիւմ էքսին, չէզլէ քի վա'իզին ճանը մուհապպէքի իլահիկէ իլէ առզան օղուղ Հանար սէօզլէր իլէ սէօյլէմէկ միւգիէտիր օլա, վէ ճէմա'աթատա ալուլանանլարըն գալպլէրինտէ մուհապպէքի փէկատա էտէ։ Գիր վա'իզ քէնտի թէճրիւպէսինտէն սէզլէտիկինտէ, տահա ա'լա սէլահկէքի իլէ սէօյլէր »։

Տօմինիգօսլու Հուսկէրթ տախի վա'զ էքմէքչկի օրուճ թուքմագ, տու'ա էքմէկք վէ սայիր 'իպատէքի 'ալմումկէտէն էֆզալ թուքատր իտի։ « Գրիստոս անճագ պիր քէրէճ թա'ամը մուգատատէս այնընը իճրա էքտի։ Գրլտըղը 'իպատէքի րէսմիկէ չօգ Հօգ իտի, լաքին գայամ վէ հէր եէրտէ ճէմա'աթլարտա վա'զ էտէր իտի »։

Իւչիւնճիւ Իննաքէնթիօս փափանըն վա'զ էքմէկք խուսուսունտա թէսիրաթը անըն չէօհրէթինի չօգ արթըրտը։ Օն իւչիւնճիւ տէհրատ Գէրքհօլտ իսմինտէ ղայէթ մէչհուր պիր Ցրանքիսգօսլու վա'իզ վար իտի։ Գավարիատան Թուրինկիայա գատար վէ Հէլվէտիւյատէք պիլէ վա'զ էքմէկք իւզրէ կիտէր իտի, վէ անը տինկլէմէկք իչիւն կէլէն քէսրէթի խալգ օլ գատար չօգ իտի քի, ասլա պիր 'իպատէքխանէյէ սըղսմագղար իտի, վէ աչըգ սահրալարտա պինկէրճէ ատէմլէրէ վա'զ էտէր իտի։ Գու ատէմ հէր նէ գատար օլ վագըթտա պուլունան ալաթըլ գիւ'իւհէրին թէսիրաթընտան ազատ տէյիլ իտի խէ տէ, եինէ վա'զլարընըն թէսիրաթը պիլուս չիւպհէ էյի օլուպ, ատէմհէրի քէօթիւլիւքտէն իմթինապ վէ Թաւրիգի միւաթագիմէ իրչատա էտէր իտի։ ԵՒնըն վա'զլարընտան, էյէր տէրտէսթ պուլունան իչիմիզին իզթիհզատը րուխսաթ վէրսէ իտի, չօգ մէհտուհ խաթիխատաճլար գիքր էքմէկք օլուր իտի։

Գու միւտուէթտէ, պախուսուս Ճէրմանիատա Մէցտէ, Գիթատը չէրիֆի օգուտագ խուսուսունտա, պուլնտան ասնկրա գիքր օլունագագ մէգհէպլէրտէն մա'ատա չօգ ղայրէթ իէ յատս օլունուր իտի։ Վէ գամիրի չամատի, քիլիսէնին հիւքիմէթինէ նիսպէթէն, քէնտի հուդուգունու իտտա'ա էտէր իտի։ Լաքին սալիք իւզրէր տիյանէքի հագիգիյէյի թէսիսլ էտէն զէվաթ վէ վուգու'աթ սիւթիւն քիլիսէի մէսիհիյէյէ պագատագ նատիր վէ ճիւղի ի'թիպար օլունմալը տըր։ Օլ զէման, հէր տէհրտէ պուլունտուղտ միսիլիս, թա'լիմաթը մէսիհիյէ իլէ պէրաբեր տիյանէքի մէսիհիյէյի խաթիհզատ էտէն զէվաթ պուլունուպ, անլէրին հիլէքատար քէլիսիարընա գուլագ վէրէնլէր տախի պուլունտուս։ Վէ տահա գիյատէ մազարրութը օլարագ (գիրա տահա գիյատէ 'ումումի պիր չէյ իտի) իմսն վէ տիյանէքին անճագ պիր հիյէքի գահիրէ վէ պաթըլէսի պէյն էննաս, վէ քիլիսէ խատէմէսի պէ յինտէ տախի պուլունտս։ Էվվէլա պէ յան օլունան իքի

Digitized by Google

պէլալէթին օրթասընտա տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա գայտսըզլըգ վէ վազիֆէսիզլիք չօգ ՚ումումէն մէյտան պուլտու ։

Պու միւտտէթտէ «՚ազիզ» ի՚թիպար օլունան զաթլարըն ՚ատլոհինի ամրթըրմագ ՚ատէթ օլտու , վէ պէօյլէլէրին թիւրպէլէրինէ մնախսուսէն գիյարէթ էտիպ ուու՚ա էթմէք վէ պու «՚ազիզլէրին» չէֆա՚աթընա թէվէքքիւլ էթմէք՝ ՚ումումի պիր չէյ իտի ։ Պու հատտէն գիյատէ վէ ղայրի լայըգ հիւրմէթ վէ իհթիրամ օլ գատար ՚ումումի վէ թէսիրլի պիր չէյ իտի քի, պու ղայրի մագպուլ վէ ղայրի մէչրու՚ ՚ատէթէ գարշը նասիհաթ էտինլէրին ահօզլէրի պէյն էն նաս նիյէթ էթտիքլէրինին ՚աքսի պիր նէթիճէյի հուսուլէ կէթիրտի , վէ կիթտիքճէ պու ՚ատէթի մէզմումէ ամրթմագտա իտի ։ Վէ պա՚զը ղայրի սալիհ ուտէմլէր տախի թէսաատուֆի վէճհ իլէ , մէսէլա պիր զէման Քրիստոսունէ էօլտիյիւ մուգատտէս ՚ուսմա՚ա կիւնիւ էօլէն ատէմի տէր՚ագտպ «՚ազիզ» ի՚թիպար էթմէք ՚ատէթ օլտու ։ Թամա՚քեար բահիպլէր «՚ազիզլէրին» գալպ էսէրլէրինի Ֆիւրսխէթ իլէ զէնկին օլտուլար ։ Մէրհէմէ օլ տէրճէ հիւրմէթ վէրիլտի քի անըն գուսուրտուզ տօղմասը գիւ՚իւմիւ մէյտան պուլտու ։

Պու միւտտէթտէ «՚ազիզ» ի՚թիպար օլունանլարըն խայրաթընը պիւթիւն քիլիսէ իշին պիր խազնէ վէ աէրմայէ կիպի թուրմագ գիւ՚իւմիւ մէյտան պուլտպ , քիլիսէ մէմուրլէրի եէտի իլէ ազչէ պէտէլինէ իշպու խայրաթա մէպնի օլարագ կիւնահ ՚աֆվլըղը վէ կիւնահ միւսա՚ատէսի տախի ղայէթ մազարրաթլը պիր ՚ատէթ օլպրագ, տէյանէթի հագիգիյէնին զավալ պուլմասընա չօգ պէօյիք պիր սէպէպ իտի ։

Պու միւտտէթտէ Թա՚ամը մուգատտէս այնը հադգնտա «Թրանսուպթանիասիօ» Թա՚լիմի տահա գիյատէ Քէէքիտ վէ պէյան օլունաւր իտի ։ Թա՚ամը մուգատտէս այնը տախի էվվէլլա պա՚զէն վէ սոնգրա ՚ումումէն քիլիսէ խատէմէնէտէն ղայրիսինէ ան՚ճագ էքմէք իլէ իճրա օլունաւր իտի ։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Քաթօլիք էլլիսէոնիցն իլճազլըղընցա պուլուցաց տիցտար զէվաթըն ահվալ վէ քահրիաթընցա տայիր

Տէյանէք խուտուսունտա մէչհուր ատէմլէրին պա'զըլարընըն ահվալի պաշգա միւնասիպէք իլէ պուլունտան էվվէլ պէյան օլունտու։ Մէսէլա խուտուսէն պէրնարտ վէ Ծրանքիսգօս, Աւրնօլտ վէ Փարիս տար էլ Ֆիւնուն միւտէրրիսլէրինտէն պա'զըլարը պուլնլարտան տըր։ Անճագ իւչ նէֆէր տահա զէվաթըն ահվալ վէ քէլամլարընը պուրատա մուխթասարէն զիքր էտէպիլիրիզ։

1. Հիլտէկարտ րահիպէ

Թ. Ի. 1098տէ Հիլտիկարտ լամինտէ Թէվվէլիւտ, վէ Թ. Ի. 1197տէ վէֆաթ էթմիշ պիր լաթուն՝ Պինկէն չէհրին գուրպինտէ Րուփէրթ րահիպէ մանասթըրընըն նազըրը օլարագ տիյանէք հագգընտա չօգ չէօհրէք, միւյղամպէր չէօհրէթինի պիլէ քէսպ էթտի։ չէօյլէ քի Էփիսգօփօսլար, նազըրլար, պէյլէր, վէ Թըրալլար իլէ Փափալար տախի մուհիմմ մատտէլէր խուտուսունտա անլըն րէյինի վէ խայր տու'ալարընը Թահսիլ էթմէք իչիւն նէզտինէ կիտէրլէր իտի։ Անլըն իֆատաթը նէպիյէսի չօգ տիգգաթ ճէլպ էթտի, վէ հէր Թարաֆա նէչր օլունտու։ Ֆիլիպ մէմուրլէրինի՝ ումուրը րուհանիյէլէրինի Թէքթասսիլ էթմէլէրի վէ Թիւրլիւ Թիւրլիւ կիւնահլարա իրթիքապ էթտիքլէրի իչիւն չօգ Թէքտիր էթտի, վէ Ֆագր հալինտէ զուհուր էտիսլ քիլիսէ խաատմէտինին հիւրմէթինէ նայիլ իլէ անլէրին իչլէրինի իֆա էտէճէք րահիպլէրինին կէչմէճլինի իստա էթտի։ Ինչնտի վագիֆինտէ ուվամը նաս Թարաֆընտան 'ումումէն վէ չօգ 'ալիմ վէ միւ'Թէպէր զէվաթ Թարաֆընտան տախի անլըն նուպուվվէթի Թաատիգ օլունտու, վէ պու քէյֆիյէթ նասըլ օլուրսա օլսուն, տինտար վէ 'ագիլ վէ Թէխիրսիթը խայրիյէ տահիպի օլտուգտա միւսէլլէմ տիր։ Ինչնտի րէյինի Թահսիլ էթմէք զըմնընտա պա Թահրիր օնա միւրաճա'աթ էտինլէրի չօգ մէքթուպլար եազըպ օլմէք Թուպլարըն պա'զըլըրը հալա մէվճուտ պուլունարագ, պա'զը մուվ-

Digitized by Google

թաստար իսթիխրաճլարտան անըն էֆքեար վէ րուհու անկլաչըլապիլիր։

«Գիր ատէմ հաւուէն գիյատէ ճէսէտինի րիյազէթ իլէ թէրպիյէ էտէրսէ, պիր օսանճա միւպէթէլա օլուր քի անըն իլէ տահա սուհուլէթ իլէ կիւնահա տիւշմէյէ տիւչար տըր։ Պէօյլէ գիյատէ րիյազէթ վասիթասը իլէ Ալլահա մագպուլ օլմագ իւմիտինտէ օլմա. անճագ ճան ու տիլտէն Ալլահա թէսլիմ օլմագլէ օնա մագպուլ օլուրսուն»։ «Ալլահըն խըզմէթինտէ էմէք չէքմէք իստա'սընտա օլանլար՝ քէնտիլէր չէօմլէք գապլէրը իսիքլէրինի խսթըրլարընա կէթիրսինլէր»։ «Մա'լիւմաթը իլահիյէ ՚ինթասը չէրիֆ վասիթասը իլէ վէ իման իլէ նայիլ օլունուր։ Ճիւմլէ չիւալհէլէր անըն իլէ եա իէսվիյէ օլունուր, եօխսա պիլիմ սասլր վէ իմանըմըզըն թէրպիյէսի իչիւն գալմալըտըր»։ «Ինթիրասը ոէյուունիտէ իքէն՝ երինէ փէտէրուլլահա օղուլ կիւլի թէվճհիհ էտիւլ՝ խսյր օլանը սանա թա'լիմ վէ չէրրտէն հընթզ էթսին տէյու տու'ա էյլէ»։ «Ռրհատոսուն միւշապէհէթինտէ գալ։ Հէր նի'մէթի անտէն թալէպ էյլէ. քէնտի ահվալինի օնա պէյան էյլէ, օ սանա խէյրս վէրմէմէք տիր, զիրա ինսայէթ վէ խէյրս սալա պիր ինսանտան տէյիլ իլլա Ալլահտան իհսան օլունուր»։

Քէնտի թահթը նազարընտա պուլունան մանասթրտա աֆօրօս օլունմուշ տէյու թէվաթուր օլան պիր քիմսէ տէֆն օլունմասը իւզերինէ Մայհնս Սէրվիսգօհօսունուն էմրի իլէ անըն ճէսէտի մէզարտան չըգարըլըլը, վէ Հիլտէկարտ թէվաթուրտան տօլայը պէօյլէ հարէքէթէ ութօթէսթօ էտիւլ՝ Ալլահա մագպուլ օլան ղույրէթ՝ ղազապ վէ ինթիգամտան նէ գատար թէֆրիգ օլունմագ կէրէք իսիյինի պէյան իլէ, տէտի քի սէվնատան քէնտիսինէ պու քէլամ իհսամ օլունտու, ևա'նի՝ «Մէմալաթը խալգ էտէն քի'մ տիր։ Ալլահ։ Ճէնէթի քէնտի միւմինլէրինէ աչան քի'մ տիր։ Ալլահ։ Օնա միւշապիհ քի'մ վար։ Ասլա պիր ինսան եօգ տուր»։

Ջ. Գալապրիալը եօաքիմ

Գու րահիպ վէ մանասթըր նազըրը քէնտի վագթինտէ (Թ. Ի. 1202 տէ վէֆաթ էթտի) տիյանէթ վէ նուպուվվէթ խուսուսունտա չօգ չէօհրէթ քէսպ էյլէտի։ Էն 'ալիմ վէ էյի ատէմլէր, Գըրալլար վէ Փաւիալար եանընտա պիլէ, չօգ միւ'թէպէր պիր ատէմ իտի։ Անըն էֆատաթը նէպիյէ նէմինտէն թահսիրրաթընտան տիպգաթըմըզա շայան պու'ղը իսթիսրահաթ պուրատտա զիքր օլունաճագ տըր։

«Գիւթիւն տիւնեա քիւիսէ մէմուրլէրինին թամա'քեարլըղը իլէ մուր-

Digitized by Google

տարլունտը ։ Բօմա քիլիսէսի ֆահլիչէ խանէսինէ թահվիլ օլունտու ։ Քրիսէ մէմուրլէքթինէ ադչէսիզ նայիլ օլմադ օլմազ ։ Փաթիանըն վէքիլլերի հէր թարաֆա կիւրիպ քէնտիլէր իչուն ադչէ Թօփլայարագ Էփիսկօփօսլարըն հիւրմէքթինի քէնտիլէրինէ գաղզ էտէրլէր ։ Բօմայա զիյարէքթ էթմէ յէնլէր Հէրէքթիքօս կիւլի ի՛Թիսլար օլունուրլար։ Վագա՛ա Բօմատա պուլունան ճիսմանի հէյքէլտէն ա՛լա վէ մուգատտէս հէյքէլ՝ հէր միւմինին գալպինտէ պուլունուր» ։

Բօմա քիլիսէսինին կիւնահ ափվլըղընը ֆիւրուխթ էթմէսի հագդընտա՝ «Քրիսէնին իհսան էթտիյի ՝ափվլըղա օլ դաւտար թէվֆքքիլ էտէրլէր քի , կիւնահ իչլէմէքտէն ֆէյզաղաթ էթմէք լազըմ օլտուղունու ֆէյզամուշ իլէ , կիթտիքճէ տահա զիյատէ կիւնահ իչինտէ զարգ օլուրլար» տէտի ։ Տիվանը միսիւմինին նահագգ հարէքթինի զիքր էթտիքտէն սօնկրա , «Պէյտոս Րէտուլուն քիլիսէսի տօղու իտի իսէ տէ , հալա պօշ տուր , զիրա կէօրիւնիչտէ ճէմա՛աթ իլէ տօղու իսէ տէ , քէնտի ճէմա՛աթլընտան օլմայըպ զարիպլէր տիրլէր ։ Անընն օղուլլարը վէ սէմսվի Ներուշալիմին թէպա՛այընտան տէյիլ անճագ Պապիլօնուն օղուլլարը տըրլար ։ Քրիստոսուն գուտրէթի պուլունմատըղը հալտէ , անընն իսմի ՝նէյէ ֆահիտէ էտէր ։ Քրիսէ տուէ կիսլի տիր ։ Քէնտիլէրինի սիւրիւլէրինին սէլամէթ վէ մէնֆա՛աթը իչուն ֆիտտա էտէն Էփիսկօփօսլար սայ քի հիչ եօգ տուր։ պինաէն ՝ալէյհ պէյթուլլահտան թէրպիյէ աթէշի չըգաճագ , վէ կիւնահա իրթիքապսալ էթմիչ օլսուն քիլիսէ իստէվկինի իֆնա էթտիյինտ , սայիրլէր գօրդուպ քէնտիլէր իւզէրինէ իսապէթ էտէճէյինի թէչխիս էտէրլէր» տէտի ։

Գու վէճհլէ Նօաքիմ չօգ թէֆսիլաթ իլէ մէքրուհաթա իրթիքապսալ էթմիչ օլան քիլիսէի մէսիհիյէ վէ քիլիսէ մէմուրլէրի իւզէրինէ կէլէճէք ՝ուզսալը իլահիյի թէֆհիմ էտիպ , պա՛տէհու միսքլէնէրէք մուգատտէս վէ մագպուլ պիր քիլիսէ օլաճաղընը սէյհան էթտի ։ Գու խուսուստա անընն էֆքէտար վէ թա՛պիրսէը իւչինճի Պապտա զիքր օլունան Աբնօլտ , Կէրսօն , Նիքօլաս վէ սայիրլէրինքի կիպի իտի ։ Լաքին Նօաքիմ կէլէճէք իսլահ վէ թէճտիսի քիլիսէյի միէյղաճ պէրաճէ իֆհատէ էթտիյինտ հէման իւչ տէհր գաւտար սօնկրա վուգու՛ պուլաճաղը իսլահսըթը իհա էթմիչ տիր ։ Գու տինտար րահիպ քէնտի էյամընտա պուլունան տիյանէթի զահիրէ յէ ասլա էհէմմիյէթ վէրմէ յիպ , պիր տիյանէթի հագիգիյէ վէ տէրունիյէ իչինն չօգ ղայրէթլի իտի ։ «Ա՛ավամը նաստան չօղու քէնտիլէրինի կիւնահա քէսլիմ էթտիքլէրի հալտէ , քիլիսէ իսաւէվկէրինին տու՛ալարը վէ գըլը տըզգլարը այնլարը իլէ խէլաս պուլմագ իւմիտինտէ տիրլէր ։ Ամմա նաֆիլէ եէրէ իհտատ իչինն պէօյլէ իլահլարա Թէվէքքիւլ էտէրլէր ։ Անէլէրին եագուզգլարը պուխսուր Ալլահա մէքրուհ տուր » ։ « Էսարար մէսիհիյէնին րէսմի իճրասը հագիգի միւմինն օլմայանլար իչինն միճ-

Digitized by Google

ալի մէնֆա՛աթ օլամազ» ։ Ալլահըն սուրէթլէրինի «թէխայյիւլթը ինանմխէնին փութ կիպի թաավիրի» տէյու իւէտա էտէր իտի ։ ԵՒնըն ինթիզարընա կէօրէ «Ի՛լահ՛ը էյլե՛ս՝ հէբէրնէթա՛ Ի՛նիպ օլա՛նան ֆըքրա՛ էլէ հէ՛էֆ՛էնը 'ապէյ պէլ ԷՐՆԻՆՔ՛Ի օլա՛ֆէրը հա՛լէ օլա՛ֆ փըր» ։

Եօաքիմ քէնտի էյամընտա պուլունան քիլիսէ խատէմէսինին մէքրուհաթընտան տօլայը չիքեայէթ էթտիյի միսիլի՛ս, սլ զէման զուհուր էթմիշ վէ պու միւտուէթին ալթընճը պաայընտա այէյան օլունաճագ հիքմէթ 'ալէյհինէ տահի Ի՛թիրազ էթտի ։ «Պինաէն 'ալէյհ պա՛տ էլ իլահաթը քիլիսէ էզվէնէի միւթէսիրրէի մուգատուէսէտ սըֆաթը իլահիյէ հագգընտա մու'լիւմաթըմըզ մանթըգ եօլու իլէ տէյիլ անճագ մուհապպէթի խալիսէ իլէ անլէր իւզէրինէ միւսահազա էթմէք իլէ քէնտալ պուլաճագ սըր» ։

Անըն գիւ'իւմիւնճէ էգանիմի սէլաւատ նալընըգ իւչ իւգնիւմ տէյիլ անճագ իւչ ուաուլը մու'ամէլէ պուլունուր ։ Փէտրուլահըն ս'ամալինէ միթա՛ալիգ՝ գուտրէթ, զօրգու, իսման պուլ ըրուզ. Իպնուլլահըն ա՛մալինէ միթաալըգ՝ հագ իդտի՛թ, հիքմէթ վէ Թէվֆուզ՛ վար, վէ Րուհ իլ Գուտսուն ԽԷսիրաթը զաթիյէսինէ նազարէն՝ մուհապպէթ, սուրուր վէ հուրրիյէթ պուլունուր ։ Պէօյլէճէ Եօաքիմ Պէտրօս, Փաւլօս վէ Եուհաննա Րէսուլլէրին Թահրիրաթընտա իւչ այրը ուսուլը իլհամը իլահի պուլմուչ տուր ։ Պու Թէնավվուրաթա չօգ էհէմմիյէթ վէրիլմէզսէ տէ, պու տինտար աստէնին քէնտի վագիֆինտէ պուլունան ատէմլէրին էքսէրսինէլն նէ գատար ա՛լա պիր տիյանէթ վէ ահվալը մէսիհիյէ յի Թէմսիլ էթտիյի տէրքէար տըր ։

3. Բայրօնց Փալմարիս.

'Ալամը նասըն էքսէրսիսի պաթըլ գիւ'իւլէրսէ վէ զայրի մէմտուհ ալալագտա պուլունտուգլարընտա, նատիր պուլունան հագիգի զէվաթըն եալընըզ բահիպլէրսէն օլմայըզ, Լա պա'զէն էնանաֆտան տահի պուլունմասը միւհիմի մէսուրիյէթ տիր ։

Բայրօնտ Փալմարիս Թ. Ի. 1140 տա Փլաշէնցա էչէրինտէ Թէվէլլիւտ իլէ փէտէրի Թարաֆընտան պիր սէնա՛աթ իսթիհսալ էթմէք իւզրէ պիրիսինին եան՛ընա կէօնտէրիլտի իսէ տէ, փէտէրի վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա քէնտիսի տահի տահա կէնճ տէ իքէն վագիֆինի ուսուրը բուհանիյէ յէ սարֆ էթմէք արզուսունտա վալիտէի իլէ ալէքսանդր Երուշալիմ իլէ Փալէսթինէն զիյարէթ էտիսլ՝ 'ավտէթ էթտիքտէն ազ վագըթ սօնկրա վալիտէսի վէֆաթ էթտի ։ Պա'տէհու պիր գըզ Թէզվիճ էտիսլ սէնա՛աթընտա չալըշըր իտի ։

Վագիֆին միւտուրինտէ օնա պէշ օղուլ Թէվֆիստա էտիսլ, պիրէր

Digitized by Google

պիրէր Բասպպա թագուհու օլունտուլար վէ ճիւմլէսի քիւչիւք խքէն վէֆաթ էթտիլէր։ Օնա միւճիպլի մէսէրրէֆ իտի քի Բասպպ անլէրի պատ թէճրիւպէ տիւնեասընտան տահա մա'սում խքէն քէնտի գուճաղընա ալտը ։ Սօնկրա պիր օղուլ տահա թէվէլլիւտ էթտիկինտէ անը 'իպատտէիանէյ կէթիրիպ , ձեա Բասպպ , Ֆէլասքաերըմ , սանա կէլէնլէրին ճիւմլէսինի գապուլ էթմէյ կէ էլլէրինի ուզատըրսըն ։ Գէչ չօճուղումու տահա քիւչիւք խքէն քէնտին իլէ սա'ատէթէ հէմվարիա օլ մադ իւզրէ գապուլ էթտին ։ Գու իւմիտ էթմէտիկիմ օղլումու տափի գապուլ էտէսին , րիճա էտէրիմ , ճօճատա տահա ճաշամասը սէնին միւրատընա միւթապէզ օլուրսա , Հօլա անը թագուհու էթտիկիմ րուհպանիկէթ 'էօմրիւ իչիւն անը փաք վէ այըպըզ հըքգ էյլէ» տէ յու տու'ա էթտի ։

Բայմօնտ սէնա'աթընտա մէշղուլ օլտուղու էանատէ , պօչ վագթին վէ թա'թիլ կիւնլէրի Ֆիթապը չէրիֆ թա'լիմաթը խուսուսունտա մա'լիւմաթ քէսպ էթմէքլիկէ սարֆ էթմէք 'ատէթինտէ իտի , վէ քէնտի սընըֆունան օլանլարը ճէմ' էտիպ անլէրէ վա'զ վէ նասիհաթ էտէր իտի ։ Վագթին միւրուրինտէ պու ճէմա'աթլար չօղալըպ քէնտիսինի մու'ալիմ վէ փէտէր թանը յանլար քէսրէթ իւզրէ իտի , վէ մէյտանլարտա վա'զ էթսին տէ յու թէքլիֆ օլունտու խէ տէ , քէնտիսինի օնա լայըգ սայմատը ։

Զէվճէսի վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա , չօգտան պուլունտուղու մէրասը իճրա էտիպ , քիւլլիյէն ումուրը տիւնեէվիյէտէն չէքիպ , քիչիւք օղլունու պէօյիք անա պապասընը թէսլիմ իլէ , ճիւմլէ ամուգատտա» ի'թիպար օլունան մահալլէրէ զիյարէթ էթմէք իւզրէ , վէ նիհայէթտէ Ֆրիստոսուն թիւրպէսինին գուրպինտէ սաքին վէ նիհայէթ իւլ էմր օրատտա թէսլիմը րուհ էթմէք իւմիտինտէ օլարագ հօլա չէգտը ։ Իսիանեատա մէչհուր պիր մահալլէ զիյարէթ էտիպ Րոմայա գատար կիթտիկինտէ , Ներուչալիմէ կիթմէք իւզրէ քէնտի մէրասընը իճրա էթմէք խուսուսունտա եէնիտէն տիւչիւնէրէք պէօյլէճ 'էօմրիւնիւ սարֆ էթմէք Ալլահա մադպուլ օղուսլ օլմայաճաղընա չիւպհէ էթտիկինտէ , պիր կիճէ 'իպատտէիանէ տէհլէզինտէ ույուր իքէն , րուհատտա Ֆրիստոսուն քէնտիսինէ կէլիպ աֆի իւզրէքը վճհ իլէ քէնտիսինէ խիթապ էթտիկինի իչիթտի ։ «Սէնին՝ թիւրպէմէ զիյարէթ էթմէք մէրասընը պանա մադպուլ տէ յիլ տիր ։ Գիթթէրճհ քէնտինէ տահա միւճիպլի մէնֆա'աթ վէ պանա տա տահա մադպուլ վճհվէ , Եա'նի՝ սայիրլէրին էյլիկի իչիւն 'էօմրիւնիւ սարֆ էթմէքլիկին կէրէք տիր։ Րուգի ճէզատա 'Ամ իտիմ վէ պանա թա'ամ վէրտինիզ' (Մաթթա. Ւե. 42) տէտիկիտէ՝ համիլէրին հօլճուլուգլարընա տայիր սիւալ էթմէ յէճէկիմ։ Գէօյլէճէ տիւնեայը տօլաշմագտան խէ , վաթանընը Փլաչէնցայա 'ավտէթ էյլէ ։ Սրատտա չօգ Ֆագիրլէր վէ խասթալար վէ տու գարըլար պուլունուպ անլէրի գապուլ վէ վիգա-

Digitized by Google

յէ էտէն եօգ տուր։ Օրայա կիթտիյինտէ սէնին իլէ օլուրում, վէ խայրաթի իչիւն զէնկինլէրի Թէչվիգ, միւնաձա'ատա պուլունանլարը տուլհ, վէ զէլալէթէ տիւչվիւչ օլանլարը Թարիգի միւսթագիմէ րիւճաւ' էթտիրմէ յէ սանու ինայէթ իհսան էտէրիմ։

Բայմենտ պունուն հագիգաթէն Բասպտան օլտուղունա իլգամ օլարագ, Թ. Ի. 1178 տէ Փլաչէնցայա 'ավտէթ էթտի, վէ րուչասընը էփիագօփօսունա իֆտատէ էթտիյինտէ էփիագօփօս օնա սահիհէն իլհամ կէլմիչ օլտուղունա գանարագ, ույէյլէ Փուգարա վէ պիչարէլէրի գապտուլ էթմէսի իչիւն պիր խանէ Թէտարիք օլունտու։ Պա'տէհու Բայմենտ խասԹալար վէ սատագույա լայրգ Փուգարայը մէզկուր խանէ յէ կէթիրիպ անլէրի գայըրտը։ Ջենտի էօրնէ յի տախի սայիր չօգ տուէմլէրէ միւէսսէր պուլունարագ քէնտիսի իլէ խայրաթըն իճրասընտա միւչԹէրէք օլտուլար։ Կիւնահա տիւչվիւչ օլանլարըն խալահ վէ Թէօվպէ էթմէլէրի իչիւն ղայրէԹ էտիպ մանասԹըրլարա գապտուլ էթտիրտի, եամատ տինտար զէվաԹըն հիմմէԹինէ հավալէ էթտի։ Մահպուսլարա զիյարէթ իլէ հայաթ միւժտէհինի վա'զ իլէ իհԹիյաճաԹը ճիսմանիյէլէրի խուսուսունտա տախի անլէրէ մու'ամէնէթ էթտի։ Պիչարէ վէ Թէրք օլունմուչ խասԹալար վէ եէթիմլէրի պուլուղ գումաղընտա խանէսինէ կէթիրիպ գայըրտը. նիզա'լարը Թէաքին էթտի։ Պիր զէման Փլաչէնցալըլար Ջրէմօնալըլար իլէ ճէնգէչէհլէրինտէ 'ասքէրլէր օրԹասընա սէ յիրտիպ ղավղայը մէն' էթտի։ Պու միսիլլու իչլէր իլէ 20 սէնէ գաատար սարՓ էթտիքտէն սօնկրա, վէ հինի վէՓաԹը եագլաչտըղընտա քէնտի իչլէրինի րէՓիգլէրինէ հավալէ իլէ, վէ «ՊիլԹիւն իւմիտիմ քէնտի խայր 'ամէլիմտէ տէյիլ անճագ եալընըզ Ջրիստոսուն ինայէթինտէ տիր», վէ՝ «Սէնին խամին վէ գուտրէթին իլէ, եա Բասլպ, պու տիւնեաատան Ալլասքեարըմըզն եանընա կիտէրիմ» տէ յէրէք Թէսլիմի րուհ էթտի։

Պու զաԹըն ահվալ վէ ա'մալը հէր վէճհ իլէ չօգ տիգգաԹա չայանտըր, զիրա անըն 'էօմրիւնտէ վէ Թէճրիպէի զաԹիէսի իլէ տիյանէԹի մէսիհիյէի հագիգիյէ պաԹըլ զիւ'իւհէրտէն վէ Փահիտսիզ ա'մալը զահիրիյէ յէ միւԹէվէգգիլ օլմոգլըգտան փաքլէնիպ, սօնկրա տէվամ իւզրէ հայաթը մէսիհիյէտէ հագգ իլէ ույմուլ օլունան, վէ մուհասապէի իլէ 'ամիլ օլան լմանընն սէմէրէսի չօգ կիւղէլ վէճհլէ ԹէմԹիլ օլունտու. սլախուսուս անըն 'էօմրիւնիւն սօն սէնէլէրինտէ քէնտի քէնտիսինի ունուտուպ տէ խալիսանէ Ջրիստոս իչիւն վէ Ջրիստոս կիպի Փուգարա վէ պիչարլէլէր իչիւն ի'վազ իւմիտինտէ օլմայարագ 'էօմրիւնիւ սարՓ էտէն Ալրիպխանընն էօրնէ յի ղայէԹլէ փարալագ պիր եըլըզ կիպի օլտուղու սէրքեար տըր։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'

ՏԻՑԱՆԷԹԻ ՀԱԳԻԳԻՑԷ ՎԷ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻԼԻՍԷ ԱՐՋՈՒՍՈՒՆՏԱ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ ՏԷ ՀԻՒՓԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԷ ԹԱՐԱՖՆՏԱՆԹԷՐՊԻՑԷ ՎԷ ՃԷԶԱՑԱ ՄԻՒՊԹԷԼԱ ՕԼԱՆ ԶԷՎԱԹ ՎԷ ՄԷԶՀԷՊԼԷՐԷ ՏԱՑԻՐ

ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹ ՄԷԶՀԷՊԻ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷԹՄԷԶՏԷՆ ԷՎՎԷԼ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՀԱԳԻԳԻ ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹԼԱՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Վլալէնսիէր հագգընեա

Գու ալէչինճի միւտուէթտէ կէրէք զէմանի գաւիմտէն գալմըշ վէ պուռնտան էվվէլ ալէյան օլուռնուշ ֆըրգալի խարիճլէյէրտէն զուհուր էտէն ֆըրգալար, կէրէք եէնիտէն Իսթօլիք քիլիսէսինէ մուխալիֆ իհտաս օլունան ֆըրգալար իսէ, սոնրագ վէ 'ատաթը խալիսճէ թէաէնի էտէն վէ հիւքիմճէթի ճիամանիյէ իտտա'ասընտա պուլուռնան քիլիսէի փատիավիյէ յէ մուխալիֆ վէ քիլիսէի փատիավիյէ թարաֆընտան հէրէթիգօս ի'թիպար օլունան Պոկօվիլի վէ Ռաթարիսթի միսիւնու չօգ ֆըրգա վէ ալէզհէպլէր Էվրօփանընըն ճէնուպի չարգի վէ ճէնուպի ղարպի թարաֆլարընտա զուհուր էթտիլէր իսէ տէ, պուռնլարըն էքսէրիսինտէ տիգգաթա չայան վէ ալէյան օլունմարըշ ա'վալ վէ թա'լիմաթ պուլունմայըպ տա անէլէրին քիլիսէ թէվարիսինտէ թէսլիմաթը միւհիմմէ վէ պագիյէլէրի տավսի պուլունմատըղընտան, թահրիրի իլթիզամ էթտիյիմիզ թէվարիխ իշուն անէլէրին պէյան վէ զիքրի լազըմ օլմատըղընտան ունճագ քիլիսէի փատիավիյէ յէ մուխալիֆի օլմագ իլէ պէրաապէր Իսթօպի էէրիֆ թա'լիմաթը իւզէրինէ մէպնի սլուպ՝ քիլիսէի ալէսհիյէտէ պագի վէ մուհիմմ վէ ճնլէ թէսիրաթ պրագմըշ ալէզհէպլէր վէ դէվաթըն, ահվալինի զիքր վէ պէյան էթմէքտէիզ։

Digitized by Google

Վալտենսիլէրին քէնտի իտտա՛ա վէ ի՛թիգաատընա կէօրէ , անլէրին ծէվէճէ թա Րէտուլէրին էյամընտան պէրու փաք հըֆզ օլու. նուպ անըն խալհ օլունմասը ասլա լազըմ օլմամըշ տըր ։ Ֆունտան էվվէլ զիքր օլունան Արնօլտ վէ քիլիսէի փափավիյէ մուխալիֆ պուլունուպ տէ Ռիթապը չէրիֆ իլէ Թա՛լիմաթը հագիգիյէի գապուլ վէ տիյանէթի խալիսէյի թէմսիլ էտէն զէվմթ վէ մէզհէպլէրին քեաֆֆէսի , Վալտենսիլէր ի՛թիբար օլունմալը տըր ։

Ֆու իտտա՛ա վէ ի՛թիգաատ սահիհ օլուպ օլմատըղընտան պահն էթմէյէրէք , պիլա չիպհէ Վալտենսի մէզհէպլի քիլիսէի փափավիյէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ վէ տիւնէհվիյաթ 'ալէյհինտէ գատիմտէն ույրու քիլիսէի մէսիհիյէտէ պուլունան զէվմթըն հիյէթի ճեմա՛աթա կէլմէսի ի՛թիբար օլունասլիյը ։ Կէրէք քիլիսէի 'ումումիյէտէ կէրէք խարիճի Փըրգալատա Ալլահըն էվլատիրի՛ն ինսանըլարըն թէնասիհաթընտան զիյատէ րի՛այէթ էտէն վէ Ռիթապը չէրիֆի փափաար վէ փաթրիքէր վէ մէճլիսլէրին գարարլարընտան զիյատէ մէրի իւլ իճրա էտէն , վէ 'իպատէթի սաֆիյէյի սալթանաթը վէ կէօսթէրիլմի 'իպատէթէ թէրճիհ էտէն աստվիլէր պուլունմուշ տուր ։ Լաքին պէօյլէ զէվաթ պուխտուտա օնպիրինճի տէհրետէն սօնկրա , եա՛նի պիր զայրէթի պաթըլէ քիլիսէի փափավիյէտէ թուխթուշտուգտան սօնկրա, ուլամէթ իւզրէ քիլիսէտէ, կէրէք Եունանի քիլիսէտէ կէրէք Լաթինի քիլիսէտէ գալամայորլար ։

Ֆունտան էվվէլ պիր թարաֆտան քիլիսէի փափավիյէ իչինտէ պալարագ օլ քիլիսէնին գապիսի ուսուլինի մահֆուզ թուխմագ իլէ անըն ախլահյէթինէ չօգ րի՛այէթ իլէ պէրապէր անըն մէքրուհաթընը տէֆ՛ վէ խալահաթընըն իճրասը իչուն չալըշան տինտաար , ամմա ազա՛ըզ խուսուսաթտա եանղըլմըշ աստվիլէրի կէօրմէյուզ ։ Տիկէր թարաֆտան քիլիսէի փափավիյէնին կէրէք մէմմուհ կէրէք մէզմուր թա՛լիմաթ վէ ուսուլ վէ ահվալինի գապուլ էթմէյէն վէ պաշգա թա՛լիմաթ վէ ա՛տաթը պաթըլէյէ տիւչար օլան զէվմթ վէ Փըրգալար պուլունուզ ։ Ֆունկսիյոն օրթասընտա վէ խըհինտէն տէ չօգ թէֆրիգ օլունարագ Վալտենսի մէզհէպլի գապուտէն քիլիսէի փափավիյէ 'ալէյհինտէ պուլունմայարագ վէ անտէն սոնրըմագ տամխ խաթէմէ յէրէք ատահա զիյատէ գապուի Խրիսթիանլարըն տիյանէթի խալիսէ վէ ուսուլը քիլիսէվիյէի սաֆիյէ վէ ա՛տաթը 'իպատէթի մէսիհիյէ խալէպ էտէն Վալտենսիլէր չօգ զիդրէ չայան տըր ։

Ֆու մէզհէպ էքսէրիյա գապուլ օլունտուղունա կէօրէ Գէտրօս Վալտուս իսմինտէ պիր Լիօնլուտան մուպաչիրէթ օլունտու ։ (Վէ մէզհէպին իսմի օնտան մը, եօղսա տուղլարըն տէրէլէրինտէ իգամէթ էթտիքլէրի մունասէպէթի իլէ ու, Լիսթիլգտան պէրի տէյիլ տիր) Ֆու ատէմ պիր զէման Լիօն միսթէպէրտանընըն պիր մէճլիսինտէ պուլունտուղունտա պիրինին անըզըն վէֆամ էթմէսի Վալտուսա գիյատէմ

իւէ Թէէսիր էթոի, չէօյլէ քի ատէն ասնկրա՛տնճագ ուժուրը բուհա-
նիյէ յէ սարքը պիհն էթմէյէ գարար վէրտի։ Քրիսթոս խաչէմէսնէին
վա՛ղլարընտա պիքր օլունան այնթէկրտէն պիյատէ քէլսմը մուգատաէա
հագգընտա մա՛լխմաթ էտինմէք ստրուստունտա օլարագ խքի նէֆէր
՚ալիմ քեաթխպէրէ Քրիստոսը չէրիֆին տէօրթ ինճիլի իւէ պա՛զը սա-
յիր գըրթա՛լարը Րօմանա, եա՛նի քէնտի լիսանընտա Թէրճիւմէ էթ-
տիւտի, վէ գէմանը գատխիհնին մուա՛ղլիմէրինին Թահրիրաթընդն
պա՛զը միւ՛Թէպէր պէնտէրինի տավի Թէրճիւմէ էթտիրտի։

Վալտուս րէֆիգէրի իւէ պէրապէր պիր ճէմա՛աԹը բուհանիյէ կի-
պի չալըշըպ միւսլիհնի մէրԹէպէ ատէմներ Քրիստոսը չէրիֆ նուրը Ի-
իւէ միւնէվվէր գըլմադա ղայրէԹ էթտիրէր։ Գաշգալար քիլիսէնին խա-
լահաԹը իչիւն ուսուլը քիլիսէվիյէ վասիԹասը իւէ չալըշտըգլարը հալ-
տէ, պու ատէմներ տոյանէԹի տէրուննիյէ իչիւն Գէլամուլլահ վասի-
Թասը իւէ չալըշտըլար։ Էվվէլա անէրին քիլիսէի վատաւիյէ ատա-
լա խուսուսիէԹլերի եօգ իտի։ Խուսուստա Թա՛լիմաԹը մէսիհիյէ խուս-
ուստունտա անէրին նօգտան եախտա պաԹըլ վէ ղայրի մէշրու՛ գիւ՛-
խումիւ եօգ իտի։ Մահզէն ատէմներին մէնՔա՛աԹը բուհանիյէ վէ
Թէրագգիլերի իչիւն տիւչլիւնիւսպ չալըշտըլար, վէ էյէր քիլիսէ մէ-
մուրլէրի ՚ազլանէ հարէքէԹ էթտէ իտիլէր, պունուն կիպի պիր
ճէմա՛աԹը Թէ՛ատտի էթմէքտէն իսէ գապուլ վէ միւսա՛ատէ էտիպ
էյի նէՔինճլէրէ տօղրու չալըշտըրապիլիր իտի։ Լաքին քիլիսէնին
սէլահիյէԹինի Քրիստոսը չէրիֆին սէլահիյէԹինտէն էտնա ԹուԹուպ
«Ագիգլէրին» չէՔա՛Թընա րի՛այէԹ էթմէյէնլէր, վէ տատինլերին Փիքր-
լէրինի Փասիայա տէյիլ անճագ Քրիստոսա Թէվճիհ էթտիրմէյէ
չալըշանլար՝ պիրԹաւոլի՛ տիւնեէվվի վէ միւԹէգէպիր քիլիսէ մէմուր-
լէրինէ նամագպուլ սուլտուտուլար։ Անլէրին ՚լնսանընտ սուրէԹլէր
վէ հատիսլէր վէ րահիպլէրին ԹէլեայեիւլաԹը վէ Փասիալարընն էտ-
տա՛ալարը մուհիմմ վէ տիգգաՔա չայան օլմայան չէյլէր օլուպ, ի-
մանն, գալպ միաքլըզը, մուհապպէԹ, Քրիստոսուն էօրնէէյինճէ վէ
միւչապէհէթի իւգրէ ՚էօր իմրար էթմէք՝ էնէլգէմվէ մուհիմմ ի՛Թի-
պաաթ օլունտու։

Լիօն Ասրիհագօփօսու Վալտուս իւէ անընն րէֆիգէրինին Քրիստ-
ալը չէրիֆի ԹէՔֆիր վէ Թա՛լիմ էթմէյէրինի նէհի էթտի։ Անլէր ատա-
խի «Ինսանա իԹա՛աԹ էթմէտէն իսէ Ալլահա իԹա՛աԹ էթմէք կէ-
րէքիզ» տէյէրէք Փասիայա րէՔի՛ տա՛վա էտիպ, Թ. ի. 1170 տէ
մուրահասալար վէ անէրին Րօմանա լիսանընտա օլան Քրիստոսը չէ-
րիֆի Ալէքսանտրը Փասիայա կէօնտէրիպ, անը վէ անէրին ճէմա՛ա-
Թընը Թաատուգ էթսին տէյու իսԹիտա՛ էթտիրէր։ Սէ աէնէտէ լա-
Թէրան մէճլիսինտէ անէրին ահվալի հագգընտա միւզաքքէրէ օլուն-
տուգտան սօնկրա, անէրին ահվալ վէ Թա՛լիմաԹընը ԹէՔֆահհիս
էթմէքէ իւգրէ պիր Դօմինիօն ինՔիսամպ վէ Թա՛յին օլունտու։ Գու

Digitized by Google

Գօմիսիօն պա՛տ էլ իմքիհան՝ «Թա՛լիմ օլունմամըշ վէ ճահիլ պիր ճէմա՛աթ օլուպ մէճլիսին պէզլի իհթիմամընա լայըգ տէյիլ տիր» տէտիլէր ։ Վալտէնսիլէրին իսթէտիյի րուխսաթ տիրիլ օլունուպ Լիօն Սէրիհգօհօսունուն հիւքմիւ թաստիգ օլունտու ։ Լաքին սայըր պա՛զը ֆըրգալար իլէ պէրապէր մէզբիւր մէճլիսուտ վալտէնսիլէր՝ աղէյհինէ մնախսուս հիւքմ օլունմասը, Վալտէնսիլէյի քէնտիլէր Ալլահ Թարաֆընտան Ռիթասը չէրիֆի միւթալա՛ա իլէ Քէֆխիր էթմէգ վէ վա՛զ վէ Թա՛լիմ էթմէգ իւզրէ րուխսաթլարը վար իսոյինէ ասլա չէգգ վէ չիւպհէ էթմէտիրլէրինտէն սէլահիյէթի փահավիյէ յէ րի՛այէթ էթմէմէյէ գարար վէրտիլէր. վէ անլէրին գունտրէթ վէ մէթանէթի պու իթիմատ վէ ճէսարէթի րուհանիյէտէն նէշէթ էթտի, Ռիխսէի փահավիյէտէն՝ աղէյհլէրինէ իլգ հիւքմի րէսմի, Թ. Ի. 1184 տէ վէրօնատա իտի ։

Հէր նէ գաւտար Վալտէնսիլէր էվվէլա էտնա էլպիսէտէ վէ զահիրէն հալի ֆագրտէ կէզէր իսիլէր իսկ տէ, վազթըն միւրուրինտէ Թա՛լիմաթը ինճիլի չէրիֆ խուսուսունտա իտորգլարը իսլահ օլունմագ իլէ, մախսուս պիր մագալէ էլպիսէ վէ հիյէթի զահիրէյէ էհէմմիյէթ վէրմէտիլէր ։ Շէմալի Ֆրանսատան Իթալիայա պահուսուս Սավօյա վէ Նիհայէթտէ Փիէտմոնթա նագլ էտիպ, Փիէտմոնթ տաղլարընտա տէվամ իւզրէ սաքին օլարագ ճէմա՛աթլարը կիթտիքճէ, վէ Թէ՛աատիլէր իշինտէ սիլէ, չօգ իզտիյատ սլուլտու ։ Թէ՛աատի իշինտէ Վալտէնսիլէրին պա՛զըլարը Ֆօհէմիայա Ֆիրար իլէ Հուս մէզհէպի իլէ միւթէէ՛հիտ պուլունտուլար ։

Հէր նէ գաւտար պու մէզհէպ էքսէրիա պէօյիւքլէր Թարաֆընտան տէյիլ, իլլա Ֆագիրլէրտէն գապուլ օլունտու իսկ տէ, պա՛զը տէՓ՛ա Վալտէնսիլէր պէօյիւքլէրին խանէլէրինէ կիրիպ անլէրի տախ հայաթ եօլունա տա՛վէթ էթմէյէ ղայրէթ էթտիլէր. մէսէլա՝ եիւզիքլէր վէ զինէթլէրի սաթարագ, էյէր տահա ա՛լասը իչիւն սիւսալ օլունուրսա, «էվվէթ, էյլէ ճէվահիրխմիզ վար տըր քի անընն նուրի իլէ Ալլահը կէօրէպիլիրսինիզ, վէ սահիպլէրինին գապլինտէ Ալլահընն մուհապէթինի վիճուտէ կէթիրիր» տէյու Ռիթասը չէրիֆին Ֆագիլէթինի կէօսթէրմէյէ ղայրէթ էթտիլէր ։

Շօլ՝ագիլ Փափա իւչիւնճիւ Իննօքէնթիօս պու մէղհէպի քիլիսէտուէն իխրաճ էթմէտուէն իսէ, անլէրի Թանըյըպ քիլիսէի ումումիյէ յէտպէթ էթմէք իսթէտի, վէ անլէրէ պիր իման իգրարնամէսի գապուլ էթտիրիպ այրը պիր ճէմա՛աթ օլմագա րուխսաթ վէրտի ։ Պունուն իւզէրինէ պա՛զը Վալտէնսիլէր տախ հիւքիւմէթէ փահավիյէ յի րէսմէն գապուլ էթտիլէր, վէ Իէն ըրմաղընըն ճիվարընտա իգամէթ իլէ քէսպի իզտիյատ էթտիլէր, վէ Թ. Ի. 1231 տէ անլէրէ Թէ՛աատի շէհտուէթ իւզրէ վուգու՛ պուլուպ իւչ սէնէ գաւտար տէվամ էթտի ։

Վալտէնսիլէր էվվէլինտէն պուլունտուղու մխսիլիւ տարմա Ռիթա-

Digitized by Google

պը չէրիՓէ պիյաուէսիյլէ րի'այէՔ էՔՄէքտէ 'իսիլէր։ էրլէր վէ Քայիրիէի նիսա վէ չօճուգլարը Ջէլամուլլահը օգուրսուզ էզպէրլէր իսիլէր։ հաՔՔա պա'զը տէՓ'ա ա'լիմ օլմայան րէՆչպէրլէր պիւէ պիւՔիւՆ ԻՆճիլի չէրիՓի էզպէրլէՏիլէր։

Անլէրին տիւշմէՆլէրի իգրար էՔտիլէր քի վալտէՆսիլէր' Ք-ա'լիմՔը մէսիհիյէ վէ տիյանէՔ խուսուսունտա պիլա գուսուր իտիլէր։ Անլէրին ՋիՔՔապը չէրիՓէ մա'լումաՔլարը օլ գատար միւքէմմէլ իտի քի, պա'զՆ ճահիլ քիլիսէ լաատէմսի հէրէՔ իգօսլար իլէ մուպահասէ էտիպ ճէվապսըզ գալտըգլարընտա, վ'ալտէՆսիլէրի քէՆտի մու'ամէՆէՔ ինէ տա'մէՔ էտէրլէր իտի։

Անլէր հագգընտա չահատէՔ օլունտու քի, «Ահվալ վէ ա'մալինտէ 'իՓՓէՔլու վէ մահճուպ օլուպ, էլպիսէլէրի նէ զարիՓ նէ տէ էտնա տըր։ ՀիլէՔՆ, եալՆլարտան վէ նէմինլէրտՆ իմՔինաղ էտէրլէր. ԹիճարէՔլէրի եօգ, անճագ կիւՆ պէ կիւՆ իչլէմէՔ իլէ գազանտըգլարը իլէ կէչինիրլէր. զէՆկին տէյիլ տիրլէր, անճագ գըլլէՔ իլէ կէչինիրլէր։ Մէյիսանլէրէ վէ ՔէաՔՔրօլարա կիՔՔմէյիպ քէՆտի նիՓՓէլէրինի զայաՔ էտէրլէր»։ Թէ'ատտի չէքտիՔէլէրի վագիՔՔատէ էհլի իսՔիգամէՔ օլան ատէմ վալտէՆսի ի'ՔՔիպար օլունուպ ԹէՓգիՓ օլունտու. եա'Նի՝ իրՔՔիքեասը զինա, եալան, սըրգաՔ, գաՔՔէլ, պէտտու'ա էՔՄէյէՆ ատէմ օլ մէզհէպտէՆ օլտուղտու մա'լումաՔ օլտու։

Գիլա չիւպհէ վալտէՆսիլէրին չօգ միւհէքքէմ ՔուՔՔտուգլարը ուսուլ վէ էասը ասլիյէ քիլիսէի իմամավիյէՆին իտուտա'ալարընտա զըտտ կէլտի, վէ էՆճամ անլէրին պէօյլէ պիր քիլիսէՆին հիւքիւմէՔինին էմրի իլէ Թէ'ատտի չէքմէլէրի էմրը մուգարրըր օլուր. զիրտա անլէր իչլէրին աէլահիյէՔի միւսՔագիլէ անճագ ՋիՔՔապը չէրիՓէՔՆ տիր, վէ անընէմրէրինի էյիճէ միւՔալա'ա էՔմէլէրի իւգրի'է Րօմա քիլիսէսինին կէրէՔ ուսուլի քիլիսէվիյէ կէրէՔ 'ատտաՔ վէ ահվալի մէմուրիյՆին խուսուսունտա ՋիՔՔապը չէրիՓէ չօգ մուղայիր օլտուղտու աչիքէար օլարագ իլգամ օլմամագ զայրի միւմքին տիր։

Օն իւչիՆճի տէհրտՆ ի'ՔՔիպարՆ իւչ տէհր միւտաէՔի գատար նիւզ պինէլրճէ վալտէՆսիլէր «ԹէտգիգաՔը չէրիՓէ մէհքէմէսի» հիւքմիյլէ գաՔՔ օլունուպ, իմանը Հագիգի իչլէՆ էօլիւմէ գատար չահատէՔ վէրմէՔ խուսուսունտա կէրէՔ օլ էյեատտա կէրէՔ պիղիմ վագՓըմըզա գատար մուէսսէր օլարագ չօգ կիւզէլ վէ պիյաւաչ էօրՆէՔլէր քիլիսէյի մէսիհիյէ իչլէՆ պրագմըչլար տըր։

Թ. Ի. 1120 տէ ընտր օլուցմուշ վալտենսի իման իգրարնամէսինին բէրճեմէսի տըր

1. «Ր էսուլլերին իման իգրարնամէսինին ճիւմլէ հավի օլտուղունու գապուլ վէ հըֆզ էտիպ, օնա մուղայիր հէր նէ իսէ՝ թա՛լիմաթը պաթըլէ տէյու ըյտտա էտէրիզ։

2. Ալլահը վահիտ օլան փէտէր, ինչն վէ Րուհ իւլ Գուտսա ի՛թիգատ էտէրիզ։

3. Ջիթտալը չէրիֆին թահրիրաթընը մուգատուէս վէ խլհամ իլէ իհսան օլունմուշ տէյու գապուլ էտէրիզ։ (Պունտա 'Ահտը 'Աֆիգ իլէ 'Ահտը ճէտիտին հավի օլտուղու թահրիրաթըն ճէտվէլի պուլուռնուր)։

4. Ջիթտալը չէրիֆին թա՛լիմ էթտխի վէճհլէ Ալլահըն ճիւմլէյէ գատիր, 'ալիմ վէ քէրիմ օլուպ՝ ինսայէթի իլէ քեահնաթը խալգ էտէրէք ինսանը տահի քէնտի սուրէթ վէ միւշապէհէթի իւզրէ խալգ էթտխինէ, վէ պէրինճի ինսան Ատէմին չէյթանընն հասէտի իլէ իթա՛աթսըզլըգ էթմէսինտէն նաչի կիւնահ տիւնեայա կիրիպ, ալիզ տահի Ատէմոէ վէ Ատէմ վասիթասը իլէ կիւնահքեար օլտուղումուզա ի՛թիգատ էտէրիզ։

5. Ջրիստոս չէրի՛աթը գապուլ էտէն էճտատըմըզա վա՛տ պուլրուլմուշ օլան, վէ քէնտիսինտէ չէրի՛աթը իլհամ իլէ կիւնահլէր իչիւն քէֆարէթ իճրա էտէճէք օլան, եա՛նի՝ քէնտի զայ՛իֆլիկինի վէ լայըգսըզլըղընը հիսա էթտիքլէրինտէն միւնթազըր օլտուգլարը խէլասքեար օլտուղունա ի՛թիգատ էտէրիզ։

6. Ջրիստոսուն՝ փէտէրի թարաֆընտան մու՛մէյէն վագըֆտա, եա՛նի հէր նէվ քէօֆիւլիք իզտիյատ պուլմուշ օլտուղու վագըֆտա թէվէլլիւտ էտիպ, վէ անըն կէլմէսի մահվէն ա՛մալի խայրիյէ իչիւն տէյիլ (զիրա ճիւմլէսի կիւնահքեարլար իտի,) անճագ հագիգի ԻԷՍՍՍ քեար տէյու պիզէ ըլճի՛ վէ 'ինսայէթ իհսան էթմէք իւզրէ օլտուղունա ի՛թիգատ էտէրիզ։

7. Ջրիստոս պիզիմ հայաթ, սէլամէթ, սալահ, չօպան, չէֆիլ գուրսան վէ քեահինիմիզ օլսուպ, ճիւմլէ միւմինէրին իսէլսը իչիւն էօլմիւշ, վէ թէպրիյէմիզ իչիւն եինէ գըյամ էթտխինէ ի՛թիգատ էտէրիզ։

8. Փէտրուլլահըն հուզուրունտա Ծիսուս Ջրիստոստան մա՛տա միյանճը վէ չէֆա՛ատճը օլմայըպ, պիքը Մէրիէմ, վէ սէմավաթատա ճէնէտլէրինին գըյամէթինէ ինթիզար էտէն 'ազիզէր տահի,

Digitized by Google

մուգաստոէս , հալիմ, վէ մալհարը ինայէք օլտուղունա ի'թիգատ էտէրիզ։

9. Հայաթը հազըրէտէն սօնկրա անճագ իքի մահալ, եա'նի' խէլասա նայիլ օլանլարըն մահալի' ճէննէք , վէ հէլաք օլանլարըն մահալի ճէհէննէմ օլտուղունա ի'թիգատ էտէրիզ։ Տէճճալըն թէսաւվուր,վէ հագիգաթա մուղայիր օլարագ թէխայեիւլ էթմիշ օլտուղու «թէրպիչէ մահալի» (փոպիչնօյէ-օմա) ինքեար էտէրիզ։

10. 'Ինտուլլահ զիքր օլունմայանագ մէքրուհաթը օլան ինսանլարըն իճաատաթընը , եա'նի' «'ազիզլէրին» եօրթուլարընը , «ասլի մուգաստաս», վէ պա'զը մու'այէնն կիւնէլէրտէ էթ վէ սայիր թա'ամլարտան իճթինապ էթմէք միխիլլու չէյլէր , խուսուսա թա'ամը մուգաստէսին գուրպան 'ատտ օլունմասընը րէտտ էտէրիզ։

11. Թէխայեիւլաթը ինսանլիյէտէն' տինի մէհիհիյէ մուղայիր վէ պիզ մազարրաթը հէմ հուրրիյէթի րուհանիյէ գըստտ ատ յու իքտահ էտէրիզ։

12. Էսրարը մէհիհիյէ յի' մուգաստէսին 'ալամէթի (եա'նի Քրիատոսուն թէն վէ գանընըն 'ալամէթի) եախօտ հիյէթի զահիրէսի տէ յու գապուլ իլէ , պու ա'լամէթլէրին մուսինլէր թարաֆընտան միւճէքն օլուրսա ապա'զն իսթի'մալ օլունմասը կէրէք իսկ , եինէ անլէրին իսթի'մալը իչիւն ֆուրսաթ վէ իմքանըը օլմատըղը հալտէ , միւսինլէրին անլէր օլմագսըզըն խէլասա նայիլ օլապիլտիքլէրինէ ի'թիգատ էտէրիզ։

13. 'Վաֆթիզ վէ թա'ամը մուգաստէստէն ղայրի էսրարը մէհիհիյէ յէ տայիր խասպէրիմիղ եօգ տուր։

14. Հիւքիւմէթի 'ատիյէ թասպի' օլուպ իթա'աթ վէ վիրկիսի վէրմէ յէ հազըր օլմագ ֆարիզէի զիմմէթիմիղ տիր։

ՃԷՐՄԱՆԻԱՒԸ · ԱՒԼԱՀԸՆ ՏՕՍԹԼԱՐԸ · ՀԱԳՐԸՆՏԱ

Ճէրմանիալըլարընն աֆլաթը պէնիչէրէի տահիմա անլէրին էվտաֆը զաթիյէլէրինին գուվվէթլիսի պուլունտուս։ Անլէր միւճաւէլէ վէ միւնազա'ալարտան վէ գուրուս այն ու 'ատէթլէրտէն թէվէճճուհ էտիպ , թէնհաճա միւլահազաի րուհանիյէ յէ մէյտալ իտիլէր ։ Օն պէչինճի տէհրին պիր միւէլիֆինին չէհատէթինէ կէօրէ՝ օլ վագըթ չօգ ներխաթիանլար ,կէրէք ատէմլէրտէն կէրէք թայիֆէի նինատան , կէրէք ֆուգարատան կէրէք պէօյիքլէրտէն , Քրիստուսուն էլէմլէրի վասխաթասը իլէ քէնտի մալիք օլտուգլարը սէրէքէթլէր իւզէրինէ թէֆէքքիւր էթմէքլիյէ կիւնտէ սիր սա'ատ թահտիս էթմէ յէ 'ատէթ էթտիլէր ։

Գու պէշինճի միւտտէթտէ, հիւքիւմէթի փափուվիյէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ միւնազա'ա էթմէքտէ, վէ սալիպիյուն ուն էֆա'լինին էսէրինտէն Էվրօփանըն էհալիսի հաս չէքմէքտէ իբէն՝ «Ալլահըն տօսթլարը» իւնվանը իլէ Ճէրմանիատա, պախուսուս Սթրազպուրկ, Գաղէլ, Քօլունեա վէ Նիւրէնպէրկ չէհրլէրինտէ պիրիպիրի իլէ իթթիֆագ էտէն ճէմա'աթլէր զուհուր էթտիլէր։ Գունլար սիր մէզհէպ եախօտա ֆըրգա օլմայըլ, անճագ Նուհաննա ժԷ. 15. «Արթըգ սիզի գուլլար ատիյլ անճագ տօսթլար թա'պիր էտէրիմ» քէլամընը մէպաէ իչինն ԹուԹուսլ, պիր ֆէվգ իլ 'ատէ հայաթը մէսիհիյէ արզու էտէրլէր իտի։

Գու ատէմլէրտէն զիքրէ չայան մախտուս իքի զաթ, եա'նի՝ Թաուլէր վէ Րուխապրօք վար իտի։ Գունլարըն Թահրիրաթընտա, պախուսուս Թաուլէրինքինտէ, տիյանէթի հագիգիյէ խուսուսունտա տահմա վէ հալա տախի տիգգաթա չայան չօգ կիւզէլ վէ միւֆիտ քէլամլար պուլունուպ, պա'զը իսթիխարաճաթընն պուրատա զիքր վէ պէյան օլունմասը միւնասիպ տիր։ Գու ատէմլէր վէ անլէրին րէֆիգլէրի Թաուն վէ վէպատան չէքինմէյիպ խաԹալարա վէ պիչարէլէրէ պագապուլար իտի, լաքին խայրաթա ասլա Թէվֆիգքիւլ էթմէզլէր իտի։

«Նուրի Թապի'ի՝ նուրի իլահի նիսպէթի իլէ, կիւնէշ եաընընտա օլան մուսմանի քիչիւք տիւր։ Հէր նէ ոէրէճէտէ ճէսէտինէ ճէֆա էտէր իսէն, քէնտիլիյինտէն կիւնահա զալիպ օլամազընը. լաքին միւԹէվազի՛ իւլ գալալ վէ միւրատընն Ալլահըն միւրատընա մուվ'ի օլրագ քէնտինի էօյլիւլէզ մուհապպէթի իլահիյէտէ զույպ էյլէ. վէ օլ զէման ֆրիատոս քէնտի մէրհամէթ վէ ինայէթ վէ մուհապէթի քեամիլէսի իլէ ատնա զալէպէ իհսան էտէճէք տիր»։

«Րիյազէթին հէր վէսիլէսի անճագ Թէնի զա'իֆլէթմէքլէ րուհուն Թէն իւզէրինէ օլան զալէպէսինէ տահա սուհուլէթ վէրմէք իչին տիւր։ Ամմա էյէր Թէնի տէրէճէսիզ տահա էյի Թարզ իլէ զալէթ վէ գաթ՝ էթմէք իսթէրսէն, մուհապպէթ պէնտ վէ պաղլարը իլէ անը զալէթ էյլէ»։ «Տիյանէթին հիյէթ վէ սուրէթինտէն իճթինապ էտիպ քէնտինի զալէթ էթմէք իլէ Ալլահա Թէվէճճիհ էթմէյէ, վէ գալպինի՝ խագինէ իլէ գալպին պուլունտուղու եէրէ կէթիրմէյէ միւգԹէտիր օլասըն»։

«Էյէր Ալլահ քէնտի տիտաըրընըն նուրունու սէնին րուհունա վէրմէզսէ պիլէ, եինէ սէն անտէն մախլուքի տէյիլսին. գիրա տէրուննինտէ սաքին օլմագ իւզրէ քէնտի օղլու Րապպիմիզ Ցհսուս Քրիստոսու կէօնտէրտի, վէ սէմալաթ փաուիչահլըզը՝ պիզտէ ինայէթի իլէ սաքին օլան Քրիստոս քէնտիսի տիր»։

«Մխլահազաի րուհանիյէ էյի տիր, ամմա չօգ վաղըթ միւսահազատա իմտաա իմտպ էթմէք, էյէր Պէտրօս վէ Փաւլօս կիպի 'ապիզ օլուր-

Digitized by Google

սան պիլէ՝ մուհաձալէքթ իւէ սայիրլէրին էյլիյի իչիւն չալըշմագ կիւ-պի ֆայտէլի վէ 'ինտ Սլլահ մագպուլ տէյիլ տիր» ։ «Պիր ատէմ իճ-րա էթտիյի խայրաթտ էհէմմիյէթ վէրիլ տէ ունէրին մագսէտինէ զիյատէ տիգգաթ էթմէտիյի հալտէ ֆայտէսիզ օլուր» ։

Թաուլէր տահիա գալպին հալինէ վէ նիյէթինէ ճիւմլէ ա'մալի զա-հիրէտէն զիյատէ պագար իտի ։ Թաուլէր Սթրազպուրկտա Թ. Ի. 1290 տա թէվէլլիւտ էտիպ՝ Թ. Ի. 1308 տէ Տօմինիգօա մէզհէպինճէ բահիպ օլտու խէ տէ , սօնկրա պէօյլէ սատագա իլէ կէչինմիշ օլ-տուղունա նատիմ օլտու ։ 'Էօմրիւնիւ վա'զ էթմէքլէ , պիչարէլէրին էյլիյի իչիւն չալըշմագլէ վէ Թահրիրաթը միւֆիտ Թէէլիֆ էթմէք-լէ իմրար էթտիքտէն սօնկրա , Թ. Ի. 1361 տէ վէֆաթ էյլէտի ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Ինկիլէրեալը վիէլիֆ վէ անըն ահվալ վէ բահրիրաթը

Իւչիւնճիւ Պապատա պէյտան օլունմուշ օլան հիւքիւմէթի փռանսավի-յէնին Թէհամմիւլ օլունմագ իտտա'լարը վէ քիլիսէտէ մէյտան պուէ մուշ օլան մէքրուհաթ՝ ինկիլիէրրատա օնտէօրտիւնճիւ տէհրետէ հիւ-քիւմէթի 'ատիյէնին հուգուգընը սապթ էթմէկ իսթէյէն վէ քիլի-սէի մէսիհիյէյի փաք գլըմագ արզուսունտա օլանլարը պիլ իթթի-ֆագ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն ույանտըրըպ Թէէվիգ էթտի ։ Պու իսուսատա տուսին չօգ գիքրէ չայան , վէ ահվալ վէ ա'մալ վէ թահ-րիրաթը պիր մըգտար Թէֆսիլաթ իւզրէ պէյտան օլունսաճագ պիր զաթ վար տըր ։ Ո տահին եուհաննա Վիքլիֆ տիր ։

Վիքլիֆ Թ. Ի. 1324 տէ Րիչմոնտ չէհրի գուրպինտէ Թէվէլլիւտ էտիպ , մէշհուր Օքսֆորտ Տարէլ ֆիլոսոֆընտա Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունարագ պիշ չէրէֆ օրատան չըգտը ։ Սօնկրա ազ վագըթտա զէ-քեավէթ , էֆքեարը սէրպէսթիյէ վէ քիլիսէնին հալը խայրը վէ էհա-լինին ահվալը տինիյէլէրի իչիւն օլան ղայրէթի խուսուսունտա քէս-պի չէօհրէթ էյլէտի ։ Հէյր նէ պատար Վիքլիֆ օլ վագըթ 'իլմի իլա-հի վէ 'իլմի հիքմէթի' ագլիյէ խուսուսունտա տուսին չէօհրէթ քէսպ էթտի խէ տէ , եինէ տահիա քեաֆիֆէի խալգ իչիւն օլան ումուրը միւֆիտլյի՝ անլէր իչիւն նէթիճէլի խայրիյէսի օլմայան մուպահասա-թա Թէրճիհ էտէր խոլ ։

Իէնալի էյտանտա քիլիսէնին միւԹէէսէֆ հալի իւզէրինէ Թէ-

Digitized by Google

ՔԷՔՔԻՐ ԼՔՄՎՐԼԷ՝ սալիՔ իւզվիՔր Ռալապրիալը ՆօսՔիմին կէլէճէՔ վուգու՛աՔ հագգընտա իմա էՔտիյի Թահրիրաթը միԲԹալա՛ա էՔտո, վէ Քէնտիսի «Ռիլիսէնին էզմինէի միԲԷՖսըրէսինէ տայիր» իւնվանընտա լիսանը ՔիլիսէՖվիսէ (ետա՛նի՝ լաթինիտէ) տէյիլ, իլլա ինկիլիզՔէտ ԹէլլիՔ էՔտի։

Օլ զէման ինկիլիզ Քիլիսէսինին րէյիսի, ետա՛նի՝ Ռանթէրպըրի Սէրփիսգօվսու Իալէփ, Վիքլիֆին Օքսֆօրտ ահպապընտան իտի։ Իալէփ Թ. Ի. 1361 տէ Օքսֆօրտտա տիկէր պիր մէտրէսէ ՔիլՀատ իլէ, Հակիրտէր օնպիր նէֆէր օլուպ լուՀիւ րահիպ Թազըմընտան օլարագ, սէՔիզի րահիպ տէյիլ իտի վէ նագըրը րահիպ իտի։ Վագ՛ա պու իՔն ճինա ատէմիէր պիրԹագալի՛ պիրի պիրի իլէ էյիճէ իմԹիհան էտէմէտիլէր։ Պէյնէրինտէ միՀնագա՛ա վուգու՛ պուլտուղունտա, նագըր Թ. Ի. 1364 տէ ՛ազ օլունուպ Վիքլիֆ Սէրփիսգօվսու Թարաֆընտան նագարէթէ Թա՛յին օլունտու։

Իալէփ Թ. Ի. 1366 տա վէֆաԹ էՔտիյինտէ, վէ անըն խալէֆի Լանկհամ րահիպլէրէ սահապէՔ էՔտիյինտէ, Վիքլիֆ ՛ազ օլունտու վէ մէկՔէմէի վասիվիյէ րէֆի՛ տա՛վա էՔտի։ ԼաՔին անըն ՛ալէյհինէ օլ մէկՔէմէտէն գարար վէրիլտի։ ԶիւնՔի Թ. Ի. 1365 տէ փապա Թարաֆընտան ինկիլԹէրրա մէմալիՔինտէն հիՔմէՔի փափավիյէ միՀ՛Թի օլմասընըն ՛ալամէԹի տէյու վիրկիս Խալէպ օլունտուղունտա, փարլամէնԹօ փապանըն իշպու իտտա՛ասընը գապուլ էՔմէտի, Վիքլիֆ տապի փավանըն իտտա՛ասը ՛ալէյհինէ պիր րէսալէ եազմըշ իտի։ Պու րէսալէտէ՝ «Փըրալըն եալընըզ պու վիրկիս իտտա՛ասընը րէտտ էՔմէՔ խուսուսունտա տէյիլ, լլա ճիւնՀատտա պուլունան ՔիլԼապ մէմուրլէրի վէ րահիպլէրի մէհՔէմէի ՛ատխյէ ճէլպ էՔմէՔ խուսուսունտա տապի հագգըը տըր, վէ պու հագգ ինկիլԹէրրա մէմալիՔինին հուգուգը գատիմէսինտէն օլտուղու կիպի, գավանինի Թապի՛իյէ վէ ՌիլԹապը չէրիՖ վասիԹասը իլէ Թաստիգ օլունուր» տէտի։ Պուրատա Վիքլիֆին էվվէլտէն ԹուԹտուղու ուսուլ աչիՔեար օլուր. ետա՛նի՝ ճիւմլէ գանունլար վէ հուգուգու ՌիԹապը չէրիՖին ահՔեամը իլէ Թաստիգ էտէր իտի։ Օլ վէմանտան պէրու օնա «Մու՛ալիմի ինձիլի» լագապը վէրիլտի։

Վիքլիֆ փապա Թարաֆընա մագպուլ օլմասը իսէ ատ, Դըրալ Թարաֆընա անըն ուսուլու չօգ մագպուլ օլուպ, Փըրալըն վա՛իզի մահտուսու Թա՛յին օլունտու։ Թ. Ի. 1372 տէ ՛իլմի իլահի մուտէրիսիյի իւնվանը վէ մանսուպունա նայիլ օլուպ, հէմ Թահրիրաթը իլէ հէմտէ տէյտէրի իլէ չօգ ՔէսպԼի նուՖուզ էյլէտի։ «Տիլէնճի րահիպլէր» ՛ալէյհինէ, վէ մէկՔէմէի փափավիյէնին մէՔրուհաթը ՛ալէյհինէ Թահրիրաթ եազըպ նուԹգ տապի էյլէտի։

Թ. Ի. 1374 տէ ինկիլԽէրտատան փապա նէզտինէ մա՛լում մէՔրուհաթըն իսլահը իշիւն կէօնտէրիլէն եէտի մուրահասըրըն պիրի

Digitized by Google

Վիքլիֆ օլուպ , անլէրին իչի իքի սէնէ գատար տէվամ էթտի խաչ տէ , միւէսսէր օլամատըլար : Վիքլիֆ պէօյլէճէ քիլիսէ վէ հիւքիւմդ-թի փափավիչէնին քէօթիւլիւչիւ հադդընտա քէսալի մա'լիւմաթ էթ-տիչինտէ , ասնկրա իսլահաթը քիլիսէ իչինն չալըշմադ իւզրէ հազըր-լըդ կէօրմէքտէ իտի : Քիլիսէի փափավիչէնին սէլահիչէթի իլահիչէսի օլմայըպ , քիլիսէի մէսիհիչէի 'ուամւավիչէնին տահի պիր իւչիսի զա-հիրիչէ միւհթաճ օլմատըղընա իլզամ օլտու , վէ օլ զմանն պիւէ հիւ-քիւմէթի փափավիչէնին թամա'քեալըդը վէ սիւննեէվիլիչի 'ալէյհինէ չօդ չիտտէթ իւէ քէլամլար եազմըչ տըր :

Անըն Փիքրինճէ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուչ օլան մէքրուհաթ' քիլիսէ մէմուրլէրինին էմլաքի տիւնեէվիչէ իչինն օլան հէվէսլէրին-տէն նէչէթ էթտի , վէ քիլիսէ խաատէմէնինն ճիւմլէսի անճագ ու-միւրը րուհանիչէ իւէ մէչլուլ օլուպ , թէրքի նէֆս վէ թէրքի տիւն-եա իւէ , էօրնէքլէրի իւէ վա'զլէրինի թաատիզ էթմէք կէրէք տիրլէր: Գիր թարաֆտան Րէսուլլէրին ֆագր հալինատ Ինճիլի վա'զ էթմէք իւզրէ կէզտիրքէրի , վէ տիկէր թարաֆտան քէնտի էյտիրնտա քիլի-սէ մէմուրլէրինին ատֆահաթ վէ տիւնեէվիւիքատ կէչինտիքլէրի իւ-զէրինէ թէֆէքքիւր էտէր իքէն , տահա գիյատ իսլահաթը քիլիսէ-վիչէ իչինն թէչվիզ օլունտու : Լաքին քիլիսէ խաատէմէնինն քէնտի թէայեիւչիւ իչինն սիւրիւլէրի թարաֆընտան 'իթա օլունան 'աթի-յէլէրէ գանա'աթ էթմէլէրինի թալէպ էթտի իսէ տէ, իպթիտաատան վէ տահմա' սատագա իւէ կէչինէն րահիպլէր 'ալէյհինտէ պուլունտու: Անըն Փիքրինճէ անլէրին վասիթասը իւէ իտի քի , թա'լիմաթ վէ ա'տաթը պաթըլէնինն չօդու վէ ախլագը մէզմումէ տուխի սէյն էննաա գապուլ վէ մէրի իւլ իճրաա թուքուլուր իտի , վէ անլէրի քեագիպ պէհանէ վէ իատա'ալար վասիթասը իւէ չօճուգլարը քէնտի մէզհէպ-լէրինէ ճէլպ էթմէլէրի իչինն թագպիհ էթտի :

Անըն պիր րէսալէսինտէ քիլիսէ խաատէմէնինն խիթապէն , « Փա-փաա վէ Զօպան օլտուղունն հալտէ մուգատտուէս 'էօմր իհիար էյլէյէ-սին : Սայիրլէրտէն պիյատէ տու'ա , ախատսը մուգատտէս , վէ թա-'լիմ վէ նասիհաթ վէ միւքեալէմէի մուգաատտէս խուսուսունտա քէսպի թէրազդի էտէսին : Տահմա էվամիրի իլահիչէյի հըֆզ է-տիպ , անըն մէտհի աղզընտա օլսուն : Պէօյլէճէ սէնին էօմրուն աչըգ քիթապ օլտուգ 'ավամը նասըն հէր մագուլէսի Սլլահա'ուլու-տիյէթ էտիպ անըն էվամիրինի հըֆզ էթմէքլէյի սէնատէն էօյրէնին . զիրա էյի 'էօմրուն թէսիրաթը աչիքսաւ վէ տէվամը օլտուղունտան, ճահիլ ատէմլէր իչինն քէլամըն վա'զ օլունմասընտան պիյատէ տիր : Եէյհճէք , իչճէք վէ կիչճէքին օլսուն , վէ անտէն Փուզլասընը լայըդ վէ միւհթաճ վէ զա'իֆ Փուգարայա վէյր քի 'ինտ Ալլահ վէ ին-սանլարըն 'ինտինտէ տահի հագիգի Զօպանն վէ Փափաս օլասընն » տէտի : Գունուն իչէ պէրապէր 'Վիքլիֆ' ճէմա'աթլարա, Երէցլէրինին

Digitized by Google

Թէ'այլուշինի լայըգ իլէ վէ ճէօմէրտլիք իլէ Թէտարիք էթմէլէրինի նասիհաթ էտէր խտի։

Վիքլիֆ՝ ճ'իմա'աթլարտան քէնտի րուհանի մէմուրլէրինէ հիւրմէթ էթմէլէրինի թալէպ էթտի իսէ, մախսուս պիր հիւրմէթի րէտվիյէ տէյիլ անճագ սալհ վէ էյի օլանլարա ալալագը մէմուրէհլէրինէ կէօրէ հիւրմէթ կէօսթէրիլմէսինի թալէպ էթտի։ Հէմտէ ճէմա'աթաան օլանա խիթապէն, «Սէնին փէտերը րուհանին, եա'նի երէցին վազիֆէի զիմմէթինտէ Թէքեասիւլ վէ Թագսիրաթ էտէրսէ, եա'նի՝ քէնտի փէնա իպրէթի իլէ եա չէրա'աթը իլահիյէի Թա'լիմ էթմէյէրէք Թագսիրաթ էտէրսէ, սէն ճան ու տիլէտէն միւԹէէսիֆ օլարագ անըն իլէ Թէնհաճա օլտուղունտա մուհագապէթլէ նասիհաթ էթմէք կէրէքսին»։ Քիւլիսէ խաստէմէսինին մէմուրիյէթի 'ատիյէտէ պուլունմասընա տսխի րիզա վէրմէտի։

Վիքլիֆ՝ քիւլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ 'ալէյհինէ նուԹագ էթմէք վէ րէսալէլէր եազմագլէ գանա'աթ էթմէյիպ, էվվէլքի էսէրլէրինտէն պիրի՝ օն էմիտէն 'իպարէթ օլսն չէրա'աթը իլահիյէնին Թէֆսիրի իտի։ Պունու տսխի եալընըզ եա պաչըճա քէօՔիւ քիւլիսէ մէմուրլէրինի Թագպիհ էթմէք զըմնընտա տէյիլ, անճագ պէյն էննսա 'ումումի պուլունան ճէհալէթի տէՔ' իլէ Սլլահըն չէրա'աթը հագգընտա անլէրէ մա'լումաթ վէրմէք նիյէթինտէ իտի։ Անըն էյտմընտա էքսէրիյէ Սլլահըն չէրա'աթընա չօգ րի'այէթ էթմէյիպ, տահա զիյատէ աստէմլէրին Թէնպիհաթընա րի'այէթ էտէրլէր իտի։ Վիքլիֆ պունուն 'աքսիսինի իսթէյիպ չէրա'աթը իլահիյէի Թէֆսիր էթմէքլիյի իլթիզամ էթտի։

Վիքլիֆ էվվէլա սայիրլէր կիսլի «'ազիզլէր» վէ սուրէթլէրէ րի'այէթ էթտի իսէ տէ, սալիֆ լուզգիքր տիվանը ւիսխավիյէ զիյարէթ էթմէսինտէն սօնկրա «'ազիզլէրէ» տու'ա էթմէքլիյի րէտտ էթտի։ պախսուսա քի «իլմաղսըզըղը պիր աստմ'ինտ Սլլահ «'ազիզ» օլուսպ օլմատըղը չիսպհէյտէն պէյրի օլարագ խապէրիմիզ օլմազ։ վէ պու խապէր օլմայընճա անլէրէ տու'ա էթմէք մա'գուլ տէյիլ տիր»։ Սալիֆ խուզգիքր Թէֆսիրտէ, «Զօգ աստէմլէրին պաթըլ զիս'իմիւնճէ զիյատէ սաստագա վէրմէյէրի իլէ Սլլահընն էմրլէրինի հըֆզ էթմէքտէն ազատ օլսրլար։ լաքին սանա տէյրիմ վէ սէնի Թէէմին էտէրիմ քի սէնին իչիւն մէզմուր վէ իլահիյէր Թէէյէննիւմ էտէյէր առէյու ւիսխասլար վէ րահիպլէրի եանընտա ալըրսան, վէ հէր կիւն Թա'ամը մուգատատէս այինինի իճրա էթտիրիպսէն, վէ մէտրէսէյէր իլէ 'իպատէթխանէյէրի ինչա էթտիրիպ պիւԹիւն 'էօմրիւնիւ մահալի մուգատատէս իՀԹիպար օլունան եէրլէրէ զիյարէթ էթմէքլէյիմբար էտէրսէն, վէ կիւնահ աֆվ'ըղընը 'իթա էտէյնլէրէ քեաֆֆէյէի էմվալինի վէրիրսէն տէ, պունուն քեաֆֆէյէսի սէնին ճանընը սա'աառէքի էպէտիյէյ նայիլ էթմէզ» տէտի։ վէ «Քրիստոս պիզիմ Ք-

Digitized by Google

չիւն էլէմ չէքտի իսէ , անըն իչիւն պիզէ նէ կէօնտէրիրսէ թէհամմիւլ էթմէք պիզճէ աղըր պիր չէյ օլմամալը տըր» տէտի ։

Վիքլիֆ միւտէրրիսլիյինէ միւթա'ալիք իչլէրինէն ան'ատա թ. ի. 1373 տէ Լիւթէրվօրթ ճէմա'աթընըն երէցի օլտու , վէ չօգ ղայրէթ լէ վա'զ էթտիյի՝ հալա էլ եազըտա մէվճուտ պուլտուն 300 'ատէտ վա'զընտան իսպաթ օլունուր ։ Վա'զ էթմէքտիյէ չօգ էհէմմիյէթ վէրտի , վէ եալընըզ սայիրլէրի պու խուսուսատա թէշվիգ էթմէքտէ գանա'աթ էթմէ յիպ քէնտիսի ունէրէ գիյասիւշ պիր 'իպրէթ վէրտի ։ Հէր նէ գատար Վիքլիֆ սայիրլէրի՝ խասէտա վէ միհթատ օլանլարըն վիգայէսի իչիւն թէշվիգ էտիպ օլ խուսուսատա քէնտիսի տավսի կէրի տէյիլ իտի իսէ տէ , տահմա ատէմլէրին ճանըրընըն լէթիյաճաթընա մուգայիէտ օլմագ վէ անլէրէ հայաթ միւժտէհիտի թէպշիր էթմէք գիյասէտ էլզէմ վէ մուտարէքէ օլտուղունատ խանատ վէ պէյան էտէր իտի ։ «Թէօնշուսունուն ճանընը ատվմէյէն՝ հագիգաթէն անըն ճէսէտի իչիւն տավսի վազիֆէ էտինմէզ ։ Հայաթ միւժտէհինի թէպշիր էթմէք խըզմէթի՝ պիր ատէմին պիրատէրի իչիւն լիֆա էտճէյի իչլէրին էյիսի վէ խայըրլըսը տըր · վէ տահունատա ատէմին նայիլ օլաճաղը մէմուրիյէթին ա'լտսը՝ վա'իզին մէմուրիյէթի տիր ։ Ֆրիատոս չայիրտլէրինէ պա մէմուրիյէթի հավալէ էթտի ։ Պունուն իչիւն պու տիւնեատը տիւշմէնին էլինտէն (չէյթանտան) զապթ էտէր ։ Պունուն իչիւն տահի Ֆրիատոս պիզզաթ վազթինի վա'զ էթմէքլիքլէ սարֆ էթտի» տէտի ։

«Ֆրիատոս ճիւմլէ գուլլարընա 'պիւթիւն տիւնեայա կիտիպ վա'զ էտէլէր' տէյու էմրէ թտիլքտէն սոնկրա, նի'չիւն ինճիլ խըզմէթճիլէրի քէնտիլէրինի թաչ տիվարլար իչինտէ հապս էտիպ էֆէնտիլէրինին էմր վէ էօրնէկինէ միւխի' օլմալըտր ։ Էյէր 'էօմրիւմիզնի միւլահազատա իսրար էթմէք էն ա'լա հայաթը մէսիհէյէ իսէ , տէմէք տիր քի Ֆրիատոս էն ա'լասընըն 'աքսահինի ինէթիմապ էտիպ , չայիրտլէրինի պէօյլէ էթմէյէ մէճպուր էթտի» տէտի ։

Վիքլիֆ պիր թարաֆտան քիլիսէ խաստէմէսինին 'ուամումէն ուամուրը բուհանէյէ վէ վազիֆէի զաթիյէլէրինի թէրք իլէ ուամուրը տիւնեէվիյէ վէ Նէֆսիյէլէրինտէ ղարգ օլտուղունու , վէ տիկէր թարաֆտան էհալինին թա'լիմի բուհանէյէ զայէթ միւհթաճ օլտուզունու կէօրիւպ , պիր եէնի սընըֆ վա'իզ իչտաս էթտի քի , Ի'նտուլչէ կիսլի նէյրտէն եէրէ կէզիպ էհալիյէ վա'զ էտէլէր ։ Պունլար տավսի Ֆագր հալինտէ օլարագ իչլէրինտէ տէվամ էտէրլէր իտի ։ Պէօյլէ զահիրէն Ֆագր հալի կէօսթէրմէք Վիքլիֆին Ֆագր հալինտէ կէզէն բուհիպլէր 'ալէյհինէ Ի'թիրազ էթմէսինէ միւթապէզգ տէյիլ տէնիլիրսէ , պէլկ չիւպհէ հագգ իլէ տէնիլէպիլիր · լաքին Վիքլիֆին էյմընտա հաչմէթ վէ սալթանաթ վէ խաթխրահաթը զաթիյէ ապամագ՝ քիլիսէ մէմուրլէրի իչիւն օլ գատար 'ուամամի պիր ա'տէթ իտի քի,

Digitized by Google

պէօյլէճէ այրը վէ զահիրէն պիւէ թէֆրիդ օլունմուշ պիր սընըֆ վա՛իֆին պէյն էննաս քէսպի թէսխիրաթը տահա սոհուլէթլի իտի , Գոռ սընըֆ՝ Լօլարտ լագըպը իլէ եատ օլունտուլար , վէ պու սընըֆըն Քէչքիլինէ Վիքլիֆին էյի հարէքէթ էտիպ էթմէտիյին խուսուսունա նէ վէճհէլէ հիւքմ էտէրսէք , եինէ պու ֆագիր վա՛իզլէրին ահվալ վէ ա՛մալի «Տիւէննէի բահիպլէրտէն» քիւլիյէն թէֆրիդ օլունտուղու ինքեատ օլունմազ ։

Գոռ վէճհէլէ չալըշտըղընտա Վիքլիֆ ահալալ վէ հէմֆիքեատ րէֆիգլէրը իէյտա էթտի խէտ տէ , տիւշմէնլէր տահի իէյտա էթտի , վէ պէօյիւք քիլիսէ մէմուրլէրինին ՚ատաւիէթինի քէնտի իւզէրինէ առա՛վէթ էտէրէք , սօնկրա Թա՛լիսինթը վէ մէպտէլէրի իչինէ չէհիտ օլարագ գաթը օլունմագլըղա միւսլիմլէա օլտուղունու էյիճէ պիւիր խոր ։ Լաքին էօլիւմ գօրգուսու անը թէթրէթմէտի ։ « Տէճճալըն եուսմրուգլարը անճագ ճէսէտի հէլաք էտէպէյիր տէյու ինճիլին քէլամընտան պիւիրիմ ։ Վագա՛յա ուղուրու իչինէ ճահտ էթտիյիմ Քրիստոս հէմ ճէսէտի հէմ ճանը ճէհէննէմտէ հէլաք էտէպիւիր ։ Քէնտինինի հէյպէթլու թարզ իլէ գուրթլ օլունմազա թէսլիմ էտիպ , աէվկիւլիւ շույրտէլէրինի տահի իաքընճէ չէքտիքտէն սօնկրա քէնտի գուլլարը իչինէ լագըմ օլսընը ասլա էսիրկէմէյէճէճինի պիւիրիմ » տէտի ։

Սաւիֆ իւզդիքար պէյան օլունտուղու կիսլի , Վիքլիֆին էն չիտտէթլի տիւշմէնլէրի «Տիւէննէի բահիպլէր» օլուպ , անլէր Թ. Ի.1376 տոս անըն թահրիրաթ վէ վա՛զլարընտան սոնրա զէլալէթ եաֆօտ Թա՛լիսինթը պաթըլէյէ ՚ամիզ 19 պէնտլէր իսթիխրաճ էտիպ հիւքմ օլունմագ իչինէ Րօմայա կէօնտէրտիլլէր ։ Հէր նէ գատար պուռնալարըն պոռ՛զըսը սիյագը սըպագ , եա՛նի՝ սաւիֆ իւզդիքար վէ աթի քէլամլարընտան այրըլտըղընտա պիր մըգտար սէրթ վէ գաթի կէօրիւնիւպ պէնտի Վիքլիֆ տիւշմէնլէրի Թարաֆընտան Թէրս անիլլըլմասը միւնգին օլուրսա, եինէ պիլա չիւպհէ պու պէնտլէր Վիքլիֆին Թա՛լիմ վէ Թաստիգ էթտիյի մէպտէլէրի Թէֆհիմ էթտիքլէրինտէն անլէրին էն մուհիմի պուրատտա զիքր օլունուր ։

« Հիւքիմէթի ա՛տիյէ վէ ճիսմանիյէի պագիյէ ասլա Փափալարա եաֆօտ մէմուրինի քիլիսէվիյէյէ իհսան օլունմամըշ տըր ։ Ալլահ գուտրէթի քիւլիյէսի իլէ հիւքիմէթի պագիյէի ճիսմանիյէյի պիր ատէմ իլէ նէսլինէ իհսան էտէմէզ ։

« Տէվամ իւզրէ սաւհ պուլունանլարըն՝ էշեաի տիւնեէվիէյէ եաղընըզ մալիք օլմադա տէյիլ անճագ թէմէթթու՝ էմմէյէ տահի հագգլարը վար տըր »։

Վիքլիֆ պունու հուգուգը ՚ատիյէ նիսպէթի իլէ տէյիլ անճագ միւնասիպէթի ալալագիյէյէ նազարէն լանատ էյտի ։ « Փիլիսէ փէսատ պուլտուղունտա , հիւքիմէթի ՚ատիյէ հիւքիմատարլարը՝ անըն

Digitized by Google

քէօթիւ վէճճ իւէ խոթի'մալ էթտիյի էմլաք վէ էմվալը' էլինտէն ալմազ հազգլարը վար տըր»։

«Ճիւմլէ քիլիսէ մէմուրլէրի, Փափա պիսկ, խաչթա էթտիքլէրինէն, թէպա'ալարը թարափընտան միւթթէհիմ վէ մահքեմ գըլընըզ, հապսա իւգա օլունապիլիր»։

«Ղրիստոսուն էմրլէրինէ մուղայիր ըլան աֆօրօս տէյիւ անճազ օնա միւթապզգ օլուպ տա հազգ աֆօրօս հիւքմի ապազի տիր, վէ բի'այէթ օլունուր»։

«Ալահ գուտրէթի միւսթագիլէսի իւէ պիւէ պիւա չարթ տիր տատմէ 'պազղանագ վէ չէօզմէք' սէլահիյէթինի իհտան էտմէզ»։

«Ղրիստոս ումուրը ճհանանիյէտէն տօղայը պիր տատմի քիլիսէտէն գաթ' էթմէտիյինտէն, Փափաղարընն տախի պէօյլէ սէլահիյէթլէրի եօգ տուր»։

«Հէր քիլիսէ ուսուլինճէ թագտիս օլունան քիլիսէ մէմուրը էտրարը մէսիհիյէնին քեսաֆֆէսինի իճրա էտիպ, 'պազղանագ վէ չէօզմէք' սէլահիյէթինէ մանիք տիր»։

Օնպիրինճի կրկօր Փափա սալիֆ իւզգիքր րահիպլէրին չիքտայէթինի գապուլ էթտիքտէն սօնկրա, Վիքլիֆին թա'լիմաթընընն պու պէնտլէրի 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի, վէ Թ. Ի. 1377 տէ պիր վիքիին էլի իւէ հիւքմիւնիւն իւշ սուրէթինի, պիրի Օքսֆօրտ Տաթ էլ Ֆիւնուընա, տիկէրի Ռանթէրպըրի վէ Լօնտրա Սէրփիսգօփօսլարընա վէ տիկէրինի Գըրըղ Էտվարտա կէօնտէրտի։ Փափա իանատա էթտի քի պէօյլէ թա'լիմաթ եալընըզ քիլիսէ 'ալէյհինէ տէյիւ իլա հիւքմիմէթի 'ատիյէ 'ալէյհինէ տախի օլուր. վէ պէօյլէ մուղիրր թա'լիմաթընն պէօյլէ չօգ նէչր օլունմուշ օլտուղունտան տօղայը չիքտայէթ էտիպ, Վիքլիֆին հապսա իլգա օլունմասընը թալէպ էթտի։ Գիր տէ Վիքլիֆին իսթինթագընը թալէպ իւէ անրն ճէվապլարընընն Բոմայա կէօնտէրիլմէսինի էմր էթտի։

Սալիֆ իւզգիքր Սէրփիսգօփօսլարտան ղայրի, Փափանրն հիւքմի թահգիր օլունտու. վէ Սէրփիսգօփօսլար անը մէհքեմէլէրինէ ճէլպ էթտիլէր իսէ տէ, Վիքլիֆ թահրիրաթը հազգընտա պէօյլէ խյզհաթ վէրտի, վէ քիլիսէտէ իսթիխլալ փէյտա էթմէք արզուսունտա օլմասընղընը միւսայիմանէ պէյան, վէ զէլալէթէ տիչմիչ իսէ թէրպիյէտէն չէքինմէտիյինի իգրար էթտի իսէ տէ, սալիֆ իւզգիքր պէնտլէրին հիչ պիրինէ րէյտա էթմէտի. վէ պիթթապի' Փափա վէ Սէրփիսգօփօսլար թարափը պէօյլէ մաղլուպ օլտուղունա չօգ միւթթարիպ օլտուլար։

Թ. Ի. 1379 տա Վիքլիֆ չօգ վադըթ տէվամ իւզրէ չէքմիչ օլտուղու էլմ վէ էզիյէթլէրտէն նապէի չիտտէթլի հասթալըղա թուԹուը տու, վէ զանն օլունտուղու կիպի էօլմէք մէրթէպէսինտէ օլտուղու հալտէ, «տիկէնճի րահիպլէրտէն» տէօրթ նէֆէր մու'թապէր զէվաթ

Digitized by Google

Եռանընաս կէլիպ, անդէր 'ալէյհինէ աէօյլէմիչ վէ թահրիր էթմիչ օլ առուղունու կէրի ալսըն տէյու օնա թէքլիֆ էթտիքլէրինատ, Վիքլիֆ քէնտիսինի եռթագատա գալտըրթարագ չօղ մէչհուր քէլսանը աէօյլէտտի, եա'նի՝ «Էօլմէ յէմէ յիմ, ֆագաթ եռչայաճաղըմ, վէ տէվամ իւզրէ տիլէնճի րահիպլէրին ա'մալը գապիհէլէրինի մէ յտաճնա չնզատրամաղըմ»։ Վիքլիֆին էֆքեարընընն մէ յլի պուճատան անկլաչըլըը քի, Ռիթապալը չէրիֆ իւզէրինէ մէպնի օլմայան հէր թա'լիմ 'ալէ յհինէ չալըշտը։ վէ 'ալէլխուսուս քէնտի էյտամընտա 'ավամը նաս իչիւն մէմհուր, վէ քիլիսէ խաստէմէսինէ պիլէ նամա'լիւմ պիր քիթապ օլան Ռիթապալը չէրիֆի քէնտի լիսանընընա, եա'նի՝ Ինկիլիզճէյ Թէրճիւմէ էթտի։ Հէր նէ գատար 'Իպրանի վէ Եունանի լիսանլարը պիլմէդիգ իտի իսէ տէ, մէվճուտ պուլունան Լաթինի Ռիթապալը չէրիֆ նուսխէլէրինի տիգգաթլըճա պիրի պիրի իլէ թաթպիգ էտէրէք, պու 'ազիմ իշի չօգ մուխապիֆլիք վէ ա'տաւէթ իչինտէ իճրա էտիպ, թ. ի.1380 տէ անը նէչր էթտի։

Օլ էյամընն միւվէրրիխ Նիճօն, Վիքլիֆին իչպու Ռիթապալը չէրիֆ Թէրճիւմէսինի զիքր էտիպ, «Մուա'լիմ Եուհաննա Վիքլիֆ՝ Ռրիստոտուն քէնտի քիլիսէ խաստէմէսինէ՝ ճահիլ ճէմա'աթլարըն իհթիյաճաթընա կէօրէ Թէվզի՝ էթմէլէրի իչիւն սըփարըշ էթտիյի Ինճիլի՝ Լաթինի լիսանատան Ինկիլիզճէյ Թէրճիւմէ էթմիչ տիր։ Գէօյլէնէ Ռիթապալը չէրիֆին քէլամլարը էվվէլա քիլիսէ մէմուրլէրինէ մա'լիւմ օլ առուղունատան զիյատէ 'ավամը նաս, Թայիֆէի նիսայա պիլէ մա'լիւմ օլուպ, պու էճրլտէն Ինճիլ ինճուսու տըրչարը աճըլըպ լսընզըրլար Թարաֆընտան փայմալ օլսուս» տէտի։ Պու վէ պունուն կիպի ի'թիրազատա ճէվապէն Վիքլիֆ, «Տինի մէսիհինին իլգ ինթիչարընտան պէրու Լաթինի լիսանը օգուչանլարըն մէնֆա'աթը իչիւն Ռիթապալը չէրիֆ տէֆ'աթէն Թէրճիւմէ օլունտուգտան սօնկրա, Ալլահըն պիր գուլու օլ քէլամլարը Ինկիլիզճէյ Ինկիլիզլեր իչիւն Թէրճիւմէ էթտ օլմազ մը իմիչ։ Պու միւ'Թէրիզլեր Րէսուլլէրէ չօգ զարիպ լիսանլար իլէ աէօյլէմէգքիյի իհսան էտէն Րուհ իւլ Գուտս հազգընտա տուտի չիգտայէթ էտէրլեր իտի։ Ռիլիսէնին ի'թիգատատը Ռիթապալը չէրիֆտէն 'իպատէթ օլուպ, տէյիւ եռլընըզ քիլիսէ խաստէմէսի ֆագաթ հիւքիւմտարլար վէ 'ավամը նաս տուսի օլ Ռիթապալ հազգընտա նէ գատար մա'լիւմատ էտինլրլէրտէ էյի օլուր։ Ռիլիսէ մէմուրլէրի սայիրլէրտէն քէնտի մէնֆա'աթ վէ իսթիրահաթը զաթիյէլէրի 'ալէ յհինտէ օլան Ինճիլի չէրիֆին քէլամլարընը մսլսֆի Թուֆտուգլարը զէմնան գապահաթլը տըրլար։ Ինէլաս իչիւն միւգթէզալի օլտուղու գատար Ռիթապալը չէրիֆին քէլամլարընը հէր ուտէմ անկլամագա միւգթէտիր տիր։ Գիր աւտէմին իսալիս արզուսու վէ սալահը վար իտէ, Րուհ իւլ Գուտսուն ինայէթի իլէ, Ռիթապալը չէրիֆին մա'նասընա նայիլ օլուր» տէտի։

Digitized by Google

Թ. Ի. 1381 սէ Վէքլիֆ 'ուսուսէն գասպուլ օլունան վէ ղոյէքէղ Թէսիրլի ապուլունան «Թանասպոնանոխոս» Թա'լիմի ապաքըլը 'ալէյհինսէ քէնտի էֆքարընը ապէյան էյլէսէի. Յաքըրտան գալմազը տըր քի, քիլիսէի վասվասիյէնին Թա'լիմինճէ «Թա'սմը մուգատտասէ, էքմէկը իչէ չէրտպ Բասպըն Թէն վէ գանընա Թահվիլ օլունտուգան սօնկրա էքմէկը վէ չէրտպըն էվվաֆը Թատի'իյէսի, եա'նի՝ Թատ, գօգու վէ գյօրիհուսմ գալըրտա, 'իլմի հիքմէքը Թա'ալիգտաքը միճմուալինճէ ապու էվասֆ ակվուճգատազ օլուր. Եա'նի՝ կէօրտիկյուճմիսզ վէ Թատտըղզմըղ չէյ էքմէկը օլուրտատա, ակվճուտ ապուլունան չէյ էյմէկը օլմայըղ անճագ Ռրիստոսուն վիճուտատս տուր.

Վէքլիֆ ապունու մուհալ ի'Թիպար էքտի. «Ռիլիսէ ակմուրըէրի քէնտի գիւ'իմանճէ էքմէկը իլէ չէրտպը Թագտիս էքտիքէրինսէ անէրի Թֆնա էսէրլէր. լաքին ապիր չէյ եատրաթմազա ատլա գատիր օլմատըգլարը վիսիլսիս, պիր չէյ Թֆնա էքմէյէ տուխի ատլա միւգէսէիր օլմամազլար. Ռրիստոս պիւէ ատլա քէնտի եուսխատըղը հիչ պիր չէյ իւգէրինէ պէօղէ լա'նէքը օգուտմատը. Գիր ինձիր ազաճընա լա'նէքը օգուտատս իսէ տէ, Նինէ անը Թֆնա էքմէտի, ազաճընճ վիճուտատս տահա ակվճուտ ապուլունտուս» տէտի. Վէ իչիճնճէ Ինանգէնքիօս Փասիանընճ եուսխատա ակճիսէրլէրինն գատարտըղը իւէ ապս Թա'լիմ Թատտիգ օլունտուգ իսէ տէ, Վէքլիֆ իչինն պիր չէյ տէյիլսիսէ. գիրտա անէրինն ըէյինէ տէյիլ, անճագ Ռրիքատը չէրինճինն Թա'լիմանքընատ ըէ'այէքը էտէր իսէ.

Վէքլիֆ Թա'սմը մուգատտէս հագգընատա էքմէկը վէ չէրտպ իւէ Բասպընճ Թէն վէ գանընճ ապէյնինտէ հէր Թիւրլիս նիսպէքինի ատլիյէ յի թէտտա էքտի. «Էքմէկ ը վէ չէրտպ Ռրիստոսուն Թէն վէ գանընճ օլտուգ» գէլսընճընը գատարտ էքտի իսէ տէ, իսքիյտրէ վէ Թէչտիհ ՆէմՀինտէն անընճ անկէտտը. Լաքին ապիւս չիւգհէ Վէքլիֆինէ գիքտար վէ Թա'լիմանքը ապու խուսուստատա քիւլիյէն պատքըլ գիւ'իմիլէրտէն պէրի տէյիլ իսէ. Յատագաքի ապու աչիքատտ տըր քի Գատ'օլիք քիլիսէսինինն ապատքըլ Թա'լիմինի ըէտտա էքտի, վէ մէվսուճգատազ էվվաֆ Թա'լիմինի չէյքատընճն ֆէՆտագէրինատէն պիրի կիսի Թուքտար իսէ.

Ամմա Վէքլիֆ էվվէլ քիլիսէ մէմուրլէրինին ավալագ վէ տա'մաղը գասիհկէլէրի 'ալէյհինէ չըգտըղընատա հէր Նէ գատտար չօգ տահատպէք էտիճիլէր ապուլունատս իսէ տէ, ապունուն կիսի պիր քիլիսէ Թա'լիմի 'ալէյհինտէ Թահրիրատ եազտըղընատա ահպապընճն չօգուս անընճ Թէրջ էքտիկէր. Օ.քաֆօտտ Տար էլ Ֆնէնուճընճն նապըրտը պիր մէճլիս Թէչքիլ էտիսլ, Վէքլիֆինէ իչապս Թա'լիմաքը 'ալէյհինէ Թա'լիմի գիլէքէ տէյյոս հիւքմ էքտի, վէ ապս Թա'լիմաքը վա'զ էտէնէ հապատս վէ անապէ տմայա միւաթահազգ տըր տէյոս 'իլամ էքտիս. Լաքին Վէքլիֆ՝ իւգէրինէ իսապէքէ էտէն միւսապաթապատատան սապս չէքինմէյէրէք սապիֆ իւգիքըր մէճլիսին գատարտընատան Գըրապընճն հիւքմինէ

թլթիճա էթուի։ Ֆազաթ օղ գէման թէսաատուբֆէն պաշգա վա'իզ-
էր Վիքլիֆ իլէ հէմֆքեար օլմայարագ վէ էհալիյի նահադգ եէրէ
հիւքիւմատլար վէ զաալիթլէր 'ալէ յհինէ թահրիք էտիպ ատ պէյն
էն նաս պէօյիւք իմթիալ փէյտա էթմէէրի իւզէրինէ Վիքլիֆին
ամուշմինլէրի պու իմթիալըն դասադահաթընը Վիքլիֆ իւզէրինէ պի
զայրի հագգ աթարլար իւոի։

Օղ սէնէ տաախի Քանթէրպըրիի Սէրփիսգօփսու (հադիմ պիր ատէմ)
գաթէ օլունուպ, Վիքլիֆին էն հիատէթլի տուշմէնի Քօրթնէյ, ա-
նընն խալէֆի օլուու։ Պու ատէմ տաախի Մայիատէ Թ. Ի. 1382 տէ
Վիքլիֆին իմթինթապը իշլուն Լանտրատա պուլունան պիր Ֆրանգիս-
գօս մանաաթըրընտա պիր մէճլիս թէշգիլ էթտի։ Պու մէճլիսին միւ-
շավէրէսի պիր հարէքէթ իւլ արզ վասիթասը իլէ գաթ' օլունտուզ-
զունտա, Վիքլիֆ պուննու տուշմէնլէրի 'ալէ յհինէ օլան Ալլահըն
հիւքմիւ անկլատը, վէ Քօրթնէյ պու հարէքէթ իւլ արզը պիր թէմ-
ամլ կիպի թէֆսիր էտիպ, «Ալլահ քէնտի քիլիսէսինի թա'լիմի զէլա-
լէթ զէհէրինտէն փահքէ յէճ յինի կէօսթէրիր» տէտի։

Վիքլիֆին թահրիրաթը 'ալէ յհինէ հիւքմ օլունտու, վէ թա'լի-
մաթընը վա'զ էտէնլէրին ճիւմլէսի հասպտա իլգա օլունմազտա միւա-
թահագգ տըրլար տէյտու հիւքիւմէթ թարաֆընտան տաախի էմր օ-
լունտու։ Վիքլիֆ Օքսֆօրտու թէրք իլէ սալիֆ իւզիկըր կուլթէր-
վօրթա կիճտի։ Օղ զէման քիլիսէի փահիվիյէտէ վուգու' պուլան,
վէ իւչիւնճիւ Պապատա ալէյհինտէ օլունմուշ իմթիազլատան տօլայը անընն
պաշգը իւզէրինէ կէլմէքտէ օլան թէ'աատի թէէլիր օլունտու։ Պու
ի'թիազլէ Վիքլիֆին Ֆիքրինճէ քիլիսէնին Ֆէհատ պուլմասընտան Ալ-
լահընն հիքմէթի իլէ միւսա'ատէ օլունտու։ Վիքլիֆ փահիալարընն պիր
պիրի 'ալէ յհինէ էհալիյի թահրիք էթմէէրինի չօգ թագիիհ էթ-
տի. մէսէլա՝ «Նի՞չիւն չօղ Թօմաստա պուլունան մաղրուր փահիա (փա-
փա) Խրիսթիանլար իւզէրինէ հիճճիւմ էտէնլէրէ միէչին կիւնահ 'ափվ-
ըզըղը վէրիպ տէ, սէլամէթ, մուհամագիթ վէ ասապրատա սաքին օլան-
լարա 'իման էթմէզ»։

Փահիա Վիքլիֆի Թօմայա քէնտի մէհքէմէսինէ ճէլպ էթտիյինտէ,
Վիքլիֆ օնա չօգ փէրվասըզլըգլէ պիր մէքթուպ եազըպ, «Փէնահիմէ
ագագարագ Թօմայա կիթմէյէ հազըր իսէմ տէ, Խրիսթոստան կիթ-
մէյէ րուխսաթըմ օլմայըպ ինանմա իթա'աթ էթմէտէն իսէ Ալլահա
իթա'աթ էթմէյէ սօրճլու օլտուղումտան, կիտէմէյէճէյիմ։ Ինճիլի
չէրիֆի ճիւմլէ գանունկարատան էֆզալ պիր գանունն Թուքտու-
զումտան, Փահիա Խրիսթոսուն վէքիլի օլտուղու հալտէ, սայիրլէր-
աէն գիյատէ օղ գանունու հըֆզ էթմէյէ սօրճլու օլտուղունու Թուա-
Թայրըմ։ Զիրա Խրիսթոսուն վէքիլին ճէլպլի՝ ճէլպլի տիւնեէվի
նահագէթի իլէ գըյատ օլունմայըպ Խրիսթոսա միւշահիտ օլմագըզդ
նահագէթի իլէ անկլաչըլըր» տէտի։ Վիքլիֆ Թ. Ի. 1384 տէ Լութ-

Digitized by Google

*Քէրվօրք 'իպատէքխանէսինատէ Թա'ամը մուգատատէա այինինի իմ-
րա էքմէք իւզրէ իքէն, անսըզըն վէֆաք էքտի ։*

*Գիլա չիւզհէ Վիքիֆ լայըգ իլէ վէ քիւլի խալահաքը քի-
լիսէ իչիւն Ինճիլի չէրիֆ ուսուլ վէ էվամիր վէ մահլուգաք էսասը
իւզէրինէ մէպնի օլարագ չալըշանլարըն ալիրինճիսի իտի ։ Վէ էհէրչի
'իլմի հիքմէքէ խուսուսունտա վէ պա'զը թահլիմաք խուսուսունտա
ալիր միգտար եանկըլըը իսէ տէ , եինէ հագիգաթէն տինտար, ատ-
լհ վէ գիյատէսի իլէ մէտհէ չայան ալիր մու'ալլիմ իտիյի , վէ էմէյի
ասնկրատան տահա գուվվէթ քէսպ էքմիշ օլան իսլահաքը քիլիսէ յէ
չօգ վէ էյի թէսիրաթը վար իտիյի ալի իչթիսահ տըր ։*

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Նուհանցա Հուսուն ահվալ վէ ա'մալի իլէ սայիր
Գօհէմիալըլար հագգընցա

*Լուքէրին է յամընտան էվվէլ իսլահաքը քիլիսէ իչիւն էն ալէօնէմլի
տատրմըն Գօհէմիատտա ալընտըգը միւսէլլէմ տիր ։ Հէմ տէ ալու խուս-
սուստա չալըշանլարըն էն գիյատէ մէչհուր վէ գիքրէ չայան վէ թէ-
սիրաթը քէսիրէ սահիպի Հուա օլտուգու մա'լիմ տիր ։ Վէ լաքին
անըն իլէ ալէրսպէր կէրէք սէլէֆիլէրի կէրէք րէֆիգլէրի օլան պիր
գաչ գաթընն ահվալ վէ ա'մալինի մուխթասարճա գիքր էքմէք մի-
նասիպ տիր ։*

*Գունլարըն պիրինճիսի Մօրավիաղը Մէլից օլուպ, Հուսուն մու'ալլիմի
վէ հէր վէճհլէ գիքրէ չայան տէնտար վէ գիյատէսի իլէ չալըշգան
խտի. էմէյի տավսի չօգ սէվէրէի խայրիյէ հուսուլէ կէթիրտի ։ Իմիհէ-
րաթ օրուն աբըր քեաֆիյաթի վէ եինէ Փրակ քիլիսէսինին պաչ չէմանաը
իտի խէ , անանէտ վէ մէմուրիյէթէ Թաամա' էքմէկիյլ Քէրգի նէֆս
իլէ վէ չօգ ճէմաէրտուլիք իլէ Փուգարա իչիւն վարիյէթինի սարֆ էք-
տիքտէն մա'տա , անլէրէ վա'զ էքմէկքիյէ տէվամ էտիպ , պու իչի
չօգ սէվէր իտի ։ Փրակ չէհրինին պիր մահալլէսինին գայէթ քէօքիւ
չէօկրէթի վար իտի ։ Օրատա պուլունան Փահիշէլէրին քէսրէթին-
տէն օլ մահալէ «Փուշիւք վէնէտիկ» տէնիլիր իտի ։ Մէլից օլ մա-
հալլին վիաքլէնմէսի վէ անըն գարըլարընըն իսլահը իչիւն օլ գաւատ*

Digitized by Google

մխէսաէր զարագ չալըշտը քի, ասնկրա օնա «քիւչիւք Ներուշալիմ» առէնելտի։ Գիր ասէ պիր մէտրէսէ քիւշատ էտիպ՝ քէնտիսի 200 տէն մխէթէճավուզ ճիվանկարը քէնտի էօրնէյինճէ վա'զ էթմէք իւզրէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթտի. լաքին մուսաուս պիր ֆքրագա եափօտ եէնի ուսուլ րուհանիյէթ իհտասա էթմէսի։

Մէլիք քէնտի էյամընտա քիլիսէտէ մէյտանն պուլմուշ օլան մէքթուհաթըն տէֆ'ի իչուն չօգ արզումէնտ օլարագ չալըշտը։ Թ. Ի. 1367 տէ Րօմայա կլտիպ օրատա Թէօվպէ վա'զ էթտիյինտէ քիւլլիւ քիլիսէ մէտուրլէրի անըն վ'ազ վէ նասհաթլարընը չէքէմէտիլէր, վէ օ հատասա իւգա օլունտուս։ Սօնկրա տուչումէնլէրի անըն վա'զլարընտան անիքի քէլսէրը զէլալէթ պուլմուշ անըն 'ալէյհինէ Փաւլայա հիւքմ էթտիրտի։ Մէլից ճիւմլէ չէքտիյի Թէ'ատիյէ ատպր վէ մուհապպէթ վէ իհանը քեամիլ իլէ, վէ տահիհա չօգ միւթէհամիլիլ օլտուգտան սօնկրա, վէ տահիհա միւթէվազուս' իւլ գալպ պիր ատէմ օլմուշ օլարագ Թ. Ի. 1474 տէ Ավինեօնտա վէֆաթ էթտի։

Վալտհավղէնլի Գօնրատ տալսի Մէլիցէ միւչտպիհ տինտար վէ չէօհրէթլի պիր վա'իզ օլուպ զիքրէ չայան իտի իսէ տէ, Թէֆսիլաթ իւզրէ անըն ահվալ վէ ա'մալինի զիքր էտէմէտիյիմիզտէն, ա'լիմ նահօլու Մաթթհասըն «Ահտի 'աթիւք իլէ 'Ահտի ճէտիտին ահքեամընտա տայիր» իւնվանընտա չօգ սահիպի Թէսիրաթ օլան քիթապընը զիքր էտէճէյիզ։

Գու ատէմին Թէսիրաթը սալիֆ իւզ զիքր իքի վա'իզ կիպի Թէսիրաթը զաթիյէսի իլէ վէ վա'զէրի իլէ տէյիլ՝ անճագ տահա զիյատէ Թահրիրաթը իլէ Թէպլիթ օլունուպ պագի օլտու։ Ալթը սէնէ Փարիզ Տար էլֆիւնունընտա 'ուլում վէ ֆիւնունըն Թահսիլինտէ խմթար էթտի, վէ չօգ զէքեավէթլի վէ 'ալիմ ատէմ իտի իսէ տէ, էվվաճի վէ սալաճը տինիյէսի խուսուսունտա Մէլիցին անըն իւզէրինէ օլան Թէսիրաթը չօգ վէ խայըրլը իտի։ Անըն Թէսիրաթը իւլ քէնտի կիւնահկարը, վէ մէքրուհաթը քիլիսէ խուսուսունտա գալպլի չօգ միւնքէսիր վէ միւթէվազի' օլտու։ Անըն սալիֆ իւզ զիքր պէօյիւք քիթապընըն պա'զը խաթիխրաճաթընտան անըն էֆքեար վէ րուհու անկլաչըլըր։

Գու քիթապընը չօղու Թէֆսիր օլմայըպ օլ վագըթտա մէվճուտ պուլունան քիլիսէ մէմուրլէրինին ալալագ վէ ա'մալը մէզմումէլէրի վէ միւթահագգ օլտուգլարը Թէքտիր վէ ճէզայը պէյան էտէր։ Ձէսատ պուլմուշ օլան քիլիսէյի միսալվալիյէ վ'ահիի Եուհաննա քիթապընտա պուլունան «Ֆահիչէ վալտէսի» լագապընը վէրիր։ Շօլ Տէճճալըն կէլմէսի վէ նէ զէման հէմ նէ էվասֆ իլէ կէլմէյի խուսուսունտա պէյն էն նաս, պախուսուս քիլիսէ մէմուրլէրի պէյնինտէ չօգ Եանկըշ զիւ'իմլէր պուլունտու տէյու օլ զաթը ալ'լունուն կէլմիչ վէ քիլիսէտէ Փէսատ իշլէմէքտէ օլտուգտունու Թէֆհիմ էտէրէք

Digitized by Google

Մաթթիաս պու վէճհլէ Տէճճալըն էվսաֆընը ափ յան էքտի , եա'նի՝ «Հիւլ իւէ թա'լիմաթը մէսիհէյէ վէ տիյանէթի խապխէ յէ մուխալիֆ օլուպ , քէզպ իւլ Քրիսթիան իսլինի քէնտիսինէ վէրէրէք եինէ քլիսէտէ էն ա'լա մէնէէտի վէ պիճճուէլ մէմուրլէր իւզէրինէ հիքմէթի միւաֆագիլէյի գասպ էտիպ , էն պիյասէ սէրվէթ վէ հիւրմէթ Նայիլ օլսրագ Քրիստոսուն գըյամէթի չէ յէրինի , մէսէլա՝ Քրիսթոսը չէրիֆի , էսրարը մէսիհէյէ վէ իմանըմըզա միւթասիրագ օլան էն ա'լա նի'մէթլէրի մէնֆի'աթ վէ չէհվաթը զաթիյէտինէ սսրֆ իւլէ , սատմլէրին միւճիպի խէլասը օլսն չէ յէրի՝ անլէրի Քրիսթոսուն հագիգաթ վէ գուսորէթինտէն մահրում ալրագճագ իւզրէ խաթի'մալ էտէն զաթ՝ չօզ իհտար օլուճան Տէճճալ իտիյի ափ իչթիպահ օլուպ , կէլիչ իտիյի տափի աչիքտար տըր » ։

«Պիր տէ Տէճճալ քէնտի իսլինի եիճէլթմէ յէրէք անճագ Քրիսթոսուն խըզմէթճիսի իուտա'սընտա կէլիր ։ Տինի մէսիհէյի թագլիա էթմէքլէ Քրիսթիանլարը ալտատըր ։ Անըն թէալա'ալարը Քրիսթոսուն հագիգի գուլլարընը զաթլ էթտիքլէրինտէ Քրիստոս իչուն ղայրէթ էթմէք իստասա'սընտա պուլունուրլար, վէ քէնտիսի Տէճճալ օլուպտա՝ եինէ պիր կէլճէք Տէճճալ թէհլայեիլ էտմէճէք տիր » ։

Բ Թես. Բ. 1—10 իւզրինէ թէֆսիր էտէրէք, Մաթթիաս օլ քէլամընը իթմամընը քէնտի վազիֆընտա պուլսլսպ , «Պիզիմ վազիֆըմըզընը միւրայիլէրի միւ'մինլէրը վէ 'ամայիպտաքը կէօրմէյինճէ պիր չէյէ ի'թիգատ էթմէզլէր , վէ գալսլ միւ'մինլէրը վասիթասը իւլէ ճահիլ աստէմլէրի քէնտի մէնֆի'աթը նէֆսիյէլէրի իչուն պլտասըրլար։ Զօգ վազըթտան պէրու միւմինլէր իչուն միւ'մինլէրը իմրա օլունմայընչ մահզէն միւմինլէրին իմանընընը թէճրիպէսի իչուն մա'րիֆէթի չէյթանիյէ իւլէ միւճիզաթը քէսազիպէնին իմրա օլունմասընա բուճասաթ վար տըր. պաճսուսա քի չօգ Քրիսթիանլար Քրիստոսուն հադիգաթ վէ հալիմիյի , վէ էսրարը մէսիհէյէ իւլէ Քրիթապը չէրիֆի թահգիր էտէրլէր ։

Մաթթիասըն ֆիքրինճէ Տէճճալըն վաստիչահլըղը Քրիստոսուն միաոիչահլըղը եանընտա քէսպի գուվվէթ էտիպ Նիհայէթ մահվ օլսնանաճագ տըր ։ Մաթթիաս մէզքուր քիթապընտա չօգ թէֆսիլաթ իւզրէ քիլիսէ մէմուրլէրինին տէրէճէյի միւթէնէվվիյէլէրինտէ ապիրի պիրի իւլէ նէ նիհայէթ օլմագ կէրէք իտիյինի , վէ պու միւնասիպէթ նէ գատար իսայըրսըզ վէճհլէ րիա'յէթ օլունմուչ եախստ իսլթագ պիլէ օլունտուղունու պէ յան էքտի իսէ ուէ , պու խուսուսաթը պէր թէֆսիլ զիքր էթմէմիչ լազըմ տէյիլ տիր ։

Մաթթիասըն պէ յան էյլէտիյի վէճհ իւլէ՝ Փասիսլարըն 'ուլագաճը նազարէթի րուհանիյէտէն 'իպարէթ օլարագ հալա էպիհագօփօ՚լար իւլէ օլմայըլսլ պիթթէրճհ հիւքմունտարլար իւլէ օլարագ միւնասիպէթի տիւնեէվվիյէտէն 'իպարէթ օլմուչ տըր , վէ ճիւմլէ քիլիսէ խատէ-

Digitized by Google

ՃՇմ խաչերինէ հիւքիւմէթ սիւրմէքտէ խոխլէր ։ Էրիսգօհօալար հաքէզա թահթը իտարէէրինտէ պուլունան քիլիսէ լաատէմէէրի լայըգը վէճմ իւզրէ միւշարիքէթի րուհանիյէ սապիթ էթմէ կիսպ , պէ յէր վէ պէօյիւքէրը իւէ պիր միւշարիքէթի տիւնեէվիյէ յէ թաղիսպ օլուպ , սայար քիլիսէ մէմուրլէրինէ հի քիւմէթ սիւրմէքտէն զայրի պիր էյի թէսիրաթը եօգ խոր ։ Մաթթիաս քիլիսէի մէսիհիյէնին րուհանի պիր ճէմ՛աթ օլուպ , նէթիճէի րուհանիյէ տօղրու միւնէ՛ազամ խոխինի էյիմէ թէշխիս էտիպ , լայըգը իւէ պէյան էյլէտի ։ Անընճ պէյանընա կէօրէ Ելէցլէր վէ վա՛իպլէր քէնտի իշլէրինտէ էմին վէ չալըշգան պուլունտուգլարը հալտէ , պէօյիւք մէմուրլէրին թագսաբաթընըն մազարրաթը քիլիսէտէն տէփ՛ օլունուր ։

Պիր տէ մէզպուր քիթապտա Փարիսալարըն հիւքմէրինին չօղալմաը ՛ալէյհինէ էյի սէօգլէր պուլունուր ։ Բիլիսէ լաատէմէսինտէն պիրի իշլուն պու դարարլար վէ հիւքմէրին ճիւմլէսի հագգընտա քեսգին մա՛լիւմաթ էթմէք նէ գատար միւսքիւնսիզ իտիյինի էյիմէ պէյան էտէր · վէ պու վէճհէլ Բիթապտը չէրիֆին քէլամ վէ նմրլէրինի իհմալ էտիպ տէ իննանլարըն հիւքմէրինէ զիյատէ րիա՛յէթ էթմէք վէ Բիհատտուս ունուտուպ ատէմէրէ հիւրմէթ էթմէք նէ գատար թաալի՛ օլսուղունու կէօսթէրտի ։ Մաթթիաս անճագ Ֆրիսատուսն քէլամլարընը էվվմիր մագատիընտա թուէթուպ , քիլիսէ մէմուրլէրինէն քեսգինքէսինին գալար վէ թէնալիհլէրինէ նասիհաթ կիպի պագար իտի ։ Րէատուլէրին մահճուպ վէ հալիսանէ թէնալիհլէրինի փարիսալարըն մաղրուրանէ հիւքմէրէ իւէ թաթալիգ էթտիքտէն սօնկրա , «Սալֆ էաղէբ ինանլարըն էհթա էնթէէլէրէ այէ, եմ վէ ընանէհնէլէրինին էեաֆֆէսէ էեօէթէն սեօէէլէրէ պէֆ՛ վէ մահվ օլսունուպ, եալընըզ Աէլլահ էէ՛ձէլընէձնէ վէ անըն էելմընէկնէն պագէ օլսնաճ պըր, վէ պու եմ վէ ընանէհնէնըն մահվ օլսանճագը վաճըն եաճըն օլսոպսունա ի՛ընէթաթ եաճէրմ տէտտի ։

Մաթթիաս սիրէք աշխքնար պէյան էթտի քի , անճագ Ֆրիթապը չէրիֆէ հէր չէյտէն տէրէմճէսիզ զիյատէ րի՛այէթ էթմէքէն քիլիսէի մէսիհիյէ իտթիհիճագ իւզրէ մահֆուզ օլուպ , ֆըրգա , ի՛թիպալ վէ թա՛լիմաթ հէմ՛ուատը սլաթըլէտէն գուրթուլապիլիր ։ Մաթթիաս քէնտի վազիֆընտա ՛ումմէմէն գապուլ օլունան եանկըշ գիւ՛իմ , եա՛նի՛ րիյազէթ-քեարանէ վէ պիր մանասթըրտա ՛էօմր կէչիրմէք էլպէթթէ զիյատէ մուգատատա վէ Աէլլահա մազպուլ վէճհէլ ՛էօմր կէչիրմէք տիր տէյտա պուլունան գիւ՛իմիւն պիտալ օլտուղունու չօգ աճգագաթ իւէ պէյան էթտի ։ Ատէմէլէր տրատընտա եաշայըպ իշ իշլէմէք վէ ումուրը պէէյհէյհ իւէ մէշղուլ օլմագ , միաք նիւրէքէէ վէ խալիս իման իւէ օլտուղու հալտէ , հէման օլ գատար Բապպա մագպուլ օլտուղունու թաստիգ էթտի ։ Տիյանէթի հագիգիյէ Ն էտէն ՛իպարէթ օլտուղունու լայըգը իւէ թէշխիս էթտիյի կիպի , անը թէսիրւէ վէճհէլ քիթապընտա պէյան էյլէտի ։ Տիյանէթի պէհանէսինտէն , եախօտ

Digitized by Google

պիր կէօթէրիլլի սախայնէքտէն չօգ խքրահ էտէր իտի ։ «Ջահիրէն պաշըպալարտան Քէֆրիգ օլունուպ տախայնէքխիզ իլէ ինֆիխատ էքմէք նէ գաստար մէքքուհ տուր» տէտի ։

Մաթթխաս 1389 տա փրակ Սինօտ մէճլիսինտէ հէրէքիգօալուգ խշիւն խսթինթագ օլունտու իսկ տէ , քէնտի Քուբտուղու եօլտան չաշմատը ։ Մաթթխաս հագիգաթէն տինտար պիր ատէմ օլուպ քիլիսէնին փաքլըղը վէ Գիթապը չէրիֆին իմանըն եալընըզ գանունու մնգատընտա գասպուլ օլունմասը իշիւն չալըշըպ իսլահաթը քիլիսէ իւզէրինէ էյի Քէսիրաթը վար իտիյի պի իչքիպահ տըր, վէ վէֆաթ էտինճէ յէտէք (Թ. Ի. 1394 տէ) սէլամէթտէ եաշամագ իւզրէ քէօքիւ քիլիսէ մէմուրլէրի Քարաֆընտան պրագըլտըղընա Քէա՛ճճիպ էտէրիզ։

ԵՈՒՀԱՆՆԱ ՀՈՒՍ

Գու մէչհուր վէ տինտար մու՛ալիմ վէ չէհիտ , Ցուլիս 6. Թ. Ի. 1369 տա Գավարիա հուտուտաունա եագընը պուլտընան Հուսանինէց նամ պիր Գօհէմիա Դարիէսինտէ Ֆագիր վալիտէ յնտէն Քէվէպիւտ իլէ , ասպավէթինտէ իչէ կիւճէ ալըշտըղընտան՝ սօնկրա չօգ փարըսմըշ օլտուղու Ֆագայիլի զաթիխսինին Քէմէլինի պրագմըշ տըր ։

Հուս 'իլմի հիքմէթ վէ 'իլմի իլահի խուտուսաունտա Փրակ Տատր էլ Ֆիւնուընընտա միւթա՛ալլէմ օլտու ։ Թ. Ի. 1396 տա տիփլոմասընը աղըպ Թ. Ի. 1398 տէ քէնտիսի օրատտա միւտէրրիս օլտու , վէ Թ. Ի. 1401 տէ ան ասէնէ գաստար իչթի միւ'քէպէր վէ տինտար պէվաթտան Քէչէքիլ վէ մահասուս Գօհէմիա լիսանընընտա վա'զ վէ 'իպատէթ գըլընմասը իչիւն քիւչատ օլունմուշ վէ սահահպէթ պուլմուշ պիր 'իպատէթիսանէտէ վա'զ էքմէք վէ օրատտա Քէճէմմիւ' էտէն ճէմաաթտա Երէց օլմագ իչիւն խնթիխապ օլունտու ։ Գու մէմուրլիյէթ իչիւն խնթիխապ օլունմասը վէ օրատտա վէրտիյի Քէսիրլի րուհանի միւվազա'տա վէ տինտար էօրնէ յինտէն ուչիքտար տըր քի պիր հագիգի Քէճրիպպէի չոխսիյէ իլէ Քէճոխտի գապագ վէ հայաթը մէսիհիյէ նէ օլտուղունու էյի պիլիր իտի ։ Անըն ճէմա՛աթը օլ զէմանի պէօյիք տէյիլ իտի իսկ տէ , տինտար վէ քէնտիսինէ չօգ մուհապպէթ կէօքէրէն քիմսէյէրտէն 'իպատէթ օլուպ , քէնտիսի տոխտի Ֆուգարա իլէ սայիրլէր Քարաֆընտան Քէրք օլունմայընըրըն էյիյի իչիւն չալըշըր իտի ։

Օն իւչիւնճիւ տէհր իչինտէ վիլայագ նամ մահալտէ պիր 'իպատէթիսանէ եըգըլըպ սօնկրա անըն էսէրինտէ գան կիպի գըրմըզը

Digitized by Google

մահկիուզ գալմըշ իւշ փարչա էքմէք պուլունուպ , պէչն էն նաս միւ-
ճիպէ չէօհրէթի եայըլարագ , ուզագ տիյարլարտան օլ եէրէ գիչարէթ
իչիւն համճիլեր կէլմէյէ պաշլատըլար : Գու ա՛տէքը պաթըլէնին
առէֆ՛ի իչիւն Փրակ Սէրփիագօփօսու՝ իւշ նէֆէր մու՛ալիմի պու քէյ-
ֆիյէթին թէֆահհուսու իչիւն Թա՛յին էտիպ, միւֆէթթիչէրին պի-
րի Հուս իտի : Գու Դօմիթէ տախի մէնգուլ միւ՛ճիզէնին պիտալ օլուպ
օթայա գիյարէթ էքմէք տախի նաֆիլէ վչ պահհուտ օլտուղունու
կէօաթէրտի , վչ Հուս Քրիստոսուն գանընա նէ վչճհլէ հիւքմէթ
կէօաթէրիլմէք կէրէք տիր տէյու պիր րէպալէ թէէլիֆ էթ-
տի : «Քրիստոսուն ճէսէտի սուրէթ վչ հիյէթի իլէ անճագ սէնավաթ-
տա մէվճուտ պուլունտուղունտան օլ ճէսէտե միւթա՛ալիգ պիր չէյ
հալա եէր եիւզիւնտէ պուլունամազ , վչ պէօյլէ պիր չէյ գապպուլ
էտէն ատէմ Քրիստոսուն գանընա գիյատէսի իլէ հիւքմէթսիզլիք
կէօաթէրիր. վչ պէօյլէ միւ՛ճիզէլէր արայըպ իճատ էթմէք կիւնահ օ-
լուպ ղայէթ մուգարրաթլը օլուր» տէտի :

Ինկիլիթէրրա Դըրալը իքինճի Րիչարտ Պօհէմիալը Փրինչէս Աննայը
քէնտինէ Դըրալիչա օլմագ իւզրէ ալտըղընտա , Ինկիլիթէրրալըլար ի-
լէ Պօհէմիալըլար պէ յինինտէ տահա գիյատէ 'ալագա մէյատա օլուն-
տու : Վչ պիթթաալի՝ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չալըշանլար իլէ 'ա-
լագա էթմէյէ մէյլ էտէրլէր իտի : Օքսֆօրտ վչ Փրակ Տար էլ Փիւ-
նուներլերը իլէ տախի պիր ահպապալըգ վուգու՝ պուլտու , չէօյլէ քի-
Պօհէմիալըլար՝ Օքսֆօրտա, վչ Ինկիլիզլէր Փրակա չօգ տէֆ՛ա կիւտէր
լէր իտի : Գու միւնահիպէթ իլէ Վիքլիֆին թահրիրաթը Փրակտա
չօգ օգունուր վչ միւթալա՛ա օլունուր իտի : Հուս տախի քէնտիսի
իգրար էթտի քի , Թ. Ի. 1391 տէն պէրու Վիքլիֆին քիթապալըրը-
նը միւթալա՛ա էտիպ թահսին էտէր իտի . վագա՛ա հէր չէյի
գապտուլ էթմէյտի : Վիքլիֆին թէսիրաթը պիր թարաֆտան Հուս
իլէ հէմֆիքեար օլարագ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չալըշանլըրը գու-
վէթլէնտիրտի , վչ տիկէր թարաֆտան անլէրի տահա գիյատէ թէ՛-
առտաիչէ տիւչար էթտի , գիրա Վիքլիֆ հէրէթիգօս տէյու հիւքմ օ-
լունմուչ իտի :

Հուս իւգէրինէ հէլէն թէ՛աատի փուրթունասը իչինտէ պիր ճէ-
սուր վչ աթէչլի վչ չօգ տիյարլարտան կէզմիչ Քաալիկէր Հէրոնիմօս
անընը խալիս րէֆիգի իտի: Գու ատէմ Հուստան էվատիը զաթիչէ խու-
ատաուտունտա չօգ թէֆրիդ օլունտու իսէ , անլէր պէ յինինտէ պիր սը-
գը միւչարիքէթ վչ մուհապպէթ վար իտի : Էվվէլա Հուս ատահ-
պէթ էտէն Փրակ Սէրփիագօփօսու՝ Հուս կիպի րուհանի պիր ատէմ
օղմատըղընտան , 1406տա Վիքլիֆին թահրիրաթընըն թէսիրաթը
'ալէյհինէ մուգաչէտտ օլուն տէյու փափա թարաֆընտան էմր օ-
լունտուղունտա պիր մէնգիա թէչգիլ էտիպ օղ թահրիրաթըն 'ալէնէն

Digitized by Google

օգուտնոսը 'ալէ յհինէ հիւքմ էքտի, Մէճլիսէ ճէրմանիթողլար Գօհէ-միթողլարտան չօգ օլուզ, տոխմա էքսէրիյէք քէնտի թարաֆընտա պուլունմասը մէմնուն օլունուր իտի։ Վազա'սա պու խուսուստա տէր 'ազասլ Հուս 'ալէ յհինէ հիւքմ էքմէկ օլմասը, չիւնքի Վիքլիֆին թահրիրաթընտան էն գիյատի թէ'ասիրի չըգարան Ընթանասպոնանէ-պօ» թա'լիմինէ գարշը օլան րէսալէսի իտի, վէ Հուս պու մասատէ խուսուսունտա Վիքլիֆէ հէմֆիքմատ տէ յիլ իտի։

Փրակ Սէրիխգօֆօսու Չալինէքին տալիֆ իւզ գիքր Սինօտ մէճլիսինտէն ոսնկրա տաֆի Հուսա ի'թիմատ էքտիյի պունտան պէլլի տիր քի, Թ. Ի. 1407տէ Սինօտ մէճլիսի հոզուրունտա պէնէվի վա'զը Հուսա էքտիյատի, վէ օլ զէման Հուս տահա քիլիսէի փասիվիյէնին թա'լիմաթը պաթըլէնինին պիր չօզունտան գուրթուլմազը իտիյի աչիքտար տըր։ Սոնկրա պիր գաչ վա'իզ Վիքլիֆին քէլլմը զէլլէքթի-նի վա'զ էտէրլէր տէ յու իթհամ օլունտուգլարընտա, պիրի էտնաի իսթինթագտա հար Սլլահտան զայրի չէյ հագգը իչիւն եէմին էքմէկ իչ րիզա վէրմէյինտէն Սէրիխգօֆօս անը հապատ իլգա վէ սոնկրա նէֆի էքտի։ Պու հագդսըզլըգ իչիւն Հուս Զալինէքէ փրօթէսթանտ կիսի պիր մէքթուպ եազտը, վէ Սէրիխգօֆօս անտէն սոնկրա «Վիքլիֆիլէր» 'ալէ յհինէ սահա մու'ամէլէ էքմէկտի։ Վէ պիլա չիւպհէ պու մի'լլէթի կէօսթէրմէք խուսուսունտա Գօհէմիա Գըրալընըն Փափա իլէ միւսալէհէ իւգրէ օլմասը Սէրիխգօֆօսա չօգ թէսիր էքտի։

Թ. Ի. 1408տէ Հուսուն ահվալի չօգ սատատէ վէ այէրլաթտար իտի։ Քէնտիսի Գըրալիչա Սօֆիանընըն փասփասը իտի, Հէրօնիմոս տաֆի մու'թէպէրանըն լանէլէրինտէ չօգ իւնախյէքի վար իտի, վէ Հուս Փրակ Տար էլ Փիւնուպընըն նազարէքթինէ ինթիմասլ օլունտու։ Պու վազու'աթըն պիր նէքթիճէսի օլարագ չօգ ճէրմանիթողլար Փրակ չէհրինի թէրք էքտիլէր։ Վազա'սա անլէրին կիթմէկլէրի Հուսուն ինթիմասը սէպէպլինտէն ոտ յիլ, գիրա անլէր չէքիլմիքտէն սոնկրա ինթիմասլ օլունտու. անճագ Գօհէմիալըլար իլէ Գըրալըն նուֆուզլունտան այլէր տահա Տար էլ Փիւնուն իւզէրինէ մու'թէսա-րիֆ օլամատըգլարընտան տոյըլըլալ կիթտիլէր։ Ֆագաթ գասպահոբը Հուս Թարաֆընտան տէ յու նիտա օլունտու, վէ սոնկրա Գօնսթանս մէճլիսինտէ (Թ. Ի. 1414—1418 էտէք) Հէրօնիմոս Հուսու հէրէթիգօս տուր տէ յէնլէրտէն պու խուսուստա վիգայէ էքմէկ յէ մէճպուր օլուս։ Թէսատտուֆի պիր չէյ իտի քի, Գըրալ վէնէքսալուս Հուս Թարա-Փընա գուվվէթ վէրտի, գիրա քէնտիսի պիր խայր մէկրամ իլէ խալա-հաթը քիլիսէ իչիւն չալըշմագտա տէ յիլ իտի։ Փիզա մէճլիսի վագ-Թընտա' պիլթագալի' Հուս վէ Գըրալ օլ մէճլիսի Թաատիգ էքմէկլէր։ Պունուն իւզէրինէ պիւթիւն Սէրիխգօֆօսու Թարաֆը Հուստան չօգ չիտատէքլէ չիքմայէք էքտի իսէ տէ, Հուս՝ Գըրալ Թարաֆընտան

Digitized by Google

ասահատէք պուլտու , գիրա Հուսուն հագգսըզ քիլիսէ մէմուրլէրի 'ալէյհինէ վա'զ էթմէսի օճա խօշ իտի ։

Ա֊թիտէ պէյան օլունաճայը վէճհլէ Թ. Ի. 1414 տէ Հուս փրակտա րէմէն իսթինթագ ղուռնուտու , վէ քէնտիսի Ղօնսթանս մէճլիսինտէ պուլունտուղունա Փարիսլի Տէյլի պիլէ Հուսուն ղսյրի միւնասիպ թարզ իլէ էհալինին լիստընըտա օլարագ քիլիսէ մէմուրլէրինի վա'զլարընտա թագպիհ էթմիշ օլտուղունու իստատ էթտի ։

Հուս պէօյլէ քիլիսէ մէմուրլէրինին կիւնահլարը 'ալէյհինէ վա'զ էթմէսի 'ատտավէթտէն տէյիլ անճագ խայըրլը միւրսէլ իլէ օլտուղունու թատոիգ էթմէք զըմնընտա պէօյլէ վա'զ էթմէսինին ալթը տէպէսինի գիքր էթտի ։

(1) « Ֆիլիսէ մէմուրլէրի քէնտիլէր պէօյլէ խաթալարընը կէօրիւպ թէօվպէ էտէլէր ։ (2) Էյի քիլիսէ խատէմէսինին ախլագ վէ ա'մալի մէճմաուէսի պէօյլէ մէ յտուանա կէլիպ տիզգաթ ճէլպ էտէ ։ (3) Էյի քիլիսէ խատէմէսի պուռ վէճհլէ ճէմա'աթլարընը հիւսնի րի'այէթինի թահսիլ իլէ՝ քէօթիլէր լայըգը իլէ թահգիր օլունա ։ (4) Պէօյլէ ատամ էյի քիլիսէ խատէմէսի քէօխիւ մէմուրլէրինի ախլագընտան չէքինէլէր ։ (5) Ճահիլլէր չօլ քէօխիւ րէյիսլէրէ սիր չսաիհ օլմայալար։ (6) Պէօյլէճէ կիւնահքեարլար 'էօզիւրսիզ գալըր , չիւնքի էվվէլա ատէրլէր խտի քի , «Սիզ պիզի թագպիհ էտէրսինիզ , լաքին պիզոէ պուլունան կիւնահլարընն ա'լսսը քիլիսէ մէմուրլէրինոէ պուլունուր. նի՞չիւն պիզի թագպիհ էտիպ տէ ունլէրի թագպիհ էթմէգընինիզ » ։

Հուս սօնկրա, եա'նի՝ Թ. Ի. 1414 տէ խաթինթագընտա հէրկէսգա ի'թիպար օլունան վիքիլի հագգընտա 'ալէնէն տէտտի քի, «Տէմիչիմ վէ տէրիմ քի , վիքիլի , ի'թիգատըմճա , էյի Խրիսթիան իտի վէ հալա սէմավաթ փատիշահլըղընտա տուր» ։ Հէր նէ գատար Հուս Փիղա մէճլիսինին էվվլտէն թանըտը իսէ տէ , օլ մէճլիսին ինթիհատը իլէ հիւքիւմէթի փատիվիյէ նայիլ օլան պէշինճի Ալէքսանտըր Փափա , օլ մէճլիսի թանըմամըչ օլան Փրակ Սէրփիսգօփօսունա սահատպէթ կտիսլ , վէ անընն չիքեայէթլէրինի տինկլէ յիալ Հուս թարաֆը 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էտէրէք Պօհէմիատա Վիրլիֆլին թահրիրաթընը գատպուլ էտէնլէրի թէվղիֆ էթտիրտի ։ Պախտուսուա Սէրփիսգօփօսուն թէչվիգի իլէ Փափա էմր էթտի քի պուռնտան պէօյլէ անճագ քիլիսէի 'ուսուվիյէնին 'իպատէթխանէլէրինտէ վէ տէյիլ ռահատսա 'իպատէթխանէլէրտէ վա'զլար օլա ։ Պու հիճրի Մ'ատտ, 1410 տա 'իլան օլունմուչ իտի , վէ պուռնուն իլէ Զալինչք Հուսուն գուվվէթինի գաթ' էտիպ անընն վա'զէրինի մէն' էթմէք իւվիտինտէ իտի , գիրա Ալէքսանտըր Փափա Իըրալընն թանըտըղը մէճլիսին ինթիհատը իլէ Փափա օլտու , վէ պու վէճհլէ Իըրալ , Սէրփիսգօփօս վէ Փափա պիլ իթթիֆագ Հուս 'ալէյհինէ օլուրսա, արթըգ թէսիրատը վէ գուվվէթի գալմազ տէյու չօգ ի'թիմատ իլէ մէմուլ էթմիչ իտի ։

Digitized by Google

Պա'տէհու Զալինէք՝ Փաշանըն էմիրնի իճրա էթմէկ յէ քէտալի ճէսա-
րէթ էտիպ, վէ Գըրալ իլէ հիլէ վէ տէսիսէ իւզրէ մու'ամէլէ էտէ-
րէք ճիւմլէ գասպղէտէպլուտյի վիճլիք Թահրիրաթընը 200 ճիլա
գաստար քէնտի սարայընատա խաֆիւէն եազտը, վէ սալիք իւզ գիչ
'իպատէիճանէտ Հուսան վա'զ էթմէսինի ՝էկհի էտիպ, Ֆազաք
քէնտի իւգէրինէ էհալինին 'ատտավէթինի տա'վիք էյլէտի, վէ անըն
պու մու'ամէլէսի Հուս Թարաֆընա տամղա գիյատէ գուվվէթ վէ
նուֆուզ վէրտի։ Հուս եիկիրմի իւչիւնճիւ ենուհանընա փաշայա կիւ-
զէլ պիր մէքթուպ եազըպ քէնտի մու'ամէլաթը Հազգընտա իյդա-
հաթ վէրէրէք, ամանկըշ Թա'լիմաթը գասպուղ էթմիշ իսէ անը Թէրք
էթմէկ յէն ու տիլտէն Հազգը օլտուղունու իգրար էթտի խսէ տէ,
պիթթապի՝ ալ քէօթիւ Փաշայա միւրաճա'աթ էթմէք Ֆախէսիզ
խտի։

Զօզ տիգգաթա չայան տըր քի Հուս վա'զ էթմէք Հազգընը ատէմ-
լէրին րուխսաթը իւզէրինէ մէպնի օլարագ Թատտիգ էթմէկ յէ չա-
ըըմայըպ ան'ամագ Ալլահ Թարաֆընտան պու իսրըմէթ տա'վէք վէ
Թա'լին օլունտուղունու Թէֆհիմ էյլէտի։ Ֆինաէն 'ալէյհ պիր ատէմ
անը վա'զ էթմէքտէն Ֆէրագաթ էթտիրմէ յէ Հազգը եօգ տուր։
Ֆիր տէ վիքայիֆին Թահրիրաթը 'ալէյհինէ լայըգը վճճլէ՝ Թէֆհիչ
վէ ինճիլի չէրիֆ իլէ Թաթպիգ օլունմագտըզընն հիւքմ էթմէք նա-
հազգ տըր տէյտու իսնատա էթտի։

Վագթընն միւրուրինտէ Հուս պիլա չիւպհէ քէնտի տիւչար օլտու-
ղու Թ'ատտի վէ Թհվիքէ յի Թէչխիս էտիպ կէլճէք վուգու'աթ
իչիւն տահա գիյատէ իման վէ տիյանէթի հատիգիյէնին Թէմրիւգէի
տէրուինիյէսի իլէ հազըրլագ կէօրմէքտէ իտի։ Հէման Թ. ի. 1410
տա պու կիւզէլ աէօղէրի աէօյլէտի, եա'նի՝ «Հազիգաթը էքմէք
իչիւն Թէրք էթմիշ, վէ աատէղիէրտէն գօրգտարագ սիւքիւթ էթմէմ
իլէ խսաթա էթմիշ օլմամագ իչիւն, հալա իգրար էտէրիմ քի էօլիւմէ
գաստար Ալլահընն ալանա քէչքի էթտիյի հազիգաթը, խուսուսա Ֆի-
Թատալը չէրիֆ քէլամընը վիգայէ էթմէկ յէ միւրաատ էթտիմ։ Զիրա
հազիգաթ ատսիրիթ օլուպ տատիմա գուվվէթլի վէ էպէտէն ալագի օ-
տուղունու, վէ օնտան խսաթըր սայմագ օլմատըղընը պիլիրիմ։ վէ էօ-
լիւմ գօրգուտու պանա խսաֆի էթտիրիրսէ պիլէ, եինէ Ալլահըմա
վէ Ռուհ իւլ Գուտսուն մու'ամէլէնէքինէ միւթէվէքքիլ օլարագ Ռասպլ
Թարաֆընտան պանա ճէսարէթ իլէ սաագիթ տուրմադա ինայէթ իհ-
տան օլունամագտընա միւնթահզրըմ։ վէ էյէր անըն 'ինտինտէ հիւանթ-
նազարա նատյիլ օլուտմ իսէ, չէհիտ Թամընը պանա իհտան էտէճէք
տիր։ վէպունտան գիյատէ ճէլիլ նուսրէթ նէ՞րէտէ պուլունուր»։

Հուսուն սալիֆ իւզ գիրը Փաշայա եազտըղը մէքթուպ տիվանը
փափաագիւէ Թէսիր էթմէ յիպ, Զալինէքին սէօղէրի տինկէնիր իտի։
վէ Փաշա Թարաֆընտան Հուս տա'վատը Ռօնախանա մէճլիսին տան-

Digitized by Google

կրատան Փափա ինթիսապ էթտիկի Դարտինալ Օթթոյա հավալէ օ-լուենուպ, Զոինէքին հիւքմիւ օլ Դարտինալ Թարաքընատան Թաստիգ օլուենտու, վէ Հուսուն Փալօնեայա Փափանըն նէզտինէ ճէլսլ օլուն-մասը էմր օլուենտու։ Գունուն իւզէրինէ Հուսուն ճիւմլէ ահպապը չօգ զաղապնաք օլտուլար։ Գրրալ վէնքէպլատուս տախի Փափայա մէքթուպ եաղըպ Հուսուն քէնտի տիւշմէնլէրինտէն վիգայէ, վէ պիթիւն միւճատէլէնին Թէնքին օլուենմասընը, հէմ տախի Հուսուն'ի-պատէթիանէպինին Թէքրար քիւշատ օլուենմասընը Թալէպ էթտի, Գիր տէ Դրրալ մէչհուր մու'ալիմլէր Փափայա կէօնտէրիպ Հուսուն խաթինթագը ճէրմանիատա տէյիլ անճագ Փրակտա պուլունմասընը Թալէպ էթտի։

Զոինէքին հիլէ վէ տէպհէպի վէ վէրտիկի րիշվաթլէրի վասիթասը իլէ Հուսս տա'վասընը պիր պուչուգ սէնէ գատար սալանտըրտըգ-տան ասնկրա, ոլ վագըթ եինէ էվվէլքի գարարլար տահա չիտտէթլի Թարզ իլէ Թաստիգ վէ Թէպպիթ օլունտու, չէօյլէ քի պիւխիւն Փրակ չէհրի իմԹիյազաթը քիլիսէ վիյէնա մահրում պրագըլարագ անաթէմա ալթընտա պուլունտու։ Ամմա Հուս Թարաքը Դրրալ իլէ պէրապէր պոս զայրի հագգ հէմ նիզամընըզ անաթէմայա ասլա րի'այէթ էթմէ-մէլէր, վէ Զոինէք տէր'ագապ կէօրտիս քի օլ տէրէճէ չիտտէթ Թարզ իլէ Հուս 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էթմէք 'ագիլանէ հարէքէթ օլմա-յըպ, անճագ քէնտի գուվվէթ վէ նուֆուզունու պիլքիւլլիյէն գաթ էտէճէ քտիր։ Պատէհու Թ. Ի. 1411 տէ Դրրալ իլէ Հուսա միւսալէհէ իչիւն Թէքիֆլէր Թագտիմ էթտի։ Օն մի'Թէպէր վէ պիթարաֆ զէ-վաթտան 'իպարէթ պիր գօմիսիօն տա'վայը Ֆասլ էթտի, վէ 'աթի Թէզ զիքր վէհճ իւզրէ Թարաֆէյն միւսալէհէ 'ագտ էթտիլէր։

«Զոինէք Փափայը Թէպմին էտէճէք տիր քի Ֆօհէմիատա Թա'լի-մաթը զէլլէթ գապուլ օլունմասը. լագին եինէ պու մատտէ ենէն-տէն Թէֆահհուս օլունճագ, վէ պիր չէյ պուլունտուղու հալտէ ճէզա չէքիլճէք տիր։ Ինանէ տահա անաթէմա ալթընտա գապմայա-ճագ տըր, վէ Սէրվիգօտօս Թարաքը օլան քիլիսէ մէմուրլէրի Դը-րրալ Թարաքընատան էզիյէթ չէքմէ յէճէքլէր։ Հուս տախի րէսմէն Փրակ Տար էլ Ֆիւնուն նագըրը վէ մու'ալիմլէրինէ քէնտի իսմուն խգ-թարնամէսինի Թագտիմ էտիպ օնտա ուէտի քի, «Քրիստոսուն քիլի-սէսինէ վէ անըն րէյիսի միւաթագիլինէ լայըգ իլէ լիթա'ալէթ էթմէք իչիւն իսանընըզ հէր ատէմի իգրար էթմէ յէ հազրրըմ։ Ճան ու մալ-առէն Ծիսուս Քրիստոս հագիգի Ալլահ վէ հագիգի ինսան օլուպ անըն չէրի'աթը օլ գատար սապիթ տիր քի, պիր նօգթասը զայիլ օլա-մազ, վէ անըն քիլիսէի գայա իւզէրինէ էյլէ միւգիմ տիր քի, ճէհէննէմ գափուլարը ասլա օնա ղալիպ կէլէմէ յէճէք տիր, վէ Քրիս-տոսուն միւթաապնա մունդայիր պիր չէյ սէյլէմէքտէն իսէ հէյպէթ-լու վէճհլէ էօլմէքլիյի Թէրճիհ էտէրիմ»։ Անտէն սօնկրա տիվանը

Digitized by Google

փափավի հուզուբունաա եալան եէրէ մուքթէհիմ պուլունմուշ օլաուղունու խանաա էքտի, վէ քէնտի 'ալէյհինէ իրաա օլունմուշ օլան չօգ չիքեայէթլէրի պիքր էտիպ, ասանկըշ վէ իֆթիրաա նէվինուէն օլտուգլարընը խանաա էքտի։

Լաքին թա'ամիպ օլունաճագ չէյ տէյիլ տիր քի, ասլիֆ խազ պիքր միւասալէհէ պագի օլամասը, գիրաա վուգու' պուլան միճառէլէ Ղրիստոսուն՝ «ենէր իւզերինէ սուլհ տէյիլ անճագ գըլըճ կէթիրմէյէ կէլսիմ» քէլամը միճիպինճէ, Ղրիստոսուն հագիգաթը վէ հագիգի քիլիսէնին չէյթան փատիշահլըղը իլէ օլան մուխալիֆլէքի ասլիյէ մէ յատանա կէթիրտի։ Հուսուն քիլիսէի փատավիյէ 'ալէյհինէ պուլունմասը 'ատտավէքը զաիֆլէնտունէ եախատ թա'ամ'ը չէօհրէթ էքսիլինտէն տէյիլ անճագ քէնտի թա'լիմաթը՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէի ասլիյէ իւզերինէ մէպնի օլուպ տոա քիլիսէի փատավիյէնին իսատա'ալարը թա'լիմաթը մէզքուրլէյէ մուխալիֆ պուլունտուղունտան, էկէրչի պիր զէման ակլամէթը զահիրիյէ հասըլ օլուրսա պիլէ՝ պագի օլմասը միւքէն տէյիլ իտի. զիրաա լինսանլար սուրասընտա հագիգաթը էասասիյէլ րուհանիյէ իլէ զէլէլէթը մուհիմմէ պէյնինտէ պէօղէ մուխալիֆէթի տասիյէ վար տըր քի, միւասալէհէ պագիյէ միւքէն տէյիլ, վէ միւքէն օլսա իտի, ինսանլարընն էն գուվվէթլի ուսմուրը բուհանիյէլէրի իչիւն զայէթ մնզարրաթը օլուր իտի։

Զպինէք թ. ի. 1411 ին սօնունտան էվվէլ վէֆաթ էտըպ', անըն խալէֆի Ալպէք, ումուր վէ միւնազա'աթը քիլիսէ վիյէտէ մահիպ օլմայըպ սասայիչի հալ արզուսունտա օլան պիր իհթիյար ասէմ իտի։ Հէման օլ ասէնէ Հուսուն քիլիսէի փատավիյէ յէ օլան մուզայիրէթի իէվվէլէնէն զիյատէ մէ յատանա կէլճէպ քէնտիսի կիպի իսլահաթը քիլիսէ վէ Ղրիստոսուն չէրէֆի իչիւն հէր մէնֆա'ատ վէ իսթիրահաթը զաիֆլէյէյի հիչ մազամընա գօյուպ, չէհիտ էալիւմի իչիւն հազրը օլմայան ահպապալընըն միւշարէքէթինտէն քէնտիսինի մահրում պրագըպ տա, օլ ահպապալը էն չիստէքլի վէ մէրհամէթսիզ տիւշմէնլէրէ թահվիլ էտէն վուգու'աթ 'աթի իւզ պիքր վէճհլէ վագի' օլտու։ Նա'նի' չօլ քէօթիւ Փափա եիկիրմի իւչինճիւ նուհանընա՝ քէնտու տիւշմէնի Սիլիսնա Գըրսը իւզերինէ պիր չօգ գուվվէթ իլէ հիճիւմ էքմէկէյէ միւգէտիր օլմասը իչիւն 'ումումէն 'իլան էքտի քի, «Հէր քիմ քի օլ ճէհհաոտա կիտէրսէ, Ղրիստոսուն Թիւրպէսի ճէհհաոընա կիտէնլէր միսիլիւ քեամիլէն կիւնահ ասֆվ'ըզըընա նայիլ օլմուշ օլաճագ տըր»։

Փափանըն Գօհէմիայա կէլէն վէքիլի Հուսա Թարասիընտան պուննա իթա'աթօզըզագ մէմուլ էտէրէք անը Սէրսիխագօփօտան Հուզուբունաա ճէլսլ իլէ, «Մէսաւլ էվամիրինէ միւ'մի օլաճաֆմըսընն» տէյու սիւալ էքտիյինտէ, «Ճան ու տիլուէն Ըէսաւլ էվամիրինէ միւ'մի օլմազա հազրըմ» տէյու ճէվապ վէրտի։ Գունաւն իւզերինէ վէքիլ՝ Սէրգիխագօփօտա՝ «Գագ, մուա'ալիմ՝ Ըէսաւլ էվամիրինէ իթա'աթ էքտէ-

Digitized by Google

յէ հազըր տըրո՝ տէտի, Գունա Հուս ճէվապէն, «Էֆէնտիմ, տէ-տիյիմի էյիճէ անկլայըն. ճան ու տիլտէն Րէսուլ էվամիրինէ միւթի՝ օլմազա հազըրըմ՝ տէտիմ, վէ Րէսուլ էվամիրի Քրիստոսուն Րէսուլ-էրինին Թա՝լիմաթընտան՝ իպարէթ օլուռղունու ԹուԹարըմ, վէ Է-վամիրի փափավիյէ պունլարա միԹաալըգ կէլտիքլէրի հալտէ, օլ վագըթ քէնտիլը րիզա իլէ ունէրէ իթա՝ատ էտէճէյիմ. ամմա էվա-միրի փափավիյէտէ Թա՝լիմաթը մէզհուրէյէ մուզայիր՝ օլան հիւքմ վէ մաԹլուպը փափա-վի հագգընտա սիւքիւԹ էԹմէյէ ունը պլուտգմազ իտի. Ըրրալ Փափա-նընն մաԹլուպաԹընա րիզա վէրտի. Օլ զէման փրակ Տար էլ Ֆիւնիւ-նընըն՝ իլմի իլահի տայիրէսինին նազըրը օլան Փալէց, վէ միւտէր-րիսլէրին պիրի Սթանպալտա իւչ սէնէ էվվէլ Հուսուն ահպապընա-ատն վէ անըն իլէ հէմֆիքեար օլտուգլարընտա չօգ էզկյէԹ միւա-Թէլա օլուպ պիր տէֆ՝ա հապտա պիլէ իլգա օլունտուլար, վէ Հուս միսիլլիւ Թէճրիւպէի ուէսիհիյէի տէրտունիյէ սահիպի օլմատըգլարընտան Փուփայա հէմ տէ Ըրրալ մուխալիֆ պուլունճագլարը հալ-տէ, չօգ մուխԹարայա տիւչար օլաճագլարընը կէօրիւպ, «Փափա-նընն ԹէնապիհաԹընը Թէֆհիւ էԹմէք սէլահիյէԹիմիզ եօգ, անճագ անլէրէ միւհի՝ օլմալըզ» տէյէրէք մէզքիւր մաԹլուպաԹ վէ ահ-քեատը մէզքրուհէյէ րիզա վէրտիլէր. Լաքին Հուս՝ Փափանընն սալիֆ իւզ պիքր հիւքմիւնէ իթա՝ատ էԹմէք՝ Ռրիստոսա խիյանէԹ էԹմէք վէ ալէյհիւք կիւնահ օլաճաղընը պիլիր իտի, վէ հէր նէ գատար Փա-լէցտէն ալէյհէճ գաԹ՝ի՝ ալագա էԹմէք չօգ միւճիպլի էսէֆ պիր չէյ օլտու իսէ տէ, ասլա Թէրէտտիւտ էտէմէզ իտի. «Փալէց տօս-Թումա տուր, հազիգաԹ տուխի տօսԹումա տուր, վէ իքնի տէ տօս-Թումա պուլունտուգլարը հալտէ, հազիգաԹա զիյատէ իհԹիրամ վէրմէք պանա պիրինճի փայլ տըր» տէտի.

Պէյլէճէ Փրակ Տար էլ Ֆիւնունընտա վէ պիւԹիւն Վօհէմիատա իս-լահաԹը քիլիսէ իչիւն չալըշանլար արասընտա մուգատտէմա ալուլու-նան իԹԹիֆագ նագզ օլունմուշ տուր. Հուս Փրակ Տար էլ Ֆիւ-նունընտա ճէմի՝յէԹի քէնիսէյէ հուզուրունտա մէզքիւր կիւնահ աՖվլըղը վէ միւսաա՝ուէնի հագգընտա տիգդաՖլըճա հազըրլա-մըշ օլտուղու վա՝զը վէրիլմէ անը սօնկրա Թահվիր էԹտի, վէ հալա մէվճուտ տուր. Օլ վազ՝տա քէնտիսի նէ սէպէպտէն օլ իսուսա-տա Փափայա միւթի՝ պուլունամատըղընը Թէֆհիմ էտիպ, ճիւմլէ ինսան ԹէնապիհաԹընը Թէֆհիւ վէ նէ վէճհլէ Իէֆհիւ էԹմէք հագգ-

Digitized by Google

լը ալաուղուներ թէսպիր էսէրէք , պէօյլէճէ 'ուսմուսէն վէ թէօվսէկ հապիպիկէ կիւնահ իլլէ կէն զաթտա պու լուներ պուլունմատըզը խուսուսունտա վապիճէ էտինմէ կէրէք ափվ'լըզ իհսան էթմէք , քիմին թարաճըներտան օլսըրսա օլսուն , տաղըր խապար վէ քիւճիր պիկէ ի'թէպար օլունմազ կէրէք իտկիներ պէ կան վէ թէկէքիւս էթտի : Պիր ատ ալ վա'զտա Հուս Փուիայը՝ Ռրիսթիանլարը սայիր Ռրիսթիանլար իւպէրինէ հիճիւմ էթտիրիւլ ինճիլիզամ ալմազ այզուսունտա պուլունաուղունտան թազպիհ էթտի :

Հուս պէօյլէճէ չօգ իլգամ էտիճի պիւրհաններ իլէ քէնտի թուբաուղու ուսուլու վէ ա'մալը թաստիգ էթտիքտէն սօնկրա , անըն րէֆիգ վէ տօսթու Հէրօնիմօս չօգ թէսիրլի վէ չիստէվլի պիր նութգ վէրիպ խուսուսա կէնճլէրի չօգ թէշվիգ էյլէտի : Պունուն իւպէրինէ Հուսուն րիզասը օլմայարագ Փուիանըն ֆէրմանլարը պիր 'ալայ իլէ վէ իքի ֆահիչէնին պէօյլարընտան սաըլը կէօթիւրիւլէրէք , պիր մէ յտտանտա 'ալէնէն իհրագ վէ իթլաճի օլունտուլար : Պունուն իլէ պէրապար Հուս պիզգաթ աէրթ աէօզլէր եախօտ պէտոնամըզգ վէ չէտիտ մու'ամիլէյէ սալա եիւզ վէրմէ յիպ քէնտի թարաճտարլարընըն զայրի մագպուլ հարէքէթլէր վէ քէլամլարընտան տօլայը չօգ միւթէէսսիֆ օլուր իտի :

Հէր նէ գատար Դըրալ , օլ զէմման Հուսուն թարաֆընը թէրք էթտի իսէ տէ , եինէ Հուսա թէ'ատտի էթմէք եախօտ էթտիրմէք իսթէմէտի , վէ Հուս քէնտի 'իպատէթկեահընտա չօգ աէրպէսթ վա'զ էտիպ , Դըրալիչա Սօֆիա տախի տէվամ իւզրէ օրայա կիտէր իտի : Անըն ճէմա'աթը տախի կէրէք մի'թէպէրանտան կէրէք 'ավամը նատտան օլարագ վուգու' պուլան միւճատէլէլէրտէն տօլայը պինէլբմէ իզտիյատ պուլմազտա իտի :

Օլ զէման տիգգաթա չայան վէ չօգ տիգգաթ ճէլպ էթմիշ պիր չէյ վուգու' պուլտուս , եա'նի՝ պիր եէրտէ փուիանլար Փուիանըն իհսան էթմիշ 'ուսմուսի կիւնահ ափվ'լըզընը վա'զ էթմէքտէ իքէն , էսնասի թազգընտան իւչ զաթ փուիանլարըն պիրինէ ճէվապէն՝ «Ըալան աէօյլէ յօգտուն , մու'ալլիմ Հուս օնտան էյի չէյլէր պիզէ թա'լիմ էթտի . հէյհա եալան տըր» տէտիքէլէրի իւպէրինէ թէվճիհ օլունտուլար , վէ էրթէսի կիւն էմրի Դըրալի միւճահիճէ մէհքէմէյէ իհզար օլունարագ գաթլէ տահքիւմ օլտուլար : Հուս 2000 նէֆէր չայիրտլէրի իլէ մէհքէմէյէ կիտիպ մէզքիւր ատէմլէրին գապահաթընը քէնտի իւպէրինէ ալարագ գաթլ օլունմամալարընը թալէպ էթտիյինտէ , թալէպ էթտիյինէ կէօրէ օնա ճէվապ վէրիլտի իսէ տէ , եինէ Հուս կիթտիքտէն վէ ճէմա'աթընն քէսրէթի տաղըլտըգտան սօնկրա տէր 'ագապ մէզքիւր լուչ ատէմ գաթլ օլունտուլար : Պիթթապի' պու քէչիֆէթ Հուս թարաֆընա տահա գիյատէ միւճիպի չէօհրէթ վէ թէսլիրաթ վէ իզտիյատ օլտու : Պա'զը խապարճըլար քէն-

Digitized by Google

ամ մէնաքլէրինի օլ ատէմլէրին գանը իւէ ըսլատըպ չօգ գըյմէթլի էսէրլէր կիպի հըֆզ էսէրլէր խոս։ Պիրի տէ զարիֆ քէթէն ալէգի վէրիալ անլէրին ճէնաֆէլէրինի սարտըրտը։ Հուսուն տօսթլարը անլէրի անընն 'իպատէթխանէսինէ կէթիրիպ, անլէր օրատան ալէօյուֆ՝ալիր 'ալայ իւէ Հուսուն նազարէթի իւէ չէհիտլէր կիպի տէֆն օլունտուշար, վէ անտէն սօնկրա օլ 'իպատէթխանէյէ «իւչ 'ազիգին 'իպատէթխանէսի» տէնիլիր խոս։ վազա՝ա օլ վազըթտան էվվէլ էքսէրիյէ «Պէթլէհէմ նամ՝ 'իպատէթխանէ» տէնիլիմիշ իտի։

Պու վուգու՝աթտան սօնկրա Հուս թարաֆընընն տիւշմէնլէրի պիր վազըթ չամաթա չըգարմազտան չէքինիրլէր իտի։ Սօնկրա Փրակ Տար էլ Ֆիւնունընընն սէքիզ նէֆէր մուս՝ալիմլէրի, էկէրչի պա՝զիլէրի էվվէլա Հուս իւէ պէրապէր Վիքլիֆին թահրիրաթընը թաստիգ էթտիլէր խէ տէ, անլէր 'ալէ յհինէ հիւքմ էթտիլէր վէ օլ հիւքմտէ Հուսուն էֆքեարընը իմա էտէրէք պու ալֆը խուսուսատա թահրը վիւպահասէ պուլունան մատտէլէրէ տայիր գիս՝իմլէրինի ալէյհօ էթտիլէր։

(1) «Ռիլիխէի Րօմալիյէ յէ մուխալիֆէն էսարարը մէսիհիյէ վէ 'ալաղլամագ իւէ չէօզմէք հագգընտա գըյաս էտէն ատէմ հէրէթիգօս տուր։ (2) Ռիթապալը չէրիֆէ վէ քիլիսէնին՝ուամուսի ի՝թիգատընընա կէօրէ ամունեանընն ախընընտա կէլէճէք Տէճճալընն հալա կէլիիշ վէ հիւքիւմէթ սիւրէր տէ յօս ի՝թիգատ էթիւէք՝ թէճրիւպէ իւէ զէլալէթ իտիյի այան վէ աչիքտար օլուր։ (3) Մուգատատէա մուս՝ալլիմինի միւթէգաատիմինին թէնպիհընթը վէ քիլիսէնին ա՝ատընը մէմտուհէսի՝ Ռիթապալը չէրիֆտէ պուլունմամուտըղընտան մէրի իւլ իսթրա թուխուլմամալը տըր տէմէք՝ թա՝լիմի զէլալէթ տիր։ (4) 'Ալզիզլէրին էսէրլէրի, մէսէլա՝ քէմիքլէրի վէ էլպիսէլէրինէ հիւրմէթ կէօսթէրմէմէք զէլալէթ տիր։ (5) Ռիլիսէ իստէմէնինին կիւնահ ամիվ՝լըզընը վէրմէյէ սէլահիյէթի օլմայըպ անճագ թէօվպէքլարընը Ալլահ թարաֆընտան 'ամիվ օլունտուզունու թէպլիր էթմէք սէլահիյէթի վար տէմէք՝ զէլալէթ տիր։ (6) Փաֆանըն քէնտի վիգայէսի վէ տիւշմէնլէրինին 'իմամը իչիւն Ալրուխիանլարը եանընտա ճէլալ իւէ անլէրէ պու պօրճլարընը իֆա էթմէլէրի չարթը իւէ կիւնահ ամիվլըզընը իհսան էթմէսինէ ի՝թիրազ էթմէք՝ զէլալէթ թա՝լիմի տիր»։

Պու սէքիզ մուս՝ալիմ տախի Դըրալ թարաֆընտան Հուսուն վա՝զ էթմէքտէն մէն՝ օլունմասընը թալէպ էթտիլէր։ Ֆագաթ պու խուսուսատա Դըրալ կէրէքհագգ օլանը թէչխա էտիալ իճրասընտա պուլունմագ իսթէտիյինտէն, կէրէք զէվճէսինին լաաթըընը վէ Հուս թարաֆընընն գուվվէթինի սայտըղընտան պու րիճայը տիրիղ էթտի, վէ անլէրէ թէքլիֆ էթտի քի Հուսա ճէպը իւէ սիւքիւթ էթտիմէյէ չաղըշմայըպ անընն թա՝լիմաթը վէ թա՝ալիրաթընընն զէլալէթի հավի օլտուզունու իսպաթ էտէլէր։ Պունուն իւզէրինէ Հուս անլէր իւէ պէ-

Digitized by Google

թապէր Գըրալըն հուզուրունա ի՛նզար օլունտուգլարընտա , վէ անէկր Հուս թարաՔընտան թա'լիմաթընըն պէր թահրիր անէկրէ վէրիլմէսինի թալէպ էթուքէրինտէ , Հուս պուքիւն քէնտի թա'լիմաթ վէ էՔքաարը քէնտի 'ալէնէն վէրտիկի տէրս վէ վա'զլար վէ թահրիրաթընտա պուլունուր տէ յոս կէօսթէրտիքտէն սոնկրա , եինէ քէնտիսի թա'լիմաթը իչիւն չէհիտ տէ յոս գաթը օլունմազա միւպէհէլտա օտուղունտան , անէկր տախի պա'տ էլ իմքիհան քէնտի թա'լիմաթը տէ յիլ անճագ անէկրիւնի զէլտէքէ հավի օլտուղու խապաթ օլունաճաղը հալտէ, ճէպա չէքմէյէ րագի օլմալարը չարԲը իւէ, անէկրին մունթալուպունա րիզա վէրիր իտի։ Լաքին անէկր պուրալարա ճէտարէքէ էտէմէտիւէր ։

Պոս սալիՔ իւզ վիքր վուգու'աԲընէն նէՔիճէէր թապի'իչէսի Հուսու քիվիսէ վէ հիքմէթի փափավիյէնին գօրդաճողը ատէմ կէօսԲէրմէքտէն 'իտարէթ իտի ։ Փաիա՝ Հուսուն տա'վասընը Սան Ալճէլօլու գարտինալ Պէտրօսա հավալէ էտիպ , օնա չհատէթ իւզրէ մու'ամէլէ էՔմէսինի էմր էՔտի ։ Պունուն իւզէրինէ . Հուսուն տիվանը փափավի եանընտա օլան տօսԲ վէ վէքիլլէրի՝ պիր 'ուսմուսի մէճլիսէ րէՔի'ի տա'վա էՔտիքէրինտէ հապտա իւլգա օլունտուլար ։ Փրակ չէհրինին էհալիսինէ Հուսու եագըլմագ իւզրէ ԲէվզիՔ վէ Բէպիմ էՔմէյէրի էմր օլունտու. անընն 'իտապտէՔխանէսի տախի Բէմէյինէ գատար եըգըլմագ իտի ։ Ամմա պու էմրլէրին իճրասը զայրի միւսքին պուլունտու , գիրա Հուսուն ճէմա'ԲԲը օլ գատար գուվվէԲլի վէ նուՓուզլու իտի քի , անը ԲէվզիՔ էՔտիրմէտի , վէ 'նապատէՔխանէ չի հէմտ էՔմէքը իչինն մէմուրէյը կէլտիքլէրինտէ օլ գատար քէսրէխի խալգ անէկրէ մուգավէմէԼԲ էՔտիյէր քի , կէրի կիՔմէք չէ մէճպուր օլտուլար ։ Պունուն իւզէրինէ Հուս Գըրալըն մախտուս մաՔլուպաԲընա կէօրէ վէ իմԲիլալըն տէՓ'ի իչինն Փրակ չէհրինտէն չէքիլմէ մէնՓի օլարագ վագԲընը սարի էՔտի ։ Զիրա Գըրալըն Պօհէմիա տիյարընտան հէրէՔէԲգօսլուգ պէտոնամլըղընը տէՓ' էՔմէք ղայրէՔի՝ հապիգաԲը տապիԲ էՔմէք ղայրէՔինտէն զիյատէ իտի ։ Պիր ատէմի Բէյրաք էՔմէք՝ թա'լիմաԲը զէլտէՔ չաԼԲպէնի չէքմէքտէն էհէՔն պիր չէյ ի'ԼԲ իտապար օլունտու ։

Լաքին Հուսուն մէնՓի օլմասը իլէ Պօհէմիատա սէլամէք հաոը օլմատը ։ Հուս թարաՔը եինէ գուվվէԲլի վէ նուՓուգլու իտի, վէ միւսամէհէ վէ իմԲիհագ իչինն չալըշըլըրղը թարաՓէչինն մէպոտէյէրի տատան տապանտա զըտտա օլտուղու այան աչիքտար օլտու ։ Պիր թարաՓըն 'ինտինտէ ՖիԼԲասը չէրիՓտէն ղայրի սէլահիյէԲի միւսԲագիլէ օլմատըղընտան պունա մունասիՔի հէր նէ իսէ՝ րի'այէԲէ չայան տէյիլ տիր ։ Տիկկր թարաՓըն 'ինտինտէ քիլիսէյի ֆասիվէյէ վէ անըն վէքիլլէրինին էմրինտէն ղայրի պիր հիքմէթի միւսԲագիլէ եօգ տուր ։ Պիրի իչինն փափայա մուտասիՔ պուլունմագ,

Digitized by Google

փաստա էն քէօթիւ ատէմ օլսա պիլէ , պէօյիւք կիւնահ տըր : Տիկէրի իչիւն՝ փաստանըն գայրի մագպուլ վէ մէշրու՝ մաթլուպաթընա իթա'աթ էթմէք՝ Քրիստոսա խիյանէթ էթմէք տէմէք օլուր : Պիրինին պիւ'իւիւնճէ վիքայիֆ վէ Հուս վէ անէլերին րէֆիգէրի վէ չոյիրուէլերի մէվճուտ պուլունան մինաձա'ալար վէ միչքիւաթա պա'խա օլտուլար : Տիկէրինին ֆիքրինճէ՝ մէվճուտ պուլունան մէքրուհաթ վէ մինաձա'ալարըն մէտուլիյէթի ֆէսատ պուլմուչ քիլիսէնին տիւնեէվի վէ չէհվանի մէմուրլէրինտէ պուլունուր : Թ. Ի. 1413 տէ Հուս միճատէլէնինին թէսվիյէսի իչիւն Փրակ Սինօտ մէճլիսի թէշքիլ օլունտու , վէ Հուս հազըր պուլունմատը իսէ տէ , եինէ անըն թարաֆը իչիւն ահպապը ենասէնիքլի եուհաննա վէ Միխէա եագօպէլլուս ճէվապ վէրտիլէր : Անէր թէքլիֆ էթտիլէր քի միւապէհ սրզուլէնտիյի հալտէ , սէլամէթի տիւնեէվիյէ՞ մի եօխսա սէլամէթի իլահիյէ մի թալէպ օլունուր տէյու էվվէլա գարար վէրիլմէք կէրէք տիր . վէ էյէր սէլամէթի իլահիյէ , եա'նի 'ինտա Սալահ սէլամէթ խաթէնիլիյէ , էվամիրի իլահիյէյէ հէր չէյտէն էվվէլ իմթիսալ էթմէք կէրէք տիր :

Պիթթապի' պու մէճլիս պիր ֆայտալի իչ կէօրմէքսիզին խիթամ պուլմազա մէճպուր օլտու , վէ Դըրսալ թարաֆընտան թա'յին օլունմուչ պիր գօմիսիօն տաիի պիհուտէ չալըշըպ , միչքիլաթ հալ օլունմատը : Հուս տաիի պիզզաթ մէնֆի օլտուղու հալտէ , «Քիլիսէյէ տայիր» իւնվանընտա պէօյիւք քիթապընը , վէ մէվճուտ օլան միճատէլէյէ միւթա'ալիգ պա'զը րէսալէլերի թահրիր էթտի , վէ պու թահրիրաթ ասնիրա Քօնսթանտին մէճլիսինտէ Հուս 'ալէյհինէ իճրա օլունան հիւքմի միճիսլ իտի : Վագա'ա անըն պէօյիւք ճիւնհասը , տիչքմէնլէրինին գիւ'իւիւնճէ , Քէֆօռօ վէ անըն էմրինէ ճիւմլէ քիլիսէ մէմուրլէրինտէն զիյատէ եիւճէլմէտի , վէ օնա քէնտի ղամիլէնէն հիւքմինի տիր ատէմ եոխ թուքտուրամատըլար : Պու սալիք իւզ զիքր թահրիրաթտա Հուս քէնտիսինի չիքեայէթ օլունտուղու գուսադահլուրտան թաստիգ էտերէք թա'լիմաթ վէ թահրիրաթընը Քրիստոսը չէրիֆ իւզերինէ մէպնի օլտուղունու այան աչիքեար իսալաթ էթտի : Քիլիսէի մէսիհիյէի զահիրէյի քիլիսէի հագիգ իյէտէն թէֆրիգ էտիպ , քէօթիւ ատէմլէրին Քրիստոսուն քիլիսէի հագիգիյէ իւզերինէ հիւքիմէթ սիւրմէք իտտա'ալարը նէգատար ղայրի հագգ օլտուղունու պէյան էյլէտի : Պիր տէ քիլիսէյի մահատուտ պու թէվարիխինին Մուգատասէմէնտէ պէյան օլունտուղու վէճհլէ նասըլ անկլաչըլմաճաղընը թէֆհիմ էթտի :

Պու թահրիրաթտա Հուս հէր միմինին զամիրի չահսիհինի ճիւմլէ գավանինի քիլիսէվիյէտէն զիյատէ եիւճէլմէտիյի պի իչքիսլահ տըր . վէ եալընըզ զամիրի չահսի տէյիլ , հէր ատէմին 'ազ վէ հիւքմինէ տահի , քէնտիսինէ րահի օլան մատտաէլէր իտտա'ա , քիլիսէ

Digitized by Google

մէմուրլէրինքինտէն զկյասէք րի'այէք էթտի ։ նա'նի՝ ալիպիմ վագիքը-մըզատա 'ուամուամէն հուգուգը խնասանկէ տէյու րի'այէք վէ հըֆզ օ-լունան չախախ ազատպըգ՝ հուս թասրաֆընատան քէմալի ճէտորէք իլէ վիգայէ ալունատու ։

Հուս Սալիֆ իւզ գիքը պէօյիք քիթապընատա չօգ աչիքնար վէ էգիտէն պէկյան էթտի քի , քիլիսէյի մէսիհկյէ պիր րէխտի զահկիրկյէ միւճ-թահ օլմայրալ , պէօյլէ իտատա'սատա պուլունան րէխտ վէ անըն վէգիկ-լէրի քիլիսէնին մէմուրինի ասկյէսինին (ատա'նի՝ երէց , 'վա'խզ վէ է-փիսգօփօսլարըն) էֆտա'լ վէ խիթկյազապըրնը պիլգայրի հագգ վէ չօգ միւճիպի մնազարատըը քիլիսէ օլարագ էլլէրինտէն գապագ էտէրլէր ։

Հուսուն սապիթ էթտկյի մէպտէլէր սապիֆ իւզ գիքը թահրիրաթ-տա պէր թէֆսիլ պէկյան օլունատուգու վէճհլէ, խիւլասաի քէլամ օ-լապագ՝ իշտու տէօրթ մէպտէտէն 'իպարէթ տիր ։

1. «Ալագա զէլալէթ եաիատ քիլիսէի մէսիհկյէկյէ իխթիլաֆ կէ-թիրմէտէն իսէ , պիրգիմ մնագսէտիմիզ Ֆրիստոսատն չէրա'սէթը վատա-թասը իլէ ճիւճէ Ֆրիսթիանլարը հագիգաթա վէ իթթիֆագը պատ գկյէկյէ իրշատ էթմէկյէ չալըշմագտան 'իպարէթ տիր» ։

2. «Տինի մէսիհկյէ մուսասիֆ օլան ա'տատթ վէ թէնսիհատ վատա-թասը իլէ խսւգըն ալտանմամասը անճագ Ֆրիստոսատն իսալիտ Ֆէ-լատ վէ էվսէբիւ վէ Բասպոլըն չէրա'սէթընա միւթասալըգ կէնէն խալ-գըն ա'տաթընը իպգա էթտիրմէկյէ չալըշըրըգ» ։

3. «Ֆրիլիսէ խատէմէտի Ֆրրիստոսատն էվամիր վէ էօրնէկյինճէ փագ 'էօմիւր սիւրիւգ՝ հաշվէթ , թամա'քատրըգ վէ 'իշ ու 'իշրէթատէն իճթինապ էթմէկ կէրէկ տիր» ։

4. «Տիւնեատա պուլունան քիլիսէկյմէսիհկյէ Բասպոլիմիզ թանգիմ էթտկյի վէճհլէ մէվճուտ օլմագ կէրէկ տիր. ատա'նի՝ քիլիսէկ մէսի-հկյէ՝ քիլիսէ խատէմէտի (էսիհագօփօսլար , Երէցէր վէ ղայրհկուժ, գիրա Փատեա վէ Դատրոնատ կիպի մէմուրկյէրլէրի Հուսպիտալ կ'թի-պար էթտի), տիւնեէվի հիւքիւմտարլար վէ պու իքի նէվ րէխալէրէ, ատա'նի՝ լէխի թուհանի վէ ճիսմանիկլէրէ միւթի՝ պուլունան 'ավամը նատատան 'իպարէթ տիր» ։

Հուսուն մագսէտը սապիսի՝ քիլիսէկ մէսիհկյէյի վէ հէր պիր Ֆրիս-թիկյանը չախսէն , մէմուրլէր վէ գավանին վէ ա'տաթը զահկիրկյէ պիլ վասիթա օլմայրագ , տիրի վէ թուհանի պէնտլէր իլէ քիլիսէ-նին տափի վէ ատընըգ րէխտ օլան Ֆրիստոս իլէ թատէթ էթմէկջէն 'իպարէթ խտի ։

Հուս մէնճի օլտուղունատա ահպատընամէկ քիթապպար եագագը. Գուրա-տան անլէրին պա'զլէրինտէն քէլատկար խաթխկատճ էտիպ, թէրճիւմ իտէճէկյի՝ «Մէկգէմէվի փափտվկյէնին գօրգուտատմայագճագը վէ պիր նէվ րիչվէթ վէ գուվվկյէթին էսիր էտէմէկյճէկյի, վէ քէսրէթի չահհատ քատագիպին հագիգաթատան ազտըրմայագճագը Շահհատ օլան Ֆրիստոսատ

Digitized by Google

մխիթէվեքիլէն, քէնտիսի պանա գուտրէթ վէ 'ինայէթ վէրտիքճէ ինճիլ հագիգաթընը իգրար էտէճէկիմ։ Հագիգաթա տիւշմէն օլմամ. հէր նէվ իթթիֆագը քեազիպէ էօլիւմէ տէք մուգավէմէթ էտէճէկիմ, էյի էօլիւմ քէօթիւ 'էօմրունէն ա'լա տըր։ Ֆիր ատէմ գաթիլ օլունճագ գօրդուսու իլէ կիւնահ իչլէմէլի տէյիլ տիր. էօլիւմունէն գօրգան ատէմ հայաթ մէսէրրէթինտէն մահրում օլուր։ Հագիգաթ ճիւմլէյէ զուլիպ օլուր։ Հագիգաթ ուղրունա էօլէն՝ զալէպէ էտէր, զիրա կիւնահ անընը իզէրինէ հիւքիւմէթ էթմէտիյի հալաէ՝ պիր պէլա տապա օնա իսապէթ էտէմէ յճէք տիր։ 'Ալէյհինզէ հէր կէօնա քէօթիւ սէօզ սէօյլէտիքլէրի զէմանն նէ՛ մուրթուս սիզ՝ քէլամը՝ հագիգաթընը քէլամը տըր»։

«Քրիստոս իչիւն տիյանէթի հագիգիյէ իւզրէ եաչատըղըմ հալտէ, պիլա չիւպհէ Քրիստոս իչիւն թէ'ատտի չէքմէլիյիմ, վէ էյէր էլէմ չէքմէք եօլու լիէ ճէլալինէ կիրմէք Քրիստոսա վաճիպ լուր իսէ, պիզիմ կիպի նալայըզ գուլլարընա հայչըմըզը գալտըրըպ էլէմ եօլունտա անընը իզէրինտէ եւրիւմէք եազըչըր. վէ էյէր քէնտի կիւնահլարըմ վէ Քրիսթիյանլարընը խաթալարը պանա էզիյէթ վէրմէկտէ իտի, թէ'ատտի պանա էզիյէթ վէրմէզ. զիրա պու տիւնեանընը ֆանի սէրվէթինտէն մահրում օլմագ նէ՞ զարար վէրէպիլիր. Ալլահընը հիւանիւ նազարընտան պէնի մահրում սրագաճագ օլան տիւնեա հիւանիւ նազարընտան մահրում գալսամ նէ՞ զիյանըմ վար։ Հագարէթ չէքսէմ տավախ պանա նէ՞ զիյան վար. զիրա հագարէթէ սապր իլէ թէհամմիւլ օլունուրսա, Ալլահընը օղուլլարընա միճճիպլի թէգաատիւս օլուր քի, փէտէրին փատիչահլըղընտա կիւնէչ կիպի զիյափաշ օլալար։ Վէլ հասըլ՝ էօլէմ տավախ պանա նէ՞ զիյան վար, զիրա պու հայաթտան գուրթուլտուղումտա՝ էօլիւմտէն գուրթուլուպ հայաթը հագիգիյէյէ նայիլ օլաճաղըմ»։

Մէնճի օլտուղունտա Հուս քէնտի վազիֆէի զիմմէթի խուսուսունտա չօզ միւթաարիպ վէ իչթիպահ իւզրէ իտի, եա'նի՝ Մաթթա ժ. 23, հէմ տէ Ցուհան. ժ. 11, 12 քէլամլարը իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէրէք քէնտի հասրէթինէ կէօրէ ճէմա'աթընա 'ավլտէք էթմէկի մի եօխսա մէնճի գալմալա գանա՝աք էթմէկտի մի անլէրէ օլ մուզայիգա վագթընտա զիյատէ միւֆիտ օլաճաղընը էյիմէ հիւքմ էտէմէտի։ Թ. ի. 1413 տէ Քրիստոսուն վէլատէթի եօրթուսունտան էվվէլ պէօյլէճէ քէնտի ճէմա'աթընա եազըը. «Մէվկիւլիւէրիմ, Բաապհիմիզին վէլատէթ կիւնիւ եագլաչըը յօր. անընը իչիւն կիւնահտան միւնէզզահ օլա տէյու պէյթի տէրունիյէնիզի փաքլէյին. միւմքին օլտուղու գատար Ալլահը քէլամընը տէվամ վէ թագվա իւզրէ տինլէյին։ Պէթլէհէմ'իպատէթհանէսինտէ վա'զ տինկլէմէքտէն սոզի մէն' էթմէք իսթէյէն տիւչմէնլէրտէն խավֆ էթմէյին։ Պէն Քրիստոսուն էմր վէ էօրնէկինճէ տիւչմէնլէրիմտէն պիր վագըթ

Digitized by Google

իչխուն չէքինմէք իւզրէ սիզուէն չէքիլտիմ քի, անլէրէ պէհանէ վէ տէ-
ղէ մուճխալի ճազաթրաթի օլմայըմ։ Ալլահըն պէնիմ հագգըմտա օլան
միւրաւաթը իճրա օլունճաձագ տըր։ Էյէր պէնի քէնտի իսմի իչխուն ել-
մէյէ լայըգ ի'թիպար էտէրսէ, պէնի էլէմ չէքմէյէ չըգաթաճագ
տըր։ Էյէր ախր տահա քէնտի քէլամընը վա'ղ էթմէյէք իւզրէ
պէնի չըգարըրսա, մէսուր օլաճաղըմ։ Վազա'ա փաւլօս կիտի քէն-
տիմ նէ իմթիյազ էտիճէյիմի սիլիվէմ։ Ալլահըն հուզուրունա կիթ-
մէյէք պէնճէ ա'լա օլուրսա տա, գալմազ վէ սիզին իչխուն չօղըմագ
սիզճէ տահա միւֆիտ օլուր։ Լաքին կէրէյէք պահա կէրէյէք սիզէ Ալլա-
հըն միւրաաըրնա մուղայիրէն ախր չէյ վուգու' պուլամազ»։

Վէ պաշգա մէքթուպտա տուշմէնլէրինին սիհուտէ եէրէ քէնտի
'իպատէթխանէսինի գափամազա եախօտա եըգմազա չաղըշտըգլարընը
գիքր իլէ, «Քրիստոսուն վագթինտէ նէհուտիլէրէ վուգու' պուլտու-
ղու կիտի անլէրէ վուգու' պուլմագտա տըր։ Տահմա զուֆէրեագ
պաալունան Հագիգաթի 'այէ չհինտէ օպրաչտըգլարընտա, գաաղարըն-
տան մահրում գալըրլար։ գիրտ Հագիգաթըն թաալի'աթը պու տուր
քի, նէ գաատար էօրթիւլիւրսէ օլ գաատար գիյատէ գիյաւիաչ օլուր։
Նէ գաատար վուրուլուրսա օլ գաատար գիյատէ եիճմէյէնիր։ Քեահինե-
լէր, 'իւլէմա, ֆէրիսիլէր, Հէրօտէս, Փիլաթօս վէ Երուշալիմ էհլի-
սի Հագիգաթի 'այէ չհինէ հիւքմ էտիպ էօլիւմէ վէ սալգ օլունմազտա
թէսլիմ էթտիլէր իսկ տէ, թէքրար ֆաթիհի միւսթագիլ օլարագ
գըյամ էտիպ՝ քէնտի եէրինտէ օն իլի մուխալիր թա'ինի էյլէտի։
Պէօյլէ տահմի Պօհէմիատա օլաճագ տըր»։

Ֆանաթանա մէճլիսինին ուսույէն վագթի եագլաչտըղընտա, Հուս
թարագիը վէ անլըն տուշմէնլէրի տահի օնա չօգ արզուս իլէ պագար-
լար իտի, պիրա Հուս պէօյլէ պիր մէճլիսէ թէպրիչէի գիմմէթ էթ-
մէք իւմիտինտէ իտի։ Վազա'ա տուշմէնլէրի օրատա անլըն 'այէչ-
հինէ հիւքմի միւսթագիլ չըգարըրսէ իճրա էթմէք իւմիտինտէ իտիլէր։
վէ պիթթահի' 'ուսուսէն քիլիսէ մէմուրլէրինին պէօյուքլէրի կէրէք
էվվէլա Հուս թարագիընա մէչէյէլ կէրէք օնա գարշը պուլունտուլար
իսկ, պու գաատար վագըթտան պէրու Ինկիլիթէրրատա, վէ օլ գէմանի
տահա գիյատէ Պօհէմիատա զուհուր էտէն ճէսուր տտէմլէր վէ թա'-
լիմաթը սէրպէսթէյէ իի թէֆահհուս, վէ էյէր պարի հէրէթհգօալուգ
չայպէսի վար իսկ, անը քիլիսէտէն տէֆ' էթմէյէ ղայրէթ էթմէքտէ
իտիլէր։ Սիճիլմօնտ Իմիթերաթօր Հուսու թէէվին էթտի քի Ֆօնա-
թանա մէճլիսինէ կէլմէյէ քէնտիսի թարագիընտան վիգայէ օլունա-
ճագ տըր, լաքին Հուս թէէմին օլսա օլմասա, օրայա կիթմէյէ միւ-
րատ էթմիչ իտի։ Իլլա քէնտի թա'լիմաթընըն լայըգը իլէ թէֆահ-
հուս օլունմասընը թաալի'պ էտէր իտի։

Ֆօնաթանա կիթմէգտէն էվվէլ, եա'նի՝ թ. ի. 1414 տէ Փրակա
պիր տահա կիտիպ խաթինթագ օլաունճագ իտիէտի, վէ հէմ Մէրփիա-

Digitized by Google

գ-ոփոս Թ-ատաֆընտան հէմ տէ փափանըն պիր վէքիլի Թ-ատաֆընտան Թա'լիմաթընտա զէլալէթ եօգ տուր տէյու Թ-ավսիյէնամէ գ-ապուլ էթտի ։ Ռէնտի սէվկիւլիւ ճէմա'աթը իլէ չօգ մուհապպէթ իլէ վէտա-լաչտըգ-տան սօնկրա, վէ ինանալարըն վա'տլարընա տէ յիլիսէ (վագ-ա'տա Իմիհէրաթ-օրուն սէօզիւնէ էմնիյէթ էթտի) եինէ Բ-ապպըն ինայէթինէ քէմալի իթիմատ իլէ միւԹէվէքքիլէն, վէ ահպապը վէնցէլ, Ռլուտլու եուհաննա վէ եուհաննա Ռ-ուտինալիս իլէ պէրապէր Փրակտան սօն տէՓ'ա օլարագ Օքթ. 11, Թ. Ի. 1414 տէ Ռօնաթանտա կիթմէք իւգրէ եօլա չըգ-տը ։

Ռօնաթանտա կիտէր իքէն էանաի րահտէ Հուս ասլա քէնտիսինի մախֆի ԹուԹմատը, անճագ հէր եէրտէ իսԹէյէնլէր իլէ միւքաէմէ վէ քէնտի Թա'լիմաթընը պէյան էթմէյէ հազըր իտի ։ Ռօնաթանտա վուսուլ պուլտուղունտա՝ տիւչմէնլէրինի օրատտա հազըր, վէ քէնտի ա'լէյհինէ չօգ աղըր չիքեայէթ վէ իՓթիրալարը 'իլան էթմէչ պուլտու ։ Օլ տիւչմէնլէր՝ Հուսուն ուսուլու 'ալէյհինէ հիւքմ օլունուպ քէնտիսի 'իտամ օլունմայընճա, էվվէլա Պօհէմիատա վէ սօնկրա ճէրիմանիատա քիլիսէ մէմուրլէրինին կէրէք հիւքիւմտարլար Թ-արաՓընտան կէրէք էհալի Թ-արաՓընտան հիսապսըզ հագարէթ վէ րէզալէթ չէքճէլէրինի Փէհմ վէ պէյան էթտիլէր ։

էվվէլա եուհաննա փափա Թ-ատաՓընտան Հուս անաթէմատան մուվագ-գաթէն ազատ գըլընտը, անճագ պիր եէրտէ Թա'ամը մուգ-ատտէս այնընըն վէ սայիր այնլէրին իճրասը վագթինտէ հազըր պուլունմասընա միւսա'ատէ վէրիլմէտի ։ Հուսա րիճա օլունտու քի միւԹէհիմ գ-ըլընմըչ օլտուղու Թա'լիմաթը զէլալէթի 'ալէնէն, վէ խաթինթագ եախօտ ԹէՓահուս օլմագ-սըզըն Թէրք էթմէսի չարԹը իլէ միւսաալէհ օլա ։ Լաքին Հուս ասլա պուննուն կիպի ԹէքլիՓլէրէ գ-ուլագ վէրմէտի, անճագ մէճլիս հուզուրունտա հագիգաթ ի'թիպար էթտիյի Թա'լիմաթ վէ Թահրիրաթընը Թաստիգ վէ Թէսալիթ էթմէք իսԹէտի ։ Վէ օլ վագըթ հէր նէ գ-ատար վուգու' պուլաճագ չէյլէրի պիլմէյիպ հագիգաթ իչին իգԹիզա օլտուղու հալտէ վէՓաթ էթմէյէ րագի օլտու իսէ տէ, պիլա չիւպհէ իմիհէրաթ-օրուն սահապէթինէ, վէ պաճաուսա հագիգաթընը ինսաՓը ատէմլէրի իգ-նա' վէ իլգամ էթմէք գ-ուվվէթինէ միւԹէվէքքիլէն քէնտիսինին պա'տէլ ճէհատ զաՓէրեապ օլմասընա չօգ իթիմատը վար իտի, վէ պէօյլէճէ ի'թիմատընը Փրակլը տօսԹլարընա եազտըղը մէքԹուպլարտա պէյան էթտի ։ 'Ալէնէն նուԹգ էթմէք իչիւն քէնտիսինէ միւսա'-ատէ վէրիլճէյինէ միւնԹազըր օլարագ, էվվէլա հազըրլըգ կէօրիւպ Թահրիր էթտիյի քէլամլարտան աչիքեար տըր քի, քէնտի վագթինտէ 'ումմէմէն գ-ապուլ օլունան պա'զը պաԹըլ գիւ'իւմլէրտէն տահա գ-ուրԹուլմատը. մէսէլա՝ ճիւմլէ հագիգի միւմին վէ մուգ-ատտէսլէ-րին խայրաԹը, 'ումմէմէն քիլիսէնին մամլէքի օլտուղու գիւ'իւմիւ

Digitized by Google

գասպուլ էթտի, չէօյլէ քի «՝ազիզլէրին» չէֆա՝աթընա թէվէքքիւլ էտիպ տու՝ա էտէր իտի, վէ պա՝ա էլ մէվթի հալի թէրպիյէտէ «փոթոկոլոքօֆոթա» պուլունանլար՝ ենէրտէ պուլունանլարընա տու՝ալարը իլէ ֆահիտէ կէօրէպիլիր տէյիւ զիւ՝իւժիւ պաթընըը գասպուլ էթտի ։

Գաչգա հազընըլատընդը վա՝զտա, նէ վէճհլէ միւսալէհէ քիլիսէյէ ՝իհտէ օլունապիլիր տէյոս պէյան էտէր իքէն , քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ վէ միւնազա՝աթընը էքսէրիսի քիլիսէ մէմուրլէրինին քէնտի վազիֆէլի պիմմէթի րուհանիյէլէրինի թէրք իլէ ախղազ վէ ա՝մալի մէզմումէ վէ տիւնեէվիյէտէ պուլունմալարընատան նաչէ վուգու՝ պուլմուշ իտիյինի թէֆհիմ էթտի ։

Գիր սայըր վա՝զընատա Հուս գավանինի քիլիսէվիյէ իլէ քիլիսէնին սիփարըշլարընըն սէլահիյէթինի րէտտ էտիպ թանզիմաթը ՝ատիյէ վէ րուհանիյէ յէ խալէլ կէթիրիր տէյոս քէնտի ՝ալէ յհինէ չհքայէթ օլունտուղունտան, նէլէր գասպուլ վէ նէլէր րէտտ էթտիյինի պէյան էթմէ յէ չալըշըր իքէն՝ խալընըզ Գրիստոսուն չէրիա՝թընը միւսթագիլ վէ սայիր ճիւմլէ գանունլարընն անճագ պուննա մէպնի օլտուգլարը նիսպէթի վէ չարթը իլէ րի՝այէթէ չայոն օլտուղունու թէֆհիմ էտէր ։ Լաքին պուննուն իլէ պէրապէր քէնտիսի նէ գավանինի ՝ատիյէ նէ տէ գավանինի քիլիսէվիյէ յի րէտտ էթմիչ իտիյինի իսնատ էթտի։

Լաքին Հուս մէճլիս հուզուրունտա վա՝զ էթմէք իւմիտի վէ իննէթզարընատան մունհրում գալտը ։ Նօվ. 28 Թ. Ի. 1414 տէ թէվգիֆ վէ հապսա իլգա օլունտու ։ Գու քէյֆիյէթ Սիճիսմոնտ Իմփէրաթօրուն վա՝տինէ օլ գատար մուխալիֆ իտի քի, սալիֆ իւզ զիքր Գլումլու Եուհաննա վէ Հուսուն սայիր նուֆուզլու Գօհէմիաղը ահպապը չօգ հիտտէթլէնտիլէր, լաքին Հուս Գարտինալլարընն էլինէ տիւշմիւշ իտի, վէ Գօնսթանս չէհրինին զապիթլէրի Գարտինալլարընն միւրատընտա մուղայիր հարէքէթ էթմէ յէ ճէսարէթ էտէմէտիլէր ։ Փափայա չիքայէթ օլունտու իսէ, քէնտիսինի Գարտինալլար ՝ալէ յհինէ պիր չէյ եէփմայաս միւգթէտիր օլմատըղընը իգրար էթտի. վէ էյէր Հուսուն սէլամէթի իչինն պիր չէյ եէփմայա սահիհէն իսթէսէ իտի պիլէ , գատիր օլամատըղը պի իչթիպահ պիր չէյ տիր ։

Գունուն իւզէրինէ Հուսուն ահպապը Իմփէրաթօրուն նէզտինէ կէլտիքլէրինտէ , Իմփէրաթօր վուգու՝ պուլմուշ օլան քէյֆիյէթտէն տոյայը ղայէթ միւթէէսսիֆ օլարագ Հուսուն սուլը վէրիլմէսի իչինն չալըշընը իսէ տէ , տէր՝ագապ աչիքէար օլտու քի, պու խուսուստա Գարտինալլարըն վէ մէճլիսին էքսէրիյէթինէ մուսսաիֆ օլարագ Հուսա ՝ալէննէն սահապէթ էտէճէք օլուրսա , մէճլիսին թէչքիլինտէն իւմիտ վէ արզու էթտիյի տէֆ՝ի իթիւզալ վէ ի՝ատէի իթթիֆագը քիլիսէ յէ մուղայիր հարէքէթտէ պուլունաճագ տըր ։

Գունտան էվվէլ իչիննճիւ Գապտա Գօնսթանս մէճլիսինէ տայիր պէյան օլունտուղու վէճհլէ, Գօնսթանս մէճլիսինին թէչքիլինտէն

Digitized by Google

միւրատ խքի չէյտէն 'իպարէթ իտի ։ Եա'նի պիրի՝ տէֆ'ի խթիզալ իլէ ի'ատէի իթթիֆագը քիլիսէ , վէ տիկէրի՝ իսլահաթը քիլիսէ իտի։ վէ ինսանի իլէ ալու մատուէյ նազար էթտիյիմիզատէ, ինքեար օլու-նամազ քի Իմիէրաթօրուն 'ինտինտէ վէ մէճլիսատ էն նուֆուզլու վէ սալիհ ատէմլէրին 'ինտինտէ Ֆօհէմիատա վուգու՝ պուլմուշ օլան միւնազա'ա վէ ֆըրգա՝ իթթիֆագը քիլիսէյէ մուխալիֆ օլտուղու միսիլլու , իսլահաթը քիլիսէյէ տամի մուխալիֆ իտի։ գիրու անլէր իթթիֆագը քիլիսէյի հէր չէյտէն էվվէլ , իսլահաթը րուհանիյէտէն էվվէլ պիւէ թուէտուզլարը պալատէ թա'րիֆ էթտիյիմիզատէն աչի-քեար տըր ։ Թա'աճիւպ էտէրիզ քի կէրաօն վէ Տէյլամի միսիլլու ատէմ-լէր , Հուսուն թա'լիմ էթմիշ օլտուղու կիպի թա'լիմաթ վէ թահ-րիրաթ քէնտիլէր իրատ էթտիքտէն սօնկրա , օնա րէֆիգ վէ ահ-պապ նասլարը իլէ պագմազլար իտի ։ Լաքին պիւսս չիւպհէ անլէր Հուսուն տիւշմէնլէրի թարաֆընտան անըն հագդընտա չօգ եանկլըշ զիւ'իմլէր ալընչլար իտի։ վէ եանկլըմասա իտիլէր տօպտի , Հուս իլէ պէրապէր չալըշամատըլար, զիրա Հուս միսիլլու հիւքիւմէթ վէ մէ-մուրիյէթի փափավիյէ իլէ Գարտինալլարըն մէմուրիյէթինի քիլիսէ-տէն տէֆ' իլէ, Քրիթապը չէրիֆի վէ զամիրի չախպի հէր նէվ հիւ-քիւմէթ վէ սէլահիյէթտէն էֆտալ թուէթմաղա հագըր տէյիլ իտիլէր։ վէ անլէրին հալ էտէճէյի միւչքիլաթ (օլ զէման Փափա իտտա'ա-սընտա իւչ զաթ պուլունտու) օլ գաւտար աղըր իտի քի , Վիքիլի վէ Հուս մէպտէլէրի վէ միւճատէլէսի կիպի ալիր եէնի միւչքիլին թէս-վիյէսինէ քէնտիլէրինի միւգթէտիր ի'թիպար էթմէզլէր իտի ։ Իմիէ-րաթօր իլէ մէճլիսին սայիր 'ազասընըն գուվվէթի Հուս թարաֆընա գալագըշան էքսէրիյէթին գուվվէթինէ զալիպ կէլէճէզ իտի ։ Ֆինաէն 'ալէյհ Ալլահըն հիքմէթի իլէ վէ սօնկրատան քիլիսէի հագիգիյէսի-նին քէսալի իզտիյատը իչիւն Հուս չէհիտին ֆէվգ իւլ ատէ չէօհրէթ վէ թէսիրաթա նայիլ օլմասը օլ զէման ահպապալընըն վէ ինսանիլը ատէմլէրին գըլլէթ վէ զա'աֆընտան նէչէթ էթտի , լաքին օլ զէման սալիհ Հուս՝ միւպարէք էֆէնտիսի Յիսուս կիպի մէրհամէթսիզ վէ ինսանըզ վէ հիտտէլէնմիշ տիւշմէնլէրինին էլինէ տիւշտի ։

Հալա Հուսուն պա'տ էլ թէվգիֆ վուգու՝ պուլան քէյֆիյէթլէ-րին նագիյէթինէ թէվէճճիհ էտէրիզ ։

Դեկտ. 1 տէ Հուսուն տա'վասընը ֆասլ էթմէք իչիւն իւչ էփիս գօֆօստան 'իպարէթ տիր։ գօմիսիօն թա'յին օլունտու , վէ Հուս 'ա-լէյհինէ էն զիյատէ չիտտիթ վէ քէմալի 'ատավէթ վէ իֆթիրա իլէ իթհամ էտէն, վէ անըն 'ալէյհինէ չօգ տէֆ'ա խիյանէթ էտէն զաթ՝ էվվէլինտէ անըն տօսթու վէ րէֆիգի պուլունսան սալիֆ լուզ զիքր Փալէց իտի ։ Պու գօմիսիօն տաիր Հուսա պիր միւթէչար եամատա ավօգաթ վէրմէտի ։ Փալէցին 'ատավէթի վէ խիյանէթի Հուսու զի-յատէտի իլէ միւզթարիպ վէ միւթէէսիֆ գըլտը ։ Հուսուն հապս օ-

Digitized by Google

լուենտուզու մահալ միւթէֆիֆիւն օլտուղունտան, չիտաէք խզրէ հասթալըղա թուխտուլտու, վէ տիւշմէնլէրի անըն պէօյլէ վէֆաթ էթմէսինի տէյիւ, իլլա զաթիլնի թալէպ էթտիքլէրինտէն, էյի պիր մահալէ նազլ էտիպ մուգայէտ օլտուլար։ Մէնձիս հուզուրունտա քէնտի թա'լիմաթընը թաստիգ էթմէյէ միւտա'ատէ վէրիլմէտիկի Հուսա չօգ տօգունտը։ Լաքին պունուն ճիւմլէսի իլէ պէրապէր Քրիստոսա միւթէվէքքիլ օլարագ մէյուսիկէթ տիւշմէյիւլ, Ցունվար 20, թ. Ի. 1413ոջ Հասպստան՝ քէնտի Փրակտա օլան ճէմա'աթընա՝ «Րասպլ պէնի կէրէք քէնտի եանընա ալմաղա կէրէք սիզէ ի'ատէ էթմէյէ միւրաստ էտէրսէ, անըն միւրաստը օլսուն» տէտի, վէ Քլումլու Եուհաննայա՝ «Ալլահ պէնի կեահ թէտիպ կեահ թէսէլլի էտէրսէ տէ, էլէմլէրիմէ պէննիմ իլէ պէրապէր պուլունտուղունա իթիմատըմ վար տըր» տէտի։ Վէ քէնտիսի գաթէլ օլունուրսա, վա'զ էթտիկի հագիգաթ ղալէպէ էտէճէյինէ քէմսէլը ի'թիմատը տահմա վար իտի։ Վէ երինէ Հուս վէ ահալատը անըն մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունմասը, վէ հիչ տէյիւ իսէ Իմբէրրաթօր Սիճիսմօնտ իլէ միւքաալէմէ էթմէք ֆուրսաթը իհսան օլունմասը իչիւն տահմա չալըշմագտա իտիլէր։ Հուս տահի հապստա չօգ րէսալէլէր՝ եա թա'լիմաթընը պիր գաթ տահա թաստիգ էթմէք եահսօտ մահտուս թա'լիմլէրի պէ յան էթմէք մէրասիմնտա եազտը. մէսէլա՝ «Թա'ամը մուգտատէսէ տայիր», «Շէրա'աթը իլահիյէ տայիր», «Ալլահը պիլիսլ մուհապպէթ էթմէյէ տայիր», վէ քէնտի մուհաֆազասընա թային օլունան հալիմ զապիթլէր իչիւն ֆահտէլի էվրագ վէ սայիրէ թահրիր էթտի։

Իչիւնճիւ Գապտոս զիքր օլունան Եուհաննա փահիսընըն Քօնսթանտան ֆիրար էթմէսի իւգէրինէ Մարթ 21 տէ Հուս Իմիէրրաթօր Թարաֆընտան Քօնսթանս էփիսգօփօսունա Թէսլիմ օլունուպ անըն էմրի իւգրէ չօգ սըգը Թարզ իլէ վէ զէնճիրսէնտ օլարագ կօթթէզպէն գալա'սընտա մահպուս գալտը. օնա տահի աէրթ վէ միւսա'ատէսիզ Թարզ իլէ մու'ամէլէ օլունտու, չէօյլէ քի Թէքրար վէ չիտտէթ իլէ խասթա Թուխտուլտու, վէ Մարթ 31 տէ Քօնսթանտան պուլունան Գօհէմիալը ահպապտընա՝ «Մէրհամէթ Ալլահը քէնտի ինայէթի իլէ սիզի սապլթ վէ էմին գըլսըն, չինքի էմին պուլունտուղումուզ հալտէ, Ալլահ պիզի մուհաֆազա էտէր։ Մէզամիր քիթապըլընը ինկլիզմաղա վէ լայըգը իլէ Քրիստոսուն վէ անըն չէհիտլէրինին էլէմլէրինի էֆքեարրմտա Թէսավվուր իլէ օնու տու'ա էթմէք նէ տէմէք օլտուղունու ֆէհմ էթմէյէ հալա միւգթէտիր օլտուսի։ Իղվալար իլէ օղրաշմամըշ օլան ուտէմ նէ պիլիր, Ճիւմլէնիզ Բապապտա մէսրուր օլուպ, անըն թա'ամը մուգտատէսի իչիւն հազըրլանըն։ Օնտան հալա մահրում օլուպ Ալլահընն միւրաստը օլտուղու գաստար տա մահրում գալաճաղըմ. Ցիտուս Քրիստոս իլէ սըհհաթ իւգրէ իմ, վէ նիհայէ-

Digitized by Google

թէտէք Ալլահըն էվամիրինի հընթզ էթտիյիմ հալտէ, էօլիւմտէն սօնկրա քէմալի սըհհաթ իւզրէ պուլունաճաղըմ» եազըը։

Նուհաննա փափա ֆիրար էթտիքտէն սօնկրա, անըն Հուս տա'վասը իչիւն Թա'յին էթտույի գամիսիօնուն սէլահիյէթի գալմասըրընտան, էէնիւտէն պիր գամիսիօն Թա'յին օլունուպ անըն րէյիսի ութֆու'թէն զիքր օլունմուշ Ֆրանսէվի Գարտինալ Տէյլի իտի։ Օլ էսնաստէ տախի Հուս իլէ Պօհէմիատա հէմէֆքեար պուլունան պա'զըլարընն ա'զիլանէ հարէքէթ էթմէմէլէրի անըն ուամուրունա մազարրաթլը պուլունտու։ Հուսուն Պօհէմիալը ահալապը անըն հագգընտա վուգու' պուլմուշ օլան մու'ամէլաթ 'ալէյհինէ կեահ մէճլիս հուզուրունտա կեահ Իմիէրաթօր հուզուրունտա փրօթէսթօ էթմէք իչիւն հիչ պիր ֆուրսաթ զա'յ էթմէմէքճէ էնճամ անըն մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունմասը Ցունիս 5 իչիւն Թահսիս օլունտու։ Ցագաթ իհզար օլունտուղունտա ուչիքեար օլտու քի մէճլիս անտէն Թա'լիմաթընըն Թաստիգինի ությիլ, անճագ զէլալէթ իդրարընը տինկլէմէյէ հազըր իտիլէր, վէ անըն սէօյլէմէյէ պաչլամասը իւզրինէ տուչմէնլէրի չամաթա չըգարարագ մէճլիսի օլ կիւն իչիւն տադրըտըլար։

Երինէ Ցունիս 7, Իմիէրաթօր հազըր պուլունարագ Հուս մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունտուղունտա վէ պիր չիքեայէթէ ճէվապէն «Ընթռոպոլնանթաէ» Թա'լիմինի գապուլ էթմիչ իտիյինի իգրար էթմէսի իւզէրինէ, պա'զը ուսուլը հիւքիւմէթ իւզէրինէ պիհուտ միճատէլէ վուգու' պուլուպ, Իմիէրաթօր հազրէթլէրի հազըր օլմասա իտի, երինէ մէճլիս իչ կէօրմէքսիզին տադրըլաճագ իտի։ Շամաթա ութֆ' օլունտուղունտա, Գարտինալ Զարապէլլա իանատ էթտի քի, հէր նէ գատար Հուս ֆիլան Թա'լիմի գապուլ վէ Թա'լիմ էթմէտիյինի ինքեար էտէր իսէ ոտ, վէ Թահրիրաթընտա պուլունմազա տա, երինէ չօգ չահիտլէրին Հուս 'ալէյհինէ պու խուսուստա օլան չահատէթինի գապուլ էթմէյէ մէճպուր տուրըար։ Պա'ոէհու Հուսա Վիքլիֆին Թա'լիմաթը զէլալէթինի գապուլ վէ Թա'լիմ էթմէսի իչիւն վէ Փափանըն մէհքէմէսինտէն Քրիստոսա քէնտի տա'վասընը րէֆ' էթմիչ օլտուղու իչիւն հիւքմ էթմէք իւզրէ իբէն, Հուս Վիքլիֆին Թա'լիմաթընը պիլա Թէֆահհուս րէտտ վէ Թէլէֆ օլունմասը 'ալէյհինէ աէօյլէմիչ օլտուղունու Թաստիգ էտէրէք, հէր ատէմին Քրիստոսուն մէհքէմէսինէ րէֆ'ի տա'վա էթմէյէ հագգը վար իտիյինի իանատ իլէ, պալատէ զիքր օլունտուղու վէճհլէ Վիքլիֆին լաէլաս պուլմուշ օլտուղունա ի'թիմատը քեամիլէսինի իգրար էթտի։ Լաքին մէճլիսին էքսէրիյէթի նէ Հուսուն աէօզլէրինի, նէ անընը րուհունու Թէչլիս վէ ֆէհմ էթմէյէ միւգթէտիր օլուպ, անը իսթիհզա էթսէլէր։ Երթէսի կիւն Հուս իչիհնճիւ ութֆ'ա օլարագ մէճլիսէ իհզար օլունտուս, վէ 'ալէյհինտէ օլան չիքեայէթլէր

Digitized by Google

պիրէր պիրէր գրա'ալթ օլունատուղունտա այան աչիքեար օլտու քի , հէր նէ գատար Հուս չիքեայէթլէրին պա'զըլարընը պիասլ վէ իֆ-թիրատան 'իպարէթ օլտուղունու կէօսթէրտի խէ տէ , քէնտիսի քէնտի մէպտէլէրի թա'լիմաթը մուհիմմէ խուսուսունտա , վէ պա-խուսուս ուսուլի քիլիսէ վէ ֆիթաալը չէրիֆին հէմ զամիրի չափա-նին գավանին վէ ա'տաթը քիլիսէվիյէ իլէ օլան նիապէթի խուսու-սունտա օզ վագըթտա 'ումմումէն , վէ կէրսօն իլէ Տէյլի թաբա-ֆընտան տափի իտտա'ա վէ հուգուգը փափուվիյէ վէ քիլիսէվիյէ յէ տայիր գասպուզ օլունան զ իւ'իւմ վէ մէպտէլէրտէն նէ տէրէճէտէ ֆէրգլի , վէ նէ գատար էսասճա մուղայիր օլտուղունու կէօրէմէ-տի ։ Հալա պիզ կէօրէպիլիրիզ քի , Հուս եալընըզ իսլահաթը քիլի-սէի մէվճուտէյի տէյիլ , իլլա քիլիսէի մէսիհիյէնին միւճէտտէտէն վէ Ղրիստոս իլէ Ըէսուլէրին թա'լիմաթը իւզրէ վէ էօրնէ յինճէ թէչքիլ , վէ սաֆի վէ րուհանի պիր ճէմա'աթ տէյու թանըմամ օլունմասընընը թալէպ էտիպ տէ , պու պէօյիւք նէթիճէյէ վէսիլէ օլմագ իւզրէ նիհայէթտէ գուրպան կիպի 'արզ օլունտու ։

Գա'տէլ իսթինթագ Հուստան թալէպ օլունտու քի զէլալէթ թա'-լիմաթընը թէրք իլէ քէնտիսի մէճլիսին քէնտի զաթ վէ թահրիրա-թը հագգընտա վէրճէյի գարարա սիւ'թի օլմուղա րիզա վէրէ : Լաքին էլպէթտէ Հուս պէօյլէճէ 'ումմումէն քէնտի թա'լիմաթը 'ալէյհինէ զէլալէթ թա'լիմաթը տէյու հիւքմ էտէմէտի , վէ հէր նէ թա'լիմ վէրտի իսէ , հագիգաթէն զէլալէթ իտիյինէ իլգամ օլտու-զունտա անը թէրք էթմէյէ հազըր օլուպ , եինէ ալա'զը թա'լիմա-թընը թաստիգ իլէ խզամսուզ վէրմէք իչհուն միւսա'ատէ խթէտի , վէ կէրէք փարիսի մու'ալլիմլէր կէրէք Իսմիէրաթօր թաթաֆընտան իգրար իլէ թէալիմ օլունմազա չօզ իպրամ օլունտուղունտա , «Մէճ-լիս քէնտիմ հագգընտա հէր նէ գարար վէրճէյնը իսէ օնա մուգավէ-մէթ էթմէմ. անճագ Ալլահա վէ քէնտի զամիրիմէ կիւնահ իչլէմէմ» ատէտի ։

Գիւս չիւպհէ Հուստուն իսթիգամէթի վէ գավի իսմանը օզ կիւն գի-յաստէսի իլէ թէճրիպէ օլունտու ։ Ինասթալըգտան չօզ զա'ի՛ֆ խոր , վէ պիւթիւն կիւն անընն տիւչվինէլէրի ղայէթ չօզ մէվճուտը միւթէ-վիյէ յէ տայիր օնա սիւալ էտիպ , վէ տէպիսէ իլէ անընն թահրիրաթընը վէ ա'մալի իլէ աէօզլէրինի քէնտի 'ալէյհինէ չէվիրմէյէ չալըշտըգ-լարընտա , ասլա քէնտի մէթանէթ վէ հիլմիյէթինատէն գըմըլտանա-մատը ։ Հուս մէճլիստէն չըգարըլտըգտան սոնկրա Իսմիէրաթօր Հուս 'ալէյհինէ քէնտի ըէյինի վէրիպ , անընն գաթլինի եախօտ հիչ տէյիլ իսէ տէվամ իւզրէ մահպուս գալմասընընը վէ անընն թահրիրաթընն նիչրինինն մէն' օլունմասընընը թալէպ էթտի . մէճլիս տափի միւլայա-մանէ հարէքէթ էթտիքլէրինի կէօսթէրմէք իչհուն գաթլինի թալէպ էթմէք եէրինատէ , Հուստան քէնտիսի մէճլիսին գարարընտա սիւթի'

պուլունաճաղը վա'տինի թէրս թուքարագ հիւքմ էթտի քի, «վաքա'ա Հուս կիւնահլարընտան թէօվպէ էտիպ ճան ու տիլտէն զէլալէթինի թէրք իլէ քիւիսէ յէ կէրի կէլմէք իսթէտիյինտէն մէճլիս օնա պէօյլէ էթմէ յէ րուխսաթ վէյրէրք անը անաթէմատան ազատ էտէր, լաքին անըն թա'լիմաթը զէլալէթինտէն 'ավամը նասա չօգ մազարրաթ հասըլ օլտուղունտան, Հուս հէր մէմուրիյէթտէն 'ազ օլունուպ 'էօմրիւնիւն նիհայէթինէ տէք մահպուս գալմալը տըր»։ Պու գարար հագգընտա սիհնապէր օլարագ, վէ գաթլ օլունմադա միւնթազըր օլտուղու հալտէ, Հուս Պօհէմիալը ահպասալընա ղայէթ լաթիֆ վէ մուհապպէթլի պիր մէքթուպ եազըպ անլէր իլէ վէտալաչտը։

Հապատա իմրար էթտիյի սօն կիւնլէրտէ չօգ ատէմիէր, վէ պիլա չիւպհէ անլէրին չօղու մուհապպէթտէն նաչի եանընա կէլիպ՝ անը մէճլիսին գարարընը գապուլ իլէ զէլալէթինի իգրար էթմէյէ իպրամ էթտիլէր, վէ 'էօմրիւնիւ պէօյլէճէ խէլաս էթմէք իչիւն թա'պիրաթը 'ումումիյէ իլէ օնա թէքլիփ օլունմուչ պիր իգրարնամէ տուրէթինէ իմզա էթսէ կիւնահ օլմազ, վէ քէնտի միւթէվազի' իւլ հալի կէօսթէրիր, վէ պէօյլէ 'ինսան էթմէք վէ քէնտի 'ագլընա թէվէքքիւլ էթմէք Խրիսթիանա եագըշմազ ուէյու թէքրար պէ թէքրար չալըշտըլար իսէ, քէնտիսի Ֆարիզէի զիմմէթինի տահա աչիքեարէն ֆէհմ էտէր իտի։ Օլ ասն կիւնլէյուտ Հուս քէնտի քէնտիսի հագգընտա տիւչիւնմէյիպ անճագ ահպապընա տէֆ'աթէն վէ չօգ մուհապպէթ իլէ վէ միւֆիտ նասիհաթլարա հավի օլան մէքթուպլար եազըը։

Նիհայէթ իւլ էմր Ցուլիա 6, թ. ի. 1415 տէ Հուս սօն տէֆ'ա օլարագ մէճլիս հուզուրունա, Իմիէրաթօր տուսի հազըր իքէն, իհզար օլունուպ, անըն հիւքմիւ մուֆասասալէն օգունտուս։ Օգունմասը խթիամ պուլտուղունտա, Հուս՝ «Եա Բապպ Ցիսուս, տիւչմէնլէրիմէ աֆ'վ էյլէ, զիրա 'ալէյհիմէ եալան չահատէթ իլէ իֆթիրաս խաթի'մալ էթտիքլէրինի պիլիրսին։ Մէրհամէթի 'ազիմէն իչիւն անլէրէ տէֆ'վ էյլէ» տէտի։

Պա'տէհու անըն էլպիսէի քիլիսէվիյէսինի պիրէր պիրէր ալտըգլարընտա, էվվէլսս էլինէ վէրիլմիչ Թա'ամը մուգատէս քեասէսի րէամէն վէ՝ «Մահքիմ ԵՀուտա, իւչլաս քեասէսինի սէնտէն ալըրըզ» տէյէրէք ալընտըղընտա, Հուս՝ «Վաքին խաթրը իչիւն պու հագարէթի չէքտիյիմ Բապպիմիզ Ցիսուս Քրիստոս վէ Փէտէր էլ Գատիրէ միւթէվէքքիլէն՝ քէնտի խէլաս քեասէսինի պէնտէն տիրիղ էթմէյէճէ յինէ, իլլա պու կիւն սէմավի փատիչահլըղընտա անտէն իչէճէյիմէ իթիմատըմ վար տըր» տէտի։ Անըն պաչը իւզէրինէ պիր հագարէթլի չամգա գօտուգլարընտա, «Բապպիմ Ցիսուս Քրիստոս պէնիմ' իչիւն տիքէն քաճընը կիյտի, պունու անըն իչիւն պիլ մէճմունիյէ կիյէրիմ» տէտի։ Նիհայէթտէ էփիգօփօսլար, «Շիմտի ճանընը չէյ-

Digitized by Google

Թանա Թէսլիմ էտէրիզ» ուէտիլէր։ Հուս ասմայա նազար իլէ, «Ամմա պէն սէնին վասիթան իլէ խէլաս պուլմուշ օլան ճանըմը, նա Ծիսուս Քրիստոս, սանա Թէսլիմ էտէրիմ» ուէտի։ Գա'ուէհու Հուս ճէլլաստարըն էլինէ Թէսլիմ օլունուպ եագըլմագ իւզրէ չըգարըլըը։ Տէֆ'աթէն՝ «նա Բապպ, սէնին էլլէրինէ րուհումու Թէսլիմ էտէրիմ» ուէյէրէք գաթը իչիւն օլան Թէտարիքաթա պիլա խավֆ պագարագ, վէ էթրաֆընտա աթէչին եագըլըըղնա չէքիլմէքսիզին նազար էուէրէք՝ «Մէսրուրիյէ իլէ էօլմէյէ հազըրըմ», վէ նիհայէթուէ՝ «նա Ծիսուս, Իպնուլլահ էլ Հաք, պանա մէրհամէթ էյլէ» ուէյէրէք Թէսլիմի րուհ էյլէուի։

Հէրօնիմօս տախի Դօնաթանստա մէճլիս վագթինուէ հապտա իլգա օլունտու, վէ Հուս գաթը օլունտուգտան սօնկրա էօլիմգօրգուսունտա իքէն Սեպտ. 28, Թ. Ի. 1415 ուէ զէլալէթինի իգրար էթուի, լաքին հապտան սալը վէրիլմէուի, վէ Մայիս 25, Թ. Ի. 1416ա մէճլիս հուզուրունա Թէքրար իսթինթագ օլունմագ իւզրէ իհզար օլունտուղունտա, քէմալի ճէսարէթ վէ պէլաղաթ իլէ ֆէվգ իւլ 'ատէ Թէսիրի պիր վէճհլէ քէնտիսինի վէ գապուլ էթտիյի Թա'լիմաթը իթտագիգ վէ Թէպլիթ էթտի, վէ նիհայէթինուէ քէնտիսի հագգընտա սէօյլէմէյէ պաշլայըպ սալիճ իւզ զիքր զէլալէթ իգրարընը քիւլլիյէն րէտտ էտէրէք, զէմմանի գատիմուէն պէրու մէշհուր չէհիտլէրին իսմլէրինի, (Հուսուն իսմի տէ պէրապէր) զիքր էյլէուի, վէ քէնտիսի նէ գատար պիլ մէմնունիյէ էօլմէյէ հապըր օլտուղունու պէնթին էթվարը իլէ պէյան էյլէուի։

Մայիս 30 ուա եագըլմագ իւզրէ Հուսուն գաթը օլունտուղու եէրէ չըգարըլըպ, պիր ուզուն վագթը տու'ա էթմէքլէ իմրար էթուիքտուէն սօնկրա, ճէլլատ' անը եագաճագ աթէչի արգատան եագմագա պաշլատըղընտա, էօնտէն եագարն տէյու րիճա էթտի. «Զիրա աթէչտէն գօրգագա իտիմ պուրայա կէլմէզ իտիմ» ուէտի։ Աթէչ նանմագա պաշլատըղընտա եիքտէք սէս իլէ՝ «նա Ալլահ, սէնին էլլէրինէ րուհումու Թէսլիմ էտէրիմ» ուէտի, վէ սօնկրա՝ «նա Բապպ Ալլահ, ճան ու տիլտէն սէնին հագգիգաթընը սէվտիյիմի պիլմիրսին, պանա մէրհամէթ էտիպ կիւնահկարըմը ագ'վ էյլէ» ուէյէրէք Թէսլիմի րուհ էյլէուի։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՑԸՐ

*Տիգգաթը մախտուսէյէ չայան պիր չէյ տիր քի, պէչինճի Միւտէթտէ Թա'լիմաթը մէսիհիյէի էասսիյէ Թէվարիխի՝ սայ քի պէր պաբէն Թա'լիմաթ վէ Թահրիրաթընըն Թէվարիխինտէն 'իպարէթ տիր, վէ օլ ատէմ Քանթէրպըրիլի Անսէլմոս տըր։ Պու միւտէթին իւշիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւ Պասլարընտա պէյան օլունուն միւճատէլէ վէ միւնազա'ալէրտէ վէ ալթընճը Պապտա պէյան օլունաճագ միւպահասէ վէ միւճատէլէի մէտրէսէվիյէլէրտէ՝ Թա'լիմաթը մէսիհիյէյէ միւԹա'ալիգ միւպահասաթ վուգու՝ պուլտու իսէ տէ, ուսուլը Թէվարիխ միւճիպինճէ պու Պապտէ պէյան օլունաճագ մատտէլէր մէշհուր Անսէլմոսուն Թահրիրաթընտան խաԹխարաճ օլունմասը պի իշԹիպահ տըր։ Անսէլմոս տաճի պու պիւԹիւն միւտէթտէ, վէ Ա.ՎկօսԹինօսուն էյամընտան ԼուԹէրէ գատար սիլէ պուլունան մու'ալիմլէրին էն գիյատէ 'ալիմ, տիրայէթլի վէ ֆիրասէթլիսի օլուպ՝ Թահրիրաթընըն՝ Թա'լիմաթը մէսիհիյէ իզէրինէ օլան Թէսիրաթը գիյատէսի իլէ չօգ վէ խայըրլը օլտուղու միւսէյյէմ տիր։

Գինաէն 'ալէյհ Անսէլմոսուն Թահրիրաթընըն Թա'րիֆինէ կէլմէզտէն էվվէլ, անըն ահվալ վէ էվսաֆը զաԹիյէսինի մուխԹասարճա պէյան էթմէք միւնասիպ տիր։ Պախուսուս քի օնտա զէքեավէթ վէ մուհասպէթի խալխէ պիրի պիրի իլէ միւԹէԹ'հիտ օլարագ քիլիսէի մէսիհիյէնին մէնֆա'աթը րուհանիյէսի իչիւն իչլէմէքտէ իտի։

Անսէլմոս Թ. Ի. 1033 տէ ՓիէտմոնԹտա միւգիմ ԱօսԹաատա Թէվէլլիւտ էտիպ, տահա հինի սէպավէթինտէ իքէն, տինտար վալիտէսի էրմէնպէրիանըն՝ չօճուղու Անսէլմոս իւզէրինէ Թէսիրաթը խայրիյէի վար իտի։ Օլ խաԹտուն չօճուղունա Ալլահ վէ րուհանի չէյլէր հագգընտա Թա'լիմ իլէ հայաթը մէմուհէյէ անը Թէրպիյէ էտէր իտի։ Շէյխլէ քի Անսէլմոս տահա չօճուգ իքէն ումուրը րուհանիյէ իւզէրինէ միւլահազա էթմէյի սէվէր իտի։ Տաղլար արասընտա օԹուրտուղու հասէպի իլէ, սէմավաԹընն անլէրին Թէրիէլէրի իւզէրինտէ պուլունուպ՝ Ալլահ տահի օրատա ԹահԹը իւզէրինտէ ճիւլիւս էթմիչ իտիյինի 'ագլը Թըֆլիսինտէ Թէսավվուր էտէր իտի։ Գիր տէֆ'ա կիւյա Ալլահընն հուզուրունա չըգըպ Թա'ամը սէմավիյի Ալլահընն էլինտէն գապուլ էթմիչ լույասը օնա չօգ Թէսիր էթտի։ Տա-

Digitized by Google

հա կէնձ իքէն փէտէրինին քէնտիսինէ տօղրու օլան աէրթ մուա'մէլէսինտէն տօլայը վաթանընը թէրք իլէ իւշ սէնէ միւտաւէթի պատար ծրանսատա կէզտիքտէն սօնկրա նօրմանտիտէ Պէք մանասթըրընա մէշհուր լաֆրանըն եանընա կիտիպ անտէն միւթա'ալլիմ օլպրապ սօնկրա քէնտի թահրիրաթընտա չօգ միւէսսէր օլարագ խաթի'մալ էթտիյի մանթըգ վէ 'իլմի հիքմէթի 'ագլիյէ ուսուլինի խաթխսալ էթտի, Թ. Ի. 1060 տա օլ մանասթըրտա բահիպ օլտու, վէ իւշ սէնէ սօնկրա անընն նազարէթինտէ լաֆրանըն խալէֆի օլտու։

Պու մէմուրիյէթէ նայիլ օլտուղտան սօնկրա կէրէք բահիպլէրին ահվալ վէ իհթիյաճաթը րուհանիյէսինէ, կէրէք մանասթըրընտա թա'լիմ օլունան սըղեւանընն թէրպիյէսինէ մուգայէտ օլմագլէ, կէրէք օլ մանասթրտա մահֆուզ օլմուշ էլ եազը թահրիրաթընը թասահհ, վէ իմանը մէսիհիյէ միւթա'լիգ օլան թա'լիմաթ իւզէրինէ տիգգաթլըճա թէֆէէքքիւր էտիպ, տու'ա իլէ, միւլահազաի րուհանիյէ յէ մուայէն վազըթլարը վէրմէքլէ զիյատէսի իլէ չալըշգան վէ փէք ազ վազըթ ույգույա վէրէրէք, մէմուրիյէթինի չօգ միւֆիտ պիր թուրզ իլէ իֆա էթտիքտէն մա'ատա, քիլիսէի մէսիհիյէ զիյգըյմէթ պիր խազինէ օլարագ՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էասախյէ պէյանընտա չօգ թահրիրաթը մէմտուհ գալէմէ աղըպ, քիլիսէի մէսիհիյէնին մանուրիյէթի իչիւն պրագտը։ Անըն կիպի պիր ատմ իչիւն քէնտի մէմուրիյէթինէ միւթա'ալիգ չօգ իշլէր վար իտի քի, իճրասը պիլ մէճպուրիյէտ տէյիլ, իլլա պիզ զէրուրէ օլուր իտի։ Ֆագաթ անէլէրի տապի վազիֆէյէ զիմմէթիմ տիր տէյու իհմալ էթմէքսիզին լայըգը իլէ իֆա էտէր իտի։ Քեամիլէն զապէթ վէ թէրքի նէֆս էթտի իսէ տէ, բիյազէթի չէտիտէնին իճրասընտա ապլա միւտա'ատէ վէրմէգ իտի։

Պիրի՝ չօճուգլարընն հատմագաթընտան վէ տէֆ'աթէն տարագ օլունտուգտան սօնկրա տէրալէրինտէ թէրագգի էտմէկտէքլէրինտէն չիքհայէթ էթտիյինտէ, Անսէլմա չօճուգլարը թէքտիր վէ իճապար վէ տապագ էթմէքլէ տէյիլ անճագ անէլէրէ մուհասապէթ իլէ մու'ամէլէ էթմէքլէ թա'լիմ վէ ախլագը մէմտուհէ իչիւն անէլէրի թէրպիյէ էթմէք կէրէք իտիյինի պէյան էթտի, վէ պէօյլէճէ պէյան էթտիյինի քէնտի էօրնէյի իլէ թէմսիլ էթտի։ Զիրա մանասթըրընտա Օսպօրն խամինտէ մու'ալլիմլէրինէ մուխալիֆ պուլունան վէ ղայէթ ախլագը մէզմումէ ահիպի պիր չօճուգ վար իտի, Լաքին Անսէլմա պու չօճուգա տէֆ'աթէն լէթաֆէթ վէ օնա պուլունան քէնտի հագիգի մուհասապէթինի կէօսթէրմէգլէ, վէ չօճուգլուն ի'թիմատ վէ մուհասապէթինի քէնտիսինէ ճէլպ էտիպ պա'տէհու չօճուղու գանունէ միճահինճէ հարէքէթ էթտիրմէ յէ միւգթէտիր օլտու, վէ չօճուգ զէքեասվէթի օլտուղունտան, պէօյիւտիքճէ Անսէլմա իլէ պիր կիզէվ միւշարէքէթի րուհանիյէ

Digitized by Google

փէյտա էթտի ։ Սօնկրա պու չօճուգ աղըր խսաթալըղա թուքուլ-տուղունտա Անսելմօս տէվամ իւզրէ անըն եաթաղը եանընտա պու-լունուալ ունըն իհթիյաճաթը րուհանիյէ հէմ ճիսմանիյէսինէ քէնտի-սի պագար էտի ։ Ռէզալիք Անսելմօս Հէրվալտ իսմինտէ փէք զա'յիֆ վէ ճէսէտ 'ազասընըն հիչ պիրինի գըմըլտատամազ օլմուշ պիր իհ-թիյարը չօգ լաթիֆանէ գայըրմըշ տըր ։

Անսելմօս Թ. Ի. 1093 տէ Ֆռանթէրպըրի Սէրփիսգօփոսու վէ Ին-կիլթէրրա քիլիսէսինին րէիսի ինթիխապ օլունտու , վէ պու պէօյիւք մէմուրիյէթի չօգ խալիսանէ իֆա էթտի ։

Անսելմոսուն կիւնահտան իքրահ էթմէսի անըն պու քէլամընտան անկլաշըլապիլիր , եա'նի՝ «կիւնահտան պէրի օլուպ տա ճէհէննէմտէ պուլունմագլըղը՝ րուհում կիւնահ իլէ նասփաք գալմըշ տա ճէննէթ-տէ պուլունմագլըղա թէրճիհ էտէրիմ» ։ Մուհապպէթ տայիր պու եըլտըզ կիպի փուլագ քէլամը սէօյլէտի. «Սայիրլէրէ մու-հապպէթ էթմէք՝ անլէրտէն մուհապպէթ Նիշանլէրինի ալմագտան էյի տիր։ Զիրա ճիմլէ մուհապպէթ Նիշանլէրի փանի օլուպ , մու-հապպէթ պիզգաթ էպէտի օլարագ Ալլահա մազպուլ տուր » ։

Հալա անըն թահրիրաթընտան ալէչինճի միւտտէթտէ տիգգաթը-մըզը ճէլպ էտէն թա'լիմաթը մէսիհիյէ թէվարիսինին նագլինէ թէվճիհէ էտէճէյիզ ։

Ուլուհիյէթ վէ էգանիմի սէլասէ հէմ Ռրիստոսուն զաթը խուսու-սունտա, ալթընճը պապտա զիքր օլունաճագ պա'զը էրպապը հիքմէ-թին թէսավվուրաթընտան մա'ատա , 'ումմուէն գապուլ օլունան թա'լիմաթ՝ գաոհիմոէն պէրու քիլիսէի 'ումմուիյէ թարաֆընտան թաստիգ օլունան թա'լիմաթ օլուպ , պու խուսուսաթտա մուապա-հասէ վէ միճաուէլէի մուհիմմէ տաիսի վուգու՝ պուլմաղընտան , պու մաուոէսէն պուրատա պահս էթմէք իգթիզա էթմէզ ։

ՖԱՄԱԼԸ ԻՎՎԻԼ

ԿԻՒՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՑԷՓԻ ԻՆԱՆԻՑԷՑԷ ՑԱՑԻՐ

Անսէլմեան պու մատտէլէր իւքէրինէ օլան էֆքեարըննը աչիքեարէն ալ եան էթմէք իչիւն իւմի հիքմէթէ միւթա՛ալիք օլան ալիր միւճատէլէի միւչքիլէ վէ էրպապալը հիքմէթի ալ եինինտէ պու միւճատէլէտէն ատօլայը վուգու՝ պուլան ալիր մուհիմմ իմթիլաֆը զիքր, վէ միւմքին օլուրսա անը աչիքեար էթմէք իգթիզա էտէր։ Վազա՛ա պու պահա ալթընճը Գապատա պահա օլունմադագ մատտէլէրէ միւթա՛ալիք տիր, լաքին պուրատա զիքր օլունմայընճա, Անսէլմեան թահրիրաթընըն անկլաչըլմասը ասլա միւքին տէյիլ տիր։

Մա՛միւմ տիր քի մէվճուտ պուլունան էշխասա վէ էշեատան պահա էտէր իքէն, պա՛զէն այրընճա վէ Ֆէրտ ճիհէթի իլէ, վէ պա՛զէն ճինա ճիհէթի իլէ պահա էտէրիգ։ Մէսէլա՝ աղաճլարատան պահա էթմէքլէ՝ ուժմուէն աղաճլարընն էվասֆընը զիքր վէ պէ եան էթմէք միւմքին տիր, վէ մախատուսէն չու մէչէ ազաճընընն հէմ՝ ուժմուի հէմ տէ մախատուսի էվասֆընը զիքր վէ պէ եան էտէպիլիրիգ։ Գիր տէ ինսան եափօտ պէնի պէչէրտէն պահա իլէ ճինախմէզին էվասֆը՝ ուժմուէյէնի, եափօտ չախա պէ չախա օլ ատէմ վէ պու ատէմին էվասֆը մախատուսէնի զիքր էթմէք օլապիլիր։ Իմտի ազաճ ճինէ վէ ինսան ճինէ հագիգաթէն մէվճուտ ալիր չէյ մի եափսա՝ ազաճը ինսանընէն ուսուլի թէֆէքքիւր վէ սուրէթի թէսաւվուրաթընտան ալիրի մի։

Էրպապալը հիքմէթին ալիր թարիգի՝ «Պու ճինա թա՛ալիրինին քեայինաթտա մէվճուտաթը միւթապաղասը եօգ տուր» տէր իտի։ Վազա՛ա տիկէր թարիգ՝ ճինանին մէվճուտէյէթի չհէրէնէն իտապաթ էթմէյէ իլգիզամ էթմէզլէրսէ տէ, եինէ հագիգաթէն վէ (ինսան թուհու կէօրիւնմէզսէ տէ, մէվճուտ օլսուդունու զապուլ վէ թաստիգ էթտիկլէրի միսիլլու), ճինէ ինանընէն էշխաստա մէվճուտ պուլունտուգտանն ապաչգա մէվճուտ օլմասընը զապուլ վէ թաստիգ էտէրլէր իտի։ «Եափսա Ֆէրտի ինսանի հագիգընտա իսնատա էթտէյիմիզտէն զայրի՝ ինսանէյէթիմիզ հագիգընտա ալիր չէյ սէօյլէմէք միւմքին օլմազ» տէրլէր իտի։ Էվվէլքի թարիգէ էվթօփա լիսանլարընտա նօքթալէմ, վէ տիկէրինէ Ռէալէմ տէնիր։

Հալա Անսէլմեան «կիւնահը ապի», եափօտ ինսան ճինախընն իլգ՝փէտէրի օլան Ատէմին կիւնահա տուչմէսի հագիգընտա օլան

Digitized by Google

*էֆքեար վէ թա'լիմաթընըն թա'րիֆինէ կիրտխլիմիզ կիպի, պու մէ-
սէլէնին էհէմմիյէթինի կէօրէհ յիզ։ Անսէլմօսուն հիքմէթ մէպտէի՝
Աւկօսթինօսուն, վէքիֆին վէ Հուսուն մէպտէի միսիլլու Րէնէյ
խոր։*

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Անսէլմօսուն կիւնահ հագգընցա օլան թա'լիմաթը

*Անսէլմօսուն պէյանընա կէօրէ, «կիւնահը սալի» թա'պիրինէ պա-
գատագ թա'պիրի մէզհուր եա ինսան ճինսինին սալընա, եա'նի՝
խալգ օլունմասընա, նախօտ չախսը ինսանինին սալընա, եա'նի՝ մու-
ճուտէ կէլմէսինէ նազարէն խոթի'մալ օլունապիլիր։ Լաքին ինսանիյէթի
սալիյէ յէ նազարէն, պու ինսանիյէթ փաք վէ մուգատատէս խոր։ Ալլահ
Թարաֆընտան խալգ օլունտուղունա պագատագ «կիւնահը սալի»
թա'պիրինին խոթի'մալի միւնասիպէթիզ վէ մա'նասընզ օլուր խոր։
Գինաէն 'ալէյհ պու թա'պիր չախսը ինսանիյէ միւթաա'լիգ օլուտ,
եա հինի վէլատէթինի եախօտ իլգ փէտրիմիզ օլան Ատէմին գիւր-
րիյէթինէն օլտուղունու ԷէֆհիմԷյտէր։ Զիւնգի հէր ատէմոէ հէմ
ինսանիյէթէ միւթա'ալիգ օլան էվսաֆը 'ումումիյէ, հէմ տէ մահզէն
քէնտի չախսընա միւթա'ալիգ էվսաֆը մախսուսէսի վար տըր։ Հա-
քէզա ինսանընը իգի նէմ կիւնահը, եա'նի՝ ինսանիյէթտէն հիսէ-
տար օլմասը իլէ պէրաապէր մալիգ օլտուղու կիւնահ, հէմ խայր իլէ
չէրրին Ֆարգընա վարմազս միւգէյէտիր օլտուգտան սօնկրա քէնտի
իրատէթի չախսիյէսի իլէ իրթիքաապ էթտիյի կիւնահ տըր։ Պիրին-
ճիսինէ՝ «կիւնահը թասալի'ի» տէնիլիրսէ, խալգ օլունտուգտան սօնկրա
պէրէթիւն ինսան ճինսինին սիլ իրթիւտաստ կիրիֆֆար օլտուղու հալէ
նազարէն տէնիլիր. եա'նի՝ էվվէլտէն թասալի'ի տէյիլ իսի, Ֆագաթ
թասալի'ի օլտա։*

*Հաքէզա սալահը սալի վէ ո'ւմումի, վէ հէմ տէ սալահը մախսուսի
վէ չախսի վար։ Էյէր հագրէթի Ատէմ կիւնահա տիւչվմիչ օլտուղ-
ղա հալէտ ինսան գիւրրիյէթի վիւճուտէ կէլէ իսի, հէր ատէմ
պէրէթասալի՝ սալիհ օլուր խոր. լաքին պա'տ էլ իրթիտաստ ինսան
գիւրրիյէթի վիւճուտէ կէլտիյինտէ, «կիւնահը սալի» պէրաապէր վիւ-
ճուտէ կէլիր։*

*Լաքին ինսան մուգատատէս օլարագ խալգ օլունտուղունան,
եթնէ քէսաիլէն մուգատատէս օլմագ անըն թէղայեւր էթմէզ Ֆա-*

Digitized by Google

րիզէի գիմէքի տիր։ Հէր աստէմուէն, հէր չօճուգտան տալխի, սա-
լահը միքէմմէլի իֆա էթմէք, վէ իրթիքեապ էթմիշ օլտուղու կիւ-
նահա մուգապիլ 'ազապ չէքմէք մախլուպ օլուր։ Վէ պունա
միւգթէտիր օլմամասը 'էօզր տէյիլ, չիւնքի պու 'ատէմի գուտուրէթ
քէնտի գապահաթընտան օլուր։ Պինաէն 'ալէյհ ճիւմլէ կիւնահ,
կիւնահը սալի օլսուն եա կիւնահը ֆի'իլի օլսուն, ճիւնհա տըր։ Վէ
կիւնահ վար իսէ, իրատէթ վար տըր։ Լաքին մա'սումուն կիւնահը
նէնսըլ օլապիլիր վէ նի'չիւն կիւնահընընն մահվի իչիւն մա'սում վաֆ-
թիզ օլուն ուր։ Գու մէսէլէի միւշքիլէնին հալլի իչիւն իւչ խուսուսուս
թէֆէքքիւր էթմէք լազըմ տըր։ (1) Անըն ինսանիյէթտէն հիսաէ-
տար օլմասը՝ անը կիւնահը սալիտէն հիսաէտար գըլար։ գիրա ինսա-
նէյէն պիրէր պիրէր անտէն հասըլ օլան էշխաստան էվվէլ օլուզ,
անէլէր միսիլիւ հագիգաթէն մէվճուտ տուր, վէ էշխաս՝ թէվզի
օլունմուշ ինսանիյէթ տէմէք տիր։ (2) Մա'սումուն չահսիյէթի
մահասուսէի վար տըր, վէ (3) չահս՝ ինսանիյէթտէն վիճուտուի
չահսիյէ կէլիր։ Իլլահ թաղասֆընտան խալգ օլունմուշ օլան, վէ
մա'սումուն հիսաէտար պուլունտուղու թասպի'աթը ինսանիյէյ նա-
զարէն՝ նէ կիւնահքեար նէ միճրիմ վէ նէ մահքիւմ օլուր։ Վէ պիր
չահսի ինսանի օլտուղունտան կիւնահքեար օլմազ, գիրա կիւնահ
սալա տիւնեայա կիրմէսէ իտի, էշխասը ինսանիյէ ֆէրտ ֆէրտ վիւ-
ճուտէ կէլիր իտի։ Պինաէն 'ալէյհ մահգէն սալիհ իւզ գիքր իչիւն-
ճիւ քէյֆիյէթ, եա'նի՝ չահս պա'տ էլ խիւգաթ իրթիտատ էթմիչ
օլան ինսանիյէթտէն վիճուտէ կէլմիչ քէյֆիյէթ, մա'սումուն կիւ-
նահքեար վէ միճրիմ օլարագ թէվէլլիւտ էթմէսինէ միճիպ օլուր։

Հազրէթի Ատէմ սայիր ճիւմլէ էշխասը ինսանիյէտէն պու խու-
սուստա միւթէֆէրրիգ օլուր քի, անըն չահսընտա ինսանիյէթ մի-
քէմմէլ մէվճուտ պուլունտու։ Վէ պու ինսանիյէթի՝ գիւրրիյէթինէ
թէվզի՝ էթմէք իւգրէ գուվվէթ սահիպի իտի։ Ո իրթիտատ էթմէ-
սէ իտի, անըն գիւրրիյէթի միւգատտէա օլարագ թէվէլլիւտ էտէր
իտի։ լաքին քէնտիսի օլ գէմման ալիւթիւն պէնի պէշէր պուլունա-
րագ, կիւնահա իրթիքեապ էթտիյինտէն, գիւրրիյէթինէն օլան
ճէմի՝ էշխաս կիւնահքեար վէ միճրիմ հասիլնէ թէվէլլիւտ էտէրլէր։
Հազրէթի Ատէմին կիւնահա տիւշմէսի սիզ գէրուրէ տէյիլ իտի,
ֆաքաթ անըն գիւրրիյէթինէն հէր պիր ֆէրտին կիւնահքեար
թասպի'աթընտան հիսաէտար օլմասը, սիզ գէրուրէ, եանի՝ խասիգէ
նազարէն տէյիլ, անճագ կիւնահա տիւշմիւչ օլան փէտէրտէն հա-
սըլ օլմուչ օլտուղունտան սիզ գէրուրէ տիր։ Վէ Ատէմին կիւնահը
սէպէպինէն գիւրրիյէթի կիւնահքեար օլտուլսա իսէ, անըլր անտէ
մէվճուտ պուլունմուշ օլմալը տըրլար, չիւնքի 'ատէմի մէվճու-
սիյէթ կիւնահ իլլէ յէմէզ օլտուղու միքիյլու, կիւնահքեար վէ միճ-
քիմ հալինէ տապի կէլէմէզ։ Ճիւմլէ ատէմլէրին ինսանիյէթի անտէն

Digitized by Google

օլտուղու կիսի, անըն իլէ հէմվիճուտ ի'թիսար օլունմալէրի լազըմ կէլիր։ Լաքին երինէ Ա.ոէմին գիւրրիյէթի քէնտիսինտէ չախսէն տէյիլ անճագ ինսանիյէթի 'ումումիյէէրի ճիհէթի իլէ մէվճուտ սուլունսոու ։ Պինաէն 'ալէյհ « Կիւնահը սալի» վէ «Կիւնահը չախսի» սիրի պիրինտէն միւթէֆէրիգ օլուր ։ Հազրէթի Ատէմտէ պիր չախսի կիւնահըն էսէրի պիր ճինէն կիւնահքեար օլմասընտան 'իպարէթ տիր։ Անըն գիւրրիյէթ ինտէ չախսի կիւնահլարը պէօյիւք փէտէրլէրինին կիւնահընտան հասըլ օլուր ։ Էվվէլ չախս եանի Ատէմ, Թաւի'աթը իֆսատ էթտի. սօնկրա Թաւի'աթ էչլասը իֆսատ էտէր։

Պու մէսէլէ իւզէրինէ «Պիր ադամին ճիւմլէ փէտէրլէրինին կիւնահլէրի Թա Ատէմէ գատար, օլ ատէմէ սայըլըր» տէյու պա'զըլըրտան խանատ օլունտուղունտա, Անսէլմօս ճէվապլէն տէտի քի, «Խայըր, անճագ Ատէմին կիւնահընըն պու էսէրի մախտուսի վար տըր, չիւնքի անճագ օ' հէմ ինսան ճինսի հէմ եալընըզ չախսի ինսան օլսյագ կիւնահ էթտի, վէ պու կիւնահը' մախտուսի վէ եէկանէ իտի։ Հազրէթի Ատէմ չօգ կիւնահլար իչլէտտի, լաքին ինսանլարըն կիւնահքեար օլմալարը անըն պիր կիւնահընտան հուսուլէ կէլտի ։ Ճիւմլէ ինսանլար պիր ատէմտէն վիճուտէ կէլտիքլէրի կիպի, ճիւմլէ ինսանլարըն միճրիմ օլարագ թէվէլլիւտ էթմէլէրի' Ատէմին պիր կիւնահընտան, եա'նի' Ալլահտան իրթիտատ էթմէսինտէն նէչէթ էթմիշ տիր ։

Էլպէթթէ Անսէլմօս' Աւգօսթինօս կիսլի պիր փէտէրին քէնտի էվլատլարընըն եալընըզ ճէսէտլէրինին փէտէրի տէյիլ, Ջագաթ ճանլարընըն փէտէրի տախի օլտուղունա, եա'նի' բուհը ինսանի' ճէսէտի ինսանի կիսլի թէվէլլիւտ իլէ վիճուտէ կէլմէսինէ ի'թիգատ էտէր իտի ։ Ատէմ մուգատտուէս գալարագ օղուլլարը թէվլիտ էթտէ իտի, մուգատտուէս օլուրլար իտի ։ Քէնտիսի կիւնահքեար վէ միճրիմ օլարագ, կիւնահքեար վէ միճրիմ օղուլլար թէվլիտ էտէր իտի ։ Էլճասըլ, Անսէլմօսուն պու խուսուստա օլան թա'լիմաթը' Աւգօսթինօսուն թա'լիմաթընըն տահա աչիքեար վէ ճհլէ պէչան օլունան թէֆսիլաթընտան 'իպարէթ օլտուղու տէրքեար տըր ։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Անսէլմօսուն իրաւէքի ինսանիյէ հագգընցա օլան թա'լիմաթը

Պու մաստուէտէ տախի Անսէլմօսուն թա'լիմաթը Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը իւզէրինէ մէպնի վէ ա'լէր իլէ միւթէ'հիտ վէ անլէրին տահա աչիքեարէն վէ թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան օլունմասընտան 'իպարէթ օլտուղու պա'տ էլ թէֆահհիւս վազիհ օլաճագ տըր։ Պէրնարտընը վէ Ադուինալը Թօմասընն թա'լիմաթը՝ Անսէլմօսուն ուսուլի էսասլարընի իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան, անըն իլէ միւթէ'հիտ իսթ։ պինաէն 'ալէյհ պէր թէֆսիլ անլէրի պէյան էթմէք լազըմ տէյիլ տիր։

Անսէլմօսուն թա'լիմաթը՝ անըն «իրատէթի հուրրիյէյէ տապիր» իւնվանընտա րէսալէսինտէ պուլունուր։ Պու րէսալէտէ Անսէլմօս պիր միւ'թէրիզ թարաֆընտան իրատ օլունան ի'թիրազաթա ճէվապէն էֆքեարընը պէյան էտէր։ Միւ'թէրիզ իրատէթին ազատլըղը, եա'նի հուրրիյէթինի, էքսէրիյէ պէյան օլունտուղու վէճհլէ, եա'նի՝ խայըր իլէ չէրրի իխթիյար էթմէք գուվվէյինտէն 'իպարէթ տիր տէյու պէյան էթտիյի հալտէ, Անսէլմօս պունու գապուլ էթմէտի, չիւնքի պու վէճհլէ Ալլահընն իրատէթի քի՝ ախլէսի վէ մուգաւատէս մէլէքլէրին իրատլէքլէրի ասլա թա'րիֆ օլունամազ, եա'նի՝ իրատէթի հուրրիյէյ մալիք օլտուղլարը հալտէ եինէ կիւնահ իշլէմէք, եա'նի՝ չէրրի իխթիյար էթմէք գուտրէթլէրի եօք տուր։ Պինաէն ա'լէյհ իրատէթի քեամիլէ իշիւն չէրր իխթիյար էթմէք զայրի միւմքին օլտուղու հալտէ, հուրրիյէյ պու գապիլիյէթտէն 'իպարէթ օլմամալը տըր։ Վէ պիլա շիւպհէ՝ սալահա՝ ունտէն տահա մահրում օլամայաճագը վէճհլէ մալիք օլան զաթ՝ սալահը զայդ էթմէյէ միւպէթլա օլմագ իլէ պէրաբէր օնա մալիք օլանտան զիյատէ հուրր, եանի՝ ազատ իխթիյար օլունմայը տըր, նա'նի հուրրիյէթի սալիյէ՝ չէրրի իխթիյար էթմէք գապիլիյէթինէն միւնէզզէհ օլարագ խայրատա սապիթ օլմագտան 'իպարէթ տիր։ Շէյխլէքի կիւնահ իշլէմէք գապիլիյէթի պիր իրատէթին գուվվէթինէ իլավէ օլունտուղունտա անը զա'իֆլէտտիր, վէ կիւնահ իշլէմէք գուվվէթինին պիր իրատէթտէն ալընմասը՝ անը գուվվէթլէնտիրիր։

Պունա՝ միւ'թէրիզ ի'թիրազ էտէր քի, «կիւնահ իշլէմէք գապիլիյէթի իրատէթին գուվվէթ վէ սէլահիյէթի սալիյէսինէն տէյիլ

Digitized by Google

խսէ , Նաՙսըլ տէյսիկիրիզ քի կիւնահա տիւշմիւշ օլան մէլէքլէր վէ պիզիմ իլք փէտէրիմիզ ազատ օլարագ կիւնահա տիւշտիւլէր . անլէ-րին տիւշմէսի պիզզէրուրէ օլմուշ օլուրս , Պունա ճէվապէն Անսէլ-մօս պուներու իսնատ վէ թէնէքիտ էթտի քի , կիւնահա տիւշմիւշ օ-լանլար պիլա իճպար վէ թահքը զէրուրէթ օլմագսըզըն տիւշտիւ-լէր : Հէմտէ անլէրին տիւշմէսի քէնտի իրատէթինին իխթիյար էթ-տիյի չէյ տիր : Անլէրտէ կիւնահ իշլէմէք դուվվէթի վար իքէն , Ալլահ թարաֆընտան իհսան օլունան հուրրիյէթի քեամիլէ վէ 'ալիյէ սէպէպինտէն տէյիլ , անճագ օնա մուղայիրէն կիւնահ իշլէսիլէր :

Պինաէն 'ալէյհ իրթիտատը ինսան՝ հուրրիյէթի ախղագիյէնին 'իղա-րէթ օլտուղու չէյտէն , եա'նի՝ մուգատտէս օլմագ գասիլիյէթինե-սէն հասըլ օլմատը , անճագ հալի թէճրուպէյէ միւթա'ալիգ օլարագ իրատէթին գուվվէթինէ իլսվէ օլունան պիր գասիլիյէթի 'արըզի-յէտէն հասըլ օլտու : Պու 'արըզի թա'պիրի՝ ինսանըն հալի թէճրիւ-պէսինէ աէյիլ անճագ հուրրիյէթի սալիյէսինէ նազարէն իսթի'մալ օլունուր . զիրա կիւնահ իշլէմէք գասիլիյէթի ինսանլարըն ՚ՒՀՓՒ-ա-լէնէ պիր չարթը լազըմ օլտուղու Անսէլմա թարաֆընտան ին-քեար օլունմատը :

Պու գասիլիյէթ Ալլահ թարաֆընտան ինսանա 'իթա օլունտու-ղունտա , անը իսթի'մալ էթմէմէսի տահի էմր օլունտու , վէ թէճ-րիպէ պունտա պէյան տըր : Հիչ պիր թարաֆա , նէ խայրա նէ չէրրէ մէյլ էթմէմիշ օլսա իտի , գուտսիյէթտէ սապիթ գալմասը պէլքի օլ գատար էմրի միւսթագիլ իլէ թալէպ օլունմազ իտի , վէ կիւնահա տիւշմէք տահա սուհուլէթլի օլուպ , տահա 'էօզիւրլիւ տա-հի ի'թիպար օլունապիլիր իտի։ Լաքին ինսան՝ գուտսիյէթէ մալիք օլարագ վէ կիւնահտան իճթինապ էթմէք մէյլի իլէ հուրրիյէթի 'աս-լիյէ սահիպի տէյտ խալգ օլունտուղունտան , կիւնահը իրթիքապ էթմէսի՝ անը հագդ իլէ տահա չէտիտ 'ազապսըս միւսթահագգ գը-լար : Խալգ օլունտուղու կիսի՝ ինսան գուտսիյէթի քէնտիսի իշիւն եէնիտէն վիճուտէ կէթիրմէյէ մէճպուր տէյիլ , անճագ անտէ խալգ օլունան գուտսիյէթի հըզմէ էթմէք անըն վազիֆէյի զիմմէթի իտի :

Պունուն իւզէրինէ միւ'թէրիզ՝ ինսանըն իրթիտատտանէվվէլ հուրր օլմատը միւսկլէմ օլուրսա սա'ս էլ իրթիտատ արթըգ էսիր օլուպ պիզզարուրէ կիւնահ իշլէր ատէյտ ի'թիրազ էթտիյինտէ , Անսէլմա՝ «Խայըր , Հէր նէ գատար ինսան քէնտիսինի կիւնահա էսիր էթտի իսէ տէ , նէ զէրուրէթ թահքընա տիւշէր , նէ տէ մալիք օլտուղու իրատէթի 'իղալէ էթմիշ օլուր : Կիւնահա տիւշտիւքտէն սօնկրա պիթթապի՝ վէ 'ալէյտէվամ կիւնահ իշլէր , վէ կիւնահ սէվտասը գուտսիյէթէ մէյտան վէրմէմէշ : Պիւթիւն իրատէթի իլէ կիւնահ իշ-լէր , վէ թապի'աթը ախղագիյէսի թէքրար Ղալիգի թարաֆընտան եէնիլէնմէ յինճէ Ալլահա մագտուղ օլմայըպ , խայրը իսթիյար էթմէ-

Digitized by Google

ալ տեսակ մը ուրիշին տէյլ տիր։ Պինաէն 'ալէյհ իրատէթի ինսանկէ-
նին հուրրիյէթի հագիգիյէսի՝ էվամիրի իլահիյէյ գուսուրատուզ ի-
թա'ատ իճա'էտիպ, գուսուրկէթէ րազիպ օլմասընա մէրպութ տըր։»

«Գէօյլէ րազիպ օլուպ լաայրը իխթիյար իճմէսի նէ պիզգէրտուրէ նէ
տէ պիր. մա'գուլէ թէսիրաթը զահիրէտէն օլուպ, անճագ քէնտիլի-
յինտէն քէնտի իրատէթինին հարէքէթի տէրտունիյէսինտէն օլմագ
կէրէք տիր։ Գունտա ինսանըն հայվանլարտան թէֆրիգ օլունմասը
աչիգտար օլուր. զիրա ունլէրին պուննու կա չունու իխթիյար էթմէ-
լէրի պիր իրատէթտէն կա պիր քէնտիլիքտէն տէյլ անճագ անլէր
իւզէրինէ օլան պիր գանունը Թապի'իատէն տիր։ Վագա'ա ինսան
քէնտիլիյինտէն խայր վէ չէրրի իխթիյար էտիպ, քէնտի իճապար օ-
լունմագ իրատէթի մէնպա'սընտան քէնտի ախլագ վէ ա'մալի զա-
թիյէսինէ հիյէթ վէ հասասիյէթ վէրիր։ Վէ էկէրչի իրատէթինի կիւ-
նահա էսիր պագլամագտան սօնկրա, անճագ պի 'ալեմ Ալլահ խայրը
իխթիյար կա իճրա էտէպիլիրսէ, երինէ ճիւմլէ իչլէտիյի կիւնահլար
իչիւն անճագ քէնտիսի մէսուլ օլուր, վէ հէվէս իլէ վէ իխթիյարի
օլարագ չէրրի սէչիպ իճրասընտաս պուլունուր»։

Միւ'թէրիզ՝ թէճրիպպէ վէ իղվանըն իրատէթի ինսանիյէ իւզէրի-
նէ օլան գուվվէթինի պիր 'էօզր տէյս զիքր էթտիյինտէ, Անսէլ-
մօս ճէվապէն՝ երինէ «Իրատէթի ինսանիյէնին պիզգէրուրէ տէյլ ան-
ճագ պիլ իխթիյարիյէ թէճրուպպէ վէ իղվայս կիրիֆթար օլտուղուս-
նու, վէ քէնտիլիյինտէն կէլէն իճապարտան զայրի իճապարը եօզ
տուր» տէյս խանսաս էտէր։

«Ալլահըն թագտիրինին կիւնահա օլան նիսպէթի մահգէն պուննտան
իսպարէթ տիր քի, կիւնահըն ինսան իրատէթինէ վիճդիւտաս կէլ-
մէսինէ մանի' զօմագ։ Վագա'ա կիւնահըն վիճդիւտ կէլմէսի ինսա-
նըն կիւնահ իչլէմէք գապիլիյէթինի պիլա իճապար վէ քէնտիլիյինտէն
վէ էվամիրի իլահիյէի մնախտասէ յէ մուղայիր օլարագ սարփ էթմէ-
սինուէն տիր. վէ պէօյլէճէ քէնտի իխթիյարը իլէ կիւնահը էվամիրի
իլահիյէ յիթա'ատ իճմէքլիյէ թէրճիհ էթտիքտէն սօնկրա, ինսան
հագգ իլէ վէ պիզգէրուրէ պու միւճագապէթա միւսթահագգ օլուր
քի, կիւնահա էսիր օլուպ միւճրիմանէ զա'յ էթմիյի սույչը քէնտի-
լիյինտէն վէ պիլա խիտաա ապալա հասալ էտէմէզ»։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Քիլիսէի փափավիյէնին կիւնահ վէ իրաէթի ինսանիյէ հագգընտա օլան թա'լիմաթը

Հէր նէ գատար քիլիսէի փափավիյէնին պու խուսուստա 'ումումէն վէ հայլը վագըֆտան պէրու գապուլ էթմէյի թա'լիմաթ պու պէչինմի միւտտէթին խիթամընտան օթուզ կա գըրդ սէնէ սօնկրա, եա'նի Թրէնթ մէճլիսինէ, րէսմէն պէ յան վէ 'իլան օլունտու իսէ տէ, եինէ պուրատա վէ Անսէլմօսուն թա'լիմաթը իլէ պէրաբէր գիքր օլունմալարը լայըգ տըր։

Մէճլիսի մէգբիւրուն րէսմի գարարընըն Նա'պէօլէնա պուգարագ, օլ մէճլիսին թա'լիմաթը Ա.կօսթինօսուն թա'լիմաթընա մուխալիֆ կէօրիւնմէզ. լաքին օլ գարարըն նէ վէճհէ քիլիսէի փափավիյէնին էն միւ'թէպէր մու'ալլիմլէրի, պախուստա Պէլլարմինօս թարաֆընտան թէֆսիր վէ պէ յան օլունտուղունա նազարէն, Ա.կօսթինօս վէ Անսէլմօսուն թա'լիմաթընտան տէօրթ մուհիմ խուսուստա միւթէֆէրրիգ օլմալարը տէրքհար օլուր։

1. «Ինսանընըն սալահը սալիհի խալգ օլունտուղունտա վէ թասդի'աթը սալիհէսինտէն տէյիլ անճագ խալգ օլունտուգտան սօնկրա վէ թասդի'աթը սալիհէսինէ իլտվէ տէյո, Ալլահ թաթափընտան իհսան օլունտու»։ Պէլլարմինօսուն պու մուտուէյի պէ յան էթմէյի վէճհէյլ, «ինսան թէն իլէ բուհտան 'իպարէթ օլտուղու ճիհէթիյլէ, պիր 'սճիղիգ եախօտ գուսուրաթա միւպթէլա օլտուղունտան, Ալլահ պէօյլճէ խալգ էթմիշ օլտուղու ատէմէ պիր մէվհիպէի 'ազիմէ, եա'նի՝ սալահը սալի իհսան իթտի քի, պունուն վասիթասը իլէ թէն բուհա միւթի' օլմադա մէճպուր օլա»։ Պու թա'լիմ՝ Անսէլմօսուն թա'լիմաթընտան նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուղու աչիքհար տըր։ Պունա կէօրէ ինսանըն թէն վէ բուհու, խալէ օլմադըգա կէպ, պիրիպիրինէ մուխալիֆ օլուր։ Տէմէք տիր քի խիլգաթը ինսանիյէ միւքէմմէլ տէյիլ իտի։ Ինսան խալէ օլմադըգտան սոնկրա անտէ պուլուննան գուսուրտան տոլայը սալահը սալի 'իթա օլունտու։

Վ.ազա'ա Անսէլմօսուն թա'պիրաթընա կէօրէ ինսան խալգ օլունտուղունտա, թէն վէ ճանը իւզէրինէ հիքմէթի սիւրմէյէ սէլահիյէթի քեամիլէ սահիպի օլան իրտատէթէ, եա'նի՝ պիր գուվվէի բուհանիյէ յէ վէ սալահա հինի խիլգաթընտան մալիք իտի, վէ ինսան

Digitized by Google

նըն ճէսէտինաէ տախի, խաղգ օլունտուղունտա, պիր թիւրլիւ գուսուր վէ զայրի քեամիլ պիր չէյ եօգ իտի։ Ինանիգին իչի պիլա գուսուր օլուպ, անը միւքէմմէլ գելմազ իւզրէ պիր թիւրլիւ իլավէ գապուլ էթմէզ։

2. Ֆրլիսէի փափավիյէնին Թա'լիմինճէ, ինսանըն իրթիտատըն-տա Թասի'սթը րուհանիյէսինտէն պիր չէյ զան'յ օլունմայըպ, անճագ սօնկրատան մալիք օլտուղու պիր մէվհիպէի իլահիյէ զան'յ օլունտու. Եան'նի՝ իրթիտատ ինսանը երինէ խաղգ օլունտուղու հալէ կէթիրիր, վէ օ հալտէ մուգատտէս տէյիլ, կիւնահքեար տա տէյիլ անճագ Թէն իլէ րուհ պէյնինտէ մուխալիֆէթ պուլունտուղու հալէ կէլիր։

Անսէլմօսուն Թա'լիմաթընճա պու զիւ'ւմ Ղնօսթիքի Թա'լիմաթը պաթըլէտէն տիր։ Անսէլմօս վէ Աֆօսթինօս կէօրէ ինսանըն Թէնի վէ րուհու պէյնինտէ պուլունան մուխալիֆէթ՝ իրթիտատըն էսէր վէ իսպաթը տըր։ Վագա'տա քիլիսէի փափավիյէնին Թա'լիմաթընա կէօրէ պու մուխալիֆէթ հալի Թասի'լ օլուպ, ֆէվգ էլ Թապի'լ օլան մէվհիպէի իլահիյէ վասիթասը իլէ տէֆ' օլունմալը տըր։

3. Սալիֆ իւզդիքր խուսուսաթտան նաչի քիլիսէի փափավիյէնին Թա'լիմաթընճա, «կիւնահը սալի» հագիգաթը հալ կ'ախահ տէյիլ տիր. զիրա էյէր սալահը սալինին զա'յ օլմասը անճագ ատէմի' խաղգ օլունտուղու հալէ րիւճու' էթտիրիսէ, միւճրիմ հալի տէյիլ՝ անճագ հէմ սալահտան հէմ կիւնահտան պէրի պիր հալ հասըլ օլուր։ Ճազաթ պու կիւնահ ի'թիպար օլունմազ անճագ 'ամիզ մէ նօգտան պիր հալ օլուր։

4. Ֆրլիսէի փափավիյէ Աֆօսթինօս վէ Անսէլմօսա մուխալիֆէն՝ թէճսիմի գապզ խուսուսունտա ինսանըն Րուհ իւլ Գուսու իւլէ պէրա-պէր 'ամիլ օլտուղունու Թա'լիմ էթտի. մէսէլա՝ «Գիր կիւնահ-քեարըն էտընըղ իման վասիթասը իւլէ թէպրիյէ օլունուպ, եան'նի՝ թէպրիյէ ինսայէթինէ նայիլ օլմասը իչիւն իման իւլէ ույրապէր իշլէ-յէճէք պաշգա պիր չէյ միւհթաճ օլմատըղընը, էսխօտա կիւնահ-քեարըն քէնտի իրատէթինին հարէքէթի իւլէ Րուհ իւլ Գուսուսուն թէճսիմի էթմէք իչի իչիւն հազըրլըղ կէօրէմէտիյինի իման-ատ էտէր-սէ, անաթէմա օլունա։ Վագա'տա Անսէլմօս թէճսիմի գապզըն իմբրա-սը իսթիտատան նիհայէթինէտէք էտընըղ Րուհ իւլ Գուսուսուն ա'մա-լինտէն իհտիյինի Թա'լիմ էտէր իտի։



Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՔԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՑԻՐ

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Անսէլմօսուն էէֆարէբէ տայիր օլահ բա'լիմաթը հագգընճա

Անընն «նի՞չիւն Ալլահ ինսան օլտու» (Քուր Տէուս հօմօ) էիքապընըն խիւլասասը

Հիքմէթի իլահիյէտէն տիր քի օն պիրինճի տէհրետէ զէլալէթ վէ ճէհալէթ վէ զուլմէթ կիճէսինէ սոպահ եըլտըզը պիլէ տահա տօղմատըղընտա, սէլէֆի միւտտէթլէրտէ սալա պուլունմատըղը տէրճէտէ աչըգ վէ ուսուլի մանէվըգ վէ հիքմէթին ճիւմլէ սահիհ մաթլուպաթընը իսքեսթ էտէճէք վէճհլէ Քրիստոսուն քէֆարէթի թա'լիմինէ պիթթամամ ալէյհան էտէն թահրիրաթ զուհուր էթտի. Պու քիթապտա Անսէլմօսուն մազսէտի սալի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին կիւնահ 'աֆվլըղը իչիւն միւաթագիլէն լազըմ օլտուղունու եազընըզ թէֆհիմ էթմէքտէն 'իպարէթ տէյիլ, անճագ անը պիր վէճհլէ ճէքրհ օլունամայաճագ սիւրհանլէր իլէ թէսպիթ վէ թաստիգ էթմէքտէն 'իպարէթ տիր.

Քրիսթիյան մու'ալլիմլէրտէն պիրինճիսի օլարագ Անսէլմօս պու թա'լիմի իլմի հիքմէթին ուսուլը էտասիյէսինին մաթլուպաթընա րի'այէթէն, վէ քէֆարէթին լուզումունու անլէր իւզէրինէ մէպնի թութարագ թէսպիթ էթմէյէ իլթիզամ էթմիշ տիր. Անսէլմօսուն 'ինտինամէ միւսէլլէմ պիր չէյ իսի քի, քէֆարէթ թա'լիմի իչիւն թասաւ'ուր վէ Սըֆաթը իլահիյէ նիսպէթի իլէ պիր էլգէմիյէթի միւթաւազիլէ՝ հիքմէթ մաթլուպաթընա կէօրէ թէսպիթ վէ թաստիգ օլունմայընճա, 'ափլէ ենանկէ օլ թա'լիմի գապուլ էթտիրմէք միւմքին տէյիլ տիր. վէ պու թա'լիմի իսմանա վէ իմանա եօլու իլէ գապուլ էթտիրիպ տէ, 'ափլէ վէ 'իլմ եօլու իլէ գապուլ էթտիրէմէմէք տքնի

Digitized by Google

մէսիհի իչիւն նօգսան, պախուսուս էրպապը հիքմէթ իչիւն պէօյիւք նօգսան ի'թիպար օլունմալը տըր։

Պինաէն 'ալէյհ Ասնէլմա' քիթապընըն իպթիտասընուա իգրար էտէր հէմ մէպուէ թուէթար քի, «Ջէֆարէթ եալընըզ վէ պաշլըճա ֆէդհաճինէ իլահիյէ իւքէրինէ տէյիլ, անճագ 'ափալէրինէ իլահիյէ իւքէրինէ մէպնի օլարագ թաստիգ վէ թէսպիհ օլունմագ կէրէք, վէ պէօյլէճէ գապուլ օլունմալը տըր»։

«Մէրհամէթ սըֆաթը կիւնահքեարըն 'ազասալընուան վագ կէչմէյէ մէյյալ օլուրսա ատս, 'ատաղէթ սըֆաթը կիւնահքեարըն 'ազասալընը թալէպ էտէր, վէ անըն իսլլաս պուլմասընա մանի' օլուր։ 'Ատաղէթ սըֆաթը պէր թարաֆ օլուպ եալընըզ մէրհամէթի իլահիյէյ նազար օլունտուղունտա, Ալլահըն քէնտի գուտրէթի միսթագիլէսի իլէ կիւնահքեարը 'ազասատան թասլիս էտիպ տէ անը էպէտէն մէսրուր գըլմասընա մանի' պիր չէյ կէօրիւնմէզ։ Լաքին Ասնէլմաուն մէպուէ էվվէլիյէսի պու ատուր քի, պէէ սըֆաթը իլահիյէ սայիր սըֆաթլարուան այրըլմըշ օլարագ, եա'նի' մահզէն մէրհամէթի իլահիյէ եախօտ իրատէի քիւլլիյէ եախօտ գուտրէթի միսթագիլէ վասիթասը իլէ տէյիլ, անճագ Ուլուհիյէթի միքէմմէլէ վէ քեաֆֆէյէն սըֆաթը իլահիյէ պիլ իմթիֆագ վէ միսթթէհիս օլարագ, վէ Քրիստոսուն քէֆֆարէթի վասիթասը իլէ անէյրին քեաֆֆէյէն մաթլուպաթը էտա վէ թֆա օլունարագ՝ կիւնահքեար խէյլա պուլուր»։

Ասնէլմասուն մէզկուր քիթապընըն ուսուլի պիւրհանը պէօյլէճէ թէֆհիմ օլունապիլիր, եա'նի,

«Կիւնահ իննասընն Ալլահա 'այիտ օլանը տիրիղ էթմէյինտէն 'իպարէթ տիր։ Կիւնահ տէյն նէվֆինտէն տիր։ Իննասան թասրաֆընտան Ալլահա էտա օլունաճագ չէյ՝ իրատէթի իննասանիյէյի տայիմ իլ էվզաթ, միւրատ վէ չէրի'աթը իլահիյէյ միւթի' գըլմագտան 'իպադէթ տիր։ Լաքին իննասան պու տէյնի էտա էթմէք խուսուսունտա 'ածիզ գալըր։ Պու վէճհէյլ իննասան 'ինտ Ալլահ միւճրիմ օլուր։ Պու միւճրիմլիյի տէֆ' էթմէք իչիւն արթըգ իրատէթի իննասնիյէյի պիթթամամ անըն հագիգի սահիպի օլան Ալլահա միւթի' գըլմագ պիլէ քիֆայէթ էթմէզ, ֆագաթ կէչմիշ զէմանտա վուգուս' պուլմուչ թազահիրաթա մուգաապիլ թէրպիյէ էթմէք լազըմ տըր։ Կիւնահքեար կէչմիշ զէմանտա Ալլահա վաճիպ օլան հիւրմէթի տիրիղ էթտիյինտէն, կէլէճէք զէմանտա վաճիպ օլան հիւրմէթի էտա էթմէսի քիֆայէթ էթմէզ, չիւնքի կէչմիշ թազահիրաթ տահա տուրուր»։

«Լաքին իննասան կիւնահքեար օլուպ տէվամ իւզրէ կիւնահ իչէմէքտէ ապուլունտուղունտա, նամըզ պու իքի գաթ թէրպիյէյի էտա էտէպիլիր. եա'նի' նամըզ քեամիլէն իթա'աթ էտիպ տէ քեամիլէն միւթահագգ օլտուղու 'ազասը չէքէպիլիր։ Պու գայդի միւճքին տիր, լա-

Digitized by Google

քին ղայրի միւռքին օլուրսա տա , կիւնահքեար տէյինտէն սոլա գուրթուլմազ. զիրա անըն հալի իֆլազը քէնտի գապահաթընտան տըր , վէ պիր աւէմ ա'մալի իչիւն մէսուլ թուքթուլտուղունտա , ա'մալինին ճիմիլ էսէրլէրի իչիւն տոխի մէսուլ թուքթուլուր : Ամմա Ալլահընն մուհապպէթ վէ մէրհամէթի պիլսը թէրզիյէ վէ 'ատաղէթէ պագմագսըզընն ինսանընն կիւնահընը 'ափվ էտ՚մէզ մի . խայըր. զիրա պէյղէճէ հիւքիւմէթի իլահիյէտէ նահագզ վէ խիլաֆը նիզամ մէյտան պուլմուշ օլուր , թէճաւուզաթ սալահտան զիյատէ պիլէ գանունտան միւնէզզէհ պուլունմուշ օլուր իտի : Պու քէյֆիյէթ 'ատտուղէթի իլահիյէ մուխալիֆ օլուր իտի , վէ 'ատաղէթ սըֆաթը՝ ուղուհիյէթտէ սըֆաթը էսասի օլտուղունտան՝ օնա մուխալիֆ օլմագ Ալլահա մուխալիֆ օլմագ տէմէք օլուր » :

Անսէլմօս պէյղէճէ պիր սըֆաթը իլահիյէի էսասիյէնին կիւնահքեար օլսըն ինսանընն մուղֆիրէթի իլահիյէ նայիլ օլմասընա մանի՚ օլտուղունու պէյան էթուիքտէն սօնկրա , էզմինէի գատիմէնին մու'ալիմէրինին պա'զէն իմա էթուիքլէրի չէյթան հուգուգունա ասլա մէյտան վէրմէյէրէք , 'ատաղէթի իլահիյէնին մութլուպաթընը թէրզիյէ էթմէք եօլունու թէկառրի էթմէյէ պաչչատը :

«Պու թէրզիյէնին իֆասը իչիւն իքի եօլ վար տըր. պիրի՝ կիւնահքեարըն էպէտէն 'ազապ չէքմէսի եօլու տըր , վէ սիկէրի, եա'նի կիւնահքեարըն եալընըզ խէյաս չարէսի օլան եօլ, ղայրի պիր զաթըն կիւնահքեար իչիւն պիլ վէքեալէ չէքտիյի 'ազասը մուգապիլ եօլու տըր» :

«Իլաքին թագտիմ օլունմագ ֆիտիյէնին գըյմէթ վէ մագպուլիյէթի՚ պիլ վէքեալէ 'ազասը մուգապիլի չէքէճէք օլան զաթըն թասի՚աթ վէ ախղազը չախսիյսինէ մէպնի վէ մէնուէթ տըր : Զիւնքի թագտիմէ՝ պիր խուսուստա նագիս վէ ղայրի քեամիլ օլունմա, մագպուլ վէ քեաֆի օլմայաճաղը տէյրքեար տըր : Ցագաթ ֆանի վէ մսխլուգ օլան հէր նէ իսէ , նօգսանընզ վէ քեամիլ օլամազ : Պինաէն 'ալէյհ թագտիմէ Ալլահտան ղայրի մէվճուտաչընն քեաֆիէսինտէն էֆտալ օլմազը տըր , եա'նի պի նիհայէ գըյմէթլի պիր ֆիտխէ լազըմ տըր : Ցագաթ պի նիհայէ 'աթիյէնին թէտարիքի Ալլահա մախսուս տուր , չէյղէ քի անճագ Ալլահ պիզգաթ 'ատաղէթի իլահիյէնին մաթլուպաթընա թէրզիյէի քետֆիյէյի իֆա էթմէյէ միւգթէտիր օլտուղու վազիհաթտան տըր» :

«Ամմա պու 'աթիյէի վէ թագտիմէ ինսան իչիւն վէ ինսան կիւնահընընն 'ափվը իչիւն օլտուղունտան ինսան թարաֆընտան թագտիմ օլունմասը լազըմ կէլիր : Շէյղէ քի ինսանընն 'ափվըգ վէ խէլասա նայիլ օլմասը իչիւն Ալլահ-ինսան օլան պիր զաթ վասիթասը իլէ ֆիտխէ գըլմագ լազըմ օլուր :

Քրիստոս Ալլահ օլտուղունտան ինսանլար իչիւն պիւթիւն քեֆյի-

Digitized by Google

նաբըն թագուիմ էտէպիլտիկի 'աթիկէուէն տահա պէօյիւք վէ գըլ-
մէքի 'աթիկէկի Ալլահա էտա էտէպիլիր ։ Զիրա Քրիստոս ինսա-
նիկէքի նիսպէքի իլէ քեամիլ վէ պի գուսուր օլտուղունտան , 'ա-
տալէք վէ չէրի'աբը իլահիկէնին անտէն 'ազապ Թալէպ էթ-մէսի
միւճքին տէյիլ ատիր ։ Գինաէն 'ալէյհ Ալլահ-ինսան օլարագ չէքտիկի
'ազապ վէ ինֆա էթտիկի իթա'աթ միւմինլէրէ սայըլապիլիր» ։

Անաէլմսուն իչպու Թա'լիմաբընա ի'Թիրազ օլունտուս քի, 'աստա-
լէքի իլահիկէ մուհապպէք վէ մէրհամէքի իլահիկէտէն ղայռի վէ
անլէրէ խալէլ կէթիրէճէք տէրէճէտէ Թէէքիտ վէ Թաստիգ օլու-
նուբ ։ Լաքին Անաէլմսուն Թա'լիմաբը լայըգը իլէ ֆէհմ օլունտու-
ղունտա , պու ի'Թիրազ պի ասլ օլտուղուս աչիքտար օլուպ , Ալլահընը
մէրհամէքի անճագ պու մա'դուլէ ֆիտիկէ վասիթասը իլէ էն գի-
յատէ Թէսիրլի վէճհլէ պէկյան օլունապիլտիկի աչիքտար օլուբ։ Զիրա
Քրիստոսուն քէֆարէթի պու վէճհլէ պէկյան օլունտուղունտա՝ մու-
հապպէքի իլահիկէ՝ Թէրքի նէֆս մուհապպէքի տէկիս կէօսթէրի-
լիյօր. եա'նի՝ Ալլահ ինսանլէրի օլ գատար սէվգը քի քէնտի սըֆա-
թընը վէ չէրի'աթընը միւքեմմէլ հըֆզ էթմէք իչիւն ֆէվգ էլ ղայէ
Թէնէզզիւլ էտիպ քէնտիսի ինսան հալինէ կիրէր վէ անլէր իչիւն
պիլ վէքեալէ էլէմ չէքէրէք անլէրի խէլաս էտէր ։

Անաէլմս պու խուսուստա , «Ատալէքի իլահիկէտէն, վէ ինսանընը
կիւնահընտան պահա էթտիկիմիզ հալտէ Ալլահընը մէրհամէքի ղայռ
օլունմուշ կէօրիւնտիւ իսէ տէ, հալա, եա'նի քէֆարէթ մուպահասէ-
սի քեամիլէն խիթամ օլտուղունտա , 'ազաբը ինսանինին Թէսավվուր
էտէպիլտիկինտէն պիյատէ մէրհամէքի սըֆաթը 'ազիմ վէ հէմ տէ
'ատալէքէ միւթապագ օլարագ մէ յտանա կէլիպ միւչէրրէֆ գըլընըր,
'Զիրա Ալլահ տիւնեայը օլ գատար սէվտի քի քէնտի պիրիճիք օղլունու
վէրտի , Թա քի օնա իման էտէն հէլաք օլմայա ան ճագ հայաթը էպէ-
տիկէ յէ մալիք օլա' , Ալլահ կիւնահքեարա քէնտի պիրիճիք Օղլունու
'իթա էտէր քի անըն իլէ ճանընա ֆիտիկէ պուլա. Քրիստոս «ինֆի-
նէ կիւնահքեարա Թագուիմ էտէր քի անըն վասիթասը իլէ Ալլահ իլէ
միւսալէհէ իզգրէ օլուպ խէլաս պուլա։»

Գունուն կիպի Թա'լիմաթ քիլիսէի փափասիկէնին պէչինճի Միւա-
տէթտէ պուլունտուղու հալէ , վէ միւնազա'այը տիւնեէվիկէլէրէ նէ
գատար մուխալիֆ իտիկի տէրքեար տըր ։ Գունուն կիպի Թա'լիմաթ
Ալլահը վէ անըն սըֆաթ վէ չէրի'թընը եիւճէլտիպ մաղրուրկէթ
վէ ճիւմլէ ա'մալը զահիրէ իւզէրինէ մէպնի օլան ֆազայիլի ինսանկէ-
յէ քիւպիկէն մուղայիր օլտուղու , վէ 'ումումէն վէ ան ասամիմ իւլ
գալպ դապուլ օլունսա իտի , Թէսիրաթը խայրիկէի քիւպիկէյէ միւ-
ճիպ օլմալարը տէրքեար տըր ։

Գունտան էվվէլ տէֆ'աթէն պիքր օլունան Գէրնարտըն քէֆարէթ
հազգընտա օլան Թա'լիմաթը՝ Անաէլմսուն Թա'լիմաթընա միւշապիհ

Digitized by Google

*խոխ ։ Սալիֆ իւզ զիքը Ապէլարտըն թա'լիմաթը 'ալէյհինէ բէսա-լէ եազըպ՝ կիւնահըն 'աֆվլըդը իրատէթի իլահիյէ իլէ վէ 'ատալէթին մաթլուպաթընա պագմագսըդըն պիլա քէֆարէթ 'իթա օլունմասը զայրի միւմքին օլտուղունու խնաաս վէ թէէքիտ էթտի. լաքին Անսէլմոս միսլլիւ չէյթան հուգուգունու քիւլիյէն բէտտ էթմէտի, վէ 'աֆվլըդ իչիւն Քրիստոսուն քէֆարէթի միսթագբէլէն լազըմ տէյիլ անճագ իրատէթ վէ թագտիրի իլահի նիսպէթի իւլէ լազըմ օլտուղունու թէֆհիմ վէ թա'լիմ էտէր խոխ ։

Սան վիքթօրլու Հուկօնուն թա'լիմաթը Պէրնարտըն քինտէն զիյատէ Անսէլմոսուն թա'լիմաթընա միւշապիհ խոխ ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Ապէլարs վէ Լօմպարտըն fէֆարհքէտայիr օլան թա'լիմաթը

Ապէլարտ Թ. Ի. 1079 տա չէմալի Ֆրանսատա Թէվէլլիւտ, վէ Մէտրէսէվիլէր արասընտա 'իլմի մանթըգ, 'իլմի պէլաղաթ վէ հիքմէթ խուսուսաթընտա ֆէվգ իւլ 'ատէ չէօհրէթ քէսպ էտիպ, (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1142 տէ) քէֆարէթէ տայիր Անսէլմոսուն թա'լիմաթընա քիւլիյէն զրտտ օլարագ քէնտի մէպտէոնին պէյան էթտի ։ Ապէլարտըն թէճրիւպէի մէսհիյէի տէրսունիյէսի Անսէլմոսունքինտէն չօգ ֆարգլը վէ նագիս իտի ։ 'Ատալէթ կիպի սըֆաթը իլահիյ վէ կիւնահ կիպի վուգու'ա՛թ անըն թէսաւվուրունճա օլ գատար աղըր վէ մուհիմմ չէյլէր տէյիլ տիր ։ Անըն զիւ'իմիւնճէ՝ քէֆարէթ մէրհամէթի իլահիյէ նիսպէթի իլէ թէֆահհուս օլունմագ կէրէք տիր, վէ մէրհամէթ գուտսիյէթէ մէրպուր օլմայարագ սայիր սըֆաթլարա տոսխի նիսպէթի լազըմէսի եօգ տուր ։ Ալլահ իսթէտիյի կիպի թէօվսէքեարը 'ափվ էտէպիլիր. կէչմիշ զէմանընն թագսիրաթ վէ թէճավուզաթընը մահվ էթմէք իչիւն 'ատալէթ սըֆաթընըն մաթլուպաթընա թէրզիյէ էթմէք եօգ, անճագ կիւնահքեար թէօվսէ էթտիյի անտէ Ալլահա մագպուլ օլուր ։ Պինաէն 'ալէյհ Քրիստոսուն պու տիւնեայա կէլիպ ինսան օլմասը վէ էօլմէսի՝ ինսանլարը թէօվսէյէ տա'վէթ վէ թէչվիգ էթմէք իչիւն իտի ։ Քրիստոսուն է-

Digitized by Google

լէմ վէ էօլիւմիւ փէք գալըպէրի էրիմէյէ վիւգթէէտիր տիր, վէ պունա թահսիս օլունատու։

Ասկէլարտ Քրիստոսուն չէֆա'աթընա չօգ էհէմմիյէթ վէրտի՝ Քրիստոս էվամիրի իլահիյէյէ պիլա գուսուր իթա'ատ էթմիշ օլտաղունտան, անըն փէտէր եանընտա օլ գատար թէսիրաթը վար տըր քի, անըն վասիթասը իլէ ատէմիէրէ նի'մէթլէր իհսան օլունուր։ Ասկէլարտըն թա'լիմաթընտա՝ 'ատաալէթին մանթլուպաթը եէրինտէ, անճագ թէօվհիտքեար ինսանըն Քրիստոս վասիթասը իլէ պիլ միւնասիպ մէրհամէթի իլահիյէ թարաֆընտան 'աֆվ ըլըղա նայիլ օլմագըղը պուլուրուզ։ Ասկէլարտըն թա'լիմաթը Անաէլմասուն թա'լիմաթը իլէ անճագ պիր խուսուստա իհթիֆագ իւզրէ իտի, եա'նի՝ իքիսի տէ «Շէյթան հուգուգունու» ըէտտ էթտի։

Ասկէլարտըն մէյտէէրի Պէտրօս Լօմպարտ թարաֆընտան գաապուլ օլունուպ, պու ատէմ քիլիսէի փասիհվիյէտի ղայէթ չօգ րի'այէթ օլունան պիր քիթապ թէէլիֆ էթտի, եա'նի՝ քիլիսէի փափավիյէնին միւհթէրէմ ի'թիւպար էթտիյի մու'ալլիմլէրին թահրիրաթընտան իճթիմալ իւզրէ թէանիֆ էթտիյի քիթապտա «Քրիստուսուն քէֆարէթի թէօվալէքեարընն թէօվալէսի վէ վաֆիթիւի իլէ իքմալ օլունուր» տէյու թէֆհիմ էթտի։ Պու քիթապ Քաթօլիքլէրէ չօգ մուգպուլ տուր։

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Իթալեալը Գօնսավէնթուրա (եա'նի՝ Ֆիտանզալը Նուհանճա) վէ Թօմաս Ագուինաս մու'ալլիմլէրին էէֆարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթը։

Գօնսավէնթուրա թագրիպէն Թ. Ի. 1221 տէ թէվէլլիւտ էտիպ Թ. Ի. 1272 տէ վէֆաթ էթտի։ Քէնտի էյամընտա Ֆէվգ իւլ'ատէ 'ալիմ վէ զէքեսավէթլու պիր ատէմ օլուպ, թահրիրաթը չօգ տիգգաթա չայան տուր։ Քէֆարէթի թա'լիմինի պէյան էտէրքէն, աթի իւզ զիքր ալթը հալլ օլունամագ մէհէլլէ պուլուր իտի։

1. «Իրթիտատա էթմիշ օլան ինսան ճինսինին խէլասա պուլմասը օլմուտուր»։

Digitized by Google

2. «Ինսան ճինսինին խէլաս պուլմասը 'ատաղէթին մաթլուպաթընըն թէրզիյէսի վասիթասը իլէ մի եօխտա պաշգա միևվալ իւզրէ մի զիյատէ միևնասիպ օլուր» ։

3. «Պի կիևնահ զաթ պիւթիւն ինսան ճինսի իչիւն թէրզիյէ եախօտ քէֆարէթ էտէպիլիր մի» ։

4. «Կիևնահքեար ատէմ ինայէթի իլահիյէ իմտատը իլէ քէնտի կիևնահլարը իչիւն թէրզիյէ էտէպիլիր մի» ։

5. «Ալլահ Քրիստոսուն էօլիւմիւ վասիթասը իլէ օլան խէլաս թէատարիքեաթընը գասդուլ էթմէյէ մէճպո՞ւր մոե» ։

6. «Ալլահ ինսան ճինսինի պաշգա միևվալ իւզրէ խէլաս էտէպիլիրմիյիտի» ։

Պօնավէնթուրանըն թա'լիմաթընը սալիք իւզ զիքր իքինճի մէսէլէտէն նասըլ պահա էթտիյինի զիքր էթմէքլէ պէյան էտէպիլիրիզ ։ «Ինսանլարը 'ատաղէթին մաթլուպաթընը թէրզիյէ էթմէքլէ խէլաս էթմէք էն զիյատէ միևնասիպ օլուր, զիրա պուս վէճհէ 'ատաղէթ վէ հիքմէթ վէ գուտրէթ վէ ճէլալէթի իլահիյէ թաստիգ վէ սապիթ օլունուր ։ Ալլահ հէմ 'ատաղէթ հէմ մէրհամէթ սահիպի օլտուղունտան , պուս իքի սըֆաթըն պէրապէր մահֆուզ օլմասը րէվա տըր ։ Պինաէն 'ալէյհ Ալլահ ինսանըն կիևնահը վասիթասը իլէ չէքտիյի հիւրմէթտիզիյէ մուգապիլ պիր թէրզիյէ թալէպ էթտիյինտէ, հագգ իւզրէ մու'ամէլէ էտէր. վէ ինսան պուսունու վէրմէյէ միւգթէտիր օլմատըղընտա , անընն իչիւն պիլ վէքալէ 'ատաղէթին մաթլուպաթընը թէրզիյէ էտէճէք ՝էլլաքեար՝ Ալլահ թարաֆընտան կէլտիյինտէ , մէրհամէթի իլահիյէ պէյան օլունուր ։ Ալլահ կիևնահ 'ափվ էթմէյէ զաթընտան բազի օլմայըպ , 'ազապը իճրա էթմէյէ իսրար էթսէ իտի , մէրհամէթ սըֆաթը պէյան օլունմազ իտի. վէ թէրզիյէ թալէպ էթմէքսիզին կիևնահը 'ափվ էթսէ իտի , 'ատաղէթ սըֆաթընը սալա պէյան վէ թաստիգ էթմէզ իտի. չէօյլէ քի քեաֆիֆէի սըֆաթը իլահիյէյէ նազարէն , 'ատաղէթին մաթլուպաթընը թէրզիյէ էթմէք եօլու՝ հէր վէճհէ միևնասիպ վէ միւթապէգ օլտուղու աչիքեար օլուր ։ Ինսանընն ահվալինէ նազարէն տաճի պու վէճհէ խէլաս պուլմագ տուհա միևնասիպ տիր , չիևնքի կիևնահընզ 'ատէմը լիյագաթ եօլու իլէ նայիլ օլմագտան պիյատէ րէվա օլտուղու միսիլիւ , միւճրիմ 'ատէմ իչիւն 'ատաղէթին ճիւմլէ մաթլուպաթընըն թէրզիյէսի իլէ հայաթը էպէտիյէյէ նայիլ օլմագ՝ պու մաթլուպաթընն պէր թարաֆ օլմալարը վասիթասը իլէ նայիլ օլմագտան րէվա վէ միևնասիպ օլտուղու աչիքեար տըր ։

Պունա ի'թիրազ օլունուրսա քի մէրհամէթի իլահիյէնին իզհար վէ թաստիգի էն միևնասիպ չէյ օլուպ, պիր չէյ թալէպ էթմէքսիզին իզհար օլունտուղու հալէտ էն զիյատէ թէսիրաթը օլուր, ճէվապ վէ-

Digitized by Google

րելիր քի , Գիր չէ յին միւնաակիպէթի անըն էլգէմիյէթի իւզէրինէ մէպ-
նի տիր. վէ Ալլահըն 'ատալէթինին թաստիգի վէ թէսպիթի լազըմ
օլուր , Ֆագաթ մէրհամէթինին իզհարը լազմ տէյիլ տիր , վէ եէնէ
ահիհ տէյիլ տիր քի 'ատալէթէ րի'այէթ էթմէյէն մէրհամէթին իզ-
հարը՝ Ալլահըն մէրհամէթինի վյապե միւէյրէֆ գըլար , անճագ 'ա-
տալէթէ բէ'այն ելմէլէ Ալլահըն թէրքի նէֆս մուհասապէթի պէ յան
օլունուր :

Եինէ ի'թիրազ օլունուր քի Ալլահ պիլա թէրզիյէ կիւնահ 'աֆվ
էթտիյինտէ քէնտի 'ազաւէթի վէ ինէլուգա միւհթաճ օլմամասը տա-
հա գիյատէ իզհար օլունուր : Գունա ճէվապէն Գօնավէնթուրա՝ ի'թի-
բազը մէզքիւրիւն պիասլ օլտուղունու պունտան իսպաթ էտէր քի ,
թէրզիյէ թալէպ էտէն՝ մահլուգ տէյիլ անճագ քէնտի սըֆաթը տըր :
Ալլահ ինսանլարտան իթա'աթ տահի թալէպ էթտիյի հալտէ, անլէրէ
միւհթաճ օլտուղունտան տէյիլ, անճագ թաապի'աթ վէ սըֆաթը ի-
լահիյէնին յահլօֆալնափան իթա'ատ թալէպ էթմէսի Ջաղիգ իլէ մահ-
լուգ պէ յնինտէ պուլունման նիսպէթտէն նաչի տիր :

Եինէ ի'թիրազ օլունուր քի Ալլահ կիւնահքարը քէֆֆարէթսիզ
'աֆվ էտէրսէ , անըն գուտրէթի միւսթագիլէսի տահա ա'լա պէ յան
օլունուր : Ամմա Գօնավէնթուրա պունա ճէվապէն տէտի քի « Գու
էճլիւէն սիֆաթը իլահիյէնին պիրի տիկէրինի լազվ էթմիշ օլուր ,
հա'նի՝ գուտրէթ իզհար օլունուպ տա 'ատալէթէ րի'այէթ օլունմա-
մըշ օլուր » :

«Գիր տահա՝ « էյէր 'ատալէթին մաթլուպաթընըն թէրզիյէսի էտտ
օլունմագըզըն խէլասը էպէտի ինսանլարա իհսան օլունսա իտի, ին-
սան Ալլահա տահա գիյատէ մուհասապէթ վէ մէտհ էթմէյէ պօրճլու
օլուր իտի » տէյու ի'թիրազ օլունտու : Գունա չօգ կիւզէլ ճէվապ
վէրիլտի քի , ինսանլարը «Ալլահըն օղլունուն էօլիւմէ թէսլիմ օլուն-
մասը վասիթասը իլէ խէլասս էթմէգ Ֆէվգ իւլ գայէ թէսիրլի տիր ,
հա'նի՝ խէլասըմըզըն Ֆպօսնէ ասըլ խէլաստան գիյատէ թէսիրլի տիր »:

Սալիֆ իւզ գիքր սիթը մէսէլէնին իւչիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւսիւ
հագգընտա Գօնավէնթուրա պիլա թէրէտտիւտ վէ թէէգիտ իլէ ճէ-
վապ վէրիր քի « պիր մահլուգ պէնի պէչէր իչիւն Ֆիւտիյէ գըլմադա
ասլա միւգթէտիր օլմայըպ , պիր ատամ տահի ինսայէթի իլահիյէ
մու'ամէլէթի իլէ պիլէ, քէնտի կիւնահկարը իչիւն թէրզիյէ էտմէգ »
վէ Անսէլմա կիպի (Անսէլմօսուն թէսիրաթը Գօնավէնթուրանըն թ'ա-
լիմաթը իւզէրինէ աչիքտար վէ չօգ տուր) «ինսանընն խէլասը անճագ
պիր Ալլահ-ինսան վասիթասը իլէ օլմագ կէրէգ խոյինի իսնատ էտէր,
գիրա անճագ պու վէճհլէ անըն քէֆֆարէթի հէմ պիհիհայէ վէ Ալլա-
հա մուգպուլ, հէմ ոէ ինսան թարաֆընտան վէ պիլ վէքեալէ օլա-
պիլիր » :

Լաքին պունուն ճիւճիէսի իլէ պէրապար գիր խուսուստա , վէ •

Digitized by Google

տախի քէֆարէթի թա'լիմաթընըն միւնասիպէթի մուհիմմէ վէ էսասի-յէ խուսուսունտա, պօնավէնթուրանըն մէպտէյէրի Անսէլմոսուն թա'-լիմաթընտան միւթէֆէրրիդ իտի. զիրա՝ Քրիստոսուն քէֆարէթի, եա'նի՝ 'ատալէթ սըֆաթընըն մանթըղապաթընըն թէրզիյէսի վասիթա-սը իլէ կիւնահ ափվ' էտիպ ինսանլարը խալաս էթմէսի դօղնաֆէլէն եը-զմ իտիյինի տէյիլ, անճագ էթոփէրիէ էլհէյե նէյզէրիէ էլե էլզէմ իտիյինի գապուլ վէ թէֆհիմ էթուի, անըն զիւ'լիմիւնճէ Ալլահընը գուտրէ-թինի թահտիտ էթմէք զայրը մէչրու տըր. 'լագա'ա քէֆարէթին էլզէմիյէթի, հագիգաթէն Անսէլմոսուն պէյան էթտիյի կիպի, ն-պէմը վէ ըզֆընը եոսէյէ աֆէլէյէ էլհէյե իւզէրինէ մէպնի խէ, սը-ֆաթը թապի'իյէ յի անըն իւզէրինէ եիճէլթմէք, վէ 'ատալէթին հուգուգունու պիր զէրրէ գատար պիլէ պէր թարաֆ էթմէք՝ քեա-յինաթընը թէմէլինի սարսընթմագ տէմէք օլուր. վէ էյէր էլզէմիյէթի մուէլլագայը թէսպիհ էտէմէզսէք, պիր թիւրլիւ էյլէնդիրէ թէս-պիհ էթմէքտէն վազ կէչիպ, անճագ դօնօպէրէ թէսպիհ էթմէք միւմքին օլուր.

Թօմաս Ագուինաս Քրիսթէ փափաւիյէտե չօգ մէչհուր պիր մու-'ալլիմ տիր, վէ անըն թահրիրաթը, խուսուսա «Ինէլասաի 'իլմի ի-լահի» քիթապը, ֆէվգ իւլ 'ատե միւ'թէպէր օլտուղունտան, անըն քէֆարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթընա տիգգաթ էթմէք մինասիպ տիր, վէ եինէ անըն թա'լիմաթը պօնավէնթուրանըն թա'լիմաթընա օլ գատար միւշապիհ տիր քի, պէր թէֆսիլ անէլդի թա'րիֆ էթմէ-միզ լազըմ կէլմէզ. Թօմաս քէֆարէթտէն պահա էտէրիքէն սիւալլէր իրատ էտիպ անէլդէ սըրա իլէ ճէվապ վէրիր. Պունլարընը էն մուհիմմ օլանլարը պու իքի սիւալլէր տիր.

1. Ինսանլարընը խալլասը իչիւն Քրիստոսուն էլէմ չէքմէսի լազըմ մը իտի. վէ

2. Պունտան զայրի եօլ իլէ խալլաս միւմքին մի իտի.

Պու մէսէլէլէրի հասլ էթմէյէ չալըշտընընտա էլզէմիյէթ թապիրի-նին մա'նաի միւթէնէվվիյէլէրինի պէյան էթուի. «Քրիստոսուն էօլ-մէսի իչիւն պիր էլզէմիյէթի ասլիյէ եօգ իտի, անճագ տիւնեայա կիւնահ կէլտիքտէն սօնկրա կիւնահքեար օլան ինսանլարընը խալլասը նիսպէթի իլէ, եա'նի՝ էյէր խալլաս վէ 'աֆվըդգ օլաճագ օլուրսա, Քրիստոսուն քէֆարէթի էլզէմ տիր, վէ պու էլզէմիյէթ կէրէք 'ա-տալէթ կէրէք մէրհամէթ սըֆաթընա նազարէն աչիքեար օլուր. ին-սանընը խալլասը իչիւն Քրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ 'ատա-լէթի իլահիյէնին մանթըղապաթընը թէրզիյէ էթմէք, հէմ տէ թէրքի նէֆս մուհասապէթինին իզհար օլմասը իլէ մէրհամէթի իլահիյէ յի միւ-չէրրէֆ գըլմագ լազըմ օլտուս. Լաքին Թօմասընը զիւ'լիմիւնճէ Քրիս-տոսուն էօլմէսի դօղնաֆէլէն լազըմ տէյիլ իտի, անճագ պու վէճհէ ինսանլարը խալլաս էթմէք միւրատը իլահիյէ մէրպութ, վէ անըն նէս-

Digitized by Google

պէքի իւէ էլզէմ օլտու. եա՛նի՝ Ալլահ թաղէպ էթմէ իտի, 'աստաղէթին մաթլուպաթընը պէր թարաֆ էտէրէք ինանը խէլաս էտէպիլիր իտի. չէօյլէ քի հէր չէյ նէտիճէյի ինհիսէյ մէրպութ տէյու պէյան օլունտու։

Ֆէֆարէթի պու վէճհիլ նազար էթմէք, ըրֆաթը թաւի'իյէի ինհիսէյի սըֆաթը ախլագիյէտէն զիյատէ եհճէլթմէքտէն նէչէթ էտէր։ Գունա կէօրէ՝ գուտրէթ 'աստաղէթի պէր թարաֆ էտէպիլիր։ Ամմա քէնտի գուտրէթինէ չէրէֆ վէրիպ 'աստաղէթ վէ գուտսիյէթինէ հիւքմէթսիզլիք վէրիր, վէ սըֆաթը ինհիսէյ պէ յինինտէ իխթիլաֆ վուգու' պուլուպ, գուտրէթ վէ իրատէթ սըֆաթլարընըն քեաֆֆէյինին էնասը օլան 'աստաղէթէ մուղայիր իշլէմիշ օլուր իտի։ Լաքին պու թէսավվուր զայրի մա'գուլ օլուրսա, Անսէլմօնուն թա'լիմաթը Թօմասըն թա'լիմաթընտան մա'գուլ վէ մաղպուլ օլուր։

Թօմասըն թա'լիմաթընտա Ֆրիստոսուն քէֆարէթի հագգընտա տիգգաթա չայան պիր գաչ մաճտասի թէսավվուրլար պուլունուր։

1. Անըն թա'լիմինճէ՝ մումինլէր Ֆրիստոսուն իթա'աթ վէ էլէմլէրի վասիթասը իլէ էտինիլէն մէնֆա'աթ վէ նի'յմէթլէրտէն պու սէպէպտէն հիսէտար ուր քի, անլէր Ֆրիստոս իլէ հէմվիճուտ օլուպ անըն ա'զասընտան պուլունուրլար, վէ պէօյլէ անըն լիյագաթը՝ անլէրին լիյագաթը, անըն սէլամէթի՝ անլէրին սէլամէթի օլմուշտուր։

2. Թօմաս ընդլէյճ վէ լէյճէ՞նը (եա՛նի «Սոնֆո՞ֆ» վէ «Մէլիճո՞ֆ») սիրիպիրինտէն Թէֆրիզ էթուի, եա՛նի՝ «Ֆրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ միւմինլէր Թէպրիյէ օլունուրլարսա, անըն վասիթասը իլէ տոմոի հայաթը էպէտիյէյ նայիլ օլուրլար մը» տէյու սիւալ օլունտուղունտա, Թօմաս հէր նէ գատար պուննարը պիրիպիրինտէն Թէֆրիզ էթուի իսէ տէ, եինէ իքիսի տէ Ֆրիստոսուն քէֆարէթինտէն հասըլ օլուր տէր իտի։

3. Թօմասա կէօրէ կիւնահըն միւճրիմլիյի նիհայէթսիզ օլմայըպ, Ֆրիստոսուն քէֆարէթինին լիյագաթը նիհայէթսիզ օլտուղունտան անըն Ֆազլասը քիլիսէնին խազինէսինէ րիճ'աթ էտէր։

Թօմասըն քէֆարէթ հագգընտա օլան թա'լիմաթընըն էն մուհիմմ վէ մազարրաթը նօգսանը պիլա չիւպհէ պուննտան 'իպարէթ տիր քի, անըն զիւ'իմինճէ ինանան Ֆրիստոսուն քէֆարէթինէ միւհթաճ իսէ տէ, օլ քէֆարէթ եալընըզ օլարագ ինանընըն ասֆվլըգ վէ խէլասա նայիլ օլմասը իշլուն քեաֆի օլմայըպ, միւմինին վազիֆէյի, իթա'աթը վէ թէօվպէսի վէ խայրաթը իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան, օլ միւմինին խէլասը իշլուն քեաֆի պուլունմուշ օլուր։ Ֆրիստոսուն քէֆարէթի միւմինին իթա'աթը վէ ա'մալը մէմնուհէսինտէն չօգ գըյմէթլի իսէ տէ, եինէ 'աստաղէթին մաթլուպաթընըն քեամիլէն էտա օլունմասը իշլուն միւմինին չաղըշմասը տաճի էքսիք օլմամալը տըր։

Գու զիւ'իտամ եալընըզ Աւկօսթինօսուն Թէպրիյէյի Թագտոռտէն

Digitized by Google

Թէֆրիգ էթմէխի կիպի տէյիլ, անճագ Թօմասըն Թա'լիմաթընտա պիր պէյլիք նօգսան իտիյի աչիքեար տըր, վէ պու գուսուր պուլունտուղու հալտէ, Անսէլմօսուն վէ սօնկրա Փլօրէնթինթլարըն քէֆարէթ հագգընտա օլան Թա'լիմաթընը քիլիսէի վաւաւվիյէնին Թա'լիմաթընտան Թէֆրիգ էտէր։ Վէ գանղըսը ինճիլի չէրիֆ, պաստուսա Փուլօսուն Րօմալըլարա եազըղըը մէքթուպուն քէլամլարընա, հէմ ոէ միւմինին վուգուֆիյէթի տէրունիյէի ախլագիյէսինէ միւթապըգ կէլիպ, Թէքէպպիւրիւ տէֆ՝ իլէ միճիպի Թէվազու'ի գալպ իտիյինէ սալա չէքը վէ չիւպհէ եօգ տուր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆԻՆ ՀԻՒՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԼԹի ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ ։ ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԻՒ

ՅԱՄԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԷՐ ։ ԵԱ'ՆԻ' ՊԷՇԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԷԹՏԷ ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԻՍԹԻ'ՄԱԼ ՕԼՈՒՆԱՆ ՈՒՍՈՒԼԻ ՀԻՒՄԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

Պու պիւթիւն պէչինճի Մուտտէթտէ հիքմէթ ուսուլինճէ թա'լիմաթը մէսիհիյէտէն պահս էտիպ տինի մէսիհիյի թաստիգ վէ թէպլիթ էթմէք Խրիսթիյան մու'ալլիմլէր պէ յինիտէ 'ատէթի'ուսուլիյէ օլտու. վէ պու մու'ալլիմլէր , կէրէք պէօյիւք մէտրէսէլէրին միւտէրրիսլէրի կէրէք մէտրէսէ վէ տար էլ ֆիւնուն մէքթէպլէրինտէ թա'լիմ օլունան ուսուլ իւզրէ պահս էթտիքլէրինտէն՝ Մէտրէսէվիլէր , վէ անլէրին թա'լիմաթը՝ Մէտրէսէվիլիք թա'պիր օլունտու. Պու Միւտտէթտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ իւզէրինէ վու'զու պուլան միւպահասաթըն սայքի քեսֆիֆէսի իչպու ալթընճը Պասլտա պէ յան օլունուրսա զայրի միւնասիպ օլմազ իտի , զիրա քեսֆիֆէսինտէ 'իլմի իլահի 'իլմի հիքմէթ իլէ միխթէլիֆ օլուպ՝ անլէրին պիրիպիրի իլէ օլան միւնասիպէթի մէ յտանա կէլիպ , թա'լիմաթը մէսիհիյէ անճագ մանթըգ վէ հիքմէթ ուսուլի իլէ պէ յան օլունուր ։

Հէր նէ գատար աթիւտ պէ յան օլունաճաղը վէճհլէ Մէտրէսէվիլէրին պա'զըլարը խիլաֆ վէ ֆայտէսիզ միւպահասաթա միւճիպի մազարրաթ վէճհլէ կիրտիլէր, վէ մէտրէսէվիլիք իւզէրինէ չօգ պէտ-

Digitized by Google

նամլըգ կէթիրտիլէր իսէ տէ, ելինէ պիլա չիւպհէ սայիրլէրի թա՛լիմաթը մէսիհիյէ յի քեաֆի վէ ճէրհ օլունմազ պիւրհանլարիլէ թաստիգ էթիքլէրինտէ՝ քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն միւֆիտ պիր իւ իճրա էթտիլէր։

Մէտրէսէվիլէրին իսթի՛մալ էթիքլէրի ուսուլի հիքմէթ Արիսթօթէլին թարիգի իւզէրինէ մէպնի օլուպ, եա անըն ուսուլինի սաստճէ վէ միւճէրրէտ օլարագ, ղայրի մահտուտ հալլ էթմէք եօլունտա («անալիթիք») եիւրիւրլէր իտի, եախօտ էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէթինտէն տավի թէխիրաթ գապուլ էտիպ սահա էվին վէ միւֆիտ նէթիճէլէրէ վասըլ օլուրլար իտի։

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Արիսթօթէլին ուսուլի մանթըգ վէ ֆիլմէթիճի սաեճէ իսթի՛մալ էտէն մէտրէսէվիլէր հագգընճա

Արիսթօթէլին թահրիրաթը պու միւտուէթին իսթիխսանընտան 'իթիպարէն էվրօփա մէքթէպլ վէ մէտրէսէլէրինտէ չօգ տիգգաթ ճէլպ էթմիչ իտի, վէ անըն ուսուլինճէ մուպահաճաթ էտէն մուա՛լիմլէրին իլքի գլսմը վար իտի։ Պիրի օնիւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա քէսպի չէօհրէթ էթմիչ օլան պէօյիւք Ալպէրթուս, Ալէքսանտըր Հալէս, Թօմաս Ակուինա կիպի տտէմլէրտէն 'իպարէթ իտի։ Պու մուա՛լիմլէր ուսուլի հիքմէթտէ չօգ մահիր իտիլէր իսէ տէ, իմանա վէ տինի մէսիհինին թա՛լիմաթը մախսուսէ վէ գատիմլէրինէ օլ գատար րի՛այէթ էտէրլէր իտի քի, հիքմէթին եալընըզ պուլունտուղու հալտէ միւպթէլա օլտուղու թէհլիքէլէրտէն մուհաֆազա օլունուրլար իտի։ Պու ատէմլէր չօգ ուսուլի ախլագիյէ իլէ 'իլմի իլահինին թա՛լիմաթը էսասիյէսինի թաստիգ վէ չօգ թէէքիտ էտէրլէր իտի։ Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթինի քիլիսէի մէսիհիյէնին գատիմտէն պէրու գապուլ էթմիչ օլտուղու թա՛լիմաթընը թաստիգ էթմէք իչիւն իսթի՛մալ էտէրլէր իտի։ Պու մուա՛լիմլէր պիլա չիւպհէ տինի մէսիհի իչիւն էյի պիր խըզմէթ կէօրտիւլէր։

Լաքին տիկէր պիր գլսմ Մէտրէսէվիլէր վար իտի, քի Արիսթօթէլին ուսուլինի իֆրաթ աէրէճէսինտէ իսթի՛մալ իլէ պէրապէր, էն

Digitized by Google

մուհիմմ վէ 'ազիմ մէսէլէլերի հալլ էթմէյէ քէմալի ճէսարէթ իլէ վէ ալի փէրվա օլարագ իլթիզամ էտիպ մա'լիւմաթըմըզը հալլ էթտիքտէն սօնկրա՝ մա'լիւմաթըն էսասը թաալի'իէսինի տախի հալլ էթմէք իսթէտիլէր։ Պունլարտան Տունա Սքօթուս վէ Օքքամ վար իտի։ Անլէրին թէսավվուրունճա՝ ուսուլի էսասիյէի մա'լիւմաթ եօգ տուր։ Ղարիպ վէ անկլաչըլմազ թա'պիրաթ իճաատ էթտիլէր, վէ ֆայէտալի մէսէլէլէր իրատ էթտիլէր։ Էրազմօսուն տէտիյի վէճհլէ, «Թէխայիւլաթ վէ թէսավվուրաթ, հիյէթ միյէթ վէ օլուր օլմազ չէյլէրտէն ալահա էտէր իքէն, չօլ րիվայէթ օլունան հայվանա պէնկզէր քի, գաթը գարանլըգտա հիչ մէվճուտ օլմայան չէյլէրի փէք էյի վէ սաչիքաար կէօրէպիլիր իմիշ»։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Էֆլաթօնուն ուսուլի հիմմէթինի Արիսթօթէլին բարիգի իլէ պէրապէր իսթի'մալ էէն մէեռէսէվիլէր հագգընճա

Պէչինճի միւտտէթտէ Մէտրէսէվիլէր վէ սայիր 'ալիմ պէվաթտան պա'զըլարը Արիսթօթէլին ուսուլի մանթըգ վէ հիքմէթինին նէգթիճէի իֆրաթիյէսինտէն չէքինիպ տէ տինի մէսիհիյի վէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի ասլիյէյի եա քիւլլիյէն ուսուլի հիքմէթտէն պէրի թուրթարագ, եախօտ ուսուլի հիքմէթի րէտտ էթմէքսիզին իման վէ ախաասը րուհանիյէ յէ տահա զիյատէ մէ յտան վէրէրէք ֆէհմ վէ պէյան էթմէյէ մէյլ էտէրլէր իտի։ Պունլարըն պա'զըլարը տինի մէսիհիյի քիւլլիյէն հիքմէթտէն, վէ իմանը՝ 'ուգուլի ինսանիյէնին ուսուլի թէֆէքքիւրինտէն թէֆրիգ էթմէք իսթէտիքլէրինտէն 'իլմի իլահիյէ վէ տինանէթի մէսիհիյէ յէ տախի միւճիլի մազարրաթ օլտուգտան պաշգա, զայրի մահտուտ վէ զայրի միֆիտ թէսավվուրաթ վէ թէխայեիւլաթտա զարգ օլմագտա պուլունտուլար։ Պունլար չօգ սահիպի նուֆուզ օլմատըլար։

Պազըլըրը ուսուլի հիքմէթէ րի'այէթ էթմէյիպ եինէ տինանէթի խալիսէ խուսուսունտա կիւզէլ էօրնէքլէր վէրտիլէր։ Պունլարտան տէօրտիւնճիւ Պասլտա զիքր օլունմուշ օլան Թաուլէր վէ Թօմաս ա Քէմփիս («Քրիստոսա միւգթէտի օլմագլըղա տայիր» իւնվանընտա

Digitized by Google

պիր կիւզել վէ չօգ միւ'թէպէր պիր քիթապ թէէլիֆ էթուի) վէ սա-
յիրլէր վար իսի ։

Պու իքի ճինս ատէմլէրտէն միւթէֆէրրիգ վէ տահա զիյատէ մէմ-
տուհ թարիգատէ պուլունարագ պու'զը միւ'թէպէր վէ մէչհուր վէ
տինտար վէ 'ալիմ Մէտրէսէվիլէր Աբիւթուլէլին ուսուլի հիքմէթինի
րէտտ էթմէ յիպ , վէ լիման իլէ ախասսը րուհանիյէ յէ տախի րի'այէթ
էտէրէք , Էֆլաքօնուն ուսուլի հիքմէթինէ տիկկրլէրտէն զիյատէ
րի'այէթ էթտիքլէրինտէ , տահա միւքէմմէլ պիր 'իլմի իլահի հէմ
տահա քեաֆի վէ միւֆիտ հիքմէթ թարիգինի պուլուպ պէյան
էթտիլէր ։ Պունլարտան էն մէչհուրու Անսէլմօս , Պէրնարտ , Սան
Վիքթօրլու Հուկօ վէ Վիքլիֆ իսի ։

Պիր տէ օնտէօրթ վէ օնպէչինճի տէհրլէրտէ գաւտիմի Եունանի
մու'ալլիմլէրին թահրիրաթը էվրօփատա , պախուսուս Իթալիատա
լայըգը իլէ միւթալա'ա վէ թէֆահհուս օլունուպ, Էֆլաթօնուն թահ-
րիրաթը լաթինի լիսանա թէրճիւմէ օլունարագ Իթալիանճա տախի
չօգ մէչհուր վէ միւ'թէպէր քիթապլար թէէլիֆ օլունուպ , մէսէլա
չօլ մէչհուր չա'իր Տանթէնին թահրիրաթը (հինի վէֆաթը թ. Ի.
1321) վէ միւվէրրիխ Փէթրարք (հինի վէֆաթը թ. Ի. 1574) Էֆ-
լաթօնուն թէսիրաթըննը չօգ աչքեարէն կէօսթէրիրլէր իսի ։ Վէ պու
Իթալիալը միւէլլիֆլէրին Ինկիլիթէրրատա իքի տէհր սօնկրա զուհուր
էտէն մէչհուր միւէլլիֆլէր (մէսէլա՝ Սիրէնսէր , Շէքսփիր վէ Միլ-
թըն) իւզէրինէ օլան թէսիրաթը ղայէթ չօգ իսի ։

Պիլա չիւպհէ պու միւտտէթտէ մէտրէսէվիլիք քիլիսէի փափավի-
յէ իչինտէ պուլունուպ , Մէտրէսէվիլէրին չօղու օլ քիլիսէնին հու-
գուգ վէ ուսուլինի թաստիգ էթտիլէր իսէ տէ , ևինէ մէտրէսէվի-
լիին նէթիճէի խայլիյէսի քիլիսէի փապավիյէնին իտտա'ալարընա
մուղայիր իչլէմէքտէ իսի ։

Digitized by Google

ՖԱՄԼԸ ՍԱՆԻ

ԽՐԻՍԹԻԱՆ ՄՈՒՆԱԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ՏԻՆԻ ՄԷՍՒՀԻՆԻՆ ՄԻՒԹԷՐԻԶԼԷՐ ՎԷ ՏԻՆՍԻԶԼԷՐ 'ԱԼԷՃՀԻՆԷ ՀԻՔՄԼԹ ՈՒՍՈՒԼԻՆՃԷ ԹԱՍՏԻԳ ՎԷ ԹԷՍՊԻԹ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՃԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Անսէլմօս, Թօմաս, ՊԷրնարs վէ Հուկօնուն ուսուլի միւպահասէսի, վէ ահըն նէքիճէսի հագգընճա

'Ուգուլի ինսանիյէնին իման իլէ օլան Նիսպէթի խուսուսունտա Անսէլմօս Աւկօսթինօսուն մէպտէլէրինի գապուլ էտիպ, իմանըն սէլահիյէթինի չօգ գուվվէթլի վէ թէսիրլի վէճհէ իլէ ըէսալէտէ թէսպիթ էյլէմի։ Պու ըէսալէլէրին պիրինտէ, «Պիլա չիւպհէ գալպիմ իլէ գապուլ էտիպ սէվտիյիմ հագիգաթը պիթթամամ 'ագլըմ իլէ ֆէհմ էթմէյէ խթէրիմ, լաքին իման էտէյիմ տէյու ֆէհմ էթմէյէ չալըշմամ, անճագ իման էտէրիմ քի սօնկրա քեամիլէն ֆէհմ էթմէյէ միւթթէտիր օլայըմ, Զիրա ի'թիգատըմ նագիս օլսա, ֆէհմ էթմէյէ չալըշմադըղըմ, միւէսսէր օլամազ։ Իման էթմէյէն ատէմին հագիգաթ խուսուսունտա ընճէլէմէկ ըընյէսի եօգ տուր, վէ թէճրիպէի զամանյէսի օլմայան ատէմին հագիգաթը րուհանիյէ յի ֆէհմէթմէսի միւմքին տէյիլ տիր։ Եա'նի՝ վուգուֆիյէթի տէրունիյէի զաթիյէ օլմատըղը հալտէ, ֆէհմ վէ թէֆահհուս օլունամագ վուգուֆիյէթի չավսիյէ եօգ տուր, վէ իման օլմատըղը հալտէ վուգուֆիյէթի սահիհէ օլմատըղը տէրքեար տըր» տէտի։

Լաքին Անսէլմօս թա'լիմաթը մէսհիյէյի իման իլէ գապուլ էթտիքտէն սօնկրա, «թա'լիմաթը մէզկուրէյի թէֆահհուս էթմէտիյիմիզ հալտէ, վազիֆէի զիմմէթին թէքեասիւլիւ տիր» տէյու թա'լիմ վէ թէէքիտ էտէր իտի։ Եա'նի՝ գապուլ էթտիյիմիզի թաստիգ վէ հիքմէթ ուսուլինճէ թէսպիհ էթմէք վազիֆէի զիմմէթիմիզ տիր, վէ

Digitized by Google

անը թէքեասիւլ էթտիյիմիզտէ , հագիգաթը թահգիր էթմիշ օլ տուղրումուզ աչիքեար տըր ։

Ալէքսանտըր Հալէս տախի իմանըն ֆազիլէթինի Ա՛նսէլմօս կիպի գապուլ վէ պէյան էտէր իտի ։

Քէզալիք Թօմաս Ագուինաս Անսէլմօս կիպի իմանըն 'իլմէ թէգաատիւմէթմէք կէրէք իտիյինի գապուլ վէ թա'լիմ էտէր իքէն , թա'լիմաթը մէսիհիյէտ՝ ֆէհմ օլունմալարը խուսուսունտա պիր չօգ ֆէրգ վար իտիյինի թէֆհիմ էտէր իտի . վէ պիր թա'լիմ՝ 'ուգուլի ինսանիյէտէն եօգարը օլտուղունտան 'ուգուլի ինսանիյէ մուղայիր օլտուղունու գապուլ էթմէզ իտի ։ Թօմաս աթի իւզ զիքր վէճհէ մա'լիմաթը թապի'իյէ մա'լիմաթը րուհանիյէ եահստ ֆէզգ իւլ թապի'ի մա'լիմաթտան թէֆրիգ էտէր իտի ։ «Տօղրուտան Ալլահը թանըմագ ինսանըն էն ա'լա նայիլ օլապիլէճէյի իմթիյազաթ տըր , լաքին տօլայըտան , եա'նի՝ քէսիյինաթ վասիթասը իլէ Ալլահը պիլմէք պիզէ իհսան օլունան վէ պիզէ մահսուս օլան գուվվէի միտրիքէի րուհանիյէ վասիթասը իլէ Ալլահը պիլմէքտէն միւթէֆէրրիգ տիր ։ վէ Ալլահը տօղրուտան պիլմէք տահա ա'լա վէ Ալլահըն միւչապհէթինտէ լազգ օլունմուշ օլան զաթա տահա զիյատէ պա'իսի մա'լիմաթը միւքեմմէլ օլուր » տէտի ։

Պէրնարտ՝ « 'Իլմ՝ իտրագա մէպնի , վէ իման՝ սէլահիյէթէ մէպնի տիր ։ Իքիսի տէ հագիգաթը սահիհէյէ մայիք տիր . անճագ իման հագիգաթա գավշալը վէ խիւլասա վէճհէ օլարագ մայիք տիր ։ 'Վագա'ա 'իլմ հագիգաթա աչըգ վէ թէֆսիլաթ վէճհէ մայիք տիր ։ Իմանըն մայիք օլտուղու հագիգաթ չիւպհէյի տէյիլ անճագ պէր թէֆսիլ օլմայըգ իլլա միւքեմմէլ վէ 'ագլա տահա պէյան օլմամըշ հագիգաթա մայիք օլուր ։ 'Իլմ իմանա մուխալիֆ օլմայըգ անճագ իմանըն պի իչթիսահ մայիք օլտուղու հագիգաթը թէֆսիլաթ իւզրէ վէ աչիքեարէն պիլմէյէ չալըշըր» տէտի ։ Վէ պագգա մահալտէ , «Մէվաատը րուհանիյէ միւճաատէլէ իլէ տէյիլ անճագ թագվա վէ տիյանէթի խալխէ իլէ ֆէհմ օլունուր» տէտի ։ «Մէվաատը պի նիհայէ , մէսէլա՝ Ալլահը մէվճուտիյէթ վէ սիֆաթը ա'լիյէսի հագգընտա մա'լիմաթը սահիհէ էտինմէք միւմքին տէյիլ տիր ։ տէյէրէք ի'թիրազ օլունտուղունտա , Պէրնարտ վէ սայիրլէր իսնատ էտէրլէր իտի քի , «Ինսան Ալլահ հագգընտա էլպէթթէ մա'լոմօլը ֆէֆհմէլէ տէյիլ , ամմա պիլա չիպհէ մա'լիմաթը սահիհէ էտինէպիլիր» , վէ պու ֆարգ տահիմա մուհիմմ վէ տիգգաթա չայան տըր ։

Հուկօ՝ իման իլէ 'ագլը ինսանինին պիրիպիրի իլէ օլան նիսպէթի հագգընտա կիւզէլ պէյան էթտի ։ «Իւչ կէօզ ինսանա 'իթա օլունտու . պիրի՝ անըն էթրաֆընտա պուլունան ճիսմանի չէյլէրի կէօրմէք իչիւն ճիսմանի կէօզ տիկէրի՝ քէնտիսինի վէ քէնտի տէրուննինտէ օլանը կէօրէն ֆէհմ կէօզիս , վէ տիկէրի՝ Ալլահը վէ սաիռըը

Digitized by Google

րուհանիչէյի կէօրէն միւլահազա կէօզիւ տիւր։ Լաքին կիւնահ ա-
պէպինտէն միւլահազա կէօզիւ միւչէվվէշ օլտուղունտան, անըն եէ-
րինէ իման կէօզիւ իհան օլունտու» ուէտի։ 'Իպր. ժԱ. տէ պուլուս-
նան քէլմա իլէ իմանըն էվսաֆը զաթիյէսինի պէյան էթմէքլէ եինէ
«Իման՝ կէօրիւնմէզ չէյլէրին քէմալի իհթիմատը թա'պիր օլունուր,
չիւնքի տահա 'ագլէ զահիր օլմամըշ չէյ իման վասիթասը իլէ րու-
հումուզա հազըր, տէրսունուէ պիւէ հազըր պուլունուր։ Վէ ումուրը
իլահիյէ սայիր ճիւմլէ չէյլէրտէն ա'լա օլտուգլարընտան, իմանտան
ղայրի պիր եօլ իլէ անլէրէ էրմէք միւմքին տէյիլ տիր։ Գատիմտէն
պէրու մէվճուտ պուլունմուշ միւմինլէրին չէհատէթի իլէ իման վա-
սիթասը իլէ մալիք օլտուղումուզ մա'լիմաթ՝ մա'լիմաթը սահիհէ
օլտուգու թաստիգ վէ թէսլիթ օլունուր։ Իմանտա իքի չէյ վար,
'իլմ վէ ախասա։ Իման քիւլիյէն 'իլմիյէ մէվճուտ պուլունմազ։
'Իլմ իքի նէվ տիր. պիրի՝ իմանըն մէպնի օլտուգու 'իլմ, վէ տիկէրի
իմանտան հասըլ օլան վէ իմանտան սօնկրա հասըլ օլան 'իլմ տիր։
Իման օլմազտան էվվէլ 'իման էթոխյիմիզի պիլմէք լազըմ օլուրսատա,
եաղընըզ իման վասիթասը իլէ իման էթոխյիմիզին էվսաֆընը պիլի-
րիզ։ Պինաէն 'ալէյհ էհլի 'իլմի իլահինին իմանըն, վէ էհլի 'իլմի ման-
ՓԸԳՆԸ իմանը պիրլիպիրինտէն միւթէֆէրրիգ տիր։ Էվվէլքինին 'իլմի
ի'թիգատ էթմէքտէն կէլիր, վէ տիկէրինին իմանը 'պիլմէքտէն հասըլ
օլուր» ուէտի։

Իմանըն ֆէհմ էթոխյի չէյլէր՝ 'ագլըն մանթըգ վասիթասը իլէ
ֆէհմ էթոխյի չէյլէրտէն միւթէֆէրրիգ օլտուղու հուկօնուն սալիֆ
իւզ զիքր քէլմընտան անկլաշըլըր, վէ պու միւֆարէգէթ տահիսա
տիգզաթա չայան վէ տահիսա ուէր խաթըր օլունմազ կէրէք տիր։
«Իման վասիթասը իլէ քէնտիմիզի 'իլմէ լայըգ գըլըրըզ, վէ 'իլմի
քեամիլ՝ հայաթը էպէտիյէտէ իմանըն իւճրէթի տիր։ Ալլահ քէնտի-
սինի քեայինաթտա նէ քիւլլիյէն կիզլէր նէ տէ քեամիլէն քէչֆ էտէր։
Ֆիւլլիյէն կիզլէնմիշ գալսա իտի, զայրի միւմինին ճիւնհասը օլմազ
իտի. քեամիլէն քէչֆ էթսէ իտի, իմանըն իւճրէթի օլմազ իտի։
Ախասսը մէմտուհէ ֆէրավան օլտուղու հալտէ իման քեամիլ օլուր,
վէ իւճրէթի միւքէմմէլ տիր։ Րապպիմիզ 'իլմի ազ, ֆագաթ իթի-
մատը չօգ օլան Ռանսանալը գարըյա, 'էյ խասթուն, իմանըն պէօ-
յիւք տիւր' ուէտի»։

Հուկօ՝ միւմինլէրի իւչ գըսմա թագսիմ էթուի. «Պիրինճի գըսըմ-
տան օլանլար քէնտի ախասսը մուգաստէպէլէրինէ, նէյէ մէպնի օլ-
տուգլարընը պէյան էթմէյէ միւգթէտիր օլմագսըզըն, թասլի' օլուր-
լար։ Իքինճի գըսմտա նէ ապպպուտն վէ նէյէ իման էթոխյէլէրինի
կէօսթէրմէյէ միւգթէտիր օլանլար պուլունուր, վէ իւչինճիւ գը-
սըմտա քէնտի թէնրիւպէյի տէրունիյէլէրի վասիթասը իլէ իման էթ-
ոխյէլէրի հագիգաթը րուհանիչէյի թաստիգ վէ թէսլիթու' էտիպ տէ,

Digitized by Google

մա'լիւմաթը միւքէմմէլէյ նայիլ օլանլար պուլունուրլար։ Գալսի միաք վէ իմանը քեամիլ օլան աուէմ՝ կիթապքճէ Ալլահը պիլմէքլիյէ տէրճէ պէ տէրճէ էրմէ քյտէ օլուպ, իման՝ միւահազայա, վէ էնճամ րէյ իւլ այն մա'լիւմաթա մէյտան վէրիր։ Պէօյլէճէ միւ'մինլէրը իւլ հասըլ օլան մա'լիւմաթտան զիյատէ մուհիմմ վէ քեաֆի 'իլմ հասըլ օլուր»։ Պինաէն ա'լէյհ Հուկօ պա'զը մէտրէսէվիլէր 'ալէյհինէ օլարագ՝ «Միւմինին խէլասա նայիլ օլմասը իչիւն թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա 'իլմի միւքէմմէլի օլմալը տըր» տէմէտի, պիլ 'աքս «Իմանը քեամիլ վար իսէ, 'իլմի ազ օլսա տա, Ալլահա մազպուլ վէ 'իլմտէ տախի Թէրագգի էտէր» տէյուս Թէֆհիմ վէ թա'լիմ էտէր իտի։

Րէյմօնտ Լուլլ 'ագլ վէ 'իլմ իլէ իման հագդընտա, «'Ագլ՝ 'իլմ վասիթասը իլէ իմանըն պիրտէն վասըլ օլտուղուս հագիգաթա պիլթէտրիճ նայիլ օլտուղունտա, իման տահա ա'լա մա'լիւմաթա նայիլ օլուր, զիրա իմանըն թասպի'աթընճա էմէք չէքմէքսիզին Թէրագգի էտէր։ Վագա'ա զիհն անճագ տէվամ իւզրէ ղայրէթ էթմէք կօլու իւէ պիլիհիտ Թէրագգի էտէպիլիր։ Իման ումուրը ա'լէյհտէ սաքին օլուպ ուսուլը մանթըգ օնա էրմէզ։ Վագա'ա 'ագլ ումուրը ա'լէյհինին ֆէհմինէ նայիլ օլմագըղա չալըշըպ քէնտի ուսուլինճէ օլմատուէլէրի տէրք էթմէք իսթէր։ Պէօյլէճէ 'ագլ իմանըն վասըլ օլտուղու մէվգի'ի ալէյհ ճէհտ էթմէքճէ գուվվէթլէնիր, իման տախի եհճէլէնիր, չէօյլէ քի անլէր իւէ օլան իշպու նիսպէթ՝ իմանըն հէմ'ագլըն 'իլմտէ Թէրագգիսինէ սէպէպ օլուր» տէտի։

Գու մինվալ իւզրէ օլ տինտար միւտէրրիսլէր իմանըն գըյմէթ վէ լիյագաթընը պէ յան իւէ ուսուլի մանթըգտան տահա զիյատէ ա'լա վէ անըն իւէ պէրապէր սըհհաթ խուսուսունտա միւսավի օլարագ անըն պա'իսի իտրագի մէվատտը րուհանիյէ իտի յինի Թաստիգ էտէրլէր իտի։ Անլէրին մէպտէսի, եա'նի՝ ինսան միւշապէհէթի իլահիյէտէ խալգ օլունտուղունտան զաթի 'իլմի ա'լինին քէրէսթէսինէ մալիք օլուպ ասնկրա ուսուլի հիքմէթ վասիթասը իւէ էվվէլտէն մալիք օլտուղու մա'լիւմաթը պէր Թէֆհիլ ֆէհմ էթմէքլիյէ նայիլ օլմագ իւզրէ գուվվէթ սահիպի պիր զաթ իտիյի մէպտէսի՝ չօգ մուհիմմ պիր մէպտէ տիր։ Ինսան պիլթասի՝ Ալլահըն վար իտիյինի պիլիր, լաքին պու մա'լիւմաթ նէյ չսիլ օլտուղունու 'ագլընըն ճէհտ էթմէսի իւէ ֆէհմ էտէպիլիր։ Ինսան նէ իման վասիթասը իւէ նէ տէ 'ագլ վէ իլմ վասիթասը իւէ Ալլահը վէ մէվատտը րուհանիյէի 'ալիյէյի պու տիւնեատտա պիթ Թամամ ֆէհմ էտէպիլիր, վէ պու միւսէյլէմ օլտուղունտան, ինսանընըն Ալլահա տայիր օլան մա'լիւմաթը նագիս վէ չիւլէհէլի վէ էճնիյէթ օլունմազ պիր չէյ տիր տէնիլտիյինտէ, օլ ժու'ալիմլէր ասլա պուննու գապուլ էթմէտիլէր, անճագ մախլուգ հէչ պիր չէյ հագգընտա Ինալիգի մուԹլագ միսիլլիւ մա'-

Digitized by Google

լիւմաթը միւքէմմէլէյի թահսիլ էթմէյէ միւգթէտիր օլմաղըղընը կէօսթէրիպ , եինէ մա'լիւմաթընա տահիմա չիւպհէ էթմէք 'ագիլանէ պըլյաս էթմէք տէյիլ տիր տէյու թաստիգ էթտիլէր : Զիրա մա'լիւմաթըն միւքէմմէլ եւախաս ղայրի միւքէմմէլ օլմասընա տէյիլ , անճաղ ահնի օլմասընա րի'այէթ էթմէլի . եա'նի՝ իշ մա'լիւմաթըն չօգլուղունտա եա ազլըղընտա տէյիլ , իլա խասլըղընդա տըր տէյու թաստիգ վէ թէէքիւտ էւտէրլէր իտի : Պու տահի տահիմ իւլ էվգաթատա չօգ տիգգաթա չայան պահա վէ նէթիճէ ի'թիպար օլունմազ կէրէք տիր : Մա'լիւմաթը միւքէմմէլէ Ալլահա մախասուս օլտուղու կիպի , ինսան իչիւն տահի մա'լիւմաթը քէսգինլիյէի րուհանիյէ պիթթապի' անճաղ սահրէթտէ իքմալ օլունուբ :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Ապէարs վէ անըն հիմմէթ թարիգի վէ անըն նէթիճէսի հագգընճա

Ապէլարտ Աւկօսթինօս վէ Անսէլմօսա մուխալիֆ օլարագ իման նիհայէթի իլէ 'իլմէ զիյատէ րի'այէթ էտէր իտի : Անըն մէպտէսի , եա'նի՝ «Իլմ իմանա թէգաատիւմ էտէր», էյէրչի պա'զէն եանկլըշ անկլաշըլմըշ իսէ տէ , եինէ անըն հատուէն զիյատէ 'ուգուբի ինսանինիյէ րի'այէթ էթմէսինի պիլա չիւպհէ կէօսթէրիր : Վէ պու մէպտէնին Ապէլարտըն չայիրտէրի թարաֆընտան չօգ մաղարրաթըլը վէճհլէ պէյան օլունուտուղու , վէ ասնկրատան քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն զիյատէ մուխաթապալը մուպահասաթընն աչըլմասընա միւճիպ օլտուղու պի իչթիպահ տըր :

Ապէլարտ Թ. ի. 1079 տա Շէմալի Ֆրանսատա Փալէտէ Թէվէլլիւտ էտիպ , տահա սէպավէթինտէ իքէն չօգ զէքեավէթ , պախտուսուս 'իլմի մանթըգ վէ 'իլմի պէլաղաթ խուսուսունտա քէսպի չէօհրէթ էթտի , վէ պիր մըգտար թէէքպպիւր վէ մաղրուրիյէթ կէօսթէրտի իսէ , թա'ահիւպ օլունաճադ չէյ տէյիլ տիր : Անսէլմօսուն եանընա անըն թա'լիմաթընը տինկլէմէք իւզրէ կիթտի իսէ , անկէրէ րիզա վէրմէտիյինտէն Փարիստէ քէնտիսի եանընա կէլէնկէրէ հիքմէթէ տայիր տէրսլէր վէրմէյէ պաչլատը , վէ վազթընն միւտուրիննտէ Ֆրանսատան , Ի'թալիատան վէ Շէրմանիատան չայիրտէր քէսբէթ իւզրէ եանընա ճէմ' օլտուլար : Անըն չէօհրէթի վէ ախլագը մէճ

Digitized by Google

տուհէսի օլ գատար քէմալ իւզրէ իտի քի , Հէլօիզ իսմինտէ ղայէթ կիւզել վէ ֆէվզ իւլ՝ատէ զէքեավէթլի պիր պաքիրէնին թա՝լիմ վէ թէրպիյէսի անըն ամուճասը թարաֆընտան քէմալի ի՝թիմատ իւզրէ Ապէլարտա հավալէ օլունտու , վէ սօնկրատան թա պու կիւնէ տէք Ապէլարտ իլէ Հէլօիզ նագլիյէթի հէր քէսին մա՝լիւմի օլտու ։ Զիւնքի մէզպուրէ իլէ ֆի՝իլի մէզմումտէ պուլունմուշ , վէ հէր նէ գատար անը սօնկրա թէզվիւճ էթտի խսէ տէ , Հէլօիզին Ապէլարտա օլան թէրքի նէֆս մուհապիլէթի օլ գատար ֆէվզ իւլ ղայէ իտի քի , անըն չէօհրէթի խաթրը իչիւն վէ օնա պար վէ մանի՝ օլմամագ իչիւն իզտիվաճը մախֆի սագլամագ վէ այրըճա պիր րահիպէ մանասաթըրընա չէքիլմէք խսթէտի ։ Ֆագաթ Հէլօիզին ամուճասը ղազապընտան թէչվիգ օլունարագ Ապէլարտը խասի գըլտըգտան սօնկրա Հէլօիզ պիր րահիպէ մանասաթըրընըն նագըրը օլտու , վէ հինի վէֆաթընտէք Ապէլարտը հէման օլ մուհապիլէթ իլէ սէվիպ , քէնտի իհթիյարըղընտա Ապէլարտ վէֆաթ էթտիյի հաւլոէ , անըն ճէնազէսինի քէնտի նագըր պուլունտուղու մանասաթըրտա տէֆն էթտիրտի ։

Պու նագլիյէթ պուրատա մախսուս պու սէպէպտէն զիքր օլունուր քի , Ապէլարտըն պէօյլէճէ կիւնահա տիւշմէսի քէնտի թուֆտուղու մէպտէլէրին պիրիսինին մուխաթարասընը թէմին էտէր , ետ՝նի՝ «Ֆի՝իլի զահիրէտէ զէմմ եախսօտ մէտհէ չայան պիր չէյ օլմայըպ , անճագ ֆաֆէթ մէտհ վէ եախսօտ զէմմ օլունապիլիր» ։ Պիլա չիւպհէ սահիհ տիր քի , հիւնահ իրատէթին մագսէտինտէ պուլունուր . Ֆագաթ պու կէրչէքլիք ղայրի մահտուտ մէպտէ իչիւն թուֆուլտուղու ղու հալտէ մազարրաթը օլաճաղը մէմուլ օլունուր ։ Ապէլարտըն թա՝լիմինճէ կիւնահ քէօհիւ արզուտա պիւէ տէյիւ , անճագ մագսէտտէ , վէ պիր ատէմ քէնտի չէհվաթը չէտիտէսինէ զալիպ կէլտիյինտէ զէյատէ մէտհէ չայան տըր ։

Պէօյլէճէ տախի Ապէլարտըն ֆիլֆաղը չէրիֆին իլհամը հագգընտա թա՝լիմ էթտիյի քիւպհէյէն ղայրի սահիհ իտիյինի իսնատ էտէմէյիզ , ամմա եարըմ հադիւդաթ պիւֆիւն հագիգաթ իչիւն թուֆուլտուղունտա , եախսօտ հագիգաթըն պիր թարաֆը հատտէն զիյատէ թէէքիտ օլունտուղունտա , աչըղ քէզպտէն տահա զիյատէ մազարրաթը պուլունուր ։ Ապէլարտ իլհամը միւքեմմէլի գապուլ էթմէտի , անճագ ֆիլֆաղը չէրիֆին միւհպհիքլերի պէնի պէչէրտէն օլտուգըրընտան , անըչրին թահրիրաթընա նօգսանըար պիֆթապի՝ կիրէր լտի տէյու թա՝լիմ էթտի ։

Ապէլարտ քէնտի վագթինտէ թէօվալէ վէ տիյանէթի զահիրէ հագգընտա ՝ումումէն գապուլ օլունան էֆքեարը պաքըլէյէ մուգավէմէթ էթտիյինտէ պա՝զը էյի վէ մագպուլ չէյլէր պէյան էթտի իսկ տէ , քէնտի թէճրիպէլի մէսհհիյէ նագիս պուլունտու-

Digitized by Google

*զուներան , օլ միւֆիտ չէյլէրի մազարրուֆԹը պիր միճվալ ի՛ զրէ պէ-
յան էտէր իտի ։*

*Ապէլարտ , «Պէլի վէ խայըր»իւնվանընտա պիր քիֆապտա գա-
տիմտէն պէրու մի՛ֆէպէր Թուֆուլան մու՛ալիմէրին Թահրիրա-
Թընտան միւպահասաԹը մուհիմմէտէն պիրիսիրինէ մուխալիֆ
Թարզ իզրէ պահա էտէն իսԹիխարաճաԹը՝ մուխալիֆէԹի չօգ աչի-
քեար էտմէզէք Թարզ իլէ պէյան էՖմէսի իզէրինէ Թա՛լիմաԹը զէ-
լալէԹ իչիւն չիքեայէԹ օլունարագ , վէ Գէրնարտ անըն ՛ալէյհինէ
չօգ Թէսիրլի Թահրիրաթ վէ նուԹգլար իրատ էՖտիքտէն սօնգկա,
Թ. ի. 1021 տէ Սուսսան մէճլիսինտէ , վէ եինէ Թ. ի. 1140 տա
Սէնա մէճլիսինտէ անըն օնտօգուզ ՛ատէտ քէլամը զէլալէԹի ՛ալէյ-
հինէ հիւքմ օլունտու։ Ապէլարտըն Թահրիրաթընտան աՖի իւզ զիքր
պէնտէր անըն հէմ միւֆիտ հէմ մազուրրաթը Թա՛լիմաԹընը պէ-
յան էտէր ։

«ՄուհապպէԹի խալխէ իլէ Ալլահա մուհապպէԹ էՖտիյիմիզտէ
պիզէ իհսան էՖմիչ օլտուղու պէրէքէթլէր իչիւն տէյիլ , անճագ
քէնտի սիֆաթը ճէլիլէտի իչիւն մուհապպէԹ էտէրիզ ։ Պէօյլէճէ
պիզէ վէ սայիրլէրէ նէ եափարսա , եինէ հէման օլ մուհապպէԹ իլէ
սէվճէճ յիզ ։ Վէ հագիգաթէն պիր ատէմին քէնտի զէվճէտինէ եա
զէվճէնին քէնտի գօճասընա վէ փէտէր իլէ վալիտէյնին քէնտի չօ-
ճուգլարընա օլան մուհապպէԹի՝ մուհապպէԹի հագիգիյէ օլտուղու
հալտէ պու գապիլտէն օլուպ, մէմուլ օլունան մէնՖա՛աԹը նէՖսիյէ-
յէ պագմազ ։ Պէլքի մուհապպէԹէ մուգապիլ անճագ զիյան վէ քէ-
տէր կէօրիւրսէ պիլէ , մուհապպէԹ հէման օլ մուհապպէԹ տիր ։
Գեաչքի Ալլահա քէնտի սիֆաթը ճէլիլէտի իչիւն մուհապպէԹ էտիպ՝
միճճիսի մուհապպէԹ էԲմէմիզի մազհար օլտուղումուզ ինայէԹ վէ
պէրէքէթլէրտէ օլ գատար արամազա մէճպուր օլմայա իտիք ։ Գօր-
գուտ սէպէպինտէն վէ իճրէԹի իւմիտի իլէ էյլիք էԲմէք անճագ տի-
յանէԹին իլք ատըմընը կէօսԹէրիր ։ 'Ալլահընն գօրգուտու հիքմէԹին
մէպտէսի' , Ֆագաթ հիքմէԹին միւքէմմէլի՝ Ալլահա օլան մուհապ-
պէԹի խասիսէտէն ՛իպաւէԹ տիր» ։

«Ճիւմլէ ա՛մալա զահիրէն վէ Ֆի՛իլէն նաղար օլունտուղու հալտէ,
նէ խայր նէ չէրր տիր . անլէրէ հասսիյէԹի ամլագիյէ վէրէն անճագ
մագսէտ տիր։ Եալընըզ պունա պագար իքէն, ա՛մալ մէտհէ եա զէճ-
մէ չայան տըր։ Ալլահ ա՛մալին իխլասընը տէյիլ՝ անճագ մագսէտինի
հիւքմ էտէր ։ Իքի ատէմ հէման պիր ՛ամէլ իխրա էԲտիքլէրինտէ ,
պիրինին ՛ամէլի , եա՛նի՝ մագսէտի , Ալլահընն ՛ինտինտէ մէմտուհ վէ
մագպուլ վէ տիկէրինին ՛ամէլի մէքրուհ լի՛Թիպար օլունուր ։ Մի՛մին
վէ զայրի միւմինլէրին ա՛տալէրին չօղու պէյ տիր . չէօյլէ քի պիր ՛ամէլ՝
մագսէտինէն նաղար օլունմագսընընն նասըլ ի՛Թիպար օլունմագ կէրէք
լտիյի մա՛լիւմ տէյիլ տիր։ Վագա՛աէյի մագսէտ պիլԹաքի՛ անճագ

Digitized by Google

չէրի՝աթը իլահիյէյ միւթասալըգ պիր ՝ամէլտէ իհտար օլունուր։ Պինա-էն ՝ալէյհ էվսաֆը ՝ախալագիյէ մահգէն մագսէտտէ պուլունաուղունաան, պիր ֆի՝իլին իճրասը եախօտ ՝ատէմը իճրասը պիր չէյ տէյիլ ատիր։ Պիր ատէմին մէրասիմ վէ նիյէթի էյի տիր վէ ՝ամէլի էյի տիր տէտիյիմիզ հալտէ՝ զիյատէ լաֆզ սէյլէրիզ։ զիրա իքի չէյտէն տէյիլ իլլա պիր չէյտէն պահա էֆմիշ օլուրուզ։ Ախալագճա պիր ՝ամէլին մագսէտի վէ զաթի ՝ամէլ պիր չէյ տիր։ Էյլէ իսէ զամիրլէյրի իլէ Քրիստոսաու եախօտ Խրիսթիանլարը Թէ՝ուտատի էտէնլէր հագգընտա նաաըլ տիւչիւնմէյիզ»։

Պու քէյֆիյէթտէն պահա էտէր իքէն Ասպէլարտ քէնտի մէպտէլէրի ՝ալէյհինէ հիւքմ էթտի, զիրա պէյլէ Թէ՝ատտի էտիճիլէր մէզմումօլուպ հիւքմ միւթահագգ տըր իանատ էտէր իտի, վէ պաշգա եէրտէ պիր ատէմին քէնտի պիւ՝իւմինճէ մագսէտի էյի կէօրիւնիւր իսէ տէ, նահաք վէ նասնագպուլ օլապիլիր տէյու իզրար էտէր իտի։

«Թէճրիւպէտէ կիւնահ եօգ տուր, անճագ Թէճրիւպէյէ մուգաւէմէթ էթմէյիպ օնա տիւշմէք կիւնահ տըր։ Թէճրիւպէ միւմինի ապիր գըլըպ գուվվէթլէնտիրմէք կէրէք տիր։ Պիր ատէմ քէնտի իրատէթինի Թէճրիւպէյէ գարշը գուվվէթի քամիլ իլէ խայր օլանա սարֆ էթտիյինտէ, ղալէպէ էտիպ հիչ Թէճրիւպէ օլունմամըշ ատէմտէն գէյատէ սաւիթ գալըր։ Միւմինին ֆազայիլի զաթիյէտի պունտան ՝իպարէթ տիր քի, քէնտիսինի զաւթ իլէ Թէճրիւպէյէ վէ քէօթիւ արզուլէրինէ զալիպ օլուպ քէնտիսինի էվամիրի իլահիյէյ միւթի՝ գըլարը»։

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թա՝լիմաթը մէսիհիյէյի հիմմէթ ուսուլիճճէ թասթիգ էթմէ՛լէ պէրապէր րիվայէթ վէ գավանիճի Ֆիլիսէվիյէյի փափավիյէյի Ֆիթապը ճէրիճ իլէ միւսավի թուբուպ թէսպիթ էթմէյէ չալըշմաճրըճ մազարրաթը

Իշպու պէչինճի միւտաէթին մու՝ալլիմլէրի Թա՝լիմաթը մէսիհիյէյի էտասիյէյի ղայրէթ իլէ Թէսպիթ, վէ մանմըզ ուսուլինճէ պէյան

Digitized by Google

էթ-մէքլիյէ ճահա էտէր իքէն, քիլիսէի փափավիյէնին հիւքմիէրինի ջիթասը չէրիք իլէ միւսաւի թուքուտուգլարընտան, անլէրին ճիւճ էնիինի տախի թաստիգ վէ թէսպիհ էթ-մէյէ քէնտիլէրինի մէճպուր ի'թիպար էթտիլէր։ Վուգա'ա պու քէյֆիյէթ հէմ թա'լիմաթը մէսիհիյէնին պէյանը, հէմ տէ հիքմէթին լայըգը իլէ ֆէհմ օլունմասը խուսուսունտա ղայէթլէ մնազարրաթլը պուլունտու։ Զիրա թա'լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէ Ալլահըն քէլամըրը օլուպ, գավանին վէ թա'լիմաթը քիլիսէվիյէ տախի ինսանլարըն գըյասլարընտան 'իպարէթ օլտուգլարընտան՝ պունլարը միւսաւի թուքմազ՝ ուսուլիմուպահատ յէ էվվէլտէն խալէլ կէթիրմէք տէյէք տիր, վէ մուպահէսէմիգին էսասը նը չիւրիւսիւրսէք, անըն իւզէրինէ սաղլամ պինա էտէմէ յէճէ յիմիզ մա'լիւմ տիւր։ Գէօյլէճէ մէտրէսէվիլէր քէնտի ուսուլինճէ եա Ալլահըն քէլամընը փափալարըն վէ մէճլիսլէրին հիւքմէրինին մէվգի'սինէ էնտիրմէ յէ մէճպուր օլտուլար, եախօտ մէգքիւր հիւքմէրի Ալլահըն քէլամընըն մէվգի'սինէ եիւճէլմէ յէ մէճպուր օլտուլար։ Վէ պու վէճհիլ մուպահատէնին իֆնատան օլտունմասը պիթթապի' վուգու պուլուր իտի։ Իւչիունճիւ Պապտա գիքր օլունան Փարիսլի մու'ալիմլէրը, վէ Փիզա իլէ Գոնսթանս մէճլիսլէրինտէ պուլունան ասլիհ ատէմլէր հագիգաթէն քիլիսէնին իսլահաթընը արզու էթտիլէր իսէ տէ, ահգեամ վէ գավանին վէ թա'լիմաթը քիլիսէվիյէ յէ օլ գատար րի'այէթ էթտիլէր, վէ իմանը մէսիհի վէ հայաթը մէսիհիյէ իչիւն անճագ Քիթապը չէրիք գանունու միւսթագիլ օլուպ տա անընըն միսլի օլմատըղընը ֆէհմ էտէմէտիքլէրինտէն, անլէրին թա'լիմաթը վէ ճահա ու ղայրէթի միւէսսէր օլամատը։

Թօմաս Ագունաս վէ Պէրնարտ վէ սայիրլէր տախի պիր թարաֆտան սալիհ վէ տինտար ատէմլէր օլուպ իսլահաթը քիլիսէ վէ թաստիգ թա'լիմաթը մէսիհիյէ իչիւն հիքմէթ ուսուլինճէ հէմ տէ նիյէթի խայրիյէ իլէ չալըշտըլար իսէ, տիկէր թարաֆտան ղայրի սահիհ մէպտէլէրէ էսիր պուլունտուգլարընտան, անլէրին սարֆ էթտիքլէրի էմէյին էսէրլէրինին նէթիճէսի ատէ միֆիտ պուլունմայըպ պա'զը խուսուսաթը միւհիմմէտ մնազարրաթլը պուլունտու։

Գու միւտտէթտէ վուգու' պուլմուշ 'իլմի իլահի վէ հիքմէթ միւպահասէլէրինին սալիֆ իւզ գիքր ղայրի սահիհ էսասընտան վէ մնազարրաթլը նէթիճէսինտէն իքի եօլ իլէ գուրթուլմագ չայէսի արասընը իտի։

Գիր թարաֆտան Ապէլարտ վէ Աքօթիալը Եուհաննա վէ Տունս միհիլիւ ատէմլէր քէսպի ճէսարէթ էտիպ էվվէլա ահգեամը քիլիսէվիյէ հագգընտա վէ սօնկրա թա'լիմաթը Քիթապը չէրիք հագգընտա տախի չիւպհէ էտիպ՝ մանթըգ վէ հիքմէթէ գիյատէսիյէ րի'այէթ էտէն վէ վագթըն միւրուրինտէ պի վէրիվա տինտիգիյէ սափան պիր մէզհէպին թէմէլինի պրագտըլար, վէ իչպու պիգիմ օնաօգու-

Digitized by Google

զունճու տէհրին մի՛թէրիզլէրին էքսէրիսի թա՛լիմաթը քիլիսէվիյէ-յի թա՛լիմաթը մէսիհիյէի ասլիյէտէն թէֆրիգ էտէմէտիքլէրինտէն, հիքմէթ վէ ՚իլում վէ ֆիւնուն վէ մէ՛արիֆին ֆէվգ իւլ ՚ատէ իտա՛ալարը իլէ սլտանարագ, ՚իլմի սահիհին թէմէլի օլան վէ ճիւմլէ հիքմէթի հագիգիյէյէ միւթապըգ կէլէն Քիթապը չէրիֆի րէտտ էտէրլէր։

Տիկէր թարաֆտան թա՛լիմաթը քիլիսէվիյէյի՝ թա՛լիմաթը Քիթապը չէրիֆտէն թէֆրիգ էտիպ, հէմ ուսուլի հիքմէթէ լայըգը իլէ րի՛այէթ էտէրէք, պէչինճի միւտտէթտէ զուհուր էտէն աատէ-լէր վար իտի։ Եա՛նի՝ Վիքիֆ վէ Հուս վէ անլէրին րէֆիգլէրի տէօրտիւնճիւ Գապտա պէյան օլունտուղունա նազարէն քէնտի էյամլարընտա ՚ումումէն գապուլ օլունան պաթըլ զիւ՛իւմլէրտէն քիւլլիյէն գուրթուլմատըլար խսկ տէ, երինէ սօնկրատան վիճաուտա կէլէն Փրօթէսթանթ մէզհէպինին իքի պէօյիւք մէպտէլէրինի, եա՛նի՝ Քիթապը չէրիֆին ճիւմլէ թէնպիհաթ վէ թա՛լիմաթը իննա-նիյէյէ թէգատտիւմ վէ թաֆավվուգ էթմէսինի, վէ զաիրլի չախախ-նին հուրրիյէթի իլէ վուգուֆիյէթի տէրուննիյէի չախախէնին Քա-զիլէթի մէպտէլէրինի թուրթուպ, էլլէրինտէն կէլտիյի գատար վէ հա-գիգի չէհիտ րուհու իլէ պէյան վէ թաստիգ էտէրլէր իտի։

Digitized by Google

Digitized by Google

ԱԼԹԸՆՃԸ ՄԻՒՏՏԷՔ

Թ. Ի. 1517—1871

ԼՈՒԹԷՐԻՆ ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ

ՀԱԼԻ ՀԱՋԸՐԷՏԷՔ

Իսլահաթը ի'թիգատաթ վէ 'իսլատէք, վէ տիճի մէսիհիճիճ մուճէտտէտճէ իճթիճարը, 'իլմ վէ ճիհմէթի տուճեէվիյէտճ ճէճէք էտճ տիճսիզլիյիճ ֆէսլի ճէսարէք էմմէսի էյամը

ՊԱՊ Ա.

ՕՆ ԱԼԹԸՆՃԸ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Օն ալթընճը տէհրտէ վուգու' պուլան իսլահաթը քիլիսէ օլ տէրճէ էմնալըզ, թէսիրաթը տախի օլ գատար վասի' վէ մուհիմմ վէ պագի իտի քի, անըն թէվարիխինէ այրըճա պիր պապ թախսիս էթմէմիզ միւնասիպ կէլմէր։

Digitized by Google

Իսլահաքը մէզքիւրէ իչիւն հիքմէթի իլահիյէ իլէ խայլի միւտաէթուէն պէրու հազըրլըգ կէօրիւլմէքտէ իտի։ Պու հազըրլըգ նէտէն 'իպարէթ օլտուղու հէման պէչինճի Միւտաէթտէ պէք թէֆսիլ պէ յան օլունտու. Ֆագաթ իսլահաքը քիլիսէ իլէ նիհայէթի մուհիմմէսի օլան, վէ պու էճիլտէն տիգգաթա չայան իքի վուգու'աքըն պուրատա զիքր օլունմասը միւնասիպ օլուր։

Պու վուգու'աքըն պիրի պատմա հուրուֆաքը վէ թապ'ըն իճատ օլունմասը, վէ տիկէրի եէնի տիւնեա, եա'նի՝ Ամէրիգանըն քէշֆ վէ քիւչատը տըր։

Պու վուգու'աքը մուհիմմէնին պիրինճիսի վասիթասը իլէ, Ֆիթապը չէրիֆին քէլամլարը վէ անըն թալիմաքընըն պէ յան վէ թէսպիհի զըմնընտա իսլահաքը քիլիսէ իչիւն չալըշան մուա'լիմլէրին իրատա էթտիքլէրի իհտիրիրաքըն սուհուլէթլէ վէ հէր թարաֆա նէչր օլունմասը իչիւն պէօյիւք պիր վէսիլէ օլտուղու տէրքեար տըր։

Պատմա հուրուֆաքը իլէ չըգարըլան քիթապալարըն պիրինճիսի Թ. Ի. 1455 տէ օլուպ, Փարիզտէ իլք տէֆ'ա օլարագ Թ. Ի. 1470 տէ, վէ Լօնտրատա 1474 ուէ պու վէճհլէ քիթապալար թապ' ու նէչր օլունտու, վէ պու եէնի իճատըն իզտիյատ պուլմասը օլ գատար սիբու'աթլէ օլտու քի, օն ալթընճը տէհրին իսլէհիտասընտա էվրօփա իչինտէ իքի եիւզ եիրմի սանէտ գատար մաթպա'ա պուլունմուչ տըր, չէօյլէ քի Լութէր վէ անըն րէֆիգլէրի վէ խալէֆլէրի իչիւն հայաթ միւժտէսինին նուրընըն ինթիշարը պապընտա պու զիյգըլյմէթ իճատըն թէհլիյէսի հազըր իտի։

Վուգու'աքը մէզքիւրէնին իքինճիսի, եա'նի՝ Ամէրիգա գըթա'լարընըն քէշֆ վէ քիւչատը (Թ. Ի. 1492) սանէմլէրին Փիքրլէրինի ույանտըրըպ, էֆքեար վէ ա'տաթը գատիմէտէն ումուրը միւֆիտէ յէ թէվէճճիհ վէ տիգգաթ էթմէկլէրինէ միւճիպ օլտուգտան պատչգա, ասնըատան իսլահաթ օլունմուչ օլան քիլիսէնին ինթիշարը վէ թէսպիհի իչիւն օրատա վասի տիյարլար տախի հազըր պուլունմագտա իտի։

Պէօյլէճէ հիքմէթի իլահիյէ իլէ օնալթընճը տէհրին իսլէհիտասը Լութէր իլէ րէֆիգլէրինին կէօրտիւքլէրի իչ իչիւն, հէր վէճհլէ միւնասիպ էյհամ պուլունտու։

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՃԷՐՄԱՆԻԱՏ ՎՈՒԴՈՒ՝ ՊՕԽՂԱՆ ԻՍԼԱՀԱՔԸ ՓԻԼԻՊՊԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Մարթին Լութէրին ահվալ վէ էվսաՅը զաթիյէսի հագգընցա

Մարթին Լութէրին օնալթընմը տէհրուէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ իւզէրինէ թէսիրաթը օլ տէրէճէ չօգ իտի քի, անընն ահվալ վէ էվսաՅը վէ թէճրիւպէի մէսիհիյէի զաթիյէսինի պիր մընտար տիգգաթլընմա վէ թէՓսիլաթ իւզրէ պէյան էթմէմիզ լազըմ կէլիր։

Մարթին Լութէր՝ 10 նօվ. Թ. Ի. 1483 տէ Թուրինկիատա Մանսֆէլտ գուրպինտէ Ա.յսլէպէն գարիէսինտէ թէվէլլիւտ էյլէտի։ Փէտէրի եուհաննա 'ալիմ տէյիլ ամմա 'ագիլ վէ սալիհ պիր մատէնճի օլուպ, վալիտէսինին իամի Մարկարէթ իտի։ Վէլատէթին էրթէսի կիւնիւ 'ազիզ Մարթին կիւնիւ օլտուղունտան, չօճուգ՝ փէտէրինին թարաֆընտան վաֆթիզ օլունմագ իւզրէ 'իպատէթիանէյէ կէթիրիլիպ Մարթին իամի իլէ վաֆթիզ օլունտու։

*Մարթին տահա քիւչիւք չօճուգ իքէն՝ վալիտէյնի Մանսֆէլտ չէհրինէ կիտիպ էվվէլա Փագիրլիք չէքտիլէր իսէ, սօնգրա փէտէրի ախնա'աթընտա թէրբագլի էտիպ րահաթ իլէ Ֆամիլիասընը կէչինտիրմէյէ միւգթէտիր օլտու։ Վէ օդուտուչ սատմէշրի էվինէ տա'վէթ էտիպ անլէրին լունախյէթինտէն չօգ միւթէէզզիզ օլուր իտի, վէ պիլա չիւպհէ պու քէյֆիյէթ չօճուղա թէսիր էտէր իտի։ Տահա չօգ քիւչիւք իքէն միքթէպէ կէօնտէրիլիպ օլ վագթին ղայրի մէմտուհ 'ատէթինճէ կէրէք լաճալարը կէրէք վալիտէյնի թարաֆընտան տէՓա'թէն վէ չօգ չիտուէթ իլէ տարպ օլունուր իտի։ Վէ Լութէրին էվսաՅը զաթիյէսինտէն թալամին էտէպիլիրիզ քի չօճուգ Մարթին թէրպիյէյէ միւհթաճ օլուր իտի, վէ վալիտէյնի էկէլչի անը լայըգը իլէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթմէկը արզուսու վէ ղայրէ-

Digitized by Google

թինտէ իտիլէր իսէ տէ, Մարթինին սօնկրատան էսէֆ իլէ տէր խաթըր էտէմէք սէրթլիք վէ չիտտէթ իւզրէ օնա մուա'մէլէ էյլէտիլէր։ Նագլ օլունուր քի խօճասը պիր տէֆա՝ կիւնտէ օն պէշ քէրրէ Մարթինի տարպ էթտի։

Եուհաննա Լութէր՝ չօճուղունուն զէքեավէթինի կէօրիւպ, անը տահա ա'լա մէքթէպլէրէ կէօնտէրէրէք 'ալիմ վէ օգուտուշ պիր աստմ օլարագ պէօյիւմէսինի արզու էթտիյինտէն, Մարթինի՝ օն տէօրթ եաչընտա օլտուղունտա, եա'նի՝ Թ. Ի. 1497 տէ Մակտէպէրկ չէհրինէ, վէ էրթէսի սէնէ Այսէնախ չէհրինէ մէչհուր պիր մէքթէպէ կէօնտէրտի։ Լաքին Եուհաննա անճագ եանընտա օլան Ֆամիլեասընը կէչինտիրմէյէ միւգթէտիր օլտուղունտան, Մարթինէ պիր 'իանէ էտէմէտի, վէ Մարթին եօգտուլտուգտան, ամընգտան պիրէ ղայէթ չօգ էզիյէթ չէքէրէք էվտէն էվէ իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէքլէ սէֆալէթտէ կէչինիյ՝ պա'զը տէֆա՝ տախի չօգ հաւգարէթ վէ ճէֆա իլէ էվլէրին էօնիւնտէն գօվուլուր իտի։

Պիր կիւն պէօյլէ տէֆա'թէն հաւգարէթ վէ ճէֆայա տիւչէր օլտուգտան սօնկրա, մէ յուսիյէթէ տիւչմէքլէ փէտէրինին եանընա իչ իչլէմէք իւզրէ տէօնիւլ տէրսլէրինի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլաճաղընա գարար վէրմէք իւզրէ իքէն, Գօնրատ Գօթթա իսմինտէ զէնկին վէ միւ'թէալէր պիր ատէմին զէվճէսի Ուրսուլա՝ ճիվան Լութէրին մէ յուսիյէթինի քէնտի խանէսինտէն միւշահէտէ էտիպ (Լութէր խանէսի էօնիւնտէ տուրույօր իտի) օնու խանէսինէ չաղըրըպ օլ վագըթտան ի'թիպարէն անըն էթվար վէ ախալագընը թահսին էտէրէք գօճասընըն հիւանի րիզասը իլէ ճիվան Լութէրին թէ'այիւչինէ մուգայէտ օլուր իտի։ վէ Լութէրին հալի չօգ թէպտիլ օլունտու, վէ տահմա պու չէֆագաթլու ահպապընա զիյատէսի իլէ վիւթէչէքքիր պուլունտու։

Սօնկրա քէնտիսի մէչհուր պիր մուա'լիմ օլտուղու հալտէ, պիլ մէմիւնիյէ մէգքիւր Գօթթանըն պիր օղլունու քէնտի եանընա գապուլ էտիպ թա'լիմ էտէր իտի։ Լաքին Լութէրին հինի սէպավէթինտէ էզիյէթ չէքմէքլէ տէրսլէրինտէ տէվամ էթմէյէ մէճպուր օլմասը օնա միւճիպլի մէնֆա'աթ օլարագ, տահա աղըր էզիյէթ վէ ճէֆայա թէհամմիւլ էթմէյէ, հէմ տէ քէնտիսի միսիլլու 'իսնէսիզ 'իլմ վէ մէա'րիֆտէ թէրագգի էթմէքլիյէ արզու վէ ղայրէթ էտէն չօճուգլար իլէ հէմտէրտ օլմաղա ալըշտըրտը։

Ա յսէնախ մէքթէպինտէ Լութէր տէրսլէրինտէ ֆէվգ իլ ա'տէ թէրագգի էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1501 տէ Ճէրմանիատա էն չէօհրէթլի պուլունան էրֆուրթ ուար էլ Ֆիլոսոֆյա կիտիպ օրատտա տախի տէրստաչլարըն ճիմլէսինտէն զիյատէ թէրագգի էտիպ մէչհուր լաթինի միւէլիֆլէրին թահրիրաթընը չօգ տիգգաթլըճա միւթալա'ա էտէրէք օլ վագըթտա չէօհրէթի 'ումումիյէ յի քէսպ էթմիշ

Digitized by Google

օլան Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթինի մէշհուր միւտէրրիսլէրին թահրիրաթընտան էօյրէնիր իտի։ (Սօնկրա քիլիսէի փափավիչէնին իտտա՛ա վէ թա՛լիմաթը մէքրուհէ 'ալէյհինէ օղրաչըր իքէն՝ ուսու հիքմէթին մազարրաթընը միւշահէտէ էթտիկինտէն Արիսթօթէլին խամինին զիքրինէ պիւլ թէհամմիւլ էտէմէզ իտի)։

Օլ զէման ԼուԹէր ախլագը մէմնուհէ վէ տիկանէթի զահիրէկի կէօսթէրտի իսէ տէ, վէլատէթի սանիկէ վէ թէճրիպէի մէսիհիկէի հագիգիկէյի տամա պիլմէզ իտի։ Էրթուրթտա իքի սէնէ գատար սաքին օլտուգտան սօնկրա, եիկիրմի եաչընտա օլտուղու հալտէ պիր կիւն տար էլ ֆիւնուն քիւթուպխանէկինտէ իքէն Ֆիթապը չէրիֆին միւքէմմէլ պիր նուսխէկինի (Լաթինի լիսանտա) իլը տէֆ'ա օլարաք պուլուպ անը չօգ տիգգաթլըճա վէ սիսասը տէրունկիյէսի ղայէթլէ թէչվիգ օլունարագ միւթալա'ա էթմէկէյ պաչլատը։

Էէման օլ էսնատէ տախի մէքթէպտէ վուգու՝ պուլան պէօյիւք իմթիհանը իչիւն հազըրլըղ կէօրիւր իքէն գուվվէթինտէն զիյատէ չալըշտըղընտան, չիւտէթ իւլ խասթա թուԹուլտու, վէ էճէլինէ պէքլէր իքէն, պիր իհթիյար փափաս եանընա կէլիպ օնա թէսէլլի վէրէրէք, «Օղլում, եիւրէքլէն, հալա էօլմէյէճէքսին, անճագ Սլլահ սէնի սայիրլէրէ միւճիպլի թէսէլլի էտէճէք տիր» տէտի։

ԼուԹէր իֆագաթ պուլտուղունտա՝ խասթալըղը վէ իհթիյար փափասըն քէլսըը վէ պախուսուս Ֆիթապը չէրիֆին միւթալա'ասը օնա չօգ թէսիր էթմիչ օլտուղու աչիքեար օլուպ, եինէ տէրսլէրինտէ տէվամ էտիպ Թ. Ի. 1505 տէ ֆա'ալլէ րիւԹպէ վէ չէօհրէթինէ նայիլ օլտուղու իւզէրինէ, փէտէրի վէ ուհպապալընըն ճիւմլէսի չօգ մէսուր օլտուլար։ ԼուԹէր տախի փէտէրինին ուրզուտունա րի'այէԹէն գավանինի 'ատիկէ միւթալա'ասընա սուրը զիհն վէ վագԹ էթմէկէյ հազըրլանըյօր իտի։ Լաքին օլ սէնէ ԼուԹէրլէ Ֆէվգ իւլ 'ատէ թէսիր էտէն իքի չէյ վուգու՝ պուլտու. պիրի՝ քէնտի իսալիա ահալիընտան պուլունան Ալէքսիս իամինտէ պիր նէվճիվլան՝ տիւչվէնինին էլի իւլ վուրուլուպ անըզընը վէֆաթ էթմէսի, ԼուԹէրէ՝ քէնտի էճէլի պէօյլէճէ անըզընը կէլտիկի հալտէ սէլամէթի էպէտիկէյէ նայիլ օլտուպ օլմայաճաղը իւզէրինէ տիւչիւնտիւրտիւ. վէ սօնկրա փէտէրինին էվինէ գիյարէթ էտիպ էրֆուրթա 'ավտէթ էթմէկը իւզրէ եօը տա իքէն, ղայէթ չիւտէթլի պիր ՖուրԹունա օնա իտասլէթ էտիպ, պիր եըլտըրըմ քէնտիսինէ եագընն եէրէ չայփուրըղը հալտէ, ԼուԹէր տիկ չէօքիւպ Սլլահա նէզր էթտի քի օլ տիւչար օլտուղու թէհլիքէտէն անը խէլտա էտէրսէ, տիւնեայը Թէրք իւլէ խըզմէթի իլահիյէյէ քէնտիսինի վագֆ էտէճէք տիր։ Օլ թէհլիքէտէն խէլտա պուլտուղու հալտէ տախի, քէնտի հալի րուհանիսի իւզէրինէ թէֆէքքիւր էթմէքտէն Ֆէլտաղաթ էտէմէզ իտի։ Վապիֆէի զիմմէթինի իֆտա էթմէյէ չալըշմըշ իսէ տէ, եինէ քէնտի միճրիւմ րուհու

Digitized by Google

նասըլ Ալլահըն մէհքեմէի 'ատիլէսի հուզուրունա կէլէպիլիր տէյու իղթիրապը տէրուն իլէ թէֆէքքիւր էտէր իտի , Ալլահըն 'ինտինէտ մագպուլիյէթ , թէպրիյէ , գուսսիյէթ ապար իտի ։

Թա'ճիւպ զունահաղ չէյ տէյիլ տիր քի Լութէր պէօյլէ թէճրիպէի տէրունիյէտէ զատուղու հալտէ քէնտի էյամընտա 'ումմէմէն գապուլ օլունան զիհ'իմիէրէ րի'այէթէն՝ քէնտի ճանընընն սէլամէթինի պիր մանասթըրա չէքիլմէքլէ ապատը ։ Ռէնտի ահպապը իչիւն պիր զիյաֆէթ թէտարիք էտիպ , ճիւմլէսի ութքա իւղրէ պուլունառուգլարը հալտէ , Լութէր քէնտի գարարընը անլէրէ պիլտիրտի , վէ հէյրան գալմընչ օլան ահպապը քէնտիսինի օլ գարարտան կէրի չէվիրմէյէ չալըշըլար խէ տէ , նաֆիլէ եէրէ օլտու , զիրա քէնտի օլ կիճէ 17 Աղօսթօս Թ. Ի. 1505 տէ Էրֆուրթտա պուլունան Աւկօսթինօս մանասթըրընա Աւկօսթինօս իսմի իլէ կիրտի ։ Րահիպլէր անընն կիպի զէքաավէթլու վէ 'ալիմ պիր ատէմի զիյատէսի իլէ մէսրուրիյէթլէ գապուլ էթտիլէր ։ Լութէր իսէ՝ արզուլէտիյի զամիր րահիթլըղընա նայիլ օլմուշ , սէլամէթ էրմիշ , 'ինտ Ալլահ մագպուլիյէթ վէ գուսսիյէթէ նայիլ օլմագ եօղունու պուլմուշ իտիյինի զանն էթտի ։ Նէ էթմիշ վէ հէմ ատէ նէ սէպէպտէն պէօյլէ էթմիշ իտիյինի փէտէրինէ իֆատէ էյմէսի իւզէրինէ փէտէրլի զիյատէսի իլէ կուճէնմիշ օլուպ , քէնտի մուհասապէթինտէն մահրում գալագաղընը օնա պէյան էթտիքտէն պաշգա , պէօյլէ անսըզըն պիր մանասթըրա չէքիլմէք օղլու իչիւն ուխլագճա մազարրաթը վէ մու խաթարտալը օլագաղընը թախմին էթտի ։

Լութէր Էրֆուրթ մանասթըրընա կիրտիյի հալտէ , կէրէք թէճրիպէի զաթիյէսի կէրէք թա'լիմաթը մէսիհիյէի ասլիյէյ օլան մա'լիւմաթը խուսուսունտա քէնտի կէօրճմէյի իշ իչիւն տահա ասլա հազըր տէյիլ իտի ։ Օլ զէման էնտէ թէրքի նէֆս վէ խայրաթը իլէ քէնտիսինի խէլլաս էթմիյէ չալըշմագտա իտի ։ Պինաէն 'ալէյհ րահիպլէր Լութէրէ էն էտնա խըզմէթլէրի կէօրտիւրիւպ տիլէնճի էլ-ալիսէի վէ թօրպասը իլէ Էրֆուրթ չէհրինտէ տօլաշտըրտըգլարընտա քէնտիսի հէվսինի գապուլ էթտի ։ Վէ քիթապլարը միւթալա'ա էթմէյէ պաշլատըղը հալտէ , րահիպլէր երինէ օնա միւսա'ատէ վէրմէյիպ անը տիլէնմէք իւզրէ չէհրէ կէօնտէրտիլէր ։ Վէ պիլա չիւսհէ Լութէր պէօյլէճէ թէճրիպէի զաթիյէսի իլէ րուհպանիյէթ նէ օլտուղունու էօյրէնմէքլէ , սօնկրա անընն միւճիպ օլտուղու մազարրաթ 'ալէյհինէ չըգմադա տահա զիյատէ հազըր իտի , վէ սէլահիյէթ սահիպի կիպի սէօյլէմէյէ միւգթէտիր օլտու ։

Լաքին ազ վագըթ զարճընտա Էրֆուրթ տար էլ ֆիւնունու թատաֆընտան կէլէն րիճայա րի'այէթէն մանասթըրըն նազըր Լութէրի սալիճ իւզ զիքր իսըզմէթտէն ազատ էթտի , չէօյլէ քի խաթէմիյի գատար գատիմի մու'ալլիմէրին , պախտատա Աւկօսթինօ-

Digitized by Google

սուն Թահրիրսթըլնը միւթալա'ա էթմէյէ , վէ տահա զիյատէ ֆի-
թապը չէրիֆի էլսինէի ասլիյէսինտէ , եա'նի' 'Իպրանի վէ Եունանի
լիսանլարտա չօգ տիգգաթլըճա միւթալա'ա էթմէյէ միւգթէտիր
օլուպ , ապա'զը տէֆ'ա տու'ա իչիւն մու'այէն վագըթլարը իհմալ է-
տէրէք , սօնկրա Թէքեասիւլ էթմիչ ճիւմլէ առա'լարընը ալիրտէն
իֆա էտէր իտի : Պէօյլէճէ լազըմ օլան ուչգու վէ Թա'ամնան չօգ
տէֆա' մահրում գալըր իտի : Րիյազէթքեարլըգտա նէ էյի չէյ վար
իսէ' ԼուԹէր քէնտի Թէճրիւպէսի վասիԹասը իլէ անը պուլմաղա
ղայրէթ էԹտի : Ուզուն օրուճլար , տէվամի տու'ալար , հէր նէմ
Թէրքի նէֆս վէ տիյանէթի զահիրէ վասիԹասը իլէ քէնտիսինի Ալ-
լահա մազպուլ գըլմաղա ճան ու տիլտէն ղայրէթ էտէր իտի :

Ցագաթ ԼուԹէր րիյազէթքեարլըգտա արաուրղը զամիր բահաթ-
լըղը պուլամատը, իլլա կիԹտիքճէ տահա զիյատէ 'ատալէթ վէ գուտ-
սիյէթ վէ չէրաա'Թը իլահիյէնին քէմալիյէԹինէ վէ հագգ մաճլու-
պաԹընա նազար էԹտիյի հալտէ , քէնտի գալպի վէ հայաթընտա
անլէրէ միւթաալըգ պիր չէյ պուլամատըգտան պաչգա քէնտի կիւ-
նահլարը վէ միւճրիմլիյի օնա զիյատէսի իլէ միւճիպի իգԹիրաալը
տէրուննի օլտու : Տէրուննինտէ սալահ եօգ , ա'մալինտէ սալահ եօգ ,
հէր Թարաֆտա կիւնահ վէ նասիհաքլըգ վար տէյու քէնտի զամիրի
Թարաուֆընտան իլգամ օլունմադտա իտի : Զամիրի Թարաֆընտան
ղայէթէլ Թէքտիր օլունարագ, իգԹիրաալը տէրուննինտէն վիճուտտա
ղայէթ չօգ զա'իֆլէնմէքտէ իտի :

ԼուԹէր պու զամիր իգԹիրաալընտա իքէն , պիր զէման քէնտի
խալվէթինէ չէքիլիպ նէ չըգտը նէ քիմսէյէ գափուտտունու աչտը ,
վէ պիր գաչ կիւն պէօյլէ կէչիրտիքտէն սօնկրա , անընը պիր խալխ
առաթու անընը հագգընտա էնտիչէ չէքիպ գափուդու նաֆիլէյէ
չալտըգտան սօնկրա , զիյատէ էնտիչէ իլէ գափուդու զօր իլէ աչ-
րագ , ԼուԹէրի էօվու կիպի եէրէ եիւգ իւսԹու տիւշիւշ պուլտու :
Գիր վէճվէճ ունը ակտահ էթմէյէ միւգթէտիր օլամայըպ , նիհայէթ-
առ պիր գաչ չօճուղա իլահիլէր Թէրէննիւմ էթտիրմէքլէ ԼուԹէրի
եինէ տիրի հալինէ կէթիրմէյէ միւէսսէր օլտու : Լաքին անընը հալի
մէյուսիյէթի տէֆ' օլունմատը :

ԳիւԹիւն ձէրմանիատա պուլունան ԱւկօսԹինօս մանասթըրլարընը
նազըրը ՍԹօփիցին' էրֆօրԹ մանասթըրընա զիյարէթի հէմեն օլ
վագԹէ Թէսատտուֆ էթմէքլէ , ՍԹօփից տախի անընը միսլի Թէճ-
րիւպէսի տէրուննիյէտէն կէչմիչ վէ հէմ 'ալիմ հէմ 'ագիլ պիր տին-
տար Երիսթիան օլտուղունտան , բահիւպէրէ .նազար էԹտիյինտէ
ղայէթլէ վիճուտտունու զա'իֆլէթմիչ վէ լէհճէսինտէ մէյուսիյէթինի
աչէքտար կէօսԹէրէն բահիպ ԼուԹէրի կէօրիւպ օնա չօգ լուԹֆի վէ
փէտէրանէ Թէսէլլի վէրմէյէ հազըր իտի : ԼուԹէր գուտրէթ վէ 'ա-
տալէթի իլահիյէ վէ քէնտի 'ատէսի լիյագաթը իւզէրինէ նասըլ տէհ-

Digitized by Google

չէք վէ թէթրէմէ իւէ միւլահազա էքմիշ իտիյինի Սթօփիցէ նազւ էքտիյինուէ , Սթօփից անըն էֆքեարընը անըն չախսի ա՛մալինտէն վէ լիյագաթ վէ ՚ատէմի լիյագաթընտան Քրիստոսուն քէֆարէթինէ, անըն գանը իւէ թէհիյէ օլունմուշ օլան խէլասը քեամիւէ թէվէճճիւհ էքտիրիպ, էնպէ թէնրիւպէհինի վէ քէնտի գուսսիյէքի իւէ տէյիւ անճագ եալընըզ Քրիստոսուն գանը իւէ խէլաս վէ հայաթը էպտիյէ յէ նասըլ իւմիտ էքտիյինի պէ յան էքտի Սթօփից օնա թէօվպէի զահիրինին պիհուտէ օլտուղունու կէօսթէրիպ , «Անճագ Ալլահա վէ տալահա մուհաթպէք էքմէքտէն պաշչայան թէօվպէ , թէօվպէի հագիգի տիր » ։ «Էվվէլա սանա մուհաթպէք էտէն զաթա մուհաթպէք էյլէ » տէտի ։ Լուքէր պու քէլամլարտան մութէէսսիլ օլտու ։

Լուքէր Սթօփիցին տէսթիկլիւլիյի իւէ Քրիստոսը չէրիֆի , ՚ալէյ խուսուս թէօվպէյէ տայիր օլան քէլամլարը տահա միճիսի թէսէլլի պուլտու ։ Էվվէլա անը գօրգուտուպ թէթրէմտիյի քէլամլար հալա Քրիստոսուն եարալարը վասիթասը իւէ թէֆսիր օլունտուգճա չէրին վէ լաֆիֆ օլտու ։

Լաքին եինէ պա՛զէն զամիր իզթիրապընա տիւշիւպ , մէյուսիյէթ իւէ «Կիւնահլարըմ, կիւնահլարըմ, կիւնահլարըմ» նիտա էտէր իտի՝ Սթօփից ճէվապէն՝ «Անճագ կիւնահքեարը ՆԷՓՔՕ էտիպ խէլասքեարըն ղայղընէ մի իսթէրսին ։ Պիւ քի Ծիսուս Քրիստոս հագիգաթէն կիւնահքեարլարը վէ պէօյիւք կիւնահքեարլարը պիւէ խէլաս էտէր » տէտի ։

Լուքէր եալընըզ կիւնահլարընտան տէյիւ , Փագաթ թագտիրի իլահի միսիլու թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին միւշքիլաթընտան տահի չօգ էզիյէթ չէքէր իտի ։ Հալա զիհնի ինսանի իւէ Փէհմ օլունմայանճագ էտրարը իման իւէ գապուլ էքմէքդիյէ գանա՛աթ էքմէյէրէք անըլդի քեամիւէն տէրք էքմէք իսթէր իտի ։ Ամմա Սթօփից « Էտրարը իլահիյէնին հուտուտունու արայընպ, Ալլահընը իլհամ էքմէտիյինի տէյիւ՝ անճագ Քրիստոս վասիթասը իւէ իլհամ էքտիյինի Փէհմ էքմէյէ չալընը ։ Քրիստոսուն եարալարընա նազար իւէ Ալլահընը ինսանլարա տօղրու օլան միւրատընը աչիքեար կէօրճէքսին ։ զայրի եէրտէ կէրէք սէմաստա կէրէք զէմինտէ թագտիրի իլահիյի Փէհմ էտէմէյէնի» տէտի ։ Վէ պունտան զիյատէ, Սթօփից Լուքէրէ՝ պէօյէ զամիր իզթիրապընը օնա վէրմէքդէ Ալլահընը ՝իէտէրանէ մուա՛մէյէ էքմիշ իտիյինի, վէ անը պիւր խըզմէթի մուհիմմէ իչիւն հազըրլամագտա օղտուղունու պէ յան էտիպ , անը եիւրէքլէնտիրտի ։ Վէ ճիւճիւսինտէն տահա էյի վէ Փայտէյի օլարագ , Սթօփից Լուքէրէ պիր միւքէմմէլ Քրիստոսը չէրիֆ վէրիպ օնա նասիհաթ էքտի քի , եալընըզ ա՛նը միւթալա՛ա էտիպ ՚իլմի իլահիյի անտէն էօյրէնէ ։ Լուքէր պու հէտիյէյի քէմալի մէհարուրիյէթ վէ չիւքրանիյէթ իւէ գապուլ էտիպ

Digitized by Google

անտէն ասնկրա անճագ Ռիֆասը Շէրիֆի վէ Ա.կոսթինոսուն թահ-րիրաթընը վիւթալա՛ա էտէր իտի ։

*Լաքին ԼուԹէրին ճիհատը տէրունիսի տահա խիթամ պուլմամըշ իտի ։ Սթօփից էրֆուրթտան 'ապիմէք էթտիքտէն ասնկրա , Լու-Թէր չիտուէթլէ խասթալըղա թուԹուլուպ եինէ գուտսկէթի իլա-հիյէ վէ քէնտի կիւնահ վէ միւճրիմլիկի իւզերինէ Թէֆէքքիւր էտէ-րէք մէյուսկէթէ տիւշմիւշ իքէն , Ալլահ անը քեամիլէն ալէմէթի րուհանիյէի պագիսկէյ նայիլ էթմէք իչիւն պիր իխԹիյար րահիպ վէսիլէ տէյու իսթի՛մալ էյլէտի ։ Մէզկուր րահիպ ԼուԹէրէ « Րէ-սուլ իման իգրարնաամէսինի» զիքր էտիպ , « կիւնահլարըն աֆվ'ըղը-նա ի՛Թիգատ էտէրիմ « քէլամընը Թէքիտ իլէ « Սէնէն կիւնահլարը-նըն աֆվ օլունմուշ օլտուղունա ի՛Թիգատ էթմէլիսին » տէյու Թէֆսիր էթմէսի իւզերինէ ԼուԹէրէ խէլաս կիւնէչի տօղտու ։ Բեա-միլէն վէ էպէտէն քէնտիսինի Ռրիստոսա վագֆ էտիպ , մահվլէն ա-նընը քէֆարէթինին լէյագաթը իլէ հայաթը էպէտիսէյ նայիլ օլմագ իւմիտինտէ օլարագ սէլամէթի իլահիյէյ նայիլ օլուպ , վիւճուտտու տահի իֆագաթ պուլտու ։

*ԼուԹէր իքի սէնէ էրֆուրթ մանասթըրընտա իգամէթ էթտիք-տէն ասնկրա , եա'նի՝ Թ. Ի. 1507 տէ փաիտա վէ վա'իզ մէմուրի-յէթինէ էլ գօնմագլէ րէսմէն Թագտիս օլունուպ , փէտէրի հավըր պուլունարագ՝ փէտէր օղլու իլէ պարըչտը, էրԹէսի սէնէ Սթօփիցին Թէսիրաթընտան նաչի ԼուԹէր հիւքիւմտար Ֆրէտէրիք Թարաֆընտան Թ. Ի. 1508տէ ՎիթԹէմպէրկ տար էլՖիւնունընտա 'իլմի հիքմէթի Թա-պի'իյէ իլէ' իլմի մանԹըգ միւտէրրիսլիյինէ Թա'յին օլունուս ։ Լաքին պու միւտէրրիսլիք օնա լազ օլմատըղընտան՝ էրԹէսի սէնէ, եա'նի՝ 1509 տա արզու էթտիյի 'իլմի իլահի վէ խուսուսա Ռիթապը չէրիֆին միւՖէսսիրի միւտէրրիսլիյինէ Թա'յին օլունուպ, հէր կիւնէ պիր Թէֆ-սիր տէրսինի վէրիր իտի· վէ եինէ ՎիթԹէմպէրկտէ Ա.կոսթինոս մա-նասթըրընտա իգամէթ էյլէտի ։ Էվվէլա մէզմուր Ռիթապընը Թէֆ-սիր էտիպ՝ սօնկրա Փաւլոսուն Րօմալըլարա օլան րէսալէսինի Թէֆ-սիր էթմէյէ պաչլատըղընտա , անըն տէրսլէրի տար էլ Ֆիւնունտա վէ չէհիրտէ տահի չօգ տիգգաթ ճէլլպ էթտի , վէ օլ վագըԹտա Սթօփից ԼուԹէրի Ա.կոսթինոս մանասթըրընըն 'իպատէթհանէսինտէ վա'զ էթմէք իւզրէ Թա'յին էմտի իսէ տէ , ԼուԹէր պու խըզմէթտէն չօգ չէքինտի ։ Լաքին Սթօփից ասլա անը մա'զուր ԹուԹ-մաղա րիզա վէրմէյէյիպ՝ ԼուԹէրը նազըրընտա միւԹի' օլմադըգ մէճմուր օլտու , վէ ինչա օլունաճագ 'իպատէթհանէ տահա պինու օլունմա-տըղընտան , պիր քիչիւք վէ էսքի պինատա վա'զ էմմէյէ պաչլատը ։ Անըն միւվազա'աը սայիր վա'իզլէրինքինտէն չօգ միւՀէՖէր-րիգ օլուպ , օլ գատար ճանըը վէ Թէսիրլի , քէնտի պիւթիւն էթ-վարը վէ ահվալի տահի վա'զլարընը օլ տէրէճէ Թատտիգ էթտի քի,

Digitized by Google

մէզպուր 'իպատէթկեան քահանի օլմայըզ, Վիթթէմպէրկին պէօյիւք 'իպատէթխանէսինետ վա'զ էթմէյէ տա'վէթ օլունարագ քէսրէթ իւզրէ ճէմա'աթ անը տինկլէմէյէ թէմմիւ' էթտիլըր։

Թ. Ի. 1510 տա, հախօտ պո'զըլարըն նագլիյէթինէ կէօրէ Թ. Ի. 1511 տէ եա 1512 տէ, Աւկօսթինօս մանասթըրլարընըն եէտի 'ատէտ մանասթըրը թարաֆընտան ՍթօփԻց նագըր հագգընտա պիր չիքայէթի տիվանը փոփոխիյէ կէթիրմէք իւզրէ լուքէր մուբախտա ինթիխապ օլունուպ Րօմայա զիյարէթ էյլէտի։ Ֆիլիսէնին օլ մէրքէզինետ գուտսիյէթ վէ հայաթը մէսիհիյէնին ա'լա էօրնէգլէրինի պուլմագ իւմիտինետ իքէն՝ Ալվի տաղլարընտան Իթալիանըն ղանի օվալարընա էնտի։

Լօմպարտոտատա Գէնէտիքթօս մէզհէպինետէն օլան մանասթըրլարտան պիրիսինետ միւսաֆիր օլմագ իւզրէ գապուլ օլունուղունտա, րահիպլէրին զարիֆ էլվիսէ վէ թա'մլարընա, պա խուսուս ճիւմա' կիւնիւ սօֆրայա գօնուլան էթէլէրէ գիյատէսի իլէ թա'ամճիւպ էթտի, վէ օլ կիւնիւ էթ եէմէք քիլիսէնին էմրինէ մուղայիր օլտուղունու սէօյլէմէսի իւզրինէ օրատան գօվուլտու։

Գօլօնեատա խասէթա օլտուղունտա եինէ իգթիրապը ոէրունիյէ տիւշար օլուպ, էվվէլա թէսէլլի պուլտուղու քէլամտան, եանի՝ «Սաիհլէր իման վասիթասը իլէ եաշայաճագլար» քէլամընտան միւթէսէլլի օլտու։

Լուքէր Րօմատա մէզքիւր մանասթըրտա պուլտուղու հաշմէթ վէ իսրաֆ վէ ուսուրը բուհանիյէ յի իսթիհգա էթմէքլիք վէ հէր թիւրլիւ կիւնահ վէ մէքրուհաթը եալընընդ րիւթպէսիզ քիլիսէ խատէմէսի վէ րահիպլէր արատընտա տէյիլ, անճագ էն պէօյիւք մէմուրլէր արատընտա տահի պուլտուղունտա, ղայէթլէ հայրան գալմըշ օլուպ, պու չէյլէրտէն անընն սօնկրա կէօրտիւիւ իշլէր իշին ատլա զա'յ օլմամըշ թէսիրաթ գաստուլ էթտի։ Ղայէթլէ միւթէսասիֆ վէ միւթէհայիր օլարագ վէ մէմուլ էթմէտիյի ֆագաթ միւֆիտ պիր տէրս էօյրէնմիշ օլարագ Լուքէր Վիթթէմպէրկէ 'ավտէթ էյլէտի։

Լուքէր Րօմատան 'ավտէթ էթտիքտէն սօնկրա, Ֆիլիատը Շէրիֆէ մէզպնի օլան 'Իլմի Իլահի միւտէրրիսիյինէ 18 Օգթ. Թ. Ի. 1812 տէ «Ինճիլի պիւթիւն գուվվէթիմ իլէ վիգայէ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիմ» տէյտւ եէմին էտէրէք, րէսմէն վէ 'ալէնէն թագտիս օլունտուս։ Լուքէր պու մէմուրիյէթին իճրասընա քէմալի թէվազիւ' հէմտէ քէմալի ճէսարէթ իլէ կիրտի։

Ֆիլիատը չէրիֆին սէլահիյէթի 'ալիյէսինի Արխիթէքթլին ուտուլի հիքմէթի 'ալէյհինէ թէսպիթ էթմէյէ պաչլատը։ Կիրակի կիւնլէրտէ տահի էհալիտէն պէօյիւք ճէմա'ատլարա զիյատէսի իլէ թէսիրլի վա'զլար վէրիր իտի։

Օլ զէման Լուքէր անճագ օթուզունճու եաչընտա իքէն, սալա

Digitized by Google

քիլիսէի փաւիավիչէտէն այրըլմագ , եախօտ պիր եէնի մէզհէպ թէչքիլ էթմէք մէրամ վէ արզուսունտա տէյիլ իտի ։ Թէպրիչէնին իման իլէ օլմասը թա՛լիմինի էյիմէ ֆէհմ էթտի իտի , լաքին տահա չօգ պաթըլ թա՛լիմաթ վէ ա՛տաթը գապուլ էթմէքտէ իտի ։ Անտէն էվվէլ, Սթօփից կիպի տինտար մէմուրլէր վէ էրազմօս կիպի 'ալիմ ատմիլէր (պիլա չիւպհէ էրազմօսուն Եունանի լիսանընտա չըգարտըղը ինձիլի Շէրիֆ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն պէօյիւք վէսիլէ իտի) Լութէր կիպի Թաալի՛աթճա ճէսուր ատմիլէր տէյիլ իտիլէր իսէ տէ , Լութէրին իչի իչիւն հազըրլըգ կէօրտիւքլէրի միսիլլու , աթի իւզ գիւքր րէֆիգլէրինին մու՛ավէնէթի իլէ վէ 'ալէլ խուսուս տէլալէթի իլահիյէ վասիթասի իլէ սօնկրա 'ազիմ պիր իշ կէօրմէյէ միւգթէտիր օլտու ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Լութէր վէ Թէթցէլ։ Կիւնահ 'աֆվլըղընըն ֆիւրուխաթ օլուճմասընճատ նէտէթ էտէն միւճատէլէլէր ։ Իսլահաթը բիլիսէնին միւպաշիրէթի հագիգիյէի զահիրիյէսի հագգընճատ

Ալլահըն հիքմէթի իլէ ճէրմանիատտա վուգու՝ պուլաճագ օլան իսլահաթը քիլիսէ՝ քիլիսէի փաւիավիչէնին սայէսինտէ մէյտանա պուլմուշ օլան մէքրուհաթըն պիրինին իֆրաթ սէրբէճսինտէն միւպաշիրէթ էթտի ։

Թ. Ի. 1517 տէ կիւնահ 'աֆվլըղընը վէ միւսա'ատէսինի ֆիւրուվաթ էտէն փաւիուալարըն պիրի ճէրմանիայա վէ Վիթթէմպէրկ գուրպինէ կէլտի (զիրա հիւքիւմտար Ցրէտէրիք քէնտի մէմալիքինէ կէլմէսինէ րուխսաթ վէրմէտի) ։ Պու ատէմ փափա Թարաֆընտան սէլահիյէթ ալարագ , վէ չօգ սալթանաթ վէ հաչմէթ իլէ չէհիրտէն չէհիրէ վէ գասաբատան գասաբայա կէզէրէք սարհ վէ տինտար ատմիլէրէ միճիսի էսկի Թարզ իւզրէ խըզմէթինի իֆա իլէ , քիւչ լիյէթլի չօգ ագչէ Թօփլայարագ քէնտիսի տախ զէնկինլէնմէքտէ իտի ։ Վիճուտանա պու ատէմ պէօյիւք , սէսի պիւլէնտ վէ էթվարը մասխարաճըլյա եագըչըր իտի ։ Ախալագճա եալանճը վէ գինաքսար օլուպ , Տօմինիգօս մէզհէպինտէն Թէթցէլ լսմինտէ պիր բահիսլ իտի ։

Digitized by Google

Կիւնահլար իչիւն մախատւա վէ մա'լիւմ ֆիաթլէրի վար իտի իսէ տէ, եինէ պու ֆիաթլէր կիւնահքեարըն վագթի հալինէ կէօրէ թէրթիպ օլունտուս։ Փաւիալար վէ էլիհգօհօսլար պու մէքրուհաթտան չօգ քեար էթուիլէր։ Թէթցէլին ուքտանմազ վէ քեաֆիրանէ 'իլան վէ իստա'ալարընը զիքր էթմէ կինճէ օլ զէմման վուգուս' պուլան վուգուսաթը լայըգը իլէ պէյան էթմէքը միւմքին օլմատըղընտան, պուլարըն պա'զըլարընը զիքր էտէճէ յիզ։ Վագա'ա անըն քէօթիւ ա'մալինի պուրատտա պէր թէֆսիլ պէյան էթմէք լազըմ կէլմէզ։

Քէնտի թաչըտըղը հաչա իչարէթ իլէ, «Պու հաչըմ Քրիստոսուն հաչը գատար գուվվէթլի տիր։ Եագլաչընն, եալընըզ իչլէտիյինիզ կիւնահլար տէյիլ, իլլա իչլէյճէ յինիզ կիւնահլարընն 'աֆվլըղընա պա'իս վէ սիզի թէմմին էտէն փուսուլալար սիզէ վէրէճէ յիմ։ Պու մուա'ֆ վէ րուխսաթնամէլէր վասիթասը իլէ պէն Պէտրոս Ռէսուլտան զիյատէ ճանլարը խէյլաս էյլէտիմ»։

«Թօվպէ պիլէ օլմազսա, ագչէ քեաֆի օլտուղու հալտէ, 'աֆվլըգ իհսան օլունուր։ Վէ եալընըզ տիրիլէրի տէյիլ անճագ էօլուլէրի տախի խէյլաս էտէրիմ։ Ալագչէնիզ պու սանտըղընն տիպալինէ տօգանտըլը կիպի, 'Փա-բլՆՅբէ-ոֆա' պուլունան տօսթունուզ տօղրու ճէննէթէ կիտէր» տէյու նիտա էտէրէք, ճահիլլէրի ալտաթմագտա իտի։ Պու քեաֆիրին րուխսաթնամէլէրինին պիր սուրէթինի պուրատտա վէրմէք համճէթ եօգ տուր։

Պու ատէմ պիր եէրտէ իչինի պիթիրիպ, գազանճլարընը տախի տէֆթէրինէ գայտ էթուիքտէն սօնկրա, օլ մահալին րահիպլէր վէ քիլիսէ մէմուրլէրի օնտան պիր զիյաֆէթ թալէպ էթուիլէր։ Թէթցէլ տախի սապահլայըն 'իպատէթխանէյինին գամիհանասընը չալտըրըպ թէճէմմիւ' էտէն ճէմա'աթտ տէտի քի, «Պու կէճէտէ օյանտըմ, վէ գապրիսթան թարաֆընտան իսքէնճէտէ պուլունան պիր ճանըն ֆէրեատսընը իչիթուիմ։ Պու ճանըն գուրթուլմասը իչիւն պէնիմ իլէ պէրապէր իտրա վէրէսինիզ, րիճա էտէրիմ» տէ յէրէք քեաֆի միգտար ագչէ թօփլայըպ մաթլուպ օլտն զիյաֆէթին մէսարիֆինի չէքմէ յէ զահմէթսիզ միւգթէտիր օլտու։

Լութէր պու մէքրուհաթ վասիթասը իլէ վիթթէմպէրգ էհալիսինին սայիրլէր իլէ պէրապէր զիյատէսի իլէ ուլտանարագ, ճանլարընը թէհլիքէյէ տիւշար էթտիքլէրինի կէօրիւպ էվվէլա պու չէյլէր 'ալէյհինէ վա'զ էթտի, վէ սօնկրա չօղ մէչհուր 95 ա'տէտ քէլմէը վիթթէմպէրգին պէօյիւք 'իպատէթխանէսինին գափուսունա եափըշտըրտը։ Պունլարտան անճագ պա'զըսընը պուրատտա զիքր էթմէք լազըմ տուր։

«Քրիստոս թէօվպէ էթմէմիզի էմր էթտիյինտէ, միւմինլէրին պիւթիւն 'էօմրիս թէօվպէ իլէ կէչմէլի տէյու թէճհիմ էտէր»։

«Փաւհանընն գաւտուէթի վէ մագսէտի կիւնահ 'աֆվլըղընը տէյիլ

Digitized by Google

անճաղ գավանինի քիլիսէվիյէ օլան Թէճավուզաթը 'ափվ, վէ կիւնահըն 'ափվընը Աւլահ Թաալափընտան Թէպէիր վէ Թաստիգ էթմէյէ սէլահիյէթի վար»։

«Գավանինի Թէօվպէի քիլիսէվիյէ անճաղ տիրիլէրէ պագարագ, էօլիւլէրէ չամիլ տէյիլ տիր»։

«Փաւհանըն կիւնահ 'ափվը իլէ պիր ուտէմ 'ազապտան գուրթուլուպ խէլասա նայիլ օլուր տէյէնլէր զէլալէթսէ տիրլէր»։

«կիւնահ 'ափվը վէ միւսա'ատէսի նամէլէրի վասիթասը իլէ խէլասա նայիլ օլմագ իւմիտինտէ օլանլար քէնտի մուա'ւիմլէրի իլէ այրուպայր հէլաքա վարըրլար»։

«Հէր հագիդի միւմին կիւնահ միւսա'ատէսի օլմագսըզըն Ղրիստոսուն քէֆարէթ վէ լիյագաթընտան հիսէտսար օլուր»։

«կիւնահ 'ափվը վէ միւսա'ատէնամէլէրի վասիթասը իլէ խէլասա նայիլ օլմագ իւմիտի, էյէր անլէրի վէրէն եահուտ պիզզաթ Փաւհա պիլէ քէնտի ճանը հագգը իչիւն անլէրի Թէէմլին էտէրսէ տէ, պաթըլ իւմիտ տիր»։

«Փաւհանըն միւսա'ատէսի 'ալէյհինէ սէօյլէյէն մէլո'ւն օլսուն, ամմա միւսա'ատէ վա'իզլէրինին պաթըլ սէօգլէրի 'ալէյհինէ սէօյլէյէն միւպարէք օլսուն»։

«Պու վա'իզլէրին Թաչըսըրգլարը հաչըն գուտրէթի Ղրիստոսուն հաչընըն գուտրէթի իլէ միւսավի տիր տէմէք քիւֆր տիր»։

Լութէրին քէլամլարը ղայէթ սիւրա'թլէ նէչր օլունտու։ Տիւննէվի քիլիսէ մէմուրլէրինին կիւճէնտիրիպ ահալսուլընըն պա'զըլսըրընը գօրգուէթտուլար վէ պա'զը տինսուար ասիլզէրի տուսի ույանտըրըպ սէվինտիրտիլէր։ Լութէր էրիխգօփօսունա, վէ Թէթցէլէ սահապէթ էտէն Սէրվիսգօփօս Ալսէրէթ քէմալի հիւրմէթլէ մէքթուպլար եազտը, ֆագաթ անլէրէ Թէսիր էթմէտի, վէ քէնտիսի եալընըզ օլարագ պիւթիւն քիլիսէի փասիավիյէ 'ալէյհինէ պուլունտուղունու, կէօրտիւյինտէ, պիր վագըթ իչիւն զիյատէսի իլէ միւզթարիպ վէ մէչսուս օլսուն։

Օլ զէմանն Լութէրին Թէճրիւպէի տէյունէյէի մէսիհիյէսի օլ գաւսար միւքէմմէլ օլմասա իտի, պիրլա չիւսլհ օլ ղայէթ միւչքիլ վէ միւճթիպի Թէ'աստի վէ հագգարէթ վէ պէլքի գաթիլինէ տահի միւճթիպ օլան իսլահաթընը իճրասընտա տէվամ էթմէչյէ ճէսարէթ էթմէզ իտի։ Զիրա ասլա ունուտուլմամըշը տըր քի, Լութէր օլ զէման հէմ կինճ իտի հէմտէ ճան ու տիլտէն Փաւհայա վէ քիլիսէի փասիավիյէ հիւրմէթ էթտի, վէ հէմտէ օլ քիլիսէնին դաալուլ էթտիյի Թա'լիմաթընը չօղունու գապուլ էթտի։

Հէր նէ գաւսար Լութէր քէնտի իւզէրինէ կէլէճէք Թէ'աստի վէ Թէճրիւպէլէրտէն չէքիլիպ տէ նէ եահուճաղընա հէման գարար վէրմէմէսի խէտ տէ, Թէթցէլ անըն իւզէրինէ հիւճիւմ էթտիյի կիպի,

Digitized by Google

տէր 'ազատ գարար վէրմէ յէ միւգթէտիր օլտու ։ ԼուԹէր Թէթցէլին պէտտու'ալարընտան ատրՓը նազար իլէ , անընն չիւրթուք ուտուլ վէ իտտա'ալարընը մէ յտանա չըգ-ապարագ Թէօվպէի քիլիսէվիյէ յի Թէօվպէի տէրունկէտէն ԹէՓրիզ էտիպ , անընն միւսա'ատէլէրինէն պի ասլ վէ Փայտէսիզ հէմ մազարրաՓընը օլտուղունու կէտաԹէրմի ։

ԼուԹէր պա'զէն քէնտի էյտմընընն 'ումումի 'ատէԹինճէ , ատրԹ վէ չիտտէԹիլ Թա'պիրէր իլէ էՓքեարընը պէյտան էԹտի իսէ , Թա-'ածիւպ օլունաճագ չէյ օլմամալը տըր ։ Ալլահընն հուզուրունտա միւԹվազի' ամմա ինսանլարընն հուզուրունտա ճէտուր վէ միէրվառընը իտաի ։ Հէր նէ գատար էվվէլա ճիւմլէ ատէմլէր ԼուԹէրինն փէյտա էԹտիյի ՓուրԹունատան չէքինտիլէր իսէ տէ , սօնկրա պա'զը միւ'Թէպէր վէ տինտար ահպապը մէ յտանա կէլի·պ ԼուԹէրինն ԹաւԹտուղու մէպատէլէրի Թաստիզ էտէրէք , իլԹիզամ էԹմիչ օլտուղու ճիհատատա օնա էյի րէՓիզլէր պուլունտուլար ։ Անընէրտէն պիրի հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքին վա'իպի ԻսփալաէԹին իտի ։

Թէթցէլ ԼուԹէրին քէլտմլարը 'ալէ յհինէ քէնտիսի լայըգը իլէ ճէվտալ վէրէմմէտիյինտէն, պիր 'ալիմ Տօմինիգօս բահիպինէ ԼուԹէրին մէպատէլէրի 'ալէ յհինէ չօգ քէլտմտան 'իպարէԹ պիր ճէվտալ կազտըրտարագ նէչր էԹտի ։ Տիգգաէա չայան պիր չէյ տիր քի Թէթցէլ վէ ահպատալը էնԹի զա'ԻՓլիյինի հիտա էտիպ՝ պու քէլտմլարտա քէնտի ա'մալինի տէյիլ անճագ Փատիանընն սէլտհիյէԹ վէ հիւքիւմէԹի միւաԹագիլէսինի սապիԹ վէ վիգայէ էԹմէքլէ , օլ սէլտհիյէԹ 'ալէ յհինէ ի'ԹիւազԹէտէնլէրինն ճիւմլէսինի ճէզա գօրգունուսուի լէ Թէհտիտ էԹաԹ, ԼուԹէրինն քէլտմլարընընը պիր նուսխէսինի տապի 'ալէնէն կազտը ։

Օլ անտէն միւճատէլէ էհէմմիյէԹ քէտգ էԹտի, վէ ԼուԹէր տահա սէլահիյէԹի փատիվիյէ 'ալէ յհինէ պիր չէյ կազմագ եապօտ սէօյլէմէք նիյէԹինտէ օլմայըգ , օլ զէման Փապա պուլունան օնունճու Լէ յօյա ճան ու տիլտէն հիւրմէԹ էԹտիյինտէն, Թէթցէլ Թարաֆընատան Փափանընն սէլահիյէԹի հագգընտա նէչր օլունան քէլտմլարա ճէվտալ վէրմէտի· լագին ՎիէԹէմպէրկ տար էլ Ֆիւնունունընն չայիրտուլէրի ԼուԹէրին իպնի օլմայարագ վէ օնա միւճիպի էսէՓ Թարզ իլէ հարէքէԹ էԹմէքլէ , 'ալէնէն Թէթցէլին նէչր էԹմիչ վէ ՎիէԹէմպէրկէ կէօնտէրմիչ օլտուղու 'իլանանամէնին 800 'ատէտ նուսխէսինի կազտըրըլար ։

Օլ զէմանտա տապի ԼուԹէրին Թէթցէլ 'ալէ յհինէ 'իլան էԹմիչ օլտուղու քէլտմլարընն պիր նուսխէսի Րօմայա վէ Սէրայը փափամվիյէ վիւտուլ պուլտու ։ Լէ յօ քէնտիսի անլէր հազգընտա վազիՓէ էտինմէտի իսէ տէ , Սէրայը փապամվինին միւտիրի , վէ 'իլանաԹ իլէ ԹահրիրաԹ միւՓէԹԹիւլի Փրիէրիա Իսմինտէ պիր Տօմինիգօս բահիպի ԼուԹէր 'ալէ յհինէ Փափանընն Ֆիմատը չէրՓի ԹէՓիր

Digitized by Google

էթմէք խուսուսունտա սէլահիյէթի միւսթագիլէ սահիպի օլտուղուննու իսնատ էտէր իտի, «Հէր քիմ իման իչիւն գանունը միւսթագիլ, վէ Ռիթապը չէրիֆին սէլահիյէթինին էսասը տէյու քիլիսէի փափափի Րօմավինին թա'լիմաթ վէ թէնապիհաթընը գապուլ վէ անլէրէ իթա'աթ էթմէզսէ, հէրէթիգօս օլուր» տէտի։

Գունտա Լութէրին թուէթտուղու մէպտէլէր՝ փափավիլէրին թուէթտուղու մէպտէլէրուէն նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուղու աչիքեար տըր։ Լութէր Ռիթապը չէրիֆին սէլահիյէթինին պաշգա սէլահիյէթին քեաֆֆէսինտէն ա'լա օլուպ մախսուս ընֆութէ Ֆոռնէլէրինէ միւհթաճ օլմաուղընը թէֆհիմ էտէր իտի։ Ռիթապը չէրիֆի անկլասագ իչիւն 'իլմ վէ րիւթպէ տէյիլ անճագ րուհանի կէօզ լազըմ օլուպ, պու տաթի ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ իհսան օլունուր տէյու մէպտէ թուէթտու. եա'նի՝ սէլահիյէթի քիլիսէվիյէ յի՝ էտնա, վէ սէլահիյէթի Ռիթապը չէրիֆի՝ ա'լա, իննանլարընը թէնապիհաթընը՝ էտնա, վէ Ռրիստոսուն թէնապիհաթընը՝ ա'լա, պէօյիւք մէմուրլէրին գօրգուսունու՝ էտնա, վէ չէրի'աթը իլահիյէ իլէ զամիրի չախսինին մաթլուպաթընը ա'լա թուէթար իտի։

Օլ զէման Լութէրէ չօգ միճինալի էսէֆ իտի քի, գատիմի տօսթու էք իսմինտէ ինկօլէթատթ տար էլ ֆիւնունունընն մու'ալլիմլէրինտէն պիրի, քէնտի 'իլան էթմիչ օլտուղու քէլամլար 'ալէյհինէ պա'զը էվրագ եաղըպ, 'իլան էթտի։ Պու աստէմ պիր տիրի թէֆրիւպէի զաթինէ իլէ Լութէր կիպի Ռիթապը չէրիֆ մէնպա'սընտան ապու հայաթ էտինէմէյիպ, անճագ սալիհ վէ մէտրեսէվիլիքտէ մու'ալլէմ պիր աստէմ օլտուղունտան, հէր նէ գատար թէթցէլին իչէրինի թահսին էթմէտի իսէ տէ, Լութէրին ա'տաթ վէ ահքեասը քիլիսէվիյէ 'ալէյհինէ օլան ճիհատընն րէֆիգի օլամատը։ Էք մու'ալլիմին քէլամլարընա ճէվապէն Լութէր եինէ սալիֆ իւզ զիքր մէպտէլէրինի թէքրարլատը, վէ անտէն սօնկրա հէր նէ գատար Լութէրին ահպապընըն պա'զըսը անը էք իլէ պարըչտըրմադա չալըչտըրլար իսէ տէ, նասֆիլէ եէրէ օլտու,

Լութէր իսէ օլ էսնատէ պիր գաչ սէնէ մուգատտէմ չէրի'աթը իլահիյէ իւզէրինէ վէթթէմմպէրկտէ վէրտիյի վա'զլար իլէ Րապպընը տու'ասը իւզէրինէ օլան թէֆսիր նէմ'ինտէն պա'զը էվրագը 'ավամը նասընն մէնֆա'աթը իչիւն նէչր էթտի։ Պու էվրագտա կիւնահ 'ասֆվլըղընը իհսան էթմէք փավափալարա եախօտ փափալարա պիլէ մախսուս օլմայըպ, իլլա հէր միւմինին քէլամը վասիթասը իլէ թէօվսէքեար Ալլահ թարաֆընտան իհսան օլունան 'ասֆվլըղա նայիլ օլապիլիր, վէ հէր թէօվսէքեար Ռրիստոս վասիթասը իլէ, օնա իման կէթիրէրէք տօղրուտան 'ասֆվլըղա նայիլ օլմագ իւմիտինտէ օլսուն տէյու թէֆհիմ էտէր իտի։

Թ. ի. 1518 ին իլք պահար մէվսիմինտէ Աւկօսթինօսթրահիպլէրինին Հայտէլպէրկ չէհրինտէ պիր պէօյիւք մէճլիսի օլուպ, Լութէր օթա-

Digitized by Google

յա կիտիպ՝ օրատա Թա՛լիմաթը ասհիհէներին նէչրի իչիւն ֆուրսաթ ատրատը։ Գահա էթտիյի մատաէլէրի մուհասուսէն Թա՛աճճիւզ օլուննաճագ մինվալ իւզրէ Թէրթիպ էթտի իսէ ոէ, անլէրի ոիզգաթլըճա աչըպ պէ յան էտէրէք Թէօվպէի հագիգիյէ վէ ա՛մալի խայրիյէներին խէլասա նայիլ օլմազ. խուսուսունտա ֆահիէպիզ օլմալարը, վէ եռլընըզ՝ քէնտի գուտարէթ վէ լիյագաթլարընտան գաթ՛ի իւմիտ էտէնլէրին Ղրիստոս վասիթասը իլէ իհսան օլունան ինայէթէ մուգհար օլապիլտիքլէրինի պէ յան էթտի։ Անըն քէլամլարընը տինկլէ յէնլէր ատրասընտա իւչ նէֆէր նէվճիվան վար իտի քի Լութէրին Թա՛լիմաթընը գապուլ իլէ ասնկրա իսլահաթը քիլիսէ խուսուսունտա Լութէրին խալիս վէ իչկիւզար րէֆիգլէրի պուլունտուլար։ Գունլար Գուքէր, Գրէնց վէ Մէլոֆ իտի։

Հայտէլպէրկտէն՝ ավտէթ էթտիքտէն ասնկրա Լութէր կիւնահ՝ աֆվլըդը վէ միսա՛ատնումէլէրինէ տայիր էվվէլա՝ իլան էթմիշ օլ տուղրու քէլամլարը պէ յան էթմէք զրուրընտա պա՛զը էվրագ տահա գալէմ ալըպ, չօգ հալիմանէ լաքին տահա գավի ապիւբհանդար իլէ անլէրի սապէթ էթտի։ Եինէ կիւնահ՝ աֆվլըդը անճագ հագիգի Թէօվպէքեարլարա ազչէոիզ օլարագ Ալլահ Թարաֆընտան իհսան օլունտուղունու, վէ Փաւլոսըն քէնտիոիլիյինտէն կիւնահ՝ աֆվ էտէմէոիյինի, «ազիզլէրին» լիյագաթընըն խազինէսի գիւ՛իմիւ պուրթըլ օլտուղունու, վէ իման գանունու եալընըզ Ղրիստոսը չէրիֆտէն՝ իպարէթ իտիյինի Թէքրարլայըպ Թէսպիհ վէ Թէէքիտ էթտի։ «Ղրիստոսուզ պիր ատէմ Խրիսթիյան օլամազ, վէ միւմին Ղրիստոսա մահրէք խէ, Ղրիստոսուն լիյագաթընա մահրէք օլուր։ Իման վասիթասը իլէ կիւնահլարընմըզ Ղրիստոսա սայըլըպ՝ անըն սալահը պիզէ սայըլըր» ատէտի։

Լութէր եազտըղը էվրագը չօգ հիւրմէթլու մէգթուպ իլէ պէրապէր քէնտի էպիսգոփոսունա կէօնտէրտի։

Մայիս 30, Թ. Ի. 1518 ոէ տահի Լութէր քէմալի իհթիրամ իլէ Փափայա պիր գըրա՛ մէգթուպ եազըպ, քէնտիսի իւզէրինէ ակընլան պէոոնսիրըղը գիգր էտէրէք, իլմիյամ էթտիյի իչտէ զամիր րահաթլըղընա մահրէք օլատուղունու, վէ Փափա հազրէթլէրի Թարաֆընտան Թա՛լիմ օլունմագ իսթէտիյինի իգրար էթտի։ Մէգթուպտա Նիհայէթինտէ, «Գինաէն՝ ալէյհ, Փէտէր էլ ագտէս, չէրաֆէթինիզին խաքիսպինէ քէնտիմի քիւլէյէն Թէսալիմ էտէրիմ։ Էմէյիմի իպթալ էյլէմէք եահսոտ անը իպգա էյլէմէք, լիյհիմէ եահսոտ՝ալէյհիմէ հիւքմ էթմէք, հայաթըմը հըզըգ եահսոտ իսիհամ էթմէք էլինիզտէ տիր։ Սիզին հիւքմինիզի Ղրիստոսուն հիւքմի կիպի գապուլ վէ րի՛այէթ էտէճէյիմ» տէտի։ Գու մէգթուպտա Լութէրին հիլմիյէթի, Թէվազու՛ու վէ հիւքիւմէթի փափայէյէ յէ Թա՛՝աթը աչիքճա օլուր։

Digitized by Google

Գու մէքթուպու Սթօփիցին էլի իւէ Րօմայա կէօնտէրիպ, Սթօփիցէ եազտըղը մէքթուպտա քէնտիսի թէհլիքէյէ տիւշար օլուպ, լաքին էօլիմտէն գօրգմատըղընը, անճագ Ջրիստոսուն հագիգաթը իչիւն Ջրիստոսա միւթէվէքքիլէն հէր չէյ իչիւն հազըր իսիյինի ա-չիքեար էթտի։

Օլ էանատէ տախի Փափանըն Թարաֆընտան հիւքիւմտար Ցրէտէրիքէ ԼուԹէր 'ալէյհինէ պիր մէքթուպ իրսալ օլունտու։ Գունուն իւզէրինէ ԼուԹէր փէրվասըզըգլա ՎիթԹէմպէրկտէ ինսանլար Թարաֆընտան սուստուր էտէն անաԹէմանընն սալիհ ատէմէ ասլա տօգանմամատըղը հագգընտա վա'ղ էթտի։ Ցրէտէրիք տախի Փափատան գօրգմայարագ քէնտիսի իչիւն հէր չէյի թէֆթիչ վէ թէհարրի էթմէյէ, վէ հագգը օլանա սահապէթ վէրմէյէ քէնտիսինի սէլահիյէթ սահիպի ատտ էյլէտի։ ԼուԹէրին ճէսարէթի վէ թա'լիմաթը մէմտուհէսի սայիր միւ'մինէրը ատէմլէր Թարաֆընտան միւաԹահսէն օլտու։ Պա'զըլարը էվվէլտէն քիլիսէի փափամիյինին մէքրուհաթընտան չէքինտիքլէրինտէն, վէ պա'զիլէրի սիվզաթ ԼուԹէրին Թահրիրաթ վէ վա'զլարընտան մէնֆա'աթ վէ մա'լիմաթը րուհանիյէ քէնտի ճանըլարը իչիւն էտինտիքլէրինտէն, տէրունի տիլսէն ԼուԹէրէ րէֆիգ օլմազա հազըր իտիլէր։ Պինաէն 'ալէյհ ԼուԹէրին նուֆուզու չօգ սիւր'աթ իւէ ճէրմանիատա քէսպի իզտիյատ էթտի։

Օլ էանատէ ճէրմանիա Իմիէրաթօրու Մաքսիմիլիան Աւկսպուրկ չէհրինտէ պիր մէճլիս քիւչատ էտիպ, քէնտի Թօրունու Ֆարլը (օլ զէմանի Իսիանիա վէ Նափօլի Փըրալը իտի) քէնտի խալէֆի իչիւն ինԹիխապ էթտիրմէք իսԹէտի, Ֆագաթ Ցրէտէրիքին նուֆուզու սէպէպինտէն միւգԹէտիր օլամատը։ Գունա պինաէն պիԹԹասի' Ցրէտէրիքէ 'ատտավէթ սագլայարագ, վէ Փափանըն հիւանիւ նազարընը քէսպ էթմէք զըմնընտա Ցրէտէրիքին ԼուԹէրէ սահապէթ էթմէսինտէն Փափայա չիքեայէթ էյլէտի, Գունուն իւզէրինէ ԼուԹէրին Րօմայա ճէլպ օլունուպ օրատտա իսԹինԹագ օլունմասը էմր օլունտու։ Լաքին ԼուԹէր քէնտիսի հէմ ահապասը՝ անըն Րօմայա կիթմէսի զայէթ մուխաթարալը օլաճաղընը կէօրիպ, հէր վէճհէվէ չաղըշտըրըր քի անըն իսԹինԹագը ճէրմանիատա օլա։ Զաղըշմալարը տախի միւէսսէր օլտու, չէօյլէ քի Փափա Թարաֆընտան Տիվիօ իսմինտէ ճէրմանիատա Գուլունան վէքիլինէ ԼուԹէրին մատտէսի սա'զը չէտիտ Թէնպիհլէր իլէ հավալէ օլունտու։ Փափա Ցրէտէրիքի տախի քէնտի Թարաֆընտա գաղանմագ զըմնընտա հալիմանէ օնա եազըպ, ԼուԹէրին մէզպուր վէքիլին էլինէ Թէսլիմ օլունմասընը Թալէպ էթտի։ Ենա'նի քիլիսէի փափամիյէ պիԹիւն գուտրէԹինի ԼուԹէրի հէլաք էթմէք իչիւն սարֆ էթմէքտէ իտի։

Հէման օլ վագըԹտա ասնկրատան ԼուԹէրին խալիս տօսԹու վէ

Digitized by Google

իլթիզամ էթմիշ օլտուղուս 'ազիմ իչին սաղիհ, 'սաղիմ, տինատար վէ հէր վէճհիլէ գիքմէթ չայան ըէֆիգի, ևա'նի՝ Ֆիլիպի Մէլանքթոն վիթթէմպէրկէ կէլտի։ Գու զաթ հադիգլնտա պուրատան ազա'զը իֆտատաքը ապէյան էթմիշիզ միւնասիպ տուր։

Գու զաթ Փալաթինաքտա Գրէթթէն գատազաալնտա 14 Ֆէպ. Թ. Ի. 1497 ատ թէվէլլիւտ էյլէտի։ Անըն փէտէրի տաղիհ սիր գըլըճճը օլուպ, մա'րիֆէթի հէմ իլթիզամէթի իչիւն գիյատէտի իլէ ի'թիպար քէսպ էյլէտի։ Անըն իսմի ճէօրճիօս Շվարցէրտ օլուպ, սօնգրա օղ. լու Ֆիլիպին Շվարցէրտ իսմի եունանիճէյէ թէրճիւմէ օլունագրագ Մէլանքթօն ևատ օլունտու։ Ֆիլիպին վալիտէյի հալիմ վէ 'ազիլ սիր խսաթուն իտի։ Ֆիլիպի ուահա օնպիրինճի հաչընտա իքէն փէտէրի վէֆաթ էյլէտի։ Լաքին անըն պէօյուք փէտէրի անը լայըգը իսէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթտիրտի, վէ չօճուգ ա'լա զէքաւէթէ մաղիք օլտուղունտան տէրսլէրինուէ սիւր'աթլէ վէ րէֆիգլէրինուէն գիյատէ թէրագգի էթտի։

Սէպավէթինուէ փէլիթէք իտի իսէ տէ, չօլ մէչհուր եունանի միրի քէլամ Տէմոսթէնէսին էօրնէ յինճէ, անըն տէֆ'ի իչիւն գայէթլէ տիգգաթ էտէրէք ասնկրա աչըգ սէօյլէմիյէ միւգթէտիր օլտու։ Մէլանքթօն մէչհուր Րօյհլինին ագրատապտընտան օլուպ անըն հիւանթենատարընա նայիլ օլարագ, եունանի լիտանը թահսիլ էթմէքճուն ֆէվգ իւլ 'ատէ թէրագգի էթտիյինուէն Րօյհլին թարաֆընտան սիր ֆիթթասը էէրիֆի նուսխատի վէ եունանի լիտանըն գատէտի նուսխասինուէն 'իպարէթ սիր հէտիյէ գապուլ էթտի։

Թ. Ի. 1512 ուէ Մէլանքթօն Րօյհլին թարաֆընտան թիւպինկէն չէհրինին տար էլ Ֆիւնունընա ուա'զէթ օլունտու։ Օրատա 'իւլթամ վէ Ֆիւնունտա թէրագգի էթտիքճուէն պաշգա, տէվամ իւգրէ ֆիթթասը չէրիֆի միւթալա'ա էթմէքճուէ իտի։ Թ. Ի. 1514 ուէ ամճագ օն հէտինճի հաչընը թէքմիլ էթտիյի հալուէ, 'իլմի հիքմէթ մու'ալիմի րիւթպէ վէ մէմուրիյէթինէ նայիլ օլտու, վէ ուէր'ագապ զէքաւէթէ, հիլմիյէթ վէ տիյանէթի խուսուսունտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ հիւանի չատ հատէթ վէ չէօհրէթէ նայիլ օլտու։

Օլ էամատէ հիւքիւմտար Ֆրէտէրիք վիթթէմպէրկ տար էլ Ֆիւնունու իչիւն էլչինէի միւթէգաատէմի միւտէրրիսլիյի իչիւն պիր մու'ալիմ արատըղընտա Րօյհլինէ կէօնտէրիլ, Րօյհլին տախի Մէլանքթօնու օրտայա կէօնտէրտի, վէ Ալլահըն Ատրահամա սէօյլէտիյի քէլամը, ևա'նի՝ «վաթանընտան վէ ագրատապտան վէ փէտէրինին խսանէսինէն չըգատըն, վէ իսմինի 'ազիմ գըլըրըմ, վէ սայիրլէրէ ուէրէճէքթի օլսաընա», գիքր էտիպ, «Գէօյլէ տախի, էյ սէվգիւլիւ Ֆիլիպի, չատկիրտիմ վէ սուրուրում, սանա օլաճաղընա ի'թիմատը քէտտիկէմ վար տըր» տէտի։ Մէլանքթօն եիկրմի պիր հաչընտա օլատագ վիթթէմպէրկէ կիտիպ օրտայա 25 Աղօսթօս Թ. Ի. 1518 ուէ, ևա'նի՝

Digitized by Google

Լէյօ փափա ԼուԹէր քէյֆիյէԹինի վէքիլինէ հավալէ էԹուխի վա-
գըԹտա վասըլ օլտու։

ՎիրԹէմպէրկ մուա'լիմլերի, եա'նի՝ ԼուԹէր վէ անըն րէֆիգլերի ՄէլանքԹօնու էվվէլա կէօրուշքլերինտէ, անըն քիւչիքլիւկունէ վէ մահճուպլուզունա պագարագ օնա բի'այէԹ էտէմէյէճէքլերինի զանն էԹուխլեր· լաքին մէմուրիյէԹինէ րէամէն Թա'յին օլունտուղու հալտէ, էօյլէ ֆէվգ իւլ'ա'տէ քեամիլ վէ պի գուսուր վէ պէօյիւք մուա'լիմտէն պիլէ անճագ մէմուլ օլունան միւսԹահսէն պիր նուԹգու բէամի վէրտի քի, ճիւմլէտան, պախուսուս ԼուԹէր, միւԹէա'ահճիւպ վէ միւԹէհայիր օլտուլար։

Տէրհալ ԼուԹէր իլէ ՄէլանքԹօն պէյնինտէ չօգ սըգը պիր մուհապպէԹ միէյտա օլունտու։ ԼուԹէր ճէսէտճէ քեամիլ վէ տինճ, ախլագճա ճէսուր վէ գարարկիր վէ սէպաԹ իւզրէ իսրար էտիճի օլուպ, ՄէլանքԹօն ճէսէտճէ քիւչիւք վէ զա'ֆի, վէ ախլագճա հալիմ, մուհապպէԹլի վէ ի'ԹիմատԸը, իքիսի տէ 'ագըլճա պէքեամլէԹլի, 'ագիլ վէ 'ալիմ վէ հագիգաԹէն տինտար հէմ իսլահաԹը քիւսէյէ ճան ու տիլտէն արզու էտիպ, անըն իչիւն չալըշմագտա օլտուգլարընտան, անլէրին լունսիյէԹ վէ միւշարէքէԹի զայէԹ մէԹին վէ պագի վէ քիւսէյի մէսիհիյէ իչիւն զիյատէսի իլէ միւֆիտ պուլունտու։ Զիրա ՄէլանքԹօնուն եափամատըղը էյլէրի ԼուԹէր եափապիլտի, վէ ՄէլանքԹօն օլմասա իտի, ԼուԹէրին հիւտուէԹի՝ իսլահաԹը քիւսէյէ պա'զը զայրի մա'գուլ վէ զայրի միւֆիտ վէ պէնէի մազարրաԹը ուսուլ վէ Թա'լիմաԹը կէԹիրսէ իտի, հէման մէմուլ օլունագագ չէյ օլուր իտի։ Ալլահըն հիքմէԹինտէն ի'ԹիպարՕլունմալը տըր քի, պու իքի զաԹ հէման իսլահաԹը քիւսէյնին իպԹիտտաըննտան ի'ԹիպարէՆ պիրլիքտէ վէ իԹԹիֆագը քեամիլ իւզրէ չալըշտըլար։

ՄէլանքԹօն ՎիրԹէմպէրկտէ անիտէ չէօհրէԹ քէսպ էտիպ անըն տէրսլէրինէ կէչէնլեր քէսրէԹ իւզրէ իտի։ Լաքին ԼուԹէրին իլԹիզամ էԹմիչ օլտուղու իչտէ, եա'նի՝ ՖիԹապը չէրիֆի նէմցէճէյ Թէրճիւմէ էԹմէսինտէ, անըն րէֆագաԹը ԼուԹէրէ զայէԹլէ լազըմ վէ միւֆիտ պուլունտու։ ՖիԹապը չէրիֆին էլինէի ասլիյէսինտէ ԼուԹէրտէՆ զիյատէ մահիր օլուպ, օլ իչ իչիւն հէր վէճվէլէ ԼուԹէրտէՆ զիյատէ միւգԹէտիր պիր զաԹ իտիյի պի իչԹիպահ տըր։

Վէ կէրէք ԼուԹէրին կէրէք ՄէլանքԹօնուն իչլէրինէ պագարագ պիլա չիպահ իճրա էԹմիչլերի պէօյիւք վէ պագի ա'մալին պիրի պու տուր։ Լաքին միւրասը իլահի միւճիպինճէ, ԼուԹէրին պէօյլէ լաԹիֆ իչլէր իլէ չօգ վագըԹ մէչուլ օլմասը միւմքին օլմայըպ, օլ զէմանն էլԹէֆ պուլունանն միւճատէլէ վէ միւնազա'այա կիրմէսի իգԹիզա էԹտի։

Փափանըն վէքիլի ԼուԹէրին Աւկսպուրկ չէհրինտէ քէնտի հոս-

Digitized by Google

զուբունա կէլմէնինի էմր էթտի։ Վէ Լուքէր հէր նէ պատաւր ահ-
պատպը, ալախուսուս Սբօփից թարտաֆընատան օրայա կիւմէմէ յէ նա-
ահէաթ վէ րիճալար պատպուլ էթտի խէ տէ, քէնտիսի ալէյլէ Թէճ-
քիւպէ վէ Թէհլիքէլէրէն Փիրտար էթմէ յէ ատլա րազի տէ յիվ իտի։
Ալլահ Թարաֆընատան քիւիսէի մէսիհիյէ իչիւն քէնտիսինին մուխաթա-
բալը իչլէր իչլէմէք իչիւն Քա՛ապէն օլունմուշ խալխնի սիւիր խտի։
Ահպատպը քէնտի Թէհլիքէսինի օճաս ալէյան էթտիքլէրինէ, Լուքէր
անլէրէ րիճա էթտի քի, Քրիստոսուն քիւիսէսի վէ անընն ուամուրը
բուհանիյէսի իչիւն տուա՛ էտէլէր։ Օլ քիւիսէ էմին օլտուղուս հալտէ,
քէնտիսի էմին օլտուղունու սիւիր խտի։ «Քրիստոս Թէմճիտ օլուն-
տուղուս հալտէ, Լուքէրին ահաօտ պաշգա կիւնահքէարընն էօլմէսի
պիր չէյ տէյիվ տիր» տէտի։

Լուքէր Աւկսպուրկա վատըլ օլտուղունտա, Իմիէրաթօր վէ հիւ-
քիւմտարլարընն ճիւմլէսինի օրատան 'ազիմէք էթմիշ վէ հաւալընըլ փա-
փանընն վէքիլինի գաղմըշ պուլտու։ Աւկսպուրկտա պուլտունան ահ-
պատպը անընն հազգընատա գօրգարագ, Իմիէրաթօր Թարաֆընատան
Լուքէրին աէլամէքի իչիւն պիր վիքայէնամէ պատըլտը, վէ անը
պաննճայա տէք Լուքէր վէքիլինի հուզուրունա կիթմէ յէ չօգ իսպրամ
օլունատու խէ տէ, կիթմէ յէ տիրիղ էթտի։

Լուքէր Փափանընն վէքիլինին հուզուրունա կիթմէք իւզրէ խքէն,
հէր նէ գատար սէլամէքի իչիւն Իմիէրաթօր Թարաֆընատան Թէէմին
օլունատու խէ տէ, Հուսա տափի եիւզ սէնէ էվվէլ ալէյլէճմ Թէէմին
օլունատուղու հալտէ, եինէ եագըլմազ իւզրէ Թէսլիմ օլունատուղու-
նու ունուքմայարագ, ահպատպընա, խուսուսա Մէլանքթօնա, մէք-
Թուպ եազըպ գալպի Քրիստոսա միւթէվէքքիլ վէ անընն իչիւն էօլ-
մէ յէ հազըր օլտուղունու կէօաԹէրտի։ Վէքիլի մէզպուր էվվէլ է-
մրտէ Լուքէրէ հալիմանէ մու՛ամէլէ էթմէ յէ գարար վէրմիչ օլա-
րագ, Լուքէրի գատուլ էթտի։ Լուքէր 'ատէք իւզրէ օճա Թէէմէն-
նա էթտիքտէն սօնկրա, Փափանընն վէ Ցրէտէրիքին էմրլէրի միւճա-
ալինճէ անընն հուզուրունա կէլմիշ, վէ քէնտիսի Թահքը միւճատէլէ,
եա՛նի՝ ԹէԹցէլ 'ալէ յհինէ եագըլմըշ օլան քէլամլարընն միւէլլիֆի խո-
յինի իւզրար էտիպ վէքիլին էմրինէ միւնԹազըր օլտուղունու խֆա-
առէ էթտի։

Վէքիլ անատէն ԹահրիրաԹընընն րէտտա օլունմասընը Թալէպ էթտի,
վէ Լուքէր անատէն քէնտի Թա՛լիմաԹը զէլլէԹին Թա՛րիֆ օլունմա-
սընը Թալէպ էթտիյինտէ, վէքիլ անընն իւէ միւքաեալէմէ էթմէ յէ Թէ-
նէզզուլ էտիպ Լուքէրին տէլայիլ վէ խալաԹլարընա ճվաւպ վէրէ-
ժէտիյի հալտէ, եինէ «Քէլամլարընը րէտտա էյլէ» տէյէրէք Լու-
Թէրէ իպրամ էթտի։ Վէ հէր նէ գատար տէֆա՛Թէն Լուքէրի Թօ-
մասյա կէօնտէրմէ յէ Թէքլիֆ էթտի խէ տէ, Լուքէր պու Թէքլիֆի
տիրիղ էթտի։

Digitized by Google

Գու ալիհուատէ միւքեաղէմէտէն 'ասվտէք էթտիյինատէ , Լուքէր Սթօփիցի պուլուտ չօգ մէսրուր վէ միւթէսէլլի օլտու , վէ Սթօփիցին նասիհաթընա րի'այէթէն վէքիլէ պա թահրիր ճէվապ վէրմէյէ գառար վէրտի ։ Սթօփից տախի Լուքէրի վէ քէնտիսինի տահա պիյատէ էմին գըլմագ իչիւն , անը րահիլ եէմինինտէն րէոմէն ազատ էյլէսի ։

Իքինճի տէֆա վէքիլին հուզուրունա կէլտիյինատէ , Լուքէրին ահպապը տահա քէսրէք իւզրէ իտի , լաքին վէքիլ օնա սէօյլէմէք ևասխօտ իյզահաթ վէրմէք իչիւն մէ յտան վէրմէտիյինտէն , վէ թահրիրաթը տէօրթ 'ատէտ տար էլ ֆիւնունըն մուա'ղղհէրէյնէ թէֆթիչ օլունմագ իչիւն հավալէ օլունա տէ յու Լուքէրին րիճասընը տիրիղ էթտիքտէն ոօնկրա , Լուքէր բու խասաթ իսթէտի քի , քէնտիսի չիքահայէթ օլունատուղու մատտէյէր խուսուսունտա պա թահրիր ճէվապ վէրէ , վէ ահպապը պուս հագգ րիճասընը թատտիգ էթտիքլէրինատէ, վէքիլ օնա բուխասաթ վէրմէ յէ մէճպուր օլտու ։

Լուքէր իւչիւնճիս տէֆ'ա օլարագ Տիվիօնուն հուզուրունա ճէլպ օլունատուղու հալտէ , ևաղմըշ օլտուղու իյզահաթ վէ պէրահինի պէրապայեր կէթիրիպ օգուտու ։ Էվվէլա վէքիլ իլէ միւքաղէմէ էթմիշ օլտուղու իքի մատտէյի , ևա'նի' կիւնահ միւսա'ատէսինին պաթըլըղը վէ իմանընն էլզէմիյէթինի, օնատտիգաթըղա վէ ֆիթապը չէրիֆտէն իսպաթլար պիքր էտէրէք պէյան էթմիշ իտի։ Տիվիօ ֆիթապը չէրիֆտէն քէնտի մէպտէսինի ապա թէսպիթ էթմէ յէ միւգթէտիր օլմատըղը հալտէ , Ֆիլիսէի Օսմավիյէնին միւ'թէպեր թուրտուղու մէպտէլէրէ մէպնի տախի էվվէլա իանատ էթտիյինի ապսիթ էտէմէտիյի աչիքար օլտուղունատա , ղազապնագ օլարագ Լուքէրէ թէհտիտ էթմէ յէ պաչլատը , վէ նիհայէթտէ « Զէլալէթինի րէոտա էյլէ , եօվասա պուրայա տահա կէլմէ » տէտիյի կիպի , Լուքէր օնա սէլամ վէրէրէք տէօնիւպ ահպապը իլէ պէրապեր կիթտի ։ Տիվիօ վէ րէֆիգլէրի մատտէնինն պէօյլէճ խիթամ պուլտուղունա գիյատէտի իլէ թա'ճիւպ էթտիլէր , վէ պիղզաթ Լուքէրին քէլամլարընտան չօգ թէսիրաթ գապուլ էթմիշ օլտուղու ասնկրատան աչիքար օլտու ։ Լուքէր իսկ վազիֆէյի գիմմէթինի իֆա էթտիյինատէն , զամիր րահաթլըղը իլէ սէլամէթի տէրունիյէտէ իտի ։

Սօնկրա Լուքէր քիլիսէի փատիաթիյէտէն ագթօրա օլունմատղա միւնթազըր իքէն , վէ Սթօփից իլէ ասլիր տօսթլարը Ալեքսանդրիտան 'ազիմէթ էթմէզտէն էվվէլ ալիրլիքտէ թա'ամը մուգատտէս այինինի իճրա էտիպ, միւշարէքէթի րուհանիյէ թէմէթթու' էթտիլէր ։ Սօնկրա Լուքէր փատիթայա րէֆ'ի տա'վա էտիպ, վէ վէքիլ իչիւն ալիր մէքթուպ պրագարագ օն կիւն Ալեքսանդրիտա էյլէնմիչ օլարագ , տատպահլայըն տահա գարանըղագ վար իքէն , խաֆիյէն վիթէմնիկէրկէ տօղրու եօլա չըգպագը, վէ 0քթ· 30 տա օրայա աէլամէթ իլէ վատ օլտու ։

Digitized by Google

Ցնծից հիւքիւմատար Յրէտէրիքէ Թէհտիտ իւէ ալիր գըքիա՝ մէքթուպ եապըպ, Լութէրին Րօմայա կէօնտէրիլմէսինի, վէ հիչ տէյիլ իսէ Սաքսօնիատան նէֆի օլունմասընը Թալէպ էյլէտի։ Յրէտէրիք պու մէքթուպտու Լութէրէ օգուԹտուրտուղունտա, Լութէր օլ հիւքիւմատա Աւկսպուրկ միւքէտդէմէսինի հագիւգաի իւզրէ Թա՛րիֆ էտիպ, Րօմայա կէօնտէրիլմէքտէն իսէլաս օլմասը իստուստունտա Յրէտէրիքին մէրհամէթինէ իլԹիճա իւէ, քէնտիսի, էյէր Յրէտէրիք պէօյլէ իսԹէրսէ, ալիլ իսԹէյտա մէնֆի հալինէ կիրմէյէ հազըր օլաստուղունու պէյան էյլէտի։ Լաքին Յրէտէրիք, Լութէր մէմուլ էԹտիյինատէն պիյասէթ միւԹէճէսսիր օլուպ, վէ Լութէրին իհԹիրասընը վէքիլինի ճեզպուտտանէ մուտա՛մէլէսինէ Թէրճիհ իւէ, Լութէրին ուսմուտուսունու միգտաֆ էԹմէք հագիգ իտիյինի ի՛Թիզար էտէրէք, նէ ամը Րօմայա նէ մէնֆի հալինէ կէօնտէրմէյէ րիչա վէրտի։ Լաքին սօնկրա Յրէտէրիք Լութէրին վիԹԹէմպէրկտէն՝ ազիմէԹ էԹմէսինի սէլամէԹի՝ ուսմումէյէ իչիւն րէվա կէօրտիւիւնէտէ, Լութէր նէրէյէ կիտէճէյինի տատա քէտտիւէն գատար վէրէմէտի, վէ գայէԹ միւԹէսսիֆ օլսըտագ ահալատընը ճեզպնա Թէճէմմիւ՝ էԹտիրատիյի հալետ ամըն՝ ազիմէԹինի Թ՝ճիւ էԹմէք իչիւն Յրէտէրիք Թատաֆընտան ալիր մուհապիր կէլտի։ Օլ սա՛աԹ Լութէր իչիւն վէ խալահաԹը քիւիսէ իչիւն մահիմմ ալիր սա՛աԹ իտի։ Լութէր ճէրմանիայը Թէրք էտէրսէ նէՀԹ էյէ կիտէճէկտիր, վէ օրատտա պրագատըղը րէֆիգէրի նէ՛ հալետ պուլունաճագըտար տըր։ Լութէրին օլ սա՛աԹտա զիյատէտսիւ իւէ իգԹիրապ չէքտիյի ինքիսար օլունմասընա։ Ամըն պիւԹիւն ճանը ալիր ահնէ մուգատտէմ պաչըտտըչ օլտուղու ճիհատտա իտի, վէ անը Թէրք էտէմէգ իտի, ահալատը տօսիի քէնտիսի իւէ պէրապէր միւԹէսսիֆ օլսուպ ազլայօրտար իտի։

Ամմա օլ անտէ Յրէտէրիք Թատաֆընտան ալիր մուհապիր տահա կէլմէպ Րօմատտան օլ սա՛աԹ ապըղըղը խապէրէ նապտըրէն Լութէրին կիԹմէսի տրԹըղ լազըմ օլմատըղընը ապէյան էԹտի։

Գա՛ատէհա փապա տապիհ ճէրմանիապընըտը կիւճէնտիրիպ քէնտիսինի Թէրք իւէ Լութէրին Թատաֆընա մէյլ էԹտիրէն հիւքմի րէտտիյէ ճէրմանիապատա կէօնտէրտի։ Եա՛նի՝ կիւնահ՝ ազիմէղըղը ԹիճարէԹինի Թատտիգ իւէ Լութէրին ուսմուտուսունա նուՀԹուզ վէ գաստրէԹ վէրտի։ Լութէր տապիի տրԹըղ Թահրը միւճատէյէ օլան մատատէյի վէ քէնտի տա՛վատընընը մուտաֆա՛սընը տապիի փապատան՝ իլէրուտէ Թէճէմմիւ՝ էտէճէք ՛ուսմուտի ալիր մէճլիսէ րէՀ՝ էյլէմէք ղըմընընատա ալիր փրօԹէսԹօնապէ ևապըղ Թատ՝ էԹտիկտի, վէ քէնտի Թատաֆընընատա տահա րուհատտա վէրիլմէմէյի հաւետ նէչը օլունտու։ Գէօրէճէ կիԹապընքէճ Լութէր փապատանի գաՀԹ՝ի ի՛Թիմատա վէ իհԹիքամ էտիպ, տօնկրատանի էղղէմ պուլունմուշ եէնի Թէչգիլի մէզհէպ իչիւն հիքմէԹ վէ քնայէԹի իւտվիյէ վատիՀատը իւէ հապըրլանմագտատա իտի։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թ. Ի. 1519 ըն իպրհատարնցան Վօրմս մէճլիսինճի խիթամրնցաէք վուղու'աքրն ցագլիյէթի

Թ. Ի. 1519 տա, Իմփէրաթօր Մաքսիմիլիանըն վէֆաթընտան սօնկրա Ճէրմանիա հիւքիւմէթինին մուվագգաթէն իտարէսի Սաքսօնիա հիւքիւմտարը Ֆրէտէրիքէ սըփարըշ օլունուպ, փափա անըն հիւնիւ նազարընը թահսիլ էթմէք ղընընտա ԼուԹէր' ալէ յհինէ մու'ամէլէ էթմէքտէն չէքիլտի։ Քիլիսէի Րօմավիյէ թարաֆընտան ԼուԹէր 'աէ յհինէ պա'զը ֆէնտլէր գուրուլտու իսէ տէ, պունլար պիհուտէ օլուպ պիլ 'աքս ԼուԹէրին թահրիրաթընըն վէ պաչլամըշ օլտուղու իչին գուվվէթ վէ թէսիրաթը կիւն պէ կիւն իզտիյատ պուլմագտա իտի։

Անըն թահրիրաթը եալընըզ Ճէրմանիատա տէյիլ, անճագ Ֆրանսատա, ԻնկիլԹէրատա վէ պիր միգտար Իսփանեատա վէ Իթալեատա տափի նէչր օլունմագտա իքէն, ԼուԹէր սէլամէթ խաթրը իչիւն վէ քիլիսէի փափավիյէտէն այրըլմագ խաթէմէտիյինտէն միճատէլէտէն, ՄիլԹիթա խամինտէ պիր վէքիլի փափավինին միանճըլըղընտան նաչի, չէքիլիյօր իտի։

Լաքին սալիֆ իւզ զիքր էք մու'ալիմ միճատէլէյի եինէ աչըզ ԼուԹէրին պա'զը թահրիրաթը 'աղէ յհինէ եէնիտէն քիլիսէի Րօմավիյէնին իսԹիտատան պէրու հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէի միւսԹագիլէ տահիալի իտիյինի թէսպիթ էթմէյէ չալըշտըղընտան, ԼուԹէր էքէ ճէվապէն քիլիսէ թէվարիխինտէն էզմէնէի գատիմէտէ Րօմա քիլիսէսինէ պէօյլէ պիր միւսԹագիլիյին թէսլիմ օլունմատըղընը պէյան վէ թատիգ էթտի։

Էք լայփցիքտէ 'ալէնէն ԼուԹէր իլէ միւպահասէ էթմէք իսԹէտի, լաքին հիւքիւմտար ճէօրճիօս ԼուԹէրին ճէսարէԹինտէն չէքիլէրէք տալիֆ իւզ զիքր պիր մուհիմմ մատտէ յէ տայիր անըն նուԹգլարընտա րուխսատ վէրմէյէ րիզա վէրմէտիյինտէն, ՔարլսԹատթ էք իլէ միւպահասէ յէ կիրմէյէ մէճպուր օլտու։ Եինէ ԼուԹէր վէ ՄէլանքԹօն լայփցիքէ կիԹտիլէր, վէ անլէր իլէ պէրապէր վիԹԹենպէրկ միւ'Թէպէրանընտան վէ չայիրտէրտէն պիր հայլը ճէմա'աԹ կիԹտի։ ԼուԹէր լայփցիքէ կիտիպ էք իլէ կէօրուչուրլինտէ քէնտինի միւպահէ-

Digitized by Google

ասէյ կիրմէյ հաղըր օլտուղունու ապէյան էթմէքտէն ասնկրա, էք ճէօրճիստան օնա թուխսաթ ալտը։

Ծուն. 27 ատ միւպահէսէյ ըհսամէն միւպաչէրէթ օլունտու։ Տար էլ փիւնուստան 'իպատէթիանէյ վէ օրտուտան հիւքիւմտարըն աէրայընա 'ալայ իլէ վէ չօգ սալթանաթ իլէ հարէքէթ էտիւ, վէ պիրլիքտէ 'իպատէթ գըլտըգտան ասնկրա, էք իլէ Ղարըլթատաթ իրտաէթի ինսանլիյէտէն պահա էտէրլէր իտի։ Գու միւպահասէտատ Մէլանքթոն .ԼուԹէր միսիւսիս վէ պէյլքի ԼուԹէրտէն գիյատ Ղարըլթատաթա մու'ամէնէթ էյլէտի։ Լաքին պու միւպահասէ օլ գատտար մուհիմմ տէյիլ իտի. վէ հէր նէ գատտար էք գալէպէ իտտաս'ասընտա իտի խսէ տէ, հադիգաթէն գալիսվ օմուշ խոխյի Թասաւիգ օլունտանազ։ Գու քէյֆիյէթ հէր նէ իսէ, Ծուլ 4 ատ էք իլէ ԼուԹէր Փսիխանըն հիւքիւմէթի միւսԹագիլէսինէ տայիր միւպահասէ էթմէյէ պաչլատըլար։

Էք՝ քիլիսէի մէսիհիյէնին ըհյիտի Գէտրօտտան պէրու Րօմա էպիսգօփօս, ետա'նի՝ Փապա իտոխյինի մէպատէ ԹուԹարագ, վէ ԼուԹէր Գիլիսէի մէսիհիյէնին ըհէսի մուԹլագը վէ եաղընըզ ըհէսի Գրիստոս իտոխյինի, վէ Փապանըն հիւքիւմէթի միւսԹագիլ օլմատըղընը մէպատէ ԹուԹարագ, Գիթթասը չէրիֆտէն քէնտի մէպատէսինի, վէ էք գատտիմի միւէլիֆլէրին Թահրիրատընտան քէնտի մէպատէսինի Թասաւիգ էթմէյէ չալըշտըլար։ ԼուԹէր տապա քէնտի մէպատէսի էն միւ'մէէլէր վէ մէշհուր մու'ալիմլեր Թարաֆընտան Թասաւիգ օլունտուղունու կէօսԹէրտի։

Էք միւպահասէտատ ԼուԹէրին պահա էթտիքլէրի մատտէլէր ետուտուսունտա աչիքտար օլան տիրայէթ վէ Թէտարիւքատաթը քատապիլէսինտէն տօլայը Թազիգ օլունտուղունտա, ԼաԹէրին մէպատէլէրի Գօհէվիալը հէրէթիգ օսլարըն մէպատէլէրինէ միւչապիհ օլտուղունու խանատ էտէրէք ճէմա'աթը ԼուԹէր 'ալէյհինէ Թահրիք էթմէք խաԹէտի։ ԼուԹէր էվվէլա Հուս վէ անընն ըհՓիզլէրինին քիլիսէի փատափավիյէտէն իթթիխալ էթմէլէրինի Թահսին էթմէտիյինի անկլաթտը իսէ տէ, սօնկրա Հուսսուն մէպատէլէրի հէման օլ միւպահասէտատ քէնտի Թասաւիգ վէ Թէտսիթ էթտիյի մէպատէլէրին այնի օլտուղունու կէօրէրէք, ճէսարէթի Թատալ'իյէսի իլէ, «Հուսսուն քէլիսիյընըն ատա'ըղըտը Գրիստոսուն քէլիսիյընա չօգ միւՔատալըգ տըր, մէսէլա 'Գիլիսէի Րօմավիյէնին ասլիր ճիւմլէ քիլիսէլէրէ Փապիգ օլտուղունա ի'Թիգատ էթմէմիզ լազըմ տէյիլ տիր' քէլտը, Հուսսուն կա վէքիլՓին Թարաֆընտան իրսաս օլունտուղու վազիՓէմ տէյիլ տիր, օլ քէլտա՞ տիր քէլտը սահիհ տիր» տէտիյի իւզէրինէ, ճէմա'աթտա սանիտէ հարէքէթ իւլ ատզ վուգու' ատուլուր կիսի հարէքէթի 'ումմէմիյէ օլտու։ Հիւքիւմտար ճէօրճիօս՝ «Տիվանէ տիր» տէտի, վէ սա յիլէր ԼուԹէրին տու պիսիրթվա քէլտընա գիյատէտի իլէ միւԹէհիյէր օլտուլար։

Digitized by Google

Փափանըն հիւքիւմէթի միւաթագիլէսինէ տայիր օլան միւսա-
հասէ պէշ կիւն գաւտար տէվամ էթմիքտէն սօնկրա, էք իլէ Լու-
թէր «Փուրկաթօրիուստան» վէ սօնկրա կիւնահ 'աֆվլըղընըն ֆիւրուվաթ
օլունճասընտան պահա էթտիլէր։ Լաքին պու մատտէլէր խուսու-
սունտա անլէր ալ յինինտէ օլ գաւտար միւֆարէգէթ եօգ իտի։ Զի-
րա Լութէր «Փուրկաթօրիուս» զիւ'իւմի պաթըլընը տահա ըչտո
էթմէմիչ իտի, վէ էք Թէթցէլին քիւֆիւրանէ մուտ'ամէլէ վէ քէլամ-
լարընա ասլա րիզա վէրմէմիչ իտի։ Վէ տիգաթա չայան տըր քի
չօլ մէքրուհ թիճարէթ, եա'նի' կիւնահ միւսա'ատէսի թիճարէթի
օլ վագըթտան սօնկրա օլ գաւտար գուվվէթ վէ չէօհրէթ քէսպ էտէ-
մէսի։

Պու միւսահասաթըն ալիւթիւն միւտուէթի եիկիրմի կիւն օլուպ ա-
նըն նէթիճէսի ալիլա չիւահէ աստմէլէրի ույանտըրըլպ թա'լիմաթը
մէսիհէյէ վէ իստա'այը ալտահավիյէ իլէ մէքրուհաթը քիւհսէվիյէ
իւգէրինէ Թէֆէքքիւր էթտիրիպ, Քիթապը չէրիֆէ գիյատէ րի'ա-
յէթ էթմէլէրինէ միւձիպ օլտու։

Էք իւսֆիյէն քէնտիսի միւսահասէտէ մաղլուպ օլտուղունու իգ-
րար էթտի իսէ տէ, 'ալէյնէն գալէպէսի իւգէրինէ իֆթիհիար էտէր
խոր։ Լաքին նուսրէթ քիմսէ իտիյի' պա'զը նիշանլէրտէն աչիքտար
օլտու։

Էք մու'ալլիմին քեաֆիյէի Փօլիանտէր, վէ Լայփցիք տար էլ Ֆիւ-
նուն'ընընը 'իպրանի լիսանը միւտէրրիսի Բէլլարիոս, վէ չօլ զէքեավէթլի
վէ սօնկրա իսլահաթը քիւհսէ իչիւն գիյատէսի իւլ չալըշմըշ օլան
կէնճ Փրէնս ճէօրճիօս (Անհալթ հիւքիւմտարը) օլ զէման Լութէրին
քէլամլարը վասիֆասը իւլ հագիգաթը գապուլ էթտիլէր։ Գիր տէ
տէր'ագապ Լայփցիք չայիրտլէրի չօգ քէսրէթ իւգրէ Վիթթէնպէրկէ
կիտիպ, օլ մէքթէպլին չայիրտլէրինին 'ատէտու իքթ գաթ օլտու։

Յետագաթ պու նէթիճէլէրտէն տահա միւհիմ՛ օլարագ վուգու'
պուլնուշ օլան միւսահասէնինէ Լութէր վէ Մէլանքթօն իւգէրինէ
Թէսիրաթը քէսիրէսի վար իտի։ Լութէր մէտրէսէվի մու'ալլիմէրինէ
ուսուլի միւսահասէսինին զա'իֆլիյինի վէ մազարրաթընը, վէ Քի-
թապը չէրիֆին սէլահիյէթի րուհանիյէսինի տահա աչիքտարէն տէրք
էտիպ հիւքիւմէթի փասիվավիյէնին եալընըզ սէլահիյէթի իլահիյէյէ
վէ միւաթագիլէյէ մալիք օլմասընըղընը տէյիլ, անճագ օլ հիւքիւ-
մէթին քիւհսէի մէսիհիյէի հագիգիյէնին տիւշէնէք օլտուղունու
ֆէհմ էտէրէք քէսպի ճէսարէթ էտիպ օնա մուգավէմէթ էթ-
մէք գարարընտա իտի։ Մէլանքթօն իսէ օլ վագըթտան էվվէլ վագ-
թինի 'իլում վէ ֆիւնուն իւգէրինէ սարֆ էթտի իսէ տէ, սօնկ-
րա 'իլմի իլահի, պահատուս Քիթապը չէրիֆին թէֆհհուսու-
նա քեաֆիյէի 'իլմ վէ զէքեավէթինի սարֆ էտէր իտի։ Օլ վագըթ-
տան ի'թիպարէն Լութէր իւլ Մէլանքթօն տէվամ վէ պայրէք իւգրէ

Digitized by Google

Քրիստոսուն քիլիսէսի իչիւն պիր ճէհաատը 'ապիմէտ օղրաշմազատա իտիլէր։ Լուքէր՝ Թասի'ատը զաթիչէսինատէն ճէնգ մէ յատանը իչիւն, վէ Մէլանքթօն՝ միւաէրրիս քիւրսիսի իչիւն միւնասիպ իտիլէր։ Առտիլէրէ պագատագ Լուքէր իսլահաթը քիլիսէնին րահնիւմատը վէ սէր'ասքէրի. վէ Մէլանքթօն անըն ապաշ մու'ալիմի վէ միւրչիտ վէ միւանթէչարը իտի։

Գիրինին միէրվասըզլըղը լազըմ օլուդուս միսիլիս, տիկէրինին մա'լիւմաթը քեամիլէսի, հալիմիլի վէ միւվազէնէսի լազըմ իտի։ Լութէրին օրմանլըգ քէտոյի եվրէրտէ Մէլանքթօն էքին էքիպ սուլտանդա հազըր վէ միւգթէտիր իտի։

Սալիֆ իւզ զիքր միւպահասէտէն սօնկրա էք գայրի միւնասիպ վէճվէ Մէլանքթօն 'ալէյհինէ պա'զը քէլամլար թահրիր վէ նէչր էթմէսի իւզէրինէ, Մէլանքթօն քէմալի տէդպ վէ ֆէվգ իւլ 'ատէ իսթիւլահաթը մէմուհէ իլէ պիր վարագատա օնա ճէվապ վէրտիյինտէ, Լութէրին մէպտէլէրինի քիլիսէի գատիմէնին միւ'թէպէր մու'ալիմլէրի թարաֆընտան թաստիգ էթտիքտէն սօնկրա, օլ զէմանէտէք տահա պէօյլէ պէրրագ վէ պիգուսուր վէ իսքաթթ էտիճի վէճվէ Փրօթէսթանթլարըն պիր մէպտէի էսասիյէսի պէյան օլունմամըշ իտի։

«Գատիմի մու'ալիմլէր պիլա չիւպհէ պա'զէն եանղըլըղլար։ Անլէր Քրիթասը չէրիֆ մէնպա'ընտան ալտրլար, վէ Քրիթասը չէրիֆէ ի'թիգատ էթտիքլէրինտէն անլէրէ տավսի հէքիրատմ էտէրիմ։ Քրիթասը չէրիֆին մէֆհումու՝ հագիգաթը իլահիյէ կիպի սաստ վէ խալիս վէ աչըգ տըր։ Քէլամը՝ քէլամ իլէ թաֆսիգ, վէ թահրիրաթը մուգատատէսի միւքէմմէլէնին մէֆհումը 'ումումիյէսինէ նազարէն՝ թահքը միւպահասէ պատլունան քէլամըն մանասընը պուլուրուզ։ Ալլահ թարաֆընտան քրիթասը չէրիֆ հագգընտա պիր հիքմէթի մնախատասէ պիզի իհսան վէ թէնպիհ օլունմուշ տուր, եա'նի՝ ապիլ ճիւմլէ թա'լիմաթ վէ թէնպիհաթը ինսանիյէյի Քրիթասը չէրիֆ մէհէնք թաչը վասիթասը իլէ թաստիգ վէ եախսոտ րէհտա էտէպիլիրիզ» տէտի։

Օլ էանատէ Լութէր Փաւլօսուն կալաթիսալըլարա օլան րէհտէրէի իւզէրինէ թէֆսիրինի նէչր էթտի։ Գիրթասի' պէօյլէ պիր թէֆսիրտէ Քրիթասը չէրէֆին թա'լիմաթընը քիլիսէի փասիհվիյէ 'ատէյհինէ թաստիգ վէ թէսպիհ էթտի։ Մէսէլա՝ «Քրիստոս ալթաուն վէ կիւվիւշ տէյիլ, պիր ատէմ եախսոտ մէլայիքէնին քեամֆֆէհինի ապիլէ տէյիլ՝ անճագ քէնտիսինի պիգիմ իչիւն 'իթա էյլէտի։ Գէունա նիսպէթէն քէնտի իրատէթիմիգին գուտրէթի իլէ իֆթիհհար էթմէք նէ՞րէտէ գալտը։ հիքմէթ վէ գավանինի ինսանիյէ, վէ պու միսիլ լիւ թէսավվուրաթ վէ թէկայեիւլաթ նէ՞րէտէ գալտը։ Գու չէյլէր իլէ. անճագ խաթալարըմըզը քէզիլ իլէ սէթր էտիպ, խէլասը հագգինին իւմիտինտէն քէնտիսիգի մահրում ապրագըրըզ» տէտի։ Օնատան

Digitized by Google

ասնկրա քէնտի խայր 'ամէլէրիմիզին 'ատէմի գուտարէք վէ լիյագա-
թընտան տօլայը տահա զիյատէ պիզէ քէնտի թէրքի նէֆս մուհապա-
պէթինի իզհար իլէ , քէնտիսինի խէլասըմըզ իչուն էօլիւմէ թէսլիմ
էտէն Քրիստոսա զիյատէ մուհապապէք էթմէմիզ միւնասիպ վէ մաթ-
լապ օլուր տէյու պէյան էթտի ։

Վագիքըն միւրուրինտէ ԼուԹէր Ռիթապը չէրիֆի միւֆալա'ա
վէ անըն իւզէրինէ Թէֆէգգիւր էտէր իքէն , քիլիսէի փափավիյէնին
Թա'լիմաթը միւհիմմէ խուսուսունտա օլան պաթըլ ի'թիգատաթընը
տահա զիյատէ աչիքեարէն կէօրմէքտէ օլուպ , Թահրիրաթընտա պէ-
յան էտէր խտի , չէօյլէ քի փափավիլէր աչնա օլմատըգլարը հալտէ
ԼուԹէր եալընըզ անլէրին պա'զը իրագ վէ նամուհիմմ գալէ'լէր իւ-
զէրինէ ոէյիլ՝ իլլա խԹիքէատաթի ճէսիմէլէրի իւզէրինէ հիւճիւմէթ-
մէքտէ իտի ։

Սալիֆ իւզ զիքր Մաքսիմիլիան Իմիփերաթօրուն վէֆաթընտան
ասնկրա Իսփանեա իլէ Սիչիլեա Գըրալընըն Իմիփերաթօր օլմագ իւզ-
րէ ինԹիխապը՝ փափայա նսիսօչ օլտուղունտան, Սաքսօնեա հիւքիւմ-
տարը Ֆրէտէրիք ինԹիխապ օլունտու , լաքին քէնտիսինի օլ 'ազիմ
մէմուրիյէԹ իչուն միւնասիպ վէ միւգԹէտիր պիր աստմ ի'թիխապ
էթմէտիյինտէն , Թէքրիֆի տիրիղ էթմէկի իւզէրինէ , Քարլ , եա'նի՝
Գըրալը միւչարիէյհ ինԹիխապ օլունտու ։

ԼուԹէր քէնտի ումումու Իմիփերաթօր Թարաֆընտան եա վիգայէ
օլունուր եա զարար չէքճէյինի կէօրտիյիւնտէն , օնա պիր արզու-
հալ եազըը ամմա պիր Թիւրլիւ ճէվապ ալամատը ։

Լաքին պիրԹապի' ԼուԹէրին տիւչմէնլէրի անը րահաթտա պրագ-
մատըլար ։ Ճէրմանիատա վէ Բօհեատա Ֆուրթունա անըն իւզէրինէ
կէլմէյէ հազըրլանմագտա իտի ։ Քէնտի ահպապընտան պա'զըլարը
տավի , մէսէլա՝ Սէքինկէն վէ ՀուԹթէն , ԼուԹէրին վիգայէսի ի-
չիւն սիլահլանմագ իսԹէտիէր իսէ ուէ , ԼուԹէր պունա սալա րիզա
վէրմէտի ։ Հիւքիւմտար Ֆրէտէրիք վագիքըն միւրուրինտէ տահա ա-
չիքեարէն ԼուԹէրին ճէհատընը Թահին էտիւպ , Բօհեայա մէքԹուպ-
լար եազարագ , ԼուԹէր իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէք քիլիսէի փափա-
վիյէ իչուն 'ագիլանէ հարէքէթ պուլունմայագաղընը պէյան էթտի ։

ԼուԹէր իսէ արԹըգ Բօհեատան գօրգմամուգ , վէ Բօհեանըն հիւ-
նու նազարընը իսԹէմէմէք իւզրէ քէնտի տէրուինտէ գալար վէր-
մէքտէ իտի ։ ԼուԹէր՝ Փափա վէ քիլիսէի փափավիյէ իլէ արԹըգ
միւսալէհէ արզու էթմէմէքլիյէ գալար վէրտիքտէն սօնկրա , իսլա-
հաթը քիլիսէ իչուն չալըշմասընտա սիւրա'Թլէ Թէրագգի էտէր իտի։
Ծուն. 23, Թ. ի. 1520տէ « Իսլահաթը քիլիսէյէ տայիր Իմիփեր-
Թօր հազրէԹլէրի իլէ ճէրմանիա միւ'Թէպէրանը մէսիհիյէսինէ խի-
Թապէն» պիր վարագա չըգարտը , վէ պունտա անըն մագաէտ վէ
մէպտէլէրի օլ գատար աչիքեարէն սէյհան օլունտու քի , օնտան

Digitized by Google

ալա՛զը քէ լամլարը պուրատաս իսթիխրաճ էթ-մէք մէնասիպ կէօրիւնիւր։

Փիլիսէի իսլամավիչէնին մաղրուրանէ վէ մապարթաթը վէ թէհամմիւլ օլունմազ իստաս՝ալարընտան ճէրմանիայա իւաալէթ էտէն մուսխաթարալարը զիքր էթմէքլէնէն ասընկրաս տէմէք քի, «Բօհամվիչէր հէր նէմ՛ իսլահաթ ա՛լէ յհինէ իւչ տիվար պինաս էթտիլէր։ Հիւքիւմաթի միւլիւքտանէ անլէր իւզէրինէ հիւճիւմ էթտիքլէրի հալտէ, անլէրին աէլահիյէթինի ըէտտ էտիպ, 'անճաղ հիւքիւմէթի րուհանիյէ միւաթտիւլ վէ մուխլուզ տուր' տէմիչլէր։ 'Ռիթապը չէրիֆտէն թէքթիր ա-լունտուգլարը հալտէ, Ռիթապը չէրիֆի Բէֆտիր էթմէք փասիյա մնախասա տուր' տէ յտւ ճէվապ վէրիրլէր։ Գիրի տավա'սընը պիր 'ուսմուսի մէճլիսէ րէֆ' էթմէք իւզրէ պուլունտուգու հալտէ, 'պիր մէճլիսի 'ուսմուսիյի Թէչքիլ էթմէք փասիյա մնախասա տուր' տէ յտւ ճէվապ վէրտիլէր։ Գէօրէճէ պիր վէճհէլէ Թէքթիր օլունմապարընը միւմքինսիզ էտիպ, հէր նէմ՛ քէօթիւլիւյէ գափտու աչտրըլար»։

«Ռիսթիյանլար՝ 'րուհանի' վէ 'նֆսմանիյէ', ետ՛նի՝ քիլիսէ խատէմլէրի իւլէ րահիպլէր վէ սայիր Ռիսթիյանլարա Թագսիմ օլունտուգլուր։ Փաթգաթ ճՀմէլէ Ռչէնէնչանաթ րուհանի գլուսնտան տըրըլար, վէ ատրալարընտա անճաղ ՀՀոթգիւէյնէն միւՓարիէքէթի վար։ Ճիւճիչմիզին պիր վաՓԹիւզի վէ պիր խսնսը վար, վէ րուհանիյէթ պուննա մէպնի տիր։ Գինաէն 'ալէ յհ, հիւքիւմէթի 'ատիյէ հիւքիւմտարլարընըն ճիւնհալը քիլիսէ խատէմլէրի 'ալէ յհինէ հիւքմ էթմէք հագգլարը վար տըր»։

«Հիյտէթլու պիր չէ յտիր քի, Ռրիստոսուն վէքիլի ի՛Թիսար օլունան զաթ (Փափա) Իմիէրաթօրլարըն սալԹանաթ վէ հաչմէթինտէն գիյասէթ սալԹանաթտա պուլունուր։ Գէօյլէճէ՝ հալիմ վէ Ֆագիր Ռրիստոսա վէ Եախօտ Գէտրօս Րէսուլա միչասիհ օլմազ մը տըր։ Փասիյա տիւնեանընը հիւքիւմտարը ի՛Թիսար օլունուր։ Լաքին 'Փասիչահլըղըմ պու տիւնեատան տէ յիլ տիր' տէ յէն Զաթըն վէքիլի օլմագլըղը իւլէ իՓԹիխար էտէր։ Վէքիլին սէլահիյէթի էՓէնտինինքինտէն գիյասէթ մի տիր»։

«Գասթինալլարըն մէմուրիյէթի մախասուսէն քիլիսէլէրին, մանասթըրլարըն վէ 'ումումէն էհալինին վաըղըղը Բօամայա չէքմէք իչին Թէքքիլ օլունուպ, անլէր վասիթասը իւլէ իՓԹալիա ասյուլմուշ, չէհիրլէր խասթապ օլմուշ, 'իպադէթի մէսիհիյէ գէվալ պուլմուշ վէ Ինճիլ վա'զը եօգ օլմուշ տուր։ Գէօյլէճէ տասխի անլէր ճէրմանիայը ևէ յէճէքլէր տիր։ Էվվելճա եավաշճա հարէքէթ էթմէքլէ, ասնկրաս իգՓիզա օլտուղունտա՝ Գասթինալլար քէսրէթ իւզրէ Թա՛յին օլունուպ պիւՓիւն ճէրմանիա Փասիանընն էմրինէ էսիր օլաճագ տըր։ Գիզ ճէրմանիալըլար Փասիանընն իչպու գլուլմ վէ սիրգաթլարընա րիզա վէրէլմմ մի, Գու Բօամվիչէր եաըընըզ մէմալիքիմիզի տէ յիլ, անճաղ 'իպադէթխանէլէրիմիզի ասյաբլար։ Ռրիստոսուն սիւրիւսիւնիւն եասիագլարընը ալըրլար, վէ Ալլահընն քէլամընը կիզլէրլէր»։

Digitized by Google

«Փափխա նէ՞ ճէտարէք իւէ ճէրմանիա իմիւէրաթ-օրլուղունա մա-
լիք ալմաղնը իտուա՛ա էտէր. քի՛մ պուռնու օնա վէրտի, Քրիստոս
(Լուք Իր. 23, 26) 'թայիֆէլէրին հիւքիւմտարլարը իւզէրլէրինէ հիւ-
քիւմէթ սիւրէրլէր, ամմա տրանըզտա պէօյլէ օլմասըն' տէտիյինտէ՞ մի
պու հիւքիւմէթի անլէրէ վէրտի. Նամըլ միւմքին տիր քի պիր՝ ա-
տէմ պիր վազըթտա վար՝ մէմալիք իւզէրինէ հիւքիւմէթ իտարէ է-
տէ, հէմ տոխի վա՛ղ էտիւղ ճէմա՛աթըն ումուրը րուհանիյէտինէ մու-
պայէտ օլա»:

«Փափխա Նաթոլի իւէ Սիչիլիա իւզէրինէ իտուա՛ասըն թէրք էթնին,
Գօլոնիա, Րավէննա վէ սայիրլէր իւզէրինէ օլան իտուա՛ալարը պիասլ
տրը. 'ձէնք էտէն պու 'էօմրիւն ումուրունա գուորշմազ՝ տէնիր (Բ.
Թիմոթ. Բ. 4). լաքին Փափխա ճէնք էտէն քիլիսէնին րիյասէթինի
իտուա՛ա էթտիյի հալտէ, Իմիւէրաթօր վէ Գըրալատան գիյասէտ ումու-
րը տիւնեկվիյէ յէ գարըշըր. Պու եւրոբա անըն ումուզալարընտան աղ-
մալը յըզ. Իմիւէրաթօր Փափխանըն էլինէ Քիթապը չէրիֆ իլէ ատու՛ա
քիթապընը Թէսլիմ էտէ քի, հիւքիւմէթի 'ատիյէ յի Գըրալլարա Թէրք
իլէ, վա՛ղ վէ ատու՛ա էթմէքլիյէ վազթինի սարֆ էտէ. Պունու տինկ-
լէ, է՛յ Փափխա, ազուէս տէյիլ անճագ գիյասէտ իրթիքասալը կիւնահ
էտէն, Ալլահ քէնտի ադմովի թահթընտան սէնին Թահթընը Թէ-
գիյէ տիւպոպիզ էնիհինէ աթընը».

Սօնկրա ԼուԹէր պու վարագաւտա տիլէնճի րահիպլէր 'ալէ յհինէ
սէօյլէտիքտէն սօնկրա՝ քիլիսէ մէմուրլէրինին էվվէնճէմէսի 'ատէԹինի
Թազպահ էթտի, վէ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհա-
Թընը չօղու, ալ մէքրուհ 'ատէԹասէն նէչէք էթմիշ տիր տէյու խա-
նատ էթտի. Գա՛ուէհու մուգաւատէս իւ՛Թիւլար օլունան կիւնլէրէ
(կիրակիւէն մա՛տա) րի՛այէթ օլունմամասընը, վէ պէօյլէ՛ք ևօր-
Թուլար հընֆզ օլունտուղու հալտէ, անճագ աւսպահլայըն հընֆզ օ-
լունմալարընը Թալէպ էթտի.

Պու վարագանըն նիհայէթինտէ ԼուԹէր չօգ Թէսիրլի սէօյլէր իւէ
ճէրմանիալըլարը քէնտի հիւքիւմէԹլէրինի Փափխանըն էլլէրինտէն
գուրԹարմաղա Թէչվիգ էթտի. «Իմիւէրաթօրլուղուն եալընըզ
նէ՞ պիզէ գալը. ճէլալի, սէրվէԹի, գուտրէթի, իւմի իյասլաԹը Փա-
փա Թարաֆընտան գապզ օլունուոու, Փափա՝ մէմալիքիմիզի, գուտ-
րէԹիմիզի, չէրէֆիմիզի, վիճուտլարընմընը, ճանլարընմընը պիզէ ի՛-
ատէ էթտին. Հիւքիւմտարլարըն գընըճ ուրԹընգ մէրտյան Փափխանըն
իտուա՛ալարընա էսիր օլմասըն. Է՛յէր ումուրում հագգ իսէ, եէրտէ
'ալէ յհիմէ հիւքմ օլունուպ անճագ սէմատա Քրիստոս Թարաֆընտան
վիգայէ օլունաճագ տըր. Տահմա վուգու՛ պուլտուղու միսիլլիւ՝ Փա-
փա, Էմիսգօփօսլար, Րահիպլէր Թարաֆընտան ճէֆնա չէքճէ յիմի
մէմուլ էտէրիմ».

Պու քէլամլար փէվգ իւլ ղայէ Թէէսիրլի պուլունուպ, ճէրմանիանընն

Digitized by Google

հէր թագաւորնաս սահմանէր պուլտու. վէ պիրթագալի' Րօմավիկէր ան-
նըն իւզէրինէ գայգէլէ գազանդնաք օլտուլար, վէ ատր 'ազգակ փափա
թագաւորնաան անըն թահրիրաթը 'ալէյհինէ հիւքմ օլունուպ, քէն-
տիսինէ վէ թագաւորլարընա թէօվէկէ իչիւն 60 կիւն վէրիլէր, վէ
օլ միւատէթէտ թէօվկէ էտիպ փափայա թէսլիմ օլմազտըգլարը հալ-
տէ ասֆօրօս օլմուշ օլաճագլարը մուգաթարէր օլտու։

Սաղքի իւզրիքը վուգու'աթը միւհիմմէ վուգու' պուլմազտաս իքէն,
Մէլանքթօն Վիրթէմպէրկտէն պաշգա եէրլէրէ տա'վէթ օլունտու-
ղունաան Վիրթէմպէրկի սահպասը անը թէմէլի օրտաս խաքան
էթմէք իչիւն անը թէզվիճ էթմէյէ իլգյսմ էթմէքտէ իտիկէր։ Վա-
գա'ա քէնտիսի իզտիվաճ հալի քէնտի միւթալա'ա մէշղուլիչէքինէ
էնհէլ օլուր տէյու գօրգտուղունաան րիզա իլէ տէյիլ անճագ ահ-
պապալընըն րէյինէ մուգավէմէթ էթմէք իսթէմէտիյինտէն Վիրթէմ-
պէրկին միւ'թէպերանընտաան պիրինին (Գուլթարին իսմինտէ) քէրի-
մէսինի թէզվիճ էյլէտի։ Լաքին մէղպուրէ մուհապպէթ իլէ վէ
էթվարը լաթիֆէ վէ մէմտուհ իլէ Մէլանքթօնուն մուհապպէթինի
ճէլպ էյլէտի, չէօյլէ քի Մէլանքթօնուն հայաթը պէյթիյէսի զիյա-
տէսի իլէ միւալաքէ վէ մէսրուր օլտու, քէնտիսի տաճի սահիպի
թագի'աթը հալիմէ օլտուղունաան, չօճուգլարընը չօգ սէվէր իսի,
վէ պիր կիւն պիր միւսաֆիր անը հէմ պիր քիթապը օգուր, հէմ
քիւչիւք չօճուղունուն պէչինիի սալլանտըրըր պուլտուպ, միւթ'ամ-
ճիւպ օլտուղու հալսէ, Մէլանքթօն քիւչիւք չօճուգլարընը Ղրիստու-
սա նէ գաստար սէվկիւլիւ օլտուղունու պէյան էտիպ, քէնտիսի
նէ սէպէպտէն չօճուղունու գայըրմազտաս պուլունտուղունու աչի-
քէտար էյլէտի։

Մէլանքթօնուն թէզվիճէ էթմէքի տօղրուտան իսլահաթը քիլի-
սէ իչիւն տաճի Ֆիւրուէլի իտի։ Լութէր վէ սայիր րէֆիգլէրի պէքտար
վէ ուսուրը պէյթինէյէտէն պէրի օլտուգլարը հալտէ, Մէլանքթօնուն
խանէսի անընը իլէ հէմֆիքտար օլանլարընը թէճմիու' վէ միւքեալէմէ
վէ միւզաքէրէ էտէճէք, վէ գիյատէ իթթիֆագ վէ մուհապպէթ
պէյտա էտէճէք մնահալ օլտու։

Լութէր պա'զը տօսթլարընընը րիճասընտա րիա'յէթէն Փափանընն ա-
ֆօրօսնամէսի օնա եէթինէմէտիէն էվվէլ Փափայա պիր մէքթուպ
եազտաք։ Ֆագաթ թ մէքթուպ հէման զ էսնատէ եազտրգը «Ռիխ-
սէնին Գապիլօն էսիրլիյի» իւնվանընտաա օլան րէսալէսի կիպի 'այան
աչիքտար կէօսթէրիր քի, Լութէրին քիպիսէն Րօմավիյէ իլէ միւսալէ-
հէ իչրէ պուլունմազ պասալընտաա աստա իւմիտի գալմամըշ իսի։
Մէգքիւր մէքթուպտաա քէնտի ուսուրտունու Փափայա հավալէ էթմէք
եէրինտէ Փափայա նասիհաթլար վէրիպ, քէնտի թահրիրաթընը
թաստիգ վէ թէքիւտ էտէր։ Օլ թահրիրաթտաա հագգըսընը պէյան
էթմիշ իսկընին պիլիպ պիր չէյ թէստու էթմէզ. Փափատան 'ափվ-

Digitized by Google

լըզ տիլէմէզ. տիվանը փատիավի 'ալէ յհինէ քէլամ ոէօղլէ յիալ եւազմըշ խոխյինի իգրար էտէր, վէ փափայա չավատէն հիւրմէք էթոխյինի պէ յան էթմէքլէ պէրապէր փափանըն ֆօ-ըկնէինէ թէտտ էթոխյինի աշխքեար էտէր։

ԼուԹէր պու վէճհլէ փափայա եազար իքէն, փափանըն ԼուԹէր 'ալէ յհինէ օլսն հիւքմիւ էք վասիթաալը իլէ ձէրմանիայա վաթըլ օը ռազտա իտի։ Օլ էանատէ տափի ԼուԹէրին քիլիսէի փափավիչէուէն քիւլնչէն այրըլմազտան էվվէլ պու Պապըն խրինճի ֆասլընտա ահ-վալի պէ յան օլունաճագ Չուինգլի Հէլվէթիատան միւսալէհ իշիւն Թէքլիֆ էթտի քի, Իմփէրաթօր Քարլ, ԻնգլիԹէրրա Գըրալը վէ ՄաճարիսԹան Գըրալը Թաարաֆընտան պիր գօնֆրանս Թա'յին օլունուպ ԼուԹէրին Թա'լիմաԹը անլէրին մա'րիֆէԹի իլէ Թէֆիհ օլունա, վէ «Քրիստոսուն Թա'լիմաԹը վէ հագիգաԹը զաֆէրնաապ օլ սունն» տէտի։

Պիլա չիապհէ փափանըն հիւքմիւ էքին էլի իլէ կէօնտէրիլմէսի 'ա-պիլանէ հարէքէԹ տէ յիլ իտի. զիրա ԼուԹէր վէ ԼուԹէրին ահպա-պընա պու 'ատտավէԹի չափսիյէ կիպի կէօրիւնիւր իտի, վէ անաԹէ-մանըն գուվվէԹի պու վէճհլէ էքսիլուի։ Եինէ պիրԹաապի' անըն Թէ-սիրաԹը հայլիմէ իտի, զիրա ձէրմանիատա փափանըն հիւքմիւնտէն գօրգմամազ տոահա 'ատէԹ օլմատը։

ԼուԹէր 4 Նօվ. Թ. Ի. 1520 տէ «Տէճճալըն հիւքմի (պուլ-լա) 'ալէ յհինէ» իւնվանընտա պիր րէսալէտէ «փափանըն հիւքմիւնիւ խաթիհզա էթտի։ «ՐիԹապլարը եազմազ օլ գատար սուհուլէԹի պիր չէյ տիր քի, չօճուգլար պիլէ անը եազտըպլիլրէր։ ԻսԹէրլէր-ա ԹահրիրաաԹըմըզ Թէկնիֆ էթահինէր, մազսատիմ ԽրիսԹիանլարը Գի-Թապը չէրիֆէ տէյլէԹ էԹմէք տիր։ Պու մազսէտ իՀմամ օլունա-տուգտան սօնգրա, քիԹապլարըմըզն Թէկնիֆ օլմասը զարար էԹմէզ։ տէտի։ ԼուԹէրին ԹահրիրաաԹը 'ալէ յհինէ հիւքմ օլունատուղու հալ-տէ, իսանըն էկզմիյէԹ վէ ՖազիլէԹի հագգընտա պէ յան էԹմիշ օլտուղու քէլամլար հիւքմ օլունտու։ ԼուԹէր պու հիւքմի 'ուսմուսէն գազատուլ օլունմուշ օլան Րէսուլ իգրարնամէսի 'ալէ յհինէ տատըն պիր հիւքմ օլտուղունու կէօսԹէրտի։

Վէ պունտան զիյատէ ԼուԹէր չահիտլէր չաղըրըպ' անլէրին հու-զուրունտա րէսմէն պիր ՓրօԹէսԹանԹ Թահրիր էտիպ' Փափայը «Զաղիմ վէ նահազգ հաքիմ', մուրԹատտ վէ հէրէՔիքօս, Տէճճալ, ԳիԹապը չէրիֆին տուշմէնի, վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին իՓՓէրտանը-ար տըրը» տէ յու իանատտ վէ 'իլան էԹտի։ Փափայա ԼուԹէրէ անանաԹէ-մա օգուտտու, ԼուԹէր տատի Փափայա անանաԹէմա օգուտտու։ Գանղը հիւքմ հագգ վէ պագի խոխյինի Թէվարիսի քիլիսէ հա-լա պէ յան էթմիշ տիր։ Գու փրօԹէսԹանԹայու Թէէքլիա էԹմէք խ-չիան ԼուԹէր 'ալէնէն վէ թէսմէն. Փափանըն տատի Իւզ գիքր

Digitized by Google

հիւքմիւ իւէ պէրապէր գաւմանինի քիւիսէվիյէ քիթապլարընը եապ-
ար։ Վաղասա լուքէրին պուս մուա'մէլէսի սապհ հիւքիւմտար Ծրէ-
տէրիք թարաֆընտան թահսին օլունմամըշ տըր։

Ձէրմանիսալըլար կիւալ պիր միլլէթին պուննուն կիւալ ճէսաւր վէ
հազիգաթը սուիյէյի, զուլմ վէ քէզպ վէ պաթըլ իւտուա'ալար 'ապէյ-
հինէ քէնտի 'էօմրիւնին թէհլիքէսինէ օլարագ թաստիգ էտէն ա-
տէմէ սահասապէթ էթմէմէլէրի միւմքինսիզ պիր չէյ իտի։ Լուքէրին
եանընա իւսգիս տօսթլար թէճէմմիւ' էթմէքտէ իտի, վէ քէնտիսի
կիթտիքճէ ևլլահ թարաֆընտան պէօյիւք պիր իշ իշին չապրըլմըշ
օլտուղունա տահա գիյատէ իլգամ օլմագտա իտի։

Փասիանըն վէքիլլէրի հիւքիւմտար Ծրէտէրիքի' Լուքէրի վիգայէ
էթմէյիպ անը թէտպիմ էթմէյէ իգնա էթմէյէ գիյատէսիյլէ չապըշտը-
լար իսէ տէ, պիհուտէ չապըշտըլար։ Ծրէտէրիք քէնտի մէտուվիյէթի
գայէթլէ նապիք վէ տաղըր օլտուղունու սէյիքտարէն կէօրիւպ' մէգ-
պուր վէքիլլէրտէն' թէֆէքքիւր էթմէք իշինն պիր մէօհվէթ թապէպ
էթտիքտէն սօնկրա, հազգանիյէթ վէ սալահընն մահքապաթընը վիւ-
տահանիյէ փասիսավիյէյէ թէրճիհ էտիպ, վէ խուսուսա մէշհուր է-
թապզմօսա չապըրըպ տանընշարագ, հէր նէ գուտար էրուգմօս քէնտիսի
զօղագ պիր սատէմ իտի իսէ տէ, օլ մուա'ալլիմին քէլամընգարընտան
նուչի Լուքէրի վիգայէ էթմէք եօլունտա գիյատէսիյլէ քէսպի ճէսա-
րէթ վէ սէպաթ էթտի, վէ Լուքէրէ պիլ միւնասիպէ վէ սէլամէթի
թէմին օլունարագ պիր մէճլիս հուզուրունտա թէպգիյէն գիմմէթ ի-
չիւն Ֆուրսաթը իհսան օլունա տէյուս գարար վէրիպտի։

Սթօփիդ կիւալ պա'զը ահալապաը միւնազա'ա վէ չամաթտասան չէքին-
տիպէր իսէ տէ, եինէ սապհ վէ ճէսուր սատմիէրըն էքսէյրիսի անըն
եանընա թէճէմմիւ' էթմէքտէ իտիպէր։

ԼՈՒՔԷՐ ՎԷ ՎՕՐՄՕՍ ՄԷՃԼԻՍԻ

Հազա Լուքէրին 'էօմրիւնտէ վէ անընն վազթինտէ վուգուգ' պուս-
լան խալահաթը քիւիսէ թէվարիսինտէ ֆէվգ իւլ գայէ վուս'գուսաթը
'ապիյէնին նագլինէ կէլտիք։ Լուքէր փասիանընն մուա'լիմէրինէ վէ
վէքիլլէրինէ գաֆէրտապ օլարագ մուգապիլէմէթ էթմիշ իտի։ Թահրի-
րաթը վասիթասը իլէ եապընըգ պիւթիւն ձէրմանիսայը տէյիպ, անճագ
սապիր մէճմուիքի տապհի ուլսանապրըգրը իտի։ Ռիճնատհի վազթինը միւ-
տաէրիւնտէ քէտապ գուվվէթը վէ ճէսարէթ էտիպ, Ալլահ Թաթաֆըն-
ապան 'ապիմ պիր իշ իշինն Թա'սինն օլունտուղունու տէկրունինտէն ֆէհմ
վէ հիսս էտէր իտի։ Փուփաղար Թաթաֆընտան Թա'լիմաթը 'ապէյհի-
նէ հիւքմ օլունտուղունտա' պիհթիէրվա օլարագ հիւքմ իլէ հիւքմէ ճէ-
վապ վէրմիշ իտի։ Սաքաօնիա հիւքիւմտարը 'ապիլ վէ սալհ վէ սա-

Digitized by Google

հիպի վազսար Ֆրէտէրիք անը վիգայէ էթմէյէ գարար վէրմիչ իտի։

Լաքին Լութէր էվրօփանըն էն պէօյիւք հիւքիւմտարը վէ 'ազիմ մէճլիսի հուզուրունտա տահա Քրիստոսը էրիվի ինսանլարըն գունունլար վէ իտտա'ալարը 'ալէյհինէ թաստիգ էթմէմիչ իտի։ Ճունվ. 6, թ. ի. 1521ոէ ձէրմանիատա մէճլիսինին պէօյիւք մէճլիսի իմիհրատօր Քարլըն Քահրը րիյասէթինտէ թէճէմմիւ' էթտի։ Փափանըն վէքիլի մէշհուր վէ 'ալիմ Սէյանտէր օրատտա հազըր պուլունուպ օրատտա զաթիէն վէ րէսմէն Լութէր 'ալէյհինէ օլ մէճլիսէ հիւքմ էթտիրմէյէ չալըշմագտա իտի։ Մէգքիւր վէքիլ Լութէրին Քարաֆտարլարը ձէրմանիատտա զայէք չօգ վէ նուֆուզլու օլտուղունու կէօրիւպ օրատտան Րօմայա մէքթուպլար եազըպ Փափա իլէ Գարտինալլարը ալիր գաթ տահա Լութէր 'ալէյհինէ Քահրիք էթտի։ Գունուն իւզէրինէ Լութէր վէ օնա սահասալէք էտէնլէրին ճիւմլէսինէ ղայէք չիտտէք իլէ անաֆէմա վէ ափօրոզ օգունտու։ Սէյանտէր պու անաֆէմայը իմիհրատօրա վէ մէճլիսէ Լութէրի տինսիզմէքսիզին Քաստիգ էթտիրմէք իսթէտի, իլլա Լութէրին մէճլիսէ կէլմէսինի ասլա իսթէմէտի, վէ Ֆրէտէրիք Լութէրի պէրաթէր կէթիրմէքսիզին, վիքթէմպէրկէտէն Վօրմսա հիթմէք իւզրէ 'ազիմէք էթտի։ Լաքին Գարլ նէ փափանըն նէ Ֆրէտէրիքին խաբըրընը գըրմագ իսթէտի. վէ «մէճլիսի գանտորրասըն» տէյտ վէքիլի մէզուրէ Քէքիֆ էթտի։ Սէյանտէր էհլի պէլաղաթ վէ միրի քէլամ օլտուղունտան, պու թէքլիֆի պիլ մէմնունիյէ գապուլ էտէրէք, Ֆէպր. 13իւնճիւ կիւնիւ անըն նութգու իչիւն Քահահա օլունուտու։ Անըն նութգունտան սա'գը քէլամլար գիքր էթմէքլէ, Րօմալըլարըն մէպտէլէրինի լայըգ իլէ Ֆէհմ էտէպիլիրիզ։

«Պուրատտա էֆէնտիմին Քահր վէ Քահճ վէ հուգուգը մուգատտէսէսինի վիգայէ էթմէյէ տուրուպ՝ հիւքմ օլունմուչ գէլալէդինին քիւիսէտէն ատֆ՝ օլունմասը անճագ քէնտի ճէսէտիմին եազըլմասը իլէ միւմքին օլսա, պիլ մէմնունիյէ անը Քէսիմ էթմէյէ հազըր օլտուղումու իսնատ էտէրիմ։ Լութէրին եալընըզ Փափա 'ալէյհինէ տէյտիլ՝ իլլա Քա'լիմտէը քիւիսէ 'ալէյհինէ հիւճիւմ էթմիչ օլտուղու տէրքէար տըր։ Իմանընըզ օլսրագ՝ վաֆֆիգին ֆաքտէսի եօգ տուր տէյտ Քա'լիմ էտէր։ Գիգի հայաթը էպէտիյէյ լայըգ գըլմագ իչիւն ա'մալի խայրիյէներին լուզումունու ինքեար էտէր, ճիւմլէ ա'մալիմիզէ մուքլագա կիւնահ իչլէրիզ տէյտ խանատ էտէր։ Նէգրի քիւիսէվկէրին լազվ օլունմասընը իսթէր։ Ամմա կիւրուհի մուգատտէս՝ էլպահէի քիւիսէվկիյէրինէ վէ իլահիլէրի իլէ մէմնու օլան 'խատտէիհանէլէրի Քէլիք էտիպ գինա վէ հէր Քիւրիւ նափագլըղա իրթիքաապ էթտիքլէրի հալտէ, նա'սըլ քիւսիյէքլու նիզամընըզըգ վէ մէքթուհաթ պու տիւնեայը գափլայաճագ տըր։»։

«Պու պիւիէրվա բահիպ էգլիւէր 'ալէյհինէ կիւնահ էտէր, գիքա

Digitized by Google

'ֆօբկՆՆբկօմ ևօգ տուր' տէր։ Սէմաւաթ 'ալէյհինէ կիւնահ էտէր, զիրա սէմաստան նիւզուլ էտէն մէլէքէ ի'թիգատ էթմէ յէճէյինէ խանատ էտէր։ Փիլիպէ 'ալէյհինէ կիւնահ էտէր, զիրա «ՃՆՆլէ ևրքաթիանլար քահանին տիրլէր' տէր։ 'Ազիզլէր 'ալէյհինէ կիւնահ էտէր, զիրա անլէրին թահրիրաթը միւհթէրէմլէրինի խօր կէօրիւր։ 'Լուքէր տինտար աստմ տիր' տէրլէր։ Ախլագը չավախյէ 'ալէյհինէ տիր տէյճէ յիմ ևօգ տուր, անճագ չէ յէտան չօգ տէֆ'ա տիյանէթ չափսէսի իլէ ատէմլէրի խտալ էտէր տէյու տիզգաթընըզը ճէլսէ էտէրիմ։ Լուքէր ասլա իսլահ օլունմազ։ Փափա հաքրէթլէրի անը Թօմայա ճէլսէ էթտիյինտէ իթա'աթ էթմէտի»։

Պա'տէհու Ալէքանտէր Իմիւէրաթօրա թէվֆճուհ իլէ Լուքէրին հիւքիւմէթի քիւիսէվիյէ յէ թէալիմ օլունմասինի րիճաէթտի։ Լուքէրին թահրիրաթը զէլալէթինին քիւսկյէթլու մուզայրաթընը զիքր էթտի։ Լուքէրին թարաֆտարլարը Փափավիլէրէ նիսպէթէ գըլէթ վէ զա'իֆլիքտէն 'իպարէթ օլտուղունու իսնատ էտէրէք, Իմիւէրաթօր հուզուրէթլէրինի վէ մէճլիսի միւհթէրէմին Փափա թարաֆընտան սուսուր էտէն հիւքմիւ թաստիգ էթմէլէրինի թալէպ էյլէտի։

Ալէքանտէրին նուէթգու իւչ սա'աթ գաստար սիւրիւպ, մէճլիս իւզէրինէ զայէթլէ միճինի թէսիրաթ պուլունտու։ Լաքին Լուքէր իլէ ֆան վէ սայիր թա'լիմաթը մէսիհիյէի աւլիյէ խուսուսունտա հէմֆիքեար պուլունմայան չօգ միւ'թէպէրան վէ հիւքիւմտարլար պիլէ քիլիսէտէ մէ յտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ վէ տիվանը փափավիյինին զալիմանէ վէ մաղրուրանէ իտտա'ալարընը թագպիհ էթմէք խուսուսունտա անըն իլէ հէմֆիքեար իտիլէր։ Սաւիք իւզ զիքր նուէթգտան սիւր գաչ կիւն սօնկրա չավախէն Լուքէրէ գարշը պուլունան հաքմտար ճէօրճիօս օլ մէքրուհաթ վէ զուլմաթ 'ալէյհինէ գիյատէսի իլէ թէսիրլի վէճճլէ սիւր նուէթգ իրտատ էյլէտի։ Վէ պա'տէհու մէճլիս թարաֆընտան տիվանը փափավի վէ քիլիսէի Թօմավիյէ 'ալէյհինէ չիքճայէթնամէ թէհլիյէ էթմէք իչիւն սիւր գօմիսիօն թա'յին օլունտու։ Գու գօմիսիօն տարիխ 101 'ատէտ պէնտտէն 'իպարէթ սիւր վարագա թահրիր վէ մէճլիսէ թագտիմ էթտիլէր։

Լաքին ճէրմանիաղըլար պուննուն իլէ գանա'աթ էտէմէտիլէր, իլլա Լուքէրին չաղըրըլըպ տինկլէնմէսինի թալէպ էթմէլէրի իւզէրինէ, Իմիւէրաթօր Ռարլ նիհայէթիւլ էմր Լուքէր վօրմաս ճէլսէ էթմէք իչիւն օնա ճէլսէնամէ վէ սէլամէթ իւզրէ կէլիպ կիթմէսի իչիւն վիգայէնամէ օնա իրտալ էյլէտի։

Լուքէր իսէ օլ անտէ Լուք. Ա. 46—55 իւզէրինէ թէֆսիր նա-զըպ՝ Ալլահա ֆանը հաճէթէ վէ քէմալի ի'թիմատ իլէ թէվֆքքիւլ էթմէք Իսրիսթիան իչին նէ գաստար միւնասիպ, վէ Ալլահընն քէնտի միւնթախապլարընը նասըլ վիգայէ էթտիյինի կիւզէլ պէյան էթմէքտէ իտի։

Digitized by Google

Լութէրին տուշմնէլէրի անըն Վօրմսա կիթմէսինի խթէմէտիլէր ի-
սէ , ահպասալը՝ անըն կիթմէյէ ճէսարէթ էտիպ էթմէյէճէ-
յի խուսուսունտա չիսպհէ էտէրլէր իտի ։ Լաքին Լութէր պիզպաթ
սալա չիսպհէ վէ Քէրէստիւտ էթմէտի ։ Իմիէրաթօր Քարաֆընտան
անըն կիթմէսի էմր օլունտու , 'ալէլ խուսուս Քրիստոս իչիւն օլ
չուրահ տէվլէթ հուզուրունտա կիւզէլ իգրար ֆուրսաթը վար իտի,
վէ հէման օլ վագըթ Փօմէրանիատա վուգուա՝ պուլմուչ թէ՝ատոտիէն
Ֆիքրար էտէն , վէ սօնկրա 36 սէնէ գատար Վիթթէմպէրկ Փրօֆէ-
սանթ քիլիսէսինին երէցի օլան Պուգէնհակէն խամինտէ պիր 'ալիմ
վէ սինտար ատէմի քէնտի եէրինտէ պրագարագ , խալխ տօսթլա-
րը Ամատօրֆ վէ հէքիմ Շուրֆ վէ սօնկրա մէչհուր վա'իզ օլան չա-
յիրտ Սուսվէն իլէ պէրապէր Իմիէրաթօրուն զապիթինին տէլալէ-
թի իլէ Ապրիլ 2 տէ եօլա չըգտը ։ Էրֆուրթտան կէչտիքլէրինտէ ,
Եուսթօս Եօնաս (սօնկրա Լութէր իլէ Մէլանքթօնուն 'ալիմ, խալխ
վէ մէչհուր րէֆիգի) անլէրէ եօլտաչ օլտու ։

Էրֆուրթտա տախի վա'զ էթմէյէ տա'վէթ օլունարագ , Եուհան.
ի. 19 , 20 իւզէրինէ ղայէթ պէօյլէք ճէմաաթա վա'զ էտիպ , քէն-
տի ահվալինի պիքր էթմէյէրէք Քրիստոսուն միւմինլէր իչիւն թէք-
միլ էթմիչ օլտուղու քէֆարէթ իչի , վէ քէնտի 'ամալիմիզէ տէյիլ
իլլա մահզէն օնա խան իլէ Թէվէքքիւլ էթմէք խուսուսունտա օլան
Քրիստոսը չէրիֆին խալխա Թա'լիմաթընը չօգ Թէսիրլէ սէյան էյ-
լէտի ։ Վագա՛ա Լութէր Վիթթէմպէրկտէն 'ապիմէթ էթմէզտէն
էվվէլ նէ Թէհլիքէյէ կիրտիսինի էյիճէ պիլիպ , միրասը իլահի պէօյ-
լէ օլաճագ օլուրսա , Վօրմստա Քրիստոս իչիւն չէհիտ օլմագ իւզրէ
կիտէյօր իտի ։

Էնանաի րահտէ էհալիտէն պէօյիւք ճէմա'աթլար անը կէօրմէք ի-
չիւն եանընա կէլտիլէր , վէ տէֆ'աթէն ահպասը անը Վօրմսա
կիթմէմէկ յէ գանտըրմագա չալըշտըլար ։

« Գարտինալլար վէ Էփիսգօփօսլար Եուհաննա Հուսս եագտըգ-
լարը միսիլիւ սէնի տախի եագաճագլար» տէտիքլէրինտէ , Լութէր
« Վօրմստան Վիթթէմպէրկէ գատար եէթիչէճէք վէ ալէվլէրինի կէօ-
յէ չըգարագագ պիր աթէչ եագաճագլար իսէ տէ , Բոպպէն իտի
իլէ անտէն կէչիպ Բապպ Յիսուս Քրիստոսու իգրար էտէճէյիմ» տէտի։

Ապրիլ 14 տէ Յրանքֆօրթա վասըլ օլուպ պիր ազ օրատա լահաթ
էթմիչէր ։ Լութէրին տուշմնէլէրի իսէ անըն հագկագաթէն Վօրմսա
կէլմէքտէ օլտուղունու կէօրտիւքլէրինտէ , հէր վէճհլէ անըն կէլմէ-
սինէ մէն՝ էթմէյէ չալըշարագ , անըն պա'զը ասօսթլարընը գանտըր-
տըլար քի , Լութէրի Էպէրնպուրկա կիտիպ օրատա մէճլիսին պա'զը
մսւթահիսլասալարը իլէ միւքեալէմէ էթմէքլիյէ իւզամ էտէլէր ։ Լաքին
քեաֆֆէսի նահիլէ եէրէ օլտու , վէ Իսփալահին պիլէ Լութէրի կէ-
րի տէօնտէրմէյէ օնա պիր մէքթուպ իլէ պիր խըզմէթճի կէօնտէրտի։

Digitized by Google

լաքին ԼուԹէր օնա ճէվապէն՝ « Վօրմա չէհրի իչինաէ էվլէրին քիրէ-միալէրի գատար չէյԹ-ունլար օլսա իտի տափա, օնա կիրէճէ յիմ» տէուի։ Անքն կէլիէսի մէճլիս 'ատլասընը, պէօյուքլէրի վէ Վօրմա էհալիսինի չօգ Թահրիգ էյլէմի։ Սօգաղլար՝ ԹէճէմԹիս' էսէն ճէմա'ատլար իլէ տօղմուշլար իտի։ Ապրիլ 17 տէ ԼուԹէր մէճլիս հուզուրունա ճէլալ օլունտու։

Լաքին ԼուԹէր հէր նէ գատար սատէհիէրտէն գօրգմասընը իսէ տէ. Ալլահընն 'ինսանտէ գայԹլէ վիԹէվազիս' իւլ գալալ իտի։ Հէմման օլ կիւն օն իքի սէնէ մուգատասէմ քէնտի կիւնահլարընը գիյատէսի իլէ հիսա էԹտիյինտէ տուչար օլտուղու իտիԹիրսալը տէրունի ինէ իւգ-րինէ կէլսի, վէ Ֆրիտաս հայչ իւգրինտէ էօլտուիս հալտէ Ալլահ ԹատաֆԹընտան ԹէրԹ օլունտուղունտա նիտա էԹտիյի վիսխլիս՝ Լու-Թէր նիտա վէ նիյազ էյլէտի։ Վէ պու տէրունի օգրատչմալար վէ ճէ-հաստը չէտիտ իլէ նուսրէԹի ա'լիյէ պուլտուղու տի իչԹիսալ օլսա, Ալլահ իսլահատԹը քիւլսէյի պէօյուքլէրը վէ 'ալիմլէրը իլէ տէյիլ՝ անճագ ճիւմլէ վէսիլէի ինսանանիյէ յի քիւչիւլտէրէք, քէնտի քէլտալը վէ քէնտի գուտուրԹի իլէ իճրա էյլէտի։

ԼուԹէր եիւգ իսԹիւ տիւչիւպ՝ մէ յուսուիյէԹինտէն տու'ա էԹտի։ ԵՅա Ալլահ էլ Գատիր, պու տիւնէնա նէ հիյսիէԹլի տիր։ Ադըքընը պէնի եւուԹմագ իչիւն աչտը, վէ սանտա օլան իսմանընմ... ամէ, նամ-սընլ նագիս օլուր։ ԹէնիւմՆամընլ զա'ԹՔ, չէյԹ-անընն գուվվէԹի նէ' գատար չօգ տուր... ։ Եա Ալլահ, եա Ալլահ... Ալլահըմ, պու տիւնեանընն ճիւմլէ հիքմէԹինտէն պանա խմուատ էյլէ... ։ Գունա իհսան էյլէ... եատվատըրըմ։ Գու իչ պէնիմ տէ յիլ՝ պէնին տիր։ Գա պէօյուք տիւնեէվի սատըմլէր իլէ օղրաչմամ՝ քէնտիմ իչիւն տէ յիլ տիր. սանմա ճէհաատըմ պէնին տիր. հադգ վէ էպէտի տիր։ Եա Ռասպ... պանա իսմուատ էյլէ... ։ Ինսանանա Թէվէքքիւլ էԹմէմ. Ալլահըմ.. Ալլահըմ... պէնի տիկլէմէ'զմխին..... Ալլահըմ, հախ Ալլահ տէ-յի'լմխին. անճագ քէնտինի կիպլէ յօրսուն։ Գու իչ իչիւն պէնի քն-Թիխտագ էԹտին, պիկրիմ. քէնտի միւրատընը իմմամ էյլէ. սէվ-կիւլիւ Օղլուն Ցխսուս Ֆրիտաս փէնահկահրըմ վէ սիփէրիճին խապԹ-րը իչիւն պէնի ԹէրԹ էյլէմէ... ։ Եա Ալլահըմ, նէ'ըմտէսին... կէլ, իչիԹ հազըրըմ. 'էօճիւճիւ հադիգաէԹըն իչիւն Թէգալիմ էԹմէյէ հա-զըրըմ... ։ Ճէհէտիմ նագըլըպ փայսալ օլսա տտխի, րուհումմ աէնին տիր. աէնին տիր վէ էպէտէն հուզուրունտա սագին օլաճագ տըր... տամին։ Եա Ալլահ, իսմուատ իհսան էյլէ... Ամին »։

ԼուԹէր պէօյլէ տէրունի օղրաչմալար իլէ պու տիւնեանընն պէօ-յուքլէրի հուզուրունա կիԹմէյէ հազըրլըգ կէօրմէքտէ իտի։ Մու-'այէն վազիմտէ զատիԹլէր ԼուԹէրի իսալգընն քէսրէԹ վէ գալաբա-լըղընտան չօգ կիւճ իլէ մէճլիսին ճիւլիւս էԹտիյէ պինա իչինէ կէ-Թիրէպիլտիլէր։ Փատիս ԹատաֆԹընտան սաֆտրօտ օլմուշ սատէմին գիվ

Digitized by Google

ինքիրամ ասնըն կիսալ սիր մէճլիս հուզուրունա կէլմէսի ալիչ նուռրէք իտի, փափալարըն պատիմի գուորէքի չօզ էքմիմէսէ իտի, լուքէրին այէյլէ սիր մէճլիսէ կէլմէսի սալա միւնքին օլմազ իտի։ Մէճլիս հուզուրունա կիմէքտէ իքէն տէքի՛սէն օրատա ոլուրնանլար թարաֆընատան եվրէքլէնմիրմի սէյլէր օնա իմիքատ օլունատու։

Իմիքրաթօրուն քիւրսիսի էօնիւնտէ տուրտուրուլուպ, վիւքսէլտան սիրի իմիքրաթօր թարաֆընատան սէյլէ յէրէք, լուքէրին քիթաալարընըն վէ էվրագընըն իւնվանլարընը գիքր էտիպ օնա խբի սիւալ էթտի. եա՛նի՝ «Սէն պոս թահրիրաթըն միւէլլիֆիմիսին, վէ ասնէրի չիմտի րէստո եօխատա թատտիգ մի էտէրսին» տէյտի։

Լուքէր պիրինճի սիւալա տէր՛ատպատ վէ քէմալի հիւրմէթ իլէ ճէվապ վէրիպ, քէնտիսի մէզպուր թահրիրաթըն միւէլլիֆի օլտուղուունու իպրար էթտի, վէ իքինճի սիւալա, էհէմմիյէթի գայէթ՛ատիմ օլտուղունատան, պա՛տ էլ թէֆէքքիւր ճէվապ վէրմէսինէ րուխսատ իհսան պուրուլուն տէ յոս րիճա էթտի։ Պու րուխսատը իհսան օլունատու։ Լուքէրին ահատապը պունուն իւզէրինէ էնտիչէ էտիպ, տիւչմէնէրի «Լուքէրին ճէսուրէքի գալմասը» տէ յոս մէքթուն օլտուղար, լաքին Լուքէր քէնտիսի րահաթ իւզրէ էրթէսի կիւնէտէք պէքլէտի, վէ պէօյլէճէ մէօհլէթ տիւէտիյի պիլա չիւտհէ ասնկրատան ասնըն ուսուրունա գիյատէ թէսխրաթ վէյտի։

Ապրիլ 18 ատ Լուքէր Գիքատպը չէրիֆի օգուրյուպ, տուա՛ա էթմէքքէ վէ ինայէթի իլահիյէ յէ մինթէվէքքիլէն իմանընը պիրիէրվա օլտրագ իգրար էթմէ յէ, վէ թահրիրաթընըն պիր քէլմընը պիլիչ րէստո էթմէմէ յէ, չէհիտ էօվիմիւ իլէ էօվմէք լազըմ օլաս տապիր գարար վէրտիքտէն ասնկրաս, եինէ մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունատու։ Օնա իրատ օլունմուչ օլան իքինճի սիւալա ճէվապ վէրմէք իլէ, էվվէլա եասպընչ օլտուղու թահրիրաթընը պա՛զըլարը իման վէ՛ատպի խայրիյէ յէ տայիր օլտուղունատ. վէ պունըլտատան տօլայը միւթթէհիմ գըլընմատընչ օլտուղունատ, վէ էլպէթտէ անէրի րէստո էտմէտիյինի պէ յան էթտիքտէն ասնկրաս, պա՛տը քիթաալարը վատմավիլիք՛ատի յհինէ եասպընչ էտ, հադգ իլէ եասպընչ, վէ օլ թահրիրաթընընը լուգմատու վատ իտիյինէ մէճլիսին՛ատպատընը չահիտ թուքատպագ իմտատիպ էտիպ, անէրի ատպա րէստո էթմէ յիպ մէտուվիյէթինտէն տապիր գուրթուլմագ իտթէմէտիյինի թէֆհիմ էտէրէք, եինէ պա՛զը էվրագ գուլմի Բօմպվիյէ տահատպէթ էտէն գէվապ՛ատի յհինէ եասպընչ, վէ անէրտէ պա՛զը չէ յէրի պիյատէ հիտտէթ իլէ եասպընչ վէ անընը իչինճ էսֆֆ չէքտի իտէ տէ, եինէ անէրի տապիր րէստո էթմէտիյինի պէ յան էթտի։ Նիհայէթտէ քէմալի հիւրմէթ իլէ օլ հիւքիւմտարլարընը ճէրնատնիպոլը Ռօմպվիլէրտէն իպէրա էթմէ յէ մէտուլ օլտուգլարընը գիքր էթտի։

Digitized by Google

Լուքէր պու քէլեուիլորը էվվէլա նէմդէնէ աէօյէտիքտէն սանկրա, մաթլուզ օլտուդու կիսի Լաթինճէ Թէքթարլատը։ Վէ սօնկրա տէֆ'աթէն խպրամ օլունտու իսէ տէ, «Հիչ պիր էէյ ըէտա էթմէմ» տէյտու ճէվապ վէրտի։ Էրթէսի կիւն Իմիհէրաթօր Լուքէր'ալէյհինէ քէնտի գաթաթրընը մէճլիսէ պիլտիրթպ, պու'պըլտը «Լուքէրէ վէրտիյի վիգայէնամէյէ րի'այէթ օլունմայա» տէյտու Թաղէպէթտիէր իսէ տէ, քէնտի հեւանի ի'թիխադրը Լուքէրի վէթէնտաչլէրկէ աէլամէթ իլէ կէօնտէրմէքլիկի Թաղէպ էտէր տէյտու տիւչեւնտու, վէ լաքին սօնկրա անըն 'իտտամը իչիւն քէնտինի չալըշամազ, վէ սայիրլէրին չալըշմասընը Թաղէպ էտէճէք տիր տէյտու Թէֆհիմ էթտի։

Լուքէրին մէճլիս հուզուրունտա պիւթիւն էթվաբը վէ քէլեուիլորը հիւքմտար Ֆրէտէրիք Թաւրաֆընտան գիյասէթի իլէ Թահսին օլունտու, վէ հէր հալտէ անը վիգայէ էթմէյէ գարար վէրտի։ Լուքէրին էթվաբը վէ քէլեուիլորը չօգ ատէմլէրի տինճի անըն Թաւրաֆընտա գազանտը։ լաքին Իմիհէրաթօր Ֆաթլ վէ Փասիանընն Թաւրաֆկկրլէրէ օլ գատար Լուքէր 'ալէ յհինէ Թահրիք օլունտուլար, 'ալէյհտուտա Լաւքէր վօրճտան 'ապիմէք էթոլքտէն սօնկրա Իմիհէրաթօրան անընն հէլաքը իչիւն 'իման էթտիի չէտիտա իրատէնին Քէսիրի օլ գատար իտի քի, Ֆրէտէրիք վէ Լուքէրին սայիր 'ապիլ ահպապտը անընն ազլամէք իչիւն պիյասէտի իլէ գօրգտուլար։ Լուքէր Վիթթէմպէրկէ 'ավէտէք էտէր իքէն Այսէնահտա վէ Թէվէլիւտ էթտիի քէօյէ վէ պէօյիք վավրէսինէ պիյարէք էտիպ, եինէ Թաւրինկկա օրմանլըգլարը եանընտան կէչտիյինտէ, պէշ նամա'լիւմ աթլը Թաւրաֆընտան գտապէ օլունուզ, րէֆիգլէրի գօյվէրիլէրէք Լուքէր ոիւր'աթլէ պիր հապըր ատա պինտիրիպկպ օրմանլըգտան Թէնհա վարթպէրկ գավէ'սինէ կիւթիւրիւլտի։

Պու մաւ'ամլէ Լուքէրին պու'պը ահպապտընտան չօգ 'ապիլտանէ Թէրթիպ օլունուպ, անընն ազլամէքտէ գալմասը անճագ պու վէճճէ ժիւքքին իտի։ Օրտուա պիր գավտիէր գըյոֆէքի իլէ վէ սագգալընը գօյվէրէրէք գավէ'նին խըզմէքճիլէրինէ անճագ Շէօրճիօս խամի իլէ ժա'լիւմ օլարագ պիր միւտտէթ խգամէթ էթմէյէ մէճլիս օլտու։

Պիլա չիւպհէ Լուքէր տահտ օթուզսէքիզինճի եաշընը Քէքմիլ էթմէմիչ իքէն, 'էօմրիւնիւն պէօյե էղնէ իճրա էթմիչ իտի։ Անընն վօրմս մէճլիսինտէ իճրա էթտիի իշ միսխլիս իչլէր նատիրէն ինանալարա հավալէ օլաճագտը։ Վօրմս մէճլիսինտէ անընն լման իգրարը վէ Թաւտիգի վուգու' պուլտուգտան սօնկրա, խալահաթը քիլիսէ էմրի մուգաարէր օլտուղու աչիգաար տըր։ Անտէն սօնկրա օլ իշ պիր վազըթ իչիւն պաշգա վէսիւէլէր իլէ իճրա օլունմազտտա պուլուճնուպ Լուքէր էլիա փէյղամպէր Պա'ալընն փէյղամպէրլէրինի գաթիլ էթտիքտէն սօնկրա Ալլահընն հիքմէթի վէ Թէտպիրի իլէ Քէնհա եէրէ չէքիլմէյէ մէճլիս օլտու։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՐԱՊԻ՝

Ձէրմանիա Փrօթէսթանթ ֆիլիսէսիճին թէօֆիլի վէ Փիթալը եէրիֆին Նէմցէճէ թապ՝ վէ ճէօr օլունմասը հագգընճա

Ձէրմանիատա իսլահաթը քիլիսէնին պէր ոթեմ մէրպութ օլմասը՝ միւրաւուը իլահիյէտէն ոէյիլ իսի ։ Վէ պիլա չիւպհէ Լութէր պէնի պէշէրին զա՛ֆիլիքէրինէ պէլքի խուսուսա միւպթէլա օլարագ, Վօրմս մէճլիսինատէն սօնկրա ճէննք մէ յուանընտան րէֆ՝ օլունմասա իսի , քէնոի հուզուրու վէ ա՛մսլինի քիլիսէնին իսլահաթը վէ միւճէուուէտէն թէչքիլ օլունմասը իչիւն Փէվգ իւ՛ատէ էլչէմ ի՛թիպար էմմէյէ մէյլ էտէր իսի ։ Անըն ահալապը տահի քէնտիհինատէն պիյատէ իչին թէրագգիսի պիր ատէմին էմէյինէ մէրպութ տուր տէյէրէք հատուէն պիյատէ օնա իհթիրամ վէրիրլէր իսի ։ Լաքին իսլահաատան նիհայէթինէտէք օնալթընճը տէհրին իսլահաթը քիլիսէսի ինսանատան տէյիլ անճագ Սլլահատան օլուղրու կիւնէշ կիպի աչիքանար տըր ։

Լութէր սաիփ իւզգիբր մահփի թարզ իլէ նասա՛իհմպիր փէնահկեահա կէօթիւրիւլուիւյիւ հալոէ, ահալապը արսաընատա զոյէթլէ չօգ էսէֆ վէ տէհչէթ վուգու՝ պուլտու ։ Վէ էհտիսէ իհթիրալ վէ նիզա վէ պէլքի մուհարէպէ վուգու՝ պուլաճաղը զօրդուլուր իսի , չէօյլէ քի սզ վագըֆտան սօնկրա անընն տիւշմէնլէրի ահալապընատան պիյատէ տէհչէթ վէ գօրգուտա պուլունտուլար ։ Լաքին սօնկրատան Լութէրին էմին հոլոէ պուլունմասը իսապէրի վիհթէմպէրկէ կէլոէրինտէ , ահալապը պիյատէի իլէ սէվինիոլ , Փաիհավիլէր քէնոի Փէնտլէրի պիհուտէ օլմուշ տուր տէյու պիյատէի իլէ միւթթարիսլ օլտուլար ։

Լութէր իսէ վարթպէրկ գալէ՛սինտէ տէվամ իւզրէ րէֆալէլէր վէ էվրադ եազըալ թտալ՝ վէ նէչր էթմէքտէ իսի ։ Փիթալը չէրիֆին թէրճիւմէսի իւզէրինէ տահի չալըշըր իսի ։ Րէֆամ կիւնահ ի՛թիրաֆը՝ ալէյհինէ պիր րէֆալէ եազըալ , փոփովիլէրին՝ «Գապահաթլարընըզը պիրիսպիրինիզէ ի՛թիրաֆ էտին» քէլամը իւզէրինէ օլ՛ատէմի մէպնի թուքտուզլարընտան , Լութէր կէօնթէլտու ջի օլ քէլամ միւճմպնճէ փոփասա ի՛թիրաֆ էտէն՝ փոփասընն ի՛թիրաֆընը տահի տինկլէմէլի տիր։ Վէ պէօյլճէ Սրհիթիանլարըն ճիւմլէսի նէօպէք նէօպէք՝ փոպհասա վէ էվհագօփօս վէ Փափա տահի օլմագ։ կէրէք

Digitized by Google

տիրէր ։ Գախուստա փափա ճիւմէկսինտէն գիչատէ կիւնահլարընը ի՛իրտաֆ էֆտէգ կէրէգ տիր ։ Լուքէր վարթպէրկ գալէ՛սինտէ խ-քէն անըն թատաֆընտան օլան խգի փափաս գավալնինի փոտիտվիչէ-յէ մուզայիրէն իզտիվամ հալինէ կիրտիրէր ։ Գուննուն խաապէրի լու-քէրի սէվինտիրտի ։ Վէ էյէր ածինամ կրէկօր փափանընն էյտաճնա-տա քիւիսէ խատէմէսինին էվկինամինի նէհի էտէն գանուալատա վոս-գաւ՝ ապուլուշ օլան մուգավէմէթ խապըրտա կէթխրիւրտէ , թա՛ամճիւ օլուճամագ քէ յիթիչէթ տէյիվ տիր քի ։ Ճէրթանիսպըլըր գավա-նինէ փափաւվիչէ յի րէտտա էթմէյէ պաշլատըգլտը հալտէ , քիւիսէ խատէմէլէրի էվկինամէյէ պաշլայամագ տըր ։ Գու վու՛գաւաթ իւէ տէ-րատպէր լուքէր խապէր ալտը քի ։ Վիթթէմպէրկի ահպատպընտան պա՛գըլտը բահիւլէրին իզտիվամ հալինէ կիրմէլէրինէ բուխատթ վէ-րիյօրլար իտի։ Էվվէլա պուննա միւթա՛ամճիւ վէ միւթէֆաիք օլտու , գիչա բուհպանիչէթ նէ գրինի նապգ էթմէգ կիւնահ տըր տէյտա տատ-տը ։ Լագին պու մատտէ իւգէրինէ էյնճէ թէֆէգգիւր էթտիչի հալ-տէ , բուհպանիչէթ տահի քէնտի գատուէ վէ գիչատէ վա՛գ էթ-միշ օլտուգտա թա՛լիմէ , եա՛նի՝ էման էյէ օլան ինէպդէյէ թա՛լիմինէ մու-ղայիր ալիր չէյ օլտուգտունու կէօրիւտ տրթըգ ալիգթիւմչէ բուհպա-նիչէթ ուտուէ վէ ա՛ատաթընը րէտտա վէ անըն՝ ալէյհինէ հիւգմ էթտի։

Լուքէր վարթպէրկ գալէ՛սինտէ մահպուտա օլտուգտու հալտէ , Մէց Սէրվինգօփօտու Ալպէրթ մէնճա՛ատը նէգճիչէտ իչիւն ագչէ իսթէտիչինտէն «կիւնահ միւտա՛աատսիզ» վա՛իգ վէ սաաթընըլտըրընը եինէ չալըշտըրտը ։ Լուքէր պուննուն խատէրինի ալտըգընտա , զա-չէթլէ հիտատթլէնէրէգ գիչատէսի իւէ տօգանընը վէճհէ ալիր բէտալէ եազըպ վիթթէմպէրկէ թա՛ալ՝ օլուճամագ իչիւն կէօնտէրուտիչինտէ ահ-պատտը պէօյլէճ նէնիւտէն ՝ատաալէթ փէ յուտա էթմէգ ՝ագալտանէ, հա-րէգէթ օլմատըգընը պէյտան էտիւպ բէտալէսինի թա՛ալ՝ էթմէտիչէր ։ Գախուստա Ցրէտէրիգ իսպիալախինին նէտտի իւէ Լուքէրէ էմր էթ-տի քի միւճատէլէյ կիրիպ միւնագա՛ա չըգատմայաս ։ Լագին Լուքէր պու էմրատէն կիւճէնիպ սիւգիւթ էթմէմէյ , եա՛նի՝ հիւգիւմատտա թթա՛ագ էթմէմէյ գատտար վէրտի ։ Եինէ եազըտըղը բէտալէ յի թա՛ալ՝ էթտիրմէտէն իսէ , տօղրուտան Ալպէրթ Սէրվինգօփօտա (Փատրէ-նագ վէ Փրէնս տահի իտի) միգթուպ եազըպ , տահհապէթ էթտիչի միգթուհաթըն նէ վէճհէյէ էվվէլա մին՝ օլուճտուղունու գիչր էտէրէգ Սէրվինգօփօտա թէհտիտ էթտի , վէ Փափաս ՝ալէ յհինէ թահրիրատթ եազըտըղը միտիկիս Սէրվինգօփօտ ՝ալէ յհինէ ՝ալէնէն պա թահրիր հիւճճաթ էտուճճ յինի իսնատ էտէրէգ անճագ օնտէօրթ կիւն ճէվապ իչիւն պէգլէճ յէճճ յինի օնա իֆատէ էթտի ։

Գէօյլէճ աֆթօրտա վէ մահպուտա օլան բահիպ չօլ Սէրվինգօփօտա վէ Գատտրինալա հիւքիւմէթ տահհապէ կիպի էմր էթտի ։ Ցտագաթ պուն-տատն տահա գիչատէ ՝ատճայիպ պիր չէյ տիր քի , Ալպէրթ գօրգտա-

Digitized by Google

րագ վէ քէնտի զամիրի իւէ իւզամ օլունարագ ԼուԹէրէ պու ճէվապը վէրտի, եա'նի՝

« Սէվկիլիւ մու'ալլիմ, մէքԹուպունուզու ալըպ օգուտտում, վէ նիյէԹի խայրիյէսինի կէօրիւպ կիւճէնմէտիմ. լաքին պէօյլէ եազմագ լազըմ տէյիլ իտի։ Պի 'ալլե Ալլահ տինտար էմիրագօփօս վէ խրիսԹիան հիւքիւմտար կիպի հարէքէԹ էԹմէք արզուսինէ իմ, վէ պունուն իչիւն ինայէԹի իլահիյէ լազըմ օլտուղունու իգրար էտէրիմ։ Կիւնահքեար օլուպ կիւնահա մէյհալ վէ Թէճրիւպէյէ տիւչար վէ հէր կիւն եօլտան սափըպ կիւնահ իչէէտիյիմի քինքեար էԹմէմ։ Ալլահըն խմտատը օլմայընճա սայիրլէր կիպի վէ պէնքի տահա ֆէնա Թարղ իւէ լայըգսըզ վէ մէքրուհ օլտուղումու պիլիրիմ։ Սիզէ մուհամպէքԹ էտիպ Ֆրիստոս խաԹրը իչիւն սիզէ լուԹֆ կէօքԹէրմէք արզուսինէ իմ։ Պիր խրիսԹիանըն վէ պիրատէրին Քէքտիրինի գապուլ էԹմէքլիյի պիլիրիմ։

Ֆէնտի եէտիմ իւէ, ԱլֆէրԹ »

Լաքին ԼուԹէրին վարպէրկ գալէ'սինտէ տահա մուհիմմէղուսիյէԹի վար իտի։ Տէվամ իւզրէ Ինճիւլ էրիֆի քէնտի անա տիլինէ ՔէրճիւմէՀ էԹմէք իւզրէ չալըշմագտա իտի։ Անըն իւզէրինէ օլ գաստար չալըշըը քի, վիճուտի չօգ զա'ֆիլէնտի վէ օլ հալտէ եինէ ՔէճրիւպէՀ վէ չիւպհէի տէրսունխյէլէրինէ տիւչմէքտէն չօգ օղրաշմալար իւէ գուրԹուլուր իտի։ ՔէխայեիւլաԹընճա չէյԹան հիյէԹի ճհամանիյէ իւէ անըն հուզուրունա կէլիպ քէնտիհինի վէ մէչղուլիյէԹինի իսԹէհզա էտէր իտի։ Պիր կիւն անըն գուվվէյի միւԹէխայեիւլէսի օլ գաստար աչիքեարէն չէյԹանը օտասընտա իհտաս էԹտի քի, ԼուԹէր օնա մուգավէմէԹ էԹմէք զըմնընտա միւրէքքէպ հօգգասընը խայալա աՔմըչ տըր։

Վարպէրկ գալէ'սինտէ մահպուս գալմագ օնա օլ տէրէճէ Քէհամմիւլսիւզ օլտու քի, նօ· մահընըն սօնունտա խաֆիէն վիԹՔէմպէրկ զիյարէԹ էտիպ, վէ ահպապընըն միւչարէքէԹի րուհանիյէտի իւէ զիյատէ միւԹէհէյյի օլուպ եինէ գալէ'յէ 'ավտէԹ էԹտի։

Օլ էսնատէ ԼուԹէրին Թահրիրաթը 'ալէյհինէ Փարիստէ Սօրպօն եա'նի տար էլ Ֆիւնուն 'իլմի իլահի տայրէսի Թարաֆընտան հիւքմ օլունտու. վէ ՄէլանքԹօն օլ հիւքմ ճէվապէն եալընըզ ԼուԹէրին Թահրիրաթընը Թաստիգ էԹմէտի, անճագ անըն վէ քէնտինին Թա'լիմաթը, եա'նի՝ Ռիթապը չէրիֆէ մէպնի օլան Թա'լիմաթ՝ քիլիսէի 'ուսմուսի յէնէն գատիմտէն պէրու գապուլէԹմիշ օլտուղու Թա'լիմաթ օլուպ, քիլիսէի փափասիյէնին Թա'լիմաթը մահստասէսի՝ Թա'լիմաթը գէլալէԹ օլտուղունու Թաստիգ էյլէտի։

Օլ վագըԹ իսլահաթը քիլիսէ՝ Թա'լիմաթ իսլահաթընտան 'իպադԹէ օլուպ, այն ու 'ատաթը քիլիսէվիյէ վէ ճհամհուրիյէԹի ին-

Digitized by Google

*ասնիյէի 'ուսուվիյէնին 'ատէթլէրինէ տահա տօգանմազ իտի, ան-
ճագ, պալատէ զիքր օլունտուղու կիպի, իքի փասիսա նիզամը քիլիսէ-
վիյէ մուղայըրէն էվէլնմիչ իտիլէր։*

*Լութէր տահա Վարթպէրկ գալէ'սինտէ իքէն, Մէլանքթօն վէ 'ա-
լիմ րէֆիգլէրի տախի ուսուլի գատիմէնին պիր Թիւրլիւ Թէպէտ-
տիւլտըրը Թէսավվուր էթմէտիքլէրի հալտէ, Ալլահ ղայրի մէշ-
հուր վէսիլէ իլէ, եա'նի՝ կապրիէլ իսմինտէ պիր րահիպ վասիթասը
իլէ իքի խուսուստա պէօյիւք վէ մուհիմ վէ պիր քիլիսէի ճէմիտէ-
նին Թէչքիլինէ միճիպ օլան Թէպէտտիւլտըը իճրա էթտի։*

*Մէզկուր Վիթթէնպէրկլի րահիպ րուհալանիյէք նէզրինին Քիթա-
պը չէրիֆէ մուղայիր օլսուղունու, վէ Թա'սմը մուգաւտէս այի-
նինին քիլիսէի փասիավիյէնին 'ատէթինճէ ստլթանաթ վէ սէճտէ ի-
լէ վէ անճագ էքմէք Թէչլիհի իլէ իճրասը կիւնահ իտիյինի գապուլ
վէ Թէֆհիմէտիպ, մանասիբտտա իլմիհալ փէյտա էթտի։ Մէ-
լանքթօն վէ տար էլ Ֆիւնունըն սայիր մու'ալլիմլէրի պու մատտէնին
Թէֆահհուսու իչին Ֆրէտէրիք Թարաֆընտան Թա'յին օլունտուգ-
լարը հալտէ, Ֆրէտէրիք մէմուլ էթտիյինէ մուղայիր կապրիէլէ հագգ
վէրտիլէր. անճագ Ֆրէտէրիքին մալասուս րիճասընա րի'այէթէն
Թա'սմը մուգաւտէս այինինին իճրասը խուսուսունտա ա'տաթը
մա'լիմէյի Թէպտիլ էթմէտիլէր, լաքին Գարլսթատթ րէֆիգլէրին-
տէն գիյատէ քէսպի ճէսարէթ էտիյ՝ Թա'սմը մուգաւտէսի սէճտէ
էթտիրմէքսիգին, վէ չավսէն սյրըճա կիւնահ ի'թիրաֆը Թալէպ
էթմէքսիգին, վէ էլպիսէի մալասուսէ կիյինմէյէրէք, հէմ էքմէք
հէմ տէ չէրապ Թէչլիհլէրի իլէ վէլաւէթ կիւնիւ Թ. Ի. 1521 տէ
իճրա էթտի, վէ անտէն սօնկրա Վիթթէնպէրկտէ պուս սատէ վէ
սալթանանաթսըզ վէճհլէ Թա'սմը մուգաւտէսի իճրա էթմէք րէմէն
'ատէթ օլուպ Թասուիգ օլունտու։*

*Վիթթէնպէրկ գուրպինտէ Լութէրին Թահրիրաթ վէ Թա'լիմա-
թընը գապուլ էթմիչ օլանլար արասընտա ղայրի մագպուլ վէ մա-
զարրաթը զիւ'իմլէր վէ իստտա'ալար զուհուր էտիպ (իքինճի միւտ-
տէթտէ զուհուր էտէն Մօնթանօս Ֆըրգասը կիպի փէյղամպէրլիք
իստտա'ալարը վար իտի)։ Մէզքիւր կապրիէլ վէ Քարլսթատթ տախի
պու զիւ'իմլէրէ եիւզ վէրմիչլէր իտի։ Հէր Թարաֆտան տախի,
անճագ Լութէր պու մազարրաթը զիւ'իմ վէ իստտա'ալարա լայըգը
իլէ մուգավէմէթ էթմէյէ միւգէթտիր տիր տէյտու օնա միւրաճա'աթ
օլունտուղունտա, Մարթ 1522 տէ Վարթպէրկ գալէ'սինի Թէրգ իլէ
Վիթթէնպէրկէ կէլտի։*

*Հալ օլունաճագ մէսէլէ պու իտի, եա'նի Լութէրին վէ րէֆիգլէ-
րինին էմէյի ա'տաթ վէ մէքրուհաթը փասիավիյէյի կըզըլպ իշալէ
էթմէյէ միւէսսէր օլտուղու միսիլլի, Քիթապը չէրիֆին ուսուլի
վէ Թա'լիմաթը իւզէրինէ՝ միւճէտտէտէն վէ միւհգէմէճ վէ Ֆէսատ*

Digitized by Google

էտիճիէերին խարապ էտէմէյճէքէրի վէճհէվէ պէյթի րուհանիյէյի ինչա էյտպիլիր մի ։

ԼուԹէր վարԹպէրկ գալէ'սինի Յրէյտէրիքտէն րուխսաԹ ալմագսըզըն Ք'էրք էԹտիյինտէն , օլ հիւքիւմտարա մէքԹուպ եուզըպ քէմալի ի'Թիմատ վէ ճէսարէԹ իլէ մէսուլիյէԹի քէնտիսի իւզէրինէ ալտը ։

ՎիթԹէմպէրկէ վիւսուլ պուլտուղունտա օլ չէհրի վէ քէնտի ճէմա'Թընը ֆըրգա ֆըրգա օլարագ պուլտու։ Օն կիւն իչինտէ սէքիզ քէրրէ ղայէԹ պէօյիւք ճէմա'աԹլարա վա'զ վէրտի ։ Օլ վա'զլարտա ԼուԹէրին հիտտէԹի Թապի'իէսի ասլա կէօրիւնմէյիպ , սապր վէ հիլմիյէԹ վէ մուհապպէԹ իլէ իտլալ օլունմուշ սիւրիւսիւնիւ Թարիգի միւաԹաքիմէ տէլալէԹ էյլէտի ։ Պէօյլէճէ ԼուԹէր էվվէլա Փաւիավիէր արասընտա պիր ֆուրԹունա վիէյտա էԹմէյէ միւգԹէտիր օլտուղունու պէյան էԹտիյի միսիլլիւ, քէնտի Թալաֆտարլարը արասընտա ֆուրԹունայը Թէնքին էԹմէյէ տախի միւգԹէտիր օլտուղունու պէյան էԹտի ։ ԼուԹէրին ահպապը, խուսուսա Յրէտէրիք , ԼուԹէրին վա'զլարընըն ԹէսիրաԹընտան զիյատէսի իլէ մէՇիւն վէ մէսրուր օլտուլար ։ Կապրիէլ վէ ԴարլէԹատ զիյատէ հիտտէԹի օլտուգլարընը կէօրիւպ , գապահաԹլարընը իգրար էԹտիլէր ։ Փէյղամպէր իտտա'սընտա պուլունանլար օլ զէման ՎիթԹէմպէրկտէ տէյիպ իտիլէր , ամմա ԼուԹէրին կէլվէսինին էսէրի հագգընտա խասպէր ալըպ ԼուԹէր իլէ միւքեաբէմէ էԹմէք իսԹէտիլէր ։ Ռէնտիսի պէօյլէ չըլտըրմըշ ատէմլէր իլէ կէօրիւշմէք իսԹէմէտի իսէ տէ , եիննէ էհալինըն պիր գաԹ տահա պէօյլէ զէլալէԹին խէսիրաԹընտան գուրԹուլմալարը իչիւն րիզա վէրտի ։ Մէրգումլէր ԼուԹէրին եանընա կէլտիքլէրինտէ , անլէրին սէօզլէրինի տինկլէտիքտէն սօնկրա , «Սէօյլէտիյինիվ Ռիֆապը չէրիֆէ մէպնի օլմայըպ , անճագ իսայալաԹտան 'իպարէԹ տիր» տէտի ։ Պունուն իւզէրինէ հիտտէԹլէնտիլէր իսէ , ԼուԹէր՝ «Պիր ատէմին րէսալէԹէ մալիք օլմասընընը 'ալամէԹլէրի միւ'ճիզէլէր տիր. քէնտի րէսալէԹինիզի միւ'ճիզէլէր իլէ Թաստիգ էտէպիլմ'րմիսինիզ» տէտի ։ Անլէրին պիրի օլ վագԹէ գաաար սիւքիւԹ էԹմիշ օլտուղու հալտէ, ԼուԹէրէ պագըպ, «ՄարԹին ԼուԹէր , պէնի տինկլէ. հալա սէնին րուհունտա նէ տիւշիւնտիւյինիւ սէօյլէյիմ ։ Թա'լիմաԹըմընը հագիգի օլտուղունու կէօրմէյէ պաշլատընը» տէտի ։ ԼուԹէր՝ «Րահպ սէնի Թէքսիր էյլէսին , է'յ չէյԹան» տէտի ։ Պունուն իւզէրինէ անլէր չըլտըրարագ վէ «Րուհ , Րուհ» պաղըրարագ զիյատէ գըզտըլար ։ ԼուԹէր՝ «Սիզին 'տէտիյինիզ րուհուն պուլունունա սիլէ վուրուրում» տէտի ։ Ռէնտիլէր պէօյլէճէ Թահգիր օլունտուգլարընը կէօրտիւքլէրինտէ, պիրի՝ աղզը քէօփիւրէրէք զիյատէսի իլէ չըլտըրմըշ տըր, վէ ճիւմլէսի ՎիթԹէմպէրկի Թէրք էԹտիլէր ։ Պէօյլէճէ Ճէրմանիա ՓրօԹէսԹանԹ քիլիսէսինին

Digitized by Google

սէպաթ իւզրէ թէչքիւլ իչիւն պիր պէօյիւք սաղմ ալընմըշ տըր։

Պու սալիֆ իւզ գիբր քէչֆիչէթլէրտէն սօնկրա Լութէր իլէ Մէլանքթօն 'Ահտը ճէտիտին թէրճիւմէ վէ թաահիւնի թէքմիլ էտիպ, Սէպո. 21 տէ պիւթիւն Քրիստոսը, իւչ այրը մաթպա՛ա մնքինալարընը տէվամ իւզրէ իչլէթմիշ վէ 3000 նուսխէսինի չըգարմըշ օլարագ, քա՛պ էթմիշ իտիլէր, վէ ճիւմլէսի սիւրու՛թլէ ֆիւրութթ օլունտուլար. գիբա Քրիստոսը չէրիֆի ալմագ արզուսու 'ումուժի օլուպ, օլ վագըթա պագարագ ֆիսաթը՝ օն պէշ ղուրուշ, ղայէթ ուճուզ ի'թիպար օլունմալը տըր։ Թ. ի. 1533 տէ, եա՛նի՝ օն պիր սէնէ զարֆընտա Ճէրմանիատա վէ Ճէրմանիա լիսանընտա 'Ահտը ճէտիտ էլլի եէտի տէֆ՛ա թապ՝ օլունտու։

Պու իշ պիթտիյի կիպի Լութէր իլէ Մէլանքթօն 'Ահտը 'աթիգի թէրճիւմէ էթմէյէ պաչլայըպ էհալի թարաֆընտան չօգ թալէպ օլունտուղունտան, թէքմիլ օլտուղու կիպի ճիւզ ճիւզ թաա՛ վէ նէչր օլունտու։

Պու վէճհլէ, եա՛նի՝ Ալլահըն տիրի վէ իհէա էտէն քէլամլարընը էհալիյէ վէրմէքլէ, Լութէր վէ րէֆիգլէրի խալահաթը քիլիսէնին հէր մանի'յէ մուղայիր օլարագ միւէսէրէն թէրագգի պուլմասընա վէսիլէի ասիլէյ վէ 'ազիմէ խաթի'մալ էթտիլէր։ Պու վէսիլէ օլմայընճա անլէրին իչի ա'մալի ինանանէյէտէն 'իպարէթ օլտուղունտան, պագի օլամազ իտի։ Զիրա տահի իւլ էվգաթ խալահաթը քիլիսէվիյէ եաթաօտ ախղագիյէ Քրիստոսը չէրիֆ իւզէրինէ մէպնի, վէ անընն բուհու իլէ մէմլու օլմայընճա նէ պագի օլապիլիր նէ տէ էտասը խայրիյէ յէ միւճիպ օլապիլիր։

Ֆինանէն 'ալէյհ Քրիստոսը չէրիֆին էհալիյինին լիսանընտա Ճէրմանիատա թաա՛ վէ հէր թարաֆա նէչր օլունմասը խալահաթը քիլիսէնին թէրագգիսի վէ հէմ տէ սասիլէ վէ իպաք հըֆզ օլունմասը իչլէն պէօյիւք սէպէպ օլտու իսէ, փաֆավիլէրի զիյատէսի իլէ թաահրիք էթտի։ Զօգ տէհրիլէրտէն պէրու քիլիսէի փասփասիյէնին մէօհիւրլու սագլաստըղը Քէլամուլլահ քիլիսէի փասփասիյէնին քէլամը պաթըլ 'ալէյհինէ սէօյլէտիյի կիպի, Փասիա վէ Դարտինալլար վէ Էփիսգօփօսլար վէ րահիպլէր գօրգարագ անընն նէչր օլունմասընը նէհի էթտիլէր, վէ անըն նուսխէլէրինի ճէմ՛ էտիպ 'ալէնէն չէհր մէյտանալարընտա եագտըլար. լագին նաֆիլէ ետրէ չալըշտըլար։ 'Ավամը նատա պիլէ Ալլահըն քէլամընը էլլէրինտէ պուլունտուղու հալտէ Լութէրին մագսէտի վէ չալըշմասը խայրըլը, վէ քէլամ վէ միւրաատը իլահիյէ միւթաալըգ օլտուղունու ֆէհմ էտէպիլտիլէր։

Քրիստոսը չէրիֆին թաա՛ վէ նէչրի իլէ պէրաապէր Մէլանքթօն 'իլմի իլահի քրիստոսընը թէէլիֆ էտիպ, թա՛լիմաթը մէսիհիյէյի սլտագ իլէ Քրիստոսը չէրիֆ իւզէրինէ մէպնի թուԹարագ ուտուլ վէ հիյէթի միւթահէնէ իլէ պէյան էյլէտի։ Պու Քրիստոս օլ զէման 'ալիմլէր

Digitized by Google

ատաալընտա չօգ մէտհ օլունտու վէ պու կիւնէ գատար հիւանի ի'քթապարը չօգ տուր։ Պու քիթապտա Մէլանքթօն մէտրէսէվիէրին ուսուլի միւսահասէրինէ կէօրէ տէյիլ անճագ օգումամըշ ատէմիէրին պիլէ տէրք էտէճէքլէրի տէրէճէտէ այընգ վէ սաֆի մինվալ իւզրէ Ղիթապը չէրիֆին Թա'լիմաթընը մատտէ մատտէ ուսուլ իլէ պէյան էթտի։ Լուքէր օլ քիթապը զիյատէսիյլէ Թահսին էտիպ չայիրտլէրինէ տիգգաթլըճա օգումտուրտու։ Պու քիթապտա քէնտի քիթապլար վէ րէսալէլէրինտէ պիրէր պիրէր պէյան էթմիշ օլտուղու Թա'լիմաթընը իճմալէն վէ պիրի պիրինէ միւթթէհիտ օլարագ քեամիլ պինա կիպի ինչա օլունմուշ օլտուղունու պուլուպ զիյատէսի իլէ մէշհուռ օլտու։ Էրաշմա անընը Թէրթիպինի վէ քեամիլ Ֆազիլէթինի մէտհ էթտի, վէ սօնկրա մէշհուր Դալվին օլ քիթապը Ցրանսէվիէրէ Թագտիմէտտիյինտէ Թա'լիմաթը մէսխհիյէնին պէօյլէ սատէ վէ այընգ վէճհլէ պէյան օլունմասը նէ գատար իլգամ վէ իգնա էտիճի ուսուլ իսիյինի կէօսթէրտի։

Պու քիթապտա, իլգ տէֆ'ա Թապ' օլունտուղունտա Մէլանքթօնուն մագէտտի սալի Թա'լիմաթը մէսխհիյէ յի Ղիթապը չէրիֆ իւզէրինէ մէպնի օլարագ ալըէ վէճհլէ պէյան էթմէքտէն 'իպարէթ իսի խսէ տէ, սօնկրա Թա'լիմէր Թահրը միւճատէլէտէ պուլունտուղու հալտէ, տահա զիյատէ տիգգաթլըճա օլ Թա'լիմէրի Թահտիս վէ Թէֆահհուս վէ պէրահինի քեաֆիյէ իլէ Թէսպիթ էթմէքլիյէ սարֆը զիհն էթտի։ Պու քիթապըն իսթիլահաթը էրպապը մէա'րիֆին 'ինսանտէ չօգ միւսթահսէն իտի, վէ լուքէրին սէրթ սէօզլէրինտէն կիւճէնմիյէ օլանլար պիլէ պու քիթապըն Թէրթիպ վէ իսթիլահաթ վէ այընգլընըղընտան խօշլանտըլար։

Պու քիթապ սէքսէնտէօրթ սէնէ զարֆընտա սայիր լիսանլարա Թէրճիւմէ օլունտուգտան սոնգա՝ եալընըզ Ճէրմանիա լիսանընտա 67 տէֆ'ա Թապ' օլունտու, վէ քիթապը չէրիֆտէն սօնկրա Թէքքիլ օլունմագտա օլան Ճէրմանիա Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին սէպաթ իլէ հագիգաթը սապիյէ իւզէրինէ Թէմէլլէյվէսի իչիւն պէօյիւք վէսիլէ օլտու։

Մէլանքթօն պու քիթապտա քէնտի էյամընընը իգթիզասը միճպինճէ հէր Թարաֆտան միւսէլլէմ ի'թիպար օլունան Թա'լիմէրէ, մէսէլա ուլուհիյէթ, էգանիմի սէլասէ, վէ սայիր Թա'լիմաթտան տէյիլ անճագ կիւնահ, չէրա'աթը իլահիյէ վէ քէֆարէթ իլէ ինսայէթի իլահիյէ վէ իման Թա'լիմաթընտան զիյատէ պահա էտէր իսիյ։ Անընը գըյասընճա 'իլմի իլահի կէնահ Թա'լիմինտէն միւպաչհրէթ օլունմալը տըր, զիրա ինսան պու մաատտէյէ տայիր հագիգաթը սապիյէյէ մալիք օլտուղու կիպի, Թա'լիմաթը մէսխհիյէնին պագէլէրինի տէրք էթմէյէ միւգթէտիր օլուր։ Իլիսէի փափավիյէյէ մուղայիր օլարագ կէնահը սաչ հագիգաթէն միւճրիմիք օլտուղ

Digitized by Google

ղուներու պէ՛յան էքտի։ Գալպի Թէճահիտ օլուներմըշ աստմէէրին ա՛մալի խայրաթը՝ մուհամմէտի խալիֆէտէն վէ իմանը հագիգիտէն նէչէք էքմիշ օլմատըղընատան 'ինտ Ալլահ մէքրուհ օլտուղունու թա՛լիմ էքտի՛։ Անըն թա՛լիմինճէ Ալլահ ինսաններան քէմալի մուհամմէտ վէ պիգուսուր իթա՛աթ հագգ իլէ թալիպ էքտիկինտէն, պիր աստմ նէ գաուար էյի իչլեր վէ նէ գաուար չօգ տէք՛ա էյի իչլեր իչլէյճէք օլուրսա, Ալլահա վահիպ օլան պիգուսուր մուհամմէտիքէն իչլէմէտիկինտէն, խայրաթ վէ հասանաթը տախի անճագ 'իհսաններան 'իթարէք օլտուղունան 'ինտ Ալլահ ղայրի մագպուլ օլմալարը պի իչթիհատահ տըր։

Մէլանքթօն միւմինին եալընըզ Քրիստոսուն քէֆարէթի քեամիլէսինէ նման էքմէսի վասիթասը իլէ թէպրիյէ օլունտուղունու աչիքեարէն վէ էքիտէն պէ՛յան էքտի։ Անըն թա՛լիմ էքտիկինէ կէօրէ։ Ալլահըն 'ինտինտէ պիր կիւնահքեարըն թէպրիյէսի սաստճ վէ եալընըզ նման վասիթասը իլէ վուգուա՛ պուլտուղու միսիլլու, օլ իման տախի անճագ ինսէքթի իլահիյէ վասիթասը իլէ ինսանըն գալպինտէ վիճուտէ կէլիր, չէօյլէ քի միւմինին խէլասը քիւլիյէն իպթիսատա վէ նիհայէթտէ Ալլահտան վէ Քրիստոս վասիթասը իլէ վէ անըն լիյագաթը վէ քէֆարէթինտէն օլտուղու աչիքեար օլուր։

Մէլանքթօն իրատէքի ինսանիյէ հագգընտա անըն 'սաստմի գուտրէթինի պէ՛յան էքմէքլէ պիր նէվ զէրուրէթ թէֆհիմ էքտիկինտէ պիլա չիսպհէ պու խուսուստա պիր զէլալէթէ տիւչար օլսուս։

Օլ էնսանատ Լութէր Ինկիլթէրրա Դըրալը սէքիզինճի Հէնրի թատրոֆընատան քէնտի 'ալէյհինէ թէէլիֆ օլունան քիթապա չիտտէք իւզրէ վէ Հէնրի իլէ անըն վիքեալասընը գիյատէսի իլէ ղազապա թահրիք էտճէք վէճհլէ ճէվապ եազտը։ Ֆագաթ պունաւն էսէրի տահա գիյատէ Ինկիլթէրրատա պուլունտուղունան պուրատա պահա օլունմասը լազըմ տէ՛յիլ տիր։

Իսլահաթը քիլիսէ Թէրագգի էքտիքճէ, ճէրմանիա Աւկսթինօս րահիպլէրի էքսէրիյէ, վէ Ֆրանքֆուգօս րահիպլէրինտէն չօղու տախի մուճէտտէտէն վա՛զ օլունան թա՛լիմաթը մէսիհիյէի տալիյէ յի՝ թա՛լիմաթ վէ ա՛ատաթը միսիսավիյէ 'ալէյհինէ գապուլ իլէ մանասըրըղըրընը թէրք էտիպ հայաթ միւժտահինի վա՛զ վէ Քիթապը չէրիֆ իլէ Լութէրին քիթապլարընը ֆիւրուխթ էտէրլէր իտի։ Եախօտ իչ իշլէմէքլէ կէչինիրլէր իտի։ Հէր թարագֆտան Քէլտմուլլահըն նուրու վէ օլ միւապարէք քէլտը գապուլ վէ միւթալա՛ա էտէնլէրին մա՛լումաթ վէ փաք էօրնէքլէրի փափավիլէրին ճէհալէթինէ ղալիպ օլմագտա իտի։ Լութէր ղայէթ չօգ էվրագ թէէլիֆ վէ թասի՛ ու նէչր էթտի։ Քէնտիսի վէ ասլիյ չօգ վա՛իզլեր վա՛զլեր իլէ թա՛լիմաթը հագիգիյէ՛յի նէչր էթմէք եօլունտա միւէսսէր օլարագ չալըշտըլար, չէօյլէ քի ճէրմանիանըն ճէնուպինտէն Շէմալինէ, վէ Ղրա-

Digitized by Google

պինտէն Շարգինէ գատար ճիւմլէ պէօյիւք չէհրլէրտէ Ռիթաալը չէրիֆի Րօմալի իտտա'ալէր 'ալէյհինէ գապուլ էտէնլէր իզտիյատ պուլուպ, չէհրլէրտէն քէօյլէրէ նէչր օլունմագուտա իտու։

Թ. ի. 1522 տէ լէյօ Փափա վէֆաթ էտիպ անլըն խալէֆի ալ-Թըննը Ատրիան իլութիյար, սալհ վէ քիլիսէնին իսլահաթընը արզուս էտէն պիր ատէմ իտի իսէ տէ, Րօմավիլէր վէ Դարտինալլարըն Թէվիգի իլէ իսլահաթըն ֆարսաըննտա չալըշմագլըզա րահաթ պրագըը մայըպ, անճագ Ճէրմանիատա վուգու' պուլունպ իզտիյատ պուլմագտա օլան «Հէրէթիգօսլուգ» 'ալէյհինէ պիր ճէհատ աչմազա մէճապուր օլտու։

Իմիէրաթօր Ռարլ վէ պա'զը հիւքիւմտարլար քիլիսէի փափավիյէնին մէմուրլէրի իլէ պէրաապէր Փրօթէսթանթլարը Թէ'ատտի էթմէյէ հազըր իտիլէր, վէ չօգ զէվաթ, պախուսուս Հօլանտատա վէ Պավարիատա, հապսէ իլգա օլունտուլար։ Ճուլ. 1, Թ. ի. 1523 տէ իլք տէֆա օլարագ չէհիտլէրին եապըլմագլէ գաթլի Անթվէրփի չէհրինտէ վուգու' պուլունտու։ Էյյլ վէ վէս իսմէրինտէ իքի Աւկսթրինօս կէնճ րահիպլէրի օլ կիւն Ռրիատոսուն հագիդաթընը քէմալի ճկասրէթ վէ մէսրուրիյէթ իլէ իգրար էտիսլ, վէ ղայէթ պէօյիւք ճէմա'աթ միւշահատէ էտէրէք եապըլտըլար։

Լամպէրթ իսմինտէ ուախի սաիֆ իւզդիքր նէվճիվանլարընը րէֆիգի էվվէլա էօլիւմ գօրգուսունտան հագիգաթը իգրար էթմէյէ ճէսարէթ պուլամատը իսէ տէ, սօնգրա անլէր միսիլլիւ իգրար էտիպ, անլէր կիպի գաթլ օլունտու։ Հօլթէյնտէ տախի Ճուֆթէն իսմինտէ պիր վա'իզ զիյատէպ իլէ հիյպէթլու Թարզ իլէ գաթլ օլունտու։ Վէ էզ մինէի գատիմէտէ տախնա պուլունտուղու միսիլլու պու Թէ'ատտիլէրին սէվէրէպ իսլահաթը քիլիսէնին Թէրագգի էթմէսինէ միճիպ օլտու։

Սէպտ. 14, Թ. ի. 1523 տէ Ատրիան Փափա վէֆաթ էտիպ անլըն խալէֆի եէտինճի Ռլէմէս վէ անլըն էն 'ագիլ վէքիլի Ռամիլճճիօ Ճէրմանիատա հիւքիւմէթի փափավիյէյ մուղայիր զուհուր էտէն վուգուա'թը քէնտի մէնֆա'աթը զաթիյէտի իչիւն չէվիրմէյէ չալըշտըլար։ Ճէրմանիա հիւքիւմտարլարը Թարաֆընտան Սվիկէր չէհրինտէ Թէճէմմիս էթմէք իւզրէ Ճէրմանիալըլարըն ումուրը րուհանիյէ իւզէրինէ միւզաքքէրէ էթմէք իչիւն պիր մէճլիս Թա'յին օլունտու, վէ Փափավիլէր օլ մէճլիսին մու'այէն վագթինտէն էվվէլ Րա Թիսպօնտա Թէճէմմիս'էտիպ, հիւքիւմէթի փափավիյէյի Թանըտըլար, չէօյլէ քի օլ վագըթտա սէնէլէրճէ վէ տէհրլէրճէ Ճէրմանիայը խոթիլագ իւզրէ պրագուրշ վէ պա'իսի մուհարէպաթը քէսիրէ օլան Թէսիրաթը տիւնեէվիյէ մէյտանա կէլիպ միճիպլի մազարրաթ օլտու։

Պիրտէ Ճէրմանիատա Լութէր իլէ Ռարլսթատթ արասընտա պիր միւնազա'ա վուգու պուլուպ, զիյատէ Թա'ահճիպ օլունագագ քէյ-

Digitized by Google

ֆիյէք պու տուր քի պիլա չիւպհէ Լուքէր նահագագ վէճհլէ մուա' մէլէ էյլէտի ։ Քարլըթատաք Թա'ւսը մուգատատէս հագգընատա Լուքէրտէն գիյատէ քիլիսէի փամփավիյէնին Թա'լիմաքընա քիւպիյէն մուհալիֆ օլան Թա'լիմաք իրատ էյլէտիյինտէ, Լուքէրին նուֆուզունտան վիքթէմպէրկի Քէրք էքմէյէ մէճպուր օլտուղունատա, Օրլամունատա կիտիպ օրանըն Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին մագպուլ Երէցի օլտու ։ Լաքին Լուքէր հիքիմտար Ֆրէտէրիքին ակլսհիյէքի իլէ Քարլըթատքը օրատան գօվտու, վէ ափօյլէճէ հիքիմէքի փափավիյէնին ափիր խուսուսատա, ետ'նի՝ նահագագ եէրէ ատէմլէր իւգէրինէ Թէսալլուք էքտիյի կիպի ճիւնհալը պուղուղնատու ։

Լաքին հէր նէվ' մանի', կէրէք խարիճտէն կէրէք ատրունատէն կէլէն մանի'լէր 'ալէյհինէ, իսլահաքը ի'Թիգատ վէ իսլահաքը 'իպատէք վէ իսլահաքը տիյանէք վէ հայաքը մէսիհիյէ ուէքէճէ պէ ատէրէճէ Թէրագգի էքմէքտէ իտի ։ Հէր Քիւրլիւ հէ-է-ֆէրնէ էլէ-ելվէյէ Ֆ-ա-ֆէէլէ քիւլիյէն րէյուտ օլուղնատու ։ Ֆիքհապը չէրիֆ հէր նէվ' հիքիմէք վէ գավանինի ինսանիյէտէն Քէգատատիւմ վէ Քէֆավվուգ էտիպ, գիյատէտի իլէ Քէֆքիյ օլուղնուպ, իմանըն գանուղնու ի'Թիպար օլուղնատու, վէ պուղնուն իլէ գայէք չօգ վէ միւքէնէվի' պաՔըլ գիւ'իւհէր պիՔՔատալի' տէֆ' օլուղնատու ։

'Իպատէքի 'ումմէմիյէ եինէ էվվէլքի Խրիսթիյանլարըն էյտալընատա պուղուղնատուգու կիպի սաֆի օլուպ, կէօսՔէրիչլի վէ սալՔանաՔը ա'տէՔլէրտէն փաքէնիպ, պիւՔիւն ճէմա'աՔ իլահիլէրին Քէրչնինէվինտէն հիսէտատար օլտուլար, վէ վա'զ էքմէք 'ումմէմի 'ատէք օլտու ։

Թա'ւսը մուգատատէս տուհա գուրպան նէվ'ինտէն 'ատատ օղունամայարագ հէմ էքմէք հէմ չէրատ Քէչպհհաքը իլէ իճրա օլուղնուր իտի։

Սըպհանըն Թա'լիմ վէ Քէրպիյէսի իչիւն տուհա չօգ վէ 'ումմէմի տիգգաՔ վէրիլիր իտի ։

Ր'իյազէՔքաարլըգ վէ մանաՔըրլարըն էաքի նուֆուզու քիւլիսէյէն իզալէ օլտու ։ Պէօյլէճէ ճէրմանիա Փրօթէսթանթ քիլիսէլերի սիՔ Քէտրիճ վէ մանի'լէր 'ալէյհինէ վիւճուտէ կէլտի ։

Թ. Ի. 1525 տէ վուգու' պուլան իւչ մուհիմմ վուգու'Թըն գիքրի պուրատտա տիգգաՔա չայան ուրր։ Գիրի՝ ԼուՔէր ալէօյլէ մու'ամէլաՔըն ՔէսիրուՔը իւգէրինէ լայըգը իլէ Քէֆէքքիւր էՔտիքտէն սոնգրա՝ ԴաՔարինա Գօրա իսմինտէ էվվէլտէն բահիպէ պուլունմուշ ափր գըղը Քէգվիճ էյլէտի, վէ անըն հայաՔը ալէյհիյէսի սէլամէՔ վէ մէսրուրիյէՔտէ միւրուր էյլէտի ։ Տիկէրի՝ էհալիտէն ափր քէՔրէՔի սիլահլանըպ հիքիմէՔէ իսանա էտէրէք չօգ ճէնք էՔտի ։ Անըն գաապահաՔը ԼուՔէր իլէ րէֆիգլէրի իւգէրինէ սաՔըլտը իսկատէ, անլէր ալէօյլէ իմՔիլալա ասալա նիւգ վէրմէտիյէր, վէ պու մուհարէպէ իսլահաՔը քիւիսէ ճհսմանի տէյիլ անճագ բուհանի մէնֆա'ա-

Digitized by Google

թա միւճխիպ օլտուղունու աչիքեար էթտի։ Վէ իւչիւնճիւ պուրաստա զիքրէ չայան վուգու՝աթ՝ հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքին վէֆաթը իտի։ Վուգու՝ պուլան՝իսեան օնա զիյաուէսի լուէ միւճխիպի էսէֆ օլուպ վէֆաթընը թէ՝ճիլ էթտի։ Մայիս 5 տէ էվ իսալէգընըն ճիւմիէսինի թէճէմմիւ՝ էտէրէք հէր պիրինտէն, պիր խուսուստա անլէրէ խաթա էթտի իսէ, ՝ապիվ էթմէյէրինի տիւէյիպ, քէմալի թէվպուզ՝ իւէ անճագ Ֆրիստոսա իսանը հագիգի իւէ միւթէվէքքիլ օլարագ րուհունու թէսլիմ էյլէտի։

Ձէրմանիա Ինճիլի քիլիսէսի Լութէրին իսմի իւէ թէամիյէ օլունտուս վէ Թ. Ի. 1529 տան սօնկրա Փրօթէսթանթ եատ օլունտուս, չիւնքի Ինճիլի խրիսթիանլար օլ թարիխտէ րէամէն վէ ՝ումումէն Սիիէր ժէճլիսինտէ հիւքիւմէթ վէ իստա՝ա վէ թա՝լիմաթը Րօմավիյէ ՝ապէյհինէ Փրօթէսթօ էթտիլէր։ Թ. Ի. 1529 տա Մպուպէրկ ժէճլիսինտէ Ձէրմանիալը Փրօթէսթանթլար Հէլվէթիալըլար իւէ իթթիֆագ էթմէյէ չաղըշտըլար իսէ տէ, Լութէրին հաստէն զիյաուէտ Ֆրիստոսուն ճէսէտի թա՝սիը մուգաուտէս թէշպիհլէրինտէ հազըր պուլունմայընա տայիր քէնտի րէյի իւզէրինէ իսրար էթտիյինտէն, պու կիւզէլ իթթիֆագ ՝ատէմի միւմքին պուլունտու։ Վագա՝ա միւսապահասաթը իսայիյէտէն վէ թարաֆէյն իթթիֆագ իչիւն հէման գաթ՝ի իւժիւտ էթտիքտէն սօնկրա, թա՝սիը մուգաուտէտէն զայրի թա՝լիմաթ խուսուսունտա իթթիֆագ էթտիլէր։

Թ. Ի. 1530 տա Իմփէրաթօր Ֆարլ Ձէրմանիաւը Ինճիլի խրիսթիանլըգը Փափավիլէր իւէ պարըշտըրմայա չալըշը իսէ տէ, միւէյսէր օլամատը, վէ օլ մէճլիսին վագիթընտա Մէլանքթօնուն եէտի իւէ թէէլիֆ վէ թահրիր օլունան Աւկսպուրկ իգրարնամէսի իւնվանընտա Ձէրմանիաւը Փրօթէսթանթլարըն ուսուլ վէ մէպտէյէրի պիրթամամ պէ յան օլունտու։ Ֆագաթ պու գապուն պէչինմի Ֆասըլնտա Փրօթէսթանթլարըն թա՝լիմաթը հագդընտա պէ յան օլունաճաղընտան վէ անլէրին ուսուլի քիլիսէ վէ ՝իպատէթլէրի վէ թա՝լիմաթը տաթի էքսէրի խուսուսաթտա գատիմի խրիսթիանլարընքինտէն միւթէֆէրրիգ օլմատըղընտան անլէրի պուրաստա պէր թէֆիսիլ գիքր էթմէյէ լուզումու եօգ տուր։ Փրօթէսթանթլարըն Փափավիլէրտէն թէֆրիգ օլունմալարը խուսուսաթը օլ գատար թա՝լիմաթը մէսիհիյէի սալիյէ յէ տայիր տէյիլ՝ անճագ սաօսէ էլչէ, սաօսէ ՝էպոփէն վէ թա՝լիմաթը սալիյէ յի գաթիլյան թա՝լիմաթ վէ ՝ատաթը պաթըղէի միւթէնէվվիյէ խուսուսունտա քիւլիյէն միւթէֆէրրիգ տիրօլէր։

Ձէրմանիա հիւքիւմտարլարը էփիսգօփօսլուգ էտէրէք ումուրը րուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէ յի ումուրը ՝ատիյէ իւէ գաթըշտըրտըգլարընտան խալահաթը քիլիսէ Ձէրմանիատա օլ գատար խալխա վէ սաֆի մինվալ ֆէգրէ թէրագգի էտէմէգ իտի։ Վէ Թ. Ի. 1530 տան սօնկրա ուսուս

Digitized by Google

րը բուհանիչէնին ուժուրը փոլիթիզիչ իւէ գարբչըպ ղարդ օլմապը զիյատէ միւճիպի էսէֆ պիր քէյֆիչէք տիր։

Լաքին եէնի թէչքիլ օլունան Փրօթէսթանթ քիլիսէնին ուժուրը փոլիթիզիչ յէ տալմազտան էվվէլ վուգու՝ պուլմուշ պա՛զը վուգու-՝ապը՝ն, եա՛նի՝ Թ. Ի. 1530 տա թէճէմմիւ՝ էտէն Ակսպուրկ չուրա մէճլիսինտէ վուգու՝ պուլան մատտէլէր մախսուսէն զիքրէ չայան տըր։

Օվ պէօյուք մէճլիստէ ճէրմանիալը Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարը սաղիք իւզիքր Մէլանքթօնուն եէտի իւէ թէէլիք օլունան իսանի իգրարնամէսինի՝ալէնէն վէ բէմմէն թատիգ վէ թէէքիտ էթտիքլէրինտէ, պիւա չիւպհէ ֆէվգ իւլ՝ատէ՝ազիմ պիր իշ կէօրտիւլէր։

Իմիէրաթօր Ֆարլ վէ Փափամվիլէր Ակսպուրկ մէճլիսինտէ Փրօթէսթանթլարը գըրըպ քիլիսէի փափամվիյէ յէ թատլի՝ էթմէք իսթէտիլէր։ Վազա՝ա Փրօթէսթանթլար հուրրիյէթի տինիյէ յի արատըլար։ Իմիէրաթօր թարաֆը՝ալէնէն մէճլիստէ միւապահասաթը տինիյէ յէ բուխսաթ վէրմէք իսթէմէտի, վէ պէօյլէ մո՝ամէլէ էտինմէ չօգ նուֆուզլու Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարը զիյատէտ իւէ կիւճէնուիրմէ յինի կէօրիւպ հիչ ոէ յիւլ իսէ անլէրին իգրարնամէսինին՝ալէնէն օգունմասընը մէն՝ էթմէք իսթէտի։ Փրօթէսթանթ վա՛իզլէրին Ակսպուրկտա էնանա մէճլիստէ վա՛զ էթմէկլէրինի՝նէհի էթտէ, ամմա ասնկրա Փրօթէսթանթլարըն պու խուսուստա օլան փրօթէսթօսունա գուլագ վէրմէ յէ մէճպուր օլուպ, քէնտի վա՛իզլէրինի տամխի սիւքիւթ էթտիրիպ, հէմ Բաթօլիքլէրին հէմ Փրօթէսթանթլարըն գապուլ էթտիքլէրի վէճհլէ՝իպատէթ գըլըրըմաղա մէճպուր օլտու։

Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարը քէնտի իգրարնամէլէրինի րէամէն վէ՝ալէնէն թագտիմ էթմէքլիյէ խորար էտիպ, Ցունիա 25 ինճի կիւնիւ անըն իչիւն թա՛յին օլունարագ Սաքսոնիա հիւքիւմտարը Եուհաննա վէ օղլու Եուհաննա Ֆրէտէրիք, Հէսսէ հիւքիւմտարը Ֆիլիփ, Պրանտէնպուրկ հիւքիւմտարը Ճէօրճիօս, Անհալթ հիւքիւմտարը Վոլֆկանկ, Պրունսվիք—Լիւնէպէրկ հիւքիւմտարը Էրնէսթ վէ գարընտաչը Ֆրանսիս, վէ Նիւրէմպէրկ վէ Րայթլինկէն մուրախխասլարը իմէրաթօր Ֆարլըն հուզուրունա կէլիպ, պէօյիւքլէրտէն՝իպարէթ օլան ճէմա՝աթ հազըր պուլունարագ քէնտի թա՛լիմաթ վէ ուսուլի՝իպատէթ վէ ուսուլի քիլիսէլէրինի օգուտուլար։ Օգումասը իչի սա՛աթ գատար սիւրմիւշ իտի։ Պու իգրարնամէ կիւճլէ իսթիւլահաթ իւէ վէ միւմքինի մէրթէպէ Փափամվիլէրի կիւճէնտիրմէ յէճէք թարզ իւէ թէլիֆ օլունտուղունատ՝ պիյատէտ իւէ Փափամվիլէրէ թէէսիր էթտի։

Լաքին սօնկրա Փափամվիլէր թարաֆընատ՝ Փրօթէսթանթլարըն իգրարնամէսինի ճէրհ էթմէք իչիւն պիր Գամիսիօն թա՛յին օլունտու վէ հէր նէ գատար չալըշմալարը միւէսսէր օլմատը իսէ ոէ, պինէ

Digitized by Google

Քարլ Փրօթէսթանթլար՝ալէյհինէ հիւքմ էթմէյէ զաթընտան հազըր իտի, փափավիլէր պա՝զը չէյլերի թէսլիմ էթմէքլէ, վէ պա՝զը պաշզա չէյլերի թէսլիմ էթմէքլիյի օյնամազլէ Փրօթէսթանթլար իլէ միւսաւլէհէ իւզրէ պուլունմազ իտթէտիլէր, վէ Մէլանքթօն լայըգընտան զիյատէ տուլհու արզու էթտիյինտէն պադի պուլունամայաճագ անլաճագ զիյատէսի իլէ մնազարրաթլը պուլունաճագ միւսաւլէհէնին՝ուգտ օլունմասը թէհլիքէսի վար իտի, Մէլանքթօն օլ մէճլիսին իպթիտաէընտան Նիհայէթինէտէք զիյատէսի իլէ միւզթարիպ վէ էնտիչէլի պուլունուպ քէնտիսի օղրաչմալար վէ ճէհաոլար իչիւն միւնասիպ պիր ատէմ օլմատըղը աչիքեար օլտու։

Ֆագաթ Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլար, խուսուսա Սաքսօնիայը Եուհաննա վէ Հէսսէլի Ֆիլիփ, տահիա՝ագիլ վէ տինտար իրիսթիան հիւքիւմտարլար կիպի սասլիթ տուրուպ, Իմփէրաթօր վէ անըն զիւքեալսը վէ՝իլտամասը թաւաֆֆընտան միւքէյրէյրէն իպրամ վէ թէքտիր վէ էմր օլունտուլար իսէ տէ, հադիգաթը մէսիհիյէյի թաստիգ վէ վիգայէ էտէրլէր իտի։ Մէլանքթօն թաւաֆֆընտան փափավիլէրէ իֆհատէ օլունտու քի, քիլիսէ իսաուէմէսինին էվլէնմէսի, թա՝ամը մուգաւտտա այինինին հէմ էքսիք հէմ չէրսավ իլէ իճրա օլունմասը, վէ մահսուսէ վէ մահֆի վէճհլէ իճրա օլունմասընըն մէն օլունմասը թէսլիմ օլունտուղու հալտէ իթթիֆագ միւմքին օլուր, վէ փափավիլէր՝ագիլանէ հարէքէթ էթսէ իտիլէր, Փրօթէսթանթլարըն պու վէճհլէ ալտանմալարը իհթիմալ տուր։ լաքին փափավիլէր պուգաւտար սիլէ թէսլիմ էթմէտիքլէրի հալտէ, Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարըն կէօզլէրի ուչլարագ պիր զէման չօգ մուխաթարատա պուլունմուչ օլան իսլահաթը քիլիսէ վէ տինի մէսիհիի հագիգի խէլասա օլտու։

Սօնկրա Իմփէրաթօր թաւաֆը Փրօթէսթանթլարա՝ասիլէր կիպի մո՝ամէլէ էտիսյ մուհարէպէ իչիւն թէտարիքեաթ կէօրտիւ իսէ տէ, մէրասիլարընը իճրա էթմէտի, վէ Փրօթէսթանթլարըն նուսրէթի հագիգիյէսի տէրքեար օլտու։

Լութէրին Ռիթտալը չէրիֆին թէրճիւմէսի իւզէրինէ օլանիչի անճագ 1534 ատ խիթտամ պուլտու, վէ քէնտիսի սէլամէթ վէ մէսրուրիյէթի տէրունիյէ իլէ Ֆէպ. 18 թ. ի. 1546 տէ ալթմըշ իւչինճիւ եաչընտա վէֆատ էթտի։ Լութէրին էվսաֆը զաթիյէսինտէ վէ՝ամալընտա Ֆաւգայիլի ինանանիյէնին ա՝լասընը հէմ ալէնի պէչէրին զա՝իֆիյինի թէսմիլ էթտի։ մէլէք տէյիլ իտի, անճագ պիր ատէմ իտի, վէ Ա.լլահ թաւաֆընտան՝ագիմ պիր իշ իչիւն ինթիխապ օլունտու, վէ սիլա չիւպհէ թա պու կիւնէտէք ճէրմանիալըլար արասընտա անըն իսմի՝ուսմանէն ֆէվգ իւլ՝ատէ տէրէճէտէ միւհիմէրէմ զիքր օլունուր։

Digitized by Google

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՀԷԼՎԷԹԻԱՑԻ ՎՈՒԴՈՒ՝ ԳՈՒԼԱՆ ԽԱՂԱՀԱՔԸ ՓԻԼԻՊԷՑԻ ՏԱՑԻՐ

Հէլվէթիա (Զուիցերի) ճէրմանիատան նէ գատար Փորդը ափր տիյար իսէ, օր տիյարատա վուգու՝ պուլան խալահաքը քիլիսէ, հիյէթի զահիրէճէ միւքէֆէրրիդ իտի։ ճէրմանիատա հայաթ նուրու ափր մէրքէզտէն փէրթէվլէրինի նէչր էթտի։ Ամմա Հէլվէթիատա տագլար վէ տէրտլէրատ չէնա մահալտէն պիր իքթիֆագ հայաթ միւժատաի վէ վա՛իղլէրի զուհուր էթտիլէր։

Լութէրին վէլատէթինատէն նէտի հաֆթա ատնկրա, եա՛նի՝ Քանուն. 1. 1484 տէ Ծուրիա չէհրինատ իքի պին այագատան միւքէճաւուզ ինքաքէք պուլունան տէրէտտէ, Վիւտհաւս գարկէսինատ Ուլրիք Զուինկլի թէվէլլիւտ էյլէտի։ Անըն փէտէրի օր ճիվարլատուս միւթէպէր պիր ատամ օլուպ, Ուլրիք՝ աէքիզ օղլունուն իչիւնճիսի խտի։ Ուլրիք փէտէրի վէ օր ճիվարլատուս պուլունանլարըն չօղու կիպի սիւրիւլէր վէ տաւարլարը հայտարմազա վէ ապէղմէյէ թէրպիյէ օլունտու։ Ուլրիքին փէտէրի չօճուղունուն պէքատավէթինի կէօրիւպ, տահա չօգ քիւչիւք իքէն անը վէհտէն չէհրինէ կէթիրիու գարընտաչընըն հիմմէթինտէ ալարագ անը մէքթէպէ կէօնտէրտի, վէ օն եաչընտա իքէն Ուլրիքին փէտէրի վէ ամճասը անըն տէրսլէրինտէ օլան թէրագգիսինտէն օր գատար խօչլանտըլար քի, անը Գազէլին պիր մէքթէպինէ կէօնտէրմէյէ գատար վէրտիլէր։ Գազէլ չէհրի վէ տար էլ Փիւնուտու օր գէման 'իւլում վէ Փիւնուտուն պիր մէչհուր մէրքէզի իտի։ Օր մէքթէպատէն Թ. Ի. 1497 տէ Գէրն մէքթէպինէ կիթտի։ Օր գէման Գէրն չէհրինատ Ֆրանքֆուգա վէ Տօմինիգա րահիպլէրի սարասընտա գիյատէսի իլէ գըզգանճըզ պուլունուպ, Զուինկլի Տօմինիգա մանասաթըրընա տա՛վէթ ալունտու, լաքին կէթմէտի, վէ օր վազգըտտան սիիր գալ աէնէ ատնկրա օր մանասաթըրըն մէմուրլէրի պիր թագըմ հիլէէր իլէ պիր պէօյուք միւ՛ճիղէնին իհրասընը իտտա՛ա էթտիլէր։ Լաքին էհալի իլէ պէրապէր ալտաթտըգլարը քէնտի րահիպլէրինէն պիրի ատնկրա հիլէյի մէ յտանա չըգարըպ մէզկուր մէմուրլէր Փաֆանընը էմրի իլէ 30,000 քէտան միւչահատէ էտէրէք եագըլմազլէ գաթը օլունտուլար։

Զուինկլի Գէրնտէն Աւսթրիանըն փայթախաքը Վիէննայա կի-

Digitized by Google

տիպ օրատառ 'իլմի հիքմէթ թահսիլ էյլէտիքտէն սոնկրա, Թ. Ի. 1502 տէ վաթանընա 'ավտէթ էթտի, վէ Գազէլ տար էլ Փիւնուճընը-ա մէտրէսէվիլէրին ուսուլինճէ իլմի իլահիյէ թահսիլ իլէ պէրա-պէր այիր մէքթէպտէ խօճալըղ էտէր իտի։ Մուզիգատա Փէվգ իլ 'ատէ մահիր օլուպ քէնտիսի չինա թիւրիւ չալգը չալընըգտաան պայ-գա տար էլ Փիւնուն իչինտէ մուզիգանընը թէրպագիսի իչիւն չաղըշըր իտի։ Թ. Ի. 1501 տէ Գազէլ տար էլ Փիւնուընընա վիթթէմէպտի մու'ալլիմ կէլիպ թա'լիմաթը հագիգիյէի մէսիհիյէ չայիրտէրինէ թա'լիմ էտիպ, Զուննկլի վէ քէնտի խալխա տօսթու ԼԷյօ ենուտա օլ քէլամընըը պիլ մէմնունիյէ տինկլէյիպ գաստուլ էթտիլէր։ Թ. Ի. 1506 տա կլարիս չէհրինին ճէմա'ատը թարաՓընտան վասվասալարը օլմագ իւղրէ ինթիհաալ օլունուպ Գօնսթանտա մէմուրիյէթինէ թագ-տան օլունտաս. լաքին էվվարը տահա եէնի տօղումընըշ ատէմի կէօս-թէրիր իտի. սայիր վասվասալարտան ալալագճա տահա միւթէՓէրրիգ տէյիլ իտի։

Իքինճի Ցուլիօս Փափա պիւթիւն գուվվէթինի ետմուրը տէնէնէ-վիյէ իւղէրինէ սարֆ էտիպ, Շիննէր իսմինտէ պիր 'ազըլ վէ ղայ-րէթլի Գարտինալ վասիթասը իլէ Հէլվէթիյըլըարտան քէնտի մուհա-րէպէլէրի իչիւն չօգ 'ասքէրլէր թօփլատը վէ օլ ա'ազէրլէր պա'ա էլ մուհարէպէ վէթանըլարընա 'ավտէթ էթտիքլէրինտէ ղայէթ քէօթիւ ոփղագ իլէ մէվսուՓ օլարագ քէօթիւ 'ամէլլէրտէ պուլունմագ իւզ-րէ կէլիրլէր իտի։ Զուննկլի՝ վաթանընա պու վէճհլէ քիւլիյէթլու մնազարրագթ հասըլ օլմագտաս իտիյինի Թ. Ի. 1510 տու իքլի 'ատէտ չի-րի վասիթասը իլէ սայիրլէրի ուչյանտըրմագա չալընըը։ Պիր տէՓ'ա քէնտիսի տահի 'ասքէրլէր իլէ պէրապէր պէօյլէ մուհարէպէ յէ-թալագա էնտիյինտէ, Թարիհ էթտիյի մնազարրագթը պիր րէյ իւ 'ագն ՓէհմէթՓէմէյէ վիւգուԹէտիր օլուտու։

Թ. Ի. 1512 տէ Զուննկլի Եունանի լիսանը թահսիլ վէ տիւգտագթը-ճա ինճիլի չէրիՓի օլ լիսանտա միւթալա'ա էթմէյէ պագչլագտը։ Հէման պիւթիւն վագթինի օլ մէչղուվիյէթ իլէ սարֆ էթտի, վէ Ռիթտագը չէրիՓի միւթալա'ա էթտիքճէ նուրի աչմագվի անընը զիհնինի թէնվիր էյլէտի։ Աւիսօթինօս, Օրիկէնէս, Ռրիտօսթօմ, Ամպրօսիօս վէ Հէ-րօնիմոսաան թահրիրտագթընը տահի օգուտու իսէ, «Պիր տօսթա' 'ագու-նու նանըլ անկլարագն' տէ յու սիւալ էթտիյիմիզ միսիլլու, օլմա'ալ-լահիլէրէ միւրաճա'աթ էտէրիմ» տէտի, վէ ԼուԹէր ասնկրա եաՓտը-ղը կիպի, Զուննկլի օլ զիհանն Ռիթտագը չէրիՓին աչկահիյէթինի գաֆ-Փէի սէլահիյէթտէն ա'լա թուԹտուղու աչիգտար օլուր. Զուննկլինին հագիգագթը մէսիհիյէյի Փէհմ էթմէսի, վէ անընը թէնրիւպէի մէսի-հիյէի զաթիյէսի ԼուԹէրինգինտէն չօգ միւթէՓէրրիգ իտի։ Զուննկ-լի ճան ու տիլտէն Ալլահընը գէլամընը վէ գէնտի վաղիՓէի զիմմէթի-նի Փէհմ էթմէյէ ասղուամէնտ օլուպ, Ալլահընը խանատը իչիւն միւ-

Digitized by Google

քէվաշիւ' իւլ գալսղ օղտաղ տուս'ա էյլէտի, վէ վապուրլէն միւրուրլինուտ հէմ էվասէն վէ ա'ձալի զաքիյէտի հէմ ատ ճիւվազա'ասը ասընը քէսիրասքընը կէսմէյէրսի։

Զուինկլի թ. ի. 1514 ատ մահատուսէն սէյհուր էրապեա իլէ կէօրիւշմէք իչիւն Գազէլէ կէլտի, գիրա էրապեատուն հիւսէյէ քահրիրապքընը սիլ մէնիուներէյէ օգուտմուշ իտի, վէ օլ մէշհուր ատէմտէն չօգ քէսիրապ գասղու էքտիյի աշիքտար ողը։ Օրատա տահի Օսմալա Մահքեմեա վէ էնքօլսմիւտատիուս իլէ իւնանէյէ վէ յատա էքտի։

թ. ի. 1515 ատ Զուինկլի եվինէ հէյվէքիալը 'ասաքէրլէր իլէ փապանըն հիւքիւմէքի ճհատանիէսի իչիւն մուհասրէսէ էքտիյ սէճաղաւ օղուղ, Իքտալիատա քիլիսէի պահատիկէտ մէյատան ապուլմուշ օլան մէքքուհաքը միւշահատէ էքտիյինատ, խալահաքըն էլգէմիյէքինի էվվէլտէն գիյատ աշիքտարէն փէհմ էքմէքտի, եվինէ վաքանընա 'ասաւէք էքտիյինատ, Գրիքասը չէրիֆին Քա'ապանըքընը տահա տիգաւաթըմա թէֆսիր վէ վա'զ էտէր իտի։ Լութէր կիսալ քէլիսէի Փապափայիյէնին մէքքուհաքը 'ասլ յհինէ վա'զ էքմէտի, ամմաղ քէզալ' հադիգաթ վաոիքասը իլէ ուէֆ' օղունուր տէյօ Գրիքասը չէրիֆին նուրունա նէչր էքմէյէ չալըշտը իտի։ Լաքին սիլա չհուզհէ Լութէրին ապուլունատուղու ճհհատ վուգու' ապուլմատա իտի, օնաղըրնադը ատհրատէ վուգու' ապուլսան իտալահաքը ի'քիդատա վէ 'իպատէքի ատա վուգու' ապուլսադ իտի։

թ. ի. 1517 ատ Զուինկլի հէյվէքիատա Մէրթէմին գիյատէտի իլէ մուգատատուն վէ չօգ գիյարէքի օլունան ապոր մահալինէ, ատա'նի Ա. յնաճիսէյէ փատիսա վէ վա'իզ օլմագ իւգուրէ ատա'վէքի վէ քա'յրին օղունուտու։ Օրատատա ապիր գասքի տահա կէօգէրմի մէքքուհաքը միւսիսվիյէ յհ աչըլտըգ, Ճալահընը 'ինանինատ մագսատուէյէքի' րուհսանիյէքատէ վէ մուգատատուն մահալէրուն գիյարէքի էքմէքտէ, օրուճլատատա վէ «'ազիգլէրէ» տուս'ա էքմէքտէ ատ յհլ անճագ Գրիքատուսուն քէֆֆարէքի իլէ վէ իսանընը հագիգի իլէ խէլասա ապուլսընը տրը տէ յու քէռամիլէնի իւգատ օլտուս, «Եա ալլահըզ Գրէֆտա խէլա էտէբ, վէ օ հէբ նէյտի խէլա էտէբ» տէտիս։

Վէ ապիքատափ' այնօյէ վա'զ էքմէքտէ օլ «մուգատատուն» ի'քիդատա օղունան մահալէ գիյարէքի էտէնէլէրինի 'ասէտի կիրահիքճէ ազալտը։ Զուինկլի էփհագօիօսլար իլէ վէ փատիսանընի վէքիլլէրի իլէ ապիլէ կէօրիշտիյիս հալատէ, քիլիսէի փատիսվիյէնինի մէքքուհաքընը վէ զա'իֆլիյինի չօգ սէրտէյթճէ սէօյլէտի, վէ հէր նէ գասատար փասիսա քարաքընատան անը գազանմատագ իչիւն չօգ չալըշտըլար իսէ տէ, սիհուտատ նէրէյ չալըշտըլար։

թ. ի. 1518 ատ թէքֆուէլ կիսալ ապիր կիւնահ միւտա'ասէսի սաքրճընը Զուինկլինինի ապուլունատուղու մահալինի դուրսինէ կէլտիյինատ, Զուինկլի անընը 'ալէ յհինէ չօգ սէրտէյթ վէ թէսիրլի վէճհէվ վա'զ էյլէտի, վէ մէգզուար սաքրճընը ապիր չօգ միգատար ագաչէ թօփլատը

Digitized by Google

խէ տէ, հազարէք կէզրէրէք կէրի կիթմէյէ մէճպուր օլտու։

Թ. ի. 1518 տէ 11 Դէկտ. Զուինկլի Ցուրիխ չէհրինին պէօյիւք քիլիսէսինին վա՛ղի օլմազ իւզրէ ինթիխապ վէ Թա՛յին օլունտու, վէ պէօյլէճէ պիւթիւն Հէլվէթիա իւզէրինէ գիյատէ սահիպի նուֆուզ ալապիլիր իտի, գիրա Ցուրիխ պիր պէօյիւք մէրքէզ չէհրի ատր։ Զուինկլի Ցուրիխէ վասըլ օլտուղու հալտէ, չէհրին միւթէպէդրանը Թառրաֆընտան քէնտի մէմուրիյէթինին իճրասը իչիւն պա՛զը զայըր մուֆիտ նասիհաթլարա ճէվապտըն, «Մաթթանըն ինճիլիսի արքա իլէ ճէմա՛աթա Թէֆսիր էտէրէք, ճէմա՛աթը Քրիստոսա վէ Ալլահըն քէլամընա տէլալէթ էթմէյէ չալըշճաղըմ» տէտի, վէ պա՛զիէրի պուռնա Թա՛ուճմիւլ էթտիքլէրի հալտէ, Քրիստոսթոմ վէ Աւկոսթինօս կիպի էտէճէյինի կէօսթէրտի, վէ ճէմա՛աթա տամամ, «Քրիստոսա, անճագ խէլաս մէնպա՛ընա սիզի տէլալէթ էթմէք իսթէրիմ։ Ճանլարընընզա վէրէճէք յիմի Թա՛ատը Րուհանի՝ անճագ Քրիստոսուն քէլամը տըր տէտի։

Օրատա Զուինկլի քէնտի Թէճրիւպէսինտէ էվվէլտէն գիյատէ ապու հայաթ մէնպա՛ընտան իչտիյինտէն տահա Թէսիրսիզ իլէ Քրիստոսուն քէֆֆարէթի վէ իման վէ Թէօվհիտ Թա՛լիմաթընը վա՛զ էտէր իտի։ Հէմ տէ Թէճրիւպէնի մէսիհիյէթ զաթիյէսի քէսպի գուվվէթ էթմէյէճէ, հէր Թարաֆտան մէ յտան պուլմուշ կիւնահլար ՝ալէյհինտէ տահի վա՛զ էտէր իտի։ Եալընըզ վա՛զէրինտէ տէյիլ, անճագ ճէմա՛աթ իլէ կիւն պէ կիւն կէօրիւչիւյիւնտէ տահիսի մուհաֆազէթ վէ հալիմլիք իւզրէ մու՛ամիլէ էտիպ ճիւհլէնին մուհաֆազէթինի քէնտիսինէ ճէլպ էյլէտի։

Թ. ի. 1519 տա Թա՛ուն վէ վէպա Հէլվէթիա իւզէրինէ կէլտի։ Զուինկլի քէնտի ճէմա՛աթընտան իստիֆա օլանլարա ֆէլսուֆաթ էթմէքսիզին գիյարէթ էտէրէք, Նիհայէթտէ քէնտիսի Թուէուլտու, վէ քէնտիսի զանն էթտիյի կիպի էօլմէք իւզրէ իքէն՝ իքի չիրին իլահի Թէէլիֆ էթտի, լաքին իֆտազաթ պուլտու վէ իֆտազաթ պուլուր իքէն պիր կիւզել իլահի տահա Թէէլիֆ էթտի։ Օլ իստիֆազըզըն Զուինկլի իւզէրինէ Թէսիրաթը չօգ վէ իսայըրըլը իտի։ Օլ անտէն տահա իչէրիյագ իլէ տէրունի քէճրիւպէտէն հայաթ մէճմուէսինի հէր Քիւրլիւ զէլալէթ ՝ալէյհինէ վա՛զ էտէր իտի, վէ Հէլվէթիատա իսլահաթը քիմսէ չօգ Թէրագգի էթտի։

Քափիթօ (ասնկրա Մէց Սէրփիսգօիսուն պաշ փափասը) վէ անըն իսալէֆի Հէտիօ, Զուինկլինին Ցուրիխտէ էթտիյի միսիլլու պաշլտէ ինճիլի չէրիֆի սըրա իլէ Քէֆսիր էտիպ, հազիգաթը մէսիհիյէթի վա՛զ էտէրլէր իտի։

Զուինկլինին միւվաջա՛ասը Լութէրինքի գատար հիտտէթլի տէյիլ իտի իսէ տէ, ևինէ վա՛զ էթտիյի հազիգաթ՝ պիր, վէ միւվաջա՛ասընըն Թէսիրաթը միւսաւի իտի։ Զուինկլի մուվաֆֆէգիյէ

Digitized by Google

վէ հաղիմ ալիր ատէմ խոր , վէ Քրիստոսը չէրիփին նոբօ- քէնտինէ չօգ Թէսիրաթլը օլտուղու միսիւլլու , ճէմա'աթընըն վիհնէլէրինի ալ ատ- մաղի նուր իւէ Թէնվիր էթմէ յէ ղայրէթ էթտի : ԼուԹէր կիտի՝ կիւ- նահը ասլի հագիգաթԹէն կիւնահ իտիյինի Թէփհիմ էտիպ , Մէլանքթ- ծն կիտի 'իմմի իլահիյի վէ քէնտի միւվահատ'ասընը կիւնահ Թա'լի- միներէն պաչլատը : Գա'ուտհու ատէմլէր կիւնահլարընը լայըգը իւէ հիսա էթտիքլէրի հաւատ , Քրիստոսուն քէֆարէթինի վա'զ էթտի : Գէօյլէճէ Քրիստոսը չէրիփին Թա'լիմաթը ատիյէսինի վա'զ էտէր խ- քէն , ծուրիմտէ չօգ ատէմլէր ալու միւժիտ յի գատօւ էտիպ հա- յատ նուրտանա կէլտիլէր : Ինանընըն քէնտի իտտյարաթընա Թէվէք- քիւլ էթմէկտի ալաԹըլ ալիր իւժիտ իտիյինի կէօտԹէրիպ , հագիգի միւմին իչիւն Քրիստոսուն մուհահատպէթի զայրի հէր չէյտէն գուվ- վէթիւ օլտուղունու , վէ էյի 'ամմիլլէր ալու մուհահատպէթտէն ափր- Թատի' հատըլ օլաճաղընը , հէմ ատ ալու մուհահատպէթ ալուլունմա- ատըգտա Աւլահա մնագալու ալիր 'ամմէլ ատլա իձրատ օլունամայտաճաղընը ապէ յան էյլէտի :

ԳիրԹատի' Զուինգլինին միւվահատ'ասընըն ափմէրէտի հատըլ օլտուղունատա , 'ատտավէթ տափտի փէյտա օլունատու , փափստոլտը վէ բտա հիսլլէր ամընն 'ալէյհինէ չընգտըլար , Ծուրիխ միս'Թէպէրանընըն ափճ- փտի (Հէլվէթիա հիւքիւմէթի ճիւմհուրիյէթ իտի) Զուինգլինին միւվ- վահատ'ուսը իւէ իւզատ օլուղ էմր էթտի քի Քրիստոսը չէրիփ իւզէրինէ մէպնի օլմայան վա'զլատա բուխատէթ օլմայա : Գու ատափտ գիյատէսի իւէ բահիսլէրի զահտալատը : Քէնտիւէր Թէ'ատափ օլունատուգլտրը- նը զանն էտէրէք միւգավէմէթ էթմէկ յէ պաչլատըլար : Գէրն վա'իդի Հալլէր ափօյլէ Թէ'ատափ կէօտտիւրիւնտէ մէ յուսկյէթէ տիւչէրէք Զուինգլինին ևանընտա կէլտի , վէ անընն ճէհաթէթի իւէ ճէհաթէթլէ- նէրէք ևինէ իչինէ ատէվամ էթտի :

Լուցէրնատ ապիփ իւզ գիքր Օսվօլտ օվ էանատէ ԼուԹէրին Թա- բտափգիւրի տէ յու Թէ'ատափ չէքտի : Զուինգլի ատափտ Քրիստոսը չէրի- փի Թէֆտիր էթմէքտէ , վէ հույաԹ միւժտէսինի ատատէճ վա'զ էթ- մէքտէ տէվամ էտիպ , Գագէլ չէհրինտէ տատիփ իսլահատը ի'Թիգատա Թէրագգի էթմէքտէ իտի, Թ. ի. 1521 տէ ևինէ չէվիվէթիալըտրըն փատիանընը մուհահատպէլէրի իչիւն սիլահլանմատպա սճհատուր օլմատտը Զուինգլիյէ գիյատէսի իւէ միւճիսլի էսէֆ իտի : Զուինգլի քէնտիսի ճահատուսէն միւվԹէրէմ ի'Թիսլար գուտան ա'տատԹը քիլիսէվիյէ իւ- զէրինէ հիւճիւմ էթմէ յինէ , օլ 'ատէԹլէյտէն պա'զը զատտատըզ օլան- լարը հընֆգ սիլէ էտէր իչէն , անընն իւէ հէմէֆգնատ օլանլար լուս- զունատպ ևէրտէ տիւչմէնլէրինի դաձատանատ էթմէքտէ իտիլէր , վէ ԳօնսԹանտ Թատափընատան Ծուրիխատէ վուգուս' պու լան պէտատալըլ- իը ԹէֆԹիչ էթմէք իւզրէ սիլր գօսիսիտօն կէօնատէրիլտի :

Մէզկուր գօսիսիտօն ևէնի Թա'լիմ օլունատն Թա'լիմաԹատան տօլայը

Digitized by Google

չիքեայէք էտիպ Չուինկլիյէ տինկլէմէք սալա խթէմէտիլէր, վէ էվվէլա Յուրինին 200 'ազատան միւրէքքէպ պէօյիւք մէճլիսինին հուզուրունա կէլիպ քէնտիսի հագգընատա օլան չիքեայէք ճէվապ վէրմէյէ րուխսաթ վէրիլմէտի իսէ տէ, սօնկրա մէճլիստէ պուլունան ահպատը Թարաքընատան անը տինկլէմէքսիզին անընթա'լիմաթը 'ալէյհինէ հիւքմ էթմէք ղայէթլէ նահագգ օլտուղու պէյան վէ թէէքիտ օլունտու, վէ անըն կէլիպ Թէզրիյէի զիմմէթ էթմէսի իչիւն րուխսաթ իհսան օլունա տէյու Թալէպ էթմէլէրի իզէրինէ Չուինկլի Ֆէվգ իւլ 'ատէ Թէսիրլի վէճհլէ վէ պէրահինի քնաֆիյէ կէթիրէրէք նուԹգ էտիպ գօմիսիօն վէ մէճլիսի ճէվապտըզ պրագտը։ Սօնկրա իսպաթլար իլէ Չուինկլիյի սիւքութ էտմէյէ յէճէքլէրինի կէօրիւպ, խաֆիէն քէօթիւ ատէմլէրին նէտի իլէ անը գաթէլ էթտիրմէյէ չալըշմըլար։ Գօնսթանս էպիսգօփօսու տակի Յուրինկլի 'ալէյհինէ մէքթուպ եազտըղը Հալտէ Չուինկլի օլ մէքթուպտա ճէվապ եազըպ քէնտի մէպտէլէրի վէ միւվազա'սընը Թաստիգ էթտիքտէն սօնկրա Փաիսավիլյոն եագընատա զէվալ պուլաճաղընը իսնա վէ Թէֆհիմ էթտի։

Չուինկլինին տիւշմէնլէրի պաչգա Թարզ իլէ օնա ղալէպէ էտէմէյէճէքլէրինի կէօրտիւքլէրինտէ Հէլվէթիանըն չուրա մէճլիսինէ միւրաճա'աթ էթտիլէր։ Օլ մէճլիս վա'զ էթմէքլիյի քիւլիյէն նէհի էթտիլէր։ Ամմա Չուինկլի հայաթ միւժտէհինի վազ էթմէք աէլահիյէթինի չուրսի տէվէթլէրտէն տահա ա'լա հիւքիւմէք Թարաֆընատան ալտընղընատան երինէ սէրպէսթ վա'զ էթտի, Յուրիս մէճլիսի տախի անը Թաստիգ էթտի։

Օլ էանատէ Ֆրանսէզի լամպէրթ Ամինեօնտա Ինճիլի վա'զ էթմիշ օլտուղունտան Թէստտի չէքէրէք Յուրինէ կէլիպ Չուինկլի Թարաֆընատան մուհամպէթ իլէ գապուլ օլունտու։ Չուինկլի օնա տէօրթ տէֆ'ա վա'զ էթտիրտիյինտէ տէօրտունճու տէֆ'ասընտա Մէրեմէմ իլէ «'ազիզլէրինդ 'իպատէթինի Թաստիգ էթտիյի հալտէ, Չուինկլի ճէմա'աթտան՝ «Պիրատէր, պիրատէր, եանղըլըրը» տէյու նիտա էթտի։ Լամպէրթ օրատա պուլունան քիլիսէ խաուէմէսի Թարաֆընատան Թէչվիգ օլունարագ Չուինկլի իլէ 'ալէնէն միւպահասէ էթմէքի Թալէպ էթտի, վէ Յուլ. 22 տէ պէօյլէ պիր միւպահասէ իչիւն ճէմա'աթ Թէճէմմիւ' էթմիշ օլտուղունտա Չուինկլի Ֆէրաղոթ էթմէքսիզին տէօրթ սա'ատ գաստար նուԹգ էտիպ քէնտի մէպտէլէրինի Ֆիքսաղը չէրիֆտէն Թաստիգ վէ Թէսպիհ էթտիքտէն սօնկրա, Լամպէրթ օնա ճէվապ վէրճէք տիր տէյու մէմուրօլունտուղու Հալտէ, քէնտիսի քիւլիյէն իլգամ օլունմուշ օլտուղունու, վէ արԹըգ եազընըզ Ֆրանսատտան չէՖա'աթընա միւԹէվէքքիլ օլամաղընը իգրար էթտի։

Թ. ի. 1522 տէ Չուինկլի վէ անըն իլէ հէմՖիքեար օլանպար Ա յնսիտէնտէ Թէճէմմիւ' էտիպ էպիսգօփօսլարընա վէ չուրա մէճլիսինէ

Digitized by Google

ալիլ իթթիֆագ րէսմէն քէնտի էֆքեար վէ ապզուլէրինի ալէյան էթմիլէր։ Գու 'ապզուհալլէրինի տոխի թաալ' ու նէչր էթմիլէր։

Գունուն խազէրինէ Օսվալտ Լուցէրնտէն ֆիրար էթմէկ յէ մէճապուր օլաու (սօնկրա Ցուրիխ մէքթէպլինտէ խոճա թա'յին օլունաու), վէ Զունկլինին գարնաչալարը անըն քիլիսէի փաստավիյէտէն ապրըլմագ վէ հէրէթլէգօա պուլունմագ իզդրէ օլաուղունաան հիճէնիալ, անը թուրաուղու եօլաան րիւճու' էթտիրմէ յէ չալըշտըլար, ֆագաթ Զունկլի տոհահա գիյաուէ քէսալի ճէսապէթ էտիպ վա'զ էթտիյի հագդաթը ճան ու տիլաէն սէվտիյինտէն, վէ վաթանը հէման օլ թա'լիմաթա միհրաճ օլաուղունու պիլիզ, Ցրիստոհա քէմալի իման վէ ի'թթիսաու իլէ միաթվէգքիլ օլարագ խալահաթը քիլիսէ իչինէ տոհահա գիյաուէ ապ' վէ ղապրէթ էթմէկ յէ գարար վէրտի։ Գարընտահչալարընա եագդըղը մէքթուպատա «Ալլահ պանա գուվվէթ իհտան էթտիքճէ՝ տիւնեու իլէ ճաղրուր գալիմիէրինտէն գօրգճագսըզըն պանա սիհհաթը օլունան իչի իճրա էտէճէ յիմ։ Զօգտան վէ տիգդաթլըճա թէֆիէքքիւր էթմէտիյիմ ալը նէվ' թէհլիքէ եօգ տուր։ Գէնտի գուվվէթիմ զա'իֆլիք տիր, վէ տիւչվէնիմին գուվվէթինի էյի պիլիրիմ, ամմա Ցրիստոս պէնի գուվվէթլէտիքճէ հէր չէյէ սիգդէթտիրիմ։ Գէն սիւքիւր էտէրէմ, Ալլահ պաչագա ալը ատէմ վահիթաար իլէ պու իչի իճրա էթտիրիպ, պէնի վէֆասըզլըղըմ իչինէ հիւքմ էտէր։ Գիգիմ պուլունտուղումուզ վազդըթլարա եագըչըր ատրէճէտէն գիյաուէ հալիմ վէ ի'թթիսաուլը օլտուամ գօրգարըմ։ Ցրիստոտաուն գանընընէ գըլյմէթթի վահիթաար իլէ ինճիլի չէրիֆին պու 'ահայիպ գուվվէթի վար տըր քի' չիուտէթլի թէ'աատիլէր անը մէն' էթմէ յիպ անընն զաֆէրետագ օլմահընա պա'իա օլուր։ Ցրիստոտաուն էմին գուլլարը էֆէնտիլէրինէն եա րաալարընը քէնտի ճէսէտլէրինտէ թաչընմագտահան չէքինմէզլէր։ Գէնիմ էմգէլէրինին եագընըզ մնագահա վէ նէթիճէսի՝ Ցրիստոտաուն պիզէ քէնտի գանը իլէ սաթուն ալըպ իհսահան էթտիյի նի'մէթլէրի տահմիլէրէ պիլտիրմէքճէտէն 'իպադէթ տիր »։

«Է՛ա Ցհսուս, ֆահրագ վէ քահաֆիլլէրին սէնէնի գավմընընը գուլագլաթընը նահրլ չահմաթա իլէ տօլտուրտուգլաթընը կէօրթուրսհուն։ Սէպավմէթմահէն ալէրու միհպահհաճ վէ միւնահագա'տահան չէքինտիյիմի, վէ քէնտի միհրահատընա մուխահիճի օլարագ ճէհհահա հիրտիյիմի պիլէրահէն։ Գինահէն 'ալէ յհ սահնա քէմալի ի'թթիսաթ իլէ րիճա էտէրիմ քի պաչլահտըղընը թէքմիլ էտէհէն։ Գիր խաուսուահտա գիյարի մնագահատ վէճճէղ պիհնա էթտիմ իճէ, եէտի գուտուրէթին պինահատը եըգընըն։ Սէնահէն գիյարի թէմէլ պրագտըրմ իճէ, գուտուրէթլի գօլուն թէմէլլիմի եէքահան էյլէհին։ Է՛յ պահգահանը փէտէրուլլահ օլան միհպահրէք Ահահմա, պիգի սէնին չուպուգլարըն օլարագ թէրք էթմէ։ Տիւնեհահընն ահրընընահտէք պիգիմ իլէ պէրահպէր պուլունմահգահ վա'ահ է՛թմէտհին մի »։

Digitized by Google

Գէօղէմէ մուխաթարալար ադամընտա Ջունկի քէսպի գուվվէթ էտիպ, ինայէթի իլահիյէ իլէ տահա գիյատէ ճէսուր օլադագ Թա'լիմաթը պաթըլէ իւղէրինէ հիճբիմ էթտի։ Ծունվ. Թ. Ի. 1523 ատէ, 67 պէնտաէն 'իպարէթ պիր վադրագա չըգադրըպ քիլիսէի մէսիհիյէնին Թէմէլի ասլիյէսինի պէ յան էթտի։ Անլէրին պա'զըլէրի պուռնլար տըր։

«Ինճիլի չէրիֆին քիլիսէ Թադրաֆընտան Թաստիգ օլունճայատագ պիր հիքմիճ եօգ տուր ատյէնլէր Ալլահա գադրը քիւֆր էտէրլէր»։

«Գիլ ճիւմլէ մէվճուտ օլմուշ, օլան վէ օլաճագ ատէմլէր իչիւն եադլընըզ խէլայս եօլու Ղրիստոս տուր»։

«Ալրխաթխանալարըն ճիւմլէսի Ղրիստոսուն վէ պիրլիպիրինին պիրադէրլէրի օլուպ, տիւնեատա 'իհտիէրլէրի' օլմատըղընտան մէզգէպ վէ րիւֆպէի քիլիսէվիյէնին քէաֆֆէսի տէֆ' օլունմագ կէրէք տիր»։

«Ի'թիգատաԹը բուհանիյէտէն տօղայը, սէլամէթի 'ումմուվիյէյէ տօգանընըմատընը հալտէ պիր Թիւրլիւ իճադար օլունմամալը տըր»։

Ջունկի ծուրխ միւ'թէպէրան մէճլիսինին հուզուրունտա պուռ մէպտէլէրի Թէսպիհ էթմէյէ իլթիգամ էթտի։ Գէօյիւք ճէմա'աթ Թէճէմմիւ' էթմիշ, վէ Ղրիաալը չէրիֆին պիր նուսխէսի Ջունկինէն էօնիւնտէ պուլունտուղու հալտէ, Ջունկի «Խէլայս եալընըզ Ղրիստոս վասիթասը իլէ պուլունտուղունու վա'զ էթտիյիմտէն, պիւԹիւն Հէվվէթհատտա հէրէԹիգօա վէ իմԹիհադար օլունտուս»։ Հալա Ալլահըն իամի իլէ պուրատտա տուրտուրուս» տէտի։ Լաքին Փատիվիլէր Ջունկի իլէ միւպահասէ էթմէյէ ատլա ճէսարէթ էտէմէտիլէր, վէ Ջունկինին վա'զ էթտիյի հագգագաթ Թէրադգի էթտի։ Ջունկի իլէ հէմֆքեար օլանլար արասընտա գիյատէ գայրէԹլի վէ ապա'զէն ապաչգալարը սուրէԹլէրի Թէլէֆ էտէրէք վէ Թարգը ախէր նահադդ եէրէ գայրէԹլէրինի կէօսԹէրէն ատէմլէր պուլունտու խէ, Թա'ահճիւպ օլունաճագ չէյ տէյիլ տիր։

Սալիֆ իւզ գիքր մէճլիսէ միւպահասէ վուգու' պուլմատըղը հալտէ, սուրէԹլէրին իմԹի'մալինտէն պահա էթմէք իչիւն Ծուրխ միւ'Թէպէրանընտան պիր պաչգա վէ պէօյիւք ինճիլ Թա'յին օլունտու։ Վագա'ա Փափավիլէրին էքսէրիսի պու մէճլիսէ տահի կէլմէյէ ճէսարէթ էտէմէտիլէր։ Լաքին Հոկտ. 26 տա պիր պէօյիւք ճէմա'աթ (350 նէֆէր ասլիա հագգըր իտի) Թէճէմմիւ' էթմիշ օլուռաղու հալտէ, Ջունկինի իլէ Լէյօ Եուտա էօնիւնտէ Ղրիաալը չէրիֆ նուսխէսի գօնուլտուղունտա, Ջունկինի քիլիսէի մէսիհիյէ նէտէն 'իպարէթ վէ նէյէ չամիլ օլտուղունու պէ յան էթմէյէ պաչլատը, վէ օլ նուԹգատա Ջունկինի Լութէրտէն տահա գիյատէ աչիքտարէն, վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին մէրտամը ասլինէ վէ խալիֆատաքի հալինէ միւթաազգ վէճհիլէ քիլիսէնին հուստուտ վէ խմխիյազաթընը պէ յան էթտի։ Գէօյիւքէմէ պու մնատտէյի աչտը. «Քիլիսէի 'ումմուվիյէ ճիւմլէ Ղրիս-

Digitized by Google

թիանլարըն պուլուանաուղու մահմալէրտէ թէվվի՝ օլունարտըզ ապուքիւն տուեննաստա պուլունուր։ Փիլիպէի մահասուսէլէր Գէրնատէ, Գաղէլոտ, Ցուրիխտէ վէ ասպիր մահմալէրտէ պուլունուր։ Գէնի տինկէլէյէն ճէմա՛աթ Ցուրիխ քիլիսէսի օլտուղանտան Փիթասըը չէրիֆի տինկլէմէք իսթէյէրէք օղ Փիթաստա մխիթարէզ օլանը քէնտիսի խչին հիւքմ էթմէյէ սէլահիյէթ սահիպլի տիր » տէտի։

Գու վէճհլէ Զուինկլի ստատէճ Փիթասըը չէրիֆին տէղտղէթի իլէ թէրտագդի էտիպ, քէնտի էյտիճնտա առահա պաշգա եէրտէ ուստուղ վէ հիյէթի քիլիսէի մէսիհիյէ հատգըճնտա հիչ իշիտիլմէմիշ թա՛լիմատը սաֆիյէյի իրտատ էտէյօր իտի։ Վէ ապիլա չհատիճէ պու մէզհաէլէր հէլվէթիսալըլարըն ուստուլի հիւքմէթի՝ ատիյէլէրինէ գիյատէ մխիթասըզ կէլտի։ Ցատիմ իւլ էվգաթ հուրրիյէթի րահանիյէ վէ քիլիսէվիյէ հուրրիյէթի՝ ատիյէ իլէ պէրտագէր պուլունմուշ տուր։

Գա՛տէհու Զուինկլի Փիթասըը չէրիֆտէն ստուրէթփէրէսթլիյին պատրըսըզը վէ կիւնահընը իսպատ էթտիքտէն սօնկրա, օնա ճէվապ էթմէք իւզրէ Փառիսավիլէր չաղրըլտըգլարընտա, Փիթասըը չէրիֆտէն հիչ ճէվապ վէրէմէտիլէր, վէ ապա՛գըլէրի Զուինկլինէն պուրահանլարը վասիթասը իլէ իլգամ օլունուզ տրթըգ ստուրէթլէրէ սէճատ էթմէյէ յէճէքլէրինի իգրար էթտիլէր։ Գա՛գիլէրի տատխ պիր ուամանմի մէճլիս իչինէ պէքլէյիտլ, օնա հէր խուստուստա մխիրահա՛ատ էթմէք կէրէք իտիյինի իսնատ էթտիքլէրի հալտէ, Զուինկլի «Գիր՝ ուամանմի մէճլիս իչինէ մի պէքլէյէճիմ. պէօյլէ պիր մէճլիսէ քիմ կէլէճէք տիր. Փատիա իլէ պիր թագըմ ճահիլ էփիսգօփօսլար, վէ քիլիսէի մէսիհիյէ օնլարտան՝ իտտարէթ տէյիլ տիր, խայըր. Հոնկ իլէ Ռուանատքի (Ցուրիխ գուրպինտէ պուլունան իքի գարիչ) Փատիա իլէ էփիսգօփօսլարըն ճիւմլէսինտէն զիյատէ քիլիսէ՝ իթիպար օլունմադա չայէսէթ տիր» տէտի։

Սօնկրա թա՛ամը մուգատտէտա այինինէ տայիր Զուինկլի, օղ այինատէ տալա գուրպան մանասը պուլունմիտըղընը պէյտան էթտիքտէն սօնկրա, քիլիսէի փատիավիյէնին թա՛լիմինի թաստիղ էտէն պիր ատէմ պուլունմատը, վէ կէրէք պու մատտէ խուստուստունտա, կէրէք ստուրէթփէրէսթլիք խուստուստունտա Ցուրիխ միւ՛թէպէրանընըն գատարը վէ միւա՛մէլաթը պու միւսահհասէնին միւգթազի գըլտըղը վէճհլէ օլուզ ա՛տաթը փատիավիյէ յի ըէտտտ էթտիլէր։ Ամմա թա՛ատը միւգատտէտա այինի տահա քիլիսէի փատիավիյէնին՝ ատէթինէճ խարա օլունուզ, թէպէուտիւլաթը ըէտմիյէ ատնկրա վուգուզ՝ պուլուտու։

Զուինկլի նուբգունու պիթիրտիքտէն սօնկրա, Շվիտթ խամինատ պիր մէշհուր ճէնէրալ Զուինկլինին քէշաֆլարընը սաթի իւզ գիքը վէճհլէ թատտիղ էթմէտի պիւթիւն ճէմա՛ատ չօգ թէսիր էթտի։ «Խրիսթիանլարտա Գրիատտուս գալալէրինէ գատպուլ էթմէ յէ թա՛լիմ էտէլիմ։ Շիմտիյէ գատար ստուրէթլէրէ թատպի՝ օլտունուզ։ Տաղլար-

Digitized by Google

տաս տաքին օլանլար օվալարըն մուգ-ատատուէս եէրլէրինէ գիյարէթ է-տիւլ, օվալարըն տաքինէլէրի տակիթ պաղլարտաս պուլունան մուգ-ատատուէս մահաղլէրէ գիյարէթ էթ-տիլէր. Ճէրմանիական Ցրոանատայա, Ցրոանատվիլէր Ճէրմանիայա խայրաթ իճրատաբնտաս կիթ-միչլէր տիր. Նէրէյէ կիթմէք կէրէք իտիյինի պիլիրիզ. Ճիւռիճ պէրէքէթլէր Քրիստոտաս տըր. Քրիստոս վաթանըմըզդա կէլիպ հիւքիւմէթ սիւրաիւն. Քէլտիմ մուգատատուէսին գըլըճընը ալալըմ վէ Ալլահ քէնտի խ-չինի զաֆէրատապ էթսին»։

Գու քէլտիլար ճիւռիէյ գիյատէսի իլէ թէէսիր էթտի, վէ Զուին-կի «Ալլահ պիգիմ իլէ տիր. քէնտի ուսմուտունու վիգայէ էտէր. Ա-նըն իսամ իլէ թէրազգի էտէլիմ» տէտի. Գիթթաակի' պու միւսա-հասէ Հէլվէթիատա ֆէվգ իւլ 'ատէ միւէսէր վէ ռէմէրէտար պուլունա-տու.

Լաքին Ինճիլի չէրիֆ թա'լիմաթը օլ զէմանի եալընըզ Ցուրիխտէ սէ-ազաթ իւզրէ թէմէլլէնմիչ իտի, ապաշգա Թատաֆլատատա Փաֆավիլէր տահա սահիպլի գուտուրէթ իտիլէր, վէ թ. ի. 1523 տէ Շուրաի տէվ-լէթինին Լուցէրնտէ վուգու պուլսան սէնէվի մէճլիսինտէ Զուինկլինին թա'լիմաթը 'ալէ կհինէ հիւքմ օլունուպ, Ցուրիխլիլէր տահի օլ թա'-լիմաթա սահհապէթ էթմէմիչ կէմի օլունտուլար. Լաքին Ցուրիխլի-լէր ասլա օլ էմրի րի'այէթ էթմէտիլէր, անճագ տահա գիյատէ միւ-ճէտատէտէն ի'թիգատաթ վէ ուսուլի 'իպատէթլէրինտէն հէր փաֆա-վի այնի ու 'ատէթի տէֆ' էթտիլէր. Ինանա էմրի իլէ թուքուլան մուգատատուէս կիւնլէրէ տահա րի'այէթ էթմէկ կէրէք 'իպատէթհանէ-լէրինտէ րէամէն պիլճիւմլէ սուրէթլէրի գալորտըրըլար վէ հէր վճհվէ չհմաիքի Փրօթէսթանթլար կհսի Փրօթէսթանթ քհխէսինի թէչ-քիլ էթտիլէր.

Գիթ թաակի' Փաւիավիլէր պու չէկլէրէ րիզա վէրմէտիքլէրի կհսի, թէա'տտի չըգարմադա գաղգըչտըլար. Գուրկ գարիկէսինին նրէցի կէճմէլէ յին թէվգիֆ օլունմասը իւզէրինէ քէօղիւլէր այալա գալգ-ատըլար վէ այա'զը եարատմազ ատէմլէրին տէլալէթի իլէ իթթինկէն մանասթըրընա կիրէկտիք եէկհսկ իչտիւլէր վէ մանասթըր պիր գալա իլէ թուքուչուազ եանտը. Փրօթէսթանթլարտան վհիրթ խամինտէ պիր փէտէր վէ իքի օղլու օլարագ իւչ միւ'թէպէր զէվաթ անլէր իլէ պէրաապէր խտիլէր, ֆագաթ օլ եարատմազդըղա ատա եհւզ վէրմէտիքլէրի ասնկրատան իսպաթ օլունտու իսէ տէ, եհինէ Փափավիլէր գի-յատէսի իլէ զազալանաք օլտուգլարընտան, պունլար իլէ պիր րէ-ֆիգ տահա գաթլ էթտիրմէ յէ գատտ էթտիլէր, վէ սօնկրա մէգ-պուր օղուլլարըն քհւչհկհւ սալը վէրիլտի իսէ, թէվգիֆ օլունան տէօղթ քհչինին իւչհւ պաչը քէսիլմէքլէ Գատէնտէ գաթլ օլունտաւ-լար. Գու փէտէր վէ օղուլ չէհհխլէր գաթլ օլունմազ իւզրէ հապա-տան չըգարըլտըգլարը հալտէ, չօգ մուհապպէթ իլէ պիրբհպիրինի

Digitized by Google

եւ բէ քէլէնտէրխէնէ , վէ Իրահատատաս պէրտոդէլը օլտուղլարընը տիւնէ-
րէք սէմոնախկէ վէ տուա'ալար իչէ Քէպախկի րուհ էթտիլէր ։

Ծուրիմլիլէր պուննուն կիւսի չէ յէլէրտէն գօրգամատան իչէ , տատհա
գիյատէ Թէրտագի էտիպ օղ վադրէ գատատար Թէէխիր օղունան սիր
իչէ , հա'նի՝ Փադիսահլէրին 'ատէլինճէ Թա'ամը մեզգատատէն տյինի-
նին իճրատընը տէփ' էթտիլէր , վէ ռանատէն ասնկտա Հէլվէթիէխը Փրօ-
Քէսթանքլար պտա խոտատատաս Փադիսահլէրատէն քիւլիկին սիւթէ-
Փէրրիգ իտիլէր , վէ Թա'ամը մու գատատէսին եէնէ Ըչատղէր վէ գա-
տահմէ Ռուհէի իտանլարընը իճրա էթտիքլէրի սիւսիւլտա իճրատ օլուճամատը
ամնէր տարատընատա գտրնատաշ մուհասատպէթինին տարթմատընա վէ ի-
մանատա տատհա գիյատէ տատիկի օգամալարընտ սէպէպ օլտուս ։

Հէլվէթիէխանէն պատղտա գըրթա'լարը Ծուրիմլիլէրի չուբտ սէճլիսին-
տէն իտարատ էթմէք սէրատընատա պուլունտուգլարը Հալտէ , Ծուս-
րիմլիլէր « Փէսէր , իպն վէ Րուհ իպլ Ֆուտա պիրի Թէրք էթմէ յիպ
նիհայէթինատ ապհի տատղ հանքնա պէտուբատատաճատընա ի' Թխանատրմէզ
վար ։ տէտտիլէր ։

Ծնատաթ Ծուրիմ չօգ վագըթ հատընըզ պուլունմատը , Սգրատ
իչէ Գէրն վէ տօնկրատ Գատգէլ (պուս չէհիրտէ Թէպատիլար հէճ օղտուս
իսկ տէ , նիհայէթտէ էհատինին պիր հարատաքէթի ուտուտմիչէտ իչէ վէ
քհատմիչէն վուգուտ' պուլուտս) վէ տայիր չէհրէր վէ գըթա'լար տատխ
Թա'լիմատը մէտհիչէի իտատկտ չի գատատալ էտիպ Ծուրիմլիլէր հիսի
Ինճիլի խարիթհանէչէ օգատալար ։

Գու չէհրէրին քհամիչէն Թա'լիմաթ վէ 'ատատաթը փատիսահչէ յէ
Թէրք էտիպ տէ , Փրօթէսթանթլարընը տատուլինճէ քիւլհոէչէրինի սիւս-
ճէտատէն Թէչքիլ էթմէչէրի , տատիճ Թուշ գիւճ Ծուրիմս հատգընատա
պէչյան էթտիչիմիզ սիսիլտս վուգուտ' պուլտուղունատան , պատքատատ
Թաճթահլաթ իստրէ պէչ յանը լատգըմ տէ յիլ տիր ։

ԼուԹէրին վէթԹէնպէրիտէ մեզգատաճէթ էթտիչի քհատգհոգ փէչ-
գատանպէրտըր Հէլվէթհատյա տատհի կէչհոգ օգատատս իսիթիլտգ վէ պիր Փըր-
գատ փէչյատս էթտիչէր , վէ ճէրմանիհատատս փէչյատս էթտիքլէրի ղատյրի
մէչքրուս' չէ յէլէրատէն տատհատ գիյատէթ մէգքրուհ վէ հիյատէթի չէ յէլէր
պիրէ Ետատիտրտտր, չէօյէ քի պիրի գիյատէտի իսկ չըտատրմըշ վէ 'մուհատատը
Իտահի պատ տատը' տիչյէրէք քէնտի գատնատաչընը էօտիւրտի, վէ պիթ-
Թատգի' ատնկէրին քէօթհուտքէրի պէէօյէճէ Թիքրատի տէրէճէ յէ պէ-
յիրի տիչյի գէտատն էհատգի պիրատէն ուչատնագատգ պու չէ յէլէրի տէփ'
էթտիչէր ։

Թ. Ի. 1526 տա Գատէնատէ Փատիսահչէր վէ Փրօթէսթանթլար տա-
բատընատա 'ատէնէն վուգուտ' պուօգատուշ պիր մհճատատէլէնին նէթհէտ'
իսլատհաթը քիկիսէ յի պիւթհուն հէլվէթհատյա տատհա գիյատէ Թէվգի'
վէ տատկիթ էթտի , վէ օգ վագըթհատտա ճէրմանհատչըտատ իսկ հէլվէ-
Թհատչը Փրօթէսթանթլատ տատհատընատա Թա'ատը մուհգատատէս հատգ-

Digitized by Google

գընատա վուգաւ՝ պուլան միւճաւաէլէ էուքէրին վէ Զուինկլինին մէպատէլէրի պիր խուսուսատա պիրիպիրինտէն նէ գատարը միւքէֆէրրիգ իսխինի էյիճճ կէտաքէրիր։ Զուինկլի ատօղրուտան Ռիքատը չէրիֆտէ պուլունմայան հատիսատ անըն թա՛լիմաթը իւգէրինէ պիրտա չիւպհէ մէսէնի օլմայան պիր թա՛լիմ հատիսատ այինին հըֆզ օլունմասընա րիզա վէրմէտի, վէ քիլիսէի փուսխավիչէնին պէտա՛թլարընըն քատաֆֆէսինի տէֆ՝ էտիպ էվվէլքի խրիստիանլարըն գաւզուլ վէ ինձրա էքտիքլէրի միսիլլու տինի մէսիհիյի գաւսուլ վէ հըֆզ էքմէճք խաքէտի։ Վագա՛ա էուքէր 'ալէլ խուսուսա մէլանքթօն Ռիքատը չէրիֆէ ֆուգայէ օլմայան թա՛լիմ վէ 'ատէթլէրի հըֆզ էքմէճք խաքէտի, հա՛նի՝ միւճմինի մէրքէպէ փուսխավիչէր իլէ իքթիֆագ իւգրէ պուլունմագ իսթէր իտի։ Վէ հէր նէ գատարը էվվէլա էուքէր թա՛տմը մուգատտէս հագգընատա էքմէճք իլէ չարատլ անճագ թէչպիհաթ վէ 'ալամէթլէրը տիր տէյտա գատարը էտիպ Ռրիստոսուն ճէճէտինին հագգիգաթէն էքմէճքտէ հազըր օլտուղունու գաւզուլ էքմէճտի իսէ տէ, ատնկրա «Պու ճէճէտիմ տիր» քէլամընըն լուղէվվի քէֆֆարրինի քէճքիտ վէ իսրար էտիպ Զուինկլի վէ անըն րէֆիգլէրի 'ալէյհինէ պիյատէտի իլէ սէրթ վէճհլէ նուքթգ էտիպ թահրիրատթ եազըը։ Պու խուսուսատա Հէվվէթիյալըարընըն թա՛լիմաթը՝ փրօթէսթանթլարընը էքսէրիյէ գաւզուլ էքտիքլէրի թա՛լիմաթ օլուպ, մէզկուր միճատէլէտէ անընն մուա՛մէլաթը ապիլա չիւպհէ լուքէրինն մուամէլաթընտան պիյատէ հալիմինք վէ իսրիստիանա եազըլըր քէվազու՝ վէ մուհապպէթ վէ սուլհ սէվիճիլիք կէօսքէրիր, վէ սօնունֆ իւգ գիքր Մոհամուրկ միւքատթէմէսինին թա՛տմը մուգատտէս թա՛լիմի խուսուսատնատա սէմէրէսիզ պուլունմասը պիյատէտի իլէ միւճիպէի էսէֆ պիր չէյ իսէ տէ, եւնէ թատյաֆէյնին գաւզուլ էքտիքլէրի թա՛լիմաթը մէսիհիյէի սայէրէ խուսուսատնատա պիրլ իքթիֆագ գաւզուլ էքտիքլէրի իգրարնատէ քէրքիպ վէ րէֆգէն թատտիգ վէ նէչր օլունտու։

Զուինկլի 'էօմրլունուն սօն աէնէլէրինտէ պիյատէտի իլէ միւճհիլի էսէֆ թատգ իլէ ուսմուրը րուհանիյէ յի ուսմուրը ութղիքիգիյէ իլէ գատըշտըրտը, հէր նէ գատարը քէնտիսի Փէվգ իւլ 'ատէ Ռրիստոսը չէրիֆին սէլահիյէթի միւսթագիլէսինի բէճքիտ իլէ քիլիսէի մէսիհիյէ յի Ռրիստոս թէմէլի իւգէրինէ միւճէտտէտէն քէչքիլ էքմէկ խաղիանէ չալըշըր իսէ խէ տէ, եւնէ խաքիսատան ապէտա ուսմուրը 'ատիյէյէ տահի տիգգաթ էտիպ, ուսմուրը րուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէնին չէհր վէ վիլայէթին մէճլիսինին էլինտէ պուլունմասընա գանա՛աթ էտէր իտի։

Վէ վագթին միւրուրինտէ Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի հէվվէթիալէն եէտի 'ատէտ գըքա՛լարընատա քէչքիլ օլունուպ՝ փրօթէսթանթլարըն պիրիպիրի իլէ վէ գօնշու Փոտիավիչէր իլէ օլան միւնասիպքէրի միւքէնէվի՛վ վէ միւչքիլ պուլունատաղոտ հալտէ, Զուինկլի ատա-

Digitized by Google

լանքով ուսմունքը թուհանիկի վէ քրիստոնէից տէրիկ՝ անձամբ ուսմունքը փոխիմիկիկ իւղերինէ տափակ ատրճիը գիհն վէ վազքիթ էթմէքտակ իտի։ Գէնտիսի պոս վէճհէլ ուսմունքը թուհանիկիդ մհամմէտի մաքարաթի օլսամաղընը կէօրմէդիկ իլայ, գիյասէտ տէրճմէդ վաթմազտան քէնտի վէսմունքիկէրին իֆասընա րիւճոս՝ էթմէտէն իտի կիթտիքճէ Հասընըզ Հէվվիթիանըն ուսմունքը փոխիմիկիկէսինէ տէդիկ՝ անձամբ Էվրօփանըն տէվվիթչէրինին ուսմունտնա տիզգաթ էթմէդիկ վէ պիւթիւն Էվրօփատա Փրօթէսթանթլըղըն Թէրտիգի էթմէսի իշխան Հէսաէ հիւքմտարը Տիվիփին ճէրմանիա Իմփէրատօրու ինթիխապ օլունմասընը Հոլանտա արզուսմնտ զատդագ չալըշտը։

Մայիս, թ. ի. 1539 տա Գայսէր իսմինտէ պիր Փրօթէսթանթ վա՛իզին Փափավիլէր Քարաֆընտան գասթլ օլունմասը իւզէրինէ ճուրիխ իլէ Գէրն էհալիսի սիլահլանըզ Փափավիլէրի Թէրտիկ էթմէք իսթէտիքլէրինտէ Զուինկլի մուհարպէտ իշխան ըվկ վէրէնէրին սիրինճի վէ Նուֆուզլուլարընտան իտի. վէ օլ ատնէ հէր նէ գատար ճէնք օլուզ գան տէօքիւլմէտի իսէ տէ, Փրօթէսթանթլար Փափավիլէր 'ատէ կհինէ սիլահլանմազլար։ Սոնկրա ճուրիխ իլէ Գէրն Քարաֆընտան տատղիսթանտա պուլունան փափավի Հէվվիթիտալըզըն Թէ՛ատիւչի իշխան զավախրէ վէ ասկիրէ կէօթիւրիւլմէսի գատախի 'ատէք օլտու իսէ, վէ պու լէվազիմաթըն կէօթիւրիւլմէսինի տիրիղ էթմէք ինանմհյէթէ մուզայիր վէ գըթլըզ սէպէպլի օլտու իսէ տէ, Եթնէ պու Թիճարէթ մէն՝ օլունտու, վէ Զուինկլի պուննա րիզա վէրտի, վէ օլ գըթլըզտա հէլալ օլմազտու պուլունան ատէմլէրէ ասկիրլէրտէն հէտհյէ օլարագ կէօնտէրիլէն զավախրէ մէն՝ օլունտու։

Գէօրէճհ Զուինկլի սիկրիսախրինէ տալա սիւթասլըզ կէլմէ յէճհէք իւնէմլի մէմուրիյէթին մէտտահյէթինի քէնտի իւզէրինէ տալըր իտի, Էհալինին ըվ յիսի րուհանհսի իտի, ուսմունքը փօխիմիկիկ խուտատունտա պալշ սիւսթէչտար իտի, վէ 'ատաքէրլէր իլէ օրտուլար ապտալընտա սէրտարը էքրէմ կհալի իտի։

Թ. ի. 1529 տա վուգտա՝ պուլան Մարպէրկ սէճլհինտէն ոսնկրա, Զուինկլի տահա գիյասէտ Իմփէրատօր Ֆարդ 'ալէյհինէ սիւրահատա վէ Փափավի Ֆրանսա հիւքիւմէթի իլէ տիւէ սիւքատաթէպէ էտէր իտի։ Օլ ատաղըգտա տտափի Հէվվիթիա Փափավի գըթա՛լարը մուհարէպէ իշխան Ճուրիխ վէ Գէրնտէն տահա գիյասէտ Թէտարիք կէօրմէքտէ իտի։

Նհհայէթտէ Հոկտ. 11, թ. ի. 1531 տէ, Փափավիլէր ասնագըզըն Ճուրիխ չէհրինին գուրպինտէ պուլունան Ֆասիսէրէ կէլէրէր վէ Ճուրիխլիլէր՝ Ֆուրսաթլէրի կէչտիքտէն ոսնկրա անէլէրէ 'ասաքէրլէրինին գըսմէթի իլէ մուգաւէմէթ էթմէյէ չըգտըլար։ Զուինկլի 'ասաքէրլէրին վա՛իզի օլտատագ պէրաապէր չըգմասը մէճպուր օլտու։ Գէնտիսի տտափ տտահա կէրի կէլմէ յէճհէ յինէի պիրիսպ գայէք մհբէթէտիֆ

Digitized by Google

ալարագ գէվճէսի վէ չօճուգլարը իլէ վէտալաչտըգտան սօնկրա ա-թընա պիներ կիթտի ։

Օլ գաֆիրէլ ճէնկինէ փափաղիլէր ղալգպէ էտիպ , Ջուինկլի իլէ ծուրիիս մի՛թէպէրանընտան չօղու մագթուլ օլտուլար ։ Փափաղիլէր Ջուինկլինին ճէսէտինի պուլտուգլարընտա ղայթըլէ ղազապնաք ալարագ անը տէօրտ՝ քէստիքտէն սօնկրա եագըպ քիւլիւնիւ տէ րհազհէարլար իլէ կէօթիւրիւլմէյէ աթտըլար ։

Անտէն սօնկրա ծուրիխլիլէր փափաղիլէրին մաթլուպտընճա միւ-սալմանլար գապուլ էթմէյէ մէճպուր ալարագ , անճագ քէնտի ուսուլի քիւիսէ վէ 'իպատէթ վէ իմթիյազաթը րուհանիյէյի մահֆուզ սագ-լայապիլտիլէր ։ Ջուինկլի իւզէրինէ տոպսի , չօճուգլար քէնտի փէ-տէրլէրի իւզէրինէ մաթէմ չէքէր կիպի պիւթիւն ծուրիիս էհալիսի ֆէվգ իւլ ղայէ եաս վէ մաթէմ չէքտիլէր ։

Նագլիյէթինի մուխթասարճա զիքր էթտիյիմիզ պուս տինտար մու'-ալլիմի պիր խուսուսատա թագպիհ էթմէք իննանա տիւշմէզպէ տէ , եինէ ճիւմլէ րուհանի մէմուրլէր անըն 'իպրէթինտէն քէնտի մու-գաատէս մէմուրիյէթլէրինի ուամուրը փոլիթիգիյէ իլէ գարըշտըրմա-յըպ փաք հըֆզ էթմէքլիյի էօյրէնմէք կէրէք տիրլէր ։ « ձէհաատըմը-զըն սիլահլարը ճիհատնաի տէյիլ իլլա րուհանի տիրլէր » ։

Digitized by Google

ՅԱՍԱԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՅՐԱՆՍԱՏԱՑ ՎԷ ՅՐԱՆՍԷՎԻ ՀԷԼՎԷՔԻԱՑ ՎՈՒԳՈՒ՝ ԳՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱՔԸ ՓԻԼԻՍԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

Պէշինճի Մխտտէֆին խչխանճխ վէ տէրտխանճխ Պաղլարընտա պէյան օլունտուղու վէճհլէ Յրանսատա իչ տէհրտէն պէրու խալահաքը քիլիսէ իչլուն իքի եօլ իլէ չալըշըլմըշ տըր։ Պիրի, եա՛նի՝ Փարիս տար էլ Ֆիլանուընընն մու՛ալիհէրինին չալըշմասը քիլիսէի փափավիչէնին ուսուլ վէ թա՛լիմաթընա խալէլ կէթիրմէքսիզին վէ չատան պուլմուշ օլան մէքրուհաքընն տէֆ՝, վէ հիւքիմէքի փափավիչէնին հուզուգը հիւքիմէքի 'աստիչէ իւզերինէ թէճավուզ էտիսլ մաղրուրանէ վէ թէհամմիւլսիւզ իֆրաթա վարտագ մու՛ամէլէ էթմէսինի մէն՝ էթմէք իչլուն չալըշըրլար իտի։

Տիկէր Բարաֆտան Յրանսանընն տագխթան սէմթէրինտէ պուլունան վալտէնսիզըր քիլիսէի փափավիչէտէն գաթ'ի 'ալագա էտիսլ, հէմ օլ քիլիսէ Բարաֆընտան թէ'ատսի չէքմէքլէ էվվէլքի տէհրէրտէ պուլունան քիլիսէի մէսիհիչէնին 'իսպատէթի խալիսէ վէ ի'թիգատընը սահիհէ վէ ուսուլի սաֆիչէսինէ րուճու՝ էտէրէք սիր հագիգի քիլիսէնին թէչքիլի իչլուն չալըշմագտա խտըլըր։

Օնալթընճը տէհրտէ վուգու՝ պուլան պէօյուք խալահաքը քիլիսէ Յրանսատա՝ ճէրմանիա վէ Հէլվէթիատա օլտուղու տէրէճէտէ զաֆէրեապ օլմատը խսէ տէ, եինէ տահա զիյատէ չէհհիտլէր վէ թէ'ատսի ալթընտա օլան էյի իման իգրարը օլ տիյարըլարտա վուգու՝ պուլտու։

Թ. Ի. 1489 տա Ալբի տաղլարը իւզերինտէ պուլունան կրընօպլը վէ կափ չէհրլէրի գուրպինտէ կիլիսէ Յարէլ իամինտէ սիր չօճուգ միւ'թէպէր վէ տինտար խանէտանտան թէվէլլիւտ էյլէտի։ Անըն վալիտէ յինի քիլիսէի փափավիչէնին 'ատէթինէ չօգ միւթաագիգ վէ ի'թիմատը օլտուգլարընտան կիլիսէ օլ տիյանէթտէ պէօյուտու։ Տահա եէտի եա սէքիզ եաչընտա թքէն վալիտէ յինի իլէ պէրապէր Սան Ֆրուա իսմինտէ սիր մուգատատէս մահալէ կիտիպ Ֆրիատատան հաչընտան եափըլմըշ տէ յուս սիր հաչա սէճտէ էթտիրինտէ օրատատ պուլունան փափաս օլ հաչ հագգընտա զայէթ 'ամաչլիպ վէ իննանըը

Digitized by Google

մազ մու'ճիզէլէր նագէլ էթուխինտէ , էլպէթտէ չօճուդ քեաֆֆէխինէ ի'թիգատ էթտի , վէ պիր կէնճ գարը պիր պէպէք գուճաղընտա կէթիրէրէք օլ անտէ կիրիպ փասխաս տախի օնա 'աշէգ իչարէ թէլէրի իլէ մու'ամէլէ էթտի իսէ տէ , եինէ պու քէյֆիյէթ անըն վէղիտէ յինինէ թէօքէշ օլմատը ։ Պու քէյֆիյէթ օլ վաղթըն քէօթիւլիւյիւնիւ էյիճէ թէմամիլ էտէր, զիրա տինի մէսիհինին զէվալ պուլմատը իլէ պէրաբաբեր ավալագ տախի քէօթիւլէշիր իտի ։

Ֆարէլին փէտէրի անըն ուճուրի հարպիյէ յէ սարֆը վաղթ վէ զիհնէ էթմէսինի իսթէտի իսէ տէ , քէնտիսի զիյատէսի իլէ թահսիլի իւլումուն ուրզուսինտէ իտի , վէ փէտէրի էնճամ պու արզուչա րիզա վէրմէյէ մէճպուր օլատու ։ Ֆարէլ քէնտի մէմլէքէթինտէ էլինտէն կէլտիյի գատար իւլումուն թահսիլինտէ թէրաղգի էթտիքատէն ատնգրա , թ. ի. 1510 տա Փարիսէ կիտիպ անըն մէշհուր տար էլ ֆիւնուէնընտա տահա զիյատէ թէրաղգի էթմէք իւմիտինտէ իտի ։

Թ. ի. 1493 տէ Լրֆէվր իսմինտէ չօգ 'ալիմ վէ տինատար պիր ատէմ օլ տար էլ ֆիւնուէնա կէլմիշ օլուպ չայիրտէրինի մէտրէսէվիլիք ուսուլինճէ տէյիլ անճագ տահա սահիհ պիր իլմի հիքմէթի 'ագլիյէ ուսուլինճէ թա'լիմ էթմէքտէ իտի ։ Վա'զ էթմէքլիքտէ թէտրաթը չօգ վէ 'ասլի միւքեալէմէտէ հալիմ վէ մուհապիզէթլի իտի . լաքին կէրէք գատիմի 'ատէթինտէն վէ հալիմիյինտէն , կէրէք տիյանէթի զահիրէտէ ասպիրէյրտէն զիյատէ մէնճա'աթ պուլտուղունաան , քիլիսէի փասփավիյէնին ճիամէ մանթուղաթընը իճապ էտէր իտի ։

Պու մու'ալիմ Ֆարէլին զէքեավէթ վէ տիյանէթինի կէօրիպ թահսին էթտի , վէ մու'ալիմ իլէ չայիրտի պէ յինինտէ իւնախյէթի հասան-նէ վէ յտա օլունտու , վէ իքիսի հագիգաթըն նուրինէ կէլմէղտէն էփէյի պիր միւտատէթ միւրուր էթտի ։

Ֆարէլ քիլիսէի փասփավիյէնին րիվայէթինէ միւրաճա'աթ էթտիյի կիսպի տէրունի րահաթսըզլըղա տիւչար օլտու , վէ էզմինէի գատիմինէն միւէսիսիէրինին թահրիրաթընը միւթալա'ա էթտիյի հալտէ , եինէ զամիր րահաթլըղընը պուլմայըլ Ռիթասը չէրիֆի միւթալա'ա էթմէյէ պաչլատը , վէ պիթթասի' անըն միւնասիպէթի իլէ այն ու 'ատէթլէր խուսուսունտա տահա զիյատէ չիւպհէյէ տիւչար օլտու ։ Լաքին պիր մու'ալիմ օնա 'ատահա Ռիթասը չէրիֆի օգուճագ ճայիզ տէյիլ' տէյտա մէն' էթտի։ Օլ էտնատէ Լրֆէվր ա'ագիզլէր հագգընտա օլան, րիվայէթլէրի թասլ' էթմէք իւզրէ ճէմ' էտիպ , օլ իչտէ կէթտիքճէ անըն Ֆայիտէսիզլիյի օնա զիյատէտի իլէ թէսիր էթմէքլէ, տէր 'ագասպ Ռիթասը չէրիֆին միւթալա'ասընա թէվֆիճիւհ էյլէտտի, վէ քէնտիսի միւթալա'ա էթտիքճէ չայիրտէրինէ տախի հայաթ քէօլմընը թէֆսիր էթմէյէ պաչլատը ։ Փաւլօսուն րէտաղէէրինի թէֆսիր էտէր իքէն , պիթթասի' միւմին խայրաթ իլէ տէյիլ անճագ իման իլէ թէտրիյէ օլունմասը թա'լիմինի պուլտու ։ Անալընըզ Աղլահ

Digitized by Google

քէնտի ինտգէքի իլչ հայտաքը էպէտիկէ իչիւն միւմինի քէտրիկէ էտէր, վէ քէնտի ա'մալխիպին ատալահը՝ ինսանլի օլտուգ ֆիանի վէ ապաթըլ ատըր։ Վատգա'ա Ալլահտան իհսան օլունան ատալահ պուգի, հատիգի, նուբաննի վէ հայտաքը էպէտիկէ իչիւն ինտյէքի իհսան էտէն ատալահ ատըր։ ատէտիւ։

«Ա'մանըդ ապիր ատամի քէպրիկէ օլունտուճունա» ատէյտա Լըֆքէվրէ պիւտղ օլունտուղունատա, «Գիչ ատամի տէյէլ, խայըր, իլլա սինկէրճան քէօվպէքգատրար անճագ. Գրքատատա խանն էքմէքգլչ հայտաքը էպէտիկէյէ նտյիլ օլմուչչար»։ «Էյի 'ամմէլէր լսպըմ ատըր ամմա նտալընըդ պա'խի քէպրիկէ օլան խանընըն հատիգաքիէն հատըր պուլունմատընտա 'ատամէքի օլմագ իւդրէ լսպըմ ատըր» տէտի։ Շագ մէշհուր մուհ'ամմիտ ապէյլէճէ Գրքատատը չէրիֆին խտալխա քա'լիմաքընը ապէյտան էքտիքճէ չտյիկտուէրի անընն գէլտճագրընտա չօգ տիգգտաքի էքտիէր. 'ատէլ խուտատա Ֆատրէլ պուտ քա'լիմաքտատա չօգտատան ապէրու տրգուէքյիսպ մհհքտաճ օլտուգտու հատիդտաքը պուլուտուգ ճան ու տիքտատէն գատպուլ էքտի, մհս գքիսպաքը վէ իգպէրտպը տէրսունի ապիրուէն հապը օլունտուս։ Գէնտիքինի խէլտա էքմէկյէ մհգգքիէտիր օլմատըղընը ապիկպ, Գրքատատա մէճճանէն խէլտա իհսան էքտիքինի էօգրէնտիկինտէ պիկտա քէրէէտտիս ի'քիգատա էքմէկյէ հապըը խտի։ Հայտաքը մհս֊ժտէի օնտա խտալհսէն քէպտչիր օլունտուղտա կիսպի, պիկ մէՇհուտնէյէ գատատ էքտի։ Լըֆքէվրը պէօյլէճէ Գրքատատատն քէֆֆարէքքինէն ֆգագիկքինի պէյտան էյլէտի։ «Գիկհուճահ օլան զապ հիգգամ օլտունատ, վէ մհճմրհմ ատապ վէրհիր։ Գէրէքէքի՝ լանէքի ըէֆ՝ էտէր, վէ մէլ'ուն մհսպարէք օլտու։ Հայտաքը մուքտագ էօգիու, վէ էօլհուչէր իհսան օլունատ։ Ճէչչալի մհսաքհատգիկ քէպգիկ օլունուտպ, հիճճագ քէպճիկ օլունուտ։ Գիկհիմ իրտատէքհմիզ, ա'մալկմիզ պէհհուտէ օլուտպ, Ալլահըն պէգհիմ իչիւն օլան մհս֊բատա վէ ա'մատի մհսէսատէր տէր»։

Լըֆքէվր Գրքատատը չէրիֆ քա'լիմաքընը պէյտան էքմէկյէ պէրատպէր, օլ վագըքի Ֆրանսէսվի քհսհսէ խտատեճէսի իլչ ըտահհսլչէրինը տահհսլագ վէ ա'մատի մէգտմհմէլչէրինի քհատգտիհ էտէր իտի, վէ «'ատգիպչէրինո» չէՖա'ատքընըն պատքըսըդընտա վէ ևտալընըդ Գրքատատատն չէՖա'ատքընտա քէվէքքհսլ վէ ի'քհխտատա օլունմատըընտա տատիկր վա'զ վէ քհատհիմ էքտէկինատ, Ֆատրէլ էվվէլ գիյտատէսի իլչ քա'լատճհսլպ էտէր իտտի, գիքրտա պէգտագէքի ինտէն պէրու օլ քատրիգտէ ևհսրհսհմէ կյէ պպըշմըր իտտի, վէ քհսհսէն փատփագիկյէտե միհհքէրէմ վէ 'ատգիպ ի'քհխտատ օլունատ գէվատհտա տու'ա էտտհպ ատնչէրտէն պէրէքքէքի իհսհտա էքմէկինքէ ենտա չօգ գքտատ կէսիր իտտի։ Ֆատգատի պուտ մհստատէ իհքէրինէ՝ պիկտ տէՖի'ա տէքտհսնէ օգրատշմատհտրը խհիքհտմ պուտ գհտտատուտե կիսպի, քհտատմհչնէն ի'քհիգատատիքը փատփագիկյէի պագքըքէտէն գուրքուգհտուշ օքտու։ վէ քէնտի քէնհրհսպէի տէրուհյէնի իլչ Գրքատատատն քէֆֆարէքքինէն էմհատհիգ գքյմէքինի տուշմուշ ատըր։

Գէօյլէճէ փատփագիկյէ էտատէքինուէն գուրքուգհտուտե կիսպի Գրքատատատն քէֆֆարէքքինէն էմհատհիգ գքյմէքինի տուշմուշ ատըր։

Digitized by Google

Թասալը չէրիֆի 'Իպրահիմ վէ Եուհաննի լիսանլարտան տիգզաթլըճա վիւ-
Թալա'ա էֆէնկյէ պաշչեստը, վէ կիթտիքճէ Գրիսաուս վէ անքըն քէչա-
մըը եապընըղ արաստըղը վէ մուհասապէճի էֆէնտիյի սէլահիյէթ վէ տէնկիլ
օլտու։ Անքըն Թէճրիպէճի զաթիկէսի ԼուԹէրինգի կիլիսէ իտի, վէ Լու-
Թէր իլէ Ջուինգլի անլէրին իչլէրինի պաշչահաղտան էվվէլ պուս ատէմ
վէ անքըն մուհամմէտ Լըֆէվր, վէ պա'զը չայիրտաշչըլըր Փարիս տաղ
էլ Ֆիւնունընտա իսլահաԹը 'Ի'ԹիգազտաԹը մէսիհիյէ էֆ պաշչամըշըղ
իտի։ Ֆուրէչ ասնկրաս Փարիստէ միւտէրրիս օլտու։

Լըֆէվր տաֆէ Գրիֆտաղը չէրիֆի Ֆրանսըզճայա Թէրճիւմէ էֆէնկյէ
պաշչայըղ օլ մէմուուհ վէ 'ազիմ իչ նօթօնլու Գէտօտաուն եէմէ
իլէ Թէքվիլ օլունտու. չէօյլէ քի Ֆրանսատտա վուգու՝ պուլան իսլա-
հաԹը քիլիսէնին Ճէրմանիատան եաֆատտ Հէլվիթիատան կէլէնկիլ
ասնճազ զաթի Ֆրանսատտա հասըլ օլմուշ օլտուղտու տէրքատտ տըր։

Գիր տէ տիգզաթա չայան տըր քի հիքմէԹի իլահիյէ իլէ օնպէՔըն-
ճը ատէհրտէ վուգու՝ պուլան այնօյիւք իսլահաԹը քիլիսէնին պիր-
ատէն Էվրօփանըն տայքի հէր Թարաֆընտտա պաշչէլատտաը միւնա-
սիպ տայըղմըշ տըր։

Տաղիֆ իւզդիքր վէճհլէ իսլահաԹը Ի'ԹիգազտաԹը մէսիհիյէ Փարիս
տաղ էլ Ֆիւնունընտա ԹէրտագՂի էֆէնկյէ, Դըրտալ ատթայընտտա
տաֆէի հայատի միւժտէսինի ճան ու տիլտէն գապուլ էտէնէլէր վըր
իտի։ Գաղտրինալ Գրիսօնէնին օղլու Մօ Էսիհագօփօտու կիլէտա՝ (օ տտա
Գրիսօնէ իսմի իլէ եատտ օլունուր) Լըֆէվրին մու'ալիմլիԹի իլէ հա-
յատ Թարիղինէ տէլալէԹ օլունտու, վէ Գըրտալըն հէմշիրէսի, չօլ զէ-
քեատվէԹի վէ ճէմաալի իչլիւն էրտագալը մու'լիմաԹ ատրաստնտա հիւանի
չահատէԹէ նայիլ օլմուշ օլան ՄարկարիԹ՝ Ալէնտօ հիւքիւմտարընըն
զէվճէսի, մէգգիւր Էսիհագօփօտուն տէլալէԹի իլէ Գրիֆագալը չէրիֆէ,
վէ տօղրուտտան Գրիստոտտա իսմնը խալխա վէ հագիգի իլէ տէլալէԹ
օլունտու։ Գէնտի Թէճրիպէճի մէսիհիյէտա ԹէճԼիֆ էֆէտիյի պու'զը
չէրին իսլահիյէր իլէ կիւզէլ այէյտան օլունուր։

Գիլա չիւպհէ ախալագը մէզմուտէտա իչիւն մէշհուր օլան աֆրայը միւ-
հիւքճանէի Ֆրանսէվիտէ տաքին օլմագ տաահմ իւլ էվգաֆ օնտա տաղըր
Թէճրիպէճի իտի. ՖագտաԹ պիր իտիհաԹիան Փրինչէտ եապըչըր վէճհլէ
'էօմր խմրար էֆէտիյի հէր Թարաֆտան չէհատէԹ օլունուր։

Ֆրանսէվի ՓրօԹէսԹանԹլարըն էն չիտտէԹլի տիւշմէնի Սօրպօն
նահաղրը Գէտտա իտի. Օլ ատէմ պիր Թագըմ միւԹ'ասիպ փատիսվի-
լէրին րէֆագաԹը իլէ էլինտէն կէլտիյի գաատտ Ֆրանսայը օլ եէնի
Թա'լիմաԹտան ահագլէմէ յէ չալըշըր իտի։ Գէտտանըն խէսիրաԹը իլէ
Փարիս տաղ էլ Ֆիւնունը իսլահաԹը քիլիսէ 'ավէ յհինէ մու'ամէլէ
էֆտի։ Լագին Գըրտալ Ֆրանսատա Գէտտանըն չհտտէԹլի ԹէչէՔքիլէ-
րինէ եիւզ վէրմէտի, չէօյլէ քի Գէտտա իլէ րէֆիգլէրի Լըֆէվր վէ
Ֆարէլ վէ Էսիհագօփօտ Գրիսօնէ վէ ասյէրլէրի Փարիստէն գօվմագա

Digitized by Google

միւէսսէր օլսուգլարը հալտէ օլ պէհան արթըզ եասխանագլարը գաղմասը, լաքին պու վէճհէյ պաշլանմըշ օլան խալհաթը քիլիսէյի թահտան վէ պօզմաղա իւմիա էթմիլլէր։ Էվխագօհա Գրիսանէ Մգա կիտիս, Լըճէվր վէ Ֆարէլ վէ սայիրլէրի օգայա առա՛վէք էթտի վէ պիր 'իլմի իլահի մէգթէպի աչատագ օլ մէրգէպէն Թա՛լիմաքը հագիգաչէ գիչատէ նէչր օլունտու։ Գա՛ռէհու Գէտտա վէ սայիր փատիսվիլէր Լըճէվր հագգընտա չիգեայէթ էտիս, օլ ամու՛ալիմի սիր գօմիսիօն հուգուրունտա թէպգիրչէի գիմմէթ էթտի։ Ֆագաթ Ֆարէլ քէնտի վաթանընա Գիրար էթմէչ յէ մէճպուր օլտու, վէ օգատտա հայաթ միւժտէհինի վա՛զ էթտի։

Մօ Գրօթէսթանթ քիլիսէոնին երէցի Լըքլէր Թէվգիֆ օլունուպ իւչ կիւն գատար չէհրին սօգագլարընտա գամչըլանտըգտան սօնկրա «Հէրէթիգօս» տէ յու ալըրընտա գըզկըն տէմիրիլ Նիչան գօնուլտու. վալիսէոի տանի 'ալէնէն «Գրիստոս իլէ չէհիտլէրինէ չէրէֆ օլտուն» տէ յու նիտա էթտի։ Սօնկրա Լըքլէր Մէցէ կիտիպ գիչատէ զայրէթ իլէ պիր 'իպատէ Թանեէնին ատրէթլէրինի գըրըպ պօզտուգու հալատէ, էհալի գայէթլէ զատայանաք օլտուլար, վէ Լըքլէր չօգ խաբէնէմ չէքտիքտէն սօնկրա Մէգամ. ձ ԹԵ. 4—9 քէլամլարընը սէօյլէյէրէք եագըլըպ գաթէ օլունտու։ Էվխագօհա Գրիսանէ ըՏԳիֆլէրի գատար ատպաթ կէօսթէրմէտի. վէ անիտէ Մօ չէհրինտէ վէ ճիվարընտա Փատիավիլէր գալէպէ էթտիլէր։ Գու Թ'ատտի էտիճիլէր տափի Գէրքէն իսմինտէ պէ յգատէ պիր Փրօթէսթանթ իւգէրինէ հիւճիւմ էտիպ օնու հապատա իլգա էթտիլէր, վէ Թէէլիֆ վէ Թէրճիւմէ էթմիշ վէ եառընտա ճէմ' էթմիշ օլտուգու քիթապլարը 'ալէնէն եագատըլար։ Լաքին Գըրըպ պու ատէմին հապատ իլգա օլունմաքընտան կիւճէնէրէք անը սալը վէլտի. վէ պու Թ'ատտի սէպէպինտէն տօղըլան Ներսէթիանլար պաշգա Թարագլարտա հայաթ նուրունու նէչր էթմէգտէ իտիլէր։ Ֆարէլ Հէվվէթիայա կիտիպ, վէ Ֆրանսէվի Հէվվէթիատա չօգ միւէսսէր օլարագ չալըշտը։ Ֆարէլ Հէվվէթիայը Փրօթէսթանթ վա'իզլէր իլէ կիւճէլ միւշարէքէթ փէյտա էթտի։ Ֆարէլ էգապլօսուն իլգի եիւպիւ վէ գօրգագ օլմասընտա Թէհամմիլ էտէմէգ իտի։ Սօնկրա Լիյօն չէհրինին գուրպինտէ պուլունան ՄօնԹէպէլիարտա կէլիպ վա'զ էթտի։

Ձէպր. 24, Թ. Ի. 1525 տէ Փավիա ճէնգինտէ Ֆրանսէվիլէր իմփէրաթօր Ի'արլըն 'ասագլարի Թարագընտան եէնիլէրէք Գըրըպ Ֆրանսա էսիր ԹուԹուլտու։ Գունուն իւպէրինէ Գէտտա վէ ըՏԳիֆլէրի Ֆուրսաթ պուլուպ տուհա չիտտէթ իւգրէ Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էթտիլէր։ «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէյինի» գուրուպ, էվվէլա Էվխագօհա Գրիսանէյէ Թէվգիֆ վէ խաթինթուգ էթտիլէր։ Ֆագաթ պիյատէսի իւէ միճճիպի էտէֆ պիր չէյ տիր քիօլ Էվխագօհա էօլիւմ գօրգուսաընտան հագիգաթը

Digitized by Google

թէրք իւլէ քիւհսէի Փափավիյէնին մաթլուպաթընը գապուլ էթտի։ Լըֆէվո Սիրազպուրկա ֆիրար էթտի, վէ Փրինչէս Մարկարիթին հիմմէթինտէ եւզ եաչընա գատար եաշայապագ թ. ի. 1557 տէ վէֆաթ էթտի. վէ թէ՛ատտի էտիճիլէր պա՛զը ղայրի մէշհուր Խրիսթիանլարը գաթլ էթմէքլէ գանա՛աթ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար, լաքին էրթէսի ույնէ գէրքէն գաթլ օլունտու, վէ թէ՛ատտի էտիճիլէրին չիտտէքի օլ գատար իֆրաթ տէրէճէսինտէ իտի քի, Գընրսլ (էսարէթինտէն 'ավտէք էթտիքտէն սօնկրա) քէնտի թարաֆընա գազանմագլէ Մարկարէթ թարաֆընտան վիգայէ օլունմասա իտի, Փրօթէսթանթլարըն ճիւմլէսի 'իտտամ օլունաճագլար իտի։

Ֆարէլ Ֆրանսատան Ֆրանսէվի Հէլվէթիայա չէքիլիպ պիր վագըթ քէնտիսի վա՛իզ իտիյինի էհալիյէ պիլտիրմէ յէրէք նկլտէ պիր մէքթէպտէ հօճալըգ էթտի, լաքին սօնկրա այիքեարէն հայաթ միւժտէսինի օրատատա թէէսիրլի վէճհվէ վա՛զ էյլէտի, թ. ի. 1529 ուա Գէրն վէ Գազէլ տաւսի անլէրին ճիվարլէրի իւլ պէրապէր Փրօթէսթանթ օլտուգտան սօնկրա, Ֆարէլ Գէրն հիւքիմէթի թարաֆընտան օլ մէրքէզ Ֆրանսէվի Հէլվէթիատա միւթա՛ալիգ պուլունան Մօրա չէհրինին ճիվալըընտա Ինճիլի վա՛զ էթմէք իչիւն թա՛յին օլունտու։ Օրատատա չալըշմասը պու գատար սէմէրէլի օլտու քի, էհալինին վէ միւ՛թէպէրանըն էքսէրիսի Փրօթէսթանթ օլտուլար։ Գա՛տէհտ. Ֆարէլ Գէրն իւլ իթթիհատնամէսի օլան Լօզանու վէ սօնկրա նէօչամ էլէ Գէրնատէն պիր թամահյէնամէ պէրապէր կէթիրէրէք կիթտի։ Նէօչատէլ Փափավիյէրին պիր գալէ՛սի կիալի իտի։ Անըն բուհանի րէֆյիսէրի վէ պաշ րահիպլէրի զալիմ վէ քէօթու լաքին զէննկին վէ նուֆուզու տաճի, վէ էհալիսի գլյատէսի իւլ միւթէ՛ասըպ Փափավիյէր իտիյէր։ Լաքին հայաթ միւժտէսինի ղուրպէթտէ տինկիլէ յիպ գապուլ էթմիչ օլան պա՛զըլարը վար իտի, վէ պունլար Ֆարէլի պիլ մէճպունիյէ գապուլ իւլ օնա մէզպուր չէհրին գուրպինտէ վա՛զ էթտիրիպ սօնկրա տաճի չէհիր իչինտէ վա՛զ էթմէյէ օնա թէքվիֆ էթտիւէր իսէ, Ֆարէլ թէքվիֆի գապուլ էտիպ չէհիր մէ յտանլարընտա ֆէվգ իւլ 'ատէ թէսիրլի վէճհ իւլ վա՛զ էթտի, չէօյլէ քի էհալինին չօղու, պէօյիւքլէրինին գապաճաթը իւլ ճէհտլէթտէ գալմըշ օլարագ, Ֆարէլին վա՛զլարընտա հագիգաթը մէսիհյէի խալիսէ յի իչիթտիքլէրի կիալի րուհանա իհտաս օլմուշ օլուպ օլ թա՛լիմաթը գապուլ, վէ քիւհսէի փափավիյէնին ա՛տաթ վէ թա՛լիմաթը պաթըլէսինի րէտտ էթտիւէր։ Րուհանի րէֆյիսէրի տաճի գալգըշըպ պու խալահաթը մէն' էթմէյէ չալըշմըլար իսէ տէ, միւէսսէր օլամատըլար։ Ֆարէլ պա՛զէն չօգ հիտաէթ իւլէ մու՛ամէլէ էթտի իսէ, եինէ օլ տիյարլարընըն էհալինին թասալ՛աթընա անըն հիտտէթի էյի կէլտի։ էհալինին պիր տէօյիւք ճէմա՛աթը Ֆարէլի նէօչաթէլին պէօյիւք 'իթաաէթ իտտամէնէ կէթիրիպ օնա օրատատա վա՛զ էթտիտիքտէն սօնկրա,

Digitized by Google

եէք տիլ օլտրագ վէ ասլա մանի՛ գապուլ էքմէյճէք տէրճէմէտէ հիւտահէքլէնէրէք օրատան պուլունան օյուլմուշ քահվիրլէր վէ պուխթլէրին քահֆիֆէսինի եէրլէրինաէն քէսիլէ եըրթմագլէ , ալայ իլէ անլէրի կէօթիւրիւլ ուշուրուճուման ատըտըլար , վէ սօնգրա այնը 'ուճուսի մէճլիսաէ , Ֆարէլ հիչ այնը վէճվէճ միւտահէյէլ էքմէճ յէրէքք գուրան ատըտգլարը հալտէ , Փրօթէսթանթլար զուլիպ օլտուլար ։

Ֆրանսէվի հէլվէթիաստա իսլահաքը քիլիսէ Ավի տատղլընտան ագան սէլ կիսի հիւտահէք իւգրէ պուլունտու իսէ տէ , հինէ իսլահաքը հազրիգիյէ իտի , վէ օ Ֆրանսէվիէրին վէ հէլվէթիալըլարըն հէր խուսուստա մուգթէտիների օլմազա տա'վէք օլունմազտագ տաճի հինէ ան'էրին իճան վէ ճէսարէթինի վէ Ավլահըն անլէր ապասընտա աչիքտար օլան ինայէթ վէ հիքմէթինի մէտհ էտէրիգ ։

ՏՈՀԱՆՆԱ ԳԱԼՎԻՆ

Օնալթընճը տէհրատէ վուգու՝ պուլան իսլահաքը քիլիսէ իչիւն չա լըշան ատէմլէր ապասընտա օլ ղէմանն էտհատալը թէսխրաթըն էն մէշհուրու Լութէր իտի իսէ տէ , սօնգրաքի տէհրլէրտէ էվրօփաստա , ապախուսուա ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա պուլունան Փրօթէսթանթլարըն թա'լիմաթը իւգէրինէ ճիւճէնտէն գիյասէտ թէսխր էտէն Գալվինն օլտուղունտան , անընն ահվալ վէ ա'մալինի պիր գիւչատար թէֆխիլաթ իւգրէ գիչգր էթմէմիչ լազըճ տըր ։ Գիր նազար իլէ Գալվինն՝ Լութէրին վէ Ջուինգլինին խաղէֆի ի'թիխապ օլունապիլիր, պիրտա անլէրտէն 25 սէնէ սօնգրա, եա'նի՝ նօյէնտէ Մուլ. 10, 1509 տա թէվէլլիւտ էյլէտի ։ Լութէր քէնտի մէչհուր քէլամլարընը վէթթէմմուէրկ 'իսպատէթխանէսինին դօգտուտունա եափըշտըրտըգը գիմանն Գալվինն տօգուզունճու եաչընտա իտի ։ Վօրմս մէճլիսի վազթինտէ օնևչինճի աէնէսինի թէքգիլ էթմէքտէ իտի ։ Ֆրանստա Գըրաչ Փավիւտտա էախր թուքուլտուղու գէմանն օնալթընճը եաչընտա իտի ։

Գալվինին վէտէրի նօյէն մի՛թէպէրանընտան օլուպ , վալիտէխնին տինատարլըգ վէ ճէմաղ իչիւն հիւանի չահատէթի վար իտի ։ Սէպաղվէթինտէ ճիւմլէ րէֆիգլէրինտէն գիյասէտ տէրսլէրինտէ թէրբիյէ էթտի ։ Փէտէրի անը օնիգինճի եաչընտա իգէն ճէսէն չէհրինճի քիլիսէ խատէմլէսի ապասընտա գայտ էթտիրտի ։ Ինքի սէնէ սօնգրա Փարիսին գիր մէչհուր մէքթէպինէ կիթտի , վէ օրատա Ֆէվգ իւլ 'ատէ գէքտավէթ վէ տիրայէթ կէօթէրիպ լաթինճը լիսանտտա վէ 'իլմի հիքմէթտէ նատիր տէրճէճէտէ մա'լիմաթը քէտմիլէ քէսպ էյլէտի ,

Digitized by Google

չէ՞ալէ քի սօնկրա քէնտի թահրիրաթընտա պուլունան խթիլահաթ օլ էյամտա միւսթամէլ օլան լաթինի տէյիլ՝ անճաղ գաւտիմի Րօմանընն էն մէշհուր միւէլիֆլէրին խթիլահաթ վէ ուսուլի թէրթիպինի խաթըրա կէթիրիր։

Փէտէրինին արզուսունա րիայէթէն Քալվին օնտօգուզունճու եաչընտա օլտուղունտա, Օրլէան չէհրինէ մէշհուր Պէտրօս Մէթէլլա եանընա՝ իւմի գավանինի՝ատրէյնին թահսիլի իչիւն կիթտի։ Էհման օլ վագըթտա տաախի Քրիսթալը չէրիֆի օգուսմաղա վէ Տունանի լիսանը թահսիլ էթմէյէ պաչլատը։ Օրատտա տաախի մու՝ալլիմ րիւթպէ վէ մէմուրիյէթինէ նայիլ օլտու։ Օլ էնատէ կիճէլէրինին ընըսֆընը տէրսլէրինի միւթալա՝ա էթմէքլէ կէչիրիր իտի, վէ պէօյլէճէ սօնկրատան էմնալըզ չէօհրէթ քէտպ էթտիյի մա՝լիմընթը միւքէմմէլէ վէ սահիհէյի թահսիլ էթմէքտէ իտի, զիւա էրպատը՝իւլում վէ մէա՝րիֆին մահիր օլտուգլարը հէր չէյտե քէնտիսի պի գուսուր մա՝լիմընթ թահսիլ էթտի։ վէ պիլա չիւպհէ անըն վիճդուսը պու վէճհէլէ զա՝իֆլէնտի։ Գէօղլէճէ տէրսլէրինին թէքմիլ էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1529 տա Փարիսէ կիթտի վէ օրատա Թէճրիւպէի տէրունիյէսի իլէ Թէօվսէ վէ իմանը հագիգի նէ օլտուղունու լայըգը վէճհէլէ թաստիգ էթտի։ Աւկօսթինօս վէ Լուքեր կիսի պիր ուզուն միւտտէթ իզտիրապը տէրունի չէքմէսի՞ն իսէ տէ, եինէ սէյլամէթ վէ զամիր րահաթլըղընա տէրունի օղրաչմալար իլէ էրտիյի քէնտի քէլամլարընտան աչիքտար տըր։

Քէնտի իգրարընճա «Քիլիսէի Փափավիյէնին պիլճիմիլէ մաթլուպաթ վէ ա՝տաթընը իֆա էտիպ անլէրէ ի՝թիմատ էթտիյիմտէ զամիր րահաթլըղընա միսիլ օլամատըմ, անճաղ քէնտիմի Թէֆթիչ էթտիքճէ տահա զիյատէ զամիր՝ազապլընը չէքտիմ, չէօյլէ քի րահաթ վէ սէլամէթտէն քիւլլիյէն մահրում գալտըմ»։ Լաքին ազ վագըթ զարֆընտա Քալվին պու տէրունի օղրաչմալարտան կէչիպ, Քրիստոստա սէլամէթի պագիյէ յի պուլտու։ Քիւլլիյէն քէնտիսինի Քրիստոսա վագֆ էտիպ օլ վագըթտան ի՝թիպարէն պէր ղէյ իչիւն, ե՝նի՝ քէնտի մէնֆա՝աթը տէյիլ իլլա Քրիստոսուն չէրէֆի իչիւն վագֆինի վէ գուսուրէթինի սարֆ էթմէքտէ իտի։ Գու տաախի տիգգաթա չայան տըր քի, Լուքէրին տէրունի վէ զահիրի օղրաչմալարը քէնտիսինտէն սօնկրա կէչէնլէր իչիւն միւֆիտ պուլունտու։ Քալվինին հինի սէպավէթինէ սիլէ քիլիսէի Փափավիյէնին ինանալարըն զամիրլէրի իւզէրինէ օլան հիւքիւմէթի չօգ զա՝իֆլէնմիշ իտի։ Լուքէրին ճէհհատը չօգ իտտա՝ա վէ ա՝տաթը փափավիյէնին սլաթըլըղընը աչիքտար էթմիշ իտի, վէ Քրիստոսուն քէֆթարէթի քաւմիլէսինէ իման էթմէքէ իլէ վէ եալընըզ պու եօլ իլէ միւմին թէպէրիյէյ նայիլ օլապիլիր տէյու թա՝լիմի սաուիթ գըլընմըշ վէ Փափավիլէր ապասընտա պիլէ պա՝զը միւհիմմ թէպտիլաթ պըտուշ տուր։

Քալվին ճան ու տիլտէն Քրիստոսու քէնտի եալընըզ խէլասքարը

Digitized by Google

իչին գասպուլ էթտիքատէն սօնկրա, Փարիստէ Փրօթէսթանթլարըն մահֆիլ ճէմա՛աթլարընտա վա՛զ էթմէյէ պաչլատը, վէ ղայրէթի քեսափլէ իւլէ ֆագիրլէր վէ մահալուալար իչիւն չալըշըր իտի. Թ. Ի. 1532 տէ անըն իւլք քիթապը օլսրագ Լաթինի գատիմի միւէլլիֆլէրինտէն օլան Սէնէքանըն չէֆգաթ վէ հալիմիք թահրիրաթը իւղէրինէ պիր թէֆսիր թէէլիֆ վէ թաա՛ էտիպ, Գըրրալա կիւզել պիր տէրս վէ էօրնէք կէօսթէրմէկ մէրամընտա իտի, լաքին միւէսսէր օլմատը. Քալվինին քիթապը քէնտիսի իւղէրինէ տահա զիյատէ փափաղլիլէրին տիգգաթընը ճէլպ էթտի. Օլ էանատէ տահի, եա՛նի՝ Թ. Ի. 1535 տէ, Գըրրալ Փրօթէսթանթլարըն իւմիտինէ միւխալիֆէն հարէքէթ էտիպ, ա՛տաթը Րօմավիյէ զիյատէ րի՛այէթ կէօսթէրէրէք թէ՛աատի թէքրար պաչլատը, վէ պիր գաչ նէֆէր Փրօթէսթանթգաթլ օլունտու, վէ օլ վագըթտան ի՛թիպարէն թէ՛աատի չիտէթլէ վէ չօգ սէնէլէր իչիւն Ֆրանսատա Հիւքիւմէթ թարաֆընտան սահապէթ պուլուպ մէյտան պուլտու. Քալվին հէման օլ վագըթտա քէնտի մէչհուր քիթապընը, եա՛նի՝ «Թալիմաթը մէսիհիյէնին խիւլասաի միւքէմմէլէսի» օլան քիթապընը թէէլիֆ էտիպ Գըրրալա թագդիմ էթտի. Օլ քիթապ օլ վագըթտան չիմտիյէ գատար Փրօթէսթանթլար արասընտա ֆէվգ իւլ՝ատէ միւ՛թէպէր թուբութուլմուշ վէ թութուլմագտա տըր. Քալվին քիթապընը Գըրրալա թագդիմ էթտիյինտէ Գըրրալա եազտըղը մէքթուպատա մուֆսաասալէն Փրօթէսթանթլարըն մէպտէլէրինի թաատիգ իւլէ անլէյի տիւշմէնլէրինէն իֆթիրալարընտան վիգայէ վէ թէպրիյկի զիմմէթ էթտի. Օլ մէքթուպատա տահի Պազէլտէն Թ. Ի. 1535 տէ կէօնտէրտի. Օլ մէքթուպատա Քալվին քէմալի հիւրմէթլէ Գըրրալա իւլթիճա էթտի խէ, տահա զիյատէ վէ քէմալի ի՛թիմատ իւլէ հիւքիւմտարլարա տէյիւլ անճագ հիւքիւմտարլարընը Հիւքիւմտարը վէ քէնտի քիւհէսինին Րէյիսի մուքէդդը Ֆրիստատա միւթէվէքքիլ օլտուզունու թէքհիմ էյլէտի. Լաքին Գըրրալ Քալվինին սէրպէսթիյինի պիր ճիւնհա՛ատա էյլէտի, վէ Փրօթէսթանթլարը թէ՛աատի էթմէքտէ տէվամ էտիպ Ֆրանսօանընէն խաւլէֆլէրինին էյամընտա օթուզ սէնէ գատար Փրօթէսթանթլարտան չէհիրլէր զայէթ չօգ իտի. Գախտաւուս չօլ զուլիմ վէ ինսանիյէթսիզ Գըրրալիչա Ի՛ահէրինանընէն էյամընտա Փարիստէ հէման պիհլէրճէ Փրօթէսթանթլար պիրտէն գախմ օլունտուլար, չէյլէ քի հէր նէ գատար ՚ումուսէն թէ՛աատիրէր հագիգաթը մէսիհիյէ վէ քիլիսէի հագիգիյէնին թէրտագիսինի միւճիպ պուլունմուշ իտ՚ատ, Ֆրանսատանընը հալի միւսթէյանա թուբութուլմալը տըր, գիրա թէ՛աատի օյատա հէմ Փրօթէսթանթլարըն չօղունու հէլալ էթտի, հէմ՚ատ Ֆրանսատ էհալիսինին ախլագընը իֆսատ էթտի.

Քալվինին սաղիֆ իւզ գիքր քիթապընը պուրատատա պիր միգատար թէփսիլաթ իւլէ թա՛րիֆ էթմէմիշ միւնասիպ կէօրմէյիր.

Digitized by Google

ՔԷՆՏԻ ԻԳՐԱՐԸՆԱ ԿԷՕՐԷ ՓԱՐԻՍՏԷՆ ՓԻՐԱՐ ԷԹՄԷՂՀ ՄԷՃԱՓԱՐ ՕԼՐԱՓ, ՓԱՉԷԼՍԷ ԱՍՔԻՆ ՕԼՍՈՒՂՈՒ ՀԱԼՍԷ, ԹԱ'ԼԻՄԱԹ ԽՈՒԱՍՈՒԱՆՏԱ ՓՐՕ-ԹԷԹԱՆԹԼՍՐ ՀԱԴԳԸՆՏԱ ԻՓԹԻՐԱ ԻԼԷ ՀԻՔԱՅԷԹ ՕԼՈՒՆԱՆ ՀԷՂԵՐԷ ՎԷ ՓՐՕԹԷԹԱՆԹԼԱՐ ԱՐԱՍԸՆՏԱ ՁՈՒՀՈՒՐ ԷԹՄԻՀ ՕԼԱՆ ՍԱԹԸԼ ՎԷ ՄԱՉԱՐՐԱԹԸ ՁԼԻ'ԻՄԷՐԷ ՆԱԶԱՐԷՆ, ՌԻԹԱԱԼԸ ՀԷՐԻՓ ԻԶԷՐԻՆԷ ՄԷՊ-ՆԻ ՕԼԱՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՀՂՀ ՈՒՍՈՒԼ ԻԼԷ ՊԷՂՂԱՆ ԷԹՄԷՂՀ ԻԼԹԻ-ՁԱՄ ԷԹՏԻ։ ՓՈՒ ՔԻԹԱԱԼԸ ՓՐԱՆՍԸՉԱՃՍՍ ԹԷՂԼԻՓ ՎԷ ԼԱԹԻՆ ԼԻԱՍ-ՆԸՆՆԱ ԹԷՐՃԻՄ ԷԹՏԻ, ՎԷ ԻՔԻ ԼԻԱՆՍՍ ԱՆԸՆ ԻՍԹԻԼԱՀԱԹ ՎԷ ԹԷՐԹԻԱԻՀ ՂՍՂԷԹ ՄԻՉՔԷՄՄԷԼ ՎԷ ՄԻՉԱԹԱՀԱԷՆ ՏԻՐ։ ՓՈՒ ՔԻԹԱԱԼ ԷՎՎԷՂԼԱ ԹԱԱՂ' ՎԷ ՆԷՂՐ ՕԼՈՒՆՏՈՒՂՈՒՆՏԱ ՊԷՕՂՂԷ ՄՂՄՈՒՈՒՀ ՎԷ ՊԻ-ԳՈՒՍՈՒՐ Ի'ԹԻԱԱՐ ՕԼՈՒՆՏՈՒ ԻԱԷ ՍՏԷ, ԱՕՆԿՐԱՍՏԱՈՆ ԹԷՔԳՐԱՐ ԹԱԱՂ' ՕԼՈՒՆՏՈՒՂՈՒ ՀԱԼՍԷ ՍԻԴԳԱԹԼԸՃԱ ԹԱԱՀԻՀ ՎԷ ԹԷՎԱԻ' ՕԼՈՒՆՏՈՒ։

ՓՈՒ ՔԻԹԱԱՍՈՒՍ ՌԱԼՎԻՆ ԷՎՎԷՂԼԱ ՄԷՎՃՈՒՍԻՂԷԹ ՎԷ ՍԻՓԱԹԸ ԻԼՍՀԻ-ՂՂ ՀԱԴԳԸՆՏԱ ՄԱ'ԼԻՄԱԹ ԹԱՀԱԻԼ ԷԹՄԷՔ ՎԷ ՔԷՆՏԻ ՔԷՆՏԻՄԻՎԻ ՀԱԴԻԴԱԹԷՆ ՊԻԼՄԷՔ ԽՈՒԱՍՈՒԱՍԹԸՆՏԱՈՆ ՊԱՀԱ ԻԼԷ ՊԷՕՂՂԷ ՄԱ'ԼԻ-ՄԱԹԸՆ ՓՈՒԶԻԼԷԹԻՆԻ ԿԷՕԱԹԷՐՈՒԻՔՏԷՆ ՍՕՆԿՐԱ, ՀԷՐԻ'ԱԹԸ ԻԼՍՀԻՂՂ ԻԼԷ ԿԻՈՆԱՀՔԱՍՐԸՆ ԴՈՒՏԱՍԻՂԷԹ ՏՈՂՐՈՒ 'ԱՏԷՄԻ ԴՈՒՏՐԷԹԻՆԻ ՎԷ ՔԻՍԼԼԻ ՄԻՃՐԻՍՄԼԻՂԻՆԻ ԹԱՍՏԻԴ ՎԷ ԹԷՍՊԻԹ ԷՏԷՐ։ ՊՈՒ ՊԱՊԱՏԷ ՌԱԼՎԻՆ ԱՒԿՕՍԹԻՆՕՍ ՎԷ ԱՆՍԷԼՄՕՍՈՒՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸՆԸ ԴԱՊՍԼ ՎԷ ՊԷ-ՂՂԱՆ ԷՂԼԷՏԻ։ ՇԷՐԻ'ԱԹԸ ԻԼՍՀԻՂՂ ՂԻ ՀՂՄ ՏԷ «ԱՐՔՍՍՂԷՐԻՆ ԻՄԱՆ ԻԴ-ԲՍՐՆԱՄԱՀՍՆԻՆ» ՔԻԹԱԱԼԸՆՏԱ ԹԷՓԻՐ ԷԹՏԻ։ ՄԻՉՄԻՆԻՆ ԹԷՊՐԻՂԷ-ՍԻՆԻՆ ՂՃԱ ԻԼԷ, ԵԱ'ՆԻ' ՌՐԻԱՏՈՍՈՒՆ ՔԷՓԱՐԷԹԻՆԷ ԻՄԱՆ ԷԹՄԷՔԼԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՈՒՈՒԼՍՍՈՒՂՈՒՆՈՒ ԼՍՒԹԷՐ ԿԻՊԻ ԹԷՍՊԻԹ ՎԷ ԹԷՏԷՔԻՍ ԷՏԷՐՔԷ, ԽԱՂՐ Ա'ՄԱԼԻՆ ԽԼՃԱՍ ԷԹՄԷՔ ԵՕԼՍՍՆՏԱ ՓԱՂՂՏԷԽԻԶ ՕԼՏՍՒՂՈՒՆՈՒ ՊԷ-ՂՂԱՆ ԷՏԷՐ։ ՄԻՉՄԻՆԼԷՐԻՆ ԵԻՆԷ ԿԻՈՆԱՀԱ ՏԻՒՉՎԷՔՏԷՆ ՎԷ ՆԻԿԱՂՂԷԹ-ՏԷ ՀԷԼԱՔ ՕՂՍԱԳՏԱՈՆ ԱՆՃԱԳ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ՎԷ ՓԷՐԱՎՍՍՆ ԻՀՍՍՆ ՕԼՍՍՆ ԻՆԱՂԷԹԻ ԻԼԱՀԻՂՂ ՎԱՍԻԹԱԱՐ ԻԼԷ ՕԼՏՍՒՂՈՒՆՈՒ ԹԱԱՍՏԻԴ ՎԷ ԹԷՓՀԻՄ ԷՏԷՐ։

ՌԻԼԻԱՏԷ ԻՓԱՓԱՎԻՂԷՆԻՆ ԽԱՂՐԱԹ ՎԷ ԿԼԻՆԱՀ ՄԻԱԱՍ'ԱՏԷՍԻ ՎԷ Ա'ԱՂԻԶԷՐԻՆ» ՀԷՓԱ'ԱԹԸ ՎԷ ՊՍՍ ՄԻՍԻԼԼՍ ՄՍՍՏՍՏԻՂԷՐ ԽՈՒԱՍՍՍՈՒՆՏԱ ՕԼԱՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՁԷԼԼԷԹԻՆԻ ԼՍՒԹԷՐ ԿԻՊԻ ՎԷ ՏԱՀԱ ՄԻՉՔԷՄՄԷԼ ՎԷՃՃԻԼԷ ՃԷՐՀ ՎԷ ՐԷՏՏ ԷՏԷՐ։ ԹԱ'ԱՄԸ ՄՍՍՂԱՏՏԷՏ ԱՂԻՆԻ ՀԱԴԳԸՆ-ՏԱ ՌԱԼՎԻՆԻՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՊԼԻԼՍ ՀԻՍՊՀԷ ԼՍՒԹԷՐԻՆՔԻՆՏԷՆ ՄԻԹԷ-ՓԷՐՐԻՂ ՕԼՍՍ, ՋՍՒԻՆԿԼԻՆԻՆՔԻ ԻԼԷ ՄԻԹԹԷ'ՀԻՍ ՏԻՐ։ ՕԼ ԱՂԻՆԻՆ ԹԷՋԼԻՀԱԹԸ ՌՐԻԱՏՈՍՈՒՆ ՃԷՍՏԻՆԻՆ ՀԱԳԻԴԱԹԷՆ ՀԱՂԸՐ ՕԼՏՍՒՂՈՒ-ՆՈՒ ՏԷՂԻԼ՝ ԱՆՃԱՂ ՌՐԻԱՏՈՍՈՒՆ ՊԻՂՂԱԹ ՔԷՆՏԻ ԴԱՎՄԸ ԻԼԷ ՀԱՂԸՐ, ՎԷ ԽՈՒԱՍՍՍ ԱՂԻՆԻ ՄԷՂԱՍՐՈՒՐՈՒՆ ԻՃՐԱՍԸՆՏԱ ԼՍՒՀՃԱ ՀԱՂԸՐ ՕԼՏՍՒ-ՂՂՈՒՆՈՒ ԿԷՕԱԹԷՐՈՒՐ ՏԷՂՍՍ ԹԱ'ԼԻՄ ԷՏԷՐ։ ՌԱԼՎԻՆԻՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷ-ՍԻՀԻՂՂԷՆ ԷԱԱՍԽՂ ԽՈՒԱՍՍՍՈՒՆՏԱ ՕԼԱՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸ Ի'ՂՆԻՔ ՄԷՃԼԻՍԻ-ՆԻՆ ԷՃԱՆԻՄԻ ԱԷԼԱՍԷ ԹԱ'ԼԻՄԻՆԻ, ԱՒԿՕԹԻՆՕՍՈՒՆ ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆԱԱ-ՆԻՂՂ, ՎԷ ԿԼԻՆԱՀ ՎԷ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ԹԱ'ԼԻՄԷՐԻՆԻ, ՎԷ ԱՆՍԷԼՄՕ-

Digitized by Google

սուն քէֆարէթէ տայիր օլան թա՛լիմինի թասատիգ էտէր , վէ տիգ-
գաթա չայան տըր քի Քալվինին թա՛լիմաթը քէնտիսի տահա կէնճ
պիր ատէմ օլտուղունտա միւքէմմէլ օլուպ վազէթըն միւրուրինտէ
թէպէտիւլ էթմէտի ։

Քալվին ալէօյիւք քիթապըննը Պազէլտէ թէչլիֆ վէ թասա՛ էտէր-
քէն , մէզկուր Ցարէլ ապաշգա չօգ եէրլէրտէ հայաթ քէլմընը վա՛զ
էթտիքտէն սօնկրա ճէնէվա չէհրինէ կէլտի , վէ տայիր եէրլէրտէ օլ-
տուղու կիպի օրատա տսխի Փարֆավիլէր վէ անէրին պաթըլ թա՛-
լիմաթ վէ ա՛տաթը անըն ղայրէթ վէ թէսխրի վա՛զէտը ՚ազէ յէհինէ
սալա տուրամատըլար , վէ հէր նէ գատար փարփասալար վէ րահիպլէր
օնա մուգավէմէթ էթտիլէր իսէ տէ , եէնէ Հէվվէթհանըն պաշգա
մէրքէզ չէհրէրինտէ վուգու՛ պուլտուղու կիպի խալահաթը քիլիսէ
պիրտէն օլմուշ վէ էհալինին հիտտէթի իլէ փարփավիլիք տէֆ՛ օլա-
նուպ Փրօթէսթանթ ուսուլ վէ ի՛թիգատտաթ վէ ՚իպատէթի մէկ-
տանո պուլուպ սապիթ գըլընտը ։

Լաքին հէր նէ գատար Ցարէլ պէօյլէճէ Փաւլօս Ռէտուլ կիպի եէր-
տէն եէրէ կէզիպ չօգ մահալլէրտէ Ինճիլի թէպշիր վէ Փրօթէսթանթ
քիլիսէլէրինի թէշքիլ էթտի իսէ տէ , եէնէ պիթթապի՛ օլ մահալ-
լէրտէ էհալինին մա՛լումաթ վէ թէճրիւպէի մէսիհիյէ խուսուսաթընտա վէ ախալագա թէպտիլ վէ թէճուիտ օլունմալարընըն պիրտէն սապիթ օլմասը միւճքիզ տէյիլ իտի ։ Պագէ քիլիսէնին թէմէլինի պրուգըպ , րուհանի պինայը ՚իմար էթմէկ իշի՝ մուգատտէրի իլահի իլէ Քալվինէ հավալէ օլունտու ։

Քալվին Պազէլտէն Իթալիայա Ցէրտարա չէհրինէ գիյարէթ էտիպ , Իթալիատա Ինճիլի թէպշիր էթմէկ իսթէր իտի , վէ Ցէրտարա հիւ-
քիւմտարընըն Փրօթէսթանթ գէվճէսի թարաֆընտան սահապէթ պուլուրու , վէ օլ վազըթտան ՚էօմրիւնիւն նիհայէթինէտէկ օլ տին-
տար Տուչէսա իլէ միւքեսթէպպէ էթտի իսէ տէ , Իթալիատա Քրիստիանա միւէսսէրէն խրգէմէթ էտէվէ յէճէյինի կէօրիւպ քէնտի վաթանընա ՚ավտէթ էթտի , վէ Ցրանսատա ապըս րահաթ գալա-
մայաճաղընը պիլիպ ագրանը իլէ վէտապըչագը , վէ գիյատէսի իլէ միւթէսսիֆ օլարագ քիւլլիյէն վաթանընը թէրք իլէ , թ. ի. 1536 տա ճէնէվա չէհրինէ , եա՛նի՝ ՚էօմրիւնտէ պէօյիւք իշ կէօր-
տիւյի մահալէ կիթտի ։ Լաքին օլ զէման օրատա գալմագ նիյէթ-
տէ տէյիլ իտի ։ Ռէնտիսի քիթապըլարը միթապա՛ա վէ թահրիրաթ թէչլիֆ էթմէք Ցուրսաթընը իսթէտի , ամմա Ցարէլ օնա՝ «Ապահ էլ Ղատիրին իսմի իլէ սանա իհանատ էտէրիմ քի պատրատտա մէզքէզ Ապահընը պու իշինի ծգրա էթմէքդիյէ պիզէ եարտըմ էթմէտիյին հաղ-
տէ , Ապահ թարաֆընտան լա՛նէթ ատանա խասպէթ էտէճէք տիր , զիրա քէնտի չէրէֆինի Քրիստոսուն չէրէֆինէ թէրճիհ էթմիշ օ-
լուրսուն » տէտի ։ Քալվին տսխի պու քէլամընը տա՛վէթի իլահիյէ

Digitized by Google

կիպի գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլաբաձ , օրատտա սաքին օլուպ չա-
լըշմաձա դարար վէրտի ։

Քալվինին Ֆարէլ իլէ օլան միւշարէքէթի բուհանիյէսի քէնտի հի-
նի վէֆաթընատէք տէվամ էթտի ։ Պիրիսիրինտէն էվսաֆը Թապի-
իէլէրի խուսուսունտա չօգ միւթէֆէյրիդ օլարաձ , Քալվինն Ֆարէ-
լին ղայրէթ վէ հագիգի տիյանէթինի վէ ֆէվգ իւլ 'ատէ մէրիքէ-
լամ օլմասընը , Ֆարէլ տախի Քալվինին էմնալըզ զէքեավէթ վէ 'իւ-
մինի վէ Քրիստոսուն քիլիսէյի հագիգիյէսի իչիւն Թէրքի նէՖսիների
վէ անըն սապիթ օլմասը իչիւն չալըշմասընը Թահսին էտիպ , պի-
րիպիրինէ խալխանէ մուհապպէթ էտէրլէր իտի ։ Սօնկրա Քալվին
վէՖաթ էթմէյէ իւզրէ իքէն , Ֆարէլ սէքսէն եաշընտա օլարաձ նէօ-
չաթէլտէն ճէննէվայա անըն իլէ պիր տահա կէօրուշմէք իչիւն եա-
յան կիթտի ։ Քալվին ճէննէվատա տէվամ էթմէյէ իւզրէ իգամէթ
էթտիքտէն սօնկրա , Ֆարէլ նէօչաթէլին երէցի օլտու , վէ Վիրէ
խամինտէ անլէրին պիր խալխ տօսթու Լօսան քիլիսէսինին երէցի օլ-
տու ։ Քալվին տախի ճէննէվատա րէֆիգլէրինտէն պիրի , եա'նի' Թէ-
յօտօր Պէզա իլէ սըզը ահպապուլըզ միէյտա էտիպ , քէնտինտէն սօն-
կրա Պէզա 'իլմի իլահի միւտէրրիսի վէ միւէլլիֆի օլուպ չէօհրէթ
քէսպ էյլէտի ։

Քալվին էվվէլա ճէննէվատա վա'իզ Մէմուրիյէթինի գապուլ էթմէ-
յիպ անճաձ 'իլմի իլահի միւտէրրիսլիյինի գապուլ էթտի իսէ տէ ,
ազ վագըթ զարՓընատա ճէննէվալըլարըն իպրամը իլէ վա'իզ Մէմուր-
յէթինի տախի գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլտու ։ Օրայա վասըլ սլտու-
ղու սէննէ (նոյ. այընտա) վէ երինէ էրթէսի սէննէ , եա'նի՝ Ցուլ. 20 ,
թ. ի. 1537 տէ ճէննէվա միւ'թէպէրանը մէճլիսի վէ էհալիսի Քալ-
վինի վէ Ֆարէլին ԹէէլիՓ էթտիքլէրի իգրարնամէյի րէսմէն գա-
պուլ վէ Թաստիգ էթտիլէր , վէ էհալինին ախլագաձ իսլահաթը ի-
չիւն Ֆարէլ ԹարաՓընատան չալըշըլըը իսէ տէ , տահա չօգ միւէս-
սէր օլմասընդընատան Թէրպիյէ լուզումու Քալվինէ աչիքտար օլտու ։

ճէննէվալըլար Քրիթասը չէրիՓի՝ տէՓ՝ օլունմուշ Թա'լիմաթ վէ
ա'տաթը փափավիյէ եէրինէ գապուլ էտիպ , ումուրը 'ատիյէլէրինի
Թա'լիմաթ վէ ահքամը մէսիհիյէ իւզէրինէ մէալնի ԹուԹտուլար ի-
սէ տէ, Քրիթասը չէրիՓին գուլուպ վէ ախլագ վէ ա'մալի ինսանիյէ յի
Թէճռիտ էտիճի գուվվէթինի տահա հիսս վէ Թէմամիլ էտմէտիլէր ։
Քալվին էվվէլ էմրտէ վէ միւէսսէրէն տիգգաՓընը Թէրպիյէ յի սա-
պիթ էթմէքլիյէ վէրտի ։ Վագա'ա պու խալահաթ պիԹԹէտրիճ Թէ-
րագգի էթտի , վէ օլ իւք սէննէ վիԹԹէմպէրկտէ վէ Ցուրիխ-
աէ զուհուր էտիպ միւճիպլի մնազարրաթ օլան ւրօթէսԹանԹ
Փէսատճըլար ճէննէվայա կէլիպ պիր միգտար նուՓուզ քէսպ էթտիք-
լէրի հալտէ , Քալվին անլէրէ մուգավէմէթ էթմէյէ մէճպուր օլտու ,
վէ անլէրին իՓԹիրալարընատան քէնտիսինի Թէպրիյէյէ զէմմէթ էթ-

Digitized by Google

տէյինատէ լազըմընտան զիյատէ հիւտուէք կէօսթէրտիյի ինքեար օլուենումազ. վէ իպթիտատան Քալվինին ճէնէվատա խմրար էթտիյի 'էօմիւռ էնվախ քէօթիւ վէ եանկըլըզ աստմէլէր իլէ ճէհաատ վէ օղրաշմալարտան 'իպարէք իտի, Էհալիտէն վէ միւթէպէրանտան պա'զըլարը Քալվինին իտրար էթտիյի ուսուլի թէրպիյէ 'ալէյհինէ գալ գըշտըգլարընտա վէ պա'զը ա'տաթը գատոլմէյի իպգա էթմէք իսթէտիքլէրինտէ, Քալվին իլէ ըէֆիգլէրի ճէմա'աթլարընտա Թա'ամը մուգատտահ վէրմէքտիգին 'իպատէրէք 'ումումիյէյի գըլմազա գարար վէրտիլէր. Վէ պուս զիյատէ տիգգաթա չայան տըր' չինքի պունտան ի'թիպարէն Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին նալայըգ սայտըղը զէվտիը Թա'ամը մուգատտահ գատոլ էթմէմէք 'ատէթի զուհուր էթտի.

Քալվինին քէնտի ույմուրիյէթի վէ օնա միւթա'ալիգ օլան վագիֆէի գիմմէթինէ չէհրին միւտախէլէ էթմէք հագգընը ասլա գատոլ էթմէտի. Զօգ ղայրի միւհիմմ մատտէլէր խուսուսունտա էհալինին տրզուսունա րի'այէթ էթմէյէ բուզի իտի իսէ տէ, «Ֆօթը բոհանիյէ խուսուսունտա երէցլէրին սէլահիյէթի 'ալիյէսինի թատտիգ վէ թէէքիտ իլէ ասլա թէրք էթմէյէ րիզա վէրմէտի. Ճէնէվալըլար պունուն իւզէրինէ Քալվին իլէ ըէֆիգլէրինի չէհրտէն գօվտուլար. Գիր միգտար սահապլէթ ճուրիհտէն վէ գէրնտէն պուլուտ, Ճէնէվայա պիր տահա կէլտիլէր իսէ տէ, եինէ գօվուլտուլար. Գա'տէհու օրատտա գիէատ վէ գիթէնէ փէյտա օլունուպ Քալվին Սթրատգ պուրկ չէհրինէ կիտիպ օրատտա պուլունան Ֆրանսէզվի ճէմա'աթըն վա'իզի օլմագ իւզրէ տա'վէթ օլունարագ 'իլմի իլահի տէրսլէրինի տախի վէրիր իտի. Օլ վագըթլարտա տախի Քալվին հալիմիք, ատալր վէ մուհապպէթ խուսուսաթընտա թէրագգի էտիպ սօնկրա Ֆէվգ իւլ 'ատէ չէօհրէթէ նայիլ օլտուղու իչի, եա'նի' Քրիթապը չէրիֆի թէֆսիր էթմէքլիյի պաշլատը. Թ. Ի. 1540 տա վէ Քալվին տահա Սթրազպուրկտա իքէն Ֆրանսըզճա պուլունան պիբթիւն Քրիթապը չէրիֆին թէրճիւմէսինի թատհիհ էտիպ նէշր էթտի իսէ տէ, անըն էն պէօյիւք իչի պիլա չիւպհէ թէֆսիրլէրի տիր. Հէր նէ գատար իւչ ոէհրտէն պիյատէ պիզիմ վագթըմըզտան ագպէմ օլ թահրիրաթը թէէլիֆ էթտի իսէ տէ, վէ օլ վագըթտան չիմտիյէ գատար զայէթ չօգ 'ալիմ, տինտատ վէ միւ'թէպէր միւֆէսսիրլէր զուհուր էթտիլէր իսէ տէ, եինէ թա պու կիւնէտէք Քալվինին թէֆսիրլէրի երպապը մէա'րիֆի րուհանիյէ վէ միւլհէմէ ապատընտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ մէմուռհ վէ միւսթա'մէլ օլուր. Գիւթիւն 'Ահտը ճէտիտ իւզէրինէ, Եուհաննեսընէն վահիսինտէն մա'տա, վէ Մուսաընէն պէշ քիթապը, Մէզմուր քիթապը վէ ճիւմլէ Փէյղամպէրլէր իւզէրինէ թէֆսիրլէր թէէլիֆ էթտի.

Սթրազպուրկտա իքէն Քալվին Պուքէր իլէ ահպապլըգ փէյտա էտիպ, Մէլանքթօն իլէ տախի քէսպի 'ալագա էթտի. Վէ պու պէօ-

Digitized by Google

յիւք մուֆալիմէրին էվսաֆը թասլի՛իէլէրի ալ գատար միւթթէհիտ իտի քի, Քալվինին Մէլանքթօնա զիյատէսի իլէ հիւրմէթ վէ մուհապէթ էթմէսի մէմուլ օլունաճագ չէյ տիր։

Քալվին ձէնէվատան մէնֆի օլտուղունտա տահմա ձէնէվալը ճէմա՛աթընա մուհապիպէթ էտէր իտի, վէ տէօրթ սէնէ անլէրտէն այրըլըզգտան սօնկրա, եա՛նի՝ Մայիս 1541 տէ ձէնէվալըլար անը գօվտուգլարընա զիյատէսի իլէ նասիհաթ օլարագ անը ՚ավէտէթ էթմէկ յէ ո՛ավէթ էթտիլէր, վէ Սթրազպուրկլուլար Քալվինի չօգ միւթէէսսիֆ օլարագ կէօնտէրտիլէր. լաքին Քալվին քէնտիսի եինէ ձէնէվայա կիթմէկ յէ վէ օլպէօյիւք ճէմա՛աթըն ումուրը րուհանիյէսինին իտարէսինի քէնտիսի լուզէրինէ ալմագտան զույէթլէ չէքինիր իտի, Սթրազպուրկտա մէչղուլ օլտուղու իչլէր քէնտիսինէ խօշ օլտու, վէ ձէնէվատա միւչքիլաթ իչինտէ պուլունաճաղընը պիլիր իտի. Լաքին օնտա նէ գատար թէրքի նէֆս լազըմ օլտու իսէ, վազիֆէի գիմմէթ եօլունտան ասլա կէրի տուրմազ իտի, վէ ձէնէվայա վասըլ օլտուղունտա էհալիյի զիյատէսի իլէ նասիհաթվէ անըն կէլմէսի իչիւն միւթէչէքքիր պուլտու. Քէնտիսի տահի անլէրի թէքթիր էթմէքսիզին ունլէրէ տօղրու մուհապիպէթ վէ հալիմլիք իւզրէ մուա՛մէլէ էթտի. Քէնտիսի վէ ձէնէվալը ճէմա՛աթը օլ տէօրթ սէնէ իչինտէ վու՛գու պուլան թէճրիպէյլէ իլէ չօգ մէնֆա՛աթ պուլտուլար. ձէնէվայա ՚ավէտէթ էթմէկտէն էվվէլ Քալվին Սթրազպուրկտա պիր տինտար վէ ՚ագիլ տուլ գարըլյը թէզէվվիճ էյլէտի, վէ անտէն անճագ պիր չօճուղու օլուպ, օ տա տահա մա՛սում իքէն վէֆաթ էթտի իսէ, վէ զէվճէսի տահի չօգ զա՛իֆլիք վէ հասթալըգ չէքտիքտէն սօնկրա թ. ի. 1549 տա վէֆաթ էթտի իսէ տէ, ևինէ անըն իզտիվաճ հալի օնա միճմիպլի մէսէլրէթ վէ պէրէքէթ օլտու, վէ պիր տահա թէզէվվիճ էթմէկտի.

Քալվինին էվսաֆը զաթիյէսինտէն էն զիյատէ գուվվէթլիսի անըն զամիր ուլաճըգլըղը վէ խաթիգամէթի իտի. Հէր խուսուստա վէ հէր վագըթտա անճագ վազիֆէի գիմմէթինի պիլմէք իսթէյիպ, անը պուլտուղու կիպի, հէր հալտէ իճրա էտէր իտի. Տիւչմէնլէրի թասֆընտան չօգ խուսուստա իֆթիրա իլէ իթհամ օլունուր իտի, Ֆագաթ պու չէյլէրին ասլը եօգ իտի. Քէնտիսի Ֆէվգ իւլ ՚ատէ խաթիգամէթլի, րիյասըզ վէ գարարըլը պիր ատէմ իտի.

Պիլա չիսգհէ հիտտէթլի իտի, վէ քէնտիսի խգրար էթտիկի վէճհէլէ, պա՛զէն զազապլանաք օլուպ տա իսթա էթտի, վէ էլիյա փէյղամպէր կիպի պիր ղայրէթի մուգատտէսէսի վար իտի իսէ տէ, ևինէ ասլա ինթիգամը տէյիլ իտի, վէ մուհապիպէթի հագիգիյէսի տահմա վար իտի.

Պիլա չիսգհէ ՚ալէյհինէ օլան գապահաթը ՚աֆվ էթմէկ յէ հազըր իտի, լաքին Քրիստոս ՚ալէյհինէ օլան ճիւնհալարը ՚աֆվ էթմէկ յէ

Digitized by Google

հազըը տէ յիլ իտի ։ Քէնտի քիթապլարընտա , վա՛զլարընտա վէ մէ-
ռուրէյէթինին իտարէսինէ Սլլահըն ՚ազամէթի , միւրատը վէ գուս-
սիյէթի չօգ թէէքիւտ օլունուզ , ինսանըն զա՛իֆլիյի վէ թապախրա-
թը սաֆի չօգ թէէսիրլի վէճհլէ պէյան օլունտու ։ Քէնտիսի ղայ-
րէթլի վէ չօգ սոէսիյէրին սալա թէհամմիւլ էտէմէյէճէքլէրի աէրէ-
ճէտէ չալըշգան պիր ատէմ իտի ։ Անըն թահրիրաթընտան մա՛ռաա ,
Քալվին ճէնէվառա Ջունինկլինին ցուրիխտէ պուլունտուղուս հալի
կիսի պիր հալտէ պուլունտու , եա՛նի՝ էհալինին ախլագճա խալհ
օլունմալարը պիր թարափտան ումուրը քիլիսէվիյէ վէ րուհանիյէ իլէ
նիսպէթի , վէ տիկէր թարափտան ումուրը ՚սատիյէ իլէ նիսպէթի ,
մահսուսէաի օլտուղունտան , Քալվին ճէնէվառա էն մի՛թէփէր ,
՚ազիմ վէ միւհիմ իշլէր պիր ատէմ օլտուղու հաղտէ , ճիւմլէսի հէր մու-
հիմմ մաատէ խուսուսունտա օնա տանըշըրլար իտի ։ Լաքին Քալվին
պիր խուսուսատա Ջունինկլիտէն քիւլլիյէն միւթէփէրրիճ իտի քի , ու-
մուրը ֆըլթինէյէ իլէ ապա միւտահալէ էթմէզ իտի ։ Վէ էյէր ալա՛դի
տէֆ՚սա աէրթլիք վէ սապլըրըզլըգ իւզրէ մու՛ամէլէ էթտի իսէ
տէ , օլ գաատար ֆա՛ամճիւպ օլունաճագ չէյ ի՛թիպար օլունմամալը
տըր ։

Գիլա չիւպհէ ճէնէվա օլ վագըթտան պու կիւնէ գաատար անըն
թէսիրաթընտան նաչի ա՛լա պիր չէօհրէթէ նայիլ օլմուշ տուր ։ Իս-
լահաթը ախլագիյէ իչիւն սարֆ էթտիյէ էմէք սէմէրէլի պուլունտու ։
Քալվինին նմանը ֆէվգ իւլ ՚ատէ սապլէթ վէ պիլա թէրէտտիւտ վէ
ճիւմլէ թէճրիւպէլէր իլէ քէսալի գուվվէթ էթմիշ պիր իման օլուպ ,
չօգ տու՛ա էթմէք անըն ՚ատէյթի իտի , վէ էհլի վագար վէ պէլէթի
մուսիր պիր ատէմ իտի իսէ տէ , եւինէ հազիգաթէն միւթէվազիւ՚
իւլ գուլպ իտիյի տէրքիտար տըր ։ Հազիգաթը՝ ճանու տիլտէն սէվգէր
իտի , վէ սիւթիւն ՚էօմրիւնտէ պիր ՚ազիմ մագսէտ իչիւն սօրֆը
զիհն վէ վագթ էթտի ։ Հէր նէ գաատար անըն սաքին օլտուղու մա-
հալ ճէմաալի իչիւն սայիրլէրին քէսրէթ իւզրէ զիյարէթ էթտիքլէրի
տիյարատա իտի իսէ տէ , անըն թա՛հրիրաթ վէ մէքթուպլարընտա
հիչ պիր նէրտէ պէօյլէ ճիհանիի ճէմաալին զիքրի պուլունմազ ։ Անըն
՚էօմրիւնիւն նէթիճէսի ատէմլէրին էն ա՛լա իհթիյաճաթ վէ մէնֆա-
՚աթը րուհունիյէտինէ պագտար իտի ։ Քէնտի իսահաթընը վէ չէրէֆթի-
նի հիչ մագսատընա գօյուպ եալընըզ Սլլահըն չէրէֆթինի վէ խնսանլա-
րըն հագիգաթէն իսլահ օլուպ խէլաս պուլմալարընը արզուլէյիպ
չալըշըր իտի ։

Իսլահաթը քիլիսէնին իճրասը խուսուսունտա լութէրէ ՚ազիմ պիր
իշ հավալէ օլունտու իսէ , վէ անըն էմէյինին սէմէրէսի օլտուգ իս-
լահաթը մէզհուրէյէ միւպաշիրէթ օլունտու իսէ տէ , եւինէ թէչ-
քիվ օլունան քիլիսէլէրի իչի թարափտան ֆէնատտ պուլմագտան
մուհաֆազա էթմէք իչիւն վէսիլէլէր հէգմէթի իլահիյէ իլէ զուհուր

Digitized by Google

էթմէսէ իտի, ԼուԹէրին էմէ յինին սէմէրէսի պագի օլմազ իտի։ Պիր Թարաֆտան անլըն ճէնէվատա սիլճիւմէ ՓրօԹէսԹանԹ քիլիսէլէր իչիւն ուսուլի սոֆիյէ վէ Թէրպիյէի սահիհէ վէ իսլաւէԹի խալիսէ խուսուսաԹըընտա նուամունէ պուլունան միւնԹազամ քիլիսէսի, վէ տիկէր Թարաֆտան քէնտի էմնալըզ ոէրսէճէտէ միւքէմմէլ վէ միւԹէպէր ԹահրիւրԹը վասիԹասը իլէ պիւԹիւն էւրօփատա վէ Ամէրիգատա պուլունանՓրօԹէսԹանԹ քիլիսէլէրին Թա'լիմաԹը իչիւն միւԹԹէհիտ պուլունմալարընտա միճիսլ օլան էսասը գավիյէ յի պրագմագիլէ հէման ԼուԹէր վէ ՄէլանքԹօնուն հինի վէֆաԹընտան էվվէլ զուհուր էթմիշ օլան իսԹիլահ վէ ուսուլը քիլիսէվիյէնին ուսուլը փօլիԹիգիյէ իլէ գարըշըգլ գարգ օլմալարը Թէհլիքէլէրինին ոէֆ' օլմասը իչիւն չարէ պուլմուշ իտի։ Քավվինին 'իլմի իլահիսի վէ Թէֆսիրլէրի էվվէլա ԾիԹապը չէրիֆին Թա'լիմաԹը սալիյսի իւզէրինէ վէ սանիէն' քիլիսէի մէսիհիյէի գատոլիկինին միւ'էպէյր մու'ալիմլէրինին ԹահրիւրաԹը իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան, քէնտի 'ագլի տաճի վէ պիւԹիւն չալըշմալը հէր չէյի նիզամա գօմագ զայրէԹինտէ օլտուղունտան անլըն իպէրինտէ կէլէնլէր, անլըն սա'զը եանկլըչլարընը տօղրուլէմագա միւգէյէտիր օլտուլար իսէ ոէ, եինէ անլըն էմէյինոէ ԾիԹապը չէրիֆի վէ էն 'ալիմ վէ տինտար ԽրիսԹիանլարըն իշլէրինի Թաստիգ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար։

Քավվինին Ինկլիզ ՓրօԹէսԹանԹ քիլիսէսինի Թանզիմ էտէն Սէրվիճգուիտաս Ծրամմէր իւզէրինէ, վէ պիր ոէֆ'ա ճէնէվայա կէլիպ օլատտա պուլունան Ինկլիզլէրին վա'իզի պիր միւտատէթ իչիւն պուլունմուշ չօղ մէչհուր Սքօչիալը մու'ալիմ' նօքս իւզէրինէ ԹէսիրաԹը խայլիճէ իտի։

Քավվին մէմուրիյէԹինէ միւԹա'ալիգ իչլէրինի իճա էթմէք խուսուսունտա պու գանունուն Թութտուր, եա'նի' վա'զլարը իչիւն հազըրլըգ կէսմէքլիյէ (վագ'ա էքսէրիյէ վա'զլարընը եապմազ իտի) վէ ճէմա'աԹըն իհԹիյաճախ'ընա մուգայէտ օլտուր, վէ սօնկրա, վագԹի վար իտի իսէ, քիԹապլար Թէէլիճ էթմէքլիյէ վագԹինի սարֆ էմտի։ Անլըն եապըլըգը մէքԹուպլար զիյաճէ չօգ օլուպ, հէր քէս տաճի օնա տանըշմագ իչիւն սէրպէսԹ եանընա կէլտիյինտէ չօգ տէֆ'ա հէման պիւԹիւն կէճէ իչլէյիպ ույգուսուզ կէչիրիր իտի։ Պա'զըլարըն եանկլըչ զիւ'լիւնճէ Քավվինին ճէնէվայա ԹէսիրաԹը պիր ամիրին հիւքմիւնիւն ԹէսիրաԹը տէյիլ իտի, անճագ կէրէք ուսուրը քիլիսէվիյէ կէրէք ուսուրը 'ատիյէ խուսուսունտա քէնտի ակլագը զաԹիյէսի իլէ Թա'լիմաճընըն ԹէսիրաԹը ֆէվգ իւլ 'ատէ չօգ վէ էմնալըգ պուլունտու։

Պիլա չիւպհէ քէնտի պիգուսուր վէ մուգատատէա 'էօմրիւնիւն 'իպրէթի վէ սայիրլէյուտէն ակլագ վէ ա'մալի մէհտուհէ Թաճէպ էթմէկի եօլու իլէ Թա'լիմաԹընըն ԹէսիրաԹընտան զիյատէ պէօյիւք իչ կէօր-

Digitized by Google

տիւ ։ Ջիրաւ հիւմէսի՝ Քալվին հագիզաթէն անդէրին մէնճա՛թը բուհանիյէլէրինի թալէպ էտէր տէյու ալիլիրէր իտի ։ Հէր նէ գաւուր Քալվին 'իլմի իլահի խուսուսաթընտա զիյատէ չէօհրէթ քէտպ էթտի իտէ տէ , վէ անդըն Քահրիւաթը սէհրէլէրմէ Փրօթէսթանթլար արասընտա սահիպի թէխիւաթ պուլունտուղունտան չէօհրէթի պէօյիւք մւռ'ալիմ վէ միւէլլիֆ չէօհրէթի օլսուռ իտէ , եինէ պիլա չիւպհէ քէնտիսի ֆէվգ իւլ 'ատէ ատէմէլէրին ումումի միւֆիտէ վէ եէվմիյէլէրինէ նազար իլէ , անդէրին հէր էյի վէ խայըրլը խուսուստա թէրագգի էթմէլէրի իչին չալըշըր իտի ։

Քալվին Քիթապը չէրիֆի թէֆթիր էտէր իքէն , խուսուսա էյուպ քիթապընը թէֆթիր էթմէյի սէվէր իտի , պիւյա օնտա Ալլահընն 'ազամէթի վէ ճէլալի վէ ինսանընն զա'ֆիլիյի վէ ճէհալէթի աչիքապէն վէ թէսիրլի վէճհէյ պէյան օլունուր ։

Քալվին Լութէրէ չօգ հիւրմէթ էյտի , վէ պիր տէֆ'ա օնա քէմալի իհթիրամ իլէ պիր մէքթուպ նազընը ։ Լութէրին աէրունի օզրաչհալարը հագգընտա պու կիւպէլ թալրղ իլէ իէյինի պէյան էթտի , եա'նի՝ «էն տինտար ատէմէրը պիյատէսի իլէ զամիր թէքմիլէրինի հիսա էտիպ , ճէհաոը տէրունի իլէ ճէնքէլէշմէյ յէ մէճպուր օլուրլար , վէ պէօյլէճէ Ալլահընն գօրգուսունու վէ թէվազու'ի հագիգիյի էօյրէնիրլէր ։ Ֆազաիլի մէհիհիյէ նայիլ օլանլար պու քէսաքին թէճրիպէլէրտէն կէչէր , չէօյլէ քի էօհիմ տէրէխինտէն վէ ճէհէննեմտէն պիրէ կէչէր կիպի թէճրիպէլէր կէօրիւրլէր ։ Ալլահ պու վէճհէլ քէնտի միւնթախապլարընը թէճրիպէ էտէր։ Անդէր եագուպ կիպի Ալլահ իլէ կիւրէշմէյէ մէճպուր օլուրլար» ։

Քալվին պէնի պէչէրին տալա թէհամմիւլ էտեմէտիյի էմէքտէն ճէսէտինի պա'ֆիլէթտի իտէ տէ , անդըն ատն պէնէլէրի Լութէրին ատն պէնէլէրինտէն պու խուսուստա քիւլլիյէն միւթֆէրրիգ իտի քի , Քալվինին ճէսէտի պա'ֆիլէնտիքճէ 'ագլը վէ րուհու եինէ տինճ վէ գուվվէթլի իտի ։

Քալվինին քիւիսէ թէրապիյէսի վէ միւճրիմլէրին թէրպիյէ վէ խալըհը խուսուսատնտա օլան պիւ'իւմլէրի վէ թա'լիմաթը՝ պու գաալընն պէչինճի ֆաալընտա պէյան օլունաճագ իսէ տէ , օլ պիւ'իւմլէրին պիր նէքիճէսինի պունտա զիքր կիմէք լազըմ տըր , չիւնքի պու աչպէպտէն անդըն տիւչվէնլէրի թարաֆընտան զիյատէսի իլէ թագպիհ օլունտու , վէ ահպապը թարաֆընտան չէօհրէթի հասանէսի չօգ էնտիչէ իլէ վիգայէ օլունտու ։

Քալվին թէվէլլիւտ էթտիյի սէնէտէ Սէրվէթօս իսմինտէ պիր իսփանիալը թէվէլլիւտ էտիպ , սօնկրա կէրէք Քալօլիքլէր կէրէք Փրօթէսթանթլար թարաֆընտան գապուլ օլունան էզգանիմի սէլասէ թա'լիմաթը 'ալէյհինէ թահրիրաթ թէճէլիֆ վէ նէզր էթտիքտէն պաչգա օլ թա'լիմի սէրթ վէ զայըֆ մագպուլ վէ էքսէրիյէ թու-

Digitized by Google

*Թուլտու ղու կիսլի քիՓիւրանէ վէճհլէ Թահգիր էթմէսի իւզէրինէ ՔաթօլիքլԷր Թարաֆընտան Թէվդիֆ օլունուպ վէ հէրէթիգօս տէյու գաթԷլ օլունմագ իւզէրէ հիւքմ օլունմուս։ Լաքին հապստան գուրթուլտուգտան սօնկրա ճէնէվայա կէլտի։ Օրատա եինէ Թէվֆիֆ օլունուպ, տինի մէսիհի 'ալէյհինէ քիՓիր էթմիշ վէ պէյղէմճ տինի մէսիհիյի գապուլ վէ միգայէ էտէն հիւքմէրի 'առիյէ 'ալէյհինէ ճիւնհա էթմիկ Նէյու եինգիլմագ իլէ գաթԷլ օլունմագ իչիւն հիւքմ օլունտու, վէ Հոիտ. 27, 1553 տէ պու հիւքմ իճրա օլունտու։ Գունա տահի Քալվին րիզա վէրմի իսէ, էլիյանըն Գա'ալըն քեահինլէրի քէյՓիյէթինտէ կէօսթէրմիյի ղայրէթին միսլինի կէօրմիւրիւզ։ Քալվին ղայէթ էսէՓ իլէ անըն գաթԷլինէ րիզա վէրմի, անը իլղամ էթմէյէ միւքէրրէրէն չալըշը։ Ամմա անըն պու քէյՓիյէթտէ զիյատէսի իլէ եանկըլըշ իսիյինի իդրար էթմէյէ մէճպուրըզ։ ՔէՆտիսի էլիյա կիսլի փէյղամպէր տէյիլ իսի, վէ պու քէյՓիյէթտէ անըն ղայրէթի սալա մէմտուհ օլմատըգտան պէշգա, մա'զուր պիլէ տէյիլ տիր։

Քալվին վէ լաԹէր կիսլի պէղյուք վէ մուհիմմ Թէպտիլաթը քելիմէվիյէյ պա'իս օլան ատէմլէր օլ էյամ կիսլի վագըԹտա զուհուր էթմիքլէրի հալտէ, ինսանլար օլտու գլտըրընտան հատուտէն զիյատէ սէրթ վէճհլէ մու'ամլէ էթմէլէրի օլ գատար Թէա'ճիւպ օլունաճագ չէյ տէյիլտիր։ Փագաթ հիքմէթ վէ ա'մալի ինսանիյէ տէյիլ անճագ եալընըզ հիքմէթ վէ մու'մէլաթը իլահիյէ սի գուսուր վէ քեամիլ տիր տէյու պէղյէճէթ էղյէնիրսէք, էյի ատէմլէրին Թադսիրաթընըն նագլիյէթի Փահտէլի օլուր։

Քալվին 'էօմրինէ սօն սէՆէլէրինտէ զիյատէ ադրըլար չէքմէքլէ իչինտէ տէվամ էթտի, Թ.Ի. 1562 տէ անըն հինի վէՓաթը եագընն կէօրինտիւ, լաքին եինէ իչինի պրոգրամը, վէ քեամիլինէ քէՆտի եահիամատըղը իչի կէօրտուրտու։

Ֆեվր. 6, 1564 տէ սօն տէՓ'ա օլարագ վա'զ էթտի, վէ Մարթայընըն սօնունա գատար 'իպատէթխանէյէ կէթրիլիր իտի. վագա'ա անճագ ազ քէլամ էթմէյէ գուվվէթի վար իտի։ Քիթապը չէրիՓ ԹէՓսիրի (Եօշուա քիթապը) իւզէրինէ նիհայէթէտէք չալըշմագտա իտի։

Սօն կիՆէլէրինտէ ճէՆէվա մու'թէպէրանընա վէ Երէցկէրինէ վէ ճիւմլէ ատաթլարընա միՆատիալ նասիհաթլար վէրիպ վէ մուհասապէթ իլէ վէտտալաչարագ Մայիս 27, 1564 տէ էլլիպէչ եաշընտա օլարագ մէսուրիյէթ վէ սէլամէթի րուհանիյէ իլէ Թէսլիմի րուհ էյլէտի։ ՓիլիՓեն ճէՆէվա էհալիսի եէք տիլտէՆ անըն իւզէրինէ մութէմմէքտիլէր, վէ անըն րիճասընա րի'այէթէն գասըդ իւզէրինէ պիր նիշան Թաչը գօյմատըլար, չէյլէ քի սօնկրա Թէչիհա օլունմատը մումքին տէյիլ իսի։

Digitized by Google

ՁԱՄԱԼԸ ՐԱՊԻ՝

ԻՆԿԻԼԹԷՐՈՍՏԱՆ ՎՈՒԳՈՒ՝ ԳՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՔԻԼԻՍԷՑԻ ՏԱՃԻՐ

Գէշինճի Միւռատէքին ուէօրտիւնճիւ Գասպընտա Եուհաննա Վիքթո-
ֆին ահվալ վէ ա՛մալի գիքր վէ պէյան օլունմուշ տուր , վէ Ինկիլ-
թէրրատա վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ անըն էվէլի իլէ միւ-
պաշիրէթ օլունտուղու միւսէլլէմ տիր ։ Թօխտումու էքէն , Քրիթապը
չէրիֆի ՚ավամը Նաստա իշէէտէն օ խոի, լաքին Վիքթոֆ եալընըզ՝ վէ
վագթի տուհա Թէհիյէ օլունմազտան էվվէլ չալըշտըղընտան անըն Լ-
ոնի յինին սէմէրկսի վէ Նէքթինճէսի հէման հինի վէֆաթընտան 150 սէ-
նէ սօնկրա զուհիր օլտու ։ Ֆիլվագի՚ անըն չայիրտլէրի 1395 տէ հիւ-
քիւմէթ վէ իտատա՚ա վէ մէքթուհաթը Րօմավիյէ ՚ալէյհինէ վէ հուր-
րիյէթի տինինյէ իլէ ՚խպատէթի խալիսէնին Թէչքիլի իշխն Փարլա-
մէնթօյա ՚արզուհալ վէրտիլէր , ամմա միւէսսէր օլամատըլար ։ Օլ
էյամտա զուլմէթ վէ Փատիավիլէրին Ինկիլթէրրատա օլան հիւքիւ-
մէթի օլ գատար միւսթագիլ իտի քի , Թ. Ի. 1401 տէ պիր ատէմ
«Քրիստոսան էլէմ չէքտիյի հաչա տէյիլ , իլլա հաչ իւղէրինտէ էլէմ
չէքէն Քրիստոսա սէճտէ էտէրիմ» տէտիկի իշխն Ամիթֆիլտ չէհ-
րինտէ եագըլըպ գաթլ օլունտու , վէ Թ. Ի. 1417 տէ , եա՛նի Լու-
Թէրրին «կիւնահ միւսա՛ատէլէրի» ՚ալէյհինէ քէնտի մէշհուր քէլամ-
լարընը եազտըղը վագըթտան Թաամ պիր տէհր էվվէլ , Ինկիլթէրրա
պէյզատէլէրինտէն օլան Լօրտ Քօպհամ քէնտալի ճէսարէթի իլէ իսմա-
նընը իգրար էտէրէք վէ մէմլուհնիյէթլէ րուհունու Քրիստոսուն
էլինէ Թէսլիմ էթմէքլէ ինսանիյէթսիզ վէհմէլէ եագըլըպ գաթլ օլուն-
տու ։ Գա՛տէհու «Վիքթիֆի վէ Լօլլարտ» տէնիլէն ինճիլի Խրիսթի-
անլարընն հայլը քէսանը իսքէնճէլէնիպ գաթլ օլունտուլար ։

Թ. Ի. 1491 տէ չօլ մէշհուր վէ սօնկրատան ա՛մալը մէքթուհէյէ իր-
թիքասպ էտէն Ինկիզ Գըրալ , եա՛նի՝ սէքիզինճի Հէնրի, Թէվհիւտա
էտիպ , սէպավէթինտէ ղէքասվէթի վէ հարէքասթը հասանէսի ի-
չիւն հիւանի չահատէթէ նայիլ օլտուգուտան սօնկրա , Մայ. 9 , Թ. Ի.
1509 տա Թահթա ճիւլիւս էյլէմէսի ումումէն վէ Փէվգ իւլ ՚ատէ
էհսուլիյէ միւճիպլի մէսէրրէթ օլտու ։

Հէնրինին պաշ վէքիլի խայրը Վոլսէյ ղայէթլէ զէքասվէթլի հէմտէ

Digitized by Google

խօտպին վէ ինաֆիսըզ պիր ատէմ օլարագ, օլ գաւառ Դըրալըն հիւանի նազարընա մալիք օլտու քի, ան սէնէ իչինտէ տէրճէ տէրճէ ինկիլիզ քիլիսէսինին րէյիսի վէ գարտինալ հէմ տէ Հէնրինին վիւքեալաըընըն պիրինճիսի օլտու, վէ փափա օլմադա հասրէթ չէքէր իտի։ Անըն հասրէքեաթը մէքրուհէսի նիհայէթտէ մէյտանա կէլտի իսէ տէ, քէնտի կիպլի միւֆէթթիչլէրի իլէ հէր թարաֆտա վուգու՝ պուլան չէյլէրէ վուգուֆ օլուպ պիր ուզուն միւտաէթ ինկիլթէրրատա խաթէտիյի կիպլի ումուրը՝ ատիյէ վէ ումուրը քիլիսէվիյէ իւպէրինէ թէսիրաթը հէման միւսթագիլ օլտու։ Յագաթ ինկիզլէրի քիլիսէի փափավիյէտէն այըրմադա պէցիւք պիր վէսիլէ օլտու, զիրա անըն կիպլի պիր ատէմ վէքիլի պուլունտուղու հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէի ֆասիտէյի թէհամմիւլ էտէմիյորլէր։

Դըրալ Հէնրի իլէ Վօլսկինին էյտիրնատա, Ճէրմանիատա վուգու՝ պուլտուղունատան չօգ ֆարգլը թարիզ իլէ, իսլահաթը քիլիսէ ինկիլթէրրատա վիճդուտ կէլտի։ Ալլահըն իսթի՛մալ էթտիյի վէսի էլէր ղայէթ չօգ օլուպ հալա թա՛րիհ էտէմէյիճէ տէյտուտա քէնտի միւպարէք քէլմը վէ չէնա մահալլէ պուլունան ինճիլի Խրիսթիանլարը վէսիլէ տէյտ իսթի՛մալ էթտիքաէն պաշգա, պէցիւք ատէմլէրին քէօթիւլիքլէրինի քէնտի հագիգաթընըն նուսրէթի իչիւն չաըչորըր իտի։

Իսլահաթը քիլիսէ Ճէրմանիատա պուչլատըղը սէնէտէ, եա՛նի՝ Ք. ի. 1517 տէ, վէ էվվէլքի սէնէնին ոճունտա իքի չէհիտին գաթլ օլունմալարը միահասլար վէ րահիպլէրին ֆէլէգ իւլ՛ատէ չէյթանիյէթինի մէյտանա կէթիրտի։

Րիչարտ Հուն իսիմնտէ պիր Խրիսթիան օլուպ փափասընը պիր զէման թալէպ էթտիյի մէպղուզը հատտէն գիյատէ սըտուղունատան չիքետյէթ էթմէսի իւզէրինէ հապսա վէ թօմբուզա աթըլըպ սօնկրա մէհքէմէտէ անըն՝ ալէյհինէ հիւքմ էթտիրէմէտիքլէրինէ կիպլիճէ անը գաթլ էթտիլէր, վէ պու քէյֆիյէթտէն միւթէճէհիմ օլտուգլարը հալտէ, անըն «հէրէթիգօս» օլմուչ օլտուղունու իսպաթ էտիպ ճէսէտինին եագտըլար, վէ «ենագըլըղընատան հէրէթիգօս օլմուչ օլուր վէ հէրէթիգօս օլտուղունատան քէնտի քէնտիսինին գաթլ էթմիչ աչիքտար օլուր» տէմիշլէր։

Ձօն Պրուն իսմինտէ տինտար վէ՝ ազիլ պիր ատէմ պիր վագըթ պիր փափասա իլէ պէրապէր պուլունտուղու հալտէ, փափասա Պրուն քէնտի եանընտա գալմասընը իսթէմէյէրէք «Պէն պիր փափաս օլմադուղումու պիլմէզլիսինէ» տէտի։ Պրուն նասըլ փափասա օլտուղունու սիւալ էթտիյինտէ, փափասա՝ «Ձան վափասը, ճանլարը խէլաս էթմէք իչիւն Թա՛ուրը մուգատտէս (մուսա) այինինի թէրէննիմ էտէրիմ» տէտի։ Անըն իւպէրինէ Պրուն փափասընը քէնտի մէմուրիյէթի հագգընատա ճէհուլէթինի մէյտանա չըգարըպ օնա հա-

Digitized by Google

գարէթ էթտիյինտէ, փափաա կիւճէնէրէք սօնկրա անը թէվգիֆի էթտիրիսլ ղայէթլէ խաքէնճէ էթտիրտիքտէն ասնկրա, Գրան խմա-նընը ճէսարէթ վէ մէհարուրիյէթլէ իգրար էտէր խքէն, եազըլըպ գաթլ օլունտու։

Ինկիլթէրրատա օնսլթընճը ոէհրտէ իսլահաթը քիլիսէնին պայ-լանմասը Օքսֆօրտ վէ Քէմպրիճ ատոթէլ ֆիւնունլարընտա վէ Իրլա-մտաև Ինճիլի չէրիֆի լիսանը սալի, եաՒնի՝ Եունանի լիսանտա թաւ՝ վէ նէչր էթմէսի իւզէրինէ վուգու՝ պուլտու։ Վիքլիֆին վէ անըն րէֆիգլէրինին չալըշմասը պիր Թսրաֆտան վէ միսիսալարըն ֆէվգ իւլ ատէ մէքրուհաթը տիկէր Թարաֆտան, Լութէր վէ Զուինկլի վէ Քալվին կիպի պէօյիք պիր ատէմին զուհուրի օլմագընզըն, պիր հարէքէթի րուհանիյէի 'ուամուվիյէ իչին Թէտարիքեաթը հազըրէ պուլունտու։ Լութէր վէ Զուինկլինին Թէվէլլիւտ էթտիքլէրի վա-գիթլէրտէ վիլեամ Թինտալ իսմինտէ վագթի իլէ 'սլիմ վէ մէշ-հուր ատէմ օլմագ իւզրէ Թէվէլլիւտ էթտի։ Գու ատէմ Օքսֆօրտ-ատա վէ սօնկրա քէնտիսի իլէ Թօմաս Գինէյ վէ Ճօն Տրայթ րէֆիգլէրի օլարագ Քէմպրիճաէ Ինճիլի չէրիֆի օգուտուգլարընտա օլ միւալարէք քէլամլարը պիլ մէՒմունիյէ գատուլ իլէ, իմանը հագիգի իլէ Քրիս-տոսա իման վէ ի'թիմատ էտիպ չայիրտտաչլարընտա վէ սայիրլէրէ հայաթ միւժտէսինի վա'զ էթմէյէ պաչլատըլար։ Փափ-ովիլէր ալէօյլէմէ րէսմէն Թագտիս օլունմագսըզըն վա'զ էթմէք ղ'այրի մէշ-րու՝ պիր չէյ տիր տէյէրէք, Ալլահ Թարաֆընտան էօմէզ ճանլա-րըն խէլասը իչին Ինճիլի Թէպչիր էթմէյէ տա'մէթ օլունմագ նէ ոէմէք օլտուղունու անկլայամատըլար. լաքին միսիսալար՝ Թինտալ վէ Գինէյ կիպի 'սլիմ ատէմլէր իւզէրինէ էլ գօմաղա տահա քէսսի ճէ-սարէթ էթմէտիքլէրինտէն, ա'ազը ղայրի մէշհուր զէվաթ իւզէրինէ ղազասալարընը սարք էթտիլէր։ Թօմաս Ման իսմինտէ 'ագիլ վէ տինո-տար սանսա օգուտմազ պիր վա'իզ չօգ միւէսսէր օլարագ Ինճիլի վա'զ էթտիքտէն վէ անըն վասիթասի իլէ Թագրիպէն 700 քէ-սան Քրիստոսա ճան ու տիլտէն իման էթտիքտէն սօնկրա, Մարթ 29. Թ. Ի. 1529 տա Թէվգիֆ վէ հիւքմ օլունուպ եազըլմագլէ գաթլ օլունտու։ Օլ վագըթտա տահի Քօվէնթրի չէհրինտէ պիր գաչ տինոսար Ինճիլի Քրիսթիանլար պուլունուպ (տէօրթ գու-տուրաճը, պիր էլտիվէնճի, պիր չօրապճը վէ պիր տուլ գարը-տան 'իսպարէթ իտիլէր) քէնտի չօճուգլարընը Քիթապը չէրիֆին Թա'լիմաթընճա Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ էտէրլէր իտի։ Գունլար չօճուգ-լարը իլէ պէրապէր Թէվգիֆի օլունսուագ իսթինթագ օլունտուգլա-րընտա չօճուգլար Ինկիլիզճէ չէրա'սաթը իլահիյէ վէ Քնապընը տու'սը, վէ «Րէֆուլէրին իման իգրարնամէսինի» էզպէրլէմիչլէր տէյտու իս-պաթ օլունտու։ Գու սէպէպտէն վէ նալընճզ պուլ իսթաթարը վար իքէն օլ նէտտի գէվաթ չէհր մէյտանընտա եազըլըպ գաթլ օլունաուլար։

Digitized by Google

Վիքլիֆ Գիրքսալը չէրիֆի Ինկլիզէյէ թէրճիւմէ էթաի իսէ տէ, ալ զէմանն քիթապլար տահա պասաս հուրուֆաթը իլէ թապ՝ օլունմայըպ անձագ էլ եազը իլէ հըզըզ օլունուր իտի, վէ Վիքլիֆ «հէրէթիգօս» ի՛թիպլար օլունտուզունտան Փաւիսվիլէր միւէքինի մէրթէպէ անընթահրիրաթընը թէլէֆ էթտիլէր. Պիր տէ Վիքլիֆին վագիֆինտէն Թինտալին վագիֆինէտէք Ինկլիզ լիսանը ալ գատար թէպէտտիւլ էթմիշ իտի քի, 'ուամումի էհալի իչիւն Գիրքսալը չէրիֆի եէնիտէն թէրճիւմէ էթմէկը լազըմ օլտու. Թինտալ տար էլ Փիւնունտան քէնտի վախանընա կիտիպ պիր զէման Վալիչ իսմինտէ պիր պէյզատէնին չօճուգլարընը թա՛լիմ էտիպ, տէֆ՝աթէն Վալիչըն խանէսինտէ թէճէմմիւ՝ էտէն միսիսալար վէ օգուամուշ աատէմլէր իլէ ուամուրը լուհանիյէ, պախտուտա Գիրքսալը չէրիֆի իւզէրինէ միւալահաաէ էտէր իտի. Ենճամ թագրիպլէն Թ. Ի. 1522 տէ միսիսալարընն թէ՛աատոլիչէրինտէն նուչի օրատան Ֆիլար էթմէկէյ մէճալուր օլուպ Գիրքսալը չէրիֆի թէրճիւմէ էթմէկէյ իլթիզամ էտիպ, էվվէլա Լօնտօնա վէ պա՛տէհու օրատան տախի միսիսալար խալաֆընտան րահաթ պլուագըլմատըղը հալտէ Հօլանտայա Փիլար էթտի, վէ 'ազիմ իչինէ տէվամ էտիպ օրատա վէ ձէրմանիատա թէլճիւմէ էթմիշ օլտուղու Գիրքսալը չէրիֆի ճիլտ ճիլտ թապ՝ վէ նէչր էթտի, վէ տէֆ՝աթէն թէ՛աատոի էտիճիչէրին ղաղաալընտան դուրթուլուպ, Ինկլիթէյրատա վուգուբ՝ պուլան խալահաթը քիլիսէյի սապէխ գըլմադը միճիպ օլտու.

Օլ էանատէ Լութէրին թահրիրաթը քէսլէթ իւզրէ Ինկիլիթէյրատայա կէպ իրլիպ նէչր օլունտու, միսիսալար տէհչէթէ պու թահրիրաթը եազտըլար վէ անչէրի գապատուլ էտէնլէրի ափօրօս էթտիչէր, վէ պունտան պաշգա Գըրրալ Հէնրի քէնտինի Լութէր 'ալի յհինէ պիր քիթապ եազտը, վէ հէր նէ գատար պու քիթապ զա՛իֆ պիր շէյ իտի իսէ տէ, ունըն 'իլալմասը վէ վիւքուալսը անը ղայըթլէ մէտահ էթտիչէր. Փափա տախի Հէնրիչէ «Մուհափըզը իման» տէյիւ եէնի պիր իւնվան ի՛չտան էթտի, վէ Լութէր պու քիթապա սէրթ պիր թապզիլէ ճէվապ վէրտիչինտէ Գըրրալ վէ անընն միւտահանէ էտիճիլէրի զիյատէտի իլէ ղազապնաք օլտուլար, վէ ինճիլի Խրիսթիանընալարը չիտտէթ իւզրէ թէ՛աատո էթտիչէր. Ծագաթ թէ՛աատոի էթմէկըն պիւթիւն գուվվէթլէրի սարֆ օլունմատը, գիրա Վօլսէյ քէնտիի Փափա օլմագ իւզրէ օլ զէման տահա գիյատէ չալըշմագտա իտի.

Հալա Թինտալընն միւպարէք իչինտէն վէ Վօլսէյնին մէքթուպ ֆէնոլէրինտէն տախի պիր զէման սարֆը նազար իլէ պաշգա վա՛իզլէրին պէվալինի գիքր էթմէմիզ միւնասիպ տիր. Հիւզ Լայթիմէր Թ. Ի. 1491 տէ թէվէլլիւտ էտիպ օնտէօրթ եաշընտա Գէմպրիճ սար էլ Փիւնունընա կիթտի, վէ օրատա տէրսլէրինտէ Ֆէվգ իւ՛ատէ Լէֆրագըի էտէրէք, Թ. Ի. 1514 տէ 'իլմի իլահիյի մէտրէսէվիլէրինն ղաբուլինմէ Թաֆսիլ էթմէկէյ պաշլատը. Պա՛տէհու քէնտիի

Digitized by Google

մուտէրիթա վէ վա'իզ օլուպ , զիյատէտի իլէ ղայրէթլի պիր փափավի իտի ։ Թ. Ի. 1522 տէ Մէլանքթօնուն թահրիրաթը 'այէ յհինէ ըէտ-մի պիր նուէթգ էթտիկինտէ սայիֆ իւզդիր Պիլնէյ ճէմա'աթտա պուլունուպ , լաթիմէրի թա'լիմաթը հագիգէյէ գասդուլ էթմէյէ նասըլ իգնա՝ էտնէդիկինի տիւշունմէքտէ իտի ։ Էնճամ լաթիմէրին եանընա կիւտիպ օնա քէնտի էէրըէնը վէրմէք իսթէտի ։ լաթիմէր՝ «Պիլնէյ պէյլի թինտէն Թարիգի մուսթագիմ վէ քիւսէյէ րիճոռ' էթմէք իւզրէ տիր» տէյուս տիւշունէրէք սիլ մէՍիոունիչ անըն քէ-լամըլարընը տինդիէտի ։ լաքին Պիլնէյ քէնտիսի նասըլ թա'լիմաթ վէ ա'տաթը պաթդըլնին մազարրաթը հագգընտա իլգամ օլմուշ , վէ Քի-թապը չէրիֆի գուդուլ էթմէյէք Քրիստոս վասիթասը իլէ եէնիմէս-րուրէյէթ վէ պէրկէթլէրէ նայիլ օլտուգունու պէյան էթմէկի իւ-գէրինէ , լաթիմէր՝ Փաուլոս Ռէսուլուն Տատուսգօսա կիտէր իգէն էս-նաի բահտէ անիտէ ճան կէօզլէրի աչըլըպ թէճուիտի գալպա նայիլ օլտուգու կիտի , օլ վագըթտան ի'թիթապէն Քիթապը չէրիֆի մու-թալա'ա վէ գապուլ վէ վա'զ էթմէյէ պաչլատը , վէ անըն իլէ Պիլ-նէյ ապաստոտա մու հապդէթ վէ իւճագաթը մախտուսէ մէյտա ո-լունտու ։ Պիլնէյ վէ լաթիմէր զայրէթ իլէ վէ միւէյտէր օլտրագ հա-յաթ քէլէմէլարընը խաղիանէ վա'զ էթտիլէր ։ « Բապդըն գուլլարը փոփտա վէ քնահին տէյիլ անճագ խըզմէթձի թէտմիյէ օլունմագ կէ-րէք տիր» տէմի ։ Պու ղայրէթլի վա'իզներ խասա ախանէնէլէր վէ հապս-լարա վէ թիմարխանէլէրէ կիտիպ օրալարտա պուլունանլարա ին-ճիլի վա'զ էթտիլէր ։ Սէ վագըթլարտա տասի հայաթ քէլէմէլարը Ա քօֆօրտա տասի Ռլարք իամինտէ օլան միր մու'ազիմ վասիթասը իլէ հիրիպ քէսպի նուճհուզ էթմէքտէ իտի ։

Թինտալընը ճէրմանիատա Թէրճիւմէ վէ Թասի' էթտիյի ինճիլին նուսխէլէրի ինկիլիթէրրայա վասըլ վէ նէչր օլունտուգլարընտա , Թէսալոնիքը ղայէթ չօգ իտի ։ Պու լուչ նէվ վէսիլէ նասընի' Քիթա-պը չէրիֆ , Պիլնէյ վէ Ա Թաֆֆօրտ վէ լաթիմէր կիպի վա'իզ-լէրին միւվաֆֆա'ասը վէ ա լ վագըթլարտա չօլ քէօթթե Գօլէյ-նէն Փափու ինթիխապ օլունմատըղընտան հասէտի վասիթասը իլէ , ինկլիզ քիլիսէսինին քիլիսէի փոփափիյէտէն այրըլմագ իւզրէ պու-լունմասը , չօգ տիգգաթա չայան տըր ։ Պիր րահիպ Քիթապը չէրի-ֆին 'ավամը նաս իչիւն մուխաթապտալը պուլունաճաղընը պիր վա'զտա պէյան էտէր քէնդ , «Մէսէլա 'Ա.զ մայա իլէ չօգ ուն մայալանըր' , վէ 'Ատ կէօզիւն սանա Թէօքէզ օլուրսա , անը չըգարըպ աչնտէն առէի' էի' քէլէմէլարը գապուլ օլունուրսա , էքմէքճիլէր պիրէ Փէնա էքմէք վէրմէճքլէր վէ Թէք կէօզիւ ատէմլէր հէր Թարաֆտա պու-լունուր տէտի ։

- Քիթապի' Փափավիլէր ինճիլի չէրիֆին ինկիզճէ նէչր օլունմասը իւզրինէ զիյատէտիյէ զապտանուք օլուպ , Քէ'ատոլիկ եէնիճաէն

Digitized by Google

պաշտաբլար։ Օքսֆօրտտա օթուզ նէֆէր գատար Ինճիլի Արիա-թխանըլար հապատա վէ պընտանա իլգա օլունուպ, իսքէնճ օլունտուլար վէ պա՛զըլարը չէքօսլէրի ճէֆատան էօլսիւլէր, վէ էքսէրսի սօնկրա սալը վէրիլիպ վագթըն միւրուրինտէ Ինկլիզ Փրօթէսթանթ քիլիսէսինտէ նամատար ատմէրը օլտուլար։

Ֆէմպրիճտէ տուխի թէ՛ատրի գօփուպ Պարնա իսմինտէ ղայրէթլի պիր վա՛իզ էօլիւմ գօրգուտունտան Փաւիավիլէրին մաթլուպաթընա րիզա վէրէրէք՝ ալէնէն զէլլէթ տիւշմիւշ իսիյինի իղրար էյլէտի. աւրնա սօնկրա եինէ քէսպի ճէտարէթ էտիպ Բրիտտուս վէ անըն քէլամընը իգրար էթտի։ Հէր նէ գատար Փաւիավիլէր Ինճիլի չէրֆին չօգ նուսխէլէրինի եազտըլար իսէ, եէնիտէն Թաալ՝ օլունուպ նէչր օլունտու, վէ «Ալլահըն քէլամը պուղը տէյիլ տիր» քէլամը իմմամ օլունտու, գիրա պէյն էն նաս պէօյլուք իշ կէօրէն օ իտի։

Պուրատտա Ինկլիզէրրանըն Խվարիխինտէ մէշհուր վէ փրօթէսթանթլըղըն Թէրտգի ալուլմասընա սահիպլի Թէսիրաթ ալուլունան պիր քէյֆիյէթին գիքրի լազըմտըր, վագա՛տ Թէֆսիլաթ իլէ պէյանը պուրատտա միւնասիպ վէ էլզէմ օլմազ։ Դըրալ Հէնրինին զէվճէսի, եա՛նի՝ Դըրալիչա Ֆաթէրինա Իսմանեա խանէտտանը միւլուքանէսինտէն օլուպ, էվվլըս Հէնրինին մէրհում գարընտաչը Ուրթուրուն կէնճ վէ կիւզէլ տուլ գարըսընը օղլու Հէնրիյէ նէչանլասը, վէ Հէնրի՝ Դըրալ օլտուղտան սօնկրա անը Թէզէվվիւճ էյլէտի։

Վօլսէյ՝ փաւիա ինթիխապ օլունմատըղընտան իմիհէրաթօր Ֆարլ՝ ուէյհինէ քին սագլայըլ իմթիդամ ալմազ նէյհինտէ, անըն խասնէտտանընտան օլան Ֆաթէրինայը Թէզվիլ էթմէյէ չալըշը, վէ Դըրալ Հէնրի հէր նէ գատար Ֆաթէրինայա մուհապպէթ էթտի իսէ տէ, անտէն սագ գալմըշ օղլու օլմատըղընտան ղայրէթլէ էսէֆ չէքմէքտէ իտի։ Վօլսէյ անըլերին իզուիվաճը հարամ օլտուղունու, եա՛նի՝ Հէնրինին մէրհում գարընտաչընըն զէվճէսինի ալմազ չէրի՛ օլմատըղընը Թէֆհիմ էթմէքլէ Հէնրիյէ րահաթսըզ էթտի, վէ Նիհայէթտէ Ֆաթէրինայը Թաթլիգ էթմէյէ գատար վէրտի իսէ տէ, Փաւիայա միւրաճա՛աթ լազըմ կէլտի։ Դըրալիչա Ֆաթէրինանըն եիւրէյի տախի պունուն իւզէրինէ չօգ գըրըլտը, պախուսուս քի Հէնրինին պաշգասընա (Աննա իսմինտէ) Թէսաչչուգ էթտիյի աչիքեար օլտու, վէ օլ վագթատան սօնկրա նասըլ ինսանլըկէթսիզլիքլէ պիրի պիրի արգասըրա չէնտ Դըրալիչասընը գաթլ էյտուրտիյի մա՛լում տիւր։

Դըրալ իլէ Վօլսէյ փաւիա Հատրաքընտան Ֆաթէրինայը Թաթլիգ էթմէյէ վէ Աննայը Խէզէվվիւճ էթմէյէ րուխսաթ տիլէտի իսէ, վէ պիրի պիրի արգասըրա չօգ էլչիլէր Րօմայա կէօնտէրիպ Փաւիա Թուրաքընտան մէշհուր Դարտինալ Ֆռանիէճճիօ Ինկլիզէրրայա կէլտի իսէ, վէ Թ. Ի. 1527 տէն Թ. Ի. 1533 է գատար Դըրալ վէ Փար-

Digitized by Google

լամէնթօ վէ էհալինին էֆքեարը ապու մաստաէ իւզէրինէ իչլէմէքտէ խոի խսէ տէ, եինէ Փափա Գրրալ իլէ օյան էթտի, Թա քի Հէնրի Թէհամիւլսիւզ ատրէճէյ գատար Փափա՝ ալէյհինէ կճէնմիչ օլ առաղընատան հիւքիւմէթի փափավէյհ՝ ալէյհինէ Ճունվ. 25, Թ.Ի. 1533 տէ Աննայը՝ ալէնէն Թէզէվվիճ էյլէտի, վէ հէր նէ գատար Հէնրի՝ Փափա Թ-ուրաֆընատան ամֆօրօս օլունտու խսէ տէ, Փարլամէնթօ վէ էհալինին էքսէրիսի Գրրալա հագգ վէրտիքլէրինտէն, օլ Թարիխտէն ի՛Թիպարէն հիւքիւմէթի փափավէյհ Ինկիլթէրրատան տէֆ՝ օլունտու։ Ֆագտաթ ապու Թէպէտտիւլաթըն ասպէսի էվվէլ էմրատէ ումուրը բունահնիչտէ ատրանմայրալ, ումուրը չափախչ վէ փօփիԹիգիչտէ պուլունուր, վէ հէր նէ գատար Ինկիլիզ փրօԹէսթանԹ քիլիսէսինին ԹէՀԷլի օլ վագԹի պրագըլտը խսէ տէ, եինէ Հէնրի վէ վիւքեալատը նէ ֆաթօլիքլէրի նէ փրօԹէսթանԹլարը ասվէր իսի, վէ Թ՛աւտի եինէ մէչտան պուլտու։

Էչէր Ինկիլթէրրատա վուգու՝ պուլսան խալահաթը քիլիսէ եալընըզ պու գիքր էթտիչիմիզ միւնազա՛աթ վէ միւֆարէգաթտան՝ իսպարէթ օլաս իտի, նէ էհալիչէ միւճիալի մէնֆա՛աթ նէ տէ պագի օլապիլիր իտի։ լաքին պէօյլէ միւնազա՛աԹընն վագի՝ օլտուղտու էսնասատէ, Բրիաստոսուն քէլամը վէ վա՛իզլերի իչլէմէքտէ իտի։

Գինէչ Փէվգ իւլ՛ատէ ղայրէԹլէ վա՛ղ էթտիչինտէ Թէվգիֆ օլունուպ, վէ լօնտօն էփիսգօփօսունուն հուզուրունա իզհար օլունտուղունատա սէպապ իւզրէ իսմանընը իգրար էթտի խսէ տէ, սօնկրա եալընըզ էփիսգօփօս Թ-ուրաֆընատան տէչիլ անճագ քէնտի ահվալատը Թ-ուրաֆընատան տափօ իզրամ օլունտուղունատա գէլալէթէ ատիչտիւնիւ իգրար էթտի, Փագտաթ տէր՛ագաղ էֆէնտիսինէ խիյանէթ էթմէչ իտիյինի տուչարագ գիյատէտի իլէ Թգիթրատը տէրունիչէ տիւչտիւ, վէ սօնկրատան եինէ քէմալի ճէսարէթ վէ ԹէսԹիրաթ իլէ ինճիլի չէրիֆի վա՛ղ էթմէտի իւզէրինէ Թէվգիֆ օլունտու, վէ ասլա Թէրէտտուտ էթմէքսիզին վէ նիհայէթտէք Բրիաստոսու իգրար իլէ վէ մէսրուրիչէթ իլէ չէհիտ օլարագ գաԹէլ օլունտու։

Կէրէք՝ ալիմ վէ օգումուչ ատէմիէրատէն, կէրէք՝ ավամը նասատան օլ ատուն, ինճիլի վա՛ղ վէ ԹէՀիսիէտէն ատէմիէրին՝ ատէտաի տափօնա տրթմագտատա իտի, վէ Թ՛աւտի վար իտի խսէ տէ, օլ սէնէլէրատէ, եա՛նի՝ Թ. Ի. 1527 տէն 1533 էտէք՝ ումումի վէ չէտտէթլի տէչիլ իտի։ լաքին Մօնմօթ վէ Թիւքսպէրի խամիէրինտէ իքի մէչհուր լօնտոնլու Թիւճճարլար մահգումախչէթ վէ իսքէնճէլեր չէքտուիլեր, վէ տիգգաթա չայան պիր չէյ տիր քի, էսնաֆտատն օլան ատէմիէր Ինկիլթէրրատա խալահաթը քիլիսէ իչին՝ ալիմիէր իլէ պէրապէր վէ պա՛զէն տահա զիյատէ միւէսսէր օլարագ չալըշըրլար։ Թինտալ մէքրուհաթը փափավէյհ հագգընատա պա՛զը էվրագ ԹէէլիՓ վէ նէչր էթտիչինտէ, Ինկիլթէրրա միւքեալա հէմ՝ իւլամասընատան Մօր խամինտէ մէչհուր

Digitized by Google

*ատէմ Թինտալըն Թահրիրաթընա ճէվապ վէրտի։ Թինտալ տախի եի-
նէ անլէրին պէ յինտէ օլան մուպահասէ վէ մուֆարէգէթի պէօյլէճէ
մուքեմմէլ վէճհլէ պէ յան էթտի։*

*Մօր. «Քրիստոս՝ 'Րուհ իւլ Գուտս քէլսո՛ ննհրէէ էտէճէք տէյիլ
անճաղ ն'ա՛յ էտէճէք տիր՝ տէտի։ Քիլիսէնին սէօյլէտիյի կէրէք
Քիթապը չէրիֆտէ պուլունուրսա, կէրէք պուլունմազսա, հագիգի
տիր»։*

*Թինտալ. «Նէ՞ տէտինիզ. Քրիստոս վէ Ըէտուլլերի նահրէյըն հագ-
գընտա պիր չէյ տէ՞մէտի մի։ Ես՝ հաննա Ըէտուլ, 'Պու չէյլէրէ ի-
ման էթմէնիզ... վէ իման էթմէքլէ անըն իսմի իլէ Հայաթա նայիլ
օլմանըզ իչիւն եազըլմըշ տըր՝ (Եուհ. Ի. 31։ Բօմ. ժԸ. 4։ Մաթ-
թա իԲ. 29) տէտի»։*

*Մօր. «Ըէտուլլէր փութիէրէսթլէր Թէրաֆընտան Թահգիր օլուն-
մամալարը իչիւն Թահրիր էթմէտիքլէրինէօգ չէյլերի Թա'լիմէ Թտիլէր»։*

*Թինտալ. «Գըյամէթ Թա'լիմինտէն վէ Քրիստոստան հէմ Ալլահ հէմ
ինսան օլմասը, վէ իքի խըրսըզ արասընտա սալպ օլունմասը Թա'լի-
մինտէն զիյատէ Թահգիր օլունաճագ նէ՞ սէօյլէյէ պիլիրլեր իտի.
ֆագաթ պու չէյլերի նահրէէ էթտիլէր։ 'Վագա՛ա 'ազիզլէրին' չէ-
ֆտա'Թը վէ Թէօվալեի ֆի'իլիյէ վէ 'Փուրկաթօրիուս' փուԹիէրէսթ-
լէրին Թա'լիմաթընա քեամիլէն մուԹապըգ տըր, չէօյլէ քի պէօյլէ
չէյլեր մուճիպի հագարէթ օլաճագ տըր տէյուս Թահրիր էթմէքտէն
չէքինմէք ասլա լազըմ տէյիլ իտի»։*

*Մօր. «Թա'լիմաթը քիլիսէվիյէյի Քրիթապը չէրիֆ վասիթասը իլէ
Թէֆթիչ էթմէյիպ, Քրիթապը չէրիֆի քիլիսէնին հիւքմլէրի վասի-
Թասը իլէ ֆէհմ էթմէլիյիզ»։*

*Թինտալ. «Հասլա կիւնէչ՞, եօխսա կիւնէչ հավայա մը զիյա վէ-
րիր։ Քիլիսէ ինճիլտէ՞ն, եօխսա ինճիլ քիլիսէտէն ագտէմ մի իտի։
Փէտէր օղուլտան պէօյիւք տէյի՞լ մի. էօյլէ իսէ քէլսո՛ քիլիսէտէն,
եազաօտ, տահա տօղրուճա աէօյլէմէք իչիւն, ճէմա'աԹտան էվվէլ
տիր»։*

Մօր. «Ն՞իչիւն քիլիսէ եէրինէ ճէմա'աթ սէօյլէյօրսուն»։

*Թինտալ. «Զիւնքի քիլիսէ Թա'պիրինտէն չիմտի անճաղ Թրսաչ օլ-
մուչ վէ եազլանմըշ կիւրուհու անկլատընըզ. վագա՛ա քիլիսէ՝ Քրիս-
տոսա իսան էտէն պիւԹիւն ճէմա'աԹա չամիլ տիր»։*

Մօր. «Քիլիսէ փատա իլէ անըն Թէպա'ալարընտան 'իպարէթ տիր»։

*Թինտալ. «Փատա խէլսա իչիւն խայրաթա Թէվֆըգիւլ էթմէգլիյի
Թա'լիմ էտէր. ամմա Քրիստոս վասիթասը իլէ խէլսաս նայիլ օլմագ
իւմիւտինտէ օլմայան ատէմ՝ Քրիստոսուն քիլիսէսինտէն տէյիլ
տիր»։*

*Մօր. «ԼուԹէրիլլերին չըզտըգլարը քիլիսէի Բօմավիյէ ոնլարտան
էվվէլ օլտուղունտան, քիլիսէի հագիգիյէ տիր»։*

Digitized by Google

Թինաալ. «Հաքէզա Քրիստոս իւէ Ըհտուլլէրին չըգոլըգլարը Յէրիսի քիլիսէսի՝ անլէրաէն էվվէլ օլտուղունան, քիլիսէի հոգիգիյէ իտի։ Գինաէն 'ալէյհ «Քրիստոս իւէ Ըհտուլլէր հէրէքիգօտ տըրլըր' աէյհիլիրսինիզ»։

Մօր. «Այլըր. Ըհտուլլէր Յէրիսի քիլիսէսինտէն, օրատաա Քրիստոս ողուլմասըգլարը իշին, չըգոլըար. ամմա սիզին միսափասլար զէվճէլէր խաճէտիքլէրի իշուն սիզիմ քիլիսէմիզտէն չըգոլըլար»։

Թինաալ. «Այլըր. սիզիմ միսափասլար էվվէլա 'հէրէքիգօտուգ' Քա'սիր էճտիհինիզ Քա'լիմաքը գապուլ էտիզ, ասընկրա թէգէվվուճ էճտիլէր. վազա'ա սիզին միսափասլար փասիհանըն մուգատատէա տայոըղընըգ Քա'լիմաքը գապուլ էճտիքտէն ասընկրա Քանլարընա Ջահհիչէլէր ալոըլար»։

Մօր. «Էյլէր տէտիյիմէ ինանմազասընըգ, Լութէրին քիթապլարը այչըգ տըր, օգուլյապիլիրսինիզ»։

Թինաալ. «Այլըր. սիզ անլէրի գասիյլով Քապտընըգ»։

Գունուն կիսի միւպասահաթ Ինկիլիզլէրին ճան կէօզլէրինի աչմադա սէպէպ օլտու, վէ պէօյիւքլէր տիվանը միսափավիյէնին զուլմունու չէքիպ, 'ալիմլէր Քա'լիմաքը փուսուվիյէի պապընըլյի Թէշիխա էճտիքլէրի Հալտէ, 'ավամը նաս պիր Թարաֆտան մէ յատանա չըգոըրլան մէքթուհաթը կիւրուհի թուհպան վասիթասը իւէ, վէ տիկէր Քարաֆտան միւթէատիվիլ պուլունան քէլլմը իլահինին գուվվէթի իւէ իսլահաթը քիլիսէ հէր Թարաֆտա սիւրա'թ իւէ Թէրագգի էճմէքտէ իտի, չէօյլէ քի Թ. ի. 1529 տա Փարլամէնթօ իսլահաթը սխդագը րուհպան իշին, վէ գուտրէթի քիլիսէվիյէ յի Քահտուտ էճմէքը իշուն պա'ղը գանունլէր 'ազատ էճտիլէր, չէօյլէ քի ճէրմանիատա վուգուտ' պուլտուղու կիպի, օլ սէնէտտէն ի'ԼԹիպարէն ՓրօթէսթանԹլըգ ԻնկիլԹէրրատա վիճուտէ կէվիչ օլտուղու 'ատտ օղունապիլիր. Լաքին եինէ Փափասվիլէր, պափտուսա էվիսգօփօպալար այպղա գապգըշըգ Թէ'ատտի աչտըլար. պափտուսա Թ. ի. 1531 տէ 'ալիմլէր վէ վա'իզլէրտէն հէմտէ էանաֆտան չօգ զէվաճ գաԹը օլունուպ չէհիտ օլտուլար։ Գունպատտան էն մէչհուրու Գինէյ յ, վէ հէմտէ Գէննէքճ խամինտէ պիր 'ալիմ վա'իզ իտի։ Գու Թէ'ատտիլէրի Թահրիք էտէնլէր էվիսգօփօպալար իտի իսէ տէ, Գըրպպ անլէրէ րիգգ վէրա։ ՓրօթէսթանԹլըգ ԻնկիլԹէրրատա Թ. ի. 1529 տան սկրու մէվճուտ պուլունտու իսէ տէ, եինէ Ինկլիզ էլչիսի Գիլ հագիգէ չէնա սէնէ ասընկա Թէշքիլ օլունտու, վէ պու իշտէ պապշլըճա 'ամիլ օլան Գրանքէրպլրի Մէրսիհագգօփօտու օլտուղունտան պիԹԹապի' օլ քիլիսէնին ասաէլ էլչիսինէ՝ պիրտէն վէ ճիամի իւէ այրըլտըգը քիլիսէի Րօմապիյէ յէ միւշապիհ իտի։ Յիլ հագիգէ իսլահաթը քիլիսէ անճագ Հէլվէթիա վէ Յրանսատտա միւքէմմէլ օլտուղու պէ'յան էճտիհիմիզ նագլիյէտէն տէրքէտար օլուր։

Digitized by Google

Հալա գաղտը քի մէզպուր Սէրփիսգօփօսուն ահվալ վէ 'ամանդինէ մեսէֆասատրճա զիքր էտէլիմ։ Թօմաս Կրամմէր 2 Մարտ Թ. Ի. 1489 տա Նօթինկհամշայրըն Ասլաքթան չէհրինտէ թէվէլլութա էյլէտի։ Սէզավէքթինտէ պիրթամամ թա'լիմ օլունմասը իսէ, եինէ տէրսլէրինտէ թէրագգի էթտի, վէ Թ. Ի. 1504 տէն 1510 ատէք Քէմպրիճտէ մեքթա'ալլէմ օլտու։ Գա'տէհու անճագ եիկիրմի իւչ եաչընտա իքէն թէէհհիւլ էյլէտի, վէ չօգ տիգգաթլըճա վէ տէվամ իւգրէ Քրիթասը չէրիֆի մութալա'ա էթմէյէ պաչլատը վէ անըն աէլահիյէքթինի պաչգա հէր նէվ' աէլահիյէքթէն 'տլա թութտու։ Սօնկրա տուր էլ Ֆիւնուն վա'իզի, 'իլմի իլահի մուտէրրիճի վէ թագտիա օլունաճագ քիւիսէ խաատէմէսինին մուֆէթթիշի օլտու, վէ օլ իչի իֆա էթտիկինտէ ճիւմլէ թէֆթիշ էթտիկի ատէմիէրի քիթապը չէրիֆի վա'զ վէ թա'լիմ էթմէքլիյէ, վէ 'առալի իլէ միւվաջջա'լէրինէ թաստիգ էթմէքլիյէ նասիհատ վէ իսլուամ էտէր իտի։ Թ. Ի. 1529 տա Քրամմէր պիր եէրտէ վիքաալանըն պիրի իլէ Գըրրալ Հէնրինին Գըրալիչա Քաթէրինայը թաթլիգ էթմէտի մէսէլէտի հագգընտա «Տիվանը փափավիյէ տէյիլ անճագ Քիթապը չէրիֆէ միւրաճա'աթ վէ րէֆ'ի տա'վա էթմէք կէրէք տիր» տէյտու լէյինէ վէրմէտի իւզէրինէ քէնտիսինէ մէսէլէի մէզպուրէյ պէզլի իհթիմամ էթմէտի էմր օլունտու, վէ սօնկրա Գըրալը մասլահաթընտա ղայրէթ էտիպ նիհայէթինտէ Թ. Ի. 1533 տէ Քանթէրպըրի Սէրփիսգօփօսլուղունա թա'յին օլունտու, վէ քէնտիսի օլ սէնէ Ցունվ. 23տէ Գըրալ իլէ Ա՛ննայը 'ագտը նիքահ էթտի, վէ քէնտիսի Ինկիլթէրրա քիլիսէսինին պաչ Էպիսգօփօսու օլտու իսէ տէ, Ինկիլիզ քիլիսէսինին րէյիսի րէսմիսի Գըրալ օլտու, վէ Հէնրի՝ փափա Թարաֆընտան աֆօրօս օլունտուղունտա Ինկիլթէրրա իւզէրինէ օլան խոտա'աթ փափավիյէ քիլլիյէն րէֆ' օլունտու։

Կրամմէր Թ. Ի. 1535 տէ Լաթիմէրի Ուօրսէսթէր Էպիսգօփօսլուղունա թա'յին էթտի, վէ խալահաթը քիլիսէնին Թէրագգիսի իչին ղայրէթ իլէ չալըշմագտա իտի։ Գա'զը խուտուտա Գըրալըն միւրատընա միւթասլըգ հարէքէթ էթմէքլէ ղայրի միւֆիտ իչլէրուտէ պուլունտու իսէ տէ, եինէ Հէնրիյէ մուխալիֆ պուլունտուղու վար իտի։ Անըն կէօրուխլիւ իչլէրին պէօյուքլէրի պուլունար իտի, Եա՛նի պիրի՝ Ինկիլիզ քիլիսէսինին Թէչքիլի, ուսուլը, վէ Թէսպիհի թա'լիմաթը վէ թաթհիրի՝ խալատէթի, վէ տիկէրի՝ մանասաթըրլար իլէ րիյասէֆթքութուրլըղըն տէֆ' օլունմասընտան 'իթարէթ իտի, Ինկիլթէրրանըն Հնդինին մահլուլպաթընտան իտի քի, մանասաթըրլարըն տէֆ'ի վուգու' պուլտու։ Թաատիգի թա'լիմաթ խուտուտունտա Քալվինին Քրամմէր իւզէրինէ օլան քէսրիաթը չօգ իտի։ Ուսուլի քիլիսէ վէ ուսուլի 'ամատէթ՝ Քրամմէրին սայէսինտէ խալահաթը քիլիսէ Հէվվէթիատտա վէ ճէրմանիատտա պիլէ վուգու' պուլտուղու գատտար քամիլ վէ միւ-

Digitized by Google

ֆխա ասչյիլ իտի, վէ վագքին միւրուրինաէ պու խուսուպպատա քէգքար իպահաք լագըմ կէլտի։ Գրամմէր 25 սէնէ գաատար Ինկլիզ քիլիսէսի իչին չաղըշըգտան ասնկրա, Թ. Ի. 1554 տէ Գաթօլիք վէ Թէ՛ատոխմի Գըրալիչա Մարիամ վագքինտէ Լաթիմէր վէ Րիտլէյ չէհիտլէրտէն ասնկրա, վէ քէնտիսի պիր տէֆ՛ա փափավիլէրին մաքլուպաքընա րիզա վէրտիքտէն ասնկրա Ինէ քէսալի ճէսարէք էտիպ կիտլել իմանընը Լգրար էքմէքլէ, եագըլըպ գաքել օլունտու։ Նագըլտըղընտա սագ էլինի էվվէլա ագէչէ գօտու, պիրա անըն իլկ Թա՛լիմաքը հագիգէյէ րէտտ էքտէյինտէ փափավիլէրին Թալէպ էքտիքլէրի նամէ յէ իպզա էքմիչ իտի։

Ինկլիքէրրատա իսլահաքը քիլիսէ իչինէ չօգ տինտար ատէմլէր Թարաֆընտան պէօյլէճէ չալըշըլտըղը հալտէ, Ալքօչիատա տափսի իսլահաքը քիլիսէ Թէրագգի էքմէքտէ իտի։ Վա՛իզլէրին էն մէշհուրը օլան ճօն Նօքս Թ. Ի. 1505 տէ Թէվէլիւտ էտիպ, ատպավէքինտէ լայըգը իլէ Թա՛լիմ, վէ քիլիսէի փափավիյէ ուտուլինճէ Թէրալիյէ օլունուպ, Թ. Ի. 1530 տան էվվէլ փափատա Թագտիս օլունտու։ Լաքին Թ. Ի. 1535 էտէք հագիգաքը մէսիհիյէյի ԳիլԹաալը չէրիֆէ կէօրէ գտպու լ էքմէմիչ վէ ասճաագ Թ. Ի. 1542 տէ աչիքետրէն Փրօթէսթանթ օլտու։ Ասնէն ասնկրա, մէքրուհաքը փափավիյէ 'աղէյհինէ չիտտէքլէ վա՛զ էքմէսի խազրինէ, 'հէրէքթիզաս' տէ յիւ հիւքմ օլունտու։ Լաքին պիր տէֆ՛ա Ինկլիքէրրատա վէ պա՛տէհու Հէլվէթայա պիր միւտաէքթ իչինէ Գիրար էքմէյէ մէճպուր օլտու խսէ տէ, ևինէ 30 սէնէ գաատար քէնտի վաճանընտա չալըշարագ, Փրօթէսթանթ քիլիսէնին Թէչքիլի իւզէրինէ Գէվզ իւլ 'ատէ սահիպի Ֆ՛էխրաթ պուլունտու։ Հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1572 տէ իտի։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ՕՆԱԼԹԸՆՃԸ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՓԻԼԻՍԷՆԻՆ ԽԻՎԱՍԱՒ ՆԷԹԱՑԻՃԻՆԷ ՎԷ ՄԻՆՆԱՍԷՊԱԹԸ ՄԻԻԹԷՆԷՎ'ԻԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Օնալթընճը ա.էհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէվիյէնին նէթիճէլէրինի լճմալէն զիքր, վէ անըն ուսուլի քիլիսէճէ վէ հիւքիւմէթի 'ատիյէճէ օլան նիսպէթինճէ վէ տիյանէթ վէ 'իպատէթ հէմտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ խաւսաւսունտա պուլունան մինտաճալաթ վէ թէսիրաթընը պէյան էթտիյի'լզտէ, պաչընճա Ֆալվինին տէլալէթի իլէ թէչքիլ օլունան ճէնէվա քիլիսէլէնէ միւրաճա'աթ էտէճէ յիզ, զիրա օնտա փրօթէսթանթլարըն գապու լ էթտիքլէրի ուսուլ վէ թա'լիմաթ զիյատէ տէրէճէտէ միւքէմմէլ վէ խալիս օլարագ թէմնիլ օլունտուղու միսիլլիւ, օլ քիլիսէ վէ օլ մուա'ղղիմին ճինտէ փրօթէսթանթլար իւզէրինէ օլան թէսիրաթը էմնալտիզ պուլունմուչ տուր։

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

ՆԷճի թէճիլ օլուճաճ Փrօթէսթաճթ ֆիլիսէլէրիճ ուսուլ վէ թէրպիյէի ֆիլիսէվիյէլէրի ճագզրճտա

1. *Ֆիլիսէի 'ումումիյէի մէսիհիյէնին պիր ռէյիսի մուճլազը վահիրի զիւ'լիմիւ քիւլլիյէն ձէֆ' օլունտու։*

Ճիւմլէ Փրօթէսթանթլար պուրայա գաատար իթթիֆագ իւզրէ պուլունտուլար։ Ալնլէրին թա'լիմաթընճա քիլիսէի մէսիհիյէնին ռէյիսի մուճլազը վահիրի Ֆրիստոս տուր, վէ անըն վէքիլի Հօգ տուր։ Գունտուն իլէ Փաճա վէ անըն վէքիլլէրի վէ Կաթոլիճալլար, տիվանը վաճիպվի վէ անըն քնաֆֆէի սալթանաթ վէ հաչմէթի, վէ մազրուրանէ վէ քիֆիւրանէ իտտա'ալարը քիւլլիյէն վէ պիլ իթթիֆագ ըէտտ վէ տէֆ' օլունտու։

Digitized by Google

2. ՄանասՔըլար իլէ ռահիպլէրին ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ՝օյան նուֆուզու քիւլլիույէն վէ ՝ումումէն ռէյս վէ ռէֆ՝ օլունսու :

ԲուհպանիյէՔ քէօքիւնէ գաւտար սէօքիլուիքճէ պիՔՔաւպի՝ սանըն ՔէսիրաՔը կէչէր , վագա՝սա պու Քէվարիիստէ աչիքճաար օլսուղու վէճհլէ ռուհիպլէրին վէ մանասՔըրլարըն նաՔըրլարընըն օնիքի ոէհր միւուսէՔի գաւտար ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ օլան ՔէսիրաՔը ղսյսէՔ չօգ , վէ հէր նէ գաւտար ոէիյանէՔճէ ագա՝ղէն վէ պիր միգատար միւֆիտ օլսուս խէ տէ , էքսէրիյէ ուսուլի քիլիսէվիյէ իւզէրինէ մազարրաՔը պուլունսու :

3. ՄիլլէՔ վէ ույմլէքէՔ քիլիսէլէրինին հուգուգը միւսՔագիլէէրի Քաասիզ օլունսու :

ՓրօՔէՔանՔլար ադրասընատա պիր քիլիսէ մէմուրսունուն քէնտի ահյարընատան խարիճ օլսուն ումուրը քիլիսէվիէ յէ միւսաֆէլէ, վէ պիր նէվ՝ հիւքիւմէՔ էՔամէ յէ հագգը եօգ խսի ՝փրօՔէՔանՔ քիլիսէլէրի ադրասընատա անճագ պիր քիլիսէ , եա՝նի՝ ինկիլիզ քիլիսէսի , պուլունսուղու ահյարըն ճիւմլէ ԽրիսԹիանլարը իւզէրինէ հիւքիւմէՔի միւաՔագիլէսի վար իսի , նէնէ ՔէչՔիլ օլունան ինկիլիզ քիլիսէոնինին պիր րէյիսի , եա՝նի՝ Գըրալ վար իսի , ինկիլԹէրատա ումուրը քիլիսէվիյէնին վիւսա՝Քը , վէ ումուրը ՝ատոլիյէնին վիւսա՝Քը միւսաֆի իսի , եա՝նի՝ Գըրալ հիւքիւմէՔին րէյիսի օլսուղու միսիլիւ , քիլիսէնին րէյիսի օլսուս , վէ փարլամէնԹօ ումուրը ՝ատոլիյէ իչիւն գանունլար Քէէսխա էՔոլիյի միսիլիւ , ումուրը քիլիսէվիյէ իչիւն տագիճ գանունլար Քէէսխա էՔոլի : Գէոյլէճէ ահյլէՔ քիլիսէսի ՔէչՔիլ օլունսուզ քէնտիլիյինտէն միւսաՔագիլ օլսուս :

ՖագաՔ ձէրմանիատա վէ տագհա գիյատէ հէլվէԹիատա մէմլէՔէՔ քիլիսէլէրի վիճուտա կէլսի : Օլ տիյարլարըն այրը գըլա՝էրինին քիլիսէլէրի պիզգաճ միւսաՔագիլ օլսուզ , քէնտի ումուրսունա մուգադէտ օլսուլար : ձէրմանիատա վէ հէլվէԹիատա նէ գաւտար այրը վէ միւսաՔագիլ մէրքէզլէր պուլունսու խսէ , օլ գաւտար այրը վէ միւսաՔագիլ քիլիսէլէր վար իսի : Վէ եինէ օլ գըԹա՝լար պիրի պիրի իլէ մուսա՝հէսէնամէլէր ՝ագաս էՔոլիքլէրի միսիլիւ քիլիսէլէրի տագիճ պիրի պիրի իլէ միւսալէհ իւզրէ վէ էքսէրի խուսուսաՔտա իԹԹիֆագ իւզրէ պուլունսուլար :

Digitized by Google

4. ՓrօՔէսՔանՔlատա օլ զէման նկիր նէվ՝ հիւքիւմէՔի քիլիսէվիյէ 'ումուէն գապուլ օլունտու :

Գիզզաք Ֆրիստոս վէ անըն քէլամընուան զայրի ասլա պիր նէվ՝ հէ-փէ-Ֆէն գապուլ էՔմէմէք ուսուլի Ֆրանմէրին վէ Ֆաթընտան ասն-րա ԻնկիլիԷրրատա վուգու՝ պուլուպ օլ տիյարատա վէ Ամէրիգատա ոնկա գուվվէթ պուլտու :

5. Ֆիլիսէ մէմուրլէրի խուսուսունտա իՔՔիֆագ պուլունմասը :

Ճէրմանիատա վէ Հէլվէթիատա երէց մէմուրիյէթի էվվէլքի տէհր-լէրին քիլիսէլէրինտէ պուլունտուղու կիպի եհճէլէնիպ՝ Սինօտ մէճ-լիսլէրի տախի ևէնիլէներէք խալխանէ Ֆրանսատա թէմախլ օլունտու։ Ֆրանսէվի քիլիսէ մէճլիսի միւքէմմէլ երէցի ուսուլի թէմախլ էթտի : Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին նիզամա կէլմէսի Ք. ի. 1559 տա օլուտու , վէ օնիւչ սէնէ սօնկրա , եա՛նի՝ ԵՒաղօթ. 24, Ք. ի. 1572 տէ Սան Պարթօլօմէօ կիճէսինտէ չօլ մէչհուր գաթլի 'ումումի վուգու՝ պուլտու , վէ Փարիստէ պիր կիճէտէ 10,000 նէֆէր , վէ ալիՔիւն Ֆրանսատա պիր գաչ կիւն զարֆընտա 30,000 նէֆէր Փրօթէսթանթ դաթլ օլունտու : Հիւքիւմտարլար քիլիսէյէ պիր նէվ՝ էփիագօփօսլուգ էթտիլէր խէ տէ , եինէ րուհանի րէֆիսլէր , եա՛նի՝ Ներէցլէր , 'ալէլխուսուս Հէլվէթիատա ումուրը րուհանիյէ խուսուս-սունատա հիւքիւմտարլարա թէզատիւմ էթտիլէր : Ֆագաք Ճէրման-նիատա հիւքիւմտարլարըն սէլահիյէթի էքսէրիյէ թէֆավվուգ էթտի։ Սէրփիագօփօս մէմուրիյէթի եօգ իտի :

ԻնկիլիԷրրատա Սէրփիագօփօս մէմուրիյէթի վէ Էփիագօփօս մէ-մուրիյէթի վէ անլէրին մուՙավինլէրինին այրը մէմուրիյէթլէրի , վ'էլ-հասըլ հիւքիւմէթի ֆաֆվէյէ թէչէքիլ օլունմազտան էվվէլ պուլունան սայ քի ճիւմլէ մէմուրլէր իլգա սլունտու :

6. Թէրպիյէի քիլիսէվիյէ հազգընտա :

Ճէրմանիատա թէրպիյէ երէցլէրին վէ անլէրին մուՙավինլէրինին էլինտէ օլուպ իգթիզաի հալտէ հիւքմտարլարըն սէլահիյէթի իլէ հիւքմ վէ իճրա օլունուր իտի : ԻնկիլիԷրրատա թէրպիյէ մէմուրիյէթի Էփիագօփօսլարա մահասուս օլուպ , Սէրփիագօփօսլարա վէ հիւքիւմէ-թէ միւրաճաՙաթ էթմէք ատախի գանուն վէ 'ատէթին իգթիզասըն-տան իտի :

Գալվինին թա՛լիմ վէ ուսուլինճէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ Մաթթ. ժԸ. 15—17 իւզէրինէ մէպնի օլմագ կէրէք տիր , եա՛նի՝ ճիւնհալը

Digitized by Google

գարընտաչ նաֆիլէ եէրէ նասիհաթ վէ թէքտիր օլունտուգտան սօնկրա՝ իլթիյազաթը քիլիսէվիյէտէն ճահրում ալրագմագլէ թէրպիյէ էթմէք գանունու թուբտու, վէ պիր նէվ ճէզայի ճիամանիյէ րուխսաթ վէրմէտի։ Էվվէլքի տէհրլէրին քիլիսէլերինին թէրպիյէի չէտիտէսինի թահսին էթմէզ իտի։ Թէրպիյէ մէտուլիյէթի երէց ի-լէ քիլիսէ գօմիթէսինէ մահսուս օլտու։ Լաքին Քալվինին ուսուլինէ մուգայիր օլարագ ճէնէվատա հիւքիւմէթի 'ատիյէներին թէրպիյէի քիլիսէվիէ իւղերինէ թէսիրաթը զիյատէ իտի։ Քալվին քիլիսէյի, ումումը չահանէյէ ասֆէյէ միւսթէնա թուբտուլարագ, հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թասի' էթտիյինտէ (չինքի քիլիսեի փափավիյէ քէնտիսինի հէր խոստոպա հիւքիւմէթի 'ատիյէտէն եիւճէլթտի) ճէնէվատա սէլսիհյէթի քիլիսէվիյէ անըն մէրամ էթտիյինտէն զիյատէ զա'ֆիլէնտի։

Քալվինին թա'լիմինճէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ թէրպիյէի ախլագիյէտէն թէֆրիգ օլունտու, վէ պիրինճիսի հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ մահսուս տուր։ Լաքին պիթթասի՝ հիւքիւմէթի ատիյէներին զոս խուսուսատա քիլիսէնին հուգուգունա թէճավուզ էթմէսի մէմուլ օլունուր։ ճէնէվատա պուլունան թէրպիյէի ախլագիյէ աթիտ պէյան օլունճագ տըր։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Փօթէսթանք ֆիլիսէլէրին հիւիւէքի 'ատիյէ իլէ օլան միւնասիպէթլէրի հագգընտա

Քիլիսէի փափավիյէտէ եէտինճի կրէկօր Փափանըն էյտմընտան պէրու հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թէգատիւմ վէ թէֆավվուզ էտէն հիւքիւմէթի միւսթագիլէ իստա՝ա օլունտու։ Փրօթէսթանթլարըն թուբտուգլարը մէպտէ պունուն 'աքսինի իտի։ Եա՝նի՝ քիլիսէի մէսիհյէներին հիւքիւմէթի 'ատիյէ թէգէրինէ սէլահիյէթի ետգ տուր, անճագ ումումը րուհանիյէներին թէսվիյէսի քիլիսէյէ մահսուս տըր։ Լաքին պիթթասի՝ Քաթօլիքլէր պիր թաղսիմատան խիրաթ տէրճէսինտէ սէյիրթուքլէրի միսիլլի, Փրօթէսթանթլար ոհկէր թաղսիմատան տահի խիրաթ տէրճէսինէ սէյիրթմէյէ միւսթէնէ օլ-

Digitized by Google

տուլար ։ Շէօյլէ քի ձէրմանիատա ումուրը քիլիսէվիյէնին մէտուլիյէ-
քի չօգ տէֆ'ա հիւքմտարլարա պրագըլըր իտի , վէ ինկիլթերրա-
տա խալահաթը քիլիսէնին իպթիտասընտան ումուրը քիլիսէվիյէ ե-
լընըզ ումուրը 'ատիյէ տէյիլ անճագ ումուրը փոլիթիգիյէ իլէ տա-
խի գարըշմըշ օլուպ , հիւքիմէթի 'ատիյէ քիլիսէ մէմուրլէրինէ
թէզատուիւմ վէ թէֆավվուզ էտէրլէր իտի ։ Խալահաթ իչիւն չուլը-
չան մու'ալլիմլէր՝ քէնտիլէր հիւքմտարլարըն մու'ամէնէթինէ միհ-
թաճ օլտուգլարընը հիսս էտէրէք քիլիսէյի ճիմլէ ումուրը զահիրէսի
խուսուսունտա հիւքիմէթի 'ատիյէյէ թապի' էթուլէր , վէ խալահ
օլունմուշ մէզհէպ հիւքիմէթի 'ատիյէնին թահրը վիգայէսինէ
կէչտի ։

Պիլա չիւպհէ չօշ մէշհուր մու'ալլիմլէրին ումուրը քիլիսէվիյէ խու-
սուսունտա հիւքմտարլար իզէրինէ օլան թէսխիրաթը գիյուտէ չօգ
իտի ։ 'ալէլխուսուս պալատէ պէյան օլունտուղտա վէճհլէ հէլվէթիա-
տա վա'իզլէրին ումուրը 'ատիյէ իզէրինէ օլան թէսխիրաթը ֆէվգ
էլ 'ատէ չօգ իտի ։ Ցուրիստ հիւքիմէթի 'ատիյէ ումուրը քիլի-
սէվիյէ իզէրինէ հիւքիմէթ սիւրէր իտի , լաքին հիւքիմէթտէ էն
նուֆուզլու ատըմ Զուինկլի իտի , վէ ձէննէվատա Ռալվինի քիլիսէյի
հիւքիմէթի 'ատիյէյէ թապի' էթտի իսէ , քէնտի թէսխիրաթը զա-
թիյէթ ալուպագիյէսի էմնալսիզ չօգ իտի ։ Անըն թէսխիրաթը իլէ ձէննէ-
վա հիւքիմէթի էհալիյինի խալահաթը ալալագիյէսինի էլէ ալըպ , օլ
պապատէ չօգ գանունլար թէէսիս էյլէտի ։ Ռալվինին ուսուլինճէ հիւ-
քիմէթ՝ Ինրիթիան մէմուրլէրուէն 'իալարէթ օլարագ , Ռիթասլը չէ-
րիճ միւճիպինճէ իտարէ օլունմալըտըր , չէօյլէ քի հէմ քիլիսէյի
հիմայէ էտէպիլիր , հէմ տէ անըն հուրրիյէթինի մահֆուզ թութա-
պիլիր ։

Պու վէճհլէ ձէննէվատա րուհանի րէյիսլէրին հիւքիմէթի 'ատիյէ
իւզէրինէ օլան թէսխիրաթը՝ րէսմի տէյիլ անճագ չալիսի վէ պի գայ-
րի րէսմի օլուպ , հիւքիմէթի 'ատիյէնին ումուրը քիլիսէվիյէի զա-
հիրէ վէ թէրպիյէի ախլագիյէի 'ումումիյէ իզէրինէ օլան թէսխրա-
թը՝ րէսմի վէ Ֆարզը էվվէլինտէն պիլէ 'ատտ օլունտու ։

Ռալվինին թէսխիրաթը զատիյէսի ձէննէվատա 'իլան օլունան ճիմլէ
գանունլարտա աչիգտար տըր ։ Ուսուլի հիւքիմէթի 'ատիյէ պիլէ
ումուրը ախլագիյէյէ նազարէն հէման անըն էլի իլէ թէչգիլ օլունտու , վէ անըն է յամընտա ճէզալար չօգ միւթէնէվի վէ չիտտէթլի
օլուպ , իսքէնճէ իլէ միւճրիմլէրի իսթինթագ էմմէք 'ատէխի պու-
լունտու ։ Զանիլէր վէ զանիյէլէր գաթլ օլունտուլար ։ չօճուգլար վա-
լիտէյինէ իթա'աթսըզլըգ վէ հիւրմէթսիզլիգ էթտիքլէրի հալտէ ,
գաթլ օլունտուլար , վէ չէրի'աթը Մուսանըն թէսխիրաթը ձէննէվա-
տա այան ուչիքտուր իտի ։

Պիւթիւն էհալի 'իալատէխի 'ումումիյէ իչիւն մու'այէն վագըթլա-

Digitized by Google

րը հրՓզ էՔմէյէ գանուն միւճիպինճէ մէճպուր օլտուլար ։ Գիր ատէմ քիւՓր էՔտիյի հալտէ , եալընըզ պիր կէօմլէք կէյինէիշ օլուպ վէ էլինտէ մուսԹուԹարպագ չէհրին սօգուգլարընտան կէչմէք վէ 'ալէնէն մէճլիստէն 'ափվլըզ տիլէմէյէ մէճպուր օլտու ։ Թա'ամը մուգատտէսէ նրէցտէն յուխարը ալտայընճա կէլմէք ճիւնհա 'ատտա օլունուպ , յուխարԹը ատէմին կէլմէմէսի տախի ճիւնհա 'ատտա օլունտու ։

ԳիԹԹապի' պէօյլէ Բէրպիյէ 'ալէյհինէ գալգըշան պա'զը ատէմիէր պուլունտու , վէ օլ վագԹըն ախըսագը մէգրուհէսինտէն նէչէՔ էՔտի քի պէօյլէ գանունլար միւգԹազի օլտու ։ Լաքին պէօյլէ գանունլարըն րիզասըզ իճրասը միւչքիլ պուլունուպ , պու տէրէճէ իճապար էՔմէչքիք իրատէԹի ինսանիյէնին հուրրիյէԹ վէ քէնտի ա'մալի Թչիւն մէտուլ ԲուԹուլմասընա մուխալիֆ օլտուղու պի իչմիպահ տըր ։

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

ՕճալԸրնճը տէհրին իսլահաԹը ֆիլիսէճին տիյաճէԹ վէ 'իպատէքի մէսիհիյէ իւէզէրինէ օլան ԲէսիրաԹը հագգընճտա

1. *Թա'ամը մուգատտէս այինինտէն գուրպան զիւ'իւիւ տէՓ' օլունուպ, սէճտէ վէ սալԹանաԹատան պէրի օլարագ իճրա օլունուր իտի ։*

Գունուն ԲէսիրաԹ վէ մէնՓա'աԹը ղույնէՔ չօգ իտի ։ ՖիլհաէՔ փատփավիյէ Թա'ամը մուգատտէսի Խբանատապօլնանաֆաֆօ վէ գուրպան Թա'լիմաԹը պատԹըլէսի իլէ գապիլտայտագ քէնտիսինէ քէտար էտիպ , ճահիլ էհվալիյի զիյատէսիյլէ ալտաԹմագտտա իտի , վէ պու վէճհլէ 'իպատէքի 'ումումիյէ ինճատտ օլունուպ փուԹփէրէսԹիյէ միւչապիհ օլտու ։ Լաքին 'ումումէն ՓրոԹէսԹանԹլար ատատընտա պու այինին իճրասը երինէ էվվլէքի Ֆրինճիանլըընը 'ատէՔինճէ վուգու' պուը տու , վէ պու ԲէպտիլաԹըն տիյանէՔ հէմ տէ 'իպատէՔ իւզէրինէ ԲէսիրաԹը հայրընճա միւՓիտ պուլունտու ։

2. *«Ագիզլէրին» չէՓա'աԹը վէ անլէրին հիւմէՔինէ մախսուս կիւնլէրին հրՓզ օլունմասը տէՓ' օլունտու ։*

Անլէրին խայրաԹընա ԲէվէՔքիւլ էՔմէՔ գիւհ'ինէ քիւլլիյէն տէՓ' օլունմագլէ պէրապէր , անլէրին տուրէԹլէրի վէ էսէրլէրի 'իպատէքհանէլէրտէն տէՓ' վէ րէՓ' օլունտու , չէօղէ քի փագլէն-

Digitized by Google

*միշ 'իպատէքկեահտա 'իպատէք գըլմագ պիզըմէք 'իպատէքը խա-
լիսէնին գըլըննասըննա միւճիպ օլտու ։*

3. *'Իպատէքի 'ումումիյէտէ էվվելքի տէհրլէրտէ օյուղտու կիպի եինէ Ֆիճատը շէ-
րիֆ օգունուպ Ծէֆսիր օլունմագ վէ վա'զ էճմէք 'ատէք օյտու ։*

*Հայատէք միւճտէսի եինէ ճէմա'աթլարա թաթքը կէլտի ։ Ալլահըն
քէլամը եինէ միճիպի պէրլքէֆ օլտու, վէ Րուհունն գըլըճը, հա'-
նի՝ Քէլամուլլահ հէր եէրտէ թա'լիմաթըպաթըլէյի ատէմլէրին զիհն-
լէրինտէն տէֆ' էճմէյէ միւէսսէր պուլունտու ։*

4. *Ճէմա'աթլար իլահիլէր Ծէրէննիւմ էճմէքտէն 'ումումէն հիսսէտար օյուլար ։*

*Գէօյլէճէ Ֆիլհագիգէ քէնտիլէր 'իպատէք գըլմագտա օլտուգլա-
րընը պիլիպ, քիլիսէ խաատէմէսի րուհանի վէ այրը պիր կիւրուհ վէ
ճէմա'աթ ճիսմանի խալգ օլմալարը զիւ'իւմիւ տէֆ' օլունտու ։*

5. *Քիլիսէ խաէմէլէրինին Ծէէհհիլ էճմէլէրի անլէրի ճէմա'աթլարը իլէ պիր-
լէշտիրտի ։*

*Քիլիսէի փափաւվույէ փաւխասլարընն էվվէննմէսինի Նէհի էֆտիյինտէ
քիլիսէ խաատէմէսինի այրը պիր սընընճ էճմէքտէն պաշգա թա'րիֆէ
կէլմէզ մէքրուհաթա պիր տա'վէթ օլմուշ տուր, վէ պիթթապի'
Փրօթէսթանթ նրէցլէր վէ վա'իզլէր էհլի վազար, զսրէն միւ'թէ-
պէր վէ ախալագը մէմտուհէ խուսուսունտա չահատէքի հասանէյէ
Նայիլ օլմուշ ատէմլէր պուլունտու, վէ պէօյլճէ անլէրին 'իպրէթլէ-
րի էհալի իչին միւֆիտ պուլունտու ։*

6. *Մանասթըրլար իլէ րուհպանիյէթ ատֆ' վէ րէֆ' օլունտու ։*

*Իսլահաթը քիլիսէ իչին չալըշանլար էվվէլա մանասթըրլըսրընն լին-
հիտամ վէ ուտուլի րիյազէթին տահա մէրի իւլ իճրա օլունմամասը
իչին չալըշմայըպ էմէքլէրինին պուս նէթիճէսինի պիլէ կէօրմէտիլէր
վէ խթէմէտիլէր։ Ֆագաթ կիթտիքճէ րուհպանիյէթին ա'տաթ վէ
ահվալինին քեաֆֆէսի Ինճիլի չէրիֆէ մուղայիր օլտուղտու աչիքեար
օլտու ։ Տիյանէթի սահիհէ սայիրլէր իչին մուհապպէթ իլէ 'ամիլ օ-
լան պիր տիյանէթ վէ իմանտուն 'իպարէթ իտիյի Ֆէհմ օլունտուգ-
տան ասնկրա հէմմինսիմիզ իչին անլէրտէն թէնհաճա չէքիլէրէք վէ
ա'տաթը մահաուսէ իւպրէ 'էօմրիւմիզի իմրայը էճմէքլէ տէյիլ անո-
ճագ անլէր իլէ պէրաբէր օթուրուպ հէմհալ վէ տէրտուսուշ օլմագլէ
լայըգը իլէ վէ Քրիստոսուն էօրնէյինճէ անլէրին մէնֆա'աթը րու-

Digitized by Google

հանիկէլէրի իչիւն խըզմէթ կէօրէսիլտիյիմիզ անլաչըլըը ։ Պինաէն 'ուէյհ պիւ իթթիֆագ հէր նէրէտէ Ինճիլի Ուրհաթիանլար պուլուն-տուլար իսէ մանասթըրլար թէրք օլունուպ , բահիպլէր եա քիլիսէ խատէմէլէրի արասընտա պուլունտուլար , եահօտ իչ իչէմէքլէ սա-յիրլէր կիպի քէնտի Թէ'այեիչիւնիւ Թէտարիք էթտիլէր ։

Շ.Գունլարա պինաէն ձիյանէթի սահիհէի մէսիհիյէ հէր Ֆարաֆօա մէյօան պուլօու ։

Ինքեար օլունմազ քի տիյանէթի հագիգիյէ քիլիսէի փափավիյէտէ պա'զէն պուլունմուշ տուր ։ Մանասթըրլարտա սալիհ տինտար ա-տէմլէրին պուլունտուղու մա'լիւմ տիր · լաքին պունլար նատիր օլուպ, սօնկրա Քիթապը չէրիֆին Թա'լիմաթը իլահիյէսի Րուհ իւլ Գուտ-սուն Թէսիրաթը մախսուսէսի իւէ գապուլ օլունտուգճա , վէ Ուրհա-թիանլար Թա'լիմաթը պաթըլէ վէ ա'տաթը մուզիրրէտէն հէմտէ աչ-լահիյէթի ինսանիյէտէն ազատ օլուպ տա տօղրուտան տօղրույա Ա-լասքեարըմըզ Ցիսուս Քրիստոս իւէ իմանը հագիգի վասիթասը իւէ թապթը գալպ էթտիլէրի հալտէ , պիթթապի' տիյանէթի զուհիրէ վէ քեազիպէտէն գուրթուլուպ էվվէլքի Ուրհաթիանլար միսիլլու տի-յանէթի խալիսէ յի քէնտի Թէնրիսպէ վէ ա'մալինտէ Թէմսիլ էտէր-լէր լսի ։ Պէյնէ տինտար ատէմլէր տսխի հէր րիթպէտէ վէ հէր սընըֆտա , հէմ քէսրէթ իւզրէ , պուլունուբլսր իտի ։

ԳԸՍՄԸ ՐԱՊԻ'

Օճալքընճը տէհրտէ Փrօքէսթանթլարըն թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան մէպտէլէրի հագգընտա

'Ալէլ 'ումում էվվէլքի Փrօթէսթանթլարըն գապուլ վէ Թա'լիմ էթտիքլէրի Թա'լիմաթը էասսիյէ , էգանիմի սէլասէ խուսուսունտա տէօրտինճի տէհրտէն սէկրուպ քիլիսէի մէսիհիյէի 'ուսուլիյէ Թարաֆընտան գապուլ վէ Թաստիգ օլունան Քա'լիմ, Թագտիրի իլահի վէ կիւնահ վէ իրտատէի ինսանիյէ խուսուսունտա քիլիսէն գարպիյէ Թարաֆընտան պէչինճի տէհրտէ Ավկսթինօսուն տէլալէթի իւէ

Digitized by Google

թէսպիհ օլունան թա'լիմ, վէ քէֆարէթ խուսուսունտա Անսէլմոսուն պէյան էթտիկի թա'լիմտէն 'իպարէթ իտի։ Ֆագաթ եինէ էգանիմի սէլասէտէն սարֆը նազար իլէ (անըն իւզէրինէ էթթիֆագը քեամիլ պուլունուպ թահ'ալը միւպահասէյէ կէլմէտի) տիդգաթա չայան պա'զը իֆատաթ վէ թահրիրաթ օնալըընձը տէհրետ մէ յատոնա կէլտի։

1. ՓroθէսθանՑ մու'ալիմէրին կիւնահա տայիր օլան Ցա'լիմաԹը

Զուինկլիտէն մա'ատա մէզկուր մու'ալիմէր կիւնահ հագգընտա վէ կիւնահը ասլինին միւհրիմլիկի հագգընտա Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթընը թաստիգ էթտիլէր։ Զուինկլինին էֆքեարը պու սէպէպտէն տիդգաթա չայան տըր քի, քէնտի վագըթլարըմըզդատա անլէրի թաստիգ էտէն չօգ Փroթէսթանթ մու'ալիմլէր պուլունուր։ Անըն տէտիկի պու տուր, եա'նի, «կիւնահ' չէրի'աթը իլահիյէ յի թէճավուզ էթմէքտէն 'իպարէթ տիր։ Շէրի'աթ օլմատըղը հալտէ թէճավուզ եօգ տուր, վէ թէճավուզ օլմատըղը հալտէ կիւնահ, եա'նի՝ միւհրիմլիք եօգ տուր։ Իլք փէտէրիմիզ Աւտէմ կիւնահ իչլէտտի, լաքին պիզ էլ կէնահը իչլէմէտիք։ Պինէէն 'ալէյհ կիւնահը աալի Փիլիպպիդա կէնահ եա'նի միւհրիմլիք օլմայընչ անճագ էօլիւմ վէ ա'զապա միւսթահագգ գըլըան պիր հալ եաթատ տաթալ տըր։ Աւտէմին կիւնահը սէպէպինտէն գիւրըլմէթի էօլիւմէ միւսթահագգ օլուր, նիճէ քի մուհարէպէտէ էսիր թիւթիւնլանըն էվլատը քէնտի գապահաթը իլէ տէյիլ անճագ պուլունտուգլարը հալի սէպէպինտէն էսիր տօզարլար։ Լաքին Զուինկլի միւչքիլաթը ասլէյհ հալ էթմէտի, եա'նի՝ նէսըլ հագգ իլէ վէ 'ատաալէթ իւզրէ Աւտէմին գիւրըլմէթի, Փիլիպպիդա կիւնահքեարլար վէ միւհրիմլէր օլմատըգլարը հալտէ, 'ազապա միւսթահագգ օլուրլար։ գիւրա Զուինկլի միւսթահագգ օլտուգլարընը իգրար էթտի։ Անըն մէպտէլէրի պիրիպիրինէ միւթապէգ կէլմէզ։

Լութէր վէ Մէլանքթօն վէ Քալվին վէ անլէրին նուֆուզու իլէ թէչքիլ օլունան իգրարնամէլէր պիլ իթթիֆագ վէ պիլա խէլէստտիւտ կիւնահը ասլինին ճիւմլէ քննանլէրի 'ատաալէթ իւզրէ 'ազապա միւսթահագգ գըլտըղընը պէյան էթտիլէր։ Վագա'ա Աւկօսթինօս վէ Անսէլմոս հիպի պու հիւքմին 'ատաալէթինի կիւնահը ասլինին ինսան ճինսինէ կիւնահը օլմասընտա արամընտըլար։ Մէլանքթօնուն իգրարնամէսինտէ պու քէլամ պուլունուր, եա'նի՝ «ճիւմլէ ատէմլէր կիւնահտա տօղարլար, եա'նի՝ անլէրտէ Ալլահընը գօրգուսու վէ իման եօգ, ամմա կիւնահ սէվմասը վար, վէ պու կիւնահը ասլի հագիգաթէն կիւնահ տըր, հէմ վաճիպ իլէ վէ Րուհ իլ Գուտս իլէ թէճահտ օլունմայանլարը հէլաքը էպէտիյէ տիչար էտէր։ Գու կիւնահը ասլի եալընըզ հալի էտարէթտէն 'իպարէթ օլ

Digitized by Google

մայըպ անճագ պիզզաթ ինսանը 'ազապա միւսթահագդ գըլար» ։ Վէ ևինէ «Հրիսթիյանլար եսլընըզ չէրի'սթը իլահիյէ յմուղայիր օլան թէճավուզսըթը ֆի իլիյէ յի կիւնահ 'սատտ էթմէլի տէյիւ, անճագ պիւթիւն թասպի'սթը ինսանիէ յի իֆսատ էտէն մարազը՝ միրասի՛, խուսուսա պիր հիյպէթլու կիւնահ վէ սայիր թէճավուզսըթըն քէօգ վէ մէնպա՛ը ի՛թիւպար էթմէք կէրէք տիրլէր ։ Պու մարազը թասպի՛ի միւճրիմիլիք տիր ։ Պինահէն 'ալէյհ ճիւմլէ սատէմլէր Աստմ իլէ Հավաննըն կիւնահը սէպէպինտէն Ալլահըն 'ինտինտէ մէքրուհ օլուպ, թասպի՛սթ իլէ 'ազապ օղուլլարը տըրըլար» ։

Ֆալվին տախի կիւնահը սալիյի պէյան էտէր իքէն, «Կիւնահը տալի կիւնահա մէյլ էթմէքլիք վէ ֆէսատ օլուպ ճանըմըզըն հէր գուվվէթինտէ թէվքի՛ օլունարագ պիզի 'ազապը իլահիյէ միւսթահագդ գըլար վէ քէնտիսի կիւնահ տըր, չէյլէ քի պիւթիւն թասպի'սթըմըզ ինֆսատ օլունտուղունտան 'ինտ Ալլահ 'սատալէթ իւզրէ մահքիմ պուլունուրուզ· վէ 'ազապա միւսթահագդ օլմամըզ պաչզա զաթըն ճիւնահսընտան տէյիւ, զիրա Աստմին կիւնահը պիզի հիւքմի 'իլահիյէ միւսթահագդ գըլար ունէնիլտիյի հալտէ, սէմէք տէյիւ տիր քի պի կիւնահ օլուպ պիզսյրի հագդ անըն կիւնահընըն միւճրիմիլիյի իլէ ևիւքլէնիրիզ· զիրա անտէն եսլընըզ 'ազապա միւսթահագդ օլամագլըզ տէյիւ անճագ 'ազապա միւսթահագդ օլան ֆէսատը տախի տղըրըզ Մա'սումլար տիւնեայա կէլտիքլէրինտէ հիւքմլէրինի պէրապէր կէթիրիրլէր· վէ պաչզալարըն կիւնահը իլէ տէյիւ անճագ ւենգէ կիւնահլարը իլէ 'ազապա միւսթահագդ տըրըլար· զիրա տահա կիւնահընն սէմէրկանինի հուսուլէ կէթիրմէտիլէր իսէ տէ, թօխտումու տէրուննէրինտէ տիր ։ Զիրա ճիւնհա օլմատըզը հալտէ միւճրիմիլիք 'սատտ օլունամագ» ։

Ջ. Մնալընընը տէհրեէ Փոսթէսթանի մու'ալիմլէրին Ջազդիրի իլահի վէ իրսաէքի ինսանիյէ հագգընսա օլան Ջա'լիմաթը ։

Պու մատտէտտէ Աւկսաթինսուն Ջա'լիմաթը գապուլ վէ Ջաստիգ օլունտուղար իսէ տէ, իրսատէքի ինսանիյէնին հուրրիյէքի Աւկսաթինսուն Ջա'լիմաթընտա Ջէֆհիմ օլունտուգու տէրէճէտէ պէյան օլունմայըպ, հուրրիյէքի մէզհուրէ պիզզէրուրէ տէյիւ անճագ ւենգէյինէ վէ պիւս իճգար հարէքէթ էթմէք գուտրէքինտէն 'իպարէթ օլտուղունու տասխո Աւկսաթինսուն աչիքտար էթտիյի գատար ասչիքտար էտէմէտիլէր· Լագին կիւնահա տիւչմիւչ սատէմլէրին գուտսախյէթ վէ սալահ, ևա'նի՝ Ալլահըն Ջաչէպ էթտիյի իթա'աթը մուգատտաէք նիսպէթի իլէ, իրսատէքի ինսանիյէնին 'սատմը գուտրէքինի Աւկսաթինսա միսիլիւ Ջէֆհիմ էտէյիլէր իսէ· Ես'նի՝ սատէմլէր հայսըթը հաջըրէ վէ հարէքէտթը 'սատիյէ նիսպէթի իլէ գուտրէքի քէտֆիյէյ

Digitized by Google

մալիք օլուպ տա, թէճտիտ էտիճի ինայէթի իլահիյէ իհսան օլունմայընճա 'ինտ Ալլահ մագպուլ օլմագ եօլունտա գուտուրէթսիզ գալը մըչտըրլար ոէյու ալէյան էթտիլէր։ Գու վէճհլէ ինսանըն խալգ օլունտուղու հալտէ մալիք օլտուղու իրատէթ գուտուրլթինի՝ ալա՛տ էլ իրթիտատ մալիք օլտուղու իրատէթ գուտուրէթինտէն չօգ թէֆրիգ էթտիլէր։ Անլէրին թա՛լիմինճէ՝ ինսան մուգատտէս խալգ օլունտուգոան ասնկրա, քէնտի իրատէթ գուտուրէթինի իմթիյարէ վէճհլէ պիլա իճպար սարճի էթմէքլէ կիւնահա տուչիւպ, սալահ իչինէ գուտուրէթինի ղայպ էթտի, չէօյլէ քի կիւնահ, սալահ վէ գուտսախլէթ նիսպլթի իլէ 'աուէմի գուտուրլթտէն 'իպարէթ տիր տէնիլսէ ճայիզ տիր։ Սալահը միւքէմմէլէ եահօտ գուտսախլէթի՝ սալահը 'աստիյէ եահօտ իսթիգամէթտէն թէֆրիգ էտիպ, իքինճիսինի ատէմլէր իչին իսնատ իլէ, պիրինճիսինի ինքեար էթտիլէր։

Մէսէլա Մէլանքթօն՝ «Իրատէթի ինսանիյէ պիր վէճհլէ սալահը 'աստիյէ եահօտ ա'մալ սալահընա նայիլ օլապիլիր։ Սիճթաքը իլահիյէյէ տայիր մա'լիմաթ էտինիպ Ալլահ 'իպատէթի զահիրէ գըլմազա, հիքմաթարլարա վէ վալիտէյնէ իթա'աթ էթմէյէ, զինուտան, գաթլտէն վէ սիրգաթտան իմթինապ էթմէյէ սիւգթէտիր տիր։ Լաքին հագիգաթէն Ալլահա իհթիրամ վէ ի'թիմատ էտիպ, անըն տուա'սլարըմըզը իչիտէրէք կիւնահլարըմըզը 'աճիվ էթտիյինի պիլիյմէզ։ Չէօյլէ քի չէրի'աթը իլահիյէնին պիրինճի գըսմընտտա թաղէպ օլունան ա'մալի մուգատտէսէյի մսուգպուլ վէճհլէ Րուհ իւլ Գուտուսուն իմտաապը օլմայընճա իճրա էթմէյէ սիւգթէտիր տէյիլ տիր»։ Վէ պաչգա եէրտէ ինսան Րուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան թէնվիր վէ թէճտիտ օլունճայա գատար քէնտի թէճտիտի գալըպի պապընտա քիւլլիյէն գուտրէթսիզ օլտուղունու պէյան էթտի։

«Գիրինճի Հէյվէթիալը իգրարնամէյէ» կէօրէ, «Ինսան իչիւն իրատէթի հուրրիյէ պու մա'նա իլէ խանատ էտէրիզ, եա'նի՝ քէնտի 'ագէլ վէ իրատէթիմիզի սարճի էթմէքլէ խայր վէ չէրր ա'մալի իճրա էթտիյիմիզտէ, չէրր օլանլարը քէնտիլիյիմիզտէն վէ քէնտի գուտրէթիմիզէ իճրա էտէպիլիրիզ։ վագա'ա խայր օլանը անճագ Գրիստոսուն ինայէթի իլէ թէնվիր վէ Րուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան թէչվիգ օլունտուղումուզ հալտէ միւգթէտիր օլուրուզ։ Ջիրա Ալլահ տէրունիմիզտէ հէմ միւրատ էթմէք հէմ տէ 'ամէլ էթմէք իչիւն քէնտի հիւանի րիզասընա կէօրէ 'ամիլ տիր։ Ինէլաս՝ Ալլահատան, վէ հէլաք քէնտիէրիմիզտէն կէլիր»։ «Իքինճի Հէյվէթիալը իգրարնամէյէ» կէօրէ, «ինսան կիւնահա սիւչմէզտէն էվվէլ սալհ վէ հուրր իտի։ մուգատտէս գալմազա միւգթէտիր օլուպ, չէրրէ տիւչմէյէ տալի գուտրէթի վար իտի։ կիւնահա տիւչտիւ վէ քէնտիսի իլէ պիրիճիւն պէնի պէչէրի կիւնահա վէ էօլիւմէ տիւչար էթտի։ Գա'տ էլ իրթիտատ պուլունան ինսանընն հալինէ կէլինճէ, 'ագլընա

Digitized by Google

տան մահրուամ օլմասը, վէ իրատէքի տախի անտէն ալընըպ քէնտիսի պիր աղամ եախօտ պիր թաչա թահվիլ օլունմասը. լաքին հէմ 'ագլի հէմ իրատէքի էօյլէ թէպտիլ օլունուպ զա'իֆլէնմիշ տիր քի, իրթիւատտան էվվէլ մուգթէտիր օլտուգլարը իչլէրինէն իճրասը իչուն գուտրէքի գալմասը. 'Ագլ գարարմըշ վէ իրատէք հուրրիյէթինտէն մահրում վէ էսիր օլմուշ տուր. զիրա կիւնահ գուլու տուր, վէ պու տա րիզասընա մուղայիրէն տէյիլ անճագ րիզասը իլէ օլուր, չիւնքի եինէ պիր էքսիկն տիր. Գինաէն 'ագէյհ կիւնահ նիսպէթի իլէ ինսան նէ Ալլահ թարաֆընտան նէ չէյթան թարաֆընտան իճպար օլունուր, փագաթ քէնտիլիյինտէն չէրրի իմթիյար էտէր. Վագա'ա գուտրէք վէ սալահ նիսպէթի իլէ 'ագլի ինսանի տօղրուճա հիւքմ էթմէզ (Ա. Քօրինթ. Բ. 14) վէ 'ագլ 'ադմիզ գալըրղը հալտէ, իրատէք տախի 'ադմիզ գալըր (Եուհ. Ը. 34. Րօմ. Ը. 7). Րուհ իւլ Գուտսուն գուտրէքի վասիթասը իլէ թէճահիւտ օլունտուգտան սօնկրա իրատէքի ինսանիյէ եինէ հուրրիյէթ մալիք օլուպ, քէնտի իրատէք գուտրէքինի սարֆ էթմէքլէ խայր օլանը իմթիյար վէ իճրա էտէր (Եուհ. Ը. 36). 'Ագէ Րուհ իւլ Գուտս վասիթասը իլէ ժէնվիր օլունտուգտա իրատէք տախի քէսպի գուվվէթ էտիպ էսարէթտէն գուրթուլարագ հուրրիյէթէ նայիլ օլուր»:

3. *Օն ալընմը տէհրեէ փroՁէսՁանՁ մու'ալիմլէրինին քէֆարէթ հազգընտա օլան Ձա'լիմաՁը:*

Գիթապի' խալահաթը քիլիսէ իչուն վէ Թա'լիմաթը փափավիյէի պաթըլէ վէ մուգիրրէ 'ալէյհինէ չաղըշտըգլարընտա, Քրիստոսուն քէֆարէթինին հէր չէյտէն գիյասէտ պէյան վէ Թա'լիմ վէ Թէէքիտ էտէրլէր իտի. Զիրա փափավիլէրին իհտասա էթտիքլէրի Թասրիգլէր Թէօվպէքասարլէրի Քրիստոսա տէլսէթ էթմէզ անճագ անլէրի Քրիստոսուն Թարիգինտէն սափըԹտըրըր իտի. Անսէլմս քէֆարէթ Թա'լիմինին էլզէվիյէթ վէ մէպատէի սալիյէսինի վէ 'ատաէլիթի իլահիյէէյէ օլան նիսպէթինի պէյան էթմիշ իտի. Լաքին Անսէլմս քէֆարէթինի միւսին իլէ վէ անըն իսնընը իլէ օլան նիսպէթինի պէր Թէֆսիլ պէյան էթմէմիշ իտի. Փագաթ Քրիթապը չէրիֆին քէլամլարը պու խուսուստա չօգ աչիքտար վէհմէյէ պու Թա'լիմին միւնասէպաթընը պէյան էտէր. Լութէր վէ Զուինկլի վէ անլէրին րէֆիգլէրի' խայրաթըն վէ «'ազիզլէրին» չէֆա'աթընըն միւճիպի խէլաս օլմասընգլարընը պէյան էթտիքլէրի հալտէ. խէլասա նայիլ օլմագ պասալընտա իւժիտիմիզին պիր սաղլամ Թէմէլինի արատըգլարը հալտէ Քրիստոսուն քէֆարէթինտէ անը պուլտուլար. Լաքին անլէրին մագսէտի վէ օլ էյամընն միւհիմճաճ օլտուղու պէրէքէթի' Քրիստոսուն քէֆարէթինին

Digitized by Google

սըֆաթը իլահիյէ իլէ օլան միւնասիպէթինին թաստիգի տէյիլ, անճագ թէօվպէգեար՝ իճրա օլունմուշ քէֆարէթի քեամիլէտէն նէ վէճհիլ քէնտի իհթիյաճաթը րուհանիյէսի իչիւն խաթիֆատէ էտպիլիր տէյու իմանըն քէֆարէթ իլէ օլան միւնասիպէթի աչիքեար գըլընմասընտան 'իպարէթ իտի։

Օլ մու'ալլիլէրին միւվազա'աթ վէ թահրիրաթընտա պէյան վէ թէէքիտ օլունտուղունա կէօրէ, Քրիստոսուն քէֆարէթի նէ գատար քեաֆիի վէ քեամիլ իսէ, էյէր օլ խէլաս եօլու թա'լիմաթը պաթըլէ վասիթասը իլէ ատմէլէրտէն հիզէնտիյի հալտէ, մէնֆա'աթը իսթիֆատէ օլունմատըղը միսիլիւ, պէօյլէ տահի էյէր թէօվպէգեար եալընըզ Քրիստոսուն քէֆարէթի քեամիլէսինի գէէ էտէրսէ, վէ էնձէյէ նէ վէճհ իլէ օլ էճձութլէրին վընճա'ընընդան հիւճէթլէ օլաձէյէնէ լայըք իլէ ֆհհմ էձիլ Քրիստոսու էնձէյ իհէլաֆեաըք օլտուղունա պէնզէդ պէօյլէճհ իմանը հաձիգի իլէ օլ քէֆարէթինին թէտարիք էթմէյէ օլտուղու պէրէքեաթ քէնտիմիզ իչիւն օլտուղունա գանմագ լազըմ, վէ սալիսէն՝ քէմալի ի'թիմատ վէ չիւքրանիյէթ իլէ օլ պէրէքեաթտան հիսէտտար օլմալը տըր։

Լաքին հէր նէ գատար իման թէէքիտ օլունտու իսէ, եինէ օլ մու'ալլիմէր' թէպրիյէմիզ իմանըմըզտան տէյիլ իլլա Քրիստոսուն քէֆարէթինէ վէ անըն իւզէրինէ մէպնի օլտուղունու, վէ իմանըմըզ եօլու իլէ սիզէ իհսան օլունտուղունու պէյան էթտիլէր։ Պինաէն 'ալէյհ Քրիստոսուն քէֆարէթինին պիզիմ խայրաթըմըզ օլմագընըն 'աճիզ գալմասը կիւ'իմիւ պաթըլը՝ օլ մու'ալիմէրին թա'լիմաթընտա տապս մէյտան պուլմասը։

Պիր իգրարնամէյէ կէօրէ, ա'թիգատ էտէրիզքի Րուհ իլ Գուտս հագգընըզտա իմանը հագիգիյի վիճճուտտա կէթիրիր, վէ պու իման վասթասը իլէ միւմին՝ Քրիստոս իլէ անըն պիթիւն լիյագաթընա մալիք օլուպ, անտէն զայրի պիր չէյ ուսլա արամագ։ Պինաէն 'ալէյհ փաւլօս Րէսուլ իլէ պէրապէր տէրիզ քի, իման իլէ, 'ամալընըզ թէպրիյէ օլունուրուզ։ Լաքին ֆիլհագիգէ պիզի թէպրիյէ էտէն իմանընըմըզ տէյիլ անճագ իման վասթասը իլէ Քրիստոսուն քէֆարէթինէ մալիք օլուրուզ, վէ թէրզիյէ էտէն վէ կիւնահը 'ափվ էտէն օ տուր»։

Պիր քէյֆիյէթտէ տահա փրօթէսթանթ մու'ալլիմէրը Անսէլմօսուն թա'լիմաթընը թէվսի' էթտիլէր, կա'նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինի

Digitized by Google

անըն էլէմ վէ էօլիւմ չէքմէսինէ հէմ տէ չէրի՛աթը իլահիյէ յէ քեամիլէն իման՛աթ էթմէսինէ չամիլ օլարագ պէյան էթտիլէր, վէ անէլերին քա՛լիմաթըննա կէօրէ Քրիստոս հէմ հաչ իւզէրինէ գան տէօքմէքլէ հէմտէ պիւթիւն 'էօմրիւնտէ պի կիւնահ ինսան տէ յուս չէրի՛աթը իլահիյէ յէ իման՛աթ էթմէքլէ ինսանլար քուրտափընտան պիլ վէքեալէ 'ատտալէթի իլահիյենին մաթլուպաթընա թէրղիյէ էթտի։ Զիրա ինսաններան հէմ պիգուսուր իման՛աթ հէմտէ իչլէտիյի կիւնահլար իչին Քէրղիյէ թաալէզ օլունուր։ Գունարըն էյէք իֆա օլունմայընճա թէօպէքքար քիւլլիյէն Սլլահ իլէ պարըչմըշ իմպարատօր օլունամազ։ Քրիստոս հէմ իման՛աթ էտէր հէմ թէրղիյէ էուէր, վէ իքիսի տէ միւմինէ սալահ վէ թէպրիյէ 'ատտա օլունուր։

Օն ալթընճը տէհրէ գատար Խրիսթիան մու'ալլիմլէր քէֆֆարէթ թա'լիմինի պէյան էտէր իքէն, միւճրիմին հիւքմիւ 'ազապատան խէլաս օլմասընա տիգգաթ էտիպ, հայաթը էպէտիյէ յէ նամըալ հագգ իլէ վարիս օլաճաղընա օլ գատար սարֆը զիհն էթմէտիյէր։ Օլ վագըթտան պէրու Փրօթէսթանթլար արասընտա էքսէրիյէ Քրիստոսուն էօլիւմիւնէ նէ գատար էհէմմիյէթ վէրիլմիշ իսէ, եինէ անընճ ինսան տէ յուս պիլ վէքեալէ իման՛աթը քեամիլէ իֆա էթմէսինէ տաախի չօգ էհէմմիյէթ վէրիլմիշ տիր։

Իգրարնամէլէրին քէլամլերի պու մէալտէ տիր, եա'նի՝ «Ինսայէթի իլահիյէ իլէ միւմինէ ինսան օլունան թէպրիյէ վէ սալահ Քրիստոսուն պիզիմ իչիւն չէրի՛աթը իլահիյէ յէ թէրղիյէ էտիպ կիւնահլարընմըզա փիտիյէ գըլըմըզը իման՛աթ վէ էլէմի վէ գըյամէթինէն 'իպարէթ տիր։ Զիրա Քրիստոս եալընըզ ինսան օլմայընչ անճագ պիր զաթտա հէմ Ալլահ հէմ ինսան օլուռւղունտան, չախսընտա նէ էլէմ վէ էօլիւմէ միւպէյյա իտի, նէ տէ չէրի՛աթը իլահիյէ ալթընտա իտի, պիլ 'աքս՝ չէրի՛աթըն սահիպի իտի։ Պինաէն 'այէ յհ եալընըզ էլէմ վէ էօլիւմինտէ փէտէրուլլահա կէօսթէրտիյի իման՛աթտա տէյիլ անճագ պիզիմ իչիւն քէնտիսինի քէնտի րուհսաը իլէ չէրի՛աթա իման թաապի՛ էտիպ, անընճ քեաֆֆէի մաթլուպաթընը էտա էթմէսի տաախի պիզէ սալահ եէրինէ 'ատտ օլունուր, չէօյլէ քի Ալլահ Քրիստոսուն իֆա էթտիյի իման՛աթը քեամիլէսինէ րի՛այէթէն, եա'նի՝ անընճ 'էօմրիւնէ վէ էօլիւմիւնէ նազարէն պիզի, եա'նի՝ միւմինլէրի մուգաատէտա վէ սալհ 'ատտ էտիպ, սա'ատէթի էպէտիյէյի պիզէ իհսան էտէպիլիր»։

Գունուն կիպի հէմ ճէրմանիալը հէմ Հէլվէթիալը իգրարնամէլէր Քրիստոսուն քէֆֆարէթինէ եալընըզ քէնտիսինի Փիտիյէ վէ գուրպան օլմագ իւզրէ 'ուրզ էթմէսինտէն տէ յիլ, անճագ պիզիմ իչիւն իֆա էթտիյի պիգուսուր իման՛աթընտան տաախի 'իպարէթ օլտուղունու պէյան էտէրլէր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ.

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՅՐ

Օն ալթընճը տէհրուէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ թէվրիխինտէն սարֆը նազար իլէ էզմինէի միւթէախըրէ չէ կէլինճէ պիթթապի՝ թէվարիխի միւքէմմիլէուէն՝ նէթիճէլէրի ուահա միւքէմմէլ պուլունմայան թէվրիխէ կէլմիշ օլուրուզ, եա՛նի՝ զիքր օլունան վուգու՛աթ եախօտ նէթիճէլէր հալա հուսուլա կէլմէքտէ տիր։

Իչպու պապը էվվէլտէ մախլուսէն տիգգաթա չայան վուգու՛աթըն էքսէրիսի Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին Բասալիմիզ Յիսուս Քրիստոսուն սօն էմրինէ բի՛այէթէն իչպու օնտօգուզունճու տէհրտէ իլթիզամ էթմիշ օլտուգլարը իչ, եա՛նի՝ Քրիթապը չէրիֆի ճիւմլէ լիսանլարա թէրճիւմէ վէ նէչր էթմէքլէ պէրապէր վա՛իզլէր վաիթթասը իլէ պու հայաթ միւժտէհինի ճիւմլէ պէնի պէչէրէ թէպչիր էթմէք եօլունտա իլթիզամ օլունան ՛ազիմ իչտէն ՛իպարէթ տիր։

Յագաթ էվվէլա օնալթընճը տէհրուէն պէրու Փաիավիլէր թաբաֆընտան ինթիչարը տին հագգընտա իլթիզամ օլունան իչլէրի մուխթասար վէճհլէ պէչան էթմէմիզ միւնասիպ տիր։

Digitized by Google

ՖԱՍԱԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՓԱՓԱՎԻԼԷՐԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ ԽՈՒՍՈՒՄՈՒՆՏԱ ՋԱԼԸՇՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Թ. Ի. 1491 տէ Իսիանիանըն Գաաթիլ գըթա՛ընտա էքսէրիյէ Իզմիխ-ա լոյօլ լագասալը իւէ զիքր օլունան Ինիկօ Լօփէզ իսմինտէ պիր զաթ թէվէլլիտ էտիպ կէնձլիյինտէ գաավալիէր իտի։ Գուատէմ պիր զէման չիտուէթլէ մէճրուհ վէ սօնկրա խասթա վէ զա՛ինֆ օլտուղու հասէպի իւէ Լուքէրին էրֆօրթ մանաստիրընտա տիւչար օլտուղու կիպի թէճրիւպէի տէրուննիյէ տիւչար օլտուղ։ Ֆաթաթ Լուքէր սէլամէթի տէրուննիյէ վէ զաիր րահպաթլըղը իչիւն քէնտի խայրաթընտան Ռիթապը չէրիֆէ վէ Քրիստոսուն քէֆփարէթի քեամիլէսինէ թէվէճճիւհ էթտիյի հպտէ, Լոյօլա քէմալի զայրէթ վէ հիտտէթլէ ֆէվգ իւ՛ատէ խայրաթ իչլէմէյէ վէ հէմ տէ սայիրլէրին տահա զիյատէ վէ նիզամաթը ճէտիտէյէ կէօրէ խայրաթ իչլէմէլէրինէ միճթիպ օլտուղ. պիրա Միսիօներլէրի տիւնեանընըն հէր թարաֆընտա կէօնտէրդն չիրքէթի փափավիյէի ճէտիտէյի, եա՛նի՝ Ձիզվիթ կիւրուհինի թէչքիլ էտէն օլ զաթ իտի։ Շիրքէթի մէզկուրէ Թա՛լիմի սիւպեան, վիգայէի իմանը փափավի վէ տինի մէսիհինին ինթիշարը իչիւն թէչքիլ օլունուպ Թ. Ի. 1540 տա իչիւնճիւ փաւլօս Փաւիա թարաֆընտան տահպաթէ պուլտուղ, վէ «Ցիտուս չիրքէթի» թէմիյէ օլունտուղ։ Օլ վագըթտան ալթը սէնէ մուզատտէմ Լոյօլա ալթը րէֆիգ իւէ Փարիտէ պիր չիրքէթ եախօտա մէզհէպի ճէտիտին թէչքիլի իչիւն թէ՛ահհիւտ էթմիչլէր իտի։ Օլ րէֆիգլէրին իքինի, եա՛նի՝ Ֆրանսօա Զավիյէ Ապիտի չարպիյէտէ օլան ա՛մալի իչիւն վէ Լայնէզ էվրօփատտա սօնկրա չօգ չէօհրէթ քէսպ էթտիէր։ Ձիզվիթլէրին նիզամաթը պիր հիւքիւմէթի միւթազիլէ թէֆհիմ էտիպ անլէրին րէխինտէն էֆտալ առճագ պէտ զաթ, եա՛նի՝ փափայը թանըրլար իտի։ Ձիզվիթլէրին էվրօփատտա ֆէվգ իւ՛ատէ նուֆուզ քէսպ էտիպ օնսէքիֆինճի տէհրտէ հէր տիյարատան իմրահ օլունտուգլարը վէ պաճտուատա առ-

Digitized by Google

լէրին ուսուլ վէ թա'լիմաթը ալտագիչէնին ֆիթաալը չէրիֆէ մուխալիֆ օլուպ մուճիպի մազարրաթը քիւլլիչէ պուլունտուգլարը մալիւմ տիւր։ Լաքին պուրատա եալընըզ տինի մէսիհինին ինթիշարը պաալընտա անլէրին ա'մալինի մուխթասարճա գիթր էտէպիլիրիզ։

Ֆրանսա Զավիչէ Թ. Ի. 1542 տէ Հինտիսթանա վէ Չինէ տինի մէսիհիչի վա'զ էթմէչէ կիմտի, վէ հէր նէվ' մէշհուրթա թէհամմիլ էթմէչէ հազըր, հէմ քէմալի ղայրէթ իլէ չալըշտը վէ Հինտիսթանտա էմէչի միւէսսէր օլուպ տինի մէսիհիչի գասլուլ էտէն վէ վաֆթիզ օլունան չօգ քէսան օլուրու, վէ Թ. Ի. 1549 տա Ճափոնա վարըպ օրատա տահի անըն էմէչինին էսէրի օլարագ տինի մէսիհիչի գապուլ էտտնէրին քէսրէթի օլտու. վէ Թ. Ի. 1552 տէ Չինէ տինի մէսիհիչի կէօթիւրմէչէ չալըշըր իբէն Ֆանթօն չէհրի գուրպինտէ վէֆաթ էյլէտի։ Զավիչէ վէ րէֆիգլէրի վէ տահա պիչատէ անըն խալէֆլէրի պիր Թագըմ ղայրի մէմտուհ վէսիլէնլէր իլէ մուխիրէսթլէրէ տինի մէսիհիչի գապուլ էթտիրմէչէ չալըշտըլար, վէ վաֆթիզ վէ գայա էթտիքլէրի պինլէրճէ զէվաթըն չօղու Ֆիթաալը չէրիֆ եալօտ տինի մէսիհինին Թա'լիմաթը ասլիչէսի, ևա'նի՝ Թէօվսէ վէ իման վէ սալահի մէսիհի հագգընտա քիւլլիչէն պէխտապէր գալտըլար, անճագ զահիրէն վէ րէսմէն վէ հէտիչէլէր գապուլ էթտիքլէրինտէն, վէ չօղ տէֆ'ա քէնտի գատիմի 'ատաթըրնէն իֆրաանընա րուխսաթ վէրիլտիչինտէն գայիլ օլտուլար։ Թ. Ի. 1581 տէ Րիչի իսմինտէ մէչհուր վա'իզ Չինէ կիլթիչինտէ քէնտի մէրամըրնը մախֆի Թուպարագ, վէ հիւէ իլէ հէմ էհալինին ա'տաթընա ույարագ քէնտի ուսուլինճէ չօգ միւէսսէր օլպարագ չալըշտը, լաքին տինի միսհիչի գապուլ էտէնլէր՝ նէ գապուլ էթտիքլէրինի պիլմէտիէլէր։

Րիչի՝ Չինլիլէրէ էճանտալարընըն սուրէթլէրինէ սէճտէ էթմէքլիչէ րուխսաթ վէրտի, վէ պիթթապի՝ պէօյլէճէ Չինլիլէրին ա'տաթը միւհթէրէմլէրինէ րի'այէթ էտէրէք տինի մէսիհինին մաթլուպաթը բուհանիչէլէրինի պէչան էթմէքճիզին փէչքէչ վէ 'ահիչէլէր իլէ ատէմլէրի գազանմագ սուհուլէթլի պիր չէյ իտի։ Գիր փափավի միւէլլիֆ պիւլ Րիչի հագգընտա՝ «Գըլալլար անը գիչատէ փօլիթիգալը պիր ատմ պուլտուլար. փուԹփէրէսթլէր անը քէնտի ա'տաթը պաԹըլէլէրինէ միւսա'ատ էտինճի պուլտուլար. մէմուրինի տէվլէԹ անը միւտահանէ վէ իքթէիզլիքտէ մահիր պուլտուլար. չէչէան անը էվին պիր գուլ պուլտու, չիւնքի 'ավամը նաստա չէչէանլըն հիւքիմէթինի եըգմաղա տէչիլ անճագ անը փուԹփէրէսթլէր հէմ տէ ԽրիսԹիանլար իւզէրինէ սաուԹ էթմէչէ չալըշտը։ տէվիչ տիր։

Փափավիլէրտէն եալընըզ ճիզվիթլէր տէչիլ անճագ պաչգա մէզահիպի րուհանտան օլանլար ղարիպ վէ փուԹփէրէսթ միլէթլէրէ քիլիսէի փափավիչէնին Թա'լիմաթընճա տինի մէսիհիչի նէչր էթ-

Digitized by Google

տիլէր ։ Շէմալի հէմ ճէնուալի Ամէրիգայա էւրօփատան էվվէլ կիտէնլէր իլէ պէրապէր փափասալար վէ րահիթլէր կիթտիլէր , վէ Մէքսիգա իլէ ճէնուալի Ամէրիգանըն մէտէնիյէթտէ Թէրազգի էտէն գըթա'լարընտա քիւիսէի ուսափավիչ ստալիթ օլուզ պու կիւնէ գատար օրալարտա հիւքիւմէթ սիւրէր ։ Մէգըիւր րահիթլէր Գանատատա տափէ վէ չէմալի Ամէրիգանըն գատիմի սագինէլէրի տրասընտա չալըշտըլար ։

Փափալի Միսիօներլէրին կիթմէտիքլէրի տիյար հէման սիւնատա գալմատը ։ Ճէվգ իւլ 'ատէ զայրէթ կէօթէրտիլէր. րէամէն վէ իսմ իլէ չօգ ատէտիէրի Ուրիսթիան էթտիլէր , աչէքտարէն եափօտա կիզիմէ վէ չօգ տէֆ'ա տափէ հիլէ իլէ եիւզսիւնէրմէ չօճուգլար վաֆթիզ էթտիլէր. տուպեանըն Թա'լիմի իչիւն չօգ մէքթէպլէր աչտըլար. Հինտիսթանտա օն եէտի 'ատէտ էփիսգօփօսլուգ եափատա վէքեալէթ , 500 Հինտի փափասլար վէ 4,000,000 փափավիլէր սայարլար ։

Չին մէմալիքինին քեաֆֆիէսինէ 21 վէքեալէթ , վէ թագրիպէն 1,000,000 փափավիլէր պուլունուր ։ Սալիֆ իւզ զիքր Զավիյէ Թ. Ի. 1549 տա Ճափօնա տափէ կիթտի , վէ Հինտիսթանտա չալըշտըղը կիպի միւէսսէր չալըշտը , իսէ տէ , օնէէտինճի տէհրտէ Թահմինէն 2,000,000 Ուրիսթիանլար գաթոլ օլունուզ տինի մէսիհի Ճափօնտան տէֆ' ու րէֆ' օլունատու ։ Հաքէզա փատիավի Միսիօներլէրը Ամերիգայա վէ Գահրը Մուհիթի Շարգի վէ Հինտի ատալարընտա կիտիպ քիւիսէի փափավիյէ յէ չօգ Թէպասալար գազանտըլար. լաքին , հայֆէն , Ֆիթտալը չէրիֆի վէ ալիզգաթ Ֆրիստոսուն էվամիրի մուգատտէսէ վէ Թա'լիմաթը խալիսէնէ տէյիլ ան՚ճագ էվամիր վէ ա'տաթը ինսանիյէ յի պէրապէր կէօթիւրիպ , անլէրի մէրի իւլ իճրա ԹուԹտուրուզ ասըլ խէլաս եօլունու լայըգը իլէ պէյան էթմէտիլէր ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹԼԱՐ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԷ ՏԱՑԻՐ

ԳԼՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Օճեէֆիճճի վէ օճսէֆիզիճճի տէհրլէrsէ Փrօբէսբաճբլարըճ ֆիճի մէսիհիճիճ իճբիշարը պապրճեա օլաճ չալբշմալարը, վէ իշպու օճ soգուզուճճու տէհրիճ իպրիֆասրճեա իճբիշարը ֆիճ խուսուսուճեա էէճիֆէճ վուգու' պուլաճ ղայրէբ վէ իճբիպաճը 'ուշմուվիյէ իլէ Միսիօճէr վէ Ֆիբապը շէրիֆ շիրֆէբլէրիճիճ բեշֆիլի հագգրճեա

Օճեէֆինճի տէհրին իլբ նըսֆըճտա ֆիլէմէնբ Հինտի թէճարէթ չիրբէթինին վա'իզլերի վէ սահապէթ էթտիբէրի Միսիօներլէր վասիթասը իլէ Հինտիսթանըն ճէնուպի սահիլէրինտէ վէ Սէյլան, Ֆօրմոզա վէ սայիր ատալարտա քիլիսէլեր, սէօյլբ ճէմա'աթլար վէ մէքթէպլեր սլուլունտուլար. Ֆագաթ ասնկրա պուճլարըն էքսէրիան թէ'աստի սէպէպինտէն ուտաղըլըպ հէլաք օլտուլար։

Թ. Ի. 1620 տէ վէ ասնկրա Ինկիլթէրրատան հուրրիյէթի տինիյէ իչինէ չէմալի Ամէրիգանըն չէմալի չարգիսինէ կիտիպ, թէմէքքիւն էտէն տինտար ատէմլերին պիր մսգաէտի՝ հայաթ միւժտէսինի օրաալարըն գուտիմի էհալիսինէ վա'զ վէ թէպզիր էթմէքտէն 'իալարէթ խոր, վէ ձան էլիօթ իսմինտէ պիր 'ալիմ, տինտար վէ ղայրէթքէչ վա'իզ՝ Ֆիթապը չէրիֆի մէգքիւր էհալինին պիր թայֆէսինին լիսաննընա թէրճիւմէ էթմէքլէ թա'պ վէ նէչր էթտի։ էլիօթ վէ պա'զը րէֆիգլէրի, պաճաուտա Մէյհու իսմինտէ, միէտէր, օղուլ վէ թօրուն օլարագ ղայրէթլի վա'իզլեր Թ. Ի. 1632 տէն Թ. Ի. 1692 սէնէսինէ գուտար միւէսսէրէն չալըշտըլար։ Վէ հէման պիր տէհր ասնկրա, եա'նի՝ Թ. Ի. 1743 տէ, Տավիտ Պրայնարտ իսմինտէ մէշհուր վէ զիյատէսի իլէ ղայրէթլի վէ տինտար պիր վա'իզ չօլ թայֆէլէր իչինէ չալըշմաղա պաշլայըպ, Թ. Ի. 1747 տէ վէֆաթ էթտի։ Շօլ

Digitized by Google

մէշհուր Ինկլիզ վա՛իզ վէ Մէքօտիսթ մէզհէպինի թանգիմ էտէն ճօն Վէսլէյ վէ մէշհուր Ամէրիգալը մու՛ալիմ վէ միւէլլիֆ ճօնաթան Էտվարտս ալ վագըֆլըարտա վէ քէնտի կէնճլիքլէրինտէ մէգքիւր թայֆէլէրէ հայաթ քէլմընը վա՛զ էթմէքլէ էմէք սարֆ էթտիլէր։

Թ. Ի. 1698 տէ Ինկլիզթէրրատա «Մալիւմաթը մէսիհիյէնին նէչրի իչիւն չիրքէթ», վէ Թ. Ի. 1701 տէ «Ինճիլին» տիտարը խարիճլէրտէ ինթիչաթը իչիւն չիրքէթ» իւնվանընտատա հալա մէվճուտ պուլունանան չիրքէթլէր թէչքիլ օլունտուլար իսկ տէ, օլ գատար միւֆրէտլէրէ ինճիլ վա՛զ էթմէք տէյիլ անճագ տահա գիյատէ Ինկիլթէրրայա միւթա՛ալիգ պուլունան խարիճի տիյարլըտատա պուլունանլարա Ինճիլի վա՛զ էթմէք իչիւն թէչքիլ օլունտուլար։

Օնաէքիզինճի տէհրին իսթիթատընտատա Տանիմարգատան Զէկէնպալգ վէ Փլութշօ իամինտէ իքի Միսիօներ ճէնուպի Հինտխթանա կիտիպ թամիլ լիսանընտատա Քրիփտը չէրիֆի թէրճիմէ վէ նէչր էթտիլէր։ Թ. Ի. 1714 տէ մալաուսէն Միսիօներլէր օլմագ իւգրէ կէնճլէրի թա՛լիմ էթմէգ իչիւն Տանիմարգատա, Փըրալըն սահապէթինէ պիր պէօյիւք մէքթէպ ինչա վէ քիւչատ օլունտուլար, վէ Հալլէ տար էլ Փիւնուրընտատա տախի չօգ Միսիօներլէր թա՛լիմ օլունտուլար։ Սօնկրա Տանիմարգա Միսիօներլէրի Ինկլիզ չիրքէթլէրտէն 'իանէ գատպուլ էտիպ նէհայէթտէ անլէրին էմէյլինին հայլը էէրլէրի (15,000 քէսան տինի մէսիհիյի գատպուլ էթմիչլէր իտի) Ինկլիզ Միսիօներլէրին էէրլէրի իլէ պիրլէչտիլէր։ Օլ Միսիօներլէրին էն մէշհուրու, ա՛նի՝ Շվարց Թ. Ի. 1750 տէ Հինտխթանա կիտիպ օրատա էլլի ասէնգ գատար տէվամ իւգրէ չալըշը։ Անըն թէսիրաթը չամախչէսի օլ գատար ֆէվգ իւլ՛ատ վէ էմնալսիզ իտի քի, Հինտիլէր Ինկլիզ հիւքիւմէթի 'ալէյհինէ գալգըշըպ իլթիլալ փէյտա էթտիքլէրի հալտէ եալընըզ Շվարց անլէրի թէսքին էտէպիլիր իտի, պիրա 'ումմուվէն օնա քէմալի էմնիյէթ վէ իթթիսաֆլէրի վար իտի, լագին ասլա քէնտի մէմուրիյէթի րուհանի օլտուղունու ունութմայըպ ումմուրը փօլիթիգիյէ իլէ միւտախէլէ էթմէտի։ Անըն թէրգի նէֆս, մուհասապէթի խալիսէ վէ րիասըզ միւվէտտէթի սաֆիյէսի, իլմի վէ ֆէրագաթ էթմէկ յէրէք գայրէթ իլէ ատմէլէրին մէնֆա՛աթը րուհանիյէտի իչիւն չալըշմասը, վէ էմէյլինին միւէսսէր օլմասը հէր վէճհլէ գիգրէ չայան ասըր։

Թ. Ի. 1721 տէ Տանիմարգալը Հանս Իգիտ՝ կրէնլանտացա կիտիպ օզուգ վէ մէտէնիյէթիզ իգլիմտէ Ինճիլի վա՛զ էթմէկէ պաչլատը, վէ սապր իլէ օնիւչ ասէնգ գատար, պա՛զի տէֆ՛ա րէֆիգլէրի իլէ պէրապէր օլ տիյարըն մէչագգաթլարընա թէհամմիւլ էտիպ, սօնկրա լայըգ իլէ վաթանը թաւաֆֆընտան սահապէթ պուլմատըղընտան օլ իչի թէրգ էթմէկէ մէճպուր օլտու։

Լագին կրէնլանտացա միւպաչիրէթ օզունմուշ օլան իշ Մօրավիալը-

Digitized by Google

լար Թարաֆընտան իլթիզամ օլունտու. օլ «Մօրավիալըլար» Պօհէմիա վէ Լէհ վէ Մօրավիատան Քրիստոսը չէրիֆէ կէօրէ Թա'լիմաթը մէսիհիյէի խալիսէյի գապուլ վէ հըճզ էտէն վէ զիյատէսի իլէ Թէ-'աւտի կէօրմիւշ օլան Փրօթէսթանթլար օլուպ, օլ զէման Քօնքթինզէնտօրֆուն Ֆէվգանի Լուտաթիատա օլան արազիսի իւզէրինէ սաքին օլտուլար։ Օլ զէման անլէրին ճէմա'աթը անճագ 600 քէսանտան 'իպարէթ օլտուլար խէտ տէ, Թինզէնտօրֆ Թարաֆընտան Կրէնլանտալըլար վէ Ղարպի Հինտ աւտալարընըն էհվալիսինի հայաթ քէլամընտան պիհսսալէր օլտուգլարընը իչիթտիքլէրի հալտէ, տէրհալ անլէրտէն Մաթթա, Տավիտ վէ Բրիսթիան Իսթախ խասինտէ իւչ օգուսմամըշ աւտմլէր Կրէնլանտայա կիթմէյէ գարար վէրտիլէր վէ օլ Ֆագիր գարնտաչլար պիր Թիւրլիւ Թէտարիքսաթ կէօրմէքսիզին 500 միլ գատար եսան կիտէրէք Տանիմարգա փայիթախթը Բօրինհակէնէ կիթտիլէր։ Օրատա Կրէնլանտայա կիթմէք մէրամընտա օլտուգլարընը պէյան էթտիքլէրի հալտէ, Լօգաուլուգտան վէ Կրէնլանտալըլարըն 'աւտավէթինտէն հէլաք օլաճագլարը Թէֆհիմ օլունտուղունտա, «Օրատա քէնտի էլլէրիմիզլէ իչլէյէրէք ինայէթի իլահիյէ իլէ պաշգալարա եւ-ք օլմագսըզըն կէչինէճէյիզ» տէտիլէր։ «Օրատա էվլէր պինա էթմէք իչին քէրէսթէ եօգ» տէնիլտիյի հալտէ, օլ ատմլէր, «Էօյլէ իսէ եէրտէ պիր տէյլիք գազըպ իչինտէ սաքին օլուրուզ» տէյիւ ճէվապ վէրտիլէր։ Լաքին Բօրինհակէնլիլէր անլէր իչին քէրէսթէ Թէտարիք էթտիլէր վէ պիր կէմի իլէ անլէրի Ապր. 10, 1733 տէ Կրէնլանտայա կէօնտէրտիլէր։ Էվվէլքի սէնէ չիչէք իւլէթինտէն չօգ զայիքլէնտիլէր իսէ տէ էրթէսի'սէնէ Պիք վէ Պէօ'իչ իսիմլէրինտէ իքի րէֆիգլէրի օրայա վասըլ օլտուլար, վէ Թ. Ի. 1736 տա Մաթթա Իսթախըն վալիտէսի վէ իքի հէմչիրէսի օրայա կէլտիլէր. լաքին Կրէնլանտալըլար օլ տէրէճէ քէօթիւ վէ զամիրսիզ պուլունտուլար, վէ Միսիօներլէրէ օլ գատար ճէֆա էթտիլէր քի օրատա պէչ սէնէ օթուրտուգտան սօնկրա անլէրին չալըշմալարը քիւլլիյէն սէմէրէսիզ կէօրիւնտիւ։

Լաքին Թ. Ի. 1738 տէ պա'գը Կրէնլանտալըլար խուտուտա Գայաթնագ իսմինտէ պիր աւտմ Միսիօներլէրին քէլամլարընտա զիյատէ տիգգաթ էթմէյէ պաշլատգլարընտա տէրհալ Բուհ իւլ Գուտսըն Թէսիրաթը անլէր իւզէրինէ կէլիսէ քէնտի կիւնահլարընը տույմագլա Թէօվպէի հագիգիյէ վէ իսմանը սահիհ լիլ անլէրէ վա'զ օլունան Քրիստոսա ի'թիգատ վէ րասպէթը գալսպ էթտիլէր, վէ էրթէսի սէնէ տէօրթ քիչի 'ալէնէն վէ հազըր պուլունան ճէմա'աթ իւզէրինէ քիւլլի Թէսիրաթ կէլմէքլէ վաֆթիզ օլունտուլար։

Օլ վագըթտան ի'թիպարէն օլ տինտար Միսիօներլէրին չալըշմալարը մէսրուրիյէթ իլէ վէ չօգ սէմէրէլի օլտու։ Կրէնլանտալըլար անլէրին եանընտա քէնտի էվլէրինի եաւիրալ Թա'լիմ օլունմագ իսթէտի-

Digitized by Google

լէր , չէօրէ քի օն սէնէ ասնկրա 230 նէֆէր քէսանեան 'իպարէք ճէմա'աթը տահիլլէրի վար իտի , վէ պունլարըն էքսէրիսի հագիպէ Ուրխթիանլէր ի'թիպար օլունտուլար : Թ. Ի. 1758 տէ պա'զիլէրի պաշչա պիր մահալտէ տաքին օլտուլար , վէ Թ. Ի. 1774 տէ պիր իւչիւնճիւ եէրտէ մէքեան Թուքտուլար վէ տաղըլան Ուրխթիան կրէնլանտալըլար վասիթասը իլէ օլ տէյարըն զարպի տահիլինտէ պուլունան էհալի օնսէքիզինճի տէհրին սօնունտա 'ումումէն Ուրխթիան օլտուլար :

Հէր նէ պատար օլ Մօրավիական Ուրխթիանլար ճիւմլէ Ուրխթիանլարա էօրէ կիւչէլ պիր 'իպրէթ կէօսթէրտիլէր իսէ տէ , եէնէ Թա օնսէքիզինճի տէհրին սօնունա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիթասընատէք Փրօթէսթանթլար կէրէք էվրօփատա կէրէք Ամէրիգատա հայաթ միւժտէհինտէն պիհթապէր գալմըշ վէ միւճիպի հէլաքը րուհի ինսանի օլան պաթըլ Թա'լիմաթ վէ 'ատաթատա զարդ օլմուշ օլան հէմճինլէրինէ Ինճիլի չէրիֆի վա'զ էթմէք խուսուսունտա օլան վաղիֆէի գիճմիլէրինի տուդմագըղա ուդյանմատըլար, վէ Նիհայէթտէ Ալլահըն ինայէթի մահսուսէսի իլէ պու ինթիպահ վէ ղայրէթի 'ումումիյէ վուգու' պուլտուղու հալտէ պիրտէն վուգու' պուլտու : Ալլահըն Րուհու հէր Թարաֆտա գուլլարընը Թէչիվիգ էտիպ , Ֆրիստոսուն փատիչահլըղընըն պու տիւնեատա Թէսպիթ օլունմասը իչիւն անլէրի ղայրէթլէնտիրտի . մէսէլա Ամէրիգատա Սամէրիգան Գօրտ չիրքէթինին Թէչքիլի՝ Մուգատատէրի իլահի վէ Րուհ իւլ Գուդսուն Թէսիրաթը իլէ օլտուղու չօգ աչիքսար օլտու : Միլլ իսմինէ պիր խաթուն՝ օղլու Սամուէլի ասպավէթինտէն պէրու Ֆրիստոսուն խըզմէթինէ Միսիոներ օլմագ իւգրէ Հաննա կիպի Թագտիմ էԹտի : Օլ չօճուգ տահի տար էլ Ֆիւնուստա վէ ասնկրա 'իլմի իլահի մէքԹէպինտէ պուլունտուղունտա , Ճըրտընը , Նօթ , Նէվէլ վէ Հալլ իսմլէրինտէ խալխս րէֆիգլէր պուլուպ ճիւմլէսի պիլ իրրիֆագ փուրփուէրէսԹլէրէ հայաթ միւժտէհինի Թէպչիր էթմէք ի պրէ քէնտիլէրինի Ֆրիստոսա վագֆ էԹտիլէր . Անլէրին ղայրէթի տահի , Սփրինգ , Վօրսէսթէր , Կրիֆֆին , Մօրս վէ Տէյնա իսմլէրինտէ տինտար , 'ալիմ վէ մէշհուր վա'իղլէրէ եիւրէք վէրիպ , պունլար տահի պաշչա հէմ էֆքէսար ատէմլէր պուլտուղու հալա 60 սէնէսէն զիյատէ տէվամ էթմիլ չիրքէթի Թէչքիլ էԹտիլէր . Օնսէքիզինճի տէհրին սօնունտա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընատէք Թէչքիլ օլունան Միսիոներ չիրքէթլէրի պունլար տըր, նա'նի՝

Ինկիլիզ վեսթիթիզ մէզհէպինին չիրքէթի Թ. Ի. 1792 տէ Թէչքիլ օլունտու :

Լօնտրա Միսիոներ չիրքէթի Թ. Ի. 1795 տէ Թէչքիլ օլունտու :

Սթօչհալը Միսիոներ չիրքէթի Թ. Ի. 1796 տա Թէչքիլ օլունտու :

Կլասգօ Միսիոներ չիրքէթի Թ. Ի. 1796 տա Թէչքիլ օլունտու :

Digitized by Google

Ինկլիզ քրիսթոս Միսիոներ հիրքէթի Թ. Ի. 1800 տէ թէչքիլ օ-լունտու։

Ամէրիքան Պօրտ հիրքէթի Թ. Ի. 1810 տու թէչքիլ օլունտու։

Ամէրիքան վաֆթիզմէզհէյինին հիրքէթի Թ. Ի. 1814 տէ թէչ-քիլ օլունտու։

Ամէրիքան Մէթոտիսթ Միսիոներ հիրքէթի, Թ. Ի. 1819 տու թէչքիլ օլունտու։

Պունլարտան մա'ատա 40 սէնէ զարֆընտա էլի 'ատէտ Միսիոներ հիրքէթլէրինտէն գիյատէ իվրօպա վէ Ամէրիքատա թէչքիլ օլունտու։ վէ պու Միսիոներ հիրքէթլէրի իլէ ալերտայէր 200 'ատէտտէն գիյա-տէ Քրիսթոսը էէրիֆ հիրքէթլէրի տախի մախտուսէն Քրիսթոսը էէրի-ֆի ճիւմլէ լիսանլարա թէրճիւմէ, թ-ոպ' վէ նէչր էթմէք մէրամընա-տա թէչքիլ օլունտուլար, վէ թ-ագրիպէն 200 'ատէտ լիսանլարտա հայաթ քէլիմէլէրի թ-ոպ', վէ 60,000,000 նուսխէլէրի տիւնեանընն հէր թ-արաֆընա վէ հէր թ-այիֆէսինէ կէօնտէրիլմիշ տիր։

Գէօյլէճէ իլլէրինէ միւսաիրէթ օլունան հիրքէթլէրին էսէրլէրինէ վէ այր միգտար թէֆսիլաթ իւզրէ միւխթէլէֆ տիյարլարտա ինճի-լի հէրիֆ վասիթասը իլէ վուգու' պուլան թէպէտտիւլաթ վէ թէճէա-տիւտաթա հալա տիգգաթ էթմէմիզ միւնասիպ օլուր։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

ՕՆՏՕԳՈՒՋՈՒՆՃՈՒ ՏԷՀՐՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

1. Մանուիչ առալարը

Գահրը Մուհիթի չարգիտէ միւգիմ մէզպուր ատալարըն էհալիսի պու-տէհրին իպթիտասընտա 100,000տէն միւթէճավուզ օլարագ, անլէրին ախալագը մէզմումնէրի թ-ո'րիֆէ կէլմէզ. պախուսուս սօն տէրէճէտէ նափաքլըգտա ղարգ օլմուշլար իտի։ Էլպիսէթիզ, եազըլը լիսանընըզ, չէրի'ամ վէ գանուենտուզ օլարագ հէման մէտէնիյէթ-սիզլիկին էն էտ-նա տէրէճէսինտէ պուլունտուլար։ Ալլահըն հիքմէթի իլէ Միսիոներ-

Digitized by Google

լէր օրայս կիթմէզտէն էվվէլ, օլ աստաղար պէտ հիւքիւմէթէ թաղի' օլուպ քէնտիլէրինտէն էնքի փուխթիէրէնթ ուսուլլէրինէ տէֆ' էթմիշլէր իտի։

Ամէրիգան Գօրտ չիրքէթինէն Մխիթարեանների օգտագործելով իքի վա'իզ իլէ զէվճէլէրի (Թըրքիօն վէ Պինկհամ) վէ ալէչ տէ վա'իզ օլմայան րէֆիգլէրի վէ անլէրին զէվճէլէրի Գօսթօնտան Հոկտ. 1819 տա օլ աստալարա կիթմէք իւզրէ 'ազիմէթ էթտիլէր։

Էրթէսի աէնէ Մարթ այընտա մէզքիւր աստալարա վասըլ օլտուլար, վէ Հիւքիւմտար իլէ պէյնի քէլէր Թարաֆընտան պիլ մէմնունիյէ գաստուլ օլունտուլար, զիրա քէնտի 'աստաթը տինիյէլէրինի րէտտա էթտիքլէրինէն մու'ալիմլերի գաստուլ էթմէյէ պիրթաւպի' հազըր իտիլէր։ Վազա'ա Խրիսթիան տիյարլարտան օլ աստալարտա սաքին օլան պա'զը ղայէթ քէօթիւ մէ քէօթիւլիքլէրինտէ ութունմազ օլան աստէմլեր մէզգուր Մխիթարէրլերին գաստուլ օլունմամալէրի իչիւն ղայրէթ էթտիլէր, վէ սօնկրա պա'զէն օրայա կէլէն կէմիլերին թայֆէլէրինէն չօգ միւհանա'աթ պուլտուլար, զիրա էվվէլա 'ատաթի մէքթուբհէլերինէ կէօրէ թայֆէի նիսպա իլէ մու'ամէլէ էտէմէմիքլէրինտէն Մխիթարէրլեր 'ալէյհինէ զէյատէմի իլէ կիճէնտիլէր։

Յագաթի Մխիթարէրլեր պէրտէն աստալարըն իչինտէ իչ աչտըլար, վէ իւք չայիրտլերի Հիւքիմտար վէ անըն էվ խալգընտան օլանլար իտի։ Լիսանը եէնիտէն Թահրիր էթտիլէր, վէ Ֆիթտալը չէրիֆի Թէրճիւմէ էթմէյէ պաչլատըլար։ Թ. Ի. 1851 տէ պուչգա րէֆիգլէր անլէրին եարտըմընա կէլմիչ օլարագ 1,100 մէքթէպ աչմըշ վէ 33,000 չայիրտլերի վար իտի։

Շէրի'աթը իլահիյէ հիւքիւմէթին գանունլարընըն էսասը օլմագ իւզրէ գաստուլ օլունտու։ 'Իպատէթխանէլէր ինչա օլունմուչ իտի։ Թ. Ի. 1858 վէ 1859 տա Րուհ իւլ Փուտտուն Թէսիրատը մախտուսէսի իլէ էօյրէնմիչ օլտուգլարը հագիգաթը մէսիհիյէյի իմտնը հագիգի իլէ գաստուլ կունլէր ղայէթ չօգ օլուպ քիլիսէլերին 'ազալէրի չօգ իզտիյատ պուլտու, վէ հալա խիիւմի սէնէտէն գիյատէ տիր քի օլ աստալար Ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգա կիպի Խրիսթիան պէր տիյար օլմուչլար տըր։

Օլ աստալարտան տաթի օլ Գահրի Մուհիթտէ պուլունան պաչգա աստալարըն էհալիսինէ Մխիթարէրլեր կէօնտէրիլիպ անլէրին տաթի Խրիսթիան օլմալէրի սայիգ իւզ գիքր Մխիթարէրլերին էսէրլէրինտէն ի'թիպար օլունաա ճայիզ տէթ։

Զ. Մատակագար աստը

Գու պէյնիք աստա Ափրիլ պանըն չարգի Թարաֆընտա պուլունուպ էհալիսի Թագրիպէն 4,000,000 նէֆէրտէն 'իպարէթ տիր։ Գունլո-

Digitized by Google

րըն ճիւմլէսի պիր հիւքիւմէթին թէպա՛ալերի ատչիլիսէ, եիննէ պիր ճէմիմ հիւքիւմէթ ատտանըն տ՛լա վէ պէյնիւք եէրլէրինի թուքուպ, էհալինին չօղու օնա թասպի՛ տիր, վէ թա Թ. Ի. 1820 էտէք փուքփէրէսթլիյին զուլմէթ վէ քէօթիւլիւյիւնէ պաթմըշ պուլունաբիլար իտի։ Օլ թարիխտէ Լօնտրա Միսիօներ Ընկերքէթի Միսիօներլերի օրտայա կէօնտէրիսի Փըրալըն րիզատը իլէ իշ պաշլանտը։ Էվվլէթի Միսիօներլէր վէ սօնկրատան անլէրին եարտըմընա կէլէնլեր Թ. Ի. 1836 յատէք միւէսսէր օլարագ չալըշտըլար։ Օլ էյամ իչինտէ սիւքիւն Քրիթասը չէրիք տիգդաթլըճա թէրճիւմէ օլունտուղ թասպ՛ վէ նէչր օլունտու։ Նիւզ ՛ատէտ մէքթէպլ քիւչատ օլունարագ օլ 13 սէնէ զարֆընտա 10,000, վէ սա՛զըլարընն թամամին էթտիքլէրինէ նազարէն 13,000 չայիրտ թա՛լիմ օլունտու։ Փայիթախթատ վէ պաշգա ռահալլէրտէ ճէմա՛աթլար վէ քիլիսէլեր պուլունուպ Քրիթասը չէրիք վէ վա՛զլար վէ քիթապլար վէ մէքթէպլեր թէսիրաթը վասիթասը իլէ էհալիտէ թէպէտիւլաթը մուհիմմէ վուգուա՛ պուլմագտա իտի։ Վագա՛ա փուխփէրէսթլիք ուսուլի վէ ա՛տաթը պաթըլէսի տահա չօգ նուֆուզլու օլուպ հիւքիւմէթին սահապէթինտէ իտի։

Թ. Ի. 1827 տէ Միսիօներլերի էվվէլա գապուլ էթմիշ օլան Գըրթալ վէֆաթ էթմիշ օլուպ, անըն գէվճէսի հիւքիւմէթի վէլի՛ի ահտըն էլինտէն գապպ էթմէքլէ հագգընզլըդ վէ զուլմը չէտիու իլէ հիւքիւմէթ էթմէքտէ իտի։ Օլ գարը նէչզապէլին միսլի օլուպ փուքլար իչինն պայրէթի փէվգ իւլ ՛ատէ իտի։ Անըն էմրի իլէ Խրիսթիանլար չիտուէթ իւզրէ Թէ՛ատոի չէքուիլեր, վէ Թ. Ի. 1836 տա Ինկլիզ Միսիօներլէր՝ օրատա տահա գալմադ եէրլի Խրիսթիանլարը տահա զիյատէ Թէ՛ատոիչէ տիւչար էտճէճինի կէօրիւպ հիւքիւմէթ Թարաֆընտան էմր օլունտուգլարընա կէտբէ օլ ատատտան չըգտըլար։ Միսիօներլեր օլ զա՛ման Խրիսթիանլարը այնայնէ չօգալանըլդ պրոգռամդա Թէրէտտիւտ էտիպ անլեր իլէ պայէթ չօգ միւէէսէսիփ օլարագ վէտտալաչտըլար իսէ տէ, ՛ինայէթ վէ հիքմէթի իլահիյէ իլէ օլ եէնի Խրիսթիանլար Թէ՛ատոի վասիթասը իլէ փէվգ իւլ ՛ատէ քէտափի գուվվէթ վէ փէյդուէթ էթտիլեր։ Թ. Ի. 1836 տան 17 սէնէ միւտտէթի գուտար պա՛զը տէփ՛ա զիյատէ չիտտէթ իլէ վէ պա՛զէն Խրիսթիանլար պիր միգտար րահաթ իւզրէ պրագըլտըգլարը հալտէ, Թէ՛ատոի տէվամէթտի։ Մըզրագ իլէ, զէհր իլէ, ուչուրտմատան գայալար իւզերինէ ախտըմագլա վէ Թիւրլիւ իւքէնճէլլեր չէքմէքլէ եիւզլերմէ վէ պինլերմէ զէվաթ չէհիտ օլարագ գաթը օլունտուլար, վէ պու տահալ չօգ տիգդաթա չայան տըր քի Խրիսթիանլարըն ճիւմլէսի իտանատա սապիթ օլուպ Քրիստոսա ինքեար էտէն պուլունմատը։ Օլ տիյարտա զիքրէ չայան չէհիալեր գայէթ չօգ օլուպ, պիլա չիւպհ իտմէլրինին ճիւմլէսի հայաթ քիթապընտա եազըլը վէ հոգուրը Բաւպատա զիքր օլունուրլար։

Digitized by Google

վէլի'ե 'ահա տախե , եա'նի՝ օլ զուլիմ Գըրալիչանըն ալիրինէ օզ-լու Թէ'ատուի իչինտէ տինի մէսիհիյի գասպուլ էթտի , վէ իսանատա ատալիթ տուրուպ քէնատի 'էօմրիւնիւ Թէհլիքէյէ տիւչմայ էսէրէնք ձրիսԹիանլարը վիգայէ էթտի , վէ Գըրալիչա օնա մուհասպալէթ էթ-տիյինտէն անը էսիրկէր իտի ։

Հալա օլ ատտանըն հիւքիւմէթի տինի մէսիհիյի րէսմէն գասպուլ էթմէյ վէ էհալիտէն Թախմինէն 1,000,000 քէսատ գասատա օլարագ, տինի մէսիհիյի գասպուլ էթտիլէր։ Տինի մէսիհի տախե ազագի գալան էհալիյէ վա'զ վէ Թէգիչմէ օլաճախագատա տուր ։

Ց. Հինտիսթան

Գու վախի՝ տիյարըն էհալիսի էզմինէի գատիմէտէն պէրու փուԹ-փէրէսԹէլէրտէն 'իսպարէԹ պուլունտուլար ։ Հալա պիր տէհրատէն գի-յատէ օլ տիյար ԻնկիլիԹէրրա հիւքիւմէԹինէ Թապի' օլտու , Ֆա-գաԹ Թա պու ևագըն վագըԹլարատէ հիւքիւմէԹը մէզպուրէ փուԹ-փէրէսԹէլիյին տէՖ'ի վէ տինի մէսիհինին ատալիթ գըլընմասը իչիւն չալըշմայարագ , պիլ 'աքս փուԹ-փէրէսԹէլիյէ սահսապէԹ էթ-միչ տիր ։ ԳիւԹիւն ՀինտիսԹանըն էհալիսի Թագրիպէն 150,000,000 վէ պա'զըլարըն Թախմինինէ կէօրէ 180,000,000 նուֆուզա ազալիգ օլար , վէ միէք չօգ Թայֆէլէրտէն 'իսպարէթ տիրլէր , չէյլէ քի հիչ տէյիլ իսէ էլի այրը լիսան օրալարտա իսԹի'մալ օլունմագատա տուր ։

Օլ Թայֆէլէրին գասպուլ վէ մէրի իւլ իմրա ԹուԹատուգլարը տին ուստուի գիյատէսի իլէ մԹէՆէվ'ի վէ կէրէք 'իլմի էլահի վէ կէրէք հիքմէթ խուստուսունատա Թալի'մաթը պագԹըլէլէրի հիսսապագ պուլունտուլար· լագին էքսէրիսի եա Իսլամ եավատ Գրահմին եավատ Գաստատ ուստուլինի գատպուլ էտէրլէր ։

Հինտիսթան կիսի պիր մագուլէ Թէվարիխի վէ մէտէնիյէԹի գա-տիմէսի վէ ա'ատաԹը միհէքէրմէսի օլսուն տիյարըն էհալիսի միԹ-նէմ'իյէտինի քէնատի 'ատատաթ վէ ուստուլի տինիյէտէն սագՖը նուգատա էթտիրիպ անլէրէ տինի մէսիհիյի իճապար իլէ տէյիլ անճագ իգդամ էթմէքէյէ պիրտէն գասպուլ էթտիրմէք պիԹ-մասի' միսալէին պիր չէյ օլմայըգպ պիր չօգ միստոէթէ միհէթաճ տուր ։

Հինտիսթանա էվրօփատան (էքսէրիսի ԻնկիլիԹէրրատան) վէ Ամէրի-գատան էիրմի 'ատէտ գատատ Միսիօներ չիրքէԹչիլէրինին սահսապէ-թի իլէ Միսիօներլէր կիԹմիչլէր տիր ։ Ինկիլիզ վաՖիթիզ մէզհէպինին չիրքէթի էվվէլչա օրայա Միսիօներլէր կէօնտէրտի ։ Օլ ատէմլէրին խամիլէրի Ռոմէյ վէ Թօմաս իտի , վէ Թ. Ի. 1793տէ Հինտիսթանա կիԹտիլէր ։ Թ. Ի. 1799տա տէօրԹ րէՖիգ տահա օրայա կիԹտիլէր, վէ ամլէրին իքիսի չօգ չէօհրէթլի պուլունտուգ խամիլէրի Ուարտ վէ Մաշման իտի ։ Թ. Ի. 1802տէ Շեսհիպէրլին խամիճատէ պիր 'ալիմ վա'-

Digitized by Google

իզ տախի անլէրին եանընա վարըպ ճիւմլէսի իչլէրինտէ զայրէթ իլէ տէվամ էթտիլէր։ Անլէրին սաքին օլտուգլարը մահալի չօլ ճէսիմ չէհիր Դաղգուէթա գուրպինտէ Սէրատիւր խանինտէ պիր քէօյտէ իտի։

Թ. Ի. 1800տէ Գէնկալի լիսանընտա Ռիթաալը չէրիֆի Թասլ՝ էթմէյէ պաչլատըլար։ Թ. Ի. 1811տէ պիւթիւն Ռիթաալը չէրիֆի Գէնկալի լիսանընա Թէրճիւմէ վէ Թասլ՝ վէ նէչր էթտիքտէն մա՝ա տա, աէքիզ պաչգա լիսանլարտա Ռիթաալը չէրիֆին պա՝զը միգտարընը Թէրճիւմէ վէ Թասլ՝ էտիզ, քիլիսէյէ 300 ազայը գապուլ էթմիչլէր իտի։ Անլէրին քիթաալարըն Թէրճիւմէ վէ Թէէլիֆ վէ Թասլ՝ը իւզէրինէ օլան իչլէրի զայէթ չօգ օլտու։ Ղարէյ գըրդ սէնէտէն զիյատէ Ֆէվգ իւլ ատէ զայրէթ վէ տէվամ իւզրէ չալըշմըշ օլտուպ եէթմիչ եաչընտա 9 Յունիս Թ.Ի. 1834 տէ քէմալի Թէվազու՝ վէ իմանն կէօսթէրէրէք վէ քէնտի իւմինին մէտհ օլունմամասընը Թալէպ էտէրէք վէֆաթ էթտի։ Անըն իւչ օղլու տախի Մխիթէրներ օլտուլար, Սաննկրա օլ չիրքէթին իչլէրի վասի՝ տիյարլար իւզէրինէ Թէվսի՝ օլունտու վէ միւէսսէր օլտուլար։

Լօնտրա Մխիթէրներ չիրքէթի Թ. Ի. 1804տէ Հինտխթանտա իչինի պաչլատը։ Եիկիրմի այրը մահալլէրտէ Մխիթէրլէր սաքին օլուպ մէքթէպլէր քիւչատ վէ վա՝զ էթմէք իչիւն ճէմա՝աթլար ճէմ՝ էթտիլէր, 30 ատնէ զարֆընտա քիլիսէլէրինէ պին նէֆէր քէսանտան զիատէ գապուլ օլունմուչլար, վէ Թագրիպէն 10,000 չայիրտ մէքթէպլէրինտէ Թալ՝իմ օլունմուչտուր։ Ռիթաալը չէրիֆին չէնտ լիսանա Թէրճիւմէ վէ Թասլ՝ օլունմասընա տախի տիգգաթ էթմիչլէր տիր։

Սքօչիալը քիլիսէի հուրրիյէնին Տուֆֆ խանինտէ պիր մէչհուր Մխիթէրի պուլունմուչ տուր, վէ էլան սաղ տըր։ Անըն մագսէտի մախտուսը տար էլ Ֆիւնունլարը քիւչատ էթմէք վէ անլէրտէ Ռիթաալը չէրիֆի վէ Ինկլիզ լիսանընը վէ՝ իւլտուր վէ Ֆիւնունը Թա՝լիմ էթմէքտէն՝ իպարէթ իտի։ Պու մէքթէպլէրտէ պինլէրճէ չայիրտլէր մու՝ալլէմ օլունտուրլար իսէ տէ, եինէ անլէրտէն Ամիսթիան խըզմէթինէ կիրէնլէր ազ վէ նատիր պուլունտու։

«Ռիլիսէ Մխիթէրներ չիրքէթի» (Ինկլիզ) Թ. Ի. 1815տէ Հինտխթանտա իչինի պաչլայըպ օլ վագըթտան պէրու չօգ միւէսսէր վէճլէ վէ Մատրաս, Պաղգուէթա, Պօմպէյ վէ սայիր պէօյիւք վէ մէրքէզ չէհրլէրտէ չօգ վէ պէօյիւք մէքթէպլէր քիւչատ էթմէք վէ քիլիսէլէր Թէչքիլ էթմէքլէ չօգ զաֆէրնապ օլտուլար։ Ռիլիսէյէ գաապուլ օլունանլարընը՝ատէտտի Թ. Ի. 1852տէ Թագրիպէն ալԹը պին նէֆէր օլմուչ իտի։ Մէքթէպլէրինտէ չայիրտլէրին՝ատէտտի տախի օլ զէմանն Թագրիպէն 18,000է պալիղ օլտու։

Պու սայիֆ իւզ զիքր չիրքէթլէրին վէ պաչգա էվրօփալը չիրքէթլէրին սահապէթի իլէ չալըշան Մխիթէրլէրին էմէյինին նէթիճէսի

Digitized by Google

եալընըզ զիքր օլունան մէքթէպլէր վէ քիլիսէլէրտէն վէ Ֆիթապը չէրիֆին գըրգ լիսանա թէրճիւմէ վէ նէչը օլունմասընաման 'իստէրէմ տէյիլ տիր , զիրա էհալի պէյնինտէ վուգուա' պուլմուշ օլան թէպէտտիւլտի վէ վուճուդունա ային ու 'ատէթլէրին զա'իֆլէնմէսի վէ կէլէճէք սէնէլէրտէ միւշահէտէ օլունաճագ թէճահիւաթ իչիւն կէօրիւլէն թէտաւիքաթը պէյան էմմէք միւմքիւն օլմազ , զիրա պու թէտաւիքաթըն քեաֆֆէսի մէյտանտա սէյիլ իլա մահֆի գալմըշ տըր ։

Ամէրիգալը չիրքէթլէրտէն օլարագ Ամէրիգան Ֆօրտ չիրքէթի՝ էվվէլա Միսիօներլէրինի Հինտիսթանա կէօնտէրտիլէր ։ Թ. Ի. 1812տէ Հալա վէ Նօթթ իսմլէրինէ իլի Միսիօներ օլ թարիխատ Ֆոմպէյ չէհրինտէ իչլէրինի պաշլատըլար ։ Սօնկրա Միսիօներլէր պաշգա մահալլէրտէ սաքին օլտուլար , չէօյլէ քի զարալի Հինտիսթանտա իլի պէօյիւք մէրքէզտէն վէ ճէնուպի Հինտիսթանտա իլի պէօյիւք մէրքէզտէն (Մատրաս վէ Մատուրա) Ֆիթապը չէրիֆի նէչը վէ հայաթ մուժտէսիւնի թէպչիր էմմէքլէ , մէքթէպլէր տախի քիւչատ էտէրէք Հինտիլէրի հայաթ նուրու իլէ թէնվիր էմմէյէ ալ վագըֆտան չիմտիյէ գատար պէրէքէթի իլահիյէ իլէ վէ միւէսսէր օլարագ չալըշմագտա տըրլար ։

Սէյլան ատասընտա տախի կէրէք քիլիսէլէր թէչքիլ էմմէքլէ , կէրէք մէքթէպլէր վէ թահ՝ ու նէչը օլունան Ֆիթապլար վասիթասը իլէ պէօյիւք վէ մուհիմմ պիր իշ կէօրտիւլէր ։ Զիքրէ չայան տըր քի Սէյլանտա չալըշմըշ օլան Միսիօներլէրին չօղու ուզուն միւտտէթ չալըշտըրլար ։ Մէսէլա օլ ատատա Թ. Ի. 1815տէ Ամէրիգան Ֆօրտ չիրքէթի՝ իչինի պաշլատըղընտա էվվէլքի Միսիօներլէրին իքթիսի, եա'նի՝ Մէկզ վէ Փուր թագրիպէն գըրգ սէնէ գատար չալըշտըրլար ։ Թ. Ի. 1819 տա Ուէնսլօ վէ Սքըսըր օյտայա կիթտիլէր ։ Անլէրին միւտտէթի իսըպվէթի տախի հէման գըրգ սէնէ գատար օլտու , վէ Սվալտէնկ անլէր իլէ պէրտապէր Սէյլանա կիթտի իսէ , հալա սաղ օլտուգ իչինտէ տէվամ էթմէքտէ տիր ։ Հալա Ամէրիգալը Միսիօներլէրին հիմայէ իինտէ թէչքիլ օլունան քիլիսէլէրտէ 500 տէն 600 է գատար 'ազա պուլունուգ , անլէրին մէքթէպլէրինտէ պինլէրճէ չօճուգլար իա'լիմ օլունմուշ տուր ։ Մատուրա գըրթա'սընտա Ամրիխան ճէմա'աթլարընտա 7000 քէսան գատար տէվամ էթմէքտէ միրլէր , վէ 250 'ատէտ քէօյլէրտէ Ամրիխանլար պուլունուր ։

Ամէրիգանըն «Երէցի մէզհէպի չիրքէթի» տախի Միսիօներլէրինի էմմալի Հինտիսթանա կէօնտէրիգ օրալարտա Ֆիթապը չէրիֆի նէչը վէ քէլամլարընը թէպչիր էտիգ , մէքթէպլէրի քիւչատ էթմէքտէ միւէսսէր վէճհէ իչլէրինտէ տէվամ էթմէքտէ տիրլար ։

Պէօյլէճէ Հինտիսթանըն հէր թարաֆընտա վէ հէր լիսանընտա Ֆիթապը չէրիֆ նէչը օլունուգ , հէր գըրթասընտա Ամրիխան քի-

Digitized by Google

լիսէլէր վէ մէքթէպլէր պուլունուպ, տինի մէսիհիյի գապուլ էտէն 200,000 քէսանետան գիյատէ պուլունուպ անլէրին ճիւմլէսի հայաթ միւժտէսինին տահա գիյատէ ինթիշարը իչիւն վէսիլէլէր օլուրլար։

Հէր նէ գատար Գիրմահ տիյարը զաթի Հինտիսթանտան տէյիլ իսէ տէ, պու սըրա իլէ օլ տիյար հագգընտա գիչը օլունաճագ խուսուսլարըն գիչրի միւնասիպէթլէ կէլիր։ Գիրմահատա Թ. Ի. 1813 տէ Ամէրիգանըն վաֆթիզ մէզհէպի չիրքէթի սահապէթի իլէ ձըտսըն խամինտէ մէշհուր պիր Միսիօնէր պիր լէֆիգ իլէ սաքին օլուպ, անճագ ալթը սէնէ չալըշտըգտան սօնկրա պիրինճի Հրիսթիան Գիրմահլըյը վաֆթիզ էթտի, վէ օլ կվվէլքի սէնէլէրտէ ձըտսըն վէ ֆամիլեասը զայէթլէ չօգ մէշագգաթ չէքտի իսէ տէ, սօնկրա Ղարէն թայֆէսինտէ ինճիլ չէրիֆ իչիւն աչըգ պիր գափու ոլուլունուպ, ազ միւատէթ իչինտէ օլ թայֆէտէն ույէյիւք քիլիսէլէր թէչքիլ օլունտու։ Վա՛զ օլունան հայաթ քէլսըն իւզրինէ Րուհ իւլ Գուտսըն թէսիրաթը պէյլէ ֆէվգ իւլ՝ատէ կէլտի քի օլ կապանի վէ ա՛տաթը սաֆիյէտի օլան Բարէնլէր եւ զէրճէ իսմանա կէլսինլէր, վէ պիրտէն քիլիսէլէրին՝ ազալարընըն՝ատէտի գաթ պաթ օլուր իսաի։ Ճըտսըն Թ. Ի. 1830 տէ վէֆաթ էտիպ, իսկի՝ումմէն միւհթէրէմ թուքուլուր։

4. Չին մէմալիքի

Պիւթիւն Չին մէմալիքինին էհալիսի թագրիպէն 400,000,000 նուֆուսա պալիղ օլուր, վէ հէր նէ գատար եիկիրմի՝ատէտ Միսիօնէր չիրքէթլէրի օլ վասի՛ տիյարտա իչ աչըըլար վէ անլէրին էմէյինին էսէրի օլարագ Ղիթասլը չէրիֆ անըն միսիօնէլիֆ լիսանլարընա թէրճիւմէ վէ նէչր օլունտու։, քիլիսէլէր տահի թէչքիլ օլունտու իսէ տէ, եինէ օլ հիսաապըզ թայֆէլէրին պէյիւք էքսէրիյէթի վուքուփէրէսթլիյին զուլմէթինտէ տիւլէր։ Թա պու եագըն վագթլարա կէլինճէ յէ գատար էճնէպիլէրէ, տէնիզ սահիլինտէ միւգիմ պէչ չէհրատէն մա՛ատա, Չին մէմալիքինէ կիճմէ յէ րուխսաթ իչուան օլունմազ իսէ, վէ տինի մէսիհինին գապուլ օլունմասընա էնկէլլէր չօգ վէ միւթէնէվի՛ օլուր։

Չինէ մէմալիքինին տէրունի գըթ՛ալարը աչըգ պուլունմատըղընտան, Միսիօնէրլէր պու եագըն վագըթլարուտէ անճագ Ղանթօն, Ամոյ, Նինկիօ, Ֆուչօ վէ Շանկհայ չէհրլէրինտէ սաքին օլապիլիրլէր իսէ։ Սլ մէրքէզլէրտէն պա՛զէն տէրունի չէհրլէր վէ գասապալար վէ քէօյլէրլ զիյարէթ էմմիչլէր։ Պախուսուս քիճ՛ալարը հէր թարաֆա կէօնտէրմէքլէ իչլէրինին տահա զիյատէ թէվի՛ էմիրլէր։

Չինէ էվվէլ կիտէն Միսիօնէր Մօրիսըն խամինտէ մէշհուր վէ՛ալիմ

Digitized by Google

պիր ատէմ ղարաղ , Լօնտրա Միսիօներ չիրքէթինին սահապէթի իլէ թ. ի. 1807 տէ Քանթօնա կիտիղ , օղ միւշքիլ լիսանը Թահսիլ էմ-մէքլիկէ չօգ էմէք սարֆ էմէյէ մէճպուր օլտու իսէ , եինէ Միլնէ իսմինտէ րէֆիգի իլէ Քիթաալը չէրիֆի Թէրճիւմէ վէ թ. ի. 1818 տէ Թասլ՝ վէ նէշր էմտի ։ թ. ի. 1834 տէ վէֆաթ էմտի ։

Ամերիգան Գօրտ չիրքէթինին Զինէ կիտէն էվվէլքի վէ էն մէշհուր Միսիօներ , Գրիճման իսմինտէ , թ. ի. 1829 տա Զինէ կիտիղ գօրտտա օթուզ իւչ սէնէ գատտար իշլէրինտէ տէվամ էմտի ։

Գու եագըն վազըթլարտա Միսիօներլէր միայիթ-սիզ չէհրի փէքինտէ սաքին օլտուլար , վէ հէր նէ գատտար Զինլիլէր Գէվգ իւլ ՝ատէ միւթիէէրսիթլիյին մէքթուհաթընտա վէ Թա՝լիմաթը պաթ-լէսինտէ զարդ օլմուշ պուլունուրլար իսէ տէ , եինէ անլէրտէն տինի մէսիհիյի ճան ու տիլտէն գապուլ էտէն վար տըր ։ Գիլիսէլէր Թէշ-քիլ օլունմուշ տուր , եէրլի երէցլէր միլլէթտաշլարընա հայաթ միւժ-տէսինի վա՝զ էթմէքտէ տիրլէր ։ Ալլահըն քէլամը պէյն էն նաս իշ-լէմէքտէ տիր , վէ կէչէն սէնէլէրտէ սարֆ օլունմուշ էմիյին սէ-մէրէսինին կէլճէք սէնէլէրտէ տէվհիրլէճէյի Ի՝թիգատ օլունուր ։ Զին վէ ճահօն հիւքիմէթլէրի էվրօփա վէ Ամերիգա իլէ միւնասի-պէթ վէ՝ալազա փէ յտա էթմէքտէ տիրլէր, վէ պա՝զը ճահօնլոգ կէնճ-լէր հալա Ամերիգա մէքթէպլէրինտէ Թա՝լիմ օլունմագտա տըրլար , չէօյլէ քի կէչմիշ տէհրին Թէվարիխի կէլճէք տէհրին Թէվարի-խինտէն օլ տիյարլարտա չօգ միւթէֆէրրիգ պուլունմաղաը պի իչ-Թիպահ տըր ։

5. Աֆրիգա վէ սայիր տիյարլար

Գու տէհրտէ Միսիօներլէր չէնտ Միսիօներ չիրքէթլէրինին սա-հապէթի իլէ ղարպի վէ ճէնուպի Աֆրիգատա պուլունան Թայֆէ-լէրէ Քիթապը չէրիֆի կէԹիրմիշ վէ անլէր արասընտա սաքին օլուպ անլէրէ վա՝զ վէ Թա՝լիմ էթմիշլէր , վէ քիլիսէլէր տախի Թէշքիլէթ-միշլէր տիր ։

Վէ սաղիֆ իւզ գիքր ինԹիշարը տինի մէսիհիյէտէն պաշգա էվվէլքի տէհրլէրտէ տինի մէսիհի գապուլ էԹմիշ վէ հալա իսմիլէ ՈրիսԹիան քիլիսէլէրի պուլունան տիյարլարտա տախի Միսիօներլէր վարըպ Քի-Թապը չէրիֆի էհալիսինին լիսանընա Թէրճիւմէ էտիպ միւճէտտէտէն հայաթ միւժտէսինի վա՝զ վէ Թէպշիր էթմիշլէր , մէքթէպլէր քիւշատ վէ եէնի քիլիսէլէր Թէշքիլ էթմիշլէր ։ Գու Միսիօներ-լէրին պա՝զըլարը տախի ՈրիսԹիան քիլիսէլէրի արասընտա չէքտիք-լէրի մէշագգաթլար վէ սարֆ էԹիքլէրի էմէքլէրի վէ էմէքլէրինին մուհիմմ էսէրլէրի իչինէ չէհատէթի հասանէ վէ չէօհրէթի մէմաուհ Թահաիլ էթտիլէր ։ Գախտուտա պու միւճէտտէտէն Թէշքիլ օլունան

Digitized by Google

քիլիսէլեր խչիւն է՛հալիտէն իմանա կէլէն վէ մէքթէպլէրուտ լայըգը իլէ թա՛լիմ օլունան վէ մուգաւուտէրի իլահի իլէ վէ Բուհ իւլ Փուտսըն թէսիրաթը մսլասուսէսի իլէ Երէց մէմուրիյէթինէ տա՛վէթ օլունան պէվաթ պուլունուսպ օլ քիլիսէլեր խլոիյատ էթմէքտուէ տիրլէր ։

Գու միւճէտտիտէն իսլահ վէ թէշքիլ օլունան քիլիսէլերին պիյատէ պիքրէ չույան օլանլարը մէմալիքի Օսմանիյէտէ վէ Իրանտա , պախուսուս էնքի տիյարընտան մէմալիքի մէզկուրէնին հէր թարաֆընա տադրլըրչ վէ մութէմէքին պուլունան էրմէնիլէր արասընտա օլուպ , Ռիթասը չէրիֆ վէ հէր թարաֆտա եէնիտէն քիւչատ օլունան մէքթէպլէր վասիթասը իլէ միլլէթի մէզկուրէ իչինտէ թէպէտտիւլաթ վէ իսլահաթը մէմտուհէ վուգու պուլմագտուտ տըր ։ Գիր տէ Գըրըմ մուհարէպէսինին էսէրլէրինտէն պիրի օլարագ , Հիւքիմէթ 'Ալիյէնին մէչհուր Հաթիթը Հիմայունուն մէ՛ալինէ , հուրիյէթիլ տինիյէ 'ուսմուէն 'իլան վէ թասսուպ օլունուտ ։

Գու կէչէն աէնէլէրուտ տավի տէհրլէրմէ Ռիթասը չէրիֆէ գափաը գուղրչ օլան Էվրոփա մէմալիքինին պա՛զըսը , խուսուսա Ավսթրիա , Իսփանիա վէ Հոլա Իթալիա վէ պիզզաթ Րօմա չէհրի տավի հայաթ մուժաէսինին նէչր վէ թէպչիր օլունուսը իչիւն աչըլմըչլար տըր ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ.

ՓԻԼԻՍԷ ՈՒՄՈՒԼԻ, ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ՎԷ ԹԷՐՊԻՅԷՄԻ ՊԷՅԱՆԸՆԾԱՁՈՒԹԻՒՆԸ

ՏԸՐ

Ալբընճը միւտաէթուէ պուս մատաոէլէր խուսուսաունատա քիլիսէի փափավիյէտէ տիզգաթա չայան վուգու՝ պուլունուչ օլան վուգու՝ աթ վէ թէպէտուլաթ օլմայըլ, ՝ալէլխուսուս սարֆը տիզգաթ էտէճէ յիմիզ թէպէտուլաթ վէ վուգու՝աթը մուհիմմէ Ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգատա վուգու՝ պուլտու ։ Լաքին չօգ տէհրլէրտէն պէրու թէվաֆխախ մուհիմմէնի օլմայան քիլիսէի չարգիյէ հազգընտա մուխթասարճա պա՝ղը իֆաատաթըն թահրիր օլունմասը միւնասիպ օլուր ։

ՖԱՍԸԼ ԻՎՎԻԼ

ՓԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԳԻՑԷՆԻՆ ԱՀՎԱԼԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Եէտինճի կրէկոր Փափանըն էյամընտան սօնկրա քիլիսէի փափավիյէտէ վէ էվրօփանըն ինկիլիզլէրի պէյնինտէ վուգու՝ պուլան միւնասաբա՝աթ վէ թէպէտուլաթը մուհիմմէ պէյան օլունմուչ տուր ։ Հիւքիւմէթի րուհանիյէնին հիւքիւմէթի ՝ատիյէ իլէ օլան մուխալիֆէթի՝ էվրօփալը Արիսթիանլարըն տիզգաթընը ճէլսէ էթտիյի տէհրլէրտէ, քիլիսէի չարգիյէտէ հիւքիւմէթի ՝ատիյէ՝ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ յէ թէգաատիւմ վէ թէֆավվուգ էթմէքտէ խոր, վէ քիլիսէ մէմուրլէրի՝ Իղրալլար վէ վիւքէալալարընա միւտահանէ էտէրէք, ումուրը ՝ատիյէ իւճերինէ թէսիրաթը խայլիյէսի վար իսի իսէտէ, ու-

Digitized by Google

մուրը քիլիսէվկէ քիւլկէն ուսուրը ճիսմանկէ իլէ գարըշըլ ղարգ օլմագտա իսի ։

Ուսուլի քիլիսէ՝ գատիվք օլուսլ Թէրզկէյի քիլիսէվկէ Թէրպկէյի 'ատկէտէն Քէֆրիգ օլունմազ իտի ։ Ռիլիսէ խատէմէսի վէ ղահիպլէր իլէ սիւԹիւն կիւրուհ քիլիսէվինին ալալագ վէ ահվալ վէ ա'մալի քիլիսէի ղարպկէնինքինտէն էյի օլմայըսլ պէլքի ճէհալէՔ վէ Թէնպէհլիք խուսուսունտա տահա զիյատէ էտնաս իտի խէ տէ, անլէր արասընտա իզտիվամ հալի քիւլկէն նէհի օլունմատըղընտան օլ գատար նատիաքլըգ պուլունմազ իտի։ Օնպէչինճի տէհրին օրԹասընտան սօնկրա Մօսքօվ քիլիսէնինն փաԹրկէյ ԻսԹանպօլ ՓաԹրկէյինին Թաստիգի իլէ տէյիլ անճագ Ռուսիա քիլիսէսի վէ հիւքիւմէԹի Թարաֆընտան Թա'յին վէ Թագտիս օլունմատը իլէ պէրաբէր օլ ՓաԹրկէյին մէրքէզի, եա'նի՝ Մօսքօվ չէհրի, Ռուսիալըլարըն մուգատտէս վէ չէրիֆ Ի'Թիսար էՔտիքլէրի մահալ օլտու ։

Լաքին Ռուսիա Փաթրիքլէրի Ռուսիատա զայէՔ չօգ միւհՔէրէմ զէվաՔ 'ատտ օլունտուլար իսէ տէ, նինչ ասլա հիւքիւմէԹի 'ատկէյ 'ալէյհինէ Իտտա'ալարընը սաուիԹ էՔմէկյէ չալըշմայարագ Գըրալլարա գուվվէԹ վէրտիլէր ։

Լաքին քիլիսէի չարգկէյնին կէրէք ուսուլ վէ Թէրպկէյ խուսուսաՔընտա, կէրէք տէյանէՔ վէ 'իպատէՔ խուսուսունտա, կէրէք Թալիմաթը սաՔըլէնին տէՔ' օլունմասը խուսուսունտա քիլիսէի ղարպկէյ միսիլլու իսլահաՔա միւհՔամ օլմասը պի իչԹիպահ տըր։ վէ հէր նէ գատար Թա պու կիւնէՔտէՔ անըն իսլահաՔը վուգուս՝ պուլմատը իսէ տէ, վէ պէր խուսուստա, եանի քիւֆիւրանէ իտտա'ալարտա պուլունան հիւքիւմէԹի քիլիսէվկէյի միւսԹագիլէնին տէՔ'ի խուսուսունտա, քիլիսէի չարգկէյ քիլիսէի ղարպկէյ կիպի իսլահաՔա միւհՔամ օլմասը իսէ տէ, նինչ պա'զը տէՔ'ա Փաթրիքլէր վէ սայիրլէր իսլահաՔը մուգԹագկէյ իչիւն արզուքէչ օլարագ ղայրէՔ էՔտիլէր ։

Թ. Ի. 1613 տէն Թ. Ի. 1638 էտէՔ, էվվէլա Սլէքսանդրիատա վէ սօնկրա ԻսԹանպօլտա Քիրիլ Ֆօգար Փաթրիք օլտուղունտու իսլահաՔը քիլիսէ իչիւն ճան ու տիլտէն չալըշարագ, էվրօփա ՓրօԹէսԹանԹլարը իլէ չօգ միւգաֆէՔէպ էՔտի. Անլէրին Թա'լիմաթընը գապաուլ իլէ անլէր միսիլլու քէնսի քիլիսէսինի իսլահ էՔմէՔ իչիւն չալըշտը. Փագաթ օնա սահապկէ վէրէն պուլունմայըգ Թէ'ատատի էտինլէր քէսրէՔ իւզրէ վէ միւէսսիրէն չալըշաքլար, չէօյլէ քի նիհայէՔտէ գաթԼ օլունտու ։

Մօսքօվ Փաթրիյի նիքօն տահի Թ. Ի. 1652 տէն 1658 էտէՔ հէր նէ գատար պա'զէն չիտտէՔ իւզրէ վէ էվվօփա մուա'ղիհլէրի գատար Թա'լիմաթը մէսիհիչէյի քէտաիլէն վէ փաք պիր վէճհլէ տէրգ էՔմէկյէրէՔ չալըշտը իսէ տէ, պիլա չիւպհէ քիլիսէսինին իսլահաթընը

արդու էտէր իտի ։ Լուքին Ռուսիուլըար անըն ղայրէք վէ ա՛մալինէ թէհամմիւլ էթմէտիլէր , վէ նիհայէթտէ թէ՛ատուի չէքիպ ՚ազլ վէ նէֆ՚ի օլունտու , վէ ասնկրա հալի մահղուլնիյէթտէ իքէն , վէ արդուտունտա զաֆէրեասլ օլմազըզըն Թ. Ի. 1681տէ վէֆաթ էթտի ։

Ռուսիանըն պէօյիւք իմիէրաթօրու Պէտրոս պէչինճի Եուվան իլէ պէրապէր Թ. Ի. 1682 տէ Ջար օլտու ։ Թ. Ի. 1696 տան 1725 էտէք եալընըզ իմիէրաթօր օլուպ , էվվէլքի իմիէրաթօր օլարագ էվրօփանըն ղարսըի միլլէթլէրինին մէտէնիյէթինէ կէօրէ իս-լոհաթը միւթէնէվվիյ իւտաս էթմէքլէ փէթէրզպուրկ չէհրինի ինճա իլէ անը միսիթամիթ էտէրէք փաթրիք մէմուրիյէթինի րէֆ՚ էտիպ «Սինօտը մուզաուտէսի» օլ մէմուրիյէթ եէրինէ թէչքիլ էթտի ։

Ռուսիատա 8,000,000 նուֆուս գաւատր Ռուսիա քիլիսէսինին ա՛տաթ վէ թա՛լիմաթընը գապուլ էթմէ յէնիլէր պուլունտուպ օլ քիլիսէնին իտարէսինէ չօգ միւչքիլաթա միւճիպ պուլունմուչլար , վագա՛տ անլէրին զիւ՚լիմլէրի ինճիլի փրօթէսթանթ Խրիսթիանլարըն թա՛լիմաթընտան քիւպիյէն միւթէֆէրրիգ տէրլէր ։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԻՆԿԼԻԶ ՓԻԼԻՍԷՍԻՆՏԷ ՄԱՀՖՈՒԶ ԳԱԼՄԸՇ Ա՛ՏԱԹԸ ՓԱՓԱՎԻՃԷՃԷ ՓՐՕԹԷՍԹՕ ԷՏԷՆ • ԽԱԼԻՍԻՃՆԷ • (Փուրիթանլարա) ՏԱՃԻՐ

Սէքիզինճի Հէնրի Գըրալտան սօնկրա անըն օղլու ալթընճը էտուարտ տօգուզ եաշընտա օլարագ Գըրալ օլտու , վէ կէրէք անըն մէշհուր վէ ֆէվգ իւլ՚ատէ զէքեավէթ վէ տիյանէթինտէն , կէրէք ՚ազիւլ վիւքեուլսաընտան , հէր նէ գաւատր օնալթը եաշընտա վէֆաթ էթտի իսէ տէ , անըն խամի տոխմու զիյատէսի իլէ մուհապպէթ իլէ գիքր օլունուր , վէ անըն էյտիրնտա խալահաթը քիլիսէնին չօգ թէրագգի էթմէսի սիի իչթիսալ տըր ։

Անըն խալէֆի Մարի Գըրալիչա , Հէնրի Գըրալ վէ Քաթէրինանըն քէրիմէսի , փափուճի օլտուղունտան ՚իպատէթ վէ ուսուլի փասիա-

Digitized by Google

վիչէյի միւճէուոտէտէն թանգիմ էթաիրիպ փրօթէսթանթլա-
րըն ճիւմլէսինէ թէ՝ատառի էթտի, վէ չօգ չէհլու գաթէլ օլուն-
տու։

Էլիզապէթ Դըրալիչա Թ. Ի. 1558 տէ թախթա ճիւլուս էթտի-
կինտէ ուճուրը քիլիսէվիչ խուսուսունտա Ինկլիզ էհալիսի չօգ
պիհուզուր պուլմուշ տուր։ Էլիզապէթ պիզզաթ ֆէվգ իւլ՝ատէ պէ-
քեավէթլի օլուպ, հէր նէ գաւառ փափավի տէյիլ խոի խսէ տէ,
փափավիչէրին գուվվէթինի կէօրիպ վէ էնճէ սէրայը՝ իպատէթ-
կեահընտա ա՝տաթը վափավիչէնին չօղունու մահֆուզ թուԹուպ
իճրա էթտիչինտէն իսլահաթը քիլիսէ անըն հիւմայէսինտէ եալընըզ
թէրագգի էթմէտի տէյիլ, անճագ Դըրալ էտուարտըն էյամընտա
պուլունտուղու տէրճէյէ եէթիչէմէտի։

Էլիզապէթ՝ փէտէրի կիպի Ինկլիզ քիլիսէսինին րէյիսի տէյու րէս-
մէն փարլամէնթօ թարաֆընտան թանըլըը, վէ օլ վագըթտան ի՝-
թթիպարէն պու վէճհէյէ ուճուրը քիլիսէվիչէյի ուճուրը փօլիթիգէյէ
իլէ գարըշտըրըպ Դըրալա վէ փարլամէնթօյա քիլիսէ իշլէրինէ հիւ-
քիւմէթի ալուսթադիլէ վէրմէզլիք նէ գաւառ քիլլիսէլի միճհիպի
մազարրաթ օլտուղու իապաթ օլունմուշ վէ օլունմագտա տըր։

Օլ վագըթտան ի՝թթիպարէն փրօթէսթանթլար արասընտա իհթի-
լաֆ փէյտա օլունուպ աղ վագըթ ղարֆընտա պա՝զըլարընըն օլ
քիլիսէտէն այրըլմալարընա միւճիպ օլտու։ Պու իհթիլաֆըն սէպէ-
պինի վէ ննէթիճէսինի պիր միգտար թէֆհիմաթ իւզրէ պէյան էթ-
մէմիզ լազըմ օլուր. զիրա օնտան նէչէթ էտէն վուգու՝աթ ղայէթլէ
մուհիմմ պուլունմուշ տուր։ Դըրալ վէ փարլամէնթօնուն ուճուրը
քիլիսէվիչէ խուսուսունտա՝իլան էթտիքլէրի գանունլարընը պա՝զը-
լարը փրօթէսթանթլարընը պիր միգտարընա հատտէն զիյատէ ա՝-
տաթը վափավիչէնին մահֆուզ թուԹուլմասընտան՝իպարէթ տիր
տէյու ղայրի մագպուլ օլտու։

Պիր թարաֆտան՝ թա՝լիմաթը էսասիչէյէ վէ զամիրէ տօգանմայան
չէյլէր խուսուսունտա հիւքիւմէթին գանունլարընա միւթի՝ պու-
լունմագ կէրէք տիր տէնիլիր իտի. տիկէր թարաֆտան՝ մահֆուզ
գալմըշ ա՝տաթը վափավիչէնին՝ավամը նաս իչինէ մազարրաթը օլ
տուղունտան, հիւքմ նէվինէն ճիւմլէ խրիսթիանլար իւզրինէ
իպգա օլունմալը տէյիլ տիր տէնիլիր իտի։ Պախուսուս պու թա-
րաֆտան հիւքիւմէթի՝ատիչէնին պէօյլէճէ ուճուրը քիլիսէվիչէ իւ-
զրինէ միւսթագիլէն վէ րէիսի րուհանիլէրէ րի՝այէթ էթմէքճինի
հիւքիւմէթի միւսթագիլէ սիրմէք հագդը տէյիլ տիր տէյրէքչի-
քեայէթ օլունուր իտի։

Պիր թարաֆտան՝ միւճքինի մէրթէպէ քիլիսէի վափավիչէտէն այ-
րըլմամագ արզուսու պուլունուպ անճագ պիր հիւքիւմէթի էճնէպի-
յէտէն գուրթուլուպ իմանը հագիգիյի մահֆուզ թուԹմագ իսթէ-

Digitized by Google

նիր իտի ։ Տիկէր Թարաֆեան ձէնէվա քիլիսէսինին ուսուլի 'խպաստէք վէ Թէրսիկէի խալիսէսի Թաղէպ օլունուր իտի ։

Թ. Ի. 1559 տա Փարլամէնթօ 'խպաստէքի միւԹէֆէհիտէ Թալեպ էտէն պիր գանուն 'ազտ վէ 'իլան էԹտի, չէօյլէ քի օնա կէօրէ հիւքիւմէթ Թարաֆընտան Քա'յին օլունան վէճհլէ 'խպաստէք էԹմէյէնլէր, Քա'նի՝ մու'այէն էլպիսէ վէ հիչէք իլէ 'խպաստէք էԹմէյէնլէր 'ազտա միւաՀաձագ պլտուլար ։ Տու'ա քիԹապլընէն աէօպլէրինտէն պայրի սէօպլէր վասիԹասը իլէ Ալլահա տու'ա էտէնլէր ճէզա չէքէրլէր իտի ։ Հալա գիյատէսի իլէ Թա'ճիւպ օլունաճագ չէյ տիր քի նէնիտէն քիլիսէի միսիոներլէրինին վէքրուհաԹ վէ զուլմընտան գուրԹուլանլար, վէ նէնիտէն զամիր հուրրիյէԹինէ նայիլ օլանլար՝ եինէ սէօյլէճէ հիւքիւմէԹ սիւրմէք խաԹէրլէր իտի ։ Ինուսուտա 'ամաչիպ պիր չէյ տիր քի ՓրոԹէսԹանԹ քիլիսէսի Թարաֆընտան փոիոներլէրին խաԹրը՝ իսլահաԹը միւքէմմէլէյի արզու էտէն ՓրոԹէսԹանԹլարըն լէյ վէ րիզալարընտան գիյատէ ի'ԹիպարՀ պուլուպ, պէօյլէճէ ուսուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա հիւքիւմէԹի 'ատիյէնին միւաՀագիլ պիր հիւքմ էԹմէսինի խաԹէմէ յէնլէր քիլիսէվի իլՀագլըգլարընտան խարաճ օլունտուլար ։

Ինկիլիզ ՓրոԹէսԹանԹլար ասասընտա մէգԹիւր իլի Թարաֆընն պիրսինէ «ՀիւքիւմէԹ Թարաֆը», վէ տիկէր Թարաֆտա «ԻսլահաԹ Թարաֆը» եաճաօտ «Քալիսիյա» տէյէսիլիրիզ ։ ՀիւքիւմէԹ Թարաֆընն գիւ'իւմիւնճէ՝ սէլահիյէԹի քիլիսէվիյէ սէլահիյէԹի 'ատիյէ միսիլիւ Հիւքիւմտարընն էլինտէ օլմագ կէրէկ տիր ։ Գավանինի քիլիսէվիյէ վէ իսլահաԹը քիլիսէվիյէնին իձրասը անընն մէսուլիյէԹինէ տիր ։ ԻսլահաԹ Թարաֆընն գիւ'իւմիւնճէ՝ սէլահիյէԹի քիլիսէվիյէ Հիւքիւմտարընն էլինտէ օլմամալը, անճագ բէիսի րուհանիյէլէրէ մահասուս տընր ։ ՀիւքիւմէԹ Թարաֆընն գիւ'իւմիւնճէ՝ քիլիսէի միսիովիյէ պիր քիլիսէի հագիգիյէ տիր, անճագ պա'զը խուսուսաԹտա ֆէսատ պուլմուշ տուր. չինքի քիլիսէի հագիգիյէ ի'ԹիպարՀ օլունմատըղը հալտէ, Ինկիլիզ էմիրագօիսլարընն Թագտիս օլունմագտընը նօգտան օլմուշ օլուր, ԻսլահաԹ Թարաֆընն գիւ'իւմիւնճէ՝ քիլիսէի միսիովիյէ պիր քիլիսէի հագիգիյէ օլմայընալ, փասիս Տէճճալ օլտուզունու գասպուլ էԹմէյէլէր ։

Իքի Թարաֆտան Գրիֆասը չէրիֆ իսմանըմըզըն ուսուլ վէ էտասը իչինն գասպուլ օլունարագ Թա'լիմաԹը մէսիհիյէի ասլիյէ խուսուսունտա ի'Թիգատլարը միւԹԹէ'հիտ իտի, լագին հիւքիւմէԹ Թարաֆը Գրիֆասը չէրիֆի Թէրսիկէ խուսուսունտա քէնտիֆի պիր գանուն տէ յոք գասպուլ էԹմէ յիպ, Հիւքիւմտարընտա հիւքիւմէԹի քիլիսէվիյէ յի հիւքիւմէԹի 'ատիյէ միւԹասընտ գըլմադա ասհիպի սէլահիյէԹ տէրլէր տէ յոք իսնատ էտէրլէր իտի ։ Վագա'ա Ինալխին՝ Գրիֆասը չէրիֆի հէմ Թա'լիմաԹը մէսիհիյէնին էտասը վէ հէմ տէ

Digitized by Google

թէրտիկէի քիլիսէվիչէ գանունու օլտուղունու գապուլ էթիլէր, վէ քիլիսէ թէրտիկէսի իչիւն քեաֆի գանունլար թէֆթիլէթ իւզրէ ֆիթապը չէրիֆէ պուլունմատըղը հալտէ, հէր վագըթ վէ հալա լազըմ կէլէն գավանիների մախսուսէյի իհտաա էթմէք հիւքիւմդարլարա տէյիլ, անճագ քիլիսէ խատէմէսինէ մախսուս տըր տէյու իանաա էտէրլէր իսի։

Հիւքիւմէթ թարաֆը ուսուլի քիլիսէվիչէնին գավայիտի խայրիչէսինի իւչիւնճիւ, տէֆտահունճիւ վէ պէչինճի տէհրլէրտէ արայըպ, Խալիսին պիթ թէրճիհ Ըէսուլլէրին էյտիլնա վէ տօղրուտան տօղրույա ֆիթապը չէրիֆէ միւլատճաաթ էտէրլէր իսի։

Հիւքիւմէթ թարաֆընըն զիւ'իւմհունճէ ֆիթապը չէրիֆտէ էմր օլունմամըշ հէմ տէ նէհի օլունմամըշ չէյլէր, մէսէլա պա'զը այինու 'ատէթլէր, էլպիսէի քիլիսէվիչէ վէ սայիրէ հիւքիւմէթի 'ատիչէ թարաֆընտան էմր օլունապիլիր, վէ օլ վագըթ իճրասը ֆարիզէի զիմմէթտէն ի'թիպար օլունմալը տըր։ Լաքին Խալիսին Քրիստոսուն նէ էմր նէ նէհի էթտիչէ չէյլէրի ֆարզը էվվէլ տէյու գանուն մահգամընա գօմագ՝ հուրրիչէթի մէսիհիչէյի պի ղայրի հագգ նագզ էթմէք տէմէք տիր տէյիւ իանաա էտէրլէր իսի։

Վուգու' պուլան միւճատէլէ վէ միւնազա'անընն ասլի վէ պաշլը մահտէսի էլպիսէի քիլիսէվիչէյէ տայիր օլտու, վէ եինէ օլ խուսուստա Խալիսին մախսուս վէ մու'այէն էլպիսէ կէյինմէքտէն չէքինմէզլէր իսի, վէ Հիւքիւմէթին էմրինէ միւթի' պուլունմագ խաթէյիպ միւթի' պուլունաճագլարընը տահիա իգրար էտէրլէր իսի։ Լաքին էլպիսէի փուտահվիչէյի կէյինմէյէ րիզա վէրմէտիլէր, զիրա պէյն էն նաա էլպիսէի մէզպուրէ ա'տաթ վէ թա'լիմաթը պաթըլէ վէ մէզմուամէյի իսա էթմէքտէ իսի, վէ պու ինքար օլունմագ պիր չէյ տիր քի, խալահաթը քիլիսէ իչիւն էվվէլա ղայրէթ էտէն մու'ալլիմլէր, էֆֆագօֆօսլար վէ վա'իզլէրին հիչ պիրի էլպիսէի մէզպուրէնին գալմասընը խաթէմէտիլէր։

Սալիֆ իւզ դիքր վէճհէ Փուրլումէնթօ թարաֆընտան 'իպատէթի 'ումումիյէ խուսուսունտա, էլպիսէ վէ սայիրէ խուսուսունտա իթթիհատ վէ իթա'աթը քեամիլէ իչիւն գանունլար 'իլան օլունմասը իւզրինէ, Խալիսին մէմուրիյէթլէրինի խաթիֆա էթմէյէ մէճպուր օլտուլար, եօխսա իճպար իլէ իխրաճ օլունտուլար, վէ Հէվվէթիալը մու'ալլիմլէրէ տանըշտըգլարընտա, անլէրին ուսուլի թաատիզ օլունտու։

Գէօյլէճէ Խալիսին Ինկիլիզ քիլիսէսինտէն գօվուլտուլար, վէ պու այրըլմանընն թարիխի հիւքիւմէթին Խալիսին 'ալէյհինէ պիր թագըմ չէտիտ գանունլար 'իլան էթմէսինտէն, եա'նի՝ Փեւռր. 29, թ. ի. 1566 տան ի'թիպար օլունուր։ Ֆագաթ պիթթաալի' Խալիսին իլէ հէմէֆքէար օլան չօգ զէվաթ եինէ քիլիսէի րէսմիյէտէ պուլունտու-

Digitized by Google

լար ։ Օլ վագբէտան Ճօն Քնօքսին ատէլալէթի իւէ Սքօչխատա խալա-
հաթը քիւիսէ տահա զիյատէ մի-քէմմէլ վէ պագի պիր վէճհլէ թէ-
րագդի է-տիպ , քիւիսէի փափավիյէնին մէքրու հաթըն-տան իրագլան-
մագատա խտի ։ Ատիսիյնին մափատաս ուտուլ վէ մէպաէլէրի , վէ Հիւ-
քիւմէթին սահապէթ է-տիյի ուտուլի քիւիսէվիյէ 'ատլ յհինէ օլան
ի'թիրագաթըն եալընըզ էլալիսէ մատատէսինտէն 'իզարէթ օլմատըզը
պու իֆատաթ-տան մո՝լիւմ տիր։

1. Ատիսիյն , Էփիսգօփօս մէմուրիյէթի Նրէց մէմուրիյէթինտէն
թէֆրիգ օլունուպ , Էփիսգօփօսլարըն րիւթպէլէրէ Նայրլ իւէ ուամու-
րը 'ատիյէ յէ գարըշմալարը իւէ պէրապէր թէրպիյէի քիւիսէվիյէ վէ
քիւիսէ մէմուրլէրի թագտիս էթմէքլիւ քէնտիլէրէ մափատաս տըր
տէյէրէք իտտա'ատլէրինէ ի'թիրագ է-տիլէր ։

2. Ատիսիյն , Էփիսգօփօս եափատ Երէց վէ Շամմնա մէմուրլէ-
րինտէն զայրի մէմուրլէրի գապուլ էթմէտիլէր ։ Վագա'ա Ինկիլիզ
քիւիսէսինտէ միւթէնէվի' վէ միւթէ'ատէտ օլարագ իպգա օլունա-
մուշլար իտի ։

3. Ատիսիյն իսնատ էտէրլէր իտի քի Էփիսգօփօսլարըն իտտա'ա
է-տիքլէրի հիւքիւմէթ վէ աէլտհիյէթ Քիթապը չէրիվ եափատա Ին-
կիլիէրլանըն գավանինի 'ատիյէսինէ տէյիլ անճագ գավանինի քի-
լիսէի Ռօմավիյէ յէ միւթապըզ տըր , վէ նամիւհիմի գապահաթլար
իչիւն ատէմիէրի հապատա գօրլար , ճէզաի նագտիյէ ալընըլար վէ էն
չէտիտ ճէզաի քիւիսէվի հիւքիւմէթի 'ատիյէնին էլի իւէ իճրա օլուս-
նուր իտի ։

4. Ատիսիյն, թէֆթիչ է-մէքսիզին ճիւմլէ յի Թա'ամը մուգատա-
տէսէ գապուլ է-մէքլիւ 'ատէթինի թահսին է-տէմէտիլէր ։

5. Ատիսիյն, հէր Նէ գատար մու'այէն տու'ալտրը րէտտ է-մէ-
մէլէր իսէ տէ , էրինէ պա'զը խուսուսատա մու'այէն տու'ա քիթապը-
նը գապուլ է-մէմէտիլէր. մէսէլա՝ զիյատէ թէգրարլամագըզը , վէ
իզտիվաճ այինինին իճրասը , վէ ճէնագէլէրին տէֆնի իչիւն էմր օ-
լունան պա'զը քէլտիլարը գապուլ է-տէմէտիլէր , հէմ տէ մու'այէն
տու'ալարատան զայրի վէճհլէ 'իպատէթ գըլմագ իուսուս տունատա
հուրիյէթ թաղէպ է-տիլէր ։

6. Քիթապը չէրիվ իւէ պէրապէր պա'զէն պուլունան թահրիրագը
զայրը միւհէմմէ (ափօգրիֆա) 'իպատէթտէ օգունմասընը իսթէմէ-
յէրէք տահա զիյատէ վա'զ է-մէքլիյէ էհէմմիյէթ վէրիլմէսինին թա-
լէպ է-տիլէր ։

7. ա 'Ալգիզլէրին ս կիւնլէրինին հըֆզ օլունմասընա իլ'թիրագ է-
տիլէր ։

8. Գիր սալթանաթը 'իպատէթ իճրասընը վէ օրղանօն չալղըսընըն
իսթի'մալինի թահսին է-մէմտիլէր ։

9. Ատիսիյն, Հիւքիւմէթ թատրաֆընտան 'իլան օլունան գավանինի

Digitized by Google

քիլիսէվկէնին սա՛ղըլարընը գտպտուլ էթ՛մէտիլէր. մէսելա՝

(ա) Հաչ իշարէթինին խաթի՛մալինին իւղտա օլունմադընտա ի՛թիրազ էթմտիլէր։

(բ) Ջօճուգլար վաֆթիզ օլունտուգլարը հալտէ վաֆթիզ անտ պապալարը, եանի՝ սաղտընճլար գտպտուլ էթմէ չիպ, չօճուղուն սաղը փէտէր վէ վալիտէսինի չօճուղուն թա՛լիմ վէ թէրպիյէսի իչիւն մէտուլ թուրտուլար։

(գ) Հիւքիւմէթին գանունունա չօճուգլար Բապպ տու՛սարը վէ իւք Ուրխթիյոն թա՛լիմաթը քիթապընը էզպէր էթտիքլէրի կիպի թա՛սմը մուգատտէտ վէ իչմէն քիլիսէյէ գտպտուլ օլունունուրլար իտի, վէ պա՛զէն պիր չօճուգ ույէյլէճէ անճագ պէշ եա պէթը եաչընտա քիլիսէյէ գտպտուլ օլունուր իտի։ Գու 'սատէթ Խալիսին թարաֆընտան րէտտա օլունտու։

(դ) Խալիսին՝ թա՛սմը մուգատտէա սյինինին իճրասընտա տիզ չէօքմէք 'սատէթինէ ի՛թիրազ էթտիլէր, գիրա պու 'սատէթի իհտաա էտէն քիլիսէի վահիտվէյէնին թալիմինճէ Գրիստոսուն էքմէքտէ հազըր պուլունան ճէսէտինէ տիզ չէօքիալ սէճտէ էտէրլէր, վէ Գրիստոս օլ սյինի թէչքիլ էթտիյինտէ, չայիրտլէրինէ տիզ չէօքտիւրմէտի։

(ե) 'Խալտէթի ուսուսմիյէտէ Յիսուս իսմի գիքր օլունտուղու հալտէ էյիլմէք 'սատէթինէ ի՛թիրազ էթտիլէր, գիրա օլ 'սատէթ «Յիսուս իսմինէ հէր տիզ չէօքճէք տիր» քէլմէսին եանկլըշ թէֆսիրի իւզէրինէ մէսլնի տիր։

(զ) Խալիսին 'սադտը նիքեահ իճրասընտա եիւզիւյիւն վէրիլմէսինին էմր օլունմասընը իսթէմէտիլէր։

(է) Խալիսին, սալիֆ իւզ գիքր սէյան օլունտուղու վէճհլէ, էմր օլունան էլսիսէի քիլիսէվկէնի վահիտվկէնի գտպտուլ էթմէտիլէր։ Հէմ անէրի 'սվասը նաս իչինն ունգարլաթը ի՛թիազար էթտիլէր, հէմ տէ էյէր օլ էլսիսէնին իսթի՛մալի մուսթահիլէն լազըմ օլմազսա, նի՛չիւն հիւքիւմէթի 'սատկէ թարաֆընտան միւսթահգիլէն էմր օլունտու տէյտու սիւալ էթտիլէր։

Պէյլէ աչիքեար տըր քի պու իքի թարաֆըն միւթէֆէրրիգ գիւ՛իւմէրի վար իտի, վէ Խալիսինին մէպտէյէրինէ եազարէն՝ անէրէ «Խալահաթ թարաֆը» թէսմիյէ էթմէք ճայիզ օլտուղու աչիքեար տըր, չիւնքի փրօթէսթանթլար էվվէլա փափավիլէրտէն այրըլըրգլըրընտա աստա՛թը պաթըլէ գալգտը իսէ, պունուն կիպի չէյլէր տտխի ույրապէր գալգմագ կէրէք տիր։

Խալիսինին հիւքիւմէթ թարաֆընա էթտիքլէրի ի՛թիրազընթը քիաֆիյէսի վէ անէրին թուբտուգլարը ուսուլին խիւլասասը՝ պու մէպտէի սալիյէտէն 'իպտրէթ տիր, եա՛նի՝

Հէր ապէմ, գիքի՝ պուլանգտազը հիւքիւմէթի վէ արազընգա սաֆին օլտաս

Digitized by Google

զը՝ խուլէն ալլահին վը ասոյնչէ հալ խալըլ կիներուն ընելը էլ՝ ապրելը քաղաքներ բլ՝այեն երևելիները, զանոնք վը՝ասոնը բռնանկնեսի հնութիւնը նահիրը հնութիւնովը ծլոյատը, ալը նոր՝ հնութիւն վը ալլահիյնէն իջնեսվ-ծոյ փոխ նոքը ծլմպռըզը, փնտռելը էլ՝ն՝ընդունելը պինդ խոստանալնա հնութ վը քարը երևել վը փնտռելը՝ ընդունելը գործ ընդեր պատճառէ խորը հոգեստը նոպա՝նյեսի վոր պը։

Պուռնուն կիսվի սէպէտվլէրտէն Յալխախյն Ինկիլիզ քրիսթէոնտէն իմ-բոյճ ալունտուլար, ևա՝նէ՝ անլէրին վա՝խզլէրի քէնտի զամիրլէրինէն բահաթլըզը իլէ էլչիսէ վէ սայիրէ խուստուսունտա հիւքիւմէթին էմրինէ իթա՝աթ էթմէտիքլէրինտէն մէմուրիյէթլէրինի իմրա էթ-մէքլիյէ ապրագըլմայըտ Յալխախյն տախի էքսէրիյէ՝իսպատէթխանէլէր-տէ գըլընտըզը վէճհվէ՝իսպատէթի՝ուսմուվիյէտէն իսթիֆատէ էթ-մէյէրէք այրըճա թէճէմմիհ՝ էթմէ յէ մէճպուր ալտուլար։ Պիր այնէ գաստար այէօղէճ կէչտիքտէն սօնկրա (անլէրին մէրքէզի Լօնտոստա իտի) անլէրին միհ՝թէպէրտնը թէվզիֆ վէ ապ՝ատ էլ իսթինթատ հապատա իլգա ալունտուլար։ Օթուզ սիրի քիչի օլարագ (իսմէրի թէ-վարիխտէ գայտ ալունուր) սիրի այնէ հապատա գաղտըգտան սօնկրա սաղվէրիվտիլէր։ Օլ վագըթլարտա Ֆրանսատա վէ սայիր եէրլէրտէ փրօթէսթանթլար զիյատխի իլէ թէ՝ատտի չէքտիլէր վէ անլէրին քիւլլիյէն հէլաք օլմալարը իչիւն փափա իլէ պապվանի Գրըգալար տրա-սընատա ֆէվգ իւլ՝ատէ ղայրէթ պուլունտուր։ Փափա Թարաֆընտան էլչիգասէթ Գրըգուիչա ասֆօրտա ալունուպ, Ինկիլիթէրրա էհվալխի իւ-զէրինէ օնու իթա՝աթ էմտիքլէրի հալտէ անսաթէմա օգունտուր, վէ պուս վէճհվէ փապափվիլ Գրըգալար Ինկիլիթէրրա՝ալէ յհինէ հիւճիւմ էթմէքլիյէ թահրիք ալունտուլար։

Պուս մինունապէպէ իլէ Ինկիլիթէրրատա պուլունան փափափվիլէր՝իսկան իւզրէ պուլունուպ հիւքիւմէթ թարաֆընտան անլէրին ֆէ-սատալարը թէզիյէ մէյտանա չըգարըլտը. ֆագաթ Յալխախյն Գրըգա-լիչանըն միւթի՝ թէպա՝ալարը պուլունտուլար։ Լաքին թա՝ամճիւզ հէմ՝ատ հիճապ ալունամագ չէյ տիր քի, Հիւքիւմէթ թարաֆընտան՝ասան փափափվիլէր՝ալէ յհինէ գանունլար՝իլան ալունտուղու միսիլ-լիս Յալխախյն՝ալէ յհինէ տախի՝իլան ալունտու։

Թ. ի. 1570 տէ Գարթրիթ իսմինտէ Ռէմպրիճ տար էլ Ֆիւնտ-նընտա պիր մէչիտ վէ՝ալիմ միւտէրրիս հէր նէ գաստար ճիւճիէ րէ-Ֆիզ միւտէրրիսլէրինին չահատէթինէ կէօրէ հիւտէթ վէ չիտէթ-սիզ վճհվէ վէ Ռիթաապը չէրիֆէ կէօրէ հէմ էլպհատ միւճատէլէսինէ կիրիչմէքտիզին թա՝ալիմ էթտի իսէ տէ, ան՝անէտինտէն իթրատ ալու-նուպ վաթանընտան Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր ալտու։ Լաքին մէզ-պուր մոզ՝ալլիմին մէպտէէրի վէ Յալխախյնին մէպտէէրի պիր ալտու-ղու իչպու իրատ էթտիյի պաքը քէլամտան անկլաչըլմպիլիր։

1. Սէրփհագօհա վէ պաչ Շէհմնա մէմուրիյէթլէրի Ռիթաապը չի-

րիք իւզերինէ մէպէնի օլմատըղընատան րէՀ՝ օլուռնամագ կէրէՀք տիր ։

2. Քիթաապը չէրիք միճիպինճէ Թա՛յին օլուռնան մէմուրլէր եա՛նի՝ էփիպգօփօսլար (եափօտա ԵրէցլԷր) վէ Շամմամըսլար Քիթաապը չէրիքին էմրինէ կէօրէ մէմուրիյէԹլէրինի իՀրա էԹմէք կէրէք տիրլէր, եա՛նի էփիպգօպօսլար Քէլամուլլահը վա՛ղ էտիպ, տուա էԹմէք վէ Շամմամըսլար Ֆուգարայա մուգայէտ օլմագ կէրէք տիրլէր ։

3. Հէր քիլիսէնին իտուրէի հիւքիմէԹի քէնտի մէմուրլէրինէ մախսուս տուր ։

4. Քիլիսէ խաատէմէնինին հէր պիրի պիր քիլիսէի մախսուսէ յէ քէտպի վիւնատիպէԹ էտիպ օլ քիլիսէ իլէ պէրապէր սաքին օլարագ օլ մահալտէ մէմուրիյէԹինի տէվամ իւզրէ իՀրա էԹմէք կէրէք տիր։

5. Հիչ պիր ատմ էփիպգօփօս մէմուրիյէԹինի քէնտիսի իչիւն Թալէպ էԹմէմէլի տիր ։

6. Էփիպգօփօսլար հիւքիմէԹի 'ատիյէ Թարաֆընատան տէյիլ իլլա քիլիսէի մախսուս Թարաֆընատան ինՁիհյատ օլունմագ կէրէքտիրլէր ։

Պու մէպտէլէր ասնկրա Խալիսէյնտէն զուՀուր էտէն մէզհէպլէրին մէպտէլէրի իլէ միւԹէՀիտ վէ զսԹընատան մէՑրու՝ վէ միւսԼաճէն օլտուզու սՁիքեար տըր ։

Գըրաչէ վէ վիքէլսը վէ 'իւլամնսըՆըն էքսէրիսի Խալիսէյնէ Թէ'ատսի էԹտիլէր իսէ տէ, սա'ղը էփիպգօփօսլար Խալիսէյնէյն մախլուսպաԹընա հագգ վէրիպ քէնտի իտուրլէրինտէ պուլունան ումուրը քիլիսէվէյէ տահա աէրպէսէԹ պիր Թարուֆ իլէ իտուրէ էտէրլէր իտտի ։

Լաքին ո'ումուէմէն, վէ սա'ղը զէվաԹ վէ մահալլէր միւսԼաճանա ԹաԹուլարագ, Խալիսէյն վա'իզլէրի՝ մէմուրիյէԹլէրինտէն իսպատ օլունտուլար, վէ անլէրին ճիւմլէ 'արզուհալլէրի տինկլէնմէտի ։ Մէզքիւր Քարթրիք ԻնկիլիԹէրրայա կէլիպ պա Թահրիր ՀույգկիֆԹ իսմինտէ ՀիւքիմէԹ Թարաֆընըն մէՀՀուր մու'ալլիմլէրինտէն պիրի իլէ միւսԼահասէ էԹտի, վէ լաքին պու վէճհլէ Թարաֆէյն քէնտի զիւ'իմլէրինտէ տահա զիյատէ գավիլէնտիլէր ։ Անճագ Քարթրիքին քիթապը տար էլ ֆիւնուՆլարտա չօգ միւ'ԹէպլԷր օլտու ։

Խալիսէյն վա'իզլէրի՝ մէմուրիյէԹլէրինտէն իսպատ օլունտուգլարընատա, էքսէրսիյէ Նալայըգ, ճահիլ վէ տիւնեէվի սաէմլէր անլէրին եէրլէրինէ կէլիպ Ինկլիզ քիլիսէսինէ քիւլիյէԹլու մաՁարտաԹ հասըլ օլտու ։ Գըրաչէյանըն Խալիսէյնի իսպատ էԹմէք խուսուսատունատա օլան զայրէթ վէ զուլմա պիլա չիւպհէ չօգ վէ զայրէթ մէմուտհ օլտու, վա՛ղա՛ա Փափասվիլէրէ սահապէԹ էտէր իտի ։ Վէ հէր նէ գատտար էքսէրսի խուսուսատԹատա Գըրաչէյա էլիզապէԹին չէօհրէԹի պիյատէ վէ խալխա խսէ տէ, ումուրը թուհանէյէ խուսուսատունատա պիր զայրէթ հագգ միւտահսէլէ էԹմէսի, վէ էն ա՛լա թիւԹպէէտէ պատրունան րուս-

Digitized by Google

հանի րէ յիսէրի Թէքսէր վէ 'ապլ էթմէխ՝ քէնաթխանի 'աթիլ հիւ-քիւմաթ տէյիլ անճաք նահաձգ Փաթիս կիպի կէօսթէրմէյէ պէ իշ-Թիպահ տըր ։ Վէ Հիւքիւմէթին մու'աւիէլսըզընտան նէչէթ էթմէ քի , հայաթ քէլմընէն վա'ղ օլունմասը հէման խէթամ ալաձմաթաս խոր, գիրա 'ապլ օլունմուշ վա'խըլէրին եէրինէ մուա'յէն վէճհվէ 'իպտա էթի 'ուճուվիկէ յի անճաք րէսմէն գըլմազա միւգթէխէր օլան զէվաթ Թա'յին օլունտու ։ Մէսէլա՝ Քըրնուալլ Թաղտիրնատան Հիւքիւմէթէ Թաղտիմ օլունան 'արզուհալ իչինտէ զիքր օլունտու քի օրտուա 140 'աուէտա քիլիսէ յաստէմէսի վար իտի իսկ տէ , վա'ղ էթմէյէ միւգթէ-աէր ալր քիմսէսի պիլէ եօգ իտի ։ Լօնտրատան տուխի վա'իպլէր իչիւն պիր 'արզուհալ Թաղտիմ օլունտու։ Քօլնուալլատան կէլէն 'արզուհալ-աա պու քէլմիլար զիքր օլունտու ։ Պէզ 90,000 Նուֆուստան 'ի-պարէթ օլուպ , հայաթ միւժտէսինի պիզէ վա'ղ կտէճէք աստմէրին պուլունմամասընտան Նաչի , հէլսաք օրնագ Քէհլիքսինտէ յիզ ։ Վա-գա'ա 160 'ատէտ 'իպատէթխանէլէրիմիզ օլուպ , 9,200 լիրա քիլիսէ խաստէմսինին Քէա'յիւչի իչիւն սարֆ էտէրիզ ։ Քիլիսէ խաստէմ-միզին էքսէրիսի զինաքեար, պէքթի վէ միւճրիմէրտէն 'իպարէթ տիր-վէ տինտար , ա'լիմ վա'իպլէր ադրամըզտա սաքին օլմագտա իսէլէր , վա'ղ էթմէքտէն մէն' օլունուպ , պիզ տաճխ անլէրի տինկլէմէքտէն մէն' օլունուրուզ » ։ լաքին Փարլամէնթօ Դըրաչիչտան գօր-գադրագ պու միսիլու 'արզուհալլարա գուլագ վէրմէտիլէր ։

Քանթէրպըրիի Սէրփիսգոփոսու Կրինտալ Դըրաչիչանըն Թալէպ էթ-տիկի տէրէճէտէ Խալիսկին 'ալէյհինէ մուա'մէլէ էթմէտիկինտէն , պիր սէնէտէն զիյատէ մահգումս գալտը , վէ Թ ։ ի ։ 1583 տէ վէֆաթ էթմէտի իւգրինէ չօգ զայրէթլու Հույքինֆիթ անըն եէրինէ Սէրփիսգօ-փոս օլուպ պիթիրէմամ Դըրաչիչանըն միւրաստընը Քարա էթմէգէ 235 նէֆէր Խալիսկին վա'իպլէրի տահա մէմուրիյէթլէրինտէն իմրաճ էթ-տի ։

Ֆու մու'ամէլաթ 'ալէյհինէ զայէթ չօգ 'արզուհալլար Փարլամէն-Թօյա Թաղտիմ օլունտու , վէ էհալինին զիյատէտի իլէ ամընամագ հալի սէյան օլունտու իսէ տէ , Դըրաչիչա իլէ Սէրփիսգոփոս Հույք-կինֆիթին Թէքսիրաթը Փարլամէնթօյու գօրգուճտու , վէ Խալիսկին տահա զիյատէ Թէ'ատտի չէքտիկէր Թ ։ ի ։ 1587 տէ իլգ տէֆա գլաթագ իտուա'ա օլունտու քի Էփիսգոփոսուն մէմուրիյէթի Երէյինքինտէն Ալլահ Թարաֆքնտան Թէֆրիգ վէ Թէրֆի' օլունտու։ Վագա'ա օնտան էվվէլ Էփիսգոփոս մէմուրիյէթինին Թէֆավվուգ էթմէտի իտուա'ատը անճաք գանունէն վէ 'ատէթի քիլիսէվիյէ իւգէրինէ մէպնի իտի ։

Դըրաչիչա Էլիզապէթ գըրգ պէշ սէնէ իտուգէն հիւքիւմէթ էթ-տիքտէն սոնգրա , Թ ։ ի ։ 1603 տէ վէֆաթ էթտի , վէ հէր նէ գադար Ինգիլթէրրատա էմնիյըզ չէօգրէթի ճէլիլէ յէ նայիվ օլտու իսէ տէ , անըն ուճունըը քիլիսէվիյէ վէ խուսուստա գէնտի մէմալիքին-

Digitized by Google

ատ խալահաթը քիլիսե վէ Թէչքիլի քիլիսէի խալիսե իւզէրինէ օլան Թէսիրաթը էմնալսըզ մեզարրաթը պուլունտու։ Ֆրանսա վէ սայիր տիյարըլար Թարաֆընտան Թէ'ատրո սէսլէդինտէն ԻնկիլԹէրրայա ֆիրար էտէնլէրի քէնտի Ի'Թիգատ վէ ուսուլի 'իսլամէԹինտէ մուհաֆազա էԹտի իսէ ատ, քէնտի Թէպա'ալարընա ասլա հուրրիյէԹի տինիյէ յի իհսան էԹմէտի։

Փաշիավի Մարի՝ Սքօչիա Գըրալիչասը օլտուղու հալտէ, Սքօչիալը փրօԹէսԹանԹլար էլիզապէԹ Թարաֆընտան սահսապէԹ պուլտուլար. վագա'ա Սքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի Թէչքիլի Ինկիլիզ քիլիսէսինին ուսուլի Թէչքիլինտէն չօգ միւԹէֆէրրիգ օլուպ, ձէնէվա քիլիսէսինին ուսուլի իւզէրինէ մէպնի օլարագ սասպիԹ օլտու։

ԷլիզապէԹ ԻնկիլԹէրրա Ռեֆորմէյշընլըղընը հէմ Փաշիանըն իտտա'աղարընտան վիգայէ էԹտի, հէմ Էվրօփանըն Ռեֆորմատարլարը 'ալէյհինէ մուգավէմէԹ էԹմէսինտէ զաֆէրեապ օլտու։ Ամմա հէր նէ գատար 'ալիմ վէ 'ագիլ ոլիր հիւքիմատար իտի իսէ ատ, ևինէ զիյատէսի իլէ միւԹէքէպպիր վէ մաղրուր օլուպ, տէֆ'ա վէ տէֆ'ա էլլէրի էն 'ալիմ վէ սալիհ Թէպա'ալարընէն գանը իլէ լէքէլէնիր իտի, վէ զալիմանէ, հէմ քիւլլիյէն ոլի ղայրի հագգ վէ հուգուգը ինսանիյէի Թաալի'իյէ յէ վէ ԳիԹապը չէրիֆէ մուղայիր օլարագ, ումուրը քիլիսէվիյէ վէ րուհանիյէ իւզէրինէ միւԹագիլէն հիւքիմէԹ սիւրէր իտի։

Անըն է յամընտա Ինկիլիզ քիլիսէսինտէ Խալիսէյին պրոտեսԹանտ ղայրի՝ տիյանէԹի խալիսէ հէման պուլունմազ իտի, վէ քիլիսէ խատէմէսինին ահվալ վէ ա'մալի 'ումումիյէն մէքրուհ պուլունտու։

Գիլա շիապհէ «Խալիսէյին» տէնիլէնէր սրասընտա պա'զը հատտէն զիյատէ հիտատէքի վէ պա'զը ֆէնա ատէտիլէր տաճի պուլունուբ իտի, վէ էլիզապէԹին սօն սէնէլէրինտէ տահա իԹԹիֆագ պուլմագ իւմիտի գալմատըղը հալտէ, Խալիսէյնին րէֆորմէրինտէն (գիրա Թէ'ատրո ալԹընտա տէվամ իւզրէ իզտէյատ պուլուպ խասֆիէն Թէճմիւ' էտէրլէր վէ Թահրիրաթ չըգարըլար իտի) պա'զըլարը չհատէքի վէ ղայրի միւնասիպ Թարզ իլէ նուԹգ էտիպ Թահրիրաթ ԹէէլիՓ վէ նէչր էտէրլէր իտի. լագին անլէրին էգզէրիախ սալհ ատէտիլէր իտի։

ԷլիզապէԹին խալէՓի (քէնտիսի պիգր օլարագ եաչայըպ վէՓաԹ էԹտի) օլ վագԹը Սքօչիալը Գըրալ ճէ յմա իտի. Գըրալ ճէ յմա ԹախԹա ճիւլիւս էԹտիյինտէ Խալիսէյնին, պահառուտա տահա քիլիսէի րէֆորմէյշընէն սայրըլմամըշ օլանլարը, գաղանմազա կիւգել Փուրսաթը վար իտի, գիրա սայրըլմագ իսԹէմէտիլէր, վէ էյէր անլէրին արզուլարընա պիր միգտար րի'այէԹ վէրիլսէ իտի, սուլհ օլմալարը վուգու՛ պուլուբ իտի. Լագին պունունճ 'ագիսի օլարագ Կըրալ՝ էսիհագօֆօալարըն րէյհինէ էվվէլա Թահսիլ իլէ քէնտիսի տահի Թահա'ի

Digitized by Google

հիւքիւմէրէ մէ յ յալ օլտուղունատան, Ինալխայն 'ազ յհինէ տահա պիյատէ վէ տահա էյտիտ գանուն'ուլար 'իլան օլունատուլար, վէ օլ գանուն-լար օլ գատար զալխանդէ իմրա օլունտուլար քի, 1400 նէֆէրտէն գիյատէ քիլիսէ խատէմէնի մէմուրիյէթլէրինատէն իսթատ օլունատու-լար, վէ պունա գանա'աթ էթմէ յէրէք' Գըրըալ իլէ Աէրմիխգափօ-լար Ինալխայնի հապատա իլգա էթտիլէր, 'ատզուհալ վէրմէգլիյի պիր ճինէնա 'ատտա էթտիլէր, վէ վիւճթինի մէրճէպէ անէլէրի Թ'ափիւ պուլնագատան մէն' էտէրլէր իտի։ Գու չէյէրին վուգու'ունատա իզի խուսուս աչիգլար օլուր։

1. Ինալհաթը քիլիսէնին Թէրագգիսինի հէր հալտէ մէն' էթմէք միւրատը վար իտի, վէ,

2. Հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ Փափանըն էլինտէ օլատն նա հիւքիւմ-տարըն էլինտէ օլատն, միւաթագիլ օլտուղունատա միճմիպի մագգա-րատը քիւգիյէ տիր։

Ճէ յան Գըրըալըն խտորէի հիւքիւմէթին էվվէլգի սէնէլէրինտէ Ինա-լխայն ատասընատա էվվէլտէն պիր միգատար աչիգլար օլան. խիթիլտէ տահա պիյատէ մէ յատանա կէլիսէ, վէաթանըլարընը Թ'էրգ իլէ Հօլան-տատա սինէնակատ տարայան պա'զը ճէմա'աթլար ատուլտունատա, վէ անէլէր ատասընատա տահա ինկիլիզ քիլիսէսինատ վուգու' ատուլտուղու միսիլլիւ պա'զը Թա'լիմաթը մէսիհիյէ խտուտատունատա միսխայիճէթ-միճ յատա օլունտու։ Մուխայիճէթի մէգպուրէթ պէչինճի Գապտատա պէչ-յան օլունաճագ տըր, վէ Հօլանտայա Փիրար վէ Էչյատէն չէհրինատ քիլիսէ Թէչքիլ էտէն (մէչհուր վա'իզի ճօն Ռօպինսըն իսամինատ իտի) պիր ճէմա'աթըն ատնակրագաքի Թէվարիսի եէնի ատիւնեատա Թէչքիլ օ-լունան քիլիսէի հուրրիյէ վէ հիւքիւմէթի հուրրիյէտէ պէչյան օլու-նաճագ տըր։ Տինէ Ինալխայնին էքսէրիսի Թ'ատտի չէքտիլէր իսէ տէ, Ինկիլիզ քիլիսէսինատ գալմագ իսթէտիլէր, վէ Թ. Ի. 1609ատա անէլէրին մէպատէլէրինի պէչյան էթմէք զըճճընատա պիր քիթապ Թ'ատ' վէ հէչր օլունատու։ Օլ քիթապատան ատուրատա պա'զը իսթիհգագատ-Թըն զիհգրի միւնասիպ օլուր։

1. «Գիթապատը չէրիճի կէրէք ի'Թիգատատաի կէրէք 'իպատէթի իսու-տատունատա գանունըը քէտմիվ վէ միւաթագիլ օլուզ, հէր նէ քի Գի-Թապատը չէրիճի միւնասիպ օլմայատագ էմր օլունուրատա գայրի մէչ-բատ' տուր»։

2. «Ճիւմլէ իհտատաթը ինանմնիյէ, իսուտատատա փաքիփէրէսթիկէ սարճ օլունան 'ատտաճ րէստատ օլունմագ կէրէք տիր»։

3. «'Ատտաթը գահիրէ 'իպատէթի ատահիհ յի պէչյան վէ Թէմամիվ էթմէք իչիւն օլտուղունատան, 'ատտաթը մէգպուրէթյի Գիթապատը չէ-րիճտէ պուլմագտա միւնասիպտըր իպ»։

4. «Հէր ճան ու տիլտէն 'իպատէթի հապգիգիյէ իչիւն 'ատէթ Թապրէ պիր ինահալտէ Թէճէմմիհ' էտէն ճէմա'աթ Գիճ հապգիգէ պիր

Digitized by Google

քիւխէի մէտիհիյէի զահիրիյէ տիր, վէ պու քիւխէլէր՝ իտարէ վէ մէ-մուրլէր վէ ուսուլի 'իպատէթ խուսուսունտա՝ միւսավի տիրլէր»։

5. «Քրիստոս պիր քիւխէյի պաշդա քիւխէյէ եւս պիր նէվ' հիւ-քիւմէթի խարիճիյէյ թաալի' էթմէտի։ Հէր քիւխէնին քէնտի հիւ-քիւմէթի քէնտիխինտէ միւսթաքիլ օլուպ, խարիճտէն հիւքիւմէթ առիյիլ ամնամագ րէյ վէ նասհատա վէրմէք ասլահիյէթի խարիճիյէ օլա-պիլիր։ Պոյնունուս հիւքիւմէթի խարիճիյէնին ճէզա խրա էթմէք ասլահիյէթի հոզ տուր։ Հէր քիւխէնին մէմուրլէրի օլ քիւխէ իլէ պէրապէր օթուրմագ կէրէք տիր, վէ պաշդա մէմուրլէրի օլմամալը տըր։ Հէր քիւխէնին մէմուրլէրի առախ Քրիստոսուն ինճիլի չէրիֆ-տէ էմր էթտիյի մէմուրլէրտէն 'իպարէթ օլմալը տըր»։

6. «Հէր քիւխէնին քէնտի մէմուրլէրինի ինթիխապ էթմէք իչիւն հուգուգու վար տըր, վէ երէցէ թէգաուտաքսիմ վէ թէֆավվուգ է-տէն եալընըզ քիւխէնին րէյիսի մուքլագը Քրիստոս տուր»։

7. «Պիր քիւխէ քէնտի մէմուրլէրինի ինթիխապ էթտիքտէն սօն-կրա, քեամիլէն անլէրէ իթա'աթ էթմէք կէրէք տիր, վէ միւչքի-լաթըն թէավիյէսի իչիւն հիւքիւմէթի 'ատիյէ յէ միւրաճա'աթ էթ-մէք կէրէք տիր»։

8. «Քիթապը չէրիֆ իւզէրինէ մէպնի օլսըն գավանինի քիւխէվիյէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ մուխալիֆ օլմայըպ պու մէմալիքին հիւքիւ-մէթինէ մուղայիր օլսըն հիւքիւմէթի հէր նէ իսէ րէսուտ էտէրիզ»։

9. «Պիր երէց պիր քիւրիւ մէմուրիյէթի 'ատիյէյի գապուլ էթ-մէյիպ՝ պիւթիւն վազիֆինի ումուրը րուհանիյէ վէ քիւխէվիյէ յէ սարֆ էթմէք կէրէք տիր»։

10. «Երէց ճէմա'աթա Ալլահըն քէլամընը վա'զ էթմէք կէրէք տիր, վէ վա'զ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայան վէ անճագ օգուտմաղա միւգ-թէտիր օլսըն ճահիլ մէմուրլէր րէտտ օլունմագ կէրէք տիր»։

11. «Քիւխէ քէնտի 'ազասընուտան չէմմասլար ինթիխապ էթմէլի, վէ պունլար, միւճթէհիտ օլուրսա, քէնտի թէա'իւչինի թէտարիգ էթ-մէլի տիր»։

Ինկիլիզ քիւխէսի իչինտէ գալմըշ օլան Ալիխայն, անլէրին ապիգ իւզ գիքր մէպուէլէրինէ մուխալիֆէն, Գըրալըն ումուրը 'ատիյէ իւզէ-րինէ կիպի ումուրը քիւխէվիյէ իւզէրինէ տամի սէլահիյէթի միւս-թագիլէ սահիպի օլտուղունու իգրար վէ գապուլ էթտիլէր, վէ պունա պինաէն հիւքիւմէթին ճիւմլէ ճէզալարընը չէքմէ յէ րազի օլ տուլար։

Շէյխ Գըրալ հէր նէ գատար էվվէլա Սքօչիա քիւխէսինին ուսու-լի իտարէսինէ տօգանմատը իսէ տէ, Թ. Ի. 1606 տան սօնկրա անլէ-րին երէցի ուսուլի եէրինէ, իճպար իլէ էփիսգօփօսլուգ թէչքիլ էթ-տի, վէ ալէօյլէ էթմէքլէ ղայէթլէ հուրիյէթ սէվէն Սքօչիալըլարը կիւճէնտիրտի։ Թ. Ի. 1610 տա Ալիխայն 'ալէյհինէ պիյատէ ղայ-

Digitized by Google

րէք կէսաթէրմիչ օլան Քանթէրպըրի Սէրփիսգօֆօսու Գանդրաֆի վէֆաթ էտիպ անըն խալէֆի Լօնտրա Էփիսգօփօսու Ասպօթ, ինաաֆըլը՝ վէ թէ՝ատատի սէվմիյէն սիր ատէմ, անըն եէրինէ թա՝ին օլունտու։

Թ. ի. 1611 տէ ձէյմս Գըրտընըն ահասպէթինտէ հալա միւթէ՝ամիլ պուլունան Ինկիլիզէ Քիթապը չէրիֆին միւճէտտէտէն Քէրճիւմէ վէ Քատհիհի Թէքմիլ օլունտուզ, Քատ՝ վէ նէչէ օլունտու։ Գըրտընէտի նէֆիէր մուապիմ օլ պէօյուք իլ իւզէրինէ չալըշըըրլար։ Թ. ի. 1612 տէ վէլի՝ի՝ահտ Հէնրի ընսէքիլ եաչընտա օլարաք վէֆաթ էթտի, վէ փէտէրի Քարաֆընտան պէհիրլէնմիչ իսկի Քէվսէրուր օլունտու, չինէքի Ալիսկինէ ահասպէթ վէրիպ անըէրի քէփսէի ըէսմիյէ իլէ պարըշաըրմադ իսթէր իտի։ Քինտիքի ահհիպի ափլադը մէմնուհէ օլուպ, ուսմուրը՝ ալիյէ իլէ մէչղուլ օլմադը մէյլ էտէր իտի։

Թ. ի. 1618 տէ Նոյ. այընտա Հօլանտատա Թա՝լիմաթ, պափտուտա Քապտիրի իլահի, կիւնահը ասլի վէ սայիրէ հադըընտա վուպու՝ պուլմուշ օլան միւճատտէէնին Քէսմիյէսի իչին Տօրթ չէհրինտէ պիր պէօյուք մէճլիս Քէչքիլ օլունտու, վէ փօլիթիզի սէպէպլէրտէն ձէյմս՝ Էնիսպօփօսլարը օրտայա կէօնտէրտիյի հալտէ, անլէրէ՝ Լէյտընլի Արմինիօս Փըրդասընա պարչը՝ ուսմուտէն պապուլ օլունմուշ օլան Թա՝լիմաթը մէսիհիյէ յէ սահասպէթ էթմէքլիյէ էմր էրթտի։ Օլ մէճլիս էրթէսի սէնէ Լոյիս այընա գաատար տէվամ էտիպ, էյի չէօհրէթ քէսպ էթտի։

Էվվէլքի սէնէտէ ձէյմս Սքօչիայա պիյարէթ էտիպ ուսմուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա չօգ զուլմանէ հարէքէթ էթտի, պիրտա նէ քիլիսէնին րէյինէ րի՝այէթ էթտին նէ՝ապդուհալ գապուլ էթտի։

Վէ հէր նէ գաատար Գըրտընըն քէրթմէսի Էլիզապէթ պիր ճէրմանիտալը Փրէնս իլէ Քէզէվվիւճ էթմիչ իտի խսէ սէ, ձէյմս օլ տիյապրտատա Քէհլիքէտէ պուլունան Փրօթէսթանթլարտա ահասպէթ էթմէէտի։

Սալիֆ իւզ պիքր ճօն Րօպինսըն վա՝ըզ վէ՝ալիմին Հօլանտատա (Լէյտընտէ) պուլունան Ալիսկինէ ճէմա՝աթը թ. ի. 1620 տէ Ամէրիգայա կիտիպ հուրրիյէթի տինիյէ արամազդա գտարար վէրտիկըր, լոքին Ամէրիգա օլ զէմանի մէտէնիյէթ խաւսուսունտա օլ գաատար ազ Քէրագդի էթմիչ վէ անըն գաատիմի էհալիսինտէն օլ գաատար չօգ գօրգուլուր իտի, պափտուտա օրտատա եէնիտէն մէքքան պուլուպ Քէ՝այիւշ Քէտարիք էթմէք օլ տէրէճէ միւչքիլ պիր չէյ իտի քի, Րօպինսըն քէնտիսի վէ ճէմա՝աթընըն իսթիխարալարը օրտայա կիտէմէտիկըր։ Լագին աթի իւզ պիքր պիյատէսի իլէ տիգդաքաթ ձսյան ոէօգլէր իլէ զուրպէթէ կիտէնլէրէ սօն նասիհաթընը վէրիպ անլէր իլէ վտաալաչտը։

«Գիրիսթիբրիմիզտէն այրըլմադ իւզրէ իլ, վէ պիր տահա եիւպէրի-

Digitized by Google

Ենքի կէօրէսպ կէօրմէ չէճէ չիմի անճագ Ալլահ պիլիր։ Լաքին պոզ քէչիքէք Ալլահ Թաղրաֆիընտան նասըլ Թա'ին օլունուրսա, Ալլահըն վէ անըն միւպարէք մէլէքլէրի հուզուրունտա սիզէ Թէնպիհ էտէրիմ քի, անճագ Րասպիմիզ Յիսուս Քրիստոսա միւգէմէի օշ տուզումտէրէճէտ պոնա միւգէքէտի օլասընըզ։ Էչէր Ալլահ պաշտա վէսիլէ իլէ տիր չէչ սիզէ Թա'լիմ էտէրսէ, պէնիմ Թա'լիմիմի պոպուլ էթմէխինիզ կիսի գուպուլէմէչէչ հազըր օլասընըզ։ Զիրսա Րասպընը միւպարէք քէլամընտան ֆիհմ էթմէխինիզ հազիգաթտան սոհսո պիյսատէ հազիգաթըն զուհուր էտիպ պէչան օլունճագը, նա ի'թիմատը քէսամիլիմ վար տըր։ Քէնտիմ պիյսատէսի իլէ Թէէսսիւֆ էտէրիմ քի, Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի խալահաթ խուսուսունտա տահա Թէրազգի էթմէզլէր։ Լութէրիլէր՝ Լութէրին վարտըղը հալտէ տուրուրլար, Քալվին Թարաֆը անըն վարտըղը եէրտէն իլէրու կիտէմէտիլէր։ Վաղա'ա օլ պէօյիւք սու'ալիմ հէր չէչ իչ օյնէմէտի։

Մէզքիւր մու'ալիմլէր քէնտի էչյուրընտա րուչէն նուրլար խոխքեր խսէ տէ, ևինէ հիքմէթի իլահիյէնին քէսաֆֆէսինի ֆիհմ էթմէտիքլէրի ինքեար օլունմազ. վէ էյէր պիզիմ վագթիմիզտէ պուլունսա խոխլէր, մա'լիւմաթը 'ազիյէտ Թէրազգի էթմէչյէ չալըշմաճազլարը պի իչԹիսագ օլուր։ Սիզէ րիճա էտէրիմ քի քիլիսէչյէ Ալլահըն քէլամընտան սիզէ պէչան օլունճագ հէր հազիգաթը գաբուլ էթմէչյէ Թա'հիւտ էթմէխինիզի տէր խաթըր էտէսինիզ։ Անը վէ ազիԹիւն 'ահտընըզը տէր խաթըր էտինիզ, հազիգաթ տէչիւ գաբուլ էթմէխինիզէ մուգայէտ օլունուզ, Թէֆահհուս վէ միւթալա'ա վէ քէլամը քէլամ իլէ Թաֆսիլիզ էտինիզ, գիրսա խորխընճանլար պոս եազընը վագըթլարտա գաբը գարանլըգտա պուլունմուշ օլտուգլարը հալտէ, պիրտէն պիրէ մա'լիւմաթը միւքէմմէլէչյէ նայիլ օլմալարը միւմքին տէչիլ տիր։ Գիրտէ Գրասանի լագապընը ուէՓ' էտէմինիզ, գիրսա անըն վասիֆտասը իլէ նահագգ եէրէ սիզի Թա'յիսլ էտէրլէր»։

Գու զուրպէթէ կիթմէք իւզրէ օլան Ալիսին Թ. ի. 1620 տէ Ցուլ. 1, ՏէլՓԹհավէն լիմանընտա Թէտարիք էթմիշ օլտուգլարը կէմիյէ պինմէք իչիւն կիթտիլէր։ Րօպինսըն վէ ճէմա'աԹընըն խէթիյարլարը անլէրի լիմանա գատար կէԹիրտիլէր վէ պիւԹիւն կիճէյի 'իսպատէթ էթմէքլէ վէ մուհաֆազէթանէ միւքամալէմէ իլէ իմբար էթտիքտէն սօնկրա Աղօսթ. 5 տէ Մէյվլաւր իսմինտէ կէմիլէրինէ պինիչ աչըլտըլար։ Անլէրին 'ատէտի Թամ 100 նէՓէրատէն 'իսպարէթ իտի, վէ Նոյ. այընտա Նէվ ԻնկիլԹէրրա սահիլինէ վասըլ օլտուգլար իսէ տէ, անճագ Դեկտ. 22 տէ պարայա չըգտըգլար։ Օլ տիյարըն հավասը օլ մէվսիմտէ տահմա սօղուգ օլուբսա սա, օլ ազենէ 'ատէԹտէն պիյսատէ գատ վէ պուզ պուլտուգլար։ 'Վարտըգլարը սահիլտէ տահի ատէմ սագլին օլմազ իտի, պիրտա օլ վագըԹտան ազ

Digitized by Google

վազերի մուգաստակի էհոտի թա'ուն իլէ հէլազ ալաւչլար խոր. վի հէրէք տէնիզ հօլճուլուգլարընտան վի հէրէք տահա գիչատէ ալ գըշ մէվսիմինտէ գատաստա էվվէլա էվսիզ օլարուգ չէքտիքլէրի մէշտգաթտան նաչի անէլէրին նըսիբը գաստար էգլտիւլէր։

Տահա հէմի իւզէրինտէ վի գատայա չըգմազտան էվվէլ տէօրթ քիչի էգլտիւլէր։ Ցուվաար այրընտա ատրիգ քիչի, Ճէպար. այրընտա օն նէֆի վի Մարթ այրնտա օն իւչ քիչի էգլտիւլէր։ Մարթա ապէլճէֆ սինտէ անէլէրի հէթիրէն հէմի ինհիլիէրտայա տէօնտիւ, վի օլ նիւգ քիչէտէն նըսիբը գաստար էգմիչլէր իտի իտի տէ, նինէ տազ գաստանըտրըն հիչ պիրի հէմի իլէ վաթտընընա տէօնմէտի։ Գէօյլէ մէչգաթտա պու վէհվէլ թէհամիւլ էթմէգլիք օլ աստվէլէրին սապրընը վի օլ նատպանի տահիլէրէ պիր նիչէթի ա'լիչ իլէ կիրմիչ օլտուգտարընը կէօսթէրիր։ Գախուստա անէլէրին էվվէլա կէօրտիւքլէրինթէտտրիքտաթ անէլէրին ախտագընը պէ չատէր, չիւնքի հէր չէ չատէն էվվէլ տէնիզ միւհաթթարազտարընտան վիգայէ օլունտուգլարը իչիւն Ալլահա րէհամէն վէ ճան ու տիլտէն չիւքրանիչէթ թազտիմ էտիլ, քէնտիգլէրի իչիւն միւնասիպ պիր հիւքիւմէթ թէչքիլ էթտիլէր։

Անէլէրին օլ եէրէ կէլմիչէրի Մուգաստաէրի իւլահի իլէ օլտուգ, գիրա էվվէլա նիւ ծօրք լիմանընընա կիրմէգ նիչէթինտէ խոտիչէր։ Գէօյլէնէ գազաչ գալար իլէ միւնասագա'ա իւգրէ պու լուճանգտանտա վէ օլ ախչատընը գաստանիմի էհալիսինին 'ատտավէթինտէն գուրթուլտուգտան։ Էվվէլճէ աէնէլէրտէ խատաթալըգտան վէ գըթալըգտան վէ էնվա'ի թիւրլիւ մէչգաթտան վէ մու խատաթտարալտուգտան զիչատէտի իլէ միւգէդտարիզ օլտուգլար խէտ տէ, նինէ անէլէրին նիչէթի ա'լիչէտինտէն ատօնմէգլիչի տալա թէնֆիգգիւր էթմէտիգլէր։ Թ. Ի. 1621 տէ անէլէրին նասընընա րէֆիգլէր կէլտիգլէր խէտ տէ, թէ'այիւշիզ կէլտիգլէր, վէ Թ Ի. 1622 տէ անէլէրին մահատուլտրը գըթ օլտու, լագին օլ վազըթտան սօնգրա անէլէրին խնանը վէ տապտրը լայգըգը իլէ թէճրիւպէ օլունտուղունտան, ինայէթի իլահիչ իլէ պէրհատտար օլուպ պիչինէլէրի էչի օլտու, վէ րէֆիգլէրի կէլտի վէ գատիմի էհալի իլէ ռոսթլուգ միճ յատա էթտիլէր, վէ պէօյլէճէ հուրիչէթի տինինչէ վէ ա'տիչէ իւգէրինէ մէպնի օլարագ օլ իզլիմուէ ապիր պասիմ մէչտան պուլտու։

Իճկիլիթէրտատտիրըլճէչ չամ տահա զիչատէ Ֆալիսինին թէսիրաթընը գըրմազ իչիւնէմր էթտի քի Եէվմի մուգաստատէտէ չկէնճէ վէ օյունտարա րէսմի 'իպատէթխանէչ կէ կիտէնլէր իչիւն միւսա'ատէ օլա։ Զիրա Ֆալիսին'ումունէն վէ պիլխէթիֆագ Եէվմի մուգաստատէտի քէճմէի իհթիրամի վէ թազվազիլէ հըզգազ էտրիլէր խոտ, չէօյլէ քի օլ խուստա ատա չէօհրէթի մահտատէ չկ մագլիք իտիլէր։ Գիր տէ ճէչամ՝ Ֆալիսինին խաթրընը գըրըպ փափագվիլէրի րիզա էթմէք իչիւն օղլու Զարագ վէլի'ի 'ահատը Իտրահիմ Փրինչէսի իլէ նիչանլատագ իւգրէ խոտ, վէ պու մէգտամընըն խնգատտը իչիւն փափագվիլէրէ ատլա էգլիչէթ վէրմէկ յիզ ատ-

Digitized by Google

հասկէր էր մէկ էն վէ մէզպուր Փրինչէսին չօճուգլարը ալտուղունատա անէլերի Փասփավի ալարագ թէրպիչէ ալունմալարընը թէա՛հիւա էր տի։

Գէօյլէմէ ճէ յան՝ էլինտէն կէլտիչի գատար թէալա՛ալարընընն հուգուգը տինիչէլերինի այագ ալրընա ալմագատու խտի։ Քէհտիսինի քիլիսէնին բէհա մուքալագընը կէօռթէրտի։ Միւճքինի մէրթէպէ Նալիսինի մէմալիքինտէն գօվտու։ Ալքօչհալըար իւգէրինէ իմագա րէն էփհագահօալուգ թէսալիր էր տի, վէ հէր նէ գատար էհալինին զագագա կէլտիքլէրինտէն Իսփանիա Փրինչէսի իլէ օլան նիքահատան վագ կէչմէ չէ մէճպուր օլտու խսէ, նինէ ատը մէրամընատան Փէրագատ էր մէմէտի։ Մարթ 27, Թ. ի. 1623 տէ վէՓատ էր տի։

Գիրինճի Զարլզ՝ ճէ յան Գըրալըն օղլու, Գըրալ օլտուգու կիպի, Ֆրանսանընն Գըրալը Լուինին հէմֆրիչի հէնրիէթթա Մարիա իլէ թէզէվվիւճ էր տի, Գըրալիչա առախ Փասիավի օլտուղունատան փագասալար վէ պիր թագըմ միագիավի խըզմէքքէսորլար պէրագեր Ինկիլիքէրրայա կէքէրիտի։ Գէնտիսի առախ զէքճավէքլի վէ ճէմագ վէ լուԹի սահիպի օլտուգունատան Գըրալ Զարլզ իւգէրինէ չօգ թէսիրատ քէսագ էր տի։ Անընն իչինն Գըրալ աէրայընատա ա՛տատըր փագափավիչէ միւճհիպինճէ 'իսպատէթ գըլընըր իտի, վէ պա մուգագավէլէ անընն չօճուգլարընընն թա՛ալիմ վէ թէրպիչէտի թա օն իւչ եաչընա վարընճայա գատար անընն էլինտէ օլագաղըտը։ Օլ զէմանո Ինկիլիքէրրանընն վիքճագալա հէմ իւլասիասընընն րէհի Սէրփիսգօփօս Լօտ օլուգ, չէօհրէթի գաալիհէյէ նագիլ օլմագ պագալընատա անընն միսլի չօգ եօգ տուր։

Զարլզ Լօռընն եատրտրմը իլէ Փարլամէնթօյու վէ պիւթիւն էհալինին րոճա վէ տրգուլէրինի պէր թագագի էտիգ իսթէտիչի կիպի հիւքճամէթ սիւրէր իտի։ Օնիքի ատէ զարֆընատա պիր գանոն իլան օլունմատը իսէ տէ, 2Տ0 'ատէտ իրատէի միւլիքճանէ 'իլան վէ իճրատ օլունտու։ Զարլզ քէնտի վիքճագասընը վէ միւսթէչարլարընը, եա՛նի «Սթար-չէմպըր» տէնիլէն մէճլիսի՝ Փարլամէնթօնուն եէրինէ գօտու։ Փարլամէնթօ թէճմիհ՝ էթտի, վէ Գըրալա չօգ միատոէլէր թէքճիֆ էթտի իսէ տէ, Գըրալ իսլիհատատան թա գաթէլ օլունճայատէք միւրայլըգ վէ հիլէ վէ քէզպ իլէ օճա միուա՛մէլէ էտէր իտի։

Փարլամէնթօ չօգ չէ յէրատէն չիքատէթ էթտի, ամմա Գըրալա թէսիր էթմէտի։ Գըրալ զուլմ վէ թէ՛ատոի իլէ հիւքճամէթ սիւրատիւ վէ էհալինին պիր չարէչէրի եօգ իտի։ Լագքին իճատան թագմինատը իգթիզասընընա չօգ միւտատէթ իչիւն գիյատէ զուլմ վէ նահագգըլըգա թահամմիւլ էթտիքատէն ատնկրա, քէսագ գուվվէթ վէ ճէսարէթ էտէր, վէ Ինկիլիքէրրատա առախ ատէօղէ վագի՝ օլտու. պա խուսուսագ քի Անգլօ-Սաքսօն միլլէթլէրի, թա՛պիթլարը իլէ զուլմ վէ հագգագալըգըզա թէհամմիւլ էթմէ չիպ մուգագավէմէթ էթմէ յէ մէչյագ տըրըգար։ Փարլամէնթօ իչինտէ օլ գատար հուրրիյէթ վէ հագգ ատվէն ճէճատու առատէրը պուլունատու քի, անլերին թէսիրատը իլէ Փարլամէնթօ հէր

Digitized by Google

նէ վաղլը թէնէմիւ' էթաի խէ, ալիւթիւն էհալի թաւթաֆըճնաան ալիլ վէքճալէ վուդու' ալուլան զուլմաթաան տալայը չիքնայէք է-տիոլ, էհալինին հուդուդուդունու Գըրալըն հադպաըզլըղը 'ալէ յհինէ վիզայէ էտէր իտի. Պինաէն 'ալէ յհ ատֆ'աթէնաանըն թէնէմիւ' էթ-մէնք Գըրալ թաւթաֆըճնաան մէն' օլունաու . Էհալինին հուդուդուդունու ալիր թաւթաֆնաան թէրադզլի էտէն իտաան' ալի վաւփտալիյէ, վէ տինէր թաւ-րաֆնաան Ալմինիաա թաա'լիմաթը 'ալէ յհինէ վիզայէ էտէնէրին ալա-զըլէրի չօղ տանկրա չէօհրէթի հայդնէ քէտալ էտէն փիմ', Հաամիտէն վէ Օլիվէր Գրօսվէլ իտի .

Վէ 'ուամուամէն էհալի , չէքտիքլէրի էզնէյթլէր վէ թէ'աատնիլէր ա-պէպինատէն Գըրալ վէ Լօա 'ալէ յհինէ ինթիպահ էթմէքտաէ իտիլէր . Իշպու աալիֆ իւզ զիքր զուլմաթ վուդու' ալուլտուզու ագրաատա , վէ անլէրին պիր նէթիճէնի օլարագ իտալիսէյն տահա չօգ քէնարէթ իւզ-րէ Ամէրիգայա կիթմէքտաէ իտի . Անլէրին ահվալլի քէնաան վաթա-նընատա բահաթուզ վէ թէհտիտիւ լահուզ օլտուդուճնաան , օլ նէնի իզ-լիմէ կիթտիլէր . Գէօլէճի հիքմէթի իւահէյէ իւլ ինգիլիթէրատաա վուդու' ալուլան թէ'աատի' Նէվ Ինգիլիթէրատաա թէչքիլ օլունճագտաա օլան նէնի միլլէթին վէ տէվլէթին թէվնի' վէ աատաթ օլմասը իչինա օլտու . Ինգիլիթէրատաա թէ'աատի օլմատա իտի , Նէվ Ինգիլիթէրա-նըն էհալինի էվվէլնիսի ալէօղէ տինատար վէ աալհ վէ 'ալիմ աատէմիէր-տէն 'իսլարէթ օլմազ իտի . Լօա' զայէթ հադպաըզլըդ իւլ էն էյի աատէմիէրի Ինգիլիթէրատաան գօվնիալը իտի քի Նէվ Ինգիլիթէրատա էն էյի աատէմիէրէ մալիք օլա . Վէ ալիթ աալի' ալունատաան ագնիկրա թէ-վարիխի Ինալիսէյն հէմ Ինգիլիթէրատաա հէմ Ամէրիգատա ալուլա-նուր , վէ էյէրլի ալու նապլիյէթաէ ատմուրը քիլիաճվիյէ տաալմա ու-ամուրը փօլիթիգալ իւլ գաարըշմըշ իսէ տէ , Ինգիլիզ քիլիսէպինին թէ-իսի զալիմինին քէօթիւ հարէքէթինատէն նէչէթը էթտի .

Ինապէթի իւլահիյէի մահատատէն 'Լիհիսալար օլունմալը տըըր քի Ինալիսէյն Ինգիլիթէրատաա քիւլլիյէն հուրրիյէթի տինիյէտէն մահ-րում գալտըլար իսէ , Ինգիլիթէրրա հիւքիւմէթինէ միւթի' օլան Ամէ-րիգա գըթ-ալտըընատա անլէրէ միւտատ'ատէ օլունուալ քէնաան իսթէ-տիքլէրինէ կէօրէ ուտուլի քիլիաճ թէչքիլ իւլ 'Լիպատէթ գըըլտալիմ-լէր իտի . Թա'ատճիւզ օլունճագտ չէյ տիր քի Լօա Ինգիլիթէրատաա օլան Ինալիսէյնէ թէ'աատի էթմէքլիյէ գանա'աթ էտէրէք Ամէրիգա-տատա պուլունանլարը ատատիչի հալ իւզրէ ալրագտը . Գունատան նէչէթը էթտի քի պիր գաչ սէնէ զարիգընատա Ինալիսէյն պինլէրճէ Ամէրիգ-գայա կիտիւղ Նէվ Ինգիլիթէրատաա չօգ պէնլէրէ թնչա էտիոլ վատի' ատրագլիյի գալթ վէ Թատալ' էթտիլէր . Վէ օգտայա կիտէնլէր Ետաքնըզ Ֆուգատատաան 'Լիսլարէթ տէյիլ , ատճագտ չօգ պէնլէրն ատէմիէր ատա-իսի կիթտիլէր , չէօղճ քի Եիկիլրամի սէնէ զարիգընատա թատհիսէն օլուա-նուր քի 300,000 Ինգիզ լիտատը գատատար ատգչէ վէ էճմալ Ինգիլիթէր-

Digitized by Google

թասան Ամերիգայա կէօթէրիւլուիս, վէ օրալարտա օվ աէնէլէքտէ ուսուալի սաֆիյէ խազէրինէ պիր 'ուսունամի քիլիսէ տէյիվ ան՚ճաղ քիլիսէլէր Թէշքիլ ալունտուլար, Եա՚նի՝ Ռէֆաուլէրին էյամբնտա պուլուշնուր կիպի պու Գապատա զիքր օլունմուշ օլան Ինդիխէյնին մէպտէլէրի իւզէրինէ քիլիսէլէր Թէշքիլ օլունտուգ իզտիյատա պուլմադտա խոր։

Օվ քիլիսէլէրին ուսուալի պու մէպտէլէրտէն 'իպարէթ խոր։

1. Ռիլիսէի մախսուսէ քէնտիլիյինտէն միւքէմմէվ օլուպ, պիր նէվ' հէ-էնդինի խապրիմիյէ Թանըմայարագ քէնտի մէմուրլէրինի ինԹիխապ վէ 'ազլ էԹմէք, 'ազասընը գապատուլ վէ խարաճ էԹմէք վէ պիԹիւնի ուտարէի Թէրպիյէսինի իմրա էԹմէք, վէ էլհասըլ քաֆֆէյի ուսմուրուն մուգայիէտ օլմուգ խուսուսունտա միւսթագիլ պիր սահիպի հիքմէթ օլարագ Թէշքիլ օլունուրլար խոր։ Լագին քիլիսէլէր պիրիպիրի իլէ քէսալի 'ալագա էտիպ միւ'Թէպէր մուհ'ալիմէրինի վէ ՚երէցլէրինի րէյլէրինի ուսմուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա քէմալի րի'այէԹ էտէրլէր խոր։ Վագա՚ա պու քիլիսէլէրին ուսուլինճէ մուհ'ալիմէր վէ մուրահհասլարը ամճալիսի 'ուսունամինին րէյլինէ վէրիլէն րի'այէԹ՝ հիքմէթ նէվ'ինտէն գապատուլ օլունուր ըտը։

2. Ռիլիսէ մէմուրլէրի Եուղունըզ ՚երէց վէ Շամմասլարտան 'իպարէԹ տիրլէր տէյու գապատուլ օլունուր խոր։

3. Ռիլիսէ Թէրպիյէսինին էտտա վէ գանունուն ՄաթԹ. ժՀ. 15—17 քէլամը իւզէրինէ մէպնի օլուպ՝ օվ վէճհլէ խմրա օլունուր ըտը։ Նէվ ինկիլիԹէրրանըն ուսուլ վէ մէպտէլէրի պուռնէլարտան՝ իպարէԹ խոր։

Թ խ. 1629 տա Սայէմ չէհրինտէ Թէշքիլ օլունան քիլիսէնին 'ահտնամէսինտէն անլէրին պիրի պիրի իլէ նէ վէճհլէ Թէ'ահիւտա էԹտիքլէրի անկլաչըլըը։ Էքսէրի քիլիսէ 'ահտնամէլէրի Թա պու կիւնէտէք պու մա'լում տիրլէր։

«Ռասպլիմիզ վէ պիրիպիրիմիզ իլէ Թէ'ահիւտա էտէրիզ։ Ալլահդըն հաւզուրուռնտա օլարագ անըն Թարիգինտէ քէնտի միւպարէք քէլամընտա պիզէ իլհամ էԹտիյինէ կէօրէ պիլ իԹԹիֆագ հարէքէԹ էԹմէ յէ Թէ'ահիւտա էտէրիզ»։

«Ճան ու տիլտէն Ռասպլ Ալլահը պիզիմ Ալլահըմըզ իչիւն, վէ քէնտիլէրիմիզի անըն զամմը տէյու գապատուլ վէ իգրարտ էտէրիզ»։

«'ԻպատէԹ խուսուսունտա պիլ ճիմիլէ Թանգիմտէ վէ ԹէսպիհաԹը ինսանիյէ յի րէտտա էտիպ, Թա'լիմ, իսլահ վէ Թագուտա օլունմասընզ իչիւն քէնտիլէրիմիզի Ռասպլիմիզ Ծիտաս Ռրիստոսա վէ անըն 'ինայէԹ քէլամընա Թապի' էտէրիզ»։

«Դաբրնատչլարըմըզ իլէ տիգգաԹ վէ մուհաֆազէԹի քամիլէ իւզրէ, քիպր ու հասէտ, ղուրուր վէ ղայէԹ վէ պու մինվալա չէյլէրտէն իհԹիդազ էտէրէք, վէ Ռասպլիմիզ Ծիտաս Ռրիստոսուն պիզէ Թա'լիմ էԹտիյինէ կէօրէ 'ամվ էԹմէք վէ Թահամմիւլ էԹմէքլէ մուա'մվէլէ էԹմէ յէ Թէ'ահիւտա էտէրիզ»։

Digitized by Google

«'Ալէքնէն վէ խաֆիէն քիլիսէ յէ միւճիլի հազըրէք օլմաճազ չէյ-լէրտէն իճթինապ էտիւլ , քէնտիլէրիմիզ վէ քէնտիմիզէ միւքա'ա-լիք օլանլար իչիւն նասիհաթ տինլէմէ յէ հազըր օլուրուզ» ։

«ԵՒհրամըզտա վէ էքրաֆըմըզտա Ինճիլի չէրիֆին փաք հըքիզ օ-լունմասը վէ նէչր օլունմասը իչիւն , վէ իգ'իդամի հալտէ սայիր քի-լիսէլէրին նասիհաթընա րի'այէթ էմէմէ յէ թէ'ահիւտ էտէրիզ» ։

«Գէօյիւ-քէրիմիզէ կէրէք հիւքիւմէթճէ կէրէք քիլիսէճէ իհթիրամ էտիզ քէնտի ան'անաթլարըմըզտա չսլըշդան օլմազսա վէ քէնտի չօ-ճուգլար վէ էվ էհալիսիզի էլիմիզտէն կէլտիյի գատար Ալլահըն քէ-լամընտա թա'լիմ էթմէմէ յէ թէ'ահիւտ էտէրիզ քի , անլէր տախի ա-նըն գուլլարը օլալար» ։

«Վէ ատա 'ահատըմըզը քէնտի գուտարէթխիզ իլէ տէյիլ անճազ Քրիստոսուն գուտարէթի իլէ 'ազատ էտէրիզ վէ ատա'ա էտէրիզ քի ա-նընն իամի իլէ 'ազատ էթտիյիմիզ 'ահտ'ամէմ անընն գանը իլէ սէրփիլէ» ։

Ամէրիգատա թէչքիլ օլունան քիլիսէլէրին ուսուլինին , վէ անլէ-րին ուսուլ վէ թէրպիյէ վէ մէմուրլէրի խուսուսունտա օլան թէվա-րիխինի տահա թէֆսիլաթ իւզրէ այէ յան էթմէմիզ պա'զը պատ քի-թապը օգուչանլարա մազպուլ օլապիլիր իտի ։ Հալ պատ քի սաֆի վէ միւճիլի սէլամէթ վէ Քրիստոսը չէրիֆէ միւթապազգ վէ քիմզը ա-հասէտ վէ միւնապա'ոյա մէ յտան պրազմայան ուսուլ քիլիսէ , զա-թընտա հիյէթի միւքէմմէլէ յի վէ նէթիճէլէրինտէ սէմէրէի խայրի-յէ յի հասըլ էթտիյինտէն , անընն թաւրիհի տախի սուհուլէթլէ օ-ւատուղտ միսիլիւ , մուխթասար տախի օլասիլիր ։ Վէ վագըթըն միւ-թուբրինտէ Ամէրիգատա մէզհէպի միւթէ'ասիտէտ մէ յտան պատ ա-խէ տէ , ինչէ էքսէրիսինին ուսուլի , մէմուրլէրի վէ թէրպիյէճի' օ-րալարտա էվվէլա թէչքիլ օլունան քիլիսէլէրինքինէ միւշահիտ օ-տատ . վէ Ամէրիգատա էսիհապօփօսլուգ ուսուլի մէ յտան պատ ա-խէ տէ , ինկիլիզ քիլիսէսինին տիւչար օլատուղտ միւչքիլաթ վէ միւ-նապա'աթըն միգտատը քէսթրինտէն ապէրի պատ լունմատ չ տուր ։

Գատ քիթապը միւթալա'ա էտինլէրին տիգգաթընը ճէլպ էտճէք տիր քի , օ'ն պլընճը տէհրտէն սօնգրա Փօլիկոնէն քիլիսէլէրին թէվա-րիխինէ սէղլի իհթիմամ օլունատ ։ Գատ տախի 'ատրգի օլմայըպ թա-րաճկիրլիքտէն տախի նէչէք էթմէմէ , անճագ թէվարիխի սահհէ-նին իգ'լ իզաւրնտան տըր , գիրա պէնի սէչէրին 'իւլամ վէ մէ'ա-րիֆ հէմ ախլագ վէ ի'թիգատընտըր տինինէ խուսուսունտա թէրպագ-գի էթմէկլէրի Փօթէնթաճնի տիյարտատ օլմասը'ունմէն մա'լիմ օլտուղտ միսիլիւ , իման վէ տինի մէսիհիի հազըգինքին Փօթէնէ-

Digitized by Google

թանթլարըն ի'թիզատաթ վէ ուսուլի 'իպատէթ վէ տիյանէթլէրինտէ պուլունմասը պիւթիւն քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիխի տիգգաթլըճա վէ Ֆիթասալը չէրիֆ իլէ թաթպիգ օլունարագ միւթալա'ա օլունտուղու հալտէ անկլաչըլըր։ Գինաէն 'ալէյհ քիլիսէի հագիգիյէ՝ քիլիսէի փափավիյէ էնէֆէ պուլունուպ տահա այրըլմազտան էվվէլ անըն թէվարիխինի, մէքրու հաթընը պիլէ, պէյան էթմէք վազիֆէի զիմմէթիմիզտէն օլտու իսէ տէ, սօնկրա էկէրչի քիլիսէի փափավիյէ պիր միգտար իպահաթ գապուլ էթտի իսէ տէ, եինէ անըն թէվարիխինէ թէֆսիլաթ իւզրէ տիգգաթ էթմէմէք ճայիզ օլտուղու էրպապը մա'լիւմաթա աչիքտար օլաճագ տըր. պաճուստուս քի 1870 տէ վուգու՝ պուլան մէճլիսի 'ումումիինին ելայիղալաթլըգ՝ գայտէսի՝ սահիպի սիրայէթ օլանլարըն ճիւմլէսինէ միւճիպի հայրէթի քիւլլիյէ, վէ 'ալիմ վէ տինտուր Փափավիլէրէ տահի միւճիպի էոէֆի քիւլլի օլմուշ տուր։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՅԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻՄԷԹԻ 'ԱՅԻՑԷ ԻԼԷ ՄԻՆԱՍԻՊԷԹԻ ԳԻՅԱՆԸՆՑԱ ՑԸՐ

ԵՒՆԷ պու Պապտէ տիգգաթըմըզը ճէլալ էտէն վուգու'աթըն էքաէրիսի Ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա վուգու' պուլտու , զիրա թուքատուղումուզ ուսուլ միւճիպինճէ օրալարտա թէսիրաթը միւհիմմ վէ պագի օլան վուգու'աթ վուգու' պուլտու : Վէ պէյան էտէճէ յիմիզ մատտէլէր իքինճի Պապ.է, մէմուրին վէ թէրպիյէի քիլիսէ սըրասընտա պէյան էթտիյիմիզ մատտէլէրին տէվամէթ ինտէն 'իպարէթ պուլունճաղ ուըր : Վէ լաքին միւնասիպէթի քատիմիլէ խլէ պու նագլիյէթին թա'րիֆի՝ էվվէլա թէրպիյէի քիլիսէ Պապընտա վէ ասնկրա 'ալագատ հիւքիմէթի 'ատիյէ Պապընտա պէյան օլունուր : Զիրա Ինկիլթէրրատա վէ Ինկիլիզ քիլիսէսինէ օնէտինճի տէհրատէ վուգու' պուլան վուգու'աթը միւհիմմ, քիլիսէ մէմուրլէրի վէ քիլիսէ թէրպիյէի հագգընտա օլան միւպահասաթ վէ միւնազա'աթատան միւպաշիրէթ օլունտու խսէ տէ , վագթընն միւրուրինտէ միւնազա'աթը մէզպուրէտէն միւֆարէգէթի միւքէմմէլէ հասըլ օլուպ , Ինկիլթէրրատա վէ Սքօչիատա տինի մէսիհինին հիւքիմէթի 'ատիյէ իլէ օլան միւնասիպաթը զուլմ վէ թէ'ատտի հէմ սապր վէ թէհամիւլտէն վէ հուրրիյէթի տինիյէ իշիւն ճէհատը 'ազիմտէն 'իպարէթ օլուր : Վագա'ա Ամէրիգատա հուրրիյէթի տինիյէ վէ հիւքիմէթի 'ատիյէի հուրրիյէ եան եանա վէ միւսաղէհ իւզրէ, պէրիպէրինին ուսիւրունա թէճավուզ էթմէքսիզին թէմամիլ օլունուպ թէրագգի էթմէքտէ պուլունմուշ վէ պուլունմագտա ուըր :

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԳԸՐԱԼ ՋԱՐԼՋ ԻԼԷ ՍԷՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ԼՕՏԸՆ ՀԻՒՐԻՄՆԷՔԻ ՄԻՍԹԱԳԻԼԷՍԻՆԻՆ ՋՈՒԼՄ ՎԷ ՀԱԳԳՍԸՋԼԸՂԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Թ. Ի. 1630 տա փափավիլիք Ինկիլիթէրրատա չօգ քէսալի գուվվէք վէ Թէրապգի էքմէքւոէ իքէն, Լէյթօն իամինտէ պիր մու'ալիմ մէ յտան պուլմուշ օլան ու'ատաքը ղայրի մէչրու'է վէ գուլմայտան տօլայը փարլամէնթօյա չիքեայէքնամէ եազըպ Թատ՝ վէ նէչր էքտի։ Գու էվրագտա ղայրի միւնասիպ հիտտէք կէօսթէրտիկի ինքեար օլունամազ։ Գըրալիչա վէ Էփիսգօփօսլար 'ալէյհինէ պա'զը չիտտէքլի սէօզլէր գուլլանտը, լսքին ալէյան էքտիկի չէյլէր կէրչէք իտի։ Գու ատէմ Թէվգիֆ վէ իսթինթագ օլունուպ, պու վէճհլէ անըն 'ալէյհինէ հիւքմի 'ազասպ օլտու եանի՝, «վէֆաթ էտինճէ յէտէք մահպուս գալաճագ։ 10,000 լիրա գատար ճէզայի նագտիյէ վէրէճէք, քիլիսէ մէմուրլէրինին տէֆթէրինտէն գայըը պօզուլաճագ, գամիլլանամագ, անտէն ասնկրա պիր գուլաղը քէսիլմէպ պուրունու պիր Թարաֆտան եարըլաճագ վէ իսթիւլմը տէյտու գըզդըն տէմիր իլէ իշարէթ գապուլ էտէճէք։ անտէն պիր գաչ կիւն ասնկրա օլ պիր գուլաղը վէ պուրունունուն օլպիր Թարաֆը քէսիլէճէք վէ պատէհտու հապտա իլգա օլունուպ գալաճագ տըր», Սէրփիսգօփօս լօտ պու ինսանլիյէթսիզ հիւքմիւ իչիթտիյինտէ, «Օլհաթթ հէտիյէսէ էլ համթը լիլլահ» տէտի։ Պու հիւքմ տասխ իճրա օլունտու։

Թ. Ի. 1633 տէ Գըրալ Զարլզ Լօտ իլէ պէրտսպէր Սքօչիայա կիտիպ Իննկիլիզ քիլիսէսինին ուսուլի վէ ա'ատաքընը օրտուտա իճապար իլէ իճրա էտէրէք Սքօչիալը Երէցլէրէ մախտուսէն հագարէթ կէօսթէրմէքլէ օլ տիյարտա զիյատէպլէ էհալիյի ղազապլանտըրտը։ Ինկիլիթէրրայա 'ավէտէք էքտիքտէն ասնկրա Գըրալ իլէ Լօտ եէվմի մուգատտէսի տիգգաթլըճա հըքգ էտէնլէր 'ալէյհինէ մախտուս իրատէ 'իլան էտիպ, գատտ իլէ օլ կիւնտէ հէր Թուրլու այուն վէ էյլէնճէյ բուխսաթ վէրիր իտի։ Գու մաղարրաթը իրատէնին 'ալէնէն ճիւմլէ քիլիսէ խատէմէսի Թարաֆընտան օգունմասը տախի էպի օլունուպ, անը օգումագա րիզա վէրմէյէն իրափասլարտան չօգ զէվաթ մէմուրիյէթ վէ Թէ'այիւլէրինտէն իվրաճ օլունարագ Թէվգիֆ վէ իսթինթագ օլունտուլար, վէ գայէթլէ չօգ զիյան չէքտիլէր։

Digitized by Google

Լօտըն էմրի իւէ ճիւմիէ ՝իպատէքիանէլէրուտ Թա՝ամը մուգատատէս սօֆրասը՝ մէվգիսինատէն գալտըրըլըպ, Փափաղիլէրին ՝ատէքինճէ մէզգահ հիյէքի մէվգիսինուտ իւղա օլունատու, վէ ՝ավլամը նաս պու պէտա՝ած իւգէրինէ գիյատէի իւէ Թահրիք օլունատու։

Թ. Ի. 1633 տէ չօղ՝ալիմ վէ մէչհուր վա՝իզ ճօն Քօթըրն մէմուրիյէթինատէն իւրատ օլունատուղունատա, պիր նուֆուզու պէ յգատէյէ իւթիճա էթուիյի հալտէ, օղ ատէմ օնա, «Ընյէր պէգրիւէ», գիննա եահօտ պուռնար կիպի քիւչիւք կիւնահլար իշլէտ իւրին, սանա սահապէք էտէպիլիրիտիմ», լօքին Ամալիսյին կիւնահը ՝ատֆվ օլունմազ, Ֆիրար էթմէյինին» տէտի, վէ Քօթըրն Գօսթօն չէհրինէ կիտիպ, Թ. Ի. 1652 էտէք օրատատա պուլունման Ամալիսյինին վա՝իզի օլատու։ Տավէնփօրթ իսմինտէ պիր մէչհուր վա՝իզ ատախ օղ սէնէ Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլուպ իւչ սէնէ Հօլանտատատա իմրար էթտիքտէն սօնկրա Ամէրիգայա կիտիպ Նէվ Հավէն չէհրինի ինչա էթմէյէ պաշլատը։ Վէ օղ սէնէլէրուտ կէրէք Ինկիլիէրրատատա կէրէք Սքօչիատատա կէլէճէք ճէհատ իշիւն Թէտարիքատթ կէօրիւվճքատէ իտի։

Գըրալ Ջարլզ Սքօչիա քիլիսէի իշիւն գանունլար վէ ատա՝ա քիթատպարը եատիտըրըպ օղ քիլիսէնին հուգուգունուն քատֆիֆսինի փայմալ էթտի։ Սքօչիատատա պուռնատան էվվէլ գիքր օլուռնատուղու վէճճէլէ իսլահաթը քիլիսէ գիյատէ միւքէմմէլ օլուպ, Ներէցի ուսուլու գատուլ վէ իճրա օլունմազատա օլատուղունատան, պաշչգա ուսուլի իճպար իւէ օղ տիյարատա գատուլ էթուրումէք՝ պէթիթատի՝ էհպիյէ գուլմ էթմէք կիպի Թէպիր էթտի։ Մէգքիւր գանունլար Լօտ վէ Ջարլզ Թատաֆընատան Սքօչիատատա ՝իլան օլունատուղունատա էհպիյինին հէր րիւթպէսինատէն ՝իսեան րուհու մէչյատանա կէլիր իտի։ Գու գանունլարըն պիրի Գըրալը հիւքիմէքի միւսթագիլէսինէ պիր վէճճէլ ի՝Քիրազ էտէնլէրի աֆօրօս էթտի։ Ի՝քինճի գանուն՝ տու՝ա քիթատը ՝ալէյհինէ ի՝Քիրազ էտէնլէրի աֆօրօս էթտի։ Տիկէր գանուն Գըրալտան գայրի պիր մէմուր Թատաֆընատան պիր րուհանի մէճլիսին Թէչքիլ օլունմասընը նէհի էթտի։ Տիկէր գանուն Թա՝ամը մուգատատէսին եաղընըզ տիզ իւգէրինէ գատուլ օլունմասընը էմր էթտի։ Տիկէր գանուն՝ տու՝ա քիթատպընատան գայրի տու՝անընն գըլընմասընը քիւլխէնէ նէհի էթտի։

Ինկիլիէրրատատա Լօտըն Թէչվիգի իւէ Էփիսգօփօսլար քէնտի Թահրը իտտարէլէրինատէ պուլունման քիլիսէլէրի չօգ տիգգաթը՝ճա Թէֆթիի էտէրլէր իտի, վէ նատըզ նամիւհիմմ վէ ուֆաղ չէյլէր ատատըգլարը՝ պիրինին Թէֆթիի իշիւն իտտատ էթտիյի իշպու սիւպէյէրտէն անկլաչըլատըիր։ Գունլար կիպի 897 ՝ատէտ սիւպէ վատ իտի։ մէտէլ՝

«Թա՝ամը մուգատատէս սօֆրանըզ գանուն միւճիպինճէ գօնմոուչմու։ Փափաղընըզ սէնէտէ պիր քէրրէ գանունլարը օգո՞ըրմաս»։

Digitized by Google

«Փափասընըզ Դըրալ իչիւն տու'ա էթտիչի հալտէ անըն պիւթիւն իւնվանընը զիքր էտէր մի, Տու'ա քիթապընըն ճիւտիլ ա'տաթընը իճ-րա էտէր մի, Քէնտիսի տիզ իւսթիւնտէ Թա'ամը մուգատուէսի ալըպ անճագ տիզ իւսթիւնտէ օլանլարա վէրիր մի, Թա'ամը մուգատուէ-սէ հէրէթիգօսլարը գապուլ էտէր մի»։

«Փափասընըզ վաֆիթիզ էթտիչինտէ հայչ իշարէթինի իսթի'մալ է-տէր մի, Տու'ալարը օգուտուղու հալտէ, վէ Թա'ամը մուգատուէս չայինինի իճրա էթտիքտէ էմր օլունան լիսլասը կիչէր մի»։

«Փափասընըզ գինաքեար եալսօտ գումարընը ևա պէքրի՞ մի, Օյուն իրատէսինի օգուտռւ մու, Դասլրիսթանընըզ Թուգտիս օլունտու մու, Դասլրէրին պաչլարը տոխիա Ղարպա տօղրու եավլըլըր մը, Ճէմա-աթընն ճիւտիչի 'իպատէթխանէլէրէ կիրիպ չըգտըգլարը գէման Թա-ամը մուգատուէս սօֆրասընա տօղրու սէճատ էտէրլէր մի»։

Պու միսիլիւ չէյլէր 'սյան աշիքեար կէօսթէրիր քի Ինկլիզ քիլի-սէի իւգէրինէ բայիհէլի միսիոներկէ տահա քէտրէթ իւգրէ պուլու-նուպ, ևինէ միւճէտտէտէն իսլահաթա միւհթաճ իտի, Լօտ Ինկլիզ քիլիսէսինին րէյիսի օլտուղու հալտէ (ևա'նի՝ րէյիսի րուհանի, գլուա Դըրալ օնա թէֆավվուգ էթտի) վիւքեալանընն րէյիսի տոխի օլ-տուղու միսիլը, Լօնտրա էպիսգօփօսու ճուքսօն՝ Լօտ իլէ հէմկֆ-քեար պի'ր ատէմ օլուպ, պաչ խազնէտար մէմուրիյէթինէ տոխի նայիլ օլտու, վէ էքսէրլէյ էպիսգօփօսլար՝ մէմուրիյէթի 'ատիյէյ տոխի նայիլ օլմուգ սէվտասընտա իտիլէր։

Լօտ տէֆ'աթէն սալիֆ իւգիքր էէյթօն 'ալէյհինէ ինանկիյէթսիզ վէհհէթ հիւքմի 'ազապ օլունտուղու կիպի, պաչգա 'սլիմ վէ սին-տար ատէմլէր 'ալէյհինէ հիւքմ'իլան վէ իճրա էթտիրտի։ Նիհա-յէթտէ Թ. Ի. 1637 տէ մազպուտ էհալիտէն չօգ զէվաթընն Ա.մէրի-գայա ֆիրար էթմէքտէ օլտուղու մալիւմ օլտուղունտա Խալիսխինին ֆիրար էթմէկլէրի սիպէ նէհի օլունտու։ Խալիսխին նէ Ինկլիզ էրա-տա ասապիչ իւգրէ գալապալիրլէր իտի, նէ տէ աէլամէթի՝ զարիպ տիյարլարտա արայապալիրլէր իտի։ Պունուն կիպի զուլմ՝ վէ մէք-բուհ վէ մէ'սուն ինանկիյէթսիզլիգ թէվարիխի ինանկիյէտէ նատի-րէն պուլունուր։

Լաքին պունուն նէթիճէսի Դըրալ իլէ Լօտրն իւմիտ էթտիքլէրի-նին 'աքսինէ վուգուա' պուլտու։ Զիրա հիւքմէթին պու տէյէ-ճէտէ հագգընըզ օլտուղունու կէօրտիւքլէրինտէ, էհալի պիրտէն տա-յազա գուլգըզ հէման էքսէրհսի Խալիսխին թարաֆընտան օլտուլար, վէ Խալիսխին օլմայանլար հէման Փափավի Ի'թիպար օլունալար ի-տի՝ ճայիզ օլուր իտի, գլուա պիլա չիւպհէ տիվանը փափավինին միւսթագլիսինի թանըմագտան պաչգա՝ փափավիլէյտէն չօգ միւ-թէֆէրրիգ տէյիլ իտիլէր։

Digitized by Google

ՅԱՄԱԼԸ ՍԱՆԻ

ՍՓՕՉԻԱԼԸ ՄԻՒԹԷ՝ԱՀԻՏԻՃՆ

Թ. Ի. 1637 տէ Հազ մէվխմինտ հիւքիւմէքին էմրի իւէ Թէէլիֆ օլունճուչ տու՝ա քիթապը րէամէն Սքօչիա ՝իպտիէքխանէլէրինտէ օգունանճագ իտի։ Լաքին անընճ իւզէրինէ էհալի պիւ իթթիֆագ այաղա գալդըշտըլար, վէ հիւքիւմէք օլ գատար մուգավէմէք մէ յատան պուլտու քի, Գըրալըն էմրի իմրա օլունանմատը, վէ էքիտէն Թէքրար օլունտու իսէ տէ, իմրասը միւքէմմելիզ պուլունտու։ վէ Սքօչիատան չօգ ՝արզուհալլար Գըրալա կէօնտէրիլմի իսէ տէ, Գըրալ անլէրի գատըլ էմմէտի, վէ ՝արզուհալլէրին կէօնտէրիլմէսինի նէհի էքտի։ Գունուն իւզէրինէ էհալի վէ պախտուսուս միւ՝Թէպէրան պիյատէսի իւէ զազանլանաք օլարատ գավիլէնտիլէր, վէ միւ՝Թէպէրանատան ՝իպարէք պիր մէճլիս աթի իւզ զէքր փրօՔէՔթօնամէյի Թէէլիֆ էտիպ իմզա էքտիլէր։

1. «Գիլա չիւպհէ Սքօչիա էհալիսինին՝ Գըրալընա ՝արզուհալ էքմէյէ հագգլարը վար տըր»։

2. «Աէրսիհագօմօսլար վէ էմիհագօմօսլար Քա իթթիհամ օլունտուգլարը ճիւնհալարտան Թէպրիյէի գիմմէք էտինճէյէ գատար պու մէմալիքտէ կէրէք քիլիսէվի կէրէք ՝ատի մէհքէմէտէ հագիմ քիւրսիսինտէ օթուրմալը տէյիլ տիրլէր»։

3. «Հիչ պիր իրատէի ս՝լէյէ ՝իլսանը՝ քէնտի հուզուգումուզը Քալէպ էթմէքտէն պիգի գօրգուԹմազ»։

4. «Տուա՝ քիթապը վէ գանուն քիթապը պիգիմ քիլիսէմիզին մէճլիսի ՝ումումի Թարաֆընտան վէ փարլամէնթօ Թարաֆընտան գապուլ վէ Թաստիգ օլունմայընճա՝ անլէրէ րի՝այէք էթմէտիյիմիզ հալտէ նէ պիզ նէ Թարաֆտարլարընըզ պիր նէմ՝ զարար չէքմէյէճէյիզ»։

5. «Էյէր պու պէտուա՝աԹլար սէպէպսինտէն պիր Թիւրլիւ իխԹիլալ մէյտան պուլաճագ օլուրսա, պիզ մէսուլ օլմատըղընըզը իանատ էտէրիզ»։

6. «Ու խուսուստա ԹուԹտուղումուզ մէպալէէր վէ մուա՝մէլաԹ անճագ խալահաԹը քիլիսէնին վէ մէմալիքիմիզին հուրրիյէԹ վէ գանունլարընըն մուհֆուզ օլմալարը իչիւն օլտուղունու իանատ էտէրիզ»։

Հիւքիւմէք Սքօչիատա վուգու՝ պուլան իխԹիլալ վէ պէօյուք ճէ-

Digitized by Google

մուս'թլատան գօրագարագ էմի էթուի քի գալապալըգ տաղըլըպ անձագ մուրախատա մէճիսլէրի իլէ միւչավէրէ էտէլէր։ Գունուն իւզէրինէ տէօրթ այրը մէճլիս Սքօչիատա թէչքիլ օլունատու. ափրի պէ յզատէլէրուէն, տիկէրի պէօյիւք միւ'թէպէրանատան, տիկէրի էհալինին մուրախատալարընատան վէ տէօրտիւնճիւսիւ երէցլէրուէն 'իսարէթ իտի, վէ պու մէճլիսլէր ափրիսափրի իլէ խթիչարէ էտէյլէր իտի, չէյլէ քի անլէրին սօն գարարը՝ Սքօչիալըլարընն ճիւմլէսինին գարարը ի'թխսար օլունասիյիր իտի։

Գու մէճլիսլէր ունէրին պիլ իթթիֆագ Թ. Ի. 1590 տա Գըրալ Շէյմս իլէ պէրաապէր 'ագտ էթտիքլէրի իգրարնամէյի թէէքիտ էտիպ, սօնկրա ափի իւզ գիքր վէճհլէ գամի վէ չէտիտանէ թէա'հիւտ էթտիլէր։ Պէօյլէճէ տախի «Միւթէ'ահիտինին» տէնիլտիլէր։

«Փարլամէնթօ Թատրոքընատան Թաստիգ օլունան իգրարնամէյի տինի հագիգէյէ չամիլ օլուպ, Հալիֆինին եալընըզ էսասը օլատուղունա ճան ու տիլտէն ի'թիգատ էտիպ, տուտուգլարը իլէ իգրար վէ էլլէրի իլէ իմզա էթմիշ օլտուգլարընը խնատ էտէրլէր։ Գա'տէհու 'ատաթը տափտավիյէտէն իքրահ էտիպ, մէքրուհ ի'թիպար էթտիքլէրի ա'տաթը պէր թէֆսիլ գիքր էթտիլէր, վէ ա'տաթը մէզպուրէտէն հանկլըը Սքօչիա քիլիսինէ՝ Քէլամուլլահա մուղսիրէն կէթիրիլսի իսէ, անլէրէ սլուքիւն գուտուրէթլէրի իլէ մուգավէմէթ էթմէյէ թէա'հիւտ էթտիլէր. վէ 'էօմրլէրինին սլուքիւն էյամընատա Սքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի ասլիյէսինին հէր հալտէ վէ հէր նէվ' մուխաթարատա, կէրէք ճէսէտլէրինէ կէրէք բուգի ճէզատա բուհլարընա կէլէն ճէզալէր նէ իսէ, տէրխաթըր էտէրէք, վէ ճիւմլէ գալալէրի թէֆթիչ էտէն Բապալ Ալլահը չահիտ թուքարագ թէա'հիւտ էթտիլէր։ Պիր տէ Քրիստոսուն Ինճիլինի վէ վաթանլըրընըն հուգուգունու վիգայէ իլէ իհգագը հագգ վէ տիւմէնլէրինին ինհիտամը պասլընատա զաթը միւլուքեանէյէ իհթիրամ իլէ ճան ու տիլտէն, վէ րիյատան պէրի օլարագ, օնա թասլի' օլմաղա թէա'հիւտ էթտիլէր։ Հէմ տէ Փարլամէնթօնուն չէրէֆ վէ հուգուգունու վիգայէ էթմէյէ թէա'հիւտ էթտիլէր, վէ պու 'ահուը նագզ էթտիքլէրի հալտէ էն աղըր լանէթլէրի քէնտիլէր իւզէրինէ տա'վէթ էթտիլէր»։

Գուրատա Միւթէ'ահիտինին 'ահուլընըն եալընըզ խիւլասասընը վէրտիք խէ տէ, Սքօչիալըլարըն նէ գատար գավի մէրամ իլէ հիւքիւմէթին զուլմ վէ հագգսըզլըղընա մուգավէմէթ էթտիքլէրի, վէ քէնտիլէրինի նէ գատար աղըր նէզր վէ 'ահուէր իլէ պաղլատըգլարը աչիքատար օլուր։ Միւթէ'ահիտինն իլմի իգամ էթտիքլէրի իչ նէ գատար աղըր վէ միւհիմմ, վէ անըն նէթիճէլէրի նէ գատար վասի' օլաճաղընը պիլա չիւփհէ էյիճէ ֆէհմ էթտիլէր։ Վէ պէօյլէ թէա'հիւտ էտէ'լէր Սքօչիալըլարըն պէօյիք էքսէրիյէթի իտի։ Անճագ էվվլխագօֆօսլարըն քիւչիւք թարագֆը թէա'հիւտ էթմէտիլէր։

Digitized by Google

Էվվէլա Գըրաւ վէ անըն Թաւրաֆը Աքօչխալըլարըն Թէ՛ահիւա էթ-մէքլիքտէ օլան ատպաթըրը լայըգ իւլ Փէհմ էտէմէտիքլէրինտէն, եվնէ քէնտի հազգսըզ մաթլուպաթընը եւրիւթտիւրմէյէ չալըշտըրար խէ տէ, Աքօչխալըլար պիր գաթ տահա գավվիէնիպ ղազատնաք օլտուլար։ Շէօյլէ քի Գըրաւ մաթլուպաթընա րիյազ վէրմէյէ մէճպուր օլտու։ Տու՛ա քիթապը վէ գանուն քիթապը վէ «ա՛լա գօմիսիօն» մէճլիսինին ուլուհիյէթինի լազվ էթտի։ Թ. Ի. 1580 տէ 'իլահ օլուանմուշ իգրարնամէյի Թաստիգ էթտէ, պիր մէճլիսի 'ումումիի քիւհէվինին Թէշքիլ վէ Փարլամէնթօնուն Թէճէմմիւ' էթմէսի իչիւն սէօզ վէրտի։ Վէ Թ. Ի. 1638 իչիւն մէճլիսի 'ումումինին Թէճէմմիւ' վէ Թէշքիլ օլուննմասը Թա՛յին օլուննտու։ Գու մէճլիս պիթթապի՝ Թէշքիլ օլուննտուղու հալտէ հէման քիւհիյէն միւԹ'ահիտիյնտէն 'իպարէթ պուլուննտու, վէ քէնտի մէմուրիյէթինտէն իխրաճ օլուննմուշ օլան վա'իզլէրին պիրի, Հէննտէրսըն խամինտէ, մէճլիսին րէյիսի օլմագ իւզրէ ինթիխապ օլուննտու։ Վագա՛ա էֆֆագօփալար վէ անլէրին Թաւրաֆը պու մէճլիսին ղայրի մէշրու' վէճհվէ Թէշքիլ օլուննմասը հազգընտա րէսմէն չիքեայէթ էթտիլէր։ Լաքին Գըրաւ՝ մէճլիսի Թանըյըպ, վէքիլի՝ եէտի կիւն գաւտար մէճլիստէ օԹուրտու, լաքին սօնկրա վէքիլի մէզկուր մէճլիստէն հիւքիւմէթ եալընըզ զարար իսապէթ էտճէյինի կէօրիպ, ուզուն պիր նուԹգէտէրէք Գըրաւըն ունէյրին մաթլուպաթընա նասըլ չէֆգաթանէ րիյազ վէրմիչ օլտուղունու իխթար իլէ մէճլիստէ րէյիսի րուհանիլէրտէն ղայրիլէրին պուլուննմասընտան տօլայը չիքեայէթ էթտի։ Գա՛տէհու մէճլիսին տագըլըպ եէնիտէն 'ազասը անճագ քիլիսէ խատէմէսինտէն 'իպարէթ օլան մէճլիսին Թէշքիլ օլուննմասընը Թէքլիֆ էթտի։ Լաքին մէճլիս Թէշքիլիֆի մէզկուրուս րէյտտ էտիպ աքի իւզ պիքր գարար իլէ քէնտի մու'ամէլաթը հուրրիյէթինի Թաստիգ էթտիլէր,

1. «Գու եազըն վագըԹլարտա քիլիսէ միզէ ա՛տաթը մէկրուհ խտաալ օլուննուճայա գաւտար քիլիսէ խատէմէսի օլմայան մուրախասալար մէճլիսլէրիմիզտէ տուսմա օԹուրուրլար իտի»։

2. «Գըրաւըն եախօտ վէքիլինին մէճլիսիմիզտէ օԹաւրմասը րէյ սահիպի օլարագ տէյիլ, անճագ էզմինէյի գաւտիմէտէ հիւքիւմտար-լարըն մէճլիսլէրի Թաստիգ էթմէք գիւ'իւմիւննտէ օԹուրտուգլարը միսիլլու օԹուրուրլար»։

3. «Գիկմ քիլիսէ միզին գապուլ վէ Թաստիգ օլուննան ուսուլ վէ Թա՛լիմաԹը էսասիյէսինինտէն աչիքտար տըր քի, քիլիսէնին մէճլիսլէրինին Գըրաւ Թաւրաֆընտան տուպգըլմասը եախօտ պիր վէճհվէ մէճ՛ օլուննմասը պիզգըԹ ղայրի մէշրու' պիր չէյ օլտուղու միսիլլու, Գրիստոս Թաւրաֆընտան քէնտի քիլիսէսինէ իհսան օլուննան խմԹյազաթա խալէլ կէթիրիր»։

Digitized by Google

4. «Մէճլիսիմիզին Գըրրալ Թաւրաֆընտան տաղըլմասը՝ նէ փարլամէնթօնուն նէ քիլիսէնին պիր գանունու իլէ, նէ պունտան էվվէլ վուգու' պուլան պիր մուա'մէլէթ իլէ հագգ պիր մու'ամէլէ տէ յոք Թաւտիգ օլունասըլիր»։

5. «Շիքեայաթըմըզ խուսուսունտա Թէրզիյէ օլունմայընճա մէճլիսիմիզի տաղըլմագ՝ միլլէթիմիզի իխթիլալ իւզրէ այրագըպ, հագգընըզը հագգ էվվէլք իւմիտի իսէ՝ 'ումումէն տիգի մէյուսիյէթէ տիւշիւրմէք տէմէք օլաճաղը աշիքքար տըր. զիրա օլ հալտէ չիքեայաթըմըզ Թաւհգիր օլունուպ, միւճրիմլէր տախի ճէֆիասըզ գալաճաղը մա'լիւմ օլմուշ օլուր»։

«Գինաէն 'ալէյհ պու մէճլիսին տէվամ էթմէսի լազըմ տըր, Թա քի վուգու' պուլան մազարրաթ վէ մէքրուհաթը մէյուտանա չըգարըպ անլէրէ պա'իս օլան զէվաթը Թա'զիր էտէրէք հագիգաթ Ուլլահըն պու տիյարատա խալխանէ վէ հուրրիյէթ իլէ նէչր վէ իշգաս օլունմասընտա պիր Թարիգի վասի' հալըրլանա, վէ պու մէճլիս չէրի', քեամիլ վէ քեաֆի սահիպի հիւքիւմէթ տէյուտ ի'թիապար օլունուպ, անընճ ճիւմլէ գաւրարլարը պու մէմալիքին ճիւմլէ Թէսա'ալարը Թաւրաֆընտան հըճգ վէ րի'այէթ օլունաճագ տըր»։

Գա'տէհու մէճլիսի մէզկուր 'ադաթ վէ 'իլմի էթտիյի գանունէլար վաահիթասը իլէ սաւիգի իւզ զիկր տու'ա քիթապը վէ գանուն քիթապընը րէտտ էթտիքտէն պաշգա Իմիհագօփօսլուղու լազվ էթտի, Իմիհագօփօսլարը 'ազ էթտի, վէլհասըլ Եզէյէ ուսուլի քեամիլէն ի'աոէ էթտի։

Տաղըլմազտան էվվէլ մէճլիսի մէզկուր Գըրրալ քէմալի իհթիրամի իլէ պիր մէքրուհ եազըպ անընճ վէքիլինտէն չիքեայէթ էթտի, վէ րիճա էթտիլէր քի Գըրրալ անլէրէ էմին Թէսա'ալար տէյուն եազար էտէ։ Ինկիլիթէրրա էհալիսինէ տախի պիր մէքրուհ հազըրլայըպ քէնտի մուա'մէլէթընը Թաւտիգ էթտիլէր իսէ տէ, Գըրրալ Թաւրաֆընտան պու մէքրուհ պունտան նէչրի մէնի' օլունտու, վէ անընճ եէրինէ Գըրրալ Միւքի'ահիտխինին իխթիլալ էտիճիլէր օլտուգլարընը իանատ էտէն պիր իրաւտէ 'իլան էթտի։

Պէթթաալի' վէ պիզ զէյուրէ պունուն կիպի վուգու'աթընճ նէթիճէսի անճագ մուհարէպէտէն 'իպարէթ օլմազ տըր, վէ Սքօչիալըլարընը իլի իվամ էթտիքլէրի ճէհաատըն գան տէօքիւլմէքճիհին խիթաամ պուլմասը միւճքին օլմայաճաղը քէնտիլէրինէ մա'լիւմ օլտու։

Ծունիս 26, Թ. ի. 1639 տա Գըրրալ՝ Սքօչիալըլար իւզէրինէ 'ասքէրլէրի իլէ հարէքէթ էտէճէ յինի 'իլան էտիպ, ազ վագըթ զարֆընտա 21,000 նէֆէրտէն 'իպարէթ 'ասաքիր Մէճմումէ' էտիպ, 16 'ատէտ հարպ սէֆինէսի Թէտարիքէ էթտի։ Սքօչիալըլար տախի Թէտարիքան կէօրմէյէ պաշլատըլար, լագին անլէրին մուհարէպէ իշնէն օլան լէվազիմաթը չօգ նօգսան պուլունտու։

Digitized by Google

Գըրալ Յասաքիրի իլէ պէրապէր Սքօչիա իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէք իւզրէ իքէն քէնտի Թարաֆընտան պուլունան մէմուրլէր վէ մի՛թէպէրոնըն ճան ու տիլտէն մուհարէպէյէ կիրիշմէտիքլէրինի կէօռտիւնտէ, Սքօչիալըլար իլէ միւտաֆէհէնայէ՛ տուտ էթմէյ հապըր պուլունտու։ Գու մու՛ահէտէնամէյ կէօրէ՛ վուտու՛ պուլմու՛չ օլան միւշքիլաթ վէ միւնազա՛ռաքըն Թէսվիյէտ սօնկրա Թէնէմմիւ՛ էտէճէք մէճլիսի քիւիսէվիի՛ ուսումի իլէ՝ Թէչքիլ օլունմամտ Փարլամէնթօյա հավալէ օլունմամտ իտի։ Գունուն իւզէրինէ Գըրալ Յասաքիրինի տաղըտըտ, Սքօչիալըլար զաւաթ օլունմու՛չ օլան խԹիհքիւտամքըր Գըրալա Թէսլիմ էթտիլէր. Ֆագաթ սօնկրա վուտու՛ պուլան վուտուա՛Թտան աչիքտար տըր քի, Գըրալ հիլէ իլէ Սքօչիալըլարա մու՛ահիլէ էթտի. վագըթ գազանմագ խԹէտի։ Մուգաֆիլէ վէ մու՛ահէտէ յէ կէօրէ մու՛այէն մէճլիս վէ Փարլամէնթօ Թէնէմմիւ՛ էթտի, լաքին Գըրալ Սքօչիալըլար իլէ մուհարէպէ էթմէտիկի հալտէ անլէր իլէ օյուն էթտի, վէ անլէրին մէճլիսլէրինին գարարլարընը Թաստիգ էթմէ յիւղ էրԹէսի սէնէտի մուհարէպէ յի ենէճ աչմազա գարար վէրտի։

Սքօչիատա վէ ԻնկիլԹէրրատա հիւքիւմէԹին զուլմունա գարշը մուգաֆիլիԹի էհալի միւսաֆիր օլարագ, վէ պիլ խԹիխֆագ մէ յտան պուլտու. անճագ Սքօչիալըլար Թարաֆընտան էվվէլտէն խալհաֆԹը քիլիճէ տահա միւքէմմէլ պուլունտուղու միսիլիւ, մուհապէԹի հուրրիյէԹ վէ ճէտարէԹ վէ սէպաթ զիյատէ իտի։ Գըրալ վէ Լօնտըն սահապէԹի իլէ Ինկիլիզ էմիճագօֆիսլարընն պիր Սինօտ մէճլիսի Մայ. Թ. ի. 1640 տա Թէճէմմիւ՛ էթտի, վէ օլ սինօտտուն՝ իլան էթտիկի գանունլարտան պա՛զըլարընըն խիւլասասը պու իտի, եա՛նի՝ «ՀիւքիւմէԹի գըրալիյէ սէլահիյէԹի իլահիյէ իլէ գայիմ տուրուպ, Գըրալլարա զէվաԹը՝ տախկ վէ քիլիսէվիյէ իւզէրինէ գուտրէԹի միւտաֆիլէ՝ խԹա օլունուր։ Գըրալլարա քիլիսէի մէսիհիյէ նազարէԹի՝ խԹա օլունուպ, ճիւմլէ մէճլիսլէրի Թէչքիլ էթմէք անլէրէ մախտուս տուր։ Մէմալէքի միւլիւքտանէտ հիւքիւմէԹի գրալիյէտէն ղայրի պիր նէվ՝ հիւքիւմէԹի միւսԹագիլ իհտաս էթմէք՝ Գըրալա խիյանէԹ էթմէք տէմէք տիր վէ պիր ա՛ճէպտէն, հէր նէ օլուրսա օլսուն, Գըրալ՝ ա՛լէ յհինէ միլահլանմագ Հալահ Թարաֆընտան Թա՛յին օլունան հիւքիւմէԹ՝ ա՛լէ յհինէ մուղայիր իշլէմէք տէմէք տիր։ Վէ պիր փափտա պու խյզահաԹը՝ ա՛լէնէն օգուամագլըղը իհմալ էտէրսէ, մուվագգաԹէն՝ ա՛ռղ օլունարագ պիր վա՛ղընտա եա պիր նուԹքը ըհամիտէ պուլունա մուղայիր պիր մէճլէ ԹուԹարտա, աֆթօրս օլունմագ տըրտ։

Գունուն կիպի գանունլար օլ հիտտէթ վէ հարարէԹ վագԹինէ ղայէԹլէ մուճտահիտէԹիղ օլուպ, Ինկիլիզլէրի տահա զիյատէ Թէշվիգ էտիպ անլէրին Սքօչիալըլար իլէ իԹԹիֆագ իւզրէ պուլունմալարընա սէպէպ օլտու։ չէօյլէ քի խքինճի տէֆ՝ա օլնուրագ Գըրալ

Digitized by Google

Զարլզ Սքօչիա հուստուտունա վասըլ օլտուղու հալտէ, 'ասքէրլէրի Սքօչիալըլար իլէ հէմֆիքեար օլտուզլարընտան պիթթասաի' անլէր իլէ ճէնքէշմիշլէր իտի։ Սքօչիալը 'ասքէրլէր Նիւքեասըլ չէհրինէ գան տէօքիւլմէքսիզին զասլթ էթտիլէր, վէ Գըրըալ եինէ Սքօչիալըլար իլէ անլէրին թալէպ էթտիքլէրինէ կէօրէ միւսալէհէնամէ 'ապտ էթտի, վէ մուա'հէտէնամէնին մուհիմմ չարթը պու իտի քի չօգ վազըթտան պէրու թէճմիւթ' էթմէմիշ ալիր Ինկլիզ Փարլամէնթօ թէչքիլ օլունաճագ ուըր։

Հալա ապչքեար օլտու, վէ սօնկրա տահա ապչքեար օլաճագ ուըր քի Գըրըալ Զարլզըն կէրէք Փարլամէնթոյա կէրէք Ինկիլթէրրա էհալիսինէ կէրէք Սքօչիալըլարա ուօղրու օլուն մուա'մէլաթը միւրաջաըլըգ վէ խիյանէթ իլէ օլտու։ Գօրգտուգու հալտէ զուլմ վէ թէ'աստի իճրա էթմէքտէն չէքինիպ էհալիսինին հագգ մաթլուպաթընը թէրգիյէ էթմէյէ չալըշտըրտը իտի։ Քէնտի թարաֆը պիր միգտար քէսպի գուվվէթ էթտիյի կիպի եինէ հուգուգը էհալի վէ Փարլամէնթոյա թէճաւուզ էթմէյէ պաչլատը։ Զարէ պուլապիլսէ իտի Սքօչիա իւգէրինէ հիւճիւմ էտիպ անըն էհալիսինին այադը ալթընա ալըր իտի։ Անըն գաստը հագգալըգ վէ միւթէքէյիպիր ճէֆաքեարլըն գաստը իտի։ լաքին մէմալիքինին էհալիսի Քիթասալը չէրիֆ վասիթասը իլէ հէմ իմթիյազաթընը հէմ տէ վազիֆէյի զիմմէթինի պիլիպ, հալա կէչճէք Ֆաթըլտա ալէյհան օլունաճաղը վէճհիլէ հուգուգունու վիգայէ էթմէյէ գալգըշտըլար։

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

«ՈՒԶՈՒՆ ՓԱՐԼԱՄԷՆԹՕ ՄԷՃԼԻՍԻ» ՎԷ ԱՆԸՆ ՆԷԹԻՃԷՍԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Գու մէճլիս, Ինկիլթէրրա թէվաբիխէնտէ, կէրէք թէվաբիխի 'ատիյէ կէրէք թէվաբիխի քիւխէվիյէ օլսա, ֆէվգ իւլ 'ատէ վէ էհնասլսիզ տէրէճէյէտ չէօհրէթլի սիր մէճլիս իտի։ Թ. Ի. 1640 տա թէճէմմիւճ' էտիպ պա'զը թաթիլլէր իլէ օն սէքիզ սէնէ զատար տէվամ էթտի, վէ ոնընն մուա'մէլաթընընն նէթիճէսի օլարագ հիւքմէտի 'ատիյէ

վէ հիւքիւմէքի քիւիսէվկիէտէ թէպէտաիւլարը խայլիկէ վէ միւհիմմէ վուզու՝ պուլտու ։

Տիզգաթա չայան պիր չէյ տիր քի օլ մէճլիսին ՝ատլաջիները էքսէրիսի Խալիսկինտէն տէյիլ ասճաց ձէյին վէ Զարուզ Գըրալլարըն վազգինտէ մէկտան պուլմուշ օլան պէտա՝թ վէ ՝ատաթըը պաթըլէ վէ զուլմաթ խուսուսունտա Խալիսկին իւլէ հէմգիքեար իտիլէր ։ Վազգա՝ա Ինկիլիզ քիւիսէսինին ուսուլի գատիմէսինին իպգա էքմէկը խաթէտիլէր։

Գու մէճլիս Նոյ · Յոտ թէնէմմիւ՝ էտիպ ատօրթ ՝ատէտ տէօյիւք գօմիթէ թէչքիւլ էքտիւլէր ։ Գիլա չիւպհէ օլ մէճլիսին էվվէլքի մուա՝մէլաթը վէ գարարլարը Ինկիլիթէրրա վէ Աքօչխա էհգախինին տորզու վէ մէրամլարընը պէ յան էքտի ։ Անըն իչիւն պուրատա պիր նուքտուտն պիր իսթիխրաճ վէրիպ էվվէլքի գարարլարընը զիքր էտէճէ յիգ։ Լօրտ Տիկպի պալատէ զիքր էթտիյիմիպ գանունլար հագգընտա էօյլէ յէրէք տէտի քի, «Փարլամէնթօնուն հուգուգունուն էնիհագօհօնլար թարաֆընտան խաթաղ օլունտուղունու կէօրտիւիճիւղէ հէր պէրիվիզին եւրէյի գալգմաճղ մը ։ ՝Ինայէթ իսմի իւլէ ՝իսհէ ՝իթթա էտէրլէր վէ գապուլ էթմէյէնլէր զէմինտէն վէ սէմմավէթտան մահրում գալմալըտըրլար, եա՝նի՝ թէա՝յիւչլէրի գաթ՝ օլունուպ քիւիսէտէն իհտիաճ օլունուրլար, վէ պու հիւքիւմէտէն պիր վէճհէյէ գուրթուլմագ միւմքին տէյիլ տիր ։ Նոսբել հիյպէթիլ եէմին իւէ քիւիսէ խաուէմէսի պու եէնի գանունլարը գապուլ էթմէյէլի տիրլէր ։ Գունտա ասալր վէ թէհամմիւլ էթմէք միւմքին տէյիլ տիր ։ Գու եէմին պիր գափանճա տըր ։ Ի՝չթէ թէրպիյէ գանունլարընը հըզմէգ էթմէքտիգին խէյլա եօգ տուր տէյտ եէմին էթմէյէլի տիրլէր ։ Ի՝չթէ էվվէլգօհօսպուղուամուզուն ուսուլի միւքէմմէլէսի տօղրուտան էմրը իւլահի իւէ թա՝յին օլունամուշ տէյտ եէմին էտէրլէր ։ Վազգա՝ա էն ՝ատրիճ մուա՝ամիլէրիմիզ չիմնիյէ գատար ասլա պու խատա՝ատա պուլունամատըլար ։ Հիչ պիր խուսուստա գանունլար թէպտիլ օլունասմագ տէտ յու եէմին էտէրլէր ։ Վազգա՝ա հիւքիմէթին պիզգաթ պուտտան սօնկրա քիւճթի սէպէպլէրտէն նաչի անլէրի թէպտիլ էտէճէքլէրի մէմուլ օլունուր։ Գիր տէ գապուլ վէ եէմին էթտիքլէրի չէ յէլէր իչինտէ ՝վէ զայրիհուա՝ լաճգը պուլունտուգունտա, վէ պիր քիմսէ ՝զայրիհուա՝ նէ յէ չամիլ օլտուղունու ասլա պիլիյէմէտիյինտէն հաճճագաթ իւզրէ վէ պէնգի ճալան ՋէրէՀ եէմին էթմիչ օլուրլար ։ Հէմ քիւիսէ խաուէմէսի իճապար օլունտուգլարը հալտէ ՝Հուրր օլարագ վէ հան ու տիլտէն գապուլ էտէրիճ՝ տէյտ եօգմին էտէրլէր»։

Մէճլիսին իլգ գարարլարը պուննլար իտի, եա՝նի՝

1. «Ինկիլիթէրրանըն քիւիսէ խաուէմէսի սինօտ վէ սայիր մէճլիսինտէ թէճէմմիւ՝ էթմիչ օլարագ Փարլամէնթ-օնուն րիզասը վէ թասաւիպլի օլմայընճա քիւիսէ խաուէմէսի եախօտ էհալի իչիւն գանուն տէյտ թուքտուլաճագ, վէ թա՝յիճիթ եախօտ թէրպիյէ յէ տօգանըր

Digitized by Google

օրան պիր նէվ գարար եախօտ նիզամ եափըպ 'իլան էթմէյէ սէլա-հիյէթլէրի ճոգ տուր»։

2. «Պինանէն 'ուղիյհ Քանթէրպըրի վէ Եորք Սէրիխպօփօսլարընըն րիյասէթի իլէ վուգուհ' պուլմուշ օլան Էփիսգօփօսլարըն մէճլիսլէրի Թարաֆընտան 'իլան օլունան վէ Դըրսալ հազրէթլէրինին րիզասը իլէ Էփիսգօփօսլար Թարաֆընտան գապպուլ օլունան գանունլար վէ Թանզիմաթ՝ նէ քիմսէ խաստէմսի իչիւն նէ սույիրլէր իչիւն եանան տէյհ ԹուԹուլմագ կէրէք տիր»։

3. «Սոլիֆ իւզ զիքր մէճլիսլէրտէ 'իլան օլունան գանուն վէ նիզամլար Դըրսալը սէլահիյէթինէ, պու մէմալիքիմիզին գավանլընի էսասսիյէսինէ հէմ տէ փարլամէնթօնուն հուգուգունա վէ Թէպա'ալարըն իմթիյազաթ վէ հուրրիյէթինէ քիւլլիյէն մուղայիր օլան չէյլէրի հավի օլտուգլարընտան, միճիսի իլէթիլսէ վէ զայէթլէ մուզարրաթը տիրլէր»։

4. «Քանթէրպըրի վէ Եորք գըԹա'լարընըն քիմսէ խաստէմսէլէրի Թարաֆընտան Դըրսալ հազրէթլէրինէ 'իԹա օլունան Թէսլիմաթ՝ մէմալիքիմիզին գանունլարընա մուղայիր օլուպ պաԹըլ վէ մէնսուխ ի'Թիպար օլունմագ կէրէք տիր»։

Խուսուսա Փարլամէնթօ պապատէ զիքր էթտիյիմիզ գանունա ի'Թիրազ էթտի, վէ անը նէտիս էթտիլէր, չիւնքի օնտա էփիսգօփօսլար պի զայրի հազդ Փարլամէնթօնուն իմթիյազաթ վէ հուգուգունա Թէճավուզ էտիպ Դըրսալը գուտրէթինի վէ Թէպա'ալարընըն իԹա'աթընը Թահտիտ էթմիչլէր իտի։ Հէմ հիւքիմէթի միւլուքանէնին էսասընը էմրի իլահի իւզէրինէ մէնսնի ԹուԹուգլարը հալտէ՝ պաշգա պիր նէվ' հիւքիմլէ 'ալէյհինէ հիւքմ էթմիչ օլուրլար։

Գա'տէհու Փարլամէնթօ՝ Սէրիխպօփօս Լօտըն մուա'մէլաթընը ԹէՓիչ էթմէյէ պաշլատը։ Անը սաղիֆ իւզ զիքր զայրի մէշԹուտ' գանունլար իչիւն մէտուլ ԹուԹուլար. խուսուսա Աքօչիսլալար Թարաֆընտան Լօտ 'ալէյհինէ տաղըր չիքեայէթլէր Փարլամէնթօյա Թագտիմ օլունտուլար։ Գունուն իւզէրինէ Փարլամէնթօնուն «Մուժմ» մէճլիսինին պա'զը 'ախսար Թարաֆընտան Լօտ 'ալէյհինէ նուԹգլար իրսատ օլունուպ պիԹիւն էհալինին չիքեայէթ էթտիքլէրի զուլմաթ վէ զիյանէթլէրի իչիւն հէման օլ ատէմ մէտուլ ԹուԹուլտու։ Գա'տէհու Թէքզիֆ վէ գապուլ օլունտու քի Լօտ Թէվգիֆ ս-լունուպ մահպուս գալա, Թա քի «Լօրտ» մէճլիսի Թարաֆընտան մուհաքէմէ օլունա։

Ֆէպր. 26, Թ. ի. 1641 տէ «'Ռամուժի» մէճլիս Թարաֆընտան «Լօրտ» մէճլիսի հուզուրունա մուրաժաաթսըզ րէսմէն կիտիպ օնտէօրԹպէնատէն 'իպարէթ չիքեայէԹնամէ իլէ Լօտը իԹԹիհամ էթտիլէր։ Մուրաժաաթսըզ տարին չօղ սօնկրատան Ֆէվգ իւլ 'ատէ չէօհրէՓլի

զէվաթ փիմ, Հասճիտէն վէ Մայնաթա իտի։ Մէզքիւր՝ չիքնայէք-նամէտէ իսնատ օլունտու քի,

1. «Լօտ նիզամ թանըմայան պիր իտարէի հիւքիւմէթ թէշքիլ էթմէյէ չալըշմասը իլէ ինկիլիթերրանըն թանզիմաթընը լազվ էթմէյէ չալըշտը»։

2. «Իրատ էթտիրտիյի վա՝զլար վէ էվրաղտա փարլամէնթօնուն աէլահիյէթինի ինքնար իլէ, Գըրալըն գուտուրէթի միւաթագիլէսինին չէրի՝աթը իլահիյէյ միւթասլըգ օլտուղունու իսնատ էթտի»։

3. «Հաքիմլէրի միւտահանէ իլէ եախատ գօրգուճմազլէ ՝ատաալէթին իճրասընա մանի՝ օլտու»։

4. «Ռէնտի հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէսինի պէհանէ թուէթտաղ հաքիմ միմուրիյէթլէրինի ֆիւրուխթ էտիպ չէրի՝աթա մուղայիրէն Գըրալա տահի պէօյլէ էթմէյէ գանտըրըտը»։

5. «Փարլամէնթօնուն հալա րէտտա էթտիյի գանունլար վէ եէմինի իչինէ մէտաւլ թուէթուլմալը տըր»։

6. «Հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին սէլահիյէթի՝ հիւքիւմէթի միւլիւքանէ իւզէրինէ մէպնի օլտուղունու ինքնար էթմէյէ իլէ, Գըրալըն րէյիսի քիլիսէ օլմասընա խալէլ կէթիրիր»։

7. «Ռիլիճմիզին թա՝լիմաթընա մուղայիրէն ՝ատտաթը փափաֆիյէյի իտխալ էթմէքլէ՝ ինսանիյէթսիզ վէճհէյէ ՝ատտաթը մէզքիւրէյէ մուգայիմէթ էտէնլէրի թէ՝ատտի էտէր»։

8. «Էն ա՝լա մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրէ ախալագը մէզմումէտի օլան զէվաթը թէրքի՝ էտէր»։

9. «Ռէնտինէ մախտուս օլան փապափասլարը Փափիաֆիլէրտէն ինթիխապ էտիպ, անլէրին վասիթասը իլէ Փրօթէսթանթլըգ ՝ալէյհինէ էվրագ նէշր էթտիրիր»։

10. «Ինկլիզ քիլիսէսինի Բօմպէյի քիլիսէ իլէ պարըշտըրմազա չալըշտը»։

11. «՝Վա՝զ էթմէքլիյէ եէտ վէրմէյիպ չօգ ՝ալիմ վէ տինտար վա՝իզլէրի ՝ազլ վէ նէֆի էթտի»։

12. «Ինկլիզ քիլիսէսինի պաշգա տիյարէտտա պուլունան Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրտէն այըրըպ միւթէֆէրրիգ գըլտը»։

13. «Պու եազըլն վազըթլարտա Ինկիլիթերրա իլէ Սգօչիա պէյնինտէ վուգու՝ պուլմուշ օլան միւնազա՝ալար իչինէ մէտաւլ տըր»։

14. «Գըրալը Փարլամէնթօ ՝ալէյհինէ թահրիգ էթմէքլէ մէմալիքիմիզի գանուն վազ՝ էտէն գուվվէթ վէ սէլահիյէթ սահիպի օլան Փարլամէնթօտան մահրում ալրագմազտա տըր»։

Լօտ պու ազըր չիքնայէթլէրի իչիթտիյինտէ, քէնտիսի պէօյլէ ճիւնհալը օլմատըղընը իսնատ իլէ ճէվապ վէրմէյէ րուխսատ տիլէտի, լազքին օլ զէման տա՝վսատը ֆասլ օլունճայըպ քէնտիսի Գալէ՝ հասպէտնա իլգա օլունտու։ Օլ վագըթ առաքի Լօտըն էրրի իլէ էվվէ-

Digitized by Google

լու հապատա իլգա օլունմուշ օլան մահպուսլարըն էքսէրիսի սալը վէրիլմի։ Լօտըն տա'վասընըն ֆասլը Թէէխիր օլունտու, քէնտիսի տավսի հապատա գալտը։ Օլ զէման էվրագըն Թաալ' վէ նէչրի իչիւն միւմանա'աթ օլմատըղընտան Խալիսիյն Թարաֆընտան ա'տաթը տափավիյէ հէմ տէ էփիսգօփօս հիւքիմէթի 'ալէյհինէ չօգ էվրագ Թէէլիֆ վէ նէչրը օլունմագտա իտի։

Գէօյլէճէ ձէյմս վէ Զարլզ Դըրալլար վէ Սէրփիսգօփօս Լօտ վէ անլէրին Թարաֆկիրլէրի ճանիպինտէն ԻնկիլԹէրրայա իսլահաթը քիլինաէյէ միւղայիր օլան իւտուա'ա վէ 'ատաթը պագԹըլէ վէ միւգիրրէին տէֆ'ի իչիւն միւպաշիրէթ օլունուպ, Ֆիլհագիգա իսլահաթը քիլինաէ միւճէտուէտէն Թէտարիք օլունտու։ Օլ զէմանն Փարլամէնթօնուն հէման քեաֆֆէի մու'ամէլաթը ումուրը քիլինէվիյէյէ միւթապէզգ օլտուղու աչիքեար տըր։

Փարլամէնթօ իչինտէ պուլունան պա'զը 'աղալար էփիսգօփօսլուղուն իսլահաթը իչիւն տէյիլ, անճագ անըն քիւվէյէն տէֆ' վէ րէֆ' օլունմասը իչիւն չալըշարագ, էհալինին պիր չօգ քէսանը Թարաֆընտան «Տալ իլէ քէօք 'արզուհալի» Թէամիյէ օլունան հէման օլ մէրասիմըն իճրասը իչիւն հազըրլանմըշ պիր 'արզուհալ Փարլամէնթօյա Թագտիմ օլունտու։ Լաքին պունլարա սահապէթ էտէն օլ զէման գըլաէթ իտի։ Իմէտլա Լօյտ Տիկակի վուգու' պուլմուշ օլան զուլմաթ վէ հագգսըզլըղընն տէֆ'ի իչիւն ղայրէթ իլէ չալըշտը, վէ Դըրալ Թարաֆը 'ալէյհինէ զիյատէ սայ' վէ իգտամ էթտի իտէ տէ, « Տալ իլէ քէօք 'արզուհալի» 'ալէյհինէ չօգ հէրուէյրէթ իլէ նուԹգ էթտի, վէ պիլա չիւպհէ օլ նուԹգտա չօգ հագգլը սէօզլէր սէօյլէտի, նիճէ քի պու իսԹիխպրաճատան մու'լիմ օլուր, եա'նի՝

« Պիր չէյին իսԹի'մալի մազարրաթլը պուլունտուղունտան, անըն էյի իսԹի'մալի ասլա օլմայըպ քիւվէյէն գալտըրըլմասը մուգԹազի տիր տէմէք մանԹըգ տէյիլ տիր։ Էփիսգօփօսլուղուս քիւվէյէն գալտըրմազա րէյ վէյվէզտէն էվվէլ՝ պու իչ չէյէ գանմալըյըմ, եա'նի՝ 1. Չէքսիխիմիզ էզիյէԹլէր Էփիսգօփօսլուղուն ֆէնասյա իսԹի'մալ օլմասընտան տէյիլ անճագ ասուլի էսասիյէ սինտէն նէչէթ էտէր. 2. Պու հիւքիմէթի քիւվէվիյէ եէրինտէ՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան միւչթիհիթա միւպէէլա օլմայան ուսուլի իտարէ Թէքլիֆ վէ Թասթիգ օլունմալը տըր, վէ 3. Թալէպ օլունան ԹէպէտուլաԹը իճրասընըն իմքան վէ սէլամէթինէ իլգամ օլմագլըղընմ լազըմ տըր» ։

Փարլամէնթօ՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան զուլմէթ վէ հագգսըզլըգլարը տէֆ' էթմէք գըմնընտա Լօտ Սէրփիսգօփօսու Թէվգիֆ վէ ասղըր չիքեայէԹլէր սէԹընտա անը հապատա պրագտըգլարը միսիլլու, Դըրալըն հուրմէյէթ վէ հուգուգը էհալի 'ալէյհինէ Թէճավուզ էթմէսինէ եիւզ վէ սանհապէթ վէրէն վիւքեալանըն պիր նուֆուզլուսունու, եա'նի՝ Լօրտ ՍԹրաֆֆօրտը իսԹիհամ վէ իսԹինԹագ էԹ-

Digitized by Google

տիլէր , վէ գաստէն Փարլամէնթօնուն վէ էհսիլինէն իմթիյազաթ վէ հուգուգունու նագզ վէ լաղվ էթմէկ չսլըշմազլէ ճիւնհահ քէսիր իրթիքապ էթմիչ օլտուղու իսպաթ օլտունտուղու հալտէ՝ ազ-չը քէսիլմէթլէ գաթլ օլունտու ։

Գու քէֆիյէթ տահի Գըրսլ Թարաֆընը ղայէթլէ գօրգուտուպ , էհալ վէ հէյեանիէն Թարաֆընըն ճէնապէթ վէ գուտրէմինի պէչան էթտի ։ Գըրսլ տահի ույէղլէճ պիլ իթթիֆագ այաղա գալդընը վէ հուգուգը տալխէլէրինի հագգ էթմէք մէրամընտա օլսուն Քէպա'-լորընա մուգավէմէթ էթմէ չէ քէսպի ճէսարէթ էտէմէտի ։ Փարլա-մէնթօ կիթտիքճէ տահա զիյատէ քէսպի ճէսարէթ էտիպ , Մայ· 3 Թ. Ի. 1641 տէ աթի իւզ զիքր եէմին իլէ քէնտիլէրինի պիր գաթ-տահա Գըրսլ Թարաֆընա գարշը 'իլան էթտիլէր ։ Վագա'տա Գըրսլընը զաթընա հիւրմէթ կէօսթէրտիլէր ։ Պու եէմին իլէ տահի պիւթիւն էհալիյէ եէմին էթտիրտիլէր ։

« Ալլահ էլ Գատիր հուզուրունտա Քէա'հիւտ էտէրիմ քի , հայա-թընմ , գուտրէթիմ վէ մամէլէքիմ իլէ Ինկիլիզ քիրիսթինէն միւթէմէ-սիք օլտուղու իսլահաթը տինի հագիգայի՝ Փափավիլիք վէ պապավի պէտտա'աթլէրընը քեսաֆիֆեսի 'ալէյհինէ վիգայէ էտմէճ յիմ ։ Վէ վա-զիֆէի զիմմէթիմ օլտուղու կիպի զաթը չահանէ յի , չէրէֆինի վէ մէմալիքինի վէ հէմ տէ Փարլամէնթօնուն իմթիյազաթ վէ գուտրէ-թինի, վէ էհալինին հուրրիյէթ վէ հուգուգունու վիգայէ էտմէճ յիմ՝ վէ տու սալիֆ իւզ զիքր Թաստիգ էթտիյիմ տին վէ չէրէֆ վէ իմ-թիյազաթ վէ հուգուգ 'ալէյհինէ պիր վէճհէլ միւչավէրէ եւսնօտ 'ասմէլ էտէն զէվաթա մուգավէմէթ ի է անլէրին հիւքմի 'ազասալը ի-չինն հէր վէճհլէ ղայրէթ էտէճ յիմ՝ վէ էլիմտէն կէլտիյի գաստար Ինկիլթէրրա վէ Սգօչիա վէ Իրլանտա մէմալիքինին պիրի պիրի-նի միւասէլհէ իւզրէ պուլունմազարը իչինն ղայրէթ էտէճ յիմ՝ վէ պիր գօրգու եսնօտ իւմիտ սէպէպինէն եսնօտ պաշգա սէպէպտէն իշ-պու եէմինիմին իճրասընտան Ֆէրագաթ էթմէմ՝ » ։

Գա'տէհու Փարլամէնթօնուն « Ուսմուսի » մէճլիսի իլէ էփիսգօփօս-լարընը րէյլէրի սէպէպինտէն իթթիֆագ պուլամայագաղընը կէօրիւպ, « Ուսմուսի » մէճլիսի էփիսգօփօսլարընը քիւլլիյէն Փարլամէնթօսան իլթագաթ օլունմազարը իչինն չալըշըլըպ ։ Լագին էփիսգօփօսլարընն նուֆուզուպ , վէ խուսուսա անլէրին մէճլիսէ օլան րէյլէրի պուռնա մունի' օլտու ։ Վագա'տա պու չէյ իչինն չալըշանլարընն էյի սէպէպլէ-րի վար իտիյի իչպու չէ յլէրտէն մա'լիւմ օլուր ։

1. « էփիսգօփօսլարընն պէօյլէճէ ուսմուրը 'ատիյէ յէ վագըթ վէր-մէլէրի՝ անլէրին մէմուրիյէթի րուհանիյէսինէ գըմտա պիր չէյ տէր ։ ։

2. « Քէնտի նէզրլէրիւէ մուղայիր տիր , պիրա Թագտիս օլուն-տուգլարը հալտէ քէնտիլէրինի քիւլլիյէն մէմուրիյէթլէրինէ վագֆ էթմէկ յէ Թ'ա'հիւտ էտէրլէր ։ ։

Digitized by Google

3. «Տէ՛ր էն քրիստոս մէճլիսէրի վէ գանունլարը էփիսկոփոսլարըն ուսուլը ՚ատխէ իլէ միւսուլմանլէ էր մէճլէրինի նէհի էթուխլար»։

4. «Էփիսկոփոսլար (երկիրմի ՚ատէտ) Սէրփիսկոփոսլարա (իքի զաթա) իթա՛աթ էթմէյէ եէմին էր միչլէր տիր»։

5. «Անլէրին րիւթպէնի ‘Լօրտ’ մէճլիսինին սայըր ՚ազասընըն րիւթպէնինաէն միւ թէֆէրրիճ տիր, զիրա եանընըզ քէնտի հայաթը միւտաֆի գատար պուլ իսթ իյազաթըն սահիպէ օլուպ, միւրիճլէր օնա մալիք տէյիլ տիր»։

6. «Էփիսկոփոսլար տահա ա՛լա էփիսկոփոսլուգլարա նայիլ օլմագ խուսուսունտա Գըրալա պագարլար», վէ

7. «Էփիսկոփոսլար ՚ալէ յհինէ չիքեայէթ օլունտուղունտա տա՛վանըն ֆասլինին Էփիսկոփոսլարտան ՚իպարէթ օլան մէճլիս հուզուրունտա վուգուս՚ պուլմասը ղայիզ տիր։

Հէր նէ գատար փարլամէնթօնուն ՚ուսուլի մէճլիսինին, իսլահաթ իչուն չալըշմասը Լօրտ մէճլիսինին եա՛նի՝ անըն Էփիսկոփոս ՚ազասընըն, մուգավէմէթինաէն նայի սէվէրէսիզ օլտուս իսէ, երկի իսլահաթ իչուն րէսմէն պիր գօմիթէթէ թարաֆընտան կիւզէլ թէքլիֆլէր փարլամէնթոյա կէթիրիլսէ, վէ պու միւպահասէ սէպէպինտէն էհալի տահա գիյատէ ույանտըլար։

Գըրալ Չարլզ տահի Ինկիլթէրրատա փարլամէնթօնուն չալըշմասը իլէ քէնտի հիւքիւմէթի ՚ալէ յհինէ օլան մուգավէմէթէ մուգապիլ օլմագ վէ Սքօչիալըլարը քէնտի թարաֆընա գազանմագ իչուն Սաղօսթ. 11, թ. ի. 1641 տէ Սքօչիայա գիյարէթ էթմէք իւզրէ եօլա չընգտը. վէ էտինպուրկ չէհրինէ վասըլ օլտուղունտա միւ՚թէպէրանա վէ երէյլէրէ վէ ՚ուսուլի էհալիյէ տօղրու քէմալի լէթաֆէթ իլէ մուա՛մալէ էտիպ, անլէրին պիլ ճիւմլէ մաթլուպաթ վէ իսթիտա՛լարընը իհսան էթտի. Գըրալ էվվէլա մէմուրիյէթլէրինտէն իմրաճ օլունմուշ օլան իրէցլէրի քէնտի եանընտա մէմուրիյէթլէրինի իճրա էթմէյէ թա՛յին էթտի, վէ Սքօչիալըլարըն «Ինկլիզ էփիսկոփոսլուգ՝ Բիթմասը չէրիֆէ մուղայիր տիր» քէլամընա րիզա վէրտի։

Լաքին Գըրալ պէօյլէ միւրայիլիք վէ փէզվ իլէ պիր վագըթ Սքօչիալըլարը թուիստու իսէ տէ, Ինկիլթէրրայա ՚ավալէթ էթուխի կիպի պէօյիւք եանկըզ էթմիշ իտխինի կէօրտու, գիրա Ինկլիզ Էփիսկոփոսլար՝ Սքօչիալըլարտա օլ տէրէճէ թէսլիմաթ էթմիշ օլտուղու իչուն օնա գիյատէտի իլէ կիւճէնտիլէր։ Զիրա պիլա չի պէհ Սքօչիատա հէր նէ սահիհ իսէ, օլ տահի Ինկլիթէրրատա սահիհ տիր, վէ Ինկլիզ Փարլամէնթօ վէ էհալիսի հէման օլ գատար հուրրիյէթ վէ իմթիյազաթ թալէպ էտէճէյի պէս իչթիպահ տըր։ Գու վէճհէլէ տահի Սքօչիալըլար վէ Ինկլիզլէր պիրի պիրինէ մա՛ավէնէթ էթտիլէր։ Մի՛թ՝ահտինէն էվվէլա քէմալի ճէսարէթի, վէ մուգավէմէթ գապուլ էթմէզ թարզ իլէ գալգըշմասա իտիլէր, Ինկլիզլէր պէօյլէ քէսալի

ճէսարէք էքմէդլէր իտի , վէ Ինկիլիզ Փարլամէնթօսու պէյան էքտէյիմիզ փէրվասըզլըգ կէօսթէրմէսէ իտի , Գըրալ Սքօչիալըլարա պէօյլէ իմթիյազաթ ճհան էքմէդ իտի ։

Գա՝ուէհու Փարլամէնթօ՝ վա՝դ էքմէյէ միւգթէտիր օլան երէցլէրին գըլէքթիներ կէօրիւդ , վէ չօգ Թարաֆլըտառան վա՝իդլէր իչիւն ՝արզուհալըէր գաբուլ էքտիքլէրինտէն , « Վա՝իդլէր գօմիթէսի » Թա՝յին էքտիլէր , վէ եվինէ քիլիսէ խաստէմէսինին ախլագ վէ ա՝մանի մէզմումէսինտէն տօլայը չիքեայէք օլունտուղունտա , « Ախլագը մէզմուէ սահիպի Փատիսալար » գօմիթէսի տաճի Թա՝յին օլունտու ։

Գէօյլէճէ Փարլամէնթօ քիլիսէ՝յին իսլահաթընը իճրա էտիպ մէքրուհաթը տէֆ՝ էքմէքլիյի իլթիզամ էքտի ։ Լաքին տաճիմա Լօրտ մէճլիսինտէ պուլունան էփիսգօփօսլար սէպէպինէն իսլահաթ մէն՝ օլունմագտա իտի։ Էփիսգօփօսլարըն ի՝թիրազը տաճի պէյն էն նատ Թէէննի էքմէքտէ իտի ։

Գըրալ Զարլզ տահա Սքօչիատա իքէն, Իրլանտա Փատիսվիլէրի քէնտի հէմֆէհրիլէրի օլան Փրօթէսթանթլար իւզէրինէ գալգըշըպ դայէթ չօգ ինսանլըէթսիզլիք իլէ անլէրի գաթլ էքտիլէր ։ Գու գաթլի նուֆուս Հոկտ. 23 , Թ. Ի. 1641 տէ պաշլանըպ , տզ վագըթ զարֆընտա 200,000 նուֆուսա եագընը Փրօթէսթանթլար պիլա մէրհամէթ, վէ Թայֆէի նիսա հէմ էքՓալ էսիրկէնմէ յէրէք, գաթլ օլունտու ։ Ին զիյատէ հիյպէթլու իսքէնճէլէր իլէ վէ Թա՝րիֆ գապու էքմէզ տէրէճէտէ չէյԹանիյէք կէօսթէրէրէք Փափիսվիլէր Փրօթէսթանթ գօնշուլարը վէ ագրապագալարը իւղէրինէ գալգըշըպ անլէրի ՝իտամ էքտիլէր ։

Գու խաթիրալ պիր գաչ այտան պէրու Թէտարիք օլունմագտա պուլունտու իսէ տէ , Փրօթէսթանթլարըն իսապէրի եօգ իտի, չէօյլէ քի անլէրտէն անճագ ազ պիր միգտարը Փիրար էտէպիլիր ։ Գէօյլէ էմնալըդ գաթլի նուֆուստա Թահրիք էտէն քիմսէյէ իտիյի ԹէՓահհուս օլունտու իսէ , անըն մէտուիյէթի լայըգը իլէ իսապաԹ օլունամատը · լաքին հէր նէ գատար վուգու՝ պուլան ինսանՓսըգլըգ վէ ինսանիյէթսիզլիք վէ մագԹուլլարըն քէտրէթի ԻնկիլԹէրրատա պիր Թարաֆտան եախօտ պիր զաֆտան Թալէպ օլունմատը իսէ տէ , վէ Գըրալ անըն կիպի վուգու՝աԹ ՝ալէյհինէ հիւքմ էքմէյէ մէճպուր օլտու իսէ տէ , եվինէ Իրլանտա Փափիսվիլէրի ԻնկիլԹէրրա Փափիսվիլէրի Թարաֆընտան , խուսուսա Պրոտէսթան, վէ չօգ զանլար զալիպ, Գըրալ Թարաֆընտան տաճի Փրօթէսթանթլար իւզէրինէ գալգըշմագ խուսուսունտա սահհապլէք վէ եվիզ պուլտուլար ։

Գըրալ վէ Գըրալիչա վէ անլէրին Թարաֆը՝ Փարլամէնթօ վէ Սքօչիա իլէ ԻնկիլԹէրրա էհալիսի ՝ալէյհինէ ինԹիգամ իսթէտիլէր , վէ օլ զէմանտա ճիւմլէ Պրիթանիա Փրօթէսթանթլարընը տէհհէթ վէ հայրէքտէ պրագտան վուգու՝աԹ հէմման օնտան նէչէք էքտի ։

Digitized by Google

Գիթթասի՝ պուննուն կիպի վուգու՝աթ փարլամէնթօյու փափաւիլէր վէ սիւ թիւն Գըրրալ Թարաֆը՝ալէ յհինէ գիյատէսի իլէ թէչվիգ էթտի։ փարլամէնթօ Թարաֆընտան Գըրրալա չիթեայէթնամէլէր րէսմէն Թագտիմ օլունուպ, օլ վազըթա գատար թէչիւիր օլունմուշ օլան էփիսգօփօսլարըն՝ սալիֆ իւզ գիբր ղայրի մազպուլ գաննուն լարըն թէչգիլ վէ՝ իլանը իչիւն տա՝վասընըն Գաալը Թալէպ օլունտու։ Օլ արալըգտա տախի հէր Թարաֆտան էփիսգօփօսլար՝ալէ յհինէ՝ արզուհալլար փարլամէնթօյա Թագտիմ, վէ պէյն էն նաս իսթիլալ միէ յտա օլունարագ, էփիսգօփօսլար փարլամէնթօյա կէլմէ յէ ճէսարէթ էտէմէտիրլէրի հալտէ, Գրրալա սիր փրօԹէսթօնամէ կէօնտէրտիլէր, վէ փարլամէնթօյա կիթմէմիշլէրի սէպէպինտէն անընն սիլ ճիւհէ ա՝մալ վէ՝իլանլարը պաԹԹալ օլաճաղընը իսնատ էթտիլէր։

Պունուն իւզէրինէ կիրէք փարլամէնթօ կէրէք է՛հալի՝ էփիսգօփօսլար՝ալէ յհինէ գիյատէսիյլէ ղազասընաք օլտուլար, վէ է յէր Գըրրալ Թարաֆը պու վէ՛ճհլէ փարլամէնթօնուն մէճլիսինի տատղըմագ իւմիտինտէ օլտուլար իսէ, իւմիտլէրինէ մուղայիրէն վուգու՝ պուլտու, գիրա փարլամէնթօնուն հէմ «Ումումի» հէմ «Լօրտ» մէճլիսի սիլ իԹԹիֆագ էփիսգօփօսլարընը արԹըգ փարլամէնթօտա օԹուրմալարընը նէհի էտէն սիր դանուն՝աղտ վէ՝իլան էթտիլէր։

Գըրրալ պուննուն իւզէրինէ փարլամէնթօտան իՀԹիգամ սլմագ մէթրմընտա օլտուրագ, ՝ասաքէրլէրի իլէ փարլամէնթօնուն օԹուրտուդլարը պինայա կիրիպ քէնտիսինէ մուխալիֆ օլան՝ազատան էն մէշհուր զէվաԹը Թէվգիֆ էթմէք նիյհԹինտէ իտի։ ԳաագաԹ օլ զէվաԹ Գըրրալըն մէրքամը հագգընտա խաապէր ալըպ, վազԹ իլէ էմին սիր մահալէ Ֆիրար էյմիչլէր իտի, վէ Գըրրալ պու իչտէ միյէսէր օլամայաճաղընը կէօրիպ, քէնտիսի լօնտրատան չէքիլմէ յէ գարար էթտի, վէ եօրք չէհրինէ կիտիպ արԹըգ Թա գաԹլ օլունմագ իւզրէ կէԹիրիլինճէ յէտէք աալա լօնտրայա՝ավտէք էթմէտի։

Գըրրալ լօնտրայը Թէրք էթտիքտէն սօնկրա, սիրԹասի՝ Թարաֆէ յն՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան իսԹիլաֆընը նէԹիճէսի մուհարէպէյէ օլաճաղընը կէօրիպ, Թէտարիքեաա կէօրմէ յէ պաչչաալըլար։ Իքիսի միլլէԹին իսԹիհքեամաԹընը զաապ էյմէ յէ չալըշտըլար իսէ տէ, տօնանմա, վէ Հուլլ իսԹիհքեամաԹը փարլամէնթօ Թարաֆընտան զաապ վէ ԹէտարրուՖ օլունտու։

Վուգու՝ պուլսըն իսԹիլաֆընն նէԹիճէսի հէման պէօյլէ օլաճաղընը կէօրիսիքլէրինտէ, պա՝զը փարլամէնթօ՝ազասը Գըրրալ Թարաֆընտա կիտիպ, պա՝տէհու փարլամէնթօտան րէսմէն իսխրաճ օլունտուլար։ Անտէն ա՝օնկրա փարլամէնթօ տուհա զիյատէ իմ ԹիՖագ իւզրէ իչինտէ տէվամ էթտի, վէ դարարլարընտա քէնտի ա՛էլսհիյէԹինի Գըրրալընն ա՛էլահհիյէԹինտէն րէսմէն ԹէրԹիՖ՝էտիպ Գըրրալը՝հիւքմէտի միւտաֆիլէ էթմէք իտտա՝ա՛ըրնտա պուլունմասը իչիւն Թագտիհ էթտի։

Digitized by Google

Պիլա չիւպհէ էյէր օլ վագըթլար վէ ուժուրը ՝ատախյէ հէմ ուժուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա Ինկիլիզլէրդէն հալի մու խաթարալը օլ ճաստա խոի, փարլամէնթօնուն մուա՝մէլէթը Դըրալըն հուգուգունա թէճավուզ էթմէքճէն ՝իպարէթ ի՝թիպար օլունուր խոի. Մուա՝մէլէթը մէզպուրէնին հադգ օլմասը՝ Դըրալըն քէնտի վազիֆէյի գիմմէթինէ վէ էհալինին սէլամէթինէ խիյանէթ էտիպ հիլէսի ասպէպինտէն տահա ա՝լէրին ի՝թիմասըննա սէզա պուլունմամասընտան ՝իպարէթ խոի, վէ պու հիւքմ իլէ էկէրչի փարլամէնթօնուն հիսաէթինէ հադգ վէրէմէզսէք տէ, մուա՝մէլէթնա հադգ վէրմէյէ մէճպուր իզ.

Դըրալըն ՝ասաքիրինին փարլամէնթօ ՝ասաքիրի իլէ իլգ տէփ՝ա օլտրագ ճէնգլէշմէսի, սալիֆ իւզ վէրդր Իրլանտա փրօթէսթանթլարըն գաթլինտէն թահմամ ալիր սէնէ ասնկրա, եա՝նի՝ Հոկ. 23, թ. ի. 1612 տէ, էճնիլլէտ վուգու՝ պուլուսպ, իգի թարաֆտա մագթուլլեր միւսաավի օլտու.

Էյէր պիր վաթանըն էհալիսինէն ՝իպարէթ վէ պիրի պիրինէ մուգավէմէթ էթմէքտէ օլան օլ օրտուլարըն ահվալի տէրունիյէ վէ տինիյէլէրինէ նազար էթսէք, արալարընտա պէօյիւք միւֆարէգէթ պուլաճաղըզ. Փարլամէնթօնուն ՝ասաքիրի վէ օրտուսու իչինէ ֆէվգ իւլ ՝ատէ տախյինէթ վէ ախլաղը մէմուտհէ պուլունուպ՝ ճիւմլէ ՝ատի էյլէնճէ վէ օյունլար տէփ՝ օլունտու. Պախուսուս եէվմի մուգատտէս ֆէվգ իւլ ՝ատէ տիգդաթլըճա հըֆզ օլունուր խոի. Իւչ եա տէօրթ տէփ՝ու օլ կիւնտէ ճիւմլէ ՝ասքէրլէր ՝իպատէթի ՝ուժուամիյէ վէ ուզուն վու՝ղար տինկլէմէք իչիւն թէճէմիւ՝ էթտիլեր, վէ օլ թարաֆտա ՝ասքէրլէրիյին էքսէրիսի Ալլահըն գօրգուսու իլէ վազիֆէյի զիմմէթլէրինի իֆա էթմէք իչիւն ճիհատը մուգատտէս տէյու մուհարէպէյէ կիրտիլեր. Իւսուսուսա Օլիվէր Ֆրօմվէլլին թէրպիյէ էթտիյի ՝ասքէրլէր, հէմ ֆէվգ իւլ ՝ատէ ճէսուր վէ միւզաֆֆէր ՝ասքէրլէր, հէմ ճան ու տիլէնէն տինտար ատէմլէրտէն ՝իպարէթ խոիլեր.

Լաքին Դըրալ թարաֆընտա ՝ասքէրլէրին ախլագ վէ ա՝մանի քիլը լիյէն միւթէֆէրրիգ խոի. Անլեր սիլահըզ էհալիյի սօյտուլար, ՝իպատէթի ՝ուժուամիյէ գըլընտը խէ տէ, ի՝թիգատ վէ ՝իպատէթի տինիյէ յի թահգիր էտինլէր չօգ պուլունտու. Վագա՝ա օլ թարաֆտա տահի էյի ատէմլեր վէ ՝ալիմ հէմ տէ տինտար վա՝ղլեր վէ էփխագօփօսլար պուլունտու, գիրա Դըրալ նէ տէրճէ հադգսըզլըգտա պուլունուրսա՝ օնա մուգավէմէթ էթմէք կիւնահ տըր. տէյու թէֆէքքիւր էտինլէր վար խոի.

Էվվէլա Դըրալ թարաֆը պա՝ղը ճէնգլէրտէ գալէպէ էթտի, վէ թ. ի. 1643 իւն իպթիտասընտա Փարլամէնթօ թարաֆընտան ՝ուժուամի տու՝ա վէ Օրուճ իչիւն պիր կիւն, պիր կիւգէլ վէ միւաֆահէն ՝իլանլամակ իլէ, թա՝յին օլունտու. Գու ՝իլանլամտէ ինի՝իգամ բուհուս եա-

Digitized by Google

խօտ թարաֆկիրլիք պուլունմայըպ հագիզի թէվազու՝ վէ թէօվէֆ վէ սիւթիւն էհալի իչիւն խայըրիսհալըդ պուլունուր։ Փարլամէնթօ թարաֆընտան տէվամ իտրէ Դըրալ իլէ միւսալէհէ արանըպ, թարաֆէ յնտէն տէֆ՝աթէն թէքլիֆլէր իրատ օլունարագ պա՝տէլ միւշավէրէ րէտտ օլունտուլար, վէ Դըրալ Փարլամէնթօ կիպի իսթիգամէթ իւզրէ հայրաքէթ էմմէյէ րազի օլսա իտի, սիւ՝րաթէլ միւսալէհէ իւզրէ պուլունմայարը միւմքին օլուր իտի։ Ֆիթաւպի՝ պու մուհարէպէ Ինկիլիթէրրանըն էհալիսի իչիւն զայէթ ազըր պիր չէյ պուլունուպ, դըթլըգ վէ թա՝ուն վէ թա՝րիֆ գաւուլ էմմէզ մէշգուրաթ մուհարէպէյէ րիֆիագաթ էթտի,

Ճէյմս վէ Զարլզ Դըրալլար՝ատտրը փատիավիյէյի իտիալ էմմէք վէ եէվմի մուգատտէտի պօզմագ վէ ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ Փափա կիպի հիւքիւմէթի միսաթագիլէ սիւրմէք՝ վասիթասը իլէ Ինկլիզ քիլիսէսինին ֆիստատ վէ թէտէննիսի իչիւն չալըշտըգլարը միսիլիւ, Փարլամէնթօ քէսպի գաւուրէթ վէ ճէսարէթ էթտիգլէրի հալտէ, ՝ատտրը մէզկուրէյի տէֆ՝ էմմէյէ ֆէվգ իւլ՝ատէ զայրէթլէ չալըշըգլար, վէ պա՝զը տէֆ՝ա հատտէն ղիյատէ հիտտէթ իւզրէ, հագգըզ չէյլէր իչէմէքլէ պիլէ, չալըշըգլար տէնիլիրսէ, ինքար օլունամազ։ Փարլամէնթօ պա՝զը գանունլար ՝իլան էտիպ անլէրի իճրա էթմէքճէ օլտուգտան սօնկրա, Ուէսթմինսթէրտէ թէճէմմիւ՝ էմմէք իչիւն պիր պէյիք րուհանի մէճլիս թէշքիլ էտիպ մէշհուր վէ միւթէպէր վա՝իզլէր, Էփիսգօփօսլար վէ մու՝ալլիմլէր տա՝վէթ էթտիլէր։ Պու մէճլիս հիչ պիր նէվ ուտուլի քիլիսէ իւզրինէ մէպնի թուքուլմամալը սըրը, անճագ թէճէմմիւ՝ էտէնլէր Փարլամէնթօնուն տա՝վէթի իլէ վէ անլէրին միւսթէշարլէրի սիֆսիրը իլէ թէճէմմիւ՝ էթտիլէր։ Վագա՝ա սօնկրա օլ մէճլիսին միւշավէրէլէրինտէն Նրէցի ուտուլըն թէսպիթ օլունմասը նէչէթ էթմիշ տիր։ Օլ մէճլիսին պիրլ ճիւմլէ աչվալ վէ մու՝ամէլատը, վէ Փարլամէնթօնուն օլ մէճլիս իլէ օլան միւնասիպէթի՝ խալահաթը քիլիսէ իչիւն վէ իման իլէ տիյանէթ վէ ավալագըն հաք հըֆզ օլունմասը պատգնտա էվվէլա ղայրէթի խալխէ վէ պիղարազանէ չալըշմագլըգը կէօսթէրիր։ Պու խուսուստա Ինկլիզ քիլիսէսինին խալահաթը իչիւն չալըշանլար՝ Սքօչիալըլար իլէ տախի էթթիֆագ իւզրէ պուլունմագ իսթէտիլէր, վէ Սքօչիալը մու՝ալլիմլէրն տա՝վէթի իլէ օլ մէճլիստէ օթուրտուլար, վէ էվվօփանըն սայիր փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի իլէ միւքաթաթէպէ էտիպ անլէր իլէ միւթթէհիտ պուլունմագ իսթէտիլէր։ Մէզկուր մէճլիս Ցուլ 1, թ ի. 1643 տէ թէճէմմիւ՝ էտիպ, պիր չօգ միւտտէթ թա՝լիմաթըն թէֆահհուսունա սարֆիլէ թա պու կիւնէտէք մի հէյէճէմ ի՝թիպար օլունան իգրարնամէյի հազըրլատըլար։ Փարլամէնթօ վէ մէճլիսի մէզկուր պիւթթունն Ինկլիթէրրա, Սքօչիա վէ Իրլանտա փրօթէսթանթլարը իչիւն պիր՝ահանամէկ հազըրլայըպ,

Digitized by Google

Սեպտ. 23, թ. ի. 1643 տէ րէամէն անը գասպուլ, իմզա վէ 'իլան էթտիլէր։

Օլ սէնէ տախի փարլամէնթօ 'ազասընտան էն 'ալիմ, միւսթագիմ վէ միւ'թէպէր զէվաթտան իքիսի, եա'նի՝ Հասիփտէն վէ փիմ վէֆաթ էթտիլէր։ Համփտէնին հուզուրը վաթանը ֆէվգ իւլ աստէ իսի, վէ հէր չէյի անըն սէլամէթի իչիւն գուրպան էթմէյէ հազըր իսի, ասն սէօզլէրի տախի օնա պագալ իսի։ Անըն վէֆաթը Յունիս 24 տէ, վէ փիմին վէֆաթը Դեկտ. 8 տէ վագի' օլ տուր։

Փարլամէնթօ՝ Դըրալըլար վասիթասը իւէ քիւիսէյէ խոսալ օլունան մէքրուհաթ վէ ա'տաթը փափավիյէ 'ալէյհինէ գալգըպ անըէրի տէֆ' էթմէյէ չալըշըգլարը հալտէ, վէ էփիսգոփօսլար մէճլիսի մէզպուրէ կէլմէթիքլէրինտէ, Փարլամէնթօնուն գարարլարը կիթտիքճէ տահա զիյատէ էփիսգոփօսլուգ ուսուլի 'ալէյհինէ վէ Սքօչիայըլըրըն ուսուլի քիւիսէսինէ միւթապըգ վճճվէ գարարլար վէրմէքտէ իսթիւէր, վէ 'իլան էթտիքլէրի գանուն լուրա իթա'աթը միւսթագիլ թալէպ էթտիքլէրինտէ, վէ 'իպատէթի 'ումումիյէ հէմ տէ 'իպատէթի մախսուսէ իչիւն 'իլան էթտիքլէրի նիզամըն հէր թարաֆտա պիլա իսթիհնա հըզմգ օլունմասընը թալէպ էթտիքլէրինտէ, քէնտիւէր հուրրիյէթի տինիյէյէ մուդայիր վէ քէնտի մէպուէլէրինէ մուխալիֆ օլարագ հարէքէթի էթտիքլէրի ինքիսար օլունմազ։

Վուգուգ' պուլան մուհարիպէյի թէֆթիշլէթ իւգրէ պէյան էթմէքտէ տէրտէսթ պուլունան իչիմիզէ կէլմէզ։ Լաքին իսպիտասընտան սօնունանտէք իքի թարաֆտան մագթուլ օլան վէ մուհարիպէ աչպէպինտէն վէֆաթ էտէնլէր հէման իրլանտատա փասիվիլէր թարաֆընտան գաթլ օլունանլար գատար օլտուղու թահմին օլունմուշ տուր։

Թ. ի. 1644ին Հոկտ. այընտա Լօտ հասպտան մէհքէմէյէ չըգարըլըպ' անըն տա'վասը ֆասխ օլունտու։ Քէնտիսինէ թէպրիյէի գիմմէթի իչիւն հէր ֆուրսաթ իչանո օլունուսխ, անըն մասալահաթը պիր այտան գիյատէ սիւրտիւ, վէ ճիհնէսը թէպէ յիւն իւէ Յունվ. 10, թ. ի. 1645 տէ պաչը քէսիլմէքլէ գաթլ օլունտու։ Գիւս չիսպհ Լօտ պիր պէօյիւք միւճրիմ իսի, վէ գաթլ օլունմասը հագգ իսի։ Լաքին էյէր Փարլամէնթօ անը հասպտա գօյտուգ քիւլիյէն վէ գաթ'իյէն մէմուրիյէթինտէն 'ազ էթմէքլիյէ գանա'աթ էտիպ անը գաթլ էթմէսէ իսի, էգմինէի միւխէսսըրէտէ գիյատէսի իւէ էփիսգոփօս ուսուլի էրպապը թարաֆընտան թագպիհ օլունմագտան գուրթուլուր իսի։ վէ անէրին մուհամմէտընտա ինթիգամ չէյպէսի պէյէքի պուլունուր տէ յու իգրար էթմէյէ մէճպուր օլուրուզ։

Թ. ի. 1645 իպիթասընտա Ուէքսֆրիճ մուհաճէտէնամէսի Դըրալ իւէ Փարլամէնթօ պէյնինտէ 'ազատ օլունտու խսէ տէ, թարաֆէյն

Digitized by Google

տահա մէվատուը մուհիմմէ խուսուսունտա իթթիֆագ պուլսմա-տըգլարընտան, վէ Գըրուլըն վա'ոլարընա իթթիմատ օլունմատըղընտան, միւսալէհ պագի տէյիլ իտի։

Մոյիա, Թ. Ի. 1647 տէ Գըրալ Չարլզ Սքօչիալըլարըն էլլէրինէ էսիր տիւշտիւ։ Քրիսիսէ ուսուլի Երէցի մէպոէլէրի իւզէրինէ մէպնի օլատագ փարլսմէնթօ թարաֆընտան Թաստիգ օլունուպ իճպարէն Լօնտրաստա վէ ճիվարընտա իճրա օլունուր իտի։ Վագա'ա Քրօմվէլլին նուֆուզու իլէ 'ասաքէրի' Էփիսգօփօսլարըն իճպարընա գարչը օլտուգլարը միսիլլիւ Փարլսմէնթօնուն իճպարընա տախի գարչը պուլունտուլար, չէօյլէ քի Քրօմվէլլ իլէ 'ասքէրլէրի պիր Թարաֆտա վէ Փարլսմէնթօ տիկէր Թարաֆտա, իթթիլսֆ վուգու' պուլսուս։ Քրօմվէլլ հուրրիյէթի տինինէյէն հագիգիյէ յի սասպէթ էթմէ յէ չալըշըր իտի։ Վէ Քրօմվէլլ իլէ 'ասքէրլէրին ճիւմլէսի հուրրիյէթի տինինէյէ, էվվէլա Գըրալ Թարաֆընտան լաղվ օլունտուղու միսիլլիւ, Փարլսմէնթօնուն երէյի ուսուլի միսթագիլ իլէ տախի րէֆ' օլունտուղունու կէօրիպ, Ինկիլթէրրան'ըն նիզամաթընըն քեաֆֆէսինէ մուղայիրէն 'Իըրալ Չարլզը' խիյանէթ իշիւն իթթիհամ էտիպ, անը միւհաքէմէյէ ճէլպ էթտիլէր, վէ անըն 'ալէյհինէ իւամէն հիւքմ էտիպ, Ցունվ. 30, Թ. Ի. 1648 տէ անը պաչընը քէսմէրլէ գամլ էթտիլլէր։

Փարլսմէնթօ տաղըլըպ Քրօմվէլլին մէյտանընա մուխալիֆ պուլունմայաճագ պիր եէնի Փարլսմէնթօ պիլսս նիզամ թէշքիլ օլունուպ, հէր նէ գատար Չարլզըն գաթիլինուէն ասոնկրա Քրօմվէլլին նուֆուզու ֆէվգ իլ'ատէ իտի իսէ տէ, անճագ Դեկտ. 16, Թ. Ի. 1653 տէ րէսմէն Գրրալ տէյիլ իլլս «Մուհաֆըզը ճիմմուր» Թանրլրը, վէ օլ վագըթտան թա վէֆաթ էտինճէ յէտէք, ե'անի' 3 Սեպտ. Թ. Ի. 1658 է տէք, Քրօմվէլլ, 'Իըրալ լսմի իլէ թէսմիյէ օլունմատը իսէ տէ, Գըրալըն գուտրէթի վէ չէօրլէթի լէ իտարէյի հիւքմէվէթ էթտի։ վէ քէնտիսի վէ ա'մալի հագիգընտա հէր նէ տէնէթիւէ, պուս ինքեար օլունմամագ քի անըն էյտրընտա Ինկիլթէրրա ֆէվգ իլ'ատէ պէրմաօրտար օլուպ պիր Թիւն Իվրօփատա անըն չէօրլէթի իզհիյատ պուլսմագտա իտի։ Հագիգ վէ հուրրիյէթ վէ իթա'աթ վէ իսթիգամէթ սէվգէն պիր հիւքմատար իտի։ Քէնտիսի ղայրէթլի, հէլի վագար, սասպէթ վէ գարարըլը պիր զաթ իտի։

Քրօմվէլլ տախի ֆէվգ իլ'ատէ զէքեավէթլու վէ չէվգաթլու վէ սահիսլի սիւլագը մէտտու հէ իտի, վէ տիյանէթի հագիգիյէ վէ հուրրիյէթի տինինէյի վիգայէ վէ հիմայէ էտէր իտի։ Անըն էյտրընտա չօգ ուզուն միւտտէթ այն ալէրու իսթիխլալ վէ իսթիլսֆ վէ միւնազա'ա իւզրէ պուլունուէչ օլան Ինկիլթէրրա վէ Սքօչիա վէ Իրլանտա էհալիսի միւսալէհէյէ կէլտիլէր։

Քրօմվէլլին վէ ֆութընտան ասոնկրա Փարլսմէնթօ եինէ թէճէմմիւ' էտիպ եինէ Երէցիլէրին ուսուլի քիլիսէվիյէսինէ սահապէթ վէրիպ,

Digitized by Google

պիր միւտուէթ իչիւն Փրօմվէլին օղլու անըն խալէֆի օլտու խ-
սէ տէ , 'ումումէն Թանըլմատը , վէ քէնտիսի փէտէրի կիպի զէ-
քեավէթլու օլմատըղընտան նայիլ օլտուղու գուտրէթի իպգա էտէ-
մէտի , վէ եէտի սէնէտէն սկըտու Ա քօչհասար Գըրալ Թանըլմըշ օլան
իբրահիմ Զարլզ Գըրալ Թ. Ի. 1669 տա հիւքիւմէթ ի'ատէ օլունտու,
վէ Թա'ահմիւտ հէմտէ զիյատէփ իլէ էսէֆ օլունամագ չէյ տիր քի,
սլ գատար սէնէ հուրրիյէթի տինիյէ իչիւն չալըշըլտը իսէ տէ , Գը-
րալ Զարլզ պիր նէվ Թէ'ահիւտ էթմէքսիզին հիւքիւմէթ ի'ատէ օ-
լունտու , վէ Զարլզ Էփիսգօփօսլուգ վէ պէյէթի Փուփավիլիք ուսու-
լինէ մէյհալ օլտուղունտան , սիւրա'Թլէ Էփիսգօփօսլուգ ուսուլի
եինէ Ինգլիզէրրատա ի'ատէ վէ իպգա օլունտու : Զարլզ սէֆթայ
րագիպ վէ ահալտագը մէզմումէ սահիպի օլտուղու միսիլու , զէքեա-
վէթ վէ իսթիգամէթ իչիւն չէօհրէթի նագիս իտի :

Թ. Ի. 1661 տէ Զարլզըն էմր վէ սահապէթի իլէ Թէճէմմիւ' է-
տէն Փարլամէնթօնուն էմրի իլէ տուա' քիմ ատը վէ Էփիսգօփօսլու-
ղուն պիթին ուսուլի եինէ իճազար իլէ 'ումումէն վէ պիլա իսթի-
նա պիւթիւն Ինգլիթէրրատա իպգա օլունտու , վէ 2,000 երէ ցէկր
պիրտէն մէմուրիյէթլէրինտէն վէ Թէ'սիւշտէն մահրում պրագ ըլտը-
լար , վէ եինէ Էփիսգօփօսլուգ ուսուլինի իճրա էթմէ յէնէր 'ալէ յ-
հինէ Թէ'ատտի ենէնիտէն գօփտուլ ղայիթլէ չիտտէթլի պուլունտու:

Զարլզ Ձէպր. 6 , Թ. Ի. 1685 տէ վէֆաթ էթտի , վէ փէվգ իւլ
'ատէ չէօհրէթի գապիհէ պրագ մըշ տըր : Թահիին օլունամըշ տուր
քի իբրահիմ Զարլզ Գըրալըն վազթինտէ վէ խալէֆի գարընտաչը
ձէյմանին հիւնհիւնտէ 8,000 զէվաթ եալընըզ իման վէ տին խաթ-
րը իչիւն հապատա վէֆաթ էթտիլէր , վէ էմվալ վէ էհլաք խուսուսուն-
տա պու սէպէպտէն չէրիլէն գիյան վէ զարար 2,000,000 Ինգլիզ
լիրասը գատար օլտու : Գըրալ ճէյմս ալիզաթ Փափավի օլուպ պիր
զէման չիտտէթ իւզրէ էփիսգօփօսլուգ ուսուլինի գապատ էթմէ յէն
փրօթէսթան Թըսրա Թէ'ատտի էթտիքտէն ասնկրս սէնհիպ Փա-
փավիլիէյէ գուվվէթ վէրմէք իչիւն , էվվէլա Թէ'ատտի էթտիյի
մէզհէպլէրէ սահապէթ էթմէ յէ պաշլատը , սոմմա անըն մազսէտի
տալի տինի փափավիյի իպգա էթմէքտէն 'իպաադէթ օլտուղու մա-
լիւմ տիր : Ինտիսի զալիմ պիր հիւքիւմտար օլտուղունտան , վէ
հիւէ իլէ օղլու օլմույան պիր չօճուղու վէլի'ահտ եէրինէ գօտուղու
իւզէրինէ Ինգլիզ Գըրալըղընա վարիսի սայիր , ետա'նի՝ ձէյմսին ատ-
մատը՝ Օրանժ հիւքիւմտարը Ուիլեամ վէ զէվճէսի Մարթ Ինգլիզ-
լէրին պիր քէմիէթ ինին արզուսու իլէ Թ. Ի. 1688 տէ Ինգլիզ Գը-
րալյա կիսիպ ձէյմսէ զուլիպ կէլտի , վէ անըն իսանէսունընը Ինգլ-
Թէրրա Թախթընտան տէփ' իլէ վէ հագգ իլէ հուրրիյէթի տինիյէ յէ
սահապէթ էթմէքլէ Ինգլիզ էհալիսի Թախսիսընտան պիլ մէճՃու-
նիյէ գապատ օլունտու :

Digitized by Google

« Մուհամէդը ճիմմուր » Քրօմվէլին վագթինուէ պա'զը ֆէվգ իւլ 'ատէ 'ալիմ վէ տինտար վէ օլ վագթատան հալի հապկրէտէք թահրիրաթչէրի իչին մէշհուր վէ միւ'թէպէր օլան պա'զը վաթզ վէ երէցլէր վար իտի, խաւատա Րիչարտ Պէքմէէր, ճօն Հաու, ճօն Օէն վէ Աֆէքէն Զարնօք, գիբրէ չսյան տըլըր։

Պէքմէէր Թ. Ի. 1613 տէ Թէվէլիւտ էտիպ, երէցի ուտուլինի թատիդ իլէ օլ մէզհէպտէն ալիր երէց իտի։ Քրօմվէլին մու'ամէլաթընը թահսին էթմէտի, վէ իբնինճի Զարլզ խատէի հիւքիւմէթի ի'ատէ օլունուպ րէսմէն Դըրալ թանըլտըղը հալտէ, անըն մախսուսի վա'իզէրինտէն պիրի օլուս։ Տահի իւլ Կադաի Էմիրզադէսի ուսուլինէ մուխալիֆ պուլունուս, լաքին Հէլի ինսանի օլան Էմիրզադէսի թարաֆընատան տահի անըն տիյանէթի իլէ թահրիրաթը մէհկ օլունուպ, վիճաւանէ զա'իֆ պիր տուհմաթ իտի իտէ, ղայէթլէ չալընդան օլարակ անըն թահրիրաթը (պա'զըսը տահի հալա չօգ միւ թէպէր տիրլէր) 100 'ատէս ճիլտուն միւ թէճաւուզ օլուս։ Հինի վէֆաթը Դեկտ. 8, Թ. Ի. 1691 տէ իտի։

Ճօն Հաու Մայ. 17, Թ. Ի. 1650 տա թէվէլիւտ էտիպ, աֆպավէթինտէ լայըղը իլէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ օլունուպ, հուրիյէթի տինիյէ մէզհէպինին պիր երէցի օլտուղունտան, 27 եաշընտա իքէն Քրօմվէլ թարաֆընատան քէնտի մախսուսի վա'իզլէրինտէն պիրի օլմակ իչին տա'վէթ օլունուպ, օլ մէտտուրիյէթտէ Քրօմվէլին վէֆաթընէտէք տէվամ էթտի։ Օլ վագթըն 'ատէթինճէ վա'զլար վէ 'իպատէթի 'ումում միյէ զայէթ ուզուն գըլար ըտը, չէյլէ քի մու'ա յէն օրուճ կիւնլէրինտէ 'ալէտ տէվամ տօգուզ սա'ատ գատար մու ամինի օլմայարակ 'իպատէթի 'ումումիյէ գըլտըղը նագլ օլունուր։ Ա՛ոնկրա թէ'ատուրլէր վագթինտէ էվվլտէ թէճմինիւ' էտէն ճէմա'աթլարա վա'զ էտիպ, Թ. Ի. 1674 տէն 1685 է տէք Լօնտրատա պուլունան պիր ճէմա'աթա տէվամ իզութ վա'զ էթտի։ Թ. Ի. 1688 տէ Դըրալ Ուիլեամը թէպրիք էտէն վա'իզլէրին պիրինճիսի իտի։ Անըն թահրիրաթը էլան չօգ միւ'թէպէր վէ տէֆ'ա թէն թապ' վէ նէշր օլունմուշ տուր։ Հինի վէֆաթը Ապրիլ 2, Թ. Ի. 1705 տէ իտի։

Ճօն Օէն Թ. Ի. 1616 տա թէվէլիւտ իլէ աֆպավէթինտէ զէքեա վէթի վէ հէր տէրսինտէ էթտիյի թէրագգի իչին ֆէվգ իւլ 'ատէ չէօրէթ քէպ էյլէտի։ Անըն էտէպ վէ էթվարը ղայէթլէ լտիֆ վէ 'իլմտա ու մէ'արիֆ իստուտաւանտա չէսէրէթի պիյատէ պուլունտան, ուսուլի քիլիսէ իստուտաւանտա օնա մուգավէմէթ էտէնլէր պիլէ անըն հագգը ատա հիւտի չաշատէթ վերիլէյր իտի։ Թա'լիմատը մէտհիյէ վէ սայիր մատտէէ տայիր մուհիմմ վէ հալա միւ թէպէր չօգ քիթապլար թէվլիֆ էթտի, վէ վա'իզ չէօրէթի ատանա գիյատէ օլուսլ Քրօմվէլին մախսուս վա'իզլէրինտէն պիրի, վէ

Digitized by Google

ասնկրա Լօնտրատա հուրրիչէքի տինիչէ մէզհէպինին մէշհուր վա՛իզ-լէրինտէն պիրի իտի ։ Հինի վէֆաթը Ագօսթ. 24, Թ. Ի. 1683 տէ իտի ։

Զարնօք, Թ. Ի. 1628 տէ Թէվէլլիւտ իլէ պէօյիւք Քրոմվէլլին օղլու Իրլանտա վալիսի Հէնրի Քրոմվէլլին վա՛իզի, վէ ասնկրա Լօնտրատա հուրրիչէքի տինիչէ մէզհէպինին պիր ճէմա՛աթընըն Երէյի իտի ։ Քէնտիսի Փէվգ իւլ՝աստէ ՝ալիմ վէ միւԹէվազու՛ պիր ատէմ օլուզ հուլա անըն չէօղրէքի ։ Սըֆաթը իլահիչէ տայիր ։ քիթապը իւ զէրինէ մէ գնի տիր ։ Օլ ա՛լա մատտէ իւզէրինէ անըն Թահրիւաթընտան գիյատէ միւ՝Թէպէր վէ միւքէմիլ միւսլահատաթ վէ միւլահազաթ չիմիչէ գատար ատալա պուլունմամըշ տըր ։ Անըն հինի վէֆաթը Ցուլ. 26, Թ. Ի. 1680 տէ վուգու՛ պուլտու ։

Գու պապատէ ապէյան օլունտուղու վէճհլէ ԻնգիլԹէրրատա իՙԹիգատաթը տինիչէ վէ ուատի ՝իխատէթ վէ իԹԹիհատը միւաթագիլ եա հուրրիչէքի տինիչէ խոտատաթընտա միւպահասաթ, միւնազա՛ատ, Թէՙատիւ վէ Թէպէտիւլաթ վէ միւգու՛ պուլտուղու հալտէ, նէվ Ի. գիլԹէրրատա ուտուրը տի իչլէրին ուտուրը ՝ատիչէ վէ փոլիթիգիչէ իլէ օլան նիհապէքի սէլամէԹտէն ՝իպտիդէ իտի ։ գիրատա օրատա ուտուրը տի իչէ հէր նէ գատար հիւքիւմէԹին ԹահԹը հիմայէհինտէ պուլունտու իսէ տէ, ուտուրը քիմսէ վիչէ ուտուրը փոլիթիգիչէտէն այրը ԹուԹտուլուղունտան, վէ ՝ատի մէմուրլէր քէնտի ուտուրունա հէմ տէ րուհանի մէմուրլէր քէնտի ուտուրունա նազար ԷԹտիրլէրի հալտէ, վէ օլ վազըԹտան չիմսիչէ գատար իտտարէի հիւքիւմէԹի ՝ատիչէ նազարէքի՝ ուտուրը քիմսէ վիչէտէն միւԹէֆէրրիգ ԹուԹտուլտու ղունտան, միւնազա՛աթ վէ Թէպէտիւլաթը մէգբուրէ միսիլլու միւչքիլաթտան պէրի օլարագ, Թէվարիսիՙ քիմսէ օրալարատա սաֆի վէ սէլիմ պուլունմուշ տուր ։*

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'

ՃԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ՈՒՄՈՒՐԸ ՓԻԼԻՍԷՎԻՑԷՆԻՆ ՈՒՄՈՒՐԸ ՓՕԼԻՔԻՑԻՑԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍԻՊԷՔԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

*Ճէրմանիատա վէ Էվրոփանըն մէմալիքի միւթէվասը'թէսինոէ իա-լահաթը քիլիսէ էյամընտան պէրու Փատիավիլէր իլէ Փրօթէսթանթ-լար արասընտա վուգու' պուլան միւնազա'ա վէ միւհասիլ պէլէր էք-սիք պուլունմամըշ տըր։ Փրօթէսթանթլար հուրրիյէթի տինիյէ իւ-չիւն չալըշտըգլարընտա, Փատիավի ըէյիսի րուհանիլէր թարաֆըն-տան միւ դավէմլի պուլունուգլարը միսիլլու, Փատիավի հիւքիւմտար-լար տախի Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարըն գուտուէթ վէ նուֆուզ խուսուսունտա թէրագգի էթմէկլէրինի կէօրսիւքլէրի հալտէ, հաւէտ վէ գըզգանճլըգտան նաշի անլէրին հուգուգու իւգլերինէ թէճաւուզ էթմէյէ պաշլատըլար։ Ալէքսիա Փատիավի Ռըրոպ խանէտանը (Հայա-պուրկ) մէմալիքինի գիյուտէ թէվսի' էթմիշ օլտուղունտան, Էվ-րօփանըն սույիր Տէվլէթլէրի անուէն գօրգմաղա պաշլատըլար։ Պա-վարիատա Փրօթէսթանթլըգ օնալքընմը տէհրին օրթասընտա գի-յատէ քէսպի գուվվէթ էթմիշ օլսուս իսէ տի, օլ տէհրին ասնունտա Փատիավիլիյէ մէյտան վէրմէյէ մէճպուր օլտու։ Ձիգվիթլէր էհալի արասընտա վէ հիւքիւմտարլար արասընտա գիյուտսիյլէ չալըշըպ, քիլիսէի Փատիավիյէնին գուվվէթի անլէրին ղայրէթի իլէ քէսպի նու-ֆուզ վէ թէրագգի էթտի։

Պատէն հիւքիւմտարը թ. ի. 1590 տա, վէ Նէօպէրկ հիւքիւմտա-րը թ. ի. 1614 տէ Փատիավիլիք գասդուլ էթտիլէր։ Զէքտիրլէրի թէ-'ատուի ուէպէլինէն թ. ի. 1608 տէ պա'զը Փրօթէսթանթ հիւ-քիւմտարլար պիրի պիրի իլէ իթթիհատ թէչքիլ էթտիլէր խէ, Պա-վարիալը Մաքսիմիլիան Փատիավի հիւքիւմտարլարը միւթթէ'հիտ գըլըը։

Իմփէրաթօր Մաթիաս Փրօթէսթանթ Պօհէմիալըլարը թէ'ատուի էթտի վէ պու թէ'ատուի հադդընտա Իմփէրաթօրա 'արզուհալլար թադտիմ օլունտուղու հալտէ, 'արզուհալի թադտիմ էտմէկլէր գաթլ օլունտուլար։ Ֆարինթիա վէ Սթիրիա հիւքիւմտարը Ֆէրտինանտ քէնտի մէմալիքինտէ Փրօթէսթանթլըգը տէֆ' էթմիշ օլտուղու հալ-տէ, թ. ի. 1619 տա Մաթիաս վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա Իմփէ-րաթօր ինթիխապ օլունուալ Ֆրանքֆօրթտա թէթվիճ օլունտու։

Digitized by Google

լաքին Պօհէմիալըլար անը քէնտի վաթանլարընըն տինի վէ տէվլէթինին տուշմէնի տէյու իանատ էտիպ , Փալաթինատ հիւքիւմտարը Ֆրէտէրիքի Իմիէրատօր թանըտըլար , վէ Փրօթէսթանթլար իլէ Փափավիլէր ապասընատա մու հարէպէ զուհուր էտիպ , կեահ պիր հիւյէք իլէ կեահ տիկէր հիւյէք իլէ , կեահ պիր մէմալիքտէ կեահ տիկէր մէմալիքտէ , օթուզ սէնէ միւտտէթի գատար տէվամ էթտի ։

Ֆրէտէրիք քէնտի գուվվէթ վէ հուգուգունու սասլիթ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայընչ , Նոյ . 9 , Թ . Ի . 1620 տէ Փրակ չէհրի գուրպինտէ վուգու՝ պուլան ճէնքտէն սօնկրա ճիզվիթլէրին ղայրէթի իլէ Պօհէմիա քիլիսէի փափավիյէ գազանըլըպ Փրօթէսթանթ խահրիրաթը րէտտէն իւրաղ օլունտու ։ Թ . Ի . 1393 տէ գաթլ օլունմուշ չօլան Սէրփիպօփօս Եուհաննա Նէփօմուգ Փափավիլէո խարաֆընտան Պօհէմիա ազիզի» Թանըլըպ , չէհիտ Հուս հազգընտա միւթէտավիլ օլան Նազլիյաթ հիլէ իլէ օլ ատմ հազգընտա գաստէն Նազլ օլունարագ , պու վէճհլէ Պօհէմիալըլարըն մուհաձապէթինի Փրօթէսթանթ չէհիտոէն Փափավի չէհիտ չէվիրմէյէ չալըշըրլար ։

Իմփէրատօր Ֆէրտինանտ Ֆրէտէրիքին թէզլիլի իչիւն տէվամ իզրէ չալըշտը ։ Փալաթինատ հիւքիւմտարի Պավարիայա միւսաֆիգ գըլընտը ։ ԵՒւանթրիատա Փրօթէսթանթլրդ փիւլիչէն րէՔ՝ օլունտու , Իթալիա հուտուտունտա պուլունան մէմլէկէթլերտէ Ցուլ . Թ . Ի . 1620 տէ Փափավիլէր Փրօթէսթանթլար իւզէրինէ գալգըպ անլէրի գաթլ էթտիլէր , վէ Իմիէրատօր պիրիւն մէմալիքինտէ Փափավիլիք լ՝ատ վէ սապիթ էպտի ։ Վէ օլ զէման Փրօթէսթանթլըզըն հէման էվրօփատան փիւլիչէն տէՔ՝ օլունմասը գօրգունաս վար իտի ։

Լաքին օլ զէման Ցրատնա իլէ Իթալիա Հապսպուրգ խանէտանլընըն թէրագգի էթմէքտէ օլան գուվվէթինտէն գօրգարագ չօլ մէշհուր Փրօթէսթանթ Իսվէչ Փըրսլը Կուստավուս Ատօլֆուսուն ձէրմանիատա օլան ֆիթհիհսէրը իչիւն Ֆուրսաթ վէյտիլէր , չէօյլէ քի անընն ղայրէթի իլէ Փրօթէսթանթլըզ եինէ .քէսպի գուվվէթ էթտի։ Անըն վէֆաթընտան սօնկրա (Նոյ . 6 , Թ . Ի . 1632 տէ) անըն Սէր՝ապէրլերի վասիթասը իլէ մուհարէպէյէ տէվամ օլունտու , վէ վատիավի ԵՒւանթրիա նէհայէթինտէ իգրար էթմէյէ մէճպուր օլտու քի , ձէրմանիալըլար վէ Փրօթէսթանթլար իճապտ իլէ եէնիլէմէզլէր ։ Էվրօփա միլլէթլերի մուհարէպէտէն զա՝իֆլէնտիքլերի հալտէ , միւսապէհէ իչիւն տէՔ՝ապէն թէքլիֆ՝ թագաիմ օլունտուգտան սօնկրա , Հոկտ . Թ . Ի . 1648 տէ « Վէսթֆալիա » միւսապէհէնամէսի ՝ագտ օլունտու ։

Պունա կէօրէ Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլար վէ միլլէթլէր , իմփէրատօրլուգտա Փափավիլէր իլէ միւսապի օլարագ հուգուգ վէ իմթիյազատա նայիլ օլտուլար ։ Լաքին միւսապէհէ ՝ագտ օլունտու իսէ տէ , մուխալիֆէթ գալտը , վէ ճիմլէնին մա՝լիւմի տիր քի օլ վա-

Digitized by Google

գըթուան հալի հազըրէտէք էսպասլը տինէյէ իւզէրինէ մէպնի օլան մուհարէպէ տէֆ'աթէն վուգու՝ պուլմուշ տուր։

Աւսթրիա վէ Իթալիա վէ Իսփանիա մէմալիքի թա պու եագըն վագըթլարատէք Փրօթէսթանթ լորա դատիւլը պուլնուսլ, օլ մէմալիքտէ քիլիսէի փատիալէյէ իթա'աթ էթմէկ յէնլէր գէյատէսի իլէ թէ'ատուի չէքմիչլէր տիր։

Լաքին պու հիւնլէրիմիզտէ էվվէլա Իթալիա վէ սօնկրա Աւսթրիա վէ Նիհայէթինտէ Իսփանիաստա Քիթոպը չէրիֆին Նէչրի իշին վէ Փրօթէսթանթ քիլիսէլէր վէ ճէմա'աթլար իշին հուրրիյէթ պուլնմուշ տուր։

Քէնտի էյամըրզտա տախի Փափանըն հիւքիմէթի փօլիթիգիյէսի տախի րէֆ' վէ տէֆ' օլունտուղունտան, հէր թարաֆտա հուրրիյէթի տինէյէ թէրագգի էթմէքտէ տիր։ Ջամիրի ինսանի վէ Քէլամը իլահի ուսուրը րուհանիյէ խուսուսունտա հիւքիմէթլէրին գանունլարընա թէֆվիվզ էթմէքտէ տիր, վէ պու գաղտէ ղոյէթ էսէֆ վէ հիճապ իլէ թա'իֆ էթմէյէ մէճպուր օլտուղունտան մյունազա'աթ վէ զուլմաթ վէ թէ'աստիլէր վէ մուհարէպէլէրին ատհա վուգու՝ պուլմամասընա ինայէթի իլահիյէյէ միհթէվէքքիլէն իմիտ վէ լնթիզար էտէրիզ։

Digitized by Google

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՅԻՅԱՆԼԷՔ ՎԼ ՝ԻՊԱՏՂԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԼ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՓԱՍԸՐ ԷՎՎԷԼ

ՈՒԷՍԼԷՑ՝ ՀՈՒԱՑՔՓԻԼՏ ՎԼ ՄԷԹՕՏԻՍՔ ՄԷԶՀԷՊԻՆԻՆ ՋՈՒՀՈՒՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Ճօն Ուէսլէյ Ծունիս 17, Թ. Ի. 1703 տէ Թէվէլլիւտ էտիպ (փէտէրի վէ պէօյիւք փէտէրի տափի վա՝իգլէր իտիլէր) Օքսֆօրտ տար էլ Փիւնուընըտա Թա՝լիմ օլունտու։ Թ. Ի. 1728 տէ Օքսֆօրտ էփիսգօփօսու Թարաֆընտան փափաս մէմուրիյէթինէ Թագտիս օլունուպ ևինէ Օքսֆօրտա տա՝վէթ օլունարագ գարընտաչը վէ Հուայթֆիլտի օրատա պուլտու։ Օնլար պիր գաչ լէֆիգ իլէ պէրապէր պիր տիյաննէթ չիրքէթինի Թէչքիլ էմմիչ, վէ սույիր չայիրտաչլարը Թարաֆընտան զիյատէպիլէ իսԹիհզա օլունուրլար իտի։

Հուայթֆիլտ Դեկտ. 16, Թ. Ի. 1714 տէ Թէվէլլիւտ էտիպ աէպավէթինտէ ֆէվգ իւլ՝ատէ զէքաավէթ կէօսթէրիպ տէրսլէրինտէ զիյատէպիլէ Թէրսագգի էտէր իտի։

Ուէսլէյլին քէնտի իԹիգատընճա օլ զէման Թէճրիպէյի զաԹիյէսի իլէ Թէճտիտի գալպ վէ իմանը հագիգի նէ իտիյինի պիլմէգ իտի։ Թ. Ի. 1735 տէ Ամէրիգայա (ճէօրճիա էյալէԹինէ) միսիօներ օլարագ կիտիպ, Ֆէպր. 1738 տէ ինկիլԹէրրայա ՝ավտէԹ էԹտի։ Օլ զէման տափի Հուայթֆիլտ քէնտի էմմալըզ տէրճէտէ Թէսիրլի վա՝զլարը վասիԹաար իլէ պէյն էունաս Փէվգ իւլ՝ատէ չէօհրէԹ քէսպ էԹտիքտէն սօնկրա, ճէօրճիայա կիԹմէք իւզրէ իտի։ Ուէսլէյ Մայ. 24 տէ նէնի տօղուշ Թէպէտտուլինէ նայիլ օլտու, վէ պա՝տէհու Մօրավիալըլարա գիյարէԹ էմտի, չիւնքի Ամէրիգայա անէլգրտէն պիր գաչ քիշի իլէ պէրապէր կիԹմիշ իտի, վէ ՃօնԹ Ճինջէնտօրֆ իլէ քէսպի

Digitized by Google

իւնախչէթ էթմէք իսթէտի. լոքին սօնկրա Մօրավիալըլար իլէ պա՛զը Թա՛լ մաթը վիսիհիկ խուսուսունտա իթթիֆագ էսէվսիյինսէն, անլէր իլէ գաթ՛ի ՝ալագա էթտի. Հուայթ Փիլտո, Ուէսլէյ սիսիլիս Ամէրիգատա ազ միւտուէթ էյլէնտիքտէն սօնկրա վսիթանըննա ՝ավաէթ էտիպ, օլ թէքի զաթ՛ պիրիպիրինէ սահապէթ վէ եւ ի՛ւք վէրիպ, աչըգ մահալլէրտէ պէօյիւք ճէմա՛ՙաթլարա վա՛զ էթմիյէ պաշլատըլար. Թ. ի. 1740 տան սօնկրա Ուէսլէյ էլլի սէնէ գատար, Փէրազաթ էթմէքսիզին, ՝ավամը նատա ՝իպատէթ խոսանէլէրտէ, հմլէրտէ վէ աչըգ մահալլէրտէ հայաթ քէլամընը քէսպիր էթմէրլէ ՝նամիւնիւս սաթը էթտի. Էվվէլա սաթա, վէ սօնկրա սուսպայա պիրնիպ նէյսէն նէյրէ կիսէրւէք, չօգ ուչ գա կիսնատ գըրդ վէ էլլի միլ նօլճա լուգ էթտի, վէ նինվ իւչ տչ Փ՛ա վէ պա՛զէն տէօրթ վէ պիչ ուչ Փ՛ա կիսնատ վա՛զ էտէր իտի. Հուայթ Փիլտին միվսազ՛ատը Ուէսլէյինքինտէն գիյատ քէսիրլի պուլոնատա իսէ տէ (չիՙնքի անըն սէ՛ի, էթմարը վէ պէլատաքը Փէվգ իւլ ղայէ իտի), նինվ Ուէսլէյին քէսիրտաքը պագիյէսի գիյատ իտի.

Անէլէրին թագսիրի իլսհի Թա՛լիմի վէ սայիր Թա՛լիմաթ հագգընտա օլան գիւ՛իւնէլէրտի սի՛ւ քէՓէյրլիգ օլուպ, Հուայթ Փիլտ Գոալվինին Թա՛լիմինի վէ Ո՛էսլէյ Ա՛րմինիօս Թա՛լիմինի գասպո՛լ էթտիլէր. Գոա սէպէ պատէն սիրի պիրինտէն սիրի վագըթ գա՛թ՛ի ՝ալագա էտիպ, հէր նէ գատար սօնկրա էմնիյէթ վէ մուհապսէթ իւգրէ չալըշտըլար իսէ տէ, նինվ Ուէսլէյ տահա գիյատ Մէթ օտիսթ սէգէնէ սիրինին միւէսաիսի ի՛թ իպար օլունմալը տըր. Հուայթ Փիլտին սիրի ճէմա՛ՙաթ իւգրէ՛ է օլան քէսիրաքը ՝ահայիպ, վէ միւ չահատէ էթմէմիշ օլանլարըն ՝ինսինատ հէյնան ինանըլմազ սիրի չէյ իտի. Իսթէտիյի հալտէ սիրի պէօյիւք ճէմա՛ՙաթը մանդըն եա միւ Փէյրլին գըլասիկիյ իտի. Հէմ Ինկիլէթէրատա հէմ տէ Ամէրիգատա սէվսամ իւգրէ Թ. ի. 1737 էտէք չալըշըպ, սօնկրա չօգ զա՛Փիլիք չէքտի, վէ նէվ Ինկիլիզ քէրատա Նիւսէրիսիօրք չէհրինտէ 30 Սպ. Թ. ի. 1770 տէ վէՓաթ էթտի. Լաքին Ուէսլէյ Թ. ի. 1791 էտէք տէվսամ իւգրէ չալըշըպ ոլ սէնէ Մարթ. 2 տէ վէՓաթ էթտի.

Շէհնտիյէ գատարպ պուռ ատէմլէրին, խուսուսա Ուէսլէյին ա՛մալինին էհէմիյէթ վէ էսարը պագիյէսինի տալա խնա վէ ԹէՓհիմ էթմէքտիքտ. Ուէսլէյին պուհուր էթտիյինտէ Ինկիլիզ էրատա տիյանէքի մէսիհիյէ հագիգիյէ զիյատէսի իլէ Փէսատ պուլմուշ իտի. ՝Իպատէթ վէ տիյանէթ, պահատատա Ինկիլիզ քիլիսէի ըէտմիյէ սինտէ, ըէտմի պիր չէյ օլուպ, անճագ հիյէթի զա՛իլէսի գալմըշ իտի. Հայսիթ քէլամընըն վա՛զ օլունմասը ճանընզ վէ Թէսիրսիզ օլսուս. Թէօվալէ վէ խմանը հագիգինին էլգի միյէթի՛ տուրուչլու վէճէլէ վա՛զ օլունմազ իտի. Գիլէսէ խատէմլէրի մէմուրիյէթլէրինի իՓհա էթմէգլէ, եէվմի մուզատատէատէ վէ սպէգի մուսայէնէ վագըթլատատա ՝իպատէթի ՝ուսուսի

Digitized by Google

յէ յի գըլատըլար խոր, լաթին էշալինին էքաէրխոր թա'լիմ-թը մէսի-հիյէ մուշխիմէ իլէ թէէխիր ալուռամ-յըպ, 'էօմրլէրի աուսոխ տոս-նէվի չէ յէյր իլէ մէշղուլ ալուր խոր. Ուէլլ յ իլէ րէֆիգլէրինին մէրսաֆր, էվվլա Իսկիզ քիլիսէ-ինուէն այրըլմազ տէ յիլ՝ առնամազ տոխյանէ-թի մէսիհիյէ յի ինշա էքմէքտէն իտպարէթ խոր. Լաքին առ-լէր կիսպի սատըլէր ալ քիլի-էսէ սէլամէթ ի'զրէ գալաստաըլար. Պէհատա'սի ճը տէ յուս գօվուլտուլար, վէ երէցի վէ սայիր մէզէհէպ-րինուէ ուսախ գալաստաըլար, լաքին 'ասվաղը նասը ուսուրը բուհա-նիյէ վէ խոլլաս իչիւն լազըմ ալան թա'լիմաթը մէսիհիյէ հադգընատա էա ալի խոսապէր եախոտ հինշ տոկ յիլ խէտ ուսուլ չատ զ կէօտիքքէրինտէ, հէր նէյրատէ քէմալի գայրէթ իլէ կիւնահ, թէօվպէ, խոան, Գրիխ-ատասան քէՖիսէ խի, նէյնի տօղուշ վէ ճէնանէթ իլէ ճէնհէննէմ թա'-լիմաթընը ճանըը վէ տախ էշլի սիր վէճհլէ պէ յան էքսիքլէրի հաղատէ, 'ասվաղը նաս իւ պէրինէ Ֆէվգ իւ լ'ատէ թէսխիսաթը վար խոր. Ֆէհ-լիսպէ գընատանէնը մխիխլիս, «Ինչլաս պուս լմազ խիւն նէ նասիհաթըմ» տէ յէրէք, սիհնէլլէմէ խ տան թաբասֆընատան նիտոս օլունուր խոր.

Գիրթ-տապի պէօլէնէ պուս ատոմէրին աթէչլի մուս վազա'տաը իլէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ յի լազըգը իլէ առնկլըզըլ քէնտի վուզի-Ֆէի գիմ-մէքլէրինի տուս յունգուլ ուլյառմըշ օլան ատէմլէր, տուհաս հէր թ ատոսֆատա պուլունան տիյա'լէթի'ն առնամազ հիյէթի զահիրէ իլէ դանա'աթ էտէ-մէ յէրէք, մախատա ճէնա'աթ վէ չիրքէթ վէ էնամաթ քիլիսէլէր թէշ-քիլ օլա'նուրլար խոր. Մէնշէթլի ատնիլէն քիլիսէնին էվվէլքիսի թ. ի. 1740 տոս թէշքիլ օլունուոս, վէ օլ վազըթտան ի'թիպարէն գա-յէթ չօգ սիրա'թլէ իզտիյատ պուլունուլար.

Ուէսվէյ տոսհա սաղ իքէն՝ առնըն թէսխիրաթը չահսիյէսի գայէթ չօգ խոր. Մէթոտիսթ մէզհէպինէ նիզամ վէ հիյէթ վէրէն օ խոր. Առնըն կիսպի հէման նէրգը վահիգ (վէ օլ մէրսամ տահսի էն ա'լտաը) իչիւն 'էօմրիւնիւ սարփ էտէն ատոմէրէր նատիր պուլունուր. Գըրգ եէտի հաշընտա օլտուղու հալտէ թէշհիւլ էթտի խսէ տէ, մախատա մուս-գավէլէսի վար խոր քի իզտիվաճ հալի մէմուրիյէթինին իմրասընտա տալա միւ մահա'աթ օլմայահաճ տըր.

Մէթոտիսթ մէզհէպինին զուհուրու՝ թէվարիխի տահն վէ քիլիսէի մէսիհիյէտէ վուգու'աթը միւհիմմէտէն ի'թիպարէ օլունմասը լազըմ խոր-խի սի իչթիհատ տըր. զիրա հէր նէ գատար օլ մէզհէպ քէնտի-լէրինտէն տիգգաթա չայան խսէ տէ, առնըն զուհուրի, թէսապիթի ու-սուլի վէ իզտիյատ պուլունսը վատիթասը իլէ պաշգա հիրիսթիյան լա-րընն տիգգաթը տահսի առնէլէրին թէէքիտ էթտիքլէրի մասատէլէր, ատա'նէ՝ թէճրիպէսի մէսիհիյէ վէ իսմասը հաղիգինին սէմիրլի խսայրա-յէսինէ ճէլսլ օլունատագ, օլ վազըթտան պէրու ինկիլիզ էդրատատա վէ Ամէրիգատատա տուհաս գիյատէ տիյանէթի խսալիսէ, վէ տոհաս գիյատէ 'ասվաղը նասը հայաթ նուրտու իլէ թէնվիր էթմէքտիյէ չատըշմագտըգ

Digitized by Google

պուլուսաուս ։ Ուէսլէյ քէնտիսի նե վէման եէնի տօղուշաս նայիլ օլ-տաուպուռնու է յիճէ պիլիպ թա'ւրիֆ էթտիյի միսիլլիս , քէնտի միւվա-զա'սաը իլէ իսանաս կէլէնլէրին ճիւմլէսինտէն տուսիի թուլէպ էթտի քի օլ թէճրիպէի տէրուն յէլէրինի աշիքեարէն վէ չիւսէհէսէն պէրի օ-լարագ պիլէլէր , վէ ա ընի միւվազա'սաը իլէ ալէրապէր , ճէմա'աթ-լարաս , եա'նի' քէնտի կիւնահլարընը հիսս էտէնլէր թաւրաֆընտան ազլայըշ վէ ֆիզանլար զուհուր էթտի իսէ տէ , օնա զայրի խօշ տէ-յիլ իտի , զիրա տիւրի վէ տէրին ախասաը տինիյէ չոգ տէֆա' էթվայը զահիրիյէ յէ տաուի ֆէվգ իւլ 'ատէ թէսիր էտէր տէ յուս պիլիր իտի ։

Մէթօսիսթ մէջհէպինին նիզամնաթ վէ ուսուլի' ալա'զը խուսուս-տաս էֆիսգօֆօսլուգ ուսուլինէ միւչաահիմ իսէ տէ , եինէ տահա զի-յաատէ Եուէսլինէ միւչաահիմ տիր , զիրա անլէրին էֆիսգօֆօս-լարը եուլընըզ նասիհաթլէր վէ մէճլիսլէրին իէիսլէրի տիրլէր ։ Էվվլա անլէրին մէմուրլէրի վէ թէրպիյէսի ուսուլի զայէթ սաաէ իտի ։ վէ մէզհէպի Ինկիլիզ էյրսաաս իզզիյատ պուլսաս զուս հալսուէ , ուսուլի փի-լիսոֆլէրի տահա միւքէմմէլ օլմասը լազըմ կէլտի ։ Հալա օլ մէզհէպ Աամէրիգաաս էն ալէօյիւք մէզհէպ տիր ։

Սաոնի իս զիքր 'ուսմուսի վէ միս խթասաար իֆտաաթա Ուէսլէյ իլէ Հուասյի Ֆիլսին ահվալ վէ թէճրիպէի չահսիյէլէրի վէ էվվլէքի ա'մալի հադզընտաս ալա'զը մահասուսի իլահպարսիքը թահրիր էթվէզիզ Մուգաատէրի իլահինին Մէթօսիսթ մէջհէպինին զուհուրինէ օլսան մուա'մէլաթը մահասուսէպինի տահա զիյաատէ աչիգտար էսէճէք տիր ։

Ուէսլէյին վա'իտէսի չոգ զիքրէ չայան պիր խասիսէն իտի ։ Ֆէն-տիսի 'ազիլ վէ տինտաար վէ չօճաս զ'ատրընը թէրպիյէ էթվէք խուսուս-սունտա հէմ մուհասապէ թէլսս հէմտէ գուսատրը իտի ։ Սն տօգաս զ չօ-ճաս ղու վար իտի , վէ օն 'ատէտի քէմալ նէթիյէլէրի է տահմաս տանընշայագ անընն ըէ յինէ զիյաատէի իլէ րի'այէթ էթվէ յի սէվգրլէր իտի ։ Ճօն տահա ֆի-չիք չօճաս գ իէ յն վալիսէսի անը Բապ-պընն խըզմէթի իչին թա'լիմ վէ թէրպիյէ էտիպ մահասուսէն անը Բապապա թագտիմ էթտի ։

Ճօն տահա ալթը ևաչընտաս իզէն փէտէրինին էվվ կիճէլէյինն ևանաը ։ Փէնտիսինտէն մու'տաս էվ խալգընն ճիւմլէսի գաս րթուլաս-լարընտաս , փէտէրի' Ճօն տահա ևանար էվ իչինտէ գալմըշ իսխինի կէօրիպ , գաս րթուլմասը ալթընգ 'ատէտը վիւճուքին խսխինի զիլէ-րէք , անը տու'ա իլէ Ալլահա խ էսլիմ էթտի ։ Լուքին օլ անտէ չօճաս գ ուչանընգ ֆէվգանի օտանընն փէշ չէրէսինէ կէլմիշ իտի , վէ իզէ ճէ-տաս ատալմ , զիրի օլ պիրինէ ին ուսմաս գլաարընտաս տաս րաաս զաս-տէ , անը գուրթարտըլար , վէ օլ անտէ էվ պիրտէն ևըգընըը ։ Ուէսլէյ պէօյիճէ գուրթուլտաս զուհուս տաէրնս էտիպ , տահա զիյաատէ 'էօմրինէ Ալա'զը խընգմէթի ինէ վագֆ էթվէյ յէ վէյլ էտէր խոսի ։

Digitized by Google

Մուգաստաէրի իլահի տախի սօնկրա Ուէսլէյին գարնատուչը Ջարլզ Ուէսլէյին ահվալինատ աչիքեար օլտու. Ապրատպասընատան ալիր գլխնկին ատամ էվլատսըզ ատուլտնուզ Ջարլզ Ուէսլէյ օղլու էչիւն գատպու էթմէք խոթէտի. լաքին Ջարլզ ատու քէգլիքի գասպուլ էթմէտի, վէ անըն ներինէ գասպուլ օլունան օղլան սօնկրա փապրամէնքօնուն 'ապատպնատան օլուպ, չօլ մէշհուր գէվոք, եա'նի Հինատիքատան վէռիսի Վէսլէյէ վէ պէդիւք նափօղ յօնուն ջաքիհի Վէսլինկընքն պէդիւք հիտերի խոթ։

Շօն վէ Ջարլզ Ուէսլէյ Օքսֆօրտատա իքէն քէնտի վէռիսէգրինին քա'լիմինի տէր խապըր էտիպ, անըն էօրնէյի իլէ չօզ քէսիր օլունատաք, վէ պիլսւ չիւպէհ տահա գիյատէ Ալլահըն ինայէթի իլէ առէլոէնք օլունուպ, 'ատէթատէն գիյատէ ա'լսւ մալիս մաք վէ քէճրիւպէի մէսիհինէ ատարլսար իտի։ Վայիտէգրի տախի անկրէ ատու մէ'ալտա պիր մէ քիուպ եազըը, եա'նի «Գիւ քիւն է յատը հայտաքընզատա ուամուրը սինինէյէ պէդիլ ինքիսմատ էթմէտէյ հալա գատար վէրինիզ, գիրա ասըլ լուգմ օլան չէյ օ ատուր։ Գէնտինիզի քէգիքի էտինիզ, վէ Ծիսուս Ղրիստոս վասիթատը իւէ խէլսատա նայիլ օլմազատ ատահի իւմիսինիզ վատ մը տէյու անկլայատընդը։ Էյնէր պէդիքէ էատսըը իւմիսինիզ վատ խոէ, նէ՛ միւռատրէգքսինիզ։ լաքին եօգ խոէ, գիէվգ իւ'ատէ ազլատմագ սէպէպսինիզ վատ տըր»։

Գու քէյգիյլէք չօգ տիզգսիա չտյան տըր գի, Գրամէնքատանքէ քինհէգէրինատ րուհպատ էյնէք ուատուլի վէ մանատաթըրլատ լէգի' օլունատաչգտան ատնկրա, ատնէգրին մի՛ճիպ օլտուզատրը մեզգսիրատի իւէ պէդրատպէր ատնէգրին ատահատպէք էթմէտիրէգրին թէնդք վէ գտատիը նէգի տատիսի գէվոլ պուլտու։ Մէքօտիսթ մէզգէպինի հնտատա էտվնէյը, մէտալս Ուէսլէյ վէ Հուտայթ գիլսոֆին ահվալինատ րուհպատ էյնէք գէյատգէքտատիրէգրի րուհպու եինէ գտուհուր էթմտի, վէ էվվէյտ գտրդի մէմտու հ վէճնէյ ատնէգրին թէրպէյէ վէ ա՛մալինատ թէմտիել օլունատաս խոէ տէ, եինէ ատնըն մէնգիա՛տաթը ատնէգրին ատնկրատքի միւվազա՛տա վէ ա՛մալինատ աչիքեար օլտու։

Ուէսլէյ վէ Հուտայթ գիլսոֆ, էքիտի տէ չօգ սէնէգէրը էչիւն, թէրքի նէգիա վէ էատրատի վատիթատը իւէ թէպրիյէ յէ վէ զատիր րուհպատիրնուն նայիլ օլմազատ չտպրշտրտտր։ Սա՛նիգ իւ գիրդր Օքսֆօրտատ ատար էլ գիւնունատա թէչդիել օլունատն «Շէրգէյթի մու գատապատ» էտի էչիպ տէ՛ն իւէ տէ՛նէյէն ատէտվէյթին հատգիյ ատատ էքի տէգի՛ա օղուճ թատթատագ 'ատէյթէրի վատ էտի։ Թօմաս ա՛գէմիտէն «Գրիսատատա միւգթէյտի օլմազատրտտա ատայիր» քիյատը, վէ Թէյլըրըն «Հայտաթ վէ գիաթը մու գատապատէյէ տայիր» քիյատը Ուէսլէյ էտգիյէ չօգ ատհիտի թէսէրատթ էտիլէր, վէ քէնտիտի տէրունի իգա իյատ գէ վէ պատրշմազատ իւէ օլ ա՛լա թէճրիւպէ իշիւն գտայրէթ վէ ատրտու չէքէր էտի։ Գէնգինէ էտէլատ ատուլունուպ ատուլունմատըզը հատ-

Digitized by Google

զընտա զիյատէսի իւէ թէֆէքքիր էտիսլ չիւսկէտէ գաղմանագ վան-զինֆէի զիւմմէթինտէն վէ իմթիյազաթընտան տոյմէի օլտուղունա իւ-զամ օլտու ։ Քէնտիսի վէ գարնտաշը վէ Հուսյմ Ֆիլտ վէ սայիր Օքսֆօրտ րէֆիգլէրի ղայրի միւֆիտ վէ մազարրաթը րիյազէթքեարլըդա մէյլ էտէրքէն , օլ րէֆիգլէրին պիրի քէնտիսի վէ տիկէրլերի իչիւն միւնասիպ նէ ազուլտուս , եա՛նի՝ հասթալարա վէ ֆագիրլերէ զիյարէթ էտիսլ , անլերէ ճիմանի վէ րուհանի խուսուսաթլէ բ՛անէ էտէրլէր իտի ։

Ուէսլէյ Ամերիգայա պիր Մէսիհնէր օլմագ իւզրէ կիթապէք խուսուսունտա վալիտէսինէ տանըշտըղընտա օլ խաթունունուն ճէվապը զիբրէ չայան տըր , վէ անըն իման վէ Ալլահըն խըզմէթի իչիւն օլան զայրէթինի աչիքեար կէօսթէրիր ։ « Եիկիրմի 'սաուէտ օղլում օլսա , էյէր անլերի սարթըգ կէօրմէք խումիտիմ օլմասա տոյմի , պէօյլէ խըզմէթէ կիթապէրի պանսա միւճիպի մէսէրլէր օլուր » ։

Ուէսլէյնին Ամերիգայա կիթապի քէնտիսինէ Ալլահ Թաթասիընտան հավալէ օլունան 'ազիմ իշ իչիւն Թէրպիյէի զաթիյէսի պասալընտա չօգ միւֆիտ օլտու ։ Գա խուսուս քի օլ միւնասէպէթլէ Մօրավիալը գարնտաշլար իւէ քէպսի իւնսիյէթ էտիսլ , անլերին իսինը խալիս վէ Թէճրիպէի ոէսիհիյէի սահֆիյէլերինի միւ չահէտէ էթմիշ տիր , վէ օլ գարնտաշլարըն վոտիթասը իւէ Ուէսլէյ տոյսի ֆէվգ իւլ 'սաուէ Թէճրիպէի տէրունիյէ յէ Նայիլ օլուպ անըն ոօնկրաքի միւվազա'սասը տէրէճէսիղ տոչա Թէսիրլի վէ մէնֆա'աթլը պուլունտու ։ Ամերիգասան 'ավլէթէ էթտիյի հալտէ քէնտի անտէն էվվէլ մալիք օլտուղու 'իլմ վէ մա'լիմ միաթ վէ խայրաթըն պօշ օլտու դուհու կէօրիւ' զիյատէսի իւէ իգթիրասը տէրունի չէքտի իսէ տէ , եինէ սօնկրա պէչֆն Ֆրիստոսուն միւհասպէթինին չէրինլիյինի տոյյուպ սիթըգ աէլաժէք վէ գուվվէթի տէրունիյէ վէ րուհանիյէ յէ ինայէթի իւէհիյէ իւէ մալիք օլտու ։

Քէնտիսի Ինկլիզրասյա 'ավտէթ էթտիյինտէ քէնտի իգթիրասը տէրունինինի ալէյհէճ Թա'րիֆ էթմիշ տիր ։ « Ամերիգայա ոայիրլէրի իմանը հազիգիյէ տա'վէթ էթմէք իչիւն կիթապիյիմ հալտէ , էմէյինին Եէթիճէսի Եվ օլտու , Ֆու տուր քի , քէնտիմ իմանը հազիգիյէ մալիք օլմասըսլըմը պիլտիմ ։ 'Իլմի հիքմէթտէ մահիր օլտուպ , էլինէյի միւ Թէզաւիմէ վէ միւԹէախիրէ յի Թահսիլ էթտիյիմ վար ։ Ամմա իւրը րուհանիյէտէն պահս էտէպիլիրիմ , չօգ ստատագա վէրիրիմ , տայիրլէր իչիւն էմէք չէքտիյիմ վար , վաթանըմը , ագրանըմը , ի՛-Թխտար վէ բահաթըմը Թէյրք իւէ 'էօմրիմիւ Թէհլիքէյէ տիւչար էթտիմ , Ալլահըն միւթաալնա Թէսլիմ օլարագ Եօգտուլուք չէքտիմ , լաքին պուհլաթըն քէսաֆֆէտի պէնի 'ինտա Ալլահ մոգտուլ գըլասագ ։ 'Իլմիմ վէ խայրաթըմ պէնի Թէպրիյէ էտէմէզ ։ Քրիստոսուն խանը օգնյունճա՝ պուհլաթըն քէսաֆֆէտի չէօփ վէ սիւքրիէնթիս-

Digitized by Google

տիր։ Իմանըմ վար տէնիրոէ, չէ յիմանըն պիր նէմ իմանը վար տափափ ատէնէպիլիր ։ Ջրիստոսուն լիյապտիքը իւէ պէնիմ կիւնահլարըմ'ափվ օլունմուշ, վէ Ալլահ իւէ միւսալմէնէ իպրէ իմ տէյաւ Ալլահա ի'միմատը սահիհ վէ քեամիլէ նայիլ օլմազ իմիւէրիմ» ։

Պիր Մօրավիալը տօսքուս օնա կիսըլալ ատէտի քի, «Ինէլասըն իչիւն էասաը գափկէ վէ սահիհէ աչնին նէտաւիք վէ քէօվպէն եախօտատէնին սալահըն տէյիլ, Րուհ իւէ Դուտա վասիքաատը իւէ ատրունինտէ իչէնէն սալահ պիւէ տէյիլ, անճագ քէնտինտէն գայէ, ետ'նի Ջիւրտոտան սալահը վէ գանը տըր։ Պինատէն 'ալէյհ տօզրուս Ջրիստոտոս պիրիւն կիւնահլարըն իւէ կիւմվէլիսին ։ Կիւնահքեար օլտուգունտան՝ կիւնահքեարլարը քէպարէյհ էտէն զաքա կիւմվէլիսին, անըն գանը աչնին իչիւն տախտ ֆիտիյէ օլտուն» ։

Ջարւզ Ուէսլէյ գարնտաչընտան կվվէլ սէլամիքի տէրունիյէյհ նայիլ օլտու, վէ ատնկրա գարընտաչը իւէ պէրտպէր չալըշարագ օլ գատտար Մէքտահտէ մէզհէպինէ քանդիմաք վէրմէք խաւտաւտունտա սիւգքէտիր տէյիլ իտի իսկ տէ, պիր խաւտաւտա, ետ'նի՝ կիւգէվ վէ չիւրն իլսհիլէր քէէլիֆ էքմէք խաւտաւտունտա, ֆէվգ իւլ'ատէ չէօհրէքէ նայիլ օլտու ։

Հաւայքֆիլտին չէքտիյի իգքիրտապը տէրունիսի տահա պիյատէ իտի, վէ Ուէսլէյլէրտէն կվվէլ սէլամիքէ նայիլ օլտու ։ Ղայէք չէտիտ վէճէյէ քէնտիսինի քէրպիյէ էքտի, ուզուն օրուճլար սըգ սըգ քուխտայ իտի, էսքի վէ եըրքըգ էավապ կիյէր իտի ։ Գիքիւն կիւն վէ կիճէլէր նիւգ իսքի տիւշվիւշ օլարագ տաւա' կտէր իտի ։ Գէօյլէճէ քէնտիսինի գիյատէտի իւէ զա'իֆլէքտի, վէ ատնկրա ալքը հաֆքա գատտար հասքապտը չէքտի ։ Գա'տէհու ինայէքի իլտիհէյ իւէ մէսէրտէքի քեամիլէյհ նայիլ օլտու ։ «Կիւնահլարըմըն եիւքիւ տիւչիւպ, մէ յուսիյէքտէ զարգ օլմուշ օլան ճանըմ իւպէրինէ, Ալլահըն մուհաթապէքի վէ իմանը սահիհ կէլտիյինտէ, ճանըմ նասըլ մէսէրտէ, փիւրը ճէլալ իւէ մէսէրտէ, քա'րիֆ գատտուլ էքմէգ մէսէրտէ իւէ մէմնու օլմուշ տուր ։ Էպէտէն տէր խասքըր օլունամագ պիր գիյատէ վէ գիյաֆէքի կիւնիւ տիր ։ Էվվէլա տուրտուտմէ էքմէգ կիտի ճօշուգ իւպէրտէ կէլտի, իլահիլէր քէրէննիտմ էքմէգքտաէն ֆէքրագաքի էտէմէտիմ, վէ ատնկրա պէր գատտար օլարագ, անտէն պէրտու ալմամէքի վէ սա'ատտէքի րուհանիյէյհ մալիք օլտուգտմ իչիւն Ալլահա համտ օգուրտում» ։

Հաւայքֆիլտ Ուէսլէյլէրտէն էվվէլ աչըգ մահապէրատ գայէքի պէօյիւք ճէմա'ատլարա ա'տաքը քիլիսէվիյէտէն սարֆը նագտար իւէ վա'ղ էքմէյէ պաշլատը ։ Ուէսլէյլէր էվվէլա Իսկիւք քիլիսէսինին փափաալարը օլտուգլարը միսիլտու, ա'տաքը քիլիսէվիյէտէն զայրի վէ ճէղէ չալըշմագտան չէքինիրլէր իտի, լագին Հաւայքֆիլտին էօրնէյէ իւէ քէսպի ճէսարէքի էքտիրէր ։ Հաւայքֆիլտ էվվէլա ա-

Digitized by Google

չքեզ մահկլերտէ մատէնճիլրտէն 'իպարէք պիր ճէմա'աթա վազ էթ-տիյինատէ 200 նէֆէր հապըր իտի , Իքինճի տէֆ'ա 2,000 հապըր իտի , իւչինճի սէֆ'ա 4,000 վար իտի , վէ սօնկրա տէֆ'ա էն 20,000 նէֆէրտէն 'իպարէք ճէմա'աթլարա վա'զ էտէր իտի : Անըն մի վազա'ատը տահի օլ տէրկէճ թէսպիհլի իտի քի , պա'զէն ճիմճէսի պիրտէն աղլամազտա պու լունուր իտի : Սօնկրա Ուսկէյ Հատայթ-ֆիլտին իշպու 'ատէթինճէ չալըշտըղընտա սէֆ'աթէն վէ պիր գաչ ատնէ զարֆընտա հէման տահիմա չօգ թէ'ասիրլէ միւպթէլա օլտու : Տարպ օլունտու , թաշլանտը , հասպատ իլգա օլունտու , էքսէկրիյէ հիւքիւմէթ մէմուրլէրի անլէրէ սահապէթ էթմէսիլէր , անճագ անլէրէ գարշը պու լունտուլար :

Լաքին Փէվգ իւլ 'ատէ փէրվասըզ օլարագ տահիմա իչլէրինտէ տէվամ էտէրլէր իսի : Իմթիհլալ իւգրէ պու լունան ճէմա'աթլատան գաշմայըզ , անլէր իչինէ կիտէրլէր իտի , վէ էքսէրիյէ մու հասպապէթ վէ քէմնալի ճէսապաւէթ իլէ տարղընտ ատէմլէրէ զալիպ կէլտիլէր : Անլէրին նէտի իլէ քիլիսէլէր թէշքիլ օլունտուգլարը հալտէ , զայէթ սաֆի վէ զայրի միւխթէլիֆ ուսուլ միւճիպինճէ թէշքիլ օլունտուլար . Հէման Ինկիզ քիլիսէսի իչինտէ ուխտ վէթլէր նէվինէն ճէմա'աթ լար իտիլէր , վագըզըն միւրուրինտէ Հատայթ Փիլտ , իքինճի Ցասլտա պէյան օլունաճաղը վէճհլէ , Ամէրիգատա գիյատէ չալըշտը , վէ Ուսկէյլէր չօգ վէ միւնասիպ րէֆիգլէր պու լունտուլար : Ճօն Ուսէյէ վէ Փապ էթ-տիյի հալտէ քէնտի գասպուլ էթտիյի ուսուլինճէ թէճմիւիւ' էտէն ճէմա'աթլար 150,000 զէվաթտան 'իպարէք օլուպ , անըն էօրնէյինճէ կէգիպ վա'զ էտէնլէր 350 'ատէտ վա'իզլէրէն 'իպարէք իտի : Լաքին Սէթօտիսթ մէթհէպի Ամէրիգատա տահա գիյատէ պէօյիք Փիւքրուհաք էտիպ տահա գիյատէ ուսուլի միւքէմմէլէ իլէ թանգիմ օլունմուշ տուր :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԱՄԷՐԻԳԱՏԱ ՎՈՒԴՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՆԹԻՊԱՀԸ ԲՈՒՀԱՆԻՑԷՑԷ ՏԱՑԻՐ

Գու Ցասլտա պէյան օլունաճագ մատտէնին պիրինճի Ցասլտա պէյան օլունան մատտէ իլէ միւնասէպէթի մահատուսէսի վար տըր , Լաքին հէր նէ գատար պու միւշապհէթէ պու լունուբատա , վէ պէյան էտէճէ յիմիզ վուգու'աթտա Հատայթֆիլտին չալըշմատը եւնէ

Digitized by Google

տիգդաթը ուղղը ճէլով էսէ ճէք օլուրսա տաս , վուգուա՝սիքը ալ գլխաւոր վի տիգդաթլըճաս ալէյան էյմէկք լազըմ տըր , ՝ւէչ թ. ի. 1740 գաղտուղլասարընտաս վուգուա՝ պուլան ինքիսպահը բուհանիչէքի ՝ասղիմէնին ալէյանը իչիւն ալ վազգըթտաան էվվէլ պուլունմուշ օլան քիւհակէչրին ահվալինի գիքր էքմէկք կէրճք տիր , ՝վչ ակրասլըգով ալ գաստար վուգուա՝սիքը ակզպուրչ յի թ էփուխլաի խազրչ ալէյան էքմէկք տէն ՝իսպարէքի առէ յիլ , անճաղ ալ ինքիսպահ վուգիքընտաս տիգդաթը ՝ուսմուս վիչէ յի ճէլով էտէն մաստուռի ՝ազիմէ յի , վչ ալ վազգըթտաան ակրուս Աղէրիգա քհիհակչէրինտէ վուգուա՝ պուլան մին վազգաս անլըն ազա՝զը էվաճիը մահտասաճտինէն գիքր էքմէկք նէչկ ինտէ իզ ։

Գիւհակի փափաղվիչէտ ՝ատէկի ՝ուսմուսվիչէ ազտազգուս մխահլլուս , ինկլիզ քհիհակտինտէ տավսի փիւհակի լչ սվիչէ յէ մին թէ մէտիք ալա՝ լըրըն ճիւռճէտի , է յէր պիր կիւնահը քէպիր ուէպէպինտէն իմքիչյազաքը քհիհակճի էտէն մուազգազգաթէն մահրբուճ պարագըզըսաղըլար խազ , հինի սէգայվէքէչէրինտէ վաճքի իզ ալուհնտուգլարը միսխլլուս , պիր մըգտար քաա՝լիմ ալուհնտուգլարը չարիր իզ , քա՝տամը մուգտատէչ գաագտուլ ալուհնտուգ քհիհակ ՝ազասը լ՝ի յալար ալուհնտուրլար իտի ։

Լագքին իւղքիտաստան ագէրուս ՝ինվ ՝ինկիլքէրրա քհիհակչէրի պաչգագա պիր մէգատէ քա՝ուքտաս՝լար , վչ անչէրին ի՝ի խզտաստաքը միս ճճորինճճէ , անճաղ իմանը հազիգի սահիպի , ես՝ան՝ Ըսուհ իս լ Գուհաս քագտաճքընտաան քէճճտիտի գալալ պուլմուշ օլանլար , Գրխաստաուն ա՝չագտաղը վչ քհիհակի հազիգ իչէ ՝ազասը ի՝ի քհիպար օլուհնմագ կէրէք տիրլր , վչ ալ քէպտիտլաքը սալիչէ վչ բուհան՝իչէ հազիգի օլտաս գուս հալտէ , հչմ քէպէտտաիս լ ահ՝իպինէ հչմտէ ասայիրչէրէ տտախտ ա՝չիքճաար օլտճագգ տըր տէչյտս ի՝ի խզտաստ էտէրլէք իտի ։ Շէօյլէ քի անճաղ քհճտիտի գաս լալ քէպէտտաիս լինէ ՝նայիլ օլտնլար քա՝տամը մուգտատէչ վչ քհիհակի իտի

տէմլէր քիւիսէ 'ազասը արասընտա պուլունուր խոր ։ Թա'լիմաթը մէսիհիյէ յի 'ադէլ իլէ գասպուէ էթմէգլիք՝ Րուհ իւլ Թուտսուն գուտրէթի իլէ Թէճմիտ օլունան գալպուէն Թա'լիմաթը մէզպուրէ յի գասպուլ·էտիպ փաք պիր 'էօմր վէ էօրնէք իլէ անլէրի իմրա էթմէգլիքտէն Թէֆրիգ օլունմազ իտի , վէ հէր Թարաֆտա տիյանէթի մէսիհիյէ զէվալ պուլմագտա իտի , վէ պիրԹասլի՝ Թէճմիտի գալպ Թէպէտուտուլինէ նայիլ օլմամըշ վա'իզլէր տահի պուլունուպ՝ Թէճրիպէթի մէսիհիյէնին իշպու Թա'լիմի էսասի իհմալ օլունուր իտի ։ Ռիւհանի Թէրպիյէտի զէվալ պուլմագտա իտի , վէ աստմլէր Ալլահ իւլ պարըշըպ սա'ատէթի էպէտիյէ յէ նայիլ օլմագ իչիւն նէ լազըմ օլտուղու խաւսուսունտա քիւլլիյէն գարանլըգտա պուլունուրլար իտի ։

Վա'իզլէր ճէմա'աԹլարընա ԽրիսԹիյանլար տէ յու խրԹասլ էթտիքէրինտէ , պիրԹասլի՝ խրԹասլ օլունանլար խէլասը էպէտիլէրի էմին օլտուղունու անկլայարագ քէնտի կիւնահլարընը լայզը իւլէ տույմայըպ քէնտի գալպ վէ իրատէթլէրինի ենէնտէն Թէճմիտ վէ իհեա վէ խալաճ էտէճէք գուտրէթի իւլահիյէ յէ իւլԹիճա էթմէնին էլգէմիյէԹինի կէօրմէզլէր իտի ։ Ռիւհանի 'ազասը՝ էթվարընճա սայիրլէրտէն միւթէֆէրրիգ տէ յիւ իտի· աստմլէր հէլաք եօլունտա իքէն՝ ճէննէթ եօլունտայըզ տէ յու զանն էտէրլէր իտի ։

Հիքմէթ վէ ինայէթի իլահիյէ իւլ վուգու՝ պուլմուշ տուր քի , ԻնկիլԹէրրատա ՄէթոտիսԹ մէզհէպինի Թանզիմ էտէնլէր տահա քէնտի խայրաԹը վէ Թէրբի նէֆսի վասիԹասը իւլ 'ինտ Ալլահ մագպուլիյէԹ վէ գուտսիյէԹ արուտըգլարը հալտէ , Նէվ ԻնկիլԹէրրատա ՆօրԹհամփԹըն չէհրինտէ էտուարտա խամինէ մէշհուր 'ալիմ վէ իմանուար պիր վա'իզ , Թ. ի. 1734 տէ քէնտի ճէմա'աԹընտա էն մուհիմմ մատտէլէր խաւսուսունտա պուլունան եանկլըշ վէ մաղարրաթը վէ միհլիք զիւ'իմլէրի տէֆ' էտիպ՝ օլ մուխաԹարտա պուլունան էօլմէզ ճանլարը ույանտըրմագ իչիւն , «Թէպէրիյէնին եաընընըզ իման վասիԹասը իւլ օլմասը» իւզէրինէ չէնտ վա'զ վէրտի , վէ «աստմլէրին րուզի ճէզատա քիւլլիյէն 'էօզիւրսիւզ գալաճագլարը» , հէմ «ճհիւմլէ կիւնահքեարլարը պիր միւտուէթ ճէչչէննէմէ իւգա օլունմամալարը անճագ մէրհամէթ վէ իրատէթի իլահիյէտէն տիր » , վէ օլ միսիլու վա'զլէրի Փէվգ իւլ 'ատէ աստմլէրի քէնտի հալը մուխաԹարալարընը տույմագ իւզրէ ույանտըրմագա միւէսսէր օլտու ։ Թ. ի. 1734 ին սօնունա տօղրու էտուարտասըն ճէմա'աԹընտա Րուհ իւլ Թուտսուն մախաուսի վէճհլէ հազըր պուլունուպ աստմլէրին գալպլէրինտէ իչչէմէքտէ , վէ վա'զ օլունան հազիգաթը միհհիմմէյի միւէսսէր գբլմագտա օլտուղու աչիքնար օլտու ։ Վուգու՝ պուլան ինԹիսահ վէ Թէօվպէի տէրունիյէնին սէմէրէսի պէօյլէ էտուարտասըն քէչամլարը իւլ Թա'րիֆ օլունտու ։

« Սէֆայա բաղիպ օլան պիր նէվճիվան Թէօվպէի տէրունիյէ վէ

Digitized by Google

հագիգկիչ իլէ Ջրիստոսա իման էտիպ , Րուհ իւլ Գուստուն քէնտի գալպինտ օլան իչինին աէմէրէսինի թէպտիլ օլունմուշ պիր 'էօմրտէ կէօմթէմէքտէ օլտուղու հալտէ , անըն խասպէրի պիւթիւն պէլտէ վէ ճիվարընտա պուլունան կէնճլէրէ եըլտըրըմ կիպի վուրմուշ տուր ։ Ահպապը անըն իլէ սէօյլէշմէկ յէ եանընա կիթտիլէր , վէ պուննուն իւ-պէրինէ հէր թաւսաքտա ատէմիլէր ումուրը րուհանիկէ վէ ախրէթէ միւթա'ալիգ օլան մատտէլէրէ պէգլի Իհթիմամ էտիպ գլայրէթ վէ մէ-րամ կէօմթէրտիլէր ։ Իհթիյարլար վէ կէնճլէր , էրքէքլէր վէ գա-րըլար 'ումումէն վէ պիլ իհթիֆագ անճագ օլ պէօյիւք մատտէլէր իւգէրինէ տիւշիւնիւրլէր իտի ։ Հէր եէրտէ խէլաս վէ հայաթը է-պէտիկէ հագգընտա սէօյլէշիլիպ , ումուրը տիւննէմիկէ ունուտուլ-մուշ տուր ։ Սէնա'աթլարընտա իլէրլէր իտի իսէ , կէօնիւլ իլէ տէ-կիլ անճագ պիզգէրուրէ օլտու ։ Օլ զէման Ջրիստոստա պուլունմա-մագ վէ հէր ան ճէկէննէմէ տիւշմէք թէհլիքէսինտէ պուլունմագ հէր քէսէ հիյպէթլու պիր չէյ ի'թիպար օլունուր իտի ։ Հէր ասէմ նանըլ կէլէճէք 'ազապտան իսէլաս պուլայրմ տէ յու տիւշիւնիւպ նի-տա էտէր իտի ։ Ճիւմլէսի ինայէթ վէսիլէլէրինի իսթի'մալ էթմէք խուսուսունտա այրագ վէ ույանըգ պուլունտուլար ։

Իպատէթի 'ումումիյէտէն զայրի ճէմա'աթը մահխուսէլէր էվլերտէ տէփ'աթէն պուլունուպ օլ ճէմաաթլարտա քէսրէթի խալգ պուլ-լունուր իտի , չէօյլէ քի թէօվպէ վէ թէճահտի գալպ իչի 'ահայիպ պիր վէճհլէ իճրա օլունուպ , իզտիյատ պուլմագտա իտի ։ Ճանլար սիւրիւ սիւրիւ Ծիսա Ջրիստոսա գօչտուլար ։ Կիւն այէ կիւն պիր գաչ այ միւտտէթի գատար կիւնահքեարլարըն գարանլըգտան նաւ-րի 'ազիմէ կէլմէլէրի աչիքեար օլտու ։ Օլ զէման ճէմա'աթլարըմըզ կիւզէլ իտի . Ալլահըն 'իպատէթինտէ տիրի վէ ճանլը իտիլէր ։ Հէր պիրի վա'իզին սէօզլէրինի ատ իչէր կիպի գապտուլ էթտի . չօգ տէ-փ'ա կէօզ եաչլարը կէլիր իտի ։ Էվվէլա թէճահտի գալպ թէպէտ-տիւլունի պիլէնլէր տահի իհեա օլունտուլար վէ չիւնհէլէրի տէփ' օլունուպ Ալլահըն մուհապպէթինի տահա զիյատէ հիսս էտէրլէր իտի ։

Ինթիպահ վէ տիգգաթը րուհանիկէ Նօրթհամիթընտան սայիր պէլտէ վէ գարիյէլէրէ սիրայէթ էթտի , չէօյլէ քի օլ պէնէ վէ էր-թէսի պէնէ Նէվ Ինկիլթէրրանըն ճէնուպի թարաֆլարընտա օնա միւշապիհ վուգու'աթ չօգ պուլունտու ։ Էտուարտոսըն թահմինինէ կէօրէ Նօրթհամիթընտա 300 քիչի օլ վագթ թէճահտի գալպ թէճ-րիւպէսինէ նայիլ օլտուլար վէ օլ ատէմլէր հագգընտա տէտի քի , «Հէր հալտէ թէպէտտուլի մէզպուր, թէօվպէքեարլարըն թէճրիւպէ-սինէ նազարէն, կիւնահքեար թարաֆընտան իճրա օլունմայրպ անըն րուհու իւզէրինէ վէ էյնոթ , խարիճտէն , եա'նի՝ գուտրէթի իլահիյէ-տէն իճրա օլունտու ։ Թէճրիւպէի չահիպիյէ միւթէնէվվի խսէ տէ , եինէ ճիւմլէսի պիլ իհթիֆագ 'ատաալէթի իլահիյէ յի թէհրիլ վէճհ-

Digitized by Google

լէ կէօրիւպ , քէնտի միւճրիմլիյինի տախի քէսքին տուլդուչլար իլէ հիսա էտէրէք , քէնտիլէր հագգ իլէ ճէհէննէմէ միւթահագգ օլ տուգլարընը կէօրիւպ իգրար էտէրլէր իտի ։ Վէ Ալլահըն միւրատընա ճան ու տիլտէն թէսլիմ օլտուգլարը հալտէ , ետա սիւրա՛թլէ ետա տահա ուզուն միւտտէթ իչիւն իգթիրապը տէրուընի չէքմէգլէ սէլամէթէ նայիլ օլուրլար իտի , վէ եինէ օլ հալտէ քէնտի քիւլի լայգսըզլըգլարընը տուլդուպ , մէրհամէթ վէ մաղֆիրէթի իլահիյէ հագիգաթէն մազհար օլմուշ օլտուգլարընա քէմալի մէսրուրիյէթ վէ թէվֆիգ՛էրինտէն նաչի կիւճ ինանսիլիրլէր իտի ։ ։

Նոյ . թ . ի . 1739տա Հուսյէֆիլտ Ամէրիգայա վէ Ֆիլատէլֆիյա չէհրինէ կիտիպ , ինկիլթէրրատա պուլունտուղու միսիլլու օրատա տախի անըն միւվազա՛ասը Ֆէվգ իւ՛ատէ վէ էմնալըզ տէրէճէտէ թէսիրլի պուլունուպ , ատէմլէր քէսրէթ իւզրէ թէճռիտի գալպ թէպէտտիւինէ նայիլ օլտուլար , վէ թ . ի . 1740 տան թա 1743 էտէք եիւզ պինլէրճէ ատէմլէր թէճրիւպէի տէրուընիյէի հագիգիյէ իլէ Ասրսաթիանլար օլտուլար ։ Ֆիլատէլֆիանընը վէ Նիւեօրքուն ճիվարլարընտա տէֆ՛աթէն վէ չօգ միէսսէրէն վա՛զ էթտիքտէն սօնկրա նէվ ինկիլթէրրայա կիտիպ Պօսթօնտա հիւքիւմտարը էյալէթ թարաֆընտան Ֆէվգ իւ՛ատէ իհթիրամ իլէ գապուլ օլունտու , վէ պիւթիւն Ամէրիգայա օլան զիյարէթինտէ էկէրչի էփիսգօփօս մէզհէպի թարաֆընտան սահապլէթ պուլմասը իսէ տէ , էքսէրիյէ կէրէք վա՛իզլէր վէ երէցլէր կէրէք էհալի թարաֆընտան քէմալի րի՛այէթ վէ մուհաֆազէթ իլէ գապուլ օլունուպ , միւվազա՛ասը տինկլէնիր իտի ։ Լաքին Ամէրիգատա օլ զէման վուգու՛ պուլան ինթիպահ վէ ղայրէթի րուհանիյէի ՛ումումիյէ պիր ատէմին չալըշմասընա մէնութ տէյիլ իտի ։ Զէնտ մահալտէ տախի չէնտ վա՛իզ պիրտէն ույանըպ քէնտի ճէմա՛աթլարընը վէ քէնտի ճիվարլարընտա պուլունան ճէմա՛աթ վէ քիլիսէլէրի ուլանտըրմաղա , վէ հայաթ քէլսընը ՛ավամը նասա թէսիրի վէճռէլէ վա՛զ էթմէյէ պաչլատըլար։ Թէնանթ իամինտէ իքի գարընտաչ նէվ ճէրսէյ էյալէթինտէ Ֆէվգ իւ՛ատէ ղայրէթի վա՛իզլէր՝ կէրէք քէնտի թէճրիւպէի չահասիյէլէրի իլէ կէրէք միւվազա՛ալարը իլէ օլ զէման չօգ ճէմա՛աթլարա վէ պինլէրճէ ճանըլարա միւճիպի մէնֆա՛աթը րուհանիյէ օլտուգլարը միսիլու , քիլիսէլէրտէ չահատէթ վէ չէօհրէթի հասանէ քէսպ էթտիլէր ։

Հուսյէթֆիլտ քէնտի միւվազա՛ասընըն թէսիրաթընը պէօյլէճէ թա՛րիֆ էթտի . « Վա՛զ էթտիյիմ մահալէ կիտէրքէն թէսատտիւֆ էթտիյիմ խալգա անլէր իչիւն պիյատէսի իլէ միւզաթարիպ օլտուղումու սէօյլէտտիմ ։ Տու՛ա էթտիյիմտէ քէնտի րուհումա թէրճի՝ օլունուպ ճէմա՛աթ իչինտէ տախի թէչվիգի ահասընը տուլդում ։ Տահա չօգ վագըթ վա՛զ էթմէմիչ օլտուղում հալտէ՝ Րուհ իւլ Գուտս գուվվէթինի իզհար էթտի , չէօյլէ քի ճէմա՛աթընն հէր թարաֆընտան նիտա

Digitized by Google

էտէնլէր պուլունարագ, ճէմա'աթըն հէման քնաֆիֆէի ազլամազդա խոէլէր։ Վէ ինչ պիր ևէրտէ վա'զ էթմէք իւզրէ իքէն քէնտի լայզաբզլըզ վէ զա'իֆլիյինի կէօրիւլ զիյաատէի իւլէ իզթիրապը տէրունիտէ խոի, չէօյլէ քի հիչ վա'զ էթմէյ էյ թապաթը օլմայաճաղընը հիաա էթտի։ Լաքին քէմալի կէրմիյէթլէ Բապապա գուտուրէք վէ 'ինանայէք իչիւն նիտտա էթտէքտէն սօնկրա ֆէվզ իւլ ղայէ թէսիրթաի իւէ վա'զ էթմէյ էյ միւգթէտիր օլտու, ֆէնտիի պէօյլէճէ վուգու' պուլանը թարիֆ էթտի. « Վա'զ էթմէյէ պայչաստըգտան սօնկրա Րուհ իւլ Գուտս պանա հուրրիյէթ իհսան էթտի, չէօյլէ քի նիհայէթտէ Րուհուն գուվվէթի գուվվէթլի պիր րիւզկեար կիսի էնտի, վէ պիւթիւն ճէմա'աթ ղայէթլէ գօրգուպ քիթրէրլէր իտի։ Հէր թարաֆտան ֆիղանլար, աղլայըզ վէ նիտաղար իչիտիլտի։ Ալլահըն քէլամը հագիգաթէն աթէչէ միւշաաիհ օլարագ գուտրէք իւէ պէյան օլունտու։ Իվէ տէօնտիւյիւմ հալտէ Ալլահըն մէրհամէթի օլ տէրէճէ պանա թէսիր էթտի քի, անըն քէշֆինէ հէման անճագ թէհամմիւլ էտէպիլտիմ»։

Գօսթօն վա'իզէրինտէն պիրի օլ չէհիրտէ թէնանթըն միւվաղա'ասընըն էաէրի օլարագ վուգու' պուլան վուգու'աթը պէօյլէճէ թա'րիֆ էթտի։

«Ֆէնտի քէլամընը տինլէյէնլէրին գալպլար վէ զամիրլէրինէ տօղրու սէօյլէյէրէք, տէրունլէրինտէ մանաֆի գալմըշ օլան միւբայզըզ վէ մաղրուրիյէթ վէ խօտպինլիի, վէ սալահընը եաղընըզ հիյէթի զահիրիյէսինէ մանիք օլտուգլարընը ղայէթ թէսիրի վէճհլէ իզհար էյլէտի։ Վէ էվվէլա պա'զընէր պու թիւրլիւ միւվաղա'ատան կիւճէնտիլէր խսէ տէ, սօնկրա Րուհ իւլ Գուտսուն թէսիրաթը վաահթաապ իւլէ վէ իւզէրլէրինէ կէլէն գուտրէթի իլահիյէնին էաէրի օլարագ տահա զիյատէ քէնտի կիւնահլարընըն վէ միւճրիմլիյինին աղրուզզ վէ տէրինլիյինի պիլմէյէ սարզուս չէքտիլէր։ Օլ զէման վա'զլար նէ գաստար քէնտիլէրինէ քէնտի ճան կէօզլէրինէ կէօսթէրտի խսէ, հալա ինթիպահ իւզրէ վէ քէնտի խէլասը իչիւն հասրէթ չէքէն թէօվէյքնաարլարա օլ գաստար մագպուլ իտի, վա'թէ քէնտիան ֆէվզ իւլ'աատէ թէճրիւալէք տէրունիյէ իւէ վա'զ էթտիյի մատտէլէրին հհմմիյէթինի պիլտիյինտէն, վա'զ էթտիյի հալտէ 'ազամէթի իլահիյէ յի վէ չէրաաթը իլահիյէնին րուհանի, փաք վէ վասի օլտուղտունու, հէմտէ Ալլահընը կիւնահատան իքրահ էտիպ, ղայրը միւմինլէրի 'ազապապ հիւքմ էթտիյինտէ հագգ իտիյինի կէօզ իւէ կէօրիւր կիպի տուչյունէշ օլտուղտունան անընը միւվաղա'ասընըն էաէրի օլարագ կիւնահքաարլար քէնտի կիւնահլարընըն միւճրիմլիյինի ֆէվզ իւլ ղայէ տէրին տուչյուլար իւէ հիաա էտիպ, իսալֆ վէ թիթրէմմ իւէ թէօվպէ վէ Ռրիաատտա իսնան էտէրէք իզթիրապը տէրունի եօղու իւէ իմանընըն ալլամէթինէ վասըլ օլտուլար։ Թէօվպէքաարլար տիւչիւպ, պայըլըպ ֆիղանն

վէ ֆէրեաթ էթմէտիլէր իսէ տէ , զայէֆ չօգ զէվաֆ , կէրէք էրքէլէր կէրէք գարըլար , կէրէք ալալագը մէզմում սահիպի կէրէք ախալագը մէմտուհէ սահիպի ի'թիպար օլունանլար , կէրէք 'ալիմ կէրէք ճահիլլէր խէլաս մէսէրրէֆինէ նայիլ օլունճայա գատար զիյատէսիյլէ միւթաարիպ օլտուլար ։

Փէնսիլվանիա էյալէթինտէ Պլէյր իամինտէ պիր վա'իզ տախի հաքէզա չօգ միւհաեէր վէճհլէ չալըշըր ։ Նէվ Ինկիլթէրրատա եինէ էտուարտա վէ Փրինս վէ սայիր չօգ վա'իզլէր եա քէնտի ճէմա'աթլարը արասընտա եա ճիվարլարընտա պուլունանն ճէմա'աթլարտա զիյատէսիյլէ զայրէթլէ չալըշարագ էմէքլէրինին սէմէրէսի միւպարէք վէ 'ազիմ օլտու ։

Վէ օլ վագըթտան սօնկրա պէօյլէ Րուհ իւլ Գուտսուն զիյարէթի մահսուսէլէրի , վէ 'ավամը նասըն ումուրը րուհանիյէ խուսուսունտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ զայրէթ վէ ինթիպահ իզրէ պուլունմալարը ճիւմլէ իմանտար վէ քէնտիլէրինէ հավալէ օլունան էօլմէզ ճանլարընն խէլասը իչիւն մէսուլ օլտուգլարընը հիսս էտէն վա'իզ վէ երէցլէր թարաֆընտան զիյատէսի իւլ արզու վէ հասրէթ օլունաճագ պիր չէյ ի'թիպար օլունմուշ վէ օլունմագտա տըր ։

Օնսէքիզինճի տէհրին սօն նըսֆընտա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա մուհարէպէլէր, վէ հէր քէսին տիգաֆընը ճէլզպ էտէն ումուրը փօլիթիգիյէնին թէսիրաթը սէպէպինտէն տիյանէթի մէսհիյէ Ամէրիգա քիլիսէլէրինտէ զէվալ պուլուպ , Ֆրանսէվիլէրին թէսիրաթընտան նաչի տինտիգիյին միհճիք գուվվէթ վէ նուֆուզու օրալարտա մէյտան պուլտու ։

Ֆագաֆ իչպու օն տօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա Մխօնէր չիրքէթլէրինին թէչքիլի իւլ պէրապէր քիլիսէլէր իչինտէ պիթթապի' տիյանէթ տախի իհեա օլունուպ իզտիյատ պուլտու , զիրա հայաթ միւժտէսի հագգընտա ալի խապէր օլանլարըն խէլասը իչիւն թէֆէքքիւր էտիլ թէտարիքաֆ կէօրմէյէ պաչլատըգլարը հալտէ, քիլիսէլէր վէ ճէմա'աթլար վէ էվ խալգլէրինին հալի րուհանիլէրի իւզէրինէ տիւչիւնմէյէ մէճալուր օլուրլար իտի , վէ հալս պու կէչէն եարըմ տէհր իչինտէ Ամէրիգա քիլիսէլէրինտէ Ինճիլ ի'թիպար օլունան հէր մէզհէպ իչինտէ ինթիպահի րուհանի ինթիզար օլունան պէրէքէթ օլտուզու միսիլլու , հէմ վա'իզ վէ երէցլէր հէմ տէ ճիւմլէ իմանտար Խրիսթիանլար թարաֆընտան օլ պէրէքէթ իչիւն չալըշըլըպ տու'ա թազտիմ օլունուր ։

Վէ չիմտի չօգ վագըթտան պէրու քիլիսէլէրին հէր պիրիսինտէ ազ վագըթ զուրֆընտա վէ պա'զէն հէր սէնէտէ պէօյլէ ինթիպահը րուհանի վէ «Ճան հասաֆը» օլմայընճա , օլ քիլիսէլէրին հալի զիյատէսի իւլ աճընսագ վէ թէհլիքէլի ի'թիպար օլունուր ։

Տիյանէթի մէսհիյէ տու'ա ճէմա'աթլարը վասիթասը իւլ պէս-

Digitized by Google

լէնտիյի մխիլլու պիր քիլիսէնին նէֆէսի վէ հայաթը Րուհ իլլ Գուաստուն պիյարէքի մահասուսէսի իլէ վէ կիւնահքեարլարըն թէօվհէյէ վէ հա՛յաթը ճէհիտէյէ անըն գուտրէքի վէ թէճահիտի իլէ իհնա օլունմալարընտա պուլունուր ։

Վէ պու տէհրոտ Ուրխքիյանլար պէյնինտէ պու ֆիքր ֆէվգ իլլ 'ատէ գուվվէքի իլէ մէյտանն պուլմուշտուր քի , տիյանէքի մէսիհիյէ եալընըզ մուհինին քէնտի գուստսիյէքի իչիւն չալըշըպ , քէնտիսի թարիգի միսաֆիրլէրին իսլամլըգա էթմէսինտէն 'իպարէթ ատ յիլ առնագ սույիրլէրին իսէլասը իչիւն սայ վէ ղայրէթ էթմէսինտէն տոտայի 'իպարէթ օլուպ եալընըզ պէօյլէճէ Ուրխտուս էֆէնտիմիզին իլէրինտէ ելուրիմէքտէ պուլունուրուզ ։

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ԹԷՎԱՐԻԱՒ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԸԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԿԻՒՆԱՀ , ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷ ՎԷ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ՄԻՒՊԱՀԱՍԱԹԸ , ԱՐՄԻՆԻՕՍ ԹԱՐԻԳԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Լայտէն մու'սլիմի Արմինիոս (Թ.Ի.1560 տա Թէվէլլիւտ վէ Թ.Ի. 1609 տա վէֆաթ էթտի) Ինկիլիթէրրատա վէ Ամէրիգատա ղայէթլէ չօգ պա'իսի միւճատէլէ օլան Թա'լիմաթ իրատ էթտի , Ինկիլիզ քիլիսէսինտէ , վէ 'ալէլխուսուս Խալիխին արասընտա ծնեէտինճի տէհրին էվվէլքի նըսֆընտա Թա'լիմաթը փափավիյէ 'ալէյհինէ միւճիպի մուզարրաթը քիւլլիյէ տիր տէյու ի'թիրազ էթտիքլէրի միսիլլիւ , Արմինիոս Թա'լիմաթը 'ալէյհինէ տաճի ի'թիրազ էտիպ չալըշտըլար. խուսուսա Ուէսթմինսթէր մէճլիսինին իգրարնամէսինտէ Թա'լիմաթը մէզկուրէ 'ալէյհինէ տիգգաթլըճա վէ աչիքեարէն պէ յան օլունմուշ տուր , վէ պու Թա'լիմաթ Մէթոտիսթ մէզհէպի խարաֆընտան գապուլ օլունտուղունտան , տահա զիյատէ տիգգաթլըմըզ չայան տըր ,

Արմինիոսուն Թա'լիմաթը՝ եա քէնտի Թահրիրաթընտա եախօտ մէշհուր վէ միւ'թէպէր մու'սլիմ էվիսգօփիօսուն Թահրիյաթընտա , վէ խուսուսա անըն հազըրլատըղը իգրարնամէ վէ խյզմաթընտա պուլունուր , վէ օլ Թահրիրաթտան ալընան պա'զը խսիսաճաթ իլէ օլ Թարիգին զիւ'իւմէրինի պէ յան էտէճէյիզ ,

Digitized by Google

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Կիւնահը ասլի հագգընեա

«Հազրէթի Ատէմ իլէ Հա'վա՝ չէրի'աթը իլահիյէ յէ մուղայիր հարէքէթ էթտիլէր։ Գու թէճավուզ իլէ պէնի ատէմ թէհուտաի իլահիյէ կէօրէ էպէտի էօլիւմէ վէ էնվա'ի թիւրլիւ էլէմլէրէ միւպթէլա օլուպ, խալգ օլունտուղու հալտէ մալիք օլտուղու սա'ատէթտէն մահրում գալտըղըար։

Լաքին Ատէմ պիւթիւն պէնի պէշէրին սուլը վէ քէօքիւ օլտուղունտան, քէնտի սուլպինտէ սայքի մէվճուտ վէ վուգթ իլէ թէվէլլիւտ էտէմէք զիւրրիյէթինին ճիւմլէսինի հէման օլ էօլիւմ վէ էլէմլէրէ քէնտիսի իլէ պէրապէր միւպթէլա էթտի։ Չէօյլէ քի Բասպախմիզ Ցիտուս Քրիստոս միւպթէնա թուէթուլարագ՝ պիւ ճիւմլէ ատէմլէր Ատէմին հէման մէզքիւր պէզ կիւնահը վասթասը իլէ հայաքը էպէտիյէ իչիւն լազըմ օլան չօլ էվվէլքի սա'ատէթ վէ սալահը սահիհտէն մահրում օլարագ էօլիւմէ միւպթէլա տըրլար։ Վէ պու՝ էքսէրիյէ կիւնահը ասլի թա'պիր օլունուր։

Լաքին պու խուսուստա Ալլահ էր Բահմանի Բահիմ Ատէմտէն պիզէ սիրայէթ էտէն չէրրի 'ումմուտի իչիւն պիր սայիր վէ ճէտիտ Ատէմէ միւչապիհ օլան քէնտի սէվկիւլիւ Օղլու Ցիտուս Քրիստոս վասիթասը իլէ ճիւմլէ կիւնահքէարլարա պիր չարէ թէտարիք իլէ մէճմանէն թէքլիֆ էթմիշ տիր տէյու ի'թիգատ էթմէք կէրէք տիր։ Գինաէն 'ալէյհ կիւնահը ասլի թա'լիմի իւզէրինէ քէնտի մազուրլարը գիւ'իմիւ, եա'նի՝ հիւքմի 'ազապը միւսթագիլ թագտիրի գիւ'իմիւնէ մէնսի թուէանլարը զէլալէթի աչիքեար տըր։

Սալիֆ իւզ զիքր խաթիրատճըն քէլամլարընըն էքսէրիսի Փրօֆէսթանթլարը էվվէլա վէ 'ումուտէն գասպուլ էթմիշ օլտուգլարը թա'լիմի թէֆհիմ էտէրսէ տէ, խաթիրատճըն սօն քէլամընտան տէրքեար տըր քի, Արմինիօս թարիգինին գիւ'իմիւնէ կիւնահը ասլի, հէյէտընէն կիւնահ, եա'նի՝ միճրիմլիք օլմայըպ պէլա նէվինտէն տիր, եօխսա «կիւնահը ասլի իւզէրինէ ատէմլէրին 'ազապա հիւքմ օլունմալարը 'ատալէթտէն օլմազ» տէյու իանատ էտէմէզլէր լտի։ Գու տաճան աթի իւզ զիքր խաթիրատճան տահա զիյատէ աչիքեար օլուր։

«Կիւնահը ասլի Ատէմին զիւրրիյէթինի Ալլահըն իքրահ էթմէսինէ

մեւպէէլա գըլան կիւնահը հազիգի վէ 'ազասլ տէտիխիմիզ մազարրաք թաւիգինտէն Աստմտէն գիւրրիխէթինէ սիրայէթ էտէն էսէր խ'թիւսար օլունմայըպ անճազ սալսահը աստիտէն մահրում գալմըշ օլան Ատէմտէն գիւրրիխէթինէ թէվֆիտ եօլու իլէ միւրուր էտէն զա'ուֆ, մարազ եախօտ մազարրաք խ'թիւսար օլունմազ կէրէք տիր։ Գինաէն 'ալէյհ Ատմին պիւթիւն գիւրրիխէթի տախի սալահը աւլիտէն տէրի օլարազ հայաթը էպէտիէյէ հէմ լայըզ տէյիլ՝ հէմ նայիլ օլմաղսըս միւգէէտիր տէյիլ տիրլէր, վէ եալընըզ Ալլահըն ինայէթի ճէտիսէօի անլէրէ թէգատտիւմ էտիպ, գուտրէթի քեաֆիյէ իհսան էթտիքճէ Ալլահա թէվէճճիւհ էտիպ անըն իլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունապիլիրլէր։ Գու տախի Ատմին սէմաւի ճէննէթին միւշապէհէթի օլան էտէն ճէննէթինտէն իխրաճ օլունմազընտան իմա օլունտու։ Զիրա պու պէլա [հիւքմ թա'պիրի տէյիլ անճազ պէլա թա'պիրի իսթի'մալ օլունուր] եալընըզ Ատմէ տէյիլ իլլա պիւթիւն գիւրրիխէթինէ տախի իսապէթ էթմիշ տիր։ »

« Լաքին կիւնահը աւլինին կիւնահը հազիգի, եա'նի՝ միւճրիմլիք օլմատըղը աչիքտար տըր, գիրու պիր ատմին թէվէլլիւտիւ քէնտի իրատէթինէ մէնուէթ օլմատըղը միսիլլու, պու եախօտ չու զա'իֆլիք եա նօգսան եա 'իլլէթէ միւպէէլա օլարազ թէվէլլիւտ էթմէք տախի, ատմին իրատէթինէ մէնուէթ տէյիլ տիր։ Պինաէն 'ալէյհ կիւնահը աւլի պիր ատմի 'ազասլա միւսթահազգ էթմէզ, վէ եանկըզ խսթի'մալ իլէ կէնահ թա'պիր օլունուր։ Վէ կիւնահը աւլինին պէնի ատմէ սայըլմասը՝ անլէրին Ալլահ թարաֆընտան Ատմին իշլէտիլմի կիւնահ իշիւն գապուհաթլը հիւքմ օլունտուգլարը տէյիլ, անճազ Ատմին տիւչար օլտուղու 'ազասլըն մա'ղուզ նէմ'ինտէն գիւրրիխէթինէ սիրայէթ էթմէսինտէն 'իպարէթ տիր։ Նէ Քիթապը չէրիֆ, նէ հազիգաթ վէ հիքմէթ վէ ինայէթի իլահիյէ, նէ թապի'աթը կիւնահ, նէ հազգ վէ 'ատալէթ, Ատմին կիւնահընըն գիւրրիխէթինէ կէնահ վէ ֆէֆէնէ տէյու սայըլմասընա րուխսաթ վէրիր։ »

« Քիթապը չէրիֆին չահատէթինէ կէօրէ, Ալլահ եալընըզ Ատմէ 'ազասլ թահտիտինի վէրտի, վէ թէք օլ զաթ իւզէրինէ 'ազասլը իճրա էթտի։ Վէ մէյհամէթ վէ սըղտ վէ հիքմէթի իլահիյէ պիր ատմին կիւնահընըն պաչգա ատմէ սայըլմասընա րուխսաթ վէրմէզ։ Վէ թապի'աթը կիւնահա մուղայիր տիր քի իրատէթի չահսիյէ իլէ իլլէնմէյէն 'ամէլ՝ կէնահ խ'թիւսար օլունա։ 'Ատալէթ վէ հազգա մուղայիր տիր քի պիր ատմ ֆէնֆէնէնի օլմայան պիր կիւնահ իշիւն հիւքմ օլունա, եախօտ քէնտի էնէրնէյէ էնէրնէ նիսապէթի իլէ միւճրիմ օլմատըղը խուսուսատա միւճրիմ 'ատտ օլունա։ »

« Վէ հիւքմ օլունան 'ազասլ նէ գատտար չէօլտ իսէ, օլ գատտար հազգսըզլըգ իզհիյատ պուլուր։ Պինաէն 'ալէյհ ֆէնֆէ կէնահը օլմա-

Digitized by Google

յան պիր կիւնահ իչիւն 'ալլահը էպէքչէ հիւքմ օլունան աստէմ էն պէօյիւք հագդսըզլըգ չէքմիշ օլուր» ։

Ամմա Արմինիօս քէնտիսի պիր եէրտէ ոէտի քի , «կիւնահը աստլի կիւնահ իտիսինի ինքեար էթմէմ, լաքին կիւնահը ֆիի'լի եաման հագիգի եէյիլ տիր ։ կիւնահը ֆիի'լի օլանը սայիր կիւնահլարըն միւճիպի օլանտան թէֆրիդ էթմէգ կէրէք տիր ։ Վաղա'ա զաթէն կիւնահ օլմայան պու 'միւճիպ' միւճիպի կիւնահ օլտուղունտան կիւնահ թա'պիր օլունապիլիր» ։

Ֆիր մահալտէ տսխի տէնիլտի քի , « Ռէհմալի ի'թիմատ իլէ իանատ էտէրիզ քի , Ալլահ' քէնտի իրատէթլէրի իլէ կիւնահ իշլէմէմիշ օլան մա'սուէմլարը քէնտի գաապահաթը իլէ տէյիլ , անճագ պաչագա զանթ թարաֆընտան իշլէնմիշ օլան վէ մահզէն թագտիրի մութլագ իլէ անլէրէ սայըլան կիւնահ սէպէպլինտէն 'ալլահը էսլէտիյէ հիւքմ էթմէյէճէք տիր ։ Գու զիւ'իմ հէմ մէրհամէթի իլահիյէ հէմ տէ 'ագլի ինսանիյէ մուղայիր օլուպ , անըն մուհալ օլմասը մը եոխսա մէրհամէթսիզլիյի մի պէօյիւք տիւր տէյոս , թէմիզ օլունամազ ։

Գու իսթիխարաճաթտան աչիքեար տըր քի , Արմինիօս թարիգինէն մու'ալլիմլէրի Աստին ճինսի ինսանի իլէ պիր նիսպէթի սալիյէ եաման տիրի վէ հագիգի պիր միւնասիպէթի պուլամատըլար ։ Գէնի աստմոտ եալինըզ եէյոս կէօրտիւլէր , վէ Աստմին էվվէլքի կիւնահլընը տսխի եալընըզ անըն ֆիի'լի չալսխսի տիր տէյոս անկլատըլար , վէ ճիւմլէ աստմլէր 'ալլապա վէ ճէհէննէմէ միւաթահագգ օլուրլարսա քէնտի իչլէրինէ չէրէ կէտիրէճէքլէրի նէհանկլարը պէրաբէրինէ պէօյլէ օլուրլար տէյոս գապուլ էթտիլէր ։ Գու զիւ'իմ պիւթիւն Մէթօտիսթ մէզհէպի թարաֆընտան գապուլ օլունտուղու միսիլլու , Եվեէնլէր վէ Ճէմհոյէնլէրէն (Ժողովականք) ալա'զըլարը թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ վէ օլունմագսա տըր ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Թէճտիտի գալպ թէպէեսիւլի հագգրնցա

Արմինիօս վէ անըն թարիգինտէն օլանլար տսխի՝ կիւնահա տիւշմիւշ օլան իրատէթի ինսանիյէնին 'ատէմի գուտրէթի խուսուսունտա , վէ թէճտիտի գալպ թէպէտտիւլինէ ալիւ գիւլիյէն Րուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան իմրա օլունմասընա տայիր Լութէրի վէ Քալ-

Digitized by Google

վինիլէր միսիլլու թա'պիրատթ խաթի'մալ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ իրատ էթտիքլէրի խզահաթ վէ իֆատաթ իլէ , մէպտէլէրի սայիր փրօթէսթանթլարընն մէպտէլէրինտէն չօգ միւթէֆէրրիդ օլտուղու աչիքեար օլուր ։ Մէսէլա՝

«Ինսան քէնտիլիյինտէն իմանը հագիգիյէ մալիք օլմատըղը միսիլ լու , քէնտի իրատէթի հուրրիյէսինին իդթիտարը իլէ թէճէտտիւտ եա թէպէտտիւլ էթմէզ , չիւնքի կիւնահ հալինտէ քէնտիլիյինտէն էյի պիր չէյ իլէյէմէզ , միւրատ էտմէզ վէ թէֆէքքիւր պիլէ էտմէզ ։ Ամմա Ալլահ թարաֆընտան Ֆրիստոս վասիթասը իլէ վէ ինճիլին հագիգաթը իլէ Րուհ իւլ Դուտուսուն գուտրէթինտէն, 'ագլ վէ ահատա վէ իրատէթ վէ պիլ ճիւմլէ գուվվէթլէրի ճիհէթիյլէ՝ քիւլլիյէն թէճտիտ օլունմասը լազըմ տըր , չէօյլէ քի սալահը հագիգիյի լայըգը իլէ կէօրիւպ , միւլահազա էտիպ վէ իհթիյար իլէ իճրա էթմէյէ միւգթէտիր օլա» ։

Գու քէլամ եալընըղ թուրթուլտուղու հալտէ , օնալթընճը տէհրտէ պուլունան մէչհուր Փրօթէսթանթ մու'ալիմլէրին թա'լիմաթընա միւշապիհ տիր , լաքին աթի իւզ դիքր իսթիհրաճտան մա'լիւմ տիր քի , 'ինայէթի իլահիյէ հագգընտա օլան պա'զը զիւ'իմլէրի մէգքիւր մու'ալիմլէրին թա'լիմաթընտան միւթէֆէրրիդ իտի , մէսէլա՝

«Իրատէթի իլահիյէ իլէ իհսան օլունան 'ինայէթին միւթէնէվի' ոէրէճէլէրի վար իսէ տէ , եինէ Րուհ իւլ Դուտս հայաթ քէլամընը տինկլէյէնլէրին հէր պիրիսինէ իմանը վիճուտա կէթիրիպ տէրէճէլէրի իլէ թէճտիտի գալպի քեամիլէն իճրա էտճէք գատար 'ինայէթ իհսան էտէր , եա իհսան էթմէյէ հազըր տուրուր ։ Շէօյլէ քի եալընըղ իման էտիպ սահիհէն թէճտիտի գալպ թէպէտտիւլիւնէ նայիլ օլանլարա տէյիլ , իլլա իման էթմէյիպ թէպէտտիւլ էթմէյէնլէրէ տահի նմա վէ ընճոպէպ գալ իչիւն քեաֆի միգտար 'ինայէթ իհսան օլունուր վէ ատէմլէրի թէրք էտէն թագտիրի մութլագ եօգ տուր» ։

Գունա կէօրէ թէճտիտի գալպ թէպէտտիւլիւնէ նայիլ օլմայան ատէմլէրին նայիլ օլմամալարը 'ինայէթի իլահիյէ իլէ պէրապէր իչէյէն պիր գուտրէթի ինսանիյէնին նօգսանընտան նէչէթ էտէր, եա'նի՝ Րուհ իւլ Դուտս վէ միւրատը ինսանի պէրպէէ իչէյմէք կէրէք տիր ։ Վէ պունա կէօրէ աւէմլէրի խէլաս իչիւն թագտիր էտէն եախօտ հէլաք իչիւն թէրք էտէն միւրատը իլահի տէյիլ անճագ իրատէթի ինսանիյէ տիր ։ Ճիւմլէ ինսանլարա խէլաս իչիւն քեաֆի միգտար 'ինայէթի իլահիյէ միւսաւվաթ իւզրէ իհսան օլունուպ , հէր ատէմ քէնտիսի իչիւն քէնտի իրատէթի իլէ օլ 'ինայէթի եա միւէսսէր գըլլար , եա սէվէրէսիզ գըլլար։ Վագա'ա էվվէլքի Փրօթէսթանթլարընն թա'լիմինճէ քէնտի գալպինին թէճտիտի իչիւն օլան 'ինայէթի իլահիյէյի գապուլ էտէն հէր ատէմ' օլ 'ինայէթ իլէ պէրապէր քէնտի իրատէթինին մուխալիֆէթի թասլի'իյէսինէ ղալիպ կէլէն

Digitized by Google

Թէսիրաթը իլահիյէ յի տախի գապուլ էտէր , չէօյլէ քի տաէմին Թէճահիմի գալսպ խուսուսունտա ինայէթի 'իլահիյէ միւհթաճ օլմասը ճիւզի տէյիլ իլա քիւլի տիր ։

Արմինիօսուն Թարիգինէ կէօրէ իրատէթի ինսանիյէ 'ինայէթի իլահիյէ Թուրաֆընտան Թէշվիգ օլունմայընճա օլ 'ինայէթ իլէ պէրաբեր 'ամիլ օլմադա միւգթէտիր օլմազ իտի. չէօյլէ քի ինսանըն Թէճահիմի գալսպ իչինի 'ամիլ էտէն միւճահիտ միւճերրէտ' 'ինայէթի իլահիյէ տէյիլ իսէ տէ , անըն միւճահիտ էվվէլ վէ էլզէմի օ տիր ։

Արմինիօս Թարիգի պու մէսէլէյի տախի ԹուԹուս քի , «Ալլահ 'ինայէթ իհսան էթմէյինճէ իսան Թալէպ էտէմէզ »։ «Ալլահ կիւնահքեար օլան ինսանտան միւգթէտիր պուլունմատըղը իսանը Թալէպ էտէպիլիր մի , եահուտ Ալլահ ինճիլի իչիթմիւշ օլան հէր զաթա իսան էթմէսի իչիւն քեսֆի միգտար 'ինայէթ իհսան էտէր մի » տէյու Արմինիօսա սիւալ օլունտուղու հալտէ , քէնտիսի պէօյլէճէ ճէվապ վէրսի , եա'նի՝ «Պու սիւալին իքի գըսմը պիրի պիրինէ մուղայիր տէյիլ ։ Ալլահ կիւնահքեար օլան ինսանտան օնտա պուլունմայան իսանը Թալէպ էտէպիլիր , չիւնկի իսան էթմէսինէ քիֆայէթ էտճէկը գաստար 'ինայէթ իհսան էթմէկէ գարար վէրմիշ տիր։ Էյէր սիւալ պու օլսա իտի , եա'նի՝ 'Ալլահ կիւնահքեար օլան ինսանտան անըն միւգթէտիր օլմասըղը իսանը , իսան էթսին տէյու քեսֆի 'ինայէթ իհսան էթմէքսիզին, Թալէպ էտէպիլիր մի' , տօղրուտան տօղրույա 'Այայըր' տէյու ճէվապ վէրիլմէք կէրէք իտի ։

Պիլա չիւպհէ պու մէսէլէ՝ անըն կիւնահը ասլի հազգընտա օլան մէսէլէսինտէն նէչէք էտէր ։ Պունա կէօրէ կիւնահը ասլի միւճարիմլիք օլմայըղ , անճագ պէլա օլտուղու միսիլու , պու մաղարրաթա ղալիպ օլսճագ 'ինայէթի իլահիյէ հազգ իլէ իհսան օլունմագ կէրէք տիր ։ Վէ պունա մէպնի Ալլահ փուԹուրէհսէԹլէրէ պիլէ պէօյլէ 'ինայէթ իհսան էտէր քի, անլէր Թարաֆընտան խաթի'սիալ օլունտուղու հալտէ, իսէլասա նայիլ օլսուլիլրըլէր տէյու ի'Թիգատ վէ Թա'լիմ էթտիլէր ։ Պու եօլ իլէ գիւ'իմլէրինի պէյան էթտիլէր ։ «Պիր ֆի'լիին ախլագ գանունունճա մէմնուհ օլմադը իչիւն , անճագ այու գաստար լազըմ 'աստա օլունասիլիր քի , ֆի'լ՝ չէրի'աԹը իլահիյէ վէ Ինճիլի չէրիֆ հազգընտա պի խասպէր օլան ատէմին ֆի'լի օլտուղու հալտէ, օլ ատէմ սալահ վէ խաթիգամէթէ րաղիպ օլուպ՝ իրատէթի իլահիյէյէ մուղայիր իչէմէք նիյէԹինտէ օլմայարագ խաստինլիք իլէ ֆի'լի մէգսուրու իչէմիշ օլմայա ։ Զիրա էյի պիր ֆի'լին իչէնմէսի մուԹլագա չէրի'աԹը իլահիյէ եահուտ Ինճիլ Թարաֆընտան Թալէպ օլունանը իճրաէթմէք մէրամընտա վուգու՝ պուլմագ , պիրա չօգ ատէմիէրին չէրի'աԹը իլահիյէ իլէ Ինճիլ հազգընտա պի խասպէր օլուպ տա իսայր իչէմիշ վէ իչէմէգտէ օլտուգլարընը քիմսէ ինքեար էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէզ »։

Digitized by Google

«Իմանալըզ՝ Ալլահա մագպուլ օլմագ գայրի միւճքին տիր» քէլամը գիքր օլունտուղու հալտէ, «օլ քէլամ ուամուամի տէյիլ անճագ մախտուսի վէ ֆէվգ իւլ 'ատէ թարզ իւէ թահսին օլունմագլըգ իմա էտէր» տէյու ճէվապ վէրիւիր իտի։ Վէ՝ «Իմանտան օլմայան՝ կիւնահ տըր։ քէլամը գիքր օլունտուղու հալտէ, «Օլ քէլամ խէլասա միւճիպ օլան իման տէյիլ՝ անճագ խուլուսի գալպա պագաար» տէյու ճէվապ վէրիւիր իտի։ «Փութփէրէսթլէր հայաթը էպէտիյէ յէ նայիլ օլմագ եօլունու պիլմէտիքլէրինտէն հէլաք օլուրլար մը» սիւալ օլունտուղունտա, «Գու՝ հազգանիյէթ տէյու գապպուլ օլունաճագ չէյ կէօրիւնմէգ, պիլ 'աքս պա'զը փութփէրէսթլէր ճիւմլէ ինսանլարա իհսան օլունան վէ քէնտիլէր տալի մազհար օլտուգլարը 'ինայէթ վէ գուտրէթին միգտարընա կէօրէ, խաթիգամէթ վէ սալահը թապի'ի իչուն, լայըգ իւէ չալըշտըգլարը հալտէ, Ալլահա մագպուլ օլմալարընա ի'թիգատ էտէրիգ, վէ խէլաստան մահրում օլմալարը իսնատ օլունանագ, վէ հիչ տէյիլ իսկ էպէտի աթէչէ հիւքմ օլունմայագաճգլարը ինանըլըր»։

Պունուն կիպի գիւ'իմէր Աւկսաթինօսուն եաճատ գալվինին թա'լիմաթընտան նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուգլարը սուհուլէթլէ անկլաչըլա պիլիր։

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թագթիրի իլահի հագգընճա

Պիթթապի՝ վէ ուսուլի մանթըգ միւճիպինճէ Արմինիոս թարիգինին Թագտիրի իլահի հագգընտա օլան գիւ'իմէրի՝ Աւկսաթինօս վէ Գալվինին թա'լիմաթընտան գիյատէսի իւէ միւթէֆէրրիգ իտի, Արմինիոսուն թա'լիմ օլունտուղու ուսուլի՝ Գալվինին թա'լիմաթը իտի, վէ մուա'լիմի՝ Պէզա իտի, վէ էվվէլա չիւգհէ էթմէյէ պաչլատըղը մատտուէ Թագտիրի իլահի թա'լիմի իտի. խուսուսա գի Պէզա օլ թա'լիմի սիւրչտիւրմէնճէ պիր վէճհէյլ թա'լիմ էտէր իտի։

Արմինիոս վէ անըն թա'լիմինի գաբուլ էտմէյէրին գիւ'իմիւճմէ՝ Ալլահընն պա'զի ատէմլէրի իսէլաս իչուն ինթիխապ էթմէսի պիր Թագտիրի միւսթագիլ իւգէրինէ տէյիլ՝ անճագ պիր Թագտիրի չարթի տիր, եա'նի՝ Ալլահ միւմինլէրին իման էտճէնէլէրինի գէչլտէն

Digitized by Google

կէօրիւզ , օլ իման իւզէրինէ էզէլտէն անլէրի հայաթը էպէտիյէ իչիւն ինթիհասպ էթտի, վէ ղայրի միւմին օլանլարըն իման էթմէ-յէճէքլէրինի էզէլտէն կէօրիւզ՝ օլ իմանսըզլըգ իւզէրինէ անլէրի էզէլտէն հէլաքա թէրք էթմէյէ թագուիր էթտի : Ամմինիօսուն աէօզլէրի պուն.նլար տըր , եա'նի՝ « Ալլահըն ինսանլարըն խէլասընա տայիր օլան թագուիրի էվվէլիսի՝ Օղլու Ծիսուս Քրիստոսու պիր միյանճը իչիւն թա'յին էթտիյի թագուիրի տիր : Անըն թագուիրի սանիսի՝ թէօվպէ էտիպ իման էտէնլէրի գապուլ , վէ թէօվպէ իլէ իման էթմէյէնլէրին ճիւմլէսինի կիւնահլարընտա վէ 'ազապպա միւսթահգագ օլարագ թէրք էտէն թագուիրի տիր : Թագուիրի սալիսի՝ թէօվպէ իլէ իման իչիւն լազըմ օլան քեաֆի վէսիլէլէրի իհսան էտէն թագուիրի տիր : Թագուիրի րապի'սի՝ Ալլահըն էչիսասը Քէրտ Քէրտ խէլասա տա'վէթ վէ հէլաքա թէրք էտէն թագուիրի տիր : Գու թագուիրին սալի՝ Ալլահըն էզէլտէն հէր չէյի պիլմէսինտէն նէչէթ էտիպ , պու պիլմէքլիք իլէ քէնտի 'ինապէթի իլէ քիմլէր իման վէ իգտամ էտէճէքլէրինի, վէ քիմլէր իման վէ իգտամ էթմէյէճէքլէրինի թէչիսիս էթտի » :

Գու քէլամլարա տիգգաթ էթտիյիմիզուէ՝ անլէրին մէ'սլինճէ թագուիրի իլահի կիւնահքեաբընը գալպինտէ իմանը վիճուտէ կէթիրմէզ, անճագ իհսան օլունան 'ինապէթ վէսիլէսի իլէ կիւնահքեաբընը քէնտիսինտէ վիճուտէ կէթիրտիյի իմանա էճր վէրիր : Րուհ իւլ Գուտս վէ իրատէթի ինսանիյէ պէրապէր իչլէր , վէ վիճուտա կէլէն էպէր, եա'նի՝ իմանը հագիգի վէ խէլասը էպէտի , Ասկօսթինօս իլէ սայիրլէրին թա'լիմինէ կէօրէ քիւլլիյէն վէ սատճէ 'ամէլի իլահինին էպէրի տէյիլ իլլա միւրէքքէպ պիր էպէր տիր :

Գու ուսիֆ իւզ գիքր թա'լիմաթընը «Եարը Փէլակիօս» Փըրգասընընն գիւ'իմէրինէ վէ քիւիսէի չարգիյէնին պու մատտէլէր իւզէրինէ օլան թա'լիմաթընա միւչապիհ օլտուղու աչիքեար տըր : Վագա'ա պու թա'լիմաթ էգմինէի միւթթէֆագընրէտ տա հա գիյատէ ղայրէթլի վէ տա հա գիյատէ իմանտար ատէմլէր թարաֆընտան գապուլ վէ թա'լիմ օլունմուչլար տըր :

Գու մատտէլէր իւզէրինէ վուգու՝ պուլան միւսլահասաթ ղայէթ չօգ վէ միւհիմմ օլտու խէ տէ , միւսլահասաթը մէզհաւրէնին նէթիճէյի միւհիմմէսի պու տուր քի , Մէթօտիսթ մէզհէպի՝ էքսէրիյէ Արմինիօս թա'լիմաթընը գապուլ էթտի , վէ սայիր Փրօթէսթանթլար էքսէրիյէ Քալվինին թա'լիմաթընը գապուլ էթտիլէր : Վագա'ա պա'զը խուստա անըն թա'լիմաթընըն խոթխլասաթ վէ հիյէթի չէտիտէսինի տահա լաթիֆ վէճճէյէ վէ հիւանի թա'պիրլէր իլէ պէյան էթտիլէր :

Լաքին եինէ պալատէ կիւնահը ասլի հագգընտա , վէ պա'տ էլ իրթիտատ՝ իրատէթի ինսանիյէնին միգտար վէ թապի'աթը հուրրի-

Digitized by Google

յէթինի մուխթէլէֆ վէճհլէ պէյան էթմիշլէր տիր։ Վէ հէր նէ գատար պու խուսուսլարտա մուպահասաթ վէ թա'լիմաթը մուհիմմէ վուգու՝ պուլմուշ իսէ տէ, պու թա'լիմաթըն թէվարիխինի պէյան էթտիյիմիզտէն զիյատէ թէրագգի էթմէմիշ տիր։ Ամէրիգատա պու մատտէլէր իւզէրինէ միւպահասաթը խայլիյէ վուգու՝ պուլմուշ վէ Էտվարտա վէ Էմմօնս վէ Հօփքինս վէ տահա պաշգա չօգ մուա'լիմ-լէր պու խուսուստա չէօհրէթ քէսպ էթտիլէր իսէ տէ, անլէրին միւ-պահասլէրինտէն տահա միւ'թէպէր քիլիսէ միւվէրրիխլէրի թարա-ֆընտան պահս օլունմատուղունտան պուրատա տախի պահս օլուն-մալարը միւնասիպ կէլմէզ։

ԳԼՍՄԸ ՐԱՊԻ'

Նօնաթան Էտուարտս վէ սընը թահրիրաթը

Էտուարտս ֆէվգ իւլ'ատէ վէ հէր խուսուստա պիքրէ չայան պիր ատէմ օլուպ, Սրմինիօս Թարիգի 'ալէյհինէ իրատէթի ինսանէյէ վէ կիւնահը ասլի վէ թագտիրի իլահի վէ սալահը հագիգիտէն պահա իլէ թահրիրաթը միւաթահսինէ վէ պագիյէ թէէլիֆ էմմիշ տիր։

Էտուարտս սէպավէթինտէն պէրու հէմ զէքաւէթի մախսուս հէմ տէ տիյանէթի խալիսէ իչուն ֆէվգ իւլ ղայէ չէօհրէթի հասանէ քէսպ էյլէտի։ Պիլա չիւպհէ 'իլմի իլահի վէ 'իլմի հիքմէթի 'ագլիյէ վէ ուսուլի հիքմէթի քիւլլիյէ խուսուսունտա Ամէրիգատա օնսէքիզինճի տէհրուտէ անըն միսլի եօգ իտի, վէ պիւ ճիհէթլէ էրպապը հիքմէթ արասընտա չէօհրէթի ղայէլէ մէմուհ պուլունտու։ Լաքին օլ խուսուսլարտա նէ գատար պէօյիւք պիր ատէմ իտի իսէ, ահահա զիյատէ թէվազու՝ վէ հիլմիյէթ վէ տիյանէթ հագգընտա վէ վա'իզ վէ չօպան մէմուրիյէթինին լուտուբսինէ մէհհէ չայան պիր ատէմ իտի։ Տահա սէպավէթինտէ իքէն ղայէլէ գալսի փաք վէ էֆքէարը րու-հանի պիր չօճուգ իտի։ Վէ պիւթիւն էօմրինտէ վէ թահրիրաթընտա սըֆաթը իլահիյէ խուսուսա գուսուսիյէթի իլահիյէ վէ սալահը քէամիլ հագգընտա օլան էֆքէարը վէ իֆատաթը ղայէլէ ա'լա վէ թէճրիպէլի մէսիհիյէի քէամիլէտէն հասըլ վէ Ռիթապը չէրիֆ իւ-զէրինէ մէպնի պուլունմուշ տուր։

Digitized by Google

Անըն թահրիրաթը կէրէք Ամէրիգատա կէրէք Ինկիլիթէրրատա տէփ'տիթէն թատ' օլունմուշ վէ օլ տէրէճէտէ միւ'թէպէր տիր քի, հէման հէր վա'իգին քիւթիւպհանէսինտէ պուլունուր։ Ֆա թահրիրաթը թէֆհիլաթ իւզրէ թա'րիֆ էթմէմիշ լազըմ տէյիլ տիր, զիրա անըն ատատ վէ ֆէտագէլի Ահմէթինօղ վէ Ջաւիհինին թա'լիմաթը իլէ պիր իտի, ֆագաթ 'ումումէն պու իֆատաթը զիքր էթմէկ միւնասիպ օլուր, եա'նի՝

1. Հէր նէ մատատէէն պահա էթտի իսէ, Ջիհատը չէրիֆին չահատէթինէ քէմալը րի'այէթ իլէ պագատար իտի։

2. Ումուրը րուհանիյէի ա'լիյէ իւզէրինէ քէմալի թագվա իլէ միւլահազա էտիպ, վէ իրատէթի իլահիյէի քիւնհիյէ պիլ մէնունիյէ թէպիմ օլարագ ասլա 'ուգուլի ինսանիյէնին իգթիտարընը հատատէն զիյատէ թէրֆի' էթմէզ իտի։

3. Վուգուֆիյէթի տէրուհիյէի չահսիյէյէ քէմալի տիգգաթլէ նազար էտէրէք 'իլմի հիքմէթի 'ագլիյէ վէ ահլագիյէնին էտասընը ազար իտի։

4. Գահա էթտիյի մատատէլէրի ֆէվգ իւլ 'ատէ աչըգ վէ պէրրագ պիր վէճհիլ պէյան էթտի, վէ ուսուլի մանթըգընը իսթի'մալինտէ զայէթ մահիր իտի։

5. Անըն թահրիրաթը էմսալսըզ տէրէճէտէ Ամրինիօսուն թահրիրաթընըն մազարրաթընա մուտալէճէ օլուպ, հէմ Ամէրիգատա հէմ Ինկիլիթէրրատա թա պու կիւնէտէք զիյատէտի իլէ սահիպի թէսթրաթ պուլունմուշլար տըր։

6. Անըն թահրիրաթը պէօյլէ պիւրհան զէնճիրլէրի իլէ սապիթ գըլընմըշ տըր քի, անլէրտէն մուխթասար իսթիխրաճաթը զիքր էթմէկ միւշգիլ օլուր։

7. Անըն՝ « Թէվարիխի Ֆիտիյէի իլահիյէ » իւնվանընտա օլան քիթապընտա պիւթիւն Թէվարիխի ինսանիյէնին նէ վէճհիլէ մուգատատէրի իլահիյէնին ինսանլարըն իսէլսաս իշիւն օլան մագսէտինի պէյան վէ թէմմիլ էթտիյինի, վէ տիւնեատտա վուգուա՝ պուլան ճէմի՝ վուգուա՝ աթըն նասըլ միւրատը իլահիյէ նիսպէթիլէ վուգուա՝ պուլտուղունու կիւզէլ վէ թէսիրլի վէճհիլէ պէյան էտէր։

Էտուատտա չօգ ա՝լմ, եա՝նի՝ իւլում վէ էլսինէտէ մահիր պիր ատէմ օլմայընչա գուտորէթ վէ չէօհրէթի, սաղահ վէ տիյանէթի խալխէսինտէ վէ մէվատտը ա՝լիյէ իւզէրինէ սապր վէ տէվամ վէ թէվազու՝ վէ իման իլէ Ջիհատը չէրիֆէ րի՝այէթ էտէրէք թէֆէքքիւր էթմէսինտէ պուլունմուշ տուր։ Անըն հիճի վէլատէթի Հոկտ. 5, թ. ի. 1703 տէ վէ հիճի վէֆաթը Մարթ. 22, թ. ի 1738 տէ իսի։

Digitized by Google

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՔԷՖԱՐԷԹ ՎԷ ԱՆԸՆ ՀԻՒՔԻՄԷԹԻ ԻԼԱՀԻՑԷՒ ԱԽԼԱԳԻՑԷ ՆԻՍՊԷԹԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ԹԱ'ԼԻՄԱԹ ՎԷ ՄԻԻՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՑԻՐ

Էյէրչի պա'զը Մէտորէսվիլէրին գիւ'իւմիւ վէ թա'լիմինճէ հէր գուրպանըն եսլաօտ թագտիմէնին գըյմէթի, գըյմէթի զաթխյէսինտէն տէյիլ, անճագ 'ինտ Ալլահ թա'պիր օլունան գըյմէթինտէն սայըլմալը, վէ Քրիստոսուն քէֆարէթի ինսանլարըն կիւնահլարընը րէֆ' էթմէք պատընտա զաթընտա պի նիհայէ գըյմէթլի տէյիլ, անճագ Ալլահըն 'ինտինտէ էնէֆլ ի'ընէպ օլանփատըրանփան միւքէմմէլ տիր, եա'նի՝ գըյմէթի քէֆարէթ, զաթխյէ վէ սալխյէ տէյիլ անճագ ի'թխապարխյէ տիր։

Լաքին պու գիւ'իւմ փրօթէսթանթլար Թարափընտան Թա օնեէտինճի տէհրէտէք քիւլխյէն րէտտ օլունուպ, Անսէլմօսուն Թա'լիմաթընը, եա'նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին էլզէմխյէթի միւսթաքիլ վէ գըյմէթի քիւլխյ վէ պինիհայէսի, սալխյ վէ զաթխյ տիր տէյտու 'ոլմուէն գապուլ օլունուր խոր։

Օնեէտինճի տէհրին էվվէլքի նըսֆընտա Հուկօ Կրօթիուս խամինտէ պիր մէչհուր 'ալիմ Հօլանտալը Թարաֆընտան՝ ասնկրա ֆէվգ իւլ 'ատէ սահիպի թէսխրաթ պուլունան պիր քիթապ Թէէլիֆ օլունտու։

Մէզքիւր 'ալիմ Ավր 10, թ. ի. 1583 տէ Թէվէլլիւտ իլէ Աղօսթ. 28. 1645 տէ վէֆաթ էթտի։ Պա'զը մէմուրիյէթի ա'տիյէլէրի իֆտա էթտիքտէն ասնկրա, թ. ի. 1619 տա հուրրիյէթի տինխյէ Թարաֆընա սահասպէթ էթտիյինտէն Թէվգիֆ, վէ պա'տէլ իսթինթապ հապտա իլգա օլունտու։ Հապստա իքէն Ինճիլի չէրիֆ իւզէրինէ վէ Թա'լիմաթը մէսէհխյէ իւզէրինէ Թահրիրաթ Թէէլիֆ էթտի։ Անըն քէֆարէթէ տայիր օլան գիւ'իւմէրինի պէյան էթմէք ինյէթինտէ իզ

Digitized by Google

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Կroթիուսուն էէՖարէթէ տայիր օլան թա'լիմաթը հագգընեցա

1. Կroթիուսուն շէրի'աթ վէ 'ազապ հագգընեցա օլան զիւ'իւմիւ

Կroթիուսուն զիւ'իւմինճէ «Շէրի'աթը իլահիյէ՝ սըֆաթը իլահիյէի էսասիյէտէն միւթէֆէրրիգ օլուպ, իրատէթի իլահիյէնին պիր էսէրի վէ պուննա պինաէն պիր ֆանան տուր։ Շէօյլէ քի Ալլահ չէրի'աթըննա պապդը տէյիլ տիր, զիրա չէրի'աթ անընն էնէ տիր։ Շէրի'աթ սահիպի օլտուղունտան անը թէպոիլ եախօտ նէխս էտէպիլիր։ Շէրի'աթա միւթա'ալլիգ օլան 'ազապդըն իֆրասը տոպխի էնէֆ օլմայըպ, սահիպի չէրի'աթըն իրատէթինէ միննութ տուր։ 'Ազապ' չէրի'աթըն թասդի'աթընտան վէ սըֆաթը իլահիյէտէն տէյիլ անճագ Ալլահըն իրատէթինտէն հասըլ օլուպ, թէղայիւր էտէպիլիր։ Պինաէն 'ալէյհ չէրի'աթը իլահիյէ վէ 'ազապդը իլահի քէսայինաթ սահիպի թաւաջջիւնտան, պիր իշճի քէնտի իշի իւզէրինէ գուվվէթի քէսամիլէսի պուլունտուղու կիպի, թէպոիլ, եախօտ իգթիզային հալտէ, նէխս տոպխի օլունապիլիր։ Լաքին պուս վէճհէնճ մնատտէյի պէյան էթտիյիմիգ հալտէ, Ալլահ թէղայիւր էտէր տէյու անընն սըֆաթըննա խալէլ կէթիրտիյիմիգի զանն էտինիլէր, չօգ եանղըլմըշլար տըր։ Զիրա չէրի'աթ ուլուհիյէթ տէրուննինտէ եախօտ իրատէթին զաթընտա օլմայըպ, անճագ իրատէթին պիր էսէրի մախտուսի օլուպ, թէղայիւր էթմէսի միւմքին օլուր, վէ պուննտա զարարսըզլըգ եօգ տուր, վէ Ալլահ չէրի'աթը Մուսայը նէխս էթմիշ տիր։»

«Պուննա իթթիրազ օլունուրսա քի, 'միւճրիմլէրին ճեննէհաղաթընա 'ազապ չէքմէյէրի հագգ օլուպ, պու հագգ տոպխի թէրք օլունմազ', նիհայէ ճէվապ վէրիլիր քի 'ատտալէթին մնաթլուպաթը քէսամիլէնէ իֆրաս օլունմասընդըր հալտէ, հագգսըզլըգ իֆրաս օլունմուշ տէմէք տէյիլ տիր։ Մէսէլա՝ պիր ատամ պիրիսինէ պին լիրալըգ հէտիյէ վէրիպոսէ ճէօմէրտ 'ատտ օլունտուղու հալտէ՝ վէրմէզսէ թասա'քտար 'ատտ օլունմազ։»

«Ռուսուլի ախլաճնա տոպխի պա'զը չէյլէրթասդի'ի վէ լազըմ օլուպ, վէ պա'զը չէյլէր պէօյլէ թա'պիր օլունմամազ։ Մէսէլա՝ եալնըն չահատէթ զայըրի մէչրու' տուր, լաքին պիր ատամին քէնտի փէտէրինին

Digitized by Google

խալէֆի օլմասը լազմ տէյիլ տիր, վէ կիւնահքեար օլան ատէմին 'ազապա միւսթահագգ օլմասը թապի'ի վէ լազմ տըր, լաքին ֆիլ հագիգէ հէր կիւնահքեարըն քէնտի կիւնահընա միւթա'ալիգ 'ազապ իլէ 'ազապ օլմասը միւսթագիլէն էլզէմ ի'թիպար օլունամազ։ Միւնասիպ իսէ տէ էլզէմ տէյիլ տիր, անճագ 'ազապըն իմրա օլունմասընատան ֆարիղ կէլմէք միւմքին տիր։ 'Ազապըն թէհտիտ օլունմասը տախի էճրին վա'տ օլունմասը կիւրէ տէյիլ տիր, գիրա էճր վա'տ օլունտուղու հալտէ, օղ էճրին թապէդ օլունմասը հագգ տըր, վագա'ա 'ազապըն թէհտիտ օլունմասը անճագ սահիպի չէրի'աթըն 'ազապը իմրա էթմէյէ հագգը օլտուղունու թաստիգ էտէր։ Վէ ինսանլար իւզերինէ միւսթահագգ օլտուգլարը 'ազապը իմրա էթմէմէք իչիւն էյի սէպէպլէր վար տըր.. վագա'ա պու իմրատան ֆարիղ կէլմէք ճիւզի սէպէպլէրտէն օլմազը տէյիլ իսէ տէ, սէօյիւք սէպէպլէրտէն ֆարիղ կէլմէք հէր խուսուստա մագպուլ վէ միւնասիպ օլուր։ Վէ պէօյլէճէ չէրիա'թըն թապէդ էթտիկի ճէզանըն իմրասընը թէրք էթմէք իչիւն Հաքիմի մութլագգն պու պէօյիւք սէպէպի վար իտի քի, պէնի պէչէր կիւնահա տիւչմիւչլէր իտի։ Զիրա էյէր ճիւմլէ ինսանլար հէլագը էպէտիյէ թէսլիմ օլունմուչ օլաս իտի, իքի կիւզել չէյ քեայինաթատան զայ օլմուչ օլուր իտի, եա'նի՝ ինսանլար թարաֆընտան Ալլահա վաճիպ օլան թագվա վէ իման, վէ Ալլահ թարաֆընտան ինսանլարա տօղրու օլան մէրհամէթ իզհարը զայ օլուր իտի։

Պու խթիլաֆատա պէյան օլտուղու վէճհլէ աչիքեար տըր քի, կրօթիւսուն չէրի'աթը իլահիյէ հագգընտա օլան գիւ'իմիւ քէնտինինտէն էվվէլ օլան Փրօթէսթանթ մու'ալիմէրին թա'լիմաթընտան չօգ միւթէֆէրրիգ իտի։ Պու գիւ'իմ տիւնեէվվի հիւքիւմէթլէրին վազ՝ էթտիքլէրի գանունլարտան ալընմըչ տըր, գիրա Կրօթիւս էվվէլա գավանինի 'ատիյէյէ գիյաւտ պէգլի իհթիմամ էթմիչ իտի։

Լաքին էվվէլքի Փրօթէսթանթ մուա'լիմլէրին թա'լիմինճէ տիւնեէվի հիւքիւմէթլէրին գանուն վազ՝ էթմէլէրինտէն թէմմիլ ալըպ իրատէթի իլահիյէյի սըֆաթը իլահիյէի էսասիյէտէն թէֆրիգ էթտիյիմիզ հալտէ, ղայէթլէ խսաթա էթմիչ օլուրուզ։ Անլէրին թալիմինճէ՝ իրատէթի իլահիյէ Ալլահընը սըֆաթը էսասիյէսինտէն օլուսպ, սիֆաթը մէզպուրէնին իմրա էտիճիսի տիր։ Վէ չէրի'աթը իլահիյէ եալընըզ իրատէթտէն հասըլ օլմայընպ անճագ 'ատաէթը վէ հագգ իլէ միւթէհիւտ օլան իրատէթտէն հասըլ օլուր։ Գինաէն 'ալէյհ չէրի'աթը իլահիյէ վէ անըն հիւքմ էթտիկի 'ազապ տախի Ուլուհիյէթի զաթիյէտէն հասըլը միւսթագիլի օլուպ թէղայեիւր էթմէզ, վէ Ալլահընը պաչգա սիֆաթը թէրք օլունմամատըղը միսիլլիւ, պու 'ազապ, եա'նի՝ չէրի'աթըն մաթլուպաթը տախի թէրք օլունամազ։ Թիճարթէթ հագգընտա պիր գանուն՝ օլ գանունունու վազ՝ էտէն հիւքիւմէթտէն էտնա օլտուղու միսիլլիւ՝ կիւնահ 'ալէյհինէ օլան չէրի'աթը

Digitized by Google

իլահիյէ՝ սըֆաթը իլահիյէտէն էտնա տըր տէնիլէմէզ ։ Լաքին չէրի'աթը իլահիյէ 'ատալէթի իլահիյէնին զուհուրու տըր , չէյլէ քի անըն թաալի'աթը վէ մաթլուպաթը 'ատալէթ սըֆաթընըն թաալի'աթ վէ մաթլուպաթը իլէ միւթէհիտ տիր , վէ Ալլահըն սըֆաթընըն մաթլուպաթը՝ էնթիհէն մաթլուպաթը տէմէք օլուր ։

Ց. Կրօնիուս՝ Քրիստոոսն քէֆարէթինէ շէրի'անը իլահիյէնին մանլուպաթընըն ԹԷՐՋԻՑԷՍԻՆԻ տէյիլ , անմագ իմրա օլունմամըշ 'ալապըն պիր ՊԷՏԷԼԻՆի պուլուպ Ըէֆհիմ էՑէի ։

«Պէնի ինսան իրթիքեապ էթտիքլէրի կիւնահլար ալպէլինտէն չէրի'աթը իլահիյէ միւճիպինճէ 'ազապը էպէտիյէ միւսթահագ տըրլար· լաքին միւմինլէր իւզէրինէ 'ազապը էպէտի իմրա օլունմամըզը հալտէ , չէրի'աթը իլահիյէնին մանլուպաթը անլէրին քէ յֆիյէթինտէ իմրա օլունմամըշ օլուր· լաքին եինէ չէրի'աթ նէսխ օլունմամըշ, գիրա զայրի միւմինլէր իւզէրինէ իմրա օլունուր , չէյլէ քի պիր թարաֆտան չէրի'աթ քիւլլիյէն նէսխ օլունմայըպ , տիկէր թարաֆտան տախի քեամիլէն իմրա օլունմամասը իլէ պէրապէր սահիհլի չէրի'աթընը թարիգի միւթէվաթըր թութմուշ իտիյինի կէօրմուրիւզ , եա'նի՝ չէրի'աթը իլահիյ ինսանլարընն վազիֆէյի զիմմէթի իչիւն գանունը քեամիլ տէյու պագի գալըրզը հալտէ , վէ անը թէճավուզ էտիպ տէ զայրի միւմին գալանլար իւզէրինէ անըն 'ազապը տախի իմրա օլունտուղուս հալտէ , միւմինլէր իչիւն ունըն մանլուպաթընըն իմրասընտան վազ կէչիլմիշ օլուր ։»

«Լաքին պու վազ կէչմէքլիք օլաճագ օլուրսա նի'չիւն Քրիստոոսուն էլէմ վէ էօլիւմիւ լազըմ տըր· նի'չիւն իրատէի քիւլլիյէ իլէ օլմայըպ պիր էճպէրն եօլու իլէ իմրաի 'ազապ միւմինլէր իչիւն թէրք օլունուր ։ Պու սէպէպտէն քի Ալլահ քէնտի սըֆաթը ա'լիյէսինէ նազարէն ինսանլարընն կիւնահլարընը պիլա քէֆարէթ 'ափվ էտէպիլիրսէ տէ , քեապինաթ իւզէրինէ օլան քէնտի հիւքիւմէթի ախլագիյէսինէ նազարէն պէօյլէ 'ափվ էտէմէզ ։»

«Ալլահըն խալգ էթտիյի մախլուգաթ իլէ նիսպէթի օլմասա իտի , խալէտիյի կիպի 'ազապ իմրասընտան վազ կէչէպիլիր իտի ։ Լաքին մախլուգաթը ախլագիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթա պագարագ, պիր նէվ' թէրզիյէ եա պէտէլ թուլպ էթմէքսիզին 'ազապ իմրա էթմէքլիյի թէրք էթմէք՝ հիւքիւմէթի ախլագիյէսինէ խալէլ վէ մազարրաթ սէպէպի օլմուշ օլուր ։ Օլ գատար չօգ վէ աղըր կիւնահլարը մախլուգաթը ախլագիյէ յէ միւճիպի մազարրաթ պուլունմայաճագ վէճհլէ 'ափվ էթմէք իչիւն պիր նէվ' պէտէլ թալէպ էթմէլի , վէ պու վէճհլէ նասըլ կիւնահտան իքրահ էթտիյինի պէյան էթմէլի տիր ։»

«Պու միւնասիպէթլէ Քրիստոոսուն էլէմ վէ էօլիւմիւ լազըմ կէչիր ։

Digitized by Google

Անլէր իւէ Ալլահ կիւնահտան իքրահ էթտիյինի թէէսիրլի վէճհլէ իւղհար էթտիշ տիր» ։

Կրօթիուսուն իչպու զիւ'իւմէրինի Անսէլմօսուն թա'լիմաթը իւէ թաթպիգ էթտիյիմիզ հալտէ , իրիսի ոէ տահա էյի անկլաչըլապիլիր ։

Անսէլմօսուն թա'լիմաթընճա Ռրիստոսուն քէֆարէթի չէրի'աթը իւահիյէնին մաթլուպաթընը ֆիլ հագիգէ ընէղնյէ էթտի ։ Անըն էլէմ վէ էօլիւմիւ , պէղըն ինալէթէ ֆոնըլէ օլտուղունդան , գըյմէթ վէ լիյաղաթ ճինհէթի իւէ մախլուգ օլան պիւթիւն իննսան ճինսինին էպէտէն 'ազապ չէքմէլէրինէ 'ատաէթճէ միւսաւիի տիր ։

Անսէլմօսուն թա'լիմինճէ չէրի'աթը իւահիյէ՝ սիֆաթը իւահիյէի ասլիյէտէն օլտուղունտան նէսիս օլուն ատատըլը միւիւլիւ , թէրքի ֆրանի 'ազապը տախի 'ատէմի միւմքին տիր ։ Պիւա չիւպհէ Ռրիստոսուն էլէմլէրի պի 'այնիհի կիւնահքեարըն էլէմի եահուտ 'ազապլընա միւշապիհ օլամազ , զիրա Ռրիստոսուն էնէֆ կինանը իչէն նէտամէթ չէքմէտի միւմքին տէյիւ տիր · լաքին կիւնահքեարըն 'ազապ չէքմէտի չէրի'աթըն մաթլուպաթընը թէրզիյէ էթտիյի միսիւլիւ , Ռրիստոսուն էլէմլէրի տախի հէման օլ գատար քիւլլիյէն անըն մաթլուպաթընը թէրզիյէ էտէր , նինճէ քի եիւզ լիրալըգ կիւմիւշ տէյնի եիւզ 'ատէտ լիրա իւէ էտա օլունասիւիր ։

Լաքին Կրօթիուսուն զիւ'իւմինճէ՝ Ռրիստոսուն քէֆարէթի քէնտի միյագաթ վէ գըյմէթի իւէ 'ատալէթճէ կիւնահքեարլարըն չէքճէքլէրի 'ազապա միւսաւիի տէյիւ , անճագ իրատէթ վէ քէրէմի իւահի իւէ պէֆէ տէյտ էտպտօ օլունուր ։ Օլ գատար ալֆուն հէման օլ գատար կիւմիւշ եէրինէ տէյիւ , անճագ պէր ծէֆտօ ալֆուն պիւթիւն կիւմիւշ մէպլաղը եէրինէ գապուլ օլունմուշ օլուր ։

Կրօթիուսուն զիւ'իւմինճէ՝ պիր միւճրիմ պաչգա պիր զաթըն էլէմի պէտէլի իսաթրը իչիւն սալըվէրիլտիկի հալտէ , էլէմի մէզպուրուն պիզզաթ միւճրիմին չէքճէկ յի 'ազապա միւսաւիի օլտուղունտան տէյիւ , անճագ սահիպի չէրի'աթ թատրաֆընտան միւսաւիի տէյտ էտպտօ օլունտուղունտան , թէրզիյէի քեւֆիյէ ի'թիպար օլունասիւիր ։

«Շէրի'աթըն մաթլուպու՝ սույիրատէն տէյիւ իւլա միւճրիմտէն տիր , վէ պիրինին էլէմի իւէ պաչգասընըն 'ազապատան խլյաս օլմասը վուգու՝ պուլաճագ օլուրսա , սահիպի չէրի'աթըն մախսուս պիր թէտպիրի իւէ օլմալը տըր , վէ պէօյլէճէ չէրի'աթա նազարէն՝ թէրքի իճրաի 'ազապ , վէ միւճրիմէ նազարէն՝ պաղըչլամագ մուա'մէլէճի վար տըր» ։

Անսէլմօսուն թա'լիմինճէ , Ռրիստոսուն էլէմինի կիւնահքեարըն 'ազապը եէրինէ գապուլ էթմէք՝ Հաքիմի մութլագընն գուդարը մախսուսունտան օլուր , Ֆագաթ զաթէն ղայրի քնաֆի թէրզիյէյի գա-

Digitized by Google

պուլ էթմէք պապընտա Հաքիմի մուԹլագըն իրատէթի պիլէ 'ատա-
լէԹին մաԹլուպաԹընը պէր Թարաֆ էտմէզ։ Վազա'ա կրօԹիու-
սուն գիւ'իմինճէ վէԹէլէլ ուսուլի գապուլ օլունտուգտան սօնկրա՝
Հաքիմի մուԹլագ զաԹընտա քէտֆի օլմայան պէտէլի քէտֆի վէ
մուքէմմէլ Թէրզիյէ եէրինէ գապուլ էտէպիլիր։

Սօսինօս Թարաֆընտան քէֆֆարէԹ Թա'լիմինէ, «'ԱտալէԹին
մաԹլուպաԹը քէտմիլէն Թէրզիյէ օլունտուղու Հալտէ մէրհամէԹ
իչիւն եէր գազմազ» տէյու ի'Թիրազ օլունտուղու Հալտէ, կրօԹիուս
Անսէլմօս կիպի՝ «Թէրզիյէ տափէ Ալլահ Թարաֆընտան ԹէհԹիյէ վէ
Թազտիմ օլունտուղունտան մէրհամէԹի խլահիյէ տահա զիյատէ
Թէրֆի՝ վէ Թէմճիտ օլունուր» տէյու ճէվապ վէրմէյիպ, պիր միգ-
տար Սօսինօսուն ի'Թիրազընա Հագգ վէրէրէք տէտի քի, «Թէր-
զիյէ Թա'պիրի մէ'ալի րէսմիուէ անկլաչըլտըղը Հալտէ, Սօսինօսուն
ի'Թիրազը Հագգ տըր, լաքին մէտեուննուն եէրինտէ օլան զաԹ տէյ-
նինի տէյիպ անճագ պապչա պիր չէյ վէրտիյի Հալտէ չէրի'ա Թընը
մաԹլուպաԹընտան վազ կէչմէք վէ պաղըչլամագ մուա'մէլէսի վու-
գուա' պուլուր»։

Անսէլմօսուն Թա'լիմինճէ Ղրիստոս կիւնահքեար Թարաֆընտան
պիլ վէքեալէ վէ քիւլլիյէն վէ քեամիլէն հէմ հագիգաԹէն չէրի'աԹը
իլահիյէնին մաԹլուպաԹընը Թէրզիյէ էԹուի։ Ալլահ անընն քէֆֆարէ-
Թինի Թէրզիյէ տէյու ֆաղուլ էԹուիյինտէն Թէրզիյէի մէզպուրէ
քեաֆի ի'Թիպար օլունմազ, անճագ ֆիլ Հագիգէ քեաֆի վէ մու-
քէմմէլ պիր ինէղնէ օլտուղունտան Ալլահ անը գապուլ էտէր։ Կիւ-
նահքեարընը 'ափվ վէ խէլասը 'ատալէԹ մէհքէմէի Հուզուրունտա
ֆի'իլի մուքէմմէլ տիր։

Վազա'ա կրօԹիուսուն գիւ'իմինճէ Ալլահ 'ատալէԹին մաԹլու-
պաԹընը պիր միգտար Թէրը իլէ Թէրզիյէի մուքէմմէլ էեէրինէ պիր
Թէրզիյէի ճիւզիյէ եախօտ պէվէլ գապուլ էտիպ, կիւնահտան իքրահ
էԹուիյինի պէյան էտէր, վէ քեայինաԹը ախլագիյէ իւզէրինէ օլան
հիւքիւմէԹինի սէլամէԹ իլէ Թաստիգ վէ իպգա էտէր։

ԿրօԹիուսուն ուսուլի՝ կիւնահքըն 'ափվը իչիւն հէր նէվ Թէրզիյէ-
նինն լուզումսուզու ինքեար էտինէլէրին մէպտէլէրինտէն միւԹէֆէր-
րիգ իսէ տէ, եինէ 'ատալէԹճէ ԹուԹուլտուղու Հալտէ անէլէրին
ուսուլի վէ անընն ուսուլի միւԹԹէհիտ օլուսլ, անճագ հիյէԹ ճի-
հէԹի իլէ միւԹէֆէրրիգ պուլունուր։

ԿրօԹիուսուն ուսուլի պիր Թարաֆտան Անսէլմօսուն Թա'լիմա-
ԹընտանՆէ գատար միւԹէֆէրրիգ իսէ, տիկէր Թարաֆտան Սօսի-
նօսուն գիւ'իմէլէրինտէն միւԹէֆէրրիգ տիր։ Իպդա էԹուիյի մէպ-
տէլէրի, մէսէլա՝ «ԷէֆֆարէԹ հիւքիւմէԹի իլահիյէի ախլագիյէ Թա-
րաֆընտան մախլուգաԹը ախլագիյէ իւզէրինէ օլան ԹէհԹիսաԹ իչիւն
լազըմ տըր» տէյու իգրար էԹուիյինտէ, օլ գատարը սայիր փրօԹէս-

Digitized by Google

Թանթլար իւէ միւթթէհիտ տիր։ Սօսինօս պուհնու գապուլ էթմէզ, լաքին ինէնջ էթուիյի խուսուսաթ ճիհէթի իւէ Սօսինօս վէ սայիր սահիպի զէլալէթ օլանլար իւէ միւթթէհիտ տիր։ Լաքին Կրօթիուս քէֆարէթ՝ սըֆաթը իւահիյէի ասլիյէ Թարաֆընտան Թաւէպ օլունմազ տէտիյինտէ, Սօսինօս իւէ միւթթէհիտ, վէ սայիր Փրօթէսթանթլարտան միւթէֆէրրիգ սուլուհնուր։ Պու խբի մուհիմմ իւսուստա տախի Կրօթիուսուն Թա՛լիմի Անգլիսուն Թա՛լիմինտէն միւթէֆէրրիգ տիր, եա՛նի՝

1. Անգլիսուն Թա՛լիմինճէ Քրիստոսուն քէֆարէթի եվվէլ վէ իւսուսա աուալէթ նիսպէթի իւէ վէ Ընէղյէլէ հաբէնէյէ տէյու լազըմ օլուպ, սանիէն՝ մահլուգաթը ախլագիյէ իւզէրինէ գուտսիյէթի իւահիյէ վէ կիւնահըն մէքրուհիյէթինէ տայիր սահիպի քէսիրաթ օլմագ պապընտա լազըմ տըր։ Կրօթիուսուն Թա՛լիմինճէ Քրիստոսուն քէֆարէթի մահզէն մախլուգաթը ախլագիյէ իւզէրինէ գուտսիյէթի իւահիյէ վէ կիւնահըն մէքրուհիյէթինէ տայիր սահիպի քէսիրաթ օլմագ պապընտա լազըմ տըր։ Պու գիւ՛իւմ պա՛զը Ամէրիգալը մուա՛միլէր Թարաֆընտան գապուլ վէ Թա՛լիմ օլունմուշ տուր։

2. Անգլիսուն Թա՛լիմինճէ Քրիստոսուն քէֆարէթի վուգու՛ պուլմուշ օլան կիւնահլարըն րէֆ՛իլ իչիւն էլզէմ օլուսու, Հօխսա պիր կիւնահքէարըն խէլաս պուլմասը քիւլլիյէն զայրի միւմքին իտի։ Վագա՛տա Կրօթիուսուն Թա՛լիմինճէ Քրիստոսուն քէֆարէթի կիւնահըն րէֆ՛իլ իչիւն լազըմ օլսուղու կիպի, կիւնահըն պիր տահա վուգու՛ պուլմասընտա մանի՛ օլմագ, վէ տէտիէրէ պու պապտէ Քէսիրլի 'Լիպրէթ օլմագ իչիւն լազըմ իտի։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Արմինիօսուն էֆտարէթէ տայիր օլան թա՛լիմաթը

Արմինիօս Թարիգի՝ Կրօթիուս կիպի Քրիստոսուն քէֆարէթի Թա՛լիմինտէն քիւլլիյէն անըն սըֆաթը իւահիյէի ասլիյէ իւէ օլան նհապէթինի րէտտ էթմէտի. լաքին անըն Թա՛լիմաթը նագիս օլմասը պու իւչ խուսուսատա պէյան էթուիյի ուսուլտէն աչիքտար տըր, եա՛նի՝

Digitized by Google

1. Քրիստոսուն քէֆարէթի կիւնահրն 'աֆվ օլունմասընա շարժ ըլր։

«Քրիստոսուն էօլիւմիւ պիր գուրպան թա'պիր օլունուր, լաքին պիր գուրպան պիր տէյնին էտասը տէյիլ վէ 'ատալէթին թէրզիյէի քեաֆիյէսի տարի տէյիլ տիր, անճագ Ալլահ թարաֆընտան կիւնահրն 'աֆվը իչիւն վազ' օլունան չարթ տըր. Շէրի'աթը Մուսա ահքեամընճա, կիւնահ պիր գուզունուն էմրի իլահի վէճհէ թագտիմ օլունմասը չարթը իլէ 'աֆվ օլունտուղու միսիլիւ, հալա 'Ահմը ճէտիտ ահքեամընճա Ալլահ կիւնահրն 'ավֆընը Քրիստոսուն էօլիւմիւ իւզէրինէ մէսնի թուրմա, 'Ատալէթին մաթլուպաթը թէրզիյէ օլունմայընպ պէր թարաֆ օլունուր։ Քրիստոս պիզիմ միւսթահագգ օլտուղումուզ 'ազապը չէքմէտի. պիր գուրպան տէյնի էտա էթմէզ. Շէրի'աթը Մուսայա կէօրէ թագտիմ օլունան գուրպանընն գանը կիւնահը ըէֆ' էթմէտի անճագ Ալլահը մէրհամէթէ թէվէճճիւհ էթտիրտի»։

2. Քրիստոսուն էլէմ վէ էօլիւմիւ 'ազապ նէվ'ինտէն օլմայընպ անճագ 'ազապ պէտէլինէ ծուծուլուր։

«Քրիստոս կիւնահլարընմընզ իչիւն ֆիլ հագիգէ գուրպան օլարագ պիզիմ իչիւն պիլ վէքեալէ էն ադըր էլէմլէրի չէքտի, վէ օլ միւնասիպէթ իլէ պիզիմ միւսթահագգ օլտուղումուզ 'ազապը ըէֆ' էթտի։ Անընն էլէմլէրի 'ազապ նէվ'ինտէն ի'թիպար օլունուրսա, տէյիլ քի ատէմին միւսթահագգ օլտուղու էլէմի չէքտի, անճագ խրատէթի իլահիյէ իլէ անընն չէքտիյի էլէմլէր 'ազապ նէվ'ինտէն էլէմ իտի. լաքին 'ատալէթին մաթլուպաթընը տէյիլ անճագ Ալլահընն 'ատիլ վէ քէրիմ խրատէթինի թէրզիյէ էթտի»։

Ալլահընն էէմր էպոէնէնէ թէրզիյէ էթմէք նէ տէմէք օլտուղու անկլաչընմազ. Թէէյնէ լաֆզը զաթէն 'ատալէթ նիսպէթի իլէ իսթի'մալ օլմաուրղը հալտէ հիչ մանասը եոզ տուր։

3. Աւմինիսս Ծարաֆեարլարընընն Ծէրզիյէ Ծա'լիմի վէ իրաս էՅոիքլէրի ի'ԾիրազաՅ

(ա). «Քրիստոս ինսանընն միւսթահագգ օլտուղու 'ազապը, եա'նի' հէլաքը էպէտիյի կէրէք տէրէճէտէ կէրէք տէվամէթինտէ չէքմէտի, չինէքի Ալլահընն զաղազալընը չէքտի իսէ տէ, քէմալի մէյուսիյէթտէ տէյիլ իսթի, վէ անը էպէտէն տէյիլ անճագ պիր միւստաէթ իչիւն չէքտի»։

(բ). Էյէր Քրիստոս կիւնահլարընմընզ իչիւն քէֆարէթ էթտիյինտէ

քեամիլէն 'ազապլընը չէքտի իսկ , ուրթըզ 'ինայէրի էլհայե իչիւն եէր գալմատը. խէլասըմըզ հալա 'ինայէրի իլէ տէյիլ անճագ 'ատալէթ իլէ թալէպ օլունմագ կէրէք տիր »։

(գ)· « Էյէր Քրիստոս պիզիմ իչիւն թէրզիյէի քիւլիյէ իմրա էթտի իսկ , ուրթըզ Ալլահ պիզտէն իման վէ իթա'աթ հագգ իլէ թալէպ էտէմէզ ։ վէ իթա'աթ էթմէտիյիմիզ հալտէ , Քրիստոսուն քէֆարէթինտէն պիզի մահրում ալրագըպ պիզի կիւնահկարըմըզ իչիւն 'ազապ էտէմէզ , զիրա պէօյլէ էթտիյի հալտէ , պիր կիւնահ իչիւն իքի գաթ 'ազապ թալէպ էթմիչ օլուր · եա'նի Քրիստոս քէնտի քէֆարէթինտէ 'ազապ չէքմիչ վէ պիզ տէ 'ազապ չէքմիչ օլուրուզ »։

Գու ի'թիրազաթըն ճէրհի միւչքիլ օլմազ ։ Պիրինճի ի'թիրազտա Քրիստոսուն ա՜լահէյհիվ ուենուտուլուր ։ Անըն ուլուհիյէթի պինիհայէ տիր վէ պէօյլէ պիր զաթըն ազ վագըթտա 'ազապ չէքմէսի՝ պիլ ճիւմլէ մահլուգաթըն իլէ էգէտ 'ազապ չէքմէյէրինտէն գիյատէ տիր։

Իքինճի ի'թիրազա ճէվապ պու տուր քի , 'ինայէթի իլահիյէնին էն Քէսիրի վէ էն 'ազիմ իզհարը՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինտէ պուլունուր , չիւնքի օլ խէլա Եօլտաա թէտարիք էտէն 'ինայէթի իլահիյէ տիր ։ Ինսանըն պէօյլէ պիր քէֆարէթի թալէպ էթմէյէ նէ՝ հագգը վար իտի ։ Վէ քէֆարէթ վասթասը իլէ իհսան օլունան պէրէքէթլէրին քեաֆֆէսի 'ինայէթտէն տիր ։ Վէ իւչիւնճիս ի'թիրազ պու պօչ գիւ'իմ իւզէրինէ մէպնի տիր քի, «Ալլահ քէնտի 'ինայէթի քեամիլէսինտէն ինսանլարըն կիւնահկարըընըն 'ափվը իչիւն թէտարիքեաթ կէօրտիյիւնտէն , պիր ատէմ հագգ եօլու իլէ օլ թէտարիքեաթտան հիսսէտար օլմագլըղը ընէկ էտէպիլիր , վէ անը տա Ալլահըն թա'յին էթտիյի եօլ , եա'նի՝ իման վէ թէօվպէ վէ իթա'աթտան զայրի եօլ իլէ թալէպ էտէ պիլիր»։ Վէ պու իտտա'ա գիյատէսի իլէ ֆահկալ օլտուղու աչիքեար տըր ։ Պիր տէ Ալլահ հէր ղաչգա խուսուստա ազատ վէ էմրի մուրթլագ սահիպի օլտուղու միսիլլու , թէտարիք էթտիյի քէֆարէթին պէրէքէթլէրինի թէվզի՝ վէ իհսան էթմէք խուսուսուստա մէճպուր օլմայըպ , քիւլլիյէն ազատ տըր ։

Digitized by Google

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Սօսիճօսուճ էէՖարէքէ տայիր օլան զիւ'իւմլէրի

Սօսինօս Իթալիատա Սիէննա չէհրինտէ , Թ . Ի . 1525 տէ թէվզլը լիւտ էտիպ , քէֆարէթ հագգընտա փրօթէսթանթլարըն էքսէրիսինին գապուլ էթտիքլէրի թա'լիմաթտան քիւլիէն միւթէֆէրրիգ զիւ'իւմլէր գապուլ վէ թա'լիմ էյլէտի ։

1 . *Սօսինօսան 'ափալէր , ծրհամէր վէ էրափէրի էլհէյէ հափէզնափա օլան վ-'էֆո- ։*

Անըն զիւ'իմինճէ «'ատալէթ' սըֆաթը ասլիյէ եախօտ լազըմէտէն օլմայըպ , հէր նէ գատար Ալլահ տահմա հագգ իգրէ մու'ամէլէ էտէրսէ տէ , միւքեաֆաթ վէ միւճազաթ վէրմէք անըն էրափէրի իւզէրինէ մէպնի պիր չէյ տիր ։ 'Ալլահ պիլա թէրզիյէ կիւնահը'ափվ էտմէզ' տէնիլիրսէ , եինէ օլ գատար հագգ իլէ 'Ալլահըն մէրհամէթի կիւնահըն տահմա 'ափվ օլունմասընը թահլիպ էթտիկինտէն կիւնահքեարա ասլա 'ազապ էտմէզ' տէնիլէպիլիր ։ Վագա'ա հէմ 'ատալէթ հէմ տէ մէրհամէթ իրատէթի իլահիյէ յէ մէնութ տուր ։ ։

«Ջիհաթալը չէրիֆէ կէօրէ կիւնահքեարըն ճէզասընը թահլիպ էտէն, Ալլահըն 'ատալէթի տէյիլ անճագ ունըն զազապը , խըշմը , ինթիգամը վէ պունուն կիպի թա'պիրլէր իլէ թա'րիֆ օլունուր ։ ։

Պունտան աչիքեար տըր քի, Սօսինօսուն 'ատալէթի իլահիյէ խուսուսունտա օլան զիւ'իւմինէ կէօրէ՝ կիւնահքեարա 'ափվ եախօտ 'ազապ էթմէքտէ պիր հագգը միւթագիլ եօգ տուր , անճագ իրատէթի իլահիյէ նասըլ թահլիպ էտէրսէ օ օլուր։ Իրատէթ մէրհամէթէ թէգատտիւմ էտէր, մէրհամէթ տահմի 'ատալէթէ թէգատտիւմ էտէր։

2 . *Սօսինօսան «Թէզէյէ ն-'ափ ծրհամէրնէ մօազէյէ պէր» պէյո- վ-'էֆո- ։*

«Էյէր 'ատալէթի իլահիյէնին մահթուպաթը Ջրիստոսուն քէֆարէթի իլէ ընէզյէ օլունուրսա , մէրհամէթ իչիւն եէր գալմազ ։ Ալլահ ինսանըն միւթահագգ օլտուղու 'ազապընը քեամիլ պիր մուգապէլէսինի ալտը իսէ , կիւնահընը 'ափվ էթտիյի հալտէ մէրհամէթ տէյիլ անճագ 'ատալէթ իւզրէ հարէքէթ էտէր» տէտի ։

Վագին պու զիւ'իւմ եանկըշ պիր մէպտէ իւզէրինէ մէպնի օլտուղու աչիքեար տըր , զիրա հէր նէ գատար Ջրիստոս քէնտիսինէ իման էտէնլէրին թէպրիյէսինի ընէզէ էտէպիլիրսէ տէ , թէօվզէքեարլար

Digitized by Google

պիր չէյ թալէպ էտէմէզլէր , զիրա քէֆթարէթի թէտարիք էտէն օնլար տէյիլ տիր քի օնա պէտէլ 'ափվլըզ թալէպ էտէլեր. անճաղ չէրա'աթ սահիպի վէ քէֆթարէթի քէնտի չէվգաթընտան թէտարիք էտէն հէմեն պիր զաթ տըր : Ղրիստոս պիզզաթ քէնտի րիզասը խլէ վէ քէնտի մուհապպէթինտէն նաչի կիւնահքեարըն եէրինտէ տուրուպ անըն իչէն 'ազապ չէքտիկի հալտէ , հէմ 'աստալէթի իլահիկէնին մաթլուպաթը թէրզիկէ օլունուր , հէմ տէ մէրհամէթի իլահիկէ թէսիրլի վէճհէլ իզհար օլունուր : «'Աստալէթ իլէ սէլամէթ պիրլէշտի» :

3. Սօնօ՝ կիւնահըզ ղրնըն կիւնահէեաբըն եէրինտէ փոբոպ պէլ վէճեալէ 'աղապ վէճհէն ըս'լէմինէ մոհալ պէր չէյ ի'նէպոր եալէթի :

«Աստալէթին մաթլուպունճա կիւնահ իչէկէն ճան հէմեն օլ ճան 'ազապ չէքմէլի , չիւնքի 'ազապ տէկն կիպի օլմայըպ , չամասա մահսուս տուր : Պինաէն 'ալէյհ միճրիմին միսաթահապգ օլտուղուս 'ազապտան գուրթուլմասը անճաղ իրատէթի իլահիկէնին թապգտիրի միսաթագիլի իլէ օլապիլիր : Իրատէթ 'աստալէթէ թէգատտիսմ էթտիկինտէն անը պէրթարաք էտէպիլիր , վէ եալընըզ պէօյլէ 'աստալէթի պէր թարաք էտիպ պիլա թէրզիկէ 'ափվ էթտիկի հալտէ, Ալլահ մէրհամէթ կէօսթէրիր » :

Լաքին պու ի'թիրազընն պի էսաս օլտուղու աչիքեար օլուր : 'Աստալէթճէ թէրզիկէ վէ պէտէլ գապուլ էթմէկը մուհալ եահսօո զայրի միսքին պիր չէյ օլտուղու իսպաթ օլունմազ , վէ Ղրիթապը չէրիֆին քէլամլարը պու մէպտէնին 'աքսիսինի պէյան էտէրլէր :

4. Սօնօ՝ Ղրիսթոսոն վէփկէ եէմ ճիմէլ ապհմէրէն կիւնահլըքընը բէֆ'է էչէն ֆեթֆէ օլմափգընը Նեֆհէմ եՆոք :

«Ղրիստոս էպէտի հէլաբը չէքմէտի. վագա'ա չէքսէ իտի տահի , եալընըզ պիր սաէմ իչիւն չէքմիշ օլուր լսի : Պիր վէքիլ անճաղ պիր էպէտի 'ազապը չէքէպիլիր : Ղրիթապը չէրիֆին չահատէթինէ կէօրէ՝ 'Ղրիստոս գըլյամէթէ իսէ իմանըմըզ պօչ տուր'. լաքին Ղրիստոսուն էօլիմիւ աստմէէրի խէլաս էտէրսէ գըլյամէթի նէ՞ լազըմ , Ղրիստոս ասլա էպէտի վէ պի նիհայէ պիր էլէմ չէքմէտի. վէ անըն չէքտիկի էլէմ քէնտի Թէրպիկէսի իչիւն իտի , վէ քէնտի խէլասը իչիւն լազըմ իտի : Ղէնտի ալտագը էլէմ չէքմէքլէ քեամիլ օլտուս» : Պէօյլէ պիր վի'իմմի ճէրհ էթմէկը պիլէ լազըմ տէյիլ տիր : Սօսինօսուն քիֆիւրանէ էֆքեարը պուրատա մէյտանա կէլմիշ տիր :

5. Սօնօ Ղրիսթոսոն ի՞նա'ընընը պէլվէթեալէ օլտուղունու թապո՞լէնիթէ :

«Ղրիստոս քէնտիսի իչիւն չէրա'աթա իթա'աթ էթմէկէ մէճպուր օլուպ , սայիրլէր՝ ահէրինտէ իթա'աթ էթմէկի մուհալ տըր : Թապի'աթը լինսանիկէ Թարաքընտան իթա'աթը պի նիհայէնին Թապգտիմ օլունմասը զայրի միսքին տիր , վէ Թապի'աթը իլահիկէ Թարաքընտան չէրա'աթը իլահիկէկէ իթա'աթընն Թապգտիմ օլունմասը մուհալ տըր » :

Digitized by Google

6. *Սօֆնօս՝ «Թէրզիյէ ըա՛լմ ահէհ ալատրա, ֆնաան ըատաֆընտան իման վ֊ֆատրէյէն պէլ լաըմ՝ ալմայըդ ըալէպ ալանամազ» պէյտ ընֆհիմ էրնաք։*

«Քրիստոս քիւլլի պիր Թէրզիյէ էթմիշ իսէ, հիչ պիր չէյ էքսիք սէյիլ վէ իսլասը էպէտի հէր ատէմին միրասը տըր. վէ Քրիստոսուն գուտսիյէթինին միւմինլէրէ ապըլմասը մուհալ տըր» տէտի։

Սօֆնօսուն պու մէպտէլէրի՝ քէֆարէթին մա՛նասընընը եանկլըշ անկլաշըլմասը իւզէրինէ մէպնի օլտուղուս աչիքտար տըր։ Քէնտի պիւ՛իւմընճէ կիւնահքատարըն՝ ապֆվլըղա նայիլ օլմասընա մանի՛ի չէրի՛ ճօզ տուր, անճաղ Թէօվհէ իլէ իթա՛աթ էթտիյի հաղտէ իսլասա պուլուր։ Անըն ի՛թիրազաթընտան տախի մա՛լիւմ տիր քի, Քրիստոսուն զաթը հագգընտա անըն պիւ՛իւմի քիւլլիյէն նագիս իտի։ Անըն ֆիլ հագիգէ Ալլահ իտիյինի ֆէհմ վէ գապուլ էթտէ իտի, ամմա իւզ պիզը ի՛թիրազաթը իրատ էտէմէզ իտի, վէ Քրիստոսը չէրիֆին քէլամլարընա լայըգը իլէ տիգգաթ էթտէ իտի, մէպտէտէլէրի պի ասլ օլտուղունու էյիմէ տէրք էտէր իտի։

Հալ պու քի պունուն կիպի միւսպահասաթ էվվէլտէն պէրու, փրօթէսթանթլարըն էքսէրիսի Թարաֆընտան գապուլ օլունան Թա՛լիմաթըն պա՛տ էլ Քէֆահհուս տահա զիյատէ սապիթ գալմասընա աէտէպ օլմուշ տուր, վէ Սօսինօս ասլա Իճինէ Խրիսթիանլարտան մա՛տուտ օլմասըղը տէրքեար տըր։

ՓԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՆԷՎ ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՆԸՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

Աղօսթ. 15, Թ. Ի. 1648 տէ Մասասաչուսէթա էյալէթինտէ պուլունան Քէմպրիճ պէլտահինտէ էյալէթի մէզպուրէնին երէցէլէրի Նէվ Ինկիլթէրրանըն տիկէր էյալէթլէրինուէն օլան պիր չօգ երէցլէր իլէ պէրապէր քիւլիսէլէրինին էմր վէ սէլահիյէթի իլէ Թէճէմմիւ՝ էտիպ պիր մէճլիսի ուսմանլիի քիւլիսէվի Թէչքիլ էթտիլէր։

Պու մէճլիսին դարարլարընընը էքսէրիսի ուսուլի քիւլիսէյէ տայիր օլուբաս տա, Թա՛լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա հէման օլ էյամտա Ինկիլթէրրատա Թէճէմմիւ՝ էթմիշ օլան Ուէսթմինսթէր մէճլի֊

Digitized by Google

սինին գաղտալաբրընը թաստիգ էթտի։ Ուէսթմինսթէր իգրարնամէսի տաքի քա պու կիւնէտէք Ամէրիգա ներէցի քիլիսէլերինին րէտմի իգրարնամէսի տէր։ Շէօյլէ քի էվվէլա պէյան էթտիխմիզ կիպի մէզպուր իգրարնամէտէ պէյան օլունան թա'լիմաթ օն ալ-թընճը տէհրետ պուլունան փրօթէսթանթլարընը գաղտալ վէ թաստիգ էթտիքլէրի թա'լիմաթ իլէ միւթթէհիտ պուլունտուգլարընտան, նէվ Ինկիլթէրրա քիլիսէլերինին գաղտալ վէ թա'լիմ էթտիքլէրի թա'լիմաթը մէսիհիյէ Աւկսֆինօս, Անսէլմօս վէ Քալվինին թա'լիմաթը իլէ միւթթէհիտ օլուր։ Բէմպրիճ մէճլիսի քիլիսէ ուտուլինէ տայիր իւչիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւ Գասալարտա Ամէրիգատա օլան հալիսին քիլիսէլերի հադգընտա պէյան էթտիխմիզ վէճհլէ մախտուսի քիլիսէլերին քէնտիլերինտէն հուրրիյէթ վէ հիւքիմէթի ժիւթագիլէ սահիպլի օլտուգլարընը, վէ մէճլիսլեր եափօտ սինօտլարընն անճագ նասիհաթ վէ րէյ վէրմէք սէլահիյէթինէ մալիք օլտուգլարընը ալէյան վէ թաստիգ էթտիլէր։

Թ. ի. 1680 տէ Պօսթօն չէհրինտէ Բէճէմմիւ' էթմիշ օլան մէճլիս թարաֆընտան տիգգաթա չայան պիր իգրարնամէ Թէչքիլ վէ նէշր օլունտու։ Մէճլիսի մէզքուր էվվէլքի սէնէ Թէճէմմիւ' էթմիշ օլուպ սալիֆ իւզ զիքր Քէմպրիճ մէճլիսինին ուսուլի քիլիսէ հադգընտա օլան գաղտալարընը գաղտալ էթմիշ իսի, վէ Մայ. 12, Թ. ի. 1680 տէ պիր տահա Բէճէմմիւ' էտէրէք Ուէսթմինսթէր մէճլիսինին իգրարնամէսինի թաստիգ էթտի իսէ տէ, եինէ գաղտալ էթտիյի թա'լիմաթը մէսիհիյէյի եէննիտէն պիր իգրարնամէյէ Թէրճիւմ վէ Թէչքիլ էտիպ, 'ուսմուսէն քիլիսէլերի Թարաֆընտան պու իգրարնամէ թաստիգ վէ գաղտալ վէ իսթի'մալ օլունտու։ Պու իգրարնամէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էասասիյէյի նէ վէճհլէ պէյան էթտիյի պու աթի իւզ զիքր իսթիխրաճաթտան մա'լիւմ օլապիլիր։

Պօսթօն իգրարնամէսի

Էդուքէյշընալ սէլասէյէ տայիր պու վէճհլէ պէյան էթտիլէր, եա'նի՝

։ Ուլուհիյէթի վահիտէտէ հէմվիճուտ վէ միւասաֆաթ իւզրէ գաղտիրի մուԹլագ վէ էզէլտէն օլարագ իւչ 'իլահնիմ, եա'նի՝ Փէտէր (Ալլահ), Իպն (Ալլահ) վէ Րուհ իւլ Գուտս (Ալլահ) մէվճուտ տուր։ Փէտէր նէ պիր զաթտան Թէվլիտ օլունուր նէ տուտուր էտէր։ Իպն էզէլտէն Փէտէրտէն միւթէվէլլիտ տիր, վէ Րուհ իւլ Գուտս էզէլտէն Փէտէր իլէ Իպնտէն տուտուր էտէր »։

Կիւնահ վէ իրատէթի ինսանիյէ հադգընտա մէպտէէրինի, պու վէճհլէ պէյան էթտիլէր, եա'նի՝

Digitized by Google

« Ալլահ իւք փէտէր վէ վալիտէյհիզ (ԵՒառէմ իւլ Հավվա) իւք քէնաթլէր վէ զիւրրիյէթլէրի իչիւն ա'մալի սալահ վէ օլա'մալա մէնուբ ոլսալունան հայաթ 'ահտինի 'ազատ էթմիչ օլտուղտա հալտէ, անլէր Շէյթանըն ֆէնոտ վէ իզվասը իւլէ խոլտալ օլտունտաղ, մէնհի մէ յվէյի եէմէքլէ իխթիյարի վէճհիլ չէրի'աթը իւտհիյէյէ մուզայիր հարէքէթ էթտիլէր։ Ֆոս կիւնահ վասիթասը իւլէ քէնաթլէր վէ անլէր իւլէ ոլիզ տահի սալահը ասլի վէ Ալլահ իւլէ օլան միւչափէքէթի բուհանիյէտէն ուհգրուա օլուպ վիւճուտըն 'ազասը վէ ճանըն գուվվէթլէրինին ճիւմլէսինտէ քիւլլիյէն նատիաք օլմուչլար տըր »։

« Ատէմ իւլէ Հավվա Ալլահըն թա'յին էթմէսի իւլէ ոլէնի ինսանըն ասլ օլտուգլաթը միսիլտս, ճիւմլէ ատէմլէրին եէրինատէ տուբտուգլարը սէոլսլինտէն ոլ էվվէլքի կիւնահըն միւճրիմիյի անլէրին զիւրրիյէթի թասալի'իյէլէրինէ սայըլըպ ֆէսատ պուլմուչ օլան թասալի'աթը՝ զիւրրիյէթի մէզպուրէյէ կէչմիչ տիր։ Ֆոս ֆէսատը ասլի սէպէպլինտէն սիլճիւմլէ խայր օլանա մուխալիֆ, մուղայիր վէ գուտրէթսիզ օլտուպ, քիւլլիյէն չէրրէ մէյհալ պուլտնոտուգ, վէ պոս ֆէսատը ասլիտէն ճիւմլէ թէճավվուզաթը ֆի'իլիյէ հասըլ օլտուր »։

« Հէր կիւնահ, կէրէք կիւնահը ասլի վէ կէրէք կիւնահը ֆի'իլէ չէրի'աթը իւտհիյէյէ սիթր թէճավվուզ վէ մուխալիֆէթ օլտուղտունտան, թասալի'աթը ասլիյէտի իւլէ կիւնահքէտրը միւճրիմ գըլտր, չէօյլէ քի կիւնահքէտր 'ազասը իւտհիյէ վէ ճիւմլէ էլէմլէրէ հէմ ճիւսանի վէ գէմանի հէմ ատ րուհանի վէ էպէտի էլէմլէրէ միւաթահագ օլուր »։

« Ալլահ իրատէթի ինսանիյէյէ հէմ խայրա հէմ չէրրէ գէրուրէթի թասալի'իյէտէն մէյլլէնմէմիչ գուտրէթ, վէ քէնաի իխթիյարի իւլէ հարէքէթ էթմէք իգթիտարըննը իհսան էթտի։ Ինսանի՝ կիւնահ ատնէնեայա կիրմէզտէն էվվէլ Ալլահա մնգպուտ օլանը միւրաթա էտիպ իճրա էթմէք իչիւն գուտրէթ վէ հուրրիյէթ սահիպլի իտի. վագա'ա օլ հուրրիյէթ վէ գուտրէթ սասիթ օլմայըպ կիւնահա տիւչմէսի միւմքին իտի »։

« Ինսան կիւնահա տիւչմէքլէ խէլասա միւթա'ալիգ օլան խայր վէ սալահըն իճրասընա քիւլլիյէն իրատէթինին հուրրիյէթինին զա'յ էթմիչ տիր, չէօյլէ քի ճիւմլէնի ատէմ օլարագ քիւլլիյէն սալահա մուզայիր վէ կիւնահա էտիր վէ մէվթ հալինտէ օլտուղտունտան, քէնտիսինի թէճտիտ էտէմէյիպ, թէճտիտի գալպ թէպէտտիւլինէ քէնտիսինի հագըգ տահի էտէմէզ։ Իրատէթի ինսանիյէ անճագ հալի սա'ատէթի էպէտիյէտէ քեամիլէն վէ սէպաթ իւզրէ խայր վէ սալահա միւթէվէճճիհ օլամադ տըր »։

Ֆէֆաթէթ տայիր Ֆօսթօն իգլարնամէսինին քէլամը պոս տուր, եա'նի՝ « Ֆրիստոս քէնտի իթա'աթ վէ էլէմի իւլէ թէպրիյէյէ նայիլ օլանլարըն ճիւմլէսինին տէյինի էտտ էտիպ, քէնտի հայը իւ-

Digitized by Google

պէրինտէ գանընը տէօքմէքլէ քէնտիսինի գուրպան ոէյու 'արզ էթ-տիյինտէ միւմինլէրին միւթահազգ օլտուգլարը 'ազասը անլէրին եէրինտէ վէ անլէր իչիւն չէքտի վէ պէօյլէճէ 'ատտալէթի իլահիյէնին մաթլուպաթընը քեամիլէն թէրզիյէի հազիգիյէ իւէ թէրզիյէ էթտի, լաքին Ֆրխատտսուն թազտիմ օլունմասը Ալլահ թարաֆընտան միւ-մինլէր իչիւն վուգու' պուլտուղունտան, վէ անընն իթա'աթը վէ թէրզիյէսի քէնտի րիզասը իւէ օլուպ անլէր թարաֆընտան թազ-տիմ օլունուր կիպի գապուլ օլունարագ, անլէրտէ պիր նէվ' լիյա-գաթ պուլունմատըղընտան, ոնլէրին թէպրիյէսի եալընըզ 'ինայէթի իլահիյէտէն օլտուղու աչիքեար օլուր, չէօյլէ քի 'ատտալէթի իլահիյէ վէ Ալլահընն մէրհամէթ սիֆաթը տսխի կիւնահքեարլարընն թէպ-րիյէսինտէ թէմաիւտ օլունուրս.

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱ'ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԼՆԻՆ ՀԻՓՄԼԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՄՊԼԷԹԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՖԱՄԸ ԷՎՎԷԼ

ՓՐՕՔԷՍԹԱՆԷ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԷՐԻՆ ԳԱՊՈՒԼ ՎԷ ԻՍԹԻ'ՄԱԼ ՎԷ ՀԷՄ ՃԷՐՀ ԷԹՏԻՓԼԷՐԻ ՀԻՓՄԼԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻՆԷ ՏԱՑԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Օճալթրնճը վէ օճեէեիճճի ֆէհրլէրֆէ սահիպի թէսիրաթ պուլուճաճ հիմմէթ բարիգի

Գիթթաալի՝ օնպէչինճի տէհրատէ պուլունան փրօթէսթանթ մու-'ալլիմլէր քիլիսէի փափուտվիյէ իչինտէ մէտրէսէվիլէր ապրասընտա զի-յատէ րի'այէթ օլունան Աբիսթօթէլ ուսուլինէ չօգ րի'այէթ էթ-մէտիլէր ։ Յուսուսա Լութէր վէ անըն րէֆիգլէրի Ա. Գապուտա ապէ-յան օլունտուղու վէճհլէ Աբիսթօթէլին թէսիրաթընտան զիյատէսի իլէ իգրահ էթտիլէր ։ Վ.ազա'ա Գալվին քէնտի ազլընըն մէյլի թա-ալի'իսինտէն օլ Թաբիգինէ ուսուլի մանթըղա էհէմմիյէթ վէր-մէսինի թաստիգ էտէր իսի։ վէ եինէ էֆզաթօն ուսուլի միւապահա-սէսինէն Գալվին իւզէրինէ օլան թէսիրաթը՝ անըն թահրիրաթընտա աչիքտար տըր ։

Ինգիլթէրրատա օնեէտինճի տէհրատէ կէրէք Ինգիզ քիլիսէսինին մէշհուր մու-'ալլիմլէրի կէրէք Յալիսին մու-'ալլիմլէրի իւզէրինէ, վէ 'ալէմհուսուս Գաքաթէր, Հաու, Օէն վէ Զէրնօք վէ մէշհուր չա'իր

Digitized by Google

ճօն Միլթըն իւզերինէ էֆլաթօն թարիգի հիքմէթինին թէսիրաթը զայէթ չօգ վէ աչիքտար տըր։ Պիւա չիւտհէ Ինկիլթէրրատա 'իլմի իլահի վէ օնա միւթա'ալիգ մատտէլէր իւզերինէ մէյտանա կէլէն թահրիրաթըն էն ա'լա վէ մուհիմմի օլ տէհրտէ, վէ սալիֆ իւզ զիքր ատէմլէր վէ անլէրին րէֆիգլէրինտէն հասըլ օլտու , վէ անլէրին թահրիրաթընտա էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէթի վէ մինվալի միւպահասաէի զիյատէսի իլէ պէրրաղ թարզ իլէ պուլունուպ տիգգաթըմըզը ճէլզ էտէր։ Վաղա'ա Արիսթօթէլին ուսուլի մանթըգը տախի մէտրէսէվիլէր արտընտա միւճիալի միւպահասաթը պաթըլէ վէ մուզիրրէ պուլունուր կիպի տէյիլ, անճաղ պահս օլունճաղ մատտէլէրի քեսաիլէն հալլ էթմէք եօլունտա Արիսթօթէլին թէսիրաթը չօգ վէ միւֆիտ օլարաղ անլէր թարաֆընտան գապուլ օլունտու ։

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Լօգ վէ անըն թարիգինին միւճիալի մազարրաթ ուսուլի հագգընտա

ճօն Լօգ՝ Ինկիլթէրրատա Պրիսթըլ էհէրի պուրպինտէ Աղօսթ. 29, թ. ի. 1632 տէ թէվէլլիւտ իլէ , 28 Հոկտ , 1704 տէ վէֆաթ էյլէտի ։ Պու մու'ալլիմ քէնտի էյտիրնտան թա հալի հազըրէտէք ֆէվգ իւլ 'ատէ Ինկիլթէրրատա , Ֆրանսատա վէ Ամէրիգատա սահիպի թէսիրաթ օլան հիքմէթ թարիգի «'Ագլի ինսանիյէ տայիր» իւնվանընտա օլան քիթապընտա խւտաս էյլէմի ։

Լօգուն մէպտէլէրի պունլարտան 'իպարէթ իտի ։

1. «'Ագլի ինսանի մին էլ էվվէլ պիր նէմ' մա'լիւմաթա մուհթաջ տէտէյիլ տիր ։ Պիր թապիաթա պէյազ քեաղըտա միւշահիտ տիր ։ Պունուն իլէ պէրապէր 'Ռեաֆիֆէի մա'լիւմաթըն էսասը լազըմէսի' թու'լիմի քիւլիյէն րէտտա օլունուր ։ Պու մէպտէյէ կէօրէ՝ Ալլահ հագգընտա , րուհ վէ մէվատտը րուհանիյէ հագգընտա , ինսան միւշապէհէթի իլահիյէտէ մէվճուտ պիր մախլուգ խէ տէ , պիր նէմ' եա պիր տէրէճէ մա'լիւմաթը իլահիյէյէ ասլա վարթ տէյիլ տիր ։ »

2. «Ռեաֆիֆէի մա'լիւմաթըմըզը ընճըթ եօլու իլէ թահսիլ էտէրիզ։ մա'լիւմաթըմըզըն քէրէմէթի հավվասը խասմխէ իլէ 'ագլըմըզա կէլիր ։ Պու՝ հիսս , եա'նի՝ հավվաս վասիթասը իլէ թահսիլ օլունան մա'լիւմաթ տըր ։ »

Digitized by Google

3. «'Ագլ պու քէրէսթէ իւզէրինէ իլլէյէրէք 'ալա վէ միւքէմմէլ վէ միւնթա'զամ մա'լիւմաթա նայիլ վէ մալիք օլուր։»

Լօգուն թա'լիմինճէ թէֆէքքիւր էթմէլէ թահսիլ օլունան պու մա'լիւմաթ՝ հավվասը իտամիսէ իլէ թահսիլ օլունան մա'լիւմաթանն ճՅնս ՅՀԷՐՒ իլէ միւթէֆէրրիգ օլուպ օլմատըղը, վէ թահսիլի մա'լիւմաթ իչիւն 'ագլըն հարէքէթի հավվաստան այրըճա օլաբաղ վէսիլէի միւաթագիլէ օլուպ օլմատըղը հագգընտա անընմէպտէլէրինի գապուլ էտէնլէր ատասընտա իխթիլաֆ պուլունուր։ Գիր թատոտան Սքօչիալը էրպապը հիքմէթ, 'ագլըն հարէքէթի՝ թահսիլի մա'լիւմաթը րուհանիյէ իչիւն վէսիլէի միւաթագիլէ իտիյինի իանատ վէ պէյան էթմէլէրի իլէ Լօգուն ուսուլինի խայրէ իսթի'մալ էթտիլէր. վագա'ա անընմէպտէլէրինինն նօգսանը անլէրին միւպահասատաթընտա տահմա միւճիպի 'իլլէթ օլուր։

Լաքին տիկկէր թարաֆտան Ֆրանսէվիլէր, մէսէլա Ֆօնտիլլաք վէ Էնսիքլօփէտիա միւէլլիֆլէրի, Լօգուն մէպտէլէրինի գապուլ իլէ մա'լիւմաթը րուհանիյէնին քեաֆֆէսինի րէտտ վէ ինքեար էտէրէք ինսանընն րուհընը վէ ճէսէտինի հինի վահիտ տէյու իանատ էթտիլէր։ Նա'նի՝ ինսան եալընըզ 'ալա պիր հայվան տըր։

Օնսէքիզինճի տէհրին սօնունատէք Լօգուն ուսուլի հիքմէթինի ճէրհ էտէն պուլունմայրակ, հիքմէթ վէ հագիգաթը րուհանիյէ միւսպահասաթը կէրէք Ինկիլթէրրատա կէրէք Ամէրիգատա ուսուլի մէզհաբուրէնին 'իլլէթինի տահմա իզհար էթմէքտէ իտիլէր, վէ պինանէն 'ալէյհ 'իլմի հիքմէթ վէ 'իլմի իլահի թէտէննի էթմէքտէ իտի։

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Օճսէֆիզինճի տէհրին սօճունճատա վէ օճsoգուզուճնու տէհրտէ վահէթի վիճիս թարիգի վէ եէճի զուհուր էտէճ «'իլմի միւսթագիլ» թարիգի (փօգիթիվիզմ) վէ հալա էսպի ճուՃուզ էտէճ հիֆմէթի ռուհանիյէ վէ մէսիհիյէ հագգընճատ

Էյտաճը իսլահաթը քիլիսէտէն սօնկրա զուհուր էտէն էրպապը հիքմէթին պիրինճիսի Ֆրանսէվի Տէքարթ զուպ (Ֆրանսատա Մարթ 31, Թ. Ի. 1596 տա Թէվէլիւտ վէ Սթաքհօլմատա Ֆէպ. 11, Թ.Ի.

Digitized by Google

1631 տէ վէֆաթ էթտի) եէնիտէն իլմի հիքմէթէ նիզամ վէրտի իսէ տէ, եէինէ ուսուլինի վուգուֆիյէթի չահսիյէնին սիհհաթը իզէրինէ մէպնի թուէթուպ, անըն միւպահասաթը «չահսիյէթի իլահիյէի միւա-թագիլէ» (Թէնէ) թարիգինէ միւթապէգ իտի։ Ձէրմանիայը Լայպ-նից (Թ. 1646 տան 1716 յատէք) վէ Վոլֆ (Թ. ի. 1679 տան 1754 էտէք) տահի պաշգա պաշգա թարզ իլէ հիքմէթտէն պահս էթտի-լէր իսէ տէ, մէպտէլէրինի Ընէղ ուսուլի իզէրինէ մէպնի թուէթտու-լար։ Վէ տահա զիյատէ չօլ մէշհուր 'ալիմ Ռանէթ (Ա.փր. Թ. ի. 1724 տէ Փրուսիատա Ռէօնիկսպէրկ չէհրինտէ թէվէլլիւտ վէ Ֆէպր. 12, Թ. ի. 1804 տէ վէֆաթ էթտի) 'ադլի ինսանինին իգթիտարընըն հուտուտունու կէօսթէրիպ Ալլահ հագգընտա վէ լայէմուէլգ հագ-գընտա վէ 'ուսմուէն մէվլուտտը րուհանիյէ հագգընտա 'էնէ Ֆանըէ եօլու իլէ մա'լիւմաթը սահիհէյէ նայիլ օլամատըղըմըզը իսպաթ էթ-տի իսէ տէ, եէինէ ինսանընն օլ մէվլուտը 'ալիյէ հագգընտա պիլա վէսիլէ 'իլմ տէյիլ իսէ տէ, եէինէ մա'լիւմաթը սահիհէյէ մնալիք օլա-պիլիր տէ յու իսնատ էթտի։

Պու սալիֆ իւզ զիքր էրպապը հիքմէթ իլէ պէրապէր իքի զայէթ մէշհուր 'ալիմ զաթ, եա'նի՝ Ամմաէրտամը Սփինօզա (Թ. ի. 1632 տէ թէվէլլիւտ վէ Թ. ի. 1677 տէ վէֆաթ էթտի) վէ Ձէրմանիայը Հէկէլ (Թ. ի. 1770 տէ Սթուտկարթ չէհրինտէ թէվէլլիւտ վէ Թ. ի. 1831 տէ վէֆաթ էթտի) զուհուր էտիպ, էզմինէի դատիմէտէ վէ մէմալիքի չարգիյէտէ, խուսուսա Հինտիսթան։ոտա սահիպի թէսի-րաթ պուլունան վահտէթի վիճիւտ թարիգինին մէպտէլէրինի միւ-ճէուտէտէն վէ զիյատէ մա'րիֆէթի թարզ իւզրէ թանզիմ վէ ապ յան էթտիլէր։ Անէլէրին թահրիրաթը տահի ֆէվգ իւլ 'ատէ Ձէրմանիա-տա սահիպի նուֆուզ պուլունտու իսէ տէ, օլ նուֆուզ օլ մէմալիք-տէ հալա զէվալ պուլարագ պաշգա տիյարլարտա հիչ պիր վագըթ չօգ թէսիրաթը պուլունմամըշ տըր։

Պու օնտօգուզունճու տէհրտէ վէ քէնտի կիւնէէրիսիզտէ պիր «'իլ-մի միւսթագիլ» թարիգի զուհուր էթտի իսէ տէ, վէ անըն իտտա-'ալարը վուգուֆիյէթի չահսիյէի տէրուննիյէյէ մնաղուրանէ րի'այէթ էթմէյիպ տէ 'իւլումուն ուսուլէէրի իլէ պիթթամամ թէֆահհուս վէ հալէ էթմէյէ միւգթէտիր օլմատըգլարը մա'լիւմաթը քիւլլիյէն րէտտ էթմէքտէն 'իսլարէթ օլմասը իլէ, հէր նէ գատար պու թարիգին թէ-վարիսինի թահրիր էթմէք վագթի տահա կէլմէտի իսէ տէ, իլէրու-տէ անըն պաթըլըղը էրպապը հիքմէթտէն իսթիհգա իլէ պիլէ րէտտ օլունաճաղը զաննը զալիպ տիր։

Վէ մէզահիպի հիքմէթին իզտիյատ պուլմասը իլէ միճիպի մէս-բուրիյէթ տիր քի, պու օնտօգուզունճու տէհրտէ տահի էրպապը հիքմէթ թարաֆընտան Լօգուն ուսուլի քիւլլիյէն րէտտ օլունարագ, էֆլաթօն վէ Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթի վէ սալիֆ իւզ զիքր

Digitized by Google

Քանթըն սապիթ էթախկի մա'լիւմաթը րուհանիկէ էտապը, վուգուֆկեաչիի չամախկէի տէրուճիկէ յէ րի'այէթէն, վէ քեաֆֆէկէ մա'լիւմաթըն պա'զը սւսուլի սախկէ վէ լազըմկեսինի միւսէյլէմ վէ իչթիպահսան պէրի թուխարագ, հէմ'ագլի ինսանկէ եագըն հէմ ատ հագիպաթը միւհէմկէ միւխապըգ օլան ուսուլի 'իլմի հէքմէթ թաստիգ վէ կէրէք Ամէրիգատա կէրէք Ինկիլիթէրրատա թո'լիմ օլունմագատա տըր։ Գու սըրատա տահա սագ պուլունան 'ալիմլէրի մէտհ էթմէք միւվէրրիխ եագըշմագ իսէ տէ, թ. ի. 1710 տա թէվէլլուտա վէ թ. ի. 1794 տէ վէֆաթ էտէն Աքօչիալը Բէյտ մախասուսէն գիքրէ չայան տըր։

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՕՆԵԷՏԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆՍԷԳԻԶԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷ ԻՆԿԻԼԻԹԷՐՐԱՏԱ ԳԻԹԱՊԸ ՇԷՐԻՖ ՎԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 'ԱԼԷՑՀԻՆԷ ՎՈՒԳՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ Ի'ԹԻՐԱԶԱԹ (ՏԷԻԶՄ, ԵԱ'ՆԻ' ԱՍՏՈՒԱԾԵԱՆՈՒԹԻՒՆ) ՎԷ ԽՐԻՍԹԻՑԱՆ ՄՈՒ'ԱԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖՃՐՆՏԱՆ ՎԷՐԻԼԷՆ ՃԷՎԱՊԼԱՐԱ ՏԱՑԻՐ

ԳԼՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

Իraա օլուցաա ի'թիraզաթ հագգըՆցա

1. Փէraպէրիլի l.oրե Հէրպէրթին ի'Թիraզաթը։

Գու սատմ քէնտիսի սահիպի ավլագը մէմուուհ, վէ չոշ ա'լա վէ հիրին իլահիլէր միւէլլիֆի ձօրճ Հէրպէրթին գարնատաչը օլուպ, օնեէտինճի տէհրին էվվէլթի նըսֆընտա եաշատը (հինի վէֆաթը թ. ի. 1648տէ իտի)։ Գու 'ալիմ՝ տիւնեաատա զուհուր էթմիչ օլան քեաֆֆէյի էտեանը թէֆթիշ իլէ, անլէրտէն պէր տինի 'ումումի

Digitized by Google

չըգ-արտը ։ Գէօյլէմէ իհտաս էթ-տիկի տինին մէպտէլէրի պուն-լար տըր, եա'նի՝

1. «Ալլահը վահիտ վէ մութ-լագ վար տըր »։

2. «Ալլահա 'իպատէթ գըլ-նագ կէրէք տիր»։

3. «'Իպատէթի մէզպուրէ պաչ-լըճա իսթ-իգամէթ վէ սալահտան 'իբարէթ տիր»։

4. «Ինանան կիւնահը իչ-իւն Թէօվպէ էթ-մէք կէրէք տիր, վէ պէօյլէ էթ-տիկի հալտէ Ալլահ կիւնահըն-ը 'աֆվ էճէճէք տիր»։

5. «Վալիհլէր իչ-իւն մի-ք-ւոֆաթ վէ մունա-իբգ-լար իչ-իւն մի-ճաճ-զաթ վար, վէ մի-ք-ւոֆաթ իլէ մի-ճաճ-զաթը մէզպուրէ պիր միգ-տար հայաթը հազըրէտէ վէ պիր միգ-տար ախրէթտէ օլուր»։

Լօրտ Հէրպէրթ պու մէպտէլէրին պիլ 'ումում ճի-մի-լէ Թայիֆէլէր Թարաֆընտան գաւուլ օլունմուչ օլտուղունու Թէֆհիմ վէ Թէս-պիհ էթ-մէկ յէ չալըշտը ։

Պու մէպտէլէրին Լօրտ Հէրպէրթտէն ասնկրա զուհուր էտէն մի-'Թէ-րիզլէրին ի'Թիրազաթընտան չօգ-մի-Թէֆէրրիգ իտիյի, վէ օլ տէրէճէ զէլալէթէ տի-չ-մի-չ օլմատըղը աչ-իքեար տըր ։ Տինի Թապի'ի պու մէպտէլէրտոէ Թա'զիմ վէ Թաստիգ օլունուր, չէօյլէ քի Լօրտ Հէր-պէրթ՝ ՝էվ-ւել էթ-տիկի չէ յէլէր ճիհէթի իլէ մէտհէ չայան օլուալ, եա-լընըզ ՝էվ-ւել-ը էթ-տիկի չէ յէլէր ճիհէթի իլէ նագիս վէ մէզմում պու-լունուր ։ Լաքին տինի Թապի'ինին ասլի-ի-ի-

տու՛այը գըլտը. «Եա էզէլտէն օլան Ալլահ, հալա իւզէրիմէ զիյա վէրէն նուրըն Մահիգի վէ ճիւմլէ նուրը տէրուն Իլէրի վէրէն Ալլահ, սանա րիճա էտէրիմ քի պիր կիւնահքարըն րիճա էքմէկէյ հազգը օլմայան իչպու նիյազըմը 'ասփվ էտէսին։ Պու քիթապը Թաւռ՝ վէ նէչը էտիպ էքմէմէքլիյիմ հազգընտա գարար վէրէմէմ. էյէր անըն նէչըր աէնին'իզզէթին իչիւն օլուրսա, պանա կէօքտէն պիր 'ալամէթ իհտան էյլէ եօխսա օնու Թէրք էտէճէյիմ»։ Վէ անըն իգրարընա կէօրէ՝ պէօյլէճէ տու՛ա էքտիքտէն սօնկրա մախտուս պիր սէտա իչիքտի, վէ պունու՝ Թալէպ էքտիկի 'ալամէթի, եա՛նի՝ քէնտիհինէ պիր իւ-համը մախտուտու պիլիպ, քիթապը մէզպուրու Թաւռ՝ վէ նէչը էք-մէյէ գարար վէրտի։ Պիլա չիւպհէ պու վէճհլէ քէնտի քիթապընըն մէպտէլէրինի ճէրհ էքտի, վէ սահիհ տիր քի անըն Թահրիրտիը, էյէրչի պաչգա միւչապհ ի'Թիրազտիը Թէմէլի օլտուլար իսէ տէ, չօգ տիգգաթ ճէլպ էքմէտիլէր։

Ֆ. Հօպպս նամ միւ'Ջէրիզին զիւ'իւմլէրի։

Թօմաս Հօպպս (հինի վէֆաթը Թ. ի. 1679 տա իտի) Լօնտ Հէր-պէրթին ԹուԹտուղու ուսուլտէն այրըլըպ տինախզիքտէ իլէրույէ վարտը։ Պիր Ալլահըն Ռվճօա էպէնէ իգրար իլէ անտէն զիյատէ օնա տույիր պիլտիյիմիզի ինքեար էքտի։ Ինսանըն իրատէքի հուրրիյէ-սինի ինքեար իլէ խիլգաթտան պէրու պիզ զէրուրէ հարէքէթ էքտի յինի իսնաստ էքտի։ Ինսանըն րուհունու ճէսէտինտէն միւթէֆէր-րիզ ԹուԹմայըսա՝ րուհ ճէսէտ միսիլլիւ էօլիւմէ միւպթէլա խոյինի գապուլ վէ Թա՛լիմ էքտի։ «Ա.խրէթ Թա՛լիմի պիր պօշ րիվայէթ Թա՛լիմի տիր» տէյու Թէֆհիմ էքտի։

Պու մէպտէլէրին նէքիճէսի զընտրգի օլուպ, եալընըզ տինի մէ-սիհիյէ մուղայիր տէյիլ անճագ քիւլլիյէն ոխլագը մէմուռհէ վէ ստ-լահա մուղայիր օլարագ, ատէմիների չէհվաթը նէվսանիյէ իչինտէ ղարգ էքմէյէ միւճթիպ օլտուղու աչիքեար տըր, վէ պու. նէքիճէ իքինճի Զարլզ Դըրսալըն էյամընտա վէ սլիւթիւն օնսէքիզինճի տէհր-տէ հուսուլէ կէլտի։ Ինկլիզլէրին չօղու, խուսուսա պէօյիքլէրի ախտագ վէ մէչրէպպէրինի քիւլլիյէն պօզմուչլար իտի։

Հօպպսըն զիւ'իւմլէրի Շաֆֆէէզպէրի նամ պիր միւէլլիֆ Թարա-ֆընտան (հինի վէֆաթը Թ.ի. 1713) գապուլ օլունուպ պա'զը Թահ-րիրաԹտա պէյտն օլունտու, վէ Իրլանտալը Թօլանտ (Թ. ի. 1722 տէ վէֆաթ էքտի) վէ Ֆօլինն վէ Վուլֆօն (հէման օլ զէմանն եա-չատըլար) միւէլլիֆլէր ՌիւԹուտը մուգատտէպ վէ միւլհէմէ 'ալէյ-հինէ քիթապլար Թէէլիֆ էքտիլէր։

Digitized by Google

3. Թինտալըն ուսուլի ի'ԺիրազաՀը :

*Թինտալ խամինտէ պիր միւէլլիֆ (հինի վէֆաֆը Թ. Ի. 1733 տէ իտի) սայիրլէրտէն զիյատէ սահիպի իգթիտար վէ զէքեավէֆ ալտըրազ՝ քիւլլիյէն իլհամըն իմքեանը 'ալէյհինէ պիր քիթապ Թէֆսիր էյլէմէ էթտի : Թինտալ Ռիթապը չէրիֆտէն ինսանըն կիւնահա տիւշմէսինէ , վէ պիր քէֆարէթ վէ ֆիտիյէ իլէ խէլաս պուլմասընա միւ'թա'ալիգ օլանըն քեաֆֆէսինի րէտտ էտիպ պագի գալան Թա'լիմաթը տինի Թասաի'ինին Թա'լիմաթը իլէ միւթԹէհիտ օլտուղունու Թէֆհիմ էթտի , չէօյլէ քի քէնտի զիւ'իւմինճէ վէ քէնտի գաստուլ էթտիյի «Տին» վէ «Ինճիլ» մին էլ գատիմ օլուպ , տինի Թասաի'ինին Թէքրարլանմասընտան 'իպարէթ տիր : Անըն քիթապընըն իւնվանը տահի «Տինի մէսիհի խըլգաԹտան պէրու մէվճուտ , վէ Ինճիլ՝ տինի Թասաի'ինին ինԹիշարը սանիհի օլմասը» տըր :

Թինտալըն ուսուլինին Լօրտ ՀէրպէրԹին ուսուլինէ միւշապիհ օլտուղու , վէ Հօպսընըն ուսուլի տէրկճէսինտէ միճհիպի մազարրաԹը ահալադիյէ օլմասըղը տէրքեար տըր : Թինտալըն վագիֆինտէ Մօրկան վէ Զըպպ իսմէրինտէ պուլունան իքի միւէլլիֆ տահի Թինտալըն վէ ՀէրպէրԹին մէպտէլէրինի գաստուլ իլէ ԹէսլիԹ էթտիքլէրի քիԹապ ահարտա տինի մէսիհինին Թէրս պէյան օլմուշ օլտուղունու Թէֆհիմ էտիպ , քէնտիլէր լայըգ իլէ անը տէրք վէ պէյան էթտիքլէրինի իտտա'ա էթտիլէր :

4. Պօլինկպրօգըն ուսուլի ի'ԺիրազաՀը :

Լօրտ Պօլինկպրօգ (հինի վէֆաֆը Թ. Ի. 1751 տէ վուգու՝ պուլտու) աֆի իւզ զիքր մէպտէլէր իւզերինէ մէպնի օլարագ պիւ'իւմէրինի պէյան էթտի :

1. «Հիւքիւմէթ վէ գուտրէթի մուԹլագ սահիպի օլան Զաթ մէվճուտ օլուպ, սըֆաԹը Թասաի'իյէսինտէն միւԹէֆէրրիգ սիֆաԹը ահալագիյէտի եօգ տուր : 'Ատտալէթ , գուտսիյէթ վէ մէրհամէթի եօգ տուր. պէօյլէ սըֆաԹը իլահիյէ Թասավիր իլէ անլէր իւզերինէ վազիֆէյի զիմմէթիմիզի մէպնի ԹուԹարագ Ալլահա միւգԹէտի օլմագ խուսուսունտան պահա էթմէք եա մուհալ եահուտ քիւֆրանէ ի'Թիտար օլունմալը տըր » :

2. «Ալլահ իսԹիւտատա տիւնեայը եարատըլագ գավանինի Թասաի'իյէյի Թէէսիս էթտի. լաքին ումուրը ինսանիյէ յի վազիֆէ էտինմէզ, վէ էտինսէ պիլէ անըն մուգատտէրի էշյատա պագմայըգ անճագ ճէմա'աԹլէր վէ տէվլէԹլէրէ պագտըր» :

3. Րուհը ինսանի ճէսէտինտէն միւԹէֆէրրիգ օլմայըգ, իքինի

Digitized by Google

տէ վէֆաթ էթ-տիյինտէ իֆնա օլունուր։ Ամթէթտէ վուգուե՝ պուլաճագ միւքեաֆաթ վէ միւճազաթ Թա՛լիմի խայալտան ՚իպարէթ օլուբսա տա, պէնի ատէմ իչուն ֆայտէլի տիր»։

4. «Տինի Իսլամի՛ի քեաֆի օլտուղունտան իլհամըն լուզումու եօգ տըր, վէ վուգու պուլմուշ պիր չէյ տախի տէյիլ տիր»։

5. «՚Ալհամը ՚ամիգին Թէվարիխի ինանըլմազ վէ քէզզպտէն ՚իպարէթ օլուպ, սըֆաթը իլահիյէյէ եագըշմազ պիր չէյ տիր։ ՚Ալհամը ճէմիտտէ պիրիպիրինէ մունասիպ օլան իքի ուտուվի տին վար տըր, եու՛նի՝ Քրիստոսուն ուսուվի վէ Փաւլոսուն ուսուվի։ Իսկընըզ Քրիստոսուն Թա՛լիմաթը տինի մէսիհի՛ի հագիգի օլուպ, տինի Իսլամի՛ինին եախօտ էֆզլաթօնուն Թա՛լիմաթընըն ինթիշարը սանիսի ի՛նիպար օլունապիլիր. լաքին Քրիստոսուն Թա՛լիմաթընուտան քէնտի էօվլումիւ վասիթասը իլէ վուգու՝ պուլան ինսանլարընն ֆիտիյէտինէ վէ ահրէթտէ օլաճագ միւճազաթ վէ միւքեաֆաթա միւթա՛ալիգ օլան Թա՛լիմաթ մուհալ վէ սիֆաթը իլահիյէյէ մուղայիր տիր»։

Գու տինսիզլիյին Թէսէրրութը իքի ուէրլ միւուտէթիգատար ինկիլԹէրրուտա ՚ալիմլէր, միւէլլիֆլէր վէ քիլիսէ մէմուրլէրի իւզէրինէ զիյատէ չօգ պուլունուտու իսէ տէ, եինէ պէյլէ ի՛նիրազաթ վէ մէզտէքէր ֆիլ հագիգէ նէ ՚իլմ նէ հիքմէթ ի՛նիսպար օլունմազա չայԹէթ տիր, վէ նէթիճէսի՝ Ալլահըն միւչահիտիյէթինտէ մէվճուտ պուլունան ինսանը ալչագլատըլսըն կէրէք հայաթը հազըրէսի իչուն կէրէք հայաթը էպէտիյէսի իչուն անը մէկյուսիյէթէ տիւչար էթմէքտէն ՚իպարէթ օլմասը մէրճէհար տըր։

5. Տավիտ Հիւմունն ուսուվի ի՛նիրազաթը։

Տավիտ Հիւմ Սքօչիատա էտինպուրկ չէհրինտէ Թ. ի. 1711 տէ Թէվէլլիւա էտիպ, Թ. ի. 1776 տա վէֆաթ էթտի։ Անըն տինի մէսիհի հէմ տէ տինի Թասի՛ի ՚ալէյհինէ օլան ի՛նիրազաթը սայիրէրինքինտէն զիյատէ էհէմմիյէթ քէսպ էթմիշտիր, չիւնքի ուսուվի միւպահասէսի ուսուվի ՚իլմի մանթըգ իգնիտզասընճա օլտուղու միւսէլլէմ տիր։ Լաքին անըն պէօյիւք նօգսանը պու տուր քի հիչ պիր չէյ սահիհ տէյտու գաբուլ էյմէյիպ՝ մէվճուտը լուհանիյէ վէ հէմ տէ մէվճուտը ճիհամանիյէ հուգգընտա օլան մունաիճաթըմըզըն քեաֆիֆէսի խայալաթտան ՚իպարէթ տիր վէ ՚ալիմ հէր չէյտէ չիւպհէ էթմէլի տիր տէյէրէք ՚ուգուլը իննանիյէյի մասլահաթըզ ՚ալէյհէրինէ Թահվիլ էտէր։ Քէնտի ուսուվի քէնտի չիւպհէլէրինի տախի տէՔ՝ էտէր։ Ընզգմագ խուսուսունտա ուսթա իտի իսէ տէ, պիր չէյ ինճա էթմէք խտա՛սը եօզ իտի։ Անըն ուսուվի միւպահասէսի քիւլլիյէն չիւրիւք օլտուղունտան, մանթըգը նէ գաբատր կիւզէլ օլսա ի՛նիպար օլունամազ։

Digitized by Google

Հիւմմուն ախլագը զաթխյէսի մէմուռէ , վէ անըն թէէլիֆ էֆէնտիյե « Ինկիլիզլերուն թէվարիխի » զիյատէ միւթահսէն լիսան, վէ իսթիղլահաթը տախի ֆէվզ իւլ'ատէ գուսուրսուզ իսէ տէ, անըն գաթի տինուիզլիյի օլ տիյանէթի զէվալ պուլմուչ օլան տէհրուէ պիլէ մուխալիֆէթ միէ յատա էֆէնտի : Հիւմմ' լօքուն ուսուլի հիքմէթինի գաալուլ էուիպ, *մանթըգ եօլու իլէ օլ էսաս իւզէրինէ , եա'նի՝ քեւաֆֆէյի մա'լիւմաթըն թէճրիպէ իլէ թահսիլ օլունմասը ուսուլի իւզէրինէ , մա'լիւմաթըմզըն ասլա չիւպհէտէն պէրի օլամայաճաղընը կէօսթէրտի , վէ ունըն ի'թիրազաթընըն պուս կիւզէլ նէթիճէսի վար իսի քի , Սաքօչիալը Ռիյո վէ ճէրմէնիալը ֆանֆ վէ սայիրլէր լօքուն ուսուլի հիքմէթինին նէ տէրէճէ միւճիպի մազարրաթ օլտուղունու կէօրիւպ ունը ճէրհ էֆէնտիլէր : Հիւմմուն ի'թիրազաթընատան էն գիյատէ չէօհրէֆ քէսպ էֆէնտիչ օլանը՝ միւ'ճիզլէրին վուգուտ' պուլմասըրընըն 'ատէմի միւքին օլմասընա տայիր իտի : Անըն պուս խուսուսատա օլան ուսուլի միւպահէսէսի պուս իտի « Պիր չէյ հազըրնատա թահսիլի մա'լիւմաթ իչուն թէճրիպէտէն զայրի եօլումուզ եօգ տուր : Թէճրիպէ իլէ պիլիրիզ քի վուգուտ' պուլմուչ օլան չէյլէր հէմանը պիլտիկմիզ եօլ իլէ եինէ վուգուտ' պուլաճագ տըր· միւճիպ վէ էսէր գանունուն պէօյլէ իչլէմէքտէ կէօրիւրիւզ : Պէօյլէճէ քեւաֆֆէյի չահատէթ իլէ թաստիգ օլունապիլտիկէն զիյատէ սահիհ մա'լիւմաթա վասըլ օլուրուզ· լաքին միւ'ճիզլէր տէտիկիմիզ չէյլէրին վուգուտ' պուլմասը չահատէթ իլէ թաստիգ օլունուր : վէ թէճրիպէ իլէ թահսիլ էֆէտիկիմիզ մա'լիւմաթըն պուս միսիլլու չահատէթի ճէրհ էֆէտիկինտէն , միւ'ճիզլէր գապուլէ չայան տէյիլ տիր* :

Մանթըգճա պուս պիւրհանըն սաղլամ կէօրիւնէն նէթիճէսի ֆէկ չիւրիւք դեպէ իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան քիւլլիյէն ըէտտա օլունմագլըղա չայէսթէ օլտուղու աչիքեար տըր :

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Ինկլիզ միւթէ'րիզլէրին տիճսիզլիֆ ուսուլլէրինէ Խրիսթիյան մու'ալլիմլէր թարաֆընճան վէրիլէճ ճէվապլար

Սաքօչիալը Հալիպուրթըն Թ. Ի. 1714 տէ Լօրտ Հէյլսէրթին ի'թիրազաթը 'ալէյհինէ պիր քիթապ թէէլիֆ վէ նէշր էֆտի : Պու իւչ մէպտէ իւզէրինէ տինի թահսի'լինին քեւաֆի օլմայըղ տինի իլհամինին լուզումսուզլուղու աշքեար տըր :

Digitized by Google

1. «Լօրտ Հէրպէրթին պէշ մէպոէլէրի պէնի ատէմ Թարաֆընտան 'ումուժէն վէ պիլ իթթիֆագ գասպուլ օլունմամըշ տըր» ։

2. «Փուքփէրէսթլէր ապասընտա պուլունան պա'զը 'ալիմլէրին տինի Թասի'ի մէպոէլէրինի 'ալա վէճհլէ պէյան էթմէյէ միւգթէտիր օլմալըրը մահզէն քէնեթի 'ազըլլարը իւէ տէյիլ՝ անճագ էվվէլտէն Ալլահ Թարաֆընտան ինսանլարա իհսան օլունմուշ օլան իւհամըն Թէսիրաթընտան նաչի տախի օլմուշ տուր» ։

3. «Կիւնահը սէպէպինտէն ինսան եաղընըզ տինի Թասի'ի վասթասը իւէ սա'ատէթի էպէտիյէ նայիլ օլամազ ։ Ինսանըն կիւնահտան խէյլաս օլմասը վէ հայաթը էպէտիյէ նայիլ օլմասը իչիւն ֆիտիյէ գուվվէթի լազըմ տըր» ։

Հօպսըն մէպոէլէրի 'ալէյհինէ Քէմպրիճ տար էլ Ֆիւնունու մու-'ալիմլէրինտէն Մօր (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1678 տէ) վէ Քուտվօրթ (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1688 տէ) իսմլէրինտէ իքի զաթ չօգ մէմուուհ վէ միւսթահսէն քիթապլէր Թէէլիֆ էթտիլէր ։ Մօրուն քիթապը՝ «Զընտգլէգ 'ալէյհինէ մու'ալէճէ ։ իւնվանընտա օլուպ , աչըգ վէ իւզամ հտիճի մինվալ իւզրէ Ալլահըն մէվճուտ օլմասը Թա'լիմինի վէ րուհը ինսանըն էօիւմէ միւսլիմէլա օլմամասը Թա'լիմինի պէյան վէ Թէսպիհի էթտի ։

Քուտվօրթուն քիթապը մուֆասսալ վէճհլէ Թէէլիֆ օլունուպ՝ Թա'լիմընը ավալագիյէի էսասիյէյի վէ 'իլմի իլահիյին էսասընը հալա պէյատէսի իւէ մու'Թէպէր վէ միւսթահսէն ԹուԹունան մինվալ իւզրէ պէյան էթտի ։ Անըն քիթապը տախի էլան էքսէրի քիւֆիւավանէ-լէրտէ պուլունուր ։ Զաչգա պիւրհանլարը իսթի'մալ Լիւտիքտէն ասն-կրա , Հօպսըն մէպոէլէրինի փուխփէրէսթ մու'ալիմլէրին քիթապ-լարընտան պիւէ քիւլլիյէն վէ զաթի'էն ճէրհ էթմիշ տիր ։ Կէյլ իս-մինտէ պիր 'ալիմ տախի հէման օլ վագըթտա Փուքփէրէսթ տինի-լէրին տինի պէնի Իսրայիլտէն չօգ միճֆիտ Թա'լիմաթ գասպուլ էթ-միշ իտիյինի պէյան էթտի ։

Օնէքճինճի տէհրին իպթիտասընտա Գօյլ իսմինտէ պիր ատէ-մին Թէտարիք էթմիշ օլտուղու տինի մէսիհիյէ Թէսպիհ վէ Թաստիգ էթմէք զըմընընտա սէնէվի նուԹգը ըհտիլէրին վէրիլմէսի-նէ միւպայիրէթ օլունուպ , նուԹգլար տախի Թապ՝ օլունմագլէ օլ միւնասիպսէՀլէ չօգ միճֆիտ վէ միւ'Թէպէր Թահրիրաթ մէյտանա կէլիպ , վագԹին միւրուրինտէ պու Թահրիրաթ չօգ Թէյագքիմ էթմիշ տիր ։

Գու պապտէ Փէյնինէն վէ ԳըԹէլէրին Թահրիրաթը օլ գաւտար մա-'ալիմ տիր քի անլէրի պէր Իէֆիպիլ պէյան էթմէք լազըմատէյիլ տիր։

ԳիԹԹապի՝ Հօպսըն ի'ԹիրազաԹընա ճէվապ վէրմէք սուհուլէթ-լու օլուպ , Թինտալըն ի'ԹիրազաԹընա, եա'նի՝ տինի Թապի'ինէն է-հէմմիյէթինի Թէէքիտ էտիպ տէ տինի իւհամինին լուգաթտանուճու ին-

Digitized by Google

քեռար էտէն ի՛թիրազաթա լայըզ իլէ ճէվապ վէրմէք իչիւն տինի իլ-համինին ֆազիլէթինի պէյան էթմէք լազըմ կէլտի ։

Իրհաթիյան մու՛ալիմ աչիքեարէն վէ քէնտի թէֆհիւպէհինտէն տափաք տինի իլհամինին էհէմմիյէթ վէ էլզէմիյէթինի քէսքին տու-յուչլար իլէ կէօրիւպ հիսա էթմէտիյի հալտէ , պու ճինա ի՛թիրազա-թա ճէվապ վէրմէյէ միւգթէտիր պուլունմասը ։

ՔՕՆԻՊԼԸՐԻՆ «ՏԻՆԻ ԻԼՀԱՄԻՆԻՆ ԹԱՍՏԻՓ ՎԷ ՎԻՓԱՅԷՀԻ» ՔԻԹԱՊԸ

Օնէքիզինճի տէհրին էվվէլքի նըսֆընտա Քօնիպէր իամինտէ «Տի-նի իլհամինին թաստիք վէ վիգայէհի» իւնվանընտա ֆէվգ իւլ ՚ա-տէ միւսթահսէն վէ միւքէմմէլ պիր քիթապ թէէլիֆ էթմիշ , վէ ա-նընն ուսուլի միւապահասէսի վէ պա՛զը մէպտէէրինի մուխթասար վէճհէլէ զիքր վէ պէյան էթմէք մէրամընտայըզ ։

Քօնիպէր էվվէլա՝ «թասի՛ի» լաֆզընընն մանասընը պէյան էթտի, «Անընն մա՛նաի էվվէլիսի՝ պահա օլունան թասի՛աթ իւզէրինէ մէպնի օլան հէր նէ իսէ՝ օ թասի՛ի տէմէք տիր , վէ մա՛նաի սանիսի՝ ՚ագ-լընն իսթի՛մալի սաէտսի իլէ թէֆհահհուս օլունտա հէր նէ իսէ՝ թասի՛ի տէնէէպնիր ։ Թինտալ թասի՛ի լաֆզընընն պու իքի մա՛նասընը թէֆ-րիգ էմէէքսիզին իսթի՛մալ էթտիյինտէն , զէլալէթէ տիւշտիւ» ։

1. Տինի Ծասի՛ինին ինսան Ծարաֆընտան ֆէհմ օլունմասը նագիս ձիր։

« Հագիգաթ միւքէմմէլ տիր , լաքին ատէմին հագիգաթը իտրաք էթմէսի պէլքի զիյատէսի իլէ նագիս օլուր ։ Պինաէն ՚ալէյհ ՚ագլի ինսանի վասթասը իլէ քէշֆ օլունան վէ տինի թասի՛ի իա՛պիր օ-լունան հագիգաթընը քէմալիյէթի միւսթագիլէսի պուլունմայընպ ան-ճագ քէմալիյէթի ճիզիյէսի վար տըր , եանի՝ ՚ագլի ինսանի վէ ա-նընն հարէքէթի քեամիլ օլտուղու տէրէճէտէ անընն քէշֆ էթտիյի հագիգաթ հէման օլ տէրէճէտէ քեամիլ օլապիլիր ։ Լաքին ՚ագլի ինսանի նէ զաթընտա նէ տէ իսթի՛մալինտէ քեամիլ վէ պի գու-սուր տուր ։ Պինաէն ՚ալէյհ տինի թա՛սի՛ի զաթէն նէ գաատար քեա-միլ իսէ , ՚ագլի ինսանի վասթասը իլէ քէշֆ վէ ֆէհմ օլունտուղ-նտան՝ ինսան իչիւն նագիս պուլունմուշ օլուր ։ »

Digitized by Google

«Պիր տէ՝ 'ուգուլը ինսանների պաշդա վէ 'ազգի ինսանին վահրա պաշգա տըր։ Պէր սատմ նէ գատար զէքեսվէքլի օլուրսա օլսուն, մա'լիւմաթը քէմալ պուլնսա տա ղայրի նազիս տէյիլ միր։ Պու. տախի 'իւլում վէ ֆիւնուն խուսուսունսա սահիհ օլտուղու վիսիղլե, գաֆիանին ախլագիյէ խուսուսունսա տախի սահիհ տըր։»

«Պէյլէնէ տինի թա'ալի'ինին հագիգաթընա նայիլ օլմագ իչիւն պէ սատմին չալըշմասը քեսֆի օլմայըպ, հայըր չօգ 'ալիմլէրին չալըշմասը իւէ պիւէ հագիգաթը միւքեմմէլ անճագ ճիւզիէն ֆէհմ օլունուր»։

Ջ Տինի Թաալի'ինին միւճազաթ վէ ժիւքեաֆաթը նագիս տիր։

«Պիր գանուն քեսմիլ վէ պի գուսուր իսէ, անը հըֆզ էտէնլէրէ 'իհմալ վէ օնա մունդայիր հարէքէթ էտէնլէրէ 'ազատ վէրմէք գուսուրէթի օլմադը տըր։ Լաքին հայատը հագըրէտէ տէֆ'աթէն ոտիհէլէրին միւքեաֆաթ պուլմայըպ քէօֆրլէրին տախի միւսթահագդ օլտուղլարը ճէղայա օդրամատըգլարընը կէօրիւրիւզ։ Պու սէպէպտէն իտի քի փութիէրէսթ 'ալիմլէր պիր 'ումումի թուզի ճէղա թէտավիւր էթմէյիլէր։ Վազա'ա եալընըզ տինի Թաալի'ի չէլ բուզի ճէղայը Թա'յին էտէն Հազիմի մուրլազ Թարաֆընտան պիր Թիւրլիւ խապէր սալմատըղընտան, մա'լիւմաթը սահիհէյի պիղէ վէրմէզ։ Ինսանա իհսան օլունսուն չէրի'աթը իլահիյէ իւէ պէրապէր, նէ Թիւրլիւ վէ նէ ճինս ճէղա միճրիւէ խապէթ էտճէյի հագդընտա քեսմիլէն իֆսատ օլունուր։ Լաքին տինի Թաալի'ի պէօյլէ աչիքեարէն անըն միւճազաթ վէ միւքեաֆաթընը իմա էթմէտիյի հալտէ, 'ազլի ինսանի տախի պիւա իմտատ Թէսավվուր էտմէզ»։

Ջ. Տինի Թաալի'ի ինսանըն կիւնահքեար հալի իչիւն պիր Թիւրլիւ Թէսաիրքեաթ կէօրէմէզ վէ կիւնահքեարլարըն իհԹիյաճաթը 'ավիէէսինէ միւճապզգ վէ քեաֆի տէյիլ տիր։

«Տինի Թաալի'ի եալընըզ կիւնահսըզ հալ իչիւն միւճապզգ տըր. վէ ինսան իրթիքեապզը կիւնահ էթմէյիքտէն սօնկրա, մախսուս վէ պէյրի Թաալի'ի հալէ կիրիֆթապր օլմուչ տուր, վէ օլ հալտէ իքէն մախսուս վէ միւճթէհնսա մա'լիւմաթա միւհճաճ տըր. ինսան միւճրիմ, վէ կիւնահտա պարգ օլտուղունտան 'ափվլըղա միւհճաճ օլտուղու միսիլլու, տիկէր Թարաֆտան տախի կիւնահ սէվտասընտան վէ նափաքլըղընտան խէյլս պուլմադա իհԹիյաճը վար, լաքին տինի Թաալի'ի մէրհումէթ վէ 'ափվլըգ իչիւն պիր սէօզ սէօյլէմէզ՝ անճագ 'ատտալէթտէն պահս էտէր, վէ զամիրին սէտասը վէ վազիֆէյի գիմ-

Digitized by Google

մէթին հիասի նէ իրատէթէ ղալիպ օլապիլիր նէ ոէ գալպի փոքլէ-յէպիլիր» ։

«Լաքին պու տինի թաալի՛ պու իւչ խուսուսատա նագիս պուլու-նուրսա՝ տինի իլհամի նագիս պուլունմազ ։ Անըն քէչֆի, 'իլմ վէ հիք-մէթի մուրթազ թարաֆընտան օլուպ միւքէմմէլ վէ պի գուսուր տըր։ Տինի իլհամի տոսիի միւքեաֆաթ վէ միւճազաթ հագգընտա աչըգ վէ չիւպհէսէն պէրի վէճհլէ պէյան էտէր , վէ նիհայէթ իւլ էմր եալը-նըզ տինի իլհամի տինի թա՛պի'ինին մուա'լլէճ վէրէմէտիյի իհթիյա-ճաթը ինսանիյէ , եա'նի՝ կիւնահ սէպէպինտէն մէ յտանա կէլմիչ օ-լան իհթիյաճաթ իչիւն քեաֆի վէ միւքէմմէլ չարէ պէյան էտէր ։

ՓԱՍԸ ՍԱԼԻՍ

ՓՐԱՆՍԱՏԱ ՎՈՒԴՈՒ' ՊՈՒԼԱՆ ՏԻՆՍԻԶԼԻՓ ՎԷ ԱՆԸՆ ՃԷՐՀ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՑԻՐ

Ֆրանսէվիլէր Ինկլիզէրտէն ուսուլի հիքմէթլէրինի գապուլ էթ-տիքլէրի միսիլիւ , Ինկլիզէրին տինի մէսհէի 'ալէյհինէ իրատ էթ-տիքլէրի ի'թիրազաթ տալի Ֆրանսատա սահապէթ պուլտու ։ Գօ-լինկսրօքսուն մէպտէլէրի Ֆրանսատա չօգ սահիպի թէսիրաթ պու-լունտուլար , վէ պի'թապի' Ֆրանսէվիլէր կիպի պիր միլլէթ , ախ-լագը տինիյէլէրի քէսաի գուվվէթ վէ նուֆուզ էթմէմիշ օլմագլէ , սաիֆ իւզ գիքր ի'թիրազաթը՝ հագիգաթ ուէյս գապուլ էթտիքլէ-րի հալտէ , ի'թիրազաթը մէզկուրէյի տահա գապլա վէ նէֆսանի վէճհլէ տէրք վէ թէֆսիր էթտիլէր ։ Պու պապլն պիրինճի Ֆտսլըն-տա կիքր օլունտուղու միսիլիւ , Ֆրանսէվիլէր , մէսէլա՝ Քօնտիլ-եաք վէ Ինսիքլօփէտիա միւէլլիֆլէրի , լօքուն մէպտէլէրինի գապուլ էթտիլէր իսկ տէ , լօքուն մէրամընտան գիյասէ անլէրի ճհսանի վէճհլէ ֆէհմ վէ թա'լիմ էթտիլէր ։

Էյէրչի Քօնտիլլեաք մէչհուր 'ալիմ իտի իսկ տէ , Ֆրանսէվի տինո-սիզէր արասընտա Րուսօ վէ Վօլթէր տահա գիյասէ մէչհուր , վէ անլէրին թահրիրաթը գոյէթ չօգ նէչր օլունուսպ ֆէվգ իւլ գայէ սահիպի թէսիրաթը մուգիրրէ օլմուչլար տըր ։ Վօլթէր իսթիհ-

Digitized by Google

զա վէ հագաբէք էքմէք խուսուսունատա զայէք ուսքա խոր. լաքին կիւլիւպ կիւլտիւրմէքլէ նէ քա'լիմաքը իլմիյէ նէ տէ քա'լիմաքը ատինիյէ ճէրհ օլունապիլիր։ Վօլթէր վէ Րուսօ պիրսէնէտէ, քա'նի Թ. Ի. 1778 տէ վէֆաթ էքտիլէր։ Վէ անլէրին քահրիրաքը 'ալիմ սիւէլլիֆլէր քատրաֆընատան ճէրհ օլունմատը խոչ, անլէրին վէֆաթընատան ազ վագըթ սօնկրա, վէ անլէրին քահրիրաքընատան վէ քուքտուգլարը մէպտէլէրտէն սէմիրէլի քատալի'իյէ տէյուս Ֆրանսատա վուգու'պուլան վէ ճիւմլէ միլլէթլէրի վէ ինսանլէրի հայրաքտէ պրագմըշ օլան հիյսէքլու վուգու'աքը խոթիլալ, գաթլի նուֆուս վէ ճէչէննէմէ միւչապիհ օլան Փարիզին ահվալի օլ ատէմլէրին քահրիրաքընը էհլի ինսաֆ օլանլարընն ճիւմլէսի 'ինտինտէ քէսիլի վէճհլէ ճէրհ էտիպ մէքրուհ կէօքէրտի։

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ'

ՃԷՐՄԱՆԻԱՏԱ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 'ԱԼԷՁՀԻՆԷ ԻՐԱՏ ՕԼՈՒՆԱՆ Ի'ԹԻՐԱԶԱԹ ՎԷ ԹԷ'ԱՂՈՒՊ ԷՏԷՆ ՄԻՒՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՁԻՐ

Ճէրմանիալըլարընն քա'պիաթ վէ տիլագը տինիյէլէրի գուվվէթլի օլտուղունատան, անլէր արատընտատ տինի մէսիհի 'ալէյհինէ իրատ օլունան ի'թիրազաթ Ֆրանսատա քէսպի գուվվէթ էքմիշ տինսիզլիքտէն չօգ միւքէֆէրրիզ իտի։ Ճէրմանիալըլար Պօլինկրօք իլէ Ֆօնտիյլնաքընն մէպտէլէրինտէն իքրահ էտիսի օլ միսիլլու տինսիզլիք ասլա Ճէրմանիատա քէսպի նուֆուզ էքմէզ իտի. լաքին պու օնտօգուզունճու տէհրտէ օլ տիյարատա ֆիտիյէ վէ քէֆարէթ քա'լիմի եէրինտէ ուսուլի ալալագը քեամլիլ վազ' էտէն «Մէզհէպի 'ագլի» (Րասիօնալիզմ) զուհուր էտիպ պիյատէսի իլէ քէսպի գուվվէթ էյլէտի։ Վէ հէր նէ գատար սու քարիգ հէման քէնտի վագթիմիզ եագընը զուհուր էքտի իսէ տէ, եինէ անը քա'րիֆ էքմէյէ միւվէրրիխին հագգը վար, չիւնքի իտատա'ալարընը սապիթ էքմէյէ 'ադիզ օլսա չ օլտուղու հալա միսէլլէմ տիր։ Ճէրմանիալըլար պու մէզհէպի գապուլ, վէ սա'ատ էլ քէճրիպէ, ինքիյաճաքը բուհանիյէմիզ միքտալըգ կելմէզ տէյուս բէտտ էքմիշլէր տիր։ Պու մէզ-

Digitized by Google

հէպին էրպապը , եա'նի՝ Րօհր վէ փաւլօս մխիլլու 'ալիմ ատէմներ զամիրի ինանի վէ վազիֆէի զիմմէթի րուհանիյէմիզին ֆիֆաընա է-հէմմիյէթ վէ էլզէմիյէթ վէրիպ , քէնտի թուքտուգլարը ուսուլի թէրֆի՝ էթտիլէր խաէ տէ , եինէ անըն զա'իֆլիյինի տախի իզհար էթտիլէր , գիրա քեամիլէն վէ պիլա խտատա, ախլագճա գուսուրատ օլմագ , ինանի իչիւն միւմքին տէյիլ տիր ։

Պինաէն 'ալէյհ «մէզհէպի 'ագլի» կիպի պիր մէզհէպին մէպտէլէրինի , ինսանտան ախլագը հասանէի քեամիլէ թա'լէպ էթմէքլէ պէ-րապէր , եինէ պէօյլէ ախլագը միւմքին գըլըան խտատը իլահիյի րէտտ էթտիյի հալտէ, ինանըլար իչիւն միճմիպի մէկյուսիյէթ տիր ։ Օլ թա-րիգտէն օլան պիրի պիլէ՝

«Տինի մէսիհի պու խուսուստա սայիր պիլ ճիւմլէ էտեանտան միւ-թէֆէրրիգ տիր քի , չէրի'աթըն մաթլուպաթը եէրինտէ մուհապ-պէթ գանունու վազ՝ էտէր» տէյու տինի մէսիհիւինին ֆազիլէ-թինի իգրար էթտի ։ Եա'նի՝ Րօմ. Զ. 15 այէթինէ կէօրէ , «Շէրի'-աթ ալթընտա տէյիլ անճագ 'ինայէթ ալթընտա իզ» ։ Լագին հէր նէ գատար «մէզհէպի 'ագլի» պա'զը խուսուստա , խուսուսա ախ-լագճա մաթլուպաթըն խուսուստանտա տինի մէսիհիյէ եագըն իսէ տէ , եինէ անըն նօգսանը մէյտանա կէլիպ թէպէյհիւն էթմէզտէն էվվէլ , օլ սէպէպտէն տահա զիյատէ էրպապը հիքմէթ 'ինտինտէ մագպուլ օլուր իտի , վէ տահա զիյատէ տիգգաթը տինի մէսիհի-նին հագգ մաթլուպաթընա չէվիրմիշ տիր ։

Ճէրմանիատա տինի մէսիհի 'ալէյհինէ զուհուր էտէն ի'թիրազաթ վէ տինսիզլիյին միւթէնէմի' սուրէթլերի վէ տէրէճէլերի պուլունմուպ իշպու օնտօգուզունճու տէհրտէ , էհլի իման իլէ միւ'թէրիզլի տինի մէսիհի պէյնինտէ հալ օլունմագ մէսէլէլէր Ճէրմանիալըլարըն հիքմէթ թարիգլերինտէ զուհուր էթտի ։

Պիրի , մէսէլա Ֆրանսէվի Ֆօմթ փէրվասըզլըգլէ Ալլահըն մէվճու-տիյէթինի քիւլլիյէն ինքառ էտէր ։ Տին տէտիյիմիզ չէյի քիւլիյէն րէտտ էտիսլ իսթիհզա էտէր ։ Ճիսմանիյէթտէն զայրի պիր չէյյի գապուլ էթմէզ , վէ պու «'իլմի միւսթագիլ» քէզալ իլէ տէնիլէն մէզհէպին էրպապը չօգ տուր ։ Գու մէզհէպին իտտա'ալարը տախի 'ամայիսլ տիր ։ Սայիրլէրիչ՝ սապիթ օլունմամըշ օլան չէյլէրէ ի'թի-գատ էթմէլէրի իչիւն հագարէթ էտէր վէ Գագօնուն (ինկիլզ էր-պապը հիքմէթին պիր ֆէվգ իւլ 'ատէ մէչհուր զաթը , Լօնտրատա թ. ի. 1561տէ մէվլիւտ վէ 1626 տա վէֆաթ էթտի) ուսուլի հիքմէ-թինի գապուլ էտէրիզ տէյէրէք , ուսուլի մէզհուրէյէ տէյու գապուլ վէ թա'լիմ էտէր ։

Գիր տիկէր , վահտէթի վիճիւտ մէպտէլէրի իւզէրինէ ի'թիրազա-թընը մէպնի թուքտարագ, ինսան՝ քէմալիյէթ, վէ տին՝ վէ Ալլահը

Digitized by Google

քէնտի ախլագը մէնտուհէխնաէ վէ 'իլմինտէ վէ թէրտիյէ օլունմուշ 'ադընտա արար ։

Տիկէրի ճէրմանիայը Լէսսինկ միսիլու (Թ. Ի. 1729 տէ թէվէլլիւտ էթտի) ղայրի քէսքինի հիքմէթտէն, հէմ տէ ինսանըն 'ադլինի տաարէթէ չէքմէք իսթէյէն 'իլմի իլահի թաարիզլերինտէն միւտաւալաթ իւզրէ չէքինիպ, վէ Գիթապը էրմիֆին նագլիյէթինի սահիհ տէ յոս գտապուլ էթտի իսէ տէ, տինի մէսիհինին իստտա'ան մահտուտաէլերինի գտապուլ էմէյէ եօլ արատը իսէ տէ, քէնտի 'ադլընդան Թաապի'ադը իլէ հէր չէյի չիւպհէ իլէ թէհարրի էթմէյէ մէյլ էտիպ, իսթիրահաթը տէրուհնիյէի տօլա պուլամատը ։

Գէօյլէմէ չիւպհէ էտէնլէր վէ ի'թիրազ էտէնլէր պիրիպիրինտէն միւթէֆէրրիգ տիրլէր· լագին եինէ պու օնտօգտազնմու տէհրին խալթիտասընտան պէրու հալի հագըրէտէգ վուգու' պուլսան վէ էլան էրպապը հիքմէթ ագասընտա տահա իէմվիյէ օլունմասընշ ի'թիպար օլունան ի'թիրազաթընն քեսֆիֆէսի պիր ճինափն օլուպ նէթիճէլէրի միւթէհէդտա օգտագլապը աթի իւզ գիգր վէճհէլ պէյան օլունապիլիր· Թահրիգը միւագահէսէ պուլունմուշ վէ պուլունմագտա օլան, վէ էհլի խանան իգէ միւ'մէրիզ պէյինտէ հապլ օլունաճագ մէսէլէլէր պունըպ տուր ։

Գ. Գավահինի Քապի'իյէտէն խարիճ վէ անլէրէ ֆայիգ մէվճուտ օլան պիր շէյ վա՞ր մը ։

Պու միւպահասէտտէ ընագ'է վէ ընագ'ա քէլիմէլէրի ճո-ճիգ էլէ եոք նէթիճէնի գանատնա վառիճագ էլէ վէ էրտուղրուլ պէգ գէրտուե ծէվճաա օլան, վէ էհլի խանան իգէ միւ'մէրիզ պէյինտէ հապլ օլունաճագ մէսէլէլէր պունըպ տուր ։

Էհլի խանան վէ էհլի հիքմէթի մէսիհիյէ պու սիւալա պիրլա քէրէտտիւտ վէ Թապի'ի լագգընդը պուրատասա պէյան օլունտուգտա վէճհէլ ԹաւԹապագ «էվէթ» տէ յոս ճէվապ վէրիպ, «Ալլահ վար, եա'նի՝ քէսդինաթ իգէ անդն գանատնալտրընը վագ' էտէն Զաթը միւա-Թապիգ վար, վէ օղ զաթընն վագ' էթտիյի գանատնալտատան խարիճ վէ ֆայիզ օլմասը մանթըգգա էլդէմ տիր ։ Հէմ տագխի ինսան բուհու իրատէթի հուրրիյէ վէ էֆգէտարը ա'լիյէ սահիպի, վէ խապր իգէ չէրինն ֆէրգինէ վագտնալա միւգթէտիր օլտուղունտան, մախլուգաթը սայխրէտէն էֆտագ օլուպ միւչահիգհէթի իլահիյէտէ մէվճուտ տուր ։

Լագին սալիֆ իւզգիգր սիւալա միւ'մէրիզ «Ինայըր» տէ յոս ճէվապ վէրիր ։ «Հէր չէյին քէլիմէթէտի ճհանանիյէթ տիր ։ Եա Ալլահ եօգ տուր, եա չախսիյէթի եօգ տուր ։ Իրատէթի ինսանիյէ Թահրիգը գագվանինի Թապի'իյէ տիր ։ Ինայր իգէ չէրինն ֆէրգի սալի եօգ, ասճագ ֆէրգի 'ադրըգի վար տուր ։»

Digitized by Google

Պու խքի մէպտէնին հանկըսը ինանը էֆտալ վէ հանկըսը ալչագ թուԹար ոէ յու տէրք էԹմէք զօլայ ուըր։ Էյէր մի՛Թէրիգին մէպտէսի սահիհ իսէ, ինանս սայիր հայվանլարտան էֆտալ վէ միւչէրրէֆ օլմայըզ, ճիւմլէսինտէն զիյատէ պիհուտէ էնտիչէ, իզԹիրապ վէ նէտամէԹէ տիւչար օլարագ, էն գիյատէ ա'լա իւմիտլէրի վէ էֆքեարը՝ խայալ վէ հիլէ տիր։ վէ անըն մէվճուտ օլմասը պիլէ քէնտիսինէ չօգ ոէֆ'ու պէօյիւք պէչա տըր տէմէք օլուր։ Պիրտէ մի՛Թէրիգին մէպտէսի սահիհ ԹուԹուլուրսա, եինէ պու մէպտէ վէ սայիր մէպտէրէր սահիհ օլուպ օլմատըղը չիւպհէտէն պէրի օլատագ, գիրա ինանանըն մա'լիւմաԹը միւապիԹ ի'Թիպար օլուննատալ։ 'Ադաչիպի պու տուր քի պէօյլէ միւճիպի մէյտուսյէԹի քեամիլէ օլան մէպտէյի ԹուԹուպ տա, էհլի իմանըն՝ րուհի ինանը միւֆէրրիհ վէ միւրԹէֆի՝ գլլան ուսուլի հիքմէԹի րէտտ էոէն ուտէհլէր պուլլունուր։ Ձիլ հագիգէ պէօյլէլէրէ ա'գիլ տէնիլէմէզ։

Ձ. Ինսան ՔէճրիպաէՀիսս վէ 'ագլընըն ուսուլի մանՀզգ եօլու իլէ վէ պա վէսիլէ չալըշմասընան դայրի վէճհիլէ մա'լիւմաԹը սահիհէյի Ձահիլ էՀմէք իգՀիտարը վա՞ր մը։

Մի՛Թէրիգին մէպտէսինէ կէօրէ ինանանըն պիւԹիւն Թահսիլի մա'լիւմաԹը եա հավվասը իւամիսէ եավսօտ 'ագլընըն ատըմ ատըմ չալըշմասը իլէ վէ վէսիլէլէրին իսԹի'մալի իլէ օլմալը տըր, Լաքին հիքմէԹի րուհանիյէնին մէպտէլէրինտէն տիր քի, ումուրը ճհամանիյէ վէ Թապի'իյէ հագգընտա Հիսս վէ 'ագլընըն իսԹի'մալի իլէ պա վէսիլէ մա'լիւմաԹ Թահսիլ էԹմէքլէ պէրապէր, ինանս քէնտիսի միւչապէհէԹի իլահիյէ իւզրէ խալագ օլուննուշ րուհանի պիր զաԹ օլտուղունտան, խայր իլէ չէրրի վէ ումուրը րուհանիյէի ա'լիյէ հագգընտա պիլա վէսիլէ վէ պիլա Թէճրիպէ վէ պիլա մու'ալիմ տօղրուտան տօղրույա, կէօզ իլէ պագար եօլու իլէ մա'լիւմաԹը սահիհէ էտինիր։ Մէսէլա խայր իլէ չէրրտէ ֆէրգի ասլի վար տէյու ինանս պիլլիր։ էօյրէնմիշ տէյիլ, անճագ ինան օլտուղունտան պիլիր։ « Ֆէրգ եօգ տուր» տէնսէ, եինէ վար իտիյինի պիլիր։ Պիր Ալլահ վուր տըր տէյու ինսան պիլիր տէ պիլմէզլիգ եավսար։ Ալլահը պիլմէք օնս կիւնահքար օլտուղունտան միւճհիլ իզԹիրապ օլապիլիր, վէ Ֆի-Թապը չէրիֆին չէհատէԹինէ կէօրէ, «Ալլահը պիլմէքլիյինտէ հըֆզ էԹմէք իսԹէմէզ», լաքին եինէ պիլիր։ Պու մէպտէնին հագիգաԹը պիր ԹէմսիլՀլէ պէյան օլունապիլիր, մէսէլա՝ պիր ատըմ, «Շու կիւլ կիւզել տիր, ՖագաԹ զուգաղըն չամուրը կիւզել տէյիլ տիր» պիլիր։ լաքին Նա՞ըլ պիլիր։ 'Իլմի մանԹըգ եօլու իլէ եավսօտ Թէճրիպէ իլէ՞ մի պուննու էօյրէնտի։ Խայրը, սիրա վէսիլէ վէ պիլա մու'ալիմ պիլիր։ Պու մէպտէ պիլճիւմլէ հիքմէԹի րուհանիյէ վէ մէ-

Digitized by Google

սիհիյէ իչիւն էլղէմ օլտուղուս միսիլլու , Ֆիթասալը չէրիֆէ տոխտ միւ-թասալըզ խտխյի աչիքեսար տըր : Պու էճիլտէն ինսան սայիր ճիւմլէ հայվանլարտան եալընըզ տէրէճէի 'ագլ խուսուսունտա տէյիկ, ան-ճագ ճինս ճիհէթի իլէ տոխտ միւթէֆէրրիզ օլուպ , Ֆիլհագիգա Ալլահա միւչասլիհ օլուր :

3. *Իման՝ սահիհ վէ ի'ֆիմաս օլունաճագ պիր վէսիլէի մա'լիւմաթը ռուհանիյէ, եսխսա խայալ նէվ'ինսէն վէ սլիասըլ պիր շէյ մի տիր :*

Պու սըրատտա գալպին խէլասը իչիւն Ֆրիսատոսա ի'թիմատ իլէ միւ-թէվէքքիլ օլմասընտան պահա օլունմայըպ , 'ագլ ճիհէթի իլէ վէ ի-մանըն ի'թիգատը հասսախյէթինսէն պահա օլունուր . Զոգ տէֆ'ա Ֆրիսթիան մուհ'ալլիմլէր իմանըն վէսիլէի մու'լիւմաթը ռուհանի-յէ օլմասընը լայըգը իլէ պէյան էթմէյիպ , անըն վասիթասը իլէ խտրաք էֆտխյիմիզ չէյլէր հագգընտա կիւյա քի չիւպհէսէն պէրի տէյիլ տէյու թէսլիմ էթմիչլէր իսէ տէ , ևինէ պիլա չիւպհէ հիքմէ-թի մէսիհիյէտէն տիր քի , իմանըն ֆագիլէթի գաթիյէսի թաստիգ վէ թէէքիտ օլունա : Փաւլօս կիպի «Իման էֆտխյիմի պիլիրիմ» տէ-մէլիյիգ :

Լաքին պու պահա նասըլ օլուրսա օլսուն , ևինէ իմանա , մի'թ-րիզլէր թասրագընտան, խայալ կիպի պագըլըր : Վագա'ա պէօյլէճ քէնտի մէպտէլէրի միւճիպլինճէ իմանը հիչ մսգասընա գօմագ հագգ-լարը եօգ տըր . զիրա նմա տէտխյիմիզ չէյ միւքէրրէրէն թէճրիւպէի ինսանյիյէտ վ-փօ' պօլա պէր ընճբնէլէ շէհէյէ օլարագ , էր-պապը հիքմէթ սանը իսթիհգա էֆտիքլէրի հալտէ, պաշգա վ-փօ'ռը ահճհէյէ պէր թասրաք էտիպ սայմամագ կիպի տիր : Վագա'ա էր-պապը հիքմէթտէն պիրի' պէօյլէ էֆտիյի հալտէ , հիքմէթ մէպ-տէլէրինէ մուղայիրէն հարէքէթ էթմիչ օլուր , չիւնքի ճ-րլէ վ-փօ'ռը հիսապա ալմագ վազիֆէի գիմմէթի տիր :

Էրպապը հիքմէթ՝ հիքմէթին ուսուլի միւճիպլինճէ ահվալ վէ վու-գու'աթըն ճիւմլէսինի հիսապա ալմատան իսէ , քէնտի իսթէֆտիքլէ-րի կիպի իտտա'ալար իրսատ էտիպ , օլ իտա'ալարը գապտուլ էթմէ-յէնլէրէ ճահիլ վէ խայալը տէյու հագարէթ էթմիչլէր տիր :

Պէօյլէճէ 'իլմ վէ հիքմէթ խսմի իլէ իֆթիհիսար էտէնլէր՝ 'իլմ վէ հիքմէթի հագիգիյէնին ասլա սահապէթ էտէմէտիյի մէպտէլէրէ թուրուպ իճապարէն սայիրլէրէ պու մէպտէլէրի գապուլ էթտիրմէք իսթէմիչլէր տիր :

Իչթէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ թէվարիխինին հիքմէթ իլէ օլան նիս-պէթի պիլ իսթիսար թա'րիֆ օլունտուգճա , պու մէսէլէլէրի մէյ-տանա կէթիրիր : Վէ հալի հագգըրէտէք վուգու՝ պուլան թէվարիխի հիքմէթ պու աֆի իւզ զիքր չէյլէրի աչիքեսար էտէր :

Digitized by Google

Ա. Ահվալ վէ վուգու՛աթը միւհիմմէյէ թէֆահհիւլ էտէն, եախօտ անլէրի պէր թարաֆ էտէն հիքմէթ թարիգի պագի օլամազ։ Զուհուր էտիպ իֆնա օլունան թարիգլէր պուննու թաստիգ էտէր։

Բ. Կիւնահը վէ կիւնահտան նէչէթ էտէն իհթիյաճաթը ինսանիյէի րուհանիյէյի պէր թարաֆ էտիպ թէֆահհիւլ էտէն հիքմէթ թարիգի՝ նէ պագի օլապիլիր նէ ատմլէրին իհթիյաճաթընա միւթապգ օլապիլիր։ Ինկիլթէրրատա վէ Ճէրմանիատա զուհուր էտէն հիքմէթ վէ ի՛թիրազաթ վէ իշթիպահ թարիգլէրի պուս սէպէպտէն ազ վագըթ տուրուպ եինէ նապէտիտ օլտուլար։

Գ. Հիքմէթ թարիգինին պագի վէ իհթիյաճաթը ինսանիյէյէ միւթապգ կէլմէսի իշին պու իւչ չարթը էլզէմի իթմամ էթմէլի տիր։

(1). Պէնի ինսանըն ՛ումումի վուգուֆիյէթի չալըսիյէլ տէրունլիյէսինէ րի՛այէթ վէ միւրաճա՛աթ էտիպ, օլ մէպտէ վէ էսաս իւզէրինէ մէպնի օլմասը լազըմ տըր։

(2). Ինսանըն սայիր հայվանլարտան միւթէֆէրրիդ օլսարագ մալիք օլտուղու էվսաֆ վէ իմթիյազաթը մախսուսէսինի, վէ միւշապիհլիթի իլահիյէ իւզրէ խալգ օլունմուշ պիր զաթ իսխինի պէյան վէ թէքլիտ էթմէլի տիր։

(3). Հիքմէթի սահիհէ Ֆիթապը չէրիֆէ վէ ՛իլմի իլահիի հագիգիյէ միւթապգ օլուպ, հիքմէթի հագիգիյէ վէ ՛իլմի իլահիի հագիգի պիրիսիպիրինի թաստիգ էտէրլէր։

Digitized by Google

Digitized by Google

ԹԱԳՎԻՄԻ

ՎՈՒԳՈՒ՝ԱԹԸ ՄՈՒՀԻՄՄԷ

Սէնէ. Թ. Ի.

33 Քրիստոսուն էօլիւմիւ վէ 'Իսրայէլասմէ չնաէ վուգու' պուլան Րուհ իւլ Դուստուն Րէսուլէր իւզէրինէ կէլմէսի իւլէ քէլիսէի մէսիհիչէնին թէչքիւլի ։

33—34 Տինի մէսիհիչի գապուլ էտէնլէրին քէսրէթ պուլմասը։

35 Պիրինճի Իրիսթիյան Շէհիտ Սթէֆանօս ։

36 Փաւլօսուն տինի մէսիհիչի հարիք իւլ 'ատէ վէճհլէ գապուլ էտիպ Րէսուլ Թա'յին օլունմասը ։

41—54 Քլօտիօս Իմփէրաթօր ։

44 Պէյիւք Ագօպօս Րէսուլ գաթԼ օլունտու , վէ Իրիսթիյան իսմի իլք տէի'ա օլսրագ Անթաքիատա Քրիստոսա իման էտէնլէրէ վէրիլտի ։

45 Փաւլօսուն պիրինճի Րէսուլ եօլճուլուղու ։

50 Րէսուլ վէ քիլիսէ մէճլիսի Երուշալիմտէ ·Րէս· 'Ամ·փ։

52 Փաւլօսուն իքինճի րէսուլ եօլճուլուղու ։

54—68 Նէրօ Իմփէրաթօր ։

55 Փաւլօսուն լուչիւնճիւ րէսուլ եօլճուլուղու ։

45—67 Եուհաննա Րէսուլուն Թահրիրաթընատան վա'տա Իճիլի չէրիֆին Թահրիր օլունմասը ։

61 Փաւլօս Օսմաւոա մահպուս օլուտու ։

64 Քիւչիւք Ագօպօս Օսմաւոա գաթԼ օլունտու ։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

66 Եհուտխոթան մուհարէպէտինին պատչանմասը։
67—68 Գիրինճի Թէ'ատտի։ Օսմատա պէյլիք եանկըն։ Գէտրօս իլէ Փաւլօս չէհիտ օլտուլար։
69—75 Վէսփասիանօս Իմիէրաթօր։
70 Երուշալիմին խորտակումը։
79—81 Թիթօս Իմիէրաթօր։
81—96 Տոմիթիանօս Իմիէրաթօր։ Իքինճի Թէ'ատտի։ Եուհաննա Փաթմօստա վահի քիթապընը եազտը։
96—98 Ներվա Իմիէրաթօր։
98—117 Թրայանօս Իմիէրաթօր։ Իւչիւնճիւ Թէ'ատտի։
107 Երուշալիմ Էփիսկոփոսու Սիմէօն չէհիտ։
116 Իկնաթիոս չէհիտ օլտու։
117—138 Հատրիանօս Իմիէրաթօր։
125—150 Ղնօսթիքի Փըրգալար զուհուր էտիպ քէսալի Նուֆուզ էթիւլէր։ Գասիլիտէս, Սաթուրնինօս, Վալէնթինօս, Մարքիօն վէ սայիրլէր։
138—161 Անթօնինօս Փիոս Իմիէրաթօր։ Տէօրտիւնճիւ Թէ'ատտի։ Ջէլսուսուն վէ Ցուստինօս Մարթիրոսուն էյամը։ Ցուսթինօս 163 տէ վէֆաթ էթտի։
157—171 Մօնթանօս Փըրգասը զուհուր էթտի։ Սինօտ մէճլիսլէրի Թէշքիլ օլունտու։
160 Փասգալեա միւճատէլէսի Փօլիքարփոս իլէ Անիքէթօս պէ յինինտէ վուգու' պուլտու։
161—180 Մարգօս Աւրէլիոս Իմիէրաթօր։ Գիչինճի Թէա'տտի։
167 Իզմիրտէ Թէա'տտի վուգու' պուլտու։ Փօլիքարփոս չէհիտ օլտու։
170 Փասքալեա միւճատէլէսի Ջլտիոս Աֆրօնարիս իլէ Մէլիթօ պէ յինինտէ վուգու' պուլտու։
177 Լիոն վէ Վիէննէտէ Թէա'տտի վուգու' պուլտու։ Հէրանօս։
180—193 Քօմմոտօս Իմիէրաթօր։ Օսմա հիւքիւմէթի զա'իֆլէնիր։ Իրինէյանլար քէսալի գուվվէթ էտէրլէր։
193—211 Սէփթիմոս Սէվէրոս Իմիէրաթօր։ Ալէքսնճը Թէա'տտի։
196 Փասքալեա միւճատէլէսի Էֆէսօս Էփիսկոփոսու Փօլիքրաթէս իլէ Օսմա Էփիսկոփոսու Վիքթօր պէ յինինտէ։
211—217 Գարաքալլա Իմիէրաթօր։
218—222 Հէլիօղապալօս Իմիէրաթօր։ Թէլթուլիանօս վէֆաթ էթտի Թ. Ի. 220։
223—238 Թրաքիալը Մաքսիմին Իմիէրաթօր։ Եէտինճի Թէ'ատտի։
238—244 Կօրտիանօս Իմիէրաթօր։
244—249 'Արապ Ֆիլիպօս Իմիէրաթօր։

Digitized by Google

Սկնէ. Թ. Ի.

248 Քիւրիանոս Քարթակինէ Էպիսգոփոսու՝ Ֆէլիքսասիմոս Քըրգասը։

249—251 Տէքիոս Իմիէրաթօր՝ Մէքսիմինմի Թէա՛տտի, չիտտէքլի.

251—253 Կալլիւս Իմիէրաթօր՝ Նօվաթոս Քըրգասը Բօմատա։

254 Օրիկէնէս վէքաթ էթտի։

254—259 Վալէրիան Իմիէրաթօր։

257—258 Տօգուզունճու Թէա՛տտի Քիւրիանոս չէհիտ օլտու։

259—268 Կալլիէնոս Իմիէրաթօր։ Թ. Ի. 259 տա տինի մէսիհիյէ րէսմէն միւսաա՛տէ Ի՛լան օլունտու, վէ րէսմի Ի՛սպատէքաանէլէրին ինչասընա պաշլանտը։

264—269 Սամոսաթալը Փաւլոս Ա՛լէքսինէ Անթաքիա Սինոտ մէճլիսլէրի մա՛րիֆէքի իլէ հիւքմ օլունտու։ Թ. Ի. 265 տէ Իսքէնտէրիյէլի Տիօնիսիոս վէքաթ էթտի։

270—275 Աւրէլիանոս Իմիէրաթօր։

270—276 Մանիքի Քըրգասը քէսըլի նուֆուզ էթտի։ 276 տա Մանի վէքաթ էթտի։

284—305 Տիօքլէթիանոս Իմիէրաթօր՝ Կալէրիոս, Օնուննճու Թէա՛տտի Քէվգ իւլ Ա՛տէ չիտտէքլի. միւտտէքի՝ 303—310։

305 Մըսը րտա Մէքսիմիոս Քըրգասը։

306 Էլվիրա Սինոտ մէճլիսի։

306—337 Գօնսթանթինոս Իմիէրաթօր։

310—381 Իրան Փատիշահը Իքինճի Սաֆաւրուն էյամընտա Իրանը Հրիսթիանլար գիյաւսի իլէ Թէ՛ատտի չէքտիլէր։

312 Գօնսթանթինոս Իմիէրաթօր տինի մէսիհիյի գաւզուլ էթտի։

313 Տօնաթօս Քըրգասը զուհուր էթտի։

314 Տօնաթօս Քըրգասը Ա՛լէքսինէ Իմիէրաթօր Թարաֆընտան հիւքմ օլունտու։ Արլաս վէ Անկօրատա վէ Գայսէրիէտէ սինոտ մէճլիսլէրի։

318 Արիոս վէ անընն Քըրգասը զուհուր էթտի։

319—321 Գօնսթանթինոս Իմիէրաթօր ումուրը քիլիսէվիյէնին հիմայէսի իչուն չէնտ իրատէ Ի՛լան էթտի։

323 Գօնսթանթինոս եալընըզ սահիպլի հիւքիմէք օլտու։

325 Պիրինճի մէճլիսի ումումիի քիլիսէվի իչինէքտէ Թէչքիլ օլունտու։ Արիոս Քըրգասը իւչիրինէ հիւքմ, Արիոս իլէ իքի զաթ նէֆի օլունուր։

326 Աթանաս Իսքէնտէրիյէ Էպիսգոփոսու օլտու։

327 Ֆրումէնթիոս Ա՛Քրիգանընն օրթա իգլիսինէ միսիոներ։

330 Լաքթանթիոս վէքաթ էթտի։ Իսէրիա էհալիսի տինի

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր ։

331 Անթաքիալը Էփիսգոփոսու Արիոս Թարաֆկիրլէրի վասիթասը իլէ մէմուրիյէթինէն իխրաճ օլունտու ։

335 Թիրօս Սինօտ մէճլիսի Աթանասը 'ազլ էթտի ։

336 Աթանաս նէֆի օլունտու ։ Արիոս վէֆաթ էթտի ։ Անգօրա Էփիսգոփոսու Մարքէլլօս 'ազլ օլունտու ։

337 Գօնսթանթինօս իմփէրաթօր վաֆթիզ օլունտու վէ վէֆաթ էթտի ։

340 Իքինճի Գօնսթանթինօս վէ Գայսէրիէլի Եւսէպիօս վէ միւնզէվի փաւլօս վէֆաթ էթտիլէր ։

341 Գօնսթանթինօս իմփէրաթօր փութփէրէսթլիյին ատֆ'ի իչիւն չալըշմաղա պաշլատը ։

341—345 Անթաքիատա « Եաորը Արիոսլու » մէճլիս իգդարնամէլէր թէէլիֆ էտիպ , եինէ Աթանասը 'ազլ էթտիլէր ։

345 Սարտիգա վէ Ֆիլիպպէ մէճլիսլէրի ։

346 Ֆօթինօս 'ալէյհինէ Միլան մէճլիսի ,

348 Ուլֆիլաս կօթլար ուրասընտա տինի մէսիհիյի նէշր էթտի ։

350 Գօնսթանս իմփէրաթօր վէֆաթ էթտի ։

350—361 Գօնսթանթիոս եալընըզ իմփէրաթօր ։

351 Պիր Արիոս մէճլիսի Սիրմիումտա թէշքիլ օլունտու ։

353 Պիր Արիոս մէճլիսի Արլատա օլտու ։

354 Աւկսէնտիոս թէվէլլիւտ էթտի ։

355 Պիր Արիոս Սինօտ մէճլիսի Միլանտա , Աթանաս թէքրար 'ազլ օլունտու ։

356 Անթօնիոս միւնզէվի 104 եաշընտա վէֆաթ էթտի ։ Արիոս ֆըրգասը զաֆէրեասպ օլտու ։

357 Պիր Արիոս մէճլիսի եինէ Սիրմիումտա թէճէմմիւ' էթտի ։

358 Պիր « Եաորը Արիոսլու » մէճլիս Անգօրատա ։

359 Իւչիւնճիւ Սիրմիում մէճլիսի ։ Սէլէվքիա , վէ Արիմինում մէճլիսլէրի ։

360 Մէլէթիոս Անթաքիա Էփիսգոփոսու օլտու ։ Իսթանպօլ Էփիսգոփոսու 'ազլ օլունտու ։

361 Լաոտիքէա մէճլիսի ։ Գօնսթանթինօս իմփէրաթօր վէֆաթ էթտի ։

361—363 Մուրթատ Յուլիանոս իմփէրաթօր ։

363 Յովիանոս իմփէրաթօր ։

364—375 Վալէնթինիանոս իմփէրաթօր ։ Վալէնս Շարգտա իմփէրաթօր ։

365 Վալէնս րուհպանիյէթ 'ալէյհինէ գանուն 'իլան էթտի ։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

373 Աքիանաս վէֆաթ էթուի : Քրիթասլը չէրիֆ կօթ լիսանընընա թէրճիւմէ օլունտու, վասիլ վէ Նազիանզալը կրէկօր վէ Նիսսալը կրէկօր զուհուր էթուիլէր :

375—379 Կրաթիանոս Իմիէրաթօր, վէ իքինճի Վալէնթինիանոս Շարգտա Իմիէրաթօր :

378 Նազիանզալը կրէկօր Իսթանպօլ Փաթրիկի օլտու :

379—395 Գէօյիւք Թէ յօտօսիոս Իմիէրաթօր :

381 Իքինճի մէճլիսի 'ումումիի քիլիսէվի Իսթանպօլտա :

384—398 Սիրիկիոս Բօմա Փաթրիկի օլտու :

385—412 Հիւտէյպիու Թէ յօֆիլօս Իսքէնտէրիյէ Փաթրիկի օլտու :

390 Նազիանզալը կրէկօր վէֆաթ էթուի : Հէրօնիմօս Գէթէհէմտէ : Թէ յօտօսիոս Իմիէրաթօր Ամպրօսիոս Էյիհագօփօս Թարաֆընտան քիլիսէ Թէրպիյէսինի գասդուլ էթուի :

393 Հիփփօ Րէկիուստա մէճլիս :

395 Թէ յօտօսիոս վէֆաթ էթուի վէ Իմիէրաթօրլուգ Թագսիմ օլունտու :

395—408 Արգատէ յօս Շարգտա Իմիէրաթօր :

395—425 Հօնօրիոս Ղարպտա Իմիէրաթօր :

396 Աւկսանինօս Հիփփօ Րէկիուս Էյիհագօփօսու օլտու :

397 Ամպրօսիոս վէֆաթ էթուի : Քրիսօսթօմ Իսթանպօլ Փաթրիկի օլտու : Քարթագինէյէ մէճլիս :

398—402 Անաստասիոս Բօմա Փաթրիկի :

398 Քարթագինէ մէճլիսի երէց մէմուրիյէթինէ էհէմմիյէթ վէրուի :

399—400 Իսքէնտէրիյէտէ Օրիկէնէս Թ'ալիմաթը 'ալէ յհինէ մէճլիսլէր օլտու :

400 Թուր Էյիհագօփօսու Մարթին վէֆաթ էթուի :

401—420 Իրան փատիշահը Քրիսթիանլարը Թէ'ատի էթուի :

402—416 Գիրինճի Իննօքէնթիոս Բօմա Փաթրիկի օլտու :

403 «Մէչէ մէճլիսի» : Քրիսօսթօմ 'ազլ վէ աֆօրօս վէ նէֆի օլունտու, վէ եինէ մէմուրիյէթինէ իատէ օլունտու : Տօնաթօս Ֆըրգասը 'ալէ յհինէ Քարթագինէ մէճլիսի օլտու վէ ա'ատէհու Թէ'ատրի չէքտիլէր :

404 Քրիսօսթօմ իքինճի տէֆ'ա նէֆի օլունտու :

407 Քրիսօսթօմ մէնֆի օլարագ վէֆաթ էթուի :

408—450 Իքինճի Թէ յօտօսիոս Շարգտա Իմիէրաթօր :

410 Կօթ Հիւքիւմտարը Բօմայը Գէթհէ էթուի :

411—412 Տօնաթօս Ֆըրգասը միւճատէլէսի :

415 Փէլակիոս Երուշալիմ մէճլիսինտէ վէ Տիօսփօլիս մէճլիսինտէ Թէպրիյէլէ գիմմէթ էթուի :

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

416 Միլէվ վէ Քարթակինէ մէճլիսէրի Փէլակիոս 'ալէյհինէ հիւքմ էթտիլէր։

418 Պէյիւք սինօտ մէճլիսի Քարթակինէտէ վուգու' պուլունուպ Փէլակիոս 'ալէյհինէ վէ Րօմա Փափրիյինին խտտա 'ասը 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի։

420 Հէրօնիմոս վէ Սիմէօն Սթիլիթէս վէֆաթ էթտիլէր։

420—438 Իրան Փատիշահը պէչինճի Վարանէսին խտարէի հիւքմիթինտէ Ուրխթիանոսլար Թէ'ատոի չէքտիլէր։

422—427 Իքինճի Թէոդոսիոս Իմփէրատօր իլէ Իրան Փատիշահը պէչինտէ մուհարէպէ։

423 Կիրակի կիւնիւնին հըֆզ օլունմասը պապըննատա գատնուննարըն իլանը։

428 Նէսթօրիոս Իսթանպոլ Փափրիյի օլտու։

429 Վանտալ Թայֆէսի չըմալի Աֆրիգատա քէսպի գուվվէթ վէ Արիոս Ֆըրգասընը վիգայէ էթտիլէր։

Մաւիսվէսթիալը Թէոդոր վէֆաթ էթտի։

430 Իսքէնտէրիյէտէ Սինօտ մէճլիսի։ Րօմա Փափրիյի Քէլէսթինոս՝ Փէլակիոս ալէյհինէ հիւքմ էթտի։ Աւկոսթինոս վէֆաթ էթտի։

431 Իւչհիւնճի մէճլիսի 'ումումի քիլիսէվի էֆէսոստա Նէսթօրիոս ալէյհինէ հիւքմ վէ անը 'ազլ էթտի։

432 Փափրիքիոս Իրլանտատա Ինճիլի չէրիֆի վա'զ էթմէյէ պաշլատը։

433 Իսքէնտէրիյէլիլէր վէ Անթաքեալըլար մութթէհիտ։

440 Նէսթօրիոս վէ Փէլուսիուսիը Իսիտօր վէֆաթ էթտիլէր։

440—461 Պիրինճի Լէյօ Րօմա Փափրիյի օլտու։

444 Իսքէնտէրիյէլի Քիրիլ վէֆաթ էթտի։

444—451 Տիօսքիւրօս Իսքէնտէրիյէ Փափրիյի օլտու։

448 Էվթիքէս Իսթանպոլ Սինօտ մէճլիսինին հիւքմի իլէ 'ազլ վէ նէֆի օլունտու։

449 Էֆէսուստա Հայտուտ մէճլիսի։

451 Տէօրտիւնճի մէճլիսի 'ումումիի քիլիսէվի Քալքէտօնտա։

457 Թէոդոսէթ վէֆաթ էթտի։

457—474 Պիրինճի Լէյօ Իմփէրատօր։

460 Փափրիքիոս վէֆաթ էթտի։ Թուր մէճլիսի։

463 Սթիւտիթէս Մանասթըրը Իսթանպոլտա թէչքիլ։

472—475 Արլ վէ Լիօնտա «եարը Փէլակիոս» Սինօտլաթը։

476 Ղարպի Րօմա իմփէրատօրլուղու խատրատպ օլտու։

477—491 Իսաւրիասը Զէնօ Իսթանպոլտա Իմփէրատօր օլտու։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

484—519 *Ֆիլիսէի Շարգիչէ լէ քիլիսէի Ղարպիչէ պէչինտէ գա'թի ալագա։*

486 *Ֆրանք թայիֆէսի կալկա իւզէրինէ հիւճիւմ էթտի։*

491—518 *Անաթաւսիոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր օլտու։*

496 *Ֆրանսա Իրրալը Գլօվիս վաֆթիզ օլունտու։*

499 *Իրան քիլիսէսի Նէսթօրիոս ֆըրգաասընըն թա'լիմաթընը գապատուլ էթտիլէր։*

501 *Ֆիսէրիոս՝ Արլ Սէրփիսգօփոսու օլտու։*

517 *Գուրգունտիա Դըրալը Սիճիսմանտ քիլիսէի 'ումումիյէ-նին թա'լիմաթընը գապատուլ էթտի։*

518—527 *Պիրինճի Ճուստինոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր օլտու։*

527—565 *Պէյիւք Ճուսթինիանոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր։*

529 *Օրտաճ վէ վալէնս մէճլիսլէրի Աւկոսթինոս թա'լիմա-թընը թաստիգ էթտիլէր։ Ճուսթինիանոսուն գանուն-լարը 'իլան օլունտու։*

530—532 *Իքինճի Պօնիֆաքիոս Րօմա Փաթրիկի օլտու։*

534 *Վանտալլարըն Աֆրիգատա օլան հիւքիւմէթի ինհի-տամ օլունտու։*

538 *Վիճիլիոս Րօմա Փաթրիկի օլտու։*

541 *Իսթանպօլ Սինօտ մէճլիսի վէ Իմիէրաթօր Ճուսթի-նիանոս՝ Օրիկինէս թա'լիմաթը ալէյհինէ հիւքմ էթտիլէր։*

541—578 *Եագօպի մէզհէպի զուհուր էտիպ պիր միգտար քէսպի գուվվէթ էթտի։*

542 *Արլ Սէրփիսգօփոսու Քիսարիոս վէֆաթ էթտի։*

543 *Նուրսիալը Պէնէտիքթօս վէֆաթ էթտի։*

544 *«Իչ պուչ» միւճատէլէսի զուհուր էթտի։*

555 *Պէչինճի մէճլիսի 'ումումիի քիլիսէվի Իսթանպօլտա։*

565 *Յուսթինիանոս Իմիէրաթօր վէֆաթ էթտի, Իրլան-տատը Գօլօմպա Աքօչիալըլարա միսիօնէր օլտու։*

578—590 *Իքինճի Փէլագիոս Րօմա Փաթրիկի օլտու։*

585 *Իսթանպօլ Փաթրիկի Եուհաննա Էփիսգօփոսը 'ումումի իտտա'ասընտա պուլունտու։*

589 *Թօլէտօ մէճլիսի Իզնիք վէ Իսթանպօլ Իպլիսընամէսինէ «Ֆիլիօֆօք» քէլիմէսինի իլավէ էթտի։*

590 *Պիրինճի Կրէկօր՝ Փափա օլուպ չէմալի Էվրօփա Թայ-փէլէրինէ հայաթ միւժտէսինի վա'զ էթմէյէ զայրէթ կէօնտէրտի։ Իսթանպօլ Փաթրիկինին իտտա'ասընա գարշը քէնտիսինէ «Բապալըն գուլլարընըն գուլու» տէմի։*

596—598 *Բահիլ Աւկոսթինոս վէ Լօրէնթիոս գըրգ նէֆէր բէ-փիգ իլէ Ինկիլթէրրայա միսիօնէր օլմագ իւզրէ կիթտու-*

Digitized by Google

ՍԷՆԷ. Բ. Ի.

լէր ։ Խաչելութէրէ Գըրալ վաֆթիզ օլունտու ։ Աւկօսթինոս Գանթէրպըրլի Արքիէպիսկոպոսու օլտու ։

601—610 Ֆոգաս Իմփանպօլտա Իմփէրաթօր ։

604 Գիրինճի կրէկօր Փափա վէֆաթ էթտի ։

605 Լօրէնթիոս՝ Աւկօսթինոսուն խալէֆի ինկիլիթէրրատա ։

606 Ֆոգաս Իմփէրաթօր կրէկօր Փափանըն խալէֆինէ «Ընիփիսկօփոսը ուսմուսի» իւնվանընը իհսան էթտի ։

611—841 Հէրաքլիոս Իմփանպօլտա Իմփէրաթօր ։

614 Իրան Փատիշահը Իեռուսալիմ իլէ Փալէսթինի ֆէթհ էտիպ, էհալինին ալիր քէսրէթի գաթլ օլունտու։

615 Էպիսկօփոսլարըն, ինթիխապը իչուն Ֆրանսատա գանունլար 'իլան օլունտու ։ Գիլիսէ մէմուրլէրինին գուտրէթ վէ նաֆուզու իզտիյատ պուլմագատա իտի ։

622 Թարիխի Հիճրէթ ։

625—638 Հօնօրիոս Բօմա Փաթրիկի ։

630 Մուհամմէտ Մէքքայը ֆէթհ էթտի ։

632 Մուհամմէտ վէֆաթ էթտի ։ Յազիճիէսի Ապու Գիքր ։

633 «Իրատէթի վահիտէ» միւճատէլէսինէ միւպաշիրէթ օլունտու ։ Սէվիլլի Իսիտոր վէֆաթ էթտի ։

634 Օմէր, իքինճի խալիֆէ ։

636 Տինի մէսիհի Զին մէմալիքինէ նէշր օլունտու ։

637—640 Երուշալիմ, Անթաքիա, Իսքէնտէրիյէ Միւսլիմլէր թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու ։ Իսքէնտէրիյէ քիւթիւպհանէսի հէրապ օլունտու ։

642—649 Թէոտորօս Բօմա Փաթրիկի ։

642—648 Իքինճի Գոնսթանս Իմփանպօլտա Իմփէրաթօր ։

649 Գիրինճի Լաթէրան Սինօտ մէճլիսի ։ Մարթին Փափա։

650 Գըպրըզ վէ Բասոս Միւսլիմլէր թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու ։

655 Թօզէտօ մէճլիսի ։ Հիւքիւմէթի 'ասիյէնին ուսմուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը իզտիյատ պուլտու ։

657—684 Փաւլիքիոս Գըրգուսընըն րէհսի Սիլվանոս էյամը ։

678—682 Ակաթօ Բօմա Փաթրիկի ։

680 Ալթընճը մէճլիսի 'ուսմուսի քիլիսէվի (Գիրինճի Թրուլիան) Իմփանպօլտա «Իրատէթի վահիտէ» 'աղէյհինէ ։

673—680 Ինկիլիթէրրատա քիլիսէվի մէճլիսէր ։ Սէրիսիագօփոս Թէոտորընն թէսիրաթընտան նաշի Ինկիլիզ քիլիսէսի Բօմավի քիլիսէյէ թապի' օլտու ։

668—675 'Արապլար Իմփանպօլու մուհասէրէ էթտիլէր, ամմա միւէսսէր օլամատըլար ։

Digitized by Google

Սկնէ. Թ. Ի.

668—685 Գօնթանթինոս Փոկոնաթոս իսթանպօլտա. իմիէրաթոր։

685—695 Իքինճի Ցուսթինիանոս իսթանպօլտա իմիէրաթոր։

692 Իքինճի Թրուլլան մէճլիսի իսթանպօլտա. քիլիսէի Ղարպիկէ Թարաֆընտան րէստո օլունտու։

696 Վիլլէպրօրտ չէմալի էվրօփատա միսիօները օլտու։

697 Քարթագինէ Միւսլիմները Թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու։

656—750 Օմմիահ խանէտանը (օնուչ նէֆէր խալիֆէ) 'Արապ վէ Իսլամ փատիշահլըղընը Թէվսի' վէ Թէսալիթ էթտիլէր։

705—711 Իքինճի Ցուսթինիանոս Թէքրար իմիէրաթոր։

706 Էրմէնիսթան՝ Միւսլիմները Թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու։

711 Իսպանիա Միւսլիմները Թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու։

714 Փէփին Գըրալ վէֆաթ էթտի։

718 Վինիֆրէտ (Գօնիֆաքիոս) Ռօմա Թարաֆընտան ճէրմանիալըլարա միսիօները օլարագ կէօնտէրիլտի։

717—741 Իւչիւնճի Լէյօ (Իսավրիալը) իսթանպօլտա իմիէրաթոր։

722 Վինիֆրէտ Թուրինկիատա վէ Հէսսիատա չալըշտը։

723 Վինիֆրէտ Գօնիֆաքիոս խամինտէ էփիսկօփոս օլտու։

726 «Սուրէթ փէրէսթ» միւճատէլէսինին միւսաչիրէթի։

730 Սուրէթլէրին 'իպատէթ խանէլէրտէն տէֆ' օլունմասը իմիէրաթոր Թարաֆընտան էմր օլունտու։ Իսթանպօլ Փաթրիկի ճէրմանոս 'ազլ վէ Անասթասիոս Թա'յին։

672—735 «Միւհթէրէմ Գիյտ» մէշհուր Ինկիլիզ մու'ալիմ վէ միւէլլիֆին էյամը։

732 Միւսլիմներին էվրօփատա ֆիւթուհաթը Թուր ճէնկէնտէ Գարլ Մարթէլ Թարաֆընտան մէնօլունտու։ Գօնիֆաքիոս Սէրփիսկօփոս վէ Փափանըն վէֆաթի օլտու։

736 Սուրէթլէր իսթանպօլտա Թէլէֆ օլունտուլար։

731—741 Իւչիւնճի Կրէկօր փափա։

739 Վիլլէպրօրտ վէֆաթ էթտի։

741—775 Գօնթանթինոս Քօփրոնիմոս իսթանպօլտա իմիէրաթոր. սուրէթլէրէ գարշը։

741 Գարլ Մարթէլ վէֆաթ էթտի։

715—731 Իքինճի Կրէկօր Փափա։

741—755 Զախարիաս Փափա

742 Պիրինճի ճէրմանիալը 'ուսուլի Սինոտա մէճլիսի։

744 Սթուրմի՝ Ֆուլտա մանաստըրընը ինշա էթտի։

745 Գօնիֆաքիոս Մայէնս Սէրփիսկօփոսու օլտու։

Digitized by Google

Սկնէ. Թ. Ի.

747 Ինկիլիքէրատաս Քլըվչով մեռնիսի ։

752 Ծրանք Գըրսալը Փէփին Պօնիֆաքիօս Փապա Թարա-
ֆընատան րէսմէն մեռ ելուներու ։

752—757 Իքինճի Սրէֆանօս Փապա ։ Փափալարդն հիւքիմէթի
'ատիկէսինէ միւապաչխրէթ ելուներու ։

752—768 Փիփին Գըրսալը էյսմը ։

754 Իսթանպօլտա մեռնիսի քիլիսէվի տուրէսթ-փէրէսթիւք
'ալէ յհինէ հիւքմ էթտի ։ Քիլիսէի ղապուգին Թարաֆըն-
տան րէտտա ելուներու ։

755 Պօնիֆաքիօս չէհիտ ելտու ։

757—767 Գիրինճի Փաւլօս Փապա ։

760 Տամասգօսլու Եուհաննա , քիլիսէի չարպիյէնին 'իլմի
իլահի միւէլլիֆի , վէֆաթ էյթտի ։

768—814 Գէսիւք Գարլօ Իմիէրատօր էյսմը . Սաքսօնլար իլէ
ճէնգըլէր ։

775—780 Տէօրտունճի էյօ Իսթանպօլտա Իմիէրատօր ։

780—800 'Իլմ վէ հիքմէթի 'Ադապիյէնին էյսմը Թէրագգիսի ։
Շէ'ր քիթապլարը Թէէլիֆ, մէտրէսէլէր Թէչքիլօնուր ։

780—802 Իրէնի 'Իսթանպօլտա Իմիէրատօրիչա « Սուրէսթ-միւ-
րէսթլիյի » 'իսմէ վէ իզզա էթտի ։

782 Գէօյիւք Գարլօ Ալգուինի Ֆրանտայա տա'վէք էթտի ։

787 Եէնինճի մէճլիսի 'ումումիյի քիլիսէվի Իչնիքտէ , սու-
րէթլէրին իսթի'մալի իչուն հիւքմ էթտի ։

796 Գէօյիւք Գարլօ Իմիէրատօրտա սուրէսթ-միւրէսթլիք
հազգընտա օլան քիթապլը զուհուր էթտի ։

796 Ալգուինին Թուրտա օլան մէտրէսէնի ։

795—816 Իւչիւնճի էյօ Փապա ։

800 Գէօյիւք Գարլօ Իմիէրատօր էյօ Փապա Թուրտնը-
տան Բօնտտա Թէքֆիճ օլունտու ։

804 Ալգուին վէֆաթ էթտի ։

814 Գարլօ Իմիէրատօր վէֆաթ էթտի ։ Անըն խալէֆի
տինտար Լուի ։

811—813 Միխայէլ Իսթանպօլտա Իմիէրատօր ։

813—820 Գէչինճի էյօ (Իրմէնի) Իսթանպօլտա Իմիէրատօր ,
սուրէթ-միւրէսթլիյէ գարշը ։

817—824 Գիրինճի Փասքալիս Փապա ։

820—829 Իքինճի Միխայէլ Իսթանպօլտա Իմիէրատօր ։

825 Փարիստէ Սինօտ մէճլիսի սուրէթ-միւրէսթլիյէ գարշը ։

829—842 Թէօֆիլօս Իսթանպօլտա Իմիէրատօր , սուրէթլէրէ
վէ բահիպլէրէ գարշը ։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

842 Իսթանպոլ Սինօտ ամէնիսի տուրէթլէրի իպգա էտիպ մուճաատէլէյէ խիթամ վէրտի ։ Օրթօտօքսիա եօրթուսու ։

831 Անչար Շէմալի էվրօփա Միսիօների Համպուրկ Սէրվիսպօփօսու օլսու ։

842—867 Թէյօտօրա Իմիէրաթօրիչա ։

840 Թուրինկի Ռլօտիօս վէֆաթ էթտի ։

844—847 Իքինճի Սէրկիօս Փափա ։

846—868 Իկնաթիօս իլէ Ֆօթիօս մունազա՛սը ։

847—855 Տէօրտունճու Լէյօ Փափա ։

847 Բասիանօս Մաւրօս Մէնց Սէրվիսպօփօսու օլտու ։

848 Կօթշալը Մէնց Սինօտ ամէնիսի Թարաֆընտան ֆօրօս օլունտու ։

850 Իսփանիատա Մուսլիմներ Թարաֆընտան Թէ՛ատտի ։

852—855 Գօրտօվա վէ Շիէրզի վէ Վալէնս ամէնիսէրի ։

855—858 Ուչունճու Պենէտիքթօս Փափա ։

857—867 Վիրինճի Նիքօլաս Փափա ։

856 Բասիանօս Մաւրօս վէֆաթ էթտի ։

861—863 Մէթօտիօս վէ Ղիրիլ Գաուկարլարա Միսիոներ օլտուլար, Գաուկարլար Ղրիսթիյան օլտու ։

865 Անչար վէ Փասգասիօս Բասապէրթ վէֆաթ էթտիլէր ։

867 Իսթանպօլտա Սինօտ ամէնիսի Փոփայը ՛ազլ էթտի ։

867—886 Մաքէտոնիայը Վասիլ Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր ։

867—872 Իքինճի Հատրիանօս Փափա ։

868 Բաթրանճօս վէֆաթ էթտի ։

869 Իսթանպօլտա քիլիսէ ամէնիսի (քիլիսէն ղարպիյէ Թարաֆընտան սէքիզինճի ՛ումումի Ի՛թիպարը օլունտու) ։ Կօթշալը Հատրիան վէֆաթ էթտի ։

877 Աքօչիալը Եուհաննա վէֆաթ էթտի ։

871—901 Գէօյիւք Ալֆրէտ Ինկլիզ Գըրալը ։

872—882 Սէքիզինճի Եուհաննա Փափա ։

879 Իսթանպօլտա քիլիսէ ամէնիսի (քիլիսէն Հարգիյէ Թարաֆընտան սէքիզինճի ՛ումումի Ի՛թիպարը օլունտու) ։

885—891 Ալէքսանդը Սթէֆանօս Փափա ։

872—956 Փափավիլիյին քէօթիւ վէ զա՛իֆ վագթի ։

904—911 Ուչունճու Սէրկիօս Փափա ։

914—928 Օնունճու Եուհաննա Փափա ։

927 Ռլունեիլի Օտօ ։

919—956 Պիթինճի Հէնրի Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու ։

934 Տանիմարգա էհալիսի իճադարէն տինի ույսիհիյի գաւոլ էթտիլէր ։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

936—973 Գիրինձի Օթօ (Գէօյիւք Օթօ) Իմիւէրաթօր։

956—963 Օնիքինձի Եուհաննա Փափա։ Սօնկրա Օթօ Թաբա-
Գընատան 'ազգ օլուներու։

960 Հաքօն Էվվէլքի Իւրիսթեան Նօրվէկիա. գըրալը։

967—999 Գօհէմիա, Լէհհիսթան, Մահաւրիսթան վէ Բուսիա
տինի մէսիհիկի գասուլ էթմիլէր։ Բուսիա քիլիսէի
չարգիյէյ Թասի'։

983—1002 Իւչհինձի Օթօ Իմիւէրաթօր։

985—996 Օնպէշինձի Եուհաննա Փափա։

993 Իլք ատֆ'ա օլարագ քիլիսէի վաստավիյէնէն էմրի իլէ
պիր ատէմ (Ատկզպէրկի Ուլրիք) «ազիզ» ի'թիպար
օլուներու։

996—999 Գէշինձի կրէկօր Փափա։

999—1003 Իքինձի Սիլվէսթէր Փափա։

1002—1024 Իքինձի Հէնրի Իմիւէրաթօր։

1008 Իսվէչ Գըրալը Օլաֆ վաֆթիզ օլուներու։

1012—1024 Սէքիզինձի Գէնէտիքթօս Փափա։

1014—1055 Տանիմարքըա Գըրալը պէօյիւք Քանութ։

1024—1033 Օնաօգուզունձու Եուհաննա Փափա։

1024—1039 Իքինձի Քօնրատ Իմիւէրաթօր։

1033 Անսէլմօս Թէվէլիւս էյլէտի։

1033—1046 Տօգուզունձու Գէնէտիքթօս Փափա։

1039—1056 Իւչհինձիւ Հէնրի Իմիւէրաթօր։

1046 Սուբրի Սինօտ մէճլիսի Իմիւէրաթօր Հէնրինէն էմ-
րի իլէ իւչ Փափայը 'ազգ էտիպ իքինձի Գրիկորի
էթմէսի։

1049—1054 Տօգուզունձու Լէյօ Փափա։

1050 Գէրճինկարիա 'ազէ յհինէ Րօմանաա հիւքմ օլուներու։

1054 Քիլիսէի չարգիյէ վէ Քիլիսէի զարարիյէ քիւսիյէն վէ
գաթ'իյէն գաթ'ի 'ալագա էթմիլէր։

1059 Էվվլ քիլիսէ խաստէմէսի մէմուրիյէթլէրինի իմրա
էթմէքճուն Նիկի օլուներու։

1061—1063 Իքինձի Սլէքզանտըր Փափա։ Լաֆրան Քանթէրալը-
րի Սէրվիսգօֆօսու։

1073—1085 Նէտինձի կրիկօր Փափա։

1066—1089 Նօրմանն Կիլեօմ, Փաթ'իհի Ինկիլթէրրա։

1076 Սրուշալիմ վէ Փալէսթինի Թիւրքմէնլէր Քաւրաֆքը-
ռանն զապթ, վէ Էհալինին չօղու գաթ'լ օլուներու։

1079 «Թրանսուալպաննախաօ» Քա'լիմի 'ումմուսի, վէ
Եալընըզ էքմէք Թէշխիհի խութ'պալ օլուներու։

Digitized by Google

Սկսէ. Թ. Ի.

1084 Քարթուսիուամ բահիպ մէզհէպի Թէշքիլ օլունտու։
1073—1120 Մէտրէսէվիլիք զուհուր էֆէտի։
1088—1099 Իքինճի Ուբպան փաիա։
1056—1106 Տէօրտիւնճիւ Հէնրի ճէրմանիա Իմիհէրաթօրու տափ-ման փափալար իլէ միւնազա՛ա էֆէմէքտէ իտի։
1095 Գիրինճի ճէհատը սալիպէ միւպաշիրէֆ օլունտու։
1093—1109 Անսէլմոս Քանթէրպըրի Սէրսիիսգօիսոս։
1097—1099 Սալիպիուն Իզնիք, Անթաքիա վէ Երուշալիմի ֆէթհ էտիպ պիր իսրիսթիյան հիւքիւմէթ Թէշքիլ էֆէտիլէր։
1098 Քիսթէրքիուամ բահիպ մէզհէպի Թէշքիլ օլունտու։
1081—1118 Ալէքսիս Քօմնինոս Իսթանպօլտա Իմիհէրաթօր։
1118—1119 Հօսիիթալ վէ Հէյքել Քավալիէր կիւրուհլէրի Թէշ-քիլ օլունտու։
1099—1119 Իքինճի Փասքալիս Փափա։
1106—1125 Պէչինճի Հէնրի ճէրմանիա Իմիհէրաթօրու։
1118—1143 Եուհաննա Քօմնինոս Իսթանպօլտա Իմիհէրաթօր։
1120 Վալտէնսիլէրին իգրարնամէսի։
1123 Տօգուզունճու մէճլիսի 'ումումիի քիլիսէվի, պիրինճի լաթէրան, (քիլիսէի զարպիյէ Թարաֆընտան Թանըլտը)։
1125—1137 Իքինճի Լոթար ճէրմանիա Իմիհէրաթօրու։
1129 Թուլուզ Սինօտ մէճլիսի Քիթապը չէրիֆին 'ումու-մէն գըրաաթընը նէհի էֆէտի։
1139 Օնունճու մէճլիսի 'ումումիի քիլիսէվի (Իքինճի լաթէրան)։
1145 Արնօլտ փափաս։ Րօմաղի ճիւմհուրիյէթին Թէշ-քիլի։
1138—1152 Քօնրատ ճէրմանիա Իմիհէրաթօրու։
1141 Հուկօ Սան Վիքթօր վէֆաթ էֆէտի։
1142 Ապէլարտ վէֆաթ էֆէտի։
1147 Իքինճի ճէհատը սալիպ, Պէրնարտ անը վա՛զ էֆէտի։
1150 Էսրարը մէսիհիյէ եէտի 'ատէտ իՙթիպար օլունտու, վաֆաթիզ, Քիլիսէյէ գապատը, Թաս՛մը մուգատտէս, Թէօվպէ, Սօն Մէսհ (վէրջին օծումի), էլ գօմաղլըգ վէ իզտիվաճ։
1153 Պէրնարտ վէֆաթ էֆէտի։
1170 Թօմաս Պէքէթ գաթիլ օլունտու։ Գըրաալըն Թէօվ-պէսի։ Վալտէնսիլէր Թէրաձդի էֆէտիլէր։
1152—1190 Ֆրէտէրիք Պարպարօսսա ճէրմանիա Իմիհէրաթօրու։
1179 Իչիւնճիւ լաթէրան մէճլիսի։
1187 Իչիւնճիւ ճէհատը սալիպի, 'ումումի։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

1195—1202 Իւչիւնճի Ալէքսիս Իսթանպօլտա իմիէրաթօր։

1198—1216 Իւչիւնճի Ինոքէնթիոս Փափա։

1216 Ֆրանքիաքօս վէ Տոմինիքօս րահիպ մէզհէպլէրի պուհուր էթտիլէր։

1180—1223 Ֆիլիփ Օկոսթօս Ֆրանսատա Գըրալ։

1215 «Մակնա Քարթա» Ինկիլթէրրա էհալիսինին էսասը հազըրլադը։ Օն իքինճի Մէնկիսի 'ումմանի քիլիսէվի (Տէօրթիւնճի Լաթէրան)։

1206—1227 Ճէնկիզ Խանըն Ասիատա Ֆիւթուհաթը։

1200—1229 Օքսֆօրտ, Փարիզ, Փատուա, Նափոլի, Գէմպրիճ վէ Թուլուս տար էլ Ֆիւնունլարըն Թէչքիլ վէ Թէրաքգիսի։

1216—1227 Իւչիւնճի Հոնորիոս Փափա։

1217 Պէչինճի ճէհհասը սալիպ, պիհուտէ։

1226 Թօմաս Աքուինաս Թէվէլլիւտ էյլէտի։

1212—1250 Իքինճի Ֆրէտէրիք Ճէրմանիա իմիէրաթօրու։

1228 Ալթընճը ճէհհասը սալիպ։

1231 Գիլիակ խաստէվսինատէն զայրի Հրիսթիանլար մահապահասէի տինկիյէ միւտահիսլէր էթմէքտէն մէն' օլունտուլար։

1227—1241 Տօգուզունճու Կրիկոր Փափա։

1232 «Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի» Տոմինիքօսլար էլինտէ մունթազամ օլտու։

1233 Էրմէնիսթան Մոնկոլլար Թաթարըստան Ֆէթհ օլունտու։

1236 Րէյմոնտ Լըլլ Թէվէլլիւտ էյլէտի։

1245 Օն իւչիւնճի մէճլիսի 'ումմանի քիլիսէվի (պէչինճի Լաթէրան) Լիոնտա։

1248 Եէտինճի ճէհհասը սալիպ։

1253 Րիպրիքի՝ Մոնկոլլարա միսիոներ օլտու։

1243—1254 Տէօրտիւնճի Ինոքէնթիոս Փափա։

1254—1261 Տէօրտիւնճի Ալէքսանտրը Փափա։

1270 Սէքիզինճի ճէհհասը սալիպ։

1274 Օնտէօրտիւնճի մէճլիսի 'ումմանի քիլիսէվի Լիոնտա Գոնավէնթուրա վէ Թօմաս Աքուինաս վէֆաթ էթտիլէր։

1242—1280 Մանճուխան՝ Մոնկոլլար Թաթարըստան զապթ օլունտու։

1261—1294 Օնիքի նէֆէր Փափա, վէ տէօրթ տէֆա պոթը այտան իւչ սէնէ յէ գատար միւտտէթլէրի Փափա ուօղ խոլ։

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

1291 Ֆրիսթիանըարըն փալէսթինտէ օլան հիւքիւմէթի խիթամ պուլտուս։

1265—1321 Իթալիասը չա՛իր Տանթէնին էյամը։

1297 Ֆրանսա Գըրալը տօգուզունճու Լուի «ազիզ» ի՛թիւպար օլունտու։

1298 Սէքիզինճի Պոնիֆաքիոս փափանըն Ֆրանսա Գըրալը 'ալէյհինէ հիւքմի։

1299 Տէվլէթի 'Ալիյէ Թէշքիլ օլունտու։

1300 Մէսէրրէթ սէնէսի (Ծոբելեան) Թա՛յին օլունտու։

1294—1303 Սէքիզինճի Պոնիֆաքիոս Փափա։

1302 Փափանըն «Մուգաստէսի վահիտէ» հիւքմի։

1300—1305 Լիօն, Ավինիօն վէ Օրլէան տար էլ Ֆիւնուլարընըն Թէշքիլի։

1304—1374 Միւվէրրիխ Փէթրարքըն էյամը։

1311 Օնպէշինճի մէճլիսի 'ումումիի քիւիսէվի (եէտինճի լաթէրան) վիէնտէ։ «Թրանսուպսթանսիասիօ» հօրթուսու։

1305—1376 Հիւքիւմէթի փափավիյէնին մէրքէզի Ֆրանսատա Ավինեօն չէհրինտէ պուլունտու։

1305—1314 Պէշինճի Ռլէմէս Փափա։

1316—1334 Եիրմի իքինճի Եուհաննա Փափա։

1315 Րէյմոնտ Լըլլ վէֆաթ էթտի։

1320 «Էգանիմի Սէլասէ հօրթուսու» Թա՛յին օլունտու։

1342—1352 Ալթընճը Ռլէմէս Փափա։

1361 Թաուլէր վէֆաթ էթտի։

1352—1362 Ալթընճը Իննօքէնթիօս Փափա։

1362—1370 Պէշինճի Ուրպան Փափա։

1365 Ինկիլթէրրա Գըրալը իւշինճի Էտուարտ' Փափանըն իտտա'ասընը րէտտ էյլէտի։

1370—1378 Տօգուզունճու Կրէկօր Փափա։

1365—1385 Վիքլիֆ Ինկիլթէրրատտա իսլահաթը քիլիսէ իչուն չալըշտը։

1355—1391 Պէշինճի Եուհաննա Իսթանպօլտա Իմիէրատօր։

1369—1405 Լէնկ Թիմուրուն Մօնկօլ փատիշահլըգ վէ Ֆիւթուհաթը։

1373 Եուհաննա Հուս Թէվէլլիւտ էթտի։

1378—1429 Հիւքիւմէթի փափավիյէ խուսուսունտա վուգու' պուլան ի'թիզալ։ Փափալար հէմ Րօմատտա հէմ Ավինեօնտա։

1380—1383 Վիքլիֆին Քիթապլը չէրիֆ Թէրճիւմէսինին նէչրի։

Digitized by Google

Սկսէ. Թ. Ի.

1389—1403 Ջէվկէբի Օսմանկէ Գայազիտին իտարէսինեան թէրազգի էթտի։

1391—1425 Իքինճի Մանուէլ Իսթանպոլտա Իմիէրաթօր։

1391 Եհուտիէրը Իսփանեատա գաթը օլունտուլար։

1402 Սուլթան Գայազիտ Անկօրա ճէնկինտէ Լէնկ Թիմուր Թարաֆընտան մաղլուպ օլտու։

1403—1502 Երիմի ալթը Ճատէտ տար էլ Ֆիւնուն Իվրօփատա թէչքիլ օլունտու. մէշհուրու՝ Լայփցիկ (1409), Ֆլորէնչա (1433)։ Գաղէլ (1460), Ինկոլսթատթ (1472) Թիւպինկէն (1477)։ Գօփէնհակէն (1479), Վիթթէնպէրկ (1502)։

1409 Փիզա մէճլիսի։

1410—1415 Եիկիրմի Լուչիւնճիւ Եուհաննա Փափա Գօնսթանս մէճլիսի Թարաֆընտան էն սաղըր ճիւնհալար ոէպպէսինտէն Ճազլ վէ հապսա Խլգա օլունտու։

1414—1418 Գօնսթանս մէճլիսի։

1415 Եուհաննա Հուս Գօնսթանս մէճլիսինէն հիւքմիւ Իլէ գաթը օլունտուգ չէհիտ օլտու։

1416 Հաքէգա Հէրօնիմոս հիւքմ վէ գաթը օլունտու։

1417—1431 Գէչինճի Մարթին Փափա Գօնսթանս մէճլիսի Թարաֆընտան Թա՛յին օլունտու։

1425 Տէյլի մու՛ասիմ վէֆաթ էթտի։

1429 Կէրսօն մուասիմ վէֆաթ էթտի։

1431—1443 Գաղէլ մէճլիսի։

1431—1447 Տէօրտիւնճիւ Էվկէնիօս Փափա, Գաղէլ մէճլիսի Իլէ միւնազա՛ա։

1440 Գասմա հուրուֆաթը Իլէ քիթապլարը Թա՛ազ՝ էթմէք հիւնէրինին զուհուրու Նիքօլաս Գլէմէնկիսին վէֆաթը։

1447—1455 Գէչինճի Նիքօլաս Փափա։

1448—1453 Օն պիրինճի Գօնսթանթինօս սօն Եունանի Իմիէրաթօր։

1453 Իսթանպոլ Օսմանլըլար Թարաֆընտան Ֆէթհ օլունտու։ Մայ. 29։

1451—1481 Իքինճի Մուհամմէտ Օսմանլը Փատիշահը, Ֆաթհի։

1458—1464 Իքինճի Փիօս Փափա։

1471—1484 Տէօրտիւնճիւ Սիքստօս Փափա։

1471 Թօմաս ա Քէմփիս վէֆաթ էթտի։

1477 «Թէտգիպաթը չէրիֆէ մուհաքէմէ», ասխասուէն գուվվէթ վէ թէսիրաթընը Իսփանեատա ալէյհան էթտի։

1481—1512 Իքինճի Գայազիտ Օսմանլը Փատիշահ։

Digitized by Google

Մէնէ. Թ. Ի.

1483 Մարթին Լուբէր թէվէլիւա էթտի։

1484 Ուլրիք Զուինկլի թէվէլիւա էթտի։

1486—1497 Սավանարոլա Իթալիատա վա'զ էթտի։

1491 Իկնաթիոս Լոյոլա ձիզվիթ մէզհէպինին միւ'էսասի թէվէլիւտ էթտի։

1492 Ամէրիգա Քրիստափոր Քոլոմպոս թարաֆընտան քէշֆ օլունտու։

1492—1503 Ալբընճը Ալէքսանտր (Պորճիա) Փափա։

1493—1519 Գիրինճի Մաքսիմիլիան Ավսթրիա Գըրալը։

1497 Ցվինգլի Մէլանքթօն թէվէլիւտ էթտի։

1503—1513 Իքինճի Ցուլիոս Փափա։

1509 Եուհաննա Գալվին թէվէլիւտ էթտի։

1512—1520 Գիրինճի Սէլիմ 'Օսմանլը Փատիշահը։

1513—1521 Օնունճու Լէոյօ Փափա։

1509—1547 Սէքիզինճի Հէնրի Ինգիլթէրրատա Գըրալ։

1516 Էրազմօս Ինճիլի չէրիֆի լիսանը ասլիսինտէ թասլ' վէ նէշր էթտի։

1516—1558 Գէշինճի Գարլ Ճէրմանիա Իմփէրաթօրու։

1517 Հոկտ. 31 տէ Լուբէր կիւնահ 'ափվըղընդն թիճա-րէթի 'ալէյհինէ 95 'ատէտ քէլամընը 'իլան էթտի։

1519—1531 Իսփանեանըն Ամէրիգատա Ֆիւթուհաթը։

1520—1546 Սուլթան Սիւլէյման 'Օսմանլը Փատիշահը. Փէվգ էլ 'ատէ մուզաֆֆէր վէ պէրիօրատար։

1519 Լայփցիկ միւսահասէսի։ Էք իլէ Լուբէր։ Լուբէրին կալաթիալըլարա րէսալէ իւզէրինէ թէֆսիրի նէշր օլունտու։

1520 Ցունվ. 15 Լուբէր 'ալէյհինէ Փափա թարաֆընուան հիւքմ օլունտու։

1521 Վօրմս մէճլիսի։ Լուբէրին թէպրիյէի գիմմէթի։ Մէլանքթօնուն 'իլմի իլահի քիթապը նէշր օլունտու։

1522 Ինճիլի չէրիֆ ճէրմանիա լիսանընտա թասլ' վէ նէշր օլունտու։

1525 Սաքսօնիա հիւքիմտարը Ֆրէտէրիք վէֆաթ էթտի։ Ֆրանսա Գըրալը Ֆրանսուա Փավիա ճէնկինտէ էսիր օլտու։

1526 Ինճիլի չէրիֆ Ինգիլիզէտէ թասլ' վէ նէշր օլունտու։

1529 Մարպուրկտա Հէլվէթիայը վէ ճէրմանիայը Փրօթէս-թանթլար Թա'սմը մուզաատտէս հաղդընտա միւչսվէ-րէ էթտիլէր։

1530 Աւկսպուրկ մէճլիսի վէ անդն իզդրարնամէսի։ Ինգ-

Digitized by Google

Սէնէ. Թ. Ի.

լիզ Սէրփխազօփսաւ ՝ւլօլսէյ վէֆաթ էթաի ։

1531 Սմայլքալտ մուՀաէտէնաֆէնտի, Զուլինկիի ճէնքաէ վէֆաթ էթաի ։

1533 Հէնրի Գըրալ (Ինկլիզ) գըրալիչասընը Թաթլիպ էթաի ։ Քրանմէր Քանթէրպըրի Սէրփխազօփսաւ ։

1534 Ինկլիզ քիլիսէի հուքքումէթի փափավիյէտէն քիւլլիյէն վէ գաթ'իէն ազատ օլտու ։

1536 Քալվինին 'իլմի իլահի քիթապը նէչր օլունտու ։

1537 Լըֆէվր վէֆաթ էթաի ։

1541 Ճէնէվա քիլիսէսի Քալվինին Թէսիրաթը իլէ միճմէտուէն միւնթազամ գըլընտը ։

1541վէ1546 Բաթիզմօն միւչավէրէսի վէ մէճլիսի ։

1545 Թրէնթ մէճլիսի (Քրիսթէի փափավիյէնին օնտօգուզունճու 'ումումիսի) թէչքիլ օլունտու ։

1546 Լութէր վէֆաթ էթաի ։

1542—1552 Քասավիէ Հինտիսթան, Ճափօն վէ Զինէ միսիօներր օլտու ։

1547—1553 Ակբընճը Էտուարտ Ինկլիթէրրա Գըրալը ։

1553 Սէրվէթօս Փրօթէսթանթլար Թարաֆընտան հէրէքիւգօս ատ յու Քապըլըպ գաթէլ օլունտու ։

1553—1558 Փասիավի Մարի Ինկլիթէրրա Գըրալիչասը ։

1556 Քրանմէր չէհիտ օլարագ գաթէլ օլունտու ։

1559 Ինկլիթէրրատա միւսա'ատէի տինիյէ 'ալէյհինէ գանուն 'իլան օլունտու ։ Եաղիսին զուհուր էթտիլէր ։ Գիրինճի Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթ Սինօտ մէճլիսի 'ումումի ։

1558—1603 Էլիզապէթ Ինկլիթէրրա Գըրալիչասը ։

1561 Գագօն Թէվէլլուտ էթտի ։

1563 Թրէնթ մէճլիսի խիթամ պուլտու ։

1564 Քալվին վէֆաթ էթտի ։

1566 Իքինճի Հէյվէթիալը իգրարնամէ Գուլինկէր Թարաֆընտան Թէչքիլ օլունտու ։

1555—1598 Իքինճի Ֆիլիփ Իսփանիա Գըրալը , զայէթ զալիմ ։

1572 Ճօն Նօքս վէֆաթ էթտի ։ Գարթօլոմէ յօրտա Հուկնօթլարըն գաթլի Ֆրանսատա ։ Հօլլանտատա էհալի զալիմ փափավի հիւքիւմէթլէրինէ գարշը գալգըշտըլար ։

1587 Րուսիա քիլիսէսինին մէրքէզի Իսթանպօլտան այրը Մօսքօվտա օլտու ։

1588 Իսփանիա տօնանմասը խարապ օլտու ։

Digitized by Google

ՍԷՆԷ. Թ. Ի.

1603 Արմինիոս միաճառէլէսինէ միւսալիրէթ օլունտու ։

1603—1625 Սքօչիա Գըրալը ձէյմս Ինկիլիթէրրա Գըրալը օլտու։

1609 Արմինիոս վէֆաթ էթտի ։

1618 Ձէյմս գըրալ եէվվի մուգաւտատէսատէ օյունլարա եիւզ վէրէն պիր գանուն 'իլան էթտի ։

1618—1619 Տօրթ մէճլիսի ։ կրօթիօս հաալսա իլգա օլունտու ։

1620 Նէվ Ինկիլիթէրրայա էվվէլա կիտէն Ալիսիյին օրտայա վասլ օլտուլար ։

1622 Փափավի պէօյուք միսիօներ չիրքէթի թէչքիլ օլունտու

1625 Ճօն Րօպինսըն վէֆաթ էթտի ։

1626 Գաքօն վէֆաթ էթտի ։

1621—1638 Գիրիլ Լուքար իսթանպօլ Փաթրիյի Իսլահաթ իչիւն չալըշըպ չէհիտ օլտու ։

1625—1649 Գիրինճի Զարլզ Ինկիլիթէրրա Գըրալը ։

1629—1640 Փարլամէնթօ մէճլիսի հիչ եօգ իտի ։

1632 Իզվէչ Գըրալը ձէրմանիատա Ֆաթհ օլարագ վէֆաթ էթտի ։ Ճօն էլիօթ Ամէրիգանըն գատիմի էհալիսինէ վա'զ էթմէյէ պաչլատը ։

1639 Սքօչիալը միւթէ'ահիտիյն ։

1640 Գիլիսէի փափավիյէտէ եանսէն մէզհէպի զուհուր էթտի, թա'լիմաթը սահիհէսի ։ Ուզուն Փարլամէնթօ մէճլիսի քիւչատ օլունտու ։

1643 Փարլամէնթօ թարաֆընտան ճէմ օլունմուչ Ուէսթմինսթէր մէճլիսի երէցի օլուպ, անըն վասիթասը իլէ երէցի ուտուլի Ինկիլիթէրրատա գատուլ օլունտու ։

1642—1646 Ինկիլիթէրրատա մուհարէպէ ։ Գըրալ իլէ փարլամէնթօ ։

1618—1648 Օթուզ սէնէ մուհարէպէսի ձէրմանիատա, Գօհէմիատա թէ'ատտի վէ մուհարէպէ սէպէպինտէն էհալինին պէօյուք էքսէրիսի թէլէֆ օլունտու ։

1645 Սէրփիսգօփօս Լօտ գաթէլ օլունտու ։

1648 Վէսթֆալիա մուա'հէտնամէսի 'ագտ օլունտու ։ Ամէրիգատա Գէմպրիճ քիլիսէ մէճլիսի ։

1649 Զարլզ Գըրալ գաթէլ օլունտու ։

1655 Երէցի ուտուլի հուրրիյէթի տինլիյէ մէզհէպինէ մէյատան վէրտի ։

1655—1658 Օլիվէր Գրօմվէլ Ինկիլիթէրրատա Մուհաֆըզը ճիւմհուր ։

1656—1657 Փասքալըն « Րէգալէլէրի » ճիզվիթլէր 'այէյհինէ Գէվգ էլ'ատէ միս'իէներ վէ նուֆուզլու ։

Digitized by Google

Մնե. Թ. Ի.

1660—1685 Իքինճի Ջարլզ Ինկիլիթէրրատա Գըրալ, Հուրրիյէթի տինիյէնին Ինկիլիթէրրատա մուզաֆֆէր վազիը.

1662 2000 նէֆէր վիլափաս մէմուրիյէթլէրինտէն խրաճ օլունտու.

1654 Րուսիատա իսլահաթը քիլիսէ իչիւն հարէքէթի, զայրի միւէսսէր.

1665—1670 Մահարիսթանտա փրօթէսթանթլարըն թէ'ատտիսի.

1615—1691 Րիչարտ Գաքսթէր միւէլլիֆին միւտաէրիի 'էսրիու.

1616—1683 Ճոն Օէն մու'ալլիմին միւտաէրիի 'էսրիու.

1667 Ճէրմի Թէյլըր վէֆաթ էթտի.

1674 Ճոն Միլթըր մէշհուր չա'իր վէֆաթ էթտի.

1684 Սէրվիպզօլօս Լէյթըն վէֆաթ էթտի.

1630—1705 Ճոն Հաու մու'ալլիմին միւտաէրիի 'էսրիու.

1635—1705 Ճէրեմանիալը Սփինէրին միւտաէրիի 'էսրիու.

1680 Գօսթօն քիլիսէ մէճլիսի.

1685 Նանթ Փէրմանընըն (Ֆրանսատա) մէնսուհ գըլընըզ փրօթէսթանթլարըն հուզուզունուն իպթալ օլունմասը

1685—1688 Իքինճի Ճէյմս Ինկիլիթէրրատա Գըրալ.

1688 Օրանժ հիւքիմտարը Վիլիամ Ինկիլիթէրրա Գըրալը օլտու. Հուրրիյէթի 'ատտիյէ վէ տինիյէ պիրտէն իէրթագդի էթտի. Ճոն Գընիան վէֆաթ էթտի.

1689 Ինկիլիթէրրատա հուրրիյէթի տինիյէնին իպգասը իչիւն գանուն,

1643—1715 Օն տէօրտիւնճիւ մէշհուր Լուի Ֆրանսա Գըրալը.

1651—1715 Ֆէնելօն մէշհուր Ֆրանսէվի միւէլլիֆին միւտաէրիի.

1689—1725 Պէօյիւք Պէտրոս Րուսիա Իմփէրրաթօրու «Սինօտը մուգաատէսի» թէշքիլ էթտի (Թ. Ի. 1721).

1698 «Մա'լիւմաթը մէսիհիյէ ինթիշարը իչիւն չիրքէթի» Ինկիլիթէրրատա թէշքիլ օլունտու.

1701 «Ինճիլի չէրիֆ ինթիշարը իչիւն չիրքէթ» ճոն Ուէսլէյ թէվէլլիւտ էթտի.

1715 Մաթթէ Հէնրի միւֆէսսիր վէֆաթ էթտի.

1714—1770 Ճօրճ Հուայթֆիլտ մէշհուր վա'իզին միւտաէրիի.

1721 Նորվէկիայը Իճիտ Կրէնլանտատա Միսիոները օլտու.

1733 Մօրավիալըլար Կրէնլանտատա իշլէրինէ պաշլատըլար.

1735—1743 Ամէրիգատա ինթիպահը թուհանիի 'ումումի.

1748 Իսահ Ուաթս մէշհուր իլահիյէր միւէլլիֆին վէֆաթի.

1750 Շուարճ Հինտիսթանտա Միսիոները օլտու.

1751 Ֆիլիփ Տօտրիճ վէֆաթ էթտի.

1758 Ճոնաթան Էտվարտս վէֆաթ էթտի.

Digitized by Google

1776—1783 Ամէրիգատա մուհարէպէ· Թէչքիլի մէճմու'ան Ամէրիգա ճիւմհուրիյէթի ։

1785 Ամէրիգատա Էնիհազօփօտ քիլիսէսինին իլք մէճլիսի 'ումումիյէսի ։

1789—1793 Ֆրանսատա իհթիլալը 'ազիմ վէ մուխաֆէթի 'ումումիյէ ։

1789 Նէսանտէր Թէվֆիկ էյլէտի ։ Ամէրիգատա երէցի քիլիսէլէրին պիրինճի մէճլիսի 'ումումիսի ։

1792 Ամէրիգատա Մէթօտիսթ մէզհէպինին պիրինճի մէճլիսի 'ումումիսի ։

1760—1820 Իւչիւնճի ճէօրճիօս Ինկիլթէրրատա Դըրալ·

1793 Լօնտրա Միսիօնէր չիրքէթի Թէչքիլ օլունտու· կիրսկի մէքթէպլէրինին Թէչքիլի պաչլանտը ։

1793—1813 Ալթը տէֆ'ա Էվրօփա տէվլէթլէրի Ֆրանսա 'ալէյհինէ իթթիհատ էտէրլէր ։

1799 Լօնտրա Տեպտէ չիրքէթի Թէչքիլ օլունտու· Ճօրճ Ուաչինկթըն ֆէթհ էթտի ։

1804—1814 Պէօյիւք Նափօլէօն Ֆրանսա Իմփէրաթօրու·

1801 Քիլիսէ Միսիօնէր չիրքէթի (Ինկիլթէրրատա) Թէչքիլ օլունտու ։

1802 «Պրիթանի վէ էճնէպի Քիթապը չէրիֆ չիրքէթի» Թէչքիլ օլունտու ։

1798—1805 Լօրտ Ուէլլէսլէյ Հինտուսթանտա հիւքմրար ։

1807 Զինտէ Միսիօնէր իշի պաչլանտը ։

1808 Անտօվէր 'իլմի իլահի մէքթէպի Թէչքիլ օլունտու ։

1810 Ամէրիգան Պօրտ չիրքէթի Թէչքիլ օլունտու ։

1812 Հէնրի Մարթին

1815 վաթէրլու ճէննկի, Ցուն·18։ 'Էլլինկթօն' Նափօլէօնուն ֆաթիհի ։

1814 Ամէրիգա վաֆթիզ մէզհէպինին Միսիօնէր չիրքէթի Թէչքիլ օլունտու ։

1819 Մէթօտիսթ մէզհէպինին Միսիօնէր չիրքէթի Թէչքիլ օլունտու ։

1820 Միսիօնէր իշի Մատակասգար ատասընտա պաչլանտը։

1821 Եունանիսթան Թիւրքիատան այրըլըպ այրը պիր տէվլէթ օլտու ։

1830 Մօռմօն մէզհէպի վիւճուտա կէլտի ։

1833 Ամէրիգատա Քրիստոսուն իքինճի զուհուրինէ միւնթէզիր օլան պիր մէզհէպ ։

1833 Վիլեամ Վիլպէրֆօրս վէֆաթ էթտի ։

1835—1840 Ճէրմանիատը Սթրաւս տինի մէսհէլի 'ալէյհինէ իթթի-

Digitized by Google

թազաթընը նէչր էթտի։

1837 Ամէրիգա երէցի քհլիսէսինտէ իխթիլաֆ։

1843 Սքօչիա քհլիսէի հուրրիյէսի թէչքիլ օլունտու։

1839 Սուլթան Մահմուտ վէֆաթ էտիպ, Սուլթան 'Ապտ իւլ Մէճիտ խան թախթա ճիւլուս էթտի։

1846 Թօմաս Ջալմէրս վէֆաթ էթտի։

1848 Քօշութ Մահարխաթանընն հուրրիյէթի իչիւն չալըշըը։

1851 Նափօլէօն Ֆրանսանընն հիւքիւմէթինի զապթ էթտի։

1853—1855 Ղըրըմ մուհարէպէսի։

1856 'Իլանը խաթթի հիւմայուն։

1857 Հինտիսթանտա ինկիլիթէրրա 'ալէյհինէ իխթիլալ։

1858 Սիր Վիլհամ Համիլթընն վէֆաթ էթտի, Ճսարէթ Ռուսիատա ուէֆ' օլունտու։

1859 Ֆրանսա իլէ Իթալեա մուհարէպէսի։ Ֆրանսա ղալիպ։

1860 Սիւրիատա իխթիլալ։

1861 Սուլթան Ապտ իւլ Ազիզ խան թախտա ճիւլուս էթտի։

1861—1865 Ամէրիգատա մուհարէպէի տախխիյէ։ Լինքօլն րէիսի ճիւմհուր՝ չէհիտ։ Ռէօլէէրի ազատ էթտի (4,000,000)։ Նէթիճէ՝ հուրրիյէթի 'ատիյէ, վէ հիւքիւմէթի 'ատիլէնին թէապիթ օլունմասը։

1866 Փրուսիա իլէ Աւսթրիա պէյնինտէ մուհարէպէ։ Աւսթրիա մաղլուպ, ամմա նէթիճէսի օլ տիյարտա հուրրիյէթի տինիյէ վէ թէրաղգի։

1869 Իսփանիատա թէպտիլի խանէտանը Գըրալիյէ, հուրրիյէթի տինիյէ։

1869—1870 Ամէրիգատա Երէցի քհլիսէլէրին միւթթէ'հիտ գըրլնմասը։ Թօմատա մէճլիսի 'ումումիի քհլիսէվի։ Լաղալթըզ թա'լիմի։ քհլիսէի Փափավիյէտէ իխթիլաֆ։ Տէօլինկէր, Հիյասէնթ վէ սայիրլէր։ Իթալիա մէմալիքի միւթթէ'հիտ վէ Փափանընն հիւքիւմէթի ճիամանիյէսինին խիթամը իլէ Իթալիա փապիթախթը Թօմատա օլմասը, թէպշիրի Ինճիլի չէրիճի։

1870—1871 Ֆրանսա իլէ Ալամանիա պէյնինտէ մուհարէպէ։ Ֆրանսա մաղլուպ։ Փարիստէ իխթիլալ։ Թէչքիլի ճիւմհուրիյէթ։ Ալամանիա միւթթէ'հիտ։ Ճէնուպի էվրօփատա թէվսի'ի հուրրիյէթի տինիյէ վէ միւապահասաթը տինիյէի հուրրիյէ։

Digitized by Google

ՑԻՀՐԻՍԹ

Ա Բ Գ ՍԸՐԱՍԸ ԻԼԷ

Սահիֆէ

Ագապիոս. 160. 199
Ագուխթանիա. 297
Ագվիլէա. 327
— Էվխագօփօսու. 139
Ագուննաս, ալագ՝ Թօմաս.
Ագօպօս Րէսուլ. 22
Ազապ հագգընատա կրօթիօսուն թապիմաքը. 690
Ազիզ սայըլմագ. 268
Ազիզլէր եօրթուսու. 267
— Շէֆաաքը. 317
Ազիզլէրէ սու՛ա. 268. 399
Ազիզլէրին էսէրլէրինէ րիա՛յէթ վէ սէֆաէ. 268
— Խայրաքը. 399
— Շէֆաաքընա թէվէքքիւլ. 399
— Շէֆաաքը վէ կիւնլէրինին հըֆզ օլունմասընըն տէֆթի՛ի. 588
Աթալօս. 62
Աթանաս. 172. 196. 197. 198 199. 201. 213. 221. 276
Աթթիլա. 155. 166
Ալամանիա. 43
Ալաթիք. 166
Ալգուին. 240. 281

Սահիֆէ

Ալէանտէր. 521
Ալէնսօն. 557
Ալէքսանտր, Իսթանպօլ էփիսգ. 198
Ալէքսանտր Հալէս. 475. 479
Ալէքսանտր Հիէրափօլիս էփիսգ. 207
Ալէքսանտր Սէվէրօս. 65
Ալէքսանտր Փափա 313
Ալէքսանտր » Գ. 369
Ալէքսանտր » Ե. 369. 431
Ալէքսիս (պիր կէնճ). 493
Ալէքսիս Գօմնէնօս. 389
Ալթմանն. 327
«Ալլահ սալպ օլունտու». 210
Ալլահըն մէվճուտիյէթի 82. 720
«Ալլահըն վալիտէսի» թապիրի. 206
«Ալլահըն տօսթլարը» 412—414
Ալլահինան թապիրի 206. 223 224. 466. 470
Ալլիմանի. 133
Ալպէրթ Մէց էփիսգ. 501. 528
Ալպէրթուս. 475
Ալպիկէնսի մէզհէպի. 319. 385
Ալպիք. 454
Ալֆրէտ Ինկիլիզլրա Փըրա-

Digitized by Google

Սահիճ

լը· 282
Ակաթատուտ· 239
Ակրէքէ տայիր Թա'լի-
մաքի· 103· 106
Ակնէս· 325
Ակօպատրտ· 276
Ահվազ (չէհր)· 123
Ահտը 'Աքիզ· 48
Ահտը ճէհիտին Թահրիրի· 80
Ամէրիգա· 490· 560
Ամէրիգա քէլիսէլէրինին մէզ-
տէլէրի 653
Ամէրիգատա ինքիլապհը
րուհանի· 671—678
Ամիթօս· 133
Ամիտա· 160
Ամպրօսիոս· 151· 153· 144
172· 174· 175· 197· 276
Ամստօրֆ· 523
Ա յէքիօս· 199
Ա յմար· 261
Ա յնուատէքլէր—փուքփէ-
րէսքլէրին· 7
Ա յնախալէն· 545
Ա յսէնաք· 492
Ա յսլէպէն· 491
Անաթէմա· 265
Անակ· 161
Անահիտ· 161
Անասթասիոս· 210
Անէքլէքտօս Փաւիա· 335
Անթաքիա· 42· 46· 49· 50· 155·
344· 591
Անթաքիա Թարիգի· 194· 205
Անթիմոս· 210
Անթինոմիի Ֆըրգասը· 119
Անթուսա· 156
Անթվէրփ· 535
Անթօնինոս· 60
Անթօնիոս· 169· 172
Անէքէքտօս Րօմա էմիրաք· 75
Անկէր· 278
Անկը-Սաքսոն Թայֆէսի 236. 631
Աննա· 429· 577
Անշար· 240
Անսէլմոս· 221· 451· 452· 458·
482
Անսէլմոսուն Թարիգինին ու-
սուլի միւսալահէսէք· 479
Անսէլմոսուն իրատէքի ին-
սանլիյէ հազգընատա Թա-
լիմաքը· 458· 460
Անսէլմոսուն կիւնահ հազ-
գընատա Թալիմաքը· 455—457
Անսէլմոսուն քէֆարէքէ հազ-
գընատա Թալիմաքը· 463· 467
Անօմէի նամ Արիօպուլար· 200
Ապէլարտ· 339· 467· 468· 482
483· 486
Ապէլարտըն Թարիգի վէ
անըն նէքիճէսի· 482—485
Ապէլարտ վէ Հէլօիզ 483
Ապէլարտըն քէֆարէքէ հազ-
գընատա Թա'լիմաքը· 467· 468
Ապլօքի· 628
Ապտաս· 160
Աթէրիօս· 195
Ասիա քիլիսէլէրի· 62
Ասլաքօն· 581
Աստալպէրթ· 305
Աստալտակ· 241
Աստ յօտաթօս 188· 286
Աստրիան Զ· Փաւիա· 535
Արապիսթան· 42· 150
Արգատիօս· 150
Արթապատթօս, 271
Արթուր· 577
Արիմինում· 200
Արիսթօթէլ· 9 եւն
Արիսթօթէլին հիքմէքէ Թա-

Digitized by Google

Սահիֆէ

րիպի· 226. 475
Արիսթօթէլին հիքմէթ թա-
րիգինին թէսիրաթը· 226
Արիստակէս· 161. 164
Արիօս· 195. 197
Արիօս Փըրգասը· 142. 194
Արիօս Փըրգասը միւճատէ-
քէսի· 197—202
Արլ մէհլիսի· 264
Արմինիօս· 628. 679. 684.
685. 695
Արնօլտ· 539—541
Արտաչիր· 161
Արրաս· 297
Աուգսէր· 165
Աւկսպուրկի իգրարնամէսի· 539
Աւկսպուրկ մէհլիսի· 538
Աւկօսթինօս· 104. 125. 140.
144. 172. 174. 219. 260.
276. 451. 482. 685
Աւկօսթինօսուն ահվալ վէ
թէճրիւպէի զաթխէսի վէ
վա'զլարը· 186—192
Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը
214—217, 224—225.
Աւկօսթինօս րահիպ· Ին-
կիլիզլէրտա վա'իզի· 237. 248
Աւսթրիա· 165. 615. 662
Աւրէլիանօս· 67
Աւիէօնին տաղլարը· 261
Աքեա· 392. 394
Աքիմիթի· 172
Ասօթա· 451
Ա.Փօրօս· 265

Գաթարինա Պօրա· 536,
պագ հէմ Քաթէրինա·
Գալգութթա· 609
Գամպրէճ· 297
Գայարնագ· 605
Գայլն Փըրգա· 117
Գայսէր· 552
Գայսէրիէ· 161
Գասիօտօրօս· 173
Գաստիան· 172
Գաստինօ տուղը· 175
Գաթրագօրուս· 306
Գարլ Ե. Իմիէրաթօր· 505
515. 521
Գարլ Մարթէլ· 239. 253
Գարլօ—Պէօյիւք· 239. 255
Գաւուճուլար (քիլիսէ մէ-
մուր·) 49
Գը յամ էտէճէք ճէսէտ· 103
Գըպրըս· 176. 310
Գըպրըս Էմիրսգ· 139
Գըրըմ· 613
Գլօքիլտա· 133
Գլօվիս· 133
Գլօտիօս· 276
Գրատաթ էտիճիլէր (քիլիս·
մէմուր·) 49
Գրիգոր Լուսաւորիչ· 130. 160
Գօլումպա· 134
Գօլումպան· 238
Գօմմօտօս· 63
Գօնսթանթիա· 203. 345
Գօնսթանթիանօս· 128
Գօնսթանթինօս· 127. 128. 129.
145. 146. 148. 149. 151. 152. 159
Գօնսթանթինօս Քօփրօնի-
մօս· 271
Գօնսթանթիօս Արիօսեան 132. 146
Գօնսթանթիօս Մօնօմաքօս· 293
Գօնսթանթիօս Փոկօնաթօս 296
Գօնսթանտինիմիէրաթօր. 143. 146
Գօնսթանտնս մէհլիսի· 370—374.
431. 446. 450. 486
Գօնրատ· 322. 392
Գօնրատ Վալտհաուզէնլի· 425
Գօնրատ Քօթթա· 492

Digitized by Google

	Սահիճ
Գօրնվալ.	393
Նագօպ Պարատէօս.	212
«Եարը Սրիօսլու» Ֆըրգա	194. 199
«Եարը Փէլակիօս».	686
«Եարը Փէլակիօս» միաճառէլէմ.	219. 288
Եաֆա.	392
Եէնի տիւնեա.	626
Ելլան Ֆըրգասը.	116
Ելլտըրըմ (ալայ ասքէր).	63
Եհուտիլէր.	310
Եհուտիլէր 'ալէյհինէ թէ-'աուտի.	321
Եուհաննա Անթաքեա Փաթրիկի.	207
Եուհաննա Գարտինալիս.	443
Եուհաննա Եասէնիքլի.	439
Եուհաննա Երուշալիմ Փաթրիկի.	211
Եուհաննա էլ'ԵՒլիմ.	141
Եուհաննա Էրիկէնա.	281
Եուհաննա Թալա.	210
Եուհաննա Իթանոլ Փաթրիկի.	248
Եուհաննա Հուս, պագ՝ Հուս	
Եուհաննա Նէփօմուգ.	662
Եուհաննա Զիմիսքէս Իմիէթաթօր.	297
Եուհաննա Սաքսօնիա Հիքիւմուորը.	538
Եուհաննա Սքօչիալը.	277. 289. 406
Եուհաննա Տամասգօսլու	270. 271
Եուհաննա րահիպ Ֆրանքիսքօսլու.	307
Եուհաննես Ըէսուլ.	23. 24
Եուհաննեանըն ըէսալէլէրի.	37
Եուհաննա Փարիզլի.	355—357
Եուհաննա Փաւիա Ի.	285
Եուհաննա » Ը.	283
Եուհաննա Փաւիա ԻԳ.	370
Եուհաննա Ռալֆին, պագ Ռալֆին.	
Եուհաննա Ռլուվիու.	443
Եուհաննա Ռրիսօսթօմ, պագ՝ Ռրիսօսթօմ.	
Եուհաննա Ֆրէսէրիք.	538
Եունանիլէր.	270. 291
Եունաս.	276
Եուսթօս Եօնաս.	523
Եուվան, Ռուսիա Իմիէր	616
Երուշալիմ.	49. 50
Երուշալիմէ գիյարէթ.	179
Երուշալիմին խարապաթը.	31—33
Երէց մէմուրիյէթի.	27. 46
Երէցի ուսուլ.	643
Երէցլերին նասալը.	50
Եօաքիմ Գալասրիալը.	401
Եօնաթան Էտուարտսըն	
Թահրիրաթը.	688
Եօնաս, պագ Եուսթօս.	
Եօրթուլար.	267. 268
Եօրք.	653
Զախարիաս Փաւիա.	236
Զավիյէ (Ֆրանսուա).	598
Զարասպէլլա.	448
Զէկկենպալը.	602
Զէնօ.	164. 165. 210
Զիյարէթ էտիմլէր (քիւխ. մէմուր.)	155
Զուինկլի.	519
Զուինկլի ումուրը փօլիթիգէյէ կիրիչէր.	551
Զուինկլինին ահվալ ու ամալի.	540. 542
Զուինկլինին թա'լիմաթը.	547
Զուինկլինին միւվաջ'ասը ճիւրիխաէ.	543

Digitized by Google

Սահիֆէ

Զուինկլինին չալըշմասը ծիւրիխտէ. 545
Զուինկլինին վէֆաթը ճէնքտէ. 553
Զալինէք. 430—433
Զօսիմօս Բօմա Էփիսգ. 219
Զօրօասթրըն Թա'լիմի. 122
Էգանիմի սէլասէ Թալիմի. 84—91. 194—212
Էգանիմի սէլասէ հագգընտա քիլիսէի ումումիյէնին Թալիմաթը. 85
Էգանիմի սէլասէյէ միւթալիգ միւճատէլէ. 284
Էթէլրէտ. 241
Էլգըսէ Ֆըրգասը. 108
Էլէվթէրիօս, Բօմա Էփիսգ. 125
Էլիզապէթ Ինկլիզ Ֆըրալիչասը. 617. 623. 625
Էլիրօս. 209
Էլիօթ. 601
Էլ Մանսուր Խալիֆէ. 283
Էհլի սալիպ. 307. պագ հէմ Սալիպխուն.
Էճիտիօս. 354. 355
Էմմօնս. 687
Էյ սինօտու. 257. 260
Էյ լա Շափէլ. 291
Էյշ. 535
Էննիւրիւ. 41
Էպէրնպուրկ. 523
Էպիօնի Ֆըրգա. 97. 108
Էպպօ. 240
Էպրարտ. 288
Էպօրաքիուտ. 237
Էսարէթ (Խրիսթիանլարտա) 72
Էսթօնֆ. 256
Էսսէքս. 237
Էսրարը վէսթհիյէ. 77. 179
Էվվկյա 267. 268. պագ հէմ 'Ազիզ
Էվվկյայա սէճտէ. 267
Էտէլպէրթ. 237
Էտէսիօս. 131
Էտէսսա. 391
Էտուարտ. 394
Էտուարտ Զ. Ինկլիզ Թրալը. 616
Էտուարտս. 674. 677
Էտուարտսըն Թահրիրաթը. 687. 688
Էլսազիօս. 476. 499. 520. 533. 558
Էրղանօն. 266
Էրմէնիլէր. 615
Էրմէնի քիլիսէսի. 209
Էրմէնիսթան. 42. 158. 160. 161
Էրմէնպէրկա. 451
Էրմիանտ. 305
Էրնէսթ. 538
Էրֆուրթ. 239. 493—495
Էւթիքէս Ֆըրգասը. 225
Էւթրօփիօս. 156
Էւխիթի. 171
Էւկէնիօս. 337
Էւնօմիօս. 199
Էւսէպիօս Դայսէրիյէ Էփիսգ. 68. 128. 195. 196. 223. 277
Էւսէպիօս Իզվիտ Էփիսգ. 151. 195
Էւտօքսիա. 156. 158
Էւսթաթիօս. 171
Էփիսգօպօս մէմուրիյէթի. 27, 57
Էփիսգօպօս մուա'վինէ. 49. 50
Էփիսգօպօսլարըն Երէցլէրտէն Թէֆրիգ օլունմասը. 47. 48
Էփիսգօպօսլարըն Թայինի. 49
Էփիսգօպօսլարըն իմթիյազը. 48
Էփիսգօպօսլարըն Իմպէրաթօրլարիլէ ա'լագասը 151. 159

Digitized by Google

Սահիֆէ

Էմիրագօփօսլարըն նուֆուզ վէ էհէմմիյէթի. 244
Պաղը Էմիրագօփօսլարըն սահիրլէրինէ թէֆուվվուզ էթմէսի. 138
Էմիրագօփօսլարըն Րէսուլ խասլիֆէլէրի իւնվանը. 157
Էմիրագօփօսլարըն սէֆի՛ի հագգընաասլէպլէր (ինկլիզէրրատա) 650. 651
Էմիրագօփօսլարըն փարլամէնթօտան խրաճը (ինկլիզէրրատա.) 653
Էմիրագօփօսլարըն քիլիսէլէրինէն այրըլմասընա ռուսուլի. 136
Էվֆքլիւրօս թարիգի. 8
Էրիֆանէս (Ղնօսթիգի.) 119
Էրիֆանէա. 178
Էրիֆանիօս. 113. 125. 176. 205
Էք. 503. 511. 512
Էքօլամբատիօս. 542
Էֆէսօս. 41. 46. 50
Էֆէսօս մէճլիսի. 219
Էֆլաթօն վէ անըն թարիգի 9. 226. 227. 475. 705

Թա՛սմը մուգաատէս. 73. 79 179
Թա՛սմը մուգաատէս. հագգընտա միւճաատէլէ. 276. 279
Թասմը մուգաատէսին գուրպան օլմասը զիւ՛իմիւ. 79. 278
Թասմը մուգաատէսին գուրպան օլմասը զիւ՛իմինին տէֆ՛ օլունմասը. 588
Թագտիրի իլահի. 220. 228 289. 685
Թագտիրի իլահի Թա՛լիմաթը միւճաատէլէսի. 289. 685

Սահիֆէ

Թագտիրի իլահի հագգընաաս փրօթէսթանթ մուա՛լիմլէրին Թա՛լիմաթը. 592—594
Թախար. 305
Թախտրիսթան. 236
Թա՛լիմաթը մէսիհիյէ. 37. 38. 80—106. 193—225. 280—294. 451—472. 590—596. 679—703
Թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթ Թարիգէրի իլէ օլան 'ալագասը, պէ՛ Տինի մէսիհինին հիքմէթ . . .
Թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթտէն, թիվայաթ վէ գազանինի փառփազիյէտէն կէօրտիւյիւ մազարրաթ. 485
Թա՛լիմաթը պաքըլէ. 39
Թահրիրաթը ղայրի մուգատտէս. 57
Թաղասէ. 186
Թաուլէր. 413. 414. 476
Թապի՛աթ վէ միւճի՛զաթ. 233
Թապի՛աթը վուհիտէ ֆըրգասը. 208. 209. 210. 211. 284. 285
Թապի՛ինին ֆահիգի Թապի՛ի իլէ օլան 'ալագասը. 232
Թասվիրլէր. 73. 170
Թավխիյէնամէ քիլիսէլէր պէ յինինտէ. 51
Թարիխի հիճրա. 252
Թարտուս. 20
Թէ՛ատրի Յունանլար ա՛լէ յհինտէ. 16. 30. 46
Թէ՛ատրի պիրինճի. 31. 57
» իքինճի. 58
» իւչիւնճիւ. 59
» տէօրտիւնճիւ. 60
» պէշինճի. 60

Digitized by Google

Սահիֆէ

Թէ'ատուի ալթընճը. 63
» եէտինճի. 65
» սէքիզինճի. 66
» տօգուզունճու. 66
» օնունճու. 67
» Իսփանեատա հիւքիւմէթի Իսլամկէթաթաֆընտան. 254
Թէ'ատուի փրօթէսթանթլար 'ալէյհինտէ. 585. 622. 652
Թէ'ատուի Խալիսկին ալէյհինտէ Ինկլիզքիլիսէսինտէ Լօտըն եէտի իլէ 631—639
Թէթցէլ. 499. 501. 502
Թէճուիտի գալպ. 214. 217. 218 672 682 683. 685
Թէ յըըր. 668
Թէ յօնաս. 196
Թէ յօտուզի. 264
Թէ յօտօսիօս. 135. 148. 150. 153. 154
Թէ յօտօր. 206
Թէ յօտօրա. 273. 274
Թէ յօտօրէթ. 207. 276
Թէ յօտօրիք. 166
Թէ յօտօրօս Աքիտաս. 211
Թէ յօֆիլօս Իսքէնտէրիսէլի 157. 203
Թէ յօֆիլօս Հինտի. 130—132
Թէնանթ. 676
Թէչիյան փըրգասը. 118
Թէսանէյն Թարիգի. 8
Թէվարիխ.
Քիլիսէ Թէվարիխի. 1
Իլմի Թէվարիխ 1
» Թէվարիխի 'ումումիյէ 1
Ինհէմիյէթ վէ Ֆազիլէթի 'իլմի Թէվարիխ. 2
Իլմի Թէվարիխին Թագսիմի 4
Թէտգիգաթը չէրիֆէ մէհքէմէսի. Սահիֆէ
Թէ'ուիլ ընտանիքը. 63
Թէքէ. անունը իլէ գաթլ օլունանլարըն սայըսը. 318 322. 410
Թէտապիրի իլահի հագգընտա մէուճատէլէ. 287—290
Թէրզիյէ Թա'լիմի. 464—466 472. 595. 596. 692. 696. 698
Թէրէննիւմ ուսուլի—Ամպրօզիօսուն վէ Կրէկօրուն 265. 266
Թէրթուլիանօս. 42. 43. 45. 77. 86. 87. 95. 102. 104. 125. 276
Թէրսիյէ, պագ Քիլիսէ
Թէօվպէի հագիգիյէ. 316
Թէօվպէքեարլարա վէրիլէն ճէզա. 54
Թէֆրիգա. 296. 297
Թըրթօն. 606
Թիէթ-պէրկա. 257
Թինգէնտօրֆ, Քօնթ, եավօտ Ջինգէնտօրֆ. 603
Թինտալ Վիլեամ. 574
Թինտալըն Մօր իլէ միւքեալէմէ էվրագը. 579. 580
Թինտալ միւթէրիգին ուսուլի'թհրազաթը. 711. 714
Թիսէր ըրմաղը. 335
Թիրօլ. 371
Թիւպինկէն. 506
Թիւրքմէն. 389
Թիւքսալէրի. 578
Թիօս. 63
Թուլուզ. 319. 591
Թունա. 43. 165
Թունուզ 309
Թուր. 133. 172
Թուր ճէնկի. 252
Թուր մէճլիսի. 278
Թուրին. 276. 297
Թուրինկիա. 238. 398. 491

Digitized by Google

Սահիֆէ

Թրայիանոս. 57. 59. 60
Թրանսուալթանախասիթա'լիմի. 277. 278. 279. 399. 422
Թրաքիա. 138
Թրէվ. 257
Թրիէր. 327
Թրուլլիան մէճլիսի. 286
Թրօյա. 289
Թօլէտո մէճլիսի. 291
Թօմաս Ագուինաս. 458. 471. 475. 478. 486
Թօմաս Ագուինասըն ուսուլի մուսահէսէսի. 479
Թօմաս Ագուինասըն քէֆիւրէթ հագգընտա թա'լիմաթը. 471—473
Թօմաս աՒէմինիա. 476. 668
Թօմաս Միխաօնէր. 608
Թօմաս Պէքէթ. 345
Թօմաս Պիլնէյ. 574
Թօսքանիա. 512
Թօր. 239
Թօրքէմատա. 321

Իգրսարնամէ.
—Անթաքիա մէճլիսինին. 198. 200
—Իզնիք մէճլիսինին. 90
—Իսթանպօլ մէճլիսինին 291
—Նէվ Ինկիլթէրրանըն 700. 701
—Պօսթօնուն. 701
—Վալտէնսիէրին. 411
—Րէյուլլէրին. 81
—Ֆրիատոս վէ Րուհ իւլ Գուտսուն ուլուհիյէթի հագգընտա. 203
Իզմիր. 60. 61
Իզնիք մէճլիսի. 56. 86. 273
Իզնիք մէճլիսինին գարարլարը. 197
Իթալիա. 43. 321. 615

Սահիֆէ

Ի'թիզալ պագ՝ Քիլիսէ.
Ի'թիրազաթ. 228—233. 709. 714
Էզմինէի միւթէախըրէ ի'թիրազաթը. 719. 722
Իլահիլէր. 73. 175. 266. 267
Իլահինին ճէմաաթտան օգունմասը. 589
Իլհամը իլահինին ագլը ինսանի իւէ 'ալագասը. 228. 230
Իլհամը իլահինին էլզէմիյէթի 2
'Իլմի 'ագլիյէ. 1
'Իլմի սխլագիյէ. 1
'Իլմի թասաւ'իյէ. 1
'Իլմի իլահի մէքթէպլէրի, Անթաքիատա, Իսքէնտէրիէտէ, Էտէսաատա, Նիսպինտէ. 137
'Իլմի միւսթագիլ թարիգի. 706. 719
'Իլմի րիագիյէ. 1
Իմթիա. 74
Իկնաթիօս Անթաքիա Էփիսգ. 59. 85. 98. 276
Իկնաթիօս Իսթանպօլ փաթր. 292. 293
Իկնաթիօս Լօյօլա. 598
Իման. 231. 722
Իման իւէ 'Իլմին 'ալագասը. 230—232
Ի յատպօլտ. 257
'Ինայէթի միւսթագիլէ. 220
Ինթիսահը րուհանի—Ամէրիգատա. 671
Ինկգօ Լօփէզ. 598
Ինկիլիզ քիլիսէսինտէ իհթիլաֆ. 617
Ինկօլսթատթ. 503
Ինճիլի Եուհաննա. 37
Ինճիլի չէրիֆ. 36. 80
Ինճիլին Թէրճիւմէսի. 42

Digitized by Google

Սահիֆէ

Ինճիլին Հէյվէթիատա զաֆէրեաղ օլմասը. 549
Իննօքէնթիօս Բ. Փափա. 335
Իննօքէնթիօս Գ. 318. 319. 344. 345. 385. 386. 396. 398
Իննօքէնթիօսուն ճէրմանիա իմիւէրաթօրլարը իլէ միւնազա'ասը. 347—349
Իննօքէնթիօս Զ. 363
Իննօքէնթիօս Է. 367
Իննանուլլահ. 12
Իպաս. 211
Իպատէթի մէսիհիյէ. 33. 168. 259. 265
'Իպատէթի մէսիհիյէյէ միւթալիգ միւճաատէլէ. 269—276 276—279
'Իպատէթի 'ուսմանիյէ. 175
'Իպատէթին թարդը. 73
'Իպատէթին գըլընտըղը մահալ. 73
'Իպատէթի մէսիհիյէնին քիլիսէի ղարպիյէտէ իզթիյաաս պուլմասը. 259
'Իպատէթի'ուսմանիյէնին էվվէլքիտէ հրէրտէ օլտուղու կիպլի իճրա օլունմասը. 589
'Իպատէթխանէլէր. 73. 74. 176
Իսաւօր. պագ՝ Իսիտօր
Իսթանպօլմէ-ճլիսի—իւչիւնճիւ. 211
Իսթանպօլ մէճլիսի—եէտինճի. 271
Իսթանպօլ փաթրիկինին էփիսկօփօսը 'ուսմանի իւնվանը. 248
Իսթօիք թարիդի. 44. 60
Իսիտօր Մըսըրլը. 171. 207
Իսիտօր Սէվիլի. 250. 280
Իսիտօրօս. 113

Սահիֆէ

Իսլահաթ, պագ՝ Ֆիլիսէ
Իսլամ, պագ Տինի Իսլամ.
Իսլանտ. 242
Իսլէֆ. 415
Իսվէչ. 240
Իսրայէլ գավմընըն հալը սապըգէսի. 6
Իսփալաթին. 502. 528
Իսփանիա. 45. 521. 615
Իսքէնտէրիյէ. 42. 50
Իսքէնտէրիյէ թարիգի. 194. 205
Իվէս. 330
'Իտիւլմամէյն. 15. 76. 177
Իրատէթի ինսանիյէ թա'լիմի. 93—95. 280. 287. 289 458. 459. 460
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա օլան զիւ'իմլէր. 94 95. 193
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա միւճաատէլէ. 287—290
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը. 214—217
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա քիլիսէի չարգիյէնին թա'լիմաթը. 211—214
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա քիլիսէի փափավիյէնին թա'լիմաթը. 461. 462
Իրատէթի ինսանիյէ հագգընտա փրօթէսթանթմուա'ւիմլէրին թա'լիմաթը. 592—594
Իրատէթի ինսանիյէնին կիւնահ իլէ 'ալագասը. 213—215
Իրատէթի հուրրիյէ. 458
Իրատէթի վահիտէ թա'լիմաթը. 284. 285
Իրան. 613

Digitized by Google

Սահիֆէ

Իրէնէ. 272
Իրլանտա. 134
Իւլֆիլաս. 132
Իւչ իւգնիւմ, պագ էգզանիմ քէլիմէսինէ.
Իւչ իւգնիւմուէ մէվճուտ օլան ուլուհիյէթ. 82. 83
«Իւչ պաչ» միւճատէլէսի. 211
Իօնա (առաս). 134
Լաթէրան մէճլիսի Ա. 286. Դ. 319
Լաթիմէր. 575. 576
Լաթինի հիւքիւմէթ—Իսթանպօլտա. 393
Լաթինիէր. 291
Լամպէրթ. 545
Լայնէզ. 598
Լայպնից. 707
Լայփցիք. 511
Լանկհամ. 415
Լաւօթիքիա. 176
Լաքթանթիոս. 128
Լաֆրան. 283
Լէհիսթան. 243. 300
Լէյթօն. 637
Լէյտէն. 626
Լէյօ Եուտա. 541. 547
Լէյօ Իմիրէթօր. Գ. 271
Լէյօ » Դ. 273
Լէյօ » Երմէնի Ե. 273
Լէյօ » Իսաւրիոս. 296
Լէյօ Րօմա Էփիսգ. 140. 155. 206
Լէյօ Փափա Գ. 258
Լէյօ » Թ. 278. 305
Լէյօ » Ժ. 302
Լէսլինկ. 720
Լէրինա. 166
Լէվիլիէր. 48
Լէօնթիոս. 163
Լըքլէր. 558
Լըֆէվր. 555
Լիպօփօլիս. 56
Լիէֆ. 305
Լիյագաթ. 472
Լինքօլն. 349
Լիպանիօս. 146
Լիւթթէրվօրթ. 418
Լիւսիօս. 66
Լիւփօս. 166. 289
Լիքինիօս. 145. 151
Լիօն. 60. 62. 276. 394
Լիօն մէճլիսի. 220
Լիֆլանտ. 304
Լուքէր. 451. 491. 492. 493. 494
Լուքէր վէ Թէթցէլ. 499—502
Լուքէր վէ Մելանքթօն. 505. 506
Լուքէր վէ վօրմս մէճլիսի. 520—526
Լուքէր վէ Փափանըն վէքիլի. 508—510
Լուքէր, Քարլ վէ Ֆրէտէրիք. 515—517
Լուքէրին ահվալ վէ էվսաֆը. 491—499
Լուքէրին Աւկսպուրկա 'ազիմէթի. 507
Լուքէրին էք իլէ միւճատէլէսի. 512—514
Լուքէրին հիւքմի՝ հիւքմի փափավի 'ալէ յհինէ. 519. 520
Լուքէրին ճէրմանիա միւ'թէպէրանընա խիթապը. 517. 518
Լուքէրին Վարթպէրկտէ ահվալ վէ ա'մալի. 529. 530
Լուքէրին Վիթթէմպէրկէ 'ավետէթի. 531
Լուի Իմիրէթօր. 288. 363
Լուի Է. Ֆրանսա Գըրալը. 392
Լուի տինտար. 235

Digitized by Google

Սահիֆէ

Լուսաթիա. 603
Լուսաւորիչ. պատ. Գրիգոր քէղինէսինէ.
Լուտհէր. 240
Լուցէրն. 546
Լուքիոս. 557
Լոզան. 559
Լօթար 257
Լօխրինկիա. 257
Լոլարտ. 572
Լօլուս. 239
Լօկօս. 85. 86
Լօմպարտ Թոյֆէսի. 256
Լօմպարտ Մէզհէպի. 322
Լօմպարտըն քէֆթարէթ հագգընտա թա'լիմի. 467. 468
Լօյօլա, պատ. իկնաթիոս իսմինէ.
Լատ Սէրփիսգօփոս. 631. 632 637. 638. 639
Լատ 'ալէ յհինէ չիքեայէթ. 648
Լատուն գաթլի. 658
Լօրէնթէ. 321
Լօրէնթիոս. 237
Լօգ վէ անըն թարիգի հիքմէթի. 705. 706. 717
Ալխայն. 616. 617. 618. 625
Խալխայն 'ալէ յհինէ թէ'ատտի. 631—639
Խալխայնին Ամէրիգայա հիճրէթի. 629. 679
Խալխայնին մէպտէլէրի. 620—622. 627
Խըփթի. 42
Խիմէնէս. 321
Խրիսթիան Միւլիֆլէրին Ինկիլիզ մի'թէրիզլէրէ ճէվապը. 715
Խրիսթիան մուա'լիմլէրինէր-
պապը հիքմէթ իլէ օլան միւճատէլէսի. 227
Խրիսթիանլարըն 'իպրէթի իլգ տէհրլէրտէ. 45
Խրիսթիանլարըն հիքմէթ թարիգլէրի. 226
Խրիսթիանլարըն մուհապպէթի վէ տիյանէթի. իլգ տէհրլէրտէ. 71
Խրիսթիանլարըն տինլէրինէ օլան րի'այէթի. իլգ տէհրլէրտէ. 48
Խօսրով. 161
Խօրասանլըլար. 394
Կուզա. 170
Կալ. 43
Կալիա. 133. 166
Կալիանօս. 67
Կալլօս. 66. 238
Կապրիէլ բահիպ. 530
Կափ. 554
Կէյլ. 714
Կէյօրկիոս չէյիս. 307
Կէնաէրիք. 164
Կէրհարթ. 297
Կէրպէրթ (Սիլվէսթէր Փափա). 277. 282
Կէրսօն. 368. 369. 371. 445
Կէօճքով. 304
Կիլէօմ. 336
Կիլէօմ միւտէրրիս. 383
Կիլէօմ Մօ Էփիսգօփոսու. 557
Կիլէօմ Սան Վիքթօրլու. 396
Կիւնահ թա'լիմի. 91—96
Կիւնահ 'աֆվլըդը Փիւրուխթունա տայիր միւճատէլէ. 503—504
Կիւնահ հագգընտա միւճատէլէ. 287—290. 499. 500
Կիւնահ հագգընտա Փրօ-

Digitized by Google

Սահիճ

Թէսաքանի մուսա՛լմէրին Թու՛լմաքը. 591. 592
Կիւնահ հազդընտա քէղհսէի փափուվիյէնին Թալիմաքը. 461. 462
Կիւնահը ասլի. 93. 213. 280 454—457. 680—682
Կիւնահը ասլի հազդընտա Աւկօսթինօսուն Թա՛լիմաքը. 214—217
Կիւնահը Թապի՛ի. 455
Կիւնահը չախսի. 457
Կիւնահը Ֆի՛ի. 683
Կիւպէրք. 329
Կիօրկիօս. 153. 199. 200
Կլասքօ. 604
Կլարիս. 541
Կուիպէրք. 397
Կուիտօ. 266
Կունտօլֆ. 297
Կուսթավուս Ատօլֆուս. 662
Կրէկօր Նազիանզալը. 104. 202 222. 277
Կրէկօր Նիւսալը. 104. 179. 202 213. 276
Կրէկօր փափա Ա. 104. 247
Կրէկօր » Ը. 251. 258 329. 389
Կրէկօր Ը.ին ահվալ վէ ա՛մալի. 312—318
Կրէկօր Ը.ին Դըրալլար իլէ միւնազա՛սասը. 325—328
Կրէկօր Ը.ին խալիֆէլէրի. 330—335
Կրէկօր փափա Թ. 365
Կրէկօր » ԺԲ. 367
Կրէնլանտ. 242. 602
Կրընօպլ. 585. 554
Կրինտալ. 624
Կրիֆֆիֆին. 604
Կրօթիուս. 689. 694
Կրօսհէտ. 349
Կօթ Թայֆէսի. 132. 164. 202
Կօթչալը. 288
Կօտֆրէյ. 391
Կօտտախանօս. 247
Հաթրիանօս Իմիէրաթօր. 57. 60
Հաթրիանօս Փափա. 256. 257
Հալիպուրթօն. 715
Հալլ. 604. 610
Հալլէ. 602
Հալլէր. 544
Համպուրկ. 241
Համիւտէն. 648. 656
Հայաթը մէսիհիյէ. 265—265 395—399
Հայտէլպէրկ. 505
Հայտուտ մէհմէտ. 209
Հանս Իմիթ. 602
Հաու. 659. 704
Հաչ Նիչանը. 74
Հաչըը, պապ Սախսխուն քէլիմէսինէ.
Հասէչիսթան. 131. 132. 211
Հասասպուրկ. 667. 662
Հավա 680. 702
Հավարիուն. 13. 14
Հավէլպուրկ. 245
Հարուլտ Գլակ. 240
Հէլինա. 128
Հէլիօկապալօս. 65
Հէլվէթիա. 43. 398 եւն.
Հէլվէթիօս. 174. 179
Հէլօիզ. 485
Հէկէլ. 707
Հէյքէլ սիլահշօրլարը. 394
Հէնտէրսըն. 642
Հէնրի Ը.ինկիլիզէրան Գըրալը. 575. 575. 616 եւն.
Հէնրի Իմիէրաթօր. Դ. 300

Digitized by Google

Սահիճէ

Հէնրի Հէսսիացը. 365
Հէնրիէթթա Մարիա. 631
Հէսսէ. 538
Հէսսիա. 238
Հէտիօ. 543
Հէրակլիօն. 115
Հէրանօս. 63. 76. 86. 88. 98. 99 102. 276
Հէրաքլիթօս Իմիէրաթօր. 284
Հէրէթիգօս լաֆզը. 52. 320
Հէրէթիգօսլար 'ալէյհինէ թէտուպիր. 319. 320
Հէրէթիգօսլարը եաղմադ. 321
Հէրէթիգօսլարըն վաֆթիզի. 78
Հէրման. 317
Հէրպէրթ. 708. 715
Հէրպէրթին տինի թասաւ'ի ուսուլի. 708—710
Հէրվալտ. 453
Հէրօն. 171
Հէրօնիմօս. 104. 140. 172. 174 179. 203 եւն
Հէրօնիմօս Քավալիէր 429. 430 456. 450
Հէրօտէս. 32
Հէրօտիօս. 158
Հէքէսիփիօս. 58
Հիէրատիօլիս. 207
Հիէրօքլէս. 107
Հիլարիօն. 48. 140. 276
Հիլտէկարտ. 400
Հիլտէպրանտ. 278 եւն
Հինտ. 603
Հինքմար. 257. 289
Հիրսօ. 261
Հիւղ Լաթիմէր. 575
Հիւմ Տավիտ. 712
Հիւմին ուսուլի ի'թիրազաթը. 612. 613
Հիւննէրիք 164

Սահիճէ

Հիւքիւմէթի 'ատթէյնին տինի մէսիհի իւզէրինէ թէսիրաթը. 255—258
Հիւքիւմէթի փափավիյէ. 249 323. 324. 352. 353
Հիւքիւմէթի փափավիյէ 'ալէյհինէ ի'թիրազաթ. 355—357. 360. 361. 362
Հիւքիւմէթի փափավիյէ իչիւն միւնազա'ա. 323
—Հէնրի Բ. Ինկլիզ Գըրալը իլէ. 345. 392
— Հէնրի Ե. Իմիէրաթօր իլէ. 325. 326. 331. 332
— Հէնրի Զ. Իմիէրաթօր իլէ. 345
— Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ իլէ. 324. 325. 330. 331. 332
— Ֆրէտէրիք Ա. Իմփէրաթօր իլէ. 341
Հիւքիւմէթի փափավիյէնին զէվալը 251
Հիւքիւմէթի փափավիյէ փափյիթախթընըն Աւինեօնա նագլի. 558. 559
Հիւքիւմտարլար իլէ միւնազա'ա. 257
Հիւքպալտ. 266
Հիփօլիթօս. 76. 88
Հիքմէթ թարիխլէրի. 8. 9 704. 706—708
Թէսանէֆյն թարիխի. 8
'Իլմի միւաթադիլ թարիխի 706. 707
Շախսիյէթի իլահիյէ թարիխի. 8. 707
Վահիտէթի վիւճուտ թարիխի. 8. 706
Հիքմէթի հագիգիյէնին էսասը. 723

Digitized by Google

Սահիճք

Հիքմէթի թուհանիյէ վէ մէսիհիյէ. 706
Հիքմէթ Քարթկլէրինին Եըրիսթիան մու'ալիմիէրութէն էվվէլ օլարագ գուլլանըլմասը. 107
Հիքմէթի պաթըլէ. 39
Հուվ. 548
Հուայթ-Ֆիլա. 623.624.664.665
Հութթէն. 515
Հուլլ. 653
Հուկո. 261
Հուկո կրոթիուս. 689
Հուկո Սան Վիքթօրլու. 477 478. 480
Հուկոնուն ուսուլի միւսլիհէսէի. 479—480
Հումանիզմ. 398
Հուն. 155. 164
Հուս վէ անըն ահվալ ու թա'լիմաթը. 428—450
Հուսաննէց. 428
Հուրրիյէթի ամինիյէնին թէրագգիսի. 663
Հրչէ. 161
Հօլանտա. 626
Հօլպէէյն. 535
«Հօմօուսիի». 200
Հօնօրիոս Իմիլէրաթօր. 219
Հօնօրիոս Փաւիա. 285. 300
Հօպպս միւ'թէրիմին զիւ'խունէրի. 710. 714
Հօվինհանա 174
Հօրիք. 241
Հօրմուզ. 131
Հօփքինս. 687
Ջուրխ, պագ Ցուրխ խավինէ.
Ղալէրիոս. 70
Ղէրմանոս. 165. 166
Ղնօսթիքի Ֆըրգասընըն էվսաֆը 'ումումիյէսի 109—111
Ղնօսթիքիլէր. 94. 97. 108. 109 110. 111. 295. 462
Ղօրտիանօս. 65. 67
Ճան էվլատը թա'լիմի. 287
Ճասիօն. 612
Ճէզաի Նազմիյէ, Թէօվհէ Եէրինէ. 263. 264
Ճէհատը սալիսի, Սալիսիան քէլիմէսինէ միւրաճա'աթ օլունան։
Ճէհէննէմ. 106
Ճէյմս, Ինկիլթէրրա Գըրալը 625. 630. 631. 641. 658
Ճէնթիանօս. 572
Ճէնթիլլի մէկիաի. 291
Ճէննկիզ Խան. 505
Ճէննէթ. 105
Ճէնօվա. 309. 564
Ճէրմանիա. 165. 315. 322
Ճէրմանիա Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին Թէչքիլի. 537—539
Ճէրմանիալըլարըն ի'թիգատլըրը. 718—722
Ճէրմանիատա ուսմուրը աինիյէ վէ 'ատիյէ. 661—663
Ճէրմանօս. 770. 271
Ճէօրճիօս, Անհալթ հիւքիւմտարը. 511. 513
Ճէօրճիօս Շվարցէրտ. 506
Ճէօրճիօս Ֆրանտէնպուրկ հիւքիւմտարը. 538
Ճըտսըն. 604
Ճիզվիթլէր. 661. 662
Ճինլիլէրի նազար էտէնլէր. 49
Ճօն Գրաւն. 573
Ճօն Վէսլէյ. 502
Ճօն Ռինօքս. 620

Digitized by Google

Սահիֆէ

Ճօճ Ֆրայթ. 574
Ճօճաթեան Էտուարտս. 602
Մաթիաս Իմմիէրաթօր. 661
Մաթիաս Եանօլու 425.426.427
Մաթիաս վէ անըն թա'լիմաթը. 426—428
Մալապէր. 131
Մակտէպուրկ. 243
Մաղարալար (Րօմաւտա.) 69
Մահար Թայֆէսի. 243. 391
Մայէնս մէճլիսի. 264. 288
Մայնարտ. 648
Մայքօնիօս. 542
Մայօրքա. 308. 309
Ման. 574
Մանաստ. 383
Մանասթըր գանունլարը. 260
Մանասթըրլար մէզհէպէրի 376
Մանասթըրլար. 169—174.260. 261
Մանասթըրլար իլէ րուհպանիյէթին տէֆ' օլունմասը 584
Մանի եախօտ Մանիթի Ֆըրգասը. 122
Մանօֆէլտ. 491
Մատիլէր. 42
Մատուրա. 610
Մատրաս. 131. 609. 610
Մարգօս Փալէօթինէլ. 115
Մարթին ե. Փատիա. 286. 373
Մարթին Էվիւգ. 133.155.172
Մարթին ԼուԹէր, պագ ԼուԹէր իսմինէ ։
Մարիամ Ինկլիզ Գըրալիչա. 582. 616. 625
Մարկարէթ, ԼուԹէրին վալիտէսի. 491
Մարկարէթ, Փրինչէս. 557. 559
Մարչման. 491
ՄարուԹաս. 160
Մարչիա. 63
Մարպէրկ. 537. 551
Մարպուրկ. պագ, Մարպէրկ.
Մարսէլինօս. 144
Մարսիլիա. 172
Մարսիլիօս Փատուալը. 360
Մարքէլլօս. 199
Մարքիօն Ֆըրգասը. 120
Մարքվալտ. 345
Մարքօսան. 63
Մարքօս Աւրէլիօս Իմմիէր. 60.63
Մարօզիա. 251
Մաւրիթիօս. 378. 379
Մաւրուս. 277
Մափսէվէսթիա. 206
Մաքսէնթիօս. 128
Մաքսիմիանօս. 67. 70
Մաքսիմիանօս Թրաքիալը. 65
Մաքսիմիլիան Իմմիէրաթօր. 505
Մաքսիմիլիան Պավարիա հիւքիւմտարը. 661
Մաքսիմօս բահիպ. 283. 285
Մէզարճըլար. 135
Մէզհէպի ագլի. 718
ՄէԹօտիւԹ մէզհէպի. 602.664. 665. 666 679
ՄէԹօտիօս. 243. 274
Մէխսէմ. 243
Մէլանքթօն. 506. 507 եւլն.
Մէլանքթօնուն իլմի իլահի քիԹապը. 533
ՄէլէԹիօս. 207
ՄէլէԹիօս Ֆըրգասը. 56
Մէլէքլէր եօրԹուսու. 268
Մէլից 424
Մէլիցին Թալիմաթը. 225
Մէկզ. 610
«Մէհքէմէի իլահիյէ.» 255
Մէճլիս քեաԹիպլէրի. 135

Digitized by Google

Սահիֆէ

Մէմնոն. 207
Մէյհու. 601
Մէյֆլաուր. 629
Մէննաս. 210
Մէնսիբրիաս Ռարթակինէ էվիսք. 141
Մէշհուր մուա'լիմլէր վէ վազլէր. 181—192
Մէսրոպ. 130
Մէսօփոթամիա. 42. 137. 171
Մէտրէսէվլէր. 282. 474. 689
Ա.րիսթօթէլին ուսուլինի խթի'մալ էտէն մէտրէսէվլէր. 475
Էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէթինի խթի'մալ էտէն մէտրէսէվլէր. 476. 477
Մէտրէսէվլիք զուհուրու. 295
Մէրհէմէ 'իպատէթ. 178
Մէրհէմէ հիւրմէթ. 399
Մէրհէմին եօրթուլարը.
—Թագտիմ կիւնիւ. 268
—Թաթհիր » 268
—Իհպար կիւնիւ. 268
—Վէզատէթ կիւնիւ. 268
Մէրհէմին չէֆա'աթը. 317
Մէրհէմին ասմայա ախզի. 268
Մէց. 315. 598
Մէց մէճլիսի. 257
Մէքսիքա. 321
Մըսըր. 42. 211
Միլան. 153
Միլան Լուիսգ. 139
Միլան մէճլիսի. 199
Միլզ. 604
Միլէս Եագօպէլլուս. 439
Միլթըն. 477. 705
Միլթիթս. 511
Միլնէ. 612
Մինօրքա. 309

Սահիֆէ

Միւթէթ'ահիսլէյն. Աքօչիսլը խամինէ միւրաճա'աթ
Միւհիզլէր. 45. 232. 233
Միւնջէվիլէր. 170. 171. 172
Սիքայէլ էֆ. Իմիէրաթ. 389
Միքայէլ Իմիէր. Փէլթէք 274
Միքայէլ Ռէրուլարիօս. 295. 294
Մուա'լլիմլէր.
Մէշհուր մուա'լիմլէր. 280—285
Ա.րիսթիան մուա'լիմլէր Թարաֆընուան խթի'մալ օլունան ուսուլի հիքմէթ. 475
Մուգատտէս կիւնլէր. 74. 75 76. 176. 177
Մուգատտէս կիւնլէրին արթըրըլմասը. 267
Մուհամմէտ. 253
Մուհամմէտիլէր. 252. 270
Մուհաֆըզը սէլամէթ քիթապլը. 359—565
Մուրսա 200
Մօ. 557
Մօնթանօս Ֆըրգասը. 125. 141
Մօնիքա. 186
Մօնկօլ Թայֆէսի. 256. 305. 306. 394
Մօնկօս. 210
Մօնմօթ. 578
Մօպըռվ. 615
Մօր. 578. 714
Մօր, Թինտալ խամինէ տաղխի միւրաճա'աթ.
Մօրա. 559
Մօրավիա. 242. 424
Մօրավիալը վա'իզլէր. 603. 604
Մօրիսըն. 611
Մօրս. 604
Ցուլիանօս Իմիէրաթօր. 129 144. 146. 147. 201
Ցուլիօս Բ. Փափա. 541

Digitized by Google

Սահիֆէ

Ցուսթինիանոս. 136 210. 211
Ցուսթինոս Մարտիրոս. 49. 85
86. 87. 103. 276
Նազարէթ (ձէհր). 394
Նազարէթի Ֆըրգասը. 108
Նարպօն. 319
Նափօլի. 345
Նէմճէսթան. 132
Նէսթօրիւս. 306
Նէսթօրիոս Ֆըրգասը. 206. 207
223
Նէվ Ինկիլթէրրա. 629. 632
Նէվկէլ. 604
Նէվ Հավէն. 638
Նէրուաս. 59
Նէրօն 30
Նէրօնուն Թէա'տրոսի. 31
Նէօշաթէլ. 559
Նէօպէրկ. 661
Նիթօն. 421
Նիլուս. 262
Նիլոս. 171
Նինկիսօ. 611
Նիսիպին. 137
Նիւ Տօրք. 650
Նիւմիտիա. 142. 186
Նիւպէրնիւրք. 665
Նիւրէմպէրկ. 413. 538
Նիւ Քեասըլ. 645
Նիքէ Ֆօրօս. 275
Նիքօլայիթօս Ֆըրգ. 120
Նիքօլաս Փափա. 256. 257. 292
Նիքօլաս Ե. Փափ. 365
Նիքօլաս Քլէմէնճիսլի. 366
Նիքօն. 615
Նօթ. 610
Նօթէլ. 604
Նօթինկ. 288
Նօթինկ Համլայր. 581
Շալօն մէճլիսի. 263
Շամպէրլին. 608
Շանկհէյ. 611
Շարթրէ. 330
Շէհիտլէրին եօրթուսու. 178
Շէմհաս. 29. 135
Դարը չէմհասլար. 135
Շէրի'աթ կիւնիւ. 105
Շէրի'աթ հագգընտա թա'-
լիմ. 690
Շէքսփիր. 477
Շիէրզի մէճլիսի. 289
Շինննէր. 541
Շիրքէթ, Ս.մէրիգան Պօրտ. 605
—Ս.մէրիգան վաֆթիզ մէզ-
հէպինին. 605
—Ինկլիզ վաֆթիզ մէզհէ-
պինին. 604
—Ինկլիզ քիլիսէսի Միսիօ-
նէրլէրինին. 604
—Ինճիլին տէյարը խարիճի-
լէրտէ ինթիշարը իչիւն. 602
—Լօնտրա Միսիօնէրլէրինին 604
—Կլասքօ Միսիօնէրլէրինին 604
— Մէթօտիսթլէրին. 605
— Մալիւմաթը մէսիհիյէնին
նէշրի իչիւն. 60
— Սքօչիալը Միսիօնէրլէրին 604
— Փրէսպաթը չէրիճ. 605
Շլէզվիկ. 240
Շմիտթ. 548
Շուրճ. 525
Շվարց. 602
Շվարցէրտ. 506
Ոգոհի. 161
Ուարտ. 608
Ոչնալօ. 610
Ուէսթմինսթէր. 679
Ուէսթմինսթէր Երէց մէճ-
լիսի. 655
Ուէսլէյ. 664. 665

Digitized by Google

Սահիճէ

Ուքրէքք. 238
Ուխիամ Ինկլիզ Գըրալը. 659
Ուլուհխէքք Թա'լիմաքը. 82
194—212
Ուլուհխէքէտէ ըէսմէն իւշ-
լիւք գապուլէտէն ֆըրգա. 84
Րուհ իւլ Գուտսուն ուլուհխ-
յէքի. 202
Ֆրխատոսուն ուլուհխէքի. 89
193. 194
Ֆրխատոսուն ուլուհխէքինի
ըէտտ էտէն ֆըրգա. 85
Ուլրիք. 268. 540
Ուտո. 327
Ուրկէլիս. 287
Ուրպան Բ. Փափա. 330. 389
» Ե. » 363
» Զ. » 364
Ուրսաքիոս. 200
Ուրսուլա. 492
Ուքսպրիճ. 656
Ուօրսէսթէր. 581

Զարլզ Ինկլիզ Գըրալը. 630. 637
Զարլզ Թ. Ինկլ. Գըք. 658
Զարլզ գըրալըն Գաթլի. 657
Զարլզ գըրալըն Սքօչիայա
գնկարէքի. 651
Զարնօք. 659. 704
Զէնկիզ Խան. 236
Զին. 236. 307. 611
Զագօն. 719
Զազէլ. 413. 540. 564
Զալտուին. 391
Զահլան. 161
Զահրը մուհիք. 605
Զամպէրկ. 300. 317
Զանքթօֆթ. 628
Զասիլիքէս ֆըրգասը. 113
Զավարիա. 165. 239. 398. 428
662

Սահիճէ

Զաւոէն. 549
Զարնուապաս. 18
Զարնս. 577
Զարպարօսսա. 392
Զարսուամաս. 208
Զարտաս. 292
Զարտէսանէս. 115
Զարքէլօնա. 174
Զէզա. 565. 685
Զէլարմինօս. 461
Զէննէտիքթօս. 173. 260. 261
Զէննէտիքթօս ԺԱ. Փափա. 358
Զէննէտիքթօս ԺԳ. » 366
Զէննիամին. 160
Զէննկալի. 609
Զէննէքթ. 580
Զէտա. 557
Զէտէվիլէր. 158
Զէտրօս Իպքէնտէրիչ էմիս-
գօվիօսու. 56
Զէտրօս Լօմպարտ. 468
Զէտրօս Մօնկօս. 210
Զէտրօս Նօյօնլու. 557
Զէտրօս Սանթ Անճէլօլու
Գարտինալ. 438
Զէտրօս վալտուս. 407
Զէտրօս Րէսուլ. 15
Զէտրօս իւլէ Փաւլօսուն եօր-
քուսու. 178
Զէտրօս Ֆիլիպէնին վէքիլի
վէ ըէյիսի օլմասը զիւ'իւ-
միւ. 52. 53
Զէտրօս Րուսիա Իմփէրաթօ-
րու. 661
Զէտրօս Փիքարտիալը. 389
Զէրէննկարիօս. 278
Զէրէքէք տուս'ասը. 73
Զէրթա. 237. 330
Զէրթհօլտ. 398
Զէրթրանտ. 330. 358

Digitized by Google

Սահիֆէ

Գէրն· 540
Գէրնարտ· 300·335—338·371 438·477·478·484·486
Գէրնարտըն ուսուլը վիւպա-հէսխսի· 479
Գէրնօ· 261
Գէրքէն· 559
Գէքէթ· 341·343·344
Գէքսթէր եախօտ Գաքսթէր· 659·704
Գէքտէ· 583
Գէօնիչ· 603
Գըթլըր· 714
Գըրկօնտիլէր· 133
Գիլնէյ· 574·576
Գյօտ 281· 282
Գին սէնէ հիւքիւմէթի (Գրիսոտոսուն) 102
Գինկէն· 400
Գինկհամ· 606
Գիրմահ· 611
Գիւթանիա· 59·138
Գիք· 603
Գլանտինա· 62
Գլէյր· 677
Գուլղարլար· 242·293·297
Գունկէնհակէն· 523
Գույլեօն· 391
Գուրապուրկ· 239
Գուրկ· 549
Գուքէր 504
Գրազիլ· 321
Գրահմին 608
Գրայնարտ· 601
Գրանտէնպուրկ· 245
Գրապանթ· 391
Գրաւն· 573· 574
Գրաւունի· 629
Գրէթթէն· 506
Գրէմէն 241

Սահիֆէ

Գրէնց· 504
Գրիթանիա· 134
Գրիճմէն· 612
Գրիսթըլ· 705
Գրիսօնէ Գարտինալ· 557
Գրունսվիք· 538
Գրունօ· 278· 383
Գրուսա· 41
Գօլինկսրօքըն ուսուլի ի'թիւրաձաթը· 711· 712
Գօլալավ· 300· 301
Գօօնեա· 517
Գօկօմիլի· 406
Գօկօրիս· 242
Գօհէմիա· 409· 424
Գօմպէյ· 609
Գոյլ· 714
Գօնաւէնթուրա· 388·468·469 470·471
Գօնաւէնթուրանըն քէֆարէթ հագգընտա թալիմի 468—471
Գօնիֆաս Դ· 220·238·267
Գօնիֆաս Ը· 350—354
Գօնիֆասըն գանունու· 263
Գօնիֆասըն իտտա'ալարը սէյհինէ գուհուր էտէն ուսուլ· 354—357
Գօնիֆաս Թ· 365
Գօնիֆաքիօս, պապ Գօնիֆաս·
Գօնօսօս· 174· 179
Գոսթօն· 606· 638
Գոսթօն իգլարնամէսի· 701·703
Գօրտո (չիրքէթի)· 604· 610
Գօրտօ· 166
Սաթուրնինօս Գըրգասը· 117
Սալահէտտին· 393
Սալամիա· 176
Սալէմ· 633
Սաղիպի· 690

Digitized by Google

Սահիֆէ Սահիաէ

Սալիպիյուն. 380. 389—395
Սալօֆաքիոս. 209
Սամլանտ. 305
Սամուէլ. 604
Սան Գարթօլոմէօ. 585
Սան Գրուա. 554
Սանտուիչ. 605
Սանքթօս (չամնիաս) 62
Սապէլիոս. 85
Սավոյա. 409
Սարատպախթէս. 172
Սարասէն թայֆէսի. 131. 296. 309
Սափօր. 159
Սաքսօն թայֆէսի. 258. 259
Սաքսոնիա. 327
Սէլանիք. 153
Սէլէվքիա. 159. 200
Սէլվիա. 247
Սէյլան. 131. 601. 610
Սէնէքա. 562
Սէնս մէճլիսի. 484
Սէպթիմոս Սէվէրոս. 63
Սէվասթիա. 171
Սէվէրինոս Փափա. 285
Սէրամիմուր. 609
Սէրափիս. 148
Սէրկիոս Իսթանպոլ Փաթրիարի. 285
Սէրվաթօս Լուփոս. 289
Սէրվէթօս. 570
Սէրփիսգօփոս Իւնվանը 137. 141
Սէրփիսգօփոս մէմուրկէթի. 47
Սէքինկէն. 515
Սէքունտոս. 196
Սէֆա Թարիգի. 107
Սթանիսլաուս Միւտէրիս. 435
Սթար—Զէմպէր. 631
Սթէֆթթին. 303
Սթէլա. 561
Սթէֆանօս չէհհիտին եօրթուսու. 178
Սթէֆանոս Փափա. 53. 78. 257
Սթիրիա. 661
Սթիւտիոս. 172
Սթուրմ. 239
Սթրազպուրկ. 413. 566
Սթրաթֆօրտ. 649
Սթրիտօն (չէհր). 203
Սթօփից. 495
Սիլէզիա. 301
Սիկարտ. 327
Սիղֆրիտ. 317
Սիճիսմունտ. 370. 442. 444. 446
Սիմէօն Անթաքեացը. 172
Սիմէօն Երուշալիմ Էփիսգ. 59
Սիմէօն Սէլէվքիա Էփիսգ. 159
Սինկիտունում. 200
Սինօտ ժէճլիսի. 50. 51
—Անթաքեանցն. 85. 198
—Ս.ըլըն. 177
—Ս.ֆրիգանըն. 53
—Էլվիրանըն. 76
—Իզնիկին. 56. 136. 140. 195 196
—Ինկլիզ Էփիսգոփոսլարըն 644
—Իսթանպոլոլուն. 140
—Իսփանեանըն. 72. 136
—Իսքէնտէրիէնին. 195
—Լաւօտիքեանըն. 180
—Կանկրանըն. 171. 173
—Հիփիսնոն. 180
—Հիփօրէղիօսուն. 139
—Մէչէ սինօտու. 157
—Սարտիգանըն. 140. 198
—Տիւրօսուն. 197
—Փուլքէտոնուն. 140. 155
—Քարթակինէնին. 42. 78. 144
Սինօտ ժէճլիսէրինին գաբրլարընա իւթիպար վէ

Digitized by Google

Սահիֆէ

քիթաալը· 141
Սիչիլեա· 247. 394
Սիրիքիօս· 174
Սիրմիուր· 199. 200
Սիւրիա· 41. 59. 76. 170
Սիքսթօս Ըօմա էփիսգ· 67
Սլավ թայֆէսի· 242. 304
Սմիթֆիլտ· 574
Սնէփֆ· 504
Սուապիա· 300. 327
Սուավէն· 523
Սուասօն· 484
Սութրի· 332
Սուրէք· 73. 267. 268
—Աբրահամէն· 65
—Յիսուսուն· 65
Սուրէք խաչի՛մալի· 74
Սուրէք միւճաստէլսի· 269. 276
Սուրէքէլէկ սէճտէ· 267
«Սուրէք գըրարլար»· 272
Սուրէքիէրէսթէլէր· 269
Սփալտէնկ· 610
Սփէնսէր· 477
Սփիէր· 535
Սփինօզա· 707
Սփրինկ· 604
Սքըտըր· 610
Սքօչիա· 134. 660. 636
Սքօչիալը միւթէ՛ահիտին· 640—645
Սօսինօս· 695. 698. 699. 700
Սօսինօսուն թա՛լիմաթը սաթըլէսի· 698—700
Սօքրաթ· 161
Սօֆիա Գըրալիչա· 430. 436
Սօֆրօնիօս· 285
Վա՛զ էթմէք հագգընտա էֆքեար· 398
Վալաֆրիտ Սթրապօ· 281
Վալէնթինօս Ֆըրգասը· 114

Սահիֆէ

Վալէնս· 170
Վալէնս էփիսգօփօս· 200
Վալէնս Իմփէրաթօր· 132
Վալէնս Փալէսթինէլի· 171
Վալէրիանօս· 66
«Վալիտէ քիւիսէ»· 47
Վալլամպրօզա· 261
Վալլ· 575
Վալտէմիր· 304
Վալտէնսի մէզհէպի· 319
Վալտէնսիէր· 406—410
Վալտէնսիէրին իգրարնամէսի· 411—412
Վալտուս· 407. 408
Վահի քիթաալը· 37
Վահտէթի վիճուտ թարիգի· 8. 195. 706
Վաղարշապատ· 161
Վանտալ· 164. 202
Վասիլ Դայսէրիէ էփիսգ· 171. 201. 213
Վասիլ Իմփէրաթօր· 242
Վարանէս· 160
Վարթպէրկ· 527. 528
Վարցպուրկ· 239
Վաֆթիզ· 77. 78. 179
— այինի· 77. 177
— կիւնէյէրի· 78. 179
Փիւչիւք չօճուգլարըն վաֆթիզի· 77
Թէքրար վաֆթիզ էթմէք· 78
Վաֆթիզսէ մէհմ էթմէք· 179
Վէլատէթ կիւնէյէրի· 76
Վէլէսլէյ· 668
Վէնէտիքլիէր· 393
Վէնցէլ· 445
Վէնքէսլաուս Գըրալ· 430. 433
Վէս· 535
Վէսթֆալիա· 662
Վէսսէն· 540

Digitized by Google

Սահիակ

Վէրօնա. 288
Վիէն. 60.62
Վիթ Թէոդոպա. 541
Վիթթէոդէրկ. 497
Վիլեամ Թինտալ. 574
Վիլլէհատ. 240
Վիլլիպրօրտ. 238
Վիլմար. 240
Վիլտհաւս. 540
Վիկիլանթիօս. 174
Վիկիլիոս. 211
Վիժթագ. 304
Վիննիֆրէտ. 238
Վիրէ. 565
Վիրթ. 549
Վիքթօր Բօնա Էփիպ. 75
Վիքթօր Գ. Փափա. 330
Վիքթօր Դ. » 342
Վիքլիֆ. 414—424.431.477 487
Վիքլիֆին թահրիրաթ վէ թ'ալիմաթը. 414—424
Վրթանէս. 161
Վօլթէր. 717
Վօլկաթ. 304
Վօլսէյ. 573.577
Վօլֆ. 707
Վօլֆկանկ. 538
Վօրմս գօնգօրատաթը. 335
Վօրմս մէճլիսի. 325.520—526
Վօրսթէր. 604
«Տալ խէ քէօք» արզուհալի. 649
Տալմաթիա. 203
Տալմաչիալըլար. 393
Տանթէ. 477
Տանիմարքա. 249.304
Տավէնփօրթ. 638
Տավիտ Գրայնարտ. 601
Տավուտ. 153
Տարօն. 163
Տէզա. 321
Տէլֆթհավէն. 629
Տէյլի. 170.431.445.447
Տէճճալ. 425.426.437.519.618
Տէյնս. 604
Տէքիօս. 54.66.67.72
Տէօքլէթիանօս. 42.67.161
Տիլէնմի բահիպլէր 'ալէյհինէ. 415
Տիկափ. 649
Տիմիաթ. 393
Տիյանէթ խուսուսունտա թա'լիմաթ. 180.182.183
Տիյանէթ խուսուսունտա ճէհալէթ. 263-265.375-450
Տիյանէթի հազիգիյէ. 413.590
Տիյանէթի մէսիհիյէ. 3—36. 71 72.127.168.192.259—279 375—395.664—678
Տիյանէթի մէսիհիյէնին նիշանէլէրի. 71
Տիյանէթի մէսիհիյէնին քիլիսէի ղարպիյէտէ իզտիյար պուլմասը. 259
«Տինարը 'ազիզ Գետրոս». 249
Տինի Թասպի'ի. 228
Տինի Թասպի'ի կիւնահքեարլարըն իհթիյաճաթընա միւթասլըգ վէ քեաֆի տէյիլ տիր. 716.717
Տինի Թասպի'ինին ինսան թարաֆընտան ֆէհմ օլունմասը նազիս տիր. 715
Տինի Թասպի'ինին միւճազաթ վէ միւքեաֆաթը նազիս տիր. 616
Տինի Թասպի'ինին ուսուլի. 709 715
Տինի իլհամի. 228
Տինի իսլամ. 252.253

Digitized by Google

Տիրոջ մեսիհ՝ալէ յհինէ ի՛թիւրազաթ. 227.708.718
Տիրոջ մեսիհինին ինթիչարը. 13—24.41—46.127—134 235—243.299—312.597—613
Տիրոջ մեսիհինին ինթիչարը Անկլօ Սաքսօն թայֆէսինտէ. 236.237
— Ասիա գըթա՛սընտա. 41.42 130.131.299.305
— Արապիսթանտա. 130
— Աֆրիգատա. 42.131.600 299.305.612.613
— Էվրօփատա. 43.132.135 134.164
— Էրմէնիսթանտա. 130.160
— Կիւրճիսթանտա. 131
— Կրէօնլանտտա. 602
— Հինտիսթանտա. 131.599 608—612
— Հինտին ճէնուպի սահիլլէրինտէ. 601.602
— Ճէրմանիանըն տասիսի թարաֆըրընտա. 238—240
— Ճէնուպի Հինտտէ. 692
— Մատակասգարտա. 606—608
— Մէմալիքի Օսմանլիէտէ վէ Իրանտա. 613
— Մէքսիգատա. 600
— Շարգի Ասիատա. 305—307
— Շէմալի Էվրօփատա. 240.299
— Շէմալի Շարգի Ամէրիգատա. 601
— Զինտէ. 599
— Գահրը մուհիթ ատալարընտա. 600
— Պուլկարլարտա. 299
— Սանտուիչ ատալարընտա. 605.606
— Սէյլան ատասընտա. 601
— Սլաւ թայֆէլէրինտէ. 242. 243. 299
— Րօմա մէմալիքինտէ. 129
— Ֆարսիսթանտա. 159
— Ֆօրմոզա ատասընտա. 601
Տիրոջ մեսիհինին թահթը հիմայէի հիւքիւմէթէ կէչմէսի. 145
— Պու հիմայէնին նէտէն՝լապարըթ օլմասը. 148. 149
Տիրոջ մեսիհինին հիքմէթ ուսուլինէ թաստիգի. 478
Տիրոջ մեսիհինին հիւքիւմէթի ա՛տիկիլէ օլան՝ալագասը. 30—33. 57—60. 145—167. 252—258.323-374. 636-663
Տիրոջ մեսիհինին հիքմէթ իլէ ա՛լագասը. 39. 106—126 226—233. 295—297. 474 —487.704—723
Տիրոջ մեսիհինին տինի պէնի Իսրայէլիլէ օլան՝ալագասը. 6
Տիրոջ մեսիհինին Րօմատան խասրիճ հիւքիւմէթլէր իլէ օլան՝ալագասը. 254
Տիրոջ մեսիհինին փափավիլէր թարաֆընտան ինթիչսարը. 598—600
Տիրոջ մեսիհինին փրօթէսթանթլար թարաֆընտան ինթիչարը. 601—613
Տինսիզլիք. 717.719
Տինտար զէվաթ. 393—599
Տինտար զէվաթըն ահվալ վէ թէսխրաթը. 400—406
Տիվիօ. 505.509
Տիւտագօս. 384
Տիւրօվէրն. 237
Տիւփրա. 358
Տիօնէսիօս Արէօփակիթ 97

Digitized by Google

Սահիֆէ

թօս 281. 282
Տիօնէսիօս Իսքէնտէրիյէ Էֆիսոփհօսու. 56. 66. 78
Տիօնէսիօս Րօմալը բահիպ. 141
Տիօսքօրօս. 208
Տիօտօրօս. 208
Տունա Սքօթուս. 476. 486
Տուֆֆ. 609
Տօմիթիանօս. 58. 59
Տօմինիգօս մէզհէպի. 384. 385
Տօնաթօս Ֆըրդաօը. 142. 143
Տօսթ, պագ «Ալլահըն տօսթլարը»
Տօրթ. 628
Տօրիլեօմ. 391
Րաթէրիօս. 277
Րաթիապօն. 535
Րաթրամնուս. 277
Րայթլինկէն. 538
Րայմոնտ Լըլլ. 308—311. 397. 481
Րայմոնտ Լըլլըն զայրէթի. 308—311
Րայմոնտ Լըլլըն ուսուլի միւսլահէսէսի. 481
Րայմոնտ Փալմարիս. 403
Րապանուս. 277. 281. 288
«Րապալըն գուլլարընըն գուլու». 248
«Րասիօնալիսմ.» 718
Րավէննա. 517
Րավէննա Էֆիսոփհօսու. 139
Րատպէր. 277
«Րէալիսմ». 454. 455
Րէկէնսպուրկ. 287
Րէճինօս. 266
Րէմիկիօս. 289
Րէմօպօթ. 172
Րէյմ. 133. 240
Րէն. 133

Սահիֆէ

Րէքքարէտ. 291
Րէսուլլէր մէմուրիյէթի. 29
Րէսուլլէր գանունլէրի 291
Րէսուլլէր իգրարնամէսի. 81
Րէսուլլէր մէրքէզի. 50 53
Րէսուլլէր վէքիլի. 239
Րիյազէթ-քեաբրլըգ. 78. 79. 169—174. 261. 341. 377—379. 396. 397
Րիյտ. 708. 713
Րիչարտ «Ափսլան». 349. 392
Րիչարտ Բ. Ինկլիզ Գըրալը. 429
Րիչարտ Հուն. 573
Րիչի. 599
Րիչմոնտ. 414
Րիվկէն. 304
Րուզվի ճէզլա. 105
Րուիսպրօք. 413
Րուկի. 165
Րուհ իլ Գուտաս. 87
Րուհ իլ Գուտաս փէտէրսէն մի եօխսա Օղուլտան մը սուտուր էտէր. 296
Րուհ իլ Գուտասա սէճմէ. 86
Րուհ իլ Գուտասուն թագտիսի. 224
Րուհ իլ Գուտասուն ուլուհիյէթի. 203
Րուհի ինսանի հագգընտա զիւ'լիւմլէր. 91. 92. 214. 217
Րուհպանիյէթին տէֆ' օլունմասը. 589
Րումվալտ. 261
Րուպրիքի. 305
Րուս թայֆէսի. 243
Րուսիա փաթրիքլիյինին իհտասը. 615
Րուսօ. 717
Րուտօլֆ. 328
Րուփէրթ բահիպէ. 400

Digitized by Google

Սահիճէ

Ռուֆինոս. 128.205
Ռօթատո. 257
Ռօհր. 719
Ռօմա. 42.43.46.49.50.613
Ռօմանէփիսգօփոսունուն իտա՛լարը 53.138.139.140
Ռօմա փաթրիկինին հիւքիւմէթի. 139.246
Ռօմա փաթրիկինին փափա իւնվանը. 247
Ռօմալը լիմոնը. 131
Ռոյհլին. 506
Ռօն. 63
Ռօպինսըն. 620.626.628.629
Ռօպէրթ. 391
Ռօպէրթ Ֆրանսալը. 267
Ցինցէնտորֆ. 664
Ցուրիխ. 540
Ցուֆթ-էն. 535
Փազար կիւնիւ. 56
Փաթրիփասի ֆըրգասը. 84. 87
Փաթրիք իւնվանը. 137—141
Փաթրիքիոս. 134
Փալաթինա. 506
Փալաթինաթ. 662
Փալէնչա. 384
Փալէսթին 41.59.70.75.589
Փալէտէ. 482
Փալէց. 445
Փալիսիւմ. 171
Փանթէօն էպինկէսի. 267
Փաննօնիա. 198
Փասգալեա եօրթուսու. 75. 76 177
Փաստաւ. 527
Փավիա. 560
Փասքալիս Փափա. 331
Փասքասիոս. 277
Փարթիլէր. 161
Փարիս. 482.490

Սահիճէ

Փարլամէնթօ.
Ուզուն փարլամէնթօ մէճլիսի. 645—660
Ուզուն փարլամէնթօնուն գարարլարը. 647
Փարլամէնթօնուն էվինի. 650
Փաւլիքիոս Ֆըրգասը 295.297
Փաւլոս. Անթաքեա էփիսգ. 85
Փաւլոս. Խթանպոլ Փաթրիքի 273.285
Փաւլո. Մըսըրլը. 72
Փաւլոս Րէսուլ. 17
Փաւլոս Րէսուլուն եօլճուլուղու. 19.20
Փաւլոս Գ. Փափա. 598
Փաւլոս. 719
Փափալար, պիրինճի կրէկօրտան սօնկրա. 249.250
Փափալարըն ահվալի օնուն-ճու տէհրտէ 251
Փափալարըն Աւինեօնտա պուլունմասը. 358.359
Փափալարըն իտատա՛լըը. 250—254
Փափալարըն հիւքիւմէթի ճիսմանիկէսի. 256
Փափասլարըն էվկէնմէկէսի. 72
Փաքօմիոս. 170
Փէթէրզպուրկ. 616
Փէթրարք 477
Փէլակիոս. 217.219
Փէլակիոս միւճասէլէսի. 217
Փէլակիոս Րօմա Փաթրիկի. 247
Փէյլի. 714
Փէնսիլվանիա. 677
Փէրփէթուա. 64
Փէփին. 256
Փէքին. 307
Փթօլոմէօս. 115.171
Փիզա. 311.356

Digitized by Google

Սահիֆէ

Փէզա մէհլիսի. 368.369. 370
486
Փիէմոնթ. 409
Փիմ. 648.656
Փիրից. 301.302
Փլաչէնցալըլար. 262.390
Փլաչէնցալըլար. 405
Փլաքիտոս. 334
Փլինիոս. 59
Փուր. 610
Փուրկաթօրիում. 280.513
Փրակ. 243.424
Փրակ մէհլիսի. 428.450
Փրէրիաս. 502
Փրինոս. 677
Փրուսիալըլար. 305
Փրուտէնթիոս. 289
Փրօթէսթանթ մէզհէպի զուհուր էթմէզտէն էվվէլ պուլունան հագիգի փրօթէսթանթլար. 406—450
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին թէչքիլի. 527.531.533.536
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին հիւքիւմէթի 'ատլոյէ իլէ օ-լան 'ալագասը. 586—588
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին ուսուլ վէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէլէրի. 583—586
Փրօթէսթանթլար պէյնինտէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ. 585
Փրօթէսթանթլարընգաթլի, Իրլանտատա. 652
Փրօթէսթանթլարըն թա'լիմաթը մէսիհիյէ մէպտէլէրի. 591—596
Փրօթէսթանթլարտա հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ. 585
Փօլիանոսէր. 513
Փօլիգարփոս. 61.75.97

Սահիֆէ

Փօլինոս. 237
Փօլիքրաթէս էֆէսօս էփիսկօփոսու. 75
Փռիկրանիա. 300.301
Փռնթինոս. 63
Փռնթիքոս. 63
Փռնթոս. 59.61.138
Փօրֆիրի. 107
Քաթարիսթի. 406
Քաթէրինա. 562.577.616
Քաթէրինա Գըրալիչանըն թաթլիք միւճատէլէսի. 577
Քաթոլիք իւնիվանը. 294
Քարաքալլա. 65
Քալաբրիա. 262
Քալվին. 560—571.685
Քալվինին էվլաթը զաթիյէսի. 567
Քալվինին թէսիրաթընըն քէսրէթի. 569
Քալվինին թալիմաթը. 503
Քալվինին թէճրիւպէի չահսիյէսի. 56
Քալվինին թէսիրաթընըն քէսրէթի. 569
Քալվինին ձէնէվատա չալըշմասը 565
Քալվինին սօն կիւնլէրի վէ վէֆաթը. 571
Քալքէտոն մէճլ. 58.139.206.209
Քալիքսթոս Բ. Փափա. 335
Քեահանէթ ուսուլի. 58
Քէլամ թէալիրի. 82. 84
Քէլէթինոս Րօմ. Փաքրիյէ. 206
Քէլլարիուս. 513
Քէլսոս. 104. 107
Քէմպրիճ. 574. 622
Քէմպրիճին մէպտէլէրի. 225
Քէնթ. 237
Քէսարիոս. 135

Digitized by Google

Տահիճէ

Քէրինթոս Փըրգասը· 112
Քէրճ· 132
Քէրուլարիոս· 132
Քէքիլիանոս· 141·142·143
Քէօնիկսպէրկ· 707
Քէֆարէթ Թալիմի· 96—101 221· 224· 225· 463—475· 692—698
Քէֆարէթ Թալիմի միւսլիհասէսի· 689—703
Քէֆարէթ հագգընտա Անսէլմոսուն Թա'լիմաթը· 463—466
—Ալպէկարտըն Թա'լիմաթը·467
—Ալկսանթինոսուն Թա'լիմաթը· 224· 225
—Թոմաս Ագուինասըն Թա'լիմաթը· 471· 472
—Շարգի մուսալիմէրին Թալիմաթը· 221—224
—Պետրոս Լօմպարտըն Թա'լիմաթը· 468
—Պոնավէնթուրանըն Թա'լիմաթը· 463—473
—Փրօքէսթանթ մուա'լիմ Լէրին Թա'լիմաթը· 594—596
Քիլիյան· 238
Քիլիսէ գավանինինէ Քիթապը չէրիֆին էվլիրինտէն զկյատե րի'այէթ էթորիմէք· 317
Քիլիսէ եազըլարընը Հըֆզէտիճէլէր· 135
Քիլիսէ, էյասը Հավարիունտէ· 25
Քիլիսէ Թէրպիյէսի· 25—29· 53—55· 141· 244· 614—635
Քիլիսէ Թէրպիյէսինին իճրասը· 53—55
Քիլիսէ Թէրպիյէսինտէն տօ-

Տահիճէ

լայը Փըրգալար· 55·56
Քիլիսէ իսլահաթը· 489· 499—526
Քիլիսէ իսլահաթը ԻնկիլԹէրրատա· 572— 580
Քիլիսէ իսլահաթը իչիւն զայրէթ·364·365·367·415—450
Քիլիսէ իսլահաթը, ՀէլվէԹիատա 540—553
Քիլիսէ իսլահաթը, ճէրմանիատա· 491·540
Քիլիսէ իսլահաթը, օնալԹընճը տէհրուէ· 489—546
Քիլիսէ իսլահաթը, Ֆրանսատա վէ Ֆրանսէվի ՀէլվէԹիատա· 554—571
Քիլիսէ իսլահաթընըն նէթիճէսի, օնալթընճը տէհրուէ 583—596
Քիլիսէ իսլահաթընըն տէյանէթ վէ 'իպատէթի մէսհիյէ իզէրինէ Թէսիրաթը· 588—590
Քիլիսէ իզէրինէ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին Թէսիրաթը· 255
Քիլիսէ խազնէտարլըսրը· 135
Քիլիսէ խատէմէլէրի· 135
Քիլիսէ խատէմէլէրինին ահվալ վէ ախլագը· 245·246
Քիլիսէ խատէմէլէրինին էվլէնմէմէսի· 136·292·315
Քիլիսէ խատէմէլէրինին Թէէհհիւլի· 589
Քիլիսէ խատէմէլէրինին քիլիսէ 'ազալարընտան Թէֆրիգի· 58
Քիլիսէ հիւքիւմէթի· 50
Քիլիսէ մէմուրիյէթի իչԹիրասը· 516

Digitized by Google

Սահիֆէ

Քրիստոս մէմուրլէրի· 27—29· 47—59·135—137·244—251 614—635
Քրիստոս մէմուրլէրի րիւթպէի սանիտէն· 49
Քրիստոս ուսուլի· 25—29· 47—57· 244—251· 312—332· 614—635
Քրիստոսի Ղարպիյէ· 75
Քրիստոսի Ղարպիյէ իլէ քրիստոսի Շարգիյէ արուսընտա թա'լիմաթ ֆէրգի· 292· 293
Քրիստոսնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ 'ալագասը, պագ Տին·
Քրիստոսնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ իւզերինէ թէէսիրի·254
Քրիստոսի Շարգիյէնին ահվալի· 614—616
Քրիստոսի Շարգիյէ իլէ քրիստոսէի Ղարպիյէնին գաթ'ի 'ալագասը· 290—294
Քրիստոսի Շարգիյէնին իսլահաթա միւհթաճիյէթի· 615
Քրիստոսի Փասիավիյէ· 635
Քրիստոսէլէր·
վալիտէ քրիստոսէլէր· 47·50
Ըհսուլ քրիստոսէլէրի· 50
փայիթախթ քրիստոսէլէրի· 49
Քրիւհիւք Ասիա քրիստոսէլէրի 75
Քրիստոսէլէրին միւսաւաթը· 50
Քրիստոսէլէրին պիրիպիրլէրի իլէ 'ալագասը· 49· 50· 51
Միւսլիմ քրիստոսէլէրինինհուդու գը թաստիգ օլունտու·584
Քրիստոյէ հիւքիւմէթի թարաֆընտան իմթիյազաթ·255
Քրիստոնինեէնի մէմուրլէրի·135
Քրիստոնին պիրկի վէ պուպիրկին վէքիլի· 51—53

Սահիֆէ

Քրիստոտէ մէքրուհաթ·416·415
Քրիստոտէ վուգու' պուլան իթթիզալ 363—374
Ինկլիզ քրիստոսինտէ իմթիլաֆ· 616—635
Քրիստոտէն քէսմէք· 54
Քրսէրիոս· 166· 167· 185
Քրիթէրքիում մէզհէպի· 380—383
Քրէնէ· 42
Քրիլ Երուշալիմի· 223
Քրիլ Իաքէնտէրիյէլի·206·207· 223· 276
Քրիլ Պուլկար վա'իզի· 243
Քրիլ Ֆօգար· 615
Քրօս Իաքէնտէրիյէլի· 284
Քրիքրյանօս·52·53·55·56· 66 77·96·104·276
Քրիթապը չէրիֆ· 3
Քրիթապը չէրիֆի օգումագ·181
Քրիթապը չէրիֆին էրմէնիճէյէ թէրճիւմէսի· 130
Քրիթապը չէրիֆին Ինկլիզճէյէ թէրճիւմէ· 628
Քրիթապը չէրիֆին Լաթինճէյէ թէրճիւմէ· 203
Քրիթապը չէրիֆին Նէմցէճէ թաւգ' վէ Նէշր· 527—529
Քրիթապը չէրիֆին միւթէնէվի լսանլարա թէրճիւմէսի· 605·606
Քրիթապը չէրիֆին Զին լիսանընա թէրճիւմէսի· 307
Քրիթապը չէրիֆին Ֆրանսըզճայա թէրճիւմէսի· 557
Քլաւտիոս Թուրին էմիսգ·281
Քլէմէս Իաքէնտէրիյէլի·80· 87 103·104·232·276
Քլէմէս Րօմալը· 85· 98
Քլէմէս Գ· Փափա· 529

Digitized by Google

Սահիֆէ

Քլէմէս Ե. Փափա 359
Քլէմէս Զ. » 363
Քլէմէս Է. » 364. 535
Քլէրմոն մէճլիսի. 390
Քլէրվօ մանաստըրը. 336
Քլունեի մանաստըրը. 261
Քլօվիս մէճլիսի. 245. 263. 264
Քլօրօս. 67. 128
Քնաքս. 620
Քուանաքթ 548
Քուտվօրթ. 714
Քրամմէր. 569. 581
Քրէմոնալըլար. 405
Քրիսթիան Իսթախ. 603
Քրիստոսուն զաքը հագըննտա մուճաստէլէ. 205. 284—287
Քրիստոսուն Մէսիհ վէ Խալաքեար օլմասը. 38
Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ասլիյէսի. 193. 203
Քրիստոսուն սէմայէ 'ուրուճու եօրթուսու. 178
Քրիստոսուն վէլատէթի. 10. 178
Քրիստոսուն փէյղամպէրը, Քեհանին վէ Փատիշահ օլմասը. 10
Քրիստոսուն քէֆարէթի. 280
Քրիստոստա պիր եա իքի թապի'աթ. 284
Քրիսօսթօմ. 104. 153. 150—157
Քրօմվէլ. 632. 657
Քրօտէկան. 260
Քրօտէկարտ. 264
Քօթքըն. 638
Քօլունեա. 413
Քօմթ. 719
Քօնիպէրը. 715
Քօնիպէրին ատինի իլհամի-

Սահիֆէ

նին թաստիգ վէ վիգայէսի» քիթապը. 715
Քօնսթանս, պապ Քօնսթանս
Քօնտիլլեաք. 717. 718
Քօպհամ. 572
Քօվէնթրի. 574
Քօրթնէյ. 423
Քօրինթօս. 43. 46. 50
Քօրնէլիօս Ռօմա էսիրսգ. 56 66
Քօրպի մանաստըրը. 277
Քօփէնհակէն. 603
Օէն. 659. 704
Օթօ. 262
Օթօ Գարտինալ. 433
Օթօ Էպիսգօպօս. 300. 301
Օթօ Իմիէրաթօր. 546
Օլաֆ. 241
Օլիվէր Քրօմվէլ, պապ Քրօմվէլ.
Օլօրուն. 226
Օմէր. 253
Օմիա. 253
Օսմա. 384
Օսման Խալիֆ. 253
Օսմանկէ, մէմալիք. 615
Օսպօրն. 452
Օսվալտ. 542. 544
Օտօ. 261. 266
Օտիլօ. 261
Օրթօտօքս իւնվանը. 294
Օրթօտօքսիա եօրթուսու. 274
Օրիկէնէս. 77. 89. 95. 103. 104 231. 277
Օրիկէնէսին թա'լիմաթը. 89
Օրիկէնէսին թա'լիմաթը իզպէրինէ մուճաստէլէ. 202
Օրիկէնէսին թա'լիմաթընտա նօգսան. 90. 91. 100. 101
Օրլսմուն. 536
Օրլէան. 276. 297. 561

Digitized by Google

Սահիֆէ

Օլուճ. 177.396
Եարըմ օրուճ. 75
Օրպէյ մանաստըրը. 288
Օքսֆօրտ. 414.429.574.664
Օքքամ. 476
Օֆի Ֆըրգասը. 116
Ֆագունտօս. 144
Ֆարէլ. 555
Ֆարէլին Հէլվէթիատա չաըշմասը. 559
Ֆարիսիլը. 42. 67
Ֆալսխաթան. 160
Ֆէլիսիթաս. 65
Ֆէլիսխասիմօս Ֆըրգասը. 55
Ֆէլիքս. 142. 287
Ֆէրմիլիանօս. 53. 78
Ֆէրտինանտ. 661. 662
Ֆիլաստէլֆիա. 675
Ֆիլէմէնք. 321
Ֆիլիպէ. 297
Ֆիլիպօս Իմիէրաթօր. 65
Ֆիլիփ. 346
Ֆիլիփ Հէսսէլի. 539
Ֆիլիփ Օկիւսթ. 392
Ֆիլիփ Ֆրանսա Գըրալը. 324.352
Ֆիլիփ Մէլանքթօն, պաղ Մէլանքթօն
«Ֆիլիօգուէ» թաւպիրի. 291
Ֆինն թայֆէսի. 305
Ֆլանտրա 391
Ֆլավիան. 208

Սահիֆէ

Ֆլավիանօս. 145. 155
Ֆլօրօս Մաճխաթէր. 289
Ֆրայթ. 574
Ֆրանսա. 43. 60. 133. 321
Ֆրանսէվիլէրին տինսիպլին. 717. 718
Ֆրանսիս. 538
Ֆրանսուա. 557. 599
Ֆրանք թայֆէսի. 133
Ֆրանքիսքօսմէզհէպի. 385—389
Ֆրանքօնիա. 238
Ֆրանքֆօրթ. 287. 661
Ֆրէմէնթիօս. 131. 132
Ֆուլկէնթիօս. 211. 220
Ֆուլտա. 239
Ֆուշօ. 611
Ֆրէտէրիք. 346. 662
Ֆրէտէրիք, Աւսթրիա Տուքասը. 371
Ֆրէտէրիք Իմիէրաթօր 341-343
Ֆրէտէրիք Պարպարօսսա. 393
Ֆրէտէրիք Սաքսօնիա Հիւքիւմտարը. 497. 499. 511
Ֆրիսլուր. 327
Ֆրիսլանտ. 238
Ֆրիօլ. 288. 291
Ֆօգաս Իմփէրաթօր. 267
Ֆօթինօս. 199
Ֆօթիւս. 292
Ֆօսթօս. 133. 220
Ֆօրմօզա. 601

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Princeton University Library
32101 048248379

Digitized by Google

Digitized by Google